IOANNIS VARANDÆI, OPERA OMNIA.

IOANNIS VARANDÆI,

CONSILIARII MEDICI, PROFESSORISQVE REGII, ET DECANI FACVLTATIS MEDICÆ MONSPELIENSIS,

OPERA OMNIA.

AD FIDEM CODICVM IPSIVS AVTHORIS Manuscriptorum recognita & emendata,

Postrema hâc Editione multis Tractatibus nunquam antea editis auctiora.

Cura & studio HENRICI GRAS, Doctoris Medici Monspeliensis, Vice-Decani Collegij Medicorum Lugdunensium, Christianissimo Regi, & Serenissimo Principi de Turenne à Consiliis Medicis.

LVGDVNI,
Sumptibus CHRISTOPHORI FOVRMY, via Mercatoria, sub Signo Occasionis.

M. DC. LVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

AMPLISSIMO, SAPIENTISSIMOQVE VIRO,

D.D. PETRO DE MARIDAT,

IN MAGNO CHRISTIANISSIMI REGIS CONSILIO

SENATORI INTEGERRIMO,

HENRICVS GRAS D. M. LVGDVNENSIS. S, D.

PYTHAGORÆIS olim, præter ſeriam ἐχεμυθίαν, non ſolùm in more poſitum, ſed etiam Legibus cautum erat, ne ſi quid eduliorum inter epulas è menſa fortè decidiſſet, vllo modo tolleretur. Nos autem in lautiſſimis Conuiuiis Sapientiæ, nempe Sophorum Colloquiis, & inſigni doctrinâ reboantibus Auditoriis, cenſemus eorum excellentes ἀκροάσεις diligenter excipiendas eſſe, bonis omnibus & doctis communicandas, necnon cum Authorum famâ propagandas. Ego itaque ſedulus olim Auditor Venerandi VARANDÆI τȣ̃ μακαρίτȣ, id quoque debeo Reipublicæ Medicæ, atque Optimo Præceptori. Hunc igitur quaſi rediuiuum coram te ſiſto, VIR AMPLISSIME ET SAPIENTISSIME, non vllius quidem (quod abſit) criminis reum; ſed integrum vitæ & exquiſitæ Doctrinæ Virum, ſuo tempore Celeberrimæ Facultatis Medicæ Monſpelienſis Decanum & Columen firmiſſimum: Eundémque in lucem emitto, vt cuiuis pateat quàm ſana ſit ac ſalutifera Doctrina Regiæ illius Scholæ Medicæ; eáque jampridem illecti Medicinæ Candidati palàm & liberè ad votum expleri poſſint: tum vt conſtet qualis quantúſque fuerit VARANDÆVS, ab omnibus doctis ἐν κειμηλίοις habendus, præſertim verò Philiatris ſuſpiciendus: quippe qui mirâ breuitate & perſpicuitate, ſuis hiſce lucubrationibus, non tantùm veræ Medicinæ fundamenta complexus eſt: verùm etiam quaſuis arduas & difficiles, ſed neceſſarias quæſtiones, ac momentoſa dubia, diligenter ad dioptram Philoſophicam examinauit, accuratè & eleganter enucleauit; omniúmque ſolutiones, magno ſanè compendio, ſuis ſcriptis interſeruit: ſeriò quidem pleraſque futiles, proindéque inutiles diſputationes omittens, quæ tricarum inſtar Lectorem remorantur dum occupant, ſicque vel ſolâ pretioſiſſimi temporis iacturâ noxiæ ſunt. Quemadmodum enim celebris lla Protogenis & Apellis Tabula, quæ duos ſummos artifices tenuitate linearum exercuit, nihil habuit quàm Subtilitatis miraculum, cùm alioqui nullius vtilis rei repræſentauerit imaginem: Ita ſanè quorumdam diſputationes, cùm nihil doceant quod faciat ad bene viuendum aut medendum, tantùm oſtentant otioſam laſciuientis ingenij ſubtilitatem. ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, ȣ̓χ ὁ πολλ' εἰδὼς, σοφός.

Tum etiam hunc librum publico, vt exemplo meo inducti quicunque penès ſe habent nondum edita RONDELETII, IOVBERTI, SAPORTÆ, FEYNÆI, & quorumcunque aliorum celebrium Virorum monumenta, publici iuris ea faciant, vt aliis etiam proſint, nec vlteriùs ſupprimant. Denique vt meâ etiam exhortatione, vel potiùs Magni

ã 2 VARAN

VARANDÆI & aliorum Artis Procerum exemplo, Celeberrimi quique Medicinæ Professores, præsertim Monspelienses persuasi, Spartam suam ornare, hoc est, veram Medicinam excolere, ampliare, scriptísque illustrare pro virili semper, sicuti solent, contendant, vt magno laudis præconio, VARANDÆI & aliorum Scholæ illius Antecessorum verè posteri, non præposteri successores dici mereantur.

Cùm autem hoc Venerandi Medicinæ Antistitis Opus contineat non solùm præstantissimum aduersus gliscentem inscitiam amuletum; sed etiam ad omnes morbos quamuis grauissimos abarcendos, profligandos, penitúsque auerruncandos certissimam methodum & antidotum; omnium sanè bene sentientium iudicio eximium est, & maximo iure Illustri Patrono dignum; qualem te faciunt insignis comitas, singularis eruditio (quæ politioris literaturæ, omniúmque disciplinarum mixturâ constat) sublime ingenium, acerrimum iudicium, summa æquitas, & reliquæ virtutes, quæ omnes in te luculenter eminent: vnde Christianissimo Regi acceptissimus es, cæteris verò omnibus summè amabilis & admirandus. Patere igitur, VIR AMPLISSIME ET SAPIENTISSIME, vt sub inclyti Nominis tui fœlicibus auspiciis prodeat in lucem; sicque non tantùm instructissimæ tuæ Bibliothecæ insertum, sed etiam quà patet orbis, quoquouersum diditum & admissum, perpes meum in te studium, quódque jampridem voui iuge obsequium, debitámque venerationem omnibus testificetur. Obsecrationem meam, vt reor, non repudiabis hoc solo nomine quòd Liber sit Medicæ supellectilis: Medicina enim procul dubio non paruo est apud te in pretio, vtpote quæ sit affinis Sapientiæ: nam vtraque malorum auerrunca est, fida poténsque σώτειρα, leges dictat hominibus, & ipsis etiam Imperatoribus imperat. Nec aspernaberis, opinor, hanc ipsam nostram Medicinam, afflictam, supplicem, & de plagiariis quoque grauiter conquerentem. Enimuerò propter immundi mundi scelera & ingratitudinem, Medentium item culpam & varios errores, Deum acerrimum vindicem experta est. Nam quæ Principum olim, imò etiam Regum, & doctissimorum tantùm Virorum studio semper exculta fuit (quorum hodie passim non exiguus est numerus) contra ius fásque, nunc à plurimis imperitis flagitiosè dilaniatur, tenebris plusquàm Cimmeriis obscuratur, crudelissimè denique excipitur. Quidam enim penitus disciplinarum exortes, & à Musarum contubernio planè extorres, quorum etiam non pauci sunt ἀναλφάβητοι, omnes verò ἀλάστορες, maximo sanè Reipublicæ dispendio, petulanter Medici nomine superbiunt, & munus obire volunt, solâ opinione freti cum insolenti temeritate: sunt enim tam verè Medici quàm Comœdi sunt Imperatores: cupiunt tamen volúntque pro Medicis haberi. Cæneus quidam, apud Plutarchum, è muliere subitò factus est vir, optando tantùm: sed vt solis pollicitis nemo diues, ita nec solis optatis peritus Medicus vnquam factus est: nec qui cubitum abiit infrunitus & ignarus, protinus surget sapiens & doctus, nisi fortè per somnium. Hi agyrtæ lucripetæ negotiantur animas, & credulorum loculos subtiliter exhauriunt, sæpe solâ in fundo relictâ pœnitentiâ; postmodum abiturientes obganniunt & cauillantur. Plerique etiam eorum qui sacramento Tyrocinij, toti esse debent in mandatis Medicorum fideliter exequendis (videlicet ea omnia diligenter & opportunè præparando, exhibendo, admouendo, & faciendo, quæ illi præscripserunt ægrotantibus; nam in eum finem instituti destinatique sunt Chirurgi & Pharmacopœi, vt illo onere leuarent Medicos, qui antiquitus iis laboribus vacare solebant) nescio quo fato, sublestâ fide, immemores officij, Artísque propriæ quasi pertæsi & negligentes, seditiosè Medicinam exambiunt: superciliosè Præceptores suos aspernantur, eorúmque documenta licèt fastidiant, munia tamen omnia capessere & per se obire satagunt: fingunt se Medicos modis omnibus, micantem in carpis ægrorum arteriam sollicitè admodum explorant, caperatâ fronte lotia inspectant, de illis & pulsu iudicaturi, vt cæci de coloribus: quinimò futili quadam alacritate

euecti,

euecti, quæ non proficiſcitur aliundè quàm ex mera ἀῤῥωςία τῆς διανοίας, magna remedia promiſcuè imperant, & μοχλικὰ ſæpiſſime exhibent. Quæ omnia contra ius & ſupra vires ſibi ſumunt atque arrogant, auſu non tantùm temerario, ſed etiam improbo & planè nefario: ægros enim in extrema pericula præcipitant, ipſorúmque præcordiis crudeli tandem Libitinæ litant. Atque ita omnium Medicaſtrorum ambitio nutrix eſt inexplebilis eorum auaritiæ, & infeſta nouerca vitæ hominum iiſdem confidentium. Iſtis autem omnibus vt miſerabilis ignorantia maximum eſt temeritatis incentiuum; ſic quoque impunitas peruicacis contumaciæ quoddam veluti priuilegium, ſecuritatiſque certum eſt pignus & argumentum. Ita fit vt quæ Regio iuſſu ſuper hac re iuſtè & ſolemniter ſancita ſunt, faſtidioſè negligantur & prætereantur, atque etiam vrbes ſuis ciuibus orbentur. Poteſt equidem Scarabæus operi rotandæ pilulæ genialis ſedulus inuigilare, roſas verò, quæ Veneri ſacræ ſunt, ſine cruciatu & interitu tangere non poteſt: Illi etiam pariter Placiti Regij violatores & tranſgreſſores, ab officio ſuo planè deuij, ſi ἀρχιτεκτονικὴν Medicinam poſthac ambire præſumant, commodùm atrocioris ſententiæ fulmine proſterni poſſunt. At iſtorum aliqui, proh dolor, quibuſdam etiam Doctoribus Ignorantiam exprobrant! Sanè quidam βραβεῖον quidem (culpâ βραβευτῶν, magnóque Reipublicæ præiudicio & Medicinæ probro) obtinuerunt, ſed immeritum; non enim vicerunt in certamine. Hi Medici, verè Memoriales tantùm, pecorum ritu ſequiuntur ἀλόγως præcedentium gregem, pergentes quò itur, non quò eundum eſt: remediis pumilioni dicatis Herculem curare volunt, & Herculi conuenientibus, pumilionem. Scioli, maleferiati, verſuti πολυπράγμονες, nihil habent præter inanem verborum tinnitum atque φλυαρίας, quæ tamen inueniunt quandoque ſuos amaſios, haud ſecus ac pupæ improuidas ætates. Sed facilè in poſterum iſta calamitas auertetur; ſi, quemadmodum Aquilæ pullos inconniuentibus oculis Solem intuentes, ſolos pro ſuis agnoſcunt & educant; alios verò tanquam degeneres abiiciunt: ita ſingulæ Academiæ, procul odio & fauore, omnes Vertumnis, quotquot ſunt, natos iniquis, funeſta ſcilicet Artis propudia penitus arceant; nec vnquam in familiam Medicam recipiant, niſi probatæ Vitæ & Doctrinæ viros, Naturæ-Conſultos, veris Medici characteriſmis, præceptis item & methodo inſtructos: qui nimirum ex certis quibuſdam idoneis & ſelectis ſimplicibus, variâ debitáq; proportione & doſi inuicē mixtis, ope λογιστικῆς Medicæ, multiplices lectiſſimorum remediorū compoſitiones, cunctis indicationibus ad morborum medelam neceſſariis apprimè ſatisfacientes, concinnare queant: haud ſecus ac, ex ſolis Elementis alphabeticis, quanquam paucis, diuerſimodè inter ſe diſpoſitis & combinatis, infinitæ propemodum vocabulorum myriades componi poſſunt. Verùm in omnibus hiſce tum emendandis tum ſtabiliendis, Tua, FVLGENTISSIMVM THEMIDIS IVBAR, Tuíque ſimilium Authoritas, vt neceſſaria ſic omnipotens eſt: ὅτι δ' ἅπαντα τοῖς σοφοῖσιν εὔκολα. Ad laudis igitur æmulationem & multorum errorum correctionem, ſurgenti adnitentíque ſæculo manum porrige: noſtrum VARANDÆVM, & quam ille ſummâ cum fide & laude profeſſus eſt Medicinam (cuius integritas cum publica Salute coniunctiſſima eſt) protege: méque Tui ſtudioſiſſimum cultorem amare perge, Vale. E Muſæo meo, Lugduni, pridie Kalendas Octobres. Anno, à nato Chriſto Redemptore noſtro, Milleſimo Sexceteſimo Quinquageſimo Septimo. Ab obitu VARANDÆI, Quadrageſimo. Ætatis meæ, currente Sexageſimo Quarto.

LECTORI BENEVOLO, MEDICINÆ CANDIDATO,

HENRICVS GRAS, D. M. LVGDVNENSIS, S.

VNC tandem habes, CANDIDE LECTOR, *quas toties efflagitasti, & tecum jampridem omnes docti Medici summis votis expetiuerunt, ac vehementer laudarunt, Venerandi* VARANDÆI *lucubrationes, in philiatrorum gratiam potissimùm editas, longè quidem emendatiores, ac velut interpolatas, necnon è Manuscriptis & chartis Authoris liturariis plurimùm auctiores. Nam & pleraque adjecta, quæ in editis Libris desiderabantur, repletis ita compluscules veluti lacunis; multique tractatus noui additi sunt: nempe* ΥΓΙΕΙΝΗ: Tractatus de morbis Intestinorum: Hepatis: (*cuius tria duntaxat capita antea prodierant*) Lienis: & partium Genitalium in Viris (*qui postremus imperfectus est.*) Exercitatio in librum Hippocr. ΠΕΡῚ ΦΎΣΙΟΣ ἈΝΘΡΏΠΟΥ: Explicatio quintæ sectionis Aphorismorum: Commentarius in tertium librum ἘΠΙΔΗΜΊΩΝ, nempe duodecim historiarum, & Constitutionis Pestilentis: Principium Explicationis libri ΠΕΡῚ ΠΑΘΩ͂Ν. *Quamuis autem Author omni liberali doctrinâ politissimus, & Arte Medicâ cluentissimus, immaturâ morte præuentus, vltimam manum hisce operibus admouere non potuerit; dignissima tamen sunt quæ legantur, ne fragmentis quidem exceptis. Quemadmodum enim in Opalo gemmâ, præter proprias virtutes, multarum gemmarum dotes emicant; nempe, vt verbis vtar Plinij,* carbunculi tenuior ignis, amethysti fulgens purpura, smaragdi virens mare, cunctáque hæc pariter incredibili mistura lucentia: *Sic in iis scriptis, præter sermonis elegantiam, eximiam* ἀκρίβειαν, *& in soluendis dubiis iudicium acre, mirámque ingenij dexteritatem; inconcussa Principum Medicorum Placita fideliter continentur & explicantur. Non potes itaque tutiùs, vt loquar cum expertis, cubare in Trifolio, sine metu serpentum; quàm versari in lectione horum librorum omnis veneni expertium: ídque citra suspicionem* κενοσπουδίας, *quæ contingit legentibus innumera plurimorum recentiorum scripta, titiuillitio non emenda. Quod si quid in his tibi minùs arrideat, exempli causa, quum improbatur Sectio Cæsarea, &c. Sanè dies, vt nosti, diem docet: sic Artes per ætates incrementa capiunt, Artificésque frequentibus experimentis peritiores euadunt. Iudex equidem in causâ nihil tribuens amori, tantùm rem perpendit, & secundùm eam pronunciat: Sed in audiendis Philosophis, aut legendis eorum scriptis, ad multos lapsus illorum, humanè conniuendum est. Vnde veteres iuxta Mercurij statuam, Gratiarum item ponere soliti sunt. His tu litare memento, atque hunc Authorem perdius & pernox diligentissimè perlegito, vt intelligas. Montium proceritas minùs patet procul intuentibus; vbi accesseris, tum apparet quàm sint in arduo: haud absimili sanè ratione, quantus sit* VARANDÆVS *nunquam perspicies, nisi propiùs contempleris, & imitatione ad illum accesseris. Quod tibi opto, atque vt fiat ex animo precor.* VALE.

ELENCHVS

ELENCHVS OPERVM IOANNIS VARANDÆI.

PHYSIOLOGIA.

PATHOLOGIA VNIVERSALIS.

SEMEIOTICE.

ΥΓΙΕΙΝΗ,

Proposita cum explicatione *Libri tertij Artis parua* Galeni.

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ.

De Indicationibus Curatiuis.

Quid

FORMVLÆ REMEDIORVM.

DE

DE AFFECTIBVS VENTRICVLI.

DE MORBIS INTESTINORVM.

DE MORBIS HEPATIS.

AFFECTVS LIENIS.

DE AFFECTIBVS RENVM & Vesicæ.

DE MORBIS MVLIERVM Liber Primus.

DE

SVMMA PRIVILEGII REGII.

CHRISTIANISSIMI Franciæ & Nauarræ Regis LVDOVICI XIV. Semper Augusti, Edicto sancitum est, nequis in ipsius Regnis, aliisue terris eius ditioni subiectis, intra proximos sexdecim annos, à die perfectæ primæ editionis inchoandos & computandos, excudat, vendat, vel excudendum aut vendendum curet librum qui inscribitur, *Joannis Varandæi, Consiliarij Medici, Professorisque Regij, & Decani Facultatis Medicæ Monspeliensis Opera omnia:* præter IOANNEM CHAMPION, Bibliopôlam Lugdunensem, aut illos quibus ipse concesserit, sub pœnis contra delinquentes in Originali diplomate expressis. Parisiis die 16. Maij, 1656.

De Mandato Regis,

FOVRNIER.

IOANNES CHAMPION cessit jus Priuilegij CHRISTOPHORO FOVRMY.

Editio prima perfecta est die 1. Octobris, 1657.

IOANNIS

IOANNIS VARANDÆI PHYSIOLOGIA.

PRÆFATIO,

Continens præcognita generalia in vniuersam Medicinam.

VONIAM propositum est nobis totius Medicinæ tractationem commentariis hisce nostris persequi & illustrare: rationi consentaneum esse videtur, vt priusquam in medias res irrumpamus, aliquid præfationis causâ de Medicinæ ipsius finitione, subiecto, fine & partibus dicamus: sic enim totius nostri ambitus exiguâ veluti tabellâ, quod solent Geographi, depictus, sese contemplandum facilius cuiui dabit Philiatro.

Verum antequam quid sit Medicina perquiramus, non abs re facturi sumus, si quæstionem illam εἰ ἔϛι an sit, *prius mouerimus: eam enim esse vel ex toto, vel ex parte, vel esse necessariam negarunt & nunc & olim multi, vt patet ex variis Hippocratis libellis isagogicis, in quibus* τὸ ὅτι *Medicinæ,* quod sit, *probare aduersus calumniatores sui temporis nititur. Cum enim Medicina, vt & reliqui intellectus habitus, non subiiciatur sensibus, facile fuit semper, de illius essentiâ dubitare. Ideo Hippocrates tum* ἀποδεικτικῶς, *tum* ἐλεγκτικῶς, *demonstratoriè, & confutatoriè aduersariorum argumenta refellendo illud confecisse videtur* libris *potissimùm* de arte & de veteri Medicinâ. *Cum enim plura sint mediorum genera ad probandum rem esse; ille primùm ab efficientibus, authoribus scilicet & artificibus, ostendit Medicinam, quæ deis ipsis adscribi meruit, aut certis hominibus* ἀποθεῶσαι, *hoc est diuinitate & cælo donatis propter ingentia generi humano collata beneficia: & quæ summo studio ac diligentiâ ob necessitatem fuit inuenta & exculta, non inane nomen & vanum esse posse, ex quo tam præclari viri suas appellationes desumere dignati sunt. An potuit esse mera* ἀτεχνία, *& vana professio Medicinæ, de quâ tam grauiter, tantáque cum æmulatione, vt videre est apud Galenum* 2. Methodi, *tres celeberrimæ scholæ Rhodia, Cnidia, & Coa apud Græcos antiquiores decertarunt? postea in totâ Asiâ, Europâ, & apud ipsos Mauritanos tam curiosè fuit exercita, non quidem à quibuslibet, sed eruditissimis fere omnium nationum hominibus, qui sese Medicos esse & dici voluerunt. Quos omnes si contempleris, non omnes* δημιουργοὺς *Medicinæ eadem peritiâ præditos esse reperies (addit Hippocrates,) sed multum inter se discrepantes* καὶ κατὰ χεῖρα, καὶ κατὰ γνώμην, *tum manu, tum etiam mente siue discursu. Sequitur itaque aliquam esse scientiam siue medendi artem, quam qui perfectius norit, ita etiam melius operetur.*

A causâ verò materiali, finali, & effectis ita argumentatur Hippocrates lib. de arte: *Nomina, inquit, lege quadam rebus indita sunt & ex hominum instituto, siue existentibus, vt equo, boui, homini: siue non existentibus, vt Chimeræ, Centauro & similibus. Species autem rerum seu notæ non ex arbitrio hominum pendent, sed naturæ sunt germina & effectus, ex rebus scilicet subiectis emergere solent. Hoc modo Medicina subiectum habet naturale & excellens, imo nobilissimum, circa quod operationes aliquas exercere debet, propter aliquid διά τι, finem nimirum præstantissimum: Ergo aliquam reipsa esse oportet Medicinam, vel iam inuentam, vel post inueniendam, aut certè amplificandam & omnino constituendam. Vt igitur aliqua est rerum naturalium scientia, quam tot Philosophi, Physicam appellarunt; sic etiam illi subiecta Medicina, quæ particularius res omnes ad sui subiecti commoda & vtilitatem refert. At effectus ipsos contemplare, & iam sensibiliter Medicinam esse agnosces, dum ex variâ diætæ instituendæ ratione, ex pharmacorum & chirurgicarum operationum administratione modo adiici, modo subtrahi, vacuari, reuelli & similia fieri, sicque iustum sanitatis statum conseruari, deciduum restitui, morbos præcaueri & profligari animaduertis: aut certè sensuum ipsorum fides abneganda, aut aliqua Medicinæ disciplina admittenda, in quâ τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ μὴ ὀρθόν, rectum & non rectum certos suos fines habeant: quos definire aut circumscribere non potest casus, vel imperitia; sed potius recta quadam ratio & certis regulis ac præceptis constans disciplina, ad finem quemdam consequendum instituta. Adde his omnibus ingenitam fere quibuscunque hominibus, imo & belluis ipsis cupiditatem inueniendi remedia, quibus aduentantes aduersæ valetudinis casus propulsent. Quod non frustra illis inseruisse naturam certum est; sed vt tandem præstantissima hæc ars stabiliretur.*

Neque obstat, ipsomet declarante Hippocrate, quod sophistæ propter ἀμαθίην *obiiciunt: Artem scilicet medicam non esse, quia sæpissimè fine suo frustratur; multi enim quos suscepit curandos, aut non curantur, aut etiam moriuntur. Præterea si esset peritia aliqua in medendo, quosuis morbos curandos susciperet, non tantùm curatu faciles: at hoc non præstat, quia multos etiam morbos non audet aggredi. Deinde multi sponte & fortuitò, sine Medico, aut artis medicæ operâ conualescunt, quare illius nulla necessitas. Hæc sic diluit Hippocrates: In medendo errores dupliciter contingere posse, vel ratione medentis, vel ratione ægri cui medetur: verisimile autem est, eum qui ad peccandum plures habet occasiones, culpam huius erroris potius ferre, quam eum qui pauciores: plures verò habet æger, tum quia artis imperitus, tum quia dolore & appetitus violentiâ distractus rationi & bene suadenti Medico parere nequit: vt veritati magis consentaneum sit ægrum sibi ipsi mortem propter incontinentiam consciuisse: quam Medicum* ἀναμάρτητον *& peritum illius causam fuisse. Præterea non est necessarium, vt semper ars finem suum consequatur; cum id natura semper non præstet, quæ monstra sæpissimè &* πάρεργα *producit: peritia enim medica non tantum est de curandis, sed etiam cognoscendis morbis: sicque inartificiosum esset quos tibi ars morbos incurabiles demonstrarit, artificem curandos suscipere. An non prudentis est Medici eum qui sanari non potest, non attingere, nec subire speciem eius vt occisi, quem sors sua peremerit? Multos porrò morbos sine Medico curari fatetur Hippocrates; at sine Medicinâ nullos: ægri enim aut aliquid, aut nihil agentes sanati sunt: agentes aliquid aut recte, aut non recte: si recte, quamuis temere factum sit, iuuati sunt: si non rectè, læsi. Quare etiam apud ignaros est aliqua Medicinæ ratio, quâ modò læduntur, modo iuuantur: Nihil autem agentes naturæ operâ valentioris curati fuere, quæ est* αὐτοδίδακτος, *& sine doctore quæ agenda sunt nouit: quamque Medicus sibi perpetuo imitandam proponit. Vnde sequitur sine Medico multos, at non*

sine

ſine Medicinâ ſanationem conſequi, cuius principium modò à naturâ ſolâ, modò quibuſdam remediis adiuta pendet.

Medicina igitur exiſtit, & quidem ab antiquo, vt ait Hippocrates: neceſſitas enim homines ad Medicinam inueniendam, non minus quam ad naturæ conuenientia alimenta indaganda impulit. Quod fuit inuentionis principium, quando vnuſquiſque varia experiebatur, quæ videbantur à mundi opifice in hominum vſus fuiſſe creata: à quibus cum læderentur aut iuuarentur, prout ſors ferebat, ex frequenti illâ ſenſuum repetitione & memoriâ obſeruatio citra vllam rationem, atque experientia exorta eſt: & qui illi magis addicti deinceps in faciendâ Medicinâ Empirici *appellati, ampliſſimæ ſectæ originem dederunt.*

Aſclepiadæ verò ex his particularibus memoriis & obſeruationibus, quas in Dianæ & Æſculapij fano appendebant, quaſi collectione quadam vniuerſalia præcepta conſtituerunt, vſi duobus rerum omnium κριτηρίοις, nempe ratione & experientia: & ſic prima artis rationalis lineamenta iecerunt.

Demum interpretationis ſeu traditionis principium factum, ex ipſius naturæ ſeu phyſicâ ſpeculatione, vt inquit Athenæus: tunc enim doceri cœpit Medicina, quando Philoſophiæ fuit coniuncta, omnéſque partes quæ ad bene medendum erant neceſſariæ, accepit, quando ſecta illa dogmatica & rationalis inualuit; cuius veluti næuus & ἐμβολὴ fuit illa methodica, duabus aut tribus communitatibus ad artem conſtituendam contenta. Quamuis igitur Medicina à medendo dicta ſit, non tamen præcepta tantum curatiua continet, ſed ea omnia quæ ad curationem prænoſſe oportet. Idem enim vult Galenus libr. ad Thraſybul. cap. vltimo, *Medicinæ, quod Geometriæ contigiſſe. Cum enim hæc apud Ægyptios primum eſſet inuenta, ad agrorum terminos Nili inundationibus perfuſos quotannis dimetiendos; quòd terræ metiendæ causâ primum exculta ſit, Geometria appellatur, noménque antiquum retinet: quamuis hodie non ſolum ea Geometræ vtantur ad planorum terræque dimenſionem, ſed quidquid ſuâ eſt quantitate commenſurabile, conuexa, concaua, cælos ipſos, elementa, ſolis, ſtellarúmque magnitudines. Sic Medicina cum in ipſo inuentionis principio propter ſolam expeteretur curationem, à fine illo præcipuo nomen accepit & retinet: quamuis deinceps plures alias ſub ſe partes contineat, vt poſtea videbimus, propoſitâ priùs eius definitione.*

DEFINITIO. *Vnius rei vnicam eſſe definitionem docet Philoſophus, vt vnica eſt rei ipſius eſſentia: At quoniam nobis in hac rerum caligine poſitis, nec rerum eſſentias contemplari, nec ſatis accuratâ verborum circumſcriptione exprimere datum eſt: fit vt variæ de eadem re definitiones aliis aliæ perfectiores afferantur, prout vnuſquiſque perfectius res ipſas perſpexerit: quamuis res ſemper eadem & ſimilis maneat. Hinc mirum eſſe non debet, ſi plures & diuerſæ definitiones Medicinæ fuerint traditæ ab Hippocrate, Galeno, Auicenna, Auerrhoe, & aliis, prout in aſſignando illius genere, & propriis differentiis inueniendis laborarunt.*

Apud Hippocratem nullam licet reperire perfectam Medicinæ definitionem quæ rei eſſentiam explicet. Libro de arte, Medicina, *inquit*, eſt morbos ab ægris tollere, & eorum vehementes impetus obtundere. Libro de flatibus; Medicina eſt adiectio deficientium, ſubtractio redundantium: *ita vt per vniuerſales quaſdam operationes Medicinam explicet, quæ non magis Medico quam ſartori aut ſutori ſunt communes. Verum Hippocrati in illis locis Medicinam non fuit propoſitum definire, ſed tantum quid Medicina efficeret oſtendere. Galenus* libro de ſectis ad eos qui introducuntur, *vult ab antiquis Medicinam eſſe dictam ſalubrium & inſalubrium ſcientiam.* In libro finitionum, *Medicina eſt ars quæ*

præest sanis victus ratione regendis, atque ægrotis curandis. In introductorio, *est scientia sanitatis conseruatrix morborúmque curatrix.* Libro *autem* artis paruæ *præclara quidem habetur Medicinæ definitio, quæ ad Herophilum refertur, sed illi tantum libro inseruiens, in quo Medicinam in vniuersum suscepit explicandam methodo definitiuâ: cum ait Medicinam esse scientiam salubrium, insalubrium & neutrorum, corporum scilicet, signorum, & causarum.*

Auerrhoi autem 6. coll. cap. 1. *Medicina est ars operatrix, ratione & experimento inuenta, vt sanitas conseruetur, & morbus auferatur.*

Sed quia ex Philosopho magis perfectæ sunt illæ definitiones, quæ per causarum genera desumuntur, ideo nobis magis arridet Auicennæ definitio. Medicina, *inquit,* est scientia, qua humani corporis dispositiones noscuntur, vt vel habita sanitas conseruetur, vel amissa recuperetur: *quia genus proprium assignat, & illius subiectum, finem & partes complectitur.*

Medicinam autem modò artem dici promiscuè apud authores reperies, veteres potissimum, quibus non ita accuratè distincta fuerunt ista nomina, vt apud Philosophum, qui 6. ethic. & libro secundo de demonstratione, *vult scientiam esse habitum, demonstratione comparatum, de rebus vniuersis & necessariis, in quâ sint principia, subiectum reale per se existens, proprietates subiecti, & quæ veritatem, seu eius contemplationem solam habeat pro fine propositam: vt scientiam ab arte (quam voluit esse habitum cum ratione factiuum, circa ea quæ aliter se habere possunt, qui frequenti operatione comparatur) fine potissimùm & certitudine distinguat.*

Nobis tamen placet Medicinam potius scientiam quam artem appellare (quamuis inter vtriusque naturam ambigere videatur: Primò, quia habet sua principia & axiomata æterna & infallibilia, vt similia similibus conseruari, contraria contrariis curari, *quæ non minus sunt vera, quam bis duo esse quatuor, suásque demonstrationes non minus fortasse necessarias, imò magis certas ipsâ Physicâ, vtpote à sensuum fide petitas, vt vult Galenus* 9. de placit. Hippocrat. & Platon. *qui per Anatomen infinitos Aristotelis errores conuincit: Secundò, quia habet subiectum reale per se existens & præstantissimum: Tertiò, quoniam actionis medicæ principium non est semper in artifice, vt in veris artibus, sed sæpius in re & extra Medicum, vt in morbis quos sola natura sanat: Quartò, quia Medicina non tam ex frequenti operatione, vt alij habitus artificiosi, comparatur, quam ex librorum doctorúmque sedulâ institutione, & naturæ potissimùm explicatione: ísque Medicus meritò dici possit, qui hanc medendi scientiam tenuerit, quamuis nunquam fuerit operatus. Quod si quis finem obiiciat, quasi propter eum necessario Medicina inter artes sit reponenda: respondemus cum Aphrodisæo, considerari Medicinam dupliciter, primariò, quatenus scilicet docetur ex certis, firmis, & indubitatis principiis, & tunc scientia haberi debet, non minus quam Geometria aut Arithmetica, seipsâ, suíque cognitione contenta: vel secundariò, quatenus ad vsus hominum reuocatur, vt Geometria ad terras metiendas, Arithmetica ad numeros computandos; & tunc finem habet opus, ídque præstantissimum & vtilissimum.*

Mereantur igitur tot doctorum hominum studia, qui Medicinam ornarunt, excoluerúntque, vt scientia, si non propriè, saltem sub generali significato dicatur. Nunc itaque explicato illius genere, ad reliquas definitionis partes accedamus, Medicinæ scilicet subiectum, finem & partes describendas.

SVBIECTVM. *Scientiæ itaque & artes cum circa rei alicuius considerationem versentur, aut in eâ operationes exerceant; res illa vocatur subiectum*

siue

siue causa materialis. Videndum igitur quod illud sit in Medicinâ. Recentiores quidam statuunt Medicinæ proprium subiectum esse sanitatem: alij sanitatem & morbum; idque allatâ Galeni authoritate libro de sectis, *vbi scripsit*, scopus sanitas est, finis autem possessio: *ibi per scopum subiectum interpretantur, quia scopum à fine distinguit. Adferunt etiam locum ex* libro de partibus artis Medicinæ, *vbi habetur*, quod sicut Physici materia est generatio & corruptio; corpus verò materia secunda, & quasi per accidens: ita Medici, non corpus humanum, sed sanitas. *His satisfacere haud est difficile: etenim constat ex Galeno* libro primo de symptom. different. & alibi passim, *hæc tria inter se distingui, subiectum, scopum, & finem.* Subiectum *ergo vocat ibi Galenus, nominum non ita curiosus semper consectator, finem ex quo vel in quo:* Scopum *autem, finem primarium seu qui primo sese offert Medico: vltimum autem* finem, *in cuius adeptione conquiescit: Vnde* citato loco *vocauit Galenus sanitatem Medicinæ scopum, finem verò eius possessionem. In secundo autem loco prius adducto dicimus Galenum magis agere de ratione formali obiecti Medicinæ, quam de vero subiecto; ac proinde particularem illius considerationem, quatenus scilicet est sanabile, ibi expressisse.*

Cum igitur sanitati ac morbo proprietates subiecti non possint competere; ideò dicimus corpus humanum in quo & circa quod operatur Medicus, & quod idem maniens varias subit passiones, esse Medicinæ subiectum præstantissimum; cuius gratiâ potissimùm omnes tam actiuas quam factiuas scientias præcellit. Corpus autem hoc humanum in Medicinâ habet rem consideratam & considerandi modum, vt loquuntur barbari, materiale scilicet & formale: materiale quidem, vt substantia vel corpus operationum illarum medicarum capax: formale verò prout consideratur sub ratione corporis sanabilis, vt sanabile est; & sic ab aliis omnium scientiarum obiectis vel subiectis distinguitur. Dicet aliquis. Cum Medicus non solùm corpus hominis contempletur, sed res omnes creatas, elementa, mixta, cælos ipsos, & quidquid immensa illa mundi vniuersitas suo continet ambitu: ideo multo latius diffundi videtur eius subiectum; quod Galenus ipse sensisse videtur libro ad Thrasyb. *dum ait: Medicæ artis, vna cum sit, infinitæ sunt materiæ, & corpus ipsum sanitatem accipiens, & cibi ac potus & vocata* Διαιτήματα. *Ad id respondemus, Medicum non simpliciter aut per se illa omnia spectare, sed quatenus ad humani corporis commoda reuocari, aut remedij vicem subire possunt: Ac propterea quamuis subiectum contemplationis dici quodammodo mereantur: corpus tamen humanum proprium est subiectum, reductionis scilicet, vt* ibidem *innuit Galenus, dum addit*, corpus autem tanquam id ex quo finis, & in quod: *Vnde Hippocrates* libro de carnibus, de meteoris, *inquit*, non est mihi agendum simpliciter & extra artis contemplationem, sed quatenus ad hominem referuntur, in eóque causæ sunt sanitatis, morborum aut mortis.

FINIS. *Pergamus igitur & inuento Medicinæ subiecto, videamus* διὰ τί, *propter quid in eo operetur Medicus, id est, quem finem habeat sibi propositum. Galenus* eodem lib. ad Thrasyb. *vult finem esse quo acquisito conquiescit artifex: Sic Philosophi in causis finalibus, vt in aliis, progressum dari in infinitum negant: ita vt in omni actione præstantissimum quid seu bonum ponendum sit, cuius causâ fiat, eóque parto conquiescat: Vt enim actiones cum motu coniunctæ sunt: sic finis in quiete positus est. In finibus porro multi sunt intermedij & subordinati (hos Galenus scopos appellat) vnus verò, quem vltimatum & causam primam intentionalem vocant Philosophi, de quo nobis hîc sermo: finem autem hunc aliqui ponendum in artibus putant, quem artifex semper assequi possit: vnde non persuadere, sed*

bene dicere & facere omnia quæ ad persuadendum sunt apta, contendunt esse finem rhetorices, quia illud rhetor peritus semper assequi potest. Alij verò iam à nobis adducti finem artium esse volunt, quo parto, si nihil impediat, conquiescat artifex: ac proinde officium à fine distinguendum putant; officio functus est rhetor verbi gratia, si dixit & fecit omnia, quæ erant apta ad persuadendum: si tamen non persuasit, finem suum non esse assecutum, cuius gratiâ illa dixit & fecit, satis patet: sic Medicus si omnia artis suæ præcepta ad curandum Socratem accuratè & diligenter reuocarit, probè officio suo dicetur functus, finem tamen suum non est adeptus, cuius gratiâ inceperat motus & actio. Neque semper illum assequi potest ex patientis aut agentium vitio, vt in male moratis ægris, aut quibus natura est planè effœta, vel quando conuenientia remedia non suppetunt. Verum obiici potest, cum dictum sit actionem esse factiuarum scientiarum finem, quemadmodum speculatiuarum contemplationem: quomodo sanitas quæ actio non est, finis Medicinæ dicetur? Respondemus ex præmissâ diuisione, finem vnum esse vltimum & præstantissimum, alios verò intermedios & subordinatos, qui ad illum consequendum instituuntur. Quod spectat ad illum vltimum finem, non potest esse actio, quia est positus in quiete seu actionum cessatione, sequitur tamen ad illas & sine eis acquiri non potest: vnde concludimus sanitatem eum esse in Medicinâ finem: actiones verò esse media quibus vtitur Medicus ad illam consequendam: & illa media posse etiam poni pro fine artis medicæ, quia sanitas non fit à Medico, sed sequitur ad illas actiones, vt est apud Galenum lib. qui introductio inscribitur.

PARTES MEDICINÆ. *At quoniam nemo Medicinæ finem rectè assequi poterit, nisi prius nouerit ea ex quibus tractatio illius constat, de partibus Medicinæ consequenter est nobis agendum. Medicina igitur variè à multis diuiditur, vt ab Hippocrate, ex vniuersalibus quibusdam actionibus in adiectionem & subtractionem: ex effectis illarum operationum, in curatricem & conseruatricem ab empirico Theuta apud Galenum* libro de subfigur. empir. *ex varietate remediorum quibus ad eas vtitur, in Diæteticem, Pharmaceuticem & Chirurgiam. Ratione autem materiæ subiectæ, hoc est theorematum medicorum, ab eodem Galeno* libro dicto, *in* φυσιολογικὴν *subiecti hominis,* παθολογικὴν *affectionum subiecto inhærentium,* αἰτιολογικὴν *causarum efficientium,* σημειωτικὴν *signorum,* & θεραπευτικὴν *actionum. Nos autem ex propositâ nobis definitione illas ita inuestigemus. Cum in Medicinâ præcepta sint quædam & theoremata cognitionis, longius ab operatione remota, illa vel respiciunt naturam subiecti & eius constitutionem, vel passiones eius subiecti, quatenus mutatur de sanitate in morbum, & contrà: vel tradunt signa quibus variæ illæ constitutiones à Medico agnoscantur: ergo tres erunt partes Medicinæ ad theoriam magis spectantes,* Φυσιολόγια *scilicet,* παθολόγια & σημειωτική. *Quoniam verò hæc omnia speculamur in Medicinâ, vt sanitas præsens conseruetur, vel amissa recuperetur: duæ erunt illius partes practicæ, quibus operationum medicarum modus & ratio traditur,* ὑγιεινὴ *nimirum circa sanitatem suâ latitudine donatam, quæ etiam statum aliquando neutrum sub se complectitur,* θεραπευτικὴ *circa morbos curandos occupata. Harum itaque quinque partium clarior descriptio subnectenda est, vt ex eâ velut compendio sciant omnes quid tota Medicinæ tractatio complectatur.*

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ *igitur est Medicinæ pars, quæ naturam hominis vniuersam, hoc est naturalem illius constitutionem persequitur methodo quam compositionis vocant, ducto ab elementis exordio. Elementum autem cum sit pars eius cuius est elementum, tria facit hominis elementa Physiologus, remota, media, & proxima. Remota appellat communia illa corpora omnium mixtorum fundamenta, aquam, terram, aërem,*

& ignem: proxima verò, propinqua & sensibilia corporis nostri elementa sunt partes ipsæ similares, ex quibus organicæ seu dissimilares, ex dissimilaribus tota corporis compages constituitur: horum media existunt humores, omnibus animantibus sanguineis communes, sanguis, pituita, bilis, melancholia & ichor; quibus vtrumque semen & corporis nostri nutritio adscribitur. Horum omnium essentiam, causas & effectus, potissimum verò temperamenta perscrutatur. At cum homo non tantum corpore, sed etiam animâ constet, ipsam etiam animam, quatenus functiones varias & multiplices à facultatibus pendentes exercet, contemplatur: facultates enim ab ipsis functionibus, functiones ab operibus distinguit, vniuscuiusque partes, functiones, & vsus considerat, agendíque modum docet. Cúmque anima, quæ tota est immaterialis & incorporea, vt vteretur ad actiones partibus corporis, opus habuit quodam medio quasi communi instrumento, quo ista perficeret: hoc instrumentum vocat Physiologus spiritum calorémque innatum, quidque sit & quotuplex ostendit, quæ Hippocrates per continentia, contenta, & impellentia designauit. Neque solùm hominem iam numeris omnibus completum, sed etiam primam illius procreationem perquirit: de semine, & menstruo generationis nostræ principiis, de conceptione & primâ partium conformatione, de motu fœtus & perfectione, déque illius cum parentibus similitudine disputat. Sub hac parte continetur Anatome, artificiosa scilicet corporum sectio, qua particularum omnium situs, & connexus accuratè per αὐτοψίαν dignoscuntur: ex cuius certitudine Galenus tot falsas Philosophorum opiniones vbique confutauit.

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ verò, quæ nobilissimam sub se partem αἰτιολογικὴν continet, cognitâ perspectáque per Physiologiam naturali hominis compositione & constitutione, ad ipsos affectus qui illi secundum & præter naturam accidunt, cognoscendos aggreditur. Docet igitur quid sit sanitas, neutra constitutio, actio, passio, causa, morbus, symptoma: definit enim morbum, morborum genera diuidit, & differentias assignat, enumerat causas, concausas, externas, internas, antecedentes, coniunctas, materiales, immateriales, manifestas & occultas. Docet quid sit symptoma, symptomatum causas & differentias examinat. Denique particulares omnium corporis partium morbos & symptomata enumerat. Pars hæc est nobilissima, & quæ Medicinam perfecisse videtur. Quoniam verò constitutiones istæ variæ non possunt à Medico, nisi certis quibusdam signis dignosci, ideo duabus hisce Medicinæ partibus necessariò successit

ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ, tantopere ab Hippocrate celebratam τεκμάρσιν continens; hæc enim signorum seriem describit, quibus non solum ægri corporis, sed & salubris & neutri statum possimus agnoscere: quæ vt variam temporis differentiam respiciunt, sic etiam dicuntur διαγνωστικὰ, προγνωστικὰ, & ἀναμνηστικὰ, prout præsentem, futuram aut præteritam sanitatem, morbum, vel neutralitatem repræsentant. Ideò σημειωτικῆς duæ præcipuæ partes existunt, προγνωστικὴ & διαγνωστική.

ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΗ quidem docet prævidere varios morborum euentus, diuturnitatem vel breuitatem, securitatem vel periculum, idque per obseruationem κρίσεων καὶ λύσεων, μεταστάσεων; habita etiam ratione certorum dierum criticorum, contemplabilium aut indicatoriorum & intercidentium, quibus istæ mutationes contingere solent. Hanc prognosin cum summus Hippocrates teneret, diuinis pene affectus est honoribus: Galenus autem pro mago & vaticinatore Romæ habitus. Diagnostice verò quæ consultandi rationem complectitur, docet quomodo ex certis signis pars affecta, affectus natura, & causæ deprehendi possint. Adfert in vnoquoque morbo signa παθογνωμονικὰ χαρακτηριστικὰ, συνεδρεύοντα, ἐπιγενόμενα. Signa autem petit ex causis & effectibus, vt actionibus omnibus naturalibus, vitalibus, animalibus: ab excretis, eorum substantiâ, quantitate, qualitate, contentis, & excernendi modo: à qualitatibus

tibus mutatis, quæ vel in exteriore habitu positæ sunt, vel alio quouis modo sensibus nostris percipi possunt, vt ad ea quæ interiora sunt, Medici discursus penetrare possit.

Cognito ergo tam naturali quam non naturali statu, statim sequitur medica actio, quæ varia est: bona enim valetudo conseruari, non adeo bona reduci, si iam adsit: si futura, præcaueri: mala verò, tolli & curari, ac, si non possit, mitigari saltem debet. Hinc emergunt quinque actiones Medicinæ præcipuæ, nempe conseruatio, reductio, præseruatio, curatio, & mitigatio, sub duabus illis partibus quas practicas vocabamus.

ΥΓΙΕΙΝΗ *enim est illa, cui Galenus duplicem scopum voluit esse propositum: corpus scilicet sanum in pristinâ eius temperie tueri, vel si deficiat, in meliorem reducere, donec* εὐεξίαν *sit consecutum: quæ conseruat similibus, contrariis restituit. Ad quos scopos assequendos vtitur rebus à recentioribus* non naturalibus *appellatis, Aëre, Cibo, Potu, Somno & Vigilia, Excretis & Retentis, Exercitationibus & animi Pathematis, eorúmque adiunctis, vt Venere, balneo, & reliquis, quæ Galenus sub quatuor capitibus Admouendorum, Gerendorum, Educendorum, & Assumendorum complexus est. Sub hac parte continentur multæ aliæ, vt* προφυλακτικὴ *præseruatoria, quæ ad therapeian vsque aliquando extenditur:* εὐεκτικὴ *boni habitus procreatrix, &* γυμναστικὴ *olim Athletarum collegiis maximè exculta:* παιδοτροφὴ, γηροκομικὴ *&* ἀναληπτικὴ, *ratio scilicet educandi pueros, senes & emaciatos. Neque vererer huic parti duas alias subiicere,* κομμωτικὴν *&* κοσμητικὴν, *comptoriam scilicet & exornatoriam. Quamuis enim Galenus neget aliquando istas ad Medici dignitatem pertinere, neque ab eo nisi à magnis Principibus coacto exercendas, multi tamen veterum clarissimi Archigenes, Heraclides Tarentinus, Crito, nostræque ætatis homines clarissimi partes has excoluerunt: neque tam Stoicus aut* μισόκαλος *fuit Galenus, quando huius artis summa capita tradidit* lib. I. κατὰ τόπους.

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ *superest,* ἰατρικὴ, *curatrix & medicatoria dicta, quæ corporis humani affectus contra naturam certis præceptis & quasi regulis curare docet, sumptis indicationibus à morbo, morbi causâ, totius ac partis natura: non neglectis coindicationibus & contraindicationibus. Idque tum in genere, vniuersali scilicet methodo, tum in specie, in vniuscuiusque affectus sublatione exequitur, triplici instrumento, Diætâ scilicet, Pharmaciâ & Chirurgiâ, vnde totidem Therapeuticæ partes recensentur. Diætæ instituendæ ratio exigit perfectam facultatum quæ alimentis insunt cognitionem, item debitæ præparationis, quantitatis, temporis, & ordinis obseruandi in cibo potúque ægris exhibendo, necnon aliis rebus non naturalibus ritè instituendis. Pharmaceutice continet totius materiæ medicæ, rei scilicet herbariæ, sub quâ* βοτανικὴ, *metallicæ, & ex animalibus petitæ cognitionem, electionem, præparationem, mixtionem & conuenientem illius administrandæ modum. Sub præparatione continetur Chymica, seu Spagyrica ad extractiones medicamentorum & separationes partium purarum ab impuris faciendas, supra vulgarem rationem hodie celebratissima.*

Chirurgia denique diuiditur ab actionibus vniuersalibus in σύνθεσιν, πρόσθεσιν, διαίρεσιν *&* ἀφαίρεσιν, *coniunctionem, appositionem, diuisionem & ablationem, quæ infinitas sub se alias simplices, vel ex his mixtas complectuntur, phlebotomiam, arteriotomiam & similes, suis quasque tractatibus explicandas. Atque hæc de Medicinæ partibus & prolegomenis dixisse sufficiat, si modo annotauerimus Neotericos has omnes tractationes in tria distraxisse capita, rerum scilicet naturalium, non naturalium & præter naturam, siue sint signa, siue corpora, seu causæ. Naturales res spectant corporis iustam constitutionem & compositionem: res præter*

naturam

naturam complectuntur ea omnia, quæ particulari nostræ naturæ sunt aduersa: non naturales medio modo se habent, quia sunt externa omnia, quorum vsu corpus nostrum modò læditur, modò iuuatur, prout variè sunt constitutæ, siue agant in nos necessariò & ordinariè, seu casu tantum & fortuitò. Nunc ad Physiologiæ nostræ tractationem accedamus.

De naturæ apud Medicos acceptione, & de Physiologia particularius.

VT nihil est naturæ nomine vulgarius, sic etiam nihil quod plures significationes apud varios homines tam eruditos quam ineruditos acceperit, quam naturæ nomen: quod nobis propositum est hic prius distinguere, quàm Medicam Physiologiæ quæ à naturâ nomen desumpsit tractationem exordiamur.

Naturam itaque omnes duplicem faciunt, prout vel vniuersi huius, vel vniuscuiusque rei in suâ specie aut indiuiduali constitutione imaginem contemplantur: Hinc natura naturans, & natura naturata: natura indiuiduans & indiuiduata: natura vniuersalis & particularis. Naturam illam naturantem qui dicit, quid aliud quam Deum dicit? qui prima est & infinita natura, prima causa omnium, naturæ particularis, fatique Creator & Dominus, omnia per sese & per causas secundas faciens. Hoc luculentis verbis expressit Galenus 9. de placit. Quæ substantia sit naturæ, quæ nos & finxit & gubernat, non audeo pronunciare, sed nostræ creationis, & aliarum rerum omnium authorem, vt omnibus hominibus mos est, Deum appello. Vnde videre est quàm falsò impietatis à quibusdam insimuletur. Alij malunt naturam hanc vniuersalem non quidem Deum esse, sed ordinariam Dei potestatem, vt fortunam eius voluntatem: vnde Hippocrates φύσιν πάντες θεοὶ διεκόσμησαν: alij ordinem connexionémque causarum cum effectibus, vt Stoici: alij vim formarum omnium inferiorum à superioribus pendentium in effectione & conseruatione, vt Astrologi: alij vero confinxerunt animam quandam mundi πανσπερμίαν, quam Plato in Timæo φύσιν διαιωνίαν vocat, Auicennas vero in metaphysicis Cholcodeam, quæ mundanæ huic materiæ præsit. Sit ergo hæc natura Deus aut Dei vis vniuerso huic mundo infusa.

Naturæ verò particularis seu indiuiduatæ nomen etiam apud Philosophos multipliciter sumitur, nam aliquando tam latam habet significationem, vt synonymum sit cum vocabulo rei & entis, & complectatur quamlibet essentiam substantiæ corporeæ & incorporeæ, cuiuslibet accidentis sensibilis & insensibilis. Alias contrahitur ad substantiam, eámque corpoream, quæ principium est internum motus & quietis per se & non per accidens, vt est definita ab Aristotele in Physicis libro secundo. Aliquando natura Philosophis communiter & quasi impropriè sumitur pro quauis differentiâ specificâ, vt quando dicunt aliam esse auri & argenti naturam; aliam equi & canis: pro quouis accidente proprio seu inseparabili, vt dum dicunt naturâ ignem calefacere, hominem natura ridere, &c. Sumitur etiam pro energia & viribus, dum naturas herbarum, gemmarum & similium vocant.

Medici naturæ nomen ad proprios suos vsus transferentes, de tribus potissimum rebus, vt ait Auerrhois, naturam dicunt: Primò de facultate seu virtute: Secundò de complexione seu temperamento: Tertiò, de compositione seu corporis quauis constitutione, quæ ad agendum vel patiendum concurrit. Quod ad facultatem spectat, illud videre est apud Hippocratem & Galenum libro tertio de facultat. simpl. cap. 13. qui passim alimentorum, medicamentorum, & similium facultates ac naturas pro eodem, nempe eorum viribus & energia sumunt. Nec illud solum ad fa-

cultates corporis, sed etiam animi transferunt: Unde apud Hippocratem naturâ, id est ingenium seu indoles ad Medicinam & alias artes ediscendas est ἡγεμονικώτατον *& principalissimum instrumentum.*

Quod ad complexionem verò seu temperamentum attinet, illa tam vulgaris est est & recepta apud Galenum usurpatio, vt propria Medicis videatur, quod patet ex comment. in Aphorism. 2. sect. 3. & 51. sect. 2. *Item* libro de temperamentis. *Naturam, inquit, cum dico, totam substantiam & mixtionem intelligo, quæ ex primis elementorum qualitatibus emersit, omnium in nobis actionum authorem. Tuncque temperamenti significatum extendit ad calorem vsque innatum, vt habetur* comment. in Aphorism.15.sect.1. Ventres hyeme calidissimi naturâ, *id est calido innato: nam* 2.ad Glauconem, *calorem natiuum esse vult vel animæ ipsius substantiam, vel primarium eius instrumentum: quod se habeat vt agens & forma, cæteræ partes vt patiens & materia: Hinc naturæ* αὐτοδίδακτοι *apud Hippocratem* lib. de arte. *Hinc morborum medicatrices, præcipuè humoralium dicuntur, quia calidum illud agitat, concoquit, præparat, & expurgat causas earum dispositionum: eóque euanescente aut imminuto omnes corporis functiones labefactantur. Nec solum id de corpore humano, sed etiam de quibusuis rebus mixtis intellexit Galenus, in quibus propria temperies & caloris in certâ materiâ gradus, variarum facultatum & virium est author. Non igitur per naturam,* κρᾶσιν *& calidum innatum accidens tantum audit Galenus, sed substantiam quandam ex humido primigenio & viuifico calore conflatam, quæ sit internum illud principium motus & actionũ omnium in rebus mixtis: superiorem enim aliam formã & quæ sensibus sit imperceptibilis, non est Medici indagare.*

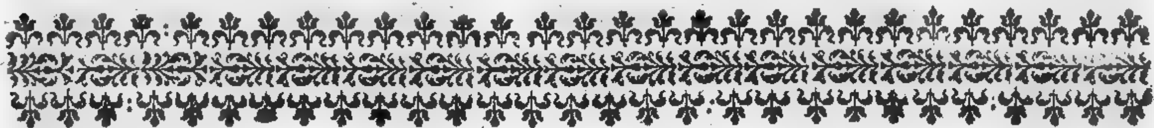
Quod ad tertium naturæ significatum attinet: certum est apud Medicos quodcunque potest ad aliquid efficiendum in homine vel agendo vel patiendo concurrere, illud etiam aliquando naturam dici: vt figuram, compositionem & similia: hinc 1.epid. maximè moriebantur, *inquit Hippocrates,* quibus natura vergebat ad tabem, *qui videlicet habebant pectus angustum, collum oblongius, tibias graciles, & scapulas* πτερυγώδεις, *alarum instar conformatas. Atque hæc de naturæ significatis, quæ erant intelligenda priusquam ad Physiologiæ Medicæ tractationem accederemus, quæ à naturâ ideo suum nomen desumpsit, quod in eâ omnem naturalem hominis constitutionem, secundum suas facultates, complexionem, & compositionem variam describere soleant Medici.*

Superest tamen adhuc quædam difficultas eximenda, propter eos qui Physiologiam Medicinæ partem esse inficiantur. In illâ enim, aiunt, nihil tractatur, quod à Physicis non fuerit iam traditum, v. g. ab Aristotele lib. de cœlo, de ortu & interitu, de animâ, de historiâ animalium & alibi passim. *Cui nos ita satisfacimus dicentes, hoc nihil impedire, quin Physiologia sit propria Medicinæ pars: repetit quidem multa ex Philosophia: differt tamen ab eâ tum fine, tum tractationis modo. V.g. adfert Philosophus vt probet animalia omnia ex quatuor elementis esse constituta, mutationem, alterationémque secundum primas qualitates, quæ omnibus animalibus contingunt. Medicus verò vt probet non omnia animalia & mixta, sed ipsum hominem ex eisdem elementis esse constitutum, assumit quidem iam in superiore scientiâ velut de genere dicta & confirmata: adducit tamen alia ex propriâ professione petita, vt dolorem, humorum, partiúmque diuersitatem, varios morbos, & cætera eiusmodi, quibus idem confirmat Hippocrates* libro de naturâ humanâ. *Præterea, vt asserit Galenus* libro de partibus Medicinæ, *notitiæ illæ, sine quibus ars aliqua cognosci, illiúsque finis minime attingi potest, partes sunt ipsius Artis: verùm sine notitiâ humorum, temperamentorum, partium, functionum, de quibus Physiologia agit; neque certa Medicinæ cognitio haberi, nec finis illius attingi potest; rectum enim,*

sine

ſiue naturale, eſt index ſui & obliqui eius quod eſt præter naturam. Vnde Hippocrates libr. de veteri Medicinâ: οὐκ ἔστι δυνατὸν ἰητρικὴν εἰδέναι, ὅστις οἶδεν ὅ τι ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ ὅπως ἐγένετο πρῶτον, καὶ ὅπως συνεπάγη: neceſſarium, *addit ille*, eſt Medico hæc accuratè ſcire, εἴπερ τι μέλλει τῶν δεόντων ποιήσειν.

Quod ſi argumentum ab illis propoſitum valeret: Philoſophia tractat de eis quæ & Phyſiologia medica, ergo hæc non eſt Medicinæ pars: tollendæ eſſent omnes particulares ſcientiæ, quæ entis affectiones particularius perſequuntur: Generalis enim illa Philoſophiæ tractatio, quid eſt quod non attingat? cum etiam Ariſtoteles cauſas morborum & ſanitatis explicare ad Philoſophum pertinere dixerit. Crediderim ego Medicinam Phyſicæ ſubiectam & ſubalternatam, non ſolum ratione ſubiecti, ſed etiam demonſtrationum & principiorum quæ ab illâ repetit: Vnde vult Hippocrates lib. de decenti ornat. *Philoſophiam in Medicinam eſſe transferendam, ac viciſſim Medicinam ad Philoſophiam. Habere tamen ſuas tractationes, in quibus particularius verſatur, à generali illâ cognitione diſtinctas. Quod Phyſiologiæ medicæ potiſſimum contigit: cuius nos tractationem ſeptem capitibus complectemur: quorum primo agemus de elementis: ſecundo de temperamentis: tertio de partibus: quarto de humoribus: quinto de ſpiritibus & calido innato: ſexto de facultatibus & functionibus: ſeptimo de primâ hominis conformatione.*

CAPVT PRIMVM.

De Elementis.

APEPTON DE PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM ADVERSVS PARACELSVM ET CHYMICOS. Vetuſtiſſimi homines, qui rerum naturalium cauſas primi indagarunt, cum earum viciſſitudines, motus ac mutationes mirarentur, factum eſt vt ſcitè rerum omnium principia ſcrutati ſint à confeſſis notiſque ordientes, & ab his ad ignota procedentes. Ex fluxu enim & refluxu quo ſublunaria iſta continuè verſari videmus, (Hippocrates ait *lib. 1. de diata, ab orco ad Iouem, à Ioue ad orcum omnia reuertuntur*) mutabilia eſſe omnia quæ naturâ conſtant, rectè ſtatuerunt. Præterea mutabilitatem hanc conſiderantes attentius, tandem animaduerterunt in omni mutatione aliquid remanere ex quo omnia fierent, & in quod omnia reuerterentur, ipſo interim permanente: aliàs mundum citò interiturum defectu quaſi pabuli & materiæ, niſi in mutationibus omnibus, non ſolum eis in quibus neque nomen, neque naturam res amittunt, vt cum homo calefit, refrigeratur, dormit, vigilat, & ſimilia: verum aliis in quibus vtrumque deperditur, vt cum ex ſemine homo, ex ouo pullus generatur, daretur aliquid perpetuum & ſemper ſubſiſtens: Hinc manarunt recepta illa apud Phyſicos axiomata: ex nihilo (naturaliter ſcilicet & extra creationem) nihil fieri, & rem nullam per ſe ſubſiſtentem ad nihilum reduci.

Hanc autem perpetuo permanentem rem dum explicare voluerunt, varij & pugnantes fuerunt: alij enim atomos & ἀχάρει corpuſcula, indiuidua & variis figuris prædita per inane, immenſum, ſeu vacuum volitantia: alij partes quaſdam homimereis in omnibus rebus contentas: alij vnum vel duo ex receptis elementis, quia videbant ea inuicem tranſmutari, & eſſe rerum mixtarum fundamenta: Attamen in eo errarunt, quod vltimum omnium rerum ſubiectum, quod vlterius in alia reſolui non poteſt, certâ donarunt formâ, cum omnibus nudatum & priuatum eſſe debeat. Ex eorum tamen argumentationibus poſteriores rectè collegerunt, res omnes generabiles & corruptibiles compoſitas eſſe ex duobus principiis, videlicet re quapiam permanente ſeu ſubiecto, & ea quæ in hoc per motum aut mutationem inducitur forma.

Cæterum cum non eandem formam in his manere, ſed mutari & aboleri frequenter in ſubiectâ materiâ viderent, non tamen quamlibet in quodlibet introduci, vt neque omni ex ligno Mercurium, ſed ex certo & determinato aliud fieri cognouiſſent, alterius principij neceſſitatem comprehenderunt, propter quod ſubiectum vnam magis formam, quam aliam recipere poſſet : hoc principium priuationem vocarunt, non puram quidem negationem, ſed aptitudinem potius ſeu habilitatem ad formas ſuſcipiendas, intelligentes materiæ inſitam, quæ ſit principium rerum, non quatenus exiſtunt, aut factæ ſunt, ſed quatenus fiunt aut fieri poſſunt. Et ſic emerſerunt tria illa principia rerum naturalium, non quidem per ſe aut ſeorſim ſubſiſtentia, ſed ſolâ cogitatione ſeparabilia : κατ' ἐπίνοιαν ἐλάχιστα.

Hæc eſt Peripateticorum de principiis philoſophia, ab vniuerſo eruditorum cœtu ſummo applauſu recepta ab hinc mille & quingentis annis : quam tamen hodie nouatores quidam ex grege potiſſimum Chymiſtarum, improbare nituntur, vt ſuam deinceps adſtruere poſſint ſententiam. Obiiciunt enim Ariſtotelem & eius ſectatores corpora ex incorporeis conflare : materiam enim & formam non eſſe corpus, ac proinde corpora non poſſe ex eis, tanquam partibus eſſentialibus conſtare. Præterea dicunt : illa materiæ primæ cognitio tam eſt obſcura, & difficilis, vt ad eam nec per σύνθεσιν, nec ἀνάλυσιν perueniri poſſit, ſed per analogiam tantum quamdam intelligitur. Exiſtimant ergo noſtri ſufflones, corpora non componi ex aliis quam ex his in quæ reſoluuntur. Denique principia notiora eſſe debere compoſitis, cum contrarium tamen contingat in principiis illis aſſignatis, quæ vix intellectu percipi poſſunt.

Iſtis itaque obiectionibus eſt ſatisfaciendum, priuſquam illorum opinionem examinemus : hoc primùm in memoriam reuocato, principium ſcilicet ab elemento ita diſtingui, vt principia extra compoſitum non ſint niſi ſolâ cogitatione, quodque ex ipſis elementa etiam ipſa fiant : elementa autem mixtorum omnium eſſe materiam quam ſecundam vocant, & ex mixtis iterum generari. Ideo non eſt neceſſe hæc principia corpora eſſe & ſubſtantias completas per ſe ſubſiſtentes, ſed incompletas, & quæ prima illa corpora ſimpliciſſima, nempe elementa, conſtituant. Aliàs, ſi non eſſet deuenire ad aliquod corpus ſimplex, quod non rurſus ex aliis componeretur corporibus, fieret progreſſus in infinitum. Nos igitur ex incorporeis prima & ſimpliciſſima illa corpora componimus, non quidem per ſe & ſeparatim ſubſiſtentibus : numquam enim materia ſine formâ, aut hæc ſine illa fuit ; ſed concurſu ſuo quaſi coniunctione hoc vel illud elementum ſecundum varias mutationes conſtituentibus. Ac proinde obſcura eſt illa materiæ primæ cognitio, quam veteres Philoſophi ſub Prothei nomine, Scriptura ſacra ſub nomine Chaos expreſſerunt, propter magnam imperfectionem, & quia ſenſibus non eſt perceptibilis. Sufficit ergo illa analogia, quæ petitur à materiâ ſecundâ & aliis rebus tam arti quam naturæ ſubiectis. Cognoſcitur tamen per analogiam aliarum rerum, quæ pro ſubiecto in rebus manifeſtioribus eſſe ſolent. Non enim eſt neceſſe principia naturæ eſſe notiora ipſis compoſitis ſeu effectis, quippe ex his illa intelliguntur : quod Chymici diſtinguere neſciuerunt, & ideo voluerunt principia eſſe rerum omnium quæ arte ſpagyricâ ex corporibus elici poſſunt : quod nobis iam eſt confutandum.

Sal ergo, ſulphur, & mercurium facit Paracelſus tria rerum omnium principia, mixtorum, ſimplicium corporum, imo etiam aliquando incorporeorum, quaſi vnquam angelum vel dæmonem diſtillaſſet, tanta eſt homini amentia, in quibus etiam valde eſt inconſtans. Per quæ nomina, vt clariores illius diſcipuli referunt, non communia & omnibus nota tria illa mineralia corpora ſignificauit, ſed per ſulphur intellexit quidquid in corporibus facile accenditur : per ſalem, quod fundum petit velut cineres : per mercurium, quod liquatur magis aut in fumum ſeu vaporem ſublimatione tollitur. Hæc tria cum corpora ſint actu & per ſe ſubſiſtentia, vult tamen fumoſus ille Philoſophus eſſe rerum omnium etiam ſimpliciſſimarum principia ; corpora enim eſſe ex ipſius ſententia patet, quandoquidem vult per artem ita ſeparari, vt in conſpectum & contactum veniant, ac diſtinguantur inuicem : quod non poteſt niſi vero corpori competere. Si vera igitur ſunt corpora, actum habent per quem exiſtunt, & potentiam in qua actus ille exiſtit. Præterea cum ſint mutabilia ex ipſomet Paracelſo hæc principia, diuerſa enim & pugnantia conſtituit genera ſalis, mercurij & ſulphuris : quî mutari poterunt, niſi habeant

ſubiectum

ſubiectum mutationis ſuæ,& ſpeciem quâ induantur poſt factam mutationem; ergo & formam & materiam habeant neceſſe eſt.

Verum dicet aliquis, in hæc tria per ſpagyricam artem omnia mixta reſoluuntur, ergo in illis fuiſſe oportuit. Reſpondemus primum,quod ad naturam principij attinet, non oportere corpora diſſolui in prima illa principia ex quibus compoſita ſunt: hæc enim propoſitio intelligi debet de partibus naturalibus & corporatis, ſeipſis actu & ſeorſum ſubſiſtere valentibus: ac proinde ex eo quod Paracelſici volunt illa tria eſſe ſeparabilia, conficiunt etiam non eſſe rerum naturalium principia. Sed donetur hoc Paracelſo parum Philoſophiæ perito, vt principium pro elemento ſumpſerit: an concedendum illa eſſe elementa rerum naturalium? Reſpondemus, nullo modo: nam quod ad elementa,cœlos & ſimilia ſpectat, quis vmquam conceſſerit eiuſmodi Chymicis ex purâ aquâ, vel aëre, aut cœli partibus elici poſſe hoc ſulphur, ſal & mercurium in alembicis ſuis? Quare ſi non poſſunt elicere ex illis ſimplicibus corporibus, ſequetur hæc non eſſe ex illis compoſita,& ſaltem eſſe æquè ſimplicia: cur igitur non erunt mixtorum elementa potius quam iſta Paracelſica? Quod ad mixta vero & elementata attinet, dicimus, non eſſe neceſſarium vt ea conſtent ex illis omnibus, quæ arte ab eis elici poſſunt, vel etiam in quæ aliquando reſoluuntur: quis enim neſcit animantium corpora in pediculos, vermes, apes, & ſimilia fuiſſe conuerſa, ex quibus tamen nemo vmquam dixerit illa fuiſſe conſtituta? Imo multa ſunt ex quibus corpus noſtrum veriſſimè conſtituitur, in quæ tamen neque naturâ, neque arte reſolui poteſt, vt ſemen & ſanguis menſtruus. Sic eliciunt Chymici ex mixtis elementa illa tria, quæ reſpondent quodammodo veris elementis; vtpote liquorem aquoſum aquæ;oleum duplex,rubrum & ſplendens igni, flauum aëri, & ſalem terræ. Quod illi obſcuris verbis exprimere voluerunt, vt artem ſuam commendarent: nos veram & vltimam reſolutionem ſpectamus, quâ res mixtæ in quatuor conceſſa elementa faceſſunt, certis ſuis ſedibus vniuerſi compagem conſtituentia.

Oſtendant nobis quæſo Chymici loca propria, in quibus naturaliter hæc tria ſua elementa quieſcunt: dicant, vbi dicata ſedes ſulphuri, mercurio & ſali,quò tranſmeare poſſint; & inde repeti ad generationem. Si hîc maneant in centro mundi & terram nobiſcum incolant, audient ſtatim terram in illis adhuc dominari & elementata eſſe terræ,aëris,aquæ,& ignis plus minus participia: nec vllo modo elementa prima rerum mixtarum dici poſſe,multo minus corporum ſimplicium principia. Atque hæc pro digreſſione noſtra aduerſus Chymicos ſufficiant: quorum ſententia hic deſtruenda fuit,quoniam ex iſtis principiis illi deriuare conantur, non ſolum rationem temperamentorum,partium & ſimilium:ſed variorum morborum & cauſarum,necnon medendi methodum.

QVID ELEMENTVM ET QVOTVPLEX. Elementum quaſi alimentum appellari volunt aliqui, eo quod illis velut alimentis foueantur conſeruenturque miſta corpora. Græci στοιχεῖον appellarunt ab ordine, quod illa quodam quaſi ordine & proportione inter ſe conſtituta mundum & mixta ipſa componant. Eſtque nomen relationis, quia eſt tale habito reſpectu ad id cuius eſt elementum, proptereaque homonymiam patitur pro diuerſitate rerum quas componit. Nam in Geometria dicuntur elementa punctum, linea, ſuperficies, & ſimilia: In Grammaticâ literæ vocantur ſyllabarum elementa: & in magno hoc mundo cœlum, ignis, aër, aqua, terra ſunt elementa, compoſitionis ſcilicet, vt ait Hippocrates *lib. de carnibus*, quia æther ſuperiorem partem, infimam tellus aquæ adiuncta, mediam aër occupat. Phyſici autem & Medici hoc nomen contraxerunt ad ſignificanda ea corpora ſimplicia,ex quibus mixtis & variè alteratis reliqua conſtituuntur.

Ariſtoteles enim ſic definit 5. *metaph.* στοιχεῖον ἐστὶ ἐξ οὗ σύγκειται πρώτου ἐνυπάρχοντος ἀδιαιρέτου τῷ εἴδει εἰς ἕτερον εἶδος, id eſt, *elementum eſt ex quo fit aliquid primò cum inſit, & eſt indiuiſibile ſecundum ſpeciem in aliam ſpeciem*: omne enim elementum, vt docet ille,materiæ rationẽ obtinet:quare ex eo aliquid fit:ineſt autem rei quæ fit,quo modo differt à priuatione,ex quâ tamen tanquam ex termino aliquid fit, ſed non manet in re quæ fit. Dicitur indiuiſibile ſecundum ſpeciem, ad differentiam primæ materiæ, quæ cum ſpeciem ſeu formam certam non habeat, dici non poteſt diuiſibilis ſecundum eam; & ad differentiam materiæ ſecundæ quarumcunque rerum, quæ cum ſit compoſita ex ipſis elementis, diuiditur in alias ſpecies. Galenus 1. *de elementis & 9. de decretis*, non fuit diuerſus à Philoſopho, dum ait, *elementum eſſe illud quod eſt minima pars eius cuius eſt elementum*: intelligere autem oportet, addit ille, mi-

nimum quod amplius diuisionem recipere nequit secundum speciem, nam secundum magnitudinem nullum datur reuera huiusmodi: minimum enim illud ad sensum sunt partium corporis nostri particulę, quasi dicas atomos, & minutula corpora, de quibus non est nobis hic propositum agere, sed de corporibus illis simplicibus, & secundum speciem indiuisibilibus.

Hæc autem quatuor esse prisci illi Philosophi repererunt, nempe ignem, aërem, aquam & terram, quæ totam sublunaris huius mundi capacitatem implent, vsi sensuum fide & discursu. Nam siue rerum mixtarum generationem spectes, siue caussarum dissolutionem vltimam & naturalem, perpetuò ista tibi elementa quatuor occurrent. In generatione quidem qualitates contrariæ materiam temperantes & miscentes non vniformem, sed aqueam magis aliquando, aliàs reliquorum elementorum naturam magis redolentem, ostendunt quatuor illa corpora primarum qualitatum susceptiua ibi adesse. In dissolutione autem illud manifestè apparet, etiam rerum quæ sensui simplicissimæ videntur, vt lactis, vini & similium: vinum enim dum putrescit, videmus fæcem crassam & terream subsidere, aqueam partem & insipidam adesse, cui flos quidam aëris & ignis particeps supernatat, quorum tamen præcipuas partes exhalasse, imminuta valde quantitas testatur. Deinde cum corpora ista quatuor per circularem generationem inuicem transmutentur, vt vnum alteri totam materiam præstet & in illud facessat, quod non fit in rectâ aliorum corporum generatione, coniecerunt aptissimè illa esse materiam hanc secundam, ex quâ res omnes mixtæ constituuntur. His addunt Medici rationem ex diuersâ partium corporis nostri & aliorum ἀνομιομερῶν naturâ petitam: ossa enim verbi gratia, cartilagines & ligamenta sensibiliter terram repræsentant; humores aquam; spiritus & flatus aërem; calidum tam influens quam innatum, ignem: Ac proinde putant errasse illos, qui vnicum rerum omnium elementum statuebant: quia sic, ait Hippocrates *lib. de naturâ humanâ*, nullum haberet contrarium per quod mutatio fieret, ergo numquam corrumperetur homo verbi gratia, neque doleret (quia dolor ab obiecto sensibili confertim immutante) non essent diuersæ species & ideæ morborum, neque diuersa ad curationes remedia, sed ἓν τὸ νόσημα καὶ ἓν τὸ ἰώμενον. Falluntur etiam illi, qui infinita faciunt elementa secundum minimas partes, quæ sensui appareant, vt docet Galenus *lib. de elementis*; siue enim diuersi generis faciant, vt Anaxagoras, in eo erant quod minima physica quæ actu non dantur, casu quodam ad generationem concurrentia ponant: siue eiusdem generis, vt Democritus, solis figuris discrepantia; quia inter contraria debet fieri generatio; & per alterationem, non solam approximationem mixtio, vt post videbimus. Nec requiritur quod illi putant, elementa esse numero infinita; quia rerum generatio infinita est: sufficit enim elementa hæc quamuis actu finita, nusquam perire, sed per successiuas generationes quasi infinita esse potentiâ, sicut ex viginti quatuor literis infinita nomina linguarum constant. Qui duo aut tria tantum elementa statuunt, in eo videntur deficere, quod cum recipiant corpora quædam esse primarum qualitatum susceptiua, vnam tamen aut duas ex illis sine primo & proprio subiecto relinquere coguntur. Vt illi qui statuunt quinque, nouam etiam aliquam qualitatem fingant necesse est, quæ in corporibus mixtis reperiatur: vnde illi calorem nostrum diuinum & cœlestem appellare coacti: Nam quod spectat ad quintam illam Chymicorum essentiam, nihil est aliud quam compositum attenuatum, & sub olei specie extractum, vires illius eminenter retinens. Qui sex, vt Empedocles addens & amicitiam, male facit, quia mixtorum affectiones pro eorum elementis & causâ materiali ponit. Pythagoreorum autem doctrina, quæ omnia ad numeros: vel Platonicorum, ad certas figuras geometricas mundi & mixtorum constitutionem refert: vel est mystica, vel certè non satis firma, vtpote quæ ignorasse videtur numerum & figuras affectiones esse substantiæ & sequi substantiam, ac proinde illius causas aut elementa esse non posse.

Maneamus igitur in receptâ Philosophorum ac Medicorum sententiâ de numero elementorum: quod enim Montanus & Cardanus hac in re innouare voluerunt, satis ab aliis fuit refutatum.

QVALIA SINT ELEMENTA. Diximus prius elementa esse corpora simplicissima, ex materiâ & formâ constantia, quæ materiam primam & simplicissimam etiam vocauimus: illorum itaque formas oportet esse imperfectissimas & naturæ materiæ vel accidentium ex Auerrhoë propinquissimas: quoniam elementa reliquorum mixtorum sunt materia secunda. Ideo Alexander voluit grauitatem & leuitatem

uitatem esse eorum formas; quandoquidem hæ qualitates videntur esse motus principium in elementis, & hac ratione veræ sunt mundi partes. Alij qualitates primas, caliditatem nempe, frigiditatem, humiditatem & siccitatem, vt Galenus; qui 1. *de elementis*; *si caliditas*, ait, *summa & siccitas materia coniungantur, ignis fit*, & *comment. in* 1. *de naturâ humanâ*, vbi habet summam caliditatem cum materiâ, ignem facere; summam verò humiditatem, aquam. Qui omnes quamuis probabiliter suam tueantur opinionem, videtur tamen mihi forma elementorum aliquid magis intrinsecum & nobis occultum esse, vltra prædictas qualitates: aliàs fatendum esset qualitates esse corporeas cum Stoicis, vel saltem substantiæ partes: substantiam intendi & remitti, & formas esse compositas, nimirum ex duabus qualitatibus quæ vnicuique elemento insunt. Clarissimi tamen illi viri coacti sunt elementorum formas per qualitates illas exprimere, non quod veræ sint eorum & substantiales formæ, sed accidentia formam comitantia, & ad eorum actionem proximè facientia.

Quæ igitur illæ sint, accuratè debet inquirere Medicus; vtpote qui compositorum omnium qualitates, vim ac facultates ex componentium naturâ & modo rimatur. Ponuntur autem duplices hæ elementorum qualitates; quædam nimirum primæ, caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas: quædam secundæ, vt leuitas & grauitas: illæ alterant, hæ vero mouent. De qualitatibus ergo primis erit nobis sermo, qui hominis temperamentum, non mundi compositionem, habemus inuestigandum & rerum mixtarum facultates. Per has autem qualitates τὸ θερμὸν, τὸ ψυχρὸν; &c. absolutè dictum, elementa vt plurimum designat Hippocrates.

Aristoteles 2. *de generatione & alibi*, vt quaternarium elementorum numerum constituit, ita singulis elementis tribuit singulas qualitates excellentes, aliam verò remissam eius comitem: itaque ignem summè calidum, remissè siccum: aërem summè humidum, remissè calidum: aquam summè frigidam, remissè humidam: terram summè siccam, remisse frigidam statuit. Galenus *comment. in lib. de naturâ humanâ*, & *lib. de elementis*, etiam vnicuique elemento duplicem tribuit qualitatem; sed vtramque summam & excellentem: cui & ratio & ipse Aristoteles fauere videtur, nam *lib.* 4. *meteor.* summam humiditatem aquæ concedit: & in physicis scripsit, id quod minus tale est, ob contrarij mixtionem minus esse tale. Itaque si in vnoquoque elementorum vna est qualitas remissa, altera intensa, oportebit esse adhuc contrariæ permixtionem, qua vis & excessus alterius retundatur; & sic tres erunt, non duæ qualitates tantum. Nec est quod reclament Peripatetici, hoc non fieri per contrarij permixtionem, sed ab æterno vel in creatione sic condita fuisse elementa. Quamuis enim elementa tota de nouo nunc minimè generentur, singulis tamen diebus per partes generantur: in quâ permutatione oportet & tria illa concurrere, vt vnius qualitatis remissio contingeret. Poni igitur potest in elementis vtraque qualitas æquè intensa; quamuis vna aliquando remissior appareat, propter substantiæ modum, raritatem scilicet vel densitatem (ignis enim verbi gratia in materiâ valde rarâ non comburit, vix calefacit) vel alterius qualitatis coniunctionem. Vnde in igne caliditas maior quam in aëre, propter iunctam siccitatem quæ lima est caloris: & aqua magis humectat aëre propter partium crassitiem, sed in solâ superficie corporum: nam aërea magis peruadunt interiora, vt patet de oleosis omnibus & pinguibus propter suam tenuitatem.

De qualitatibus tamen aëris adhuc dubitatur, vtrum calidus & humidus: quod enim aër vestes & similia humore diffluentia exsiccet, nemini est dubium: Item aëris perflatum corpora nostra ventilare, & putredinem à corporibus arcere certum est, quam ex humoris dominio contingere omnes etiam fatentur: ergo siccus potius quam humidus videtur. Item non esse calidum contendebant Stoici, vt Seneca *lib.* 2. *quæst. natural.* multis rationibus; sed frigidum, eo quod ex aquâ quæ naturâ suâ frigida existit, solâ rarefactione generatur, & in medio suæ regionis, vbi maximè naturam suam retinere verisimile est, frigidissimus existit ex ipso Aristotele, motusque aër frigidior apparet: an non eum omnia animantia refrigerij & temperandi natiui caloris causâ inspirant? Adde quod res omnis naturalis remotis iis quæ eam alterabant, redit in naturam suam: sed aër vbi sol recedit à nobis per hyemem, aut solâ absentiâ per noctem fit frigidus: imo autumno eadem die calor & frigus vigent; ergo talis est ex suâ naturâ. Hæc Stoici. Peripatetici vero contra contendunt aërem esse calidum, quod à causâ calidâ dissoluente fiat, quæ potior est ad temperiem ipsâ materiâ. Quod etiam patet ex rebus aëreis, vt melle, vino, oleo, &

similibus

similibus, quorum nusquam tanta est concretio & congelatio, vt frigidorum, humidorumque corporum: Imo illa refectio corporum nostrorum ex cibis aëreâ seu oleosâ & pingui maximè substantiâ constantibus, non potest adscribi nisi caliditati & humiditati: cum aquosa, frigida, humidaque pituitam potius & excrementa producant: vel potius, quomodo leuitas illa & tenuitas aëris frigori coniunctæ esse possunt, cuius contrarij apparent in rebus mixtis effectus? Essetne consentaneum, aërem & aquam diuersa elementa easdem habere omnino qualitates? Refrigeratur ergo facillimè aër ob tenuitatem maximam recedente aut absente sole, potissimum viciniâ aquæ, aut vaporum illi permixtorum, qui nocte densantur & in aquam coalescunt. In mediâ autem sui regione propter antiperistasim, vel ob continuos vapores eò delatos friget, non ex suâ naturâ, sed ex instituto summi Opificis ad vniuersi conseruationem. Motus etiam quieto sentitur frigidior, & inspiratus temperat æstum cordis, quia succedit in locum eius, qui iam corporis nostri contactu nimium incaluerat. Exsiccat etiam vestes & alia tenuitate suâ & motu, non siccitate natiuâ: Item ob coniunctum calorem solis quo humor resoluitur: qua etiam ratione putredines arcet ventilando, & quasi exagitando humorem. Sit itaque aër calidus humidusque cum tenuitate tantâ, quantâ efficit, vt ferè temperatus, & omnium qualitatum expers videatur: vt sensit Galenus *cap. 4. libri quod animi mores corporis temperiem sequantur.* Quod ad qualitates autem secundas elementorum spectat, vt raritatem & densitatem, crassitiem, & tenuitatem, duritiem & mollitiem, splendorem & opacitatem, illæ vel per se notæ sunt, vel extra nostrum institutum: ad quod iam accedimus.

MIXTIO ELEMENTORVM AD CORPORIS HVMANI GENERATIONEM ET EIVS CAVSÆ. Sciendum imprimis mixtionis nomen, vt patet, non semper eodem modo vsurpari: aliquando enim congeriem & aceruum rerum commistarum, vt milij, tritici aliorumque talium superficies suas integras seruantium significat, & propriè est appositio: interdum verò compositionem duorum, trium, vel plurium corporum ita inter se confusorum, vt quamuis singula naturam suam seruent, ac aliquando iterum separari possint, vnum tamen ex omnibus confectum corpus denotat. Tale est corpus illud ex aquâ & vino, similibusque liquoribus compositum, crama dictum: quod non est vnum formâ, sed continuatione tantum: etsi enim neque aqua, nec vinum terminis suis sint separata, sub formâ tamen suâ naturali vtrumque ibi continetur, quomodo in auro argentum & in argento aurum occultatur, quod per aquam separationis dictam secernitur: talia sunt melicratum, hydromel, tetrapharmacum & alia per artem composita. Tertio propriè sumitur mixtio apud Philosophos, quando ex pluribus specie diuersis alteratis & vnitis vnum corpus ita constituitur, vt illud sit à componentium naturâ distinctum, & propriam ab illis omnibus formam sortitum.

Tribus hisce modis corporis nostri mixtionem fieri à variis Philosophis creditum est: Empedocles enim quamuis quatuor vulgata elementa vocarit primas rerum omnium radices, in ea tamen fuit sententiâ, vt hæc non alterari & permisceri dixerit, sed in minima frustula comminuta cum propriis formis & qualitatibus, partium solâ approximatione res compositas constituere. Democritus verò & Epicurus, atomos infinitas fortunâ aut casu concurrentes corporis nostri elementa fecerunt, ita inter se confusas, vt quamuis singulæ naturam suam seruent, ac aliquando iterum separari possint, vnum tamen ex omnibus corpus confectum sit. Nos autem, qui Hippocratis & Aristotelis doctrinam sequimur, tertio modo misceri elementa ad corporis nostri constitutionem putamus, quod inter omnia mixta perfectissimum & aliorum omnium veluti regula existit: ita vt miscibilia hæc ante ipsam vnionem, non solum comminuta & confusa, sed per totas substantias alterata, deinde vnita ac præstantissimæ formæ imperio subiecta sint: Quippe impossibile est, vt ex pluribus inter se commixtis vnum aliquid per se fiat ab omnibus distinctum, si ea quæ sic concurrunt, non alterentur tota: vt enim est apud Hippocratem *lib. de naturâ humanâ*, quamuis elementa sint ὁμόφυλα & καθ' ἕν πλῆθος conueniant, nihil generare possunt, nisi contingat eâ bene habere τὴν κρῆσιν πρὸς ἄλληλα.

Huius mixtionis causam primariam efficientem censemus esse calorem illum cœlestem per omnia diffusum, & motu superiorum corporum, varioque illorum aspectu adiutum, qui materiam hanc versans, modò immediatè ex elementis imperfectè mixta & animantia, quæ per æquiuocam generationem producit: modò intermediis generationibus multis seu mixtionibus procreatione (quidam tamen asserunt hominem

etiam

etiam per æquiuocam generationem produci:) nam ex terra conuenienti humore madefactâ & genitali calore perfusâ producit plantas & semina plantarum, quibus vescuntur animalia: ex his omnibus nos cibum capimus: ex cibo humores quatuor diuersi procreantur, & inde semen ac menstruum generationis nostræ primordia, variis qualitatibus primis prædita, quæ sunt instrumentariæ causæ & immediatæ huius alterationis & vnionis: quando certâ proportione ita concurrunt, vt inde generatio perfecta secundum vnamquamque speciem exoriri possit, ad mundi inferioris varietatem & pulchritudinem conseruandam. Materia itaque elementorum in mistis, & ipsâ hominis structurâ, remanet. Vtrum verò ipsæ etiam formæ cum qualitatibus integris remaneant, & vtrum substantiæ elementorum in mixtione totis totæ permisceantur, an qualitates tantum: Hæc quamuis parum ad rem medicam facientia, vt docet Galenus *lib. 1. de elementis, & lib. 1. meth. cap. 2.* breuiter attingamus, ne quicquam omisisse videamur.

Stoici ergo, qui elementa actu completo ponebant in mixtis, eaque seipsa permeare, ac substantias eorum totas totis permisceri, satis eo videntur refutati, quod penetrationem dimensionum admittebant: fieri enim non potest, ac ne intelligi quidem, vt corporum substantiæ suâ quantitate præditæ seipsas penetrent & quasi subingrediantur. Sed ita diuiduntur, comminuntur & alterantur, vt ad sensum ipsum quasi permixtæ videantur, quod fortassis ipsi senserunt Stoici.

Auicennas verò, Scotus cum omnibus fere Metaphysicis, & Fernelius, parum admodum à Stoicorum sententiâ absunt: putarunt enim in mixto corpore elementa esse in actu completo, quantum attinet ad formas substantiales: neque in formis illis fieri mixtionem aut alterationem vllam, sed elementa inuicem misceri ob primas qualitates, illisque mutuâ actione reductis ad temperiem, quæ alicuius corporis mixti complexioni conueniat, generare mixtum illud corpus. Quæ opinio non videtur etiam recipienda, quamuis multis argumentis fulta. Si enim formæ substantiales remanerent in mixto per actum quem vocant completum, fieri non posset, vt in eo alia forma esset præter illas, nam ex axiomate Philosophico: *quidquid aduenit enti & substantiæ in actu per se existenti, est accidens, non substantia*; aliàs vnum idemque corpus haberet duplex esse: & sic plures materiæ partes elementorum formis subsistentes, plurium corporum rationem obtinerent. Et vix possunt illæ formæ tam discrepantes vel secum, vel cum mixti nouâ formâ conuenire, quin citò dissoluerentur.

Auerrhois verò voluit formas elementorum esse imperfectissimas, vt supra notauimus, inter omnes formas substantiales, ideóque plurimum recedere à naturâ substantiæ, & accedere ad naturam accidentium: ita vt more eorum frangi, minui, atque remitti possint; & rursus si contingat, intendi & fieri perfectiores. Quare cum more accidentium se habeant, minuuntur, & augentur vi qualitatum se oppugnantium vt formæ nobiliori subiiciantur, rursus naturam suam resumentes, vbi illa fuerit profligata. Hæc quamuis accuratè & subtiliter dicta sint, multa tamen absurda continent. Primò quòd dicant rerum substantias intendi & remitti, vnde sequeretur hunc ignem modo esse magis ignem quando esset vt octo, modò minùs vt quatuor secundum suam formam. Et sic daretur certus remissionis gradus, sub quo minimo consisterent elementa, sub minore vero constare nequirent: ac substantiæ daretur vltimum instans sub quo esset, quod refutatur 8. *Physicor.* Præterea ridiculum est ponere medium inter illa, quæ non sunt eiusdem generis. Substantia igitur & accidens cum toto genere differant, non possunt dici extrema quæ includant medium: nec poni potest medium inter substantias & accidentia. Ac proinde sequimur sententiam Hippocratis, Galeni & Peripateticorum, existimantium in mixtis formas elementorum non manere, sed qualitates, easque refractas. Aristoteles sic sentire videtur, dum ait: *Eorum quæ sunt, alia facultate, alia actu sunt: fit autem vt quæ in mixtionem recipiuntur, quodammodo sint & non sint: neque enim actu remanent vt corpus & candor, neque alterum aut vtrumque deletur, quia illorum facultas salua manet.* Galenus *lib. 8. de placit.* commendat Hippocratem, quod prima elementa nominibus qualitatum designarit: & secunda, humores scilicet, nominibus substantiarum, *potestate siquidem*, ait Galenus, *illa insunt, non actu in corporibus.* Quod Hippocrates luculenter confirmat *lib. de carnibus, & de natura hum.* Hæc opinio inter alias omnes mihi arridet, vt multa incommoda vitentur. Primò ne detur penetratio dimensionum: Secundò ne generatio mixti sit generatio tantum secundum quid, non simpliciter: Tertiò ne plures formæ substantiales in eadem materiâ admittantur: Quartò ne detur intensio formarum & gradus quidditatis. Et sic elementa mixtis inesse volumus in actu refracto secundum formas,

qui potentia proxima dicitur, ex quâ dum dissoluitur mixtum, ad suam naturam, non numero eandem, sed specie per nouam generationem reuertantur: quemadmodum qualitates ipsæ repressæ fuerunt per mutuam illam actionem & perpessionem, quando ὅλαι δι᾽ ὅλων totæ totis, vt loquitur Hippocrates, in materiâ permixtæ fuerint, & complexionem siue temperiem homini propriam constituerint, quæ est ratio formalis mixtionis illas omnes virtute continens. Atque hæc de mistionis modo breuiter & pro Medici instituto dicta sufficiant, vt ad temperamentorum doctrinam venire possemus.

CAPVT II.

De Temperamentis.

QVID SIT TEMPERAMENTVM. Hippocrates *lib. de naturâ humanâ*, docuit eleganter μίξιν, id est mixtionem elementorum esse primam conditionem, quæ requiritur ad compositorum corporum generationem: ex elementis enim debitâ proportione κατὰ δύναμιν καὶ κατὰ πλῆθος permixtis, alteratis, & vnitis exurgit secunda conditio, quæ ab Hippocrate omnium primo, secundum Galeni sententiam, κρῆσις seu κρᾶσις, temperies seu complexio dicta est, pro variâ rerum generandarum naturâ multiplex & πολυμόρφη: de quâ est nobis post tractationem elementorum agendum, quia est immediata eorum sequela & effectus.

Esse igitur κρᾶσιν, temperiem siue temperamentum, id satis conficit & demonstrat, quod de elementorum concursu & mixtione iam à nobis adductum fuit. Si enim illa ad mixtorum constitutionem non tantum terminos mathematicos amittunt, vt liquida confusaque; neque tantum se contingunt, vt atomi Epicureæ, sed materiæ elementaris diuisione, & qualitatum perfusione ita alterantur vt continuum fiat corpus & reuera, per formæ quæ introducitur vnitatem: sequitur etiam quamdam esse huius mixtionis rationem, quam barbari meritum complexionis vocant: Aristoteles autem μίξεως λόγον, non vnam & similem, sed diuersam ac multiplicem: non solum varietate speciei, vt in homine, leone, cane: sed etiam indiuiduorum in eadem specie, quæ infinitis propemodum temperamentorum differentiis inter se distingui, certissimum est. At indiuiduorum seu particulariũ velut infinitorum notitia cùm sub nullius scientiæ cognitionem veniat, appositè Medici ad certa distinctaque genera infinitos hos mistionum modos, sub sanitatis latitudine reuocarũt: ad quos priusquam accedamus, temperamenti natura per conuenientem definitionem est proponenda.

Temperamentum igitur Galeno est congrua elementorum ad actiones hominis conuenienter obeundas mixtio: Auicennæ, qualitas noua ex mutuâ actione perpessionéque calidorum, frigidorum, humidorum, ac siccorum, certâ proportione (hinc varietates temperamentorum inter species, inter indiuidua, inter partes eiusdem indiuidui) congressorum orta: Recentioribus, harmonia seu concentus earum quæ in mistis elementis sunt principum qualitatum: quasi dicas concordem quamdam mediocritatem ex præcedente eorum discordia exortam. Quod Hippocrates *lib. de carnibus* accuratius distinxit, dum in quauis temperatione elementorum harmoniam agnouit, in specificâ seu congruâ huic vel illi speciei symphoniam: in peculiari verò seu indiuiduâ vniuscuiusque mixtione tonum, qui sit veluti ratio mixtionis certæ & in concreto consideratæ qualitas propria, ex hoc v. g. elementorum in Socratis generationem concursu exorta.

Tria igitur sunt genera quæ in definitione temperamenti assumi solent: mixtio, harmonia, concentus, siue proportio; & qualitas noua: vnde variæ difficultates exoriuntur. Qui enim temperamentum per mixtionem definiunt, illi causam potiùs adferre, & αἰτιώδη definitionem assignare videntur, quam verum genus declarare: certissimum enim est mixtionem non prius efficere temperiem, quam ad iustam & conuenientem moderantiam peruenerit, quæ est ratio formalis ipsius mixtionis. Vt igitur sonus non est percussio aëris, sed ad eam sequitur: sic reuera mixtio temperies non est, sed eam efficit. Galenus tamen temperiem vocauit mixtionem Medicorum more, qui rerum causas proximas sensibiles & ad suæ artis vsum commodas sæpe in definitionibus assumunt, vt dum epilepsiam obstructionem cerebri meatuum: febrem calorem

præter

præter naturam & similia dicunt: quod tamen curiosius philosophantem distinguere non impediunt.

Per harmoniam vero, concentum aut proportionem temperamentum definire, est verbis metaphoricis non tam quid sit res, quam cui similis sit, ostendere. Attamen si per illam harmoniam, concentum aut proportionem, non tam meram quamdam & simplicem relationem intelligant, quam certam qualitatem in mistionis proportione & concentu positam, nihil impedit, quin defectu proprij vocabuli temperiem liceat harmoniam quamuis metaphoricè appellare: quæ sit accidentalis similarium partium forma: & quatenus est qualitas, vt doctissimè annotauit Auerrhois *in vocabulo similitudinis*: & calida, frigida, humida, ac sicca appelletur: actionesque proprias edat, ac secundarum qualitatum sit causa. Nec eadem est ratio temperiei ac animæ: anima enim cum simplex sit, & incomposita, malè à veteribus Philosophis, vt docet Aristoteles, harmonia aut concentus vocabatur: secus autem est de temperie, quæ ex concursu & concordia quatuor discrepantium corporum exoritur. Neque etiam valet quod alij obiiciunt: si temperamentum esset proportio qualitatum ac elementorum, cum proportio & harmonia quæuis facillimè alteretur, muteturque à quacunque causâ etiam externâ: temperamentum nostrum in perpetuâ esset mutatione, nullo modo consistens aut firmum. Quod etsi de aduentitio temperamento fortasse cócesserimus, de innato tamen minime, quia est proportio ex primo illo concentu exorta, hoc est primâ mistionis æqualitate, quam corruptio & interitus tantum dissoluere potest. Nec validius est quod dicunt, temperamentum esse principium functionum, ac dari posse aliquam corporis partem, quæ constet eadem elementorum proportione quâ ventriculus aut hepar, & tamen chylum aut sanguinem non generare. Primum enim negatur dari eamdem in variis partibus mixtionis proportionem. Quamuis enim partes omnes vel carnosæ vel spermaticæ dicantur, habent tamen vnaquæque proprium suum temperamenti gradum & formalem rationem quâ distinguuntur inuicem. Deinde cum actiones illæ adductæ non sint purè similares, sed mixtæ, quomodo exerceri poterant ab aliis quæ diuersam habent ab his conformationem & figuram? Probamus tamen maximè Auicennæ definitionem. Cum enim temperamentum non tam ratione elementaris materiæ fiat, quam ipsarum qualitatum concurrentium, æquum est illud qualitatem appellare, cum etiam earum nominibus vulgo donari soleat. Esse autem qualitatem aliam ab ea quæ in primis corporibus existebat: id ostendit quod reducta ad temperiem & remissa, ac omnium illarum quodammodo particeps existit. An non in rebus arte compositis, vt theriacâ, tetrapharmaco & similibus exoritur noua per mixtionem vis & qualitas, quæ in singulis corporibus ad mixtionem sumptis non aderat, illorum tamen naturam redolens? Frustra igitur Fernelius tot verbis hanc definitionem impugnat. Fingit qualitatem hanc Auicennæ simplicem esse reliquis pereuntibus: cum Auicennas tantum velit ex primis illis quatuor refractis, nouam quasi qualitatem exoriri, quam multi quintam appellant, quæ inter alias quatuor simpliciter recenseri non possit: sit tamen modo vnius, modo duarum magis particeps, pro naturâ elementi, quod in mixtione vicerit.

At superest maior in temperamenti definitione ex Galeno allatâ, difficultas, vbi vult congruam elementorum quatuor (non enim duo vel tria elementa sufficiunt ad perfectè mixtum constituendum, sed μετέωρα tantum & rudiora quædam elementata) mixtionem efficere temperiem ad actiones obeundas idoneam. Atque ideo vocat vbique temperamentum essentiam partium similarium, principium functionum ac facultatum. Auerrhois quoque idem sentit. Quæ qualitati conuenire non possunt, cum & essentiæ rerum per formas compleantur, & ab his omnes proprietates facultatesque proficiscantur. Si igitur temperamentum forma sit, eaque essentialis Galeno, minimè sub accidentia aut qualitates reponi debet. Sed facile erit hanc Galeni sententiam exponere, si dicamus idem illi in assignandis partium similarium formis seu essentiâ accidisse, quod Philosophis quibusdam in elementorum formis: quas cum ignorarent, per qualitates primas, formæ ipsius vim maxime referentes eas expresserunt. Sic Galenus 1. *de vsu partium*, dum voluit carnem per temperamentum esse carnem, & alias partes, indicauit in similaribus temperiem velut formam accidentalem proximè intercedere ad omnes facultates functionesque in viuentibus exercendas: quamuis à diuiniore principio gubernentur & dirigantur, quia illud medicam tractationem excedit. Atque hæc de temperamenti definitione: quæ si vis ex superius dictis ita concinnetur.

Temperamentum est dispositio seu qualitas exurgens ex quatuor elementorum

mixtione debitáque qualitatum primarum proportione, quæ pro varietate illius ad obeundas speciei eiusque & partium similarium actiones est accommodata.

TEMPERAMENTORVM DIFFERENTIÆ. Viuens omne quatenus est viuens, calidum esse, experientia ipsa, tum Aristotelis suadet authoritas, qui *libro de vita & morte*, vitam nihil aliud esse vult, quam mansionem altricis vitæ cum calore natiuo, γένεσις, inquit, τῶν ζώων ἐστὶν ἡ πρώτη μέτεξις σὺν τῷ θερμῷ τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς. Ζωὴ δ' ἡ μονὴ ταύτης; quasi in calore fomenta & vitæ essentiam positam esse dicat, actuali scilicet operante per animam, quæ in aliis vt inanimatis potentiâ tantum calidis non adest, sed sufficit illis prima ex elementis mixtio. Quia in viuentibus, cum perpetua continuataque nutritionis saltem actio requiratur, non poterat nisi assiduâ caloris operâ exerceri: quo deficiente concidit statim vita, & temperamentum vitæ idoneum, remanente tantum elementari mixtione, vt in cadauere.

Hinc quæri potest. Si viuens omne calidum, vitaque in calore posita: hominis temperiem omnem calidam esse sequetur: neque alias illius assignandas esse differentias: aut si mauis calidam humidam, cum calor ille viuentium in humido pingui, alibili, quod primigenium & radicale appellant, tanquam escâ & pabulo subsistat. Hæc accuratâ interpretatione indigent. Non enim satisfacit, quod aliqui aiunt, Galenum & alios in assignandis temperamentorum differentiis, solam mixtionis temperiem considerare, quæ potentia potius quam actu existit. Refellentur enim ab ipso Galeno *lib. de temperamentis*, vbi profitetur se de eis quæ talia sunt actu non potentiâ agere, quatenus hominis varia temperamenta rimatur. Neque etiam valet quod alij adducunt, Galenum agere de temperamento innato, quod habitum primum & ad substantiam vocant, homini scilicet à primâ generatione insitum: non autem de aduentitio, quod est leuis tantum dispositio ex proportione qualitatum actu existentium, in humoribus potius & fluxili materiâ, quam partibus, & solidâ corporis substantiâ: quodque multis modis & variis de causis, quasi in momenta variatur. Quamuis enim Galenus primò & principaliter de illo agat, non tamen aduentitium omisit; sed vtrumque sub temperamenti nomine est complexus, quandoquidem temperamenti iudicem & internuncium facit tactum, qui primam à secundâ temperie non potis est distinguere, sed vtrumque sub specie huius vel illius qualitatis tactilis percipit.

Dicamus igitur nos, in hominis temperie multa considerari posse. Primò quatenus homo est mixtum quid, substantiæque elementaris conditionis particeps, vt in cadauere & reliquis inanimatis: deinde quatenus est viuens simpliciter, insitum quemdam calorem habet, qui per omnia membra æqualiter est sparsus atque in oleoso illo pingui & seminario humore positus: denique quatenus est perfectum viuens, variisque operationibus præter nutritionem præditum, quæ non poterant solo illo calore insito exerceri, obtinet influxum facultatum & materiæ spirituosæ ac humoralis, qui ex corde, hepate, testibus, cerebro, velut vberrimis naturæ humanæ fontibus, promanat ad exsuscitandam iuuandamque insiti illius vim & potestatem. Atque ex horum trium aggregato & veluti ζυνδρομῇ constitui temperamentum humanum etiam primarium ex generatione nostra petitum, maioris, minorisque ratione differens, prout huius vel illius qualitatis plus minus est particeps.

Ex triplici igitur illâ substantiæ solidæ, humoralis ac spirituosæ congerie in nobis, quæ magis ac minus secundum qualitatem & quantitatem variis admodum modis suscipere potest: exurgit aliqua qualitas sensilis vnius vel duarum primarum qualitatum victoriam sequens, aut in earum æquabilitate posita: vnde Medici cum Galeno nouem temperamentorum hominis differentias constituerunt: superante enim vnâ primarum qualitatum fiunt quatuor temperamenta simplicia dicta; calidum, frigidum, humidum, siccum: per combinationem vero duarum qualitatum possibilem, actiuæ scilicet & passiuæ, quæ simul cum sensibili victoriâ subsistere possunt, totidem emergunt, nempe calidum & humidum, calidum & siccum, frigidum & humidum; frigidum & siccum. Vbi verò istarum omnium est æquabilitas & tanta concordia, vt ex nullius parte excessus appareat, fit nonum temperamentum, quod Galenus εὔκρατον appellat, iustitiâ vel pondere constitutum. Verassius decimum ponebat huic oppositum, in quo scilicet omnium qualitatum esset inæqualitas & quasi disproportio. Sed ridiculè, nam eiusmodi temperamentum subsistere non potest in tantâ qualitatum discordiâ, multo minus quam temperamentum ex duabus tantum qualitatibus contrariis compositum, vt calidum frigidum, &c. quod esse nequit ex Galeno & Aristotele.

Hæc igitur à nobis de temperamentorum differentiis ita efferuntur, vt in primis ſciendum ſit Medico calidum, frigidum, &c. ita vſurpari, vt nunc abſolutè, nunc verò comparatè dicatur: abſolutè, vt cum ignem & reliqua in ſummo exceſſu poſita ita vocamus; quo ſignificato etiam dicitur homo temperatus, quia eſt veluti medium & regula omnium rerum mixtarum. Comparatè vero tripliciter, vt ad genus, vt ad ſpeciem, vt ad indiuiduum: inter diuerſa genera, vt quando metalli temperiem cum ſtirpis aut hominis temperie conferimus: inter varias ſpecies, cum temperamentum leonis comparatione hominis aut canis calidum eſſe dicimus: inter diuerſa indiuidua, vt cum Socratem Petro frigidiorem vel humidiorem pronunciamus, qui rurſus cum ſeipſo iuuene, ſene aut alio modo, modò frigidus, modò calidus dici poteſt. Et vt inter indiuidua fit hæc comparatio, ſic etiam inter partes alterius vel ipſius indiuidui inuicem collatas, vt hepar cum pulmone, vel hepate alterius hominis, vterus cum cerebro & ſimiles. Quæ rurſus pro variis temporibus etiam comparari cum ſeipſis poſſunt, vt hoc hepar hodie cum præteritâ eius ante aliquot annos conſtitutione: vnde emergunt ſigna illa quæ in arte paruâ Galeni habentur, hepatis, cordis, hepatis, &c. frigidioris, calidioris, &c. ita vt illud frigidum vel frigidius dicatur, quod cum alio aut cum ſeipſo alias comparatum minus eſt calidum: illud ſiccum vel ſiccius, quod minus humidum eſt per collationem, ſicque tactu vel ratione etiam iudicatur. Rurſus ſciendum eſt, quamuis iſtæ fiant vel inuicem, vel cum aliis comparationes, ſemper tamen natiui temperamenti in ſua latitudine conſiderati conſtitutionem manere: quamuis varia ſexus, ætatis aut aduenientium cauſarum vi immutari videatur: nam mulierem verbi gratia calidam & ſiccam, vtpote biliosam, temperamento proprio dicere poſſumus: quamuis ſi ſexus ipſius complexionem reſpicias, frigiditatis ac humiditatis ſit particeps: ſenem calidum, & humidum, vtpote ſanguineum, qui tamen ætatis ſeniíque ratione frigidus ſiccúſque appellabitur: temperamento phlegmaticum, frigidum humidúmque cenſebimus ſemper, quamuis accidentaliter incaleſcat, tertianâ verbi gratia febre aut cauſone correptus. His ita poſitis, iam ad ea quæ in temperamenti diuiſione exoriuntur, dubia accedimus.

Primum enim quæri ſolet, an dentur temperamenta quædam ſimplicia, ex vnius ſcilicet qualitatis dominio? quod ante Galenum plurimi negarunt, & ipſe Auerrhois refutauit. Etenim dicebant illi, ſi ſpectetur in temperamento victoria, pendet ea ab elementi cuiuſdam prædominio: quæ cum duplici prædita ſint qualitate, oportet etiam duplicem in quouis exuperante temperamento inueniri: ac proinde nullum ſimplex exiſtit. Deinde humidum & ſiccum, qualitates nimirum paſſiuæ, ſunt veluti materia calidi & frigidi: ita vt ſine his tanquam materiâ ſubſiſtere vix poſſint. Hanc ſententiam ipſemet Galenus *lib. 6. de ſanit. tuend.* recepiſſe videtur, dum vult impoſſibile eſſe, vt intemperies aliqua ſimplex diu duret, quin ſibi alteram ex neceſſitate aſciſcat: quod & Auicennas recepit. Quare ſi temperamenta illa ſimplicia diu durare nequeant, non ſunt innatis adſcribenda & ſubſtantialibus temperamentis, quæ conſiſtere ad diſſolutionem vſque integram dicebamus.

His non parum roboris adferre videntur appellationes temperamentorum illorum, non barbaris tantum (quidquid dicat Fernelius) ſed ipſi Galeno & Hippocrati vſitatiſſimæ, biliosi nimirum, pituitoſi, melancholici, & ſanguinei. Si enim ex ſemine ac menſtruo generationis noſtræ principiis conſtituti fuimus: quid obſtat eum dicere bilioſum, in quo bilioſior ſanguis; pituitoſum, in quo pituitoſus ſanguis materialem ſuppeditauit cauſam ſemini vel menſtruo generando: & in quo poſtea talis plurimum humor producitur, qualis fuit is à quo primordia ſua accepit? Hippocrati nihil vſitatius quam *πικροχόλας φλεγματίας* appellare *τὰ ἄνω, τὰ κάτω*: *& libi 6. epid. τὸ ἐπίχολον καὶ ἔναιμον σῶμα, μελαγχολικὸν γίνεται μὴ ἔχον ἐξεῤῥώσιας*: Item apud Ariſtotelem *in problematis*, melancholicos eſſe ingenioſos; quicunque naturâ bilioſi aut ſanguinei exiſtentes leuiter ſanguinem adurunt. Ne alia loca ſatis omnibus obuia videamur perſequi: quibus quatuor tantum eſſe temperamenta, eáque compoſita ex duplicis qualitatis dominio pro numero elementorum aut humorum confirmatur.

Nos verò hiſce obiectionibus ſatisfacientes dicamus, gradum quem ponit Galenus in aſſignandis temperamentis, non eſſe gradum quemcunque, ſed qui excellens ſit & temperamento ob ſenſibilem victoriam dare denominationem propriam poſſit. Ea eſt igitur Galeni demonſtratio: Si enim, inquit, calidum omne non ſit iunctum ſiccitati, ſed & humiditati, cur non erit calidum, quod nec humiditati

nec siccitati iungatur in excessu temperamenti? Item, si frigidum non omne humiditati, sed siccitati aliquando, vt patet de rebus externis, coniungatur: quod eodem modo de passiuis dicas, cur non sola subsistere poterunt in latitudine temperamenti humani? Non igitur obstat quod dicebant illi, victoriam pendere ab aliquo elemento, quod duabus qualitatibus est prædirum: nam in mixtione & alteratione vna qualitas potuit retundi, aliâ remanente in excessu. Non consistunt quidem (quod secunda volebat illorum ratio) qualitates actiuæ sine passiuis, sed earum aliqua in mixtione dominatur, à quâ temperamentum illud simplex appellatur, non habitâ alterius ratione, quæ tamen sub inferiore gradu velut materia alteri subiecta esse potest. Idem dicas de humoribus, qui sunt principia corporis nostri materialia: cum enim mutantur & alterantur, fieri potest vt pro variâ eorum mixtione, vna tantum qualitas excellens temperamento det appellationem, cæteris refractis retusisque. Verbi gratia si sanguis bilioso succo ita sit permixtus, vt caliditatem quidem, sed sine humiditate excedente & sensibili retineat. Quod vero Hippocrates cæterique multi composita tantum temperamenta agnouerunt, corpúsque biliosum, pituitosum, melancholicum & sanguineum appellarunt: id tantum ostendit temperamenta illa ex combinatione qualitatum composita frequentius reperiri & sub Medici cognitionem cadere, quam simplicia: quæ tamen dari possunt, vtpote de iis qui ex duorum humorum dominatu, sanguinei simul & biliosi, &c. dicuntur, in quibus tantùm caliditas excellit: & non solum per certum tempus, sed ad mortem vsque, quando dissoluitur mixtum, perdurare possunt, mutato tantum adscititio temperamento, & factâ cum aliis comparatione, vt iam docuimus.

Præter hæc sunt qui dubitent, an inter composita temperamenta, calidum & humidum, frigidum siccumque dari possit: quia, inquiunt, calor humores depascitur, cui necessariò succedit siccitas: frigiditas autem inutiles succos atque humiditatem congerit aceruatque; ergo breui temporis spatio in calidum siccum; in frigidum & humidum mutabuntur. Sed his satisfieri potest eadem ratione: nam in assignandis temperamentis his, siue simplicibus, siue compositis, non actionem quæ postea succedit, caliditatis, frigiditatis consideramus, sed victoriam quæ in mixtione contingit, quæ cum possit esse caliditas humiditati iuncta, vel frigiditas siccitati, ab ea fit temperamentorum istorum denominatio, propterea quod præcipuum habent in partibus solidis fundamentum, quod non nisi omnimodâ earum dissolutione destruitur.

Alij volunt, nullum temperamentum esse compositum. Si enim sit qualitas quædam noua exurgens ex varia elementorum & qualitatum mixtione, nullum erit compositum, sed simplex, quia qualitas noua. Verùm dicimus nos, qualitatem illam nouam, prout ex omnibus refractis conflata est, ita vnius vel duarum in mistione vincentium naturam redolere posse, quemadmodum in variâ mixtione.

Dicet aliquis, si hoc sit, dabitur temperamentum calidum & frigidum simul: siccum & humidum simul, aut compositum ex tribus qualitatibus. Quamuis enim in elementis, simplicibus scilicet corporibus qualitates istæ dari nequeant, in compositis tamen nihil impedit, cum omnes ad mixtionem concurrere necesse sit. Et vt in temperamento εὐκρατῳ & temperato, quatuor qualitatum æqualitas agnoscitur, cur non duæ qualitates contrariæ, aut tres in aliis æquales reperientur? Respondemus, in temperamentis compositis, vt & in simplicibus, adesse quidem omnes omnium elementorum qualitates, sed victoriam ad summum duarum possibilium consistere: Contrariæ enim duæ vel tres vincere aut excellere non possunt, si mixtio fieri debeat, in quâ & discordiam seu dissensum adesse oportet dum fit, & consensum omnium aut victoriam ex dominio alicuius. In temperato enim omnes adsunt, sed sine vlla victoriâ, tantâ inter se æquabilitate, vt corpus illud εὐκρατὸν constituant, de quo mox agemus.

Ridiculum autem est quod Paracelsici de temperamentis confingunt sulphuris, salis, & mercurij, quæ cum prius probauerimus, neque principia, neque elementa esse corporis nostri: sequitur quoque manifestè ex his pendere non posse humanam κρᾶσιν aut temperationem. Ridiculi etiam illi, qui dissonantiam omnium qualitatum volunt constituere decimum temperamentum temperato oppositum.

Temperamentum εὔκρατον. Veteres quidam Philosophi duas tantum temperamentorum differentias agnouerunt: omissis enim simplicibus, & duobus compositis reprobatis, calidum tantum & siccum, ac frigidum & humidum temperamentum

tum constituebant; relicto etiam ipso ἐυκράτῳ seu temperato. Nos verò prius probauimus tum simplicia quatuor, tum quatuor composita esse admittenda; nunc videamus de temperato.

Ευκρασία igitur siue ἐύκρατον dupliciter sumi potest, tum pro eo quod optimam habeat temperiem, iustam scilicet & conuenientem operationibus obeundis: tum pro eo quod æquabilem, proportionatam, & quasi pondere libratam obtinet. Cum enim tam qualitates elementorum, quam eorum substantiæ ad istius corporis constitutionem concurrant, potest illa mixtio considerari vel ex parte quantitatis, ponderis, & mensuræ, quæ proportio arithmetica dicitur: vel ex parte qualitatum iustâ ratione coeuntium, vt perfectum in suâ specie mixtum generent, quam geometricam Plato appellabat: vnde duæ temperamenti appellationes apud Galenum κατὰ σταθμὸν, & κατὰ δικαιοσύνην, quasi dicas ad lancem vel pondus; & ad legem siue iustitiam: quod Hippocrat. κατὰ νόμον καὶ κατὰ φύσιν appellasse videtur. Vtrum verò admittenda sint temperamenta ista tam ad pondus quam ad iustitiam temperata, multi dubitarunt. Omnes fere temperamentum ad pondus è rerum naturâ excludunt: alij etiam temperamentum ad iustitiam, docendi tantum causâ, à Galeno confictum esse volunt. Nostrum est rem hanc & ad lancem & ad iustitiam expendere.

Duo esse ad res cognoscendas iudicandasque κριτήρια, sensum nimirum & intellectum, certo certius est. Inter quæ quamuis ratio siue iudicium præcellat dignitate, vult tamen Galenus in Medicinâ potiorem cognoscendarum rerum certitudinem ex sensuum fide ac testimonio desumi. Accidit itaque in tractatione Medicâ aliquando, vt exquisitiore ratiocinationis trutinâ artis nostræ præcepta & axiomata expendantur: sæpius verò sensuum tantum scrutinio confirmentur. Quod animaduertere est opus in hac temperamentorum ad pondus & iustitiam stabiliendorum varietate.

Galenus enim *comment. in librum* 1. *de naturâ humanâ*, vbi habetur ad μίξιν, κρᾶσιν καὶ γένεσιν debere elementa κατὰ πλῆθος καὶ κατὰ δύναμιν, secundum quantitatem & vires mediocriter & æqualiter, μετρίως καὶ ἴσως concurrere, videtur temperamentum illud æquali lance & pondere libratum admittere. Et *lib. 1. de temperament.* constituit hominem quadratum totius substantiæ mixtæ medium, ex æquali elementorum mole constantem, ad quam veluti ad regulam omnia alia referantur. Præterea cutem, quæ est in internâ manus parte, volam appellant, & extremis digitorum apicibus, æqualiter esse temperatam asserit, cum neque planè exanguis sit vt neruus; neque sanguine abundans, vt caro; sed ex his duobus æqualiter conflata constitutáque, absque vllo caloris, frigoris, humoris, & siccitatis, vel duritiei, mollitiei, aliarúmue qualitatum excessu: vt maximè decuit instrumentum, quod omnes omnium rerum differentias, quæ sub tactum cadunt, omnium exquisitissimè dignoscere & distinguere debebat.

Quæ à Galeno prolata receptáque de temperamento σταθμικῷ, maximè sunt vera, si sensus κριτήριον & fidem consulas, quod Medico sufficere videtur. Certissimum enim est, vt ad temperamentorum in excessu positorum constitutionem elementa impari pondere & viribus pene ad infinitum variis concurrunt; quæ sensus in hanc vel illam extremitatem declinantia percipit & iudicat: Sic positis his extremis à sensu perceptis, non est absurdum ponere medium ab eodem sensu comprehensum, in quo dum nullam imparitatem inæqualitatémque percipit, censet illud æquabiliter & ad pondus temperatum, siue diu, siue parum perdurare possit.

Itaque apud Galenum temperamentum ad pondus & ad iustitiam non sunt differentiæ oppositæ, & ex aduerso diuidentes temperamentum ἐύκρατον, quandoquidem de eodem affirmari possunt: sed illud temperamentum ad pondus esse perfectionem totius temperati ad iustitiam intelligit, quasi quid magis ἀκριβὲς & exquisitum. Neque illud frustra à Galeno constitutum esse patet; sed vt in temperamentorum descriptione, temperamentum illud esset velut norma, ad quam omnes aliorum excessus relati facilius percipi possent. Quemadmodum ad Polycleti statuam relata aliorum artificum opera iudicabantur, & quid illis deesset intelligebatur: sic ibi Galenus ἐύκρατον illum hominem depingit, suísque designat notis, vt sit veluti idea quædam & exemplar animo Medici hærens ad aliorum temperamentorum dignotionem.

Sit igitur temperamentum illud ad pondus sensu medico perceptum, bene à Galeno constitutum, atque etiam, si sors ita ferat, in rerum naturâ aliquando per ali-

quod

quod tempus subsistat. At si intellectum subtilioremque rationis censuram adhibeas, nullâ ratione admittas temperamentum illud, quod ipse Galenus repudiat *libro 2. de sanitate tuendâ & alibi passim*, atque grauissima rationum pondera conuellunt.

An illud dices temperatum ad pondus, ad cuius constitutionem quatuor elementa concurrere debent, quorum vnum, ignis nempe, ἁπλῶς, simpliciter & absolutè leue, nullam ponderis rationem subire potest? Non enim maior est verbi gratia in hoc magno igne grauitas, quam in hoc paruo, imò leuitas maior, si maius quale sequatur maius quantum: quandoquidem leuitas est vna ex intimis propriisque igneæ illius substantiæ qualitatibus: si leuitas absolutè nullo pondere, nullâ staterâ expendi poterit. Iam igitur terræ & aquæ moles vbique maior ad soliditatem & consistentiam mixtis tribuendam, quæ hoc veluti pondere adacta terram petant & naturaliter in eâ quiescant.

Neque fælicius succedet, si elementorum vires æquali pondere expendere velis. Nam certissimum est in ipsis generationis nostræ principiis plus caloris fuisse quam frigoris, plus humoris quam siccitatis; vnde omne viuens calidum humidúmque ex Aristotele prius vocabant: & Hippocrati calidum illud viuificum omnia per omnia miscet & generat. Vincit igitur vt agens, & quoniam frigus non per se ingreditur opera naturæ, sed per accidens, vel comparatiuè tantum. Nulla itaque substantiarum aut virium ad pondus æqualitas.

Adferunt præterea doctissimi Arabes duo grauissima incommoda ad impugnandum temperamentum istud ad pondus. Primum est. Si miscibilia adæquarentur in mixto, mixtum aut esset immobile, aut nullibi quiescens, quia nullum haberet locum, cui cum naturâ locati conueniret, aut certè in medio aëris & aquæ consisteret, quæ omnia sunt absurda: omnia enim mixta saltem perfecta terram pro loco suo proprio & naturali agnoscunt. Hoc incommodum ridiculè nituntur quidam eludere, agentes de cutis quæ in volâ manus existit, temperamento, quod illi ad pondus esse volunt: concedunt enim cutem manus in medio aëris & aquæ consistere suapte naturâ posse, nisi obstarent aliæ partes quibus ipsa cutis coniuncta est: illas enim quæ plus terræ habent, deorsum ferri, & cutem secum trahere contendunt. Quod si cutis auellatur, & separetur ab aliis partibus, tunc non amplius esse temperatam, vt quæ mortua sit. Hac ratione existimant sententiam suam redargui non posse. Sed nonne illa cutis quam temperatam ad pondus fingunt, suam habet soliditatem & tractabilitatem, vt ita loquar, à terrâ? quâ præualente, quantumcunque spiritu, & calore suo perfusa sit, nullâ ratione illud lancis æquilibrium adesse potest. Et si temperata sit in viuente, cur non etiam in demortuo? cum primum illud & proprium temperamentum partium consideremus, non tantum influens, quod viuentis existit.

Secundum incommodum tale est. Si æqualia essent elementa tam mole quam viribus, omnis mixtio esset vna atque eadem in illo corpore, & sic meritum illud mixtionis, harmonia, & concentus idem esset in omnibus illius partibus: vnde sequeretur vel nullas habere partes temperie differentes, putà cerebrum, cor, ventriculum, hepar, & similes: vel ex similibus omnino quantitate & qualitate, diuersa generari partium temperamenta, quod est impossibile.

Explodendum itaque illud temperamentum ad pondus è rerum censu: cum temperamentum aliud à nobis allatum sufficiat, vt homo medium rerum omnium temperatarum dicatur, quam vt exactissimè tactilium differentias discernere possit. De hoc igitur agendum.

Definit autem siue potius describit Galenus temperamentum illud ad iustitiam, symmetron atque eucraton, in quo ea est elementorum secundum vires & molem proportio ac moderatio, quæ cum animantis naturâ conuenire, & ad speciei illius verbi gratia hominis actiones optimè exercendas conferre possit. Facit autem istius temperamenti magnam latitudinem. Notandum tamen proportionem illam temperatam siue gradum, licet latitudinem non paruam habeat, continere tamen indiuisibile quid & ἀκαρ, quasi punctum in quo summa illa temperiei perfectio consistit, quam nos temperamentum ad pondus sensu perceptum ex Galeno vocabamus. Vt enim in temperandis fidibus & concentu musico magna est bene sonantium vocum latitudo: sic in iustitiali illo temperamento, congrua ad functiones edendas elementorum temperatio multos latitudinis suæ gradus obtinet, sub quibus continetur sanitas illa, quam εὐεξίαν vocauit & depinxit *libro qui de bonâ habitudine inscribitur*.

In hoc itaque temperamento sua est particularis cerebro, hepati, cordi, cæterisque visceribus atque accommoda temperies & conformatio: quæ non solum visitur in ætate puerili aut iuuenili: sed etiam in constante atque etiam senili, prout ætates illæ suam habent peculiarem perfectionem in exercendis operationibus illi ætati maximè congruis. Non enim hîc fingimus temperiem ad iustitiam, quæ sit in solâ ætate v. g. iuuenili, certo tantum tempore, & regione: sed hæc omnia ex virium propriarum robore & perfectione expendimus.

Quæri autem solet de hoc temperamento iustitiali, an sit calidum humidum? an habeat omnes operationes perfectissimas? an maximè morbis resistat? & an sit longæuissimum? de quibus paucis est agendum. Galenus *libro primo de temperamentis*, fusè agit contra Athenæi sectatores, qui temperatum & εὔκρατον idem esse cum calido humido existimabant, siue temperiem totius, siue humorum, siue tempestatum anni respicias. Cum ver calidum humidum dicatur Hippocrati *libro de naturâ humanâ*, quasi temperatum, & sanguis omnium nostri corporis humiditatum temperatissimus, calidus humidúsque censeatur: & vita in caliditate ac humiditate posita sit: túncque mors introducatur, quando ἀλίβαντες exsuccati, calore scilicet natiuo propriáque humiditate priuamur: Vnde sequitur (dicebant illi) illud optimum temperamentum maximè ad vitæ nostræ principia accedere, caliditatem scilicet & humiditatem. Galenus contrà nullum vult esse in illo temperamento εὐκράτῳ excessum, nullam præpollentis qualitatis victoriam, suámque esse calido humidóque temperamento vincentium harum qualitatum intemperiem, eámque parum laudabilem, cum & morbis maximè sit obnoxia & σηπεδονώδης putredinosa illa constitutio censeatur.

Verùm non fuit ea Athenæi meo iudicio sententia, vt temperatum ideo corpus calidum humidum appellaret, quod has vellet qualitates in excessu positas, sed potius in mediocritate summâ, quæ εὐκράτῳ temperamento conueniret, quemadmodum & sanguini omnium humorum mitissimo & vernæ tempestati clementissimæ. Cum enim reliqua omnia temperamenta in vitæ & actionum perfectione excellere deberet, oportuit etiam eis abundare principiis, quæ maximè ad vitam conseruandam faciunt: non à caliditate & humiditate aduentitiâ vel excedente, quæ omnis putredinis parens est.

Sit igitur optima hæc constitutio, non quidem habitus athleticus, magnâ carnis mole & sanguinis copiâ ingenti cõstans, qui ideo periculosissimus Hipppocrati & citò soluendus dicebatur: non Milonis habitudo ad omnes actiones & robur corporis aptissima, ad mentis operationes ineptissima: sed qualis Herculis aut Achillis præstantissimorum heroum, qui corpus nacti εὔεκτον, maximè robustum & salubre, mentémque praeclarissimam ingentia facinora posteritátique admiranda perfecerunt: εὐεξία enim seu bona habitudo est perfectio seu potius effectus istius εὐκρασίας seu iusti temperamenti: in quo non solum partes omnes similares propriam suam & conuenientem sortiuntur temperiem: sed etiam dissimilares, quæ instrumentariæ sunt, magnitudine, numero, formatione, ordinéque inter se moderatissimo sunt constitutæ. Hoc corpus ita se habens duo habet necessariò, tum vt optimè omnes actiones speciei conuenientes exerceat, tum vt difficilius quam cætera, morbis corripiatur, illorúmque causis resistat valentius. Certissimum enim est partem eam quæ suas probè functiones exercet, duo indicare, in similaribus bonam temperiem, in instrumentariis debitam constitutionem. Quare etiam corpus hoc nostrum εὔεκτον, quod in horũ duorũ perfectione posuimus, suas prestantissimè obibit actiones.

Difficillimè etiam incidet in morbos: quia morbi vel à causis internis vel externis contingunt. Externis parum afficietur corpus temperatum, vt frigore, calore, siccitate, humiditate: quoniam id quod ab ipsis extremis vndequaque distat, in temperaturæ δυσκρασίαν vix dilabetur. Propter robur etiam partium & actionum perfectionem, difficillimè lassitudines, cæterósque tam animi quam corporis dolores persentiet. Ab internis etiam non facilè lædetur, quæ ab alimentorum excrementis tam qualitate quam quantitate peccantibus potissimum proueniunt: cum eius natura εὔχυμα sit, neque copioso aut vitioso succo redundans: sin verò quippiam generetur, vel facilè expellet, vel ab eo propter δυσπάθειαν non lædetur. Quod vitæ principia habeat firmissima, actiones perfectissimas, ad morbos summam resistendi vim, sequitur etiam procul dubio hoc temperamentum fore longæuissimum, cum neque morte naturali, neque accidentariâ facilè extingui possit.

Contra hæc tamen sic à nobis constituta de temperamento εὐκράτῳ iustitiali,

multa adferri solent. Si enim homo omnium animantium perfectissimus sit, temperatos verò homines omnes excellat, sequitur illum hominem tum omnes animantes, tum reliquos homines actionum perfectione superare. At id falsum est, quoniam & ab aranea tactu, & à lynce visu, & à leone aut tauro fortitudine superatur: neque intemperatis hominibus perfectiores edit actiones, quoniam actionis vis à vincente qualitate dependet: biliosus enim citius concoquit, pituitosus seu frigido ventriculo præditus melius appetit, & melancholicus Aristoteli est ingeniosior.

Quod ad δυσπάθειαν & morborum resistentiam, non videtur temperatus magis resistere posse intemperatis, cum frigidus remotior sit ab excessu calido, & siccus ab humido, quam temperatus: ergo magis resistent illis intemperamentis. Deinde corpus illud temperatum dicunt esse medium non solum inter primas qualitates, sed etiam secundas, vt inter molle & durum, rarum & densum. Quod si verum sit, magis patebit causarum internarum iniuriis, quam is qui habitu & contextu admodum est raro: externarum autem, eo qui densâ est cute ac solido corporis habitu: vt est apud Hippocratem *libro de alimento*: *Laxitas corporis, quibus plura perspirationis causâ per cutem feruntur, salubrior; quibus pauciora, minus salubris.* Adferunt etiam Aristotelis authoritatem *problem.* 22. *sect.* 5. qui vult corpora temperata citius affici & liberari morbis quam intemperata. Atque ex his concludunt, corpora illa temperata neque omnes operationes habere perfectiores, neque salubriora aut longæuiora esse.

Sed his non est difficile respondere, cum posuerimus illius actiones esse perfectissimas, si in humanâ specie considerentur, non in alio genere animantium, quod ad certam quandam actionem à naturâ comparatum præstantiora instrumenta obtinuit, quam ipse homo, cuius potissimum perfectio in ipsius rationis excellentia posita est velut propriâ actione. Intemperatum autem hominem aliquam habere validiorem actionem nihil vetat, cum non vna ac particularis actio consideranda sit, sed omnis vitalium, animalium, naturalium functionum congeries, in quibus omnibus simul consideratis superat temperatus intemperatos, vt docet Galenus *lib. de εὐεξίας*. Neque dubitamus temperatum futurum prudentiorem atque ingeniosiorem melancholico, si paria adfuerint studia: dicuntur tamen melancholici ingeniosi Aristoteli, ob aduentitium potius temperamentum quam innatum: & quia optima constitutio cum rarissimè contingat, sæpius fit, vt qui sanguine optimo & tenuissimo præditi sunt, sub ætatis inclinationem illum leuiter exurant, ac melancholici per accidens euadant, qui cæteros ingenio ac prudentiâ præcellunt. Quod ad morborum resistentiam, non tam consideramus etiam recessum ab intemperamento vnico, quam omnibus, & vires cuiuis morbo resistendi: quæ cum in temperato sint validiores, facilius causis quibusuis intemperamentum facientibus resistunt. Dictum autem illud Hippocratis de laxitate & densitate cutis admittimus: nam temperatum corpus inter hæc & alia medium mediocri cutis laxitate excrementa interiùs contenta satis expellet, meliúsque externarum causarum iniuriis mediocri suâ densitate resistet. Problema verò Aristotelicum de symmetro, vel non est intelligendum de exacte temperato, sed de eo quod tale apparet, vt εὐσάρκῳ & athletico habitu; vel de raro tantum & laxo corporis statu, qui mollitiem habet excedentem. Atque hæc de temperamento εὐκράτῳ sufficiant.

AN TACTVS CERTVS SIT TEMPERAMENTI IVDEX.

Quæcumque in Medicinâ dicuntur, ea ad vsum reuocari debent, & Medicum ad præclarè exercendam artem instituere. Ac proinde non satis est nosse, quot sint temperamentorum differentiæ, & à quibus proficiscantur causis, nisi eas distinguere & certis agnoscere signis valeamus: Quod Galenus generatim præscribit *libro secundo de temperamentis*. Nam particularia, vt huius vel illius hominis aut partium temperiem vel intemperiem iudicare pertinet ad σημειωτικὴν. Nos ergo quoniam in præcedentibus sæpe diximus Medicum esse sensualem artificem, & de temperamentis ad sensum potissimum iudicare, ideo paucis explicanda est ista sententia: reliquum ad tractationem σημειωτικῆς relegantes, vel ad Galenum *lib. 2. de temperamentis & artis parua*, vbi ista accuratè tractauit.

Natura igitur totius mundi gubernatrix non solùm hominem ratione & diuino intellectu ornauit: sed sensibus donauit externis, velut fidelissimis internunciis, quibus rerum differentias & species animo complecteretur, per certa quædam obiecta huic vel illi sensui magis accommodata, vel etiam omnibus quodammodo communia: ita

ita vt quamuis sensus externus & particularis nequeat de obiecto aliquo iudicare, nisi concursu rationis, dicatur tamen iudex earum qualitatum quæ illi propriè obiiciuntur. Temperamentorum itaque diuersitas cum qualitatum primarum victoriam seu dominium consequatur, quæ tactiles vulgò vocantur: ideo rectè Galenus temperamenti iudicium tactui adscribit, hominis potissimùm, qui inter omnia animantia exactam temperiem nactus est, quique in suâ specie sit εὔκρατος & bene temperatus, & secundum eam potissimùm partem, quæ in homine magis temperata censetur, nempe cutem volæ manus & extremorum digitorum, nullâ alienâ qualitate affectam, exsiccatam, humectatam aut callo obductam à rebus externis, sed in naturali mediocritate positam. Sic enim certum est tactus sensorium referre posse intellectui non tantum proprium & quasi gradualem caloris vel frigoris excessum, sed etiam temperiem & qualitatum illarum æquabilitatem; priuatione scilicet non habitu (sic enim tenebras lucis priuatione sentimus,) nam quæcunque nec calida sentiet aut frigida, nec humida aut sicca, sed in omnibus refracta, temperata plus minus cum ratione iudicabit.

Verum non parua hic subest difficultas. Cum enim Galenus *libro secundo de temperamentis*, dixerit, *tactum solum iudicem esse calidi & frigidi, humidi autem & sicci cum tactu rationem*: non videtur tamen magis posse iudicare de caliditate, aut frigiditate corporis nostri & partium tactus solus, quam de humiditate & siccitate. Vt enim ex horum parte contingit in tactu error, quia videlicet sicca per duritiem, humida verò per mollitiem tactui sese repræsentant: possunt tamen ab aliis causis contingere, durities videlicet à repletione, vt in vtre aëre pleno, ventre hydropicorum: à concretione, vt in glacie, reliquisque rebus frigoris vi condensatis: mollities in quouis liquido & fuso seu liquefacto sentitur, quamuis siccandi vi prædito, vt in humoribus bilioso, atrabilario, metallis liquidis vel liquefactis, aquâ forti & similibus: ac proinde istæ qualitates tactui imponere possunt, nisi ratio in consilium vocetur. Idem videtur dicendum de caliditate & frigiditate: nam cum alia actu, alia potestate talia sint, quædam per se & natiuâ temperie, alia per accidens talia, vt calefacta: an non similis aut etiam grauior succedet error, nisi conuocata ratione, quæ ista omnia distinguat atque substantiam, structuram & naturalem cuiusque constitutionem exploret? vt patet de partibus internis corporis nostri, quæ cum omnes vario spirituum humorúmque affluxu incalescant, perpetuò quamdiu in viuis erit homo, calidæ à tactu censebuntur: & pericardios verbi gratia tunica cor ambiens calidior hoc modo censebitur, quam caro musculorum in externo habitu posita: contrà piper, pyrethrum, cinamomum, vinum ipsum, aëri hyberno exposita, frigidissima, quæ nemo nescit, vehementi calore esse prædita. Respondemus, illam Galeni sententiam esse ita intelligendam, vt tactus sit solus iudex calidi & frigidi, in toto verbi gratia homine, nullâ inter partes ipsas factâ comparatione, quæ propriè ad rationem pertinet: Item de eis quæ talia sunt per se, non per accidens, actu non potestate: semper enim in istis omnibus est verum dicere, tactum esse verum iudicem caloris vel frigoris, prout iam existunt: quod in humido & sicco non contingit similiter, quia per alias quasi qualitates, nempe mollitiem & duritiem sese tactui repræsentant.

Eleganter itaque Galenus in explorandis omnino temperamentis rerum non solum tactum cum ratione coniungit, sed etiam omnium aliorum sensuum opem implorat, quatenus effectus ac causas temperamenti seu mixtionis percipere valent, vt certum ferri possit de tantâ re iudicium: sic calorem in facie efflorescentem, in pilis & excrementis contemplatur, hirsutiem, glabritiem, crassitiem, & gracilitatem, densitatem cutis, laxitatem, latitudinem & angustiam venarum, odores, sapores, & similia: quinimo animi ipsius mores & functiones, facilémque perpessionem ab hac vel illâ qualitate, aut difficilem, prout symbolæ sunt vel non. Item separat & cogitatione distinguit influxum caloris qui in singulas corporis partes fieri potest, prout proximiores sunt vel remotiores ab illius fontibus: nec non ipsarum partium si dissimilares sunt naturam & temperiem quasi supputat ex simplicium variâ compositione: si similares, ex quanam materiâ factæ sint, cogitat: priusquam vel totius, vel partium temperamentum diiudicet: vt videre est *libro secundo de temperamentis verè aureo, & lib. artis paruæ citato.*

Quod verò attinet ad ea quæ potestate non actu talia sunt, videndum est quid hac in re sit sentiendum. Galenus *libro 3. de temperament.* δυνάμει ταῦτα εἶναι λέγεται, ὅσα μήπωμεν ἔστι ὃ λέγεται, ῥᾷ ὂν δι' ἑαυτοῖς γένεσθαι; id est, *potentia dicimus ea esse omnia, quæcunque non sunt adhuc, id quod esse dicuntur, sed facile id ipsum fieri possunt*: potentia autem est, vt Musicus dormiens ad canendum; auis nuper nata ad volandum: Secundò vt materia continens eorum quæ fiunt, quemadmodum sanguis potentia caro dicitur: Tertiò potentia esse id dicitur, quod efficere potest aliquid per se, non per accidens, quamuis tale non percipiatur in principio, v.g. calidum, frigidum. Per accidens verò, quod efficit aliquid intermedio vno vel pluribus. Cum itaque illa omnia dicantur ad aliquid, talia scilicet ad corpus nostrum relata, vt medicamenta, alimenta, & venena, prout illud intensè vel remissè primis illis qualitatibus secundùm varios gradus afficiunt: ideo de illorum etiam temperie iudicare docet Galenus *eisdem libris*, non solum ex sapore, odore & tactilibus qualitatibus, quæ proximè consequuntur temperiem, ac proinde secundæ vocantur: sed potissimum ex effectu, & tempore effectus. Vtpote cum corpus nostrum refrigeratur aut incalescit à re aliquâ sumptâ vel admotâ, in quâ nulla talis qualitas antea sensui inesse videbatur: idque vehementer vel remissè, citò non tardè: nam quæ diuturno post tempore id præstant, per accidens potius quam per se agere videntur, vt aqua frigida vel nix admota statim refrigerant, diu tamen post, reuocato calore natiuo & quasi collecto calfaciunt: quâ ratione ventres hyeme calidiores esse ab Hippocrate censentur. Sed hæc pro instituto nostro sufficiant: reliqua enim ex ipso Galeno repetenda: nunc ad ætatum temperamenta inquirenda transeamus.

ÆTATVM TEMPERAMENTA. Ætatum, sexuum, temporum, regionúmque temperamenta Medico diligenter excutienda, inquirendáque: cum ad morborum, causarum morbificarum, variarúmque in ægris sanísque dispositionum cognitionem faciant, diuino attestante sene *sectione tertia Aphorism.* Vbi secundum ætatum & anni temporum varias constitutiones, varios in hominibus affectus fieri solitos persequitur. *Libro verò de aëre, aquis & locis, & in epidemiis*, secundum aëris & regionum diuersitatem. Vnde etiam Galenus *commentario in Aphorismum 17. sectionis primæ*, ex ætatum ratione vult maximam indicationem desumi ad diætam ægris instituendam: Et idem Hippocrates *libro secundo prorrhet. Qui de vlceribus*, ait, *cognoscere volet, quomodo singula finiantur, eum primò hominum species*, id est temperamenta, *perscrutari oportet: deinde ætates nosse, in quibus singula vlcera curatu facilia aut difficilia existunt.* Hæc autem cum non sit facile in pathologicis aut therapeuticis agnoscere, nisi Physiologico prius more sint pertractata: ideo nunc de ætatum variis constitutionibus, mox de aliis etiam breuiter dicemus.

Quamuis ergo quidam olim sophistæ, referente Galeno *libro de marasmo*, vt hodie Chymici ex auro quodam potabili, aut elicitis gemmarum, corallorum, & margaritarum essentiis quas vocant, vitæ ac facultatum omnium conseruationem in multa sæcula, veri balsami renouationem, iuuentutis reuocationem, robur & plenam immortalitatem polliceantur: vt Circe illa Vlyssi.

Θησεῖν ἀθανατὸν καὶ ἀγήρῳον ἤματα πάντα.

Certissimum tamen est nos ex contrariâ diuersorum corporum materiâ, fluxilísque & maximè dissipabili substantiâ constitutos perennes esse non posse, cúmque calidum illud vitæ nostræ author & moderator sit agens physicum, quod agendo repatitur: certum est etiam illud morâ & successione temporis marcescere, sibíque obiectum pabulum absumere, nec idem in absumpti locum reponere ex assumptis posse. Adde externarum causarum vim & violentiam, quibus tanquam confertissimo hostium agmine cincti in dies mutamur, tandémque externam huius curriculi metam dimenso spatio attingimus.

Hinc humanæ huius vitæ decursus certis annorum finibus quasi cancellis circumscriptus, varias subit mutationes pro variâ temperamenti, certo quodam spatio perseuerantis, immutatione, quam ætatum nomine donarunt.

Recentiores Philosophi æternitatem, æuum, & ætatem sic distinguunt: vt æternitatem definiant durationem permanentem rei permanentis: æuum verò durationem successiuam rei permanentis: & hæ duæ durationes extra tempus sunt: ætatem verò sub tempore, vocant durationem successiuam rei successiuæ. Hippocrates tamen noster totum humanæ vitæ spatium τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

ζωῆς, αἰῶνα ſiue æuum appellat, vt *lib. de carnibus* ὁ αἰὼν τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ ἑβδομαδικός, vel ἑπτάημερος: ætatem autem ſeu ἡλικίαν appellat propriè illius æui humani partem manifeſtâ mutatione conſtantem, quam ex vulgatâ loquendi ratione definiunt: Temporis ſpatium hominis vitæ præfixum & in varias partes diuiſum, ac ſub quantitate tanquam ſub proprio genere collocant. Nos verò non tam temporis diuturnitatem, quam quæ ſub eâ fit in homine mutationem conſiderantes, eam ſic definimus. Ætas eſt diſpoſitio quædam in viuentibus iuxta complexionem variam, ex actione calidi in humidum cauſata, & ſenſibili mutatione menſurata, in quâ animal augetur, conſiſtit, decreſcit & tandem interit.

Quæ definitio eo nomine videtur perfecta, quia per cauſas fit; & verum illi aſſignat genus, diſpoſitionem nimirum, quoniam ætas deſignat Medicis qualitatem quamdam in animantibus, homine potiſſimùm, quæ variam illius temperiem ab agentibus extrinſecis & intrinſecis mutationem conſequitur. Eiuſmodi diſpoſitiones mutationeſque variæ, quæ ſunt iſtius vitæ partes & periodi certis annorum ſpatiis non poſſunt deſcribi, vt monet Galenus, atque etiam ipſe Ariſtoteles *in politicis*, cum pro diuerſitate naturarum valde ſint inæquales, & alios aliis maturiùs conſeneſcere iuxta variam agendi & reſiſtendi potentiam conſpiciamus. Calidum enim ſiue naturale, ſiue extraneo commiſtum, cum diuerſimodè afficiat humidum radicale pro diuerſâ corporis diſpoſitione, quæ diuerſitatem ætatum efficit, Medicis ætatum terminos non exactè aut ſimpliciter, ſed cum magnâ latitudine definire licet. Multi ergo multas diſtinctiones faciunt.

Iuriſperiti enim, quibus reipublicæ moderandæ cura incumbit, pro variâ actionum humanarum diuerſitate, quam leges Romanæ potiſſimum reſpiciunt, hominis vitam in ſeptem partes deſcribunt. Prima eſt infantia, à primo ortu ad ſeptimum vſque annum: Secunda pueritia, quæ à ſeptimo ad decimum quartum maſculis, fœminis ad duodecimum vſque protenditur: Tertia adoleſcentia, quæ hinc ad vigeſimum quintum peruenit: Quarta iuuentus, quæ à vigeſimo quinto incipiens quadrageſimo terminatur: Quinta à quadrageſimo ad ſexageſimum ætas conſiſtens appellatur: Sexta ætas decidentiæ à ſexageſimo ad ſeptuageſimum perueniens: Septima eſt reliqua vitæ pars, ſenium ſeu extrema ſenectus, quæ aliquando ad centeſimum vſque annum producitur: Vltra enim ſæculum lex neminem viuere præſumit.

Sic igitur apud Romanos infantes ſedulâ matris ac mulierum operâ ad annum vſque ſeptimum educabantur. Poſt magiſtris & pædotribais ad decimum quartum vſque tradebantur, qui eos & bonis moribus, & literis imbuebant humanioribus. A decimo quarto ad decimum octauum vmbratili palæſtrâ & leuioribus armis per athletas & gladiatores publicos exercebantur. A decimo octauo ad trigeſimum quintum militiam Romanam faciebant, & deſtinati erant milites. Poſt trigeſimum quintum emeriti erant, & ad ſexageſimum vſque honoribus militaribus perfungebantur, Tribuni militum, ærarij, & Centuriones fiebant. Vbi ſexageſimum attigerant, completa erat militia, liberumque erat illis fixis ad poſtem Herculis armis, vel deferri ad ærarium, ibique ſtipendiis reipublicæ viuere, vel pacis munera, ciuilia ſcilicet opera capeſſere ad annum vſque ſeptuageſimum. Ab hoc ad reliquum vſque tempus domi manebant, diis pro ſalute reipublicæ vota & ſacra facientes: feliceſque illi habebantur, qui ad hoc vſque ſenium peruenerant. Atque hæc fuit ætatum diuiſio apud Romanos: quamuis Horatius quadripartitam tantum fecerit vitam.

Pythagoras eadem ratione ætates per vigenarium in quatuor tantum diſtinxit: παῖδες εἴκοσι, νεάνισκοι εἴκοσι, νέοι εἴκοσι, γέροντες εἴκοσι: Pueri per viginti annos ſumus, iuuenes per viginti, viri per viginti, ſenes per viginti.

Plato duas tantum fecit vitæ partes, cum ait: *Ætas adoleſcentum inſana, ſenum auſtera*: cuius ſententiam explicat Galenus *lib. quod animi mores ſequuntur corporis temperiem.* Ariſtoteles værò tres; Iuuentutem, virilitatem & ſenectutem: vt *in 2. Rhetor. ad Theodect. cap. 12.* Ægyptij autem duas tantum, idque miro reſpectu, vt videre eſt apud Plinium: *Cor*, inquit, *augeri per ſingulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquageſimum vſque annum accedere: ab eo detrahi tantumdem, & ideo non viuere hominem vltra centeſimum annum defectu cordis, Ægyptij exiſtimant, quibus mos eſt cadauera aſſeruare medicata.* Putabant illi hominis vitam eſſe acmaſticam ad quinquageſimum annum, quamdiu cor augetur: paracmaſticam vſque ad centeſimum, dum cor omnino decreuerit.

Aſtrologi, qui rerum omnium noſtrarum mutationes rei immutabili & conſtanti, nempe cœlo adſcribunt, quadam probabilitate, ſeptem vitæ noſtræ partes pro numero

planetarum faciunt. Prima subiicitur Lunæ, quæ vt infimus est planetarum, sic valde humida putatur, puerique multo humido constant: Secunda Mercurio, qui planeta ἀδιάφορος censetur, neque malus, neque bonus per se, nisi cum aliis coniungatur: sic nos dum teneri sumus, facilè quouis humore imbuimur, vt ait poëta, hæcque ætatis pars à sexto incipiens decimo terminatur: Tertia Veneri, quæ per octo annos dominatur, à decimo anno vsque ad decimum octauum flos viget pulchritudinis: Quarta Soli; quæ nouemdecim annis terminatur: Quinta Marti quindecim annorum, & hæc est ætas magnanimitatis, superbiæ, & rixarum: Sexta Ioui annorum duodecim, qui vt planeta est benignus, sic homines relicto armorum studio, pacis & ciuilium operum cultores facit: Septima Saturno frigido sicco, tristi & melancholiæ planetæ, qui extremam vitæ partem, tristemque senectam regit, vt volunt positiones Astrologorum.

Licet vnicuique pro arbitrio diuidere, dummodo in enarrandis mutationibus, quæ in temperamentis accidunt, non aberret. Qui enim minores faciunt partitiones, in subdiuisionibus reliquas partes comprehendunt: ita vt nihil intersit, si quis in duas, tres, vel quatuor, vel alias partes diuidat, dummodo res ipsa semper intelligatur. Nos medicas diuisiones nunc videamus.

Author definitionum medicarum sic diuidit. Ætates quatuor sunt: Prima iuuenum: Secunda vigentium: Tertia mediorum: Quarta senum, qui Hippocratis sententiam videtur sequutus *Aph.* 13. *lib.* 3. Vbi recenset παιδία, μειράκια, καθεστηκότας, & γέροντας. Quæ diuisio valde congruit, quia habet analogiam cum quatuor elementis, humoribus, temperamentis compositis, & anni tempestatibus.

Cælius Aurelianus ex Græcorum nominum diuersitate sedecim ætates numerat. Nos verò quadrimembrem illam vitæ nostræ partitionem ex Hippocrate probamus, nec non amplectimur subdiuisiones quas facit Galenus, ex quo prima ætas παιδία seu pueritia dicitur, quæ confestim ab eo tempore incipit, quo infans maternum vterum egreditur, & durat vsque ad annum decimum quintum, quo etiam frigido temperamento præditi incipiunt pubescere. Vnde secunda ætatis differentia dicitur pubertas, quæ Galeno teste *lib.* 3. *Aph. com.* 27. & 5. *Aph. com.* 7. initium capit anno decimo quinto, & ad decimum octauum extenditur: Tertia vocatur adolescentia, quæ incipit anno decimo quinto, duratque ad vigesimum quintum Galeno *comment.* 9. *in lib.* 5. *Aph.* Eam Hippocrates sub pubertate complectitur, atque etiam Galenus interdum: Quarta iuuentus est florens ętas; orditur anno vigesimo quinto, & ad trigesimum quintum extenditur, quod innuit Hippocrates 3. *prognost. Magis*, inquit ille, *expectare oportet sanguinis eruptiones in minoribus natu trigesimum quintum annum habentibus: in maioribus natu suppurationem*: Quinta ætas est καθεστηκυία, constans & media scilicet inter iuuentutem & senectutem, dicitur ἀνδρία à fortitudine & virilitate; incipit trigesimo quinto & finitur quinquagesimo: Sexta demum ætatis differentia senectus appellatur, quæ reliqua est vitæ pars: quam Galenus rursum in tres partitur *lib.* 5. *de tuend. valetud.* Prima est eorum qui ὠμογέροντες, id est viridi senectâ præditi sunt, qui adhuc ciuilia munera obire possunt: Secunda eorum qui πολιοκρόταφοι omnino sunt cani: Tertia, in quâ est omnium functionum imbecillitas, qui Latinis silicernia, Græcis πέμπελοι & ἀλίβαντες vel πάπποι vocantur, quo nomine fortassis summus Pontifex Romæ Papa dicitur, quia hic honos patribus iam ad extremam vitæ catastrophen constitutis conceditur: quo nomine iure donari poterat Nestor, de quo Homerus.

Τρὶς γὰρ δή μιν φασὶν ἀνάξασθαι γένε' ἀνδρῶν.

Et Ioannes ille de temporibus dictus, quem maiorum nostrorum memoria ac historiæ referunt annos vixisse trecentos sexaginta vnum, idest tres & quinquaginta septenarios. Sed nos iam ad ætatum temperamenta veniamus, quæ operæ pretium est imprimis cognoscere, in quorum inquisitione quadrimembrem & Hippocraticam ætatum differentiam sequi oportet, puerorum, iuuenum, virorum, & senum facilioris doctrinæ gratiâ.

In his ergo ætatum temperamentis iudicandis vult Galenus eas calidas, frigidas, humidas, aut siccas intelligi, collatione factâ ad eam ætatem, quæ omnium optima temperatissimaque habetur. Et cum prima ætas in pueritiam, & adolescentiam diuidatur, adolescentia in temperie posita habetur, quod ad corporis animique actiones edendas sit expeditissima, ad quam spectantes, dicimus calidos humidos temperaturâ, ac similes aëri, humori sanguineo, & vernæ tempestati: florentes calidos & siccos eamdem cum æstate, igne & bile temperiem adeptos: medios frigidos & siccos melancholiæ, terræ, & autumno consimiles: senes frigidos & humidos hyemis, pituitæ & aquei

elementi

elementi temperaturam referentes. Quamuis enim ſiccitas ſemper progreſſu temporis intendatur in partibus ſolidis, quia tamen ob aduentitium temperamentum & excrementa ſenes maximè pituitoſi ſunt, ideo humidos eos eſſe plerumque fatetur Galenus, vt *lib. 8. de placitis Hipp. & Platon.* Et certiſſimum eſt intenſam frigiditatem, quamuis ſiccitati in principio iuncta ſit, magnam tamen progrediendo cruditatum copiam colligere: vnde ſequitur calidum innatum pueris multum, florentibus intenſum, mediis medium, ſenibus pauciſſimum eſſe.

Hanc de ætatum temperamentis ſententiam confirmat vbique Hippocrates, vt *Aphor. 14. ſect. 1. Qui creſcunt*, inquit, *plurimum habent calidi innati, plurimo igitur egent alimento, alioqui corpus abſumitur: ſenibus verò parum, paucis propterea fomitibus egent, quia à multis extingueretur*: Quod ſic explicat *lib. 2. de naturâ humanâ: Homo primis diebus calidiſſimus eſt ſui reſpectu, vltimis frigidiſſimus: neceſſe eſt enim augeſcens & ad vim procedens corpus calidum eſſe: vbi autem inceperit marceſcere corpus, delabens in ocium ſeu marcorem; frigidiſſimum euadit.* Idem habet Author lib. 1. de diætâ, *Puer*, inquit, *ex calidis & humidis temperatus eſt, quia ex his conſtitutus eſt*, (menſtruo ſcilicet & ſemine) *& in his augmentum accepit.* Et vt proxima generationi ſunt corpora, ſic calidiſſima humidiſſimaque. Iuuenis autem calidus eſt, quia ignis impetus aquæ dominatur: ſiccus autem, quia humidum ex puero abſumptum eſt, partim in augmentum corporis, partim ad motum caloris, partim præ laboribus ac exercitiis. Vir autem, quum iam ſteterit corpus, ſiccus eſt ac frigidus, quia caliditatis impetus non amplius dominatur, ſed ſtat corpus ab augmento quieſcens & perfrigeratum: nam ex iuuenili ætate ſiccitas adeſt, ex ſequenti frigiditas: cum ſenes frigidi ſint ac humidi propter frigiditatem, quæ ſibi humiditatem accerſit comitem.

Hinc patet ſolutio illius quæſtionis, quâ petitur maiorne ſit calor pueri an iuuenis: cum enim calor hic ſeu calidum, Galeno ſic interpretante *Aphor. proximè citato*, potius de ſubſtantiâ quam ſimplici qualitate intelligatur: ex parte quantitatis ſeu maioris ſubſtantiæ, maior eſt calidi humidique copia in adoleſcente, ſeruatâ corporum proportione, quam in iuuene: quod ſi de qualitate tantum intelligas ſeu gradu, intenſior calor in iuuene, quia ſiccitatem ex diminuto humore illo primigenio, velut limam ſibi coniunctam habet. Et ſic caloris modo differunt: puerilis enim mitis, ſuauis, & halituoſus eſt, vtpote perfuſus multo humido naturali: iuuenilis mordax, acer, & inſuauis, quia pendet ab adſcititio: cuius tantum eſt repoſitum, quantum iam innati caloris conſumptum fuit.

De ſenum autem temperamento eos frigidos eſſe omnes concedunt. Vtrum verò ſicci vel humidi cenſendi ſint, dubitatur. Dicamus itaque dupliciter illorum temperiem conſiderari poſſe nempe ſecundum ſolidarum partium conſtitutionem, & ſecundum excrementorum prouentum, qui in illis defectu caloris oboriri ſolet. Ac proinde reſpectu partium ſolidarum, quo proximior eſt orco ſenectus, eo magis ad ſiccitatem & depauperationem humidi primigenij tendit, vt docet Galenus *lib. 3. de temperam. & lib. 2. de ſanit. tuendâ.* Reſpectu verò alterius, nempe excrementitiæ humiditatis, quam neceſſariò in hac ætate colligunt, dicuntur à Medicis humidiſſimi, vt ſeruetur illa analogia ad humores, elementa & anni tempeſtates: Sicque mediis ſeu conſiſtentis ætatis hominibus ſua illa conſtitutio frigida & ſicca commodius adſcribatur. Atque hæc de ætatibus, ac proinde ad ſexuum varietatem deueniendum, ſi prius quędam de anno Climacterico annotauerimus.

Appendix de anno Climacterico. Huic de ætatum temperamentis diſputationi non inutile erit adiungere breuem de anno Climacterico dicto diſſertationem, quæ non minus iucunditatis quam vtilitatis adferre poterit.

Vocant annum omnes vitæ noſtræ Climactericum, qui integrum vitæ noſtræ horizonta implens, quaſi finitor illius appellari poteſt. Cumque varij eiuſmodi Climacterici termini à multis ſint ſtatuti, certior tamen eſt eorum ſententia, qui ſexageſimum tertium vitæ noſtræ annum Climactericum faciunt. *Obſeruatum eſt*, inquit Agellius *lib. 15. cap. 7. in multâ hominum memoriâ, expertumque in ſenioribus pleriſque omnibus ſexageſimum tertium vitæ annum cum periculo & clade aliquâ venire, aut corporis morbique grauioris, aut vitæ interitus, aut animi ægritudinis, ſiue illud ab interioribus cauſis, vt fatali morte, ſiue violentâ contingat.* Extat etiam Auguſti ad Caium nepotem epiſtola ad A. D. IX. calendas Octobres huiuſmodi. *Aue mi Cai, meus ocellus iucundiſſimus, quem ſemper medius fidius deſidero, quùm à me abes, ſed præcipuè diebus talibus, qualis eſt hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium, quem vbicumque & hoc die fuiſti ſpero lætum & bene valentem celebraſſe quartum & ſexageſimum natalem meum; nam vt vides κλιμακτῆρα communem ſeniorum*

omnium

omnium tertium & sexagesimum euasimus. Quod si quis in illustrium ac eruditorum virorum successus humanos inquirere velit, inueniet plerosque hoc anno aut obiisse, aut certè summa pericula passos fuisse. Cicero hoc anno miserè à cliente suo interfectus: Aristoteles Philosophiæ parens illo extremum vitæ suæ diem clausit magnâ posteritatis iacturâ, cum longior illi vita ad complendam de animalibus historiam requireretur. Hac nostrâ ætate, ne alios recenseam, fato suo functi sunt Bocacius, Erasmus, Syluius, Linacer & alij plures cum sexagesimum tertium annum attigissent.

Ac si qui hunc vitæ terminum excesserunt, illi certè omnes aut in septenarium, aut nouenarium, quasi vitæ limitem extremum peruenerunt, Plato nouies nouenarium impleuisse dicitur: Galenus decimum septenarium: Hippocrates decimum quintum attigit: vt vita hæc nostra septenariis regi, nouenariisque videatur.

Cuius rei ratio, si quæ probabilis confingi assignarique possit, hæc est: quia eadem videtur esse debere proportio ortus nostri atque interitus. Modo constat ex longâ Hippocratis & omnium obseruatione, ortum nostrum septimo mense, aut nono perfectum extare, cum alio mense nati aut non viuant, aut infeliciter, *Vita,* inquit Hippocrates, *hominis est* ἑπτάημερος vel ἑβδομιαῖος, *septem dierum*, vel *septimanaria*: Et qui septimo aut nono mense nascuntur, ij cum habeant numerum accuratè hebdomadis respondentem, viuunt: alij non item: vt nos in tractatu de procreatione hominis ostendemus: Natis iam mutationes per septenarium contingunt: Septenario primo ὀδοντοφυῦσι dentes emittunt: Secundo puberes fiunt: Tertio nubiles & florentes existunt Item per septenarios morbi acuti iudicantur: & si quis per septem dies ab omni cibo & potu abstineat, plerumque moritur, quamuis postea cibum assumere velit.

Horum numerorum potentia, cum ita sit longâ obseruatione comprobata, & τὸ ὅτι à nullo ignoretur: quamuis τὸ διότι, causa videlicet certa eorum assignari non possit: credibile est, vt septenarius & nouenarius hominibus initium nascendi tribuere solent: ita quoque numerum ex vtriusque propagatione coalescentem exitium afferre assueuisse: ex septenario autem & nouenario in sese ductis sexagesimus tertius existit: qui ideo Climactericus vocatur, & frequenter viris interitum afferre solet, potissimùm illustribus & præclaris.

Viris autem, dixi, non mulieribus, quia fœminæ non tam septenario, quam senario numero, vt imperfectiores, imperfectiore gubernantur: Sic in vtero citam magis habent procreationem: extra vterum sexto anno robur animi & corporis habent: duodecimo puberes sunt: decimo octauo nubiles; vt proinde Plato pares numeros fœminis, impares maribus tribuerit. Ac obseruatum est generosis & illustribus fœminis annum trigesimum sextum, qui senarij quadratus est: & quinquagesimum quartum, qui fit ex senario & nouenario in sese ductis plerumque exitiosos esse. Hæc omnia nos minimè numeris tanquam efficientibus causis tribuimus, cum numeri affectiones sint substantiæ, & eam consequantur: sed tanquam signis & terminis, quibus natura certas mutationes explere solet.

Sexvs temperamentvm. Natura sagax & omnium rerum moderatrix sapientissima cum perfectiorum animantium, qualis est homo, generationi continuæ prouidendum duxisset, & impossibile videretur in eadem specie vnicum indiuiduum tam agentis quam suscipientis rationem subire (quod tamen Plato in sua Androgyne somniauerat) distinxit in perfectioribus speciebus, maiori potentiâ, impotentiâque marem à fœminâ, vt scilicet quod concoquere & secernere semen, agendique principium sit, mas appelletur; quod verò non ita concoquere & secernere, sed potius suscipere & concipere aptum natum est, fœmina habeatur: quæ vt in seipsâ generat, sic locum materiamque præbet generationi idoneam.

Vir igitur à fœminâ non differt naturâ, specie siue formâ, nec materiâ siue principiis generationis: sed accidentibus tantùm, vt membrorum genitalium formatione & temperie quadam. Quæ verò illa sit controuertitur; author enim libri primi de diætâ: *Masculi,* inquit, *& fœmellæ hoc modo gignuntur: fœmellæ quidem ab aquâ magis, & à frigidis ac humidis & mollibus augescunt tum cibis tum potibus, itemque studiis ac exercitiis. Masculi verò ab igne magis, à siccis videlicet ac calidis cibis & reliquâ diætâ: Vt si vniuersalia,* inquit, *spectes, masculi in totum calidiores sint & sicciores: fœminæ verò humidiores ac frigidiores. Propterea quod ab initio vtrique in talibus geniti sunt, & à talibus augescunt. In lucem quin etiam editi masculi victu ac diætâ laboriosiore vtuntur, vt excalescant ac resiccentur: fœminæ verò humidioribus & pigrioribus diætis vtuntur, & τῦ θερμῦ κάθαρσιν calidi ipsius, nempe sanguinis purgationem ex corpore singulis mensibus faciunt.* Id confirmat Hippocrates *lib. de geniturâ*, vbi in vtroque fecit sperma ἰσχυρότερον

& ἀσθενὲς; robustum ex quo mas, debile ex quo fœmina nascitur, & cætera huiusmodi.

Sic Aristoteles *lib. 1. de generatione animal.* & ipsa experientia testatur nouellam, & adhuc infirmam ætatem, cum senescente fœminas generare, potissimum si cibis crudioribus reliquaque diætâ frigidiore vtantur: vt contrà valida & virens ętas mares plerumque producere solet. Itaque ex parte principiorum quæ vtrique ortum dederunt, mas fœminâ calidior apparet & siccior.

Adde quod mas in ipso vtero citius & dearticulatur & mouetur propter maiorem caloris natiui impetum, & ex Hippocr. mas in dextris plurimum, fœmina verò in sinistris vteri partibus gestatur. Imo lac ipsum si mas sit genitus, crassius & calidius: si fœmina, frigidius ac dilutius apparet.

Post ortum etiam omnia calori in maribus attestantur, siue habitum spectes, siue actiones: nam colore magis saturato & vegeto splendet vultus in masculis: hirsuties non solum barbæ, sed etiam totius corporis maior ex pororum laxitate ac fuliginum copiâ: latitudo venarum, gracilitas, durities, & similia calorem cum siccitate in illo præpollere ostendunt: actiones tam corporis quam animi etiam robustiores: mas enim homo ad disciplinas omnes aptissimus, bello paratissimus & laboribus addictus, cum mulier otio & vitâ vmbratili maximè gaudeat: vt quæ vir robore fretus suo vndique conquirit & congerit, fœmina domi seruet studiosissimè. Denique vitalium facultatum actiones, præcipuè pulsus & respiratio, in mare vehementiores validioresque apparent: vox quoque grauior & intensior, ex organorum amplitudine & firmitate: ira & magnanimitas maior sine perturbatione: Vt etiã naturalium, cum ex perfectiore coctione sanguis perfectior in mare, dilutior verò in fœminâ & imperfectior, quamuis copiosior appareat: adest etiam in viris paucitas excrementorũ, quæ in mulieribus scatere solent: semen denique ipsum virile robustius, principiũ motus & efficientiæ præstat in fœtus formatione, cũ muliebre inualidũ sit, & veluti illius materia.

Quæ autem de maris ac fœminæ calore dicta fuerunt, ita sunt intelligenda, vt de totius potissimum temperamento, non partis vnius audiri debeãt, & de innato potius quam de adscititio: nam fieri potest, idque contingit frequentissimè, vt parte vnâ intẽperata mulier, viri calorem eadem parte intemperati vincat pro minore aut maiore lapsu: vnde Rondeletius mulieres omnes κάτω calidiores omnibus viris existimabat: ἄνω verò frigidiores. Fieri etiam potest, vt mulier labori & exercitationi incumbens diætâ vtens calidâ siccâque hominis otiosi temperamentum adscititium vincat & superet. Sed totum fœminarum genus, à virili in totius & innati temperamenti calore superari asserimus. Quod si ἀνδρεῖαι quædam mulieres seu viragines hominibus superiores aliquando nascuntur, quales Amazonas tradunt, eæ portenta potius quam naturales fœminæ sunt existimandæ, quas naturâ admirationis causâ produxit: vt viri etiam nascuntur mulierosi & imbelles naturæ quadam παρεκβάσει & errore: vel morbo superueniente, vt de maleficiatis & euiratis notum est. Ita vt extra cõtrouersiam hoc fere apud Medicos positum sit, virum muliere calidiorem & sicciorem esse. Sunt tamen qui hæc à nobis sic constituta multis argumentis impugnare nitantur.

Primò ostendunt illi hoc in thesi verum non esse, marem scilicet fœminâ calidiorem, cum in toto rapacium auium genere, fœminæ maribus grandiores validioresque sint: leæna leone, vrsa vrso crudelior ac ferocior. Ac non solum hæc in thesim, sed etiam contra hypothesim nostram contendunt, fœminam viro esse calidiorem in specie humanâ, ex antiquâ Parmenidis sententiâ *lib. 2. de partibus animal.* Et apud Hippocratem insignis est contextus *lib. 1. de morb. mulier.* vbi illud conceptis verbis etiam addita ratione significauit. *Mulier*, inquit, *est* ἀραιοσαρκοτέρη *carne rariore ac molliore, calidiorem habet sanguinem* καὶ διὰ τοῦτο θερμοτέρη ἐστὶ τοῦ ἀνδρός: *& propterea calidior est quam vir.* Et *lib. de aëre, locis, & aquis*, recenset Hippocrates historiam Scytharum, apud quos viri frigidi, molles, ad Venerem inepti dicuntur: mulieres verò vegetiores & alacriores. Quod autẽ mas plerumque actiones edat mulieribus perfectiores, id illi cum Hippocrate *lib. 1. de morb. mulier.* ad siccitatem, exercitationem & laboris assuetudinem ex quâ siccitas oritur, non ad caliditatem propriam referunt. Ac ne videantur suam causam deserere, etiam de actionum perfectione multarum cum viris contendunt. Ingeniosæ enim, inquiunt illi, sunt mulieres & multâ subtilitate præditæ, quã Galenus sanguinis puritati & tenuitati adscribit. Sunt etiam iracundiores, & ad vindictam viris proniores, quos & pulsus frequentiâ & celeritate apud Galenum superant. Et si tantum caloris habeamus, quantum sanguinis, fœmina viro manifeste calidior, quæ non solum sibi, sed etiam fœtui alibilem procreat sanguinem, menstruis fluentem periodis, & lac alendo fœtui idoneum: vnde etiam viro pinguior, propter maio-

tem oleosi & purioris sanguinis copiam, qui in adipem facessit. Maiori item tenentur fœminæ coëundi appetitu, quam viri, aut saltem diutius perseuerant in coitu, cum tamen meatus illos seminarios maribus ampliores habeant. An non fœminæ viris citius adolescunt, pubescunt, & sobolem suscipiunt, certissimo caliditatis validioris signo? Quod enim tardius in vtero perficiantur, id fit ratione maioris perfectionis, quæ in fœminæ procreatione requiritur.

Hæc illi: quibus nos vt satisfaciamus, fatemur quidem antiquam fuisse hanc de mulieris caliditate sententiam, sed etiam ab antiquis impugnatam refutatamque rationibus iam prius à nobis adductis. Itaque Hippocrates *lib. illo de morb. mulier. citato*, dum mulieres viris calidiores esse censet, vel ad quantitatem tantum sanguinis, non qualitatem respexit: vel certè morbosi tantum temperamenti in mulieribus aut adscititij meminit: aut contextus ille est vitiatus: cum alibi passim virum muliere calidiorem esse pronuntiet ratione totius & innati temperamenti: Neque Scytharum mares fœminis Scythicis comparat, sed aliis maribus, à quibus magis recedunt Scythæ illi, propter victus & exercitationis rationem, quam mulieres à nostratibus, quibus victus ille humidus, & vita otiosa non ita aduersatur, vt viris, qui contrario præditi sunt temperamento. Nec ad siccitatem solam referri potest perfectio actionum in viris, cum siccitas sit concomitans tantum & coadiuuans causa, quæ si calori minori iuncta sit, valde actionibus est incommoda.

Ingenium mulieribus & sagacitas quædam à naturâ concessa est, vt defectum iudicij quodammodo compensaret: vnde etiam illa iracundiæ & vindictæ cupiditas propter mentis impotentiam. Denique maior est sanguinis copia in muliere dilutioris & serosioris, qui natiuâ eiusdem frigiditate concrescit in adipem, & ad fœtus alimoniam in vtero, lactisque generationem, naturæ prouidentiâ comparatus est. Non tamen puto ob menstrui sanguinis fluxum, mulierem maiorem sanguinis copiam viro generare: cum vir labore continuo dissipet ac resoluat eam humoris portionem, quam fœmina otio suo ac inertiâ coaceruat: quandoquidem mulieres quæ exercentur, vix hoc fluxu sanguinis tenentur, aut certè paucissimo. Fluit igitur è muliere sanguis menstruo quoque tempore, naturali quadam cruditate, inquit Aristoteles *lib. 1. de generat. animal. cap. 20.* at etiam pallet magis, & euidentius viro mulier venas habet tenuiores, & exiliores, vt si τὰ κάτω spectes, mulier plus sanguinis viro; si τὰ ἄνω, vir multo plus habere intelligatur. Adde quod vir in generatione seminis prolifici, non parum optimi sanguinis absumit, quod excernit excutitque magnâ spirituum copiâ in dies horasque. Fœmina vt imperfectum quid, desiderat marem, vt se impleat: mas, vt se depleat, fœminam: vnde mulier magis in coitu perseuerare potest. Sicque mulier in vtero tardius perficitur, non perfectionis maioris causâ: sic enim perfectior esset extra vterum & magis duraret, sed, vt docet Hipp. *lib. de naturâ pueri*: fœmina tardè generatur in vtero, & tardè mouetur, caliditatis defectu, & humiditatis copiâ: mas verò breui, quoniam calor auctus, & semen verè constans citò firmantur & consistunt: Sic extra vterum fœmina citius adolescit, parturit, & ætates suas præterit: quia quæ humida sunt, vt facilè extenduntur, & augentur, sic fluxa sunt magis & dissipabilia.

Quæ verò illi dicebant de thesi, quamuis parum ad hypothesim nostram faciant, non sunt tamen recipienda: aues enim rapaces fœminæ non calidiores maribus, sed humidiores, quæ humiditas efficit vt caliditas illa intensa non ita exurat & exsiccet fœminarum corpora ac marium: vnde grandiores apparent. Leæna verò & vrsa cæteræque feræ animantes crudeliores quidem ac ferociores maribus, sed non robustiores ac validiores: quamuis enim maiore impetu ferantur in pugnam, non tamen ita perseuerant ac mares. Adde quod brutorum fœminæ omnes Aristoteli post partum furere dicantur, vel quod non expurgantur inquinamentis illis fœtus: vel quia ita à naturâ constitutum est ad fœtuum conseruationem.

Temporvm ac regionvm temperamentvm. Tempora nouisse eorumque mutationes, vt est Medico ad sanitatis conseruationem morborumque curationes valde necessarium: sic ratio temperamentorum quæ mutationes illas temporum consequuntur, ad Physiologiam spectat: vtque mutationes temporum Medico tenendæ & cognoscendæ sunt, sic varia regionum temperamenta, pro quarum diuersitate soli cælique constitutiones variæ existunt.

Temporis itaque nomine, aëris varias dispositiones intelligimus, quæ pro diuerso syderum, præcipuè verò solis ad nos accessu vel recessu, ortu vel occasu secundum primas illas qualitates sensibiliter mutantur: vnde etiam & diei ipsius varietas apparet, cuius partes ὧραι apud Hippocratem, vulgo tempestates vocantur. Quod ad

mensis

mensis enim & hebdomadæ rationem attinet, illa lunæ potius quam solis vim & motum sequuntur.

Dicamus igitur annum, Græcis ἐνιαυτὸν, quod in seipsum redeat, & in sua semper vestigia labatur, cum illud temporis spatium quo sol à puncto vno Zodiaci egressus, illo peragrato, ad idem punctum redit, varias tempestates efficiens dierum trecentorum sexaginta quinque numero constantes à quocunque incipias puncto. Igitur nihil interest, dummodo ad idem reuertaris. Astrologi quidem vt commodius anni tempora describantur, incipiunt ab ipso Ariete, quem cæli caput appellant, & singulis anni quadris tria Zodiaci signa assignant, per quæ discurrens sol indefessâ latione, æterna rerum omnium sæcula metitur. Medici verò istas anni tempestates magis ad sensum diuidunt, ex sensibilibus quibusdam effectis quæ sequuntur illas solis peragrationes in his inferioribus, vtpote cum dicunt, vel esse illud anni tempus, quo aër & omnia animantia ipsaque tellus modico calore humoreque persusa, gratissimum anni renascentis gaudium suscipiunt maximâ cum salubritate: & sic de reliquis: aliquando tamen distinguunt Medici hasce anni partes secundum ortus & occasus insigniorum stellarum & vulgo magis notarum: vnde Hippocrates sæpissimè hyemem à Pleiadum occasu vsque ad æquinoctium vernum: ver autem ab ipso æquinoctio vsque ad Pleiadum exortum: æstatem à Pleiadum exortu vsque ad Arcturi exortum: autumnum ab Arcturi ortu vsque ad Pleiadum occasum metitur. Quæ omnia vera sunt in Hellesponti parallelo, (vt interpretatur Galenus) qui à nostro Narbonensis Galliæ, Occitanico scilicet, non multum differt, vbi altitudo poli est quadraginta trium circiter graduum. Notandum etiam apud Hippocratem, tempestates istas aliquando subdiuidi: vt ver in nouum adultum & præceps: æstatem in duas partes, quarum prima est à Pleiadum ortu vsque ad caniculam; secunda extenditur à canis ortu, vsque ad ortum cosmicum Bootis: hyemem in tres, quarum media solstitio hyberno definitur, & aliis duabus extremis continetur.

Quidquid sit, hæc tempora siue tempestates annum constituunt, quæ vt docet Hippocrates *lib. de naturâ humanâ*, omnium sunt participes, calidi, frigidi, humidi, & sicci: ac proinde ad generationem elementorum, humorum & temperamentorũ, cum quibus symbolum habent, ad expugnandas contrarias intemperies sunt accommodatissimæ: quod esse verum deprehendemus, si per singula anni tempora discurramus.

Quando itaque Sol à primo Arietis puncto discedens totum Tauri & Geminorum signum peragrat, tunc calorem mediocrẽ cum humiditate benignâ in hac sublunari materiâ gignit: calor enim cum fiat à sole triplici de causâ, propter accessum propinquum, aspectum rectum, ac longiorem moram supra horizontem: hæc iam omnia incipiunt concurrere sub illud tempus, quo sol ab hyemali solstitio, quod est circa finẽ Decembris ad nos redire incipit: Humiditas verò suscitatur, quia dum sol hæc inferiora calefacit, niues, & hyemis frigore concretam glaciem resoluit funditque: quæ aërem tepidiorem reddunt. Hæc tempestas ver dicitur, temperata & saluberrima, vt est *Aph.9. sect.3.* symbolum habens cum aëre, cum sanguine, & temperamento, εὐκράτῳ, caloris humorisque mediocris participe.

Vbi verò sol propinquior nobis factus Cancrum ingressus conficit signa Leonis & Virginis: tunc maximum calorem & siccitatem excitat: calorem quidem ob diuturnam in horizonte nostro moram & aspectum rectum, per quem radij perpendiculariter demittuntur, & ad angulos rectos reflectuntur: calore autem maximo vigente exhauritur humiditas illa ex vernâ tempestate restans, & siccitas inducitur. Tempus hoc æstas vocatur quasi æstuans symbolum habens cum ignis elemento, cum bile, & temperamento calido siccoque.

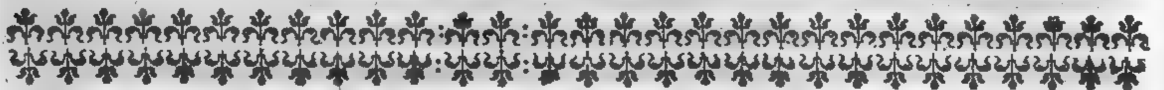
Sol regulari illo & continuo motu vlterius progrediens, à Libræ puncto, vbi adest autumnale æquinoctium, vsque ad Sagittarij signum, siccitatem tunc & frigiditatem paulatim inducit: hanc quidem quia iam sol breuiorem supra nos moram faciens, & obliquiores emittens radios, quibus terræ & aquæ globus parum incalescit, fit vt remotâ calfaciente causâ excellenti, natiua illarum frigiditas intendatur: & aërem afficit, inæqualiter tamen & cum variâ caloris frigorisque reciprocatione: siccitatem verò propter consumptum ęstate humidum, & vehementem inductum squallorem, qui nondum temperari potest. Ista tempestas autumnus appellatur, inæqualis valde & insaluberrima, vt videre est *in multis Aphorismis sect.* 3. Symbolum habet cum elemento terræ, humore melancholico, & temperamento frigido siccoque.

Tribus his partibus peractis, sol Capricorni signum ingreditur, ad Arietis rursus punctum rediturus, eóque tempore frigoris humorisque magna vis: tum propter

solis recessum & dierum breuitatem: tum etiam vaporum superioribus tempestatibus collectorum copiam, qui tunc densati in humorem & pluuias conuertuntur. Hyems igitur frigida humidaque, aquæ, pituitæ, senilique temperamento respondet. Vtque totus annus sic variatur & recurrit ad mundi totius & elementorum conseruationem: sic dies, ex quibus annus componitur, quadras suas habent illis respondentes, prout sol nobis oritur & occidit, sublimis est aut sub terra positus: matutinam scilicet veri, meridianam æstati, vespertinam autumno, canticinium seu noctem mediam hyemi, proportionatas esse sentimus: in quibus etiam congeneres humores magis moueri ac dominari creduntur.

Atque hæc est anni temporum & dierum ratio, cui omnes consentiunt. Quamuis enim Hippocrates *in Aphorismis* multos, eosque perniciosos morbos recenseat, qui veris tempore solent contingere, non tamen ideo salubritas illius tollitur: quoniam hoc per accidens in corporibus cacochymis contingit, per hyemem magnam prauorum succorum copiam coaceruantibus: quæ succedente veris tepore funditur, & aliquando putrescit, sicque in illis malas dispositiones infert. Salubria autem & bene constituta corpora nihil est quod magis conseruet, & in propriâ retineat temperie, quam veris tempus, illis simillimum. Quod verò Galenus *lib. 2. de temperamentis*, digladiatur aduersus eos, qui ver calidum & humidum faciunt: illud tantum intelligendum est de excessu & magnâ exuperantiâ istarum qualitatum, quam veri nullo modo competere posse ostendit: earum tamen æquabilitatem & moderantiam ad componendum statum illum εὔκρατον & saluberrimum cum Hippocrate admittit.

Verum cum hæc dicantur ratione positionis nostræ in orbe, quæ est citra Æquatorem versus boream: ideo Medici præter illam anni considerationem respectu nostri, quæ in aliis mundi partibus alia esse potest: contemplantur etiam varias regiones, climata, terrarum, vrbium, & locorum tractus, in quibus sensibilis fit temperamentorum istorum varietas & mutatio. Sic mundum secundum eius cardines in quatuor primas regiones diuidunt, à quibus etiam quatuor potentissimi venti ad aëris qualitates mutandas, proficiscuntur: Orientalem scilicet calidam siccamque, vnde eurus: occiduam frigidam siccamque, vnde zephyrus: septentrionalem frigidam humidamque, vnde aquilo: & meridionalem calidam humidamque, vnde auster perflat. Quamuis hæc aliquando mutentur pro varietate locorum, per quæ eiusmodi venti transeunt: Vnde in Africâ auster frigidior, nobis calidior apparet: Sed hæc sunt intelligenda pro situ orbis generali. Præterea ex sententiâ Astrologorum, qui quartam hanc terræ partem cuius sumus incolæ, in septem climata diuidunt: inter illa quartum & quintum temperata existimant, reliqua verò intemperata, & minus habitationi hominum accommodata. Item in vno eodemque climate spectant Regiones, Vrbes, Domus, & alia loca, vtpote montosa, & edita, septentrionique exposita, velut frigidiora: demissiora autem, concaua, & in vallibus posita, & ad meridiem vergentia, calidiora & insalubria: veluti paludibus, mari, fluminibus proxima, humidiora: salebrosis verò, & asperis locis aut sabulosis vicina, sicciora, si ventis bene perflentur: ea autem maximè ad temperiem accedere, quæ inter occidentem & septentrionem sita, neque edita, neque depressa sunt, sed in æquali planitie vel patentiore quodam tumulo collocata. Quæ cum accuratè ab Astrologis, Cosmographis & Hippocrate sint explicata *lib. de aëre, aquis & locis*, nos his contenti erimus pro physiologicâ temperamentorum tractatione: quod enim spectat ad partium corporis & humorum temperamenta illa, suis locis proponentur. Nunc igitur ad partium tractationem accedamus.

CAPVT III.

De Partibus.

QVID SIT PARS. Triplicem fieri posse rei alicuius diuisionem tradunt Philosophi: quarum vna est in partes essentiales, vt generis in suas species, compositi in materiam & formam: altera in potentias seu virtutes suas: tertia in partes quantitatiuas & integrantes. Nos igitur, qui hominis naturam suscepimus explorandam, & quasi per partes explicandam, cum prius partes illius

illius secundum speciem minimas & indiuisibiles, velut materiam, proposuerimus: nunc instare videtur, vt de partibus eis, quæ magis sunt sensibiles, & verè integrantes, breuiter agamus, demum illius potentias & virtutes consideraturi, quando animæ facultates & functiones explicabimus.

Pars igitur, Græcis μέρος, nomen est multis rebus commune, & quod in relatione positum est; quippe pars, vt docet Gal. *lib.* 1. *Method.* totius integrique pars dicitur: quemadmodum totum & integrum per relationem ad partes & particulas nominatur: vnde Aristoteles *lib.* 1. *Physicor.* dicit *partes esse eas in quas cum insint, totum diuiditur.* Simplicissima igitur & generalis hæc partis significatio complectitur eam, quam Medicus propriè considerat, cuius distinctionem apud Hippocratem aliquando reperire est, inter μέρος scilicet & μόριον, hoc est, partem & particulam: μέρος enim figuratum membrum præcipuè designare videtur, dum ὁλομερίην totius corporis structuram, & ex diuersis partibus compagem appellat: aliquando hæc nomina confundit. Itaque cum homo à Medicis variâ & multiplici ratione velut totum spectetur, hinc variæ partis definitiones & non paucæ controuersiæ. Idem enim Hippocrates habito respectu eorum omnium quæ in humano corpore insunt, & sine quibus subsistere non potest, diuisit hominis corpus in *continentia*, *contenta*, *&* *impellentia* seu *impetum facientia*, ipsos scilicet spiritus, humores ac partes solidas intelligens, nihil denique excipiens, quod ad vitam hominis constituendam conseruandamque necessarium videbatur, & ipsemet Galenus explicat. Sic Aristoteles *lib. de partibus animalium*, considerans animal secundum speciem, quatenus diuersas debuit habere partes ad propriam naturam, & distinctam ab aliis speciem constituendam, omnia illa partes vocauit, sanguinem videlicet, seuum, adipem, pilos, vngues, & cornua, & cætera huiusmodi, quibus variè prædita sunt animalia. Galenus verò partem ita definire videtur, vt figuræ potius seu formæ illius accidentariæ rationem habeat quam materiæ, vnde *lib.* 1. *de vsu partium*, vult membrum corporis esse, *quod non habet suam vndiquaque περιγραφὴν circumscriptionem, neque omnino coniunctum est.* Quod solis tantum partibus organicis conuenire potest, quandiu in corpore sunt; nam & suam habent propriam circumscriptionem, & toti coniunguntur: similares verò quatenus tales, neque circumscribuntur propriè, nec toti coniunguntur, nisi interuentu instrumenti ipsius. Et *lib.* 1. *de locis affectis*, vult *locum*, & *partem* idem esse, vbi pars affecta potissimùm organica inuestiganda exponitur. Auicenna contrà *lib.* 1. *sui canonis*, partem seu membrum ita definit, vt similares tantum & simplices partes sua definitione complecti videatur, dum ait, membra esse corpora, quæ ex primâ humorum generantur mixtione, quemadmodum humores sunt corpora, quæ ex primâ ciborum commixtione fiunt. At instrumentariæ partes non tam ex primâ humorum commixtione, quàm ex ipsarum similarium compositione constituuntur. Fernelius verò *lib.* 2. *suæ Physiolog.* non incommodè partem definiuisse videtur habito corporis viuentis respectu, & vt est proprium morbi ac sanitatis subiectum, tum etiam quatenus facit ad functionem in corpore exercendam, dum vult partem esse *corpus toti cohærens, communique vitâ coniunctum, & ad illius functiones vsumue comparatum.* Dicit esse *corpus*, quia oportet partem eiusdem esse rationis cum toto, vt si totum sit substantia, illa etiam substantiæ nomen retineat. Dicit esse *toti cohærens*, vt fluxos fluentesque spiritus ac humores è partium numero excludat. Vnde Galenus *lib.* 1. *de vsu partium*, vult membrum circumscriptionem h bere, sed non omni ex parte, quia adhæret per vnionem. Addit *communi vitâ coniunctum*, quia omnis pars corporis nostri viuentis debet propriè nutriri & augeri, & sic pilos, vngues, medullam, adipem, & similia, quæ per appositionem tantum incrementum capiunt, excludit. *Ad functionem vsumue comparatum*, vt expungantur à partis definitione omnes tumores præter naturam, calli verrucæ, & similia, quæ actionibus potius impedimentum, quam iuuamentum adferunt. Denique illam functionem intelligit determinatam & propriam, quæ spectat potissimum ad partes organicas. Hanc igitur, vt nostro huic instituto conuenientem, definitionem retineamus.

Pars similaris et dissimilaris. Ex humorum commixtione primas corporis nostri partes generari ex Auicennâ dicebamus. Et quidem quæcunque ex simplici hac generatione exurgunt partes, meritò simplices, similares & primigeniæ appellantur, ex quibus aliæ componuntur multiplici ratione, ideóque compositæ, dissimilares & secundariæ iure meritò dicuntur. Atque hæc est prima partium corporis nostri differentia, respectu materiæ ex quâ fiunt: optime enim simplici com-

positum, similari dissimilare, primigenio secundarium opponitur. Est & alia differentia, qua partes quædam instrumentariæ, officiales, & organicæ dicuntur per excellentiam, & opponuntur non organicis siue particulis, quæ actiones suas temperamento potius, quam certæ figuræ, magnitudini aut conformationi acceptas referunt, quarum omnium ratio explicanda est. Similaris igitur pars ὁμοιομερὴς dicta, sic definitur à Galeno *lib. 1. meth. Homogenea*, inquit, *seu similaris pars est, quæ vndique in similes particulas diuiditur, veluti in oculo vitreus humor & crystallinus & propria tunicarum substantia. Libro verò 8. de decretis*; vbi vides Platonem quidem & Aristotelem, non autem Hippocratem istarum partium seu corporum simplicium meminisse, sic illas definit, quæ omnes partes tum sibi mutuo, tum toti similes habent. At vulgata hodie partis similaris & dissimilaris definitio ex Auicenna repetitur. *Partes*, inquit, *similares sunt, quarum quamcunque sensibilem partem assumpseris, in nomine & definitione erit toti communicans, sicut caro in suis partibus, & neruus in suis partibus, & his similia.*

Compositæ verò seu dissimilares sunt, addit Auicenna, *quarum quamcunque acceperis partem, in nomine & definitione toti communicans non erit, sicut manus & facies; pars enim faciei non est facies, neque pars manus est manus.* Hæc definitio partis similaris multas interim dubitationes patitur. Cum enim ipsemet Auicenna inter partes similares venas, arterias, & neruos enumeret: non videntur tamen partes dissecti nerui, venæ, & arteriæ, nomen & definitionem totius retinere. Verbi gratia, dicit ille, neruum esse partem similarem albam, à cerebro vel spinali medullâ ortam, ad motum sensúmque toti corpori communicandum, comparatam: at hoc minimis neruorum particulis conuenire nequit, vtpote quia vsum aut actionem illam corpori præstare non valent. Adde quod si nerui substantiam accuratius spectes, illa ex medullosâ quadam materiâ interiori & membranis externis inuoluentibus composita est. Dicendum itaque in partis similaris ac dissimilaris descriptione, Galenum & Auicennam solam spectare materiam, non figuram aut vsum toti corpori communem, ac proinde similares opponere dissimilaribus, non ratione figuræ, sed materiæ tantum, ex quâ componuntur, prout in similari vnica est & simplex, in dissimilari verò varia & multiplex. Itaque si hoc modo neruum consideres, similaris pars dici poterit, vtpote qui per totam suam continuitatem consimilem materiam & substantiam sensui repræsentet. Illa autem accuratior distinctio nerui in membranam & corpus medullosum, quamuis admittenda sit, non tollit tamen paritatem suæ naturæ & substantiæ, quæ homogenea sensibus apparet, & talis à Medico dici potest.

Cum igitur partes similares vniformem & similem debeant habere materiam ad sensum, videamus quæ & quot in corpore hominis talem sortitæ sint: reliquæ enim omnes, præter has, dissimilares, & compositæ erunt. Aristoteles partes similares diuidit in molles siue humidas, & siccas seu calidas. Inter molles enumerat sanguinem, saniem, adipem, seuum, medullam, semen, fel, lac, carnem, pituitam, excrementáque omnia. Inter siccas verò neruum, cutem, venam, pilum, os, cartilaginem, ligamentum, vngues, pilos, adipem, neruum, cerebrum, carnem, fibras, membranas. *Libro* autem *de differentiis morborum* addit venam & arteriam, quas tamen aliàs sæpius compositas esse asserit ex fibris & membranis. Vnde videre est quanta sit in eis discrepantia, quæ tamen facile conciliabitur ex præmissis à nobis distinctionibus. Quod enim Aristoteles ea omnia inter partes similares enumerat, quæ tamen partes corporis viuentis dici non possunt, inde factum est vt diximus, quia in illis libris considerat partes omnes, quæ animalis cuiusque speciem constituunt, quod ipsemet innuit *lib. 2. de partibus*, cum vult veras corporis partes ex sanguine componi. Et Galenus idem docet, dum omnem partem corporis viuentis vult quatuor saltem virtutibus esse præditãm, quas naturales vocamus. Quod verò Galenus aliquando cerebrum, lienem, vesicam, vterum, hepar & similes partes similares vocet, id non fit respectu totius, sed præcipuæ partis, cuius vi functiones illarum potissimum exercentur, vt parenchymatis in hepate, medullæ in cerebro, tunicarum in ventriculo, & sic de reliquis. Sic etiam vocat tendinem, arteriam, venam modo similares partes, respectu temperamenti & substantiæ consimilis qua præditæ sunt ad sensum; modo dissimilares, dum subtiliorem illam compositionem rimatur, vt iam diximus.

Nos itaque ex variis Galeni locis, numerum partium istarum similarium denarium esse reperimus, & tales esse putamus os, cartilaginem, ligamentum, membranam, tendinem, neruum, sub quo spinalis medulla continetur; arterias, venas,

carnem,

carnem, sub quâ glandes, parenchymata, & musculosa substantia; cutem. Quibus addere potes pilos, vngues, adipem, ossium medullam, spiritus & humores, si quidquid corpus constituit inter partes referre velis. Has igitur partes similares numero decem solet Galenus in solidas & carnosas diuidere, atque in spermaticas & sanguineas: nam *lib.* 11. *meth* solidas dici vult, propterea quod firmitatem maximam & stabilitatem habeant: ita vt quantitas earum semper eadem remaneat, numero quidem in iis quæ adhuc augentur, in aliis verò quæ absolutæ iam sunt, etiam magnitudine. Carnosas verò illis opponit, propterea quod minimè solidæ & firmæ sint, sed perpetuam magnitudinis suæ, & quantitatis varietatem suscipiunt. Spermaticas autem sanguineis opponit, non solum ratione materiæ ex qua fiunt, sed etiam temperamenti quo præditæ sunt, cum spermaticas frigidas siccas, sanguineas calidas humidásque esse censeat. Primam quidem diuisionem partium similarium in solidas & carnosas, omnes facilè admittunt: at secundam, qua vult Galenus alias spermaticas veluti ex semine profectas, alias verò sanguineas dici, non recipiunt, ostendúntque partes omnes ex sanguine fieri, nullas ex semine. Qua de re peculiariter agemus, quando hominis conformationem, & partium omnium in vtero generationem perlustrabimus. Nunc autem sufficiat annotare partes istas similares rectè à Galeno in spermaticas & sanguineas esse diuisas, siue semen propinqua earum fuerit materia, siue sanguis excoctus & elaboratus in seminis formam. Cui nostræ sententiæ consentire videtur ipsemet Galenus *comment. in lib.* 1 *de naturâ humanâ. Plerasque*, inquit, *corporis nostri partes ex semine apertum est fieri, cum solæ carnosa ex sanguine fingantur. At quatenus semen in paruâ est mole, in vterum coniectum, nutrit autem istud & amplificat sanguis, eatenus corporis partes ex sanguine propè fieri dixeris.* Atque hæc sit similarium partium materia; forma verò illarum substantialis, per quam scilicet viuunt actionésque exercent, est ipsa anima: accidentaria vero, per quam scilicet inter se distinguuntur & certo modo operantur, vnde nomen particulare sortitæ sunt, est ipsum temperamentum, cum suis primis & secundis qualitatibus. Quod cum sit in totâ parte similari idem, fit vt illa actio insita & vernacula simplicibus partibus, quæ propriè naturalis dicitur, à temperie inchoetur, ab eadem perficiatur, & à qualibet partis particulâ, integra & perfectâ edatur, quod organicis contingere non potest, vt iam videbimus.

Partes organicæ. De similari ergo dissimilarique parte sit dictum satis, quæ quidem appellationes, materiam tantum & eius diuersitatem respiciunt. At organicæ seu instrumentariæ nomen spectat potissimum formam illam externam siue figuram, cuius varietas tantam corpori pulchritudinem & commoditatem affert. Vnde partem organicam definiunt aliqui *ex lib.* 1. *de elementis*, quæ ex similaribus composita ad vnam operationem certam & ab aliis distinctam à natura est facta, & ex Aristotele 1. *de historiâ animal.* vbi vult instrumenta esse partes compositas. Itaque siue membrum aut secundariò genitam partem dicas, nihil differre putant multi, propterea quod nulla sit pars organica, quæ non reipsa pluribus constet & diuersis substantiis siue particulis, quamuis contrarium sensui appareat. Sed falluntur illi, quoniam ratio figuræ seu conformationis non includit necessariò diuersitatem materiæ, sed in vna eadémque subsistere potest vis naturæ, quemadmodum artificis opera, gladius, securis, aut scamnum non solum ex diuersâ materiâ, sed etiam ex solo ferro, & ligno fieri possunt. Itaque similaris pars organicæ non opponitur ratione materiæ, sed actionis tantum, quæ sequitur propria & determinata instrumenta, & exercetur in nobis beneficio illorum conformationis. Non obstat igitur, quod illi obiiciebant, nullam esse partem organicam, quæ reipsa ex dissimilari substantiâ non constet, quamuis contrarium sensu appareat: tota enim istarum similarium dissimilariúmque partium differentia fit ad sensum potius quam accuratam rationis normam. Quod verò Galenus sæpissimè instrumentariam pro dissimilari vsurpet, id fit, quia paucissimæ sunt partes organicæ, quæ ex vnicâ similari constent: plures verò quæ ex variis similaribus componuntur.

Dicamus igitur partem organicam esse secundum assignatam à Galeno definitionem, quæ sibi propriam siue determinatam, vniuerso verò corpori communem edit actionem, siue ex vnâ, siue ex pluribus partibus similaribus sit composita. Forma itaque illius, quæ ex vnica similari constat, posita est in conformatione & iustâ magnitudine: illius verò, quæ ex pluribus præter conformationem & magnitudinem in numero consistit. Vt enim domum tunc bene constructam dicimus, & appositè ad habitandum fabricatam, quando subiecta in illa materia secundum varias

partes

partes, debitam obtinet conformationem, magnitudinem, numerum & connexum inter illas: sic etiam partem organicam, ac proinde totum corpus, istis prædita esse debent, vt principem actionem ad quam aptum natũ est, vi & concursu suarũ partium edere possit. Rursus quemadmodum ex structurâ & coagmentatione partium domus, aliæ aliis principaliores digniorésq; ad habitandum censentur; sic in organi compositione varia partium genera obseruantur, quarum primæ, præcipuæ, & principales dicuntur: secundæ sine quibus non; tertiæ per quas melius: quartæ conseruantes. Verbi gratia in oculo prima dicitur pars crystallinus humor, vtpote qui solus colorum species & cætera visilia excipiat. Vitreus verò & albugineus humor, necnon opticus neruus, dicuntur partes sine quibus non potest fieri visio: Tunicæ verò oculum inuoluentes & musculi eundem mouentes, dicuntur partes cum quibus melius illa exercetur. Denique interior illa orbita, palpebræ & circumiectæ partes dicuntur conseruantes ipsum oculum & eius actionem. Et sic de reliquis.

Quemadmodum igitur in vno eodémque organo variæ considerantur partes, sic etiam rursus istæ partes organicæ, prout sunt magis vel minus compositæ, & à præcipuâ actione magis vel minus remotæ, ita etiam in quatuor ordines distinguuntur. Primi enim ordinis sunt, quæcunque ex similaribus partibus vnius & simplicissimæ operationis gratia sunt compositæ, vt musculus, vena, arteria, neruus & similia. Secundi verò ordinis quæ ex pluribus istarum rursus componuntur, & iam totius instrumenti actioni quodammodo deseruiunt, vt digitus. Tertij autem, quæ actioni iam propinquiores, illam quodammodo exercere valent, vt pes & externa manus. Quarti denique, quæ totum ipsum organum ambulationi, vel apprehensioni dicatum constituunt, vt crus, manus integra & similes. Integra etiam ista organa, prout maiorem dignioremue obtinent locum in corpore, & ad vitam magis vel minus sunt necessaria, diuiduntur in partes nobiles, & ignobiles, principes & ministrantes, necessarias absolutè & secundum quid. Ignobiles censentur eæ quæ sibi solis & priuatim viuunt. Nobiles verò, quæ publico funguntur officio, ac toti corpori facultatem quamdam, vel saltem necessariam materiam largiuntur. Vnde extat celebris illa apud Galenum partium diuisio quadrimembris, in eas scilicet, quæ regunt & non reguntur, quæ regunt & reguntur, quæ nec regunt nec reguntur, quæ reguntur & non regunt. Eas quæ regunt & non reguntur vocat principes simpliciter, quatuor scilicet facultatum in corpore quasi fontes, vt cerebrum, cor, iecur, & testes. Quæ regunt & reguntur, eas quæ quamuis operam toti communem præstent, à principiis tamen vim istam mutuantur, vt sunt ventriculus, lien, pulmones, & similes. Quæ nec regunt nec reguntur, quæ innatam tantùm habent facultatem, vt os, ligamentum, caro. Quæ verò reguntur & non regunt, quæ partibus principibus ministrant & auxiliantur, vt iecori venæ, cordi arteriæ, cerebro nerui, testibus vasa spermatica. Atque hæc de partium diuisionibus sufficiunt. Nunc ad temperamenta illarum indaganda veniamus.

Temperamentvm partivm. Inæqualem esse & diuersam partium corporis nostri temperiem, vt & figuram necessum fuit ad tam varias & discrepantes actiones obeundas. Vnde aliæ aliis frigidiores, calidiores, sicciores, humidioresue dicuntur, vt duriores, molliores, laxiores, densioresque ipsius tactus ac rationis iudicio deprehenduntur. Harum itaque tam similarium quam dissimilarium temperamenta breuiter traditurí, à similaribus & simplicibus exordimur, vt ex illarum temperie cognita, dissimilarium & compositarum ratio pateat facilius. Videndum ergo imprimis, an partes spermaticæ frigidiores sicciorésque carnosis siue sanguineis sint existimandæ. Ex huius enim quæstionis solutione, velut fundamento & principio medico, omnium partium temperamenta deinceps iudicantur.

Supponamus igitur, quod postea probaturi sumus, alias quidem corporis nostri partes ex seminis materiâ; alias verò ex sanguine produci. Inde enim sequitur partes redolere temperiem & naturam illius materiæ ex quâ proximè constitutæ sunt, & generationis modum. Proinde cum semen ipsum duarum præcipuè sit partium, & vnius quidem spirituosæ & tenuis: alterius verò, quæ crassamentum dicitur, aquosæ & viscidæ, in testibus glandulosis scilicet & ipso hepate frigidioribus confectæ. Ideo membra illa, quæ ex seminali hac materiâ, vel sanguine diutius concocto & dealbato suam corpulentiam acceperunt in vtero, probabile est non ex tenui illâ & spirituosâ substantiâ, in quâ spiritus rector & facultas formatrix positæ erant, confecta fuisse: sed ex illo crassamento viscido & aquoso, quod erat spiritui velut substrata materia ad generandas partes, vt illarum durities, natiua soliditas & crassities

satis

ſatis atteſtantur. Ergo partes illæ materiam habuerunt frigidiorem ſicciorémque ob ipſum generationis modum. Nam ex illâ longâ coctione & elaboratione, quæ in illis requiritur, vaneſcentibus ſpiritibus & humido tenuiore, remanet velut μάγμα & craſſamentum quoddam materiæ, velut in rebus externis diutius igni expoſitis & excoctis, donec ſoliditatem acquirant & firmitudinem, ſatis apparet. Inde partes iſtæ Hippocrati & Galeno cæteriſque Medicis exangues dicuntur, non quod omnino ſanguine careant, aut quod ex illo non nutriantur aut generentur; ſed quia is per diuturnam illam concoctionem mutat omnino naturam ſuam & temperiem, fitque ex humido ſiccus, ex calido frigidus, ex rubro albus, vt nullæ illius amplius notæ in eiuſmodi partibus appareant. Imo plurimæ earum non immediatè à ſanguine nutriuntur, ſed per medullam iam incraſſatam, & ad oſſium quodammodo naturam accedentem. Item ſagax ac prudens natura, ne eiuſmodi partes ab externo frigore illis maximè infenſo læderentur, multis teguminibus & quaſi carnoſis operuit velamentis, quæ eiuſmodi iniuriam propulſarent. Hinc *Aphoriſm.* 18. *ſect.* 5. frigidum inimicum oſſibus, dentibus, neruis, cerebro, ſpinali medullæ & ſimilibus dicitur: calidum verò vtile; *Nam quæcunque*, inquit Galenus, *partes naturâ ſuâ frigidiores & exangues ſunt, citius ac magis ab immodico frigidi vſu offenduntur: quemadmodum calidiores, vt cor, pulmones, & ſimiles illius appulſu gaudent & recreantur.* Ex his conuincitur, partes omnes ſpermaticas ſiue exangues, frigidiores eſſe ſiccioréſque, reſpectu habito ad medium temperatum, nempe cutem; carnoſas verò ſiue ſanguineas calidiores humidioréſque. Sunt tamē aliqui, quibus hæc Medicorum placita de temperamento ſimilarium partium non arrident. Quamuis enim in paſſiuis concedant partes ſpermaticas ſicciores eſſe, quod natiua earum durities apertè teſtatur, non ex congelante frigore, aut materiâ replente, ſed calore exſiccante exorta. De actiuis tamen contrarium ſentiunt, nempe partes iſtas calidiores eſſe multo ipſis carnoſis, & rationes iam à nobis adductas in noſmetipſos retorquere conantur. Similia, inquiunt illi, ſimilibus gaudent & conſeruantur in latitudine ſanitatis. Cum igitur oſſa, nerui & cætera calido gaudeant & conſeruentur, ſequitur falſum eſſe quod concludebat Galenus, partes iſtas eſſe frigidas, imo potius calidas, quæ læduntur à frigore, velut contrario. Præterea natura prudens & ſagax, vt dictum eſt, condidit iſtas partes & texit diligenter, non, ne à frigore ſibi oppoſito læderentur, ſed vt vis caloris natiui, illis potiſſimum inſita, curioſè ſeruaretur. An non actiones omnes fere, vi & operâ eiuſmodi partium perficiuntur, vt ventriculi chylificatio, vteri fœtus productio, puris confectio, villorum & fibrarum, ſpirituum animalium elaboratio, cerebri, ſenſus & motus neruorum operâ, partium exanguium & ſpermaticarum, quæ non frigori, ſed potius calori eique præpotenti ſunt adſcribendæ? Deinde cum orta atteſtentur ſuis principiis, cur partes iſtæ, quas Medici ex ſemine fieri contendunt, non erunt calidiores carnoſis & ex ſanguine genitis? Ipſa vero nutritio idem docet, cum partes iſtæ vt plurimum medullâ oleoſâ & pingui aut tenuiore ſanguine, quo interiores illarum meatus peruadere poſſit, reficiantur, carnoſæ verò ſanguine crudo & minus elaborato.

Nos itaque, vt hiſce obiectionibus ſatisfaciamus, dicimus primo ad illud axioma, ſimilia ſimilibus conſeruari, verum quidem eſſe, quoties temperata ſunt vtrinque & in eodem gradu poſita, vt docet eleganter Galenus: ſin verò ad exceſſum & intemperiem inclinent, potius lædi quam iuuari. Vnde illa conſeruatio in intemperatis fit potius modico contrarij vſu, quam ſimili: nam verbi gratia biliosos calidioribus alimentis aut aëre in febrilem exceſſum facile trahi videmus, refrigerantibus autem temperari & ad mediocritatem reduci. Sic in partibus corporis noſtri, quæcunque paululum excedunt verſus vnam qualitatem, ab eadem, ſi exuperarit, facilius afficiuntur, quam à contrariâ, cuius ſtatui ſunt magis oppoſitæ. Bene igitur Hippocrates & Galenus dixerunt à frigido externo partes illas ſpermaticas facilius lædi, quia facile deiiciuntur in frigidam conſtitutionem illis conſimilem, quam calida ſolent impedire: & ſic eadem de cauſa in feruidioribus corporis noſtri locis collocatæ ſunt, vt baſis & fundamenti inſtar totam illam ſtructuram fulcirent & ſuſtentarent; tum etiam ne tam facilè ab externâ frigoris inclementiâ læderentur, quam facillimè ſuſcipiunt, vti patet in cerebro, neruis & ſimilibus vulneratis & detectis. Actiones verò illæ quas edunt partes ſpermaticæ in

nobis, vt concoctiones & similia, non ostendunt vim caloris excedentis, sed imminuti potius, si comparentur cum partibus carnosis, vt in hepate, corde, pulmone, & similibus. Adde quod ob illarum densitatem contingere aliquando potest, vt caliditas intensior in eis sentiatur, si quidem copiosum eius influxum suscipiant à corde, sed non proprio insitoque temperamento, quod nos potissimum indagamus. Quod ad seminis verò naturam spectat, iam dictum est, totum semen si cum spiritibus suis consideretur, calidius esse ipso sanguine. Sed quia partes istæ spermaticæ non ex spirituosâ illius substantiâ, sed aquosâ potius & terrestri conficiuntur, ideo frigidiores sunt partibus carnosis, quæ ex sanguine quasi formam & temperiem retinente, conficiuntur: Orta enim attestantur suis principiis, si quidem non sunt mutata & elaborata per vim causæ efficientis, vt contingit in hisce partibus: quamuis enim semen actu sit humidum, illæ tamen siccissimæ & durissimæ euadunt.

Demum nutritio partium istarum fit ex consimili alimento, nempe sanguine crassiore & quasi mucoso, vt patet in cerebro, neruis, ventriculo & similibus. In ossibus autem quia natura non poterat generare propagines venarum in duriorem substantiam & dispergere, ideo per quoddam medium, nempe medullam in cauitatibus eorum retentam, illa nutrire voluit, cuius crassior & ossi similior portio sensim & conuenienter attrahitur, remanente tenuiore, & pinguiore ad irrigandam eorum substantiam, temperandámque tum siccitatem, tum frigiditatem. Sit igitur firmum & ratum, bene traditam fuisse à maioribus nostris temperiem partium spermaticarum & sanguinearum, ad quarum particularius examen iam descendimus.

Pecvliare similarivm partivm temperamentvm. Cum igitur inter partes ad sensum similares, alias quidem calidas humidas; alias verò frigidas siccas statuerimus, plus minus id omne intelligendum est, relatione factâ ad partem quamdam temperatam, quæ sit aliarum omnium veluti medium & regula. Hanc autem partem ostendimus esse ipsam cutem. Quamuis enim laxiorem, densiorem, molliorem, duriorem, humidiorem aut icciorem dicamus esse ipsam aliquando cutem, vt est *in libr. de elementis*; hoc tamen non fit respectu aliarum partium, sed comparatione ad seipsam, accidente aliquo externo immutatam, vel in variis indiuiduis consideratam.

Quod nullo modo impedit, quin temperata in sua specie respectu omnium aliarum partium dicatur: Est enim cutis Galeno neruus quidam sanguineus, per totum corporis habitum exteriorem diffusus, vt ibi tactilia externa ad conseruationem animantis exquisitè percipiat. Cum igitur in illius constitutione aqualis sit miscella spermaticæ partis & carnosæ, sequitur & æquabile esse & moderatum illius temperamentum inter omnes partes. Sic Hippocrates *lib. de humidorum vsu; Exterior*, inquit, *cutis pars* (quasi dicat cuticulam, quam nos epidermida appellamus) *continua est sibi ipsi & νεῦρον ἔναιμον neruo sanguineo*, quasi dicat veræ cuti, quæ ex æquis neruosæ & sanguineæ materiæ partibus conflata hoc nomen apud Hippocratem meruit, cui δέρμα siue cutis proxime adhæret, estque eius velut recrementum aëris occursu refrigeratum *lib. de carnibus*, ac proinde insensibilis & ἀναίσθητη existens.

Caro autem & carnosæ partes sanguineæ à Galeno dictæ, calidæ humidæ positæ iam sunt à nobis, sed magis tamen aut minus, prout sanguis ex quo illæ constitutæ sunt & nutriuntur, varius est & multiplex. Carnis autem lata est & angusta significatio. Propriè caro apud Galenum est pars corporis nostri similaris, mollis & rubicunda, ex sanguine primâ alteratione genita, quæ musculorum fibras complectitur, illasque fulcit & implet. At latè sumpta caro genus est ad substantiam verè carnosam, glandulosam & viscerosam. Continet enim musculorum carnem, & eam quæ in glandibus est & visceribus, quam Herophilus παρέγχυμα appellabat. Sic sumpta caro maximam corporis nostri partem constituit, vnde Hippocrates *lib. de locis in homine*, corpus in tres præcipuas partes diuidit, caput, ventres & carnes Et *lib. de naturâ pueri σάρκα* sumit pro omni corporeâ massâ, quæ ex semine ac menstruo sanguine primum fit à facultate formatrice, deinde dearticulatur. Hæc igitur caro musculosa, glandulosa & viscerosa, cum ex sanguine leuiter alterato fiat, qualitates illius, non solum primarias, sed etiam secundarias imitabitur. Atque vt musculosa caro, quæ propriè à calido & humido fit apud Hippocratem *lib. de carnibus*, vbique fere sibi similis est,

est, sic multum differunt inter se glandulosa & viscerosa. Alia enim est substantiæ illius sanguineæ ratio in glandibus testium, mammarum, inguinum, alarum & similium: alia etiam in parenchymate hepatis, lienis, cordis, pulmonis, & similium, prout varia fuit affusi sanguinis substantia & modus, cum tamen omnes in caloris humiditatísque dominio respectu spermaticarum partium positæ constitutæque sint.

Reliquæ partes similares, vt os, cartilago, ligamentum, tendo, membrana, neruus, vena & arteria, vt spermaticæ sunt, sic etiam frigidæ siccæque existimandæ, illasque partes dissimilares, quarum compositionem ingrediuntur, in suam naturam & temperamenti similitudinem trahunt; quidquid dicat Auicenna de venarum & arteriarum calore; cum enim ex fibrosis membranosisque partibus vndique & similariter constitutæ sint, non possunt dici calidæ ob sanguinem & spiritum, quem in cauitatibus suis, vasis instar, continent; sed ex propriâ suâ compositione, ratio temperamenti in eis vt in aliis reddenda.

De neruis etiam subest aliqua difficultas ex contextu Galeni *lib. 1. de temperamentis*, vbi videtur neruos molliores in oppositione humidi & sicci temperatos facere. Quidam existimant locum illum Galeni corruptum, atque ita restituendum, vt velit neruos sensionis, vt sunt cute molliores, ita etiam humidiores esse; duros autem quodammodo ad ipsam cutis temperiem in hac oppositione accedere, sed non in aliâ. Verum in hoc parum laborandum: ista enim Galeni loca non efficiunt, quin perpetuò partes quæcumque spermaticæ sint frigidiores, sicciorésque carnosis, quamuis aliquando in vnâ oppositione videantur ad cutis naturam quodammodo accedere.

Pili, vngues, ossium medullæ, adeps, quæ dicebamus esse partes corporis nostri substantiam & structuram complentes, habent etiam sua temperamenta, in excessu vnius vel duarum qualitatum posita. Pilos enim ipsis ossibus sicciores probat Auicenna ex materiâ generationis eorum, quæ est fumosa excrementorum exhalatio, pauco humido mixta, & externi frigoris vi concrescens. Ex eo etiam, quod nulla animantia pilis vescantur, vt ossibus aliquid alimentarij habentibus, & quod per distillationem maior humiditas ex ossibus quam ex pilis eliciatur. Vngues etiam ad ossium naturam proximè accedunt. Medullam propriè dictam quod attinet, quæ vel in ossium συριγγωδῶν quasi fistulis, vel σπογγωδῶν foraminibus continetur, cum ex sanguine ortum, materiamque ducat, qui in cauitatibus ossium concoquitur & elaboratur, certum est eam ortus sui naturam & temperiem sapere: vnde etiam ab Hippocrate pinguis & oleosa vocatur. Quando vero iam multum est dealbata, & crassitiem ossis æmulam adepta, tunc frigidior sicciórque euadit. Quod ad pinguedinem autem, adipem, & seuum spectat, adeps mediam naturam inter vtrumque obtinet. Nam vt pinguedo ex crudiore & magis aquoso sanguine, sic seuum ex parte magis terrestri & siccâ; adeps verò ex pingui & oleosâ vi partium membranosarum concrescit. Tam igitur pinguedo quam adeps, siue seuum, etiam frigida humidáque vulgò censentur. Sed non parum resistit illa à nobis sæpe adducta ratio de sanguinearum partium naturâ, quæ calidæ humidæque existimantur. Etenim si adeps materiam suæ generationis acceptam referat sanguini oleoso, vt plerumque omnes fatentur, & ipse Hippocrates, dum vult eamdem esse materiam seminis & adipis: hinc sequitur adipem caloris potius, quam frigiditatis participem esse, præsertim cum illa adipis generatio, quæ frigori adscribitur, non parum sit controuersa, quandoquidem in corde calidissimo membro, & in renibus frequentissimè reperiatur. In membranis verò cerebri & quam plurimis aliis nusquam. Quare cum ipsum efficiens adipis vel sit calor remissus aut vehementer resoluens, non potest mutare naturam materialis principij. Quod etiam ex effectis probare licet, quandoquidem omnis adeps apud Galenum calefactoriâ & resolutoriâ vi præditus est. Atque hæc de similarium temperamento.

Temperamentvm partivm dissimilarivm. Organicarum partium temperamenta posituri, ea breuiter percurremus secundum ordinem facultatum quibus subseruiunt. Animali enim functioni tam principi, quam sensificæ & motrici ministrant cerebrum, spinalis medulla, nerui sensorij & motorij musculi & reliqua sensuum externorum organa. De cute quidem, neruis & musculis inter similares partes sufficienter egimus: organorum vero externis sensibus dicatorum temperamenta, vt oculorum, aurium, narium, linguæ, inquirere ex compositionis ratione facillimum est. Quamuis enim de oculi temperamento multi dubitent, certum tamen est, illum ex tribus præcipuè humoribus, membranis quibus-

dam, & neruo optico constantem, non posse nisi humidum frigidumque censeri; quamuis multâ spirituum affluentium copiâ splendescat, & flammeam quasi naturam participare videatur, quæ tamen illi aduentitia est potius quam natiua.

Temperiem autem cerebri ac spinalis medullæ variam faciunt Galenus & Aristoteles. Vterque quidem humiditatem illis adscribit, quamuis spinalis medulla iam quodammodo siccescat, & in neruosam naturam degeneret. At de caliditate frigiditateque cerebri simul contendunt. Aristoteles enim 2. *de part.* cerebrum omnium corporis nostri partium frigidissimum esse asserit, idque ex tactu & ratione compositionis, vtpote quod album sit & exangue, refrigerando cordi & pulmonibus partibus æstuosis, pituitosarumque fluxionum author præcipuus. Galenus contrà *lib. 8. de vsu partium*, hanc Aristotelis sententiam refutans, ostendit cerebrum non esse tactu frigidum, sed quouis meridiano aëre calidius tangenti apparere. Quæ Galeni contra Aristotelem disputatio eo potissimum nomine est instituta, vt ostenderet cerebrum, non ignobilem & abiectam esse partem, sed nobilissimam, aliarumque veluti principem, cum ratiocinantis animæ sedes sit, & spirituum animalium officina: atque ideo suo abundare calore, tum natiuo, tum eo qui ab aliis partibus, corde potissimum & hepate, illi copiosissimè suppeditatur ad munera sua exercenda. Sic igitur cerebrum principum animæ facultatum organum, non potest esse illi frigidum ratione totius temperamenti, aduentitij potissimùm, quod ad illius functiones erat necessarium. Vnde *lib. 2. de temperam. Quomodo*, inquit, *cerebrum erit frigidum, conuersans cum tantâ copiâ calidorum vaporum, ex omni parte cinctum choroide valde calente ob multiplices arterias, quamuis ratione ipsius substantiæ cerebri & aliarum partium componentium naturâ suâ frigidum dicendum sit.* Quod Hippocrates eleganter confirmauit *lib. de carnibus. Cerebrum*, ait, *est metropolis frigidi & glutinosi*: Et *lib. de gland. Cerebrum est simile glandi, album & friabile, maioremque partem fluxionum in externas partes ablegat.* Et alibi, *radicem fere omnium morborum ex cerebro propter humoris illius copiam pendere existimat.* Vnde apparet, ineptam esse illorum sententiam, qui existimant cerebrum esse naturâ suâ calidum humidumque, vtpote medullosum: frigidum verò ex accidente, gratiâ vaporum in caluaria concrescentium, quandoquidem ipsa substantia cerebri exanguis, & membranæ, quibus intus & extra obuoluitur, contrarium suadent. Cerebrum enim & spinalis medulla non nisi æquiuocè dicuntur medullæ, vt ipsemet Hippocrates docuit *citato libro. Non est*, inquit, *cerebro aut illius productioni proprium nomen medulla, cum sentiat exquisitè & membranis inuolutum sit, & non sit pingue, aut liquetur instar veræ medullæ, quæ nutrit ossa.* Statuamus igitur cerebrum temperie suâ frigidum, quod tamen multa vaporum sanguinis & spirituum copia ad animales functiones necessaria incalescat. Atque hæc de temperie cerebri. Nunc de partibus vitali facultati ministrantibus agamus.

In medio itaque ventre quem thoracem appellamus, vitalis facultas potissimum exercetur, ibique multæ sunt partes, vt membranæ, arteriæ, venæ, nerui, adeps, musculi, diaphragma, quarum temperamenta aut prius sunt tradita, aut facile indicantur, prout ad naturam carnosarum vel spermaticarum partium magis accedunt. Excellunt autem in hac regione cor & pulmo, de quorum temperie controuertitur. *Cor*, inquit Hippocrates *lib. de carnibus, est caloris natiui metropolis: inest enim plurimum caloris in venis ac corde, & propterea spiritum cor habet copiosissimum, vtpote quod omnium intra hominem membrorum sit calidissimum.* Hanc Hippocratis sententiam de cordis caliditate, Aristoteles, Galenus, reliquique omnes Philosophi ac Medici deinceps secuti sunt, solo contradicente Auerrhoe, qui ex ratione compositionis cor esse frigidum contendit, quoniam ex pluribus partibus spermaticis compositum est, vt vena caua, quæ ab hepate proreptat in cor, vena arteriosa, aortæ truncus, arteria venosa, valuulæ cordis, auriculæ cordis, capsula & adeps illi adhærens; quæ omnia ipsius parenchymati multo præponderant. Verum ista ratio in eo deficit, quod in recensendis cordis partibus præcipuam illius partem omittit, nempe parenchyma & humidi illius primigenij copiam, quæ radicaliter in ipso corde posita esse videtur, cum partes illæ commemoratæ sint potius adiunctæ & aduentitiæ, quam ipsi cordi propriæ. Vnde facile concludere licet, cor calidum esse, tum ratione proprij parenchymatis, quod secundum naturam carnosarum partium, calidum existit, tum etiam multitudine insiti spiritus & sanguinis spirituosi in eo contenti & generati. Cum ergo credibile non videatur, partem frigidam proprio temperamento, posse esse fontem spirituum, sanguinis, & caloris omnis influentis, cor certè frigidum non dicemus. Vnde Galenus scribit, tantum in sinistro cordis ventriculo

calorem contineri, vt possit digitum illius exurere, qui eum in recens mactati animalis ventriculum cordis immiserit.

De passiuis etiam cordis qualitatibus dubitatur, nam Auicenna in suo catalogo vult cor esse siccum, ductâ ratione tum ab ipsius parenchmatis duritie, quæ siccitatis est index: tum ab ingenti caliditate, quâ præditum est, exsiccante nimirum & absumente: & quia nutritur sanguine crasso, vt testatur Galenus 6. *de vsu partium*. Hæc verò non impediunt quin cor sit humidius ipsâ cute, iuxta Galeni sententiã, quoniam plurimum calidi innati continet, quod solum in humiditate subsistere potest. Durities autem illa non est tanta in corde, quanta in cute, si consideretur à musculis separata. Præditum est quidem cor ingenti calore, non tamen proinde siccescit, ob perennem sanguinis & humoris affluxum quo humectatur & efflorescit. Exteriorque tãtum cordis pars sanguine crassiusculo alitur à vena coronaria, cum interior gaudeat sanguine tenuissimo atque humidissimo, quem habet in suis ventriculis, non solum quantum satis est illi æstuanti in medelam, vt loquitur Hippocrates *lib. de corde*, sed etiam ad irrigandum totum corpus. Quare statuamus, cor membrum omnium corporis nostri ex Hippocrate θερμότατον, ipsáque cute non siccius, sed paulo humidius.

Cordi pulmo est proximus, & quasi custos, thoracis testudinem adimplens, vt inquit Hippocrates, parenchymate præditus mollissimo, rarissimo, spongoide, colore spumanti sanguini simillimo, cuius temperies est inquirenda. *Pulmo*, inquit Hippocrates, *lib. de corde, mihi frigidus videtur, quia & perspiratione refrigeratur, & suo circumiectu cordis feruorem & intemperationem castigat.* Quibus verbis satis patet, Hippocratem designasse potius temperiem pulmonis aduentitiam ab aëre inspirato & humore pituitoso influente, quàm natiuam, quæ necessariò calida statuenda est, cum sit membrum sanguineum, & nutriatur arteriali flauo ac tenui sanguine per venam arteriosam ex dextro cordis ventriculo in illius substantiam irrumpente.

Vtrum verò illa caliditas coniuncta sit humiditati, vt censet Galenus; an verò siccitati, vt Auicenna, videndum. Galenus sumit argumentum à tactu, & copiosis excrementis pituitosis, quæ ex thorace screando emittere solemus; tactus enim pulmonis mollitiem, quam dicebamus humiditatis esse signum, facile persentiscit. Ad id respondet Auicenna, cui nos hac in parte subscribimus; non humidum esse naturâ pulmonem; sed madidum, hoc est, pituita è cerebro defluente refertum, vnde copiosi illi screatus in hominibus præsertim catarrhosis. Sic mollitiem illam non ex innatâ humiditate proficisci, sed potius laxitate substantiæ, quæ sequitur tenuitatem materiæ, ex quâ fit & nutritur, nempe sanguinis biliosi calidi siccique, cuius temperiem æmulatur. Atque hæc de partibus facultati vitali subseruientibus. Supersunt naturales.

Has nos facilioris doctrinæ gratiâ, in sanguineas seu parenchymosas, & membranosas seu spermaticas diuidemus, sub quibus etiam glandes & partes generationi dicatas complectemur. Parenchymate ergo præditæ, vt calidæ humidæ ratione sui ortus generatim censentur, sic etiam plus minus differunt pro varietate materiæ, & compositionis. Hepar etenim, quod Hippocrates vocat αἱμοῤῥοδέστερον, *cæteris omnibus sanguinolentius*: & factum esse vult *lib. de carnibus*, quando multum calidi cum humido in pelliculâ fuit conclusum, naturamque sui principij, id est sanguinis coagulati, & non immutati refert.

Lien vero affusio est nigrioris & fæculenti sanguinis, admodum elaborati & attenuati, vnde pars laxa & spongiosa genita est, minus calida humidaque quam ipsum hepar, pro ratione sanguinis ex quo factus est & nutritur. Vnde Galenus 14. *de vsu partium*; *Splenis*, inquit, *corpus, cum tanto rarius sit hepate, quanto est pulmone crassius, merito ex simili sanguinis portione nutritur. Quamuis enim sanguis, qui ad splenem deducitur, crassior sit eo qui est in hepate, quia tamen elaboratur ab arteriis copiosissimis quibus præditus est, ideo tenuior multo euadit. Vt autem summatim perstringamus, nutritio horum trium viscerum sic se habet. Hepar quidem ex rubicundo, sed crasso sanguine: lien ex nigro, sed subtili ac spirituoso sumit alimentum, sicque species substantiæ eorum ad proportionem nutrientis succi se habent.* Hæc Galenus de temperie hepatis & lienis.

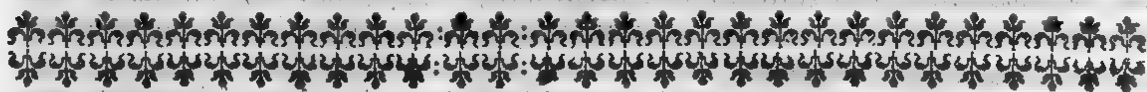
Renes autem densissimo parenchymate ad sanguinis serosioris transcolationem præditi, durissimum viscus Hippocrati *lib. de carnibus*, dicuntur, quorum alimentum Galeno *lib 5. de vsu partium*, est biliosior, tenuior, & serosior sanguinis portio, quam facultate quadam propriâ & occultâ attrahunt, & à sero ipso secernunt ad sui alimoniam. Eò etiam hepate minus calidi humidique censendi sunt naturaliter, tum ratione sanguinis quo nutriuntur, tum etiam seri, cuius perpetuo affluxu quodam-

 modo

modo refrigerantur. Sic propter circumiectam membranam, magna adipis copia circa illos colligi solet, & tenuioris sanguinis portione, roris instar, ex solido isto corpore exudantis.

Reliqua autem parenchymata ventris inferioris, vt pancreas, mesenterium, testes, glans virilis & similes sequuntur naturam adenum, qui nihil aliud sunt, quam partes carnoso generi subiectæ, raræ, spongiosæ, & in globuli figuram vt plurimum conformatæ, humore pituitoso redundantes. Author definitionum medicarum, vocat glandulam circumuolutionem carnosam, ad duplicem vsum comparatam, vt docet Galenus *lib. 2. de semine*. Glandularum enim vt duplex differentia, sic & vsus: aliæ enim densiores & sicciores mediis sublimium vasorum diuisionibus suppositæ, vt puluinaris instar illa fulciant, & ruptionis periculo liberent. Quædam verò rariores humidioresque, à naturâ ita comparatæ, vt essent veluti emunctoria principum partium, vel etiam vicinas partes irrigarent. Sunt etiam glandulæ quædam, quæ actionem non solum sibi propriam habent, sed etiam communem, & toti vtilem; videlicet glandulæ mammarum, quæ γαλακτοποιητικαὶ dicuntur; testium, quæ σπερματικαί. Harum omnium temperies cum sub carnoso genere latè sumpto contineatur, calida quodammodo humida censenda est. Quia tamen ex crudiore minusque elaboratâ sanguinis portione generantur, ideo minus caloris obtinent, quam caro musculorum, vel parenchymata. Hinc Galenus *comment. in Aphor. 40. sect. 3.* vult adenum naturam, illorum præsertim, qui in mammis sunt, exanguem esse & frigidam, atque ideo sanguinem qui ad ipsos defertur, in lac frigidius commutare. *Quanto enim*, inquit, *adenes hi frigidiores sunt hepatis carne, tanto etiam lac frigidius sanguine.* Neque repugnat hoc Hippocrati dicenti *lib. de glandulis; quod si eas disseces, largus sanguis erumpit*, quoniam sanguis ille ex superpositis vasis promanat; vel est albicans, & veluti pituita. Sunt igitur omnes glandulæ paulò frigidiores humidioresque genere carnoso.

De partibus verò aliis exanguibus & membranosis totius ventris inferioris, earumque temperamento licet generatim pronuntiare, eas frigidas esse & siccas propriâ temperie, vt œsophagum, ventriculum, intestina, vesicam vrinæ, & fellis, vterum, scrotum, vasa spermatica, peritonæum & similia, quamuis aduentitiâ temperie multum humectentur. Circa ventrem enim inferiorem, velut totius corporis sentinam, magna est humiditatum σύστασις & collectio, vt loquitur author lib. de diæta, & Hippocrates *lib. de humoribus*, ventriculum hydriæ comparat, quæ aquam continet: vterum vero mucosum, vesicam sero scatentem vbique appellat. Atque hæc de partium temperamentis ex instituto nostro dicta sufficiant. Reliqua enim ad partium naturam cognoscendam necessaria fusiùs in anatomicâ tractatione proponi debent, in quâ artifex contrario naturæ ordine ad partium αὐτοψίαν progreditur, nempe à magis compositis diuidendo, donec ad minimas sensu simplicissimas peruentum sit, cum natura à simplicibus & similaribus incipiat, vt compositæ generentur, quam nos hic sumus imitati: ac proinde iam instat, vt ad tractatum de humoribus transeamus.

CAPVT IV.

De Humoribus.

QVID HVMOR, ET QVOTVPLEX IN NOBIS. Humores in corporibus nostris esse, quos elementa animantium omnium sanguineorum media prius vocabamus, sensus ipse tam certò & manifestè iudicat, vt nullâ vlteriori indigeat probatione: substantiæ enim eiusmodi liquidæ & profluentes, variæ & multiplices quotidie per nares, per vteri venas, per hæmorrhoidas, per venam aut arteriam sectam, per inflictum vulnus erumpunt: illis intumescunt venæ, palpitant arteriæ, irrigantur partes, replentur acetabula, reliquæque cauitates turgent, vt mera sit insania, summæ stupiditati aut peruicaciæ iuncta, eos negare velle cum Paracelsistis, qui Medicos rationales & dogmaticos per irrisionem Galenicos & Humoristas appellare audent. Præterea cum eorum auctâ vel imminutâ quantitate, vitiatâ substan-

tiâ, situ mutato, & qualitatibus diuersis non solum status præter naturam inducatur, sed etiam variè mutentur hominum temperamenta, partium nutricatus, cutis & pilorum, præcipuè in vultu colores: frustra contendebant Erasistratei, ex Galeno *lib. de atra bile*, quos Chymici nostri sequuntur, Medicum nihil humorum contemplatione egere ad Artis munera. Imo dicendum est circa ipsos valde occupatum esse oportere, si modo velit rectam rationem omnium aliarum rerum naturalium tenere: vel causarum quæ sanitatem morbosque vsitatissimos inducunt. Nos itaque videamus quid humoris primùm nomine intelligatur.

Apud Hippocratem χυλὸς & χυμὸς sumitur aliquando promiscuè pro quouis humore, qui in corporibus nostris continetur, vt etiam in aliis rebus externis, quasi ὑγρότητα dicas siue humiditatem: aliàs, vt à Galeno & posteris illud *chyli* nomen tributum est materiæ illi, quæ in ventriculo confecta per intestina & venas mesaraicas cremori ptisanæ simillima ad hepar transfertur: χυμὸς autem de illis humoribus omnibus, potissimum verò alimentariis, qui ad secundam corporis nostri coctionem sequuntur. Sic apud Medicos recentiores humoris nomen quamcunque substantiam liquidam & profluentem significat, siue in nobis, siue extra nos sit, quæ facilè alienis terminis continetur, suis difficile: siue laudatus sit & naturæ conueniens, siue illaudatus & illi noxius, vel quoquo modo collectus. Alio modo humor κατ' ἐξοχὴν & quasi propriè sumptus de humiditatibus corporis nostri intelligitur, quæ per coctionis modum in eo generantur: vnde sic definiri potest. Humor est corpus fluidum, quod ex alimenti transmutatione seu coctione fit in nobis nutritionis causa, vel ad alia corporis commoda. Dicitur *corpus*, quia ex primis fit corporibus seu elementis, quorum materiam & vires redolet, impletque corporis humani structuram, quæ ex triplici substantiâ constare dicitur, spirituosâ, humorali, & solidâ: quasque Hippocrates per continentia, contenta, & impellentia expressit. Dicitur *fluidum*, quoniam naturaliter instar alterius cuiusuis liquoris labitur & profluit ad varias corporis nostri regiones, donec in substantiam partium perueniens ibi sistatur, vel certè à causis violentis concrescat (vt de sanguine taurino narrant) in propriis conceptaculis; aut extra ea in grumos, vel crassiorem quamdam substantiam conuertatur per coctionem nimiam, aut alicuius rei permistionem: quod postea melius patebit. Dicitur etiam *fieri in nobis ex alimenti transmutatione*, vt excludantur omnes aliæ humiditates, quæ in corpus nostrum irrumpere per varios meatus possunt, absque vllâ alteratione aut mutatione: præterea vt ostendatur generationis eorum modus: nam corpus nostrum calore natiuo præditum cum non possit diu propter continuum triplicis substantiæ effluxum subsistere, nisi in deperditæ locum alia accedat, quæ conueniens & partibus alendis sit proportionata: Ideo natura ad animantium, hominis potissimum conseruationem varia produxit alimenta, liquida, solida, crassa, tenuia, & omnibus ferè qualitatibus prædita: ex quibus ritè etiam præparatis & commixtis, si opus sit, vesceretur homo ad sui nutritionem, non immediatè, sed præcedentibus multis mutationibus, quæ qualitates corpori alendo aptissimas & substantiæ modum illis imprimerent: vnde attritio in ore: permixtio omnium exquisita in ventriculo & dealbatio, quam chylosim appellant: expulsio per intestina, & defæcatio seu separatio terrenæ & inutilis materiæ: tractio per venas mesaraicas in hepar, vbi materia illa, quæ vniformis primùm videbatur, heterogeneis verò & multiplicibus partibus constabat, caloris natiui in iecore & propriæ substantiæ seu parenchymatis vi in quatuor præcipuas substantias alibiles conuertitur, sub sanguinis tamen nomine seu massæ sanguinariæ contentas: quæ ideo excrementis suis circa ipsum hepar depuratur, nigro scilicet & flauo succo, atque exundantis seri portione, vt possit deinceps sincerior ad partes deferri, & ibi paulatim & quasi per gradus perfectam illam ὁμοίωσιν assequi.

Atque hi omnes humores naturales dicuntur, quia naturaliter & quandiu homo se bene habet in eo generantur. Diuiduntur verò in alibiles & excrementitios: quoniam illi in venis & arteriis aut partium cauitatibus contenti facessunt in corporis alimoniam, vt dicebamus: hi verò secreti, & in suos quasi loculos sepositi, vt conuenienti tempore ac modo excernantur, postquam eum corpori vsum & commoda præstiterint, ad quæ sunt prudenter à naturâ destinati. Quoniam verò humanæ naturæ conditio fluxilis & momentanea non semper in eodem statu permanet, nec eiusmodi succos conuenienti proportione aut qualitate generat: ideo tam alibiles illi, quam excrementitij succi, si vitium præter naturam semel contraxerint ab externis aut internis causis, inutiles & noxij euadunt, ac proinde à naturalibus

ralibus

ralibus distinguuntur, tam alibilibus quam excrementitiis. Quia tamen sub excrementi nomine ea aliquando significantur, quæ tum quantitate tantum, vt laudatissimus sanguis exuperans, semen, lac, & similia: tum qualitate sunt inutilia corpori & molesta: ideo sub excrementitiis humoribus hi etiam præter naturam succi audiuntur. Quod imprimis distinguere erat necessarium.

Dicamus igitur omnes hos humores, siue naturales siue præter naturam; alibiles aut excrementitios, tam vtiles quam inutiles, apud Hippocratem quatuor humorum nomine contineri, Sanguinis videlicet, Pituitæ, Bilis & Melancholiæ, *lib. valde germano de naturâ humanâ*; quorum duos à sapore γλυκὺ dulce, & πικρὸν amarum: alios duos à colore appellauit λευκὸν καὶ μέλαν album & nigrum. Non sine ratione; nam vt sanguis naturalis perpetuò dulcis & suaui sapore præditus; bilis etiam sub quocunque colore, flauo, pallido, ruso, cæruleo, porraceo & similibus perpetuò amara: sic pituita perpetuò alba, quamuis aliquando insipida, aliàs dulcis, acida, aut salsa gustui appareat: melancholia verò semper nigra, quamuis aliquando acida, vt naturalis; vel acris aut amara sit, vt quando per assationem generatur. *Libro quidem 4. de morbis, & lib. de genitura, Sunt in corpore*, inquit, *humidi species quatuor, Sanguis, Bilis, Aqua, & Pituita*, vbi videtur omisisse Melancholiam: sed vsitatissimum est Hippocrati per χολὴν bilem scilicet, διττὰν, ξανθὴν καὶ μέλαιναν intelligere: per aquam autem serum ipsum siue ichoras, quos aliàs sub pituitæ nomine complectitur: aliâs, vt *lib. de naturâ humanâ citato*, per omnimodum, sic interpretante Galeno, expressit.

Nos itaque ex recepto humorum numero, qui in secundâ coctione generari solent, inquiramus peculiariter eorum naturam & effectus, & si quid dubij in illos incidere solet, breuiter explicemus, ducto ab ipso sanguine velut præstantiori exordio. Quoniam vero quatuor hos humores κατὰ δύναμιν, vt loquitur Hippocrates, καὶ ἰδέην valde differentes diximus ab hepate, ex materiâ chylosâ in ventriculo confecta, generari, sciendum prius quomodo illud fieri possit. Præterea cum statuerimus humores istos naturales alios esse alibiles, alios non alibiles seu excrementitios: & inter alibiles non solum sanguinem, sed etiam alios esse voluerimus massam sanguinariam constituentes, quæ intra venarum conceptacula continetur, contra Philosophum & Peripateticos facimus, qui vnico nos sanguine vesci, eumque solum ac sincerum in venis contineri asseruerunt. Quam Galenus *comment. in lib. de naturâ humanâ & 2. de elementis*, quæstionem seu controuersiam valde difficilem & spinosam esse existimauit. Videndum igitur paucis quid hac de re statuere possimus.

Generatio hvmorvm in hepate, et an solvs sangvis nos alat.

Hepar quidem sanguinis & humorum veram esse officinam, non cor, capite de facultatibus & functionibus apertè demonstrabimus: hic verò dubitatur: quomodo vnus idemque caloris gradus in hepate, vnaque & eadem partis substantia ac temperies, quatuor differentes humores ex vnicâ materiâ chylosâ albâ & cremori ptisanæ simillimâ excitare possit? Siue illud efficiat contactu immediato, seu virtute, quod est credibilius, in ipsis venarum canaliculis. Quidam existimant substantiam & innatum hepatis temperamentum nihil facere ad varias istas formas inducendas, sed tantum ad secretionem partium heterogenearum & attractionem succi conuenientis: ac proinde volunt illi hepar, vbi primum accesserit materia illa chylosa, portionem benigniorem & magis alibilem trahere ad se nutritionis causa, & in venas ipsas sibi superfluum dimittere, ab aliis etiam fortasse partibus attractum: reliquas verò partes, frigidiores puta & calidiores, elici à conuenientibus & dicatis partibus, vt vesiculâ fellis, liene & renibus, vbi deinceps formarum suarum perfectionem nanciscuntur. Sed hæc non videntur admittenda: Etenim si hepar locus esset tantum secretionis per vim caloris, non coctionis & alterationis per qualitatum suarum & temperamenti actionem, sequeretur in quouis hepate, & quocunque caloris gradu, dummodo similia essent alimenta, futuram eamdem quatuor humorum portionem, quia tantum separarentur ab inuicem; quod falsum esse quotidiana experientia testatur: etenim ex assumptis lactucis, plus bilis aliquando feruidum hepar generabit, quam frigidum ex cepis aut alliis. Præterea si nulla sit alteratio, sed tantum secretio, cur non idem color remanet, aut saltem cur non in vnâ earum partium albus qui prius fuit in chylo: sed is qui maximè hepati similis existit? Item si eiusmodi diuersorum humorum species ac formæ non inducantur ab hepate, fient ab agente æquiuoco, nempe cæli aut syderum potentiâ,

quæ non poterit inducere formas eas nisi ex certâ materiæ dispositione, ac proinde fiet, vt pro variâ chyli naturâ modò biliosum tantum succum, modò melancholicum, aut duos tantum producet, quod est falsissimum; cum semper quatuor in vnaquaque alimenti coctione producantur. Quod enim illi putant humores istos nancisci suam formam in suis conceptaculis, absurdum est: Etenim si hoc esset, nulla bilis reperiretur, nulla melancholia, priusquam in cystide fellea aut liene fuissent: sed per istarum partium obstructiones & imbecillitates, quando non admittunt, aut non attrahunt eiusmodi succum: tunc plurimus exundat per totum corpus. Quare suam formam & naturam ab illis non recipit.

Dicamus igitur temperamentum proprium hepatis, cum certo substantiæ modo; quem *ἰδιοσυγκρασίαν* vocant, esse efficiens vniuocum & determinatum horum quatuor humorum, ex materiâ chylosâ diuersis partibus & heterogeneis constante; nam cum hepatis substantia ac temperamentum ex mixtione quatuor illorum humorum ita constet, vt veluti ex affusione tantum factum sit, & inde parenchymatis nomen adeptum: fit vt facillimè per coctionem & alterationem imprimere possit in chylosam materiam, prout variè disposita est, quatuor illas differentes species & colores, ex quibus ipsum constituitur. Ratione autem caloris segregat separatque trahendo quod est sibi magis familiare: vt ratione intensionis exurendo magis seu assando copiosiorem producit bilem: remissioris verò, si humiditatem habeat iunctam, pituitosum succum: sin autem siccitatem, melancholicum: semper tamen quatuor illos humores in singulis coctionibus plus minus producet: quia viribus, & facultatibus variis præditum est sub vnitate illâ temperiei & formæ quâ donatum est. Et quemadmodum reliqua corporis nostri membra vno temperamento prædita, coquunt, attrahunt, retinent, & expellunt, huius tamen aut illius qualitatis beneficio quæ in illo temperamento continetur: sic hepar ritè à naturâ institutum, vt ex variis quasi partibus vnius temperamenti varios producere valeat humores.

Vtrum verò seiunctis secretisque humoribus excrementitiis, bilioso scilicet, & melancholico, quod superest & in venas ad singularum partium alimoniam transfertur; purus sit & merus sanguis; an verò ex quatuor humorum congerie & quasi aggregato constans, disputant Medici aduersus Philosophos pro asserendâ Hippocratis authoritate.

Aristoteles igitur 2. *de partibus animal. cap.* 3. & Auerrhois 2 *colliget*, putant, non esse admittēdum, nutritionem corporis nostri fieri ab aliis humoribus quam sanguine puro, & iam ab illis in secundâ hepatis coctione defæcato: qui naturâ suâ sit dulcis & temperatus: alij verò amari, acidi, insipidi, & intemperati, ad nutriendum inepti. Secundò, quomodo igitur, si illi actu & qualitatibus suis præditi sint intra venas, non amarescit massa illa sanguinis, cum paucissima bilis quantitas sufficiat inficiendæ magnæ liquoris copiæ? quomodo totū corpus ictero non corripitur? Tertio, cum eadem sint nutritionis nostræ & generationis primordia: partes autem fœtus producantur ex sanguine menstruo, nutrientur etiam extra vterum solo sanguine. Quartò, si quædam partes illis succis nutrirentur, amarescerent, vel acidæ gustanti apparerent; quod est falsum. Quinto, si humores illi continerentur in massâ sanguinariâ actu; non generarentur denuò ex eâ inflammatâ, putrefactâ, corruptâ: sed contrarium quotidiana docet experientia, nempe in febribus sanguineis putridis ex tenuiore sanguinis portione bilem, ex crassiore melancholiam procreari: ergo non ibi antea erant, nisi potestate. Sexto, natura ipsa illud ostendit in superpurgationibus, cum reliquos humores facilè emittat, tanquam excrementitios, vi purgantis impulsa; solum tamen sanguinem velut alibilem succum summo retinet conatu, nec nisi iam eneruata aut reseratis venarum osculis fluere permittit. Hæc & similia adferunt in medium Peripatetici ad præceptoris sui sententiam confirmandam.

Nos verò dicimus, nihil istas rationes vrgere, neque nostram euertere opinionem, qua existimamus sanguinis massam ex quatuor partibus, eisque omnibus alibilibus ac maiore veri sanguinis copiâ dilutis constare, quarum tenuior & flauescens bilis vel biliosus sanguis; mediocris, sanguis purus summâ dulcedine præditus: crassior & crudior cum humiditate, pituita vel pituitosus sanguis: siccior vero & ad atrum vergens, melancholia, vel melancholicus sanguis dicatur: quæ manifestissimè & ad sensum apparent, vbi alicui quantumuis sano liquor ex venâ sectâ profunditur, ita distinctè, vt ichor superiora occupet cum flauescente spumâ seu tenuiore portione; rubra medium; atra verò & limosa vasculi fundum. Quod etiam rationi maximè est consentaneum. Primò enim cum varia sit diuersaque alimentorum, quibus

quotidie vescimur, natura, quorum alia ad hoc magis, quam ad illud temperamentum humorisque conditionem accedit, non videtur ex hoc subiecto siue materiâ vnicus tantum humor alimentarius exurgere, sed plures, aliâs maior eorum portio in excrementa facesseret, quod est absurdum cogitare: Secundò varietas temperamentorum, quæ in hominibus sanguineis, biliosis, pituitosis, aut melancholicis naturaliter reperitur, cum non possit aliunde pendere, quam ex vario humorum dominatu, qui in nutritionem corporis cedunt, certè vel fatendum erit illa temperamenta à puris excrementis pendere: vel in venis eos actu humores & secundum naturam contineri, qui naturalia hæc temperamenta constituant: Tertiò varietas partium corporis nostri, quarum aliæ calidiores, frigidiores, humidiores, sicciores, discrepantibus secundis qualitatibus præditæ sunt, non videtur admittere posse vnum idemque alimentum, ex quo diuersæ illæ substantiæ reparentur; sed quemadmodum, vt habet Hippocrates *lib. 4. de morbis*, ex vno eodemque solo variæ stirpes diuersos succos ex quibus reficiantur, solent attrahere, sic natura varios alibiles succos producit, ex quibus pro varietate partium suam sibi & aliis conuenientem parare possint alimoniam. Nec credibile est columbas, quæ non habent cystidem felleam, non habere fel sanguini permixtum, quem ideo & calidiorem & collyriis aptum dicimus. Consule ergo ipsas partes, & contemplare lienis substantiam melancholico succo alibili simillimam, hepatis sanguineo, pulmonum bilioso, cerebri pituitoso, vt tandem veritati assentiaris. Quod ad rationes enim Philosophorum spectat, Medici existimant illas tantum facere aduersus humores excrementitios, quos illi numquam in venis esse admittunt, nisi præter naturam: Philosophos tamen in eo deceptos esse arbitrantur, quod massam sanguinariam homogeneam, non heterogeneam esse censent. Atquæ hæc de ista quæstione sufficiant.

Sangvis proprie dictvs. Iam igitur de humoribus particulariter agamus, ducto à sanguine exordio. Quidam ausi sunt asserere nullum esse propriè dictum sanguinem, idque lactis similitudine, quod proximè ex eo fit, demonstrant. Vt enim à butyro, caseo, & sero nulla alia est pars distincta, quæ lac nominetur, sed vno lactis nomine tres illas substantias simul mixtas designamus: sic sanguinis nomine massam illam audimus, ex pituitosi succi, melancholici & biliosi portionibus confectam. Verum hæc opinio non est recipienda: propterea quod rubor ille qui in massâ sanguinariâ dominatur, non potest nisi à veri sanguinis dominatu pendere, cum alij peculiares suos colores habeant: & caro quæ musculos visceraque componit, non posset rubescere, eâque temperie prædita esse, nisi vero sanguine eóque puriore nutriretur. An non calor noster innatus in coctione id quod moderatum est intendit, potius quam immoderatum? Ergo potius humorem temperie præditum, quam alios in quibus excessus adest qualitatum, generabit. Est igitur in massâ illâ sanguinariâ verus sanguis, qui aliis tribus maioreque copiâ iunctus temperiem homini propriam efficit, & quatuor primorum corporum vires æmulatur. Neque vrget lactis similitudo: nam eadem ratione dicere possem, sanguinem ex duabus tantum constare partibus, quia semen quod ex eo proximè conficitur, ex spirituosâ, & aqueâ seu humidâ conflatur: non enim est necesse, vt eædem sint partes eius quod materia est, & illius quod fit ex eâ per coctionem. Quod vt melius pateat, considerare debes illas lactis partes: & videbis non respondere partibus sanguinis: serum enim illius non potest respondere pituitæ coctæ, sed potius ichoribus humorum; butyrum, quod est temperatum in calore & frigore, humidum autem in excessu, non respondebit bilioso succo, qui calidus est siccusque: caseus denique, qui est maxima lactis portio, non respondet melancholiæ, cuius est minima in massa humorali quantitas, vt postea dicemus.

Sanguis igitur propriè dictus, humor est in calore humoreque temperatus, vt eleganter docet Galenus *lib. 2. de facult. natur.* aduersus eos, qui simpliciter calidum humidumque esse contendebant: rubro colore saturatus, substantiâ mediocris, & dulci sapore præditus, maximéque alendo corpori accommodatus. Abundat potissimum veris tempore & in adolescentia, si quidem alimentis temperatis & boni succi fruatur. Facit homines in quibus dominatur, venustos, florido colore & ex albo rubescentes, bene carnosos, tranquillis moribus & blandis, sed nonnihil stupidos ob humoris copiam, nisi leuiter torreatur, vnde melancholici ingeniosique euadunt.. Est autem duplex hic humor, venalis scilicet & arterialis, non tantum ratione vasorum in quibus continetur, sed potius qualitatibus differens: nam arterialis tanto est venali calidior, quanto cor superat hepar caliditate: est item tenuior, ob multorum

torum spirituum permixtionem & maiorẽ depurationem: est flauior & minus ruber venali, quia aërea pars in corde permixta diluit saturatum illum colorem. Vterque tamen est alibilis, sed venalis solidarum magis partium, arterialis spirituosarum & humoralis illius substantiæ primigeniæ. Fit autem hic humor naturæ aduersus, aliquando in propriis suis conceptaculis, nempe cordis sinubus, venis & arteriis: aliquando extra, dum effunditur in cauitates corporis, aut tenues partium poros, vt in tumoribus præter naturam phlegmonosis, in illis plurimum concrescit per suas fibras & in grumos congelatur: in his putredinem concipiens alteratur & vi caloris ac temperamenti spermaticarum partium albescit & in pus conuertitur: in loco verò proprio fit non naturalis, vel permixtione alieni humoris, vt quando excrementa ab eo non sufficienter secernuntur: vel sine mixtione per simplicem alterationem, vt dum refrigeratur aut incalescit nimium, adhucque sanguinis nomen retinet & alit, sed vitiosè: aut per putredinem & corruptionem, quando omnino nomen amittit, & crassiore sui parte in melancholiam, alia in bilem facessit: aliquando in venenatum quendam & malignum succum, quemadmodum in pestilenti constitutione, aut summa partium *κακοηθέια* contingit. Naturaliter autem sanguis nullum excrementum facit vt alij humores: quia temperatus & aëreæ naturæ particeps, humori primigenio & partibus alendis accommodatus non debet secerni aut excerni, sed potius retineri ad naturæ munera. Reliqui verò humores, vtpote igneæ naturæ, vel terrenæ participes, purgari debuerunt, ne quantitate suâ nimiâ vel qualitate periculum inferant extinctionis, marcoris, aut suffocationis calori natiuo.

De fibris autem quæ in vero sanguine potissimum reperiuntur, sciendum est illas à naturâ fuisse comparatas, vt sanguis circa partes facilius concrescere posset, & illis agglutinari: sunt autem tenues quędam partes quasi villi; ex terrenâ eius parte & magis tenaci, tum in ventriculi primâ coctione, tum in hepate genitæ, quę colato sanguine per linteolum facillimè deprehenduntur, aut illo in aquæ peluim coniecto, quoniam fundum petunt. Habent igitur omnia animantia sanguinea eiusmodi sanguinis fibras, sed vel pauciores, vel plures, prout subtiliorem habent vel crassiorem sanguinem: vnde scripsit Aristoteles ceruos, damas, & camelos illis carere, id est paucissimas habere: tauros autem, apros, vrsos & similes habere quamplurimas, & crassissimas, vnde animosi & valde iracundi existunt, conceptum scilicet in sanguine spissiore feruorem diutius retinentes. Harum autem beneficio fibrarum, vt nutritio iuuatur, sic per illas fit sanguinis concretio in grumos extra venas, quæ proprietate quadam, non tepore solo, vt putauit Aristoteles, eum conseruant inconcretum; in mortuorum enim venis non cõcrescit, nisi ex rarâ admodum causâ, ex quâ vidit Fernelius sanguinem aliquando ex venis coralli modo induratum & fruticantem eximi: & in partibus corporis nostri, dum viuimus, calore perfusis concrescit. Quid verò Hippocrates *lib. de alimento*, per sanguinem humidum & solidum significare voluit, difficile est interpretari, nisi fortasse crassiorem & densiorem, qui multas obstructiones faciat, si non apponatur partibus: illis verò appositus valde firmum & solidum alimentum.

Maior multo est difficultas ex eiusdem Hippocratis verbis *lib. de corde. Sanguis*, inquit, *non est naturâ calidus, neque enim alia aqua, sed calescit.* Quamuis alibi sæpe sanguinem calidum & omnis caloris fomitem esse pronuntiet. Hunc sequutus videtur Aristoteles 2. *de partibus anim. cap* 3. dum scribit sanguinem frigidum esse naturâ siccumque. Hoc nos ita interpretamur, sanguinem scilicet resolutis spiritibus & tenuiori exhalatione, quam ab hepate, corde, & reliquis corporis partibus calentibus recipit, frigidum esse actu, quemadmodum alios omnes liquores: item siccum ob terrestrem portionem & fibrosam, quæ in eo maximè remanet extra corpus, subtiliore exhalata: vnde fit vt sanguis, quando comeditur, talem præster alimoniam: vt autem in nobis consideratur, & quandiu est intra venas naturaliter constitutus, tandiu calidus est & aëreâ humiditate præditus, qua partes corporis reficit & caloris innati robur conseruat. Atque hæc de sanguine propriè dicto: nunc reliquos humores tam alibiles, quàm excrementitios persequamur.

Pituita. Græci *φλέγματος* nomine pituitam quasi, per antiphrasin donarunt; quod minimè inflammationi sit idonea. Nam illud nomen *φλέγμα* apud Hippocratem sæpe intensum calorem & *φλόγωσιν* seu *φλεγμασίην* significat, vt *in prognosticis, Quibus circa hypochondria τῦ φλέγματος τὶ ἐγγένηται inflammatorium quid contigerit*, ipso interpretante Galeno: tum 7. *Epid. lib.* 2. *de morbis & alibi sæpe*: vnde Galenus *commentario in Aphorismum septimum sectionis primæ*; vocat *παλαιὸν ἔθος τῆς λέξεως*, antiquam illius vocis significationem: & Prodicus Hippocratis magister

humorem vstum corporis nostri & valde coctum appellabat *lib. 1. de facult. natural.* φλέγμα à verbo πεφλέχθαι: album verò & humidum βλένναν. Inualuit tamen postea vsus, quemadmodum *lib. 2. de different. febrium* habetur, vt omnis humor corporis nostri frigidus humidusque φλέγμα, nobis pituita, quasi (vt quibusdam placet) petens vitam, diceretur.

Aristoteles *6. topicor. cap. 2.* eam definiuit, humidum primum à cibo, indigestum: & Galenus sæpe crudioris succi nomine pituitam quamuis audit, siue alibilem, siue excrementitiam, vtilem vel inutilem. Quod ad alibilem ergo spectat, crudior est sanguinis portio in hepate geniti, frigidior scilicet & humidior aqueâ humiditate, non aëreâ, quæ præcipuè dicto sanguini competit, ad albedinem tendens, ἄποιος seu saporis expers; quando enim Galenus dulcem esse vult, extendit tunc dulcis significatum ad insipidum vsque, ex alimentis frigidioribus humidioribusque aut nimiâ copiâ assumptis genita, hyemis potissimùm tempore, ætate senili, & ociosâ vitâ. Homines in quibus dominatur, somnolentos facit & segnes, πολυσάρκους, molles & albescentes. Quamuis autem Galenus scripserit pituitæ naturam ad morum cultum nihil facere, sed in ciborum tantum primâ generatione fieri: credibilius est tamen hominibus pituitosis, sicut & reliquis, suos esse proprios mores & affectus, quos non melius depingere possis, quam si biliosis contrarios esse dicas. Hæc est ergo alibilis pituita in massæ sanguinariæ aggregato contenta: cuius portio est venis illabens in artuum & iuncturarum acetabula seu cauitates, partes illas mobiles madefacit, exsiccationemque prohibet. Excrementitia verò pituita in singulis gignitur partibus ex vitiatâ tertiâ coctione, aut pituitosioris alimenti residuo, vel etiam vaporibus qui ad eas efferuntur: vnde cerebrum propter illas omnes causas copiosius cæteris hac pituitâ scatere solet: vnde ab Hippocrate dicitur μητρόπολις τοῦ ὑγροῦ: postea ventriculus quando cruditates patitur, tum ipsa intestina. Lien autem quamuis ab Hippocrate aliquando cruditatum author dicatur, non tam est ratione sui, quam ipsius ventriculi, qui ex illius viciniâ & qualitatibus refrigeratur. Huius pituitæ excrementitiæ traduntur differentiæ modo à sapore, modo à consistentiâ. Ratione saporis quadruplex existit, insipida, acida, dulcis, & salsa: quæ enim insipida est, redolet adhuc veræ pituitæ alibilis naturam: quod si coctionis defectu magis refrigeretur, acida euadit: sin verò à calore mitificetur & πεπασμὸν recipiat, dulcis euadit: ita vt per diuturnas inedias & famem illâ nutriri corpus existimarit Galenus, conuersa scilicet per integram πέψιν in sanguinem. Quod si non coquatur & mitificetur, sed putrescat vel exuratur ab intenso calore (tunc enim assæ vi caloris aut putredinis reliquis aquosioribus permiscentur:) aut permisceatur bilioso sero, fit salsa omnium pessima, cuius contumaciam & acredinem tantopere in dysenteriis exhorrescit Galenus. Ratione autem materiæ seu consistentiæ diuiditur in tenuem seu aquosam, vt ichor: quæ modò è naribus stillat, modò expuitur, & è cerebro in plurimas partes etiam per media musculorum interualla, vt quæ arthritidem parit, effusa, catarrhos gignit varios. Quæ si à calore nostro ex tenui crassior euadat, lentorem acquirit, & tunc βλέννα seu mucus dicitur: quod si crassa quidem fiat, sed splendens, & perspicua, quale est oui albumen aut fusum vitrum, ὑαλώδης, vitrea appellatur, actu frigida, quæque in intestinis (vt de seipso narrat Galenus *lib. 2. de locis affectis*) frequenter aceruatur, in vrinis aliquando visitur, quas ideo ὑαλοειδεῖς, vocat Hippocrates. Quod si vel mucosa vel pituitosa vlterius excoquatur, potissimum in articulis aut bronchijs pulmonum, euadit grandini aut tophis simillima, & gypsea vocitatur: quæ podagricis pedum articulos euertere potest, & ischiadicis detruso femoris capite claudicationem inferre.

Verùm hîc subest difficultas. Cum enim dixerimus vitream pituitam actu frigidam esse in nobis, quæri potest à quibus partibus fuerit progenita, quæ actu frigidæ sint, & quomodo ab iis in quibus continetur, vt intestinis, vel etiam motu & exagitatione non incalescat? Cui ita breuiter satisfacimus, pituitam scilicet istam non à certis fieri partibus, sed à quacunque pituitâ mucosâ vel serosa, quæ puritatis cuiusdam sit particeps. Non incalescere autem à partibus continentibus eam, quia vbi semel à regimine naturæ velut indomita, & insuperabilis relicta est, redit vt aqua ad propriam naturam, nempe frigiditatem, quæ etiam post excretionem in eâ sentitur manu admotâ, vt Galenus ipse testatur *loco citato*. Atque hæc de pituitâ.

BILIOSVS SVCCVS. Pituitæ omnino contrarius humor est biliosus, calidus siccusque

cusque & igneæ naturæ particeps, atque ideo aliorum humorum veluti calcar & stimulus: vnde orgasmon seu impetum propriè dicitur habere Hippocrati. Quatenus ergo est alimentaria, portio est tenuior ac leuior massæ sanguineæ, ad flauitiem tendens, alendis partibus similibus, vt pulmonibus idonea: quæ in iuuentute maximè dominatur, & sub æstatis præcipuè tempus gignitur ex cibis inflammationi obnoxiis, vt acribus, salsis, piperatis, pinguibus, oleosis, & dulcibus: potissimùm si vigiliæ, exercitationes nimiæ, abstinentia & similes causæ corpus incendentes concurrant. Dicet aliquis, cum pinguia, oleosa, & dulcia temperatæ naturæ & aëreæ maximè sint participia, cur dicimus ex his assumptis bilem suscitari? Et cur Hippocrates *lib. 4. de morbis*, vocat humorem hunc pinguem ac leuem, vt etiam *6. epidem.* biliosum vult esse à pingui? Respondemus: ista quidem ex suâ naturâ non igneæ naturæ, sed potius aëreæ respondere: quia tamen ob tenuitatem maximè sunt inflammationi obnoxia, ideo ex illis facillimè biliosum succum in corporibus ad caliditatem vergentibus suscitari: cum in aliis, temperatis scilicet vel frigidioribus potius sanguinem producerent: vt de mellis ac lactis vsu patet, quorum illud senibus, hoc autem pueris maximè confert ad alimoniam: vtrumque verò in florentibus facillimè bilescit. Quamuis igitur biliosus succus ex piperatis, salsis, cepis, alliis & similibus calidioribus progigni possit, quia tamen illa propter ingratitudinem non magnâ copiâ ingeruntur, sed ad reliquorum veluti condimentum: ideo non tantam ex illis biliosæ materiæ copiam, quàm ἀπὸ τοῦ πίονος suscitari voluit Hippocrates: & hanc materiam pinguem esse, quia ex eâ circa partes spermaticas & membranosas effusa propter tenuitatem suam pinguedo contingit: vel certè quia inflammationi & febribus excitandis aptissima est.

Rursus ex ipsomet Hippocrate oritur dubium, qui cùm multis locis biliosum hunc humorem omnibus aliis calidiorem agnoscat: *lib.* tamen 1. *de morbis* bilem aliquanto sanguine frigidiorem esse scripsit. An liber ille spurius est dicendus, nec genuina Hippocratis proles, vtpote in quo multa ipsius doctrinæ aduersantia continentur? An potius dicendum sanguinem totâ suâ quantitate & mole, biliosi in corpore succi caliditatem quamuis gradu intensiorem superare? vel etiam intellexit de calore proprio & vtili ad alimoniam, quem bilioso succo plurimum deesse scimus: hac enim ratione febricitantium corpora quamuis æstuosa, minus tamen habere caloris proprij & naturalis dicimus, quam sani hominis. Atque hæc de bile alimentariâ.

Excrementitia verò eaque vtilis à cystide felleâ per quamdam similitudinem substantiæ attrahitur, & in eâ continetur innoxie, donec per meatum illum cholidochum in intestina, præcipuè duodenum, illabatur, ibique deiectionem veluti clyster naturalis stimulet, & lentam pituitam intestinorum tunicis adhærescentem detergeat: vnde Galenus *lib. 2. de natur. facult. cap. 2.* aduersus Erasistratum ostendit bilem corpori non esse inutilem. Sapore est amaro, colore flauo seu rufo, ξανθὸν vocant Græci, cui si humoris serosi pars quædam admisceatur, fit ὠχρὰ pallida, colore remissiori & consistentia humidior: quod Hippocrates in bilioso humore pituitescere vocat aliquando. Ex his dum caloris extranei acrimoniâ summè coquuntur & quasi extorrentur, vt ex flauo aut pallido igneum & saturatum valde colorem, & ex tenui substantiâ crassiorem consequantur, fit vitellina, quidquid sentiat Auicennas, qui putauit illam fieri ex permixtione pituitæ, assatis ouorum vitellis simillima. Supersunt tres aliæ, quæ à Galeno *lib. de atra bile*, non solum inutiles, sed præternaturales ex totâ substantiâ nominantur, porracea scilicet, æruginosa, & cærulea siue glastea, quæ nunc in iecore & venis, aliàs in ventriculo aut aliis cauitatibus corporis generationem habent. Vtpote in ventriculo, ob esculentorum quorumdam, videlicet olerum, betæ, brassicæ & similium cruditatem, quæ dum non potest ab eo vinci & in chyli naturam conuerti, colorem suum magnâ ex parte retinent, primumque fit porracea seu prassina: in aliis verò partibus ab exurente calore & flauum colorem in viridem permutante oritur: qui si magis ac magis persistat, æruginosa euadit: tandem nigredini vicinior fit glastea siue cœrulea obscura, omnibus deterior, vtpote quæ parum ab atra bile discrepet: & hæc est Zinaria bilis Auicennæ, veneno proxima.

Attamen soluenda est hic difficultas. Cum enim dixerimus bilem porraceam in ventriculo generari aliquando per certorum ciborum cruditatem: dubitari potest quomodo bilis quæ est humor calidus siccusque ex cruditate seu refrigeratione ortum habere possit. Ad id respondendum: cruditatem ventriculi duplicem

esse: vnam quæ mera est frigiditatis soboles, in qua ructus illi acidi apparent: aliam quæ fit ab æstuoso calore & præter naturam, quam sequuntur ructus illi nidorosi & humorum exustio: huius itaque sobolem esse volumus porraceam, ita vt dupliciter vitiari possint hæc alimenta, vel quando non coquuntur defectu caloris, & ibi retinent suam speciem & qualitates: atque id bilis porracea æquiuocè tantum aut propter similitudinem quandam coloris dicitur, cum tamen sit crudus & frigidus humor: vel quando illic à vehementiori calore exuruntur tantum, nec coquuntur; & acria calidioráque seipsis euadunt. Atque hæc de bile.

MELANCHOLIA. τὰ μέλανα apud Hippocratem & Galenum variè sumuntur, vt est *libro de atra bile*, & *Aphorism.* 23. *sect.* 4. ibi enim & plerisque aliis locis triplex habetur genus: Primum τὸ μέλαν seu μελανθὲν αἷμα, sanguis scilicet niger & splendens, qui extra vasa grumescit & quasi coagulatur: hac ratione differt ab aliis duobus, quæ perpetuò fusa sunt & liquida absque concretione: atque horum alterum naturale, & vtile excrementum dici meretur: alterum prorsus damnosum & præter naturam: illud τὰ μέλανα propriè & μελαγχολικὸς χυμὸς humor melancholicus dicitur: hoc vero μέλαινα χολὴ atra bilis. Melancholia igitur propriè dicta seu humor melancholicus, est ea massæ sanguinariæ portio in hepatis secundâ coctione genita, plane terrea & velut fæx quædam ἰλὺς vel ὑπόστασις frigida siccáque, colore nigro, acerbo sapore, & consistentia crassior: cuius partem per venas deferri diximus cum sanguine, tum vt illi robur & consistentiam aliquam tribuat; tum ad nutritionem membrorum consimili temperamento præditorum & eâ materiâ gaudentium: aliam verò à liene attrahi, secerni, & expurgari, tam in superiorem ventriculi partem per vas breue seu μελαναδόχον, vt appetentiam ibi excitet, vel certè, quod placuit Galeno, retentionem suâ acerbitate & adstrictione iuuet: quam in inferiorem aluum, vt cum reliquis fæcibus expurgetur. Gignitur hic humor plurimum consistente ætate ex cibis crassioribus & qui non facile coquuntur: circa autumni tempus, ab hominibus sollicitam vitam, curis, mœroribus, vigiliisque anxiam agentibus: quos etiam facit tardos, (& hæc melancholia dicitur asinina) tristes, plumbei, aut nigri coloris, quasi μισανθρώπους, & vitæ politicæ parum idoneos.

Hic igitur humor ita se habet naturaliter secundum primam humorum generationem: per accidens in naturis biliosis & sanguineis, aut qui hepar habent paulò calidius sicciúsque, sine vllo tamen morbo, sed sensim & præcedente ætate, portio quædam sanguinis exuritur, & in humorem melancholicum facessit, qui homines ingeniosos, magnanimos, ἐκστατικοὺς, omnium artium & scientiarum inuentores facit. Propterea que sanguinis splendor ingenitus, aut celeres biliosi humoris motus, accipiunt ab hoc succo constantiam & firmitatem in retinendo, versandóque varias rerum ac notionum cogitationes, vnde εὐστόχους illos appellat Philosophus *in problematis*, quasi bonos coniectores, ob profundam illam & perpetuam contemplationem rei obiectæ, ad cuius ideo naturam & causas bene collimare & progredi solent. Hoc temperamentum eleganter sub sanitatis latitudine descripsit Galenus *in arte paruâ & aliis locis*, vbi sæpe per atram bilem hunc succum leuiter exustum & consistenti ætati absque morbo valde familiarem intelligit.

At verò humor ille, quem atram bilem μέλαιναν χολὴν, & toto genere præter naturam esse iam diximus: vt inutilis planè & exitialis est, sic in nullo bene sano corpore reperitur, sed à caloris extranei exurentis, vel putrefacientis alios humores vi excitatur: cui recipiendo nullum à naturâ viscus dicatum: quem omnes partes velut infensissimum hostem auersantur: omnibus qualitatibus ingratum & nocentissimum: tantam scilicet cum aciditate acrimoniam retinens, vt exedendo exulceret, quoties partibus corporis impermistus adhærescit. Nec tantum membra perrodit, verum etiam in terram effusus, acerrimo aceto vel potius aquæ forti simillimus eam fermentat, muscas abigit & bullas excitat: vnde perniciosissimos morbos progignere dicitur Hippocrati *Aphorism.* 22. *& sequent. sect.* 4. ex quibus ægri vix vnquam euadunt, sed plurimum eo exeunte, tanta est succi malitia! sequenti die moriuntur. De causâ itaque huius humoris exusti atrabilarij efficiente omnes consentiunt, fieri scilicet à partibus plus iusto inflammatis exsiccatisque, dum succos contentos extorrent & incinerant: vel à putredinoso calore inducto in humores: de causâ tamen materiali dubitatur. Videtur Galenus aliquando existimare ex quouis humore illum excitari posse, ac proinde quatuor eius facit species *lib.* 2. *de natur. facult.* Prima est, quando vi putredinis aut exurentis caloris melancholia naturalis ad vltimum siccitatis gradum non sine ἐμπυρεύματος impressione peruenerit: differtque

à naturali

à naturali, vt fæx vsta à non vstâ, à carbone pruna, ferrum candens à non candente. Secunda producitur ex bile, quæ vstione in vitellinam, æruginosam, & cæruleam degenerans, tandem fit atra, omnium perniciosissima. Tertia fit ex sanguinis feruore: supra enim modum putrescens aut exustus, vt est 3. *de different. febr.* parte subtiliori in flauam, crassiori in atram bilem degenerat. Quarta & vltima oritur ex salsâ pituitâ, quæ longiori vstione vel biliosi succi permistione tam mordax & infesta euadit, vt ad confinium atræ bilis accedere videatur.

Alij tamen putant neq; ex sanguine, neq; ex pituitâ atram bilẽ generari posse. Non ex sanguine propriè dicto, quoniam mitis & blandus humor caliditate humiditatéque multâ perfusus non potest tantũ incendium aut malignitatem concipere, vt in teterrimũ istum succum exustione degeneret, sed tantum in nigrum humorem, melancholiæ naturali non valde absimilem. Pituita verò cum alba sit, numquam in atrum colorem transire, nisi per alios medios, vt rubrum, flauum, æruginosum & similes poterit, ac quodammodo sanguis aut bilis prius fieri, quod à nullo adhuc est concessum. Præterea, aiunt, cum pituita frigida sit & humida, non est exustioni idonea, aut si quidem à calore attingatur, subtiliores eius partes resoluuntur, remanente crassiori & veluti lapidescente: vnde gypsea exoritur pituita, quæ tamen albedinem suam perpetuo retinet. His respondemus: quod ad sanguinem spectat; cum vstione vel putredine atram bilem fieri posse, vtpote ex terrenis eius partibus velut cineritio quodam remanente: esse tamen inter omnes atræ bilis species maximè mitem, vtpote pristinæ naturæ adhuc quodammodo participem: attamen bilem atram esse, vnde carbunculorum plurimos in cancros degenerasse: & febres sanguineas putridas in quartanam desiisse obseruatum est. Quod ad pituitam verò salsam attinet, dicimus eam in atræ bilis naturam aliquando facessere, vel ob malitiam & erodendi summam vim quam longiori vstione adipiscitur, vel etiam quod si paucæ bili vstæ aut sanguini torrefacto misceatur, facile fuscedinem quamdam adipiscitur, vt patet de fuliginis exiguâ admodum quantitate, liquoris cuiusuis, sed potissimum albi, magnam copiam inficientis: aut etiam ex inæquali & violentâ vstione denigrari posse, permistis scilicet fumis cum illa, vnde carbones ex lignis etiam albissimis conficiuntur: quando verò sensim & æqualiter excoquitur, vt in articulis, propriam retinet albedinem. Atque hæc de istâ graui admodum difficultate sufficiant.

Rursum cum dictum sit à nobis inter quatuor humores corporis nostri duos esse humiditate præditos, & totidem siccos: quæri potest vtrum vnum & idem corpus humidum simul siue humor, & siccum dici possit: illa enim *συζυγία* videtur impossibilis. Respondendum est, humores siccos dici posse humidos, primò respectu habito vnius ad alterum, vnde bilis vitellina siccior dici potest pallidâ & multo sero delibutâ: pituita humidior succo melancholico, quia magis est liquida & diffluens. Alio modo, & magis proprio, dici humores siccos & humidos potestate seu effectu: nam etsi humoribus omnibus commune sit vt liquidi sint & fluidi, non tamen omnes humectant, sed potenter exsiccant, vt bilis vtraque, qua ratione aquam maris aut muriam siccas esse intelligimus.

SERVM SEV ICHORES. Hactenus de sanguine, melancholico succo, bile, & pituita, sub qua multi, vt Aristoteles 2. *de partibus animal. cap.* 4. serum siue ichoras complectuntur: quia tamen vnicuique humori, vt scribit Galenus *comment.* 2. *in* 6. *epid. & alibi frequenter*, suum serum adscribitur: & serum nullo modo alibile existit, vt pituita illa sanguini permista: ideo peculiarius est nobis de eo nunc agendum. Ichoris autem nomen varia significat apud Medicos: nam aliquando omnes humores subtiles & qui facilè effunduntur extra vasa, complectitur, præcipuè quando aliquâ malignitate & acrimoniâ præditi sunt, vt est *comment. in* 6. *epid. & Aphor.* 29 *sect.* 2. vnde variæ exulcerationes fiunt in cute & pruritus 2. *epidem*. Aliquando sumitur apud Hippocratem pro quauis sanie & corrupto humore ex corpore nostro emanante, vt post partum dicitur *ἰχὼρ παχὺς ϗ ἐρυθρὸς* seu *αἱματώδης* effluere, per quem nihil aliud intelligit, quam lochia illa in venis circa vterum retenta, quæ excluso fœtu effunduntur. Et in vlceribus omnis sanies seu tenuis humor incoctus effluens *ἰχὼρ* appellatur *lib.* 3. *meth.* & apud Celsum *cap.* 17. *lib* 5. quo sensu dixit Homerus Iliad. ε. *ἰχῶρα* fluxisse è manibus vulneratæ Veneris, quasi cruorem aquosum: quando dij *ἀναίμονες οὐδὲ σῖτον ἔδουσ', οὐ πίνουσι αἴθωπα οἶνον.* At præcipuè *ἰχὼρ* dicitur de omni humiditate tenui, quæ in massâ sanguinariâ respondeat *τῷ ὀῤῥῷ*, id est lactis sero: ac pro variâ humorum naturâ, variam etiam sortitur, vt idem docet Galenus 4. *de victus ratione in acutis*, qualitatem & nomen, aliúsque biliosus, alius melancholicus,

pituitosus,

pituitosus, aut sanguineus vocatur. Quam sententiam æmulatus Plato *in Timæo*, dixit ichorem sanguinis esse blandum, melancholiæ verò ἄγριον siue ferum. Est igitur ichor hic nihil aliud quam pars aquea sanguinis & aliorum humorum, tam alibilium quam excrementitiorum, illis à naturâ tributa, vt facilius transferantur & liquescant per totum corpus. Si potus chylo permixtus reddit illum fluxilem & permeabilem per venas portæ ad hepar, & inde ὄχημα τροφῆς vocatur Hippocrati & Galeno *lib.4. de vsu partium*: postea in serum degenerans transuehit singulos humores excrementitios in sua loca, totámque massam sanguinis vehiculi instar defert ad singulas partes alendas: vbi munere suo perfunctum, quia nutritioni est ineptum, vel in sudores effunditur, vel ad renes permeans in vrinam facessit: aut etiam, si maiore sit copiâ collectum, labitur per aluum & diarrhœis excluditur, aut etiam per illa emissaria & fonticulos, quos illi quotidie ars medica parare solet. Hoc sero igitur magis abundant partes illæ, quæ humidiore aut frigidiore sunt temperamento prædita, vt cerebrum, vterus & similes: quâ de causâ Fernelius existimauit inde repetendam esse omnem serosarum fluxionum originem. Quod etsi illi concedi possit maiore ex parte, certum tamen est singulas hoc sero esse præditas, eóque vel solâ quantitate, vel etiam qualitate peccante exundantes, illud effundere posse non solum in cutem, sed etiam in articulos, neruosum genus & similia corporis membra. Fit autem hoc serum præter naturam, vel putredine humoris cui cõmixtum est, vel permixtione alieni & vitiosi succi: vnde etiam illa species causi ab Hippocr. commemorati, à venulis resiccatis & inflammatis exoritur. Est & aliud vitium in humoribus ratione ichoris, quando scilicet per vehementem calorem suo in totum sero destituuntur & sinceri euadunt: vnde *Aphor. 6. sect. 7.* Hippocrates summopere extimescit in morbo diuturno ἀκρήτους ὑποχωρήσιας deiectiones meracas seu sinceras, quæ, interpretante Galeno, exustam esse omnem natiuam humiditatem à calore febrili demonstrant, vel certè naturam cessare ab omni coctione & secretione. Reliqua de ichoribus scitu digna clarius in tractatu de sudore & vrinâ, quæ ab illis fiunt velut communi materiâ, explicari debent.

PROPORTIO ET MOTVS HVMORVM. Humores iam commemorati non solùm κατὰ δύναμιν, id est qualitates suas ac facultatem corporis nostri nutritionem & temperamentum efficiunt, sed etiam κατὰ πλῆθος secundum iustam & conuenientem copiam. Ac proinde eorum debita proportio cognoscenda, vt ex illius comparatione excessus humorum secundum copiam facilius intelligi possit. Certum est igitur in hæmatosi seu hepatis coctione naturam semper intendere corporis commodum quantum potest, & pro conditione obiecti alimenti eum potissimum suscitare humorem, qui maximè ad nutritionem faciat: illum autem minus, qui nutritioni minus sit idoneus. Itaque maiorem sanguinis verè dicti quantitatem molitur, quo & reliqui humores temperantur, & tota illa massa ad alendum, præbendámque spirituum generationi conuenientem materiam fit accommodata. Post sanguinem purum verisimile est pituitam alibilem præstare, vtpote quæ insipida est, potestque in sanguinem aliquando perfectiorem conuerti, & plures sunt in corpore partes consimilis temperamenti, quibus nutriendis est necessaria. Tertio loco ponunt aliqui melancholiam: alij verò variis rationibus biliosum succum, quod ipse videtur sentire Hippocrates *lib. de veteri Medicinâ sub finem*, vbi vult acidum succum esse omnium maximè incommodum. Ego tamen existimo melancholiæ maiorem, quam bili quantitatem adscribendam, in temperatâ scilicet constitutione, tum quod plures sunt partes alendæ, quæ cum illo habent consimilem temperiem, frigidam scilicet & siccam, vt lien, ossa, cartilagines, & similia: tum etiam quod effuso per venæ sectionem sanguine, maior multo humoris crassi & nigri in imo subsidentis copia apparere solet, quam tenuis & flaui in superficie. Non tamen negauerim in temperamentis valde biliosis contingere posse, vt minor sit melancholiæ quantitas: imo etiam aliquando pituitæ: præcipuè in morbosâ cacochymiâ aut plethorâ cacochymicâ, de quibus non est propositum hic nobis agere.

Verum obiici potest, si quidem temperamenta biliosa, pituitosa, melancholica etiam intra sanitatis latitudinem appellentur ex dominatu illorum humorum: quomodo dictum est sanguinem quantitate exuperare omnes alios qui in venis continentur? sic enim omnia temperamenta ex prædominio sanguinea vocabuntur. Respondendum, hoc nihil impedire, quin minus talia dicantur temperamenta: quamuis enim sanguis perpetuò mole suâ exuperet alios succos in venis: fit tamen vt magna sit eius rei latitudo: ac proinde in quibus biliosus succus, pituitosus aut melan-

cholicus

cholicus maiori inest copiâ, quam in temperatâ constitutione; in quâ simpliciter sanguis exuperat, sine sensibili aliorum humorum excessu; in eis eiusmodi succus temperiem totius massæ sanguinariæ immutat, quæ proinde nomen ab ea parte retinet, quæ viribus, non copiâ aut quantitate præpollet.

Quod ad motum verò humorum spectat, qui nihil aliud est, quam certa & naturalis eorum agitatio in diuersa corporis loca, quasi dicas fluxum & refluxum: credibile est eum à natura institutum, tum ne humores diuturniore otio vitium contraherent, quemadmodum perpetuâ agitatione nimium dissiparentur: tum etiam ad actiones sensuum peragendas, quando opus erat in externis corporis partibus: & celebrandas concoctiones interius, quando sensus externi feriantur: vnde videmus animam spirituum potissimum ministerio adiutam per interualla, & prout à variis concitatur obiectis, vt per gaudia, mœrores, iracundias, & similes affectus modò à centro ad superficiem; modò ab hac ad centrum humores ciere: quod sensibiliter patet in ipsa vigilia, quæ euocat humores foras ad sensuum ministeria, quantum potest: cum somnus ad interiora retrahat, concoctionis & reparandæ spirituum dissipationis causâ. Atque hic est generalis humorum motus, quem perpetua sensuum fides satis confirmat: particularis verò est is quem singuli humores habere creduntur, idque dupliciter, primò ex manifesto cum aëre ambiente consensu: secundò ex occultâ magis & latente causâ: Primus fit respectu quatuor anni tempestatum, vt diximus: vnde vere sanguis, æstate bilis, autumno melancholia, hyeme pituita dominari dicitur: & quatuor diei partium in quibus commouentur, vtpote sanguis ob temperiem & consentientem naturam mane: bilis flaua ob calorem, meridie: humor melancholicus, sicciore & frigidiore cœlo circa occiduum solem: pituita, noctu humore iam dominante per sympathiam quandam seu symbolum cum aëre & elementis impellitur. Quod facile obseruare licet in morbis humoralibus; qui enim à pituitâ suscitantur, illi noctu ingrauescunt: qui à bile circa meridiem, & sic de reliquis. Secundus vero humoris cuiusque motus ex occultâ magis & latente causâ oritur: vtpote quod sanguis æquales habeat impulsiones: pituita autem quotidie: bilis tertio quoque die: melancholia autem quarto suas exacerbationes in continuis, aut per paroxysmos in intermittentibus exerceat. Cum enim illud ad quantitatem solam vel qualitatem manifestam referri nequeat, necessariò in singulis ἰδιοτροπία agnoscenda est, siue motus ex occultâ proprietate, de quâ in tractatu febrium fusius disputatur.

HVMORES SECVNDARII. Non sufficit Physiologo scire humores in primâ secundáque corporis nostri officinâ procreari certâ quantitate, seu proportione, & certis qualitatibus esse præditos ad partium nutritionem: nisi etiam rationem teneat quâ eiusmodi succi per venas translati & à singulis membris conuenienter attracti in proximam eorum alimoniam conuertantur, & ὁμοίωσιν, coctionis omnis vltimum finem vbique assequantur. Galenus 1. *de natur. facult.* apertissimis hoc verbis descripsit. Postquam enim ostendit quam variæ alterationes & expurgationes requirantur, vt alimentum illud externum corpori dissimile, sed tamen analogum, quod Hippocrati dicitur τὸ μέλλον τροφὴ, id est nutriturum, fiat simile, & prius in sanguinem conuertatur, qui dicitur Hippocrati *libro de alimento*, τὸ οἷον τροφὴ, tanquam actu nutriens: quàm esse possit τροφὴ τὸ τρέφον, verè & actu nutriens. *Postquam*, inquit, *succus is à venarum etiam capillarium conceptaculis excidit, qui omnem animalis particulam nutriturus est; in totam primùm eius substantiam roris instar dispergitur: mox illi adiungitur seu agglutinatur: demùm assimilatur*: differre enim inter se adhærentiam illam ab assimilatione docet illa vitiliginis species, quam λευκὴν appellant, in quâ appositio quidem seu agglutinatio fit humoris, sed qui non assimilatur. In hydrope autem, præcipuè anasarca dicto, fit quidem multa nutrimenti in partes affusio: quod tamen quia aquosum nec ad siccum sufficienter redactum, nec lentorem & glutinis consistentiam, quæ naturalis caloris ope prouenit, adeptum, adhærentiam consequi non valet: sed delabitur & partibus minimè vnitur. Per atrophias autem & tabes vel propter siccitatem nimiam non fluit, vel propter consumptionem non defertur, aut disseminatur in partium substantiam. Vides quam apertè hoc in loco Galenus totam nutritionis rationem expresserit: cui adde si vis locum ex *libro septimo methodi, capite sexto*; vbi quatuor siccitates quæ membris contingere solent, accuratè describit. *Est*, inquit, *prorsus consummata siccitas, vbi solida simplicium partium substantia reddita est siccior*:

altera verò, cum ea quorum substantia ex humore concreto constat, sicut caro aut adeps, sunt liquata: etiam tertia ante has, cum proprius humor, vnde partes nutriuntur, omnino est absumptus: alia denique siccitas est, quæ in propriis cuiusque particulæ exilibus venis & arteriis consistit: prouenit autem hæc ex sanguinis penuriâ. Hæc Galenus.

Ex his manarunt quatuor illi humores secundarij seu humiditates Auicennæ, vulgo à Barbaris decantatæ: quarum prima ἀνώνυμος dicitur humor alibilis in extremitatibus exilium venarum: secunda ros appellatur, humor tenuis & roris æmulus, per omnia transiens membra, & nutritioni accommodatus: tertia cambium, concrescens iam humor & incipiens mutari: quarta gluten dicitur, assimilata iam materia, per quam partium continuitas existit, & illarum substantia vltimò reparatur. Qua in re dubitare licet, quomodo hæc, quatuor humores seu humiditates dici possint: quandoquidem cambium illud & gluten non sunt corpora fluida, sed iam concreta, & partium naturam æmulantia: item quomodo ros ille, qui è venis capillaribus exiliens in partium substantiam effunditur, ibidem conseruetur, cum tamen sanguis quotidie extra vasa proiectus corrumpi ac putrescere videatur. Respondendum primæ quæstioni, ista dici humiditates seu humores secundarios, quia proximè ab aliis fiunt, nec adhuc partis nomen adepti sunt: tum quod respondent seu opponuntur totidem siccitatibus iam à Galeno descriptis, pro quarum numero ex ratione contrariorum suas etiam descripsit humiditates Auicenna. Ad secundam vero dicimus, rorem & alias humiditates in partium poris non putrescere, propterea quod in illis proprium habent suum locum conseruationis, non minus quam sanguis in venis aut arteriis, ibique iam vel vitâ donati, vel vitæ sunt proximi: cum in phlegmone sanguis præter naturam nimiâ quantitate effluat in illos poros, & ibi destitutus à naturæ regimine putrescit, & tandem suppuratur. Atque hæc de humorum naturâ, differentiis, causis & effectis dicta sufficiant. Quod ad oculi enim humores & similia spectat, ea in anatome & partium historia describuntur. Nos vero ad tractatum de spiritibus & calido innato accedamus.

CAPVT V.

De spiritibus & calido innato.

QVID SIT SPIRITVS. Corpus nostrum esse ξύμπνουν καὶ ξύρρουν, conspirabile, & confluxile docuit sæpe Hippocrates, & experientia ipsa confirmat, quæ motus & agitationes fieri humorum ἔνθα καὶ ἔνθα, hinc & illinc obseruauit indesinenter, confestim & magno impetu, vt partium palpitationes, diastoles, systoles, & varias attractiones, expulsionésque, tam in consueto hominis statu: quàm, idque euidentius multò, dum passionibus animi, irâ, gaudio, mœrore, verecundiâ, & similibus torquetur. Esse igitur aliquid, quod agitet, moueat & concitet humores, partésque solidas, quæ sponte sua & naturali grauitate quiescunt, præter ipsam animam seu formam immaterialem & per se immotam, docet syncope seu præceps virium omnium lapsus absque vllâ substantiæ humoralis vel solidæ deperditione: illiusque reuocatio, quæ solis odoratis & vaporosis perficitur. Adde quod natura vix vnquam extrema & omnino opposita sine medio iungit, potissimum ad operationes obeundas: inter corpus itaque & animam aliquid intercedere oportuit velut commune vinculum & intermedium instrumentum (inquit Aphrodisæus) quo illa vteretur ad hanc molem agitandam: illud autem non potuit commodius præstare, quam ex subtili, aëreâ, aut potius æthereâ substantiâ, quæ in nobis continetur, & omnia per omnia, vt loquitur Hippocrates *lib. 1. de diata*, permeans animæ munera omnia perficit. Hoc satis ostendit seminis illius prolifici ex quo suscitamur, natura, tota spumans, & spiritu turgida, quo euanescente liquor solum aqueus, & infœcundus remanet: ostendit etiam clarè summa illa respirandi necessitas, sine qua vix per horæ quadrantem subsistere viui possumus: & magnæ, cordis, cerebri, arteriarumque cauitates, quæ vt in demortuis concidunt: sic in viuentibus distentas fuisse oportuit substantiâ quadam spiritu-

tuosâ

tuosâ: Ac proinde veteres Medici meritò corpus nostrum ex triplici constare substantiâ voluerunt, solidâ, humorali, & spirituosâ: merito etiam dixit Hippocrates corpus nostrum diuidi in ἴσχοντα, ἰσχόμενα & ὁρμῶντα: per impellentia seu impetum facientia, spiritus intelligens.

Esse igitur in nobis spiritus constat. Priusquam tamen quid illi sint & reliqua ad eos pertinentia explicemus: sciendum spiritus nomen multipliciter sumi: aliquando enim complectitur omnem substantiam incorpoream & inaspectabilem, vt tertiam personam Trinitatis, Angelos, Dæmonas, animam ipsam: aliquando totam illam ætheris aërisque nobis circumfusam, & spirabilem molem, quam Ambientis nomine Medici exprimunt: vnde Hippocrates dixit spiritum maximum eorum quæ in corporibus fiunt authorem & dominum: tria enim facit alimenta, cibum, potum, & spiritum; per hunc intelligens tum aërem externum, quem pro alimento animantibus esse voluit: tum interiorem illam substantiam tenuem & aëream: quam rursus duplicem facit, flatum scilicet & spiritum, φῦσαν καὶ πνεῦμα: φῦσαν quidem crassiorem, impurum, nebulosum, & quasi noxium in nobis halitum: vnde tot genera morborum & sonituum in nobis, erumpente aut coërcito violenter flatu: πνεῦμα autem purissimam, tenuissimam & vitæ conseruandæ omnino necessariam exhalationem, calorique natiuo coniunctissimam.

Est ergo spiritus substantia tenuis, lucida, & etherea, tam insita corporis nostri partibus, quam ab exhalatione sanguinis benignâ & inspiratu aëris deinceps genita & influens, ad vniuersas functiones corporis obeundas necessaria. Dicitur *substantia*, quia constituit & complet corporis nostri substantiam, quam prius diximus ex solidâ, humorali, & spirituosâ constare. Neque enim accidens vnquam illud esse poterit, quod pars est corporis aut substantiæ corporeæ. Est autem *substantia tenuis*, imo tenuissima, quia penetrat & peruadit totam molem corpoream, omnia per omnia, subito & quasi in instanti: replet minutissimos particularum poros, & musculorum interstitia seu interiectas rimulas subit naturaliter, vt est apud Hippocratem *lib.* περὶ τεχνῆς. Dicitur autem *lucida & illustris*, non ex opinione vulgi, vt putat Argenterius; sed quia splendoris & perspicuitatis maximè est capax, vtpote naturæ illius æthereæ & cœlestis particeps, quæ lucis & claritatis primaria est origo: Respondet enim, ex sententiâ Aristotelis 2. *de generat. animal. cap.* 3. proportione quadam elemento stellarum. Hæc luciditas & splendor spirituum maximè ex eo patet, quod si humoris melancholici vaporibus inficiantur, aut malis halitibus cuiusque rei externæ vel internæ, vt in ebriis, obscurentur, statim exoriuntur interiores illæ spirituum tenebræ præter naturam, quæ omnes superioris animæ functiones obnubilant & peruertunt. Huius rei signum dat etiam Auicennas *lib. de viribus cordis*: *quia anima*, inquit, *nostra cum spiritibus gaudet luce, non tenebris: & spiritus valde sunt alacriores die sereno quàm nubiloso, quia à simili exsuscitantur & fouentur; à contrario vitiantur.* Vt igitur aër attenuatus & elaboratus facessit in superiorem ætheris naturam siue elementi illius purioris, quod cœlestibus corporibus propinquius est: sic longâ in corporibus nostris elaboratione & quasi circulatione fit purissima, ætherea & pene diuina illa substantia, animæ & corporis vinculum, vtriusque naturæ quasi particeps & intermedia. Diximus autem substantiam hanc spirituosam tum esse infixam & ex semine in singulas partes deriuatam ad particulares actiones obeundas: tum influentem ex præcipuis corporis nostri fontibus, ad excitandam vim insiti in singulis membris calidi natiui: vnde vulgo in scholis spiritum duplicem, insitum scilicet vel complantatum, quem Stoici olim ἑκτικὸν vocabant; & influentem seu translatum, qui sit veluti ἐντελέχεια perfectio & exsuscitatio insiti illius: Quem in singulis adesse partibus id conficit & demonstrat, quod cum simile à simili generetur, quod sine illius operâ, videlicet in corde & aliis partibus, non posset alius, nempe influens, progigni: & quod facultas alteratrix, auctrici ac conformatrici subseruiens non posset suos effectus in particularibus istis locis perficere, nisi operâ & auxilio perfectioris huiusce instrumenti: etenim semen, quod ex singulis corporis partibus prolabitur, satis ostendit materiam quamdam ex illis spirituosam deriuari, à sanis sanam, à morbosis morbidam, quæ illarum vim & naturam in prole repræsentat. Spiritus igitur ille intus alit & magno se corpore miscet, à semine primò in totum sparsus, & deinceps in materiâ pingui, oleosâ, siue primigenia sustentatus, de quâ mox accuratius, dum calidi innati naturam explorabimus.

Influens autem vt efficientem ac primarium authorem agnoscit insitum, cum certâ partis alicuius principis & præstantioris temperie: sic finalem, vt iam dicebamus, perfectionem, seu exsuscitationem insiti, qui in dies dissipatur ac diffluit, indigetque istius refectione seu renutritione, vt perdurare possit: materialem autem duplicem, tum exhalationem tenuiorem & benigniorem sanguinis, tum aëris externi & solis calore illustrati aduentum: quibus per varias præparationes & concoctiones perficitur, ita vt varias sortiatur species. Vltimo addidimus in definitione nostrâ, *spiritum esse necessarium ad omnes corporis functiones obeundas*: quod satis ostendit vnica syncope, in qua ob defectum vel retractionem spirituum, vires omnes subitò collabuntur & actiones intercidunt. Ostendit etiam id, quod intercepto canali per quem influxus fit illorum in certam partem, illius functio violatur, & si quidem diutius id contingat, tandem intermoritur. De quibus omnibus deinceps accuratius pertractandum.

NVMERVS, CAVSÆ, ET EFFECTVS SPIRITVVM. Diximus alium esse spiritum insitum, alium verò influentem. Insitus ergo & vniuersi corporis partibus inhærens, vniformis est & eiusdem naturæ, vtpote à semine æquabili & sibi vndiquaque simili deriuatus: At influens cum ex diuersis ac temperie omnino naturâque discrepantibus partibus proficiscatur, & facultatis certæ, non cuiusuis sit delator: videtur diuersus esse, non vnus & idem specie: nam qui ab hepate cum sanguinis massâ per venas effunditur, is nutritioni potissimum dicatus, naturalis dicitur: qui verò à corde per arterias proficiscitur, vitalis appellatur, quoniam in perfectis animantibus vita non solum crassiore illo spiritu & sanguine conseruari poterat, sed per actionum multitudinem & dissipationem continuam; indiguit alterius vberioris calidiorisque operâ, quem ideo vitalem quasi per excellentiam dixerunt. Præterea cum non solum viuere, sed etiam bene viuere propositum sit, quod non poterat esse in animantibus magis quam in plantis, nisi per sensum tam internum quam externum & motum quem progressiuum vocant, sub appetitus imperio positum: Ideo huiusce facultatis animantibus propriæ constituit instrumentum proprium & delatorem spiritum, eum qui à cerebro per neruos in partes omnes sensui ac motui accommodatas, animalis ideo dictus, defertur. Est ergo à Galeno, Auicenna, & reliquis authoribus probatissimis, triplex spiritus constitutus, animalis scilicet, vitalis, & naturalis, pro numero facultatum præcipuarum in nobis, & diuersitate partium principum à quibus illi influunt, partiúmque per quas deferuntur varietatem. Quæ tamen maximas apud alios patiuntur difficultates.

Quidam enim naturalem influentem esse omnino negant. sed penitus insitum: quidam etiam de animali dubitant, vtrum talis detur in cerebri ventriculis ad principes functiones obeundas, & vtrum influat in partes per neruorum canaliculos, quod illi potius irradiatione quadam fieri existimant. Argenterius denique vnicum esse spiritum influentem putat, qui omnibus illis facultatibus inseruiat, nullâ ratione distinctum, sed consimilem, vt vnica est anima, vnus calor, vnicum partium alimentum, nempe sanguis; & vnicus qui inspiratur aër. De his agendum est breuiter, vt adductus à nobis spirituum numerus stabiliatur. Qui naturalem itaque spiritum esse negant, primò Galeni authoritatem adducunt, dubitantis de hoc spiritu *lib.* 12. *meth. cap.* 5. *Quod si aliquis*, inquit, *naturalis spiritus est, vtique is in iecore, tanquam fonte, & venis, vt instrumentis, continebitur.* Etenim, vt dicunt illi, spiritu naturali, qui nutriendi facultatem ad corporis partes deferat, non est opus, quod ea omnibus corporis partibus sit insita, non secus atque magneti lapidi vis attrahendi ferrum, & succino paleas: vt in *lib. de natur. facult.* longâ ostendit disputatione Galenus. Præterea adferunt illum ex 1. *de sympt. causis* locum, vbi ille vult, πᾶν τὸ ἔργον φυσικὸν ὁμοίως ἀποτελεῖται κατά τε τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα. Nutriuntur itaque, crescunt & generant plantæ, non minus quam homines, omniaque obeunt munia ad virtutem naturalem spectantia sine influxu: quare non est ponendus illius facultatis per spiritum influxus in hominibus. Ad hæc respondemus, nos Galenum aliquando de hoc spiritu dubitasse, quoniam est rudior adhuc & materialis, vt ipsemet vocat; nec tam manifestus quam is qui vitalis vocatur: necessariò tamen constituendus, non quidem vt insitas singulis partibus facultates attrahendi; retinendi, concoquendi & expellendi deferat: sed vt ab hepate in venas tam quæ ipsum præcedunt, quam quæ subsequuntur, vim quamdam præparandi, perficiendique sanguinem, distribuat, quæ illis vtpote substantia omnino diuersis, insita esse non potest, vt Galenus docuit *lib.* 6. *de placitis.* Cum itaque hanc deferri facultatem oporteat, idque per accommodatum instrumentum, nempe spiritum, quid erit quod eum tollere possit? Nam finalis

adest

adest causa manifestissima, delatio facultatis ad præparandum & elaborandum sanguinem: efficiens, nempe iecoris partis principis temperies, cum calore & spiritu insito: materialis ex quâ, in quâ & per quam: ex quâ, nempe exhalatio benignioris sanguinis, cum aëris portione quæ illi per transpiratum, per arteriolam, & diaphragmatis perpetuam ventilationem communicatur: in quâ, nempe locus generationis, qui est in ipso hepatis sinu circa ampliores illas venas supra & infra positas, potissimùm verò vbi est transitus à portâ ad cauam per magnam illam vasorum velut radicum inuicem coëuntium communicationem: per quam vero, est locus delationis, videlicet venæ ipsæ, quæ quamuis arteriis ipsis tenuiores, sufficiunt tamen ad retinendum eiusmodi halitum spissiorem & adhuc minus elaboratum, quo etiam non palpitant aut mouentur, quia hepar principium venarum in quiete positum non agitat orientes ab eo venas: & ille spiritus non tantâ mouetur agilitate, quantâ vitalis.

Æquum est igitur naturalem hunc spiritum constituere, velut præparationem quamdam vitalis, cuius generatio in corde erit facilior ex spirituosâ istâ & iam attenuatâ materiâ: quam ex solo & spiritibus destituto sanguine. Quemadmodum igitur ex vitali velut materiâ credunt fere omnes, animalem adhuc perfectiorem confici: sic ex portione naturalis spiritus & sanguinis purioris in cordis sinum dextrum effusi, vitalem excitari: quod Hippocrates eleganti sermone expressit *lib. de corde*: vbi vult spiritum nutriri purissimâ & illustri substantiâ ex sanguinis διακρίσει seu secretione orta: vitalis enim hic spiritus duplicem habet materiam, eam videlicet quam commemorauimus, & aëream per inspiratum attractam, in pulmonibus præparatam, & in sinistrum cordis ventriculum delatam: vt alteri permisceatur, quæ per mediam cordis substantiam seu interiectum illud septum multis foueis, & veluti cuniculis, præcipuè in viuentibus peruium, impellente naturâ, ac sanguinis ipsius feruore meatus dilatante, in sinistrum transfertur: quidquid alij aduersus doctam hanc Galeni sententiam argutentur (nempe Columbus, qui per venam arteriosam transuehi putat: Botallus per foramen insigne à dextrâ in sinistram cordis auriculam permeans: Vlmus, qui ex liene per arterias in sinistrum cordis ventriculum) vtraque materia in cordis proprio ἐργαστηρίῳ attenuata, calfacta, & penitus elaborata vi insiti caloris & spiritus, fit vitalis, qui per arterias velut tubulos, continendæ huic tenuiori materiæ sextuplo venis crassiores à natura fabrefactas in totum corpus transfertur, vt vi sua & quasi lumine totum corpus foueat & illustret. Atque hæc est vitalis spiritus confectio & delatio, quam ridiculo quodam experimento quidam expugnare conantur: Si enim, inquiunt, in præcisam arteriam calamum secundum illius longitudinem immittas, & constringas arteriam laqueo, cum spiritui pateat via per calamum, partes quæ vltra laqueum sunt, immotæ statim redduntur: etenim quomodo præcisâ arteriâ spiritus in eâ continebuntur, immisso potissimum intus calamo? aut quomodo subsequentes partes moueri poterunt, cum non tantum spiritus influxu, sed primo illo cordis motu agitari velimus? Frustra igitur illi spiritum vitalem & facultatis per eum delationem inficiantur, quam ipsemet sensus sufficienter demonstrat.

Vt igitur ex naturali vitalem excitari, sic ex hoc per arterias in cerebri sinus delato, fieri animalem prius diximus. Nunc autem modum quo illud perficitur, videamus. Vitalis ergo hic spiritus cum sanguinis arteriosi copiâ per carotidas & ceruicales arterias in cerebri basin, inde in superiores defertur ventriculos, vbi aëris inspirati per nares & os portioni permistus formam suam & speciem adipiscitur. Itaque præparatio illius fit in plexibus illis minutulis arteriolarum, quos ideo natura, sicut & in aliis partibus, imo maiori curâ retis instar affabrè confecit: ibi igitur attenuatur magis ac magis spiritus ille vitalis, tandemque in cerebri ventriculos per tenues poros vel orificia effusus, aërique attracto & prius, vt quidam putat, in ossis illius cauitate quod frontis vocant, præparato, commixtus & elaboratus ab ipsâ partis, nempe cerebri substantiâ, per illos quatuor insignes ventriculos, tandem in vltimum peruenit, non solùm vt principibus animæ nostræ facultatibus idoneum suppeditet instrumentum: sed etiam per ipsam cerebri substantiam & neruos sparsus variè distribuatur, ad sensuum exteriorum perfectionem & complementum. Nec obstat quod aliqui obiiciunt, cerebri substantiam frigidam humidamque non esse aptam elaborationi spirituum: Item ventriculos cerebri multâ pituitâ & excrementis scatere, quibus facillimè eiusmodi substantia spirituosa inficeretur: vel certè concrescerent illi spiritus, & instar vaporum in aquam condensarentur: aut per manife-

stissimos ductus, vel etiam occultos præ tenuitate suâ euolarent: nec vmquam ob leuitatem suam & raritatem cogi possent, vt ad inferiores neruos & imas corporis partes delaberentur. Nos enim respondemus, talem cerebri temperiem consultò factam esse à naturâ, vt vitalium spirituum feruor ab eâ reprimeretur, cogitationibus nostris & sensationibus firmitas compararetu: Sufficit tamen actualis ille cerebri calor cum substantiæ ipsius proprietate ad elaborandos spiritus, iam præparatos & attenuatos, quemadmodum fabris ferrariis tenuior lima ad perpoliendum illud, quod iam validioribus aut crassioribus dedolatum præparatumque fuit. Continentur quidem in cerebri ventriculis excrementa, quemadmodum in aliis cauitatibus quæ coctioni cuidam dicatæ sunt: sed cum illa perpetuo effluant & expurgentur, non possunt inficere spiritus animales, quamdiu cerebrum secundum naturam se habet. Non concrescunt autem spiritus in cerebro vt vapores præ densitate & frigiditate illius, quia non sunt aqueæ, sed potius igneæ aut æthereæ naturæ participes. Neque euolant per illos ductus instar fuliginum aut excrementorum, quia ab amicâ partis naturâ & familiaritate substantiæ retinentur. Coguntur autem, diriguntur & demandantur in neruos subiectasque partes, animæ nostræ vi, cuius imperio sunt obsequentissimi & veluti facultatum administri.

Verum insurgunt illi denuò, & obiiciunt: si quidem ventriculi cerebri spiritibus sunt pleni, cur non fiunt perpetuò sensationes cogitationesque, cum semper adsint animæ ipsius facultates? Respondemus, animam nostram numquam ociari, quoties obiecta vel externorum sensuum vel internorum illam afficiunt, modo tamen magis, modo minus, prout varia constitutio spirituum istorum secundum qualitatem quantitatemque esse potest. Ad quorum restaurationem prudens natura somni beneficium commodissimè animantibus concessit, per quem veluti factis induciis aliquantisper feriarentur. Esto igitur sint spiritus in ipso cerebro, velut primarium animæ ad principes functiones exercendas instrumentum: Videamus nunc an etiam influant per neruos ad delationem facultatis sensoriæ & motricis. Galenus enim hac in re valde est ambiguus, & apertis verbis sæpius pronunciauit solâ irradiatione, nullo corporeæ rei, qualis est spiritus, influxu facultatem deferri. Et rationes sunt multæ, quę idem suadere videntur. Etenim cum spiritus corporeus sit, nec in instanti moueatur, si quidem facultas per eum ad alias partes trãsferretur, nequaquam repente communicari posset, sed sub certo quodam temporis interuallo: At nos tam cito sentimus v. g. rem calidam, ac illa admota fuerit: tam citò mouemus pedem vel manum quam volumus, vnóque momento varias exercemus motiones: ergo id fit solius qualitatis, non corporis diffusione. Præterea si aliquis spiritus influeret animalis ad sensum & motum, ille per aliquod tempus sensationem motionemque in partibus efficeret sine alterius aduentu: sed contrarium suadet experientia: nam eodem momento quo vel cerebrum vel neruus obstruitur, concidit etiam motus & sensus in toto corpore, vel in eâ parte ad quam defertur. Item ex dissipatione eorumdem spirituum contingeret infirmitas quædam & debilitatio in partibus: sed phrenitici, in quibus ob affectum cerebri & totius corporis φλόγωσιν verisimile est magnam eorum iacturam contingere, validissimos edunt motus, imo sensibus aliquando sunt acutissimis, vt visu & auditu. Denique cum nullæ sint in neruis cauitates sensiles & ductus manifesti, quomodo per compactam densamque neruorum substantiam delabentur spiritus, qui pituitæ illis adhærentis particulam, vt in paralysi, permeare non possunt? Quod enim de cauitate neruorum opticorum vulgo fertur, Anatomici nostri falsum compererunt, & vno clauso oculo alterius pupillam dilatari per influxum spiritus vitalis in arteriis, non neruis contenti, fieri animaduertunt: quoniam nerui illi optici dicti in partem oculi interiorem distribuuntur.

His & similibus argumentis influxum facultatis motricis & sensificæ per solam irradiationem seu qualitatis diffusionem fieri conficiunt: quibus tamen non est assentiendum. Nam cum iam à nobis probatum sit spiritus animales in cerebro generari, & esse primum ac proprium animæ nostræ instrumentum ad sua exercenda munia, quia non poterat immediatè crassioribus illis corporis partibus vti, ideo censemus necessariò sensum ac motum beneficio spiritus exerceri in toto corpore, quia omne agens producit actionem suam per proprium & peculiare instrumentum. Hinc fit vt multi ægri ratione & memoriâ constantes, moueri tamen aut bene sentire non possint defectu spirituũ qui debent influere ad singulas partes. Hinc etiam contingit defatigatio in sensibus & partibus motui dicatis, quando spiritus per labores & exercitationem nimiam aut diuturnã sunt imminuti: ita vt motus ad quem maior copia illorum

rum requiritur quam ad ſenſum, prius debilitetur, quam ipſe tactus. Ad rationes verò ſuperius adductas dicimus, Galenum aliquando dubitare, ſed numquam negare ſpiritus animalis influxum ſimul cum irradiatione. Quamuis enim ſpiritus corporeus ſit, tantæ tamen eſt tenuitatis ac mobilitatis, vt ferè momento percurrat omnes corporis noſtri partes: & perpetuo aliquis adeſt in partibus; qui ſenſationem motionemque producere poteſt, dummodo adſit animæ imperium, quod vocant principij aſſiſtentiam, & irradiatio facultatis, ſine qua in præciſis, ligatis aut obſtructis neruis exerceri nequeunt. Phrenitici autem propter mentis perturbationem & cerebri ac neruorum ſiccitatem aliquando exactius ſentiunt aut violentos edunt motus, qui tamen in ſummam infirmitatem illis reſipientibus deſinunt. Sufficit autem ſpiritibus hiſce tenuiſſimis ſubſtantia neruorum medulloſa & poris referta, per quos deferuntur facillimè, vbi ſecundum naturam ſe habet: vbi verò pituitâ aut ſero repletur; vel propter ſummam eorum mollitiem motus debilitatur, vel propter ſummam repletionem permeare non poſſunt. Adde quod eadem ratio facit contra eos qui irradiationem admittunt. In oculis etiam fieri dilatationem pupillæ ex aduentu ſpirituum, non ſolum vitalium, ſed etiam animalium, euidenter illud oſtendit, quod vno clauſo vel obcæcato, alter clarius & perſpicacius videt. Quare ex præcedenti diſputatione concludimus triplicem eſſe ſpiritum in nobis ſpecie & formâ diſtinctum, quo per vniuerſum corpus influente, anima quamuis vnica, ad varias tamen functiones exercendas, velut proprio inſtrumento, vtitur: eumque producit ex vnico quidem alimento & inſpirato aëre velut materiâ, ſed variis modis præparato, pro diuerſitate temperamenti & ſubſtantiæ partium in quibus conficitur: quemadmodum vnaquæque earum ex eodem ſanguine propriam ſibi alimoniam præparat & peculiariter immutat.

Quod verò attinet ad Actuarium & Auicennam, quorum ille exiſtimauit ſpiritum ventriculi influentem addendum eſſe, quo inteſtina munus illud chylificum exercere poſſint: hic verò teſticulorum, quo toti corpori robur & virilitas conciliatur. Reſpondemus, ſpiritum ventriculi & inteſtinorum eſſe potius inſitum quam influentem, & vim ſuam perfectionemque ab aliis influentibus ſuſcipere per venas, arterias, & neruos: nec inteſtina ab eo aliquem ſpiritum aut facultatem recipere, ſed ſolam materiam, quam ſimilitudine ſuæ ſubſtantiæ maximâ conficiunt & elaborant. Sic teſticulos nullam habere peculiarem facultatem indiuiduo neceſſariam, aut ſpiritum qui influat, ſed eſſe veluti aggregatum aliarum trium facultatum, potiſſimum verò naturalis, in quo vis illa generatrix eluceat, per confectionem ſeminis ex humorali & ſpirituoſâ materiâ à præcipuis corporis partibus deriuatâ.

Recipiunt itaque teſtes facultatem & materiam ab aliis: non emittunt in reliquum corpus, ſed extra corpus ad procreationem hominis & ſpeciei conſeruationem: vnde ratione ſpeciei inter principes & nobiliſſimas partes aliquando recenſentur.

Quibus ita conſtitutis de numero ſpirituum influentium, cum dixerimus illos generari ex variâ materia, & ad vitæ functiones potiſſimum facere: dubitari poteſt vtrum ſpiritus nutriantur & viuant. Nutriri ſcribit Hippocrates *lib. de corde & natura pueri*, item Galenus ſæpe, & ratio ſuadere videtur: nam ſi nutritio nihil aliud ſit quam refectio ſeu reſtauratio deperditi, quæ fit per aſſimilationem aduenientis alimenti in ſubſtantiam nutriendi: certiſſimum eſt ſpiritus iſtos non ſolum influentes, ſed etiam inſitos quotidie reſolui & reparari per aëris inſpirati aduentum & tenuiorem ſanguinis exhalationem, quæ vi ſpiritus inſiti in partibus aſſimilatur & certam ſpeciem adipiſcitur. Si nutriantur, ergo etiam viuunt, quoniam vita nutritione potiſſimum conſtat & agnoſcitur. Hæc quamuis valde probabilia videantur, veriſimilius tamen ſpiritus non nutriri, ac proinde non viuere, quemadmodum nec humores: ſed Galenum atque Hippocratem nutritionis nomen latâ ſignificatione ſumpſiſſe pro omni refectione & repoſitione. Quemadmodum ergo ſanguis non nutritur, ſed reparatur per aduentum noui ſanguinis in hepate geniti & in locum deperditi perpetuò aduentantis: ſic ſpiritus influens reſtauratur per acceſſionem alterius ex partibus principibus deriuati, vbi propriè conficitur. Oportet enim manere quod nutritur propriè, vt attrahat nouum alimentum, concoquatque: oportet etiam in omnem dimenſionem nutriri, ſparſo ſcilicet per eius ſubſtantiam alimento, quæ cum ſpiritibus potiſſimum influentibus (de implantato alia eſt ſententia) conuenire non poſſint, concludimus illos refici quidem, ſed non verè nutriri, nec vitâ præditos eſſe, ſed vitæ officium ſuum ac operam ſuppeditare per delationem facultatis ad partes.

QVID SIT CALIDVM INNATVM, ET QVÆ NAM HVMIDI PRIMIGENII NATVRA. Τὸ ἔμφυτον θερμὸν calidum innatum non esse simplicis alicuius qualitatis appellationem apud Medicos docet Galenus *comment. in Aphor.* 14. *sect.* 1. sed substantiæ viuentibus propriæ, quæ caliditatis certam speciem seu gradum, in spiritu complantato ac humido primigenio, oleoso & pingui; per omnes corporis partes sparso, fundatum complectitur. Talem autem calorem innatum, viuentibus proprium & familiarem, adesse, ab eo scilicet qui primam corporis & partium solidarum mixtionem sequitur, id ostendit: quod defuncto animante superest illa ex primis elementis & qualitatibus mixtio, iam extincto vel resoluto proprio viuentis calore. Ostendit etiam multorum animantium & stirpium constitutio, quæ cum ex elementari illa constitutione, frigidissimæ existant, vt mandragora, altercum, salamandra, torpedo & similes, habent tamen hunc calorem viuificum, quo nutriuntur, augentur, & conseruantur, quamdiu præsens fuerit: absente vero pereunt. Vnde Hippocrates *lib.* 1. *de diatâ*: *Hic*, inquit, *omnia per omnia gubernat, & hæc & illa, numquam quiescens*: & *libro de carnibus*; *Calidum omnia miscet, omnia viuificat.* Et Aristoteli vita nihil aliud est quam permansio caloris in certo humido: nam siccum non esse huius caloris subiectum id probat, quod vbi siccitatem acquisiuit, continuò caliditas illa natiua fit præter naturam, operationes peruertit, & corpus totum absumit. Verum cum humidum sit duplex: vnum quidem aqueum, aliud verò pingue, oleosum & aëreum: certè non debet calor ille viuificus reponi in humido aqueo, vtpote quod naturâ suâ frigidum sit, fluxile, & valde dissipabile; sed potius in aëreo illo, pingui, vnctuoso & magis stabili. Quod in rebus externis manifestè patet: nam (thermæ seu balnea sponte naturæ calida, non habent caloris sui fomitem in aqua, sed in bitumine, aut sulphureâ quadam pinguedine) accensum ellychnium vel candela non fouentur aquâ vel liquoribus aqueis affusis, sed instillato oleo, vel circumiectâ pinguedine & seuo. Humidum igitur pingue, quod ἀρχηγονὸν primigenium, & radicale vocant, nec non primum & proprium caloris viuifici subiectum, per omnes corporis nostri partes cum spiritu implantato sparsum esse multæ rationes comprobant: etenim contrectatæ corporis nostri partes, puerorum potissimum & adolescentum, molle quid & vnctuosum præ se ferunt: vnde apud Hippocratem, qui crescunt plurimum habere dicuntur calidi innati: & ventres hyeme calidiores naturâ, quia maiorem huius materiæ copiam habemus, quo propius ad ortus nostri primordia accedimus, quæ calore hoc humoreque sunt perfusa: & quominus hæc substantia digeritur, aut dissipatur ab externo ambientis calore. An non per immodicas seminis excretiones, per febrium æstus, rugosa & flaccida euadunt corpora nostra, vix aut parum consumptis partibus solidis vel carnosis? Et quæcunque arbores, plantæ reliquæ vel animalia, multum substantiæ huius pinguis & bene solidis partibus commixtæ ex suis principiis receperunt, illa sunt longissimæ vitæ apud Aristotelem *lib. de vita breuit. ac longitud.* Quin imo ligna quæ vetustate humiditatem hanc amiserunt penitus, cariosa & quasi tabida vix comburi possunt. Cum autem oleosam & pinguem substantiam dicimus, non est intelligendus adeps vel seuum, quæ frequentissimè in mulieribus, in senibus, vel viris aliis multo otio & delicatiore victu fruentibus copiosè circa membranas & cutem colliguntur, ossium vero, neruorum, viscerumque substantiam vix attingunt: hæc enim non sunt vitalis caloris subiectum, sed sæpius impedimentum: vbi enim abunde increscunt, onus sunt tam corpori quam animæ, mortemque immaturam inferunt, vt est in Aphorismis: cum natiuus ille humor, quanto magis abundat, tanto vtilior ac commodior est ad omnia animantis munera exercenda, vitamque producendam. Esto igitur calidum illud innatum, substantia humida, pinguis, & oleosa, per omnes, sed præcipuè solidas ac radicales corporis nostri partes sparsa, multo spiritu, & calore viuifico perfusa, commune ac præcipuum animæ nostræ ad actiones omnes exercendas instrumentum, quod perenni influentis caloris, spiritus, & humorum affluxu suscitatur & sustentatur. Hæc enim duo mutuam ita sibi operam præstant, vt influens calidum sit veluti ἐντελέχεια & perfectio insiti in singulis corporis partibus: innatum verò seu complantatum in principibus membris, vt corde, hepate, & cerebro, cum propriâ illorum substantiâ & temperie sit parens & author influentis: vnde totum illud aggregatum ex innato & influente naturam à Medicis totius corporis moderatricem dici suprà annotauimus.

Quæ verò sit caloris istius viuifici & humidi primigenij origo, reparatio & conseruatio videndum est. Prius autem diximus generationis nostræ primordia, semen

scilicet vtrumque, & menstrui benigniorem partem calore hoc benigno ac humore multo constare: vnde non solum crassiores & solidæ corporis nostri partes primum constitutę fuerunt, vt postea videbimus; sed etiam spirituosæ & humorales, quæ calidi huius innati substantiam constituunt. Hæc igitur seminalis potissimum substantia exactissimas coctiones & elaborationes nacta, solis & superiorum corporum luminibus ac calore adiuta, prima est caloris huiusce viuifici origo, qui non tam corpoream ingreditur molem, quam eam regit, cōtinet, & viuificat: vnde pueruli, ephebi, & adolescentes, vt dicebamus ex Hippocrate, quo propinquiores sunt vitæ suæ principiis, eo magis humore hoc radicali & calore innato abundant: qui diuturnitate temporis ætatumque decursu paulatim absumitur & resoluitur per μάρασμον, pabuli ipsius defectu & nectarei istius balsami inopiâ, quod nequit ab alimento perfectè reparari: vel confertim & violenter exhauritur, vt per largas sanguinis vacuationes, eximios corporis ardores, famem diuturnam & similia: tum per σβέσιν siue suffocationem, quando excrementorum multitudine obruitur, vel aquei humoris copia, aut insigni frigoris inclementiâ extinguitur. Absorbentia igitur, exhaurientia, suffocantia, extinguentia hunc calorem natiuum, præcipites inducunt interitus: Resoluentia autem sensim inferunt necessitatem mortis illius, quam naturalem & extremi senij vocant: siue ab externis pendeant causis, siue internis, vt fusius in Hygieine ipsâ docetur: Nam, vt doctè annotauit Auicennas, calor hic etiam in pueritiâ regit proculdubio humiditatem & superat: aliàs enim ab ipsâ suffocaretur. Præcedit itaque velut superior, in ipsam semper agendo & exsiccando. Quamuis autem in principio ætatis, ea exsiccatio æqualitatis cuiusdam videatur particeps, in progessu tamen vbi ad terminum temperatæ siccitatis peruenerit, tunc vt qualitate potentior, & in materia magis disposita resoluit magis, donec ad vltimum exsiccationis perueniens refrigeratur, & tandem euanescit.

Interea dum nos continet & vitæ nostræ summam moderatur, eget etiam sua restauratione & conseruatione ordinariâ: quam præstant tum calor ille cœlestis & superiorum syderum, præcipuè vero solis influxu assistens inferiori huic orbi per varium ad nos accessum recessumque: tum circumstantium nos elementorum vires, præcipuè verò aëris, cuius benigno inspiratu & commoda ventilatione substantia hæc spirituosa resarcitur, calor temperatur, & à suis fuliginibus repurgatur. Tum etiam materiæ alimentariæ aduentu, homini maximè congruæ & diligenti coctione, mixtione & simili artificio exteriori præparatæ: ex illius enim benignitate suscitatur gratus ille vapor, quo totum corpus irroratur, spiritus procreantur, & solidæ partes reficiuntur. Alimentarius ergo ille humor facessit in locum etiam absumpti primigenij, quâ parte magis est aëreus, pinguis & oleosus: qua verò est aqueus, reficit humiditatem illam aquosam, cuius beneficio continuitas partium sustentatur, calorisque ipsius vim maxime excipit & retardat, ne tam cito depopuletur humidum illud pingue & aëreum: quemadmodum videmus saccharo, melli, aut oleo permixtam aquam dum decoquuntur, absumi, illis permanentibus, aut parum imminutis. Hæc est ergo origo, conseruatio, & refectio caloris nostri natiui, quem vulgo naturam vocant: cuius effectus tam præclari & mirabiles visi sunt Medicis, non solum in primâ nostri procreatione ad partes conformandas: sed etiam deinceps in corporis nutritione, accretione, seminis prolifici generatione, viuificatione, spirituum per totum corpus distributione: nec non morborum profligatione per certas periodos, recurrentesque paroxysmos, pepasmos, crises certo dierum numero definitas, lyses, & metastases: vt iure merito de illius essentiâ dubitarint: vtrum scilicet communi huic & elementari naturæ, vel potius superiori & cœlesti sit adscribendus referendusque. Quę dubitatio quamuis parum ad Medicinæ vsum faciat, quia tamen à celeberrimis nostræ ætatis Medicis hinc inde agitata magnam hodie habet iactationem in vulgus: ideo nobis etiam de eâ aliquid est proponendum.

An calor noster natiuus elementaris vel coelestis habendus sit? Indagaturi caloris nostri natiui originem: verum scilicet elementaris vel cœlestis habenda sit: sciendum prius quæ sit tam elementaris quam cœlestis illius caloris natura, & cuinam magis natiui nostri caloris functiones conueniant. Calor itaque elementaris acris & vehemens ea omnia in quæ agit, valde calfacit, attenuat, rarefacit, disgregat, & si quidem in tenuem magis & aëream materiam incidat, flammam: si in terrestrem & crassam, prunas & carbones excitat: cuncta tandem vrens, siccans immodicè, & in cineret resoluens. Cælestis verò qui lux est à superioribus illis corporibus deriuata, splendens non vrens,

viuentia omnia illustrat, conseruat & viuificat: quod solis præsentia & absentia, accessusque ad nos & recessus satis confirmat: eius enim vitali & æthereo calore omnia ita fouentur, vt non solum sol & homo hominem generent, sed solus sol infinitas animantium & stirpium species per eam quam vocant generationem æquiuocam producat, & deinceps conseruet: non solum in extimâ terræ superficie, sed in imis ipsius penetralibus lapides, metalla, gemmas, & similia, pro vario illius influxu perfectiora vel imperfectiora suscitat: imo in mediis aquarum & maris ipsius gurgitibus, vbi nulla elementarij caloris potentia, quæ citissimè à suo contrario obrueretur, stella illa salutifera radios suos eiaculans, ibi mixtiones & temperationes promouet, ac piscium ingentes cateruas, & grandia cete producit. Vt autem à solis calore omnia ortus sui principium repetunt, sic incrementum & viuificationem accipiunt, quod arbores & sata omnia satis ostendunt, dum genitali hoc igne perfusa circa veris tempus in folia & flores se resoluunt, fructus & semina producunt, quæ iustam tum maturitatem adipiscuntur, quando conuenienti solaris huius caloris actione temperata fuerint.

Quod si omnia mixta externo hoc solis & syderum calore, viuifico & salutari agunt, an non internũ & natiuum etiam vitæ nostræ authorem huic consimilem esse oportet, blandum scilicet & gratiosum, non mixtum elementari substantiæ, sed eam miscentem & gubernantem: cuius præsentiâ viuit homo cæteraque animantia: illius verò absentiâ ne minimum quidem subsistere potest: sed euolante hoc calore & spiritu, truncus iners, ex quatuor tamen elementorum congerie constitutus, iacet. Omnia itaque viuentia cum moderati caloris operâ viuant, non frigoris aut æstuantis caloris, qui ad elementaris naturam accedit: quidni cælestem eum origine & naturâ esse censebimus, qui tamen in his inferioribus elementari se habeat modo, quemadmodum qualitates elementares densitas, raritas, tenuitas, crassities, cęlesti se habent modo in syderibus? aut propter conditionem materiæ cui inhæret, & ratione cuius contrarij capax redditur: vel propter concentrationem seu coadunationem illius, aut propter permistionem alienæ fuliginis & vaporis, vt per febres contingit: sic enim solares aliquando radij comburunt per accidens, dum vel coguntur nimium concauis speculis: vel in materiam valde inflammabilem incidunt: vel exhalationibus igneis permiscentur. Sed rem istam conficiamus adhuc apertius.

Si quidem calor elementaris vitam præstare censendus sit, eum oporteret in omni animante atque etiam plantâ exuperare, vt non solum mixtioni primæ dominaretur, sed etiam actionibus deinceps regendis præesset: sed inter animantia pleraque esse, in quorum mixtione frigiditas præualuit, exemplo salamandræ, torpedinis, serpentum, talpæ, & aliorum doceri potest. Inter plantas illud adhuc vulgarius est, inter quas papauer, mandragora, altercum, cicuta, solanum & similia etiam narcotica ob intensum frigiditatis gradum censentur. Vbi igitur calor hic elementarius, qui vitam istorum regere & moderari, actionesque perficere valeat? An non immersus corporeæ moli, & quasi sepultus, alium debet habere veluti præfectum, à quo actu existente & omnia permeante dirigatur? Cuius opera destituta arsenicum, sandaraca, sulphur & similia quamuis calidissima non viuunt: & pyrethrum, piper, cinamomum, post illius discessum, quamquam caliditatis maximè participia, non amplius viuunt? Mures, ranæ, lumbrici, & similia animalcula ex puterdine suscitata, non viuunt calore illo putredinoso & corrumpente, qui in primâ eorum cõformatione adfuit, sed viuifico eo & salutari quem à cælo acceperunt. An non superiorem hunc & immixtum calorem demortuo homine vel aliis quibusuis animantibus sentimus paulatim exhalare & euanescere, vt per spatium octo aut decem horarum, remanẽte eo tantum, qui elementorum mixtionem ingreditur, quique inductâ in cadauer putredine manifestatur.

Est igitur calor quo viuimus ab elementari diuersus, cui frigus propriè non est cõtrarium, sed priuatio quædam opposita, vt luci tenebræ & visioni cæcitas: vnde Philosophus conceptis verbis 2. *de generatione animalium* τὸ καλούμενον θερμὸν natiuum calorẽ, nullo modo ignem aut igneum esse scripsit, sed θειότερον, τὶ, & naturam quamdam *ἀνάλογον οὖσαν τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. Quoniam*, addit, *nihil viuens generat, sed solis calore & viuentium in semine propagatur.* Hinc veteres Mythologi Prometheum finxerunt, ignẽ clauculũ ex solis orbitâ rapuisse, & hominis, quem ex luto confinxerat, cordi indidisse. Hic etiã est ignis Platonicus lucens non vrens, qui non solũ totam mundi compagem illustrat & continet, sed etiã viuentia omnia fouet & cõseruat. Hunc facilè admittet Cardanus & alij, qui elementũ ignis è rerũ naturâ sustulerunt, omnemque calorem à superioribus illis & cęlestibus corporibus deriuari putarũt. Fernelius autem, vir magnę eloquentiæ

quentiæ & authoritatis, ſtudioſiſſimè recepit, & elegantiſſimis rationibus confirmauit, vt poſſet deinceps ſuper hoc veluti fundamento morbos formæ ſtabilire, qui præcipuum habent ad calorem iſtum æthereum, diuinum & pene formalem, reſpectum.

Verumtamen non deeſt alia factio eorum, qui totum iſtud velut commentum aſpernantur, nec calores in nobis multiplicãdos eſſe cenſent: cum vnus idemque numero, iſque elementaris calor, variè affectus, poſſit effectus quantumuis differentes proferre: calor enim ſiccus denſat, humidus laxat, immoderatus corrũpit, temperatus conſeruat; idem, qui coquit, aſſat aut elixat, diuturniore morâ aut gradu auctiore exurit. Sic in nobis varios profert effectus pro modo intenſionis extenſioniſque ſuæ, & prout modo animæ dirigentis & moderantis, modo vilioris cuiuſdam formæ imperio ſubeſt, vt in demortuis aut inanimatis. Etenim ſi in pyrotechnia & arte culinariâ ac chymicâ per vim regulati ignis & graduati, vt vocant, mira præſtari videmus, temperationes, coctiones, extractiones & ſimilia: quid obſtabit animam noſtram eodem calore elementari, qui compoſitionem noſtram ingreditur, refracto, & ad certum temperiei gradum, qui humanæ ſpeciei conueniat, reducto, omnes corporis noſtri actiones exercere? Certum eſt accidentia pro more ſubiectorũ ſuorum ſe habere. Calidum ergo hoc natiuum cum inſit humido, quod ex generationis noſtrę primordiis, ipſiſque elementis traxit originem, cur elementare non erit? An non alimentorum benigniore parte, aëris inſpiratu, ignis noſtratis præſentiâ conſeruatur & augetur: à frigore autem velut contrario refrigerationem ſuſcipit; & actionis diuturnâ morâ ita repatitur, vt tandem euaneſcat? Ergo elementaris huiuſce & mutationi obnoxiæ materiæ naturam participabit. Cæleſtem enim eſſe non poſſe, niſi analogiâ, quatenus ſcilicet effectus ſupra elementi conditiones profert, vi & dominio formæ cui ſubiicitur, velut inſtrumentum, quod in rebus externis & artificialibus per artificis operam omnino à ſuâ naturâ aliena producit: vt quãdo ſecuris, ſerra, dolabra, & ſimilia politiſſimis ſcamnis, nauibus & ſimilibus ſubſeruiunt: id docet quod reuera nullus ſit calor cæleſtis niſi ἐνεργητικῶς à luce ſolis & ſyderum in his inferioribus productus, qui eodem modo ſe habet quo & elementaris, imo & elementarem quotidie generat & auget, quemadmodum motus aut rerum ſolidarum confricatio. Et quoniam ea quæ τῇ ἀναλογίᾳ eadem duntaxat ſunt, non ſunt eiuſdem naturæ ac generis.

Quod vero ad obiectiones prius adductas attinet, putant facillimo negotio ſolui poſſe, propterea quod concedũt illi quidem calorem duplici modo in mixtis ſe habere, prout ſcilicet illa quatuor elementorum materiam & qualitates recipiunt, & prout viuentia habẽt eum actu, tam influentem, quã inſitum, qui tamen ſpecie non differat ab alio. Per hunc igitur viuunt ſalamandra, cicuta, papauer, ſenex iam decrepitus & alia, quamuis eo pauco aut iam tabeſcente prædita. Arſenicum verò, ſulphur & ſimilia minime viuunt defectu animæ, non caloris, qui in illis excellẽs eſt, vt in demortuo pipere, cantharidibus & aliis. Animantia verò & plantæ per putredinem genita habuerunt ſuum calorem, tum ab ipſâ mixtione, tum à ſole, qui in materiâ diſpoſitâ igneum facile ſuſcitat, vt iam dictum eſt. Et hoc actuali calore tamdiu feruent demortua animalia, donec ille ſenſim exhalarit & ſolam elementorum mixtionem ac compagem, cui non hærebat, ſed potius ſpirituoſæ ac tenui ſubſtantiæ, reliquerit. Quæ autem à Philoſopho de analogiâ iſtius caloris cum elemento ſtellarum, de Prometheo à Poëtis, vel de igne à Platone, dicuntur, nihil contra faciunt, ſed tantum oſtendunt caloris iſtius natiui moderantiam & temperiem, quâ vtens anima miros producit effectus; quemadmodum artifex per ignem variè regulatum & directum: quos ſupra conditionem ipſius ignis ſolâ ſua naturâ & impetu agentis, poſitos eſſe nemo negat, quamuis cum Fernelio duos in nobis calores ſpecie diſtinctos non admittat.

Ecce quomodo quæſtionis iſtius problematicæ veritas probabilibus vtrinque argumentis fulciatur: de quâ, ſi nobis inter tantos viros aliquid dicere liceat, cenſemus calorem illũ quo viuimus, & quo anima tam varias actiones exercet, diuinioris eſſe quodammodo conditionis, quam ſint illæ qualitates, quæ in ſimplicibus corporibus aut mixtis inanimatis reperiuntur: habere tamen ſuam originẽ, tum à ſupremis illis & cœleſtibus corporibus, lumine ſuo inferiorẽ hunc orbem & calorem in ſphærâ hac elementari regentibus: tum ab elementis, vt aëre, aquâ, & mixtis, quę alimentorum nomine donantur, & quæ generando ſemini ac ſanguini menſtruo, totique corpori nutriendo operam ſuam præſtant: Ac proinde ſimpliciter elementarem ſiue igneum dici non poſſe, quia eſt ſecunda & noua qualitas, in certo ſubiecto ſubſiſtens, & ad viuentium operationes faciens: quæ per proportionem quamdam cæleſtis, diuina & ætherea quodammodo appellari mereatur. Atque de hoc ſatis.

CAPVT VI.

De facultatibus & functionibus.

PERLVSTRATA corporis nostri structurâ illiusque partibus omnibus & affectionibus explicatis: iam superest vt alteram hominis partem magis à sensibus remotam & inaspectabilem inquiramus, quæ apud Medicos species, forma, natura, seu anima frequenter appellatur. In cuius contemplatione ideo breuiores erimus, quoniam in Philosophicis exercitationibus quæcunque ad eam spectant, copiosè explicata fuerunt. Sufficiet ergo nobis ea tantum proponere, quæ vel Medicis sunt peculiaria, & apud Hippocratem, & Galenum aduersus Philosophorum placita tenentur: vel certè quæ ad artis nostræ vsum sunt magis accommodata.

Illa igitur nomina promiscuè aliquando à Medicis sumuntur, pro eâ scilicet parte compositi præcipuâ & principali, quæ ipsi dat suum esse ab aliis rebus distinctum: ita tamen vt species, forma, & natura aliquid sint magis vniuersale & commune, tam animatis, quam inanimatis, quorum vnumquodque suam habet ab aliis distinctam speciem, propriam formam, & peculiarem naturam, quam aliquando Galenus totam substantiam vocat, suis certis viribus & potentiis præditam, quæ in aliis non reperiuntur. Est tamen frequentissimum Galeno, vt naturam pro inferiore animæ gradu sumat, qui in vegetabilibus reperitur: vnde in plantis actiones à naturâ sine vllâ electione fieri, & in sentientibus ac intelligentibus easdem naturales vocat, quas animalibus opponit, tanquam voluntarium inuoluntario, vt postea videbimus. Quam igitur in plantis & stirpibus vegetantem animam vocant Philosophi, eam Galenus naturæ vocabulo simpliciter donauit, cuius facultates sub sentiente & rationali in brutis & homine includuntur, quemadmodum perfectiora imperfectiorum, superiora inferiorum vires & naturam, non variis essentiis, sed rationibus continent; vel, vt docet Philosophus, quemadmodum in mathematicis tetragonus triangulum; pentagonus vtrumque; quinarius numerus binarium & ternarium absque vllâ compositione complectitur.

Esse igitur in nobis formam aliquam, quæ hominem ab aliis rebus distinguat, & quæ sit functionum præstantissimarum causa, vbique concedit Galenus, eiusque naturam & vires in administrandâ corporis nostri œconomiâ miratur: etenim cum actiones, inquit ille, *lib. 12. de vsu partium*, sint de numero seu genere eorum, quæ suam habent positam essentiam in fieri & perpetuo fluxu, necesse est dari in nobis stabilem aliquam & permanentem rem, quam illæ, vbi opus est, sicut effectus causam consequantur: hæc verò cum non sit corpus aut materia, perpessionis seu susceptionis tantum principium, formam esse oportet, quam in hac rerum specie animam appellamus: & quâ discedente cadauer, quamuis organis ad actiones comparatis instructum, ne minimum quidem eorum munus obire potest, quæ prius dum esset in viuis exequebatur. Quæ verò sit propria huius formæ seu animæ essentia, & quo pacto ab aliis differat, non audet pronuntiare Galenus, nisi à posteriore siue effectis. Quamuis enim aliquando temperiem, calorem natiuum, spiritum insitum & similia actionum instrumenta, animæ vocabulo donare videatur: esse tamen distinctam & aliam eius essentiam ab istis declarauit apertè *lib. 6. de placitis: Arteriarum spiritus*, inquit, *vitalis est, animalis autem in cerebro consistit, non tanquam animæ substantia, sed quasi organum primarium ipsius, qualiscumque ea sit substantiæ. Quod enim animalis spiritus*, addit ille, *neque substantia sit anima, neque eius domicilium, sed duntaxat instrumentum, inde didicimus, quod ipso per vulnera aut alio modo vacuato, veluti mortuum concidit sæpe animal: ille autem recollecto à facultate quæ adhuc intus latebat, reuiuiscit.* Tanti autem fuit candoris Galenus, vt semper de illis dubitare potius, quam asserere maluerit, quorum nullam habuit demonstrationem: vtrum scilicet anima sit accidens vel substantia, eaque corporea vel incorporea, coëxtensa, vel indiuisibilis, mortalis vel immortalis, & similia, de quibus certiorem habemus ex diuina reuelatione, quam rationis discursu cognitionem. Sufficit enim Galeno & Medicis scire animam esse principium siue causam corporis viuentis, tum formale, quia per animam habet

quod

quod sit tale, hoc est animatum: finale; quia animæ causâ corporea omnia organa certam conformationem adepta sunt; tum etiam efficiens, quia anima est principium facultatum, seu continet eas facultates, à quibus tot actiones in animantibus exerceri videmus: & vt est 2. *de animâ; illa est principium, quo viuimus, sentimus, intelligimus, nutrimur, & loco mouemur.* Quæ definitio ad Medicinam est aptissima, huicque nostræ tractationi accommodata, in qua de illius facultatibus & functionibus agere propositum est. Aliam enim à Philosopho propositam definitionem vix præstantiorem esse putamus, cum tam obscurum illi genus & homonymum assignarit, vt non solum veteres de nominis illius ἐντελεχέιας significato, sed etiam recentiores acerrimè contendant: & quod nostri perfectionem vel actum primum interpretantur, non satis videtur conuenire substantiæ, sed etiam ad accidentia & res artificiales extendi: tum etiam quod illud organum in definitione Aristotelicâ videtur superfluum, quia non solum animata, sed etiam reliqua sua habent instrumenta, formæ cuidam accommodata ad actiones proprias exercendas. Liceat tamen vnicuique prout volet sentire, nos enim ad propositam tractationem accedimus, in qua primò dicturi sumus, quid sit facultas, functio, opus, & vsus: Secundò quotuplex sit facultas: Tertiò quæ sint facultatum istarum principia seu instrumenta in corpore: Quartò quomodo hæ facultates à suis principiis in totum corpus influant, & quem sibi inuicem vsum præstent: Quintò singulas facultatum & functionum species sigillatim persequemur, donec ad infima peruentum fuerit, & quæ occurrere solent dubia, breuiter explanauerimus.

QVID IN NOBIS SIT FACVLTAS, FVNCTIO, OPVS ET VSVS. Δύναμις, ἐνέργεια, potentia, virtus, vis, & facultas idem sonant apud Medicos: ita vt generaliter denotent cuiuscunque rei quamcunque efficientem causam in elementis, mixtis, stirpibus, animantibus, quæ ad aliquid præstandum potentiam obtinuerunt, vnde tot de medicamentorum simplicium vel compositorum facultatibus libri conscripti sunt: & Galeno facultas est id quod primò actionis causa existit, quam causam constituit effectricem *libro 1. de sympt. causis cap. 1.* Alias tamen hoc nomen facultatis contrahitur ad animæ ipsius, vt præstantissimæ causæ potentias, vnde ad eam vel ad actionem habitâ relatione dicunt Medici facultatem esse primum & immediatum animæ effectum: vel principium & causam functionum. Quæ definitiones quamuis Medico sufficere possint, non tamen satis docent, quid sit facultas; oportet enim proprium illius genus quærere, & reliqua quæ in definitionibus assumuntur proponere.

Fuchsius putat facultatem causam esse efficientem, eámque nihil aliud quam natiuam cuiuscunque rei temperiem. Sed illius opinio non est recipienda. Nam si facultates istæ, de quibus agimus, ad animam potissimum referuntur, non ad corpus, quomodo facultas temperies dicitur in animâ, quæ simplex est & immaterialis? Quod si dicas eum ad proximum animæ instrumentum respexisse, quo illa functiones suas exercet: certè ineptum est illud, nec est admittendum, quia anima non solùm per temperiem, sed etiam per totius substantiæ proprietates, quas tantopere celebrat & vbique miratur Galenus; necnon per iustam ac conuenientem partium conformationem, & earum vnitatem functiones suas exercet. Ac proinde facultas non potest dici natiua vel aduentitia temperies, quia tot essent facultates in nobis, quot sunt varia in partibus temperamenta, quibus variè functiones exercentur.

Nec satis placet etiam Argenterij sententia, qui facultatem ipsammet esse formæ seu animæ substantiam existimat, nullo modo ab eâ distinctam, quæ in eodem indiuiduo, vel specie differentes actiones proferat ex diuersitate instrumentorum: nam cum animæ substantia dicatur, quomodo triplicem in nobis facultatem distinctam & diuersam constituere poterimus, cum in homine vnicam esse animam confiteamur?

Fernelius autem vult facultatem esse vim illam & potestatem, quam anima, tanquam de sinu suo promit, & ad munerum functiones profert: esse enim illam insitam proprietatem, quæ sit accidens animæ intimum, atque ideo intestinum, vt plerisque illius essentia putetur. Differre autem illam ab animæ parte, quod facultas possit ab animæ substantiâ seiungi, pars verò nequeat. Hæc Fernelius: in quibus facultatem non satis appositè per vim & potentiam definit, quæ idem sunt, nec magis differunt quam ensis & gladius aut similia. Neque bene statuit facultatem separabilem esse: quia si facultas sit proprietas intima animæ, vt ille loquitur, quomodo ab eâ separari poterit? proprietates enim rerum à rebus seiungi nequeunt, vt

risibilitas ab homine. Nec valet quod obiicit idem Fernelius, vim & facultatem augescendi post vigorem ætatis confirmatum intercidere & aboleri: non enim abo-letur animæ aliqua facultas, sed illa perpetuo exerceri nequit materiæ, subiecti, vel instrumenti vitio: quemadmodum faber ligatus, vel sine ligno aut serrâ non secat: Magnes allio perunctus non amittit facultatem trahendi ferrum, sed ob contrarij præsentiam, illam exercere nequit. Des seni oculum vel corpus pueri, rursus in eo visionem acutam, & auctionem fieri animaduertes. Non ergo abierat aut perierat facultas illa auctrix vel visoria. Denique distinguendæ actiones à facultatibus: actiones enim sunt compositorum seu coniuncti, non componentium: ac proinde vt actio exerceatur, quæ nihil aliud est quam motus actiuus seu effectiuus facultatis in aliquâ corporis parte: non solum debet adesse anima suis facultatibus instructa, sed etiam recta organi ad agendum dispositio, sine quâ functio obiri nequit, quemadmodum recedente animâ, nihil eiusmodi partium dispositiones præstare possunt.

Cum igitur facultatem non esse ipsam animæ substantiam siue essentiam dixerimus; superest vt sit accidens proprium & inseparabile, per quod certas functiones in composito proximè exercet, Anima enim non est causa efficiens suarum potentiarum, sed subiectiua, quemadmodum ignis siccitatis & caloris: quibus mediantibus, vt reliquæ omnes substantiæ, per instrumenta accidentalia operatur. Atque hæc definitio probabilis & recipienda nobis videtur: quamuis multa etiam aduersus eam adferri possint: quibus omissis dicimus tantam esse inter facultates & functiones cognationem ac similitudinem, vt non sit opus eas variis tractationibus persequi & explicare, cum facultas sine functione, neque hæc sine illâ intelligi non possit. Notandum tamen, functionem seu actionem non solùm denotare vim quamdam & potentiam animæ, sed etiam partis alicuius ad id vel illud præstandum aptitudinem: quod si factum iam & completum permaneat, opus dicitur à Galeno, vt chylus, sanguis, caro; & similia. Istæ autem aptitudines partium ad aliquid agendum, vel concurrunt simul ad functionem illam exercendam, & tunc Medicis actionem habere dicuntur illæ partes similarem, organicam, vel ex vtraque mixtam, prout vel sola temperies, aut conformatio, aut vtraque necessario concurrunt ad illam obeundam: vnde partes omnes viuentis quatenus tales, actiones similares nutritioni subseruientes sibi proprias habent & insitas: secus verò in actionibus publicis, seu officialibus, quæ determinatam partis alicuius structuram consequuntur: nam verbi gratia ad hæmatosim intestina non actionem aliquam præstant, sed vsum tantum, vt per ea chylus deferatur: in oculo humor crystallinus propriè visionis author, reliquæ partes commodum & vtilitatem tantum ad visionem præstant. Vsus igitur ab actione distinguitur, quoniam actio in motu seu operatione consistit perpetua, nec sine illis intelligi potest: vsus verò etiam in otio partis positus est, imo in demortuis superstes aliquando manet, vt patet de cute ad tegendum totum corpus, & sic de reliquis: quæ tamen Galenus non ita accuratè distinxit, libris illis de vsu partium verè aureis; sed tam actionem quam vsum promiscuè vsurpauit.

Qvot sint facvltates. Cum facultatem siue potentiam dixerimus esse quid proprium & intestinum animæ, quæ sensus nostros omnes effugit: ideo facultatum differentias & numerum complecti non possumus, nisi ex varietate actuum, operum & obiectorum circa quæ illæ versantur. Medici igitur ista curiosius speculantes, cum viderent diuersos & multiplices in nobis actus seu functiones à tribus principiis seu instrumentis corporeis pendere potissimùm, & ex illorum bonâ & laudabili constitutione bene & laudabiliter perfici eiusmodi functiones, & quæcunque illis subseruiunt: ideo ex relatione illâ quam inter facultatem, partem, & functionem esse annotauimus, intulerunt triplicem etiam esse debere potentiam seu animæ nostræ facultatem, à quibus reliquæ omnes pendeant, & in varias subiectásque species distribuantur. Naturalis igitur, vitalis, & animalis facultas, tres sunt præcipuæ & generales potentiæ apud Medicos, quibus tota humani corporis œconomia constat & regitur: ex quarum concursu, & quasi aggregato vita nostra constituitur: vitalis enim κατ' ἐξοχὴν & per excellentiam ita appellata, cordi insidens, per arterias ceu canales quosdam calorem viuificum vniuerso corpori cum tenuiore sanguine & spiritu impertit: naturalis autem in hepate sedem habens præcipuam, per venas omnibus partibus alimoniam conuenientem præbet: animalis denique in cerebro tanquam arce residens, principem, sensificam, & motricem constituit: vnde

ex diuersitate instrumentorum præcipuorum & obiectorum bene videntur triplicem hanc facultatum diuisionem fecisse. Galenus tamen *lib. 1. de sympt. causis*, statim initio, duarum tantum meminit, naturalis scilicet & animalis, omissâ vitali: & *lib. artis paruæ*, dum testes inter partes nobiles reponit, facultatis generatricis authores, quartam videtur adstruere facultatem ab aliis distinctam. Ad hæc respondemus, Galenum aliquando in statuendo facultatum numero respexisse ad accuratam diuidendi legem, vt scilicet voluntarium inuoluntario opponeret. Cum itaque vitalis functio non minus quam naturalis vi & impetu naturæ fiat, non ex animantis arbitrio, ideo sub nomine naturalis tunc vtramque expressit, quamuis alibi & sæpius distinguat, quemadmodum distincta sua habent principia & munera. Quando verò testes facit partes principes, hoc non eo fecit consilio, vt nouam quamdam & distinctam facultatem stabiliret, sed vt eorum tantùm præstantiam & vtilitatem in propagandâ humani generis specie ostenderet.

Quod verò ad Aristotelem spectat, qui cum omnes animæ partes & facultates accuratè recensuerit, nullam tamen fecit vitalis facultatis mentionem, sed eam quæ à corde proficiscitur nullo discrimine altricem vocauit, & vitam cum nutritione idem esse putauit. Dicimus Philosophum, quia vnicum constituebat principium nutritionis seu viuificationis, vt ita loquar, nempe cor, ideo non debuisse facere distinctas facultates, nutriendi simpliciter & viuificandi: quemadmodum Medici, qui in animantibus perfectioribus sublimiorem quamdam facultatem ad actum nutritionis & conseruationis perficiendum agnoscunt, quæ in corde sita sit, primam illam alendi vim adiuuans, quæ ab hepate cum massâ sanguinariâ in totum corpus proficiscitur.

Has autem facultates statuendas esse & distinguendas ea docent ratione seu axiomate Medici: quod ea quæcunque sic comparata sunt, vt vnum lædi vel labefactari possit, aliis permanentibus, ea separata sunt & diuersa: atqui os, cartilago, naturaliter constituta, sensu omnino destituuntur, cum tamen viuant & alantur; lethargico autem sensus eripitur, paralytico motus, & tamen nutriuntur: ergo, inquiunt Medici, naturalis facultas ab animali manifestè discrepat. Sic vitalem ab animali distinctam esse id demonstrat, quod nobis dormientibus, aut feriantibus, cor tamen pulsat cum arteriis, nec sequitur voluntatis nostræ imperium.

Eodem modo vitalem à naturali differre ostendit pars ἀτροφίᾳ laborans, aut totum corpus, vt in marasmo, quod iam alimenti defectu contabuit, viuit tamen, per vitalem scilicet facultatem à corde, quæ adhuc illam tuetur & conseruat. Contrà veneno aut peste, manifestissimè per syncopes, palpitationes & similes affectus, videmus ruere & quasi suffocari viuificam illam facultatem aliis permanentibus saluis, aut vix in suâ essentiâ læsis. Deinde si ex priuatione dignoscantur habitus: nullus est qui non videat, malè affecto hepate corpus non nutriri, aut male nutriri: cerebro læso sensum & motum lædi: patiente corde vitalem hanc, quam ita lubuit Medicis appellare, primo & præcipuè labefactari: necnon adhibitâ istis partibus remedia, si feliciter vsurpentur, facere ad restitutionem eiusmodi functionum. Itaque non dubitant de adstruendo illorum numero & differentiis, quidquid Philosophi aduersus hanc doctrinam argutentur. Sed vt clariùs hæc pateant, agendum adhuc de principiis & instrumentis harum facultatum.

QVÆ SINT FACVLTATVM ISTARVM PRINCIPIA ET INSTRVMENTA IN CORPORE. Magna est inter Aristotelem & Galenum controuersia de sede seu instrumentis istarum facultatum in corpore: Aristoteles enim, Auerrhoes & qui eos sequuntur, cor omnium facultatum fontem & principium statuunt, à quo in reliquas omnes partes demandentur. Galenus verò cum Platone, Hippocrate, & totâ Medicorum factione triplex faciunt illarum principium, vt iam annotauimus. Quod Auicennas *fen. 1. lib. 1. doct. 6.* ita conciliare nititur: *Sunt*, inquit, *de sententiâ Aristotelis omnes virtutes in corde, vt primâ radice: cæterum manifestæ fiunt in aliis membris: animalis scilicet virtus manifestatius est in cerebro, radicaliter in corde: quemadmodum de sententiâ Galeni visiua virtus in cerebro est, vt primo fonte, tamen in oculis elucet, propterea quod sunt ad videndum commodum instrumentum.* Hæc Auicennas. Sed meo iudicio præferendum est hic consilium Auenzoaris, qui post adductas vtrinque rationes, concludit tandem, melius esse Medico credere, membra quoad virtutum sedem plura esse: quoniam illis ægrotantibus labefactentur facultates, bene valentibus rectè habent, medicamentáque illis, non semper cordi sunt imponenda.

Galenus igitur, vt ostendat tria esse facultatum principia, procedit præcipuè ex φαινομένοις, rei euidentiâ ac sensuali demonstratione, quæ per anatomen comparatur. Facultas enim, inquit, ibi posita est, vbi propria sunt illius organa, & vnde partes deferentes talem vim aut materiam per totum corpus, oriuntur. At ex cerebro nerui cum sensu & motu: ex hepate venæ cum conuenienti & alibili materiâ: ex corde arteriæ cum spiritu & calore copioso: ergo tria talia sunt constituenda principia, cum multa impediant ne possit fieri vnum tantum in corpore hominis principium: nempe varietas istarum facultatum, quæ vt commodè functiones exercerent suas, egebant diuersâ temperie, & conformatione, necnon situ, quæ in vnico reperire membro erat impossibile: Deinde non erat tutum ex vnicâ parte omnia functionum instrumenta deducere, venas, neruos & arterias: periculum enim erat vel ruptionis ob tantorum vasorum pondus; aut certè distributionis minus accommodatæ, & functionum perturbationis, quemadmodum videmus hominem πολυπράγμονα & multis negotiis implicitum minus commode illis perfungi. Natura itaque ordini & pulchræ rerum administrationi addicta, melius multò hæc munera pluribus distinctisque partibus attribuit quam vni, per quam non ita commodè ea præstare poterat.

Neruos igitur tam sensorios quam motorios à cerebro & spinali medulla oriri, non à corde: satis conuincit tum ipsa substantiæ ratio (medulla enim seu pars nerui interior, cerebri medullæ: duplex nerui tunica duabus cerebri meningibus manifestè respondent) tum ipsa partium continuitas & dissectionis ratio, quam si, vt his temporibus exercetur, agnouisset Aristoteles, non dubitamus quin ipse fibris quibusdam & membranulis in corde ad particulares vsus comparatis deceptus, idem nobiscum recepturus esset. Adde quod si sensus & motus cum neruis è corde emanaret, oporteret neruis obstructis, compressis, aut ligatis partes eas quæ cordi, non cerebro propinquiores essent, illæsas permanere, alias verò sensu & motu destitui. At contrarium apparet perpetuò, nempe in eiusmodi neruosarum partium affectibus, quæcumque ad cerebrum magis accedunt, illas magis influxum eiusmodi facultatum recipere: quoniam scilicet in eo, non in corde sedem suam habent. Pungatur neruus in quacunque corporis parte, videbimus primò partem illam conuulsiuo motu agitari versus suam originem, & si malum perseueret, alias in consensum rapere, facto semper progressu, donec ad cerebrum peruentum sit, velut primam neruosæ istius propaginis radicem.

Venas etiam è iecore, non corde oriri, ibique præcipuam illam functionem αἱμάτωσιν dictam exerceri, manifestissimæ & inexpugnabiles rationes conuincunt: quarum prima peti potest ex nutritione fœtus in vtero, qui alimentum ex materno sanguine excipiens per vmbilici vasa, duas habet arterias, vrachum & venam in medium hepatis sinum implantatam; quod natura non fecisset, nisi hepar deinceps sanguini conficiendo, & venis sustinendis dicatum fuisset. Præterea radicatio illa venæ portæ & cauæ, qua totum hepatis parenchyma veluti fibris refertum est, nonne ostendit ibi fixam esse positamque earum originem, vt & diuisio venæ cauæ in ascendentem & descendentem velut ramos, quæ statim post exortum ab hepate contingit? Et cum omnia primæ regionis viscera in abdominis cauo contenta, recipiant tantum propagines venæ portæ, quæ hepati est manifestè continua, nullo modo ad cor perueniens, quis dicet materiam alibilem ex corde ad eas deriuari? An non sunt multa animalia, ipsomet teste Aristotele, *lib. de partib. animal.* quæ carent dextro cordis ventriculo, vt quæ pulmonibus sunt destituta; ergo in illis dexter iste ventriculus non erit origo venarum, cum tamen rei communis commune debeat esse principium. Sed contemplemur venam cauam ascendentem in dextrum cordis ventriculum, vt apertè pateat, eam non ab eo oriri, sed in illud inseri: nonne ostiola seu valuulæ eius orificio annexæ, sunt ita comparatæ, vt ingressui foris intrò quidem pateant: occludantur autem egressui intus foras, ne quicquam inde elabatur? At hoc non debuit esse, si quidem cor sit venarum radicatio, & materiæ alibilis fons: nam exitui eiusmodi humorum maximè externa orificia cordis patere oportuisset, vt per totum corpus deferrentur: Adde quod substantia illa iecoris concreto sanguini simillima, multo accommodatior existit ad αἱμάτωσιν suscipiendam, quam cordis ex duro ac sicco admodum parenchymate constituti. Quâ de causâ prudens nostri Opifex circa hepar apposuit partes illas, quæ depurandæ huic massæ sanguinariæ fuerunt destina-

tæ, vt fellis cystidem, lienem & renes: cum venis illis ad anum pertingentibus, quas hæmorrhoidales vocant, vt illius tam plethora, quam cacochymia commodius vacuaretur.

Certum itaque sit hoc & ratum apud Medicos, tria esse principia seu partes principes, in quibus anima velut commodis ἐργαστηρίοις & instrumentis tres illas primas, & principes facultates exercet, & in totum corpus, cum certâ materiâ siue subiecto, quod spiritum superiori vocauimus tractatione, demandat: nam, vt eleganter annotauit Galenus *lib. de placitis*, Peripateticorum argumenta pro adstruendo cordis principatu & monarchiâ, nihil aliud concludere possunt, quam illud esse caloris influentis & viuifici fontem, ad suscitandas omnes animæ functiones necessarij, quod Medici lubenter concedunt: reliqua verò velut absurda & ἀντοψία repugnantia reiiciunt.

An istæ facultates, et quomodo a suis principiis in totum corpus influant: quemque sibi usum inuicem præstent.

Vnicam esse animam, tribus præditam facultatibus, quas in principibus illis corporis partibus exercet, superior confecit demonstratio: an verò & quibus modis istæ facultates influant in reliquum corpus, iam est videndum. Non enim sibi solis natæ sunt eiusmodi partes, sed toti: nec ab animâ solæ informantur, sed vniuersum corpus viuens, & varias actiones illius vi & imperio exercent. Dicet aliquis: cum anima sit tota in toto suis facultatibus instructa, quæ ab eâ sunt inseparabiles, cur non vbique actiones omnes istas promiscuè exercet? Responde, animam quidem ex parte sui aptam esse, vt vbique functiones istas obeat, sed instrumentorum defectu non posse, quæ ideo natura illi non solum in certis & primariis partibus comparauit, sed etiam in reliquis per ductus quosdam & quasi canales diuisit, quibus interceptis labefactari & perire solent: quamuis nullum secundum propriam essentiam affectum membra ista secundaria suscepisse videantur. Plures enim quotidie obseruamus, quibus ob solam venarum obstructionem partes ἀτροφίᾳ laborant, vel ob vulneratos aut collisos neruos, in spinalis verbi gratia medullæ exortu, pes vel manus obtorpescunt. Quæ liquido demonstrant, aliqua esse in nobis membra velut fontes, ex quibus propria harum facultatum auxilia defluant in alias, prout aptæ natæ sunt illa suscipere, & ad certas actiones comparatæ sunt.

Hæc igitur vis seu facultas animæ imperio seu assistentiæ principij iuncta, cùm demandetur in reliquas partes per certos ductus à nobis commemoratos, debuit in certo subiecto seu materiâ fluxili, permeabili & tenuissimâ deferri, vt cito totum interiectum spatium, quoties opus erat, emetiri ac peruadere posset. Hoc autem subiectum seu materiam esse spiritum, eúmque triplicem, naturalem, vitalem, & animalem, prius in tractatu spirituum ostendimus: etenim si ἐνεργητικῶς tantum, virtualiter & irradiatiuè, vt loquuntur, hic influxus fieret: cur natura tam curiosè eiusmodi cauitates & continuos ductus fabricata esset, cum qualitatis & virtutis diffusio possit facillimè per quodcumque corpus annexum seu obuium fieri? quemadmodum radios solares vndiquaque per aërem, aquam, terram & similes mundi partes dispergi videmus. Illos igitur comparauit, vt tanquam per tubulos materia hæc spirituosa conuenienter deferri, ire ac redire per iustas & patentes vias posset.

Tres itaque isti spiritus cum suis facultatibus & potentiis, vndiquaque sparsi mutuam sibi operam & vsum præstant: naturalis enim cum sanguine in singulas partes delapsus commodam partium nutritionem, temperiem & incrementum promouet: vitalis exsuscitat & intendit vim functionum illarum insitarum, & disponit ad sensum & motum: quemadmodum sensifica & motrix, percipiens quæ vtilia sunt aut inutilia ad ea persequenda vel euitanda, vim excitat, robur corporis confirmat, & facultates omnes perficit. Vnde prudenter factum est à naturâ, vt vbique tria illa instrumenta, nerui, venæ, & arteriæ coniuncta sint. Certè inter venas & arterias tanta est connexio, vt non solum eiusmodi vasa pluribus in locis per oscula patentissima coëant, sed etiam in continuo illo ductu suas habent συμφύσεις & ἀναστομώσεις à Galeno annotatas, quibus materiæ istæ hinc inde transferri & commeare possunt. Sic per febres sectâ venâ refrigeratur cor, quia arteriæ venis per ista oscula coniunctæ sunt: Vnde etiam Hippocrates totum corpus confluxile & conspirabile esse scripsit. Præterea facultates istæ ita concurrunt, vt irascibilis in corde posita, condita videatur in rationalis subsidium

dium quæ cerebro insidet, aduersus concupiscibilem hepati insitam, velut canis quidam contra agrestem feram, inquit Galenus 6. *de placitis*. Nam cum cupiditas nobis sit indita, vt sine voluptatibus non viueremus, si quidem illa fiat intemperantior, tunc ratio sedare debet illius impetum. adiuta vi illâ θυμικῇ, quæ respuat fœdas istas & immundas voluptates: quemadmodum ratio sæpius irascibili fert assensum, vbi vindictâ opus esse iudicarit: & sic de reliquis animæ nostræ functionibus: ad quarum peculiarem magis tractationem nunc accedimus.

NATVRALIS FACVLTAS ET EIVS SPECIES. Animam nostram velut superiorem quamdam formam, inferiorum vires & facultates includere prius docuimus. Itaque vegetatricis, quæ est in plantis; & sentientis, quæ in brutis conspicitur, potentias omnes obtinet: quarum descriptionem iam aggredimur, ducto à vegetante exordio, quæ in homine naturalis facultas appellari solet. Tot igitur erunt naturales istæ in nobis potentiæ, quot vegetatrices in plantis, procreatrix nempe, auctrix & altrix, quæ sigillatim sunt Medico considerandæ. De procreatrice ergo cum sequenti tractatione fusè acturi simus, quatenus ad hominem spectat: nunc tantum dicamus esse eam vim animanti insitam sibi simile generandi: eiúsque actionem seu actiuum motum esse substantialis formæ in materiâ acquisitionem, siue progressum ad formam. Hæc igitur facultas semini vtriusque parẽtis inhærens, dum in substratam sibi materiam agit, necessariásque & præuias excipiendæ formæ dispositiones inducit, non solum illam alterat, sed etiam in conuenientem naturæ suæ ac speciei figuram conformat: vnde duæ exurgunt procreatrici subiectæ potentiæ, immutatrix scilicet & conformatrix. Illa primis & elementaribus qualitatibus, calore potissimum analogo & quasi cœlesti vtens, semen & sanguinem menstruum, subiectam homini generando materiam immutat in qualitatibus tam primis quam secundis, vt ex ea os, neruus, vena, arteria, & quælibet partium fiat: vnde tot particulares istæ facultates immutatrices recensentur, quot sunt partes similares, ossifica, neruifica, venifica, & sic de reliquis. Conformatrix verò, quam Auicennas non ex sponte suâ, sed ex præcepto creatoris sui agere eleganter scripsit; immutatam iam hanc materiam artificiosè effingit, vt congruentem figuram, situm, compositionem, cauitates, soliditates, asperitates, læuitates, apophyses, epiphyses & cætera huiusmodi disponat ad cuiuslibet partis constitutionem, actioni scilicet & vsui idoneam. Hæc etiam diuiditur pro diuersitate partium organicarum.

Auctrix verò facultas, quam Auicenna crescitiuam appellat, est quâ corpus accrescit in omnem dimensionem: actio enim eius quæ est auctio, est solidarum animalis partium, quarum prius fuit generatio, ampliatio in longum, latum & profundum, formâ propriâ & continuitate priore seruatâ: & hoc est quod vocat Aristoteles augeri secundum formam: Hoc autem est solius naturæ opus, non artis, quæ tantum demit longitudini, quantum verbi gratia tribuit latitudini, & contra. Auctrix hæc facultas ita vtitur nutricis operâ, vt citra illius opem compleri non possit: ídque aliquos mouit, vt eamdem esse facultatem dicerent: propterea quod virtutes diuersæ diuersarum operationum oportet vt sint: sed augentis (inquiunt) nulla est propria actio diuersa à nutritione: nam cum tantum reparatur ex alimento confecto, quantum quotidiano effluuio perierat, nutritur corpus: cum plus reponitur, augetur: sed plus aut minus reparari non variat actionis speciem: quare neque virtus erit diuersa auctrix à nutrice. Nos verò existimamus bene & apposité à Galeno has facultates distingui, quas tamen sibi mutuò subseruientes appellauit: tum quod auctrix non habet idem obiectum atque altrix: altrix enim versatur circa alimentum: auctrix verò circa ipsas partes solidas, quas illa in omnem partem effert atque dilatat, vt nutrix illis ita diffusis alimentum apponat, affigat & assimilet, non tantum quantum deperiit, sed etiam copiosius: tum quod multi crescere & augeri videantur, qui paruâ admodum nutricatione vtuntur, vt patet in pueris & adolescentibus morbo detentis: contra multi lautè & opiparè viuentes, pingues & saburrati, non tamen proceritatem eam attingunt quæ homini decentior est: quare existimanda est auctrix non esse maior aut minor nutricatio, sed distincta facultas, vt & à procreatione, in quâ fit ad nouam substantiam progressus; in accretione ad molem tantum & amplitudinem: siquidem quod gignitur nondum est, nec certam obtinuit speciem: quod augetur, formam suam adeptum est perfectam, sed non complementum dimensionis suæ. Itaque sic inuicem sibi hæ facultates inseruiunt, vt quod procreatum est, augeatur ad certam & determinatam magnitudinem: quod auctum est, nutritione,

tione, & alimenti appulsu conseruetur.] Nec minus procreatrix facultas aliis etiam duabus ancillatur; nam & dentes in infantibus, necnon aliquando in adultis de nouo producuntur: Et Galenus in capite arteriam satis insignis magnitudinis vidit regeneratam: quemadmodum in cauo & profundo vlcere implendo, venæ & arteriæ capillares recuperantur, vnde est via ad nouæ carnis generationem. Sic facultates istæ tres & sibi mutuas præstant operas, & inuicem distinguuntur.

De nutrice igitur peculiarius acturi, dicamus nunc nutritionem contingere, quando nutrimenti cum nutrito perfecta fit assimilatio, hoc est, cum quod in nutrimenti specie affluit, omnibus corporis, quod nutritur, partibus solidis apponitur, affigitur, assimilatur, sine vllâ tamen ampliatione: succus enim omnem animalis partem nutriturus, vbi à vasis excidit, ceu ros quidam per totam partem nutriendam dispergitur, mox apponitur seu adiungitur: deinde siccitatem sufficientem ac lentorem à calore natiuo adeptus, agglutinatur, coalescit, & vnitur. Ad hoc opus perficiendum vtitur facultas nutrix auxiliariis quibusdam & administris facultatibus, quas Galenus quaternario numero inclusit *variis in libris*, & vocat ἑλκτικὴν, κατεχοῦσαν seu καθεκτικὴν, ἀλλοιωτικὴν, ἐκκριτικὴν vel ἀποκριτικὴν id est tractricem, retentricem, alteratricem, & expultricem. Cum enim nutritio, vt iam dictum est, fiat mutatione materiæ alimentariæ in substantiam illius quod nutritur, & ad hanc mutationem, nihil opus sit quam tractione eius quod est vtile, tracti retentione, retenti mutatione, & partis inutilis, qualis necessariò in quauis concoctione separatur, expulsione: constat quatuor solummodo esse virtutes naturales nutrici ministrantes.

Attractrix quidem conuenientem succum allicit ad ipsius partis nutritionem (quod cuilibet parti commune est, alimentum sibi familiare trahenti, nunc per fibras rectas, vt in ventriculo: nunc à solo partis temperamento, vt in reliquis propriè partibus) vel etiam ad eius delectationem & voluptatem, ἀναζωπύρησις vocant Græci: veluti os vteri semen, vesicula bilem flauam ex iecore fruendi & voluptandi, vt ita loquar, causâ allectat & attrahit. Retentrix attractum familiarem succum, quoad vsque absoluta fuerit coctio, retinet, si alimentum sit: si excrementum, donec quantitate distendat, aut qualitate acri vel mordaci partem, verbi gratia intestina aut vesicam, offendat. Hæc vt cæteræ facultates, omnibus inest nutriendis partibus: apertius autem apparet in partibus magnam cauitatem habentibus, vt ventriculo, vtero, vesicis: in hisque villis obliquis maximè iuuatur: in reliquis partibus est obscurior, atque in earum sita temperamento. Concoctrix verò substantiam in parte retentam, si parti in quanto & qualitatibus fuerit proxima, & magnam cum eâ cognationem habeat, citissimè alterando parti ipsi assimilat, vt ex sanguine caro mox efficitur: si verò magis à partis temperie fuerit remota, illam per omnes medias qualitates prius immutat. Verbi gratia os durum, album, frigidum, ex sanguine humido, rubro, & calido, vno & eodem impetu fieri non potest, sed multis in medio alterationibus & mutationibus opus est, quas facultas ista concoctrix exequitur, idque proprio cuiusque partis temperamento. Expultrix autem ea, quæ peruinci, percoqui, perfecte alterari, & cum nutriendo similitudinem recipere non potuerunt, expellit & deturbat, vbi partem quæ ipsa vel coquendo vel trahendo secreuit, ceu onere alieno grauant, & quantitate distendunt, vel acri qualitate molesta sunt. Expulsio tractioni contraria sæpe fit per eosdem meatus, vt deglutitio & vomitus per gulam: vtitur tamen fibris potissimum transuersis, in partibus quibus hæ reperiuntur, & quæ publico funguntur munere: in aliis ipsâ temperie, vt iam dictum est.

Dicet aliquis, plures aliæ recensentur apud authores clarissimos, præter istas quatuor facultates, quarum nunc meminimus. Auerrhoes enim 7. *Physicor. cap.* 10. existimat esse quinque, addens superioribus secretricem: cuius sententiam confirmat Auicennas 3. *lib. canonis*, dum de paruitate hepatis agit, & causas anasarcæ enarrat. Galenus etiam alterius facultatis præter has videtur meminisse 1. *de sympt. causis*, vbi causas naturalis famis recensens, ait primò venas exinaniri: deinde appetere naturali appetitu: post trahere sugendo ex ventriculo: ex cuius suctus sensu excitatur animalis appetentia, quam famem appellat. Appetentia enim quæ in ventriculo est cum sensu, animalis: quæ in venis sine sensu, naturalis dicitur. Oportet igitur naturalibus instrumentis cum appetant naturaliter, suam inesse appetendi facultatem, vt actionum numero par sit facultatum numerus. Præterea habet hæc facultas suas læsiones, vt ipsemet Galenus docet *libro sexto de locis affectis*, *capite tertio*. Diabetes verbi gratia fit ob debilem & infirmam renum retentricem:

ſed inexhauſta illa quæ eſt in hoc affectu, naſcitur ex nimiâ naturali renum appetentiâ: ita vt ſerum ad ſe copioſius attrahentes ventriculum exhauriant & exſiccent, ſitimque in eo concitent. Quare appetendi facultas naturalibus addenda videtur. Idem Galenus 4. *Aphor.* ſecretricem addidit, cum inquit, ſiquidem præire oportet coctionem, ſubſequi verò ſecretionem, demum euacuationem. Sed & *in* 1. *de facult. natur. cap.* 12. cum docuiſſet concoctricem in venis ac membris eſſe, ſecretrice opus eſſe ait, vt ea quæ ſuperflua ſunt, poſſit expellere. *In* 3. *autem de ſympt. cauſis cap.* 1. meminit Galenus non ſolum ſecernentis quam διακριτικὴν appellat, ſed etiam diſtribuentis ſiue ἀναδιδομένης: ibique docet ſymptomata quæ ex illarum actionibus vitiatis exoriuntur: vt atrophia fit diſtributionis, icterus ſecretionis defectu. Itaque cum iſtæ, & ſua patiantur nocumenta, & longe aliud ſit, deducere alimenta per corpus & excrementa ſeparare, vt excludantur; quam trahere, retinere, coquere & expellere: ratio ipſa ſuadere videtur has virtutes ab illis eſſe diuerſas. Præter iſtas omnes ſunt qui adhuc alias inuehunt, vt apponendi, affigendi ſiue agglutinandi, & aſſimilandi, quas etiam ex actionibus conſtituunt: ſic enim affictricis facultatis, vt ita loquar, neceſſitatem demonſtrant. Vt nutriatur corpus, non ſatis eſt, vt quod nutriturum eſt, trahatur, retineatur, alteretur, & pars illius inutilis excludatur; niſi id quod retinetur, affigatur nutriendæ particulæ: At affigendo membris cibo reliquæ facultates non ſufficiunt: hoc enim maxime efficeret retentrix: tractio tamen verſus partem, longaque in illâ retentio, vnionem tantum facere poteſt: quæ vnio ex Gal. 1. *de facult. natur. cap.* 11. non eadem eſt cum hac affigendi facultate, quod probat exemplo hydropis: in anaſarca enim praua fit nutritio, quia etſi appoſitio ſiue vnio ciborum fiat, tamen interuentu aquei humoris non affiguntur. Ergo affigendi actio eſt propriæ facultatis, & ab aliis diuerſæ.

Hæc argumenta, quamuis probabilitatem aliquam habeant, non tamen efficiunt vt plures ſint naturales facultates miniſtrantes, præter illas quatuor à nobis recenſitas. Atque vt illis breuiter ſatisfaciamus, ad id quod primò obiiciebant, dicimus, appetitum quidem naturalem ſingulis naturalibus inſtrumentis ineſſe, eius, quod ſibi ſecundum propriam cuiuſque naturam conueniens eſt. Sed tamen cum propter finem operari & illum appetere, inſitum ſit etiam inanimatis, in quibus facultates naturales non ſunt: non magis indigent membra facultate diſtinctâ ad appetendum alimenta, quam terra vt deſcendere, ignis aſcendere appetat. Ad id quod ſecundò adferebant, dicimus facultates illas, diſtributricem ſcilicet & ſecretricem, non eſſe alias facultates à quatuor prædictis diſtinctas, ſed operationes quæ conſequuntur ad opus aliarum. Nam cum diſtributionem alimenti in corpus vniuerſum fieri, aliis membris expellentibus, iis ſcilicet quibus redundans eſt ſuccus; aliis trahentibus propter indigentiam, ex ipſo Galeno conſtet: non admodum nos commouebit, ſi diſtributionem aliquando nominet. Fuerit enim facile dicere hanc non eſſe ab aliis diuerſam, ſed ad alias reduci, non minus quam ſecretricem. Nam cum concoctio omnis ſeparet excrementa ab alimentis, & membra vim habeant trahendi cum delectu vtilia, reliqua expellendi: quâ amplius facultate ſecretrice eſt opus? An non iſtas operationes neceſſariò conſequitur ſecretio? Et vt ſecretricem facultatem nullâ ratione neceſſariam eſſe exemplo appoſitiſſimo declaremus: Ponatur pars linei panni in vino aquâ mixto, cuius extremum propendeat aquâ prius madefactũ: tota aqua guttatim exibit relicto ibi vino ob ſimilitudinem tantum & grauitatem, quamuis ibi non ſit facultas illa ſecretrix, ſed ſolum attractrix rei conuenientis. Longè igitur minus erit neceſſaria in animalibus.

Quod verò dicunt Galenum & Auicennam eam in iecore conſtituere; verum quidem eſt: ibi enim ponunt cauſas hydropis apparentes, & cum in talibus appareat plerumque vrina ſanguinea, quæ fit ex debilitate concoctricis iecoris, cum debilitate concoctionis renum (per primam enim fit difficilis ſeparatio, per ſecundam non fit ſeparatio) & cauſa debilis coctionis in iecore per accidens fit plerumque debilitas retentricis: ideo ne dicant tot cauſas, ponunt vnum effectum, nempe ſecretionem, pro pluribus cauſis, nempe facultatibus illis læſis. Ad id quod vltimò adferunt de facultate agglutinante ſeu affigente, reſpondemus, hanc operationem non pendere ab aliquâ facultate particulari, ſed dicendum eſt varios eſſe gradus & perfectiones coctionis, quæ ſuis ita nominibus à Galeno & aliis, aliquando facilioris doctrinæ causâ diſtinguuntur: quamuis reuera ſub illis contineantur. Et ſic remanet quaternarius ille numerus potentiarum facultati naturali inſeruientium, ad varia illa opera ſufficiens.

VITALIS FACVLTAS ET EIVS SPECIES. Vitalem à naturali & animali diuersam in perfectis animantibus, distinctamque esse facultatem superius iam docuimus: eamque in corde innati caloris & influentis fonte collocauimus. Huic ergo facultati, quam alij θυμοειδῆ & παθητικὴν appellant, tribuuntur affectiones seu animi nostri pathemata, vt lætitia, tristitia, spes, desperatio, confidentia, metus, verecundia, amor, odium, inuidia, ira, furor & cætera eiusmodi: quæ in corde ideo fieri dicuntur, quoniam, si fuerit boni apprehensio, consecutione quadam & colligantia facultatum & cordis, sequitur illius & spirituum dilatatio & ad exteriora expansio: sin verò quid mali perceptum sit, eorum coarctatio & quasi auersio: vnde materialiter in corde; in cerebro verò formaliter fieri eiusmodi passiones dicunt Philosophi. Ira enim verbi gratia quamuis formaliter designet actum quo appetimus seu ferimur ad vindictam: materialiter tamen refertur ad feruorem seu ebullitionem istam sanguinis circa cor, quam sequitur sensibilis in corpore mutatio: & sic de reliquis, quibus relictis, vtpote quæ in Hygieine curiosius tractantur, duas tantum persequemur actiones vitalis facultatis, ad caloris viuifici conseruationem maximè conferentes, pulsum nempe & respirationem, quæ illi subseruientes & administræ dicuntur.

Pulsus igitur & respirationis tres censentur continentes causæ, hoc est quæ alterari aut mutari non possunt, manente effectu integro & immutato: hæ autem sunt facultas, instrumentum & vsus. Quod ad vsum spectat, ille omnino similis est tam in pulsu quam respiratione: reliquis verò duabus differunt, facultate scilicet & instrumentis: etenim respirationem conseruare calorem natiuum, feruorem temperando, spiritus vitales reficiendo, & fuliginosa excrementa educendo, ex eo probatur, quia exhausto spiritu per labores, aut caliditate cordis auctâ ob quamcumque causam, statim fit respiratio maior, velocior & crebrior: & si quis priuetur inspiratione, vt in suffocatis, cordis calor ob nimiam inflammationem, vel excrementorum illorum retentionem extinguitur. Pulsus etiam eumdem esse vsum, constat, quia quæcumque causa (vt ira, exercitatio nimia, crapula) permutando vsum permutat respirationem; atque etiam similiter pulsum, ad easdem differentias magnitudinis, celeritatis, crebritatis, aut contrariarum. Quare idem est vsus pulsus atque respirationis: ita tamen vt quod respiratio soli præstat cordi & pulmonibus, id pulsus reliquis omnibus membris præstet, per quæ arteriarum propagines sunt disseminatæ; sitque cordis motus & arteriarum multo velocior, quam thoracis: quinquies enim pulsant arteriæ & cor per vnicam thoracis contractionē, & dilatationem: vtraque enim istarum actionum constat dilatatione & constrictione: quas in respiratione inspirationem & expirationem, in pulsu systolem & diastolem appellamus; cum duplici quiete, vnâ quidem internâ, quæ inspirationem & systolem sequitur: aliâ vero externâ, quæ fit post expirationem & diastolem.

De facultate autem & instrumentis quibus fit respiratio maior est controuersia. Quidam enim putant à naturâ tantum, id est naturalibus instrumentis fieri: Alij verò voluntatis imperium omnino sequi: Tertia denique est opinio eorum qui putant ab vtraque pendere: ita vt sit mixta actio, partim ab animali, partim à vitali dependens. Qui anhelitum purè naturalem esse existimant, illi non satis aptè suam probare possunt sententiam: etenim contra eorum opinionem facit elegans Galeni ratio, quam habet *lib. 2. de motu musculor.* vbi sic ait. *Ea quæ cum facta iam sunt sedare potes, si vis, & cum nondum sunt facta, facere, voluntaria sunt. Si ergo præter hæc citius aut tardius, crebrius aut rarius ea faciendi potestatem habes, manifestum est actionem eam seruire voluntati.* Quod ipsi respirationi contingit beneficio diaphragmatis & musculorum thoracicorum, vt ipsemet confirmat barbari cuiusdam serui exemplo, qui compresso sponte anhelitu extinctus est. Quod verò illi dicunt respirationem esse motum purè naturalem, propterea quod nobis dormientibus, quo tempore cessant animales actiones, fit respiratio, parum vrget: nam inter dormiendum, quædam fit motuum voluntariorum interceptio, sed non integra, quia tunc videmus multos loqui, brachia iactare sæpissimè, imo etiam aliquando dormientes ambulare, vt de seipso Galenus narrat: quare nihil vetat per somnum etiam influere sufficientem in thoracis musculos vim animalem, qua eiusmodi actio tantopere ad vitam necessaria exerceatur.

Non etiam esse purè animalem respirationem, illud demonstrare videtur, quod principium motus actionis istius non tantum pendet à cerebro & musculis thoracis atque aliarum partium, de quorum numero inter veteres & recentes Anatomicos controuertitur: sed etiam à corde & pulmonibus. Hoc est efficientem causam actio-

 nis

nis istius non simpliciter esse voluntariam, vt videtur voluisse Galenus; sed per organa etiam naturalia perfici. Nam quemadmodum concedit ille calorem cordis causam esse respirationis vt finem, & animalem vitali hîc subseruire: sic etiam nos putamus pulmones non tantum consecutione quadam & vacui fugâ ad thoracis motum agitari, sed potius naturali motu, qui non solum in illis, sed & in cerebro, ventricuo, & aliis partibus sensibiliter reperitur. Vel certè dicamus, naturam calidi esse quemcunque humorem attollere, & in maiorem molem diffundere. Ideo sanguinem illum arteriosum cum spiritu copiosissimo, qui in cordis sinubus continetur & feruet, non solum cor ipsum dilatare, vnde fit pulsus: sed & pulmonem, vnde fit respiratio: factâ scilicet in eum continuâ illius deriuatione per vasa cordis patentissima: Amplificato sic pulmone necesse est thoracem dilatari, & aërem externum intromitti in asperam arteriam, quæ inspiratio vocatur: vnde subsequitur pulmonum humorisque in illis feruentis refrigeratio, quæ causa est diminutionis & quasi contractionis illorum: quemadmodum videmus in ollis feruentibus iniectis aliquot frigidæ guttulis contingere. Desidente itaque & contracto pulmone necesse est inspiratum aërem reddi, quæ expiratio vocatur: vnde patet calorem cordis non tantum esse finalem respirandi causam, ratione vsus; sed etiam principium, vnde motus & agitatio illa pulmonum contingit: ac proinde mixtam esse hanc & quasi mediam actionem, quæ à duplici facultate efficienter pendeat: quemadmodum excretionis fœtus, vrinarum, & fæcum: quas cohibere quidem possumus ad tempus, ratione musculorum; vrgente tamen motu naturali illas exercere etiam inuiti cogimur: sic in respiratione postquam clauso ore & naribus illam cohibueris paulisper, cogeris tandem os aperire & aërem externum maiore solito impetu haurire ac reddere: quia vincitur à naturali motu voluntarius motus. Vnde suspecta semper mihi fuit serui illius barbari historia apud Galenum, quem scripsit ad suffocationem vsque spiritum cohibuisse: non enim sufficit constantia voluntatis in spiritu cohibendo, sed vires sunt ad extremum necessariæ, quæ resistere possint motui naturæ contrario. Ex cuius rei intellectione patet, quomodo per paralyses aut apoplexias pereunte per totum corpus sensu & motu, permaneat tamen aliquantisper respiratio, quia non solum animali opera, sed etiam cordis vi & pulmonum absoluitur. Nam quod respondet Galenus, summam respirandi necessitatem tunc excitare neruorum vim ad agendum, quamuis in aliis partibus perierit, non satisfacit: quoniam abolito in illis sensu; ita vt siue pungas, siue vras, non percipiant, quomodo sentire poterunt respirandi necessitatem? Est ergo melius respirationem ad cordis motum partim referre eâ quam attulimus ratione: sic enim commodius respiratio ad vitalem facultatem, velut eius quædam species, reduci poterit.

Σφυγμικὴ autem siue pulsatoria vis purè ab insito cordi motu dependet extra voluntatis nostræ imperium; quod continuitate quadam & facultatis influxu arterias per totum corpus disseminatas mouet & agitat ad fouendum in illis calorem natiuum, vt diximus, & excludendas fuligines, quæ ex singulis coctionibus emergunt: & pro varietate vsus istius aucti vel imminuti ad varias permutatur differentias velocitatis, tarditatis, frequentiæ, raritatis, & similium, quas Galenus tam accurate libris huic rei dicatis persecutus est, vt non sit opus de pulsuum hic differentiis agere. Quod spectat autem ad motum illum cordis continuum, qui tamdiu perseuerat, quamdiu animal est in viuis: non solum ad calorem & spirituum agitationem cum Aristotele illum censemus referendum; sed etiam ad vim & animæ proprietatem contrahentis & dilatantis illud indesinenter, ob præsentiam obiecti siue necessitatis perpetuæ: quemadmodum partes mouet per interualla, & quoties opus fuerit, etiam sine musculis, vt cerebrum, ventriculum, vesicam, vterum & similes. Vtrum verò dilatato corde distendantur etiam arteriæ, vel contra, & alias multas quæstiones, hic pertractare non est nobis propositum, sed ad reliqua pergere, quæ huic nostro instituto sunt magis accommodata.

Facvltas animalis et eivs species. Animali facultati tanquam generi duas subiicit virtutes Auicenna *fen. 1. lib. 1.* Comprehensiuam scilicet & Motiuam: Comprehensiuam rursus diuidit in comprehensiuam manifestè, & comprehensiuam occultè. Cõprehensiuam manifestè vult esse sensibilem, quæ sit genus quoddã quinque virtutum videndi, audiendi, odorandi, gustandi & tangendi: Comprehensiuam verò occultè, vult esse interiorem cerebri facultatem, sub quâ quinque alias virtutes statuit, nempe sensum communem, phantasiam, cogitatiuam seu imaginatiuam, existimatiuam & memoratiuam. Galenus verò hæc ita digessit *lib. de differ. symptom. cap. 3.*

cap. 3. dum ait: *Animales facultates primum diuidimus in sensibiles, motiuas, & tertius rectrices, quarum vnaquaque rursus in suas differentias diuiditur: Sensibilis enim animæ functio quinque in totum habet differentias, totidemque instrumenta: motiua verò actio continuatum sibi instrumentum vnum habet, motionisque eius rationem vnam: variatur autem in particularibus instrumentis, ita vt varias species habere videatur: Rectrix verò seu princeps in imaginatricem, ratiocinatricem & recordatricem diducitur.* Hæc ille, de quibus nos rursum agamus sigillatim. Facultas igitur animalis apprehensiua species rerum sensibilium percipit vel absentes, vel præsentes (sensus enim recipit species rerum materialium abstractas sine materiâ: sicut cera suscipit sigillum vel imaginem ab annulo:) quæ præsentes apprehendit in animato corpore, sensus exterior dicitur: non tam quod extra forasque promineat, quam quod rerum externarum præsentes species suscipiat & percipiat: Vt autem illud fiat, concurrere debent instrumentum bene dispositum, obiectum proportionatum, neque nimium excellens, neque nimium deficiens: medium, per quod fit multiplicatio specierum à sensibili bene præparatum. Denique conueniens esse debet distantia inter obiectum & sensum, vt bona & perfecta fiat sensatio.

Dicamus igitur de quolibet sensu atque sensibili breuiter, à tactu auspicaturi: cum hic sensus ad esse necessarius esse dicatur: alij verò διὰ τὸ εὖ, ad bene esse vel commoditatis causâ inditi sint animantibus. Tactum igitur definimus potentiam sensitiuam exteriorem, positam in neruis per totum corpus expansis, mediâ cute aut carne, ad percipiendas qualitates proprias: tactus etenim obiectum sunt qualitates tum primæ, calidum nempe, frigidum, humidum & siccum: tum secundæ, vt asperum, læue, aridum, lubricum, graue, leue, durum, molle, crassum, subtile, & cætera huiusmodi. Instrumentum verò, vel organum illius esse neruum quemdam multiplicem & ramosum, multis surculis & quasi capillatim per totum corpus sub carne vel cute dispersum & expansum, non tantum in partibus externis, sed etiam internis, ad quas eiusmodi neruus dispergitur, id demonstrat, quod partes omnes quæ neruis destitutæ sunt, sensu & tactu careant, vt patet in parenchymatis viscerum: tum etiam quod obstructis vel collisis eiusmodi neruis, qui ad partes deferuntur, statim perit sensus tactus in illis, quamuis caro & cutis in illis integræ & sanæ sint: quas ideo diximus esse medium inter tactile & neruum ipsum. Cæterum sensus hic tactus non vnus videtur sensus, sed plures: quia tactiones multarum sunt oppositionum; vtpote calidi, frigidi, humidi & sicci, duri & mollis, & aliarum non constitutarum sub eodem genere. Itaque si tactus sumatur pro dispositione, quâ organum aptum est ad recipiendas qualitates istas, proculdubio multiplex statuendus erit: vnicus tamen erit, si respexeris tum ad organum, quod vnicum est, quo mediante anima hanc operationem exercet: tum ad ipsum actum tangendi, qui similiter tam in hac, quam in illâ tactilis obiecti differentiâ exercetur. Sensus hic tactus crassissimus est, & terrenæ maximè naturæ particeps dicitur, quoniam ea quorum differentiæ tactu discernuntur, soliditatem aliquam & consistentiam maiorem, quam aliorum sensuum obiecta habere debent, magisque materiæ hærent.

Gustus tactui affinis est admodum, & quodammodo tactus, cum vterque sentiat sine medio extrinseco, & in eadem parte fiant; nam lingua eadem parte & calidum sentit & dulce, non tamen idem sunt, cum nec vbique simul reperiantur, nec eadem habeant obiecta. Gustus ergo dicatur potentia sensitiua exterior, apprehendens sapores per linguam medio humido saliuoso. Qualitas igitur gustatilis siue sapor illius est obiectum, qui ex duabus qualitatibus passiuis emergere potissimum solet, nempe humido plus minus digesto, vel permixto cum sicco terrestri per calorem solis aut aliorum: vnde ex diuerso concoctionis istius modo, emergunt vulgatæ illæ saporum differentiæ septenario numero comprehensæ, acerbus, austerus, acidus, frigiditatis seu crudæ humiditatis magis participes: dulcis, qui temperatus quoque est: salsus, amarus, acer, qui caloris vim magis sequuntur.

Medium est saliuosus ille humor, in quo suscipiuntur qualitates istæ à rebus sapidis defluentes: cuiusque defectu quicunque linguam habent duriorem & asperam, gustu destituuntur: est enim lingua proprium organum, cum neruulis illis tertiæ & quartæ coniugationis qui ad illam deriuantur. Hic autem sensus potissimum facit ad vim nutritiuam, quia non expediebat quicquam ingeri ad alimoniam animantium, quin gratum & vtile eisdem esse ex istis saporibus fuisset inuentum. Accedit etiam ad naturam aquæ, quia sine humore, vt diximus, exerceri nequit.

Sequitur olfactus, qui vt inter omnes alios sensus in homine est debilissimus, sic etiam

etiam medius: est enim subtilior tenuiorque tactu & gustu: crassior ac magis hærens materiæ, auditu & visu. Olfactus itaque est sensus exterior apprehendens odorem per processus cerebri mammillares, medio aëre vel aquâ: Illius obiectum est odor, qui est qualitas emergens ex sicco concocto per vim caloris in humido, & euaporante per vim caloris: vapor enim siue exhalatio eleuata ex huiusmodi corporibus, modò realiter, quando ingreditur ipsum sensorium: modo intentionaliter, quando se se per medium tantum multiplicat, prout hoc vel illo modo afficit organum, varias etiam desumit differentias, quæ saporibus quodammodo respondent. Dicitur enim odor gratus & suauis: ingratus, fœtidus & insuauis: odor dulcis, acutus, & sic de reliquis. De organo autem olfactus non ita consentiunt authores: Galenus enim aliquando anteriores cerebri ventriculos esse olfactus organum constituit, ex *lib. de vsu partium* 8. *cap.* 6. Auerrhoes 2. *collig. cap.* 17. existimat esse ipsum nasum, vel interiorem illius tunicam: alij cauitatem ipsam in osse frontis iuxta nares positam. Auicennas vero *fen.* 5. *lib.* 3. *cap.* 1. putat odoratus instrumentum in carunculis mammillaribus cerebri quæ ad os ethmoides pertingunt, situm esse, cui assentitur Vesalius. Verùm vt breuiter quod hac de re sentimus, aperiamus: Cerebrum non videtur esse subiectum sensus odoratus, neque instrumentum: imo cum careat sensu tactus, carebit etiam, iuxta Aristotelis regulam odoratu, & omni sensu alio: neque principium sensus occupatum esse debet circa particularia obiecta: Neque nares aut interior illarum tunica, sunt instrumentum odoratus: quia nisi spiritum trahamus, repletis quantumcumque odore naribus, non olfacimus: & obstructâ viâ quæ est inter nares & cerebrum, homo odores non sentit, vt per coryzas: quare neque nares, neque illius partes erunt odoratus instrumentum. Nec etiam spiritus in cauitate frontis contentus, nisi de præparatione aliquâ aëris in loco illo intelligas, non de proprio sensorio: quia non est ibi neruus aut via, per quam ad interiorem sensum deferatur.

Superest itaque, vt sint processus illi mammillares, qui positi sunt aptissimè inter nares & cerebrum: cum natura nihil faciat frustra, & nullus alius vsus processibus his adhuc sit adinuentus: qui eo longiores sunt & eminentiores, quo sagaciore animal præditum est olfactu. Medium dicitur esse aër vel aqua, quia eiusmodi exhalationes, quæ ad olfactum sunt necessariæ, medij sunt quodammodo generis, neque aëreæ prorsus aut aqueæ substantiæ participes, sed mediæ cuiusdam inter has naturæ, nempe vaporis: & facilius per ista corpora rara & penetrabilia deferuntur, quam per terram, quæ nimis est densa: licet talpa in visceribus terræ olfacere credatur: vel per ignem, qui insigni sua caliditate illas absumit: est quidem ignis odores & vapores istos eleuans, sed non recipiens aut conseruans. Atque hæc de olfactu, nunc ad auditum progrediamur.

Auditus definitur, sensus exterior, percipiens auribus eam qualitatem ex aëris commotione prouenientem, quam sonum appellamus, medio aëre vel aqua. Medium illius est aër vel aqua, eadem ratione quæ de odoribus dicta fuit. Obiectum est sonus, qui proficiscitur ex aëris percussione, quæ ambienti corpori communicata orbiculariter defertur, vt ad omnem positionis differentiam percipi possit. Ad cuius generationem tria requiruntur, corpus percutiens, percussum, & medium, quod vocant actuatum, cui nimirum illa qualitas communicatur. Ista autem cum variè disponi possint, variæ etiam exurgunt sonorum differentiæ, veluti acutus, grauis, & sic de reliquis. Sonus etiam aliter diuiditur; est enim alius vox, alius non vox. Sonus vox, fit ab ore animalis, cum alicuius significationis imagine, cuius organum est vocalis arteria, à quâ per illam inspiratur aër & refringitur. Sonus autem non vox, fit ex collisione duorum corporum extremorum, veluti fragor concussorum lapidum, strepitus pedum & similia eiusmodi: ad cuius perfectionem requiritur quod corpora collisa sint dura, læuia, vel concaua. Aliquando tamen aër vice percussi corporis, simul & medij collisi aut scissi fungitur, vt in sono flagri virgæue, & in rupturâ panni: vbi duæ aëris partes se mutuò collidentes sunt causa soni: & quia propter corporis illius rupturam subitò ingreditur aër ad eum locum replendum. Est & alia soni species quæ echo dicitur (Homerus πολυπλαγχὴν appellat) sonus nempe secundarius, causatus ex aëre moto, & primario sono editus, qui per repercussionem alicuius obstaculi à quo reflectitur, efficit sonum priori similem.

De auditus, sicut & olfactus organo, non parum quoque controuertitur, cuius rei causa esse videtur ipsius auris internæ mira constructio: externa enim auris quam auriculam vocant, confert tantum ad collectionem aëris illius externi

per,

per quem sonus ad interiora defertur. Auris autem interna, est cauitas in osse temporum supra apophyses mastoeides, flexuosa admodum & contorta, ad cerebri vsque basim pertingens, in cuius fere extremo neruus est ex quinto pari auditorius; qui membranam meatui coextensam constituit tympanum dictam: huic adnata sunt tria officula, quæ pro ratione figuræ, stapes, incus, & malleus dicuntur: post hæc situs est spiritus siue aër implantatus, quem vernaculum vocant. Alij igitur putant hæc officula esse præcipuum auditus instrumentum: alij membranam ipsam: alij verò spiritum illum insitum: qui aër seu spiritus contineatur inter membranam quietus cum sonis non agitatur: sonos enim sentiri alterato hoc aëre, externo deferente sonos transmittenteque in internum: quorum sententia probabilior videtur: nam vt sensus fiat, oportet eum commodè à suis obiectis affici. Cum igitur sonus ab aëre colliso excitetur, & per eum qualitas ista deferatur, credibile est etiam eiusmodi sonos, vt interiori sensili communicentur, percipi potius ab isto aëre seu spiritu complantato & animato, quam ab aliis corporibus duris & alienis à qualitate illâ sonoriferâ: Nisi dicas membranam illam & officula simul cum isto spiritu coniuncta concurrere simul ad sensationem istam perficiendam: eo tamen modo, vt membrana illa cum officulis sint potius partes organi adiuuantes, quam principales. Sicque auditus quoad medium suum & proprium organum erit maximè aëris particeps. Quamuis etiam per mediam aquam soni credantur deferri, illud tamen perpetuò dependet à primâ illâ collisione in aëre factâ.

Superest visus, sensuum exteriorum nobilissimus, quique maximè facit ad vitæ vsum & dulcedinem retinendam. Quamuis enim auditus sensus disciplinæ dicatur, & simpliciter plus conferat visu ad scientiam ab alio acquirendam: visus tamen per se magis valet ad scientiæ adeptionem, quia plures rerum differentias ostendit: atque etiam per accidens, quia visu veterum & recentiorum de omnibus artibus & scientiis monumenta percurrimus: cum auditus ad præsentes tantum pertineat. Visum igitur dicamus esse potentiam sensitiuam exteriorem, species colorum lucidorumque corporum percipientem, per medium diaphanes: ita vt obiectum illius sit color latè sumptus, qui non solum ex quatuor primis qualitatibus sit conflatus, sed etiam qui propter repercussionem, aut perspicuitatem in corpore simplici aut alio quocunque emergit: vnde visibilia alia non videntur nisi lumine extrinseco: alia verò per se videntur, sufficiuntque ad medij illustrationem, vt omnia ignita & splendoris participia, quæ per medias tenebras videntur, vt felium oculi, squamæ piscium, putres arborum trunci, & similia.

Color igitur latè sumptus complectitur tam apparentem quam realem, qui ideo dicitur extremitas perspicui in corpore terminato, quia est qualitas visibilis in extremitate corporis opaci terminata, quæ perspicuum tangit & beneficio luminis videtur: causatur enim hic color ex luminositate ignis, & perspicuo aëris, vel aquæ, cum opaco terræ, cooperantibus variè primis qualitatibus: vnde incerta quæ ex coloribus repetuntur indicia ad temperamentorum cognitionem, cum ex tam diuersis rebus conficiantur. Colorum verò septē præcipuæ differentiæ recēsentur, quorum duo dicuntur extremi, tum quod sint aliorum velut elementa, tum quod vnus diaphaneitatis seu luciditatis, nempe albus: alter verò summæ opacitatis particeps sit, nempe niger; haběrque effectus omnino differētes: albi enim est visum disgregare: nigri verò congregare seu colligere. Reliqui verò dicuntur intermedij, quia fiunt ex concursu & quasi permixtione variarum causarum à quibus illi constituuntur, quatenus plus vel minus ad hunc vel illum accedunt. Visus autem medium est omne perspicuum siue diaphanes: vt liquidus & perspicuus aër, vel aqua, gemma, vitrum & similia: quod corpus perspicuum saltem in extremitate quâ coniunctum est colori, debet esse translucidum: quia radius visiuus est lumen pyramidale multiplicatum ab obiecto visibili, præsertim lucido, continuatâ speciei seu pyramidis axe ad oculos vsque.

Quod verò proprium sit organum & instrumentum visus, ambigitur: vulgatum est quinque esse oculi tunicas, tres autem humores: & humorem crystallinum indui tunicâ lucidissimâ quam araneam appellant. Quidam existimant hanc tunicam esse proprium visus organum: alij ipsum humorem crystallinum: alij & tunicam & humorem simul: quod esse non potest; quia instrumentum principale operationis vnius, non debet esse compositum: nam, vt dicit Aristoteles 2. *de part. anim. cap.* 1. sensationes fiunt in similaribus, motiones in instrumētariis partibus: At sic fieret sensatio ab instrumētariâ, non similari parte. Neque tunica illa arachnoides est proprium instrumētum visus: nam vt docet Galenus *l.* 10. *de vsu partium c.* 6. tunica illa est operimētum instru-

 menti

menti visorij, non ipsum instrumentum. Sed probabilius est humorem crystallinum, cui illa tunica operimenti instar subseruit, esse præcipuum videndi organum: quia puritate summâ & luciditate præditus analogiam habet maximam cum luce externâ & coloribus. Adde, quod veluti centrum in oculo cõstitutus, ab eo ad interiorem sensum per opticũ neruum species visiles rectâ deferri possunt. Huius sensus naturam aqueã esse vult Aristoteles, quia debuit esse diaphanes & bene conseruatiuus specierũ, quod valde aquæ conuenit. Plato & Galenus igneam, quandoquidem nobis vel claudentibus oculos, aut in tenebris morantibus multi videntur fulgores ante oculos obuersari. Democritus verò, vt est *in lib. de sensu & sensili*, existimauit oculũ quidem esse aqueæ naturæ, quod ipsi humores in eo contenti demonstrant; sed visionem fieri per huiusmodi fulgores, cuius opinio valde est probabilis. Porro visionem fieri in ipso oculo existimamus, admissis in illum rerum speciebus, quemadmodum & alias sensationes in suis organis, non extra exercentur: non autem spiritu aut facultate exeunte, aut in ipso aëre operante: quia sic sensatio extra ipsum organum fieret, neque tam citò ac oculos aperimus videremus, & maxima fieret spirituum dissipatio, quam animal ferre non posset. Attamen putamus lumẽ aliquod ex oculo influere & emitti, quod externo coniunctum facit ad meliorem, vel deteriorem visionem: vt patet in illis qui de noctu vident, propter insignem fulgorem, quo oculos habent præditos, & medium sufficienter illustrant. Atque hæc de sensibus externis, nunc ad internos accedamus.

FACVLTATES SENSITIVÆ INTERIORES. Diximus proximo capite facultatem apprehensiuam animalem rerum sensibilium species, vel absentes, vel præsentes percipere: eam quæ præsentes tantum percipit, sensum exteriorem appellauimus: quę verò non solum præsentes, sed etiam absentes apprehendit, sensus interior dicitur; qui multò nobilior est exteriori, quamuis ab illo accipiat omnia fomẽta cognitionis suæ: exteriores enim sensus per sua organa immittunt species qualitatũ sensibiliũ & idola ad sensus internos, quibus ducibus animal oblatas species non tantùm nudè sentit & percipit, sed etiam se percipere animaduertit. De horum numero nunc agendum.

Facultates internas, à quibus principes animæ nostræ actiones oriuntur, vulgus Philosophorum accommodatè quaternario numero complectitur: sensum nempe communem, phantasiam, cogitatiuam, & memoratiuam: quod enim Auicẽnas addit imaginatiuam à phantasiâ distinctam, quæ sit vlterior quidam actus eliciendi & cõponendi eiusmodi species, parum facit ad nostrum institutum, nec quod ille tam curiosè, ne dicam superstitiosè, de imaginatione exaltata & illius vi tradidit. Galenus verò dum tres tantũ principes facultates recenset, sensum communẽ ab externis non separauit, sed veluti eorum fontẽ esse agnouit, à quo riuuli isti proficiscerentur. Vel, vt alij volunt, dicendum est Galenum sub phantasiâ sensum communẽ reposuisse, ex *l. de differ. sympt.* quoniam læsio sensus communis sequitur necessariò læsionem phantasiæ: quẽadmodum ratiocinantem *l. 8. de vsu partium*, vult esse authorem mentis, intellectus, considerationis, iudicij, opinionis, sapientiæ & similium. Nos ergo sensum communẽ inde constituendum esse probamus, quod inter sensus particulares tanquam iudicem & æquum æstimatorem esse conuenit, qui diuersorum sensuum obiecta distinguat & comparet: ita vt sensus communis sit potentia sensitiua interior, quę suscipit transmissas species à sensibus particularibus, triaque potissimum munera exercet: Primò enim cognoscit & discernit operationes sensuum exteriorum, ita vt sentiat & iudicet quod caro tangit, oculus videt, eorumque cessationem deprehendat. Secundò obiecta sensuum exteriorum discernit, cõparat inter se & confert quid vel conueniant vel dissentiant, vt quando iudicat hoc amarũ non esse album. Tertiò huic sensui maximè proprium est cognoscere sensibilia communia, vt magnitudinem, numerum, motum, tempus, locum, figuram, quæ alij sensus externi, non nisi impropriè & cum alienis qualitatibus percipiunt.

Sensibiliter ergo qualitates leuius sensui cõmuni impressas, altius & penitius recondit sibi phantasia, easque versat, speciem cum specie componẽs, fingensque varias rerum imagines, quæ numquã fuerunt in exteriori sensu sic apprehensæ, vt montẽ smaragdinum, satyros, cynocephalum hominem & similia. In corporibus nostris magnam habet vim nõ solum quoad ratiocinationẽ spectat, sed etiã ad commouendũ appetitũ, suscitandos spiritus, & calorem natiuũ pro variâ illius repræsentatione, vt dicebamus.

Potentia verò illa διανοητικὴ cogitatiua, seu discursiua, quam in brutis æstimatiuam appellant; non solum hoc præstat, sed etiam ex speciebus rerum sensatarum, species rerum insensatarum, hoc est intentiones elicit, aliudque colligit, vt amicitiæ, odij, fugæ & similium. Agnus visâ matre naturaliter concipit amicitiam, viso lupo inimicitiam,

inimicitiam, vt pulli conspecto miluo; & sic de reliquis, quæ in sensu aut phantasiâ numquam fuerunt.

Denique memoria species ab aliis functionibus internis perceptas, recondit & reseruat, & quasi insculptas gerit, idque cum notatione temporis; ad memoriam enim requiritur interuallum quoddam temporis, inter actum cognoscendi, de quo est memoria; & actum memoratiuum: si enim continuetur actus ille, non dicimus nos de illo habere memoriam, sed dicimus nos scire, vel imaginari, vel sentire. Reminiscentia autem, quamuis non sit facultas ab hac diuersa, sed vlterior quidam motus, qui in solo homine discurrente reperitur, hoc tamen differre videtur, quod ad memoriam sufficit prius nouisse & rursus cognoscere se hoc sciuisse: ad reminiscentiam verò requiritur obliuio, non omnimoda, quia sic reminisci esset de nouo addiscere; sed partialis, speciem remissam vocant, à quâ fit processus ratiocinatiuus ad actum reminiscendi.

His ita constitutis de sensibus internis, magna adhuc superest de propriis harum facultatum instrumentis disputatio: an scilicet hæ facultates internæ exerceantur promiscuè in cerebro, vel secundum sedes diuersas. Negant neoterici fere omnes, principes has facultates animæ sedibus esse distinctas, & quasi absurdum reiiciunt, Recipiunt verò doctissimi Arabes: Galenus non negat, antiquiores Medici probant. Ne nobis hîc vniuersam Græcorum Medicorum familiam obiiciat Fernelius, qui non animaduertit Aëtium *tetrab* 2. *cap*. 2. illi contradicere, vbi apertè Auicennæ & Philosophorum sententiam confirmat: vt taceam Fernelij contradictionem, qui *lib*. 5. *physiolog. cap*. 13. dum de vitali facultate agit: *Omnia*, inquit, *quæcunque comparata sunt vt possit eorum vnumquoduis vel lædi vel labefactari, aliis constantibus & inuiolatis, disiuncta ea sunt, neque vnam eamdemque substantiã complent.* Hoc tanquam axiomate vtitur ad probandam distinctionem vitalis facultatis à naturali: postea sui oblitus negat in distinctione sedis principum facultatum, pro exemplo adducens facultates naturales ministrantes in eodem loco positas. Nos verò cum Philosophis omnibus existimamus imaginatiuam in primis ventriculis cerebri residere: cogitatiuam in medio: memoratiuam in postremo; harum enim vna aliquando lædi potest aliis integris, quod fieri non posset, si in eodem loco omnes consisterent. Nec eadem est ratio attractricis, retentricis, concoctricis, & expultricis; hæ enim cum sint actiones partium similarium plane naturales, potest vna harum lædi integris aliis, prout variè temperies immutari potest: Licet etiam in partibus illis similaribus, vbi fit coctio quædam toti corpori vtilis, vt in ventriculo, facultates istæ naturales magis in vnâ parte quam aliâ vigeant: læsâ coctione fundum ventriculi, læsâ attractione superiorem partem magis affici dicimus: Cerebri verò functiones, vt & aliarum organicarum partium, non tam ratione temperamenti quam structuræ fiunt: quæ varias ita immutationes suscipere non potest, vt temperies. Neque valet quod obiiciunt, facultates istas aliquando lædi non læsis ipsis ventriculis, vt quando meninges tantum inflammantur: tunc enim ventriculi si non primariò, saltem secundariò afficiuntur. Neque etiam quod dicunt, Galenum nullam talem indicationem ad imponendum auxilia capiti desumpsisse, sed in quacunque phrenitide *meth*. 13. *cap*. 21. auxilia infundere in suturam coronalem. Ibi enim Galenus ad solam structuram membri respexit, vt facilius penetret remedium, non habitâ ratione sedis affectæ. Itaque cum natura sensus externos in priore cerebri parte posuerit, conueniens est potentiam eam quæ imagines rerum suscipit, in anteriore parte positam esse: postea cogitationem secundum locum sibi vendicare, vt quæ istas rerum species aut ab illis abstractas diiudicet, & commendet memoriæ, quæ ob id in postremo loco versus cerebellum collocata est: sic enim dabitur ordo in locis ipsarum facultatum, vt datur quidam progressus in illarum operationibus. Mirum profectò, si cerebrum tot cauitates & ita distinctas obtinuit, si non distinctè conferant ad eas actiones, quarum est proprius & vnicus fons sedesque. Cur enim qui latum habent occiput & amplam eam cauitatem, quæ ceruici coniungitur, memoriâ plurimum valere videmus? Contra verò affici, qui contrario modo constituti sunt. Cur eis felicem tribuimus imaginationem & apprehensionem, quibus frons & sinciput est amplum? Illos verò iudicio pollere videmus, qui mediam & supremam capitis partem obtinent amplam & bene figuratam? Credibilius igitur est istas facultates principes, cum non à solâ temperie, sed etiam à conformatione pendeant, sedibus etiam distinctas esse, quemadmodum cerebrum ventriculos suos habet apud Galenum, non solum loco, sed etiam perfectionis gradibus distinctos.

Somnvs, vigilia et insomnia. Quamdiu sensus tam interni quam externi munera sua functionesque obeunt, tamdiu dicitur animal vigilare: quod idem est ac si dicas sensuum opera obire & exercere. Verum quia fieri non poterat, vt perpetua esset sensus agitatio, sed consumptis spiritibus & defatigatis sensoriis debuit potentia illa sensitiua quiescere interdum: quies illa est & dicitur somnus, qui vigiliæ est priuatio, saltem in formali significato, dum sensus potentes & non potentes sentire respicis. Fit autem somnus dum spiritus, calor, humoresque ab externis ad interna concitantur: vigilia verò contra: ita vt per vigiliam operetur vis cerebri in toto corpore externas actiones potissimùm: facultates autem per somnum internis actionibus plus student. Neque hic multum laborandum est, sit ne somnus actio aut vis cerebri, & hoc ipsum dormire agere sit, aut cessare; vel an sit motus ille ab externis ad interna, aut obstructio cerebri à vaporibus benignioribus alimenti: (quamquam non semper somnus ab his fiat, vt putauit Aristoteles *lib. de somno & vigilia*:) in quocunque enim horum somni naturam collocare non refert, dummodo sciamus hæc dormientibus contingere. Ego tamen somni essentiam in illâ caloris retractione ab externis ad interna, lubenter collocauerim, dummodo fiat secundum naturam: qui rursum motus à pluribus contingit. Vel enim id fit, quia caloris natiui iugis non fit & perennis generatio: vnde illius defectu post longa ieiunia, & famem somnum obrepere videmus: vel quia per intensiores animi cogitationes, labores, & curas nimia fit illius substantiæ dissipatio: & sic qui diutius laborarunt, profundius etiam dormiunt. Contingit etiam hanc spirituosam substantiam somnum parere, propter inordinatos motus, vnde & nauigantes, & qui se in gyrum circumferunt, somno opprimuntur: vel fit aliquando dum illius substantia quasi congelata subsistit & intercipitur à frigidis v.g. assumptis, vel admotis, vt lactucâ, mandragorâ, opio: Frequentius tamen oboritur ob aëris nocturno tempore refrigerati præsentiam, quo humores intrò repelluntur: tum etiam à vaporibus, qui à coctione alimentorum eleuati ad caput, viam calori influenti ad sensoria præcludunt, quemadmodum per soporosos affectus, vt carum, coma, lethargum; vel etiam magna vulnera contundentia caput, aut magnos tumores cerebri morbosus somnus excitatur, occlusis meatibus per quos patere debuit spiritibus ad externa aditus. Nascitur quandoque somnus, dum idem calor à primo sensorio retrahitur, vt per leues inferiorum partium frictiones & lotiones. Item nox, tenebræ, oculorumque conniuentia somnos alliciunt, quia obiecta quæ sensus mouent, & calorem naturæ instrumentum ad se commouent, tollunt. Idem præstat animi securitas, cessatio cogitationum, strepitus aquarum ex alto cadentium, suauis cantus, & similia, quæ veluti in quiete animum & sensus collocant: in quibus cum calor nihil agendum habeat, ne sit otiosus, refugit ad interna, vbi semper aliquid habet concoquendum & elaborandum.

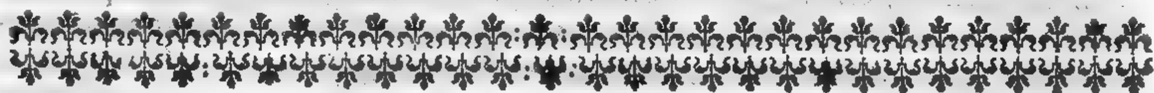
Si per istas causas, vel istarum aliquam contingat fortior atque profundior somnus, non modo externi sensus, sed & interiores facultates consopitæ iacent: si verò mediocris ille fuerit, ita vt sensus quidem communis cum exterioribus offundatur, imaginatrix autem facultas libera sit, tunc somnium contingit, quod, vt somnus & vigilia sensus communis, sic illud phantasiæ proprius est affectus. Somnium enim dicimus esse visum siue phantasma per somnum apparens: quod accidere volunt, vel ab externis causis, vel ab internis. Externis quidem, aut per reseruationem specierum & simulacrorum earum rerum quas interdiu fecimus, vidimus, audiuimus: aut à virtutibus cælestibus, & intelligentiis bonis vel malis, per quas suppeditantur naturæ nostræ simulacra earum rerum quæ longè absunt aut deinceps futuræ sunt. Internis autem causis naturalibus fiunt somnia, vt ab humoribus & temperamento cuiusque proprio: verbi gratia biliosi ignem, coruscationes, & rixas somniant: sanguineis rubra in somno obuersantur: quibus sunt distenti semine testes, mulierculas & coitus cogitant: hincque Medici plerumque tum insitum temperamentum, tum humoris dominatum deprehendunt: Non naturalibus causis, vt per plethoras, cacochymias, morbos præsentes, vel imminentes varia exoriri solent insomnia, de quibus Hippocrates *libro peculiari* tractauit. Somnij quidam recordantur, quidam verò non, idque propter fortitudinem, aut debilitatem specierum, quæ memoratiuæ facultati obiectæ fuerunt. Circa primum somni tempus vix somniamus, aut saltem confusè, vt illi qui cibo aut potu se ingurgitant; quia superfluo humore aut vapore cerebrum quasi opprimitur: matutinis verò horis clara & illustria vigent somnia, ex quibus ὀνειρόμαντεις suas desumunt coniecturas ad prædicendum.

Appetitiva et motiva facvltas. Obiectum primò afficit sensum externum,

ternum, à quo species delata ad interiorem, mouet illum: hoc moto cogitatrix fictrixque facultas rem subiectam contemplatur, quam si vt bonam & iucundam apprehenderit, tunc appetitus insurgens, qui ὄρεξις dicitur, concitat animal ad motum vel actionem, vt illo potiatur, & contra. Est quando nullo obiecto externo, sed tantum recordatione iucundi, appetit animal & mouetur: ita vt cognitio & appetitus principia sint & causæ actionis atque progressionis animalium, quæ solum κατ' ὁρμὴν, vt loquuntur; sed etiam κατὰ προαίρεσιν agunt. Hinc aliqui, vt dicebamus, sensitiuam animæ vim diuidunt in potentiam apprehensiuam, quæ species rerum sensibilium apprehendit, præsentes vel absentes, per sensum exteriorem aut interiorem: & potentiam motiuam, quam rursus diuidunt in imperantem & prosequentem.

Dicamus igitur appetitum in nobis esse quamdam facultatem, quæ ad alias interiores iam recensitas consequitur, quæque animalis vim motricem excitat, siue sit prosequendum, siue refugiendum. Quamuis enim non sit negandum ipsis stirpibus & inanimatis suum esse appetitum, quem ἔφεσιν, nos instinctum vocamus; quo suam conseruationem & sibi simile atque amicum, nullâ præcedente interiore cognitione, appetunt attrahuntque: animalis tamen perpetuo apprehensionem consequitur. Et hunc in plures species rursus distinguunt, prout à variis partibus primum suum ortum habuerit. Nam si magis respicit partes nutritioni vel generationi dicatas, concupiscibilis; si verò cor animosam illam partem, quæ maximos facit impetus in animantibus, irascibilis vocatur. Quemadmodum si cum iudicio & deliberatione coniungatur, intellectualis & rationalis dicitur siue voluntas, soli homini peculiaris, ex qua exurgunt actiones illæ & virtutes vulgo morales dictæ. Ipsum verò quod appetitur bonum vtile, iucundum aut honestum, vel reipsâ tale, vel apparens, excitat animal ad motum, cuius instrumentum proximum in perfectis animantibus (nam insecta sine musculis mouentur, sed habent aliquid quod proportione respondet) est musculus, qui vim istam à neruis habet: nerui autem à cerebro acceptam deferunt cum spiritu. Itaque vbi primùm appetitus aut voluntas mouenti facultati per musculos & neruos diffusæ cum spiritu imperarit, in quamcunque illa partem intenderit (si quidem pars illa bene disposita fuerit, nam per paralyticus, aut podagricus, propter doloris vehementiam, voluntate quamuis id iubente non progreditur) continuò illius mouens facultas concita motum exercet & imperio paret.

Vtrum vero mouens hæc facultas à cerebri medullâ per neruorum fibras & substantiam pendeat: sentiens verò à meningibus per tunicas neruorum seorsim deriuetur, vt Fernelius censet; parui est momenti inquirere: & Galenus contrarium docuit *lib. 7. de placitis*, tam solidè & eleganter, vt rationes Fernelij nullo modo Galenicæ demonstrationi conferendæ sint. Atque hæc de facultatibus & functionibus. Quod ad operationes enim proprias intellectus nostri attinet, cum illæ non indigeant organo corporeo nisi per accidens, ideo earum particularem tractationem omittemus: vt iam ad vltimum accedamus Physiologiæ nostræ caput, quod est de primâ hominis conformatione.

CAPVT VII. & vltimum.

De prima hominis conformatione.

HOMINEM numeris omnibus & partibus suis completum ita considerauimus, vt facto à simplicioribus ad magis composita progressu, nihil quod ad integram illius constitutionem & perfectionem faciat, reliquerimus intactum: Superest igitur, vt à quibus & quomodo fiat, siue quæ sint generationis illius principia ac formationis ratio diligenter postremo hoc Physiologiæ capite inquiramus.

Natura, quæ perpetuæ specierum conseruationi per indiuiduorum propagationem studere solet, sic omnia hæc sublunaria disposuit, vt quemadmodum rei vniuscuiusque certi sunt definitique durationis termini: ita certi ac constituti propagationis, seu generationis modi, quibus vna eademque rerum facies permaneret: per-

fectiorum enim animantium, qualis est homo, generationi continuæ ita prouidit, vt cum impossibile esse videretur in eadem specie vnicum indiuiduum tam agentis quam suscipientis rationem subire (quod Plato in sua Androgyne somniarat) distinxit in eadem specie maiori potentiâ, impotentiáque marem à fœminâ, vt scilicet quod concoquere, constituere, & secernere semen, agendíque sit principium, mas appelletur: quod verò non ita concoquere & secernere, sed potius suscipere aptum natum est, fœmina habeatur. Quæ vt in seipsâ generat, sic locum materiámque præbet cum quadam efficientiâ, vt postea ostendemus.

Non igitur audiendi illi, qui fœminam à naturâ non intendi primariò in ipsâ generatione existimant, sed secundariò tantum, & defectu perfectioris: vnde illam animal occasionatum, quasi dicas mutilum & imperfectum θρυλλάμενον καὶ πεπηρωμένον vocarunt. An quæso fœmina naturæ παρέκβασις καὶ πάρεργον, excursus & præuaricatio censenda, quæ in fœtus generatione vim & potentiam eiusmodi obtinuit, vt materiam saltem & locum idoneum præstet? An imperfectum dices aut mutilum illud, cui nihil dest eorum, quæ mari adsunt, vt potius peruersus vel inuersus mas, quàm mutilus dicendus sit? Sed obiiciunt illi, quæ natura in maribus exeruit, in illis condidit intus caloris inopiâ. Ego contra existimo, mammas atque matricem quæ in fœmina sunt, & materiæ copiam & ad eam informandam caloris, qui facultatis πλασικῆς instrumentum est, vim præpotentem, non inopiam ostendere. Denique si non nisi ex masculo & fœmellâ ducunt ortus suos animantes perfectiores, vtrumque æquè fuit necessarium in naturâ humanâ. Aut potius dicamus fœminam esse quamdam speciei perfectionem, quia sexus non nisi in speciebus perfectis distinctus est. Sit Aristoteli fœmina mari comparata παρέκβασις τῆς φύσεως, at per se & ad speciei propagationem ἀναγκαιοτέρα τῇ φύσει.

Mas igitur homo naturâ validior calidiórque, vt supra probauimus *capite de temperamentis*, vbi iam augmenti sui terminos attigerit, quæcumque benignioris alimenti copiâ in corpore redundant, testium iam grandiorum potentiorúmque vi prolicit per vasa seminaria, & certâ quadam facultate donat, quâ semen dicitur. Hoc spirituoso calidóque semine turgens circa decimum quartum annum vndique pube erumpente hircire τραγᾷν incipit, non solum secundum vocem mutari, sed etiam indomito libidinis impetu in Venerem ferri, donec per idoneum concubitum immodica illa seminis prolifici quantitas imminuta, & in agrum naturæ conuenientissimum proiecta fuerit, quæ successiuo alterius materiæ prouentu quotidie reparatur. Sic fœmina homo suis non caruit igniculis, quibus concubitum auidissimè expeteret, marísque tanquam perfectioris congressum exposceret; suo enim semine velut aceto irritatur, vterúsque peculiari appetitu quasi animans seminis virilis desiderio ardentissimo tenetur. Mas ergo vt sese depleat, fœmina vt sese impleat, congrediuntur. Hic congressus, si ritè omnia fuerint disposita, non ἀπόφωλιος & irritus existit, sed permixtis coëuntibúsque seminibus ex Hippocratis doctrinâ, fit illud quod benigno sanguinis materni affluxu alitum, perfectúmque, hominis formam tandem est adepturum. De quo iam peculiarius tractaturi primò agemus de vtriusque seminis naturâ: Secundò de sanguine materno: Tertiò de conceptione & primâ fœtus delineatione: Quartò de motu ac perfectione fœtus: Quintò de partu seu exitu infantis ab vtero: Sextò tandem & vltimò de similitudine natorum cum parentibus: sicque tractatui nostro Physiologico finem imponemus.

Vtrivsqve seminis natvra. Semen itaque, σπέρμα latius patet quam γονὴ siue genitura: illud enim de quauis materiâ seu composito ad generandum aliud simile illi ex quo profluxit, idoneo dicitur. Genitura verò propriè de substantiâ humidâ & spirituosâ, quæ ex animantibus, vt ab homine ad alterius hominis generationem profluit: consuetudine tamen seminis & genituræ vocabula in animantibus promiscuè vsurpantur.

Genitura ergo siue semen humanum est substantia humida & spirituosa in testibus elaborata, ex residuo tertiæ coctionis alimento in eos deriuata, potestate hominis formam continens & ad fœtus partes producendas non solum ἐνεργητικῶς seu virtualiter, sed etiam materialiter & σωματικῶς concurrens. Hac definitione placuit Hippocr. & Medicorum placita velut firma & rata constituere, quæ deinceps aduersus aliorum sententias in ipsius definitionis explicatione confirmabimus: semen enim diximus esse substantiam, eamque humidam, quoniam homines propagationi studentes non per solum congressum aut columbationem, vt vocant; non per susceptionem zephyri aut auræ alterius genitalis, vt de equabus narrant: non per solius vocis susceptionem

ceptionem fœcundantur, sed proiectione seu emissione alicuius materiæ, quam seminalem vocamus: & cuius duæ sunt partes præcipuæ: vna quidem aquea magis & humida, velut basis alterius aëreæ & spirituosæ, quæ illam turgere, albescere, & spumescere (hinc Venus ex spumâ maris nata dicitur) facit. Turget enim propter mobilitatem & ὁρμὴν seu impetum, quo prædita est; albescit vi testium & spermaticarum partium, quæ illius concoctioni operam præstiterunt, quemadmodum fit in lactis & puris concoctione; spumescit autem tum ob calorem illum genitalem quo perfusa est; agitationem & quasi circulationem, quæ illius elaborationem præcessit, & ob spirituum copiam; in quibus veluti præcipuâ seminis parte ἀρχηγονὸς formatrix illa seu procreatrix facultas sita est. Elaborari autem hanc materiam in testibus illud conficit, quod quibus contriti, execti aut malè constituti sunt præter naturam, in illis nullum semen prolificum generatur & corporis virilitas amittitur. Vis itaque hæc σπερματοποιητικὴ non solum ipsi testium substantiæ inhærens, sed etiam per διάῤῥοιαν vasis deferentibus, præparantibus, & continentibus communicata, ob id à naturâ miro artificio constructis, suam dat huic seminali materiæ naturam peculiarem & quasi ἐντελέχειαν, per quam prolificum & ἀλλοποιητικὸν existit. Vnde vero ista deriuetur & deferatur ad testes materia, maximè est controuersum. Nos posuimus ex tertiæ coctionis residuo defluere in vasa seminaria, vi etiam testium elicitam & attractam. Nullo enim modo adduci possumus vt credamus, solum sanguinem rudiorem & sub naturâ suâ consistentem esse materiam proximam seminis, vt multi existimarunt. Hac enim ratione non esset præstantior seminis elaboratio, quam cuiusuis alterius partis coctio, & parastatæ illæ, seu epidydimis aliquando sanguine repletæ in dissectionibus apparerent, cum tamen album humorem, aut saltem albicantem perpetuò obtineant, nunquam rubescentem. Nam quod obiiciunt aliqui, per immodicos coitus aliquando sanguinem effundi, illud ostendit patentes esse vias & ductus à testibus ad maiora vasa, per quæ magno naturæ conatu aliquando sanguis excerni potest: in constitutione verò naturali esse aliam in massâ sanguinariâ substantiam iam in partibus elaboratam, quam testes ad se tam nutritionis quam spermatis generandi causa proliciunt. Hæc autem materia ab omnibus parentis partibus decidua, ex sententiâ Hippocratis *lib. de geniturâ*, vim & ideam totius refert, & si quidem sanæ sint illæ partes, sanum; sin languidæ & morbosæ, morbosum semen euadit; similitudinémque illam, quæ in accidentibus partium visitur inter parentes & liberos, præcipuè efficit. Hæc materia igitur non per colliquationem morbosam delapsa, sed à partibus ipsis nimiâ quantitate humoris alibilis diffluentibus amandata, tamdiu in venis arteriisque continetur, donec vi testium prolecta & influentis spiritus commercio aucta, alterius materiæ seminalis iam per congressus venereos excretæ, locum & naturam subeat. Non quidem ex minimis partibus, vt putat Fernelius, quæ cogitatione potius quam sensu comprehendi possunt, materiam hanc deriuari censemus, sed singulis partibus similaribus, quæ sensibilia corporis nostri elementa vocantur, potissimùm verò principibus, quæ illos viuificos suppeditant, & quarum vitio sæpe infœcundum redditur animal. Copiosum quidem est id quod ad seminis materiam amandatur, vt sufficiat perenni illius generationi; sed tamen non tantæ quantitatis vt multum superfluat, nisi in longâ veneris abstinentiâ: per quam solet in partium nutritionem facessere, non autem in testiculos deriuari. Nihil autem impedit eam seminis quantitatem quæ vno congressu excluditur, naturam omnium partium similarium referre, & spirituum insitorum vim redolere: quandoquidem per tria vasorum genera inuicem complantata, toti corpori communia & per anastomoses coniuncta, perpetuò defertur & in testibus accuratissimè commiscetur. Ac proinde nihil est quod nos ab Hippocratis sententiâ discedere cogat, qui seminis materiam tam humoralem, quam spirituosam ab omnibus corporis partibus, similaribus scilicet & præcipuis decidere existimauit: vt scilicet per triplicem illam coctionem elaborata aptior esset ad formam hanc & vim prolificam recipiendam.

Videamus igitur, quomodo semen vim hanc & formam futuri animantis contineat. Quidam putant semen actu esse animatum, & formam illam habere, quæ deinceps compositum organisatum est informatura: Nos verò diximus potestate semen humanum hominis formam continere. Nam cum hominis anima diuina & immortalis, non ex traduce oriatur, sed potius extrinsecus θύραθεν, ἔξωθεν etiam ex Philosopho adueniat, non possumus dicere semen animam humanam habere nisi potentiâ, quatenus aptum natum est eas dispositiones inducere, quæ ad suscipiendum

nobilioris

nobilioris huius formæ aduentum sunt necessariæ. Nec etiam in aliis animantibus semen actu esse animatum censemus, sed potentiâ tantum eáque proximâ, quia eam habet vim conformatricem in spiritu positam, qua simile producit animatum, vbi semel in cōuenientem locum proiectum, subiectámque materiam nactum fuerit. Illam autem vim seminis formæ insitam esse, quæ tamen non sit anima, nihil est absurdi, cum in rebus inanimatis, vt magnete, rhabarbaro & similibus præstantissimæ facultates sine animâ reperiantur. Corrumpitur itaque seminis forma, vbi primum anima aduenerit corpori iam disposito & quasi delineato: vitámque plantæ tamdiu viuere videtur, quamdiu simpliciter nutritur. Vbi verò iam organa sensus motúsque fuerint perfecta, vitam bruti animantis agere dicitur, quoniam nondum rationalis animæ opera edere potest, nec etiam extra vterum, donec cerebri temperies, & spirituum recta dispositio adfuerit. Itaque semen suam habere propriam formam concludimus, per quam semen est, cui iuncta est vis illa prolifica & conformatrix, ad nobilioris formæ acquisitionem tendens, cuius aduentu semen, quod potestate id quod futurum erat, iam actu tale existit.

Cum igitur in generatione nostrâ semen velut opifex & Phidias agnoscatur, qui operi principium motus & energiam præstat: quæri solet vtrum semen opus illud suum ingrediatur, & non solum efficientis, sed etiam materialis principij rationem obtineat. Item vtrum muliebre semen prolificum sit, efficiendi scilicet aliquam vim in fœtu producendo conferat, vel sit tantum excrementum irrigando vtero & sollicitandæ concubitus appetentiæ idoneum, vt putat Philosophus: vel, vt quidam Medici, sit virilis seminis quasi pabulum & materia, quâ ad certarum partium vt secundinarum productionem vtatur. De his breuiter & ex sententiâ Hippocratis est agendum. Quod ad primum itaque spectat, cum certum sit semen in vtero susceptum conceptionis esse authorem, & tam auidè ab illo suscipi, vt tunc claudatur exactissimè *Aphorism. 51. sectionis quintæ*; sequitur materiam seminis quæ spiritui substrata est, ibidem retineri, non effluere aut in flatus resolui, quia vtrumque morbosum esset; illud scilicet vteri infirmitatem denotaret; hoc verò distentionem in eo pareret. Ac proinde cum intus maneat, in materiam fœtus & partium spermaticarum delineationem facessat necesse est: alias corrumperetur aut putreret ibidem, quod nullo modo est concedendum. Et quæcumque mulieres ab Hippocrate obseruatæ sunt primis illis diebus, vt sexto die post conceptum, genituræ effluxus pati, in eis vidit semen tenui pelliculâ contentum iam veluti tres bullas multis filamentis connexas contraxisse, quæ principum partium lineamenta repræsentabant. Non igitur euanescit semen, vt putant Peripatetici; sed operi materiam valde idoneam præstat. Cum enim spermaticæ omnes partes dictæ, nerui, venæ, arteriæ, membranæ, ossa, ligamenta, simillimam habeant semini substantiam: cur natura illo non vtetur ad prima partium rudimenta efformanda, sed expellet, vt postea menstrui sanguinis longè maiorem elaborationem ad partes illas solidas generandas aggrediatur? Certè multo credibilius est earum primam descriptionem ex seminali materiâ ad id paratissima, & tanquam primo generationis fundamento fieri, quæ deinceps menstrui sanguinis aduentu augeatur & foueatur. Nec est absurdum, vt Philosophi obiiciunt, in eodem semine virili esse agens & patiens: formans & formatum, si varias illius partes contempleris: quâ enim spirituosum est, & caloris illius viuifici capax, eâ agit, versat & agitat, tandémque informat humidiorem illam & crassiorem substantiam, quæ illi pro subiecto & quasi materia adiuncta est. Quod in seminibus etiam plantarum & in ouis ipsis videre est, in quibus post susceptum à terrâ, vel incumbente gallinâ calorem, spiritus ille prolificus suscitatur, qui in eiusdem seminis aut oui materiam conuenienter agens, partium conformationem aggreditur & perficit. In arte factis quidem efficiens aut opifex non ingreditur rem factam siue opus, quia extrinsecum tantum materiæ attingit: natura verò vniuscuiusque rei intus posita operis sui interiora exterioráque vtrinque peruadit, & in eo perfecto velut proprio domicilio consistit. Ac proinde nihil impedit, quin semen virile tum efficiendi vim, tum materiam quandam præstet fœtui, pro varietate partium quibus est donatum.

Vtrum verò muliebre aliquod sit semen, & quandam in prole suscitandâ vim habeat, nunc est videndum. Certe Hippocrates constanter illud vbique confirmat: ἤν τις ἀπιστέῃ τὴν ψυχὴν μίσγεσθαι τῇ ψυχῇ, ἄφρων ἔστω: *Si quis*, inquit, *animam animæ*, id est semen semini, *misceri neget, insipiens habeatur*: quod Medici lubenter

luculenter exceperunt: & ipsum Aristotelem etiam inuitum in suam sententiam trahere nituntur, qui *libro decimo de historiâ animalium*, scripsit, oportere vtrosque, marem scilicet & fœminam, semen simul emittere, vt fiat conceptus. At hoc non esset necessarium, si solum semen virile conferret vim πλαστικὴν, & sanguis solus menstruus materiam. Adferunt etiam quotidianam mulierum experientiam, referentium se aliquid maiori cum voluptate emisisse in illo coitu quo conceperunt. Item adducunt αὐτοψίαν & rationem partium in fœminis, quæ testibus sunt à naturâ donatæ, non ad ornatum tantum, vt viri mammis; sed ad seminis concoctionem, quo etiam albicante & bene elaborato sæpius turgere & refertos esse in dissectionibus compertum est: eásque magnis aliquando afficit incommodis, quando præter naturam retinetur. Ac proinde ex virilis & materni seminis contemperatione mixtionéque fieri illud tertium censent, quod aptum est humano fœtui generando: ac pro vario eorum dominatu liberos existere modo patri, aliàs matri magis similes censent. Contra Peripatetici existimant semen muliebre homonymως tantum & per quamdam analogiam esse semen: per se autem irritando coitui aut irrigandis vteri lateribus inseruire: quoniam si semen haberent prolificum, continerent in se materiam & facultatem producendi, ac proinde sæpius sine congressu virili conciperent. Deinde sicut forma non potest esse nisi vna vnius rei, ita principium continens formam, non potest esse nisi vnum: vnicum igitur semen. Forma enim cum sit simplex & indiuisibilis, in instanti introducitur, & ex duobus componi non potest. At componeretur si ex mare & fœminâ prodiret. Addunt etiam in vnico motu vnum esse mouens proximum: motus autem ad generationem, vt est *secundo Physicorum*, à facultate fit quæ in semine inest: ergo à maris semine velut præstantiori pendet. Sic enim semina plantarum in terram coniecta velut matricem, & ibi conuenienti succo irrigata principium dant alterius plantæ ortui, absque concursu alterius facultatis. His certe Philosophorum ac Medicorum rationibus vndique pensitatis, tanta dubitatio suboritur, vt cui suffragium feras, vix possis concludere. Vna tamen ratio efficit, vt ego malim Hippocratis, quam Aristotelis sententiæ subscribere, quæ à variorum seminum, id est specie differentium mixtione exoritur. Nam in coitu verbi gratia canis cum vulpeculâ, lupi cum cane, asini vel bouis cum equâ, si quidem muliebre semen nihil ad conformationem conferat, sed tantum materiam præstet, quî fit, quod inde genitus fœtus semper magis speciem fœminæ, quam maris repræsentet? Hoc certè satis indicat vtriusque semen ita esse prolificum, vt nullum per se & solum sufficiat ad fœtus productionem, sed inuicem commixta & contemperata: vnde fit in vtero vnum quid ex his duobus, dans principium motus & formam composito. Quâ distinctione satis facilè dissolui possunt Philosophorum obiectiones. Iam de menstruo sanguine agamus.

Sangvis maternvs. Effusum in vteri spatia vtrumque semen, postquam mutuo amplexu coierunt, solet statim contrahi vterus, vt dicebamus: & vim illius sopitam ac delitescentem proprietate quadam insitâ & sibi peculiari suscitare. Quæ in spiritu illo & calore natiuo residens, illicò agere incipit in materiam istam seminalem, ex crassioribus eius partibus membranas, & stamina partium exordiens, cum vasis illis vmbilicalibus: quæ vbi semel per cotyledones vtero affixa fuerint, affluit materni sanguinis copia, quâ perficiuntur rudimenta illa & partium delineationes. Sanguis enim iste est præcipua materia, ex quâ non solum musculorum & viscerum carnes, sed etiam reliquarum omnium substantia alitur, augescit, & perfectionem suam consequitur. De illius itaque naturâ paucis est nunc agendum.

Vbi mulier iustum augmenti sui terminum, vasorúmque conuenientem amplitudinem adepta fuerit, incipit eam sanguinis portionem, quæ in eâ superfluit ex totius alimenti residuo, in vteri venas, tum quæ in fundum illius, tum in ceruicem desinunt per anastomosim menstruis periodis factam effundere: si quidem nullum sit in vtero fœtus, aut alterius rei impedimentum. Incipit autem hic fluxus in mulieribus; aliæ enim animantes non patiuntur similem excretionem; quibusdam circa duodecimum: aliis circa decimumquartum annum, quando sororiantes mammæ turgere incipiunt, corpus venereâ libidine titillari, & genitalia lanugine inspergi. Tandiúque durat, donec iam debilior calor nullas facit laudabilis sanguinis reliquias, aut eas expellere commodè non potest circa quinquagesimum

vel quinquagesimum quintum ætatis annum. Fit autem in bene constitutis hæc purgatio stata & periodica semel in mense tantum : cum aliorum excrementorum vacuationes singulis penè diebus & horis contingant : tum quia est benigni & vtilis humoris excretio, quæ non debuit fieri, nisi dum quantitate nimiâ est molestus : quod plurimum intra mensis spatium contingit : tum ratione cursus & motus lunæ, quæ vt humidis omnibus in hoc inferiori orbe positis præest: sic agitatione sua & circumuolutione muliebrem hanc vacuationem concitat, circa nouilunium quidem in iuuenibus, quia satis copioso abundantes calore ad primum lunæ reditum profundunt redundantem humorem : seniores verò plenilunio, quia tunc lumen calórque syderis illius auctus eas ad excernendam hanc materiam commodius iuuat : quod duorum, trium vel quatuor dierum spatio perficitur, prout natura robustior, viæ magis expeditæ, & humoris varia fuerit quantitas : quæ apud Hippocratem respondere debet mensuræ duarum heminarum Atticarum *libro primo* περὶ γυναικείων : quarum vnaquæque est vnciarum nouem. Est itaque hic sanguis portio siue residuum illius, qui in fœminâ generatur, & in partium nutritionem & augmentum non amplius facessit : eadem etiam alimentari materiâ, consimili temperie & coctricis facultatis vi elaboratum & in eisdem vasis conseruatum : vnde eisdem qualitatibus & naturâ præditum esse omnino necesse est. Ideo Hippocrates scribit, in bene sanis sanguinem hunc effluere rubro colore & viuido saturatum, qualis est à victimâ recenter mactatâ, nullo dolore aut labore, sed magno muliercularum commodo : ex quo fit recta illâ fœtus accretio & nutritio, & ex quo ad mammas refluente & translato lac, substantia dulcissima & temperatissima excitatur. Sunt tamen qui existimant, eiusmodi sanguinem qualitate quadam noxiâ & fere venenatâ præditum esse, ac veluti inutile excrementum à muliebri corpore propelli.

Plinius hoc multis verbis expressit *libro septimo suæ historiæ*, & Fernelius, *in Physiologiâ*, contendit hunc sanguinem qui menstruatim profunditur, non esse alimentarium, nec eiusdem naturæ cum eo quo fœtus alitur : quorum tamen rationes leuissimæ sunt & parui ponderis. Nam vt omnia illa menstrui maleficia & incommoda quæ ab illis adducuntur, admittamus : certè hæc vel in cacochymis & male constitutis mulieribus tantum reperiuntur, dum proluuiem excrementorum, vt solet, cum sanguine menstruo effundunt : vel contingunt menstruo ob corruptelam quam concipit, dum præter naturam in corpore retinetur, vel dum extra effunditur, & computrescit, aut in grumos conuertitur, quod & lacti & carnibus & omnibus aliis quantumuis bene temperatis contingere potest, si semel temperiei suæ naturam amiserint. De variolarum autem ortu, quem multi ad menstrui huius malignitatem referunt, non est hic disputandi locus ; sufficiat nunc scire maternum hunc sanguinem naturæ prouidentiâ singulis mensibus vterum veluti naturæ agrum irrigare, vt conuenienti semine aspersus fructum aliquando post istos flores proferat : quorum aduentu & præsentiâ, si bonam temperiem, iustam quantitatem, & ordinariam periodum obtineant, de muliercularum fœcunditate certiores euadimus. Non quod existimemus cum Aëtio, nusquam mulieres concipere posse, nisi fluxus iste apparuerit ; cui refragatur frequens obseruatio in virginibus & lactantibus : sed quia hoc signo agnoscimus proli suscitandæ idoneam materiam intus esse reconditam, cuius portio exterius apparet. Atque hæc de principiis nostræ generationis breuiter dicta sufficiant, vt iam vlterius progrediamur.

Conceptio et prima foetvs delineatio. Tria sunt fœtus tempora, conceptio, motus, & partus, de quibus est sigillatim agendum. Conceptio autem nihil aliud est, quam prima illa seminum in vtero susceptio & amplexus, post quem coarctatur & corrugatur arctissimè, vt fœtus procreationi natiuâ suâ facultate ; quemadmodum ventriculus chylosi, hepar hæmatosi, incumbat : ex cuius contractionis sensu perculsæ mulieres horrore quodam percelluntur per consensum partium membranosarum : quemadmodum torpor & segnities circa hypogastrium percipitur : mammæ obdurescunt & extuberant cum papillarum nigredine : Veneris appetentia languescit, vrget cibi fastidium sine febre, & menstrua deinceps purgatio sistitur, ex *Aphorismo sexagesimoprimo sectionis quintæ.* Quod si marem conceperit, multò alacrior, & melius colorata apparet mulier, *Aphorism. 48. eiusdem sectionis*, & circa dextras vteri

vteri partes magis intumescit, lácque calidius & multo coctius ex mammis profundit. Quæ omnia vt verisimilia ab Hippocrate fuerunt prolata: sic etiam reliqua de conceptionis progressu, longâ obseruationum fide confirmata, in abortibus scilicet & fœtibus vario tempore exclusis, vt videre est *libris sæpius citatis.*

Spiritus igitur ille opifex & calor insitus totam hanc molem agitans, primùm, inquit Hippocrates, heterogenea ab homogeneis per διαχώρησιν separat, congregátque similia, sicque per coctionem membranas illas fœtum inuoluentes, χόριον scilicet, allantoeidem & amnion cum vasis vmbilicalibus suscitat. Ad quæ sequitur statim materni sanguinis affusio, quâ auctum semen & quasi nutritum, delineantur simul partes, tum principes, tum aliæ, ad vitam necessariæ, vt ego quidem puto; non quod maior sit tunc cordis, iecoris, cerebri, aut ventriculi necessitas, cum tam spiritus vitalis, quam sanguis à matre per venulas suppeditentur: sed quia hoc esse naturæ sagacis institutum verisimile est, vt præcipua hæc operis fundamenta simul iaciantur intra septimum diem, aut saltem sexti diei initium, summo docente Hippocrate: qui ante illud tempus οὔπω κύημα, ἀλλὰ γονὴν, simplicem genituram esse scripsit.

Post septimum verò, affluente iam copiosius materno sanguine σὰρξ γίνεται, caro fit, id est sanguis ille partium substantiam complere, augeréque incipit, & κύημα tunc vere censetur, quasi dicas carnis affusionem. Quæ deinceps magis ac magis ὑπὸ πνεύματος ἀγρῦται à facultate illâ πλαστικῇ per spiritum concinnatur, & in partes primum similares, demum organicas distinguitur, donec embryo omnibus suis numeris fuerit completus. quod contingit circa trigesimum vel trigesimum quintum, vt plurimum diem in maribus: circa quadragesimum vel quadragesimum secundum, ob seminis frigidiorem constitutionem, in fœminis: idque confirmat Hippocrates ex spatio seu tempore λοχίων, purgationis scilicet illius quæ fit in mulieribus post partum, cuius materiam tunc temporis collectam fuisse, ac proinde respondere dies vacuationis, totidem collectionis diebus censet. Et mulieres quotidie obseruant mares citius in vtero moueri, quam fœminas: vnde etiam citius perfici omnes confitentur. Quæ ita ab Hippocrate & aliis Medicis stabilita, si quis impugnare contendat, rei iam per se abstrusæ & in imis naturæ penetralibus reconditæ nouam obscuritatem inferet, & experientiæ certitudinem importunâ suâ dubitatione infringet nullo cum fructu. Melius est itaque ad alia pergere, quæ medicâ contemplatione digna existunt.

Generatur ergo fœtus ex semine tam virili quam muliebri simul mixtis in vteri sinu, & sensim ac suo tempore, materno affluente sanguine, si iustæ fuerint omnia quantitatis & debitis qualitatibus prædita: sin minus, vel omnino non fit, vel est vitiosa & imperfecta conceptio: vnde πάρεργα & naturæ errores exoriuntur, quando scilicet proposito suo fine ob vitium materiæ vel alterius causæ externæ priuatur. Sic monstra illa dicuntur simpliciter, quæ extra speciem posita, alterius rei potius quam indiuidui humani formam repræsentant: vnde quædam mulieres serpentem, aliæ portentum leporino capite, & similia peperisse dicuntur, quæ vt prodigiosa ab Historicis studiosè annotantur: sic Medici à malâ seminis corruptelâ potissimum contingere arbitrantur: aliquando ab alieno & impuro bellluarum concubitu, vt de hippocentauris, satyris, & similibus narrant. Respectu autem quantitatis deficientis vel exuperantis suscitantur etiam monstra, sed non omnino contra naturam, quia formæ humanæ participia, mutila vtroque brachio, cruribus, auriculis, naso & similibus visuntur: aut superfluis partibus prædita, vt triplici teste, sexto digito, cornu in capitis vertice; vel quod magis est mirabile, duplici capite, & similibus. Quæ seminis superfluitas siue redundantia potissimum in Hermaphroditis illis seu Androgynis apparet: qui duplici sexu præditi, tam maris quam fœminæ genitalia à natiuitate obtinuerunt, & vtrisque aliquando satis commodè vti possunt: aliàs in vno tantum sunt validi: vnde legibus cautum est & præceptum eiusmodi Hermaphroditis, vt cuius voluerint sexus electionem faciant, & illo, si visum fuerit, vtantur: alio autem omnino abstineant propter rei fœditatem.

Ex redundante itaque seminum quantitate istæ partes superfluæ & duplices conformantur cum quodam facultatis robore, si quidem illa in eodem vteri locello, & continuatim posita sint: sin verò magna seminis & sufficiens portio, vno concubitu in vtrumque vteri sinum effunditur, tunc gemelli tunicis illis inuoluen-

tibus distincti, non cellulis quibusdam, vt somniarunt veteres Anatomici cum Iurisperitis, producuntur: qui vtplurimùm duo sunt, ob duplicem illum vteri sinum solâ lineâ & quasi suturâ, vt in scroto distinctum; vnde duæ mammæ ad id conditæ videntur: alias plures, prout facultas illa formatrix plures tunicas continendis eiusmodi fœtibus & nutriendis conficere potest: qui eodem etiam fermè tempore perficiuntur, mouentur, & ex vtero prodeunt: quamuis vt plurimum alij aliis robustiores & viuaciores sint, in specie saltem humanâ.

Quod si post primam illam conceptionem, vteri os non exactè clausum, ad alios concubitus adaperiatur, & semen auidissimè prolectet in interiorem sui cauitatem, fit superfœtatio, nouissimis potissimùm mensibus, quando nondum valde cauitas illa repleta est primi fœtus incremento. Quod Hippocrates *libro huic rei dicato* confirmauit, & experientia in quibusdam, quæ vno post primum partum, vel altero mense, vitalem alium ediderunt, verum esse ostendit. Sed hæc valde sunt rara, quia vel hiante matricis osculo primi secundique conceptus fit exclusio: vel certè dum vterque male in vtero collocati incrementum capiunt maius, vix contineri possunt, & sic per aborsum vnus eorum vel vterque excutiuntur, potissimum in mulieribus: nam in brutis, quia vterus non ita propendet ad inferiora, facilius superfœtationes conseruari possunt, vt de lepusculis narrant.

Frequentius autem ipsâ superfœtatione, contingit in vtero malus conceptus, quem *falsum germen* vulgus muliercularum nostrarum appellat: authores nostri *molam*, quasi rudem dicas carnis indigestamque molem, quam Galenus 14. *de vsu partium* definit σαρκα ἀργὴν κ̀ ἀδιάπλαστον. Est enim illius substantia carnosa ac rubra, omni animali motu destituta, quamuis aliquando ad vteri motum palpitare sentiatur: vel ob permixtos & intus suscitatos flatus. Est etiam informis, nullâ partium distinctione constans, quam vis conformatrix in semine residens non potuit perficere, redundantis menstrui copiâ & importuno aduentu obruta: quamuis rudimenta quædam illius inceperit, vt patet ex membranis quibus vestitur, & ligamentis siue vasis quibus vtero connectitur. Cuius generationem ita describit Hippocrates *libro* 1. περὶ γυναικείων. *Quando*, inquit, *magna menstrui quantitas paucum & morbidum semen repererit, non fit conceptus legitimus seu κύημα, sed venter ex inutili molâ intumescit.* Non igitur ex solo sanguine molam fieri voluit Hippocrates, sed semini iuncto. Vtrum verò semen virile requiratur ad molæ productionem, vel muliebre tantum in vteri capacitatem effusum sufficiat, vt in illis quæ pollutiones nocturnas patiuntur, dubitatur: quia tamen vix aut nusquam reperitur eiusmodi molæ productio, nisi in fœminis viri congressu vtentibus: ideo verisimile est virile semen ad illam requiri, sed paucum, languidum, ac morbosum, quod non habeat potestatem materiæ illius ritè conformandæ, sed id quod possibile est, producat, nempe carnosum frustum ἡμίζωον, vitâ plantæ & solâ nutritione constans: quam etiam aliquando amittit per putredinem, indurationem, aut aliam corruptelam in locis illis conceptam. Hæc mola, vt sæpe mulierculis & inspectantibus ob ascititium illum motum & menstruorum suppressionem imponit: sic Medico est distinguenda à vero conceptu, tum etiam à tumore vteri flatuoso, scirrhoso & œdematoso & alio, certis quibusdam signis, quæ ipsemet Hippocrates *lib. citato & lib. de sterilibus* recenset. Celerius, inquit, ex mola intumescit vterus quam ex vero fœtu, difficilius gestatur, & cum maiori pondere: motum etiam non habet ita continuum vt puer, sed per interualla & laboriosum, dum vterus ad eam excutiendam commouetur. Neque lac in mammis apparet, sed rugosæ ac flaccidæ manent, cum reliquo corpore. Denique vbi status pariendi terminus post gestationem aduenerit, nulla apparent signa naturalis partus vel aborsus, sed intus latet per biennium aut triennium vsque, nisi ope medicâ succurratur: vt suis locis docetur. Nunc ad secundum tempus, siue motum fœtus veniamus.

MOTVS AC PERFECTIO FOETVS. Eleganter Philosophus 1. *de generat. animal.* οὐχ ἅμα γίνεται ζῶον κ̀ ἄνθρωπος, *non simul*, inquit, *generatur in vtero viuens ac homo.* Cùm enim variæ sint præparationes in seminali materiâ & partium delineationes ac incrementa, priusquam anima seu forma embryonis omnes suas actiones exercere possit: ideo primis illis formationis temporibus ζῶον quidem existit, quia vitam agit & nutritur; sed nondum ἄνθρωπος, homo numeris suis omnibus absolutus, si quidem actus secundos & functiones à facultatibus & partium dispositionibus prodeuntes respicias. Factus ergo puer membrisque omnibus conformatus secundum partes tam

solidas

ſolidas quam carnoſas, quod Hippocrates contingere voluit circa tertium menſem, ſi mas fuerit: circa quartum vero, ſi fœmina: quantum increſcit in corporis magnitudinem, tantum etiam firmatur & vires acquirit eundo. Cerebrum enim factum validius iam dimittit in reliqua membra facultatem motricem, per quam agitari & commoueri incipit ſenſibiliter, vt non ſolum à matribus, ſed etiam à contingentibus ventrem prægnantis manifeſtè percipitur. Ac tunc temporis mammæ turgentiores lactis indicia proferre ſolent: quia ſcilicet preſſis à grandiori fœtu venis, ſanguis ad ſuperiora, locumque à naturâ dicatum refluit, iuxta ſummum vteri ac mammarum conſenſum, non tam per venas illas epigaſtricas, vt quidam volunt, quam totius venæ cauæ & axillaris ductum.

Fœtus igitur quamuis tunc perfectus, ſi partium generationem & abſolutionem ſpectes, quando moueri incipit, quia tamen nondum iuſtæ magnitudinis ſuæ & incrementi modum ſuſcepit: ideo nutritioni & accretioni, quod reliquum eſt tempus in vtero impendit, reliquaſque functiones tam vitales quam animales exercet, non ſimili prorſus ratione, qua dum extra vterum poſitus eſt, ſed paulò diſcrepante, cuius nunc explicationem paucis aggrediamur. Quod ad nutritionem itaque illius, accretionem, & reliquas naturales functiones attinet, primo illud pro certo habendum eſt, materiam eamdem eſſe quæ fuit ad primam conformationem, delineationem, & perfectionem partium, nempe maternum ſanguinem per venas illas vmbilicales conuenienter attractum: vnde Hippocrates *lib. de alimento & lib. de naturâ pueri & alibi* ἀρχαιοτέρη τροφὴ διὰ τῦ ἐπιγαςρίυ ὀμφαλος: *primum alimentum*, inquit, *per ipſum abdomen eſt vmbilicus*, in quem vaſa illa implantantur: non enim per ea ſugit infans, cum nulla ſit oris & vteri continuitas, non in ventriculo cibos conficit, quoniam puro ſanguine materno fruitur, qui per venam illam allectus vmbilicalem, ipſius ſcilicet portæ propaginem, vel certè in fiſſuram hepatis, ſeu partem cauam deſinentem, vbi vena porta inſeritur, primò inteſtina, ventriculum ipſum, lienem, meſenterium, & cæteras abdominis partes nutrit: deinde ipſum iecur penetrans, venæ cauæ amplitudinem conuenienti temperie donatus, non per nouam αἱμάτωσιν, ſed per ἀλλοίωσιν tantum ingreditur, & ad alimoniam reliqui corporis transfertur. Cumque omnem coctionem ſecretio quædam puri ab impuro ſequatur, fit vt fœtus partes aliæ craſſiorem quamdam portionem ſecernant, vt ventriculus & inteſtina, in quibus nato nuper infante ſicca quædam & nigrior materia reperitur, meconio non abſimilis, quam ideo *papauerculum* appellant. Secundæ verò regionis partes ſeroſam illam materiam quæ ſanguini eſt pro vehiculo, refundunt in tunicam illam allantoeidem, quæ faſciæ inſtar mediam vmbilici regionem cingit, per vrachon ſiue canalem oblongum & exanguem, qui à veſicæ fundo ad eam vſque perducitur. Totus vero habitus roris inſtar ſiue ſudoris profundit excrementa ſua in tunicam illam penitus fœtum ſuccingentem, quam vocamus amnion, vbi continentur ad ſubleuandum quaſi & ſuſtentandum fœtum, qui aliàs futurus erat grauior, donec inſtante partu & diſruptis iſtis tunicis effundantur ad lubrificandas vias & laxandam vteri ceruicem. Hæc igitur eſt functionum naturalium & nutritionis ratio in fœtu, ad quam pariter eius accretio conſequitur.

Vitales autem quomodo exerceat, nunc eſt inquirendum ex Galeni ipſius doctrinâ *lib. 6. & 15. de vſu partium*, qui vult fœtum per arterias illas vmbilicales ſpirituoſum ſanguinem trahere, illumque à ramis iliacis per aortam aſcendere, & totum corpus viuificare, ſine vllâ cordis operâ aut pulmonum, qui tunc neque mouentur, neque reſpirant, ſed ſolâ vtuntur tranſpiratione, & arteriarum diaſtole. Huius rei veritatem docet Galenus tribus potiſſimum rationibus: Primò quoniam pulmo in fœtu ruber & craſſus, non albicans & tenuis, vt extra vterum apparet, ac proinde non nutritur ſanguine tenui & arterioſo, ſed craſſo, qualis eſt ille qui in venis continetur: Secundò quod cum nulla ſit in fœtu aëris externi attractio, vnde enim illum attraheret in ergaſtulo matricis concluſus? nulla etiam reſpiratio, ac proinde nulla thoracis, nulla pulmonum, aut cordis agitatio, ſed tota vitalium ſpirituũ propagatio quamdiu fœtus eſt in vtero, vmbilicalibus illis arteriis adſcribenda. Tertiò denique docet illud Galenus ex ſtructurâ vaſorum cordis, quæ in recens edito fœtu, aut ex vteri ſinu educto viſitur, & in adultis poſtea amittitur: nam vena illa caua quæ aſcendit ad cor, & illius ventriculum dextrum lambit, non effundit tunc ſanguinem intrò, quia non opus fuit, ſed per ἀναςόμωσιν coniuncta venæ arterioſæ ſuppeditat illi eam ſanguinis portionem quæ alendo pulmoni ſufficiat. Verum

M 3 quia

quia pulmo nutriri quidem hoc sanguine crassiore & nullis spiritibus permixto vitalibus poterat: in grandioribus enim sufficit iste sanguis ex venâ arteriosâ sine illo aortæ canaliculo, quia in dextro sinu cordis attenuatur & quibusdam spiritibus permiscetur cum externo aëre: sed quia idem pulmo crasso illo sanguine nutritus, non poterat ab illo viuificari, ideo prudens natura alium ductum fabricata est, quo possent materni spiritus vitales ad ipsum fœtus pulmonem penetrare, nempe canaliculum quemdam, qui ab aortâ ad eamdem venam arteriosam tendit, & huic muneri dicatus est. Ex his igitur patet, in fœtu neque respirationem adesse, neque motum pulmonis aut cordis ad generationem spirituum vitalium, sed fœtus arterias eos ex maternâ benignitate suscipere: ipsumque cor & arterias pueri ad motum arteriarum parentis agitari. Vt ergo respiratione, sic voce priuatur infans, donec melioris vitæ cupidus, & cordis calore aucto, quod auræ genitalis deinceps afflatum expetit, cum prius solâ transpiratione, vt hystericæ mulieres aut plantæ, sustentaretur, claustra illa matricis disrumpat, & mundi istius fiat nouus hospes & incola. Eo edito primo statim naturæ αὐτοδιδάκτῳ impetu, attrahit aërem, vociferatur, & admoto vberibus ore lac sugit, ex quo deinceps naturales suas vitalesque functiones exerit, cessante priori œconomiâ, quæ ad tempus tantum fuerat instituta: ac proinde illud osculum & canalis prius recensita sensim contabescunt, & resiccantur, nec in adultis conspicua sunt.

Supersunt animales functiones. Quod ad motum itaque spectat, diximus primis mensibus non moueri fœtum, præ mollitie summâ tam cerebri quam neruorum: adde quod musculi adhuc minus bene conformati agitandis partibus & contractioni parum sunt idonei. Circa tertium verò vel quartum mensem, fit motus, duplo scilicet temporis spatio ad conformationem, vt docuit Hippocrates; iam affluente in musculos animali spiritu, qui in cerebro infantis ex spirituum vitalium materiâ conficitur, quam per arterias iam sæpe à nobis commemoratas ex materno fonte velut riuulos deriuatas suscipit, seque hoc modo intra vterum sustinet ac fulcit, *lib. de naturâ pueri*; vt quasi contractus & conglobatus genua manibus apprehendat, reflexis ad podicem cruribus: caput autem manibus incumbit, oculos habens vtrique manus pollici respondentes, & nasum veluti intermedium: sic enim minimum spatij continet, & quando ad exitum properat, facilius vertitur præuio capite in ipsam vteri ceruicem, vt postea dicemus.

Hic igitur est motus situsque infantis in vtero. Quod ad sensus vero attinet, nullus tunc sensuum externorum vsus, quia obiecta eorum propria absunt & medium ad ea suscipienda parum est in vtero idoneum. Nullus igitur ibi vsus oculorum, aurium, narium, linguæ; parua etiam sensus tactus actio: quibus omnibus tenellus ille fœtus priuatur, vt commodius in suis locellis degat, totus nutritioni & accretioni intentus. Multo igitur minus interiores sensus & principes facultates exercet, quæ non possunt fieri sine delatione illâ externarum specierum in sensum communem & phantasiam. Siue igitur anima nostra congenitas habeat quasdam species & notiones illi in primâ creatione infusas, siue sit tabula rasa, omni specie & imagine orbata, donec illi ab externis obiectis insculpta fuerit: certè tunc veluti sopita iacet instrumentorum defectu, quorum perfectio paulatim extra vterum inducitur. Vbi enim infans post aliquot menses ridere inceperit, putant etiam Philosophi intellectum nostrum tunc prima sua munera exordiri. Non tamen ideo existimandum est cum multis, fœtum in vtero primò animam plantæ, postea bruti, demum hominis habere: tot enim corruptiones succedere oporteret; sed credendum est, animam humanam circa quadragesimum diem iam penitus conformato fœtu infundi, quæ tamen functiones illas homini proprias exercere nequit, donec conuenienter disposita fuerint organa: interim vero circa inferiores functiones occupatur plantis & brutis communes, quas omnes illa velut superior forma eminenter continet. Atque hæc de perfectione & motu fœtus.

Partvs sev exitvs infantis ab vtero. Notum est ex præcedentibus, tres præcipuas esse mutationes, quæ fœtui dum vtero geritur certis temporibus contingere solent, figurationem nempe, motum, & partum: qui nihil est aliud quam fœtus iam perfecti & absoluti in vtero, conueniens & suo tempore facta exclusio; cuius causæ, & termini rationes sunt breuiter inuestigandæ à nobis hoc capite: Prius autem annotandum, harum trium mutationum certam esse & definitam ad inuicem proportionem: ita vt tempus motus duplum sit temporis figurationis,

tionis, & tempus partus triplum temporis motus; hæc enim iusta illarum ac geometrica æquabilitas, ab Hippocrate iampridem obseruata, quam tamen multi doctrinæ Hippocraticæ prorsus ignari Auicennæ adscribere ausi sunt: quos vnico Hippocratis contextu allato confutare lubet, qui est *lib.* περὶ τροφῆς, vbi varios figurationis, motus, & partus terminos, seruatâ tali proportione, describit. *Ad figurationem*, inquit, *soles triginta quinque: ad motum septuaginta: ad exitum ducenti & decem: Alij ad discriminationem quadraginta: ad motum octoginta: ad elapsum ducenti quadraginta: Alij ad formam quinquaginta: ad primum saltum centum: ad exclusionem trecenti requiruntur.* Ex quibus Hippocratis verbis multa ad propositum nostrum facientia eliciemus: Primò dies integros hic esse computandos, & menses solares triginta diebus constantes, non lunares esse audiendos. Quamuis enim hac in parte varius esse videatur Hippocrates aliquando, locis tamen valde apertis illud significauit, & terminorum ratio reliquæque proportiones huic rei consentiunt. Præterea in embryonis generatione ac primâ figuratione non eumdem esse terminum, sed à trigesimo plurimùm die ad quinquagesimum vsque extendi, quod facit deinceps omnem varietatem tam in motu quam in partu. Vnde ex hac hypothesi tot sæculis receptâ, & rationibus ex seminis paterni varietate, vt vult Fracastorius; menstrui sanguinis; & vteri: necnon superiorum corporum aspectu, & aëris nos circumstantis, ac aliarum causarum externarum & internarum constitutione, confirmatâ dicimus, legitimum partum nullum ante septimi mensis initium contingere posse, sed alios omnes, genituræ effluxus vel aborsus esse censendos, quicunque ante hoc tempus ex vtero prodeunt: quoniam nullam habent certam figurationis, motus, & exitus proportionem. Cum enim trigesimus dies primus sit terminus quo fœtus figurari potest, hic duplicatus incidet in sexagesimum diem, quo moueri incipiet: rursum iste triplicatus efficit centum octoginta, nempe sex menses integros in septimi initium incidentes, quo tempore, non antea legitimè excludi potest fœtus: & hi etiam sunt parum vitales: quia adhuc sexti mensis naturam quodammodo redolent: melius autem & commodius viuent, si trigesimo secundo, vel trigesimo tertio, vel trigesimo quinto figurati incidant in mediam vel vltimam septimi mensis partem. Ac proinde septimestris partus ponitur ab Hippocrate primus parturiendi terminus, quem Iurisconsulti, vt ait Paulus, propter summam eius authoritatem & doctrinam receperunt.

Vtque trigesimus dies positus est ab Hippocrate pro primo figurationis termino, sic quinquagesimus pro vltimo; hoc ergo tempore figuratus embryo mouebitur die centesimo: excludetur vero circa trecentesimum: qui vltima erit pariendi meta, includens totum decimum, & incidens in principium mensis vndecimi. Quæ ab Hippocrate modò subtilius, modò crassiori ratione supputata ansam dederunt Iurisconsultis dubitandi, an vndecimo mense natus pro legitimo habendus sit: siquidem Imperator *nouella* 39. partum vndecimi mensis nequaquam ex defuncto susceptum esse statuit. Adriani autem quodam decreto, vndecimo à morte mariti mense partus habetur legitimus. Quod Cuiacius eruditè ex principio & fine vndecimi mensis distinxit secundum propositam à nobis istorum proportionem, quæ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ semper aut plurimum veritatem obtinet, ac proinde legis & regulæ vim habere debet. Quamuis pertinaciter asseuerare nolim, vltra vndecimum mensem vterum gestari non posse: Plinio enim referente, *Massurius author est*, inquit, *Lucium Papyrium Prætorem secundo hærede agente bonorum possessionem contra eum dedisse: cum mater partum se tredecim mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.* Et Auicennas testatur probam quamdam mulierem etiam decimo quarto mense peperisse. Velim tamen hoc loco Iureconsultos monitos, ne temerè de eâ re iudicent: quamuis enim id raro fiat, potest tamen contingere, vt mulier vltra vndecimum mensem partum edat legitimum, propter variam generantis seminis naturam, victus, educationis, & temperamenti tam viri quam mulieris: item varietatem magnitudinis & figuræ vteri: cælique ac solis diuersitatem: quæ omnia aliquando efficere possunt, vt diuturnior sit & quasi portentosus pariendi terminus. Adde quod error hic alius contingere potest, ex molâ videlicet genitâ ante verum fœtum: nam dum illa falsam refert ingrauidationem, putat mulier se ab eo tempore concepisse quo primum purgatio menstrua fuerit intercepta. Sed hæc vt rara sunt, sic etiam artis certo præcepto contineri non possunt: ac proinde bene à nobis constituti sunt duo extremi fœtuum legitimè editorum termini; nempe

nempe septimus mensis & vndecimus. Iam de intermediis videamus, octauo scilicet, nono & decimo, vtrum partus in illis vitales accidere possint.

Certè si spectes tantum illam proportionem à nobis adductam figurationis, motus, & partus, menses omnes isti excludendis fœtibus erunt idonei: ac proinde octimestres vitales præter omnium sententiam. Sed ex ipsius Hippocratis doctrinâ, præter istam proportionem, sciendum fœtum in vtero suas habere mutationes & impetus laudabiliores, morborum crisibus quodammodo respondentes. Vtque breuiores morbi per quaterniones, paulo longiores per septimanas iudicantur vsque ad quadragesimum diem, qui omnium acutorum est vltimus: sic fœtus in vtero singulis quasi quadraginta diebus istas in vtero agitationes suscipit. In primâ enim quadragenariâ, vt figuratio plurimum fit, sic plurimùm aborsus, quam si effugerint, tutiores habentur mulieres, quod ad seminis seu genituræ effluxus. Secunda, tertia, quarta quadragenaria contemplatoriæ sunt & quasi indicatoriæ futuri partus felicioris vel infelicioris, pro ratione earum affectionum quæ grauidas tunc temporis occupant. Quinta autem quadragenaria iam felix & auspicata respondet septimo mensi: sexta vero infausta octauo: septima nono, & decimi principio, quo maximè tempore vitales fœtus eduntur.

Ecce igitur verisimilem rationem, cur octimestres partus parum aut nullomodo sint vitales: tum etiam, vt addit ipsemet Hippocrates, quia fœtus septimo mense primos suos impetus exeundi facit. Hic conatus, si propter fœtus aut aliarum rerum impedimenta fuerit irritus, defatigatur valde infans & laborat in vtero: Labor ille rursum quadraginta totos dies perdurat, quibus octauus mensis continetur. Ac proinde periculosum est illum hoc tempore exire, ne scilicet labore iam prægresso defatigatus, huic nouæ agitationi succumbat. Vbi autem dies illos sextæ quadragenariæ excesserit, nonum mensem ingreditur, quo recollectis viribus, nouoque facto impetu, angustioris carceris valuas feliciter disrumpit, erumpitque. Decimi itaque mensis initium cum nono mense recensetur, ideoque fœlix Hippocrati habetur, quia septimam quadragenariam includit, longiusque abest ab illâ in vtero κακοπαθείῃ seu afflictione, quam octauus mensis intulit. Si verò septimam illam quadragenariam excedens, ad finem decimi mensis, vel vndecimi principium accedat, non tam laudabilis est partus, quia denotat aliquam fœtus imbecillitatem, qui iusto termino erumpere non potuit, cogitur aliquantisper laborare præ loci angustia, & pabuli spiritusque defectu. Talis est igitur terminorum partus ratio ex Hippocrate, talis eius fælicitas aut infælicitas: quibus nonnulli, vt Pythagorei, addunt numerorum vim: Chaldæi cæli dissidentiam & congruentiam: Constantinus Africanus planetarum dominium: quorum placita vt non omnino respuimus, sic nostra hæc ex legitimo naturæ ordine & motu petita longè illis præferenda esse censemus.

Naturalis ergo & legitimus partus requirit tam fœtæ quam fœtus robur: vt scilicet mater animo corporeque sit valens: infans etiam vegetus & mediocris magnitudinis, qui iam melioris vitæ cupidus, locique & alimenti defectu, inuolucra sua disrumpat, vnde vteri os & ceruix aquarum prodeuntium alluuione madefacta dilatantur. Puer verò conuerso ad inferiora capite vi facit sibi viam, cui ipsa coccyx cartilaginosa locum cedit exeunti: non enim credibile est aut ossa pubis firmissima synchondrosi alligata, aut ipsas coxendices bene articulatas disparari. Dolor tamen ingens exoritur ex disruptione membranarum vtero adhærentium, & summâ oris ac ceruicis vteri dilatatione. Reliqui partus omnes præternaturales & laboriosi: vnde Agrippæ, & Cæsares dicti, in quibus magnum fuit parenti & fœtui mortis periculum, vt docetur in tractatu περὶ γυναικείων, de affectibus mulierum. Superest de similitudine liberorum cum genitoribus breuiter agamus.

Similitvdo natorvm cvm parentibvs. Ardua superest quæstio de similitudine natorum cum parentibus. Triplex autem similitudo spectatur, speciei scilicet, sexus, & effigiei seu accidentium. Quod ad similitudinem speciei spectat, illa fluit ab intimis ipsius speciei principiis, quæ natura illa vniuersalis vnicuique semini indidit ad sese propagandum: non enim ego facilè cum Fernelio & aliis existimauerim hanc speciei similitudinem ex solâ materiæ copiâ pendere, quandoquidem species ipsa potius formæ naturam & vim, quam materiæ repræsentat. Quod verò fœminæ diuersæ speciei cum aliis maribus coëuntes, vt equa cum asino, ouis cum hirco,

hirco, producunt fœtus sibi potius quam maribus similes secundum speciem: hoc fit, meo quidem iudicio, propterea quod semine prolifico prǽditæ non minus quam mares, agunt toto gestationis tempore in ipsum fœtum, illumque variis modis afficiunt in vtero, cum mares nihil præter exiguum semen circa principium generando fœtui suppeditent. Etenim si illa speciei repræsentatio tota materiæ, nempe materno sanguini esset tribuenda, in commixtione ista specierum, fœtus omnino matrem repræsentaret; non autem haberet quasi partitam illam similitudinem vtriusque parentis. Credere igitur est potius intima huius rei principia seminibus ipsis & materno vtero esse indita, quam à solâ materiâ pendere.

Similitudo autem illa siue repræsentatio quæ circa sexum visitur, solet referri ab authoribus nostris ad temperiem vtriusque seminis: vt si quidem calor in semine superet cum victoriâ, mares: sin verò frigidius sit, fœminæ producuntur: vnde varia illa gestationis accidentia apparere existimant, vt quæ mares habent in vtero, coloratiores, vegetiores & multò alacriores spectentur: quæ verò fœminas, pallidiores & infirmiores, quod caloris potentioris vel impotentioris vi adscribunt. Verum non parua hic subest difficultas. Nam si in generatione marium perpetuò agnoscenda sit caloris potentia, in fœminis impotentia, quî fit quod mares aliquando imbecilli valde & effœminati nascantur: fœminæ autem vegetæ, & ipsis robustiores maribus? Respondent, infirmos & inualidos mares aliquando generari respectu ad alios mares, non ad fœminas habito: vel nihil impedire, quin ex diuersis parentibus, verbi gratia, robustioribus nascantur fœminæ, quæ sint vegetiores quibusdam maribus ab aliis parentibus, infirmis videlicet & imbecillis. Sed hoc non satisfacit; perpetuò enim manet obiectio de caloris potentia: & certissimum est ac quotidianâ experientiâ sancitum, non solum à diuersis, sed etiam ab eisdem parentibus progigni fœmellas aliquando robustiores maribus, quos illi met antè vel post susceperint. An censendum cum Empedocle, diuulsa esse sobolis membra: ita vt partes illæ seminis, quæ à genitalibus virorum & mulierum, non minus quam ab aliis membris secedunt, faciant hanc sexus similitudinem: vt si quidem in duobus seminibus mixtis partes genitalium muliebrium superent, fœminæ: sin partes genitalium virorum, mares producantur? An verò dicendum, naturam perpetuò in quouis fœtu marem velut perfectum quid intendere: sæpe tamen impediri, non solum à caliditate, vel frigiditate seminis, sed etiam quibuscunque aliis causis, vt robustiore mulieris semine, menstrui naturâ, vteri particulari (hanc ego maximè causam esse existimo) constitutione, & similibus, ob quas in aliquibus indiuiduis concurrentes videmus robustissimos homines sæpe, ex mulieribus certis perpetuò fœminas: ex aliis perpetuò aut ferè masculos suscipere.

Superest tertia similitudo, nempe effigiei & accidentium illorum externorum, vt figuræ, magnitudinis, coloris, situs & similium, quæ liberi à parentibus proximis vel remotis suscepta referre solent. Nam quod ad temperamenti similitudinem spectat, in eo certum est qualitatum gradum quæ in seminibus & sanguine menstruo fuerint, aut quæ prolificam istam materiam in vtero vehementius affecerint, causam esse illius temperiei, quæ in liberis reperitur, & modo ad huius vel illius parentis naturam magis accedere, prout vis alteratrix huius vel illius seminis cum sanguine materno præpolluerit: Vnde etiam ὁμοιοτροποίη similitudo morum in hanc vel illam partem vergit: nam vt cecinit Poëta,

Qui viret in foliis, venit à radicibus humor:
Sic patrum in natos abeunt cum semine mores.

Hinc etiam morborum hæreditariorum origo, quicunque scilicet habent dispositiones generanti huic facultati & alteratrici proximas, quæ labis illius originalis est particeps: hinc etiam temperamentorum refractio & coæquatio, vt vocant; quando parentes dissimilis omnino temperamenti & naturæ, liberos temperatos & mediæ naturæ producunt: Sic etiam mulier bene temperata ex elephantico semine aliquando bene sanum suscipiet fœtum, & contrà elegantissimi viri ex ineptâ muliere, liberos stupidissimos & imbelles: vnde illud, *Heroum*

N *roum*

rerum filij, noxa. Quamuis non negauerim alia multa concurrere posse: verum hæc est præcipua & frequentissima causa.

Sed maior multo est difficultas in assignandâ ratione similitudinis illius, quæ varias figuras, & externa accidentia consequitur. Cur videlicet pater oblongioris colli, crurum graciliorum, scapularum alatarum, vel mater aquilino naso, oculis nigris, fronte amplâ & similibus prædita, liberos eadem partium conformatione præditos producant? Cur masculi sæpius matribus; fœminæ patribus secundum hæc accidentia sint similes? Cur non solum à parentibus eiusmodi effigies in liberos deriuentur, sed etiam in nepotes, & tertiam vel quartam generationem? Denique quâ vi & modo tot signacula & alienarum rerum effigies proli communicentur, vt cerasi, mori, pedis porcini & similium: vel certa stigmata, quæ non sine admiratione vulgo in variis hominibus spectantur? His ergo vt satisfaciamus repetendum est ex superioribus, vim in semine vtroque πλαστικὴν seu conformatricem insitam esse penitus admirandam & quasi diuinam, quæ singulis speciebus peculiaris & vernacula producit omnes partes ad illam constituendam necessarias, & accidentia ista externa, quibus inuicem differunt. Quemadmodum igitur semina habent vim illam confingendi partes speciei conuenientes secundum externa accidentia, sic ratione indiuidui, cuius naturam propius, & singularum partium effigiem, vtpote ab illis decidua, redolent: possunt non solum qualitates complexionales, vt loquuntur; sed etiam instrumentarias seu figurationes imitari: vnde fit vt si perpetuam & ordinariam rerum generationem spectes, liberi parentibus hac in parte similes semper esse debeant, nisi aliquid externi impediat, & dispositiones istæ sint insignes in parentibus ab ortu contractæ habituales. Prout vis ergo seminis paterni aut materni fortior fuerit, eo magis repræsentabunt: vel si æqualis existat, participes erunt vtriusque similitudinis: vel certè secundum hanc partem patri, secundum illam matri magis erunt similes. Ideoque mares sæpissime matribus secundum hæc accidentia similiores esse censeo: propterea quod in concubitu illo quo mares producuntur, oportet robustum & masculinum semen vtrinque excerni: cum autem fœmineum sæpius quantitate exuperet, ab ipso etiam menstruo adiutum, fit vt partes matri similiores conformentur. Vt contrà in illo concubitu quo fœminæ producuntur, oporteat semen inualidum magis & effœminatum concurrere: fit vt virile vim conformandi supra fœmineum retineat, & frequenter fœtus fœmineos patribus magis similes efficiat. Nec solum alterutrius parentis propinquissimi effigiem referunt liberi, sed etiam prædecessorum, præcipuè eorum qui insigni aliquo robore, aut illustri formâ fuerunt præditi: quia dimittunt eam cum proprio semine in liberos, in quibus si propter aliquas causas impedientes non satis apparuerit, postea in prole sequenti, quasi de semine in semen profecta, reuiuiscit: quemadmodum motus à lapide in aquâ concitatus non solum contiguas partes, sed etiam valde remotas agitat, & magnes vim annulis infundit ferreis, vt alios trahere valeant. Si ergo liberè agat vis illa formatrix & ordinariè, fœtus parentibus similes perpetuò procreabit, vtpote quæ eorum naturam quasi insculptam & effigiatam obtineat. Quod in plantis & brutis animantibus magis elucescit. Extraordinaria igitur hæc causa est ipsa imaginatio seu matris phantasia: quæ si primis conceptionis aut conformationis temporibus valde immutetur & afficiatur ab obiectis quibusdam externis, vt effigie, & formâ alterius hominis amati, vel figuræ conspectæ & similium, fit, vt potentior hæc facultas, nempe princeps, tenello adhuc & quasi lacteo embryoni suum characterem alio obliterato imprimat: vnde narrant mulieres adulteras maritis plurimum simillimos fœtus producere: quia dum congrediuntur cum suis procis, vel metu vel conscientiæ quodam stimulo affectæ, perpetuo maritorum effigiem sibi repræsentant: Vnde etiam Galenus *libro de theriacâ ad Pisonem*, turpi cuidam mulieri vt pulchros pareret liberos consuluit, formosam imaginem ad lecti pedes apponere, & frequenter ac attentè, coitus potissimum tempore, eam contemplari: Hinc fit, vt pauones, quibus lintea alba vndique circumposita fuerint, dum ouis incubant, non gemmantis coloris, sed albicantis pullos producant. Inde Iacob variegatis virgultis pecori, vbi coibat, obiectis, talem suscipiebat prolem & fructum: sic eorum, quæ prægnantes primis illis potissimùm mensibus auidius exoptarint, vt mora, cerasa, amygdalas, pedem suillum, & similia, effigies fœtui imprimuntur:

fortis

fortis enim illa imaginatio spiritus statim mouet, illius rei speciem deferentes & sanguini materno imprimentes, qui ad vterum allatus, si quidem illa effigies exterius feratur, deinceps in fœtu genito apparet. Vnde solent nostrates mulieres grauidis similia appetentibus consulere, vt manum natibus vel posteriori cuiuis parti admoueant, quo eiusmodi effigies in illis consistat; nec fallit eas aliquando euentus. Quamuis enim ego nolim tantam imaginationi vim cum Auicenna tribuere, vt in aliena agere possit corpora, & in omnem materiam habere imperium: attamen nemo rerum naturalium speculator diligens, aut Medicus inficiari illius potentiam audeat in proprium & continuatum corpus ad curandos morbos, agitandos humores, conturbandos spiritus, & similia præstanda. Cum itaque fœtus sit veluti continuum cum parente corpus: illius spiritus & sanguinem continuò recipiens, quidni poterit similiter illius impressiones & vim suscipere, potissimùm quamdiu adhuc mollior, & veluti cereus existit?

Quemadmodum igitur totam similitudinis rationem phantasiæ cum Fernelio tribuere nolim, quoniam multæ effigies, vt auorum vel atauorum numquam mulieris imaginationi repræsentatæ in liberis conspiciuntur: & sua facultati formatrici vis non est deneganda, quæ sine vllo imaginationis concursu in plantis, atque etiam animalibus frequenter similem suscitat secundum ista accidentia prolem: ita etiam illius potentia sæpius est agnoscenda.

Potest quidem aliquando figura variè deprauari ab externis aut internis causis, vt comprimentibus, diuellentibus, & similia efficientibus: vnde matres quæ arctioribus indumentis vtuntur, aut aliquid aliud violentum agunt saltando, nendo, suendo: aut dum cadunt vel vulnerantur, possunt contorquere, dilatare teneriora fœtus membra, & multis modis afficere, ita vt figura eorum immutetur: Sed ista cum causas suas habeant manifestas & euidentes, non requirunt vlteriorem earum indagationem. Illa vero magis sunt obscura & ad interiorem hanc causam referenda, cum alia verisimilior non suppetat. Hæc igitur de tam difficili quæstione habuimus proponenda: vt tandem Physiologiæ nostræ optatissimum finem imponamus.

IOANNIS VARANDÆI PATHOLOGIA VNIVERSALIS.

PRÆFATIO.

TRIA fuisse Medicinæ principia docet Galenus libro qui introductio dicitur: *inuentionis scilicet, constitutionis & interpretationis, principium vetustissimum existit & communissimum: ab omni enim tempore coacti sunt homines, aut casu, aut necessitate, varia experiri, quæ mundi opifex in illos vsus & humanæ infirmitatis subsidium creasse videtur: ex quibus aliquos adiutos, alios verò non parum læsos fuisse credibile est: vnde ex frequenti illâ sensuum repetitione, memoria, obseruatio, atque experientia citra vllam rationem facta est, & quotidie exercetur, vnde noua illa & propemodum infinita remediorum inuentio.*

Ad constitutionem verò artis, & facienda ex his particularibus generalia præcepta: Asclepiadæ, inquit Hippocrates, vsi sunt ratione & experientiâ: appensis enim illis in Dianæ aut Æsculapij fano publicis curationibus, vel de manu in manum traditis posteritati obseruationibus: primam artis nostræ faciem & ideam delinearunt.

Interpretationis autem siue traditionis initium quo primùm Medicina doceri cœpit, & demonstrationibus illustrari, fuit naturæ speculatio, vt ait Athenæus; φύσις γὰρ τοῦ σώματος ἀρχὴ τοῦ ἐν ἰατρικῇ λόγου; *primum Medicæ orationis & institutionis initium esse debet* natura *: id est naturalis humani corporis constitutio. Vnde Philosophus Medicum ibi incipere voluit, vbi desinit Physicus. Et Hippocrates* libro de veteri Medicinâ *:* οὐκ ἔστι δυνατὸν, *inquit,* ἰητρικὴν εἰδέναι, ὅστις μὴ οἶδεν ὅ, τι ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ ὅπως ἐγένετο πρῶτον, καὶ ὅπως συνεπάγη: *necessarium enim est hoc Medico curiosè scire,* εἴπερ τι μέλλει τῶν δεόντων ποιήσειν, *si modo aliquid eorum quæ fieri debent recte præstare velit. Quomodo enim fieri poterit, vt ea quæ contra naturam sunt, cognoscat, nisi prius naturalibus cognitis? cum rectum sit index sui & obliqui.*

Nos igitur quadam rerum serie ducti, post Physiologicam explicationem ad Pathologiæ vniuersalis interpretationem accedimus, quæ est secunda Medicinæ pars theorica, de constitutionibus præter naturam corporis nostri agens: ita vt in primis illarum generibus & speciebus subsistat: suam particulari Pathologiæ tractationem relinquens, quæ est de peculiaribus singularum partium morbis, symptomatis & causis, cum eorumdem propriâ curatione, quod vulgò Praxes Medicas *vocant. Suos etiam fines & terminos Semeiotice, sub qua Diagnostice & Prognostice continentur, liberos permittens, quæ de signis istarum constitutionum præsentibus & futuris disputant, vt vtrumque suo loco & semel doceatur.*

Præsentis ergo nostræ tractationis Pathologicæ quatuor erunt præcipuæ partes. Cum enim res istæ præter naturam considerentur, vel vt sunt constitutiones quædam corporis nostri morbosæ & partium eius: vel vt causæ illarum constitutionum, aut earumdem

earumdem effectus qui symptomata vocantur: ideo primâ huius operis parte agemus de communibus illis vocabulis, secundum, præter, & contra naturam: *quia illorum explicatio facit ad sequentium clariorem intelligentiam; & de triplici corporis nostri constitutione, salubri, scilicet, insalubri, & neutra tantopere apud Galenum decantata: vt ex illarum explicatione faciamus nobis viam, & quasi gradum ad morbi naturam melius intelligendam. In secundâ ergo operis parte agemus de morbi definitione, eius speciebus & differentiis, atque de morborum temporibus. In tertiâ de causis morbificis, & earum varietate. In quartâ & vltimâ de symptomatum naturâ & eorum diuersis speciebus.*

Imprimis tamen notandum παθολογίας *nomen desumptum esse* ἀπὸ τοῦ πάθους, *quod vocabulum non semper pro simplici passione & alteratione, quæ morbum præcedit, sumi solet: quod habet essentiam suam positam* ἐν τῷ γίνεσθαι, *in ipso fieri: ita vt sit* εὔλυτόν τι καὶ εὐκίνητον, *totum pendens ab actione &* ἐνεργείᾳ *ipsius causæ: sed etiam pro omni affectu præter naturam, qui corpori nostro vim inferre & eius naturam immutare potest, siue sit causa quædam morbifica, siue morbus, seu symptoma: vt ex variis Hippocratis & Galeni locis apparet. Ac proinde illud nomen* παθολογίας *in hoc significato sumptum aptè complectitur ea omnia, quæ in hoc tractatu explicaturi sumus: cuius vtilitas ex eo patet, quod Medicus* θεραπεύτης *curaturus non potest suam actionem nisi istorum præmissâ cognitione velut necessariâ* τεκμάρσει *rectè instituere.*

PARS PRIMA PATHOLOGIÆ VNIVERSALIS.

CAPVT I.

De eo quod est secundum, præter, & contra naturam.

SI rerum omnium naturam vniuersalem spectes, & ordinem ac statum, qui hisce omnibus præfixus est, nihil præter aut contra naturam dici poterit: omnia enim naturæ vniuersalis imperio continentur. Sin verò naturam particularem, & vnicuique speciei velut humanæ propriam, respicias, vt debet Medicus; multa præter naturam & contra sese statim offerent, quæ scilicet naturæ illius particularis & debitæ constitutionis fines excedunt, quæ naturalem humani corporis statum infringunt, atque ob id, res præter & contra naturam Medicis recentioribus dicuntur. Verborum igitur istorum *secundum, præter, & contra naturam*, dum frequens fit apud Medicos vsus, potissimùm in Pathologiâ, breuiter quid illis significetur, definiamus.

Hippocrates, Aristoteles, Galenus, & antiquiores sæpius quidem meminerunt illius quod est secundum naturam & præter naturam, κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν: nunquam verò illius quod contra naturam ἀντὶ φύσιν. Quamuis enim Hippocrates *lib. de diebus decretoriis*, etiam quosdam morbos appellet secundum naturam, qui scilicet sunt parum naturæ infesti, vel illius propriam constitutionem imitantur, vt quando biliosus febre tertianâ laborat, & sic de reliquis: vt *lib.* περὶ τροφῆς eodem sensu vocat excretiones quasdam secundum & præter naturam. Galenus tamen illud *præter naturam*, non semper eodem modo sumpsisse videtur, sed cum quadam distinctione: ita vt aliquando quippiam *præter naturam* esse simpliciter: aliàs toto genere præter naturam dicat, vt sanguinis excretionem, & similia, quæ maiorem naturæ nostræ vim inferunt, vel longius ab eius instituto recedunt. Quod ad Aristotelem verò & eius interpretes spectat, in hisce appellationibus constituendis respexisse

spexisse ad eam dispositionem physicam, quæ ex materiâ & formâ in composito exurgit, verisimile est: nam illa quæ proueniunt ab vtroque principio, maximè secundum naturam esse existimarunt: quæ ab vno tantum, medij quodammodo esse ordinis. Et quoniam forma est magis natura, aut magis confert ad naturam specificam constituendam, quam materia: ideo in quibus forma & formæ vis seruaretur, illa magis secundum naturam esse existimarunt, quam ea in quibus propriæ formæ ratio labefactata esset, debita licet remanente materiâ. Vnde illa in quibus vtrumque principium seruatur, prorsus secundum naturam: in quibus vtrumque deperit aut immutatur, prorsus præter naturam, in quibus horum alterum, alio inuiolato peruertitur, modo secundum, nunc præter naturam dixerunt.

Sic monstra Aristoteli quodammodo secundum naturam & præter naturam vocantur: vtpote in quibus materia seruari solet, naturali formâ deprauatâ. Nec solum animalia ipsa, animantiúmque partes, sed etiam motus, actiones, qualitates, & quæcunque alia rerum accidentia secundum naturam esse, si speciei conditionem sequerentur; si non, præter naturam esse voluit. Mors enim alia secundum naturam illi dicitur, quæcunque ab internis principiis oritur, naturali scilicet siccitate, quæ caloris natiui opera sensim humidum primigenium depopulantis contingit: alia præter naturam & violenta, quando principium motus non incepit à naturâ, vel naturalem decursum non obseruat: sed pendet à violentiâ causarum tam ἐνόντων quam εἰσιόντων, vt loquitur Hippocrates. Eadem ratione putredo dicitur illi secundum naturam: quia sequitur naturam & exuperantiam primarum qualitatum ex quibus mista constituuntur. Illud autem *præter naturam*, eius interpretes ponunt in eo, quod quamuis naturâ suâ fieri non possit, aliquando tamen contingit ex alicuius principij defectu vel impetu rerum externarum; illud *contra naturam* negligentes, quia ex naturæ repugnantiâ fieri non posse crediderunt, vt ex homine flumen, stellam, aut arborem, qualia Poëtæ & metamorphoseωn scriptores confinxerunt.

Vnus tamen Auerrhoes videtur illud quod contra naturam est, recepisse, atque illius significationem non ad ea quæ fieri non possunt, sed quæ omnino propriæ naturæ aduersa sunt, contraxisse: nam *comment. in lib. 1. de cœlo*, in motu elementorum tria ista, *secundum, præter, & contra naturam*, agnouit. Verbi gratia ignis propriâ naturâ & secundum eam maximè, sursum fertur: contra naturam igitur deorsum mouebitur, vt quod ex diametro cum illius naturâ pugnet: at non solum sursum & deorsum, sed etiam in circumferentiam fertur, vtpote cœli raptu & circumuolutione: hanc ergo, quia sine magnâ patitur violentiâ, præter naturam appellauit: ac recentioribus Medicis fortasse ansam dedit, vt istas horum nominum significationes in suam tractationem transferrent: nam vt Philosophi illis ad constitutionem physicam, quæ est materiæ & formæ, respexerunt: sic Medici ad suam, quæ nimirum est ipsa temperies, seu conformatio partium & vnitas, & quæ ea consequuntur: vnde apud Medicos putredo vel mors nunquam esse possunt secundum naturam: quamuis ex principiis aliquando internis sint orta: quia viuentis hominis moderantiam & temperiem, quam spectat Medicus, labefactant & corrumpunt.

Quamuis igitur Galenus illius tantum quod est præter naturam meminerit, quid flagitij est, si clarioris doctrinæ gratiâ exemplo Auerrhois, illud quod est contra naturam in tractatum Pathologicum neoterici inuexerint; cum ipsemet Galenus id quod præter naturam est simpliciter, ab eo quod est toto genere præter naturam distinxerit? ita vt illa præter naturam esse statuant, quæ naturæ nostræ nullam aut minimam vim inferunt, cuiusmodi est fœdus ictericorum color, & qui solis ardore contrahitur, & faciei lentigo, omnísque leuior affectus, qui ob paruitatem nec nostris, nec laborantium sensibus animaduerti potest: vel etiam ea omnia quæ sub neutro statu continentur: quasi dicas cum Hippocrate morbos blandos καὶ μὴ ἐμποδιστικούς. Illud verò contra naturam esse, quod non solum naturæ limites & statum excedit, sed etiam illi vim infert, eiusque functiones manifestè interturbat. Mihi certè quamuis eos non improbem, qui antiquam loquendi rationem obseruant, hæc distinctio non videtur esse incommoda Pathologo, præsertim qui corporis nostri constitutionem ex Galeni sententiâ statuit: de quâ nobis nunc est disserendum.

CAPVT

CAPVT II.

De triplici corporis nostri constitutione.

HOMINEM aliquando sanum esse, aliquando verò ægrum omnibus est in confesso, vnde duæ illæ constitutiones sine controuersiâ admittuntur, sana scilicet & morbosa, siue salubris & insalubris. Vtrum verò recipienda sit tertia quædam constitutio, quam mediam siue neutram appellant, non est ita manifestum. Auicennas quidem *lib.* 1. *doctr.* 1. *cap.* 2. ex sententiâ Galeni agens: *Corporis*, inquit, *humani dispositiones secundum Galenum sunt tres: nempe sanitas quæ est dispositio, per quam corpus hominis in sui complexione & compositione tale existit, vt ex eo operationes eius omnes sanæ & incolumes proueniant: ægritudo, quæ est dispositio huic contraria: & dispositio, quæ est apud eum neque sanitas, neque ægritudo: aut ideo quod non est sanitas in vltimo, nec ægritudo in vltimo, quemadmodum corpora senum, conualescentium, puerorum & grauidarum: aut ideo quod ambæ res in vno tempore in duobus sunt copulatæ membris: aut in vno membro, sed in duobus generibus remotis: sicut qui est in complexione sanus, & in compositione æger: aut in vno membro duorum generum propinquorum, sicut qui est sanus in figurâ, & non sanus in quantitate & situ: aut qui est sanus in duabus qualitatibus passiuis, & non sanus in duabus qualitatibus actiuis: aut vicißitudine duarum rerum in duobus temporibus, sicut qui sanatur hyeme, & ægrotat vere vel æstate.*

Hæc Auicennas, dum Medicorum more agit: quamuis ipse neutram hanc dispositionem excludat statim *initio libri primi*, λογικωτέρως rem ipsam considerans, & ipsum sequutus Aristotelem *cap. de oppositis*, qui morbum & sanitatem contraria ἄμεσα esse voluit, neque quicquam magis inter illa intercedere, quam inter par & impar. Hanc etiam Plato sententiam statuisse videtur *dialogo, qui de voto inscribitur*, his verbis SOC. *Suntne quidam, qui neutrum istorum patiuntur?* AB. *Nequaquam; necesse est enim hominem ægrotare, vel non ægrotare.* Qui cum istis idem sentiunt, adferunt locos ex ipso Galeno, vbi neutram istam habitudinem neglexisse videtur: vt *ex primo de crisibus cap.* 1. vbi ait transitum à sanitate in morbum fieri in puncto imperceptibili: *ex libro* 1. *de locis affect. Cum corpus*, inquit, *egreditur sanitatem, ingreditur morbum. Ex ipso libro artis paruæ cap.* 8. Vbi postquam totam sanitatis latitudinem in tres partes diuisit, optimam, mediam & remissam: post hanc sanitatem ægra corpora sequi subiunxit. Adferunt etiam rationes quibus idem efficere nituntur: sanitatem enim ex Galeno ipso *lib.* 1. *de differ. morb.* mediocritatem esse seu moderantiam, morbum immoderantiam: sanitatem æqualitatem, morbum inæqualitatem: at medium inter moderatum & immoderatum: æquale & inæquale esse non potest, vt quæ στερητικῶς, , id est priuatiuè opponuntur. Item sanitatem affectum esse qui bonam actionem edit, & non sensibiliter læsam: morbum autem actionem edere sensibiliter læsam: sed inter sensibiliter & non sensibiliter læsum, quæ contradictoriè se habent, non potest aliquis fingere tertium, quia simul duo contradictoria vera esse contingeret: quare nec inter morbum & sanitatem.

Hæc & eiusmodi adferunt Medici φιλοσοφότεροι, & qui omnia Medicinæ præcepta ad tenuiores Dialecticorum regulas deducere conantur. Nos verò qui tractationem medicam maximè ad opus ipsum accommodatam esse cupimus: ne parum frugiferis quæstionibus librum nostrum inuoluamus, non dicemus cum quibusdam, Galenum ideo neutrum statum ponere, quia sanitatem & morbum in abstracto, siue secundum formam & speciem propriam expendit, quæ neque intenditur, neque remittitur: etenim sanitas & morbus non nisi in subiecto à naturali Philosopho considerari possunt. Neque dicemus cum aliis, vt Manardo, qui istud sub sanitatis latitudine intellexit, Galenum inter salubre & insalubre neutrum quidem posuisse, non autem inter ægrum & sanum, sicque Aristoteli non aduersari. Id enim facile refellere possumus multis ex Galeno locis, vt *lib.* 5. *de sanitate tuendâ*, cum de senibus agit: ait enim inter sanum & ægrum dari medium, vt placuit Herophilo, qui primus nomen illud οὐδετέρυ in Medicinam inuexit, & ex cuius sententiâ Galenus Medicinæ diuisionem, sub quâ neutralitas continetur, *libro artis paruæ*, est persecutus.

tus. Item *libr. de constitutione artis*, vbi scribit quædam esse symptomata media inter ea quæ in sanis sunt, & illa quæ contingunt morbo laborantibus.

Sed vt breuiter controuersiam istam componamus, dicimus nullam esse hac in parte inter Philosophos & Medicos controuersiam, quod ad rem spectat, sed non eodem vti vtrosque sanitatis & morbi nomine. Aliquando enim Galenum tantam facere sanitatis latitudinem, vt eam quæ est in habitu & habitudine, optimam, mediocrem & ambiguam morbóque vicinam complectatur, túncque medium inter sanum & ægrum nullum constituere, vt locis supra citatis: Aristotelem autem, vt vult illius interpres Ammonius, sub morbo intelligere πᾶσαν τὴν ὁπωσοῦν ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ἔκβασιν, *omnem quocumque modo factam à naturali statu & integritate declinationem*: ita vt morbus complectatur ipsam sanitatem, quæ iam à summâ & perfectâ delapsa est. Alias Galenum dum attentiùs operationes, quæ circa corpus nostrum exercentur, attendit, sanitatem arctioribus contrahere finibus, vt inter illam, perfectam scilicet & morbum, detur habitudo quæ neutralitas nuncupatur, dum ambigit corpus, vtrum sano vel ægro sit magis propinquum. Vnde Haly *commentar. in art. paruam*; *Differt*, inquit, *Galenus ab Aristotele solo nomine; nam cum morbus adeo remissus est, vt non impediat multum operationes, tunc apud Medicum non dicitur æger, etsi sit tam apud illum, quam apud Philosophum, si rei veritas spectetur.* Hippocrates quidem constitutionem hanc neutram numquam ex professo designasse videtur: indicauit tamen *lib. de diebus decretoriis*, vbi morbos mites vocat secundum naturam: & *lib. de veteri Medicinâ*, vbi vult quosdam esse morbos οἳ μήτε νοσέοντι αὐτέῳ, μήτε ἄλλοις μέλλουσι ἐπίδηλοι ἔσεσθαι, quemadmodum constitutionem extremam & morbosam vocat ἄφορον καὶ χαλεπὸν νόσημα: optimam verò sanitatem in Aphorismis athleticam constitutionem, εὐεξίαν, & *lib. præceptionum*, φύσιν φύσει περιπεποιημένην.

Interest tamen Medico tres istas constitutiones stabilire, duplici potissimùm ratione: Primâ, ex modo seu differentiis operationum medicarum, vt diximus: ægris enim cum debeatur curatio, sanis conseruatio, neutris corporibus si sint decidua versus morbum, debetur præseruatio: si conualescentia à morbo, restauratio siue refectio; vt sanitatem adipisci possint. Secunda, ducta est à diebus decretoriis, qui non ab initio infirmioris cuiusuis valetudinis sunt computandi, sed morbi sensibilis & vehementis, quando scilicet homo cogitur decumbere. Quibus ita intellectis, facile est locos supra adductos conciliare, pro variâ sanitatis & morbi acceptione amplâ vel strictâ: & aduersis rationibus respondere. Nam quod dicunt sanitatem esse moderantiam & æqualitatem: morbum verò immoderantiam seu inæqualitatem: inter hæc autem non dari medium; distinctione soluitur: Nam illud moderatum & æquale, vel sumitur pro exactè moderato, & æquali, quod tantum bonæ sanitati competit; vel pro quocunque moderato & æquali, quod extendi potest vsque ad statum morbosum. Si priore modo sumatur, patet esse quamdam constitutionem velut mediam, quæ est inter exactè moderatam seu æqualem, & morbosam siue immoderatam & inæqualem: non enim fit transitus ab extremo in extremum, nisi per medium aliquod, cuius naturam Medici appellatione neutrâ designarunt. Eodem modo diluitur illud quod dicunt, inter sensibiliter actiones lædere, quod facit morbus; & non lædere actiones, quod præstat sanitas, non posse aliud intercedere. Nam, vt sanitas actiones non lædit, imo potius perficit; & morbus valde sensibiliter lædit: sic etiam potest dari aliqua constitutio, quæ non ita sensibiliter lædat actiones, tantúmque à sanitatis perfectæ naturâ recedat, quantum iam versus morbosam constitutionem accedit. Quod verò Galenus dicebat transitum à sanitate in morbum fieri in puncto, intelligendum de integrâ sanitate, quæ vbi minimum est violata, totum illud continetur aliquando latâ morbi significatione, aliquando à Medicis diuiditur in duas partes, vt iam sæpe diximus. Et sic manebit neutra illa dispositio, non inutiliter ab Herophilo & sequentibus excogitata.

Neutra porro hæc constitutio varios recipit modos, vt iam ex Auicenna proposuimus, & libro artis paruæ continentur. Neutrum enim est, vel quia neutro extremorum, id est sanitatis & morbi participat, & id vocant neutrum per abnegationem: vel quia vtroque, & id neutrum per participationem appellant. Quod vtroque participat, id rursum facit dupliciter, vel diuersis temporibus, vel eodem tempore. Rursus quod eodem tempore, æqualiter vel inæqualiter: in toto vel in quibusdam partibus. Quæ vt parum vtilia huic nostræ tractationi relinquimus: ipsam neutralitatem sub latiore quadã specie considerantes, quatenus actiones profert neq; omnino naturales neq; omnino morbosas, sed inter eas quodammodo medias, modò versus sanitatem, aliàs versus morbum magis declinantes. Nunc de sanitate agamus.

CAPVT

CAPVT III.

De sanitate.

CVM igitur tres istæ corporis constitutiones non paruam habeant latitudinem, fit vt plures sint & quasi infinitæ corporis nostri dispositiones, si quid indiuisibile & minutum spectes: sin verò secundum artis nostræ præcepta latius rem istam metiaris, nouem præcipuas reperies cum suâ amplitudine valde conspicuas. Est enim optima sanitas siue εὐεξία omnium aliarum perfectio: sanitas bona siue communis, qua vulgariter & plerumque fruuntur homines: sanitas tenuis & parum constans, quam insalubrem vocant: neutra verò constitutio quædam ad sanitatem propensa, & conualescentium propria: neutra absoluto sermone, quæ scilicet nullius extremi sensibilis est particeps: neutra ad morbum inclinans, quæ decidentiæ vocatur. Morbus autem alius simplex & leuis, quo facilè defunguntur homines, vel incipiens tantum & in principio suæ generationis: morbus grauis & anceps, cuius incerta est prædictio & euentus: morbus grauissimus, & ita periculosus, vt eum mors consequatur.

Quia verò omnes istæ constitutiones ita vocantur & censentur, respectu habito ad ipsam sanitatem perfectam, quæ est omnium regula & veluti index: ideo paucis etiam de sanitate disserendum, vt sic viam nobis faciliorem paremus ad futuram de morbo & reliquis rebus præter naturam disputationem. Sanitatem ergo, quam Græci ὑγιείαν vocant, velut summum corporis bonum, Antiqui ἀποθεώσει donarunt, & pro dea coluerunt, per cuius etiam sacra iurare non puduit Hippocratem in ipso operum suorum limine. Medici autem physici rem ipsam & eius causas speculantes variè sanitatem definierunt: Aristoteli enim sanitas sæpius perfectio corporis dicitur: vt 3. *Topicor. cap.* 1. sanitatem in siccis & humidis ponit: robur in neruis & ossibus: pulchritudinem in quadam membrorum commensuratione. Galenus autem sanitatem aliquando per solam temperiem definit, vt *Aphor.* 28. *sect.* 4. ὑγιεία ἐκ συμμέτρου κράσεώς ἐστι, νόσος δὲ ἐξ ἀμέτρου δυσκρασίας: aliquando per solam partium symmetriam & commoderantiam: aliàs per vtrumque, vt *in arte paruá,* dum dicit sanum corpus esse, quod bonam habet temperiem in simplicibus & primis particulis: in organicis autem bonam conformationem. Aliquando per actionem, vel constitutionem naturaliter se habentes, atque etiam per negationem, vt *lib.* 1. *de sanit. tuend. Sanitas,* inquit, *est constitutio, in quâ nec doloribus cruciamur, nec in vitæ actionibus impedimur.* Prout igitur in nobis considerauit materialia quædam siue realia, elementa scilicet bene mixta, & organa rectè composita: vel formalia quædam, proportionem scilicet commodam istorum componentium: vel denique potentiam quam ista habent ad actiones speciei dicatas, ita etiam variè sanitatem definiuit. Nos verò cum Galeno ipso dicamus, sanitatem potentiâ potius quam operatione definiendam, quia non semper agimus, aut functiones obimus: satis est si agere possimus vt dormientes: ac proinde sanitas, quemadmodum morbus, per διάθεσιν commodiùs definientur. Ita vt sanitas sit dispositio naturalis omnium corporis partium, quæ per bonam similarium partium temperiem, organicarum conuenientem symmetriam & vnionem functionum laudabilium causa existit. Nec obstat quod obiiciunt aliqui, sanitatem non esse ipsam constitutionem naturalem, sed perfectionem quæ est in ipsâ constitutione, cum ista cogitatione potius quam re ipsa differant, & apud Physicos definitiones sunt vt plurimùm causales, sonus est aëris collisio, id est ex collisione: epilepsia est obstructio, id est ab obstructione, & similia. Neque debet aliud esse genus sanitatis quam morbi, vtpote contrariorum. Addidimus autem in definitione, *omnium partium*, quia ad bonam sanitatem requiritur, non vnius aut duarum, sed omnium bona commoderatio: vt contrà ad morbum vnius immoderatio sufficit: ad destruendum quippe vnum, ad construendum plura requiruntur, vt est in Topicis. Ideo etiam Hippocr. *lib. de natur. human.* sanitatis causas coniunctim protulit, ægritudinis autem disiunctim. Diximus etiam, *quæ existit laudabilium seu bonarum actionum causa*: quia non omnis constitutio aut affectus secundum naturam dicitur sanitas. V. gr. Æthiopum nigritia, Germanorum flauities, &c. affectus sunt illis secundum naturam, non tamen sanitas dicentur, quia illa in eis consistit, quæ causæ rationem ad aliquod opus obtinent.

Sanitatis ergo causas scitè admodum explicauit Hippocrates *libro citato*, dum ait, *Sanum est corpus cum omnia se mediocriter habuerint, temperamento, facultate, & multitudine.* Etenim cum sanitas & morbus sint accidentia corporis, non habent materialem causam ex quâ fiant, quia materia propriè dicta assignatur tantum substantiæ compositæ, & materia est pars facti ex materiâ. Subiectum igitur cum sit accidentibus pro causâ materiali corporis viuentis (non enim sanitas & morbus, ex *libro de sensu & sensili*, fiunt in carentibus vitâ) partes quæ actiones edunt, subiectum tum sanitatis, tum morbi existunt: formalis autem illorum ratio erit secundum naturam & contra naturam esse: finalis, actiones obire & actionibus officere: efficiens autem externa multiplex, tam necessaria sub sex rebus non naturalibus comprehensa; quam non necessaria & fortuita. Interna principalis spiritus & humores, quæ Hippocrati contenta & impellentia vocantur secundum qualitatem, quantitatem, & proportionem, boni, mali, excedentes, mediocres, vel deficientes, moderati vel immoderati: sanitas enim & morbus pendent ab humoribus effectiuè non materialiter, aut subiectiue, nisi admodum impropriè.

Quantitas autem eorum debita ad sanitatem stabiliendam requiritur, quia non sub quauis copiâ & multitudine humores commixtionem & temperiem adipisci possunt: nec multa paucis, ac magna paruis adiuncta mixtionem efficiunt, sed sub certâ ac mensuratâ quantitate consistere & naturaliter agere possunt. Qualitas autem; quia vbi sensibilis fuerit qualitatis humorum à naturali statu mutatio, statim oritur intemperies, quæ morbus existit. Proportio verò & bona humorum commoderatio; quia exacta proportionatæ quantitatis, & qualitatis humorum permistio, est sanitatis efficiens causa perfectissima, primo in similaribus partibus, in quibus consideramus duplicem vnionem, τῆς συνεχείας videlicet continuitatis quantitatiuæ, & συμφυΐας continuitatis qualitatiuæ: mox in organicis & compositis.

Quod ad differentias sanitatis spectat, apud Galenum nullæ dantur, nisi maioris minorísque ratione; illiúsque varietates, si quæ sunt, petit ex diuersitate functionum, quæ aliæ aliis sunt perfectiores. Quemadmodum enim niuis albedo, ab eâ quæ est in pariete, non differt, nisi quia magis est intensa: sic Socratis verbi gratia sanitas ab eâ quæ est in Platone non differt, quatenus sanitas; sed quod melior sit in hoc, quam in illo: cuius perfectio iudicabitur actionum omnium, non vnius integritate, quandoquidem intemperati vnam aliquando actionem perfectius edunt, quam exquisitè sani. Vt enim in citharæ aut fidium consonantiâ vna est & insectilis, si summam & exactissimam intelligamus: quæ verò singulis diebus auditur, latitudinem maximam patitur: nam sæpe vbi citharœdus percommodè illam temperasse videbitur, alius peritior superueniens exactius temperabit. Sic sanitas vnica est, si perfectam spectes; plures verò eius differentiæ in variis hominibus, quos idcircò Galenus vocat sanos κατ' ἕξιν, κατὰ σχέσιν, habitu, habitudine, vt nunc, vt semper, vt plurimum: ídque cum maximâ latitudine, ne introducatur ἀπάθεια illa, quam Medici, vt absurdam meritò reiecerunt. Neque enim cuiusuis functionis imbecillitas morbus est, nisi præter naturam fuerit particularem indiuidui aut speciei. Quis hominum etiam bene sanus non malè videt, si cum Lynce aut Aquilâ comparetur? Quis non imperfectè audit, si cum Melampode? Quis non inualidis est pedibus, si cum Iphiclo, aut Achille conferatur? Attamen perfectâ frui potest sanitate, & functiones omnes secundum naturam exercere. Atque hæc de constitutione salubri sufficiant pro nostro instituto, nunc ad insalubrem siue morbosam transeamus, quæ est præcipuum huius nostræ tractationis subiectum. Notandum tamen prius, quod cum salubre, insalubre, & neutrum dicantur de corporibus, signis & causis: propriè enunciatur de corporibus, de aliis verò per analogiam tantum & quamdam similitudinem, prout scilicet sunt indicatiua & effectiua illarum constitutionum in corporibus.

PATHO

PATHOLOGIÆ VNIVERSALIS PARS SECVNDA DE MORBIS.

CAPVT PRIMVM

Quid sit morbus.

SAPIENTER est illud à veteribus dictum, multum esse laborandum in promendis scientiarum & artium principiis: illis enim bene constitutis cætera deinceps firmiter cohærent, & ex illis inferuntur: quemadmodum ex falsis principiis nihil nisi falsum & absurdum subsequi potest: At in Pathologiâ morbi definitio obtinet vim principij & fundamenti totius futuræ disputationis, quare in illius naturâ describendâ & exprimendâ plurimum operæ ponendum est: morbos enim esse quiuis facilè etiam cum dolore ac cruciatu olim fortè expertus fatebitur. Quid verò sit morbus, & in quo eius consistat natura, non est ita compertum. Galenus *lib. 1. meth.* Iulianum & Menemachum ridet, qui cum multas de re medicâ institutiones scripsissent, nusquam tamen in illis ausi essent prodere, quid sit morbus: ibidémque Olympicum exagitat, quod ridiculas quasdam sanitatis & morbi definitionem ita latè patentem & generalem fecit, referente Galeno *lib. 5. de placitis* (definit enim sic, *Morbus est rei naturæ cognatæ ex aliquâ corruptelâ dissensio*:) Vt illa definitio videatur respondere generali Medicinæ ideæ, quæ est omnium rerum medela à suâ naturâ recedentium: nec solum ad animæ corporísque morbos, tam in animantibus, plantis, quam inanimatis; sed etiam per quamdam analogiam ad ipsas ciuitates & politeias extendatur. Melius ergo, quod ad institutum nostrum spectat, morbum definiuit & expressit Iurisconsultus *leg. 1. ff. de ædilitio edicto. §. Sciendum*, his verbis: *Sciendum est, morbum apud Sabinum sic definitum esse: habitum cuiusque corporis contra naturam, qui vsum eius ad id faciat deteriorem, cuius causâ natura nobis eius corporis sanitatem dedit.* Sed nos his relictis ad rei istius inuestigationem conuertamur.

Cum omnis nostra cognitio initium habeat à sensibus: ex sensilibus enim axiomata construuntur, quæ initia sunt & fundamenta scientiarum omnium, vtpote quæ illarum sint principia omnibus: inueniendæ sunt nobis immediatæ quædam propositiones & communes sententiæ à sensibus proximè sumptæ, quibus hæc nostra stabilietur demonstratio. At quæ est de morbo hominibus confessa notio? Nunquid vbi absque vllâ sensibili læsione omnes omnium corporis partium functiones integras exercent, se tunc bene valere arbitrantur: vt contrà quando alicuius particulæ actionem aut non fieri, aut male fieri conspexerint, se tunc ægrotare & illam morbo teneri existimant? vnde emanauit illud Hippocraticum ὅτι ἂν λυπέῃ τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καλεῖται νόσος. Quocirca quia hoc pro confesso habetur, oculum v. gr. sanum bene, ægrum malè videre, statim quæri solet quæ sit huius bonæ vel malæ visionis causa. Ad quod inquirendum mouemur alio axiomate, de quo etiam inter omnes conuenit, *Nihil sine causâ fieri.* Itaque impossibile est, vt in alio morbum quæramus, quam vel in ipsâ actione læsâ, vel in læsionis proximâ causâ. At nemo doctus existimabit morbum esse actionem ipsam læsam, quandoquidem sanitas & morbus sub eodem genere vtpote contraria reponantur, oportet: nisi quis in Thessali dogma à Galeno notatum *lib. 1 meth. cap. 7.* incidere velit. Quare neque morbum in ipsâ actione læsâ constituemus, sed in ipsâ læsionis causâ, quæ immediata sit & proxima. Quæ verò erit illa? Aut affectus corporis, inquit Galenus; aut corpus quoquo modo affectum. Non ipsum corpus aut membrum, quia illud modo sanum, modo ægrum existit: ergo certus corporis affectus seu dispositio naturali opposita. Vnde conueniens definitio elicitur à Galeno *libro de different. sympt. cap. 1.* Νόσος δ᾽ ἐστὶ κατασκευή τις οὖσα παρὰ φύσιν, ὑφ᾽ ἧς ἐνέργεια βλάπτεται πρώτως: Et rursus: Νόσημα δ᾽ ἐστὶ διάθεσις σώματος ἐνεργείας τινὸς ἐμποδιστικὴ πρώτως: id est, morbus est dispositio seu constitutio corporis præter naturam, actionem illius aliquam primariò lædens. Quibus respondet illa Auicennæ definitio *fen. 2. libri primi cap. 1. doctr. 1.* Ægritudo est dispositio non naturalis in corpore huma-

no, ex quâ in operatione essentialiter prouenit nocumentum prouentu primo, id est immediato.

Videamus itaque definitionis propositæ ex Galeno particulas: vt ex earum peculiari explicatione morbi natura melius elucescat. Ponitur primùm κατασκευὴ seu διάθεσις pro genere, quæ est prima qualitatis species generatim sumpta, quam apud Philosophum non solum pro dispositione, seu præparatione ad habitum, sed tam ipsam dispositionem, quam habitum includens: Fuitque adeo vsitatum & familiare hoc significatum antiquioribus Medicis, vt διαθέσεις simpliciter dictæ apud Dioscoridem, Theophrastum & similes, imo apud ipsum Galenum morbos significent, vt διαθέσεις ὤτων, διάθεσις κολικὴ. Hic affectus igitur, qui morbus seu διάθεσις dicitur, innuit quamdam essentiæ suæ διαμονὴν, partium τάξιν, positionem & constantiam, quâ distinguitur à simplici affectione seu pathemate, tertiâ qualitatis specie, vt docet Galenus *2. meth. cap. 3.* Vt enim causa morbifica quamdiu agit & subiectum corpus immutat per suam ἐνέργειαν, inducit passionem siue affectionem πάθος siue πάθημα, εὔλυτόν τι καὶ εὐκίνητον, quod facile solubile & mutabile, quod suam habet essentiam ἐν τῷ γίγνεσθαι in ipso fieri: sic morbus est terminus seu finis motus, qui sequitur illam alterationem, & iam ita habet suum factum esse in parte corporis siue essentiam independentem, vt sine causâ suâ subsistere possit deinceps, saltem antecedente. Verùm dicet aliquis, si morbus sit finis & quasi terminus motus illius alterationis, quomodo per febres verbi gratia tantopere mutamur, cruciamur, & earum varia sunt tempora siue ætates? Respondeo, in febribus vt & in omnibus morbis esse aliquid facti, per quod morbi illi tales sunt & generationem suam adipiscuntur in nobis. Quoniam verò præsens humor verbi gratia putris suâ actiuitate multiplicat qualitatem illam morbosam, ideo hoc respectu esse in fieri; augeri autem & intendi, donec in hecticam & æqualem totius intemperiem peruenerit; vel remitti, quoties coctione vel expulsione materialis illa & antecedens causa vincitur & eliminatur. Ætates autem morborum siue tempora respicere eorum augmentum & varias constitutiones, non autem generationem & essentiam. Quemadmodum enim puer verbi gratia ex adolescentiâ in constantem ætatem transiens, non mutat essentiam, aut generationem nouam acquirit, sed augetur tantum, & tandem decrescit: sic etiam morbi iam facti & geniti sua percurrunt tempora, in quibus variè afficimur, vt de his postea fusius dicetur.

Iam igitur posito morbi genere, ad alias definitionis partes accedamus. Dicitur *contra naturam*: quia cum sit sanitati è diametro oppositus, quæ maximè est secundum naturam, naturalis scilicet partium corporis perfectio: iure contra naturam est dicendus, vt suus stet quasi intermedius locus neutræ constitutioni & affectionibus illis leuioribus, quas præter naturam tantum esse dicebamus. Ac proinde adiungitur, *actionem lædens*. Vt enim omnis affectus secundum naturam non est sanitas, nisi causæ rationem ad opus aliquod rectè edendum obtineat: sic morbosæ constitutioni verè competit, vt actionem aliquam impediat. Vtque Medicus est sensualis artifex, morbi naturam magis contemplatur in eo quod actiones lædit, quam in eo quod est præter naturam, vel quod est certa quædam constitutio: quia per actionem læsam adesse morbum potius deprehendit, quam per alias conditiones propositas. Cum autem dicimus morbum actionem lædere, aut sanitatem optimas edere functiones, nolumus illud ita accipi, tanquam morbus vel sanitas essent efficientes in nobis actionum causæ: ipsa enim anima principium est & author omnium functionum in nobis: sed vt bona vel mala sit illa actio, requiritur certa partium & instrumentorum dispositio, quæ ad determinatam aliquam functionem edendam sunt comparata: vnde illi dispositioni, si bona sit, tribuitur actionum perfectio; si mala, læsio siue impedimentum earumdem, velut instrumento.

Ponitur vltimò in definitione, *primo & per se*, vt causæ morbificæ tam antecedentes quam coniunctæ ab hac definitione excluderentur. Cum enim morbus sit ea dispositio, quæ proximè intercedit ad actionem lædendam; vt postea videbimus; necesse est causas, priusquam illam lædant, talem constitutionem introduxisse: ac proinde non primò, sed secundariò & mediatè actionibus incommodum adferre possunt. Illud autem *per se*, excludit externos errores vel impedimenta. Qui enim ligatis pedibus verbi gratia non potest incedere, non dicitur habere actionem illam vitiatam per se, sed ab externâ causâ: qui non potest deuoratos lapillos aut acinos vuarum in ventriculo concoquere, non dicitur læsam habere illius coctionem, sed impeditam ratione obiecti. Auicennas autem hoc complexus est, dum *essentialiter*,

ter,

ter lædere dixit, & morbos etiam sympathicos excludere ab hoc censu voluit, qui interuenientibus certis dispositionibus aliarum partium, quibus non insident, actiones peruertere possunt. Atque hæc de morbi definitione.

CAPVT II.

Aliquot obiectionum in morbi definitionem solutio.

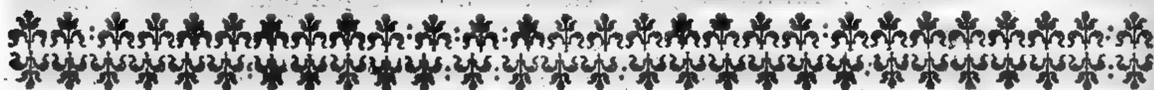
ΟΓΟΜΑΧΊΑΝ in Medicinâ fugiendam esse, & logicas quæstiones vitandas vbique docet Galenus. Vt enim de nominum significationibus cito oportet conuenire; sic artem seriam inutili dubitationum multitudine, nihil ad finem propositum facientium, inuoluere, est hominum literis atque otio abutentium. Nobis itaque non est propositum omnes argutiolas minutatim persequi, ne in immensum crescat hoc opus: sed grauiora tantum, quæ deinceps occurrent dubia, diluere, vt tota hæc nostra doctrina clarior, & propositæ rei natura notior reddatur. Quod ad definitionem ergo morbi à nobis ex Galeno adductam & explicatam attinet: multis non omnino recipienda videtur. Quidam enim morbum, non sub solâ qualitatis specie reponendum esse censent, quandoquidem apud Galenum non solum intemperies pro morbosis affectibus habentur, sed etiam solutiones continui, numeri & magnitudines auctæ, vel imminutæ, tumores præter naturam, calculus in vesica, lumbrici, & similia, quæ potius ad substantiam, quantitatem & alias categorias, quam ad qualitatem referri possunt. Vnde orta est aliorum opinio, existimantium, morbum collocandum esse potius in simplici relatione, seu improportione illâ quam *ἀμετρίαν* vocant, quatenus respectu habito ad sanitatem excedit lineas moderantiæ & symmetrias, quam in qualitatis aut habitus certâ specie: illam enim immoderantiam esse fundatam in quacunque re siue causa, vt substantiâ, quantitate & similibus, ex quâ eiusmodi vitium proficisci potest.

Relictis ergo longis rationum ambagibus, quæ vtrinque in hanc sententiam adferri solent: dicimus omnes morbos vnum quid esse vnius eiusdemque generis participatione, quemadmodum omnes homines sub eadem animalitatis ratione positi sunt: morbum enim per diuersas vagari categorias aut aliquod esse transcendens, nemo Philosophiæ peritus concesserit. Ac proinde cum non possit esse substantia, cui nihil per se est contrarium, quæ neque intenditur neque remittitur, vt morbus solet: non possit esse quantitas, numerus, magnitudo, figura, situs, quæ ex se nullam agendi vim obtinent, cum morbi præcipua ratio posita sit in functionum læsione: ideo dicimus omnem morbum esse qualitatem corpori nostro aduenientem, nempe dispositionem præter naturam. Non quod omnis sit intemperies, aut à qualitatibus primis corpus nostrum immutantibus genita, sed ab omnibus aliis causis, quæ eiusmodi dispositionem *ἐμποδιστικὴν* functionibus infestam producere possunt. Vnde fundamentaliter, vt loquuntur Logici, videtur esse in multis categoriis, quando videlicet illa dispositio corpori adueniens pendet modo à substantiâ præter naturam in nobis productâ, aliquando à numero, figurâ, situ & similibus: quamuis formaliter perpetuò ad qualitatem reducatur, quæ ex istis emergit. Ac proinde cum non suppeterent propria nomina, quibus Galenus & cæteri istas dispositiones significarent, coacti sunt causarum propinquissimarum & inseparabilium, quæ erant valde notæ, appellationibus eas insignire, licet tantum causæ sint; quod patet, quia sæpe in nobis sunt absque vllâ functionum noxâ; nec prius actionibus vim inferant, quam aliquam dispositionem, vt obstructionem, diuulsionem & similes excitarint: vnde lapides in vesicâ, lumbricos, sextum digitum, & similia morbos appellant clarioris doctrinæ gratiâ: tum quia illud sufficiebat Medico curationem instituenti, nimirum naturam illius rei tenere in morbosâ constitutione, ex cuius sublatione tota dispositio præter naturam & functionibus noxam inferens tollebatur: tum quod eiusmodi qualitates molestæ, ex calculo verbi gratia, sexto digito & similibus, non habeant vim sese propagandi, quemadmodum illæ, quæ ab excessu caloris, frigoris & similium pendent: hinc enim fit vt Medicus essentiam morbi per istos affectus organicos, eius *διαμονὴν* & rationem potius in causis immediatis, quam in ipsâ morbi naturâ reponat, &

ex aggregato vtriusque, causæ nimirum propinquissimæ & dispositionis illam consequentis, morbos magnitudinis, numeri, figuræ, situs & similium constituat.

Quod ad relationem verò spectat: quamuis Galenus dixerit morbum sanitati comparatum esse ἀμετρίαν, immoderantiam & improportionatum quid: & ipsemet Philosophus 7. *physic. cap.* 3. voluerit sanitatem & morbum dici ad aliquid: non tamen intellexerunt nudam quandam relationem, quæ in comparatione tantum posita sit, quæ rebus subiectis accidere potest absque vllâ earum mutatione: neque enim principium est aut terminus motus, ex eodem Philosopho 5. *physicor.* Sed voluerunt esse relata, sanitatem & morbum, qualitates scilicet positiuas corporis nostri, quarum tamen respectu & comparatione, modo sani, modo ægri dicimur, quemadmodum in reliquis qualitatibus contingere potest: & in hoc sensu sanitatem esse συμμετρίαν siue moderantiam concedimus, quia est dispositio corpori conueniens, & in mediocritate rerum naturalium posita: morbum ἀμετρίαν siue immoderantiam, quia est dispositio corpori infesta, & in excessu quodam earum rerum quæ corpus nostrum constituunt, posita: & sic habent inuicem respectum atque comparationem inter se, vt duo colores, vel odores, vel etiam virtutes aut vitia, & similia, quæ corpori aut animæ realiter accidunt. Atque hæc de morbi genere.

Præter obiectiones autem aduersus morbi genus propositas solent infinitos scrupulos & dubitationes aduersus reliquas definitionis partes adducere: quas non est nobis propositum nunc, vt dicebamus, minutius persequi: quia vel sunt argutiolæ tantum, parum ad institutum nostrum facientes: vel facilè ex præmissis dissolui possunt. Vt tamen aliquâ ex parte illis satisfaciamus, tria nunc huic nostræ tractationi valde vtilia paucis explicabimus, nempe symptomata omnia fieri à morbo mediatè vel immediatè: potissimùm verò actionem læsam, quæ ἐξαιρέτως & eminenter symptoma dicitur, & ab illo procedit ex Galeni sententiâ: Secundo agemus de morbo per consensum, & variis compatiendi modis, vt sic diuersa actionum læsio, quæ à morbo proficiscitur, melius innotescat: Tertiò de morbis fientibus & factis pauca disputabimus, quoniam illi διαμονὴν & permanentiam, quam Galenus morbo adscripsit ex fientis morbi naturâ, conuellere nituntur.

CAPVT III.

Symptomata omnia fieri à morbo mediatè vel immediatè.

PONAMVS itaque imprimis, quod iam sæpius à nobis dictum fuit, causas morborum, morbos, & symptomata propriè sumpta, de quibus hic agimus, ita esse res præter vel contra naturam, vt nullo modo intra sanitatis latitudinem subsistere possint. Ac proinde non quemcunque affectum lædentem operationes, vt etiam noxa sentiri possit, esse morbum, nisi is etiam præter naturam speciei, vt loquuntur, aut saltem ipsius indiuidui fuerit: verbi gratia temperamentum πικρόχολον seu valde biliosum reddit homines peruigiles, furibundos, male coquentes, fastidiosos: senium efficit tremulos, imbelles, & ad omnes vitæ actiones ineptos: hæ tamen constitutiones cum sequantur natiuam temperiem vel decursum ætatis ordinarium, non possunt dici præter vel contra naturam: ita vt vigilia, & fastidium in bilioso, in sene tremor; non dicentur propriè symptomata, sed impotentiæ quædam hominibus secundum naturam contingentes: omnes enim potentiæ corporis nostri patiuntur tum symptomata, tum impotentias naturales. Quare vt Galenus *lib. de different. sympt.* admonet, *diligenter attendere oportet & perfectè distinguere ab operibus animantis ipsa symptomata: sæpe enim ita inter se sunt similia, vt & symptoma putetur opus, & opus symptoma: vt nisi quis in hoc sano sit iudicio, in quibus ipse fallitur, disputationem accusabit.* Hæc Galenus. Ex quibus constat, quascunque actiones à dispositione naturali, vel causâ externâ, aut obiecto ipso deprauatas, vel imminutas, si nondum morbus sit genitus, non esse symptomata, sed opera naturæ impotentis vel impeditæ: vnde etiam illud bene dictum, *sanitatem & morbum non pendere à causâ primitiuâ.* Quis enim existimauerit manum sani hominis vinculo constrictam ideo ægram esse, quod tunc apprehendere non possit? vel manum paralytici verbi gratia sanam, quæ alterius manu

directa literas exaret? His igitur ita distinctis, patet aduersus nouatorum obiectiones, vera symptomata, quæ contra naturam sunt, non nisi ab eis etiam, quæ contra naturam sunt, dispositionibus fieri posse. Videamus itaque, an omnia symptomata à morbis tantum; vel etiam à causis morbificis internis quædam excitentur, & ab ipsis symptomatis: ita vt symptoma symptomatis alterius sit causa.

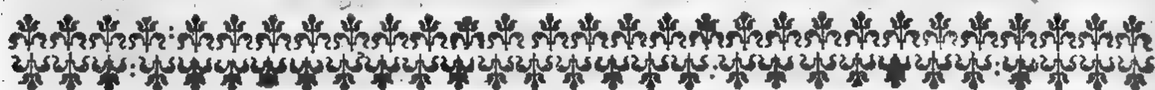
Primò quod ad causas spectat, videntur illæ omnia symptomatum genera immediatè producere: fœtor enim v.gr. totius corporis in febre putridâ, aut sudoris & aliorum excrementorum, fit ex materiâ putridâ seu putrescente in nobis, cuius portio per ἀναθυμίασιν eleuatur in vniuersam cutem, vel cum prædictis excrementis decidit: quemadmodum sapor acidus aut salsus linguæ fit immediatè ab hoc vel illo humore substantiam illius imbuente. Idem dicas de rigore per febres tertianas, qui excitatur ex humore bilioso & pungente, translato per extimas corporis partes. In phlegmone rubor, in erysipelate flauities ab ipsâ humoris tumorem committentis conditione pendet. Quare qualitates mutatæ plerumque & frequentius à morbi causâ, quam à morbo contingunt. Idem videre est in excretis. Nam si quis v.g. bene sanus immittat profundius digitos in fauces, vel maritimæ nauigationi insuetus sese committat, vomet proculdubio, nullo intercedēte morbo: quemadmodum si humor è cerebro quamprimum defluat in asperam arteriam, tussim excitabit. In actione etiam læsâ, quam potissimum à morbo fieri volunt, illud etiam sæpe contingit à causâ morbificâ tantum: vtpote si decumbat subitò in ventriculum pituitosi aut biliosi humoris copia, corrumpet aut impediet ipsam concoctionem, nullo adhuc intercedente morbo, quia vomitu aut deiectione exclusâ, bene rursus & laudabiliter coquet. Quare in omni symptomatum genere pleraque sæpissime à causis fiunt proximè & immediatè, non semper à morbo.

Symptomata etiam aliorum symptomatum esse causas immediatas tam est clarum, vt probatione indigere non videatur: nam actiones læsæ partium v.g. principum aut officialium ita manifestè peruertunt aliarum functiones, nullo in eis genito morbo, vt grauissimarum affectionum sint causæ: vitiata χύλωσις peruertit αἱμάτωσιν nullo hepatis vitio: αἱμάτωσις corrupta totius corporis nutritionem labefactat. Attractrix renum aucta vt in diabete, ita vesicæ excretricem commouet, vt perpetuò quasi sit meiendum, vesica nullo morbo affecta, & sic de reliquis: Excretio immodica sanguinis, concoctiones ventriculi & aliarum partium peruertit, alui fluxus & similia excitat. Denique qualitates mutatæ idem præstant; nam color tunicæ corneæ flauus aut ruber ita deprauat visionem, vt obiecta omnia flauo vel rubro colore infecta conspiciantur.

His ergo, ex præmissis à nobis distinctionibus, ita est satisfaciendum: Morbum semper esse causam mediatè vel immediatè cuiusuis symptomatis propriè sumpti, & quod sit præter naturam: non autem operis naturæ impeditæ vel irritatæ à causâ primitiuâ, vel obiecto externo. Item perpetuò immediatè actionem lædere, id est primò & per se in morbis idiopathicis: in sympathicis autem contingere posse, vt quadam consecutione & per dependentiam, vt loquuntur, vnius partis primariæ læsa actio reliquis noxam inferat, & varia in illis symptomata inducat, quod nos non negamus. Ac proinde fœtor, qui contingit in febre putridâ, cùm fiat à corruptela humorum, quam intemperies illa produxit, agnoscit morbum velut causam sui effectricem, quo tempora sua decurrente criticωs vel symptomaticωs eiusmodi humor, aut illius portio excernitur. Idem dicas de sapore illo acido aut salso linguæ: vel enim ipsius linguæ intemperiem sequitur, aut partis eius prauam coctionem, ex quâ in illam deriuatur. Rigor etiam præcedens febrem tertianam, est effectus biliosi succi delati per sensiles corporis partes, sed per intermediam intemperiem frigidam, ex recursu caloris ad interiora; aut vellicationem & punctionem partium, quæ est species solutionis continui. Quemadmodum in phlegmone rubor, in erysipelate flauities fit quidem ab humore implente spatia alicuius partis, sed qui morbum eúmque humoralem constituit, ad quem cum suâ causâ coniunctâ isti affectus consequuntur. Idem dicas de excretis; quotiescunque enim vomimus immisso in fauces digito, vel agitatione nauis & similium, toties illud tribuendum est causæ primitiuæ, à quâ non verum symptoma excitatur: quemadmodum dum aluum deiicimus iniectâ aut glande aut sumpto pharmaco. Et illa tussis quæ fit fluente in fauces humore à cerebro, est sympathica, pendens à primario affectu, ex cuius vitio illa colligitur & profluit. Eadem est responsio de actione læsâ, quæ sæpe à solo obiecto impeditur, vt quando acini vuarum aut similia non concoquuntur in ventriculo:

ventriculo: quæ naturâ ſuâ aut propter nimiam quantitatem πέψιν recipere nequeunt: non ex vitio partis aut facultatis. Ac proinde omnia ſymptomata propriè dicta ad morbum proximè vel præcipuè referuntur.

Nam quamuis ſymptoma alterius ſymptomatis poſſit eſſe cauſa: id tamen fit vi prioris morbi, à quo aliqua actio læſa fuit primò & per ſe: vnde illa diſtinctio in morbos idiopathicos & ſympathicos. Et χύλωσις peruertit αἱμάτωσιν, tanquam improportionatum obiectum: & vrina copioſa vi renum attracta non lædit actionem veſicæ, niſi prius inducto aliquo morbo, ſed tantum irritat. Denique excretiones immodicæ ſanguinis & aliorum obtinent vim cauſarum, quatenùs per illas inducuntur refrigerationes partium, & exolutiones ſpirituum; quæ deinceps coctiones lædunt. Flauus autem ille color corneæ tunicæ poteſt quodammodo dici morbus numeri in illâ parte, quæ viſioni dicata expers eſſe debet eiuſmodi colorum, vt excipiat externorum ſpecies puras & impermixtas, vt patet in aliis ſenſibus. Itaque facile eſt propoſitas obiectiones diluere, vt tandem concludamus, ſymptomata propriè dicta ſemper à morbo mediatè vel immediatè proficiſci: actionem verò læſam propinquiſſimè in morbis idiopathicis, in morbis autem ſympathicis per illorum dependentiam, vt iam clariùs dicemus.

CAPVT IV.

De morbo per conſenſum, & variis compatiendi modis.

SYMPATHIAM vulgò vocant compaſſionem ſiue conſenſum quemdam multarum rerum ad aliquid agendum vel patiendum, ex manifeſtâ aut incognitâ cauſâ: quemadmodum ἀντιπάθειαν ad idem repugnantiam dicunt. Medicis autem, vt δυσπάθεια ſumitur pro quadam conditione partium, aut totius, quâ difficilè à quibuſdam cauſis pati poſſunt: ita ſympathia pro compaſſione partium corporis noſtri ad inuicem, quando vna in alterius affectæ conſenſum facilè protrahitur. Prout ergo partes corporis noſtri maiorem habent inter ſe ſocietatem & connexum, ita facilius iſtas ſympathias obtinent. Quamuis igitur apud Hippocratem *lib. de locis in homine*, omnia ſint ξυμπάθεα in nobis, tamen apud eumdem facilis eſt ac prompta compaſſio τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πεφυκότων, principiorum & propaginum, vt cerebri cum neruis, & muſculis: cordis cum arteriis, & ſic de reliquis. Galenus autem ex ſententia Sabini, partes illas maximè inuicem compati voluit, quæ vicinæ ſunt, vel habent generis communitatem, aut officij ſocietate tenentur. Ob viciniam enim muſculi intercoſtales condoleſcunt inflammatâ pleurâ: veſicâ calculo diſtentâ inteſtinum rectum coarctatur & moleſtiâ afficitur. Ob generis autem communitatem membranoſæ partes & neruoſæ ita inuicem conſentiunt, vt vnâ vel leuiter punctâ reliquæ veluti conuulſione tententur. Operis etiam ſiue officij ſocietas multum ad illud poteſt; nam mammæ, quas natura alendo fœtui, vt vterum illius generationi dicauit, ita affecto vtero compatiuntur, vt malè ſe habente fœtu, manifeſtiſſima illius ſigna in mammis habeantur: Ren vnus alteri inflammato vel calculis obſeſſo ita condoleſcit propter genus & officij ſocietatem ſimul, vt apud Hippocratem, ſæpius langueat & munere ſuo non perfungatur. Et ſic de reliquis partibus, quæ ſunt vicinæ, congeneres, aut ſociæ eiuſdem operis.

Quibus autem potiſſimum modis iſtæ partium ſyntimoriæ contingant, operæ pretium eſt ſcire, tam ad actum therapeuticum, quam diagnoſticum, quemadmodum in conſultationibus videre eſt: vnde illa apud Medicos nomina ἰδιοπαθείας, πρωτοπαθείας, δευτεροπαθείας, quibus deſignare voluerunt affectus propriè inſidentes partibus, primarios & ſecundarios, ex quorum variâ conſideratione diuerſa etiam præſagiendi & curandi ratio emergit. Hæc igitur partium ſympathia Galeno dupliciter contingit, poſitiuè ſcilicet & priuatiuè.

Poſitiuè quidem, quando aliquid ab vnâ parte in aliam deriuatur, ſiue ſit qualitas tantum per ἐπιγένεσιν aucta, ſiue materia, vt vapor, vel humor tenuis & fugax, qui aliquando ob quantitatem nimiã, aſcititiam quamdam & extraneam qualitatem, vel etiam motum præpoſterum, malè afficiat partes iſtas in quas transfertur. Sic ex

ventriculo

ventriculo ſublati vapores in cerebrum, vertigines & epilepſias, in aures tinnitus, in oculos ſuffuſiones illas fugaces ingenerant, culicum & muſcarum effigiem repræſentantes. In quibus affectibus per ſympathiam ex communicatione materiæ genitis, illud eſt obſeruandum, vt deletâ priore causâ à quâ pendebant, ſtatim etiam deleantur: aliàs ſi ſunt ſtabiles & perſeuerent ſine illius præſentiâ, iam δευτεροπαθικοὶ dicuntur: vt quando angina quæ prius ob ſimplicem ſympathiam pulmones vexabat, iam facto humoris maiore decubitu, vt docet Hippocrates *Aph.* 10. *ſect.* 5. tranſit in peripneumoniam: catarrhus delabens in ventriculum, exulcerationem in eo parit. Priuatiuè autem fit morbus ſympathicus dupliciter: priuatione ſcilicet facultatis, quæ à principe parte in alias ſolita eſt influere: vel negatione materiæ, quæ eſt ad edendam functionem aliquam neceſſaria. Omnis ſympathiæ ratio in exemplo vocis appoſitè declarari poteſt, cuius præcipuum organum ſunt ipſi pulmones cum toto larynge. In iſtas itaque partes ſi catarrhus etiam leuior deerret, vel etiam ex muſculis intercoſtalibus inflammatis ichores quidam reſudent, fit vox rauca, clangoſa, vel aſpera: negata verò tantùm facultate tollitur vox, quando præciſis neruis recurrentibus obmuteſcunt animantia, vt in canibus ſæpe eſt exploratum: Et Galenus narrat illis frequenter contigiſſe, qui ſtrumas colli per amputationem ſanabant: aliquando inflicto vulnere vertebris dorſi, aut ſpinali medullâ obſtructâ intercipitur vox cum illâ facultate animali, quæ debet muſculos thoracis agitare. In vulnere autem thoracis pleuram penetrante, & obiectum lumen extinguente, deperit vox: quia effluit materia ad vocem edendam neceſſaria, nempe aër inſpiratus, qui exſufflari deinde debet. & ad laryngem recurrere, vt vox efformari poſſit.

Quæritur iam vtrum læſiones actionum iſtarum quæ per ſympathiam contingunt, morbo ſint adſcribendæ, non ſolùm primario, à quo cauſa illorum pendet (hæc enim vulgaris eſt ſolutio) ſed etiam diſpoſitioni partis illius, cuius eſt illa actio propria. Quando enim functio verbi gratia minimi digiti aboletur ob ſuſceptum in cerebro vel ſpinali medullâ vulnus, certum eſt digitum illum verbi gratia paralyticum, ſi σωματικὴν illius ὀσίαν ſpectes, nihil habere immutatum: attamen ſi rei ipſius naturam accuratius animaduertas, non poteſt ſe eodem modo habere quo prius, quando flexionem ſuam & extenſionem commodè exercebat. Quid igitur eſt illud à quo actio iſta impeditur? Dic eſſe paſſionem vel fientem ſiue incipientem morbum, à ſuâ cauſa omnino pendentem, quæ ſi diutius agendo perſeueret, tandem proprium ingenerat affectum & diſpoſitionem morboſam, vt eſt valde apertum in illis morbis, qui ex ſympathiâ communicatæ vel negatæ materiæ aut qualitatis contingunt: diuturnitate enim temporis cerebrum vapores verbi gratia ventriculi recipiens, in ſuâ eſſentiâ ita labefactatur, quemadmodum pars, quæ priuatur ſpiritu aut alibili ſanguine, ita refrigeratur aut marceſcit, vt ex ſympathiâ vera euadat δευτεροπάθεια, & factus confirmatuſque morbus. At in negatâ facultate quæ eſt ἐπίῤῥυτος & quaſi incorporea, non eſt ita manifeſtum: nihil enim digitus ille, vt dicebamus, paralyticus, videtur pati: quamuis animalis facultas in eum non influat: quia neque temperies illius, neque conformatio aut vnitas partium mutata videbitur, quantumcunque perduret, vt in aliis ſympathiæ ſpeciebus contingit. Dicamus igitur partes iſtas, quæ influxum animalis facultatis ſuſcipiunt, conſiderari poſſe, vel vt ſunt corpora viuentia tantum cum ſuis inſitis functionibus ad nutritionem neceſſariis: vel vt ſunt etiam inſtrumenta ſenſus & motus, quæ debent eiuſmodi vim à neruorum principio repetere. Vt ſunt viuentia tantum, certum eſt per iſtas ſympathias nihil propriè pati, habent enim ſuam συμφυΐαν, vt loquuntur, & συνέχειαν naturalem: At vt ſunt inſtrumenta ſenſus & motus, maximè patiuntur, quia deſtituuntur eo quod eſt neceſſarium ad illos exercendos: ac proinde paſſione aut morbo tenentur fiente, ex cuius diuturnitate etiam gracileſcunt & valde immutantur paralytica membra, vt videre eſt in vſu quotidiano. Verum dicet ille, ſi in his partibus aliqua ſit diſpoſitio præter naturam, ad quod genus erit referenda? Non ad temperiem, quæ adhuc integra eſt; non ad vnitatem, quæ continua exiſtit; ſed ad vitium conformationis referri puto, quæ eſt in numero deficiente: deeſt enim illud quod eſt neceſſarium ad actiones exercendas.

Neglexit autem naturam iſtorum affectuum Galenus, quia nihil faciunt ad curandi rationem; non enim remedia paralytico verbi gratia digito ſunt tunc admouenda, ſed ſpinali vertebræ luxatæ, aut cerebro vulnerato, à quibus pendet eiuſmodi interceptio. Ac proinde Medico therapeutico parui ſunt momenti, quamuis in Pathologiâ de illis ita videatur ſtatuendum.

CAPVT V.

De morbo facto & fiente.

QVAMVIS morbi facti & fientis disputatio commodius ad differentias morborum referri posse videatur: quia tamen ad perfectam propositæ definitionis explicationem pertinet: ideo libuit hoc loco illorum naturam paucis proponere. Illa igitur in fieri esse dicuntur ἐν τῷ ποιεῖν ἢ ἐν τῷ γίγνεσθαι, quæ tamdiu sunt, quamdiu fiunt: vnde artes quædam actiuæ dicuntur, quarum nullum opus apparet cessante artifice, sed illius actionem concomitantur, & simul cum eâ desinunt, vt saltatrix, cantoria, & similes, quibus factiuæ opponuntur, quæ opus post se relinquunt, vt fabrilis & similes. Aliæ verò dicuntur esse in fieri, quæ sunt adhuc in viâ seu motu vt fiant, siue respiciant alterationem tantum, siue accretionem suam, siue etiam generationem. Ex quibus Medici istas morborum differentias fientis & facti deduxere: Et Galenus *lib.* 1. *de locis affect.* valde laudat hanc morbi distinctionem, vt ad curandi rationem accommodatam: vnde *lib. artis paruæ & alibi,* non solum morbos quosdam in fieri, alios in facto esse statuit, sed quosdam etiam, qui partim in fieri, partim in facto esse positi sint. Contra *lib.* 2. *& 8 method.* item *lib. de different. sympt.* videtur hanc distinctionem reiicere, dum contendit omnem morbum esse factum: differre enim eo passionem ab affectu, quòd passio sit alteratio & motus, qui adhuc fit circa materiam: effectus verò sit alteratio & qualitas, quę post motum in materiâ manet. Quæ sententia magis congruere videtur cum proposito morbi genere, quando dispositionem, siue constitutionem præter naturam eum appellabamus.

Dicamus igitur illud fieri & factum esse in morbis variè sumi posse. Vel enim respicit causæ vim & præsentiam, à quâ fouentur & efficiuntur morbi: vel propriæ essentiæ morbificæ rationem, quatenus primùm gignitur, accrescit, aut decrescit; vel ipsum subiectum, partem scilicet affectam æqualiter aut inæqualiter ab eiusmodi morbo immutatam. Quamdiu igitur morbus causæ suæ viribus & præsentia ita fruitur, vt ab eâ augeatur & sustentetur, tunc etiam in fieri dicitur Medicis; quia totus quasi à suâ causâ pendet, saltem in permanentiâ, vt loquuntur; quamuis in essentiâ suâ & propriæ naturæ ratione factus sit, vtpote res similaris ac vniformis, quæ statim in primo suo ortu dicitur perfecta. Quamdiu etiam morbus intenditur, augetur scilicet & sua percurrit tempora, dici etiam potest esse in fieri, videlicet motu accretionis, quemadmodum puer dum in virum assurgit. Denique ratione partis affectæ dicitur morbus in fieri, si illius temperamentum & propria natura parum sit adhuc immutata: in facto verò quando morbosa constitutio naturalem ita superauit, vt iam æqualiter omnes subiecti partes occupauerit. Vnde apud Galenum æqualis & inæqualis intemperies factæ & fienti respondent: & morbi hac ratione σχετικοὶ, leuiter scilicet inhærentes, aut hectici vocantur: *lib.* enim *de inæquali intemperie,* Galenus repræsentat factam hanc intemperiem exemplo ligni, quod igni impositum ita exarsit, vt deinceps à foco exemptum nullam amplius ligni speciem repræsentet, sed tantum carbonis vel cinerum: & lanæ, quæ alieno colore imbuta, proprium & natiuum nullo modo amplius retinet.

Cum igitur tot modis fientes & facti morbi apud nostros authores dicantur: certum est si pathologicè rem istam perscrutari velis, & secundum morbi essentiam tantum, ad quam respexit Galenus *loco nuper citato*, morbos omnes esse factos: sunt enim terminus motus ipsius alterationis & passionis, ad quem vbi primum peruenerint, gignitur dispositio illa morbosa, à quâ velut reuera existente, & iam per positionem quamdam suarum partium subiectum siue partem affectam occupante, læduntur eius actiones sensibiliter. At si therapeuticè rem ipsam perscruteris, quatenus scilicet vtiles indicationes exurgunt ad curandi methodum, certè commodius dices morbos illos esse fientes, qui adhuc à suâ causâ pendent, vtpote cuius sublatione sine aliâ remediorum ope euanescunt: factos verò, qui peculiarem therapeiam exigant, ob ἕξιν illam, & iam altiùs impressum vestigium in partem: alios verò partim factos, partim fientes, qui quidem à suâ causâ præ-

sente

ſente augentur, habent tamen eſſentiam ſuam ita iam confirmatam, vt ſine ea ſubſiſtere poſſint, quales ſunt ferè omnes febres putridæ, & reliquæ intemperies humorales, vbi diutius in nobis perdurarint. Et ſic propoſita difficultas facilè diſſolui poteſt, nec quicquam facit morbi fientis natura aduerſus adductam à nobis morbi definitionem. Iam igitur ad eius diuiſionem, inquirenda ſcilicet morborum genera & ſpecies accedamus.

CAPVT VI.

De primis morborum generibus.

GENERA & differentias rerum ex definitionibus colligi ſcribit Galenus *lib. 1. meth. cap. 3. & 5.* Ideo propoſitâ prius morbi definitione, ad illius diuiſionem eſt accedendum, vt poſſimus morborum genera, ſpecies, & differentias inuenire, quantum ad Pathologiam vniuerſalem attinet. Quamuis autem apud Galenum promiſcuè genera, ſpecies, & differentiæ morborum pro eodem ſumantur, vt eſt 11. *meth.* latâ quadam nominis ſignificatione: ita tamen à nobis diſtinguentur, vt differentiæ illæ eſſentiales & conſtitutiuæ generis vel ſpeciei ſeiungantur ab accidentalibus, quæ communiter tantum differre faciunt, & deſumuntur ex communibus morborum accidentibus vel proprietatibus, vt ſuo loco dicetur.

Ac proinde cum morbus ex accidentium genere exiſtat, quod corporis noſtri partibus ineſſe ſolet, patet eſſentiales illius & genericas ſeu primas differentias potiſſimum repetendas ex primis ſubiectis, ſeu partium primâ differentiâ, quibus inhærere ſolent. Inter partes autem corporis noſtri cum ab Hippocrate recenſeantur, continentia, contenta, & impetum facientia, nempe partes ſolidæ viuentes, & ad actionem aliquam certam & determinatam comparatæ, humores, & ſpiritus: non videtur morbus in ſpiritibus & humoribus reponendus, qui propriè non viuunt, neque nutriuntur, ſed per appoſitionem tantùm partium reficiuntur. Si enim morbi in ſpiritibus aut humoribus reponerentur, quam quæſo actionem læderent: cum iſtæ partes nullam ex ſe actionem edere poſſint, ſed cauſæ tantùm ſint & communia inſtrumenta actionum edendarum? Poteſt itaque ſpiritus aut humor ægritudinis eſſe cauſa, dum ſuis qualitatibus v. gr. veras corporis viuentis partes immutat: ſed ægrotare, aut morbi proprium ſubiectum eſſe non poteſt. Vnde illud vulgatum, & verum in Pathologiâ, ſi de morbis intemperiei potiſſimum intelligatur: *Cauſas eſſe in contentis & impellentibus: ſymptomata in actionibus quæ à partibus proficiſcuntur: morbos autem in continentibus ſeu veris partibus, & ad vitam, actionem, vel vſum comparatis.*

Porro cum partes illæ corporis noſtri ſub duplici contineantur differentiâ, ſimilarium videlicet ſiue ſimplicium, quæ ex conſimili atque vniformi materiâ conſtitutæ ſunt: & diſſimilarium, quæ ex duabus vel pluribus ſimplicibus compoſitæ, organum aliquod peculiare conficiunt: ſintque actiones duarum iſtarum partium, quatenus tales ſunt, diſtinctæ, vt in Phyſiologiâ probatum eſt: Sequitur inde morbum illum qui ſimilarium, quatenus ſimilares ſunt, partium actiones peruertit ſimilarem: qui verò organicis partibus primario officit, organicum eſſe cenſendum: quod ſi aliqua ſit diſpoſitio, quæ vtriſque accidere poſſit, & earum actiones ex æquo euertere, communem eſſe appellandum. At certum eſt ſimilarium partium perfectionem & quaſi ἐντελέχειαν in bonâ tẽperie poſitam eſſe: organicarum in debitâ conformatione: in vtriſque autem requiri συνέχειαν naturalem, continuitatem, & contiguitatem propriam, vt vnum quid ſint. Ergo tres etiam morboſæ & primæ conſtitutiones totidem conſtitutionibus ſecundum naturam oppoſitæ emergunt, nempe intemperies, mala ſtructura ſeu conformatio, & continui ſiue vnitatis ſolutio, per ſe ſubſiſtentes & inuicem ita diſtinctæ, vt ſeorſim actiones partium corporis noſtri lædere poſſint: quæ rurſus ſuas habent ſubiectas ſpecies & differentias, vt poſtea ex vniuſcuiuſque ſubdiuiſione conſtabit apertius: quam ad vnguem tenere & explicare oportet, tum propter inſignem huius rei in faciendâ medicinâ, & conſultationibus vtilitatem, tum frequentiſſimas ſuper hac re neotericorum controuerſias. Nunc igitur ad ſimilaris morbi differentias accedamus.

CAPVT VII.

De similaris morbi speciebus & differentiis.

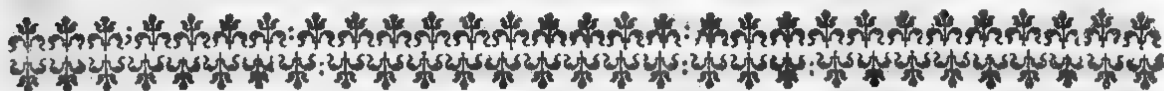
TRES esse dicebamus corporis nostri constitutiones naturales, quibus partium perfectio & actionum integritas constat, nempe temperiem, debitam conformationem, ac vnitatem: vnde tres esse primas constitutiones morbosas ostendimus, illis ex aduerso respondentes. Cum itaque morbi isti, seu primæ dispositiones contra naturam existant, videndum an habeant sibi subiectas species, & differentias. Cum autem intemperies proprius sit similarium partium morbus, quas naturâ & origine organicis, quæ ex illis componuntur, priores esse constat: ideo inter morbos primarium meritò locum obtinuit intemperies, de cuius etiam diuisione primò est disserendum. Itaque morbum hunc plures recipere differentias, & sibi subiectas species, inde colligere licet, quod cum temperies ex quatuor elementorum siue qualitatum concursu ac debitâ mixtione emergat, quæcunque istarum à legitimâ symmetriâ & commoderatione deflectet, pariet variam intemperiem morbosam in parte similari: aliquando simplicem, si vnica tantum excesserit: calidam, frigidam, humidam, vel siccam: aliàs compositam, quoties duæ simul possibiles præter naturæ modum productæ fuerint, sub quaternario etiam numero, calidam humidam, calidam siccam, frigidam humidam, frigidam siccam: vnde octo sunt species siue differentiæ morborum similarium extra latitudinem sanitatis, & sensibili actionum noxâ à totidem temperamentis distinctæ. Quamuis enim biliosus verbi gratia sanus, calidior sicciorque existat, quam par sit, ad iustam temperamenti regulam constituendam: attamen non dicitur morbosus, quamdiu actiones pro natura & conditione innati temperamenti exercebit, sed tantum si ab impulsu causarum externarum vel internarum propriæ sanitatis lineas excedens in febrem verbi gratia tertianam aut similes inciderit, & sic de reliquis.

Hæ sunt igitur propriæ & specificæ morbi similaris differentiæ, quæ à numero qualitatum primarum & earum combinationibus desumuntur. Quia tamen aliæ sunt ad omnem medicam actionem vtiles, ideo Galenus illas ita persequitur: Omnis intemperies, inquit, morbosa, vel in totum corpus incidit, vel in vnam aut plures partes: Rursum vel est nuda simplexque qualitas ab exteriore tantum causâ profecta sine interioris concursu: quæ intemperies immaterialis dicitur apud Medicos: vel cum qualitate, iuncta est etiam interior causa materialis, humor, vapor, aut flatus, qui intemperiem cum materiâ dictam constituit, morbum scilicet vsitatissimum & notissimum, sub quo tumorum præter naturam variæ species continentur: quorum in ipso generationis limine, magna est & valde manifesta cognitio, ob repletionem tensionemque partium ab alienâ materiâ: cum nudæ illæ qualitates & immateriales non facilè distingui internosciue possint, nisi iam plurimum à cōsueto statu discesserint & functionibus insignem noxam afferant. Apparent tamen aliquando tam in toto quàm in partibus, verbi gratia calida intemperies totum corpus immaterialiter infestat, præcipuè verò cor, per hecticas illas febres primarias, quæ vi & impetu causarum externarum statim in partem solidam imprimuntur: in partibus etiam καύματα ista & πυρακτώσεις sæpe apparent, vt in capite per simplices cephalalgias & vehementi æstu: vnde σειριάσεις: in tibiis per hyemē fiunt φωίδες & φαύσιγγες circuli rubicundi ab igne excitati, quos Plinius vocat crurum maculas & varietates igneas. Frigida quoque intemperies in toto corpore immaterialiter contingit, vt in iis qui sub vehementi aquilone iter aggressi, aut qui in prægelidis (vt narrant de Alexandro Magno) aquis natantes semimortui & rigidi apparuerunt. In extremitatibus verò, pedibus videlicet aut manibus ψυγμοὺς istos & ψύξεις perfrigerationes & gelidationes ab antiquis dictas sæpius cōspicere solemus, vtpote quibus ex nimiâ refrigeratione emortuis non rarò decidere accidit. Sicca item intemperies sine humore fit ab exhausto per omnes corporis partes, vt in fame, longis hæmorrhagiis, marasmo senili & similibus: vel etiam in particulis propter obstructiones, aliaque vitia suo genio & alimoniâ priuatis, quę velut sale exiccatæ contabescunt. Humida verò intemperies vix sine affluxu humoris

noui

noui in toto aut partibus contingere potest. Galenus *lib. de præcogn. ex pulſ. cap.* 8. humidæ intemperiei ſine materiæ accurſu aut generatione nouâ, adfert exemplum vxoris Boëthi viri Romani & Conſularis, quæ præ mollitie & laxitate partium vix incedere poterat. Idem dicas de intemperiebus ex duplici qualitate conſtantibus, quas Galenus aliquando, vt *lib. 2. de med. compoſit. ſecund. loc. cap.* 2. vocat ſimplices, ſi ſine affluxu materiæ contingant, reſpectu cauſæ, non qualitatis, vt dicebamus.

Denique idem Galenus diuidit omnem intemperiem in fientem & factam: æqualem & inæqualem, de quibus à nobis in ſuperioribus iam diſputatum fuit. Reliquæ differentiæ, quæ huic morbo ſimilari, aliiſque contingere ſolent, & authoribus noſtris fuerunt vſitatæ, ſuo deinde loco à nobis proponentur. Iam ad quædam dubia, quæ in morbum ſimilarem adferri ſolent, accedamus.

CAPVT VIII.

De quibuſdam in morbos ſimilares dubiis.

HÆc ita à Galeno de ſimilaris morbi differentiis ſtatuta, non leues tamen patiuntur difficultates. Cum enim poſitum ſit octo eſſe intemperies: quatuor ſimplices, ex ſimplicium qualitatum exceſſu: quatuor compoſitas, ex duplici poſſibilium exceſſu, qui quadruplex etiam eſt: ídque cum materiâ, vel ſine materiâ: Dubitatur primò, an ſit aliqua intemperies ſine humore aut materiâ: Secundò aſſerunt quidam, nullam dari ſimplicem intemperiem ex vnius qualitatis exceſſu: Tertiò è compoſitarum numero tollendam calidam humidam, frigidam ſiccam intemperiem: ac inter compoſitas reponi poſſe quamdam, quæ calida ſimul ſit & frigida: quamdam quæ humida ſimul & ſicca: Quartò cum morbi iſti intemperamenti ſimilares dicti ſint, vt in ſimilaribus partibus inhærentes: organici quod in inſtrumentariis: non videtur tamen aut ſimilaris morbus ſimilares tantum, ſed etiam organicas actiones lædere: ita & organicus aliquando ſimilares. De quibus omnibus eſt videndum.

Primò igitur nullam eſſe intemperiem nudam ſine materiâ & humoris affluxu, dubitarunt Eraſiſtratei, vt refert Galenus *lib. de locis aff. cap.* 1. *& lib.* 7. *meth. cap.* 2. Quandoquidem & ab Hippocrate omnis morbus vlcus ſit appellatus, & affectio illa in quâ non eſt ὄγκος tumor, humoriſque collectio, potius imbecillitas ſit cenſenda, quam verè morbus. Præterea cum corpus noſtrum triplici conſtet ſubſtantiâ, ſolidâ, ſcilicet, ſpirituoſâ & humorali: non videntur qualitates illæ primariæ aptius quam in humore ipſo collocari poſſe maximè patibili, earúmque ſuſceptibili: ac cum omni ferè morbo dolor ſit adiunctus comes, fiet attractio per dolorem copioſi humoris, vt certè etiam calor in morbis calidis potentiſſimè trahit. Sicca porrò intemperies quomodo ſine materiâ inuenietur in nobis, cum extrema illa ſiccitas omnis humoris excluſionem deſignet, quæ adeſſe non poteſt quamdiu viuimus: ita vt ſiccitas illa in viuentibus non poſſit eſſe niſi ab humore potentiâ ſicco & exſiccante, bilioſo videlicet aut melancholico. Humidam autem intemperiem eſſe abſque humore, ridiculum putant. Verum illis non erit difficile reſpondere ex prædictis, cum ſciamus nos hîc per materialem aut immaterialem intemperiem cauſas efficientes horum morborum deſignare, non ſubiecta aut ſuſcipientia eorum. Quamuis igitur concedamus frequentiores, grauiores, ac conſideratione medicâ digniores, eos eſſe intemperamenti morbos, qui ex humoris affluxu tanquam efficiente cauſâ fiunt: non tamen inde ſequi, vt ſine hac cauſâ interiore humorali agente nullus produci poſſit, cum & quotidiana experientia cauſarum externarum calefacientium, refrigerantium, id ſatis oſtendat, quæ partes afficiunt, ſuiſque qualitatibus immutant, vt exemplis prius adductis ſatis fuit comprobatum. Præterea cum materiales & immateriales dicimus has intemperies, non tam ad humores, qui in parte ægrotante poſiti ſunt, reſpicimus, quam ad affluxum nouæ materiæ, quæ ab aliis in eas irrumpere debet. Poterit itaque eſſe caliditas verbi gratia in partis cuiuſdam humore proprio, qui tamen immaterialis dicitur, quamdiu nulla ingruet ex aliis

fluxio: quamuis enim & dolor & calor trahant, non tamen semper ita insigniter trahunt, vt sensibiles istos humorum affluxus ὄγκους tumores aut vlcera in omnibus partibus efficiant. Item sicca intemperies aderit in viuentis toto corpore aut partibus, quando propter exhaustam propriam humiditatem sicciores multò (sic enim comparatè est intelligendum) quam priùs apparent. Denique humida intemperies erit in partibus absque humore non proprio partis, sed alieno, quando scilicet partes mucosæ & flaccidæ apparent per excessum passiuæ huius qualitatis in parte, absque vllo nouo confluxu: quod facilè fieri posse, causis potissimum externis adiutantibus, nemo est qui non facile concipiat.

At qui nullam dari simplicem intemperiem ex vnius qualitatis excessu contendunt: primum id probant in intemperiebus quæ ex affluxu materiæ fiunt: cum enim pendeant ab vno corporis nostri humore, quorum vnusquisque duplici qualitate præditus est, fiet etiam semper ab illis composita intemperies. Sine affluxu autem materiæ intemperies fiunt à causis externis, quarum omnes cum duplicem habeant qualitatem: vel enim sunt simplicia, vt elementa; vel mixta ex illis: duplicem etiam ac compositum ingenerabunt excessum qualitatum. Quare perpetuò erit duplex, nunquam simplex intemperies. Verum demonstratio quâ ipsemet Galenus vtitur *lib. 1. de temperament. cap.* 8. vt probet quatuor esse temperamenta simplicia, sufficiet nobis vt ostendamus, totidem etiam esse intemperamenta. Nam si qualitates actiuæ sibi vtramque ex passiuis adiungere possunt intensam, vt verbi gratia, sit caliditas morbosa cum siccitate morbosâ, cur non sibi adiunget eamdem siccitatem moderatam, quæ morbosa non erit? Idem dicas de humiditate aut frigiditate; ita vt quamuis duæ simul sint qualitates, quia tamen aliquando vtraque est morbosa, ideo composita intemperies dicitur: quando verò vna tantum actiones lædit, tunc simplex & vnica qualitatis immoderantia iure appellabitur: siue enim causæ internæ humorales agant, siue externæ, propter causarum commixtionem sese in vnâ qualitate intendentium, in vnâ contemperantium, propter aptitudinem maiorem aut minorem agentis vel suscipientis, fient intemperierum excessus simplices: Verbi gratia sit aër intemperatus ad calidam humidámque intemperiem: sint alimenta frigidiora humidioráque, frigiditas ciborum contemperabit caliditatem aëris, ne morbosam dispositionem calidam in nos inducat: humidam autem augebit, quæ sola erit in excessu: sic bilis iuncta sanguini, vt eius humiditatem suâ siccitate temperat, ita eius caliditatem intendit, ac proinde intemperiem in excessu simplicem, nempe calidam generabunt. Sic hepar calidum & siccum propriâ temperie, ex vsu refrigerantium & exsiccantium, vt eius caliditas contemperatur, sic siccitas sola augetur, & morbosa euadit. Quare simplices dabuntur intemperies, vt & temperamenta simplicia ex aptitudine variâ agentis & suscipientis. Nunc ad tertium dubium veniamus.

Contendunt multi, vt etiam Galenus refert *lib. 6. de sanit. tuend.* nullam esse intemperiem morbosam calidam humidámque, nullam frigidam siccámque: & esse intemperiem à Galeno receptam, quæ calida frigidáque sit simul, quæ humida siccáque existat. Primò de calidâ humidáque dicunt morbosam eam esse non posse, cum sit principiis vitæ nostræ consentanea, quæ in humore caloréque sunt posita. Deinde cum in omni constitutione morbosâ, excessus sit & intensio maxima qualitatum, fit vt calor ita excedens & intensus non possit subsistere cum humiditate ita excedente & morbosâ, sed dissipando exsiccandóque sibi comitem facere siccitatem. De frigidâ item & siccâ patet, frigus intensum sibi illico humorem accersere, ac in corporibus nostris cruditates immensas parere, quæ synatrismos succorum faciunt celerrimos & intemperies humidas. Verùm contra istud dicimus, intemperiem calidam & humidam morbosam frequentissimam esse, propterea quod calida humidáque, si non difflentur ventilentúrque, maximè sunt putredini obnoxia: vnde totus ille status tam in nobis quam extra nos, vt in aëre & diætâ dicitur Hippocrati σηπεδονώδης putredinosus, vt videre est in descriptionibus epidemiis: quamuis enim sint cum principiis vitæ nostræ analoga, non sequitur hinc morbosa esse non posse, cum sæpe ea quæ sunt naturâ suâ optima, & maximè salutaria, si excesserint & in contrarium naturæ suæ modum labantur, maximè sint perniciosa, & vitæ humanæ infensa: cum semen ipsum & sanguis in venenatas prope qualitates degenerent, dum corrumpuntur: vnde in hominibus epileptici insultus, furores in mulieribus, suffocationes vterinæ, syncopæ & similes grauissimi affectus. Caliditatem quidem excedentem humorem tandem absorbere fatemur: at non illicò,

illicò, ac proinde illud tempus sufficere ad morborum etiam sæuissimorum constitutionem, vt patet de febribus putridis sanguineis, in quibus vt caliditas humiditati iuncta excessum vtraque morbosum pariunt: ita si diutius perdurent, in intemperiem tandē desinent vel calidam tantum, vt causum; vel calidam & siccam, vt hecticā, ac tandem frigidā & siccam, maiori in dies factâ calidi & humidi nostri dissipatione, quæ marasmos appellatur: Nemo tamē negauerit ob successiuos morbos priorem febrem ex duplici excessu constantem, morbum fuisse. Idem dicendum de intemperie frigidâ siccâque: quamuis enim frigoris excessus in nobis humorem coaceruet & cruditates accersat, nihil tamen obest, quin duæ illæ qualitates iunctæ morbosæ sint tamdiu, quamdiu ita corpus nostrum afficiunt: imo verò in senibus ad vitæ vsque extremam periodum perdurant, neque ab excrementorum proluuie quibus scatet senectus, immutari possunt: sed tandem mortem illam naturalem inducunt.

Nunc verò maior instat difficultas, an scilicet inter intemperies istas compositas, admittenda sit calida frigidáque simul, humida siccáque simul: duæ scilicet contrariæ qualitates, & ex diametro oppositæ: sicque augendus sit numerus intemperierum compositarum. Id Galenus recipere videtur *lib. de causis morbor. cap. 6. Contingit*, ait ille, *licet fieri non posse videatur, vt idem corpus simul calidius & frigidius, aut simul & humidius & siccius, quam pro naturali habitu reddatur.* An non in febre epialâ frigus calórque simul in eisdem partibus κατὰ μικρὸν & δι' ἐλαχίστων sentitur? An non in lipyriis extrema algent, interna vruntur? Et qui v. g. perfrigeratas admodum habent manus, si eas vehementissimo igni exponant, nonne dolorem sentient intensissimum ex duorum contrariorum in parte illâ existentium simul pugnâ & conflictu? Sit aliquis sub sole ardenti nudus, cui frigida aqua affundatur, is eodem tempore, & calorem radiorum, & aquæ frigiditatem in eisdem partibus sentiet. Idem dicas de humiditate siccitatéque, simul eas esse posse: cum enim corpora senum & sicca dicantur, hoc est priuata humore benigno & alibili: & humida perfusione humoris alieni atque excrementitij, cur non idem contingere poterit per affectus morbosos? Vnde patet compositas esse posse intemperies ex contrariis qualitatibus quarum vtraque sit morbosa. Nos quid sit respondendum videamus.

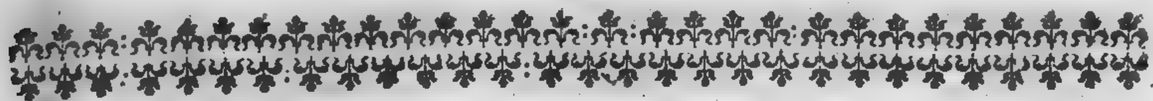
Primùm ex constanti illo Philosophiæ decreto, *duo contraria realia intensa non posse recipi in eodem subiecto adequato*: dicimus idem non posse moueri motibus contrariis, eodem loco, & eodem tempore. Quapropter non posse esse compositam intemperiem ex duabus contrariis, quæ in vnâ eadémque parte, ac eodem tempore dispositionem morbosam ingeneret; sed id vel fieri in diuersis partibus, vt in inæquali temperie; vel in diuersis temporibus contingere, quod nos non negamus; propter tamen & partium & temporis exiguitatem sensum non discernere illam varietatem. In lipyriis itaque febribus manifestum est alias partes, interiores scilicet erysipelate obsessas exuri: alias, nempe exteriores, calore priuatas, qui ad centrum est reuocatus, vi flammeæ illius dispositionis, algere. In epialis cum gignantur ex pituitâ frigidissimâ inæqualiter putrescente, quæ per corpus, exteriorem potissimum habitum delata, pars putrescens calorem, non putrescens frigus inducit; certum est id non fieri secundum eamdem particulam: nam sic oporteret illas porticulas pituitæ & seipsas penetrare, & particulas corporis subintrare: sed ob exiguitatem, vt dicebamus, sensus contrarium iudicat. Sunt itaque duo morbi; alter calidus, frigidus alter, non vnus ex his duobus cōpositus. Quemadmodum multi simul dolore & voluptate afficiuntur: vt qui prurientem scabiem scalpunt, quia aliæ partes dolent ex repletione & mordicatione humoris vitiosi: aliæ verò voluptatem percipiunt ex vacuatione eiusdem per frictionem illam & attractionem: aut saltem id fit successiue, quamuis fluxus ille indistinctè percipiatur. Eadem est ratio eius qui sole calfactus frigidâ perfunditur, & qui algentem manum igni offert: ex subitâ enim contrarij expulsione per contrarij aduentum fit dolor, quod cum frequentius repetatur ex ardore & perfrigeratione inductis, ideo videtur simul easdem contrariorum dispositiones suscipere in eisdem partibus, quamuis minimè fit in eadem æquatâ portiunculâ: aut dic non facere simul compositam intemperiem in subiecto, sed potius sese inuicem oppugnare. Quod attinet ad Galeni authoritatem, certum est eum ibi agere de inæqualibus intemperiebus duabus, quarum vna hanc, illa verò istam partem obsident, quod nullus negat; sed ex illis duabus fieri mixtam intemperiem vnicam non intellexit: quoniam potius ex illis duabus fieret reductio ad mediocritatem & temperationem. Quod in rebus externis facile est videre, ex permistione scilicet frigidæ cum ardente aquâ κρᾶσιν & teporem induci. Et omnis remissio

missio ex contrarij fit permistione. Eadem est ratio intemperiei humidæ & siccæ. Vt enim senes partibus solidis sicci sunt, quoad excrementa & primas vias humidi, sic etiam duæ intemperies morbosæ contingere possunt, quarum vna has, illa vero alias partes obsideat, actionésque variè lædat, quemadmodum febris sæpe hectica cum hydrope, marasmus cum catarrho & similes cōplicantur. Iam igitur ad alia transeamus.

Superest vltimum illud quo quærebatur, an similares morbi organicarum partium functiones per se lædant, & organici similarium, quod non esse debet, si dispositiones istæ ad proprias suas functiones exercendas sint destinatæ. Sunt tàmen qui illud asserere audeant, ídque, vt aiunt, ex Galeni ipsius sententiâ: qui *lib. 3. de sympt. causis*, de coctione ventriculi agens: *Malè*, inquit, *coquit ventriculus actione eius læsâ, per intemperies quidem κατὰ τὴν οἰκείαν ἑαυτῆς οὐσίαν: per alios autem morbos quicunque simpliciter sunt organici, impeditâ solum: at per illos qui ex intemperie & organico morbo compositi sunt, vtroque modo.* Ecce quomodo hîc Galenus manifestè velit coctionem, quæ actio est similarium & temperie perficitur, non solum ab eâ vitiatâ, sed etiam ab organicis morbis vitiari: quod in aliis appositione exemplorum illustrari potest: sic enim sanguificatio, assimilatio, ab obstructione impeditur & similibus: quare actiones similares ab orgánicis morbis, vt organicæ à similaribus lædentur. An non febris ambulationem, apprehensionem, stationem, instrumentarias functiones, vires deiiciendo non solum deprauat, sed etiam tollit? An non intemperies humoris v. gr. crystallini visionem impedit? Vnde sequi videtur promiscuè istas actiones à quibusuis morbis lædi.

Sed contrarium esse verum multa suadent nobis incommoda, quæ in hanc sententiam incidere possunt: nam cum anima sit principium in nobis quod agit, corpus instrumentum quo agit, certum est animam impatibilem & immutabilem, non ex sui vitio, sed ex organi dispositione malas actiones edere, atque in certis partibus certas exercere. Vt enim non in oculo audit, sed videt; non in aure videt, sed audit; sic in parte similari actiones similares in organo organicas exercet, per proprias earum dispositiones vel bonas vel malas. Fieri igitur non potest, cùm dispositio bona vel mala sit proxima causa agendi, & similaris operatio ab organicâ sit distincta, eam dispositionem esse causam proximam & per se illius operationis læsæ, quæ ab aliâ dispositione diuersâ pendet. Sic enim coinciderent membra contra se diuisa. Sic diceretur actio læsa eius partis, cuius dispositio esset integra & sana; quod impossibile esse prius fuit ostensum. Sic denique euerteretur omnis diagnostice locorum affectorum, quæ fit per signa ex actionibus potissimum læsis petita, ex quibus datur statim colligere eam partem esse morbo detentam, cuius functio læsa apparet secundum eam dispositionem, quæ eius operationis est proxima causa. Quod cum esse non possit, dicimus, vt in sanitate actiones hæ distinctæ à partibus distinctis, & variis earum dispositionibus exercentur: sic in morbis illas lædi, prout dispositiones istæ mutantur, & morbosæ existunt. Fieri tamen in functionibus mixtis, quæ vt à temperie inchoantur, sic à conformatione perficiuntur, vtrumque morbum actiones istas lædere & impedire: intemperiem quidem primariò, post vitiatam conformationem, prout ab hac vel illâ magis pendent: vt fit in chylificatione, sanguificatione, & eiusmodi mixtis operationibus, quæ ab eis pro exemplo ad suam sententiam confirmandam ex Galeno adducebantur: in aliis verò per accidens & secundariò, vt quod dicunt de febre & aliis intemperiebus, quæ organicas actiones impedire solent: In organicis enim supponere debemus materiam imprimis rite dispositam, nempe partes ipsas similares, ex quibus organicæ conflantur: illarum namque vitium non lædit per se ipsam conformationem, aut actiones organicas, sed per accidens: quemadmodum febris exhaustis spiritibus, consumpta triplici nostrâ substantiâ vires omnes labefactat, & proinde sensus & motum deprauat, nullâ in organicis, quatenus organicæ sunt, deprauatione existente, sed ex accidente materiam ipsam organicarum, nempe similarium æconomiam & vim corporis demoliendo. Idem de impeditâ visione, & aliis particularibus dicendum, quæ ex accidente à morbis intemperamenti læduntur: nam intemperies crystallini humoris primò lædit actiones ipsius crystallini similares, ex quibus si subsequatur vitium in tenuitate, luciditate, colore aut similibus, organicas dispositiones spectantibus, fiet læsio actionis ipsius organicæ secundariò. Vel quia in illis certa est pars similaris, quæ primarium est quodammodo instrumentum illud actionis à quo inchoatur, actiones illæ quodammodo mixtæ dici poterunt. Atque sic soluta sint dubia in morbos similares proposita: nunc de morbis materiæ & formæ agamus.

CAPVT

CAPVT IX.

De morbis materiæ & formæ.

HAc nostrâ ætate Paracelsus, Fernelius, Argenterius multùm rem medicam nouis quibusdam inuentis sese iuuisse & auxisse gloriantur: inter quæ primas dant huic nouo morborum generi, quod totius substantiæ appellant: Paracelsici enim nihil aliud quam formales, substantiales, essentiales, ideales morbos, cum remediis suis, si diis placet, formalibus, substantialibus, & specificis iactitant: quorum vanitatem sequutus est Argenterius, formæ morbos, vt etiam medicamina, admittens. Fernelius verò non solum formæ, sed etiam materiæ morbos sese inuexisse gloriatur, veteribus ignotos ac incompertos, cum magnâ medicæ artis iacturâ & incommodo. Verùm cum nulli quantumuis diserto fides sit adhibenda, nisi vera dicat, & sententiam suam firmissimis confirmet demonstrationibus: ideo in primis sciendum, quid sibi velint per morbos materiæ & formæ: cur sint ab illis inuenti: quibúsque rationibus confirmati. Primò morbos istos materiæ & formæ non inter instrumentarios, non inter communes reponunt, sed similares esse volunt, ac partibus simplicibus inhærentes primò & per se, earúmque actiones lædentes: quod ex propositâ à Galeno methodo sic inquirunt.

Cum in illis partibus tria spectentur, materia, temperamentum & forma: vt horum tertium naturalis constitutio & symmetria sanitas est: ita vniuscuiusque immoderatio & ametria, quæ contra naturam euaserit, morbus erit censendus. Sit igitur intemperies temperamenti, inquiunt, immoderatio materiæ, corruptela formæ, morbi distincti in partibus similaribus, prout dispositiones sunt materiales, formales, & complexionales, vt ita loquar, alias sub se species continentes. Vt enim sub intemperie octo reponuntur intemperamenta, sic sub materiæ immoderatione mollities & durities, laxitas & adstrictio, tenuitas & crassities, raritas & densitas collocandæ, vt illius proprij & varij affectus, per quos contingit actiones similarium violari. Sic etiam sub formæ corruptelâ varij sunt morbi, qui partium substantiam primo & per se labefactant. Nam vt insitus spiritus, & diuinus illius calor & facultates ipsáque forma à causis manifestis vel occultis læduntur: sic etiam morbi huic subiecti causæ suæ naturam redolentes, vel sunt manifesti, vel occulti. Manifesti rursus, vel sunt cum putredine ex primarum qualitatum intemperie natâ, vt vlcera maligna & partium putredo: vel sine putredine, per dissolutionem spiritus innati, vt contingit vigiliarum, laborum, inediarum, dolorum atrocitate: aut per extinctionem caloris natiui, vt contingit per strangulatus & summas aëris frigidioris inclementias. Occulti autem à cæcis causis totam substantiam oppugnantes tripliciter diuiduntur, in venenatos, tam ex assumpto quam intus genito veneno: in contagiosos, qui ex occulto seminario ortum habent seséque propagant, vt accidit in venenis, quæ non assumuntur, sed exterius in nos agunt: & morbis sine febre ac putredine contagiosis, lue venereâ, elephantiasi, & similibus. Denique in pestilentes, quorum alij grauiores, at satis vsitati, qui ex aëre cœlestium corporum viribus inquinato, suscitantur, vt febris verè pestilens, carbunculus, bubo pestilens: alij insolentes & insitati, ex nouis syderum concursionibus permistionibúsque geniti; qualis fuit sudor Britannicus nostro sæculo. Alij denique leuiores & vsitati, vt exanthemata, ecthymata, purpuratæ febres & similes.

Hæc est genuina Fernelij sententia de morbis materiæ & formæ, quam proposuit in suâ Pathologiâ absque demonstratione, & libris de abditis rerum causis, quos longè antea ediderat, multis rationibus hinc inde confirmare conatus est. Nos eas postea fideliter ac sedulò recensebimus, diligenter & accuratè confutabimus, vt rem non pauci momenti, & quæ iam multorum animos occupasse videtur: si prius quædam proposuerimus, quæ ad totius rei clariorem intelligentiam facere videntur.

Imprimis igitur illud reuocandum est in memoriam, quod à nobis sæpe dictum est de naturâ partis similaris & actione illius: Partem quidem similarem,

quatenus est talis, similem sibi vbique esse, & actiones suas insitas, quæ quadruplices recensentur, attractionem, retentionem, coctionem & expulsionem exercere vi temperamenti per totas diffusi, quod ab influente iuuatur & excitatur: Quamuis enim illæ, vt quantæ sunt & terminatæ, magnitudinem habeant & figuram, certumque suæ constitutionis modum, quæ laxæ vel densæ, leues aut graues dicuntur: certum tamen est hæc nihil conferre, iuuare, aut lædere similarium actiones, nisi aliqua primarum qualitatum excesserit. Porro cum actiones sint compositorum, non cōponentium, vtque anima sola nullam actionum istarum edere potest, sed organo corporeo vtens, pro cuius modo & variâ constitutione nunc bonam, alias malam edit operationem: sic etiam certum est sanitatem & morbum proximas esse causas instrumentales actionis bonæ vel malę, qualitates scilicet, accidentia & dispositiones, non animæ aut formæ, sed ipsius corporis, quo anima vtitur ad actiones obeundas. Frustra igitur esset, si quis velit morbum & sanitatem in formam essentialem & specificam incidere, tanquam in subiectum. Omnes quidem morbi ad sublationem formæ & corruptionem tendunt: at hoc fit ex corporei organi peruersione, ruinâ & corruptione, ad quam sequitur compositi ipsius dissolutio & interitus: vt scitè admodum docent Philosophi. Quod si formæ illæ essentiales essent subiecta morborum, primò malè definita esset tum à veteribus, tum à dogmatis istius assertoribus sanitas & morbus, quæ esse volunt dispositiones corporis seu partium viuentis, à quibus primò bona vel mala actio læditur: nam sic non corpus aut partes compositi, sed formæ essent aliquando subiecta morborum: per se primò pati possent, generari, atque corrumpi absque subiecti sui læsione. Et cum iam pro certo positum sit omnem substantiæ mutationem esse generationem aut corruptionem, formásque acquiri aut aboleri in instanti, cum sint indiuisibiles: per istos tamen tertia admittenda erit substantiæ mutatio, nempe morbus: & sic ad substantiam esse motum, quia morbus motu comparatur: formam per partes corrumpi ac magis & minus suscipere, substantiam habere contrarium & similia Philosophiæ repugnantia, cum pro morbi magnitudine ac paruitate in totam illam substantiam incidentis sit maior vel minor illius noxa.

Præterea si illa formæ aut totius substantiæ corruptela, quam illi vocant, sit morbus, vel est in termino & absoluta, aut in viâ & fieri. Quæ facta est & absolutâ, quid aliud esse potest, quam animantis interitus & integra pernicies, non morbus? Si sit in fieri tantum & in motu, erit alteratio corruptioni illi præuia: at alteratio motus est in qualitate: & proinde etiam morbus erit illa alteratio seu qualitas, in intemperamento positus. Quamuis enim corrumpatur tandem substantia, & compositum per morbos istos grauiores, non sola qualitas: hoc fit tamen vi qualitatum, quæ solæ possunt immutare substantiam in aliam, & rerum mutationes inducere: vt eleganter ostendit Galenus, præsertim *lib. de constitut. artis, cap. 9. & lib. 1. de facult. nat. c. 6.* Vbi ex Aristotele docet generationi & corruptioni adiunctam esse alterationem, quæ fit beneficio primarum qualitatum potissimùm. Vnde patet illam formæ corruptelam, non posse esse morbum; aut si sit morbus, abusiue intelligendos esse grauiores ac vehementiores morbos, quibus vita animantis tollitur atque destruitur.

Neque puto ego ita errasse Fernelium, vt existimarit omninò formam nostram morbos pati, illorúmque esse subiectum, quo nihil absurdius fingi & excogitari potest. Sed cum videret in nobis tam atroces ferocésque morbos generari aliquando, vt ex integrâ vehementissimáque temperamenti nostri ruinâ, subitam inferrent internecionem & formæ à corpore dissolutionem: vt distingueret istos se pararétque à communibus aliis intemperaturis, quæ maximè in primarum qualitatum noxâ ac peruersione paulatinâ positæ sunt: Ideo hos vocasse simpliciter morbos intemperamenti: illos verò totius formæ aut substantiæ, qui mutationes corruptionésque citissimas inferre solent. Cúmque in nobis & partibus nostris triplex sit temperamentum: illud scilicet quod tale dici solet, ex qualitatum primarum excessu, & prædominio: aliud quod consequitur modum primæ mixtionis in laxitate, raritate, duritie, mollitie, quod exortum est ex variâ primorum corporum miscellâ, & qualitatum primarum actione: aliud denique quod viuentis appellatur, positum in duplici calore, insito nimirum vnicuique parti, & influente ex præcipuis corporis nostri fontibus: qui calor non simplex nudave qualitas est, sed posita in humido quodam primigenio, pingui, aëreo, oleoso, & maximè temperato. Certum est temperamentum hoc viuentis, à quo pendent potissimæ actiones similarium, esse veluti formale illarum temperamentum, per quod viuunt functionésque obeunt.

Vt

Vt si qui morbi non tam temperiem verbi gratia calidam aut frigidam, humidam aut siccam partium immutent, quam temperamentum hoc viuentis, calidum scilicet innatum cum humido primigenio primariò oppugnent illisque inhæreant: morbi quodammodo formales & substantiales dici possint: cum Galenus ipse συνδρομὴν illam & aggregatum temperamentorum istorum formam vocet partium similarium, aliasque formas aut neglexerit, aut ignorarit. Si hoc voluit & cogitauit Fernelius, quamuis admodum ambiguè & obscurè, nihil absurdi asseruit, cum, vt postea videbimus, multi sint huiusmodi morbi ex diametro vitale temperamentum oppugnantes, & non inutiliter illos recensuit: nihil tamen contra Galenum fecit, aut aliquod genus morbi illi ignotum attulit, cum omnes sub intemperie collocari possint & debeant. Si verò secus sensit, & morbos aliquos formæ ipsius verè & essentialis proprios esse putauit, perperam & absurdè id fecit, vt nos in particulari postea exemplorum suorum ac rationum confutatione clarius ostendemus. Nunc verò de morbis materiæ agendum.

Compositum ex formâ & materiâ, cum totis suis accidentibus iuncta, constare certissimum est: & cum materia prima omni & communissimæ formæ substrata, sit potius analogia quadam & mentis discursu perceptibilis, quam ex effectis suis & propriâ existentiâ: certum est etiam morbi aut sanitatis subiectum esse non posse proximum, quod medicâ consideratione egeat: cum enim ex se actu non sit, nihil ei potest accidere: neque potest illa esse vllius actionis principium vel causa. Adde quod in accidentali mutatione subiectum est ipsa substantia perfecta iam & consummata. Materia vero secunda & particularis, suis accidentibus comitata, quam considerasse Fernelium satis est apertum, cum qualitates habeat quasdam, quæ materiales à Philosophis & Medicis appellari solent, eo quod non solam vim & effectionem primarum qualitatum, sed etiam primorum corporum variam miscellam consequuntur: puta laxitatem, densitatem, duritiem, mollitiem, tenuitatem, crassitiem & similes: quas nos prius temperamentum illud materiale medicum constituere admittebamus: quia habet constitutionem quamdam naturalem, quæ adesse debet parti, vt ritè & secundum naturam disposita dicatur: ideo etiam ex immutatione illius constitutionis, penes qualitates istas materiales, videntur exoriri morborum plura genera in partium materiâ posita. Quod primus animaduertisse videtur Iacobus Forliuiensis *in suo commentario Auicenna*, qui agens de morbis similarium partium, dubitauit an secundæ qualitates, quæ à primis pendent, dum actiones lædunt morbi sint similarium aut organicarum partium: quandoquidem læuitas & asperitas secundæ qualitates, vt postea videbimus, inter morbos organicos referuntur: Fernelius maluit materiæ huic secundariæ partibus similaribus substratæ, suisque qualitatibus comitatæ, ad patiendum magis quam agendum comparatis, morbos istos adscribere. Quam bene id fecerit, nos in particulari morborum istorum examine videbimus: Nunc verò aggrediamur ad argumenta, quibus formales istos materialesque morbos communiter asserere conatur Fernelius: Sunt autem alia sumpta à partium constitutione, alia ab actionibus quæ in morbi definitione assumuntur, alia denique ab effectis & rerum euidentiâ.

Tria sunt, inquit Fernelius, in vnaquaque parte similari, temperamentum, subiecta materia, & forma seu species quibus illa perficitur & integratur: erunt ergo totidem, quorum vitio illius integritas, perfectio ac bona constitutio euertetur: ac proinde tria morborum genera in parte similari. Verum respondemus nos, actionum integritatem aut deprauationem, formæ vel materiæ adscribi non posse, sed manare ex composito materiam & formam habente, in quo certa dispositio reperitur actionis bonæ vel malæ proxima causa: aliud enim est σύνθεσιν, aliud διάθεσιν dicere: σύνθεσις enim est compositio materiæ, formæ & accidentium omnium, quibus perficitur aliquid & integratur: διάθεσις verò dispositio ea quæ est in integrato isto ad hoc vel illud agendum. Sic in rebus artificialibus, securis verbi gratia ex ferro tanquam materia constat, figuramque velut formam quamdam habet quadratam, oblongam, palmarem, &c. At vt per hæc est & dicitur securis, siue bene siue male secet, sic ex his non pendet proximè bona vel mala scissio, sed à nitore, duritie, acutie, & simili apparatu, quo instructa bene vel male incidere potest. Sic in partibus non materia, non forma earum actiones per se & proximè bene vel male edunt. Sed in composito ex illis reperitur dispositio, per quam illæ bene aut malè exercentur. σύνθεσις illa substantiam, eamque completam respicit. διάθεσις verò accidentia & qualitates substantiæ illi aduenientes, in quibus morbus propriè est positus, vt docuit metipse

Fernelius: quamuis enim forma principium sit actionum & motus naturalis, non tamen bonæ aut malæ actionis proxima est causa, sed hoc pendet ex dispositione instrumentali, quæ est in similari temperamentum, in organicâ compositio, in vtrisque vnio.

Verùm vrget ille, ab actionum in vnâ eadémque parte, variâ læsione. Ventriculus, inquit v. gr. vt pars similaris sæpe imbecillitate laborans nihil concoquit, vnde cruditas & lienteria consequuntur: hanc verò imbecillitatem contrahit variis modis. Nam vel aliquando immodicè refrigeratus per nimios aquæ potus, lactucarum & similium refrigerantium vsus, vires eius deiiciuntur: aliquando relaxatus debilitatur, vt olei tepentis haustu, reliquisque chalasticis assumptis; aliquando verò hæc affectio introducitur ab extraneis venenatisque qualitatibus, quibus lacessitus percellitur & formæ suæ robur amittit: vnde patet tres has noxas temperamenti, materiæ, & formæ distinctas, similaribus inesse posse. Neque hoc solum ex læsione actionum in partibus colligere est, sed etiam ex parte agentium, vt medicamentorum viribus & effectis, quorum hi materiam, alij temperamentum, quidam formam ipsam magis respiciunt; ac congeneres in nobis affectus ingenerant: temperamenti enim vires & actionem in nobis nemo negat: materiæ autem & formæ passim adstruit Galenus, cum adstringentia vult semper permisceri inunctionibus hepatis, ventriculi & cæterarum partium, quarum naturale robur est conseruandum: & duras frictiones artus corroborare tradit, quod illorum materiam compactiorem firmiorémque reddant. Actionem autem formalem seu à formæ vi pendentem agnoscit, dum vult quædam occultâ proprietate, roborare, alterare, purgare, cæteráśque huiusmodi actiones in nobis exercere. Vnde licet colligere, tot esse genera morborum in partibus similaribus, quot in eis euidenter esse apparent ex diuersarum rerum affectionibus.

Hæ Fernelianæ obiectiones quamuis verisimilitudinem quamdam habere videantur, longè tamen à veritate ipsâ absunt. Primò enim in suo illo ventriculi exemplo peccat, cuius coctio, chylificatio dicta, non est purè similaris, sed vt à temperamento inchoatur, sic etiam ope ipsius conformationis perficitur: non enim tantùm alterare debet ventriculus ea quæ assumuntur, sed etiam complecti ac continere illa. Nunc alteratio siue assimilatio illa vt fit vi ipsius temperamenti, sic retentio & complexus pendet à recta organi dispositione quæ id præstare debet. Sic igitur temperies ventriculi deiecta & debilitata vsu refrigerantium, verus est similaris eius partis morbus, quo propria constitutio violatur: relaxatio verò, quæ impedit ne ventriculus seipsum colligere ac coarctare possit ad continendos cibos, causa est morbifica organi dispositionem respiciens: quæ si intemperiem non consequatur verbi gratia humidiorem, nullo modo spectabit ad ventriculum, quatenus est pars similaris, sed quatenus organica: neque tunc propria eius nutritio violabitur, nisi per accidens, frustratis scilicet omnibus partibus eâ alimoniâ quâ sustentari solent. Porro vt in ventriculo temperies illa adest manifesta ex qualitatis primariæ excessu; quo ventriculus temperamento frigidior cuti comparatus dicitur, quemadmodum reliquæ partes spermaticæ: sic etiam in illo est temperamentum illud quod viuentis appellabamus, cuius ope functiones præcipuè suas exercet. Illius itaque si fuerit corruptio aut deprauatio à rebus venenatis, deleteriis, certum est etiam ventriculum noxam passurum in suis functionibus, quæ ad temperamenti iacturam referri poterit, si propriè loquamur. Quod verò ait de medicamentis, non magis firma sunt. Quamuis enim Galenus & materiales & formales quasdam vires admittere videatur in illis, hæ tamen nihil sine primarum vi præstare possunt, aut seipsas propagare. Verbi gratia adstringentia, non quatenus adstringentia, cogunt densántque corporis nostri partes, sed quatenus frigida & sicca: non laxa, quatenus talia, relaxant, sed quatenus calidita te moderatâ sunt prædita: Vnde ex qualitatum illarum numero quæ in medicamentis reperiuntur, non est idem vel nouus morborum numerus afferendus: cum aut illæ ex primis procedant, & per primas sese extendant ac multiplicent, sicque eiusmodi morbi ad intemperies semper referentur, quarum effectus & symptomata erunt adstrictio illa, laxitas, mollities, durities, & similia: aut certè eiusmodi dispositiones inter organicos morbos erunt reponendæ, si organorum constitutionem lædant. Idem dicere licet de duris illis frictionibus, quæ non suâ duritie, quatenus duræ, artus corroborant, sed dum per insensiles poros excremẽta & humiditates, quæ intermedia particularum spatia occupabant, discutiendo exsiccant. Quod autẽ ad vim illam occultam

cultam & proprietatem substantiæ attinet, quâ vult Galenus cum Fernelio, multa in nos agere: certum est nullam substantiam corpoream nisi laceret, contundat, vulneret, & similia efficiat, posse realem & permanentem corpori alieno passionem imprimere, nisi vi & operâ primarum qualitatum. Quod igitur à Galeno formaliter aut totâ substantiâ in nos agere dicitur, id medicè dicitur, quod non propter copiam, sed propter eximiam vim, actionem illam in nobis exercet: Sic inquinamenta aëris pestilentia, sic medicamenta septica dicuntur totâ substantiâ in nos agere, quamuis calefaciendo, putrefaciendo, erodendo violenter nos offendant. In eis quæ iuuant par est ratio. Si enim hoc efficiant summâ vi, magis quam ratione copiæ & multitudinis, totâ substantiâ agere dicuntur Galeno, & veræ antidoti appellantur. Quæ vis posita est in totâ temperie compositi alicuius, quæ non in eodem gradu aut temperatione alibi reperiri potest, & proinde occulta appellatur. Non igitur aut variæ affectiones partium, aut læsiones actionum, aut diuersæ facultates medicamentorum ostendunt tria esse genera morborum in partibus similaribus, quod nitebatur conficere Fernelius. Nunc particulares morbos ab eo recensitos excutiamus.

Vt ostendat qualitates illas materiales, laxitatem, densitatem, duritiem, mollitiem, crassitiem, tenuitatem non pendere ab ipsâ temperie aut effectis primarum qualitatum, sed ex modo tantùm mixtionis corporum elementatorum: ac proinde distinctos ab intemperie morbos generare: Adfert exemplum multarum partium, quæ quamuis qualitatibus primis eodem modo intemperatæ videantur: discrepant tamen multum in his materialibus: aut contrà conueniunt in his materialibus, discrepant in actiuis: nam pulmones & glandulæ laxæ, mollesque partes sunt, quamuis hæ frigidiores, illi calidiores: cor & renes densa duraque sunt: cum tamen cor calidum, renes frigidi habeantur: cor & pulmones sunt calida siccaque, hi molles & laxi, illud durum & densum: cerebrum & os frigida sunt, hoc tamen durum, illud molle: quod non fieret si istæ qualitates à primis penderent, sed quæcunque partes eisdem essent præditæ primis qualitatibus, easdem etiam istas obtinerent. Deinde quî fit, addit Fernelius, vt multis intemperatis aut temperatis pari modo, vni horum vel duobus ventriculus neque acetum, neque sinapi, piper aut alia huiusmodi ferre possit: alius verò facillimè ferat? quî fit vt certis quidam odoribus delectentur, quos alij sine offensione sentire nequeunt? Hoc certè non ad temperiem referri potest, cum eos iam similiter intemperatos, verbi gratia biliosos aut melancholicos supposuerimus: quare ad materiæ ipsius conditionem erit reuocandum: cum ipsemet Galenus *lib. artis paruæ*, voluerit tenuitatem substantiæ cerebri maximè ad subtilitatem ingenij facere: crassitiem contra hebetes & stupidos reddere. An non multi bene temperati labores ferre non possunt & externis iniuriis valde vexantur: contra multi intemperati labores ferre non possunt & externis iniuriis valde vexantur: contrà multi intemperati sine molestia quoscunque labores subeunt, & iniurias aëris vix persentiscunt? Non itaque illud ad temperamentum referri debet, sed potius ad corporis mollitiem & raritatem, quæ in illis est: in his ad duritiem & densitatem suarum partium, exterioris potissimum habitus. Docet Galenus *lib. 11. meth. cap.* 3. vires conseruari, si spirituum, humorum, partium carnosarum, & solidarum non solum qualitas bona & laudabilis, sed etiam iusta ac mediocris quantitas conseruetur: Vnde satis innuit qualitatem ad temperiem, quantitatem ad materiam referri, cuius moderantiâ & immoderantiâ ad statum naturalem aut morbosum facit. Nonne multis aut ab ortu, aut per morbos contingit articulos habere laxissimos, & veluti fluxiles, vt de Scytharum gente narrat Hippocrates? aliis habere eos ita intentos & rigidos cum ipsis musculis, vt vix dimoueri loco possint. Vidit Ruellius militem, qui ex morbo tantam in ossibus mollitiem ac flexibilitatem contraxerat, vt pene cerea viderentur. An non morbis istis medemur adstringentibus, relaxantibus, indurantibus, emollientibus, & similibus: quemadmodum intemperiebus, calidorum, frigidorum, humidorum & siccorum vsu? Ex his omnibus colligit Fernelius materiæ immoderantiam, non minus quam temperiei, morbos distinctos in similaribus partibus parere posse secundum eius mollitiem, duritiem laxitatem, adstrictionem: tenuitatem, crassitiem: raritatem ac densitatem præter naturam excedentes.

Nos vt illi satisfaciamus, dicimus affectiones istas materiæ, aut non esse morbos similarium partium, sed organicarum: aut causas esse quasdam morbificas, aut symptomata morborum, qui in intemperie positi sunt. Nam vt à molli & duro incipiamus:

cipiamus: certum est hos affectus esse symptomata tactilium qualitatum, non morbos, quæ pendent à morbis intemperiei. Sic mollities est humiditatis nimiæ effectus, vel aliunde in partes influentis, vel propriæ, quæ causarum externarum vi supra alios dominatur. Non igitur mollities illa morbus, sed ad morbum, intemperiem scilicet humidam sequitur, quæ proxima est actionum læsarum causa. Non in œdemate verbi gratia mollities morbus est, sed ab intemperie illâ fit & humoris afluxu, qui partes laxas, molles, & tumidas reddit. Sic durities ad varias intemperies sequi solet: durum enim, vt docet Galenus 5. *de simpl. medicam. fac. cap.* 4. ob siccitatem, concretionem & repletionem fit. Quæ prouenit à siccitate, intemperiei illius siccæ est symptoma: quæ à concretione, frigidam congelantem & condensantem sequitur: quæ à repletione & distentione fit (quod propriè renitens appellatur ἀντίτυπον) sequitur etiam copiam humoris, aut eius essentiam ingreditur: aut flatus implentis, & partis magnitudinem vitiantis.

Laxitas verò & adstrictio partis tam manifestè ad morbos organicos, qui in connexu partium, vel viarum & meatuum conniuentiâ aut reclusione positi sunt, referuntur, vt mirum sit ipsum Fernelium, qui hos morbos organicos esse cum Galeno sequentibus capitibus asseruit, id non animaduertisse. Idem dicas de raritate & densitate: quæ spectant potissimum meatus illos & poros insensiles cutis, per quos fit difflatio excrementorum fuliginosorum: hi enim in cute, tanquam parte organicâ, non tanquam similari spectantur, & ad obstructionis aut adstrictionis morbos referuntur. Denique crassities & tenuitas, vel morbosæ non sunt affectiones, sed naturales pendentes ex temperie, & primarum qualitatum effectione: vel certè ad morbos auctæ vel imminutæ magnitudinis, organicos nimirum referendi, cum ipsis partibus similaribus, quatenus tales sunt, aut earum actionibus non noceant.

Quod igitur efficere conatur, qualitates istas materiæ modum, non qualitatum primarum effectus sequi, ex variâ temperie partium, quæ in his tamen consentiunt, & contrà: nihil vrget; cum sciamus nusquam esse partes duas, quæ sint eiusdem temperamenti exactè secundum gradum, vt in exemplis ab eo adductis patet: vnde fieri potest, vt duæ calidæ, vna mollis, altera dura sit: quia illa calorem habens moderatum cum humiditate, subsistere potest: hæc habens intensiorem, dura sit propter siccitatem quæ introducitur. Præterea cum in singulis elementis duæ insint diuersæ qualitates, hinc etiam diuersi effectus oriri possunt: cerebrum verbi gratia molle ab aquæ dominio, os durum à terræ excessu; & tamen vtraque frigida, quia in vtroque elemento adest frigiditas; in altero verò humiditas, in alio siccitas: vt hinc minimè inferre possit Fernelius qualitates istas à primis non pendere, sed à solâ substantiarum & corporum mixtione: & proinde distinctos ab eis morbos inferre.

Quod verò obiicit quorumdam ventriculum non ferre posse acetum, piper aut similia, & multos similiter intemperatos, alios his cibis aut odoribus offendi, alios verò etiam lætari: maiore indiget disceptatione: quod Galenus reuocauit ad *ἰδιοσυγκρασίας*, particulares scilicet dispositiones, non totius speciei, sed paucorum indiuiduorum in illâ: quibus accidit vt ab hoc verbi gratia acri, amaro, aut salso abhorreant, non ab omnibus huiusmodi, vt hunc verbi gratia odorem rosæ refugiant, alios lubenter admittant. At si hoc ex materiæ laxitate, densitate, tenuitate, penderet, omnibus æqualiter afficerentur cibis vel odoribus sub eodem genere contentis. Quod cum non fiat, illud potius est referendum ad certum temperamenti gradum cum suâ materiâ iunctum, qui occultè huic vel illi rei propter illum gradum repugnat, quàm ad manifestam illam materiæ conditionem. Quod dicunt de subtilitate ingenij, quam retulit Galenus ad tenuitatem substantiæ cerebri, nihil contra nos facit: distinguendæ enim hîc sunt actiones purè similares aut organicæ à mixtis: cum enim ingenij & cogitationum celeritas organica magis quam similaris actio sit, certissimum est non solùm temperiem cerebri & spirituum ad eam conferre, sed etiam eorumdem debitam conformationem in tenuitate, crassitie, figurâ & similibus. Item laborum tolerantia non ad solam temperiem, sed ad conformationem ipsam partium referenda, atque etiam potissimùm ad consuetudinem, vt est *eleganti illo Aphorismo 49. sect. 2. Qui assueuerunt*, inquit Hippocrates, *labores aliquos ferre, quamuis inualidi sint & senes, facilius ferunt, quam qui non sunt assueti, quamuis robusti & iuuenes.* Quod ad quantitatem spirituum, humorum, partium solidarum, quam vult Galenus iustam seruari cum debitâ qualitate, nihil facit ad suos morbos materiæ: quia hæc contenta seu causas morborum respiciunt:

aut inter causas morbificas potius ex ipsius doctrinâ sunt referanda, qui morbos non
aut inter causas morbificas potius ex ipsius doctrinâ sunt referenda, qui morbos non
in contentis, sed in continentibus requirit. Laxitas autem illa aut rigiditas articulorum, mollities ossium tam manifestè referuntur ad intemperiei excessum, vt sine eo fieri non posse cuiuis sit manifestum: atque ista omnia sunt potius apparatus quidam in partibus similaribus ad organicarum constitutionem, quam propriæ earum constitutiones, cum nihil ad suas actiones similares obeundas conferant. Denique relaxantibus quidem, adstringentibus, indurantibus, mollientibus, & similibus medemur contrariis affectionibus. Sed hæc omnia quamuis ita appellentur ex vltimo effectu qui post illorum actionem inducitur, certissimum tamen est ea omnia non nisi primarum qualitatum, quæ effectricæ propriè existunt, operâ exerceri posse. Quis enim dixerit spongiam verbi gratia laxam, aut lapidem densum corpori apposita laxitatem aut adstrictionem generare, vt iam supra à nobis est probatum? Ex quibus omnibus certum est, vt nulli sunt morbi isti materiæ, sic nihil promouere rationes à Fernelio pro illis adductas. Nunc operæ pretium est, vt morbos formæ ab eo inuectos peculiariter excutiamus: quoniam à pluribus sunt recepti, qui materiæ morbos noluerunt admittere, vt ab Argenterio.

Diuidebantur ab eo in manifestos & occultos. Inter manifestos alij cum putredine, alij sine putredine, corrumpunt, dissoluunt, extinguunt calorem nostrum innatum. Inquirendum igitur an affectus isti minime referri possint ad vulgares & Galenicos morbos, sed alterius sint naturæ & generis. Manifesti illi cum putredine sunt, vt vlcera maligna, & putrilagines partium ipsarum, quæ per sphacelos & gangrænas contingunt, aut minores etiam corruptelas, ex manifestarum qualitatum intemperie sensim procedentes, vt per febres putridas, scabiem, pruritum, & similes: in quibus vult Fernelius coniunctum esse morbum totius substantiæ, cum morbo intemperamenti. Sed quam bene id asserat, nobis est examinandum. Nam certum est putredinem esse affectionem non formæ, sed mixti quoad mixtum est; & tunc maximè putredinem induci, quando temperamentum non leuiter, sed insigniter violatur, qualitatibus passiuis supra actiuas dominantibus. Hæc igitur putredo vel est in termino, & tunc est φθορὰ corruptela mixti, non morbus: vel est in via, & tunc manifestè intemperies est calida humidaque ex contractione alieni caloris cum superante humiditate. Hæc est vel in humoribus & spiritibus, & tunc morbi causa existit, non morbus; vel in solidis partibus contracta, & tunc non video, cur Fernelio potius substantiæ, quam intemperamenti morbus dicatur. Nam quod ait ideo esse substantiæ morbum, quia tandem totam substantiam corrumpit: & quia in curatione non est eadem ratio, atque in morbis intemperamenti: hic enim indicatio est tollere id quod putrefactum est, in intemperiebus verò alterare. Nihil vrget; sic enim quiuis morbus, qui ad necem hominis desinit, diceretur morbus formæ, vt vulnus ense inflictum, lapis in renibus obstruens, & cætera huiusmodi. Quod verò ad curationem attinet, dicimus ea quæ ad naturalem statum restitui non possunt, indicare integram sui sublationem; sic ea quæ ita sunt putrefacta, & intemperata, vt alterantibus corrigi non valeant, suadet Galenus, vt amputentur, secludantur, & à partibus sanis separentur: quæ verò corrigi possunt, alterentur, & contrariis ad temperiem denuò reducantur: cum tamen vtraque & putrefacta, & quæ putrefiunt ex intemperie secundum magis & minus laborent, neque aliam morborum speciem constituant: putredo enim facta aut fiens, sine intemperie, ne imaginabilis quidem existit.

Videamus nunc, an morbi illi manifesti sine putredine à Fernelio adducti, sint formæ totiusque substantiæ morbi. *Quando*, inquit, *vel dissoluitur, vel extinguitur spiritus, & calor noster innatus, tunc morbus substantiæ inducitur: per inedias enim, labores, vigilias, dolorum atrocitatem resoluitur, per strangulatum & penetrabilia frigora suffocatur.* Vix possis hic percipere, quid sibi velit Fernelius; nam extinctio, suffocatio, imminutio caloris natiui & spirituum tam manifestè ad intemperiem reducitur, vt nihil clarius esse possit. Siue enim influentem calorem, siue insitum consideres, qui substantiam partium ingreditur, vt calor ille positus est in certo subiecto, spiritu scilicet & humore: sic etiam modo extinguitur, minuiturve ex contrariæ qualitatis violentiâ illum expugnantis: modo ad dissipationem illius substantiæ cui inhæret, resoluitur etiam & minuitur. At quomodocumque sit ex parte caloris, semper illius extinctio & imminutio est contrariæ qualitatis introductio, nempe frigiditatis: ex parte ipsius substantiæ quæ dissipatur; certum est non ipsam substantiam quæ recessit,

cessit, non quæ remansit, morbum esse: morbus enim accidens est, non substantia. Superest igitur vt illud vitium ad causam morbificam referatur, vel sit organicum in quantitate imminutâ partium positum, non morbum aliquem substantiæ.

Supersunt occulti illi, quos diuidit in venenatos, contagiosos, & pestilentes: qui quoniam ex causis abditioribus, nec ita vulgatis originem trahunt, ideo dicuntur à Fernelio morbi abditi formæ vel totius substantiæ. In quibus hoc primum animaduertendum, diuisionis huius leges non esse bonas, cum membrum huius diuisionis sub se plura contineat, quam diuisum, & vnum in altero continetur & coincidit. Nam contagiosum plura complectitur: cum hæc differentia communis sit etiam morbis suis formæ manifestis & pluribus morbis intemperamenti, atque etiam venenato & pestilenti. Dicimus igitur nos morbos istos considerari posse vel cum suâ causâ, vel seorsim: sic enim inquinamenta illa pestilentia, quæ tum ab aëris propriâ putredine, vel vaporum aliunde allatorum permistione, vel denique prauorum eduliorum vsu contrahuntur, & in nos illabuntur: sic vapores illi putrilaginosi, qui per effluuia ab hoc corpore in aliud contagionem inferunt: sic denique venena vel assumpta, vel intus genita ex summâ corruptione humorum aut partium quæ ad venenorum naturam accedit: causæ sunt morborum, non morbi. Ac proinde quamuis totâ suâ substantiâ agere dicantur, & remediis totâ substantiâ contrariis oppugnari: non tamen idcirco sequitur morbos totius substantiæ ingenerare, sed vel magnas intemperies, citam & violentam mortem inferentes ex vi illâ, & celeritate agendi quâ præditæ sunt: vel morbos organicos, obstructiones potissimum, tumores præter naturam & similes; vel solutiones continui dolorificas, exulcerationes, ruptiones, apertiones vasorum, quibus maximè & violentissimè corpus nostrum infestatur: vt illis satis patebit, qui & causarum istarum naturam, & morborum ex his genitorum, ac symptomatum consequentium constitutiones accuratius fuerit contemplatus, in pestilentiis, lue venereâ, elephantiasi, corporibus veneno sublatis: in quibus procul dubio reperiet morbos illos intemperamenti, solutiones continui, malas dispositiones organicas, & symptomata consueta quamuis sæuiora: non secus quam in aliis aliarum causarum violentiâ vel peremptis, vel tentatis tantum. Quod si quædam remedia adhibeantur his morbis, quæ totius substantiæ ἐνεργείᾳ agere dicuntur, vt antidoti, alexiteria, alexipharmaca, ea potissimum causam morbificam respiciunt, cui resistere interius, aut eam tollere debent & extra corpus propellere: vel certè agunt ex proprietate quadam, quæ sequitur certi cuiusdam & proprij temperamenti vim, quam Medici totam substantiam appellant.

Concludamus igitur, nullos esse peculiares similarium partium morbos, qui earum materiam consequantur: quoniam omnes illæ affectiones à Fernelio recensitæ, vel sunt secundæ qualitates à primis profectæ, vel ad morbos organicos potius quam similares relegandæ, aut sunt symptomata aliorum morborum. Nullos etiam esse morbos formæ aut totius substantiæ, nisi eo modo intelligantur, quo à nobis supra explicatum est, nempe intemperies aliquas vehementiores, & à certo proinde occulto mixtionis gradu proficiscentes, propter quem caloris nostri natiui seu viuentium proprij robur potenter oppugnant, & demoliuntur. Quod neque Galenus, neque alij eius dogmata sequentes vmquam negarunt. Atque hæc de morbis materiæ & formæ.

CAPVT X.

De organici morbi speciebus & differentiis.

A Similaribus morbis ad organicos transeundum est: velut à simplicioribus & primis particulis, quibus illi inhærent, ad eas, quæ ex illis fiunt & componuntur. Certum enim est partes similares esse veluti substratam materiam organicarum, siue ex vnâ, siue ex pluribus illarum constent: prout organicæ istæ partes sunt primi, secundi, vel alterius ordinis, quo magis ad totius corporis structuram accedunt. Quemadmodum igitur in arte factis v. gr. domo, quæ ex variis rebus, vt lapidibus, lignis, cæmento,

mento, & aliis conflatur; primum supponere oportet idoneam materiam: deinde istorum omnium rectam conformationem, partium debitam magnitudinem, numerum & situm seu connexum, vt domus perfecta, & ad commodè habitandum idonea construatur: Sic in corpore nostro, quamuis similares partes vt quantæ suos terminos, figuram quamdam, magnitudinem & positum obtineant; quia tamen ista non faciunt ad actiones illarum propriè obeundas: ideo ista ad organicarum constitutionem referuntur, quæ ita sunt constructæ in nobis, vt certæ & determinatæ cuidam actioni sint idoneæ: verbi gratia visioni oculi, ambulationi pedes & similia.

Ex quibus sequitur, quot sunt constitutiones secundum naturam in partibus instrumentariis necessariæ, vt functiones suas exerceant, totidem etiam esse dispositiones præter naturam illis oppositas, quæ illarum functioni noxam inferre valent. Quatuor igitur sunt primæ species morborum organicorum, nempe conformationis, magnitudinis, numeri, & situs, quorum rursus differentiæ minutatim inquirendæ & exemplis aliquot illustrandæ.

Conformatio itaque partium dissimilarium in singulis propria, & ab aliis diuersa spectat tum terminos quosdam externæ superficiei, & in illis conuenientem figuram, tum cauitates & meatus, quibus aliquando eiusmodi partes præditæ sunt: nec non in eiusmodi superficie, meatu, & cauitate, asperitatem vel læuitatem, per quas planæ & æquales, vel rugosæ & inæquales aliquando dicantur: ita vt conformationis morbus triplex sit, figuræ, cauitatis siue meatus, asperitatis & læuitatis.

Figura porrò in partibus tam internis quam externis tot patitur differentias, quot diuersa figurarum vitia, quæ huic vel illi parti hoc modo naturaliter figuratæ, & à debito statu recedenti accidere possunt: membrum enim quod verbi gratia oblongum, rotundum, curuum, rectum, conuexum, aut concauum esse debet, reliquas omnes figuras, velut morbificas dispositiones agnoscit, quarum aliæ propriis nominibus apud authores nostros sunt donatæ, aliæ verò minimè. Verbi gratia Hippocrates *lib. de aëre, locis & aquis* meminit μακροκεφάλων quorumdam populorum, quorum capita admodum fuerunt oblonga, & *lib. de vulner. capitis*, vt & Galenus *lib. 9. de vsu partium* vitiosas capitis figuras ex suturarum potissimùm peruersione recenset, & φοξότητας appellat: figuræ deprauationes in vultu elephanticorum apparent, quæ ex immutatâ omni particularum proportione, & naturali ferinam & truculentam illam faciem repræsentant, vt narium simitate, oculorum exacta rotunditate, superciliorum tuberositate, frontis ariditate, auricularum peruersione & similibus. Item in morituris vi morborum acutorum vultus ille apparet, qui vulgo Hippocraticus appellatur, Vt etiam Galenus *lib. 6. epidem. sect. 3.* ad contextum Hippocratis describit naturas ad tabem propensas secundum figuræ vitia, vtpote quibus exilia crura, collum oblongum, pectus angustum, scapulæ alarum instar eleuatæ. Denique Planci, Pernæ, Vacij, Vari, Claudi, & similes nomina sunt figurarum deprauatarum in cruribus: In spina insignes sunt λόρδωσις, κύφωσις, σκολίωσις, σεῖσις. Galenus lib. artis paruæ meminit alicuius, qui exactè rotundum habuit ventriculum, cum oblongus naturaliter esse debeat: vt exempla & nomina multa esse possunt in aliis partibus, prout figura in illis variè immutatur. Atque hæc de figurâ, quæ prima est conformationis species.

Cauitas verò in quâ morborum organicorum natura secundum conformationem spectatur, duo respicit, vias scilicet siue meatus, & conceptacula, sinus seu ventriculos partium instrumentalium. Viæ sunt & meatus tam sensiles quam insensiles, per quos materia aliqua pertransit ad aliquem locum, vt œsophagus, arteria aspera, vteri ceruix, viæ vrinariæ, venæ, arteriæ, nerui, cutis spiracula seu pori, in quibus orificia seu oscula varia spectamus, quatenus vel admittunt vel emittunt aliquid. Ventriculi seu receptacula sunt cauitates eæ ampliores, quæ materiam aliquam recipiunt & continent, vt vterus, vesica, ventriculus, sinus cordis, cerebri, & quæcunque interstitia notabiliora partibus insunt κοιλίας nomine designata ab Hippocrate. In his morbis cauitatum, meatuum, conceptaculorum, orificiorum, sinuum valde oportet esse attentum Medicum, cum potissima morborum pars aut in iis vitiis sit posita, aut certè cum his coniuncta & complicata. Vult autem Galenus istos oriri ab excessu vel defectu tam multitudinis quam magnitudinis; illiusque tres præcipuas differentias constituit *lib. de causis cap. 7.* nempe adstrictionem, obstructionem & dilatationem. Adstrictio, quam

ille modo στέγνωσιν, modò στενότητα appellat, fit aliquando ex coalitu, vt à defectu multitudinis, quando aliquis meatus vel cauitas, quæ in corpore nostro adesse debet naturaliter, est contracta prorsus, & occlusa, vt sæpe contingit podici, vuluæ, potissimùm puerulis quibus ars succurrere solet & quasi de nouo meatum debitum scalpello parare: à defectu autem magnitudinis, quando idem meatus non ex toto est occlusus, sed ex maiori suâ parte: adest enim tunc idem numerus meatuum, qui antea, sed vnus ex illis est redditus angustior. Aliquando parietes & tunicæ istorum conceptaculorum concidunt per se & conniuent, vt fit in summis infirmitatibus, & deploratâ partium eneruatione: vel etiam dum seipsas colligunt ad rei alicuius noxiæ expulsionem, vt fit in insultu epileptico ventriculorum cerebri. Aliquando coarctantur ex distentione aut compressione rerum vel externarum, vt iniecto faucibus vinculo: aut internarum, sed extra meatum positarum, vt quando infans in vtero comprimit ita parentis anum, vt vix deiicere possit: anginæ inflammatio œsophagum coarctat & deglutitionem impedit. Atque hæc omnia ad adstrictionem referuntur.

Obstructio verò quæ ἔμφραξις dicitur, semper ex humoris alicuius saburrâ, aut materiali ductuum illorum infarctu nascitur, siue res illæ qualitate suâ lentâ, crassâ, viscidâ, tenaci opplere apta nata sint: seu quantitate nimiâ vias præcludere possint. Nihil est frequentiùs in Medicinâ, quam infarctus, obstructiones, oppilationes viscerum, & ductuum illorum accusare, per quos communes quædam materiæ tam vtiles quam inutiles ferri & distribui solent. Frequens est & assuetus venarum mesaraicarum infarctus à crassâ & viscidâ pituitâ, quæ ἀνάδοσιν primæ secundæque coctionis impedit. Frequens etiam renum & vesicæ obstructio ex calculis, sabulo, muco, grumis sanguinis, carunculis, & similibus. In intestinis stercoris aliquando induratio, lumbricorum ingens multitudo tantam obstructionem pariunt, vt ileon & horrendas illas voluuli affectiones inducant. Sic enim obstructio materiam semper aliquam opplentem interius agnoscit: adstrictio autem sine eiusmodi interiore & intestinâ materiâ meatui aut cauitati contingere potest, vt iam est dictum: quamuis Galenus sæpe his duobus nominibus στεγνώσεως & ἐμφράξεως abuti videatur.

Obstructioni itaque & adstrictioni, contraria est dilatatio & amplitudo meatuum aut cauitatum nimia, ab excessu potissimum magnitudinis: hæc contingit vel in ipso orificio, vel in ipso tractu meatus aut cauitatis: sic vasculorum reseratio ἀναστόμωσις Galeno dicitur: in pupillâ dilatatio mydriasis appellatur: vuluæ interiori & quâ orificium habet ingens sæpe contingere solet præter naturam amplitudo ex laborioso partu: scrotum & intestina aliquando valde ex flatuum vi & copiâ dilatantur, vt & aliæ partes quæ eiusmodi sinubus sunt præditæ. Atque hæc de cauitatis morbis, quæ est secunda vitiatæ conformationis species. Tertia verò est ipsa partium in suis illis cauitatibus & ductibus vitiata superficies: cum enim illi ductus & conceptacula ita sint à naturâ comparata, vt materia quædam debeat per illa leuiter ferri, aut in illis diutius subsistere: ideo in his interiorem illam superficiem inæqualem, rugosam, asperam fabricata est: in illis æqualem, læuem & planam. Vnde his constitutionibus præter naturam immutatis duo exoriuntur morborum genera, quæ à Galeno læuitatis & asperitatis appellantur. Vlcera matricis verbi gratia maiora sterilitatem inducunt contractâ cicatrice æquali, quâ redditi plani & læuiores vteri geniturам aut fœtum continere non possunt. In ventriculo & intestinis nascitur morbus satis familiaris lienteria dictus, per quem continuâ & æquabili redditâ eorum superficie, cibi inconcocti elabuntur, siue ex inductis cicatricibus, vt post sæuiorem dysenteriam id fiat; siue ex humore glutinoso, internæ toti tunicæ obducto. Contra asperitas contingit ossibus, si minutius confringantur, vel carie tententur: asperæ arteriæ & faucibus, si interior eorum tunica quæ plana esse debet, ob catarrhi in eas prolapsum, aut vlceris vehementiam inæqualitatem contraxerit. Suum etiam est oculo τράχωμα, quando interior palpebræ pars asperior rugosiorque reddita, dolorem grauitatemque inducit. Atque hæc est prima organici morbi species, nempe conformatio præter naturam, quæ sub se figuræ, cauitatis, & superficiei vitia complectitur, iam ad alias accedamus.

Magnitudinis igitur & numeri affectus sequuntur, in quantitate illi continuâ, hi verò discretâ. Magnitudo augetur vel minuitur in toto vel in parte,

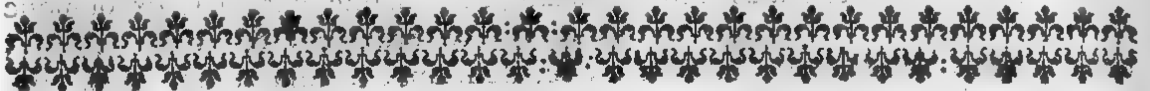
te, tam ab externis quam internis cauſis: linguam tantum excreuiſſe vidimus aliquando, vt in nullam oris partem poſſet ſeſe deflectere: ita quandoque minuitur, vt vix palati extrema attingat. In glandibus ſtrumæ, in pene priapiſmus, in mammis vtriculatio, in cruribus elephas, in oculo encanthis auctæ magnitudinis vitia communiter annotantur. Qui caſtra ſequuntur magnas partium mutilationes ſecantibus aut diuellentibus factas conſpiciunt. Nicomacho Smyrnæo, & Dionyſio Heracleotæ Tyranno totum corpus in tantam excreuerat molem, vt ille ex Galeno 14. *meth. cap.* 15. neque incedere poſſet ſine moleſtiâ, nec ſedem propter ventris extenſionem contingere, nec liberè reſpirare: alter perpetuâ hirudinum per totum corpus applicatione periculum ſuffocationis auertebat, neque in publicum prodire audebat. Alij ita gracileſcunt toto corpore, vt ſceleton inſtar oſſa tantum pelle contecta habere videantur: vt narrant de quodam Anacreonte Philoſopho, qui ſoleas ferreas geſtare cogebatur, ne flante vehementius vento ſurſum abriperetur.

In numero etiam duplex eſt vitium exceſſus & defectus. Cùm enim certus numerus partium ſimilarium concurrat ad inſtrumenta fabricanda, ſi quis in hoc numero contingat error, inſtrumentum illud vitio tenetur: & quoniam inſtrumenta, nempe partes, non eædem ſunt, ſed aliæ aliis magis compoſitæ: ideo vt in minoribus inſtrumentis condendis, certus tantum ſimilarium partium numerus eſt neceſſarius; ſic minorum inſtrumentorum, in conſtituendis maioribus organis. Digitus verbi gratia ex tribus conſtat phalangibus, manus extrema, ex quinque digitis & metacarpio: magna manus ex illâ & brachio, & ſic de reliquis; quare quomodocunque iſta redundent, vel deficiant, faciunt vitium, quod numeri aucti vel imminuti vocant. Rurſum quod redundat duplex eſt. Vel enim eſt ex eorum genere, quæ adhuc in naturali ſunt habitu quodammodo; vt ſextus digitus, oculi pterygion, carnis excreſcentia in naſo; fungus in membranâ cerebri vulneratâ, callus etiam in fracturis oſſium male conformatus, & ſic de reliquis: vel eſt omnino præter naturam, vt lumbrici, lapides, verrucæ, cataracta in oculo, melicerides & ſimilia, quæ ex inutili conſtant materiâ, nec habent ſimilitudinem cum aliquâ parte naturali, quorum aliqua proximè pariunt diſpoſitionem præter naturam actionibus noxiam: alia verò multis interuenientibus, vt ſatis patet.

Quod verò deficiens eſt in numero, perpetuò eſt in rebus ſiue partibus quæ ſunt ſecundum naturam, quotieſcumque vel ex toto auferuntur, vel mutilantur tantùm: idque accidit in ipſo vtero & primâ generatione, vel poſt exitum ab vtero: vnde multi ſine brachiis, aut ſine cruribus naſcuntur, quidam nullis aut vnico teſticulo donati. Quotidie amputantur partes gangrænâ obſeſſæ, vel etiam ob alias cauſas, vt teſtes ad herniam ſiſtendam, dentes carioſi, venæ varicoſæ, præputium Iudæis, vt omittamus ea quæ in præliis & ſimilibus calamitatibus euenire ſolent. Quod ſi cui dens additus ab ortu vitioſus & extuberans, ſextus digitus actionem impediens auferatur, non dicetur morbum numeri deficientis pati, quia etſi ablatum ſit illi id quod ab ortu contraxerat, fit tamen potius reſtitutio debitæ functionis per eiuſmodi ſublationem, quam eius impeditio. Rurſus notandum, morbum qui contingit in numero partis deficientis omnino ablatæ, non eſſe illi adſcribendum, ſed vel toti corpori, quod priuatur illâ actione, vt quando brachium eſt omnino abſciſſum: vel illi parti ſuperſtiti, quæ propter eiuſmodi ſublationem patitur noxam functionis propriæ: dens enim auulſus, locutionem oris; duo digiti manus amputati, eius apprehenſionem vitiant, ac proinde illis adſcribuntur. Atque hic etiam eſt aduertendum, morbos qui fiunt ex parte non exemptâ omnino, ſed mutilatâ tantùm, ad vtrumque genus magnitudinis & numeri referri poſſe, cùm animanti tum ſimplicium particularum verus numerus, tum iuſta inſtrumenti magnitudo deficiat: vel dic cum Fuchſio, in morbis auctæ vel imminutæ magnitudinis propriam ſeruari partium figuram, quæ in morbis numeri pereat.

Supereſt vltima officialis morbi ſpecies, quæ eſt in ſitu vitiato: quem duplicem facit Galenus, in poſitu ſcilicet, & in connexu: Arabes in loco vocant, & in ſocietate: partes enim quæ ad ὁλομελίην illam Hippocraticam conſtituendam inuicem cohærere debent, aliquando à propriis ſedibus recedunt, vt in luxationibus, in ramicibus, in procidentiâ ani & ſimilibus: aliàs laxa ſunt nimis aut intenta, ob vinculorum quibus connectuntur vitium: aliàs ea quæ cohærere non

debent simul, vt palpebræ, digiti, vuluæ orificium, podex, & similia simul coalescunt. Auicennas morborum situs quatuor facit differentias. Prima est, quando membra à suis articulis, quos vocat iuncturas, egrediuntur, velut in luxationibus: Secunda, quando pars aliqua sedem suam non deserens alienam occupat, vt in herniâ omentum vel intestina non deserunt sedem suam omnino, quæ est intra peritonæum; ad testes tamen descendunt: Tertia, quando membrum mouetur, nec motu omnino naturali, nec voluntario, vt in tremore: Quarta, quando partes ita affiguntur loco suo, vt dimoueri non possint, quemadmodum articuli podagrâ indurati. Vtilius erit, si in hoc morbo consideres, aliquando partibus accidere quæ continentur: alias verò illis quæ connectuntur tantum: illas autem quæ continentur, positum & connexum naturalem amittere, aliquando vitio proprio, vel continentis aut ligamentorum, vel omnium aut duorum simul. Sic intestina crassiora reddita, omentum pinguius pondere suo sæpe disrumpunt peritonæum & in scrotum delabuntur: alias naturalem magnitudinem seruantia, ob solam peritonæi relaxationem. Vterus ligamentis suis dilatatis aut relaxatis sæpe procidit: vuea tunica erumpit, quoties erosio aut scissura in corneam inciderit. In eis verò partibus, quæ non continentur, sed tantum connectuntur, vt in ossium articulationibus, illud contingere defectu excipientis, vel excepti, aut firmantis siue vinculi, vt in tractatu luxationum traditur. Atque hæ sunt organicorum morborum species & differentiæ.

CAPVT XI.

De quibusdam in morbos organicos dubiis.

VIDENDVM in primis, vtrum præter adductos organicarum partium affectus alij sint admittendi, vt multis visum est; quia, inquiunt illi, si quæcunque quibus instrumentum redditur aptum ad propria munera obeunda, in illis etiam vbi naturalem constitutionem amiserunt, morbi existant: certè multò plura alia erunt ponenda, quam compositio, numerus, magnitudo, & situs. De essentiâ instrumentariarum partium, quoniam plura sunt quæ illarum actionem perficiunt & lædunt: etenim officiales istæ partes requirunt ad actiones suas obeundas calidum, quod influit à corde bene affectum, & etiam infixum siue innatum: quandoquidem eo absente aut læso læduntur actiones totius corporis, vt patet in syncope, timore, rigore & horrore: ac proinde calidum illud influens, sanguis & spiritus faciunt ad partium organicarum actiones bene vel male peragendas.

Præterea substantia partium requiritur idonea ad bonam instrumenti constitutionem, præter figuram, magnitudinem, numerum & situm. Si enim manus aut pes verbi gratia, quæ constare debent carne, ossibus, ligamentis & similibus, sint ossea tota vel carnea, reddetur procul dubio mala harum partium organicarum structura, quamuis illa superius enumerata recte se habeant.

Denique ob qualitates tam secundas quam tertias, duritiem videlicet, mollitiem, crassitiem, tenuitatem, colorem, odorem, saporemque alienum actiones partium organicarum lædi manifestissimum est. Partes quam par sit duriores, vel molliores redditæ, redduntur etiam ad motum & sensum aliasque actiones, quæ organicis partibus tribuuntur, ineptissimæ. Galenus cerebri crassitiem ad ingenij acumen plurimùm obesse existimat: tenuitatem vasorum esse causam profusionis sanguinis per διαπήδησιν factæ: laxitatem impedire ventriculum quo minus alimentum recte complectatur. Certè cornea oculi tunica densior aut rarior visioni officit: sapor & odor malus linguæ aut naribus impressus, harum actiones corrumpit. Præterea à febre, nonne motus, sensusque omnes, pulsus cordis & similia immutantur? Quibus conficitur, ista omnia facere ad morbos instrumentarios, si quidem verum sit vniuscuiusque partis actionem à propriâ dispositione præter naturam lædi.

His obiectionibus pro asserendâ Galeni doctrinâ satisfaciendum est. Primò igitur ad primam dicamus: à cuiusque partis constitutione propriâ esse distinguenda communia

munia instrumenta, omnibus actionibus tam similarium quam organicarum partium necessaria: Ideo partis organicæ morbi non debent dici propriè priuatio istorum instrumentorum, quamuis ab illis actiones earum lædantur: quia vaga sunt & fluxa, neque parti inhærent, aut certam conformationem adepta sunt: vel certè illi affectus erunt referendi ad sympathiam tantùm negatæ materiæ vel facultatis.

Ad secundam quâ volunt substantiam ipsam impedire & iuuare actiones partium organicarum, respondemus: quod si partes similares ex quibus pars organica constat, fiant omnes caro aut quid aliud, tunc ipsarum numerum non seruari: quia omnes vnius consimilisque rationem obtinerent. Dicatur itaque pes vel manus tota ossea vel carnea morbo numeri teneri, quia caret suis ligamentis, venis, neruis, & similibus.

Quod verò dicunt qualitates secundas & tertias, atque nonnumquam ipsam temperiem actiones partium organicarum lædere, ac proinde morbos illarum esse: Respondemus, morbos esse vitia, non materiæ, sed ipsius dispositionis quæ est in certâ materiâ: quemadmodum essentia rerum non à materiâ sumitur, sed à formâ quæ est in materiâ: verbi gratia lapides, ligna, cæmentum non sunt domus, sed ipsa forma quam artifex illis induxit. Itaque illa quæ sequuntur materiam similarium partium, & modum substantiæ, aut quæ sunt in formâ earumdem, non possunt tribui organicis: debita enim substantia similarium partium earúmque temperies est supponenda, vt ex illis instrumentariæ secundum naturam conficiantur. Non ergo illa substantiæ laxitas, densitas, raritas, mollities partium similarium, si quando contingat, vel intemperies vt febrilis, ideo adscribendæ sunt parti organicæ, quamuis illius actionem lædant, quia hoc fit ex accidenti: quemadmodum domus corruit, vbi ligna, vel lapides sunt putria, cariosa aut similiter affecta, quamuis illud non spectet ad domus rationem.

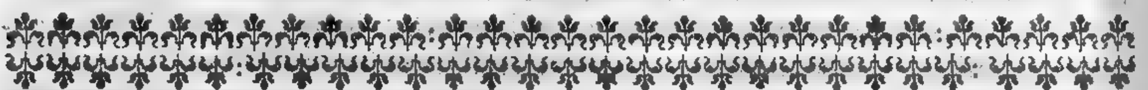
Sed vrgent illi denuò, & obiiciunt, istas omnes qualitates non minus referendas esse ad instrumenti morbos, quam asperitatem & læuitatem, quarum sub conformatione vitiata meminimus. Verum dicimus non esse parem rationem, quando quidem durities, mollities, sapor & alia non mutantur, nisi per ipsam temperiem similarium, aut substantiæ rationem immutatam: asperitas verò & læuitas superficiei partium ita fit à conformatrice facultate, vt sine vllâ diuersitate temperamenti, quasdam planas & æquabiles, alias inæquales & asperas faciat. Patet hoc in ossibus, quæ cum siccissimæ sint corporis nostri partes, deberent etiam summâ asperitate esse prædita, cuius tamen contrarium videtur: & idem ventriculus in externâ superficie planus, in aliâ rugosus & asper. Per causas autem externas videmus scalpello verbi gratia læuigari aut exasperari partium extima sine vllo temperamenti vitio. Adde quod eiusmodi asperitas & læuitas ita violant actiones instrumentarias, vt similaribus nullam noxam, aut vix sensibilem inferre soleant.

Porrò in diuisionem morborum numeri, quando dicebamus earum quæ excedunt partium, alias sequi naturalem habitum reliquarum, vt sextum digitum, tertium testem, dentem superadditum & similia: alias esse toto genere præter naturam, vt calculum, lumbricos &c. Quidam obiiciunt ista quæ sunt toto genere præter naturam, nullâ ratione morbos numeri dici posse: alioqui quibus talia non insunt, bene sani, in particularum numero deficerent, mutilatóque essent corpore, quod est absurdum. Sunt qui ad hoc respondent, talia partibus quodammodo annumerari posse, vt quædam superflua & similitudinaria membra: quia scilicet ex humore à naturâ in locum suæ generationis traducto fiant, eorúmque materia à naturali calore inspissetur, induretur, & illius operâ augmentum suum accipiat. Verum dices, melius ista propriè ad numerum partium auctum referri, quia propriè in istis fit numeri additio partium, quæ prius non erant in nobis: non tamen inde sequi, sanos qui illis carent, in numero partium deficere: quod enim præter naturam est non deficit, quia est inter imperfecta respectu nostri: sed cum adest, peruertit naturalem statum, partium numerum augendo.

Obiiciunt præterea aduersus morbos numeri, Galenum 14. *meth.* illis annumerare verrucas, vitiliginem, meliceridas, atheromata, steatomata, item ophiasim & alopeciam: quæ omnia vel sunt symptomata tantum, vel morbis intemperamenti potius adscribenda: ophiasis enim & alopecia non curantur, nisi per sublationem intemperiei, humoris scilicet maligni à quo profecta sunt. Vitiligo etiam à Galeno *lib. de sympt. causis*, collocatur inter symptomata quæ malam nutritionem sequuntur: vnde etiam suscitantur melicerides, steatomata, atheromata, & reliqui tumores

per congestionem geniti. Respondendum, aliud esse apud Galenum symptoma simplex, aliud verò symptomaticum morbum: nam simplex symptoma, sublato à quo pendebat morbo, statim tollitur, quod non contingit semper symptomatico siue secundario morbo: febris enim quæ pleuritidem aut peripneumoniam consequitur, non semper illis curatis abit, quamuis symptomatica dicatur; aliquando firmatis in corde radicibus illis superstes existit: sic etiam affectus commemorati, quamuis intemperies partium & humorum συναθροισμὸς sequantur, vbi tamen geniti fuerunt, habent suam διάμονην & essentiam peculiarem: cuius ratione Galenus, dum considerat vitia quæ ex illis oriuntur, inter morbos numeri recenset: vbi respectum habet ad causas proximas, ad intemperiem refert, quod non est absurdum, quoniam vnicus affectus ratione variorum respectuum ad diuersa morborum genera referri potest. Ex principali tamen significato ad illud referendum est, quod essentiam eius & propriam naturam complectitur.

Superest adhuc vnica difficultas in morbis istis organicis, quos dissimilaribus partibus, & instrumentariis velut propriis subiectis accidere diximus. Cum enim instrumentum siue pars organica nihil aliud sit Galeno, quam id quod ex similaribus coagmentatis vnius actionis certæ & determinatæ gratiâ factum est, videtur instrumentum non esse pars quædam per se subsistens, sed aut in similaribus, vel per similares, ac proinde non poterit esse subiectum quorumdam morborum: aut dices accidentis subiectum, quod est absurdum. Respondemus ad illud, morbos omnes, si subiectum tantum inhæsionis spectes, reuera esse in similaribus, quæ sunt subiecta materia totius corporis: attamen quia in componendis organis similares materiæ tantum rationem obtinent, ideo organica pars, velut domus aut aliud arte factum, dicetur esse subiectum illorum morborum, qui formæ rationem illius propriæ respiciunt. Vt enim domus obscura, aut male posita, vel male ædificata dicitur, non autem lapides & ligna ex quibus est confecta: potest enim contingere, vt optima sint ligna, cæmentum, lapides bene figurati & alia, domus tamen male conformata, & contrà, vt vnicuique patet, quia hoc non spectat ad propriam domus rationem: Sic etiam affectiones illæ dicentur propriæ organicarum partium, non similarium, quandoquidem illarum propriam structuram & actiones spectant, non autem dispositiones similarium: & sic accidens non erit accidentis subiectum, sed pars vera & organica, quæ aliquot similares velut subiectam sibi materiam complectitur: quemadmodum istæ habuerunt pro materiâ semen & sanguinem, & ex fibris cum certâ carne componuntur. Atque hæc de morbis instrumentariis, nunc ad communes transeamus.

CAPVT XII.

De morbo communi siue solutione continui, eiusque differentiis & speciebus.

CORPVS nostrum ex organicis similaribusque partibus constare certum est, peculiarésque morbos tam simplicium, quam ex his compositarum partium hactenus proposuimus. Reliquum igitur est, vt de morbi illius natura disseramus, qui communis ideo vocatur, quod vtriusque partis actionibus noxam inferre potest, siue simul & semel illud fiat, siue seorsim, modo hanc actionem, modo illam lædat. Huiusmodi morbus vnitatis siue continuitatis solutio dicitur à Galeno: quia per eum contingunt diuisiones in partibus, quæ illam vnitatem partium dissoluunt, vt deinceps reuera continuæ aut contiguæ dici non possint. Vtrum verò vna eadémque sit huius morbi ratio, an verò plures sub se contineat species & differentias, quæ faciant ad methodum curandi, iam est videndum.

Cum itaque non ab vnâ eadémque causâ inducatur eiusmodi solutio continui, sed à variis; neque similis sit in omnibus partibus, sed diuersa ac variis nominibus donata: ideo tum à causis, tum à partibus quibus incidit, species suas & differentias præcipuas ac Medico vtiles repetat oportet. Quod ad causas attinet, earum

ratione quatuor præcipuæ recensentur solutiones continui, nempe sectio, erosio, contusio, & diuulsio, seu ruptura. Sectio ea est species solutionis continui, quæ fit ab externis causis incidentibus siue punctim siue cæsim, vt loquuntur, in quauis corporis parte, sub qua *τραύματα* & *τρώματα* Hippocrati dicta, vulnera videlicet continentur, siue sint cum simplici *διακοπῇ*, seu etiam *ἀποκοπὴν* deperditionem substantiæ complectantur, absque pure vel saniosâ materiâ.

Solutio verò, quæ fit ab internis potissimùm causis: vt acribus & mordacibus succis, partium substantiam primò calfacientibus, deinde pungentibus & erodentibus, cum sensibili substantiæ iacturâ, & excrementorum prouentu, erosio & vlcus appellatur: quæ etiam aliquando contingere solet ab externis siue admotis, vtpote vrentibus actu talibus, vel potentiâ causticis, cathæreticis, septicis, materiâ vel contactu contagiosi corporis & similium, quæ æquè vt interna illa causa arrodere partium substantiam possunt, & vlcera excitare, non solùm in carnosis partibus, vt quidam volunt; sed etiam in quibuscumque aliis.

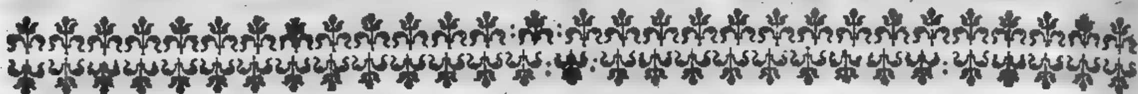
At verò tertia solutionis species contusio dicitur, in quâ non semper est manifesta, sed occulta tantum solutio continui: fit enim quoties à re graui & obtusâ ita alliditur cutis, vel aliqua corporis nostri pars, vt plures illius fibræ, & particulæ violenter in vnum veluti punctum adactæ, in ea parte cogantur, ab aliâ verò disiungantur cum sanguinis in parte contenti expressione: vnde apparent *μελάσματα*, vibices, sugillata, & ecchymomata à veteribus dicta, in casu, motu vehementi aut percussione illarum rerum quæ secare nequeunt.

Diuulsio autem siue ruptura, quarta solutæ vnitatis species, quæ fit à vehementer distrahentibus, & ita diuellentibus substantiam partis, vt tandem abrumpatur, quod sæpe in colluctationibus Athletarum contingit, in torturâ reis admotâ, & similibus violentis. Aliquando etiam ab internâ causâ, vt quando nimio motu, clamore, aut humorum valido impetu, disrumpuntur orificia vel tunicæ vasorum, ad quod largæ & periculosæ sequuntur hæmorrhagiæ. Est aliquando, vt à corpore vehementer contundente tanta fiat in nobis impressio, vt non solum collidantur partes, sed etiam diuellantur & disrumpantur, vt quotidie in sclopetorum ictibus conspicimus, in quibus contusio diuulsioni sæpius coniungitur. Atque hæ sunt præcipuæ solutæ vnitatis species, quas Practici nostri sub nomine vulnerum, vlcerum, luxationum, & fracturarum curare docent: ita vt vulnera complectantur præcipuè sectiones, contusiones & diuulsiones in partibus mollioribus factas: fracturæ comprehendant vulnera durarum, vt ossium: luxationes sint quædam diuulsiones articulis propriæ. Vlcera autem contineant eas præcipuè solutiones continui, quæ fiunt à causâ internâ cum pure & sanie: quarum alia faciunt primaria, vt quæ simpliciter ab erodentibus humoribus, vel admotis contingunt: alia secundaria, vt quæ succedunt vulneribus & tumoribus præter naturam, suppuratis. Atque vt istæ differentiæ maximè essentiales existunt, sic etiam alij pro diuersitate partium quibus solutiones continui contingunt, solent eas ex Galeni sententiâ distinguere, vt *lib. meth. & alibi plerumque.*

In similaribus enim partibus, inquiunt, continui solutio varias sortitur appellationes pro numero partium istarum simplicium: vt in osse *κάταγμα* fractura dicitur, sub qua fissura, quoniam ea propriè frangi & findi dicuntur, quæ dura sunt & solida. In carnosis verò partibus vnitatis solutio ex extrinsecis violenter facta, *τραῦμα*, id est vulnus: ea verò quæ citra vulnerationem ex humorum acrimoniâ contingit, *ἕλκος* vlcus vocatur: in carnosis musculorum partibus ex distensione proueniens solutio continui, *ῥῆγμα* ruptio vel ruptura appellatur: vbi verò fibræ tantum disrumpuntur, *σπάσμα* seu diuulsio villorum dicitur Hippocrati, (non intellexit vim huius nominis Argenterius, qui id pro conuulsione sumpsit.) Cartilaginis quæcunque sit solutio, nomen peculiare nondum inuenit: neruorum autem solutiones punctura, incisio, contusio appellantur: venis, & arteriis eædem contingunt, vt etiam *ἀναστόμωσις*, *διάβρωσις*, *διαπήδησις*: membranarum solutiones manifestæ dicuntur rupturæ, seu scissuræ; aliæ verò dilatationes: cutis leuior solutio, quæ tantum epidermida auellat, excoriatio: at quæ in ipsum *δέρμα* aut altius in carnem penetrat, nomen vulneris aut vlceris meretur: In ligamentis autem *διασπασμὸς* aut *διάσπασμα* peculiari nomine nuncupatur. Ac deinceps peculiaria nomina indita sunt solutionibus continui, quæ ossibus v. g. capitis aut reliquis infliguntur, quorum propria enumeratio ad particularem Pathologiam pertinet: in partibus enim instrumentariis, quando contingunt solutiones continui, siue sit totius organi, vt manus à brachio; siue partis similaris, vt

nerui

nerui aut ligamenti auulsi ab ipsâ parte organicâ, generali quodam significato ἀποσπάσματα, quasi dicas auulsiones, appellantur. Atque hæc de differentiis morbi communis: nunc videamus dubia, quæ in propositam à nobis doctrinam obiici solent.

CAPVT XIII.

De quibusdam in morbos communes dubiis.

Dicebamvs itaque primùm ex Galeni sententiâ, solutionem continui morbum esse communem, tam similaribus, quam organicis partibus, quia vtrorumque actiones lædere potest: & quia vtrisque συνέχεια & continuitas est necessaria; Attamen Auerrhoës & Argenterius, duo Galeni hostes coniurati, contrarium sentiunt, in diuersas abeuntes sententias: ille enim putat solutionem continui ad similares tantum partes pertinere: Argenterius verò contrà esse propriam organicis. Talis est ratio Auerrhois: Continuum, inquit, quod reuera tale est, hoc est cuius extrema sunt vnum, similari tantum parti conuenire potest, quia habet substantiæ vnitatem: dissimilares verò sunt tantum contiguæ, idque ratione similarium ex quibus componuntur, quarum extrema se contingunt, vt partem organicam constituant: ac proinde continuum & eius solutio propriè ad similares tantum pertinere potest: contiguum verò per accidens tantum organicis, & ratione similarium. Vnde sequitur non esse morbum vtrisque communem: nam si soluatur illa contiguitas, erit iam morbus situs siue connexionis, de quo inter morbos instrumentarios agebamus. Verum respondemus nos, apud Galenum ista nomina contigui & continui non ita distingui, vt apud Philosophos, sufficere enim Medico, vt sciat esse naturam quamdam communem in partibus, propter quam vnum dicuntur. Vt igitur similaris pars ratione materiæ vniformis dicitur vna & continua, sic etiam organica ratione figuræ & conformationis quâ prædita est, quemadmodum totum corpus ratione illarum: vna enim & contigua dicitur manus vel pes, non minus quam os vel caro, quamdiu partium suarum habet vnitatem, quasque non solum contiguas esse certum est, sed etiam fibris perpetuis & quasi vinculis inuicem erumpentibus ita copulatas, vt continuitate donatas esse facile asserere possimus.

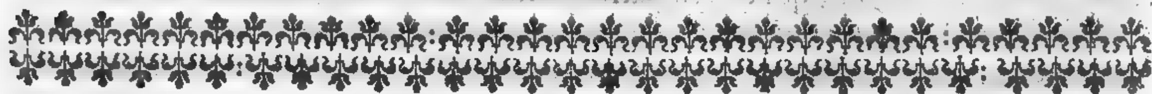
Deinde cum constet per magnas verbi gratia sectiones partium non minus, imo verò magis lædi actiones organicarum partium, quam similarium, non immeritò dicet Medicus, eiusmodi affectus esse proprios, tam organicis quam similaribus partibus. Quod verò dicit, per eiusmodi sectiones fieri mutationem situs vel connexus, qui parum est aliquando deprauatus, vt patet in puncturis & similibus, quæ grauissima inferunt symptomata, atque aliquando mortem citissimam, quamuis parua sit situs vel connexus mutatio. Atque hæc ad Auerrhoëm.

Argenterius vero, qui putauit hunc morbum organicis tantum partibus conuenire, his sententiam suam rationibus confirmare conatur: Solutio continui, inquit, neque propriam similarium partium constitutionem euertit, quę temperies est emergens ex mixtione elementorum: neque earum actiones labefactat. Ac proinde non potest censeri morbus similarium partium, sed tantum organicarum, quas certum est & experientiæ manifestum per eiusmodi sectiones, fracturas, & similia noxam insignem in suis functionibus recipere. Quod autem temperies similarium partium non vitietur semper in eiusmodi solutionibus continui, hinc patet quod in simplici verbi gratia vulnere per solam agglutinationem, absque vllâ sensibili partis alteratione, fit vnio diuisæ partis, quæ neque inflammata, neque exsiccata aut refrigerata fuerit, & sic de reliquis. Actiones verò similarium partium non vitiari etiam in maioribus vulneribus, in quibus est deperditio substantiæ, fracturis, vel vlceribus, inde conficitur, quod partes hæ attrahunt copiosum alimentum, illud retinent, & concoquunt: vnde magna puris albi, læuis, & æqualis copia, item regeneratio substantiæ deperditæ, & carnis tanta sæpe in vlceribus accretio, vt cogantur Chirurgi illius augmentum inhibere: quæ omnia bonæ temperiei

viuidi & vegeti caloris natiui, integrarúmque actionum sunt signa in partibus similaribus per eiusmodi solutiones continui.

Ad id vt respondeamus, sciendum est, Argenterium hac in parte hallucinari, qui existimauit solutam vnitatem non posse euertere constitutionem similarium partium, nisi temperie euersâ & immutatâ. Quamuis enim temperies sit propria constitutio similarium, vt organicarum conformatio: attamen in vtrisque est alia communis natura seu constitutio, vnio seu continuitas partium appellata: quæ vbi violatur, potest immediatè, & absque vllo alio vitio temperamenti, tum istam communem naturam in similaribus labefactare, tum actiones earumdem euertere. Quis enim negauerit, vt res sit adhuc manifestior, similares partes fibris quibusdam esse præditas rectis, obliquis, transuersis, quarum dissolutio siue sectio peruertit earum constitutionem, & impedimentum affert retentrici, attractrici, & expultrici vi earumdem partium? Quod enim ait, alimentum accedere ad partem vulneratam copiosum, regenerari carnem, pus confici, id potius accidit impetu & prouidentiâ naturæ, quæ in partes afflictas, aut dolore affectas, solet spiritus & humores confertim, quasi in auxilium dimittere: vnde aliquando non parua subsequitur noxa ex copioso prouentu excrementorum, quæ in eiusmodi solutionibus continui succrescunt. Quis enim dixerit ichores, saniem, imo ipsum pus esse perfectæ coctionis indicia, cum perpetuò naturæ nostræ sint infesta & expurgatione indigeant? Reficitur etiam caro ac deperdita substantia in vulnere ac vlcere, sed à circumiectis partibus potissimùm, quæ adhuc sanæ sunt & integræ: vnde videmus partes siue membra vulnerata, aut vlceribus tentata plurimùm gracilescere, & quasi in ἀτροφίαν totum corpus aliquando coniici, dum hæc perficiuntur.

Quod cum sentiret Argenterius, quamuis eiusmodi constitutio læderet, inquit, actiones similarium partium, non tamen inde sequeretur esse dispositionem illis propriam: quia morbi etiam organici, vt figuræ, cauitatis, & similium lædunt etiam actiones similarium partium, quamuis illis non sint proprij. Sed huic obiectioni satisfacere licet ex præcedentibus, morbos scilicet organicos lædere aliquando actiones similarium, vt similares organicarum ex accidenti, non autem primò & per se: nihil enim attinet ad os vel carnem, quomodocunque sint figurata, vel magnitudine prædita, vt nutriantur, & naturales actiones exerceant: sed si v. g. obstructi sint meatus ossis aut carnis propter negationem alimenti, quod debet ad illa affluere, non possunt deinceps ali priuata obiecto illo necessario ad nutritionem: at per morbos solutæ vnitatis, quæ magis propriè illis competit quam organicis, vt asserebat Auerrhoes; tum constitutio illa seu continuitas partium violatur; tum earum actiones primò & per se corrumpuntur. Atque hæc de triplici morborum genere eorúmque speciebus: nunc differentias aliquot illis communes & authoribus nostris valde vsitatas, paucis percurramus.

CAPVT XIV.

De communibus quibusdam morborum differentiis.

QVONIAM præter recensita à nobis morborum genera, & subiectas illis species multæ sunt adhuc illorum differentiæ à variis rebus petitæ, & accidentales dictæ: quarum cognitio tum ad morborum peculiarem naturam percipiendam, tum ad prognosim & variam curandi rationem facit: ideo lubet illas nunc seriatum pertractare. Quod multo commodius fiet, si ad certa quædam capita referantur, vtpote essentiam ipsam morborum: eorum causas: effectus: tempus & locum tam generationis quam durationis & terminationis.

AB ESSENTIA DESVMPTÆ DIFFERENTIÆ. Itaque ab essentiâ ipsâ morborum seu eis quæ propriè illi accidunt, cum ea sit vnica vel multiplex, sincera vel mixta, intensa vel remissa: inde exoriuntur morborum differentiæ, per quas dicitur morbus esse vnus vel plures, legitimus vel nothus, magnus vel paruus. *Vnus* porrò is propriè dicitur, qui vnicam corporis sedem occupat, & ab vnicâ causâ excitatur,

ſicut obſtructio iecoris, vel mala figura naſi & ſimilium, qui ad vnum tantum ex generibus à nobis propoſitis ſpectat, & is *ſimplex* etiam appellatur: aliquando enim *vnus* eſſe dicitur morbus, quamuis non ſimplex, ſed compoſitus ex diuerſis morborum generibus ſimul iunctis, ſi vnam eamdémque partem occupent, vt intemperies calida & humida iecoris, vlcus pulmonis phlegmonoſum & ſimiles, vnum quidem conſtituunt morbum, ſed compoſitum: qui rurſum duplex eſt: Aut enim eiuſdem generis morbi confunduntur & permiſcentur, vt febris tertiana cum quotidianâ in hemitritæo, vt calculus in vretere, qui morbum in numero aucto ſimul, & in viâ ſeu cauitate, vt fractura luxationi & vlceri coniuncta, ex quibus reſultat morbus compoſitus ex variis ſpeciebus, eiuſdem tamen generis: Alias componuntur iſti morbi ex variis generibus ſimul iunctis, vt in vulnere inflammato, & in tumoribus præter naturam, in quibus adeſt & intemperies cum humore, & vitiata conformatio cum ſolutione continui. Sic igitur Medici morbum *vnum* conſiderant.

Plures vero ſiue *multi* morbi corpus infeſtare dicuntur, qui multas & diuerſas illius partes occupant: qui rurſum quadruplices ſunt: impliciti ſcilicet, conſequentes, connexi, & diſiuncti. *Impliciti* quidem ſiue inuoluti ac complicati dicuntur, quando variæ illæ partes quibus inſident, in communem vſum vel functionem conſpirant, vt pleuritis & aſthma, quorum concurſu communia quædam exurgunt ſymptomata, vt tuſſis & dyſpnœa: renis inflammatio cum veſicæ vlcere: vnde dyſuria, & ſic de reliquis.

Conſequentes verò propriè dicuntur, qui mutatione quadam ſibi ſuccedunt, ita vt ſimul eodémque tempore non ſint, ſed prior in poſteriorem abeat: vt pleuritis in peripneumoniam ſæpe tranſit, phlegmone in ſcirrhum, apoplexia in hemiplegiam, & ſic de reliquis.

Connexi autem ſimul & conſequentes appellantur, quorum prior ſuperſtes adhuc, poſterioris eſt cauſa: id quod bifariam contingit: alias ex morbi naturâ, quemadmodum inflammationibus internis, vt hepatis, pulmonum, cerebri, & ſimilium perpetuò connexæ ſunt febres aſſiduæ: alias ex partium conditione, quarum vna alteri affectum communicat: vt per συμπάθειαν, qualis eſt vtero cum mammis, cerebro cum ore ventriculi, ventriculo cum renibus, & ſic de reliquis: vel ob ſitum decliuiorem & vias patentiores, vnde ſuperiorum excrementa in inferiores facile delabuntur, vnde varicum in cruribus copia ex hepate feruidiore, pulmonum obſtructio ex frequenti & copioſo catarrho: vel denique partium robore & præſtantiâ, quâ in imbecillas & ignobiles humores deponunt ſibi moleſtos: ſic interiora in cutem & habitum corporis ſæpe ſuam cacochymiam propulſant, vnde ſcabies & alij affectus cutanei; partes autem principes in ſua emunctoria, nempe glandulas pone aures, ad alas, & inguina poſitas, vbi bubones per ſtatus potiſſimùm malignos procreantur. Atque ſub hac differentiâ continentur morbi primarij & ſecundarij dicti, protopathici & deuteropathici, qui ex ſympathiâ contingunt, vt ſupra docuimus.

Diſiuncti verò ac ſeparati morbi illi ſunt, qui in diſtantibus ſemotiſque partibus eodem tempore conſiſtunt, quarum neque functio, neque vſus eſt communis, ſibi inuicem cauſam morbificam communicant, vtpote vlcus pedis cum luxatione manus: ophthalmia cum veſicæ calculo, & ſic de reliquis. Sic igitur vnus & plures morbi dicuntur.

Alia differentia morborum ab eſſentiâ petita erat legitimi & ſpurij. *Legitimus* igitur morbus, ſiue exquiſitus, ſincerus, & ἀκριβὴς dictus, is appellatur, qui in ſuo genere vel ſpecie naturam ſuam maximè retinet, cauſámque habet à quâ producitur, ingenuam & ſinceram: vtpote quando tertiana febris à bile flauâ, quartana à melancholia naturali oriuntur, ſuáſque ſtatas periodos & inuadendi ſoluendíque modum obſeruant. Cui opponitur *nothus, ſpurius*, ſeu *illegitimus*, qui neque ſuam naturam retinet puram, neque cauſam à quâ fit habet ſinceram: vnde febres illæ, quæ ex permixtione variorum humorum fiunt, vel ex tranſmutatione vnius in alterum, omnes ſpuriæ & nothæ dicuntur: ſuos enim typos ita habent confuſos, vt vix propriæ indolis & ſpeciei conditionem obſeruent.

Tertia autem differētia morbi ab eſſentiâ erat magni & parui. Quamuis enim magnitudo & paruitas, æqualitas & inæqualitas ſint quantitatis potius, quā qualitatis ad quam morbus eſt referendus: ita tamen vſus obtinuit apud Medicos, vt *magnus* dicatur morbus, quicunque ratione eſſentiæ ſuæ, & cauſarum valde eſt intenſus: ita vt à mediocritate naturali plurimùm recedat. Galeno autem magnus morbus triplici ratione dicitur. Ratione videlicet partis principis, vel ad vitam neceſſariæ quam

obsidet: ratione causarum violenter agentium à quibus fit: & sympromatum concomitantium, quorum atrocitate, & vehementiâ plurimum est corpori nostro infestus. Contrà *paruus* is appellatur, qui ratione propriæ essentiæ parum excedit à constitutione naturali, vel vires nostras parum labefactat.

A CAVSIS. Ratione verò causarum primò efficientium externarum dicuntur morbi quidam ab *aëre*, à *cibo* vel *potu* & similibus producti (huc refer illas appellationes vulgares morborum, quando adscribuntur quibusdam Sanctis illos immittentibus vel curantibus, vnde *morbus Diui Ioannis*, &c.) Internarum autem, quia morbi fiunt à simplici qualitate sine humoris aut materiæ vllius concursu; vel cum materiâ: ideo hac ratione dicuntur materiales & immateriales. *Materiales* quidem ab humore vario, bilioso, pituitoso, sanguineo, vel melancholico, simplici vel mixto, sincero, vel ichoribus multis diluto, putrido aut sine putredine: item à vapore aut flatu, qui ex certâ quadam humorum minerâ, vel totâ massâ sanguinariâ eleuatur, & in vnam vel plures partes defertur: habétque vel simplicem & manifestam qualitatem iunctam, vt calidam, frigidam: aut occultam magis & deleteriam, vt in epilepsiâ, suffocatione vterinâ, & similibus. *Immateriales* contrà quicunque neque humorem, neque vaporem aut flatum suæ generationis authorem agnoscunt, sed habent simplicem excessum qualitatis, vt suo loco iam est probatum.

A causa verò materiali siue subiecto in quo residet morbus, plures ducuntur differentiæ: vtpote vniuersalis, particularis: externus, internus: consentaneus, dissentaneus: senilis, puerilis, muliebris, Telephius, Chironius & similes. *Vniuersalis* itaque & *particularis* præcipua significatio est, vt ille totius sit corporis affectus: vel quia qualitas toti communicatur, vt in febre; vel ipsum symptoma, vt in apoplexia, syncope & similibus. Hic verò vnicam tantum partem vel duas occupat, vt phlegmone digiti, calculus renum, & similes absque diffusione seu expansione qualitatis suæ in reliquum corpus. Quod si extimas tantùm corporis partes & visui nostro obuias occupet, *externus* dicitur morbus, de quo visus cum aliis sensibus, simul locum & affectus speciem deprehendit: si autem conditus in interioribus membris lateat, ita vt discursu potius quam sensu illius sedes & natura deprehendatur, *internus* dicitur. At verò *consentaneus* & *dissentaneus* is appellatur, quem alij proportionabilem & improportionabilem vocant, ratione ipsius indiuidui aut partis cui inhæret. Si enim cum illorum naturâ consentiat, proportionabilis dicetur, vt cum biliosus febre tertianâ laborat, cerebrum frigidâ intemperie tenetur: contrà improportionabilis & dissentaneus, si discrepet, vt quando biliosus quotidianâ febre, cerebrum calidâ, siccave intemperie occupatur: vnde Aphorismus ille 34. *sect.* 2. *In morbis minus periclitantur illi, quorum naturæ, ætati, consuetudini, aut anni tempori magis congruit morbus, quam vbi istorum nulli conuenit.* Ac proinde vt huic vel illi ætati, sexui, conditioni, & similibus magis accidere solet, reliquas sortitur appellationes, *puerilis*, *muliebris* &c. ab Hippocrate *lib.* 3. *Aphorism.* & *libro de aëre, aquis & locis*, diligenter annotatas. Vt *Chironia* & *Telephia* dicta sunt quædam vlcera à præstantissimis vel notioribus quibusdam viris, qui ista sunt perpessi: epilepsia morbus Herculeus vocatur, quòd eâ laborasse Herculem ferunt.

Rursum cùm morbus variè in subiecta, homines videlicet grassetur, inde *epidemius*, *endemius*, & *sporadicus* dicitur. Quando enim morbi alicuius species à causâ quadam communi & valde generali genita, videlicet influxu syderum, aëris corruptelâ aut diætâ, vniformiter in quaslibet hominum ætates, sexus & conditiones grassatur, & magnam ægrotorum multitudinem concitat, insignem orbis plagam peragrando, velut sagitta quædam mortifera: tunc *epidemij* morbi, πάγκοινοι & populares exoriuntur: quorum qui perniciosissimi sunt & deleteriæ qualitatis participes, propriè *pestilentes* vocantur, alij verò generis nomen retinent. *Endemij* autem, ἐπιχώριοι, vernaculi & gentilitij, quamuis communes sint, & eiusdem speciei, non tamen ita vniuersales, sed vel eamdem potius regionem obsident, ob aërem patrium, fruges, mores, seu viuendi rationem & similia illi loco familiaria, vt bronchocele Alpinis, strumæ Hispanis, tabes Lusitanis, carbunculus Narbonensi huic Galliæ: vel per contagium transferantur sensim ab vnâ regione in aliam, vt elephantiasis, quæ Ægypto propria in Europam à Romanis Pompeij tempore translata est, lues venerea ab Indis, & similes. Sub hac appellatione continentur etiam differentiæ morborum à loco petitæ, vt sudor Anglicus, morbus Polonicus hac nostrâ ætate exortus, Cirrum vocant, & sic de reliquis. Denique *sporadici* siue dispersi, epidemiis & endemiis oppositi, hoc habent proprium,

vt neque eamdem habeant speciem, neque eamdem causam communem, neque huic quam illi regioni magis sint familiares, sed proùt contigerit ex indiuiduorum variâ constitutione & regimine: hic puer verbi gratia vermibus, mulier vterinâ suffocatione: hic vir pleuritide biliosâ, senex catarrho, & sic de reliquis, vno eodémque tempore, corripientur, ex particularium causarum, quas quisque sibi accersiuerit, vel in quas fortuito inciderit, potentiâ.

Atque vt à modo grassandi in subiecta, illæ petuntur differentiæ, sic etiam à varietate inhærendi, aliæ petuntur iam à nobis commemoratæ: *fientis* scilicet & *facti* morbi: *æqualis* & *inæqualis*, de quibus vide in superioribus. Quibus adde quod ad inæqualem intemperiem spectat, apud Galenum varias illius reperiri significationes: dicitur enim apud eum inæqualis dispositio, quæ non est æqualiter omnibus corporis partibus insita, sed huic magis, illi minus, vt in febre hecticâ, quæ cor magis quam alias partes incendit: vel quando eidem parti non inhæret in eodem gradu, vt in febribus spirituosis, vel humoralibus dicemus, ista in corde magis esse inflammata, quam partes illius solidas. Dicitur etiam quando contrariis dispositionibus exercetur corpus simul, vt in epialâ vel lipyriâ, aut successiuè, vt in paroxysmis tertianæ: vel quando diuersæ partes in eodem homine aduersis occupantur qualitatibus: vtpote hepar calidâ, ventriculus frigidâ intemperie, quod est frequentissimum: aut quando idem affectus modò minuitur, modò augetur difformiter & sine certo typo, quorum omnium exempla apud Galenum reperiuntur.

A fine etiam siue ab exitu morborum, dicuntur morbi alij esse *salutares*, alij *dubij*, seu *periculosi*, alij denique, *lethales*, vel *incurabiles*. Cum enim naturæ aut morbi victoria ex variis illorum viribus & contentione pendeat, concurrente Medici velut naturæ ministri auxilio: contingit morbos aliquos ita faciles esse ex suâ naturâ, vt vel sponte, aut leuissimo auxilio, boníque ægri rebus soluantur, numquam saltem ad internecionem desinant ex se, vt ephemera febris, tertiana, phlegmone externarum partium & similes: alij contra tantâ atrocitate vim corporis nostri moderatricem aggrediuntur, vt planè de eâ triumphent & mortem sæpissimè ægris inferant, quales sunt apoplexia, ileos, cholera morbus & similes perniciosi toto genere, *θανάσιμοι* & *lethales*: alij quamuis mortem non inferant promptam, ita tamen sunt pertinaces *δυσιατοὶ*, *δυσκαταμάχητοι*, vel potius *ἀνιατοὶ* *incurabiles*, vt nunquam naturæ Medicóque opitulanti cedant, vt raucedines in senibus, calculosa renum dispositio, podagra, elephantiasis & similes. Inter hos autem quasi medij existunt *dubij*, *ancipites* seu *periculosi*, qui neque spem salutis omnino auferunt, neque adferunt, sed ancipiti exitu modò perniciem inferunt, modò naturæ robore expugnantur, vt sunt omnes febres continuæ & acuti morbi, de quibus verè pronunciauit Hippocrates *Aphorism.* 19. *sect.* 2. non omnino certas esse illorum prædictiones, vel ad salutem, vel ad mortem.

A B E F F E C T I S. Vt autem ab essentiâ & causis morborum varias proposuimus differentias, sic etiam aliæ sunt ab effectis, quæ nos ad duo potissimùm capita reducemus, morem scilicet morbi & motum. Quod ad morem spectat, duæ præcipuæ differentiæ ab eo exoriuntur, quando dicitur morbus quidam *εὐήθης* *mitis* & *benignus*: vel *κακοήθης* *malignus* & *ferus*. Quemadmodum ergo *benignus* is appellatur, qui minus quam pro naturâ suâ & specie sæuit, vt quando febris continua, pleuritis, angina & similes minimis sunt comitata symptomatis: sic *malignus* is erit existimandus, qui vel præter naturam suam & speciem sæuit, vt quando febris tertiana lethalis euadit præter consuetum, vlcus fit *δυσεπούλωτον*, & similes: vel ex propriâ essentiæ ac causarum suarum conditione ferus & immanis existit: cui subiiciuntur tres vulgatissimæ morborum differentiæ, *pestilens* scilicet, *venenatus*, & *contagiosus*: *venenatus* enim is est, qui ob sumpti, admoti, vel intus geniti ex teterrimis humoribus veneni aduersam habet omnino vitæ qualitatem & deleteriam, ad cuius vim interitus ægri plurimum subsequitur. *Pestilens* autem, præter deleteriam illam qualitatem & internecionem, habet etiam proprium illud, quod communiter vagatur, vt supra dicebamus, & contagione quadam in vicinos serpit: *contagiosus* enim is est, qui sese multiplicare potest, & alios eodem affectus genere inficere. Quod vt melius intelligatur & propter rei vtilitatem, paucis de naturâ contagij est disserendum.

Morbos itaque esse, qui non solum indiuidua affligunt, quibus inhærent, sed etiam qui alios inficiunt, certo certius est, & experientiâ eorum satis compertum, quicumque non solum pestilentes status, elephantiasim, luem veneream, & similes

contemplati

contemplati sunt; sed etiam scabiem, ophthalmiam, catarrhos, phthisim, asthmata, strumas, & similes morbos: quorum alij contagium suum communicant contactu solo corporis infecti, vt rabies canina: alij præter contactum etiam fomite, quem in vestibus, linteolis, & similibus rebus raris ac foraminulentis relinquunt, vt lepra, scabies, &c. Alij præter contactum & fomitem ad distans etiam eiaculantur illam labem, vt phthisis, febres pestilentes &c. Quomodo verò hoc contingat, vt morborum alij vicinos inficiant, alij verò non, difficile est statuere. Si enim contagio, vt multi arbitrantur, sequeretur vim & violentiam morbi, oporteret morbos qui essent vehementiores, maximè contagiosos esse, cum tamen contrarium appareat in apoplexiâ, conuulsione, pleuritide, cholerâ morbo & similibus, qui nullam infectionis maculam adstantibus vel contingentibus inurunt: quod tamen placidi quidam & mitiores morbi, scabies, ophthalmia, & similes efficiunt: & aliquando in peste remissa est admodum febris, pulsus constans, & vrina laudabilis. Sin verò, quod alij putant, contagio esset effectus magnæ inflammationis, sequeretur ardentiores febres esse valde contagiosas: cùm tamen & causus & synochus similesque omni contagionis suspicione sæpius careant.

Dicamus itaque quatuor potissimùm conditiones requiri, vt morbus aliquis contagiosus existat: primò putredinem: secundò humoris lentorem: tertiò vt illa putredo habeat analogiam vel sit qualitatis malignæ & occultæ particeps, propter quam illam partem magis quam aliam afficiat: quartò vt locus in quo resident seminaria illius affectus, sit exhalationi accommodus, vnde transferri possunt & defluere in adstantes vel fomitem.

Requiri autem ad contagium putredinem ita confirmatur. Vapor ille seu corpusculum μίασμα, per quod νοσερὰ ἀπόχρωσις infectio defertur, non exurgit ab humore quieto, sed agitato, quemadmodum patet in rebus externis: quo enim magis mouentur sordes, eo magis exhalant & fœtent. Agitatur ergo vel à calore innato, vel extraneo. Ab innato reduceretur potius ad mediocritatem & temperiem, quam ad malignam qualitatem. Adde quod innatus noster calor parum materias istas contagiosas, vel extra regimen suum positas aggreditur: Ab extraneo igitur, qui cum sit duplex, comburens vel putrefaciens: comburens dissipat & consumit fomitem magis quam eleuat aut transmittit. Fiet ergo potius à putrido, qui magis dissoluit, quam consumit, facitque expirationem maximam.

Verum dicet aliquis, contagium sæpe citra febrem apparet, ac proinde citra putredinem, cum eam putredo accendat: at in catarrho, asthmate, ophthalmia, elephantiasi, lue votereâ, scabie, & similibus contagiosis, nulla aliquando febris. Respondemus, non esse necessarium, vt omnis putredo febrem accendat, nisi sit valida, & quæ rectà per vaporem possit cor impetere. In iis ergo cùm putredo vel sit adhuc in parte tantum humoris, vel exhalet ad exteriora, non ad ipsum cor, fit vt febris nulla aut leuior subsequatur. Ita contingit in rabie caninâ aliquando seminarium morbi per mensem, imo quod Galenus scripsit, per annum latitare, donec quædam putredinis rudimenta conceperit, per quam veluti agitata lues illa intus latitans erumpere possit in actum, corpusque non solum in quo est, sed etiam alia cum quibus fit contactus, inficere. Est itaque omnis contagio cum putredine. Et quemadmodum omni contagio iungitur aliqua putredo, ita omni putredini aliquod contagium: Hinc putridæ febres, vbi vnum aut alterum in domo aliquâ inuaserint, reliquis fere communicantur, nec satis est tutum cum eis versari.

Potissimùm si huic putredini secunda conditio accesserit, lentor videlicet humoris putrefacti, qui possit reniti aëris dissipationi & calori digerenti, tam subiectorum corporum, quam inficiendorum, necnon exquisitè misceri & illis adhærescere: defectu enim huius conditionis plerumque febres ardentissimæ non sunt contagiosæ, quia humorem habent acrem, facilè dissipabilem & combustibilem.

Putredo autem ista seu corruptio ad contagium necessaria non tam posita est in manifestâ quadam temperamenti immutatione, quam totius mixtionis & propriæ partium substantiæ corruptela, ad quam sequitur infectio habens analogiam cum his vel illis partibus, potius quam aliis: vnde fit, vt scabiosi, ophthalmici, aut phthisici effluuium, quamuis omnes obiecti hominis partes attingere possit, non tamen afficiat, sed peculiariter cutem, oculos & pulmones: quod inter alia maximè est mirum in morbis istis contagiosis.

Denique non solum prædicta ad contagium sunt necessaria, sed etiam locus siue pars in quâ corruptio contagiosa posita est, debet esse exhalationi ad exteriora ac-

commodata: quomodo enim in vicina corpora transferretur, nisi illa corpuscula, quæ exhalatione quadam in fomitem transmitti debent, vel ad distans concitari, habeant exitum per externos corporis meatus, vt cutis, narium, oris, & similium partium, quæ eructare possunt eiusmodi vapores in vicina corpora? Tot igitur requiruntur conditiones ad morbum contagiosum, de quo hæc non inutiliter, quamuis fortasse non suo loco, quia ad tractatum causarum referri poterant, dicta sufficiant.

Ab effectis morborum duo præcipuè pendere diximus, morem scilicet, de quo iam actum est; & motum. Quod ad motum itaque attinet, multæ ex eo morborum appellationes & differentiæ exoriuntur Medicis vsitatissimæ. Dicitur enim morbus hac de causâ *vehemens, velox, acutus* & *grauis*: aliàs *languidus, tardus, obtusus, leuis*: dicitur etiam *continuus* & *intermittens*: *ordinatus* & *inordinatus*. Acutus itaque, qui potissimum hic considerandus venit, quia vehementiam simul cum velocitate & grauitate seu periculo obtinet, à magno differt: quia non omnes magni breues sunt & veloces, sed plerique longi & tardi, quorum scilicet generatio pendet ex paulatinâ temperamenti & partium præcipuarum immutatione, vt epilepsia, arthritis, hydrops, hectica & similes, quos fouet pertinax causarum efficientium constantia, quæ non nisi annorum aliquando numero, aut certe cum vitâ hominis post diuturnam excarnificationem tantum desinunt. Differt etiam à breui: quia non omnes breues velocitatem habent aut vehementiam coniunctam, sed plerique eorum, vt cito terminantur, sic etiam citra periculum, quales sunt ephemera febris, cephalalgia simplex & similes. Acutus ergo morbus est, si quis verbi gratia coniungat naturam magni & breuis, periculum scilicet cum celeritate: quia acuti morbi propriè appellati coniunctam habent continuam febrem & vehementem ab humore putrefacto, vel inflammato, qui cito mouetur, naturamque indesinenter affligit: siue ille humor sit vagus & in massa sanguinariâ contentus, vt per causos, synochos, & alias febres primarias: siue parti alicui affixus, vt per inflammationes systrophicas partium internarum in pleuritide, peripneumonia, phrenitide, & similibus, ad quas symptomaticæ febres consequuntur: non enim humor crassus, lentus, frigidus, & tarde mobilis acutos istos morbos generare potest ratione sui: quamuis aliquando ratione loci, quem occupat, acutos morbos, id est periculosos, & qui ob priuationem actionis ad vitam necessariæ, vt respirationis, citò interimunt, producit: vt per apoplexiam, tetanum, catarrhos præfocantes, & similes videre licet. Vt igitur acuti morbi magni sunt & periculosi, ita etiam breues: ac pro durationis huius varietate etiam distincti, in *acutos simpliciter, peracutos, perperacutos, acutos adauctos, acutos ex conuersione*, vel *ex decidentiâ*. Cum enim motus naturæ & humoris certis periodis contineri sit obseruatum, quaternariis scilicet & septenariis: hinc morbi acuti simpliciter dicti duobus dierum septenariis iudicantur, vt est *Aph. 23. sect. 2.* At si maior fuerit tum naturæ, tum morbi impetus, fiunt *νόσοι κατόξεες* peracuti, qui primâ statim septimanâ iudicantur, in quibus Hippocrates vult extremos statim labores adesse, & longè tenuissimo victu esse vtendum. Vbi Galenus *in commento* diuidit istum morbum in non exacte peracutum, qui septimo die à nobis dictus est terminari: & exacte peracutum, qui ad quartum tantum diem peruenit, & in eo iudicatur: quem Practici significantissimo vocabulo expresserunt, perperacutum vocantes.

Quod si in morbis istis celeritas quodammodo & vehementia minuantur, ex minori causæ morbificæ ratione, in quam natura non ita intenta vel coctioni studet, vel dimidiatas tantum & imperfectas crises molitur, fiunt acuti illi adaucti, ad quorum iudicationem & terminationem tertius septenarius, ad vigesimum scilicet aut vigesimum primum diem requiritur: vel si minor sit adhuc impetus, fiunt tunc acuti illi morbi, qui per *μετάπτωσιν*, conuersionem & decidentiam tales vocantur; & ad quadragesimum vsque diem excurrunt, de quibus Hippocrates *in prognosticis, spirandi facilitas maximam vim ad salutem sperandam habet, in omnibus morbis acutis, quibus febris copulatur, quique quadraginta diebus terminantur.* Quod verò in epidemiis modò quadragesimum, nunc sexagesimum, tandem etiam criticorum dierum supremum statuit centesimum & vigesimum: id factum est, quia ortum considerauit morbi acuti, qui ex variis conuersionibus & *ὑποτροπιασμοῖς*, vt ille loquitur, modo ad quadragesimum, qui est vulgaris acutorum ex decidentiâ terminus; modò ad sexagesimum, aliquando etiam ad centesimum vigesimum peruenire potest: vbi iam mensium quaternio exurgit, qui tunc primum morbos longos mensium & annorum

eadem computatione quaternariorum & septenariorum iudicare incipit. Atque hæc de acutorum differentiis.

Quoniam verò diximus omni morbo acuto proprium esse, vt sit continuus in suo motu & actione: non tamen soli competit: quia possunt morbi tum longi, tum mites habere continuitatem, & consimilem affligendi modum donec desinant, vt patet de ephemerâ simplici & extensâ, necnon aliis multis. Hæc autem continuitas siue assiduitas agendi, vel semper sibi similis est & æqualis donec desinat: vel accrescit in dies, vel decrescit: vnde febres illæ synochæ apud Galenum *homotonæ, epacmasticæ*, & *paracmasticæ* vocantur. Quibus opponuntur *intermittentes* & *remittentes*. Illi dilucida habent interualla inter suos paroxysmos, vt nullum appareat ferè morbi vestigium per intermissionem, quemadmodum in arthritide, epilepsiâ, febribus periodicis in ἀπυρεξίαν desinentibus, colico affectu & aliis. *Remittentes* verò solam imminutionem habent suæ vehementiæ, quæ deinde ingrauescit, vel certâ & ordinatâ periodo, vel incertâ & inordinatâ, quæ morbos constantes & inconstantes: stabiles & erraticos faciunt. His videntur annectendi morbi illi, qui redeunt, ac recidiuas faciunt, siue sint similes cum superiore radice, seu dissimiles; ista enim ὑποστροφῶντα καὶ ἐπανερχόμενα νοσήματα dicuntur Galeno, quæ dum penitus extincta putantur, aut saltem minima eorum symptomata apparent, ad declinationem perfectam desinentia, quasi postliminio reuertuntur, & ægrum de nouo inuadunt, propter relictam in visceribus materiam aut intemperiem, vel prauum ægri victum. Atque hæc de effectis seu differentiis quæ ab eis petuntur.

A TEMPORE ET LOCO. Cum verò causæ non producant suos effectus, nisi sub quadam ratione temporis & loci in quo fiunt: ideo etiam multæ hinc ducuntur morborum differentiæ. Quod ad locum ergo spectat, iam de appellationibus morborum ab eo desumptis egimus, dum de epidemiis, & endemiis morbis tractabamus. Ratione verò temporis, quo fiunt morbi, respicimus ordinem generationis, durationis, & solutionis: vnde morbus *primarius* & *secundarius*: ad quos referuntur *idiopathicus, protopathicus, sympathicus* & *deuteropathicus*, de quibus & vario sympathiæ modo iampridem à nobis actum fuit. Dicitur etiam *hæreditarius*, *congenitus*, *connutritus*, vel *aduentitius*: *recens* vel *inueteratus*: *breuis* vel *longus*: *æstiuus*, *hyemalis* & similiter.

Quicunque igitur morbi sequuntur labem à parentibus deriuatam, qui eodem vel non absimili affectu laborarunt, propriè *hæreditarij* dicuntur, quia per successionem, & quasi ius hæreditarium in prolem deriuantur. Hoc latius patet *congenitus* seu *innatus* συγγενής, item *connutritus* siue σύντροφος: quæcunque enim dispositiones præter naturam vel in ipso vtero ob varias causas, vel statim dum exit ab vtero infans eum occupant, innatæ seu congenitæ censentur: quæ verò non quidem ab vtero, sed paulo post in pueritiâ emergunt, hominémque per alias ætates comitantur, *connutrita* dicuntur ex sententia Hippocratis: quibus opponitur *aduentitius*, qui quomodocunque per omnes ætates & varias causas accedit, receditque extra omnem suspicionem vitij seminalis aut aliorum principiorum.

Vt autem paulò latius de naturâ & causis hæreditarij morbi disseramus, sciendum est triplicem esse parentum ad liberos similitudinẽ Galeno. *lib. de semine*: Prima quæ est speciei, quando videlicet homo hominem, equus equum generat, quæ pendent ex specificâ facultatis formatricis semini insitæ varietate: Secundo similitudo posita est in sexu, cuius diuersitas pendere potest ex vtriusque seminis, menstrui, & vteri calidioris, aut frigidioris, humidioris, vel siccioris temperamento: vnde Hippocrates ab vtroque parente modò masculum, modò fœmineum semen profundi existimauit, & Galenus, post menstruas purgationes mares: ante illas, id est circa earum periodum, fœminas, ob copiosiorem humiditatem: Tertia similitudo est in accidentibus variis, siue animi mores spectes, siue corporis constitutiones in temperamento proprio, figurâ, compositione & similibus, siue bonis, siue malis. Cùm enim semen, iuxta probatissimam Medicorum sententiam, ex præcipuis & quasi singulis animantium partibus profluat, è sanis quidem sanum, è morbidis morbidum, vt loquitur Hippocrates *lib.* περὶ γονῆς: si non materialiter, saltem virtualiter, vt loquuntur; cum spiritu deferente secum ideam & characterem illarum partium: Fit vt illa vis πλαστικὴ hoc spiritu, tanquam præcipuo artifice, vtens, Archetypi speciem subiecto suo imprimat, & pro materiæ conditione partes ipsius embryonis conformet.

Duo

Duo itaque requiruntur in hac similitudine accidentali, vt transferri possit in prolem, nempe vt vel ipsi corpori inhæreat, vel animæ ipsius facultati, quæ sit generatrici proxima: præterea vt accidentia illa imprimenda sint facta & quasi habitualia ipsis parentibus, nec pugnent adhuc valde cum natiuo membrorum temperamento. Hinc fit vt affectus superioris animæ & principis, vt virtutes intellectuales, scientiæ, artes, & similia non transeant in liberos per traducem: quia nihil habent commune cum generante facultate, sed ab eâ plurimùm absunt: mores tamen (*veniunt cum semine mores*) virtutes & vitia, quando sequuntur potius ipsam organi dispositionem, quam acquisitionem & disciplinam, transeunt in liberos: iracundi vel iracundæ proles in iram propensa, timidi vel timidæ ignaua vt plurimum euadit. Hinc etiam fit vt affectus illi, dispositiones seu accidentia, quæ nondum in habitum transiuerunt, sed habent repugnantiam in membris, vt febres putridæ, dolores, inflammationes partium & similes, non transeunt in liberos, quod ad actum ipsum spectat, quamuis propensionem aliquam habere possint ad illos facilius recipiendos. Facti verò & in habitum conuersi plurimum transferuntur in prolem, quoniam immutant conditionem seminalis materiæ, nisi permixtione alterius genituræ aut menstrui temperentur. Elephanticus itaque confirmatus, nephriticus, colicus, podagricus, & similes prolem producunt in ipso actu, vel certè magnâ aptitudine ad hunc morbum qui tunc primum exorietur, quando minimarum causarum aderit concursus ad illum suscitandum, vel ætatis exortus huic morbo conuenientioris, aut in quâ parentes eo laborare cœperunt. Eadem de causâ conformatio seu figura corporis, illius pulchritudo, vel deformitas in liberos transit, quoniam sunt qualitates fixæ & stabiles, ex quarum veluti exemplari vis illa conformatrix, vt dicebamus, puerulorum effigiem concinnat, nisi ab imaginationis perturbationibus, alterutrius seminis resistentiâ, aut materiæ ineptitudine impediatur, ob quorum varietatem tanta etiam dissimilitudo aliquando apparet inter parentes & liberos in specie humanâ. Atque hæc pauca de morbo hæreditario: nunc reliquas differentias percurramus.

Morbus ego *recens* is dicitur, qui de nouo factus paruam adhuc in corpore moram traxit: cui opponitur *inueteratus*, paulo minus patens quam *connutritus*, de quo superius agebamus: breuis autem is dicetur, qui vel ex naturâ suâ, vel artis beneficio expugnatus parum durat, siue habeat iunctam vehementiam, vt in acutis; siue illâ careat. Cui opponitur *longus*, *chronicus* vel πολυχρόνιος dictus, qui coincidit quasi cum connutrito & inueterato: ita vt ex propriâ suâ naturâ habeat durationis suæ terminos productiores & diuturnos. Qui morbi apud Hippocratem non tam dierum vel septimanarum, quam mensium & annorum numero iudicantur: Sic puerilis epilepsia, nisi circa vigesimum quintum annum euanescat per calidioris ætatis aduentum & ἔκλαμψιν, reliquum vitæ tempus perdurat. Sic morbi chronici, qui hyeme fiunt, in contraria constitutione soluuntur plerumque, vt æstate; vel in aliâ quæ respondeat computationi mensium per quaternarios & septenarios, vt suprà dictum fuit.

Porrò cum ista fiant per certas anni tempestates & mutationes syderum, ideo annotauit Hippocrates in generatione morborum æquinoctia, vtrumque solstitium, caniculæ ortum, & similia, vocauitque morbos alios *æstiuos*, *hyemales*, *autumnales*, & *vernos*, vel qui eo anni tempore gignuntur, vel qui temperiem & naturam habent illi respondentem: Vnde *Aphorismo vigesimo quinto sectionis tertiæ*, quartanæ *æstiuæ* dicuntur, quæ tunc temporis homines inuadere solent: & *Aphorismo quarto sectionis tertiæ*, *autumnales* morbi quicunque suâ inconstantiâ & inæqualitate autumni statum imitantur. Sed vt ista breuitas, longitudo & similes morborum differentiæ intelligantur, par est vt iam de morborum temporibus, tanquam eorum partibus agamus.

CAPVT XV.

De temporibus morborum.

TEMPORA, partes, siue ætates morborum distinguere posse est vtilissimum, tam propter ipsam curationem, remediorum scilicet & diætæ vsum, quæ pro diuerso morbi tempore variantur: quàm propter salutis mortisque præsagium & iudiciorum siue criseωn rationem. Tempora autem morborum appellant Medici, ductâ quadam ab animantibus similitudine. Quemadmodum enim illa per certas mutationes augentur & intereunt: ita quoque morbi ex motione suarum causarum, aut propriæ essentiæ mutatione, vt incipiunt primò & generantur, sic etiam augentur & vigent, ac vicissim minuuntur, & decidunt: Nihil enim aliud est morbi tempus, nisi pars eius, aut ætas, quæ successionis quadam vicissitudine aliam constitutionem suscipit: vel spatium id & interuallum, quo insignes fiunt in illis mutationes.

Sunt autem tempora morborum vel vniuersalia, vel particularia. Vniuersalia dicuntur ea quibus totus morbi decursus comprehenditur: quorum vnumquodque rursum in principium, medium & finem distinguitur. Particularia verò sunt minores partes, in quas singulæ accessiones diuiduntur: quæ accessiones seu paroxysmi sunt deteriores totius periodi & circuitus partes. Periodum autem in morbis appellat Galenus *comment. in Aph.43. lib.7.* eiusdem ad idem per certum tempus & ordinem, reditum. Porrò tam vniuersalia, quam particularia tempora quatuor ab omnibus vno consensu statuuntur, principium nempe, augmentum, status & declinatio. Principium autem morbi, vt idem docet Galenus *comment. in Aphor. 12. sect.7.* trifariam sumitur: Vel pro primo eius insultu & inuasione manifestâ, quam ἐπισημασίαν vocant, Barbari principium principians, quo scilicet aliquis male habere incipit, & cogitur decumbere, vel sumitur pro spatio trium dierum, ex quo aliquis incommodâ valetudine vsus est: vel pro toto illo tempore quo materia morbifica cruda existit. Quod attinet ad primam principij significationem, vtilis est Medico propter dies criticos & morbi iudicia, quorum computatio facienda est ex primâ aggressionis horâ, quâ cœpit æger decumbere, vel certè decubitu egere. Secunda verò principij significatio ex vulgari hominum loquendi ratione desumpta est, qui illud vocant esse in principio, quod parua adhuc habet suæ generationis incrementa, vel parum durauit: vnde etiam Medici, vt certum quoddam temporis spatium designarent cum Hippocrate, si quid est mouendum, vt vena secanda, vel exhibendum pharmacum ob materiæ ὀργασμὸν in principio morbi, illud de tribus primis diebus interpretantur, vbi aliæ desunt notæ & indicia. Ac propterea illa magis est artificiosa principij significatio in morbis humoralibus, quæ ex cruditate & coctione finitur. Cum enim totus morbi decursus constet ex pugnâ naturæ cum materiâ morbificâ, certum est in principio actionis naturæ non posse adhuc esse magna coctionis rudimenta, sed cruditatem esse insignem, pro variâ humoris & partium ratione, quæ causa est potissima inæqualitatis temporum, vt principium verbi gratia longum, incrementum vel status sit breuis, aut contrà: tempus enim illud quod statim principium excipit, incrementum, augmentum, ascensus, αὔξησις & ἀνάβασις seu ἐπίδοσις vocatur, quando morbus vires acquirens intenditur & eleuatur, donec ad summum vigorem peruenerit, qui status siue ἀκμὴ vocatur: in quo cum grauissima adsit naturæ & morbificæ causæ decertatio, oportet citò victoriam ex parte alterutrius sequi, quam si natura obtinuerit debellato morbo, succedit vltimum illud tempus, quod παρακμὴ declinatio vocatur, quia paulatim exolescit, & tandem bonis ægri rebus euanescit affectus: aliàs si morbus omnem naturæ conatum superauerit, perniciem tunc frequentissimè adferre solet.

Ex quibus fere colligitur, tempora hæc morborum vniuersalia penes tria potissimum versari, causarum scilicet morbificarum statum: morbi propriam essentiam: & effectuum siue symptomatum paruitatem aut vehementiam. Causa enim morbifica, vt iam dicebamus, vt mutat corpus nostrum agendo, sic etiam inuicem repatiendo multas patitur mutationes per cuiusque morbi humoralis decursum. Ex respectu itaque materiæ morbificæ & actionis calidi innati in eam, dicimus tunc esse principium,

 quamdiu

quamdiu calor natiuus quasi obrutus multitudine illius, vt flamma à lignis viridibus vel humidis, nulla adhuc emittit rudimenta concoctionis in humore: sed omnia cruda & quasi intacta apparent. Vbi verò cœpit illucescere vis naturę humorem agitantis, & coquentis, quasi flammæ lignum delambentis, & vrere incipientis, tunc augmentum existit, donec appareant manifesta concocti humoris indicia, quæ Hippocrates per ideam puris albi, læuis, æqualis, & minimum fœtidi descripsit in prognosticis. Et quoniam is est ordo & series functionum naturalium, vt post coctionem fiat secretio vtilis ab inutili, huiusque per consuetas vias expulsio: ideo in statu post peractam coctionem, cum natura sit in procinctu ad crisim, vacuationem scilicet & secretionem, ideo maxima perturbatio existit, & symptomatum violentia, de quâ meminit Hippocrates *Aphor.* 13. *lib.* 2. non ex parte coctionis, quæ iam ex maiori parte perfecta est, vt diximus; sed expulsionis: quâ peractâ perfectè vel imperfectè succedit declinatio cum naturæ triumpho, & certis proximæ salutis indiciis. Aliquando etiam Galenus tempora ista morborum distinguit, in morbis ex fluxione concitatis, ratione illius primum fientis, deinde implentis partem, donec ad summam distentionem peruenerit, cuius vacuatio etiam sensilis vel resolutio facit declinationem.

Penes verò essentiam & propriam morborum naturam distinguuntur tempora morborum, quando videlicet illa essentia, vt calor in febre, magnitudo & similia in morbis organicis aut communibus intenditur aut remittitur: vnde penes essentiã dicitur principium morbi, quãdiu propinquissimus generationi suæ parum adhuc promouit naturæ suæ propagationem. Contrà augmentum, vbi sensibiliter accrescit penes essentiam; status, vbi summum suæ perfectionis, quantum coniicere licet, acquisiuit: in quâ cum non possit diu durare ægro superstite, ideo vel eum perimit, vel minuitur & descrescit: cuius rei exemplum in qualitatibus alicui subiecto impressis est manifestum.

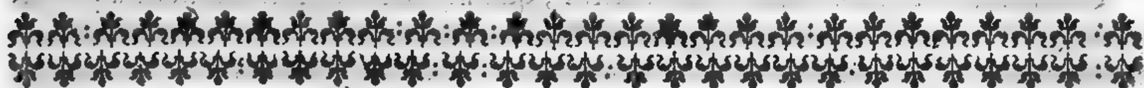
Quemadmodum igitur causæ morbificæ & morbi ipsi varias mutationes subeunt, sic etiam effectus qui ab illis proficiscuntur, siue symptomata variè mutari per morbi tempus oportet. Ac proinde cum ex symptomatis maximè sensibiles notæ constitutionum morbosarum desumantur, ideo apud Galenum sæpe illa ex symptomatũ paruitate vel vehementiâ distinguuntur. In principio enim morbi cum nondum sit factus magnus recessus à naturali statu penes essentiam morbi, neque adhuc multum agitata sit causa morbifica, tunc parua etiam oportet esse symptomata, vt contrà in augmento & statu, quando intenditur naturæ & morbi certamen, quo pacto necesse est etiam symptomata succedente declinatione remitti. Non tamen idcirco existimandum est diuersa esse statuenda tempora, vt quidam faciũt, in vno eodemque morbo, alia scilicet quę sequãtur essentiam morbi, alia causarum mutationes, alia vero effectuum siue symptomatum: cum enim hæc se mutuò cõsequantur, & vnum ab altero pẽdeat, non possunt distincta facere tempora & diuersa: sed intensissima esse symptomata in statu cum concoctione & mitificatione humoris morbifici, fit ratione secretionis & expulsionis, in quâ maior est naturæ perturbatio, & materiæ resistentia; quam in ipsâ coctione, vt iam dicebamus. Præterea cuiusuis morbi tempora non possunt secundum ista tria distingui. Quomodo enim febris hectica, aut ephemera & aliæ immateriales qualitates, vel etiam calculi, vulnera & similes concoctione distinguantur? Aut quomodo febris verbi gratia pestilens per symptomata, quæ sæpius homines è medio tollit, nullis grauioribus symptomatis apparentibus? Sunt igitur ista tria ita inter se componenda, vt aliquando ex omnibus simul, aliquando ex vno aut duobus eorum magis notis & apparentibus tempora morborum distinguamus.

Verùm quæri hic solet, vtrum omnes morbi quatuor ista tempora vniuersalia percurrant? Ad quod respondendum est, adhibitâ distinctione morborum salutarium & eorum qui mortem inferunt. Quod ad salutares, credibile est eos quatuor illa tempora percurrere; cum enim incipiant, non possunt perdurare, & ad salubrem statum desinere, quin augeantur & persistant aliquantisper in suo statu. Hic enim est ordo earum rerum quæ oriuntur, vt consuetas suas ætates percurrant. Quia tamen inter ista tempora apparet aliquando summa inæqualitas durationis, hinc fit vt illa quæ principium vel augmentum, statum, aut declinationem habent breuissima, existimentur aliquando illis carere: Vnde Galenus *lib. de optima secta*, scripsit nonnullos morbos acutos, vt apoplexiã, simul atque inuadunt vigorẽ assumere: & 9. *meth.* gloriatur se multas febres sanguinis missione iugulasse: quasi dicat tã subito curasse, vt statim in declinationem, aut perfectã sanitatẽ peruenerint. Quod eadẽ ratione intelligẽdum est de febribus illis, quas vocat, epacmasticas, paracmasticas, & homotonas: tã breuia scilicet habere &

inæqualia

inæqualia quædam tempora, vt ex alterius longiore duratione nomen & appellationem desumpserint. Ista autem temporum inæqualitas in morbis, eorumque breuitas & diuturnitas pendet à varietate efficientium causarum, naturæ diuersâ constitutione, & partium ac meatuum corporis nostri laxitate, densitate, & aliis conditionibus.

Lethales autem morbi non percurrunt quatuor ista tempora, quoniam in principio ipso saltem sensibili, vt patet de venenatis & pestilentibus morbis, qui aliquando intra paucas horas interficiunt, mors accidere potest: sæpius in augmento, vel statu vigente pugnâ morbi & naturæ. In declinatione enim vniuersali verâ nemo moritur: nam fieri posse non videtur, vt tunc succumbat natura, quando hostem deuicit. Quod si aliquis moriatur aliquando, postquam morbus videbatur factus leuior, existimandum est falsam fuisse declinationem, aut quia virtus imbecilla non contendebat amplius cum causâ morbificâ: aut illa quiescebat ad tempus, mox ferocius naturam inuasura; vnde frequentes recidiuæ: tum etiam ex inordinato ægri victu & intempestiuo remediorum vsu, quibus ægri de nouo in periculum præcipitantur. Atque hæc de temporibus morborum sufficiant. Nunc ad tertiam Pathologiæ partem accedamus, quæ est de causis morborum.

PATHOLOGIÆ VNIVERSALIS PARS TERTIA DE CAVSIS MORBORVM.

CAPVT PRIMVM.

Quid causa morbi, & quotuplex.

XPLICATA morbi naturâ, definitione, generibus, differentiis & partibus, iam superesse videtur, vt de morborum causis & effectibus disseramus. Cum enim nihil sine causâ fieri certissimum sit, & causæ cognitio ad rei cuiusque naturam clarius intelligendam faciat, ideo ex Galeni sententiâ maximè laborare debet Medicus in causarum morbificarum διαγνώσει, si quidem therapeiam rectè & methodicè velit instituere.

Genus autem omne causæ, cum sit apud Philosophum vel in rei formâ, vel in materiâ, aut in fine, vel sit efficiens: causa verò formalis sit propria cuiusuis rei essentia: non est quod de causâ formali morborum rursum agamus, quandoquidem de singulorum naturâ & differentiis iam prius disputauerimus: neque etiam de materiali: cum enim morbus sit accidens, non habet materiam ex quâ fiat, sed tantùm in quâ existat velut δεκτικὸν πρῶτον, partes scilicet corporis viuẽtis, tam similares quam dissimilares, vt prius ostendimus. Quod ad causam verò finalem spectat, vel eâ caret morbus, vt cætera quæ in imperfectione posita sunt: vel certè per accidens tantum habet, quatenus ad eius generationem sequitur functionum læsio, quæ est præcipuus morbi effectus, vt postea in tractatu symptomatum videbimus.

Superest igitur efficiens morborum causa, ad quam referantur tractatus omnes, qui apud Galenum & alios Medicinæ authores habentur, de morborum causis, & cuius causâ explicationem istam suscepimus.

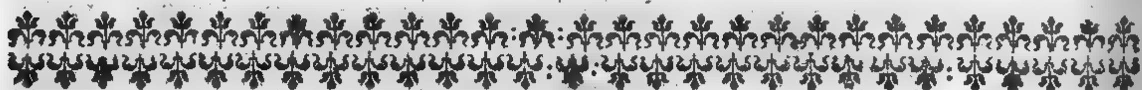
Causa igitur ista efficiens morbifica cum dicatur ratione effectus quem præstat, vel præstare potest, est quædam relatio καὶ ἐν τῷ πρός τι; quia semper habet respectum ad eam dispositionem, quam in corporibus nostris inducere potest: quumque sit accidentarij effectus causa, illius etiam actio pendet præcipuè ab aliquo accidente, cuius vitalis effectus producitur, nempe qualitate. Neque enim humor verbi gratia febrem facit, quatenus est quædam substantia; sed accedente qualitate, vt putredine, vstione, & similibus: Neque etiam quantitas, situs aut similia immediatè morbum parere possunt, sed concomitanter, vt aiunt, & propter connatam illis aliquam qualitatem, vt pressionem, distentionem, obstructionem & similia: ad quam omnes morbificæ causæ saltem coniunctæ & proximæ reduci debent.

Dicamus igitur morborum efficientem hanc causam non solum esse à quâ fit morbus, vel à quâ primò fit motus, vt est apud Philosophum; sed latiori significato, quæ quocunque modo aliquid ad generationem morbi confert: siue suapte naturâ primò, principaliter, & per se; siue per accidens, secundariò, mediatè & coadiuuando illud tantum præstet. Quærit enim Medicus efficientes omnis generis, quid morbum gignat, augeat, & foueat: quid iam faciat vel facere possit: quid vt communis causa, quid vt particularis & propria: quid remotè, quid propinquè: denique quid vnumquodque tam rerum naturalium, vt disponentium; quam non naturalium & præter naturam in morbis præstare valeat, expendimus: quemadmodum causas cum quibus & sine quibus, aliosque causarum modos.

Causam enim morbificam per se agere & ex suâ naturâ dicimus, cum propriâ & iustâ vi, nullius alterius interuentu id præstat: per accidens verò, quando aliquid aliud excitat, cuius interuentu, quamuis ad hoc non videbatur apta, fit dispositio quædam morbosa. Sic aqua frigida vel nix corpori nostro affusa refrigerat; per accidens verò calfacit, densatâ cute & coërcito intus calore natiuo: Similiter scammonium per se corpus calfacit, acre scilicet & exurens medicamentum; sed quia bilem calidosque humores potenter expurgat, κατὰ συμβεβηκὸς refrigerat.

Causa autem ea morbi iam agere dicitur, quæ accedente patientis debitâ præparatione, illius robore, vtriusque applicatione, & temporis morâ conueniente mutationem aliquam in corpus nostrum inducit. Ea verò agere potest, vt dicebamus, quæ ex suâ naturâ, si supradicta omnia conueniant, illud efficere solet: ita vt dicatur principalis siue gignens, quæ vel primum dedit effectui motum, vel sola illum concitare valet. Causa verò adiutrix, quæ alio nomine concausa & συναίτιον ab Hippocrate appellatur, à recentioribus causa sine quâ non: quia vel id non efficit sola, sed præcipuæ auxiliatur causæ, vel quod adiumentum tantum & quasi præparationem adfert, vt causa principalis agat: ita vt sine eâ actura non fuisset, aut certè cum eâ commodius vel vehementius agat. Causa etiam morbi quædam communis dicitur, quæ in pluribus plures eiusdem rationis vel diuersæ excitat morbos: Peculiaris verò ea, quæ vnius certi morbi, vel huius, vel illius in hoc indiuiduo existit. Sic remota ea est, inter quam & morbum aliæ plures intercedunt: propinqua verò siue coniuncta, quæ immediatè & proximè morbum ipsum parit.

Cæterum cum omnes causæ, quæ corpora nostra afficiunt & immutant, vel intra nostrum corpus sint positæ, & eius quasi partes existant, vel forinsecus aduenjant, aut certè corporis ipsius naturam non sequantur: ideo factum est vt communis & magis vsitata causarum istarum morbificarum diuisio apud Medicos habeatur, in externas scilicet, & internas, de quibus etiam operæ pretium est vt paucis agamus.

CAPVT II.

De externis morborum causis.

TA voluit vsus, cuius magna est in assignandis rerum appellationibus potentia, vt causæ morborum euidentes, omnibus manifestæ & cognitæ, Græcis προκαταρκτικαὶ, πρόδηλοι & προφάσεις dictæ: Barbaris verò significanti vocabulo primitiuæ vel præincipientes, externarum nomine contineantur: siue quod ab exterioribus rebus proueniant, vt aëre, cibo, potu, agitationibus variis, vulnerantibus & similibus, quæ effectiuè potius quam materialiter concurrunt ad morborum generationem saltem immediatè, quia cibus & potus prius in humores conuertantur oportet: siue quod ab animâ, quæ diuersa est à substantiâ corporis, proueniant, vt irâ, mœrore, reliquisque animi pathematis: siue quod ita sunt perspicuæ & euidentes, verbi gratia somnus, vigilia, excreta, & retenta, vt quasi exterius positæ ab omnibus sine vllo vlteriori ratiocinio percipiantur, cum interiores abditæ sint magis & obscuræ. Præterea inter causas istas extrinsecas & euidentes videtur Galenus *lib. de morborum causis*, discrimen aliquod constituere, ita vt procatarcticas seu præincipientes causas eas tantum appellet, quæ vehementer corpus alterant, & immutant: ita vt ex propriâ vi & actionis potentiâ morbum producere valeant: alias verò quæ suapte naturâ morbum inferre nequeunt, sed saltem disponunt, vel tantum obscuram corporis

corporis ad morbum aliquem suscipiendum, præparationem, ad id impellunt προφάσεις, quasi dicas occasiones, vocauit.

Ex quibus Galeni verbis orta est illorum dubitatio, qui existimant externas istas res, aut omnino non esse causas morborum: aut si quodammodo causæ sint censendæ eorum, id esse tantum ex accidenti, & velut occasione. Nam si v. g. exercitatio, vinum aut balneum causæ febrium essent per se, in quemcunque hominem inciderent, febrem generarent: non enim potest separari effectus à re cui inest per se: sed sint bis mille homines in theatro confertissimi sub sole meridiano, vel plures in conuiuio lautiori, duos fortasse vel tres continget febricitare ab illo æstu aut abundantiore potu: ac proinde oportet febricitandi causam non in illis externis, sed in istis qui febricitarunt, fuisse. Ad illud respondet Galenus *lib. 1. de different. febrium cap. 4.* Oportet, inquit, memoriâ repetere, quod nulla causarum sine patientis aptitudine agere potest, alioquin omnes qui sub æstiuo sole commorarentur, febricitarent: possunt enim externa ista febrem ex naturâ suâ modo validius, modo infirmiùs excitare, dummodo adsit in his qui illas patiuntur, quædam præparatio: vnde pro illarum causarum potentiâ vel impotentiâ, subiecti maiore vel minore dispositione, aliorúmque externorum consensu vel dissensu tot effectuum varietates subsequuntur.

Verùm dicent illi, quamuis hoc admittamus, nulla tamen harum causarum febrem aut alium morbum poterit efficere, quin promoueat & quasi excitet internarum aliquam: ita vt proprium sit externis causis per motionem antecedentium internarum morbos generare. Sed nos istorum opinionem infinitis propè exemplis conuincere possumus. Nam quod ad causas violentas externas, vt vulnerantia, certum est dispositiones, quæ ab illis inducuntur, non agnoscere internarum concursum: quando enim gladio præsciditur manus vel alia pars: quando casu frangitur os auris, & similia, nulla est hic motio causarum internarum, quod ad morbi generationem spectet, nisi fortassis postea ob vim doloris fluxiones concitentur: Sic qui ex itinere semianimes præ frigore in hospitium deferuntur, illi refrigerationem patiuntur nudam ex solo occursu aëris aquilonij aut aquæ gelidæ, si in illam præcipitati fuerint. Imo etiam multæ sunt febres, quæ generationis suæ causas omnino externis rebus acceptas referunt, vt patet de hecticis primariis, de diariis ab irâ aut motu concitatis, quæ paucarum horarum spatio euanescunt. Ac proinde certum est externas istas causas per se morbos efficere posse, & sæpissimè absque vllius internæ concursu.

Porro Galenus omnem causarum istarum externarum materiam *lib. de sanit. tuend.* in quatuor distinxit genera, *assumendorum, faciendorum, educendorum & admouendorum*: his enim causarum generibus non modo custodia sanitatis perficitur, verum morbi etiam omnes generationem suam curationémque acceptam referunt: *Sumendorum* enim nomine cibus, potus, & si quid medicamentorum intrò sumitur, atque etiam ipse aër qui perpetuò inspiratur, intelligitur: *Faciendorum* nomine frictiones, ambulationes, equitationes, vectiones, denique motus omnis & exercitatio, necnon somnus, vigilia, ac Veneris vsus: *Educendorum* autem, ea omnia, quæ in corpore continentur, quacunque parte ferantur, aut educi debeant, sub quibus omne vacuationum genus continetur: *Admouendorum & foris incidentium*, primus est aër nos ambiens, balnea, & reliqua omnia, quæ vnctionis, emplastri, cataplasmatis, aut alterius rei formâ cuti applicantur.

Alij malunt omnes istas causas externas diuidere in eas quæ dicuntur necessariæ, & in non necessarias. Necessariæ enim sunt sex illæ res non naturales vulgo Medicorum dictæ, quoniam non possumus illis carere, nec in totum eas fugere aut declinare, quamdiu vitâ fruimur: sed quoties illis bene vtimur, sanitatis nostræ & correctionis morborum præcipua sunt fundamenta, vt contra aduersam sanitatem inferunt, quoties illis male vtimur, siue coacti, seu imprudenter & casu quodam: Tales sunt aër, cibus & potus, motus & quies, somnus & vigilia, excreta, retenta, & animi pathemata. Non necessariæ vero illæ sunt, quas in vniuersum vitare possumus, aut sine quibus vita seruari potest, vt hic aër, hic cibus, balneum & similia: omniáque fortuita, vt gladiorum ictus, ruentis lapidis aut bestiarum occursus & alia. Hæc igitur omnia morborum causæ externæ esse possunt, quarum explicatio particularis in tractatu sanitatis tuendæ proponi solet. Nobis itaque illas nunc enumerasse sufficiat, vt ad internas morborum causas veniamus.

CAPVT III.

De internis morborum causis.

NTERNAM morborum causam ideo appellatam esse dicebamus, tum quod interius abdita sit, & vulgarem hominum notitiam lateat: tum quod sit corporis veluti pars aut saltem contentum, quod præter naturam affectum sanitatis symmetriam dissoluit, totique corpori vel alicui parti dispositionem morbificam infert: spiritus enim, flatus, vapores, humores, excrementa tam naturalia, quam præter naturam, imo etiam ipsæ partium particulæ, & quidquid in illis continetur aut adnascitur, causæ istius interioris morbificæ naturam subire potest. Ac proinde cum causæ istæ interiores morbificæ; aliæ affectus præter naturam proximè & immediatè excitent; aliæ verò interueniente motu, & multis intermediis aliquando alterationibus, ideo etiam internæ istæ causæ in antecedentes, medias, proximas, coniunctas, & continentes diuiduntur. Antecedens enim causa nondum est, sed erit causa morbi, maximéque ab illo distat: coniuncta vero seu continens ea est quæ actu parit morbum, illíque est propinquissima, vt portio biliosi succi, quæ iam paroxysmum febris tertianæ mouit: reliquæ omnes intermediæ existunt, donec ab antecedente ad coniunctam peruentum sit. Inter coniunctam autem & continentem quidam hanc esse volunt differentiam, vt coniuncta sit tantum morbo proxima, continens verò non solum proxima, sed quasi de essentiâ morbi, ita vt sine eo subsistere nequeat. Vnde multi recentiorum, quamuis antecedentem causam & coniunctam siue proximam in morbis admittant, continentem tamen omnino reiiciunt, & nullo modo apud Galenum inueniri contendunt.

Nos itaque de continente causa sequenti capite paucis disputabimus, nunc verò controuersiam quamdam apud Hippocratem de internis hisce morborum causis non prorsus ab instituto nostro alienam conciliabimus: Ille enim *lib. de naturâ humanâ*, omnem morbi causam ad quatuor humores in nobis contentos referre videtur, dum ait: *Corpus autem hominis continet in se sanguinem, pituitam, & bilem vtramque: propter ista ægrotat & sanum est: ægrotat quidem cum horum aliquid minus aut amplius euaserit: aut separatum in corpore fuerit, nec omnino contemperatum. Lib.* verò *de affectionibus & lib.* 1. *de morbis* duos tantum humores morborum causas constituit, bilem scilicet & pituitam, his verbis: *Morbi omnes hominibus à bile ac pituitâ fiunt: bilis autem & pituita morbos exhibent, quum in corpore nimium aut resiccantur aut humectantur, aut incalescunt, aut frigesiunt.* Longè verò ab his diuersa est sententia *lib. de flatibus*: Vbi etiam cum demonstratione conficere nititur flatum omnium morborum authorem esse, dum ait: *Flatus ipsi omnium morborum omnimodæ existunt causæ: cætera verò quæ causæ videri possunt, vel hos adiuuant, vel consequenter post hos in corporibus morbos generant.* Ita varius est & dubius in assignandis morborum causis Hippocrates, vt liceat alicui res minus accuratè examinanti, illud in Hippocratem retorquere, quod ipse Æsculapio tribuit *epistolâ ad Democritum, ipsum nempe Medicinæ inuentorem à seipso in multis dissentire*: Sed nos interpretatione laudabili, & mentem authoris obseruando pugnantiam istam tollere conabimur.

Totius enim libri illius περὶ φύσιος scopus est, vt probet quatuor esse elementa quibus corpus nostrum constituitur, aduersus Democritum & alios sui temporis Philosophos, quod præstat argumentis tum à generali rerum notitiâ petitis, tum particulari corporis constitutione: vt quando ex quatuor humoribus diuersis quibus abundamus, totidem esse elementa, quibus remotè corpus constituitur, asserit: & ab eisdem diuersos fieri morbos, velut effectricibus morborum causis, sub quibus ea omnia complectitur, quæ alibi contentorum nomine significauit. At *lib.* περὶ παθῶν, vbi duos tantum humores, eósque nominibus bilis & phlegmatis designatos: existimamus eum præcipuos tantum recensuisse humores, à quibus vt plurimùm & frequentissimè morbi gignuntur, quíque reliquos vi ac potestate quodammodo continent: per bilem enim χολὴν δίτλην ξανθὴν καὶ μέλαιναν, vt est plerumque alibi, flauam & nigram intellexit: sub phlegmate, omnes pituitæ & serositatum

tum species. Quia verò sanguis, aut numquam præter naturam est, aut si fit, iam formam suam amittit, & in alios humores degenerat, ideo illum omisisse credibile est. *In lib.* vero *de flatibus* generalem tantum causam, & quasi primariam inquirit, quæ reliquis omnibus particularibus motum præstet: vnde meminit συναιτίαν καὶ μεταιτίαν. Nam sicuti naturalis spiritus, quem ille sub flatus nomine complexus est, ad animantis naturam efformandam, conseruandámque præcipuam vim obtinet: ita è contrario præter naturam affectus maximam vim ad illam destruendam obtinebit. Atque hæc de propositâ controuersiâ.

CAPVT IV.

De morbi causa continente.

CELEBRIS est magis quam vtilis ista de morbi causâ continente apud Neotericos disputatio, quam paucis absoluere propositum est. Συνεκτικὸν igitur αἴτιον, continens causa, nomen fuit tum Philosophis, tum Medicis antiquioribus incognitum, & à Stoicis primò inuentum, vt testantur Galenus *lib. de plenitud.* & Alexander Aphrodisæus *lib. de mixtione*; existimantibus tenuem esse spiritum toti mundo & eius partibus infusum, quo res omnes continebantur, & in sua quasi naturâ conseruabantur. Attamen Galenus hoc nomen sæpius vsurpauit, vt *lib. 1. de pulsuum causis cap. 1.* triplex esse ait causarum genus, non in pulsibus modo, sed & in aliis cunctis rebus: Vnum, quod primum & præcipuum est, continens appellant, cuius inde appellatio deducta est, quod illorum essentiam contineat. Idque repetitur *lib. de hist. philosoph. Comment.* autem *1. in lib. de natur. humanâ*, continentem causam admittit in illo tantum rerum genere, quæ non sunt, nisi quamdiu fiunt: in rebus autem factis reiicit: Non enim in illis, inquit, effectrix causa essentiam rerum continet, sed forma potius in certâ materiâ existens, vnde forma, non efficiens in istis causa continens esset dicenda: Ac Iulianum illum accusat, qui in omnibus causæ continentis nomen male vsurpabat.

In hoc igitur nos primum cum Galeno consentimus, quod cum de continente morborum causâ agimus, non formas eorum inquirimus, sed effectricem causam, eámque corporatam, vt vocant, internam ac materialem: quam Philosophus ὁμόγονον appellare videtur: quámque nos more medico, id est ad sensum ista expendentes, definimus, *causam quæ præsens morbum efficit, & quâ abeunte morbi ab eâ excitati cessant.* Quamuis enim morbus non sit de successiuorum genere, eorum scilicet quæ continuâ egent causæ actione, quia essentiam non simul obtinent, vt motus, locutio, saltatio, & similia; sed eatenus sibi per partes succedunt, quatenus actio causæ perdurat. Attamen morbi quidam ita exilem habent essentiam, & à causâ dependentem, vt ferè omnino sint in fieri, si conseruationem eorum & durationem spectes in subiecto, quæ non potest esse diuturna & sensibilis sine causæ istius præsentiâ, quam continẽtem vocamus, eóque nomine à coniunctâ & proximâ distinguebamus, quod omnis quidem continens est proxima, sed non contra in illis morbis, qui iam sunt facti, & διαμονὴν habere possunt sublatis omnibus causis effectricibus & corporeis, à quibus primum fuerunt excitati. Non enim hîc intelligimus cum Argenterio, qui in Iuliani errorem ferè recidit, immoderantias, inæqualitates, intemperies aut excessus esse causas istas continentes morborum: sic enim omnis morbus eâ esset præditus, quia ista immoderantia, excessus, & similia sunt potius formalis ratio, quam effectrix causa ipsius constituionis præter naturam.

Nos igitur relictis Logicorum istorum argutiolis ostendamus, in quouis morborum genere, quamuis non in omni morbo, dari aliquando causam continentem effectricem & corpoream, cuius ideo essentiam & naturam in quibusdam morbis coactus est complecti Galenus, potissimum organicis. In intemperie primùm cum certum sit qualitates illas actiuas à quibus producitur aliquando, leuiter tantum esse impressas toti corpori vel partibus, vt remotâ non dicam causâ internâ, sed etiam externâ facilè euanescant, vt patet de dolore capitis ab insolatu & similibus: quis dubitauerit in illis intemperiebus fientibus causam continentem agnoscere, à

quâ

quâ generantur & conseruantur, cum eâ sublatâ protinus, aut saltem ad sensum, quod Medico sufficit, euanescant? Et Galenus 8. *meth.* febrium intermittentium exemplo confirmat, quarum paroxysmus statim desinit, vbi primùm humor vel vapor à quo fouebatur, per insensilem transpirationem, sudorem, vrinas, vomitum, aut alui fluxum fuerit exclusus: quod in maiorum etiam morborum crisibus, & subitis curationibus apparet. In instrumentariis verò morbis dari istam causam continentem, multò adhuc apertius est. Cum enim causæ morborum istorum, corporis nostri constitutionem immutent talibus accidentibus seu qualitatibus, quas nec deserere, nec aliis corporibus communicare possunt: quis non videt tales causas suo discessu statim affectum præter naturam tollere, quemadmodum suo accessu pepererant, quod est causam continentem esse? Figura, magnitudo, numerus & situs non ita se multiplicant, aut propagare possunt in vicinum corpus, quemadmodum calor & frigus. Quidquid igitur præstabunt in nobis, in totum auferent secum, quando à corpore tollentur. V. g. sublatâ materiâ, aut calculo obstruente, statim tollitur obstructio: sublato sexto digito, aut aliâ parte superfluâ, statim restituitur debitus partium numerus, & vitium quod ex illo pendebat aufertur, ac proinde causa fuit illius continens. Nisi velis in Fuchsij absurditates incidere, qui morbum esse substantiam contendebat.

Quod ad solutam vnitatem spectat, quæ vel perfecta est vel imperfecta: quamuis in illâ quæ perfecta dicitur & manifesta, non videatur dari causa continens, non enim sublato telo, aut humore erodente statim tollitur vulnus aut vlcus: attamen in occultâ seu imperfectâ, quæ diuulsione, distentione, aut pressione perficitur, manifestissimum est adesse causam continentem. Quoties enim colon intestinum, verbi gratia flatu distentum dolet, toties & tam subitò curatur, quam flatus ille fuerit extrusus aut dissipatus: quemadmodum in omni tumore præter naturam, sublatâ materiâ aufertur tum magnitudo præter naturam, tum diuulsio illa & compressio partium. Ac proinde patet in omni genere morborum dari aliquando istam causam continentem.

Nam quod obiiciunt aduersarij, morbos esse de genere permanentium & rerum factarum, quæ habent partes suas & essentiam simul in subiecto, ac proinde remotis causis permanere posse, facilè ex supradictis soluitur. Si enim illæ partes & illa essentia sint leuiter introductæ in partes corporis nostri, vix possunt subsistere absque causæ suæ præsentiâ, aut certè tam exiguo temporis momento tolluntur, vt sub Medici considerationem non veniat, quemadmodum superioribus exemplis probatum fuit. Adde quod, vt dicebamus, in morbis organicis totus ille effectus pendet perpetuò à præsentiâ causæ. Vt enim similaris dispositio κατὰ δύναμιν: sic instrumentalis καθ' εἶδος potius aut κατὰ τόπον corpori præter naturam inhæret. Atque hæc de proposita quæstione.

CAPVT V.

De vniuscuiusque morbi causa.

NIVSCVIVSQVE morbi causas tenere secundum genera & species vtilissimum: quia in perquirendis particularium affectuum propriis & indiuiduis causis, oportet fontes istorum à primis & generalibus repetere. Vt igitur intemperies primum locum inter morbos obtinere videtur: sic etiam ab illius causis est auspicandum. Ea autem cum sit calida, frigida, humida, vel sicca: simplex aut composita: exordiendum ab intemperie calidâ, cuius causas recenset Galenus *libro huic rei dicato*, motum, putredinem, viciniam cuiuscunque rei calidæ, constrictionem, & cibum potumve calidiorem: ad has enim quinque omnes ab aliis authoribus recensitæ referri posse videntur. Qui febricitat ab exercitatione violentâ, irâ, metu, aut alio quocunque animi affectu, is ex motu febrem contraxit, quia agitati in nobis spiritus, & humores, dum attenuantur, maius spatium continent, incendij vim concipiunt & plures partes attingunt. In eis verò quæ putredinem concipiunt, non est mirum calorem augeri, eúmque proprij generis, nempe

nempe putredinosum, quandoquidem in omni putredine saltem fiente augetur extranea caliditas, & humor copiosus resoluitur, qui vapores plurimos in cor & vicinas partes diffundit. At præter putridæ rei vim, omnis vicinia & propinquitas rei calidioris intendere potest intemperiem istam calidam, vt solares radij, hypocausti feruentioris æstus, balneum, admota medicamenta, vt dropaces, sinapismi & similia: quemadmodum assumpta quæ ad cibum & potum referuntur, ebrietas, satietas nimia, esus alliorum, ceparum, piperis, aut vrentium medicamentorum, & similia, quæ per se caliditatem inducere valent. Quæ verò constrictione corporis & pororum id præstant per accidens, vt natatio in aquis aluminosis vel gypseis, medicamenta emplastica, & obturantia admota, nix ipsa aut glacies, quæ per antiperistasin coadunare & quasi cogere possunt dissipabilem caloris nostri substantiam: vnde Hippocrati aquæ frigidæ affusio tetanum aliquando curare potest.

Verum dicet aliquis, calidæ siccæque naturæ *octauo method.* ex fame in febrem facile incidunt, & picrocholi apud Hippocratem ex vigiliis, quæ sub nullo dictarum causarum genere contineri possunt. Respondemus, famem excitare febrim in biliosis, vel ex viciniâ rei calidæ, quia incandescunt viscera illorum debito alimento priuata, vel ex motu excrementorum acrium & spirituum, quæ tunc violenter agitantur in naturæ subsidium. Vigiliæ etiam ad motum referri possunt, cum sint potentiæ animalis labor & agitatio, quemadmodum somnus quies, & qui diutius vigilant, acriores succos & excrementorum copiam colligunt. Ac proinde ad supradicta fames & vigilia commodè reducuntur.

Frigiditatis autem in nobis excitandæ causas assignauit Galenus frigidorum viciniam: assumptorum qualitatem & quantitatem, siue secundum excessum siue defectum: constipationem, raritatem, immodicum otium, & motum immoderatum. Hæc enim sex calorem nostrum extinguere possunt: vel alterando, vt cum actione & contactu frigidorum sumptorum vel admotorum expugnatur: opij vel mandragoræ vis ea est, vt per νάρκωσιν calorem nostrum natiuum opprimant: ex nimium & frigoris vehementia multis pedes manúsque quasi congelata & exanimata conciderunt: vel suffocando, vnde nimia ciborum copia, constipatione ingenti, otio superfluo collectis copiosioribus excrementis, metu aut mœstitiâ coaceruatis intus, & quasi conculcatis humoribus, calor noster natiuus, vt ignis lignorum multitudine obruitur. Vel dissipando, quâ ratione vigilia immoderata, exercitationes violentæ, effusum gaudium id præstare possunt. Aut denique tabefaciendo, quando subiectum illud proprium caloris nostri natiui, nempe humidum primigenium absumitur, & marcescit per ieiunia, vacuationes sanguinis, aut cuiusuis succi laudabilis. Qui quatuor modi extinctionis caloris nostri ad duos reuocari etiam possunt ab Aristotele propositos, σβέσιν scilicet & μάρανσιν: & ex prædictis intelligi potest, eandem sæpius esse posse causam refrigerantem & calfacientem, quorum vnum illi conueniat per se, alterum ex accidenti: siue hoc fiat propter diuersum causæ vsum, siue dispositionem patientis, vt infusio aquæ frigidæ in iuuene carnoso, & boni habitus sanat conuulsionem, non in alio.

Siccitas autem duplici fit ratione in nobis, alteratione scilicet, aut resolutione. Alterando enim alimenta, medicamenta, & quæcumque assumpta vel admota siccandi potentiam obtinent, eandem intemperiem inducunt. Resolutione verò desiccant, quæcumque faciunt corpus aut partes plus resolui quam nutriantur siue reficiantur: quod nonnulla præstant vehementer augentia istam διαφόρησιν, etsi nutritionem non impediunt, vt exercitatio violenta, nimia in sole mora, diuturnæ vigiliæ: nonnulla verò impediendo nutritionem, quamuis nihil aut parum resoluant, vt curæ, mœstitia, inedia, vsus alimentorum parum nutrientium, qualia sunt valde excrementosa, & ea quæ adstringunt, quia impediunt humoris alibilis per membra distributionem: eóque nomine interdicuntur macilentis à Galeno 8. *meth. cap.* 7. & eis qui partem aliquam habent consumptam.

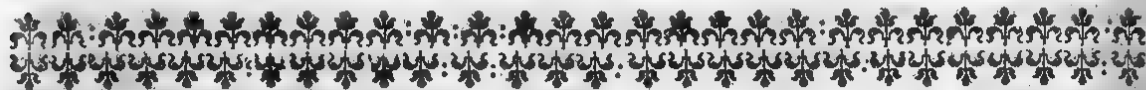
Humiditas denique contingit alteratione, & retentione eorum quæ expirare & dissolui in nobis possunt. Alterant igitur humectando largior potus, copia alimentorum humidiorum & euchymωn, vicinia corporis humidi, vt aëris palustris, flatus austrini, balnei aquæ dulcis & tepentis. Quæ verò prohibent dissolutionem, illa humectant, quia humorum copiam augent in nobis, vt obstructio pororum cutis, suppressio vacuationis alicuius consuetæ & similia. Per accidens verò humectant partes, quæcunque attrahendi humores in illas vim habent, vt exercitatio mediocris, balneum statim à cibo, dropaces & similia, quæ Galenus

impinguandis macilentis hominibus vsurpauit *libr. de sanitate tuenda & decimoquarto method. cap.* 17.

Tales igitur sunt causæ simplicium intemperierum. Compositæ verò ex causis istis concurrentibus fiunt, aliquando ab vnicâ, vt patet de calore, cuius vi dum resoluuntur corpora, etiam exsiccantur; & frigore, quod resolutionem impediendo, aut cruditates multiplicando, accersere sibi solet humiditatem comitem. Sic humiditas & siccitas calorem aliquando inducere possunt, vel refrigerationem pro naturâ causæ à quâ suscitantur: quod in singularibus affectibus fit magis manifestum.

Intemperies autem cum materiâ fiunt ab aliquo corporis nostri humore, vapore, aut flatu ab eis eleuato: redundantia enim sanguinis boni & laudabilis calfacit & humectat: pituitæ refrigerat & humectat: bilis calfacit & exsiccat: melancholiæ refrigerat & exsiccat: quia talibus sunt prædita qualitatibus. Vbi enim accidentia quædam in humores præter naturam inducuntur, vt putredo; tunc humores illi, vt pituita, quamuis frigidi, calfaciunt & quotidianam febrem pariunt: melancholia adusta cancrum, & vlcera depascentia inducit.

Porro humores isti redundant in partibus, vel per fluxionem, quando ab vnâ parte in aliam amandantur; vel congestionem, quando in ipso membro colliguntur. Congestio fit ex debilitate alteratricis, quæ particulare alimentum corrumpit; vel expultricis vitio, quæ excrementa ex nutritione suscitata non excludit. Fluxio autem fit ratione partium mittentium, excipientium, viarum & materiæ fluentis: quæ omnia, vt & causæ morborum organicorum, & solutionum continui satis accuratè à nobis explicabuntur tractatu de indicationibus curatiuis, quò auditorem beneuolum remittendum censuimus: vt tandem ad vltimam Pathologiæ vniuersalis partem aggrediamur, quæ est de symptomatis morborum.

PATHOLOGIÆ VNIVERSALIS

PARS QVARTA, ET VLTIMA DE MORBORVM EFFECTIBVS SEV SYMPTOMATIS.

Quid sit symptoma.

A Cavsis ad effectus morborum progrediendum est, vt vltimam operis nostri partem absoluamus. Effectus autem morborum symptomata vocant Medici. *Symptomatis* verò aliquando generalior, aliquando particularis est significatio: etenim ea voce Galenus *lib. 2. meth. cap.* 3. complectitur quidquid à naturali statu recedit, siue sit morbus, siue pathos, siue morbi causa, aut illius effectus, quia ista omnia corpori præter naturam accidunt: speciatim verò & propriè Medici symptoma vocant, quidquid præter morbum, pathema, aut causam morbificam corpori nostro aduenit, id est συμπίπτει: in quo significatu Galeno *libro de different. symptomat.* est διάθεσις seu affectus præter naturam, qui morbos velut vmbra corpus necessariò sequitur, illisque succedit: aliqui ἐπιγένημα appellant, quamuis hoc nomen non sit vsque adeo consuetum, vt illius dependentiam melius exprimant. Cornelius Celsus *libro secundo* symptoma vertit accessionem: alij casus satis appositè: alij verò accidentia, sed impropriè: est enim accidens Galeno τὸ συμβεβηκός, ita vt ægrorum sint symptomata, sanorum autem συμβεβηκότα. Quamuis enim Galenus *libro de optimâ sectâ*, scripserit quædam esse symptomata secundum naturam, vt color niger Indorum, Germanorum candor: quædam præter naturam, vt nares vi morbi factæ acutæ: & *secundo artis paruæ* velit symptomata quæ sanis accidunt, vt timorem, horrorem, ruborem secundum naturam esse: quæ verò ægris symptomata cum adiectione, νοσώδη morbosa dici debere. In illis tamen locis, aut ex

aliorum

aliorum loquutus eſt ſententiâ, aut generalem ſymptomatis ſignificationem reſpexit: nos autem de ſymptomate propriè dicto diſputamus.

Sit itaque ſymptoma affectus præter naturam, qui morbum velut effectricem cauſam ſequitur, & ab eo ſeparari nequit, hoc eſt ſine eo & ſeorſim ſubſiſtere nequit. Probauimus enim prius, omnia ſymptomata à morbo oriri mediatè vel immediatè. Symptoma illud præcipuum verbi gratia & morbo proximum, nempe actio læſa, aliud excitare poteſt in excretis aut retentis, vel in qualitate mutatâ. Et in hac definitione affectus paulò latiore ſignificatu dicitur, quam in morbi definitione: quandoquidem non omne ſymptoma diſpoſitio eſt, vel permanentiam habet; ſed præcipua poſitam habent ſuam eſſentiam in fieri: functiones enim ſiue integræ ſiue vitiatæ in ſolo motu conſiſtunt: excreta etiam & retenta tamdiu ſunt, quamdiu fiunt: Qualitates ſimplices ſeu patibiles aliquando fixæ ſunt & permanentes. Dicuntur etiam ſymptomata morbum ſequi, quia ab eo efficiuntur, vt effectus eſt poſterior ſuâ cauſâ; quod fit tripliciter. Vel enim ſimul cum morbo incidunt παθογνωμονικὰ dicta, à quibus certa & neceſſaria petuntur morbi ſigna: vel morbo iam progreſſo ſuperueniunt, ἐπιγινόμενα ſeu ἐπιφαινόμενα ideo appellata; alia inter hæc duo medij ſunt generis, συνεδρεύοντα vocata, quæ aliquando cum morbo ipſo inuadunt, aliquando iam facto morbo apparent, aliquando nullo modo accedunt, quia neque à morbo ἀχώριστα inſeparabilia ſunt, neque eius ſpeciem deſignant, ſed aliquando tempora oſtendunt, vel differentias aliquas conſtituunt.

Ex his ergo patet, ſymptoma à morbi cauſâ differre; vt enim huius eſt morbum præcedere, ſic illius ſequi: à paſſione ſiue pathemate, quod non omnis paſſio, verbi gratia ſenſuum alteratio, ſit præter naturam: ſymptoma autem ſit ſemper extra naturalis ſtatus limites: à morbo verò, quia eſt illius ſoboles & propago: impropriè enim morbos aliquando ſymptomata dici apparet. Verbi gratia febres quæ ſequuntur ad partium internarum inflammationes, & alios morbos conſequentes appellamus ſymptomaticos, non quod ſymptomatis propriè ſumpti nomen illis conueniat, aut illi ſub aliquâ ſymptomatis ſpecie contineri poſſint: ſed quia generalius ſymptoma appellamus quidquid præter naturam accidit, & ex morbo proficiſcitur. Vt enim ſymptoma ſymptomatis, ſic morbus interdum alterius morbi cauſa eſſe poteſt. At ſymptoma propriè ſumptum, neque morbus, neque morbi cauſa immediata eſſe poteſt, neque vſquam ſymptoma in morbum verti commutarive poteſt, vt doctè annotauit contra Auicennam Fernelius. *Capitis dolor,* inquit Auicennas, *ex ſtomachi vitio perdurans diutius, fit tandem ἰδιοπαθικός: ergo qui prius erat ſymptoma, morbus tandem factus eſt.* At fallitur, quia dolor ille ex ſympathiâ contractus, non degenerat in morbum, priſtinam ſymptomatis naturam commutando: ſed quia ex diutinâ vaporum & materiæ communicatione illa intemperies euadit tandem ἰδιοπαθική, & contrahitur in cerebro, ideo dicitur in morbum commutari, qui tantum erat paſſio, ſiue leuis affectus. Atque hæc de ſymptomatis naturâ.

Differentiæ symptomatvm. Diximus ſymptoma eſſe quidquid præter naturam in nobis reperitur excepto morbo & morbificâ cauſâ. Videndum igitur quot ſint prima ſymptomatum genera, vt ex eorum rurſum diuiſione ad infimas vſque ſpecies & differentias peruenire poſſimus, quod iubet analytica methodus. Eiuſmodi ergo affectus in nobis qui à morbo proficiſcuntur, conſiderari poſſunt, vel vt ſunt in motu quodam & dependentiâ à ſuis cauſis, vel vt habent quamdam διάθεσιν & permanentiam. Poſſunt etiam conſiderari, prout ſunt in continentibus ſiue partibus ſolidis, vel in contentis, humoribus ſcilicet, aut excrementis: vel denique in actionibus earum partium: & ſic à Galeno in tria genera fuerunt diſtincta, functionis ſcilicet læſæ, excretorum & retentorum, ac ſimplicium affectuum ſeu qualitatum, partibus ipſis inhærent. Quòd ſi alicubi in duo tantum membra diuidat, vt *libro primo method. capite octauo*, in actionem ſcilicet læſam & qualitatem mutatam, ibi tamen ſub qualitate mutatâ, aut ſub actionibus complectitur excretorum vitium, quod ſemper dependet ab aliquâ functione læſâ, aut qualitates corporis immutare ſolet. Nihil autem refert hoc vel illo modo diuidere, dummodo in rebus nihil ſit prætermiſſum.

Actio igitur læſa primum eſt ſymptomatum genus. Actiones autem omnes pro numero facultatum triplices ſunt, animales, vitales, & naturales. Animales rurſum

sum diuiduntur in sensificas, motrices, & principes. Sensificæ quinque sunt in vniuersum, visoria, gustatoria, auditoria, odoratoria & tactrix. Motrix actio, continens quidem instrumentum vnum habet, nempe musculum; modúmque motionis vnum per dilatationem & contractionem: ac propter diuersas partes in quibus exercetur, multiformis & varia apparet. Princeps functio apud Medicos in tres secatur potentias, imaginationem, ratiocinationem & memoriam. Actiones vitales sunt pulsus & respiratio. Naturales verò in singulis membris quatuor præcipuæ & quasi radicales, attractrix, retentrix, concoctrix, & expultrix, quarum beneficio perficitur nutritio, accretio: illísque subsunt alimenti distributio, secretio, vnio, assimilatio & dilatatio seu extensio membri ad accretionem. Tot igitur functionibus corporis nostri læsionum symptomata accidere possunt.

Porro actio læditur, quando vel non fit, vel male fit: & malè fit rursum dupliciter, quia diminutè, aut deprauatè exercetur. Est igitur actio læsa triplex apud Galenum, abolita, imminuta, & deprauata. Abolita ea dicitur, quæ vel nullo modo amplius fit, vel certè quantum sensus iudicare potest, periit, vt in apoplexia sensus & motus, in cæcitate visus, & sic de reliquis. Imminuta verò est actio debilis, quæ vix fit, longioréque indiget tempore vt perficiatur, aut etiam numquam perfectionem summam assequitur, vt patet in cruditate ventriculi, in eis qui surdastri dicuntur & similibus. Deprauatæ autem actionis nomen plura significare videtur apud Galenum: aliquando enim pro corruptâ sumit, quæ scilicet in alienam qualitatem transmutat sibi propositum obiectum, vt quando ventriculus in nidorosos succos aut bilem porraceam alimenta conuertit. Aliquando deprauatam actionem esse vult, quæ non percipit obiectum tale quale est, vt in maniâ, melancholiâ, & quando visioni res omnes flauæ aut rubræ apparent. Aliquando quæ non agit vt debet, vt in rigore, horrore, palpitatione, singultu, & similibus, quia videntur in eiusmodi affectibus perperam agitari partes; aut certè coguntur agitari violenter ab obiecto præter naturam, vt in dysenteriâ, vomitu, sternutatione & similibus. Ex quibus facile est coniicere, Galenum per actionem deprauatam omnia actionis læsæ vitia complecti præter abolitam & imminutam, vbicumque recedit à naturali statu, vel ratione proprij temperamenti immutati, aut alterius affectus membris impressi; vel ratione obiecti morbosi & irritantis facultatem præter naturam, vt superioribus exemplis patuit.

Excrementorum vitium secundum est symptomatum genus, sub quo etiam omnia excreta intelligimus, siue sint mera excrementa, siue succus laudabilis, seu partium ipsarum ramenta & similia. Quæ considerantur, vel vt excernuntur nimium, vel vt retinentur, quatenus videlicet sequuntur interiora vitia functionum læsarum, excretricis potissimum & retentricis. Peccant autem ista excrementa apud Galenum substantiâ, quantitate, qualitate, & excernendi modo. Quod secundum substantiam peccat, aliquando dicit esse toto genere præter naturam, ídque dupliciter: vel quia id quod excernitur est omnino à naturâ alienum, vt calculus, lumbrici, pus, & similia, quæ alienam formam & substantiam à corpore nostro susceperunt: vel quod ipsa illius rei excretio, est præter naturæ institutum, vt quando sanguinis, adipis, caruncularum aut ramentorum fit ex quauis parte eruptio, quæ cum sint naturæ amica, non debent ab eâ excerni naturaliter. Quantitate verò dicuntur peccare excreta, cum iusta in illis vacuationibus, quæ naturæ potissimum sunt consuetæ, mensura minime tenetur, sed vel abundantius iusto, vel parcius profluunt: vnde postea vires grauant, aut vasa & concauitates quibus continentur, præter naturam replent & distendunt. Qualitate autem excreta peccare dicuntur, quando ea quæ excernuntur, non retinent propria sibi & familiaria accidentia, sed habent qualitates, non solum primas, sed etiam secundas à naturalibus alienas, secundum colores, odores, sapores, & similia, vt quando sanguis niger & coagulatus, bilis æruginosa, pituita vitrea, & similia deiiciuntur. Quæ si non fiant solito tempore, aut loco, vel per partes non assuetas, tunc vitium est in ipso modo excretionis: quorum exempla in particularibus affectibus quotidie obseruare licet.

Superest vltimum genus symptomatum, quod in simplici affectu seu quali-

tatibus mutatis repoſuit Galenus. Sunt autem illæ qualitates ſecundæ à primis profectæ, quæ ideo temperamenti labem potiſſimum conſequuntur, ſuntque patibiles & ſenſibus noſtris perceptibiles. Sic viſilis qualitas, nempe color præter naturam in toto corpore, vt in ictericis: vel in parte aliquâ, vt in melaſmate aut alpho, & quauis vitiliginis ſpecie, ad viſum refertur. Ad odoratum putidæ quæuis exhalationes ex toto corpore, vt elephanticorum, aut lue venereâ affectorum eleuatæ; ex partibus, vt ore, naribus, alis, inguinibus, pudendis, & ſimilibus. Ad guſtum ſapores, vt linguæ amaror, ſaliuæ aciditas & ſimilia. Ad auditum, ſoni præter naturam, vt tinnitus in auribus, rugitus in ventre. Quamuis enim ea aliquando omittat Galenus, quia ad retentionem excrementorum ſiue flatuum ſpectare videntur; à quibus eiuſmodi ſtrepitus excitantur, eſſet tamen par ratio aliarum qualitatum patibilium, quæ ſæpius ab eiſdem retentis proficiſcuntur. Ea autem eſt differentia, quod iſtæ qualitates mutatæ debent iam eſſe in partibus corporis noſtri, & ibi affectum hunc præter naturam conſtituere: cum ſemper ſit neceſſe ad excretorum vacuationem vel retentionem illud ſequi. Ad tactum denique referuntur qualitates illæ de quibus iudicare ſolet, vt partium vel totius durities, mollicies, laxitas, denſitas, & ſic de reliquis. Supereſt vt quædam dubia aduerſus prædictam doctrinam adferri ſolita paucis diſſoluamus.

Diximus igitur tria eſſe ſymptomatum genera, actionem ſcilicet læſam, excrementum, & qualitatem mutatam: præterea actionem lædi tripliciter, aboleri nempe, minui aut deprauari. Verum iſta non ſatisfaciunt Argenterio, qui ita ſymptomata diuidit: Symptomata, inquit, vel ſunt actiones, vel opera. Actiones autem ſunt ablatæ, diminutæ, auctæ, deprauatæ, triſtes, aut voluptuoſæ. Opera autem ſunt in qualitatibus ſecundis, aut humoribus, aut excrementis. Actio autem aucta complectitur maiorem, vehementiorem, anticipantem, velociorem, crebriorem, longiorem, continuam & quæ confertim obitur. Triſtem verò actionem intelligit, in quâ dolor ſentitur, vel alia moleſtia, qualia ſunt triſtia inſomnia, & mœſtitiæ. Voluptuoſam autem præter naturam, in qua iucunditas ſentitur à cauſâ morboſâ, vt in pruritu, excrementorum deiectione, vbi adeſt vlcus, & ſimilibus. Præterea ſomnus & vigilia ſub Galeni diuiſione comprehendi non poſſunt: nam ſub quo erunt illa genere in tempore? quoniam ſcilicet primum ſenſus inſtrumentum plus temporis quam oportet, laborat vel ceſſat.

Ad noua igitur iſta placita, dicendum, non temerè euertendum eſſe veterum doctrinam, modo rebus ipſis non aduerſetur. Nam quando diuidit Argenterius ſymptoma in actiones & opera, vltimum hoc membrum continet excretorum vitium, & qualitatem mutatam, quia ſunt opera ſeu effectus actionum læſarum, vt facile eſt vnicuique videre. Fruſtra ergo mutauit Galeni verba. Quod verò ait actionem lædi: quia tollitur aut minuitur, aut deprauatur, augetur, vel contriſtatur &c. Quid aliud eſt, quam deprauationis modos minutius proponere? quandoquidem deprauatio, vt ſupra dicebamus, apud Galenum non tantùm ratione facultatis, ſed etiam conſtitutionis partium, vel obiecti irritantis dicitur, ſub quibus iſtæ continentur. Verum vrget ille: Si auctam functionem ſub deprauatâ comprehendas, eodem modo & diminutam, & ſic duo tantum erunt actionum vitia, nempe abolitio & deprauatio aduerſus Galeni ſententiam. Verum non eſt par ratio. Cum enim imminutio fiat peculiariter à debili, vel imbecillâ facultate: aucta præter naturam non fit ab eadem robuſta; nam ſic vires & potentia naturalis inter cauſas ſymptomatum eſſent referendæ, quod eſt abſurdum; ſed ab obiecto vehementer ac præter naturam irritante. Et ſic melius eſt ſub diuerſis membris cum Galeno iſtas læſiones actionum conſtituere.

Quod verò ſpectat ad ſomnum & vigiliam, quæ Argenterius negat inter actiones læſas contineri, ſed eſſe ſymptoma in tempore, quia plus temporis, inquit, quàm pro naturæ modo vigilant aut dormiunt ægrotantes: non minus eſt abſurdum; nam, vt ait Galenus, ſopor aut ſomnus præter naturam, nihil eſt aliud quam communis totius corporis torpor. Vt ergo cum torpet membrum aliquod, debilem habet motum & ſenſum: ita ſopore occupatum primum ſenſus inſtrumentum valde diminutas habet in toto corpore actiones, vt per vigiliam

immoderatam, deprauatas & plures quam oportet. Ergo vigilia immodica deprauatus est motus, vt somnus, diminutus in primo αἰσθητηρίῳ sentiendi organo.

Dicet aliquis, videtur Galenus agnouisse dolorem, somnum & vigiliam sub eâ quam proponit diuisione non contineri, quandoquidem *libro de different. sympt.* postquam de reliquis disseruit, consequenter addit: Porrò sensus tactus egregium inter cæteros sensus symptoma possidet, nempe dolorem: & adhuc etiam duo egregia circa primum sensum, qui & omnium sensuum est communis, somnus & vigilia versantur. Si quis tamen rem ipsam accuratius expendat, reperiet hæc à Galeno clarioris doctrinæ causâ ita fuisse distincta, non autem quod extra diuisionem ab eo propositam sint, sed quod insignia illius sint membra, ac proinde notatu digna, vt nos postea de dolore dicemus. Alij alias afferunt obiectiones, quas nos consulto omittimus, vt de symptomatum causis pauca disseramus.

SYMPTOMATVM CAVSÆ. Galenus libro quem de symptomatum causis peculiariter edidit, fusè & eleganter rem istam persequitur: ita vt non sit opus nunc de particularibus symptomatum causis differere, sed tantum generalia quædam adferre, quæ ad Pathologiam nostram vniuersalem magis faciunt. Ac proinde cum à nobis iam superius probatum sit, omne symptoma verum & propriè sumptum à morbo mediatè vel immediatè proficisci: hinc etiam sequitur symptomatum causas ita esse à Medico perquirendas, vt semper ad morbum aliquem, vel morbi causam proximam, quæ sæpe cum illo à Medicis confunditur, perueniat. Quod igitur ad actionum læsiones spectat, primùm functionem aliquam in nobis aboleri contingit, vel ratione ipsius facultatis, quæ omnino interiit, ob maximas intemperies & δυσκρασίας partium, vt patet in læuitate intestinorum, quando alimenta inconfecta, & talia reiiciuntur, qualia assumpta sunt, ob summam refrigerationem ventriculi & intestinorum. Qua in re inquirendum est, à quibus scilicet morbis facultates maximè afficiantur. Nam etsi omnes grauiores intemperies vim habeant abolendi facultatem, quædam tamen sunt quæ has potius quam illas. Vt enim calor excedens coctiones non abolet, nisi maximo excessu temperiem penitus dissoluat: ita frigus minore excessu illud præstare potest, cum tamen appetitum augeat. Sic retentrix facultas ab humidâ potissimùm intemperie exoluitur, & sic de reliquis, quæ in particulari tractatu explicantur. Vel igitur aboletur functio, exolutâ facultate, vel ob affectum commune instrumentum, vt calorem à corde influentem, qui si dissoluatur, aut intercipiatur à partibus, facit ruinam functionum omnium corporis, vel earum partium à quibus excluditur: quod eodem modo dicas de interceptione animalis spiritus in partibus, quæ sensui aut motui sunt destinatæ. Vel etiam aboletur facultas male affecto instrumento particulari, vt oculo, naribus, & similibus. Quoties enim ista organa male sunt conformata, vel vulneribus aut aliis causis præter naturam affecta, tunc contingit particularem etiam illam actionem aboleri: Vnde fit vt quarumdam partium functiones lædantur aliis illæsis, quia vel facultas, vel instrumentum commune aut particulare peculiariter in illis mutatum est: in aliis verò non. Imo contingit in vno eodemque membro actiones quasdam lædi aliis illæsis, quia diuersa sunt instrumenta illarum functionum, fibræ videlicet transuersæ, rectæ, vel obliquæ; ad retentricem, attractricem & expultricem exercendam: ad sensum & motum varij nerui, qui in musculos aut cutem implantantur, & sic de reliquis.

Quemadmodum igitur à prædictis causis abolentur actiones corporis nostri, sic etiam minuuntur & debiliores fiunt, quando istæ causæ sunt leuiores. Deprauantur verò tum ratione facultatis siue propriæ temperiei eo modo immutatæ, vt non possit percipere obiectum tale quale est, vt patet in melancholicis, maniacis, phreniticis, & omnibus delirantibus. Quod aliquando contingit ratione instrumenti communis, vel particularis diuersimodè affecti: tum obiecti ipsius morbifici irritantis & stimulantis facultatem præter naturam, vt supra annotauimus. Quamuis igitur dictum sit à Galeno, functionem imminui à frigido, quia ex paucitate spirituum partis robur infringitur; deprauari à calido, quia mutat potenter & alienas qualitates in materiam inducit: non

non eſt tamen vndiquaque verum, vt ex prædictis patere poteſt: & ex ſingularum partium ſymptomatis in Pathologiâ particulari explicandis, innoteſcit.

Ab actionum læſionibus ad excernendorum vitia accedamus. Vt enim iſta pendent à noxâ functionum, ſic etiam pariunt qualitates in toto corpore aut partibus mutatas: vnde primum, ſecundum & tertium ſymptomatum genus dicitur. Quoties igitur adeſt nimia excrementi alicuius, aut ſucci cuiuſuis vacuatio præter naturam, vel imbecilla eſt & eneruata facultas, vtpote retentrix illius partis: vel excretrix nimium irritata à qualitate vel quantitate humoris: aut aliquod ſubeſt vitium inſtrumentis huic materiæ continendæ vel excernendæ dicatis: vt quando vaſa illa aperiuntur in ſuis orificiis & hiant, ob propriam imbecillitatem vel humoris quantitatem: quando eroduntur à causâ externâ vel internâ: aut diſrumpuntur ſenſibiliter vel tantum dilatantur, vt patet in ſanguinis excretione, quæ fit per ἀναστόμωσιν, διάβρωσιν, ῥῆξιν aut διαπήδησιν. Contra verò excernendorum quantitas minuitur, quotieſcumque illa parciùs generantur, vel ob alimentorum paucitatem, eorumdem qualitatem craſſiorem & ſicciorem, vel ob vacuationes contrarias, quæ ſolitam ſiſtere ſolent, vel totius corporis nimiam reſolutionem, quæ fit per meatus externos cutis. Aut certè retentrice facultate roboratâ, vel expultrice factâ obtuſiore ob imminutum partium ſenſum: aut denique viarum anguſtia vel obſtructione, quæ à variis cauſis & morbis proficiſcuntur. Idque exemplo ſuppreſſionis menſtruæ in mulierculis poteſt illuſtrius euadere: quam Galenus *lib. 3. de ſymptomat. cauſis* in vteri aut menſtrui ſanguinis, aut totius corporis vitium retulit.

Denique qualitates ſiue affectus ſimplices pendent modò ab actione læſâ tantum, modo intercedente etiam excrementorum vitio. Quod ad colores enim corporis noſtri ſpectat, illi immutantur, quando humores aut partes à ſuo naturali temperamento deficiunt. Sic enim bilis vitellina aut æruginoſa colores illos acquirunt quum, partes nimium calefactæ rubeſcunt, refrigeratæ aut percuſſæ liueſcunt: vel quando motus eſt violentus humorum in ſuperficiem aut interiora corporis, vt in ſyncope, irâ, mœrore, & ſimilibus apparet: vel denique quando humores per fluxionem, vt in ictero; aut per congeſtionem ſub cute coaceruantur, vt in alpho & omni vitiligine: & omnis cacochymia pro ſuâ naturâ colores in ſanis & ægrotantibus efficit. Sic fœtores, & reliqui odores mali à putredine & corruptelâ partium vel humorum. Sapores alieni ab excrementis linguam alluentibus. Soni præternaturales fiunt ob flatuum copiam alicubi in nobis incluſorum, & eorum variam agitationem, prout variæ ſunt ipſarum partium anguſtiæ vel dilatationes, functionumque potentiæ vel impotentiæ. Cutis denique & alia quæuis pars fit ſcabra, mollis, dura, & ſecundum alias qualitates tactiles immutatur, prout iſtæ à vario humorum vitio aut partium temperamento afficiuntur. Vt enim durities à ſiccitate, plenitudine, & congelatione oritur: ſic mollities ab humiditate, inanitione & colliquatione. Quæ exempli causâ dicta ſint: reliqua enim perſequi non eſt nobis propoſitum.

GRAVISSIMVM SYMPTOMA DOLOR ET EIVS CAVSÆ.

De ſomni & vigiliæ præternaturalis, reliquorumque ſymptomatum cauſis in particulari eorum omnium tractatu erit diſputandum. Sed quia dolor inſigne eſt ſymptoma, & frequentiſſimum, quodque omnibus corporis noſtri partibus accidere poteſt: ideo operæ pretium eſſe videtur, vt in generali hac Pathologiâ, de generali iſto ſymptomate, tanquam operis coronide agamus.

Dolor igitur à Latinis, qui in ſimplicitate, tanquam virtutum nutrice, viam ad felicitatem ſtatuebant, à dolo, quem omnium rerum maximè deteſtabantur, dictus eſſe videtur: vt voluptas eius contrarium à voluntate appellata fuit. Porrò dolor alius ad animum refertur, vt quando mœrore afficimur nos dolere dicimus, & tunc λύπη Græcis appellatur: alius ad ipſum corpus, qui Græcis ὀδύνη nuncupatur, definiturque à Stoicis λύπη ἐπίπονος ægritudo laborioſa, de quo iam inſtitutus eſt nobis ſermo. Hic autem dupliciter apud Hippocratem vſurpatur. Primò pro ipſo affectu, qui dolorem efficit, vt videre

eſt

est *libro sexto epidem.* cum dicit: *In Cranone antiqui dolores frigidi, recentes verò calidi*: Vbi per dolorem morbum significat, seu affectum contra naturam dolorificum, vt Galenus interpretatur: & *libro de locis in homine*: *Curantur*, inquit, *dolores contrario, vt & alij morbi.* Secundò dolor sumitur pro symptomate siue effectu morbosæ alicuius & præter naturam constitutionis, ad quam sequitur molestus, tristis, & laboriosus sensus propter excellens sensile, aut alio modo improportionatum, ipsum sensorium corrumpens: & sub hac significatione definitur dolor apud Medicos.

Sensatio est tristis sensus tactus, ab obiecto alterante, vel continuum soluente confertim & violenter facta in parte sensili. Quæ definitio hoc potissimùm fundamento nititur, quia vt naturales partium affectiones duæ, bona temperies & vnitas, lætitiam bonamque & naturalem sensationem producunt: Sic duæ innaturales earumdem partium dispositiones, intemperies scilicet & soluta vnitas, malam & tristem sensationem efficiunt. Vt enim affirmationis affirmatio, sic negationis negatio causa dicitur. Verùm multis hinc inde obiectionibus proposita definitio exagitari solet. Quod ad genus enim doloris spectat quidam putant dolorem esse quoddam sensile: alij motum quemdam appetentis animæ: alij non ipsam sensationem, sed accidentalem sensationis affectionem. Qui sensile quoddam esse putant, dicunt: Non infrequentius censetur aliquis dolorem sentire, quam calorem aut frigus: cur non igitur dolor inter sensilia ponetur, vt figura, motus, numerus &c. An non qui dentem dolet, sentit? Interrogatus quid sentiat, non tam continui solutionem, erosionem, tensionem, calorem respondet, quam dolorem. Sentitur igitur dolor, ac proinde inter communia sensilia reponendus. Sed hæc sententia paucis refutari potest: dolorem enim non posse dici sensile proprium vel commune id conficit: quia sensilia illa debent esse ante ipsam sensationem, non enim ab ipsis sensibus generantur, sed sunt eorum obiecta. Vbi autem fuit dolor ante sensum? Quod verò afferunt vsitatam loquendi formam, *sentio dolorem*, quasi sit aliquod sensile, nihil vrget: sentitur enim doloris causa, quæ male afficit sensum: eam tamen cum non possimus aliquando exacte distinguere, dicimus nos dolorem sentire potius quam calorem, tensionem, erosionem aut similia. Cum igitur dolor non sit sensile, sed sit potius munus seu accidens alicuius facultatis animæ: constat non esse vegetantis, siquidem plantæ nec dolore, nec voluptate afficiuntur: Non rationalis, bruta enim ἄλογα & rationis expertia, dolent: Non motricis, dolor enim prius sentitur, quam moueatur animal ad illum fugiendum. Superest igitur vt sit sensitricis vel appetitricis animæ. Philosophi ad appetitum referunt his moti rationibus: Si dolor esset tristis sensatio, complecteretur duo, nempe sensationem & tristitiam: at dolori contraria est voluptas; voluptas igitur non posset esse sensatio, quia duo contraria complecteretur. Deinde sentire & tristari duæ sunt actiones diuersæ. Non sunt itaque ambo iuncta, dolor. Et omnis sensatio tanquam actus potentiam reddit meliorem; cum tamen dolor sensorium destruat. Adde quod Phrenitici, Maniaci aut alio modo delirantes non percipiunt dolorem, quamuis dolorificis causis eorum sensoria percellantur, quia mens illis ægrotat. Quare dolor erit potius actio ipsius appetitus, qui in sentiente dolor aut voluptas; in intelligente, quem voluntatem appellamus; gaudium & tristitia dicitur.

Verum istæ physicæ rationes parum vrgent Medicum. Per sensationem enim non solum intelligimus ipsius speciei receptionem seu impressionem, sed etiam illius perceptionem: ac proinde facile est prædictis argumentis respondere: & si accuratius loqui velimus, dolor non est ipsa sensatio, sed accidentalis quædam illius affectio. Atque vt color malus alienam sequitur temperiem, bonus naturalem: hoc ferme modo voluptas & dolor sensationi accidunt. Ideo Galenus aliquando distinguit signa à dolore sumpta ab eis quæ petuntur ab actionibus læsis: quia videbat dolorem non tam esse ipsam sensationem, quam aliquid sensationi accidens. Quia tamen parum refert ad Medicinam ista subtilius distinguere, ideo sensationem sæpius vocat, & inter symptomata sensus tactus reponit. Videamus tamen quid aduersus ista Argenterius & alij obiicere soleant.

Primò igitur dicunt dolorem non esse actionem, sed passionem potius; quia

quia tunc fit quando sensus patitur seu male afficitur. Præterea non esse actionem læsam, quia nec abolita, nec imminuta; sensus enim percipit dolorem intensè: non deprauata, quia in dolore percipitur obiectum tale quale est. Verum ad ista dicimus, dolorem partim ex passione seu receptione speciei dolorificæ, partim eius perceptione fieri. Vt igitur sensus non solum est potentia passiua, sed etiam actiua: sic nihil obest, quin sensationem illam in qua dolor percipitur, actionem vocemus: eamque deprauatam ratione obiecti, quod deprauat, vel etiam corrumpit facultatem ipsam, nempe temperiem vel vnitatem partis.

Sed insurgunt denuo in illud quod diximus, dolorem esse symptoma sensus tactus: non enim solius tactus, sed etiam reliquorum sensuum videtur esse affectio: quoniam illi ab excellentibus qualitatibus & improportionatis non minus corrumpuntur, quam tactus, visus splendidiore colore, auditus grauiore sono, & sic de reliquis. Sed ista parui sunt momenti: Nam etsi hoc fateamur; attamen verum est semper dolorem esse insigne symptoma tactus: cum in aliis sensibus, vel sint leuiores tantum passiones: vel certè contingant per modum sensus tactus: album enim seu valde luminosum obiectum non alio modo visui nocet, quam nimium disgregando spiritus & quasi soluendo continuum: sonus vehementior etiam dissipando & quasi contundendo auriculæ interioris spatia ob aërem confertim irrumpentem, vt ista consideranti diligentius patet: ac proinde tactus est quasi proprium symptoma dolor, qui est sensus per totum corpus, & in aliorum sensoria dispersus.

Deinde contra propositam doloris conditionem: quando dicebamus causam dolorificam confertim ἀθρόως agere debere, vt ex subitâ illâ mutatione afficiatur sensus: ab assuetis enim aut illis quæ paulatim fiunt, non fit passio. Obiiciunt illi: Si dolor festino ad immoderantiam lapsu contingeret, eadem ratione voluptas fieret repentino ad naturalem statum recursu, vt ipsemet Galenus docet *libro primo de symptom. causis*. At contrarium habetur 12. *method.* Vbi voluit reditum ad naturam, si confertim fiat, dolorem inferre: quod ratio & experientia suadent: omne enim violentum & repentinæ mutationes naturæ inimicæ, inquit Hippocrates; rigens ex frigore manus luculento igni exposita, dum in naturalem temperiem confertim redit, dolet; & manus ambusta in frigidam immersa. Non igitur est necessaria illa conditio ad dolorem: cum ipsi dolores podagrici aut venerei non confertim, sed longâ morâ & temporis diuturnitate contingant. Ad id respondemus, illam conditionem esse necessariam ad dolorem, quatenus est symptoma, seu effectus alicuius morbi. Quamuis enim causa doloris sensim cumuletur, vt in lue venereâ & similibus: distentio tamen aut compressio, quæ tristem hanc sensationem efficiunt, confertim agunt & violenter immutant: quia cessante illâ conditione cessant etiam dolores illi nocturni, vel alio modo excitati. Ad voluptatem alia est ratio. Etenim si paruus est lapsus è naturali, vt parua refrigeratio; fit voluptas quando confertim in pristinum statum redeunt: Sin verò longè à naturali recesserint, fit dolor: quia duo contraria intensa sese mutuò in subiecto violenter oppugnant & dolorem ex accidenti commouent. Atque vt hæc melius intelligantur, pauca de causis doloris sunt subnectenda: Varia enim est authorum hac de re sententia; nam quidam cum Auerrhoe, existimant, solam alterationem quæ ex primis fit qualitatibus dolorem facere, tanquam proximam causam; solutionem verò continui per accidens tantum & mediatè. Cum enim non sit proprium tactus sensile, non posse illum afficere, nisi aliquo mediante, cuius immoderatio percipiatur. Alij verò contra putant, solutionem continui solam, vt est apud Galenum *lib. de inæquali intemperie*, & immediatam esse doloris causam: alterantia verò non prius dolorem facere, quin continum soluant, vt calor ingens separando, diuidendo; frigus violentum constringendo & quasi contundendo: aliàs enim calor aut frigus nullum dolorem inferunt, vt patet.

Auicennas vero Galenum secutus 12, *method. & in arte paruâ*, statuit duas æque proximas doloris causas, alterationem scilicet & solutionem continui. Cum enim ad efficiendum dolorem hoc requiratur, vt mutatio fiat in parte sensibili repente, quæ afficiat sensum tactus: illa autem non tantum fieri possit à solutione continui, sed etiam ab intemperie primarum qualitatum subitò agentium: quidni

vtraque seorsim erit doloris proxima causa? quæ cum coniungantur simul, atrocissimos dolores excitant, vt intellexit Galenus *citato loco de inæquali intemp.* Ad id verò quod obiiciebat Auerrhois, solutionem continui non posse sentiri à tactu, nisi accedente qualitate: quia non est proprium vel commune eius obiectum: responderi potest primò solutionem continui violentam situm & motum partium immutare, dum diuidit, comprimit, vel distendit, ac proinde per speciem motus violenti à sensu tactus percipi. Vel etiam dicendum tactum non solum primas qualitates, sed etiam secundas percipere, vt asperitatem, læuitatem, duritiem, mollitiem & similia, quæ cum facillimè coniungi possint cum causâ vehementi continuum soluente, non est mirum, si à sensu tactus percipiantur.

Ista autem perceptio dolorifica, quamuis fiat in primo sensorio per speciem intentionalem, in ipso tamen organo seu medio organum tangente est realiter, quod alterat vel dissoluit: vnde fit doloris sensus per primum sensorium istud vt à percipiente. Verum obiiciunt denuò illi, qui putant intemperiem non esse causam doloris: Omnis causa per se est etiam de omni, sed non omnis qualitas facit dolorem, nam neque humida, neque remissa: quare qualitas non potest esse principium & per se doloris causa, sed quando in tantum augetur, vt soluat continuum. Deinde in dolore qui fit per sympathiam nulla est intemperies, esset enim iam factus morbus, quod est falsum. Quibus ita satisfieri potest, quod ad dolorem ex sympathiâ, illum pendere non à morbo facto, sed fiente, seu leui affectione, quæ tamen semper refertur vel ad intemperiem, vel ad solutionem continui: quando enim iugulum dolet inflammato iecore aut pleurâ, id fit propter tensionem vel diuulsionem, quia intermediæ partes membranosæ trahuntur violenter: dolor verò capitis ex sympathiâ ventriculi, fit à communicatis vaporibus, qui vel quantitate suâ diuellant membranas, vel qualitate acri pungant & afficiant cerebrum. Quod verò intemperies humida vel remissa non efficiunt dolorem, id contingit, non ex naturâ suâ, quia possunt immutare partis naturam; sed ex defectu illius conditionis, quam diximus esse ad dolorem necessariam, nimirum vt confertim seu violenter illud fiat: quæ enim humectant, non nisi longo tempore illud efficere possunt, & omnis qualitas remissa agit debiliter & longâ morâ. Nihil igitur obstat, quin ista duo, nempe solutio continui & intemperies sint æquè proximæ doloris causæ.

Atque vt hac in re sententiam nostram aperiamus, existimamus aliquid tertium ab illis produci, quod sit continens & immediata doloris causa: quæcunque enim non sunt sub eodem genere, vnius tamen & eiusdem rei sunt causæ, debent habere ordinem inter se vt producant aliquid commune, ad cuius generationem sequitur talis effectus: Ignis verbi gratia generatur à percussione durioris corporis, à sole, & ab alio igne: id fit, quia ista tria possunt commune quid producere, vt summam aëris rarefactionem & calorem, à quo ignis deinde in materiâ dispositâ suscitatur. Itaque cum dolor fiat tum à solutione continui, tum à qualitatibus primis, necesse est vel vnum horum alterius causam esse, vel ambo vnum quid efficere, quod sit immediata doloris causa. Solutionem quidem continui aliquando intemperiem facere, vel intemperiem quando multum excesserit, vnitatem soluere fateor, at non semper. Probabilius est igitur ista duo tertium quid generare, ad quod sequitur proximè dolor: hoc autem multi vocant dissolutionem harmoniæ partis, vel patibilem qualitatem, quæ sequitur istam immoderantiam. Quæ à nobis ita asseruntur, vt adferenti meliora non simus repugnaturi. Atque hæc de Pathologia vniuersali, morbo, morbi causâ & symptomatis dicta sufficiant.

IOANNIS VARANDÆI ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ,

Continens ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗΝ & ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΗΝ Medicam.

PRÆFATIO.

ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ *est tertia Medicinæ dogmaticæ pars, post Physiologiam explicanda. Vbi enim naturalis constitutio subiecti medici, id est, corporis humani per accuratam Anatomes inspectionem seu* αὐτοψίαν, *& physiologicas demonstrationes cognita fuerit, vbi illius affectiones, sanitas, morbus, & neutra dispositio, earúmque causæ & effectûs siue symptomata pathologicis discursibus intellecta fuerint; tunc demum Medicus rationalis velut gradibus factis ad artis finem propiùs accedens, debet ista omnia in proposito subiecto agnoscere, non tantùm homine secundùm speciem sumpto, sed etiam in indiuiduis, vt* Socrate, Calliâ, Platone, *& similibus; in quibus propriè actio medica versatur. Non potest autem præsentes dispositiones in hoc vel illo indiuiduo dignoscere, vel futuros earundem euentûs præuidere, nisi certis quibusdam signis & veluti notis instructus, quarum beneficio ea quæ sunt magis abdita & à sensibus nostris remota per artificialem coniecturam assequitur. Quod igitur sunt Astrologis vel Agricolis* τὰ φαινόμενα, *apparentia in cælestibus Sphæris vel aëre, ex quibus colligunt varias rerum mutationes & maioris mundi statum; idem sunt Medicis* τὰ σημεῖα, εἰκότα & τεκμήρια, *in deprehendendis parui huius mundi, nimirum hominis variis constitutionibus. Est enim signum medicum nihil aliud, quàm nota sensilis & manifesta, cuius ope aliquid latens & magis occultum in corpore nostro deprehendimus, siue illud sit præsens, siue futurum; vnde duæ præcipuæ* σημειωτικῆς *partes exurgunt; nimirum* διαγνωστικὴ & προγνωστική. *Quamuis enim Galenus* in arte paruâ *tertiam addiderit, nimirum* ἀναμνηστικὴν, *quasi dicas, præteritorum rememoratricem: attamen quia ista omnia præterita ideò tantùm reuocantur in memoriam Medici, vt vel præsentes dispositiones agnoscat, vel futuros earum euentûs præuideat, ideò commodè sub istis duabus sine vllo doctrinæ dispendio comprehendi potest.*

Porrò cùm triplex sit corporis nostri status, vt ex Pathologia *constat, sanus scilicet, morbosus & neuter, qui omnes à Medico sunt cognoscendi, vt pro eorum diuersitate varias in illis actiones exerceat; quia tamen salubris status vulgari quadam notitia facilè intelligitur, quotiescunque integritatem actionum, bonamque & naturalem temperiem, rectam partium omnium conformationem, earumdemque vnionem in aliquo conspicimus, & ex morbosi accuratâ descriptione, velut contrarij perceptione satis elucescit; eodemque modo neutra dispositio, siue sit decidentiæ, siue conualescentiæ, vt vocant, inter vtrumque velut medium posita, ab extremis intellectis facilè deprehendi possit; ideò* διάγνωσις *ista, cuius nunc explicationem meditamur, præcipuè spectabit statum morbosum, eiusque cognitionem persequetur.*

Vt autem iste status morbosus perfectè & vtiliter, ad actiones suas dirigendas,

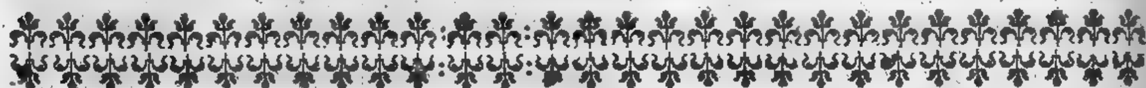
 agnoscatur

agnoscatur à Medico, quoniam est dispositio occupans vel totum corpus, vel vnam aut plures corporis partes, externas aut internas, primariò vel secundariò, fitque à pluribus & diuersis causis, quarum vi & operâ immutato naturali statu, fuit introducta.

Prætereà cùm iste status morbosus non sit vnicus & simplex: sed varius, pro diuersis constitutionibus, quæ humano corpori accidere possunt, ratione intemperiei, malæ conformationis, & solutæ vnitatis; ideò propria propositi affectus vnius vel plurium species est indaganda, vt secundùm illius naturam, illiusque differentias & tempora, aptum & conueniens remedium inueniri possit.

Erunt igitur tres præcipuæ istius διαγνώσεως *partes, quarum prima signa & notas affectæ partis indagabit, secunda causarum morbificarum indicia persequetur; tertia & vltima ipsam affectûs speciem inuenire docebit. Quamuis enim in vsu artis & ipsâ exercitatione ista non maneant ita distincta, sed plerumque ex vnicô signo aut duobus perceptis, statim & affectus species, & illius subiectum, nimirum pars affecta, atque etiam causa aliquando innotescat; attamen in stabilienda doctrina melius esse videtur, ista distincte & seorsim, quàm simul & confusè explicare.*

Vt autem in προγνώσει *medica explicanda, diuinam Hippocratis solertiam, qui in illa artis parte omnibus excelluit, quantum fieri potuit, secuti sumus; sic in* διαγνώσει *præcipuè imitandum habemus Galenum, qui* libro de locis affectis & in arte parua, *illam accuratè explicauit, non spretis neotericorum inuentis, siquid vtilitatis huic rei afferre videantur.*

PARS PRIMA ΔΙΑΓΝΩΣΕΩΣ.

Διάγνωσις *partis affectæ.*

SIGNVM cum re significata connexionem quandam naturalem habere debet, propter quam cognoscimus hoc ad illud sequi, vel necessariò, vnde τεκμήρια apud Hippocratem exoriuntur, quæ recentioribus χαρακτηριστικὰ & παθογνωμονικὰ dicuntur; vel vt plurimum & frequenter, vnde εἰκότα, & σημεῖα:, tam συνεδρεύοντα quàm ἐπιγινόμενα, quæ concurrunt simul cum affectibus præter naturam, vel illis superueniunt. Hæc autem connexio signi naturalis non intentionalis, quod ex arbitrio hominum constituitur, cum re significata, vel est vt causa illius, vel vt effectus, vel illud fit ab eadem simul causa, quo res significata: Potest enim fieri vt aliquando causa alicuius rei pateat, cuius effectus nondum sint valde manifesti; vt contrà latente causâ effectus aliquando sunt manifestissimi. Et sæpe fieri potest, vt neque causa, neque effectus tam sint manifesti, quàm aliquid aliud, quod ab eadem causa cum iis proficiscitur. Aliàs in multis rebus ista omnia sensibus nostris obiiciuntur, nosque admonent de generatione vel natura rei illius, quæ adhuc latere potest. Quorum omnium exempla plurima in rebus externis & corporis nostri constitutionibus dari possunt, vt in sequentibus videbimus. Quod igitur hoc modo non significat, non habebitur à nobis pro vero signo medico ad διάγνωσιν partium affectarum, causarum morbificarum, vel affectuum præter naturam faciens.

Hoc posito velut principio, iam accedamus ad perquirendos fontes signorum, quibus τὸ πρῶτον δεκτικὸν, proprium subiectum, nimirum pars corporis nostri malè & præter naturam affecta dignosci potest. Quamuis enim morbi quidam vniuersales dicantur, qui verbi gratia totum corpus occupant, vt febris, elephantiasis, & similes, si fructus eorum & propagines spectes; attamen si radicem & quasi fundamentum ex quo pullulant contempleris, perpetuò aliquam partem primariam labem

labem contraxisse reperies ; vt cor in febre ; hepar in elephantiasi ; & sic de reliquis.

Rursum cùm corporis nostri partes ab Anatomicis diuidantur in continentes & contentas, seu externas & internas ; certum est externas , quæ scilicet visui & tactui expositæ sunt , non indigere aliis signis vt eorum affectus deprehendantur. Attamen quia externi illi affectus, verbi gratia phlegmone aut erysipelas in manu vel pede, non fiunt vt plurimùm , nisi interiore causa concurrente & quasi emissa ab interioribus illis visceribus; & vbi fiunt & stabulantur corporis nostri humores : ideò in consultatione istorum affectuum externorum , necessum est deprehendere etiam per signa interiores illas noxas à quibus dependent , vt ritè curari possint; præcipuè tamen isti fontes signorum diagnosticorum diriguntur ad interiores corporis particulas cognoscendas, quoties affectu præter naturam detinentur.

Quamuis igitur multi multas proponant vias inuestigandæ partis affectæ;& ipsemet Galenus sibi aliquando dissentire videatur; attamen maximè nobis placet illa quam sequitur *libro de locis affectis*, vtpote facilior, & magis rei medicæ accommodata, vt ex illius explicatione patebit.

Quinque igitur proponit fontes signorum ad dignoscendam partem affectam. Cùm enim omnis corporis nostri pars, siue sit similaris, siue organica, aliquam exerceat in nobis actionem peculiarem , quæ tamdiu rectè se habet, quamdiu status naturalis perseuerat; ideò oportet necessariò illam immutari & deficere ab ista perfectione, quando status morbosus introductus est. Debet igitur primò Medicus ab eiusmodi actione, velut communi quadam notione, coniecturam facere de parte affecta, quæ illam edere solita est; ista enim actio vel imminuta, vel abolita, vel deprauata, siue sit naturalis, siue vitalis, siue animalis, ostendit labem in illa parte esse contractam, ex quâ pendebat. Sic deliria cerebrum , surditas aures, pulsus velox aut frequens cordis ventriculos, nutritio vitiata hepar, aut aliam partem coctionibus dicatam , præter naturam affectas esse ostendunt: sicque progrediendo ad exquisitam eius notitiam, quantum fieri potest, perueniendum est, prout illa actio magis erit sensibilis & manifesta. Neque solùm actio ipsa, quæ est motus partis factiuus, consideranda est, sed etiam vsus, qui sine vlla motione concurrit, vt causa sine quâ non, vel vt adiuuans ad actiones perficiendas. Ex illo enim immutato plerumque contingit, partium actiones perire aut deprauari, quod in organicis valde est manifestum. Nam in visione quoquomodo læsâ verbi gratia non solùm crystallinus humor,vel neruus opticus malè affici potest, sed etiam aliæ tunicæ aliíque humores, vel palpebræ; Vnde per actionem læsam, & illius læsionis modum, non solùm deprehendenda est aliqua pars organica malè affecta, sed etiam partis illius particula quæ primarium affectum sustinet.

Ad actiones corporis nostri, potissimùm eas quæ coctionibus, secretionibus & expulsionibus constant, sequuntur opera quædam seu effectus permanentes ab obiectis earum geniti, nempe humores, spiritus, vapores, flatus, & omnia excrementorum genera, quæ si excernantur vel retineantur præter naturam, causæ sunt aliquando vel effectus, & quasi sequela actionum in partibus affectis læsarum; imò multæ actiones non sunt manifestæ, vt ventriculi, hepatis, &c. nisi per ista opera: Vnde Galenus secundum signorum loci affecti fontem repetit ab ipsis excretis. Ista igitur excreta vel sunt communia & quasi ex illuuie totius corporis substantia, vt fæces & vrina, quæ non possunt tam certò partem aliquam affectam designare, quamuis etiam suum habeant vsum in hac artis parte, vt ex variis Hippocrat. Aphorismis constat, & eorum particulari tractatu. Alia verò peculiaria, siue sint propriæ partis particulæ, vt ramenta & crustulæ partium , siue aliquid eis adnatum secundùm naturam, vt adeps intestinis; vel præter naturam, vt fungus meningi vulneratæ, caruncula meatui vrinario, & sic de reliquis: siue sit aliquid naturaliter in eis contentum, vt sanguis in venis, vel arteriis, chylus in ventriculo, aër inspiratus in thorace, & sic de reliquis. Ista igitur propria excrementa principaliter indicant, quænam pars corporis sit affecta, ita vt in illis spectemus propriam speciem siue substantiam, qualitatem, quantitatem, excernendi modum & ordinem ; quod exemplorum appositione reddetur illustrius.

Etenim excreta cartilago per tussim aut pellicula ostendit eam derasam esse ex pulmonum bronchiis aut asperâ arteriâ, quia eiusdem est naturæ & substantiæ cum illis : frustulum autem carnis fungosæ & quasi spumantis, ex ipsis pulmonibus putrefactis expulsum; Sic meiendo si quis carunculas emittat, *Aphorism. 75. sect. 4.* re-

num substantiam detritam esse significant: furfuracea autem & laminosa, vesicæ exulcerationem. Ratione qualitatis excretorum, sanguis flauescens & tenuior, cum quadam diastole & saltu exiliens, arteriam potiùs quàm venam apertam esse ostendit, ex quâ crassior & rubicundior prodire solet. Ratione quantitatis, sanguis meiendo excretus, si paucus sit, ex vesica exangui potiùs proficisci; si multus, ex renibus vel superioribus partibus, vbi maiore copiâ continetur, significat. Ratione excretionis & modi excernendi, quæ per vomitum excluduntur, ex affecto ventriculo potissimùm; quæ per tussim, ex thorace prodire est apertum. Denique ipse etiam ordo in excrementis designat ipsam partem affectam; nam in dysenteriâ si pus aut sanguis purus ante fæces exeat, credibile est intestinum rectum potiùs vlceratum quàm reliqua; sin verò post fæces, aut illis valde permixtus, superiora aut media intestina affectu præter naturam detineri, & sic de reliquis.

Sed quoniam Medicus Anatomes peritus, istas actiones & excrementa partium affectarum considerans, perpetuò sibi velut ob oculos repræsentat locum quem in corpore occupant; ideò si quid exteriori sensu, vt visu aut tactu deprehendi possit, accedit ad tertium fontem signorum diagnosticorum, qui ex situ, positu, & connexu ducitur à Galeno; Vbi non solùm localem illam differentiam spectat, sed etiam quicquid in eâ aliquando percipi potest, nimirum figuram, magnitudinem præter naturam, tumorem, & similia: imò etiam calorem, frigiditatem, duritiem, mollitiem, & similia partibus contingentia, quæ Neoterici essentialiter inhærentia appellarunt, vnde Hippocrates sublimes ventris dolores à profundis distinguit. Tumor ingens sub dextro hypochondrio & versus ventriculum, si orbicularem aut quasi lunarem figuram obtineat, hepar potissimùm circa gibbam sui partem affici; si profundus, circa cauam; si ille tumor sit oblongus, & exterior, musculos abdominis, rectos præcipuè, affici ostendit; si ingens tactu calor & renitentia sentiatur in sinistro hypochondrio, qui instar linguæ bubulæ extendatur versus vmbilicum, lienem affici statim existimamus, & focum morbi præcipuum ibi repositum esse. Quis etiam, vbi videt intestina in scrotum delapsa, non agnoscit peritonæum tunicam, quæ ad testes protenditur, esse ruptam vel laxatam? Denique ex maiore Anatomes peritiâ, certum est Medicum, magnam ex isto fonte signorum certitudinem in agnoscendis partibus affectis reportare; cùm visi sint hac nostrâ ætate, qui gloriabantur se posse circini operâ, dimetiendo ab vmbilici regione versus alias corporis partes in quibus esset aliqua ægrotorum querimonia, quasi in puncto designare, quæ esset non solùm pars affecta, sed etiam partis particula. Quod tamen non est omnino credibile, propter magnam corporum varietatem, quæ mensuram illam geometricam ab illis vsurpatam fallere potest.

Hisce igitur tribus signorum fontibus, succedit quartus, non minoris fortasse momenti in diagnosi partis affectæ, quem Galenus doloris proprietatem appellat. Quamuis enim dolor ad actionem læsam referri possit, quia tamen est quædam passio seu tristis sensatio sensus tactus expansi per vniuersas corporis partes, quæ neruorum propagines à cerebro aut spinali medullâ recipiunt: Hinc fit vt passio ista imprimatur ab obiecto improportionato in partibus corporis nostri, non vniformiter, sed pro modo & variâ illarum constitutione. Sic enim dolor qui membranosum genus occupat, alius est & sentitur sub aliâ ratione, quàm qui est in carnoso vel visceroso: hinc fit vt variæ dolorum differentiæ à Medicis ægrísque annotatæ, varias etiam partes affectas detegant. In renem grauis dolor, inquit Hippocrates, à calculo eos comprimente & quasi contundente, qui si in caput vreteris insinuetur, tunc mutata doloris specie acutus & vehemens euadit. Idem dicas de cæteris visceribus, vt liene, hepate & pulmonibus. Nam dolor punctorius qui membranam succingentem infestabat, facta metastasi materiæ pleuritidis in pulmonem, cessat & permutatur in obtusum aut grauatiuum. Si membranæ ossa tegentes περιόστεοι dictæ diuellantur à flatu aut humore illic impacto, vt in lue venereâ veteri contingit, & initiis accessionum quartanę febris, fit dolor à veteribus ὀστοκόπος dictus, ossa quasi contundens & summâ acerbitate molestus. In neruis autem & tendinibus conuulsorius dicitur, quia statim irritat naturam ad contractiones illas dolorificas, quæ in eorum affectibus grauioribus apparent. In arteriis autem inflammatis aut compressis exoritur dolor pulsatorius, vt patet in tumoribus phlegmonosis & suppurationibus: hîc enim vaporibus repletæ arteriæ, quæ priùs indolenter & insensibiliter in parte pulsabant, iam agitantur cum dolore & graui molestia. Qui tamen abest in peripneumonia & non sentitur propter mollitiem & laxitatem pulmonum; in pleuritide

propterea,

propterea quod exiguæ illæ arteriolæ quæ in latus deferuntur, non ingrediuntur ipſam pleuram, ſed in coſtarum interſtitiis ſunt collocatæ. Oportet igitur obſeruare iſtas dolorum differencias, quæ pro diuerſitate partium contingunt, vt affectus præter naturam illis ineſſe dignoſcamus.

At verò præter dolorem qui partibus affectis contingit variis modis, ſunt etiam propria quædam accidentia ſeu effectus, qui partes affectas comitantur vel ſubſequuntur, ex quibus quintum & vltimum ſignorum diagnoſticorum fontem repetit Galenus. Iſta autem propria accidentia accommodatè referri poſſunt ad tertium illud ſymptomatum genus, quod qualitates mutatas vocant, variáſque habent differentias, prout obiecta ſunt diuerſorum ſenſuum. Sic color plumbeus & quaſi exanguis apparet per cachexias hepate refrigerato, citrinus ob cyſtidos felleæ imbecillitatem aut obſtructionem, nigricans liene laborante, & ſic de reliquis. In pulmonum inflammatione rubor pertinax genas occupat, ob effumationem illam calidiorum vaporum ad ſuperiora. In muſculis phlegmone affectis ingens etiam rubor, in eryſipelate ad flammeum tendens, in ſcirrho nigricans, in œdemate albicans color apparet, pro varietate humorum, à quibus iſti tumores committuntur. In phthiſicis iam morituris vngues recurui & liuidi aſpiciuntur. In oſſe etiam corrupto caro liuida apparet, ex *Aphoriſm. 2 ſect. 7.* Borborygmi in ventre inteſtina flatibus agitari. Et ſic de reliquis, quæ longa exercitatione & experientia indigent, vt poſſimus iſtos morborum characteriſmos partibus affectis inhærentes deprehendere.

Hiſce ſignorum fontibus à Galeno eleganter conſtitutis, addunt neoterici iuuantia & lædentia, ex quibus etiam ſigna partium affectarum diagnoſtica depromi exiſtimant. Verùm iſta iuuantia & lædentia videntur mihi magis ad actum prognoſticum vel therapeuticum pertinere, quàm ad veram diagnoſim. Aut certè cùm iſta iuuantia & lædentia referantur potiſſimùm ad cauſas, de quibus poſteà ex profeſſo agendum eſt, non videntur hoc loco inutiliter inculcanda.

Quod verò ex ſimilitudine ſeu proportione, ſigna etiam partium affectarum repetunt, non videtur admodum vtile aut neceſſarium, cùm iſta analogia non habeat illam connexionem cum re ſignificata, quam dicebamus in veris ſignis medicis adeſſe debere. Nos igitur ad alia progrediemur.

VTRVM PARS AFFECTA PRIMARIO VEL SECVNDARIO LABORET, QVOMODO DIGNOSCENDVM. Non ſatis eſt ſcire partem aliquam affectam eſſe præter naturam, ſed etiam ſciendum an primariò vel ſecundariò ſeu per ſympathiam laboret: hoc enim valde ad therapiam facit, cuius gratiâ omnes aliæ Medicinæ partes traduntur; quia potiſſima indicatio ſeu curandi ratio conuertenda eſt ad eum locum, vbi morbi & cauſarum fomites primariò latitant, & in alios deriuantur.

Sympathia igitur, compaſſio & condolentia, quæ denotat diſpoſitionem quamdam in partibus fientem & dependentem ab alia parte, quæ idiopathia ſeu primario affectu laborat, duplex omnino à Medicis ſtatuitur. Vna quidem quæ ſimplex dicitur, alia compoſita. Simplex ea cenſetur, quando mera tantum condolentia contingit, ob partium viciniam, generis ſocietatem, vel officij communionem. Ratione enim viciniæ, ſub qua etiam connexionem partium ſubintelligimus, rectum inteſtinum v. gr. vtero aut veſicæ facilè compatitur; ratione generis neruoſum neruoſo, membranoſum membranoſo; ratione verò officij, quæ ad idem munus obeundum comparatæ ſunt partes, facilè alias in conſenſum trahunt, vt mammæ, vterus & genitalia, vt pleura affecta muſculos intercoſtales, pulmones, & alias thoracis partes inſpirationi dicatas. Quòd ſi duo aut tria ſimul iſtorum concurrant, maior adhuc & facilior erit ſympathia. Compoſita verò eſt, quæ fit aliquo quaſi tertio interueniente, etiam ob communicationem, tripliciter, ſcilicet vel priuationem alicuius materiæ aut facultatis. Sic enim partes corporis recipientes aliquem humorem aut vaporem extraneum ab aliis, præcipitantur in iſtos affectus ſympathicos, qui ſi diutius perſeuerent, firmitatem tandem obtinent, neque ſimpliciter dependent ab illa cauſa primaria, ſed ἀντιδιοπαθικοὶ ab authoribus noſtris appellantur, vt quando cephalæa à fumis ventriculi introducta, tandem cerebro diſpoſitionem præter naturam ſtabilem & firmam inurit: Ex priuatione verò ſpirituoſæ materiæ & facultatis ſubita fit ſympathia in partibus, quæ animales actiones aut vitales exercent: ſublato enim commeatu iſto ſpirituum animalium ex cerebro per neruos, vitalium à corde per arterias influentium, ſtatim partes, quæ iſtos influxus ſuſcipere ſolent, eis deſtitutæ in

ſympathicos

sympathicos affectus trahuntur, consuetisque actionibus omnino priuantur, vel minùs commodè fruuntur. Quod in naturalibus functionibus nutritioni dicatis non ita est manifestum, quia eiusmodi functiones sunt insitæ & quasi congenitæ omnibus corporis nostri particulis, vt exemplo plantarum confirmat Galenus. Deficit tamen illud exemplum, quia animantium corpora, non vt plantæ suam ex terra alimoniam trahunt, sed ex certis corporis partibus, vbi fiunt concoctiones, ideóque ratione materiæ siue obiecti alimenti, quo necessariò frui debent, vt suas operationes edant, etiam in sympathiam trahuntur. Nam siue priuentur sanguine illo qui in hepate genitus; debet per venas alimentum illis suppeditare, aut minore quantitate illius fruantur, paulatim contabescunt, vt in marasmo vniuersali & particulari apparet; Vel si illud alimentum sit alienum & disproportionatum naturæ, partes etiam trahuntur in consensum, & vt in cachexia, λευκοφλεγματία, vitiligine, & similibus apparet, nutritio illarum vitiatur.

His ita præmissis, vbi aliqua pars affecta sese per actionis læsionem offert, videndum an ex earum sit numero, quæ facilè in sympathiam rapiuntur ob conditiones supradictas. Verbi gratia motus vel tactus sit læsus in manu vel pede, post grauiorem casum aut contusionem inflictam spinæ vertebris & neruis ab eâ exorientibus: non est dubium quin illa læsio partibus illis accidat, ex sympathia priuationis influxus illius, qui à cerebro per neruos in omnes partes sensui aut motui dicatas deriuatur. Si cerebrum per interualla doleat aut vertigine tentetur, quoties aliquis in victu peccauit, & ventriculi morsus ac cardialgias anteà percepit, certum est etiam illud fieri ob fumos & vapores ab eo eleuatos; qui qualitate suâ feriunt, vel quantitate distendunt cerebri meninges, & sic de reliquis, potissimùm quando aliqua pars præter modum debilitata ex accidenti aut hæreditario iure apparet, vt in eis qui verbi gratia vulnera olim in capite acceperunt, vel qui articulos habent laxiores & infirmos ab ipso ortu.

Notandæ igitur causæ præcedentes, tam externæ quàm internæ, quæ vim aliquam corpori nostro intulerunt aut partibus illius. Ibi enim credibile est firmatam esse primariam morbi sedem, vbi illæ priùs impetum suum exercuerunt. Deinde animaduertenda incrementa & decrementa istorum affectuum, qui in partibus existunt. Nam si ille verbi gratia dolor qui est in capite, augeatur prout mala quædam infestant ventriculum, eisque cessantibus desinat, manifestum erit cerebrum ex sympathia tantùm ventriculi laborare. Quòd si in ista parte affecta sint dilucida interualla, ita vt tunc optimè se habens, subitò præcipitetur in istas noxas & incommoda sine causâ quæ in ea manifestè appareat, fit adhuc magis certum, eam ex consensu alterius laborare. Sit enim iuuenis robustus, cui cor firmum & validum existat, syncopæ aut lipothymiæ post aliquos vitæ errores obnoxius, quæ illum subitò & interiectis periodis inuadat, credibile est materiam aliquam siue auram malignam ex aliquo corporis loco expirare, quæ cordis sinus ingrediens, illius robur & functiones infestet. Id manifestum est in suffocatione vterinâ, quæ derepente mulierem respiratione priuat, & quasi strangulatus metum in faucibus inuehit. Denique vbi duæ partes ita laborant, vt vtriusque noxa sit sensibilis, sit tamen suspicio sympathiæ inter illas, adhibita remedia vtrique ostendent, quæ illarum primariò vel secundariò laboret; nam eâ quæ per ἰδιοπάθειαν afficitur curatâ, alterius affectus citò tollitur; illi verò adhibita quæ sympathicè afficitur, nihil aut parùm proficere videntur. Quod Galenus 1. *de loc. affect.* eleganti docet exemplo, illius qui cùm ex rhedâ cecidisset in dorsi superiorem partem, vbi contusio, inflammatio, & tandem scirrhosa dispositio exorta erat, ita vt tres etiam digiti manus sensum & motum amisissent. Cùm enim Medici remedia manui frustrà adhiberent, Galenus iussit circa septimam dorsi vertebram, vnde nerui isti exoriuntur, eadem remedia admoueri, sicque curato primario affectu, restituta est digitis manus sua functio. Atque hæc de parte affectâ dignoscendâ, quæ est prima διαγνώσεως pars.

PARS

ΔΙΑΓΝΩΣΕΩΣ PARS II.

De dignoſcendis morborum cauſis.

VONIAM ex cognitione efficientis cauſæ & proprij ſubiecti in quod agit, natura effectus ipſius quaſi per ſe eluceſcit: ideò poſt explicatam διάγνωσιν partis affectæ velut ſubiecti morborum, iam accedimus ad dignotionem cauſarum, à quibus fit vel iam factus eſt, vt ex vtriuſque veluti facta comparatione, morbi natura, ſpecies, & differentiæ meliùs innoteſcant. Per cauſas igitur morborum hîc efficientes & quoquomodo illius generationem iuuantes, intelligimus potiſſimùm internas. Externæ enim vel præſentes adhuc ſunt & omnibus ſenſibiles exiſtunt, vel præceſſerunt, & ex ægri aut adſtantium relatu cognoſcuntur.

Quod ad cauſas itaque internas ſpectat, à quibus morbi efficiuntur, illæ potiſſimùm à Medicis ad humores ipſos in nobis contentos, & qui ex eis eleuantur vapores & flatus referuntur, faciuntque duas vniuerſales cauſas, nimirum plethoram & cacochymiam. Rurſum plethoram volunt eſſe duplicem; Vnam quam vocant ad vaſa, quando diſtenduntur aut premuntur multitudine humorum; Aliam ad vires, quando quantitas illa improportionata viribus corporis, ipſas opprimit & grauat ſine inſigni mole; Cacochymiam verò triplicem conſtituunt, pro numero excrementorum quæ in nobis ſuſcitari ſolent, bilioſam ſcilicet, melancholicam ſeu atrabilariam, & pituitoſam, ſub qua ichoroſam ſeu ſeroſam, flatuoſam, aliaſque complectuntur: Ex his enim ſeorſim vel complicatis, vt in plethorâ cacochymicâ; potiſſima morborum partiumque affectarum ſoboles dependet, quique harum cognitionem rectè tenuerit, feliciter in morborum curatione negotiabitur. Hinc enim Paracelſici vocant Medicos Galeni viam ſequentes, Humoriſtas: & loco iſtarum cauſarum, ponunt ſal, ſulphur, & Mercurium, à quorum vario exceſſu morbi in nobis producantur, ideò peculiaria tradunt ſigna quibus cauſæ iſtæ, & morbi mercuriales, ſulphurei, & ex ſale iſto tartareo pendentes dignoſcantur. Sed ſublato verborum ænigmate, quibus illi ſua myſteria tegere conantur, certũ eſt iſta omnia commodè ad humorales cauſas à nobis recenſitas, reduci poſſe.

Vt igitur illæ cognoſcantur, oportet ſigna repetere primò ex cauſis efficientibus, diſponentibus & materialibus, à quibus producuntur, tum ex effectis, quæ ad illarum generationem manifeſtè conſequuntur. Cauſarum ſeries ergo conſtabit ex cenſu rerum naturalium, temperamenti ſcilicet proprij, totius & partium, ætatis, ſexus, & conſuetudinis; rerum non naturalium, vt aëris, regionis, & loci in quo verſamur, alimentorum, aquarum, & ſimilium quibus veſcimur, ſomni, vigiliæ, exercitationum, excretorum, retentorum, animi pathematum, rei venereæ, balneorum & ſimilium, in eis qui illis vti ſolent. Eodem modo rerum præter naturam conſideratio non erit negligenda. Quicunque enim morbi aut ſymptomata præceſſerunt aliàs, vel oriuntur frequenter, efficiunt ſimiles ſibi humores, aut diſponunt partes ad eorum generationem, ſicque oſtendunt naturam humorum naturalium, contra naturam in nobis dominantium, vt meliùs deinde in particulari eorum enumeratione patebit.

Effectus verò generaliter qui humorum dominatum demonſtrant, ad tres potiſſimùm reducuntur, colores ſcilicet, ſapores, & motum qui vnicuique proprius eſt. Etenim certiſſimum eſt, & à Galeno ſæpiùs annotatum, tales in nobis efflorescere colores, qualis eſt in interioribus humor, quique inde ad ſuperficiem corporis, præcipuè autem faciem transfertur, vel etiam in aliis partibus præter naturam affectis apparet, vt in tumoribus præter naturam, dum materia quædam humoralis in eas effunditur. Quòd ſi iſta materia regurgitet in ventriculum, fauces & palatum, excitantur ſapores alieni, qui repræſentant dominatũ & naturã excedentis humoris. Vt enim color ruber ſanguinis prædominium, ſic dulcis ſapor æquabilem eius temperiem ſignificat: Albus verò cum inſipiditate quadã pituitã, ſi fuerit naturalis; ſin verò ab ea degeneret, acidũ quid aut ſalſum repræſentat; Melancholia naturalis, auſterum ſaporẽ cum nigredine; qui in atrâ bile eſt acer & mordax. Denique bilis omnes ſpecies amarorẽ habet coniũctum plus minus, prout à flauâ, vitellinâ, porraceâ, & glaſteâ ad atrã vſque degenerant.

Vbi autem permiſcentur iſti humores æqualiter vel inæqualiter, variegatos etiam colores & ſapores referunt. Quod eſt diligenter animaduertendum cum cauſis naturalibus, non naturalibus, & præter naturam, quæ eorum generationem promouere poſſunt.

Præterea quidam eſt in humoribus motus, tam in ſtatu naturali, quàm præter naturam, qui illorum oſtendit dominatum, vtpote ſanguis creditur matutinis potiſſimùm horis, bilis verò meridianis, melancholicus ſuccus veſpertinis, pituitoſus nocturnis agitari: & qui morbi ab illis pendent, iſtos ſequuntur etiam motus & exacerbationes: vbi verò iſti putreſcunt humores, acquirunt mirabili quodam modo ἰδιοτροπίαν, & certas periodos, propter quas ſanguis putreſcens æquabilem & ferè continuum habet motum, pituitoſus verò humor ſingulis diebus, bilioſus alternis ſeu tertio quoque die per ξυνάφειαν computato, melancholicus quarto obtinet ſuum & peculiarem paroxyſmum, ſicque pro tenuitate & caliditate velocius, pro craſſitie aut frigiditate tardius mouentur, cum rigore, horrore, concuſſione, aut ſtupore partium. Quorum omnium particularis explicatio in variis morborum, præcipuè febrium, ſpeciebus proponi ſolet.

Quemadmodum autem ex motu, colore, & ſapore humores dominantes dignoſcimus, ſic etiam ex mole ſeu habitu corporis, nec non mixto quodam ſymptomate, quod Hippocrates κόπον, nos laſſitudinem vocamus. Moles enim ſeu habitus corporis plenior & in mediocritate poſitus, εὐεξίαν & laudati ſanguinis plethoram deſignat; ſin verò laxior & mollis, pituitæ exceſſum: ſtrigoſior autem, durior, & macie deformis καχεξίαν, & bilioſi humoris aut melancholici exuperantiam. Laſſitudo autem, quæ eſt impotentia quædam aduentitia & ſine labore prægreſſo, ad motum animalem exercendum, cum moleſtia & triſti ſenſatione dum membra agitantur: triplex exiſtit apud Galenum: tenſiua quæ eſt index multitudinis humorum & colliquationis eorundem in partes muſculoſas; vlceroſa cum ſenſu quodam pruritus & acrimoniæ, quæ oſtendit cacochymiam dominari; & phlegmonoſa quæ ex his videtur mixta, quoniam cum tenſione quam facit materiæ copia, ſenſus etiam ardoris adeſt, qui coniunctam putredinem aut inflammationem humorum oſtendit.

Ex hiſce igitur omnibus & ſingulis venabitur Medicus cognitionem cauſarum antecedentium humoralium, à quibus coniunctæ morborum deriuantur: Hiſce addendo (vt iam diximus) antecedentia, nimirum cauſas efficientes vel diſponentes eorum: & conſequentia, nimirum omnia ſymptomata, quæ ad humores iſtos exoriri potiſſimùm ſolent. Nec non iuuantia & lædentia, ex quorum animaduerſione inter curandum, detegere etiam poſſumus, quis potiſſimùm humor præualeat. Vt enim alterantia & vacuantia commodum vel incommodum adferunt ex lege contrariorum bene vſurpata, ſic etiam faciunt ad notitiam materiæ noxiæ, quæ hoc vel illo remedio miteſcit aut exaſperatur. Niſi fortè in deploratis & malignis morbis, in quibus omnia etiam optimè adhibita remedia nullum adferunt commodum, vnde illud Hippocr. *Quæ iuuare debent & non iuuant, malum.*

In hiſce itaque eluceſcere debet Medici διάγνωσιν exercentis ſolertia. Aliquando enim iſti humores vniuerſaliter per totum corpus dominantur, aliquando peculiariter in vno tantùm membro; aliquando conſimiles vel diſſimiles, vt quando in cerebro pituita, in pulmone bilis exultat: aliquando ſinceri, alias permixti, idque æqualiter vel inæqualiter, ſecundùm varias proportiones & mixtiones eorum inter ſe: tuncque maior eſt cognoſcendi difficultas ex confuſione ſignorum ad inuicem.

Vt autem cauſæ iſtæ humorales, potiſſimùm in morbis intemperamenti conſiderandæ, ſic etiam in organicis & ſolutionibus continui, qui ab eis etiam vt plurimùm proximè vel remotè pendere ſolent, verbi gratia magnitudo aucta totius vel partis à plethorâ vniuerſali vel particulari; numerus ſuperfluus vel imminutus à redundante vel deficiente materiâ, obſtructio vaſorum ab humore pituitoſo vel alio opplente, lumbrici à pituita in inteſtinis putrente; arenulæ & calculi renum & veſicæ ab eâdem excoctâ & induratâ procedunt; vlcus ab humore acri, diuulſio à flatu aut humore diſtendente, & ſic de reliquis, quę Medico valde ſunt conſideranda, vt cauſarum ſeriem cognitam habeat.

De signis hvmorvm in specie. Quamuis ſuperiore capite videamur ſufficienter ſigna propoſuiſſe, ex quibus humorū in nobis dominatus, quoties morborū cauſę antecedētes aut coniunctę euadunt, haberi poſſit: attamen quoniā iſta tractatio magnæ eſt vtilitatis in Medicina, nequid omiſiſſe hac in parte videamur, lubet adhuc ſigna

signa vniuscuiusque humoris speciatim persequi hoc capite; ducto à sanguine velut præstantiori, initio, quia dum exundat aut alteratur, magnos periculosósque affectus afferre solet, non minùs quàm bilis, melancholia, ichor, & pituita; ex eísque eleuati vapores & flatus.

Sanguis igitur, sub cuius nomine complectimur modò totam illam massam sanguinariam in venis & arteriis potissimùm contentam, & ad alendum proportionabiliter constitutam, modò puriorem illius & salubriorem partem, temperie summâ, colore rubro, saporéque dulci præditam; quæ ob sui præstantiam toti denominationem tribuit: tunc dominari in corporibus nostris censetur, quando causæ præcessere, quæ illum generare ac multiplicare possunt, vtpote ex parte rerum naturalium, temperies totius vel iecoris & cordis calidior humidiórque, ætas à pueritia vsque ad pubertatem, & sexus muliebris, donec menstrua effluere incipiant. Ex parte rerum non naturalium, aëris temperies mediocris, vt verna vel austrina, quæ tamen ad humidiorem iam nimis accedens, si diutiùs perseueret humores ad putredinem disponit; regio, domus, & alia loca meridiei aut orienti exposita, otium, vel exercitatio; quæ intendat appetitum, non resoluat; lætitia, & vita sine curis, (*bontemps*,) somnus dulcis & moderatus. Quibus materiam suppeditant victus plenior ex alimentis potissimùm euchymis, vt pane recenti albissimo, ac probè fermentato coctóque, ouis tremulis & mollibus, carnibus iuniorum animalium, & boni succi, gallinarum, perdicum, phasianorum, vitulorum, hœdorum, & similium, aquâ puriore fontanâ vinóque generoso salubriter dilutâ. Quibus si accesserint suppressiones vacuationum solitarum; vt hæmorrhagiæ narium in ephebis, hæmorrhoidum in adultis, aut aliquo insigniore membro mutilis, mensium in mulieribus: tunc plethora ista sanguinea valde intenditur, vt Athleticum illum habitum ab Hippocrate in Aphorism. damnatum repræsentet.

Huiusmodi igitur sanguinis redundantiam, sequuntur color faciei intensus & rubore multum saturatus, qui etiam in venulis oculorum distentis conspicitur, & si paulò crassior extiterit, deuoluitur in musculos & cutem tibiarum; vbi non solùm rubores, sed etiam inflammationes parit aliquando, & quasi per periodos in multis: venæ etiam in illis post modicam exercitationem aut æstum turgent, ac musculi distenduntur, vnde lassitudines illæ tensiuæ aut phlegmonosæ exoriuntur, vehementer pulsant arteriæ, & respiratio facilè intenditur. Animi mores iucundi, cum discursu & memoria facili, sed minùs firma. Somnus profundior, plenus insomniis rerum rubrarum & hilaritate conditarum. Procliuitas in Venerem, eiúsque facilis tolerantia ob copiam seminalis materiæ. Appetitus ventriculi intensus, nisi iam multitudo istius humoris excesserit, quæ satietatem pariat, vnde sapores in ore dulces & gratos persentiunt. Vrinas profundunt copiosas, laudabili consistentia & colore præditas; sed contentorum multitudine aliquando refertas. Molem & habitum corporis mediocrem aut carnosum obtinent, multo halitu blando perfusum.

Quod si iam causæ aliquæ externæ & violentæ accesserint, quæ hunc statum à naturali deiiciant, facilè labuntur in febres synochas & purpuratas ex inflammato aut putrente sanguine, qui sudores copiosos & fœtoris non expertes prolicit; in phlegmonosos etiam tumores partium, pustulas sanguineas, & similes; qui summopere iuuantur largâ sanguinis missione, aut spontaneâ illius profusione.

Sanguinem sequitur pituita, quia tum quantitate, tum alendi bonitate ad illum proximè accedit; quæ tamen diuiditur in alimentariam & excrementitiam. Alimentaria easdem habet ferè notas cum sanguine, & in eum, vt vult Galenus, vlteriore coctione transmutatur. Excrementitia verò, quæ in ventriculo, intestinis, pulmonibus, & cerebro maximè redundare solet, diuiditur pro variis quibus prædita esse solet, saporibus & consistentiâ in dulcem, insipidam, acidam & salsam; deinde in serosam, mucosam, vitream, & gypseam. Ex eisdem autem fontibus repetenda sunt signa quæ illius dominatum ostendunt, vtpote temperamento totius vel partium, vt iecoris, ventriculi, aut cerebri frigidioris humidiorísque, sexu muliebri, ætate senili aut puerili, propter ingluuiem & incautam viuendi rationem, hyemali tempore, regionibus quæ stagnis, paludibus aut fluminibus sunt vicinæ, boreæ & niuibus expositæ, quales sunt quæ polo magis sunt propinquæ, vel Pyrenæis aut Alpibus subiacent. Item aër serotinus in regionibus feruentissimis circa æstatis vigorem maximè pituitam in cerebro colligit & catarrhos concitat, ob condensatos vapores, quibus tunc scatere solet. (Hinc Galli, Angli, Germani, qui Lusitaniam adeunt, ferè omnes in catarrhos

& phthisin præcipitantur æstatis tempore, quia ob aëris diuturni feruorem, deinceps Sole occidente incautiùs excipiunt auras frigidiores, vel sese nocturno aëri exponunt.) Item ex victu præcedente qui pituitam gignere aptus sit, vtpote ex fructibus ὡραίοις, oleribus crudis, vini recentis potu, aquæ, ceruisiæ, pomatij vel pyratij in non assuetis, caseo recenti, piscibus, & animalium partibus exanguibus & neruosis, somno & otio diuturniore; omissâ consuetudine spontaneâ pituitam vacuandi per vomitum aut secessum, vel artificiosâ per exercitationes, vt paruæ pilæ lusum & similes, aut vsu aquarum thermalium, laconici, catharticorum medicamentorum aut diureticorum. Ex his enim intermissis cruditates & pituitæ generationes multiplicantur.

Vnde sequuntur, actionum omnium segnities, mentis torpor, sensuum hebetudo, mentis tarditas, ad somnum propensio, cum insomniis pluuiarum, niuis, submersionis, & similium. Ira remissior, pulsus paruitas & mollities, sitis carentia, appetentia etiam languidior, vnde ieiunia ferunt facillimè. Plurima per os, nares, & alios ductus excrementa albicantia reiiciuntur, vrinámque habent pallidam & tenuem, si obstructiones simul patiantur; aliàs crassam & turbidam cum sedimento copiosiore. Totum corpus crassum, molle & albicans, tactúque quodammodo frigidum. Valdéque iuuantur si calidioribus siccioribúsque vtantur; aliàs facilè labuntur in hydropem, cachexiam pituitosam, lethargos, paralysin, catarrhosas constitutiones, & similes morbos chronicos, ac tardioris motus.

Quæ omnia intelligenda sunt de pituitâ verâ & impermixtâ, quæ dulcis, vel insipida, vel acida gustu deprehenditur, pro maioris cruditatis ratione; Nam salsa, propter mixtionem seri acrioris, vel quandam putredinem contractam, caliditatis non parum est particeps. Quod causæ etiam prægressæ, pituitam acriorem generantes, inflammantes, putrefacientes, aut permiscentes ostendunt; ipsíque effectus, nimirum sitis immensa, & sapor alienus linguam velut muria inficiens, quod in catarrhis ferinis, aphthosis & exulcerantibus fauces & pulmonem, tandémque phthisin inducentibus, videre est. Præthereà in dysenteriis illis pessimis, quæ fiunt decumbente eiusmodi humore in intestina, & ea abradente. Quòd si summa corporis petat, inducit lepras & scabiem fœdam cum pruritu immenso, quo affecti aliquando senes contabescere solent, & cum maximo tædio vitam cum morte tandem commutare. Non rarò etiam impetens vrinæ vias, dysuriam excitat molestissimam, abrasâ interiori vesicæ membranâ. Et sic de reliquis.

Serosa autem pituita, quæ tenuitate prædita, in sanguinis massa aliquando contineri solet magnâ quantitate, vt educto per phlebotomiam sanguine in vasculis apparet; aliquando deerrat etiam per alias partes: fit ob magnam potus copiam, quâ se ægrotantes vel etiam sani ingurgitare solent, ob largiorem vsum fructuum recentiorum, aut iusculorum, similiúmque humidiorum & liquidiorum. Ad hoc etiam iuuant ventriculi frigiditas, iecoris aut lienis obstructiones & scirrhi, quia infarctu laborantes istæ partes, dum non admittunt solitum alimentum, solet refluere, quod tenuius est & serosum in totum corpus, vel aliquam partem, vt abdominis cauitatem, ibíque hydropem illum ascitem dictum generare, in aliis verò particulares hydropes. Non parum etiam facit ad seri istius generationem, vehemens hepatis feruor, ex cuius vaporibus eleuatis ad cerebrum, cranij densitate coguntur, & in pluuiosam istam substantiam conuertuntur. Vnde scaturigo præcipua fluxionum in biliosis & sanguineis, túncque magna vrinæ copia crudioris & aquosioris profundi solet, vel sudores, vel diarrhœæ excitantur. Isti sunt magni saliuatores & sputatores, sæpiúsque coryzas ex stillicidio huius serositatis patiuntur; Quæ si crassescat, in pituitam mucosam, qualem è naribus prodire videmus, conuertetur, & tandem gypseam omnium siccissimam, vt videre est in tophis & nodositatibus, quæ circa articulos podagricorum concrescunt.

Vitrea autem pituita, ὑαλοειδὴς dicta, quia vitro nuper fuso similis est, in intestinis potissimùm colligitur, vbi derelicta à regimine caloris natiui, vt voluit Galenus *lib. 2. de loc. affect.* tanquam insuperabilem frigiditatem actualem acquirit, (quemadmodum aqua calefacta, vbi ignis actio euanescit, denuò refrigeratur) propter quam colicos cruciatus inducit, non vagos vt à flatu, sed fixos & terebræ instar colon perforantes, ac dolorem nephriticum repræsentantes, vt ibidem de seipso narrat Galenus; quæ excreta per clysterem, etiam foras tactu frigida apparet. Hippocrates tamen *in Coacis*, in vrinâ phlegmaticorum talem pituitam obseruauit. Ad illius ergo generationem magnas cruditates præcessisse necessum est.

est, idque ex vitio partium concoquentium, vel ipsius obiecti, nimirum alimentorum, quæ crassescere quidem potuerunt, sed non subigi, & in mediocrem caliditatis gradum deduci. Hanc ego existimo, vt modicè crassam & frigidam esse actu voluit Galenus, sic etiam valde acidam esse aut acerbam sapore, quemadmodum in fructibus immaturis contingit.

Atque hæc de pituitæ differentiis & signis. Quoniam verò ex eiusmodi materiâ pituitosâ & crudâ, vt plurimùm eleuantur flatus illi crassiores, quibus corpus nostrum variè torqueri solet, ideò iam de flatibus per consequutionem quandam agendum videtur: vapores enim simplices, tenues & fumosi fiunt ex quocunque humore calefacto & ebulliente per quandam ἀναθυμίασιν, potissimùm autem sanguine & bilioso humore. Flatus igitur in nobis ventorum generationi non videntur absimiles. Quoties enim calor in materiam quandam copiosam ac rebellem agit, quæ non facilè coqui, sed in multos vapores crassos conuerti apta nata est, tunc excitantur eiusmodi flatus, qui variè hincinde mouentur, etiam cum sonitu & agitatione partium aliquando, ideóque à calore debili seu improportionato fieri existimantur, quia iste calor sufficiens fuit ad eos eleuandos, non autem dissipandos, vt patet in rebus externis. Itaque ventriculus imbecillior, intestináque multam istiusmodi flatuum copiam colligere solent, ob cruditatum multitudinem in eis contentam, qui modò conclusi strepitus & dolores violentos in abdomine, atque etiam hydropem illum tympanitem excitant, modò erumpentes sursum aut deorsum, multos ructus & crepitus ventris sonoros producunt. Est etiam aliquando cùm feruor subiectarum partium illos excitat ex materiâ melancholicâ in visceribus latitante, quam omnino domare & subigere nequit, quemadmodum in affectu hypochondriaco contingit, vnde melancholici φυσώδεις dicuntur apud Hippocr. Ad hos flatus generandos alimenta quædam peculiarem habent dotem, vt castaneæ, fabæ, rapa, napi, tubera, & similia. Auicennas etiam existimat poma multùm esse flatuosa, & proprietatem illam seruare vsque ad tertiam coctionem. Eiusmodi repletionem flatulentam præter morbos supra dictos, solent sequi tensiui dolores sine grauitate & pondere per totum corpus; sed vagi & citò desinentes, palpitationes & concussiones partium cum frequentibus oscitationibus & pandiculationibus, vt docet Galenus *libro huic rei peculiariter dicato*.

Pituitæ affinis est melancholia naturalis & limosa, ratione frigiditatis; sed siccitate differt, vnde acido & austero sapore prædita est, propter quam creditur effusa in superius orificium ventriculi, per vas breue, appetentiam animalem, instar aceti naturalis, excitare. Hæc igitur fit in temperamentis frigidioribus siccioribusque, & multiplicatur per totum corpus, liene obstructo aut debilitato, dum non potest eam attrahere, vel conuenienter secernere, in mulieribus aut viris quibus menstruæ purgationes aut hæmorrhoidum fluxus iam assuetus, suppressus est; Autumnali tempestate, & inæquali aëris cuiusuis & regionis constitutione, potissimùm vbi crassioribus, durioribus, & quasi terreis alimentis vtuntur, pane atro & furfuraceo, vino nigro & crasso, aquis turbidis, leguminibus, caseo veteri & salito, carnibus bubulis, ceruinis, leporinis, suillis, aprinis, auium palustrium, piscibus cetaceis, ostreaceis, vel aliter duris & salsis, aut fumo induratis, brassicis, pastinaca, & similibus, potissimùm si curis, vigiliis, mœstitiâ, aut timore torqueantur, vt contingit famis aut belli grassantis tempore. Huius humoris dominatum sequitur stupiditas sensuum, & taciturnitas, frequens vigilia, & somnus interruptus, cum spectris rerum nigrarum, fumi, cadauerum, & similium rerum horrendarum. Omnia etiam tuta pertimescunt, pulsumque cum respiratione tardum habent & paruum, voracitate vt plurimùm laborant, parum siticulosi, & tamen saliuatores ob seri copiam, vt docet Gal. ructusque multos acidos patiuntur. Habitum corporis habent subliuidum & nigricantem, macilentum squallidumue, asperum & durum, sæpiusque varicibus deformatum in coxis & cruribus, ob fæcem istam sanguini permixtam & delabentem in partes decliuiores, & venas immodicè distendentem.

Atque vt ista contingunt in temperamento melancholico naturali seu ab ortu contracto, quem ideò *Asinionum* vocant; sic etiam est alia melancholiæ species, aduentitiæ scilicet & per accidens genitæ in nobis, quam ingeniosam dixit Aristoteles, quæ fit leuiter vstâ sanguinis portione tenuiori, vnde splendor ille siccus exoritur, quem voluit Heraclitus animam reddere sapientissimam, virosque magnos & eruditos producere, propter cogitationum fixationem seu firmitatem & iudicij vim. Hippocrates igitur *in Epidemiis*, iure existimauit, sanguineos & biliosos tandem fieri

melancholicos, nisi habeant ἐξεῤῥώσιας effluxus siue expurgationes, quod interpretantur de fluxu hæmorrhoidum, quem natura huic rei dicasse videtur. Galenus *in arte paruâ* existimat, hanc melancholiæ speciem, decursu ætatis contingere circa annum 45. quando scilicet calor natiuus paulisper imminuitur, humoresque crassiores & sicciores euadunt ob prægressi caloris incinerationem. Hæc igitur si intra limites sanitatis remanserit, facit homines, vt diximus, ingeniosos ad artium inuentionem, scientiarum perfectionem, & rerum politicarum ac bellicarum administrationem aptissimos. Quod si gradum illum excesserit & nimis quasi refrixerit, desipientes, superstitiosos, & variarum nugarum repertores. Quod experientia ostendit in compluribus viris doctissimis aut bellicosissimis, qui tandem in ἄνοιαν; fatuitatem aut stultitiam, & memoriæ abolitionem inciderunt.

At verò vbi non solùm sanguis torretur, sed etiam melancholia ista, vel etiam biliosus succus immodicè exuritur, aut putrescens incineratur cum insigni feruore, fit species illa melancholiæ præter naturam, quam atram bilem vocant; omnium humorum pessimam & funestissimam, quæ quamuis colore cum naturali & aduentitiâ consentire videatur; attamen aliis qualitatibus multùm differt. Hæc enim interiores partes erodit, carnem corrumpit & colliquat, cancrosos tumores excitat, elephantiasin, vlcera phagedænica, & scabiem malignam. Cuius excretio per secessum aut vomitum in principio morborum facta, certum mortis periculum minatur apud Hipp. *Aph.22.sect.4.* In terram verò effusa, illam instar aceti stillatitij, aut aquæ illius fortis dictæ fermentat, ampullas excitat, muscas abigit, & similia feruentis caliditatis ac deleteriæ qualitatis indicia profert. Distinguitur à sanguine atro, quod non concrescat, vt ille, sed fusa maneat, *comment. in Aphorism.23. sectionis 4.*

Superest igitur biliosus humor, qui colore flauo, amarore summo, tenuitate maximâ sese reddit insignem, ac præcipuè propter mobilitatem & orgasmum illum mirabilem, quo præditus præcipua morborum acutorum causa censetur. Bilis itaque flaua in hepate genita, à cystide felleâ trahitur, & in propriâ cauitate aceruatur, donec regurgitans amandetur per meatum cholidochum in duodenum & reliqua intestina, vt clysteris naturalis instar, inquit Galenus, facultatem expultricem irritet ad deponendas alui fæces. Quod si aliquando motu præpostero, vel propter malam implantationem istius meatus cholidochi, irrumpat in ventriculum, cardiogmos & vomitus excitare solet, vnde apud Hippocr. πικρόχολοι ἄνω & κάτω, *lib. 2. de vict. rat. in acut.* Hæc bilis flaua mixtione & vlteriori coctione euadit pallida, rufa, vitellina, porracea, & æruginosa, quæ proximè ad atram bilem accedit. Neque hîc audiendum de porraceâ illâ bile, quæ in ventriculo ipso gignitur ex vsu nimio brassicæ, porri, lactucæ, & similium olerum, quoniam illa potiùs ad pituitæ quàm bilis species pertinet, quia est tantùm chylus crudior adhuc, viridi colore infectus. Bilis igitur dominatum ostendent primò causæ illam producentes, vt temperies totius calida siccáque, cordis & iecoris feruor, qui ex euchymo etiam alimento procreat istum humorem, potissimùm verò si accedat cibi & potus analogia ad illum producendum, ex acribus, salsis, piperatis, & similibus, ætas florens & iuuenilis, aër feruens æstatis tempore aut regione feruida, exercitatio vehemens & diuturna, vigiliæ, curæ, & rixarum multitudo; omissa consuetudo spontanea vel artificiosa bilem vacuandi per vomitum, deiectionem, vrinas, aut sudores. In eis viget animi dexteritas, audacia & iracundia, vigiliarum multitudo, & insomnia turbulenta incendiorum & bellorum. Pilis sunt flauis, facie pallescente, oculis etiam rufescentibus, habitu macilento & gracili: Adest inediæ difficilis tolerantia cum siti & oris amarore ac siccitate. Pulsus magnus & celer, vrina tenuis & rufa, fæces alui coloratiores, aurium excrementa copiosa & valde rufa. Ac proinde admodum iuuantur eis omnibus quæ æstum illum compescere & humoris ferociam retundere possunt, refrigerantibus scilicet & humectantibus, victu, balneo, & similibus. Aliàs facilè incidunt in febres ardentes & biliosas circa caniculares dies, celeris motus ac periculi, phrenitin, pleuritidem, & similes erysipelatosas constitutiones, quæ si exteriùs erumpunt, icteritiam, pustulas vrentes, herpetes, & similes generant. Ac prout causæ & effectus, seu antecedentia & consequentia fuerint vehementiora, eò magis adustam bilem significant, ac proinde hanc vel illam speciem dominari. Atque hæc de humoribus, velut præcipuis morborum causis dignoscendis sufficiant.

ΔΙΑΓΝΩ'ΣΕΩΣ PARS III.

De dignoſcendâ ſpecie affectus, ſeu morbi naturâ & differentiis.

POST cognitionem proprij ſubiecti, vbi reſidet morbus, nimirum partis primariò vel ſecundariò affectæ, poſt διάγνωσιν cauſæ quæ affectum produxit, iam ſupereſt vt morbi ipſius ideam & infimam ſpeciem in quodam indiuiduo propoſiti, dignoſcere ex certis quibuſdam ſignis doceamus. Quamuis enim dixerit Hippocrates, omnem morbum eſſe vlcus, illud tamen per ἀντονομασίαν quamdam intelligendum eſt de grauioribus affectibus. Non quòd voluerit ille, vnicam eſſe morborum ſpeciem, cùm eleganter à Galeno demonſtratum ſit in pathologicis, tria eſſe ſumma morborum genera, intemperiem, malam conformationem, & vnitatis ſolutionem, ſub quibus variæ rurſum ſpecies continentur, ad infimas vſque perſequendæ; ſiue ſolæ per ſe exiſtant, ſiue compoſitæ & complicatæ, vt ſæpiùs contingit.

Vt igitur certo ordine ſigna iſta quæ ſpeciem morbi oſtendunt proponam, ſequar fontes ſignorum iam adductos in parte affectâ inueſtigandâ, videbimuſque quid ad iſtud conferre valeant, & quid illis ſit addendum vel detrahendum. Actio igitur læſa non oſtendit propriè ſpeciem morbi, quia à variis morbis eadem actio lædi poteſt. Item ab erroribus externis & obiectis improportionatis, vt docet Galenus. Attamen cùm certum ſit actiones quaſdam, à temperamento præcipuè pendere, alias à conformatione, vel à partium vnitate, hinc fit vt quando actio naturalis, vt coctio læſa eſt, magis propriè temperamentum immutatum exiſtimemus, & in eâ parte factam eſſe intemperiem. Quando animalis actio, verbi gratia motrix eſt læſa, quia ſequitur præcipuè muſculorum & neruorum bonam conformationem, per quos influere debet ſpiritus ille animalis à cerebro, tunc etiam in eis genitam obſtructionem, aut factam ſolutionem continui cenſemus, præcipuè ſi ſubitò oriantur, qui eſt modus actionis læſæ, illi proprius, quia intemperies ſaltem firma, non niſi ſenſim & tractu quodam temporis introduci poteſt. Quod ſi actio ſit mixta, vt ſæpè fit; tunc ad vtramque diſpoſitionem, temperamenti ſcilicet & organi reſpiciendum, vt videamus ex aliis ſignis, quæ iſtarum potiſſimùm ſit immutata, vel vtrùm ambæ patiantur. Item cùm actio læſa ſit abolita, imminuta, vel deprauata, exiſtimat Galenus abolitam præcipuè naturalem ſequi intenſam frigiditatem, imminutam etiam & remiſſam ob caloris natiui & ſpirituum depauperationem; deprauatam verò ſequi calidiorem intemperiem. Quod tamen vſquequaque non eſt verum. Nam quamuis frigidior intemperies ſine materia, vel etiam cum materia pituitoſa id præſtet, attamen in melancholica cacochymia videmus manifeſtè deprauari imaginationem & rationem. In bilioſa quando quantitate ſuperfluit, imminui etiam & aboleri actiones, vt patet in febribus, ac proinde iſta ſub eiuſmodi diſtinctionibus admittenda.

Poſt actionem læſam, excreta ſuppeditant ſigna, non ſolùm partis affectæ, ſed etiam ſpeciei affectus; nam ramenta in deiectionibus apparentia, vlcus inteſtinorum dyſenteriâ affectorum denotant, rubra hypoſtaſis vrinę & arenoſa intemperiem renum calidam: Sic excernendi modus; Nam ſanguis multus affatim tuſſiendo erumpens, ruptionis vaſis eſt nota; ſin verò paucus, ſenſim & cum pure permixtus, exulcerationis in aliqua thoracis parte. Denique excrementorum color, odor, ſapor, & reliquæ qualitates, vt ſunt ſigna humoris dominantis, morbúmque committentis: ſic etiam naturam affectus, qui introductus eſt, deſignant. Bilis enim verbi gratia magna copia in principio febrilis paroxyſmi erumpens, febrem tertianam adeſſe; ſanguis fluens è naribus in corpore plethorico & inflammato, ſynochon; atra bilis in principio morbi excreta ſurſum vel deorſum, ſi cum febre, peſſimam & κακοήθη intemperiem; ſi abſque illâ, melancholicum vel maniacum affectum portendit. Iſtæ autem qualitates excrementorum, non ſolùm propriæ & natiuæ ſunt conſiderandæ, ſed etiam aduentitiæ, vt quando putreſcens melancholia aut pituita, febres alioſque morbos calidos generant, quod adiunctus fœtor velut proprium pathema

thema declarat. Idem dicas de retentis humoribus, pure, sanie, calculo, lumbricis; & similibus, quæ pro suâ vniuscuiusque naturâ, vbi præter naturam in nobis retinentur, morborum species sibi consimiles parere solent.

Ex situ verò partis, quædam etiam duci possunt indicia speciei & naturæ morbi, quia vnaquæque pars peculiares habet & magis sibi conuenientes morbos. Sic hepar, lien, & reliquæ partes mesenterij, phlegmonas, scirrhos, & obstructiones lubentiùs patiuntur. Quod distingues, considerando essentialiter istis morbis inhærentia, vt ex calore aut frigiditate, quæ in hisce partibus tunc sentitur, duritie, mollitie, & similibus, quæ inter illos distinctionem facient. In pleurâ, meningibus, & reliquis partibus membranosis, erysipelata potiùs quàm reliqui tumores præter naturam contingunt. In ossibus caries, quam liuiditas circumiectarum partium detegit, & tenuis virulentaque sanies illinc tandem erumpens, vnde *Aph.* 45. *sect.* 6. Vlcera quæcunque annua aut etiam diuturniora existunt, significant abscessum cum osse communicari, & tandem cicatrices cauas fieri.

Sequitur doloris proprietas. Vt enim partes corporis nostri variæ hoc vel illo modo, non autem simili excipiunt hanc molestiam & tristem sensationem, quæ contingit in sensu tactus ab obiecto improportionato; sic etiam varij morbi illam diuersis modis inferunt. Dolor enim inflammans, ab intemperie calida, pulsans & distendens, à suppuratione ob compressionem vicinarum arteriarum, stupidus & quasi adstringens à frigida intemperie, pruriens & mordens ab exulceratione; vnde Galenus *in arte paruâ*, puncturam nerui aut tendinis, acutissimum dolorem inferre, & citò conuulsiones accersere voluit, imò etiam gangrænas & mortificationes subitas partium, vt nos experientia frequenti obseruauimus, ob teterrimam saniem quæ in hisce partibus ita affectis citò colligitur. Dolor profundus & qui circa vesperam magis exasperatur, intemperiem denotat frigidam, præcipuè pituitosam, quæ circa ossium membranas inhæret, & excitato flatu eas distendit. Et sic de reliquis.

Supersunt propria accidentia, ex quibus etiam multa indicia propria morborum speciei desumi possunt. Istæ enim qualitates mutatæ magis hunc quàm illum morbum sequuntur. Verbi gratia inflammationem phlegmonosam rubor intensus & quasi purpureus alicubi efflorescens, vt in genis præsente peripneumoniâ; erysipelatosam verò & biliosam flauescens, vt in exquisitâ pleuritide non raro oculos croceo colore infectos obseruauimus. In febribus etiam similibus icterum & ante & post septimum diem superuenire, in febre ardente linguam arescere & nigricare, in tabido affectu vngues aduncos fieri, in iecoris obstructione, & cystidos felleæ affectibus, totam cutem aureo quasi colore infici, in lienis debilitate & scirrho nigrescere. Quis etiam nescit, tumores præter naturam, tam internos quàm externos, eiusmodi accidentibus distingui: leucophlegmatiam, hydropem tympanitem & ascitem, colore, sonitu, mollitie, duritie, & similibus inter se differre? Quæ omnia sunt obseruanda in peculiari morborum dignotione.

His etiam addi possunt iuuantia & lædentia, nec non similitudo & analogia cum aliis morbis, vel familiaribus alicui regioni, vel populariter grassantibus. Etenim si iuuent ægrotantem calfacientia, noceant refrigerantia, id morbum frigidum esse ostendit, & contra. Nisi fortassis per accidens fiat illa curatio, vt patet de frigidæ affusione in tetano aut doloribus podagricis apud Hippocratem. Si iuuant humectantia, noceant verò exsiccantia, morbum siccum adesse significatur, vt marasmum, febrem hecticam, intemperiem ex melancholia contractam. Tamdiu enim, inquit Galenus, curantur melancholici, quamdiu humectantur. Et quos morbos parit repletio, inanitione sanantur apud Hippocr. & sic de reliquis. Quæ valde sunt spectanda, habitâ ratione eorum quæ assumuntur, quæ geruntur, quæ foris admouentur, & quæ excernuntur vel retinentur.

Vt igitur morbi species & natura peculiaris, ex hisce signorum fontibus diligenter examinatis dignoscitur; sic etiam morborum differentiæ quædam inquirendæ, quæ ad vsum artis magis faciunt, vtrùm scilicet morbus sit magnus vel paruus; benignus vel malignus; acutus & breuis, vel tardus & chronicus; ac sic de reliquis. Morbus ergo magnus cognoscetur ex naturâ causarum, à quibus productus est, partis cui inhæret præstantia, essentiâ propriâ & symptomatis quæ comitantur eum aut consequuntur. Magnum igitur dicetur vulnus ex.gratia, quod vehemens causa pungens, vt robusta manus, & ad interiora viscera penetrans, secans aut contundens

produxit,

produxit,quod inflictum est iecori,ventriculo,pulmonibus,pericardio,cerebro,& similibus. Vnde Hippocr.capitis vulnus,quamuis minimum intuenti aliquando appareat,vt rima cranij vel fissura,maximum esse voluit,ob substratam cerebri substantiam,quę defluente sanie corrumpitur aut inflammatur.Ex propria etiam essentia id apparet, quãdo quantitas vulneris est valde extensa in exterioribus propter sectionẽ vel contusionẽ, aut versus interiora,vt fit instrumentis acutis & pungentibus:tunc enim consequuntur symptomata grauissima,vt patet in magnis cerebri vulneribus; conuulsiones,stupores, vomitiones,sanguinis per nares,per os,vel aures eruptiones, vel deinde exoriuntur circa dies criticos affecto cerebro ob putridam saniem,vt febres,deliria,resolutiones partium & tandem mors ipsa Quod eodẽ modo dicere possis in morbis intemperamenti, vt febribus;& malæ conformationis,vt obstructione & similibus.In quibus notandũ est aliquando morbum dici posse magnũ, ratione tantùm partis affectæ nobilis aut ad vitam necessariæ,quamuis reliqua non concurrãt,vt patet in epilepsia,vniuersali paralysi, apoplexiâ & tetano, quæ fiunt ab humore pituitoso;nõ enim magni censendi sunt tam ratione causæ,nimirum pituitæ,quæ est humor omnium ignauissimus ad agendũ,quàm ratione loci quem occupant,obstruendo & impediendo cõmeatum facultatis animalis ad respirationẽ necessariæ propter musculos thoracis. Neque etiam protinùs morbum censendum esse magnum,vbi partem principem occupat,vt patet de ephemerâ febre, quæ cordi inhæret,nisi habeat vehementiam essentiæ & symptomatum. Aliquando tamen ex sola causæ vehementia & magnitudine morbũ iudicamus magnum,vt in sumpto vel admoto veneno,contagio pestilenti,elephãtico aut venereo;atræ bilis dominatu;quamuis reliqua nondũ concurrant,quia cùm istę causæ sint magnę actiuitatis,facilè possunt propagari,præstantioresq; corporis partes tandẽ inficere,atq; etiam mortẽ breui inferre.Idem iudicabis de morbo paruo,ex contrariis signis & constitutionibus.

Magnitudini igitur sæpe coniungitur malignitas,vnde morbi maligni κακοήθεις, vel benigni εὐήθεις dicuntur,in quibus illud θεῖόν τι Hippocratis pręcipuè elucescit.Dignoscuntur autem potissimùm ex conditione & naturâ causæ efficientis,vt pestilentis,venenatæ,aut contagiosæ,quæcunque illa fuerit, quamuis nondum effectus suos manifestè exerat.Demorsus à cane rabido v.g.sæpe per 40. dies integros,aliquando per 4. menses aut annum,nullo tentatur furore;qui tamen subitò solet in ὑδροφοβίαν illam horrendã incidere & obuios quoscũque mordere. In cancro,in elephãtiasi,& reliquis morbis atrabilariis,tanta adest malignitas,vt quamuis in principio mites, & nullius ferè momenti appareant,postmodum tamen ita exasperantur,vt non priùs conquiescant,quàm ægrũ multis affectum cruciatibus è medio sustulerint.In pestilẽti statu sæpe vidimus febres tertianas aut quartanas omnium securissimas,ita affici maligno isto aëris cõtagio,vt deleteriæ euaderent.Item post annonæ caritatem,quando plebecula diu cogitur victitare alimentis cacochymis,tantam deinde morborum sęuitiam grassari obseruauimus,vt ferè ad pestilentiæ naturam accedere videantur;vnde non immeritò Hippocrates dixisse videtur μετὰ λιμὸν ὁ λοιμός.Idem contingit frequenter in exercitu & copiis militaribus ex ingluuie aut vsu aquarum palustrium,putrentium & similium.Deinde sunt quędam accidentia,quæ peculiariter istos morbos malignos comitari solent,quia natura ob prauitatem humorum nititur excludere foras portionem illius materiæ à quâ opprimitur, vnde pustulæ,exanthemata,ecthymata,carbunculi,bubones in alis & inguinibus,parotides ponè auriculas,vlcera δυσεπούλωτα,& similia. Habent etiam suos effectus, quibus tanddem se produnt,vt lipothymias recurrentes,& syncopes sine insigni virium iactura,δυσφορίας & ῥιπτασμούς, cũ peruigiliis vel somno profundiori, quamuis febris non ita vehemens sentiatur. Denique ea quę iuuare debẽt,non iuuant,siue sint spontaneæ vacuationes, siue præsidia ex arte repetita & prudenter adhibita. Benigni verò morbi contrarias omnino habent causas, mores, & constitutionem placidam, etiam supra ipsius speciei naturam,vt quando febres synochi aut causi sunt satis mites & vt plurimùm salutiferæ sine grauioribus symptomatis.

Est etiam alia differentia in morbis valde annotanda,propter quam ex motus sui duratione & permanentiâ maiore vel minore dicuntur acuti & chronici. Quamuis enim acutus morbus præter celeritatem motus,habeat etiam coniunctam vehementiã cum periculo vitæ,tamen vsus in Medicinâ voluit,vt chronicis & diuturnis opponantur,quia breues simpliciter,vt diaria febris,vel cephalalgia ex insolatu,paruæ sunt apud Medicos considerationis.Acutus igitur morbus talis est ex proprietate suæ causæ,quæ mobilitate & agendi vi maximâ prædita,naturam ita vrget & stimulat,vt conflictus sit breuiter & nullis datis induciis cum eâ conserendus,vel necessariò sit occumbendum,vt febres ardẽtes & continuæ ex bilioso humore aut atrabilario suscitatæ,quæ intra 14.diem,historiam suam peragunt,quod longissimum est,vt docet Hippocr. Tales etiam sunt omnes inflãmationes phlegmonosæ aut erysipelatosæ partium internarum pleuritides, peripneumo

 neumo

neumoniæ, phrenitides, & similes, quæ doloribus & intensissimâ febre ægrum excruciāt, donec suppurentur vel resoluantur. Alij morbi sunt acuti ex accidenti, vt apoplexia, epilepsia puerulorum, tetanus, paralysis vniuersalis, qui etsi fiant ab humoribus crassis, lentis, & paruæ actiuitatis, vt pituitoso vel melancholico; attamen ratione locorum aut viarum quas occupant, ad vitæ vsus necessariarum, citò ægrotantē è medio tollunt, cùm tamen suapte natura chronici & diuturni esse deberent. Porrò acuti isti morbi, qui tales sunt ex suâ naturâ, aliquando propter vacuationes quę superueniunt diebus criticis, sed imperfectas; aliàs propter permixtionem alienæ materiæ, vt quando biliosus humor pituitoso temperatur; aut ineptitudinem viarum corporis nostri obstructarū aut alio modo adstrictarū, fit vt degenerent à suâ specie & diuturniores fiant, vsque ad 20. 40. 60. & aliquando 100. diem peruenientes, quos vocat Galenus acutos ex conuersione aut decidētia. In abscessibus, vlceribus, & vulneribus internarum partium id luculenter apparet; vbi enim primum acutorum morborum terminum pertrāsierint, quo valde lethales esse solent, deinceps chronicorum ideam suscipiunt, & ad plures menses, imò & annos aliquando extenduntur, vt patet in empyemate aut vlcere pulmonis, quod phthisin procreare solet. Proprius acuti & peracuti morbi character apud Hipp. habetur. *Aph. 7. sect. 1. Vbi morbus*, inquit, *peracutus est, statim extremos habet labores, & extremè tenuissimo victu vtendum est.* Nam cùm intra 4. dies, inquit Galenus, transire debeat principium suum & augmentum, citò ad statū perueniēs, in quo conseritur pugna inter naturam & morbū, fit vt 7. die salus aut mors cōtingere soleāt. In aliis verò paulò vlterior fiat dimicatio, post coctiones & pręparationes debitas, vt ille ibidem docet. Extremi autem illi labores complectuntur omnia symptom. grauiora, vt capitis dolores immēsos, vigilias terroris & delirij plenas, sitim ardētem, iactationes corporis, cibi fastidia, anxietates, & similia. Quę vt meliùs intelligantur, agendum est nobis sequenti capite de dignoscendis morborum temporibus, quoniam illa tractatio ad διάγνωσιν, πρόγνωσιν, & θεράπειαν est vtilissima.

DE DIGNOSCENDIS MORBORVM TEMPORIBVS. Morbi vt reliquæ res genitæ, suam habent durationem, & permanentiam, quæ varias mutationes à primo ortu, vsque ad finem suscipit.

Tempora igitur morborum vniuersalia, (nam particulares deinde in illis possunt esse mutationes, quæ particularia constituere possunt tempora, vt in eis est manifestum, qui paroxysmos, id est, accessiones patiuntur) quatuor ab authoribus nostris recēsentur, principium, augmentū, status & declinatio. Principium rursus apud Galenum tripliciter sumitur, pro initio scilicet, principio principiante, vt vocāt, seu primâ horâ inuasionis, quâ cœpit decumbere æger, aut manifestam actionum læsionem percipere, & ab horâ istâ cōputari debent dies critici. Secundò sumitur pro tribus primis morbi diebus, quæ significatio valde est inartificiosa, vt ipsemet docet, quia multi morbi celeres & acuti intra triduum peruenire possunt non solùm ad augmentū, sed etiā statum suum; alij verò tardi & chronici longè magis habēt extensum principium. Ideóque principium morbi propriè & artificiosè apud eum sumitur pro toto eo tempore quo mera cruditas in humoribus & excrementis apparet sine vllo coctionis rudimento. Augmentum verò censetur, quādo iam manifestæ coctionis notę elucescunt. Status quando adest perfecta coctio, ad quam excretio materiæ sensibilis subsequitur, cuius beneficio exoritur declinatio morbi deficientis & cedentis locum naturæ vincenti. Quę tempora 4. in morbis ita censentur esse, si quidē salutares fuerint, & bonis ægri rebus finiantur: lethales enim non expectatis eiusmodi temporibus, & in principio, si tanta sit materiæ copia, quæ naturam opprimat, & in augmento ex vehementiâ symptomatum, & in statu succumbente naturâ iugulare solent ægrotantem. Imò sunt quidā morbi, qui eiusmodi tempora habere non videntur, vt si alicui ceruix abscindatur, vel cor vulneretur, vel ex veneno acerrimo statim occumbat sine ista distinctione mutationū, quæ sensibiliter percipi possint. Ideóq; ista tempora & mutationes potissimum audiendæ sunt in morbis humoralibus, in quibus calor noster natiuus aduersus causas internas pugnans, imprimit vestigium & notas actionis suæ in excrementis & humoribus.

Verùm dicet aliquis, hæc non videntur omninò admittenda. Primò, quia sunt morbi quidam humorales, vt febres synochi ex putrente sanguine, quarum aliæ epacmasticæ dicuntur apud Galenum, aliæ homotonæ, aliæ verò paracmasticæ, quasi vnico tantùm tempore constarent, & vnicam paterentur mutationem. Epacmasticæ quidem augmenti, homotonę status, & paracmasticę declinationis. Secundo, quia cùm sint multi morbi, diu etiam perseuerantes, vt febris hectica, marasmus senilis, paralysis, tetanus, apoplexia, & similes, in quibus nullæ concoctiones aut excretiones manifestæ animaduertuntur; sequeretur istos morbos nulla habere tempora, aut certè illorum tempora notis distingui non posse. Ad id igitur respondendum. Quod ad febres putridas ex sanguine, illas ita diuidi à Galeno, non quod reuera aliis temporibus careant,

reant,si in salutem ægri desinant;sed quia ad sensum & crassiore modo considerata, tam citò prætereant alia tempora,vt vix consideratione medicâ indigeant. Vbi enim diu putret sanguis æqualiter,homotonon profert;vbi inæqualiter,accretione putredinis,epacmasticam;decretione autem illius,paracmasticam. Idque etiam à Galeno doctrinæ potiùs gratiâ dictum,quod ita fieri possit; quàm vt tales sæpiùs in vsu atis animaduertantur. In secunda obiectione maior est difficultas, quia certum est morbos multos non esse humorales, aut certè non versari circa cruditates aut coctiones excrementorum,vel eorundem criticas vacuationes; ac proinde fatendum est omnium morborum tempora per dispositionem causæ humoralis morbificæ distingui non posse, sed potissimùm febres putridas. In aliis ergo morbis considerandam esse propriam essentiam secundùm extensionem in suo subiecto, & secundùm intensionem vel remissionem symptomatum.Ratione enim essentiæ dicitur hectica v.gr.primi,secundi,& tertij gradus,prout variis corporis partibus adhæret. Ratione symptomatum dixit Hippocrates, in statu omnia esse grauiora, in declinatione mitiora, & neminem mori in declinatione vniuersali.Aliquando igitur istæ tres notæ in quibusdam morbis concurrunt, vt in febribus putridis, & quæ sequuntur inflammationes partium,vt etiam in vlceribus,nimirum à propria essentia,à cruditate vel coctione,& intensione vel remissione symptomatum. Aliquando duo, vt ab essentia & symptomatis,in tetano verbi gratia aut paralysi.Aliquando vnicum tantum,à sola essentia,vt in simplicibus vulneribus,magnitudine aucta,numero imminuto,figurâ vitiatâ & similibus, in marasmo vel febre hecticâ & ephemerâ.

Verùm obiiciet adhuc aliquis, cùm dixerimus à tribus peti notas temporum & mutationum in morbis,ab ipsius morbi essentia, à causæ humoralis dispositione secundùm cruditatem & coctionem,& ab ipsis symptomatis, vtrùm ista simul coincidant,an non,quandoquidem dictum etiam fuit,in statu omnia vehementiora esse secundùm morbi essentiam & symptomata,& tamen in eo esse materiæ concoctionem & vacuationem,quæ præsupponit morbi mitificationem. Item quomodo dictum si in declinatione vniuersali neminem mori, cùm tamen certum sit multos interire, post concoctiones & vacuationes criticas,ad quas debet sequi ista declinatio.

Ad id igitur respondemus,notas istas temporum sæpe coincidere posse, aliàs verò non,propter heterogeneitatem materiæ morbificæ,ita vt ex vnâ parte sit cocta, ex aliâ verò cruda,vel eius orgasmum,dum ab vno loco in alium subitò irrumpit,& nouos insultus parit.Quòd verò vehementia symptomatum appareat in statu,cum coctionis notis,id fit quia natura non solùm coctioni causæ morbificæ intendit,sed etiã secretioni & expulsioni, vnde exurgit illa perturbatio post peractam coctionem,quod Hippocrat.eleganter annotauit illo Aphorismo quo ait,noctem quæ crisin præcedit, molestissimam esse.Ista igitur perturbatio si appareat cum manifestis coctionis signis, terret vulgares quidem homines,non autem Medicum,qui expectat materiæ iam coctæ secretionem & vacuationem; sin verò absque concoctione accidat,mortis prænuntia esse solet, ob vehementiam & morbi & symptomatum cum materiæ δυσπεψίᾳ, quæ simul concurrunt.

Quod vero ad declinationis vniuersalis naturam spectat,certũ est ex parte morbi aut causæ illius,neminem tunc mori debere:attamen ex parte virium & caloris natiui debilioris,qui multùm in pugnâ illâ criticâ laborauit,fieri potest vt per exolutionem intereant aliquando ægri.Aut certè quando falsa est declinatio,quæ videtur sequi ad vacuationem alicuius materiæ,quæ non fuit tamen præcipua causa præsentis morbi,vt si quis v.g.post longam hæmorrhagiam,ex dysenteria,vel post sudores ex pleuritide moriatur.Et sic de reliquis.

Hæc igitur 4.sunt vniuersalia morborum tempora,siue maiores mutationes.Particularia verò vocãtur accessiones, exacerbationes siue paroxysmi,quãdo morbus habet insultus repetentes certa vel incertâ periodo.Sic enim febres intermittentes suos habent paroxysmos & interualla,quæ aliquando desinunt in perfectam ἀπυρεξίαν,aliquãdo verò non.Continuæ etiã prout pendent à variis humoribus suas habẽt his vel illis diebus exacerbationes,quę aliis diebus remittuntur. Sic epilepsia,dolor colicus, podagra,& similes,habẽt suas inuasiones aliquando distãtiores, aliquãdo propinquiores,& sic de reliquis.Ista igitur tempora particularia suas etiam habent partes, & alia quasi tempora Medico consideranda ad victus rationem instituendã & remedia admouenda.Diebus enim interualli purgare,venã secare,& similia,cõmodiùs præstare possumus.In principio accessionum febrilium, quamdiu durat frigus aut rigor,neque cibos neque potum exhibere debemus,donec calor ad pedes & manus extendatur,vt

loquitur Hippocrates, epithemata aut inunctiones non nisi in statu paroxysmi, aut circa declinationem, ad extinguendum febrilem ardorem. Ista autem tempora particularia in febribus intermittentibus ferè esse dicuntur, inæqualitas scilicet siue tempus horroris, rigoris, aut frigoris, quando natura incipit materiam commouere & dimittere ad externas partes: Principium vbi incalescere incipit: Augmentum quando calor intenditur: Status vbi suum vigorem adeptus est, qui exoriente sudore minuitur, & oritur declinatio: posteà est integritas seu interuallum exoritur. Alij quauor tantùm recensent, typum seu inæqualitatem, & principium febris coniungentes, ipsum autem interuallum à numero temporum excludentes, quia non est pars accessionis, sed totius periodi, & in aliis morbis ita proportionabiliter considerari possunt tempora ista particularia.

Porrò ista particularia tempora, modò breuiora, modò longiora, cum aliis morbis, vel etiam inuicem comparata, modò ordinata, alias inordinata, aliquando æqualia, aliàs verò inæqualia, tam ratione gignentis vel efficientis causæ validioris vel debilioris, qualitatis & quantitatis humorum morbificorum, quàm partium affectarum constitutionis, caloris natiui & remediorum actionis variæ, quibus ista multis immutari possunt, vt vnicuique consideranti satis patet.

Vt autem morborum tempora vniuersalia cognoscamus, repetere oportet, id quod habetur *Aphorism.* 12. *section.* 1. *Accessiones*, inquit, *& constitutiones indicabunt tum morbi ipsi, tum anni tempora, & periodorum ad inuicem proportiones, siue singulis diebus, siue alternis, aut maiore fiant interuallo. Præterea ex eis quæ post apparent, velut in pleuritide, si sputum citò appareat, breuiorem fore denuntiat: si verò tardiùs, longiorem. Sic vrina, alui faces, & sudores, prout varia apparent, sic morbos facilis aut difficilis iudicij, diuturniores vel breuiores ostendunt.* Ex quibus colligere licet, ad cognitionem temporum morbi, considerandas primùm causas & ea quæ præcesserunt, vt anni tempus, quo cœpit vel perseuerat morbus, regionem, aëris temperiem particularem: nam qui morbi hyeme incipiunt aut autumno, tempora habent, diuturniora, quàm qui æstate aut vere; qui tempore pluuioso, quàm qui sicco gignuntur: qui noctu, quàm qui interdiu inualescunt. Item morborum tempora in naturis biliosis breuiùs perficiuntur, quàm in pituitosis aut melancholicis, præcipuè si victu consimili vsæ fuerint. Præterea si vires sint validæ, quod ex pulsu & aliis functionibus iudicare oportet, fortiùs oppugnant causam morbificam, quàm infirmæ; citiusque expellunt morbum, si debeat esse salutaris: sin verò funestus, diutiùs resistunt, & tempora producuntur.

Secundò ad illud maximè faciunt, idea, species, & vehementia morbi. Sunt enim multi morbi, qui ex propriâ suâ naturâ citò perficiunt sua tempora, vt omnes acuti ab Hippocrate dicti, vt synochus, causus, angina, pleuritis, &c. Inter quos qui maiorem habent vehementiam, peracuti & perperacuti vocantur, quia intra paucos dies terminantur; chronici verò contrà, vt quartana, hydrops, tabes, &c. in longum spatium producuntur, & habent sua tempora extensa, ita vt menses & annos attingant.

Tertiò, ratione motûs morbi & causæ suæ, considerandæ accessionum mutationes, in illis qui habent paroxysmos: prout enim variantur in horâ quâ solent reuerti, in tempore durationis, & in symptomatum intensione aut remissione, sic etiam varia morborum tempora ostendunt; vbi enim anticipant horam sui reditus, & diuturniores sunt & symptomatum sæuitia intenditur, signum est morbum augeri, & ad statum properare; contrà verò declinationem instare, si accessiones postponant, breuiores sint & minùs vehementes.

Quartò, dispositiones excrementorum sunt considerandæ, vt vrinæ, fæcum, sudoris, sputi, & similium, pro varietate morborum, qui ab illis pendent. Vbi enim mera est cruditas, principium etiam morbi perdurare censendum est, donec rudimenta coctionis appareant, quæ augmentum adesse significabunt. Πεπασμὸς autem perfectus statum, in quo vacuationes etiam fieri debent, vt contingat declinatio perfecta vel imperfecta, prout maiores vel minores reliquiæ morbifici illius humoris supersunt.

Quintò, si morbus non pendeat ab humorum vitio, distinguenda erunt tempora ex symptomatum varietate. Nam in principio, quia morbus non ita validè aggreditur naturam, minora sunt symptomata; vbi verò iam vires acquisiuit eundo, pugna maior incipit naturæ & morbi, vnde omnia circa illius augmentum intenduntur;

duntur; quæ in ipso vigore sunt intensissima; & circa declinationem denuò remittuntur.

In particularibus verò morborum temporibus, sunt etiam signa, quæ principium, augmentum, statum, & declinationem designant. Vt in febribus intermittentibus verbi gratia principium indicatur ex pulsu coarctato & profundo, quia tunc materia naturam grauat, ex colore valde mutato in pallidum aut liuescentem; ex frigiditate extremarum partium, aliquando cum horrore vel rigore, ob concentrationem caloris natiui, & recursum spirituum ad interiora; ex motu & sensu hebeti, somnolentia quadam, tussicula, saliuatione, nauseâ, & aliquando vomitu. Augmentum verò, quia tunc pulsus incipit maior fieri & frequentior, calórque ad circumferentiam corporis expanditur. Status ex intenso calore, anxietate, & siti; post quam sudor erumpit, qui si fuerit copiosus, aderit declinatio, cum omnium symptomatum & caloris remissione, potissimùm verò pulsus redintegratione in naturalem statum, quo maximè distinguitur vera declinatio particularis à falsâ, in febribus intermittentibus. Atque eodem modo in aliis morbis, qui accessiones vel remissiones habent, ista erunt obseruanda, pro varia eorum naturâ & specie. Nobis enim ista exempli causâ attulisse sufficiat.

Quibus διάγνωσιν nostram vniuersalem perfecisse videmur, deinceps enim in singulis morbis, particularia signa diagnostica sunt apponenda, & tractatio pulsuum, vrinarum, reliquorúmque excrementorum, à quibus illa desumuntur, esset nunc subnectenda, vt hæc doctrina absoluta haberetur. Interim Auditores φιλίατροι poterunt repetere pulsuum explicationem ex Galeno, vrinarum ex Actuario, reliquorúmque excrementorum, vt sudoris, fæcum, muci, & similium, ex Hieronymo Mercuriali, qui illa accuratè persecutus est libro huic rei dicato.

ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΗ MEDICA.

PRÆFATIO.

EDICVS rationalis artifex cum habeat pro fine proposito sanitatem conseruandam, vel recuperandam; antequam accedat ad operationes exercendas, quæ ad hunc finem assequendum sunt necessariæ, duabus Artis nostræ partibus, nempe Hygieine & Therapeutice, traditæ, quas Recentiores Practicas *vocant, debet habere cognitum accuratius tum proprium subiectum, in quo illas exercet, nempe corpus humanum, illiúsque naturam, partes, actiones, & earum causas, repetitis ex Philosophiâ naturali principiis & demonstrationibus; tum etiam vniuersale, circa* quod, *vt loquuntur; nempe res omnes creatas & sensiles, quatenus ad finem propositum reduci possunt, & illi instrumenta suppeditant ad operationes exercendas: vnde plantarum, animantium, metallorum, & similium apud Medicos, vt accuratæ descriptiones habentur, earum vires & facultates explicantes, electionis, præparationum, & mixtionum modi traduntur, ex quibus constituitur prima Medicinæ pars, nempe* Theorica, *quam* Physiologiam *vocant.*

Tali igitur subiecto cognito, debet Medicus quasi progressu facto, varias subiecti sui mutationes contemplari, propter quas modò sanum, & suis perfectè actionibus præditum in optimâ constitutione dicitur; modò ægrum, quando omnes, vel illarum quædam ita est labefactata, vt morbosâ constitutione sensibiliter detineri percipiatur;

modò neutrum dicitur, quando vel à sanitate in morbum præcipitatur, vel à morbo ad sanitatem per mediam istam constitutionem reuertitur. Neque solum istas constitutiones considerat diligenter Medicus cum suis differentiis, sed etiam earum causas & effectus, siue symptomata perlustrat in secundâ Theorices *parte, quam* Pathologiam *dicunt.*

Verum quoniam ista cognitio tota quanta est, ad opus vel actionem tendit commodè & sapienter exercendam in corpore humano pro variis eius constitutionibus, quæ aliquando magis occultæ sunt, & latentes, vt patet in affectibus internarum partium, vel earum mutationes & euentus magis dubij & incerti: ideo vt Medicus circa illam minime fallatur, constituta fuit tertia Medicinæ Theoricæ pars, quam Simioticen vocant, quæ ex certis signis & notis sensibilibus docet progredi ad cognitionem præsentium istarum dispositionum, commemorationem præteritarum, & futurarum præuisionem. Vnde apud Hippocratem & Galenum signa diuiduntur in ἀναμνηστικὰ, διαγνωστικὰ, & προγνωστικά. *Sed quia commemoratio præteritorum omnis eò tendit, vt vel præsentia melius cognoscantur, vel futura præuideantur, ideo* Simiotice *in duas partes principales diuisa fuit, nempe* Diagnosticam & Prognosticam. *Rursum cum ista* προγνωστικὴ *seu futurorum præuisio, præcipuè spectet dubios euentus, mutationésque incertas; (quamuis & in dispositione salubri & in neutrâ locum habeat, vt patet ex variis Hippocratis locis, verbi gratia,* Aphorism.44. sect.2. Qui naturaliter admodum sunt obesi, subitò moriuntur potiùs quàm graciles: 41. sect.2. *vbi inquit:* Qui sani crebro & vehementer sine manifestâ causâ animo linquuntur, illi derepente moriuntur: *sic* in Coacis prænot. *Cardialgia frequens in se valde est suspecta:* Aphorism.5.sect. 2. Lassitudines spontaneæ morbos prænunciant*: & similibus) ideo talis* πρόγνωσις *medica tradita fuit, quæ* κυρίως *& principaliter respicit statum insalubrem: tum quia Medicus ad illius sublationem potissimùm vocatur, eiúsque opera in illo maxime elucescit; tum quia mutationes, & euentus varij, qui in illo contingere solent, magis sunt repentini & dubij, quam in aliis constitutionibus. Vnde Hippocratis opus prognosticum fere totum, respicit euentus morborum acutorum potius quam chronicorum, quia in illis occasiones agendorum præcipites, motúsque violenti maiorem solent ægrotantibus, Medicis, & adstantibus terrorem ac sollicitudinem afferre.*

Prognosis igitur ista apud Hippocratem præuisio aut præcognitio futurorum, aliàs prorrhesis, & proagoreusis, prædictio aut prænunciatio dicitur, quatenus non tantum est in mente Medici, sed etiam in vulgus effertur, & instar oraculi pronunciatur in ægrorum aut adstantium gratiam. Dicitur etiam πρόνοια, *id est prouidentia in proœmio operis prognostici, quoniam ista præcognitio seu præuisio est pars prudentiæ humanæ, quæ solet in omnibus aliis actionibus dirigendis tanquam lumen naturale à Deo nobis concessum effulgere, non solum in conuenientibus mediis inueniendis, eligendis, & disponendis ad finem aliquem assequendum necessariis, sed etiam in iis præuidendis, quæ in eiusmodi actione contingere possunt, tam ex parte ipsius rei, quam mediorum, & eius qui illis vtitur; vnde dicitur illi coniuncta circumspectio, ratione circumstantiarum, & cautio ratione impedimentorum, quæ superuenire possunt, declinandorum aut remouendorum. Sic Imperator in bello hostium insidias; Nauta mari se committens futuras tempestates; Agricola varias aëris mutationes præuidere, ex certis signis conantur, vt commodius victoriam, portum, & frugum vbertatem assequi valeant. Eadem ratione Medicus præuidendo ea, quæ in morbis contingere possunt, primò Artis dignitatem auget, sibique maximam authoritatem comparat, dum videtur, numinis instar, ea cognoscere, quæ multo pòst futura sunt in morbis: ad quam sequitur maior ægri & adstantium erga illum confidentia, & obsequium*

ad

ad ea quæ imperantur perficienda. Secundò calumnias vitat, quæ in illum iactari possunt: cum enim omnes ægri, vt inquit Hippocrates, curari non possint; sed multos interire necesse sit, vel delicto proprio, vel infirmitate naturæ, aut causarum vehementi impetu, vt quando illud τὸ θεῖον, causa scilicet vniuersalis, & deleteria grassatur: ideo oportet Medicum, vt in morbo salutari & benigno minime trepidare; sic etiam in lethali & periculoso prædicere euentum, ne in illum culpa interitus reiiciatur. Tertiò denique ex ista præcognitione futurorum id adipiscitur Medicus, vt occasionem agendorum melius captare possit. Neque enim die critico verbi gratia, aut quando natura maximè opprimitur, vel instante morte, generosum aliquod remedium vsurpabit, sed omnia opportunè, & cum ægrotantis commodo aggreditur prudens Medicus, qualem in hac Medicinæ parte potissimum requirit Hippocrates, vt scilicet præter artis istius præcepta bene cognita, abundet lumine illo naturali, quo dicebamus actiones nostras sapienter dirigi. Itaque quando Medicus in hac præsagitione morborum deficit, & frequentius hallucinatur, vult Galenus ipsius artificis minus sagacis errorem esse, non autem ipsius artis, quæ luculenter ab Hippocrate, reliquisque authoribus tradita fuit. Verum dicet aliquis; notum est ex Philosopho, futurorum contingentium non esse certam & determinatam scientiam; & ipsemet Hippocrates Aphorism. 19. sect. 2. vult non esse certas prædictiones salutis aut mortis per morbos acutos: vnde mirabilis ille Galenus, dum præcognitiones istas Romæ exerceret, vbi magna tum Philosophorum turba viuebat, non pro Medico, sed pro Vate aut Mago habitus est. Ad id respondemus, rerum futurarum purè contingentium, quales sunt illæ quæ à voluntate & arbitrio hominis dependent, non esse determinatam scientiam quoad nos: effectuum autem naturalium, qui pendent à causis suis & præuisis dispositionibus, posse esse præcognitionem ex earum solerti animaduersione, antequam illi effectus oriantur: sic ex flante austro, aëre caliginoso & nubibus atris coniicimus futuram pluuiam: ex sole viuido & rubente cælo circa vesperam prædicimus serenitatem sequentis diei: Astrologi ex cognitione motus cælestis, eclipses solis & lunæ ante centum annos certissimè prædicunt, quia norunt per supputationem tali tempore futuram interpositionem istorum corporum: & sic de reliquis: Eodem modo Medicus prædicit, ægrum moriturum, ex naturâ causarum & dispositionum malignarum, quæ apparent in valente aut progrediente morbo, vt si atra bilis verbi gratia foras erumpat in principio morbi: si icterus ante septimum diem in febre continuâ contingat, & similibus. Nec obstat quod Hippocrates scripsit, non esse omnino certas prædictiones in acutis, propter subitam translationem & ὀργασμὸν materiæ, quia hæc cognitio certis quibusdam signis constans, aliquando fallitur propter causas contrarias superuenientes, vel occultum naturæ robur: vnde satis est, si istæ prædictiones parum aut raro fallant, quod Hippocrates vocat verum esse vt plurimum. Neque mirum est Galenum, virum solertissimum, & in hac artis parte versatissimum, primo fuisse habitum Romæ pro Vate & Mago ab ipsis Philosophis Peripateticis, Stoicis, aut Epicureis, quibus illa erat incognita, quia vigebat tunc solummodo secta Empiricorum aut Methodicorum, qui Medicinam ex solis obseruationibus, aut ieiunis quibusdam communitatibus factitabant; qui tamen postea edocti scriptis Galeni, facilè perceperunt doctrinam hanc naturalem esse, & ex serie causarum cum suis effectibus repetitam, vt in Præcognitis videbitur.

PRÆCOGNITA.

VID SIT PROGNOSIS MEDICA. Prognosis igitur Medica nihil est aliud, quam artificiosa cognitio futurorum euentuum & mutationum in morbis, constans certis signis, habentibus connexionem naturalem cum re significatâ. Diximus esse *artificiosam cognitionem*, quia prognosis est pars artis nostræ valde eximia, certis regulis & præceptis stabilita ad finem Medici tendentibus, non rudi obseruatione tantum constans, neque temeraria aut futilis, qualis fuit eorum apud Hippocratem *in prorrhet.* qui vana quædam & nullo momento innixa proferebant: vnde *ibidem* vult Hippocrates, Medicum diligentem esse in animaduertendis erroribus externis, aut adstantium vel ægri delictis, vt possit illa secernere à vero prædictionis suæ statu. Diximus deinde, esse *cognitionem futurorum euentuum & mutationum in morbis*, vt denotaremus, ipsam prædictionem medicam ea omnia cognoscere debere, quæ in morbis contingere possunt. Hinc Galenus vult signa prognostica esse triplicia, cruditatis scilicet & coctionis, decretoria, & salutis vel mortis. Quamuis enim hæc omnia eò spectent, vt sciamus, vtrum æger à morbo sit euasurus, vel illius vi periturus, quia tamen, antequam hoc contingat, multæ mutationes fiunt, & quasi dispositiones præuiæ ad salutem consequendam, vel inferendam mortem, ideo hæc omnino sub prognosticis signis vult comprehendi; etenim in morbis humoralibus (vt febribus continuis & acutis) qui omnium sunt frequentissimi, vel cum aliis grauioribus vt plurimum coniuncti, certissimum est naturam aduersus causas morbificas pugnantem, illas primùm functionibus suis naturalibus, & caloris insiti operâ alterare & concoquere, quantum illi pro materiæ conditione est possibile: deinde expellere vel subitò & confertim, vel paulatim & partitis vicibus extra ipsum corpus per sensibiles vacuationes, vel de parte in partem, vt per abscessus: Hinc fit, vt consideratio cruditatis & coctionis humorum ducat Medicum ad cognitionem vacuationis faustæ vel infaustæ, promptæ vel diuturnæ: vel demonstret etiam futuram *μετάστασιν* aut *ἐπιγένεσιν*, quando auctâ quantitate, vel communicatâ materiâ, morbus vnus aut plures affectui priori succedunt. Et sic mors vel salus in ægrotante est sperabilis, idque hoc vel illo morbi tempore, illâ die aut horâ, per hunc vel illum solutionis modum.

Quamuis autem dixerimus in morbis humoralibus, febribus scilicet continuis, & acutis potissimùm, hæc signa prognostica exercere: non excludimus tamen prædictiones ab aliis morbis, tum intermittentibus vel chronicis, tam cum materiâ quam immaterialibus: tum etiam organicis aut magnis solutionibus continui: Nam in febre intermittente v. g. est pronunciatum Hippocratis vniuersale, salutem & securitatem in illis certam esse: & in tertianâ exquisitâ solutionem septimo aut nono ad summum paroxysmo pollicetur. In chronicis verò affectibus nemo nescit apud eundem Hippocratem, epilepsiam puerilem vigesimo quinto ætatis anno frequenter desinere, diuturnos autem morbos in senibus ad extremum vitæ exitum vt plurimum perdurare.

An non etiam certum est, omnes morbos non finiri per coctiones aut cruditates, per crises aut vacuationes alias: cum quidam derepente interimant per suffocationem, vt apoplexia: per extinctionem caloris natiui, vt syncope: alij verò per marcorem & paulatinam consumptionem, vt hectica: vel illi qui diuturnis affectibus & cruciatibus ægros affligunt. Sic etiam in magnis vulneribus, potissimum capitis, dies criticos obseruandos docuit Hippocrates, & Chirurgi nostri quotidie experiuntur, vel propter magnam naturæ afflictionem, vel commotos simul cum magnis istis solutionibus continui humores, febrémque complicatam. Imo simpliciter in vulneribus ratione partis affectæ prædicit Hippocrat. *Aphorism. 18. sect. 6. & lib. de fracturis*: *In triginta*, inquit, *diebus vniuersis cubiti ossa ex toto corroborantur.* Idem licet dicere de organicis affectibus, quorum alij cito historiam peragunt, vt obstructiones partium nobilium, calculi in vretere & similes: alij diutius protrahuntur cum periculo vel sine periculo. Est igitur in omnibus morbis, non solum febribus continuis, humoralibus, & acutis præsagiendum, vt possimus eorum exitum, & varias mutationes

nes adstantibus significare, remediorúmque commodè adhibendorum occasiones reperire.

Verum exoritur hic difficultas non contemnada, ex diuersis Hippocratis locis orta. Nam *Aphor. iam citato* pronunciauit, *acutorum morborum non esse certas prædictiones*: attamen 3. *progn. text.* 7. *&* 9. comparans prædictionem acutorum & diuturnorum affectuum, hæc verba protulit: *Morborum qui longo tempore finiuntur, difficile est iudicium, quia habent sua principia simillima: eorum verò qui breui, facilior est notitia, quoniam statim ab initio magnas habent differentias, siue perituri sint ægri, siue euasuri*: Vnde Rhases, *Acutorum*, inquit, *incerta prædictiones, quanto magis chronicorum?* Attamen ista facile erit conciliare, si dicas Hippocr. *in progn.* non simpliciter comparare prænotionem acutorum & diuturnorum affectuum, quoad totius morbi constitutionem & exitum; sed tantum ratione principij. Cum enim diuturni affectus ex suâ naturâ, vel etiam qui tales euadunt per conuersionem acutorum, aut ex decidentiâ, vt loquuntur, lento magis gradu procedant, quam acuti verè dicti: hinc fit, vt statim in principio morbi non possint tam facile Medico indicare ex signis ἐπιγινομένοις ea, quæ futura sunt in aliis temporibus, vt faciunt acuti, qui statim extremos labores dicuntur habere in Aphorismis. Rhases verò id dicebat de diuturnis morbis ratione errorum multorum, qui in illis contingere possunt, tam ex parte ægrotantis, quam rerum externarum per longioris temporis tractum. Sit igitur hoc certum, omnium morborum suas esse prædictiones, quæ istâ artis parte docentur generaliter, quamque ideo prognosticam vniuersalem appellamus: cum alia sit particularis & vnicuique morbo dicata, vt pleuritidi, anginæ, & similibus, quam in singulis istorum affectuum descriptionibus solent authores nostri attexere. Nunc igitur videamus, ex quibus fontibus & locis prognosis ista vniuersalis sit repetenda.

Prognosis vnde petenda. Dicebamus in vltimâ definitionis nostræ parte, prognosim medicam constare ex certis signis sensibilibus & manifestis, per quæ ducimur ad cognitionem rei futuræ, & nondum manifestæ, propter connexionem quam habent naturalem cum re significatâ. Non enim sunt signa ista artificialia, & ex instituto hominum pendentia, vt quando appensa hedera vinum vendibile designat; sed ex rei ipsius naturâ profecta, quæ cum habeant propriam suam speciem, signis pathognomonicis comitatam, vbi illa primum apparent, non solum ostendunt Medico quis sit ille affectus, vtpote pleuritis vel apoplexia; sed etiam quid de eo sit sperandum: Deinde morbi habent suas causas internas, & externas, eásque multiplices, ex quarum animaduersione, quatenus habent qualitates, quantitatem, situm, & motum, coniicit Medicus quid ex earum diuersa constitutione & effectibus possit in illis contingere. Denique habent suos effectus morbi, qui symptomata vulgò dicuntur, non solum pathognomonica, sed etiam epigenomena, quæ superuenire possunt in variis morbi temporibus sola, vel συνεδρεύοντα siue concurrentia cum multis aliis, ex quorum diuersitate, more scilicet & magnitudine, manifestum etiam fit, quis ægritudinis euentus sit sperandus. Verum quia morbus non generatur sine naturæ aggressione, neque curatur sine illius viribus morbum oppugnantibus, si validæ sint; vel succumbentibus, si infirmiores: ideo ex comparatione ipsius naturæ & virium cum morbo oritur tota vis prædicendi, quemadmodum ex duobus Athletis concertantibus coniicimus luctam fore diuturnam, si paribus congrediantur viribus; vel victoriam promptam ex parte illius qui robustior fuerit: itaque docet Hippocrates prognosim instituere in morbis ex consideratione naturæ & ipsius partis affectæ, vt suo loco videbimus. Denique cum externa multa, tam necessaria, quam fortuita varia concurrant ad naturam iuuandam vel oppugnandam; ideo non est etiam negligenda illorum contemplatio, si sapienter in morbis prædicere velimus.

Cum igitur in duobus præcipuè consistat prognosticandi fundamentum; in morbo scilicet, & eo qui detinetur: idcirco duas imprimis tractatus nostri partes constituemus: in quarum priori agemus tam de ratione præsagiendi ex morbo, & eius quidem specie & naturâ, eius more, motu, atque magnitudine, quàm ex constitutione functionum animalium, vitalium, & naturalium Medicus solet præcipuè metiri.

In posteriori tractabimus de prognosi, quatenus ea desumitur ex naturâ ægrotantis, & partium in illo affectarum: quibus breuissimè adiungemus extrinsecus accidentia & concurrentia, quæ in prognoseos certitudine non leuem solent mutationem afferre. Quæ quidem omnia ex sententiâ non tam nostrâ, quam Hippocratis persequemur, qui in hac artis parte excelluit, adductis potissimum illius Aphorismis, &

variis sententiis, velut oraculis quibusdam medicis ad prognosim morborum stabiliendam facientibus: si tamen prius quædam præmiserimus breuiter de regulis & certis quibusdam cautionibus in prædicendo obseruandis.

QVIBVS REGVLIS ET CAVTIONIBVS PROGNOSIS MEDICA INSTITVENDA. Magnam esse inter artifices differentiam dicebant antiqui: quod in prognosi medicâ obseruare licet. Vt enim ad istam rem conuenienter exercendam dicebamus requiri virum excellenti ingenio & solertiâ præditum, vt possit vniuersalia Artis præcepta ad peculiares singulorum ægritudines referre; sic etiam opus est certis regulis, & cautionibus ne in præsagiendo aberret: *Nihil enim est ineptius, quam Medicum in prognosi morborum frequenter falli*, vt Hippocrates 2. *prorrhet.* inquit. Vt igitur vitium illud grauissimum fugiat, oportet, ex Galeni sententiâ, prius accuratè perceptâ morbi naturâ per diagnosim, ipsiúsque ægri temperamento, viribus & reliquo apparatu naturali diligenter expensis, iudicium de euentu proferre, non quidem dubium & amphibologiâ laborans, vt quidam censent, instar responsi delphici; sed tamen cum debitâ suppositione, & conditionibus adhibitis, quæ pendent ex ægrotantis arbitrio, ministrantium aut rerum externarum, præcipuè fortuitarum, concursu: nostra enim ars neque præuidere, neque regere potest ea, quæ fiunt à talibus causis, quæ tamen solent euertere totius prædictionis statum, vt si æger iam conualescentiæ proximus recidiuam subito patiatur, ob Veneris v. g. vsum intempestiuum, vini meri copiosiorem potum, si aduentante sudore impatiens æger sese aëri exposuerit, adstantes intempestiuè coram illo rixati sint, canum latratus molestior, aut tonitruum fragor nocte criticâ superuenerit. Vnde sapiēter Hippoc. 1. *Aphor. Neque enim Medicū sufficit ea omnia gerere, quæ conueniunt, sed & ægrum ipsum, & assidentes, & omnia exteriora.*

Sit igitur prima medicæ prognoseos cautio: nisi aliquid delictum fuerit, aut extrinsecus fortuitò aduenerit: quæ ideò diligenter animaduertenda, vt possit ostēdere Medicus, errorē non ex defectu prædictionis suæ, sed illarum rerum interuentu contigisse.

Præterea non debet Medicus prænotionem suam aut successum euentus molestioris, ipsi ægro significare, sed tantum propinquis & eis quorum interest, vt hæreditati & negotiis domesticis prospiciatur, si ita contigerit: ægrotanti autem omnia læta, & tuta polliceri, vt erigatur animus illius hac spe, & vires quasi subleuentur, nisi fortasse sit morosior, & proteruus, remediáque ad curationem necessaria respuat, quæ admittet facilius, imo forsan exposcet, vbi nouerit se in graui periculo versari.

Omnium igitur signorum συνδρομὴ contemplanda & comparanda, ex eisque colligendum, quid prædici debeat; considerare enim oportet, quæ bona, quæ mala existant, quæ semper talia vel aliquando aut indifferenter se habeant: vtrum bona malis, vel contrà numero præualeant, vel si sint æqualia, vtrum sit aliquod ita exuperans, vt ad salutem, vel mortem prædicendam sufficiat: sic enim ex pustulâ liuente aut viridi circa regionem thoracis sæpe mortem in puerorum exanthematis prædicimus certissimè, quamuis reliqua omnia bene se habere videantur.

Non est enim fidendum subitis ægrorum alleuiationibus, vt est *in Aphor.* quæ sine ratione & causâ manifestâ repente fiunt, sed suspectæ esse debent; quemadmodum non sunt pertimescenda mala, quæ temerè eueniunt.

Vbi igitur iste signorum conflictus adest, ita vt valde sit dubium, in quam partem spectare debeat salus, vel interitus ægri, tunc suspendendum iudicium vsque ad dierum criticorum aduentum, ex quorum contemplatione patefiet melius pugna, & victoria naturæ cum morbo, vel contrà: vnde rarò solemus præsagire in principiis morborum ex Galeni sententiâ, nisi fuerint perperacuti, qui quarto die iudicantur: in aliis verò expectamus progressum aliorum temporum, vt ex eis quæ superuenire solent, de euentu certius aliquid prædicere possimus.

In prænotione etiam faciendâ diligenter attendendum ad id quod ait Hippocrates in procemio operis prognost. an scilicet in morbis, qui tunc grassantur, *τὸ θεῖον diuinum quid* reperiatur: siue *diuinum* illud interpretemur ex Astrologorum sententiâ de occultis quibusdam & malignis cælestium corporum coniunctionibus & influentiis; vel potius cum Galeno de aëre ambiente corrupto, & deleteriâ qualitate affecto, velut causâ vniuersali inferente morbos epidemicos, vt plurimum lethales & perniciosos; certum est eiusmodi causæ considerationem euertere prognosin medicam, quia, vt est *lib. 2. de naturâ humanâ*, potentior est omni naturâ & temperamento, omnique remedio, quod aduersus eam adhiberi potest: vnde in pestilenti statu moriuntur sæpissimè ægri cum omnibus coctionis notis, vrinâ laudabili, pulsu integro, & sic de reliquis: siue etiam *diuinum* audiamus de omni causâ superiore agente supra naturæ ordinem

dinem in hæc inferiora, vt quando à Dæmone & Magis, vel Veneficis quibusdam ægritudines inferuntur, quæ nullâ ope medicâ iuuari possunt: sed in quibus necessario recurrendum est ad ipsius mali authorem, vt quotidianâ obseruamus experientiâ; tunc etiam prognosis medica non est proferenda, quia derepente seruari aut interire solent eiusmodi ægrotantes, quibuscunque signis bonis vel malis apparentibus. Denique ad prædictas cautiones referri potest illa analogia siue proportio cum aliis, ab Argenterio decantata; nam si plures ægri tunc intereant quam seruentur, si ægritudines populariter vagentur, vel sporadicè multos infestent: si remedia vulgaria plus nocere quam iuuare videantur: tunc omnia suspecta habenda sunt, & ex istâ similitudine morborum etiam euentus æstimandi, & prognosis medica instituenda.

Medicus igitur ad ægrum accedens hilari & composito vultu, debet primò illius decubitum, eiúsque modum, & figuram spectare: deinde videre quo animo Medici aduentum excipiat, alacri an deiecto: postea faciem illius diligenter contemplari, velut speculum corporis, & animi, potissimùm verò oculos, in quibus elucescit vitæ nostræ & virium præcipuus character; mox iubere vt linguam exerat, ad contemplandam illius & dentium constitutionem: imo si aliquid de faucibus, gurgulione, aut paristhmiis conqueratur, istas partes depressâ linguâ cochlearis manubrio aut aliâ re diligenter intueri. Vbi paulisper conquieuerit æger, debet pulsum in vtriusque manus carpo contrectare; nam fieri potest, vt ex cicatrice, aut natiuâ conformatione arteriæ motus in alterutro minus sentiatur. Postmodum conuertendus animus ad considerationem hypochondriorum & totius ventris inferioris, in quo velut foco præcipuè morborum humoralium causæ residere solent. Ea igitur accuratè contrectabit, vt possit cognoscere, quid vitij in illis lateat: Deinde si quæ sit pars dolens, de quâ peculiariter ægrotus conqueratur, inspicienda, vt etiam tumores, pustulæ, aut vlcera, si quæ ante morbum fuerint, vel etiam in ipso morbo sint exorta. Quibus peractis, vrinas, deiectiones, sputa, aut si quod aliud excrementi genus, cuius vacuatione teneatur æger, contemplari oportet, vt ex istis omnibus secundum signa à nobis postea recensenda, possit de mutationibus morbi & euentu pronunciare, conuenientémque victus rationem ac remediorum seriem secundum varia morborum tempora, & ægri constitutiones præscribere. Nunc igitur ad rem ipsam accedamus.

ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΗΣ MEDICÆ PARS I.

PROGNOSIS MEDICA EX SPECIE MORBI. Species morbi nihil denotat apud Medicos, quam eiusdem naturam peculiarem cum præcipuis differentiis, æqualitate videlicet aut inæqualitate, intermissione vel continuitate, intensione aut remissione, extensione paruâ vel magnâ, & sic de reliquis, & ipsis causis proximis, quæ morbi essentiam frequenter constituunt, vt patet in calculo, lumbricis, febre putridâ & similibus. Hæc igitur morbi species, siue essentia modò est vna, modò multiplex. Vnica quidem siue sola dicitur, quando vnicus affectus ægrotantem detinet, & tunc eiusmodi affectus ex suis pathognomonicis signis deprehensus, dicitur ratione euentus lenis & salutaris, si nullum vitæ periculum ex suâ naturâ & specie inferat, qualis est ephemera febris, quæ non solum in salutem feliciter desinit, sed etiam cito terminatur, quia illud incendium in spiritibus tantum conceptum mox cessare solet ob materiæ tenuitatem, vt ignis in stipulâ; nisi aliquando transeat in humores aut solidas partes, & sic in febres putridas aut hecticas degeneret, quod fieri solet in præparatis, vt docet Galenus; biliosis scilicet, siccis & strigosis corporibus: aliquando tamen pendet à causâ malignâ & pestilenti, vt in sudore Britannico, qui nihil aliud est, quam febris ephemera popularis & pestilens, ab aëris vitio contracta, hominésque qui sudoris vehementioris impetum ferre non possunt, intra spatium viginti quatuor horarum iugulans. Sed hæc consideratio magis pertinet ad sequens caput, vbi de more morbi agemus. Quantopere autem diaria vera & simplex sit salutaris, ostendit Hippocrates *Aphor.* 55. *sect.* 4. *Quæcunque*, inquit, *febres bubonibus superueniunt, omnes malæ, exceptis diariis*; quia vt interpretatur Galenus *in comment.* ephemeras in illis excitantur, vel à solis causis procatarcticis, vel à vi doloris, vt inflammatis

 spiritibus,

ſpiritibus, non autem ab interiore cacochymiâ. Sic febris intermittens, quæcunque illa ſit, periculo carere dicitur Hippocrati ex ſuâ naturâ, vt interpretatur Galenus *Aphoriſm.*43. *ſect.* 4 Item tertiana exquiſita *Aphoriſm.* 59. *ſect.*4. *&* 6. *epid. & in Coacis*, dicitur quinque, aut ſeptem, aut ad ſummum nouem acceſſionibus ſalubriter terminari, ídque per vomitum bilioſum aut ſeceſſum in principio paroxyſmi, deinde copioſis ſudoribus circa illius declinationem.

Contra verò grauis & pernicioſus affectus ille dicitur ex ſuâ naturâ & ſpecie, qui ægrotantes vt plurimum interficere ſolet, inter quos apoplexia, *Aphoriſm.*42. *ſect.* 2. præcipuè celebratur: fortem enim & conſummatam curare impoſſibile eſt, leuem verò non facile, quam etiam neceſſario in paralyſin degenerare oportet. Pereunt autem *Aphoriſm.* 51. *ſect.* 6. *intra ſeptem dies, niſi forte febris ſuperuenerit.* Sic etiam *Aphoriſm.*6. *ſect.*5. *Quicunque tetano corripiuntur intra quatuor dies moriuntur; ſi autem illos effugerint, ſani fiunt.* Quicunque verò ſtrangulati deficiunt, nondum tamen ſunt mortui, non redeunt ad vitam; ſi ſpuma circa os illis apparuerit, *Aphoriſm.*43. *ſect.*2. Eodem modo ſyncope frequenter rediens, aut etiam lipothymia cenſentur Hippocrati lethales *Aphoriſm.*41. *ſect.*2. quia ſignificant vitale cordis robur valde opprimi, aut omnino deiectum eſſe. Sic etiam hydrops ex ſuâ ſpecie pernicioſus, quamuis diuturniori tempore, quia violata omnino hepatis temperies non videtur reparabilis: etenim Galeno omnes intemperies hecticæ & æquales, non admittunt curationem, propter firmum earum habitum in partibus, vel quia nihil eſt ex parte naturæ quod eas oppugnet. Dubij autem & ancipites morbi ex ſuâ naturâ & ſpecie illi habentur, qui variè inclinant ad ſalutem vel interitum ægrotantis, quales ſunt omnes febres continuæ & ardentes; ſiue primariæ ex humorum putredine & incendio in maioribus vaſis excitatæ, ſiue ſecundariæ ab inflammatione internorum viſcerum excitatæ, vt in hepatitide vel peripneumoniâ, pleuritide, anginâ, phrenitide, & ſimilibus: eſt enim opus, inquit Galenus, inſigni virium robore, vt æger ab eiuſmodi affectibus euadat, omniáque recte inſtituantur, quæ ad curandum ſunt neceſſaria: neque licet in principio iſtorum affectuum dubiorum præſagire de ſalute aut morte ægrotantis, niſi progreſſu temporis circa dies criticos, & ex ſignis ἐπιγενομένοις ſeu ſymptomatis ſuperuenientibus. Debet igitur Medicus accuratè nouiſſe, qui morbi leues ex ſuâ ſpecie, & ſine periculo exiſtant, qui graues & pernicioſi, qui denique dubij & ancipites, vt poſſit etiam in principio morbi ea præcognoſcere, quæ naturam eorum conſequuntur. Quod ad ſpecies enim morborum ſpectat, certum eſt morbum calidum ex ſuâ naturâ acutum, celerem & vehementiorem eſſe; frigidum verò contra tardiorem, & minus periculoſum, niſi partes nobiles obſideat, aut vias corporis communes; ſiccum difficilem ſolutu, vbi ſemel pedem fixerit ob imbellem contrariorum vim in agendo; humidum verò ſi excedat, ſuffocationis periculum obruto calore natiuo minari; & ſic de reliquis intemperiebus combinatis.

Organici autem affectus quicunque obſident vias expurgationi dicatas, aut diſtributioni humorum, valde & citò enecant, vt calculus in vretere vel canali virgæ, catarrhus præfocans, & perpendicularis in epiglottida recta defluens: lumbricus in cordis ſinus repens, vel orificium ventriculi lancinans; & ſic de reliquis. Aliàs enim vel non ſunt lethales, vel valde diuturni & contumaces. Inſignis eſt Aphoriſmus 46. *ſect.*6. *Quicumque*, inquit Hippocrates, *ex aſthmate fiunt gibbi, aut ex tuſſi ante pubertatem, moriuntur*, quia, interpretante Galeno, pulmone grandiore facto, aut tuberculo quo luxata ſpina fuit, thorax dilatari amplius nequit.

Solutiones item continui ex ſuâ naturâ non videntur lethales, niſi ſint magnæ, vel ad interiora penetrantes: nam propter inſignem hæmorrhagiam quæ vires ſubitò exhaurit, vel propter materiæ putridæ collectionem, quæ febres ardentes excitat; partium corruptelas, vel propter paulatinam conſumptionem ſpiritus & humidi primigenij, vt in antiquis vulneribus & fiſtulis, ægrotantes è medio tolluntur: de quibus omnibus vide varios Aphoriſmos ſectionis ſextæ & ſeptimæ, quos eſſet nimis prolixum hic recenſere. Atque hæc de morbo vnico & ſolitario.

Quando autem multiplices ſunt affectus qui ægrotantem exercent, vt in complicatione & conſecutione illorum, debemus etiam præſagire, prout iſta connexio facit ad faciliorem, vel difficiliorem curationem aut affectus ſolutionem. Hemitritæus febris Galeno valde curatu difficilis exiſtit; longa ac vt plurimum pernicioſa, quæ ex quotidianâ continuâ cum tertianâ intermittente exurgit, quia iſti paroxyſmi & inſultus diuerſi naturam proſternunt, nec dant curanti Medico inducias conuenientes, & habent indicationes omnino contrarias ad ſui ſublationem: ita febrem

conuulſioni

conuulsioni superuenire apud Hippocratem melius est, quam conuulsionem febri. Et hydrops febri coniunctus aut illi superueniens semper lethalis est *2. Prognost.* quia febrem non soluit, sed additâ humorum copiâ putredinem intendit, doloribus torquet, & suffocationem maiorem inducit. Nemo etiam nescit, pleuritidem cum asthmate coniunctam haberi lethalem apud authores nostros, quia repletis pulmonum bronchiis ab humore illo pituitoso asthma committente, nulla potest esse euacuatio commoda materiæ pleuritidem efficientis per ἀναχάθαρσιν: & respiratio ab vtroque affectu ita impeditur, vt cito ægrotantem perire necesse sit. Eodem modo hecticæ febris cum putridâ complicatio insperabilem facit ægrotanti salutem, quia vtraque alterius vim intendit, & vna alterius curationem impedit: putridæ enim vacuantia conueniunt, quæ hectica ferre non potest. Quicunque etiam dispositione elephanticâ laborantes in luem veneream incidunt, in illis vix curatur, aut certè remediis aduersus luem institutis, vt decocto sudorifico & exsiccante valde exacerbatur elephantiasis. Calculus eodem modo cum vlcere renum complicatus vix sanatur. Neque vlcera in hydropicis perpetuò humore irrigata, vt est *Aphor.* 8. *sect. 6.* Istæ igitur complicationes, connexiones, & consecutiones morborum diligenter in prædicendo attendendæ. Ad morbi etiam speciem referimus causas illas interiores, quarum consideratio apud Medicos præcipuam morbi essentiam complere videtur, quia in curatione præcipua indicatio ab illis repetenda. Inter causas igitur istas interiores, certissimum est, humores principatum obtinere, qui prout hoc vel illo modo constituti sunt, varios etiam successus præstant in diuersis morborum temporibus. Sanguis verbi gratia humorum benignissimus, si leue incendium corripiat, vt in synocho simplici, mitissimos producit affectus: quia tamen quantitate exsuperat, & validæ putredinis est capax, vbi à naturâ suâ desciuit, ingentes & continuas febres cum magno periculo inducit, exanthematis & variis pustulis comitatas, qualis fuit illa febris purpurea dicta, quæ hoc nostro sæculo grassata, multos è medio intra aliquot dies tollebat: & apud Hippocratem *in Coacis* istæ febres notantur, dum ait; *Quibus in febribus continuis pustulæ per totum corpus erumpunt, lethale.*

Vbi etiam est extrauasatus sanguis, & in maiora corporis spatia effusus, vt in cauitatem ventriculi, intestinorum, & aliarum partium, grumescit aut putrescit necessario, horrendáque symptomata & periculosa excitat: in substantiam verò ac poros partium effusus magnas suppurationes, & gangrænas parit, quæ internecionem ægrotantibus, aut ipsis partibus sæpe adferunt. Idem dicas de lacte aut semine corrupto ad naturam sanguinis proximè accedentibus: quo enim quodque in suâ naturâ præstantius existit, quando ab eâ recesserit, deterius euadere solet. Bilis autem feruidissimus & tenuissimus humor acutos & periculosos morbos infert, tum propter illam qualitatem, tum etiam coniunctum orgasmum, per quem velocissimè modo in hanc, modo illam partem irrumpere solet. Vt autem bilis mobilitate suâ, sic melancholicus succus crassitie & pertinaciâ pollet, calorem natiuum suffocat, & omnem remediorum vim contemnit, vt patet de melancholiâ hypochondriacâ, scirrho, quartanâ, & similibus. Quod si semel ex incendio & putredine atrabilarius euadat, nihil magis ferinum & lethale apud Hippocratem *variis Aphorismis sectionis quartæ.* Ad atræ bilis periculum proximè accedunt sinceræ illæ deiectiones, & suo sero orbatæ, quarum meminit *Aphorism.6. & 23. sect.7.* Pituitosus autem succus ex suâ naturâ longos quidem, sed minime periculosos affectus excitat, nisi partes nobiles aut vias distributioni dicatas occuparit, vt patet de apoplexia, catarrho præfocante, & paralysi, quando nerui respirationi dicati subitò occupantur. Est etiam aliqua pituitæ species, quam salsam vocant, quæ acutissimos affectus inducere potest ob contractam acrimoniam. Est quoque alia quam vocat Galenus *lib. 5. de locis affect.* ex Praxagora, quæ grauissimos & dolorificos, potissimum colicos affectus, procreat, ob frigiditatem actualem, quæ illi coniuncta dicitur, propterea naturæ robur cito extinguit. Et vt isti humores solitarij suos habent effectus varios, sic etiam inuicem commixti & complicati infinitis propemodum modis prognosim medicam variare possunt. Vlcerum denique diuturnorum aut fistularum sanies subito retenta, vel in centrum corporis refluens, multis sæpe mortem subitam, aliis grauissimos affectus intulit, quemadmodum pus in thoracis cauitatem effusum, per empyemata ægros aliquando statim suffocat, alias pulmones paulatim putrefaciendo lentâ febre absumit. Sed de his rursum fusius, quando rationem prædicendi ab excretis & retentis proponemus. Ista igitur sufficiant de signis prognosticis ex specie morbi, medico more vsurpatâ desumptis.

Prognosis ex more morbi. Εὐήθεια & κακοήθεια morborum ſæpe apud Hippocratem & Galenum celebrantur: ἦθος enim morbi interpretatur Galenus *lib. 1. de criſibus cap. 3.* τρόπον, quaſi dicas modum & ſtatum, qui ſequitur conſtitutionem affectuum præter naturam, ordinariam, ex propriâ eorum ſpecie, & cauſarum naturâ; vt quando pleuritis aut febris continua ſua habent conſueta ſymptomata, ita vt morbum εὐήθη & ἁπλοῦν, id eſt ſimplicem pro eodem ſumat: vel extraordinariam, & præter conuenientem morbi ideam, ex complicatione cauſæ alicuius malignæ, quæ morbi naturam peruertit. Verbi gratia quando febris tertiana, aut quartana intermittens, tam vehementibus comitatæ ſunt ſymptomatis, vt præter omnem conſuetudinem ægros è medio tollant, vel in maxima pericula præcipitent. Iſti igitur κακοήθεις morbi reſpiciunt aliquando cauſam vniuerſalem, vt aëris corruptelam, qualis peſtilentiæ tempore graſſatur, cuius vi fit, vt quicunque morbi etiam mitiſſimi, euadant malignitatis iſtius participes, aut in naturam peſtilentiæ conuertantur; vnde bubones, carbunculi, & puſtulæ malignæ, ſimiliaque vulgò apparere ſolent; & apud Hippocratem 7. *epid.* in deſcriptione ſtatus illius peſtilentis: *apparebant,* inquit, *eryſipelata cacoëthea.* Vel etiam ſequuntur vulgarem cacochymiam, quæ exorta eſt ob alimentorum vitiatorum diuturniorem vſum, vt ſolet per annonæ caritatem, quando miſera plebs cogitur quibuſcunque rebus famem ſuam compeſcere: Vnde apud Hippocratem *poſt famem peſtis*, id eſt maligni, deleterij, cacoëthes morbi exoriuntur. Idem obſeruauimus contingere ex potu aquarum ſtagnantium & corruptarum, vel etiam frigidiorum crudiorumque paſſim in hac noſtrâ Narbonenſi Galliâ, potiſſimùm Toloſæ, vbi maligna dyſenteria ob iſtam præcipuè cauſam frequenter graſſari ſolet. Vel etiam iſta κακοήθεια ſequitur particulares cauſas, vt aſſumptum vel admotum venenum, cuius vi oriuntur morbi, primâ quidem fronte vulgares, vt inflammatio aut exulceratio ventriculi, qui tamen coniuncta alia habent ſymptomata multo ſæuiora, & maligniora, quibus tandem natura noſtra ſuccumbere cogitur, vt manifeſtiſſimè patet in morſu canis rabidi. Denique iſta κακοήθεια ſequitur etiam peculiarem κακεξίαν alicuius partis, quæ alimentum, quantumuis bonum, corrumpit, & in deteriorem naturam immutat: vnde apud Hippocratem catarrhi illi θηριώδεις ferini dicuntur, qui κακοπραγίαν cerebri acres & adurentes ſuccos generantis conſequuntur. Iſta tamen cauſa maxime obſeruatur in vlceribus, quæ apud Hippocratem κακοήθεα ſeu πονηρευόμενα appellantur. *Vlcera,* inquit *Aphor. 4. ſect. 6. circumglabra* κακοήθεα, quia ob malignitatem humoris, qui in parte colligitur, pili decidunt, eorum radicibus exeſis. Hoc etiam licet annotare in vulneribus, quæ quamuis exigua, ſi à venenato telo infligantur, mortem vt plurimum inferre ſolent; & in militibus, vbi iam diutius deprauato victu vſi ſunt, vel eâ die quâ vulnerati ſunt, cepas, allium, porrum, braſſicam aut ſimilia praui ſucci comederint, frequenter lethalia eſſe ſolent. Hippocr. 2. *ſect. Aphor.* vult ratione tempeſtatum anni ſuam propriam temperiem non ſeruantium aliquando exoriri morbos κακοήθεις & δυσκρίτους. Eſt etiam alia cacoëthiæ ſpecies morbis ſæpenumero coniuncta, quæ pendet ex prauâ diſpoſitione ſubiecti, ſiue peculiari ægrotantis naturâ, vt patet in hominibus ſtrumoſis, vel elephantiaſi aut lui venereæ obnoxiis, in quibus reliqui morbi ſuperuenientes, vt febres aut ſolutiones continui, redduntur huius malignitatis participes, vixque vlli therapeiæ cedunt, donec iſta diſpoſitio conuenienter expugnata fuerit.

Ex iſtis igitur omnibus diligenter animaduerſis, expendet Medicus quid in prædicendo afferre poſſit in medium de ſalute aut periculo ægrotantis, de difficultate curandi & ſimilibus; vbi enim aderunt notæ aliquæ, quæ oſtendunt eiuſmodi morbos à talibus cauſis, vel prauis diſpoſitionibus ſubiecti pendere, ſuſpecta debet habere omnia, & iudicium ſuſpendere, donec vis morbi, & cauſarum meliùs eluceſcat. Nuper quidam ſenſim tabeſcens cum coloris fœditate, & ſimilibus accidentibus, quæ vulgares morbos cõſequuntur, putabatur ictero ab obſtructione cyſtidis felleæ laborare: ſuccedentes tamen lipothymiæ & anxietates, obſtenderunt tandem vim latentis veneni exhibiti, cuius notitiam nemo ante habere potuerat. Diætæ autem & aëris vitia, quæ ſunt communes cauſæ, facilius deprehenduntur, quemadmodum particularis cachexia, quæ ob deprauatam coctionem totum corpus vel aliquod membrum occupauit. Atque hæc de moribus morbi, qui ad cauſas, vel etiam effectus illius commodè reduci poſſunt in prædicendo.

Prognosis ex motv morbi. Κινέειν, id eſt mouere, apud Hippocratem ſumitur aliquando pro omni actione, quæ inducit aliquam mutationem in ægrotantibus,

tibus, siue sit ex parte rerum externarum, siue præsidiorum medicorum, vt purgationis, venæ sectionis, & similium, vt videre est *Aphor.* 20. *sect.* 1. *&* 29. *sect.* 2. Κίνησις autem *in Coacis* & passim alibi sumitur pro omni motu absurdo, quem æger exercet; vt apparet in ῥιπτασμῷ & δυσφορίᾳ. Generaliter tamen apud Medicos κίνησις sumpta, designat omnem mutationem in morbis à priori habitu siue constitutione, siue ista mutatio secundum qualitatem contingat, vt in alteratione: siue secundum locum, vt quando humores hinc inde transferuntur: siue motus iste sit actiuus à vi partium & facultatibus naturalibus editus: vel passiuus, vt vocant, quando humores verbi gratia alterantur à calore natiuo, aut variè attrahuntur & expelluntur. Sub motum igitur istum referri etiam possunt illæ humorum proprietates & idiosyncrasiæ, propter quas certis periodis & circuitibus agitantur, febriumque intermittentium ac continuarum varios typos constituunt. Quidam enim continuò, alij semel in die, aut alternis diebus, vel post tertium inualescunt, vnde paroxysmi quotidianarum, tertianarum, & quartanarum. Eodem modo etiam creduntur humores secundum varias anni quadras, & ipsius diei partes magis moueri, vt sanguis vere & matutinis horis: bilis æstate & circa meridiem: melancholia autumno & horis vespertinis: pituita hyeme & per noctem. Est autem alius motus in morbis, præcipuè continuis & acutis ab Hippocrate obseruatus, qui proprie criticus dicitur, quia natura post concoctos alteratosque humores morbificos, non quocunque tempore, sed certis diebus ab illo etiam diligenter obseruatis, expulsiones suas aut translationem de membro in membrum moliri solet: motus enim iste partim respicit actionem naturæ in causas morbificas agentis, vt dicebamus; partim humorum ipsorum ἰδιοτροπίαν, propter quam, vt iam annotauimus, imparibus potius diebus quam paribus agitantur: partim impulsum causarum externarum & superiorum, vt voluit Galenus, dum dierum criticorum rationem ad Lunæ ipsius motum & varias configurationes refert. Itaque ratione istorum omnium motuum consideramus in morbis illorum celeritatem aut tarditatem, in percurrendis propriis temporibus, tam vniuersalibus quam particularibus, idque cum vehementiâ vel sine eâ: vnde celebris illa distinctio apud authores in acutos & diuturnos, quorum motus & varios impetus obseruare debet Medicus, pro diuersâ vniuscuiusque naturâ, vt possit eorum durationem & exitum prædicere. Ad hanc rem infiniti propemodum habentur Aphorismi apud Hippocratem, diligenter obseruandi ad rei istius illustrationem, vt insignis ille contextus *lib. de victus ratione in morbus acutis.* *In febre*, inquit, *continuâ si quis quartâ die aut septimâ valde affligatur, & vndecimâ iudicatus non fuerit, plerumque perire solet.* Quæ vt melius tenere possint studiosi, debent diligenter perlegere libros de crisibus, & diebus decretoriis, ex Galeno & aliis qui ex professo de illis scripserunt. Nobis enim ista succinctè tantum, & quatenus magis faciunt ad prognosin instituendam, sunt proponenda. Apud Hippocratem itaque *lib. de vict. ratione in acutis*, illis qui breuissimo tempore perituri sunt maxima ab initio contingunt signa, & celeres humorum motus. Item *Aphor.* 7. *sect.* 1. *Quicunque morbi extremos statim habent labores, peracuti habentur*, quia cito historiam suam peragunt, ad salutem vel interitum ægrotantis: ita vt quarto vel ad summum septimo die iudicentur: vnde etiam in illis extrema statim remedia & tenuissimus victus competere dicuntur. *De hac re vide initium* 3. *prognost. vsque ad text.* 13. Alij verò morbi, qui non tantam habent celeritatem, neque tam grauia in principio symptomata, dicuntur acuti simpliciter, & ad decimum quartum vsque diem, vel ad vigesimum extenduntur, post quem terminum dicuntur acuti ex decidentiâ vsque ad quadragesimum diem, qui est vltimus acutorum terminus. Quamuis enim etiam sexagesimus & octogesimus & centesimus, & centesimus vigesimus dicantur aliquando critici apud Hippocratem, hoc tamen, vt docet Galenus 2. *de crisibus*, sumitur latâ significatione, quoniam in istis diebus fiunt aliquando tam insignes mutationes & morborum solutiones, vt ad acutorum rationes accedere quodammodo videantur. Idem annotauit Hippocrates *lib. prognos.* de abscessibus qui subsequuntur ad istos affectus: & nos in capitis vulneribus non raro tales motus obseruauimus: deinceps verò non diebus, sed mensibus & annis atque vitæ nostræ ætatibus mutationes morborum computantur, vt de epilepsia puerili scripsit Hippocrat. *Aphor.* 45. *sect.* 2. *&* 7. *sect.* 5. illam mutationem suscipere circa 25. ætatis annum, si quidem sperabilis sit illius curatio per caloris natiui ἔκλαμψιν, dissipantis reliquias istius affectus pertinacissimi. Hic autem notandum, quosdam morbos celeriter moueri secundum suum paroxysmum, qui tamen secundum naturam causæ suæ tarditatem potius obtinere debebant, vt patet de apoplexiâ, tetano, conuulsione,

conuulsione & similibus, qui cito ægros tollunt è medio ob solum situm causæ suæ in viis partium nobilium, aut vitæ dicatarum; quando non potest excuti & aliò amandari. Epilepsiam verò esse quidem vehementem ac celerrimam secundum suum paroxysmum, attamen omnem sui constitutionem & durationem esse valde diuturnam, quia materia illa paroxysmum efficiens dissipatur & excutitur singulis accessionibus extra cerebrum. In puerulis tamen recens natis sæpius videmus istas conuulsiones epilepticas intra septimum aut nonum diem funestas esse: vnde *libr. prognost.* spasmi in puerulis frequentiores, & periculosiores, quam in adultis, quoniam infirmius tunc cerebrum, & neruosum genus non possunt expellere infestantem humorem, à quo pars illa obruitur.

Quemadmodum igitur isti dies, septimus, decimus quartus, & vigesimus principales & critici per excellentiam dicti, denotant impetum motumque morborum acutorum, sic etiam alij sunt παρεμπίπτοντες intercidentes dicti, & quasi prædictorum succenturiati; qui medias septimanas occupant, & distinguunt, vt quartus, vndecimus, decimus septimus: reliqui verò contemplabiles vocantur, propterea quod ex eorum constitutione solemus de aliis, tam criticis quam incidentibus, iudicare: vnde Hippocrates 3. *prognost. text.* 7. iubet in morbis à primâ die contemplari singulos quaterniones, vt sciamus, quò se conuersurus sit morbus. Notandum ergo morbos acutos diebus imparibus, ex suâ naturâ, & humoris biliosi dominantis proprio impetu commoueri & iudicari, vt est *Aphor.* 61. *sect.* 4. 2. *epidem. & lib. de vict. rat. in acutis*: vnde alternis diebus peius se habere solent ægrotantes. Continui autem rigores, inquit Hippocrates, & impetus, praui, nisi sint intermittentis febris complicatæ cum continuâ, vt est *Aphor.* 63. *eiusdem section.* Vnde quibus in febribus acutis rigores sexto die contingunt, difficile iudicium subsequi solet: nam hic dies propter periculum malæ iudicationis Tyrannus & Hostis à Galeno vocatus est: Et Hippocrates *in epidem.* miraculi instar recenset curationem Latisseæ cuiusdam virginis, per sudorem sexto die excitatum. Eodem modo octauus, decimus, duodecimus, decimus sextus, & decimus octauus, suspecti habentur in obeundis crisibus, cum tamen in morbis chronicis isti motus non obseruentur, verbi gratia paralysi, colicâ aut nephriticâ passione & similibus. Imo in pituitosis aut melancholicis morbis diuturnioribus pares dies magis commouent & iudicant, quam impares, vt longâ obseruatione compertum est. Atque hæc de morbis continuis.

Intermittentes verò certum est habere paroxysmos diebus acutorum respondentes, & pro naturâ cuiusque humoris variè concurrentes, in quibus etiam ratione motus periodici, solemus obseruare horam qua inuadunt. Quidam enim anticipant, alij retardant accessiones suas; alij denique eodem & stato tempore redeunt. Vnde iudicium fit apud authores nostros, eos, qui celerrimè redeunt, & anticipant vnam, duas, vel plures horas, vehementioris quidem esse motus, sed citius desituros, ex naturâ violentorum: Qui verò tardius redeunt, minoris quidem esse impetus, sed periculum adferre maius, ob crassitiem & naturam rebellem humoris, nisi forte hoc fiat propter imminutam causam & mineram materiæ, quod ex symptomatum alleuiatione, & meliori ægrotantis tolerantiâ innotescit. Qui denique eadem semper horâ & stato tempore diu reuertuntur, pertinaces esse, firmos & durabiles, vt patet ex *Aphor.* 30. *sect.* 4. Pro naturâ igitur cuiusque affectus de illius motu erit iudicandum, securiores nempe illos esse, qui proprium sequuntur impetum, quam alienum.

Est etiam alius motus humoris obseruandus parti cuipiam impacti, ibique phlegmonem aut erysipelas committentis, vt in pleuritide, anginâ, & similibus internis inflammationibus. Quamuis enim materia illa coniuncta non habeat motum ratione translationis de loco in locum, habet tamen ratione alterationis, quam natura procurat cum maximo labore & molestiâ: vnde *Aphor.* 47. *sect.* 2. dum pus fit, dolores ac febres intenduntur, facto autem pure statim conquiescunt; ex eiusmodi enim pugnâ & perturbatione docet Hippocrat. 2. *prognost.* quo tempore abscessuum maturitatem, & expurgationem expectare debeamus. Quo autem solutionis modo debeat æger euadere, per κρίσεις, λύσεις, aut abscessus, eorumque differentias, docet eleganter Galenus *lib.* 2. *de crisibus*, & nos etiam in cuiusque excrementi explicatione postea attingemus. Illud interea valde notatu dignum 3. *prognost.* de motu morbi periodici, quod errabundæ febres, & sine typis inuadentes, potissimum autumni tempore, & in eis qui trigesimum annum excesserunt, vt plurimum in quartanam mutentur. Et *Aphor.* 13. *sect.* 2. ratione motus critici in acutis. *Quibus*, inquit,

crisis

crisis instat, illis nox quæ accessionem præcedit difficilis: quæ verò subsequitur, mitior vt plurimum esse solet. Atque hæc de prognosi ex motu morbi deprompta sufficiant.

PROGNOSIS EX MORBI MAGNITVDINE. Signa sumuntur ex naturâ cuiusque rei, vt dicebamus, differentiis, causis & effectis illius, quæ omnia videtur magnitudo morbi sub se includere. Magnus enim morbus apud authores tripliciter dicitur, ratione causarum & essentiæ propriæ, propter quam dicitur habere intensionem aut extensionem, vt reliquæ qualitates: Secundò ratione partis affectæ nobilis, aut ad vitam necessariæ: Denique ratione symptomatum quæ ad illum consequuntur. Nos igitur signa prognostica ex morbi magnitudine propositurì in hoc capite, neque de essentiâ illius & causarum agemus, quoniam sub specie morbi sufficiēter de iis tractatum fuit; neque de partis affectæ naturâ, quia peculiariter in sequentibus de eâ acturi sumus: sed magnitudinem morbi κυρίως & principaliter nunc expendemus, ratione effectuum siue symptomatum, quæ illum comitantur vel subsequuntur, in quorum cognitione potissima vis præsagiendi in morbis consistit, vt postea patebit.

Symptomata igitur siue effectus, qui ostendunt intensionem & remissionem morborum, eorumque futuros euentus prænunciant, petuntur à tribus, vt in Pathologiâ dictum fuit, nempe ab ipsis functionibus, quas peruertunt, vnde actio læsa; vel partium qualitatibus mutatis, vnde affectus simplices; vel à contentis, vt humoribus, quæ constituunt tertium symptomatum genus in excretis & retentis, velut operibus, in quibus caloris natiui vis elucescit, aut contrà; prout scilicet coctiones aut cruditates in illis apparent, crisesque aut μεταστάσεις contingunt. Oportet igitur minutius ista contemplari, ab actione læsâ ducto exordio, tanquam primario symptomate, idque adductis in medium Hippocratis Aphorismis, aliisque sententiis, quæ ad præsagiendum pertinere videbuntur. Cum autem actiones in nobis triplices sint, animales scilicet, vitales, & naturales, initium ab ipsis animalibus faciemus, eisque principibus omnium maximè conspicuis.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ AB ACTIONIBVS PRINCIPIBVS. Primò igitur quod ad principes functiones animales spectat, imaginationem, iudicium, & memoriam, quas Hippocrates sequentibus Aphorismis, sub διανοίας & γνώμης nomine complexus est, egregia est illa sententia 33. *sect.* 2. *In omni morbo mente constare, & bene se habere ad ea quæ offeruntur, bonum.* In eis autem mens ægrotare dicitur, qui non percipiunt obiecta talia qualia sunt, vel de eis non iudicant, vt in causâ sitiferâ non sitire, in dolorificâ non dolere; vel circa alia necessaria delirant.

Hinc *Aphor.* 50. *sect* 4. Insaniæ & phrenitides, si in principio acutorum præcipuè appareant, valde funestæ: Et quæcunque superueniunt internis inflammationibus, vt peripneumoniæ, pleuritidi, & similibus, 12. *sect.* 7.

In ipsis etiam phreniticis iudicat Hippocrates pessimum signum, quando memoria valde aboletur, vt si matulam petentes ad meiendum, antequàm offeratur, obdormiscunt, vel eâ arreptâ non mingunt. Aquam potandam efflagitantes, oblato poculo non bibunt, aut primis tantùm labiis degustant, quos ideò βραχυπότας appellauit, & sic de reliquis. Galenus annotauit *comment. in* 3. *Epidem.* pestilentes affectus peculiariter memoriæ vim & perniciem inferre, quod videre est apud Thucyd. in descriptione illa Atheniensis pestilentiæ, quâ correpti non solùm literarum, sed etiam propriæ familiæ & nominis obliuiscebantur. Species etiam est pessimi delirij & perturbationis in acutâ febre, plangere, aut lachrymari inuoluntariè & sine causa manifesta.

Eadem ratione *in prognosticis & 1. Prorrhet. A modesto & sapienti viro ferox responsum, malum:* quia summam iudicij euersionem significat.

Vnde *Aphor.* 53. *sect.* 6. Deliria illa quæ cum risu accidunt, tutiora videntur, & à mitiori causâ, vt sanguinis feruentis dominatu excitata: quæ verò cum studio & feritate, periculosiora. Et quemadmodum isti verbo & opere delirantes, periculosè se habere censentur: sic etiam apud Hippocratem *in Coacis*, illi qui cogitatione tantùm insaniunt, etiam damnantur. *Mentis*, inquit, *emotiones taciturnæ, in eo qui voce priuatus non est, perniciosæ.* Quemadmodum etiam obseruatum est in eiusmodi deliriis subitaneam mentis restitutionem & resipiscentiam ferè funestam esse, & mortis prænuntiam. Sunt qui in istis deliriis quasi ἐνθουσιασμῷ affecti mira vaticinantur, adstantes de seriis admodum rebus aut futuris admonent & repentè moriuntur, prostrato iam calore natiuo cerebri, & vltimos exercente conatus; Sic lucerna dum extinctioni est proxima, maiores subitò flammas videtur eructare.

Hippocrates *in Coacis* multa profert de eiusmodi insania & tristitia ægrotantium, quas vult vt plurimùm solui, aluo profluente, & nigras deiectiones copiosiùs excernente: vel interitum aut aliquam perniciem adferre. *Tristitiæ*, inquit, *cum silentio & hominum auersione*, ἀπανθρωπία, *leuiter*; id est, sensim eo modo affectos *occidunt*: *vel diuturnas* παραπληγίας, *siderationes inducunt*, collabente scilicet & iam obtorpescente animali facultate.

Notatu est etiam illud dignum, quod *ibidem* habetur, *Mala est*, ait, *ex morbo regio fatuitas*, μώρωσις, *aut* νωθρότης, *segnities*, interprete Galeno *in Prorrh.* quando scilicet in febre acuta superuenerit icterus, quem desipientia & eneruatio functionum principum, cum motus & sensus torpore subsequitur, ab exoluto calore natiuo & spiritibus ipsius cerebri exhaustis, propter insignem eorum ab ardore febrili dissipationem. Atque hæc de functionibus animæ principibus.

ΠΡΟΓΝΩΣΕΙΣ EX SENSV INTERNO, AD QVEM SOMNVS ET VIGILIA; INSOMNIA ET DECVBITVS REFERVNTVR. Amplissima etiam est seges prædicendi apud Hippocratem, ab interiori isto sensu, ad quem referimus somnum & vigiliam, insomnia, & decubitum. Quamuis enim κατάκλισις ista sequatur etiam vim motricis facultatis animalis, propter quam ægri in hac vel illâ figurâ decubitus possunt permanere magis commodè & indolenter: quia tamen videtur consectaneus ipsius somni, propter quem præcipuè iacere coguntur: ideò placuit illum sub hoc censu reuocare.

Est itaque primùm Aphorismus 3. sect. 2. notandus, vbi Hippocrates generaliter pronuntiauit, somnum & vigiliam, vtrumque si modum excésserit, esse malum. Quia vtrumque maxima infert incommoda ægrotantibus, vt experientia notissimum est, & quia vtrumque sequitur dispositiones morbificas cerebri per ἰδιοπάθειαν aut συμπάθειαν contractas, quæ non paruum illis minantur periculum.

Attamen certum est, & à Practicis nostris diligenter annotatum, vigilias multò deteriores esse & periculosiores in iuuenibus quàm senibus: contrà verò somnum in sene, quàm iuuene magis funestum: quia indicat lapsum in contrariam omnino constitutionem. Vnde vulgò iactatur dictum illud Gallicum, *Ieune qui veille, & vieux qui dort, sont tous deux proches de la mort*: Dum senex dormit, & iuuenis vigilat, vterque morti appropinquat. Somnus est mortis imago, vigilia immoderata in somnum æternum nos perducit per dissipationem caloris natiui, & humidi primigenij.

Eleganter igitur Hippocrates 1. *Prognost. text.* 12. quod ad somni & vigiliæ rationem attinet; ita pronuntiauit: *Ægrotantes vt moris est secundùm naturam, interdiu vigilare, noctu verò dormire debent*, propter conticinium scilicet, aëris frigiditatem, & tenebras, calorem natiuum ad interiora propellentes, quem strepitus, lumen, & calor diurnus illi consocialis ad externa reuocant. Quod si fiat mutatio ab hac consuetudine, peior est somnus qui fit à quarta diei hora ad noctem, quàm qui matutino tempore vsque ad quartam: quia magis turbat œconomiam & cursum naturalem, vt vocant, quietis & vigiliarum. Attamen addit Hippocrates, multò peius esse, siquis nec noctu nec interdiu dormiat: id enim arguit dolorem & laborem immensum, vel delirium esse in propinquo.

Quòd si æger sufficienter dormiens & tempore debito, non leuetur tamen eiusmodi quiete, sed multò peius se habeat, aut post somnum delirare videatur, pessimum esse signum docuit, *Aphor.* 1. & 2. *sect.* 2.

Imò *in Prorrh.* excitationes ipsas è somno turbulentas ferocissimas valdè exhorrescit, & conuulsionis prænuntias existimat, potissimùm si cum sudore quodam appareant, qui omnino symptomaticus & diaphoreticus est censendus.

Ideò somni profundi & non turbulenti, securi censentur *in Coacis*, & firmam præcessisse iudicationem significant: Quos *ibidem* distinguit à sopore & somnolentia, quæ iam ad cataphoricos & comatosos affectus accedunt.

Porrò illa in somno ταραχὴ, turbulentia visitur tum in summâ anxietate & δυσφορίᾳ ægrotantium inter dormiendum, tum etiam in ipsis insomniis & spectris, quibus mens variè lacessitur, mutato corporis totius, vel ipsius cerebri statu à causarum morbificarum violentiâ.

Vt enim per sanitatem, dum somno incumbimus, multæ rerum imagines interiori sensui repræsentantur, quæ vel pendent à variis curis, & actionibus, quas interdiu agitauimus, & insomnia animalia dicuntur; vel cælitus aliquando demissa creduntur,

tur, ad præsagia rerum futurarum vel occultarum,& *diuina* appellantur: vel denique à corporis & humorum naturalium vel accidentalium ex assumptorum vitio, intus dominantium vario motu & constitutione: quæ ideò naturalia censentur. Sic in morbis exoriuntur potissimùm eiusmodi insomnia ex variâ causarum morbificarum constitutione, quæ interiores suscitant species, & imaginationem inter dormiendum commouent: vnde vult Hippocrates *lib. de humor.* Medicũ diligenter obseruare & inquirere debere, qualia ægri insomnia videant, an ex illis terreantur vel lætentur; & vtrùm possint illa memorare adstantibus conuenienter, vel eorum obliuiscantur.

Proinde in Coacis apud Duretum 52. Insomnia quæ in phreniticis manifesta contingunt, ita vt illorum sint memores, bonum: quia delirij finem ostendunt, & cerebro σύνεσιν restitui denunciant. Libro quem scripsit Hippocrates peculiariter de insomniis, multa memorat, quæ in morbis sunt obseruanda, non solùm ad διάγνωσιν, sed etiam ad πρόγνωσιν: vtpote natationes in mari aut flumine, volatus, casus ab alto in loca horrentia, volutationes in cœno aut stercore, & similia quæ peculiares exposcunt interpretationes. Hoc inter alia certissimum est, tam in latitudine sanitatis incubum, nisi contingat ex insigni crapulâ, quàm in morbis magnum portendere periculum: quia indicat flatuosi humoris molem & naturæ oppressionem.

In Coacis Dureti. 543. τὸ ταραχῶδες ἐνύπνιον, prænuntiat proximam accessionem in Epilepticis.

Quod ad Decubitum autem ægrotantium spectat, ista habentur *primo Prognost. à text. 16. ad 24. Deprehendendus est*, inquit, *æger* (antequàm decori causa se alio modo componere possit) *decumbens in latus dextrum vel sinistrum, brachiis, ceruice, & cruribus paululum reductis; & reliquum corpus molliter iacens, vt solent plurimi dum sani existunt*: quia illa figura dicitur media & omnium commodissima, vtpote in quâ diutiùs ac indolenter cum quodam naturæ robore perseuerare possumus. Minùs ergo bonum, membra habere valde extenta: peius verò si seipsum æger continere non valens, subinde ad pedes delabatur: si pedes nudet, quamuis minimè calentes: si brachia aut crura inæqualiter dispergat: si hians, (ab exoluto crotaphitâ & massetere musculo, aut vaporum copiâ qui per hanc viam excluduntur) assiduè dormiat; vel maneat supinus contortis, diuaricatis, complicatisque cruribus. Quod si pronus in ventrem iaceat præter consuetudinem, eum delirare oportet, aut ventris tormina pati. Vbi autem perpetuò residere vult, vt faciunt ὀρθοπνοίᾳ detenti, aut quasi sedens iacere in morbi vigore, pessimum in omnibus morbis acutis, potissimùm verò iis qui ex pulmone proficiscuntur: quia vel instantem phrenitidem minatur, propter quàm ita exiliunt & inconditè iactantur: vel magnum cordis incendium, quod hoc modo per liberam aëris inspirationem sedare cupiunt. Atque hæc de sensu interno, & decubitu ægrorum.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ A SENSIBVS EXTERNIS, QVATENVS IN SVIS PROPRIIS INSTRVMENTIS AVT FVNCTIONIBVS SVNT LÆSI: NAM DE OBIECTIS ILLORVM, RVRSVS SVB PROPRIO SYMPTOMATVM GENERE, NEMPE QVALITATIS MVTATÆ, AGEMVS. Sensus externi non sunt tantùm internuntij interiorũ animi nostri passionum, sed etiam affectionum illarum quæ corpori insunt, & mutationum quæ in morbis contingere solent: ideóque Hippocrates ab inspectione oculorum, aurium, narium, linguæ, & cutis per totum corpus expansæ, multa ad prognosim facientia proponit, actionumque hisce partibus propriarum constitutiones accuratè venatur.

Considerare oportet, inquit ille, *Aphor. 52. sect. 6. & 1. prognost. c. 14.* oculorum in somno suspectiones; siquid enim candidæ partis commissis palpebris apparet, neque ex alui profluuio, aut aliâ vacuatione id contingat, neque æger ita dormire consueuerit, prauum est signum, & valde exitiale.

Quod si lumen, addit *in prognost. text. 13.* refugiant, si præter voluntatem lachrymentur, aut peruertantur: si alter altero fiat minor: & quæ in ipsis alba esse debent, rubescant, aut palpebræ liueant & in eis venulæ nigrescant: vel lemę angulos occupent; si frequens sit & elatus eorum motus; si valde subsideant vel intumescant, iam obscuratâ visione, & coloris mutatione in tota facie, ista omnia magnum & imminens periculum portendunt.

In Coacis prænotionibus, multa de oculorũ pręsagitione profert, quæ ferè ad superiora referũtur. Ibi tamẽ in oculis τὸ διαστρέφεσθαι distorqueri, ob incipientẽ conuulsionẽ valde exhorrescit: item si albũ increscat, nigrũ minuatur ob consumptionẽ & corrugationẽ; si nigrũ sub palpebrâ occultetur; & si oculi ipsi in febre ardẽte non sentiantur

calidi ad tactum, quia significant extinctionem caloris natiui in parte nobili, vel eius retractionem ad interiora ob intensam inflammationem.

In Prorrh. 410. Oculi confractio in morbis acutis, mala; quia ex oculorum tenore, corporis vires cognosci, alibi scripsit Hippocrates, quod etiam *6. epid. sect.* 1. expressit per squallores, detectiones, ac peruersiones oculorum. Ibidem oculi audaciam & toruum aspectum pertimescit, velut proximi delirij prænuntium. Vulgus nostrum in morituris obseruat oculos radiantes nimiùm; vocat stellatos, quando spiritus in extremo illo naturæ conatu colliguntur, & splendorem quendam alienum emittunt, qualis in suffusione perfectâ apparet.

In Coacis 425. *& Aphor.* 49. *sect.* 4. collectim ista signa proponit: In febre, inquit, non intermittente, si labium, aut palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus peruertatur: si neque videat, nec audiat, iam debili existente corpore: quicquid horum euenerit, mors est in propinquo. Quod ad aures spectat

Ibid. 428. In acutâ febre aures obsurdescere, phrenitidem portendit; ex raptu scil. materiæ biliosæ ad superiora; vnde ibidem surditas dicitur aluum sistere, & idem innuit *Aphor.* 28. *sect.* 4. materiam enim istam non solùm in cerebrum rapi, sed etiam in genus neruosum, indicat alia ibidem sententia: Egregie surdi, inquit, qui manibus contremiscunt, & linguam habent impeditam, pessimè se habent. *Et in Prorrh.* 408. Surditas eodem modo in morbis acutis & turbulentis consequens, id est, quæ ante nulla fuerat, nisi ex debilitate & exolutione contingat iam instante obitu: magnos labores & pericula portendit.

Item frigidæ aures, valde albicantes, & quasi diaphanæ vel inuersæ mortiferum; vt notauit etiam in prognosticis.

Ad aurium etiam considerationem commodè referri possunt hoc loco duo insignia symptomata, quæ multum possunt in præsagiendo, nimirum aurium dolor, *ὠταλγία* dicta, & parotides: *ὠταλγίαν* enim vocamus, quando in febre continuâ insignis dolor interiores auris partes occupat, nihil exteriùs erumpente: Parotis verò est insignis tumor, qui ponè aures in glandulis illis apparere solet.

Auris itaque vehemens dolor cum febre continuâ, 3. *progn. text.* 15. & *in Coacis Duret.* 106. graue periculum minatur, aut mortis aut grauissimi delirij intra septimum diem, *in Epid.* 6. intra triduum, potissimùm in iuuenibus, qui trigesimum ætatis annum nondum excesserunt, nisi eos copiosa hæmorrhagia, aut puris laudabilis & copiosi effluxus eripiat; in senioribus autem non tam præsens exitium adfert, attamen si reuertatur, vt plurimùm eos tollit è medio, quia sunt impares viribus ferendo huic morbo posteriori, quas prior debilitauit.

Parotides verò (*vt est in Coacis Dureti.* 113.) vt plurimùm exoriuntur post surditates & comatosas affectiones, nec non pestilentes & deleterias febres, cerebro deponente *συμπτωματικῶς* potiùs quàm *κριτικῶς* suam cacochymiam in proximum emunctorium, quod parum est capax & aptum ad illam excipiendam.

Parotides igitur apud Hippocratem, plurimùm mortem prænuntiant: Quod si sint rubræ & phlegmonosæ cum faciei inflammatione, aliquando salutem adferre possunt, si citò & bene suppurentur: aliàs enim metus est ne ad interiora recurrant; & subitò ægrum iugulent, aut vaporibus tetris & malignis illud inficiant.

In longis etiam morbis & pituitosis, vt est paraplegia, annotauit ibidem Hippocrates, prauas esse apparentes parotidas; quia ostendunt deprauatum naturæ motum debilis vel nimiùm irritatæ, quæ deponit istam materiã in locum minimè idoneum, vbi redditur insuppurabilis, & magno cruciatu ob distensionẽ ægrotãtes sæpius interimit.

De prognosi ex naribus, olfactu, et sternutatione. Nasus medium faciei occupat, ibique prominens, statim intuenti se offert, atque interioribus suis cauitatibus, vapores circumiectorum corporum excipiens, ad cerebri ventriculos defert, vbi eorum odores iudicantur, & si acrimoniâ quadam aut alio modo vellicent, aut multitudine infestent, sternutationes excitantur.

Apud Hippocratem igitur in descriptione faciei illius horrendæ, & alibi passim commemorantur, *Nares acutæ, collapsa tempora*: *In Coacis*, vt iam dictum est, peruersæ aut contortæ ab exsiccatione & consumptione partium carnosarum, in acuto morbo valde damnantur. Vulgus etiam patulas nimium, & quasi relaxatas nares, mali signi esse iudicat: quia in syncope aut alio animi deliquio tales apparere solent. Quòd si liuidæ aut nimiùm frigidæ in extremitate appareant per febrem continuam, mortiferæ, nisi sit recursus paroxysmi alicuius, vt in complicatis febribus, quem solet vtplurimùm præcedere illarum frigiditas.

Quod

Quod si olfactus omnino intereat, vel valde imminuatur, vt ne acerrimos quidem odores ægri percipiant, potissimùm in morbis diuturnis, vel illis qui cerebri arcem occupant, vt apoplexia, comate, lethargo, & similibus, insigne periculum portendit: nisi hoc fiat ex catarrho occupante mammillares processus, & anteriores illas cerebri partes, qui viam in istos narium ductus affectat.

Sunt etiam quibus exquisitus nimium odoratus ecstasim aut futuram insaniam prænuntiat ab exsiccatione nimiâ cerebri & spirituum valida agitatione, quod nos in quibusdam obseruauimus, qui periodicas manias verno aut autumnali tempore patiebantur, dum florum & fructum maxima est fragrantia, quâ valde afficiebantur, fabis florentibus.

Interior itaque causa, vt est *Aphor.* 51. *sect.* 7. vel etiam externa cerebrum lacessens, excitat illius concussionem cum sonitu & spiritus flatuosi emissione, quæ sternutatio appellatur, totiúsque corporis quandam adfert commotionem: vnde parturientibus creditur commodissima ad citò excludendum fœtum, & reliquias puerperiorum.

Insignis est illa Hippocratis de sternutamento sententia, in Coacis Dureti 271. quæ similibus penè verbis habetur 2. *prognost. text.* 49. *Coryzas*, inquit, *& sternutamenta in morbis pulmonum præcessisse aut subsequi, malum. In aliis verò morbis exitialibus sternutamenta solutionem adferunt.* In asthmate enim, peripneumonia, pleuritide, & phthisi, ex concussione istâ sternutamenti lacerantur, & diuelluntur partes thoracicæ: vnde dolor & inflammatio augentur maximè, nec quicquam inde commodi accedit. In aliis verò excutitur per sternutationem, & quasi dissipatur causa morbifica, vi naturæ validæ & insurgentis aduersus illam. Hoc tamen certum est in principio catarrhi & reliquarum affectionum cataphoricarum sternutamenta esse symptomatica, & naturæ oppressæ potiùs quàm validæ signum: neque vnquam ante vacuationes vniuersales excitanda, ne magis commoueant humorem in cerebro latitantem, quàm excludant. Vnde ortum puto esse morem illum bene precandi illis qui sternutamento tentantur, propter ferinos quosdam catarrhos olim grassantes, vt fuit nostrâ tempestate καρηβαρία illa seu *Coquelucha epidemica*; in quorum principio ægrotantes sternutamentis creberrimis fatigati interibant: Vel quia sternutamentum frequentiùs repetens epilepticum insultum ferè æmulatur, & in eis qui illi obnoxij sunt, accersere solet. In declinatione autem catarrhi & aliorum affectuum capitis apparens, ostendit dissipatam iam ferè omnem materiam morbosam, cuius reliquiæ per eiusmodi motum expelluntur, & ægris salus conciliatur. Vnde vulgò fertur, sternutante ægro Medicum iam posse abire cum bonâ ægri venia.

De prognosi ex cute, et sensu tactus, qui in illa exercetur. Item ex doloribus variarum corporis nostri partium.

Tactus est sensus per vniuersum corpus diffusus, ad tuendam animantium salutem, vt docet Philosophus. Et quamuis per neruos illa vis cum spiritu animali in varias partes deferatur, tamen in cute magis est conspicuus, quæ est velut inuolucrum totius corporis, & composita ex carne & neruo simul mixtis, vt vult Hippocrates, quam ideò vocat νεῦρον ἔναιμον *neruum sanguineum*. Nos itaque paucis persequamur signa prognostica, quæ inde repeti possunt.

Primò igitur certum est, cutem aridam & extentam, potissimùm quæ in facie apparet, pessimum esse apud Hippocratem 1. *Prognost.* quia est signum consumpti vel exsiccati corporis præ ardore febris, aut alia vacuatione insigni: ex quâ euadere non possunt, aut saltem in marasmum & hecticam febrem præcipitantur. Sic laxa nimium in morbo diuturno, extenuationem carnium, & spirituum quibus spatia musculorum implentur, significat. In Coacis Dureti 568. *Cutis squallida, fissa aut tuberosa, cum squamulis decidentibus sine febre, magnam viscerum coctioni dicatorum labem significat*; quod in Elephanticis obseruare licet. In senibus certè tantam molestiam inferre solet, vt tandem è vitâ migrare cogat, cum magno scabendi conatu & cruciatu.

Torpor verò, stupiditas & ἀναισθησία Græcis dicta, quæ in parte ista potissimùm cernitur, mala, si sequatur mentis seu primi sensorij affectiones: mala etiam, quando fit ob caloris influentis depauperationem, & proprij temperamenti in partibus iacturam. Sine febre si motus simul pereat, perfectam significat paralysin: si perseuerante motu contingat, est verum & quasi præcipuum confirmatæ Elephantiaseos signum, (tamen Practici ponunt inter signa æquiuoca.) In quibus peculiariter deperditur tactus ob ruinam totius natiuæ κράσεως, & neruorum crassitiem atque

obturationem ab alimento incongruo, propter quam neque influere poteſt vis illa animalis, nec ſpecies tactilium ad interiora deferri.

In Coacis eleganter Hippocrates prædicit, futuram paralyſin aut apoplexiam, in eis quibus iſti torpores & externæ ſtupiditates, præter ſolitum contingunt: quia denotant cerebrum aut genus neruoſum malè affectum, non poſſe iam illuſtrare externas iſtas partes radiis ſuæ facultatis, vt ſolebat.

Hîc etiam non erit fortè incommodum, rimari ſigna prognoſtica ab Hippocrate propoſita, ex variarum partium doloribus, quamquam referri poterant ad qualitates mutatas, & obiecta ſenſus tactus, de quibus ſuo loco agemus. Ad id autem generaliter pertinet illud à nobis ſuprà commemoratum ex Hippocrate: *In causâ dolorificâ non dolere, vt in ſitiferâ non ſitire, malum.* Qui enim dolorem habent & non ſentiunt, iis mens ægrotat. Quem Aphoriſmum eleganter conuertebat doctiſſimus huius Academiæ Profeſſor Dortomannus aduerſus quoſdam, qui mira ſibi fingunt dolorum & affectuum genera, quorum tamen nullæ aliæ notæ apparent præter iſtas querimonias, vt ſolent melancholici. *Qui dolorem*, aiebat, *non habent & ſentiunt, iis pariter mens laborat.*

Suprà de aurium doloribus, Hippocraticas ſententias propoſuimus; oculorum enim & dentium quamuis acerbiſſimi, rarò in febre, aut propter febrem, aliúmve morbum acutum contingunt.

Capitis verò dolores frequentiſſimi ob effumationes continuas viſcerum æſtuantium, vel raptum materiæ morbificæ ad ſuperiorem illam corporis noſtri regionem. Hinc *lib.3. Prognoſt text.*13. Capitis cum febre vehementes & continui dolores, præcipuè ſi dolor ipſa tempora & totam frontem infeſtet, valdè ſunt pernicioſi, præcipuè ſi aliis coniungantur ſignis lethiferis: quòd ſi abſque illis ad vigeſimum vſque diem perſeuerent, ſoluuntur aut largâ hæmorrhagiâ, vel abſceſſu ad infernas partes apparente. In iuuenibus quidem ſanguinis profuſione, in aliis verò ſuppurato.

In Coac. Dureti. 89. Cephalalgias ſine febre diuturnas cum tinnitus moleſtia & ſtupore excipit tandem apoplexia, epilepſia, lethargus, opiſthotonos, aut etiam cæcitas, decumbente ſcilicet in illas partes doloris causâ; vt plurimùm cephalalgia in febribus eſt index futuræ hæmorrhagiæ, vt poſteà dicemus.

At verò ibidem exhorreſcit in febre diuturnâ ani dolores, quia ſignificant decubitum materiæ cuiuſdam malignæ in illam partem ſine conuenienti vacuatione. Item bubonis dolor diuturnitatem in febribus denotat, quia cruda materia non potuit per ſenſilem vacuationem excludi, quando in emunctoria iſta ſymptomaticè amandatur. *In Epidem.* autem 2. *partit.* 3. mali ſunt bubones, qui ſtatim in initio febrium acutarum apparent: Et Hippocrat. *Aphoriſm.* 55. *ſect.* 4. omnem febrem meritò damnat quæ buboni ſuperuenit, niſi ſit diaria, quia reliquæ inflammationem ac putredinem ſubeſſe teſtantur. Quanquam noſtri Chirurgi experti ſint, melius eſſe in peſte, vt & in lue Venereâ febrem ſuperuenire buboni iam facto, quàm bubonem febri, propter dictam rationem.

Rurſum ex dorſi dolore, ægritudinis principia ſunt difficilia: & lumborum dolor ſine manifeſtâ causâ ſæpe impetens, maligni morbi ſignum eſt, quia oſtendunt magnam iſtarum partium oppreſſionem, ex quantitate materiæ implentis venas & arterias prægrandes per ila excurrentes, quæ faciunt varia ſymptomata & periculoſa, niſi per fluxum ſanguinis ex naribus, vtero aut hæmorrhoidalibus vaſis ſoluantur.

Denique *ibidem* Hippocrates; *In febre*, inquit, *manuum ac pedum dolores, maligni.* Malignus item doloris ex femore progreſſus. Neque genuum dolor bonus eſt; ſed & ſurarum dolores, pernicioſi, mentémque turbant, tum alias, tum præcipuè quando vrinæ ſubſidentia ſeu hypoſtaſis, non eſt laudabilis. Iſta enim omnia oſtendunt laſſitudines vlceroſas aut inflammatorias in hiſce partibus, quæ facilè principibus per *μετάςασιν* communicantur: niſi ibidem abſceſſus firmetur, qui magnum etiam faceſſere ſolet ægrotantibus negotium.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ EX LINGVA, DENTIBVS, ET RELIQVIS ORIS PARTIBVS, IN QVIBVS GVSTVS, VOX ET LOQVELA CONSIDERANTVR. Nihil eſt quod faciliùs & frequentiùs ſequatur læſionem diſpoſitionum morbificarum, quàm lingua, reliquæque oris partes, in quibus exercetur guſtus, vox & loquela: quoniam eſt meatus ille communis, per quem non ſolùm aſſumenda iniiciuntur, ſed etiam varia expurgantur excrementa cerebri, pulmonum, ventriculi, hepatis, & ſimilium partium, necnon vapores, qui ex totius corporis ſentina aut putrentibus humoribus.

moribus per febres acutas eleuantur, exhalare solent. Hinc Hippocrates tam accurate signa ista persecutus est ad *σπόγγωσιν* facientia.

Illud enim quod habetur *Aphor. 33. sect. 2. iam à nobis citato*: bene se habere ad ea quæ offeruntur, alimenta potissimùm: quamuis respiciat ipsam ægrotantis *διάνοιαν*, quæ ex solo errore mentis potest auersari ea quæ illi conducunt ad virium reparationem & morbi curationem: vel etiam ad appetitum illum tàm naturalem quàm animalem, qui orificio ventriculi insitus esse creditur. Attamen certum est etiam intelligendum esse aliquando, de gustu insigniter deprauato; quandoquidem multos quotidie obseruamus ægrotantes, qui nullo detenti delirio, neque diuexati affectibus ventriculi ob ingratissimum saporem quem in cibis percipiunt, tantopere ab eis abhorrent, vt ne eorum quidem conspectum ferre possint. Nostri laborantès in hac regione vtplurimùm ad solam carnium aut ferculorum ex illis paratorum commemorationem exhorrescunt. Plurimi febricitantes ne vini quidem odorem, quod est mirum, ferre possunt, ne dicam saporem; quod tamen auidissimè expetunt, & suauissimum esse testantur pleuritici, peripneumonici, asthmatici, & aliis morbis thoracicis detenti: cuius rei rationem ego nullam aliam verisimilem reddi posse existimo, quàm quod vini substantia non ingreditur immediatè istas partes thoracicas, sed tantùm quidam vapor benignus, quo maximè vires recreantur, cùm in aliis febricitantibus linguam, ventriculum, hepar, & venas subintrans, repentinam calfactionem & humorum morbificorum agitationem inducat, ex quâ maximè afficiuntur, & tam ingratum in ore saporem percipiunt. Vt igitur gustus omnino integer & laudabilis vix reperiri potest in morbo acuto, sic etiam valde deiectus, aut omnino deprauatus, nihil boni portendere potest, vt est 1. *Epid. sect. 2. & 3. sect. 3.* In morbo autem diuturno adhuc peior: Vnde ille *Aphor. 6. sect. 7. In morbo*, inquit, *chronico ἀποσιτία & deiectiones sinceræ, quæ iam exhaustam natiuam humiditatem ostendunt, malum.* Vnde in dysenteria etiam longa valde damnatur, 3. *sect. 6.* & vbique passim, cibi fastidium perdurans.

Vt igitur gustus maximè notabilis in hisce partibus; sic etiam vox & loquela, quæ illarum beneficio potissimùm exercetur: Vnde illa *ἀφωνία* in morbis tantopere celebrata, quæ *Aphor. 5. sect. 5.* in ebriis & crapulâ detentis subitanea, vt etiam in delirantibus conuulsionem & mortem infert. *In Coacis vero Dureti* 229. vocat *ἀναυδίην*, quæ magis designat interceptam loquelam propter impedimentum organorum dialecticorum, hoc est, sermoni dicatorum, nimirum nerui septimæ coniugationis, & nouem musculorum linguam mouentium: cùm *ἀφωνία* magis sequatur impedimenta organorum vocalium, vt pulmonum, laryngis, asperæ arteriæ & similium. Quòd si illa *ἀφωνία* fiat ob vim doloris alicuius, quæ reuocatione spirituum ad se, vel insigni dissipatione (*ἔκλυσιν* vocat Hippocrat. *Duret.* 142. & 143.) intercipit vsum vocis (*eodem loco*) & thoracis motum, iam ad extrema ventum esse significat.

Vox etiam interrupta inter loquendum, vt sæpe fit in tabidis, aut eis qui patiuntur prolapsus catarrhi suffocantis, vel ferini, vt in maligna febre, magnam ostendit ægri anxietatem & periculi plenam, *ibidem*; vtpote coniunctam difficili respirationi, quæ in febre semper suspecta habetur, præcipuè quando post irritum rigorem aut crisin imperfectam contingit, ex *μεταστάσει* præposterâ in illas partes.

Item *ibid.* Vox acuta, vox planctum referens, conuulsionem & præcordiorum retractionem periculosam significat, qualis potissimùm obseruatur in diaphragmate inflammato. Vox catulina magnam partium thoracicarum oppressionem in diuturnis; in acutis verò exolutionem funestam portendit. Vox autem vulpina in phthisicis iam moribundis apparet.

Libro de iudicat. & de vict. rat. in acut. quædam super hac re habentur notatu digna. *Qui*, inquit, *linguâ offendunt, & labiorum non sunt potentes, si hac sedata fuerint, antequàm febris desinat; suppurati euadunt*, ex decubitu scilicet materiæ illius catarrhosæ, quâ nerui illi recurrentes & musculi vocales replebantur, in aliquam corporis partem. Quòd si febrienti quarto die lingua sit conturbata cum alui fluxu biliosо, oportet illum delirare, raptâ tandem in cerebrum materiâ, quæ per tales vias non potuit sufficienter excludi. Quòd si illud contingat decimoquarto morbi die, illius diuturnitatem significat, ob materiæ crudæ & rebellis multitudinem, quæ adhuc pepasmo indiget, antequàm perfecta crisis fieri possit.

Præter ista autẽ in linguâ ipsâ, dẽtibus, gingiuis, & aliis oris partibus, multa signa prognostica apparent: Etenim *6. Ep. sect. 5.* lingua cõcolor fit dominanti humori: ac proinde per hãc humores dignoscimus, & futura præsentimus: Et *in Coac. Duret.* 133. Lingua initio morbi scabra leuiter cũ colore assueto, quæ deinde valde exasperatur, finditúrq; & tandẽ nigrescit, pessima, potissimùm si quodammodo viridis appareat. Vnde linguæ

etiam

etiam aſperæ multúmque ſiccæ, delirium ab incendio febrili ſuperioribus partibus communicato oſtendunt.

Valde notatu dignum eſt illud, quod *ibidem* habetur: ſi in medio linguæ, vbi linea illa quaſi diuidens excurrit, poſt eiuſmodi alienos colores appareat ſaliua quædam alba, modicè craſſa, ex pepaſmo ſcilicet & humorum mitificatione, ſecuritatem in morbo deſignat. Ludouicus Duretus nullum vidit periiſſe ex morbo acuto, cui tale ſignum in linguâ apparuiſſet, quod ex ore illius accepimus, dum Coacas Lutetiæ interpretabatur.

Linguæ verò τρομώδεες, tremulæ in febre acuta, periculum conuulſionis, aut delirij proximi oſtendunt: vt eſt etiam 1. *Prorrhet.* quia & cerebrum & genus neruoſum in ſympathiam deduci, argumento ſunt. In diuturna autem proximam paralyſin aut apoplexiam eadem ratione. Sunt etiam quibus non ſolùm tremit, ſed etiam præter voluntatem extra os exeritur præ infirmitate, vel craſſitie & reſolutione muſculorum propriorum. Sunt etiam in quibus bullæ quædam flauentes & ecthymata apparere ſolent in linguæ ſuperficie, cum malo etiam vtplurimùm omine, propter metum magnæ inflammationis.

Eodem modo *in Coacis Dur.* 137. Dentes exareſcere peſſimum in febre continuâ: & *Aphoriſm.* 53. *ſect.* 4. *Quibus in febribus circa dentes fiunt lentores*, id eſt, plurimæ ſordes colliguntur & adhæreſcunt, *iis vehementiſsimum incendium & periculoſum ſignificatur:* quod confirmat *lib.* 4. *Epid.*

In prognoſt. 1. *text.* 24. valde exhorreſcit ſtridorem dentium in febricitantibus, ſi non ſit iam aſſuetus à pueritiâ, præcedit enim phrenitidem; aut ſi cum delirio fiat, mortem, quia eſt conuulſorius. Denique gingiuarum in febre eroſiones, & ſanguinis exudationes, malæ; quia ſummam humoris morbifici acrimoniam, vel retentricis exolutionem, præcipuè in morbo diuturno, ſignificant.

ΠΡΟΓΝΩΣΕΙΣ EX MOTV, ET PARTIBVS ILLI DICATIS. Poſt ſenſus internos & externos, iam de motu animali agendum, quatenus ſigna prognoſtica etiam ſuppeditare poteſt. *Libro* enim 2. *prognoſt. text.* 6. inter optima ſigna recenſet: ſi æger facilè ſurgat & conuertatur ſponte vel Medici monitu. Malum verò quando grauis & quaſi torpidus apparet, & ſecundùm totum corpus, & ſecundùm pedes ac manus. Huic enim impotentiæ ſi iungantur vngues aut digiti liuentes, mortem exiſtimat eſſe in propinquo, penitus iam extincto calore natiuo, quod *in Coacis* confirmat: Vnde illa ἔρριψις & νωθρότης in decubitu ægrotantium toties annotata. Et *in prorrh.* damnantur impotentiæ illæ quæ contingunt præter vaſorum vacuationem, id eſt, ſine vllâ cauſâ manifeſtâ diſſoluente aut eneruante facultatem iſtam animalem.

De laſſitudinibus etiam multa apud Hippocrat. ſiue illæ præcedant morbos, eóſque ſignificent, *Aphoriſm.* 5. *ſect.* 2. ſiue in illis appareant, *Aphor.* 31. *ſect.* 4. *Qui laſsitudine tentantur in febribus, illi circa articulos & maxillas potiſsimùm patiuntur abſceſſus*, ob decubitum materiæ profluentis à cerebro in illas partes: Vnde non ſolùm ægri qui laſſitudine iſtâ tenentur, κοπιώδεες vocantur Hippocrati, ſed etiam ipſæ febres, quæ omnes contumaciam & periculum adferre ſolent.

De tremore etiam Hippocrates *in Coacis* agit, pro quo ſæpe rigorem ſumit, vt tremores in febre ardente, delirium præcedere. Quod ſi non ſucceſſerit hæmorrhagia critica, frequenter in abſceſſus ani aut veſicæ deſinunt. In diuturnis verò morbis non tam ab oppreſſione fit, quàm à ſummâ infirmitate & exolutione caloris natiui, quæ mortem appropinquare oſtendit.

Ad hunc etiam ordinem referri poſſunt, conuulſio & conuulſiuus motus, quorum penè infiniti extant Aphoriſmi & ſententiæ apud Hippocratem: febrem videlicet conuulſioni feliciùs ſuperuenire, quàm conuulſionem febri, *Aphoriſm.* 26. *ſect.* 2. quia illa diſſipat cauſam conuulſionis, hæc verò oſtendit exhauſtum vel acrimoniam humoris neruos ferientis. In vulnere etiam, in hæmorrhagia, in hypercatharſi, & quacunque aliâ vacuatione vel exhauſto apparens conuulſio, quantum periculi adferat, vnicuique notum eſt ex Aphoriſmis Hippocratis, quos hîc prætermitto lubens.

Hoc autem notatu dignum habetur 1. *prognoſt. text.* 10. teſtes & pudenda conuulſa & interiora verſus retracta, vehementes dolores & mortis periculum ſignificant. Quemadmodum valde flaccida & pendula, ſummam infirmitatem & exolutionem.

Eſt etiam *ibid.* notatu digna *text.* 26. ſententia, de manuum geſticulationibus. *Siquis in febribus acutis*, ait, *manus inconditè agitet verſus faciem, aut in vanum iactet: ſi feſtucas*

festucas carpat, aut à veste floccos, à pariete paleas auellat, si lecti stragulas, & quasi sarcinas colligat (quæ etiam ad visionis deprauationem referri possunt) quando velut præsentes muscas aut culices abigit, qui nullibi apparent; *hac omnia insania & proximi interitus sunt signa.* Atque hæc de actionibus animalibus.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ EX ACTIONIBVS VITALIBVS, *ad quas referuntur Respiratio, & Pulsus, cum cordis ipsius palpitatione, & tussi.* Vitales actiones eo potissimùm nomine dicuntur apud Medicos, quòd ad vitæ actiones promouendas & exercendas, omnium sunt maximè illustres & manifestæ, per influxum illum perpetuum caloris & spirituum à corde in reliquas partes, cum sensibili ipsius cordis & arteriarum pulsatione & motu, nec non thoracis dilatatione & constrictione, quæ respirationem constituunt. Ideò ad salutem vel mortem prædicendam, præcipua exhibent signa prognostica, vt docet Galenus 2. *artis paruæ.*

Quamuis enim Hippocrates non videatur ita accuratè persecutus naturam & differentias pulsus, quemadmodum recentiores: attamen non obscurè multis in locis indicauit, se illius etiam rationem habuisse: Nam *libello de alimento, de humoribus, & 2. de morbis*, satis apertè illius meminit; & 2. *Prorrh. Deinde*, inquit, *qui manibus contrectarit ventrem ac venas, minùs falli potest, quam qui non contrectarit.* Vbi per venas nihil aliud intelligere possumus, quàm arterias ipsas micantes in variis corporis partibus: quandoquidem arteriæ nomen, quibus istæ venæ pulsatiles distinguuntur ab aliis, inuentum fuit tempore tantùm Herophili & aliorum Medicorum, qui Alexandriæ floruerunt. Sic etiam pulsus duplex est, qui complectitur παλμὸν, καὶ σφυγμὸν propriè sumptum. Ille denotat motum seu ictum arteriæ micantis in quacunque parte, qui cùm antè insensilis esset, tunc ob coarctationem alicuius arteriæ, vel materiæ contentæ feruorem & agitationem, euadit Medico aspectabilis, & ipsi ægro molestus ac dolorificus: vt patet in omni phlegmone, potissimùm dum tendit ad suppurationem. Alter verò denotat motum, seu liberam micantis arteriæ diastolen atque systolen, sine ictu aut molestiâ partium vicinarum, qui in certis locis, per quæ arteriæ liberiùs excurrunt, à Medico tangente percipitur.

De priore itaque pulsu multæ habentur sententiæ ad πρόγνωσιν facientes apud Hippocratem. *In Coacis*, pulsus hypochondriorum cum perturbatione, signum est instantis dementiæ, præcipuè si oculi sæpe moueantur. Item; in febribus pulsus ac dolor secundùm venas quæ sunt in collo, in dysenteriam desinit, nisi larga accedat hæmorrhagia. Vnde elegans etiam *Aphorismus* ille 21. *sect.* 7. *A vehementi in vlceribus pulsu, larga fit sanguinis eruptio,* apertis scilicet arteriis quæ per partem vulneratam excurrunt, ob erosionem vel compressionem nimiam, quæ inflammationis est comes. In morbis verò diuturnis, vt cachexiâ virginum ob retenta menstrua, tantam videmus aliquando palpitationem, ex materiâ flatulentâ, non solùm cordis, sed etiam arteriarum, quæ per iugulum excurrunt, vt ipsis ægrotantibus maximam pariat molestiam, & pertinaces obstructiones cum periculo hydropis significet. Vnde *in Coacis*, quando in diuturnâ febre, temporum venæ pulsant, vnaque faciei constantia, & hypochondrium non molle adest, vix quiescunt, nisi profluente copiosius sanguine, aut facto in coxendice abscessu. Cordis certè insignis palpitatio, quam authores nostri tremorem & saltum vocant, nihil quicquam boni, in quibuscunque morbis portendere potest, cùm sequatur magnam cordis oppressionem, vel agitationem ex malignâ aut venenatâ qualitate.

Quod ad pulsum verò ordinarium spectat, qui in carpis potissimùm manuum à tangente Medico spectatur, de eo tam accuratè tractauit Galenus *lib. de præsagit. ex pulsib. & reliquis*, vt omnibus ferè posteris ansam præripuerit hac de re quicquã scribendi. Nos verò summatim dicamus, pulsum non immutatũ à causis externis aut animi pathematis, esse verum characterem virium illarum quæ ad morbi profligationẽ requiruntur: ac proinde neminem ex Galeno mori posse, cui pulsus cõstans & validus fuerit: contrà incõstans, inequalis, & languidus, pessimi euentus est præsagium. Inter quos intermittens vel intercidens in iuuenibus potissimùm, præsens periculum & repentinam mortem minatur. Minutulus verò frequens, vt est formicans aut myurus, vires paulatim deficere, & functionis vitalis proximam ruinam ostendit. Quod ex Galeni doctrinâ accuratius est perdiscendum.

Pulsui proportione quadam respondet respiratio, vtpote ex eâdem causâ dependens; & ad eundem vsum instituta. Ac proinde magni momenti in prædicendâ salute vel morte in ægrotantibus. Εὔπνοιαν itaque, facilem spirationem, tam in acutis quàm chronicis morbis maximè celebrat Hippocrates, 1. *Progn. text.* 27.

& *in Coacis*. Quando igitur in febre continuâ, *Aphor.* 50. *sect.* 4. difficultas spirandi contigerit cum delirio, lethale; consentientibus scilicet ad interitum duobus vitæ principiis, nimirum cerebro & corde. Sic *in prognost.* Respiratio frequens dolorem & inflammationem innuit in partibus diaphragmate superioribus. Magna & ex longis interuallis, delirium. Frigidus autem ex naribus & ore erumpens spiritus, valde exitiosus est censendus. Quinetiam æstuosus & fumidus, quia ostendit magnam vim inflammationis febrilis: Vnde respiratio magna foras, intrò parua, & contrà, pessima est valde ac perniciosa, præcipuè dum in paruam & densam seu reciprocam; vel paruam & raram mutatur: tunc enim mors est in propinquo, ob extinctionem caloris natiui à fumido illo & æstuoso vapore, qui non potuit commodè per illas respirationes expurgari.

Aphorism. etiam 54 *sect.* 6. meminit respirationis clangosæ seu luctuosæ similis, in morbo acuto, quæ fit vt est 6. *Epidem.* duplâ intro reuocatione, velut superinspirantibus interrupto spiritu: quæ ideò perniciosa censetur, quia est erroneæ mentis aut conuulsionis sequela: vel exolutam facultatem indicat, quæ non potest vno impetu anhelitum perficere.

Respirationi videtur affinitate quadam coniuncta tussis, quia fit potissimùm in organis vocalibus & respirationi dicatis: cuius etiam quædam signa prognostica habentur. Galenus quidem *comment. ad Aphorism.* 9. *sect.* 5. generaliter illud pronuntiauit: Destillationes à capite, quæ statim raucos & tussiculosos homines efficiunt, nisi intra proximam anni tempestatem sedentur, vt plurimùm phthisin inducere excitato in pulmonibus vlcere. Quod est valde notandum in hac potissimùm regione, vbi frequentissima est ista species tabis ex neglecto catarrho & inueteratâ tussiculâ. *In Coacis* illud innuisse videtur Hippocrates, dum ait; *Raucedo cum tussi pus educit*, ex pulmone scilicet paulatim corrupto. In hydropicis tussicula, mala, quia ostendit materiam illam aquosam irrumpere in thoracem cum metu suffocationis repentinæ. In febribus quæ exacerbationes habent, tussicula & leuis sudor tunc exorta, pessimam constitutionem significant, *in Coacis* 42. 6. *Duret.* quia irritos naturæ conatus demonstrant.

Aphorism. 54. *sect.* 4. *Quibus sæpiùs siccæ tusses parum irritantes in febribus etiam ardentibus fiunt, parum siticulosi existunt*: quia irrigantur fauces & reliquæ partes siti obnoxiæ, hoc humore seroso tussim excitante. Atque hæc de vitali actione.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ AB ACTIONIBVS NATVRALIBVS, POTISSIMVM FAME ET SITI. Actiones naturales per totum corpus dispersæ ad nutritionem animantium, valde sunt obscuræ, & paruas sui exerunt notas, nisi ratione operis, nimirum humorum aut excrementorum, quæ ab eis generantur, retinentur, aut excluduntur: de quibus suo loco fusè acturi sumus. Nunc igitur tantùm agemus de illis actionibus, quæ principium quodammodo dant nutritioni ratione appetitus, qui in ventriculi orificio maximè elucescit, ob exquisitiorem sensum illuc per neruum deriuatum, ideoque animalis quodammodo censetur, quamuis fundamentum suum præcipuè habeat in actionibus illis naturalibus, quæ nutritionem simpliciter spectant.

Iste igitur appetitus ventriculo insitus, fertur ad solida vel liquida alimenta; ille fames, hic sitis propriè nuncupatur. Et vterque sua patitur vitia, quæ in morbis frequenter apparere solent, atque ansam prædicendi præstare. Suprà igitur dum de gustu & linguâ tractabamus, quædam ex Hippocrat. de ἀποσιτίᾳ & cibi fastidio in medium adduximus, quæ non est opus nunc repetere. Hîc tantùm annotabimus, præter abolitum vel imminutum hunc appetitum, posse etiam deprauari vel augeri præter naturam in morbis, & vtrumque symptoma pessimi esse ominis.

Auctus iste appetitus, siue fames intensa, βουλιμία vulgo dicta, in morbis acutis aut chronicis: sequitur aliquando vacuationes insignes, quas frustrà æger magnis istis repletionibus resarcire contendit: vel acrimoniam caloris, vt in quibusdam hecticis, velut fornacis, quæ omnia alimenta subitò absumit, & quasi in fauillas conuertit: aut certè humorum quorumdam ventriculi orificio affixorum aciditatem, quæ perpetuò vellicat illam partem exquisitioris sensus, cui pro remedio vini meri potionem præscripsit, *Aphor.* 21. *sect.* 2.

Hæc igitur fames immensa, vt est portentosa in morbis, sic nihil boni indicare potest, vt est 4. *sect.* 2. & causa est pessimorum excrementorum, quæ in ægrotantibus colliguntur, vt est 10. *&* 17. *sect.* 2. *&* 67. *sect.* 7. Comedentes enim & nihil proficientes ægri, & conualescentes malo sunt loco apud Hippocratem 8. *sect.* 2. *&* 31. *sect.* 2.

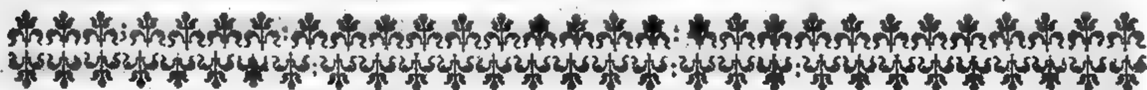
Deprauatus verò appetitus dicitur ab authoribus nostris pica seu malacia: quando

quando ad absurda aut omnino aliena fertur. Quæ quamuis sit familiaris prægnantibus aut fœminis, quibus menstruæ purgationes suppressæ sunt, ob excrementorum multitudinem, aut malignitatem os ventriculi ferientium: reperitur etiam aliquando in morbis potissimùm chronicis,& pessimus existit,tam ratione causæ,quàm signi: quia dum ægri se ingurgitant cacochymis istis cibis, causæ morbificæ multiplicantur: & denotat corruptelam temperamenti partium & humorum, propter quam similia illis expetere solent. Sapienter quidem dixit Hippocrates 38.*sect.* 2. paulò deteriorem cibum valde expetitum,ægro quandoque concedendum: sed cum eâ moderatione,quæ non possit grauius illi malum adferre.

Vt igitur in diuturnis morbis,fames minui,augeri,ac deprauari solet; sic in acutis, vt febribus continuis & ardentibus,sitis. Vnde Hippocrates *Aphorism.citato*; *In causâ sitiferâ non sitire,in dolorificâ, non dolere,malum.* Quod 1. *Prorrhet.* & *in Coacis* ita expressit: *Sitis præter rationem soluta,in acutis morbis, malum*; id est, sine manifestâ causâ, vt quando per tussiculam à nobis suprà commemoratam madescunt fauces serosâ humiditate: aliàs significant extinctionem caloris natiui, vel mentis errorem.

Sitis verò inexhausta, & quæ nullo potu expleri potest, magnam arguit δυσκρασίαν, quæ omne remedium superat, aut consumptionem humidi primigenij ex retorrido calore, quæ deinceps restaurari nequit.

Sunt etiam qui deprauatam hanc habent liquidorum appetentiam, & quasi morosam, ita vt neque aquâ, nec diluto vino, aut simili liquore consueto recreentur, sed alienam potionem expetant, quæ parum naturæ consentanea existit. Vidimus qui acetum purum copiosè & auidè potarent, aut succum citranguli: Alij aquam rosarum stillatitiam, vel aquam vitæ importunè ad bibendum exposcerent. Sed illi omnes tandem grauissimis morbis conflictati occubuerunt, quia natura iam multum à suo limite recesserat, nec potuit posthac ad conuenientem statum reuocari. Atque hæc de primo symptomatum genere sufficiant, nunc ad secundum, nempe qualitates mutatas accedamus.

DE SECVNDO SYMPTOMATVM GENERE, *nempe qualitatibus mutatis præter naturam, quatenus variis sensibus obiiciuntur.*

ET PRIMO

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ EX TACTILIBVS PRIMIS ET *secundis, in toto vel aliquâ parte corporis immutatis.*

PRIMÆ qualitates primarium locum inter obiecta tactilia obtinent, deinde secundæ illatum quasi respectu considerandæ in prognosi instituendâ. Quod Hippocrates innuit *in Coacis* per antonomasiam: *Externarum partium cita in vtrumque mutatio, praua*: per illud ἀμφότερον caloris & frigoris molesti vicissitudinem in morbo acuto intelligens,quia significatur violenta retractio caloris natiui ad interiora ob æstum febrilem, qui vicissim & subitò recurrens,ostendit magnam esse naturæ pugnam aduersùs morbum. Cùm enim triplex sit frigus apud Hippocratem,criticum scilicet, periodicum, & symptomaticum:priora duo sunt fugacia, & secundùm conuenientem naturæ regulam instituta,colligẽtis scilicet suas vires,calorem & spiritus,vt deinde validius causas morbificas oppugnet:illud verò semper malum,siue sit positiuum,ex quantitate humoris opprimentis calorẽ natiuum,& suâ qualitate partes extimas afficientis:siue priuatiuũ, sublatâ iam & exhaustâ partium temperie,vel impedito cõmeatu,qui fit ex communibus corporis nostri fõtibus,ad loca corporis remotiora. Vnde tot apud Hipp. Aphorismi & sententiæ. 40. *sect.* 4. *Vbi in vniuerso corpore mutationes fiunt, ita vt modò corpus*

 refrigeretur,

refrigeretur, modò incalescat statim, & color alius ex alio fiat, longitudo morbi significatur, propter variam scilicet humorum miscellam, quam natura nec citò, nec facilè potis est vincere. 1. *sect.* 7. *In morbis acutis frigus partium extremarum malum.* 48. *sect.* 4. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores sint frigidæ, interiores verò vrantur, & sitis vrgeat, mortale. In Coacis Dureti* 391. *&* 2. *prognost. text.* 4. eisdem penè verbis ait Hippocrates: *Mali morbi signum est, si caput, pedes & manus frigida sentiantur, ventre & lateribus æstuantibus.* Quemadmodum securitatem maximam speramus ex corpore æqualiter calido & molli. Vnde etiam patet, siccitatem & humiditatem, duritiem & mollitiem sua exhibere signa prognostica in morbis: Intenta enim, rigida, scabra, aut squallida cutis faciei, & aliarum partium valde suspecta Hippocrati, tam in morbis acutis, ex torrefactione incendij febrilis; quàm diuturnis, ex magna consumptione humiditatis primigeniæ, quod in hecticis febribus & colliquantibus obseruare licet. Summa verò mollities & extra naturæ limites significat aliquam insignem putrilaginem, vt patet in cadaueribus pestilenti febre peremptis: vel mucores alienos in extimis partibus aceruatos, vt apparet in cachexia illa virginum, aut leucophlegmatia vniuersali, quæ est tertia hydropis species. Vnde colligitur ex vtraque magnum instare periculum.

Iubet autem Hippocr. 1. *Prognost. text.* 31. *& seq. & in Coacis,* vt aliàs annotauimus, spectare inprimis constitutionem hypochondriorum secundùm mollitiem & duritiem, vt possimus non solùm de naturâ morbi & sede, sed etiam de euentu iudicium conuenienter proferre: quoniam in hac epigastrij seu inferioris ventris parte, quæ nothis costis subiacet, posita sunt præcipua corporis nostri viscera, in quibus coctiones & distributiones alimentorum atque excrementorum præcipuè exercentur, sine quibus vita nostra conseruari nequit.

Hypochondrium igitur Hippocrati optimum est, *ἀνώδυνον τε ἐὸν, καὶ μαλθακὸν, καὶ ὁμαλὸν, καὶ ἐπὶ δεξιὰ καὶ ἐπ' ἀριστερά,* indolens & molle, & vbique æquale, tam in dextrâ quàm sinistrâ abdominis parte, vbi iecur & lien continentur. Nam inflammatum, vel dolorem exhibens, vel distentum, aut inæqualiter se habens secundùm dictas partes, suspectam facit ægrotantis salutem, aut certè diuturnitatem morbi, & solutionis difficultatem portendit, eòque magis, si dextrum afficiatur, quàm si sinistrum.

Atque eiusmodi ventris inferioris tumores, si sint facti & minimè fugaces, si sint calidi & dolentes, vtplurimùm citò ægrotantes iugulant: Sin verò vigesimum diem excesserint, cum febre superstite, in suppuratum conuertuntur. Molles verò & parum dolentes, non ita funesti sunt, sed diuturniores. Si tamen ad sexagesimum vsque diem extēdantur cum febre, periculum est ne putrilaginē etiam experiantur, aut tandem scirrhum contrahant, ex quo necessum totam œconomiam functionum naturalium corruere, & hydropem aut marasmum contrahi. Reliquæ verò ventris partes sub vmbilico positæ tumoribus affectæ, non ita periculosè ægros exercent. Hactenus Hippocrates.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ EX QVALITATIBVS, *seu obiectis aliorum sensuum immutatis, tam propriis quàm communibus.* Obiecta aliorum sensuum, gustus scilicet, olfactus, auditus, & visus tam propria quàm communia, hoc capite sunt perlustranda, quatenus ad *πρόγνωσιν* medicam faciunt.

Sapor igitur & odor, qui inter se magnam habent affinitatem, immutatus præter naturam in ægrotantibus, ita vt ab ipsis conquerentibus, vel à Medico & adstantibus percipiatur, magnam in morbis noxam & periculum minantur atque inducunt. Ex tetro enim sapore tantam *ἀποσιτίαν* incurrunt decumbentes, vt nullo deinceps cibo vel potu refici cupiant, & miserè conficiantur. Fœtor autem intensus cùm sit proprium putredinis *πάθημα*, magnam subesse corruptelam significat, & ægro quasi suffocationem, & animi deliquium infert. Hinc elephantici, scabie aut lue Venereâ infecti, non solùm aliis, sed sibi ipsis sunt molesti. Certè pestilentes febres ob profundam & malignam putredinem vt plurimùm comitatur ista *δυσωδία*, quæ adstantes ab eorum consortio, non minùs quàm ipsum mortis periculum fugare solet. Idem dicas de excrementis peculiaribus nimiùm fœtentibus, vt suo loco annotabimus.

Porrò soni, flatus, crepitus, rugitus, borborygmi apud Hippocratem frequens est mentio, 2. *prognost. text.* 24. *&* 25. *& in Coacis & Aphor.* 73. *sect.* 4. Vbi vult eiusmodi rugitus & murmura ventris inferioris esse optima, instante potissimùm alui fluxu, si ad inferiora tendant, & per anum exeant sine strepitu, quia tunc materiam

subactam

subactam esse significatur, quæ in tenues auras euanescit; vel etiam cum crepitu, quando materia est minùs cocta, si à volente, non autem inscio & delirante emittatur. Quando verò post borborygmum nihil exit, malum est & dolorificum, atque ostendit mutatum esse motum illum intestinorum peristalticum ad superiora cum ægri pernicie, præcipuè si aluus inflata maneat.

Et quemadmodum strepitus ille ventris inferioris, occasionem prædicendi præbet: sic etiam superioris, ab ore & œsophago ad ventriculum ipsum: Vnde *in Coacis* 425. *Dureti* 37. *Qui in potibus substrepunt & submurmurant in siccis, & qui difficulter deglutiunt spiritu sussiente, perniciosè habent*, quia hoc fit propter delirium vel exolutam facultatem: Quod clariùs expressit 7. *Epid.* in historia duorum ægrotantium iam morti vicinorum: *Quum biberet*, inquit, *descendentis potus in pectora & ventrem strepitus audiebatur*, quod nostri exprimunt verbis significantissimis, dum dicunt, *illis potum vel iuscula descendere velut in puteum coniecta*, resolutis omnino œsophagi fibris.

Sic 1. *Prognost. text.* 14. stridor dentium in febribus, quibus non est ab ineunte ætate consuetus, siue inter dormiendum, seu vigilando contingat, insaniam & mortem significat. Quòd si iam deliranti contingat, est valde perniciosum. In pueris tamen mulierculæ nostræ volunt esse signum lumbricorum superiorem ventriculi regionem vellicantium.

De aurium tinnitu illud etiam pronuntiauit Hippocrates 418. *in Coacis Dureti.* 109. *Bombus in acutis, & echo in aure, mortiferum*, quia ostendunt magnam materiæ crudæ & flatulentæ copiam, quæ ad superiora transfertur, iamque præcipuas primi sensori; excubias occupauit, cum metu delirij aut alterius noxæ grauioris.

Quod ad qualitates verò visiles proprias, nempe colores, Hippocrates valde pertimescit illarum mutationes, tam in toto quàm in partibus; faciei bonus color, id est, ex rubro saturatus, & vehemens toruitas, *in prorrhet.* malum, quia fit ex magno incendio humorum, & effumatione ad superiora. Quod præcipuè in peripneumonicis obseruare licet, quorum genæ velut minio tinctæ, in summâ morbi exacerbatione apparent. Rubores etiam intensi ac quasi erysipelatosi, in manibus ac pedibus apparentes per morbos acutos perniciosi, *in Coacis.* Quamuis enim alibi voluerit, bonum esse quando erysipelas ab interioribus ad exteriora mutatur, id tamen intelligendum est, quando fit per μετάςασιν simplicem & ægri alleuiationem, non autem per ἐπιγένεσιν & multiplicationem qualitatis illius phlegmonosæ quæ viscera occupauit.

Sic pallor ingens, malus, in facie potissimùm, quia significat retractionem caloris violentam ad interiora: vel eiusdem extinctionem mortuis simillimam. Liuiditas etiam & nigrities damnantur. 2. *progn. text.* 8. & 9. tam corporis ipsius, quàm faciei & extremitatum, vt digitorum, quia fiunt vel per suffocationem caloris natiui in partibus, vt patet in perfrigeratis; vel materiæ atrabilariæ in eas transpositionem. Quâ de causâ minùs pertimescit nigredinem vnguium ac digitorum, quàm liuiditatem: quia illa potest pendere aliquando à decubitu humoris, vt diximus: hæc verò sequitur semper caloris extinctionem.

Vt igitur colores illi stabiles ac fixi damnantur ab Hippocrate, sic etiam τὸ χρῶμα μεταβάλλειν, subinde colorem mutare in acutis, quia significat naturam valde oppugnari, aut esse congeriem diuersorum humorum, à quibus periclitantur ægrotantes.

Atque hæc de coloribus apud Hippocratem, seu obiectis propriis visus; de communibus verò, vt figurâ, magnitudine, numero, situ, & motu, multa habentur apud eundem signa prognostica, quorum alibi meminimus, vel deinceps in aliis capitibus mentionem faciemus, quatenus ex vsu medico esse videbuntur.

Facies enim illa horrenda & cadauerosa, 1. *prognost.* graphicè delineata, ad hunc censum referri potest: Denique ea omnia quæ Hippocrates passim attulit de charactere & mole variarum partium. Nos duobus Aphorismis insignioribus hîc erimus contenti. Laurent. *in Coacis prænotionibus*: Facies ex tumescente residens, salutaris, & 2. *Epid. sect.* 25. *Si cui febricitanti facies die critico extenuetur, sequenti die soluetur omnino morbus.*

Quorum primus est 28. *sect.* 2. *Febricitantium non omnino leuiter, permanere & nihil minui corpus, vt etiam præter rationem valde contabescere, malum. Illud enim morbi longitudinem, hoc magnam imbecillitatem significat.*

Alter est 35. *sect. eiusdem. In quouis morbo*, inquit, *quæ circa vmbilicum & imum ven-*

trem sunt, *crassitiem quandam habere melius est*, *nam multum contabescere*, *perniciosum*; quia significat ruinam coctionum quæ ibi fieri debent, & sine quibus nulla est ægri salus sperabilis. Certè quotquot ita extenuabantur circa istas imi ventris partes, obseruauimus ex febre colliquatiuâ laborare, & nisi subitò extinguerentur, paulatim in hecticam & μαρασμώδη febrem incidere, sine vlla restaurationis spe; idque etiam verum comperietis in sanitatis latitudine, illos scilicet quibus venter est ita extenuatus, vt vertebris quasi adhærere videatur, rarò esse diuturnioris vitæ, & quando corripiuntur morbis, vix aut magna cum difficultate ab eis posse euadere. Nos igitur ad tertium symptomatum genus, quod est de excretis & retentis, transeamus.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ EX TERTIO SYMPTOMATVM GENERE, *nempe excretis & retentis, eorum substantia, quantitate, qualitatibus & exeundi modo; vbi etiam de criticis vacuationibus & earum signis, tam generalibus quàm particularibus, agendum erit.* Quemadmodum ad vitæ nostræ perennitatem tuendam, quæ in caloris insiti actione posita est, necessariò ingerenda sunt alimenta, quibus velut materiâ propriâ conuenienter concoctis & subactis, ad nutritionis munera vtitur: Sic etiam ex eiusmodi concoctionibus variæ exoriuntur impuritates, quæ secernendæ & expurgandæ sunt per conuenientes ductus à naturâ institutos, si animal sanum permanere debeat. Nec solùm vera illa & propriè sumpta excrementa foras amandari debent, sed etiam quæcunque quantitate suâ, vel alio modo naturæ molesta esse cœperint: vnde sanguinis, lactis, seminis, puris, arenularum, ramentorum ex variis partibus decisorum vacuationes recto naturæ instituto, quotidie fieri videmus, tam in latitudine sanitatis, quàm in constitutionibus morbosis, in quibus ista omnia curiosiùs ab Hippocrate & reliquis obseruantur.

Cùm enim plurimi morbi, vel ab humoribus pendeant, vt suis principalibus causis: vel certè magnas ex eorum mutatione & conditionibus differentias suscipiant: ideò Galenus signa prognostica diuidebat in ea quæ cruditatis & coctionis in humoribus notas referunt; quæ crises, lyses, & metastases futuras prænuntiant: denique in ea quæ salutem aut mortem principaliter præsagire solent. At ista omnia in excretis maximè elucescunt, velut operibus naturæ, ex quorum variâ constitutione & characteribus, notas vigentis aut effœti caloris & functionum naturalium desumimus.

Πεπασμὸς enim siue coctio & mitificatio humorum, qui naturæ leges excesserunt, oppositam habet ἀπεψίαν, μόλυνσιν & cruditatem, quando humores & excrementa ita sunt indomiti & rebelles, vel tanta caloris natiui adest infirmitas, vt nullo modo ad mediocritatem quandam substantię & qualitatum redigi possint, sine quâ deinceps commodè excludi non possunt. De istis generaliter pronuntiauit Galenus 2. *de crisibus*, quod in prognosi est animaduertendum. *Ex coctione*, inquit, *perseuerante simpliciter*, *tam in vniuersalibus quàm particularibus excrementis*, *iudicamus futuram salutem ægrotantis & perfectam crisim. Ex cruditate autem magnâ in principio morbi*, *nihil adhuc iudicare possumus*, *nisi caloris natiui oppressi vel exhausti debilitatem*; *in progessu autem si sit cum validis viribus*, *imperfectam quandam & laboriosam crisin*, *aut morbi longitudinem*: *si cum infirmis verò*, *interitum breuiorem*. Vbi notandum, duo in coctione perfectâ adesse debere, nempe vt sit continua & perseuerans, vt apparet ex 2. *prognost. text.* 26. agente de vrina, Laurent. 15. b. Aliàs enim si sit interrupta, designat naturæ coquentis imbecillitatem, aut materiæ morbificæ contumaciam & inæqualitatem, quod est periculosum: *Aphorismo* enim 33. *sect.* 7. *Quibus vrinæ inæquales & dissimiles sunt*, *iis magna adest in corpore perturbatio.* Deinde vt non fiat tantùm aut appareat in particularibus excrementis, sed præcipuè in vniuersalibus: aliàs periculum esset, ne Medici prognosin eluderet, dum est intentus tantùm peculiari coctioni alicuius partis priuatæ. Vniuersalia autem excrementa sunt vrinæ & deiectiones, per quæ totum corpus sua περιττώματα amandare potest, & in quibus naturalium functionum œconomia manifestiùs elucescit, vt suo loco videbimus. Quoniam verò ista excrementorum contemplatio eò tendit, vt solutiones morborum ex eis præuidere possimus, per diuersas vacuationes quas natura in morbis iudicatoriè molitur: ideò inualuit apud Medicos, nomen illud κρίσεως, cuius explicatio etiam paucis proponenda.

Crisis generaliter sumpta, dicitur de omni solutione morborum, præcipuè verò acutorum, quando scilicet terminantur & quasi iudicantur excretâ quadam materiâ morbificâ confertim, per sensiles & consuetos corporis ductus, quæ est

vera

vera & genuina crisis; vel paulatim & interiectis diebus, quæ propriè λύσις appellatur: aut translato de parte in partem humore per decubitum, quæ μετάστασις vel μετάπτωσις nominatur: Vnde crisis alia perfecta dicitur, alia imperfecta, fida vel infida. Alia ad salutem aut saltem ægri alleuiationem: Alia in peiorem statum, aut mutationem in alium morbum, quæ καταχρηστικῶς talis dicitur, cùm purè sit symptomatica.

Ad bonam igitur, fidam & perfectam crisim, tria requirit Hippocrates, nempe πεπασμὸν, ἐρεθισμὸν, & ἔκκρισιν. Πεπασμὸς seu coctio humoris morbifici præcedere debet & conuenientibus signis in vrinâ, aut deiectionibus deprehendi, illud vocat Hippocrates esse εὔσημον, bonis signis iudicatum. Ad coctionem factam sequitur secretio eiusdem, vtilis scilicet ab inutili: posteà ἐρεθισμὸς ille seu irritatio naturæ & perturbatio, quæ præcedere debet ipsam vacuationem; Vnde nox quæ crisim præcedit, molestior esse solet, *ex Aphorismo* 13. *sect.* 2. *&* 2. *Epid.* Deinde fit ἔκκρισις, euacuatio scilicet non promiscuè aut quouis die, sed certis & iudicatoriis, quorum causas (crisimorum scilicet dierum) proprio opere persecutus est Galenus. Illa vacuatio debet esse sufficiens, nihil enim paucum, criticum; *in Coacis*; potest tamen esse significatiuum futuræ criseos die critico, verbi gratia septimo, si quarto contemplabili contigerit: Debet esse species vacuationis conueniens ægrotantis naturæ, ætati ac morbo: ad quam sequitur curatio vel melior ægri tolerantia.

Crises etiam bonas vocat Hippocrates *lib. de victus ration. in acut.* ἁπλουστέρας, καὶ εὐεκκριτωτέρας καὶ ἧσσον ὑποστροφώδεας; simpliciores, ex vnico tantùm vacuationis genere constantes, quæ minorem naturæ perturbationem significat, facilioris excretionis ob præmissam coctionem & vias patentes, minusque recidiuæ eiusdem radicis vel diuersæ obnoxias, quia nihil relinquitur, quod de nouo naturam infestare possit.

Crises etenim aliquandò ex pluribus vacuationibus fieri posse in eodem ægro; constat ex Hippocrate 1. *Epid.* adductâ Heraclidis historiâ, cui & sanguis è naribus erupit, & aluus turbata est, & per vesicam fuit purgatus: Multarúmque mulierum; quibus & menstrua copiosiùs fluxerunt, deinde sudores successerunt.

Crisin autem futuram demonstrant signa, quæ vel ipsum diem & tempus designant, ex ratione dierum criticorum, contemplabilium, & intercidentium; vt suprà docuimus, *capite de motu morbi.* Vel ipsam speciem vacuationis, vt per sudorem, hæmorrhagiam, alui fluxum & similia, quæ nos iam peculiariter meditamur.

De prognosi ex vrina, et aliis quæ per vesicam profunduntur. Dicebamus duo esse excrementa vniuersalia, per quæ totum corpus suam cacochymiam & plethoram commodè potest expurgare, quia respiciunt duas priores coctionum officinas, in quibus generantur (nempe vrinam & deiectiones:) ideò ab vrinâ exordiendum, in signis prognosticis excrementorum describendis.

Vbi primùm est notandum, vrinam in affectibus renum & vesicæ primarium obtinere διαγνώσεως & προγνώσεως locum, quia vt in ventriculo & iecore materiam, sic in illis formam suam & perfectionem adipiscitur: Quâ de causâ Hippocrates eleganter, 2. *Prognost. text.* 37. in contemplandis vrinis monuit, vt animaduerteremus diligenter, vtrùm vesica sit tunc malè affecta, ne scilicet quod illius vitio contingit in vrinâ, toti corpori tribuatur. Deinde vrinam in affectibus iecoris, venarum, arteriarum, & omnium partium nutritioni dicatarum, efficacissimum haberi signum, vt in febribus tam continuis quàm intermittentibus. Denique in aliis omnibus morbis non parum etiam conferre vrinarum contemplationem, quia multum refert in quouis morbo intelligere, quomodo ista succorum procreatrix facultas se habeat. Vnde tanta inualuit οὐρομαντείας authoritas apud vulgus ipsum, vt qui ex vrinæ inspectione non possit cognoscere præsentem & futurum morbi statum, is pro Medico non habeatur.

Vt igitur vrina per se & primariò cruditates & coctiones; secundariò autem securitatem ac periculum, morbi breuitatem aut diuturnitatem, horamque siue tempus solutionis demonstrat: Sic etiam per illam vacuationes criticæ & morbos iudicantes contingere possunt, quoties natura ductum istum secundæ corporis nostri

regionis

regionis potiùs quàm alios affectat, ad causæ morbificæ expurgationem.

Quod ad primum igitur spectat, consulendus *Aphorismus* 68. *section.* 7. *Considerare oportet ea quæ per vesicam excernuntur, num sint sanis similia: quò enim minùs sunt similia, eò morbosiora.* Vbi complectitur non solùm τὸ οὖρον vrinam propriè dictam, sed etiam πᾶν τὸ οὐρόμενον, quicquid meiendo excernitur: vnde Medici in ipsâ vrinâ considerant ipsum liquorem & contenta.

Porrò in liquore, qui fit ex triplici potissimùm materiâ, nempe sero humorum in massâ sanguinariâ contentorum, colliquatione partium, & superfluâ potatione, consideramus quantitatem tam discretam quàm continuam, & substantiam, quæ tenuitate & crassitie, perspicuitate & turbulentiâ intelligitur apud Medicos: His se adiungit qualitas, nempe color: 2. *progn. text.* 32. (odoris enim & saporis rarò meminit Hippocrates) color, inquam, ostendens, tum caloris natiui & extranei gradum, tum mixtionis modum, qui ex variis humoribus cum illa confusis, vel eorundem priuatione contingit.

Contenta verò vrinæ faciunt multiplicia. Nam ratione situs, illud quod in superficie, aut summo matulæ consistit, νεφέλη, tela, nubecula dicitur: quod in medio ἐναιώρημα & sublimamentum: quod in fundo, hypostasis & residentia vocatur. Ratione verò similitudinis cum multis rebus, purulentum, sputiforme, γονοειδὲς, furfuraceum, lamineum appellant, & sic de reliquis. Ratione autem alienæ materiæ vrinis immixtæ, oleosum, pingue, sanguineum, arenosum, pilosum, carnosum, pelliculosum, & sic de reliquis, apud Hippocratem commemoratis, ex quibus signa prognostica desumuntur, quæ nos in pauca contrahemus.

Quantitas igitur vrinæ excedens, si non fiat ab euidente causâ, vt nimio potu, qui præripit ansam concoctioni, & ante illam elabitur, vel naturæ motu peculiari, affectantis istum corporis meatum ad vacuationem vniuersalem, vt in perirrhoeâ criticâ, semper mala est in quocunque morbo, quia sequitur humoris excrementitij & crudi abundantiam, aut renum calidiorem intemperiem, quæ dicitur diabeten parere, vel certè eorundem exolutionem, aut totius corporis colliquationem, tum quia vires deiicit, spiritus natiuumque calorem exhauriendo: Est tamen quando fit reuocato naturæ impetu ab aluo ad vias vrinæ: vnde Aphorism. illo 83. *section.* 4. *Mictio*, inquit, *noctu copiosior facta, deiectiones minuit.* Multò peior & funestior illa vrinæ copia, quæ inscio aut immemori elabitur, quia sequitur summam virium infirmitatem, vel mentis alienationem, vt est in Coacis, ὀλέθριον πᾶν τὸ λαθραίως οὐρούμενον. *Duret.* 524. Τὰ οὐρούμενα μὴ ὑπομνησάντων, ὀλέθρια.

Pauca verò vrina si non sit retenta vitio renum aut vesicæ, vel ex potus priuatione contingat, mala habetur, tam in diuturnio morbo, quàm in acuto, quia sequitur secretricis & excretricis facultatis imbecillitatem, aut quia indicat calorem exurentem humiditates corporis, aut aliò transferentem symptomaticè, quod est perniciosum.

Vnde Hippocrat. *in Coacis* 424. Quibus rigor, illis vrinæ suppressio: Vrinæ cum rigore suppressæ, malæ & conuulsoriæ, tum alias, tum si quis anteà graui sopore oppressus fuerit: in talibus enim parotides periculosè exoriri solent: nisi deinde copiosus sudor subsequatur, euacuans scilicet huius humoris suppressi aut translati materiam. Ibidem habentur aliquot sententiæ de suppressâ vrinâ elegantes. Renum, inquit, dolor repentè obortus, cum vrinæ ἐπισχέσει, retentione, lapillos aut crassam vrinam ex permixtione phlegmatis, meiendo reddendam ostendit. Quod maximè fit in senibus, quando priùs tremore quodam concutiuntur: item, vrinæ interceptio cum pondere circa imum ventrem, instantem stranguriam denunciat; vel, si non contigerit, quendam alium morbum adfuturum ex his quibus æger est obnoxius. In ileosis certè retentionem vrinæ, vult esse mortis propinquæ nunciam, ex vtriusque meatus integrâ obturatione, & naturæ imbecillitate.

Quod ad tenuitatem verò & crassitiem, perspicuitatem & turbulentiam, colores, & varia vrinæ contenta spectat: sic Hippocrates pluribus in locis præsagire solet.

Vt *lib.* 3. *Epid. sect.* 3. Οὖρα τὰ λεπτὰ οὐδὲν κρίσιμον, οὐδὲ χρηστόν. Vrinæ tenues nihil criticum aut salutare indicant. Quia eiusmodi tenuitas caloris imbecillitatem arguit, qui non potest materiam ad pepasmum mediocriter incrassando perducere, tuncque

tuncque alba vt plurimùm est & aquosa : quod si sit tenuis, & flauo aut rubicundo colore prædita, signum est caloris ignei omnia dissipantis & absumentis. Idque in febribus continuis & acutis, in quibus, vt loquitur Hippocrates, *2. prognost. text.* 30. σημαίνει τὸ νόσημα, ἄπεπτον εἶναι. Ideóque talis perseuerans, cum virium imbecillitate, mortem; cum robore verò, morbi longitudinem vel abscessum in partibus inferioribus prænuntiat: Aut si post crisim talis diu appareat, recidiuam minatur.

In aliis verò morbis, vt febribus intermittentibus aut mitioribus apparens, magnas lienis, hepatis, mesenterij, & aliarum partium obstructiones designat, per quas ista vrina veluti percolata deponit humores permixtos, à quibus crassior, & coloratior fieri solet. Quòd si fiat ab imbecillitate concoctricis, ὑδατώδης καὶ λευκὸς, non est sine periculo, vt habetur in Coacis Duret. 516. etiam in diuturnis morbis.

Omne igitur excrementum, vt & vrina, mediocriter crassescere debet, morbo eunte ad iudicationem, vt est *2. prognost. text.* 16. Attamen si sit crassior extra mediocritatis leges, ostendit potiùs magnam prauorum humorum permistionem, aut naturæ oppressionem, quàm debitam concoctionem. Potissimùm si sit valdè confusa, spissa, & turbulenta, qualem iumenta profundere solent: tunc enim, vt est *Aphorism.* 70. *sect.* 4. capitis dolores, deliria, & sæpe interitum præsagit. *7. Epid. 377. b. Rubicunda conturbata vrina velut iumenti, pessima.* Et mox, *Vrinæ densæ ac perturbatæ, certum sunt doloris capitis, conuulsionis, & mortis signum*; quod variarum historiarum fide confirmat: quoniam ex istâ vehementi perturbatione, & humorum vaporúmque in venis agitatione, caput repletur, genus neruosum afficitur, & ipsi spiritus animales suffocantur. Debet autem ista vrina tanti mali prænuncia, non solùm turbida meij, sed talis deinde remanere, ita vt igni etiam apposita non clarescat. Quæ enim clara primùm meiitur, deinde conturbatur post aliquod tempus, significat potiùs naturam iam inchoasse coctionem, quàm perfecisse. Quæ verò perturbata & confusa meiitur, deinde per seipsam clara euadit & limpida, naturæ victoriam iam secernentis heterogenea, & quod sibi noxium est expellentis, signum existit.

De coloribus verò vrinæ & contentorum talia profert Hippocrates ad prognosin facientia. *Aphorism.* 72. *sect.* 4. *& in Coacis Dureti.* 521. *Quibus vrinæ sunt perspicuæ & albæ* (quas aquosas vocat in prognost.) *cum febre continuâ, malæ, potissimùm in phreniticis*; Nullum enim cum eiusmodi vrinâ seruatum esse annotat *ibidem* Galenus. Vnde ad illud respiciens *6. Epidem.* vult vrinam quæ multam habet subsidentiam, à mentis emotione liberare & à futuro abscessu, vt *Aphor.* 74. *sect.* 4. multam, crassam, & albam.

Vrina igitur mediocris consistentiæ, coloris etiam medij, quæ hypostasin habet albam, læuem, & æqualem, optimo puri proportione respondentem, quæque circa morbi statum præcipuè apparet, & diu talis perseuerat, securissima est, optimarumque κρίσεων prænuncia, *vt est 2. prognost. text. 26. & in Coacis Dureti.* 509. ταχεῖαν ἄφεσιν σημαίνει. (Alias *vt est in Coacis Dureti.* 534. vrina quæ vtilem habet hypostasin, & mox non habet, laborem & mutationem in peius denunciat. Item 541.)

Rubicunda verò vrina, quæ talem habet & æqualem residentiam, superiore quidem minùs bona, quia diuturniorem morbum significat, attamen salutarem. *ibidem text.* 27.

Cui sententiæ aduersari quodammodo videtur Aphorismus ille 71. *sect.* 4. *Quibus septimâ die iudicari debet morbus, iis quartâ die nubeculam rubicundam habet vrina.* Quod tamen intelligendum est, ex interpretatione Galeni, in morbo peracuto, qui cùm celerem habeat motum, ex primo quasi rudimento coctionis in die contemplabili apparente, mox criticam vacuationem die iudicatorio experitur, *vt est in Coacis* 442. *Quibus vrinæ citò habent subsidentiam, hi citò iudicantur, Duret.* 543. Quasi dicat in eiusmodi morbis sufficere, si talis nubecula in vrinis appareat, quamuis multò inferior hypostasi illi albæ, læui, & æquali, à nobis commemoratæ.

Sic Aphor. 32. sect. 7. *Quibus sedimenta sunt biliosa, superne autem tenuia, acutus morbus significatur*, & proinde periculosus.

Vrinæ vitreæ, ὑαλοειδέες, albumineæ, meminit Hippocrates *in Coacis* 433. quam ego existimo esse crassam & pellucidam ex permixtione similis pituitæ,

cuius excretionem copiosam vult esse salutarem in longis morbis, præcipuè ex vitio cerebri & rheumate pendentibus. *Secundo autem Prognost. & in Coacis Dureti.* 517. 524. Nebulas omnes damnat, quæ multum ad suprema vrinæ feruntur, item nigras aut liuidas. Quod eodem modo profert de liquore ipsius vrinæ, *text.* 33. nigras scilicet vrinas in viris & mulieribus, pessimas, quia fiunt ob torrefactionem humorum, nisi contingant in istis ob retenta menstrua aut lochia post partum; in pueris verò aquosas & crudas, quia magis recedunt à naturali cuiusque constitutione.

In Coacis Dureti. 530. insignis est contextus de nubecula nigra, quam vult in febribus erraticis apparentem, esse signum futuræ quartanæ. Item 531. Lixiuio similes vrinas in febribus continuis extra suspicionem calculi præsagire instantem hydropem, ex contracta hepatis labe, quæ per illas significatur, vt in ictericis obseruamus.

De eis quæ in superficie vrinæ visuntur, vt bullis aut tela aranearum supernatantibus, ita sentit Hippocrates, *Aphorismo* 34. *sect.* 7. *Quibus in vrinarum summo* πομφόλυγες, *id est, bullæ innatant, nephriticos affectus portendunt & morbum diuturnum*, ob flatus crassioris copiam circa renes collecti. Spuma autem copiosa *ibidem* apparens, præsentes aut futuros capitis dolores significat. 35. *sect.* 7. Vbi verò confertim pinguedo liquata innatat vrinæ, aut parietibus matulæ, velut γεχὺς illa dum seuum in lebete funditur, adhærescit, ex renibus proficiscitur, ob morbi acuti violentiam & feruorem, quia ibi magna adipis copia subitò liquatâ effluere potest, non autem ex alia quauis corporis parte. Oleosa autem vrina, & puncta olei instar in superficie diffusa, reliqui corporis colliquationem ostendunt. *In Coacis Dureti* 522. ἐλαιώδης damnatur ἐκ πιμελῆς ζωντετηκυίας, quæ ante rigorem & crisim apparet. Maximè autem terrere debet tela illa aranearum similis, supremum vrinæ occupans. Corpus enim tabescere ostendit, *vt est secundo prognostic. textu trigesimo quinto*; & febrilem calorem iam iam partes solidas inuasurum.

Sanguinis autem, puris, caruncularum, furfuraceorum aut laminosorum corporum, arenularum, pilorum & similium, cum vrina permixtio, magis pertinent ad affectus peculiares renum & vesicæ, quàm totius corporis, vt est ab *Aphorismo* 75. *sect.* 4. vsque ad vltimum.

Hoc tamen peculiariter obseruauimus, in vrinis puerorum aut aliorum qui exanthemata illa aut ecthymata patiuntur, semper sanguineas in progressu morbi apparentes, quod est frequentissimum, esse funestas, quia videlicet ostendunt summam humorum acrimoniam sanguini permixtorum, vasorum tunicas erodentium: aut naturæ infirmitatem maximam, familiarissimum sibi & vtilissimum humorem retinere nequeuntis.

At verò sedimina in vrinis febricitantium, quæ crassioris farinæ speciem referunt, diuturnam fore ægritudinem significant, 31. *sect.* 7. vel etiam exitialem, vt confirmat duabus historiis, *libro primo & tertio Epidem.* Sileni & Dealcis. *Secundo autem prognost. text.* 28. addit etiam laminosa & furfuracea sedimenta, velut febricitantibus periculosa, quia ostendunt materiæ morbificæ contumaciam ab omni coctione alienam.

Verùm post tot Hippocratis & Galeni sententias ad πρόγνωσιν ex inspectione vrinarum facientes, dubitare possit aliquis: quomodo coctionum tanta sit apud authores istos celebritas, tantaque vrinæ concoctæ cum suis contentis ad securitatem ægrotantis commendatio, cùm tamen certissimum sit & diuturnâ experientiâ confirmatum, in multis febribus deleteriis & pestilentibus, vrinas sanorum simillimas profundi, & cum talibus vrinis ægrotantes frequenter è medio tolli. Quod subolfecisse videtur Hippocrates *in Coacis Duret.* 520. dum ait: *Vrinæ derepentè & extra rationem coctæ, prauæ, & quicquid in acutis* παραλόγως *coctum, pessimum.*

Ad id respondemus, nostras ex vrinâ προγνώσιας vulgarem respicere humorum tam integrorum, quàm putridorum constitutionem, non autem eam, in quâ illud θεῖόν τι dominatur: cuius interuentu docuit Hippocrates *in proœmio prognost.* omnem turbari prædicendi rationem. Causa enim illa superior, deleteria, & venenata, quæ sequitur aëris occultam labem, non tam iecori, ventriculo, aut vasis coctioni dicatis bellum indixit, quàm ipsi cordi, & vitalibus spiritibus, quorum integritas subito

subitò & derepente destrui potest, ab hoste illo potentissimo, quantumcunque œconomia naturalis in corpore nostro bene se habeat. Ac proinde non esse mirum, si cum vrinis illis laudatissimis ægri intereant, cùm idem contingere videamus in assumpto veneno: Hippocrates verò *loco citato* non simpliciter coctionem in vrinis vituperat, aut aliis excrementis; sed eam quæ fit apparenter tantùm, quæ non perseuerat, aut quæ non habuit suas causas bene dispositas; vt calorem natiuum, humoris benignitatem, & similia ad eam producendam necessaria.

Superest igitur vt paucis videamus, quomodo instantem per vrinas crisim præcognoscere possimus. Illud enim aliquando contingere, tam Hippocratis relatu, quàm diuturnâ obseruatione constat. Hippocrates 1. *Epid. sect.* 2. vocat ἀποῤῥοίαν. Cuius tamen nulla peculiaria signa scriptis suis tradidit, quia fortassis ista crisis rarior existit. Est igitur illius magna significatio, quando reliquæ species crisεων per diarrhœam, per sudores, per hæmorrhagiam, & similes, & illarum præsagia deficiunt, omnesque humorum impetus inclinare videntur versus hypogastrium. Hyemalis constitutio, ætas senilis, cutis constipatio, & habitus corporis densus, huic vacuationi solent esse opportuna. Tunc autem instare verisimile est, quando in renibus pondus sentitur, & distentâ vesicâ aliquis pruritus in extremo pudendo sentitur, donec vrina confertim profundatur cum ægri leuamine. Atque hæc de prognosi ex vrinis.

De prognosi ex fæcibvs, lvmbricis, et omni deiectione. Per fæces non solùm intelligimus, excrementum illud crassius primæ concoctionis, quod in intestinis continetur, & vulgò stercus, & κόπρος dicitur: sed etiam quamcunque proluuiem & impuritatem corporis, quæ in aluum amandata foras deiicitur, vt sæpe in morbis contingere solet.

Vt igitur rectum index est sui & obliqui, seu eorum quæ ab illo deflectunt: apponenda est primùm optimæ deiectionis descriptio ex Hippocrate, 2. *prognost. text.* 13. *& in Coacis Dureti* 545.

Optima est, inquit, *alui deiectio, quæ mollis existit, figurata, subrufa, nec valde graueolens.* Ipsam etiam transmitti oportet, quâ consuetum est horâ, potissimum matutinâ, & eâ copiâ quæ assumptis respondeat.

Etenim, *vt est* 6. *Epid. sect.* 3. ventris segnities, omnium est confusio & vasorum impuritas tam in sanis quàm ægris. Et *lib. de vict. rat. in acut.* pridianas fæces singulis diebus excernit, quicunque valere debet, vt sit ordo perpetuus æqualium periodorum ingerendi, digerendi, & egerendi, ex bene constitutâ naturali œconomiâ.

Primùm itaque quod ad quantitatem deiectionis spectat, bene Auicennas, dum vult, nullum morbum esse periculi expertem, qui ab aluo fluidâ inceperit, & cum eâ perseuerat: Vnde Hippocrates *in Coacis Duret.* 555. Perliquida deiectio, neque quiescens in acutis, mala, idque potissimum non sitientibus, quia significat extinctionem caloris natiui, & functionum illarum quæ ventriculo insident, quarum irritatio esse solet ab alui potissimum vacuatione. Pessima est etiam alui deiectio, *ibidem*, copiosa, cum ventre subtumido & excrescente. *Duret.* 558.

Quando igitur in morbis aluus liquida contigerit, addit *in prognost. text.* 14. præstat non stridere deiiciendo: illud enim ostendit flatuum & cruditatis copiam; neque frequenter & laboriose excernere, quia periculum est, ne ex fatigatione illa æger admodum debilitetur, aut etiam animo linquatur.

Circa crisim autem instantem & in morbi statu, excrementa ista liquida crassescere docet, 2. *prognost. text.* 16. *Duret.* 546. & ipsum ventrem habere contrectando mollem ac molis conuenientis, εὔογκον.

Item lumbricos tunc, si qui intus lateant, cum fæcibus expelli bonum est, potissimum teretes dictos. In principio enim morbi vermes exire, malum est, tam viuos quàm mortuos, potissimùm si soli & sine stercore exeant, vt annotauit Galenus. Quanquam Aurelianus simpliciter mortuos, Diocles viuos perniciem significare existimauit: quoniam illi cruditatem, aut alimenti defectum; isti maximam putrilaginem redundare significant, à quâ enecantur. Circa crisin verò & iam factâ coctione exire bonum est, quia significatur

Dd 2 naturam

naturam dominari tam excrementis quàm omnibus aliis noxiis. Vide Duret. 547. & Mercurial. 323.

Pessimum autem stercus in acutis, addit 2. *prognost. text.* 20. *& sequent.* albicans, aquosum, pallidum, virescens, vehementer rufum, aut spumosum valde, si sit περίχολον, *vt est in Coacis Duret.* 547. Item malum perexiguum & glutinosum, aut spiris caprarum simillimum, præcipuè nigricans, cui superueniens effusio ex naribus, mortem prænuntiat. *Duret.* 549. Omnium autem maximè lethiferum, nigrum, liuidum, luridum, ἰώδες, & pingue cum insigni fœtore. *In Coacis Duret.* 570. odorem in fæcibus improbat, qui sit similis foriis infantium. Variegatum autem minùs istis mortiferum, sed tamen periculosum, præcipuè si cum ramentis appareat.

Accuratiùs ista exprimit *in Coacis*, *& in Aphorism.* vt 21. *sect.* 4. *Deiectiones atræ aut velut sanguis niger, sponte prodeuntes, tam cum febre, quàm sine eâ, pessimæ: à medicamento autem cathartico trahente per electionem istos humores, non ita malæ.* 22. *sect.* 4. Incipientibus morbis atram bilem sursum vel deorsum expelli, lethale esse voluit, quandoquidem circa declinationem, vt annotat Galenus, potest criticè post concoctionem vacuari, in lienosis, quartanariis, & similibus melancholicis. Mirus est autem Aphorismus 23. eiusdem sect. non tam demonstratione, quàm frequenti experientia confirmatus, vbi vult eos qui ex longo aut acuto morbo sunt extenuati, si eiusmodi bilem atram excreuerint, postridie mori. 14. *sect.* 2. In profluuiis ventris symptomaticis laudat mutationes excrementorum, nisi in deteriora fiant: Sinceras autem deiectiones, quas Galenus aliquando suo sero destitutas interpretatur: aliquando puras & vnius tantùm humoris excretrices, vituperat, in diuturnis potissimùm morbis 6. *sect.* 7. atque dysenteriæ præuias existimat, 23. *sect.* 7.

In Coacis 424. *Quibus adest biliosa alui egestio, his circa pectus & orificium ventriculi morsus & amaritudo, malum*: quia ostendit vacuationem istam esse symptomaticam, nec satis copiosè aut commodè excernere excrementitium humorem. Etenim 28. *&* 60. *sect.* 4. *& in Coacis Duret.* 568. Vt surditas in morbo apparens biliosas deiectiones sistit; sic surditatem & omnia alia symptomata superiorum partium sedare debet biliosa deiectio, si conuenienter fiat. Vnde *in Coacis Duret.* 566. *Quicumque tumores fluente aluo assurgunt, mali. Ibid.* 567. *Quicunque fluente admodum aluo, rutilum habent valde & florentem vultum, illis maximum delirium imminet.* In omnibus etiam morbis, quàm mala sit deiectio chylosa, quam ille vocat ἀλφιτώδη, id est, pultaceam, *in Coacis Duret.* 548. Quàm mala etiam cruenta, aut loturæ carnium similis, quæ sequitur dysenterias hepaticas & viscerum nutritioni dicatorum ἀτονίας, vnicuique est notissimum. Idem dicas de purulentâ, quæ fit post vomicæ alicuius ruptionem, præcipuè si pus non habeat eas conditiones, quæ suo loco dicentur.

Porrò de flatu alui, siue sit cum excretione fæcum, siue extra illam, ita statuit Hippocrates *secundo Prognostic. text.* 27. flatum absque sono & strepitu traiici, optimum: quia minorem esse cruditatem demonstrat, quàm dum flatus crassior & sonorus gignitur: Melius tamen habendum, si cum sono exeat foras, quàm si sursum reuoluatur: quamquam ita exiens, si sit præter ægri arbitrium, delirium subesse significatur, aut dolorem, propter quem cogitur decori & adstantium obliuisci.

Iam igitur videamus signa illa quæ futuram diarrhœam criticam præsagire possunt in morbis: quæ Hippocrates expressit *in Coacis Duret.* 77. *Quibus*, inquit, *adsunt ructus frequentes, quibus succedunt flatus multi, & ventris crepitus, cum quadam illius inflatione, in eis oportet expectare alui fluxum.* Sic enim necesse est fieri, translato humore morbifico post pepasmum à toto corpore in venas mesenterij, & inde in intestina, vbi illi rugitus & borborygmi audiuntur. Illis annectitur aliquando ex sententiâ Hippocratis 6. *Epidem.* lumborum dolor ex quantitate humoris distendentis ligamenta, quæ mesocolon connectunt hisce vertebris. Sæpe etiam ante istas diarrhœas supprimuntur aut minuuntur vrinæ, vel etiam tenues & albæ apparent, translatis scilicet iam humoribus biliosis ad intestina, quibus vrinæ irritabantur, & colorem saturatum habebant. Atque hæc de fæcibus.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ ΕΧ VOMITV. Quemadmodum natura ordinariè deponit sua excrementa per inferiorem aluum, & ventris profluuia ad morborum curationem molitur: sic etiam per os & superiorem ductum vomitiones aliquando

concitare

concitare solet, quæ varia solent suppeditare signa prognostica apud Hippocratem.

Secundo Prognostic. text. 38. *& in Coacis Dureti* 487. Vomitus, inquit, est vtilissimus & securissimus, nempe periodicus, arte aut naturæ impetu institutus. *Aphorismo secundo sectionis quartæ*, ἔμετος αὐτομάτως γινόμενος ξυμφέρει καὶ εὐφόρως φέρουσιν. Vel criticus in morbis tam acutis, quàm diuturnis: Nam symptomaticus perpetuò molestiæ & fatigationis plenissimus, fit sine ægri leuatione. Ille igitur vtilissimus, qui bilem habet pituitæ mixtam, ita vt neque valde crassus sit, nec nimis copiosus; sinceri autem omnes mali, vt & variis coloribus constantes; quia indicant multitudinem materiæ peccantis. Inter alios autem perniciosus, inquit Hippocrates, viridis, porraceus, & niger, ob malignitatem istorum humorum: sed maximè liuidus cum fœtore iunctus, quia summam putrilaginem aut caloris natiui internecionem denuntiat: vnde mors breui subsequitur. Omitto vomitum illum fæculentum, qui in ileo deplorato succedere solet.

Et quemadmodum excedens quorumcumque humorum vomitus, periculosus apud Hippocratem: sic etiam parcus & laboriosus: vnde illud *in Coacis Duret.* 494. *&* 495. Exigui vomitus biliosi, malè habent ægrotos, ídque cùm aliàs, tum præcipuè si vigiliis torqueantur: aut coniunctus sit cum multâ deiectione, & lumborum prægrandi dolore: quæ malos & multos subesse humores testantur. Vnde nauseæ etiam & fastidia ægrorum, cum sialismo, id est, sputatione frequenti valde damnantur apud eundem in febre continuâ.

In vomitu præterea singultum, perfrigerationem & sudorem, (vt & conuulsionem, *in Aphorism.*) superuenire valde exhorrescit *in Coacis Duret.* 500. &c. quia insignem exsiccationem ab exhausto, aut caloris natiui infirmitatem demonstrant.

Quod ad sanguinis vomitum spectat, quamuis Hippocrates aliquando extendat ad excretionem illam, quæ fit ex pulmone floridi & spumantis sanguinis, quæ est valde perniciosa: Attamen intelligendus propriè de eo qui niger & quasi thrombosus, aliquando ex ipso ventriculo eiicitur, siue ab aliis partibus eò feratur, siue ibi colligatur ex vase illius rupto vel exeso; sanguis enim in ventrem præter naturam effusus, *vt est* 20. *sect.* 6. necessariò corrumpitur.

Generaliter itaque pronuntiauit, *Aphorism.* 25. *sect.* 4. Sanguinem quidem suprà ferri, qualiscunque sit, malum: infrà autem bonum est effundi nigricantem, per hæmorrhoidas scilicet, quæ dicatæ sunt expurgationi humoris melancholici. Excipit tamen mulieres quibus menstrua suppressa sunt 232. *sect.* 5. in quibus iste vomitus sedari solet illis erumpentibus.

Simpliciter autem sanguinis vomitum magis reformidat cum febre, quàm sine febre, 37. *sect.* 7. quia iuncta inflammatio auget valde periculum in eiusmodi sanguine extrauasato. Est tamen perpetuò sanguinis vomitus quomodocunque apparens, dubiæ salutis & periculosus.

At verò signa quæ criticam vomitionem denunciant, in febribus potissimùm, ita describuntur ab Hippocrate 3. *prognost. text.* 32. Si cuipiam febricitanti caput dolet, aut ante oculos aliquid obscurum ὀρφνῶδες obuersatur, & cardiogmos accidit, illi iam vomitus biliosus imminet.

Quòd si rigor superuenerit, & partes sub hypochondrio refrigerantur, citiùs aderit vomitio, præsertim si quid tunc temporis comederit vel biberit: In iunioribus tamen si μαρμαρυγαὶ, scintillæ splendentes appareant cum aliquâ hypochondrij tensione, pro vomitu hæmorrhagia accedet critica, vt suo deinceps loco dicemus. Futurum ergo vomitum, *vt est in Coacis* 426. *b.* 440. *b.* præcedunt cephalalgia præcipuè anterioris capitis partis, nausea, oris ventriculi morsus, πτυαλισμὸς, multa saliuæ reiectio, & quædam oculorum caligo, cum inferioris labij palpitatione, iam instante vomitu, ob agitationem humorum morbificorum, & fumos ad superiora elatos. Vt plurimum autem vomitionem criticam excipit diarrhœa liberalis, quæ morbo salutarem manum imponere solet, & reliquias omnes à vomitu omissas eliminare.

De ΠΡΟΓΝΏΣΕΙ ex svdore et ictero. Vt vomitus & deiectio primam corporis nostri regionem, vrina secundam, sic sudor tertiam potissimùm respicit & expurgat, totúmque genus venosum, quod in habitum corporis tendit: Vnde nulla est frequentior vacuatio in febribus, nulla quæ citiùs aut felicius illarum curationem

abſoluat, perſpiratione totius corporis & reuulſione humoris morbifici ab interioribus ad exteriora. Sudoris itaque ſigna prognoſtica accuratè ex Hippocratis fontibus repetenda.

Primò itaque *prognoſt. text.* 27. *&* 30. conſtituit in morbis duplicem ſudorem; Vnum criticum & ſalutarem, qui contingit potiſſimùm in febribus acutis poſt coctionis ſigna manifeſta, calidus & copioſè prorumpens μετὰ πελαγμῶν καὶ ἁλμίζοντες ab vniuerſo corpore, die critico, cum magna ægri alleuiatione, aut perfectâ curatione apparet.

Quod indicauit etiam *Aphoriſmo* 36. *ſect.* 4. *Sudores febricitantibus ſi inceperint boni, tertio die & quinto, & ſeptimo, & nono, & vndecimo, & decimoquarto, & decimoſeptimo, & vigeſimoprimo, & vigeſimoſeptimo, & trigeſimoprimo, & trigeſimoquarto. Hi enim ſudores iudicant morbos.* Imò 3. *Epidem.* Cleanactides octogeſimó die per ſudorem ſanatus eſt perfectè, cùm eius ratio critica omnes haberet notas, in qualitate, copiá, tempore & excernendi modo. *Duret.* 506.

Alium verò ſudorem conſtituit malum & ſymptomaticum, qui vt eſt prædicto Aphoriſmo, laborem ſignificat, morbi longitudinem, aut recidiuam ὑποτροπιασμὸν; fitque vel ſtatim in principio morbi, τὰ γὰρ κρίσιμα μὴ αὐτίκα ἐπιφαινέσθω: Vnde *in Coacis Dureti* 508. ſudor qui vnà cum febre incidit, peſſimus, vt in febribus peſtilentibus, & ſudore illo quem Anglicum vocant, obſeruarunt recentiores. Vel in progreſſu, extra iuſtam diem & coctionis ſigna, iam collabentibus viribus, ideò *dicto prognoſt. loco*, vult eum fieri propter corporis exolutionem, vt patet in omnibus diaphoreticis & ſyncopalibus ſudoribus: vel propter inflammationis vehementiam, & humiditatum copiam.

Sudor igitur frigidus, ad ſenſum ægri & tangentis, peſſimus: præcipuè ſi ex capite tantùm, facie aut ceruice erumpat, & quaſi miliaris appareat: in acutâ enim febre, mortem: cum mitiore diuturnitatem ſignificat: Quod confirmat *Aphoriſm.* 37. *ſect.* 4. Sudatiuncula etiam omnis, quam ἐφίδρωσιν vocant, mala eſt, ſiue in toto corpore appareat, ſiue in aliquâ tantùm parte, vbi ſedem morbi poſitam eſſe denunciat. 38. *ſect.* 4. Multos autem & diutiùs perſeuerantes ex toto corpore ſudores tam frigidos quam calidos vituperat, 42. *ſect.* 4. quia redundantiam humoris ſuperflui denotant, quem natura non poteſt commodè & ſufficienter per hanc viam expurgare. Idem dicas de valde fœtido ſudore, aut alieno colore prædito, qui magnum abeſſe à naturali ſtatu interuallum non ſine periculo ſignificant.

Malum quinetiam eſſe vult Hippocrates, *Aphor.* 4. *ſect.* 7. ſi horror, qui vtplurimùm præcedere ſolet, denuò ſudori ſuccedat, quia nouus ille naturæ conatus oſtendit priorem vacuationem non fuiſſe criticam, aut ſufficientem ad cauſæ morbificæ expulſionem, ideóque naturam de nouo inſurgere ad illud præſtandum, cum magno virium & vitæ periculo. Hinc illud *Aphoriſm.* 71. *ſect.* 5. *Quibus febricitantibus cutis circumtenditur arida & ſicca, ſine ſudore moriuntur. Quibus verò laxa & rara, cum ſudore intereunt.*

Redeamus igitur ad ſudorem illum criticum, quo febres acutas vtplurimùm ſolui voluit Hippocrates, eiúſque inſtantis ſigna proponamus ex illius ſententiâ. Vbi ſigna coctionis manifeſta in vrinæ liquore & hypoſtaſi apparuerint, die potiſſimùm contemplatorio, vt quarto, coniectura erit, ſi humor ſit tenuis & bilioſus, cum calore æqualiter expanſo per totum corpus, quod molli carne & cute bene conſtitutum tangenti appareat, credibile eſt, inquam, ſudorem futurum proximo die iudicatorio, vt ſeptimo, & ſic de reliquis. Ante cuius eruptionem ſentitur quidam leuis mador, roris inſtar ſparſus per vniuerſum corpus, pulſus mollis & vndoſus, cum faciei tumore ſeu eleuatione inſuetâ ad rubedinem tendente: Præcedit etiam frequenter horror aut rigor, vt dicebamus, cum vrinæ ſuppreſſione, refluente iam ſeroſâ materiâ ad ſuperiora: Vnde illud Hippocratis, 6. *Epidem.* Πρὸ ῥίγεος αἱ ἐπισχέσιες τῶν οὔρων, id eſt, *ante rigorem vrinæ ſiſtuntur.* Sicque profunditur copioſus ille & vtilis ſudor, ſi materia ſit tenuis & ſeroſa vnâ vel pluribus vicibus intra vnius diei naturalis ſpatium. Quod ſi materia ſit craſſior, vt in ipſis poris & cute ſubſiſtat, exoritur icterus per vniuerſam cutem, aliquando criticus, ſi poſt nonum diem & ſine vlla viſcerum inflammatione, dolore, aut obſtructione contingat. Aliàs ſymptomaticus & infauſtus, vt docet ipſemet Hippocrates *in Aphoriſmis.* Sudores periodici qui in febribus intermittentibus apparere ſolent, quodammodo reſpondent criticis, ſi perfectam producant ἀπυρεξίαν. Quicunque verò calfactione & fuſione

fusione humorum excitantur, vt per laconica, balnea, decocta ligni sancti, & similia, aliquando magnorum morborum fomites excindunt, vt patet de lue Venerea & similibus chronicis aut malignis affectibus. Iam igitur ad alia transeamus.

PROGNOSIS EX HÆMORRHAGIA, PER NARES, VTERVM, ET HÆMORRHOIDAS. Hippocrates 1. *Epidem. sect.* 3. facit primam iudicationis speciem, quæ febribus ardentibus contingit, ipsam hæmorrhagiam. Cùm enim illæ ex inflammatione viscerum, aut sanguinis feruore ac putredine sæpiùs oriantur, à quibus ob vaporum multitudinem distenduntur vasa, fit vt natura per ἀναςόμωσιν, (aliæ enim species, quæ per διάβρωσιν fiunt aut ῥῆξιν, omnes symptomaticæ) reseratis illorum osculis, modò in naribus, aliquando in ipso ano per hæmorrhoidas in eis qui sunt assueti; aliàs per vterum in mulieribus, exundantem sanguinis copiam effundat salutariter.

Ista igitur hæmorrhagia, vt febrem continuam curare possit, larga esse debet & liberalis, non interruptis admodum vicibus, sed continua, quamdiu vires sunt ferendo. Debet fieri κατ' ἴξιν, è directo aut secundùm rectitudinem partis affectæ, aut quæ motus humorum præcipuè patitur in illo affectu, vtpote iecore inflammato ex nare dextrâ: liene duro aut feruente, ex sinistrâ, *vt est in Prorrhet.* 411. Paruæ igitur è naribus stillæ sanguinis, prauæ, vt nullum paucum est criticum, 1. *Epidem.* 313. Et in morbis diuturnis paruæ & frequentes è naribus hæmorrhagiæ, malæ; *in Coacis* 433. *Duret.* 215. potissimùm si sanguis albicans & serosus, quasi per διαπήδησιν effluat ob facultatis retentricis imbecillitatem, aut illius tenuitatem, quæ hydropem citò adfuturum portendunt. Malæ etiam quæ fiunt κατὰ τὸ ἀνάπαλιν, è diuerso siue opposito motus humorum, quia demonstrant naturæ perturbationem, quæ non potuit dirigere illam vacuationem secundùm institutum proprium & consuetum. Malæ etiam illæ quæ fiunt cum grauioribus symptomatis, vt delirio & syncope, aut quæ illa accersunt, vt conuulsionem, *Aphorism.* 3. *sectionis quinta*, singultum, tremorem, *in Coacis Duret.* 204. & 213. Et similia.

Item *in Coacis Dureti.* 201. valde exhorrescit post hæmorrhagiam diebus criticis contingentem, si perfrigeratio eximia subsequatur, quia arguit summam infirmitatem, & caloris natiui instantem νέκρωσιν. Maximè notandum etiam, quod habetur *ibidem Duret.* 206. *Ab hæmorrhagia nigrorum deiectio, pessima:* Malum est etiam excernere prærubra & æruginosa: fiunt enim inde comatosi, conuulsi, & aluo inflatâ intereunt: Quia scilicet ab illâ hæmorrhagiâ immoderatâ & symptomaticâ abolentur vires hepatis, quod neque concoquere deinceps, nec retinere potest conuenienter excrementa, quæ in illo gignuntur.

Ibidem etiam pessimum esse vult, si post exiguam hæmorrhagiam surditas superueniat, ob scilicet refluxum materiæ ad cerebri interiora, nisi vomitus aut alui fluxus copiosus tollat reliquias materiæ morbificæ. Nam certum est *Aphorism.* 27. *sect.* 4 *Qui in febribus largas patiuntur hæmorrhagias, illis dum conualescunt, aluos fieri laxas & fluidas.*

Quod ad fluxum verò sanguinis per hæmorrhoidas spectat, notissimi sunt illi Aphorismi, nempe 56. *sectionis sextæ. Nephriticis & melancholicis, hæmorrhoidas superuenire bonum.* Item, in febribus tam continuis quàm intermittentibus, potissimùm quartanis, præcipuè in assuetis si moderatè & post coctionis quædam signa contingant: ac proinde suppressio hæmorrhoidum in illis hydropem, tabem, scirrhos, & manias inferre solet.

In mulieribus sanguis fluens liberaliter ab vtero post partum, atque etiam dum morbis acutis tentantur, sæpenumerò solutionem illorum adferre solet, quod plerisque ex Hippocrate historiis, *primo Epidemiωn* confirmare licet. In virginibus apparentia primùm menstrua magnos & diuturnos morbos sæpe terminant.

Quinetiam dysenteria quædam velut critica laudatur apud Hippocratem, 48. *sect.* 6. quando scilicet euacuat materiam sanguinis impurioris, qui circa lienem continebatur, & 1. *Epidem.* 313. *b.* quæ contingit Eratonis filio & Mylo post hæmorrhagiam, translatâ scilicet materiâ à capite in aluum.

Quod ad signa igitur, quæ futuram hæmorrhagiam, in morbis præmonstrare possunt, illud priùs notandum, *ex* 1. *prognostic. text.* 36. & 3. *text.* 14. hæmorrhagias maximè expectandas esse in illis qui trigesimum quintum ætatis annum nondum excesserunt, in aliis verò minùs, quibus scilicet, iam deferbuit sanguis, &

minori

minori copia generatur. Et illa ætas florens vt venæsectiones, sic spontaneas sanguinis vacuationes faciliùs ferre solet.

Primò itaque *Epidem.* 113. *b.* in febribus, quibus colli dolor, & temporum grauitas, & caligo vertiginosa circa oculos, aut etiam præcordiorum distentio non cum dolore fit, his sanguis per nares erumpet. Posteà 314. *b.* addit etiam faciei & oculorum ruborem, & inuitas lachrymas, ab effumatione materiæ versus superiora. *In Coacis* 426. *b.* venarum pulsationes circa tempora, fugacem βαρυηκοΐαν, & dolores frontis ob eandem causam: vt *in prorrhetic.* 411. *b.* & 412.

Lumbis autem dolentibus, oris ventriculi molestiæ accedentes signa sunt futuræ fluxionis per hæmorrhoidas, *in prorrhet.* 411. quod in nobismetipsis sæpius experti sumus. In mulieribus verò fluxum menstruorum prænunciant. Atque hæc de hæmorrhagia.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ ex Abscessv, Pvstvlis, Pvre, Sanie, Vlcere, et similibvs. Quotiescunque vacuationes illæ manifestæ & sensibiles, confertim factæ, vt in vera crisi; vel paulatim & partitò, vt in λύσει, per vrinas, deiectiones, vomitus, sudores, & hæmorrhagias, locum non habent in morbis, aut sufficienter non fiunt, superest vt natura humorum morbificorum sarcinam deponat in cutem, vbi pustulæ multiplices per μετάστασιν oriuntur: vel in aliquam partem, vbi generantur abscessus & tumores præter naturam, per decubitum istius materiæ: Hinc frequenter exoriuntur vlcera, purisque & saniei eruptio: ex quibus omnibus Hippocrates signa desumit προγνωστικὰ variis in locis.

Certissimum est igitur omnes pustulas, phymata, δοθιῆνες, ecthymata, exanthemata, carbunculos, bubones, & similes affectus, in principio febrium acutarum apparentes, nihil boni præsagire posse, quia fiunt symptomaticè à naturâ perturbatâ, sine præuiâ coctione & cum magno metu recursus ad interiora, vt patet in statu pestilenti. Vide *in Coacis* 426. *Quibus in febribus continuis pustulæ per totum corpus erumpunt, lethale, si non purulentus abscessus illis succedat*: Et alibi 438. *Qui circa articulos rubicundas in superficie pustulas habent, insuperque rigorem, illis circa ventrem & inguina, rubores & μελάσματα, id est, velut vibices exoriuntur, & intereunt. Duret.* 385. Variolæ tamen & morbilli, qui in pueris frequentius apparere solent, si fiant simpliciter ab ebullitione & motu naturæ secernentis purum ab impuro, possunt contingere salubriter & sine grauiori noxâ: Quando verò pendent à malignâ & venenatâ aëris contagione, vt sæpe fit, tunc etiam magnam ægrotantibus stragem & periculum inuehere solent, vt superioribus annis in hac regione obseruare licuit.

Abscessus autem propriè dicti apud Hippocratem, vt sint critici & vtiles ad finiendos morbos, debent primò sequi notas coctionis, ad quas nullâ vel exiguâ factâ vacuatione sensibili, vt dicebamus, succedat iste abscessus.

Secundò, vt fiat κατ' ἴξιν, & è directo partis affectæ, quemadmodum de hæmorrhagiâ annotauimus, quia sic natura faciliùs per fibras rectas deponit suum onus, & proprij instituti videtur memor.

Tertiò debet fieri in partem remotam à foco morbi, externam ac decliuem, vt crura, articulos, emunctoria, brachia, &c. In aliam enim vix sedant febrem, & maiorem aliquando priore morbo noxam inferunt, vt patet.

Quartò, debet influere illa materia in locum capacem, qui sufficiat ad recipiendum omnem humorem morbificum; aliàs refluet & relabetur ad interiora viscera. Denique debet dimitti in partem, quæ non sit valde doloribus obnoxia. Vidimus enim multos, qui translatâ eiusmodi materiâ post morbum in coxendicis articulum, non solùm claudi facti sunt, sed etiam magnis & diuturnis doloribus confecti, tandem interierunt.

Rursùs isti abscessus facti debent terminari & resolui vtiliter, per διαφόρησιν & insensilem transpiratum; non autem degenerare in scirrhosam constitutionem, quæ est omnino rebellis & indomita. Quòd si per resolutionem dissipari nequeant, sed incendium & putrilaginem concipiant superstite aut rediuiuâ febre, vult Hippocrates, calidos & dolentes, vt aliàs annotauimus, intra vigesimum diem: molliores verò & frigidiores circa sexagesimum, si vita tamdiu sit superstes, in suppuratum conuerti.

Sextò

Sexto itaque *Epidem.* 354. *b.* eiusmodi tubercula quæ suppurantur, vult esse extrà vergentia, fastigiata, & æqualiter maturescentia, non autem obdurata, aut introrsum vergentia, vel bifida, quæ sequuntur materiæ contumaciam & inæqualitatem. Quod eisdem ferè verbis expressit 1. *prognostic. text.* 43. sed accuratiùs: Tumorum, inquit, qui suppurantur, talis obseruatio facienda est. Eorum enim qui exteriùs erumpunt, optimi sunt qui minores sunt, & magis ad exteriora eminent, & in acumen eleuantur: qui verò maiores sunt, plani, & omni acumine destituti, mali. Quicunque etiam ad interiora vergunt, vel in internis partibus fiunt, optimi illi qui nihil exteriori parti communicant, sed contrahuntur & parum doloris inferunt, atque cutis colorem non mutant. Sic enim significant omnem inflammationem ac putrilaginem per coctionem accuratè repressam esse.

Vbi iam facta est vomica potissimùm interior, illam disrumpi necesse est, vt pus effluat, neque ibi recrudescat denuò, aut morando malignam qualitatem acquirat. Imò dum fluit, si æger liberari debeat, oportet pus illud eas habere conditiones, quæ ab Hippocrate proponuntur, vt 1. *prognostic. text.* 45. *Pus illud est optimum, quod est album, laue & æquale, ac minimè fœtidum. Huic verò contrarium, pessimum.* Vnde *in Coacis* 437. & *Aphorism.* 45. *sect.* 7. *Quorum hepar suppuratum aduritur, si pus purum & album fluxerit, euadunt*, in tunicâ enim illis pus continebatur: *Sin verò qualis amurca fluxerit, pereunt.* Sic *libro secundo de morbis* 164. *b.* agens de pure ex thoracis vomicâ effluente: *Si pus*, inquit, *album ac purum fuerit, & fibræ sanguinis insint, plerumque sanus fit. Si verò primâ die profluat, vitelli oui speciem habens, aut secundâ die defluat crassum cum virore, subpallidum & fœtens, moriuntur, vbi pus effluxerit.*

Item *lib.* 2. *prognost. text.* 70. agens de illis qui in cauo thoracis purulentam materiam collegerunt: *Quando*, inquit, *vruntur empyici, si pus fluxerit purum, album, & parum fœtidum, seruantur: si verò subcruentum, saniosum, & βορβορώδες, id est, instar cœni vel luti, moriuntur.*

Vbi pus effluxit ab eiusmodi tumoribus, succedit vlcus, quod siue tunc factum sit, siue priùs & ante ipsum morbum extiterit, contemplandum etiam vult ad πρόγνωσιν Hippocrates: Nam 1. *prognost. text.* 25. quod repetit *in Coacis* 438. *Si periturus est æger, ante mortem liuidum & siccum erit, aut cum virore pallidum.* Vnde *libro de locis in homin. fol.* 79. *Vlcusculæ circumcirca liuida, iam debili existente ægro, mortem portendunt.* Imò 3. *prognostic. text.* 17. faucium exulcerationes in febre acutâ valde reformidat, si cuidam alteri signo lethali coniungantur, quia sequuntur prolapsum ferini catarrhi, vel magnas viscerum inflammationes & putrilagines.

Superest igitur vt signa futuri abscessus in morbis proponamus. Insignis est contextus *in Coacis* 426. *b. Quibus*, inquit, *diuturnæ febres accidunt & cum securitate, citra dolorem aut inflammationem (in aliqua parte obfirmatam) nisi vacuationes patiantur, his abscessus expectandus est, cum insigni tumore, & præcipuè in infernis partibus. In illis potissimùm hominibus, qui trigesimum ætatis annum excesserunt, & tempore frigido, quo & minùs citò sedantur, & minus παλινδρομέουσι.*

Huius etiam rei signum esse vult *secundo prognostic. text.* 34. in istis morbis, quando vrina tenuis & cruda diutiùs apparet: Vnde 6. *Epidem.* 357. *b.* Vrina multa, crassa, & alba, qualis Archigenis famulæ erat, in lassitudinosis febribus aliquando prodit, & liberat ab abscessu, quod eodem ferè modo expressit *Aphor.* 74. *sectionis quartæ.*

Sic etiam *Aphorismo trigesimoprimo sectionis quartæ*, Lassitudinem in aliquâ parte obfirmatam, vel dolorem priùs in eâ existentem, vult esse signum non solùm futuri abscessus, sed etiam loci ipsius, in quem fiet iste decubitus; Omnis enim pars dolens & debilis, solet facilè excipere istas materiæ translationes, quæ in febribus contingunt. Vnde illud *Aphor.* 33. *sect.* 4. *Si ante morbum aliqua pars doluerit, ibi morbus obfirmatur.* Vide etiam 2. *prognostic. text.* 66.

APPENDIX DE RECIDIVA ET TRANSMVTATIONE IN ALIVM MORBVM, AC MORBO SVPERVENIENTE. Non solùm abscessus fiunt in morbis per μετάστασιν ad externas partes, sed etiam morbi in alios degenerant, aut alij ipsis factis superueniunt: vel etiam recidiuæ contingunt. Ex quibus omnibus signa oriuntur prognostica, quæ nobis sunt paucis percurrenda.

Lubet tamen de recidiuæ natura & illius causis, paulò latiùs hîc disserere. Recidiua, quam Hippocrates ὑποστροφὴν & ὑποστροφιασμὸν vocat *Aphorism.* 36. *sect.* 4.

 aliquando

aliquando sumitur pro omni reditu siue exacerbatione morbi, qui iam inclinare videbatur, siue hoc contingat post iudicationem manifestam, & sensibilem vacuationem, siue absque vllâ ἀποκενώσει, vt videre est in multis ægrorum historiis, *tertio & sexto Epidemiωn.* Aliàs verò recidiua sumitur magis propriè pro repetitione morbi alicuius, qui iam ex declinatione vniuersali, per aliquod tempus & sensibilem moram intermittens, & quasi postliminiò rediens conualescentem hominem inuadit, siue illud pendeat à causa interna, siue externa: siue sit eiusdem speciei cum superiore, siue diuersam habeat naturam à suâ radice ac principali morbo. Istarum etiam recidiuarum exempla habentur sæpiùs apud Hippocratem.

At vera & propriè sumpta recidiua, tres debet habere conditiones, vt annotant authores nostri.

Prima est, vt morbus aliquis principalis, (radicem vocant barbari) præcesserit, & cessarit cum declinatione vniuersali post factas conuenientes vacuationes: quo modo excluduntur omnes illæ recidiuæ ægrorum, qui in augmento aut statu morbi dicuntur apud Hippocratem *tertio Epidem.* ὑποστροφὰς passi, sine vlla crisi apparente. Excluduntur etiam paroxysmi tertianæ, quartanæ, & aliarum febrium intermittentium; quia non habent declinationem vniuersalem, sed tantùm periodicam, ob quam vnus morbus, non plures esse censentur. Idem dicas de epilepsiæ inuasionibus, & similibus.

Secunda proprietas veræ recidiuæ est, vt habeat denominationem specificam, hoc est, similem naturam cum morbo radicali: Quâ conditione excluduntur noui illi morbi siue consequentes, qui oriuntur post alterius cessationem, quasi per μεταβολὴν, transmutationem, aut μετάστασιν, transpositionem. Vt quando ex continuâ febre oritur intermittens, vel tertianæ febri per exustionem succedit quartana, aut certè scirrho hepatis, hydrops: vel anginæ empyema: febri diuturnæ, abscessus in crure, & similes.

Tertia denique proprietas veræ recidiuæ est, vt morbus ille παλίμβολος, vt loquitur Hippocrates *sexto Epidem.* pendeat à reliquiis præcedentis morbi, cuius satis magna quantitas, causæ potissimùm antecedentis relicta est ad repullulandum: vel certè talis intemperies in foco & minerâ putredinis, vt facile sit nouam denuò cacochymiam ὁμογενῆ consimilem aceruare. Et sic excluduntur omnes illi morbi, qui conualescentibus superueniunt ob causas primitiuas tantùm, vt loquuntur, verbi gratia malum vitæ regimen, iram, mœrorem, alimentorum & aliarum rerum non naturalium, aut illis annexarum prauam constitutionem, ex quibus potest quidem fieri παλινδρομὴ ad morbum, sed non vera ὑποστροφὴ ex superiore morbo pendens.

Vnde Hippocrates *Aphorism.* 12. *sect.* 2. veras principalis recidiuæ causas assignans: *Quæ relinquuntur*, inquit, *in morbis, recidiuas facere solent*, etiam post crisim imperfectam, vt interpretatur Galenus: Illud autem quod relinquitur, duplex est, vt iam diximus; vel materiæ antecedentis portio, quæ paucis pòst diebus putrescens & exagitata, renouat morbo priori similem. Vel est intemperies siue impressio qualitatis in aliquo viscere, aut foco putredinis relicta, ex quâ breui suscitatur consimilis priori materia, ex alimento quantumuis laudabili, si eo liberaliùs, vt fit, conualescens æger fuerit vsus: Sin verò prauis cibis vtatur diutiùs, & morosè, incurrere quidem poterit recidiuam, sed non ita purè pendentem à priore affectu: quia eiusmodi excrementa fuerunt potiùs suscitata ex vitio alimenti, quàm functionum naturalium errore. Idem dicas de reliquis causis.

Hinc recidiuarum signa prognostica, ab Hippocrate inculcata, & in actu prophylactico valde obseruanda exurgunt, nempe ab eis quæ præcedunt & subsequuntur. Prægressa sunt præcipuè ea quæ contigerunt in priore morbo, vtpote si sine vacuatione sensibili cessauerit, aut si vacuatio illa non fuerit qualis & quanta esse debuit, vel die infelici & minimè iudicatorio contigerit. Hippocrates enim ratione solutionis morborum, quæ contigit sine crisi, aut alia causa sufficiente; monet *Aphor.* 27. *sect.* 2. eis quæ παρὰ λόγον, præter rationem & iustam causam meliùs se habent, non esse fidendum, quia sunt ἀβέβαια, non sueuerunt durare in eo statu, sed repetitionibus esse obnoxia. Ratione verò qualitatis eorum quæ excernuntur, *Aphorism.* 2. *sect.* 1. & aliis. *In vacuationibus spontaneis, si talia vacuentur qualia oportet, confert & leuiter ferunt: sin minus, contrà.* Vnde crises etiam appellat ὑποστρέφοντας, quæ

quæ contingunt sine manifestis coctionis notis. Ratione verò quantitatis, illud est axioma Hippocraticum; Nihil paucum esse posse criticum. Ratione temporis siue dierum in quibus fiunt, est *Aphorismus trigesimussextus sectionis quartæ*, de sudoribus, 61. *sectionis quartæ. Febricitanti*, ait, *nisi diebus imparibus febris cessauerit, solet recidiuam facere.* Tum *in Coacis & Prognosticis* passim, quod ipsa confirmat experientia.

Ex his etiam quæ consequuntur signa futuræ vel imminentis recidiuæ exurgunt, vt actionibus læsis, excrementorum prauitat, & affectibus seu qualitate corporis mutata. Quando enim post morbum remanet verbi gratia oris siccitas & insuauitas, cibi fastidium, sitis nimia, grauitas totius corporis, & similia, cum vrinâ confusâ, vel omnino tenui, deiectionibus variis & grauiter olentibus, sudore nocturno, colore fœdo, & reliquis, non est dubium quin suspicio sit maxima recidiuæ. *Aphorism.* 8. *sectionis secundæ, & in Coacis. Quicunque*, inquit, *ex morbis conualescentes bene cibum accipiunt, & nihil proficiunt, hi malignè recidiuant.* Ad illud etiam spectat 41. *sectionis quartæ. Sudor multus*, in conualescentibus scilicet, *à somno sine causa manifesta factus, corpus copiosiore vti cibo significat; si verò cibum non capienti illud contingat, vacuatione indigere.*

Ex præmissis igitur facile erit respondere ad quæsita illa practicantium: Vtrùm scilicet recidiua sit deterior suâ radice: Vtrùm sit vnicus morbus cum priore: & vtrùm eandem habere computationem dierum criticorum cum illo debeat. Deteriorem enim esse suâ radice recidiuam sæpe contingit, ex conditione tam humoris quàm ægrotantis. Humoris quidem relicti, ob insignem quandam putredinem, aut latitantem malitiam, quæ potuit renouare iam quodammodo deletam intemperiem: Ægrotantis verò ob fractas præcedenti morbo vires, & imminutum calorem natiuum.

Est enim illud bene apud Hippocratem dictum, *libro de affectibus* 197. *In morbis cùm alter alteri succedit, plerumque occidit.* Cùm enim corpori à præcedente morbo debilitato, alius morbus accesserit, perit defectu virium, priusquam posterior morbus desinat. Aliquando tamen contingit leuiorem esse recidiuam priore morbo, quando exiguæ sunt reliquiæ præcedentis morbi, aut leuior intemperies, quæ vacuantibus aut alterantibus præsidiis facilè corrigitur, si æger vires in illo interuallo collegerit.

Est etiam vnus aliquando prior morbus cum recidiuâ, si causam & essentiam spectes, quando scilicet ab eodem humore suscitatur; vel fuit falsa tantùm, non vera prioris morbi cessatio. Vbi verò fit noua materiæ collectio, ídque post sensibilem moram, à priore morbo perfectè curato, tunc nouus morbus à prio recensendus, quíque peculiarem habet suam criticorum dierum computationem quia habet motum suum, à priore omnino distinctum.

Notandus verò est Aphorismus ille apud Hippocratem *in Coacis* 426. *& Duret.* 78. *Quibus sæpe recidiua contigit, si tempus semestre transierint, hoc modo, in tabem coxendicis tandem incidunt*: quia fluxio rebellis & indomita in acetabulum illud ischij profundum & insigne tandem penetrare solet, & illos miris modis excruciare.

Denique quicunque morbus alteri succedit vel superuenit, pessimus est censendus, & aliquando funestus, nisi prioris causam ex diametro oppugnet, vel symptomata leniat. Vnde hydrops, 2. *Prognostic.* qui acutæ febri superuenit, calamitosus omnino, quia nec febrem sedat, neque sitim tollit, sed nouis doloribus ægrotantem excruciat. Sic *Aphorismo vigesimosexto sectionis secundæ* febrem conuulsioni superuenire melius est, quàm febri conuulsionem; tetanum enim, ebrietatem, ἀφωνίαν, catarrhos pituitosos, paralysin, & similes affectus sanare solet, *Aphorism.* 5. *sectionis quintæ.* Paralysis autem superueniens apoplexiæ ideo bona, quia significat materiam opprimentem cerebrum, deriuari in neruosum genus, vbi minus vitæ periculum inferre potest. Atque hæc de recidiuâ & morbo superueniente sufficiant.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ EX SPVTO, SALIVA, SPVMA ORIS, MVCO NARIVM, LACHRYMIS, AVRIVM SORDIBVS, EXCRETIONE LACTIS, SEMINIS, ET SIMILIVM. Quamuis ista excrementa videantur respicere magis particulares morbos quàm generalem πρόγνωσιν nobis hîc propositam: quia tamen Hippocrates ab istis aliquando deducit cognitionem vniuersalis status in morbis, ideò illa etiam paucis percurremus, quatenus faciunt ad præsens institutum.

Sputum igitur & saliua, quæ in eo differunt, quòd saliua propriè sit serosa materia, quæ per os sine tussi effunditur: sputum verò quod cum tussi & excreatione, aliquando sincerum, sæpiùs variis humoribus commixtum, faciunt in morbis non solùm thoracis, ventriculi, aut oris, sed etiam febribus & quibuscunque aliis, ad salutis & mortis variarúmque mutationum prænotionem. Sic apud Hippocratem *in Prorrhet.* 408. *& in Coacis* 430. πτυαλισμὸς, & σιαλισμὸς, siue sputatio frequens & præter morem, si aliud signum etiam accesserit, proximam phrenitidem & mentis errorem significat: in longis verò morbis & sine febre, cruditatum copiam, & partium ἀτονίαν, quæ nihil boni portendit (vt in D. Dortomano Professore Regio.)

Aphorismo autem 47. *sectionis quartæ*; *Excreationes in febribus non intermittentibus liuidæ, cruentæ, biliosæ, aut fœtidæ, omnes malæ*: quia ostendunt magnum corporis incendium, & communicatam partibus thoracis labem. Reliqua ad peculiarem sputi in affectibus thoracicis considerationem, repetenda sunt ex 2. *prognost. text.* 43. *& seq. & ex Coacis.* 434. *b.*

Spuma autem in ore apparens, fit vel à vehementi calore excitante multos vapores & permiscente cum saliuâ, vt videre est in eis quæ igni apposita feruent, & bulliendo spumam eructant: vel motu violento, qui eodem modo flatus cum aquosâ substantiâ commiscet, vt patet in mari ventis agitato. Qui igitur ex vehementi irâ, aut cursu, & exercitatione violentâ incandescunt, ij possunt habere spumam in ore sine periculo, quia fit à causâ procatarcticâ: In febricitantibus non item, quia denotat æstum interiorem, & agitationem humorum maximam. Sic etiam epileptici circa finem accessionis spumam eructant ex ore, quæ fit à motu illo violento & agitatione conuulsoriâ, quæ attenuat materiam illam pituitosam in cerebro contentam, & vaporibus permiscendo spumam istam excitat. At verò in apoplecticis, suffocatis, suspensis, animo deficientibus, semper malis ægri rebus solet spuma in ore apparere, quia fit ab extremo naturæ conatu excludente fuligines in pulmonibus contentas, & permiscente cum saliuâ: Vnde *Aphorismus ille* 43. *sect.* 2. *Qui suffocantur & animo linquuntur, nondum tamen extincti sunt, nunquam euadunt, si illis spuma circa os apparuerit.*

De muco narium, quem Hippocrates βλένναν & μύξαν appellare solet, hoc tantùm habemus dicendum, quod eiusmodi mucosa materia acris, & serosa diutiùs & præter morem fluens, non solùm vlcera narium, & malos affectus generare potest, sed etiam si subitò sistatur, & retro commeet ad interiora, periculosos cerebri morbos inferre, aut ad pulmones prolabens, phthisin tandem inducere posse, quod non rarò obseruauimus. Hippocrates *Aphorismo secundo sectionis sextæ*; *Quibus*, inquit, *nares naturâ humidiores, & genitura humidior, illi minùs prospera sanitate fruuntur.* Idem habetur 6. *Epid.* 359. *b.* vbi addit, *Plurimis autem quibus ex morbo id contingit, vice versâ, id est meliùs se habent, qui a vacuatur causa morbifica, quæ in cerebro latitabat.*

De lachrymis etiam sæpiùs diximus, inuoluntarias in morbis acutis insaniam præsagire, vel summam partis principis, nempe cerebri imbecillitatem. Vnde *Aphorismo quinquagesimo secundo sectionis quartæ*, omnino istæ lachrymæ damnantur: Lemæ verò & crassiores sordes oculis adhærentes, vel quæ arenularum instar, oculum interiùs infestant, mali morbi & vehementis signum sunt, præcipuè si phrenitis aut lethargus cerebrum occupent.

Aurium porrò sordes, quæ naturâ suâ flauæ & amaræ existunt, dulcescere aut colorem mutare, pessimum apud Hippocratem *sexto Epidemiωn, folio* 358. *b.* Existimat enim Galenus *in commentario*, illud accidere per colliquationem cerebri in febre acutâ, vel certè quia extincto iam calore natiuo, profluunt aquosæ humiditates, quæ sordibus istis permixtæ, illarum saporem & colorem immutant.

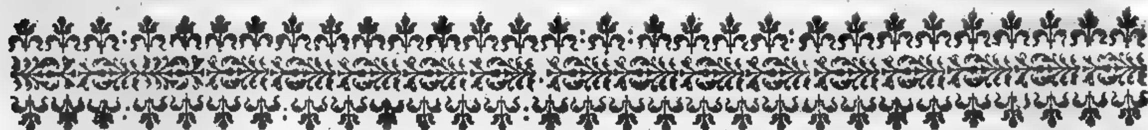
Cerumina verò & aurium humiditates, velut pueris familiares recensuit Hippocrates *Aphorismo vigesimoquarto sectionis tertiæ*; quia in illâ ætate cerebrum humidissimum & excrementis scatens, salutariter sese per omnes istos ductus expurgat. Quas aurium fluxiones nos etiam periodicè in quibusdam adultis, cum magno aurium fœtore sæpiùs fieri vidimus. Mirum magis est illud, quod recenset Hippocrates *quarto Epidem.* Iuuenem quendam continuâ febre laborantem, iudicatum fuisse & sanatum fluentibus magnâ copiâ ex auribus, crassis

crassis & viscidis sordibus, quem caro aut lethargo detentum fuisse credibile est.

Denique in grauidis, puerperis, & lactantibus, febre continuâ laborantibus, lactis profusio è mammis, alieno colore aut sapore infecti, denotat magnam in corpore cacochymiam, & eius speciem: tum etiam vitia concoctricis & retentricis, si tenuïus & serosius suâ sponte effluxerit.

Quòd si subitò exsiccetur aut euanescat, magnum ostendit ex febre incendium, ac depauperationem materiæ alibilis, quæ desinit ad mammas deinceps transferri. Atque ex hisce omnibus periculum. Quemadmodum si refluat subitò lac ad interiora, magnam etiam putrilaginem aut suffocationis metum inducere solet.

Quòd ad seminis verò effusionem in adultis, existimat Amatus Lusitanus, vir in praxi Medicâ exercitatissimus, eiusmodi materiæ excretionem, & mentulæ tentiginem in febribus, esse certissimum conualescentiæ signum, & roboris naturæ validi. Quo tamen abutentes sæpissimè iuniores, & libidini addicti, dum coitu in ipsis morbis, aut conualescentiæ principio vtuntur, in magna pericula & recidiuas exitiales præcipitari solent, non sine Medicorum calumniâ, nisi errores isti detegantur, quod in magnatibus potissimum contingit. Atque hæc de πρoγνώσει ex tertio seu vltimo symptomatum genere quod est ab excretis.

ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΗΣ MEDICÆ PARS II.

ROGNOSIS EX NATVRA ET VIRIBVS ÆGROTANTIS. Tota ratio prædicendi, vt dicebamus, posita est in comparatione ægritudinis, & naturæ siue virium ægrotantis, inuicem de victoriâ pugnantium. Non igitur cognoscenda tantum morbi species, mos, motus, & magnitudo, vt prognosin stabiliamus; sed etiam exploranda constitutio ægrotantis & ipsius partis affectæ, vt docet Hippocrates pluribus in locis. Certum est igitur, naturam apud Medicos præcipuè intelligi de temperamento tam innato quam aduentitio, calorisque insiti & influentis constitutione. Quamuis enim ad naturam corporis nostri stabiliendam, non solum temperies, sed etiam iusta conformatio & vnitas requirantur: quia tamen præcipua agendi vis penes temperiem posita est, vnde illud Hippocratis, *natura morborum medicatrix*; Ideo illius rationem in prædicendo præcipuè habere debet Medicus. Natura autem ista seu temperies, quatenus est innata, complectitur propriam vniuscuiusque ἰδιοσυγκρασίαν, secundum varietatem temperamentorum indiuidualium, sexus differentiam, & dispositiones à parentibus contractas, ad certos affectus, qui hæreditarij appellantur: quatenus vero est aduentitia, respicit ætatum sibi inuicem succedentium differentiam & consuetudinis rationem. Vnde insignis ille Aphorismus trigesimusquartus sectionis secundæ: *In morbis minus periclitantur, quorum natura, ætati, & consuetudini atque aëris tempestati morbus magis congruit, quam quibus nullo modo congruit.* Quod tamen videtur falsum in multis; nam morbi verbi gratia frigidi in naturis biliosis, videntur faciliores curatu, quam calidi, quia oppugnantur ab ipso temperamento contrario: & catarrhi in valde senibus, ex Hippocrate, non concoquuntur, ob defectum caloris natiui; & quibus natura est propensa ad phthisin, illi magis ex tabe pereunt, quam reliqui: imo quibus est hæreditaria dispositio ad aliquem affectum contrahendum, vt elephantiasin, arthritidem & similes, si semel eis corripiantur, vix euadere possunt, & qui sæpius aliquo morbo conflictantur, vt plurimùm ab eo perire solent. Hippocrates igitur eo Aphorismo respexit potius causæ vehementiam, quæ morbum non proportionalem potuit excitare in dissimili penitus temperamento, ætate, tempore, & consuetudine, à qua periculum est, ne

omnino superetur natura, & calor insitus, qui eius generationem impedire non potuit. Cæteris itaque paribus videtur periculosior simili aut proportionali morbo. Vnde illud iactatum apud veteres Practicos: Lapsus in contrarium per viam causæ, est peior; per viam autem signi, minor. Ratione igitur proprij temperamenti timet Galenus in calidis & siccis naturis, ne ægri febre continuâ vel etiam intermittente correpti in marasmum præcipitentur: Vnde *libro octauo methodi* concedit eiusmodi ægris victum ex liquidis, & sorbilibus, in ipsâ accessione febrili, ne in hecticam incidant. Item in corporibus naturâ cacochymis, omnes morbi quamuis suâ specie leues, magnam habent curandi difficultatem, contra vero in euchymis hominibus, facile & quasi sua sponte curantur.

Ratione autem ætatis Aphorismo trigesimonono sectionis secundæ: *Seniores*, inquit, *magnâ ex parte minus ægrotant quam iuuenes: quicunque tamen illis accidunt morbi diuturni, vt plurimum cum ipsis commoriuntur.* Vnde *renum & vesicæ vitia in senibus vix curationem admittunt.* Quod Galenus interpretatur post quinquagesimum ætatis annum. Ratione consuetudinis *libro de victus ratione in acut.* 2. *Maximæ mutationes*, inquit, *eorum quæ circa naturas nostras contingunt, plerumque morbos faciunt, eósque periculosos*: Vnde *Aphorism.* 50. *sectionis secundæ*, non vult fieri mutationem in ipsis morbis ad insueta, nisi paulatim. Ratione sexus Hippocrates *primo Epidemiωn* vult mulieres in constitutione pestilenti & populari dysenteriâ minus ægrotasse quam viros, & pauciores mortuas, quia per mensium fluxum à febribus frequentissimè sine recidiuâ liberantur, vel etiam erumpente è naribus copioso sanguine.

Ad naturam ægrotantis etiam referri possunt animi mores, ægri temperantia, vel intemperantia, siue ex naturali constitutione, seu malâ consuetudine contracta. Certum enim est morosas, & feroces naturas multò magis periclitari in morbis, quam placidas & dociles, tum ob contemptum remediorum, & debiti regiminis, tum etiam ob variam commotionem humorum, quæ facilè sequitur violentas animi & imaginationis mutationes. Quod Hippocrates indicauit *primo illo Aphorismo. Non solum*, inquit, *oportet Medicum ea præstare quæ oportet, sed etiam ipsum ægrum & adstantes & exteriora.* Sed quoniam in quacunque natura & temperamento, sexu, ætate, vel consuetudine, suus est & peculiaris virium status, sine cuius notitiâ vix quicquam certi prædicere vel agere possumus in commodum ægrotantium, ideo Galenus vult non tantùm considerandas esse præsentes, sed etiam futuras, id est quæ possint sufficere ad integram vsque morbi expugnationem: vires enim robustæ quodcunque morbi genus quantumuis validum contemnunt, deiectæ etiam leuissimum exhorrescunt. Vnde recidiua & quiuis morbus alteri succedens, vt supra dicebamus, habetur funestior, quia ægrotantem priore conflictu eneruatum de nouo aggreditur: vires autem æstimantur ex validâ functionum corporis nostri naturalium, vitalium, & animalium constitutione: deinde humorum proportione ac συμμετρίᾳ corporis, solido potius quam laxo habitu, humidíque primigenij pinguis, & viscidi copia, per omnes partes conuenienter sparsa. Vbi ab hoc statu recesserint plus minus, robustiores etiam aut infirmiores censentur.

Quoties igitur à naturali statu deficiunt vires, dicuntur languidæ vel oppressæ, quod à variis causis contingit. Languidæ sunt illæ, quæ sequuntur vim causarum immutantium calorem nostrum natiuum, vel eumdem dissoluentium. Immutant autem ea, quæ sua contrarietate agunt, vt vehemens frigus externum, aër corruptus aut contagiosus, alimenta & medicamenta frigidiora, vel malignâ qualitate prædita, humores crudi & serosi vitio ætatis aut aliarum rerum collecti. Dissoluunt verò calidi & humidi natiui substantiam sensibiliter, quæcunque vacuationes immodicæ, potissimum autem humoris laudabilis, vt sanguinis, lactis, chyli, & seminis, propter quam vix audemus in eis, qui nuper vxores duxerunt, vel alio modo venerem intemperanter exercuerunt, celebrare magna illa remedia venæ sectionem & purgationem, imo morbos in illis tunc exorientes valde pertimescimus. Alia insensibiliter dissipant spiritus & humores, virésque resoluunt, vt aër feruidior, exercitationes immoderatæ, dolorum atrocitas, inedia, vigiliæ, animi passiones, aut cogitationes intensæ, & sic de reliquis. Oppressæ autem vires redduntur velut ex onere nimio, quotiescunque multitudo humorum etiam laudabilium valde excedit, vt in habitu athletico, pinguibus & crassis præ-

ter

ter naturam, vel quando plethora cacochymica tum quantitate, tum qualitate aduersa opprimit & eneruat vim caloris natiui, ad quam sequuntur lassitudines illæ quas Hippocrates spontaneas vocat. Quocunque igitur modo vires laborent, certum est magnum ægrotanti imminere periculum. Magis tamen sperabilis salus, quando ex multitudine afficiuntur, quam si ab exhaustu, quoniam facilius est deplere humores superfluos, quam restaurare deperditionem iam factam triplicis substantiæ, si immodica fuerit. Horrendus imprimis ille virium lapsus, qui vitalis functionis noxas consequitur cum consensu animalis aut naturalis: vnde lipothymiæ, syncopæ, cardialgiæ, & impotentia motricis facultatis tantopere apud Hippocratem suspectæ habentur: *Aphorismo* enim 41. *sect.* 2. *sæpius citato, quicumque frequenter animo linquuntur, illi derepente moriuntur.* Atque hæc de prognosi ex viribus.

PROGNOSIS EX VARIA PARTIS AFFECTÆ CONSTITVTIONE.

Quemadmodum totum corpus est subiectum denominationis morborum (dicitur enim Callias aut Socrates ægrotare, quomodocunque vna vel plures illius partes sint affectæ præter naturam) sic ipsa pars est verum subiectum inhæsionis, siue sedes propria ipsius affectus: vnde tot exurgunt differentiæ ratione partis affectæ, non solum in curando, sed etiam in prædicendo. Dicebamus enim prius morbum magnum censeri, non solum propter essentiam illius propriam, & symptomatum vehementiam, sed etiam partis affectæ dignitatem, siue illa sit nobilis & princeps, siue ad vitæ vsus necessaria, seu exquisitioris sensus, propter quem dolores existunt acutiores, & fluxionum impetu facile irritantur, vt patet de tendinibus, neruis & similibus.

In parte igitur solemus considerare ipsam substantiam, simplicem si sit similaris, carnosam, spermaticam, membranosam, parenchymosam, medullosam, & sic de reliquis: compositam verò si sit dissimilaris, & ex quibus particulis sit conflata, & quæ in eâ præpolleat: deinde temperamentum, facultatem insitam & influentem, vsum, situm, & connexum. Ex horum itaque omnium vel singulorum consideratione, solemus prædictiones instituere de periculo, aut securitate ægritudinis, de facilitate aut difficultate curandi. Verbi gratia apud Galenum organica pars, si tota & semel fuerit abscissa, est irreparabilis, præcipuè si sit ex perfectioribus: aliquando enim vidit Galenus arteriarum aut venularum portiones regeneratas in magnis vulneribus per apocopen factis, & regignuntur facile; spermaticæ minus, quia maiorem requirunt elaborationem; neque per primum scopum, nisi in valde puerulis; sed secundum, vt vocant, nempe callosam quamdam substantiam, vel porum sarcoidem dictum vniuntur. Hippocrates *Aphorism.* 18. *sect.* 6. vulneratâ vesicâ, cerebro, corde, diaphragmate, hepate, ventriculo, aut aliquo ex gracilioribus intestinis, vult mortem necessario succedere; *Quando autem os incisum fuerit Aphorism.* 19. *eiusdem sectionis, aut cartilago, aut neruus, aut buccæ tenuior particula, aut præputium, aut tenue intestinum: Vigesimoquarto eiusdem sectionis, neque incrementum, neque coalitum fieri. In cerebro concusso, aut vulnerato obmutescentiam*, 59. *sectionis septimæ, delirium: vigesimoquarto sectionis eiusdem, febrem & bilis vomitum, quinquagesimo sectionis sextæ,* prædicit Hippocrates: *in illius autem sphacelismo, mortem intra triduum, quos si euaserint, aliquando sani fiunt, sexagesimoprimo sectionis septimæ; si in osse ægrotante caro liuida, malum, secundo sectionis septimæ;* quia denotat magnam eius corruptionem & cariem, quæ vicinis partibus communicatur, vnde perdurantibus vlceribus istis abscedunt tandem ossa, & putrefactam illam portionem deponunt: vnde post curationem cicatrices cauas fieri necesse est *quadragesimoquinto sectionis sextæ.* Insignis est ille contextus *in Coacis, Fistulæ*, inquit, *difficillimæ sunt, quæ in cartilaginosis & excarnibus locis contingunt, suntque admodum cauæ & multâ sanie redundantes, vt etiam si caruncula in fistulæ osculo appareat, ex putri scilicet & fungosâ carne: curatu autem faciliores, quæ in mollibus & carnosis existunt. Quis etiam nescit vlcera in pulmonibus quæ phthisin inferre solent, non esse curabilia, propter cordis viciniam suscipientis putrefactos vapores, & tandem hecticam febrem concipientis, motum eorum perpetuum, & respirandi necessitatem?* In vesicâ vero propter continuum serosi humoris affluxum, quo impeditur eorum exsiccatio. Ex inguinum autem tumoribus febres omnes esse malas præter diarias voluit Hippocrat. *Aphor.* 55. *sect.* 4. quia eiusmodi bubones in emunctoriis solent sequi magnas partium nobilium, inflammationes & corruptelas, vt patet in statu pestilenti, quo illi maximè grassari solent.

solent. Vulnera punctim inflicta tendinibus aut neruis, propter doloris vehementiam, & conuulsionis metum, ob pessimam saniem quæ ibi gignitur, vult per transuersum abscindi Galenus, quamuis mutilationis metus inde subsequatur, ne propter exquisitum istum sensum, & κοινωνίαν quam habent cum cerebro, præsentaneum inferant vitæ periculum: quo etiam nomine affectus orificij ventriculi, tantam inferre solent molestiam & perniciem, vt videre est in cardiogmo. Denique nulla est pars corporis nostri, quæ ratione eorum quæ iam à nobis proposita sunt, vbi affectibus præter naturam detinetur, non suppeditet Medico aliquod prædicendi argumentum, vt ex propositis exemplis patet.

Prognosis ab externis concvrrentibvs. Primus ille Aphorismorum Hippocratis sæpe à nobis commemoratus, non solum vult Medicum præstare ea, quæ sunt necessaria ad curandum, sed etiam ipsum ægrum, & adstantes, & externa: quibus sapientissimus ille vir significare voluit, multa esse extrinsecus accidentia, non solum ad sanationem morborum, sed etiam prædictionem confirmandam vel euertendam concurrentia, vel per se, vel per accidens, quæ nobis nunc consideranda veniunt. Extrinseca autem ista sunt vel necessaria, vt vocant; quibus vita nostra omnino carere nequit, nempe res non naturales dictæ cum suis annexis; vel non necessaria siue fortuita pro diuersis occasionibus & circumstantiis, quibus contingit immutari statum tam sanorum quam ægrotantium.

Ratione itaque cæli & syderum, quæ inter agentia externa connumerantur, certum est Astrologos multas prædictiones non solum in morbis futuris & factis, sed etiam in aliis quibuscunque rebus instituere. Sic Regiomontanus dicitur luis venereæ exortum prædixisse ex certis constellationibus. Apud Guidonem pestilentia anni 1345. fuit præuisa ex congressu quorundam planetarum: quæ tamen non pertinent propriè ad istam prognosin medicam. Quamuis enim Hippocrates ratione ortus & occasus quorumdam syderum, vt Caniculæ, Pleiadum, Orionis, & similium; vel ingressu; Solis in puncta illa Solstitiorum & Æquinoctiorum, multas mutationes contingere in corporibus nostris voluerit: illud tamen venatur potius sub viâ signi, vt loquuntur, quam sub viâ causæ, prout tunc fiunt insignes & sensibiles in his sublunaribus mutationes. Certè Galenus multum adscribit virium Lunæ motibus & influentiis, quibus acceptam refert dierum criticorum rationem, secundum varias eius quadras & configurationes. Vulgus experientiâ edoctum, Lunæ defectus exhorrescit in ægrotantibus iam debilitatis, incrementa autem illius laudat. Et in pestilenti statu circa plenilunia & nouilunia magnos in humoribus motus, multorumque ægrotantium interitus contingere obseruatum est. Quod ad vulgares verò anni & dierum tempestates; Hippocrates *tertio prognostic. Oportet*, inquit, *motus morborum grassantium diligenter obseruare, & temporum anni constitutionem, ad rectè prædicendum*: vnde illud θεῖόν τι etiam manasse videtur. Multa verò tradidit de hac re *sectione tertia Aphorism.* quorum isti ad prognosin nostram præcipuè faciunt, videlicet septimus, *Qualis fuerit totius anni constitutio, tales vt plurimum morbi*: decimus quintus. *Ex anni constitutionibus, in vniuersum siccitates imbribus assiduis salubriores, & minus morbiferæ*: Vnde octauus, *In statis temporibus cum tempestiua fiunt tempestiuè, morbi stabiles, & boni iudicij contingunt; in instabilibus verò instabiles & mali iudicij.* Comparatione verò facta inter anni tempestates decimus eiusdem sectionis pronunciauit autumnum exitiosissimum, ver autem minime mortiferum. Et quemadmodum non dixit autumnum inferre exitium tabidis, sic *libro secundo prorrhet* vult autumnum nono solum phthisicis, sed omnibus diuturno morbo detentis esse calamitosum. *Lib. autem 3. epid.* æstiuos morbos succedente hyeme solui vt plurimum, hyemales autem circa æstatem transmutari.

Quod ad peculiarem verò dierum constitutionem, eleganter pronunciauit 4. *eiusdem sectionis. Quando eadem die modò calor, modò frigus viget, autumnales morbos & inconstantis iudicij expectare oportet.* Notum etiam est ex eiusdem quinto & decimo septimo, quanta sit vis ventorum ex variis orbis partibus flantium, in immutandâ morborum prognosi. In hac certè Narbonensi Galliâ maritimis flatibus valde expositâ, quotidie obseruamus austro diutius vigente, decumbentes pessimè se habere, qui aquilonari aurâ succedente statim recreantur. An non etiam ratione regionum, & particularium locorum, in quibus degunt ægrotantes, consulit

sulit Hippocrates 6. *epidem.* in morbis chronicis mutationem soli; dummodo sit in natalem locum, vel alium qui contrariam illi in quo morbus fuit contractus, constitutionem obtineat. Galenus phthisicos Romæ degentes mittebat Tabias prope Neapolin. Multos certè vidimus, qui aliâ ratione conualescere numquam potuerunt (quod in faciendâ prognosi debet diligenter annotare Medicus) quam vbi locum aëremque mutarunt.

Quemadmodum igitur ex aëris constitutione, sic etiam ex victu licet prognosin medicam instituere: nam is pessimè ægrotat, qui morbum contraxit ob prauorum alimentorum diuturnum vsum, quemadmodum in annonæ caritate sæpius obseruare licet, morbos epidemicos & malignos vagari: Vnde illud Hippocratis *Post Famem Pestis*; vel quando æger in ipso morbo non vult à cibis cacochymis abstinere, aut meliorum penuriâ cogitur quibusuis sustentari, vt contingit sæpe inter nauigandum, aut in numeroso exercitu. Copiosiore etiam alimento ægrotantem vti non est bonum, & morbum facit diuturniorem: *Corpora enim impura quo magis nutries, eo magis lædes*, quia excrementorum maior fit prouentus.

Post alimenta possumus recensere ipsa remedia tam assumpta quàm admota: omissio enim magnorum remediorum in principio morbi ancipitis, magnum portendit periculum, in principiis enim morborum, si quid videtur mouendum, moue: Vnde si venæ sectio in principio pleuritidis aut peripneumoniæ non fuerit celebrata, Galenus pro deplorato habet ægrotantem, nisi insigni virium robore præditus largâ succedente hæmorrhagiâ liberetur. Sic turgente cacochymiâ, nisi citò purgatio præscribatur, non est dubium quin ægri natura causis istis morbificis oppressa, maximè conflictetur. Quod si istis omnibus cæterisque remediis frequenter vsurpatis nihil iuuetur æger, pessimum est signum ex Hippocrate, & morbis pestilentibus admodum familiare, in quorum curatione vix quicquam remedia prodesse solent. Quicunque etiam ægri incidunt in morbos ob vehementem iracundiam, mœrorem, aut similia animi pathemata, grauiter ægrotant, & vix conualescunt, nisi prius illa sedata fuerint.

Inter externa autem fortuita, potissimum locum obtinent ministrantes ægro famuli, mulierculæ, aut amici, qui Medicorum consiliis repugnantes, vel ægrotantis libidini indulgentes, ea præstant aut omittunt, quæ non sunt ægro vtilia: multi enim ægrotantes ex eiusmodi adstantium culpâ perire solent: Reliqua verò externa quæ ægro molestias inferre solent, vt fulgura, terræ motus, ruina ædium, canum latratus, vicinorum strepitus, mali nuncij repentinus aduentus, non est dubium, quin quo vehementiora sunt, eo maiorem ægrotantibus perniciem, & humoribus perturbationem inferant, aliquando verò sanationem ex accidenti, vnde contingit prognosin medicam variè immutari. Flagrante in Galliâ bello ciuili, sæpe obseruauimus, peste detentos aut aliquo grauiori morbo maximè occubuisse, quoties vel amici exitium, vel vrbis captæ rumor deferebatur, aut hostes magno cum terrore agros deuastarent, & sic de reliquis. Quibus animaduersis, debet ostendere Medicus, prædictionem suam non errore Artis, sed externorum istorum incursu, & violentiâ fuisse immutatam, vt supra annotauimus. Æger quidam morti propinquus, vt videbatur, domus, in quâ decumbebat, incendio commotus, collectis sarcinis exiuit, & breui sanatus est, detrusis scilicet humoribus ab ea parte in quâ putrescebant, in patentiorem aut minus nobilem partem. Phreniticus etiam fluminis incremento raptus cum propriis ædibus, nando euasit, aquarumque istarum perfrigeratione, vt verisimile est, curatus fuit. Sed hæc potius ad fortunam, quam ad Artem spectare videntur, quemadmodum & alia fortuita, de quibus ista exempli loco adducta hic sufficiant.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ PROGNOSEOS MEDICÆ. Hactenus summa genera, & veluti fontes aperuimus, ex quibus repetuntur signa vniuersalia medicæ prognoseos: Superest igitur, vt antequam huic operi extremam manum imponamus, paucis & veluti per epilogum colligamus ea, quæ Medicus prænotionem instituens in singulis morborum speciebus sibi proponere debet. Repetens igitur ea omnia quæ à nobis dicta fuerunt, & diligenter expendens, proposito aliquo affectu iam per διάγνωσιν cognito, vt ad prognosin accedat, considerabit primo, vtrum vnus vel plures affectus ægrotantem exerceant; deinde cuius speciei sit iste affectus, vtrum intemperies, mala conformatio, vel vnitatis solutio: vtrum causas habeat humorales, à quibus pendeat, vel non; etenim si causas habeat ab

humoribus

humoribus profectus, niſi illa materia quantitate ſuâ partem aliquam nobilem ſubito opprimat, vt in apoplexiâ; vel quaſi ſuffocet, vt in plethorâ vniuerſali, aut malignâ quadam ac deleteriâ qualitate perimat, vt in peſtilenti conſtitutione, & in aſſumptis vel admotis venenis, aut venenatis humoribus, quemadmodum fit in ſyncope, epilepſia per conſenſum, vterinâ ſuffocatione & ſimilibus; vel motu ſuo præpoſtero (ὀργάσμον vocat Hippocrates) in partes ſubito irrumpens ægrotantem è medio tollat, vt ſæpe contingit in acutis, & continuis febribus biliosis: certum eſt quod natura humorum iſtorum morbificorum alterationi, concoctioni, & ſecretioni intentè incumbat ſecundum naturalem functionem œconomiæ, vt tandem vacuet, vel confertim, & vno impetu extra corpus per vias ordinarias, vel paulatim & partitis vicibus, ſi vires ſint infirmiores, & humor ad excretionem minus ſit diſpoſitus, vel etiam aliquando per ſolam tranſpoſitionem, ſiue abſceſſum, vt vocant, facto decubitu humoris iſtius morbifici à foco & minerâ principali in alias partes, quæ excipiendo tunc erunt magis comparatæ. Fit etiam, ſed rarius, vt humores iſti aliquando per ſimplicem diaphoreſim & inſenſilem tranſpirationem abſumantur. Debet igitur Medicus in talibus affectibus ab humorum vitio pendentibus, contemplari ſtatim à principio cruditatum & coctionum notas in omnibus excrementis, quæ ſeſe dant in conſpectum, tam vniuerſalibus, vt vrina, & deiectionibus, quam particularibus, ſi appareant, vt muco, lachrymis, ſputo, purulentâ materiâ ex vlceribus erumpente, & ſimilibus, vt poſſit per eiuſmodi coctionum vel cruditatum notas, certis morbi diebus conſpicuas, præſagire, quæ & qualis, & quando futura ſit iſta ſolutio, vtrum ſcilicet per vrinæ aut alui fluxum, per vomitum, ſudorem, hæmorrhagiam, & metaſtaſim & ſimiles: vtrum fauſta vel infauſta, perfecta vel imperfecta: vtrum quarto, vel quinto, vel ſeptimo, vel vndecimo, vel decimo quarto die, vt ſolet in acutis, fieri debeat: vel aliis temporum ſpatiis, vt in eis morbis, qui maiorem habent diuturnitatem: Ex his enim omnibus coniicere datur: vtrum diuturna vel breuis futura ſit ægritudo, quia non poteſt niſi excluſis aut ſuperatis cauſis ſuis humoralibus terminari; vtrum ſimpliciter deſitura per aduentum ſanitatis perfectæ, vel in aliam ægritudinem tranſitura, vt ſæpe ſolet, vel etiam recidiuam paſſura ex eis quæ relinquuntur in præcedente morbo. Quod ſi interitus ægrotantis ſit ſuſpicio, ob naturæ infirmitatem, partis alicuius nobilis, aut ad vitam neceſſariæ magnam calamitatem, morbi ipſius & cauſarum violentiam, quæ eluceſcunt ex notis actionum naturalium, animalium, & potiſſimùm vitalium, nempe pulſus: Item ex qualitatibus mutatis, quæ in facie & aliis partibus apparent, vt fusè docuimus; tunc præuidendum etiam quo tempore & die ægritudinis periturus ſit æger, vtpote in augmento vel ſtatu, raro enim in principio intereunt, niſi ob cauſas iam à nobis dictas; rarius in declinatione vniuerſali, iam ſcilicet naturâ vincente morbum, niſi fortaſſis per reſolutionem, vt in valde ſenibus, quando natura diſſipatis ſpiritibus, & humore natiuo marceſcit. Præuidendum præterea, in exacerbationibus particularibus, quo acceſſionis tempore ſint morituri: nam credibile eſt eâ horâ periturum ægrum, quâ maior eſt ægritudinis exacerbatio, vt in vigore paroxyſmi, vel quando natura eſt infirmior & proſtrata, vt circa declinationem particularem, niſi ſuccumbat ſtatim in principio pugnæ ſiue inuaſionis, vt ſolet contingere in valde debilitatis. Atque hæc in continuis febribus potiſſimum.

In intermittentibus verò numquam vult ex ſe periculum vitæ adeſſe Hippocrates in Aphoriſmis, ſed aliquando ex parte virium, vt docet Galenus, quæ non poſſunt ferre inſultum iſtum humoris quamuis periodicum: præſagimus tamen in iſtis intermittentibus longitudinem vel breuitatem ex propriâ ſpecie, naturâ cauſarum, motu, & ſymptomatum intenſione vel remiſſione; Item ſolutionis modum & tempus ab iiſdem ſignis cruditatum & coctionum.

In morbis autem intemperiei ſimplicis, qui non pendent ab humorum vitio aut corruptelâ, ſed ſolo qualitatis exceſſu, ſi quidem leues ſint, & in σχέσει tantum poſiti, vt loquitur Galenus, certum eſt illos neque periculum inferre poſſe, neque diuturnitatem habere, vt patet de diariâ. Quod ſi grauiores facti ſint & ſuas radices egerint in partium ſolidarum ſubſtantiâ, vix vmquam ſoluuntur, & corpori tandem vel parti alicui ruinam afferunt integram. Vnde illud de hecticâ febre vulgò iactatur: primum gradum hecticæ facilè curari, difficulter cognoſci: alios verò gradus facilè cognoſci, difficulter curari & vt plurimum cum pernicie

tie ægrotantis terminari. Sic marcores & siccitates insignes totius vel partis, frigiditas altius impressa, vel ex depauperatione caloris natiui contracta, vt fit in hydrope, atque etiam humiditas diutius in parte præcipuâ perseuerans, quia longè superant naturalem temperamenti gradum, vix restitui possunt naturæ viribus, aut remediorum vsu, quia non possunt illis esse adæquata. Licet igitur in eiusmodi heticâ, marasmo, & similibus præsagire de diuturniori aut breuiori curatione, si quidem æger periturus sit, quod vt plurimum contingit circa æquinoctia aut solstitia; quando verò euasurus, de solutionis modo & tempore, id in peculiari illorum tractatu accuratius explicatur.

Porro alia est febrium continuarum species, quas symptomaticas vocant; quæ sequuntur ad tumores præter naturam phlegmonosos, aut erysipelatosos, vel alios quoscunque, qui incendium & putrilaginem diuturnitate conceperunt in interioribus corporis partibus, vel substantiam partium corruptam, & exulceratam, vt in phthisi & magnis vulneribus iam putrefactis, & in vlcera conuersis: in quibus omnibus magna est exercitatio prognoseos medicæ: propterea quod non solum coctiones & cruditates particularis materiæ patiuntur, sed etiam ob eiusmodi incendium & agitationem humorum habent suos motus criticos & exacerbationes varias, quibus fatigare solent ægrotantes. Itaque Hippocrates *in progn.* valdè sollicitus est de præsagitione istorum affectuum, quia inter periculosissimos fere primatum obtinent: ac proinde cum istæ febres pendeant principaliter ab humore illo extrauasato in partium substantiâ, qui tumorem illic committit: certum est illas etiam sequi motum & naturam causarum istarum, tam in excitandis symptomatis perniciosissimis, quam in cruditate & maturitate eiusmodi abscessuum, qui quidem, vt alias diximus, terminantur quatuor modis, nempe resolutione, suppuratione, corruptela siue sphacelismo, & induratione.

Resolutionem promouent non solum insensibilis transpiratio, sed etiam repulsio, vacuatioque sensibilis, tam arte, vt per venæ sectionem; quàm naturæ vi instituta, vt in pleuritide, & peripneumoniâ per ἀνακάθαρσιν: vel etiam vacuationes vniuersales, vt sudores aut vrinæ fluxus, quæ suo impetu, si post coctiones & die conuenienti contingant, rapere etiam secum solent particularem istorum tumorum internorum materiam. Si non succedat resolutio ista, oportet necessario humores illic putrescere; quod si malignè fiat, introducitur pessima corruptela, quæ subitam necem ægrotantibus infert; vel vincente quodammodo naturâ suppurationes contingere; ita vt in illâ coctione dum humores ad pepasmum deducuntur, magnum naturæ negotium facessant, & aliquando mortem afferant: dum pus enim fit, *vt est in Aphorism.* febres & dolores intenduntur, facto autem pure conquiescunt: non tamen promittenda inde statim ægro salus, nisi pus illud in parte concoctum commodè & per consentaneas naturæ vias, viribusque adhuc integris excerni possit, easque habeat conditiones, quæ ab Hippocrate *loco citato* assignantur: imo post excretum commodè pus, succedere solet sæpius infestissimum vlcus, ex quo tandem contabescunt ægrotantes, nisi antequam sordibus inficiatur pars, conuenienti detersione & exsiccatione curetur. Quod est rarissimum. In aliis verò tumoribus, quorum materia crassior frigidiorque: ita vt neque integrè resolui possint, neque tantam coctionem suscipere, vt suppurentur, sæpius succedit induratio scirrhosa, quæ si in partem nutritioni dicatam incidat, vt hepar vel lienem, succedit hydrops vniuersalis aut particularis, ex quo perire solent.

In eiusmodi igitur febribus ab inflammatione internâ, & vlceribus, indurationibusque partium (hæc sunt verè mysteria Artis nostræ) animaduertendæ diligenter omnes istæ passiones, vt de vario illarum euentu solidè præsagire possimus. Quod eodem modo statuendum in magnis luxationibus, fracturis, contusionibus, diuulsionibus, sed præcipuè vulneribus ad interiora penetrantibus, quæ ob commotos humores, saniemque excitatam febrem sibi vt plurimum accersunt comitem cum vehementissimis aliis symptomatis, suosque motus criticos patiuntur, vt nos quotidiana docet experientia, quod exempli causâ proposuimus.

Supersunt morbi organici contemplandi, in quorum præsagitione vniuersali considerandum est etiam, vtrum coniunctos habeant humorum motus, vimque naturæ inferant, & grauiora excitent symptomata: qui enim hisce destituuntur omnibus, sunt potius impedimenta, quam nocumenta, vt patet de sexto digito in manu, de cruribus valgis & varis, claudicatione & similibus, cum quibus vita per longum

longum tempus, & sine periculo perdurare potest. Obstructiones autem siue sint humorales, seu à calculo, lumbricis, & aliis interiores partium cauitates occupantibus pendeant: Item adstrictiones & compressiones, vel etiam situs & connexus violati, quemadmodum videre est in intestinis prolabentibus in scrotum, sæpe inferunt mortem, quia magnam naturæ molestiam afferunt, præcipuè quando actionem aliquam vitæ necessariam tollunt, aut impediunt, vt in apoplexiâ, ischuria, & similibus.

Patet etiam quod præsagitio facienda sit pro naturâ seu specie vniuscuiusque istorum affectuum; motu causarum morbificarum, vel earumdem situ & ad hæc su firmiore in ductibus ad ἀνάδοσιν facultatis alicuius vel materiæ vtilis perficiendam dicatis: vnde maior vel minor affectus duratio, & varij solutionis modi per vacuationes sensiles vel insensiles prædicendi, aut certè interitus per suffocationem caloris natiui, vel sublationem facultatis principis, ad cuius ruinam reliquæ omnes per sympathiam trahuntur: Quod ingeniosus Medicus ex signis à nobis accuratè commemoratis facilè eliciet. Quod si non vnicus tantum affectus, sed plures simul eiusdem vel diuersæ speciei ægrotantem exerceant, præter particularem vniuscuiusque prognosin, non est dubium, quin etiam Medicus habitâ simul omnium ratione explorare debeat conuenientibus signis, quis illorum citius, vel tardius sit desiturus, aut ex quo ægrotanti maior aut promptior pernicies immineat: Nam qui alterius est veluti causa præcipua, vt inflammatio ventriculi, lipyriam febrem excitans, vel sine quâ, vt sordes in vlceribus, aqua in hydropicis: certum est eum qui sequitur, aut dependet, non prius abigi, quam is qui illum efficit, fouet & auget fuerit sublatus. Si verò à se inuicem non pendeant, sed seiuncta habeant subiecta & causas, is videtur solutu facilior, qui secundum suam speciem, motum, morem & magnitudinem minorem vim obtinebit, si quidem partis affectæ constitutio aptior sit ad coctiones & expulsiones materiæ morbificæ perficiendas, magisque accommodata ad remediorum vim excipiendam. In quibus omnibus solers Medicus artis istius prognosticæ præceptis, ex Hippocrate potissimum desumptis, diligenter imbutus debet se quam primum exercere, & in ægris, quos habebit curandos, ista omnia obseruare, vt eiusmodi vsu & obseruatione comparet sibi habitum quemdam ad prognosim medicam faciendam idoneum, cuius beneficio, vno quasi instanti, & oculi ictu deprehendet eas ferè differentias & mutationes in morbis, quæ aliis non possunt esse notæ, nisi longâ meditatione & discursu, quemadmodum Galenus de seipso variis locis gloriatur. Nos autem huic tractationi finem tandem imponamus, Deo gratias agentes, eumque obtestantes, vt ex eâ fructum multum faciatis ad ipsius gloriam, artis nostræ laudem & decus, ægrorumque salutem.

IOANNIS VARANDÆI
ΥΓΙΕΙΝΗ,
Nunc primùm edita;

Proposita cum explicatione Libri Tertij Artis Paruæ Galeni, vbi Indicationes omnes ad Morborum curationem necessariæ pertractantur.

PRÆFATIO.

PERTAS Iani nostri Medici fores, (A. O.) quas diuturna rabientis Syrij inclementia, & varia decumbentium cura opem nostram Medicam felici successu implorantium, occluserat, Nemo est vestrûm (credo) qui non grato conspiciat animo, subselliorúmque istorum frequentiam deinceps non exoptet. Ego certè vbi primùm bellum hoc nostrum Medicum renouatum sentio, quod debellandæ inscitiæ, & profligandis errorum monstris, quasi veritatis in regnum deducendæ causâ, diu à Mineruâ nostrâ Medicâ indictum fuit, totus mehercle gestio, & excusso desidiæ puluere, nihil quàm arma, arma Medica, sub vexillis Hippocratis & Galeni conuertenda in tæterrimam hominum labem exposco, postquàm intonuit Decani classicum.

Quis enim siue veteranus, siue tyrunculus non exoptet in hoc militare solo, in quo tot Heroüm animæ pro stabilienda Medicinæ dignitate successiuè occubuerunt, tot proceres pro aris focísque Æsculapij fortiter steterunt? Quis, inquam, hoc miserrimo sæculo quo sæuissima malorum Erynnis vagatur, non exoptet in otio hoc seu potiùs negotio literario diuinitus concesso, in hac Schola versari, quæ vt iam olim successionem Græcorum, Arabum, Mauritanorúmque Medicorum felicissimè in Occiduo hoc littore adepta est, & migrantem ex Epidauro Æsculapium religiosissimè suscepit: Sic hodie pulcherrimum est totius orbis Medici theatrum, in quod Auditores Professoribus, spectatores sæpe actoribus præstantiores conueniunt. Nullus certè est (A. O.) qui vobiscum tanquam gratissimis commilitonibus versari, atque in exercitu vestro, vestrâ beneuolentiâ, fauore, & quasi applausu vti fruíque exoptare non debeat, nisi sit ille væsanâ quadam inuidiæ libidine percitus, nisi maleuolentiâ plusquàm μισανθρωπικῇ in humani generis suauitatem & delicias feratur; Sic enim ego Philiatros ac Philosophos homines appellare soleo, quales nunc plurimos, confertissimos, attentissimos, mihíque, vt ego illis, addictissimos summâ cum animi mei lætitiâ circumspicio.

Ferunt Aristotelem morti propinquum, successorem Scholæ & eruditionis Peripateticæ designâsse Theophrastum Lesbium, ac Menedemo Rhodio, quamuis nobilissimo atque eruditissimo discipulo prætulisse, quòd ille multo iucundior atque gratior esset. Quia nimirum Auditorum animi, non solùm eruditione Professoris, sed potiùs beneuolentiâ ac iucunditate quadam pascuntur, auidiúsque oblata suscipiunt, si dulcibus vtilia permixta fuerint. Quòd si hoc in scientiis illis contemplatiuis requiratur, quæ omnino in veritatis perquisitione positæ sunt, quæ sui-ipsius causâ, non alterius expetuntur; Quid de artibus & scientiis illis dicemus, quæ totæ ad commoda & vsus humanos comparatæ sunt, Medicinâ potissimùm, quæ præclarissimam atque vtilissimam actionem ex proposito sibi fine iucundissimo exercet? In quâ Hippocrates vult τὸ ῥηθὲν τεχνικῶς, coniunctum esse debere τῷ ποιηθέντι τεχνικῶς, *dictum* scil. *eleganter* & *factum artificiosè.* Quàm iucundè, inquam, sine supercilio aut liuore, opera illa Medica hominibus Philiatris conscriptis, & iureiurando Medico jam obstrictis patefacienda sunt, & veluti digito demonstranda, vt non ex solâ apodeixeos rationúmque appositione, sed ex operationum ipsarum fide illud consequantur, quod idem voluit Hippocrates, καλὸν ἐκ τοῦ διδαχθέντος ἔργου λόγον καὶ ἐπιστήμην, *elegantem ex operandi ratione orationem ac scientiam certissimam.* Hæc debet esse agentis in docendo, ac patientis proportio, vt & afficiat atque afficiatur, mutuóque quasi animorum contactu, discendi docendíque cupiditas incalescat. Vt ex hac plusquàm Pythagoricâ μετεμψυχώσει, fiat scientiarum quædam transfusio & quasi propagatio.

Cùm igitur & retroacta & præsentia sæcula, tales homines quàm plurimos tulerint, verè ἰατροκλέας καὶ ἀκεσιμβρότους, quibus nihil fuit antiquius, quàm vt voce, opere, ac scriptis non solùm præsentes sed etiam posteros iuuarent, ac successiuâ quasi indiuiduorum generatione, eruditorum Medicorum speciem rediuiuam & immortalem facerent. Sic etiam nobis in Asclepiadarum familiâ genitis, enitendum est (A. O.) vt suscepta à majoribus nostris fomenta excolamus, vt successioni huic Medicæ tam agendo quàm docendo diligenter incumbamus, vt hæc, hæc ara Medica in Æsculapij nostri fano posita perpetuo cultu & deuouentium oblationibus splendescat. Ad quod ego quamuis non plenam operam & votis meis respondentem præstare possim, nusquam tamen desinam, quin aut vice fungens cotis, aut diligentiâ & labore quicquid deerit compensans, illud boni ciuis ac Consulis Medici munus expleam, quo cauetur, Nequid detrimenti res hæc nostra publica capiat, siue ab externis, siue ab internis hominibus.

Atque vt in deploratis illis Romanorum temporibus solitum fuit, Dictatoribus summam rerum committere: Sic in hac multorum maleuolentiâ ac desidiâ, ad Dictatores Medicos confugiendum esse censeo, quibus non sola semestris dicendi iuris nostri data est potestas, sed perpetua totius etiam generis humani consensu arrogata. *Hippocratem* inquam, & *Galenum*, quos tanquam optimos duces, sequendos, imitandos, in toto hoc vitæ nostræ decursu censemus, & siquando res Medica ob imperitorum aut exitiosorum hominum factiones laborârit, continuò in auxilium conuocandos, vt sub eorum tanquam fortissimorum Imperatorum conspectu, tota illa coniuratorum nubes euanescat, Agyrtarum, Empiricorum, Sufflonum, Sophistarum, Pygmæorum, maximè hoc nostro æuo, hominum vitæ infestorum.

Hæc

Hæc enim duo præstantissima Græciæ omnium scientiarum alumnæ lumina, diuinitus ad artem Medicam inueniendam, stabiliendam, atque docendam concessa, non solùm discentium & verè candidatorum animos, summæ eruditionis suæ radiis illustrare possunt, sed etiam ingenti illo existimationis fulgore, aliorum omnium qui posthac non sine laude floruerunt, splendorem quodammodo obscurare. Ille enim diuinus Hippocrates, dum votum quod sibi proposuerat, explere suâ μεγαλοψυχίᾳ fretus contendit, mirum est quanto successu artem nostram inuenerit, auxerit, & æternis quasi legibus fundârit, modò ἱστορικῶς obseruationes in singularibus faciens; modò ἀφοριστικῶς ex particularibus vniuersalia theoremata constituens, Legislatoris more; modò μεθοδικῶς & per ἀπόδειξιν obseruationum illarum & theorematum rationem & causas explorans, in libris illis quos διεξοδικοὺς recentiores appellârunt. Quæ omnia summus ille vir non tam Logicæ facultatis & methodi viribus præstitit, quæ nondum luculenter erat tradita, quàm sapientiæ cuiusdam beneficio, tanquam habitu altissimarum conclusionum & principiorum, quo erat præditus. Vnde etiam Aristoteles veteres Philosophos non tam πεπαιδευμένους, quàm σοφοὺς, tam *in Logicis institutos*, quàm *sapientes* fuisse voluit. In Hippocrate igitur ἐνθουσιασμὸν quendam, & diuinum in tradendâ Medicinâ quasi afflatum agnoscimus, cuius nomen admirabunda antiquitas posterioribus sæculis velut sacrosanctum tradidit.

At Galenus ille θειότατος, vt loquitur Alexander Trallianus, Hippocratis ex scripto discipulus, omni disciplinæ genere excultissimus, magnus Orator, magnus Philosophus, magnus Medicus, cùm priùs diligenter Philosophiæ & Mathematicis scientiis incubuisset, operam dedisset summis suo sæculo Medicis, Heracliano Alexandriæ, Stratonico & Satyro Pergami, Pelopi in Smyrnâ, Numisiano Corinthi, Quinto Satyri discipulo, & Lyco Hippocratomastigi, omnésque Veterum sectatores conuenisset audiendi disputandíque gratiâ, Herophiléos, Erasistratéos, Athenæos, Asclepiadæos, tam Empiricæ & Methodicæ, quàm Dogmaticæ factionis Principes, tum demum Romæ sub Imperatoribus Antonino & Commodo potissimùm, in quorum palatium fuerat accîtus, vt Archiatron decebat, ad Medicinam docendam & perficiendam sese contulit: Cúmque anteà & multos in Hippocratem commentarios scripsisset, quibus veluti accensâ demonstrationis face, obscurissima authoris huius scripta illustrata fuêre, & ex propria sententia multos libros tum Philosophicos, tum Medicos edidisset varij argumenti, prout occasio sese obtulerat, aut amicorum illud expetentium, aut Philosophorum & Medicorum malè sentientium, qui confutatione indigebant. Attamen nondum nobilissimam hanc Philosophiæ naturalis partem Medicinam, confiniis suis ac spatiis propriis descripserat, nondum methodo certâ & absolutâ tradiderat, vt semper hoc præstantissimæ huic arti ante Galenum deesse videretur, quod ἀμεθόδως per partes & fragmenta quædam nullo ordine inter se connexa doceretur.

Ad hoc igitur quod deerat perficiendum, & addendum Medicinæ colophonem, Dei iussu monitus per insomnia, vt ipse testatur *libris de vsu partium*, primùm libros de demonstratione præclarissimos conscripsit, quibus magnâ cum suâ iacturâ posteritas caret, vbi omnem Peripateticæ doctrinæ summam, quod ad Logicam spectat, contra Stoicos & Chrysippum luculenter appositis semper exemplis Medicis asserebat, & rationem tradendarum

ſcientiarum omnium, ex triplici methodo oſtendebat: Poſt hæc libros de placitis Hippocratis & Platonis edidit, quaſi exercitatorios, vbi potiſſimùm Philoſophos malè de Phyſiologiâ, & contra Hippocratis dogmata ſentientes impugnat, vt ſuæ demonſtrationis paradigmata quædam proponeret, in quibus ſæpe librorum illorum περὶ ἀποδείξεως meminit, nequis falsò, vt multi, exiſtimet eoſmet eſſe libros illos demonſtratorios. Atque vt erat vir ille incredibili dicendi copiâ & ſummâ ingenij vi præditus, cùm videret jam à ſe ſatis copiosè de totâ Medicinâ per partes & ὑπομνήματα actum, quæ in vnum collecta, διδασκαλίαν illam κατὰ σύνθεσιν factam, vt metipſe loquitur, perficere poterant, ſub mediis ferè vitæ ſuæ temporibus, quaſi de nouo Medicinam conſtituturus & methodo inuenturus, aggreſſus eſt διδασκαλίαν illam κατ' ἀνάλυσιν, *ſecundùm reſolutionem*, quæ ἀπὸ τῆς τέλους ἐννοίας proficiſcitur, editis priùs duobus aliis libris, in quibus illud docebat, Omni arti ex finis notione conſtitutionem effici, vt eſt in *proœmio libri* illius elegantiſſimi, *De conſtitutione artis Medicæ*, quem primus ille abſque alio exemplo aggreſſus eſt, vt eſt initio libri huius noſtri: Iam ſenior verò & in doctrina ac artis operibus conſummatus, cùm non ſolùm inueniendam & docendam feliciter artem noſtram, ſed etiam diſcendam, & memoriæ ſi fieri poſſit fideliter certâ quadam methodo tradendam comperiſſet, illum demum ordinem eſt aggreſſus, qui & ad totius Medicinæ σύνοψιν, & partium omnium memoriam commodiſſimè faceret, ex definitionis διαλύσει & accuratâ explicatione; Cuius nos tertiam partem, vt vtiliſſimam, & vltimo Medicinæ fini coniunctiſſimam, interpretandam ſuſcepimus, Dei potiſſimùm nutu, poſteà veſtro (A.O.) nixi fauore, quem ego vt Fauonium quendam vbique implorare ſoleo.

Quoniam verò in hac explicationum noſtrarum nauigatione, præuidendi ſunt omnes ſcopuli, qui ignaris vectoribus periculum creare ſolent, & quia poſteriorum cognitio non ſatis commodè abſque priorum repræſentatione haberi poteſt: Ideò ſi mihi per vos liceat, nunc paucis de triplici Medicinam docendi methodo dicam, vt ſequenti exercitatione προλεγομένοις iſtis quàm breuiſſimè finem imponere poſſimus, ac deinceps profundo artis Medicæ ratem noſtram tutò committere.

Malè olim apud Medicos audiuit Methodus, ſecta nimirum eorum qui Theſſalici vocabantur: (Vnde illud; *Triplex eſt forma medendi, Cui logos, & methodos, cuique experientia nomen.*) Hi enim per κοινότητας, *communitates* quaſdam, Medicinam breuiſſimo ſex menſium ſpatio docentes, illud Hippocratis culpabant, dicentis artem longam, vitam verò breuem eſſe, cùm potiùs illi artem breuiſſimam, ſub longo vitæ humanæ decurſu profiterentur. Verùm non eſt hæc, quam nunc quærimus, artificioſa & Galenica methodus, quamuis illi ex nominis notatione ſibi titulum illum Methodi arrogaſſent, quaſi compendium & breuiorem quandam viam ad diſcendam Medicinam tenerent, in eo falſi, quòd obſcuritatem & confuſionem maximam cum ineruditâ illâ breuitate introducerent. Hoc autem vt neque Philoſopho veritatem contemplanti, multò minùs Medico ſanitatem curanti contingere debet. Vocant igitur Philoſophi Methodum, quam Galenus hîc διδασκαλίαν, id eſt, *doctrinam* appellauit, Modum quendam optimum ſeu ordinem inueniendi, docendi, aut diſcendi totam aliquam artem vel ſcientiam, atque ideò inter inſtrumenta Dialectica reponitur. Quamuis enim certum ſit methodum aliam eſſe totius, aliam verò

partis,

partis, quâ ſcil. vtimur in demonſtrandâ particulari aliquâ propoſitione, quæ & eadem & diuerſa eſſe poteſt, cum methodo totius. Dicitur tamen propriè magis Methodus de toto illo ordine, qui ſcientiam aut artem aliquam ſpectat: ſub quâ tum methodus illa particularis continetur, tum cætera omnia inſtrumenta Dialectica, definitio ſcil. reſolutio, diuiſio, compoſitio, ſyllogiſmus, inductio, exemplum, demonſtratio tam à priori, quàm à poſteriori: Quibus ad rei alicuius eſſentiam, partes, cauſas, effectus, proprietates declarandas vtimur: Vt longè aliud ſit dicere definitionem aut reſolutionem, quàm Methodum definitiuam aut reſolutiuam, quæ totius artis ſeriem ſpectat, & ſub ſe alia omnia continere poteſt. Satis enim eſt, ſiquis v. g. definitiuam aggrediatur, ex propoſita definitione omnes artis partes definitione diligenter explicet, quamuis in ſucceſſu, diuiſione, reſolutione, definitione, & cæteris huiuſmodi, proüt res ipſa poſtulabit, vtatur.

Hæc autem methodus ſiue doctrina, actus ſcil. docentis voce aut ſcripto, quæ ad inueniendas, docendas, aut diſcendas artes tantopere eſt neceſſaria, ordini cuidam eſſentiali inhærens, non vnica ſed multiplex eſt. Euſtratius quidem *in proœmio ſecundi poſteriorum*, agens de particulari methodo, quadruplicem facit, Diuiſiuam ſcilicet, Reſolutiuam, Definitiuam, & Demonſtratiuam; & Auerrhoës *in præfatione Phyſicorum*. Vt enim eſſentias rerum ſciamus, definitiones conficimus, vt quæ ſubſtantias ſequuntur inueniamus, ex ſignificatiuis rationibus ipſius quid eſt eſſe, Demonſtratiuam in talem probationem accipimus. Sed quia in Definitiuâ, opus eſt materiâ, ideò Diuiſione & Reſolutione vtimur, proüt definitiones illæ ſunt ſpecialiſſimæ aut ſubalternæ, à prioribus diuiſione vtentes, à poſterioribus reſolutione. Verùm hæc dicuntur de particulari methodo, de quâ non eſt nobis nunc propoſita quæſtio, ſed de vniuerſali, quæ commodè totam aliquam artem repræſentare poteſt, quod omnibus his ſuprà-dictis conuenire non poteſt, vt demonſtratiuæ: Hanc Galenus noſter triplicem eſſe vult, Reſolutiuam ſcil. Compoſitiuam, & Definitiuam. Reſolutiuam vocans, quæ ex finis notione proficiſcitur, finem non pro finali causâ accipiens, quæ moueat ad agendum, ſed pro fine artis intellecto, vtpote quid ſit talis finis, in quibus ſit, à quibus fiat: Cuius rei meminiſſe videtur Ariſtoteles ſub exemplo medico, *lib. 7. Metaphyſ.* Quamuis enim Reſolutiuum ordinem, varium faciant, illum ſcil. qui à toto integro ad partes integrantes progreditur, à minùs communibus ad magis communia, à concluſionibus ſeu quæſtionibus ad principia ſeu cauſas, à fine ad media quibus comparatur ipſe finis, explicanda: Hic tamen vltimus ſolùm à Galeno adducitur, vtpote magis accommodatus ad artes & ſcientias inueniendas. Cùm enim ipſe finis ea omnia quæ in ipſùm referuntur, poteſtate contineat, fit vt ex eius conſideratione, & debitâ reſolutione, certus rerum numerus eliciatur; ita vt nihil ſuperfluum aut diminutum tradi poſſit. Atque in eo duplex eſt progreſſus, vel enim aſſumimus primùm quæ fini ſunt propinquiſſima, alia deinde magis remota tradentes: Vel extrahimus primùm à fine quæ ab illo ſunt remotiſſima, & ſic pertractamus, quod fecit Galenus *lib. de conſtit. artis*: Qua ratione hæc methodus non differt à Compoſitiuâ, niſi nomine, & quia primùm inuentio ex ipſo fine profecta eſt.

Compoſitiua itaque doctrina non diſtat niſi ratione à ſecundo progreſſu reſolutiuæ, cùm eadem ſit via quæ ducit ab hac vrbe Romam, vt quæ à Româ

Monſpelium: Vnde Galenus vult eſſe Syntheſin eorum quæ per analyſin reperta ſunt, à ſimplicibus ſcil. ad compoſita, à remotis ad fini propinquiſſima, per intermedia progrediendo. At quia per reſolutiuam fit inuentio partium illarum, quæ in compoſitiua accuratiùs tractari debent: ideò ſiue illa in mente tantùm authoris ſit, ſiue proponatur, non eſt inutile modum & exempla analyticæ illius doctrinæ tenere, vt feliciori ordine Compoſitiua procedat, quâ accuratè omnes ſcientiæ docentur.

Denique Definitiuam facit tertiam Galenus methodum, ad diſciplinas ordine tradendas, quia ex propoſita priùs totius artis eſſentiali definitione, licet partes eius explicando & quaſi diuidendo, integram artem ſufficienter perſequi, & memoriam diſpoſitione iſta plurimùm iuuare, cùm ad eam paucæ imagines, & ritè ſuis locis collocatæ requirantur, vt de memoria artificiali Simonidis, Quintilianus, Cicero, & alij retulerunt. Vnde hæc Doctrina definitiua dicitur, non quòd definiat, & nudas quaſdam finitiones artis capita continentes proferat, quod Galenus, vel alius, *libro finitionum Medicarum* dicto præſtitit, vt etiam Gorræus hac noſtrâ tempeſtate ſecundùm primarum literarum ſeriem, qui liber in omnium eſt manu: Sed quia initium ſumit ex artis definitione complectente omnia illius capita, in quorum explicatione quæcunque ad Medicinam pertinent, docentur, ſiue poſteà diuiſione, ſeu reſolutione, & cæteris inſtrumentis vtatur.

Harum igitur doctrinarum vnaquæque ſuam præſtantiam, ſua commoda obtinet: Vt enim Reſolutiua, methodo & accuratâ rerum tractatione excellit, quæ eadem ſunt in Compoſitiuâ: Sic Definitiua ad σύνοψιν, vt diximus & reminiſcentiam maximè conducit. Quamuis autem aliqui his tribus doctrinis generaliter artes tractantibus, Diuiſiuam addere voluerint; vt ipſemet Galenus *9. meth.* Quia tamen facilè Diuiſiua vel ad definitiuam, aut reſolutiuam reduci poteſt; vel quia receptis his tribus quæ omnes vsûs explent, ſuperfluè alia quæreretur: Vt enim Reſolutiua inuentioni & conſtitutioni; ſic Compoſitiua explicationi ſcientificæ; Diffinitiua compendio, vt nihil præterea quartum requiri poſſit. Ideò illius non meminit Galenus *in proœmio libri noſtri*, neque eâ vſus eſt in tractandâ Medicinâ, ſed tantùm reſolutiuâ, compoſitiuâ, ac definitiua.

Reſolutiua, inquam, methodus Galeni, quam proponit *libro de conſtit. artis*, ex notione finis, fit progreſſu illo quem ſecundum appellauimus; primum autem reliquit, quia in idem fermè recidunt: Huius tamen tale poteſt exhiberi paradigma, à fine Medicinæ ad principia ipſa. Cùm Medicinæ finis, ſanitas ſit, quam Medicus quantum fieri poterit, aſſequi debet, certiſſimum eſt, vel præſentem eam eſſe, quæ conſeruatione indiget, & præſeruatione multiplici; vel abſentem quæ reſtitui debet. Quodcunque horum præſtet Medicus, oportet eum, cùm id non immediatè ſed mediatè præſtet, materiam remediorum ad id idoneam habere, & eius vſum tenere. Quomodo autem ritè vtetur, niſi præcognitâ priùs ſanitatis & morbi eſſentiâ, eorúmque cauſis? Verùm cùm hæc non ſemper ſenſibus ſubiiciantur, ſed plerumque in intimis corporis noſtri partibus latitantes, diſcurſu indigeant, vt cognoſcantur, neceſſum eſt adeſſe ſignorum quorundam ſeriem artificioſam, quæ nos ad rei ſignificatæ notitiam perducant. Signa autem iſta cùm ſint rerum naturalium aut contra naturam effectus, neceſſariò ipſa corporis natura & partes diligenter addiſcendæ, quod non-

niſi

nisi facultatibus, quas anima in vnaquâque determinatè exercet, actionibus, quæ à composito proficiscuntur, addisci potest. Hæ cùm partim à temperamento, partim à conformatione, tanquam instrumentis perficiantur, ideò & temperamenta diligenter dignoscenda, & conformatio ex dissectione Anatomicâ addiscenda. Denique partium ipsarum intelligentia haberi debet vsque ad minima, vt superiora meliùs percipiantur: Minima autem sunt ipsa Elementa sensibilia, vt partes similares; Media, vt humores; Remota, vt communia omnibus elementa de quibus agere debet Medicus, vt ea omnia intermedia consequatur, quæ ad propositi priùs finis adeptionem erant necessaria.

Ecce quomodo Resolutiua hæc Medicinæ methodus, siue sit in mente authoris, siue scripto tradatur, totam statim compositiuæ doctrinæ summam declaret, quæ deinceps singulas has partes clariùs excutere debet. Quam cùm Galenus plurimis suis libris in ordinem redactis perfecerit, tum multò perfectiùs & ex professo Auicennas *in suo Canone*, Auerrhoës *in suis Colliget*, Fernelius imperfectè quidem sed Latinè admodum; Riolanus in suis illis sæpiùs repetitis cursibus, compendiosè. Quam etiam methodum compositiuam, is sequendam haberet, qui exoptatam à quibusdam vestrûm (A. O.) prouinciam illam perlegendi cursûs susciperet, ex vulgata nimirum Medicinæ in quinque partes distributione: quarum tres primæ theoriam magis, aliæ practicam spectant; Physiologiam scil. Pathologiam, Simeioticen, Hygieinen, & Therapeuticen: sub quibus rursum multæ aliæ continentur: Cuius tale sit paradigma. Physiologia enim Medica totam hominis constitutionem persequitur, velut subiecti proprij materialiter sumpti, explicationem. Ab ipsis elementis primis & communibus sumpto exordio, deinde ad humores, postmodum ad partes ipsas progreditur, in quibus omnibus temperamenta vniuersa, particularia, numerum, causas, effectûs, omnesque mutationes considerat. Cúmque homo non tantùm corpore, sed etiam animâ constet, Ideò animæ facultates, partium actiones, vsus, & opera proponit: Instrumentúmque illud commune explicat, quod calorem natiuum, spiritum insitum, & humidum primigenium appellamus, quídque sit & quotuplex ostendit. Neque solùm hominem iam numeris omnibus completum, sed etiam primam illius procreationem perquirit: De semine, de menstruo, de conceptione, primâ partium conformatione, fœtûs motu, perfectione, & exitu, de illius cum parentibus similitudine ac dissimilitudine disputat. Rursúsque iam compositum per artificiosam anatomen resoluit, quæ sensui meliùs substantiam, magnitudinem, numerum, conformationem, situm & connexum exponit.

Ad hanc sequitur παθολογία, quæ nobilissimam sub se partem Αἰτιολογικὴν continet, quam licet in Vniuersalem & Particularem diuidere: Illa enim cognitâ naturali hominis constitutione, ad affectus, qui illi contra naturam accidunt, aggreditur. Docet quid sit actio causæ morbificæ, passio, causa, morbus, symptoma. Explicat causas, concausas, coadiuuantes, externas, internas, coniunctas, & antecedentes. Definit morbum, morborum genera diuidit, & differentias assignat; Docet quid sit Symptoma, Symptomatum causas & differentias. Particularis verò omnes membrorum corporis nostri affectus peculiariter describit & assignat.

Quod cùm per signa efficiatur, sequitur Σημειωτικὴ tam vniuersalis quàm particularis, quæ per certissima signa, totum ægri corporis, neutri & salubris statum describit, ac pro variâ temporis differentiâ in diagnostica, prognostica,

& ana

& anamnistica diuiduntur: In hac excellit tantopere decantata τέκμαρσις, quæ ex certis signis docet, quomodo pars affecta, affectus, & causa deprehendi possint. Sub hac etiam posita est diuina illa πρόγνωσις, quæ omnem morborum euentum præsagire docet, salutem aut mortem, declarat in acutis rationem crisium & dierum criticorum, contemplabilium, intercidentium, aut prouocatoriorum; in longis λύσεις seu solutiones paulatinas, & decursûs ac durationes. Particularis adfert in vnoquoque signa παθογνωμονικὰ, ἐπιγενόμενα, & συνεδρεύοντα. Quæ petuntur ex qualitatibus mutatis, vt omni habitu exteriore; ex actionibus vitalibus, naturalibus, animalibus; ab excrementorum vt vrinarum, deiectionum, substantia, qualitate, quantitate, contentis & similibus.

Vbi verò per signa tam naturalis quàm non naturalis status cognitus est, sequitur Medica actio; Naturalis conseruatione, si optimus; si deterior reductione indiget, vel præcautione: si lapsus, curatione aut mitigatione: Vnde quinque illæ actiones Medicæ oriuntur sub duabus partibus practicis contentæ.

Υγιεινὴ enim sub se alias multas partes continet, quæ vel optimum statum vel deteriorem spectant, quales sunt ἐυεκτικὴ, boni statûs conseruatrix, παιδοτροφικὴ, γυμναστικὴ, κομμωτικὴ, & κοσμητικὴ. Aliæ verò γηροκομικὴ, ἀναληπτικὴ, & προφυλακτικὴ. Ad id autem docet inprimis materiam omnem salubrium, & illius vsum.

Θεραπευτικὴ tandem superest, Curatrix & Medicatoria dicta, quæ corporis humani affectûs contra naturam curare ac mitigare docet: Vnde huic ἐπικεραστικὴ subiecta est. Idque artificiosè sumptis à rei naturâ, vt morbo, morbi causâ, totiúsque ac partis constitutione indicationibus, non neglectis coindicationibus, & contraindicationibus: Idque tum in genere, vniuersali scil. methodo, tum in specie, in vniuscuiusque morbi particulari curatione, quod exequitur tribus instrumentis, Diætâ, Pharmaciâ, & Chirurgiâ; Vnde totidem partes illius recensentur: Diæta requirit perfectam cognitionem facultatum omnium quæ alimentis insunt, item temporis, modi, qualitatis, quantitatis, ordinis obseruandi in cibo & potu, exhibendis, aliisque rebus non naturalibus ægro administrandis. Pharmaceutice continet rei herbariç, metallicç, & animatç ad remedia relatç cognitionem; eorum electionem, debitam preparationem, compositionem, atque administrationem, tam καθόλου quàm κατὰ τόπους. Chirurgia diuiditur in tres actiones vniuersales, quas vocant σύνθεσιν, διαίρεσιν, καὶ ἀφαίρεσιν.

Quç omnia sic generaliter in illis partibus explicata, deinde vnicuique morbo curando adaptantur in tractatu particulari, quem vulgò vocant Praxin per excellentiam, vt proposita Sanitas, quç fuit principium resolutiuç doctrinç, tandem actionem Medicam subsequatur.

Hic est igitur resolutiuus & compositiuus Medicinam tractandi ordo, quem vt Galenus penè absoluit, sic resolutiuum tantùm delineauit; definitiuum, vt compendiosum, per capita & quasi conclusiones perstrinxit. Hunc nos etiam perstringemus sequenti lectione, dum libri huius subiectum & partes proponemus. Interim vestrum est, (A.O.) vt duos illos Medicinç Dioscuros, Hippocratem scil. & Galenum, omnibus votis extollatis, vt vterque vobis doctrinç suç lumine quasi per dies illucescat. Nos certè cùm ab Hippocratis ἐνθουσιασμοῖς ad Galeni methodos nunc simus delapsi, πρόφασιν hanc nostram doctissimi Poëtç versibus concludemus:

Te sequar, ô Grajæ gentis decus! inque tuis jam
Fixa pedum ponam pressis vestigia signis.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ
IN ARTEM MEDICAM GALENI, & peculiariter in Librum illius tertium.

OGIMVR vi dicendorum, (A. O.) vt priùs quædam de προλεγομένοις huius libri, breuiter in medium afferamus, quàm ad peculiare nostrum institutum accedamus, quæ nos in propriam tractationem veluti εἰσαγωγικῶς introducant. Ea autem erunt de libri authore, titulo, scopo, subiecto, partibus, & vtilitate operis.

Quod ad libri authorem attinet, quamuis magni illius Galeni feratur, Quia tamen tum propter æquiuocationem, multorum scil. authorum eodem nomine donatorum, tum aliorum subditìtios suos partûs magnis viris adscribentium, error contingere potest, ideò multi eruditi, iique non frustra dubitarunt, an genuinus esset hic Galeni liber. Cùm enim, vt ipse docet, ex re & locutione dignoscere illud possimus, profectò λέξις, dicendi character ac modus non videtur Galenicus; Nam cùm alibi perpetuò diffluat Asiaticâ quadam copiâ Galeni stylus, hîc tamen admodum pressus ac contractus est, obscuritati quam ille semper fugiebat, propinquissimus: Item nominum Græcorum significationes plurimæ, multò aliter quàm in aliis libris vsurpantur, ὁμωνύμως, ἀναλογικῶς, sæpe ambiguè, inusitatè: Quod Galeno Atticæ linguæ, vt metipse gloriatur, peritissimo, iure tribui non potest. Denique ex re ipsa, materiâ scil. & propositionibus, quæ hîc ponuntur; tum τάξει, formâ & dispositione, non videtur Galeno adscribendus, cùm ipsamet definitio per ὁμώνυμα vel ἀνάλογα *potius facta satis ineptè videatur, quæ multos deinceps in libri successu scrupulos parit. Præterea Neuter hîc admittitur status, quem alibi plerumque reiecit Galenus; Ipsaque dispositio, si totum opus consideres, non vniformis, quia quædam fusè, alia concisè explicat, & sæpe perturbata videtur. Hæc sunt quæ multos commouerunt ad dubitandum de libri huius γνησιότητι. Verùm cùm nemo meliùs, quàm quæ peperit, vt est in prouerbio, catulos suos agnoscere possit. Soluuntur hæc statim eo quòd Galenus in libris indubitatis, huius tanquam sui & germani mentionem sæpiùs faciat, libro scil. cui titulum fecit,* De propriis Galeni libris, lib. 7. meth. therapeut. & 5. de san. tuenda: *Vbi refert conscriptam fuisse à se τέχνην ἰατρικὴν, artem Medicinalem ordine definitorio. Non igitur mirum si βραχύλογος hîc Galenus, qui artem per conclusiones tantùm & quasi capita tractandam susceperat: Neque nouum, cùm & idem præstiterit* in lib. de constit. artis, libris de differ. & causis morb. *vbi vniuersalem Pathologiam paucissimis verbis est complexus. Denique in libris methodicè scriptis, auream sæpiùs mediocritatem seruauit. Adde quòd senex admodum hunc librum edidit, deferuescente iam illo exundantis styli impetu: Et* in eodem authore, *vt inquit Soranus;* nunc iunioris ætatis vigor, nunc consistentis splendor, modò decrescentis grauitas apparet. *Quòd si quædam permixta sint vocabula minùs Græca, inusitata, ὁμώνυμα, ideò factum esse puto, quòd Galenus ex Herophilo, vt primo inuentore, hæc mutuatus, noluerit cum verbis sententiam mutare, sed per quos profecerat, in hoc etiam libro testari. De materiâ & dispositione idem dicendum est, Herophiléam scil. methodum perfectam esse potiùs à Galeno, quàm inchoatam, vt ostenderet quomodo Medicina definitoriè ad memoriæ supplementum tractari posset; multæque ex Herophilo propositiones assumptæ, quamuis Galeno inusitatæ, ad commodiorem tractationem.*

Huic itaque libro ἐπιγραφὴν, *titulum seu inscriptionem fecit*, τέχνη ἰατρική, ars Medicinalis, *tum vt ab aliis omnibus suis libris quasi liberis distingueret, in quibus potiùs partes aliquæ artis tractantur, quàm ars vniuersa, Et* in libro de Constit. *modus constituendæ potiùs, quàm ars ipsa constituta docetur: tum vt Scopum suum patefaceret. Nam cùm illud Hippocratis*, ὁ βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρή, vita breuis, ars verò longa, *de vsu potiùs quàm doctrinâ dictum, multos ab ipso quasi limine Medicinæ absterrere potuisset, vt etiam conscriptorum iam de Medicinâ voluminum multitudo. Ideò Galenus noster vnico voluit volumine, eóque maximè contracto, ea omnia velut in tabulâ per* σύνοψιν, *vt ipse ait, depingere, quæ* φιλιάτρῳ *ad adipiscendum Medicinæ finem, cognitu sunt necessaria. Hoc enim libro, velut filo Thesei adiutus, potest facillimè omnes authorum libros, quasi Mæandros reuoluere, & in quâ versetur mundi plagâ, agnoscere. Vt idcircò à multis hic liber* Medicæ tractationis centrum *appellatus sit, ad quod omnes aliorum scriptorum lineæ rectâ, & æqualiter ducuntur. Vocatur etiam* Speculum, *in quo licet artis nostræ ideam perfectissimam spectare. Sunt qui* μικροτέχνην *appellârunt*, artem paruam, *non quasi quid imperfectum & mutilum, sed quia summa artis paucis hîc verbis est circumscripta, eâ proportione ad reliquos Galeni libros, quæ est pueri ad virum, Dialecticæ ad Rhetoricam; statuæ illius Polycleti Canon dictæ, ad reliquas illius artificis statuas.*

Ars igitur hæc medicinalis cùm omnem Medicinæ tractationem contineat, idem habebit subiectum, ac Medicina materialiter & formaliter sumptum, nempe corpus humanum, quod Medicina considerat, vt in eo operetur, & varias eius passiones consideret. Ad quod præstandum cùm multa alia cognoscenda sint, ista omnia Medicam tractationem ingredi debent certâ methodò constantem, quam triplicem, (ad constituendam, docendam, & discendam feliciter Medicinam, necessariam, præter quos vsus, nihil aliud requiri potest) ex Galeno priùs fecimus; Qui nunc definitiuæ incumbens, hunc ordinem ita hîc obseruat, vt plures libri istius partes fecerit, prout definitionis ipsius membra seriatim explicat.

Primùm enim (vt de primariis partibus istius libri agamus) præmisso procœmio de triplici doctrinarum genere, propter rei fortassis nouitatem, institutum suum patefaciens de methodo definitiuâ, auditorem attentum, docilem & beneuolum efficere conatur, antequàm ad rem ipsam accedat. Quam statim exorditur ab ipsius Medicinæ definitione, & ex dissolutione ipsius definitionis, ostendit tripartitam esse hanc tractationem, in eam scil. quæ est de corporibus, quæ de signis, & quæ de causis. Rursus vnamquamque tripliciter diuidi, prout scil. illa sunt Salubria, Insalubria, vel Neutra. Talis enim adfertur Definitio; Medicina est scientia salubrium, insalubrium, & neutrorum, *ex Herophilo deprompta. Scientiam hîc latè, non* κυρίως *sumptam vocans, quia in hoc libro non tam Medicinæ vsum, & particularia quæ artem faciunt, quàm doctrinam & vniuersalia præcepta tradit, quorum certitudo non minor est, quàm in scientiis propriè sumptis: Non enim minùs (vt Galenus ipse vult) certum est Similia similibus conseruari, Contrariis contraria curari, quàm bis duo esse quatuor, totum esse majus suâ parte. Vult autem scientiam istam esse salubrium, insalubrium & neutrorum,* ὁμωνύμως *certè aut potiùs* ἀναλογικῶς *sumptorum, ex ordine vel similitudine ipsorum à causa dependente: Corpus enim salubre, insalubre, & neutrum dicitur, quia susceptiuum illorum accidentium; Signum salubre, &c. quia indicatiuum salubritatis, &c. Causa salubris, &c. quia effectiuum salubritatis, &c. Hæc enim vt significant vnam formam, Sic illa principaliter & intrinsecè est in vno significatorum, nempe corpore. Alia verò extrinsecè ab eadem denominantur. Præterea in hac definitione, Neutra admittitur, quam alibi rejicere videtur Galenus. Vnde hîc quæri potest; An hæc definitio facta per ambigua, minùs nota, & inusitata admitti debeat? Et an melior*

assignari

assignari possit, per quam Medicina methodo definitiuâ commodè tradatur? Quod ad primum dubium attinet, certum est bonæ definitionis leges in illis non obseruari, quia tamen non tam hic exacta definitio quæritur, quàm methodus definitiua ex resolutione & explicatione ipsius definitionis pendens, ideò admitti potest nunc ea definitio, quæ faciliùs artis ipsius omnes partes repræsentat. Ambigua enim illa & minùs nota non ita relinquuntur, sed accuratâ postmodum explicatione notissima redduntur. Neutralitas præterea hîc admittitur, quamuis insueta Galeno Philosophicè loquenti, quia Medicum nunc agens, illud erat ex Herophilo recipiendum, quod ad clariorem doctrinam faciebat, vt neutra dispositio, quæ & in corpore nostro variè affecto distingui debet, ad veram morborum computationem, crisium & dierum criticorum obseruationem, & signa quibus internoscatur, atque à suis extremis distinguatur, habere; denique causas tenere, quæ partes Medicinæ vtilissimas constituunt, Præseruatoriam scil. & Refectoriam. Melior igitur, clarior, & perfectior tradi posset Medicinæ definitio ad essentiam eius omnésque causas cognoscendas, vt quam Auicennas aut Auerrhoës proponunt, (cùm dicunt, Medicinam esse scientiam, quâ omnes corporis humani dispositiones noscuntur, vt vel habita sanitas seruetur, vel amissa recuperetur.) Nulla tamen commodior eâ quæ ab Herophilo inuenta, & à Galeno hîc recepta est, ad methodum definitiuam, vt in progressu operis patebit, cùm sufficienter, & quasi sub diuisione omnes Medicinæ partes contineat.

Etenim in primo Libro huius operis, ex illa definitione, agens de Corporibus salubribus, insalubribus, & neutris, vt ἐπιδεκτικοῖς, susceptiuis istorum, (quia scil. primùm in actionibus occurrunt) omnem diuidit humanæ constitutionis latitudinem, siue sana sit, siue ægra, seu neutra, quod est veluti fundamentum reliquarum tractationum, atque Physiologiam cum Pathologiâ noua docendi ratio.

In secundo verò, ea omnia signa tradit, quæ ad eiusmodi constitutiones dignoscendas sunt necessaria: primùm in genere signorum fontes aperiens, tam diagnosticorum quàm prognosticorum, quæ præsentem vel futuram sanitatem, morbum, & neutralitatem repræsentant. Vnde arreptâ occasione, quod aliis libris suis Medicis deesse videbatur, fusius signa salubria præcipuarum corporis nostri partium & totius persequitur, secundùm temperiem & compositionem earundem naturalem; Quæ pars maximè est prolixa & diffusa. Insalubria item proponit, quæ affectam partem, partis affectum, & affectus caussam produnt. Postmodum Neutra in medium adfert, quæ vel decidentiam in morbum, vel conualescentiam à morbo ostendunt: (Cætera vt parum vtilia omittens) Quæ tota est Σημειωτικὴ graphicè depicta.

His peractis demum ad tertium librum accedit, seu tractationem de causis, quam nos per διέξοδον explicandam suscepimus, (A. O.) atque ideò accuratiùs nunc est repræsentanda, vt pateat quid in toto huius Ordinarij decursu præstandum habeamus. Soluenda autem est inprimis illa dubitatio quæ incidere potest, An scil. cùm hîc de causis salubribus, insalubribus, ac neutris agat Galenus, quemadmodum de causis sanitatem conseruantibus & efficientibus illi tractare est propositum; sic etiam sub insalubribus & neutris tradat causas morbum & neutralitatem efficientes ac conseruantes, quod esset παθολογικὸν seu αἰτιολογικόν. Respondemus, Galenum hîc sub nomine causarum salubrium, insalubrium, & neutrarum; de causis tantùm agere, quæ sanitatem conseruant, efficiunt, vel restituunt, sed quia id fit in corpore sano, ægro, & neutro, ideò salubres, insalubres, & neutras appellari, quamuis impropriè respectu subiecti, non finis, vt tota hæc tractatio commodiùs diuisioni superiorum librorum respondere posset. Ita vt in nostro hoc libro, nomen Causæ totam Medicinæ praxin, quam vocant, contineat, quâ docetur sana corpora conseruare, ægra curare vel mitigare, neutra præseruare, & in integrum restituere, per axiomata quædam & propo-

ſitiones vniuerſales, ex quibus tota particularium deinde vis deducitur. Huius libri rurſus tres ſunt partes, pro triplici cauſarum diuiſione in ſalubres, inſalubres, & neutras.

In primâ enim parte, Cauſæ ſalubres inquiruntur à Galeno, non quæ ipſius ſanitatis ſunt conſtitutiuæ, ſed quæ illius ſunt conſeruatrices, vel correctrices in ſano corpore: Sanum verò corpus cùm non ſit vnum ſed multiplex, ſequitur etiam diuerſas eſſe eiuſmodi cauſas. Inter ſana enim corpora illud eſt primum, quod optima conſtitutio dicitur: huícque Conſeruatio debetur, quoniam perpetuis rerum externarum alterationibus obiectum, in hoc ſtatu perdurare non poteſt, niſi artis beneficio. Et quia alterationes hæ corpori certis à cauſis contingunt externis, quarum aliæ neceſſariò, aliæ non neceſſariò agunt, ſciendum quæ & quot ſint illæ, vtpote materia cauſarum omnium, prout variè in vſus noſtros veniunt. Quæ non neceſſariò agunt, ſub artis regulis comprehendi non poſſunt, qualia ſunt enſium ictus, ferarum occurſus, & ſimilia fortuita: Quæ verò neceſſariò, Galenus certo numero eſt complexus, rerum ſcilicet illarum ſex cum annexis, quas recentiores non-naturales appellant, quia ἀδιαφόρως ſe habent, ſed pro variâ earum quantitate, qualitate, & tempore, obtinent rationem cauſarum ſalubrium, inſalubrium, & neutrarum. Has itaque primùm aptat conſeruationi optimæ conſtitutionis, poſteà lapſæ, quæ cùm vel talis conſeruetur, vel in melius transferatur, duplex habet cauſarum genus, primum conſeruatrices proponit, deinde immutatrices ſeu correctrices ſecundùm intemperiem, malam conformationem, & vnionis diſſolutionem, quæ etiamnum ſano corpori contingere poſſunt abſque valde ſenſibili actionum noxâ. Atque hæc eſt prima huius tertij libri pars ſub quâ ὑγιεινὴν tractandam habemus.

Poſteà, in ſecundâ ſcilicet parte, ad cauſas inſalubres accedit, non quòd ſint cauſæ morbificæ, vt iam eſt dictum, quæ in pathologiâ recenſentur, ſed potiùs illæ quæ ſanitatem ægris corporibus adferre poſſunt. Itaque cauſæ iſtæ tot erunt, quot conſtitutiones contra naturam, intemperiei ſcilicet, vel malæ conformationis, vel ſolutionis continui curatrices. Quamuis enim communiſſima ſit illa intentio curatiua, Contrariorum: tamen varia eſt contrarij inuentio, pro varia diſpoſitionum natura. Quod ille ſic perſequitur: Intemperiem primùm omnimodam docet curare per contraria, factam, fientem & futuram, propoſito exemplo febris putridæ in calidâ, & ſic de aliis per ſuas indicationes. Poſteà curationem ſolutionis continui proponit in genere, deinde in ſpecie, pro ratione partium, vt in carne, oſſe, neruo, tendine, in affectu complicato, vt vlcere. Demum inſtrumenti vitia corrigere docet in figurâ, obſtructione, aſperitate, læuitate, in affectu complicato, vt tumoribus præter naturam numero, magnitudine, & ſitu. Atque hæc eſt ſecunda libri huius pars, ſub quâ θεραπευτικὴ tota per artificioſas indicationes continetur.

Demum in tertia parte ad cauſas neutras accedit, quæ corporis neutrum ſtatum corrigunt. Has, vt ſigna illarum, in duo potiſſimùm genera diſtinguit, Præſeruantium ſcilicet & Reficientium; illæ corpori neutro ex decidentia conueniunt, hæ verò conualeſcenti ac ſenili. Præſeruantes autem cauſæ, quæ ſanitatem reſpiciunt, quia ſub cauſis ſalubribus iam fuerant tractatæ: quæ morbum fientem vel futurum ſub inſalubribus. Ideò illis omiſſis ad eas accedit, quæ corpus neutrum reſpiciunt iam lapſurum in morbum, vel à morbo elabens: totæque poſitæ ſunt in humorum vacuatione & alteratione. Quæ autem reficiunt & inſtaurant, in conualeſcentibus & ſenibus locum habent. Quibus ex cognitione diſpoſitionum, ſuas aptat cauſas ſalubres, ex motu, cibis & potu conuenienter deſumptas, vt videbimus. Atque hæc eſt vltima huius libri pars, ad quam refertur προφυλακτικὴ neutrorum, ἀναληπτική, & γηροκομική, vtiliſſimæ praxeos Medicæ partes. His ſubiungit catalogum librorum ſuorum, ex quibus fuſiorem iſtorum doctrinam,

doctrinam, quæ hîc per capita tantùm sunt indicata, repetere licet.

Nobis verò iam licet huius libri difficultatem (A. O.) atque vtilitatem contemplari. Difficultatem faciunt breuitas & grauitas dictorum, vnde verè ἀκροαματικὸς *appellari potest, vt qui à candidatis nonnisi accuratâ Professoris explicatione intelligi possit; ab aliis, nonnisi priùs attentè omnes ferè Galeni libros alios perlegerint. At si quæ pulchra, difficilia: Ideò propter rei ipsius præstantiam & vtilitatem incumbendum est nobis diligenter, siue in limine tantùm, siue in atriis iam Medicinæ positi simus, vt libelli eius explicatio, quæ ὑγιεινὴν, θεραπευτικὴν, & προφυλακτικὴν complectetur, habitum nobis ad omnem Medicam praxin adferat, artificiosè & per suas indicationes exercendam. Quod diuinum potiùs est, quàm humanum munus. Ad Galenicum igitur hunc fontem auidissimè accedamus, quo si labra proluere & diuturnam nostram sitim explere liceat, ne quis deinceps iactitet aut Parnassi latices, aut alia Musarum pocula tot Poëtis ac mythologis decantata: quæ nobis hîc pleno haustu ebibenda præbuit Galenus.*

TEXTVS CAPITIS LXXXIV.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τούτων (τῶν αἰτίων) ἐστὶ τὰ μὲν ὑγιεινὰ, τὰ δὲ νοσερὰ, τὰ δὲ οὐδέτερα, πρῶτον περὶ τῶν ὑγιεινῶν ὁ λόγος ἔσται. ἐπεὶ δὲ καὶ τούτων αὐτῶν, τὰ μὲν τῆς φυλακτικὰ, τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὑγιείας. καὶ τὰ ἑξῆς, &c.

Quoniam verò & (causarum) *harum, hæ quidem salubres, hæ autem insalubres, hæ verò neutræ; primùm de causis salubribus erit sermo. Quia verò & harum nonnullæ quidem conseruatrices, nonnullæ effectrices sanitatis,* &c.

AGGREDIMVR ad explicationem tertiæ partis huius libri, in quâ tota Hygieine Medica luculenter continetur. Quamuis enim (A. O.) multi, iique clarissimi viri in hoc desudârint diligenter, & magna cum laude, quorum opera in artem hanc paruam Galeni, in omnium sunt manu: Quia tamen illi vel omnibus scribunt, non certos docere susceperunt, vel quia viuâ magis voce afficimur docentis, Medicinam potissimùm, quam nusquam ex libris tantùm accuratè disci posse existimat Galenus, nisi ἔργον καὶ λόγος, *opus & sermo* accesserint. Vel denique quoniam liber hic summam totius Medicæ artis continens, velut pingue solum frequenti culturâ minimè arescit, sed vberiorem fundit segetem: Ideò non infrugiferos aut inutiles fore hos nostros labores existimamus. Nostrum enim institutum est in his Medicis explicationibus aut exercitationibus, vt boni inprimis interpretis officio fungamur, nudam primùm authoris nostri mentem adferre, eam non tam ex nostrâ, quàm ex ipsiusmet Galeni sententiâ in aliis libris diexodicis contentâ, hoc est, Galenum per ipsummet explicare. Postmodum siquæ dubia fuerint, aut controuersa, aut non satis demonstrata, nullius addicti verbis in medium proferre; ac pro veritate fortiter semper stare: Idque non tam ipsius contextûs Galeni interpretationi addicti, & vocularum speculationi, peragemus, quod Medici γραμματικώτεροι solent, quàm per capita quædam & quæstiones. Hinc ducto exordio.

Factâ παρεκβάσει, transit Galenus à tractatu signorum ad caussas, secundùm ordinem operationum Medicarum, in quibus διάγνωσις corporum & dispositionum per sua signa, omnem præcedere debet actionem quæ in causis posita est, vt ipsemet indicauit *sub finem lib. 1. de sanit. tu.* Causæ enim istæ non sunt constitutiuæ sanitatis aut morbi, cùm eorum constitutionem intrinsecam minimè ingrediantur, sed effectiuæ potiùs & extrinsecæ, quæ prout in variis corporibus operantur, modò salubres, modò insalubres, modò neutræ dicuntur, quamuis omnes sanitatem conseruare aut efficere, ex Medici scopo propositum habeant, & hanc diuisionem ex natura præmissæ definitionis suscipiant.

In tractatu itaque causarum, is maximè ordo seruandus videtur, qui aut necessitatis, aut dignitatis, aut temporis existit, vt ea scilicet priùs proponantur, quæ vel magis necessaria, vel præstantiora, vel antiquiora existunt. Inter causas autem constat, earum vt ad aliquid dictarum cognitionem, magis necessariam, digniorem ac priorem esse, quæ sanum corporis nostri statum respiciunt, qui & tempore ægrum ac neutrum præcedit; sani enim potiùs quàm ægri nascimur, & dignitate tantum excellit, vt omnes alij ad hunc tanquam ad suam perfectionem reduci debeant. Ac si necessitatem ipsam respicias, quæ vt vult Hippocr. *lib. de Vet. Medic.* homines coëgit Medicinam totam inquirere atque inuenire, Quis non existimet τὴν ἀνάγκην, durum illud *necesse*, priùs eos impulisse, dum victu illo ferino vterentur, glandem depascentes, aquam crudam potantes, sub dio nudi pernoctantes, vt sese in commodiorem viuendi rationem transferrent, quàm vt morbis curandis, quod multo est operosius, prospicerent. Atque, vt ait diuinus ille vir, quemadmodum ægrorum alimenta inuenta non fuissent, si ea quæ sanis exhibemus, eisdem conferre potuissent: Sic etiam ipsa sanorum diæta atque alimonia, quâ nunc vtimur, minimè inuenta fuisset, si suffecisset homini idem cibus ac potus, qui boui, aut equo, vel aliis omnibus præter hominem, qualia sunt cruda omnia, sponte nascentia, fructûs, herbæ, & similia; Ita vt prior etiam fuerit necessitas inueniendi modum, quo sanus conseruaretur homo, & à morbis vindicaretur, quàm vt in morbos lapsus, denuò ad sanitatem traduceretur.

Verùm ne frustrà cum Argenterio, perpetuæ contradictionis viro, contendamus, asserentis priorem esse tempore & dignitate modum sanandi morbos, eo qui sanos conseruat. Hoc tamen nomine præcedere debet tractatio causarum salubrium in hoc opere, quòd sani corporis explicatio ac cognitio præposita est explicationi ægrorum & neutrorum, vt rectum esset index eorum quæ obliqua existunt. Et vt materia salubris, quæ non solùm in statu sano, sed etiam in aliis vtilis est, ante eorum tractationem explicata esset. Nos igitur ex instituto Galeni, priùs de causis salubribus agentes, quàm de insalubribus ac neutris, tria habemus præcognoscenda: Quis sit nimirum status ille sanus, & quotuplex, An arte quadam Medicâ indigeat, vt talis perduret. Denique sciendum, quæ habeamus dicenda in explicatione generali huius partis Medicinæ, quam ὑγιεινὴν vocant.

Homo rerum omnium creatarum centrum & norma, ad quem & omnia velut ad medium referuntur, & ab eo velut propriâ mensurâ expenduntur, ex corpore & anima constans, tanquam partibus essentialibus, hac quidem immortali, impatibili, vtpote quæ extrinsecùs, non de materiæ potentiâ aduenerit diuinæ particula auræ: Corpore autem corruptibili, doloribus obnoxio, ob mixtionis suæ contrarietatem, & in ea ex quibus primò conditum est, resolubili: Inter quas duas partes & naturas admodum dissitas positum est commune quoddam & quasi medium vinculum, Spiritus scilicet æthereus, & calor natiuus, qui siue sit insitus, ἔμφυτος singulis partibus, siue à fontibus quibusdam ἐπίῤῥυτος sit & influens, corporis quidem rudiorem & brutam molem exsuscitat, viuificat, & ad actionum munia disponit, animæ verò quæ actus est primus, atque illius materiæ perfectissima ἐντελέχεια, instrumentum commune suppeditat, quo medio actûs omnes secundi, & functiones corporis determinatæ à facultatibus variis pendentes exercentur. Quamdiu igitur Anima in corpore adest nostro, illi non assistens tantùm, sed minimam quamcunque partem informans, quod fieri non potest absque media illa natura, quam Spiritum & calorem appellauimus, tamdiu actiones multæ in nobis eduntur naturales, vitales, animales dictæ, Cùm viuere nihil sit aliud quàm agere, & vita in trium istarum functionum muneribus posita sit.

Verùm vt functiones istæ generatim, ab anima & primo eius instrumento pendent, sic determinantur ad certas corporis partes: Non enim anima vbique audit, sed in aure; non vbique gustat, sed in lingua: non vbique sanguificat, sed in hepate; istis velut propriis organis ad certas illas & determinatas actiones vtens. In quibus vt communis est natura corporea, quam συμφυΐαν Physicam, & Mathematicam; vnionem per formam & per continuitatem seu cohærentiam, vnde illa οὐλομελίη apud Hippocr. Sic duplex alia est constitutio, ad actiones duplices, similares scilicet & instrumentarias, vel ex his mixtas exercendas, quarum prima temperies, alia verò organi conformatio appellatur. Atque vt hæ vel bonæ vel malæ existunt, sic etiam quæ ex his procedunt functiones, bene vel malè exercentur, vtpote malè dispositis instrumentis earum proximis. Sic anima videt per oculum

sectis,

ſenis, ſed imperfectè, tum propter vitium communis inſtrumenti, caloris ſcilicet natiui iam labaſcentis & conſumpti, tum proprij, oculi ſcilicet intemperati & marcidi: Sic anima ambulat in claudo, ſed deprauatè, ob figuræ vitium: Sic in apoplectico abolitæ ſunt functiones omnes animales, ex multis vitiis occupantibus t unc mentis humanæ ſedem. Quæcunque ergo tales læſiones accidant, ſiue vitio communis inſtrumenti, ſeu particularis: cùm ex parte animæ non contingant certum eſt eas ſub ratione totius ſpeciei humanæ, præuaricationes, ἀποτελέσματα, νοσήματα, defectus à communi & naturali conſtitutione appellari. Quæ naturalis conſtitutio in eo poſita eſt potiſſimùm, vt per eam omnes actiones quæ ad hominem & quantum ad hominem pertinent, ritè omnino exerceantur ac ſine moleſtia. Id autem fieri non poteſt, niſi duo illa Animæ inſtrumenta ſint bene comparata, temperamentum ſcilicet (tam vniuerſale, quod viuentis appellamus, quàm particulare, ex debitâ vniuſcuiuſque partis mixtione exurgens) & organorum conformatio in conuenienti figurâ, numero, magnitudine, & ſitu conſiſtens: Ex quibus ita coniunctis exurgit facilitas & voluptas quædam in omnibus operationibus, ſiue ferientur, ſiue exerceantur.

Hinc Galenus varias naturalis huius conſtitutionis definitiones confinxit, prout vel ad hæc materialia, Elementa ſcilicet bene mixta, & organa rectè compoſita: Vel ad formalia, proportionem ſcilicet commodam, componentium, Vel ad potentiam, quæ eſt ad actiones, reſpexit. Vocat enim aliquando temperiem, aliquandó ſymmetriam, aliquando actionem naturalem, aliàs conſtitutionem optimam. Aliàs etiam per negationem expreſſit, vt *lib. 1. de ſanit. tu. Sanitas*, inquit, *eſt conſtitutio, in quâ nec doloribus cruciamur, nec in vita actionibus impedimur.* In quâ non malè Conſtitutio, ſeu διάθεσις, *diſpoſitio* adfertur, vtpote quæ genericè de morbo ac ſanitate prædicatur, quæque tum actum operandi, tum potentiam includit: Non enim per ſanitatem agimus ſemper, ſatis eſt ſi agere poſſimus, vt dormientes. Vnde talis definitio commodè aſſignari poteſt, Sanitatem eſſe conſtitutionem naturalem omnium corporis partium, quæ in bonâ ſimilarium temperie & vnione, atque organicarum ſymmetriâ poſita, functionum bonarum cauſa exiſtit: inſtrumentalis ſcilicet cauſa ipſius animæ, quæ verè principium effectiuum eſt in nobis. Sanitatis porrò cauſas, effectus, proprietates, hîc accuratiùs inquirere propoſitum non eſt nobis, quod ex *Pathologia* repeti commodiùs poteſt.

Ea enim quæ iam à nobis ſunt dicta, eatenus tantùm propoſita fuerunt, vt oſtenderemus naturalem illum ſtatum, circa quem conſideratio operationis noſtræ verſari nunc debet, non eſſe inſectilem & indiuiſibilem, ſed maximam latitudinem obtinere. Si enim excludatur ἀπαθεία illa antiquorum, certum eſt multos ſub Sani appellatione contineri, qui variè admodum ſecundùm perfectionem & imperfectionem, firmitatem & infirmitatem operationum inter ſe differunt, modò illud non ſit præter naturam particularem indiuidui aut ſpeciei. Nam cùm ſanitas in triplici partium corporis noſtri natura ſit poſita: Ex quibus vel conſentientibus vel diſſentiētibus à naturali & perfecto ſtatu, Sanitas velut harmonia quędam exurgere debet; quis dubitet, Conſonantiam iſtam & tonum infinitis propemodum fieri poſſe modis, prout temperamentorum, ætatum, ſexûs, regionum, conditionum varietas, in his mutationem adferre poteſt. Sic igitur Sanitatis perfectio ſumma, quæ vnica eſt, in abſtracto potiùs conſideratur à Medicis, vt index ſit & index ſanitatum, quæ ab hac deflectentes, in concreto, variis ſcilicet ſubiectis reperiuntur, quarum alias vocat Galenus *lib. de ſanit. tu.* ſanas καθ' ἕξιν, alias κατὰ σχέσιν, *habitu & habitudine*. In *libro noſtro* ſanas vt ſemper, vtplurimùm, vt nunc. Alibi vocat optimam ſanitatem, bonam ſanitatem, ſanitatē leuem, ac parum conſtantem, vt infinitas propemodum corporis ſani conſtitutiones, quæ quotidie etiam ſenſu in hominibus percipiuntur, in tres illos ordines doctrinæ causâ redigeret: in quibus id certiſſimum eſt, optimam ſanitatem, quæ reperitur, tres illas partium noſtri corporis conſtitutiones, à quibus perfectæ eduntur actiones, habere abſolutè: alias verò ſanitates in harum vnâ vel pluribus deficere, aliquando ſcilicet in temperie, aliàs in conformatione, ſæpe in vtriſque, ab optimo ſtatu recedere. Non vnicum igitur conſtat eſſe hunc ſtatum quem vocamus ſanum, ſed ferè infinitum, ſi perfectionis & imperfectionis gradûs ſpectes, in quo εὐεξία illa conſtans & ægrè mutabilis conſtitutio ad omnes operationes perfectiſſimè edendas principatum obtinet; Alias verò omnes perfectiores ſeu imperfectiores, quia in aliquo quod ſecundùm naturam eſt, deficiunt, ideò reduxit Galenus *in hoc libro*, vbi indicationes ſanatiuæ

ſumendæ

ſumendæ erant, in triplicem lapſum, ſecundùm temperiem, conformationem, & vnitatem, vt nos poſteà accuratiùs dicturi ſumus. Hæc verò iam ad ſubiecti noſtri διάγνωσιν ſufficiunt. Videndum verò quod ſecundò fuerat propoſitum, An talis ſtatus ſiue magis ſiue minùs ad perfectum illum accedat, arte Medicâ regi debeat, vt talis diu, vel melior perduret, ad certum humanæ vitæ terminum. Non enim hîc immenſum quoddam durationis ſpatium quærimus, quo Poëtæ Hyperboréos viuere fabulantur, multò minùs, vt Circe Vlyſſi, aut vt Ægyptius quidam Medicus, Galeni tempore, immortalitatem pollicemur. Cùm mortis neceſſitas non ſolùm experimento certiſſimo, ſed etiam quicquid dicat Galenus, euidenti ratione demonſtrari poſſit. Si enim quod perpetuò fit, & ex naturæ lege, fit neceſſariò, vt ea omnia quæ aliquando ortum habuere, intereant tandem, eius etiam neceſſariam oportet eſſe cauſam ac perpetuam. Mors enim neceſſariò homini contingit, tum ab internis, tum ab externis cauſis; Internis quidem, tum quæ materialium, tum quæ formalium rationem obtinent: Materialia enim hominis remota ſunt ipſa Elementa, quæ mixtionem corporis noſtri per alterationem & refractionem quandam ingrediuntur, Contraria tamen & quæ pro qualitatis alicuius exceſſu ſtatim dominium in reliqua acquirunt, mutuámque exercent pugnam, vbi κρᾶσις illa & harmonia nimiùm eſt diſſoluta, vt apertis quibus continentur tandem repagulis, denuò (nihil enim violentum perpetuum) in propria reuertantur loca: Proxima verò ſunt humores ipſi, & partes ſimilares; Illi modò qualitatibus contrarij, modò multitudine, pro variâ externarum rerum, & ineuitabilium mutatione, perpetuò ſanitati noſtræ imminent, & in gratiſſimo illo conſenſu, pernicioſum diſſenſum ſemper continent: Partes verò ſimilares ſenſificæ, doloris vt ſunt capaces, ſic etiam diſſolutionis & interitûs, cùm dolor ille nonniſi ex propriæ naturæ, temperiei ſcilicet aut vnitatis immutatione ac receſſu contingat, qui tandem ex diuturnâ paſſione integer introducitur. Adde naturam materiæ primæ, cui ingenitum eſt illud principium priuationis & diſpoſitionis ad ſuſceptionem nouarum formarum; quod fruſtrà eſſe non poteſt in homine, vt nec in aliis. Ex parte verò formalium, conſideramus ſpiritum primigenium, calorémque natiuum in certo humido poſitum, ex cuius etiam parte certa mortis neceſſitas imminet. Calor enim ille cùm ſit agens Phyſicum finitæ potentiæ, infinito tempore operari non poteſt, atque vt agit, ſic etiam repatitur ſuique interitûs eſt cauſa per accidens. Calor enim noſter, vt doctè annotauit Auicennas, etiam in pueritiâ procul dubio humiditatem ſuperat, aliàs enim ab ipsâ ſuffocaretur: Procedit itaque velut ſuperior, in ipſam ſemper agendo atque exſiccando. Quamuis autem in principio ætatis, ea exſiccatio, æqualitatis cuiuſdam videatur particeps, in progreſſu tamen vbi ad terminum temperatæ ſiccitatis ventum eſt, tunc Calor vt qualitate potentior, in materiâ magis diſpoſitâ reſoluit magis, donec ad vltimum exſiccationis perueniens, ſublato proprio pabulo, humido ſcilicet primigenio, velut ellychnij propriâ humiditate, ipſemet per μάρανσιν extinguatur. Quod ſi, vt ſæpe ſolet, ad triplicis ſubſtantiæ noſtræ, ſpirituoſæ, humoralis, & ſolidæ, quæ perpetuò effluit, reparationem, aſſumendorum qualitas vel quantitas ſuperior euadat calore noſtro natiuo, fit vt περιπλώματα multa colligantur, quæ ſuâ mole, vel inductâ putredine infeſtiſſima exiſtunt: Vnde excrementorum variorum prouentus per σβέσιν & *ſuffocationem* caloris noſtri, ſæpiſſimè dulciſſimum abrumpit vitæ noſtræ vinculum. His adde ex parte formalium, quòd Anima noſtra diuina, originis ſuæ memor, non ſemper terreno huic ergaſtulo adſtricta eſſe debeat.

Externa etiam omnia, vt generationi noſtræ principium dederunt, ſic corruptionis noſtræ authores, & cauſæ ineuitabiles exiſtunt: Cœli enim duplex ille motus, ἑτερότητος omnis & diuerſitatis principium exiſtit, Soliſque acceſſus ac receſſus varius, ortum atque interitum modò his, modò illis adfert ineuitâbilem. Elementorum etiam omnium occurſus, quæ nos vndique circumſtant, ita nos infeſtant, vt perpetuam alterationem ac omnimodas viciſſitudines in nos inuehant, caloris, frigoris, humiditatis, ſiccitatis, potiſſimùm Aër in quo illud θεῖον Hippocratis poſitum, temperatiſſimas naturas Orco tradere & veluti debellare aptum natum eſt. Alimenta prætereà, & varia annonæ ratio ita nos impugnant, vt ſæpe vel ob vitium ipſarum frugum, aquarum, pecudum, Vel ob ingluuiem hominum intemperatorum, nos expugnet. Violenta denique omnia externa, ictus, caſus, cùm nullâ hominum prouidentiâ in perpetuum euitari poſſint, contingit ſæpe vt vel mortem inſtantem accelerent, vel ex toto perniciem afferant præſentiſſimam.

Ex

Ex quibus omnibus concludere licet, Moriendum esse homini, idque necessariò; Illi enim, vt reliquis omnibus genitis æterna illa lex dicta est, nasci, denasci, oriri, aboriri. Magno tamen cum solatio id bonis viris contingit, quibus è vitâ istâ decedentibus certum est, omnes huius miserrimi Euripi molestias euitare, & sic ex mundi huius centro ad circumferentiam conuolare, vt sub pedibus Olympum conspiciant, Deique omnipotentis velut aspectu fruantur.

Atque vt mortis necessitatem hæc omnia probant, Sic etiam alterationis, immutationis, morborúmque in nobis, qui nihil sunt aliud quàm via ad mortem. Quamdiu autem optimus & naturalis status perdurat, tamdiu & vitæ spes permanet, & iucundè vita transigitur: Vtque sunt causæ internæ, externæ, statum illum immutantes; sic etiam oportet esse conseruantes vel restituentes eundem, cùm per seipsum non subsistat, sed mobilis sit atque alterabilis, vt iam probauimus. Quare erit modus quidam seu ratio vtendi causis istis ad sanitatis perfectæ aut imperfectæ tutelam, vel ex solâ hominum obseruatione constans, quod vulgare est, vel certis quibusdam præceptis constituta, quod inuentum magnum, vt inquit Hippocrates, *lib. de vet. Med.* & multæ artis ac considerationis existit, vtilissimámque Medicinæ partem ὑγιεινὴν constituit.

Sunt tamen qui repugnent, & omnem istam tuendæ sanitatis per præcepta rationem, inutilem esse censeant: Exemplo rusticorum, militum, & idiotarum, qui viuaciores multis vrbanis, Principibus, ac ipsis Medicis existunt. Deinde ratione, quòd accurata hæc norma viuendi sit peior liberâ, cùm ex minimo peccato illa offendatur, hæc verò etiam grauissima facillimè ferat, vt est elegantissimo *aphorismo*, qui *quintus* est *sect.* 1. vbi vult Hippocrates, in ægris & sanis periculosam esse exquisitam diætam & valde constitutam, ὅτι τὰ ἁμαρτανόμενα χαλεπώτερον φέρουσιν. Prætereà ex ipsomet Galeno dicunt, Naturam solam in temperatis corporibus sufficere, in aliis therapeiam requiri, & ad solos otiosos homines hanc tuendæ sanitatis rationem pertinere, cùm in aliis vsurpari non debeat. Tandem adferunt contextum illum pulcherrimum Celsi, viri Romani & eruditi, quo omnem excludere videtur curam Medicam à sano homine: *Sanus*, inquit, *homo, qui & bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque Medico, neque iatraleiptâ egere; Hunc oportet varium habere vitæ genus, modò ruri esse, modò in vrbe, sæpius in agro, nauigare, venari, quiescere interdum, sed frequentiùs se exercere: Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis vti, modò vngi, modò idipsum negligere, nullum cibi genus fugere, quo populus vtatur, interdum in conuiuio esse, modò ab eo se retrahere, modò plus iusto, modò non amplius assumere, bis die potiùs quàm semel cibum capere. Talia firmis seruanda sunt, cauendúmque ne in secunda valetudine, aduersa præsidia consumantur.* Hæc ille. Quibus multi vtuntur, vt curam hanc, vel artem sanitatis tuendæ, nullam, vel non necessariam esse probent.

Verùm facile erit nobis adhibitâ distinctione respondere, & artem hanc tuendæ sanitatis velut saluberrimam stabilire. Si enim, vt suprà probauimus, certum sit statum salubrem conseruari, restitui, atque destrui vsu illarum rerum variè adhibitarum, quas Recentiores *Non-naturales* vocârunt, sequitur etiam vbi adest rectum & non rectum, salubre & non salubre, ibi etiam artem aliquam adesse, quæ doceat vtilia ab inutilibus seligere, non tantùm secundùm vniuersam hominum speciem, quod satis est inartificiosum, sed secundùm vnumquodque hominum temperamentum, sexum, ætatem, regionem, anni tempus, vitæ conditionem. Vtque concedamus religionis, patriæ, ac sapientiæ causâ negligendam esse sanitatis conseruationem, cùm præstet parum & bene viuere, quàm diu & malè, aut sine laude; Est tamen in illis omnibus quod leges aliquas serues, neque te præcipitem des. Est ratio alia, quâ firmitatem quæras ad actiones, alia quâ vitæ longitudinem aut valetudinem firmam, quâ militem, nautam, viatorem, rusticum, & alios necessariis negotiis adstrictos; alia quâ vrbanum, otiosum, literatum hominem instruas, vt diu sub hac vitæ conditione, & Reipubl. vtiles, & sibi minùs noxios conserues. Interim aliquid constituas ἀκριβὲς, rectum, & exquisitum, quod sit omnium veluti idea & certa regula, à quo deflectere plus minùs possis, pro certis quæ hîc statuentur legibus. Quis igitur has reiiciat? Quis ab vsibus humanis illud expellat, quod maximè in omnium hominum commoda succedit, vt secundùm temperamenti, ætatis, sexùs differentiam, & vitæ genus varium, sibi commodissimam vitæ rationem ex arte constituat. Nemo certè, nisi qui naturâ

 prædi tus

præditus sit ferinâ, quales sunt Scythæ, Nomades, & Anthropophagi, cæteræque huiusmodi hominum pecudes.

Nam quod dicunt, Rusticos, milites diutiùs viuere Principibus, vrbanis viris, ipsisque Medicis, nihil vrget. Nam isti quamuis sine Medico, attamen non sine Medicinæ præceptis, naturâ vel conditione sic vrgente id perficiunt, cùm & labores gnauiter subeant, & frugalitatem in victu seruent, quæ duo esse vult capita conseruationis sanorum Hippocrates. Et quamuis crudioribus eduliis, dyspepticisque magis vtantur quàm vrbani, non tamen ita variis ac putredini obnoxiis, reliquúmque labore vincunt improbo, ac vt vult Hippocrates *lib. de vet. Med. Ex forti eiusmodi victu, vt consentaneum est plurimos debiliore naturâ præditos, aut non assuetos perire; sic illi qui victum istum superare possunt, longiori tempore durant ac resistunt.* Adde animi curas & sollicitudines, ac literarum studia, quibus reliqui perpetuò torquentur: Isti verò illis priuati, nullâ ratione animam à corpore seiungunt, sed terrenis veluti compedibus alligatam diutiùs retinent. Præterea hoc in genere verum non est, sed in indiuiduis quibusdam tantùm, quæ affirmationem vniuersalem conficere non possunt.

Quod verò attinet ad authoritatem Hippocratis, victum exquisitum damnantis, certum est etiam rationem tuendæ sanitatis, non habere pro scopo, ἀκριβῆ & accuratam illam diætam, quæ in nullo peccet, sed pro exemplari tantùm & idéa, ad quam omnes victûs instituendi rationes referuntur, prout magis ad illam accedunt vel recedunt, secundùm temperamenta varia, vitæ conditiones, & similia, quæ omnia Medicus ὑγιεινὸς artificiosè moderatur ac præscribit, non vno, quod aiunt, calopodio in omnibus vtens, sed vario pede ac modulo, prout in his vel illis vitæ conditio & alia requirunt, vt vel firmitatem virium, vel vitæ longæuitatem, vel valetudinem exquisitam procuret: Ad quæ tria intendere debet potissimùm. Atque hac cautione, vt si cui propter vitæ rationem in vno aut altero peccandum sit necessariò, putà aëre, exercitatione, aut alio, doceat quomodo reliquis emendare possit illorum noxas, ac diutiùs incommoda illa perferre. Non igitur solis otiosis hominibus conuenit hæc nostra ὑγιεινή, sed quibusuis etiam occupatissimis est necessaria, nisi de eâ parte, quam Reductionem vocant, intelligas, vt suo loco dicetur.

Natura quidem nostra, tam in hac parte, quàm in reliquis vitæ muniis, boni omnis initium & semina præbet: Ars verò complet & perficit. Adde, quòd natura non semper sui compos & regulata, sæpe in sua damna ruit, quæ ars præuidere potest: Neque semper intemperati sani θεραπείᾳ indigent, si leues fuerint lapsus, qui materiâ salubri corrigi possint.

Celsi autem contextus nihil contra nos facit; Ille enim parum artificiosus Medicus, quamuis disertissimus, & ad Reipubl. commoda respiciens, solam virium firmitatem quærit ex assuetudine & perenni ad causas resistentiâ, quam vt fateamur vtilissimam esse militi Romano, modò Ammonis æstûs, modò Scythicas pruinas sub pellibus & in castris passuro: tamen omnibus conuenire non potest, vt infirmioribus naturis, studiosisque hominibus, qui literarum amore rapti, mentis magis quàm corporis firmitatem quærunt, longiore tamen vitâ ac prosperâ valetudine dignissimi. Quas omnes vitæ & hominum conditiones ars ista complecti debet, non circa particularia quædam tantùm versari. Est igitur ὑγιεινή, pars Medicinæ saluberrima, vtilissima, quæ & γυμναστικὴν, & ἀνακτικὴν, cæterásque multas pro varietate materiæ salubris, vel constitutionum diuersarum distinctas, sub se continet, vt docet eleganter Galenus *libro* cui titulum fecit, *An ars tuendæ sanitatis ad Medicinam pertineat.*

Superest vt videamus, quod tertiò erat propositum; quæ sint à nobis dicenda, vt vniuersalem hanc ὑγιεινῆς tractationem artificiosè complere possimus.

Id autem commodiùs fieri non potest in certis partibus, vt in tota arte, quàm si teste Galeno, ex finis notione, qui cætera potestate continet, progrediamur. Is autem cùm sit sanitas, eáque perfecta vel imperfecta, certum est illam conseruatione indigere, hanc & conseruatione & restitutione. Hoc autem cùm fieri non possit immediatè à Medico, sed media quadam materia, seu instrumentis; Sciendum inprimis est, quæ sit illa materia salubris, & quis eius vsus. Eius autem vsus teneri non potest, nisi sciuerimus quæ sint indicationes seu insinuationes agendorum in corporibus sanis, primò per communissimam indicationem, deinde per particulares in vnoquoque sano. Sanum itaque perfectè, cùm sit veluti regula omnium

omnium aliorum, ideò primùm de eius cura est agendum, vt deinde eos qui à perfectione recedunt, quod fit vel secundùm temperiem, vel conformationem, vel vnitatem ipsam, solas aut iunctas, arte nostra iuuare possimus, quod est propositum finem assequi, sanitatem scil. integram seruare, vel lapsam sub latitudine tamen sanitatis restituere. Quinque igitur capitibus totam hanc nostram tractationem perficiemus: quorum *primum* erit de materia salubri, & eius vsu in genere. *Secundum*, de indicationibus sanatiuis, & primùm de communissimâ illa, An similia similibus conseruentur, cui tota Hygieine innititur. *Tertium*, de conseruatione exactè sani, & materia in illo salubri. *Quartum*, de sanis, qui lapsi sunt secundùm temperiem, siue æqualiter, siue inæqualiter intemperatis. *Quintum*, & *vltimum* de eis qui lapsi sunt secundùm organi vitia, aut vnionis solutionem. Quibus nihil aliud addi potest, quod ad tutelam sanitatis faciat. Nos verò semper fontes indicabimus, in quibus vberiùs particulares istæ tractationes continentur.

TEXTVS GALENI.

Ἀλλοιοῦται τοίνυν τὸ σῶμα, πρὸς μὲν τινῶν ἐξ ἀνάγκης· πρὸς δὲ τινῶν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης. λέγω δὲ ἐξ ἀνάγκης μὲν οἷς ἀδύνατον αὐτῷ ἐστι μὴ πλησιάζειν· οὐκ ἐξ ἀνάγκης δὲ τὰ λοιπά, καὶ τὰ ἑξῆς.

Alteratur igitur corpus à nonnullis quidem necessariò, à quibusdam verò non necessariò. Dico autem necessariò, qua nulla est euitandi ratio; Non necessariò autem reliqua, &c.

ΥΓΙΕΙΝΗ,

QVINQVE CAPITIBVS CONCLVDITVR.

CAPVT I.

De materia salubri in genere, & eius vsu.

SANITAS à Medico non immediatè sed mediatè conseruatur, corrigitur, restituitur, per causas scil. quas ideò vocarunt salubres, aliàs instrumenta, aliàs materiam salubrem, quibus vtens Medicus variè actionem illarum dirigit, vt eam propositus finis sequatur. Cognita itaque natura corporis sani, eiusque multiplicis per propria signa, æquum est nunc inprimis scire, quæ sint illæ causæ, quot sint, quæ causarum proprietates & effectus, quis sit vsus in genere, & quid in eo obseruandum, vt illis ita præcognitis feliciùs aptari possint, tam ad conseruationem sani, quàm correctionem lapsi, sub latitudine tamen sanitatis positi.

Quæ sint igitur, & quot sint hæ causæ, ita inquiramus: Cùm certum sit corpus nostrum mutationi omni atque ἀλλοιότητι obnoxium, vndique causarum illud impugnantium vi obsideri, vt quoquò te vertas, vbique instare pericula, & in humanæ vitæ securitatem veluti coniurationes animaduertas. At inter ista patet quædam esse, quæ nobis ita coniuncta sunt & familiaria, vt siue iuuamen siue perniciem secum inferant, δι' ἀνάγκης, *necessariò* illis sit in genere vtendum, quamuis enim hoc v. g. aëre qui te circumstat, aut toto Monspeliensi aëre, cùm Pergami fueris, carere possis; at nusquam in totum aëre carebis inspirato aut perspirato, & sic de reliquis. Quæcunque igitur ita ad vitæ conseruationem faciunt, vt sine illis vita diu subsistere non possit, sed perpetuo eorum vsu indigeat, illa certè dicuntur causæ salubres necessariò nos afficientes, circa quas ars Medica salubris potissimùm versari debet. Hæ enim cùm primariò dispositæ sint & comparatæ ad hominis tutelam & conseruationem, fieri tamen potest vt ex contraria constitutione, vel peruerso earum vsu, aut corporum variis affectibus, illi quàm maximè sint noxiæ: Vnde tam salubres, quàm insalubres existunt, quoad nos, & prout in vsu diuersorum considerantur. Quod idem contingere potest causis illis, quæ non semper &

ex necessitate, sed aliquando tantùm aut casu nos afficiunt, vt posteà dicemus. Porrò cùm viuere, vt docet Aristoteles, nihil sit quàm agere, vitáque nostra posita sit in aggregato trium illarum primarum functionum, animalis scil. vitalis, & naturalis, quibus subsistentibus & ritè munia sua exercentibus, homo bene valere existimatur. Sic ad vitæ durationem, harum facultatum robur & integritas seruanda est. Ad quod præstandum res quasdam senario numero comprehensas necessariò concurrere reperiemus, non plures. Vigilia scil. cum suo opposito, & Motus cum suo opposito, facultati animali. Aër, & affectûs animi vitali: Cibus cum potu, Excreta cum retentis, naturali. Quarum duæ sunt res extraneæ & reuera subsistentes, Aër scil. & Cibi ac potus: Aliæ verò ab internis pendentes, exteriorum tamen causarum naturam induunt, vt motus, vigilia, animi pathemata, & excretiones, quoniam cùm non sint corporeæ causæ in nobis subsistentes, sed corporeas causas moueant, siue antecedentes siue coniunctas, ideò inter Euidentes numerantur. Sunt igitur sex illæ res statum nostrum salubrem necessariò respicientes, in vsu etiam insalubrium & neutrorum ineuitabiles. Nam internæ illæ tres, triplicis scil. substantiæ nostræ fluor, siccitas quæ tempore inducitur, & excrementorum prouentus, quamuis necessariò in nos agant, quia tamen antecedentium vel coniunctarum causarum rationem obtinent, ideò inter euidentes istas & procatarcticas causas referri non debent. Præter quas sex non dari alias id suadet, quòd in genere materiæ salubris nihil sit, quod ad istas facilè reuocari non possit, si id necessariò nos afficiat. Quamuis enim Galenus *lib. 5. de Sanit. tu.* quatuor fecerit genera materiæ Medicæ, quæ mutandi corpus vim habet in bonum vel malum, assumendorum scil. faciendorum, educendorum, & admouendorum, sub quibus multa alia præter ista sex reperiuntur, tam necessariò quàm non necessariò agentia, tam sponte naturæ quàm ex instituto, voluntate, aut casu nos alterantia. Melius tamen hîc quasi per genera Physica proposuit, & veluti digito indicauit materiam necessariò nos afficientem, vt liceret vnicuique tam in enumeratione causarum, quàm in conseruatione sanitatis, & morborum curatione per hæc primùm discurrere, postmodum ad ea venire, quæ non ita necessariò nos afficiunt, sed tamen sæpe casu, vel ex proposito proprio quibusdam mutationes, alterationes, conseruationes, aut restitutiones inuehere possunt. Circa quæ vltima, quamuis Galenus nolit artem nostram salubrem versari: quia tamen ad enumerationem & inuentionem omnium causarum in nos agentium maximè conducunt, ideò à nobis, doctrinæ gratiâ, quia harum cognitio ad quatuor facit Medicinæ partes, Pathologiam, Hygieinen, Prophylacticen, & Therapeiam, in duas classes causæ istæ omnes ita digerantur. Sit igitur *primus ordo* rerum in nos necessariò agentium, quas nemo in genere euitare potest, sex nimirum illarum, Aëris, Cibi & potus, Somni & vigiliæ, Motus & quietis, Excretorum & retentorum, Animi pathematum. Sit *secundus ordo* rerum non ita necessariò in nos agentium, sæpe tamen accidentium, quas referemus sub quatuor illis generibus, Assumendorum, Admouendorum, Educendorum, & Faciendorum. Inter *assumenda* licet reuocare ea omnia, quæ præter alimenta ingeruntur, vt venena, medicamenta, lapillos, ferrum, aurum, & cætera huiusmodi, quæ vel imprudenter, vel vi, aut aliâ ex causâ vorantur, aut per aliam patentem corporis viam induntur, vt anum, vesicam, vterum, pudendum, nares, veluti odores omnes & fumi ad interiora penetrantes. Inter *admouenda* præter Aërem, reponemus balnea tum sicca, vt æstuaria in Laconico, in arenâ, fimo, & similibus: tum humida, quæ vel arte parantur, vel sponte naturæ producuntur, qualia sunt aquæ fluminum, fontium, maris, in quibus lotiones, natationes exercere solemus, thermæ variis qualitatibus infectæ, vt aluminosæ, sulphureæ, nitrosæ, ferreæ, æreæ, & similes. Sub hoc etiam genere continentur Vnctiones omnes, cataplasmata, cerata, emplastra, tum ea quæ appenduntur collo, aut circumjiciuntur alijs partibus extrinsecis, inter quæ vestes quibus operimur, principatum obtinent. Non solùm enim ad ornatum, sed ad commodum inuentæ sunt, dum modò per se, modò per accidens corpora nostra calfaciunt vel refrigerant. Item ad genus hoc reuocari debet Domus seu habitaculi constitutio, in quo versamur. Inter *educenda* reponamus, præter ea quæ excernuntur aut retinentur solius naturæ operâ, ea omnia quæ è corpore educuntur per vomitus, purgationes, venæsectiones, scarificationes artificiosè, aut alio quouis modo institutas. Sub quibus etiam Venerem recensere lubet, vt quæ magis per illud quod excernitur, nos afficit, quàm vel motu corporis, vel commotione animi. Supersunt *gerenda* seu

facienda,

facienda, ad quæ reuocantur præter animi & corporis motus aut quietem, frictiones, vincula, ligaturæ, omniaque contundentia, atterentia, vulnerantia, & quæcunque fortuitò in nos irruunt à causis violentis.

Ecce omnem materiam Medicam sub duplici isto ordine repositam, nempe causas salubres, insalubres, & neutras, pro vario earum vsu, secundùm diuersorum hominum naturas & constitutiones necessariò vel non necessariò nos afficientes, modò per se & ex propriis qualitatibus, modò per accidens: Aliàs immediatè & proximè, aliàs verò mediatè, suscitatis scil. causis propinquioribus, aliàs subitò, aliàs verò paulatim. Quarum omnium explicationem nobis propositum non est persequi, sed earum tantùm quæ materiam salubrem & victus rationem respiciunt, hoc est, sex illarum rerum non naturalium dictarum; in quarum enarratione siquæ fuerint ex aliis causis his ita annexæ, vt ferè ab earum cognitione pendeant, breuiter etiam annotabuntur.

Verùm quoniam Galenus in *contextu nostro* videtur sibi ipsi repugnare, dum vult in harum causarum vsu qualitatem solùm & quantitatem spectandam, cùm tamen *alibi* multò plura proponat: Ideò imprimis sciendum, quæ & quot in istis habeamus consideranda, ad sanitatis conseruationem, priusquàm ad explicationem earum particularem veniamus.

Certum est igitur Res istas conseruantes & efficientes sanitatem, tales dici secundùm actionem eam quam exercent in nobis, quæ cùm pendeat ex certâ dispositione causæ illius agentis, & proportione quadam illius cum eo quod afficitur, si debitus & conueniens esse debeat effectus, qualem promouere & procurare Medico ὑγιεινῷ est propositum: sequitur hinc in causis istis, *Qualitatem* spectandam primùm, vtpote à qua actiones pendere solent, & cui vel ad curationem morborum, vel ad sanitatis tutelam, ἐνέργεια potissimùm adscribenda videtur. At quia hæc qualitas ex genere affectûs propositi desumpta, siue intensi siue remissi sit gradûs, effectum illum inducere non potest regulatum, nisi tum ex parte ipsius causæ, tum ex parte ipsius corporis afficiendi, (magnitudinem vel paruitatem vocant affectûs) debita quædam quantitas, siue secundùm molem, vt in alimento, siue secundùm durationem, vt in somno, exercitatione, & similibus spectetur; ideò statim qualitati *quantitatem*, tanquam intentiones duas sufficientes coniunxit. Verùm quoniam omnis actio in tempore fit quodam, pro cuius constitutione variâ, aut diuersâ earum rerum quæ tempori subjiciuntur dispositione, felicior vel infelicior ea succedit actio: Ideò *opportunitas* illa velut circumstantia quædam valde necessaria ad actiones Medicas, & ab Hippocrate diligenter est annotata, dum *primo* illo *aphorismo*, non solùm periculosum esse experimentum, & iudicium difficile ex parte subiecti voluit, sed etiam καιρὸν ὀξὺν, *occasionem præcipitem* ex parte remedij. Et ab ipso Galeno alibi, vt *lib. de optima secta, libris methodi*, Temporis maximè habetur consideratio, vt quæ maximè ad cognitionem affectûs faciat, & ad qualitatem quantitatémque auxilij conjectandam. Hîc tamen eam rejicere, etiam adhibitâ ratione conatur, velut minùs artificiosam, quia si quale quantúmque conuenienter adhibeatur remedium, frustrà temporis habebitur ratio. Si verò extra occasionem & inconuenienter adhibeatur, peccatum fuit non ratione temporis, sed quia non quale quantúmque conueniebat, exhibitum est. Hæc est Galeni ratio in hoc nostro contextu: cui etsi illud concedamus, quod negari non potest, tempus inter indicationes vel curatrices vel conseruatrices annumerari non debere, vtpote quod neque curatur, neque conseruatur; Quia tamen ita concurrit in designandâ propositi affectûs quantitate & qualitate, vt sine eo vix sit perceptibilis; hinc enim illa morborum in sua tempora diuisio: fit vt ipsa remedij quantitas qualitásque ritè designari non possit, absque ipsius temporis notatione. Hinc tot aphorismi hippocratis, temporis occasionem & opportunitatem remediorum designant, vt 22. & 24. *sect.* 1. 29. *s.* 2. *In principio morborum, siquid mouendum videtur, moue: In statu verò quiescere, melius est.* 10. *sect.* 4. 4. 5. 11. *s.* 4. 8. *s.* 1. *In statu tenuissimo vti victu oportet.* & 9. 10. 11. 17. 19. *eiusdem sect.* vt alios propè infinitos omittam. Quæ omnia suadent, temporis occasionem vtilissimè, si non primò & admodum propriè: ratione tamen agnitionis nostræ, inter ea quæ considerantur in vsu auxiliorum, reponendam esse.

Præter qualitatem, quantitatem, & occasionem, ipsemet Galenus, veluti sui & dictorum immemor, videtur duo adhuc alia adjicere, *Substantiam* nimirum, vt in aëre & alimentis, & *Ordinem* inter ea quæ plura numero exhibentur. Ac si rei

ipſius Medicæ vtilitatem & commoditatem ſpectes, cùm alimenta ipſa & medicamenta multa, Aër etiam non ſolùm vi ſuarum qualitatum manifeſtarum,ſed etiam totius ſubſtantiæ more Medico ſumptæ, agere in nos dicantur, & perpetuò à Galeno id repetatur, cúrnon etiam in iſtarum cauſarum vſu ſubſtantiam ipſam, ſi res ita ferat, ſpectabimus ? Denique cùm præter ſubſtantiam, qualitatem, quantitatem, occaſionem, multi contingere poſſint errores, omiſſo cauſarum iſtarum debito ordine, ſi plures ſimul offerendæ ſint, vt patet de cibo & potu, in quibus ipſemet Galenus *Comm. in aphor.* 28. *sect.* 6. vult Vinum ante cibos ſumptum arthritides gignere, ſolo ordinis vitio, Quidni τάξιν etiam & diſpoſitionem earum, quæ contingit ſecundùm prius & poſterius conſiderabimus, vt hæc faciliùs & diſtinctiùs explicentur ? Quamuis ergo & Subſtantia, & Occaſio, & Ordo violenter & quodammodo ad Quantitatem & Qualitatem reuocari poſſint,nos tamen clarioris doctrinæ causâ, hæc quinque ſeiunctim conſideranda exiſtimamus, *Subſtantiam, Qualitatem, Quantitatem, Tempus*, & *Ordinem*, prout cauſarum illarum natura id feret, ad quarum explicationem iam accedimus, ducto ab aëre initio.

---

§. I.

De Aëre.

VT animantium omnium reliquorúmque miſtorum corpora ex elementis primò conflata compoſitáque fuêre; Sic etiam ad eorum nutritionem, conſeruationémque neceſſariò concurrunt, illúdque ſi debitè vſurpata fuerint efficiunt : Sin minùs, mutationem, alterationem, aque adeò interitum inferre poſſunt. Vtque corpora iſta inextinguibili atque infatigabili calore,quamdiu viuunt perfuſa, triplici conſtant ſubſtantiâ, ſolidâ, humorali & ſpirituosâ, quæ perpetuam patitur ἀπόῤῥοιαν,& effluxum perpetuâ reparatione indigentem : Sic ad ſubſidium iſtud, quatuor illa ex quibus geniti ſumus elementa concurrunt, terreum ſcilicet & aqueum ad ſolidam, humidámque ſubſtantiam potiſſimùm reponendam, non quidem impermixta & ſyncera, ſed ſub genere cibi & potûs, vt poſteà dicemus. Igneum autem & aëreum ad ſpirituoſæ ſubſtantiæ potiſſimùm reparationem, quæ vt maximè eſt diſſipabilis & reſolubilis,ſic etiam celerrimis & copioſiſſimis fomentis indigebat ex aëre inſpirato perſpiratóque deſumtis. Qui non purum quid & ἀκεραῖον elementum exiſtit, ſed corpus permixtum in ſuâ ſubſtantiâ plurimo aëre, partibus igneis multis, vaporibus aqueis, terreníſque exhalationibus conſtans. Hic tantâ celeritate corpus noſtrum aggreditur (quod Hippocrates voluit eſſe ξύμπνουν καὶ ξύῤῥουν, *tranſpirabile & confluxile*) vt momento temporis inſpiratus, os, guttur, pulmones, cor, arterias omnes, nares, cerebrum peruadat; tranſpiratus verò exteriores arterias, cutiſque poros ſubeat, ac omnem corporis habitum permeet. Tantáque neceſſitate attrahitur, tum ad ſpirituum generationem, qui ex aërea hac materiâ tenuiori benignioris ſanguinis exhalationi permixta ſuſcitantur; tum ad temperationem caloris noſtri æſtuantis & concluſi, qui hoc veluti flabello ventilatur; tum ad excluſionem excrementorum illorum fuliginoſorum, quæ per coctiones in nobis excitantur, non ſolùm in primis officinis, ſed etiam in quibuſuis corporis partibus, vt ſine inſpiratione nouâ & continuâ,tranſpirationéque, ne horam quidem integram homo perdurare poſſit. Hinc Hippocrates *lib. de aëre, aquis & locis*, totus ferè occupatur in inueſtigandâ tradendáque variâ aëris naturâ. Hinc *libro de flatibus* vocat μέγιστον ἐν ἅπασι δυνάστην, *maximum omnium* quæ corpori accidunt, auctorem & *dominum*, Quoniam, vt ſubdit ille, ab omnibus operibus immunes aliquando quieſcere poſſunt homines, ab hoc autem nulla omnibus caducis animantibus requies contingit, niſi ἐν βραχεῖ μέρει perire illis ſit conſtitutum. Hinc Hippocrates *in Epidem.* ſoli mutationem conſulit in longis morbis, & Galenus exurgentes è morbo, vult extra patriam agentes, proprios repetere lares,ad faciliorem conualeſcentiam. De potentiſſimâ itaque & communiſſimâ hac cauſâ acturi, quantum ad hygieinen noſtram pertinet, cùm certum iamque à nobis probatum ſit, Aërem non ſolùm vt effectrícem cauſam ſuis nos afficere qualitatibus, ſed etiam materiam ſuppeditare ad generationem ſpirituum; Ideò priùs *ſubſtantia* illius conſideranda, pro cuius variâ conſtitutione, diuerſi in nobis effectus produci poſſunt. Penès hanc autem Purus & impurus, Craſſus & tenuis dicitur. Puritas enim ſpectatur penès integritatem ſubſtantiæ aëreæ, ſiue illa tenuis ſit,

ſit, ſiue craſſa; Impuritas verò penès vitium & corruptelam, ſiue cum tenuitate id contingat, vt fit per receptionem influxus maligni à corporibus cœleſtibus, ſiue cum craſſitie, quod frequentius eſt, ex permixtione teterrimorum vaporum, fœtidiſſimarum exhalationum, pulueris, nebularum, & ſimilium heterogeneorum aëri permixtorum. Sic igitur ex parte ſubſtantiæ aëris, illius *puritas* maximè laudabilis, & cuicunque temperamento, ſexui, ætati, conditioni vtilis, tum ex eo quod immediatè nos iuuat, dum ſpiritûs noſtros colluſtrat, & defæcatiores profert, ſanguinem tenuat, corpus purificat & excrementis liberat: tum mediatè, dum frugibus, aquis, pecudibus, & ſimilibus ex quibus nutrimur, talem ſubſtantiæ ſuæ conditionem impertit. Contrà *impuritas* nulli non temperamenti & vitæ generi noxia, ſiue ſit illa naturalis certæ cuidam regioni ac loco propria, ex perpetuo cloacæ, paludis, fluminis halitu, aut tæterrimâ aliâ exhalatione, qualem eſſe ferunt circa Sardes & Hierapolin: Aut aduentitia, tum ex impreſſione corporum cœleſtium, maleficâ quadam labe aërem inficientium, qualem fuiſſe ferunt, anno 1345. poſt Saturni, Iouis & Martis coniunctionem in XIIII. gradu Aquarij: tum ex corporibus aliis putrentibus, cadaueribus, locuſtis, leguminibus, cannabe, & ſimilibus, ex quibus ita inficitur aliquando aër, vt non ſolùm vna regio, ſed plerumque integra mundi plaga per ventorum afflatûs, mortifera illa ſeminaria ſuſcipiat. Quod Hippocrates τὶ θεῖον, *quid diuinum* in morbis appellauit, potentiſſimam nimirum cauſam & communiſſimam labem denotans. Eſt aliquando cùm impuritas iſta non ita eſt pernicioſa, quamuis noxia, vt nebularum, imbrium, vaporum craſſiſſimorum, qualem eſſe ferunt apud Cimmerios; pulueris perpetuâ ventorum agitatione ſuſcitati, qualem eſſe dicunt apud Garamantas & deſerta Libyæ; cæteráque eiuſmodi incommoda aëris impuri, quę miſeris mortalibus vitalem auram ſpirátibus ſpirituum obtenebrationem, humorum cõfuſionem, ac caloris natiui ſuffocationem adferre ſolent.

Alia eſt ratio craſſitiei & tenuitatis aëris; Non enim vt Puritas omnibus ſimpliciter bona, ſic tenuitas; Nec vt impuritas omnibus mala, ſic etiam craſſities. Quamuis enim *tenuitas* aëris & penetrabilitas ad expurganda corpora faciat: quia tamen reſoluit maximè, & qualitates omnes frigiditatis, ſiccitatis, caliditatis, citò & violenter imprimit, Ideò corporibus infirmis, quibus vel ob natiuum temperamentum, ſexum, ætatem, aut morbum, calor natiuus adeſt imbecillior, non eſt vtilis. Vt contrà aliis commodus eſſe poteſt, qui perflatione maximâ, attenuatione, aut exſiccatione indigent, vtpote ad vlcerum in pulmone ſigillationem, Galenus tabidos Romæ degentes, Thabias relegabat. *Craſſities* autem aëris, dummodò ſit cum puritate, aut certè mediocritas ſubſtantiæ, magis conuenit mediæ naturæ & temperamenti hominibus, cùm non ita afficiat & violenter commoueat corpus, quod vbique eſſe periculoſum docuit Hippocrates. Atque hæc de ſubſtantia aëris.

Quod ad *Qualitatem* eius attinet, certum eſt, aërem, vt mediocris temperaturæ inter caliditatem, humiditatem; atque ob ſubſtantiæ ſuæ raritatem, facilè reddi omnium qualitatum participem, vt momento ferè temporis, caliditatis frigiditatiſque viciſſitudines ſuſcipere poſſit: Vnde illud Hippocratis, *Aphor.* 4. *ſect.* 3. Ὅταν τῆς αὐτῆς ἡμέρης, ὁτὲ μὲν θάλπος, ὁτὲ δὲ ψύχος γίγνηται, φθινοπωρινὰ τὰ νοσήματα προσδέχεσθαι χρή. Hinc fit vt mutationes in hiſce qualitatibus primis vndique ſuſcipere poſſit. Ab ipſo quidem Sole primùm, latione illa diurna ab Oriente in Occidentem, quâ variæ nobis aëris conſtitutiones repræſentantur, Crepuſculi ſeu auroræ, matutini temporis, meridiei, ſeri, & noctis, quæ pro vario ſuo ſtatu, humoribus noſtris etiam diurnum motum inferre ſolent. Inter has diei partes, *ſerum* illud *tempus*, poſt breuem Solis occaſum, maximè habetur noxium; quoniam tunc vapores eleuati, & in prima aëris regione ſubſiſtentes, jam apparente nocte condenſantur, & capita infirmiorum hominum penetrant. Qua de cauſa etiam, quamuis non ita noxiè, ſub matutinum crepuſculum, vapores qui aduentante Sole eleuantur, nos eadem ratione afficere poſſunt. Deinde Solis per Zodiacum peragratio ſuo acceſſu & receſſu ad nos, minore aut diuturniore mora quatuor nobis anni quadras conſtituit, duobus ſolſtitiis, & totidem æquinoctiis diſtinctas, variáque temperie præditas, elementis humoribúſque noſtris analogas, Ver ſcil. Æſtatem, Autumnum, & Hyemem, de quibus extant tot elegantiſſimi Aphoriſmi Hippocratis *ſect.* 3. vbi harum tempeſtatum naturam & effectus in nobis deſcribit. Item præter ipſius vim Solis, credibile eſt aliarum ſtellarum influxum concurrere, illam augentium vel minuentium, vt omittam Lunæ efficaciam, creſcentis, decreſcentis, ſilentis, & plenæ, quæ manifeſtum & penè ſenſibilem habet dominatum in humidi

humiditates omnes mouendas & augendas. Atque vt superiora corpora in aëre hæc præstant; sic inferiora mutationes in illo maximas excitant; Aquarum enim, niuium, glaciei propinquitas, Regionum, vrbium, locorum diuersitas, quantas in eo pariant mutationes, nemini est ignotum. Regiones enim & variæ mundi plagæ, distinctáque climata, distinctam etiam habent aëris temperaturam : Alia est Orientis, alia Occidentis, alia Meridiei, alia Septentrionis conditio. Ita vt vrbes, loca, domus, pro vario ad hos mundi cardines situ, vt docet Hippocrates, variam etiam habeant in aëre, aquis, cibis mutationem. Atque in vrbe aut domo positiones sublimes vel demissæ, apertæ vel occlusæ, ad montem, conuallem, flumen, mare, stagnum, paludem, sabuleta, nemora varia, aut pingue solum, talem adferunt constitutionem aëri, qualem ista quibus sunt propinqua, habere possunt. Quid dicam de Ventorum potentia, ab Hippocrate 3 *sect. aphor.* 5. *&* 17. eleganter expressa, in mutando aëre, ab Austro, axe, ortu, aut occasu spirantium, qui talem inferunt illi qualitatem, qualem ex decursu suo per certam mundi plagam recipiunt, quamuis ex propria sua natura & origine similes sint, quique regiones, vrbes, domus variè illis expositas, commodiores vel minùs commodas hominibus reddunt. Adde quæcunque in locis quibusuis spirantia, & fragrantia, quæ odoribus illis aëris qualitates immutant. Hæc omnia scire & diligenter obseruare decet Medicum, vt vult Hippocrates *lib. de aër locis & aquis*, non vt Astronomum aut Geographum, sed vt sanitati hominum consulat, venturósque morbos prospiciat, aut iam genitorum & popularium naturam detegat, quam efficienti causæ similem esse par est. Quod ille elegantissimo illo *libro iam citato*, & *sect.* 3. *aphorismorum* præstitit, ad quos plenioris doctrinæ gratiâ recurrendum est. Nunc enim sufficiat pro nostro instituto dicere, Aërem temperatum, aut excellenti quadam qualitate affectum, calidâ, frigidâ, humidâ, aut siccâ, non æquè omnibus conuenire. Quamuis enim temperatus aër omni videatur excessui contrarius, quia tamen non sufficit ad multa intemperamenta sub latitudine etiam sanitatis posita, corrigenda, ideò cum Galeno *lib.* 1. *de sanit. tu.* existimamus, temperatum aërem temperatis conuenire, nulli autem aliorum nocere, sed contrarias qualitates parum potenter corrigere, quæ oppositis excessibus faciliùs emendantur, vt nos suo loco clariùs dicemus. Nunc ista in genere de qualitatibus aëris dixisse sufficiat.

Post substantiam & qualitatem aëris, Videamus an etiam *Quantitas* illius sit spectanda, quod primò non videtur, quoniam circumfusi nobis vndiquaque aëris quantitatem moderari, non est in nobis positum; secundò, quia in corpore bene constituto, constante facultate & instrumentis eum inspiramus aërem, quem vsus, finalis scil. causa requirit. Attamen cùm possimus ex certâ ratione & artis præcepto hunc inspirandi vel transpirandi aëris modum & vsum variare, hinc fit vt quantitatem etiam in illo spectare possimus: Sic flante Zephyro, aut suaui quauis aurâ, apertis naribus, ore patulo, & expanso pectore illam haurire solemus. Contrà in molesta aëris constitutione meatûs omnes corporis contrahimus, aut etiam odoratis opplemus. Sic Hippocrates *lib. de nat. hum* vult in statu pestilenti, nos quàm paucissimum aërem inspirare, neque vllo vti corporis motu, qui respirationem augere possit. Adde quòd quantitatem etiam aëris, ex duratione ipsa moderari licet, vt scilicet ex longiore & breuiore morâ, cùm non in totum carere possimus, hoc tamen vel illo breuiùs fruamur, aëre puro vel impuro, crasso vel tenui, calido aut frigido, Solis aut Lunæ radiis exposito, diutiùs aut breuiùs vtamur, pro variis Medici intentionibus: In peste fugiendum;

Hæc tria tabificam curant aduerbia pestem,
Mox, longè, tardè, cede, recede, redi.

Quibus moderandæ quantitatis ratio traditur secundùm durationem. Superest *occasio*, & *ordo*, in quibus positus est vtendi modus, qui in singulis suam habet varietatem & modum, quem erit melius in particulari corporum conseruatione vel correctione proponere, quàm huic generali doctrinæ inserere: Ac proinde ista de *Aëre*, vt communis est quædam causa salubris, insalubris, & neutra, communiter dicta sint.

§. II.

§. II.

De Cibo & Potu, seu Alimentis.

ALimenti nomen homonymum est, quod Hippocrates *lib. de alim.* his verbis distinxit: τροφὴ τὸ τρέφον, καὶ τὸ οἷον τροφὴ, καὶ τὸ μέλλον τροφὴ, *quod actu nutrit, quod quasi est nutriens, & quod nutriturum est*, vt Galenus frequenter repetit, *Comm. ad aphor. 39. sect. 5. lib. 1. de facult. nat* & *sub finem lib. 1. de sanit. tuenda.* Cibus enim & potus, quæ alimenti nomine continentur, cùm non immediatè nos nutriant, sed multis intercedentibus coctionibus, tum in primis corporis nostri officinis, tum in singulis. Ideò illud totum quod extrà est alimentum, quodque iam mansum aut deuoratum chyli naturam suscepit, Hippocrati *nutriturum* dicitur: Quod verò post secundam concoctionem & αἱμάτωσιν sanguinis naturam induit, illud *quasi nutriens* appellatur: denique quod ex venis & arteriis iam maioribus ad minores illapsum est, iamque ex his roris instar, in partium poros & substantiam delapsum, hoc *actu nutriens alimentum* vocat. Nobis autem nunc prima alimenti significatio erit in vsu, externorum scilicet corporum, quæ ad nutritionem corporis nostri, quotidiano vsu, venire solent. Etenim vt iam à nobis dictum est, cùm triplicis substantiæ nostræ dissipatio fiat continuò, ea nisi indies reparetur, citò animantibus pereundum est. Quamuis enim multi multos annos sine alimentis vixisse ferantur, quidam sine cibo, plures sine potu, in modum Chamęleontis solo aëris afflatu vitam producentes, propter debilitatum eorum calorem, aut crassiorum copiam humorum & parum resolubilem: quia tamen hæc rara sunt, & in corporibus pręter naturæ humanæ conditionem constitutis accidunt: Ideò hoc non efficit, quin ad repositionem humidæ & solidæ substantiæ, opus sit in homine, & reliquis vegeti caloris animantibus, non solâ aëris attractione, quo spirituosa substantia reficitur tantùm, sed etiam terreo & aqueo elementis, vel rebus ad naturam illorum maximè accedentibus, quas *Cibum* & *Potum* appellamus: Cibum scilicet illud, quod plurimum habet quo solidam substantiam reparare possit, minimum quo humidam: Potum contrà, quod plurimum habet quo aqueam, paucum quo solidam. Hoc modo multa alimenta excludentes, quæ quamuis liquida sint & potabilia, vt iusculum ex contusis carnibus, expressus è perdice aut capone liquor, gelatinæ, destillata, & similia, non tamen potûs nomine complectenda, quin potiùs ad cibos liquidos, ab Hippocrate ῥοφήματα & *sorbitiones* dictos referenda: Quamuis etiam *potûs* nomine aliquando ea designet, vt *aphor. 11. sect. 2.* dum vult, facilius esse refici *potu* quàm cibo, hoc est, liquidis alimentis potiùs quàm solidis.

Quicquid sit, cùm alimenta non solùm immutent corpora nostra suis qualitatibus, sed etiam in eorum substantiam facessant & conuertantur, materiámque humorum subministrent, ideò accuratè illorum ratio habenda, non solùm in therapeia affectuum contra naturam, sed quod multò potius est in vsu salubri, habitâ ratione substantiæ, qualitatis, quantitatis, temporis, & ordinis.

Substantia itaque cibi & potûs, apud Medicos ad tria refertur, ad eorum scilicet εὐχυμίαν vel κακοχυμίαν: ad δυσπεψίαν vel εὐπεψίαν, *facilem vel difficilem coctionem*; & magnam aut paucam nutritionem. *Cùm enim*, vt inquit Galenus *lib. 7. Meth. cap. 6. nutrimentum ipsum non seipsum concoquat, ac in partes digerat, sed ipsum quod nutriendum est, sibi & nutrimentum attrahat, mutet, concoquat, adiungat, & assimilet: idcircò in opportuno cibo eligendo ad duo spectandum est, vnum scilicet ipsius cibi naturam, alterum vires corporis nostri proprias & insitas.* Itaque si tanta sit in quibusdam quæ assumuntur resistentia ad calorem nostrum natiuum, vt vix ea concoquere, & in naturam chyli, sanguinis, aut partium similarium immutare possit, illud alimentum, *crudum* & δύσπεπτον dicitur secundùm suam speciem: Si verò ab hoc v.g. homine, non ab isto, aut aliis superetur, tunc non simpliciter crudum, sed respectu huius vel illius temperamenti, sexûs, ætatis, consuetudinis, & similium, difficilis concoctionis dicitur. Contrà si à quouis homine cuiusuis conditionis facilè conuerti & superari possit, εὔπεπτον, *facilis concoctionis* existimabitur. Porrò si post concoctionem istam, quæ fit tum in ventriculo, tum in hepate, primariis scilicet corporis nostri officinis, ex eiusmodi alimentis sanguis excitetur purus & laudabilis cum pauco excrementorum prouentu, dicentur alimenta illa εὔχυμα, *boni & vtilis succi plurimum* continere: Quòd si impurus & minimè syncerus sanguis producatur, multâ vitioso-

rum ſuccorum proluuie ſcatens, biliosorum, pituitoſorum, melancholicorum, ſeroſorum, putredini obnoxiorum, viſcoſorum,& ſimilium, *Cacochyma* ea ſunt & dicuntur. Atque inter hæc ſiue facilis ſeu difficilis coctionis, ſiue euchyma aut cacochvma ſint, contingere poteſt, vt magnam vel paucam præſtent nutritionem: Inter ea enim quæ facilè coquuntur, aut bonum ſuccum proferunt, quædam eſſe poſſunt, quæ admodum paucum, alia quæ multum præbeant. Cùm enim alimenta omnia à nobis ad nutritionem potiſſimùm aſſumantur, ſiue ſit illa ſimplex nutritio, ſeu accretioni iuncta, certum eſt quædam corpora nullo modo nutritioni noſtræ apta eſſe: Vnde illud Theophraſti, 2. *de cauſis plantarum*, Nullum vitæ expers nobis vitam impertire vllo modo poſſe: Neque enim puris elementis nutrimur, neque rebus inanimatis, quæ nuſquam ſcilicet animâ fuére prædita, cùm nimis à natura noſtra ſint aliena; quamuis enim & aquam crudam potemus,& lapillos, gemmas, aurum, tubera voremus, illud tamen potiùs ad alterationem, temperationem, , aut ſedandam ingluuiem fit, quàm ad veram nutritionem. Inter ea autem quæ animata aliquando fuére, ſiue plantæ ſint, ſiue animantia, ex quibus omne alimentorum genus deſumitur, alia magis, alia verò minùs, ad alimoniam noſtram faciunt, quando magis accedunt ad modum mixtionis humanæ, vt carnes, &c. Atque ideò Medici in vſu materiæ huius ſalubris, quod ad ſubſtantiam attinet, ea annotârunt quæ boni ſunt vel mali ſucci, concoctu faciliora vel difficiliora, & paucæ aut multæ nutritionis. Ac ſi iſtud in alimentum aliquod contingere poſſit, vt ſit concoctu facile, euchymum, & πολυχυμὸν, illud in genere ſubſtantiæ optimum iudicabitur: Quòd ſi in vno aut duobus horum defecerit, minùs bonum; ſi in omnibus, prauum cenſebitur. Præterea vt faciliùs hanc alimentorum naturam ſecundùm ſubſtantiæ modum diſtinguerent, & tres iſtas conditiones complecterentur, totam materiam alimentorum tripliciter diſtinxerunt, in fortiſſima ſcil. infirma, & media. *Firmiſsima* appellant, ex quibus quamuis concoctu difficillimis, plurimum tamen alimenti ſi vincantur, & ſolidiſſimi aſſumimus, vt ſunt ſucculenta, craſſa, viſcoſa, grauia, & cætera huiuſmodi, quæ robuſtis naturis ac multum ſe exercentibus ſunt accommodata, vt panis ille ſyncomiſtos & αὐτόπυρος dictus Hippocrati, *lib. de vict. rat. in acutis*, farinæ ſcil. impurioris & furfuraceæ,radices & fructus ſolidioris craſſiorisque ſubſtantiæ, fungi, legumina, caſeus, oſtrea, piſces grandiores pelagi, littorum, lacuum, fluminum, potiſſimùm ſaliti: oua frixa, carnes bubulæ, ceruinæ, leporinæ, aprinæ, anatinæ, & quarumuis auium paluſtrium, ſuillæ, & ſimiles. Vina rubra, nigra, craſſa, cum reliquis huiuſmodi per claſſes digerendis, quæ ſolidum & firmum diætæ modum complent. *Infirma* autem ſeu *tenuia alimenta* vocant, parum & promptè nutrientia, quæ quidem minimo negotio concoquuntur,ſed paucæ ſunt nutritionis, vel potiùs ſubſtantiæ multùm reſolubilis: In quorum numero ſunt tenuia, leuia, rara, liquida, præhumida: qualia ſunt fructus præcoces, delicatiore carne prædití, piſces minutuli rapidorum fluminum, juſcula, ptiſana ſimplex, hordei & piſorum cremor, aqua ſeu ſuccus carnis contuſæ, expreſſæ, ſtillatitiæ, panatellæ, gelatinæ, Vina limpidiora, oligophora, & delicata, aquæ cum variis rebus decoctæ: Quæ ægris magis quàm ſanis hominibus ſunt accommodata. *Media* denique *alimenta* dicuntur, quæ inter hæc ambigunt, nullâ intemperie donata, ſanis & delicatis hominibus aptiſſima, vt quæ optimum & frugi ſuccum efficiant, nec tenues nec craſſos humores ſuggerant,ſed mediocres, *polychreſta* ideò dicta Galeno. Id dicitur Alimentum Hippocrati verè, quod nihil habet intemperatum neque forte, *lib. de vet. Med.* Cuius notæ ſunt, panis purus bene ſubactus & fermentatus, quem Hippocrates καθαρὸν vocat, carnes iuniorum gallinarum, caponum, phaſianorum, perdicum, columbarum, turturum, turdorum, merularum, & omnis generis auium montanarum, non paluſtrium, quæ craſſi & fæculenti ſunt ſucci: item vitulinæ, veruecinæ, hœdinæ, porcinæ: piſces ſaxatiles, lac, oua ſorbilia,cremor ex amygdalis expreſſus & percolatus, Vina generoſa, fructus boni ſucci & minimè excrementitij, pyra, mala cydonia, & ſimiles. Quibus adde ſi vis Saccharum, ad eorum condimenta aptiſſimum, & mediæ naturæ iſtius participem. Atque hæc de alimentorum ſubſtantia Medici vtiliter admodum proferunt.

In genere verò *Qualitatis*, multa Medici in alimentorum vſu annotant: Cùm enim illud non minùs verè quàm eleganter dictum ſit ab Hippocrate, In cibo eſſe Medicinam, & in conſeruatione reſtitutionéque ſanorum, neutrorum præſeruatione, atque ægrorum curatione hæc præſcribendorum alimentorum ratio, potiſſimum

mum sit; gratissimum & valde artificiosum remedium: Ideò & ad similia conseruanda, & ad curanda contraria, maxima qualitatum ratio, in cibo & potu habenda, vt scil. similibus ad conseruationem, contrariis ad curationem temperamento & gradu vtamur. Hinc Galenus libros illos elegantissimos conscripsit *de alimentis boni & mali succi, de attenuante victus ratione, & de alimentorum facultatibus*, ad quos recurrere eum oportet, qui pleniorem istorum doctrinam assequi cupit. In eiusmodi qualitatibus, non solùm primas spectare debet bonus διαιτητικὸς, An scil. alimentum sit calidum, frigidum, humidum, aut siccum, sed etiam secundas & tertias, vt docet Hippocr. *lib. de vet. Medic.* mollitiem, duritiem, raritatem, densitatem, liquiditatem, soliditatem, attenuationem, incrassationem, colores, odores, sapores, propter quos variè ab alimentis afficimur. Atque ideò vult Galenus, *lib. 1. de aliment. facult.* Alimentum non simpliciter salubre aut insalubre dicendum, respectu harum qualitatum, sed habita ratione huius vel illius, temperati vel intemperati, iuuenis aut senis, robusti aut imbecillis. Vtque temperata alimenta omnibus sanis & temperatis prosunt, nulli nocent: Sic contrà intemperatis correctio meliùs fit per oppositas medicamentorum qualitates: quas ideò Medicus veluti per classes digestas in promptu habere debet. Hîc etiam notandum, Alimentum frigidum aut siccum dici, non simpliciter & absolutè, sed respectiuè: Quamuis enim ex quibusuis alimentis actu humidus calidusque sanguis generetur, fit tamen vt is, qui ex lactuca, cucurbita, pepone, fructibus horariis excitatur, frigidior sit & humidior eo, qui ex pane biscocto, auiculis assis, vino generoso, & similibus fit, quem calidum siccúmque appellare possumus. Sic etiam cùm volunt Peripatetici, nos solis nutriri dulcibus, illud de ipso sanguine est intelligendum, secundâ nimirum Alimenti significatione: Nam & ex amaris, acerbis, insipidis, acribus, salsis, pinguibus corporibus ingestis nutrimur, per coctionem tamen depuratis & dulcescentibus, ac naturam illam mediocrem & blandam sanguinis induentibus, qui in alimoniam partium corporis nostri proximam facessit. Prætereà inter qualitates alimentorum non tantùm natiuas & spontaneas consideramus, sed eas etiam quæ arte & industriâ hominum parantur: Cùm enim ciborum plerique non quales à natura producti sunt, assumantur, sed ad domandas qualitates eorum vel materiam, longâ & variâ præparatione commodiores reddantur, coctione scil. quæ assationem, elixationem, vstulationem, frixionem continet, lotione, contritione, & varia mixtione eorum quæ vel qualitates eorum corrigere, vt salis, sinapi, mellis, piperis, & similium: vel alias addere gratiores possunt. Vnde tota ars coquinaria constituitur, in præparandis & condiendis ciborum & potuum variis generibus: quibus Medicus non ad solas delicias, sed etiam ad vtilitatem sanorum ægrorúmque commodissimè vtatur: si vim horum omnium exploratam habeat, & pro eorum varietate, variis hominum naturis ac conditionibus aptare nouerit.

Quantitas verò in alimentis, & qualitatum ipsarum vi, nocua aut vtilis esse potest, cùm scilicet pro majori aut minori quanto, qualitatum etiam robur maius vel minus existat: Atque etiam proprio suo excessu vel defectu incommoda adferre potest. Hinc illud Hippocratis, *Aphor. 4. sect. 2. Neque satietas, neque inedia, neque aliud quidquam, quod naturæ modum excesserit, bonum.* Naturæ modum appellans, proportionem illam, quæ esse debet inter alimenta, & caloris nostri potentiam ac nutritionis necessitatem, siue illud sit ad esse tantùm, vt metipse loquitur, *lib. de alim.* siue ad esse & augmentum, siue etiam ad robur: Quæ omnia spectare debet Medicus, non solùm in specie, sed etiam in æstimanda singulorum hominum natura, vt scilicet pro eius modo ea victûs quantitas decernatur, quæ nec suâ mole sit infesta, nec paucitate sit alendo corpori impar. Hoc vocat Hippocrates in omnibus, ἀκορίην τῆς τροφῆς, temperantiam, temulentiæ & ingluuiej contrariam, quam sanitatis præcipuam custodem ac dominam existimat: Siue enim in alimentis quantitatem continuam, siue discretam, vnius scilicet aut plurium pastum spectes, in vtrâque temperantia obseruanda: Vnâ enim vice copiosiora ingesta alimenta, quamuis εὔχυμα & εὔπεπτα, vt ventriculi calorem confertim obruunt, sic cruditatibus totum corpus opplent, obstructiones pariunt, putredines inuehunt, omniúmque generum morbis occasionem suppeditant. Vnde illud *aphor. 17 sect. 2. Vbi alimentum præter naturam copiosius ingestum est, morbum facit, ostendit autem sanatio*: Quam copiam Auicennas *tertiâ primi, doct. 2. 7.* duabus insignibus notis circumscripsit: *Prior* est, vt quicunque rationem habere vult valetudinis suæ, non edat vsque ad satietatem in-

D 2 tegram,

tegram, sed reliquijs famis nondum cessantibus surgat à mensa: *Secunda* est, vt non sumatur vsque ad respirationis paruitatem, & pulsûs inæqualitatem. Atque vt hæc de copia vnius pastus dicuntur, quam vocamus quantitatem continuam, sic etiam de discreta intelligendum; frequentiores enim illæ commessationes & compotatiunculæ, cùm non permittant ventriculum ingesta concoquere, sed nouâ & importunâ alimentorum suggestione reuocent, eadem incommoda parere possunt. Adde quod Vinum frequentiùs ingestum, inconcoctos ventriculi humores præcipitat, & in venas cruditatum copiam suâ tenuitate penetrare facit, morbos frigidos humidósque generans per accidens.

In moderanda itaque cibi quantitate, vt temperantiam maximè laudamus, sic etiam *inediam* non probamus, vt quæ imbecilla, inassueta exanguiáque reddat corpora: *μονοσιτία* enim Hippocrati *lib. 2. de diæta*, attenuat, siccat, aluum sistit: Et *aphor. 5. sect. 1. Tenuis, inquit & accuratus victus, periculosior paulò pleniore*: In statu scilicet sano conseruationis: Nam in statu correctionis, alio se habere potest modo, illomet testante, *aphorismo* scilicet 69. *sect. 7. famem adhibere oportet corporibus humidas carnes habentibus*; Et in senibus ac conualescētibus cibationes paruæ ex cibis euchymis & liquidis, penè in singulas horas conueniunt, vt nos suo loco dicturi sumus.

In horum omnium moderatione, magna habenda est temporum, regionum, ætatum, consuetudinis ratio, vt est *aphor. 17. sect. 1*. Alius enim esse debet modus cibandi, secundùm varias anni tempestates, vt est *aphor. 15. & 18. sect. 1*. Vere & hyeme alimenta copiosiora exhiberi debent: Cibos æstate & autumno difficilimè ferunt, hyeme facillimè, posteà vere; quia tunc ventres naturâ calidissimi: Alius secundùm particulares ipsius diei constitutiones, Nam cœnam prandio liberaliorem esse debere existimamus in sanis, tum propter longius interualllum, quod à cœna ad prandium vsque intercedit, tum quòd quies, somnus, & nox maximè faciunt ad caloris nostri & facultatum naturalium vim augendam: ita tamen vt nocturnæ post cœnam potationes non sint admittendæ, vt est *aphor. 27. s. 5*. Regiones variæ respondent diuersis anni temporibus & constitutionibus, eadémque eorum ratio habenda: Ætatum autem discrimen luculenter ab Hippocrate est expressum, *aphor. 13. sect. 1. Senes*, inquit, *facillimè ieiunium ferunt, posteà qui constantem ætatem degunt, nullatenus adolescentes, omnium minimè pueruli, præsertim qui inter illos sunt robustiores.* Denique quod ad consuetudinem spectat, si iamdiu inualuerit, alterius naturæ vim æmulatur, vt narrat Galenus de Atheniensi vetula, quæ cicutam comedere solebat: Sin noua adhuc & recens est, paulatim immutanda, si sit praua, in melius. Vt est enim *aphor. 38. s. 2. Paulò deterior potus & cibus, sed assuetus aut suauior, ijs qui meliores sunt, sed ingratiores, magis expetendus*: Et *lib. de vict. rat. in acut.* Vult consuetudinem in cibo & potu efficere, vt τὰ μὴ ἀγαθὰ τῇ φύσει, εὐφόρως φέρουσιν ἠθισμένοι, δυσφόρως ἢ μὴ ἠθισμένοι.

In alimentorum præterea vsu, *Ordinis* etiam habenda est ratio, non solùm cibi & potûs, sed etiam inter ipsos cibos, sciendum qui primâ, mediâ aut vltimâ mensâ sumendi sint. De quo Galenus, *comm. 3. in lib. de vict. rat. in ac.* generale hoc axioma protulit de cibis: Perpetuò priùs ingerendos esse, qui & faciliùs corrumpuntur, & subducuntur magis; posteriùs verò contrarios. Cuius ea est euidens ratio, quia cùm minore tempore concoquantur quàm crassi, ideò priùs ingeri debent, ne à crassis subsidentibus, nimiùm in ventriculo remorentur & corrumpantur. Alia est ratio cibi & potûs: Quamuis enim potus liquidior sit cibo & coctu facilior, non tamen idcircò cibum præcedere debet: Cùm enim in moderatis naturis fames sitim anteuertere soleat, ideò etiam cibus præcedere debet, posteáque alternatim potu & cibo hominem reficere oportet, vt melior scilicet fiat vtriusque mixtio, elixatio, & distributio: idque moderatis poculis, ne alterum alteri innatet, cùm grandiores scyphi ad sedandam sitim, parui ad mixtionem sint vtiliores, mediocres vtrumque vsum compleant. In ordine etiam *varietas ciborum* spectari potest, quæ vt nimia putredinem aut inæqualitatem coctionis potest inferre; sic moderata recreando ventriculo & generando sanguini mediocri & temperato est accommodata. Illud maximè animaduertendum in ordine sumendi vini, quod annotauit Galenus, *comment. in aphor. 18. sect. 6.* Vinum ante cibos sumptum crudiores succos præcipitare, neruorum substantiam offendere, & arthritides parere: Item vini meri & solius potionem, famem sedare, *aphor. 21. s. 2.* tanquam medicamentum intemperiem illam frigidam expugnans, aut hærentes humores dissoluens, non vt alimentum. Atque hæc pro nostro instituto, de cibo & potu dicta sufficiant.

§. III.

§. III.

De Excretis & Retentis.

ALimentis proxima sunt Excreta & Retenta, ad sanitatis conseruationem, morborúmque generationem ac curationem. Vt enim Nutritio necessaria, sic quoque excrementorum generatio: Nam cùm alimenta actu dissimilia sint nobis, potentiâ autem similia, debent ad similitudinem illam deduci, vt nos nutriant, per concoctionem, quæ & vi facultatis & caloris nostri natiui, ea assimilat, quantum scil. fieri potest per eius quod concoquitur conditionem. Nam quodcunque in alimento & substantia & qualitatibus conuerti potest, Græci πέψιν vocant, illud totum in corporis nutrimentum facessit: Quod verò substantiam non habet similem, illud secundùm qualitates tantùm assimilatum, Græci πεπασμὸν appellant, excrementi naturam induit. Quod pro multitudine coctionum in nobis, varium etiam & multiplex existit, in vnaquaque duplex; tenue scil. & crassum, vt primæ concoctionis fæx & vrina materialiter, quæ in ventriculo & intestinis perficitur; secundæ quæ in venis & iecinore, biliosus succus & melancholicus; tertiæ quæ in singulis partibus perficitur, sudor & fuliginosa recrementa. Quibus omnibus Natura sua conceptacula, suos ductus, suas expurgationes concessit, vt pro more & naturæ debito contineantur & excernantur. Atque hæc dicuntur Excrementa corporis vniuersi; Vel quia totum corpus infestare queunt; Vel quia in præcipuis corporis partibus gignuntur: Alia verò in quibusdam partibus aceruantur, vt in naribus mucus, in auribus sordes, in oculis lemæ & lachrymæ, in ore saliua. Quæ omnia verè sunt excrementa, quòd & substantia & qualitatibus suis naturæ nostræ sunt inutilia, ac proinde superflua, morborum antecedentes causæ, si retineantur futura; sin debitè excernantur, ad sanitatis conseruationem facientia: vt ideò eorum retentio & excretio inter euidentes & procatarcticas causas numerentur.

Præter hæc quæ verè sunt περιττώματα, reliqui omnes succi laudabiles, qui in corpore nostro continentur, siue venosum arteriosúmue genus occupent sub sanguinis nomine, siue poros & spatia solidarum partium subeant, dum tantâ excrescunt copiâ, vt vel vasa distendant, vel ipsi naturæ sint infesta, duplicem efficiunt plethoram, Vniuersalem, tum quæ ad vasa, tum quæ ad vires appellatur: Item particularem, quæ repletiones immodicas partium consequitur. Quòd si succi hi alibiles vitio quodam infecti fuerint, ex permixtione alieni humoris, inuehunt mixtos affectus plethoræ scil. cacochymicæ, vel cacochymiæ plethoricæ, prout magis vel minùs abundat prauus ille succus: Ad quos sequuntur lassitudines eæ, quas Hippocrates noster spontaneas appellauit, morborum prænuncias, vlcerosa, phlegmonosa, tensiua, à Galeno eleganter *lib. 2. de san. tu.* explicatæ. Contrà verò, si aut propter inediam, cibi scil. aut potus parcitatem, aut euacuationes aliquas periodicas vel symptomaticas præter modum factas, tanta fiat humorum istorum penuria, vt vasa ipsa collabantur, & natura fatiscat, tunc sequitur illa κενεαγγείη Hippocratica, cui difficilius est mederi quàm plethoræ: & quam *alio libro* κένωσιν vocans, opposuit πλησμονῇ, morbósque ab hac, (repletione nimirum) genitos, vacuatione curandos censuit, & contrà.

Est igitur certum ad sanitatis moderantiam, ea quæ excernenda sunt, secundùm suam substantiam, qualitatem, quantitatem, tempus, atque ordinem consideranda. Vt scil. primæ alui fæces, cum quibus etiam biliosi & melancholici succi redundantia expelli debet, molles sint & cohærentes, subfuluæ, & non valde graueolentes, authore Hippocrate, *in prognost. & prorrhet.* atque modicæ pro ingestorum proportione deturbentur, idque singulis diebus bis aut semel, pro hominis consuetudine, post peractam primam concoctionem secretionémque omnis succi laudabilis per venas illas quæ Mesaraicæ appellantur. Id autem continget, si neque retentrix facultas imbecilla, neque expultrix vitio aut malâ qualitate excrementorum irritata, neque concoctrix vitiata fuerit: si denique viæ omnes & ductus, partes scil. corporis ad hoc dicatæ, ritè & secundùm naturam dispositæ fuerint. Quod Medicus ὑγιεινὸς accuratè prospicere debet: Atque vnicuique pro ratione suæ causæ decenter mederi. Idem dicas de Vrinâ, Sudore, & fuliginosis illis recrementis, quæ per cutis poros & meatûs expirare solent. Quorum omnium

substantia, qualitas, quantitas plus minus respondere debet in sanis exactæ assumptorum coctioni, eo scil. tempore & ordine qui naturæ conueniat, vt scil. expultrix facultas, tunc munere suo perfungatur, quando retentrix concoctrixque suum opus perfecerint. In particularibus autem excrementis narium, oculorum, aurium, oris, pectoris: quæ vt vel nulla vel pauca admodum in exactè sano generari solent, si sui custodiam habuerit: Ita in intemperatis sanis vel incautè viuentibus, multa scatere possunt; hæc etiam decenti expurgatione per loca conferentia indigent, vt prouentus ille & synathrismus naturæ molestus, etiam ex minimis particulis arceatur: Vnde illud Hippocratis 6. *Epid. Transitus apertas esse oportet, veluti nares & alia quibus opus est, & velut opus est, & qualia, & quà parte, & quando, & quantum opus est.*

Reliqui verò succi, qui in venoso genere, aut extra venas subsistunt, ad partium proximam vel futuram alimoniam, in ea sunt proportione seruandi, quâ neque viribus nostris, aut eorum conceptaculis suâ mole sint infesti, vt in habitu Athletico, quem ruptionis metu statim soluendum suadet Hippocrates, 3. *aphor. sect.* 1. Nec paucitate fouendis viribus reparandisque partibus impares, quod Hippocr. 5. *aphor. eiusdem sect.* cauit. Plethoræ itaque illi depellendæ, siue ad vasa sit, siue ad vires, Natura familiares ductus molita est, per hæmorrhagiam scilicet narium, per hæmorrhoidas, tam internas quàm externas, quæ etiam cacochymiæ medentur, mulieribus quoque menstruo recursu per vteri venas, luxuriantis & materni sanguinis copiam expellere periodicωs licet. Quòd si in opere suo manca fuerit naturæ vis, Ars imitatrix subsidium adferet, & cùm ex alimentorum copiâ eiusmodi redundantiæ progigni soleant, si res inducias dederit, commodissimè in sanis per inediam, assumptorúmque parcitatem, sensim plethoram istam minuet, aut solitas illas excretiones promouebit; Imò etiam instante periculo per artificiosas venarum sectiones, arteriotomias, scarificationes, exundantem humorum multitudinem æquabiliter exhauriet, ac pro modo lassitudinum dictarum conueniens remedium adferet, vt si maior esse vis succorum vitiosorum, quorum vnusquisque sibi corpus similiter attemperat, videatur; decenti pharmaco expurgationem peccantis succi, siue per vomitum, siue per deiectionem moliatur. Quorum omnium præcepta & regulæ, cùm non tam ad status salubris conseruationem, quàm ad Prophylacticen referendæ sint: Ideò satis sit vsum hîc rerum istarum indicâsse, quæ alibi fusiùs tractabuntur.

Quod autem ad particulares in singulis membris, boni & alibilis succi repletiones vel vacuationes attinet, vt eæ morborum μερικῶς sumptorum causæ esse possunt, sic eas à statu sano remouebit Medicus, si vniuersalis plethoræ aut inanitionis excessum maturè & tutò præcauerit. Quoniam verò Semen, inter particulares istos excrementi benigni prouentus, principatum obtinere videtur, ideò de excretione illius retentionéque agendum peculiariter. *Venus* enim blandâ suâ voluptate, animíque aut corporis commotione, non tam sanitatis nostræ statum afficit, quàm ipsius spermatis excretione. Quod ex tenuiori & pinguiori sanguinis portione in testibus concoctum, multóque spiritu perfusum, magnam viribus noxam corporíque perniciosam inanitionem, per frequentiores concubitus immodicè excretum, adferre solet, cùm seminis ita elaborati vnciam Auicennas quadraginta sanguinis vnciis comparet. Hinc vulgatum illud, tria ad sanitatem sufficere, τροφῆς ἀκορίην, πόνων ἀοκνίην, καὶ σπέρματος ἀσινῆς τήρησιν. Verùm cùm non tantùm indiuiduorum conseruationi, sed etiam specierum propagationi moderādæ studere debeat Medicus: Ideò etiam Veneris vsus commodus tribuendus homini sano, temperamenti calidi humidi, conuenientis ætatis & florentis, assueto, vere potissimùm & hyeme, aëre pluuio; Vnde Hippocrates *lib.* 1. *de diæt.* λαγνείην δὲ ὕδατος ἐφόδων γινομένων πλείονα concedit, per mediocria interualla, vbi in excessuum omnium moderatione fuerit positus, & post peractam concoctionem ventriculi, ac si fieri possit subsequente somno, vt vires quodammodo fractæ reparentur. Quibus concurrentibus, non est timendum, quin præter sententiam Epicuri, homo sanus ex vsu Veneris, alacrior & multò vegetior euadat: Cùm etiam intemperati & morbosi multi concubitu leuentur, quales sunt melancholici & sanguinei, quibus seminis turgentia cephalalgias, cordis palpitationes, anxietates, anorexias, & similes affectiones parere solet: Corruptela verò, syncopes, lipothymias, inflammationes, atque etiamnum mortes. Pituitosos autem iuuat Venus magis excitatione illâ & concalfactione totius habitus, quàm excretione seminis. Vnde vult

Hippocrates 6. *Epid. comment.* 5. λαγνείην τῶν ἀπὸ φλέγματος νόσων νούσων ὠφέλιμον; modò vires adhuc ſint firmæ : quod duobus exemplis confirmat, Timocharis quidem, 5. *Epid.* qui hyeme à catarrho in nares violenter defluente ſollicitatus, coitu omnem eum humorem exſiccauit : Et Hicippi, quem refert *in* 4. *Epid.* nocturnam pollutionem dum epialâ laboraret, ſæpenumerò paſſum, leuatum fuiſſe. Ego tamen propter periculum exinanitionis in morbis, & ne vires collabantur, magis probauerim Conciliatoris ſententiam, Coitum quemcunque in febribus ſemper obeſſe ſcribentis. Docet autem Galenus *lib.* 3 *de ſanit. tu.* quomodo infirmitati vel laxitati corporis, quę poſt Veneris vſum ſuccedit, per apotherapiam vel pręparatoriam exercitationem ſit medendum. Atque hæc de excretis & retentis. Labor igitur, Cibus, Somnus, Venus, & excreta omnia, ſi ſint mediocria, ad ſani ſtatûs conſeruationem; morborúmque multorum curationem vtilia; & contrà.

---

§. IV.

De Exercitatione, ſeu Motu & Quiete.

MOtus & quies inter cauſas etiam illas euidentes ſunt numeranda, vt quæ corporeas in nobis cauſas ſanitatis aut morbi, antecedentes vel coniunctas exſuſcitant. Quamuis enim Quies priuatio quædam videatur actionum, potiùs quàm actio aliqua : Quia tamen per quietem ſeu ceſſationem, alia & contraria ſæpe diſpoſitio contingit in nobis, quàm per motum & exercitationem; ideò etiam Quietis ſua recenſentur commoda & incommoda in vſu ſalubri, non minùs quàm motûs, qui homini ideò neceſſarius eſt, quandoquidem à natura non vt plantæ affixus eſt terræ, ſed potentiâ motrice præditus, quâ pro vi appetitûs aut voluntatis, (non enim hîc de naturali motu agimus, qui nobis etiam inuitis exercetur) feratur ad ea, quæ illi ſunt neceſſaria, conquirenda : Ad quod cùm concurrat ſpirituum & caloris natiui efficacia, fit vt pro motûs violentia aut remiſſione, duratione aut breuitate ſuſcitentur vel diſſipentur ſpiritus & calor natiuus, atque etiam aliquando ipſa partium molliorum ſubſtantia : Cui ſuccedanea quies, ad reparationem eorundem, certáſque actiones obeundas, quæ per agitationem illam corporis exerceri non poſſunt, maximè conducit : Vnde illud Philoſophi, *Animam quieſcendo ſapientiorem fieri.*

Porrò Motus hi corporis, vel fiunt ab internis noſtris principiis, vel ab externis rebus nos mouentibus, quod agitationem appellare ſolent, vtpote cùm quis vlnis geritur, in cunis circumagitur, nauigat, equitat, lecticâ, rhedâ aut carpento vehitur, fricatur denique variis modis : quæ plerumque in imbecillis ac parum valentibus naturis, vſum motûs illius ab interno principio pendentis explere poſſunt & ſolent. Motus autem ab internis, alius eſt ſimpliciter motus ille voluntarius, quo vtitur homo, vel à natura ipſa impulſus, vt in puerulis videmus; aut vt aliquid iucundum proſequatur, ad quod vi appetitûs commotus fuit : ſiue id concitatiùs ſiue remiſſiùs fiat, prout magis vel minùs vrget illa appetitûs cupiditas facultatem motricem : Ad quod genus pertinent ipſæ ſtationes, ſaltus, deambulationes, leues curſitationes, & ſimiles, quæ ſine magna corporis mutatione quotidie exercentur. Alius verò eſt motus, qui cum euidenti corporis noſtri alteratione obitur, calefactione ſcilicet manifeſtâ, & reſpirationis incremento : Qui rurſum duplex eſt, Exercitium ſcilicet, & Labor ſeu Opera. Exercitium enim cùm duabus de cauſis fiat, vel ob ſanitatis conſeruationem, vel ad robur & εὐεξίαν corpori comparandam, omnem illam à Galeno celebratam Gymnaſticen conſtituit, quæ varia exercitationum genera, illarumque præparationem & apotherapeian docet. Labor autem ad communes hominum operas refertur, quæ quotidie obeundæ ſunt, pro ſuò cuique munere, & vario artificio; qualia ſunt texere, fodere, remigare, militare, piſcari, venari, fabrilem & quamuis aliam artem exercere, quæ corporis & manuum robur requirit. In his omnibus ſiue ſit agitatio, ſiue motus ſimplex, exercitatio, aut labor tantùm, ſiue quid mixtum ex iſtis, contingit vt aliquando totum corpus æqualiter, aliquando pars ſola vel præcipuè exerceatur, prout ad illum motum corpus integrum, aut vnicum ex membris intendi eſt neceſſe. Sic in genere agitationis, frictio vniuerſalis totum corporis habitum reſpicit, equitatio ventriculum magis exercet,

In

In motu simplici volutatio, natatio totum corpus, deambulatio crura. In exercitatione aliæ quidem totum corpus æqualiter exagitant; quo nomine Galenus tantopere laudauit ludum paruæ pilæ, tum ob animi voluptatem quâ afficiuntur ludentes, facilitatem & æqualitatem in exercendis omnibus corporis partibus, tum quòd omni careat periculo. Aliæ certas corporis partes magis commouent, vt lucta superiores; cursus inferiores; vociferatio, cantus, spiritûs retentio thoracem, & similes. Inter labores eâdem ratione, fodere, remigare, onera gestare,& cætera huiusmodi, alia totum quidem corpus, alia magis membra quædam respiciunt, vt peculariter vnicuique licet per omnia ista munera & mortalium labores discurrere. Hæc igitur sunt genera & species motuum seu exercitationis generaliter sumptæ, de qua dicebat Hippocr. *lib.* 1. *de diata*, Quòd *homo edens sanus esse non potest, nisi etiam laboret: Vt enim hæc contrarias inter se vires obtinent, sic inter se mixta ad sanitatem conferunt, Cibus enim implet, Labor deplet*: item *Labor articulis & carnibus confert, Cibus & somnus visceribus*, *lib. 6. Epid.* Quæ cùm docet Galenus *lib. 2. de sanit. tu.* Motûs tria proponit commoda, nimirum caloris augmentum, ex quo concoctio & nutritio felicior consequitur; partium carnosarum solidarúmque duritiem, quâ confirmatæ ad actiones paratiores existunt: Postmodùm celeriorem spirituum agitationem, cuius impetu cutis spiracula magis dehiscunt, excrementáque tertiæ concoctionis faciliùs expirant. Nos itaque conseruationi sanitatis studentes, in his habemus qualitatem, quantitatem, temporis occasionem atque ordinem pro vsu salubri obseruandum.

Ex parte *Qualitatis*, hi omnes motûs dicuntur, Celeres,tardi; Validi,imbecilli; Vehementes,& leues. Celer motus est in quo non robore,sed agitationis promptitudine opus est, qualis est pilæ lusus, saltatio, cursus, cui opponitur tardus. Validus est, in quo non celeritate, sed corporis robore præcipuè vtimur: qualis est lucta, pancratium, fossio, sublatio oneris, & similes, Cui opponitur Imbecillus. Vehemens verò ex his duobus compositus est, celeri nimirum & valido,qualis est, armatum currere, grauissimum lapidem aut telum contorquere,& alij in quibus & robore & celeritate simul opus est: Cui opponitur Leuis. Inter has tres oppositas differentias Celeris & tardi, Validi & imbecilli, Vehementis & leuis, posita est semper mediocritas, quæ vt excessum vtriusque effugit, sic omnium commoda ad vsûs salubres refert. Celer enim motus ex intimis partibus sopitum & torpescentem calorem in omnem habitum euocans, vapores attenuat, insensibiliter expellit, humorúmque serosorum copiam excutit; pituitam consumit, bilem verò excitat. Tardus contrà, calorem quidem natiuum quodammodo excitat,sed non expandit, qui in visceribus conclusus sanguinem & alias concoctiones feliciùs perficit, corporísque augmentum adfert. Validus præter celeris effectûs, partes indurat atque exsiccat, paratiorésque ad laborem reddit: Verùm diuturnitate aut violentiâ calorem natiuum & spiritûs dissipat, refrigerat; virésque ac tonum corporis frangit. Rustici & alij mechanici, ob robustos istos labores frequentiores, eneruantur,non fiunt robusti.Imbecillus verò motûs excrementa congerit,partibus mollitiem & laxitatem inducit, corpus totum eneruat. Vehemens autem vt ex celeri & valido constat; Leuis vt ex tardo & imbecillo perficitur; sic etiam vtriusque commoda & incommoda continent. Atque hæc ita à Galeno de qualitatibus motûs, & earum effectibus traduntur.

Quod ad *Quantitatem* verò attinet, vt duratione & temporis præscriptione definitur; Sic etiam certis quibusdam notis describitur. Ea enim motûs quantitas, quæ vel parum admodum durauit, vel ex natura ipsius motûs tardi vel imbecilli, nullam in corporis colore aut respirationis incremento mutationem attulit, sub deficientis quantitatis censu referenda, quod ad exercitationem attinet, quæ corpori robur aut sanitatem præstitura est.

Ea verò quæ incipiente iam lassitudine, colorem efficit floridum, corpus subtumidum cum sudore guttatim fluente,velut ex canalibus,inquit Hippocr. *lib. 6. Epid.* illa mediocris censenda est,vt quæ sufficientem caloris vim concitauit ad nutritionis commoda, & excrementorum expulsionem: Vt Hippocrates significauit *aphorismo illo 48. sect. 2. In omni corporis motu, quando fatigari cæperit, quies statim lassitudinis remedium est*: denotans, non esse progrediendum vltra notas istas sufficientis exercitationis traditas. Quæ verò iam grauitatem corpori adfert maximam, faciei pallorem, partibus carnosis decrementum, sudorémque non guttatim sed copiosissimè elicit, spiritûs ac humores excandescere & veluti febrire facit: hæc procul dubio

dubio immoderata & noxia habenda est. Ad quam, ob *σύντηξιν* & colliquationem partium, sequuntur lassitudines illæ tensiuæ, quando nullum subest humoris vitium, sed sola plethora: Vlcerosa & phlegmonosa, quando succi adsunt vitiosi: quibus Antiqui in suis gymnasticis, tot acoporum genera, frictionúmque variarum vsus ad apotherapeian aptauerant. Præter hæc adiiciunt Quantitati, *æqualitatem* aut *inæqualitatem motûs*, vt suprà dicebamus Galeno tantopere ludum paruæ pilæ arrisisse, ob summam æqualitatem in exercendis omnibus corporis partibus: In aliis enim exercitationibus aut laboribus inæqualibus, plerumque contingit, vt sæpe fatigatis quibusdam corporis partibus, aliæ obtorpescant, aut earum morbosum colliquamentum suscipiant. Quod sedulò est animaduertendum in istorum vsu. Vnde Hippocrates, *De vict. rat. Qui luctando*, inquit, *fuerit defatigatus, currat: qui currendo, luctet*, vt scil. superiores inferiorésque partes exerceantur: Et Galenus sequentis diei exercitationem velut medelam adhibet præcedentis diei lassitudini, ab exercitatione aut laboris vi exortæ.

Non satis est qualitatem quantitatémque exercitationum definiisse, nisi etiam commodam *temporis occasionem & ordinem* nouerimus, quem elegantissimè *lib. 2. de sanit. tuendâ*, Galenus expressit: *Si enim*, inquit ille, *ideò instituatur exercitatio, vt & calor natiuus ad nutritionem augeatur, & excrementa tertiæ coctionis digerantur; hinc facile est exercitationis commodum tempus coniectari; vt scil. post exclusa alui & vesicæ excrementa, ante cibos obeatur*. Vnde Hippocrates 6. *Epid.* dum ait, *Labor, cibus, potio, somnus, Venus, omnia mediocria*, & modum singulorum definiuit per mediocria, & tempus etiam designauit ipso sermonis ordine. Matutinis si fieri possit, sese exercendum horis, aut si horis pomeridianis, longè post sumptum prandium occidente Sole: Sic enim post laborem, & meliùs appetit homo, & meliùs reficitur: Non statim post exercitationem bibendum aut edendum, ne rapiantur violentiùs assumpta ad partes exinanitas; Vnde viatores qui anheli bibunt aut comedunt, sæpiùs in magna incidunt valetudinis suæ incommoda: post mediocrem autem moram, nullum in exercitatione periculum adest. Quæ statim post sumptos cibos; frequens est causa cruditatum, obstructionum, mortis repentinæ, & similium, quibus obnoxios plerumque aulicos nostros videmus, aut alios ad tripudia vel digladiationes pleno adhuc ventre se conferentes: vt puellæ ob choreas illas intempestiuas fœdis occupantur coloribus, cachexias, & grauissimos morbos incurrunt: Post sumptum itaque cibum quiescendum, vel vsurpandæ tantùm deambulationes lentæ & leves, quas Hippocrates *lib. 2. de diæta*, vtilissimas esse existimat, propterea quod per mediocrem hunc motum alimenta ad fundum ventriculi minori negotio subsidunt & permiscentur, prioráque horis matutinis sumpta per pylorum, si nondum exierint, in intestina secedunt.

Atque vt in vsu exercitationis vitanda est repletio, sic etiam nimia vasorum inanitio, & spirituum ac humorum inopia, vt docuit eleganter Hippocrates, *aphor. 16. sect. 2.* ὅκȣ λιμὸς, οὐ δεῖ πονέειν; *Vbi fames, ibi non est laborandum*: Qui enim ob ciborum defectum, in extremam esuritionem perueniunt, illi si exerceantur, exhaustis promptissimè qui supererant spiritibus, collabuntur, ac lipothymiam, syncopes, præcipites virium resolutiones, nedum mortem ipsam incurrere possunt. Est itaque mediocritas plenitudinis & vacuitatis obseruanda.

Porrò in exercitationis vsu habenda est maxima ratio ætatis, sexus, temperamentíque varij, pro quorum diuersa ratione moderanda est causa hæc salubris, vt nos in peculiari correctione & conseruatione dicemus. Hîc annotasse sufficiat, plethoricos nimiùm aut cacochymos non posse exerceri sine periculo; Vt enim nos suprà, & Hippocrates 6. *Epid.* docet, Tensiones, inflammationes, vlcera exoriuntur, siquis impurgatus laborauerit. Præterea differt multum, siquis vere, autumno, æstate, aut hyeme, sub Sole aut in vmbra exerceatur, Regione temperata vel intemperata. Quæ omnia pro particulari vniuscuiusque istorum, & Exercitij & hominum natura sunt disponenda. Ac potissimùm spectanda Consuetudo, quæ maximam in his diuersitatem adferre solet. Non solùm enim *aphor. 49. sect. 2.* Item *50. sect. eiusd.* dixit Hippocrates, *Qui assueuerunt labores aliquos ferre, quamuis inualidi sint & senes, faciliùs ferunt, quàm qui non sunt assueti, quamuis robusti & iuuenes*: Sed etiam apposita ratione illud confirmauit *lib. 2. & 3. de diæta*, *Quoniam*, inquit, *inexercitati isti, vbi derepente laborauerint, colliquationem violentam ac multam faciunt, cùm carnes habeant humidas, & non depurgetur corpus, sed excrementum morbosum in partes infirmas & minimè assuetas deponat*. Hæc sunt igitur in vsu salubri motuum, exercitatio-

num & laborum ab internis nostris principiis pendentium obseruanda : siue per ista totum corpus, siue vna aut plures partes exerceantur, vt in prolixioribus tractationibus licet vniuscuiusque speciei, exercitationis aut laboris vtilitatem & incommoda persequi.

Idem dicas de agitationibus variis, quando corpus non ex se mouetur, sed ab alio, vt in gestatione, nauigatione, equitatione, & similibus contingit : in quibus decet eodem modo qualitatem eorum variam, quantitatem, temporis occasionem, ac vtendi modum præscribere, ne frustrà illis immoremur : Inter eas autem quoniam *Frictio* annumeratur, quam Galenus sub gerendis reposuit, *libris de sanit. tu.* & de frictionibus *παρασκευαστικαῖς, præparatoriis,* & *ἀποθεραπευτικαῖς,* in vsus sui temporis assuetos ad nauseam vsque tractauit : Ideò sufficiat nobis hîc dicere, Frictionem esse corporis agitationem in externo habitu, quæ vel simpliciter manu, vel addito oleo, puluere, aut linteolis mollibus, asperis aut mediocribus exercetur. Differentias autem frictionis ab ipsa quantitate peti, paucæ & multæ, à qualitate mollis & duræ; inter quas positæ sunt duæ mediocres. Quarum, vt scribit Hippocrates *lib. κατ' ἰητρεῖον,* pauca & mediocris, vim habet carnem augendi & attollendi, multa minuendi, mollis & mediocris soluendi, aperiendi, & demulcendi; dura verò exsiccandi, absorbendi, exasperandi. Quarum omnium, vt etiam ex his mixtarum rationes per se patent, & Galenus 5. regulis complexus est, *lib. 2. de sanit. tu. cap. 3.* [Aliæ sunt frictionum differenciæ antiquis vsitatæ, vt scil. quædam cum oleo, aliæ sine oleo fierent, quædam manibus tantùm, aliæ addito puluere, vel linteolis mollibus, asperis, mediocribus, quibus omnibus eadem ratione afficiuntur corpora nostra.] Inter has autem differentias maximè annotari debent duæ, ab Hippocrate propositæ, 3. *Epid. & lib. de artic.* *ἀνάτριψις* scil. & *κατάτριψις*, siue fit totius corporis, siue vnius aut plurium partium. *Ἀνάτριψις* est frictionis differentia quæ à partibus inferioribus sursum versus ducitur : *Κατάτριψις*, quæ à superioribus deorsum versus : Illa in repellendo influxu humorum *καταῤῥόπῳ* conuenit, arcendo scil. decubitu, qui fieri solet à partibus supernis ad infernas : Hæc autem vtilior multò à supernis ad inferna, omnem illuuiem corporis deducit, *διαφόρησιν* iuuat, & ægrotantibus atque conualescentibus in lecto manè vsurpata, exercitationis commoda suppeditat. Atque hæc de frictione sufficiant, reliqua ex Galeno repetantur.

§. V.

De Somno & Vigilia.

SOmnus & Vigilia sibi mutuò succedunt, vt motui quies, in hac mortali vita, quæ cùm posita sit in variis actionibus, ideò per vigiliam præter motum, alias exercemus functiones, animales scil. sensificas, internas externásque potissimùm, quæ aduentante somno conquiescunt, & sopito communi illo & interiore sensu ipsæ etiam defatigationem suam quiete reparant. Contra est de naturali & vitali facultate, quæ nusquam intermittunt, sed quamdiu subest calor natiuus, tamdiu exercentur per motus & quietem, per vigilias & somnum, imò per hunc feliciùs obeuntur. Cùm enim commune illud animæ instrumentum suo accessu & recessu ad externas partes, vigiliam somnúmque conciliet, siue id contingat ex naturali instituto post restaurationem aut dissipationem illius, siue alimenti vapore intercipiente meatus cerebri, siue externo frigore intus cogente, siue quouis alio intus reuocante : Certum est per vigilias, externas magis partes incalescere, substantiam spirituum actione illa motrice & sensifica dissipari, vacuationésque omnes externas promoueri, tunc scil. commota magis & sollicitata excretrice partium facultate. Per somnos verò interna viscera incalescere, vitalem naturalémque facultatem, concoctionésq; omnes augeri, spiritûs renouari, membra fessa leuari, & vacuationes supprimi, præter vnum sudorem, qui etiam per somnos copiosè erumpere solet, quia scilicet tunc durante validiore in intestinis concoctione, multi eleuantur vapores, qui nocturnis operculis condensati, per cutis poros semper patentes faciliùs expirant; sicque Hippocr. *aphor* 41. *s.* 4. elegantissimè dixit, Sudorem multum in somno factum, signum esse corpus vti copiosiore cibo, aut crudis abundare succis, qui vacuatione indigent.

Somni igitur & vigiliæ naturalis (de his enim nunc loquimur) formale significatum

catum sensus potentes & minùs potentes agere designat, qui pro fine habent actionum humanarum complementum, Vigilia quidem vt disponens; Somnus vt præparans. Effectrices habet causas Somnus naturalis, quæcunque intercipere possunt commeatum caloris & spirituum ad sensûs externos, vt laborem dissipatione, cantum, lectionem, voluptatem reuocatione; frigus externum contractione. Frequentissima causa est vapor suauis & humidus è cibis elatus, obstruénsque ex parte meatûs neruorum, si debita fuerit cerebri temperies, & tranquillitas animi. Ab hoc somno ad vigiliam facilis est expergefactio, reparatis scilicet spiritibus & calore, quos Hippocrates ἐνορμῶντας appellauit, *impetum* scilicet *facientes*, & dissipatâ quæ obstruebat materiâ: Vt contrà in non naturali somno, veternum appellarunt antiqui, quem vel intemperies frigida cerebri, humorúmue pituitosorum infarctus concitauit, vel prauorum succorum anathymiasis maligna, vel exhaustum humorum vt post famem & vacuationes magnas; In hoc, inquam, non est facilis ad vigiliam reditus, sed cum anxietate & grauedine, Quod denotauit Hippocrates *aphor.* 1. *sect.* 2. *Vbi*, inquit, *somnus laborem adfert, malum.* Somni porrò & vigiliæ naturalis effectûs, non illis simpliciter tribuendi, sed contractioni caloris natiui per somnum, expansioni illius per vigilias. Somnus enim hac ratione humectare dicitur corpora, quia caloris natiui & fluentis ad exteriora substantia, dum somno occupamur, interna viscera irrigat: Vnde Hippocrati, *aphor.* 27. *s.* 5. Somnus sitim sedat. Item somnus, vt animales facultates minuit, non omnino intercipit, sic vitalem & naturalem auget, concoctionésque omnes interiores promouet, & calidi natiui substantiam multiplicat, partes exteriores refrigerat, internas per reuocationem illam calefacit. Vnde illud 6. *Epid. Sanguis in somno intrò magis fugit*: Vacuationes omnes sistit, vt hæmorrhagias à quacunque parte; quia sanguis ad interna deducitur: (Hinc Arabes post venæsectionem somno interdicunt, ne fiat confractio ex motu contrario) & alias vacuationes impedit, quæ vi animalis facultatis exercentur, vt in ano, vesica, quia tunc robustior reddita est concoctrix retentrixque; Expultrix verò minùs sollicitatur: Vno excepto sudore, qui faciliùs & copiosiùs per somnum elicitur, quia nimirum in concoctione illa validiore suscitantur multi vapores, & ad cutem eleuantur, qui ibi condensati cutis adstrictione & nocturnis operimentis in aquosam naturam degenerant effluúntque; cùm per vigilias resoluantur, & insensibiliter transpirent. Item Somnus humores permiscet, & externis internos perfundit. Vnde in pestilenti affectu, carbone videl. bubone, exanthematis somnos arcemus, ne fiat retractio, permixtio, & reuocatio tæterrimi illius succi, quem natura propellere nititur, cum reliquis minùs hac labe tentatis. Hi sunt igitur & similes somni effectus, non vt priuatio quædam est, sed vt consequitur reuocationem caloris & spiritûs ad suos fontes. Cuius oppositum Vigilia contrarios ex euocatione eiusdem proferet, partium scilicet externarum calfactionem, animalium facultatum perfectionem & alacritatem, imminutâ quodammodo naturali, exsiccationem etiam ex perenni illa resolutione & vacuatione omni, quæ feliciter per vigilias obitur.

Atque hæc omnia non solùm de naturali somno & vigilia sunt intelligenda, sed etiam de moderatis vtrisque & suo tempore vsurpatis, cùm omnino diuersa contingant, si vel immoderata fuerint, vel suo tempore non obeantur. Est enim illud pulchrum senis & verum, *aphor.* 3. *sect.* 2. *Somnus & vigilia, vtraque si immoderata existant, malum*: & 67. *sect.* 7. *Somnus & vigilia, vtraque si plus iusto fiant, morbus*: quasi dicat, vt signum, & vt causam. Vt enim somnus si modum seruet, & sequatur mediocrem cibum, concoctiones promouet, & reddit vegetius calidum innatum: Sic vbi deficit vel excedit magis, calorem debilitat, excrementa aceruat, corpus replet flatibus, faciem tumefacit, & pallore deformat. Etenim parcus somnus, quoniam initium tantùm dat concoctioni, non eam perficit, ideò flatûs suscitat, qui principium sunt concoctionis, permixtos & crudos relinquit succos, qui integrâ coctione perfici & distribui debent: Immodicus verò flatus suscitat, & cruditates generat, non ex se, sed quia perfectâ coctione cùm calor ille internus careat alimento, in quod operetur, conuertitur in vtiles membrorum humiditates, flatúsque per colliquationem illam commouet, vel quia ex defectu vigiliæ, quæ debet esse morbo succedanea, cùm diutiùs in interioribus partibus concocti succi delitescant, putredinem & vitium aliquod concipiunt. Idem dicas de vigilia breuiore aut diuturniore: Quamuis enim vigiliæ sit, exsiccare, resoluere, sensus alacriores reddere, externas partes calfacere; breuior tamen quàm par est, hæc præstare non potest,

diuturnior verò quia concoctionem internam impedit, ſpiritúſque & calorem nimiùm digerit, cruditatum multarum & flatuum author exiſtit: Vnde ad motum & ſenſum torpor, corporis & faciei tumor & pallor, καρηβαρία, vt ait Hippocr. *lib. de rat. vict. in ac.* ventriculi ructus, immoderatas vigilias conſequuntur. Cùm itaque periculum inſtet, ſupereſt vt nos ad vſum ſalubrem, commodiſſimam ſomni & vigiliæ mediocritatem ſtabiliamus, quod fiet ſi & diuturnitatem illius debitam, & conuenientem temporis occaſionem, lectíque & ſitûs in eo rationem conſtituamus. Somni itaque finis, cùm ſit alimentorum concoctio, & calidi innati reparatio, ideò neque nimiùm vacui dormire debemus, ne fiat per ſomnos caloris in partium ſubſtantiam conuerſio, earúmque diſſipatio: nec nimiùm pleni, aut ſtatim poſt iniectum cibum, ne fluctuans adhuc & malè congeſtum alimentum naturæ faceſſat negotium, ſed expectandum donec illa ventriculi veluti ebullitio conquieuerit, per duarum circiter horarum ſpatium, niſi fortaſſis in ægris valde infirmis, conualeſcentibus & ſenibus: de quibus Homerus: *Vt lauit ſumpſitque cibum, dat membra quieti; Hæc ſunt iuſta ſeni*, propter inopiam caloris, qui neceſſariò ad interna reuocandus eſt, vt coctioni ſtatim ſuppetias ferat: Vbi verò ſemel ſopori incubuerimus, tamdiu èſt illi danda opera, quamdiu inconcocta adhuc ea ſunt quæ aſſumpſimus, quod multi nouem horarum ſpatio perfici exiſtimant, quidam ſeptem ſufficere arbitrantur: alij quinque, pro varijs hominum naturis & conſtitutione; Alij verò exiſtimant quinque horas neceſſariò eſſe dormiendum cuiuis homini, ſeptem verò conuenire ad commodiorem coctionem, nouem abſoluere omnia concoctionis commoda, & iuſti ſomni ſolatium adferre. Id tamen non horarum ſpatijs, ſed hominis ſenſu metiri conuenit, quando ſcilicet nihil crudi perſentiſcit homo, nullo capitis pondere, aut corporis torpore premitur, ſed ſeipſo leuior factus, vires & alacritatem maximam eſt conſequutus. Quidam etiam illud coniectant ex ſubmiſſione & contractione ventriculi, qui tempore cruditatis, & durante concoctione diſtentior multò & elatior ſentitur. Continuus igitur & profundus ſomnus, vt iſta citiùs peragit, ſic interruptus & leuis, multáque inſomniorum vanitate turbatus, longiùs erit producendus repetendúſque, vt diuturnitate compenſet, quicquid illi ex alterius commodis aberit: quemadmodum in ægris, conualeſcentibus, ſenibus, cæteríſque eiuſmodi naturis imbecillioribus quotidiana docet experientia.

Tempus porrò idoneum ſomno, Nox eſt, Vigilijs dies, tum ex ſe, tum ex euentu ſeu hominum conſuetudine: Ac per ſe quidem, quoniam natiuus calor velut foràs vel intrò viam affectat, ſic inclinatio eſſe ſolet vigiliarum aut ſomni. At noctu calor intrò recurrit, hoſtilium tenebrarum, & aëris frigidioris appulſu: Contrà idem calor interdiu foràs excurrit cum ſpiritu, à congenere diurno calore concitatus, & excipiendæ cauſa lucis amicæ ac familiaris. Adde quòd poſt diurnos labores cùm corpus exinanitum copioſiore reficiatur alimento ſub noctis aduentum, tunc ſuppetit maior copia vaporoſæ illius materiæ cerebri meatûs obſtringentis & ſomnos conciliantis. Ex euentu verò ſeu conſuetudine naturali iure fundata, euenit vt accedente nocte minùs apta ad hominum actiones & commercia, quaſi Deorum beneficio impetratâ laborum quiete, ſomno facilius ſit incumbere, nullis excitantium vocibus, aut alijs operantium ſtrepitibus perturbato. Diurnus itaque ſomnus, vt nocturna vigilia, multis refertæ erunt incommodis. Nocturna quidem vigilia ſi nimiùm producatur, quod trium horarum ſpatio poſt noctis aduentum definiunt, naturali humorum motui ad interiora vim infert, & concoctiones omnes corporis perturbat, diurníſque officijs inutilem reddit & imparatum hominem. Somnus verò diurnus duplici de cauſa habetur noxius, tum quòd oppoſitus eſt naturali humorum motui ad exteriora, dum lux & calor adſunt, voceſque & ſtrepitus excitantium vigent, tum quòd longus eſſe non poteſt & profundus ſiue ob eaſdem cauſas, ſiue ob negotia quibus ſollicitamur interdiu: Vnde accidit breues eiuſmodi & leues ſomnos incipere, non perficere coctionem, ac proinde multis corpus opplere flatibus, ventriculi ructûs, & capitis grauitatem inferre: denique bilioſum humorem, qui tunc eſt in motu recoquere, aliíſque permiſcere humiditatibus, cum febris interdum periculo.

Quòd ſi verò de nocte excubandum ſit neceſſariò, aut ob negotia quædam vel morbos importunè vigilandum, iactura illa eſt compenſanda, quoniam *peccatur grauiùs vigilando in cruditate*, inquit Celſus, *quàm dormiendo interdiu*, repetendúſque ſomnus matutinis diei horis, quas Hippocrates tum ſanis tum ægris per noctem vigilan

vigilantibus, ad tertiam vsque diei partem, quæ à sexta ad horam decimam finitur, concessit: quia tunc neque immodicæ lucis splendor, neque caloris exuperantia rapit violenter ad se spiritus nostros & sanguinem, sed intermedio modo se habet. Meridianis verò horis dormire, maximè habetur noxium ob connumeratas causas: quanquam id etiam concedit Hippocrates, *lib. 2. de rat. vict. in ac.* illis qui acidum ructant, ventriculi scilicet imbecillitate post prandium laborant, quibus hæc caloris reuocatio maiorem vtilitatem ad concoctionem adferre potest, quàm incommodi ex suscitatione flatuum; Illud autem æstatis potissimùm tempore fiat, in qua ob longitudinem dierum, & serotini temporis molestiam, parum dormire de nocte contingit, Cubiculo minimè illustri aut calido sed temperato & occlusis fenestris per integræ horæ spatium. Vespertinis autem horis se somno dedere non decet sanum, sed instantis ægritudinis est signum, quoniam tunc cùm instet sumendæ cœnæ occasio, & diuturnioris somni per noctem instantem commoditas, tota peruertitur nutriendi & reficiendi corporis œconomia. In somno etiam spectanda est strati, conopéorum, operimentorúmque tum totius corporis, tum capitis varietas: Vt enim per noctem frigidior euadit aëris status, atque dormienti calor ad interiora recurrit; sic etiam externæ partes meliùs obtegendæ, potissimùm caput, eâ tamen mediocritate, ne dum externi aëris appulsum illis arcere intendimus, omnem euaporationem densioribus operimentis impediamus: Vnde magna fluxionum vis obrepit. Item strati durities vel mollities pro varietate corporum, consuetudinisque modo mutanda, cùm ipse Hippocrates, *lib. de rat. vict. in acutis*, dicat, lectum mollem, non minùs quàm durum, præter consuetudinem vsurpatum, laborem adferre. Situs etiam dormituri spectandus est, primùm altúsne esse debeat, vel submissus; deinde an pronus, supinus, in dextrum vel sinistrum latus. Quod ad altiorem vel demissiorem situm attinet, maximo mihi errore videntur suadere Medici, vt per meridianum somnum aut nocturnum, ægri potiùs velut sedentes quàm decumbentes iaceant, quominùs exhalationum copia ad cerebrum conscendat, & destillationes oboriantur: Si enim, vt est 10. *sect. probl.* Homo cæterorum animalium maximè laborat fluxionibus à capite, ob erectæ figuræ & sublimioris capitis rationem, ob quam calor vaporésq; faciliùs rectà secundùm naturalem inclinationem efferri possunt, qui in cæteris animantibus terram spectantibus in armos, ceruicem, atque alia membra, non in caput eleuantur, ibíque faciliùs dissipantur: quidni etiam idem contingere poterit ijs, qui altiore capite dormiunt, vt vapores rectà in illud ferantur: submissiore verò capite interrumpantur, & in alias partes inferantur? Adde quòd erecto capite facilior est descensus condensato & grauiori humori, magisque patet via ad ventriculum aut pulmones, quæ demisso capite quodammodo conniuet & intercipitur. Atque hoc in sanis: Nam in asthmaticis, aut obstructi visceris pondere oppressis, accidit vt demisso capite pulmones non ita dilatari possint. Quod ad situm verò pronum, supinum, in dextrum vel sinistrum latus attinet; Pronus in ventrem, calorem ventriculi auget, coctionem iuuat, sed oculis est maximè infestus: Supinus vt est oculis commodus, sic venæ cauæ per spinam excurrenti, renibúsque calfactionem nimiam infert, humorésque cerebri in neruos, spinalem medullam, & in pulmones facilè effundit: Denique summam imbecillitatem designat facultatis motricis, quæ corpus continere in alterutro latere non potest, sed veluti emortuum in grauissimam partem decumbere sinit. Item aperto ore dormire, malam in sanis consuetudinem denotat, in ægris imbecillitatem musculorum maxillam inferiorem eleuantium.

Conuenit igitur hominem sanum sese lecto committentem in alterutrum latus iacére, Et primò in dextrum, propter œsophagi obliquitatem, vt meliùs descendat cibus; deinde in sinistrum sese conuertere ad meliorem coctionem, vt iecur ventriculo incumbat. Hac enim varietate & conuersione, quemadmodum in ijs quæ ad ignem coquuntur, videre est, feliciùs æqualiúsque alimenta conficientur. Denique à somno expergefactus homo non statim prorumpere debet, sed paulatim calore & spiritu ad exteriora reuocatis exurgere, vt narrant de Marco Aurelio Imperatore, qui Medicorum iussu, hora nona lectum petebat, quarta expergiscebatur, sexta tantùm surgebat. Atque hæc de somno & vigilia, quantum ad sanitatis vsus attinet.

§. VI.

De animi pathematis.

TA' ψυχικὰ πάθη, animi motus, paſſiones, perturbationes, vel accidentia dicta, poſtremum cauſarum euidentium caput conſtituunt: At non poſtremam obtinent vim & efficaciam in commouendis corporeis cauſis ſanitatem noſtram conſeruantibus vel labefactantibus, ſed potiſſimam maximéque repentinam, vtpote exagitatione varia ſpirituum & humorum in nobis, qui his veluti procellis commoti, modò in ſuos fontes refluunt, modò effluunt, expanduntur, cæteróſque motus inferunt maximè efficaces ad mutationem alterationémque corporis noſtri. Quos ideò ſpectare debet Medicus, non tanquam moralis quidam Philoſophus, ſed vt Phyſicus potiùs, qui ex variis iſtis affectionibus de natura & effectis eorum coniicere poſſit.

Sciendum igitur inprimis, quid contingat per iſtos animi motus in corpore: Nam ex his cognitis facile erit Medico intelligere, quid in illis ſalubre vel inſalubre eſſe poſſit, pro variis hominum & temperamentorum conſtitutionibus. Certum eſt enim, animam, ἐντελέχειαν corporis noſtri & actum primum, vt actus ſecundos, omnes ſcil. functiones corporis noſtri, animales, vitales, naturales exerceat, conuocare ad ſui auxilium, & veluti proprio inſtrumento vti, calido noſtro natiuo, influente potiſſimùm, poſito in ſanguine & ſpiritibus, qui ex corde tanquam proprio fonte promanant: Vtque ad principes illas animi functiones, imaginationem, diſcurſum, memoriam, vitalium ſpirituum copia in cerebro confecta idoneum ſuppeditat inſtrumentum; ſic ad primos illos motus & affectiones, quæ appetitus vim ſequuntur, ſub ſpecie boni vel mali apparentis & per imaginationem cogniti, variæ generantur diſpoſitiones in organis corporeis: Hoc ſufficiat nunc ſcire, quòd quemadmodum contingit in motu animali, nos ad ea quæ ſub boni ſpecie apprehendimus, ferri, à contrariis verò fugere; ſic in hoc ſpiritus cum calore intus vel foràs ferri, proüt mali vel boni ſpecies ſeſe offert. Hoc *materiale* vocant Philoſophi, illud verò *formale*, v. g. Ira formaliter deſignat actum quo appetimus vindictam, Materialiter feruorem ſanguinis in corde: fiunt enim omnes cum alteratione quadam ſenſibili ipſius caloris & ſpirituum, atque ideò paſſiones potiùs dicuntur animæ, quàm potentiæ, quod non fit in aliis functionibus: Nam in diſcurſu v. g. memoria, ratione, &c. nulla ſenſibilis totius corporis alteratio exiſtit.

Porrò cùm hic appetitus dupliciter contingat, ad bona ſcil. proſequenda fugiendáque mala primus; ſecundus verò ad arcenda impedimenta quæ bonum conſequi, vel malum fugere prohibent, ille Concupiſcibilis appellatur, poſterior verò Iraſcibilis: Et diſtinguuntur, quoniam vnius paſſiones aliquando impediunt alterius motus, vt quando amans impeditur ab ira, vel ſtudioſus à vindicta, & ſic de reliquis. Paſſiones autem eorum ita recenſentur, vt Concupiſcibilis ſint circa bonum proſequendum, Amor, Deſiderium, Lætitia; Circa malum fugiendum, Odium, Offenſio vel Auerſio, & Triſtitia. Iraſcibilis autem quæ circa ardua verſatur, bona quidem recenſentur paſſiones, Spes; circa mala, Deſperatio, Audacia, Timor, & Ira. Ex his fiunt paſſiones mixtæ, vt auaritia, libido, vindicta, &c. Quarum naturam & effectus facile erit ex ſimplicibus intellectis, & in phyſiologia explicatis cognoſcere.

Quantum verò ad Hygieinen pertinet: Amor ſiue in diuina ſiue in humana feratur, cùm fiat inclinatione in bonum aliquod conueniens, & complacentia in ipſo, ſpiritus expandit & exhilarat, cor aperit, & dilatat ſumma ſuauitate: ſi feruentior fuerit, accendit ac nimiùm reſoluit, & tandem imaginationi vim inferens, zelotypiam atque ἔρωσιν, inſanum amorem excitat, contracto iam in cerebro vitio, cuius cauſa dicimus, amentes & amantes eiſdem curandos eſſe remediis. Odium contrà, quod accidit, quando imaginatio aliquid ſub ratione mali aut diſconuenientis proponit; vnde diſplicentia in appetitu gignitur, ſpiritus contrahit & conturbat, ſanguinem retrahit & cor: ac ſi inueteratum fuerit, maximè corpus conficit & attenuat. Deſiderium verò, cùm ſit proſecutio quædam & velut tendentia in bonum abſens & futurum, eadem ratione quâ amor, ſpiritus, ſanguinem

nem & cor dilatat, idque cum quadam violentia. Offenſio vel auerſio contrahit, ex mali aduentantis fuga.

Lætitia autem, gaudium, ſeu voluptas, cùm fiat ex fruitione & delectatione boni præſentis, reſerat & expandit fontes caloris natiui, cor exultare & quaſi foras exilire, membráque ſaltitare facit: Vnde procedente nimiùm hoc affectu, per magnam cordis dilatationem & quaſi reſolutionem, multi in ecſtaſin, ſyncopen, ac ſæpe mortem incidere poſſunt, ſi pauco fuerint præditi calore natiuo, vt in ſenibus, mulierculis; aut iam debilitato poſt longas triſtitias aut timores. Vt contrà iucunditate & moderata lętitia nihil eſt aptius ad fouendam partium omnium eſſentiam, & diffundendum augendúmque in illis calorem natiuum. Huic contraria triſtitia ſeu mœror, ex mali aduentu, & præſentis perceptione cor contrahit, diaſtolen minuit, ſpiritus conculcat, ſanguinem retrahit, & veluti immotum reddit, tandémque ſi producatur hoc pathema, tantopere vim facultatis viuificæ dejicit, vt mortem inuehat aut acceleret. *Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans*: Vel mentis conſtantiam mutet, ingenerétque melancholicum affectum, teſte Hippocrate, *aphor. 23. ſect. 6. Metus & mæſtitia, ſi longo tempore perſeuerent, melancholiæ morbi ſignum eſt*. Nulli vſquam commoda ſano, furenti verò aut exultanti nimiùm, aliquando commoda.

Sequuntur paſſiones iraſcibilis, θυμικὰ ſeu animoſi appetitus circa bonum aut malum arduum, quæ tantùm intenſione aut remiſſione in ſuis effectibus à ſuperioribus concupiſcibilis differunt. Spes enim circa bonum arduum, abſens, poſſibile tamen obtineri, ſpiritus & cor concitat, animum fouet & exhilarat, ſoláque hæc fiducia hominibus relicta eſſe videtur in Pandoræ vaſculo, ad leuandos huius vitæ cruciatus & ærumnas: Vt enim ſani ſpe bonorum recreantur, ſic ægri maximè confidentiâ erga Medicum, & quæ admouentur remedia, eriguntur ad ſanitatem recuperandam: quam Hippocrates 1. *Prognoſt.* ideò illis augendam omni artificio ſuadet. Contrà Deſperatio cùm ſit ex mali aduentantis apprehenſione, quod euitari non poteſt, aut boni quod nullo modo obtineri poteſt, contrarios profert ſpei effectus, ex perpetua animi ſollicitudine, & continua corporis perturbatione, nulli conueniens aut commoda.

Audacia autem cùm ſit eleuatio quædam appetitus, & motus ad malum ſuperandum arduum, ſequitur ingentem caloris & ſpirituum copiam in hominibus magnanimis & robuſtioris naturæ: de quibus tantùm illud meritò dici poteſt: *Tu ne cede malis, ſed contrà audentior ito*; & *Audentes fortuna juuat*. In aliis autem cùm præter vim ipſius naturæ fiat, maximam reſolutionem & virium diſſipationem adfert. Timor verò ex mali ardui præſentis aut inſtantis perceptione exortus, tantam aliquando fugam & conturbationem adfert humoribus, vt ex ſubita hac retractione multis calor natiuus ſit obrutus atque ſuffocatus: aliis magnos intulit in viſceribus affectus; Vnde illud Poëtæ-- *gelidúſque coit formidine ſanguis*: Et vulgo ſolitum eſt, ſtatim poſt timores iſtos vehementes venam ſecare, vt ſcil. qui intrò violenter delatus eſt ſanguis, per phlebotomiam reuocetur & minuatur. Sub timore continetur Verecundia, ex timore & ira mixtus affectus, ſed parum potens ad inferendam corpori alterationem.

Supereſt Ira, quam comitantur Iracundia & excandeſcentia, velut habitus & intenſiones, violentiſſimum animi pathema: Cùm enim fiat ex apprehenſione mali præſentis, à quo ſe liberari poſſe exiſtimat, inſurgit facultas cum vindictæ cupiditate, & varios motus in nobis profert. Primò retractionem caloris ad interiora, vt colligantur vires: Vnde pallor & tremor in principio, hinc collecto circa cor ſanguine, eiuſdem feruor & æſtus, commotióque bilis in proprio folliculo & venis. Pòſt impulſio ad exteriora cum faciei inflammatione, oculorum micatione, & mentis quadam perturbatione, quam Poëta annotauit eleganter his verbis, *Ira furor breuis eſt*. Ex quibus facile eſt coniicere, quid ira præſtare poſſit in nobis, confractionem ſcil. in membris ex varia illa humorum agitatione, incendium in corde, & in humoribus, quod ſæpe in febrem ephemeram, aliquando in putridam deſinit, aliàs expanſa bile per exteriora corporis, in icterum. Denique cùm magnâ animi & corporis contentione iratus ſæpe vtatur ad conſequendam vindictam, fit magna virium deperditio, & ſpirituoſæ ſubſtantiæ reſolutio: Nuſquam tamen ſubitam mortem intulit ira, quoniam in robuſtis & præualidis naturis ſæpiùs fit: in imbecillis, vt mulierculis & ſenibus, quos Hippocrates ὀξυθύμους ideò appellauit, iracundia ſi contingat, illud abſque magno ſpirituum motu fit, præ

impo

impotentia potiùs mentis, quàm cordis robore. Caret ira contrario, quia cùm ista feratur in malum præsens arduum, opposita passio ferretur in bonum præsens arduum, sed ad illud non opus est animosa facultate, sed sola concupiscibili, quam priùs lætitiam seu voluptatem appellauimus. Atque sub his enumeratis passionibus, & secundùm earum formale ac materiale significatum explicatis, reuocari possunt quæcunque aliæ siue simplices siue ex his mixtæ sunt. Quid verò in sanitatis conseruatione conferant, nunc videndum, relicta morali Philosophia de moderandis huiusmodi affectibus, quam Galenus eleganter duobus libris est complexus.

Certum est itaque ad passiones istas concurrere ipsam imaginationis & rationis apprehensionem, ipsam facultatem animosam, & cordis robur, propriámque hominum temperiem. Cùm igitur omnes non eadem polleant ratione, sed alij res quales sunt, æstiment; alij non quales, sed meliores aut deteriores: Præterea in aliis vehementior sit vis animosa, in aliis minùs prompta, cordísque virtus maior aut minor, fit vt non eodem modo omnes concitentur, sed alij celeriùs, alij tardiùs, vehementiùs aut leuiùs. Item cùm animi mores sequantur corporis temperiem, vt Galenus *integro* probauit *libro*, fit vt quidam ad iracundiam, & audaciam, vt biliosi; ad timorem & mœstitiam, vt melancholici; ad lætitiam, vt sanguinei; ad torporem pituitosi sint procliuiores.

Ac proinde vt Lætitia, gaudium, vel voluptas videtur medium horum affectuum obtinere, Sic etiam omnibus temperatis intemperatísque ex se ipsa conferre videtur, libera illa spirituum & calidi influentis expansione, cordísque dilatatione naturali, quâ vitæ fontes omnibus partibus aperiuntur: At reliquæ passiones rationem intemperamenti obtinent, prout calorem vel augent vel minuunt, spiritus & humores resoluunt & dissipant, vel violenter retrahunt & cogunt in cor: Sicque pro modo corrigendorum intemperamentorum variè adhibendæ, vt scil. familiares prohibeantur, ira scil. & audacia bilioso & atrabilario; timor & mœstitia melancholico; contrarij autem affectus suadeantur: Pituitosis enim & obtorpescentibus naturis non inutile est remedium Ira, quæ frigidiorem illum habitum soluat, & calefaciat. Denique eadem habeatur à Medico mutandarum istarum qualitatum ratio, quæ in superioribus dicta est pro decenti modo & gradu in contrariis intemperamentis.

Quod ad *quantitatem* enim attinet istarum passionum moderandam sanísque aptandam, egregium est illud Galeni in nostro *contextu*, Et *lib. 6. Epid.* ac 1. *de san. tu.* Omnes animi affectus immodicos reiiciendos esse in tribus animæ partibus, animali, concupiscibili, irascibili; Moderantiam autem seruandam esse, quæ in eo posita est, vt neque ociemur per hebetudinem animi, lætitiam perpetuam, aut abolitam sollicitudinem & concupiscentiam, quia hæc plurimos & crudos succos generant; Nec verò nimiùm exerceamur plurima meditatione, impotenti concupiscentia, frequenti iracundia, tristitia, & similibus, sed ita in vtrumque extremum per oppositi vicissitudinem tendamus, vt ex vtrisque mediocritas corpori concilietur & duret, sub quibus etiam *temporis* & *ordinis* rationem complectimur.

Absoluimus igitur primum illud Hygieines caput, in quo erat propositum agere de materia seu causis salubribus necessariis, eárumque vsu in genere; Inter quas aliquot etiam annotauimus, quæ inter non necessarias recensentur, quantum hoc nostrum institutum ferre potuit. Omisimus autem tractatum de Balneis naturalibus & arte paratis, quamuis ad sanitatis conseruationem maximè necessariis, quia iusti operis materiam continet. Nunc enim ad alias Hygieines nostræ partes est properandum.

CAPVT II.

De Indicationibus ſanatiuis: & de communi illa, An Similia ſimilibus conſeruentur.

MATERIAM ad vſus ſalubres idoneam & neceſſariam *ſuperiori capite* abundè pro compendij huius natura deſcripſimus: & Medico inſtrumenta ſuppeditauimus, quibus poſſit propoſitos Hygieines ſcopos aſſequi. Nunc autem videndum quomodò materia iſta variæ ſanorum cuſtodiæ aptari debeat, & quaſi formaliter referri. Id autem certum eſt fieri aptiùs commodiúſque non poſſe, quàm per conuenientes indicationes, ſeu inſinuationes ex rei ipſius natura petitas, quæ nos ad id quod eſt agendum, non minùs in ſtatu ſalubri quàm inſalubri velut manu deducant per conſequutionem illam, quam Galenus vocauit Logicam. Cùm enim Sanitas, cauſæque eius omnes & effectus, ſecundùm naturam maximè ſint, & ſub boni ſpecie non ſolùm à Medico, ſed etiam à quibuſcunque hominibus percipiantur. Hinc ſtatim ſequitur ex communi illo principio ſanitatem velut bonum, amplexandam, ſequendam, & omni induſtriâ conſeruandam: quemadmodum illi oppoſitum ſtatum, Morbum ſcil. velut malum quid ex ſe humanæ ſpeciei auerſandum, remouendum, & omni curâ auferendum eſſe. Vnde duæ primæ & generales Indicationes omnibus notæ exurgunt, Cuſtodia ſcil. eius quod ſecundùm naturam eſt, Ablatio illius quod præter naturam exiſtit. At quibus, quando, quantum, & quomodo illud præſtari debeat, id demum ſub peritiſſimi tantùm Medici notionem cadit, cui nunc incumbimus, quoad Indicationes ſanatiuas ſiue ſalubres attinet: Poſteà de Curatiuis in ſecundo tractatu fusè acturi.

Propoſito igitur ſalubri ſtatu, circa quem Medicus actiones aliquas exercere debet accommodatiſſimis quibuſdam inſtrumentis, ſuccedit ſtatim cognitio diuerſitatis maximæ, & differentiarum quæ in illo reperiuntur. Vt ſcil. aliquis ſit ſtatus velut cæterorum regula, exactâ temperie omnium partium, & earundem compoſitionis perfectione conſtans, circa quem infiniti, & maximè vulgares ſtatus poſiti ſunt, alij quidem imperfectione per ſimilarem vel organicam diſpoſitionem ab eo differentes, alij lapſu quodam manifeſto longè recedentes, quatenus id ſanitatis latitudo ferre poteſt. His itaque omnibus vt in genere ſanis, & ſecundùm particulares hominum conſtitutiones ad actiones quodammodo obeundas facientibus, Cuſtodiam quidem pollicetur ὑγιεινὸς Medicus: ſed quoniam imperfecta omnia ad id quod perfectius eſt, quoad fieri poteſt, reduci debent, & lapſus illi inſignes in ſtatu ſalubri manifeſtam in contrarium propenſionem oſtendunt: Ideò Medicus ſtatus iſtos deficientes non ſolùm conſeruare, ſed etiam corrigere, & ad id quod optimum eſt, deducere conatur. Vnde duplex ſtatim exurgit intentio in Hygieine, *Cuſtodia* ſcil. *perfecti*, *Reductio deficientis*. Vt enim in ſtatu morboſo quamuis curatio & mutatio, præcipuus ſit Medici ſcopus, quia tamen quod natiuum adhuc ſupereſt, proprium ſcil. temperamentum & vires conſeruari, & inprimis cuſtodiri debent, ideò in therapeutica curationi conſeruatio miſcetur: Sic in ſtatu ſalubri, quamuis Cuſtodia & Conſeruatio, præcipua ſit Medici intentio, ſi tamen aliquid in peius ruere quamuis ſenſim videatur, illi per reductionem maturè & auxiliis ex ſalubri materia petitis medebitur. Ecce igitur quid ſit agendum in ſtatu ſalubri, Cuſtodire ſcil. & Reducere.

Quibus autem hoc præſtare debeamus, quantùm, quando, & quomodo, iam inquirendum eſt. Cuſtodia quidem cùm ſit Conſeruatio ſanitatis & cauſarum ipſius in ſtatu præſenti, non alio modo fieri poteſt, quàm ſimilium vſu: Vt enim omnis mutatio à contrario & per contrarium: Sic Conſeruatio à ſimili & per ſimilia perficitur: Simile enim ſimili gaudet, ab eo augetur & cuſtoditur. Reductio autem cùm ſit præſentis ſanitatis in melius mutatio & correctio quædam, non niſi contrariorum vſu perfici poteſt, ſi modò illud verum ſit, Mutationem omnem à contrario contingere. Vnde Galenus *in lib. method.* reductionem iſtam ſanatiuam à therapeutica curatione, ſecundùm magis & minus tantùm differre voluit, vt

scil. qui curat, manifestis & insignibus contrariis vtatur; qui reducit, lenioribus & minùs manifestis: Hunc quidem comparans homini sensim dolium, ex quo paulatim humor effunditur, replenti: Illum verò homini affatim vas penè exhaustum implenti. *Quibus* igitur in statu salubri *conseruandum? Similibus. Quibus reducendum? Contrariis. Quantis* autem & similibus & contrariis illud sit præstandum, rectè definiuit Galenus, dum vult Similia hæc & Contraria, non solùm talia esse formâ & denominatione, sed etiam gradu. Vt ad conseruationem calidi, ex. gr. non solùm calida secundùm appellationem & effectum vsurpanda sint, sed etiam calida secundùm eandem intensionem & gradum. Cùm enim non sola caliditas sana sit huic, v. g. homini, sed certus caliditatis gradus, quæ auxilia hunc conseruare apta sunt, propositum illud punctum excedere non debent, siue vltimum effectum spectes, qui post causarum actionem introducitur, siue propriam earum naturam: Solus enim aër, v. g. æstiuus sub Canicula ob nimium feruorem, quamuis sit formâ & denominatione similis calidæ temperiei, quia tamen gradu excellit nimium, non conseruat, sed excessum & dissimilitudinem infert. Sic multæ causarum salubrium simul iunctæ, vt cibus & potus, exercitatio, vigiliæ, & similes, si conueniant in vna eadémque facultate ad conseruationem simplicem alicuius sani, præter hanc oportet mensurâ eâ esse præditas, quæ in vltimo earum effectu, illius modulo respondeat. Idem dicas de Contrariorum vsu ad reductionem deficientis sani. Vt enim in curatione, contraria æqualia esse debent, quò mediocritatem aliquam corpori conuenientem inducant, neque excessus fuga fiat vitium: Sic in reductione sani, seu correctione eorum quæ excedunt vel deficiunt in hoc statu, ex cognita eius natura metiri conuenit vim & parem gradum contrariorum, quæ mutatione conuenienti, illud quod propositum est, efficiant, neque vltrà progrediantur. Sensim item procuranda hæc mutatio, vt nullo modo naturæ sit molesta, sed absque insigni præsentis constitutionis perturbatione introducatur. Hæc est igitur Quantitas similium in conseruatione, contrariorum in reductione, quam obseruare debet ὑγιεινὸς Medicus, vtpote in qua potissimus rectæ actionis scopus est positus.

Quando autem, & *quomodo* id præstari debeat, meliùs deinceps dicetur, dum vnicuique conuenientem causarum vsum aptabimus. Illud tamen generaliter pronuntiauit Galenus, Conseruationem velut primariam intentionem semper esse sanis conuenientem, nisi iam vergant in lapsus aliquos immoderatos: Reductionem verò siue Correctionem præsentis status non ita conuenire posse, neque omnibus, neque semper: Non quidem omnibus, quia multi eâ sunt sanitate præditi, quæ simplicem sui custodiam suadet: Alij verò quamuis correctione indigeant, quia tamen parum sunt obsequentes, proprióque arbitrio & impetu ducuntur, ideò in sua sunt potiùs relinquendi constitutione quàm reducendi. Non semper, nam vt est 5. *de sanit. tu.* 14. & 15. & 7. *meth. cap. vlt.* Quando eiusmodi lapsi vel ægrotant, aut ita negotiis sunt impliciti, vt nullo modo sanitati incumbere possint, & à consuetis tutò abstinere, tunc non sunt reducendi. Quippe cùm in ægrotantibus auxilium à propria temperie, qualiscunque illa sit, maximè expectetur, ideò tunc Natura corrigentibus fatiganda non est, nec à morbi expugnatione, importuno illorum vsu auertenda, nisi fortè curatio correctioni consentiat, vt quando biliosus febre ardente detinetur. Occupati autem, qui vitam quam vocant ἀσχολιστικὸν, id est, *inquietam* agunt, non possunt explere præcepta reductionis, in qua vult Hippocrates 6. *Epid. sect.* 2. 26. *Contraria sensim adhiberi, & quietem interponi,* vt natura per medias istas quasi ferias à correctionis labore interquiescat. Adde quòd occupati frequentissimis erratis totam reductionis seriem interpellare & diruere solent. Atque hæ sunt indicationes vniuersales in vsu causarum salubrium, pro sanorum corporum diuersitate à Galeno propositæ, & ab omni Medicorum successione summo cum applausu & admiratione receptæ.

Quia tamen Axioma illud quo diximus, Similia similibus conseruari, non tam à Medicis in thesi, & vt est notio quædam communis, consideratur, quàm in hypothesi, & quatenus ad communem agendi rationem refertur: ideò non paucas etiam suscipere solet difficultates, quæ soluendæ & determinandæ priùs sunt, quàm huic capiti finem imponamus, quandoquidem hinc tota deinceps tractationis salubris firmitas pendet.

Primò igitur aliquot Hippocratis & Galeni authoritates, deinde rationes, huius axiomatis veritatem conuellere videntur. Hippocrates enim *aphor.* 2. *sect.* 3. *Naturarum,*

rarum,

rarum, inquit, *alia quidem ad æstatem, alia verò ad hyemem, bene maléue se habent*; quod Galenus interpretatur, Naturas, hoc est, temperamenta frigida humidáque per æstatem optimè affici, vt pituitosorum hominum, senum, & mulierum: Contrà calida siccáque per hyemem bene, vt sunt biliosorum, iuuenum, & constantium se habere. Vnde sequi videtur, contrariam causarum istarum constitutionem magis facere ad sanitatis conseruationem quàm similem. Item scribit Galenus 1. *de alimentis*, intemperies sanas quoad qualitates actiuas per contraria seruandas, quoad passiuas, per similia, vt si in calidi frigidíue excessu sint positæ, oppositis vtantur; si humidi aut sicci, eisdem. Præterea senes quoscunque calidis humidísque fouendos vbique & conseruandos docet, cùm tamen eorum constitutio in frigiditatem siccitatémque labatur. Annon eadem est ratio totius corporis & partium; inter quas vult Galenus *hoc libro*, frigidas, vt pulmonem, manifestè lædi ab inspiratione frigida, à calida verò iuuari; Calidas verò, vt Cor, aëris perpetuo indigere refrigerio? Quibus etiam ratio facillimè suffragatur, Siquis enim calidus sit, v. g. vt duo, & sanus: per vsum calidorum eodem gradu, nonne multiplicabitur additione gradus, & ex moderato immoderatus fiet? Hi sunt obices quibus propositi nostri veritas irretiri videtur. Quibus satisfaciendum est, idque suppositis priùs iis, quæ à nobis iam sunt tradita. In statu scil. salubri duplicem esse indicationem, Conseruationem scil. & Correctionem: Et in vsu horum auxiliorum non solùm qualitatem spectari, sed etiam gradum, quem potissimùm per vltimum illum effectum, qui introducitur, metiri conuenit. Ex his enim facilis est harum difficultatum solutio. Nam quòd temperamentorum excessus, meliùs habent in contrariis anni tempestatibus, illud ad Reductionem referendum est; quâ eiusmodi intemperies sanæ corriguntur; non ad conseruationem: Nisi generaliter sumatur Conseruatio in sanis, pro omni illo ex quo meliùs habere videntur: At propriè sumpta conseruatio, cùm sit custodia præsentis status, non debet cum reductione confundi, quod tamen sæpe contingit Galeno, ex communi loquendi norma. Vt patet in secunda obiectione, in qua Galenus omnino conseruationis nomine abutitur: dum docet actiuas qualitates temperamentorum per contrarias qualitates esse reprimendas, passiuas verò non ita sedulò corrigendas, sed potiùs vsu similium continendas, nisi admodum excesserint. Quod ad senes verò attinet frigidos siccósque, quibus perpetuo Galenus vsum calidorum humidorúmque consulit, id potiùs ad præcautionem instantis siccitatis, frigiditatísque fit, ad quam mortem consequi necessarium est; quàm respectu status salubris, in quo senes diu absque horum auxilio perdurare non possunt. Idem dicas de partibus corporis intemperatis, in quarum conseruatione, reductio per contraria potissimum locum obtinet: Vt in illis quæ temperatæ sunt, simplex conseruatio. Gradus quidem caloris alteri gradui additus illum multiplicat, si vterque subsistat, sed quia calor ille noster cum propria substantia perpetuò effluit, hinc fit vt à paribus in gradu non augeatur, sed conseruetur tantùm, & accedens nouus in defluentis locum succedat. Est igitur verum in vsu salubri conseruationem fieri semper similibus: at non semper conseruatione vtendum in omnibus sanis, sed frequentius ratione tum proprij, tum acquisititij temperamenti, reductione & in melius mutatione; quò eiusmodi status intra sanitatis latitudinem contineatur.

CAPVT III.

De conseruatione exactè sani.

CONSERVATIONEM propriè sumptam, quamuis sit præcipua status salubris indicatio, minùs tamen communem & vsitatam esse diximus ipsa reductione, ob frequentissimos sanorum corporum lapsus, inter quos εὐεξίη, *optimus habitus*, exactè sana constitutio; velut medium quid & perfectum, positum est, quod reliquorum omnium sit regula. Hanc εὐεξίην depingens Hippocrates *lib. Præceptionum*, non athleticam illam periculosam, in sola plethora humorum, carnosarúmque partium multitudine positam, vocat φύσιν φύσει περιπεποιημένην, λίην ἐναρμοσῦσαν πνεύματί τε, καὶ θερμασίῃ, καὶ χυμῶν κατεργασίῃ,

Naturam naturæ superadditam, quasi dicat, absolutam sanitatis perfectionem, quæ & humorum bonitate, & calore, ac spiritu laudatissimo, maximè speciei humanæ conueniat, ad actiones omnes in illâ vtiles peragendas. Quod sequutus Galenus, modò ἰνεξίαν istam proponit, velut imaginem quandam normæ Polycleti, *libro* scil. *de bona habitudine*, quæ simpliciter sit bona habitudo absque vllo respectu. Aliàs verò, vt *lib. de opt. constit.* more Medico magis, & ad vsus communes, ita constitutionem illam depingit, vt scil. hæc sanitas sit, optimus quidam & firmus corporis habitus iustâ temperiei æqualitate, & partium organicarum symmetriâ constans, ad omnes actiones obeundas paratissimus, causísque morbificis parum obnoxius. Hunc in plurimis hominibus reperire est, quos & vulgus simpliciter sanos nuncupat, & Medicus ὑγιεινὸς velut optimè constitutos in naturali illa sanitatis perfectione sibi conseruandos proponit, ex communi primùm notione, id quod bonum est, perfectum & maximè secundùm naturam, custodiam & conseruationem sui suadere: Deinde ex peculiari status illius & minimè vulgari notitiâ sic progreditur, Sanitas hæc cùm optima sit, vt ex actionum omnium perfectione potissimùm, aliísque signis innotescit, seruari debet per ea, quæ causas istam efficientes proximè & continenter tueantur & custodiant. Cúmque illa posita sit in moderata temperie similarium, bona vnitate, atque organicarum conformatione debita; ideò vtrisque videtur incumbendum, vt sanitas ista retineatur. Sed quoniam organorum conformatio & vnitas, quæ talis fuerit in prima generatione, qualis esse debuit, posteà per accretionem similarium & nutritionem, eodem modo contingit, si conueniens ad illas alimentum accesserit: Alimentum autem tale existit, qualis est temperies partium coctioni vniuersali & particulari dicatarum. Hinc sequitur, conformationis naturam & vnitatis, non particularem causarum vsum ad sui conseruationem indicare, sed per custodiam ipsius temperiei, illam etiam conuenienter posse conseruari.

Sola itaque temperies status istius saluberrimi conseruanda venit, quæ cùm posita sit in mediocritate & symmetria maxima, citra excessum omnem, Ideò custodienda est vsu similium moderatorum, siue denominatione simul & effectu, seu effectiuè tantùm talium. Hoc verò debitâ causarum salubrium applicatione continget, quam breui hac delineatione perstringemus. Primùm igitur *Aëris* perspirati inspiratíque vsus is erit, vt cùm spirituosa ex eo substantia refici, calórque natiuus temperari & ventilari debeat; sic etiam aëris consistentia pura sit, nullo inquinamento vitiata: neque nimiùm tenuis, neque valde crassa, sed inter istas mediocris, vt scil. omnes illius qualitates blandè & quasi sensim in corpus temperatum inferat, absque vlla mutatione. Atque hæ, si fieri possit, qualitates aëris, nullo sint excessu præditæ, sed in æquabili quadam temperie frigoris & caloris, humoris & siccitatis positæ, qualem verno tempore sæpiùs experiri licet. Vnde vult Auicennas, hominem hunc temperatum, quem custodiendum suscepimus, incolere ciuitatem aliquam quarti climatis inter cætera clementissimi, quæ Orientem respiciat, in loco accliui, neque præcelso neque admodum humili positam, à paludibus omníque illuuie remotissimam, montibus verò, grandiori flumini, & mari non admodum propinquam. Verùm Galenus multò meliùs, vt mihi videtur, ne vnico mundi loco & cardini, temperati conseruationem addiceret, hos mediocritatis terminos latiores in aëre posuit, vt scil. temperatum corpus, in eo neque horreat propter frigus, neque sudet propter æstum. His nimirum verbis denotans, passiuas quidem qualitates, vt parum ad agendum paratas, humiditatem scil. & siccitatem, nisi actiuæ illis adiungantur, vix deiicere posse statum corporis exactè sani, quem maximè externis causis resistere posuimus. Actiuas autem, frigus scil. & æstum, tunc temperatas haberi posse, quando temperatè sanos homines afficiunt. Vnde in qualibet regione mundíque plaga, cùm eiusmodi homines secundùm Medicinæ censum reperiantur, fit vt vel ex assuetudine, vel resistendi potentia, hic v. g. Indus minùs æstu tentetur, Anglus verò minùs frigore patrio, sed æqualiter & temperatè ab eis afficiantur, nisi valde excesserint. Quòd si aut ratione tempestatis anni, aut particularis locorum constitutionis, inclementior sit aëris status, tunc conuenit Medicum aut sanum regulis necessariis addictum, habitationis, vestium, suffituum varietate, eam conciliare sibi, vel aëri dispositionem, quæ illum intra propositos mediocritatis terminos contineat. Quod si assequi non possit, tunc certè soli mutatio & alterius habitationis electio, ex Auicennæ consilio,

lio, commodè vſurpanda erit, tamdiúque in loco morandum, quamdiu loci illius cauſas ad ſanitatis noſtræ conſeruationem conſpirare agnoſcimus.

Atque vt aër potentiſſima eſt cauſa in conſeruatione & correctione, ſic illi virtute ſunt ſecunda *Alimenta*: quorum materia media, euchyma ſcil. eupepta, & copioſi ſucci, erit temperato homini vtiliſſima, *proprio capite* à nobis deſcripta: qualitatibus verò propriis & natiuis temperata, vt ſcil. eundem quem repererunt ſuccum generent, neque partium temperiem excedente vllâ qualitate afficiant. Quod ſi hoc natura in quibuſdam alimentis non præſtiterit, quæ aſſueta tamen ſint, aut iucunda homini temperato, tunc ars debitâ illorum præparatione, coctione, & mixtione variorum alimentorum in eodem paſtu, aut etiam peculiaribus vnicuique condimentis mediocritatem expetitam conciliabit: quod pro genere & varia cibi aut potûs natura facile erit Medico definire. In quantitate autem eorum moderandâ ſufficiet temperatæ naturæ appetitum ſequi, quæ, vt inquit Galenus, cùm actiones omnes corporis habeat perfectiſſimas, tantum appetit quantum concoquere poteſt, pro varietate regionum, anni temporum, ætatis, ſexûs, conſuetudinis, quorum etiam ratio habenda eſt. His ſi & tempus, & ordinem illum iam à nobis *proprio capite* deſignatum addiderit, omnes in hoc mediocritatis modos explebit.

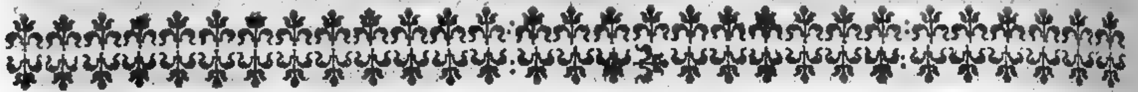
Atque vt appetitui in temperata natura reſpondet Concoctio, ſic etiam ſuperfluitatum omnium & *περιττωμάτων Excretio*, tam eorum quæ propriè excrementa ſunt & dicuntur, quàm benignorum, inter quæ Veneris vſus, ſeminíſque prolifici in agrum naturæ profuſio, cum moderatione & aliis obſeruationibus à nobis poſitis, huic maximè homini conuenit: quem ſolum, intemperatis omnibus ceſſantibus, fœminas inire, & rediuiuam prolem ſuſcitare, inprimis eſſet Reipubl. vtile.

Item in vſu *Exercitationis*, nullum refugiet agitationis aut laboris genus, cui paratum eſſe conuenit, ſed lubenter ſuſcipiet, vt moderatæ exercitationis commoda conſequatur, eâ quantitate, ordine, & tempore, quæ iam à nobis aſſignata fuerunt. Vt etiam gratâ *Somni*, & *Vigiliæ* naturalis viciſſitudine, vtriuſque vtilitates conſequetur, feriáſque nocturnas diurnis occupationibus interpellabit. His omnibus ſi acceſſerit *tranquillitas animi*, profligatis omnibus immodicis animi perturbationibus, vel per hanc ſanitatis curam, vel Philoſophiæ ſtudio comparata, tunc certè omnia conuenienter fient in conſeruatione hominis iſtius ſaluberrimi, quem par eſt hac ratione & incolumem à morbis vitam degere, & in ſingulis ætatibus coævos ſuos valetudine antecedere.

Verùm duplex hîc adhuc ſubeſt difficultas. *Primùm* enim quæri poteſt, cùm ſæpiùs contingat cauſas iſtas ſex, vix poſſe ſimul ad conſeruationem ſani ſtatûs concurrere, ſed ſæpiùs vnam vel plures, aliarum conſenſum oppugnare, an ſcil. tunc neceſſariò noxa inferatur homini ſano, an verò ſit modus aliquis, quo liceat defectûs iſtos compenſare? *Secundò*, ſi certum eſt, vt Galenus docuit *lib. de ſanit. tu.* ſicut inter varias ſanorum naturas, ſolam temperati conſtitutionem expetere ſimilium exhibitionem, reliquas verò contrariorum; ita inter temperati hominis ætates, vnam tantùm aut duas ad ſummum, ſimilibus temperatíſque bene habere, pueritiam ſcil. & adoleſcentiam, reliquas omnes aduerſis gaudere & reſtitui: quomodo nunc citra ætatum diſtinctionem, ſtatum ſalubrem ſimilium vſu ad conſeruationem egere voluimus?

His itaque pro capitis iſtius complemento ſatisfaciendum eſt. Dicimus igitur ſæpe fieri, vt in vſu conſeruationis, vna vel plures cauſarum ſalubrium & neceſſariarum, aduerſa ſit huic ſcopo in ſtatu ſalubri propoſito; Verùm illud non impedire, quin Medicus eum aſſequatur, ſedulâ omnium cauſarum iſtarum & artificioſa applicatione: Si enim contigerit aërem, v. g. in qualitate excedere, qui neceſſariò hauriendus ſit homini temperato, vel neceſſariò obeundum eſſe illi quendam laborem, qui limites omnes mediocritatis excedat: in his, inquit Galenus, expendere oportet vim & naturam cauſarum iſtarum aduerſarum propoſitæ conſtitutioni, vt ſcil. earum exceſſus & potentia, per aliarum, vnius ſcil. aut plurium vſum temperetur & corrigatur: Sic aëris immodicus calor ſæpe corrigitur alimentorum vſu refrigerante, Sic exercitationis moleſtia ſolo ſomno ſuccedente: aliàs aëri, cibo, paſſionibus animi, reliquíſque per plures alias cauſas temperatio eſt adferenda, quod facile erit in homine temperato coniicere, ex facili tolerantia illius & alacritate, quæ efficit vt his adiutus nullam contrahat noxam, neque à proprio ſtatu deiiciatur.

Quod ad aliam Obiectionem attinet, certum est, Veram merámque conseruationem temperatorum corporum, illis tantùm competere ætatibus, vt pueritiæ & adolescentiæ, quæ verè etiam sunt temperatæ: Sed quoniam temperatus homo, in quauis vitæ suæ parte, talis esse potest natiuo & proprio temperamento, quamuis ætatum successione acquisititium in humoribus positum mutetur: Hinc fit vt ratione primi illius temperamenti, Conseruatio semper competat reductioni iuncta, ob iniuriam excedentis caloris secundùm gradum in iuuenili ætate, deficientis verò in constante & senili. Sicque vnica sit indicatio in pueritiâ atque adolescentiâ, nempe Conseruatio, duæ in reliquis ætatibus, Conseruatio scil. natiui temperamenti, & Correctio defectuum aut excessuum, qui deinceps introducuntur: Quam nos *sequenti* proponemus *capite*. Particularem enim conseruationem persequi prægnantis sanæ, nutricis, infantis, pueri, adolescentis, non est nunc propositum, cùm liceat eam ex Galeno *lib.* 1. 2. *&* 3. *de sanit. tu.* fusè pertractatam repetere.

CAPVT IV.

De eis qui à sanitatis perfectione, secundùm temperiem lapsi sunt.

CONSERVATIONEM modò propriè apud Galenum sumi docuimus, vt *libro* nostro *artis paruæ*, pro sani corporis custodiâ, quæ similibus adæquatis perficitur: aliàs verò latè vsurpari pro omni actione Medicâ, quæ circa salubria corpora versatur; siue tantùm conseruare, siue etiam corrigere & ad melius reducere sit propositum.

Nos itaque cùm *superiori capite* de Conseruatione simplici circa exactam sanitatem egerimus; Nunc lapsus eos persequemur, qui ab hac tanquam perfectione, in indiuidualibus naturis deflectere solent, quod maximè est vulgatum, & Medico cognitu necessarium, plerisque hominum de sanitate sua conquerentibus. Est autem eâdem methodo, quâ & in superioribus procedendum; ex notitia scil. ipsius rei. Cùm enim sanitatis perfectio, in bona similarium temperie, & debita organorum compositione collocata sit, certum est quodcunque corpus in horum alterutro, aut in vtrisque defecerit, statim ab inculpato illo statu plus minùs recedere. Sic intemperati multi sani, neque vno modo, sed pro variarum qualitatum, quæ symmetriam temperamenti euertere possunt, numero; alij in intemperiem calidam, frigidam, humidam aut siccam. Alij in coniugatas ex istis, calidam humidam, calidam siccam, frigidam humidam, frigidam siccam labuntur.

Atque vt in construendo multa, in destruendo vnum vel pauca sufficiunt; Sic sanitatis harmonia, non solùm integrâ partium similarium intemperie dissoluitur, sed etiam vnius aut plurium: Illi æqualiter intemperati vocantur à Galeno, isti inæqualiter; In quibus rursum contingere potest, vt duabus aut tribus partibus intemperatis existentibus, vnus excessus alteri sit contrarius, vt si ventriculo frigidiori, hepar feruidum, cerebrúmque humidius coniungatur: Quorum habenda nobis nunc est ratio. Nam de vitiis conformationis & vnitatis sub sanitate positis, *sequenti capite* tractabimus: pressiùs tamen, quia istorum explicatio parum differt à curatione morbosarum intemperierum, de quibus in therapeutica seriò & fusè postea agendum erit.

Propositis igitur hominibus secundùm temperiem à sanitatis perfectione recedentibus, siue ab ortu id contigerit, siue pòst ex commissis erroribus, siue id fiat æqualiter, siue inæqualiter, certum est duas statim exoriri indicationes, primam scil. vt statum illum imperfectum, cùm à sanitate perfectissima recedat, quæ semper est vltimus finis Medici, ad perfectionem reducat, si fieri possit, & leui correctione quæ sanis etiam debetur, in melius transferat; Secundam, si id præstare non possit, propter ea quæ dicentur posteà, in eodem statu, qui & naturalis est adhuc, & ad actiones obeundas idoneus, conseruet.

Reductio igitur illa siue Correctio sanorum, cùm sit status præsentis sensim facta mutatio, *quibus* erit præstanda? An non contrariis, quæ vim habeant alterandi

commo

commouendíque? Iísque pro natura variæ intemperiei simplicis aut compositæ oppositis, vt conuenienter huius vel illius excessum aut defectum expugnare valeant. Est itaque Medico disponenda materia salubris, quæ iam à nobis luculenter descripta est, vt scil. ex vsu vario aëris, cibi & potus, excretorum & retentorum, exercitationis, somni, & vigiliæ, animíque pathematum, transferre possit & reducere status istos sanos imperfectiores, pro variis intemperamentis. Ac cùm recessus ab illa perfectione, sub vno eodémque genere intemperiei, diuersi sint, *quantitas* contrariorum debita sumenda erit à diuerso illius gradu. Sit v. g. sanitas perfecta in mediocritate caliditatis vt quatuor, sanorum autem istorum in intemperiei calidæ excessu positorum, sit alius vt quinque, alius vt sex, procul dubio quamuis eadem illis opponi debeant contraria in specie, frigida nimirum: at non eadem in gradu, sed intensiora huic, illi remissiora, quæ vniuscuiusque reductioni ad id quod est optimum, sufficiant. Hæc vocat Galenus æqualia contraria, ex quorum vltimo effectu, siue vnica causa salubris, veluti cibus tantùm, siue plures vsurpentur, mediocritas tandem corpori expetita conciliatur.

Quando autem, & *quomodo*, adhuc est docendum: Temporis opportunitatem ex multis desumunt. Inprimis enim conuenit, Reducendos istos otiosos esse, & vt loquitur Hippocrates, *ἰδιώτας, priuatos homines* sanitati tantùm incumbentes, à muneribus omnibus grauioribus cessantes. In occupatis enim neque vacat propter negotia, neque licet propter pericula, quæ eiusmodi homines incurrere possunt, reductionem tentare: Item nullo morbo affectos esse conuenit, quando reducuntur; ne scil. natura reuocetur ab expugnatione morbi, ad correctionis labores, duplicíque onere pressa faciliùs occumbat. Præterea obsequentem oportet habere hominem, qui Medici consiliis lubenter pareat: Alij enim suâ proteruiâ, quod pluribus diebus feliciter constructum fuerat, vnico errore subuertunt. Adde etiam ætatem conuenientem, vt scil. hæc reductio procuretur, non in constantibus senibúsue, quibus iam contracta est habitualis illa intemperies, sed in pueris aut ætate florentibus, quorum vitia non solùm animi, sed & corporis, vt leuiter hærentia facile est corrigere.

Quæ Galeni dicta intelligenda sunt de summa & omnimoda reductione, quam in paucissimis hominibus, & cum pauca fruge tentare licet. At leuis reductio, quæ scil. tantum corrigit, quantum vnicuique datum est, omnes complectitur hominum conditiones, milites, nautas, agricolas, vrbanos, literatos, iter agentes, & similes, siue iuuenes siue senes: illísque salutaria admodum præcepta describit, quibus possint commodissimè sub omni vitæ genere, in quacunque regione, & quouis anni tempore, suæ sanitatis excessus moderari. In hoc totum artificium positum est, vt si necessariò peccandum sit in vna aut pluribus causarum salubrium, nouerint quomodo per aliarum sibi concessarum vsum, istarum impetûs reprimere, contractásque noxas corrigere valeant, vt in peculiaribus tractatibus docetur. Quomodo autem tentanda sit perfecta illa Reductio, sensim & per interualla, docet Galenus; Sensim quidem quia omnes mutationes subitæ maximam naturæ vim, in naturali potissimùm & sano statu, inferunt, nec tutum est à consuetudine quæ iam inualuit, statim recedere: sed si per interualla quædam & moras quasi cunctando expugnetur, faciliùs cedit, & alternis causarum salubrium applicationibus obsequitur.

Atque hæc in correctione cuiusuis intemperiei sanæ obseruanda sunt, æqualiter scil. & sensibiliter per totum corpus excedentis. At quando inæqualiter intemperatus est homo sanus, maior tunc subest difficultas, ex diuersorum excessuum in variis partibus repugnantia. Sit v. g. aliquis, quod frequentissimum est, cui cum ventriculo frigidiore hepar feruidius existat, vel similes partes, certè non licet hîc vni prospicere simpliciter, absque alterius incommodo. Quid igitur in talibus præstandum? *Primùm* animaduertenda est partium istarum natura, an principes sint, an principum ministræ, an ad vitam magis vel minùs necessariæ. *Deinde* excessus ipsius intensiórne sit, vel remissior. Certum enim est partium principum & ad vitam maximè necessariarum potissimam rationem esse habendam, vt scil. earum excessus inprimis corrigantur & ad mediocritatem reducantur, propter actionis præstantiam. Si igitur contigerit, v. g. hepar calidius esse, cum frigidioribus testibus, nullum est dubium, quin correctioni hepatis sit incumbendum, paruâ habitâ ratione testiculorum, vt ad vitam minimè, & conseruationem indiuidui facientium. Contrà verò si contigerit, duas æquè nobiles & necessarias partes, contrariis excessibus

cessibus occupari, v. g. cor frigidius esse, hepar autem calidius, tunc gradus excedentis in vnaquaque qualitatis expendendus est: Si enim ita sit, cor parum admodum excedere, hepar verò multum, tunc hepatis præcipua est habenda ratio, illique reductio admouenda, neglecto quodammodo corde. Verùm si vtrumque in pari sit recessu, vnde par impendeat in sanitatis perfectione noxa, tunc certè vtrique pariter est subueniendum. Quomodo? decet spectare ipsam partium connexionem & situm, sunt enim quædam ita positæ, vt nihil per interiora aut exteriora admittant, quin primùm in alias illabatur, vtpote nihil ad hepatis refrigerium ingerere licet, quin per ventriculum frigidiorem & intestina delatum, eorum intemperiem augeat: nihil admouere extrà ad frigidiorem ventriculum temperandum, quin feruidioris hepatis incumbentem lobum magis calefaciat: In talibus igitur nusquam ventriculum per externa calfacere tentabimus, si hepar sit calidius, sed internis vtemur, quæ per os assumpta in ventriculum delabantur, crassioris substantiæ, & paucæ quantitatis, vt scil. propter substantiam distribui in hepar non possint, & propter quantitatem in ventriculo consumantur: Sic hepar calidius cum frigidiore ventriculo nusquam per assumpta refrigerare tentabimus, sed per admota, externa scil. remedia, quæ facilè in illud penetrare possunt absque ventriculi noxa. At in partibus dissitis, neque ita connexis, licet aut eodem, aut diuerso saltem tempore, repugnantes istos excessus simul expugnare. Verùm de his fusiùs agemus in *tractatu nostro, de Indicationibus curatiuis*, vnde hæc pauca desumpta sunt. Quod ad paradeigmata verò attinet reductionis intemperierum omnium sub sanitatis latitudine positarum, nostrum iam esset illa persequi, nisi id Galenus eleganter & accuratè admodum præstitisset, *libro 6. de sanit. tu.* verè aureo, in quo ad *caput* vsque *octauum*, proponit correctionem sanorum æqualiter intemperatorum, ab hoc verò ad libri vsque finem de inæqualiter intemperatis agit. Sufficiat igitur nobis, summa rei huius capita proposuisse.

Quod ad Conseruationem verò attinet, qui secundus est scopus in sanis intemperatis, quando reducere non licet, aut non conuenit: Ea vel vera est conseruatio eius statûs sani qui præsens est, qualiscunque sit, quæ similium vsu perficitur, tantum à mediocritate recedentium, quantum ista sanitas secundùm vnam vel duas qualitates excessit. Vel Conseruatio est latè sumpta, reductionem à nobis commemoratam complectens, quæ in vltimo suo effectu, quamuis moderatis contrariis lapsus istorum hominum corrigat, conseruationem tantùm eorum sub latitudine sanitatis, absque vlla sensibili reductione aut melioratione præstat, & ne in morbos delabantur, cauet. Hæc Prophylactices præcepta continet, quam vbique Galenus sub Hygieine collocat. In hoc autem libro, ob propositæ definitionis naturam, cogitur sub causis insalubribus & neutris reponere: Quem etiam nos hac in parte imitabimur, vt huic capiti finem imponamus.

CAPVT V. & vltimum.

De eis qui à sanitatis perfectione, secundùm conformationem & partium vnionem lapsi sunt.

NTIQVORVM ἀνπάθειαν tanto studio fugiebat Galenus, vt sub latitudine sanitatis non dubitârit pro vtilitate operationum Medicorum, insignia quædam vitia collocare: quæ nondum ipsis functionibus sensibilem maximè noxam inferrent. Sic post propositam *hoc nostro libro* conseruationem reductionémque intemperamentorum, quæ in hominibus sanis reperiuntur, postmodùm aggreditur ad ea vitia conformationis & vnitatis partium, quæ sanis competere possunt, si statum sanorum ex illius sententia, ita nunc recipias, vt pati possit actiones quodammodo læsas, imminutas scil. vel deprauatas. Quicquid sit, cùm ista propriè ad Curatoriam pertineant, neque tam corrigantur salubri materiâ, quàm therapeuticis remediis, vt ligaturis, compressionibus, & similibus, ideò breuibus rem istam perficiemus.

Sanitas igitur perfecta, cùm posita sit in debita partium temperie, organorum conforma

conformatione, & omnium vnitate naturali: sequitur etiam imperfectam reddi posse, non solùm per temperiei ipsius lapsum, sed etiam per vitia quæ duabus aliis naturis accidere possunt: hæc enim si leuissima sint, ex suppositione Galenicâ, constitutioni sanæ contingere possunt. Atque vt conformatio illa perfecta & vnitas partium naturalis, sui conseruationem suadet: sic imperfecta & deficiens, sui restitutionem & correctionem, si sit possibilis. Porrò cùm rita illa conformatio & vnitas ab ortu contracta, quod ad causas salubres attinet, non alio modo conseruetur, quàm per custodiam ipsius naturalis temperamenti; (à nullâ enim propriè expugnatur) ideò conseruationis illius non meminit Galenus, sed tantùm reductionis vitiatæ & deficientis, pro numero vniuscuiusque istarum simplicium vel compositarum. Cúmque conformatio diuidatur in formationem, magnitudinem, numerum, & situm. Formatio rursum in figuram, cauitatem seu meatum, asperitatem & læuitatem. Magnitudo sit aucta vel imminuta, vt etiam numerus. Situs partium connexum etiam earum complectatur, sic illis extra naturalem constitutionem positis breuiter prospicit: vt contraria adhibeat, non formalia quidem, (nihil enim ita conformationi contrarium) sed effectiua, quæ scil. operatione contrariam illi constitutionem producant. Quorum quantitas metienda est ex magnitudine & resistentia corrigendi affectus, vt scil. possint aut propriâ potentiâ, aut actionis duratione illud perficere, quod Medico erit propositum: adiunctâ temporis opportunitate, quæ possibilem vel faciliorem reddat hanc actionem. Vitiata itaque figura corrigitur, vbi adhuc pueritia viget, & obsequens est qui restitui cupit, posteà enim vix speratur, contrectatione longâ & frequenti manuum in oppositam partem, deinde deligatione conuenienti cum fasciis, clitellis, & similibus, quæ flexam iam partem in debito loco retineant: ac si durior iam vel firmior fuerit, fomento vel oleis mollientibus demulcenda, vt faciliùs obsequatur. Cauitas autem & meatus, si angustior sit præter naturæ modum, augebitur longâ & frequenti exercitatione propriæ operationis, & spiritus ipsius rententione, quâ distenduntur partes. Si amplior existat, minuitur quiete, & deligatione quæ comprimat interiorem anfractum. Læuitas & Asperitas medicamentis intemperamenta ex quibus proueniunt, respicientibus, corriguntur. Magnitudo verò imminuta totius vel partis, emendabitur exercitatione mediocri, quæ concoctionem & distributionem alimenti promoueat, frictione molli, leuibus concussionibus & flagellationibus, item dropacibus & aliis quæ sanguinem ad partes allicere possunt. Aucta præter modum in toto corpore exercitationibus violentis, duris frictionibus, alimentis attenuantibus, & pauci succi. In parte, illius quiete, atque compressiuis deligationibus, quæ impediunt alimenti affluxum. Sic Numerus deficiens partium, si sit in carnosis facilè reparatur per quamuis ætatem: in solidis autem aliquando per pueritiam & adolescentiam, substituitur tamen aliquid, quod vicem deficientis suppleat, vt in osse porus sarcoides, in membranâ mucosum incrementum, & similia, quæ vi potiùs naturæ, quàm Medici operâ suscitantur. Excedens verò numerus vel tollendus è medio, vel saltem transferendus in aliquem locum, vbi cum minore incommodo maneat: quemadmodum lapidem è collo vesicæ in capacitatem eius detrudimus. Denique Situs & Connexus non naturalis, sui transpositionem suadent omni artificio procurandam. Idem dicas de complicatis istis affectibus, in quibus etiam complicatæ erunt indicationes. Atque hæc de vitiis organicis intra sanitatis latitudinem corrigendis.

Vitiata autem vnitas seu dissoluta, si ita exigua sit, vt nulli actioni sensibilem læsionem inferat, per se agglutinatur denuò, naturâ quod deperditum erat per alimenti aduentum resarciente. Si maior fuerit, tunc reuerà ipsam sanitatis latitudinem egreditur, & therapeiæ remedia conuenientissima exposcit: Quæ nos fusè suis locis per conuenientes indicationes sumus tradituri. Nunc sufficiat hæc tantùm ex Galeni mente proposuisse. Sub *hoc* autem *capite* commodissimum esset, duas Hygieines partes pertractare, quarum vna *κοσμητική*, *exornatoria*; altera verò *κομμωτική*, *comptoria* appellatur. Illa quidem naturalem corporis pulchritudinem custodit & tuetur, absque vllo adscititio: hæc autem fucis, linimentísque ascititiam pulchritudinem inducit, magnatibus viris & fœminis maximè expetitam. Verùm quoniam speramus, nos aliquando Hygieinen omnibus suis numeris absolutam edituros, satis sit interim, prima hæc lineamenta duxisse, vt iam aggrediamur ad tractationem therapeuticam, quæ Indicationes omnes Curatiuas luculenter & artificiosè complectetur.

IOANNIS VARANDÆI, THERAPEVTICVS TRACTATVS VERE AVREVS, DE INDICATIONIBVS CVRATIVIS.

PRÆFATIO.

IPPOCRATES *lib. de glandulis*, Medicum non solùm ἀγαθὸν καὶ πεπαιδευμένον, *bonum virum & eruditum* esse voluit, sed etiam ἀγχίνοον, *solertiâ præditum*, vt possit citissimè ξυνιέναι τῆς προφάσιος τῶν νόσων, *morborum causas percipere*, & medium actionis inuenire, quod ille appellat πρόσθεσιν τῶν ὀργάνων ἐκ σημαντικῶν ἐπιλέξιος. Sic enim fiet, addit ille, Medicus parum delinquens, cùm exactam certitudinem, τὸ ἀκριβὲς, rarò in arte Medica, vt in aliis coniecturalibus, reperire liceat. Nos itaque ad eiusmodi artificiosam certitudinem, quæ methodo comparatur, properantes, quædam remorantur, quorum præcognitio ad hoc necessaria existit. Nimirum, Quæ sint in vniuersum Medici munera & actiones circa corpus humanum. Quæ conditiones requirantur in eiusmodi actionibus exercendis. Quibus instrumentis perficiantur. Et quot sint rationes siue modi, quibus vti potest Medicus ad eiusmodi instrumentorum inuentionem.

De Actionibus Medici.

QVod ad primum attinet, Certum est, Medici munera siue actiones desumi ex fine illo intrinseco, ad quem Ars ista ordinatur, & variâ propositi subjecti constitutione. Sanitas igitur cuius causâ operatur, cùm vel præsens sit, constitutionémque eam efficiat, quam bonam & naturalem in homine appellamus, Vel sit absens, Vnde exurgit ea dispositio, quam morbosam & præter naturam dicunt. Quid intendere potest Medicus in duplici hoc corporis humani statu, quàm præsentis sanitatis, vt boni omnibus exoptatissimi conseruationem, absentis verò reuocationem? [per contrarij affectus depulsionem.] Duo sunt igitur prima summáque Medici munera, Conseruare scil. & corrigere. Sed cùm status ille salubris, vel perfectus exquisitúsque sit, Vel ab eo deflectat, pro sanitatis apud Medicos amplâ latitudine: Hinc etiam fit vt exquisitus ille status simplici & propriè sumptâ conseruatione tantùm indigeat; deficiens verò & ab hoc plùs minùs recedens, reductione ad perfectum qui summa est omnium aliorum statuum regula. Duo igitur in statu salubri exoriuntur Medici munera, Conseruare scil. & reducere; quæ deinceps pro variâ Conseruationis Reductionísque naturâ, & proüt in pueris, senibus, conualescentibus, in quibus ἀνάληψις siue refectio, aliísque exercentur, multas rursum patiuntur differentias in tractatu ὑγιεινῆς explicandas. In statu verò insalubri seu morboso considerat Medicus causas istius statûs effectrices, ipsius statûs naturam peculiarem, & effectûs seu vitia sensibilia, quæ eiusmodi constitutionem sequuntur vt scil. causas illas, si sub natura Externæ aut Antecedentis causæ adhuc subsistant; præcaueat & amoliatur: Si coniunctæ sint continentésque cum ipso morbo curet pro variâ earum ratione. Denique si effectus ipsi, & primariæ constitutionis symptomata ita sint grauia, vt vel periculum minentur præsens, vel rationem augentis, efficientis, aut causæ sine quâ non obtineant (v.g. in vlcere sordes, in ascite serum, in vulnere dolor aut hæmorrhagia.) Tunc eiusmodi accidentia statûs insalubris mitiganda, leniendáque proponuntur. Vnde apparet tria esse Medici munera in statu morboso; *Præcauere* scil. *Curare & Mitigare.* Et Galenus hoc nostro libro alibíque passim, quinque recenset præcipuas Medici actiones, *Conseruationem*,

uationem, *Reductionem*, *προφύλαξιν* seu *Præcautionem*; *Curationem*, & *Mitigationem*; quando scil. *κυρίως* propriè his vtitur vocabulis; quæ tamen frequenter in communi vsu tum loquendi, tum agendi permiscentur. Etenim cùm à statu Salubri in Insalubrem & contrà, mutatio fiat, non insensibiliter, vt quidam putant, sed per sensibilem maximè dispositionem, quam Neutram vocant Medici, & ab extremorum notitiâ describunt, siue per participationem, seu per abnegationem; hinc fit vt actiones etiam, quæ hunc statum respiciunt, mixtæ sint quodammodo ex aliis, quas simplices & primarias appellauimus; vt *προφύλαξις* quæ huic constitutioni debetur, causas morbificas respicit agere paratas; & Reductioni Refectionique non parum incumbit. Quemadmodum in statu morboso naturalis temperamenti & roboris partium conseruatio semper est respicienda.

Conditiones actionum Medicarum.

SVnt igitur quinque in vniuersum Medici munera, vt diximus: Ad quæ feliciter exercenda accedere tum demum poterit, quando ex accurata Philosophiæ naturalis & particularis Physiologiæ cognitione, omnem corporis humani constitutionem & fabricam perceperit, principiorum illius, elementorum, partium similarium & dissimilarium, temperamentorum, spirituum, humorum, caloris natiui, functionúmque quæ in illis exercentur tam in primo ortu, quàm post ortum, rationem optimè tenuerit. Ex quibus deinde facilè quid sit sanitas, sanitatis differentias, causas, & effectus intelliget. Quid morbus, morborum genera & differentias. Causarum morbificarum & symptomatum naturam: Quid neuter siue medius status & quotuplex. Ex istis posteà signorum fontes sibi comparabit, quibus vtetur in omni statu corporis ad præteritorum memoriam, præsentium notitiam, & futurorum prænotionem. In statu enim salubri varietates temperamentorum in toto & singulis partibus artificiosè deprehendere debet, organicarum dispositionum diuersitates & firmæ aut labentis sanitatis indicia certissima colligere. In morboso autem auream illam Galeni *τέκμαρσιν* siue *διαγνωστικὴν* ex libro de locis affectis exercebit, agnoscendæ partis affectæ, propositi affectus, & causarum illum efficientium. Atque diuino adiutus Hippocratis auxilio, in morbis prognosin exercebit, cruditatum nimirum coctionísque notas habebit notissimas; venturas *κρίσεις*, *λύσεις*, & humorum *μεταστάσεις* prædicet, morborum longitudinem aut breuitatem definiet, & dubiam salutis aut mortis spem cautè præuidebit. In statu verò neutro ex permixtis vtriusque status signis, corpora decidentiæ aut conualescentiæ, causarúmque impendentium minas facilè deprehendet. Et sic demum ad prædictas actiones obeundas accedere poterit.

Quia tamen ob subiecti ipsius, aut aliorum repugnantiam, morbificarum causarum potentiam, & similium, sæpe propositum finem, nempe sanitatem assequi non potest, suo tamen officio perfunctus tunc erit, quando ea omnia dixerit & fecerit, quæ erant necessaria ad sanandum, vt Orator ad persuadendum, conditionésque illas omni industriâ obseruauerit à Galeno 9. & 14. *method.* Celso, *cap.* 4. *l.* 3. tantopere decantatas, *Tutò scil. Citò, & Iucundè* curandum esse. *Tutò* autem ex eodem Galeno curabit, si tribus intentus fuerit. 1. quidem vt absolutionem incepti operis consequatur, quantùm fieri poterit. 2. vt si hoc sit impossibile ægrotantem saltem non lædat, adhibitis remediis certis longâ experientia confirmatis, & nullam corpori noxam grauiorem inferentibus. 3. si remediis cesserit morbus, ita est expugnandus, vt *ὑποστροφὴν* facere non possit, abscisâ omni causâ & effectu, qui morbum rediuiuum facere poterat. *Citò* autem curabit, qui nullam in morbo prætermiserit agendorum occasionem, quam verè Hippocrates præcipitem appellauit. Vt enim debitum remedij tempus anteuertere nunquam periculo caruit: Vnde illud, Sat citò si sat bene *σπεῦδε βραδέως*. Eadem ratione auxilij debitam occasionem prætermittere, absurdum est, & in acutis valde periculosum. Demum *Iucundè* curabit, quod omnes tantopere expetunt, quisquis neque ægrotantis voto ita subscripserit, vt veram deserat medicationem. Neque ita ferus erit, vt cum virium aut vitæ dispendio remedia crudeliter admoueat. A leuioribus enim incipiendo, si res illud patiatur, quod solâ diætâ corrigi poterit, id medicamentis non sollicitabit. Si verò illis sit opus, gratiora & familiariora eliget, coquet, miscebit, condiet. Demum si valentioribus agendum sit, *ferro* etiam aut *igne*; In illis omnibus vtetur conuenienti apparatu & præparatione, necnon blandâ suasione, quæ

rei ipsius duritiem & sæuitiam emolliat, artificiosáque doloris, vigiliæ, & similium mitigatione, quicquid asperitatis erit in morbo aut remedio lenire conabitur.

Instrumenta Medica.

QVoniam verò actiones illas & actionum conditiones ex seipso propriisque facultatibus non explet Medicus, sed intermediis quibusdam instrumentis artificiosè adhibitis: Ideò Remedia siue instrumenta vocat Medicus, quæcunque naturam in curatione morborum adiuuant: Vnde nomen Materiæ Medicæ in sua genera, Animalium scil. Herbarum, & Metallorum distinctæ, ex quibus ritè cognitis liceat, velut ex artificioso quodam penu, haurire ea quibus artifex propositam actionem exequitur. Sic Galenus *lib. 5. de san. tu.* quæcunque exercentur in nobis in quatuor diuisit capita, *faciendorum*, *admouendorum*, *assumendorum*, *& educendorum*, sub quibus omnes causas efficientes sanitatis, aut morborum expugnatrices complexus est. Alij verò distinguunt in Externa Internáque remedia. Quidam in Simplicia & Composita. Alij denique vt fontes & veluti sedes istorum remediorum stabilirentur meliùs, sub triplici differentia complexi sunt, *Diæta, Pharmaciæ, & Chirurgiæ*, quarum capita velut numeratò habere debet Medicus, secundùm genera sua & varias facultates, quibus morbos ac morbificas causas expugnare, cæteráque sibi proposita munia obire possit. Quia non solùm ex materiâ Medicâ, sed etiam ex victus ratione, & periti artificis manu, potentissima auxilia desumuntur.

Rationes seu modi inueniendorum istorum remediorum.

VErùm ad remediorum inuentionem multiplici viâ & ratione progreditur Medicus. Vel enim in ignotis versatur morbis, quorum scil. propria species, aut causa obscurior delitescit, vt in illis potissimùm quibus inest θεῖόν τι, qui ex aëris aut alterius causæ communis, vt constellationum, fascinationum, & similium vi exoriuntur. Vel in cognitis & euidentibus, quorum vt causa notissima & vulgaris, sic etiam species ad similarem, organicum, aut communem morbum facilè referri potest. In morbis itaque, ait Galenus, adhuc ignotis & quorum causæ sunt occultiores, Medicum necesse est vti Analogismo, qui nihil est aliud, quàm à similibus ad similia siue analoga transitus, quando scil. à simili morbo secundùm symptomata in similem facit transitum, eáque aptat Medicus remedia, quæ in alio simili feliciter vsurpantur. Vnde remedia quæ olim elephantiasi & fœdæ scabiei profuerant, exorienti Venereæ lui, minùs cognitæ, maiores nostri non inutiliter adhibuerunt. καρηβαρείαν illam popularem, vulgò *coqueluche*, velut catarrhum ferinum tractarunt. Idem Galenus *comm. in 1. prognost.* Quemadmodum, inquit, Analogismus dialecticus est ratio, quæ ab euidenti vt signo auspicatur, rei obscuræ faciens cognitionem, cui oppositus Epilogismus à causa potissimùm orditur. Sic Analogismus quo vtuntur Medici in morborum cognitione & curatione, est inuentio causæ iuuantis ex euidentibus per similitudinem ducta in morbis adhuc minùs notis. Analogismus ergo multa, eáque vtilia in morborum occultorum curationibus docere potest. Quia tamen similitudo sæpissimè fallere solet, vt est apud Hippocr. 6. Epid. *Bonis etiam Medicis*, inquit, *similitudines pariunt errores ac difficultates*: Ideò diligenter hîc attendendum est, vt transitus istos cautè faciamus, & inter simillimos affectus, vt si remedia illa per Analogismum inuenta non prosint, saltem ægrotantem lædere non possint.

Analogismo igitur vti possunt Medici ad inuentionem remediorum quibus ignoti morbi expugnentur: In morbis autem notis, experientiâ & ratione. Cùm enim semper ratio inuenire non possit id quod confert, quódque causarum perquisitioni minimè est peruium: tunc necesse est ad experientiam deuenire: quæ nihil est aliud quàm longa obseruatio, & sæpius repetita memoria eorum quæ eundem semper effectum ediderunt: vt cùm rhabarbarum v.g. bilem expurgare multorum iam seculorum obseruatione potiùs, quàm ratione compertum sit: ideò Rhabarbarum exhibet rationalis Medicus febribus à bile genitis, vt causa morbifica vacuetur. Est enim Experientia duplex; altera quidem *rudis & fortuita, nulli rationi addicta*, quâ ausu planè temerario vtuntur hodie Idiotæ multi, non sine magno ægrorum damno. Altera verò quæ *cùm ratione procedit*, quæ licèt nihil habeat

beat quo se tueatur, præter longum vsum & obseruationem; nihilominus tamen tãtam sibi fidem (propter effectus certitudinem, eo quòd idem semper eodem modo accidere compertum est) comparauit, vt etiam hoc nomine ipsi rationi comprobata, in vsum Medicum liberè admittatur, vt ex nostris purgantibus patet. De qua intelligit *Galenus*, quando vult Artem Medicam duplici crure innixam incedere, *Ratione* scilicet & *Experientiâ*: Ac Medicum non solùm doctum & peritum esse voluit, sed etiam in vsu artis diu & accuratè exercitatum, vt certiùs operari possit.

Ratio autem præcipuus est, & præstantissimus inueniendorum remediorum modus. Est enim rectum de rebus iudicium seu discursus, ex rei naturâ colligens, quid in quôque morbo agendum sit, vel non agendum; cæteràsque omnes circumstantias ad medendum necessarias præscribens. Cùm enim contrariorum natura seu definitio ea sit, vt in eodem subiecto simul se compati non possint, per cognitionem vnius, alterius amotionem necessariam esse concludit in curandis morbis: Plenitudinem inanitione demendam, & similia. Ita vt ex eodem principio colligat contraria ista debere esse efficacia, vt sese expellere possint, & potentiâ saltem æqualia. In complicatione autem affectuum, causarum & similium, ita progreditur ex eorum comparatione inter se, & cum viribus, vt quid cum quo, quid ante quod, quid post quod curari possit aut non possit, facillimè iudicet. Illud autem totum cùm per indicationes quasdam ex rebus naturalibus & præter naturam petitas constituatur. Ideò Methodum θεραπευτικὴν ex harum diligenti animaduersione & certo ordine composuit, per quam agendorum ratio, certis præceptis & regulis constaret, non casu vel fortunâ. Aliàs enim resoluendo progreditur à summis primísque indicationibus per intermedias ad infimas vsque, donec peculiare vnicuique morbo & causæ remedium inuenerit. Aliàs definiendo vel componendo, in proposito quouis affectu necessarias Indicationes reperit: quod in quotidianis Consultationibus Medicorum, cuiuis animaduertere licuit.

Est igitur hæc Methodus medendi, via seu ratio inueniendorum remediorum, quæ cognitâ priùs parte affectâ, affectûs naturâ, causis, & symptomatis, omnibúsque circumstantiis diligenter consideratis, per indicationes certo ordine à primis ad infimas procedens, non solùm genus, sed etiam qualitatem, quantitatem, tempus, & ordinem eorum accuratè definit. Atque hac potissimùm methodo Medicus reliquis omnibus rei Medicæ addictis, Chirurgis, Empiricis, Seplasiariis & similibus excellit, quibus Imperatoris ritu præesse, & agenda præscribere solet.

Hanc Galenus 9. *Meth.* duplicem facit, *Vniuersalem* scilicet, & *Particularem*: Vt indicaret aliam esse constitutam in ipsis præceptis & theorematis actionem Medicam dirigentibus, quæ propriè est cognitio practica: Aliam in ipso vsu Medico seu exercitatione, ad quam omnia illa præcepta reuocari debent, dum scil. Callias aut Socrates curandus proponitur. Distinguit etiam sæpe in *Ordinariam* & *Extraordinariam*, vt doceret, legitimam curandi methodum non in eo consistere, vt effectuum rerúmque, vulgo magis notarum, molestarúmque, vt symptomatum mitigationi studeamus, quod plerisque ad inanis gloriæ accupium est iam consuetum, sed vt θεραπεία vera secundùm causarum morbificarum seriem, & generationis modum in ipsis dispositionibus procedat, eáque primò expugnare contendat, quæ primum ægritudini ortum dedisse, aut caussæ rationem obtinere videbuntur. Non tamen huic ordini semper ita inhærendum esse, vt non liceat sæpe relictâ, aut saltem ad tempus neglectâ morbi aut causæ morbificæ curatione, vires instaurare: aut symptomatis vehementioris mitigationi incumbere, quo tantâ veluti tempestate sedatâ, possis deinde ad legitimam methodum recurrere.

Cùm igitur *Therapeuticam methodum*, Indicationibus potissimùm constare & perfici dixerimus: Ideò propositum est nobis, hoc tractatu *Indicationum curatiuarum* doctrinam accuratè persequi, quem in tres partes secabimus; Quarum *prima* generalem Indicationum & scoporum Medicorum explicationem continebit. *Secunda* peculiares Indicationes in singulis morborum speciebus persequetur. Quia verò non semper affectûs simplices aut solitariæ caussæ occurrunt, leges Indicationum & earum seriem in complicatis & connexis affectibus, *tertia* huius tractatûs pars docebit. Quibus intellectis, nihil deerit ad particulares & infimas Indicationes constituendas, describendáque & aptanda singulis singularum partium morbis remedia, quod vulgò praxes Medicas vocant; Neque ad Medicas Consultationes obeundas, quæ nihil aliud sunt, quàm perquisitiones optimorum mediorum ad propositam rem peragendam ex variâ peritorum hominum solertiâ.

PRIMA PARS,

CAPVT I.

Quid ſit Indicatio, Coindicatio, & Contraindicatio.

CVM ſanatio nihil ſit aliud, quàm actio quædam ſiue motus quo corpus traducitur de morbo ad ſanitatem; Cuius efficiens cauſa externa eſt Medicus, interna verò Natura, (calidum innatum) Inſtrumenta autem quæcunque corpus alterare quauis ratione poſſunt: terminus motûs ſeu finis ſanitas; Subiectum autem, quod motum ſuſtinet ipſe ægrotans. Certum eſt eum qui motui huic principium dat Medicum, aut motûs impedimẽta tollit, certâ id ratione & arte præſtare debere, non caſu aut fortunâ (quod Hippocrates voluit eſſe μέθοδον μεθ' ἐφόδου in Medicinâ, quam alibi per λογικὴν ποίησιν. definiuit.) Ac proinde cùm tota iſta methodus & rationalis actio Medica, per Indicationes potiſſimùm abſoluatur, vt ſuprà diximus; Docendum inprimis, Quid ſit Indicatio, Coindicatio, & Contraindicatio; quia apud Galenum varia nominum iſtorum vſurpatio & ὁμωνυμία, multos in abſurdas admodum coniecit ſententias. Indicationis igitur, Coindicationis, & Contraindicationis ſæpe meminit Galenus, quas ἔνδειξιν, συνένδειξιν, & ἀντένδειξιν appellat, vt videre eſt in verboſo illo opere de methodo medendi, & lib. de optima ſecta ad Thraſybulum. Correpugnantiæ verò vel correpugnantis vocabulo, nuſquam vtitur, ſed fuit à recentioribus inuentum ad peculiarem iſtorum diſtinctionem & ſignificationem, quæ ſecundariò contraindicant, vel contraindicantibus ſubſeruiunt. Cùm enim hæc nomina ad ſcopum actionis Medicæ per indicationes dirigendæ introducta fuerint: Et in omni actione cuius deliberatio ſiue conſultatio ſuſcipitur, quædam ſuadeãt, alia verò diſſuadeant: certum eſt inter ea quæ ſuadent, alia primariò id facere, vt ex rei ipſius naturâ petita, alia verò ſecundariò, vt ex circumſtantiis deſumpta: Eodem modo parem eſſe rationem eorum quæ diſſuadent.

Vocant igitur Medici id quod primò & per ſe oſtendit ſiue ſuadet in actione Medicâ quid præſtandum ſit, Indicans; Quod verò ſecundariò ſiue per accidens, Coindicans. At quod primariæ Indicationi obſiſtit, Contraindicans. Quod verò contraindicationi ſubſeruit, velut ſubalternatum quoddam, Correpugnantis nouo ſed ſatis appoſito vocabulo donârunt. At quoniam hæc omnia ſunt expendenda in Opere Medico, ſiue ſui ſublationem ſiue conſeruationem ſuadeant, ſiue cum hoc vel illo conſentiant aut diſſentiant; Ideo Galenus rerum potiùs quàm nominum conſectator, quæcunque erant hac in re conſideratione digna, Indicationis latiſſimâ ſignificatione aliquando complectitur, vt ſæpe à præſtantiori fiunt denominationes rerum. Aliàs verò vtiliorem cenſens horum diſtinctionem, propriis & diſtinctis donauit nominibus, quæ omnem ex Medicâ conſultatione confuſionem & obſcuritatem tollerent. Exemplum eſt latioris illius ſignificationis, *9. meth. cap. 7.* vbi vult ea omnia eſſe Indicantia, & ad curandi rationem neceſſaria, vt temperamentum, ætatem, aërem, & ſimilia quæcunque ad inuentiones auxiliorum, eorundem quantitatem, & vtendi modum definiendum faciunt. At 3. *meth.* & aliis plurimis locis quæ non licet huc referre, nihil eſſe vult Indicans quod ipſum non curetur. Secundo itaque methodi, ὀνοματώδη definitionem proponens, τὴν, inquit, οἷον ἔμφασιν τῆς ἀκολουθίας, ἔνδειξιν λέγομεν; Indicationem appellamus velut inſinuationem quandam illius quod ſequi debet. Libro autem *de optima ſecta* οὐσιώδη definitionem attuliſſe videtur, dum vult Indicationem eſſe comprehenſionem iuuantis, vnà cum comprehenſione nocentis, quæ ſimul cum re indicante adueniat ſine vlla experientia aut ratiocinio. In quâ definitione & genus propoſuit conueniens, dum ait eſſe Comprehenſionem ſiue notionem quandam non ſolùm Medico, ſed etiam cuiuis animanti à naturâ inſitam ex rei moleſtæ ſenſu ad

eiuſdem

eiusdem depulsionem. Differentiámque adhibuit propriam, dum vult hanc notionem proficisci à rei nocentis naturâ cognitâ, ad iuuantis siue auxilij perceptionem; quâ ratione & prima Indicatio continetur, quæ simplicem omnium quæ sunt contra naturam, sublationem suadet, & specifica quæ singulis morborum speciebus pro variâ eorundem naturâ, specialia assignat remedia, & propria siue particularis, quæ huic v. g. proposito morbo ex peculiari eius notione, hæc conuenire remedia ostendit.

Quicquid enim inuicem digladientur Altomarus & Argenterius, existimo ego Galenum, per Comprehensionem iuuantis, vnà cum comprehensione nocentis, nihil aliud intellexisse, quàm comprehensionem affectus præter naturam, in ordine ad quem & cuius gratiâ suboritur cognitio iuuantis auxilij siue specifici siue proprij. Hæc porrò definitio adducta distinguit Indicationem curatiuam à conseruatoria, quæ non proficiscitur ex rei nocentis naturâ: Distinguit etiam à Coindicatione, quæ non oritur à rei curandæ cognitione, sed à circumstantiis potissimùm: à Contraindicatione & Correpugnantiâ, quia hæc non suadent, sed impediunt vsum remedij. Item ab Experientiâ, quia hæc naturam rei non spectat, sed variorum affectuum in morbis curandis obseruationem: ab Analogismo, quia in simili frequens est lapsus, nullus in rei ipsius notitiâ: à Ratiocinatione etiam, quia Indicatio non expectat discursum, neque indiget medio ad inferendam conclusionem, sed vbi primùm patuit natura rei molestæ, statim etiam infertur seu indicatur genus ipsius auxilij ex insito quodam principio. Percepto quippe frigore, statim calorifica inquirimus, infixam acum reuellimus, similiáque absque discursu præstamus. Ex quibus Galenicæ definitionis perfectio patet. Licebit etiam clariùs, si voles, ita definire. Indicatio est notio ex rei præter naturam cognitione petita, quæ quid sit agendum, & quibus auxiliis certò ostendit.

Vnde constat quid Indicare apud Medicos, Indicans, & Indicatum. Indicare enim nihil aliud est, quàm eiusmodi notionem curatiuam producere: Indicans est idipsum quod producit istam notionem; Morbus scil. Morbi causa, & Symptoma, res præter naturam dictæ. Indicatum est id quod cognoscitur seu consequitur istam notionem, nempe remedium. Vbi notandum res istas præter naturam indicare auxilia, non per se, sic enim sui destructionem expeterent, sed quia animanti molestiam inferentes, ex accidenti sui depulsionem insinuant, & per communem quandam notitiam contrarij vsum.

Dicet aliquis, Si auxilij inuentio ex communi quadam notitiâ & insito principio pendeat, sequetur idiotas & vulgares homines ab artificibus nihil differre, & tam rei Medicæ peritos esse, quàm ipsos Medicos. Verùm facile est huic Obiectioni respondere: Maximum esse discrimen, non quidem in primis indicationibus, vt sublatione rei præter naturam, & contrarij vsu, quæ omnibus sunt communes tam peritis quàm imperitis, sed in ipso progressu à summis & primis indicationibus, ad infimas vsque per intermedias, ac totâ methodo therapeuticâ. Oportet enim tum genera remediorum seu materiam Medicam habere perspectam: tum etiam causas à morbis, hos à symptomatis distinguere: naturalia à præternaturalibus, non solùm in specie, sed etiam in gradu distinguere: vt sciamus quoúsque, & quantùm procedendum sit in vsu contrarij: quæ simul aut antè curari possint, aut non possint, animaduetere. Denique quo tempore, formâ, & loco exhibere conueniat: In quibus maximè ratiocinatio expetitur, & varia inter Medicos ipsos peritia elucescit inueniendorum optimorum mediorum ad propositam actionem, comparatâ inter se Indicationum istarum, Coindicationum, & Contraindicationum omnium naturâ.

Coindicatio enim est notio ex circunstantiâ quadam rei petita, quæ indicationis efficaciam auget, vel toleratu faciliorem efficit. Sic vbi phlegmone venæsectionem indicauit, vires robustæ, temperamentum sanguineum, ætas iuuenilis, aër vernus, victus liberalis, consuetudo talis remedij, eidem assentiuntur, ac phlebotomiæ vsum tolerabiliorem reddunt. Vnde Coindicantia, & Coindicare siue permittere dicuntur.

Contraindicatio verò est notio ex re aliquâ præter naturam petita, quæ oppositum omnino Indicationis suadet; Vt si febris refrigerationem, pituita verò eius causa calfactionem exposcat. Cui subiecta Correpugnatio, est notio ex circunstantiis petita ex diametro Coindicationi opposita. Vt enim illa auget vim Indicationis:

cationis: Sic ista Contraindicationis, ex eisdem rebus, sed contrario modo affectis petita, viribus, temperamento, ætate, & similibus.

Vt enim Indicantia & Contra indicantia eadem sunt re, ratione tantùm differunt, sic Coindicantia & Correpugnantia: Coindicatum verò, Contraindicatum & Correpugnatum nullum propriè, quia omnia ad Indicatum, id est, auxilium, eiúsque vsum referuntur.

CAPVT II.

Quot sint Indicationes, & à quibus petantur, tum Coindicationes, & Contraindicationes.

POSITA à nobis priùs Indicationis definitio, viam faciet ad ea inuenienda, quæ primarias istas & verè dictas Indicationes curatorias suppeditare possunt. Nam cùm sit notio siue comprehensio ex rei nocentis naturâ petita, quæ facit siue præstat notionem iuuantis, nempe auxilij. Hinc sequitur ea quæ corpori nostro sunt noxia, suíque sublationem suadent, Indicationes eiusmodi proferre, & tot esse, quot sunt illa, à quibus petuntur. In quocunque porrò statu aliquid est velut ipsa Constitutio, Aliud quod est constitutionis causa, Tertium quod est illorum effectus: Vt in statu insalubri quem nunc contemplamur, adsunt morbificæ causæ, dispositiones seu morbi, & ipsa symptomata seu effectus: quæ naturæ molesta & noxia sui sublationem necessariam esse demonstrant. Ergo ab illis propriè Indicationes desumentur. Nam à Viribus, temperamento, aëre, & similibus, vt dicebamus, ideò non possunt desumi, quia ista potiùs conseruationem sui quàm sublationem ostendunt. Verùm cùm tria esse dixerimus in statu morboso, Causas, Morbos, & Symptomata; Videndum rursus, An hæc etiam tria, vt in primâ illâ indicatione consentiunt quâ suadetur auferenda esse quæcunque noxia & præter naturam sunt; Ita in secundâ prosint, quâ remedij siue contrarij genus indicatur.

Imprimis igitur per Causas morbificas, intelligunt Medici efficientes corporeas, quæ præsentes actúque existentes per se vel per accidens certas corporibus nostris noxas, & qualitates inuehunt, quibus sanitatis moderantia & æquabilitas violatur. Quod cùm ita sit, variæque existant istæ causæ, & ab eis profectæ qualitates, quibus perseuerantibus perpetuò ab his genitus affectus augetur vel conseruatur. Hinc sequitur ab eiusmodi causis non solùm remedium, sed certam remedij speciem indicari, quâ expugnari possint. Quamuis enim præseruationem causis propriè deberi, passim asserat Galenus, hoc tamen intelligendum est de præcautione causarum imminentium & futurarum, non earum quæ iam actu morbos producunt, in quarum auersione & sublatione versatur plerumque tota curationis vis, quando adhuc leuior est affectus siue impressio ab illis profecta; vel si cum Galeno malis loqui, præseruatio curatoria illis debetur; cùm alia simpliciter præcautio dicatur in statu sano vel neutro. Nullus enim vnquam febrem à putredine profectam, nisi illâ sublatâ curauerit: Nemo obstructionem soluerit, nisi educto humore meatum vel cauitatem opplente. Est igitur Causa verum & præcipuum Indicans, & à quâ, velut rei cardine, omnis θεράπεια inchoanda est.

Hanc sequitur Morbus, nempe affectus corpori impressus, & permanens, actiones primariò & immediatè lædens; Quem Galenus & reliqui politiores Medici, non relatè tantùm, vt est inæqualitas quædam siue ἀμετρία considerant, sed cum illis qualitatibus, à quibus eiusmodi vitium pendet, nec solùm causam immaterialem, sed etiam corpoream quæ ita continet affectum, vt sine eâ subsistere nequeat; cum morbo ipso vtiliter complectuntur. Quod patet in morbis numeri, magnitudinis, & aliis organicis, vt facilior fit causæ & morbi notio, horúmque per sua remedia sublatio distinctior. Galenus quidem *lib. de Opt. secta*, omnem Indicationem à causa petere videtur, nullam à morbo. Quem sequutus est Argenterius, omnia Medicinæ præcepta ad tenuiorem Logicorum normam reuocans. Certum tamen est, Galenum Indicationem quæ à morbo desumitur, non tollere penitus, sed eam quæ à Causa petitur, longè præferre, ex ipsiusmet Hippocratis sæpiùs repetitâ senten

ſententiâ *lib. de loc. lib. 2. Epid. & alibi* : ἣν ἴησιν, inquit, χρὴ ποιέεσθαι τῶν ἰησημάτων ἐναντιεύμενον τῇ προφάσει τῇ νόσου. Quod Celſus expreſſit, inquiens. Hic rectè curaturus eſt, quem prima origo cauſæ non ſefellerit. Alibi enim Galenus, vt hoc noſtro libro, conceptis docet verbis, à morbo indicationem ſumendam eſſe, & ſi non in executione, ſaltem in intentione primariam indicationem præſtare.

Etenim ſi Morbus Indicationem curatoriam & vtilem non præſtaret quomodo verum eſſet illud quod 3. *methodi* dictum eſt, id propriè Indicationem præſtare, quod curatur? Quomodo therapeuticæ actiones in præſeruationem, curationem, & mitigationem diſtinguerentur? Quâ ratione in morbis qui facti dicuntur, & cauſam non habent, à quâ pendeant, vt hecticis & ſimilibus remedij genus inuenire poſſemus? An non in pleriſque morbis contraria eſt indicatio, quæ ab affectu morboſo petitur, illi quam cauſa ſuppeditat? vt in quotidianâ febre cuius remedium refrigerans impeditur à naturâ cauſæ calfactionem expoſtulantis. At hoc non fieret, ſi nulla indicatio curatoria à morbo, omnis à causâ deſumeretur.

Verùm obiicit Argenterius, cùm contrariorum contraria ſint remedia, & vnum vni ſit contrarium, & ab vno indicetur, oportet aduersùs morbum, ſanitatem ipſam & non remedia opponere, quæ nec primò nec per ſe morbos tollunt, aut ſanitatem inducunt, ſed per accidens, dum cauſas illorum expugnant. Item ſi in omni morbo adeſt cauſa continens, quâ poſita ponitur, ſublatâ tollitur effectus, nulla videtur vera & vtilis Indicatio à morbo, vt non ſubſiſtente per ſe, ſed omnis à cauſa: Attamen hæ Logicorum argutiolæ non debent nos à Galeni ſententiâ dimouere. Certum eſt enim morbum in genere ſumptum, ſanitati eſſe contrarium, quæ vnica eſt ſi vt quid perfectum conſideretur, majoris tamen minoríſque ratione diſtinctum in pluribus ſubiectis. At quia morbus in varias ſpecies & differentias, pro variis exceſſibus qualitatum diſtinguitur, ideò, vt vitium vitio, ſic morbus morbo opponitur: & frigido v. g. morbo, aut intemperiei caliditas ſeu remedium calfaciens opponitur, quod ſuâ vi & actione reducat illum exceſſum ad moderantiam. Deinde cùm dicitur, vnum vni eſſe contrarium, & ab vno indicari, non de ſanitate aut conſtitutione internâ eſt intelligendum, ſed de remedio quod eſt externum quid in nos agere potens, modò cauſam v. g. febris tollere, modò febrilem calorem, prout huic vel illi aptatur.

Ridiculum enim eſt & omnino inutile Medico, formales morborum cauſas & immateriales qualitates à morbis ipſis diſtinguere, vt calorem præter naturam à febre, ſine quo vix ipſa febris mente concipi poteſt. Quod illi faciunt qui in quouis morbo continentem cauſam adeſſe cum Argenterio mordicus aſſerunt. Certum ſit igitur in ſtatu morboſo à duobus peti Indicationes, à morbo ſcilicet, & eius cauſa.

Symptomatis autem, quod eſt tertium inter res præter naturam, nulla eſt propria Indicatio curatoria, vtpote quòd ita à morbo pendeat, vt illo ſublato, velut vmbra remoto corpore, ſuperſtes eſſe non poſſit. Quamuis enim Mitigatio ſymptomati dicatur deberi, id tamen non tam quà ſymptoma eſt, quàm ideò quòd rationem cauſæ ſine quâ non, vel efficientis aliquando obtinet. Sic dolor in vulnere ſedandus, propterea quod fluxionis impetum auget, vires proſternit: hæmorrhagia ſiſtenda, quia frigidæ intemperiei & mortis cauſſa eſſe poteſt. In vlcere ſordes detergendæ, quia ſine illis ſublatis, laudata caro regigni non poteſt. In hydropicis aquas primùm educimus, quoniam illæ iecoris intemperiem perpetuò augent. Ac proinde ſyptomatici morbi, à puris & veris ſymptomatis diſtinguendi. Nam v. g. febris quæ ſequitur vlcus pulmonis aut pleuritidem quamuis ab illa potiſſimùm pendeat, habet tamen peculiaria ſua remedia, quibus expugnetur. Deniq; ἐπιείκεια ſiue mitigatio doloris, v. g. cùm fiat vel iis quæ cauſas tollunt, vel propriè dictis anodynis, vel ſtupefacientibus: prima quidem verè curatoria ſunt, ſecunda conſeruatoria, quæ ſcil. innatum partis calorem fouent; tertia verò quæ partis ſenſum & temperiem infringunt, ipſíſque ſymptomatis non per ſe & per veras indicationes, ſed per accidens opponuntur. Ex quibus concludimus Indicationes deſumi à rebus præter naturam, ita vt cauſa quæ agit & præſens eſt, ſemper remedium, illiúſque certum genus indicet. Item Morbus qui iam ſtabilitatem & ἕξιν adeptus eſt, ita vt ſublatâ cauſâ tolli non poſſit. Leuior autem & fiens qui in σχέσει ſolâ poſitus eſt, qui cum causâ facilè tollitur, vſum remedij propriè non expoſcit, neque ſymptomata quæ expugnatis cauſis morbóque facilè cedunt. Grauiora verò indi-

 care

care possunt Mitigationem, quæ Curationi est subalternata. Atque hæc de Indicantibus, nunc de Coindicantibus agendum.

Coindicantia igitur cùm ea sint, quæ propriè remedij vsum non indicant, sed Indicationis tantùm illud suadentis efficaciam augent, vel toleratu faciliorem reddunt. Videamus quæ sint in corpore nostro quæ remedij quidem vsum non indicant, sed sine illis rectus illius vsus constare non potest. Annon ipsa naturalia, quorum prima indicatio custodiam sui, non sublationem postulat? Hæc itaque cùm in quouis corporis statu conseruari debeant, illud autem fieri non possit in morboso, nisi ablatione rei illius molestæ, cui aptatur remedium, Hinc sequitur ista naturalia ad expugnationem rei præter naturam cum remedio consentire debere. Inprimis ergo cùm natura plerisque remediis velut instrumentis vtatur, quæ de potentia in actum reuocanda sunr, oportet quæ sint illius vires, *(Ex concursu trium facultatum, & triplicis substantiæ, spirituosæ scil. humoralis, & solidæ)* ad eiusmodi actionem perficiendam expendere, vt pro modo illarum, efficacia etiam remedij ponderetur. Præter vires expendendum etiam temperamentum ægri natiuum & aduentitium, an scilicet cum morbo consentiat vel dissentiat, quantúsque sit à naturali recessus, vltra quem in correctione progredi non licet. Ad quod faciunt ætatis, sexus, consuetudinis, idiosyncrasiæ, & vitæ generis consideratio, vt his velut notis magis sensilibus, particularem virium & temperamenti statum deprehendamus.

Et quoniam non semper totum corpus curatur, nisi impropriè & prædicatiuè vt vocant, sed pars vna vel plures cui morbus inhæret velut subiecto proprio. Ideò post considerationem; totiuspartis etiam affectæ in coindicationibus habenda ratio: facultatis scil. quâ donata est, substantiæ, temperamenti, figuræ, sitûs, connexionis, & sensus acrioris, vel stupidioris, pro quorum varietate, modum etiam vsus remedij mutare conueniet, vt nos posteà docebimus.

A naturalibus igitur, & quæ in corpore sunt petuntur Coindicationes: Quia verò inter res externas, illæ quæ non naturales siue necessariæ dicuntur à Galeno tantùm conseruationi corporis nostri conducunt, vt illis nullo modo carere possimus, siue intra siue extra Sanitatis limites positi, Ideò etiam in morborum curatione considerandæ sunt: Vtrùm cum remedij vsu consentiant vel dissentiant. Inter quas Aër nos ambiens potissimùm recensetur, velut causa quædam communissima, quâ per horæ momentum vix carere possumus, ac sine quâ propterea non licet morbos curare, vel sanitatem seruare, *(In nostris his regionibus vbi sunt repentinæ mutationes, id valde experimur.)* Atque ideò hoc sæpiùs nomine à Galeno inter vera Indicantia recensetur, vtilitatis potiùs eius in coindicando vel contraindicando, quàm præceptorum suorum memor. Ad aëris autem particularem statum meliùs describendum, considerare oportet domum, regionem, anni tempus, diei horam, ventos, lunæ quadras, & varium cæli astrorúmque statum, quibus variè remediorum vsus immutatur, prout ista coindicant vel contraindicant.

Etenim vt iam ad Contraindicantia veniamus, ea sunt primaria vel secundaria, vt dictum est, Correpugnantium nomine significata. Primaria enim vocamus ea quæ verè & ex diametro Indicantibus opponuntur, & quæ pro contrariorum naturâ sub eodem genere positorum ex rebus præter naturam desumi debent. Quemadmodum enim Morbus vel morbi causa certum quoddam remedij genus indicare possunt: Ita alius illi aduersus, vel causa causæ aut morbo contraria oppositam omnino remedij naturam; quod maximum negotium in complicationibus affectuum facessere solet, vt nos suo loco dicemus. Secundariò verò contraindicant, vel Correpugnant ea omnia quæ Coindicare posse diximus si indicantibus refragentur, Vires scil. temperamentum, ætas, sexus, consuetudo, idiosyncrasia, vitæ genus, partis affectæ substantia, temperies propria, facultas, figura, situs, connexus, & sensus. Quæ eatenus refragantur & contraindicant, quatenus remedium illis infestum & noxium esse potest & ideò cogunt Medicum, sui aliquando primariam habere rationem, vnique victui intentum, medicamentis parcere, à quibus ruina istis imminebat. His ad Contraindicandùm se adiungit Aër, vt ad Coindicandum cum suis annexis iam à nobis propositis.

Atque hæc sunt à quibus tum primariæ tum secundariæ Contraindicationes petuntur. Sub quibus etiam referri possunt quædam quæ quamuis impropriè admodum contraindicent, non tamen sine magna ægrorum pernicie, & Medici molestia. Et ideò ab Hippocrate sunt annotata, *lib. de arte,* & 1. *aphor.* Quosdam defectûs

fectûs tribuit ibi [τοῖς δημιουργοῦσιν, id est, artificibus, Alios τοῖσι δημιουργουμένοισι, subiectis & adstantibus.] Sæpe enim Medici imperitia, ægri voluptas, parentum aut amicorum indulgentia, ministrantium peruicacia, necessariarum rerum defectus, similiáque extra rem posita, vero remediorum vsui reluctantur, & totam curationis seriem peruertunt.

CAPVT III.

De communißimâ Indicatione curatiuâ.

TO τῆς θεραπείας ὁρμητήριον, curationis incitamentum & quasi calcar, inquit Galenus est id cuius causâ ad agendum impellimur, nempe sublatio rei præter naturam, quâ permanente sanitas restitui non potest. Sublatio autem ista cùm non possit sine mutatione fieri, siue illa à naturâ pendeat, Vnde Hippocrati φύσις τῶν νοσημάτων ἰατρική vocatur: siue à remediis causisque externis agentibus, semper à contrariis fieri necesse est, causas vel effectum qui tollendus proponitur, expugnantibus. Vnde Galenus in Medicina tam certum esse vult, Contraria contrariorum esse remedia, quàm in Mathematicis bis duo efficere quatuor, principiíque instar esse habendum, non solùm hominibus, sed brutis etiam animantibus à natura insiti.

Hanc sententiam toties repetiit, & inductione probauit Hippocr. *lib. de vet. Medic. lib. de flat. de natura hum. de locis*, & *6. Epidem.* Plato confirmauit *in Timæo*: Aristoteles præcepit 2. *Ethicorum.* omnésque Physici ex naturâ motûs (qui fit à contrario, & inter contraria, 5. Physic.) sub quo est sanatio, probârunt, vt deinceps de eius certitudine dubitare, ridiculum videri possit. Verùm quia in hypothesi & particulari actione, multa sunt quæ huius propositionis vniuersalis veritatem conuellere videntur, & Contrarij nomen latè admodum apud Medicos sumitur; Ideò hæc res maiori indiget explicatione, cùm inuenti sint hac nostrâ ætate Nouatores Paracelsici, qui axioma hoc Medicum euertere ausi sunt, & asserere. Similia similium esse remedia: quorum conuincenda est amentia, ne diruto artis curatiuæ præcipuo fundamento, cætera deinceps collabantur.

Imprimis itaque fauere illis videtur Hippocratis authoritas, contradictio scil. primâ fronte apparens, qui *libro de locis nuper citato*, & *6. Epid. part. 2. comm.* 8. Per similia, inquit, morbus fit, & per similia adhibita, à morbo liberantur. Item *lib.* 5. *aphorism.* 21. vbi vult Tetanum affectionem frigidam, aquæ frigidioris affusione curari, dolorem dolore tolli, laborem labore subsequente minui: vomitum vomitu, alui fluxum eius profluuio sisti, prohibétque refrigeratis calfacientia 5. *aph.* 19. Et *lib. de affectionibus*, vbi Oxymelitis vsu tussim suscitari & sedari scripsit. Quæ omnia videntur similia non contraria. Præterea si ratione & experientiâ agendum sit, inquiunt illi, Nonne contrariorum inuicem pugnantium actio naturæ nostræ infesta & noxia est potiùs quàm vtilis, cùm Contrarium contrarij aduentu intendatur & accrescat. Sic vbi quis obtorpescentem gelu manum igni exponit, magno vexatur cruciatu: si ambustum digitum in frigidam immittat, crudeliùs torquetur, quàm si igni admoueat, aut aquâ vitæ perfundat. Annon ψυχροποσία febricitantibus plerumque aduersa, scammonium verò calidissimum tertianam, lapis lazuli quartanam curant? Omniáque purgantia quæ præcipua sunt humorum peccantium medicamina, in eosdem agunt, non contrarietate sed similitudine substantiæ, ex ipso Galeno, quemadmodum antidota venenatis morbis occultâ proprietate resistunt. Ipsáque natura quæ fundata est in calido natiuo, morbos non solùm frigidos, sed etiam calidos, vt acutissimas febres sanat, cum quibus nulla illi interuenire potest contrarietas. Multi etiam temperatis solis restituuntur, vsúque alimentorum familiarum. Denique cùm remedia effectiua esse debeant, quomodo morbis magnitudinis, figuræ, numeri, continuitatis, remedia ad agendum curandúmque ex eodem genere petita opponentur: cùm hæc, quantitates videl. vel figuræ, principium agendi per se non habeant, nec in eis fundatæ qualitates sese propagare possint.

His ergo Obiectionibus vt satisfaciamus, quædam sunt supponenda ad facilio-

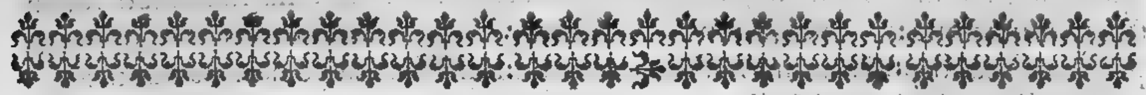
rem rei istius intelligentiam. 1. Contrariorum nomen latiùs patere, apud Galenum & Medicos, quàm apud Arlem in Categor. & omnem ἀντικειμένων amplitudinem continere. Medicis enim phlebotomia contraria est siue opposita plethoræ sanguineæ, quia vena secta effunditur sanguis, fitque priuatio illius plenitudinis, & ex plethorico non plethoricum euadit corpus, rhabarbarum cõtrarium cacochymiæ biliosæ, quia illam expurgat. 2. Contrarietatem istam siue Oppositionem in remediis, non tam spectari secundùm formam vel denominationem, quàm secundùm effectum. Ignis enim aut ferrum, quamuis qualitate contraria aut certâ appellatione non opponantur, v. g. excrescenti carni aut sexto digito, quia tamen ignis comburendo carnem superfluam absumit, ferrum exscindendo sextum digitum extirpat, & contrariam priori dispositionem inducit, ideò illis effectiuè contraria sunt & censentur Medicis. 3. Contrarietatem istam remediorum intelligi potiùs de causis seu corporibus externis in nos agentibus, quàm de internis. 4. Hęc Contraria aliquando talia esse actu, vt ignis, aliquando potestate, vt purgans. Neque tam spectandum in his sensum vel imaginationem, quàm ipsam operationem, quamuis enim bilis flaua v. g. aut aqua vitæ humida appareant sensibus, non tamen ideò siccis morbis opponuntur, cùm potentissimè exsiccent. 5. Quædam esse contraria per se, alia per accidens, alia causam, alia verò morbum respicere. Quibus ita secundùm rei veritatem positis, facile erit proposita aduersariorum argumenta soluere, & contrarias authoritates interpretari.

Nam quod attinet ad ipsum Hippocratem Medicinæ parentem, tantùm abest, vt locis illis priùs citatis vim certissimi huius axiomatis infringere voluerit, quin potiùs confirmauit, & contrariorum significationes est interpretatus. Vbi enim primùm dixisset, Contraria contrariorum esse remedia: Contraria autem hæc debere opponi tum causæ tum morbo, illorúmque attendendam qualitatem, tempus, & modum, docet deinde his neglectis sæpe fieri, vt quæ salutaria esse deberent, noxia euadant. Sic Galenus theriacam in principio quartauæ, & non purgato corpore exhibitam, ex simplici duplicem aut continuam efficere docuit, exacerbato scil. inflammatóque humore melancholico: quæ tamen conuenienti tempore exhibita, reliquias morbi potenter absumit: Sic repellentia tumori venenato aut critico admota, maiorem efficiunt morbum, quæ tamen incipienti phlegmonæ ex benignioris sanguinis affluxu, sunt conueniẽtissima. Oxymel eodem modo tussim excitat, tum incidit attenuátque humorem pituitosum. Eandem verò sedat, quia illius causam ad ἀνακάθαρσιν præparat, & sputationem iuuat. Et sic per similia siue eadem præposterè adhibita, morbus fit: Et per eadem artificiosè exhibita, profligatur, apud Hippocratem. Quæ similitudo siue identitas non ad morbum, sed ad remedia illic refertur, in quibus etiam simplicibus aduertendum est ex Galeno, mixtas & aliquando contrarias reperiri facultates, vt de rosâ, lacte, aceto, & similibus docuit *lib. de simpl. facult.* Quòd verò [*Aphor. 21. sect. 5.*] Tetanus, qui iuuenem bene carnosum æstate mediâ occupârit, frigidæ affusione curetur, accidentali illud fit curâ, & per antiperistasim, aucto scilicet & collecto calore natiuo, qui humoris huius frigidi neruos opplentis infarctum potentiùs discutit. Dolor etiam dolore tollitur, labor labore minuitur, dum scil. nouus dolor prioris materiam instar cucurbitulæ reuellit, aut animum aliò reuocat; & dum secundus labor prioris colliquationem & reliquias dissipat. Pari modo Vomitus vomitum, diarrhœam alui fluxus sedat; vacuatâ scil. causâ, quæ vtrumque committebat. Et *aphor* 19. *sect.* 5. eleganter refrigeratis calfacientia prohibet, vbi metus est hæmorrhagiæ, vt doceret nos, aliquando vrgentioris rationem habendam, neglectâ præcipui siue primarij affectus curatione. Quod ad rationes autem attinet.

Contrariorum quidem conflictus naturæ nostræ molestus, si repentinus fit, & vehemens, quia omne nimium & violentum naturæ inimicum; si verò moderatus, & conueniens ad fugandum aliud contrarium maximè amicus naturæ & familiaris existet: Sic potu sitim, frigore calorem demulcemus. Manus verò frigore obtorpescens igni exposita cruciatur, quia subita fit & vehemens pugna: At in tepidam coniecta, vel linteolis calidis inuoluta restituitur. Et digitus ambustus igni admotus, vel aquâ vitæ perfusus leuatur ratione causæ, quia eiusmodi calidis consumuntur vel euocantur foràs scintillæ parti penitiùs infixæ, quas frigida in profundum repellebat. Ψυχροποσία item febricitantibus aliquando noxia, quibus vel causa frigida est, vel calor natiuus imbecillior, vel obstructiones adsunt, aut ante coctionis signa; quæ tamen ratione ipsius febris conuenientissimum est re-

medium extinguendo incendio. Pariter scammonium, lapis lazuli, cæteráque omnia purgantia & antidota, quæ proprietate occultâ humores expurgant, vel morbis venenatis resistunt, si non denominatione & manifestâ qualitate sunt illis contraria: tamen in effectu, dum causas morbificas educunt, vel alio quouis modo morbos expugnant. Natura quoque vera morborum medicatrix omnibus morbis est contraria, dum causam eorum vel coquit, vel expellit, vel principium agendi ipsis medicamentis tribuit, modò victu tantùm conueniente, aliàs benignis adiuta medicamentis temperatis & roborantibus. Denique nihil vrget postrema ratio, quia non tam ipsa denominatio in ipsis remediis, quàm operatio spectatur, vt sæpe diximus: Magnitudo enim, figura, soluta vnitas, & similia demum contrariis expugnantur, quando ferro, causticis, ligaturâ, & similibus, contraria illis dispositio introducitur, eáque quæ erant naturæ inconuenientia delentur.

Ex his omnibus conficitur, Curationem, quæ est mutatio à priore statu morboso ad sanum inter contraria & à contrariis operatione potissimùm talibus perfici. Ideò enim remedia sunt & dicuntur, quia morbum aut morbi causam oppugnant. Quomodo autem id facient, si inimica & repugnantia non sunt? Quod si contraria sint, à quibus sanatio perficitur, similia esse non possunt, quatenus curant. Contradictoriè enim se habet, Aliquid esse alicui contrarium, & idem eidem secundùm idem simile, seu non contrarium esse: quod tamen esset admittendum, ex aduersariorum sententiâ.

CAPVT IV.

An hæc contraria oporteat esse æqualia?

VM contrarietates remediorum penes operationem potissimùm spectari dixerimus, certos oportet esse definitósque operationis illius, seu contrariorum agentium terminos, citra quos nequit consistere rectum & moderatum: fit enim vitium vitij fuga, si caret arte. Agens ergo Natura, totísque viribus morbum, morbíque causam impetens artis adminiculis & remediis ita iuuanda, vt illorum ope pristinam reuocare possit sanitatem: quibus scil. neque in contrarium statum priore fortassis deteriorem coniiciatur, vi remediorum immoderate agentium, aut illorum imbecillitate nihil, vel parum proficiat. Quod igitur erit remedium ad immoderantiam statûs morbosi tollendam accommodatum? Non moderatum. Erit enim actio moderati in immoderatum insufficiens, ac moderatum moderato conseruatur, immoderatum non corrigitur. Oportet igitur immoderatum quodammodo esse remedium in excessu contrario dispositionis curandæ. Verùm cùm naturalem moderantiam conseruandam diximus, apparet remedium ita comparatum esse debere, vt & in morbum sufficienter agere possit, & naturalem moderantiam agendo non excedat.

Quæ erit ergo quantitas seu proportio agentis remedij, vt tutò, citò, & iucundè, quantum fieri potest, morbus expellatur? Vult Galenus esse æqualitatem in gradu: Contrariis enim æqualibus esse agendum *hoc nostro libro, & 3. de simpl. fac. cap. 11.* præcipit; Atque ipsa ratio suadet. Nam Contraria dum in se mutuò agunt, si æqualia sunt, trahuntur ad medium intercedentis interualli, vt si æqualem calidam æquali gelidæ affundas, tepidam efficies: si duo viribus æqualibus trahant, in medio manebunt. Sic pari agente remedio, paríque resistente morbo, cùm paris non sit imperium in par, natura vísque corporis nostri moderatrix, stans ex parte remedij auxiliantis, ad medium naturale transfert, quod illi fuerat Medicóque propositum. Hanc æqualitatem Hippocrates eleganter annotauit *libro de locis*: τοῖσι μὲν ἀσθένεσιν, inquit, νοσήμασι διδόναι ἀσθενῆ φάρμακα, τοῖσι δὲ ἰσχυροῖσιν ἰσχυρά, Quod sic interpretatur Celsus, Non potest vehementi malo nisi æquè vehemens auxilium succurrere. Et *lib. de arte*, deploratum illum esse morbum censet, qui eò vehementiæ processit, vt omnia longè excedat, τὰ ἐν τῇ ἰητρικῇ ὄργανα. Hæc tamen res diligenti interpretatione indiget.

Cùm enim iam dictum sit, in remediis operationem potissimùm, & operationis

terminum esse spectandum, hinc fit vt Æqualitas ista modò secundùm gradum, aliquando secundùm copiam siue molem, sit cousideranda: Æquale enim remedium secundùm gradum dicitur, quod parem morbo à mediocritate recessum obtinet: siccum v. g. secundo gradu vel vt duo, siue in paruâ sit quantitate, siue magnâ, æquale dicitur humido morbo excedenti vsque ad secundum gradum. Æquale verò secundùm molem & copiam id est, quod præter gradum qualitatis suæ, eâ est quantitate, vt vnâ, duabus, vel pluribus vicibus exhibitum expugnare possit morbum. Nam vt vehemens Contrarium semel, sic mediocre crebrò repetitum, hanc æqualitatem obtinere potest, prout natura humoris, vires ægri, natura partis, & similia ostenderint esse agendum. Præterea gradus ille non est semper reuerà subsistens, sed plerumque ratione actionis designatus: Sic in morbis intemperamenti, licet reperire in morbo v. g. frigido vt duo, remedium quod illi in pari recessu aduersetur: At in aucta magnitudine aut figura mutata non licet, sed oportet quædam reperire, quæ eoúsque agere possint, quò naturalis magnitudo, figura, numerus, & similia restituantur, Et hæc etiam æqualia dicuntur remedia. Denique notandum hanc æqualitatem contrarietatis, quam nunc spectamus, sumi simpliciter à natura seu intensione morbi ipsius & causæ morbificæ, non à viribus, tempore, & similibus circumstantiis, quæ sæpe repugnant huic æqualitati, & illius vsum impediunt. Possunt quidem sanari morbi contrariis minoribus frequenter repetitis: Possunt & contrariis maioribus transferri ad contrarium affectum, sed commodiùs ab æqualibus, quæ id tutò faciunt, quia non adeò repentinam mutationem, vt vehementiora inducunt. Citò etiam & iucundè, quantum pro morbi & corporis natura fieri debet, quod remissiora sæpe non præstant. Ideóque medium elegit ars Medica.

Dicet aliquis, Hippocrates *6. Epidem.* præcipit, contraria sensim adhibenda, atque interquiescendum: Et Galenus *lib 2. de compos. med. sec. locos.* Non statim à principio efficacissima adhiberi vult, sed à debilioribus auspicari, vt in febre putridâ non incipimus ab æqualibus frigidis, sed purgantibus potiùs. Annon frigoris minor vis quàm caloris, humiditatis quàm siccitatis? Non igitur hæc in pari gradu opponenda. Quòd si morbus aliquis sit frigidus, aut calidus, v. g. vt quatuor, apponentúrne remedia eodem gradu, quæ venena esse certissimum est. Denique si omnes morbi curarentur contrariis æqualibus, in omnibus esset par proportio agentis, ad id quod patitur: Quare eadem velocitas mutationis, quare eodem omnes tempore sanarentur. Cúmque reductio fiat in corporibus sanis, æqualibus contrariis apud Galenum, quomodo in ægris validiora non adhibebuntur, in quibus est maior excessus.

Verùm nos ex præmissis sic respondemus. Hippocratem iuremeritò contraria sensim adhibere, Galenum etiam à debilioribus auspicari, habitâ circumstantiarum ratione, ne scilicet vires frangantur, aut cruda materia vehementioribus frustrà exagitetur, cùm tamen ipse morbus semper æqualia ad perfectam sui oppugnationem expetat. In febre quidem putridâ non æqualibus frigidis in principio vtimur morbo oppositis, sed æqualibus causæ, nempe vacuantibus: ídque vel confertim, si materia turgeat, Vel sensim, & post coctiones præparationésque necessarias, si non turgeat. Et quamuis minor sit vis frigoris quàm caloris, humiditatis quàm siccitatis, quia tamen æqualitatem in operatione, (vltimo actionis termino) spectamus potissimùm, ideò non minùs hæc dicuntur æqualia, si excessum morbosum ad mediocritatem reducant. Neque venena etiam cæteráque per se deleteria exquisitè priùs præparata & mixta refugiemus, si species morbi & gradus id expostulent; cùm viperarum, vitrioli, opij, & similium in theriacâ, antimonij ad pestem hydrargyri ad luem Veneream fugandam, vsus sit hodie receptissimus. Quemadmodum non erit etiam par curationis tempus in omnibus morbis, quia non licet in quouis morbo eodem tempore, vti contrariis æqualibus, sed ob subiecti & circonstantiarum variam dispositionem eorum maturitas varia, velut in frugibus, est expectanda: sic reductionem sanorum nihil impedit fieri contrariis æqualibus, quam Galenus à Curatione noluit distingui, præterquàm maioris & minoris ratione. Vnde bene sequitur, morbos causásque morbificas sumptis ab eorum specie & gradu indicationibus semper æqualibus contrariis expugnandos. Quod tamen sæpe fieri vetat, multarum contraindicationum & circumstatiarum respectus.

CAPVT V.

De Scopis curatiuis seu tribus Intentionibus, & quomodo per Indicationes compleantur.

TOTA rationalis θεραπεία posita est in diagnosi partis affectæ, affectûs, & causæ morbificæ, atque remedij ipsius inuentione. Inuentio autem hæc particularis remedij ad certum morbum expugnandum idonei, plures exhibet scopos seu intentiones Medico, quas inter consultandum, semper ob animum propositas habere debet, siue solus & secum id præstet, siue cum aliis optima inquirat media ad Sanitatem restituendam. Scopus enim in eo ab Indicatione differt, quod Scopus sit intentum aliquod seu propositum Medici animo, quod exequi cupit: Indicatio verò ex reipsa exurgit, ostendítque Medico viam seu modum perficiendi propositos scopos. Ita vt Scopus per Indicationes perficiatur compleatúrque.

Scopos igitur actionis Medicæ Galenus aliquando ad duos tantùm reduxit, *vt hoc nostro libro.* Qualitatem scil. & Quantitatem remedij inueniendam. Illis autem vtendi modum velut tertium adiunxit *7. meth. Atque libris de sanit. tu.* Opportunum tempus siue Occasionem in materiæ Medicæ vsu diligenter attendendum esse docuit: Nec non Ordinem in eisdem necessarium esse, 10. *meth. & alibi* sæpe annotauit. Ex quibus colligimus Galenum aliquando scopos tantùm qui erant primarij, & inter alios maximè necessarij attigisse: aliàs verò reliquos etiam qui commoditatem aliquam agenti Medico adferre poterant, addidisse. Nos igitur, vt ex illius doctrinâ, perfectionem istorum eliciamus: scopos omnes tam primarios quàm secundarios colligemus, quos sibi debet habere propositos Medicus in obeundis operibus suis.

Scopi igitur agendi in curandis morbis, vt in rebus aliis, oriuntur vel ex re ipsa proposita, Vel ex instrumentis ad id agendum idoneis, Vel ex tempore, in quo fit aut fieri debet, & similibus circumstantiis. Ad rem itaque ipsam spectare videtur, An sit agendum, & Quid sit agendum. Ad instrumenta, Quibus, Qualibus, & Quantis. Ad tempus & reliquas circumstantias, Quâ occasione, Quo modo, & loco, & ordine.

Ex Hippocratis itaque & Galeni scriptis exsurgit primus ille scopus, quo quæritur in proposito affectu, An sit agendum. Etenim Galenus *lib. de opt sectâ* voluit, Eorum quæ in curationibus morborum fiunt, quædam à solâ naturâ; quædam ab arte solâ præstari. Idcirco Medicus Naturæ imitator & diligens speculator, quæcunque natura internis illis & familiaribus instrumentis, spiritibus scil. & calore natiuo, obire potest commodè, vt humorum concoctiones, vacuationes criticas, & similia; non aggreditur, sed illi committit, ex Hippocratis præcepto, 1. *aph.* 20. qui ea quæ iudicantur & iudicata sunt, neque mouere, neque vllo modo lacessere, sed sinenda esse scripsit. Et *lib. de art.* Optimum sæpe remedium esse docuit, nullo vti remedio, quando scil. naturæ vis ad curandum est per se sufficiens. Quæ verò nullo modo à naturâ, sed omnino ab arte pendent, vt luxata reponere, sextum digitum amputare, calculum vesicæ extrahere, & similia: eorum absolutionem ab Artis præsidijs repetit, si ægri sint ferendo: vt in iis quæ vtriusque ope perficiuntur: & conuenientia captat remedia & naturæ vim expectat. Sic in febre putridâ sanguinem mittit, purgantia exhibet & alterantia, quibus adiuta natura reliquum humoris faciliùs concoquere, & criticâ periodo expellere possit. At verò quomodo hic scopus per Indicationes compleatur, adhuc dicendum. In primis causarum morbificarum, morbíque natura expendenda, species scil. mos, motus & magnitudo illorum. Sunt enim quidam morbi ita totâ specie & naturâ suâ deplorati, qualis est apoplexia fortis, angina sine tumore, hectica tertij gradûs, & similes, vt vix vllus à tanto periculo eripi possit. Alij verò ita leues & benigni, vt neminem suâ naturâ perimant, qualis est Ephemera febris, cephalalgia, & similes. Sunt qui ob causæ vehementiam, vt ij qui ab atrâ bile oriuntur, vel insuetam κακοηθείας, motumve præposterum, qualis fuit tertiana pestilens nostris temporibus visa, Ephemera

mera contagioſa, ſeu Anglicus ſudor dictus, & ſimiles ita infeſti, vt naturam omnino opprimant. Alij verò morbi medio ſe habent modo, periculi quidem non expertes, & in quibus tamen ſalus ſperatur, ac ſæpe ſpectatur, vt acutæ febres, pleuritides, peripneumoniæ, &c. quorum apud Hippocr. *Aphor. 19. ſect. 2.* non ſunt omnino certæ prædictiones neque ſalutis neque mortis. In quouis igitur horum morborum Medicus, vt ſciat, An ſit agendum, penſitatis diligenter & comparatis indicationibus Coindicationibus & Contraindicationibus, ex cuius parte ſtent, naturæne aut morbi: Si leuiuſculus morbus, aut jam à naturâ ſuperatus occurrat, nihil molietur: ſed victoriam illi perficiendam relinquet: Vt etiam ſi deploratus fuerit omnino morbus, aut propter propriam ſuam ſpeciem, morem, & magnitudinem: aut naturæ ſummam infirmitatem, cui omnia alia interna externáque repugnent: Huic etiam manûs non admouebit, ſed cum prognoſtico conuenienti relinquet, tum ne infamentur artis præſidia, quæ multis fuêre ſaluti: tum ne mortis illius habeatur reus, ait Celſus, quem propria ſors peremerit, quia tamen ægri tandiu ſperant quandiu ſpirāt, rogatus Medicus auxilia non denegabit. In aliis verò, in quibus eſt anceps victoria, tam ex parte rerum naturalium, quàm præter naturam In illis certè agendum eſſe ſuadet, tum naturæ aduersùs morbum pugnantis conſtitutio, quæ artis opem expoſcere videtur: tum morbi ipſius, cauſarum & ſymptomatum violentia, cui ſeſe fortiter cum naturâ opponere debet Medicus, conuocatis ad eiuſmodi certamen, copiis omnibus auxiliorum, ne Natura tanto certamine ſuccumbat. Atque hic ſcopus, vt & reliqui, non ſolùm in morbis ſecundùm totum & ſpeciem conſideratis, locum habet; ſed etiam in ſingulis illorum partibus ſeu temporibus.

Vbi certum eſt Medico, ac propoſitum, Agendum eſſe, ſtatim ex re propoſitâ oritur ſecundus ſcopus, Quid nimirum ſit agendum, [ὃ χρὴ ποιέειν, inquit Hippocrares, *lib.* περὶ εὐσχημοσύνης, Quid ſit agendum ſcire oportet, priúſquam ad ægrum ingrediaris: multa enim non ſυλλογισμοῦ, id eſt longâ ratiocinatione, ſed expedito indigent auxilio.] Vacuandúmue, replendum, alterandum, roborandum, exſcindendum, coniungendum, aut tale quid præſtandum. Niſi enim hoc accuratè notum ſit, plerumque ægrotum is lædet, quem iuuare cupiebat: dum ſcil. eum vacuat, qui repletione indigebat; alterat, quem roborare præſtabat, & alia munera præpoſterè exequitur. In quo ſcopo dirigendo vera indicantia contemplari oportet, naturam ſcil. cauſæ & morbi, quibus vis actionum eſt opponenda. Vt enim ex primâ & generali indicatione conſtat: Illud omne quod præter naturam eſt, auferendum eſſe: Sic ſecundariæ indicationes oſtendunt, quæ actio ſit neceſſaria ad eiuſmodi mutationem faciendam. Qui enim, v. g. ſanguine feruentiore turget, febrem ſynochon pariente, is certè vacuatione indiget per venæ ſectionem, quæ ſanguinem illum commodiſſimè exhaurit, & æſtum febrilem ventilat. Qui cacochymiâ laborat, is purgatione leuatur. Qui febre hecticâ aut conuulſione ob inanitionem tenetur, is refectione & humectatione indiget. Denique qui morbum figuræ, numeri, magnitudinis, vel vnitatis patitur, exſcindentibus, vrentibus, ſarcoticis, emplaſticis, & ſimilibus, pro naturâ cauſæ & affectûs, reſtituitur: quod in ſingulis morbis accuratè ſuo loco erit conſiderandum.

Verùm cùm hæc per ſe non præſtet Medicus, ſed inſtrumentis quibuſdam mediis, quorum ad hoc inuentio maximè eſt neceſſaria, hinc tertius ſimul quartuſque inferuntur, Quibus ſcil. & qualibus id ſit præſtandum. Propoſitis enim remediorum fontibus diæteticis, pharmaceuticis, chirurgicis, eligere conuenit, quibus opus illud propoſitum perfici debeat, nimirum ſi ſolo victu id præſtari queat, ne temerè vtamur pharmacis; Si purgantibus benignis, ne fruſtra valentiora vſurpemus: Si ſimplicia id efficere poſſint purgantia vel alterantia, ne importunè compoſita, quorum non ita certus eſt effectus, offeramus. Denique ne ferro aut igne illud tentemus, quod ſolo melle roſaceo, aut apij ſucco, v.g. commodè effici poteſt. Ad hunc ergo implendum ſcopum faciunt, cognitio tum ipſius ſpeciei morbificæ, ſimilaris, organicæ, & communis: (In morbis enim v.g. ſimilaribus diæta plurimùm, in alijs minùs poteſt,) tum differentiarum cauſæ & affectus, paruitatis videl. vel magnitudinis, celeritatis, tarditatis, & ſimilium. Cauſas enim morbificas leuioreſque morbos, diætâ ritè inſtituta potiùs curandos, quàm pharmacis vel chirurgiâ, Galenus vbique & ratio ſuadet, quæ rerum naturâlium conſeruationem dum ipſi morbi expugnantur, nunquam negligit. Contra verò atrociores

morbi

morbi ostendunt, non esse parcendum maioribus remediis: ne scil. blandiore nimis curâ ferocior morbus exasperetur, virésque acquirat eundo. Vnde μοχλικὰ dicebantur apud veteres ea medicamenta, quæ grauioribus morbis debellandis erant accommodata: quorum vsu Empirici & circumforanei, longiores & rebelles morbos sæpiùs superant: in eo tamen peccantes, quòd nullâ habitâ virium, temperamenti, partísue affectæ ratione, quę hîc maximè considerari debent; vno omnes, quod aiunt, collyrio curantes, ancipitem & periculi plenam medicationem exercent.

Inuento igitur Remedij fonte vnius vel plurium, quibus ad opus præstandum vti est necesse, tunc qualitas eorum spectanda; quæ propriè indicationem contrarietatis implere solet: Sub eâ enim non solùm primas qualitates reponunt Medici, Caliditatem, frigiditatem, humiditatem, & siccitatem, aut ex his compositas, sed etiam secundas & tertias, attenuationem videl. detersionem, incisionem, incrassationem, remollitionem, indurationem, suppurationem, mensium, vrinæ, sudorísque prouocationem, huius vel illius humoris per varia cathartica expurgationem, & similes, morbis, eorúmque causis oppositas. Cùm enim contrariorum contraria esse remedia probârimus; certum est Contrarietatem agentis remedij indicari à naturâ causæ morbificæ, & ipsius morbi cui opponitur. Ratione enim materiæ, aut substantiæ peccantis, siue per se, vt in excrementitiis & corruptis succis, siue per accidens, ratione scilicet quantitatis, Vacuantia indicantur: Ratione qualitatis, Alterantia, pro diuersitate illius, quam ad infimam vsque speciem nouisse oportet. Ratione motûs & quietis, Reuellentia, Deriuantia, Attrahentia siue educentia genere diuersa, quæ ex naturâ humoris v. g. aut intemperiei deprehenduntur. Quorum etiam vsus coindicatur à naturâ corporis, virium, temperamenti, & similium. De quibus hoc generaliter pronunciauit Hippocrates *aphor.* 34. *sect.* 2. In morbis minùs periclitari, quorum naturæ, ætati, consuetudini, aut anni tempestati magis congruit morbus, quàm vbi horum nulli congruit: Quia tunc licet vti liberè remediis qualitate suâ morbum & eius causam expugnantibus, quæ aliàs pro horum proportione sunt moderanda, vt dicemus in sequenti scopo.

At verò quemadmodum contraria oportet esse morbo causæque remedia, ita etiam æqualia, vt priùs docuimus, certâ scil. mensurâ & quantitate exhibita, quæ siue gradum siue molem aut copiam spectes, morbi excessum, & naturæ limites in mediocritate positos, non excedant. Qui enim morbum, v. g. calidum vt duo, frigidis vt quatuor simul & semel, vel auctâ nimiùm copiâ æqualium refrigerantium, vnâ aut pluribus vicibus expugnabit, is non solùm morbum curabit, sed contrarium & sæpe periculosiorem excessum inducet: Nihil est, inquit Galenus, *lib. de sang. miss.* quod artem nostram, adeò coniecturalem & dubiam reddat, quàm exhibendorum remediorum quantitas, quæ non solùm morbo, sed etiam viribus plerumque ignotis, proportionata esse debet.

Ad quantitatem igitur remediorum artificiosè definiendam, petenda inprimis indicatio, à morbi causæque illum parientis magnitudine, quæ vel intensiuè vel extensiuè, vt loquuntur, consideratur. Intensio causæ morbificæ respicit eius gradum siue efficaciam, quâ sese validè multiplicare potest, licèt minimæ sit molis, vt patet in atrâbile, venenato humore, pestilenti vapore, & similibus, quæ generosum etiam & efficacissimum suadent remedij genus, quo vis eorum effera frangi vel saltem intercipi possit. Extensio autem ipsius causæ respicit eius copiam, quâ nimiùm auctâ vel in toto vel in parte, naturæ vires opprimit, quamuis per se laudabilis esse possit: Sic nimia sanguinis copia naturæ molesta synochon pariens, aut in membro aliquo collecta phlegmonen, suadet illius vacuationem, alterationémque copiosam & æqualem. Morbi quoque intensio dicitur gradus ille qui naturalem excedit plus minùs, secundùm quem exoritur Indicatio paris remedij quo reducatur ad mediocritatem. Extensio autem considerat subiectum seu partes affectas: quò enim plures à morbo occupantur, eò maior copia remedij esse debet, quæ adæquatur illius extensioni. Sic erysipelas pollicis v. g. minore secundùm quantitatem indiget oxycrato, quàm totius cruris vel brachij: Sic inflammatio plurium partium internarum, vel à primis & communibus viis remotarum, vt renum, vesicæ, & similium, maiorem julepi vel emulsionis v. g. frigidæ copiam, quæ eò vsque salua peruenire possit, vt illarum incendium faciliùs ac citiùs extinguat.

Neque tantùm sufficit in definiendâ quantitate gradûs & molis remedij, Indi-

cationes à causa & morbo petitas spectare, sed etiam Coindicantia & Contraindicantia. Nam sine virium cognitione inprimis, iusta vacuationis alterationísque quantitas circumscribi non potest, quoniam neque gradus excellens remedij, neque eius conferta copia, si vires imbecillæ fuerint, erit vsurpandus, quicquid morbus aut causa indicet, sed infrà erit subsistendum. Hinc à Medicis inuentæ sunt minorantes illæ venæsectiones & purgationes per ἐπίκρασιν factæ: Hinc alterationes iteratæ & sensim repetitæ, quibus natura, paulatim adiuta refocilletur ac sensim vires suas recuperans, morbum tandem & causas morbificas saluis ægri rebus, quæ aliàs ruinam minabantur, expugnet. Eâdem ratione animaduertendum temperamentum totius & partis affectæ, vt ex illius comparatione, quantum à naturali recedatur intelligi possit: Item ætatis, sexûs, conditionis, consuetudinis, & similium status. Quibus omnibus quantitas priùs indicata permittitur, vel ad mediocritatem reducitur. Item non parum confert ad eiusmodi quantitatem limitandam, aëris nos ambientis conditio: Illo enim cum causa vel morbo consentiente, maior indicatur remediorum vis & copia ad vtrumque superandum: dissentiente verò minor, ab hac scil. communissimâ & potentissimâ causâ adiuta: siue per se, siue per accidens id fiat: Nam in pleuritide v. g. Aër frigidus, per accidens, quia sputationem impedit, & pectus angustat, noxius: In Apoplexia per se, quia causæ naturam & vim multiplicat. Atque hæc de primariis scopis, nunc ad secundarios veniendum.

Inter quos ille primatum obtinere videtur, quem Galenus 1 *ad Glauc. cap.* 1. Vtendi modum appellat: & sub eo complexus est illa omnia, quæ extra qualitatem & quantitatem remedij posita sunt, vt an vna vel pluribus vicibus sit offerendum, quo tempore, qua forma, per quem locum, & quo ordine. Vide *aphor.* 17. *sect.* 1. Recentiores verò distinctos fecerunt, clarioris doctrinæ gratia.

An vna igitur vel pluribus vicibus offerendum, quale & quantum remedium (quod referri etiam posset ad quantitatem discretam) ex modo inprimis eius quod indicat seu nocet, est petendum: Nam vt genus morbi, genus remedij; sic eius differentiæ differentias, modus modum indicat, *vt est lib. de opt. sectâ.* Si ergo morbus affligat continuò & violenter, repentinam suadere videtur curationem: Si causa morbi turgeat & ὀργασμῷ teneatur: si bene sit concocta, si tenuis & sequax, subitaneam vacuationem exposcit: At verò si lentè & per interualla tantùm moueatur, longitudinémque potiùs ex cruditate quàm periculum minetur, tunc repetitis purgationibus alterationibúsque materia educenda alterandáque: vt cum Hippocrate concocta tandem liceat medicari, non cruda: Quot verò vicibus id sit præstandum, siue per minorantia, siue per validiora res peragatur (de eo enim præcipuè in hoc scopo agitur, & in hoc differt à priore) ostendent tum ipsæ reliquiæ morbificæ, tum ea quæ consentiunt vel dissentiunt: Virium scil. status, qui si vegetus fuerit, facilè assentitur repentinæ vacuationi & alterationi, vt scil. promptè ab eiusmodi molestia liberetur natura: Sin verò infirmus & debilis, nonnisi benignas & partitas ferre potest mutationes. Eodem modo partium affectarum substantia, sensus, & situs. Nam tenuis earum aut rara substantia, exquisitique sensus, vix perferre potest vim præcipitem vacuantis aut alterantis remedij, quam solida & densa, obtusiorísque sensus facilè sustinet. Situs item valde remotus, vt per vices id præstemus, suadet, quò remedij vis tandem eò vsque salua partium interiectarum temperie penetrare possit. In parte etiam nobili cautè agendum, & partitis vicibus alterandum vacuandúmque, ne grauiorem noxam; ex illius labe ob subitam mutationem; toti corpori inferamus. Quibus omnibus si voles ætatem, sexum, consuetudinem, aëris statum, & similia adiungere, indicationis huius, vel potiùs scopi terminos & statum meliùs definies.

Verùm siue semel siue partitis vicibus siue æquali aut inæquali remedio agas, Tempus præcipuè est obseruandum, iustæ scilicet & debitæ occasionis. Quamuis enim Galenus *libro hoc nostro* videatur hunc scopum velut inutilem reiicere. Frustrà enim, inquit, temporis habebitur ratio, in quo non nisi quale & quantum morbo conuenit, remedium exhibere possis. Attamen aliis in locis passim 8. *&* 9. *meth.* 1. *ad Glauc.* cum Hippocrate ex temporibus morborum desumit notitiam temporis siue occasionis quâ licet vti commodiùs remediis.

Cùm enim constitutionis morbosæ mutatio, progressu quodam temporis fiat, ideò istas temporum notas, velut sensibiles magis adhibuerunt Medici ad meliùs describenda tempora remediorum in morbis vsurpandorum. Vnde propter vniuersalem

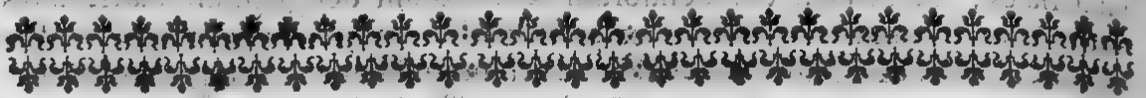
uersalem illam occasionem, quæ non paruam habet latitudinem, secundùm vniuersalia morborum tempora, dixit Hippocrates, Circa initia morborum, si quid est mouendum, moue; in augmento enim & statu melius est quiescere: Item in principiis non esse purgandum, nisi turgeat: Et similia præcepta quibus occasiones vniuersales, siue extensæ exhibendorum remediorum designantur. Particulares autem & momentaneæ non solùm ex particulari temporis alicuius morbi constitutione, illius scil. accessione, & remissione vel intermissione: Symptomatum superuenientium varietate petuntur: Vnde accessionis die & horâ, ab omni Medica actione voluit esse cessandum Hippocr. sed etiam ex peculiari natura ægri, viribus, aëris præsenti statu, & similibus circumstantiis, quas ad particularem istam & præcipitem occasionem definiendam diligenter expendere debet Medicus, potissimùm in acutis morbis, in quibus omisso remedij præstantioris vt phlebotomiæ, vel purgationis, ægrum in mortis periculum præcipitare potest; hîc enim vt in bello non licet bis peccare.

Neque satis est qualitatem, quantitatem, vtendi modum, & debitam remedij Occasionem reperiisse, nisi etiam sciamus locum, in quo & per quem admoueri debent huiusmodi auxilia, eorúmque conuenientem formam. Hæc autem primò ex indicantibus, deinde coindicantibus inueniemus. Nam locus indicantis nempe morbi vel causæ indicat etiam locum remedij, vt si totum corpus occupet, toti corpori admoueantur; si partem vnam tantùm, aut plures, illis tantùm: Si externæ sint, exteriùs: si internæ, interiùs; si per vtramque viam ferri possint, vtrinque admoueantur. Ad quod meliùs explorandum, cognoscenda etiam conformatio partis, situs, & connexio: quia hinc licebit percipere, An sit aliquid quod impediat, vel consentiat. Etenim orificium ventriculi inflammatum v. g. liceret exteriùs admotis refrigerare, nisi diaphragmatis vicinia impediret; fundum verò refrigeratum calefacientibus curare, nî superposita hepatis portio illud dissuaderet. Conformatio, Situs, & Connexus partium, docent ventriculum per vomitum & secessum; hepatis caua, deiectione: conuexa, vrinarum prouocatione potissimùm expurgari; Intestina clysteribus magis iuuari, præcipue inferiora; superficiem corporis sudorificis, scarificatu, & sic de reliquis.

Idem dicas de formâ seu consistentia remedij. Nam in externis illius tenuitatem requirunt partis substantia densa, & situs profundus, multò magis si materia peccans sit crassa & densa. In internis pars admodum remota, exposcit liquida potiùs remedia, quæ eò vsque peruenire possint, quàm solida, quæ in primis viis subsistunt: Media forma à mediis suadetur: pulmones viscida & glutinosa, quæ lambendo sese in trachæam arteriam insinuare possint. Est etiam quando solida forma aptior est ad expurgandas alterandásque remotiores partes, sed diuersa ratione; vtpote caput pilulis conuenientissimè purgatur, quia illæ ob soliditatem diutiùs calori nostro obsistentes, & in ventriculo morantes, longiore hoc spatio & translatis sursum vaporibus, eliciunt redundantes ibi humores: quod non ita commodè fieri potest liquidis, aut mediis remediorum formis citò elabentibus è ventriculi cauitate. Est etiam quando, certis partibus certa remediorum genera & formas, vt oculo inflammato olea, quamuis refrigerantia, faucibus vlceratis aut tumentibus, liquores ex cathæreticis aut corrodentibus paratos admouere non audemus, ne scilicet in partes internas delabantur.

Denique in exhibendis remediis post superiores scopos, adhuc agendorum Ordinem spectare oportet: Qui non solùm in complicatis & consequentibus morbis est necessarius, sed etiam in simplicibus. In vno enim eodémque affectu oportet aliquando habere rationem & causæ simpliciter dictæ, & causæ sine qua non, & vrgentioris. A verâ enim causâ incipiendam esse curationem legitimam & ordinariam; nisi quid impediat, Galenus & ipsa ratio præcipit, quæ præsente causâ tolli non posse effectum ostendit. A causâ etiam sine quâ non sæpe exordiendum esse, illud conficit, quod nonnisi sublatis impedimentis curationis, natura morbum expugnare non potest. Sic enim in vulnere sordes, in hydrope aquam velut causas sine quibus non, primùm tollimus, vt deinceps veram causam & affectum ipsum tollere possimus. Post earum remotionem ad affectûs siue morbos, si adhuc sint superstites, accedimus, vt illis curatis symptomata sponte suâ euanescant; Nisi vrgentioris alicuius habenda sit ratio, siue præter naturam id sit, siue secundùm naturam: sæpe enim ratione cuiusdam symptomatis atrocioris, relictâ causâ morbóque, mitigationi studemus: Sæpe

viriuin respectu, posthabitâ omni θεραπείᾳ, nutritioni tantum & refectioni incumbimus. Sed hæc fusiùs in tertiâ operis parte: Ac proinde quibus modis perficiantur scopi curatorij hactenus dictum sit: Nunc ad conseruatorios siue diæteticos accedamus.

CAPVT VI.

De Indicationibus & scopis diata ægrorum.

CTIONES Medicas simplices potiùs esse consideratione, quàm reipsâ, superiùs annotabamus. Etenim in statu insalubri, quamuis indicationes curatoriæ præpolleant, quæ ad sublationem rei præter naturam feruntur, quia tamen illud potissimùm fit vi & operâ naturæ: hinc etiam conseruatoriæ illis permiscentur, quæ causas salubres respiciunt. Hæ autem diætam ægrorum complectuntur, cuius tantam esse vim voluit Galenus, vt sine eâ nullum aut paruum emolumentum ex vsu remediorum reportare liceat. Et Hippocrates *libro de vet. Medic.* nullam esse vult artis partem χρησιμωτέραν ἢ ἀναγκαιοτέραν. Nomine autem diætæ non tam intellexit aëris, somni & vigiliæ, excretorum & retentorum, exercitationis, aut animi pathematum vsum, quàm cibi potusque circa ægros instituendi rationem: In quibus maxima versatur difficultas. Nos igitur de alimentis ægrorum causâ ritè instituendis agamus, quod ad vniuersalem doctrinam spectat: reliquarum enim causarum salubrium vsum licebit ex tractatu ὑγιεινῆς repetere.

Eleganter illud ab Hippocrate dictum fuit, *lib. de Vet. Medic.* Nullus, inquit, diætandi rationem & modum quæsiuisset, si eadem alimenta cuiuis sano conuenirent, & tam sanis quàm ægris competerent ἐάν ταῦτα διαιτήματα τοῖσι τε κάμνουσι, καὶ τοῖσιν ὑγιαίνουσιν ἥρμοζεν, Quia verò tùm sanis varia dięta pro diuersâ sanorum, alimentorumque naturâ competit, tùm ægris eidem cibi & potus qui sanis erant salutares, molestiam inferunt: Ideò ars huic rei subueniens, varietatem istam certis distinxit regulis & annotauit: Quæ repetendæ sunt tum ex cognitione status illius qui proponitur, tùm naturæ ęgri & variarum facultatum, quę alimentis insunt. Certum est igitur statum morbosum, de quo nunc agimus, quamuis præter naturam sit affectus, retinere adhuc multa secundùm naturam, quorum ope vis corporis nostri adiuta, remediisque Medicis res sibi infensas molestasque expugnat. Hæc igitur quæ secundùm naturam supersunt, procul dubio sui conseruationem indicant dupliciter, tum primariò quatenus scil. sunt secundùm naturam, tum secundariò quatenus ad expugnationem rerum nocentium sunt necessaria. Vt igitur in vsu remedij dicebamus, indicationem veram & propriam, peti à rebus præter naturam, quę sui sublationem suadent. Coindicationem verò ab ipsis rebus naturalibus & externis quę eiusmodi remedij vsum permittunt vel toleratu faciliorem reddunt. Sic vice versâ in vsu alimenti & causę salubris certum est, indicationem propriam & curationem à rebus secundùm naturam, quamuis fractis & à morbo afflictis peti, quę sui custodiam suadent: Coindicationem verò vel Contraindicationem à statu morboso, & rebus pręter naturam, quatenus scil. illę dissentiunt vel consentiunt cum scopis dięte, quam Medicus instituit tunc ratione non solùm conseruationis, sed habito causarum & morbi respectu, vt posteà ostendemus.

An igitur diætetice in ægris sit vtendum, nemo ampliùs dubitabit, quia, vt inquit Hippocrates, δίαιτα τουτέων πᾶς ὁ βίος καὶ ὑγιαίνοντι καὶ ἐκ νόσου ἀνατρεφομένῳ καὶ κάμνοντι, Et quia ad morborum expugnationem est necessaria: At verò quibus, qualibus: quantis, quando & quomodo vtendum sit alimentis in statu morboso iam docere oportet, & omnia ex conuenientibus indicationibus, atque Hippocratis præceptis repetere, qui *lib. de Vict. rat. in acut.* & 1. *aphorism. sect.* hanc rem accuratè est persecutus.

Sciendum itaque priùs ex eodem Hippocrate morborum (qui non solùm breuitate *Ephemera enim breuis, sed non acuta.* & celeritate feruntur, sed etiam vehementiâ) alios quidem esse acutos simpliciter, qui ad 14. diem terminantur, vt est

est *aphor.* 23. *sect.* 2. Alios peracutos non exactè, qui septimum diem non excedunt (ὀξὺς, ὀξύτερος, ὀξύτατος.) Quosdam exactè peracutos, quos Barbari appositè perperacutos vocârunt, qui quarto aut quinto die, vel antè finiuntur: de quibus Hippocrates (Καταξὺς,) *aphor.* 7. *sect.* 1. pronunciauit, eiusmodi peracutos morbos statim extremos habere labores. Alios verò his oppositos esse acutos extensos siue ex conuersione, qui ad vigesimum vsque diem extenduntur, in quibus voluit Hippocrates *aphor.* 24. *sect.* 2. diem decimum septimum esse contemplabilem: Alios denique acutos ex decidentia, qui ad quadragesimum vsque diem perueniunt: Vltra quem omnes morbi longi & chronici dicuntur ab Hippocrate: Inter quos rursus magna est varietas. Nam vt est *aphor.* 28. *sect.* 3. horum quidam in 4. alij in 7. mensibus iudicantur. Aliqui intra 7. annos tantùm, vel quando ad pubertatem accedunt, aut ad summam caloris natiui ἔκλαμψιν, quæ est circa 25. annum. Posteà enim morbi apud Hippocratem ξυγγενέες καὶ συντροφοι, congeneres & connutriti dicuntur & sunt illi propriè qui soboli communicantur, habituales redditi.

Sciendum rursus omnes hos morbos, cùm durationem habeant manifestam & contemplabilem, in quatuor vniuersalia tempora à Medicis diuidi, principium scil. augmentum statum & declinationem, quæ tripliciter dignoscuntur, propriæ scil. essentiæ morbificæ paruitate vel magnitudine, cruditate humorum vel concoctione, symptomatum leuitate aut vehementia. In quibus temporibus istiusmodi morbi varios habent motûs: Alij enim continenter & pari violentia per totum vniuersale tempus affligunt: Alij manifestas habent remissiones, alij intermissiones & dilucida interualla breuiora vel longiora, pro diuerso tempore periodi & repetentis paroxysmi. Hæc omnia erant diligenter annotanda, vtpote sine quibus legitimus ægrorum victus institui non poterat.

Vt igitur ad rem ipsam aggrediamur, cùm certum sit agendum esse, id est, diæta vtendum certa in ægris, & quid agendum, nempe conseruandum & curandum; iam est videndum, Quibus alimentis sint sustentandi ægri. Quo scopo materia siue substantia alimentaria in multas classes distincta potissimùm designatur; Quas omnes debet eruditus Medicus egregiè notas habere à duobus rerum creatarum fontibus seu generibus deriuatas, plantis scilicet & animalibus, vt probè sciat ea, quibus ægros commodiùs reficere possit. (Id tantùm nos nutrire potest, quod priùs vixit,) In materia autem alimentaria spectare solent Medici (vt respectiuè ad nos, & coctionem humorúmque generationem se habent) εὐπεψίαν & δυσπεψίαν, facilem vel difficilem coctionem, εὐχυμίαν κακοχυμίαν, boni vel mali succi naturam; πολυτροφίαν & ὀλιγοτροφίαν an sint paucæ vel multæ nutritionis. Ex quibus ita cognitis in singulis alimentorum speciebus triplicem constituunt diætam, tam in sanis quàm in ægris, fortem scilicet, infirmam & mediam. Fortem vocantes eam quæ vires augere potens, alimentis constat firmis & solidis, concoctu quidem difficilibus, plurimi tamen & solidi alimenti, si vincantur à calore natiuo. Qualia sunt grauia, crassa, viscosa, succulenta, & cætera huiusmodi vulgaribus hominibus vsitata, qualis est panis ille syncomistus & αὐτόπυρος Hippocrati dictus, farinæ scil. impurioris & furfuraceæ, olera, radices omnes, & fructus solidioris substantiæ, castaneæ, nuces, pinei, amygdalæ, legumina, fungi, oryza, caseus antiquus, ostrea, pisces grandiores & cetacei potissimùm saliti, oua indurata vel frixa, carnes suillæ, bubulæ, ceruinæ, leporinæ, aprinæ, anatinæ; & omnium auium palustrium; Aquæ potus, vina rubra, nigra, & crassa, vel adhuc dulcia, ceruisia, zythum cum reliquis, quæ solidum & fortem diætæ modum ingrediuntur.

Infirma autem seu leuia alimenta vocant Medici, his ex diametro opposita ὀλιγότροφα, parum scil. & promptè nutrientia, quæ minimo quidem negotio concoquuntur, sed vel paucæ sunt admodum nutritionis, vel substantiæ valde resolubilis: In quorum numero sunt tenuia, rara, & præhumida, qualia sunt fructus præcoces & horarij delicatiore carne præditi, pisces minutuli fontium vel riuulorum, iuscula, ptizana simplex, aqua saccharata, vel cum variis rebus decocta, iulepus Alexandrinus, mulsa, oxymel, hordei & pisorum vel cicerum tenuis cremor, succus carnis contusæ, expressæ, vel stillatitiæ, panatellæ, gelatinæ, vina limpidiora, alba vel ὀλιγόφορα cum similibus.

Mediam denique alimentorum materiam vocant, quæ inter has ambigit nullâ intemperie donata & mediocres succos suggerens (Aliquando conseruans dicitur Galeno, quę vires in eodem statu retinet, cuius notæ sunt, Panis καθαρὸς Hippocr.

 purus,

purus, benè subactus & fermentatus; carnes pullorum, iuniorum gallinarum, caponum, perdicum, columborum recenter natorum, turturum; turdorum, merularum, & reliquarum auium montanarum, Item vitulina, veruecina, hædina, illarúmque partes ἀκροζαπεῖς, aliquantulùm asseruatę apud Hippocratem, vt teneriores euadant, pisces saxatiles & pelagij delicatiores, lac, oua sorbilia, tota hordei decocti, vel auenę substantia, succus ex amygdalis, vel pineis nucleis expressus & colatus, vina generosa, fructus boni succi, vt pyra, poma, cydonia & similia saccharo potissimùm condita, quod vt mediæ huius naturæ particeps sub his reponi debet, quemadmodum mel antiquis temporibus vsitatum.

In triplici igitur hac materiæ alimentariæ distinctione, prima quæ fortis dicitur, nullo modo ægris competere potest, sed robustis tantùm naturis, atque etiam multùm se exercentibus: reliquis enim quamuis sanis, nedum ægris, noxam inferre solet; Infirma autem & media ægris conueniunt, quas Hippocrates tripliciter adhuc diuisit, vt posteà dicemus, ratione formæ siue præparationis, in ea quæ comeduntur, quæ sorbentur, & quæ potantur.

Horum autem vsum in ægris metiri oportet, sumptâ primùm indicatione à naturalibus viribus, non solùm præsentibus, quæ ex pulsu & aliis functionibus cognoscuntur, sed etiam futuris quæ ex tenuitate succorum, raritate aut densitate cutis, & ex facili aut difficili inediæ tolerantia colliguntur: nam dissipabile corpus inediam non fert. Deinde à Coindicantibus & Contraindicantibus, vt morbi & causæ naturâ seu specie, statûs morbosi distantiâ, vel propinquitate, aëris & similium constitutione Quæ sunt ferè Hippocratis verba *lib. de vict. rat. in acutis*: Quibus enim v. g. temperamentum est exactius, vires ob prægressum fortè laborem, aut inediam infirmiores, cum triplicis substantiæ magna dissipatione, quæ citò instaurari exposcit, consuetudo delicatè viuendi, ætas iam inclinans & infirma. Ab iis pluribus vel omnibus indicatur forma victûs liquida potiùs quàm solida, quandoquidem *aphor.* 11. *sect.* 2. facilius est refici potu quàm cibis, vbi per potum ex interpretatione Galeni, liquida humidáque intellexit, tam ea quæ sorberi, quàm quæ potari possunt: quod ipsemet Hippocrates est interpretatus *lib. de alim.* Quicunque, inquit, indigent citissimâ refectione, ijs liquidum alimentum ad recuperandas vires optimum: vbi adhuc celeriore opus est, odoratum. Democritus odore panis calentis animam retinuisse dicitur.

Quòd si morbus peracutus aut perperacutus vrgeat, cuius vigor imminet statim primis diebus, tunc ex istâ coindicatione augetur necessitas alimenti liquidi & leuioris primùm indicati: vt scilicet natura hoc alimenti genere faciliùs refocilletur, neque reuocetur ab instante pugna critica ad concoctionem solidiorum alimentorum. His si adiungatur aëris ambientis inclementia, feruorque substantiam spirituosam & humoralem validè resoluens, tunc multò magis vsurpanda eiusmodi alimentorum forma: Contrà verò si temperamentum adsit superiori contrarium, vires firmæ, consuetudo quantumuis ἀδηφαγία comedendi, ætas constans, morbus longus vel saltem acutus extensus, vel ex decidentia, aëris constitutio frigidior, quæ omnia intus cogat. Tunc diuersâ ratione indicatur forma victûs non liquidi tantùm aut sorbilis, sed etiam solidi ex eis quæ comeduntur, dummodò sint εὔχυμα. His duobus velut extremis positis licebit in medijs constitutionibus, mediam etiam aut mixtam victus formam instituere, proùt indicationes ipsæ & coindicationes suadebunt, animaduersis, si quæ sint, contraindicationibus & correpugnantijs, quod semel dixisse sufficiat.

Non satis est rectam inuenisse victûs materiam & formam in ægris, nisi conueniens qualitas illis adiungatur: præclarè enim Hippocrates vult in cibo esse medicinam, & in Medicinâ cibum. His verbis denotans, ad similia conseruanda & curanda contraria, maximam qualitatum rationem in alimentis tanquam gratissimis remedijs esse habendam. Hinc Galenus tot hac de re libros scripsit: vt de alimentis boni & mali succi, de attenuante victûs ratione; de alimentorum facultatibus, & similes. In quibus non tantùm primas qualitates rimatur, sed secundas etiam ac tertias: Sapores, odores, & cætera huiusmodi, quibus alimenta ista, medicamentosa, certis qualitatibus prædita morbis eorúmque causis opponuntur. Neque tantùm qualitates natiuas spectat in illis, sed eas etiam omnes quæcunque arte, coctione, mixtura, condimentis & similibus addi solent.

Duplex igitur erit indicatio qualitatis victûs; altera quæ laborantis naturam tueatur & conseruet; alia quæ aduersùs morbum pugnet, quas eleganter expressit

Hippocrates

Hippocrates *aphor.* 16. *sect.* 1. Victus, inquit, humidus febricitantibus conuenit. Vbi ostendit quantum possit alimenti qualitas in expugnandis febribus, præcauendáque siccitate & hectica quæ illis succedere solet. Addit verò; præsertim pueris & ijs qui tali victu vti consueuerunt, vt ostenderet præcipuam qualitatis victûs indicationem esse naturam ingenitam seu consuetudine partam conseruare. Vbi igitur hæc omnia consentiunt, Natura ægri, vires, ætas, consuetudo, regio, anni tempus, cæli præsens status, causa morbifica, & morbus, facile est conuenientem qualitatem describere ex fontibus alimentorum solerti Medico cognitis, depromendam. Vbi verò inuicem dissentiunt, non paruam inuehere solent Medico sollicitudinem, cui potissimùm adhærere debeat. Certum est tamen in vsu alimentorum, præcipuam esse indicationem à naturalibus; Vnde illud Hippocratis *aphor.* 38. *sect.* 2. Paulò deterior potus & cibus, (ratione scil. causæ & morbi) sed suauior & naturæ nostræ gratior iis qui meliores sunt sed insuauiores, magis expetendus. Sic nos calida, odorata, aromatica, vt vinum, ambarum, Confectionem Alkermes, pulueres cordiales, ius carnium, stillatitia, & similia, in calidissimis affectibus, febre continua, pleuritide, phrenitide, cæterisque, vbi vires labascere incipiunt, audacter & summa vtilitate exhibemus.

Ita tamen aptanda est victûs qualitas viribus temperamentóque natiuo conseruando, vt morbus eiúsque causa, quæ vrgentioris sæpe rationem obtinent, non negligantur. Vnde ferociente calidâ intemperie refrigerantia alimenta præscribimus, ipsámque ψυχοποσίαν antiquis tantopere celebratam; Marcore consumptis, hecticis, & phthisicis, lac velut præsentissimum subsidium diæteticum exhibetur. Humorum crassitiei incidentia alimenta, lentori detergentia, tenuitati incrassantia obstructionibus aperientia, fluxioni adstringentia, & sic de reliquis opponuntur. In quibus non solùm contrarias qualitates contrariis humorum naturis opponimus, sed etiam ea prohibemus quæ materiâ suâ ob certam cum illis analogiam, peccantem humorem fouere & procreare possunt: Inde melancholicis alimentis, biliosis, pituitosis, illis qui eiusmodi cacochymia laborant, interdicimus: tam ratione totius corporis, quàm partis alicuius insigniter affectæ, potissimùm hepatis, ventriculi, lienis, & aliarum nutritioni dicatarum.

Vbi verò morbi compositi, complicati, aut connexi fuerint, tunc maior difficultas instituendi victûs: habenda tamen vrgentioris ratio, altero non neglecto. Si quis enim v. g. febre hecticâ cum pulmonis vlcere infestetur: febri quidem esculenta poculentáque frigida & humida, vlceri verò pulmonis detergentia & exsiccantia conueniunt: In hac indicationum luctâ & antithesi quid præstandum? Si febris, inquam, magnitudine suâ aliquid sinistri minetur, huic statim occurremus, deinde vlceri pulmonis, nempe frigidam humidámque victus rationem febri conuenientem; abstergentem verò & agglutinantem pulmoni exulcerato peculiariter decernemus, quæ vel simul permiscebuntur, aut variis horis vel diebus separatim exhibebuntur. Neque tantùm hoc in compositis morbis est aduertendum, sed etiam in quocunque affectu simplici, cuius causæ & primordia possunt esse varia: Veluti in febre quartanâ, quæ dum contrahitur ab humore melancholico naturali frigido & sicco, alium exposcit victum, quàm illa quæ à bilis vel sanguinis vstione producitur, Vel in quo causa morbo contraria existit, vt in quotidianâ febre, vel causo à pituita genito. Ex his igitur omnibus conueniens alimentorum qualitas in ægris inuenienda.

Post substantiam & qualitatem victûs, potissima versatur difficultas circa alimentorum quantitatem, sub quâ etiam Occasionem complectemur, quia quantitas victûs in morbis, pro variis eorum temporibus mutanda.

In quantitate igitur alimentorum præscribendâ, eleganter dictum est illud à Galeno, *Comment.* 1. *in libr. de Vict. in acut.* Vnus cibandi ægros scopus est, virtutis ipsius custodia: Si igitur morbosam affectionem nullo modo offenderet alimonia, nos soli virtuti attendentes, ægros vt sanos aleremus. Sed quoniam noxam id sæpius affert, ob id morbosam dispositionem, non tanquam cibi indicatricem, sed tanquam prohibitricem contemplamur. Vbi ergo non prohibuerit facultas, præceperitque, tunc nutrimus, nisi obsit ea quæ à morbo petitur cognitio. Ex quibus Galeni verbis innotescit, Indicationes quantitatis & occasionis victus ægrorum primò & per se à rebus sumi naturalibus, vt viribus, temperamento, ætate, consuetudine, & similibus. Coindicationes verò à rebus præter naturam, Morbo, Causa, & Symptomatis, eorum specie, magnitudine, celeritate vel tarditate, quatuor

vniuersali

vniuersalibus temporibus, & particularibus quibusuis accessionibus vel remissionibus. Hippocrates qui in cibatione ægrorum medium inter antiquos tenuit, vt probat Galenus *Comment. 1. in lib. 1 de Vict. in acut.* Ratione habita tum quantitatis tum substantiæ victûs ægrorum, in quatuor illum partitus est differentias, Plenum scil. Medium, Tenuem & Tenuissimum.

Plenus quidem ægrorum victus, vt dicebamus, ex alimentis constans euchymis, qualitate fortassis morbo aut eius causæ contrariis, nullam formam respuit solidorum, sorbilium, & potabilium, sed iis omnibus vtitur ad moderatam satietatem, & iuxta consuetam viuendi normam. Mediocris verò ab hoc detrahit in quantitate, minúsque solidis alimentis vtitur. Tenuis autem victus liquida tantùm admittit, sorbilia, & potabilia, eorúmque quantitatem mediocri minorem. Tenuissimus denique solo potu, vt mulsâ, oxymelite, ptizanâ, aquâ saccharatâ, vel iulepo est contentus, ad omnimodam propemodum inediam accedens. Inter varias igitur istas diætæ rationes, primùm ductis indicationibus à rebus secundùm naturam, certum est, Vires robustas, vt quæ coquendo alimento idoneæ sunt, iustam & plenam viuendi rationem suadere, si simpliciter spectentur: Imbecillas verò non posse ferre copiosum cibum neque solidum, sed liquidiorum substantiam exposcere frequenter repetitorum, potiùs quàm confertim ingestorum, ne naturæ negotium facessant: Sin verò Res præter naturam victûs plenitudinem impediant & dissuadeant, tunc certum est Vires robustas, vtpote quæ ex triplicis substantiæ nostræ copiâ componuntur, facilè ferre posse non solùm tenuissimum victum, sed etiam omnimodam inediam: Imbecillas verò non posse, & quamuis renuente morbo, alimentis liquidis, multos spiritûs humorésque laudabiles generantibus & roborantibus esse instaurandas, qualia à nobis priùs fuerunt commemorata.

Temperamentorum verò ea quæ sanguinea sunt, vel biliosa, sicca, gracilia, & habitûs rarioris, difficillimè ferunt inediam, & quia citissimè eorum substantia dissipatur, & quia magis ieiunio incandescunt: Contrà verò melancholica & pituitosa, humida, obesa, cute densâ adstrictáque, parùm resolubilia, fame etiam indigent, vt est *aphor. 59. sect. 7.* De ætatibus illud est pronunciatum *aphor. 13. sect. 1.* ὠμογέροντες. Senes facillimè ieiunium ferre, nisi sint omnino decrepiti, posteà qui constantem ætatem degunt, nullatenus adolescentes, omnium minimè puerulos, præsertim qui inter illos sunt alacriores, προθυμότεροι. Quod ad Consuetudinem attinet, quantum sit illi tribuendum in victus ratione, constat tum *ex aphor. 17. sect. 1.* tum ex quotidianâ ægrorum nostrorum experientiâ, quibus ob largiorem comedendi his temporibus consuetudinem, tantùm abest vt tenuem præscribere victum audeamus, quin importunâ mulierculārum querelâ, plenum illis concedere sæpiùs etiam in acutis cogamur. Denique quod ad aëris constitutionem attinet, illa etiam in suadendo alimenti vsu multùm potest *vt est aphor. 15. sect. 1. &* 18. Cibos æstate & autumno difficillimè ferunt, hyeme facillimè, posteà vere. Ex quibus omnibus licet primariam victus quantitatem instituere.

At verò ex rebus præter naturam contingit magna varietas in cibandis ægris: Hæ enim ratione sui cibos minimè suadere videntur; quoniam vt docet Hippocrates, Corpora impura quò plus nutries, eò magis lædes; & *aphor. 67. sect. 7.* Cibus febricitanti labor. Dum enim adest noxium quid & molestum, tunc natura omni conatu caloris, humorum, spirituumque copiâ, ad id conuertitur expugnandum; quæ frequenti aut copiosâ alimentorum exhibitione non est à suo instituto importunè reuocanda: sed tantum offerendum quantum sufficit ad sustentandas vires non obruendas. Vnde Hippocrates *aphor. 7. sect. 1.* Victus pro morbi grauitate & leuitate plenior aut tenuior instituendus. *Et 4. sect. 1.* In diuturnis morbis plenum aut saltem mediocrem vult esse victum, in acutis tenuem & tenuissimum. Oportet enim, *addit ille*, *9. sect. 1.* Conijcere, num æger possit cum victu quem præscribis, ad statum vsque perdurare, & numquid ille priùs deficiat, nec cum illo victu durare queat, aut morbus antea deficiat & remittatur. Quibus itaque 1, *aphor. 9.* statim vigor futurus est hos statim tenuiter cibare oportet: Quibus autem posteà futurus est, ijs & in ipso vigore & paulò antè subtrahendum est: Priore verò tempore cibandum pleniùs, vt æger viribus integris eò vsque peruenire possit.

Ecce quomodo Hippocrates ex consideratione celeritatis aut tarditatis morbi, pleniorem morbis longis victum, tenuiorem acutis præscribit: Ratione verò quatuor vniuersalium temporum, victum auget minuítque ἐν προαγωγῇ, inquit Galenus,

Galenus, sensim & paulatim. Nam quia sani pleno vtuntur victu, vbi primùm laborare incipiunt, non statim illis omnimodam & triduanam inediam præscribit, vt diatritarij illi olim, sed in principio paulò pleniùs nutrit, in augmento minuit habita ratione longitudinis aut propinquitatis status, in quo propositum habet tenuissimè nutrire, tum quia eo tempore Natura criticæ vacuationi intenta, post factam coctionem non est obruenda cibis: tum etiam quia violentissimis symptomatis perturbata, non potest tunc incumbere copiosorum alimentorum coctioni: satis est igitur vt perdurare possit. Factâ demum crisi perfectâ vel imperfectâ, & succedente declinatione, tunc etiam paulatim augendus erit cibus, & æger sorbilibus alijsque idoneis alimentis reficiendus, donec ad integram peruenerit ἀπυρεξίαν, & tunc ad consuetam alimoniam reuocandus.

Atque hic est modus cibandi ægros Hippocraticus, ratione temporum vniuersalium in acutis: Ratione verò particularium, id est, accessionis siue exacerbationis, aut paroxysmi, remissionis siue intermissionis, deprehendit & constituit horam exhibendi alimenti. (Accessiones subintrantes magnum hîc facessunt negotium.)

Vt enim scias *per aphor. 17. sect. 1.* Quibus semel aut bis, quibus plura aut pauciora, vel particulatim offerenda sint, animaduertere oportet particularia hæc morborum tempora. *Aphorismo enim 11. & 19. sect. 1.* In accessionibus & exacerbationibus cibos exhibere nocet. *& lib. de Humor.* Quicumque per circuitûs vel paroxysmos affligunt morbi, in illis à cibo abstinere oportet. Quod clariùs expressit *lib. de Vict. in acut.* οὐχ ὅταν οἱ πόδες ψυχροὶ ἔωσιν, ἀλλ' ὅταν ἡ θερμὴ καλαβῇ εἰς τὰς πόδας. *non cum pedes frigidi sunt, est cibandum; sed cum caliditas iam inuasit pedes & exteriora.* Et in summâ, inquit, intensione nunquam exhibendus cibus, sed remissio eligenda. Imò etiam instante paroxysmo, ventriculus cibo vacuus esse debet. Concludamus igitur ex his Quantitatem ciborum in ægris esse debere pro modo virium & naturæ particularis, vt scil. tantum vnâ vice exhibeatur, quantum & facilè confici possit à calore natiuo, & virtuti tuendæ sufficiat. Quod si vnâ aut duabus in die vicibus præstare non possis, partitis id potiùs iteratisque cibationibus fiat, pro naturâ ægri & consuetudine, pluribus vel paucioribus. Quantitas autem minor sit in acutis quàm in longis morbis; in statu, quàm in alijs temporibus; túncque offeratur cibus, quando potissimùm est intermissio febris vel remissio in continuis, aut saltem sub ipsam declinationem paroxysmi. Atque hæc sunt ex meris Hippocraticis fontibus hausta & vtiliter tradita, libro potissimùm quem inscripsit *de victus ratione in acutis.*

Dubia de Victu ægrorum.

QVia tamen grauissima adhuc dubia in præcedentem doctrinam adduci solent, ad elucidationem illius conferentia: Ideò paucis agendum de illis, antequàm huic capiti finem imponamus. Quanta enim in victus ratione præscribenda, propter varias ægrorum naturas cura sit adhibenda, quantumque illi sit incumbendum, luculenter docuit Galenus sub finem *comment. 1. de vict. in acut.* Primò itaque dubitatur, Meliúsne sit in victu ægrorum acutis morbis laborantium vergere versùs paulò pleniorem vel tenuiorem. Secundò, An semper parciùs sit nutriendum in statu seu vigore morbi, quàm in principio. Denique An in intermittentibus qui per paroxysmos repetunt, nunquam sit exhibendus cibus incipiente vel vigente accessione, sed semper declinatio sit expectanda. Quod ad primum attinet, ortum videtur ex contrarijs Hippocratis authoritatibus, qui *lib. aphor. sæpe citato* expressis verbis docet. Tenuem victum & exquisitum, periculosum esse, & in eo magis delinquere ægrotantes, quàm in paulò pleniore pronunciauit, *aphor. 5. sect. 1.* Quandoquidem tenuior iusto victus resolutionem facit virium in propriâ suâ substantiâ: plenior autem tantùm prorogat morbum, & aggrauat, non dissipat vires, Hinc idem Hippocrates *2. Epidem.* Herodicum ridet, ægros fame enecantem, Galenus diatritarios explodit. Vtque illud experientiâ confirmetur, nunquam grauidas tenui sed pleno victu nutrimus, nec febre pestilenti aut syncopali correptos. *At lib. 1. de rat. vict. in ac.* Hippocrates contrarium voluisse videtur, ex ipsius Galeni interpretatione in exhibendo scil. cibo potiùs procedendum esse ad id quod minus, quàm ad id quod magis.

In componendis igitur contrarijs istis locis & rationibus sciendum est, vt

priùs dicebamus, aliud esse in victu ægrorum instituendo, virium custodiam respicere, aliud verò morbi ipsius & causarum sublationem; Nam vires si firmæ sint, reliquáque naturalia coquendis cibis idonea; ratione sui victum eúmque pleniorem suadere videnrur: Morbus contrà & reliqua præter naturam, non solùm tenuem victum, sed tenuissimum, & quandoque omnimodam exposcunt inediam, vt calor natiuus totus humorum expulsioni incumbat.

Respectu itaque virium bene dixit Hippocrates *in aphorismis*, faciliùs delinqui in tenui victu, quàm in pleniore, & bene ridet Herodicum, inediâ vires ægrorum absorbentem; Et grauidas laborantes, aliósque pestilenti febre aut syncopali correptos pleno victu nutrimus, habitâ semper ratione conseruationis, & virium quæ primarium locum obtinent. At verò morbi respectu, maius est periculum in pleno victu quàm in tenui, quod secunda innuebat authoritas. Nam quod minus est facilè emendatur, si collabantur vires, additione cibi conuenientis. Quod verò magis est in cibo, incrementum adfert morbo, naturámque ab institutá coctione vel expulsione reuocat; nec ita facilè tollitur purgatione in acutis. Vnde grauidis morbo acuto correptis, tantum imminet periculum, quia dum pleno cogimur vti victu, causam morbi morbúmque augemus, & naturam impedimus; ne vtrumque alacriter expugnare valeat. Ex his igitur inuicem comparatis, viribus scil. & Morbo, oportet quantitatem victûs eligere, quæ & illis sustentandis par sit, & morbi curationem non impediat. Quòd si in aliquo peccandum sit, præferenda erit indicatio, quæ à uirium conseruatione desumitur.

Quod ad secundum attinet dubium: Quamuis priùs dixerimus cum Hippocrate, paulò pleniore victu vtendum esse in principio & augmento, & ita temperato; vt æger quando ad vigorem peruenerit, tenuissimo vti possit, non collabentibus viribus. Et illud verissimum sit si regulam diætandi vniuersalem spectes: Recipit tamen non paucas exceptiones, neque inutiles. Nam si vires v. g. statim in principio sint valde infirmæ, non videntur pleniorem victum ex solidis scil. admittere posse: Si magna tunc temporis pituitæ & aliorum crudorum succorum aut excrementorũ saburra, vt in gulosis & cæteris hominibus stabuletur; parcendũ tunc copioso victui, & tenui potiùs atque attenuante vtendum. Si morbus etiam sit incognitus, in principio minuit diætam, aut potiùs inediam præcipit Auicennas, quò morbi motus & colluctatio cum naturâ faciliùs innotescat. (Hoc expressit Celsus *lib. 2. cap. 16.* Initia morborum famem & sitim desiderant.) Denique in pleuritide reliquísque inflammationibus à fluxu sanguinis fientibus, imperamus tenuissimum in principio victum, vt sic partes proprio genio & alimoniâ defraudatæ, sanguinem sibi vicinum retineant, & fluxionem à parte morbosâ auertant, ex *Hippocr. 1. acut.* 25. Circa statum verò morborum istorum copiosiùs alimus, tum quòd fluxionis eo tempore nullus metus, tum quia apparente tunc sputo, eget natura viribus ad ἀνακαθάρσιν, & puris per sputa excretionem perficiendam: Alimentis verò minùs grauantur ægri isti in statu, quia in thorace subsistens morbus, naturales ventriculi hepatísque functiones minùs impedire potest. His absentibus conditionibus, & ratione concoctionis expulsionísque humorum morbificorum, quæ in statu perficiuntur, certum est in statu respectu aliorum temporum, tenuissimo victu vtendum esse.

De tertio autem dubio hoc tantùm dicemus; Incipientibus & vigentibus paroxysmis, ratione motûs & conatûs naturæ, nunquam esse alendum, quia sic auertitur, & ciborum coctione retardatur: At verò ratione aliquando virium prostratarum, ratione temperamenti & habitûs sicci, ac valde resolubilis: ratione humorum malignorum & infestorum cordi aut ventriculo, cuius orificium in plurimis infirmissimum & acerrimi est sensûs: sæpe cogi Medicum exemplo ipsius Galeni, vini vel aquæ potu, aut etiam aliquando iusculo vel alio sorbili cibo, ægri labantes vires reparare, vel imminentem hecticam consumptionémque corporis, exhibitis eiusmodi alimentis sub principium aut vigorem accessionis præcauere, quanquam regulari & methodicâ curandi lege illud sit prohibitum. Atque hæc de primâ operis nostri parte sufficiant, quâ generalem Indicationum doctrinam breuiter complexi sumus.

PARS

SECVNDA PARS,

De Indicationibus Curatiuis in Specie.

CAPVT I.

De Indicationibus Curatiuis in Morbo Similari seu Intemperie.

GENERALI cuiusuis rei cognitione ad specificam descendendum esse, ab hac ad infimam docet Analytica methodus, quam nos in therapeuticarum indicationum explicatione consectamur. Cùm igitur priore operis nostri parte, vniuersalem illarum doctrinam simus abundè persecuti, reliquum est vt nunc particularem cuiusque speciei morbificæ Indicationum rationem inueniamus. Quâ cognitâ facile erit ad infimam quamque & indiuiduam peruenire. Si vnica esset omnium morborum species, inquit Hippocrates *lib. 2. de nat. hum.* vnica etiam esset curandi omnium morborum ratio, ex eisdem indicationibus petita: ὥστε δὲ πολλαὶ μὲν ἰδέαι τῶν νοσημάτων, πολλὴ καὶ ἡ ἴησις αὐτέων ἐστι. Vt verò plures eorum species, ita varia curandi ratio. Porrò ex Pathologiâ constat, tria esse prima morborum genera, similarium, organicorum, & communium, quorum variæ sunt subiectæ species, & multiplices causæ: totidem igitur erunt huius nostræ tractationis 2. capita, quorum primum inquiret Indicationes in morbo similari seu intemperie cognitu necessarias. Secundum indicationes morbi organici. Tertium verò indicationes morbi communis siue solutionis continui.

Intemperies igitur siue similaris morbus, vt ab eo exordiamur, cùm nihil sit aliud, quàm dispositio præter naturam actiones simplicium partium primò & per se lædens, quæ conuenienti primarum qualitatum mixtione & temperamento perficiuntur: Quot esse poterunt ab hac qualitatum εὐκρασίᾳ excessus, tot etiam erunt similaris morbi differentiæ siue species, octo nimirum; Quatuor simplices, ex vnius qualitatis exuperantiâ Caloris, frigoris, humiditatis & siccitatis: Quatuor compositi ex combinatione possibili duarum qualitatum excedentium, caloris cum humiditate, caloris cum siccitate, frigoris cum humiditate, frigoris cum siccitate. Rursus hæ omnes intemperies, vel sunt in toto corpore, vel in vnâ tantùm parte aut pluribus, idque æqualiter aut inæqualiter: vel sunt fientes à causa sua externa, aut interna generante, augente, vel conseruante adhuc pendentes: aut factæ, id est, διαμονὴν & stabilitatem eam consecutæ, vt sine causæ suæ præsentiâ deinceps subsistere possint, hecticas seu permanentes vocant Medici. Denique coniunctæ sunt humoris alicuius vitio, vel sine humoris concursu subsistunt, Materiales & Immateriales dictæ.

Quæ cùm sint species & differentiæ morborum similarium præcipuæ à Galeno assignatæ, & ex cognitione pathologicâ repetendæ, videndum quid ista ad θεράπειαν methodicam, inuentionémque indicationum in eiusmodi morbis conferre possint. Primò cùm res sint præter naturam actionibus corporis infestæ, sui sublationem generaliter suadent, idque per contrarium appropriatum, seu proportionatum, vt vocant, siue formâ & denominatione, seu effectu tale existat. Illius igitur qualitas ex contraria excessui qualitate petetur, frigidáque calido, humida sicco, & sic de reliquis opponetur. Quantitas gradûs & molis, æstimabitur ex intensione & extensione affectûs: Quò enim intemperies pluribus superabit numeris membri affecti natiuam temperiem, vel plures occupabit illius partes, eò etiam auctiori vel remissiori gradu, maiore aut minore remedij copiâ expugnabitur. Idque vnâ vel pluribus vicibus, hac vel illâ formâ, certo ordine, loco, & tempore;

proüt ex Indicationibus & Coindicationibus vniuersalibus erit repetendum.

Verùm cùm legitima curandi methodus & potissima indicatio à causa petatur, vt nos docuimus, vult Galenus vt in curatione intemperiei rationem habeamus potissimùm fientis & factæ: (futura enim cùm nondum sit actu, ad προφύλαξιν potiùs quàm θεράπειαν pertinet) factámque & sine causa subsistentem solis alterantibus, quæ dispositionem ipsam respiciant, oppugnemus: fientem verò & à causa pendentem ita profligemus, vt vnamquamque priùs quæ efficit causam rescindamus; deinde ad eam quæ ab eâdem causa facta est, ægritudinem, si adhuc subsistat, accedamus. Præterea cùm hæ causæ vel internæ sint vel externæ: Externæ quidem aut necessariæ, aut non necessariæ: Non necessariarum rationem habere ars non potest, nisi quatenus ex euentu factæ iam sunt necessariæ, vt quando inflictum est vulnus telo, glande, & similibus, siquid horum intra partem manserit, sui remotionem per conuenientia organa suadet. Necessariarum verò quæ sex rebus non naturalibus dictis continentur, rationem habere potest, tum quia procatarcticæ illæ causæ ad interioris cognitionem faciunt, quòd sint neutræ & adiaphoræ, salubres & sanitatis conseruatrices bene vtenti: Insalubres & morbi effectiuæ, malè vtenti. Illarum enim vsum tollendo aut immutando efficiet, vt quod morbum modò intulerat, nunc eiusdem iuuet expugnationem. Vbi enim aëris, alimentorum, somni vigiliæ, exercitationum, excretorum retentorum, animíque pathematum vitio, aliqua intemperies inflicta fuerit corpori: contrariâ earundem constitutione efficiet, vt introductus ab eisdem excessus corrigatur.

Habitâ sic exterioris seu procatarcticæ causæ ratione, ad interiorem velut præcipuum rei istius cardinem erit accedendum: quæ vel est incorporea & qualitatiua tantùm, vt loquuntur: Vel corporea & materialis in humore, vapore, aut spiritu interno posita. Rursum si corporea sit & materialis, vel stat sub naturâ causarum antecedentium & mediatarum, vel est propinqua & continens effectûs causa, quam congestio & συναθροισμὸς partis proprius coaceruauit, aut ῥευματισμὸς, fluxio alienæ materiæ in partem inuexit. Denique causa illa materialis, aut solâ suâ mole, pondere, & quantitate noxia est, quod plethoram ad vasa & ad vires appellant, vel etiam cum quantitate vitiosa coniuncta est, quæ immoderantiam suâ cacochymiâ infert.

Ecce quomodo ex horum omnium cognitione, Indicationes curatorias ad Intemperierum θεράπειαν necessarias eliciemus. Primò enim dictum est, quid circa externas causas sit præstandum: Circa internas verò, siquidem immateriales sint, patet eisdem tolli remedijs, quibus ipsæ intemperies, nempe alterantibus proprijs. Si verò materiales in humore, vapore, aut spiritu positæ, quia motu, quantitate, & qualitate peccare possunt: Ideò præpostero motui alter est opponendus, qui in aduersum trahat, aut ad propinqua deriuet ruentem materiam: Quantitati verò seu repletioni inanitio, vacuatióque conueniens debetur; vt qualitati vitiosæ contraria alteratio. Quicunque igitur rectas vacuationis, reuulsionis, & deriuationis leges, alterandíque rationem tenuerit; is omnes Intemperierum curandarum indicationes necessarias & scopos assequetur ex Galeni sententiâ *hoc nostro libro*, quæ ideó à nobis sunt paucis explicanda.

Neque nos moueat quorundam opinio, qui præter intemperies à Galeno assignatas, noua morborum genera in similaribus partibus commenti sunt, materiæ scil. & Formæ: Siue enim admittendi sint eiusmodi morbi, siue non sint, vt in pathologiâ probauimus: nihil methodum hanc nostram augere vel immutare possunt. Etenim excessus secundarum qualitatum, quos illi materiæ ascribunt, non alijs curantur remedijs, quàm alterantibus & vacuantibus: Molle enim præter naturam, aut durum; laxum aut adstrictum; tenue aut crassum; rarum aut densum: cùm ex humorum in nobis vacuitate aut repletione, variáque primarum qualitatum constitutione pendeant, quid aliud quàm prædicta remediorum genera indicare poterunt? Eodem modo affectus qui sequuntur occultam magis & cæcam temperamenti corruptionem, quos illi formæ tribuunt: Vel nullas præbent curatorias indicationes, quæ ex rei omnino abditæ, vt illi volunt, notitiâ proficiscantur, sed solâ experientiâ, aut analogismo curantur: Vel potiùs cùm sint iuncti magnis intemperiebus, iisque materialibus, tum vacuationem tum alterationem conuenientem indicabunt: Manifestam quidem intemperiem apertis qualitatum viribus: Occultam verò & deleteriam, alexiterijs expugnando, communibus; si adhuc res sit noua: Vel proprijs, vbi primùm reperta fuerint

Nos igitur ad rem ipsam aggrediamur, primóque de vacuantibus generatim agamus, 2. de reuulsione, deriuatione, & particulari vacuatione 3. de alteratione, quæ sub se complectetur corporis humorúmque purgandorum præparationem, concoctionem, & corroborationem. Quæ omnia non solùm nobis sunt futura vsui in morbis similaribus, sed etiam in quibusuis, quos humorum excedens qualitas, aut quantitas, vitiosáque fluxio aut congestio pepererint, vt obstructionibus præter naturam, vlceribus, & similibus, de quibus suo loco acturi sumus.

CAPVT II.

De Vacuatione in genere, & Vacuantibus.

IS legitimam cuiusque morbi curationem instituet; qui accuratam causarum in quibusque notitiam habuerit, vtpote ex quâ indicationis præcipua vis est repetenda. Hæ vero in morbis similaribus cum materia iunctis, ad duas potissimùm reducuntur, plethoram scil. & cacochymiam: Illam quidem ad vasa & ad vires dicunt, quando scil. absque vllo sensibili qualitatis vitio, tanta exuperat laudabilis succi copia, vt vasorum maxima distentio metum ruptionis inferat, vt in habitu Athletico; vel saltem ea copia redundat, quam natura vísque corporis ampliùs sine noxa ferre non possit. Hanc verò nempe cacochymiam, duplicem etiam faciunt, vnam quidem quam in vnius vel plurium vitiosorum humorum excessu constituunt: Aliam verò quam cacochymiam plethoricam appellant; quasi mixtum ex vtraque exuperantia qualitatis & quantitatis vitium. Rursum plethora maximè in venoso arteriosóque genere subsistit, nisi aliquando in partem aliquam irrumpens, tumorem præter naturam & particularem plethoram producat: Quemadmodum cacochymia plethorica vniuersum corpus inuadere solet. Aliàs verò simplex cacochymia, modò in prima corporis regione stabulatur, quam ventriculo, liene, pancreate, mesenterio, cauis hepatis, intestinis, totáque vena porta circumscribunt: Modò secundam occupat, quæ gibba hepatis, totam venam cauam, partésque inter alas & inguina sitas complectitur. Aliquando in tertia potissimùm residet, quæ caput, extremitates, musculorum genus, totámque cutim & habitum exteriorem respicit. Hippocrates aliquando totum corpus in duas tantùm partitur regiones, Superiorem scil. & inferiorem: Vnde illi biliosus, τὰ ἄνω, pituitosus τὰ κάτω dicitur, & similiter, quibus hic vel ille humor sursum aut deorsum magis repit.

Vbiuis autem subsistant plethora & cacochymia, velut causæ morbificæ sui sublationem suadent, idque per opposita, effectu scil. talia, quia non dantur quæ denominatione eis sint contraria; materiam enim morbificam educendo contrariam illis dispositionem introducent. Aptanda ergo cuiuis propria vacuantia, quæ velut genus generi sint opposita. Vt igitur duæ sunt primæ potissimæque humoralium morborum causæ internæ, plethora & cacochymia: Sic etiam duo illis opponuntur vacuantium remediorum genera, phlebotomia scil. & purgatio: Ideò magna & præcipua remedia Medicis dicta, quod duabus his magnis præcipuisque vsitatissimorum morborum caussis aduersentur. Phlebotomia vasorum repletionem exhauriendo, Purgatio vitiosos è corpore succos educendo. Phlebotomiæ autem vices aliquando explere possunt Arteriotomia, scarificationes, cucurbitæ, hirudines, mensium in mulierculis, aut hæmorrhoidum internarum externarúmque prouocatio: Quamuis enim venosi generis repletionem statim & plena manu non exhauriant, possunt tamen consecutione quadam & vacui fuga, humorem ab illis partibus transferre & sensim vacuare, vt omnibus patet.

Purgatio etiam non solùm varias vitiosorum humorum species respicit, vnde cathartica ὑδραγωγὰ, φλεγμαγωγὰ, μελαναγωγὰ, & χολαγωγὰ dicuntur, sed etiam hanc vel illam corporis regionem. Nam vt purgantium alia vomitoria, alia verò deiectoria dicuntur, proüt supernam magis vel infernam cient vacuationem: Sic pro ratione & vi operandi, in benigna, mediocria, & violenta secernuntur, quorum prima saburram inferioris ventris, Eccoprotica dicta primásque tantùm fæces expurgare valent. Secunda illuuiem secundæ regionis allicere in aluum & vacuare

possunt. Vltima verò potentissima scil. pharmaca omnem cacochymiam è distantissimis quibusque partibus euocare & excludere valent. Catharticis verò quæ per os assumuntur, subsidiariam adferunt operam glandes, clysteres varij, mollientes, tergentes, & trahentes. Illáque medicamenta ἐπόμφαλα dicta, quæ ex cucumeris asinini succo cum melle aut similibus confecta, & vmbilico admota, puerorum aliorúmque cætera remedia recusantium, aluos sollicitare & expurgare possunt.

Vtque hęc omnia purgantia vacuationem faciunt per os aut per anum, regias scil. & communes corporis nostri vias: Sic etiam alia sunt quæ reliquas corporis partes per proprios ductus expurgant. Diuretica enim vrinam, hæmorrhoidas, aut menses prouocantia, secundam commodissimè vacuant; tertiam verò sudorificæ potiones, laconica, stuphæ, balnea, frictiones, & cætera huiusmodi, quæ per insensilem transpirationem, aut sudoris prouocationem, humores resoluere solent. Si autem humor aliquis cuti externóque habitui nimiùm adhærescat, cucurbitulis, scarificatũ, admotis hirudinibus, dropacibus, phœnigmis, vesicatoriis, causticis, setonibus, & fontanellis erit extirpandus. Quòd si pars ipsa affecta proprios habeat meatûs illi etiam erunt sollicitandi ad particularem vacuationem, vt in capitis affectibus errhina & apophlegmatismos siue masticatoria vsurpamus. In pulmonum & thoracis morbis, bechica, seu sputum prouocantia, & sic de reliquis.

Ecce genera omnium vacuantium expurgantiúmque plethoram & cacochymiam, vniuersalem & particularem: Quibus verò, qualibus, quantis, quâ formâ, quo tempore, loco, ordine, & aliis circunstantiis id perfici debeat, non est propositum nunc persequi, tum ne in immensum crescat hoc Indicationum opus, tum quòd phlebotomiæ, purgationis, cucurbitularum, & similium leges indicationésque particulares non solùm ab Hippocrate & Galeno sunt accuratè traditæ, sed etiam à recentioribus multis vt Fernelio auctæ & illustratæ, ex quibus illas repetere licebit: Et nos iam ex parte illorum doctrinam absoluimus in formulis remediorum externorum internorúmque. Quare ad reliqua tractationis nostræ capita accedamus.

CAPVT III.

De Reuulsione, Deriuatione, & particulari vacuatione.

EA omnia quæ simpliciter vacuare diximus, ad Reuulsionem, Deriuationem, & particularem vacuationem faciunt, sed in modo differunt: Vt enim Vacuatio generaliter sumpta, quantitatem humoris in toto peccantis potissimùm respicit, Sic istæ Motum & quietem humoris præter naturam, qui vel adhuc fluit in aliquam partem reuulsione & deriuatione compescendus; Vel iam fluxit & parti impactus est, aut per συναθροισμὸν ibidem congestus, Vacuatione particulari per ipsam scil. partem educendus. Porrò non solùm fluxiones quæ in certam aliquam partem, vt hepar, pulmones, vesicam, &c. feruntur, & intra corpus remanent, reuulsione deriuationéque indigent, sed etiam illæ quæ extra corpus feruntur, si præter naturæ modum & syptomaticè fiant: fluentem enim nimiâ copiâ ex naribus, vtero vel ano sanguinem, non solùm appositâ mammis aut hypochondriis cucurbitulâ retrahimus, sed etiam sectâ in contrarium venâ, eductóque sanguine coërcemus. Et præter nouas recentésque fluxiones, quibus propriè debetur ἀντίσπασις antiquas etiam rebellésque reuellimus, vt assuescat paulatim natura mittendis aliò retrahendísque à parte affecta humoribus. Denique reuulsiones istæ, deriuationes & particulares vacuationes fiunt, tum illis quæ sensibiliter materiam aliquam è corpore educunt, vt phlebotomiâ, arteriotomiâ, scarificationibus, vomitu, dejectione, sudorum, vrinarum, mensium, hęmorrhoidum prouocatione, causticis siue fontanellis vulgò dictis, setonibus, vesicatoriis, ferro candente & secante: sed etiam eis quæ humores insensibiliter resoluunt, aut certè è toto corpore non educunt, sed in aliam tantùm partem transferunt, vt cucurbitulis, frictionibus, ligaturis dolorificis, dropacibus, phænigmis, fotibus, & similibus epipasticis: Quæ in corpore plethorico aut cacochymo non sunt tentanda, quin priùs vniuersum corpus vacuantia & præparantia præcesserint, ne humores vi remediorum attracti, nimia in aliquam partem ruant

copia,

copia, au certè ne exagitati nimiùm, inflammationem concipiant.

Dicamus igitur Reuulsionem esse tractionem fluentis vel fluxuri humoris ad opposita distantissima, habitâ fluxûs originis, rectitudinis, & communitatis vasorum ratione. Hæc definitio vt intelligatur, sciendum est, Reuulsionem dici tractionem, quia sub motu locali posita est; & esse tractionem non veram, sed æquiuocam, quia phlebotomia v. g. aut ligaturæ in contrarium adhibitæ non trahunt fluentem humorem propriè, sed natura vi doloris aut agitationis excitatâ in partem oppositam, velut de nouo afflictam cursum humoris reflectit. Dicitur etiam tractio fluentis aut fluxuri humoris, quoniam quieti, & in toto vel aliquâ parte subsistentes, vacuationem potiùs quàm reuulsionem suadent, vt diximus, nisi sit prophylactica, id est, præcautionis ergo ipsa reuulsio exerceatur, quæ anticipet fluxuri humoris impetum. Denique dicitur ad opposita distantissima exerceri habitâ fluxus originis, rectitudinis, & communitatis vasorum ratione; quæ omnia explicatione indigent. Illa enim oppositio & distantia, magnam inter medicos Græcos & Arabas controuersiam attulit. Hippocrates *lib. de humor.* vnicam tantùm oppositionem agnouisse videtur, dum ait, Reuulsionem fieri ex superioribus ad inferiora, ex inferioribus ad superiora. Galenus verò *comment. ad aphor. 68. sect. 5. & lib. 5. meth. cap. 3.* tres tantùm recensuit. Libro autem proprio de Reuulsione, quatuor enumerauit, ab inferioribus scil. ad superiora, & contrà; à dextris ad sinistra, & contrà; ab internis ad externa, & contrà. Auicennas quatuor constituit corporis diametros inter quas vult illam primùm in reuulsione eligendam, in quâ maxima reperitur distantia, vt motus motui magis opponatur, v. g. in pleuritide primò venam malleoli eiusdem lateris secat, secundùm diametrum distantissimam longitudinis: deinde venam brachij oppositi secundùm diametrum latitudinis: demum ab eodem brachio sanguinem educit deriuationis vacuationisque particularis gratiâ. At verò Græcorum præstantissimi, istas diametros non agnoscunt, sed potiùs quadras ipsius corporis faciunt: vtque partes quædam sunt mediæ, v. g. hepar, lien, renes, mesenterium; sic etiam quatuor sunt corporis quadræ, superiores duæ, totidem inferiores, quarum vnam non excedunt in reuulsione, si fieri possit, propter vasorum consensum & communitatem quandam, quam in istis potissimùm quadris agnoscunt. Fluente ergo v.g. sanguine immoderato ex dextra nare dextri brachij cephalicam aperiunt ad reuulsionem; non sinistri, quia sic periret rectitudo; Non dextri malleoli, quia sic periret vasorum communitas, multò minùs sinistri, quia tum rectitudo, tum communitas ad reuellendum necessariæ omitterentur. In eadem itaque quadra subsistentes, vnam oppositionum prædictarum obseruant, in eáque, quantum fieri potest per corporis & vasorum constitutionem, distantiam maximam: In partibus autem medijs tam per superiorem quàm per inferiorem regionem, seruata tamen rectitudine, reuellunt, vt hepate, liene, aut renibus inflammatis venam in cubito & poplite aperiunt.

Hæc autem omnia fiunt, quando terminus à quo, ipsius scilicet fluxionis certa origo ignoratur: Illâ enim cognitâ, reuulsio ei erit perpetuò opponenda potiùs quàm motui humoris, aut parti recipienti, quæ est terminus ad quem: v.g. Ponamus à liene per venas proprias sanguinem in dextrum renem ferri, idque Medico esse cognitum, tunc ratione ipsius fluxûs originis, neglecta quadra & rectitudine, venam cubiti sinistri secabimus, vel cucurbitulas & scarificationes sinistri lateris instituemus, vt ab ipso fluxionis ortu in oppositum commodissimè reuellant: Sed quia fluxionis vt plurimum origo incomperta est, ideò Medici maluerunt in stabiliendis reuulsionis legibus, eorum quæ plurimùm in arte contingunt, rationem habere, & habito respectu partis suscipientis, quæ semper nota est in reuulsione, contrarietatis, distantiæ, rectitudinis, & communitatis vasorum meminisse.

Porrò an Arabum Medicorum sententia aliorum placitis sit præferenda, ex interpretatione rectitudinis illius & communitatis vasorum, quas vtrique in reuulsione obseruandas esse volunt, facilè intelligetur. Hippocrates noster rectitudinem aliquando, ἴξιν, aliquando εὐθὺ appellat, & τὸ κατ' ἴξιν opponit *in Coacis* τῷ ἀνάπαλιν. *Hæmorrhagia*, inquit, *quæ hypochondrijs inflammatis superuenit, bona est, si è directo fiat, mala verò si è diuerso. Et 6. Epidem. per rectum fiunt morborum permutationes, & crises, & abscessus.* Liene igitur inflammato narem sinistram κατ' ἴξιν fluere bonum; dextram verò ἀνάπαλιν, non est bonum. Galenus κατ' ἰσότητα,

&

& καθ' εὐθυωρίαν interpretatur, quamuis *comment.* 1. *in lib. de vict. rat. in ac.* ἀντικρὺ τὴν φορὰν aliquando significare velit. Erotianus verò. In γλώσσαις. Hippocr. explicat κατὰ συνέχειαν. Quæ omnia ostendunt Rectitudinem apud Hippocr. duo complecti 1. mathematicam oppositionem longitudinis in partibus vnius eiusdemque lateris, quæ est propria apud illum & frequentissima significatio, vt ex locis citatis aliisque multis patet 2. ipsam lationem continuitatemque, quam nos communitatem vasorum appellauimus, vt vno nomine vtramque Reuulsionis conditionem sit complexus. Nam illa communitas nihil est aliud quàm consensus earundem venarum, vel ex eodem trunco diuaricatarum, vel per orificia quædam & ἀναστομώσεις connexarum: primæ exemplum est in venis iugularibus cum cephalica: secundæ, in connexu mammariæ cum hypogastica; Vnde vteri cum mammis consensus; & thoracicarum cum intercostalibus, vnde tantam pleuritici opem sentiunt ex sanguinis missione, sectâ eiusdem lateris venâ.

Quod igitur in Reuulsione obseruanda sit hæc vasorum communitas satis ex eo patet, quia humores faciliùs per venas communes, inuicémque connexas fluunt refluúntque, quàm per eas quæ nihil inter se communicant cauitatibus aut orificijs. Rectitudinem etiam esse obseruandam in reuulsione hoc solo argumento confici potest, quòd cùm Medicus debeat esse naturæ bene agentis imitator: Natura autem in criticis & faustis vacuationibus, hanc rectitudinem obseruet, vt frequentissimus rerum euentus, & Hippocratis aliorúmque Medicorum testimonia declarant: Ideò etiam debet Medicus, quantum fieri potest, hanc rectitudinem in faciendis reuulsionibus, transferendísque humoribus obseruare: Siue enim propter partium contiguitatem quandam in eodem latere; siue ob naturam motûs rerum calidarum spirituosarúmque, qui potiùs fit in rectum, quàm ad latera: seu ob villos venarum rectos, quod Fernelius voluit: Vel etiam meatûs oblongos, quos natura in eodem latere ad συμπάθειαν & δυσπάθειαν posuit; illud contingat: Certum est fluxiones potentiùs feliciúsque illâ obseruatâ reuelli: Quam cùm Arabes in suarum diametrων obseruatione sæpius omittant, neque fluxûs originem, aut communitatem vasorum aduertant, sed solùm oppositionem & distantiam mathemathicam; hinc fit vt frustrà tot venarum sectionibus ægros suos excrucient & parum iuuent: quod Græci, his conditionibus obseruatis, vnicâ phlebotomiâ feliciter consequuntur.

Concludamus igitur in reuulsione potissimam rationem fluxûs originis esse habendam: quæ si ignoretur, habito respectu termini ad quem seu partis fluxum recipientis, faciendam esse reuulsionem seruatâ vnâ oppositionum, in quâ aderit vasorum communitas & rectitudo, quod vt plurimùm fit intra vnam corporis quadram: in quâ maximam ad reuellendum distantiam eligere oportet, si constitutio corporis illud permiserit. Quòd si fluxionis impetus magnus sit iunctúsque dolori acerbo, suadet vt latiorem propinquiorémque venam eligamus, quò citiùs catarrhoë illa sistatur: Et quædam humoris portio, qui in partem illabebatur, vnâ eâdemque operâ vacuetur: quemadmodum contingit in pleuritide, in cuius curatione vult tantum exhauriri sanguinis Hippocrates, donec mutatio coloris in illo appareat, pars scil. illius qui inflammationi erat propinquus.

Quòd si natura à parte nobili ad ignobilem, cacochymiam suam eámque venenatam, aut alio modo deleteriam deponat, quemadmodum contingit in carbunculis, ecthymatis, bubonibus pestilentibus & venereis, non licet tunc phlebotomiam reuulsionis causâ instituere, ne scil. materia ista in partes nobiles & internas reuocetur, sed vacuationis tantùm, si corpus sit valde plethoricum.

Item cùm fluxio in eadem parte subsistere possit, & secundùm varios illius situs, ab anterioribus ad posteriora, ab internis vel dextris, ad externa vel sinistra ferri: ideò præter vniuersalem istam est etiam quædam localis seu particularis reuulsio, quæ in eâdem parte exercetur, vt quando in ipso capite epiphoram vel coryzam ex fluxione fe[illegible] in oculos aut nares, per curcubitulam, setonem, aut causticum posterioris ceruicis parti adhibitum reuocamus. In quâ eædem leges sunt obseruandæ, quæ in vniuersali dictæ sunt; si partis ratio id ferat: Eâ tamen conditione, vt si totum corpus plethorâ aût cacochymia teneatur, phlebotomia aut purgatio, vel vtraque simul præcedant localem istam & [illegible], vt loquitur Trallianus, reuulsionem. Eodem modo instituendæ erunt cucurbitulæ, frictiones, ligaturæ, reliquáque auxilia reuulsionis ergo, sed non tamen tantam cautionem quantam phlebotomia exigunt, in quâ potissima reuulsionum vis posita est.

Intellectâ

Intellectâ Reuulsionis naturâ, differentiis, conditionibus, & instrumentis, facile erit Deriuationis naturam explicare, quam Græci παροχέτευσιν & ὀχετείαν appellarunt, ducta ab iis similitudine qui ex fonte aquæductûs & riuulos faciunt. Quemmodum enim illi non cursum & originem fontis intercipiunt vel transferunt, sed ex illo varios canales ad viciniora latera deducunt: Sic Medici vbi prius retractionem illam ad opposita, quæ Reuulsio dicitur, tentarunt, siquid adhuc supersit fluitantis ad partem humoris, quod nondum illi sit impactum, per vicina parti affectæ vasa deriuant. Vnde Deriuatio nihil est aliud quàm fluentis humoris, & in propinquioribus parti venis subsistentis per viciná loca tractio. Est enim, vt ipsa Reuulsio, sub motu locali, & in eâ non oppositio & distantia, sed propinquitas potiùs cùm communitate vasorum requiritur, vt scil. ad deriuationem ex eodem proximo trunco oriantur, vel vicinis orificiis connectantur. Potéstque & in eadem parte fieri, vt quando irrumpentem in oculos aut dentes fluxionem, apposito sub auriculis vesicatorio deriuamus: Et in diuersis, vt quando inflammato vno crure álterum scarificamus. Sunt autem partes illæ vicinæ, aliæ ad latus vtrumque; aliæ subiacent, vt intestinum vtero; Aliæ incumbunt, vt vesica vtero, per quas omnes fieri potest deriuatio, dummodo vasorum adsit communitas. Notandum etiam Reuulsionis nomine aliquando abuti Galenum pro deriuatione, quando hæc in partibus paulò distantioribus exercetur, vt de cruribus dicebamus. Deinde cùm plures sint affectûs qui reuulsionem deriuationi iunctam expetunt, vt patet de pleuritide, in his sufficit mediam eligere distantiam quæ vtrique sufficiat, totúmque remedium velut à præstantiori facta denominatione, Reuulsorium appellamus. Quod maximè in doloribus inflammationibúsq; partium internarum est obseruandum ex Hippocratis sententia. *lib. de locis. In dolore proximum ventrem secare,* inquit ille: Et morbi sęuissimi, quâ parte proximi sunt, educendi.

Superest Vacuatio μερικὴ particularis, quæ loci affecti peculiarem, vt dicebamus, plethoram exhaurit, reuulsioníque & deriuationi succedit, vbi illarum operâ non potuit ex toto impediri συστροφὴ & collectio humoris in parte suscipiente, ἀποκένωσιν vocat Galenus *hoc nostro libro* dum agit de tumoribus præter naturam, & à simplici κενώσει distinguit. Fit autem dupliciter, vel per proprios partis meatûs & canales à naturâ comparatos, vt quādo pituitosam cerebri repletionem per nares aut palatum educimus, thoracis, aut pulmonum purulentam materiam per sputationem & asperæ arteriæ ductum: Vesicæ sordes per οὐρήθραν; Vterum per illius venas & orificium; Ventriculum per os & œsophagum; Cutim per poros, & similes expurgamus: Vel fit artificiosa medicatione, quæ aliquando insensibiliter materiam illam in vapores aut ichores attenuatam educit, vt fotibus admotis, linimentis, emplastris, & similibus, attrahendi incidendíque facultate præditis; Vel sensibili partis solutione, vt quando bubonem ferro aut caustico aperimus; thoracis empyema sectione inter quartam & quintam costam celebrata, educimus: Ipsam pleuritici vomicam suppuratam foràs versus, incidimus, scarificamus, aut admotis cucurbitulis elicimus: Vesicam vrinâ distentam, quæ ob tumorem vel calculum canali impactum effluere nullo modo potest, sub perinæo secamus, ægrúmque à morte manifesta & instante liberamus. Partem gangræna affectam & inflatam, profundis multísque scarificationibus exhaurimus. In quibus omnibus exempli causa positis, oportet Indicationes tum à morbo & causis morbificis, tum potissimùm à substantia, temperamento, sensu, conformatione, connexúque partis affectæ ductas spectare: quod in praxi seu curatione singulorum affectuum diligenter est explicandum.

CAPVT IV.

De Alteratione, corporis humorúmque præparatione, coctione, & corroboratione.

INTEMPERIEM nihil aliud esse quàm excessum vnius aut duarum qualitatum, temperamenti totius vel partis symmetriam superantium, suprà dictum est à nobis; Eámque aut cum humore coniunctam, vel nudam & immaterialem existere. Ex quibus oriuntur indicationes agendorum in morbis

ſimilaribus. Simplices enim illi qualitatum exceſſus, ſimplices requirunt per contrariam qualitatem alterationes, quæ poſſint illos ad εὐκρασίαν & mediocritatem reducere. Coniuncti verò humoris vitio, cùm non ſolùm alteratione indigeant, quæ qualitatem reprimat, ſed etiam vacuatione quæ humores illos peccantes educat: Vacuatio autem illa ſiue ſolius naturæ operâ perficiatur, quam periodicam, aut criticam dicimus, ſeu artis beneficio adiutæ, quæ Purgatio vocatur, non poſſit feliciter obiri, niſi priùs deducto humore illo in conuenientiorem naturæ ſtatum, corporíſque viis & meatibus, per quos tranſire debet, patefactis, hinc fit vt in morbis intemperamenti ab humore pendentibus non ſolùm ſimplex alteratio, ſed etiam concoctio humorum purgandorum corporíſque præparatio requiratur. Denique quia vi primarum qualitatum in nos immoderatè agentium, non parum deiicitur robur ipſarum partium ſimilarium, quod in caloris natiui & influentis copiâ præcipuè poſitum eſt: ideò relictam in illis ἀϱωςίαν & imbecillitatem, corroborantium ope indigere, nemo eſt qui dubitare poſſit.

Alteratio igitur, Præparatio, Concoctio, & Corroboratio, in morbis intemperamenti neceſſariæ, & à nobis poſt traditas vacuationis leges hoc capite explicandæ. Quamuis enim Galenus variè hiſce vtatur vel abutatur nominibus, relictâ tamen λογομαχία, placuit res diſtinctas diſtinctis hiſce nominibus inſignire.

Alteratio igitur generaliter ſumpta, quamuis genus eſſe videatur ad hæc omnia: quia tamen Præparatio, Concoctio, & Corroboratio, non ſimplicem alicuius qualitatis mutationem intendunt, ſed alium habent particularem ſcopum, vt nos poſteà dicemus. Ideò Alterationem lubet ita definire: Actionem Medicam, quâ qualitatis morboſæ exceſſus, contrariâ qualitate adhibitâ temperatur. Siue enim exceſſus ille ſit in parte viuente, humore, vapore, aut ſpiritu; tunc apud Medicos propriè alteratur, quando ſolam à priore intemperamento mutationem recipit. Quod artis beneficio præcipuè contingit ſecundùm omnes exuperantias quæ tum primariò tum ſecundariò ἐνεργείαν primarum qualitatum ſequuntur. Caliditas enim, frigiditas, humiditas, & ſiccitas ſimplices vel combinatæ, quoties harmoniam temperamenti totius vel partis exceſſerint, contrariis & adæquatis ſecundùm gradum vel molem remediorum viribus ſunt corrigendæ: Et vt inter ſe aduerſantur, ſéque mutuò è ſubiectis expellunt; ſic Medicus caliditati frigiditatem, & contrà, humiditatem ſiccitati, quoties opus fuerit, opponit. Quod cùm nudis qualitatibus præſtare non poſſit, (quamuis id maximè eſſet optandum) certis quibuſdam corporibus vtatur oportet, quibus illæ inſunt actu vel potentiâ ſecūdùm formam & denominationem, vel effectum, per ſe vel per accidens. Ideò materiam Medicam debet habere cognitam & in ſua genera diſtinctam, vt alterationes iſtas ex ercere poſſit conuenienter.

Siue enim ex diætâ totóque rerum nonnaturalium dictarum ordine, ſiue ex pharmaciâ velut potentioribus remediis alterantia iſta repetantur, non ſolùm certa illorum electio eſt habenda, ſed etiam neceſſariæ præparationes & mixtiones cognoſcendæ, quæ vim illorum adiuuare, & corpori noſtro morbíſque expugnandis conuenientiorem reddere valeant. Atque vt ſummatim dicam Morbi calidi, frigidi, humidi & ſicci, ab eis excitari ſolent, quæ aſſumuntur, quæ geruntur, quæ excernuntur vel retinentur. Ergo ab eiſdem contrario modo ſe habentibus curabuntur: quod non eſt nobis propoſitum nunc ſigillatim perſequi, cùm in therapiâ eiuſmodi affectuum particulari doceri debeat.

Quantum etiam ſit alterandum, quando, & quomodo, ex indicationum & coindicationum legibus à nobis primò poſitis, pro variâ corporis affecti, morbi & cauſarum naturâ, reliquarúmque circumſtantiarum ſtatu erit repetendum. Quod non ſolùm in coërcendis manifeſtarum qualitatum exceſſibus præſtandum, ſed etiam ſi quæ magis, cæca & abdita fuerit, intemperiei cauſa, contagioſa, peſtilens, aut venenata, alexiteriis occultâ qualitate alterantibus erit infringenda, vel generaliter talibus & per analogiam quandam in hiſce omnibus affectibus vſurpatis, theriacâ, mithridatio, confectione alkermes, terrâ lemnia, Armenâ, lapidibus Bezoardicis, & ſimilibùs; Aut certâ quâdam vi longóque experientiæ euentu, confirmata aduersùs peculiares quoſdam affectûs, & abditas cauſas agentibus; quod in ſingulis eſt docendum. Vt autem meliùs intelligatur qui euentus ſequi ſoleant eiuſmodi alterationes & actiones primarum qualitatum, in nobis ſeſe inuicem expugnantium, relegantur diligenter Aphor. *ſect.* 5. à decimo quinto vſque ad vigeſimum ſextum, & liber Hippocr. *de liquidorum vſu*, vbi iſta eleganter eſt perſequutus. Nos autem de præparatione agamus.

Παρασκευὴ igitur ſiue Præparatio Medica, non ſimplices reſpicit corporis aut humorum

humorum qualitates, sed eas potissimùm, quæ purgationem impedire, aut molestiorem reddere possint; circa quas corrigendas, & in meliorem statum reducendas occupatur. Imparatum autem dupliciter esse potest corpus ad purgationem, vel ratione succorum ipsorum, vel viarum. Succi enim crassitie sua, lentore, viscidítate, aut mobilitate nimia minùs obsequentes sunt trahenti cathartico, naturæque expellenti. Viæ verò & meatûs corporis per quos expurgari solet corporis cacochymia, si arctiores fuerint propter ἐμφράξιν vel στέγνωσιν; repletæ nimirum & obstructæ antiquo & rebelli humore: aut conniuentes ob siccitatem, asperitatémue nimiam; impediunt transitum humoris, laboriosásque & difficiles reddunt purgationes. Vtrique igitur vitio, si ita contigerit, aut alterutri, (potest enim sæpe sola humoris ineptitudo, aut viarum sola occlusio negotium facessere) ante purgationem diligenter est prouidendum, ex consilio Hippocratis aphor. *66. s. 7. & 9. sect. 2. Corpora cùm quis purgare volet, fluida faciat oportet*: siue enim per vomitûs, addit Galenus *in comment.* siue per alui subductionem purgare velis, feliciter id facies, tum reseratis omnibus meatibus, tum humoribus incisis, abstersis, atque extenuatis, si quis fuerit in corpore crassus & glutinosus. *Aphor.* 13. *s.* 4. vult corpora per helleborum purganda præhumectari debere vberiore cibo & quiete: vult balneo relaxari. *6. Epidem.* fomentis præparari. *1. de morbis mulierum.* Vt humectatione illa corporis meatûs siccitatem omnem, asperitatem & adstrictionem amittant.

Hi igitur sunt Præparationis ad purgationem modi, qui varijs medicamentorum & alimentorum generibus perfici solent, vt in particulari purgationis tractatu docetur, & nos capite proprio de obstructione de illis rursùm agemus. Nunc tantùm annotasse sufficiat, cuicunque vitioso corporis succo hanc præparationem competere posse. Quamuis enim serosi biliosíque humores tenuitate sua ac fluiditate qua prædití sunt, satis idonej videantur ad purgationem sine præparatione; quia tamen perseuerante aliquando diutiùs febre v. g. aut permixtione alterius succi siccescere & incrassari possunt: Ideò præparantibus & istas qualitates corrigentibus indigere solent. Adde quòd tenuitas nimia purgationi non ita est commoda: Sicut enim palea vento agitata, huc illuc impellitur, inquit Auicennas; Sic biliosus humor præ tenuitate hinc inde agitatus, non tam facilè trahitur à medicamento vel à naturâ expellitur, quàm vbi mediocritatem substantiæ vel consistentiæ per leuiter incrassantia fuerit adeptus; quæ ideò etiam in hoc casu vsurpare solemus. Item viarum ratione sæpe fieri potest, vt ante serosi aut biliosi humoris purgationem, præparatio sit necessaria. Denique hîc annotandum præparationem istam, quæ artis & remediorum beneficio potissimùm perficitur, non solùm ad iuuandas purgationes, sed etiam ad concoctiones humoris morbifici promouendas vsurpari: Incidentibus enim, aperientibus, detergentibus, attenuantibus, syrupis, apozematis, & similibus subactus humor morbificus, faciliùs à calore nostro natiuo vincitur, & ad pepasmum perducitur. Vnde etiam hæc præparantia medicamenta, à Medicis concoquentia, latiùs sumpto vocabulo dicuntur, quia scil. ad iuuandam coctionem & humorum morbificorum maturationem faciunt. Neque solùm ante coctionem, sed etiam post illam feliciter vsurpantur, si natura, vel catharticum, mitificatam materiam & secretam, ob ineptitudinem viarum satis commodè expurgare nequeant. Atque hæc de Præparatione, nunc ad coctionem accedamus.

CAPVT V.

De Concoctione.

MEDICVM esse imitatorem & ministrum naturæ, verissimè dictum fuit ab Hippocrate. Cùm enim Natura vera sit & præcipua morborum medicatrix, oportet Medicum motûs illius potissimùm obseruare, vt quotiescunque boni & laudabiles fuerit, eos sequatur: sin verò à conuenienti regulâ discedant, eos in melius mutare conetur. Is verò est naturæ nostræ, quæ calore natiuo velut præcipuo instrumẽto vtitur in suis functionibus, quas natu-

rales vocant, exercendis ordo, vt attractum alimentum aut humorem, vel in parte aliqua contentum tamdiu retineat, quamdiu concoctricis facultatis opera subigitur, & ad immutantis similitudinem perducitur. Qua peracta mutuis retentricis & expultricis viribus, secretio eius quod laudabile est ab illaudabili contingit, vt posteà quod inutile & naturæ molestum commodissimè excernatur. Concoctionis ergo cuiusuis author & efficiens causa, calor est natiuus, solidis potissimùm corporis nostri partibus inhærens & insitus, qui ab influente augetur & vegetatur: Cuius finis est obiectam materiam assimilare, vel suis qualitatibus immutare: Quæ tum demum formalem adepta erit concoctionis rationem, quando in conuenientiorem naturæ statum fuerit deducta, quantum fieri potest pro illius natura & conditionibus: Ob cuius varietatem varias etiam Coctionum species Medici annotarunt in nobis.

Vulgata est enim apud Hippocratem, & Galenum πέψεως & πεπασμȣ͂ differentia: ita vt πέψις sit ἰῶν εἰσιόντων, ingredientium scil. alimentorum & ad nutritionem facientium, in qua plurimum est quod nutrit, paucum quod excernitur; (*Barbari dicunt, vnam esse in iuuatiuo, Aliam in nocitiuo.*) Πεπασμὸς autem sit ἰῶν παρὰ φύσιν καὶ ἀπιόντων, eorum quę naturæ sunt dissentanea, & secretione ad secessum indigent, in quo plurimum est quod excerni debet, paucum verò aut nullum quod nutrit. ὠμὰ igitur, cruda dicuntur Medicis, quæcunque substantia & qualitatibus dissimilia, alterari possunt à calore nostro natiuo, & ad perfectam ὁμοίωσιν substantiæ, & qualitatum similitudinem perduci possunt, vt cibi; vel secundùm qualitates ita alterari; vt mitificationem & quandam quasi maturationem suscipiant, vt sunt humores omnes excrementitij, & quicunque in nobis semel putredinem conceperint. Hinc non solùm succi frigidiores, vt melancholia naturalis, serum & pituita infra sanguinem positi, siue calidiores, vt bilis flaua & atra suprà illum positi dicuntur crudi, quoties naturæ modum & regimen excesserint, sed ipse etiam sanguis, lac, semen, & quicquid aliud benignum est in corporibus nostris, quando concepta putredine factum fuerit à natura alienum. In sanguine putrescente fiunt suppurationes, concurrente calore natiuo partium solidarum ad nouam alterationem; obsistente verò putredinoso, pro quorum victoria & vario dominatu, pus emergit aliquando album, læue, æquale, & minimè fœtidum; aliàs huic contrarium, si concepta iam corruptela præualuerit. In reliquis verò humoribus sanguineæ massę permixtis, mitificatio ea contingit vincente natura, quæ quodammodo puri respondet, & per hypostasin illam albam, læuem & æqualem in vrinis repræsentatur.

Vt igitur in coctione alimentorum, separatio fieri non potest excrementorum, priùsquam perfectè sint assimilata. Ipsum enim ingerere, digerere, & egerere se inuicem consequuntur. Sic in pepasmo excrementorum purgatio laudabilis, vel euacuatio critica fieri non potest nisi concoctio præcesserit: Duabus potissimùm de causis, 1. quia dum natura laudabile retinet, simul etiam illaudabile, nisi sit secretum, retinetur. 2. quia materiæ morbificæ iam victæ, & secundùm qualitates superatæ; natura expulsionem moliens faciliùs dominatur.

Dicet aliquis, Tantum abest, vt Concoctio sit ad purgationem vtilis & necessaria, quin potiùs noxia videtur & fugienda: Cùm enim Concoctio, vt dictum est, fiat per assimilationem; materia illa morbifica immutata, & naturæ quodammodo similis facta retinebitur potiùs quàm expelletur, & minùs excretricem sollicitabit. Item cùm Concoctio omnia reddat crassiora calidioráque, non compescet putredinem, sed potiùs augebit, intendendo calorem, & crassitiem humori maiorem inferens, morabitur illius expurgationem potiùs quàm iuuabit: crassorum enim difficilior vacuatio quàm tenuiorum. Verùm facile est his obiectionibus respondere. Nam assimilatio illa cùm non sit secundùm substantiam, sed ad qualitates tantùm, & secretio sequatur coctionem, Natura illud quod apponi & vniri non potest, velut inutile pondus & excrementitium quid separat, vt vel ipsa tandem expellat, vel trahenti medicamento exhibito adminiculetur. Neque auget putredinem Concoctio, sed reprimit, temperat enim, & ad mediocritatem reducit calorem putredinosum & intensum suo illo miti & viuifico calore, qui omni cruditati aduersatur. Denique crassities illa humorum minor est quàm ante concoctionem propter separationem partium heterogenearum, & natura iuuante expulsionem, facilè cedit vacuandus ille humor trahenti medicamento; quod in valde tenui non ita continget, si natura reluctetur, vel nondum humores

res vicerit. Concludendum igitur cum Hippocrate, Concocta medicanda esse, non cruda: Sunt tamen quædam cautiones adhibendæ.

Certum est enim illud naturæ relinquendum ad concoctionem, quod potest concoqui; quod verò non potest, vacuandum, priúsquam illa pepasmum frustrà moliatur, aut aliunde periculum immineat. Id autem contingere potest, 1. vel propter substantiam humoris coctioni ineptam; putredo enim ingens & profunda, quæ non est ampliùs in fieri, sed in facto, ita corrupit illius naturam, vt mitificationis spes nulla supersit, sed quamprimùm eiusmodi putrefacta materia qualibet arte remouenda, vt est conspicuum in pestilentibus febribus in quibus natura ob immensam putredinem, coctionem ne quidem aggredi audet. 2. Vel propter quantitatem nimiam. Vt enim flamma copiosiore oleo affuso extinguitur, Sic calor natiuus nimiâ humorum mole oppressus suffocatur, neque eorum coctionem moliri potest. Vnde in principijs morborum solemus phlebotomiâ aut minorante medicamento portionem materiæ redundantis auferre, quo faciliùs reliquam vincere & concoquere possit. 3. Vel propter adiunctam humori malignam quandam & deleteriam qualitatem, venenatam videl. aut pestilentem, ob quam natura non audet aggredi illius coctionem; quemadmodum videre est in eiusmodi affectibus, per quos ægri apparentibus signis coctionis in vrinâ frequentissimè moriuntur. 4. Vel propter præposterum materiæ motum feritate quadam & ὀργασμῷ præditum, quod Hippocrates turgere vocat, vt contingit sæpiùs bilioso humori, cuius purgationem ideò in principijs morborum suadet, ne in partem quandam nobilem raptus, grauius ibi periculum priori ingeneret. 5. Denique propter illius situm, quando videl. humores isti sunt secreti & sinceri in primis vijs, vt ventriculo, intestinis, vesiculâ fellis, liene, mesenterio, totáquæ venæ portæ circumferentia: Vnde possunt facilè exhibito medicamento expelli, si meatuum adsit libertas, non expectatâ coctione, quæ illis potissimùm debetur, qui vel toti massæ sanguinariæ permixti sunt, vel in partem aliquam impacti.

Porrò diximus, Concoctionem potissimùm vi caloris natiui fieri: Alterationem verò & præparationem, medicamentorum beneficio. Quamuis enim alterantia & præparantia iuuent coctionem, non tamen coquunt propriè, sed per accidens tantùm, fractis aut mutatis qualitatibus illis humorum, quæ calori nostro negotium facessere poterant. Vt igitur ad concoctionem debet Medicus vacuantibus, alterantibus & præparantibus vti, quæ variantur pro diuersa humoris coquendi natura; sic potissimùn calorem natiuum illius authorem iuuare. Hoc autem dupliciter fieri potest, vel augendo illius substantiam, quæ in humido benigno & spirituoso posita est, Vel illum fouendo tantùm, & eius dissipationem impediendo. Vt enim coctiones alimentorum blando iuuantur calore exteriùs admoto, linteolis v. g. calentibus, manu, catello viuente, fomentis & similibus. Sic puris confectio in phlegmone manifestè iuuatur similibus temperatis, anodynis, calidis humidísque, emplasticis, pultibus, & alijs quæ calorem augent partis, illius poros obturant, & impediunt effluxum calidi illius natiui: In interiori verò putredine, vt per febres continuas, quamuis non liceat emplasticis & calidis exteriùs vti, ne videl. auferatur difflatio corporis, & ventilatio vaporum qui intus suscitari solent: Vnde metus esset maioris inflammationis: Licet tamen ex Galeni sententiâ, *lib. de const. artis*, *Et* 1. *Epidem.* quiete moderatâ, tum ingestis alimentis lenientibus, temperatis aut modicè calfacientibus, humectantibúsque, atque imprimis boni & laudabili succi, celerísque nutritionis concoctionem humoris in intimo corporis recessu contenti promouere. Quæ verè erunt Concoquentia, quatenus qualitatem, vt diximus, aut substantiam caloris natiui, concoctionum omnium in nobis authoris, fouent vel augent. Tunc verò erit iuuanda coctio humorum Medico, quamdiu Natura illi incumbere videbitur, illiúsque significationem per vrinas, sputa, aluíque deiectiones, & similia dederit, tamdiúque insistendum donec inchoatum & manifestum pepasmum ad perfectionem deduxerit. (Πεπασμοὶ enim, inquit Hippocr. ἐκ τῶν χρόνων,) quam sequi debet critica expulsio naturæ robore facta, vel artificiosa purgatio, si natura non mouerit, aut parciùs quàm par sit, excreuerit. Atque hæc de Coctione.

Tot igitur Alterationes, Præparationes, humorúmque Coctiones & expurgationes fieri nequeunt, sine magna caloris natiui, & temperamenti partium iacturâ, quæ agendo aduersùs morbum & eius causam non parum repatiuntur. Hinc ἀτονία & infirmitas suboritur in toto, vel in partibus, quæ potissimùm mor-

bificis insultibus occupatæ fuerint. Egent igitur Corroboratione, vel post sublatas res præter naturam, vel etiam perdurante morbo, & in quouis illius tempore, si vires ruinam facere manifestam videantur. Vt igitur robur partium fundatum est in triplici substantiâ, spirituosâ, humorali, & solidâ, item calore in illis moderato: quibus non solùm tres præcipuæ in nobis facultates, sed etiam singularum partium functiones confirmantur: Hinc etiam corroborandi modus innotescit, per ea potissimùm alimenta quæ Medicis vulgò ἀναληπτικὰ, quasi restaurantia & reficientia dicuntur, inter quæ vinum primas obtinere videtur, deinde carnes euchymæ, & ex illis expressi succi, & consummata iuscula: Item per medicamenta cardiaca, stomachica, hepatica, cephalica, & similia, tam sumpta quàm admota: quæ modò sub Electuarij mollioris aut solidi, pulueris, conditurae, Instaurantis, Syrupi, inunctionis, epithematis, odoramentorum, & similium formâ exhiberi solent ad corrigendam caloris natiui infirmitatem, vires quascunque reparandas, & augendum præcipuè nectar illud viuificum, quod ex præcipuis corporis fontibus in reliquas partes affluere solet. In admotis hoc est obseruandum, vt mediocri calore adstrictionéque prædita pro variâ membrorum conditione, cogant illorum substantiam, vlterioremque dissipationem cohibeant. Quia verò horum plurima, Deo iuuante, tradentur à nobis, in formulis remediorum internorum, externorúmque: Ideò finem huic capiti imponemus, vt iam ad morborum organicorum Indicationes accedamus.

CAPVT VI.

De Indicationibus morborum organicorum.

PRIMAM corporis nostri constitutionem ex elementorum κρᾶσει & mixtione debitâ exurgere, docet Physiologia; Vnde similaribus partibus ex simili & æquali materiâ conflatis, ortus existit. Ex his deinceps velut subiectâ materiâ organicas & dissimilares exurgere, quæ ad vnam quandam perfectam & determinatam actionem edendam sunt comparatæ, veluti oculus ad visionem, lingua ad locutionem, & similes: quarum sunt varij gradûs perfectionis & imperfectionis gradibus distincti, proüt magis recedunt vel accedunt ad ὁλομελίην illam Hippocraticam *lib. de articul.* quæ est totius corporis ex pluribus organis constructi, humanæ speciei conueniens & apta compositio. Quemadmodum igitur in arte factis, putà domo quæ ex variis partibus, vt lapidibus, lignis, ferro, cæmento, & similibus conflatur, primùm supponere oportet idoneam materiam, deinde omnium partium ritam conformationem, magnitudinem, numerum, situm & connexum, vt domus perfecta, & ad vsus finémque propositum idonea construatur: Sic in corpore nostro, quamuis partes similares, vt quantæ suos terminos, figuram, magnitudinem, & situm obtineant, istæ tamen dispositiones ad illas quatenus similares minimè pertinent, (quoniam sine illis actiones suas naturales, attractionem, retentionem, concoctionem, & expulsionem, solius temperamenti beneficio exercere valent) sed ad constitutionem organicarum referuntur.

Vnde ex regula pathologicâ, Cùm conformatio debita, numerus, magnitudo, & situs sint dispositiones necessariæ ad actiones organicas obeundas: sequitur etiam illis violatis & præter naturam immutatis, totidem exurgere morborum organicorum species, quæ alias deinceps sub se complectuntur. Conformatio enim partium dissimilarium in singulis organis varia existit, tum secundùm externam dimensionem & conuexam partium superficiem, quæ propriè figura à Medicis appellatur, tum secundùm internam, Cauitatem nimirum & Meatum; quibus læuitas etiam & Asperitas accidere possunt. Numerus porrò in partibus organicis, quæ ex pluribus similaribus aliquando constituuntur, vel augeri potest præter naturam, vel imminui, quemadmodum Magnitudo exuperat, vel deficit. Situs denique aut ratione positionis partium, vel earundem connexus immutabitur. Exerceamus igitur nos, & Indicationes in morbis organicis necessarias ad legitimam methodum therapeuticam inquiramus, agentes de vitiatâ figurâ, cauitate, & meatu: de asperitate

ritate & læuitate, numero, magnitudine, situ, & connexu præter naturam. Priusquàm verò ad illud aggrediamur, annotādum est, morborū istorum organicorum naturam mixtam & ambiguam aliquando existere, ita vt vnus idémq; affectus ad varias species sæpe referri possit, v.g. luxatio non solùm sub situ & connexu partiū vitiato, sed etiam sub deprauata figura reponi potest: Calculus ad obstructionem & morbum numeri pro vario respectu, & sic de aliis. In quibus illud ad θεράπειαν nihil impedit, dummodo rei ipsius natura, & vera causarum series teneatur. Quæ in his potissimùm morbis diligenter sunt inquirendæ, vtpote à quibus totus ita pendet affectus, vt sublatâ causa continente, vnâ eadémque opera morbus ipse tollatur. Non enim qualitates istæ præter naturam, quæ in vitiatâ conformatione, numero, magnitudine, & situ sunt fundatæ, seipsas augere & multiplicare possunt, quatenus tales sunt, vt contingit in qualitatibus primis, quarum vi alterationes & intemperies introducuntur ac propagantur: sed totum suum esse, augeri, & conseruari, causis acceptum referunt, vt in exemplis singulorum morborum facilius erit agnoscere.

CAPVT VII.

De Figura vitiatâ.

ONFORMATIONIS vitia partium tam internarum quàm externarum considerant Medici, vel in externâ superficie quæ propriè figura appellatur: vel in internâ, quatenus cauitate vel meatu aliquo præditæ sunt: Et in vtraque Constitutionem quandam, quæ Læuitas & Asperitas vocatur. Nos igitur quibus est propositum has omnes morborum species persequi, à figurâ vitiatâ exordiamur. Cuius tot sunt differentiæ quot sunt varia figurarum discrimina, quæ huic vel illi parti minimè sunt naturales & conuenientes: Membrum enim quod oblongum v. g. rotundum, curuum, rectum, conuexum aut concauum exteriùs esse debet, reliquas omnes figuras, tanquam vitia quædam agnoscit: quorum alia propriis sunt nominibus donata, alia verò minimè. Vt igitur caput naturaliter constitutum debet habere figuram sphæræ molliter vtrinque depressæ simillimam, cum debita suturarum suarum ac prominentiarum constitutione. Sic Hippocrates *lib. de aëre, &c.* meminit μακροκεφάλων quorundam populorum, qui capita admodum oblonga habuerunt. *Et lib. de vulner. cap. Gal. lib. 9. de vsu part.* vitiosas capitis figuras ex suturarum potissimùm peruersione recenset, quas φοξότητας appellat. In vultu elephanticorum figuræ deprauatio apparet, quæ ex immutatâ particularum proportione & naturali conuenientiâ ferinam illam & satyricam faciem repræsentat, narium simitate, oculorum rotunditate, superciliorum & frontis tuberibus, auricularum inuersione, & similibus. Hippocrates 1. Prognost. in morituris graphicè vultûs mutationem depinxit per nares acutas, collapsa tempora, oculos concauos, &c. Sic Galenus 6. *Epid. sect.* 3. ad Hippocratis contextum describit Naturas ad tabem propensas secundùm vitia figuræ, vtpote quibus exilia crura, collum oblongum, pectus angustum & tabulatum, scapulæ alarum instar eleuatæ. In spinâ Dorsi insignes sunt figuræ deprauationes λόρδωσις, κύφωσις, σκολίωσις, σεῖσις; Vndæ variæ gibbositates. Denique planci, pernæ, scauri, vacij, vari, claudi, & similes, nomina sunt figurarum deprauatarum in pedibus cruribúsque; Quæ exempli causa apposita sunt.

Porrò naturalis partium figura peruertitur, aut in ipso ortu & generatione nostrâ, aut post ortum: In ortu quando conformatrix aut immutatrix facultas imbecillior, materiæ nimia vel deficiens quantitas, aut certè inepta qualitas, vt sicca vel fluxilis nimiùm impediunt ne vis illa πλαστική singulas corporis partes conuenienter effingere possit. Post ortum contingit, aut inter pariendum, aut post partum. Inter pariendum enim sæpe vitiatur naturalis figura, dum infans in vtero malè vertitur, & brachium aut pedem vnum exerit, vel latera ostendit: dum ob crassitiem nimiam aut locorum angustiam diutiùs in exitu laborat, vel ab insciâ & imperita obstetrice malè tractatur. Post partum verò à causis internis externísque peruerti potest naturalis figura. Externis quidem, vt ineptâ nutricum fasciatione; mollioris

mollioris adhuc puelli dura contrectatione : mala Chirurgorum in fractis aut luxatis membris deligatione & repositione : Ipsius ægrotantis errore , dum reflectit membrum bene collocatum præ animi mollitie , aut vsui alicui accommodare nititur, priusquàm callus bene sit firmatus : Item casu, percussione, motu nimio seu agitatione, & similibus. Internis verò peruertitur causis naturalis figura , vt humoribus laudabilibus vel excrementitijs in aliquâ parte copiosiùs collectis, vel confertim affluentibus , vt in tumoribus præter naturam , elephanticorum facie, hydropicorum ventre, & alijs patet : Inducta etiam paralysis, conuulsio , sectus tendo,aut neruus, inducta durior cicatrix , efficiunt vt partibus istis nimiùm tensis aut laxatis accidant figuræ vitia , quæ actiones organicas lædunt, vel partes deturpant.

Quibus igitur indicationibus ad eorum curationem sit vtendum , iam videamus. Certum est Medicum eorum tantùm affectuum correctionem suscipere debere, quæ possibilis est pro naturâ morbi & partium. Cùm ergo mala illa conformatio, quæ contingit in vtero sit extra potestatem nostram , meritò à nobis omittetur. Vt etiam illa quæ inter pariendum committitur , quia tunc vrget maior necessitas liberandæ matris & educendi extra eiusmodi angustias fœtus.Post partum verò bene dictum est à Galeno , figuræ vitia quæ iam diuturniora facta sunt,ægrè corrigi posse : Atque in eiusmodi emendandis affectibus vtendum celeritate, principijsque præcipuè obsistendum.

Ad id verò præstandum, habenda ratio causarum externarum internarúmque, antecedentium & coniunctarum, quibus sublatis (vt jam à nobis est annotatum) tollitur ipse morbus, vtpote qui totus à suâ causâ in effectione & conseruatione dependet. Proinde si causa sit adhuc quædam externa, quæ adhuc agat, aut agere sit parata,sui sublationem statim indicat, ne videl. affectum augeat, aut de nouo generet. Sublatâ externâ causâ, interior contemplanda , quæ quidem si sit humoralis, tam antecedens quàm coniuncta, vt in elephanticorum tumoribus , hydropicâ inflatione, & similibus tolletur reuulsione, deriuatione , vacuationéque conuenienti pro naturâ humoris morbum committentis, quarum leges in indicationibus morborum similarium fuerunt propositæ. Sin autem absque humoris confluxu vitium hoc figuræ subsistat, vt contingit illis qui obtorta habent crura, spinam conuexam , vel costas nimiùm eleuatas , & similibus alijs, vult Galenus in pueris hanc correctionem tentari contrectatione longâ & frequenti manuum in oppositam partem, deinde decubitu & deligatione conuenienti cum fascijs, clitellis, chartulis, & similibus, quæ cogant partem versùs figuræ naturalis rectitudinem, & flexam in debito loco retineant.Quod si firmior jam & durior fuerit, vt in adultis, malacticis vnguentis , fotibus , aut oleis demulcenda, vt faciliùs obsequatur; deinde illic continenda prædictis instrumentis. Si verò illa figuræ peruersitas ex malè genito callo , aut membri collocatione post fracturæ curationem accidat, vult idem Galenus in eis quibus tutò id fieri potest , vt temperatis beneque habitis hominibus illud expostulantibus, denuò refringi callum, vt deinceps meliùs fingatur ac generetur, quemadmodum fit in rebus externis artificialibus.

Hæc igitur in morbo figuræ agenda ex conuenientibus Indicationibus per instrumenta & remedia non quidem formâ & denominatione illis contraria , sed effectu & operatione : Quorum quantitas metienda ex magnitudine & resistentiâ corrigendi affectus , vt scil. possint vel propriâ suâ vi, & confertim, aut actionis duratione & spatio, illud quod Medico propositum est perficere. Conueniens etiam occasio, locus, & ordo, ex naturâ causæ, & partium affectarum repetantur, prout ex indicationibus,contraindicationibus,& coindicationibus erit manifestum. Quod de morbo figuræ à nobis semel dictum, in reliquis Organicis affectibus similiter intelligatur.

CAPVT

CAPVT VIII.

De Cauitate, Meatu, & Orificio malè affecto, vbi de Obstructione.

XTERIOR partis organicæ superficies & conformatio; figura appellatur Medicis: Interior verò si capax sit, & ad continendam materiam aliquam spirituosam vel humoralem idonea, Cauitas dicitur: vt ventriculi, vteri, vesicæ, sinuum cordis, cerebri, & similium, quas Hippocrates κοιλίας nomine designauit. Si verò non tam contineat, quàm ad ἀνάδοσιν, materiæ alicuius distributionem faciat, Meatus nuncupatur, siue sensilis sit, vt œsophagi, asperæ arteriæ, bronchiorum pulmonis, intestinorum, ceruicis vteri, viarum vrinæ dicatarum, venarum & arteriarum: siue insensilis, vt neruorum, (nisi fortassis optici) & pororum cutis: Vtriusque tam cauitatis quàm meatûs extremitates, Orificia dicuntur: Et in eis omnibus multiplices affectus præter naturam accidere solent: quos Galenus ad tres præcipuas differentias reduxit. Dilatationem scil. Astrictionem, & Obstructionem: vultque oriri à duplici excessu tam multitudinis quàm magnitudinis.

Dilatatio igitur seu amplitudo nimia, vel est in ipso partis orificio, vel in tractu meatûs aut cauitatis: Sic pororum cutis nimia apertio, vasculorum in suis extremitatibus reseratio, ἀναστόμωσις peculiariter dicitur; in pupilla μυδρίασις; extremæ recti intestini parti magna sæpe relaxatio contingit; Vuluæ item interno orificio ex partu, Scrotum & intestina ex flatuum vi aut humoris copiâ sæpe dilatantur: Dilatationes autem istæ cauitatum, meatuum, & orificiorum, contingunt à causis tam externis quàm internis, rarefacientibus, diuellentibus, aperientibus aut laxantibus. Sic calor ambientis nimius, rarefaciendo dilatat poros cutis. Medicamenta aut alia assumpta, aperientia, incidentia, tergentia, expurgantia, mollientia & resoluentia nimiùm, recludunt meatus & oscula vasorum. Motus & exercitatio vehemens, clamor frequens, retentio spiritûs ipsum thoracem & vasa pulmonum dilatant, teste Galeno. Vulnerantia etiam, erodentia, contundentia, distendentia, exteriùs & violenter admota idem præstare possunt. Inter causas verò interiores, quæcunque nimiùm implere possunt, vt humores, flatus, calculus per vreteras transiens, vrinæ nimia in vesicâ quantitas, fœtus grandior in vtero, & similes, id potentissimè efficiunt: Item acriores aut copiosiores humores in vasorum orificijs. Adde expultricis facultatis nimium conatum ad exclusionem rei alicuius molestæ, propter quem immodicè tenduntur partes, aut retentricis imbecillitatem, quæ illud quod clausum esse debet, præ impotentiâ suâ laxat, vt patet in sphynctere ani & vesicæ, necnon sudoribus diaphoreticis. Atque hæc de dilatatione nimiâ & eius causis, quæ primus est affectus cauitatis, meatûs, & orificij.

Huic opponuntur Adstrictio & Obstructio; quamuis enim multi duo hæc vocabula confundere videantur: sunt tamen diligenter distinguenda, vtpote quibus designantur distincti affectus præter naturam à diuersis causis geniti, & variam habentes curationem. Adstrictio igitur quam Galenus modò στέγνωσιν, modò πυκνότητα appellat, distinguitur ab Obstructione, quòd hæc semper à causa materiali & corporea, in ipso meatu, cauitate, aut orificio contentâ oritur: Adstrictio autem nullam habet talem causam in meatu aut cauitate interiore positam: sed fit aliàs Coalitu, & cohærentia quadam, quando meatus, cauitas, aut orificium, quæ in corpore nostro adesse debent naturaliter, sunt contracta prorsus, aut maiori ex parte, ab ipso ortu, vt quorundam podici & vuluæ accidere aliquando est obseruatum. Vel post ortum, vt quando vulneratæ aut exulceratæ quædam partes, quæ apertæ erant, coalescunt simul. Aliàs fit ex compressione & coarctatione rerum externarum, vt iniecto faucibus vinculo: aut internarum, vt quando infans in vtero parentis, anum ita comprimit vt fæcibus non pateat exitus: gutturis inflammatio seu phlegmone œsophagum coarctat & deglutitionem

impedit. Aliàs conceptaculorum istorum parietes concidunt in sese & angustantur, humore aliquo affluente resoluta, vel deficiente materiâ, quæ intus contineri solebat; aut etiam præ nimia infirmitate, vt apparet in deploratâ partium eneruatione. Aliàs contrahuntur nimiùm exsiccata aut refrigerata, vel etiam vi alicuius rei infensæ irritantur & contrahunt sese ad expulsionem, vt patet in insultu epileptico, sternutamento, vomitu, & similibus. Aliàs tensio nimia partium, cauitates earum aut meatûs minores reddit, dum enim nimium accedit longitudini, id ipsum amplitudini decedere necessum est. Denique si distorqueantur & inuoluantur partes istæ variis modis, meatûs illarum constringuntur & impediuntur, quod notissimus voluuli affectus in intestinis declarat apertissimè. Tot igitur modis & causis adstrictio in partium cauitate & meatu contingere potest.

Obstructio verò (quam dicebamus ab adstrictione differre, quod semper causa obstructionis est materialis & corporea, in ipso meatu, cauitate, aut orificio posita, non extrà, vt adstrictioni contingit:) dupliciter fieri solet, provt duplex est modus, quo causæ istæ interiùs positæ esse possunt: vel enim adhærent ipsis lateribus partium affectis hæc obstruentia, quæ Galeno propriè constipantia dicuntur. Vel non adhærent, sed tantùm meatûs occupant. Quæ adhærent, sunt multiplicia, vt omnia adnata, tumorésque præter naturam, qui in illis oboriri solent: sic polypus in naso, phlegmone in interna laryngis parte, tuberculum in bronchiis pulmonum, scirrhus intra vterum, caruncula illa venerea quæ sæpissimè in canali vrinæ excitatur post gonorrhoeas virulentas; pinguedo nimia adhærescens intestinis, obstruunt illas partes, firmiter adhærendo parietibus meatuum aut cauitatum quibus præditæ sunt: Humor verò, flatus, calculus, aut quodcunque aliud corpus non adhærens, sed intus latitans tantùm, obstruere etiam solet vias corporis nostri: flatu enim oppleta intestina repellunt materiam clystere iniectam: sanguinis multitudo in toto vel parte, vt venis vteri, impedit sæpè ne per consuetos ductus effluere possit: Humor melancholicus suâ crassitie, pituitosus lentore & visciditate, vsitatissimæ sunt obstructionum causæ: frequens est in prima corporis regione, venarum hepatis, mesenterij, & lienis infarctus à crassis & lentis succis; vt etiam pulmonum & asperæ arteriæ: in intestinis fæcum induratio, lumbricorum multitudo vias sæpissimè obturant: frequens est renum, vretherum; vesicæ obstructio à calculis, sabulo, grumis sanguinis, muco, pure, & similibus. Impletur etiam sæpè thoracis capacitas effuso intus sanguine aut sanie per vulnera & empyemata. Cutis exteriora spiracula obturantur admotis oleis, vnguentis, quæ implere illa possunt; natatione in aquâ aluminosâ aut gypseâ, & similibus. Denique quæcunque partes meatûs aut cauitates habentes in seipsis, per congestionem alienam materiam colligunt, vel per fluxionem ex aliis, suscipiunt morantem ibi humorem, obstructæ dicuntur, siue morbo organico viæ, vel meatûs detineri. Obstructionum verò istarum remotiores causæ tàm internæ quàm externæ sunt quæcunque aptæ natæ sunt ad eiusmodi tumores, carunculas, adnata, flatûs, humores, calculos, arenulas, pus, & similia generanda: vel ab vnâ aut pluribus partibus in eam quæ suscipit, transferenda: illæ autem omnes reuocari possunt ad ea quæ assumuntur, admouentur, geruntur, & in corpore nostro præter naturam excernuntur aut retinentur, quorum longiorem tractationem compendij istius ratio non potest ferre: Quare ad indicationes istorum affectuum iam accedamus.

Hæc omnia primùm cùm sint res præter naturam, sui sublationem suadent, idque per contrarij vsum: quod scilicet præsentem dispositionem immutare queat, & amissum naturalem statum huic oppositum restituere. Qualitas igitur siue genus remedij ex eis repetetur, quæ id suâ vi & effectu præstare possunt, quamuis semper talia non sint secundùm qualitates manifestas & denominationem. Quantitas autem, Tempus, Modus, Forma remedij, & ordo, ab indicationibus & coindicationibus solitis repetantur.

Dilatationis igitur, vt ab eâ exordiamur, causæ siquæ adhuc externæ subsistunt, quæ affectum generent, augeant, aut conseruent, sedulò auferendæ: Quibus remotis interiores contemplandæ, & siue humor, siue flatus, siue calculus, aut quid simile suâ copiâ aut qualitate distendat partes & amplificet nimiùm: omni arte & ingenio tollatur, pro vniuscuiusque partis affectæ naturâ & varia conformatione: Quod si omnimoda sublatio non sit sperabilis, saltem traspositio molienda, vt docet Galenus, quando res ipsa vrget, vt in calculo vreteras, vel vrinæ meatum occupante præstare solemus, dum ex arctioribus eiusmodi locis eundem in capacitatem, vel vesicæ

vesicæ fundum transferimus. Non negligendæ etiam causæ antecedentes; quæ eiusmodi dilatationis morbosæ immediatam causam fouent. Quòd si ob facultatis expultricis nimium conatum illud contingat, sollicitatæ nimirum succi alicuius acrimonia, vel quapiam alia re molesta: eius impetus sedandus lenientibus & exquisitiorem partis sensum obtundentibus, aliquando etiam narcoticis, vrgente necessitate. Sin verò ob retentricis infirmitatem & exolutionem, confirmandæ partes erunt adstrigentibus, roborantibus, & quibuscunque aliis quæ vires partium reparare solent.

Idem dicas de Adstrictione cauitatũ, meatuum, & orificiorum, si enim ex coalitu contingat, secante aut vrente ferro, causticis, & similibus diuidenda aut atterenda pars ea quæ meatum occludit, deinde immissis fistulis plumbeis, aut argenteis, candelâ cereâ, lichyniis, & similibus in debito statu continenda, donec firmam cicatricem contraxerit. Si verò adstrictio contingat per compressionem rerum externarum aut internarum, illarum sublatio indicatur si sit possibilis, aut si non sequatur ex ea re maius incommodum. *Sic v. gr. periculi plenum, atque prohibitum, fœtum ex vtero deturbare, quod vesicam & intestina comprimat.* Si concidant præ nimiâ humiditate parietes cauitatum aut meatuum; exsiccandi. Si ob deficientem materiam, (*quod rarum est*) regeneranda eiusmodi materia, quæ ibi contineri solebat: & natura infimior, si fieri possit, instauranda, antequàm omnino collabatur. Denique exsiccatio, refrigeratio, contractio, tensio, vel inuolutio, quibus eiusmodi meatus aliquando adstringuntur, (*quæ Medicis magnum sæpè negotium facescunt*) expugnandæ per sua contraria & quæ eiusdem causas auferre possint, quæ perito artifici facilè est inuenire, pro vniuscuiusque naturâ & variâ constitutione.

Verùm in Obstructionibus soluendis, maior esse solet opera & sollicitudo: vtpote ex quibus frequentissima aliorum morborum origo existit: ita vt nulla sit maior apud Medicos quàm infarctûs, obstructionis, & oppilationum querimonia. Quomodo igitur sint certâ methodo auferendæ, videamus. Quæcunque materiæ obstruentes firmiter adhærent lateribus cauitatum ac meatuum, vt tumores prẹter naturam, tubercula, pinguedo, caruncula, & similia: illa propriam habent & peculiarem curationem suis locis explicandam, quæ verò non adhærent; sed continentur tantùm intra meatûs vel cauitates, possunt vel quantitate peccare, vel qualitate, aut vtrisque. Quantitate sola peccantia, vacuationem indicant. Sic sanguis, quantitate peccans, dum nimiâ copiâ in venas vteri fertur, & sibi-ipsi viam præpedit, ne effluere solitis periodis possit, facilè administratâ phlebotomiâ minuitur. Flatûs etiam multitudine suâ obstruentes, resoluendi, dissipandi. Pus; sanguinis grumi, calculus, arenulæ, &c. Vbiuis subsistant & ἐμφραξιν pariant, extrahenda, si omnia consentiant; aut saltem à sede in quâ morantur, si sit angustior, in commodiorem transferenda: sic suffusionis causam nempe cataractam, quæ pupillam obstruebat, acu deturbamus in inferiorem oculi locum, vel in angulos coniicimus, vbi visionem minùs impedire potest. Lumbricos & duriores intestinorum fæces conuenientibus potionibus & clysteribus educimus.

Crassus verò & viscidus humor, qui frequentissima esse solet obstructionum causa, & de quo principaliter intelligitur oppilationum nomen, ratione crassitiei; incidentia & attenuantia suadet esse vsurpanda; Ratione lentoris & viscciditatis, detergentia. Quæ plus vel minùs valida esse debent, provt illa obstructio in primâ, secundâ, vel tertiâ corporis regione delitescit: in quorum vsu notandum, attenuantia & incidentia perpetuò detergentibus præmitti debere, vt humor aperientibus præparatus & quasi subactus, faciliùs obsequatur: aut si malis, conficienda remedij formula, quæ ex his tribus medicamentorum generibus constet, provt magis vel minùs attenuandum, incidendum, aut detergendum erit: His debent inuicem succedere, purgantia; vt qui præparationem suscepit humor, alternis quasi & mutuis vicibus expellatur. Quod nobis in vsu apozematum nostrorum est frequentissimum: interdum etiam mollientia obstruentibus istis humoribus conueniunt; quoties nimirum illa materia fuerit propter nimiam moram aut caloris excessum in partibus indurata. Ad hanc igitur incidendi, attenuandi, detergendíque humorem obstructionem facientes, aptissima sunt ea quæ vulgò Diuretica, Menses mouentia, & Sudores prouocantia dicuntur, quorum tam interiùs quàm exteriùs adhibitorum, sunt varij gradûs & peculiares respectûs ad hanc potiùs quàm illam partem ab obstructione liberandam, horum descriptiones peculiares vnicuique habere licet, tum ex formulis remediorum à nobis tradendis

tum aliorum qui ex professo hac de re scripserunt. Nunc itaque satis sit pro huius compendij ratione, Remediorum genera & facultates annotâsse.

CAPVT IX.

De læuitate & asperitate præter naturam.

INTERIOR illa partium organicarum atque etiam exterior superficies, vel plana & æquabilis secundùm naturam esset debet, quam læuem ex læuore & læuitate vocant, quando partes æqualiter sitæ, nullam tactui inæqualitatem adferunt. Vel aspera, inæqualis, & rugosa, quando partes inæqualiter sitæ, tactui diuersitatem & inæqualem positionem repræsentant: sic ossium, cutis, & aliarum ferè omnium partium externa superficies æqualis & læuis facta est à naturâ ad indolentiam, ne aut suppositas sibi partes læderent, aut ab occursantibus offenderentur. Ductûs verò & interna conceptacula cùm ita sint à naturâ comparata, vt materia quædam debeat leuiter & æqualiter per illa ferri, aut in eis diutiùs subsistere: ideò in illis, v. gr. œsophago, cannâ pulmonum, vreteribus, venis, arteriis, & similibus, interiorem superficiem æqualem, læuem & planam fabricata est: in aliis verò, vt ventriculi fundo, intestinis, vtero, inæqualem, rugosam, & asperam. Vnde his constitutionibus præter naturam immutatis exoriuntur asperitatis & læuitatis morbi, qui vsus partium istarum perturbant, atque peruertunt.

Horum verò causæ multiplices, internæ & externæ: nam vulnerantia, erodentia, abstergentia nimiùm, adstringentia, exsiccantia, aut etiam replentia multùm, exasperare possunt partes: sic ossa vulnerata, dissecta, fracta, corrosa, naturalem læuorem amittunt, & grandioribus minoribúsve frustulis circumiectam carnem lancinant: sic asperæ arteriæ interna pars inæqualis redditur, & vocem raucam aut clangosam efficit, imbuta humore nimio, exsiccata valdè, detersa, aut vlcerata: quod eadem ratione de aliis asseri potest: quæ verò humectant asperiores partes aut lentâ quadam & mucosâ materiâ particulas illas inæquales replent, læuitatem illis inducunt: vt etiam vulnerantia & erodentia per accidens, dum curato vlcere cicatrix parti inducitur. Sic lienteria in ventriculo & intestinis exoritur, tum ex humore glutinoso internæ toti tunicæ obducto, tum ex inductis cicatricibus post sæuiorem dysenteriam, sic maiora vteri vlcera sterilitatem inducunt, contractis cicatricibus, quibus plani & læuiores redditi locelli isti genituram aut fœtum continere nequeunt, istis itaque affectibus adhibenda therapeia ex conuenienti causarum efficientium διαγνώσει siue per se siue per accidens, proximè aut aliis intercedentibus agant: quæcunque igitur exteriùs posita affectûs istos producere, augere, vel conseruare videbuntur, ea protinus auferenda, vt etiam siquis humor internus suâ qualitate aut quantitate officiat, vacuatione accommodatâ tollendus erit. Genitus verò iam affectus pro varietate partium emendabitur. Ossium enim asperitates & apices tollimus secante & læuigante ferro, vel causticis cariem tollentibus, vt oleo vitrioli, aquâ forti, & similibus: vel exfoliantibus vulgò dictis quæ desquammationes perficiunt, vt suis locis docetur. Siquod vlcus asperam arteriam occupârit, curandum vt reliquarum partium exanguium; si nimio humore madeat, ea pars exsiccanda; si nimiùm sit exsiccata, denuò conueniens humiditas concilianda, bechicis & arteriacis, quæ suis locis describentur. Vbi verò læuitas præter naturam inducta est quibusdam partibus, incurabilis censenda, si ex contractis grandioribus cicatricibus acciderit: quia non licet vlcus in partibus istis internis denuò reficere. Sin verò ex muco & pituitâ lentâ ac viscidâ ortum habeat, incisione & detersione, necnon illius vacuatione tolletur, sumptis à naturâ humoris & partis indicationibus.

CAPVT

CAPVT X.

De numero ac magnitudine auctis vel imminutis.

VNa eadémque operâ morborum numeri & magnitudinis curatio absolui potest: Vterque enim positus est in quantitate auctâ vel imminutâ partium, eâque continuâ, vel discretâ, quorum etiam causæ ferè eædem. Magnitudo enim in toto augetur præ nimiâ sanguinis & adipis copiâ, vt in Nicomacho Smyrnæo (*Gal. 1. de differ. morb. ca. 9.* quem sanauit Asclepides) aliisque multis qui præ crassitie mouere seipsos nequeunt, vel ad motum valde sunt pigri: Aliàs augetur nimiùm in aliquâ parte, tum ex affluxu laudabilis succi, vt mulieribus quibus omentum valde pinguescit, & vteri os comprimendo sterilitatem inducit; tum vitiosi, per fluxionem irrumpentis, vel per congestionem collecti, vt quibus atheromata, steatomata, melicerides, & eiusmodi tumores insignis magnitudinis nascuntur. Contrà verò eadem magnitudo minuitur in toto, quando per phthises & marasmos horrenda macies inducitur, & corpora instar sceleti gracilescunt, defectu alimenti proprij, quod variis de causis absumitur & deficit. Quod eâdem ratione parti contingit, quando aut non suscipit, aut non conficit sibi conuenientem alimoniam; Vel etiam quando secante vel vrente ferro, causticis, & similibus portio quædam membri, ver. gr. gangrænâ affecti, tollitur, vt quotidie videre licet. Numerus pariter abundat præter naturam in multis, quibus natura in vtero ex copiosiore materiâ plura confinxit membra, quàm par sit, vt duo capita, sex digitos, tres testiculos, & similia, quæ monstrosis hominibus accidere videmus; Vel etiam post ortum, ex vitioso humore partes actionibus molestas produxit, vt pterygia, calculos, lumbricos, & reliqua huiusmodi. Minuitur eodem modo Numerus ex deficiente in vtero materiâ; illis potissimùm quæ violenter agunt in nos, hominésque reddunt mutilos, auellendo, amputando, comburendo aut putrefaciendo partes.

His igitur omnibus mederi ex conuenientibus Indicationibus oportet, Nimia enim obesitas totius, vel partis, quæ ex laudabili succo contigit, eiusdem vacuatione, vel ad alias parter retractione, victúque attenuante & exsiccante emendatur: Ex vitioso autem genita magnitudo, per ea quæ vacuant, reuellunt, deriuant, aut repellunt, vt fasciis & ligaturis quibus astricta pars versus fluxionis originem minùs est apta excipiendo humori: denique illis quæ hærentem parti materiam insensibiliter vel sensibiliter exhauriunt. Deficiens verò magnitudo in toto & in parte, analeptico victu instauratur, balneis, frictionibus mollibus, lentis percussionibus: dropacibus, & similibus quæ sanguinem allicere possunt & concoctionem partis iuuare. Quod si portio sit sublata ferro aut aliâ quâuis vi, industriâ eam sarcire nitimur. Sic enim hac ætate multi docuerunt (*Amb. Pareus.*) ex dimidio truncatas nares reparare, linguam ex dimidio sectam adhibito quodam instrumento ita iuuare, vt ægri satis liberè loqui possint.

Numerus pariter abundans si tolli possit absque periculo, illius in totum sublatio tentanda ferro aut causticis: Sin verò periculosa sit, vt ex naturâ ægri & partis licet cognoscere, meliùs est talem noxam relinquere, quàm ægros in vitæ discrimen præcipitare. Nota est illius historia qui ob dissectum adnatum quoddam fronti cornu interiit, & sic de reliquis. Possumus tamen si partes illæ id ferant, vt calculus, transpositionem tentare, & in eo loco continere vbi minus molestiæ adferunt. Imminutus denique numerus partis organicæ nunquam restituitur; sed eodem modo quo deficiens magnitudo, iacturam illam reponere tentamus, artificiosis quibusdam partibus, quæ vsum & decorum verarum quodammodo repræsentant: Sic dentes eburneos aut argenteos edentulæ mulieres sibi confingunt, ferreas manûs, ligneos pedes, & crura in deperditorum locum reponere solemus, Quæ suis locis accuratiùs dicuntur.

CAPVT XI.

De malo situ & connexu, vbi luxationum Indicationes traduntur.

VLTIMVM superest morborum organicorum genus, quod sitûs & connexûs vocant. Cùm enim omnia in corpore nostro debeant esse ξύμπνοα, ξύῤῥοα, καὶ ξυμπάθεα; ideò oportuit etiam partes singulas ritè connexas esse, & in suo vbi, seu naturali statione collocatas, vt inuicem facilè communicare possint ad actiones tam primarias quàm secundarias seu dependentes, exercendas. Quæ dispositiones, vt variis modis immutari possunt, sic etiam varij inde præter naturam affectûs exoriuntur, quorum Indicationes curatiuæ pro ratione causarum internarum & externarum, inueniendæ vt dicemus.

Quæcunque igitur partes continentur in aliis velut loco proprio, illæ situm & connexum naturalem amittere possunt, vel vitio suo & dispositione quam ἰδιοπαθικὴν vocant, vel continentis partis, aut ligamentorum. Sic enim omentum aut intestina, crassiora pinguioráque quàm oportet, reddita, suâ vi & pondere rupto vel dilatato peritonæo in scrotum deuoluuntur, & varias herniarum species constituunt. Continentis verò partis vitio fit,quando v.g.intestinis suam & naturalem magnitudinem seruantibus, peritonæum tamen imbecillius vel ob natiuam & hæreditariam διάθεσιν dissoluitur, vel alio quocunque modo laxatur & disrumpitur: Quemadmodum sectâ aut erosâ corneâ oculi tunicâ, vueam procidere videmus. Ligamentorum verò defectu illud contingit, quoties laxiora vel infirmiora redduntur, quàm vt in naturali situ sibi annexas partes continere valeant: sic enim vterus, intestinum rectum, & similes partes procidunt præ extensione nimiâ, aut imbecillitate vinculorum suorum.

Quæ verò partes non continentur,sed connectuntur tantùm,vt ossa quæ coarticulationes illas varias corporis nostri constituunt, diarthroseωs, synarthroseωs, & symphyseωs nomine donatas, quarum sunt species variæ, situm & connexum naturalem amittere possunt, vel defectu excipientis (scilicet acetabuli, in quod alterius ossis caput inseritur) vel excepti; aut etiam firmantis & connectentis, seu vinculi: facilè enim delabitur ac decidit os, quando cauitas quæ illud excipit, nimiùm lata aut superficiaria existit, vel ablatis superciliis & marginibus labefactata. Quando etiam ossis caput, quod inseritur in illam cauitatem, maius aut minus existit, aut quocunque alio modo malè figuratum; aut ligamenta laxiora & infirmiora; exoriuntur facilè luxationes, aliquando simplices, & nulli alteri affectui coniunctæ; tum compositæ & alteri dispositioni morbosæ complicatæ, vt fracturæ, inflammationi, vulneri, vlceri, dolori, duritiei, & similibus; Quæ sunt vel perfectæ, completas vulgò vocant, quando os suo loco omnino excidit; vel incompletæ, quando os non in totum, sed aliquatenus à suâ sede modo in longum, modo in latum dimotum est,& actio partis quodammodo exercetur, (παραρθρήματα & subluxationes dicuntur; quæ aliquando ab ortu etiam conspiciuntur.)

Hæc verò omnia fiunt à causis externis internísque: sæpè enim violentior motus, vulnerantia, distendentia, istos affectûs nullo existente priùs interiore vitio pepererunt: sæpè intestinum est detrimentum, vt imbecillitas ab ortu contracta, flatuum copia, humorum prolapsus, &c. Quæ vel adhuc faciunt augéntque affectum,vel eundem fouent,& confirmant.

Ad indicationum igitur inuentionem, eo modo progrediendum est quò diagnosis & causarum notitia nos perducet. Situs enim & connexus partium vitiatus primò ostendit; non solùm reponendam esse partem quæ à naturali statione recessit, sed etiam firmiter retinendam. Remouendæ igitur omnes causæ externæ siquæ adsint quæ adhuc augeant vel conseruent affectum, vt & internæ omnes antecedentes,postmodum ad ipsammet dispositionem veniendum; vt si vitio continentis fiat, aut contenti, vel ligamentorum, vnicuique prospiciatur: sic prolapsum in scroti cauitatem omentum, aut intestina ob ruptum vel laxatum peritonæum, citissimè & quàm minimo fieri potest dolore reponimus; antequàm in illo

induruerit

induruerit stercus, aut inflammatio sit oborta: collocatóque, vt deces, homine quietem imperamus, donec exsiccantibus & adstringentibus sumptis aut admotis, vel Chirurgico opere, quod hac nostrâ ætate felicissimè ad herniarum curationem vsurpatur, pars continens ita sit confirmata vel coarctata, vt deinceps contentæ partes prolabi non possint. Quod si omnino assequi non possumus, emplastris, subligaculis, & eiusmodi instrumentis robur parti infirmiori addimus. Eâdem ratione prospicientes tum partibus contentis, tum vinculis præter naturam constitutis, pro varietate illorum: Quæ exempli causâ à nobis dicta sint.

Sic luxationes & subluxationes variis scopis curamus. Primò enim articulum suo loco motum, in propriam & naturalem sedem reducimus: idque luxatum membrum in diuersas partes, præcipuè secundum rectitudinem oppositas decenter flectendo & extendendo, donec spatium inter ossa naturaliter coeuntia liberum sit, tunc enim os quod suo loco excidit, ab eâ parte in quam prolapsum est, ad contrariam impellitur, & in acetabulum suum commodè reponitur. Quod leniter & quantum licebit indolenter, vt diximus, præstandum est, pro naturâ luxationis & partis luxatæ, modò manibus solis, modò iniectis habenis, fasciis, glossocomo, & aliis machinis ab Hippocrate & aliis authoribus nostris traditis id tentandum. Secundò repositum os ita stabilire conabimur, ne deinceps suâ sede prolabatur: illito igitur parti rosaceo, appositísque pannis eodem delibutis, vel stuppis oui candido imbutis, deinde fasciis poscâ madentibus membrum commodissimè deligatur: Et si opus sit, ferulis ex corio aut densâ papyro, vel etiam ferro aut ligno circumdatur. Atque ita in schemate seu figurâ naturali maximè indolente & commodâ reponitur & continetur. Quibus præstitis nihil ante septimum, nonum aut vndecimum diem mutamus, nisi inflammatio aut dolor superuenerint: illis autem elapsis hæc remouemus, & partem decocto aliquo conueniente vel solâ tepidâ fouemus, vt mulceatur dolor, & siquid propter deligationem expirare non potuit, digeratur; deinde strictiùs obligamus, & emplastro, quod constet farinâ volatili, puluere rubro communiter dicto, & albumine oui in vnum corpus redactis inuoluimus. Empirici solo oxycroceo vtuntur, aut etiam dropace, misto sale, cumino & fænugræco, quod non est improbandum, quando non adest ampliùs metus fluxionis aut inflammationis.

Tertiò enim ad luxationum curationem videndum est, ne fluxiones in partem affectam fiant, quas conueniente diætâ, vacuantibus, reuellentibus, & deriuantibus à nobis commemoratis arcere oportet.

Quartò & vltimò omnia symptomata & morbi qui luxationibus implicantur, commodè sunt pertractandi. Hinc perseuerante dolore vel inflammatione, non licet luxatum membrum reponere, ex Hippocratis & Celsi sententiâ: sin autem cum vulnere aut fracturâ complicata sit luxatio, curanda erit pro ratione Indicationum mixtarum, de quibus suo loco acturi sumus. Atque hæc de morbis organicis.

CAPVT XII.

De Indicationibus in morbo communi, seu solutione continui.

HACTENVS morborum partibus similaribus & organicis propriorum Indicationes curatorias abundè pro instituti nostri ratione persecuti sumus: superest igitur vt hoc capite vltimum & vtrisque commune vitium, quod solutionem Continui siue Vnitatis vocant, absoluamus. Quamuis enim Auerrhois hoc morbi genus similaribus partibus proprium fecerit, Argenterius contrà organicis; melius est tamen cum Galeno vtrisque commune facere: Nam vt totum corpus vnum est & dicitur vnitate formæ, & partium suarum continuitate: sic partes tam similares quàm organicæ vnum quid sunt, non solùm per proprias illas συγκρασίας & naturalem συμφυΐαν, sed etiam per continuitatem & contiguitatem, (vtrumque enim sub συνεχεία complectuntur Medici) quæ cùm faciant ad vtrarumque actiones perfectè edendas, sequitur etiam ex axiomate Pathologico, in vtrisque illa violata aut

immutata

immutata, quando scilicet duo vel plura fiunt ea quæ priùs vnum erant ratione suorum extremorum, exoriri dispositionem præter naturam solutæ vnitatis, quæ aliquando simul & semel actiones similares & organicas labefactare potest, vt videre licet in magnis sectionibus membrorum, quæ non solùm nutritionem partis conuenientem impediunt, sed etiam functionem quamcunque organi, vt in manu apprehensionem, in pedibus ambulationem, & similes. Aliquando similares tantùm actiones deprauat, illæsis organicis, vt sæpè vlcusculum corneæ tunicæ, visionem minimè impedit: Aliàs verò contrà organicos impedit, saluis similaribus, vt in apospasmate patet, quando ex toto organo aliqua similaris, vt tendo, neruus, vena, aut arteria auellitur reliquis intactis, quæ suo tunc munere satis perfunguntur solâ dispositione organicâ læsâ. Dicitur itaque morbus hic communis, non quòd semper vtrisque accidat, sed quod vtrisque accidere possit, vel simul & coniunctim, vel seorsim.

Porrò vt alia morborum genera in suas rursum secantur species, quarum Indicationes proposuimus: sic vnitatis solutio non vna & simplex est, sed suam patitur diuisionem, quæ accuratè tenenda est, vt secundùm eius varietatem, Indicationum etiam natura in singulis reperiri possit. Quàm verò dubius sit hac in parte Galenus, & parum accuratè Solutionis Continui species tradiderit, vnicuique facilè est videre. Nos igitur qui rerum tantùm capita hîc consectamur, dicemus huius morbi, vt & organici, tot esse species siue differentias quot sunt causæ coniunctæ & immediatæ, quæ hunc affectum producere possunt. Hæ verò quatuor sunt, nempe Sectio, Erosio, Contusio, & Distensio, ad quas omnes aliæ referri facilè possunt: Totidem igitur erunt solutæ vnitatis species.

Vt igitur Sectio ab externis scindentibus vel pungentibus fieri potest: Erosio ab humoribus internis acrioribus, & ab externis corrodentibus: Contusio ab externis, duris, & grauibus violenter admotis: Distensio ab interiore plethorâ aut flatu diuellente, & ab externis magno robore distrahentibus: sic etiam variis partibus similaribus & organicis accidunt, in quibus propria aliquando sortiuntur nomina, aliàs nullo sunt donata, sed notatione causæ & partis describuntur: in osse solutio continui à secantibus, contundentibus, aut distrahentibus facta, generali vocabulo Græcis κάταγμα, nobis fractura dicitur: ab erodentibus τερηδὼν siue caries; in reliquis partibus τρῶμα vulnus appellatur, quando sectio, contusio, aut distensio soluit continuum: Vlcus verò ἕλκος quando Erosio illud præstitit.

Verùm quia nostrum non est in hoc opere, omnium particularum morbos consectari, sed tantùm Indicationes eas reperire, quæ singulis morborum speciebus competere possint: ideò in hoc morbi genere, idem habemus præstandum. Quamuis autem magis esset artificiosum inquirere nunc sigillatim, quomodo partium vnitas, velut primaria morborum istorum Indicatio reparari possit, quando ab erosione, sectione, contusione, aut distensione labefactata fuerit: quia tamen hodie ita vsus inualuit, vt tractatus Chirurgici diuidantur in explicationem tumorum præter naturam, vulnerum, vlcerum, fracturarum & luxationum: ideò etiam nos eandem consectabimur tractandi rationem. Cumque priùs de luxationibus inter morbos organicos actum sit, & in tertiâ operis parte de Tumoribus præter naturam, vtpote compositis morbis acturi simus, superest vt hoc capite sequenti de Vulneribus, Fracturis, & Vlceribus agamus.

CAPVT XIII.

De Vulneribus.

APVD Hippocratem vulnus modò τραῦμα, aliquando τρῶμα dicitur: quidam tamen ita distingunt, vt τρῶμα peculiari significatu, vulnera tantùm illa designet, quæ cum manifestâ solutione continui contingunt ex sectione aut puncturâ; τρῶμα verò generaliùs omnem solutionem continui complectatur, tam quæ est valdè manifesta, quàm minùs manifesta ex contusione, attritione, tractione, aut aulsione orta. Quæ significatio nobis nunc erit magis ex vsu, vtpote qui per vulnus cum Galeno omnem intelligimus

gimus solutionem continui in quacunque parte, molli, durâ seu mediocri, quæ recens facta à secantibus, contundentibus, vel disrumpentibus, absque pure aut sanie subsistit. Distinguitur enim ab vlcere, quòd vlcus non à secantibus, contundentibus, vel disrumpentibus fit primò & per se, sed ab erodentibus: & quòd vulnus cruentum, non saniosum existit: tum enim demum in vlcus degenerat, quando eiusmodi ichores & purulenta materia in illo colliguntur. Vulnerum igitur causæ non solùm externæ erunt quæcunque secare, contundere, aut diuellere possunt, sed etiam internæ quæ vasa aut membrorum tunicas disrumpere valent, vt plethora nimia, flatus copiosi, spirituum agitatio per clamorem, exercitatio violenta, & similes, quæ idem præstare consueuerunt.

Differentiæ autem vulnerum cùm à tribus repetantur. 1. à natura particularum similarium & dissimilarium; similarium, mollium qualis est caro musculosa, glandulosa; viscerosa, pinguis: durarum vt ossium, cartilaginum, ligamentorum: Mediocrium, vt cutis, membranarum, neruorum, tendinum, venarum, & arteriarum. Dissimilarium verò, principum, ad vitam necessariarum, & ministrantium. 2. ab essentiâ ipsorum vulnerum, quatenus respiciunt substantiam, quantitatem, figuram, & situm: Vnde vulnus aliud cum deperditione substantiæ existit per apocopen factum: Aliud sine vllâ substantiæ iacturâ per simplicem diacopen: Aliud magnum, paruum, & mediocre æstimatur pro maiore aut minore diuisione. Aliud appellatur longum, latum, æquale, inæquale, obliquum, rectum, serratum, aduncum, rotundum, pro variis figuris & modis quibus infligi potest. Aliud denique ex situ profundum, aliud superficiarium vocatur. 3. Differentiæ vulnerum petuntur à complicatione causarum morbificarum, vt fluxionis vel congestionis, veneni cum telo aut morsu illati, & similium: morborum, vt tumoris, intemperiei, luxationis, & similium. Symptomatum, vt doloris, hæmorrhagiæ, pruritûs, & aliorum. Harum inquam, omnium differentiarum à partibus, essentia, & complicatione sumptarum Indicationes non est nostrum proponere, qui particularia ad suos proprios tractatûs remittimus. Videamus igitur quibus Indicationibus seu scopis generatim perficiatur curatio solutionis continui à secantibus, contundentibus, & diuellentibus facta, quæ à nobis vulnus est appellata.

Sectio igitur siue diuisio partium manifesta, vel fit cæsim, vt diximus, vel punctim. Quæ cæsim fit, omnes illas plagas complectitur quibus partium continuitas valde labefactata apparet, & oræ siue labra sectorum corporum, propter natiuam grauitatem valdè inter se dissident in simplici diacope; quemadmodum per apocopen sublatâ partis substantiâ, longè etiam soluitur continuitas. Quæ verò punctim infertur, vix vnquam substantiam partium deterit, sed exiguâ vt plurimùm sectione vnitatem illarum dissoluit. Quia tamen ad internas vsque faciliùs penetrare potest, si non in latum, saltem in longum, magnas facit & periculosas continui diuisiones.

Quicquid sit; omnes solutiones continui, primam & generalem habent Indicationem, ipsam vnionem, quæ partim naturæ operâ, partim artis beneficio perficitur. Natura quidem suis naturalibus facultatibus instructa, substantiam illam mediam gignit, quâ velut glutino partes denuò inuicem vniuntur. Estque aliquando homogenea, & prorsus similis priori, vt in carne & pinguedine; Aliàs heterogenea, non omnino similis, vt in ossibus, cartilaginibus, & ligamentis quæ per callum quendam vel porum inuicem ferruminantur, Ars verò naturæ adminiculatur in his solutionibus continui quinque intentionibus completis, quas Chirurgi solent sibi vulgò ex Galeni doctrinâ proponere: Supposito priùs conuenienti victus regimine, & habitâ causarum primitiuarum & antecedentium, vt plethoræ ac cacochymiæ quæ affectibus istis, vt aliis molestæ esse solent, diligenti præuisione.

His, inquam, suppositis, 1. est in hac partium diuisione Intentio, vt siquid extrinsecus inciderit in partem vulneratam, amoueatur: Quomodo enim natura dissitarum partium agglutinationem perficere poterit, permanente alieno medio? Siquid igitur subsit extraneum, vt teli cuspis, glans plumbea, spina, harundo, ossis frustulum, aut quid simile, & vulnus non satis dehiscat, amplificandum: Si verò satis pateat, digitis, forcipe, volsellis, & similibus instrumentis, quæ in opere Chirurgico describuntur, quod infixum est aut intercidit, apprehendi debet, & leuiter ac indolenter, quantum fieri poterit, euelli. Sunt & medicamenta quæ parti admota, idem præstare creduntur ex proprietate, vt radix cannarum, marrubij, & di-

ctamni, Ammoniacum, sagapenum, &c. Quòd si hoc præstari statim non possit, vel id perficere non audeamus, ob largiorem hæmorrhagiam, dolorem, syncopen, & similia symptomata, vel etiam quia profundiùs positum illud extraneum in parte ignotâ latet sine sensu, vt sæpè in glandibus illis sclopetariis contingit, differendum donec commodior occasio sese offerat & paulùm recreatæ sint vires. Prætereà hæc Intentio non solùm in principio post inflictum vulnus locum habet, sed etiam quouis curationis tempore, si pus, oleum, pilus, aut quid simile interciderit, quod agglutinationem impediat. Imò ratione istorum solemus sæpè in vulneribus profundis potissimùm, vnionem tantisper differre turundis, fistulis siue cannulis, donec ea omnia sufficienter expurgata fuerint. Quod si per ipsum vulnus, istud sufficienter fieri nequeat, alios etiam ductus molimur, partémque in loco opposito vel commodiore secamus, vt extranea tandem educi possint.

Remotis extraneis succedit. 2. Intentio, quæ diuisas partes simul committere & deligare docet. Hæc verò in illis tantùm solutionibus locum habet, quæ sunt sine substantiæ partis sensibili iacturâ, in quibus enim illa contingit, non possunt dissitæ oræ simul adduci, sed oportet regenerari substantiam illam mediam, quâ partes distantes coniungantur: Harúmque curatio ad vlceris caui θεράπειαν reduci potest, vtpote in quibus eadem substantiæ refectio indicatur. Item in vulneribus punctim factis aut cæsim, si exigua sit diuisio, parum ex vsu est hæc indicatio, quandoquidem in his oræ vt plurimùm non recedunt inuicem longiore spatio, quàm conueniat ad glutinationem faciendam. In ingentibus tantùm diuisionibus itaque hæc intentio occurrit, quæ tum conuenienti tractatione manús periti Chirurgi perficitur, tum fasciis, ligaturis, suturâ, fibulis, & aliis, quæ dissita inuicem labra adducere & colligare possunt. Quorum sæpè vnum sufficit, aliàs duo vel plura pro conditione partis & vulneris sunt vsurpanda.

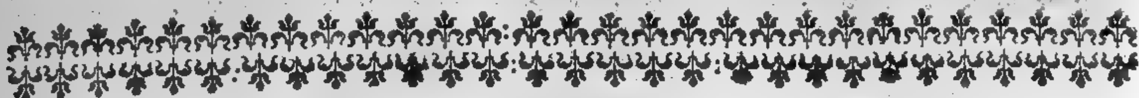
Non satis est adduxisse dissidentes vulneris oras, quando competit; sed adductas retinere, vt ibi deinceps maneant, quod tertia docet Intentio: eisdémque ferè auxiliis perficitur, quibus secunda: Nam decenti deligatione Incarnatiuâ, vt vocant, Expulsiuâ, aut Retentiuâ: Suturarum variis modis: accommodatis puluillis, & conueniente membri situ ac figurâ retinentur, ne denuò partes diuelli ac dissidere possint. Atque hæc intentio in eisdem vulneribus locum habet, quibus & secunda, nempe magnis diuisionibus absque substantiæ iacturâ.

His accedit. 4. Intentio, nimirum partis vulneratæ substantiam & temperamentum conseruare. Cùm enim debeat natura rursum glutine quodam dissitas partes coniungere; hoc autem gluten, nihil aliud sit, quàm substantia quædam parti diuisæ similis; Præstare hanc generationem nutritionémque non potest commodè, nisi per bonam & naturalem temperiem, quæ illi inhæret. Hac igitur conseruatâ, speranda erit facilis & prospera agglutinatio. Substantia igitur & temperamentum partis conseruabitur, si commoderatio & symmetria primarum qualitãtum remaneat, succíque laudabilis moderata quantitas affluat. Id autem vt in plethoricis cacochymísque corporibus fit, institutâ conueniente diætâ, venæ sectione, & purgatione: Sic ratione ipsius vulneris primis saltem diebus refrigerantia quædam & leuiter repellentia adhibere solemus, quæ nimium humorum in partem confluxum impediant. Posteà verò glutinantibus vtimur medicamentis, quæ scilicet naturæ actionem, mediam illam materiam producentis iuuent. Hæc Glutinantia vult Galenus esse siccantia, differre tamen à sarcoticis, quæ magnam carnis in vlcere aut vulnere profundo generationem iuuant; & ab epuloticis, quæ cicatricem inducunt: Esse enim inter hæc media quoad siccitatem, in aliis verò glutinatorium neque detergere aut expurgare debere, sed contrà prorsus substantiam partis in vnum cogere, superfluam humiditatem exsiccando, & leuiter repellendo. Pro varietate autem & naturâ partium, varium esse debet glutinatorium & magis vel minùs exsiccans. Antiqui ceratis illis barbaris à Galeno recensitis vtebantur: Vulgus Chirurgorum puluere, quem incarnatiuum vocant: Sunt hac nostrâ ætate qui solis linteolis bene siccis & mundis simplicia hæc vulnera agglutinant. Alij balsamo illo nuper ex Indiis allato, quod multi puriorem styracem esse autumant: Quidam solâ aquâ frigidâ idem consequuntur: Quorum omnium remedia quamuis diuersa videantur, in effectu tamen similia existunt, quia vel temperiem partis seruant, vel fluxiones repellunt, vel exsiccando agglutinant. Valeant igitur illi qui in simplici vulnere, digestiuis vulgò dictis seu suppu-

rantibus

rantibus vtuntur, quæ humiditate illâ extraneâ partis substantiam eneruant, vnionem impediunt, & sordidissima vlcera inducunt.

Quinta denique intentio curandorum vulnerum, eorum complicationes respicit, vt scilicet alienæ intemperiei, tumori, contusioni, hæmorrhagiæ, dolori, conuulsioni, paralysi, & similibus accuratè medeamur. Quorum curatio, vt ex singulis suis capitibus est repetenda, sic agendorum in illis ordo ex Indicationibus mixtis est definiendus. Hæc igitur de vulnere per sectionem aut punctionem facto sufficiant. Nunc de eo quod per contusionem fit, pauca addamus.

CAPVT XIV.

De Contusione.

ONTVSIONEM & Diuulsionem potissimùm à Sectione differre dicebamus, quòd illæ non manifestam solutionem continui efficiant sed occultam. Quamuis enim Contundentia & Diuellentia eò vsque procedant, vt non solùm cutem, sed etiam subiectas partas dissoluant, quod in vulneribus sclopetorum familiare est: Non tamen est necessarium ad Contusionem & Diuulsionem illud contingere, sed tantùm contiguitatem partium quodammodo dissolui. Porrò harum Contusionum & Diuulsionum effectus & signa sunt ecchymomata illa, sugillata, vibices, melasmata, quæ ex casu aut ictu obtusarum rerum & non secantium contingunt, aut ex motu violenter & confertim facto vel vtrisque. Quando igitur non modò carnosæ musculorum partes, sine cutis diuortio contunduntur, sed etiam abrumpuntur, tunc è carne ipsâ & venulis exilit sanguis in media spatia, ibique primùm liuescit, posteà successu temporis pars flaua & auriginosa redditur.

Huius autem affectûs curatio ita instituenda, vt primò fluentem ad locum affectum materiam vacuemus & auertamus, si ingens fuerit contusio vel abruptio. Vnde volunt Arabes in hoc affectu insigniore semper venam esse secandam, quamuis exangue & minimè plethoricum esset corpus, arcendæ fluxionis causâ. Secundò parti ipsi auxilium & robur adferendo, rebus quodammodo refrigerantibus & stypticis, ne tam facilè fluxionem suscipiat, & vt disruptæ venulæ leuiter constringantur. Vnde rosaceo partem contusam aut diuulsam, inungere solemus, deinde rosarum aut myrtillorum puluere inspergere. Quidam albumen oui cum prædicto oleo permixtum, puluereque dicto imbutum, ac stuppis impositum, alij vnguentum album Rhasis, præcipuè in paruis contusionibus admouere solent: in magnis verò, vt eis qui ceciderunt ex alto, inuoluunt ægros pelle arietinâ recenter extractâ, velut anodyno quodam generali & diaphoretico, aliquo puluere astringente aspersâ.

Quibus præstitis, reliquum est, vt sanguinem illum in spatiis hærentem hauriamus & dissipemus: idque aut sensibiliter, vt cucurbitulis & scarificationibus; qualia apud Practicos multa reperiuntur, & hodie aqua illa vulgò catapultarum dicta, excellentissimum est ἀραιωτικόν. Nonnulli antiquorum thapsiam & auripigmentum ad id vsurpant. Quandoque accidit, vt grumosus ille sanguis dissolui & discuti nequeat, sed putredinem concipiens in suppurationem vertatur, quo tempore eadem esse poterunt ex vsu, quæ posteà à nobis de tumore sanguineo dicentur.

Porrò non erit hîc inutile per transennam annotare, in vulneribus contusioni iunctis, qualia sunt sclopetorum, probanda magis calfacientia & exsiccantia cum tenuitate partium, vt est illa aqua seu decoctum catapultarum vulgò dictum iam commemoratum, sedato priùs dolore aut inflammatione, quàm suppurantia, pinguia, oleosa, & emplastica, quæ priscorum vsus receperat. Quamuis enim dixerit Hippocrates & cum eo Galenus, carnes contusas esse suppurandas; non tamen ideò adhibenda calida humidáque ista & poros obstruentia quæ augendo partis putredinem, sæpissimè gangrænas, & ingentem partium corruptionem inferunt, aut saltem sorditiem & colliquationem saniosam, vt illis qui castra sequuti

ſunt, aut vulneratorum copiam in Noſocomiis viderunt, animaduertere licuit. Exſiccantia autem & abſorbentia cum tenuitate partium, qualis eſt illa aqua, dum redundantem ex ictu humiditatem exhauriunt, caloremque natiuum roborant, reliquum quod ſuppuratur, in laudatiſſimum pus album, læue, æquale, & minimè fætidum conuertunt, citiſſimámque vulnerum iſtorum contuſorum curationem perficiunt. Nunc ergo ad vulnera oſſium accedamus ſiue fracturas.

CAPVT XV.

De Fracturis.

DIXIMVS ſuperiùs non eſſe propoſitum nobis hoc opere perſequi Indicationes particulares vulnerum in ſingulis partibus, vt arteriis, venis, membranis, & ſimilibus, tam ſimilaribus quàm organicis: ſed in ſpecialibus eſſe ſubſiſtendum. Quia tamen conſuetum eſt hodie, oſſium vulnera quæ fracturæ dicuntur peculiari tractatione complecti: Et quia cognitis extremis media facilè innoteſcunt: quæ verò diximus præcedente capite potiſſimùm de vulneribus partium mollium intelliguntur, hæc verò durarum, ex quibus vulnerum in mediocribus curatio apparebit. Ideò lubet etiam fracturarum θεράπειαν hîc breuiter ptoponere.

Fracturam igitur, Græcis κάταγμα dictam, nihil aliud eſſe quàm oſſis vulnus, quo illius continuitas ſenſibiliter diſſoluitur à re contundente, ſcindente, aut violenter impellente, notiſſimum eſt. Cuius idcirco tot ſunt differentiæ, quot vulnerum, à parte ſcilicet cui inhærent, vt caluariâ, maxillis, clauiculis, femore, & ſimilibus quæ oſſa ad firmitatem & ſecuritatem à naturâ habuerunt. Atque à complicatione cauſarum, affectuum, & ſymptomatum, vt fractura cum fluxione, vulnere, vlcere, inflammatione, gangrænâ, dolore, pruritu, & ſimilibus. Denique fracturarum differentiæ veræ petuntur ab earum eſſentiâ, vtpote ſubſtantiâ, quantitate, & figurâ: Sic enim alia eſt cum ſubſtantiæ iacturâ, quando portio quædam oſſis eſt ſublata: Alia verò ſine vllâ ſubſtantiæ deperditione, ſed ſolâ oſſis diuiſione magnâ vel paruâ, cum diuerſis ſciſſionum figuris, καυληδὸν, ῥαφανηδὸν, σικυηδὸν, σχιδακηδὸν, ὀνυχηδὸν, ἀλφιτηδὸν, κατ' ἀπόθραυσιν, & ſimilibus à veteribus curioſiùs recenſitis. Quas ego malim cum Celſo ad tres omnino reducere: Omne, inquit, os, modò rectum, vt lignum in longitudinem finditur, modò frangitur tranſuerſum, interdum obliquum comminuitur. Hoc tamen addendo, variis iſtis fracturarum figuris accidere poſſe, vt ſint cum ſquammulis & fruſtulis fracti oſſis pungentibus vel prementibus vicinas partes; aut ſine illis.

Porrò communis fracturarum Indicatio, vt in reliquis ſolutionibus continui, eſt vnio. Quia verò os durum ſiccúmque coaleſcere ſimul, & denuò concreſcere nequit, niſi in valdè puerulis: Ideò iſta vnio perficienda medio quodam velut glutino, quo commiſſa oſſa ſtabiliantur & in ſuâ ſede naturali contineantur: Media autem hæc ſubſtantia ex ſuperfluo oſſis alimento craſſo viſcidóque naſcatur oportet, quod extremis oſſis fracti partibus concreſcens diſiuncta fruſta denuò colligat: Vocant πῶρον σαρκοειδεῖ; callum & glutinum, cuius productio conueniens, præcipua eſt & integra fractorum oſſium curatio.

Hanc igitur vt aſſequamur, quemadmodum in carnis ſectione dictum eſt, adducenda & reducenda oſſis fracti fruſta in ſuam ſedem; ibi continenda; & generanda certis medicamentis & alimentis ſubſtantia illa quæ partes iſtas vnire debet. Denique ſiquid aliud fracturæ coniunctum complicatúmque ſit, accuratâ methodo tractandum, prout res ipſa indicabit.

Vbi igitur primùm incideris in ægrum, cui os vnum aut plura confracta fuerint, quod ex motûs priuatione, interiore crepitu, & laxitate, vitiatâ figurâ, dolore, & ſimilibus deprehendes. Curabis vt quæcunque partes abruptæ vel diuulſæ fuerint, denuò locum naturalem repetant. Id autem præſtabis vel ſolus, ſi fractura in paruo fuerit membro, vt digito; Vel ab aliis adiutus, ſi in maiore fuerit, vteriſque aut manibus tantùm, aut ſi illæ non ſufficiant, faſciis, laqueis, & machinis, quæ poſſint membrum illud leuiter vtrinque diſtendere, & in diuerſa retrahere,

trahere, ita vt ægro membróque resupinato & retracto paulò longiùs quàm naturaliter esse soleat, ne sese in adducendo confringant, Chirurgus tum demum partes istas in suam sedem compellat: quod ex concinnitate figuræ restitutâ & doloris sedatione statim cognoscitur. Atque hæc repositio primis potissimùm diebus tentanda, quia posteà non leue fluxionis & inflammationis periculum subesset. Quòd si ossa fracta situm suum non mutârint, vt aliquando contingit, tunc cessat ista indicatio, & faciliùs curantur. Contrà verò si nulla retractione contrectatione que reponi possint, ob quædam fragmenta, quæ inter partes vniendas interciderunt, tunc necessaria est apertio talis fracturæ, vt ista extranea quæ coalitum impediunt, auferantur.

Ossibus ergo sic rectè coaptatis, eorum positura seruanda est, vt pristinam vnionem recuperent. Id autem fiet si membrum immotum permanserit: Vt igitur ægro imperanda quies, sic ligaturis prospiciendum, ne dormiens vel incogitans partem illam agitare possit: fasciis itaque plus vel minùs longis latísque vino rubro & styptico imbutis, & ita conuolutis, vt docet Hippocrates reliquique Chirurgi, pars firmiter continenda; appositis priùs parti panniculis lineis oui albumine & rosaceo madentibus, vel stuppis poscâ irrigatis, ita tamen vt si nullus dolor aut inflammatio adfuerint, arctiùs, & contrà laxiùs constringatur. Præter fascias istas & deligaturam, vt pars immobilis & firmior maneat, solemus plagulas & subligacula comparare, quibus pars in naturali hoc situ seruetur.

Membro perfracto ita composito, si neque dolor, pruritus, inflammatio, aut exulceratio superueniant, ad decimum vsque, vel etiam vigesimum diem eiusmodi apparatus relinqui poterit. Si verò illa accidant, tertio quoque die, ex sententiâ Hippocratis, deligatio soluenda, & membrum aquâ temperatâ vel decocto quodam accommodato fouendum, vt dolor mitigetur, & sanies, siquæ intus collecta fuerit, discutiatur.

His absolutis scopis incumbendum est, vt callus & glutinum illud quo partes coire ac concrescere debent, gignatur. Hoc autem cùm fiat ex crasso & viscido illo alimento, quo nutriuntur ossa, suppeditanda eiusmodi per diætam materia debitæ quantitatis & qualitatis ad agglutinationem faciens. Vt igitur in principio fracturæ tenuissimè nutriendum est, metu fluxionis & inflammationis: Sic versùs duodecimum aut decimum quintum diem, quo ferè accrescere incipit Callus, vt ex sedatione symptomatum, & viuido partis colore innotescet, pleniùs nutriendum; iisque alimentis quæ crassitie quadam & lentore prædita sunt, vt oryzâ, amylo, semolâ vulgò dictâ, pulticulis, vino crassiore, quo priùs in totum abstinuisse oportet, extremitatibus animalium, vt capitibus, pedibus, & intestinis hœdorum, veruecum, vitulorum, limacibus, ranarum coxis, testudinibus & similibus, si nihil contraindicet, vt febris, &c. Aptissimus autem & firmissimus callus, neque minor esse debet, quàm vt ossa stabilire possit, nec magnitudinem ineptam habere, quæ dolorem vicinis partibus inferat ac figuram deturpet. Promouẽdus igitur, si iusto minor proueniat; inhibendus, si immodicè crescat. Promouetur perfusione aquæ calidæ, cibis quantitate & qualitate à nobis dictâ præditis, admotis parti calfacientibus & attrahentibus, vt frictionibus. Inhibetur detracto alimento, arctis ligationibus, superpositâ laminâ plumbeâ, quæ partem constringat, & similibus, quæ breuitatis causâ omittimus. Quod verò attinet ad eorum curationem, quæ fracturis complicari possunt, eam ad particulares tractatûs remittimus.

CAPVT XVI.

De Vlceribus.

VAMVIS Vulneris Vlcerisque nomina ferè idem significent apud Hippocratem & antiquos authores. Apud recentiores tamen illud est discriminis, quod vulnus primariò à causâ secante, contundente & diuellente fiat: Vlcus verò ab erodente. Quamuis enim succedere possit cruentis vulneribus, contusionibus, tumoribus præter naturam, & similibus, oportet tamen perpetuò putrilaginem & sordes adiungi, vt vlcus constituatur, vnde in

primarium & secundarium diuiditur. Est igitur solutio continui ab erosione facta in quauis corporis nostri parte: Etsi quidam vlcus ad partes tantùm molles & carnosas contrahant, & in aliis partibus, vt intestinis, cartilaginibus, venis, arteriis, neruis, & membranis erosionem; in ossibus Cariem appellare malint. Nos tamen relictâ λογομαχίᾳ per vlcus, erosionem omnem intelligemus quæ continuum soluat, siue fiat ab internâ causâ antecedente, vt cacochymiâ totius corporis; vel coniunctâ, vt pure, sanie, acrioribus succis, & similibus; siue ab externâ vt materiâ, vel contactu contagioso, septicis, causticis, & similibus corpori admotis: Vnde ad illam erosionem consequitur saniosa, virulenta, sordida, aut purulenta quædam colluuies, quæ vlceri videtur propria inter solutiones continui.

Differentiæ verò Vlcerum non ab aliis petuntur quàm vulnerum, à ratione scilicet partium affectarum, propriâ essentiâ, & complicatione cum aliis affectibus: Ratione enim partium affectarum, Vlcera dicuntur cutanea, carnosa, pulmonum, oculorum, vuulæ, articulorum, & similium, quæ sunt subiecta illorum. Respectu propriæ essentiæ, vt quantitatis, dicuntur magna, longa, profunda, caua, cauernosa, sinuosa, parua, angusta, breuia; superficiaria. Respectu figuræ dicuntur rotunda, inæqualia, recta, obliqua, fistulosa, labris inuersis, & siquæ sint aliæ figuræ, quibus erosio sese propagare possit. Ex complicatione verò cum aliis vlcera varias sortiuntur differentias. Coniungi enim possunt cum causis, vnde vlcus cacochymum, venenosum, contagiosum, venereum & similia vocatur: Cum morbis, vnde vlcus phlegmonosum, cancrosum, gangrænosum, callosum, cariosum, varicosum appellatur. Denique à symptomatum complicatione vocatur εὐήθες, κακοήθες, rebelle, malignum, pruriginosum, dolorosum, serpens, erodens, pulsans, pungens, fœtens, sordidum, siccum, saniosum, & similia, quorum particularis ratio suis locis assignanda.

Ratione etiam quorundam extraneorum, vt temporis, vlcus recens & inueteratum; incipiens, crescens, declinans, & sanescens dici potest, vt Chironium, Telephium, Lupium, S. Lazari, & aliorum, quibus eiusmodi vlcera accidisse dicuntur: quæ appellationes parum ad curandi rationem faciunt. Illorum item signa diagnostica ac prognostica omittimus, vt parum ad indicationes inueniendas facientia.

Indicationes igitur curandorum vlcerum, vt aliorum morborum à causis & affectu petendæ. Quæcunque enim causa externa vel interna, illud generat, auget, vel conseruat, sedulò auferenda. Sic plethoram & cacochymiam in toto vel parte corporis principe redundantem, conuenienti victu, Chirurgiâ, & Pharmaciâ corrigendam inprimis esse satis indicant hydropicorum, varicosorum, obstructorum, & aliorum quacunque καχεξίᾳ occupatorum vlcera, quæ non solum ægrè sunt sanabilia, sed vix priùs curantur, quàm eiusmodi affectûs primarij conquieuerint. Eâdem ratione vlcera eorum qui lue Venereâ laborant, non priùs obduci possunt, quàm guaïaci decocto, inunctionibus hydrargyri, & similibus antidotis sublata sit labes illa venenata: Cuius rei similitudine ducti, pessima, rebellia & valdè excrementosa vlcera solemus hodie curare exsiccatione totius corporis, per decocta illa sudorifica, & siccam parcámque victûs rationem in viginti aut plures dies felicissimo successu institutam.

Habitâ sic antecedentis causæ ratione, ad coniunctam, ipsúmque affectum erit accedendum. Vlcus igitur simplex, cùm nihil sit aliud quàm solutio continui cum erosione & deperditione substantiæ partis, primariâ illâ indicatione, quâ solutio continui est. vnionem diuisæ partis indicat; Hæc autem fieri non potest, nisi genitâ priùs quæ deperiit substantiâ: Hæc verò gigni non potest, nisi efficiens illius causa, & materialis ritè ac secundùm naturam disponantur, illáque impedimenta tollantur, quæ bonam carnis procreationem morantur, nimirum excrementa tam tenuïa quàm crassa, quæ ex vitiatâ coctione in Vlceribus producuntur. Ex his itaque indicatur ad gignendam partis substantiam quæ deperdita est, temperiem totius & partis affectæ, velut efficientem causam, diligenter esse conseruandam & restituendam; Item bonum & laudatum sanguinem esse producendum, qui moderatè ad partem affluat, vt ex eo velut bene dispositâ materiâ caro bona producatur. Denique tollenda esse excrementa illa, quæ in parte necessariò suscitantur ob vitiatam coctionem, & rationem causæ sine quâ non, obtinent, eáque duplicia, tenuïa scilicet humidioráque, & crassiora: aliquando seorsim existentia,

stentia, vt quando valdè crudum est vlcus, tenue excrementum; quando maturitatem adeptum est, pus laudabile; aliquando permixta, vt quando puris portio ichoribus diluta conspicitur. Ex tenuitate igitur & humiditate prioris excrementi, exsiccantia esse ex vsu, indicatur; ex crassitie & viscidítate alterius, detergentia: Ita vt exsiccantibus & detergentibus, vera Vlcerum therapeia perficiatur.

Porrò hæc exsiccantia detergentiáque variant, non solùm pro diuersitate corporum, temperamentorum, virium, ætatis, sexûs, & partis affectæ variâ naturâ, sed etiam pro conditione ipsius vlceris & quantitate excrementi. Nam dum bene se habet & secundùm rectam vlceris constitutionem, vtimur tum exsiccantibus primi & secundi ordinis, quæ partis vliginem corrigere possint; tum effectu talibus, vt linteolis siccissimis, stuppis cannabinis, spongiis, & similibus, ex siccâ & rarâ materiâ confectis, quæ absorbere & veluti sugere possint vlceris humiditates, vt etiam oris suctione, & pyulcis instrumentis, quibus solebant veteres ex profundiori vlcere pus & humiditates extrahere.

Vtimur etiam detergentibus in triplici differentiâ, quorum prima vocat Galenus ῥυπτικὰ abstersoria; secunda verò ἐκφρακτικὰ siue ἐκκαθαρτικὰ, quasi purgatoria & ab infarctu liberantia, multò prioribus valentiora; tertia denique dicuntur lauantia seu abluentia, quæ motu suo, humoris copiâ, & leuitate quasi rapiunt & expurgant Vlcerum sordes. Vt igitur in vlceribus exsiccare, detergere, expurgare, abluere conuenit: sic has omnes vires simul permiscere possumus, quandó opus fuerit. Quod exactissimè præstitum esse puto, in decocto illo siue aquâ Catapultarum dicta, in quâ exsiccantia, ῥυπτικὰ, ἐκφρακτικὰ, & abluentia commodissimè mixta sunt, & felicissimo successu in vlceribus, dummodò absit inflammatio, vsurpatur, itemque Muria, seu aqua salsa, & Marina. Sunt alia multa & simplicia & composita, quæ vulgò ad exsiccationem & detersionem habentur ex aliorum libris repetenda.

Quòd si vlcus excrementa non habeat laudabilia, ichores scilicet & pus, sed virulentiam putridámque saniem, tunc non solùm communia exsiccantia & detergentia, sed etiam absumentia, & insignem illam putredinem absorbentia indicantur. Vnde Ægyptiaco Vnguento cum decocto lupinorum, vel Muria, sublimato, puluere Mercurij seu præcipitato, & aliis vtimur, quæ vires habent cathæreticas, atque etiam causticas.

Repurgatum igitur Vlcus, suisque excrementis liberatum, paulatim acquirit naturæ vi carnem laudabilem, quæ vbi ad iustum accesserit terminum, hoc est, cauitatem propositam impleuerit, tum demum naturali tegumento operienda erit, aut certè aliquo quod naturale imitetur: Cutis enim quæ est commune totius corporis velamentum, cùm sit pars media seminalis, quæ intentione primâ, vt vocant, regigni nequit, ideò secundariâ quadam ratione quid cuti analogum producitur, quod Cicatricem appellamus, ex induratâ exsiccatâque carnis recentioris superficie, quæ veram cutem quodammodo æmulatur. Cicatrix illa tum vi naturæ cessantis, vbi finem suum attigerit, tum externi frigoris & medicamentorum epuloticorum operâ perficitur, quæ Galenus sicca esse voluit cum adstrictione, eorúmque varia proponit paradeigmata *libris methodi*, *& de composit. medic. secundùm genera* vt vnicuique videre licet.

Hæc est igitur vera & methodica curandi simplicis Vlceris ratio, ex propriis Indicationibus sumpta, quæ in particularibus singulorum membrorum vlceribus variari potest, pro vario sensu, temperamento, substantiâ, compositione, & situ partium quorum tractatio suis locis traditur.

Compositi verò vlceris cum suâ causâ continente, morbo, aut symptomate, curatio plures habere potest differentésque indicationes, vt scilicet causa illa quæcumque fuerit, remoueatur, opposito contrario quod vel effectu vel denominatione tale sit, vt cacochymia, venenum, contagio, fluxio, congestio. Item complicatus vlceri morbus, Intemperies, Contusio, Tumor, Callus, Fistula, Ossis caries, Varix, priùs curandus quàm de vlceris agglutinatione & cicatrice obducendâ cogites. Quinimò Symptomata, si valdè vrgeant, vt dolor, puritus, caro supercrescens, fœtor, & similia, priùs mitiganda, quàm vera curatio instituatur. Vnde patet in Vlceribus sæpè indicari alexipharmaca, repellentia, refrigerantia, calfacientia, humectantia, suppurantia, digerentia, exedentia, exfoliantia, anodyna, multáque alia, non ratione sui, quà scilicet est vlcus, sed quâ ratione cum aliis coniunctum, quorum sublatio præcedere debet illius meram curationem, quæ iam dictis perficitur,

perficitur, exsiccantibus ſcilicet & detergentibus non ſanguinem & carnem quæ produci debet, ſed excrementa quæ in illius generatione producuntur. Denique cicatricem obducentibus & vlcus ſigillantibus, quæ tum demum operantur, quando vlcus cauitatem & cacoëthiam omnem amiſerit. Quibus verò, hoc eſt, quâ materiâ & formulis hæc perficiantur, in deſcriptione externorum remediorum dictum eſt: Qui enim plura de vlceribus volet, conſulat tractatûs Guidonis, Tagautij, Kalmetei, Fallopij, & aliorum.

TERTIA PARS,

CAPVT I.

De Mixtis morborum Indicationibus.

ABSOLVIMVS Indicationes ſimplicium morborum ſecundùm ſuas ſpecies, quod erat nobis in hoc opere propoſitum, ſupereſt tantùm, vt regulas ac leges earundem Indicationum tradamus in compoſitis, complicatis, connexis, & conſequentibus affectibus, qui maximum Medico negotium faceſſere ſolent: Item complicatio cauſarum & ſymptomatum non eſt negligenda; In quibus omnibus aut pluribus ſimul iunctis, operæ pretium vt doceamus, quis ordo in Indicationibus ſit obſeruandus.

Vnus itaque vocatur morbus, aliquando is qui ſolus eſt abſque cauſæ ſuæ præſentiâ, aut grauiore ſymptomate. Aliàs vnus cenſetur, quamuis comitatus ſuâ causâ & ſymptomatibus, ſi nulla alia diſpoſitio præter naturam in corpore fuerit. Denique vnus etiam dicitur, quamuis multæ adſint diſpoſitiones præter naturam, vt patet de tumoribus præter naturam, qui ex triplici conſtant genere morborum, ſi vnam eandémque partem adæquatè obſideant. Multi etiam morbi multis modis eſſe poſſunt: Nam aliquando multi morbi ita ſunt diſparati & diſſiti, vt nullam inter ſe compoſitionem, complicationem, connexionem, aut conſequentiam habeant, quales ſunt v.g. vlcus in aure, ſuffuſio in oculo, phlegmone in manu, luxatio in pedum digitis, calculus in veſica, & ſimiles, qui vno eodémque tempore ægrum aliquem affligere poſſunt. Aliàs multi ſunt morbi in vnâ eadémque parte, vt ex eorum quaſi compoſitione vnicus emergat morbus, vt dictum fuit de tumoribus præter naturam, de vlceribus cum intemperie & cauitate: Aliàs complicati ſeu impliciti, quando varias quidem partes obſident, ſed in eandem functionem, aut communem vſum conſpirantes, vt pleuritis cum aſthmate, ophthalmia cum ſuffuſione, vlcus renum cum calculo veſicæ, intemperies calida hepatis cum obſtructione venarum meſenterij, & ſimiles qui vni eidémque functioni obſunt: connexi verò ſunt illi quorum vnus alterum neceſſariò efficit, vt febrem inflammatio & putredo viſcerum; Paralyſim Apoplexia ſanabilis, & ſimiles. Conſequentes denique ſunt, quicunque fiunt ab aliis, non quidem neceſſariò, ſed conſequenter, per ἐπιγένεσιν, aliquando per μετάστασιν excrementorum in varias partes tranſlatorum, vt anginæ ſuppurationem excipit empyema; colicum affectum nephriticus, arrhriticus, aut aliquando paralyticus, & ſimiles. In quibus omnibus componi, complicari, connecti, & conſequi poteſt ſimilaris morbus ſimilarem, eúmque eiuſdem generis aut diuerſi. Similaris organicum & ſolutionem continui, duos aut plures, & ſic de reliquis. Adde complicationem cauſarum & grauiorum ſymptomatum aliquando ipſi affectui aduerſarum.

Hæc igitur omnia, vt ſunt res præter naturam, ſui ſublationem ſuadent, ídque per contrarij vſum, cuius qualitas, quantitas, tempus, locus, forma, & reliqui ſcopi per vniuſcuiuſque ſimplicis affectûs, cauſæ aut ſymptomatis, partíſque affectæ naturam facilè innoteſcet. At verò quo ordine & methodo hæc contraria vſurpari debeant, vt commodè, tutò ſcilicet citò & iucundè curentur, non ita

eſt

est manifestum. In affectibus quidem illis qui disiuncti & disparati omnino sunt, licet quemcunque nullo discrimine separatim curare, vt luxationem digitorum pedis, vulnus in crure, erysipelas in manu, suffusionem in oculo, & similes, nullâ ferè alterius habitâ ratione tractare.

In compositis verò, implicitis, connexis, & consequentibus morbis, causis, & symptomatis, siquidem eiusdem sint naturæ, vnâ eademque lege curantur: sic tertianam ex bilioso humore profectam, molestissimósque rigores cientem cum erysipelate cuiusdam partis, simili alteratione & vacuatione sanamus: pleuritidem, peripneumoniam, & febrem eisdem remediis expugnamus: Catarrhus & Asthma, Vlcus Tibiæ & magnitudo in ea imminuta non habent repugnantes aut contrarias indicationes. In his igitur omnibus, nisi quid magis vrgeat, hanc legem obseruamus, vt id primùm curetur, eiúsque præcipua ratio habeatur, quod rationem obtinet causæ efficientis, conseruantis, augentis, aut sine quâ non. Sic Catarrhum ante Asthma, cui originem dedit, curare debemus: Pleuritidi priùs & potiùs mederi quàm febri; Vlceris sordes detergere & exsiccare, inflammationem, contusionem, varicem, callum, & similia tollere; antequàm de carnis generatione, aut cicatrice obducendâ cogitemus. Hydropicorum aquas priùs vacuare nitimur, quàm intemperiem hepatis corrigere. Dum tamen ei qui rationem causæ obtinet incumbimus, non alium omnino negligimus, sed illi quoad fieri potest prospicimus: Vt enim Catarrhum Asthmatis authorem vacuare, reuellere, & deriuare nitimur, pristinámque cerebro temperiem ac robur restituere: sic etiam obstruenti pulmones humori, attenuantia, incidentia, detergentia, expurgantia, resoluentia, & similia accommodamus, vt simul & semel vterque affectus, si fieri possit, expugnetur; aut certè, quid cum quo, quid post quod, quid ante quod fieri debeat, consideremus. Hæc igitur ita fieri conuenit, quando curatio multiplicium istorum affectuum, non est inter se aduersa; sed potiùs vnius curatio, alteri commoda & vtilis esse potest.

Vbi verò inter se dissentiunt, ita vt vnius curatio alteri sit noxia, vt complicatio Febris putridæ aut Vlceris cum Hecticâ, intemperies frigida ventriculi cum feruentiore hepate; Asthma cum Pleuritide, & similes: tunc certè mediocritate quadam permiscenda contraria plus minùs, prout ex vsu esse videbitur; aut ita exhibenda variis locis & temporibus, vt quàm minimùm contrario affectui nocere possint. Idque ordinariâ & legitimâ methodo pro vario situ & connexu partium. Sic algente ventriculo simul cum æstuante hepate, quia nihil ad hepatis refrigerium ingerere licet, quin per ventriculum priùs delatum, eius intemperiem augeat, nihil admouere extrà ad frigiditatem ventriculi temperandam, quin feruidioris hepatis lobum incumbentem magis calfaciat. Ideò in talibus ventriculum quidem calfacere tentamus, non per admota, sed per assumpta quæ sint paucæ quantitatis & crassioris substantiæ, qualia sunt grana piperis aut coriandri integra, vt sic propter exiguam eorum quantitatem facilè in ventriculo consumantur, & propter modum substantiæ non facilè in iecur distribuantur. Hepar autem refrigeramus non assumptis sed admotis, quæ facilè penetrare, & actionem suam in iecur exercere possunt absque ventriculi noxâ. Quæ exempli causâ dicta sint in affectibus & causis dissentientibus, quorum curatio perficienda erit, vel permixtione contrariorum, vel moderatiore eorum vsu in diuersis temporibus. Aut admouendo ea distinctis locis per partes supernas aut externas, prout situs & connexus membrorum indicabunt, habitâ semper ratione illius præcipuè, qui causæ & originis naturam obtinet.

Hęc igitur omnia ita obseruabuntur, quando nihil est quod vehemētiùs inter ista vrgeat, & ægro periculū minetur; Cui inuerso sæpè & præpostero ordine succurrere cogimur: etiam cum quadam aliorum noxâ. Porrò docet Galenus 7. *meth. cap. penult.* affectum aliquem trifariā vrgere & periculosum esse, primùm ratione propriç essentiæ siue magnitudinis; secundò ratione partis principis, aut ad vitam facientis, cui inhæret; tertiò ratione symptomatum, vt doloris, delirij, vigiliarum, & similium: sic febris intensissima quæ obstructione pituitosi humoris suscitata fuerit: ingēs pleuritis quæ exiguo Asthmati fuerit coniuncta, suadet, vt ab eis velut vrgentioribus ratione essentiæ incipiamus, & omne curandi studium eò conuertamus, reliquis quodammodo neglectis. Sic intemperies frigida cordis cum calore renum, nos cogit, ratione partis principis, vt calfaciendo cordi incumbamus, ne ex illius refrigeratione extinctio caloris natiui sequatur. Denique placandis symptomatis non rarò est stu-

dendum, vtpote quæ præ vehementiâ vires iam effœtas & languentes deiicerent, aut certè aliud periculum excitarent: Vnde dolori sedando, si sit atrocior, non solùm causas tollentia, anodyna, temperata, & calori nostro analoga adaptamus, sed etiam narcoticis vtimur, quæ tantisper sensum partis affectæ obtundant, & naturæ quasdam inducias præstent, donec collectis viribus in causas dolorificas, & aliorum symptomatum procreatrices alacriùs posteà conuerti possit.

Concludamus igitur in complexu istiusmodi, ex ordinariâ methodo ab eo esse incipiendum, quod efficientis causæ aut sine quâ non rationem obtinet; extraordinariâ verò, habendam esse rationem vrgentioris ob magnitudinem causarum, affectûs, & symptomatum, vel dignitatem partis affectæ: ita tamen vt quàm minimam noxam reliquis inferamus. Quòd si fieri non possit etiam cum manifesto alicuius partis detrimento sedemus affectum qui certissimam vitæ ruinam esset allaturus: Veluti si puncto aut secto ex parte musculi tendine aut neruo, tanta superueniat conuulsio, vt nullo remediorum vsu remittatur, totum tendinem aut neruum transuersum præcidere cogimur, vt tam graue symptoma sedetur, quamuis parti alicui motum & sensum adimamus: Arteriosi etiam sanguinis effusionem ex punctâ arteriâ, cogimur aliquando sistere totâ arteriâ dissectâ, quamuis inde aneurysmatis periculum immineat. Et luxationem vulneri aut vlceri iunctam negligimus, ne dum luxata reponuntur, ægrum in febrem aut conuulsionem præcipitemus. Hæc igitur est methodus quam in permixtione Indicationum obseruare debemus. Quoniam verò inter compositos affectus recensuimus tumores præter naturam: ideò non extra institutum erit, si exempli gratiâ, & ne tantus támque vsitatus morbus relinquatur intactus, eorum Indicationes breuiter pro operis complemento proponamus.

CAPVT II.

De Indicationibus Tumorum præter naturam.

VMORVM præter naturam Indicationes eâdem methodo inueniendas esse, quâ superiorum morborum, vbi priùs eorum naturam, causas, & differentias proposuerimus, satis est apertum. Tumoris igitur præter naturam varia apud Græcos, Latinos, & Arabes scriptores nomina. Hippocrates generali œdematis nomine, omne Tumorum præter naturam genus complectitur: Aliquando etiam φύματα appellat. Galenus ὄγκυς παρὰ φύσιν, quantitatis & dimensionis excessum præcipuè designans. Latini tumores verterunt, tubercula, pustulas, & papulas. Arabes & Barbari bothor, eminentias, exituras: quibus omnes in quacunque parte collectiones notârunt, siue in profundo positas, siue in superficie ex quantitatis, aut qualitatis, vel vtriusque vitio obortas. Nos verò hîc potissimùm agimus de iis tumoribus, in quibus partes à naturali habitu in quantitate recesserunt: quandoquidem alij infectiones cutis potiùs quàm veri Tumores dici merentur.

Est enim Tumor dispositio præter naturam, in triplici malæ constitutionis vitio sub vna magnitudine auctâ, posita, per fluxionem aut congestionem humorum orta, actionem primò & per se lædens. Dicitur autem vna, non plures, duplici ratione, tum partis vnius eiusdémque, quam simul & adæquatè occupat; tum causæ, quæ vna eadémque intemperiem parti, malam conformationem figuræ vel magnitudinis, & continui seu contigui diuortium affert. Porrò causa hæc in parte colligitur, aut vi fluxionis aut congestionis vitio, quarum rursum variæ sunt multiplicésque causæ. Vt enim congestio sensim, Fluxio affatim fit: Sic congestionis causæ duæ potissimæ assignantur, Error facultatis alteratricis, quæ ob contractam intemperiem, vel ineptitudinem aduentantis alimenti assimilare illud, & in partis substantiam conuertere nequit: Aut error expultricis, quæ vel ob imbecillitatem propriam, vel excrementorum crassitiem & lentorem, Vel ob meatuum partis obstructionem, reliquias propellere non potest.

Fluxionum autem causæ ad quatuor referuntur. 1. ad membrum mandans siue expellens,

expellens, quod excretricis robore sibi molesta propellit, vel præ infirmitate retinere non valens, in partes sibi suppositas aut connexas dimittit. 2. ad partem recipientem, quæ quia vel dolet, vel calida est nimiùm, imbecilla, rarioris substantiæ, ignobilis, in loco decliui aut inferiori posita, suscipit ruentem materiam. 3. ad conditionem ipsius humoris fluentis, qui aut substantiâ tenuis, aut quantitate nimius, vel qualitate molestus, à robustioribus & nobilioribus partibus ad ignobiliores aut infirmiores dimittitur, vt in Bubonibus videre licet. 4. ad vias seu ductûs per quos fit fluxio; illorum enim rectitudo & connexio cum parte recipiente, item amplitudo, & laxitas, causa est facilis in illam humorum illapsûs. Has rursum causas aliæ generare solent internæ externæque; quas vnicuique ex communibus præceptis facilè erit repetere.

Differentiæ verò Tumorum præter naturam, tot constitui possunt, quot in vulneribus dictæ sunt, nempe à tribus. 1. à partibus quibus inhærent; vnde nomina Ophthalmiæ, Hepatitidis, Chiragræ & similium, quæ certas partes his tumoribus affectas designant. 2. à ratione complicationis seu connexionis cum aliis causis, morbis, aut symptomatis: Vnde dicitur Tumor cum fluxione, congestione, plethorâ, cacochymiâ, & similibus: Tumor cum vlcere, vulnere, febre, luxatione, & aliis: Tumor cum dolore, calore, rubore, mollitie, duritie, & reliquis. 3. Differentiæ Tumorum maximè propriæ & ad curationem necessariæ ducuntur à causis essentialibus & coniunctis, nempe humoribus tum naturalibus & vtilibus, tum non naturalibus & excrementitiis: Vnde primâ diuisione secantur in tumores calidos & frigidos.

Calidorum duæ primæ species, phlegmone & erysipelas, Frigidorum œdema & scirrhus: Phlegmone enim tumor est à sanguine, cum calore, dolore, rubore, pulsu, & renixu. Erysipelas tumor à bile vel sanguine tenuiore, cum dolore, calore, flauitie, aut minùs saturato rubore, & expansione. Oedema Tumor à pituitâ tenui: laxus, mollis, & indolens cum albedine: Scirrhus, Tumor à melancholiâ, vel crasso & lento phlegmate, durus, indolens, nigro vel nullo colore suffusus. Hi tumores quando sunt simplices & impermixti simplicibus his nominibus efferuntur: Vbi verò inuicem causæ istæ permiscentur ex dominatu & inæquali congressu dicuntur, phlegmone erysipelatodes, œdematodes, scirrhodes, & sic de aliis. Prætereà ad hos. 4. Tumores, reliqui multi referuntur, provt huius vel illius naturam magis participant, vtpote ad phlegmonarum genus, phyma, phygethlon, therminthus, δοθιὴν, seu furunculus, bubo, carbunculus, gangræna, & sphacelus. Ad Erysipelata, herpes miliaris & exedens, phlyctænæ, & ambusta. Ad Oedema, Tumores omnes serosi & flatuosi, emphysemata dicti, atheromata, steatomata, melicerides. Ad scirrhum reducuntur, ganglia, verrucæ, scrophulæ, carcinomata, calli, & reliqui omnes Tumores duriores, in quibus aliquando pili, vngues, calculi, & similia reperiuntur. Atque hæc de Tumorum naturâ & differentiis.

Ex his enim velut rei naturâ & causis ducendæ indicationes ad curationem Tumorum necessariæ, quas ita paucis percurremus. Hæc omnia cùm sint res præter naturam, sui sublationem suadent: Cùm verò sint immodicæ repletiones partis alicuius, eiusdem κένωσιν seu ἀποκένωσιν vt loquitur Galenus, abeuacuationem indicant. Quoniam verò frustrà vacuaretur id quod est in parte, perseuerante malâ congestione aut fluxione, quæ tantum aut plus reponerent, quàm per partem vacuaretur: Ideò habenda inprimis illarum ratio; omnésque, si fieri potest, congestionis fluxionísque causæ à nobis recensitæ, tollendæ aut corrigendæ. Quibus præstitis ad particularem illam vacuationem accedamus: Cùm enim Tumores præter naturam, desinant quatuor modis, Resolutione scilicet. Suppuratione, Induratione, aut Corruptione: Optimus istorum existit qui per insensibilem fit resolutionem, aut repulsionem; Medius qui per suppurationem; Mali qui per indurationem aut corruptelam. Est igitur Repulsio humoris fluentis in principio Tumorum maximè necessaria, & illius qui repelli non potest, resolutio: Quæ si non possit omnino contentum humorem dissipare, suppuratio tentanda, vt in abscessum & vomicam desinant. Quòd si ex naturâ suâ aut malâ curatione ita constitutus sit tumor, vt neque resolui neque suppurari possit, tunc rumpenda cutis, & extrahenda rebellis materia ferro aut causticis, si natura partis, & cætera consentiunt. Quod eâdem ratione in corruptela præstandum: ne pars sincera trahatur, exturpanda illa quæ insanabilem concepit putrilaginem. Verùm præstat

hæc ita summatim dicta ; quatuor exemplis simplicium Tumorum illustriora reddere.

Phlegmone igitur cùm fiat à sanguine in partem aliquam fluente, & ibi per systrophen collecto ; (sic enim distinguitur à phlogosi) habeátque peculiaria sua tempora principij, augmenti, statûs, & declinationis : indicat sui curationem pro eorum varietate : Nam vt in principio fluit humor, neque adhuc parti adhæret, sic eo tempore occasio commodissima faciendæ tum reuulsionis per venæ sectionem, cucurbitulas, frictiones dolorificas, ligaturas, & similia in oppositis partibus ; tum repercussionis, vt fluitans adhuc in parte humor ad interiora, si fieri possit, regeratur : Vel certè in medio cursu intercipiatur. Reuellendum igitur & repellendum. Quod intelligendum de externâ phlegmone, quæ corporis superficiem occupat, in internâ enim neque repellere humorem, neque fluxionem intercipere licet ; quia magis impingeretur humor versùs interiora. Quinimò etiam non licet in quauis externâ phlegmone apocrousticis vti, videlicet si sit in emunctoriis, si fiat ex venenatâ materiâ, vel per viam crisews, aut in corpore valde plethorico, & cum maximo dolore : tunc enim melius est trahere ad exteriora, vel dolorem sedare, quàm priorem scopum tentare. Vbi verò licet repellere ; Αποκρουστικὰ seu repellentia eligantur, modò frigida tantùm, in leuiori fluxione, vt oxycratum & aqua frigida ; & similia, modò frigida & sicca ; quæ Adstringentia propriè vocantur, tam simplicia quàm composita suis locis describenda, quæ modò ipsi parti admoueantur, modò viis fluxionis, & intermedio ductui, vulgò defensiua vocant. Post eiusmodi repellentium vsum, si totus humor regeri non possit, imò verò Tumor ipse augeatur ; tunc repellentibus resoluentia permiscenda, eâ proporrione, vt Repellentium sit maior vis. Contrà in statu, quæ Resoluunt præpollere debent Repellentibus, admixtis quibusdam mitigatoriis ; vt in declinatione ipsius tumoris meris resoluentibus, iísque valentioribus vtendum, quæ scilicet caliditatis siccitatísque sint participia. Si his cesserit phlegmone, & in tenues resoluatur auras, bene erit. Sin verò ex pulsatione & dolore aucto cognoscamus in abscessum degenerare, tunc ad maturantia & pus mouentia, calida scilicet humidáque & emplastica veniendum, vt hæc concoctio promoueatur. Confecto pure si abscessus non aperiatur sponte, scalpello, cauterio, aut medicamento quopiam erodente, commodiori & decliuiori parte adhibito, molienda puris euacuatio. Reliquáque deinceps curatio, vt vlceris ad exsiccationem, detersionem & sigillationem reducenda. Si verò phlegmone indurruerit, degenerauit in scirrhum & illius curatio ex scirrhi tractatu repetenda. Si in corruptionem, gangrænam, aut sphacelum, extirpanda, plurimis & profundis scarificationibus incidenda, aquâ salsâ perfundenda, cataplasmate ex farinâ fabarum & orobi cum oxymelite contegenda, reliquáque adhibenda, quæ in Remediorum formulis describuntur.

Erysipelas verò biliosæ fluxionis propago, expansum per cutem aut membranam, curatur etiam remotis causis antecedentibus & coniunctis : Antecedentes corriguntur rectâ victûs ratione, purgatione & alteratione, qualis in febre tertianâ instituitur. Coniuncta verò cùm qualitate potiùs & feruore, quàm quantitate sit molesta ; ideò refrigerantia indicat, ad coloris vsque mutationem : Cum his enim sæpè quod purum est erysipelas, conquiescit : sin verò nigricet, neque solis cedat refrigerantibus, tunc ab his abstinendum, & digerentibus quibusdam leuioribus ac mitigatoriis reliquiæ dissipandæ. Cauendúmque ne aut suppuretur, vel induretur, aut in corruptelam degeneret, quia tunc graue adest malum, ex Hippocratis sententia, *Aphor.* 20 *sect.* 7. In illis tamen casibus iam dictis remediis erit vtendum. Quòd si exulceretur erysipelas, & herpetem faciat, mixtæ erunt indicationes erysipelatis & vlceris.

Calidis tumoribus totidem frigidi opponuntur ex duplici humore geniti. Oedema enim diximus fieri à pituitâ tenuiori : laxum esse, ita vt pars affecta impressum vestigium retineat, atque indolens cum albedine. Oritur tum ex fluxione, tum ex congestione : Nam ascite laborantibus, sæpè oboritur œdematosus tumor in cruribus, transuecto humore abdominis in partes subiectas. Tabidis verò & quibus calor natiuus penè est extinctus, inflantur pedes, manûs, reliquúmque corpus albo phlegmate impletur, præ imbecillitate coctricis ibi collecto. Cùm igitur œdema per duplicem viam, fluxionis & congestionis fiat, remotis causis efficientibus, augentibus, & conseruantibus illarum, prospiciendum

dum etiam vt antecedentes omnes, potissimum humorales in rectum deducantur statum. Quòd ad Topica verò, & coniunctam causam spectantia attinet, cùm hic etiam tumor ex fluxione suscitari possit, non ineptè in principio Repellentia ex vsu esse poterunt, non quidem ea quæ refrigerant, sed quæ siccitate, & quadam partium crassitie adstringunt, vt ex vino rubro austero, decocto nitri, aluminis, cyperi, rosarum in lixiuio, aut aquâ fabrorum coctarum, & similium cum spongia recenti adhibitorum: & conuenienti fasciâ sursum versus deligatorum, deinde resoluentibus, digerentibus; absorbentibus vtendum, quæ totam illam materiam validissimè exhauriant: vt lixiuio sarmentorum, fici, brassicæ cum sale & alumine, emplastro de baccis lauri, de arthanitâ, & similibus. Quòd si œdematis tenuiores partes resoluantur; crassiores verò remaneant & indurentur; tunc ad scirrhi curationem recurrendum. Fit etiam aliquando, vt accersitâ quadam sanguinis copiâ in abscessum degeneret, qui paulò calidioribus quàm phlegmone est promouendus, vt suppurari materia illa frigidior queat, citóque aperiendus ne pars calore destituta natiuo, corruptelam contrahat. Eâdem methodo flatulentos, & aquosos tumores curabis. In atheromate autem, steatomate, & meliceride, vnum commune curationis consilium est, vt totum illud quod tunica, quam cystin appellant, continet, discutiatur, aut medicamentis cathæreticis, vnà cum ipsa tunica exedatur, vel certè artificiosâ sectione omnino auferatur.

Superest ergo Scirrhus, Tumor ex melancholiâ genitus, qui legitimus est vel spurius, siue primarius aut secundarius. Legitimum enim vocant, qui ex melancholiâ naturali generatur: illegitimum verò qui fit ex humore pituitoso, crasso, viscido, & indurato: Vnde scirrhus albus vocatur: Vel aliis succedit tumoribus, phlegmonæ, erysipelati, œdemati malè curatis. Scirrho enim proprium est, vt sit tumor durus & indolens, vel saltem cum exiguo sensu. Ad illius curationem ex conuenienti victûs normâ & causæ antecedentis, per vacuationem alterationemque, remotione incipiendum. Causa verò coniuncta cùm sit crassa & dura, duas præbet indicationes; attenuationem seu resolutionem & emollitionem. In his tamen cautè agendum est, quia ex resoluentibus, periculum est ne instar lapidis indurescat & confirmetur; ex emollientibus, ne materia corrumpatur, & scirrhus in cancrum degeneret. Ideò consulit Galenus, vt alternatis vicibus ad hos tumores duros, modò Emollientibus, modò Digerentibus; attenuantibus, & incidentibus vicissim vtamur: Vel medicamentis mixtas has facultates habentibus. Quòd si ex remollitione & calfactione in suppurationem degeneret, cautè agendum, ne cancrosum vlcus euadat, reprimendúmque illicò eis quæ in Cancri curatione docentur. Quòd si indurescat magis, laudat Galenus fumigium ex aceto aut oxymelite, supra lapidem pyritem vel molarem incensum coniecto, vel aliquo decocto emolliente & attenuante, cuius vaporem tubulo vel alio modo commodè excipiat, deinde oleo Sabino, adipibus, medullis, & similibus emollientibus inungantur: Sic enim multos miraculi instar persanatos scribit.

De curatione verò gangliorum, strumarum, cancrorum, & aliorum particularium tumorum, non est nobis nunc propositum agere, qui hæc exempli tantùm causâ apposuimus, vt Indicationes nostræ curatoriæ redderentur illustriores: Quibus hîc finem imponimus.

Superest igitur vt Internorum, externorúmque Remediorum formulas proponamus; ex quibus Materiam Medicam, expellendis prædictis Indicationibus Curatiuis idoneam & necessariam petere liceat.

IOANNIS VARANDÆI, FORMVLÆ REMEDIORVM.

PRÆFATIO.

ANITATEM conseruare multò esset optabilius quàm lapsam & morbis obsessam restituere. Verùm quia ex diuturnitate & violentia causarum internarum externarúmque mutatio tandē introducitur, quantumuis cauta fuerit viuendi ratio; Ideo Ars Medica non solùm conseruatrice indiguit, sed etiam correctrice & curatrice, quæ circa morbos morborúmque causas versatur, siue illi iam geniti sint, siue manifestè corpori immineant, vnde illa θεραπευτική, hæc προφυλακτική appellatur.

Porrò cùm non vnum, sed multiplex sit morbi genus: Similare, Organicum & Commune, quod deinceps in multiplices differentias secatur pro varietate partium, quibus insidet, cúmque sint diuersæ ex quibus gignuntur causæ: Ideo certa quadam methodo opus fuit, qua instructus Medicus conuenientem ordinem & rationem obseruaret, in his omnibus, tutò, citò & iucundè profligandis, quæ non aliunde meliùs peti poterit, quàm ex ipsius rei propositæ atque intellectæ notitia, per quam velut manu & per Indicationes conuenientes, ad id, quod agendum est, ducitur, certúmque genus, quantitatem remediorum & vtendi modum eligit: hoc enim est rationaliter curare relictis analogismo & experientia, quas tamen non omnino respuit medicus, si aliquando minus noti morbi & remedia contingant, donec successu, studio, & causarum oppositione omnia reddantur illustriora.

Verùm quoniam neque sanitatem conseruat, neque morbum immediatè expugnat, sed interueniente instrumento opus suum peragit; Idcirco non solùm διαγνωστική præsentis affectus, προγνωστική futuri euentus, ordine & methodo, quæ id, quod agendum est insinuat, indiguit; sed etiam notitiâ remediorum, quibus hoc perficitur; quæ triplicia sunt, & sumuntur ex Diæta, Chirurgia, & Pharmacia.

Prima versatur circa ea remedia quæ ex victu ægrorum petuntur. Secunda circa ea remedia quæ manu artificis præstari possunt; Tertia, Materiæ Medicæ Vulgò dicta hoc est Medicamentorum naturam explorat, Simplicium & Compositorum, quibus tum humores, frequentissimæ scilicet morborum causæ, qualitate & quantitate peccantes, præparari, concoqui, expurgaríque possunt: tum inductæ ab eis intemperies corrigi, & imminutum partium robur restitui, per ea nempe, quæ alterantia, purgantia, roborantia dicuntur, diuidíque solent ex duplici modo administrandi, in assumpta & admota, siue interna & externa.

Nos itaque in gratiam eorum, quibus iam ad Medicam Praxim est conuolandum, postquam methodum θεραπευτικήν quæ per Indicationes perficitur explicuimus, vsitatissimam Materiæ Medicæ partem secundùm vsitatiores temporis nostri formulas tradendam suscepimus.

Describemus igitur ea medicamenra, quæ per os assumpta ad purgandos præparandósque humores, alrerandas roborandásque corporis nostri partes conferunt, hoc nimirum ordine, vt cùm quatuor sint qualitate peccantes in nobis Succi, Bilis, Melancholia,

lancholia, Pituita, & Ichor siue serum, qui modò in hac, modò in illa regione corporis magis stabulantur, hæc omnia distinctè persequamur initio sumpto à bile, prout est in capite, pectore, corde, ventriculo (sub quo intestina complectimur) hepate, liene, renibus, vtero, iuncturis seu artubus. Idem etiam præstabimus de cæteris, quæ quoniam non solùm per communem ductum illum, qui est ab ore ad anum, expurgantur, sed etiam per habitum & poros cutis commodiùs excluduntur, ideo sudorifica subnectemus, illorumque varium vsum proponemus; Deinde vomitoriorum formulas aliquot afferemus, quibus sæpe ad excludendam ventriculi illuuiem vti est necesse, atque ex ratione curandi præmittemus præparantia humores sub forma apozematis & iulepi, sequentur purgantia sub forma potionis, boli & pillularum, deinde alterantia & roborantia partes annectentur, sub forma opiatæ, elect. solidi seu tabellar. & pulu. Hæc autem omnia dosin & quantitatem à nobis recipient mediocrem, quæ scilicet competat viris & mulieribus moderatæ naturæ, in florenti ætate constante positis, & regionem huic nostræ proportionatam incolentibus. Ex quibus facile erit vel augere in robustioribus rusticis, vel aliis quouis modo durioribus, vel etiam minuere in senibus, puerulis, reliquisque naturis infirmioribus, quas medicus in quacunque regione & ciuitate diligenter explorare debet, vt ex Idiosyncrasiarum, id est particularium constitutionum cognitione, possit feliciùs & faciliùs opera ista exercere.

Priusquam verò formulas istas proponam, duo sunt obseruanda: primum nos ea posituros, quæ ad simplices humores illis vel in illis partibus dominantes respectum habeant, ad bilem in capite, pectore & similibus, ex quibus facilè erit, cognitis hisce simplicioribus permiscere formulas, & coniunctis confusísque humoribus, compositis & implicitis affectibus, diuersas adaptare.

Secundò, nos præparantia, alterantia, purgantia atque roborantia seorsim persequi, quamuis sæpe hæ indicationes in quotidiana praxi permisceantur, & sub vna eademque remedij formula contineantur, vtpote in prophylacticis illis apozematis, quæ veris & autumni tempore præscribi solent, in quibus nihil istorum omittere solemus; sed ex his syrupos magistrales in eundem vsum conficimus pro reliquis anni temporibus: quorum ne ignarus sit noster practicus, hæc memoria tenenda.

Ex quouis apozemate cuiuis humori aut parti à nobis aptato fieri posse, vt solet, apozema purgans, additis catharticis lenioribus hoc nostro tempore vsitatis; qualia ad bilem rhab. myrobalani citrinæ, oleo amygdalarum dulcium confricatæ, vt deponant astrictionem; Ad melancholiam folliculi & folia senæ, epithymus; Ad pituitam turpetum, agaricus, semen Carthami; Ad serosos humores folia soldanellæ, semen ebuli, & similia, neque gustu neque odore nimiùm ingrata, quæ sub finem decoctionis addantur, in conuenienti quantitate, vt ℈ 1 rhab. vel agaric. pro vnaquaque dosi. ℥ ß. fol. sennæ & sem. carthami. vt in vulgaribus præscriptionibus obseruare licet.

Ex ita præscriptis decoctionibus & adiunctis, si vsus ita postulet, syrupis purgantibus, vt syrupo violato comp. syrup. florum persicæ arboris, rosat. laxat. de Cichorio cum rhab. ad ℥ j. in doses singulas fiunt apozemata minùs cocta; quæ si perfectiùs addito melle aut saccharo concoquantur, vt seruari possint, fiunt syrupi magistrales & vsuales dicti, quorum ℥ iij. vel bis, vel semel in mense cum aqua aut decocto conuenienti diluuntur, & assumpta per ἐπίκρασιν, corporis nostri excrementorum σωματρίσμας expurgant. Reliqua facile est prudenti & sapienti coniicere, nunc ad rem ipsam accedendum est.

FORMVLÆ REMEDIORVM INTERNORVM, AD PVRGANDOS ET PRÆPARANDOS humores; alterandas, roborandásque corporis nostri partes.

SECTIO I.

CAPVT I.

Ad Bilem in Capite.

APOZEMA. ♃ rad. gram. lapat. acut. & bugloss. ana ℥ j. herbar. lactuc. acet. end. cichor. rostri porcin. spinac. borrag. ana M. j. fol. beton. & summitat. fœniculi ana M. ß. Sem. quatuor frigid. maj. & anisi ana ʒ ij. Seminis papauer. albi. ʒ. j. trium florum cordial. & nymphææ ana p. j. hordei mundati p. ß. Fiat omnium decoctio in suffic. quant. aq. pluuiæ ad tertiæ partis consumptionem, quæ redeat ad ℔ j. ß. In qua dissolue syrup. de end. simpl. & violacei ana ℥ ij. ß. fiat Apozema non clarificatum; Si gratius esse velis, clarificatum, si validius exoptes aromatizatum ʒ j. pulu. elect. trium sant. vel elect. Diatragac. frigid. pro tribus dosibus matutinis; licet & pomeridianis horis repetere alterans Apozema, non purgans, circa tertiam horam, subsequente deinde tenuiori cœna.

Iulepus. ♃ Syrup. de end. simplic. Capill. ven. & violac. ana ℥ j. aq. acetos. & lactuc. ana ℥ iiij. aq. betonic. ℥ j. pulu. elect. triasant. ℈ ij. fiat Iulep. pro tribus dosibus matutinis.

Potio. ♃ Rhab. elect. ℈ iiij. Santali rubri ℈ ß. Infunde in aqua cichorij & pauca aqua betonic. facta expressione dissolue elect. de succo ros. ℥ ß. syrup. rosat. laxat. ℥ j. decocti flor. & fructuum cordialium q. s. fiat Potio, quam capiat in aurora, cum debito regimine.

Bolus. ♃ Diaprun. solut. ʒ vj. elect. de succo ros. ʒ j. rhabarb. pulu. ℈ j. santali citrini g̃. vi cum pauco sacchar. fiat bolus quem capiat in plures morsus diuisum sub eadem hora, cum custod. & regimine artis: quem, si æger nequeat deuorare, dissolue cum pauco iusculo.

Pilulæ. ♃ Massæ pilul. sine quibus & aurearum ana ʒ ß. dacridij g̃ iij. cum aqua betonic. fiant pilulæ v. aut vij. deauratæ, (ad vitandam ingratitudinem) quas capiat post primum somnum cum pauco syrupo capill. vener. aut violato, ex cochleari, superdormiendo.

Opiata. ♃ Conseru. flor. violar. borrag. & nymphææ ana ʒ iij. caulium lactuc. sacch. conditorum ʒ ij. pulu. elect. triasant. ʒ j. diatragacanth. frigidi ʒ ß. cum syrupo violato, fiat Opiata, cuius capiat ʒ iij. duabus aut tribus horis ante prandium, superbibendo parum aquæ borraginis.

Tabellæ. ♃ Pulu. elect. diamarg. frigidi & triasantali. ana ʒ j. cristall. præpar. ℈ ij. margarit. præpar. ʒ j. sacchari albi aqua ros. dissoluti ℥ iij. fiant Tabellæ deauratæ pond. ʒ ij. capiat vnam mane, & hora tertia pomeridiana.

Puluis. Vel; si mauis, totum illud cum saccharo conficiatur sub forma pulueris, cuius capiat tantundem cum iusculo pulli conuenientibus herbis alterato aut aqua buglossi, aut borrag. meliùs enim penetrant, si in rem præsentem pulueres fiant.

Ad Bilem in Pectore.

Apozema. ♃ Rad. liquirit. raſ. & polypodij quercini recentioris ana ℥ j. herbarum bugloſſi, borragin. cum toto, ſcabioſ. capill. vener. viol. ſummitat. malu. & altheæ ana M. j. fol. tuſſilag. recentium M. ß. ſem. quat. frigidor. mai. & bombac. ana ʒ ij. amygd. dulc. excortic. & conciſar. nucleorum pini mundator. ana p. 1. paſſul. purgatar. ʒ ij. flor. cordial. ana p. 1. fiat omnium decoctio in aq. hordei perfectè cocti ad ℔. 1. ß. In qua diſſolue ſyrup. de liquirit. violati & de iuiubis ana ℥ j. ß. fiat apozema clarum & aromatiſ. ʒ j. ß. pulu. elect. diatragacanthi frigidi, pro tribus doſibus matutinis.

Iulepus. ♃ Syrup. viol. & de iuiubis ana ℥ j. ß. ſyrup. de tuſſilag. ℥ ß. aq. violar. borrag. & ſcabioſæ ana ℥ iij. pulu. elect. diatragacanth. frigidi ʒ j. fiat iulep. pro tribus doſibus.

Potio minoratiua. ♃ Caſſiæ recenter extractæ & diapruni ſolutiui ana ʒ iij. ſyr. capill. vener. ℥ j. decocti pectoralis purgantis ℥ iij. fiat potio minoratiua.

Bolus. ♃ Elect. de ſucco roſ. ʒ ij. medullæ caſſiæ fiſtulæ cum decocto fol. maluæ extractæ ʒ vj. cum ſaccharo, fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Maſſæ pilularum ſine quibus & aſſaieret ana ʒ. ß. ſcamm. præparat. p. iij. cum aqua ſcabioſæ. fiant pilulæ quinque aut ſeptem.

Opiata. ♃ Conſeru. flor. capill. vener. & flor. violar. ana ℥ ß. pulu. elect. diapenidion ſine ſpeciebus, & diatragac. frigidi, ana ʒ j. cum ſyrupo violato, fiat Opiata, capiat vt dictum eſt.

Tabellæ. ♃ Pulu. elect. diapenid. ſine ſpeciebus & diatragac. frigidi ana ʒ j. ß. ſacchari albi aqua ſcabioſæ diſſoluti ℥ iij. fiant Tabellæ, vt artis eſt.

Puluis. ♃ Elect. diatragac. frigidi ℥ j. ſacchari candi ℥ ß. reducantur omnia in puluerem, quo vtendum vt dictum eſt.

Ad Bilem in Corde.

Apozema. ♃ Rad. altheæ, morſus diaboli cum toto, & liquiritiæ recentis ana ℥ j. herbar. borraginis, bugloſſi cum toto, pimpinellæ, intybi vtriuſque portulacæ, ſcabioſæ, cardui benedicti, ana M. j. ſem. acetoſæ, berberis, & granorum kermes, ana ʒ ij. flor. cordial. nympheæ ana p. j. & quatuor poma redolentia minutim conciſa, fiat omnium decoctio ab ℔. j. ß. In qua diſſolue ſucci granatorum acidorum, Limon. & Borrag. depurati ana ℥ j. ß. ſacchari albi. q. ſ. fiat Apozema clarificatum & aromatiſ. ℈ iv. pulu. electuarij de gemmis, pro tribus doſibus.

Iulepus in febribus. ♃ Succi pomor. redolentium, granat. accid. & borrag. depuratorum ana ℥ iv. aq. roſaceæ ℥ ij. ſacchari albi q. ſ. fiat ſyrupus longus, id eſt, Iulep. de quo capiat ſæpè ad placitum. Eadem etiam ratione paratur Iulepus Alexandrinus & Regius dictus, quo frequenter in febribus vti conſueuerunt nobiſcum Medici.

Decoctum pectorale. ♃ Hordei integri p. j. glyzyrrhizæ ℥ ß. fol. tuſſilaginis & Capillor. veneris ana M. j. ficuum, dactyl. mundat. paſſul. enucleatarum, ſebeſten ana pa. vj. florum violar. & bugloſſi. ana p. j. ſem. aniſi. ʒ ij. fiat decoctio.

Potio in febre. ♃ Rhabarb. electi ʒ j. ß. ſantali citrini. ℈ j. Infundantur in aquæ acetoſ. ſuff. quant. expreſſione facta, diſſolue elect. de ſucco roſar. ℥ ß. ſyrup. de Limon. ℥ j. decocti præcedentis q. ſ. fiat potio.

Bolus. ♃ Elect. de pſyllio ʒ vj. rhab. electi puluerat. ℈ j. ſem. acetoſ. ℈ ß. cum pauco ſaccharo, fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Maſſæ pilul. aggregatiuarum & de rhabarb. ana ℈ ij. cum ſucco limon. fiant pilulæ vij. duplici auro coopertæ.

Opiata. ♃ Conſeruæ flor. borra. ℥ j. myrabolan. ſaccharo conditarum n. j. pulu. elect. de gemmis, triaſand. & diamarg. frigidi, ana ʒ ß. cum ſyrup. granat. acid. fiat opiata.

Tabellæ. ♃ Electi diamarg. frigidi. ʒ j. ß. pulu. diambræ ℈ ß. ſacchari aq. acetoſ. diſſoluti q. ſ. fiant tabellæ.

Puluis. Eadem materia reducatur in puluerem, addendo ligni aloës & ſandali citrini ana ℈ j. vtatur, vt dictum eſt.

Ad Bilem in Ventriculo.

Apozema. ♃ Rad. acetoſ. Cichorij & gram. ana ℥ j. cortic. cit. ſicc. ℥ ß. fol. plantag.

acetos. portulacæ, end.saluiæ vitæ, ana M.j.summit.absynth.pontic.M.ß.sem.cydo. berberis,acetos.ana ʒ ij. ros.siccar flor.viol.borrag.ana p.1. fiat omnium decoctio in aq.rosacea.ad ℔.1.ß.In qua dissolue oxysacc.simpl.cydon. & de acetos citri ana ℥ j. ß.fiat apozema clarific.& aromat. ʒ j. pulu. elect. rosatæ nouellæ,pro tribus dosibus matutinis.

Iulepus. ♃ Syrup. granat. acid. & cydon. ana ℥ j. syrup. absynth.pont.℥ ß.aq.portulac. & ros.ana ℥ iv. pulu. elect. de gemmis ℈ ij. sandali rubri ℈ ß. fiat Iulep. pro duabus dosibus.

Potio. ♃ Rab. electi ℈ iv. santali rubri gr. v. Infunde in aq. ros. s. q. expressione facta, dissol. elect. de citro solut. ʒ j. ß. rhabarb. pulu. ℈ 1. aq. acetos. q. s. fiat potio.

Bolus. ♃ Cathol.& diaprun.solut.ana ʒ iij.rhab.pulu.℈ ij. sem. coriand. pulu.℈ ß. cum saccharo,fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Massæ pilul. de hiera & de rhab. ana ℈ ij.malaxa cum aq.ros.fiant pilul. 7.

Opiata. ♃ Conseruæ ros.& carnis cucurb.ana ʒ vj.pulu. elect. diarrhod.abbat.trochis.de spodio santali rub.ana ʒ ß.cum syrup.de succo citri fiat opiata.

Tabellæ. ♃ Pulu.elect.triasant.& diarrh. abb. ana ʒ j. sem. berb. & acetos. spondij ana ℈ ß sacch.albi.aq.portul.dissoluti ℥ iij. fiant tabellæ,s.a.

Puluis. ♃ Vel ipsa materia tabellarum, cum saccharo reducatur in puluerem ad vsum.

Ad Bilem in Hepate.

Apozema. ♃ Rad. lapat. acut. asparagi, valer. gramin.& cichor.ana ℥ j. fol.agrim. acetos. cichor. end. lact. rostri porcini, capilli vener. trifolij, acetos. lenticul. aquat. summitat.vitis viniferæ. ana M.j . sem. quatuor frigidor. mai.lactuc.& end.ana ʒ ij. sem.coriand.præparati ʒ 1.flor. cichorij p iij.fiat omnium decoctio in sero lactis caprilli , ad ℔ j. ß.in qua dissolue syrup. de end. compos. ℥ ij. acetosi simplic. ℥ j fiat apozema clarificat.& aromat.ʒ ß.pulu.elect.triasant.in tres doses.

Iulepus. ♃ Syrup.de succo acetos.& de cichor. simplic. ana ℥ 1.ß.aq.end.lactuc. & nympheæ ana ℥ 1. ß. aq. end lactuc. & nympheæ ana ℥ iij. pulu. elect. triasand. drach. 1. fiat Iulep.vel si mauis, paretur syrupus longus ex succis acetosæ & cichorij depuratis,addendo parum aceti rosati & sacchari albi.q.s &c.

Potio. ♃ Syrup. de cichor. compos. cum rhab. ℥ 1. ß.elect.de succo ros drach.iij. decocti gram.acetos.& end.q.s.fiat potio.

Bolus. ♃ Cassiæ recenter extract & diapruni solut. ana drach. 3. rhab. pulu drach. ß.sem.berb.℈ ß.cum saccharo.fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Massæ pilul. de rhabarb. & sine quibus ana drach. ß. dacridij grana 5. cum aq.cichor.pilulæ.vij.

Opiata. ♃ Cons.flor.cichor. & rad. buglossi ana ℥ ß. pulu. elect. triasand ʒ j. diamarg.frig.ʒ ß.cum syrup.de end.simplic.fiat opiata.

Tabellæ. ♃ Elect. diamarg. frigidi & triasand. ana ʒ j. cristalli præparat. & sem. acetosæ ana ʒ ß. marg. præpar. ℈ j. sacchari.aq. cichor. dissoluti. q. s. fiat elect.in tabellis.

Puluis. ♃ Sem. acetos.portul. berberis & lactuc. ana ʒ ij. tabell.elect.triasand.& diamargar.frigid.ana ʒ j.ß.sacchari albi ℥ ß.fiat omnium puluis.

Ad Bilem in Liene.

Apozema. ♃ Cort.mediani cappar.tamarisci & fraxini,rad asparagi ana ℥ j buglossi & borrag. cum toto, v. capillarium. fumar. Lupuli, end. Lapat.acut. ana m.j flor.tamarisc cichorij,& borrag. ana p j. fiat omnium decoctio in aq.chalybeata ad ℔ j.ß. In qua dissol.syrupi bizantini ℥ iij.succi lupuli ℥ ij. sacchari albi parum, fiat apozema clarificat.& aromat.℈ iv pulu.elect.diarrhod.abbat.pro iij.dos.

Iulepus. ♃ Syrup.bizant.& de end.simpl.ana ℥ j.ß.aq. borrag. portulac. & lupuli, ana ℥ jv.pulu.elect. diamarg.frig.℈ ij.fiat Iulep.pro tribus dosibus.

Potio. ♃ Decocti flor. & fruct.cordial.cum pauco epithimo ℥ iv. diasenn.solut.& elect.de succo ros.ana ʒ ij.syrup.violati completi ℥ j.fiat potio.

Bolus.

Bolus. ℞ Diapruni solut. & diasennæ solutiui ana ʒ ij. confect. hamech ʒ j. cum saccharo fiat bolus.

Pilulæ. ℞ Massæ pilul. Indar. & aurearum ana ℈ ij. malaxa cum aq. Lupuli, fiant pilulæ septem.

Opiata. ℞ Conseruæ capill. Ven. & conseru. florum tamarisc. ana ʒ vj. pulu. elect. diarrhod. abb. ʒ j. ß. confect. alkermes, & cort. rad. cappar. puluerat, ana ℈ j. cum syrup. de pomis redolent. fiat Opiata.

Tabellæ. ℞ Confect. alkermes. ʒ j. pulu. elect. triasant. & diarrh. abb. ana ʒß. sem. portul. ℈ j. sacchari albi, aq. scolopendrij dissoluti, q. s. fiant tabellæ vt artis est.

Puluis. ℞ Limatur. chalyb. aceto præparatæ ʒ j. ß. pulu. elect. diarrhod. abb. ℈ iv. cinam. electi grana iv. sacchari albi ʒ ij. fiat omnium pulu. tenuissimus, de quo capiat ʒ j. ß. cum pauco vino albo aqua lupulorum diluto.

Ad Bilem in Renibus & Vesica.

Apozema. ℞ Rad. ononid. acetos. liquiritiæ rasæ, & gram. ana ℥ j. Intibi vtriusque, lactuc. fragariæ, quinquefolij. plantag. capilli vener. ana M. j. quatuor sem. frigid. mai. ana ʒ ij. prunor. acid. par. quatuor, sem. alkekengi & milij solis ana ʒ ß. flor. maluæ, primulæ veris & cichorij, ana p. j. fiat omnium decoctio, in aq. horde ad ℔. j. ß. In qua dissolue syrupi violati & de nymphea, ana ℥ ij. fiat Apozema clarificat. & aromat. ℈ iv. pulu. elect. diatragac. frigid. pro tribus dosibus.

Iulepus. ℞ Syrup. de althea ex descrip. Fern. ℥ jv. aq. gram. nymph. & cichori, ana ℥ v. pulu. elect. triasant. ℈ ij. fiat Iulepus, pro tribus dosibus.

Potio. ℞ Rhab. electi ʒ j. ß. spicænardi. Gran. v. Infunde in aqua gram. expressione facta dissolue diapruni solut. & medullæ cass. fistul. ana ʒ iij. decocti herb. capillarium q. s. fiat potio.

Bolus. ℞ Cassiæ recenter extractæ. ʒ vi. elect. de succo ros. ʒ ij. sacchari parum, fiat bolus.

Pillulæ. ℞ Massæ pillul. sine quibus ʒ j. dacridij gr. iv. cum aq. gramin, conficiantur pilulæ v. aut vij.

Opiata. ℞ Conseruæ flor. maluæ & rad. altheæ ana ʒ iij. sem. alkekengi puluer is. ʒ j. pulu. elect. triasant. & diatragac. frigidi ana ʒ ß. cum syrup. violato. fiat opiata.

Tabellæ. ℞ Trochis. de spodio, liquiritiæ rasæ ana ʒ j. pulu. elect. diatragac. frigid. ʒ ij. sacchari albi aq. gram. dissoluti q. s. fiant tabellæ.

Puluis. Ex eadem materia cum saccharo cando paretur puluis, sumendus cum aqua stillatitia herniariæ herbæ.

Ad Bilem in Vtero.

Apozema. ℞ Rad. rubiæ mai. acetos. & nympheæ ana ℥ j. herbarum capillarium communium, cichorij, artemis. borrag. matricariæ ana M. ß. sem. melon. cucurbitæ & petros. ana ʒ ij. flor. carthami & trium florum cordialium, ana p. j. decoquantur in aqua cisternæ ad lib. 1. ß. cui adde sacchari rubri q. s. fiat Apozema clarificatum & aromat. ʒ j. pulu. elect diarrhod. abb. in tres doses.

Iulepus. ℞ Syrup. de artemis. ℥ j. syrup. capil. vener. ℥ ij. aq. cichorij, gramin. & fœnic. ana ℥ iv. pulu. elect. triasant. ʒ j. fiat Iulepus in tres doses.

Potio. ℞ Fol. senæ mundat. ʒ ij. sem. carthami & flor. eiusd. ana ʒ ß. sem. anisi & myrobal. citrin confricatarum ℈ j decoque in aq. hordei in colat. ℥ iv. dissolu. elect. de psyllio ℥ ß. syrup de cichorio compositi cum rhabarb. ℥ j fiat potio.

Bolus. ℞ Diapr. solut. & elect. ros. Mesuæ ana ʒ ij. rhab. pulu. ℈ j. santali citrini ℈ ß. cum saccharo, fiat Bolus.

Pilulæ. ℞ Massæ pilul. de hiera & rhab. ana ʒ ß. agar. trochisc. ℈ j. scamm. gra. iij. cum aq. arthemis. fiant pilulæ, v. aut vij.

Opiata. ℞ Conser. rad. acetos. flor. borrag. & nympheæ ana ℥ ß. pulu. elect. diarrhod. abb. ʒ ij. confect. alkermes ℈ j. cum syrupo byzantino, fiat opiata.

Tabella. ℞ Pulu. elect. de gemmis & triasant. ana ʒ j. caphuræ gr. 3. sacchari aq. arthemis. dissol. q. s. fiat solidum elect. in tabellis.

Puluis. Vel si mauis, eadem materia reducatur in puluerem, augendo dosim sacchari, cap ℈ ij. cum decocto cicerum rubrorum.

Ad

Ad bilem in Juncturis & habitu corporis.

Apozema. ♃ Rad. been. vtriusque, asparagi & gram. ana ℥ j. primulæ veris, betonic. agrimon. cichorij, borrag. capilli vener. ana M. j. sem. melon. papau albi, berberis ana ʒ ij. trium florum cord. papau. albi, hordei integri ana p. j. fiat omnium decoctio, in cuius ℔ j. & ß. dissolue oximel. simplic. ℥ ij. fiat apozema clarificatum & aromat. ʒ j. pulu. elect. de gemmis, in tres doses.

Iulepus. ♃ Aquar. lactuc. borrag. Iuæ arthetic. ana ℥ iv. syrup. de end. cōpos. & oxymelit. scillitici ana ℥ j. ß. pulu. elect. triasant. ʒ j. fiat Iulepus pro tribus dosibus matut.

Potio. ♃ Syrupi de cichor. compos. cum rheo ℥ j. diasenæ solut. & diapruni solut. ana ʒ ij. ß. decoct fol. cichor pimpinel. chamæpyt. & senæ orientalium pauco fœniculo ℥ v. fiat potio.

Bolus. ♃ Diapr. solut. ℥ iij. cariocost. ʒ ij. cum sacchari albi q. s. fiat bolus.

Pilulæ ♃. Massæ pilul. de hermodactyl. & aurearum an. ʒ ß. rhab. puluerisat. ℈ ß dacridij gra. iij. cum aq. iuæ arthriticæ fiant pilulæ vij. deauratæ.

Opiata. ♃ Cons. flor. iuæ arthriticæ. flor. primulæ veris ana ʒ. iij myrobalan. emblic. condit. n. j. pul. elect. de gemmis, & diatragac. frigidi ana ʒ j. cum syrup. cort. citri & violar. q. s. fiat Opiata.

Tabellæ. ♃ Pulu. elec. triasant. & diarrh. abbat. ana ʒ ij. trochis. de spodio & sem. acetosæ an. ʒ j. sacchari albi aq. Iuæ arthriticæ dissoluti. q. s. fiant Tabellæ deauratæ.

Puluis. ♃ Ex ead. materia vel Tabellis ipsis paretur puluis, addendo pulu. liquiritiæ ℈ j. detur cum prædicta aqua.

CAPVT II.

Ad Melancholiam in Capite.

♃. RAD. buglossi, calami aromat. & cyperi ana ℥ j. herbarum betonic. lupuli, borraginis, summitat. thym. ana M. j. sem. anisi & melon. ana ʒ ij. prunor. dulc. paria iij. flor. genistæ sampsuci & anthos ana p. 1. fiat omnium decoctio in melicrato. In cuius ℔. j. ß. dissolue syrup. de betonic. & de fumar. simplic. ana ℥ ij. sacchari q. s. fiat apozema, clarific. aromat. ʒ j. pulu. elec. diamosci dulcis, in tres aut quatuor doses.

Iulepus. ♃ Syrup. de betonic. & de epithym. ana ℥ j. ß. aq. stillatitiar. lupulor. sambuci, & saluiæ ana ℥ iiij. pulu. elec. diambræ ℈ ij. aut si mauis in vnaquaque dosi dissolue confect. alkerm. ℈ j. fiat Iulep. in tres doses.

Potio. ♃ Syrup. de fumar. compos. ℥ j. diasen. solut. & confect. hamech. an. ʒ ij. decocti fol. betonicæ, epithymi & senæ oriental. cum pauco fœniculo ℥ v. fiat potio.

Bolus. ♃ Diasen. solut. ℥ ß. hieræ logadij ʒ ij. sacchari albi q. s. fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Massæ pilul. indar. & de lap. lazuli, an. ℈ ij. cum aq. lupulor. fiant pilul. vij. deauratæ.

Opiata. ♃ Conseru. rad. buglossi. conseru. flor. anthos & borrag. ana ʒ ij. confectionis alkerm. ʒ j. pulu. elec. diambræ & diamosci dulcis ana ʒ ß. cum syrup. de betonica, fiat Opiata.

Tabellæ. ♃ Pulu. elect. diambræ, diamosci dulc. ana ʒ j. margar. splendid. santali citrini, ana ʒ ß. sacchar. aq. borrag. dissol. q. s. fiant tabellæ.

Puluis. ♃. Flor. borrag. & anthos. an. p. ß. sem. pœoniæ, rasur. cranij humani, ligni aloës, santali citrini, ana ʒ ß. ambræ griseæ crudæ gran. v. sacchari albi q. s. fiat puluis, &c.

Ad Melancholiam in Pectore.

Apozema. ♃ Rad. enul. camp. liquiritiæ rasæ, polypod. quercin. ana ℥ j. herb. pimpinellæ, scabiosæ, prassi, pulmonar. petasitidis capillor. vener. & borraginis ana M. iij. sem. vrticæ & altheæ ana ʒ iij. amygd. dulcium excorticatarum & pineorum recentium ana p. j. passul. purgat. ℥ ß. flor. spicæ vtriusque, borrag. & maluæ ana p. j. fiat omnium decoctio in aq. hordei perfectè cocti, in cuius colati ℔. j. ß. dissolue hydromelit. passulat. & syrup. de tussilag. ana ℥ ij. fiat apozema clarificatum & aromat. ʒ j. ß. pulu. elect. di atragac. frigidi. pro iij. dosibus.

Potio.

Potio. ℞ Syrup.violar.complet. ℥ j diasennæ solut.& diaphenic.ana drach.iij.decocti pectoralis solutiui cum pauco epithymo ℥ iv.fiat potio.

Iulepus. ℞ Syrup. de liquir. de pomis, de tussilag.ana ℥ j.aq. pimpin.borrag.& scabios.ana ℥ iv.pulu.elect.diarrhod.simplic.ʒ j.fiat Iulepus. in tres doses.

Bolus. ℞ Medull. cass. fistul. ℥ ß. confect. hamech. ʒ iij. sacchari q. s. fiat Bolus.

Pilulæ. ℞ Mass.pilul.aggreg.& lapid.lazuli ana ʒ ß. trochis.alhand.grana quatuor, malaxentur cum aqua pimpin.fiant quinque aut septem pilul.

Opiata. ℞ Conseru.rad.enul.camp.℥ ß.conseruæ capill.vener.ʒ iij.pulu.elect.diasreos simpl.cōfect.alker.& de hiacynt.ana ℈ j.cum syrupo violato cōpleto,fiat Opiat.

Tabella. ℞ Pul.irid. florent.ligni aloës, flor.prassij leuiter exsiccat.& pulueris.ana ʒ j pulu.elect.lætit.Gal & diambræ ana ℈ ij.sacchari albissimi aq.pimpinellæ dissoluti q. s. fiant Tabellæ deauratæ.

Puluis. ℞ Species Tabell. præscript. ℥ j. sacchari albissimi ʒ iij. reducantur in pul. quo vtatur cum hydromel in plures doses.

Ad Melancholiam in Corde.

Apozema. ℞ Rad. buglos. calam. aromat. & cortic. citrij ana ℥. j. herb. borrag. scabios. torment. melissæ, cardui bened. & acetos. ana M. j. sem. citri, & grano alkerm. schœnanth ana p. 1. fiat omnium decoct. ad ℔ j.ß. In qua dissolue succi depurati borrag. & fumar.ana ℥ ij. sacchari albi.q. s. fiat apozema clarificat. & aromat. trochisc. gall.moschar. ℈. iiij. in quatuor doses.

Iulepus. ℞ Aq.meliss.scabios.borrag.ana ℔.j. sacchari alb.℔.ß. decoqu. in formam julepi & aromat. ℈. ij. pulu. elect. diambr. in plures doses.

Potio. ℞ Helleb,nigri ℈ j. dissecetur in tenuia frusta,quibus inferciatur pomum, & decoquatur sub cinerib.deinde detracto helleb.pomum infundatur in succi borrag. suff. q. Express. facta dissolue cathol. ℥ ß. Syrup. violacei ℥ j. fiat potio.

Bolus. ℞ Cathol. ℥ ß. confect. hamech. ʒ. ij. pulu. elec. diamb. ℈ ß. cum sacch. fiat bolus.

Pilulæ. ℞ Mass. pilul.de lapid. lazuli secundum descript. Alexandri Tralliani cap. de melancholia ʒ j. cum succo borrag. fiant pilulæ deauratæ septem.

Opiata. ℞ Conseru.rad.bugloss. & cort.citri sicci conditi ana ʒ iij confect.alkerm. ʒ j.pulu.elect. lætit. Gal.trochisc.gall.moscat.ana ʒ ß. fol. auri minutim concis. n. 2. cum syrup. de pomis,fiat opiata.

Tabellæ. ℞ Trochisc. gall. moscat. ʒ ß. pulu.elect. diambr. & de gemmis ana ʒ. j. sacchari alb. aq.meliss.dissolut.q.s. fiant tabellæ.

Puluis. ℞ Pul.elect. lætificant. Gal.ʒ ij. trochisc. de spodio, serici crudi minutim concisi ana ʒ ß. sem. citri, ℈ j. sacch. albi ℥ j. fiat omnium puluis.

Ad Melancholiam in Ventriculo.

Apozema. ℞ Rad. acori vulg. & cyperi ana ℥ j. cortic. citri. ℥ ß. summitat. herb. absynth.pont.borrag. lupuli fumar. agrimon cichorij acetos.ana M. ß sem. cucurb. & contr. vermes ana ʒ ij. flor. cordial. & rosar. siccar. ana p. j. fiat omnium decoctio in aquæ pluuiæ ℔.j.ß. In qua dissolu. syrup. violat.cydon. & cortic. citri.ana ℥ j. fiat apozema clarificat. & aromat. ℈ ij pulu. elect. triasant. & Э j. elector. aromat. rosat. in tres doses.

Iulepus ℞ Syrup. de absynth.pontic.& de epithym.ana ℥ j.ß. aq. buglos.lupuli & agrim.ana ℥ iiij pul. diamarg. frigidi ℈ iiij. fiat Iulepus in tres doses.

Potio ℞ Rob. cydonior. laxat. drach. vj. syrup. de fum. ℥ j. ß. decoctionis flor. & fruct. cord. q. s. fiat Potio.

Bolus. ℞ Elect. diasenn. solut.℥ ß rob.cydon. laxat. ʒ ij. cum saccharo,fiat Bolus.

Pilulæ. ℞ Mass. pilul.de fumar. & Indar.ana drach.ß. cum aqua absynth. fiant pilul. vij. deauratæ.

Opiata. ℞ Conseru.flor.absynth.pont. flor. borrag. rad. cichorij ana drach.ij.confect. alkermes ʒ j. pulu.elect.triasant. & aromat. rosat.an.drach ß. syrup. cydon. q.s. fiat Opiata

Tabellæ. ℞ Pulu elect.aromat.rosat. lætit. Gal. & triasant. ana drach. ß.cort. citri sicci,coralli rubri,&spodij,ana ℈ j.sacchari albi aq.borrag.dissoluti q.s.fiant Tabellæ.

Puluis. ℞ Prædict.tabell.℥ j.sacchari rosat.tabul.cum perlis ʒ iij.fiat omniū puluis.

Ad Melancholiam in Hepate.

Apozema. ♃ Rad. asparag. lupul.cort. median. sambuci,& fraxi.rad.cichorij ana ℥ j.herb. scabios agrim. borrag. fumar. scolopend. cap.vener.chamædr.& end.ana M.i. prunor. dulc. paria iv. sem. anisi ʒ ij. flor.cichorij & borrag. ana. p.ij. fiat omnium decoctio in sero lactis, vel in decocto galli antiqui ad ℔ j.ß. In qua dissolue succi agrim.& borrag.depurat.an.℥ iij.sacchar.q.s.f.Apoz.clarif.& aromat.ʒ i.ß.pulu. elect.diarrhod.abb.pro v.aut vi.dosibus.

Iulepus. ♃ Syrup.de cichor.simpl.& de fumar.composit. ana ℥ j.ß.aq.end.borrag. & lupul.an ℥ iv.pulu.elec.triasant.℈ ij.fiat Iulep.pro tribus dosibus.

Potio. ♃ Fol agrim.& cichorij ana m.j.sem.anis. ʒ j.fol.senæ mundat.℥ ß.flor.borrag p.i ß.decoque ad ℥ iv.In quibus dissol.syrup de cichor.compositi cum rhab.℥ i. elect.Ind mai. ℥ ß.fiat potio.

Bolus. ♃ Cathol & diasenn.solut.ana ʒ ii.ß.elect.Ind.ʒ ij.sacchari,q.s.fiat bolus.

Pilula ♃ Massæ pilul. aggregat. ʒ i. pulu. helleb. nigri pauco vino albo irrorat. gran.quinque:conficiantur cum aqua cichor.fiant pilulæ duplici auro coopertæ.

Opiata. ♃ Conseruæ flor.gariophyll hortens.purpat.& conseruæ fl.cichor.ana ℥.ß. confect. Alkermes ℈ iv. pulu. electar. diarrhod. abbat. ℈ j. cum syr. Capill. vener.f. Opiata.

Tabellæ. ♃ Santali rubr.sem.berber. & cinam electi ana ℈ ii.pulu er,electar.diambræ & lætit.Gal.ana ʒ j. sacchari albi aqua eupatorij dissoluti q.s.fiant Tabellæ.

Puluis. Ex iisdem pulueribus, quibus Tabellæ constant, addita sacchari maderei ʒ.fiat puluis,quo vtatur cum decocto cichorei & agrimon.

Ad Melancholiam in Liene.

Apozema. ♃ Rad. polypod. querni recent. liquir. rasæ, cort. rad.cappar.ana ℥ j. summitat.thymi,epithymi,borrag.fumar.scolopend.capill.vener.lupuli & chamædr. ana M.j.sem apij & fœnic.ana ʒ ij.cappar. recent. sine sale & aceto p.ij.flor.genistæ tamarisc. borrag ana p.ij.fiat omnium decoctio ad ℔.j.ß In qua dissol.syrup.de fumar.compositi, & capill.ven.an.℥ ii.fiat Apozema clarif. & aromat. pulu. elect.aromat.rosat. ℈ iv.pro iv.dosibus.

Iulepus. ♃ Syrup.epithymi.fumar.capill.vener.an. ℥ i.aq.borrag.lupul.& flor.sambuci an.℥ iv.pulu.elect.diarrhod.abb.℈ i.ß.fiat Iulep.pro iij.dosibus.

Potio. ♃ Decocti hordei, rad. polypod. querni recentis, epithymi,scolopendr.& fol senæ mundat.℥ iv.dissolue Catholici ʒ iij. confect.hamech. ʒ ij. ß. syrupi violar. ℥ i fiat Potio.

Bolus. ♃ Confect. hamech. & cathol. an. ʒ iij. rhab. pulu. ℈ i. cum saccharo, fiat Bolus.

Pilulæ. ♃ Mass. pilular. indar. & aggregat.an. ʒ ß. hellebori nigri pulueris.gran. quinque cum aq.lupuli,fiant pilulæ.

Opiata. ♃ Conseru.cort.citri ℥ j.confect.alkerm.℈ iv.pulu.elect diamosc & diambr.an.ʒ ß cum syrup.de duab.radic.fiat opiata.

Tabellæ. ♃ Sacchari,aq scolopendr.dissol. ℥ ij.cinam,puluer.elect triasant & diarrhod.abb.an.ʒ ß.puluer electar.de gemmis & diamb.an.℈ j.fiant tabellæ.

Puluis. ♃ Flor.sambuci & tamarisci leuiter in vmbra desiccat.an.p.j.ß.pulu.elect. diarrhod. abb. ʒ j. cinnam. elect. & limat. chalybis an.℈ ij.sacchari ad pondus omnium, fiat puluis.

Ad Melancholiam in Renibus & vesica.

Apozema. ♃ Rad.liquir.alth.ononid an. ℥ j. rad. petros. borrag.graminis ana ℥ ß. herbarum saxifragiæ, capill. vener. fumar. borrag. & pimpinell.ana M.i.sem.carui, melon,& milij solis an. ʒ ij.sem.altheæ ʒ j. flor malu.camomill. & spicæ communis an p.j. fiat omnium decoctio in aqua hordei ad ℔.i. ß. In qua dissol.syrup de duabus radicib.& violati an.℥ ij fiat Apozema clarificat.& aromat.cinnam,electi drach. j.pro iv.dosibus.

Iulepus. ♃ Syrup.de bizantiis (iecur & lienem expedit & expurgat) & de althea Fern.an. ℥ i.ß. aq.malu. gramin. & fœnic.an.℥ iv.pulu.elect.diatragac.frigidi ʒ i fiat Iulepus,pro iij.dosibus.

Potio.

Potio. ♃ Rhab. elect. ℈ iv. cinnam. gran. quinque, infunde in aquæ hordei ſ.q. expreſſione facta diſſolue diaſenn.& bened.laxat.an.ʒ iij.ſyrup.violat.℥ j.fiat potio.

Bolus. ♃ Diaſebeſten.& diaſennæ ana ʒ ij.confect.hamech. ʒ iij cum ſaccharo, fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Maſſæ pilul.de fumar.& de hermod.an. ℈ ij.malaxentur cum aqua fœnic.fiant pilulæ ſeptem.

Opiata. ♃ Conſeru.fol.cap.vener.& flor. malu ana ℥ j.pulu.elect.diatragac.frigidi diarrhod.abb.& triaſant.ana ʒ j.cum ſyrup.de althæa Fern.fiat Opiata.

Tabellæ. ♃ Pulu. elect. diarrhod. abb. ʒ j. pulu. liquir. ſem. maluæ ana ℈ j.cinam. elect. ℈ ß ſacchari albi aq.gram.diſſoluti q.ſ.fiant tabellæ.

Puluis. ♃ Prædict. tabell. puluer. p. & ſacchari candidi an. ℥ j. fiat omnium puluis, vtatur cum aqua aut decocto herniariæ herb.

Ad Melancholiam in Vtero.

Apozema. ♃ Rad.fœnic.petroſelin.aſparag.rubiæ mai.ana ℥ j. cinam.craſſior.ʒ iij. in vino albo per totam noctem infuſo herbar.arthemiſ.borrag.matricar.ſcolopendr. pariet.ſummitat.thymi & althææ ana M.j.ſem.aniſi,& carthami ana ʒ ij.flor.cordial. & ſtœchad ana p.j cicerum rubeor.p.ß.fiat omnium decoctio ad ℔.j.ß.In qua diſſol. ſacchari rubri q.ſ. fiat Apoz. clarificat.aromat. ℈ iv.diamoſchi dulcis,pro iv.doſibus.

Iulepus. ♃ Syrup. de quinque rad.& de fumar.ana ℥ i.ß. aq. arthemiſ. & lupul. an. ℥ vj cinam.electi ʒ j. fiat Iulepus,pro tribus doſibus.

Potio. ♃ Decocti communis medicin.cum pauco epithymo ℥ iv.ſyrup.arthemiſ. ℥ j elect.de citro ſolut. ℥ ß.fiat potio.

Bolus. ♃ Cathol.℥ ß elect.de citro ſolut. ʒ iii.humecta cum pauco ſyrupo violato, fiat bolus addendo ſacchari quantum ſufficit.

Pilulæ. ♃ Maſſæ pilul. Ind. & cochiar.an. ʒ ß.diagrid.grana iij.malaxentur cum aq.arthemiſiæ.

Opiata. ♃ Conſeru. rad. enul.camp. & flor.tamariſc.ana ʒ iij.conſeru.flor.violar. ʒ ij.cinam. elect. confect. alkerm. ana ʒ ß. pulu.diambr.℈ j.cum ſyrupo bizantino, fiat Opiata.

Tabellæ. ♃ Pulu. elect. diambr.diamoſchi dulc. & diarrhod. abb. ana ℈ ij. cinam. elect.& ſchœnanth.vn.℈ j.ſacchar. aq.arthemiſ.diſſoluti q.ſ.fiant tabellæ.

Puluis. ♃ Nuc. moſcat. cinam. ſantal. citrini, cort.rad.cappar.ana ʒ ß.pulu.elect. diarrhod.abb.ʒ j.ſacchari albi quadrupl. pondus, fiat puluis, vtatur cum decocto cicer.rubrorum.

Ad Melancholiam in Habitu & in Juncturis.

Apozema. ♃ Rad. ſalſæ parillæ, ſcyllæ præparatæ, & hermodactyl.ana ℥ ß. herb. Iuæ arthrit. primul. veris, betonic.cichor.borrag v.capillar.communium & ſcabioſ. ana M.j.ſem.melon.& fœnic.an.ʒ ij.paſſul.purgat.& liquir.an.drach.iij. ficuum pinguium paria quatuor,flor.ſaluiæ,& anthos,an.p.j.fiat omnium decoctio ad ℔.j.ß.In qua diſſol. ſyrup. de pomis & mellis anthoſati ana ℥ j. ß. fiat apozema clarificat. & aromat.℈ iv.nuc.moſchatæ,pro iv.doſibus.

Iulepus. ♃ Syrup.de epithymo, violat. mell.anthoſ.ana ℥ j.aq.ſaluiæ,Iuæ arthrit. & borrag.ana ℥ iv.fiat Iulep.aromat.℈ ij.pulu.elect.diamb.pro iij.doſibus.

Potio. ♃ Helleb.nigri,ſem.cumin.& cinam. electi, ana ℈ j.Infundantur per quatuor horas in hydromel. q.ſ.pro doſi : expreſſione facta, diſſolue ſyrup. roſat. ſolut. ℥ ii fiat potio.

Vel.

♃ Antimon.præparati grana quinque,infundantur per totam noctem.in vini albi ℥ iij.colentur mane, dentur cum debito regimine.

Bolus. ♃ Diaſenn.ſolut.& elect.diacarth.an.drach.iij.pulu.hermordactyl.℈ ß.humectentur pauco ſyrup.roſar.ſolut. cum ſaccharo,fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Maſſæ pilul.fœtid.mai.& Indar.ana ʒ ß.pilul.de hermodactyl.℈ i,malaxentur cum aq.Iuæ artrith.fiant pilulæ vij deauratæ.

Opiata. ♃ Conſeru.flor.Iuæ arthriticæ,flor.ſtœchad.& borrag.ana ʒ iij.pulu.elect. diagalan.diamarg.frigidi,ana ʒ ß.cum ſyrup.de pomis,fiat opiata, cui ſi velis addere potes,confect.alkerm ʒ j.

Tabellæ.

Tabellæ. ℞ Elect.aromat.rosat.zinzib.nuc.moschat. ana ʒ ß.pulu.elect.diatraga c. frigidi ʒ j.pulu.santali rubri ℈ ß.sacchar.aq.saluiæ dissoluti q.s.fiant tabellæ.

Puluis. ℞ Rad. sarsæ parillæ drach. ij. flor. borrag. exsiccat. p. ß. macis,& santal rubr.ana ℈ j.el.aromat.rosat.drach.iij.sacchari albi ℥ ß.fiat omnium puluis,quo vtatur cum decocto sarsæ parillæ,in decentem formam præparato.

CAPVT III.

Ad Pituitam in Capite.

APOZEMA. ℞ Rad. acor. enul. camp. cyperi & sarsæ parillæ an. ℥ j herb.betonic.salu.calamenth. pulegij vtriusque,origani,melissæ,chamædr. an. M.j. flor. stœchad. anthos & saluiæ an.p.j.fiat omnium decoctio, guaiacino ad ℔ j. ß. in quo dissolue syrup. de betonica oxymel.scillitic.& mellis anthos.an. ℥ j.ß.sacch. rub.q.s.fiat apozema clarificat.& aromat.℈ iv.pul.elect.diaireos compositi,pro iv.dosibus.

Iulepus. ℞ Syrup. de stœchad. oxymel. scillitic.j.& condituræ calam.aromat. ana ℥ j. aq. salu.iv. vel si mauis decocti guaiacin. ℔ j. pulu.elect.aromat.ros.℈ iv.fiat Iulepus,pro iv.dosibus.

Potio. ℞ Fol. senæ, betonic. & saluiæ ana p.j. sem.anisi ʒ j.decoque in aq.hord.ad ℥ iv.in quibus dissolu.diaphœnic.& elect.de citro solut.ana ʒ. iij.mellis ros.colat.℥ j. fiat potio.

Bolus. ℞ Diaphœnic. ℥ ß. diacarth.ʒ ij.cum saccharo,fiat bolus.

Pilulæ. ℞ Massæ pilul.cocciar.minor.si sint in vsu ℈ ij.fiant v.pilulæ.

Opiata. ℞ Conseru. flor. stœchad. salu.& anthos ana ʒ iij.pulu.elect.aromat.ros.& diambræ ana ʒ j.nucis moschat. & calam. aromat. puluerís. ana ʒ ß.cum syrup.cort. citri, fiat Opiata.

Tabellæ. ℞ Elect.dianth. & aromat.ros.ana ʒ j. pulu.ireos florent.& nuc.moschat. ana ʒ ß.sacchari albi.aqua betonic.dissoluti ℥ iij.aut q.s.fiant Tabellæ.

Puluis. ℞ Præscript. specier. ʒ iij. sem. anisi & coriandri saccharo conditi ana ʒ j. sacchar.alb.℥ ß.fiat puluis omnium.

Ad Pituitam in Pectore.

Apozema. ℞ Rad.liquir.scillæ præparatæ,id est,in aceto infusæ ana ℥ j.ireos florent. ʒ vj. herb. hyssop. & scabios.origan. pulegij calament. tussilag.quinque capill. ana M.j. sem. malu.anis. bombac. ana ʒ ij.passul.purgat.& ficuum pinguium ana p. iv.flor calendulæ & saluiæ an. p.j. fiat omnium decoctio in hydromelite ad ℔ j.ß. in qua dissolu.sacchar.rubri q.s.fiat apozema clarificat.& aromat.ʒ j. pulu. ireos florent.pro iv.dosibus.

Iulepus. ℞ Syrup. de hyssop. prassio & de tussilag. ana ℥ j. aq.scabios.pimpinell.& saluiæ ana ℥ iv.pulu.elect.diaireos compositi ʒ j.fiat Iulepus.pro iij.dosibus.

Potio. ℞ Decocti pectoral.cum sene solut. ℥ iv. infunde agarici recenter trochiscati. ʒ j. expressione facta dissolue diaphænici ℥ ß. syrupi de hyssopo ℥ j. fiat Potio.

Bolus. ℞ Cathol.℥ ß.elect.diacarth.ʒ ij.agar.trochiscat.℈ ß.humectentur cum syrup.de tussilag.addendo sacchar.q.s.fiat bolus.

Pilulæ. ℞ Mass. pilul. de agar.& fœtid. maj. ana ʒ ß. trochis. alhandal. seu colocynth.grana iij.malaxentur cum aq.hyssopi,fiant pilulæ deauratæ vij.

Opiata. ℞ Conseru.rad.enul.camp.tussilg.& capill.vener. ana ℥ ß. pulu.elect.diaireos compositi ʒ j.ß diambræ ℈ j.cum syrupo de prassio,fiat opiata,cui adde, si volueris,confect.aureæ Alexandr.vel confect.anacard.vel theriac.veteris ʒ j.ß.

Tabellæ. ℞ Pulu. elect. diaireos compositi, & diatragac. frig. ana ʒ j.succi liquir. puluerisat.& sem.malu.ana ʒ ß.sacchari albi aq.hyssopi dissoluti q.s.fiant tabellæ.

Puluis. ℞ Tabell. puluerisat. diatragac. frigid. & diaireos compositi ana ʒ ij. pul. rad.tussilag.& fol hyssop. siccorum ana ℈ ij.sacchari ʒ. iij. reducantur in puluerem, vtatur cum Hydromelite aut decocto guaiacino.

Ad

Ad Pituitam in Corde.

Apozema. ♃ Rad. liquir. raſ. calam. aromat. & tormentillæ ana ℥ j. morſ. diaboli cum toto, herb. meliſſ. cardui benedicti, pimpin. ſcabioſ. chamæd. chamæpith. cort. exterior. arancior. ſiccor. ana M. j. ſem. citri & aniſ. ana ʒ j. ß. trium flor. cordial. & ſchœnanth. ana p. j. fiat omnium decoctio in aq. borrag. vel in aqua ſimplic. ad ℔ j. ß. In qua diſſolue ſyrup. de pomis redolentibus & ſyrup. condit. cortic. citr. ana ℥ ij. fiat apozema clarific. & aromat. ʒ j. pulu. elect. diamoſc. dulcis, pro iv. doſibus.

Iulepus. ♃ Syr. byzant. de pomis redolentib⁹ & cōditur. calam. arom. an. ℥ j. aq. meliſſ. card. bened. & ſcabioſ. ana ℥ iv. pulu. elect. diambr. ʒ j. fiat Iulepus, pro iv. doſibus.

Potio. ♃ Rhab. elect. ʒ j. agar. trochiſc. ℈ j. cinam. grana quinque, infund. in aq. card. benedict. ℥ v. expreſſ. facta, diſſol. elect. de citro ſolut. ℥ ß. ſyrup. conſeruationis cort. citri ℥ j. fiat potio.

Bolus. ♃ Confect. Tripheræ perſicæ ℥ ß. elect. diacarth. ʒ ij. cum ſacch. fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Maſſæ pilul. aggreg. & de agar. ana ℈ ij. malaxentur cum aq. borrag. fiant pilul. ſeptem, duplo auro coopertæ.

Opiata. ♃ Conſeru. calam. & cort. citri ana ℥ ß. myrobalan. ſacch. conditar. n. 1. pulu. elect. diambr. & diamoſc. dulcis ana ʒ ß. confect. alkerm. ʒ j. cum ſyrup. de pomis, fiat Opiata.

Tabellæ. ♃ Confect. alkerm. & conſeru. flor. borrag. ana ʒ j. pulu. elect. aromat. roſ. & lætit. Gal. ana ʒ ß. ligni aloës & ſantali citrini ana ℈ j. ſacchar. aq. card. bened. diſſolut. q. ſ. fiant tabellæ, vt artis eſt.

Puluis. ♃ Sant. citrini, & albi an. ʒ j. ligni aloës ʒ ß. elect. diambr. ʒ ij. ſacch. albi ℥ ß. fol. auri minutim conciſor. n. ij. fiat omnium puluis.

Ad Pituitam in Ventriculo.

Apozema. ♃ Cort. citri. calam. aromat. & rad. acori ana ℥ j. herb. abſynth. mentæ, maioranæ, ſaluiæ, hyſſop. fœnic. chamæpith. ana M. j. ſem. corian. granor. kermes, ana ʒ j. flor. ſalu. anthos & lauend. ana p. j. fiat omnium decoctio ad ℔ j. ß. In qua diſſolue ſyrup. de abſynth. & dementh. ana ℥ ij. fiat apozema clarificat. & aromat. pulu. elect. arom. roſat. ℈ iv. pro iv. doſibus.

Iulepus. ♃ Syr. abſynth. pont. menthæ & oxymelit. ſcillit. an. ℥ j. aquar. ſcabioſæ, fœniculi & maioranæ ana ℥ iv. fiat Iulep. pro iij. doſibus aromatiſatum ʒ j. cinamomi.

Potio. ♃ Agar. trochiſ. & rhab. optimi ana ʒ ß. ſpicænardi gran. v. Infund. in aquæ menth. ſ. q expreſſ. facta diſſolue elect. de citr. ſolut. ℥ ß. diaphœn. ʒ ij. ſyrup. roſ. ſolut. ℥ j. fiat potio.

Bolus. ♃ Elect. de citr. ſolut. (effectu reſpondet diacarth. pituitam euacuando ratione turbith.) & diaphœn. ana ʒ iij. rhab. pulu. ℈ j. humectentur ſyrup. de abſynth. cum ſacchar. fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Maſſ. pilul. de hiera & de agar. ana ℈ ij. cum aq. menthæ, fiant pilulæ deauratæ ſeptem.

Opiata. ♃ Cort. citri. ſacch. condit. & miuæ cidon. cum aromat. ana ℥ ß. myrobal. conditarum n. ij. piper. long. nuc. moſchat. ana ʒ ß. pulu. elect. aromat. roſ. ʒ j. cum ſyrup de abſynth. fiat Opiata.

Tabellæ. ♃ Elect. aromat. roſ. ʒ ij. cort. citri ſicci, nuc. moſchat, piperis longi ana ℈ j. ſantali albi & ligni aloës ℈ ß. ſacchari alb. aq. menth. diſſoluti q. ſ. fiant tabellæ.

Puluis. ♃ Sem. aniſi & coriandri ſacch. conditi ana ʒ iij. corall. præparat. ſem. citri, ligni aloës, nuc. moſchat. ana ʒ ß. pulu. elect. aromat. caryoph. ℈ iv. ſacch. ad placitum, fiat puluis, quo vtatur poſt ſingulos paſtus ad iuuandam concoctionem, nihil deſuper comedendo aut bibendo.

Ad Pituitam in Hepate.

Apozema. ♃ Rad. aperitiuar. vino albo macerat. ana ℥ j. raſuræ ligni ſancti drach. vj. herb. agrim. cichor. cum toto, fumar. menth. maioran. chamædr. chamæpith. orig. & capill. omnium ana M. j. ſem melon. & fœnic. ana drach. ij. flor. cichorij, anthos & ſalu. an p j. fiat omniũ decoctio in ſero caprillo ad ℔. j. ß. In qua diſſolu. ſyrup. de eupath. & de abſynth. an ℥ ij. fiat apozema clarific. & arom. ℈ iv. pulu. elect. diarrhod. abb pro iv. doſibus.

Iulepus. ♃ Syrup. de eupath. & absynth. ana ℥ j. ß. aq fœnic.agrim.cichorij,ana ℥ iv.pulu.elect.aromat.rosſ.ʒ j.fiat Iulepus,pro tribus dosibus.

Potio. ♃ Elect.diacharth.ʒ vj.rhab.pulu.ʒ ß.syrup.de absynth.℥ j.decoctionis fol. agrim.cichorei & Senæ ℥ iv.fiat potio.

Bolus. ♃ Cathol.℥ ß.(recipit in sui compositionem ea, quæ indifferenter omnes respiciunt humores)elect.diacarth.ʒ ij.rhabarb.pulu.ʒ j.cum saccharo,fiat Bolus.

Pilulæ. ♃ Mass.pilular.aggregat. & de hiera cum agarico ana ʒ. ß. dacridij. g. iij. cum aq. agrimon.fiant pilulæ vij.deauratæ.

Opiata. ♃ Conseru.flor.& capill.veneris,cichorij stœchad.an.℥ ß.pulu.elect. triasant.arom.rosat.& diamosc.ana ʒ j theriacæ veteris & electæ ʒ ij. cum syrup.de eupat. fiat Opiata.

Tabellæ. ♃ Pulu.elect.diarrhod.abb.& aromat.rosſ.santali citrini,& garyophill.ana ʒ ß.sacch.aq.agrim.dissolut.quantum sufficit,fiant tabellæ.

Puluis. ♃ Tabel. elect. triasant, & aromat. rosſ. ana ʒ ij. sem. fœnic.sacch.condit. ʒ j.ß.cinam.elect.& garyophyll.ana ℈ j.sacchar.albi.q.s.fiat puluis.

Ad Pituitam in Liene.

Apozema. ♃ Rad.fœnic & filicis maris,cort.rad.capparum ana ℥ j.cort.citri sicci ℥ ß. herb. hyssopi, lupuli & scolopendr. quinque capill. fumar. agrimon. thym.ana M.j.sem.anisi & fœnic.ana ʒ ij. passul. mundat. & prun.dulc.ana p.ij.flor.genistæ & tamarisci ana p.ij.fiat omnium decoctio ad ℔.j. ß. In qua dissolu.syrup.nasturtij,fumar.& oxymel.scillitic.ana ℥ j.ß. fiat apozema clarific. & aromat. ℈ iv. pulu.garyophyll.pro quatuor dosibus.

Iulepus. ♃ Syrup.de fumar.& de quinque rad.ana ℥ j. ß. aq.bugloss.lupul.& scolopendr.ana ℥ iv.pulu.elect.diarrhod.abb.ʒ j.fiat Iulepus,pro tribus dosibus.

Potio. ♃ Polypod.quercini ʒ iij.fol.senæ mundat.ʒ ij.agar.trochisc.in nodulo positi ʒ ß.fiat omnium decoctio ad ℥ iv.in quibus dissol.elect.diacarth.℥ ß.syrup.de fumar.compositi ℥ j.fiat potio.

Bolus. ♃ Diaphœnic.& elect.diacarth.ana ʒ iij.cum sacchar.fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Mass.pilul.cocciar.& de agaric.ana ℈ ij.cum aq.lupul.fiant pilulæ.

Opiata. ♃ Conseru. calam. aromat. conseru. flor. anth. & tamarisſ. ana ʒ iij. pulu. elect.diarrh.abb.& aromat.garyophyll.ana ʒ j.theriac.veter. ℈ iv. cum syrup. capill. vener.fiat Opiata.

Tabellæ. ♃ Trochisc.de capparib.cinam.electi. & pulu.elect.aromat.rosſ.ana ℈ ij. sacch.aq.borrag.dissolut.quantum sufficit,fiant tabellæ.

Puluis. ♃ Cort.rad.cappar.& tamarisc.sem.apij, petrosſ.ana ʒ ß.spicænardi,schœnant.& elect.diarrhod.abb.ana ʒ j.sacchari q.s.fiat puluis.

Ad Pituitam in Renibus & Vesica.

Apozema. ♃ Rad.raphan.leuistic.rubiæ maj.ononid.ana ℥ j.cort.rad.lauri & cort. citri sicci ana ℥ ß. Infundantur in vino albo per totam noctem , deinde decoq.cum fol.malu.pariet.vrticæ,asparagi, pimpinell. quinque capill. nasturtij, apij & sisimbrij aquatici ana M.j.sem.milij solis,carui & ameos ana ʒ ij.flor.genistæ,rorism.& malu. ana p.j.liquir.rasæ & cicer.rubeor.ana p.j.in aq.hordei ad ℔.j.ß.In qua dissol.sacchari rubri q.s.fiat apozema clarific.& arom.ʒ j.ß.cinam.electi.

Iulepus. ♃ Syrup. nephrocathartici ex descriptione Iouberti in pharmacopœa ℥ iij.aquæ saxifrag.aut decoct cicer.rubror. ℔.j. cinam. elec. ℈ iv. fiat Iulepus pro iv. dosibus.

Potio. ♃ Bened.laxat.cum sacch.præpar. ʒ vj. syrup.nephrocathar. ℥ j. decocti cicer.rubr. ℥ iv.fiat potio.

Bolus. ♃ Bened.laxat.ʒ v.pulu liquir.℈ j.cum saccharo fiat bolus.

Pilulæ. ♃ Mass.pilul.agreg.& de agar.ana ʒ ß.trochisc.alhandal grana iij.cum aq. parietariæ fiant pilulæ.

Opiata. ♃ Cōseru.flor.& capill.veneris.malu.anthos an.ʒ iij.theriac.optimæ.& mithridat. ana ʒ j.pulu.elect.diatragac.frigid.℈ iv. cū syrup. nephrocathar. fiat opiata.

Tabellæ. ♃ Cinam. tenuioris, schœnanth. calam. arom. sem. apij,& milij solis ana ʒ ß.pulu.elec.diarrhod.abb.ʒ j.ß sacch.alb.aq.saxifrag.dissoluti q.s.fiant tabellæ.

Puluis. ♃ Prædict.tabell.℥ j.pulu.liquir.℈ iv.sacch.candi ʒ iij. fiat omnium puluis.

Ad

Ad Pituitam in Vtero.

Apozema. ℞ Rad. cyperi & quinque aperit. an. ℥ j. herb. arthemis. & matricariæ, fœnic. origan. calamenthæ, nepet. fragariæ, pentaphyll. cap. vener. ana M. j. cicer. rub. ij. sem. anisi & apij ana ʒ. ij. flor. stœchad. Arabicæ, anthos & centaur. minor. ana p. j. fiat omnium decoctio in hydromelite, ad ℔. j. ß. in qua dissolu. syrup. de arthem. ℥ iiij. sacch. q. s. ad gustum conciliand. fiat apozema clarifi. & arom. ℈ iiij. pulu. elect. diarrhod. abb. pro iiij. dosibus.

Iulepus. ℞ Syrup. de arthemis. ℥ ij. syrup. de stœch. ℥ j. aquarum matric. & nepet ana ℥ vj. aut loco aq. fiat decoctio, in qua dissolue pulu. elect. diambræ ℈ j. fiat Iulep. pro iij. dosibus.

Potio. ℞ Rhab. elect. agaric. trochisc. ana drach. ß. spicæ nardi. grana quinque; infundantur in aq. fœnic. ℥ v. express. facta dissolu. bened. laxat. ℥ ß. syrup. ros. solut. ℥ j. fiat potio.

Bolus. ℞ Cathol. & bened. laxat. ana ℥ ß. cum saccharo fiat bolus.

Pilulæ. ℞ Mass. pilul. cocciar. maj. ʒ j. dacridij. grana iiij. cum aq. fœnic. fiant pilul. quinque aut septem.

Opiata. ℞ Conseru. rad. fœnic. eryngij & flor. tamarisc. ana ℥ ß. confect. aureæ Alexand. ʒ j. ß. pulu. elect. diambr. & diarrhod. abb. ana ʒ j. cum syrup. de arthemis. fiat opiata.

Tabellæ. ℞ Sem. fœnic. & apij cinnam. elect. & spicænardi ana ʒ ß. pulu. elect. diarrhod. abb. ʒ ij. sacch. albi aq. fœnic. dissol. q. s. fiant tabellæ.

Puluis. ℞ Cinnam elect. ʒ j. piper. longi & zinzib. ana ʒ ß. schœnanth. & sem. apij ana ℈ j. sacchari albi, quantum sufficit, fiat puluis.

Ad Pituitam in Habitu & Iuncturis.

Apozema. ℞ Rad. cyperi, & galangæ ana ℥ ij. hermodactyl. & cortic. ligni sanct. ana ℥ ß. herbar. saluiæ, betonicæ, melissæ, chamædr. chamæpyth. prassij, puleg. origani, calament. & primulæ veris ana M. j. sem. maioran. sesel. & vrtic. ana ʒ j. ficuum pinguium paria octo, fiat omnium decoctio ad ℔. j. ß. In qua dissolue syrup. de stœch. & oxymel. scyllit. ana ℥ ij. fiat apozema clarific. & aromat. ℈. iiij. pulu. elect. diaireos compositi pro iiij. dosibus.

Iulepus. ℞ Syrup. stœch. & iuæ arthrit. ana ℥ j. ß. aq. saluiæ. betonic. ana ℥ vj. pulu. elect. aromat. rosar. ʒ j. fiat Iulep. pro tribus dosibus.

Potio laudata. ℞ Rad. mechoacan. ʒ ij. Infunde in ℥ iij. hydrom. express. facta dissolue diaphœnic. & diacarth. ana drach. ij. ß. syrup. de stœch. ℥ j. fiat potio.

Bolus. ℞ Diacarth. drach. ij. bened. laxat. ℥ ß. sacch. q. s. fiat. bolus.

Pilulæ. ℞ Mass. pilulæ de hermodact. & de agaric. ana ʒ ß. dacridij gr. iiij. cum aq. primulæ veris formentur pilulæ septem.

Opiata. ℞ Conseru. rad. ireos florent. stœch. anthos ana drach. iij. theriac. elect. & vet. drach. j. ß. elect. arom. rosat. garyophyll. drach. j. pulu. hermod. drach. ß. cum syrup. conseru. calam. aromat. fiat opiata.

Tabellæ. ℞ Pulu. elect. aromat. rosat. garyophyll. & diamb. ana ʒ j. zinzib. & nuc. mosch. an. ʒ ß. sacc. aq. salu. dissoluti, quantum sufficit, fiant tabellæ.

Puluis. ℞ Pulu. ireos florent. ʒ. ij. cinnam. zinzib. nuc. mosch. ana ʒ j. pulu. elect. diambr. & diamosch. dulc. ana ʒ ß. sacch. albi q. s. fiat omnium puluis, quo vtatur cum secundario decocto gaiacino.

CAPVT IV.

Ad serosos humores, hydragoga.

SEROSITATEM seu aquosos humores ichores corporis nostri vocant Medici, quicunque scilicet sub aquarum specie, tum naturaliter, tum præter naturam esse possunt in nobis. Natura quidem vnusquisque humor suo donatur sero, potissimum sanguis, cuius vehiculum esse voluit Hippocrat. Secernuntur autem humores eiusmodi, vel per externum corporis habitum, sudoris instar, vel per vrinas, dum omnia rite & secun-

dùm naturam ſe habent: cùm verò vel ſupprimuntur vacuationes aſſuetæ, vel ex uitio ſanguificationis nimia crudioris ſucci copia congeritur, fit ſæpè, vt abdominis capacitas illo repleatur (quod per hydropas videre eſt) aut ipſe corporis habitus, vel quæcunque pars exterior imbuatur. Vtrique malo conueniunt vacuantia, tum qua repurgando per aluum ichores proliciunt, tum qua calfaciendo attenuandóque per ſudores reſoluunt crudiorem hunc ſuccum in corpore ſtabulantem, qui cùm ſua natura ſit tenuis & ſincerus, nulli permixtus humori; ideo præparatione non indiget ratione ſui, niſi fortè iunctus ſit obſtructionibus partium & meatuũ corporis, qui priùs expediri debent, quàm vacuatio procuretur: hinc oportet per leniter purgantia infarctum illum viarum amouere: poſtmodum hydrocathartica præſcribere, denique partium robur reſtituere, ſub his formulis.

Apozema. ♃ Quinque rad. aperit. liquirit. raſæ, cortic. median. fraxini & cort. rad. capparum ana ℥ j. rad. ireos recentis, calam. aromat. & cinam. elect ana ℥ ß. herb. capill. abſynth. pont. cardui bened. hyſſop. praſſij. fœnic. agrim. ana M. j. ſem. apij, ameos, & aniſi ana ʒ ij. fol. ſenæ. mundat. ℥ iij. fol. ſoldanellæ ſiccor. ℥ ß. ſem. ebuli, ʒ iij. turbith. gummoſ. ʒ vj. flor. geniſtæ, perſic. centaurij, & tamariſc. ana p. ij. fiat decoctio omnium in aqua chalybeata ad ℔ j. cui adde ſub finem decocti, vini albi & tenuis ℔. ß. ſacch. rubri q. ſ. fiat apozema clarific. & aromat. ʒ j. pulu. diarrhod. abb. pro iv. aut v. doſibus.

Puluis deobſtruens. ♃ Rad. ſalſæ parillæ & cinam. elect ana ʒ ij. ſem. apij, aniſi & fœnic. ana ʒ j. limaturæ chalybis ʒ j. ß. ſpicænard. ℈ j. cantharid præparatar. ℈ ß. ſacch. albi pondus duplum, fiat omnium puluis, cuius ʒ ij. capiat mane cum pauco vino albo, & fortiter deambulet. Vel:

Radic. Ireos ſuccus inſtillari poteſt in ouum perforatum, cuius albumen eductum ſit, miſceatur cum vitello & leuiter calefiat, capiat eadem ratione.

Radix illa decoqui poteſt in iuſculo carnis, (e.g. columbæ iunioris) quod deinde coletur & propinetur. Vel ℞. ſucc. rad. Ireos noſtr. ℥ ij. vin. alb. ℥ j. ß. pulu. diamarg. frig. ʒ j. f. potio. Vel:

♃ Fol. chameleæ ʒ j. ß. decoquantur in ℥ iv. hydromelitis, capiat colat. mane.

Vel: Paretur inſtar conſeru. cum ſacch. cap. eandem quantit.

Potio. ♃ Cort. med. rad. ebuli & ſambuci ana ʒ ij. contundantur leuiter & coquantur in aqua cardui bened. in colat. ℥ iij. adde vini albi ℥ j. pulu. elect. arom. roſ. & rhab. elect. ana ℈. ß. fiat potio.

♃ Sem. ebuli pulueriſati ʒ j. capiat cum pauco vino albo bis in menſe.

Alia pro ruſticis. Ruſtici dant grana colocynthidos v. aut vij.

♃ Fol. ſoldanellæ ſiccor. ʒ iij. turbith. gummoſi, & rhab. elect. ana ʒ j. fol. ſenæ & zinzib. ana ℈ iv. dacridij ℈ ß. ſacch. albi ℥ ij. fiat omnium puluis, de quo capiat ʒ ij. aut iij. mane cum decocto cicerum rubrorum aut guaiaci.

Aliud hydrag. Præcipua vis expurgandi humoris aquoſi eſt in elaterio poſita, id eſt, ſucco cucum. agreſt. qui bilem & pituitam vacuat, qui efficaciſſimè illum expurgat à ℈ ß. ad ℈ ij. qui exhiberi poteſt cum conſerua roſar. aut flor. borrag. ad ʒ ij. ß.

Roborantia. Eadem eſſe poſſunt roborantia, quæ in humoris pituitoſi prouentu ſecundùm varias corporis partes iam fuerunt à nobis deſcripta: potes tamen hæc addere.

♃ Conſeru. fol. abſynth. pont. cap. vener. an. ℥ ß. conſeru. rad. eryngij ʒ iij. nuc. moſch. ſacch. conditæ n. 1. pulu. elec. arom. roſ. diarrhod. abb. ana ʒ j. confect. alkerm. ℈ iv. ſacch. q. ſ. fiat conditura duplici auro tecta, qua vtatur frequenter cum iuſculis conſummatis, aut cum vino diluto.

Aliud. Tabellæ elect. diarrhod. abb. & dialaccæ in hanc rem ſunt accommodatæ, quæ ſi deſint pharmacopœis, poterunt recenter diſpenſari, vt eis vtantur à ʒ j. ad ʒ ij. mane.

Aliud. ♃ Flor. maioran. roriſm. menth. ſiccor. ana p. j. ligni aloës & ſandali mochat. ana ʒ ß. decoquantur ad ℥ ij. quibus adde ſyrup de abſynth. pont. ℥ j. capiat, vt dictum eſt.

♃ Conſeru. eryngij, aut nucum communium cum zinzib. garyophyll. nuc. moſchat. q. ſ. melle condit. ℔ j. capiat tempeſtiuè.

Atque hæc de purgantibus & roborantibus in humoris ſeroſi prouentu: nunc de Sudorificis agendum.

CAPVT

CAPVT V.

De Sudorificis.

VDORIFICORVM naturam eorúmque varia genera persequi minimè propositum est, sed ea quæ sunt magis in vsu, adferre. Certum est igitur tam externis quàm internis medicamentis, calfacientibus, attenuantibus, resoluentibus, sudores elici, & externas corporis nostri partes expurgari; postmodum internas etiam consequutione quadam, vt, si quid vitiosi ichoris in eis contineatur, hydragogorum vsu dissipetur atque exsiccetur. Vnde recentiores Medici sudorifica etiam præscribunt in corrigendis morbis, quorum causa in viscere aliquo condita est & latet, neque alterationibus neque purgationibus moueri potuit, sed aliquo medicamento indiget, quod subtilitate & tenuitate partium, maximum huiusmodi mali fomitem sensim resoluere & extirpare possit. Sic ad vlcera interna, fluxiones capitis diuturnas, vertigines, epilepsias, asthmata, ventriculi cruditates, & cæteros huiusmodi affectus, aliquando præscribimus diætas vulgò dictas quæ xx. aut xxx. diebus absoluuntur, cum victu conuenienti, pro varia ægri & partium affectarum natura, quorum lubet nunc formulas aliquot subnectere non ex quibuslibet sudorificis, sed internis, vt iis, quæ hoc nostro seculo ad Luis Venereæ curationem, deinde ad alios affectus recepta fuere.

Hæc sunt lignum sanctum, seu guaiacinum dictum, lignum Sassafras, radix sarsæ parillæ, & radix Chynæ, quæ ex Indis apportari solent. Sic primarium decoctum præscribitur. ℞. rasur. lign. sanct. optim. ℥ ij. cortic. eiusd. ℥ ß. macer. in ℔ iv. aq. font. per diem, tepidè, coq. in vas. duplic. ad med. part. consumpt. cap. de colat. ℔. ß. calidè mane sub autumni aut veris tempus, priùs purgato corpore.

Et quoties aluus astricta fuerit, clyster iniiciatur communis, vel etiam singulis octo diebus reiterentur pilulæ, aut potio purgans præscripta, vt, si quid materiæ crassioris, dum tenuiores partes resoluuntur, remanserit, paulatim deturbetur.

♃ Residentiam prædicti decocti (scilicet vel ligni sancti; vel alterius ex prædictis, paulò pòst vberiùs secundùm præparat. declarand.) & infunde per spacium quatuor horarum in ℔ vj. aquæ, decoquantur ad ℔ j. ß. consumptionem, & colentur per manicam Hippocratis, addend. sacchar. alb. & cinamomi q. s. hoc ad ægri placitum paretur bochetum & pro potu ordinario toto diætæ tempore bibatur. Interea vescatur æger pane biscocto, anisato, passul. prun. cum sacch. coctis, amygdal. auellanis tostis, nucleis pini, tragematis, carnib. assis, vitando omnia reliqua humida. Atque hic est simplex vtendi modus guaiaco, quem variare licet augendo, minuendóque quantitatem guaiaci, vel plus minúsve decoquendo pro occasione data, vel etiam vbi magis aut minùs calefacere oportet; vt in crassioribus & magis pituitosis hominibus quibus bis in die decoctum illud exhibere & sudores prouocare possumus, scilicet hora quarta matutina; & tertia promeridiana longè à pastu; quam determinationem committimus industriæ medici prudentis. Quin & in pueris lue venerea laborantibus, aut alio modo affectis, sudoréque indigentibus possumus imperare huiusmodi decoctum vt scilicet ℥ j. guaiaci infundatur in ℔ ij. ß. aq. gramin. deinde decoquatur ad mediæ partis consumptionem in balneo Mariæ, colat. add. sacchar. ℔. ß. decoq. in iulepum, cuius cap. ℥ iij. mane calidè. Vel etiam prioris decocti portio destilletur in balneo Mariæ in vase vitreo; aqua hæc stillatitia exhibetur ad ℥ ij. cum pauco saccharo. Vel, si mauis, fiat decoctio rasuræ guaiaci cum pullo, capiat ius colatum: quæ omnia aptari poterunt infirmioribus & delicatis naturis.

Præter simplex illud decoctum, solent composita multa in quotidianos vsus reuocari, aliquando enim ne hepar nimiùm efferuescat, refrigerantia sub finem decoctionis addere solemus, sæpè (habita partis affectæ ratione) ea quæ appropriata sunt, & magis efficax reddere possunt illud decoctum. Sunt qui vinum infundant ad penetrationem & saporem conciliandum. Alij vt vna eademque opera purgationem excrementorum moliantur, & sudores promoueant, addunt sub

finem decocti cathartica benigniora. Alij denique vt varias intentiones assequantur, vel vt guaiaci feruorem frangant, permiscent portionem aliorum sudorificorum, quorum omnium hæ haberi possunt formulæ.

Ratio prima decocti compositi.

℞ Rasur. ligni sancti ℥ ij. cort. eiusd. ℥ j. infundantur in ℔ vj. aquæ fontis, vt artis est, deinde decoquantur ad mediæ partis consumptionem, addendo sub finem decocti, capill. vener. cichor. borrag. card. bened. ana M. j. passul. purgatar. & liquir. ana ʒ iij. sem. melon. ʒ ij. coquantur omnia, post vnam ebullitionem col. capiat à ℔. ß. ad ℥ viij. mane calidè, sudando ad placitum, impedietur hoc modo, ne hepar nimium incalescat.

Secunda ratio. ℞ Eandem quantitatem ligni cort. & aquæ, infundantur & decoquantur eodem modo, addendo sub finem decocti fol. betonic. salu. maioran. ana M. ß. sem. pœon. visci quercini, sem. anisi ana ʒ ij. fl. anth. stœch. ana p. j. colentur, & cap. eodem modo, reddes decoctum cephalicum & epilepsiæ accommodatum, quod eadem ratione præstare poteris in quacunque parte & quocunque affectu proposito: In his secundarium quoddam decoctum parari potest ex residentia, vt suprà dictum est, vel si mauis, ne ingratus nimium sit sapor, ob herbarum & aliorum permixtionem, cap. rasuræ nouæ ligni sancti ℥ ij. infundantur in ℔. viij. aquæ fontis per xij. horas, decoq. ad ij. vel iij. ℔. consumptionem, coletur per manicam Hippocratis cum cinam. & sacch. fiat bocchet pro potu ordinario.

Tertia ratio. ℞ Rasur. guaiac. ℥ iij. cort. eiusd. ℥ ij. infundantur per xxiv. horas tepide in ℔. sex aq. fontis, deinde coquantur ad ij. aut iij. librar. consumptionem, donec scilicet totum redeat ad ℔. iij. aut iv. quibus adde colatis & refrigeratis vinum ad ℔. j. capiat huius decocti ℥ vj. mane calide, erit multis gratum vsu vini gaudentibus, vtile naturis infirmioribus, magisque penetrabile, & internas partes roborans.

Eadem ratione parabitur secundum decoctum ex residentia infusa, decocta, colata, addendo sub finem vini albi ℔. iij. plus minus; hoc decoctum laudatur in morbis frigidis magis, quam Lue Venerea, cui vinum est infestissimum.

Quarta ratio. ℞ Prædict. quantitatis guaiaci cort. & aq. fiat eadem infusio & decoctio, sub cuius finem adde fol. senn. mundat. ℥ j. ß. sem. carth. contus. ℥ j. turbith. gummosi, & hermodact. ana ʒ iij. sem. anisi & passul. purgat. ana ʒ ij. decoquantur parum, postea colentur, cuius colat. capiat ℔. ß. mane, promouendo sudores, atque etiam expurgabis, quod solent empirici sæpius vsurpare: Nobis verò iis est cautè vtendum, & robustis naturis & valdè cacochymis, imbecillæ enim vix duas tam contrarias vacuationes ferre possunt; secundarium in his decoctum parari debet, non ex residentia prioris decocti, sed potius ex noua rasura, vt ante dictum est à nobis.

Quinta ratio. ℞ Rasuræ ligni sancti ℥ ij. rad. sarsæ parill. ℥ j. ß. ligni sassaphras ʒ ß. infundantur omnia, vt est artis, in ℔. vj. aq. fontis: deinde decoque ad mediæ partis consumptionem, colat. seruetur in vase vitreato, capiat ℔. ß. vel ℥ viij. mane calide, item fiat secundarium decoctum ex residentia infusa, decocta, colata, vt dictum est, cum simplici decocto guaiacino: non addimus radicem chynæ, quia illa nimium contabescit, & exoluitur, cum aliis decoctis: ea felicius sola vsurpatur. Atque hic est modus vsurpandi facultates varias variorum sudorificorum pro arbitrio prudentis & circumspecti in sua arte Medici.

Decoctum ligni sassafras. Præter guaiacum ex orbe nouo defertur lignum *sassafras*, dictum, cuius sapor non ingratus, neque odor, fœniculum redolens, cuius vis maxima prædicatur ad podagras, ischiadas veteres, fluxiones, obstructiones confirmatas, vnde præscribi etiam solet in febribus notis & antiquis, fœdisque virginum coloribus maximo successu post purgationem, decoctio sic paretur.

℞ Ligni sassafras recentis cum suo cortice frustulatim dissecti, vel si mauis derasi ℥ j. ß. Infundantur in ℔. iij. aquæ fontis per duodecim horas, deinde decoque ad ℔. ij. consumptionem, coletur, capiat huius colati ℔. ß. mane, calidè. Melius est sic parare in duas doses, quam in plures, tum quia seruatum gratiam odoris amittit, tum quia eius facultas facilè euanescit.

℞ Residentiam prædicti decocti, infunde per tres horas in ℔. sex aq. font. decoque ad ℔. ij. consumptionem, coletur per manicam Hippocratis, cum saccharo fiat

bochetum pro potu ordinario. Licet vti victu liberaliore, quam in decocto guaiacino, quo nomine valdè commendatur in macilentis corporibus, debilissimisque naturis.

Decoctum sarsæ parillæ. Duobus lignis & totidem radicibus vtimur ad sudores concitandos, rad. sarsæ parillæ & rad. chynæ. In vsu sarsæ parillæ, hoc in primis obseruandum est, plerosque eius loco supponere radicem smilacis asperæ, quæ ad prouocandos sudores est vtilis, sed non cum tanto fructu. Salsæ parillæ vsus est in omnibus morbis prædictis, præcipuè ad scrophulas commendatur, & quando minus calfacere cupimus: decoctum sic paratur.

♃ Rad. salsæ parill. per taleolas dissectæ cum suis capillamentis ℥ iij. Infundatur in ℔. iij. aq. font. per horas octodecim tepide, deinde decoquantur ad mediæ partis consumptionem, colatura seruetur in vase vitreo, de quo capiat ab ℥ viij. ad x. cooperiatur plus solito, & excitentur sudores.

♃. Residentiam prædicti decocti, infunde in ℔. sex aq. fontis per tres horas, deinde coquantur ad ℔. ij. consumptionem, colentur, cum sacch. & cinnam. fiat Bochetum pro potu ordinario, quo multi vti solent ad scrophulas sanandas per sex aut septem menses, absque primario decocto. Aliquando etiam, vt diximus, paratur decoctum ex salsa parilla & guaiaco compositum pro variis intentionibus; (Hoc boni est in salsa parilla, quod non astringat aluum, sed potius laxet.)

Superest radix chynæ, quæ tantis vbique laudibus celebratur; tum quod nullo sapore sit prædita, vnde vocatur ἄποιος; tum quod sudores absque vlla calefactione promoueat, vt in phthisi, atrophia, & quouis vlcere interno, & cum febre vsurpari possit, quodque impinguare eos credatur, qui illa vtuntur, & victu analeptico tunc vti liceat.

Decoctum sic potest parari.

♃ Rad. chynæ rufæ & ponderosæ, non exesæ, per taleolas tenuissimas dissectæ ℥ iij. infunde per xij. horas tepide in aq. font. ℔. iv. deinde decoque lento igne, & sine fumo, vel si mauis in balneo Mariæ, aut in iusculo pulli ad ℔. ij. consumptionem: colatura seruetur in vase vitreo angusti oris supra furfures & cineres tepidos, capiat ℥ viij. calide mane sudando ad placitum.

♃ Prædictas taleolas, exsiccentur parum in vmbra: deinde infundantur in ℔. viij. aquæ per quatuor horas, deinde decoquantur ad ℔. j. consumptionem, colat. transmittatur per manicam Hippocratis, cum sacchar. & cinam. vtatur pro potu ordinario.

Vsus chynæ parum valere ad luis Venereæ curationem creditur. Atque hæc de sudorificis hoc nostro tempore vsitatis dicta sufficiant.

CAPVT VI.

De Vomitoriis.

VNICA est via, quæ ab ore ad anum vsque pertingit, quaque per superiora ingerere, per inferiora egerere naturaliter solemus, sic tamen vt ob humorem in superiore ventriculi parte immorantem, vel robustiorem inferioris partis retentricem facultatem, vel etiam quando res ita vrget, vomitum concitare soleamus, intermittentes & diuturnas febres sanemus, infarctumque primorum viscerum expediamus minimo negotio, vt est apud Hippoc. Vomunt biliosi facilè, graciles, amplóque pectore prædití & æstatis tempore; contra difficile, melancholici carnosi valdè, quibus est elatum collum, gracile & oblongum, hyemis tempore. Vel etiam à vomitu arcere solemus, vbicumque est affectus capitis, cerebri, aut oculorum primarius, linguæ resolutio, asthma, vlcus pulmonum, tabes, & magnus præcordiorum affectus & æstus. Ad vomitum igitur paratos, quibus pituitosi, biliosi & melancholici humoris prouentus in ventriculo est, his iuuare poteris remediorum formulis, benignis, mediocribus, violentis, provt res postulat. Hausta sæpè

aqua

aqua tepida; cum pauco oleo aut butyro, confricato in orbem ventriculo vomitum ciere solet, vt & solum decoctum hordei & ficuum pinguium.

℞ Rad. raphani ℥ ß. flor. aneth. p. j. decoquantur, cape de colat. ℔. j. tepide, excitetur vomitus, vt dictum est.

℞ Rad. raphani ℥ j. agar. ℈ j. sem. aneth. ʒ j. ß. decoque in ℥ viiij. aq. hordei, cui adde mellis scillit. ℥ ij. attenuando vel incidendo, si tenuis pituita; vel syrup. acet. simplic. ℥ j. si bilis ferociat, detur tepide vna hora ante accessionem in febribus diuturnis vel intermittentibus, duabus horis ante cœnam.

℞ Rad. asar. ʒ j. flor. genistæ siccorum p. ß. sem. raphani & atriplicis ana ʒ ß. fiat puluis & diluatur cum aqua hordei, capiat similiter.

Quatuor sunt valentiora & vsitatiora ad copiosiores vomitus excitandos, scilicet balanus myrepsica, nux methel. hellebor. albus, & antimonium, quæ non nisi magna cum cautione & præuia corporis & humorum præparatione exhiberi debent, vt doctè annotauit Hippocrates: corpora enim sunt præhumectanda victu & balneis, antequam detur helleborus, atque ventriculus, cui maxima noxa infertur, prius illinendus pingui quodam & alibili succo, vt iure carnium elixatarum, cremore hordei, butyro cum melle sumpto & similibus, vt medicamenti acrimonia obtundatur, minúsque stomachi parietibus adhærescat. Tales igitur sunt illius præparationes.

℞ Medullæ interioris nucis methel. ℈ j. sem. fœnic. & cinam. elect. ana ʒ ß. sacchari rubri ʒ j. ß. fiat omnium pulu. dissolu. in ℔ j. hydrom. vel capiat cum hordeato tepide.

℞ Hellebori albi ℈ j. secetur per fibras, & maceretur tepide in ℥ iv. vini dulcis vel iuris pinguioris aut cremoris hordei per noctem integram, addendo sem. anisi & cinam. ana ʒ j. coletur, capiat mane.

℞ Helleb. albi ʒ ß. incidatur per frustula, quibus configantur rad. raphani, aut poma, decoquantur parum cum hydromelite, colentur, capiat, vt suprà.

Antimonium præparatum seu vitrum antimonij hiacynthinum, potentissimè vomitum excitat. Dantur in substantia grana quinque vel sex cum ʒ ij. conseru. rosar. in forma boli; vel prædicti antimonij grana octo vel nouem infundantur per noctem integram in ℥ iij. vini albi, colentur, addendo, pulu. elect. diambr. ʒ ß. capiat mane cum fida custodia.

FORMVLARVM REMEDIORVM SECTIO SECVNDA, CONTINENS EXTERNA.

PRÆFATIO.

Operis diuisio, & Authoris mens.

ALENVS omnem Remediorum materiam quatuor generibus complexus est, Assumendorum, Admouendorũ, Gerendorum & Educendorum, quibus non tãtum Pharmaceutica, sed etiam Diætetica & Chirurgica instrumenta cõtinentur, vt in libris de sanitate tuenda videre licet. Nos vero Remediorum Pharmaceuticorum descriptiones ita explicandas suscepimus, vt ex modo, & diuersa quidem administrandi ratione, antea, Medicamentorum formulas quæ intus per os assumi solent, proposuerimus: Nunc autem ea, quæ externæ corporis regioni adhibentur, aggressuri simus.

Quoniam vero præter ea, quæ per os assumuntur, ac foris admouentur, sunt quædam, quæ in certas corporis nostri cauitates induntur, vt anum, vesicam, vterum, thoracem, palatum, nares, oculos & aures, non paruæ ad Medicinam faciendam vtilitatis, ideo non abs re fore duximus, si huiusmodi etiam formulas præmiserimus, quæ philiatris esse possunt veluti παραδείγματα ad pleniorem eorum doctrinam, quæ in particulari singulorum morborum tractatione proponentur: deinde ad illa Remedia quæ verè Externa appellari possunt, accedamus.

Porro externa ista remedia, quamuis corpori nostro foris admoueantur, non tamen existimandum est, ea externis tantùm morbis prodesse posse, verum etiam internis affectibus maxime conducere: vnde in hoc tractatu & singulis eius partibus hunc seruabimus ordinem, vt primum ea explicentur, quæ ad interiorum affectuum curationem solent vsurpari; postea vero ea, quæ externos morbos magis respiciunt. Neque inutiles aut curiosas nimium remediorum formulas vndique conquiremus, sed his erimus contenti, quæ ad vsum sufficientes longo vsu confirmatæ & rationis criterio vtilissimæ ad morborum profligationem inuentæ sunt.

Duæ igitur tractationis nostræ partes erunt, in quarum priori agemus de iis, quæ in certos corporis nostri sinus immitti solent, siue ad vniuersalem, siue ad particularem tantum quorundam morborum curationem faciant, vt glandibus, clysteribus, iniectionibus variis, pessariis, eclegmatis, gargarismis, masticatoriis, errhinis, sternutatoriis & collyriis; in posteriore verò de iis quæ extrinsecus adhibentur; vt decoctis ad fotus, insessiones & balnea: epithematis, suffitibus, sacculis & cucuphis: oleis, linimentis, vnguentis, pulueribus, pultibus, cataplasm. ceratis & emplastris: in quorum omnium explicatione, à simplicioribus ad magis composita progredientes si quæ sint purgantia, alterantia, roborantia varij generis, & ad varias partes, breuiter annotabimus, & methodicè quantùm fieri poterit, Galeni doctrinam, quæ libris κατὰ γένη & κατὰ τόπους habetur, permiscebimus.

PRIMA OPERIS PARS.

DE IIS, QVÆ IN CERTAS CORPORIS NOSTRI CAVITATES immittuntur.

CAPVT I.

De Suppositoriis & Clysteribus.

OMMVNEM corporis nostri sentinam per aluum expurgari, cuiuis notissimum est: vt enim per os ingerimus, sic per anum naturaliter egerimus: Vnde ad deponendam primæ regionis sarcinam, morantémque aluum sollicitandam vsitatissimæ feruntur duæ Remediorum formulæ; liquida scilicet vna, altera solida, quæ vulgo Suppositoria & Clysteres appellantur, quorum iam descriptionem inimus.

GLANDES itaque seu balani, Barbaris Suppositoria & Candeletæ dicuntur, quia in formam breuioris candelæ cereæ hodie concinnantur; quidam tamen instar noduli conficiunt, magis secundum mentem veterum, vt ego arbitror, & propriam nominis appellationem. Sunt igitur Glandes medicamenta quædam solida, instar candelæ aut noduli confecta, quæ in anum ad varios vsus mittuntur.

Fiunt autem vel ex rebus simplicibus, vel ex mixtis. Ex caule enim vel radice betæ, mercur. caulium, raphani, althææ, cucum. agrest. & similium oleo intinctorum & modico sale, si ita videatur, aspersorum componi facillime possunt: vt etiam mulierculæ nostrates ex inuersa ficu, frustulo laridi, cinam. aut amygd. saccharat. ex pauco sapone, cui aliquando addunt stercoris muris aliquot grana, solent puerulorum ventrem prouocare. Aliæ vero coctum vel induratum oui vitellum cum sale contritum raro linteolo inuoluunt instar noduli, filo alligant, vt commode extrahi possit, deinde intinctum oleo supponunt. Qua ratione Hip. in epidemiis ex panno felle imbuto in formam noduli componit: vnde patet inutilem nostrorum suppositoriorum longitudinem esse, cum tota excretricis facultatis vis sita sit in musculo sphinctere, qui recti intestini oras ambit.

Hodie glandium tres parantur ordines, leniorum scilicet, mediocrium & acriorum. Lenes componunt ex melle cocto, addendo parum salis communis. At vero vbi vehementius & valentius prouocandum, addunt salis gemmæ, pulu. hieræ picræ, aut agarici puluerisati ʒ. ß. pro ℥.j. mellis. Vbi vero acerrimè est agendum, vel etiam certus quidam humor in prima regione latens educendus, loco prædictorum, puluerem hieræ Logadij, colocynthidem, scamm. aut ellebori puluerem permiscent. Alij verò ex ʒ.ij. pilul. cocciar. aut aliarum ad institutum magis facientium, glandes confingere solent in rem præsentem.

Sunt igitur huiusmodi glandes instituendæ, cùm clystere non licet vti, aut propter peruicaciam ægri, vel quia morbus non patitur, vt in enterocele; aut quando stercora indurata non sinunt penetrare iniectiones: sæpè etiam ad eliciendos clysteres, vt in apoplecticis & lethargicis, quibus obtusior est sensus: sæpè ad iuuandam vel accelerandam cathartici actionem, tunc suppositorio aluum prouocamus. Atque vt communes istos vsus suppositoria præstant, sic etiam peculiares & topicos habent, vt sedandi doloris ani, curandorum vlcerum, enecandarum ascaridum, prouocandarum aut sedandarum hæmorrhoidum, & similium, quos hic non persequemur, sed in peculiarem singulorum morborum therapeiam relegabimus.

Clyster verò est medicamentum liquidum, quod siphone, aliòve idoneo in-

ſtrumento in aluum infunditur. Id fit quatuor potiſſimum de cauſis : *Primò*, ad ſoluendam aluum : *Secundò*, ad eandem adſtringendam : *Tertiò*, ad curandos peculiares inteſtinorum affectus, vel leniendas partium aliarum; præſertim vicinarum, vt iſchij, vteri, veſicæ, renum & meſenterij ægritudines: *Quartò*, ad nutritionem ſiue refectionem ægrorum, qui reſpuunt aut nequeunt alimenta per os aſſumere. Soluunt autem aluum clyſteres, molliendo, detergendo, vellicando, aut purgando: quæ facultates ſolæ aliquando illis inſunt; ſæpè verò miſcentur pro variis ſcopis & intentionibus Medici. Mollientes verò clyſteres, vt ex humectantibus conſtant, ſic etiam in magna excrementorum induratione vſurpantur. Tale igitur ſit exemplum.

Clyſter. molliens. ℞ Rad. althææ & lilior. ana ℥ ij. parietar. mercurial. (*quæ habent vim quandam vellicandi, ſed obtunditur ab aliis*) maluæ cum toto, atriplicis, brancæ vrſinæ, violar. genarij, ana M.j. ſem. althææ, lini & aniſi (*ad temperandos flatus qui ex rebus hiſce humidis ſuſcitari ſolent*) ana ʒ ij. prunor. dulc. par. iv. flor. violar. borrag. & maluæ, ana P.j. Fiat omnium decoctio, & in colat. ℔. j. ß. diſſolue butyri recentis & olei communis aut violacei, ana ℥ j. ß. caſſiæ recenter extractæ, & diapruni ſimplic. ana ʒ vj. Fiat clyſter emolliens ſimpliciter.

Item ad emolliendum, aqua ſola tepida cum multo oleo communi aut amygd. dulc. vel butyro, aut axungia porci non ſalita vſurpari poſſunt. Iuſcula etiam pinguia, vt capitis, pedum & inteſtinorum veruecis, vel ex carnibus humidis facta, vt pullorum, agnorum, hœdorum, & ſimilium, quibus herbas conuenientes addere licet, maxime ad hanc rem faciunt. Quando vero excrementa duritie non peccant, ſed potius lentore quodam, craſſitie & viſciditate: tunc detergentibus opus eſt, & incidentibus dulcibus, ſeu amaris, nitroſis & aliis, quæ facultatem habent eiuſmodi ſordes abſtergendi, quorum varij poſſunt eſſe gradus pro minori, maiorique eorum efficacia, & variæ formulæ pro diuerſitate & complicatione affectuum. Nos vero qui non particulares hîc ſingulorum morborum curationes perſequimur; ſed vniuerſales tantùm remediorum formulas: vſitatiora detergentium clyſterum paradigmata ſuperiori mollienti ſubnectamus.

Clyſter tergens. ℞. Hordei integri, furfuris macri ana, P.j. roſ. rubr. (*quamuis autem parum adſtringant, leui tamen deterſione prædita ſunt, vt patet in melle & ſyr. roſato*) ſiccarum P.ß. ſem. aniſi ʒ j.ß. Fiat decoctio, in cuius ℔. j. diſſol. mellis roſat. colat. vel ſacch. rubri ℥ ij. Fiat clyſter. Quod ſi ex deterſione dolorem timeamus, vt in dyſenterico affectu potiſſimum, non erit inutile vitellos ouorum n. ij. addere. Sunt qui ſeui hircini ℥ ß. diſſoluant.

Alius. ℞ Ficuum pinguium par. iv. paſſul. purgat. paria ſex, ſem. melon. & fœnic. an. ʒ ij. furf. macri P.j. Fiat decoctio in hydromelite ad ℔. j. ß. iniiciatur. Hippoc. è ſola mulſa parabat, aut ptiſana.

Atque hi clyſteres leuiter detergunt abſque vllo acrimoniæ ſenſu. Vbi vero valentius eſt detergendum, iniiciatur ſeri lactis ℔. j. cum mellis roſati ℥ ij.

Magis tergens. ℞ Fol. abſinth. agrim. caulium rubeorum, betæ, vincæ peruincæ, apij, an. M.j. lupinor. vel lentium, an. P.j. flor. centaur. minoris, leuiſt. & roſar. an. ʒ ß. Fiat omnium decoctio, in cuius ℔. j. diſſolue mellis roſ. colat. ℥ iij. fiat clyſter.

Aliquando tanta eſt excrementorum ſordities, vt præter hæc detergentia, etiam lixiuio, vnguento Ægyptiaco, ſandaraca, & eiuſmodi valdè exſiccantibus, abſorbentibus & cauſticis Practici vtantur, vt ſuo loco videre eſt; hæc vero ad deterſionem mediocrem ſufficere poterunt. Verum aliquàndo contingit, vt non tam duritie vel lentore fæcum adſtringatur aluus, quã ob facultatis expultricis vim ſopitã & ſui muneris velut oblitam: tunc non tam molliendo & detergendo, quam vellicando proficiunt; vellicant enim & quendam doloris ſenſum inferunt parti, acria potiſſimum & ſalſa, quæ ad hoc accommodata erunt. Hinc veteres ex aqua marina, exemplo Ibidis, ex muria, decocto oſtreorum & ſimilium clyſteres ad excitandam aluum parabant. Nos vero, ſi ita lubeat, prædictis clyſterum decoctis, ſalis gemmæ, ammoniaci, aut communis, vel etiam nitri ʒ j. vel ij. addere ſolemus, aliquando ſucci betæ aut braſſicæ ℥ iij. vel vrinam pueri in ipſis diſſoluimus: ſunt qui aliquando partem fermenti acrioris in aqua communi tepida diluunt, & clyſterem conficiunt: quæ omnia pungunt & ſtimulant facultatem excretricem: imo purgantia omnia, quæ acrimoniam aliquam obtinent, hoc præſtare poterunt, de quibus nunc ſupereſt vt agamus.

PRIMA INTENTIO. Clysteres igitur, non solùm molliendo, detergendo, vellicando, vtiles esse possunt ad excrementorum vacuationem: sed etiam ad propriam & particularem peccantium humorum purgationem. Cum enim prima illa regio sit veluti totius corporis sentina, in qua excrementorum receptacula posita sunt: hinc fit vt infusionibus in aluum vim sæpe catharticam adiungere soleamus, qua possunt inutiles succos tum obuios, tum per consecutionem quandam illectos expurgare. Fiunt itaque clysteres purgatorij, vel ex decoctis simplicibus catharticis, vel dissolutis compositionibus purgantibus, vt in præcedentibus formulis aut aliis, pro varia vnius aut plurium humorum peccantium natura.

Clyster ad bilem. ℞. fol. malu. borrag. violar. lactucæ, cucurbitæ, cucumer. endiuiæ, ana M.j. sem. frigid. major. ℥ j. sem. anisi *(ad corrigendos flatus)* ʒ ij. flor. cichor. borrag. & nymph. an. P.j. rosar. pallid. recent. si tunc vigeant, P.ij. tamarindor. par.iiij. fiat decoctio ad ℔. j. ß. in qua dissolue Catholici vel diapruni solut. aut simplicis ℥ j. ß. ol. violac. & sacchari rubri, ana ℥ ij. Sic parabis clysterem ad alterandum humorem biliosum, eundemque expurgandum conuenientissimum.

Clyster ad pituitam. ℞. Fol. rutæ, pulegij, origani, calament. salu. hyssopi, summitat. lauri, ana M. j. sem. fœnugræci, carui, cumini, seseleos, ana ʒ ij. flor. stœchad. anthos, salu. chamom. meliloti, ana P. j. pulpæ colocynth. aut si mauis agarici in panno ligati ʒ j. ß. vel sem. ebuli aut carthami ʒ iij. fiat decoctio in aqua communi, aut media parte vrinæ pueri ad ℔. j. ß. in qua dissolue hieræ picræ compositæ, benedictæ laxat. diaphœnici, vnius aut plurium ad ℥ j. ß. mellis anthosat. aut scill. ol. nucum, aut rutæ, an. ℥ ij. fiat clyster, ad pituitæ alterationem & euacuationem accommodatus.

Clyster ad melancholiam. ℞. rad. polypod. querc. maluæ, & althææ, ana ℥ ij. fol. parietar. mercur. scolopendr. fumar. betæ & fœnic. ana M. j. fol. sen. ʒ vj. sem. anisi ʒ ij. epithymi, flor. borrag. & tamaricis, ana P.j. fiat decoctio, in cuius ℔. j. ß. dissolue olei lilior. & sacchar. rubri, vel mellis violac. ana ℥ ij. hieræ Rufi, indi maior. confect. Hamech, vel Catholici, vnius vel plurium ad ℥ j. ß. habebis clysterem ad succi melancholici alterationem & purgationem: & ad horum clysterum instar, alios penè infinitos describet Practicus noster, pro multitudine partium affectarum, complicatione causarum, & affectuum. His verò nunc contentus esse poterit. Atque hoc modo clysteres aluum soluunt.

SECVNDA INTENTIO. At vero non solum ad prouocandam aluum parantur clysteres, sed etiam ad eandem sistendam: fit enim sæpe nimium cita & lubrica, ob quantitatem vel qualitatem excrementorum, doloris sensum, inductas cicatrices & alias causas, quas persequi nobis non est propositum. Vbi igitur est sublata aut imminuta causa tum antecedens, tum coniuncta fluxus immoderatioris, tunc solemus clysteribus aluum continere, vt reprimant & adstringant scilicet.

℞. Lactis caprilli in quo ferrum candens extinctum pluries fuerit ℔.j.ß. Dissolue sacchari rosati tabulati ℥ ij. vitellos ouor.ij. fiat clyster, qui sæpe reiteretur. Vel

℞. Rad. tapsi barb. symphyti & bistortæ, ana ℥ ij. cort. mali gran. & balaust. ana ℥ ß. fol. plantag. verbasc. polygoni, myrt. caudæ equinæ, bursæ pastoris, & herniariæ, ana M. j. sem. sumach, portul. gran. chermes & acinor. vuæ, ana ʒ ij. rosar. rubr. sicc. P. j. fiat omnium decoctio in aqua ferrata, vel vino rubro austero. In colat. ℔ j. (oportet enim quantitatem esse minorem quàm laxantis) dissolue succi plantag. ℥ ij. fiat clyster. Vel

℞. Mala cydonia ante maturitatem collecta, vel nuces cupressi n. ij. hordei torrefacti P. j. fol. lentisci, cupressi, & summitat. rubi, ana M. j. gallarum viridium & cupularum glandiũ, ana ℥ ß. Decoque in æquis partibus aquæ cisternæ & vini rubri. In colat. ℔. j. dissolue acaciæ vel hypocist. ʒ iij. fiat clyster sine oleis. Sunt qui dissoluant amylum, bolum armenam, terram sigillatam, sangu. draconis ad ʒ j. in fluxu potissimum sanguinis, gummi arabic. aut tragacant. vel mastichen, quæ vnusquisque prudenter pro rei natura moderabitur.

TERTIA INTENTIO. Atque hæ sunt duæ primæ & vniuersales iniiciendorum clysterum causæ, quæ alui constitutionem, velut est communis corporis via, respiciunt. Quia vero intestina ipsa peculiaribus & atrocibus affectibus corripiuntur, similaribus, organicis & communibus, quorum curatio clysterum variis generibus sæpe perfici solet; idcirco apud Practicos infinitas eorum formulas reperire licet, ad lienteriam, colicum affectum, ileon, dysenteriam, tenesmum, lumbricos & similes morbos, quas omnes recensere esset hîc operosum, & præter instituti nostri

rationem,

rationem, cum etiam ex iam dictis ferè possint repeti. Ideo per transennam tantum hic vnum atque alterum exemplum indicabimus, nempe primo, e. g. in lumbricorum curatione clysteres parari; vel ad eos eliciendos, vel enecandos. Enecantur acribus, salsis, amaris, oleo, vino, acidisque succis. Eliciuntur autem dulcib. vt lacte, decocto hordei, ficuum & passularum cum sacch. & cæteris. Vnde cauent Practici in clysteribus, quibus vermes sunt educendi, ne oleum, vinum aut sal addatur. Quod ad dolorem intestinorum attinet, sedatur ille vel iis quæ causam auferunt, vel quæ temperato calore natiuum fouent, vel denique eis quæ stupefaciunt. Sic ad colicum affectum ex flatu aut pituita concitatum, calfacientem, discutientem & roborantem clysterem iniicimus, qualis ad pituitam fuit præscriptus; vel ex vino generoso, & oleis calefacientibus. Si ob succi acrimoniam & caliditatem, eis quæ obtundunt & refrigerant, vt dictum fuit ad biliosi humoris correctionem. Lac vero, cremorem hordei aut amygdalarum cum saccharo albo, seuo hircino, amylo, vitellis ouor. & aliis iniicimus, ad fouendum calorem innatum, vel ad oblinendos intestinorum parietes. Denique vbi doloris atrocitas vrget, narcotica dissoluimus in prædictis decoctis & similibus, vt philonij Romani ʒ ij. aut opij ℈ j. cum granis aliquot croci. Vel etiam possumus decoquere capita papaueris, eiusdem semen, corticem mandragoræ, folia & flores solani, hyoscyami, nymphææ, &c. (*addendo semper aliquid, quod temperiem partis tueatur, vt vinum, crocum, vitellos ouorum, &c.*) sicque partis sensum obtundemus, tutasque naturæ inducias præstabimus. Id vero non solum in dolore intestinorum, sed quarumcunque partium cum diligenti iudicio præstare possumus: ad quarum etiam leniendas, maxime si intestinis vicinæ sunt, ægritudines, vt lien, mesenterium, ventriculus, renes, vesica, vterus, accommodatissimi sunt clysteres, quia illis propemodum incumbunt, & fomenti instar earum morbos demulcere possunt. Ad calculorum igitur dolores, vrinæ difficultates, & vteri morbos, nihil est accommodatius decoctis istis, quæ ex suis locis erunt repetenda.

QVARTA INTENTIO. Vltima denique, sed non minima iniiciendorum clysterum causa superest, nempe nutritio siue refectio. Cum enim sæpe contingat, ægros non posse deglutire vel sorbere alimenta, *veluti per anginas, conuulsionem oris, ranulas, lingua paralyses, & similes affectus*, vel etiam nolle omnino, aut minus quam par sit, ea quæ offeruntur assumere; *vt in phreniticis, &c.* aut retinere non posse: solemus vacuatis prius communibus excrementis purgante aliquo clystere, liquida & concoctu facilia per inferiorem ductum iniicere: quæ alimoniam illis præstare possint, cum enim venarum mesaraicarum disseminatio ad extremum vsque intestinum pertingat, potest facillime iecur iuscula, consummata, stillatitios liquores, instaurantia, cremorem hordei, amygdalatum, lac cum multo saccharo recenter mulctum, vitellos ouorum, vinum tenuissimum, aquam carnium, & similia, quæ fere chyli naturam repræsentant, ad se rapere, in sanguinem permutare, vel saltem benigno quodam ex illis suscitato vapore partes tantisper reficere, donec nutritio perfecta obiri possit. Atque hæc est nutrientium clysterum materia, quorum etiam quantitas minor esse debet quàm purgantium; vt faciliùs retineantur, pro varia corporum natura, conformatione, ætate & similibus, plus minus. Nunc de quibusdam aliis iniectionibus agendum.

CAPVT II.

De Iniectionibus variis.

ON solum in aluum iniectiones aut decocta Infunduntur, sed & in vterum, vesicam, aures, & alios sinus, tam naturales quam alio modo factos, vt vlcera, sinus & fistulas, thoracis, abdominis, reliquarumque partium, vt vis medicamentorum conuenientium affectas partes propius contingat. Hæc igitur medicamenta, certa quantitate pro ratione cauitatis iniiciuntur, peculiari instrumento, quod metrenchyten, otenchiten, pyulcum & syringam vulgo appellant. Sic ad humectandum, exsiccandum, refrigerandum, calefaciendum, molliendum,

detergendum, flatus discutiendos, dolorem sedandum, cicatrices obducendas, & similia præstanda comparari possunt, additis semper iis, quæ certas proprietate quadam partes magis respicere videntur. Exempli causa, ad vterum calefaciendum, dissipandos flatus, mensesque prouocandos.

℞. Rad. apij, fœnic. & ireos Florent. ana ℥ j. rad. rub. mai. & cyclam. ana ℥ ß. herb. matricar. artemis. nepet. sabin. mercurial. puleg. origani, calamen. chamæd. ana M. j. sem. fœnic. dauci & nigellæ, ana ʒ ij flor. stœchad. cent. minoris, & spicænardi, ana P. ß. cinam. ʒ ij. Fiat decoctio in æquis partibus aquæ & vini albi, iniiciatur calidè in vterum prælongo siphone, vt dictum est. Ad detersionem verò vsurpentur decocta pro clysteribus dicta, vt etiam ad molliendum, dolorem sedandum & similia. Quæ eadem ratione in Vesicæ affectibus per syringiam immitti possunt; sic ad gonorrhœæ illius virulentæ curationem; Primum iniecto lacte aut emulsionibus sem. frigid. mai. papauer. alb. & similium, mitigare solemus dolorem; deinde ex mulsa, sero lactis aut decocto hordei cum melle rosaceo detersionē moliri, postmodum exsiccationem & consolidationem, si vlcera excitata fuerint; iniecto vino rubro austero, in quo rosæ, hypericum aut parum aluminis bullierint, vel decocto catapultarum dicto, aut etiam trochiscis albis in decocto adstringente dissolutis. Ad vrinæ difficultatem iniicimus ol. amygdal. scorpion. & similia, quæ in particulari therapeia commodiùs tradentur.

In aures etiam, ob varios affectus, quædam medicamenta liquida immitti solent tepida, vt ad doloris sedationem, lac muliebre mulctum recenter, parum vini generosi cum momento opij & croci, decoctum papaueris aut mandragoræ, & alia similia.

Ad sibilos & flatus iniicimus succum scillæ, porri, raphani, cepæ: aquam cinamomi vel imperialem, oleum anisi chymicè extractum, oleum amygdalarum amararum, oleum rutaceum, &c.

Ad detergendas sordes aurium, hydromel, oxymel & hordei decoctum.

Ad vermes aurium enecandos, decoctum aristoloch. absinth. lupinorum, muriam, & similia, quæ guttatim instillentur ex linteolo aut cotone expresso, vel exiguo canaliculo infunduntur; & vbi parum intus morata fuerint, conuertatur auris, in quam iniectio facta est, deorsum, vt denuo elabatur liquor.

Eodem modo in sinus, fistulas, & cauitates præter naturam, quæ vulnera & vlcera profundiora sæpè consequuntur, easdem iniectiones parare solemus, inter quas aqua illa siue decoctio vulgò catapultarum dicta primas obtinere videtur ad omnia vlcera, sinus & fistulas persanandas, sedato prius dolore & inflammatione. Cuius talis est primi inuentoris D. de Couuelles descriptio.

℞ Rad. aristoloch. rotund. baccarum lauri, ana ʒ j. cancror. fluuialium plena luna captorum, & in olla noua combustorum ʒ ij. fol. prunellæ siccorum P. j. Fiat omnium puluis, qui includatur linteolo, & cum M. j. vincæ peruincæ, decoquatur in ℔. iij. vini albi optimi in vase vitreato, ad consumptionem duarum partium. Hoc decocto foueantur vlcera vetusta, ter aut quater in die, infundatur in sinus & fistulas cum syringa: deinde superegantur folio brassicæ rubræ & linteolis eodem decocto madentibus, quibus certa & cita curatio perficitur. Atque hæc est simplex & prima illius decocti catapultarum formula. Alij hodie ex herbis omnibus vulnerariis sic componunt.

℞ Fol. vincæ peruincæ, nicotianæ, vlmariæ, saniculæ, prunellæ, pimpinellæ, pilosellę, osmūdæ regalis, caulium rub. herb. Rober. caryophyllat. cynogloss. & valerianę, an. M. j. rad. gentianæ & aristoloch. rot. ana ℥ j. baccarum lauri ℥ ß. pulu. cancror. fluuial. in nodulo positi ʒ ij. Decoque in æquis partibus aquæ font. & vini albi, si sit detergendum; aut vini rubri, si sit magis roborandum; ad mediæ partis consumptionem, vtatur vt superiore ad fotum & iniectionem.

Sunt qui propinant ad ℥ iv. mane cum saccharo. Si eodem decocto vtendum sit in vlceribus, quæ thoracis capacitatem penetrant, addatur hordeum integrum, tussilag. scabios. & similia cum melle rosaceo, vt etiam in eodem decocto (si vlcus valde sordidum sit, & pene gangrænosum appareat) dissoluere possumus pulu. Mercurij, vnguentum Ægyptiacum & alia valde absorbētia & cathæretica, quæ suis locis traduntur. Ab oleo vero & rebus pinguibus abstinendum in huiusmodi iniectionibus vlcer. ne augeantur sordes & putredo. Atque hæc de iniectionibus pro paradigmate sufficiant.

CAPVT III.

De Pessariis & Nascalibus.

VLIERVM naturas viris imbecilliores morbisque magis obnoxias esse, tum Hippocrat. authoritas, tum ipsa experientia docet. Siue enim ob caloris infirmitatem, siue gestationis & partus molestias, aut excrementorum congeriem quæ in illis fieri solet, facillimè incurrunt in causas morbificas, nisi vterus bene se habeat, feliciterque menstruam illam proluuiem expurget. Quemadmodum igitur supra dicebamus, ad eiusmodi morbos & impedimenta vteri, iniectiones aptissimas parari: sic etiam aliæ sunt duæ remediorum formulæ solidiores, quæ interno illius ductui seu pudendis mulierum inseruntur ad eosdem effectus. Pessos, pessaria, & nascalia vocant: inter quæ differentia est quantitatis & figuræ; quoniam pessi crassioris & oblongioris digiti, turbinis instar, formantur: nascalia verò instar noduli siue globuli cuiusdam, vt faciliùs à virginibus & morosioribus fœminis admittantur.

Fiunt itaque pessi & nascalia ad varias intentiones, vt ad prouocanda menstrua, eadem retinenda, abstergendum, vacuandum, emolliendum, dolorem sedandum, & similia: ex variis rebus; tribus tamen potissimùm modis. Nam aliquando ex solo vnguento, cerato, aut opiatâ conueniente fiunt, panno sericeo aut lineo rarissimo inuolutis. Aliàs instar suppositoriorum ex melle decocto, & duritiem conuenientem adepto, cui permiscentur certi pulueres ad actionem propositam necessarij. Tertiò denique fiunt pessaria ex eisdem pulueribus lana concerpta, bombace, aut stupis depexis, vel linteolo exceptis; deinde panno sericeo inuolutis. V. g. tale sit exemplum pessariorum variorum ad retinenda menstrua.

℞ Vnguenti Comitissæ q. s. Excipiatur stupis canabinis mollioribus, formetur instar crassioris & longioris digiti, deinde inuoluatur panno sericeo, & filo alligetur, vt facilius extrahi possit. Indatur penitissimè. Aut si mauis, lana vel stupæ in eandem formam concinnatæ supertegantur panno sericeo, tum intingantur in eodem vnguento. Eadem ratione theriaca recens, philonium Romanum, aut opiatæ similes vsui esse poterunt, vt etiam ex emplastro diapompholygos, aut alio molliore reddito, conformato, & oleo myrtino illito parabitur pessarium.

℞ Boli armeni, sanguin. dracon. granor. kermes, gallar. viridium, mastiches, ana ʒ ij. lapidis hæmat. & corall. rubri, seminis sumach, ana ʒ j. Fiat puluis, qui melle excipiatur in iustam duritiem cocto. Fiat pessarium, quod intinctum oleo lentiscino supponatur potissimùm noctu dum ibit cubitum, deindeper appensum filum extrahatur, & nouum intromittatur.

℞ Eosdem vel similes adstringentes pulueres, qui succo plantaginis, bursæ pastor. aut polygoni diluantur. Deinde lanâ, aut linteolis in formam digiti excipiantur, & panno sericeo contegantur, vt dictum est. Quin etiam herbæ ipsæ adstringentes, plantago, herniaria, symphytum, polygonum, & aliæ contritæ, succóque proprio madentes componi in eandem figuram possunt. Vel si vis nascale potiùs quàm pessarium parare; pulueres illi bombace carpto excepti linteolo includantur, globuli instar, qui appensus oblongiore filo immittatur in sinum pudoris.

Atque hæ sunt conficiendorum pessariorum formulæ, quas paradigmatum causâ, in retinendis menstruis proposuimus. Licebit nunc in aliis intentionibus perficiendis ex cognitâ materiâ medicâ secundum rem præsentem describere. Sic ad suffocationem vteri parabis nascale, moscho, ambaro, zibeto, styrace, benjoino, gallia moschata, & similibus odoratis bombace exceptis, & linteolo inuolutis; vt intromittantur, suauique suo vapore vterum ad inferiora reuocent. Sic ad prouocanda menstrua.

℞ Semin. nigellæ, & rutæ, ana ʒ j. ß. folior. sabinæ & artemisiæ siccorum, ana ʒ ß. myrrhæ & castorei, ana ℈ j. Excipiantur omnia hæc trita melle cocto, & fiant instar suppositorij. Vel imbuta succo mercurialis aut apij, inuoluantur linteolis in iustam

ſtam figuram conformatis. Quod etiam prodeſſe poterit ad iuuandum partum, & demortuum fœtum eliciendum, addendo parum colocynthidos aut boracis. Sunt etiam qui cantharidum puluerem adiiciant. Ad remolliendum vero duriorem vterum, linamenta, vt decet, & panno ſericeo conteċta in medullas cerui, gallinæ, anſeris, butyrum, vnguentum reſumptiuum, dialthæas & ſimilia diſſoluta intinguntur ac ſupponuntur. Sic ad purgandum & vteri ſordes educendas conficiunt ex hiera, benedicta laxat. & diaphœnicone Peſſaria. Quorum omnium particularis deſcriptio alibi fuſius erit tradenda: hic enim vniuerſalem conficiendi rationem propoſuiſſe ſufficit.

CAPVT IV.

De Eclegmatis ſiue Lohoch.

PROPOSVIMVS ea, quæ in inferiores ſinus ſiue cauitates, immitti ſolent, anum, veſicam, vterum, & vteri ductum: nunc verò ad ſuperiores aſcendendum, thoracem ſcilicet, fauces, nares, & oculos, quoniam de aurium iniectionibus obiter iam dictum fuit. Interior igitur illa cauitas, quæ vitalia membra, cor, pulmones, pleuram, mediaſtinum & alia continet, variis multiſque morbis, vt aliæ omnes, eſt obnoxia: qui ideo difficiliùs curantur, quoniam vnicus ſuperior ductus comparatus eſt illis à naturâ per quem expurgari poſſint, & in quem medicamenta difficilè admodùm immitti poſſunt: tum ob tuſſim, quæ facilè à rebus aſperis & craſſioribus ibi excitatur: tum ob internum operculum, quod non facilè illis ingreſſum concedit. Hinc excogitata peculiaris remedij formula ad illius cauitatis affectus, quæ ſcilicet linctu ſenſim ſeſe in illam inſinuare poſſit: Græci *Eclegmata* appellarunt, Barbari *Lohoch*; vtrique à lingendo. Quæ quidem conſiſtentiam mediam habere debent inter ſyrupum & opiatam, & ſemper aliquid viſcidi continere; vt neque tam facilè elabantur, neque difficilè in fauces ingerantur. Habentur Eclegmata quædam in officinis parata, vt Lohoch de caulibus Gordonij, ad incidendam detergendamque craſſam & viſcidam pituitam; Lohoch de papauere, ad incraſſandos tenuiores ſuccos; Lohoch de pineis, ad leniendas fauces & arteriam; Lohoch ſanum & expertum, mixtas iſtorum vires continens: quæ tamen ego ita non probo, ac ſi in rem præſentem ſtatim parentur: quia in officinis ſeruata facilè putredinem concipere, & rancida fieri poſſunt. Opus eſt igitur Medicum hæc præſcribere pro variis cauſis & affectibus, qui partibus hiſce vitalibus accidere poſſunt: Modò quidem ex decoctis rebus conuenientibus, addendo ſacchari, mellis, butyri, & ſimilium ſ. q. modò ex propriis pulueribus ſyrupo accommodato exceptis. Alij etiam parum terebinthinæ addunt. Eſt ſimpliciſſimum & vtiliſſimum lohoch illud, quod ex æquis partibus mellis optimi & butyri recentis cum pauco ſaccharo comparatur, ad leniendas puerorum tuſſes, & detergendam leniter faucium ac pectoris pituitam. Non parum etiam commendant Itali ſuam Saponeam in fluxionibus calidis, ad molliendum, leniendum, & leuiter tergendum. Parant autem ſic.

♃. Saccharum albiſſimum, quod in aqua florum violar. diſſoluatur, & ad ſyrupi conſiſtentiam coquatur, addendo amyli optimi q. ſ. ad incraſſandum, & inſtillando olei amygdalini ſine igne extracti parum. Reponatur in vaſe vitreo: vſus tempore ex cochleari ſumatur, & in ore teneatur, donec liqueſcens paulatim defluat ac deſcendat. Debet autem dum hæc ſumit æger, potiùs recto eſſe capite, vel prono ad caput, quam inuerſo, vt ſcilicet epiglottis quæ laryngi incumbit, magis dehiſcat, & ingreſſum his medicamentis in thoracem concedat. Addamus igitur aliquot Eclegmatum formulas, tum ex decocto, tum ex pulueribus ſyrupo exceptis paratas. Ad quarum inſtar facile erit infinitas pro rei naturâ deſcribere.

♃. Capita papaueris albi num. 10. Macerentur per aliquot horas in aquâ fontanâ. Deinde adde rad. althææ & liquir. raſæ, ana ℥ j. ß. florum violar. P. j. Decoquantur ad putrilaginem. Adde ſacchari albi q. ſ. ad iuſtam Lohoch conſiſtentiam. Habebis

bebis optimum ad ſiſtendam tuſſim, conçoquendam acrem fluxionem, & ſomnum conciliandum.

℞. Rad. enulæ campanæ & tuſſilag. ana ℥ ij. fol. hyſſop. praſſij, pimpinell. ſcabioſ. capill. veneris, ana M. j. pulpæ paſſular. pinguium, ficuum pinguium, dactylor. recent. ana ℥ ß. ſemin. lini & maluæ, ana ʒ ij. cinamomi & croci, ana ℈ ß. Decoquantur. Adde ſacchari penidiati ℔ ß. mellis, vel ſapæ, aut vini dulcis q. ſ. ad iuſtam Eclegmatis formam. In hoc decocto, vt aliis, nihil impedit pulueriſata quædam medicamenta diſſoluere, vt nucleorum pini & amygdalar. mundat. ana ʒ v. ſucci liquir. tragacan. gumm. arabici, ſacchar. puluer. ireos, ana ʒ ij. & ſimilia, quæ eodem modo miſceri poſſunt. Habebis Lohoch ad expectorandam & concoquendam craſſiorem pituitam vtiliſſimum. Aliquando loco decoctionis ſuccum aliquarum rerum ſumimus, vt ad incidendum & tergendum potenter in vetere & confirmato aſthmate.

℞. Succi caulium rubeor. depurati ℔ j. ſucci ſcillæ diebus canicularibus excepti ℥ iij. croci ʒ ij. mellis optimi ℔ j. ß. Miſce, & coque conuenienter vt fiat Lohoch. Quod eodem modo in aliis cauſis ex variis rebus componi poterit. Sed vſitatiſſimum eſt Medicis Eclegmata parare ex quibuſdam pulueratis, certo ſyrupo aut liquore exceptis, vt ad ſiſtendum catarrhum & fluxionem tenuiorem in pectus prolabentem.

℞ Puluer. electuar. diatragac. frigidi ʒ iij. penidior. & ſacchar. candi, ana ʒ ij. amyli, gummi tragac. & arabic. ana ʒ j. Cum ſyrup. viol. vel de papauer. fiat Lohoch. Ad expectorationem verò leuiorem, vt in pleuritide.

℞ Puluer. electuar. diaireos ſimpl. ʒ ij. ſacchar. candi ℥ ß. pulpæ paſſular. ʒ iij. puluer. rad. enulæ campan. aut tuſſilag. ſicc. ʒ ß. Cum ſyrupo de liquir. fiat Lohoch. Ad deterſionem & exſiccationem vlceris ſic paretur.

℞ Folior. capillor. vener. ſiccor. ſemin. fœnicul. & aniſi, ana ʒ j. ß. ſucci liquir. ʒ iij. pulmonis vulpis præparat. cineris cancror. fluuiatil. vel priapi tauri, ana ʒ j. Cum ſyrup. de roſis ſiccis; terebinthina aquâ ſcabioſæ lota addi poteſt; fiat Lohoch, vel cum ſyrupo ex ſucco pimpinellæ, piloſellæ, prunellæ facto. Ad hæmoptoem, fluentem ſcilicet ex pectore ſanguinem eodem modo inſtitui poſſunt.

℞ Albumen oui fortiter cum aquâ roſaceâ agitatum, in quo diſſolue amyli & terræ ſigillat. ana ʒ j. ß. ſacchar. roſat. tabulat. ʒ iij. aceti gutt. aliquot. Sumat ſenſim lambendo. Ad idem.

℞ Coralli rubri, gummi tragac. ſanguin. dracon. ana ʒ j. ſemin. plantag. & portul. terræ ſigillat. boli armeni, roſar. rubrar. ana ʒ ß. Cum ſyrup. myrtino fiat Lohoch. Vel

℞ Succi plantag. burſæ paſtor. & ſanguinar. ana ℥ ij. Depurentur & decoquantur cum ſacchar. roſat. tabul. ſ. q. addendo parum amyli & lapidis hæmat. pulueriſat. Fiat Lohoch.

Atque hæ ſunt Eclegmatum vſitatiores deſcriptiones, ex quarum cognitione facile erit alias tum ſimplicium, tum mixtarum facultatum componere. Sub Eclegmatis etiam reliquæ pectoralium remediorum formulæ reduci poſſunt: velut morſelli, pandalea, paſtæ regales, & ſimiles; quæ ſolùm in eo differre videntur, quod in ſolidiorem formam quàm Lohoch decoquantur; ex amygdalis enim, nucleis pineis, ſeminibus frigidis, aut aliis contuſis ſaccharo ſufficiente addito, quin etiam conſeruis adiunctis & rebus gratioribus componitur paſta, quæ ſi per fruſta maiora in placentas decoquatur in furno, regalis appellatur: ſin verò in minora fruſta & veluti bolos, morſelli dicentur. Vbi autem pulueres quidam grati cum ſyrupo quodam conueniente, conſeruis & ſaccharo in pyxide includuntur, & leuiter incraſſantur, hæc forma pandaleon Arabibus vocitatur. Nobis autem hæc exempli cauſâ dixiſſe ſufficiat.

CAPVT V.

De Masticatoriis & Gargarismatis.

ON solùm ad particulares oris & faucium morbos instituuntur masticatoria & gargarismata;sed etiam ad cerebrum per cõuenientes ductus expurgandum, quorum variæ sunt formulæ. Masticatoria enim solidæ consistentiæ parantur: gargarismata, liquidæ. Vsurpantur autem hæc medicamenta potissimùm mane ieiuno ventriculo, vbi trahendum est à cerebro; & præcedente prius totius corporis purgatione. Vbi verò tantùm particularibus oris affectibus est prouidendum, quauis horâ vsurpari possunt & debent. Porrò masticatoria vel ex simplicibus tantùm rebus, vel mixtis fiunt, quæ longâ attritione dentium in ore contunduntur. Sic ex radice zinziberis vel pyrethri, aceto priùs maceratâ, vt tenuitatem maiorem consequatur; vel radice angelicæ masticatoria præscribere solemus. Sunt qui ad eundem vsum passulas & folia saluiæ mandunt. Alij solam mastichem, quæ recens sit, nec ita facilè ac vetus confringatur, in ore versant & dentibus atterunt ad idem. Componuntur verò masticatoria ex pluribus rebus, vt pulueribus linteolo raro inclusis: aut cera alba & duriore exceptis. Vt

♃ Nucis moschat. rad. pyrethr. & ireos, ana ʒ ij. staphidis agriæ, semin. sinapi, ana ℈ j. folior. senæ ʒ ß. Fiat omnium puluis, addendo parum mastiches, qui includatur nodulo; vel s.q. ceræ albæ excipiatur, & in formam globuli aut maioris pilulæ reducatur. Masticetur mane prono capite, frequenter spuendo.

♃ Semin. pœoniæ, visci querc. piper. nigri, & zinzib. ana ʒ j.ß. mastiches contritæ ʒ ij. Includantur nodulo, vel reducantur cum cera alba in formam pastillorum sicciorum. Vtatur vt suprà, ad epilepticum maximè affectum. Hac igitur ratione masticatoria conficienda erunt.

Gargarismata verò, liquidæ consistentiæ remedia, in varios affectus cerebri, palati, oris, faucium, vuulæ, dentium, parari solent ex conuenienti decocto, vel solo, vel in quo postea aliquid dissoluimus, quod non omnino ingrati sit saporis, aut qualitatis malignæ, propter partis exquisitum sensum, & patentem viam quæ in partes interiores fertur. Vt igitur masticatoria ad expurgandos cerebri humores instituebamus, sic etiam ad idem quædam gargarismata præscribi poterunt. Vt

♃ Fol. hyssop. saluiæ, maioran. menthæ, origan. ana M.ß. thymi & fol. senæ mundat. ana P.j. corticis rad. ebuli & cappar. ana ʒ ij. semin. nigellæ ʒ j. Decoquantur in aqua fontis ad tertias. In colaturæ ℔ j. dissolue oxymel. scillit. ℥ ij. syrup. de stœchade ℥ ß. Fiat gargarisma, quo vtatur mane tantùm ieiuno ventriculo. Frequentissima verò sunt gargarismata ad oris, palati, vuulæ, faucium inflammationes & vlcera, vt etiam ad dentium dolorem, quæ omni horâ vsurpantur.

♃ Rad. cyper. & pentaphylli, ana ℥ j. folior. hederæ & plantag. ana M.ß. balaustiorum & gallarum viridium, ana ʒ ij. Fiat omnium decoctio in aqua cisternæ ad ℔ j. In qua dissolue aceti acerrimi ℥ ij. Fiat gargarisma, ad incipientem ex fluxione acri dolorem dentium vtilissimum.

♃ Rad. pyrethri & zinziber. ana ℥ ß. garyophyll. piperis longi, ana ʒ ij. fol. saluiæ & hyssopi, ana P.j. Fiat decoctio ad ℔ j. cui adde parum vini rubri. Erit vtile ad dissipandum humorem, qui impactus est dentibus ac dolorem creat. Eadem ratione ad temperandam & repellendam incipientem in quacunque oris parte inflammationem, vt incipientem anginam, gargarisma fiet.

♃ Fol. portul. acetos. plantag. summitat. rubi, ana M.j. flor. nymphææ, rosarum rubrar. ana P.j. semin. sumach & corticis mali granati, ana ʒ j. Decoquantur in aqua ad tertias. In colaturæ ℔ j. dissolue diamoron, vel dianucum, vel syrup. myrtini ℥ j.ß. aceti rosacei parum. Fiat gargarisma. Quod si res ita vrgeat, vt decocti parandi occasio non sit, fiat statim ex aquis stillatitiis. Vt

♃ Aquæ peculi rosar. caprifol. & plantag. ana ℥ iv. succi cotoneorum vel granator. ℥ ij. aceti parum. Fiat gargarisma. Eodem modo ad discutiendum, detergendum, & exsiccandum facile erit parare ex cognitâ materiâ medica, quam nos hic

fusiùs

fusiùs non persequimur; cum etiam ex descriptione fotuum & decoctorum postea proponendorum illud repetere liceat. In oris fœtore & malo halitu, qui ex sordibus circa os aut dentes contentis efferri solet; gargarismata non parum conferre poterunt detergentia & odorata, quale est sequens.

℞ Rad. cyperi & calami aromat. ana ℥ j. hordei integri, cicerum rubrorum & rosarum rubrar. ana P. ij. corticis citri sicci ʒ ij. santali citrini, ligni aloës pro ditioribus, cinamom. ana ʒ j. Decoquantur in aqua fontis ad ℔ j. In qua dissolue ambræ griseæ gran. v. citrangulor. ℥ ß. Fiat gargarisma. Atque hæc de masticatoriis & gargarismatis sufficiant.

CAPVT VI.

De Sternutatoriis & Errhinis.

QVONDAM masticatoria & gargarismata dicebamus non solùm ad peculiares oris morbos, sed etiam ad expurgandum cerebrum institui: eadem ratione sternutatoria ad excludendum partum & secundinas; & errhina: quorum illa sub formâ solidâ, vt vnguenti aut pulueris: hæc vero liquida parantur, & naribus attrahuntur. Dicuntur autem sternutatoria ex effectu, quòd mordicatione suâ percellant cerebrum ad concussionem illam & vibrationem quæ sternutamentum dicitur. Fit igitur ex pulueribus rerum acrium, & pungentium, vt piperis, pyrethri, seminis sinapi, euphorbij, staphidos agriæ, elaterij, ellebori, castorei, strutij & similium; qui pennulâ aut canaliculo in nares insufflantur, vel charta inuoluti aut florum vmbellis impositi naribus, contracto spiritu, hauriuntur, & in interiora cerebri attrahuntur. Si mauis, iidem pulueres oleo irino excipiantur vel alio, cum pauca cera fiat linimentum, quo penitissimæ narium partes inungantur. Aut etiam fingatur ellychnium ex lineo aut sericeo panno, cuius extremitas his pulueribus & oleo imbuta indatur in cauitatem narium. Atque hoc modo medicamenta ptarmica seu sternutatoria parabis ad concutiendum & irritandum cerebrum, multisque aliis vsibus apta, vt iam dictum est.

Errhina verò & gargarismata parantur ex variis succis, decoctis, & liquoribus, sed minore delectu, quia non tantum est periculum ne in partes nobiles irrumpant: cum enim decliuis sit narium ductus, facilè elabitur, & sponte sua quod fuit immissum. Parantur autem ad omnem humorem ex cerebro eliciendum, potissimùm verò pituitosum, & ad curandos internos narium affectus, inflammationes, vlcera, & similia, quorum exempla quædam sunt subnectenda.

℞ Succor. maioran. betæ, & anagallid. purpureæ, depurat. ana ℥ ij. succi cucumer. agrest. ℥ ß. vini albi ℥ j. ß. vel ℥ iij. si velis minuere vim succorum. Fiat errhinũ, quod hauriat tepidum mane post purgationem totius corporis, repleto prius ore aqua vel vino diluto. Erit aptissimum errhinum ad detergendam & attrahendam pituitam. Quod si velis esse mitissimum, ex solo succo maioranæ cum vino albo, & pauco melle rosato paretur.

℞ Rad. ireos hortensis ℥ j. folior. puleg. betonicæ, anemones, origani, maioranæ, hederæ, caulium rubeorum, mercurialis, sambuci, sabinæ, nigellæ, ana M. ß. fol. soldanel. ʒ j. ß. agarici trochiscat. ℈ ij. flor. saluiæ & anthos, ana P. j. Coquantur omnia in decocto guaiacino ad ℔ j. Adde si volueris mellis anthos. vel syrup. de stœchade ℥ j. ß. Fiat errhinum ad vsus vt suprà. Quod si magis aptum volueris ad melancholicum humorem eliciendum, loco prædictorum purgantium, imponantur sena, polypod. epithymus, nec non veratri nigri parum, vt in maniaco furore.

℞ Fol. acetos. endiuiæ, & lactucæ, an. M. j. semin. melon. ʒ ij. Decoquantur in aquâ fontis ad ℔ j. in qua dissolue succi rosarum, vel syrupi rosati solut. ℥ j. dacrydij ℈ ß. Fiat vt suprà. Si mitius velis, omittatur dacrydium, quo vtimur ad biliosum humorem ex capite, & oculis ictericorum eliciendum. Quod si post vsum eiusmodi acrium & purgantium errhinorum dolor sentiatur & morsus, hauriant lac tepidum, decoctum hordei, vel aquam rosaceam & similia, quæ hærentes portiones medicamenti auferunt, & acrimoniam mulcent.

In affectibus verò narium particularibus errhina ad omnis generis affectus componi possunt pro rei propositæ natura; sic ad temperandum calorem.

℞ Succorum vel aquarum plantaginis, solani, rosarum & acetosæ, ana ℥ iv. vini granat. ℥ ij. Fiat errhinum.

℞ Decocti hordei ℔ j. mellis rosat. colati ℥ j. Fiat errhinum ad detersionem, quod eodem modo ex sero caprillo cum pauco syrup. de rosis siccis parari poterit. Aut etiam, si validius sit detergendum, ex eis quæ capite de decoctis & fotibus à nobis dicentur. Si velis fœtorem qui ex naribus effertur, corrigere;

℞ Aquæ rosaceæ ℔.ß. succi maioranæ depurat. ℥ iij. vini albi ℥ j. moschi vel ambræ griseæ, aut trochiscorum de Gallia moschata, aut santali citrini pro pauperibus ℈ j. Hauriat frequenter naribus post vsum detergentium.

Sunt qui omphacium in vase æneo paratum, necnon aquam fortem in errhinis dissoluunt, ad corrigenda putria & maligna narium vlcera; sed malim ego his acribus partes cum penicillo affectas tantùm contingere, quam dissoluere, ne sanas attingant & arrodant.

CAPVT VI.

De Collyriis.

OCVLORVM tanta est vtilitas & necessitas, vt in eis tota vitæ dulcedo posita esse videatur. Ideo de illorum conseruatione & curatione maximè sollicitum esse Medicum oportet, eisque vti remediis, quæ ad varios eorum affectus accommodatissima sint, & huic parti acerrimo sensu præditæ nullam noxam inferre possint. Huiusmodi medicamenta Græci collyria appellarunt, Arabes sief: quæ non vnius eiusdémque rationis sunt, sed multiplicis. Aliàs enim solida existunt, & in trochiscorum aut oblongiorum orbiculorum formam componuntur, & in officinis potissimum veterum asseruabantur. In nostris vero præter trochiscos albos Rhasis nullum aliud collyrium siccum paratum haberi solet. Aliàs in rem præsentem fiunt, in formam pulueris, qui in oculos immittitur. Aliàs in formam liquidioris vnguenti, quod canthis oculorum illinitur. Aliàs denique fiunt fluida collyria, quæ totius nomen hodie retinuerunt, & variis affectibus qui oculis accidere solent, aptantur. Omissis igitur solidis collyriis, vtpote obsoletis, præter trochiscos albos Rhasis, quorum descriptionem ex pharmacopœis repetere licet: Aliorum paradeigmata quædam subnectamus. Pulueres igitur qui in oculos inspirantur, potissimùm ad detersionem & consumptionem, aut cicatricem inducendam, instituantur hoc modo.

℞ Sacchari candi ℥ ß. Puluerisetur exactè, quod solum & per se sufficit ad leuem detersionem. Si velis validiùs id præstare, aut superfluam etiam carnem absumere:

℞ Eiusdem sacchari candi ʒ iij. testarum ouorum in aceto maceratar. ossis sepiæ, lapid. spongiæ, ana ʒ j. stercoris lacerti, aluminis & myrrhæ, ana ℈ j. Fiat puluis tenuissimus, qui insuffletur in oculum.

℞ Thuris, sarcocollæ, mastic. ana ʒ j. ß. sanguinis dracon. terræ sigillat. ana ʒ. ß. sacchari rosat. tabulat. ʒ iij. Fiat puluis, ad cicatricem obducendam idoneus.

Verùm quoniam oculus acriori sensu præditus vix sicca hæc remedia absque fluxionis metu perferre potest: ideo excipiantur pomatâ, vnguento rosaceo bene loto, mucilagine fœnugræc. vnguento de tuthia, melle rosato, vel syrupo de rosis siccis, aut succo aliquo conueniente, & angulis oculorum illinantur, quò sensim ad interiora penetrent. Sunt etiam qui vnguenta varia præscribunt absque oleo, quod omnibus oculorum affectibus noxium esse, sicut omnia pinguia, compertum est. Sed quia collyria liquida magis vsitata sunt nostris temporibus, magisque ad oculorum affectus accommodata: ideo oportet illorum formulas potissimùm proponere, ad inflammationes, vlcera, lachrymas & similia.

℞ Albuminis oui fortiter agitati ℥ ij. aquæ peculi rosar. & plantag. ana ℥ iij. succi

pomorum

pomorum ℥ ß. Misce, fiat collyrium, quod frequenter instilletur in oculos sub principium inflammationis. Cui si coniunctus fuerit dolor, dissolue trochisc. albor. Rhasis sine opio, vel cum opio, vbi est atrocior, ʒ viij. Colentur, vtatur vt suprà. Iniiciatur etiam lac muliebre ad demulcendum dolorem, sanguis columbarum recenter extractus, aut etiam decoctum capitum papaueris albi, folior. hyoscy. cum pauco croco ad correctionem.

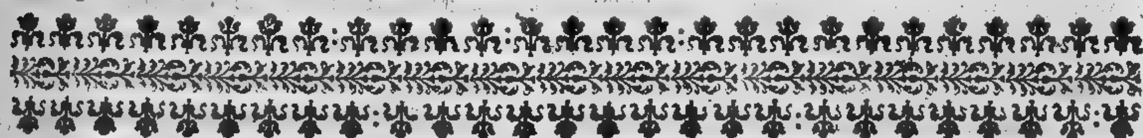
♃ Semin. fœnugræci diligenter à puluere loti ʒ ij. paleæ auenæ, folior. euphrasiæ & fœnicul. ana P. j. Fiat decoctio ad ℥ vj. In quibus dissolue sarcocollæ in lacte nutritæ ʒ j. ß. tuthiæ præparat. antim. loti, ana ʒ ß. myrrhæ & croci, ana ℈ ß. addendo parum vini albi. Fiat collyrium, ad resoluendam & digerendam materiam ophthalmiæ idoneum.

♃ Syrup. rosat. solut. ℥ j. facchari candi ʒ j. cornu cerui & capræ, ana ℈ j. aquæ chelidonij, & fœnicul. ana ℥ ij. Misce, fiat collyrium ad detergenda vlcera, absumendas albugines & similia.

♃ Tuthiæ præparat. & antimon. loti, ana ʒ j. ß. lapid. hæmat. omph. præpar. ana ʒ j. vitrioli Romani ℈ j. aquæ euphrasiæ & vini albi, ana ℥ iij. Bulliant parum, & colentur pro collyrio, ad supprimendas oculorum lachrymas & fluxiones vtilissimo. Ex variis etiam mucilaginibus, auium felle & similibus parari possunt multa ad varios vsus collyria, vt ad dissipandam cataractam.

♃ Hepatis hirci sani & recentis ℔ j. succi rutæ ℥ ß. aquæ chelidon. fœnicul. verbenæ, & euphrasiæ, ana ℥ iv. piperis longi, nucis moschatæ, garyophyllor. calam. aromat. ana ʒ iij. croci ℈ j. flor. rorismar. leuiter contusor. M. ß. sarcocollæ & aloës hepaticæ, ana ʒ iij. fellis leporis & perdic. ana ℥ j. Contundantur omnia. Post adde sacchar. albi ℥ ij. mellis rosat. ℥ j. ß. Reponantur omnia in alembicum vitreum, & distillentur in balneo mariæ secundum artem. Hæc aqua frequenter instilletur.

Reliqua collyriorum genera in morborum oculorum particulari tractatione describuntur. Nobis autem hæc exempli causa apposuisse sufficiet, vt primæ huius nostri operis parti finem imponamus.

PARS ALTERA

FORMVLARVM REMEDIORVM Externorum.

CAPVT PRIMVM.

De decoctis ad fotus, lotiones, insessus & balnea.

PRIORE operis huius parte eorum medicamentorum formulas tradidimus, quæ in certas & naturales corporis nostri cauitates iniiciuntur. Nunc verò ad ea aggredimur, quæ verè externa appellari possunt, quod exterioribus corporis partibus admouentur; Non quidem ad harum tantum affectus corrigendos, sed etiam partium interiorum morbos curandos per admota. Incipiamus igitur à fotibus, lotionibus, insessionibus & balneis: quæ placuit ideo simul coniungere, quòd hæc omnia ex certarum rerum decoctione potissimùm parentur, dicantúrque fotus, & lotiones, quando particulari cuidam regioni aut parti dicantur: insessiones autem & semicupia, quando media corporis pars in decocto quodam continetur: balnea verò, quando totum corpus his decoctis immergitur: quorum formulæ, ex proposito ordine describendæ.

Decoctionum itaque istarum materia ad fotus, lotiones, insessiones, & balnea ex triplici medicamentorum fonte: mineralium scilicet, animalium, & plantarum expromitur ad omnes intentiones Medico propositas, vt calfaciendum, refrigerandum, humectandum, exsiccandum, adstringendum, laxandum, incidendum, attenuandum, detergendum, molliendum, dolorem sedandum, & plurima alia pro

varietate partium & affectuum perficienda. Porrò fotus diuidit Hipp. *lib. de victus ratione*, in humidos & siccos: hos ξηροπυρίαν: illos vero ὑγροπυρίαν appellat. Quorum humidi propriè ad hoc nostrum caput faciunt: Sicci vero seu aridi fotus ad sacculos, capite tertio explicandos, referendi. Proponamus igitur aliquot fomentorum formulas, vsitatiorum, & ad communem praxim facientium.

Fotus. ℞ Rad. ireos Florent. & galangæ crassioris, ana ℥ iij. corticis ligni sancti & cort. citri sicci, ana ℥ ß. herbar. pulegij, origani, calament. saluiæ, hyssopi, thymi, rutæ, betonicæ, menthæ, absinthij pont. summit. lauri, ana M. j. semin. fœnugræc. anethi, & anisi, ana ℥ j. flor. chamæm. melil. stœchad. anthos, spicænardi, schœnant. ana P. j. Fiat omnium decoctio in æquis partibus aquæ & vini rubri generosi, cui adde, si ita videatur, olei laurini & rutacei, ana ℥ iij. qua foueatur cum linteolis, spongia aut philtris locus affectus, post purgationem: ante enim non est tutum corpus fouere, ne plus attrahatur fomentis, quam per ea digeri possit.

Vel si mauis, prædicta omnia inclusa duobus sacculis immergantur in vinum calidum, deinde exprimantur, & vicissim illis calentibus foueatur pars, & remoueantur antequam refrigerentur. Aut eadem decoctio includatur vesica suilla, vel vasculo æneo, ex Hipp. sententia, & apponatur parti. Quod vsitatissimum est in morbis thoracis, vt pleuritico affectu, ne actuali humiditate nimium permadescant spirationi dicata membra. Habebis ita fotum ad calfaciendum, discutiendum, attenuandum, & dolores frigidos sedandos vtilissimum, vt pleuritidem notham, colicum affectum, ventriculi flatus, vteri refrigerationem & similes. Item ad œdematum, aliorumque tumorum frigidorum curationem, quem ante oleorum, vnguentorum, cataplasmatum, emplastrorum, & similium applicationem præmittere solemus, vt pori aperiantur, faciliúsque solidiora illa medicamenta vim suam exerere possint.

℞ Rad. acetos. & cichorei, ana ℥ iij. fol. viol. semperuiui, vmbilici vener. plantag. acetosæ (& si opus fuerit in magna inflammatione) solani, hyoscyami, lenticulæ aquæ, ana M. j. semin. papauer. albi, lactucæ, & coriand. ana ʒ iij. poma mandragor. numer. ij. flor. papauer. rubri, nymphææ violar. cichorei, borrag. & rosar. ana P. j. santali albi & rubri, ana ʒ ij. Fiat omnium decoctio in aqua, ad omnes inflammationes, tam phlogoses, quàm phlegmones, vsurpanda, pro maioris, minorisque ratione, idque tepide, si ad affectus interiorum partium vsurpetur, vt inflammationem hepatis, lienis, vesicæ, renum, & aliarum. Frigidè autem ad externos affectus. Huius decoctionis loco ad refrigerandum vtimur solo oxycrato, vel succis herbarum & fructuum refrigerantium. Pars cum linteolis fouetur, eaque remouentur, priusquam incalescant.

Ad humectandum verò, molliendum, laxandum, dolorem sedandum, sola aqua tepida aut hydrelæon sæpè sufficit. Vel poterit parari sequens fotus.

℞ Rad. althææ & lilior. ana ℥ iij. fol. maluæ, bismal. pariet. brancæ vrsinæ, violar. mercurial. senecionis, leucoij, ana M. j. semin. lini & maluæ, ana ℥ j. flor. chamomil. melil. borrag. hypericon. & sambuci, ana P. j. ficuum par. iv. Fiat omnium decoctio, cui adde, si velis, olei lilior. violat. aut amygd. dulcium ℥ iv. Foueatur pars exsiccata, indurata, aut dolore ob repletionem, vel cutis densitatem vexata. Ad quod etiam vtilissimum erit fotus ex lacte tepido, vel sacculis eiusmodi materia refertis, & eodem lacte madentibus, quorum vtilitatem sæpè experti sumus in conuulsionibus à siccitate nimia ortis.

Quod si opus sit *exsiccatione validâ*, nihil est potentius lixiuiis illis, quæ ex cineribus brassicæ, ficus, fabarum, aut ilicis parantur, quibus parum sulphuris aut aluminis addere solemus, vt ad crura œdematosa, scrotum & ventrem aqua refertum. Ad idem efficax erit fotus primo loco descriptus, quandoquidem omnia calfacientia digerendo & attenuando potentissime exsiccant; cui adde si velis folia soldanellæ, semen ebuli, corticem radicum lauri & similia, quæ ad hydropicorum aquas educendas vsurpantur.

Ad adstringendum autem roborandúmque eodem modo facile est fotus describere certisque partibus aptare in rem præsentem.

℞ Rad. bistort. & cyperi, ana ℥ j. ß. corticis mali granat. & gallar. virid. ana ℥ ß. fol. plantag. thapsi barbat. centinod. bursæ pastor. summitat. rubi, sumach. & capreolor. vitis, ana M. ij. semin. plantag. portul. & granor. kermes, ana ʒ ij. rosar. siccar. florum menthæ, & balaustior. ana P. ij. Fiat omnium decoctio in aqua ferrata & vino rubro, addendo macim & nucem moschatam, si fotus paretur ad affectiones interni

alicuius visceris. Fiat cum spongiâ nouâ, quæ non parum adstrictionis obtinet. Atque ad horum instar infinita fotuum genera parare licebit.

LOTIONES verò à fotu non aliâ ratione distant, quàm quod partes affectas decocto illo abluimus, quæ pari modo embrochæ dicuntur, quando ex alto guttatim, & per impluuium affunditur certa decoctio, succus, oleum & similia. Lauantur autem vt plurimùm caput, manus & crura pro variis affectibus. Sic ad calfactionem, refrigerationem, humectationem, exsiccationem, & alios affectus vsurpari poterunt prædicti fotus, quibus partes istæ abluentur, deinde calidis linteolis & bene mundis exsiccabuntur, si affectus fuerit frigidus; sin verò calidus fuerit, vt phrenitis; aut ad refrigerandum & humectandum institutus, nihil prohibet quin partes illæ madore perfundi diutius sinantur. Sunt igitur plures capitis lotiones ad varios affectus, vt in morbis omnibus frigidis, nihil est præstantius embrochâ & lotione ex aquis nostris thermalibus Bellilucanis, ad quarum instar licebit talem lotionem capitis præscribere.

♃ Rad. ireos Florent. ℔ ß. fol. beton. maioran. meliss. saluiæ, hyssopi, lauendulæ, summitatum lauri, ana M. iv. semin. coriandri ℥ ß. fol. senæ ʒ vj. agar. ʒ ij. sulphuris viui ʒ iij. Decoquantur in lixiuio sarmentorum & vino albo. Hoc decocto abluatur diu caput mane circa horam nonam ieiuno ventriculo, veris aut æstatis tempore: deinde bene & diligenter linteolis mundis exsiccetur. Eodem modo parantur ad sordes abluendas, capitis vlcera, pediculos, & similia; ex detergentibus, amaris, & salsis. Ad alopeciam fieri etiam potest fotus sequens.

♃ Rad. loti, arundinis, & asphodel. ana ℔ ß. fol. abrotani, absinthij, marrubij, capill. vener. ceterach, ana M. ij. summit. brassicæ & myrti nigræ, ana M. j. semin. althææ & bombac. ana ℥ ß. flor. saluiæ, anthos, & tamarisci, ana P. j. Fiat omnium decoctio in æquis partibus aquæ & vini. In quibus dissolue alcyonij vel nitri ℥ j. si volueris; lauetur & foueatur caput, antequam vnguentis conuenientibus illinatur. Ad tingendos & ornandos capillos infinitæ lotiones præscribi solent, quas nunc consultò omittimus.

Ad manus & pedes roborandos fiunt lotiones ex calfacientibus & adstringentibus, ex musto calente tempore vindemiarum, aquis thermalibus, aut iam dictis decoctis. Ad somnum conciliandum per ingentes febrium ardores, crura, manus. & pudenda licebit humectare decocto refrigerante iam dicto, emulsione seminum frigidorum, & papaueris: quo imbutæ hæ partes vaporem ad superiora emittunt gratissimum & ad vigiliam sedandam aptissimum.

Explicatis igitur fotuum & lotionum formulis, facile iam esset ἐγκαθισμάτων, *semicupiorum & balneorum* descriptiones cuique comparare, cùm ratione tantum partium differant. Ne quid tamen huic nostræ tractationi deesse videatur, aliquas etiam formulas subnectamus, donec absolutam huius rei doctrinam perficiamus in tractatu particulari, quem de balneis artificialibus & naturalibus nostratibus, potissimùm in plaga Occitanica positis, meditamur.

Fiunt itaque insessiones seu semicupia, quando infirmior æger vim integri balnei perferre non potest, vel quando pars quædam superioris ventris aut thoracis male est affecta, vnde timemus ne integro balneo in eam fiat colliquatio: aut denique membrum cui morbus insidet in inferiore parte positum satis commodi ex semicupio habere potest, vt in nephritico, colico, ischiadico, omnique vesicæ, intestinorum, ani, vteri, & similium affectu. Sic ad dolorem ex calculo.

♃ Rad. althææ (sunt qui addant fragmenta raparum, raphani, pastinacæ, fol. cicer. verbasci, beton. prunell. aquilegiæ, rutæ murariæ) fol. pariet. saxifrag. maluar. sisymbrij, ononidis, origani, calament. petrosel. ana M. iij. semin. lini, maluæ, & milij solis, ana ℥ j. flor. chamæmel. melil. maluar. ana M. j. furfur. macri P. j. Fiat decoctio pro semicupio, in quo diu maneat, potissimùm quando premitur dolore. Adde, si vis, olei communis vel lilior. ℔ ij. ad laxandum magis. Imo sunt qui ex solo oleo efficacissimum semicupium ad illud comparant. Sic ad dolorem colicum ex pituita & flatu, ischiadicum, podagram, paralysim, tremorem frigidum & similes parabitur insessus ex decocto illo calfaciente inter fomenta descripto; cui ad vmbilicum vsque immergatur æger. Item ad immoderatè fluentem aluum, hæmorrhoidas, menses, tenesmum, ad procidentem anum instituatur decoctum adstringens iam dictum. Quòd si prouocanda sint menstrua,

♃ Rad. cyperi, rubiæ maior. valerian. apij, petrosel. fœnicul. & ireos nostratis, ana ℥ ij. fol. nepetæ, artemisiæ, matricar. marrub. calamint. mercurial. abrotan. lauri,

lauri, filicis, psyllij & sabinæ, ana M.ij. semin. apij, dauci, fœnicul. & petrosel. ana ℥ ß. flor. sambuci, tamarisci, genistæ, centaurij minor. ana P.ij. Fiat omnium decoctio in aquâ fontanâ, addendo sub finem vini albi ℔ iij. Ingrediatur mane ieiuno ventriculo, & horâ tertiâ pomeridianâ, tempore quo solebant redire purgationes illæ muliebres. Si dolor hæmorrhoidum, vesicæ, vteri, aut ani ægrum vrgeat, paretur insessus ex laxantibus & mollientibus. Vt

℞ Rad. althææ, & lilior. ana ℔ ß. maluarum cum toto, pariet. & flor. chamomill. ana M.iij. caput, pedes, & intestina pinguioris veruecis. Decoquantur simul. In hoc decocto insideat æger ad doloris sedationem. Atque hæ sunt vsitatiorum insessionum formulæ: superest vt de balneis agamus.

Balnevm verò à superioribus differt, quòd vniuersaliter toti admouetur corpori; ideoque maiore curâ & regimine indiget, quàm superiora remedia, quæ certis tantum partibus applicantur. Calfacientium tamen, refrigerantium, exsiccantium, & humectantium balneorum materia ex eisdem repeti potest, quæ in fomentis dicta fuerunt, maiore tantum copiâ, vt totum corpus in decocto illo immergi possit. Ad hecticorum & consumptorum curationem varia parantur balneorum genera, humectantia tantum, si simplex sit siccitas: humectantia & leuiter calfacientia, si affectus marasmum senilem repræsentet: refrigerantia & humectantia in verâ hecticâ, cuius essentia in calore & siccitate præter naturam posita est. Ad humectandum igitur simpliciter, sola aqua tepida sufficere potest, in qua moretur hecticus, donec per seipsam frigidior euadat, sic enim contrahentur pori & firmabitur corporis habitus. Si humiditas vera & substantifica reponenda sit, vt quando est impinguandum & renutriendum, balneum ex lacte, oleo violato, iusculo carnium pinguium, butyro dissoluto, solis aut cum aquâ permixtis erit conuenientissimum, in quo sæpè natare debet æger, absque vllâ tamen lassitudine, virium resolutione aut sudore. Quod si magis sit refrigerandum ob acrimoniam caloris, paretur decoctum ex fotu refrigerante dicto. Vel, si mauis, in eadem aquâ tepidâ dissolue succi cucurbitæ & melon. atque etiam solani, si ita videatur, ad ℔ iv. Fiat balneum, quod ingrediatur tepidum & sine sudore longè à pastu. Ante cuius ingressum capiat lactis caprini recenter mulcti cum sacchari ℔ ß. vel iusculum consummatum, oua tremula, & similia quæ consumptos reficere possunt.

Balneum autem commune ad lassitudines leuandas, æstus solis temperandos, maciem arcendam, biliosi temperamenti hominibus sic præscribitur.

℞ Rad. acetos. lapathi acuti, lilior. & althææ, ana ℔ ij. cichor. borrag. cum toto, scabiosæ, fol. cucurbitæ, melon. & salicis, ana M.iv. cannarum viridium M.ij. semin. frigid. maior. ℔ ß. flor. nymphææ, borrag. cichor. & rosar. recentium, ana M.j. Fiat omnium decoctio in aqua dulci pro balneo, quod ingrediatur tepidè & sine sudore per biduum bis in die longè à pastu. Narrant regem Maroch toto æstatis tempore semel in die ingredi solium aquâ rosaceâ, & citrangulorum (*eau naphe* vocant) plenum, in qua tepente dissoluunt ambarum aut confectiones odoratas, quibus maximè Mauritani gaudere solent. Eadem ratione comparari poterit balneum pro viris & mulierculis, qui toti corpori venustatem & gratum odorem conciliare cupiunt, ex decocto rosarum, violar. cortic. citri, florum saluiæ, & anthos, dissoluendo parum galliæ aut aliptæ moschatæ pro vniuscuiusque facultatibus & conditione.

Sunt qui ad paralysim non parum laudant balneum, in quo vulpecula vna aut plures decoctæ fuerunt cum foliis saluiæ, lauendulæ, herbæ paralyseos, thymi, origani, pulegij, calamenti, summitat. lauri, hyssop. rutæ, menthæ, maioranæ, floribus stœchados, anthos, spicænardi, & similium, addendo vini rubri generosi ℔ vj. In quo sudet æger, & sublato madore reponatur in lecto, inungatúrque oleo de castoreo, vulpino, balsamo Guidonis, & similibus. Sed nihil est ad eiusmodi curandos affectus præstantius thermis nostris Bellilucanis, quas si volueris quodammodo æmulari, dissolue in prædicto sulphuris viui ℥ iij. nitri & salis, ana ℥ j.

Verùm hodierno tempore, quo continua illa balneorum priscis vsitata consuetudo obsoleuit, non est ita tutum quosuis homines affectibus frigidis obsessos balneis immergere: ideo solemus potiùs vaporaria quædam siue laconica (stuphas, hypocausta, & æstuaria vulgò vocant) comparare, in quibus ægri sub conopœo positi ex vapore eiusmodi decocti super candentes silices coniecti multum & diu sudare possunt. Deinde conuenientibus vnguentis inungi commodissimè. Quæ

omnia Practicus noster ex conuenientibus indicationibus ritè moderabitur.

Supereſt igitur vt pauca de balneis ſubnectamus, quæ faciunt ad affectus cutaneos, ſcabiem, pſoram, lepram, elephantiaſim & ſimiles. In primis igitur ſi durior & aſperior ſit cutis, mollienda & laxanda balneo communi, à nobis prius deſcripto. Poſtea verò

℞ Rad. enulæ camp. ari, bryoniæ, acori vulgar. & cucumer. agreſt. ana ℔ j. lapat. acuti cum toto, fumar. ſcabioſæ, ſtaphidis agriæ, agrimon. jaſmini, borrag. ſaponar. chelidon. maluar. violar. calamenti & hederæ, ana M. ij. lupinor. fabarum, lentium, cicerum rubror. hordei integri, furfuris macri, ana ℔ ß. flor. chamomill. melilot. tamariſci & roſar. ana M. j. Fiat omnium decoctio pro balneo, in quo ſudare poterit leuiter. Quod ſi antiquior & rebellior ſit ſcabies, vt leproſorum, addunt rad. ſerpentariæ, haſtulæ regiæ, ana ℔ ß. hellebori albi aut nigri M. ij. Sunt qui ſalis, aluminis, vitrioli, aliquot vncias diſſoluunt. In ipſo balneo confricandum totum corpus ſacculis, farina fabarum, hordei aut orobi refertis, vel amygdalis dulcibus & amaris contritis, vt ſic tota illa fœditas abſtergatur, qui ſtrigilis antiquorum loco eſſe poterunt. In exitu balnei ſudet leuiter, & inungatur appoſitis vnguentis. Qui littora maris accolunt, natatione illa in mari circa feſtum diui Ioannis ſæpiſſimè liberantur à ſcabie. Alij ex lixiuio balnea comparant. Quæ omnia prudenter ſunt vſurpanda, mundato corio & extirpata ſcabie, præcedentibus balneis & frictionibus. Laudant multi, ne fiat recidiua, vt paretur balneum leuiter adſtringens, quo cutis roboretur, & excrementa exteriùs fluere ſolita, intrò repellantur. Sed hæc de balneis pro inſtituto noſtro ſufficiant.

CAPVT II.

De Epithematibus liquidis & ſolidis.

EPITHEMATA, ſi nominis vim reſpicias, remedia omnia dicentur, quæ cuicunque parti applicantur. Voluit tamen vſus, vt hodie peculiariter epithemata vocentur liquida quædam medicamenta, aut inſtar opiatæ confecta, quæ partibus corporis noſtri nobilioribus admouentur, ex panno ſcarlatino aut ſericeo. Liquida autem epithemata eo à fotu differunt, quod non ex decocto, ſed potius ex aquis quibuſdam ſtillatitiis, aut ſuccis cum pulueribus, trochiſcis & confectionibus aromaticis diſſolutis comparantur, ad omnem intemperiem internorum viſcerum temperandam, potiſſimùm cordis, iecoris, & renum. Vt ad cordis refrigerationem, palpitationem ex flatu, reſolutionem ſpirituum, & frequentem ſyncopem;

℞ Aquæ meliſſæ, ſcabioſæ, & cardui bened. ana ℥ iv. aquæ citrangulorum & vini albi, ana ℥ j. confection. alkermes & de hyacintho, ana ʒ ß. trochiſc. de ſpodio, puluer. electuar. diambræ & diamoſc. ana ℈ j. croci & granorum kermes, ana gran. v. Miſce, fiat epithema liquidum, quo foueatur regio cordis tepidè bis aut ter in die cum pannis ſcarlatinis, hoc liquore intinctis, & expreſſis, viciſſim admotis. In febrium autem ardore & ſiccitate quando iam ad ſtatum aut declinationem peruenerunt ægri, humectantia & refrigerantia epithemata præſcribere ſolemus; non autem in principio aut augmento, ne repellantur vapores putridi ad interiora, qui maiore tunc ſunt copiâ. In hecticis potiſſimùm hoc remedij genus vſurpandum, in quibus iam immaterialis eſt morbus. Vt

℞ Aquar. endiuiæ, roſar. borrag. & lactuc. ana ℥ iv. aquæ nymphææ & aceti albi, ana ℥ j. puluer. electuar. triaſant. & diamargar. frigid. ana ʒ j. florum violæ & cichor. minutim conciſorum, ana P. ß. trochiſc. de caphura ℈ ß. croci gran. iij. Fiat epithema liquidum, quo foueatur regio cordis tepide bis aut ter in die cum pannis ſericeis raris. Remoueantur ſæpè ne incaleſcant nimium. Qui voluerit, parabit ex ſucco pomorum, malorum granatorum, arantiorum, borrag. acetoſæ, addendo parum aceti & lactis in hecticis, & tantillum ex pulueribus cordialibus prædictis. Eadem epithemata carpis manuum & pedibus apponi poſſunt, imo etiam genitalibus, vt per continuam arteriarum in omnibus corporis partibus diaſtolen, cor & interiora viſcera refrigerium ſibi comparare poſſint. Oxycratū etiam aut hydrelæum ex

ſucco ſolani, plantag. aut lactucæ cum oleo violato, roſaceo vel nenupharino, capiti, teſtibus, & pedibus phreniticorum admoueri ſolet actu frigidum, aut ſaltem tepidum inſtar epithematis.

Eadem ratione ad hepatis & renum intemperiem, potiſſimùm calidam, componuntur liquida epithemata: quamuis non æque ſit tutum hepati ac cordi admouere refrigerantia epithemata propter venæ cauæ exortum, qui eſt in gibbis iecinoris, & quia iecur admodum eſt propinquum cuti, vnde nimiæ refrigerationis periculum imminere videtur; licebit tamen cum cautione vſurpare, & adhibitis roborantibus, in ſequentem modum.

♃ Aquarum acetoſæ, cichor. & lactucæ, ana ℔ ß. aquæ portul. & aceti roſat. ana ℥ j. puluer. electuar. triaſant. ʒ ij. ß. granor. kermes & trochiſcor. de caphur. ana ℈ j. ſpicæ nardi gran. v. Fiat epithema liquidum, quo foueatur hepar cum linteolis implicatis aut pannis ſericeis. Idem proderit ad renum feruorem, licebítque magis partem illam refrigerare, vt ex emulſione ſeminum frigidor. maior. ſemin. papauer. albi, lactucæ, acetoſæ, & portul. cum aquâ roſar. extracta & ſimilibus.

Vtque liquida hæc epithemata antiquis & recentioribus vſitata fuere, ſic noſtri ſolida inuenerunt, quæ ad inſtar opiatæ conficiuntur, vt diutius hæreant parti poſt liquidorum vſum; vel quando non licet liquidis vti ob certas cauſas, vt fluxionem in pectus, refrigerationem partium ſpirabilium & ſimiles. Horum tales eſſe poterunt formulæ, vt calfacientis & roborantis.

♃ Conſeruæ florum ſaluiæ, anthos, & roſar. antiq. ana ℥ j. confer. flor. bugloſſ. ʒ iij. confect. alkermes & de hyacinth. ana ʒ j. theriacæ optimæ ℈ j. puluer. electuar. diambr. diamoſch. & de gemmis, ana ℈ j. moſchi, ligni aloës, ſantali citrini, ana g̃ iv. Conficiantur cum pauca aqua imperiali aut meliſſæ inſtar opiatæ, quæ extendatur ſupra pannum ſcarlatinum, & applicetur regioni cordis tepidè. Sinatur donec fuerit exſiccatum. Ad refrigerandum verò & humectandum, vt in hecticis;

♃ Conſeruæ flor. viol. borrag. & cichor. ana ℥ j. conſeruæ roſarum recent. ℥ ß. puluer. elect. triaſantali, diamargariti frigid. & diatrag. frigid. ana ʒ ß. trochiſcor. de caphura & de ſpodio, an. ℈ ß. Cum aqua roſar. vel acetoſæ fiat inſtar opiatæ. Applicetur cordi ſupra pannum ſericeum rubrum aut linteolum rarum, & ſæpius mutetur. Pro iſtorum igitur ratione pleraque alia componi poterunt in rem præſentem, quæ nos breuitatis cauſâ omittimus.

CAPVT III.

De Sacculis, Cucufis, & Frontalibus.

SEQVVNTVR ſacculi, cucufæ, & frontalia, non admodum diſſimile ſuperioribus remedium, quoniam eadem fere materia referti ſacculi, aut interſutæ ſindones, ſi capiti applicentur, cucufæ: ſi fronti, frontalia: reliquis verò partibus, ſcuta, aut ſacculi vocantur, ad omnes iam ſæpius dictas intentiones perficiendas. Sub ſacculis continetur fomentum illud ſiccum, quod Hipp. *lib. de vict. ration. in acutis* ξηροπυρίαν appellat, ad pleuritidem notham, colicum dolorem, & alios ex frigida cauſa ſuſcitatos vtiliſſimum, cuius hodie talis eſt vſitatior formula.

♃ Auenæ & milij, ana ℔ j. ſalis & furfur. macri, ana P. j. florum chamæmel melil. ſtœchad. & anthos, ana P. ij. baccar. lauri, ſemin. aniſi & fœnugræc. ana ℥ ß. Torrefiant omnia in ſartagine, irrorata pauco vino rubro aut aquâ vitæ, & includantur duobus ſacculis, quibus calentibus viciſſim foueatur pars dolens. Reliqui ſacculi pro corrigendis intemperiebus fiunt ex pulueribus incluſis & interbaſtatis, vt dictum eſt. Vt ad cordis calfactionem & corroborationem;

♃ Fol. ſiccor. meliſſæ, ocymi, ſcabioſæ, & pimpinel. ana ʒ j. ß. granor. kermes, ligni aloës, ſantali citrini, garyophyllor. ana ʒ ß. puluer. elect. diamargarit. frigidi, de gemmis, diamoſchi, & diambræ, ana ℈ j. raſuræ eboris ℈ ß. Fiat omnium puluis, qui excipiatur cotone moſchato, & interbaſtetur inter duas ſindones ſericeas, ferat ex collo appenſum ſupra regionem cordis. Irroretur, ſi velis, frequenter vino

generoſo,

generoſo, aqua napha, aut imperiali. Sic ad ventriculum refrigeratum;

♃ Roſarum rubr. fol. abſinthij pont. menthæ, & maioran. ſiccor. ana ʒ j. ß. corticis citri ſicci, coralli rubri, piperis longi, garyophyll. cinam. craſſior. ana ʒ j. puluer. electuar. aromat. roſat. galangæ, ſemin. aniſi, ana ʒ ß. Fiat omnium puluis, qui excipiatur cotone, & ſuatur inter duo linteola rara in formam ſcuti, quod ferat ſuper regionem ventriculi, conuerſo apice verſus cartilaginem xiphoïdem. Eadem ratione dum frigidiori cerebro, catarrhis & ſimilibus affectibus proſpicere volumus, paramus cucufas pro toto capite, ſemicucufas autem pro dimidiâ illius parte, vt in hemicrania & cephalæa rebelli.

♃ Flor. ſtœchados arab. & citrinæ, anthos, & roſar. rubrar. ana P. ß. fol. beton. ſiccor. ʒ ij. ſemin. nigellæ rom. coriand. thuris, maſtic. nucis moſchat. calami aromat. & cyperi, ana ʒ j. benjoini, vernicis, macis & garyoph. ana ℈ j. Fiat omnium puluis, qui excipiatur raſura ſcarlatæ vel floccis ſericeis pro ditioribus, aut cotone pro aliis; & inſtar pileoli componatur, qui galero aſſuatur, vel geſtetur ſupra caput. Vbi pinguedine delibutus apparebit, renouetur. Sic igitur fiunt ſacculi & cucufæ ad affectus potius frigidos quam calidos, quia in æſtu partium metus eſt ne nimium tegumento illo incaleſcant. Frontalia tamen in vtrumque vſum parantur. Vt

♃ Roſar. rubrar. ſiccar. in aceto macerat. M. j. Inuoluantur ſplenio oblongiore, & applicentur fronti in cephalalgia ſanguinea & biliosa, in paraphrenitide, in febrium æſtu. Aliud

♃ Roſar. rubrar. flor. nymphææ, violar. & cichor. ana P. j. ſemin. lactucæ, portul. papauer. albi, & coriandri, ana ʒ j. ſantali rubri & albi, granor. kermes, ana ʒ ß. Fiat omnium puluis, qui includatur linteolo oblongo, & conuenienter ſuatur: deinde irroratum vapore aceti roſacei, ſupra patellam calentem coniecti, applicetur fronti; & poſt duas aut tres horas auferatur, ne incaleſcat nimium. Quod ſi imbecillius ſit cerebrum, aut metus catarrhi, poteris addere parum nucis moſchat. ſemin. rutæ, aut amygdalas amaras, vel nucleos perſicorum & ſimilia. Neque tantum ſicca hæc frontalia vulgò parant, ſed etiam humida, dum prædictis pulueribus vnguentum populeum, aut roſaceum permiſcent. Ad frigidos verò affectus theriacam, mithridatium, auream alexandrinam & alias confectiones cum pulueribus in deſcriptione cucufarum dictis permiſcere poſſumus.

CAPVT IV.

De Suffitibus & Odoramentis.

SVFFITVVM & Odoramentorum ea eſt differentia, quòd Odoramenta citra ignis acceſſionem, ſuo odore cerebrum afficere poſſunt: Suffitus verò, ſuffumigatio, fumigium, θυμίαμα Græcis dictum, inceditur, aut ignitis carbonibus imponitur, vt exhalare & copioſiùs effumare poſſit. Componuntur autem ſuffitus & odoramenta ex variis rebus, tam ad cultum, & voluptatem, quam ad valetudinem conſeruandam, & profligandos morbos. Hodie in officinis Monſpelienſibus vulgò parata habentur puluis cyprius, & violaceus, aqua angeli, caſſoletæ, auiculæ cypriæ, globuli concatenati, ad delicias potiùs quàm morborum curationem. Nos verò hoc etiam medicamenti genus ad ſalubritatem conuertamus; quandoquidem ipſe Hipp. *aphor.* 28. *ſect.* 5. ad plurima eſſe vtile voluit. Odoramenta itaque in vſu medico componuntur ſub formâ liquoris, pulueris, aut durioris conſiſtentiæ in varias formas concinnatæ, vt ad roborandum cerebrum, arcendos odores tetros, & auram peſtilentem depellendam.

♃ Aquæ roſar. & naſæ, ana ℥ j. ß. aquæ angeli guttas aliquot, ſantali rubri & citrini, moſchi, ana gran. v. aceti parum, vel vini optimi. Miſce. Hoc liquore madens ſpongia vel linteolum ſæpè apponatur naribus, peſtis tempore. In formâ pulueris fiat ſic.

♃ Pulueris cyprij & violacei Monſpel. ana ℥ ß. cortic. citri ſicci, roſar.

ſiccar. ligni aloës, & benjoini, ana ʒ j. Trita includantur exiguo puluinari ſericeo, quod feratur continuò, vel cum veſtibus reponatur. Sub formâ verò ſolidâ ſic.

♃ Ladani & ſtyracis calam. ana ℥ ß. caryophyll. nucis moſchat. benjoini, trochiſc. galliæ & aliptæ moſchat. ana ʒ ij. ſantali citrini, ligni aloës & folior. ſicc. maioran. ana ʒ j. gummi arabici vel tragacanthi aqua angeli, citrangulor. roſacea aut meliſſæ diſſoluti q.ſ. ad incorporandum. Fiant poma duo odorifera ſemper geſtanda, vel orbiculi concatenati, qui collo & manibus appendantur. Addunt noſtrates carbonem ſalicis ad molem & nigredinem augendam.

Neque ſolùm ex bene olentibus fiunt odoramenta; ſed etiam ex fœtidis, potiſſimùm ad vteri affectus & ſuffocationes; qui occultâ quadam antipatheia tetros odores refugere, gratos verò ſequi manifeſte agnoſcitur. Vnde non ſolum ambarum, ciuetam, moſchum, prædictos pulueres, & ſimiles genitalibus muliercularum ſupponimus; ſed etiam ex aſſâ fœtidâ, galbano, caſtoreo, ſulphure, bitumine, gagate, & aliis olfactis ſuffocatas iuuare ſolemus. Sunt etiam qui credunt pomum odoratum purgans hoc modo confici poſſe.

♃ Aloës & myrrhæ, ana ʒ ij. pulpæ colocynthid. & ſcammonij, ana ʒ j. pulueris ellebori & corticis eſulæ, ana ʒ ß. Excipiantur gummi tragac. aquâ coriandri dilutâ, & concinnentur duo poma, quæ diu manibus tractentur, & naribus apponantur. Atque hæc de odoramentis vſitatioribus.

SVFFITVS verò multò plures habent in Medicinâ vſus, nam ad quaſcunque fere partes & morbos aptari poſſunt, & in formam liquidam, pulueris, vel trochiſcorum concinnari. Nam quæcunque decocta iam à nobis tradita in ollâ fictili poſita, & carbonibus ardentibus impoſita, vaporem emittent, qui per infundibulum partem affectam attingent, vel iniecta lapidi molari, ſilicibus ignitis, ferro candenti, & aliis fumum eructabunt ad propoſitos ſcopos idoneum: Sic ad ſcirrhos molliendos laudat Gal. fumigium ex decocto molliente & aceto ſcillitico ſuper lapidem pyritem vel molarem coniecto. Sic ad dolores frigidos, paralyſim, tremorem, & ſimiles decoctum ex herbis, radicibus, ſeminibus, floribus, lignis & aliis paramus, & ægrum in lecto collocatum, impoſito infundibulo ollæ & tubulo ſuffimus, donec ſudor excitetur. Item menſtrua eodem modo mulieribus ex decocto aperiente prouocamus; quæ omnia ex prædictis fotibus repetenda. Fumigia verò ſicca ſub formâ pulueris & trochiſcorum ad varias partes ita comparantur: vt ad affectus capitis frigidos, compeſcendos catarrhos, & tuſſim.

♃ Nigell. romanæ, & gummi hederæ torrefacti, coriandri præparati, granorum kermes, & juniperi, ſantali albi, ana ʒ ij. roſarum rubrarum ſiccar. ʒ iij. vernicis, thuris & maſtic. ana ʒ j. nucis moſchatæ, calami aromatici & cyperi, ana ℈ ij. ſpicænardi & ſchœnant. ana ℈ j. Adde benjoini & ſtyracis calam. ana ℈ iv. ſi affectus ſit frigidior: ſin verò calidior, ſemen papauer. lactuc. & flores nymphææ. Fiat omnium puluis craſſior, quo ſuper carbones accenſo ſuffiantur operimenta capitis, & parum illius in ingreſſu lecti hauriat occluſis conopœis. Si mauis, puluis ille excipiatur gummi tragacant. liquato aquâ roſaceâ. Fiant trochiſci lupinares in eundem vſum. Ad affectus etiam thoracis parari poſſunt, vt raucedinem, aſthma, vlcera pulmonum, & ſimilia. Exempli gratiâ.

♃ Rad. tuſſilag. ſiccæ & ireos Florent. ana ℥ ß. fol. ſiccor. ſcabioſæ, tuſſilag. marrubij, hyſſopi, ana P. ß. ſtyracis calam. ʒ ij. flor. ſtœchados & pulmonariæ, ana P. ß. myrrhæ & thuris, ana ʒ j. Fiat omnium puluis craſſior, vel trochiſci cum gummi arabico aquâ ſcabioſæ fuſo. Excipiat mane & ſero fumum hiante ore in lecto

Ad vlcera pulmonis ſolent Empirici noſtri ſandaracæ parum ſiue auripigmenti pulueriſat. excipere oui vitello cocto & oleo irino. Deinde ſuper pannos exiguos extenſa exſiccare. Ponunt fruſtulum ſuper prunas, & iubent ægrum haurire vaporem, vt interior illa pulmonum ſordes exſiccetur. Id autem ex Meſuei antidotario depromptum ſic meliùs parari poterit.

♃ Roſar. rubrar. folior. tuſſilag. ſiccor. ana ʒ ij. thuris, maſtic. & myrrhæ, ana ʒ j. puluer. ireos Florent. hypociſt. & ſemin. papaueris, ana ʒ ß. auripigmenti rubri ℈ j. Fiat puluis, & reducatur in trochiſcos, vt dictum eſt, quorum ſuffitus ad omnia vlcera profundiora erit vtiliſſimus. Vt autem ex auripigmento parantur iſta fumigia, ſic etiam ex cinnabrio fiant ad curationem luis venereæ Empiricis vſitata, quæ ad ſudores excitandos ſunt efficaciſſima, & curationem tophorum, vlcerum, cariei, exoſtoſeos, & ſimilium ſymptomatum, bene prius præparato ægro; quorum talis eſto formula.

♃ Styracis

♃. Styracis calam. benjoini, myrrhæ & corticis pini, ana ℥ ß. cinnabrij ʒ iij. Fiat puluis, qui excipiatur gummi arabico vino liquato. Fiant pastilli. Horum vnus apponatur super prunas ardentes, excipiat illius fumum æger in conopœo, ita vt partem affectam magis contingat. Habeat autem caput extrà positum, ne tetro illo vapore suffocetur, aut in lipothymiam incidat. Excitabit copiosos sudores; necnon supradicta præstabit. Ad vterum etiam fiunt fumigia ex myrrha, cinamomo, bdellio, cum foliis pulegij & matricariæ, ad excitanda menstrua. Ad suffocationem vteri sulphur, plumæ perdicum, panni obsoleti, lapis gagates, bitumen, assa fœtida, galbanum & similia comburuntur ac naribus admouentur. Quæ omnia fusiùs in peculiari morborum Therapia explicari debent.

CAPVT V.

De Oleis.

OLEA vocamus ea medicamenta, quæ siue simplicia, siue composita, pingui, vnguinosa & aërea materia constant; ex plantis, mineralibus, animalibus, & eorum partibus per expressionem, macerationem aut distillationem elicita. Quorum fructus ad medicinam multiplex, siue sola vsurpentur, seu compositionem linimentorum, vnguentorum, cataplasmatum & emplastrorum ingrediantur. Operæ pretium igitur est Medicum ea veluti innumerato habere, vt possit in quamcumque rem, oleis conuenienter vti. Diuiduntur autem in naturalia & artificialia. Naturalia sunt ea, quæ sponte sua ex quibusdam rebus defluunt, vt opobalsam. oleum petroleum, myrrhæ stacte, seu styrax liquida, elæomeli Dioscoridis, balsamum illud Indicum, quod hodie circumfertur & liquida ambra appellatur. Artificialia verò sunt ea, quæ manu & industria comparantur variis modis, vt dictum est. Simplicia censentur, quando ex vnico eliciuntur: Composita, quando ex pluribus, quorum infinitus propemodum esse potest numerus, prout ad varias intentiones à Medicis præscribi & comparari solent. Nos tamen paucis eisque familiaribus & necessariis erimus contenti, quorum particularem descriptionem ex pharmacopœorum libris repetere licebit.

Ad calefaciendum igitur vsitatissima sunt oleum de absinthio, de mentha, masthichinum, nucis moschatæ, moschatellinum, & nardinum; quæ præterea leuiter adstringunt & partes internas roborant. Oleum lini, è floribus narcissi, è styrace, auellanarum, de behen seu balaninum, amygdalarum dulcium, liliorum, oliuarum maturarum, nucis Indicæ, è cera quod *Iacob* vulgo appellant, de jasmino, sesaminum, quæ præterea emolliunt, laxant & dolores sedant. Oleum anethinum, chamæmelinum, amygdal. amararum, nucleorum persicorum, nucum, oliuarum rancidarum, rutaceum, sambucinum, cheirinum, hypericinum, laurinum, vulpinum, de castoreo, de piperibus, de lateribus, de capparibus, de spica, irinum, de croco, de sulphure, costinum, de euphorbio, de sampsucho, lumbricorum, de scorpionibus, catellorum. Quæ præterea attenuant, rarefaciunt & digerunt, oleum de myrrha, de frumento, de tartaro, sambucinum, balaninum, ricininum, raphaninum, ouorum, quæ præterea potentissimè detergunt, & omnes cutis infectiones delent.

Ad refrigerandum verò vsitata sunt oleum cydonior. myrtin. myrtill. lentiscinum, œnanthinum, omphacinum, siue ex oleis immaturis, & rosaceum, quæ præterea adstringunt & repellunt; oleum populneum, nenuphar. de papauere, de mandragora, hyoscyami, è torpedine, è semine lactucæ, quæ præterea congelant, somnum inducunt, & dolores ex calida causa suscitatos sopiunt.

Ad exsiccandum ea omnia olea vsui esse possunt, quæcunque calfacere, attenuare, rarefacere, digerere, & detergere diximus; peculiariter tamen laudant oleum ricininum seu de kerua, ex granis ebuli, & floribus sambuci comparatum.

Ad humectandum denique ea olea etiam faciunt, quæ emollire & laxare diximus, præterea violaceum, sesaminum, cucurbitarum, seminum melon. & cucumeris, quæ per simplicem expressionem eliciuntur. Vt etiam ad insignem humectationem laudarem ego oleum ex seminibus maluæ, aut althææ expressum,

vel ex earumdem foliis & floribus in oleo dulci maceratis, & infusis comparatum; quemadmodum alia innumera ad vsus medicos excogitari possunt. Atque vt oleorum istorum vis & vtilitas est ad commemoratos affectus exhibendos, sic etiam vnumquodque istorum magis huic quam illi parti, vt ventriculo potius quam neruis, iecori potius quam lieni, aut aliis est dicatum, cuius rei cognitio repetenda erit ex descriptione linimentorum & vnguentorum, quæ postea singularum partium affectibus aptabuntur.

Porrò siquis plurimorum oleorum, essentiarum, & distillationum ex plantis animalibus, & mineralibus eliciendorum vsum & descriptionem habere voluerit, is Chymistarum nostri temporis libros & officinas adeat, vbi artificiosam admodum rationem illa comparandi per ascensum, descensum, & sublimationem in variis vasis, fornacibus, fimo, sole, cineribus, & aliis reperiet, quæ non paruam hodie laudem & vires in desperatissimis ac contumacissimis affectibus debellandis reportarunt. Habemus nunc vulgò oleum chymicum anisi, fœniculi, guaiaci, cinamomi, caryophyllorum, macis, succini, caphuræ, terebinth. vitrioli, perlarum, coralli, crystalli, salis, sulphuris, antimonij, argenti, cupri, plumbi, ferri, castorei, scorpionum, & similia: quæ non tantùm exteriùs admouentur, sed etiam interiùs assumuntur ad quamplurimos morbos. Non sunt etiam silenda balsama quædam, ad effectus externos parari solita, & sub oleorum classem, recensenda quale est balsamum Guidonis ad paralysim, ita descriptum.

℞ Fol. siccor. saluiæ, maioran. menthæ, herbæ paralyseos, ana P. j. myrrhæ electæ, aloës hepaticæ, spicænardi, sanguinis dracon. thuris, mumiæ, opopanacis, bdellij, carpobalsami, croci, mastiches, gummi arab. styracis liquidæ, benjoini, ana ʒ ij. ß. terebint. ad pondus omnium. Puluerisentur omnia, & cum terebint. misceantur, reponantur in alembico magistrali, & fornace distillentur, vt artis est. Exit primò aqua: secundò oleum: tertiò verò substantia quædam crassior, quam mel appellant. Eorum vsus ad omnes affectus frigidos mirabilis.

Arnaldus Villanouanus ita componit.

℞ Galbani ℔ ß. gummi hederæ ℥ iij. Terantur & misceantur simul. Ponantur in vase distillationis. Oleum & aqua quæ emanauerint, colligantur, deinde misceantur cum ℥ j. olei laurini & terebinthinæ ℔ j. Iterum distillentur, separentur aqua & oleum, & vsui seruentur vt superiora.

Ad vulnera etiam recentia & antiqua conglutinanda, præcipuè partium neruosarum, ossium, venarum parantur balsama quamplurima ab Euonymo, Quercetano, Fallopio & aliis. Placet ergo vnum ex Fallopio proponere, quod erit instar omnium.

℞ Terebinth. pellucidæ ℔ ij. olei lini & lumbricor. ana ℔ ß. resinæ pini ℥ vj. thuris, myrrhæ, aloës, mastic. sarcocollæ, ana ℥ ij. macis, croci, caryophyll. ligni aloës, ana ʒ ij. Misceantur omnia, & ponantur in retortam bene lutatam: sinantur parum macerari: deinde distillentur in cineribus, primùm lento igne ad eliciendam aquam, pòst valentiore, & habebis oleum ad prædictas intentiones efficacissimum. Hæc igitur habuimus pro instituto nostro de oleis dicenda.

CAPVT VI.

De Pulueribus quibusdam.

QVEMADMODVM olea sola & per se ad multos affectus vsurpantur, aliàs verò linimentis, vnguentis, cataplasmatis, emplastris & similibus permiscentur: Sic etiam quidam pulueres soli & per se ad certorum morborum curationem exteriùs admouentur; quidam & interiùs assumuntur: alij verò prædictis linimentis, vnguentis & aliis adduntur pro variis Medici intentionibus.

Pulueres itaque, qui capiti ad varias intentiones aspergi solent, repetere licet ex descriptione frontalium supra propositorum, quorum eadem est materia ac puluerum: vt etiam qui ventriculo, hepati, lieni, renibus, vtero & similibus admoueri possunt, præmissâ olei cuiusdam inunctione, ex descriptione linimentorum & vnguentorum, vbi illa omnia fusè tractabuntur. Sunt verò quidam, qui

in peculiari frequentique vsu Chirurgis esse solent, vt ad contusiones parant puluerem ex adstringentibus, quo pars affecta, oleo rosaceo prius oblita, sinapisatur.

℞ Puluer. myrtillor. q. s. Sinapisetur pars post litum. Vel puluer. myrtill. ℥ j. rosar. rubrar. siccar. gallarum virid. balaustior. ana ʒ ij. rad. bistortæ ʒ j. Fiat omnium puluis vt suprà. Puluis ad adstrictionem vuulæ laxatæ.

℞ Myrobalanor. combustor. ʒ ij. seminis sumach, aluminis vsti, ana ʒ ß. piperis longi gran. v. quo contingatur vuula laxata sæpè cum spatula.

Ad incarnandum & sanguinem sistendum solent eiusmodi circumferre puluerem, ex descriptione Ioannis de Vigo.

℞ Aloës, myrrhæ, ana ʒ ij. sarcocollæ ʒ j. ß. thuris, pollinis farinæ, ana ʒ ij. sanguinis dracon. terræ lemniæ, ana ʒ ij. ß. tuthiæ, lithargyri, tragacant. ana ʒ ß. Fiat omnium puluis tenuissimus. Addunt ad sistendum sanguinem multi pilos leporis mollissimos & minutim incisos. Sunt qui puluere vitrioli ad hæmorrhagias cohibendas nihil præstantius dicant, quod insigni adstringendi vi præditum esse nemo dubitat. Solent etiam ad putrium, vstorum, & corruptorum ossium desquamationem multos pulueres conficere. Vt

℞ Corticis rad. panacis, corticis pini, rad. cannar. & aristoloch. ana ʒ iij. myrrhæ, agarici vilioris, tartari combusti, & cineris ossium, ana ʒ j. Fiat omnium puluis, aspergendus ossi corrupto, aut infundendus cum decocto catapultarum. Item vt caro fungosa & superflua vlceribus accrescens exedatur, consuetum est aspergere puluerem aluminis vsti, puluerem mercurij correctum, sublimatum ipsum in maligno & rebelli vlcere. Alij ita componunt.

℞ Chartæ combustæ, plumbi vsti, æris & squamæ ferri, ana ʒ iij. sulphur. viui & arsenici, ana ʒ j. Fiat puluis. Denique cicatricem etiam vlceribus inducunt asperso adstringente puluere, ad quod Empirici maximè crocum suum Martis in vlceribus dysepuloticis valdè commendant: quidam verò ad id puluerem sic conficiunt.

℞ Corticis mali granati & corticis thuris, ana ʒ iij. æris vsti & loti, squamæ eiusdem lotæ, gallarum viridium, lithargyri, ana ʒ j. Fiat omnium puluis, parti aspergendus vt inducatur cicatrix; sic enim densabitur exterior superficies. Complures eiusmodi puluerum formulæ excogitari possunt. Quia verò præcipuè ad aliorum medicamentorum compositionem reuocantur, ideo paucis his erimus contenti, vt ad linimenta & vnguenta accedamus.

CAPVT VII.

De Linimentis & Vnguentis.

LINIMENTI, vnguentique differentiam in eo tantum positam esse existimo, quod illius quam huius multo liquidior sit consistentia. Nam quod multi voluerunt, linimentum ab vnguento differre, quia linimentum sine cerâ, vnguentum verò cum cera paretur: aut qua linimentum sine ignis ope fiat; vnguentum verò vi ignis, non est perpetuæ veritatis. Etenim multa vnguenta vtilissima, vt vnguent. de plumbo, de cerussa, de lithargyro, ægyptiacum & alia absque vllâ cerâ comparantur: vt etiam sine igne quæcunque nutriuntur & versantur diutius in mortario, cum multorum linimentorum compositio ignis liquatione egeat; quemadmodum sequentium exemplorum appositione multò illustrius euadet. Sunt itaque duæ istæ externorum remediorum formulæ crassioris quam oleum consistentiæ, vt diutius parti adhærere possint; liquidioris verò quam cataplasmata, cerata, & emplastra, quæ postea describentur. Porro quod ad linimenta attinet, nulla hodie habentur in officinis comparata, tum quia sub illa forma vix conseruari possunt; tum quia facile est statim de nouo ea componere, aut ex ipsis vnguentis vsualibus, conuenienti aliquo oleo dissolutis, concinnare in rem præsentem.

Est autem præcipua linimentorum vnguentorúmque materia ex certis oleis, pulueribus,

pulueribus, & cerâ, paucâ quidem ad linimenti confectionem : multa verò ad vnguentum : ita vt vulgò existiment ad ℥ j. olei, necessariam esse ʒ j. pulueris cum ceræ ʒ ij. quò vnguenti conueniens forma introducatur. Est tamen aliquando, vt diximus, quando nulla neque cera, neque oleum ingreditur vnguenti compositionem. Alias verò adduntur adipes, medullæ, seuum, butyrum, styrax liquida, mucilagines, decocta, infusiones, & alia ex plantis, mineralibus & animalibus variè desumpta, ad multiplices Medicorum intentiones perficiendas necessaria, quæ ceræ aut olei quantitatem augere aut minuere solent.

Quoniam verò in officinis multa parata habentur vnguenta : ideo recensenda sunt imprimis, eorumque facultates tum primariæ, tum quæ ad vsus Chirurgicos hodie vulgò reuocantur, annotandæ ; vt possit ex illis velut penu quadam, Medicus instrumenta ad actiones suas statim depromere. Postea verò alia non ita vsualia describemus, prout certis potissimùm partibus & affectibus sunt accommodata.

Calidorum itaque vnguentorum officinalium hæc est series. Vnguentum basilicum maius & minus, resumptiuum, dialthæas cum mediocri calore & humectatione, vnguentum martiatum, aragonium, Agrippæ, & aureum, quæ vulgò quatuor vnguenta calida appellantur : quamuis alij loco aurei ponant dialthæam : vnguentum nicotianum, mundificatiuum de resinâ & de apio, apostolorum, ægyptiacum, enulatum & citrinum, quæ valdè excalfaciunt ac potenter exsiccant. Frigidorum verò vnguentorum officinalium hæc est classis. Vnguentum rosaceum, vnguent. violaceum, quod eadem ratione ac rosaceum ex floribus violæ comparatur ; & populeum, quæ humectationem etiam quandam habent. Vnguentum verò desiccatiuum rubrum, de tuthia, album Rhasis, de bolo, nutritum cum succis & lithargyro, pompholygos & comitissæ maius & minus refrigerant cum exsiccatione. Hæc eadem vnguenta ad vsus Chirurgicos ita reuocantur, vt ad humorum influentium repulsionem & adstrictionem, vnguentum rosaceum & de bolo, vnguentum violatum, nutritum, de tuthia, album Rhasis, desiccatiuum rubrum, diapompholygos, populeum & comitissæ : Ad doloris verò sedationem, si in tumoribus aut aliis affectibus vrgeat ex causâ frigidâ, basilicum, dialthæas, resumptiuum. Si ex calidâ, quæcunque refrigerare à nobis sunt dicta, plus minus pro ratione partis & causæ. Vbi verò resoluendus, digerendusque est tumor, vel humor alicubi contentus, vnguenta illa calidiora à nobis recensita vsurpantur, sub eisdem conditionibus. Rupta autem vomica aut quoduis aliud vlcus sordidum abstergitur, & noua caro generatur vnguento nicotiano, aureo, mundificatiuis de apio, & de resina, apostolorum, & citrino, quod peculiariter faciei sordibus & fœditati detergendis est dicatum. Si vero sordidius & fœtidius fuerit vlcus, ita vt ferè in gangrænam degenerare videatur, tum vnguentum Ægyptiacum ad hoc maximè conueniet. Denique deterso & probe purgato vlcere, si inducenda sit cicatrix, quamuis hoc potius cerato aliquo aut emplastro præstari soleat, quam vnguentis ; si tamen etiam his vti visum fuerit, aptari poterit vng. desiccatiuum rubrum, de bolo, album Rhasis, & alia quæ cum frigiditate exsiccant. Ecce quis sit frequentior vnguentorum officinalium vsus, quorum omnium particularem descriptionem ex pharmacopœis repetere licebit, & ex eis nullo negotio linimenta, si ita videatur, ad faciliorem penetrationem aut alias causas comparare, dissoluto conuenienti quodam oleo. Vt etiam facile est ex eorumdem varia permixtione varias implere intentiones, pro ratione indicationum, ex causis, morbis, & partibus desumptarum, quod solertiæ & præsentis Medici iudicio relinquendum est.

Quo autem hoc faciliùs intelligi possit, placet nunc linimenta, vnguentaque ad varias partes, causas & morbos describere, quæ sint paradigmatum instar ad reliqua omnia componenda. Sic ad totius capitis, cerebrique internos externosque affectus varia comparari solent linimenta vnguentaque, vt in dolore capitis quem cephalalgiam vocant, ex humoribus aut vaporibus calidis, tale describi potest.

℞ Succi plantag. & solani, ana ℥ ij. aquæ rosaceæ & vini albi, ana ℥ ß. olei nenuphar. & rosacei, ana ℥ iv. Decoquantur ad liquoris consumptionem. Post adde semin. lactucæ, portulacæ, & coriandri, ana ʒ ij. semin. berberis, santali rubri, granor. kermes, ana ʒ j. ceræ albæ (quæ ad refrigerandum potior est flauâ) q. s. Fiat vnguentum, quo illinatur tepide anterior pars capitis, detonsis prius capillis, addendo aceti parum vnctionis tempore. Atque etiam si volueris vnguent. populeon. ℥ j. In

dolore

dolore verò frigido & diuturno, vt cephalæa, clauo, hemicrania, & similibus ita comparetur.

℞ Nucis moschatæ, garyophyll. cinamomi, & piperis, ana ʒ ij. pyrethri, castorei, pulueris ireos Florent. ana ʒ j. moschi gran. v. olei laurini & rutacei, ana ℥ iv. ceræ flauæ siue citrinæ q. s. Fiat vnguentum quo inungatur pars dolens, addendo parum aquæ vitæ aut imperialis vnctionis tempore.

Ad affectus verò capitis externos, vt fauos, tineam & manantia vlcera, ex fortiter exsiccantibus & digerentibus cum repellentibus quibusdam, sic potest describi.

℞ Olei è lucerna sordidiore ʒ iij. olei juniperi ℥ ij. nuces integras vstas & puluer. num. iiij. myrrhæ, viridis æris, fuliginis furni, sulphuris viui, vtriusque hellebori & gallarum, ana ʒ j. auripigmenti & vitrioli, (si efficacissimum parare velis) ana ʒ ß. argenti viui saliuâ ieiuni hominis extincti ℥ ß. Incorporentur omnia cum melle scillitico & aceto in formam linimenti aut vnguenti, quo vtatur post conuenientem purgationem. Ad pilorum verò eductionem in alopecia, ophiasi, morante barba, & similibus ita fieri potest.

℞ Axungiæ vrsi, talpæ, aut cuniculi, ℥ j. ß. axungiæ viperæ ℥ ß. fol. capill. vener. exsiccat. rad. cannæ vstæ & puluer. vesparum & apum vstarum, ana ʒ iij. cineris abrotani, semin. sinapi & fol. marrub. ana ʒ j. picis liquidæ & ladani puriss. ana ℥ ß. olei lentisc. ℥ iv. ceræ nigræ q. s. Fiat vnguentum, quo inungatur pars post conuenientem fotum ex decocto siclæ, mercur. caulium rubeor. abrotani, capill. vener. & similium.

Ad oculorum verò, aurium, narium, & oris morbos, siquæ vnguenta conuenire possint, iam in priore operis istius parte fuerunt proposita. Ad colli vero, pectoris, & thoracis vitia multa instituí solent, v.g. ad anginam post reuulsiones præmissas & sedatam inflammationis vim, vt digeratur ac dissipetur.

℞ Puluer. nidi hirundinis, stercoris canis ieiunio macerati, & stercoris columbarum, ana ʒ j. ß. pulueris ireos Flor. chamæmel. ana ʒ ij. olei lilior. ℥ iv. pinguedinis gallinæ ℥ ß. ceræ flauæ q. s. Fiat vnguentum vel linimentum, quo inungatur sæpè tumor. Ad dilatationem vero thoracis, sputi maturationem, humoris pituitosi concoctionem, doloris pleuritici & aliorum sedationem, fiat sic.

℞ Vnguenti dialthæas & resumpt. ana ℥ j. butyri recentis aut aquâ scabiosæ loti ʒ vj. pulueris ireos Flor. ℥ ß. croci ʒ j. olei chamæmel. vel amygdal. dulcium q. s. Fiat linimentum quo inungatur pars dolens, addendo, si velis, aquæ vitæ parum vnctionis tempore. In exsiccatione & marcore cordis ac thoracis, vt per hecticas febres ac phthisim, inungi poterit sequenti.

℞ Olei viol. & amygd. dulcium, ana ℥ iv. flor. viol. & borrag. siccor. ac puluer. ana ʒ j. farinæ hordei & semin. maluæ, ana ʒ ij. ceræ parum. Fiat vnguentum, in quod infundatur tantum lactis muliebris, quantum combibere poterit.

Ad ventriculi autem affectus plurima comparantur vnguenta, vt ad calfaciendum, iuuandam coctionem, flatus dissipationem, dolorem colicum & similia.

℞ Succi menthæ & maioranæ, ana ℥ ij. olei de absinth. nardini, & muscatellini, ana ℥ iij. vini rubri generosi ℥ ß. Decoquantur ad liquoris consumptionem. Post adde nucis moschatæ, garyophyllor. spicæ nardi, schœnanthos, cinamomi, ana ʒ j. ß. piperis longi, galangæ & cyperi, an. ʒ j. ceræ flauæ q. s. Fiat vnguentum. Ad adstrictionem verò & corroborationem, vt in lienteria, vomitu & aliis.

℞ Olei myrtini & cydonior. ana ℥ ij. olei nucis moschatæ chymice extracti ʒ ij. rosarum rubrar. coralli rubri, terræ sigill. boli armeni, acaciæ, hypocistid. granor. kermes, ana ʒ j cinam. crassior. ʒ ß. vnguenti comitissæ, si velis, ℥ ß. ceræ rubræ, quæ valdè adstrictionem iuuat, q. s. Fiat vnguentum, quod etiam in fluxu quouis nimio ventris vsurpari poterit.

Sic ad hepatis refrigerationem aut calfactionem, adstrictionem & corroborationem fere componi possunt, dummodo semper simus memores in partium principum morbis numquam ita esse refrigerandum, vt caloris natiui robur nimiùm deiiciatur, & semper aliqua adstringentia, aut quæ parti familiaritate quadam substantiæ conueniunt, esse permiscenda: sic ad refrigerandum hepar.

℞ Cerati santalini & vnguenti rosacei aqua cichor. lotor. ana ℥ j. santal. albi & rubri, semin. acetos. & lactucæ, ana ʒ j. cerussæ ʒ ß. spicæ nardi & caphuræ, ana ℈ ß. trochiscor. de spodio gran. v. olei viol. aut nenupharis ℥ iv. ceræ parum. Fiat linimentum

mentum quo inungatur regio hepatis cum pauco aceto rosaceo tepidè. Ad calfaciendum verò & roborandum iecur iam descripta pro ventriculo vnguenta conueniunt.

Splen etiam hoc modo refrigeratur, calefit & corroboratur: quod si obstructione aut scirrho, vt illi familiarissimum est, tentetur, propter sanguinis fæculentioris quem allicit naturam; parentur vnguenta, quæ emolliant, alia verò quæ incidant & attenuent, vel quæ vtrumque simul & semel præstare possint, inter quæ maximè laudant Arabes vnguentum de arthanita vtrumque. Si velis, ita componatur.

♃ Rad. lilior. & althææ, ana ℥ ij. Decoquantur in olei de capparibus & amygdal. dulcium s. q. deinde adde bdellij, opopanacis, ammoniaci in aceto dissoluti, ana ℥ j. mucilag. seminis fœnug. cum vino albo extractæ ℥ j. styracis, myrrhæ, corticis rad. cappar. & tamarisci, schœnant. semin. apij & portul. ana ʒ j. scoriæ ferri ℈ j. terebinth. & propoleos q. s. Fiat vnguentum, quo inungatur sæpius lien tumore vel obstructione laborans, nisi adsit inflammatio. Ad feruentes & præcalidos renes instituatur tale vnguentum.

♃ Succi solani & hyoscyami, ana ℥ j. succi cucurbitæ & aceti rosati, ana ℥ ß. olei nenuphar. & violat. ana ℥ iv. Decoquantur ad succorum consumptionem. Post adde semin. papauer. albi & acetosæ, ana ʒ ij. trochiscor. de caphura ʒ j. ceræ albæ q. s. Fiat vnguentum quo illinantur frigidè cum aceto, superimponendo postea, si velis, laminam plumbeam tenuissimam, quæ vbi primum incaluerit, remoueatur. Vbi verò renes calculo, muco, aut sabulo obsessi dolore vexantur, & vrinæ meatus occluditur; ex relaxantibus & anodynis fiant inunctiones, vt vnguento resumptiuo cum pinguedine cuniculi & oleo lilior. Quod si in vesicâ tale adsit impedimentum, optimum erit pubis regionem & perinæum sequenti vnguento delinire.

♃ Succi fœnicul. marini vel apij, raphani, aut cressonis ℥ ij. olei de scorpion. ℥ vj. Bulliant ad succi consumptionem; post adde semin. petrosel. asari, spicæ celticæ & schœnanthos, ana ʒ j. pulueris scorpion. si haberi possit, ʒ ß. axungiæ cuniculi ℥ j. ceræ parum, fiat linimentum ad id præstantissimum.

Testiculorum morbi eodem modo eisdem vnguentis persanantur, qui si sint aquâ referti, digeretur & dissipabitur, addita illis quæ aquas ducere diximus ex proprietate.

Vterus etiam ex vnguentorum vsu non paruos recipere solet fructus, siue sit calfaciendus seu refrigerandus, siue corroborandus, laxandus & similia. Vt ad iuuandum partum, educendam secundinam, dilatandum illius orificium & similia.

♃ Butyri recentis, axungiæ gallinæ, & porci recentium, ana ℥ j. olei lilior. & amygdal. dulc. ana ℥ iij. rad. aristol. & ireos Florent. ana ʒ ij. cinamomi tenuioris, asari, styracis & myrrhæ, ana ʒ j. agarici & colocynth. (si validius sit agendum, aliàs verò omittantur) ana ℈ j. ceræ flauæ q. s. Fiat vnguentum, quo illinantur regio pubis, perinæum, lumbi & inguina, præcedente prius conueniente fotu vel semicupio. Quod si retinendus sit fœtus aut sanguis immoderatius fluens; fiat in sequentem modum.

♃ Succi sanguinariæ aut porri, ana ℥ j. olei myrtini, lentiscini, & mastic. ana ℥ iij. Decoquantur, vt artis est, post adde boli armeni, acaciæ, hypocistid. gallar. virid. nucum cupressi, balaustior. alumin. ana ʒ iij. ceræ rubræ vel albæ q. s. Fiat vnguentum, quod ebibat aceti & aquæ peculi rosar. quantum fieri poterit dum incalescet. Illius loco vsurpatur vnguentum comitissæ, vel emplastrum pro matrice, dissolutum oleo mastichino, & illinitur.

Ad neruorum verò articulorumque affectus frigidos, vt paralysim, apoplexiam, tremorem, stuporem, lassitudinem & similes comparantur eodem modo linimenta & vnguenta.

♃ Olei de spica, de lateribus, vulpini, lumbricorum, de castoreo, irini, laurini, rutacei, & similium, vnius vel plurium, ℥ vj. castorei, myrrhæ, styracis calamit. benjoini, ana ʒ iij. euphorbij, piperis longi, schœnant. ana ʒ j. terebinth. ℥ ij. ceræ flauæ aut propoleos q. s. Fiat vnguentum, quo inungantur partes affectæ ad ignem, & diu confricentur, addendo aquam vitæ, aut imperialem pro ditioribus. Ad mulcendum dolorem podagricum initio parant vnguentum ex medullâ cassiæ recenter extractâ, pauco butyro, croco, & vitello oui vnius.

Ad affectus etiam cutis & externarum partium, vnguentorum multiplex compositio

positio fieri solet, vt ad scabiem, lepram, varios tumores, & ambusta; quorum aliquot formulæ sunt describendæ. Primùm igitur ad scabiem vnguentum enulatum cum mercurio & sine eo seruari solet in officinis, quod dissolutum succo limonum vel scabiosæ aut lapathi acuti, addendo pomatæ ℥ ß. sulphuris viui ʒ ij. aptissimum erit ad incipientem & minus rebellem scabiem. Si velis alia habere;

♃ Sulphuris viui ℥ ß. salis albi ʒ iij. terebinth. aquâ scabiosæ & rosar. lotæ ℥ ij. butyri recentis & pomatæ, ana ℥ j. vitellos ouorum numer. ij. axungiæ porci ℥ iij. ceræ parum. Incorporentur & fiat vnguentum. Si velis validissimum pro leprâ.

♃ Succi fumar. lapath. acut. & chelidon. maior. ana ℥ ij. olei rosacei ℔ j. ß. Bulliant ad succi consumptionem, post adde litharg. ℥ j. ß. cerussæ lotæ ℥ j. tuthiæ ℥ ß. salis communis, sulphuris viui, ana ʒ iij. hellebori vtriusque & sublimati, ana ʒ ß. hydrargyr. succo limon. extincti ℥ ij. olei de tartaro & de vitellis ouorum, ana ℥ j. terebinth. ℥ iv. Misceantur in mortario & diu agitentur. Fiat instar nutriti, quo inungatur post vsum balnei suprà à nobis commemorati.

Ad curationem tumorum non est quod varia huc vnguentorum genera referamus, cum iam à nobis in vnguentis officinalibus sint proposita, & quia nimium excresceret hæc nostra tractatio: Sufficit nunc proponere vnguentum illud, quod ad cancrosorum omnium tumorum repressionem & mitigationem valde commendatur.

♃ Succi solani, scabiosæ, & plantag. ana ℥ iv. omphacij & aquæ rosar. ana ℥ ß. cerussæ, tuthiæ, & antimonij lotorum ac præparat. ana ʒ ij. cineris cancror. fluuiatil. ʒ j. Agitentur diu in mortario plumbeo, pistillo plumbeo, donec crassitiem acquirant & in vnguenti consistentiam reducantur.

Ad ambustorum autem curationem vnguentum de calce solent multi in officinis habere paratum, vel sic fiat.

♃ Calcis lotæ cum aqua plantag. & rosar. ℥ ij. olei rosar. ℔ ß. mucilag. semin. psyllij & cydon. cum aquâ solani extractæ ℥ j. ceræ parum. Fiat linimentum, quo vtendum post sublatas pustulas & inflammationem, ad quod nihil præstantius inueni, quàm corticem sambuci contusum, cepe sub cineribus coctum, vel ipsam aquam ardentem sæpius affusam, quæ contentas in parte scintillas fœlicissimè elicit. Superest vt pro capitis istius complemento aliquot vnguentorum formulas proponamus, quibus luem veneream curare, aluum expurgare, & vermes in ventre morantes excludere solemus.

Ad luis itaque venereæ curationem Empirici nostri fœlicissimo admodum successu transtulerunt inunctiones ex hydrargyro, quas superior ætas ad lepræ, elephantiasis & malignæ scabiei curationem vsurpauerat: His enim non solùm deletur exterior fœditas, cutisque maculæ; sed etiam omnis interna impuritas per excitatum sudorem & oris fluxum vacuatur. Talis est vsitatior vnguenti Neapolitani formula.

♃ Pinguedinis gallinæ & butyri recent. ana ℥ j. olei chamæmel. lilio. & laurini, ana ℥ iij. thuris, mastic. myrrhæ, ana ℥ ß. styracis liquidæ ʒ vj. terebinth. lotæ in aquâ vitæ ℥ iv. pingued. porci ℔ j. argenti viui ℥ v. in cuius maiore, & minore dosi, multis modis pro corporum & morbi constitutione varianda, posita est vnguenti efficacia; ceræ q. s. Fiat vnguentum, quo illinantur extremitates corporis, partium internodia, & emunctoria, in hypocausto & loco calido, diu confricando, continuãdo per sex, septem aut plures dies, donec sputatio appareat, bis aut semel in die, purgato prius corpore, & instituto, si fieri possit, decocto guaiaci sudorifico per viginti dies. Quando magis exsiccare volunt, addunt lithargyrum, sulphur, sublimatum & similia. Vbi verò molliendum & laxandum, vt ad exostoses curandas, addunt bdellium, opopanacem & similia.

Solemus etiam ad purgationem ventris in morosioribus pueris, qui neque potiones, neque clysteres admittunt, ventrem circa vmbilicum inungere vnguento de arthanita dicto, cuius non parua est ad aluum ciendam efficacia: vel si mauis, ex felle porcino cum pauco puluere colocynthidos inungatur: aut etiam vnguentum tale componatur.

♃ Rad. bryoniæ, & cucumer. agrest. ana ℥ j. Decoquantur in oleo communi. Colentur & exprimantur. Post adde pulpæ colocynthid. & agarici trochiscat. ana ʒ ij. semin. ebuli & scammonij, ana ʒ j. hellebori nigri & antimonij, ana ℈ j. ceræ q. s. Fiat vnguentum pro inunctione vmbilici sæpius iteranda, donec aluus proritetur.

tur. Quod si vermes fugandi enecandique sint, talia esse poterunt in vsu.

♃. Rasuræ cornu cerui, coralli rubri, corallinæ, ana ʒ ij. semin. citri & portul. ana ʒ j. ß. rhabarb. puluer. ʒ ß. olei de absinthio, & myrtini, ana ℥ ij. ceræ parum. Fiat linimentum, quo inungatur venter, si febris & fluxus ventris sint iuncta vermibus. Vbi verò hæc non adsunt;

♃ Farinæ lupinor. ℥ ß. aloës, myrrhæ & semin. contra, ana ʒ ij. olei amygdal. amarar. ℥ iij. petrolei ℥ ß. Incorporentur cum pauco aceto & succo limon. vel cum terebint. & cerâ fiat vnguentum. Mulierculæ nostræ solam aloem dissolutam aceto vel succo limonum apponunt. Ego sæpissimè confect. hieræ picræ cum paucâ theriaca, & oleo de scorpion. dissolui præcipio, superiorique ventris parti ad vermes versus inferiora profugandos inungi non paruo successu. Ad morpiones ex Fallopio tale paratur linimentum.

♃ Pomum vnum aut plura sub cineribus cocta ad putrilaginem. Separetur pulpa, misceatur cum ℥ j. hydrargyri, succo limon. aut saliuâ hominis, extincti, olei lumbricor. parum. Fiat linimentum, quo inungantur partes obsessæ. Atque hæc de linimentis & vnguentis pro instituto nostro sufficiant.

CAPVT VIII.

De cataplasmatis, pultibus, sinapismis & vesicatoriis.

CATAPLASMATVM ac pulticularum natura siue consistentia succedit, ordine quodam medio inter vnguenta ac emplastra. Quæ non solent in officinis parata seruari, vt illa; sed quotidie in rem præsentem comparantur, & plerumque fotus subsequi solent, quoniam ex residentia eiusdem coctionis pistata & cribrata, additisque aliis rebus necessariis vt plurimũ comparantur. Est autem illud inter cataplasma & pultem discriminis, quod cataplasma ex pluribus rebus, vt diximus, fieri solet; pultes autem ex farinis, liquore quodam conueniente exceptis & coctis, quæ ideo cataplasmatis præmittendæ, quia simpliciores sunt illis, & sæpè eorum compositionem ingrediuntur.

Pultes igitur exteriùs admouentur tum ad interiorum partium, tum exteriorum affectuum curationem, quorum diuersitas ex variis facultatibus quæ in farinis insunt, dependet: sic ad fluxum ventris componi potest pulticula ex farina oryzæ & lentium, in succo plantaginis aut symphyti, addendo parum olei myrtini & aceti rosacei, decocta. Ad vermes verò enecandos & deturbandos, ex farinâ lupinorum cocta aut subacta cum succo limonum, tanaceti vel matricariæ, addendo parum olei de absinthio. Quod eodem modo fiat in aliis affectibus. In externis verò comparantur pultes, vt ad maturationem tumoris in abscessum degenerantis, laudauit Galenus maximè tetrapharmacum sub forma pultis, quod ex farinâ triticeâ in aquâ communi & decocta, conficitur. Cui, si volueris, addes parum axungiæ porci, butyri, vitellos ouorum, & parum salis, quando rumpenda est vomica. Si mulcendus sit dolor, loco aquæ communis fiat leuis decoctio in lacte caprillo aut vaccino. Si velis digerere, & resoluere, farina hordei, lentium & fœnugræci in decocto resoluente supra descripto bulliat, addendo axungiæ gallinæ & anatis, ana ℥ j. olei chamæm. ℥ ij. Fiat pulticula. Denique si fuerit propositum incidere & attenuare potentius, eædem farinæ cum oxymelite decoquantur. Si verò cupias ad detersionem comparare pultem, farina fabarum cum hydromelite conficiatur in prædictum modum sine oleis aut pinguedine, quæ detersioni officere solent suo lentore & crassitie. Atque hæc de pultibus.

Vt verò cataplasmatum descriptiones faciliùs intelligantur, reuocanda est in memoriam fotuum synopsis à nobis priore huius secundæ partis capite proposita, ex quorum residentia pistata & cribrata, additis farinis, pane, oleis, axungiis, medullis, pulueribus & similibus aliis varia cataplasmatum gene ra concinnari solent. Nos aliquot formulas exempli gratiâ in medium adferemus. Primò igitur ad doloris sedationemp lurima comparantur cataplasmata, tum ex verè anodynis; tum ex refrigerantibus & stupefacientibus. Vt

♃ Rad.

℞ Rad. althææ & liliorum, ana ℥ ij. maluar. viol. brancæ vrsinæ, pariet. ana M. j. flor. chamæmel. melil. & furfuris, ana P. j. Fiat decoctio in lacte caprillo, aut iusculo pingui. Contundantur omnia & colentur per cribrum. Post misceantur cum prædicto lacte aut iure, addendo farinæ seminis lini & hordei, ana ℥ ij. axungiæ porci & butyri, ana ℥ j. olei chamæmel. ℥ iv. vitellos ouor. numer. ij. croci parum. Fiat cataplasma sæpius renouandum. Facilius autem comparatur sic.

℞ Medullæ panis albissimi ℔ j. Maceretur in ℔ ij. lactis caprilli, & teratur. Postea adde vitellos ouor. numer. iij. croci ʒ j. Leuiter coquantur. Fiat cataplasma vt supra. Ad dolores oculorum etiam sic instituuntur.

℞ Pomor. putrium aut decoctor. ℥ iij. Dissoluantur cum lacte muliebri, addendo parum croci. Fiat cataplasma absque vllo oleo, quod est inimicissimum oculis. Si dolor ita fuerit atrox, vt cogat nos vti narcoticis, potes admiscere superioribus cataplasmatis opij puluerat. ʒ j. plus minus. Aut, si mauis, ex herbis ita fiat.

℞ Fol. solani, hyoscyami & plantag. ana M. j. flor. papauer. vtriusque, ana P. ij. semin. lini & maluæ, ana ʒ iij. Decoquantur, contundantur, & cribrentur. Deinde adde micæ panis albi in lacte infusi ℔ ß. olei nenuphar. & viol. ana ℥ ij. Fiat cataplasma ad prædictos vsus. Sic præscribentur cataplasmata emollientia, adstringentia, suppurãtia, discutientia, & abstergentia, ad omne genus tumorum tam internarum quam externarum partium, quorum formulæ ex materia medica & paradigmatis iam præmissis satis percipi possunt; inter quæ lubet adhuc referre celebre illud cataplasma *de Arnoglosso*, quod Practici omnes nostri falsò & magno errore inter emplastra annumerare solent, cuius talis est descriptio.

℞ Folior. arnoglossi seu plantag. maior. panis syncomisti, id est à furfure non purgati, & lentium, ana æquales partes. Decoquantur in aquâ. Postea pistentur & colentur, addendo, si velis, parum olei rosacei, ne tam pertinaciter parti adhæreat. Fiat cataplasma ad carbunculos vbique probatissimũ: cuius loco laudat Auicen. illud quod ex duobus granatis integris, dulci & acido, decoctis & contusis comparatur. Est etiam aliud cataplasma vulgatissimum ad fluxus ventris sistendos, quod *de crusta panis* nuncupatur, & Bartholomæo Montagnanæ adscribitur.

℞ Crustæ panis ℥ ij. Comburatur supra carbones ardentes, extinguatur ac maceretur aceto: deinde adde mastiches, menthæ, spodij, coralli rubri, santali albi & rubri, ana ʒ j. farinæ hordei ℥ ß. olei mastic. & cydon. ana ℥ j. Fiat cataplasma ad vsus suprà dictos idoneum. Reliqua ex variis therapeuticorum libris repetantur.

Quia verò phœnigmorum, sinapismorum & vesicatoriorum formulæ sub cataplasmatis consistentia fere præscribi solent, & magni sunt in Medicina vsus, ad calfaciendas partes, euocandos & dissipandos humores, auferendas maculas & similia, ideo aliquot etiam illorum descriptiones proponamus. Sinapismus itaque veterum, vt apud Aëtium videre est, ex caricis seu ficubus siccis & semine sinapi cõponebatur. Caricæ in aquâ tepidâ diu macerabantur; semen sinapi eodem modo conterebatur, affundendo parum decocti prædictarum caricarum: deinde quando valentissimum phœnignum conficere volebant, duas partes sinapi contusi cum vna caricarum permiscebant: si mediocre, pares vtriusque portiones: si infirmum, duas portiones ficuum cum vna sinapi conficiebant, & parti propositæ admouebant. Hodie ex quibusuis calfacientibus in quarto gradu paratur. Vt

℞ Stercoris caprilli & columbini, ana ℥ ß. sulphur. viui, piperis & semin. viticis, ana ʒ ij. euphorbij ʒ ß. Excipiantur axungia porci, & simul misceantur. Vsitatissimum est vesicatorium sequens.

℞ Fermenti acrioris ℔ ß. semin. sinap. piper. longi, & pyrethri, ana ℥ ß. cantharid. præparat. & puluer. ʒ iij. Conficiantur cum oxymelite aut aquâ vitæ instar cataplasmatis, quod applicetur parti, & tamdiu sinatur donec vesiculæ sint excitatæ: tunc remoueatur, & dissectis pustulis applicentur folia caulium aut hederæ. Et sinantur diu fluere. Vsitatum est etiam hodie emplastrum vesicatorium, quod ad dentium dolorem sub pinna aurium inferiorum applicari solet. Denique variis modis hæc medicamenta concinnari possunt. Nobis autem satis sit hæc proposuisse in studiosorum commoda.

CAPVT IX. & vltimum.

De ceratis & emplastris.

ERATA & emplastra solidissimæ sunt externorum remediorum formulæ; distinguuntur tamen, quòd emplastrum multò sit solidius cerato; quemadmodum de linimentis & vnguentis dicebamus; ita vt ceratum nihil sit aliud quàm emplastrum mollius, vel ita primò comparatum, vel in rem præsentem ex emplastro vno vel pluribus ad institutum facientibus, conueniente oleo malaxatis & emollitis confectum. Seruantur autem ceratorum & emplastrorum in officinis varia genera, tum vt statim sint parata: non enim quouis tempore aut loco, nec non sine diuturnâ morâ comparari possunt: tum vt temporis tractu fermententur, & quæcunque in eis continentur, melius permisceri possint. Est enim horum varia materia ex animalibus, plantis, mineralibus, infusionibus, decoctis, mucilaginibus & aliis, quæ in sequentibus facilè videbuntur; si prius recensuerimus cerata illa & emplastra vulgatiora, quæ in officinis habentur, eorumque vsus & facultates annotauerimus.

Quod igitur ad cerata officinalia attinet, tria vulgò haberi solent, ceratum scilicet album Galeni, & ceratum santalinum, refrigerantia: ceratum verò stomachicum, calfaciens & roborans. Emplastrorum autem numerosior est cohors in pharmacopolio, quorum hæc sunt vsitatiora: emplastrum de cerussa, de minio Ioannis de Vigo, & diaphœnicum, ad refrigerandum. Emplastrum verò de baccis lauri, de meliloto, emplastrum pro stomacho, & de sulphure, ad calfaciendum. Sic etiam ad adstringendum, repellendum & roborandum habentur emplastrum de pelle arietina, de mastiche, contra rupturam, & pro matrice: Ad emolliendum verò, suppurandum & resoluendum, emplastrum diachylon commune, diachylon magnum, diachylon ireatum, diachylon cum gummis, de mucilaginibus, filij Zachariæ, triapharmacum, ceroneum & oxycroceum. Ad abstergendum autem & glutinandum emplastrum de ianuâ siue de betonicâ, quod potissimùm vulneribus capitis est accommodatum; emplastrum gratia Dei dictum, & diuinum. Ad cicatricem verò inducendam omnia adstringentia dicta, & præcipuè emplastrum diachalciteos seu diapalma. Denique ad tumores ex lue venereâ contractos habetur efficacissimum emplastrum de Vigo siue de Ranis, quod multi, loco prædictæ inunctionis, præcipuis corporis partibus, potissimum dolentibus, admouent, post excitatum & detersum sudorem. Hæc sunt igitur emplastra officinalia ad varios vsus, ex quibus oleo quodam malaxatis, vt iam diximus, fiunt molliora cerata, quæ partem minus opprimunt & grauant. Solent etiam recentiores ex eisdem emplastris liquatis, vel aliis eodem modo comparatis certam remedij formulam componere, quam sparadrapum seu telam Gualteri vulgò vocant. Immergitur enim in prædicta emplastra liquata pannus lineus aut laneus detritus, donec magnam illius copiam ebiberit, læuigatur conuenienter & parti aptatur melius quam emplastrum, diutius etiam conseruatur.

Superest igitur vt emplastrorum aliquot descriptiones subnectamus, quibus eorum conficiendi modus innotescat: vt ad molliendas, soluendasque veteres obstructiones & scirrhos.

℞ Rad. maluæ & cucumer. agrest. ana ℥ iij. fol. chamæpit. scolopend. & capill. veneris, ana M. ß. Decoquantur in æquis partibus olei antiquioris & vini albi. In parte huius decocti coquatur lithargyri ℥ iv. deinde dissolue picis, colophoniæ, pingued. porci, ana ℥ ij. galbani, ammoniaci, opopanacis aceto scillitico dissolutorum, ana ℥ ß. myrrhæ & iridis, ana ℥ ß. terebint. & ceræ q. s. Fiat emplastrum secundum artem. Reducatur in magdalea, & seruetur vsui. Sic ad compescendum vomitum, fluxum ventris, aut alium quemuis immodicum.

℞ Miuæ cydon. & mucilaginis gummi tragac. cum aceto & aquâ plantag. extractæ, ana ℥ ij. corticis mali granati, gallarum, balaustiorum, aluminis, ana ℥ ß. acaciæ, sanguinis dracon. myrtillor. corticis myrobal. chebul. boli armeni, ana ʒ ij. nucis moschatæ & cinamomi crassioris, ana ʒ ß. ceræ q. s. Fiat emplastrum. Duo

commendan

commendantur à Galeno & Argenterio vnguenta, quæ barbara dicuntur, ad omnia recentia vulnera, morsus & cætera inflammata. Mihi placet talis descriptio.

℞ Lithargyri & cerussæ, ana ℥ ij. thuris, aloës, myrrhæ, ana ℥ j. viridis æris & aluminis, ana ℥ ß. opopanacis & galbani, ana ʒ vj. picis naualis, ceræ, resinæ pini & bituminis, ana ℔ ß. olei hypericon. ℥ iv. opij ʒ ij. terebint. & ceræ q. s. Fiat emplastrum secundum artem. Eodem modo proponit Galenus emplastrum ex dictamno ad quemlibet ictum vel morsum virulentum, extrahenda tela, neruorum præcisiones, & corrigenda maligna vlcera. Vt etiam alia multa emplastrorum genera vbique habentur, & componi possunt, necessarium non est hic accuratius percurrere. Si quis autem cupiat cõficiendi emplastra modum exacte tenere, consulat pharmacopœorum libros & potissimùm officinas, in quibus faciliùs multò percipiet, qnomodo tam varia rerum genera, tam apposite in hanc formam & veluti nouum corpus concinnentur, quam ex vllis præceptis aut librorum lectione. Nobis autem iam est receptui canendum, & finis huic tractationi remediorum externorum imponendus, vt ad particularium morborum curationem, his præmissis vniuersalibus, indicationum scilicet tractatione, remediis internis & externis methodicè progrediamur.

IOANNIS

IOANNIS VARANDÆI,

TRACTATVS THERAPEVTICVS, DE AFFECTIBVS VENTRICVLI & intestinorum.

PRÆFATIO ET OPERIS DIVISIO.

EXORDIMVR tractationem nostram medicam therapeuticam ab affectibus partium Ventris inferioris, Naturæ ordinem sequentes & necessitatis: Natura enim generationi animantium & conseruationi intenta, coctiones præcipuas & primarias in abdominis officina instituit, quæ deinceps materiam idoneam totius corporis nutritioni suppeditent: vnde excrementa etiam varia necessariò assurgunt, & in hisce partibus stabulantur; aut ab his ad alias amandantur, quæ sunt frequentissima morborum, causarumque morbificarum exordia. In hoc denique inferiore ventre, aut per hunc omnes fere humorum naturæ limites egressorum alterationes, præparationes, concoctiones, & expurgationes celebrantur, vnde necessitatis ratio manifestè apparet. Cùm igitur auspicanda sit nostra tractatio ab affectibus partium ventris inferioris: Illæ verò, contentæ scilicet & interiores (nam de continentibus seu externis non est propositum nunc agere) in tres veluti classes sint distinctæ, nos etiam totidem tractationibus peculiares illarum affectus & curationes explicabimus. In primâ enim agemus de morbis partium ad primam coctionem facientium, ventriculi scilicet & intestinorum. In secundâ earum quæ ad secundam coctionem pertinent, hepatis nimirum, lienis, renum, & vesicæ. In tertiâ denique de morbis qui accidunt membris generationis virorum: quoniam affectus mulierum peculiari tractatu olim persequuti sumus. Sub his autem intelligere oportet morbos æsophagi, venæ portæ, & cauæ, vesiculæ felleæ, pancreatis, & totius mesenterij, vreterum & similium ibidem contentarum particularum, quarum affectus vix habent sensibiles notas, quibus distinguantur à reliquis, nec dissimilem à commemoratis therapeiam.

Κοιλίαν *itaque seu* γαςέρα *apud Hippocr. & Galen. multa significare certum est, vt apud Latinos, ventrem. Aliquando enim tam late patet* κοιλιάς *significatio apud Hippocr. quasi* ἀπὸ τοῦ κοίλου, *vt apud nos cauitatis, quæcunque illa sit & vbicunque reperiatur; vt in ipsis musculorum interstitiis. Aliàs contrahitur ad duas insignes corporis nostri capacitates, thoracem, scilicet & abdomẽ, additâ distinctione* τῆς ἄνω κοιλίης καὶ τῆς κάτω κοιλίης. *Aliàs solum ventrem inferiorem, totam scilicet aluum designat, & metonymicῶs pro illius recremento vsurpatur,* quarto epidem. οὔρησις καὶ κοιλία μετρίως ἀχρόως, *vrina & aluus modice erant decoloratæ. Denique per ventrem seu ventriculum vulgò primariam illam corporis nostri cauitatem & chyloseos officinam intelligimus, cuius etiam functiones apud Hippocr.* lib. de humoribus, *eleganti cum terrâ comparatione declarantur.*

Huius itaque κοιλίας *siue ventriculi (cuius substantia, temperies, figura, situs, compositio, & connexus omnibus ex anatome notissima sunt) duæ sunt præcipuæ partes, superior quam stomachum vocant, & inferior quæ fundum appellatur. Quamuis enim*

ſtomachus apud Græcos & Latinos multa ſignificet, vt apud Plinium libro vndecimo, cap. trigeſimo ſeptimo; *& Ciceronem* libro octauo de naturâ deorum, *œſophagi principium ad fauces poſitum circa pharyngem; apud Celſum* lib. 4. cap. 1. *ventriculi inferiorem partem, vbi eſt pylorus, quando ſtomachum inteſtinorum principium facit: apud Hipp. denotat cuiuſuis partis cauitatem habentis, vt vteri vel veſicæ orificium: tamen* κατὰ τὸ συνηθὲς, *ex recepto more, vt ait Gal.* 4. de cauſis pulſuum, *dicitur ſuperior illa pars ventriculi œſophago deſinenti proxima, in qua fibræ multæ circulares, & neruorum ſextæ coniugationis contextus oſculum illud coarctantes cernuntur.*

Quæ ideò fuere præmiſſa, vt deinceps ventriculi affectus explicandos commodius perquirere poſſimus ex conſueta nobis methodo, quæ procedit per ſymptomatum, vnicuique parti accidentium, artificioſam collectionem. Certum enim eſt ventriculum chyloſeos officinã, & primarium alimenti quaſi promptuarium, illud priùs appetere, non ſolùm naturali impetu & ὀρέξει, *vt vocant; ſed etiam animali, per modum ſenſus tactus, ad totius corporis commodum illi à naturâ indito: deinde alimentum ita appetitum & attractum retinere vt concoquat; concoctum verò propellere in inteſtina reſerato inferiori orificio, vt ſit obiectum conueniens & futura ſecundæ concoctionis materia. Has igitur actiones, vbi ventriculus à naturali conſtitutione receſſerit, peruerti, labefactarique neceſſe eſt: ita vt non fiant, vel imminutè tantùm aut deprauatè.*

Appetentia itaque animalis, quæ duplex eſt, ad cibum ſcilicet & potum, atque in ventriculi ſtomacho ſedem ſuam collocauit, proſternitur omninò, aut imminuitur per ἀνορεξίας *&* ἀποσιτίας*: deprauatur per picas & malacias, caninas appetentias,* βουλίμους *& ſitim immodicam. Concoctrix autem aboletur, imminuitur, deprauatur per apepſias, dyſpepſias,* βραδυπεψίας, *ructus nidoroſos, flatuſque ibidem genitos. Retentrix denique & expultrix male ſe habent per ſingultus, nauſeas, vomitus, choleras, & lienterias. Atque etiam, cùm ventriculi corpus, neruoſâ potiſſimùm membranoſaque ſubſtantiâ ſit præditum, fit vt ſæpiſſimè acerrimis torqueatur doloribus, quorum eos qui ſtomachum magis afficiunt, cardiogmos & cardialgias vocarunt veteres: qui verò cauitatem ipſam,* περιωδυνίαι *dicuntur.*

Atque hæc ſunt omnia ſymptomata quibus exerceri poteſt ventriculus, quorum nos explicandorum curandorumque prouinciam ita ſuſcipiemus, vt à communiſſimo omnium moleſtiſſimóque ſymptomate, dolore ſcilicet, exordium ſumentes, deinceps ad appetentiæ vitia, poſt ad coctionem violatam, demùm ad retentricis, expultriciſque læſiones accedamus. Sub quorum ſymptomatum explicationem ita omnium morborum, à quibus illa fiunt, cauſarumque naturam & differentias reuocabimus, vt nihil defuturum ſperemus, quod ad perfectam omnium affectuum huic parti contingentium, therapeiam pertinebit.

TRACTATVS THERAPEVTICVS DE AFFECTIBVS VENTRICVLI.

Caput Primum.

De Cardiogmo, Cardialgia seu Cardiaca passione, & ventriculi περιωδυνία.

RVFVS author antiquissimus *lib.* 1. *cap.* 11. τὸ σόμα τῆς κοιλίας ventriculi os vult προκαρδιον, quasi dicas, antecordium, & καρδίαν appellari, doloresque ibi orientes καρδιαλγίας ἢ καρδιωγμὸς, quod Galenus innumeris propemodum locis, sed potissimùm 2. *de decretis Hipp. & Platon.* collectis etiam ex Homero, Nicandro, & Thucydide exemplis confirmauit. Idem voluit Aurelianus, Aëtius, & Aretæus, qui morbum hunc viris eruditis familiarem esse annotauit, ob immensas lucubrationes & vigilias, exquisitioremque sensum quo solent esse præditi. Quod ad Hippocratem spectat, eadem ratione hunc affectum variis donauit nominibus, vt in prorrhet. καρδίης πόνον: in Coacis καρδίης ἄλγημα: in prognosticis καρδιωγμὸν: in epid. καρδιάσσειν dixit de muliere quadam, quæ ex dolore oris ventriculi in febre cruciabatur, & passim καρδιαλγικὸς vocat eos qui huic affectui sunt obnoxij. Mirus tamen est apud illum contextus *lib.* 4. *de morbis. Vbi*, inquit, *copiosior est bilis dolet hepar,* ὅπερ οἱ παῖδες καρδίην καλέουσι, & paulò pòst: *in folliculo fellis locus est maximè familiaris bili, secundum naturam, & ob id in illo* γίνεται νοῦσος ἣν καρδιωγμὸν οἱ ἄνθρωποι καλέουσι. Ex quibus verbis diceres Hippocratem nominis istius rationem aliò transferre, & affectum hunc hepati aut vesiculæ felleæ potius quam ventriculo adscribere. Verum, si mentem Hippocratis paulò attentiùs explorare lubeat, videbis illum eo loci, potius designare partem quæ morbi causam continet, quàm propriam istius affectus sedem; vt ex sequentibus verbis luculenter apparet: *collecta igitur*, addit, *veteri bile in hoc folliculo, transit ob multitudinem in ventriculum, & dolores illi ac tormina infert.* Vnde colligere licet, tria hæc nomina maioris tantum, minorisque ratione distincta esse; ita vt quiuis dolor sensum afficiens orificij istius, generaliter καρδιαλγία dicatur; qui si paulò atrocior sit cum punctura, morsu, & anxietate καρδιωγμὸς: si verò coniuncta sit syncope aut lipothymia καρδιακὸν πάθος, Practicis nostris cardiaca passio appelletur.

Quod ad essentiam autem illius attinet, dicimus esse symptoma, deprauati in orificio ventriculi sensus tactus, ab eis quæ intemperiem subitam aut solutionem continui inferre valent, cum imbecillitate, morsu, iactatione, & aliquando syncope vel lipothymia. Dicitur esse symptoma, quia morbum immediatè sequitur, estque species actionis læsæ, quia dolor fit ab obiectis improportionatis violantibus & deprauantibus ipsum sensorium, introducta intemperie, & vnitate partium dissoluta, in quibus præcipuum est vitæ nostræ fundamentum.

Varia autem sunt obiecta dolorifica, à quibus sensus iste deprauatus in stomacho producitur. Vigiliæ quidem, ieiunium, mœror, ira, & similes causæ externæ, aliquando in valde dispositis cardialgiam excitare possunt; vt etiam aëris frigidioris inspiratus, qualem experiuntur illi, qui per Alpinas niues iter faciunt: potus aquæ gelidæ, adstringendo nimium os ventriculi: vel æstus ingens, confertim dissoluendo & exsiccando. Verum nos inquirimus hic non leues illas & fugaces dispositiones, quæ nihil habent facti, remotisque causis suis procatarcticis citò euanescunt: sed eas quæ iam firmiores sunt, & propter causarum vehementiam aut diuturniorem actionem, habitum quendam ad morbi generationem necessarium contraxerunt. Dicamus igitur externa omnia, quæ propriâ suâ vi ventriculi membranas dissecare, exasperare, aut exulcerare possunt, vel humorum corruptelam ibi facere, vel aliunde excremen

excrementa deducere, esse aptissima ad affectum hunc generandum. Qualia sunt superius commemorata, si diutius vires suas in partem istam exerceant, aut internas causas commoueant, vt aër venenatus & pestilens: gladiorum ictus & vulnera eò penetrantia, deuorata spina, aut officulum, puluis ex vitro aut adamante confectus: assumpta septica aut caustica, vt arsenicum, sublimatum, cantharides, euphorbium, & cætera venena: medicamentaque deleteria, aut male electa vel præparata, vt colocynthis malè trita: Item cibi putres & corrupti, vt ex fungis, tuberibus, vitiato tritico, & similibus, quæ aduersantur nobis qualitatibus suis manifestis vel occultis.

Interna eodem modo id præstant, quæcunque rodendo vellicandoque membrum istud exquisiti sensus percellunt, vt lumbrici superiora quandoque inuadentes & stomachum lancinantes: vnde Hippocr. *in Coacis* à cardialgia cum ventris torminibus, prorumpunt sursum feræ. i. lumbrici per os reiiciuntur: item distendendo, diuellendoque, vt flatuum copia, in spatio illo, aut intra ipsas ventriculi tunicas collecta: mordicando autem & exulcerando, vt tetri, virulenti, ac venenati vapores aut succi, quorum generationem in nobis ab vstione aut putrilagine admittit Gal. *lib.5. de locis affectis.* Sic atra bilis, pituita putris aut salsa, corrupti ichores sanguinis ex retentis menstruis aut hæmorrhoidibus, bilis æruginosa, pus amurcosum & fœtidum ex disruptâ hepatis aut thoracis vomicâ in ventriculi cauitatem effusum. Denique quiuis humor calidior & acrior ibi collectus aut aliunde effusus, vt salsus vel acidus catarrhus, bilis ex feruidiore hepate aut vesicula defluens & regurgitans, hunc affectum cardialgicum inducere possunt. Qui humores aliquando sunt vagi & dispersi, aliquando fixi & in tumorem præter naturam systrophicè collecti, vt in phlegmonosis aut erysipelatosis constitutionibus, quæ ventriculi substantiam occupantes, magnos inferunt cruciatus inflammando & diuellendo.

Itaque quattuor potissimum agnoscimus causas quasi continentes istius καρδιαλγίας, nempe lumbricos, flatus, exulcerationes & humorum vitia, siue sint vagi, seu collecti in tumores præter naturam, inflammationis participes. Quorum omnium rursus suæ sunt causæ variæ & multiplices, ex censu rerum naturalium, non naturalium & præter naturam repetendæ.

Signa ergo deinceps diagnostica sedis affectæ, affectus & causarum breuiter enumeremus. Partem autem in hoc affectu præcipuè affectam esse dicebamus ventriculi orificium, quod indicabunt situs doloris sub mucronatâ cartilagine & versus duodecimam dorsi vertebram positus. Quamuis enim velint Anatomici superius ventriculi orificium magis in sinistram partem propendere, & spinæ quam thoraci propinquiorem esse: attamen propter neruos illos supradictos & ipsius œsophagi continuitatē, & diaphragmatis supra xiphoidem positi viciniam, fit vt dolori istius perceptio potius ibi contingat, quam in sinistro latere. Adde quod materia efficiens cardialgiam, vt plurimùm à fundo quod huic cartilagini suppositum est, commouetur, priusquam in orificium irrumpat. Doloris etiam proprietas idem ostendit, qui pungens & vellicans existit, qualis contingere solet corporibus neruosis & membranosis. Excreta idem declarabunt & excernendi modus, si verbi gratia post sensum punctionis aut rosionis excitetur vomitio putris cuiusdam aut virulentæ materiæ: vel lumbricus aliquis sursum ad os vsque erumpat: si flatus aut ructus quidam excludatur, qui dolorem istum mitiget: aut certè ista per aluum excernantur, priùs inuadente cardiogmo. Propria verò sunt quædam accidentia, quibus affectam esse hanc partem deprehenditur, vt angor seu anxietas cum sensibili morsu, atque etiam aliquando tremore & palpitatione ventriculi, iactatio frequens, etiam in lecto & extra lectum, dum non possunt aliquam sustinere corporis figuram sine molestiâ: quâ diutius perseuerante exoritur sudor quidam vi doloris expressus, tandemque syncope vel lipothymia, rapto in consensum corde: cuius summa est cum ventriculo sympathia, non ob viciniam, generis vel operis societatem, vt quidam dixerunt; sed materiæ spirituosæ quamdam priuationem, quæ per istos dolores maximè dissipatur cum ipso calore influente. In aliis per istas cardialgias (id in meipso expertus sum) cerebrum ob vasorum communionem & rectitudinem vaporum qui inde eleuantur, magis compatitur; vnde καρηβαρίας, cephalalgicos aut hemicranicos simul dolores patiuntur, vel etiam aliquando vertigines, & epilepsias, vt sæpè obseruauimus.

Verum quemadmodum huic parti reliquæ compatiuntur, sic etiam illius ἰδιοπαθείας

παθείας à ſympatheia ſecernere oportet: nam ſæpè fieri poteſt, vt inflammatum iecur, muſculi epigaſtrij, aut colon inteſtinum, lien ſaburrâ humoris maligni refertus, & ſimiles meſenterij partes rapiant orificium ventriculi in conſenſum; quod erit diligenter explorandum, ne fruſtrà laboremus circa ventriculi curationem, quando tota ab alio affectu primario pendet. Id autem innoteſcit ex ſignis aliarum partium patientium; quæ v. g. cardiogmon hunc præceſſerunt, & cum quibus augetur vel minuitur, prout primarij iſti affectus intenduntur aut remittuntur.

Atque ex his pars affecta deprehenditur: quis verò ſit in illâ affectus, & quæ cauſæ illum excitarunt, oportet explorare. Nos enim prius quatuor proximas & præcipuas agnoſcebamus, lumbricos ſcilicet, flatus, vlcerationes & humores inflammantes aut tumorem facientes. Quod ad lumbricorum ſigna & cauſas attinet, illa ex proprio ſuo loco & tractatione repetenda: Addidit tamen τεκμήριον huius affectus Hippocrates citato prius Coacarum prænotionum libro ςρόφυς .i. ventris tormina & cruciatus, quos ſtatim conſequitur καρδιωγμὸς; illiſque ceſſantibus ſedatur, aut lumbricis prorumpentibus ſurſum vel deorſum.

Eadem ratione ſigna diſtendentis vel diuellentis flatus erunt repetenda ex deſtinato huic rei capite, vel colicæ tractatu: magna tamen erit coniectura cardialgiam à flatu concitari, quando ægri non tam humoris alicuius expulſione, quam mictu frequenti leuantur, quem rugitus inſignes & borborygmi præceſſerunt.

Exulceratio autem agnoſcitur inducta à rebus externis, vt cauſticis, ſepticis & ſimilibus deleteriis aſſumptis, per propriam ægri aut adſtantium relationem: item ex ſubitâ & vehementi actione illorum quæ inſignem eroſionem breui & nullâ aliâ diſpoſitione morboſâ præcedente inducere valent: tum etiam ex propriis cuiuſque rei venenatæ ſignis, quæ apud Dioſcoridem & alios habentur. Quod ſi ab internâ cauſâ, vt acribus & erodentibus ſuccis pendeat iſta ἕλκωσις, tardius multò producitur: ſub cuius generationem ſentitur perpetuus & quaſi formicans morſus, qui ſenſim augetur, & vires acquirit eundo: excernit ſæpè per vomitum, huius materiæ portiunculam cum maximo leuamine: tandem progreſſu temporis aucta διαβρώσει excludunt etiam pelliculas aut cruſtulas ex ſubſtantiâ ipſius ventriculi derasas, necnon aliquando ſanguinis nigricantis guttas aliquot, ob tenuitatem paucitatemque venarum, quæ internæ ventriculi tunicæ ex venâ portæ implantantur. Quoties autem aliquid acre, acidum aut ſalſum ſumunt, exaſperatur dolor & maior ſentitur illa eroſio.

Signa denique quæ phlogoſim & mordicationem ſine tumore præter naturam aut vlcere, atteſtantur, à ſolis humoribus in ventriculum confluentibus, aut ibidem congeſtis, deſumuntur à cauſis generantibus illos, vel effectis conſequentibus. Temperamentum verbi gratia bilioſum aut σηπεδονώδες, hepatis & viſcerum κακοπραγία, ætas puerilis ob voracitatem, iuuenilis ob feruorem, illorum generationi maximè fauent. Quod ſi æger in regione calidâ humidâque, aëre feruente aut auſtrino, vel regnante peſtilenti & contagioſâ labe manſerit. Item alimentis calidioribus, corruptis, aut putredini obnoxiis fuerit vſus, idque copioſius & intempeſtiuè: vel etiam ieiunio, laboribus immenſis, vigiliis & lucubrationibus, curis, mœrore & irâ ſe ſe excruciarit: conſueta quædam & naturalis vacuatio, vt vomitus bilioſi, menſtruorum aut hæmorrhoidum ſuppreſſa ſit: ſolita κάθαρσις per medicamenta purgantia iam dudum neglecta fuerit. Hæc omnia ſuperioribus maximam fidem facient. Quemadmodum ſi res quædam præter naturam notiſſimæ anteceſſerint, aut affectum iſtum quaſi comitentur, vt ſalſioris catarrhi ad inferiora prolapſus, vomicæ grandioris in thorace aut iecinore ruptio, ex quâ effuſum ſit pus in ventrem, nec ſatis commodè expurgatum, febrium malè curatarum diuturnitas, hepatis, meſenterij, vteri, aut aliarum inflammationes, vel obſtructiones, quæ retentos humores corruperint. Hæc omnia oſtendunt generationem cauſarum iſtarum humoralium, quæ in ventriculum effuſæ aut ibi productæ vellicationem & moleſtiam eiuſmodi inferunt. Quibuſdam magis ante cibum, quia ieiunij tempore maligni humores agitantur & in ventriculum attrahuntur, aut magis incenduntur. Quibuſdam verò ſtatim poſt aſſumpta alimenta, quia humores qui ſtabulantur quieti in ventriculi fundo, permixtione illorum commouentur & ſurſum attolluntur. Quibuſdam etiam per quatuor aut quinque horas poſt paſtum, circa finem ſcilicet coctionis vitioſæ quæ alimenta corrumpit, potius quam perficit. Quibuſdam denique dolor iſte magis exacerbatur,

batur, quod est valdè mirum, postquam somno indulserint, vel quia somnus retinet omnem vacuationem, & sic eo pacto natura commouetur ad res molestas excernendas, vel quia humor quidam catarrhosus ex cerebro tunc in ventriculum delabitur.

Vbi verò feruentior biliosusque sanguis in propria spatia & poros partis istius membranosæ effusus fuerit, ibique in phlegmonosum aut erysipelatosum tumorem collectus, tunc ingens in ventriculo qua thoraci & diaphragmati obtenditur, æstuatio sentitur: febris assidua furit, quam veteres leipyriam propriè appellarunt, quod extremis algentibus & quasi relictis, interiora vrantur: inquietudo & iactatio ingens, vitæ desperatio, crebra syncope & sudor frigidus, miliaris & glutinosus, quem diaphoreticum vocant: palpitatio ingens cordis: odor corporis malus, ob tetros vapores qui inde eleuantur; pulsus densi & obscuri, ob suffocationem caloris innati. Distingues igitur veram phlegmonem ventriculi à simplici inflammatione & aliis affectibus, duplici potissimum nomine: Primò quia in phlegmone & tumore præter naturam, adest ventriculi quædam eleuatio, meteorismus & tensio ad tactum perceptibilis, cum admotam manum vix sustinere queant. Secundò quod in eiusmodi tumore omnis fere vomitio & alui excretio suppressa est, quæ sparsis & diffluentibus per ventriculi loca humoribus familiaris existit. Quod si aliquando febri continuæ aut intermittenti iam inchoatæ cardiogmos superueniat, absque vlla prædictæ partis eleuatione aut tensione dolorificâ, tunc censenda est illa καρδιαλγία pendere potius à simplici influxu vaporum aut humorum acrium, velut symptoma febris illius; quam febrem ipsam esse symptomaticam, vt contingit in vera phlegmone. Atque hæc de diagnosi.

Iam igitur à cognitione peculiari partis affectæ, causarum, & affectus, πρόγνωσις est instituenda. Partis enim istius ad vitam necessitas, & summus cum membris principalibus consensus, corde scilicet, hepate, & cerebro: exquisitissimus illius sensus, substantia membranosa, & cætera naturalia vi dispositionis morbificæ immutata, nihil nisi sinistrum portendere possunt. Affectus igitur species & causarum magnitudo certius ostendent quid in illo sit sperandum.

Nam cardialgia à lumbricis & flatu videtur solutu facilior, quia causam minus rebellem, minusque parti affixam habet; quamuis plerique infirmiore aut delicatiore stomacho ex lumbricorum morsu repente extincti sunt. In pueris certè grauissima obseruamus exoriri symptomata, quoties istæ partes impetuntur à vermibus. Sic vbi intemperies illa flatus generans est rebellis, confirmata & quasi hectica, in lethalem hydropem tympanitem dictum desinere solet; *ex Aphor.* 11. *sect.*4. tum per μετάστασιν, deriuata scilicet illa materia in abdominis cauum: per ἐπιγένεσιν, propagata illa intemperie & intestinis communicata. Cardialgia verò ab humoribus calidioribus putribus, & mordacibus tantum, nondum verò exulcerantibus est quidem valdè molesta & sæpius recurrens, non tamen æque periculosa atque genito vlcere: Tunc enim desperata est quasi sanatio, tum ob continuam afflictionem qua miserè diuexantur isti ægrotantes, tum quod in parte spermatica & membranosa vix reparabilis sit substantiæ deperditio, vt docet Gal. longius tamen in his producitur vita, quàm iis qui cardialgiâ torquentur ab ingenti phlegmone ventriculi, quoniam viscerum omnium interiorum systrophicæ inflammationes, ob malignam putrilaginem & febris vehementiam sæpius enecare solent.

Meliùs tamen id coniicies ex comparatione virium ægri cum morbo; si enim magna iam naturalis œconomiæ deprauatio extiterit, facultatum vitalium & animalium prostratio, mortem pro foribus adesse, certum est, quando potissimum in vrinis, fæcibus, aut vomitione insignia cruditatis vel malignitatis humorum indicia apparent. Scitum est denique illud Hippocratis in Coacis: *Cardialgia seniori crebro reuertens, mortem repentinam portendit*, quod de cardialgiâ humorali est intelligendum, nam *Aphor.*65. *sectionis quartæ. In febribus circa ventriculum ingens æstus & cardiogmos malum*, nempe præsens & certum mortis periculum minatur.

Curatio cardialgias ex humorum vitio. Nunc autem vt ad therapeiam propositi affectus veniamus, quoniam cardialgia à lumbricis & flatu, non aliam recipit medendi rationem, quam quæ propriis suis tractatibus deinceps tradetur: Ideo his prætermissis, agemus primò de cardialgias curatione quæ pendet ab humorum excessu & vitio: secundò de curatione illius quæ fit à phlegmonosa constitutione

 stomachi:

ſtomachi : tertiò de eâ quæ pendet ab exulceratione eiuſdem partis, quia poteſt ſequi tum acrimoniam & mordicationem dictorum humorum, tum etiam phlegmonoſi affectus in abſceſſum degenerantis μετάστασιν. Vt igitur à cardialgiâ incipiamus quæ proficiſcitur ab humorum vitio, quoniam illa fieri poteſt à cauſis externis materiam ſuppeditantibus, vel generationem illorum promouentibus; ideo à diætâ incipiendum eſſe videtur, quæ omnes iſtas cauſas moderetur, & ad rectam medendi rationem reuocet.

Imprimis igitur aër in hac affectus ſpecie eligendus, vel arte comparandus, qui ſit puriſſimus naturâ, aut nullis ſaltem inquinamentis infectus, ſubſtantiæ mediocris, aut paulò craſſioris, ne nimiâ tenuitate vires diſſipet, qualitate frigidiuſculus & leniter perflatus, vt humorum acrimoniam obtundat, putredinoſoſque vapores reprimat. Hunc conſequemur in loco domus demiſſiori & ſubluſtri, patente quodam ſpiraculo ad Boream vel Zephyrum, vel irrorato pauimento, ſi æſtus quodammodo vigeat, aceto, aquâ roſaceâ & nymphææ, aut conſtrato foliis vitis, ſalicis, myrti, cannarum viridium & ſimilium, quæ vbi exaruerint, remouenda ſunt & frequenter renouanda. Idem præſtari poteſt odoramentis circa ægrum collocatis ex aquâ roſaceâ, arantiorum, & myrti, cum tantillo vini albi, & ſantalorum puluere, quia odorata maxime reficiunt ventriculum, vt patet ex fœtidis, quæ ſtatim vomendi appetitum inducunt. Proſunt præterea fructus odorati, vt poma, cydonia mala, pruna, perſica, & reliqua pro variis anni tempeſtatibus in cubiculo circumpoſita.

Excretiones ritè procurentur, alui, veſicæ, cerebri; abſtineat tamen à venere, propter nimiam quæ ex eâ contingere ſolet reſolutionem. Eodem modo labores omnes, motus & exercitationes violentas fugiat, ne magis agitentur humores, & exaſperentur. Quieti ergo magis indulgeat; ſomnus etiam ſit moderatus in lecto molliore & bene mundis linteolis, contecto leuiſſimis ſtragulis: Ac ſi poſt prandium aliquando obrepat, vt fit dum nox fuit inſomnis, concedendus erit, roborandi infirmioris ventriculi causâ & compeſcendæ vomitionis, quæ hic ſolet eſſe moleſtiſſima. Vitet curas, mœrorem, & iracundiam, quæ ſolę & per ſe affectum hunc ſæpius concitarunt. Gaudeat verò dulciſſimis amicorum colloquiis & præſentiâ, relegatâ aliorum turbâ & adſtantium multitudine.

In præſcribendis etiam alimentis conuenientibus minore curâ erit laborandum, vtpote quæ remedij optimi & familiariſſimi vicem obtinent; quamuis enim viribus conſeruandis primariò ſint dicatæ, ſit tamen in præternaturali ſtatu, vt contrariis alimentorum qualitatibus morbo reſiſtere liceat, & in cibo medicinam reperire. Cum igitur hic conſeruandum ſit & curandum, certum eſt in hac ventriculi cacochymiâ & impuritate, cibos euchymos eſſe eligendos, εὐπέπτους ſeu facilis coctionis, ne debilitatus ventriculus multùm in illis ſubigendis laboret; formæ etiam quam tenuem vocat Hippocrates, ex liquidis & ſorbilibus maximè conſtantem. In qualitatibus verò primis quæ refrigerent, & compeſcant humorum acrimoniam; quæ adſtringant, vt robur ventriculo concilietur; aut aliquando leuiter detergeant, ſi ſint abluendæ ſordes illi adhærentes. Ad hoc igitur conuenientiſſima erunt iuſcula pullorum, herbis refrigerantibus, vt acetoſâ, lactucâ, endiuiâ, portulacâ, & vuis acerbis alterata, ſubfrigida potius actu, quam calida: aut ſi æger debilior videatur, præſcribentur iuſcula conſummata, gelatinæ, panatellæ cum pauco ſaccharo & aquâ roſaceâ: oua ſorbilia, cremor hordei aut amygdalarum lac, cum pauco ſaccharo paratum: iura colatitia, vel ſucci ex delicatiſſimis carnibus expreſſi, addendo ſingulis ſucci limonum, arantiorum, granatorum acidorum, omphacij vel aceti parum pro vario ægrotantis arbitrio, cui erit hac in parte indulgendum. Apud Hippocr. 2. *epidem. ſection.* 2. mulieri quæ cardialgia tenebatur, polenta mali punici ſucco inſperſa & ſemel in die accepta, pro cibo ſatis fuit, & non reuomuit. Quod ſi lubeat aliquando carnes perdicum, gallinarum iuniorum & tenerarum auicularum ſuccis his aſperſas concedere, non parum conferet eis qui paulo pleniore victu delectantur, & qui diuturniore affectu iam ſunt debilitati. Auicennas concedit etiam illis lac acetoſum, & piſciculos in aceto elixos ad temperandum feruorem. Quod ſi humor qui exuperat, ad acidum vergere videatur, & melancholiæ particeps eſſe, oua aſſata, piſces frixos, & ſimilia in patella parata conſulit. In ipſo cardialgias paroxyſmo valde confert panis vino bene diluto intinctus, modicè ſumptus. Ideo laudant etiam pro potu recentiores, vt cruſta panis albi leuiter torrefacta in vinum dilutum immergatur: deinde fortiter

exprimatum,

exprimatur, bibat colaturam. Possunt etiam vti julepo Alexandrino, aut succo granatorum & limonum cum dupla portione aquæ rosaceæ & sacchari s.q.in formam julepi parato. Cinamomi verò decoctum aut coriandrorum non tam liberè in hoc affectu & causa concedendum puto propter caliditatem, nisi fortè flatus coniuncti fuerint. Quod ad quantitatem eorumdem alimentorum spectat, curandum vt vires sufficere possint, tam præsentes quam futuræ: ideoque habenda ratio varij temperamenti, ætatis, consuetudinis, regionis, aëris & similium, ne reuocetur natura ab expulsione coctioneque humoris morbifici, aut imbecillior opprimatur. Partitis igitur vicibus offerenda hic alimenta, eoque potissimum tempore, quo minus vrgentur ægrotantes, nisi in ipsa paroxysmi sæuitia lubeat vires assumpto iusculo, vel alio quodam liquore instaurare, humorisque acrimoniam diluere. Præterea hic obseruandum, propter crebram vomitionem qua cardialgici tentantur, si prius assumptum alimentum excludant, denuò sedatâ vomitione esse offerendum, vt illud melius retinere valeant. Inter cardialgicos igitur obseruandum, vt qui magis in ieiunio vexantur, numquam omnino vacui cibo relinquantur, sed frequenter aliquid ingerant: qui verò post sumptum cibum magis dolent, non tam sæpè assumant, neque magnâ quantitate, sed quæ ad vires solùm sustentandas sufficiet. Atque hæc de diætâ.

Nunc verò ad Chirurgiæ & Pharmaciæ auxilia accedentes dicamus, causarum omnium, & morborum sese hic consequentium γένεσιν diligenter spectandam, partiumque quæ illi originem quamdam aut fomenta dederunt, rationem habendam, vt eodem scilicet ordine expugnentur, quo affectus istius generatio progressa est: quod Practici causarum antecedentium & remotarum sublationem vocant, & ad προφυλάξιν referunt. Intemperiem verò hanc stomachi, cum statuerimus humoralem à vagis & de errantibus succis calidis, putrentibus, malignis, & acrioribus, si quidem illorum pars sit adhuc in motu, reuulsionem, deriuationem, necnon interceptionem suadebit: pars verò in ipso stomacho delitescens, sui vacuationem & alterationem. Genus autem vacuationis à repletionis genere indicabitur, quæ cum sit in hoc affectu mera cacochymia, extra vasa posita, purgationem exposcit, non venæ sectionem, nisi fortè causâ præcautionis in corpore plethorico: dum timemus ne vi doloris sanguis in partem affectam ἀθρόως deferatur, aut etiam si febris videatur coniuncta, ad feruorem illius compescendum.

Porrò cùm purgatio per deiectionem & vomitionem perfici possit, benignis vel violentis catharticis: partis istius, nempe ventriculi conformatio docet, tum vomitione, tum deiectione causam mali educi posse per medicamenta assumpta, tam deiectoria quam vomitoria, per glandes, clysteres & similia. Illius verò situs propinquior, sensus exquisitissimus, vires imbecillæ, quæ fere hunc affectum comitantur, benignis potius aut mediocribus agendum esse suadet, nisi fortasse vehementiora aliquando videantur esse ex vsu, firmis adhuc viribus, & in corporibus solidioribus, ad eliciendam potentius antecedentem causam, in secundâ aut tertiâ corporis regione delitescentem. Concoctio denique & alteratio humorum istorum internis externisque remediis, causæ & morbo oppositis, erit procuranda, vt sequentibus formulis patebit.

♃ Hordei integri & furfur. macri, ana P.j. fol. absinth. betæ & agrimon. ana M.j. semin. melon. & anisi, ana ʒ ij. rosar. rubr. flor. borrag. & cichor. ana P.j. Fiat decoctio. In colaturæ ℔ j. ß. dissolue cathol. & hieræ picræ, ana ℥ ß. mellis rosat. ℥ ij. vitellos ouorum numer. ij. Fiat clyster, quo subducatur aluus, quoties adstricta fuerit. Perseuerante autem nausea, & vomendi conatu, proritandus erit vomitus leuioribus, vt

♃ Aquæ fontis tepidæ ℥ viij. vel x. In quibus dissolue syrup. acetosi simpl. ℥ j. ad incidendum leuiter, & bilis ferociam retundendam: simul & deambulet postea si possit: vel saltem ventriculi regio in orbem confricetur. Quod si paulò robustior sit æger, humorque rebellis appareat, semen anethi & raphani in ptisana decoquatur, in cuius ℔ j. dissolue ad detergendum hydromelitis ℥ ij. Capiat vt prius; retineat per dimidiam horam, si possit. Deinde iniecto in fauces digito, vel pennâ oleo inunctâ proritetur vomitus, non tantùm semel, sed pluries, atque etiam interiectis diebus, si quidem illo videatur leuari æger.

Quoniam verò humor iste in ventriculo contentus, vt diximus, non solum vomitu, sed etiam deiectione excluditur: ideo eligenda etiam erunt cathartica quædam benigna, & roborantia, quæ illud commodè præstare valeant. Ad hanc rem laudant

laudant myrobalanorum decoctum, rhabarbari infusum & puluerem, aloën optimam, in pilulas cum pauco agarico & mastiche concinnatam, & tamarindorum decoctum, quæ omnia biliosos humores egregiè compescunt & expurgant. Quod si tetri ichores, pituita putris & salsa huius mali causa videantur, radicis mechoacan veri puluis ad ʒ j. sumptus cum pauco iusculo, blandum erit & præsentaneum valde remedium. Item syrupus rosatus solutiuus, eiusdem infusio recens, agaricus cum rhabarbari puluere & syrupo de absinthio in pilulas concinnatus, quarum ʒ j. deuorare poterit horis matutinis, vel ante cœnam: catholiconis semuncia aut diaphœnic. in formam boli cum saccharo concinnata, & similes. Sin verò atræ bilis aut melancholiæ putrentis dominatus adsit, decoctum foliorum sennæ ad ℥ ß. cum iusculo prunorum dulcium, & pauco anisi semine exhibeatur. Aut confectio diasennæ dicta ad ʒ vj. vel etiam confect. Indi maioris ad ℥ ß. erit vtilissima. Vbi complicatæ sunt causæ, componi ex his poterunt variæ purgantium formulæ, quod Medici præsentis iudicio & prudentiæ committitur, vt ipsa quantitas, & repetitio remedij pro variis circumstantiis; nihil enim commodius in hoc affectu, quam blandis his & roborantibus catharticis frequenter & veluti per ἐπίκρασιν, humorem istum, cuius est perennis generatio, expurgare. Quod ad alterationem verò humoris, nempe caliditatem, putredinem aut malignitatem per assumpta remedia corrigendam, spectat, sequentes formulæ vsurpari poterunt.

♃ Succi pomorum redolentium, de limonibus & de granatis acidis, ana ℔ j. succi borraginis & endiuiæ recenter dupurat. ana ℔ ß. Decoquantur cum saccharo albissimo in formam julepi, cuius capiat ℥ iv. mane & sero: si primam reuomuerit, vt sæpè fit, habeatur alia parata quam sumat statim, vel

♃ Syrup. granatorum acidorum ℥ ij. syrup. cydon. & myrtini, ana ℥ ß. aquæ rosar. & cardui bened. ana ℥ x. pulueris electuar. diamarg. frigidi ʒ ß. terræ sigill. rasuræ cornu cerui vel vnicornis, si reperiatur, ana ℈ ß. Fiat julep. pro tribus dosibus matutinis, quæ reiterentur quoties opus fuerit. Circa vesperam vel post vomitum sumat lapidis bezoardici, si legitimus haberi possit, ℈ j. cum aquâ cardui benedicti.

♃ Rad. acetos. graminis, & buglossi, ana ℥ j. cortic. citri sicci ʒ ij. fol. plantag portulac. endiuiæ, agrimon. acetos. & cardui bened. ana M. j. summit. absinth. pont. (quod Gal. etiam in biliosâ materiâ laudat) P. ß. semin. acetos. portul. & berberis, granor. kermes, ana ʒ j. flor. viol. & rosar. rubrar. siccar. ana P. j. Fiat decoctio ad ℔ j. ß. In qua dissolue syrup. oxysacch. simpl. & de limon. ana ℥ ij. Fiat apozema clarificatum & aromatizatum ʒ j. pulueris electuarij triasantali pro quatuor dosibus matutinis. Quibus finitis, vt etiam superioribus dosibus, repetatur vsus dictorum purgantium. Quin etiam ad alterationem & corroborationem parentur sequentia.

♃ Confect. alkermes & de hyacintho, ana ℈ j. terræ sigillat. coralli rubri & pulueris electuarij diamargar. frigid. ana ℈ ß. Incorporentur simul, affundendo parum aquæ arantiorum vel succi limon. Fiant pilulæ quinque aut sex. Capiat duas omni horâ, vel

♃ Conseruæ flor. borrag. cichor. & nymph. ana ℥ ß. confect. de hyacinth. & alkermes, ana ʒ j. terræ sigillat. boli armeni, margar. præparat. coralli rubri, rasuræ vnicornis, & cornu cerui, vel eboris, ana ʒ ß. pulueris elect. de gemmis & diamargar. frigid. ana ℈ j. Cum syrupo cydon. fiat opiata: vel cum sacchari s. q. fiat instaurans, duplici auro coopertum, de quo capiat frequenter cum iusculo aut pauco vino diluto, potissimum quando vires labascere videbuntur. Huius instaurantis portio ponatur in Alembico vitreo cum ℔ ij. iusculi optimi & ℔ ß. succi granator. Distillentur in balneo mariæ. Capiat huius liquoris stillatitij cochlearia aliquot omnibus horis. His igitur assumptis interioribus remediis contra propositum affectum pugnabitur.

Externa etiam non erunt omittenda, quæcunque ad transferendam, absumendam, alterandamque materiam, & parti robur conciliandum aliquid auxilij adferre poterunt.

Sic apposita frequenter stomacho cucurbitula cum multa flamma, vomitum compescet, & materiam infixam ad exteriora euocabit. Ligaturæ artuum dolorificæ, frictiones crurum & femorum, inferiora versus reuellent impetum maligni vaporis superiora petentis. Balnei etiam refrigerantis & relaxantis vsus

non

non erit etiam improbandus ad materiam istam transferendam, illiusque acrimoniam contemperandam, nisi fortè metus sit syncopes aut lipothymias, qua infestati ægrotantes vix illud sustinere valent. Huius itaque loco institui poterit semicupium, ad stomachi vsque regionem contingens, in quo residebit æger per interualla, conuenientibus refocillatus remediis: cuius talis esse potest descriptio.

♃ Rad. althææ, lilior. & acetos. ana ℔ ij. herbar. borrag. cichor. viol. maluar. & brancæ vrsinæ, ana fascicul.ij. summit. absinth. pontici M.j. semin. anisi & coriand. leuiter contus. ana ℥ j. ß. flor. chamæmel. melil. stœchados, & rosar. rubr. ana M. ß. Fiat decoctio in aquâ fontis pro balneo vel semicupio, ingrediatur tepide admodum, sine vllo sudore, qui solet valde noxius esse hisce ægrotantibus. Vbi debiliores erunt, aut tempestas incommoda ad balnei vsum, fotus paretur sequens.

♃ Fol. myrti, plantag. summit. rubi, fol. acetos. & absinthij pont. ana M j. semin. portulac. granor. kermes & coriandri, ana ʒ ij. santali vtriusque ʒ j. schœnant. flor. cichor. rosar. sicc. & anthos, ana P. j. Fiat decoctio, addendo sub finem vini albi parum, si magis sit penetrandum; vel rubri austeri, si magis roborandum: quâ foueatur ventriculi regio cum panno scarlatino, aut philtris bene expressis bis aut ter in die. Villanouanus in somnis monitus facit fotum ex furfure macro in sacculis posito, & vino calente madefacto, quod experiri licebit: post fotum admoueatur vnguentum sequens.

♃ Succi plantag. & acetos. recent. ana ℥ j. vini albi ℥ ß. olei rosacei omphacini, myrtini & cydon. ana ℥ iij. Bulliant ad succorum consumptionem, deinde adde terræ sigillatæ, boli armen. coralli rubri, semin. acetos. & portul. ana ʒ ß. cinam. & nucis moschat. ana ℈ ß ceræ albæ q.s. Fiat vnguentum. Vtatur vt dictum est, addendo vini rubri parum, aut aquæ rosac. si feruor exuperet, vnctionis tempore. Cataplasmata autem & emplastra non ita hîc probantur, ne densitate sua & pondere partem hanc doloribus afflictam nimis premant & calfaciant. Sub finem tamen istius affectus declinantis imponi potest ad roborandum ex massa emplastri de mastiche, cum oleo cydon. malaxatum, additâ acaciæ, rosarum, hypocist. malicorij & similium ʒ j. vel ij. Quin etiam vt absorbeantur omnino morbi istius reliquiæ, solent quidam Dropaces & Phœnigmos experiri, quod non erit tentandum, nisi cum optimis cautionibus.

Alexander Benedictus smaragdum & corallum collo appensa, ita vt pertingant cartilaginis xiphoidis extremitatem; scribit ex proprietate huic affectui conferre.

Interea non erit etiam negligendum cor, quando hic multùm compati videbitur, & admotis epithematis liquidis, solidisque & sacculis cordialibus, suo loco tradendis, roborandum. Cerebro etiam, si rapiatur in consensum, reliquisque partibus pro singularum naturâ, erit prospiciendum. Quibus omnibus præcautionis curationisque munera explere poterimus.

Sed quoniam symptomata in hoc affectu non paruam solent afferre molestiam, ideo etiam eorum mitigationi studendum. Præcipua autem sunt, vomitio, sudor exoluens, & dolor crucians. Vomitionem quidem dictis iam remediis compescere licebit, & eis quæ proprio tradentur capite. Sudor verò si sit frequentior & vires exhaurire videatur, coërcendus inunctione laterum, dorsi, & extremitatum ex oleo myrtino, lentiscino, cydoniorum, vel eo quod ex salicis foliis paratur: succi etiam refrigerantes, dissolutâ in eis paucâ camphorâ, admoueri poterunt: quin etiam commodum erit lintea quibus æger inuoluitur, suffire santalorum, granorum kermes, thuris, mastiches, rosarum rubrarum, & similium puluere. Denique si maior sit sudoris impetus, præscribantur ea quæ corporis spiracula, & cutis meatus valenter occludunt, vt gypsi, terræ cimoliæ, boli armenæ, & gallar. viridium puluis aspersus particulis sudore diffluentibus: epithemata etiam admota cordi & hepati ex aceto & aquâ rosaceâ valde proderunt.

Verum tanta est sæpius doloris in hoc affectu sæuitia, vt fere totam ad se Medici curam conuertere soleat. Itaque si præmissis illis remediis, quæ causam tollunt vacuando & humoris qualitatem alterando, sedari non potuerit: tunc ad reliqua anodynorum genera accedendum, inter quæ temperata, & calori nostro analoga non videntur hîc conferre, vt lac cæteraque eiusmodi calida humidaque, quæ facilè incalescunt & putredinem in ista ventriculi cacochymia concipiunt; nisi fortè ista

cardialgia contracta ſit ab aſſumpto veneno, in quo caſu non ſolum lac, ſed reliqua etiam alexiteria erunt vſurpanda.

Reliquum eſt igitur, vt quando opus fuerit, doloris iſtius atrocitatem narcoticis compeſcamus: ad hoc faciet iniecti interdum clyſteres ex iuſculo pulli, vel decocto molliente, in quo duæ vel tres philonij Romani drachmæ fuerint diſſolutæ: item aſſumpta per os ℥ j. ſyrup. de papauere per ſe ſola ex cochleari, vel diſſoluta in decocto foliorum lactucæ, addendo ℈ j. puluer. electuar. diamargar. frigidi. Confectio requies dicta ad ʒ j. exhiberi poteſt, cum ſimili conſeruæ roſarum pondere, in formam boli concinnata. Item theriaca recens, potiſſimum quando eſt ſuſpicio veneni: ſequens etiam emulſio bis aut ter in die repetita multum proderit.

℞ Amygd. dulcium mundat. ℥ j. ſemin. melon. & cucurb. recent. mundat. ℥ ß. ſemin. lactucæ & papauer. albi, ana ʒ ij. Contundantur in mortario marmoreo cum piſtillo ligneo, affundendo decocti hordei & folior. lactucæ ℔ j. ß. ſacchar. albi q. ſ. Fiat emulſio inſtar lactis albicans. Vbi dolor eſt acerbior parari poſſunt ſequentia.

℞ Syrup. cydon. & de abſinth. pont. ana ℥ j. vini albi parum, in quibus decoquantur leuiter opij gran. v. Capiat huius ſyrupi cochlear vnum per interualla. Vel totidem opij grana feruefacta in pauco vino rubro generoſo. Incorporentur cum ℥ j. conſeruæ roſarum. Capiat ʒ j. quando opus fuerit per ſe, vel diſſolutam conuenienti liquore, & ſic doloris ſedationi ſapienter ſtudendum erit. Nunc igitur accedamus ad curationem cardialgias ex phlegmonosâ ſtomachi conſtitutione.

Curatio cardialgias ex ventriculi phlegmone. Phlegmonem ſtomachi ſuas habere cauſas primitiuas, antecedentes, coniunctas notiſſimum eſt, & iam à nobis dictum. Vbi igitur ex tali occaſione ſanguinis feruidioris copia ex venis portæ in ſpatia & poros tunicarum ventriculi effuſa fuerit, exoritur phlegmonoſa conſtitutio, ſuis ſtipata ſymptomatis, potiſſimùm febre aſſiduâ, quam lipyriam vocant, dolore & ſyncope frequenti: vnde patet quod ſi aliquis ſit morbus acutus, periculoſus & grauis, hic inter alios cenſendus, ob propriam ſpeciem, naturam partis affectæ, & ſymptomatum copiam. Cumque omnis phlegmone, ſiue ſit exquiſita, ſiue ſpuria, eryſipelatoſa, ſcirrhoſa, aut œdematoſa, quatuor modis terminari ſoleat, reſolutione ſcilicet, ſuppuratione, induratione, aut gangræna: vnicus tantum iſtorum poteſt eſſe ſalutaris in curatione phlegmones ſtomachi, nempe διαφόρησις, nam plerumque ægri ſuppuratione moriuntur ob febris vehementiam, vel ruptâ vomicâ dum pus in hepar aut vicinas partes ſubito inuadit: vel denique ſuccedente graui vlcere, cuius ſanandi parua eſt ſpes in parte ſpermaticâ, internâ potiſſimum. Quod ſi induretur per σκλήρωσιν iſte humor, contabeſcit neceſſariò totum corpus paulatim ex defectu primariæ iſtius coctionis. Cito autem vita tollitur, ſi corruptela aut ſphacelos tam nobilem & exquiſiti ſenſus partem inuaſerit. Accuratè igitur ſe debet hic gerere Medicus, nec minimum in curando errorem committere.

Imprimis autem victum ſtatuat tenuiſſimum, vt ſolet in omni morbo acuto & internæ partis inflammatione, huius potiſſimum laborantis & munus ſuum exercere non valentis ob atrocem & acutum morbum. Contentus ergo ſit æger ptiſanæ liquore, julepo Alexandrino, aquâ fontis ſolâ, vel leuiter coctâ cum radice acetoſæ, aut ſaltem ad ſuſtentandas vires, pulli iuſculo alterato foliis refrigerantibus; idque ad ſeptimum vſque diem, qui ſolet vt plurimum iſtas inflammationes internas iudicare, vel quò euaſuræ ſint oſtendere. Quæcumque etiam hic offeruntur, neque valdè calida actu eſſe debent, neque frigida, ſed potius tepida, vt reſolutionem tumoris iuuent, neque materiam magis impingant. Abſtineat omnino ab vſu vini, metu caloris fluxioniſque nouæ; & carnium, ne ex eis nimia ſanguinis copia generetur. Aër etiam frigidior, quamuis recreationis causâ exoptaretur, non eſt admittendus, ne conſtipet meatus, & difflationem impediat: neque ſomnus longior, ne intrò nimium compellat humores: quietus tamen quantum fieri poterit, in ſtrato maneat, ne concitentur nouæ fluxiones in partem. Denique corpus animumque ita componat, vt omnia (quod ad cauſas illas externas ſpectat) ad ſanitatis reſtaurationem optime conſentiant.

Vt autem ad ipſa remedia huic affectui oppugnando idonea veniamus, habitâ primùm cauſæ antecedentis ratione, ſecundum illius quantitatem & motum in corpore potiſſimum plethorico & calidiore, deplenda eſt ſanguinis copia, reuellenda

da ac deriuanda. Quod non possumus consequi melius quam per phlebotomiam. Est histor.9. epidem. de muliere quadam, quæ in vehementissimo dolore stomachi nullis aliis adiuta remediis, ducto tandem sanguine ex vtraque manu, sanata est. Nam quod hic multi refugiunt venæ sectionem propter virium infirmitatem & frequentem syncopem; Respondendum est, duplicem esse virium deiectionem: vnam quidem ab exhausto seu inanitione: aliam verò à plenitudine & oppressione: in illa vacuationem non conuenire, sed potius refectionem: in hac verò esse vtilissimam, vt scilicet natura confertim leuetur portione humoris, & reliquum possit facilius superare. Deinde cum in hoc affectu tota spes salutis posita sit in resolutione, vt diximus, quomodo poterit illa perfici, si sanguis magnâ copiâ vi caloris & doloris tracta eò influat? Secanda est itaque vena axillaris brachij dextri imprimis ad ℥ vj. vel vij. nisi oboriatur lipothymia, qua superueniente occludatur venæ osculum, oleo tamen delibutum, vt post aliquot horas recreatis viribus possit denuò sanguis extrahi. Constantibus enim viribus ad reprimendam fluxionem & inflammationem repetenda erit venæ sectio ex brachio sinistro, circa quartum, quintum, vel sextum diem, si omnia consentiant. Quidam post septimum diem malunt hæmorrhoides aperire, quæ à venâ portâ oriuntur, deriuationis causâ, quod non est improbandum, si istæ venæ in ano fuerint conspicuæ, & æger huic vacuationi assuetus. Non omittendæ etiam cucurbitulæ variis corporis partibus admouendæ, vt scapulis, dorso, natibus, & femoribus, etiam cum scarificatu, si opus esse videatur, ad minuendum redundantem sanguinem, quem ventriculus inflammatus instar cucurbitulæ ad se trahit. Ligaturæ etiam dolorificæ, frictiones inferiorum partium aliquid ad reuulsionem humorum conferent: imo cum hic soleant frigere extremæ partes, refocillandæ erunt linteolis calentibus, inunctione olei nardini aut irini tepentis, vt quantum fieri poterit, materia foras euocetur.

Quod ad purgationem verò attinet, dubitatur an hîc conuenire possit. Multi negant, tum quia cathartica omnia cum sint caliditatis participia, suo contactu inflammationem istam augere poterunt; tum quod trahendo humores, illos versus partem affectam allicerent, & vomitum valde in hoc morbo periculosum excitarent. Adde quod nihil de causâ humoris coniunctâ detrahere valent. Quæ nos vt facilè concedimus de veris purgantibus diagrediatis, vomitoriis & similibus; sic de lenientibus & benignis frigiditate quadam præditis negamus. Imo Auicennas tamarindorum decoctum, & dilutum cassiæ in aquâ endiuiæ commendat, in hoc affectu singulis diebus vsque ad septimum exhibitum: quia molliendo non trahendo expurgat; mitigat acrimoniam & lenit dolorem. Post elapsum diem septimum, vbi iam apparet quædam concoctio, & morbi declinatio, potest præscribi infusum rhei ad ʒ j. ß. cum ℈ j. santali rubri in aquâ endiuiæ factum, cui addi poterunt syrup. rosat. solut ℥. ij. vt sordes parti hærentes paulò valentius educantur. Interea glandibus & clysteribus accommodatis sollicitanda erit aluus quotidie, quæ hîc pigra esse consueuit. V.g.

℞ Fol. endiuiæ, cichor. borrag. acetos. lactuc. & maluar. ana M. j. semin melon. & cucurbitæ, ana ʒ ij. semin. anisi ʒ j. prunorum acidor. paria iv. flor. viol. rosar. rubr. & nymphææ, ana P. j. Fiat decoctio ad ℔ j. ß. In qua dissolue cassiæ recens extractæ ʒ x. olei violar. & de nenuph. ana ℥ j. ß. sacchar. albi ℥ ß. Fiat clyster, qui iniiciatur toto principij tempore, ad refrigerandum, molliendum & leuiter repellendum. Deinde

℞ Rad. althææ & lilior. ana ℥ ij. fol. endiuiæ, borrag. & maluar. ana M. j. summit. absinth. & puleg. ana M. ß. semin. lini & fœnugr. ana ʒ ij. flor. chamomill. melil. & rosar. ana P. j. Fiat decoctio. In colaturæ ℔ j. dissolue cathol. & cassiæ, ana ʒ vj. olei lilior. & mellis viol. ana ℥ j. ß. vitellos ouor. numero ij. Fiat clyster, qui paucis immutatis secundum rem præsentem poterit prodesse in augmento, statu & declinatione, ad laxandam aluum & resoluendam tumoris materiam.

Imò cum in hoc affectu non liceat nisi parcè nutrire per superiora, vt dicebamus, ob inflammationem ventriculi, crebrò infundendi sunt clysteres nutrientes dicti, ex iusculo pulli, cremore hordei, lacte amygdalarum dulcium cum saccharo & vitellis ouorum: qui etiam aliquid conferent ad doloris sedationem.

Porrò alterantia & roborantia per os sumpta eadem esse poterunt, quæ in superiore affectu dicta fuere. Peculiariter autem Practici existimant in hoc affectu

conferre succum portulacæ cum saccharo in syrupi formam paratum,& syrupum de nymphæa, quia præter alterationem funguntur vice medicamenti apocroustici interioris, quod in principio competere poterit;vbi autem paulo processerit morbus, alia erunt miscenda quæ resolutionem iuuent, vt

♃ Syrup. de pomis & de succo portul. aut de nymph. ana ℥ j.syrup.de absinth. pont. & conseruationis cort. citri, ana ℥ ß. aquar. lactuc. acetos. & fœnicul. ana ℥ iij. puluer. elect. diamarg. frig. ʒ j. Fiant julepi pro iij. dosibus matutinis circa morbi incrementum, quæ omnia variantur multis modis pro Medici præsentis iudicio & prudentiâ. Idem dicas de opiatis, instaurantibus, & reliquis assumendis.

Quod ad topica verò attinet, quamuis Practici vera repellentia in principio huius affectus præscribere soleant, nullo tamen modo admittenda videntur: quia sic impingeretur magis humor versus interiora, & resolutio hic tantopere expetenda impediretur. Non inconsultum tamen erit in principio refrigerantibus potestate, non actu talibus; neque adstringentibus vti,ad humoris phlogosim quodammodo compescendam. Quâ paululum remissâ resoluentibus erit locus,numquam omisso roborante aliquo,quod partis affectæ & iecoris substrati vires conseruet, vt eleganter annotauit Galenus.Fiat itaque talis in principio fotus.

♃ Rad.acetos.℥ ij.fol.endiuiæ,cichor.& maluar. (hyoscyamus,solanum,&c.non sunt hîc vsurpanda, nisi in summâ doloris desperatione) ana M.j. seminis lactucæ & papauer. albi, ana ʒ ij. santali albi & rubri, ana ʒ ß. flor.violar.& nymph.ana P.j. Fiat decoctio. Vel illius loco sume aquarum stillatitiarum endiuiæ, lactucæ,& violar.ana ℔ ß.In quâ dissolue aceti ℥ j. puluer.electuar.triasant. ʒ j. Calefiant leuiter, & cum linteolis mundis & detritis foueatur tepide regio stomachi sub xiphoïde cartilagine,& circa duodecimam dorsi vertebram,bis aut ter in die. Postea inungatur oleo violaceo,& rosaceo simul mixtis:aut sequenti vnguento.

♃ Succi endiuiæ ℥ ij. olei viol.& rosac.omphac.ana ℥ iij. Bulliant ad succi consumptionem. Deinde adde puluer. santal. albi & rubri, semin.lactucæ,& papauer. albi,ana ʒ j.cinam.℈ ß.Cum paucâ cerâ fiat linimentum, quo vtatur vt dixi.Postea huic fotui & linimento addenda erunt resoluentia, donec sedato ardore, solis diaphoreticis vtaris. Vt

♃ Rad. ireos Flor. ℥ ij. fol. menthæ, maioran.puleg.& absinth.pont.ana M.j.semin.fœnugr.& anisi,ana ʒ ij.granor. kermes ʒ j. flor. stœchad. anthos, & chamomil. ana P.j. Fiat decoctio, addendo parum vini albi sub finem, quâ vtatur pro fotu tepide cum philtris bene expressis.Deinde inungatur pars oleo nardino, absinth.nucis mosch.& similibus.Ex quibus addendo parum ceræ,& puluere ireos poterit confici vnguentum.Emplastri enim & cataplasmatis forma ob pondus & crassitiem hîc est incommoda,vt supra fuit annotatum.

Atque his modis vera & optanda phlegmones stomachi curatio per διαφόρησιν procuranda. Quod si circa septimum diem febris, dolor, & reliqua symptomata intendantur cum quadam partis pulsatione: signum est suppurationem fieri,ad quam sequitur vlceris generatio, si tamdiu vita superstes esse possit. Nos igitur ad illius curationem transeamus.

Curatio cardialgias ab exulceratione stomachi. Superest exulceratio stomachi, quæ assiduam & infestissimam inferre solet cardialgiam. Hæc verò ἕλκωσις, vt dicebamus, succedit aliquando vulneri aut phlegmonæ in abscessum degeneranti; aliâs fit ab acribus & calidioribus humoribus substantiam ventriculi erodentibus:aliâs ab externis assumptis, causticis, septicis,venenatis medicamentis alimentisque. Quidquid sit,vlcera ista sunt solutiones cõtinui in ventriculo aut illius stomacho cum sanie & sordibus. Vnde coniicere licet,ob naturam partis spermaticæ difficile substãtiam deperditam regenerari posse, & ob humiditates in illa redundantes vix commodam exsiccationem procurari; denique ab illius officio, quamuis cicatrix vlceri inducatur, non tamen inde certam salutem subsequi, quia si grandiores sint eiusmodi cicatrices,ob læuorem elabitur deinceps alimentum inconfectum & leienteria lethalis ex oritur. Est tamen in recenti vlcere & adhuc leui, neque complicato omnis tentanda via qua illius curationem procuremus, vel saltem ægrotantis vitam tantisper producamus.

Quod ad victus rationem spectat, certum est euchymum hîc alimentum requiri, & facilis coctionis iam commemoratum, paruâ quantitate sumptum. Cum enim solutio continui morbus sit communis partibus similaribus & organicis, ratione

tione vtriusque valde impedit ventriculi concoctionem,quæ est actio mixta, & ab vtrisque dependens. Quod ad qualitatem, alimenta refrigerantia esse debent, ob coniunctos vlceri humores calidos & virulentiam: exsiccare verò leuiter, vt absorbeantur excrementa vlceribus propria: necnon interdum detergentibus & quasi abluentibus vtendum, vt istæ sordes depellantur à ventriculo ad inferiorem aluum. Conuenient itaque iuscula, foliis herbarum refrigerantium alterata, hordei cremor, lac amygdalarum cum saccharo rosaceo, cuius magna est vis in omnibus vlceribus internis ob leuem refrigerationem, detersionem, & exsiccationem: emulsiones ex seminibus frigidis paratæ, & similia: quin etiam lac caprillum aut asininum recenter mulctum, addito saccharo rosaceo, aut pauco melle, in plures dies sumptũ, purgato prius leuiter corpore, multum proderit: quia sero suo deterget; butyro mulcet & lenit dolorem; caseo autem exsiccat & vlcera occludit: quod circa finem ignito chalybe aliquoties exuratur, vt sic portione seri absumptâ, minùs tergere, magis consolidare possit. Sub hoc ordine continentur farinæ hordei & auenæ leuiter tostæ, cum prædicto lacte, saccharo & vitellis ouorum in modum pultis paratæ. Pyra etiam & cydonia mala cum sapâ aut hydromelite parata, aut sub cineribus cocta & saccharo inspersa, in fine pastus assumi poterunt ad roborandum & exsiccandum.

Si sit inflammatio vlceri iuncta, abstinendum vino, & vtendum aquâ hordei pro potu ordinario, circa principium morbi, ad detersionem: deinde chalybeatâ ad consolidationem, aut in quâ terræ sigillatæ, vel boli armeni frustula aliquot maduerint. Si non adsit magna phlogosis cum vlcere, vti in principio poterit vino albo tenui & bene diluto, pòst rubro austero pari aquâ chalybeatâ mixto. Atque hæc de victus ratione, quæ magni est momenti in curatione istius affectus.

Quod ad remedia autem chirurgica & pharmaceutica attinet, repetenda est imprimis, & in memoriam reuocanda exulcerationis istius generatio: siue enim à calidioribus, putrentibus, aut virulentis succis dependeat; siue ab abscessu; illorum curatio iam diligenter fuit proposita, vt omnibus causis antecedentibus prospiciatur; siue à veneno, corruptóve alimento; illa diligenter vomitu erunt excludenda, & propriis alexiteriis oppugnanda. In instituenda verò peculiari istius vlceris curatione, detersio sordium, vtpote sine qua regenerari noua substantia nequeat, atque exsiccatio proponitur. Cum autem interna sit hæc pars, musculisque abdominis & superiori hepatis lobo substrata, internis potius remediorum formulis, quam admotis perficienda. Assumptis igitur agendum, non quidem omnibus, quæ vsui esse solent in vlcerum externorum curatione, vt vitriolo, sublimato, puluere mercurij, alumine & similibus; sed quæ innocua sunt, & quasi domestica huic parti præstantissimæ. Ad detergendum ergo aptissima erunt liquida: ad exsiccandum, cicatricemque obducendam solida potissimùm, quorum tales esse possunt formulæ.

℞ Hordei integri P.j. fol. scabios. agrimon. pimpinel. & capill. vener. ana M.ß. semin melon.ʒ iij rosar.rubr.siccar. P.j. Fiat decoctio ad ℔ j.ß. In qua dissolue sacchar.q.s.vel syrup.de rosis siccis ℥ iij.aut mellis rosat.colati ℥ j.ß.Fiat julep. pro quatuor aut quinque dosibus frequenter iterandis. Habemus hodie vsitatissimum illud decoctum, quod vulgo cancrorum vocant: alij aquam catapultarum, non solum ad externa, sed etiam interna vlcera efficacissimam, cuius ℥ iv. exhiberi possunt mane & sero per nouem dies continuos, addendo in singulas doses mellis rosati aut sacch. rosat.tabulat.in puluerem redacti ʒ iij. Ad interna etiam ista vlcera non parum confert decoctum rad.chynæ, vel salsæ parillæ, vbi febris abfuerit, per viginti aut plures dies sumptum, leuiter sudores prouocando. Sic enim eluuntur sordes & vlceris parietes paulatim exsiccantur. Quod si metus sit tabis, decoquatur prædicta radix in iusculo pulli gallinacei aut columbini cum herbis prædictis & hordeo mundato. In diuturniore morbo potum, aquæ thermalis aluminosæ, vitriolatæ, aut ferratæ, qualis est Pugensis, Spadensis, aut apud nos Meinensis, actu frigidę per mensem integrum sumptæ, circa æstiuos menses, non parum profuisse in multis iam diu obseruatum est.

Ad detergendum præterea & expurgandum multum conferent medicamenta cathartica leuiora frequenter repetita, vt syrup.rosat.solut. ℥ iij.in pædicto iusculo aut decocto fol.prunellæ dissolutæ: infusum rhabarb.in aqua plantaginis: decoctum tamarindorum; vel etiam catholici ℥ ß, in formam boli cum saccharo, semel aut

bis in hebdomade ſumpta. Licet immeritò purgantia repudientur à multis, qui timent ne magis exaſperent & attrahant verſus partem affectam. Clyſterum præterea emollientium & leuiter purgantium hic debet eſſe frequens vſus, vt trahantur excrementa ad inteſtina. Neque etiam omittenda erit aliquando venæ ſectio, ſi corpus ſanguine redundet, febriſque aut inflammatio vlceri coniunctæ videantur. Poſt reuulſionem ergo & deterſionem, ad exſiccandum & occludendum vlcus, ſequentia vel ſimilia præſcribantur.

℞ Terræ ſigillat. boli arm. corall. rubr. lapid. hæmat. aquâ roſarum diligenter lotor. ana ʒ j. ß. ſanguinis dracon. gummi arabic. & tragacant. ana ʒ ß. ſemin. papauer. albi aſſi, hypociſt. ſarcocol. & thuris maſculi, ana ℈ j. Fiat omnium puluis cum ℥ j. ſacchar. roſat. tabul. cuius capiat ʒ ß. cum aquâ plantag. aut ſymphyti ſemel in die. Vel capiat cum lacte chalybeato aut vino auſtero, vt voluerit. Ex eodem puluere cum conſeruis ſymphyti & roſar. ſyrup. myrtino exceptis, concinnari poteſt opiata, quâ vtatur ad ʒ ij. cum prædictis liquoribus. Aut etiam ex eodem puluere formentur trochiſci cum mucilagine ſemin. pſyllij aquâ plantaginis extracta, ponderis ʒ j. Capiat vnum ſingulis diebus cum lacte chalybeato, vel decocto ſymphyti aut melicrato. Modò hoc, modò illo vtatur remedio, vt minori afficiatur moleſtiâ.

Vbi occalluiſſe vlcus videbitur, quod ceſſatio doloris potiſſimùm oſtendet, ſuperſedeat ab omnibus remediis, & vitet alimenta, quæ exaſperare, aut confricare poſſunt leuiorem cicatricem, qualia ſunt acria, amara, ſalſa, acida & ſimilia, incidente aut detergente vi prædita. Atque hæc de curatione variarum cardialgias cauſarum, quæ eodem modo perfici poterit in periodynia, dolore ſcilicet totius ventriculi, fundi & aliarum eius partium, vt ſatis patet.

CAPVT II.

De ἀνορεξίᾳ & ἀποσιτίᾳ, id eſt deiecta appetentia & cibi faſtidio.

Doloris ſtomachi curatione ad ipſius appetentiæ ſymptomata eidem orificio ventriculi propria aggrediamur. Appetentia autem, vt cæteræ actiones, vel non fit omnino, vel imminutè tantum, aut deprauatè. Abolitionis igitur & imminutionis vitia primùm pertractemus: poſtea ad illius deprauationem veniemus. Illa autem apud Græcos authores generali vocabulo τῆς ἀνορεξίας continentur; Latini inappetentias dicunt; ita vt ἀσιτίαν, ἀποσιτίαν & ἄσην complectatur. Galenus *comment.* 28. *in* 1. *epid.* vult ἀσιτίαν eſſe ſimplicem ciborum inappetentiam: ἀποσιτίαν verò καὶ ἀποστροφὴν, auerſionem cum faſtidio & horrore. Videtur tamen Hippocrates ſæpè ἀποσίτους καὶ ἀσίτους pro eiſdem ſumere, τροφὴν μὴ λαμβάνοντας *aphor.* 8. *ſect.* 2. illiſque εὐσίτους & εὐσιτέοντας opponere 32. *ſect.* 2. ἄσσαι verò apud Hippocr. ſunt maiora faſtidia & abominationes, quas frequenter iungit καρδιωγμῷ & nauſeæ *in Coacis*: Aphoriſm. tamen 61. *ſect.* 5. prægnantium faſtidia ἄσας appellat, & *lib.* 2. *de morbis mulierum* vocat ἐπιμήνια ἀσώδεα menſtrua faſtidioſa, quæcumque tale ſymptoma inuehere ſolent. Quidquid ſit, inappetentia deiecta vel ſublata appetentia, cibique faſtidium pro vno eodemque ſymptomate à nobis explicabuntur, cum maioris minoriſque ratione, inter ſe tantum differre videantur.

Ἀνορεξία igitur eſt ſymptoma actionis propriæ ſtomachi læſæ, abolitæ ſcilicet aut imminutæ appetentiæ, ex malâ totius corporis, partis alicuius, aut ipſius ventriculi conſtitutione. Quæ definitio eſt nobis explicanda, vt res ipſa melius innoteſcat.

Sciendum itaque naturam viuentibus omnibus appetitum quendam indidiſſe quo feruntur ad ſui conſeruationem, ac proinde materiam quamdam reficiendo corpori idoneam expetendam, ſine qua illorum viuacitas diu perdurare non poterat, ob perennem triplicis ſubſtantiæ, qua conſtant, diſſipationem & effluuium. Huncque in animantibus perfectis inſeruiſſe potiſſimum ſuperiori orificio ventriculi, parti ſenſus exquiſitiſſimi, vt ſcilicet perceptione in illo facta inanitionis ſiue defectus cuiuſdam cum quadam moleſtiâ, commoueretur ſuperior ſenſus ſeu animalis facultas, ad illud nempe alimentum quærendum, quod facit ad eius reſtaurationem,

tionem,ita vt in excitandâ istâ appetentiâ animali quinque concurrere oporteat, apud Galenum 4.*de sympt.causis*.Primò,corporis inanitionem,secundò exinanitarum partium à vicinis tractionem, donec ad iecur, deinde ad venas mesaraïcas intestinis implantatas perueniatur, tertiò venarum istarum mesaraicarum velut radicum ab intestinis & ventriculo suctionem: quæ tria sufficiunt ad naturalem famem constituendam partibus omnibus insitam. Quartò suctionis istius in orificio ventriculi, velut extremo termino, sensum. Quintò denique huius à communi sensorio, nempe cerebro perceptionem, per conuenientem spirituum influxum & communicationem: vnde exoritur appetentia seu fames animalis. Cui vt stimulum adhuc adderet natura, curauit deportandam ex liene portionem succi melancholici, qui suâ aciditate & adstrictione partem hanc contrahendo & vellicando memorem officij sui redderet.

Quot igitur causæ sunt naturales ad excitandam appetentiam necessariæ, totidem etiam erunt quæ illam imminuere aut abolere poterunt. Vtque ad construendum multa requiruntur, ad destruendum verò pauca sufficiunt:sic vna ex illis vel duæ sufficient ad actionis istius læsionem Quando igitur tanta est crudorum in corpore succorum copia, ob intermissas exercitationes, vacuationes solitas & similes causas, vt vix quicquam eorum resolui possit: vel tanta adest pinguedinis moles, quæ partibus ipsis ad alimoniam sufficiat, aut certè magna exteriorum cutis pororum constipatio: vel etiam ingens caloris natiui languor & imbecillitas, vt vix quicquam substantiæ partium dissipare valeat, aut illius conuersio ad pepasmum humoris alicuius morbifici, neglectâ interim verâ corporis nutritione, vt in febribus contingit: certè harum vnâ vel aliquot concurrentibus pauca fit in externis partibus inanitio, vnde nulla etiam aut exigua ab internis tractio,cuius defectu perit appetentia. Hinc mira narrantur de mulierculàrum quarumdam & pituitosorum hominum abstinentiâ, quæ non solùm per aliquot menses, sed ad triennium vsque perdurasse fertur. Serpentes, vrsi, glires, hystrices, & cætera animantia pinguiora in cauernis per totam hyemem constipatis poris, & somno sepulta latitant absque vllo cibo. Apud Hippocratem senes duplici de causâ ad ferendum ieiunium apti habentur *Aphor.*13. *sect.*1. ob crudi scilicet succi copiam, & caloris infirmitatem: vt etiam qui carnes habent humidas, *Aphor.*69. *sect.*7. quod genus causæ expressisse videtur *Aphor.*4.*sect.*2.dum τῷ λιμῷ πλησμονὴν,id est, fami & appetentiæ repletionem opponit.

Secunda verò causa erat, quando partes quidem exinaniuntur & deplentur,ob exolutum tamen illarum robur & potentias naturales, non trahunt à vicinis & interioribus; sed velut effœtæ & muneris sui oblitæ languent. Hoc sæpè contingit per magnas intemperies, vt febres hecticas, syntecticas & pestilentes partium vires admodum eneruantes: Item per vacuationes nimias, vt fluxus hepaticos, hæmorrhoidales, vterinos, hæmorrhagias diuturniores è naribus, sudores diaphoreticos, exercitationes immoderatas, præcipuè veneream, inedias longiores: quæ non solum secundarias illas membrorum humiditates depopulantur, sed ad humidum vsque primigenium deueniunt, quo exoluto omnis potentia naturalis,& præcipuè vis illa ἑλκτικὴ prosternitur.

Tertia verò causa accidit, quando partes quidem externæ inaniuntur & inanitæ trahunt à vicinis, donec ad iecur gratiosi humoris fontem deueniatur, & ipsas venas mesaraïcas, velut radices intestinis implantatas ad exugendum chylum, primarium scilicet illud alimentum in ventriculo elaboratum. Quæ aliquando propter obstructiones aut ἀτονίαν insignem nihil possunt illius materiæ prolectare, neque ventriculi orificio, velut extremo suctionis termino, diuulsionis sensum inferre. Hoc sæpè videre est per diuturnos iecoris morbos, magnas mesenterij & partium vicinarum ἐμφράξεις: Tunc enim nulla concitatur ὄρεξις, nulla animalis appetentia defectu suctionis; sed confectus chylus per intestina posterioremque anum effluit, nullo exinanitarum partium aut trahentium fructu, vnde accidit totum corpus sensim contabescere.

Quarta denique causa,quæ etiam quintam complectitur, erat, quando suctionis sensus non fit,aut imminutè fit in orificio ventriculi: quantumuis inanitis partibus trahentibusque per venas mesaraïcas bene dispositas. Vt enim fiat hic sensus in stomacho, & percipiat diuulsionem factam, requiritur tum bona illius temperies, tum ea quæ extrinsecus ad hanc sensationem concurrere solent: nempe facultas animalis libera, tam ratione primi sensorij, quam influxus & succi melancholici ex

liene

liene in ventriculum debita effusio, vt dicebamus. Hinc apud Hippocratem σπληνιτικοὶ, quibus scilicet lien obduruit aut inflammatus est, ἄσιτοι καὶ ἀνορεκτοὶ permanent, appetentia illis omnino prosternitur, tum ob sympatheiam viciniæ, tum priuationem materiæ illius vellicantis & irritantis stomachum. Quibus verò animalis facultas concidit aut deprauata est, quibus mens ægrotat, vt loquitur Hippocrates; per apoplexias, lethargos, phrenitides, & similes affectus, illi factam in stomacho suctionem non percipiunt, ob læsionem primi sensorij. Vnde apud Hippocratem, in causâ sitiferâ non sitire, in causâ dolorificâ non dolere, in malis habetur. Illud etiam præstare potest particularis neruorum sextæ coniugationis, quibus viscera ista interna irrigantur, affectus, vt paralysis, obstructio, aut stupefactio ex vsu refrigerantium & narcoticorum contracta. Atque istæ omnes sunt remotiores appetentiæ abolitæ vel imminutæ, causæ.

At verò proprij affectus stomachi, illique ἰδιοπαθικῶς inhærentes, principaliter appetentiam tollunt aut imminuunt: quæ cum fiat per modum sensus tactus, certum est etiam à vitiata illius temperie potissimùm proficisci: nam solutiones continui, & organi læsiones, vulnera, vlcera, lumbrici & similia illud tantum per accidens aut remotè præstare valent. Porrò intemperies tum materiales, tum immateriales hoc efficere valent, præcipuè quando valde excedunt: duæ potissimùm, calida scilicet & frigida. Calor enim ingens absque humore, resoluendo dissipandoque violenter humidam substantiam, famem tollit, quæ est appetitus calidi & sicci; sitim verò auget, quæ fertur in frigidum humidumque, vt patet æstatis tempore, in eis qui valida subeunt exercitia, calidioribus vtuntur balneis, vt Balerucanis; aut alia ratione internum calorem supra modum augent. Frigus etiam absque humore intensum nimis, appetentiam abolet: idque tam actuale, quando, verbi gratia, viscera ab externo aëre, sumptâ vel admotâ aquâ gelidissimâ, niue, glacie, argento viuo, & similibus ita refrigerantur, vt in νάρκωσιν incidant; quàm priuatiuum vt vocant, ab exhausto calore nostro insito, quod Galenus νέκρωσιν appellat, vt per longas hæmorrhagias, alui fluxus, febres ardentes, & similia, quibus exhauritur ventriculi & aliarum partium robur.

Calida verò intemperies cum humore illud multo potentius præstare valet: nam putres, virulenti, & inflammantes succi quoquomodo in ventriculo subsistant, maximas inappetentias inferre solent: siue propter illius vitiatam coctionem calidiores & nidorosi humores ibi congerantur: siue ex aliis partibus male affectis illabantur. Quod eadem ratione contingit in frigidâ intemperie humorali: quamuis enim moderatum frigus ad excitandam ὄρεξιν videatur accommodatum, tamen vbi latitudinem mediocritatis excesserit, contrarium præstare consueuit. Nam pituitosi succi viscidi ac lenti copia in ventriculo collecti per apepsias, vel aliunde illapsi ex toto corpore, vt in illis qui propter assuetas vomitiones allicere solent aliarum partium impuritates in ventriculum: aut ex cerebro, vt phthisicis similibusque hominibus catarrhosis contingit. Nec non etiam melancholici succi maior quantitas eò irrumpentis ex liene aut vtero, suppressis scilicet mensibus aut hæmorrhoidibus consuetis, repletionem faciendo quam vocant imaginariam, & calorem quasi suffocando appetentiam imminuit & tollit, vt satis quotidiana docet experientia. Atque hæ sunt internæ causæ, quæ appetentiam prosternunt aut abolent, quæ externarum, vt aëris, alimentorum vitiatorum & similium vim sæpius consequuntur: sine quarum præcedenti cognitione, propositi affectus διάγνωσιν, πρόγνωσιν, & θεραπείαν stabilire vix erat possibile. Nunc itaque ad signa diagnostica accedamus.

Actio igitur ista læsa primò indicat ventriculi orificium esse affectum, vbi istius suctionis sensus præter naturam amissus est, vel imminutus. Vtrum vero id fiat per ἰδιοπάθειαν, vel συμπάθειαν, distinguendum erit ex signis morborum & causarum diuersarum iam à nobis propositarum. Etenim si ista inappetentia contingat ex defectu inanitionis totius corporis, ob crudorum succorum, sanguinis aut pinguedinis redundantiam: ob poros cutis adstrictos, caloris natiui infirmitatem aut reuocationem: illud cognoscetur ex naturali ægrotantis ipsius temperamento, ætate, sexu, colore, densitate cutis, obesitate & venarum repletione: ex viuendi ratione opimâ, intermissis exercitationibus & vacuationibus, somno longiore & similibus, quæ implere corpora apta sunt, parum verò resoluere. Secundæ verò causæ signa, quando partes exinanitæ non trahunt, propter earum exolutionem: habebuntur ex cognitione causarum, quæ calorem natiuum exhaurire & vim facultatis opprimere

mere possunt, siue sint vacuationes immensæ, siue malignæ febres, & aliæ constitutiones, quæ vel præcesserunt, vel adhuc sunt præsentes. Quod si iecur & venæ mesaraicæ, vt in tertiâ causâ dicebamus, deficiant in illa suctione quam debent exercere, ab intestinis chylosam materiam prolectando, respicienda erunt signa obstructionum & debilitatis istarum partium, quæ propriis suis tradentur capitibus: necnon ipsius lienis conditio consideranda, vtrum tunc male sit dispositus ad sufficiendam portionem illam benigniorem succi melancholici, quam natura sollicitandæ huic appetentiæ dicauit. Denique si sensus tactus sit læsus in ipsis neruis, vel cerebrum ipsum male affectum, quod in quartâ & quintâ causâ annotabamus, id ipsum innotescet ex communibus illarum partium signis, quæ ex propriis etiam tractationibus sunt repetenda.

Quòd si illa omnia deficiant, neque insignis vllus lapsus appareat in omnibus illis causis, quas appetentiam ipsam præcedere & comitari debere diximus: tunc conuertendus erit animus ad idiopathicos ipsius stomachi morbos, & eorum causæ per solitos signorum fontes inuestigandæ. Relictis igitur aliis affectibus, qui ἀνορεξίαν non tam propriè excitare valent, calidam illius intemperiem sine humore designabunt, causarum externarum quæ prægressæ sunt aut adhuc præsentes, agnitio, æstus in præcordio circa cartilaginem illam xiphoidem sensibilis, sitis immodica, & linguæ fauciumque quædam ariditas insolens. Quod si humori iunctus sit calor, aliquando cum febre est, aliàs sine febre: aliquando à parte aliâ profluens, aliàs ibi collectus. Alterius itaque morbi & affectæ partis cognitio, cum qua intenditur & mitescit ista inappetentia, vt inflammationes hepatis aut aliorum viscerum, cystidos felleæ obstructio, & similium, notum faciet istos humores inde in ventriculum irrumpere: quod si illa absint, accusanda veniet propria ventriculi intemperies, aut vitiatorum alimentorum vsus, ex quibus pessimi isti & feruentes succi colliguntur. Huic vt plurimùm cardiogmos, nausea & vomitus, vel etiam diarrhœa coniunguntur, ex cuius excreti qualitatibus innotescet peculiaris dominantis humoris natura.

In frigidâ autem intemperie simplici, quæ à causâ actu frigidâ ortum duxit, vt in illâ quæ niuem comedebat, illius vsus idem demonstrabit, & frigoris actualis sensus in illâ parte. Si verò pendeat ab exolutione & mortificatione caloris natiui, illud etiam facile erit discere ex rebus illis quæ præcesserunt, & humiditatem partium propriam, calorisque natiui pabulum corrumpunt: vnde non solius appetentiæ, sed omnium aliarum functionum naturalium labes subsequitur. Quod si frigiditas humori sit iuncta, pondus & grauitas præterea in hoc viscere sentietur, ructuum crassorum aut acidorum copia infestabit, concoctionisque imbecillitas apparebit, siue id fiat per sympatheiam, siue per idiopatheiam, vt iam dictum est.

Ad intemperies etiam istas ventriculi detegendas, non parum proderit obseruatio iuuantium & lædentium: credibile enim est vnamquamque à suo contrario oppugnari & mitescere, nisi hoc fiat per accidens. Denique causæ omnes naturales, non naturales, & præter naturam erunt hic solitâ methodo peruestigandæ.

Vt autem prognosim in hoc affectu stabiliamus: sciendum est primùm, bonam vel malam appetentiam non solùm in propriis stomachi affectibus, sed in aliis fere omnibus morbis, velut actionem publicam, aliquid fausti vel infausti portendere posse. Celeberrimum enim est illud Hippocratis, *Aphor.* 33. *sect.* 2. & in prognost. *Bene se habere ad ea quæ offeruntur in omni morbo, bonum*: vt causa, quia conuenienter assumptis alimentis, commodè reficiuntur ægri: & vt signum, quia bonam constitutionem partis huius, tantopere ad vitam conseruandam necessariæ, ostendit. Contra verò in longis morbis 6. *sect.* 7. & diuturnâ dysenteriâ 3. *sect.* 6. ἀποσιτίαν summopere exhorrescit, tanquam vltimam ægrotantis calamitatem, si illi iungatur alui fluxus; vnde 1. *epid. part.* 2. vocat μέγιστον καὶ κάκιστον σημεῖον, aliàs κακοηθέστατον, si ab exolutione caloris natiui pendeat: aliàs non tam mortiferum est signum. Verbi gratia si à caliditate solâ, vel frigoris excessu oriatur, aut ab humorum repletione cacochymicâ, quæ solâ purgatione indiget. Hinc 7. *epidem.* Cleomenis filio cibi fastidium citra febrem totos duos menses perdurauit ex pituitæ crudæ & viscidæ copiâ, sed quæ tandem vomitu fuit exclusa. In febre etiam, potissimum incipiente aut vigente, non vsque adeo mala est ἀνορεξία, quia tunc natura putrescentium

humorum pepaſmo intenta minus appetit alimentum, quod illam ab instituto ſuo reuocaret, vt eleganter docuit Hippocrates *Aphor.*32.*ſect.*2. denuò vero, poſt ſedatam febrem & humores morbificos excluſos & quaſi ſuâ ſponte excitatur. In pueris quidem inappetentia magis eſt grauis, quam in aliâ ætate, propter humidam valde & diſſipabilem ſubſtantiam qua præditi ſunt. In conualeſcentibus autem recidiuam minitatur ex reliquiis morboſis, vnde idem Hippocrates 8.*ſect.*2. vult eos vacuatione indigere. Necnon *ſect.*4. *Aphor.*17. quando ſine febre infeſtat cardiogmos, apoſitia, ſcotodinos & oris amaritudo, pharmaciâ opus eſſe docuit. Atque hæc de *προγνώσει*.

Therapeiam autem iſtius affectus tradituri, non omnium diſpoſitionum curationem meditamur, quæ appetentiam imminuere aut abolere poſſunt: vti repletionis totius corporis ob ſublatam inanitionem, debilitatis partium aut caloris in toto, obſtructionis aut inflammationis lienis, hepatis, meſaraïcarum vel multiplicium morborum, qui cerebrum aut neruos occupare ſolent: quoniam illa ex propriis ſuis locis ſunt repetenda: ſed tantum idiopathicorum ſtomachi affectuum; qui ad appetentiæ læſionem præcipuè faciunt. Quamuis igitur vlcera, phlegmonæ, lumbrici, & ſimilia idem præſtent; quia tamen eorum curatio à nobis iam eſt tradita, vel in ſequentibus tradenda, ideo de illis nunc agendum non eſt. Supereſt tantum intemperies ſtomachi calida frigidaque, materialis vel ſine materiâ, quæ videntur hoc loco proponendæ. Rurſum quia intemperies ſine humore alteratione tantum indiget, quam licebit repetere ex intemperiei humoralis curatione: idcirco de duorum tantum morborum ventriculi therapeiâ agemus, intemperiei ſcilicet calidæ & frigidæ, cum humorum vitio coniunctæ, ex quibus vt plurimum idiopathica *ἀνορεξία* dependet.

Curatio ἀνορεξίας ab intemperie calidâ ſtomachi. Intemperies calida ſtomachi vel cum febre eſt, eamque ſequitur, vt prius dicebamus; vel ſine eâ ſubſiſtit. Quæ cum febre eſt, illâ ſublatâ etiam tollitur, vt nullam peculiarem curam expoſcat. Quæ ſine febre exiſtit, quamuis aliquando eam ſubſequatur, vt in conualeſcentibus, nobis eſt nunc tractanda. Imprimis itaque conſtat diætam, ex rerum ſex non naturalium moderatione conſtitutam, hic eſſe ſtabiliendam: quæ non ſolùm ad conſeruationem corporis viriumque ſufficiat, ſed etiam oppugnandis cauſis morbificis tam externis quam internis, huicque conſtitutioni peculiariter reſiſtat, vt ſæpè inculcatum fuit à nobis in doctrina vniuerſali indicationum. Ideo aër purus & frigidiuſculus hic erit eligendus, quod ſi non liceat commodè in loco vbi æger moratur, mutatio ſoli ad montes & verſus ſeptentrionem erit conualeſcentibus, aut alio modo calfactis & æſtuantibus circa ventriculum, ex conſilio Hippocratis proponenda, quo ſolo multos vidimus priſtinæ ſanitati reſtitutos. Aliàs omni arte procuretur, vt domus, cubile, ſtragula, & ſimilia bene munda, odorata & aëre perflata exiſtant: ne tamen ſomno indulgeant longiori quo incaleſcerent magis viſcera: vitent etiam vigilias immoderatas, labores & exercitationem omnem, ſtudia, curas, & omnia animi pathemata vehementiora, ne exſiccetur magis corpus, & bilis commoueatur: ex dicto enim Hippocratico, *Vbi fames, ibi non eſt laborandum.* Solitæ vacuationes tam naturales, quam arte paratæ, ſi fuerint ſuppreſſæ aut languidiores, denuò procurentur.

In alimentorum autem vſu omnia non ſolum poteſtate, ſed etiam actu frigidiuſcula exhibeantur. Varia ciborum genera parcè & eleganter parata, etiam grato quodam, ſi fieri poſſit, odore perfuſa offerantur, vt omni arte irritetur languidior appetitus. Imo aliquid aſſumere inuiti aliquando cogantur: quia multi ſæpè non appetentes menſam accedunt, quibus, vbi comedere inceperint, reuiuiſcit ſopita appetentia. An quia obiectum mouet potentiam? vel quia roborata illo cibo facultas, reliquum deinceps melius appetit? aut denique quoniam alimenti illius quantitate ſtomachi intemperies quodammodo repreſſa fuit? Sic enim æſtate lactucas, portulacam, endiuiam & ſimilia olera refrigerantia aceto intincta aſſumentes primâ ſtatim menſâ, appetentiam ab intemperie aëris calidiore deiectam exſuſcitamus. Debet etiam iſtis inappetentibus, ex conſilio Hippocratis *Aph.*38. *ſect.*2. concedi aliquando cibus paulo etiam deterior, ſi ſit expetitus, & illis gratior, quo veluti illecebrâ commoueatur ventriculus ad reliquos alacriùs appetendos. Quicunque porrò *ἀνορεξίᾳ* ex quacunque cauſâ laborant, fugere debent omnia pinguia, oleoſa, butyroſa, & admodum dulcia, quia oblinendo ventriculi

oſculum

osculum summam statim satietatem inferunt. Cauendum etiam, ne in ingressu mensæ iusculum aliquod consummatum, aut vinum meracum generosum assumant: quia hæc, ex *Aphor.* 21. *sect.* 2. celeriter nutriendo & quasi satiando appetentiam cessare faciunt.

Quod ad ciborum quantitatem, sit potius exigua quam multa, & ex interuallis sumpta, ne vnâ vice facultas stomachi opprimatur. Condiantur omnia edulia, quæ euchyma, & eupepta esse conuenit, aceto rosaceo, omphacio recenti, succo oxalidis, granatorum, arantiorum, limonum & similium acidorum. Miua cydoniorum dicta, sine aromatibus parata, vel ipsa cydonia mala, poma acidula & pyra sub cineribus cocta illis erunt postremo mensæ ferculo offerenda, ad ventriculi orificium roborandum: frigidam potent aquam purissimam, ex fonte optimo scaturientem, vel colatam: aut vinum album ὀλιγόφορον, modicè adstringens & bene dilutum.

Stabilitâ itaque hoc modo conuenienti diætâ, aliorum etiam remediorum vsus est implorandus: quo causæ istæ humorales tam antecedentes, quam coniunctæ vacuentur, præparentur, alterentur. Quæ cum positæ sint in purâ cacochymiâ primæ regionis, non tam phlebotomiam quam κάθαρσιν exigunt, benignam aut mediocrem, humoris biliosi aut alio modo calidioris, per varias remediorum formulas, quas frequenter repetere conueniet, vt imbutus in parte humor sensim eliciatur. Ad hoc igitur facient myrobalanorum citrinarum cum pauco santalo rubro decoctum in sero lactis, decoctum tamarindorum in aquâ rosarum: rhei infusum in aquâ endiuiæ: vel eius puluis ad ʒ j. cum pari pondere conseruæ rosarum mixtus in formam boli. Item syrupus rosatus solutiuus, de cichoreo compositus cum rhabarbaro, vel de floribus persicorum ex descriptione Fernelij, in conuenienti liquore dissoluti. Quibus solida medicamenta magis placent, exhibeatur ʒ j. aloës optimæ, succo borraginis lotæ, cum ℈ ß. santali rubri. Fiant pilulæ sex deauratæ. Capiat duabus horis ante prandium per aliquot dies.

Ad alterandum verò faciet julepus Alexandrinus, syrupus acetosus simplex, de limonibus, de agrestâ, de granatis acidis, de ribes, de succo persicorum immaturorum, ex descriptione Fontanoni; de endiuia: cum aquis cichorei, acetosæ, lactucæ, borraginis, rosarum in julepos concinnati & frigidiusculè sumpti. Potest etiam ista alteratio iucundius perfici iusculis pullorum, paratis cum herbis refrigerantibus. Quin etiam temperabitur humor ac roborabitur pars sumptis tabellis quibusdam, conseruis aut opiatis, prout magis erit gratum. Proderunt enim tabellæ diamarg. frigidi, triasantali, conseruæ florum violæ, rosarum, cichorei, borraginis, caulium lactucæ, aut corticis cucurbitæ, carnis limonum & similium, aquâ frigidâ immersorum, vt saccharum abluatur. Vel, si lubeat, ita concinnetur opiata.

℞ Caulium lactucæ & corticis cucurbitæ saccharo conditæ, ana ℥ j. conseruæ rosarum, florum cichorei, & borragin. ana ℥ ß. santali rubri, coralli rubri & crystalli puluerisator. anà ʒ ß. trochisc. de spodio & seminis acetosæ, ana ℈ j. Cum syrupo limonum fiat opiata, cuius capiat ad quantitatem castaneæ mane & sero, duabus horis ante pastum, superbibendo, si voluerit, parum vini albi diluti, aut julepi Alexandrini. Nostra hac tempestate solemus vt plurimum redundantes istos humores, præcipuè autumni aut veris tempore, alterare simul & expurgare apozemate aliquo, in quatuor aut quinque doses matutinas instituto, cuius hæc esse poterit formula ad humorem biliosum ἀνορεξίας istius causam.

℞ Rad. cichorei, gramin. & acetos. ana ℥ j. bugloss. borrag. cum toto, endiuiæ, cichorei, lactucæ, portul. agrimon. & cardui bened. ana M. j. capill. vener. & summit. absint. pont. ana M. ß. semin. acetos. berberis, & melon. ana ʒ ij. prunor. acidor. & tamarind. ping. ana ℥ ß. myrobal. citrin. aquâ rosar. lotor. ʒ vj. flor. viol. rosar. & borrag. ana M. ß. Fiat decoctio in sero lactis, si reperiatur, vel aquâ fontis ad ℔ j. ß. In quâ dissolue syrup. rosat. solut. & de floribus persicorum, si habeatur, vel de cichor. composito cum rhabar. ana ℥ ij. ß. Fiat apozema clarif. & aromat. ʒ j. ß. pulu. elect. triasant. pro quinque dosibus. In quarum primâ & vltimâ dissolue, si opus fuerit maiori purgatione, elect. de succo rosarum ʒ iij. plus minus pro vario ægrotantis robore.

Interea dum hæc fiunt, non erunt omittenda externa remedia. Trallianus malum cydonium in oxycrato decoquit, contundit, oleo cydoniorum emollit & ventriculo

applicat subfrigidum, frequenter renouando. Si vis, paretur sequens vnguentum.

℞ Olei rosacei, myrtin. & cydon. aquâ acetos. lotorum, ana ℥ ij. santalor. omnium, coralli rubr. coriand. præpar. & rosar. rubr. ana ʒ j. granor. sumach & spodij, an. ʒ ß. ceræ albæ q. s. Fiat linimentum, quo subtepido, & in volâ tantùm manus agitando, calescente inungatur stomachus, addendo guttas aliquot aquæ rosarum vnctionis tempore. Proderit etiam parti frequenter admouere magma rosarum aceto maceratum, aut leuiter irroratum, quod renouandum erit, priusquam incalescat.

In hoc etiam casu non parum laudarem vsum balnei vel semicupij refrigerantis & humectantis, quo maximè recreantur conualescentes post leuem purgationem, & in priorem constitutionem atque appetentiam sæpius restituuntur. Quod omnia prudens Medicus, pro naturâ ægri & variis circunstantiis, moderabitur.

Curatio ἀνορεξίας ab intemperie frigidâ stomachi. Vbi verò ἀνορεξία soboles est crudioris frigidiorisque succi, pituitosi aut melancholici, simplicis vel mixti; tunc contrariis penè insistendum remediis, videndumque imprimis, an humoris illius in ventriculo redundantis synatrismos pendeat ex communicatione cerebri, lienis, vteri, & similium intemperie laborantium, quæ primùm erit corrigenda: ne frustrà circa partem affectam laboremus, persistente primario affectu. Postea conuertendus erit animus, ad oppugnandam stomachi δυσκρασίαν, vacuando, alterandoque. Instituenda ergo victus ratio calfaciens & exsiccans modicè, secundum gradum propositæ intemperiei. Ad hoc facient aër purior, & secundum qualitates actiuas temperatus, quoniam calidior numquam appetentiam istam animalem, quæ fames dicitur, iuuare potest, quia dissoluit robur calidi innati in quo fundata est ista functio. Si aliqua exercitatio aut vacuatio sit intermissa, vnde ista repletio contigisse videatur, denuò reuocetur: aut saltem frictiones crurum & extremitatum versus inferiora instituantur mane post deposita communia alui & vesicæ excrementa. Omnis metus & mœstitia, omne studium immodicum, vigiliæque diuturniores vitentur, quia corruptâ coctione etiam appetentiam imminuunt. Debent isti plus labori quàm otio, plus vigiliæ quam somno esse addicti, vt fiat conueniens inanitio & suctus externarum partium.

In alimentorum vsu vitanda repletio nimia, cibíque crassiores & insipidi, vt panis azymus & insulsus, carnes suillæ, bouinæ, anserum & similium, nisi modico sale aspersæ, quia sic vellicando ventriculi orificium, & pituitam illi hærentem dissoluendo, appetitum irritare possunt. Idem dicas de piscibus, potissimum viscosis, & cetaceis, leguminibus, castaneis, nucibus, oleribus crudis, caseo recenti & pingui, quæ subito & nimium implendo faciunt famem cessare, vt etiam vina crassa, rubra, dulcia, aut alio modo vitiata. Vtantur itaque pane puro, recenti & bene subacto, carnibus perdicum, gallinarum & auium montanarum bene paratarum, piscibus saxatilibus, frixis & pipere conditis, reliquisque aromatibus cinamomo, garyophyllis, nuce moschatâ & similibus, ad roborandum, calfaciendum & vellicandum ventriculum comparatis. Crocum tamen peculiariter appetitui officere annotauit Auicennas: quia fortassis nimis odoratus & spirituosus subitò restaurat vires & satietatem quamdam repræsentat, ad quam cessat appetentia. Ius autem columbarum cum vuis passis paratum, hîc valde commendat Trallianus: vt & vinum tenue, rubrum, & generosum modicè sumptum. Alimenti autem medicamentosi vicem obtinebunt oliuæ, quas Græci κολυμβάδας vocant, sale conditæ & aceto perfusæ, cappares, fœniculus marinus, eodem modo parata, cum aliis cibis sumpta, quæ incidunt mucosam materiam, & stomachi sopitas vires irritant. Sunt etiam qui valde iuuantur sinapi nostro more parato, quia calfacit simul & incidit ac coctionem iuuat.

Præcipuè autem munditia seruetur & varietas in cibis, quæ vt iam fuit annotatum, multum possunt ad prouocandam appetentiam. In fine pastus sumere poterunt miuam cydoniorum cum aromatibus, nuces iuglandes garyophyllis confixas & sacchraro conditas, corticem citri aut arantij pariter conditum, & similia, quæ in quotidiano rerum vsu erunt animaduertenda.

Vt verò humor iste qui in ventriculo residet, inde educatur, si quidem æger ad vomitum comparatus videatur, proritari poterit sumptâ tepide & ieiuno ventriculo ℥ j. oxymel. scillit. dissolut. in ℔ j. decocti hordei & seminis raphani. Quod si

deiectio

deiectio magis competere videatur, quia auertit materiam deorsum, quæ vomitu sursum versus impellitur ad partem affectam: purgentur sæpius exhibitâ tabellâ elect. de citro solut. ad ʒ vj. quæ dissoluatur cum decocto menthæ & absinthij pont. vel pilulis de hierâ aut aggregatiuis ad ʒ j. sumptis. Vel parentur sequentes.

℞ Aloës electæ succo absint. nutritæ ʒ j. agarici trochisc. ʒ ij. rhabarb. puluer. ʒ j. nucis mosch. & spicæ nardi, ana ʒ ß. salis gemmei & tartari albi, mastich. & cinam. ana ℈ j. Cum syrup. de menthâ fiat massa pilularum, de cuius ʒ j. fiant pilulæ quinque deauratæ, quas capiat mane, vel capiat duas tantùm horâ vnâ ante cœnam alternis diebus; sic enim sensim vacuabitur iste humor, intemperies corrigetur, & pars ipsa roborabitur. Si quis delectetur liquidioris remedij formulâ, præscribi poterit sequens apozema.

℞ Rad. acori vulgaris, cyperi, & calami arom. ana ℥ j. cort. citri sicci & rad. salsæ parillæ minutim incisæ, ana ʒ vj. herbarum absint. pont. menthæ, maioran. chamædr. summit. fumar. & hyssop. ana M. j. semin. citri & anisi, ana ʒ ij. sennæ mundat. ℥ ij. semin. carthami contus. ℥ j. agaric. trochiscat. in ligat. positi ʒ iij. epithymi, florum saluiæ, anthos, & lauend. ana P. j. Fiat decoctio ad ℔ j. ß. In quâ dissolue syrup. de absint. pont. & cond. calami aromat. ana ℥ ij. Fiat apozema clarificatum & aromatizatum cinamomo & puluere aromatici rosati pro quatuor aut quinque dosibus matutinis. In primâ & vltimâ dissolui poterit ad vberiorem purgationem, tabella electuar. de citro solut. ℥ ß. rhabarb. pulu. ℈ j. Detur cum custodiâ.

Ad alterandum verò & roborandum nihil est antiquius vino aut syrup. absinthino conuenienter parato, quod familiaritate quadam ventriculo est amicum, concoquit & modicè deterget. Si multum sit frigida ista materia, paretur etiam syrupus de mentha & vinum Hippocraticum dictum, cum cinamomo & pauco zinzibere albo. Aliquando oxymelitis optimi semuncia cum decocto menthæ dissoluta valde profuit in dissipandâ pituitâ istâ viscidâ & lentâ. Laudarem ego etiam decoctum guaiacinum, aut ligni sassafras, in plures dies cum leui sudore, quia roborat valde & discutit humiditates istas superfluas: aut sine sudore in debilioribus. Sunt etiam qui aquarum nostrarum Balerucanarum, nitro & sulphure constantium, largiore potu per tres aut quatuor dies repetito, appetentiam recuperarunt, quia eluunt valde & expurgãt sordes istas ventriculi & intestinorum. Tabellæ aromatici rosati Gabrielis huic affectui videntur dicatæ, necnon mithridatium, aurea Alexandrina, & theriaca optima iam antiquior. Si vis, parentur pilulæ sequentes, & opiata ad alterandum & roborandum.

℞ Nucis mosch. garyophyll. cinam. elect. ana ʒ j. puluer. elect. aromat. rosati ʒ ß. piperis longi, ligni aloës & cubebarum, ana ℈ j. rosar. rubrar. & ambræ griseæ, ana g. v. Incorporentur cum syrupo de absinth. fiat massa pilul. de cuius drachma fiant sex deauratæ. Capiat vnam vel duas horâ vnâ ante singulos pastus.

℞ Miuæ cydon. cum aromat. ℥ j. ß. cortic. citri & arantior. sacchar. condit. & bene contus. ana ℥ ß. myrobal. saccharo conditam & nucem iuglandem pariter conditam, ana numer. j. puluer. aromat. rosat. & confection. alkermes, ana ʒ ß. theriacæ veteris ʒ iij. Cum syrup. condit. calami aromat. fiat opiata, de qua capiat ad quantitatem castaneæ singulis diebus mane, quando non vtetur aliis remediis, superbibendo modicum vini generosi.

Sunt etiam qui in hoc casu aquam imperialem dictam valde extollunt, ad cochlear vnum sumptam ieiuno ventriculo. Hodie multæ aliæ aquæ similes & aromaticæ parantur, non infælici successu in his ventriculi affectibus.

Interim non erunt omittendi clysteres sæpius repetiti ad sollicitandam aluum pigriorem, & deturbandam versus intestina materiam istam pituitosam: qualem inter alios probant Practici ex vrinâ pueri impubis & vino albo paratum; in quibus dissoluunt fermenti ℥ ß. vel hieræ picræ ℥ j. cum pauco melle rosato.

Dum hæc peraguntur, exterius admoueri poterunt orificio ventriculi, oleum nardinum, absinthinum, muscatellinum, de nuce moschatâ, de garyophyllis, ceratum stomachicum Galeni & similia. Vel paretur sequens.

℞ Olei nardini & de absint. ana ℥ iij. succi menthæ & vini optimi, ana ℥ ß. Decoquantur ad succi consumptionem. Post adde cinamomi crassi, nucis mosch. garyophyll. seminis coriandri & aloës, ana ʒ j. ß. puluer. elect. aromat. rosati ℈ j. Cum paucâ cerâ fiat linimentum, quo inungatur ventriculus ante singulos pastus. Fotus eodem modo fieri poterunt cum sacculis plenis absinthio, mentha, maior.

cortice citri, calamo aromat. & cinam. craſſiore, quibus rubro vino calente aſperſis foueatur prædicta regio. Creditur etiam pellis vulturis aut ſtruthiocameli ſupra ventriculi regionem geſtata, non ſolum coctionem iuuare; verum etiam deperditam appetentiam reſtituere. Sed quoniam de his rurſus acturi ſumus capite de apepſiâ & dyſpepſiâ, ideo huic finem imponamus.

CAPVT III.

De fame caninâ & boulimo.

PPETENTIA orificio ventriculi inſitâ, quando præter naturam conſtituta eſt, vt cæteræ actiones, aut non fit omnino, vel fit imminutè, aut deprauatè. Deprauatur autem dupliciter, in quanto & in quali, videlicet quia magis appetit quàm opus ſit ad alimoniam, & cum dolore; aut quia quando non oportet & alendo corpori minime congrua appetit. Abolitam ergo prius & imminutam appetentiam explicuimus; nunc de eadem præter modum auctâ, ſequenti capite de deprauatâ ſecundum obiectum acturi.

Cæterùm multis nominibus auctas iſtas appetentias antiqui donauerunt: omnem enim manifeſtum penuriæ alimenti ſenſum ὄρεξιν, Latini appetentiam dixerunt. Quæ ſi ſit intenſior & moleſta, ex defectu alimentorum, vt in annonæ penuriâ, aut per indicta ieiunia, λιμὸς fames appellatur. Atque hæ duæ diſpoſitiones intra ſanitatis limites contingunt: natura enim doloris ac ſuctionis iſtius ſenſum vni parti indidit, vt reliquum corpus ali conſeruarique poſſet. Eſt tamen aliquando, vbi Hippocr. λιμὸν pro conſtitutione præter naturam ſumpſit, vt *Aphor.* 21. *ſect.* 2. ex ipſiuſmet Galeni interpretatione.

Frequentiora tamen nomina ſunt κυνορεξία, λυκώδης ſeu κυνώδης ὄρεξις, canina fames, lupina appetentia, phagedæna catachreſticῶς *lib. definitionum medicarum & comment. in 6. epid.* βούλιμος, βουλιμία, multa ſeu magna fames, Barbari vaccinam famem ſunt interpretati, βουπεῖνα apud Gellium, κεναγγία apud Pollucem ab efficiente cauſâ; λιμοκτονία *lib. 3. de diatâ*, quaſi dicas enecantem famem. Quæ nomina tam perplexè & confuſè ab authoribus noſtris vſurpantur, vt quamuis βούλιμον à κυνορεξία diſtinguere voluiſſe videantur, in rei tamen naturâ explicandâ, cauſiſque illorum aſſignandis tanta eſt confuſio, vt vix quid ſenſerint ſtatuere poſſis. Nos itaque vitato tantarum dubitationum euripo, illud breuiter ſtabilimus de duobus iſtis affectibus, quod ad rei veritatem & medendi vſum magis facere videtur.

Repetendum itaque ex ſuperioribus, ad appetentiam ſecundum naturæ leges excitandam, præcedere debere partium externarum inanitionem, earumdem à vicinis vſque ad meſaraïcas tractionem, huiuſque tractionis ſiue diuulſionis ſenſum in orificio ventriculi, qui debet eſſe adæquatus ſiue proportionatus ipſi tractioni. Duplex itaque vitium exceſſus poterit in actione iſta contingere, vtpote mixta: vnum reſpectu naturalis illius appetitus, quando partes inanitæ trahunt violenter à vicinis, donec ad ventriculi orificium perueniatur: quod tantâ ſuctionis vehementiâ perculſum, in principio quidem multùm appetit, ſed poſtmodum exhauſtis perit viribus, concidit & eneruatur, nullâ amplius appetentia animali laceſſitum, ſed crebra potius καρδιαλγία, ſyncope & animi deliquio oppreſſum. Hoc igitur vitium peculiariter βούλιμον & βουλιμίαν appellabimus, quod eleganter quidam ex recentioribus famem ſine appetitu vocauit. Barbari, quod bolo vnico ſaturentur ægri, βούλιμον eſſe dictum falsò quidem putarunt linguæ græcæ ignari: rei tamen naturam ſubindicarunt, quia in iſto affectu ægrotantes, quamuis ingenti fame torqueantur, ſtatim tamen exiguo aſſumpto cibo collabitur illa appetentia, permanente anxietudine & moleſtiâ. Vnde illum ita deſcribere licet. βούλιμος eſt ſymptoma appetentiæ ventriculi vitiatæ & præter modum auctæ ob ingentem partium inanitionem, & earumdem nimiam tractionem, ad quam ſequitur cardiogmos frequens & animi deliquium. Cum enim non ſit proportionata iſta inanitio ſiue tractio cum naturali diuulſione quæ efficit bonam appetentiam, exhauriuntur

ſpiritus,

spiritus, viresque ventriculi ita deiiciuntur, vt in hoc affectu pauca statim alimenta satient, nullaque nauseâ aut vomitu infestentur, vt in sequenti affectu; sed potius rapto in consensum corde, lipothymia corripiantur.

Aliud verò vitium quod in hac actione contingit, est ex parte animalis appetitus supra modum aucti, qui inanitionis partium aut suctionis magnitudini etiam respondet, sed multò plus appetit & ingerit quam concoqui aut in corpus distribui possit; vnde ab eodem Authore hoc vitium vocatur appetitus sine fame, id est naturali indigentiâ. A causâ enim morbificâ irritatus stomachus indesinenter impellitur ad alimenta assumenda, more canum aut luporum voracissimorum animantium, vt tanta molestia & cruciatus sedetur. Hinc fit vt cibi nimiâ quantitate & nimis frequenter assumpti, maneant incocti & alienâ quadam qualitate præditi, statimque aut breui interiectâ morâ per vomitum, aliquando per secessum excludantur. Vnde famem istam caninam ita possumus describere.

Κυνορεξία est insatiabilis ciborum appetentia, cum frequenti vomitu aut deiectione materiæ crudæ & inconcoctæ, ob causam morbificam continuum diuulsionis sensum stomacho inferentem. Hunc affectum depinxisse videtur Hippocrates *lib. de morbis*, sub illâ morbi specie, quam ἀνάντην absumptoriam appellat: ὐκ ἀνέχεται, inquit ὐδὲ ἄσιτος, ὐδὲ βεϐρωκὼς, non potest se continere neque ieiunus, neque pastus: ieiunus enim torquetur & diuulsiones patitur: plenus autem non potest quiescere, sed denuò vomit bilem, pituitam, & saliuam multam.

Ecce veram, vt quidem mihi videtur, horum duorum affectuum distinctionem; quamuis parum à placitis authorum nostrorum aliquando dissentientem. In quorum etiam causis assignandis, veritatis momenta & rei naturam potius spectabimus, quam authoritatum aut variorum Galeni locorum discrepantiam. Cum enim dixerimus βυλιμίαν pendere à summâ inanitione partium, quæ violenter trahentes & exugentes ventriculi orificium, vires animales omnino prosternunt. Hinc existimamus ea omnia quæ multum & validè exhaurire valent partes, aut retentrici magnam imbecillitatem inferre, posse etiam causas esse τῆς βυλιμίας. Hanc enim potius quam caninam appetentiam (quamuis aliter sentiat Galenus 6. *de loc. affect. cap.* 3.) similem esse putamus diabeti seu hydropi ad matulam dicto, qui ab insigni renum calore aut imbecillitate solet excitari: quippe in βυλιμίᾳ, qui rarissimus est affectus, vt diabeticus; oportet eodem modo adesse maximum effluuium substantiæ potissimum spirituosæ & humoralis dissipationem, ad quam sequitur illa tractio & exolutio. Ad resoluendum verò & debilitandum, non facit frigus: quamuis enim longâ morâ aut intensione partibus νάρκωσιν inferre possit, non tamen vnquam efficiet, vt substantia corporis nostri digeratur violenter, aut partes præualidè trahant, vt excitetur ista βυλιμία: quamuis illud innuere videatur Galenus *commento in Aphoris.* 21. *sect.* 2. *& lib.* 1. *de sympt. causis, cap.* 7. Nisi fortè dicas id fieri per accidens, vt narrant de illis qui per niues iter facientes, corripiuntur aliquando ista fame syncopali; hoc enim fit concentrato nimiùm ad interiora calore, vnde ventriculi & vicinarum partium subita colliquatio inducitur. Rustici nostri istam famem, quæ iter facientibus per montes nobis vicinos accidit, referunt ad herbam quamdam calcatam, quæ *lunaria*, & *sferra-cauallo* dicitur, cuius vi & proprietate orificium ventriculi ita percelli credunt, viatoribusque consulunt, vt semper aliquid panis aut alterius cibi secum ferant, vt possint mederi huic molestiæ, qua frequenter matutinis horis aut ieiuni corripiuntur.

Nos itaque dicamus, calorem intensum, & in partibus istis violenter coercitum, inter præcipuas βυλιμίας causas recensendum, ad quem sequatur resolutio, laxitas, & partium imbecillitas, vt in febribus quas vocant colliquatiuas, & in aliis quæ sudores illos diaphoreticos dictos, inuehunt. Idem potest contingere in corporibus humidioribus & delicatis, æstiuo ardori aut cuiuis intensiori calori præter morem expositis, factâ partium subitâ διαφορήσει. Præter calorem etiam omnia quæ primæ & secundæ coctionis materiam violenter absumunt, aut ex corpore manifestè euacuant, βύλιμον etiam excitare possunt. Inter quæ lumbricos & potissimùm latos, recenset Galenus *lib. de theriacâ ad Pisonem*, & multi alij annotarunt, qui præcipuam chyli partem depascendo, fames istas morbosas inuexerunt. Sic per leienterias, dysenterias hepaticas, hæmorrhoidum fluxus immoderatos & similes vacuationes, ex retentricis imbecillitate ortas, fit aliquando vt partes suo genio defraudatæ, violenter à ventriculo trahentes, robur illius exhauriant, & famem istam vaccinam inducant. Retentricis autem imbecillitas & vacuationes

tiones istæ immodicæ varias habent causas, ex suis locis repetendas.

Caninæ autem appetentiæ duas potissimùm causas statuimus, intemperiem scilicet frigidam stomachi sine humore, quam inuexerunt rerum externarum vsus, vt aër frigidior, alimenta acidiora, vigiliæ intempestiuæ, mansio in aquâ frigidiore, vnde Hippocrati *6. epidem.* Aqua vorax, vigilia vorax, & similia, quæ diuulsionis sensum facere possunt in orificio ventriculi, non tamen eò vsque processerunt, vt colliquationem in partibus, vel mortificationem inducant. At verò causa materialis hunc potissimum affectum, si sit diuturnior & pertinax, generare solet, nempe acidus humor, siue pituitosus, siue melancholicus, tunicis stomachi infarctus, non tam quantitate, quæ repletionem & satietatem faceret; quam qualitate molestus, constringens & perpetuum suctionis sensum inferens. Hic autem in ventriculo per cruditates, alimentorum vitia, illiusque intemperies frigidiores gignitur: vel ex aliis partibus deriuatur, vt capite, liene, & similibus excrementa sua eò relegantibus. Sunt qui existimant, hunc humorem non tantum qualitate manifestâ, sed etiam occultâ quadam proprietate hunc affectum inducere: quod non est improbabile.

Signa autem causarum & affectuum βυλιμίας ex superioribus repetenda. Nam calidior intemperies ab externis per se vel per accidens contracta, ex illorum præsentiâ aut progresâ actione est manifesta: quæ verò sequitur febriles ardores & colliquationes, ex ipsius febris naturâ dignoscitur, corporis macie, virium collapsu, vrinis ac deiectionibus pinguedine quadam refertis. Quando verò fit à lumbricis chylosam materiam absumentibus, signa adsunt vermium, ventris morsus, stomachi quædam palpitatio, horrores & similia suo capite describenda. Inter quæ Aristoteles *5. de historiâ animalium, cap. 19.* lati illius & longissimi lumbrici signum esse vult deiectiones cucurbitularum aut melonum semini simillimas. Si verò sequantur vtilis cuiusdam materiæ vacuationes, vt chyli aut sanguinis ex retentricis imbecillitate, id agnoscendum ex rebus naturalibus, non naturalibus & præter naturam à quibus oriuntur.

Quod ad signa verò caninæ appetentiæ attinet, si à causis procatarcticis pendeat, facile cognoscentur ex præsenti illarum statu: vel ægri aut adstantium relatu. Si autem interiorem habeat causam humoralem, in ventriculo collectam, aut aliunde deriuatam, illa dignoscetur sapore oris alieno, ructibus acidis, deprauatáque coctione, ob quam perpetuus ferè vomitus adest, aut deiectio crudæ, aquosæ, & incoctæ materiæ, quæ naturam suam detegit & repræsentat: consumitur etiam paulatim totum corpus & contabescit communi fraudatum alimoniâ.

Ex quibus etiam πρόγνωσιν horum affectuum stabilire licet: nimirum βύλιμον & caninam appetentiam, quæ à causis pendent externis, parum periculi inferre, si illæ citò tollantur aut immutentur, priusquam firmam in corpore dispositionem induxerint. Quin etiam βύλιμον à lumbricis excitatum, illis fugatis aut enecatis quiescere. Qui verò sequitur ingentes consumptiones aut colliquationes corporis, vel vacuationes ingentes ex retentricis imbecillitate, vt plurimùm cum ægri interitu terminari: Præcipuè si ingesto alimento & adhuc pleno ventriculo deficiant & linquantur animo, quoniam ea à quibus maximè leuari debebant, inutilia existunt, propter summam partium & ventriculi ἀτονίαν.

Eodem modo canina appetentia diu cum vomitu aut crebrâ deiectione perseuerans, periculosa esse solet, non tam ratione sui, quam aliorum morborum, qui ad eam consequuntur, cachexiæ, hydropis, leienteriæ, marcoris, & similium, corruptâ nimirum triplici corporis concoctione. Superest igitur tantorum affectuum therapeiæ diligenter incumbamus.

Curatio βυλιμίας. Βυλιμίαν à lumbricis excitatam curare nihil est aliud, quam lumbricos ipsos enecare aut expellere, vt iam dictum est. Qualem nuper vidimus sex cubitorum longitudine per frusta excretum, cum integrâ ægrotantis leuatione. Ea verò quæ consequitur magnas vacuationes vtilis materiæ ex retentricis imbecillitate, leienterias videlicet, hepaticos fluxus & hæmorrhagias: illud expetit vt in principio his causis diligenter prospiciatur, quoniam inualescente affectu mortem in propinquo adesse certum est. Idem dicas de syntecticis & diaphoreticis febribus, omnique calore violenter absorbente triplicem corporis nostri substantiam, quando iam est valde progressus.

Si

Si quid tamen in hoc tam graui & difficili affectu tentandum sit, cum summa hîc adsit inanitio, partium consumptio & ventriculi imbecillitas: certum est indicari repletionem, restaurationem & corroborationem, victu potissimum analeptico, & medicamentis alterantibus & vires confirmantibus. Proinde genus omne alimentorum boni succi & facilis coctionis erit eligendum, sub formâ liquidâ & sorbili, vt citò & commodè reparetur substantia deperdita. Talia sunt iuscula consummata, panatellæ cum vitellis ouorum, oua tremula, gelatinæ, instaurantia, pressi ex delicatis & semicoctis carnibus succi, lac amygdalarum dulcium cum multo saccharo. Quod si caloris in stomacho excedentis aut reliquo corpore adsit vehementia, prædictis inspergentur succi acetosæ, vuarum acerbarum, limonum, arantiorum, granatorum & similium. Panem etiam vino diluto odorifero infusum sæpè exhibebis, quo mirè recreatur ventriculus, & vires instaurantur. Quin etiam Trallianus meracum concedi vult aliquando, de symptomate potius, nempe syncope, quàm de morbo aut eius causâ sollicitus.

Item in myrobalanis aut nucibus saccharo conditis, cortice citri saccharato & aromaticis aliis exhibendis videndum erit, ne dum stomacho roborando studemus, nimium intemperiem calidam augeamus. Si vis, frustum myrobalani contundatur in mortario marmoreo bene mundo cum pistillo ligneo, diluatur aquâ rosaceâ & succo granatorum. Capiat ex cochleari. Pyra etiam, poma, mala cydonia sub cineribus cocta & saccharo aspersa; vel cum aquâ & pauco vino cocta, addendo sacchari q. s. prodesse poterunt, præcipuè vltimâ mensâ. Denique vbi iam multùm inualuerit macies, hîc omnia proderunt quæ ad hecticos & consumptos parari solent. Neque erunt etiam negligendæ res aliæ externæ, vtpote vitanda omnis aëris inclementia, quæ in hoc affectu promouendo multum potest: exercitationes etiam aut labores, ne per motum augeatur ista ventriculi diuulsio & resolutio: animi passiones arcendæ: somno potius quàm vigiliis indulgendum, & omnis vacuatio, nisi moderata & excrementorum communium, quantum fieri poterit, impedienda.

Quod ad reliqua remedia attinet: neque phlebotomia nec vacuantia sunt hic ex vsu, cum ex inanitione partium & diuulsione stomachi iste affectus contingat. Solis itaque alterantibus & roborantibus pugnandum, caliditatem, si præsens fuerit, corrigentibus: qualia capite de cardialgiâ à ventriculi inflammatione proposita sunt. Paretur ergo talis syrupus.

℞ Succi pomorum redolent. & granator. acidor. ana ℔ j. succi granorum kermes, vel syrupi ℥ ij. aquæ rosaceæ ℔ j. sacchari albi q. s. Decoquantur in consistentiam julepi; aromatizetur pauco santalo citrino. Capiat bis aut ter in die ad ℥ iij. Vel

℞ Fol. cardui benedicti, borrag. morsus diaboli, acetosæ, & lactucæ, ana M. j. semin. coriandri & berberis, ana ʒ ij. flor. nymphææ, violar. borrag. cichor. & rosar. ana P. j. Fiat decoctio in aquâ fontis ad ℔ ij. addendo sub finem vini albi tenuissimi quart. j. Colatura mittatur per manicam Hippocratis cum saccharo & pauco santalo citrino in formam bocheti, quo vtatur omni horâ, sumendo ante tabellam vnam, si voluerit, ex sequenti descriptione.

℞ Conseruæ rosarum, florum cichor. & borrag. ana ʒ j. confect. alkermes ʒ ij. pulueris electuar. de gemmis & diambr. santali vtriusque, ana ℈ j. Cum secchar. aquâ rosarum dissoluto fiant tabellæ deauratæ ponderis ʒ ij. Vtatur vt dictum est.

Interea non omittentur externa, quæ roborant absque calfactione, & adstringunt. Inungatur itaque regio stomachi oleo myrtino aut lentiscino: deinde sinapisetur puluere granorum kermes & santalorum. Probantur etiam hoc in casu clysteres analeptici ex iusculis consummatis, cremore hordei, aut lacte amygdalarum dulcium cum saccharo & vitellis ouorum, sæpe iniecti, vt recreatis hoc modo intestinis ac venis mesaraicis, non ita violenter trahant ab ipso ventriculo.

Quoniam verò animalis appetentiæ robur pendet etiam ex bonâ cerebri constitutione, quæ hic in sympatheiam trahitur: ideo instaurandi animales spiritus iis quæ suauem halitum spirant, vt odore vini generosi, carnium assatarum, aquâ rosaceâ aspersarum, fumo panis calentis: vel dissolue in ℥ ij. aquæ rosar. vel citranguli, santali citrini & moschi grana aliquot; calefiant leuiter, & apponantur naribus ex spongiolâ aut linteolis: Aqua angeli ad id valdè conducit olfacta, vel

 inspersa

inspersa temporibus, volis manuum, & plantis pedum; vt etiam confectio alkermes, puluis diambræ, & similia. Si æger in lipothymiam aut perfectam syncopem labatur, excitandus omni arte, aspersione aquæ super faciem, ligaturis & frictionibus extremitatum, vellicatione, pilorum vulsionibus & similibus, quibus istos exanimatos reuocare solemus, nisi omnino iam morti sint propinqui. Atque hæc de βυλιμίᾳ seu fame syncopali.

Curatio caninæ appetentiæ. Κυνορεξίας causæ constitutæ sunt, intemperies frigida sine materia, quæ vehementiores appetentias excitare solet, suctionis ordinariæ sensum longè superantes: & frigiditas cum humore acido coniuncta, quæ præter appetentiæ excessum, concoctricem ac retentricem ventriculi facultatem labefactat: vnde apud Galenum *lib.2.artis paruæ* ventriculus frigidior etiam in latitudine sanitatis plus appetit, quam coquere valeat.

Curatio igitur simplicis intemperiei facilè intelligetur ex curatione humoralis: in quâ proponitur vacuatio, alteratio & corroboratio per diætam potissimùm & pharmaciam. Instituatur itaque victus ratio humoris generationi & illius qualitatibus opposita. Propterea vitet aëris frigidioris occursum: somno & vigiliæ per interualla indulgeat, moderatè exerceatur, vel fricetur mane,ad humorem istum & cruditates dissipandas: Animum auocet à patinis & cogitatione ciborum, quantum poterit. Fugiat omnem ingluuiem & saturitatem nimiam, quia cibis distentus ventriculus imbecillior minùs coquit, & ad expellendum magis incitatur. Eligantur cibi modicè calfacientes & exsiccantes, vt panis bene fermentatus & anisatus, carnes euchymæ & facilis coctionis, assæ potius quam elixæ, vinum rubrum & generosum satis meracum, quod solum ὄρεξιν istam sedare valet, ex *Aphoris. 21. section. 2.* Sumat postremâ mensâ semen anisi aut coriandri sacharo incrustatum. Vitanda omnia olera, acida, austera, salsa, & acria, quia appetitum acuunt, nisi aliquando ad detersionem humoris stomacho adhærentis vsurpentur, paucâ quantitate, & sub morbi declinationem. Aromatum etiam vsus hic commendatur,nucis moschatæ, cinam. piperis & caryophyllor. imprimis, cum condimentis dulcibus & saccharatis,si ægrotanti arrideant. Omnia edulia actu calida exhibeantur,nihil frigidum.

Atque hæc diæta sic instituitur ratione morbi & causæ. Quod si symptoma magis quam illa vrgere videatur, solent Practici ad sedandam hanc appetitus rabiem præscribere crassa, pinguia, oleosa, viscosa, vt carnem suillam aut aprinam pinguiorem, artocreata, cerebella, medullas, intestina & extremitates animalium, anguillas cum porris & pauco croco paratas, murænas, bulbos, tubera, cochleas, pultes, oryzam cum lacte aut iure pingui coctam, nucleos pini, amygdalas cum melle coctas, panem butyro aut oleo dulci illitum, & similia, quæ citò implere ac saturare possunt, cum quibus exhibent vinum nigrum aut flauum, aliquando etiam muscatellinum, vel Hippocraticum: sic enim humoris vellicantis ferocitas, & illius frigiditas corrigitur. Miræ sunt curationes Villanouani in quibusdam fame caninâ fere desperatâ laborantibus: Infusum, inquit, panem calentem in amurcâ olei comedendm ægro præbui: deinde vinum dulce crassiusque bibendum. Mulier vero quædam liquatum bouis adipem ad ℔ j. cum pari olei calentis quantitate miscuit & duabus vicibus assumpsit: in tantum vterque cibi fastidium inciderunt, vt nihil per quinque dies comederint, & à priore affectu liberati sint. Hæc licebit in extremo periculo & deploratis ægris experiri. Placet etiam illud quod à Rondeletio adfertur, quodque Hispani iter facientes vsurpant, constringendum esse ventrem arctissimè latâ quadam fasciâ: sic enim contractus ventriculus suctionem minus sentiet, facilius pauco implebitur cibo, nec tam liberè ad vomendum commouebitur.

Quod ad remedia vero attinet; vacuatio cacochymiæ istius facienda tum coniunctæ, tum antecedentis, quando scilicet ex aliquâ parte in ventriculum delabitur. Ad hanc rem magis apta erit forma cathartici solida, quia nec tam facilè vomitu excluditur, nec tantum implet. Idcirco præscribantur in formam boli aut pilularum. Vt

℞ Confect. hieræ & diaphœnic. ana ʒ ij. diacarthami ʒ j. Misce, cum saccharo fiat bolus, cui addi potest rhabarb. pulu. ℈ j. ad compescendum vomitum. Repetat illius vsum semel in septimanâ.

℞ Massæ pilular. aggregat. ℥ ß. agarici recenter trochiscati ʒ j. ß. rhabarb. puluerisat. vino irrorati ʒ j. zinzib. & nucis mosch. mastic. & diagred. ana ℈ ß. Excipiantur syrup.

syrup. rosat. solutiuo. Fiat massa pilular. de cuius ʒ j. formentur pilul. sex molliores, vt facilius in ventriculo dissoluantur. Capiat summo mane quando liberalius purgare volueris: vel sumat duas horâ vnâ ante cœnam; vt sensim & blande humor iste educatur. Qui etiam præparari poterit & alterari sumpto vino aut syrupo absinthino, oxymelite scillitico, syrupo de mentha, cum paucâ aquâ imperiali dissoluto & similibus, prout res expetere videbitur.

Eadem ratione roborandus ventriculus sumptis & admotis. Capiat ergo sæpius theriacæ antiquioris, mithridatij, vel aureæ Alexandrinæ ʒ j. cum ʒ ij. conseruæ anthos aut florum saluiæ. Tabellæ diamoschi, diambræ & pliris archonticon erunt hic vtilissimæ quauis horâ sumptæ, vel eorumdem electuariorum puluis ad ʒ ß. cum vino Hippocratico aut iusculo pingui exhibitus. Admoueatur exterius ventriculo cucurbitula post sumptum cibum, & ibi per horam integram relinquatur. Fiant fotus calfacientes & roborantes; applicetur emplastrum ex aromaticis confectum, nuce moschata, pipere, garyophyllis, zinzibere, cinamomo, mastiche, & croco, cerâ & terebinthinâ exceptis. Aut sacculus ex eisdem infarctus cum foliis absinth. & menthæ, vino rubro calente madefactus sæpius admoueatur. Sunt qui exterius illinunt seuum suillum aut adipem anseris, donec crustam ibi crassiorem fecerint; sic enim putant deiici posse huius appetentiæ ferociam. Alij ad narcotica vsque deueniunt, vt exactior partis istius sensus minuatur; quod in grauissimo affectu non est omnino repudiandum. Atque hæc de κυνορεξίᾳ.

CAPVT IV.

De picâ seu malacia.

DEPRAVATVR appetentia in quanto aut in quali. Immoderatæ appetentiæ à nobis superius explicatæ quantitatis excessum respiciunt. Vbi verò non qualia oportet, corpori nostro congrua & ἐυπρόσφυτα appetuntur, sed absurda, inutilia atque etiam noxia: tunc exoritur aliud deprauatæ appetentiæ vitium, quod veteres picam seu κίτ]αν & malaciam vocarunt. Quidam ab hederæ similitudine, quæ Græcis κίσσος appellatur, dictam putant, quoniam vt illa quibusuis plantis aut parietibus implicatur: sic etiam hoc morbo laborantes, in varios & discrepantes cibos feruntur. Alij à picâ aue, ob varietatem coloris quo donata est, vel quia terræ glebas esitat & vario ciborum genere delectatur. Malaciam verò seu mollitiem & defectionem cum Plinio, quia mulieres hoc affectu detentæ, præ animi impotentiâ & mollitie deficiunt à recto & naturali alimentorum appetitu. Quidquid sit, ita à nobis describetur pica: Symptoma deprauatæ appetentiæ ventriculi, ob prauos & certo modo corruptos humores, illius temperiem labefactantes.

Partem enim hîc affectam nemo dubitat esse orificium ventriculi, verùm appetentiæ animalis sedem; quamuis causa illius morbifica in toto ventriculo, vt per magnas cacochymias, contineri possit: vnde vomitus & alui fluxus illi sæpe complicantur. Intemperies ergo huius actionis læsæ proxima est causa, non simplex, sed cum prauis humoribus coniuncta, qui in ventriculo ob læsam eius concoctionem generantur, vel aliunde deriuantur. Etenim naturæ melancholicæ ac pituitosæ, item plethoricæ aut putredinibus obnoxiæ, ciborum vitiatorum vsus, suppressa aliqua vacuatio naturalis vel iam consueta, animi mœrores, hepatis intemperies, lienis obstructiones aut imbecillitates, vteri affectus, capitis fluxiones, & similia, vitiosis istis excrementis ortum sæpius dederunt. Quæ non sunt vniusmodi & consimilis naturæ, sed valde diuersæ, crudorum scilicet & incoctorum aut valde vstorum, & supra sanguinis aliorumque humorum naturalium gradum positorum. Vnde qui malaciâ laborant alij acerbis, acidis & austeris delectantur, magnamque virentium adhuc fructuum & immaturorum, carnium crudarum, omphacij, aceti, succi limonum, arantiorum, aquæ frigidæ, niuis, glaciei, & similiũ copiam vorant. Alij verò exusta, terrea & admodum sicca expetunt, seseque ingurgitant sale, aromatibus, carbonibus, pane torrefacto, cineribus, puluere tritici, gypso

ex parietibus deraso, nec non aliquando calce viuâ & aliis valde absurdis rebus.

Huius rei meminit Hippocrates *lib.2. prorrhet. Quibus colores*, inquit, *dum iuuenes sunt, praui existunt ad multum tempus & continenter, non tamen icteri modo: hi siue viri sunt, seu mulieres, caput dolent, lapides & terram comedunt*; & *in Coacis, rerum illarum appetitus, sanguinis φθορὰν significat*, quasi dicas certum quoddam corruptelæ vitium in humoribus qualitate potius quam quantitate noxiis: vnde hic affectus virginibus, si menstrua diutius suppressa fuerint, grauidisque mulieribus ad quartum vsque mensem familiaris esse solet, donec grandior fœtus incipiat magnam humorum copiam absumere, & ipsa mater crebris vacuationibus istam illuuiem excluserit. Pueri eodem modo huic morbo redduntur obnoxij ob voracitatem, potissimum qui lumbricis abundant.

Iam exoritur hic quæstio ad diagnosim & therapeiam istius affectus pertinens. Cum enim dixerimus malaciâ laborantes non ad eosdem, sed diuersos admodum cibos ferri: sciendum an similes humori in ventriculo eorum dominanti, an verò contrarios appetant? vt & causam morbi accuratius agnoscamus, & illi conueniens remedium apponere possimus. Galenus *lib.2. artis paruæ*, vniuersaliter pronunciauit: intemperies ventriculi naturales, & quæ sunt adhuc intra sanitatis latitudinem, similia appetere: malas verò, quæ morbi ratione illum occuparunt, contraria; ita vt Galeni sententia sequi videatur, in hoc nostro affectu, qui longè sanitatis limites excessit, contraria humori dominanti, non similia expeti. Fernelius *lib. patholog.6.* ita statuit de hac re. Quoties, inquit, oris ventriculi tunicæ vitioso quodam humore aut excremento oblitæ sunt, huius longâ consuetudine similia etiam vitiosa expetuntur: quamquam cum ingens & iam omnino morbosum vitium inest, contrariorum appetitus vrget. Vbi Galeni sententiam partim probare, partim improbare videtur.

Multi varia hinc inde de hac re sentiunt: inter quos si iudicium nostrum ferre liceat, existimamus in hoc affectu, similem potius humori in stomacho delitescenti cibum appeti, quam contrarium, experientiâ & rationibus nixi quibusdam. Si quis enim quotidianum rei euentum consulat, reperiet plerumque virgines eas, mulieres, virosque malaciâ detentos ad ea ferri quæ symbolum habent & cognationem cum præsenti corporis cacochymiâ: eos quidem in quibus vsti vel corrupti humores adsunt, expetere carbones, terram, sal & similia: Quibus verò melancholia naturalis aut pituita acidior dominatur, acetum, fructus immaturos & similia. Quamuis non negemus adesse certum corruptelæ in hisce humoribus gradum, propter quem hoc potius quam illud expetunt. Experientiæ videtur ratio auxiliari. Cum enim hæc cibi appetentia non fiat sine concursu phantasiæ, quæ recipit obiecta pro modo constitutionis præsentis, sic enim hilares naturâ res, quantumuis tristes, lætitiâ quadam temperatas suscipiunt: contra verò tristes, res quamuis iucundas luctu quodam perfundunt: verisimile est dominantem in hoc affectu humorem, phantasiam deprauare & commouere ad illud expetendum, quod propositæ speciei sit simile, non dissimile.

Etenim cum hæc appetentia sit deprauata, tam ratione primarij sensorij, quam sedis affectæ, non potest contrarium appetere quasi correctorium: sic enim bene esset instituta & ad curationem affectus istius disposita: cum tamen certum sit tunc augeri istum affectum cum talia ingerunt, tuncque desinere, quando ab illis abstinere possunt vel sponte, vel minis & mortis periculo coactæ. Neque verum est quod vult Galenus, morbosas constitutiones semper contraria humori dominanti appetere: sic enim morbosi homines, conualescentes & similes cacochymiâ laborantes cibos euchymos & laudabiles expeterent: cuius tamen contrarium ostendit experientia: sæpe enim cogimur prauos cibos ægrotis & conualescentibus istis valde expetitos, ex Hipp. *Aphor.32. sect.2.* concedere.

Quod si quis obiiciat, per febres verbi gratia & alias intemperies calidas, non calidum, sed frigidum expeti alimentum: per frigidas vero calidum, & sic de aliis, quæ ostendunt in morbosis constitutionibus contraria expeti. Respondemus idem contingere per constitutiones sanas; nam sanus quando alget, calore recreatur: si incaluit, refrigerationem & humectationem quærit: atque ideo duplicem similitudinem & contrarietatem constituendam censemus: vnam quidem quæ ad simplices qualitates easque primas potissimum referatur: aliam verò quæ ad substantiam siue mixtionis modum. Eam itaque quæ qualitates spectat, vbi primum factus est quidam excessus tam intra quam extra latitudinem sanitatis, contrarium

contrarium expetere propter eam quam naturæ infert molestiam, vt corrigatur: quæ verò respicit substantiæ modū, appetere similia, vt reparetur & restituatur per ea quæ habent cum eâ cognationem & symbolum. Quia tamen illa quæ per statum naturalem expetuntur, facessunt in alimoniam corporis vtilem, ideo similia maximè dicuntur: quæ autem per morbosum statum, quia corpori alendo minus sunt idonea aut fortè incommoda, ideo contraria quodammodo possunt appellari. Nunc ad signa huius affectus diagnostica & prognostica veniamus.

Sedem itaque affectam hic agnoscere non est operosum, cum ex solâ actionis læsione statim sit manifestum, ventriculi orificium præcipuè conflictari, siue per ἰδιοπάθειαν illud sit, siue per συμπάθειαν, quam nos distinguendi rationem sæpius docuimus. Eadem ratione causæ & affectus natura cognoscetur ex proprio appetentiæ vitio: si enim appetant carbones, cineres, sal & similia, intelligemus intemperiem adesse ab exustis salsisque humoribus: contrà si acida, acerba, vel austera expetant, à crudis frigidioribusque, vt pituitosis aut melancholicis succis dependere. Quod si portio quædam vomitu excludatur, si ructibus acidis aut nidorosis infestentur, saporem in ore amarum, salsum aut acidum percipiant, odorem tetrum aut aliâ qualitate infectum, faciliùs adhuc distinguemus à quo humore intemperies illa proficiscatur. Præterea si grauida sit mulier aut virgo, cui diu suppressa sint menstrua, aut vir cui consuetæ hæmorrhoides amplius non fluant, pro vario temperamento, viuendi genere, aëris constitutione, & aliarum circumstantiarum, colliges naturam ipsius intemperiei & causæ morbificæ, quæ illam generat, auget & conseruat, vnde etiam prædicendi ratio stabilienda: affectum scilicet hunc per se rarò lethalem esse; sed expurgato humore illo morbifico plurimum desinere, aut reuocatis naturalibus vacuationibus quæ erant assuetæ, mutatoque viuendi genere. Si negligatur verò, pessimos morbos inferre posse, & tandem mortem: tunc ex vitiatâ coctione primariâ, tum ob naturam prauissimorum ciborum quibus sese ingurgitant, vnde καχεξία, icteri, hydropes, febres, viscerum obstructiones contumacissimæ, & marasmi exoriuntur: & quo absurdiora magis & à temperamento humano aliena expetuntur, eo deteriorem esse picam, & mala ista citius succedere. Grauidis plurimum desinit circa quartum mensem, ob causas superius dictas: quod si vlteriùs progrediatur, non solum embryoni, sed etiam matri malum portendit, quia significat altius impressam esse istam intemperiem, quam vt deinceps deleri possit: vnde ex negatis vel concessis eiusmodi absurdis rebus sæpe aborsus periculum incurrunt, earumque notas ipsi fœtui imprimunt, necnon subito fuisse extinctas aliquando obseruatum est. Videamus igitur quomodo hunc affectum conuenientibus remediis oppugnare possimus.

Imprimis alimentorum ratio diligenter instituenda, vtpote quæ potissimam in hoc affectu expugnando vim obtinet. Ideo increpandi malaciâ laborantes & deterrendi à prauis illis cibis, quantumuis expetitis, proposito periculo, necnon minis & verberibus, si adhuc sint iuniores. In grauidis tamen metu aborsus cogimur aliquid concedere, sed rarò & parcè illud præstandum quando maiori vrgentur appetentia. Vtantur ergo in tantâ cacochymiâ, cibis euchymis & eupeptis, quantum fieri poterit; calfacientibus, si frigidior intemperies dominari videatur; aut modice refrigerantibus, si calida esse censeatur: detergentibus etiam & incidentibus leuiter, vt istæ sordes à ventriculo deturbentur, videlicet cremore hordei, auenato, decocto cicerum rubeorum, cum pauco petroselino, capparibus & oliuis muriâ conditis, passulis & similibus. Aliquando etiam adstringentibus & roborantibus ventriculum, vt cydoniato, pyris cum saccharo coctis & paratis, malis punicis & fructibus siccis. In omni malaciâ laudabant veteres, vt singulis diebus mane septem amygdalæ amaræ comederentur. Aëtius putat carnem erinacei marini recentis ex proprietate conferre: & amylum cum optimo iure decoctum, maximè prodesse illis qui terram appetunt. Vinum potent odoriferum mediocriter lymphatum, aut decoctum cinamomi vel coriandrorum, vitent omnem immodicam satietatem, omniaque pinguia, & valde dulcia, quia sunt per se fastidiosa.

Exercitationi moderatæ ac somno indulgeant: naturales vacuationes aut consuetæ sollicitentur, nisi in grauidis metu aborsus; & animum rei alicui seriæ aut iocosæ intendant, vt facilius ab eiusmodi appetitu reuocentur.

Quod ad remedia attinet, si alterius partis morbus primariò huic affectui originem dedisse, vel eum adhuc fouere videatur, in primis illi accuratè prospiciendum. Deinde huius humoris prædominantis alteratio & vacuatio, partisque affectæ corroboratio internis externisque remediorum formulis perficiatur. Blandis enim vomitoriis benignioribusque catharticis ista materia in prægnantibus potissimum excludenda: in aliis verò paulò validioribus agi poterit.

Capiant igitur frequenter pilulas ex quinque generibus myrobalanorum parari solitas, ad ʒ j. Parentur opiatæ aut syrupi magistrales purgantes. Si vis, hæc sit opiatæ laxantis formula in humore mixto.

℞ Cathol. fideliter dispensati ℥ ij. fol. sennæ oriental. puluerif. & rhabarb. elect. ana ʒ iij. diasennæ solut. & elect. de citro laxat. ana ℥ ß. pulueris rad. mechoacan, si legitima haberi possit, ʒ ij. pulueris elect. aromat. rosat. & cinam. puluerif. ana ℈ j. Cum syrup. de absinth. fiat opiata, de quâ dentur ʒ iij. vel ℥ ß. in formam boli cum sacchato, vel dissolutam pauco decocto cicerum rubrorum & cinamomi, vel rad. aperit. in virginibus quibus menses suppressi sunt: vel cum aquâ cardui benedicti in grauidis, repetatur semel aut bis in mense.

Diebus interiectis capias modò tabellam vnam electuar. aromat. rosat. ponderis ʒ ij. modò syrup. de absint. pont. ℥ j. ex cochleari mane. Autumno aut vere vtilissimum erit sequens apozema catharticum præscribere in quatuor aut quinque doses.

℞ Rad. aperitiuar. & liquir. rasæ, polyp. querni recent. & cortic. rad. cappar. ana ℥ j. corticis citri sicci & passular. purgatar. ana ʒ iij. summit. thymi, epithymi, fumar. borrag. lupulor. capilli vener. scolopend. & chamæpit. ana M. j. semin. apij & fœnicul. ana ʒ j. ß sennæ orient. mundat. ℥ ij. tartari albi ℥ ß. agarici trochisc. in ligat. positi ʒ ij. florum sambuci, genistæ & tamarisc. ana P. j. Fiat omnium decoctio ad ℔ j. ß. in quâ dissolue sacchari q. s. Fiat apozema clarificatum & aromatizatum ʒ j. pulu. elect. diarrhodon. abbatis. Empirici exhibent infusionem ℥ v. vel vj. antimonij cum aromatibus parati, ad expurganda tetra ista excrementa: quod tamen hic suspectum est, propter viscerum obstructiones, quibus malaciâ laborantes plurimum detineri solent.

Arabes autem laudant in hoc affectu, vbi inueterauit, scoriam ferri: nos limaturâ chalybis vtimur; quæ tamen in grauidis non sunt tuta. Vt

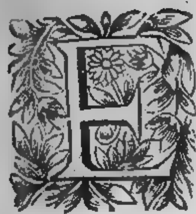
℞ Scoriæ ferri diligenter puluerisatæ, aut limaturæ chalybis præparatæ ʒ j. cinamomi electi, semin. nasturtij, apij & puluer. elect. diarrhod. abbat. ana ℈ j. sacchari albi ʒ iij. Fiat omnium puluis. Capiat ʒ j. mane cum pauco vino albo tenui aut absinthino. Deinde fortiter deambulet. Sic aliqui comparant. Scoriæ ferri puluerisatæ & sæpe in aceto extinctæ ℥ ß. myrobalan. omnium ʒ iij. cupularum glandium ʒ ij. passul. non purgatar. ℥ j. Decoquantur omnia in ℔ vj. aquæ & vini albi. Colatura mittatur per manicam Hippocrat. cum sacchar. & cinamom. Capiat ℥ iiij. singulis diebus mane. Valescus probat puluerem cardamomi vtriusque & cubebarum, addendo duplum sacchari, si mane sumatur ad ʒ j. cum pauco iusculo bis in septimanâ.

Grauidis admodum malaciâ infestatis exhiberi poterit sequens puluis sine periculo.

℞ Pulu. electuar. aromat. rosat. & diarrhod. abbat. ana ʒ j. puluer. electuar. diambr. ʒ ß. limaturæ chalybis præpar. ℈ ij. tartari albi vel cremoris eiusdem (qui ex proprietate prodesse dicitur) ℈ j. florum sambuci siccor. ℈ ß. Fiat omnium puluis, de quo sumant ʒ ß. mane, superbibendo parum vini de absint. alternis diebus. Purgentur autem semel in mense cum ℥ ß. catholic. in formam boli cum saccharo, vel dissoluti paucâ aquâ cardui benedicti. Reliqua industriæ præsentis Medici relinquenda: vt etiam inunctiones, fotus, & emplastra roborantia ventriculo admouenda, quæ ex superioribus repetere licebit, potissimum capite de cardialgiâ & imminuto appetitu.

CAPVT V.

De siti morbosa.

X triplici humanum corpus substantiâ constare, spirituosâ scilicet, humorali & solida sufficienter in Physiologiâ est demonstratum: spirituosam præterea instaurari continuâ aëris perspiratione & benigno sanguinis halitu certissimum est: humoralem verò & solidam assumptis alimentis refici: potu humoralem magis, cibo autem solidam: quamuis ex vtrisque vtraque instaurationem suscipere possit. Ideo natura duplicem inseruit stomacho vim appetendi, ex vario & incomprehensibili suctionis modo: vnam quidem quæ ad sicca siue solida fertur: aliam verò quæ ad humida siue liquida: illam famem, hanc verò sitim, Græci δίψαν appellarunt. Atque vt fames propriè solida siue sicca expetit, secundariò verò calida: sic propriè sitis humida, secundariò autem frigida exposcit. Et propterea dici solet fames appetentia calidi siccique: sitis, frigidi humidique, quamuis sæpè sicca & frigida famem: humida & calida sitim sedare possint.

Porro sitis nomen tam notum & vulgare est, vt nemo sit siue sanus, siue æger qui illud ignoret, quandoquidem natura conseruationis nostræ sollicita hunc molestiæ sensum nobis indidit, vt illud quod deficit, expeteremus, & ad illud consequendum moueremur.

In illius autem generatione ordinariâ totidem oportet symptomata concurrere, quot in fame à nobis dicta fuere, inanitionem scilicet in partibus, earum tractionem à proximis vsque ad mesaraïcas, harum à ventriculo suctionem, suctionis in stomacho sensum, ex primi sensorij perceptione. Potest itaque sitis aboleri, imminui & deprauari ex naturalibus causis immutatis. Vnde Hippocrates *in Coacis & 1. prorrheticon; sitis præter rationem soluta in morbis acutis, & in causâ sitiferâ non sitire, malum*; fit enim aut quia laborat mens per interceptionem primi sensorij: aut quia concidit omnino prostrata nutrix facultas: hinc *lib. 3. & 6. epidem.* multi phrenitici ἄδιψοι & βραχυπόται recensentur, qui omnes interierunt: Aliàs imminuitur dulci aut insipido succo osculum ventriculi irrigante: ita vt nullum aut rarò admodum potum expetant, quod plerumque in morbis videre est, irritata leui quadam tussiculâ, quæ etiam in causa sitiendi eam infringit. Deprauari denique potest sitis & ad absurda conuerti, non minus quam fames: ita vt multi sæpe aquam marinam, vel paludis, liquoresque malis infectos coloribus, saporibus, aut odoribus expetierint, sed rarius quam in fame seu appetitu solidorum: quia non est tanta varietas potus ordinarij, quanta est ciborum. Verum quia abolita, imminuta aut deprauata sitis, earumque curatio facilè referri potest ad ea quæ de fame abolitâ, imminutâ ac deprauatâ à nobis dicta fuere: ideo de auctâ præter naturam siue morbosâ & immoderatâ nunc tantum agemus, infestissimo scilicet & vsitatissimo symptomate.

Dicamus itaque sitim hanc esse appetentiam stomachi deprauatam, quâ immensam humidi frigidique aliquando quantitatem expetit, ab humoris inopiâ aut caloris copiâ, vel vtrisque simul iunctis excitatam. Quamuis enim actio hæc appetendi feratur, idque validè, ad obiectum quale oportet: quia tamen illud fit vi causæ morbificæ extra sanitatis latitudinem positæ, & quia non solum in quali, sed etiam in quanto rectè institutam esse oportet actionem, vt naturaliter fiat, ideo deprauata à nobis meritò appellabitur. Duas autem proximas & coniunctas illius symptomatis causas statuimus, humoris scilicet inopiam, quæ excitat proximè illum penuriæ seu suctionis sensum; & caloris copiam, quæ vel propter resolutionem quam inducit, vel propter molestiam quam infert ventriculo, frigidorum appetentiam excitat: idque aliquando seiunctim, aliàs coniunctim accidere potest, pro varietate causarum proximarum à quibus hoc symptoma proficiscitur. Quarum rursus aliæ sunt antecedentes & internæ: aliæ verò externæ; externa enim omnia assumpta vel admota, quæ vel exsiccare potenter, vel calfacere, aut vtrumque præstare possunt, siue per se, siue per accidens id efficiant; ea omnia sitim

immensam

immenſam excitant : vt ſal & ſalſa omnia, aqua marina (nota eſt hiſtoria miſeri illius Bonauenturæ : necnon etiam nautarum apud Galenum) piper, aromata, acria omnia, cepæ, allia, ſinapi & ſimilia medicamenta : venena quoque multa & venenata animantia, vt aſpides, viperæ, & ſerpens ille dipſas propriè dictus ab effectu, quòd ſolo morſu inextinguibilem inferat ſitim : Pinguia etiam & dulcia ſitim inuehunt, quia facillimè in ventriculo exuruntur potiſſimùm calidiore ; vnde Hippocrati *lib. de vict. ration. in acutis* διψῶδες μελίκρατον, & vinum dulce διψῶδες τοῖσι πικροχόλοισι, in quibus ipſamet aqua bileſcere ſolet. Item crapula ingens, corruptis non concoctis cibis, & in nidorem conuerſis : nimia abſtinentia, exſiccatis nimirum partibus, æſtuantis aëris inſpiratus, propinquitas ad ignem, diuturnior in balneo aut laconico mora : vigilia immoderata, exercitatio vehemens, iracundia, os apertum gerere, & vehementius loqui aut vociferari. Hæc enim omnia extrinſeca aut humidum abſorbendo, aut calfaciendo nimium, vel vtrumque præſtando, ſitim prouocare conſueuerunt, maiorem minoremue pro diuturniore aut breuiore eorum vſu, maiore vel minore efficaciâ. Internæ etiam cauſæ quæ hoc præſtare poſſunt, variæ ſunt & multiplices ; humiditatem enim partium per ſe abſorbent & ſiccitatem immaterialem ſtomacho inferunt vacuationes omnes immoderatæ ; inter quas Galenus diabeticam potiſſimum recenſet *lib.6.de locis affectis* ; vnde διψακὸς eſt dicta : item hæmorrhagiæ, alui fluxus & purgationes vehementiores, vt eſt *Aphor.* 19. *sect.* 4. Per accidens autem quæcunque admodum & diu calfaciunt reſoluuntque ſubſtantiam partium. Caliditas autem nimia in ſtomachum inducitur cum humore & ſine humore, ſympathicè & idiopathicè, ex affectu totius, vt per febres inflammato corde & vniuerſo corpore, per calidas intemperies oris, faucium, pulmonis, iecoris, lienis, meſenterij, renum, veſicæ, vteri & aliarum partium, quæ affectum ſuum ventriculo per epigeneſim communicant, & ſitim illam mendoſam efficiunt, quæ non tam potu rerum frigidarum, quam vel inſpiratu auræ frigidioris, vel aliis remediis ſedatur. Aliquando non ſolum qualitas ex eiuſmodi partium & corporis ſympatheiâ ventriculo communicatur, ſed etiam humor calidior, bilioſus, putris aut ſalſus, vt ex cerebro intemperato & humoribus oppreſſo, iecore inflammato & aliis, qui exurens ſtomachum & feruefaciens perpetuam proritat ſitim. Quemadmodum in hydrope & aliis intemperiebus frigidis humidiſque apparet, quæ magnam aquarum copiam colligentes, dum illæ ſtagnantes in capacitate abdominis non difflantur, putredinem & ſalſedinem concipiunt, quâ per accidens ſitim concitant : hinc fit vt *quo plus ſunt potæ, plus ſitiantur aquæ.* Aliàs verò vitium illud eſt idiopathicum in ſolo ventriculo, vt per intemperies illius ſiccas aut calidas ſimplices vel coniugatas, ſine materiâ aut cum humore ſalſo, putri, bilioſo in ſpatiis illius contento, & ibi vitio aſſumptorum alimentorum aut malâ partis intemperie genito, quam aliæ multæ cauſæ ſuſcitare potuerunt. Atque hæc de cauſis.

Signa verò affectus & cauſarum facilè intelliges ex eis quæ præceſſerunt aut præſentia ſunt, calfacientia ſcilicet & exſiccantia, ſiue primariò id efficiant, ſeu ſecundariò. Externæ enim cauſæ ex relatione ægri, adſtantium, & rerum non naturalium conſtitutione deprehenduntur. Internæ verò antecedentes, quæ valde exſiccant & abſorbent ſubſtantiam partium humidam, vt vacuationes immodicæ per hæmorrhagias, alui fluxus, diabetes, purgationes catharticas, & ſimiles, ſemetipſas ſatis produnt, quarum etiam rurſus cauſæ omnes perquirendæ. Quæ verò calfaciunt tantum, aut diuturnâ etiam morâ exſiccant, vt febres omnes, intemperies calidæ, faucium, pulmonis, iecoris, & aliarum partium, ex propriis ſuis ſignis ſuo loco tradendis, ſunt deprehendendæ, ſiue id efficiant immaterialiter, vel tranſmiſsâ in ventriculum aliqua materia, ex cuius præſentiâ ſitis excitatur. Quemadmodum in hydrope collectio aquarum putreſcentium ſuâ ſe mole & diuturnâ in abdomine morâ, cum febriculæ cuiuſdam exortu oſtentant. At verò ſtomachi intemperies calidior idiopathica cum humore, & humoris ſpecies deprehenditur ex oris ſapore ſalſo, amaro aut ſimili, odore fœtido, vel graui, linguæ & faucium ariditate, ſcabritie, & nigredine, æſtuoſo halitu, colore faciei aliquando immutato, ſenſu caloris, ponderis, & morſus ſub nothis coſtis ; vomitu ſæpè bilioſo, ſalſo, aut putrentis materiæ, quo valde leuatur æger, & miteſcit ſitis, & ſimilibus accidentibus, quibus etiam intemperies calida ſtomachi ſine humore, ſed remiſſiùs, agnoſcitur. Intemperies autem ſicca quæ eſt ab exhauſto

exhausto & consumptione humidæ substantiæ partis, si sequatur diuturniorem caloris actionem, ex signis eisdem recitatis cognoscetur: si ventriculi vacuationes particulares & immoderatas excretiones comitetur, aut subsequatur, illæmet ipsæ indicia affectus & causæ affectus erunt Medico. Denique intemperiei calidę & siccæ simul, materialis vel immaterialis, ex combinatione & prædictorum signorum comparatione notio habebitur.

Quod ad prognosim attinet, certum est sitis tædia molestiora esse multo & perniciosiora quam famis, quoniam facilius dissipatur humida quam solida substantia; vnde multa castra, reges & vrbes se dediderunt sitis vi coacta. Præterea a sitis quæ exhaustum partium ingens ex immoderatâ vacuatione sequitur, non parum periculi adferre & significare solet, ob depauperationem humidi primigenij, & tardam humidi actionem, magnamque sicci resistentiam. Pessimam necnon esse sitim illam, quæ sequitur per accidens intemperies frigidas humidasque, vt hydropas ex corruptione aquosæ materiæ, quia assumpta refrigerantia aut humectantia ad eam sedandam, tanti mali causam augent & multiplicant. Aliæ verò sitiferæ dispositiones, quæ aut ex procatarcticâ causâ oriuntur, aut ex caliditate totius vel partium, facilius cedunt curationi, quamuis ægro sint molestissimæ. Videamus igitur quomodo illis auxilium & medelam adferre possimus.

Dicamus itaque sitiferas istas dispositiones alias esse leues & superficiales, etiam in bene sanis, à causis procatarcticis genitas, quarum curatio illarum sublatione perficitur, aut mediocri potu. Alias vero esse grauiores & morbosas ex ingenti siccitate ventriculi, vel eius caliditate, solis vel simul iunctis: quæ rursus pendeat sæpe ab aliis morbis, vt vacuationibus diabeticis, alui fluxu, hæmorrhagiâ, febre, intemperie calidâ cordis, pulmonis, iecoris, vel putrilagine humorum, vt in hydrope. Horum autem omnium artificiosæ curationes suo loco tradendæ erunt, in quibus sitis huius sympathicæ medela consistit. Superest ergo, vt agamus in præsentia de curandâ ingenti siccitate ab exhausto humore stomachi, & de eius immoderatâ caliditate cum humore, ordinariis maximè sitis præter naturam causis. Ex his enim facilè intelligetur curatio caliditatis sine humore, & calidæ siccæque intemperiei, prout compositorum cognitio ex simplicium explicatione haberi solet.

Cvratio sitis à siccitate Stomachi. Sitis igitur quæ ficciorem stomachi δυσκρασίαν sequi solet, ab exhausto humore fit pleriumque, ob immoderatas illas vacuationes sæpius à nobis commemoratas, quibus non solum excrementa inutilia educuntur, sed etiam succi alendo corpori dicati. Quarum euacuationum imprimis suppressio & curatio, vt iam dictum fuit, est procuranda: postea ad ipsam partis intemperiem veniendum, & penuriam humidæ substantiæ reparandam: id autem fiet remediis humectantibus & modicè calfacientibus, victu potissimum, quem veteres analepticum seu refectorium appellarunt, ex liquidis & potulentis, nec non solidis quibusdam boni succi, facilis & celeris coctionis distributionisque, vt radicalis partium ac stomachi humor citò & iucundè restauretur. Ad hoc faciunt potus vini flaui & generosi, modicè diluti cum aquâ fontis aut borraginis. Panis albissimus & recentissimus, vel placentulæ cum butyro optimo & vitellis ouorum, paucáque rosaceâ maceratæ, gelatinæ, iuscula consummata, succi carnium delicatissimarum expressi & colatitij, contusa caponum & perdicum cum iusculo decocta, panatellæ cum vitellis ouorum & saccharo, oua sorbilia tremula addito saccharo, cremor hordei; lac amygdal. dulc. cum multo saccharo & rosaceâ; hepata recentia gallinarum & caponum super prunas cocta, & aquâ borraginis cum pauco aceto, & saccharo aspersa: saxatiles pisces & delicati cum butyro & nuce moschatâ præparati: vuæ corinthiacæ, passæ aquâ hordei maceratæ, pineolatum, testudinatum, conserua eryngij, florum violæ, borraginis, & radicum buglossi. Denique ea omnia alimenta, quæ ad marasmum, & hecticam senilem præscribi solent: Inter quæ summè vitanda sunt, ex consilio Galeni *lib.7. method. cap.6.* omnia austera, quia magis exsiccant & corrugant substantiam & poros ventriculi iam nimium constrictos. Præter alimenta reliquæ etiam res non naturales ritè disponendæ: vigilias fugiat, somno autem plus sit addictus, quo interiora solent humectari & benignam nectaris viuifici affusionem recipere. Vnde Hippocrates *Aphor.27. sect.5.* somnum consulit noctu sitientibus, & *6. epid. sect.4.* Quamuis enim ibi sitim ἐπιπόλαιον, superficiariam tantùm illo sedari scribat, longiore tamen vsu somnus non vacuo cibis ventre multum proficit humectando

ac coquendo, vacuationemque aliquam si adhuc perduret, compescendo. Quieti omnino corporis & animi indulgeat. Vacuationes omnes modicè fiant aut sistantur, prout præsens prudensque Medicus vtile esse animaduertet, aërque ita temperetur, vt neque refrigerando nimium, calorem deiiciat infirmiorem, aut calfaciendo resoluat. Debet quoque humectare. Cum enim hic morbus inanitionis substantiæ humidæ sit, repletionem siue refectionem exigit.

Quod ad reliqua verò spectat, nihil erit vtilius commodiusque humectando ventriculo exsiccato, reliquisque partibus exhausto laborantibus, quam lactis & balnei vsus tepidi, vbi sedatæ fuerint euacuationes, alui fluxus, hæmorrhagia & similes. Quamuis enim Hippocrates *Aphor.64. sect.5.* videatur prohibere vsum lactis siticulosis, illud intelligendum de eis, qui ob nimiam caliditatem putrentis aut biliosi succi congeriem in ventriculo, immoderatè sitiunt, in quibus lac facillimè corrumperetur: non autem de eis, qui ex siccitate & consumptione laborant siti, cum ab eodem lac ipsis hecticis quamuis febrientibus concedatur. Hauriat igitur vel asininum vel caprinum mediocris substantiæ, recenter mulctum & adhuc tepidum ad ℥ iv. vel vj. tribus horis ante prandium, addendo sacchari rosati tabulati ʒ iij. vel ℥ ß. pro singulis dosibus, per dies quindecim continuos, sensim augendo lactis quantitatem, prout ex illo proficere videbitur. Vel etiam lac in panatellas decoquatur, cum saccharo & vitellis ouorum. Interea diebus interiectis ingrediatur balneum tepidum, ex decoctione rad. althææ, lilior. violar. maluar. & similium; vel iusculum capitis, pedum & intestinorum veruecis, aut butyrum recens, vel oleum violatum in tepidâ aquâ dissoluantur pro balneo, in quo morabitur ad placitum sine sudore. In exitu balnei & singulis diebus mane & serò inungantur lumbi, dorsum, & ventriculus sequenti vnguento.

♃ Olei viol. rosacei & lilior. ana ℥ ij. olei nucis indicæ & de absint. ad robur partis seruandum, ana ℥ ß. mucilag. semin. maluæ & althææ cum aquâ borraginis extractæ ʒ vj. farinæ semin. lini ʒ ij. ceræ albæ parum. Fiat linimentum, affundendo lactis muliebris aut caprilli quantum ebibere poterit. Vtatur vt dixi. Interea syrupis, tabellis, opiatis, instaurantibus & similibus intus sumptis humectatio etiam iuuetur. Talis erit opiatæ formula.

♃ Conseruæ rad. eryng. & bugloss. ana ℥ j. conser. flor. violar. & borrag. ana ℥ ß. confection. alkermes ʒ j. ß. diapenid. sine speciebus, & diatragac. frigidi, ana ʒ j. Cum syrupo violat. fiat opiata, cuius capiat ʒ iij. omni horâ, superbibendo parum vini aquâ borrag. diluti. Tabellæ diatragacant. frigidi & glycyrrhiza continuò erunt in ore tenenda & masticanda. His etiam similia multa erunt excogitanda, & ex aliis locis repetenda: nunc ad aliam sitis causam veniamus.

Cvratio sitis à calida Stomachi intemperie. In omni calidiore ventriculi constitutione, siue sit primaria, seu secundaria & per sympathiam aliarum partium phlogosi laborantium, ex vsu erit, vt diæta instituatur, non solum refrigerans ratione caloris, sed etiam humectans ratione siccitatis quæ introduci solet per resolutionem. Hinc Hippocrates *in Aphor.* victum humidum febricitantibus consulit, potius quam frigidum; & *6. epid. sect.3.* agens de morbis acutis, in quibus caliditas intensa, & per vniuersum corpus expansa, siccitatique iuncta molestam & anxiosam sitim infert: *hanc*, inquit, *sedant os occludere, tacere, frigidum aërem spirare & frigidam aquam potare*: Quibus verbis omnem pene sitis tollendæ rationem complexus est. Nos tamen ista distinctius prosequemur; aërem scilicet hîc omni arte & industriâ iam à nobis dictâ *cap. de cardialgiâ* perfrigerandum & humectandum, vt sua penetratione interiorem æstum compescat: omnem ideo arcendam ex cubiculo ægrotantis turbam, ne multo halitu adstantium incalescat magis. Committat se totum æger quieti corporis & animi, vt neque commoueatur, neque loquatur, vociferetur, irascatur, & similia præstet, quibus facilè humores interius efferuescant. Excretiones omnes naturales alui & vesicæ ritè promoueantur, si sponte suâ non fluxerint. Quod verò ad somnum & vigiliam attinet, videtur somnus in hoc casu minime conuenire: nam *2. prorrhet.* sitis, tussis & linguæ asperitas à somno solent exacerbari: & *6. epid.* iam à nobis citato. *Inter vigilandum*, inquit, *siti leui somnus medela est: siti vero ex somno vigilia*: quasi dicat Hippocrates, non quamuis ex somno sitim leuari, sed iam prius à nobis commemoratam ex solâ siccitate ortam: eam verò quæ ex calore intensiore proficiscitur, qualis esse solet in febribus continuis, augeri à somno, quia

quia magis incalescunt per somnum interiora viscera. Hæc itaque mediocritas hic est adferenda, vt neque ob diuturniores vigilias nimium resoluatur corpus, nec ob immoderatum somnum plus iusto incalescant internæ partes: quia tamen per somnum concoctiones melius fiunt, ideo ratione causæ longior etiam aliquando concedi poterit, ad id potissimum inclinante naturâ. In cibo autem & potu maximè videndum est vt expetitæ qualitates adsint. Refrigerantia itaque & humectantia, dummodo non sint putredini obnoxia, non solum potentiâ, sed etiam actu sunt præscribenda: quâ de causâ veteres siticulosorum obsonia in altissimis puteis continebant, aquâ frigidissimâ, niue aut glacie obruebant, vt talia essent actu, & æstum interiorem validè infringere possent, qua in re magna est habenda ratio sexus, ætatis, temperamenti, consuetudinis & similium, ne scilicet æger ab vno excessu in alium fortassis periculosiorem præcipitetur. Idem etiam obseruandum in ψυχροποσία, id est aquæ frigidissimæ potu, ad πλησμονήν, satietatem & mutationem vsque coloris. Quamuis enim aquæ frigidæ potio ad calorem siccitatemque temperandam videatur aptissima, plus erit tamen in illa periculi quam commodi, nisi debitæ circumstantiæ obseruentur: si calor namque ventriculi sit immaterialis, tutius exhiberi potest ψυχροποσία, dummodo æger sit aquæ potui assuetus, & robustis visceribus præditus; quando verò caliditas ab humore, putredine, aut cacochymiâ pendet, potissimum in febribus, oportet vt viæ corporis sint paratæ & minimè obstructæ: euidentes coctionis notæ in humore morbifico, circa statum videlicet apparuerint; & caloris natiui robur elucescat. Aliàs multò melius erit minus potare; & aliquid aceti ad penetrationem aquæ immiscere, iucundumque oxycratum parare, vel etiam ad robur, vini albissimi & tenuissimi portiunculam addere, aut syrupi acetosi simplicis, de limonibus, de agrestâ, de granatis acidis quartam partem adiungere, vt gratior sit tutiorque potus. Vel etiam si à saccharo abhorreat, decoquatur radix acetosæ cum aquâ, vel succus limonum, arantiorum, aut granatorum permisceatur pro vario ægrotantium gustu, cui aliquando Medicum inseruire oportet. Iuscula etiam pullorum cum foliis acetosæ, portulacæ, lactucæ, endiuiæ, & borraginis frequenter sumpta erunt ad hoc commodissima, fructus etiam acidi aut frigidi, cum pauco tamen saccharo cocti, vt minus putredini sint obnoxij, concedantur; vt cerasa acida, pruna vulgo pertigonia, aut prunodactyla dicta, vuæ acerbæ, frustula arantiorum aut limonum sacchari puluere aspersa, mala persica immaturiora, & similia, quæ præsens Medicus pro variâ anni constitutione eliget.

Quod ad remedia verò attinet, si humor salsus, biliosus, aut putris in ventriculo sentiatur, blandâ erit purgatione & clysteribus mollientibus & refrigerantibus educendus, sæpius à nobis descriptis; necnon vomitus, si ad eum æger sit paratus, concedendus promouendusque ex aquâ tepidâ & ℥ j. syrupi acetosi. Alteratio autem seu refrigeratio humectatióque perficienda julepis frequenter sumptis actu frigidis, quales à nobis fuere superius traditi: inter quos maxime laudant Practici eos qui fiunt ex syrup. de limonibus, de granatis acidis, de succo portulacæ, & de cucurbitâ, ex descriptione Auicennæ; vt scilicet cucurbita recens seu anguria obuoluatur maza, & coquatur in furno: deinde succus extrahatur, cuius ℔ v. decoquantur cum ℔ iij. sacchari albissimi in formam syrupi. Idem præstari potest ex succis lactucæ, acetosæ, portul. granat. acidor. arantior. & similium. Nec solum intus sumptis causa sitifera erit expugnanda, sed etiam admotis epithematibus, fotibus, linimentis, & similibus; non solum stomacho, sed cordi quoque, iecori, renibus & aliis partibus, in quibus ardor magis percipietur. Admodum ad hoc conferunt admoti feruidis partibus panni, aquâ rosaceâ & pauco aceto madefacti, frequenter mutati antequam incalescant.

Verum quoniam non semper licet præsente causâ sitiferâ illam assumpto potu, aut admotis refrigerantibus extinguere, vt patet in febribus intermittentibus, in quarum primâ inuasione & incremento solemus prohibere potum, donec ad statum vel declinationem peruenerint: & in continuis, in quibus adsunt magnæ obstructiones aut cruditates: ideo multis modis fallenda tunc sunt importunissima sitis tædia. Sic Medici iubent ægros tacere, os colluere sæpius frigidâ: acidula pruna arefacta, & cerasa, frustula cucurbitæ, lactucæ, pomorum aut arantiorum: folia acetosæ, & portulacæ, linteola madentia mucilagine seminis psyllij aut cydoniorum aqua violar. extractâ ore continere, vt eius & faucium siccitas temperetur. Describit Villanouanus pilulas sub linguâ tenendas ad fallendam sitim.

℞ Pulueris liquir. recent. ℥ ij. semin. lactuc. acetos. & papauer. albi comminutor. ana ʒ j. semin. melon. & gummi tragac. ana ʒ ß. Excipiantur omnia succo limonum vel granat. aut syrup. viol. & fiant pilulæ crassiores. Verset vnam perpetuò sub linguâ. Est etiam conditura ad hoc non parum efficax, quæ sic paratur.

℞ Aceti quantum volueris, in quo calefacto dissoluatur succi granatorum, aquæ rosaceæ, & vini albi tenuissimi modicum, adde sacchari albissimi puluer. q. s. ad totius indurationem & incorporationem.

Reponantur in pyxide, assumantur per frustula, & teneantur in ore, vel dissoluantur cum aquâ potabili, quando bibendum erit. Atque hæc ad sitim sedandam vel leniendam sufficiant, quando enim caliditas siccitati erit iuncta, non aliis, sed eisdem fere vtendum erit.

CAPVT VI.

De apepsia, dyspepsia, bradypepsia, cruditate scilicet, ructu flatúque ventriculi.

ABSOLVIMVS symptomata quæ ventriculi orificio accidere solent, prout est præcipua appetentiæ sedes: nunc verò ad reliqua ventriculi munera vitiata, læsasque actiones est accedendum: inter quas concoctio maximè spectanda, non solùm partis istius, sed etiam totius corporis ratione, cui illa est necessaria. Πέψις itaque, coctio ab Hippocr. dicta, & à *πεπασμῷ* distincta, quia ad nutritionem tendit, triplex est in nobis, nempe chylosis, hæmatosis, & homiosis: illa in ventriculo, secunda in iecore, tertia in singulis partibus perficitur. Coctio autem ventriculi, de quâ nobis est nunc sermo, nihil est aliud quam alteratio siue immutatio assumptorum in conuenientem agenti siue similem qualitatem vi caloris natiui, & propriæ ventriculi temperiei, vt sint futura sanguinis materia. Præmansa enim & quodammodo confecta duriora alimenta: alterata autem liquidiora in ore totóque illo œsophagi tractu, in ventriculi fundum carnosiore tunicâ & rugosâ præditum ingeruntur, ibíque retinentur, donec concocta per inferius osculum ad intestina demittantur, & venis mesaraicis, velut manibus quibusdam, ad hepar trahantur. Ad hanc autem concoctionem duplex concurrit causa efficiens; vna quidem vniuersalis, nempe calor natiuus, non solum ventriculi, sed etiam circumstantium partium, vt iecoris, lienis, mesenterij, omenti, substratæ venæ cauæ & aortæ: alia verò particularis, nempe propria & indiuidua temperies ventriculi, quæ assimilat sibi assumpta & in chyli formam transmutat. Vt igitur concoctio hæc rectè & naturaliter fiat, oportet adesse sufficientẽ caloris natiui nõ extranei copiam, iustã ventriculi temperiem, obiecti ipsius, alimentorum scilicet cũ agente proportionem, necnon rerum omnium extrinsecus accidentium bonam dispositionem. Præterea cum appetentia, ventriculi attractio, retentio, & expulsio ratione coctionis velut finis sint ordinatæ, oportet in bonâ & naturali constitutione tantum appetere & attrahere ventriculum, quantum concoquere possit, tamdiu retinere, donec perfectè coctum & assimilatum sit, & tunc expellere conuenienter reliquias chylosæ materiæ, cuius puriorem portionem roris instar sibi asciscere solet ventriculus. Ex quibus sequitur, harum omnium vnâ, vel pluribus immutatis, & præter naturam constitutis, coctionem ventriculi vitiari posse. Cumque omnis actio corporis læsa, vel sit abolita, vel imminuta, aut deprauata: Græci distinctis nominibus *ἀπεψίαν*, abolitam coctionem, ad sensum scilicet, nam in verâ abolitione oportet mortem prius intercedere: *βραδυπεψίαν* autem imminutam secundum tempus: deprauatam denique *δυσπεψίαν* vocarunt: Latini vocabulo communi Cruditates, Marcellus Empiricus Indigeriem, vulgus Indigestionem appellarunt, quarum omnium imminutæ potissimum & deprauatæ velut notas & fructus constituerunt ventriculi inflationes, ructus acidos aut nidorosos, fluctuationes & similes affectus, quos Græci *ἐμφυσομένας κοιλίας* in Coacis, *ἐμπνευματώσεις* in definit. med. *πνευματώδεας Aph. 32. sect. 5. ὀξυρεγμίαν* seu *ἐρυγὴν ὀξεῖαν, ἐρέγμην κνισσώδη*, & *κλυδῶνας* dixerunt,

in

in eo tantũ discrepantes, quod in ructu flatus sursum emittitur κατὰ ἀνακομπὴν πνεύματος, vt loquitur Suidas: in inflatione, ex Gal. *com. in Aph. 72. sect. 5.* non emittitur flatus, sed retinetur distento ventriculo, sæpè cum dolore, potissimum si inter tunicarum suarum spatia contineatur: per fluctuationes verò non distenditur ventriculus, sed potius in illo oberrat flatus ac commouetur. Porro notandum, in deprauatâ coctione non committi errorem in quanto, sed in quali tantùm. Quamuis enim appetentia deprauetur, non solum quando id appetit, quod non est appetẽdum, sed etiã quando magis appetit, quam par sit, vt ipsa retentio & expulsio nimium auctæ vitiosæ esse possunt: nunquam tamen coctio potest esse aucta præter naturam, quo enim plus coquit, dummodo bene coquat, eo melior & perfectior existit: in aliis verò appetentia scilicet, retentione, & expulsione ventriculi, quia non propter se solum fiunt, sed ratione ipsius coctionis cui famulantur, ideo fit vt in quanto errare possint, quando scilicet plus appetitur aut ingeritur, quam concoqui possit, nimium retinetur post coctionem, aut ante illam, vel nimium expellitur. Quibus ita præmissis.

Dicamus ex Gal. sententiâ, *com. in Aphor. 1. & 33. sect. 6. Aph. 72. sect. 5. lib. 3. de sympt. causis, cap. 1.* & plerisque aliis in locis quæ breuitatis causâ omittemus, cruditatem istã esse concoctionem ventriculi imminutam tantum, vel abolitam ad sensum, aut aliquando deprauatam, cum fluctuatione, ructu multiplici, aut inflationibus ex vitio proprij organi, obiecti aut rerum externarum. Cuius definitionis partes fere in præcedentibus fuerunt explicatæ. Vt autem distinctius intelligantur horum symptomatum causæ, quas ad tres reduximus, vitium scilicet organi, obiecti, rerum aliarum exterius accidentium: sciendum alimenta quæ hic nomine obiecti significantur, pluribus modis vitiare posse coctionem istam. Nam aliquando eorum substantia seu materię modus talis est, vt ne à robustissimo quidem ventriculo superari possit perfectè, qualia sunt triticum coctum, vel crudum, legumina, ex quorum immenso vsu in annonæ caritate narratur apud Hipp. magnum fuisse in Æno insulâ morborũ prouentũ; carnes duriores, antiquiores aut sale induratæ, panis furfuraceus, tubera, bulbi & similia suâ naturâ dyspepta. Hinc Hipp. *lib. de victus ratione in acutis*, carnes caprinas bubulis, ἐρευγματωδεστέρας esse scribit. Aliàs verò eorum qualitas manifesta resistit bonitati coctionis, vnde nimium frigida aut humida, flatuosa aut etiam calidiora corrumpunt digestionem, multorumque flatuum acidorum aut nidorosorum generationi dant originem. Sub qualitate etiam præparationis modus intelligendus, condimentorum, salsamentorum, assandi vel elixandi, quem sæpè huic actioni manifestum est obesse, & quotidianâ experientiâ confirmatum. Præterea quantitas in assumptis alimentis exuperans vim ipsius agentis & immutantis, cui proportionata esse debet, cruditatis sæpè est parens, vt patet per crapulas & conuiuantium ingluuiem: vt etiam deficiens, quando videlicet alimenta parcius assumpta, quamuis euchyma, in ventriculo calidiore exuruntur, & in alienas qualitates conuertuntur. Præposterus denique ordo & tempus in assumendis cibis & potu coctionem vitiare solet, vt si quis post solidiorum alimentorum vel adstringentium sumptionem, vt pyrorum, cydoniorum, & similium, ingerat postea liquida & corruptioni obnoxia: vel si horam cibandi assuetam omittens, intempestâ nocte vel alio tempore minus vsitato, cibis se reficiat: Ex omnibus his solis, vel simul iunctis in alimentorum ratione coctio vitiosa reddetur ex parte obiecti, vt dictum est.

Res verò externæ, quæ concurrunt ad actionem istam, vim etiam obtinent maximam in eâ iuuandâ vel impediendâ. Sic aër frigidior mortificationem inferens partibus: vel calidior exhauriens calidi natiui substantiam, coctiones peruertit: exercitationes nimium violentæ & statim post cibum factæ, aut omnino omissæ: alui & aliorum ductuum suppressio, aut nimius fluxus, vigilia immoderata, somnus diurnus, iracundia, mœror, profunda meditatio, casus, percussiones, & similes causæ extrinsecus aduenientes, opus hoc ventriculi, etiam in bene disposito organo & conuenienti obiecto, vitiare solent, vt satis consideranti patet. Quæ à nobis ideo dicta fuere, vt possimus læsionem functionis in suâ propriâ essentiâ, à læsione externâ distinguere, & quia hæ sæpius repetitæ causæ læsionem tandem in ipso organo efficere possunt.

Organum autem istud siue ventriculus vitia aliquando habere solet ex primo ortu & conformatione, vnde quidam πνευματώδεες κατὰ φύσιν, *flatuosi naturâ* apud Hippocratem, *& secundo epidem. Qui naturâ sunt sanguinei & aliquantulum biliosi* (non valde, quia tunc bilis exuperans corrigit frigiditatem ventriculi)

acidis ructibus infestantur, ob frigiditatem scilicet ventriculi, quæ sæpius solet esse iuncta hepatis caliditati, vnde multi etiam κακοςόμαχοι naturâ apud Galenum. Aliæ verò dispositiones organi ascititiæ sunt & præter naturam, earumque causæ, quas nos in præsentiâ consectamur. Illæ rursus sympathicæ aut idiopathicæ: sympathicæ aut per solam condolentiam, vt quando ægrotante quauis parte ventriculus minùs strenuè ob synτimoriam munus suum obit, vt in nephritide frequenter obseruatur: aut mutatâ causâ communi coctionis, calore scilicet natiuo, qui à corde influere solet, & qui à vicinis augetur: refrigerato enim corde ex quacunque causâ, deprauatâ partium substantiâ per hæmorrhagias, alui fluxus & similes, languente hepate, excisâ portione omenti, vel delapsa in scrotum, minus aut nihil concoquere potest ventriculus, vel saltem deprauatè coquit. Aut denique fit sympatheia per communicatam materiam, vt tetro vapore ex vtero, aurâ venenatâ & pestilenti ex qualibet parte, pituita aut putrido succo ex capite, thorace, & reliquis partibus, quibus coctio peruertitur. Idiopatheia autem fit quando ventriculus in suamet propriâ essentiâ & dispositione patitur, præcipuè in particulari illo insitoque calore, & indiuidua temperie quâ obiectum alimentum assimilare debet. Quamuis enim solutiones continui & morbi conformationis coctionem impediant, non tamen primò & per se, sed vel interuentu primarum qualitatum, vel reliquas functiones ventriculi peruertendo; attractionem, retentionem, aut expulsionem, quibus præter naturam constitutis, coctionem etiam secundariò vitiari dicebamus. Sequitur itaque intemperiem causam esse propriam & immediatam vitiatæ coctionis. Intemperierum autem multa cum soleant recenseri genera; simplices quatuor, totidem compositæ. Quod ad simplices attinet: passiuæ duæ, humida scilicet & sicca sine humore, & solæ vix coctionem vitiant, vt docet Galenus, nisi diuturna admodum mora & excessu, atque interueniente pessimo & fere incurabili aliquo morbo, vt tabe, hydrope, & similibus. Actiuæ verò, calida & frigida, cum quatuor compositis, in quibus istarum est combinatio, ordinariæ sunt causæ coctionis læsæ. Cum enim illa à calore moderato recte & secundum naturam perficiatur, adiunctâ ventriculi propriâ temperie, si calor ille imminutus & fere abolitus fuerit (quod Medici frigidam intemperiem vocant) non fiet, aut imminutè fiet coctio: si extraneus & præter naturam calor accesserit, deprauabitur, & in malam qualitatem cibi conuertentur. Frigida igitur calidaque intemperies dispositiones sunt proximæ læsæ coctionis, solæ vel cum passiuis iunctæ, sine humore aut cum illo: vnde Hippocrati pituitæ copia & ζύμωσις μέλανος χυμȣ̃, *fermentatio nigri humoris*, quæ in melancholiâ hypochondriacâ fit, frequentissimè imminuunt coctionem, & flatus, inflationes, fluctuationes, ructusque acidos per se ingenerant; per accidens enim calor etiam intensissimus potest ructus istos acidos & cruditates efficere, dum exhaurit calidum natiuum: sic enim æstate lac & vinum faciliùs acescere videmus quam hyemis tempore, quia dissipando tenuiores & calidiores eorum partes, plus potest quàm actuale frigus alterando: bilis certè prouentus quamuis in ventriculo alimenta exurat, copiosos tamen & nidorulentos ructus excitat, quod egregiè expressit Hippocrates *lib. 2. de morbis*, sub specie morbi quem ructuosum appellauit; humor enim dupliciter coctionem vitiat, tum intemperiem faciendo in parte, tum in cibis, ex alteratione & permixtione cum illis. Rursus intemperierum istarum materialium & immaterialium suæ sunt causæ, ex rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam repetendæ, illis qui pathologiam medicam nouerunt satis perspectæ. Nunc ad signa veniamus.

Signa partis istius affectæ, affectuum & causarum sunt diligenter inquirenda, antequam de therapeiâ cogitemus, & ex communibus fontibus deriuanda. De parte affectâ nemo dubitat, ventriculum, primariæ istius coctionis officinam, hîc esse læsum, in suo potissimum fundo, quod crassiore & carnosiore ideo tunicâ naturaliter fuit donatum ad cibos conficiendos. An vero intemperie simplici vel humorali teneatur, agnoscemus ponderis sensu quo plurimum infestari solent, quibus humor in cauitate ventriculi continetur, vomitu ac deiectione; qui enim intemperie laborant simplici & sine humore, illi quidem sæpe cibos crudos & inconfectos euomunt aut excernunt, sed impermixtos: vbi verò adest materialis causa vomitui aut deiectioni permixta, cernitur cum eis quæ egeruntur. Denique qui simplicem intemperiem habent, illi peius habere solent plerumque post assumpta alimenta, dum natura in illis conficiendis laborat: qui autem ex humoris synathrismo

thrismo laborant, peius ante pastum, paulo melius post illum se habent, quoniam humor morbificus diluitur & mitificatur benignitate sumpti alimenti: verùm intemperies frigida aut calida sine humore parum in corpore nostro subsistere possunt, cum per eas generentur in partibus aut attrahantur aliunde excrementa. Calida itaque intemperies cum humore bilioso, putri, aut corrupto, agnoscetur ex fœtore oris & reiectorum, siti, sapore linguæ deprauato, vomitu aut deiectione illius materiæ, ructu nidoroso, qualis ex frixis rebus expirare solet, ponderis & agitationis sensu. Quæ omnia contingent in morbo iam inueterato, etiam assumptis alimentis frigidis aut temperatissimis, reliquisque rebus externis bene moderatis. Frigida pariter intemperies cum humore crudo, pituitoso, aut melancholico, dignoscetur maiore ponderis & quodammodo frigoris sensu, sitis carentiâ, sapore dulci linguæ aut insipido, faciei pallore & palpebrarum tumore, frequenti sputo, appetentiâ validiore quàm pro coctionis modo, vomitu aut deiectione eiusmodi humorum, fluctuatione, inflatione, & tumore ventriculi etiam dolorifico, si inter tunicas flatus coërceatur, ructuque frequenti, quo leuari solent etiam ante pastus, post auditos borborygmos & circa vmbilicum murmura, quia colicum affectum torminaque ventris sæpe excitare solent. Denique si ex rerum naturalium notitiâ, & non naturalium vsu appareat humorem aliquem frigidum calidúmve esse genitum, si admotis vel assumptis calidis aut frigidis lædantur aut iuuentur manifestè, certiores erunt affectus & causarum morbificarum notæ. Quod si sympathicos tantum ex aliquâ parte dolente aut materiam ventriculo communicante, vt cerebro, hepate, liene, vtero & similibus contingat hic affectus, ex propriis illarum affectarum signis agnoscetur, cum quibus simul genita est ista cruditas, & illis cessantibus mitigatur. Si ex errore causarum externarum vel obiecti, vitium coctionis istius pendeat, ex earum præsenti constitutione, ægri aut adstantium relatu facile erit discere.

Quod ad prognosim verò attinet, certum est, abolitam ventriculi coctionem horrendum esse malum, vtpote frustratâ partium aliarum nutritione, quæ inde primariam alimoniam repetere debent. Ex cruditate igitur atrophia, tabes, ascites, leucophlegmatia, leienteria & similes morbi lethales oriuntur. Imminuta etiam suo non caret periculo, ob flatuum & ructuum copiam, qui excitari solent; vnde dolores, inflationes, iliacæ & colicæ passiones grauissimæ originem habent, tum per μετάςασιν, translatâ eò flatuum copiâ; tum per ἐπιγένεσιν, auctâ intemperie, & ipsis intestinis communicatâ, quæ hydropem siccum, ex Hippocratis sententiâ in Aphorismis, sæpè procreare assueuit. Deprauata etiam coctio ventriculi mater est multarum ægritudinum. Siue enim acidus, seu nidorosus humor generetur, vndique angustiæ & morborum occasio, præcipuè aluo adstrictâ existente: hinc enim febres, vitiligines, lepræ, elephantes, obstructiones viscerum & similia morborum monstra. Prout autem maior aut diuturnior fuerit mali huius causa, eo insanabilior & periculosior. Conualescentibus quidem adesse solet infirmitas coctionis ex depauperatione calidi innati, sed ea paulatim restituitur debitâ renutritione; sin minus recidiuam prænunciat, distento potissimum abdomine, *Aphor.1. sect.6.* quia denotat nouam colligi materiam, quæ affectum cito renouabit. In leienteriâ diuturnâ laudat Hippocrates ὀξυρεγμίαν, acidum ructum, quia ex abolitâ coctione, imminutæ signum apparens ventriculum roborari indicat, aut minus male se habere. Atque hæc de signis diagnosticis & prognosticis, nunc ad curationem veniamus.

Θεραπεία huius affectus perficietur sublatione causarum externarum, antecedentium & coniunctarum quæ illum efficiunt, augent & conseruant. Moderatio externarum rerum fiet rectâ victus ratione institutâ: in antecedentibus verò videndum, an ex compassione tantum alicuius partis per condolentiam, aut materiam negatam vel communicatam pendeat, quibus omnibus erit rite imprimis prospiciendum, ex lege indicationum curatiuarum. Inter coniunctas autem si lædatur coctio ventriculi secundariò, ob solutionem continui, vulnera, vlcera, tumores præter naturam & similes, recurrendum ad illorum omnium curationes, iam ex parte dictas. Vt etiam si attractio, retentio, aut expulsio primò lædantur, secundò autem coctio, curandum, vt imprimis illæ corrigantur. Denique eis omnibus accuratè prospiciendum, quæ huic affectui quomodocumque generationem præstare potuerunt. Quoniam verò inter proprias dispositiones quibus

læditur

læditur ventriculi coctio, duas potissimum agnouimus, caliditatem & frigiditatem, cum humore & sine humore: ideo earum quæ sine humore fiunt omittemus curationem, quia facile intelligitur ex therapeia humoralium, vbi non solum vacuatio, sed alteratio & roboratio proponitur. Præterea quoniam calida intemperies deprauat potius, vt dictum est, coctionem, quam imminuit & abolet, estque author ructuum illorum exustorum seu nidorosorum: cuius curatio facilè conueniet cum eis quæ à nobis tam sæpe dicta sunt in cardialgiâ, anorexiâ, malaciâ, siti immoderatâ & similibus. Idcirco contenti erimus hoc capite tradere curationem particularem abolitæ & imminutæ concoctionis ventriculi ab illius imbecillitate & intemperie frigidâ cum humore, ructu, flatuque, quoniam sæpius in medicam consultationem venire solet.

Diæta igitur primarium hic locum obtinere videtur, vtpote quæ sola vitiare aut restituere potest hanc actionem ex debitâ moderatione sex rerum non naturalium, potissimum verò alimentorum, quorum substantia, qualitas, quantitas, tempus, & ordo recte animaduertenda præscribendaque, ne quis inde error contingere possit. Omnis igitur alimenti crassioris & crudioris substantia, malique succi est fugienda; propterea abstinere debet à pane furfuraceo, duriore, & malè fermentato, vino nigro, crasso, dulci, aut acido: carnibus suillis, bubulis, caprinis, quas vocat Hippocrates ἰρευματώδεστέρας; ouillis, caprillis, & similibus, potissimum sale aut fumo induratis: piscibus omnibus, præcipuè cetaceis & viscosâ substantiâ præditis: castaneis, rapis, tuberibus, bulbis, leguminibus: fructibus horæis, crudis oleribus & aliis. Vbi notandum, inter alimenta quædam esse quæ materialiter flatuosa sunt, vt ea quæ iam commemorauimus, quia materiam flatibus generandis idoneam suppeditant, maximè hîc fugienda: Alia verò effectiuè esse talia, quia iuuant calorem natiuum, vel materiam attenuant & incidunt, redduntque aptiorem, vt in flatus conuertatur, qualia sinapi, raphanus, allia, porrum, mentha, quæ ructatrix apud Martialem dicitur; & coriandrum, quod ideo vult esse ptisanæ incoquendum Hippocrates, vt minus sit flatuosa, *lib. de victus ratione in acutis.* Vt etiam & nos illis vti poterimus ad idem commodum, & vt roboretur ventriculi calor: qualitate enim suâ calfacere & attenuare debent alimenta, vt dissipetur illa materia & partis temperies vegetior reddatur: sub qua reponi potest præparatio quæ arte fit, elixando, assando, exprimendo, condiendo & comminuendo: ita vt alimentis bene coctis & præparatis vtantur, assis potius quam elixis, & aromaticis rebus, zinzibere, garyophyllis, cinamomo, nuce moschatâ & pipere conditis. Nec solum debet recta præparatio externa adesse in alimentis, sed etiam illa, quæ in ore fit, diutius & exactè alimenta masticando, priusquam deglutiantur. Quantitas etiam ea esse debet, quæ facilè à calore natiuo superari possit, in plures potius vices partita, quam vnicâ vice ingesta: eo tempore quo maximè assuetus erat, & postquam elapsum priorem cibum ex leuitate & appetitu senserit: recto etiam & conuenienti ordine; vt numquam solida aut adstringentia præmittantur liquidis, concoctu facilibus, aut corruptioni obnoxiis; poculaque quæ exigua esse hic debent ex meraciori vino puro & generoso, aut decocto coriandri sequantur ciborum ingestionem, illisque velut alternatim succedant. Reliqua autem materia ab alimentorum eupeptων, euchymων & calfacientium, pro gradu & intensione affectus facilè à quibusuis philiatris colligetur.

Reliqua verò eadem prudentiâ & cautione instituantur, vt scilicet aër ad caliditatem moderatam, potius quam frigiditatem vergat: somnus sit solito longior, placidus & æqualis, non solum per totam noctem, sed etim interdiu matutinus, necnon meridianus, ex consilio Hippocratis *lib. de salubri diatâ*, æstatis tempore, potissimùm quando noctes breuiores & molestæ esse solent. Exercitatio etiam corporis non est negligenda, quâ sæpe materia crudior dissipatur, & calor suscitatur natiuus. Vacuationes omnes naturales & assuetæ moderatè fiant, aut arte promoueantur, exceptâ venere, quam peius angue vitare debent omnes κακοστόμαχοι. Denique animi languor, studium immensum, mœror & iracundia fugiantur, genioque & placidissimæ cuidam curæ omnino indulgeant. His ita constitutis, si permaneat adhuc affectus, ad remedia erit veniendum, quæ vacuando, alterando, aut roborando huic affectui prodesse possunt, tam sumpta quam admota.

Vacuatio ergo humoris crudi pituitosi aut melancholici, in ventriculo stabulantis,

lantis, ibidem geniti aut aliunde affluentis, perficietur blandâ & sæpius iteratâ purgatione. Nisi fortassis ratione causæ antecedentis, aut partis alicuius mittentis, validior sit instituenda. Paretur itaque sub formâ pilularum, opiatæ aut syrupi magistralis sequentis, prout ex vsu esse videbitur, & ægro magis acceptum. Vt

♃ Aloës optimæ, massæ pilularum aggregat. elephang. & de aromatibus, ana ℥ ß. turbith gummosi ʒ ij. agarici trochisc. ʒ iij. rhabarb. elect. & folior. sennæ puluer. ana ʒ j. spicæ nardi, semin. coriand. & nucis mosch. ana ℈ j. piperis longi & galangæ puluerif. ana ℈ ß. Excipiantur syrupo conseruat. corticis citri. Fiat massa pilularum, ex cuius ʒ j. fiant pilulæ v. aut vj. Capiat semel singulis septimanis. Vel

♃ Electuar. de citro solut. ℥ iij. cathol. ℥ j. ß. rhabar. electi puluer. ʒ ij. folior. sennæ mundat. ℥ ß. piperis longi, galangæ, corticis citri sic. semin. anisi puluer. ana ʒ ß. pulu. elect. aromat. rosati ʒ j. Cum syrup. de mentha, vel de hyssopo fiat opiata. Cuius ℥ ß. vel ʒ vj. capiat in formam boli mane cum saccharo, vel dissolutas vino absint. aut decocto anisi & coriandri. Vel

♃ Rad. acori vulgar. ireos Florent. galangæ, & calami aromat. ana ℥ j. rad. cyperi, corticis citri sic. & rasuræ ligni sancti, ana ℥ ß. herbar. saluiæ, hyssopi, menthæ, maioranæ, lauendulæ, rorismarini, absint. pont. chamæpityos, fœnicul. ana M. j. fol. sennæ mund. ℥ iv. semin. anisi, anethi & cumini, ana ʒ ij. coriand. præpar. ʒ j. carthami contusi ℥ j. epithymi, flor. stœchad. anthos, & saluiæ, ana P. j. Fiat decoctio in hydromelite ad ℔ ij. in quibus dissolue sacchari q. s. Fiat syrupus perfectè coctus magistralis: Cuius capiat ℥ iij. semel in septimanâ cum infusione ʒ j. rhabar. & ℈ ß. cinamom. Ex tribus his formulis purgantium liquidâ, solidâ & mediâ, licebit paucis mutatis multas alias confingere. Habetur in officinis elect. illud in tabellas, de citro solutiuum dictum, huic rei peculiariter dicatum. Puluerem verò rhabar. ad ʒ j. sumptum, aut radicis mechoacan cum decocto anisi aut cinamomi præscribere possumus in infirmioribus & deiecta valde ventriculi temperie.

Ad alterandum verò, dissipandos flatus, & roborandam partem, assumptis & admotis agendum. Inter assumpta, quædam alimenti, quædam medicamenti magis rationem obtinent. Sic vinum Hippocraticum dictum, bochetum ex decocto anisi & coriandri cum saccharo & cinamomo paratum ordinariè sumptum. Puluis vulgo ducis dictus omnibus alimentis aspersus, qui ex duabus sacchari albissimi partibus & vnâ cinam. electi constat: sal ad condiendos cibos confectus ex puluere cumini, coriandri, anisi, piperis longi, galangæ, & nucis moschatæ, mixto cum pari portione salis communis: piperis grana aliquot integra aut conquassata mane sumpta: nuces communes garyophyllis confixæ & saccharo conditæ, cortex citri & arantij conditus, zinziber conditum, semen anisi, fœniculi, coriandri, frustula cinamomi, arantij & garyophyll. saccharo incrustata, quod vulgò dragetam vocant. Puluis digestiuus ante & post singulos pastus sumptus, nihil postea bibendo, vel comedendo, multùm coctionem iuuare, intemperiem corrigere, flatus dissipare & partem corroborare poterit, cuius tale sit paradeigma.

♃ Semin. anisi, coriandri & fœnicul. sacchar. condit. ana ℥ ß. cinamom. electi, piperis vtriusque, nucis mosc. zinzib. & garyophyll. ana ʒ ß. puluer. electuar. aromatici rosat. & diamosch. ana ʒ j. corticis citri sicci, santali citrini, & ligni aloës optimi, ana ℈ j. sacchari albissimi ad pondus omnium. Fiat puluis, cuius capiat cochlear vnum ante & post pastus. Vel fiant muscardini sequentes.

♃ Cortic. citri sic. cinamom. electi, zinzib. & garyophyll. ana ʒ ß. puluer. elect. aromat. rosat. & diambr. ana ℈ j. moschi g̃. v. sacchari albi ℥ ß. gummi tragac. aquâ menthæ dissoluti q. s. Fiant trochisci vel globuli deaurati, quorum teneat aliquem semper in ore.

Ad idem habentur & laudantur vinum & syrupus de absinthio, conditura calami aromat. conserua fol. absinth. syrupus de mentha, syrupus conseruat. corticis citri & calami aromat. Tabellæ elect. aromat. rosat. diambræ, & diamoschi, Galeni diatrionpipereon & diacumin. Theriaca antiqua, aurea Alexandrina, mel anacardinum. Valde mihi placet in hoc affectu electuar. de citro non solutiuum, ab Arabibus Philonium descriptum: ventriculi gallinarum interior tunica, cum vino albo & aquâ menthæ lota, torretur in furno, puluis miscetur cum pari portione sacchari,

admiſcetur opiatis, conditis, & ſimilibus,magnâ omnium commendatione, ad iuuandam coctionem. Laudarem ego non parum decoctum ligni ſancti aut ligni ſaſſafras, addendo P. j. corticis citri ſicci, ſemin. aniſi, coriandri, & folior. menthæ,in plures dies ſumptum calidè, abſque ſudoris prouocatione, niſi ſeroſi humoris copia in toto aut aliquâ parte mittente appareat. Noſtrâ ætate Chymici ad cœlum vſque efferunt ſuam eſſentiam aniſi, cinamom. & garyophyll. ad roborandum ventriculum, cuius guttæ aliquot in aquâ menthæ, iuſculo aut vino diſſoluuntur, & mane ſumuntur. Aqua cœleſtis, & imperialis nobis vſitatiſſimæ, ex cochleari mane aliquoties ſumptæ, hic non parum valere poterunt. Quæ omnia varianda erunt à ſolerti Medico pro variis circumſtantiis, multaque alia eiuſdem generis ſub variis formulis præſcribenda, prout ex vſu eſſe videbit.

Exterius etiam toti ventriculo ad vmbilicum vſque admouenda, quæ calorem natiuum augere, flatus diſſipare, & robur parti conciliare poſſunt. Ad hoc delicatæ mulieres & ſeniores induxerunt vſum geſtandorum catellorum,bonis odoribus ſuffumigatorum, ſupra regionem ventriculi: quidam malunt puellulum aut virginem delicatiſſimam imponere. Pauperes conficiunt paruam culcitram ex molliſſimis plumis anſerum, & noctu atque interdiu ſupra ſtomachum geſtant. Alij raſuram ſcarlatæ inter duas ſindones ſericeas in formam ſcuti conſuunt, addendo puluerem aniſi, coriandri, corticis citri ſic. garyophyllor. nucis moſch. folior. menthæ ſiccorum & ſimilium: vel cotone moſchato excipiunt. Ad idem parantur pelles vulturis, ſtruthiocameli & leporis, ventriculo apponendæ ad conciliandam *εὐπεψίαν*.

Inunctiones conueniunt ex oleo laurino,nardino,abſinth, nucis moſchat. cerato ſtomachico, calidiſſimæ,ex præcepto Galeni 8. *method. cap.* 5. quia tepida diſſoluerent robur ventriculi. Emplaſtrum de baccis lauri, & de meliloto aliquando vſurpari poſſunt. Fotus autem humidi non ita conueniunt ob actualem humiditatem. Verum ſi magna flatuum copia & dolor vrgeat, apponantur cucurbitulæ maiores cum multâ flammâ ſupra vmbilicum, quæ incantamenti inſtar ſæpè hunc affectum, aſſerente Galeno, leuarunt. Fiant etiam fomenta ſicca in hunc modum.

℞ Milij & auenæ, ana ℔ ß. ſalis communis P. j. ſemin. aniſi,baccarum lauri,cumini, fœnicul. & granor. kermes ad robur partis, ne deiiciatur nimium à reſoluentibus, ana ʒ iij. flor. ſtœchados, anthos, chamæmel. & roſar. ſicc. ana P. ß. Torrefiant omnia leuiter in ſartagine, affundendo parum vini rubri. Includantur ſacculo, quo calente foueatur locus dolens aut in tumorem elatus. Poteſt etiam fieri ſic.

℞ Corticis citri ſic. rad. ireos Flor.& galang.ana ℥ ij.fol.ſiccor. menthæ, hyſſopi, ſaluiæ, maioran. roriſmar. ana M. j. ſemin. aniſi, cumini, fœnicul. baccar. lauri, ana ℥ ß. florum chamæmel.anthos, ſchœnant.& ſpicæ nardi, ana P. j. Conquaſſentur & includantur duobus ſacculis lineis mollioribus, quibus in vino rubro generoſo & calente immerſis foueatur regio ventriculi viciſſim. Picationes & ſinapiſmi tandem ſupra ipſam regionem ventriculi inſtituuntur, ſi quidem iam ſummè refrigeratus videatur. Ad iſtum denique affectum mitigandum, quando potiſſimum in colicam aut iliacam paſſionem degenerat, non parum valent clyſteres illis in locis deſcribendi. Atque hæc de cruditate ſufficiant.

CAPVT VII.

De ſingultuoſo affectu.

VENTRICVLI, vt reliquarum partium, quatuor ſunt naturales actiones, attractio ſcilicet, concoctio, retentio, & expulſio. Nos autem prioribus capitibus attractionis ſeu appetentiæ, & concoctionis vitia ſumus perſecuti: nunc ad retentionem expulſionemque læſam eſt accedendum: ad quas referuntur ſingultus & vomitus, duo notiſſima & moleſtiſſima ſymptomata.Primum itaque de ſingultu,qui *λὺγξ*, ſiue *λυγμὸς* à Græcis dicitur, differamus, hinc ducto exordio.

Duos

Duos esse in nobis motus, vt etiam sensus, eleganter annotauit Galen. *lib. 9. de vsu partium.* Vt enim motus ille arbitrarius, qui voluntatis aut appetitus imperio subiacet, musculorum opera omnino perficitur: sic natura partibus quæ erant eiusmodi motus expertes, motum alium per suas naturales fibras indidit, per quas, non dum volumus, mouentur, sed ad rei molestantis sensum exurgunt, commouentur & concutiuntur. Sic cerebrum, naturali illo sensu præditum, vbi aliquid molestius illi incumbit, seipsum cogit, dilatat & commouet per epilepsias & sternutamenta. Sic cor atris & fumosis melancholici humoris vaporibus, aut aliâ re lacessitum πάλλεται, palpitat & agitatur, non per diastolem &, & systolem, sed tremebundam concussionem, non secus ac illis, quibus ob ingentem timorem aut lætitiam agitatur σῆθος ἐπὶ σήθεσι παλλόμενα. Eadem ratione ventriculus exquisitissimo animali, non solum naturali sensu præditus, quamuis musculos non sit à naturâ sortitus ad sese commouendum, ex insito tamen illo partibus similaribus per proprias fibras motu, si quicquam secus aliquando contigerit, seipsum ciet, contrahit, dilatat & vehementer commouet ad illius expulsionem: vt videre est per ructus, nauseas, vomitus, choleras, & singultus: qui proportione quadam tussi, conuulsifico motui, horrori, rigori, oscitationi & pandiculationi respondet: quoniam in illis omnibus natura ad expellendam rem noxiam irritatur.

Singultus itaque cum sit motus quidam, qui tamdiu est quamdiu fit, non potest esse morbus, nec morbi causa, nisi valde remota. Erit ergo symptoma, non sub qualitate mutatâ, non sub excretis (in singultu enim nihil excernitur sensibiliter;) ergo sub actione læsâ; non sublatâ, quia fit; non imminutâ, quia violenter fit. Ergo erit deprauata, si sit extra latitudinem sanitatis, propter naturam causæ morbificæ, à quâ inducitur dispositio præter naturam, & prouocatur facultas expultrix ventriculi: retentrix autem relaxatur seu debilitatur. Sic itaque symptoma istud definiamus.

Singultus est deprauatus ventriculi motus, per quem seipsum cum sonitu concutit, ob stimulatam expultricem à causâ præter naturam. Dicitur enim motus, quia singultiens ventriculus manifestè per suas fibras commouetur, & quasi conuellitur, vt iam dictum est: Vnde Hippocrati & Galeno *Aph. 39 sect. 6.* conuulsio quædam dicitur; non quod in musculoso genere contingat vt vera conuulsio; sed quia in genere & in causis deprauati motus cum spasmo musculorum conueniat. Est autem deprauatus hic motus & peruersus, quoniam ventriculus naturaliter constitutus ad retinendum, complectendúmque, tum excernendum id quod in capacitate suâ continetur, seipsum per fibras suas obliquas transuersásque colligit & coarctat à circumferentiâ ad centrum: hîc verò contrà à centro ad circumferentiam reuoluitur, eliditque spiritum interius contentum, vnde sonitus: quin etiam in singultu maior est & violentior motus quàm in vomitu, ex sententiâ Galeni 3. *de sympt. causis*, propterea quod causa singultus non in spatio & inanitate ventriculi versatur, vt in vomitu; sed altius in tunicas illius est immersa, ex quibus non potest nisi longo conatu & fatigatione excludi. Vnde Auicennas ratione eruptionis materiæ vomitum maiorem motum appellauit: Galenus contrà singultum maiorem motum respectu conatus naturæ. Porro si motum hunc spectes, certum est totum ventriculum commoueri & affici: sin vero sensum rei molestæ, magis videtur esse proprius hic affectus eiusdem orificio ob copiosos illos & insignes sextæ coniugationis neruos ibi implantatos; quamuis tamen & illius fundo, parietibus, inferiori orificio, quandoque etiam œsophago ipsi contingere possit, pro vario situ ipsius materiæ peccantis.

Causas autem singultus proximas, seu morbosas dispositiones à quibus pendet, duas tantùm Hippocrates *citato Aphorismo*, vt conuulsionis, assignat, inanitionem scilicet & repletionem ventriculi, ad quas aliæ omnes referri possunt. Commodius tamen erit tertiam adiungere, quam doctissimi Arabes *non proportionatam ad materiam*, dixerunt, quæ frequentissimè motus istos conuulsiuos irritare solet: quando scilicet ex tenui quodam vapore, qualitate magis quam quantitate noxio, punctione, vlcere, frigore, calore (quæ Galenus ipse agnouit causas singultus *comment. in Aphorism. 39. sectionis sextæ, & libro octauo de compositione medicament. secund. locos, capite tertio*, & similibus perculsus ventriculus, vt & neruosum genus sese concutit & commouet. Exemplum est in rebus externis clarissimum: quæcumque enim illarum poros

obtinent humiditate quadam insitâ refertos, vt coria, fidium chordæ, & similia; illa quando humidum exhauritur contractis poris, vel adueniente externâ humiditate distentis, retrahuntur secundum longitudinem, & quod vni accedit dimensioni, alteri deperire solet. Idem accidere posse partibus corporis nostri propter exhaurientes & replentes causas nihil obstat, potissimum neruosis & membranosis. At præter illas duas dispositiones, quæ insensibilibus etiam rebus accidunt; quoniam partes corporis nostri sensu donatæ sunt, illam à nobis commemoratam obtinuerunt: ideo ad fugam cuiusuis rei molestæ contrahi illas necesse est: vt motu illo eam excludant, & in quam minimo fieri poterit temporis puncto. Hæ tres causæ in singultu etiam sanorum sunt manifestissimæ. Nam per inedias aut transactam cibandi horam, in voracibus potissimum hominibus, exsuctus ventriculus & lancinatus commouetur ac veluti oblatrans in strepitu illo singultuoso, quem excitat illisus violenter spiritus, ex vacuitate ventriculi in œsophagi angustias compulsus. Hic singultus facillimè assumpto cibo sedatur. Alias vero fit in hominibus sanis à causa non proportionata ad materiam, videlicet ob acrimoniam alicuius rei vellicantis & afficientis ventriculum exquisitioris sensus: sic multi ab assumpto tantillo sinapi, rutâ aut pipere, quod de se ipso narrat Galenus, statim singultiunt, potissimum si aliquid vini tepidi quod magis penetrare faciat, postea assumpserint. Aliàs denique in ipsis sanis ob veram contingit repletionem, eamque triplicem, flatuosam, scilicet, crapulosam, & humoralem. Sic quidam vbi multum locuti sunt, aut iracundiâ perciti, potissimum si frigidiorem naturâ habeant ventriculum, ex commotione flatulenti spiritus, singultu corripiuntur. Eis verò quibus viuere nihil est aliud, quam bibere & frequenter saturari; aut qui præter morem vino vel cibis se ingurgitarunt: vel quibus corrupti sunt in ventriculo cibi ab hesternâ crapulâ, plenè singultiunt. Quemadmodum ij, quibus glutinosi cuiusdam humoris portiuncula, pituitosi aut melancholici, firmiter interno aut externo tunicarum spatio adhæsit. Quod cum intelligeret Erysimachus ille Medicus in Platonis conuiuio seu de amore, singultientem Aristophanem iussit primò spiritum cohibere, vt si qui essent in illius ventriculo flatus dissiparentur (cohibita enim respiratio longas oscitationes & singultus curat, Hippocrati *in Coacis*) peruadente scilicet calore vitalium partium ad naturales, & compresso diaphragmate. Quod cum non successisset, aquam bibendam tradidit, ad corrigendam ventriculi intemperiem calidiorem, si quidem loquendo aut alio modo fuisset contracta: aut etiam ad eluendum acriorem succum, si quis subesset. Tandem his duobus frustrà tentatis, sternutationem proritauit, excussitque humorem ventriculo firmiter hærentem, ex Hippocratis consilio *Aphorismo decimotertio sectionis sextæ*. Vulgus in compescendo hoc sanorum singultu, modò insperatæ rei & tristis narrationem faciunt, aliàs cogitandum aliquid obscurum proponunt, timorem incutiunt, aquam in vultum ex insperatò aspergunt, vt ex hac agitatione spirituum dissoluatur causa quæcumque in vitio fuerit. Quidam comprimunt vtrinque digitum illum, qui medicus dicitur, vt ex sensu doloris conuertatur aliò vis naturæ. Alij erectum corpus statuunt, quia sic minus opprimitur à circumstantibus partibus ventriculus. Atque hæc de singultu sanorum & vsitatioribus illius remediis.

In ægris autem similes dispositiones, sed valentiores multo, singultus excitare solent. Imo non solum per idiopatheiam, sed etiam per sympatheiam fiunt ipsi singultus: siquidem per tumores, inflammationesque viscerum in epigastrio contentorum, singultire solet ventriculus, potissimum hepatis, vt est in *Aphor.* 17. *sect.* 7. in cuius feruentis syntimoriam trahi solet, partium viciniâ & connexione neruorum, quos Hippocrates *lib.* 2. *epid. & Aphor.* 58. *sect.* 5. breuissimos appellauit: partim compressione, aut communicatâ humoris feruidioris & furentis portione. Sequitur etiam aliquando altiora, quemadmodum biliosus vomitus, & obmutescentia, ob neruos illos commemoratos, cerebri vulnera, diaphragmatis & intestinorum affectus: vnde herniosis sæpè singultus contingit, delapso in scrotum omento aut intestino, in ileo, ex *Aphor.* 10. *sect.* 7. seu miserando voluulo, permutatione motus peristaltici intestinorum, qui fit ad inferiora, reuoluuntur per ἀνάλυσιν superius horrendi cum fæcibus flatus, & singultuosam passionem inferunt. Idiopathicus verò singultus fit, quando iam causa ipsum ventriculum occupauit, & sedem ibi certam iam fixit, vt ab inanitione, in exhausto & consumptione partium, per immodicas vacuationes, siue arte seu naturâ factas, vt per larga sangui-

nis

nis profluuia, alui deiectiones & alia, quæ *ὑπερκενώσεις* & *ὑπερκαθάρσεις* appellantur. Item in anxiosis, laboriosis, lipyricis & syntecticis febribus, quæ summam humidi primigenij copiam exhauriunt, potissimùm in partibus membranosis & exanguibus, qualis est ventriculus, qui noxam hanc imprimis præsentit, tum ob exactiorem sensum quo præditus est, tum ob solitam tractionem, qua reliquas partes communi alimoniâ destitutas, illum diuellere credibile est. A repletione autem fit *ἰδιοπαθικῶς* singultus, flatuosâ, vt per intemperies frigidiores ventriculi; in caloris natiui extinctione vel oppressione: aut humorali, ex bilis feritate percellentis ventriculum; qui singultus vomitum subsequi solet, vt est in *Aphor.3.sect.7.* putridi aut venenati succi, vel viscosi alicuius humoris contumaciter adhærentis & anxiosam molestiam inferentis, quorum rursus multiplices sunt causæ. Denique à causa non proportionatâ ad materiam, vt per intemperies sine materiâ calidas vel frigidas valde excedentes, punctiones, vlcera, veneni aut cathartici malignitatem, auram venenatam & pestilentem ab vtero, vesicâ, cruribus, bubone, re externâ & similibus ad interiora delatam. Quorum omnium rursus generationis modus ex rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam constitutione est repetendus.

Quod ad diagnosim autem huius affectus attinet, cum nulla sit pars in toto ventre inferiore, quæ huiusmodi sonitum versus superiora edere possit; ex ipso symptomate, velut signo sensibili, detegitur ipsa pars affecta; nec immeritò vulgo dicitur, neque singultum, neque amorem celari posse. An verò sit sympathicus singultus, illud ex aliarum partium affectarum quibus compatitur, notis est deprehendendum. Propria etiam ventriculi inanitio ex vacuationibus quæ præcesserunt, aut præsentes sunt, rebusque dissipantibus & resoluentibus humidam partium substantiam, agnoscetur. Item ex diuturnâ morâ qua talis dispositio singultuosa introducitur. Et quoniam singultus hic ab inanitione *κενῆς* à Thucydide dictus, dum pestilentis febris *ἐπιγινόμενα* enumerat, magis est sonorus & quasi clangosus, in re scilicet vacuâ factus. Plenus verò magis est interceptus, & sine magno sonitu, ob pauciorem spiritum qui eliditur: signaque adsunt flatuosæ aut humoralis materiæ in ventriculo contentæ, iam sæpius à nobis recensitæ, cum frequenti conatu vomendi, quo egeruntur biliosa, putria, pituitosa, aut melancholica magno cum ægri commodo. Si sit causa non proportionata ad materiam, intemperies videlicet, vlcus, vulnus, aut aura venenata, à quibusdam partibus, vel rebus externis in stomachum agentibus, signa istorum ex propriis suis fontibus repetenda: quod sæpe fuit à nobis annotatum. Ex quibus prognosim facile est stabilire, horrendum scilicet esse omnem singultum, qui ob sympthiam in inflammatione viscerum contingit, ex *Aphor.17.sect.7. In hepatis inflammatione singultus, malum: In prorrhet. Vocis interceptiones cum singultu pessima.* Periculosissimum esse in ileo & mortis proximæ signum patet ex *Aphor.10.sect.7.* Item in summa inanitione & exhausto per febres: Vnde illud *in Coacis. In laboriosâ & continente febre singultus, malum;* & *Aphor.3.sect.7. A vomitu singultus & oculorum rubor, malum: Aphor.25. & 42.sect.7. & 3. ac 4.sect.5. Singultus in hæmorrhagiâ, aut nimiâ purgatione lethalis.* Quid plura? Singultus in nulla causa morbificâ quicquam boni potest indicare, sed summam naturæ deiectionem aut oppressionem. Quibusdam tamen periodicus contingit singultus, qui plerumque dissipatâ causâ irritante aboletur, vt videre fuit in honestissimâ quadam Monspeliensi fœminâ, quæ per sex menses hos singultus passa est, incipientes quotidie ab horâ meridianâ vsque ad mediam noctem. Potest quoque aliquando esse singultus criticus, dum præcedit excretiones illas salutares, quæ per vomitum aut alui fluxum fieri solent. Sed tunc reliqua omnia in bonum consentiunt, viresque imprimis subsistunt, quæ diligenter sunt animaduertenda.

Therapeiam igitur huius affectus instituere oportet, singulis suis causis oppositam. Si sympathicus est, primariis morbis prospici debet, ex lege indicationum therapeuticarum. Si ab inanitione exhaustoque fiat & diu perseueret, plerumque mortis propinquæ est prænuntius, & cum prognostico relinquendus. Instituatur tamen victus analepticus seu refectorius, iam sæpius à nobis descriptus; & vacuatio aliæque inanitionis causæ, quantum fieri poterit, sistantur. Est controuersia inter Haly & Serapionem de curatione singultus ab inanitione: ille enim frigida actu potestate talia, vt julepos, aquam frigidam, rosaceam cum mucilagine seminis psyllij & similia: hic autem aquam calidam, oleum amygdalarum dulcium,

iuſcula, conſummata, & omnia humectantia cum caliditate modicâ exhibet. Quæ ita conciliari poteſt, vt ſi ſimplex ſit inanitio abſque vllâ caliditate præter naturam, eligantur calida humidaque actu & poteſtate talia ad celerem refectionem. Si verò adſit adhuc feruor, qui humiditatem depopuletur, refrigerantia vtiliſſima ſunt, vt cauſa efficiens & augens affectum expugnetur, ſine cuius ſublatione, vix ſperabilis eſt inanitionis curatio. Eadem ratione ſingultus non proportionatus ad materiam, ſi ab intemperie aliquâ, vulnere, vlcere, venenato cathartico, aut aurâ aliquâ malignâ ab externis aut internis partibus erumpente pendeat, propriâ ſingulorum iſtorum affectuum curatione tolletur, quam vel tradidimus iam, vel poſtea ſuis locis ſumus explicaturi. In primis tamen hic quæ reuellunt, abluunt & cardiacâ vi ſunt prædita, conuenient.

Singultus denique à cauſâ materiali peculiarem ſuam therapeiam habebit, pro variâ naturâ flatus & humoris qui illum committent. Victus itaque ratio ad flatus diſſipandos conueniens & vnicuique humori morbifico, bilioſo, pituitoſo, aut melancholico, putri, craſſo, aut viſcoſo contraria, quæ ex præcedentibus capitibus colligetur. Item purgatio per deiectionem & vomitum, alteratio & corroboratio idonea ibidem præſcripta vſurpetur, ad expugnandum hunc affectum, quam ſuperfluum eſſet repetere. Si quid tamen peculiare in hac materiâ referendum ſit, laudantur in flatuoſâ aut humorali materiâ frigidâ, pilulæ de hiera, & benedicta laxatiua, frequenter pro rei & corporis naturâ repetita. Acetum ſcilliticum ſæpius ſumptum. Teneant perpetuò garyophyllos in ore. Caſtorei ʒ j. diſſoluatur in ℥ iij. ſucci menthæ: capiat tertiam partem per os, aliis verò inungatur extrà ventriculus calidè. Seminis anethi ʒ iij. bulliant in vini generoſi rubri ℥ viij. Capiat per os ℥ j. mane & ſero, reſiduo verò foueatur ventriculus cum ſpongiâ nouâ, & ſemen ipſum incluſum linteolo frequenter naribus obiiciatur. Cucurbitulæ cum multâ flammâ, ligaturæ extremitatum & frictiones dolorificæ prodeſſe poterunt. Ad hoc multum laudant Arabes aquam mellis ad ℥ iij. cum ʒ j. ſeminis vrticæ potam, quia terget & diſcutit. Altiliæ vel galangæ puluerem ad ʒ j. in vino albo odorifero diſſolutum propinant. Item decoctum ſchœnanthi & corticum fiſticorum ſeu piſtaciorum. Pro ſecreto habent dare per tres horas ante cibum radicem vnam zinziberis viridis conditam, bibendo poſtea vini maluatici cyathum vnum. Meſues pilulas has conficit ad ſingultum, ex frigidâ cauſâ oriundum, quæ alterandi & purgandi vim habent.

♃ Caſtor. & myrrhæ, ana ʒ ij. ſalis gemmæ ʒ j. ß. diacryd. & maſtic. ana ʒ j. agaric. trochiſc. ʒ iij. aloës ad pondus omnium. Excipiantur ſucco menthæ. Fiat maſſa, è cuius drachmâ formentur pilulæ ſex. Capiat tres mane bis in ſeptimana. Puluis etiam ſequens mirabilis habetur.

♃ Semin. anethi ℥ ß. zedoar. ligni aloës, maſtic. corall. rubri, nucis moſch. garyophyl. ana ʒ j. ſalis communis ℥ ij. Fiat omnium puluis; capiat cum cibo ordinariè loco ſalis, quo etiam condiri poterunt alimenta. Præterea applicetur hoc cataplaſma ſupra regionem ventriculi, frequenter mutando.

♃ Ariſtolochiæ longæ, galang. aniſi, baccarum lauri, gentianæ, folior. rutæ ſiccor. ana ʒ iij. caſtorei, myrrhæ & maſtic. ana ʒ ij. garyophyll. roſar. & hypociſt. ana ʒ j. Incorporentur cum melle & aquâ ſampſuchi. Imo etiam tandem phœnigmi & veſicatoria admouentur. Vrgente admodum ſingultu interdum exhibent philonij romani ʒ ij. cum ſaccharo inſtar boli, aut cum tantumdem conſeruæ roſarum. Ego in eiuſmodi ſingultu decoctum guaiacinum non improbarim: nihil tamen præſtantius exiſtimo, quàm vt aquæ noſtræ Bellilucanæ potu, balneo, & fotu in plures dies adhibeantur, quibus remediis fœmina illa Monſpelienſis conualuit. Valet eiam multum eorumdem balneorum cœnum, regioni ventriculi inſtar cataplaſmatis calidè admotum, addendo, ſi velis, aliquid caſtorei & myrrhæ. Chymici laudant ſuam eſſentiam aniſi, aquam cinamomi, & ſpiritum vitrioli, ſi eius guttæ aliquot diſſoluantur cum vino antiquo.

In cauſâ autem calida humorali, inſtituta prius conuenienti victus ratione, venæ ſectione ſi opus ſit, cucurbitulis, ligaturis, & frictionibus extremorum, laudantur plurimùm pilulæ ſequentes.

♃ Rhabarb. electi, aquâ endiuiæ irrorat. & puluer. ℥ ß. pulpæ tamarind. ʒ iij. ſeminis endiuiæ, portul. & ſpodij, ana ʒ j. ligni aloës & ſantali citrini, ana ʒ ß. Conficiantur cum ſyrupo de limonibus. Fiat maſſa: capiat ʒ j. tertio quoque die mane. Interiectis diebus capiat ſantali albi & coralli rubri pulu-

ana

ana ℥ ß. cum aquâ rosaceâ & pauco aceto. Applicetur etiam cataplasma sequens.

℞ Trium santalorum & spodij, ana partem vnam, farinæ hordei partes duas. Conficiantur cum succo semperuiui, & admoueantur actu frigida, vel saltem tepida. Licet etiam hîc vti audacius quàm in causâ frigidâ; valde vrgente affectu, narcoticis, vt sensus partis exquisitior obtundatur, & humoris feritas corrigatur: inter quæ requies Nicolai dicta maximè idonea videtur. Aiunt herbam, quæ alyssum vocatur, & describitur à Dioscoride & Plutarcho 3. *sympos*. 1. singultus potu, odoratu, aspectu, atque etiam si manu teneatur, mirabiliter sedare. Atque hæc de particulari singultus curatione dicta sint.

CAPVT VIII.

De nausea & vomitu.

RETENTRICIS facultatis ventriculi, & expultricis læsæ symptomata non solum in singultu; sed etiam in nauseâ, vomitu, & cholerica passione elucescunt: proinde cum de singultu egerimus, postulat ordo, vt de vomitu & nauseâ, à nobis iam instituatur sermo.

Ναυτία igitur, ναυτίησις, ὑπτιασμὸς, καὶ ἀνατροπὴ, ἔμετος, ἔμεσις, ἔμεσμα, ἐμίαι καὶ ἐμεσίαι nomina sunt apud Hippocratem & Galenum, quibus vomitiones perfectæ vel imperfectæ significantur. Perfectas voco, in quibus aliquid sensibile & palpabile excluditur per concussionem propriam ventriculi, vt in vero vomitu. Imperfectas autem, quæ simplici saliuatione, ructibus quibusdam, singultu, aut insensibiliter terminantur, vt in supinitate (Hippocr. *in Coacis* vocat ἕλξιν ἐμετώδη, quasi dicas conatum vomitorium, alibi ἄλυσμον ναυτιώδη) subuersione potissimùm post sumptos cibos, & nauseâ videre est, quæ est ex Auicenna motus expulsoris, quem non sequitur motus expulsi. Illis itaque vt minoribus affectibus, quorum causæ & curatio eædem sunt cum vomitu, relictis, ad huius naturam, causas, & curationem explicandam conuertimur.

Vomitio itaque seu vomitus est motus ventriculi concussiuus, quo aliquid sensibile & palpabile confertim per os excluditur, quantitate vel qualitate illi molestum. Hoc quidem symptoma inter excreta reponi potest; sed quia actio læsa semper intercedit, quæ à certo quodam morbo viciatur, ideo melius est ad illam referre. Dicitur itaque actio deprauata seu motus ventriculi concussiuus, qui in multis aliis partibus, motu animali destitutis, cernitur, vt iam dictum est: quæ sibi noxia aut molesta per contractionem & dilatationem naturalem operantibus fibris excernunt. Sed quia ratione motus concussiui communicat vomitus cum singultu; ideo additur in definitione, quo aliquid sensibile & palpabile confertim excluditur: vt hac ratione non solum ab ipso, sed etiam à nausea, supinitate, subuersione & ructu distinguatur, in quibus pauca, insensilis, aut lenta est excretio. Adde quod in singultu ea quæ propriis ventriculi tunicis impacta sunt, nititur laboriosè extrudere natura: per vomitus autem ea potius quæ in capacitate velut stagnantia continentur, maiori facilitate expellit; idque per os tantum, qua ratione secernitur à cholera morbo, in qua simul & semel supra infráque vitiati humores excluduntur. Denique adferuntur causæ efficientes seu mouentes, quando subnectitur, id quod quantitate vel qualitate aut vtrisque molestum est, excerni: siue id ab interno principio, seu ab externo motore pendeat, vt deinde clarius explicabimus.

Porro præter causas illas mouentes, quas vulgo materiales appellant, petuntur etiam differentiæ vomitus ab efficienti, cuius ratione naturalis dicitur vel artificialis, hoc est solo naturæ impetu (*Aphor*. 2. *sect*. 1. dicitur ἔμετος αὐτομάτως γινομένος) vel artis beneficio adiutæ institutus. Rursus naturalis triplex est, criticus, periodicus & symptomaticus. Criticus is dicitur, qui bonis ægri rebus, apparentibus coctionis notis, die laudabili, & conuenienter significatus, per morbos potissimùm acutos, aliàs chronicos, fieri solet. Periodicus autem est, qui extra morbosam constitutionem, exercetur à naturâ assuetâ, præcautionis causa, &

certis

certis temporum ſpatiis repetere ſolet: vnde apud Hippocratem *lib. de ſalub. diæta, & de victus ration. in acut.* & alios, legimus ad ſanitatis conſeruationem antiquos illos homines bis in menſe continuis aut interiectis diebus ſponte vomuiſſe. Et multi ſunt hoc noſtro tempore, qui abſque vlla aliâ noxâ ſolent ſingulis ſeptimanis, & certo quodam die magnam bilis aut pituitæ vim excernere, hos ἐμετικοὺς, vomiturientes vocat Hippocrates *in prorrhet.* Symptomaticus denique is eſt, qui non tam opus naturæ ſponte, determinatè, laudabiliter & faciliter qualia oportet excernentis, dici poteſt, quam deprauata actio illius coactæ & irritatæ à causâ morbificâ perturbante, propter quam diminutè aut ſuperfluè, difficulter & cum ſummâ ægri moleſtiâ exercetur, tum ob reſolutam retentricem præ nimiâ humoris copiâ: tum violenter commotam expultricem à pondere aut vellicatione materiæ peccantis. Vnde *in prorrhet.* appellantur ἐμέσματα ἀσώδεα. Atque de ſymptomatico hoc vomitu propoſita eſt nobis potiſſimùm tractatio, vtpote cuius causâ inſtituenda ſit therapeia: cum periodicus & criticus regentis naturæ ſagacitati ſæpius relinquantur. Aliæ ſunt differentiæ vomitus ab excreto & excernendi modo. Ab excreto quidem, nam aliquando vtilis, aliàs inutilis materia excernitur, alibilis vel excrementitia. Rurſus alibilis vtiliſque eſt materia, quando ſanguis, aut cibus nondum confectus vel chylus excluditur: excrementitia ſeu inutilis, eſt animata, vt lumbrici: inanimata, vt bilis, pituita, melancholia, ſolæ vel permixtæ; nec non pus, ſanies, aut ichor ex rupto interiore aliquo abſceſſu. Ab excernendi modo, alius dicitur facilis; alius laborioſus, & ita de cæteris: quorum omnium variæ ſunt multipliceſque cauſæ, externæ, internæque paucis percurrendæ. Ictus itaque, caſus, compreſſio circa epigaſtrium & ſimilia violenta ſæpe vomitus concitarunt, irritato ventriculo, aut ſurſum compulsâ materiâ quæ in illo continebatur, potiſſimum cibaria: vel effuſo in illius ſpatio ſanguine per ruptam, ſectam, aut apertam venam. Aër etiam auſtrinus vel contagioſus, aura venenata, fœtidus odor, exercitatio violenta ſtatim à paſtu, agitatio corporis in gyrum, ſuccuſſatio equi ferocioris, nauigatio, vt eſt *Aphor.* 14. *ſect.* 4. in mari, flante potiſſimum auſtro; alui diuturna ſuppreſſio, veſicæ aut vteri. Conſpectus vel imaginatio rei horrendæ, abominabilis, fœdæ aut exoſæ, ferocior iracundia & ſimiles cauſæ externæ, naturam conturbando aut irritando idem præſtare poſſunt, inter quas aſſumptorum vis eſt potentiſſima: ſiue enim alimentorum, medicamentorum aut venenorum ſubſtantia toto ſuo genere ſit infeſta, vel peculiariter alicui (vt ſolet) exoſa, aut putredini obnoxia, facilè cientur vomitus: vt eſt ille 7. *epidem.* ex comeſtis fungis, & Antonini Imperatoris, qui ex liberaliore caſei putris eſu obiiſſe dicitur, excitato vomitu implacabili. Idem efficit qualitas alimentorum, pinguis, oleoſa, dulcis, & in quibuſdam amara. Vt etiam præpoſterus ordo, quando humectantia & relaxantia adſtringentibus poſtponuntur. Quinimo ſola quantitas excedens aſſumptorum, quamtumuis bonâ ſubſtantiâ & conuenienti qualitate præditorum, vomitus excitare poteſt, vt patet per crapulas: tunc enim natura vel nimiâ mole oppreſſa inutile illud pondus, cuius concoctioni par eſſe non poteſt, excludit: vel malâ qualitate aut corruptione, in illis ob prauam coctionem inductâ, laceſſentem materiam extrudere nititur. Atque hæc de cauſis externis, quæ internas ſuſcitare atque etiam ſæpius generare ſolent.

Internæ igitur antecedentes eæ dicentur, quæ ab vniuerſo corpore vel aliqua parte in ventriculum confluunt, aut confluxuræ ſunt: Coniunctæ autem in ventriculo generantur, vel ibi iam continentur & proximè affectum hunc inducunt. Per febres itaque, plethoras, & cachexias deriuatur ſæpe humor ex toto corpore in ventriculum, qui vomitione excluditur; ex hepate inflammato, liene obſtructo, ſuppreſſis hæmorrhoidibus, aut menſtruis, cerebri catarrhoſa conſtitutione & ſimilibus, confluit eò bilioſus, melancholicus, ſeroſus, & pituitoſus ſuccus, tenuis aut craſſus, putris aut alio modo vitioſus: nec non ſola conformatio vitiata frequentes ciere vomitiones ſolet in eis, quibus meatus cholidochi non in duodenum inteſtinum ſunt implantati, ſed in ipſum ventriculum: vnde πικρόχολοι ἄνω, σχέτλιοι, vomiturientes & miſeri dicuntur à Galeno *lib. de vſu partium.* Obſtructio etiam magna inteſtinorum & viarum vrinæ dicatarum, vt in colico affectu, iliaco, lumbricis, & nephritide ſæpe contingit: mutato enim motu periſtaltico illorum, ſurſum remeare materiam cogit. Ipſi etiam vermes ad ſuperiora perreptantes, vel alimentis potiſſimum dulcibus allecti, vel à partibus

bus fugati, vomitu nonnunquam reiiciuntur conglobati: si pus in ventriculum deferatur, aut sanguis ex malè affectis alicubi venis in illum illabatur, vomitus saniosus aut sanguinolentus excitabitur. Quæ omnes causæ sunt ventriculo aduenæ: fiunt autem indigenæ quando in illius spatio aut tunicis continentur; vel quando in illo generantur: vult enim Galenus 2. *prognost.* bilem porraceam sæpè in ventriculo fieri, ex eorum quæ assumuntur vitio, vt olerum, brassicæ, betæ, ceparum & similium. Pituitæ autem excrementiæ & βλεννώδους (vt loquitur Trallianus) proprium ἐργαστήριον videtur esse ventriculus, quam cruditate laborans colligere plurimam solet. Quod si in propriâ substantiâ ventriculi factus sit abscessus, vena aperta, rupta vel exesa; continget etiam eiusdem humoris per os excretio, si sit magis ἀνάῤῥοπος quam κατάῤῥοπος. Atque hæc de causis sufficiant.

Signa verò partis affectæ, affectus & causarum morbificarum ex consuetis fontibus elicienda: ipsa enim actio læsa satis indicat ventriculum esse affectum; cum ex illius conformatione pateat, nullam esse aliam in ventre inferiore partem, quæ in suis spatiis tantam humoris copiam simul continere & per duplicem ductum exonerare possit. Affectus autem ipse & causa affectus propinqua satis ab ipso excreto agnoscitur, quodcunque illud sit, siue cibus, sanguis, vermes, pus, ichores, pituita, vel melancholia. Quod si istæ à causis externis pendeant, facile erit illud ex statu præsenti istarum agnoscere, vel ægrotantis adstantiumve relatu. Antecedentes vero internæ deprehenduntur, si ex toto corpore fuerint, ex statu febrili, plethorico, aut cachectico: si ex parte aliquâ pendeant, vt intemperato & catarrhisante aut vulnerato cerebro, hepate feruentiori, obsessis calculo renibus, intestinis patientibus & aliis, ex particularibus singularum illarum male affectarum partium notis: & quod per interualla quædam recurrit, augeturque aut minuitur, prout affectus ille primarius intenditur aut remittitur. Denique in parte protopathicως affectâ adest frigoris aut caloris quidam sensus; necnon grauitas aut durities aliqua ab ægro vel Medico circa regionem ventriculi percipitur: præcesseruntque ea quæ partem istam excrementa colligere ob κακοπραγίαν significabunt.

Præsagire autem in vomitu licebit fusè *ex Hippocratis prænotionibus, Coacis, Aphorismis & lib. 2. prognosticon.* Vomitus Hippocrati multò securior ac vtilior est, qui pituitæ bilem habet permixtam, & id quod vomitur, nec valde est crassum, nec multum. Bilem atram, vitellinam aut porraceam sursum aut deorsum excerni, malum; quo enim ἀκρητέστερα, impermixta & meraciora erunt ea quæ vomuntur, eo peiora, vt & quæ deiiciuntur. Vnde vomitus æruginosus, niger, aut liuidus mortalis habetur *in prognost.* febre perseuerante. Citissimam autem mortem denuntiat liuidus & fœtens ob νέκρωσιν caloris innati. Exigui etiam vomitus & crebrò reuertentes, mali iam pene effœtis viribus. Quod si vomitui frigidus sudor, conuulsio aut singultus superueniant, rem esse deploratam voluit, natura extremos suos conatus exercente. Laudabilis verò est vomitus, quando talia excernuntur qualia oportet, & ægri leuiter ferunt, vt est *Aph. 2. sect. 1.* Denique in critico vomitu ea sunt obseruanda, quæ fusè Galenus tradidit *libris de crisibus & alibi passim.* Certè malum est periodico vomitui assuescere, ne ventriculus totius corporis veluti lacuna fiat, quem natura coctioni dicauit, & quia peruertitur naturalis illius motus, quo solet superflua ad intestinorum sentinam per pylorum demittere: denique oculi, caput, & cerebrum cum reliquis sensoriis maximè debilitantur per frequentes vomitus, translatâ sursum materiâ. Atque hæc de prognosi; nunc ad dispositionem therapeiæ accedamus.

Cum in omni vomitu materialis quædam esse debeat excretio vtilis vel inutilis materiæ: certum est pro illius diuersitate variandam esse curationem. Si igitur pus, sanies ex ruptâ vomicâ, aut lumbrici euomantur, recurrendum erit ad particulares istorum tractationes, vt huic affectui prouideatur. At verò alimentorum vomitio vel pendet ab externâ causâ, vt aëris contagio, præposterâ corporis agitatione, suspicione veneni assumpti, fœdæ alicuius rei imaginatione, ipsorum assumptorum mala substantia, vt venenorum, medicamentorum, alimentorum putrium aut exosorum, vitiosâ qualitate, quantitate nimiâ, præpostero ordine & similibus; quorum sola mutatio sanitatem ægrotanti adferet: vel pendet ab internâ causa humorali, quæ illis permixta naturam ad excretionem sollicitare solet: & sic ista vomitio reducetur ad curationem sequentium. Porrò cum materia illa humoralis interna, vel sit excremētitia, biliosa videlicet, serosa, pituitosa,

 melancho

melancholica, caliditati vel frigiditati, tenuitati vel crassitiei & lentori iuncta: aut sanguinea in capacitatem ventriculi effusa, quæ particularem & diuersam curationem requirit. Ideo tribus capitibus vomitionis therapeiam complectemur: in quorum primo agemus de vomitu ex materiâ calidâ, tenui, biliosâ, & serosâ. In secundo, de vomitu ex materiâ frigidâ pituitosa, & melancholicâ, crassâ & lentâ. Tertio denique vomitus sanguinei curationem proponemus.

CVRATIO VOMITVS EX MATERIA CALIDA, TENVI, BILIOSA, & SEROSA. Imprimis igitur, siue ex toto corpore influat hic humor in ventriculum, vt per febres & cacochymias vniuersales: seu ex parte aliquâ malè affectâ, vt hepate, vesiculâ felleâ (si sit à malâ implantatione meatus cholidochi, est incurabilis) vtero, renibus, & aliis: prospiciendum erit diligenter primariis illis affectibus efficientibus, vel conseruantibus vomitum: deinde ipsi ventriculo erit cauendum, ne recipiat huiusmodi influxum, aut in seipso non generet. Erit itaque primùm stabilienda victus ratio, quæ & causas & ipsum affectum ac symptomata quodammodo respiciat. Ideò in tali vomitu à calidioribus & quasi furentibus succis, quem solent comitari sitis, æstus præcordiorum, oris amaritudo, & nausea, necnon aliquando febris: diæta instituatur refrigerans & modicè incrassans, vt feruor, furorque humoris obtundatur. Proinde aëris constitutio talis eligi, aut arte parari debet, in cubiculo mundo & boreæ exposito, constrato solio ex foliis vitis, cannarum, salicis, rosarum & similium, irrigato aquâ communi, & multo aceto. Conquiescat in lectulo molli & odoratis linteolis instructo. Sollicitentur excretiones alui & vesicæ singulis diebus, nisi sponte fluant: Procuretur placidissimus somnus, quo omnes vacuationes, solo sudore excepto, retinentur. Arceatur omnis iracundia, suspicio sumpti toxici, aut rei alicuius fœdæ vel exosæ imaginatio, quâ conturbari valde solent spiritus & humores. Denique vtatur cibis facilis coctionis & boni succi, admixtis refrigerantibus, incrassantibus, & adstringentibus, paucâ quantitate & conuenienti ordine sumptus. Vitet omnia pinguia, oleosa, dulcia, relaxantia, putredini obnoxia, & similia sæpius jam à nobis descripta. Erunt ergo ex vsu succi optimarum carnium, vel ipsæ carnes cum succo vuæ acerbæ, arantiorum, limonum, oxalidis, aceto, & rosaceâ: gelatinæ, panatellæ: juscula pullorum alterata foliis tenerioribus acetosæ, portulacæ, rubi, & endiuiæ: vitelli ouorum indurati, & cum aceto rosaceo sumpti: pyra, cydonia mala, cerasa acidula, mespila, sorba, corneola, mali granati acini, & quæ ex his conditurae aut gelatinæ fieri solent, postremâ potissimùm mensâ claudunt & roborant os ventriculi. Potus esse poterit aqua decoctionis radicum acetosæ, aut in qua terræ sigillatæ frustula maduerint, addendò aliquid vini granatorum, si ægro ita videatur, aut etiam aqua chalybeata, vel decoctionis mali cydonij, sub finem, vbi jam erit magis retinendus vomitus. Si vires collabi videantur, concedatur vinum ὀλιγόφορον, & adstringens bene dilutum. Denique omnia alimenta condiantur gratioribus quibusdam odoramentis, vt santalo albo rubróque, ligno aloës, aquâ rosaceâ, pauco cinamomo, & aliis, quorum non paruus est fructus in compescendo vomitu.

Quod ad remedia verò Pharmaceutica & Chirurgica attinet, vomitus quicunque sit, nunquã in principio sistendus aut cohibendus, sed ex Hippocratis consilio etiam prouocandus in principio paroxysmorum febrilium, *& vomitus* (vt ille ait) *vomitu curandus*: sublatâ nimirum causâ quæ naturam intus lacessit & vellicat. Eligenda autem in hoc casu ea, quæ vomitionem blandè excitare solent, absque vllâ incisione aut calfactione. Poterit itaque ex solâ aquâ tepidâ, aut decocto hordei, addendo parum olei violacei, aut potius syrupi acetosi simpl. vomitus excitari, quando post vomitum nauseâ adhuc aut supinitate premetur æger. Quod si ex re videatur naturæ hunc motum refrænare, optimum erit acriore aliquâ glande, vel sæpius iterato clystere materiam ad inferiorem aluum reuocare. Horum autem formulæ sæpius à nobis fuerunt propositæ. Præterea si humor ille non satis commodè videatur vomitu excludi, paranda erunt quædam cathartica, sub formâ potius solidâ quam liquida, quibus blandè humor versus intestina compellatur. V. g.

℞. Aloës optimæ succo rosarum lotæ ʒ. iij. rhabar. elect. puluer. ʒ. j. ß. mastic. & santal. rubr. ana ℈. ß. Cum syrupo rosato laxat. fiant pilulæ. Capiat ʒ. j. vel ʒ. ß. alternis diebus, donec sit sedatus vomitus. Aut

℞ Rharbar. puluer. ʒ. j. cortic. myrobal. citrin. puluerat. ʒ. ß. spodij & rasuræ cornu

cornu cerui, ana ℈. ß. Fiat puluis; capiat alternis diebus cum paucâ aquâ rosaceâ aut jusculo. Vel

℞ Confection. hieræ picræ & catholic. ana ʒ. iij. rhabarb. puluer. ℈. j. Cum pauco saccharo fiat bolus in plures morsellos. Capiat mane, & reiteretur sæpius.

Vbi sufficienter expurgatus fuerit succus ille morbificus, tunc proponitur relicta intemperies corrigenda, & robur parti conciliandum: Ad id interna externáque prodesse possunt, sub variis formulis syruporum, conseruarum, electuariorum, & similium: vt syrupus cydoniorum, granatorum, de ribes, de agresta; conserua rosarum antiqua, cydoniorum & symphyti, simplicia multa, quæ ex sequentibus paradigmatis patebunt. Laudant valde Arabes sequentem julepum.

℞. Succi malorum granatorum acidorum & acidodulcium, ana ℥. iij. succi menthæ depurati (quam ex proprietate ad quemuis vomitum valere asserunt) ℥. ij. aquæ oxalidis ℔. j. sacchari albi q. s. ad julepum conficiendum: In cuius clarificatione bulliant sequentia in nodulo posita, puluer. santal. albi, rosar. & spodij, ana ʒ. ij. Capiat ℥. iij. mane & sero. Poterit etiam fieri puluis sequens.

℞. Terræ sigillatæ, boli armeni, coralli rubr. margarit. præparat. semin. portul. & acetosæ, ana ʒ. j. spodij & rasuræ cornu cerui, foliorum menthæ siccor. ana ℈. j. sacchari rosat. tabulat. ℥. ß. Fiat omnium puluis, qui aspergatur jusculis & panatellis: vel etiam sumatur ex cochleari, superbibendo parum aquæ ferratæ. Ex eodem puluere fieri poterunt tabellæ cum saccharo aquâ rosarum dissoluto; vel etiam opiata cum conseruis rad. symphyti & rosarum exceptis syrupo cydoniorum. Mastiches etiam aliquot grana integra & puriora non parum roboris conciliabunt, si mane deuorentur. Laudat Auicenna ex Dioscoride decoctum fabarum aut lentium, abiectâ priore aqua, & addito aceto. Item caphuram olfactam, illitam & sumptam cum aquâ rosaceâ & puluere diamoschi.

Exterius fiant fotus ex spongiâ nouâ in aquam ferratam & acetum rosaceum immersâ subfrigidè; vel ex decocto rad. bistortæ, fol. plantaginis, acetos. portul. menthæ & summit. rubi ac salicis. Deinde inungatur regio ventriculi oleo cydoniorum, mastichino, myrtino, lentiscino, vel fiat sequens vnguentum.

℞. Acaciæ, hypocistidos, semin. sumach, & myrti, ana ʒ. ij. rosar. rubrar. mastic. granor. kermes, foliorum menthæ siccorum, & coralli rubr. boli armeni, ana ʒ. j. olei myrtini & lentisc. ana ℥. iij. ceræ q. s. Fiat vnguentum, quo subfrigidè inungatur regio ventriculi, addendo parum aceti. Cataplasma sequens non parum est efficax.

℞. Cydonium malum per frusta dissectum, & in aqua rosac. ac aceto decoctum. Pistetur diligenter & coletur, addendo pulueris prædicti ℥. j. olei myrtini q. s. Fiat cataplasma, quod applicetur ventriculo. Aut etiam

℞. Panem rosaceum in aceto maceratum, & prædicto puluere sinapisatum, qui admoueatur eidem regioni. Forma quoque emplastri non parum hic conuenit; quia continet & quasi colligit robur ventriculi. Fiat itaque ex massâ emplastri de mastiche, contra rupturam, & pro matrice; oleo lentiscino malaxentur, & extendantur super alutam in formam scuti.

Quando violentissimus est vomitus cum febre symptomatica, quæ scilicet ad illum sequuta est, cogimur sæpe venam basilicam cubiti dextri ad præcautionem aperire, ne scilicet inflammetur ventriculus, hepar aut aliæ partes. Ad sedandum etiam vomitum cucurbitulas cum multâ flammâ dorso & vmbilico admouemus: vinculis dolorificis, & frictione extremorum vtimur. Manus in peluim aquâ tepidâ, non frigidâ (quia repellit intrò) plenam immergimus, vt humores extrorsum trahantur: fauces & collum inuoluimus linteolis oxycrato imbutis. Denique in deplorato vomitu stupefacientibus & narcoticis vtimur, vt ferox vomendi impetus coërceatur, & quies aliqua naturæ concedatur. Atque hæc de remediis vomitus in causâ calidâ.

CVRATIO VOMITVS IN MATERIA FRIGIDA ET CRASSA, PITVITOSA, ATQVE MELANCHOLICA. Contrariam in hoc vomitu instituendã esse præcedenti therapeiam, vtpote à contrariis causis genitam, satis indicationum therapeuticarum leges ostendunt. Itaq; in victus ratione, si mera sit pituita, crassa & viscida, cal-

 faciendum,

faciendum, attenuandum & detergendum erit; sin melancholia dominetur, paulo minus calfaciendum, incidendum tamen & roborandum. Quod si permixti sint hi humores inter se, aut cum aliis, omnia erunt moderanda pro vario eorum statu. Vtatur itaque vomituriens æger victu euchymo & facilis coctionis, quoniam in omni vomitu laborat concoctrix facultas, & à suo munere auertitur. Hinc carnes delicatiorum & sicciorum animalium, vt auicularum montanarum, columbarum iuniorum, perdicum, merularum, turdorum & gallinarum teneriorum conuenient, assæ potius quam elixæ, & cinamomo, garyophyllis, & frustulis myrti confixæ: postea aquâ rosaceâ, & aceto optimo, in quo cinamomum, aut aliquid nucis moschatæ maduerit, aspersæ. Panis biscoctus & anisatus: gelatina cum aromat. consummato iusculo caponis & saccharo rosato tabulato confecta: panatellæ ex pane tosto paratæ: cydoniatum, nuces iuglandes conditæ, myrobalani conditi, cortex citri & arantij, ad roborandum ventriculum conferunt: ad detergendum verò & incidendum oliuæ muriâ salitæ, cappares, fœniculum marinum, condimentum illud quod vulgò aqua salis dicitur, nihilque est aliud, quam leuis muria ex succo perdicis aut alterius carnis tostæ, cum succo arantij, aquâ & sale parata. Denique pro potu vtatur vino rubro generoso, vel adstringente sub finem, aut aqua, in qua coriandri, cinamomi & mastich. aliquot grana leuiter bullierint, si non delectetur vino. Denique in quantitate, qualitate, & ordine ciborum reliquisque rebus non naturalibus, obseruet ea quæ iam à nobis proposita fuere.

Postmodum in remediis validioribus spectandum erit vnde eiusmodi humor originem ducat; an videlicet ex cerebro, liene, vtero, suppressis menstruis, aut hæmorrhoidibus. Denique ex quacunque parte deriuari videbitur, illi imprimis velut fomiti erit prospiciendum, fluxionem compescendo & primarium morbum curando. Quæ vero in ventriculo continebitur materia, præparanda & vacuanda, intemperies corrigenda, si quæ impressa fuerit, & robur parti conciliandum. Humor itaque ille crassus & lentus præparabitur oxymelite simplici & scillitico, sæpius ex cochleari sumpto, melle rosaceo, syrupis de hyssopo, de tussilagine, de mentha à Mesue descripto, de absinthio & similibus, quæ dissolui poterunt, si ita videtur, conuenienti aliquo liquore vt fiant julepi. Præparatus humor aut sine præparatione ad exclusionem idoneus; non autem sufficienter expurgatus, quando magis ἀνάῤῥοπος videbitur, quam κατάῤῥοπος, superiorem potius quam inferiorem viam affectare, quod frequentes nauseæ & supinitates satis ostendent: artificioso vomitu, benigniore aut valentiore pro conditione humoris & corporis, quidquid erit reliquiarum, euacuandum sequenti remedio.

♃ Hordei integri P.j. rad. raphan. ℥ ß. semin. anethi, atriplicis & vrticæ communis, ana ʒ j. flor. genistæ P.j. Fiat decoctio, in cuius ℥ viij. dissolue oxymel. scillit. aut syrup. de duabus vel quinque radicibus ℥ j.ß. Capiat tepidè mane ieiuno ventriculo, aut quando vomitus vrgebit magis. Retineatur parum, deinde immissis in fauces digitis, aut pennâ oleo intinctâ proritetur ad vomitum. Si velis adhuc valentius agere, adde radicem asari, vel ℈ j. ellebori albi. Sed quia corpora nostra non sunt hodie magnis vomitionibus assueta, ideo melius est benignioribus vti, frequentius repetitis. Interim ne augeatur nimium hic motus, aut natura illi assuescat, glādibus acrioribus & clysteribus catharticis sollicitanda aluus ad reuulsionem humoris ad inferiora. Vt

♃ Rad. ireos nostratis & liliorum, ana ℥ ij. fol. puleg. origan. agrimon. absint. betæ, mercurial. ana M.j. semin. anisi & ebuli, ana ʒ ij. fol. sennæ & agar. vilioris, ana ʒ j.ß. Decoquantur. In colaturæ ℔ j. (minor quantitas facit vt diutius retineatur) dissolue hieræ picræ & bened. laxat. ana ʒ vj. mellis rosat. colat. ʒ ij. salis gemmæ ℈ j. Fiat clyster, qui iniiciatur frequenter.

Imo etiam purgantia & deiectoria medicamenta sæpius istos vomitus, causâ scilicet sublatâ, compescere solent. Sumatur itaque ʒ j. pilularum aurearum, sine quibus, de agarico, vel aggregat. cum succo menthæ malaxata: vel, si vis magis cohibere vomitum & minus purgare, misce ℈ j. rhabarb. puluer. cum ʒ ß. eiusmodi pilularum & prædicto succo menthæ aut syrup. absint. Puluis etiam radicis mechoacan ad ʒ j.ß. vel bolus ex ʒ vj. diaphœnici vel indi maior. confectus erit vtilissimus, quibus sensim expurgabitur humor iste nimium infixus & hærens ventriculi parietibus. Interea exhibeantur alterantia & roborantia ventriculum. Commendatur

theriaca

theriaca antiqua ad ʒ j. sumpta, tabellæ aromat. rosat. & diambr. confectio de hyacintho & similia. Vel

℞ Confect. de hyacint. ʒ j. conseruæ rosar. antiq. ʒ iij. puluer. electuar. diambr. & aromat. rosat. ana ʒ ß. diamarg. frigidi, granor. kermes, terræ sigillatæ, lapidis hæmatitis, trochisc. de spodio puluer. ana ℈ j. facchari rosat. tabul. ad pondus omnium. Fiat conditum auro coopertum, de quo capiat frequenter ex cochleari, superbibendo parum vini aut iusculi. Sunt qui existimant guttas aliquot essentiæ vitrioli in aqua absinthij, vel succo menthæ dissolutas validissimè vomitum sistere & ventriculum roborare. Alij probant aliquot aquæ imperialis dictæ cochlearia, mane aut post vomitum exhibita, quâ corrigitur intemperies partis, robur conciliatur, & reliquiæ humoris absumuntur. In deplorato vomitu præscribunt Arabes decocta potentissimè adstringentia per os assumenda. Vt

℞ Cortic. malorum granat. balaust. & hypocist. ana ℥ j. semin. sumach & myrti, ana ʒ ij. fol. menthæ & absinth. siccor. ana P. j. cinamom. garyophyll. mastic. ana ʒ j. nucum cupressi numer. j. Fiat decoctio in æquis partibus aquæ ferratæ & vini rubri; in quâ dissolue moschi grana aliquot, quia odorata, vt prius dicebamus, maximè faciunt ad vomitus compescendos. Huius portionem exhibent per os frequenter ad ℥ ij. ex aliâ verò fiunt fotus supra ventriculum cum spongiâ nouâ: deinde aspergunt puluere granorum kermes, thuris, mastic. & garyophyllorum.

Laudant etiam illi applicationem mediæ partis panis torrefacti in succo menthæ & vino rubro immersi: qui vbi refrigerari incipiet, amoueatur, & illius loco applicetur emplastrum de mastiche aut aliud simile adstringens. Item glandes cum radice filicis conquassatæ, in aceto acerrimo coctæ, vsque ad consumptionem aceti, ventriculo appositæ mirè sistunt vomitum, addendo etiam puluerem cinamomi aut nucis moschatæ. Phœnigmis denique & dropacibus contra nimis pertinacem vomitum erit agendum, vt attrahatur materia ad exteriores partes, & natura vi doloris & caloris compulsa eò reuocetur. Quidam volunt absint. sicci folia ventriculo apposita, & intra calceos gestata proprietate quadam vomitum compescere. Fermentum acre pistetur cum succo menthæ & aceto: applicetur ventriculo, statim sedat vomitus istos materiæ excrementitiæ, de quibus ista sufficiant, vt iam de vomitu sanguinis agamus.

Cvratio vomitvs Sangvinei. Vomitum sanguinis vocat Hippocrates *in Coacis* τὸν ἐρυθρὸν ἔμετον, quasi dicas rubeum & purpureum: quo non solum complectitur excretiones humoris istius ex ventriculo: sed etiam ex pectore ac pulmonibus; vt videre est *in Coacis, lib. 1. de morbis, Aphor. 13. sect. 5.* αἷμα ἀφρῶδες ἐμέουσιν, 37. *ac* 80. *sect. 7. in lib. de fracturis* ναυσιώσιας φλεβῶν, quidam de isto vomitu interpretantur; Galenus autem de ecchymosi ac contusione, vbi collisæ venæ effundunt sanguinem in spatia partis vacua. Quidquid sit, propriè sumptus sanguinis vomitus, est illius ex ventriculo per os exclusio; siue in illo sit collectus, seu aliunde illapsus, vt cerebro, liene, hepate, obstructo vtero, aut hæmorrhoidibus suppressis, qui velut res aliæ præter naturam, sua quantitate exuperans, vel qualitate malâ, vt putredine, ex *Aphor. 20. sect. 6.* quam facile concipit extra proprios suos carceres, venam scilicet & arteriam, effusus, vbi naturæ cœperit esse molestus, sursum deorsumve excernitur. Porro sanguis vbicunque effluat præter naturam, sequitur affectum aliquem venæ aut arteriæ in quibus naturaliter continetur, solutionis scilicet continui ῥῆξιν, ἀναστόμωσιν, & διάβρωσιν, quando nimirum ruptio in mediâ venâ vel arteriâ; osculi illarum apertio aut erosio contingit. Ruptionis vero & apertionis eædem sunt causæ, vt docet Galenus *lib. 5. method.* vasorum scilicet imbecillitas, (ad quam refertur natiua illa dispositio, qua verbi gratia phthisici generant filios phthisi obnoxios) sanguinis multitudo, aut vitiata qualitas, nempe tenuitas aut acrimonia. Adde externa omnia & interna vulnerantia, contundentia, diuellentia; Quod videre est in mulierculis, quæ non purgantur per vterum, & athletis reliquisque hominibus plethoricis, *Aphor. 2. sect. 1.* vt quibus insigne membrum aliquod corporis fuit detruncatum, qui ruptionibus & apertionibus venarum valde sunt obnoxij, quando potissimum commouentur irâ, vociferatione, saltu, casu, ictu, crapulâ, vomitu violento pituitæ aut alterius humoris, oneris grauioris gestatione, & similibus. Idem præstat frigus vehemens, ex *Aphor. 24. sect. 5.* constringendo enim violenter ex vnâ parte & alia distentionem facit insignem, quod ideo ab Hippocrate dicitur φλεβῶν ῥηκτικὸν &

αἱμοῤῥαγικὸν: necnon intensior æstus ebullitionem sanguinis excitando, vnde etiam iuuenes ad trigesimum quintum vsque annum sanguinis spuitioni valde habentur opportuni, quia sanguis tunc maxime feruet, *ex Aphor.* 19. *sect.* 3. Appensa hirudo ad hoc genus refertur, βδέλλον vocat Hippocrates, quod alij hirudinem; alij venam varicosam vertunt. Διάβρωσις verò aliquando sequitur phlegmones, phlyctænas, abscessus, putrescentia vulnera & similia. Alias immediatæ eius causæ sunt acria, vlcerantia, mordicantia, exurentia, putrefacientia intus vel extra. Intus à catarrho ferino & salso, humore æruginoso, putrente aut venenato vasorum tunicas arrodente. Extra à rebus causticis, septicis, & exulcerantibus sumptis vel admotis. Sunt qui his διαπήδησιν addunt, quasi dicas transcolationem, ob raritatem vasorum, vel tenuitatem sanguinis. Sed hæc facilè ad ἀναστόμωσιν, minorum scilicet osculorum reserationem refertur.

Quæcunque igitur istarum causarum in fauces, œsophagum, aut alias partes inciderit, à quibus possit effundi sanguis in spatia ventriculi, concitabitur sanguinolenta vomitio. An verò in ventriculo sit affectus idiopathicus, an in aliis partibus, intelliges: quoniam si ex capite illabatur, titillatio in palato sentitur, frequensque screatus & tussiendi cupiditas ob portiunculam in fauces deerrantem, cuius etiam pars per nares emungitur, muco permixta; præcessitque capitis dolor aut grauitas, & leuatio sequuta est. Si ex faucibus & œsophago, paucus admodum excernitur, & in illis sentitur dolor, dum aliquid deglutiunt. Si ex liene aut iecore, copiosior effunditur, crassus, globosus & niger, potissimum ex liene, spumans verò quodammodo, ex iecore: Adde quod iecur aut lien, quæ prius grauata erant, leuiora redduntur. Si vero ex vtero aut hæmorrhoidibus refluat, illarum suppressio illud indicabit. Denique si ex ipsomet ventriculo effundatur, sentietur internus dolor absque intermissione, nausea fere vrgebit perpetua, & deiectiones aliquando cruentæ apparebunt. Vtrum verò à ruptâ, apertâ, vel erosâ venâ id fiat, cognoscetur ex causis à nobis prius commemoratis. Qui à ruptâ & apertâ venâ effunditur sanguis, maiori est copia & impermixtus: qui ab erosâ, minori quantitate, & cum pituita aut alio humore confusus, maloque odore præditus, nisi tandem auctâ admodum διαβρώσει frustula partis deradantur; vnde copiosa hæmorrhagia subsequitur. Adde quod διάβρωσις sensim & cum morsu: reliquæ confertim & sine eo fieri soleant.

Quod ad prognosim attinet, pronunciauit Hippocrates, sanguinem qualemcunque suprà emissum malis ægri rebus apparere, *Aph.* 25. *sect.* 4. & *Aphor.* 37. *sect.* 7. Vomitus tamen sanguinis sine febre minus lethalis quam cum febre, quia abest inflammatio. Cohibui sæpe ego vomitum sanguinis periodicum in quodam rustico, qui à multo tempore ad hunc vsque diem illi viuit obnoxius. Si erumpat ex cerebro dimittente sanguinem in spatia ventriculi, vt etiam si ex vtero proueniat, salutaris esse solet: nam *ex Aphorismo* 32. *sect.* 5. *mulieri sanguinem vomenti menstruis erumpentibus fit solutio.* Item ex faucibus, œsophago & ventriculo facilius curatur, quam ex hepate & liene potissimum inflammatis. Est tamen affectus summâ statim cura pertractandus. Vel enim nimiâ sanguinis profusione periculum imminet mortis; vel vbi intus cohibetur, præfocationis & syncopes.

Tota autem therapeia huius affectus in duas partes distinguenda pro ratione causarum: vna quidem quæ diabroseos siue vlcerationis venarum curationem tradat: alia verò quæ vulneris, ruptionis scilicet & anastomoseos curandæ rationem præcipiat. Quod ad erosionem verò attinet, illa abundè iam à nobis proposita est *capite de cardialgiâ ab vlcere ventriculi.* Quod si progrediente vlcere partis substantia ita absumatur, vt inde cum partis ramentis copiosus sanguis effundatur, deplorata est ægri salus, quam tamen iuuare quodammodo licebit ratione symptomatis, vt scilicet compescatur eis quæ à nobis hic proponentur de curâ ruptionis & apertionis. Atque vt summatim complectar; rupta vena glutinantibus, aperta adstringentibus, erosa sarcoticis potissimum curatur; Quibus refrigerantia addenda sunt, quoties istis affectibus inflammatio fuerit iuncta. Vt autem ista accuratius tradantur, imprimis statuenda vitæ ratio conueniens, vtpote refrigerans, vt sanguis fluens repellatur, & vulneris labra contrahantur, necnon incrassans & adstringens, quod expressit Hippocrates *Aphor.* 37. *sect.* 7. Eligatur ergo, aut arte paretur aër frigidiusculus, extra ventorum tamen flatus, solis & lunæ radios, quia humores commouent: omnis color ruber à conspectu ægrotantis amoueatur propter eandem

dem causam: somno vtatur modico nocturno, non diurno, ne trahatur nimis ad interiora sanguis. Lenibus clysteribus sollicitetur aluus, si non sponte fluxerit: vitet omnem motum corporis, & nimiam locutionem, vt etiam animi affectus immodicos, iram præsertim & venerem. Quod ad alimenta attinet; si æger plethoricus sit, & constent vires, inedia adhibeatur, vt minus sanguinis generetur, & sic, partes inanitæ minorem eius copiam ad fluxionis locum suppeditent. Vitent omnia acria, salsa, piperata, frixa, calfacientia & aperientia, &c. Item πολύαιμα; & quæ alibilis sunt admodum succi, & multum sanguinem generant, vt carnes delicatæ, oua sorbilia, consummata & similia, nisi quum iam prostratæ sunt vires, quæ refectionem requirant. Aliàs offerantur refrigerantia & emplastica, vt cremor ptisanæ, amylum cum lacte coctum, addendo semper aliquid succi mali punici: mala cydonia, pyra, poma austera, cocta sub cineribus & refrigerata: micæ panis aquâ maceratæ: panatellæ, gelatinæ, oryza, iuscula pullorum cum oxalide, portulacâ, plantagine & granis mali punici, vel vuæ acerbæ. Oua indurata & aceto intincta: Pisces glutinosi cum omphacio, sine oleo aut aromatibus parati: Pedes, intestina & capita veruecis, hœdi & vituli ad putrilaginem decocta, aceto aut omphacio macerata. In principio mensæ aliquid adstringens sumant perpetuò, vt miuam cydoniorum, gelatinam ex cerasis acidioribus, sorbis, cornis, aut mespilis confectam. Parum potent: conuenit autem vinum rubrum austerum, aquâ pluuiâ aut ferratâ dilutum: vel si adsit febris, abstineant omnino à vino, & vtantur succo granatorum acidorum cum prædictâ aquâ.

His ita constitutis, si quidem vomitus iste pendeat ex fluxione capitis, vteri, iecoris, lienis & similium, singulis erit pro variâ eorum naturâ & affectibus prospiciendum. Si autem ventriculi affectum sequatur vomitus ille sanguinis, imprimis iniecto molli aliquo clystere, antequam magna sanguinis copia per vomitum effusa fuerit, aperiatur vena basilica cubiti dextri, exiguo foramine ad reuulsionem, è qua mittatur sanguis pro virium præsentium & futurarum ratione, non confertim, sed sensim, & interpositis quibusdam horis. Eadem phlebotomia repetatur ex brachio sinistro post aliquot dies, si sit suspicio fluxionis à sinistro latere. Fiant frictiones & ligaturæ dolorificæ in extremitatibus. Item cucurbitulæ sine scarificatu, vtrique hypochondrio, cruribus, lumbis, & natibus affigantur, vt deorsum aut extrorsum compellatur sanguis. Non oberit etiam aliquando hæmorrhoidas aperire, potissimum si ex earum suppressione pendeat sanguinis vomitus; vt & saphenam secare, si ex suppressis menstruis. Sanguis qui vomitur aut deiicitur considerandus: si enim in thrombos fuerit concretus, & iam quadam putrilagine affectus, aut in perniciosam suppurationem conuersus, ita vt cardiogmos & syncopas inferat vel inferre possit; incidendus erit leuiter & dissoluendus sumpto syrup. acetos. de radicibus, oxymelite, oxycrato, aquâ nucum, decocto menthæ, serpilli, paucâ mumiâ & cinamomo, in aquâ graminis aut fœniculi dissolut. & similibus. Sunt qui ad hoc exhibent coaguli leporis aut hœdi in aquæ fœniculi ℥ iij. dissoluti ℈ ß. His ergo præstitis, vbi signum dissoluti & sufficienter exclusi sanguinis fuerit, glutinandum erit & adstringendum sumptis & admotis. Ad hoc faciunt albumen oui diu agitatum cum aquâ rosaceâ, & aspersum puluere amyli, ex cochleari sumptum. Puluis coralli, terræ sigillat. boli armeni, & lapidis hæmat. conuenienter præparati dissoluatur in aquâ plantaginis, & frequenter assumatur, quibus addit Auicenna in magno vomitu parum opij aut seminis hyoscyami. Nihil autem præstantius habet Galenus ad compescendum sanguinis fluxum ex quacunque parte, quam succum plantaginis recenter extractum, & actu frigidum ad ℥ iiij. mane & sero propinare. Empirici laudant suum crocum Martis seu scoriam ferri præparatam, cum vino austero sumptam: vel etiam aliquot guttas olei vitrioli cum aquâ vel decocto symphyti. Parari possunt decoctiones ex centinodiâ, equiseto, & summitatibus rubi, non parum ad hoc efficaces, addendo tertiam partem succi cydoniorum, corneolorum, aut granatorum acidorum. Quod si suspicio sit iunctæ cuiusdam cacochymiæ, non oberit aliquando infusum myrobalanorum vel rhabarbari vstulati puluerem ad ʒ j. exhibere. Exterius admoueantur, vbi accuratè notus erit locus affectus, ceratum santalinum cum aceto, boli armeni puluis, succo plantaginis aut virgæ pastoris exceptus. Vel paretur sequens vnguentum.

℞ Succi plantag. & pentaphyll. ana ℥ ij. aceti ℥ ß. olei omph. ℥ vj. Bulliant ad liquoris consumptionem: deinde adde sanguinis dracon. mastic. corticis granat. ana ʒ ij. caphur. ʒ ß. ceræ rubræ parum. Fiat linimentum, quo inungatur locus subfrigidè, addendo aceti parum ad penetrationem vnctionis tempore. Huic affectui ex proprietate conferre dicuntur coralli, iaspis, crystallum, lapis hæmatites & mentha gestata vel appensa supra partem affectam.

CAPVT IX.

De cholera morbo.

SVPEREST adhuc retentricis atque expultricis ventriculi functionis læsio, præcedentibus multò maior, quam choleram morbum vulgò appellant, vt hac ratione ab humore distinguatur χολὴ siue χολέρα Græcis dicto. Est enim nomen hoc impositum à causâ putatâ, vt docet Galenus 2. *methodi*, nempe bilioso succo, qui huius affectus parens & author existimatur. Hippocrates 5. *epidem.* τὰ χολερικὰ πάθεα, & τὰ χολερικὰ sæpius appellat: *in Coacis* τρόπον χολερώδεα, vomitus ferinos cum aluo solutâ. Vulgus etiam Fauentinus χολεμόσιαν, quasi vomitum cholericum vocat. Quamuis Alexander affectum hunc non ἀπὸ τῆς χολέρας, humore scilicet bilioso velit esse dictum, quia non semper in illo bilis euomitur, sed etiam sæpè serosus aut pituitosus succus. Verùm ἀπὸ τῶν χολάδων, intestinis scilicet, ex quibus vt è ventriculo humor ille noxius eructatur. Attamen prior etymologia videtur magis probanda, tum quia cholera est hîc causa putata, vt docet Galenus. Et quamuis non semper biliosus humor reiiciatur, tamen acris, corruptus, & mordax existit, qui ad biliosam naturam proximè accedit: tum quod linguæ græcæ puritas & εὐφωνία vix patietur χολέραν ἀπὸ τῶν χολάδων corrumpi. Id confirmat *lib.* 4. *cap.* 11. Celsus disertissimus Medicus; & Cælius Aurelianus, qui à fellis fluore nomen habere choleram scripserunt, ex sententiâ Galeni *comm. in Aphor.* 50. *sect.* 3. *lib. qui introductio dicitur.*

Quicquid sit, cholera hæc nihil est aliud quam violentissima excretio biliosorum, corruptorum, acriumque humorum & assumptorum per vomitum & secessum simul: lacessita enim immodicè excretrix facultas ab eiusmodi malignitate, omni conatu & robore confertim per vtrumque ductum superiorem & inferiorem tam molestam sarcinam deponere conatur. Quamuis igitur per superiorem inferioremq; meatum fiat materiæ istius vacuatio, tribuimus tamen hunc affectum potius ventriculo quam intestinis, quoniam vehementior est hîc vomitus quam deiectio, & causa morbifica magis in ventriculo quam intestinis continetur. Pendet autem hæc causa vel à quantitate humoris biliosi, vt per febres, & partium inflammationes collecti; aut putrescentium exustorumve quorumuis succorum, vel etiam mala substantia aut qualitate alimentorum, medicamentorum & venenorum, nimiáve quantitate, ob quas facillimè corruptelam concipiunt. Est Hippocratis contextus 7. *epidem.* quo ista elegantissimè continentur: *Cholericæ bilis sursum ac deorsum* (inquit) *eruptiones fiunt ex nimio carnis esu, maximè suillæ crudioris, & ex cicere, & ebrietate vini odorati veteris aut dulcioris, & insolatione: ex sepiis, locustis, & gammaris: atque ex olerum esu, maximè porri & ceparum: necnon à lactucis coctis, brassicâ, rumicibus crudioribus, à placentis etiam dulciariis & mellitis, fructibus horæis, cucumere, pepone, & similibus. Fiunt autem magis æstate, quia facilius tunc corrumpuntur, aut incocta manent.* Vnde *lib.* 5. *epidem.* Bianti pugili voraciori contigit, vt in hanc affectionem incideret ex immoderato istorum ciborum esu. Quod confirmat *lib. de affectionibus, & lib. de victus ratione in acut.* vocat carnes caprinas & porcinas χολώδεις, quod interpretatur Galenus χολέρας ποιητικὰς, hunc affectum generantes: propter earum acrimoniam & facilem corruptionem. Est tamen apud Hippocratem *lib.* 4 *de ratione victus in acutis*, duplex cholera: vna quam vocat humidam, altera vero siccam. Quemadmodum autem (inquit Galenus *in commentario.*) cholera humida ex acribus fit humoribus liberaliter fluentibus: sic arida à flatuoso spiritu, acri, lancinante tunicas totius ventriculi, & impetum vomendi deiiciendique inferente, absque

vllâ

vllâ tamen sensibili excretione. Hunc flatum acriorem gigni vult modò ex malâ temperie viscerum, modò ex malignâ alimenti qualitate, vt sylphij, quod vult peculiariter huic choleræ siccæ generandæ esse aptissimum. Verum quoniam cholerâ hæc sicca facilè intelligetur ex humidæ descriptione, aut ex tractatu de flatuosô ventriculi affectu proposito: ideo de humidâ hic tantum agemus.

Diagnosis ergo partis affectæ satis est peruia ab ipsâ excretione & excretionis modo, vt suprà dicebamus. An verò per protopatheiam vel sympatheiam humores illos contineat, ex aliarum partium vel totius corporis affectibus eorumque signis est repetendum: quæ si defecerint, ostendunt primarium esse hunc affectum, & ex ipsius ventriculi vitio dependere, aut corruptorum in eo alimentorum. Adest ventriculi & intestinorum perpetuus morsus cum assiduâ deiectione & vomitione, quæ συνολκὰς affert horrendas & lethales, accedente animi deliquio, sudore frigido, extremorum contractione ac perfrigeratione, pulsu celeri, ac minutulo. *Eutychides*, inquit Hippocr. 5. *epid. in cholerica affectione bilem multam valde coloratam vomuit & eiecit ad tres dies, valdeque rubram: impotens erat & anxius: nihil continere poterat ex potibus aut cibis: vrina tamen valde erat suppressa: tandem fæx per vomitum prodiit & deorsum quoque erupit.* Quicunque itaque humor hunc affectum peperit, agnoscetur ab ipsâ excretione: si verò ex assumpto medicamento maligno, veneno, aut alimentis vitiatâ substantiâ, qualitate, quantitate, vel præpostero ordine assumptis pendeat, agnoscetur ex ægrotantis & adstantium relatu. Quamuis enim in hoc affectu, vt plurimum ægri se toxicum bibisse putent, illud tamen distinguere debet solers Medicus ex accuratâ collectione rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam, vt sæpe dictum fuit.

Quod ad prognosim attinet. Cholera inter perperacutos morbos recensetur, vtpote quæ doloris atrocitate, & excretionis vehementiâ subitam inferre soleat mortem, ac intra viginti quatuor horarum spatium hominem è medio tollere, nisi huic citò prouideatur. Si tamen ex assumptorum vitio pendeat cholera, non ita terreri debet Medicus, quoniam sæpè illis exclusis cessat affectus ferocia, & sensim restituuntur ægri. *In Coacis* ferinum est aluo valde solutâ vomere. Pessimum autem & omnino lethale in omni cholera est, quando ad fæcum excretionem per os ventum est. Est tamen aliquando cholera salutaris Hippocrati, & critica, quando superuenit lipyriis febribus, quæ non alio modo ex illius sententiâ *in Coacis* solui possunt, quam ingenti bilis excretione sursum ac deorsum facta. Choleras itaque salutares ex eodem Hippocrate 7. *epid.* iudicat maxime quinta, septima & nona dies: melius tamen est cauere vsque ad decimam quartam. Periculosiores sunt choleræ, quæ autumno contingunt, quam æstate; quæ senibus quam iuuenibus fiunt: quia verisimile est illas ex atrabile, aut corruptelâ humorum, pendere. Vehementer etiam sitire in hoc affectu numquam fuit laudabile. Spes autem primò salutis affulget, quando vomitus incipit sedari, & faciei color ac status, qui demortuo erat simillimus, restituitur.

Tam atroci igitur & celeri affectui citò & accommodatissimè est prospiciendum. Quamuis autem illius cura fere sit tradita, dum de vomitu ex causa calidâ ageremus, ne quid tamen hic deesse videatur, quædam magis peculiaria huc adferemus. Primum quod ad victus rationem attinet: aëris habenda cura, vt neque nimio suo calore vires dissoluat & materiam commoueat, nec nimio frigore compellat intrò humores. Tenebræ etiam sunt hic vtiliores quam lucis copia, tum ne exagitentur humores & dissipentur spiritus: tum ad conciliandum somnum, qui maximum in his excretionibus commodum præstare solet: quies animi corporisque maximè necessaria: adstantium externorumque omnium maxima sit circa ægrum sollicitudo. Diæta etiam, si quidem alimentorum quantitatem spectes, tenuis esse debet, ne natura in tantâ perturbatione magis opprimatur; sed in substantiâ ipsâ valde alibilis & refectoria, vt in pauca mole multum nutrire possit: quod Barbari vocant alimentum paucum multum: aliud verò multum paucum. Omnia igitur genera generosissimorum eduliorum, iusculorum, consummatorum, stillatitiorum, colatiorum, expressorum, panatellarum, gelatinarum, & similia vsurpanda. Nec non sedato quodammodo impetu carnes delicatissimæ, assæ potius quam elixæ, erunt concedendæ, vt melius nutriant, nec tam facilè reuomantur. Qualitate verò refrigerare & exsiccare debent, atque in principio leuiter adstringere, sub declinationem validius, ne tam atrox materia magno ægri damno statim retineatur. Ideo prædictis omnibus cibis succus granatorum acidorum, limonum, arantiorum, vuarum acerba-

rum, atque ipsum etiam acetum rosaceum permisceatur. Panis assus succo granatorum intinctus sæpè assumatur: miuæ cydoniorum frustulum vnum ante & post pastus. Bibant aquam chalybeatam, cum succo granatorum: aut virium causâ addatur parum vini rubri adstringentis. Denique reliqua vsurpentur, quæ in vomitu cholerico proposita fuerunt.

In reliquis etiam remediis præscribendis eadem fere ratio habenda: diligenter enim videndum, an eiusmodi excretio ex solâ alimentorum culpâ pendeat: vel etiam ex plethorâ vel cacochymiâ partium aut totius corporis. In primo enim casu permittendus est hic motus naturæ, atque etiam promouendus, si vires constent, vt citius defungatur huiusmodi labore: in secundo verò cautè admodum agendum; tametsi enim quoad rem videatur excretio ista naturæ consentanea: quoad modum tamen, vt distinguunt Barbari, semper existit præter naturam & violenta. Ideo & morbi & symptomatis mitigandi magna est hic habenda ratio. Incipiente igitur morbo permittatur opus naturæ, dum quæ corrupta sunt & deprauata excernit, & ægri melius se habent & leuiter ferunt. Quinetiam leuibus vomitoriis & abstergentibus enematis iam commemoratis iuuetur. Ad vomendum autem nolim aquâ tepidâ solâ, aut cum oleo mixtâ vti, quia nimiùm relaxant; neque hydromelite, quidquid sentiant Practici, quia ventris tormina infert; sed decocto hordei ad ℔ j. cum ℥ j. syrup. acetosi simplicis. Verum quia melius est excrementa ista per inferiorem aluum deturbari, quam vomitu excludi: consulerem ego, vt in hoc affectu parum aut semel tantum vomitorio vteremur: deinceps catharticis quibusdam materia deorsum expurgaretur. Quod commodè fiet assumptis ʒ iij. confect. hieræ, aut infuso myrobalanorum cum ʒ j. rhabarb. puluer. & pauco syrupo rosato laxatiuo: vel si ista reuomat, nihil præstantius esse existimo, quam si rhabarbari puluis in pilulas reducatur cum aquâ aut syrup. absint. & illarum duas vel tres capiat singulis diebus. Folia etiam sennæ puluer. ad ʒ j. cum pauco iusculo sumpta valde commendantur à recentioribus in hoc affectu, quamuis ego non tam liberè illis vti auderem atque rhabarbaro, quia flatus & tormina excitant, nisi aliquid seminis anisi puluerisati permisceatur. Iuuetur itaque purgatione & clysteribus sensim & blandè ferini huius humoris excretio; nam venæ sectioni nullus in hoc affectu relictus videtur locus: tum ob virium infirmitatem, quam hîc maximè vereri oportet: tum quod ex merâ cacochymiâ hic affectus suscitari solet.

Quod ad alterationem vero, adstrictionem & corroborationem attinet, sumptis & admotis perficiendam, frustra referremus ea quæ copiose à nobis in vomitus curatione fuerunt tradita, vnde repetere illa licebit. Hippocrates 5. *epid.* Atheniensem cholera laborantem purgauit helleboro, & fecit vti semicupio. Quod ad helleborismum spectat, non auderem in his nostris corporibus & in hoc affectu tam violentum catharticum explorare. Semicupium autem, necnon balneum relaxans & ad cutem trahens non improbarem, firmis adhuc viribus, & sedato primo vomendi egerendique impetu, qui plerumque viginti quatuor horis perficitur. Habent hîc pro secreto Arabes decoctum boracis ægro propinatum post primum diem morbi, ad detergendas & quasi absumendas sordes illas, quæ nimis adhærent & vellicant intestinorum ac ventriculi tunicas. Postea exhibent ℥ j. ß. syrup. de papauere, in quo dissoluunt amyli torrefacti ʒ j. aut diacodij vel requiei Nicolai ʒ ij. necnon clysteres ex decocto capitũ papaueris parant, quod puluere amyli inspissãt. Frictiones, ligaturas dolorificas, immersiones artuum in frigidam; frigus enim illud externum, internis communicatum, robur & adstrictionem adfert: inuolutiones colli linteolis oxycrato madentibus, cucurbitulas cum multâ flammâ in variis corporis partibus & distantissimis, postea supra ipsum vmbilicum admotas, odoramenta somnifera, epithemata cordialia, & similia non omittunt, quæ ad omnium symptomatum syndromen & curationem faciunt.

Atque hæc de affectibus ventriculi sufficiant, ex propositâ nobis methodo: nunc ad passiones intestinorum, cohærentium scilicet ventriculo partium & maxime affinium, accedamus; inter quas de leienteria agetur. Quamuis enim ad ventriculi noxas referri posset, aptius tamen inter symptomata immoderatè fluentis alui suo ordine recensebitur.

IOANNIS VARANDÆI, DE MORBIS INTESTINORVM.

PRÆFATIO.

ARTES primæ concoctioni dicatas duas potissimum esse dicebamus, ventriculum scilicet & intestina, quarum affectus imprimis explicandos & percurandos susceperamus: Absolutâ itaque passionum ventriculi tractatione, iuxta propositam methodum & diuisionem, ad affectus qui intestinis accidere solent, accedamus. Porrò ἐντέρων, ἐνδύων, interaneorum seu intestinorum physiologicam descriptionem, substantiam scilicet, compositionem, figuram, temperiem, numerum, magnitudinem, situm & connexum cum aliis partibus, actionemque, nemo est inter Philiatros qui ignoret, nosque sequentibus capitibus, vt sese offeret occasio, satis fusè declarabimus. Nunc tantum ea sunt dicenda, quæ facient ad inuentionem illorum affectuum, quorum curationem deinceps meditamur. Certum est itaque, intestina corpora esse caua, ventriculo ipsi ad extremum vsque anum continua, ad continendas chyli reliquias à naturâ destinata, vt melior eius portio vi mesaraïcarum venarum ad hepar transuehatur: extrementosæ verò partes suo tempore & modo conuenienti deturbentur. Præterea obtinuerunt hæc intestina, extremum præcipuè quod rectum appellant, venas quasdam internas à ramo portæ mesenterico: externas à ramo hypogastrico cauæ descendentis, hæmorrhoïdales dictas, per quas sæpè sanguinis cacochymia & nimia quantitas expurgatur. Denique intestina sensu tactus, ob disseminatos sextæ coniugationis neruos, prædita, variis de causis quibus sunt obnoxia, dolores perpeti solent. Hinc tota hæc nostra de intestinorum affectibus tractatio in nouem capita distinguetur: in quorum primo agemus de dolore qui intestinis accidere solet, potissimum colicò. In secundo, de lumbricis, qui ad sistendam, prouocandamque immodicè aluum, necnon dolorem excitandum sæpissimè concurrere solent. In tertio, de suppressâ aluo. In quarto, de ileo, qui suppressæ alui est species. In quinto, aggrediemur ad alui fluxus & diarrhœas. In sexto, prosequemur de leienteriâ. In septimo, de dysenteriâ. In octauo, de tenesmo & ani procidentiâ. Denique nono tractabimus de hæmorrhoidali fluxu, rhagadibus & condylomatis sedis, velut maximè propinquis & succedaneis affectibus. Atque in istorum explicatione nihil defuturum speramus, quod ad perfectam omnium morborum, qui intestinis sæpius accidere solent, therapeiam attinet, vt in ipso operis progressu vnicuique notum euadet.

CAPVT PRIMVM.

De intestinorum dolore, ac præcipuè colico.

DOLORES qui intestinis accidere solent, variis nominibus à veteribus donati fuerunt. Apud Hippocratem τὸ ἔντερον simpliciter dictum *6.epidem.& lib.de humoribus*, designat dispositiones dolorificas intestinorum, præcipuè crassioris, quod per antonomasiam ibi ἔντερον appellasse verisimile est. Frequentius τῶν στρόφων meminit, quibus tormina & dolores mobiles & quasi circumuolutos partium epigastrio contentarum denotauit: vt videre est *Aphoris.* 11. *sect* 4. 20. *eiusdem*, 41. *sect*. 5. *& libro de vict. acut.* Item non rara apud illum mentio ilei, dysenteriæ & tenesmi: quibus nominibus molesti interaneorum cruciatus significantur: nusquam tamen quod sciam colicum affectum proprio nomine expressit: imo ne quidem apud alios paulò Galeno antiquiores reperitur. Vnde coniecturam quidam faciunt, affectum hunc ignotum fuisse veteribus, & circa Tiberij Cæsaris tempora tantum inualuisse, quem scribit Plinius *lib*.26. *cap*. 1. omnium primum id genus morbi fuisse expertum. Verum falluntur illi quidem, vt ego existimo, credentes rem ipsam Hippocrati & veteribus fuisse ignotam, quia eam non eodem nomine, quo nos, expresserunt. Nam apud Hippocratem illud τὸ ἔντερον, & οἱ στρόφοὶ nihil aliud designare possunt, quam propositum affectum, vt nos postea clarius ostendemus: Apud reliquos autem veteres omnia intestinorum & ventris tormina vno ilei vocabulo significata fuere, aut certè colicum vocarunt iliacum. Cuius rei testis fidissimus erit nobis Cornel. Celsus *lib*.4. *cap*.13. *Diocles Carystius*, inquit, *tenuioris intestini morbum* χόρδαψον, *plenioris* εἰλεὸν *nominauit*: *à plerisque nunc video priorem illum* εἰλεὸν: *hunc* κολικὸν *nominari*. Hæc Celsus. Ex quibus patet neotericorum esse non rem, sed denominationem, ad quam fortassis respexit Plinius. Post accuratam enim anatomes cognitionem, intestina in tenuia & crassa, ἄρχαια & κῶλα, distincta fuerunt, & ex communi vsu peculiare illud intestinum, quod insigni capacitate & anfractibus donatum, à cœco incipiens & rene dextro ad iecoris cauum, ventriculi fundum, lienem, & sinistri renis latera delatum, in posteriora reflectitur; totumque abdomen vndiquaque cingit, κῶλον κατ' ἐξοχὴν appellarunt: illique insidentes dolores atrocissimos, ex sede affecta colicos vocarunt.

Latini quidam tormina dixerunt: Cicero enim ipse torminosos vocat, qui colicæ passioni sunt obnoxij; quamuis Celsus per tormina dysenteriam intelligat: colicum autem morbū intestini plenioris vocet. Scribonius coli dolorē, Marcellus Empiricus colum simpliciter nominat. Quinto Sereno aliquando alui dolor dicitur, vt, *si dolor insanus totâ desæuit in aluo, &c.* Aliàs colus, vt, *cum colus* (*insanum morbi genus*) *intima carpit, &c.* Quibus nos relictis ad rem ipsam accedamus, & colici doloris definitionem, causasque adferamus, ex quibus conueniens diagnosis & therapeia stabiliri possit.

Colicus igitur dolor est tristis sensatio sensus tactus in intestinis, pleniore potissimum, facta ab obiecto non proportionato, confertim intemperiem aut solutionem continui, vel vtrumque illis inferente. Vnde patet, colicum dolorem à nobis inter symptomata recenseri actionis deprauatæ, quando scilicet sensus tactus, quo intestina propter neruos illos sextæ coniugationis iam sæpè commemoratos, sunt donata, præter naturam afficitur, vitiatâ constitutione commoderatâ, per quam blandè & indolenter externas species tactiles suscipiebat, & primo sensorio communicabat. Dicitur autem fieri in intestinis, pleniore potissimum, propterea quod vsus ita nunc inualuit, vt omnes fere intestinorum cruciatus colici appellentur, potissimum vbi sine febre accidunt, nisi manifestâ quadam distinctione ab illo secernantur. Cur autem hoc intestinum præcipuè tam diris doloribus torqueatur, vt multi reperti sint, qui propter doloris magnitudinem seipsos interemerunt, referente Galeno *lib*.2. *de medic.* κατὰ τόπους: causæ multæ assignari possunt:

Primùm

Primùm quod hoc inteſtinum omnium capaciſſimum, cum præcipuum ſit fæcum atque excrementitij humoris receptaculum, tam qui in primâ, ſecundáque coctione generatur, quam aliunde in communem hanc corporis ſentinam deriuatur; fit vt frequentius acerbiúſque ab eiſdem afficiatur. Secundò certum eſt gyros & circumuolutiones huius inteſtini, necnon cameras & veluti anfractus quibus à naturâ donatum eſt, vt effluentem ab aliis inteſtinis chylum contineret & remoraretur diutius, donec perfectè illius benignior portio à meſaraicis exugeretur; cauſam etiam eſſe longioris moræ prauiſſimis humoribus, vnde actio illorum multo potentior & validior in hoc inteſtinum. Imo etiam ex hac diuturniore morâ crediderunt veteres cum Galeno, *lib. 6. de locis affect. cap. 2.* generari aliquando calculos in colo, vt ex recentioribus Fernel. *in pathol.* narrat ibidem ſæpe ita indurari pituitam, vt totum hoc inteſtinum farciminis inſtar perfectè oppleat. Tertiò denique, cauſa tam diri cruciatus in colo inteſtino, ob flatus potiſſimum; refertur à Galeno, *loco proxime citato*, ad craſſitiem tunicarum huius inteſtini, per quas, vt aliorum, tenuium ſcilicet, difflari facilè non poteſt, neque ob induratas ibi ſæpius fæces per anum excerni, vt in inteſtino quod rectum vocant. Siue igitur propriè colon afficiatur per hoſce dolores, ſiue etiam aliquando aliud inteſtinum, inquirendæ ſunt diligenter cauſæ & origo mali tanti, quæ ad therapeiam noſtram commodè reuocari poſſint.

Diximus itaque cruciatus hos fieri ab obiecto non proportionato; confertim intemperiem aut ſolutionem continui inferente. Ex quibus facile eſt naturam doloris & modum quo fit, intelligere: nam cum omne ſenſorium, ex Philoſopho, debeat eſſe ἄποιον, & in mediocritate ſuorum obiectorum poſitum, vt ritè & ſecundum naturam illa percipiat, ſi aliquando contingat hæc obiecta ita improportionata eſſe, vt per exceſſum ſuum immutent conſtitutionem illam ſenſorij moderatam, contingit, præcipuè in ſenſu tactus cuius obiecta ſunt corporeæ magis & actiuæ qualitates, ex improportione illa naturam dolere. Potiſſimum ſi ἀθρόως, confertim & ſubitò fiat illa mutatio ad exceſſum, quia magis ferit ſenſum, & latius ſeſe tunc propagat illa qualitas dolorifica. Improportio autem illa fit in ſenſu tactus ex duplici peruerſione continuitatis in partibus ſenſibilibus, nimirum τῆς συμμονίας, quæ eſt continuitas phyſica, ſeu temperamenti; & τῆς συνεχείας, quæ eſt continuitas mathematica ſeu ſitus & connexus partium. Quando enim accidit à qualitatibus actiuis potiſſimum, caliditate, & frigiditate, ita immutari ſenſorium tactus, vt ſubitò exceſſus in illius ἐυκρασίᾳ fiat, tunc certè neceſſe eſt ſenſationem illam eſſe triſtem & dolorificam, vtpote quæ ad perniciem animantis tendat: & ritè à partibus ſenſu tactus præditis percipi, cum eiuſmodi qualitates ſint proprium tactus obiectum. Verum quoniam partes non ſolum per ſuam κρᾶσιν & temperamentum ſubſiſtunt, ſed multò magis per vnionem illam quæ mixtis alteratiſque accidere ſolet: ideo ſi quid ſit, quod hanc vnionem diſſoluat, facto motu violento aut ſitu mutato in partibus vnitis, hinc etiam oboritur triſtis ſenſatio & dolorifica. Non quod his ſemper iuncta ſit qualitas prima (vt quidam putarunt) ſaltem excedens (ſenſus enim & experientia refragantur:) ſed quod ſitus & motus improportionatus, vtpote ſenſilia communia, facilè à ſenſu tactus percipiuntur. Iunctis autem illis duabus cauſis, nimirum alteratione ſecundum primas qualitates; & vnionis diſſolutione, tunc atrociſſimi contingunt dolores, vt plerumque accidere ſolet.

His igitur ita poſitis, quæ ad eſſentiam & cauſas doloris pertinent; agamus nunc de cauſis quæ particularem hunc dolorem in colo inteſtino ingenerare poſſunt: vnde etiam affectus differentias repetemus. Certum autem eſt ea eſſe, quæ intemperiem aut ſolutionem continui, vel vtraſque inferre huic parti valent. Qualia ſunt exceſſus caliditatis aut frigiditatis, præcipuè cum affluxu materiæ; ſiue illa in ipſam ſubſtantiam inteſtini ſit impacta, vt per phlegmones, eryſipelata, & ſimilia; ſiue in ipſâ tantum capacitate poſita, vt in ſynathriſmo humoris biliosi, putris, maligni, & acrioris: vel pituitoſi, frigidi, craſſi, & lenti, qualis eſt pituita illa quam Praxagoras vitream appellauit. Item omnia vulnerantia, erodentia, diuellentia aut diſtendentia, ex diuortio continui aut contigui violenter facto, illud præſtare poſſunt: vnde vlcera ob eroſionem, flatus, fæces, lumbrici, quiuis humor quantitate nimius, diſtentionem aut diuulſionem faciens, cauſa doloris abſque dubio exiſtunt in inteſtinis. Quoniam verò vulnera ſolutiones ſunt continui à re externâ factæ, quæ ſi inteſtinis contingant, proprium ſunt nomen, aliud-

que à colico nacta : vlcera autem inteſtinorum peculiarem ſunt tractationem ſortita in dyſenterico affectu. Item fæces induratæ, lumbrici & ſimilia, vel ſunt antecedentes ſæpius colici doloris cauſæ, vel certè propriis ſuis capitibus à nobis explicabuntur. Ideo quatuor tantum potiſſimas colici affectus cauſas ſeu differentias aſſignabimus : nempe phlegmonem ſyſtrophicam à puro vel impuro ſanguine in coli ſpatia interiora effuſo : ſolam phlogoſim & mordicationem à calidioribus aut vitiatis ſuccis : pituitæ frigidæ, craſſæ, & lentæ, qualis eſt vitrea, in illo congeſtionem : & flatus copiam cauitatem inteſtini diſtendentem, aut proprias illius tunicas diuellentem. Quæ rurſus cauſæ ſeu differentiæ colici affectus aliquando ſimplices & ſolitariæ : aliquando permixtæ & complicatæ ſunt, vt quando concurrit ſimul flatuum copia cum pituitoſo aut bilioſo ſucco, vel vtroque : vnde atrociſſimi exoriuntur cruciatus, & mixta curatio. Nobis tamen ſimplices colicæ paſſionis cauſas & affectus dolorificos tractare ſufficiet : ex quorum notitiâ compoſitos cognoſcere & curare licebit : quod in therapeia particulari ſemper eſt obſeruandum, ne in immenſum creſcat illa tractatio.

Phlegmone igitur in colo inteſtino aliquando contingere ſolet, fluente ad illud per meſaraicas ſanguine, & in eius intima ſpatia effuſo, qui tumorem præter naturam ſuſcitat : ſiue ſanguis ille ſit purus, ſeu bili, pituitæ, aut melancholiæ permixtus; vnde vera phlegmone, eryſipelatodes, œdematodes aut ſcirrhodes oboritur. Fit autem hæc fluxio tum à partibus vicinis, deponentibus per apertas vias humores ſibi ſuperuacaneos in inteſtina, tum à praua illorum conſtitutione, vt calidiori, tenuiori, laxiori, infirmiori, & ſimilibus : aut humoris ipſius, qui vel ſuâ quantitate diſtendit & aperit venarum oſcula, vel qualitate malignâ, erodente aut tenuiori præterlabitur conceptacula ſua, & inuadit proprios partium poros, ibique extenſionem præter naturam cum inflammatione excitat. Eadem ratione in ſecundâ ſpecie ſeu differentiâ mordax, putris, bilioſus, aut alio modo calidus ſuccus in inteſtini huius capacitatem deriuatur, vel ex toto corpore, vt poſt morbos acutos, febres diuturnas, criticos aut periodicos motus; vel ex parte aliqua, vt hepate inflammato vel obſtructo, ventriculo calidiore, aut prauis eduliis referto, cerebro pituitâ ſalsâ redundante, vtero obſtructo, & ſimilibus, vbi longiore morâ retentus & aliquando putreſcens deradit mucum parieti illius interno oblitum, phlogoſim & mordicationem vehementem inferens, quam ſæpè dyſenteria ſequitur. Pituita autem frigida & lenta, quam vitream vocant, tertiam conſtituit colicæ paſſionis cauſam & differentiam, quæ tum frigiditate ſuâ actuali, quam in ſeipſo expertum fuiſſe narrat Galenus 2. *de locis affectis* : tum pondere & grauitate, terebelli inſtar, inteſtinum vehementi dolore premit, ac veluti perforare videtur. Hæc enim pituita (mirum dictu) ipſomet referente Galeno, neque interno viſcerum calore, nec adhibitorum remediorum vi, neque excretionis violentiâ incaleſcit; ſed manifeſtè & ad ſenſum frigida permanet. Quod etſi difficile creditu videatur, niſi quis aliquando id cum Galeno expertus fuerit, non caret tamen ſuis rationibus cur ita contingat. Eſt enim vitreus ille humor acidioris pituitæ ſpecies, quæ cruditate collectâ ob aſſumptorum alimentorum vel viſcerum frigidam valde conſtitutionem, lentorem præterea talem adipiſcitur, vt eſt 2. *de differ. febr.* vt deinceps elaborationem ſuſcipere non poſſit, propter ſummam hanc cruditatem & ſubſtantiæ ineptam ad alendum conditionem. Itaque à natura contemnitur, neque calidi applicatione amplius agitatur, ſed exhalante, ſi, quam prius continebat, tenuiori portione calidioreque, gelatur in dies, craſſeſcitque magis: & ſic in ipſis inteſtinis calentibus cum inſigni frigiditate ſentitur. Quidquid ſit, ſiue hæc pituita, actu frigida in inteſtinis maneat, vt vult Galenus; ſiue frigiditas illa non ſit actualis & abſoluta, ſed factâ ad partium internarum calorem comparatione, talis ſentiatur, qualis vrina in balneo calido micta: certum eſt & experientiâ confirmatum, frequentem eſſe colicæ paſſionis cauſam, vtpote quâ excretâ in totum ceſſet dolor.

Supereſt ergo quarta colici affectus cauſa ſiue differentia, nempe flatus; tamque ordinaria, vt hodie per colicos dolores nihil aliud fere audiamus, quam flatuoſam inteſtinorum conſtitutionem, quæ diuellendo proprias inteſtini tunicas, ſi quidem in illis contineatur, vel diſtendendo internam cauitatem, acerbos illos & planè intolerabiles dolores efficit. Spiritus enim hic ſeu flatus mobilis perpetuò exiſtens, impetu agit ac violenter impellit : cum humores quieti & velut ignaui plerumque in locis quæ occupauerunt ſubſideant. Hinc author libri de flatibus, omnem morborum

borum cauſam ad hos reuocans, & in magno hoc mundo quæ violentiſſime fiunt, ea ſpiritum habent effectorem: Turbines, fulmina, terræ motus, & quæ ad imitationem quandam ars reperit, tormentariorum globorum eiaculationes, munimentorum per cuniculos euerſiones, ſuppoſito & accenſo puluere pyrio. In inteſtinis autem flatus generantur vel in eorum tunicis, ex ſanguine videlicet pituitoſiore crudioréque quo nutriuntur, quem cum ob propriam imbecillitatem vel materiæ ineptitudinem concoquere non poſſint perfectè, aut in tenuiſſimas auras reſoluere, inde ſuſcitatur ſpiritus craſſus & nebuloſus, qui dum per anguſtos meatus, poróſque inſenſiles exitum fruſtra quærit, membranas ſeu tunicas diſcerpendo cruciat: & ſi diu perſeueret, tandem in hydropa ſiccum degenerat, vt eſt *Aphor.* 11. *ſect.* 4. Vel in ipſorum capacitate colligitur hic flatus, ob eaſdem & plurimas alias cauſas: nam ex conglobatis lumbricis, induratâ fæce, lentâ pituitâ obſtruente, & ſimilibus ſæpe ita cohibentur ſpiritus in inteſtinis contenti ne erumpant, vt coaceruati cauitatem inteſtinorum, potiſſimum coli, diſtendant, in eámque molem attollant, quam à ſe viſam teſtatur Fernelius, & Cabrolius Monſpelij Chirurgus aſſerit ſe vidiſſe quemdam colico dolori obnoxium, cui poſt mortem colon brachij amplitudinem adæquabat. Aliquando iſta flatuum collectio, & diſtentio contingit per influxum humoris pariter cum flatibus ex venis. Euenire autem hoc ſolet naturis calidioribus, in quibus copioſa bilis pronaſcitur. Si enim in venis ſimul propter malam diætæ rationem, magnum pituitæ prouentum collegerint: natura attenuans digerenſque, ac proinde flatus ſuſcitans, vtroſque in inteſtina effundit; flatus ergo diſtendendo, bilis mordendo, pituita autem materiam flatuum nouæ generationi ſuppeditando, morbum perdifficilem creant, qui ſæpè diuturnas febres ſubſequi ſolet. Harum rurſus colici affectus differentiarum aliæ ſunt multiplices cauſæ, ex rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam conſtitutione repetendæ: nos verò ad iſtarum diagnoſim per propria ſigna progrediamur.

Signorum autem diagnoſticorum hic duplex erit ordo: vnus quidem eorum quæ conſtitutiua appellabimus, ex quibus ſcilicet propriè colicus affectus & eius cauſæ dignoſcentur: alius verò eorum quæ diſtinctiua vocant, quibus hic affectus à multis aliis affinibus, aut ſimilia ſymptomata habentibus ſecernendus erit. Vbi igitur colicus affectus à ſyſtrophicâ phlegmone, aut acrioribus ſuccis inteſtina occupantibus exoritur, dolor in certâ parte magis eſt fixus, ſublimior autem quam qui hepar, lienem aut ſimiles partes occupauit, vnde pulſatio verſus ſupremam abdominis partem aut alterutrum hypochondrium, non circa vmbilicum, vt in ileo, percipitur: adeſt vel præceſſit febris, ardor, ſitis, ac interior roſionis ſenſus, quem aliquando ſubſequitur diarrhœa aut dyſenteria. Vrina redditur bilioſa & acris, aliquando ſupprimitur: alui deiectio non leuat, ſed auget cruciatum, vt etiam vomitio: læduntur plurimum calidis aſſumptis vel admotis, iuuanturque frigidis. Quæ omnia in phlegmone ſunt grauiora & permanentiora, quam in ſolâ phlogoſi ab humoribus fluentibus & vagis. Quæri autem hîc poteſt, cur phlegmone in colo exorta non eodem modo vomitiones illas implacabiles & fæculentas ſtatim excitet ac in ileo: cum vtrumque inteſtinum ſit dicatum deportandis continendiſque humoribus, qui in primâ coctione gignuntur, aut aliunde in primam regionem deriuantur? Verùm id impedire videtur tum longinquitas coli à ventriculo, & valuula illa ſub extremum coli poſita: tum illius amplitudo ſeu capacitas, quæ cum multo ſit maior, quam in aliis inteſtinis, vix fieri poteſt, vt phlegmone totum illius circulum occupet, ſed tantùm partem, vnde minor eiuſdem inteſtini obſtructio. Si tamen aliquando accidat in colo tantum eſſe tumorem illum, vt integrum eius meatum obturet, aut ſaltem magnam in eo στέγνωσιν efficiat; nihil obſtabit, quin etiam ad eiuſmodi affectum vomitiones fæculentæ, & reliqua ilei ſymptomata ſubſequantur.

Vbi verò colicus affectus à cauſâ frigidâ pendet, humorali vel flatuoſâ, nulla eroſio, aut ardor ſentitur (niſi fortaſſis poſtea ex vehementiâ doloris febriculam excitent humores commoti) dolor acutus, ſed tenſiuus vrget, qui à dextro incipiens latere ſub fundum ventriculi in ſiniſtrum vſque vagatur, cum rugitu potiſſimum vbi flatuum eſt copia: à pituitâ verò illâ vitreâ dolor eſt quaſi perforans ac pertundens inteſtinum: actualis frigiditas ſentitur: adeſt inappetentia, dyſpepſia, ructus aliquando ac ſingultus, vomitus quaſi indeſinens, tum compatiente ventriculo propter viciniam, officij ac generis ſocietatem, tum compreſſo ex incumbente

bente colo: Aluus ita adstricta, vt ne spiritum quidem transmittat. si quid verò excernat, vel est σκύβαλον & valde induratum, mucis vndiquaque oblitum: vel stercus bouino simile, leue scilicet & flatus plenum. Quod si tandem fluat liberaliter, magnáque flatuum aut pituitæ illius copia erumpat, vel in totum sanantur, aut saltem maximè leuantur. Adde causas omnes externas internásque, ex quibus flatus aut pituita suscitari possunt, vt alimentorum crudorum & dyspeptων, aquarum niualium, vini recentis & similium vsus: quæ Medicus diligenter percunctari debet, vt propriam affectus causam deprehendat.

Superest, vt nunc distinctiua signa proponamus, quibus hic affectus à reliquis est internoscendus, potissimum à nephritico, iliaco & vterino: hi siquidem magnam habent cum colico similitudinem. Quod ad nephriticum spectat, hoc est dolorem ex calculo, muco, aut arenis in renem vel vreteras impactis, difficile existimauit Galenus *lib. 6. de locis affect. cap.* 2. discrimine certo illum à colicâ passione statim secernere, quæ fit à flatu aut frigido humore. In hoc tamen Medicos solatur, quod in genere remediorum eligendo, nulla sit fere discrepantia inter ea quæ vtrique passioni curandæ adhibentur, vnde nullum ægro periculum imminet ex eorũ vsu, siue hoc, siue illo affectu teneatur. Est tamen ratio qua illos distinguere possis: nam nephriticus dolor profundior multo est versus spinam quam colicus: fixus magis & vni loco adhærens. Præterea colicus dolor cum sit vagus, sæpe conscendere solet, vt diximus, ad ventriculum vsque supra regionem renum, quo signo certissimè ab eo distinguitur. Quin etiam dolor colicus in orbem magis; nephriticus in rectum ad testem vsque extenditur cum femoris è directo positi stupore. Qui nephritico tenentur, vix spinam inflectere possunt vt terram attingant; colici vero nullo negotio id præstant: maiorémque ex alui deiectione vtilitatem, quàm illi percipiunt. Adde quod ex vrinarum aspectu multa signa nephriticorum colliguntur, quæ colicis absunt, vt illius subita suppressio, vel summa in principio tenuitas, aut cruor permixtus, muci vel arenularum subsidentiæ & similia, quæ in colicis non apparent. Iliacus autem dolor à colico distinguitur, quod magis in vmbilici circuitu hæreat: colicus verò si sit à flatu, oberret zonæ instar circa abdomen: vel si ab inflammatione, circumferentiam ventris potius quam centrum occupat. Præterea iliacum perpetua febris comitatur, & statim vomitiones illæ fæculentæ succedunt cum lethalibus signis. Denique vterinus dolor distinguitur à colico, quia sæpius post partum contingit, aut quo tempore fluxuri sunt menses, versus pubem & coxendicem, vbi alligantur matricis ligamenta, porrigitur: atque sæpissimè iungitur illa præfocatio quam vterinam appellant. Sic igitur licebit colicum affectum, illiúsque causas dignoscere, & à vicinis maximè affectibus secernere. Nunc de prognosi.

Grauissimum esse inter alios colicum affectum qui à phlegmone fit, tum propter atrocissimum dolorem & feruorem, dum suppuratio perficitur in parte exangui: tum metu ilei, in quem est facilis transitus nemo dubitat. Grauis item quicumque nunquam intermittit, qui implacabilem habet vomitionem iunctam, parum iuuatur excretis humore vel flatu, aut iniectis admotísque anodynis. Quod si jam extremorum algor, syncope aut lipothymia vrgeat, rem esse deploratam certum est, vt docetur *Aphorismo* 26. *sect.* 7. Aliàs in salutem integram sæpius solet desinere colicus affectus, nisi per μετάστασιν, translationem scilicet humoris in alias partes, morbos à veteribus annotatos generet, vt abscessum in musculis abdominis, hydropem siccum, paralysim, dyspnœam, epilepsiam, diarrhœam, dysenteriam, hæmorrhoidum fluxum, arthritidem, & similes: quod Paulus, Auicennas, necnon ipse Galenus & Hippocrates scripserunt. Etenim humor hic qui colicam parit, si tenuis, biliosus, & mordax fuerit naturâ, facile quæcunque membra corporis nostri vicina & distantia subire potest, vtpote qui orgasmum & irritationem habeat, propter quam à partibus robustioribus in infirmiores, quà data porta, amandatur: Sin verò sit pituitosus & crassus, non statim aliò transfertur, sed post diuturnos labores, perpetuas fere vigiliás, longam inediam, multorum calidorum pharmacorum vsum tandem calefactus & attenuatus, modò sursum rapitur, nunc in spinam retorquetur, aliàs extremos articulos peruadit, per dilatatos illos insensiles poros, quibus totum nostrum corpus est σύμπνουν καὶ σύῤῥουν: vnde ille, *lib. de humoribus & 6. epidem.* (quales nos plures vidimus) *cui intestinum dolebat, articulari morbo correptus fuit, & quietior erat: postquam autem articularis sedabatur, magis ex colico dolebat.*

Si

Si humor hic fiat *καταῤῥοπος*, omnino alui fluxum concitat, modò cum erosione, modò etiam cum graui vlcere: aliàs extrema venarum in ano positarum aperit, & ingentem sanguinis fluorem concitat. Quod si ex flatu in tunicis coli, aut alterius intestini incluso dolor oboriatur, tam contumax & diuturnus, vt neque medicamento purgante, neque aliâ ratione solui possit, tunc hydrops tympanites exoritur, vt *Aphorismo vndecimo iam citato sectionis* 4. videre est, quoniam confirmatâ intemperie & erumpente in abdominis cauitatem flatu, venter in molem illam hydropicis familiarem attollitur. Atque hæc de prognosi, nunc ad therapeiam accedamus.

CVRATIO COLICI AFFECTVS A PHLEGMONE. Primum quod occurrit in hoc affectu, dolor est, sui ablationem indicans: cuius causa vulgus Medici auxilium præcipuè implorat. At verò Medicus cum sciat dolorem symptoma esse in operatione tristi sensus tactus, nouit etiam à causâ suâ semper pendere, quæ vel est subita intemperies & violenta: vel solutio continui non facta, sed fiens, vel vtraque simul iuncta. Hæ rursus cum sint in fieri & motu, à causâ suâ effectrice pendere necesse est, quam statuimus quadruplicem potissimum, nempe phlegmonem, mordacem aut biliosum succum, pituitam frigidam ac lentam; & flatum. Ab istorum itaque sublatione curatio inchoanda, cum nihil mutare nos methodum cogit: vtpote vehementia doloris nullas concedens inducias, viresque affatim prosternens, atque aliæ circumstantiæ plures: quarum tanta est vis aliquando, vt sopire dolorem stupefacientibus conueniat, antequam ad causæ exturbationem ventum sit. Sed hi respectus sunt curantis, non docentis Medici. Quare nos veram & methodicam therapeiam prosequamur: quæ à causarum sublatione proficiscitur: inchoantes à curatione calidarum causarum. In quibus non frustra, vt spero, immorabimur, quia hæc ad ilei curationem & sequentium affectuum viam parabunt. Quantopere etiam in hac distinctione & curatione facienda laborare debeat Medicus, eleganter animaduertit Aëtius *proprio capite*, adductis ægrorum multorum exemplis, qui vt colici à causâ frigidâ tractati & in summam perniciem deducti, mutatis remediis seruati sunt.

Quod ad phlegmonem igitur coli intestini attinet, aliorúmque, vt ilei, cui sæpius accidere solet: morbus est acutissimus, vt iam fuit annotatum, & cum summo vitæ discrimine coniunctus, ob propriam speciem: (omnis enim internarum partium inflammatio, iuxta Hippocratis *libr. de vict. acut.* sententiam, periculosissima) naturam partis affectæ, exanguis scilicet & neruosæ; atque magnitudinem symptomatum, quæ comitari aut subsequi solent. Cúmque omnis phlegmone, siue sit exquisita, siue spuria, erysipelatosa, œdematosa, aut scirrhosa, quatuor modis necessariò terminetur, resolutione scilicet, suppuratione, induratione, & gangræna: vnicus tantum istorum in intestinis potest esse salutaris, nempe resolutio: nam plerumque in suppuratione moriuntur ægri, ob febris vehementiam, vel rupto abscessu suffocantur, dum pus in hepar aut vicinas partes inuadit: vel denique succedente graui vlcere, cuius sanandi spes in parte spermaticâ, exangui, & internâ pauca existit. Quod si induretur phlegmone, metus est *ἀτροφίας* partis, aut obstructionis, quæ fæces deinde præterlabi non sinat. Si in gangrænam aut sphacelum degeneret, actum est de ægri rebus, extincto calore natiuo in partibus interioribus, propagatóque morbo ad cor, hepar & reliquas partes. Accuratè igitur & strenuè debet se hic gerere Medicus.

Imprimis igitur victus statuatur hic tenuissimus, vt solet in omni inflammatione partium internarum, vt per inediam fraudatæ partes propriâ suâ alimoniâ minus humoris in partem affectam demittant. Contentus ergo sit æger, per aliquot dies, solâ aquâ hordei, ptisanæ cremore, julepo aliquo accommodato, vel saltem, vt infirmiores vires recreentur, jusculo pulli alterato foliis endiuiæ, borraginis, lactucæ, acetosæ, & similibus. Quod ad qualitatem assumptorum attinet, sint illa quidem potestate frigida, sed non actu, ne scilicet materiam magis impingant, & resolutionem impediant. Eadem de causâ aër frigidus non est admittendus, sed potius tepidus. Quies imperanda corporis, & animi, ne exagitati humores denuò in locum affectum fluant. Arceatur tamen somnus longior, quia motum facit humorum ad interiora.

His ita constitutis debet Medicus potissimum rationem habere materiæ fluentis, vel fluxuræ, vt scilicet sanguinis portionem, ex quâ eius-

modi phlegmone constituitur, citò reuellat ac deriuet, idque per venæ sectionem, bis aut ter repetitam, sub eâ quantitate quam ægri vires ferre poterunt. Cum enim in hoc affectu tota salutis fere spes, vt diximus, posita sit in resolutione, quomodo fieri illa poterit, si ingens sanguinis copia vi caloris & doloris in partem affectam trahatur? Eligetur autem primùm ea cubiti vena, quæ magis erit è directo partis dolentis: vena etiam malleoli suppositi postea tundetur ad deriuationem: aut hæmorrhoides, potissimum internæ, quæ à venâ portâ, vnde etiam intestina sanguinem habent, oriuntur, prouocabuntur, vt portio coniunctæ causæ educatur. Quin etiam cucurbitulæ remotioribus corporis partibus sunt admouendæ, vt scapulis, dorso, natibus, & femoribus, etiam cum scarificatu, vt semper sanguis minuatur, & exteriora versus ducatur. Non omittendæ ligaturæ dolorificæ, & frictiones duræ partium extremarum, necnon earum calfactiones, quæ omnia foras humores euocant.

Quod ad purgationem verò attinet, nullus hic veris & potentibus catharticis relictus locus, ne magis humores intrò alliciant, & inflammationem augeant; sed tantum lenientibus & humectãtibus, mediocri frigiditate præditis, decocto tamarindorum, prunorum acidulorum, cassiæ fistularis, diapruno simpl. & similibus, quæ emolliendo, non attrahendo expurgant, blandeque educunt exudantes ex phlegmone ichores, doloremque mitigant. Clysteribus autem variis maximè hic erit agendum, qui omnes curationis scopos implere possint, vtpote in principio refrigerando magis & repellendo. Sic

℞ Fol. endiuiæ, cichor. borrag. acetos. portul. & lactuc. ana M. j. semin. melon. ʒ ij. semin. anisi ʒ j. prunor. acidor. vel tamarind. par. iij. rosar. rubrar. flor. viol. borrag. & nymphææ, ana P. j. Fiat decoctio: in cuius ℔ j. dissolue cassiæ recenter extractæ, aut diapruni simpl. ℥ ß. olei viol. de nymph. aut de papauere, prout dolor erit atrocior, ℥ iij. Fiat clyster. Teneat diu. Quin etiam vbi doloris tanta est sæuitia, vt perniciem ægro præsentaneam minari videatur, dissoluantur in clystere præcedente theriacæ recentis ʒ iij. requiei Nicol. ʒ ij. aut etiam opij ℈ ß. quæ varianda erunt pro diuersis circumstantiis. Circa augmentum vero, vigorem & declinationem miscendo refrigerantia resoluentibus, plus minus, secundum ægri morbique statum parentur clysteres, qualis est sequens.

℞ Rad. althææ & lilior. ana ℥ ij. fol. endiuiæ, borrag. & maluarum, ana M. j. absint. & puleg. ana M. ß. semin. lini, melon. & fœnugr. ana ʒ iij. flor. chamæmel. melilot. & rosar. ana P. j. Fiat decoctio: in cuius ℔ j. dissolue cathol. ℥ j. mellis rosat. colat. & sacchar. rubri, ana ʒ vj. olei lilior. ℥ ij. Fiat clyster. Aut interdum parentur ex decocto pulli, hordeato, emulsione amygd. dulcium, addendo saccharum & vitellos ouorum, prout ex vsu erit, tam ratione nutritionis, quàm alterationis causâ.

Eadem ratione varianda quæ per os assumentur, syrupi, julepi, opiatæ, instaurantia & similia: in quibus cardiaca numquam erunt omittenda ad corroborationem superiorum partium: quin etiam narcotica, vt confectio requies dicta, illis interdum addi poterunt, quo tanti morbi feritas obtundatur, & ægro fiant quædam induciæ. Assumpta tamen hic propter longinquitatem coli à ventriculo non tantum prodesse possunt, quantum per anum infusa. Epithemata etiam cordis & hepatis non negligenda, ob vaporum continuam ad illas partes eleuationem, ex suis locis repetenda.

Quod ad topica verò spectat, exterius scilicet parti adhibita: nullo modo hic vera repellentia vsurpari debent, quemadmodum nec in aliis interiorum partium inflammationibus: quoniam resolutionem tantopere hic expetitam nimis remorantur, & humores ab externis partibus ad internas compellunt. Sufficiet igitur in principio quibusdam refrigerantibus non adstringentibus, potestate, non actu talibus vti, ad temperandam aliquantulum partis phlogosim. Deinde resoluentibus dandus erit locus. Numquam etiam in hoc affectu emplastris aut cataplasmatibus vtendum, ne scilicet aut suo pondere grauent partem dolentem, aut sua crassitie transpirationem impediant. Vtantur itaque fotibus, oleis, aut vnguentis. Vt

℞ Rad. lilior. & acetos. ana ℥ ij. fol. maluæ, borrag. & endiuiæ, ana M. j. semin. lactuc. papauer. albi & anisi, ana ʒ iij. santali vtriusque ʒ ij. florum viol. borrag. & maluæ, ana P. j. Fiat decoctio, qua foueatur locus dolens tepidè cum linteolis madidis; addendo, si ingens sit feruor, fol. solani aut hyoscyami P. j. Deinde illinatur eadem regio sequenti vnguento.

℞ Cerati

℞ Cerati santalini diligenter aquâ endiuiæ loti ℥ iv. spicæ nardi & caphuræ, ana ℈ j. semin. papauer. albi puluer. & lactuc. ana ʒ j. olei violar. parum. Fiat vnguentum. Sedato aliquantisper feruore, addatur præcedenti fotui parum rad. ireos, folia puleg. menthæ, pariet. flores chamæmel. melil. & similia. Postea inungatur oleo chamæmel. & violar. mixtis, aut vnguento resumptiuo, addendo parum olei amygdal. dulcium & violati.

Institutâ hac therapeiâ, si æger non videatur leuari, sed dolor & calor, potissimum circa septimum diem, intendantur, phlegmonem suppurari certum erit, tuncque expectanda puris confectio, vt si quidem rupto abscessu purulenta materia conuenienter per aluum expurgetur: Medicus ad curationem, detersionem scilicet exsiccationemque vlceris animum conuertat, quam ex capite de dysenteriâ repetet. Atque hæc de colico affectu ab inflammatione, adeóque de ilei constitutione phlegmonosâ, affinibus scilicet aut pene eisdem affectibus.

Cvratio colicæ passionis a mordacibvs et biliosis svccis. Sequitur iam secunda colicæ passionis differentia, à mordacibus scilicet & biliosis succis in coli capacitate oberrantibus, vellicantibus, & intemperiem calidam inducentibus; cuius curationem etiam instituere oportet, ducto à victus ratione exordio. Aër ergo subfrigidus admittatur, aut arte, vt flabellis, odoramentis, irrigatione, & similibus procuretur: excretiones naturales, potissimum alui & vesicæ, ritè promoueantur: fugiat motum, labores, & quamcunque exercitationem: somnus sit moderatus, & paulo longior vigiliâ, in strato leuissimis stragulis contecto: vitet curas, mœrorem & iram, à quibus maximè irritatur. Quod ad alimenta attinet, maxima in illis rectè instituendis cura erit adhibenda, quoniam remedij optimi & familiarissimi vicem obtinebunt. Sint ergo secundum substantiam εὔχυμα καὶ εὔπεπτα: formæ potius sorbilis aut potulentæ, quam solidæ, ne in illis conficiendis nimium laboret natura, & vt citius ad locum doloris peruadant. In qualitatibus verò primis refrigerent & humectent secundum gradum propositi affectus: in secundis leuiter detergant & abluant adhærentes intestino sordes: vel etiam aliquando incrassent, ad obtundendam humoris acrimoniam & feritatem compescendam: talia erunt iuscula pullorum, foliis acetosæ, portulacæ, lactucæ, endiuiæ, & vuis acerbis, pro variâ temporis constitutione, alterata: gelatinæ, panatellæ cum pauco saccharo & rosaceâ confectæ. Si vires deiectæ fuerint, parentur contusa, & colatitia, succique ex delicatissimis carnibus expressi, oua tremula, cremor hordei, lac amygdalarum dulcium cum pauco saccharo, addendo singulis succi limonum, omphacij, arantiorum, granatorum acidorum, oxalidis & similium quantum conueniet. Imo etiam in illis quibus dolor facit inducias, & pleniore victu vti cupiunt, concedantur carnes delicatissimorum & teneriorum animantium, his succis irrigatæ: quæ omnia sint potius actu subfrigida vel tepida, quam calida. Eisdem succis aut syrupis vti poterit in potu, cum aquâ conueniente dilutis, vel etiam vino quodam ὀλιγοφόρῳ bene temperato, si vires id exposcere videantur. Nutriantur autem potissimum, quando minor erit symptomatum sæuitia & veluti interuallum, eaque offerantur quæ naturam aliò reuocatam minus opprimunt sua qualitate, & viribus tam præsentibus quam futuris sustentandis sufficiant, pro variis circumstantiis.

Circa remedia autem, spectanda est imprimis constitutio causarum antecedentium; si quidem hic affectus pendeat ab influxu totius corporis, capitis, iecoris, & similium, diligenter illis prospiciatur. Præterea cum genus vacuationis ex genere repletionis indicetur, quam hic puram cacochymiam esse diximus in intestinis positam; non videtur hic venæ sectio esse ex vsu, sed potius purgatio: nisi fortassis illa ex venis ipsis deriuetur, aut ex parte aliquâ inflammatâ: vel certè præcautionis causâ, ne in tam sæuo dolore humores in corpore plethorico inflammentur, aut putrescant. Præcipuè verò humor ille qui in intestinis continetur, vacuationem, alterationem, suique temperationem suadet, quas sequentibus aut similibus formulis perficiemus: vt clystere molliente, refrigerante, ac leuiter detergente.

℞ Hordei integr. furfur. macri, florum nymph. violar. & borrag. ana M. j. seminis melon. & anisi, ana ʒ ij. folior. maluæ, borragin. lactucæ, ana M. j. Fiat decoctio ad ℔ j. ß. in quâ dissolue diapr. simplic (aut si eductione magis opus sit) compositi ℥ j. olei violar. & sacchar. rubr. ana ℥ ij. Fiat clyster; cui in magno feruore & æstu addere poteris aliquid succi granatorum, limonum, & similium.

Iniiciatur frequenter. Quod si flatus aliquos permixtos esse sit suspicio, quædam etiam leuiter resoluentia adiungi poterunt. Ad purgationem verò per os laudat admodum Galenus *lib.1.de locis affect.cap.4. & 12.method.7.* medicamentum ex aloë, quod picram appellant. Sic ergo paretur.

℞ Confect.hieræ & cathol.ana ʒ iij. Cum saccharo fiat bolus,quem capiat mane tribus horis ante pastum. Vel

℞ Diapr.solut.℥ ß.rhabarb.electi puluer.& puluer.hieræ, ana ℈ j.Cum saccharo fiat bolus.Sumat eadem ratione. Reiteretur tertio quoque die,si opus fuerit. Quod si forma hæc solida minus arrideat ægro, paretur potio purgans.Vt

℞ Rhabarb.elect.ʒ j.santal.rubr. ℈ ß.Infundantur in aquâ endiuiæ : expressione factâ dissolue syrup.rosat.solut.℥ j.ß.cathol.vel tripheræ persicæ ℥ ß.Fiat potio.Abstinendum enim hic videtur à diagrediatis, ne magis inflamment ac vellicent partes:aut certè,si aliquando ad validiorem purgationem his opus fuerit, intermisceatur aliquid Philonij Romani, aut requiei Nicolai ad minuendum partis iam afflictæ sensum.

Interim non erunt omittenda ea quæ alterare, & temperare possunt vim humoris mordicantis, vt julepi, syrupi, decocta & similia assumpta liberaliter, vt ad locum doloris peruenire possint, refrigerantia, humectantia, leuiter detergentia, aut incrassantia : inter quæ syrup. de nymphæa, de papauere, ex succis cichor. portul. granator. & similes, conuenientibus aquis dissoluti erunt conuenientissimi ; necnon per os assumetur,aut per anum iniicietur Philonij Romani, confect. requiei, theriacæ recentis, & aliorum stupefacientium aliquid, quibus feruor, tenuitasque humoris corrigetur, & partis exquisitior sensus interdum obtundetur, magno ægri commodo.

Exterius etiam fotus,linimenta,vnguenta, olea & similia adhiberi poterunt,quæ pares indicationes impleant. Ad hoc non parum valebit balneum aut semicupium aquæ dulcis tepidum & moderatum, si vires ægri constent, & iam corpus decenter fuerit expurgatum. Qui plura volet,repetat ex capite de cardialgia ab intemperie calida ventriculi, & vomitu in causâ calidâ. Nunc ad colicum affectum frequentiorem accedamus,qui ex causâ frigidâ pendet.

CVRATIO COLICI AFFECTVS À CAVSA FRIGIDA. Duplicẽ constituimus causam colici affectus frigidam,nimirum pituitam crassam lentamq; & flatum. Sed quoniam vix solitariæ illæ vnquam subsistunt, sed permixtæ ; ita vt aliquãdo pituita exuperet,aliquãdo flatus:ideo non videtur distinguenda illorũ curatio, sed pro minore flatuum aut pituitæ copiâ, ex præsentis Medici iudicio,variãda. Nos ergo ita progrediamur. Cum affectus hic ex cruditatis vitio emergat,siue efficientẽ causam, natiuum scilicet calorem partium primæ coctioni dicatarum ; siue materialem spectet, nempe humorem in illis genitum aut aliunde deriuatum : certè perpetua esse debet Medici cura, siue προφύλαξιν,siue therapeiam in hoc morbo exercentis, vt & calor natiuus partium roboretur, & materia quæ aliunde influit in intestina, reuellatur, deriuetur, membrisque illis mittentibus, vt capiti, toti corpori & similibus peculiariter prospiciatur ; quæ verò est congesta in intestinis, præparetur ad expulsionem, conuenienter excludatur, & collecti flatus,siue in tunicis ipsis intestinorum, siue in capacitate, remediis diaphoreticis dissipentur ac resoluantur. Ac demum dolor, si fuerit superstes adhuc, aut acerbior, χαλαστικοῖς, paregoricis, vel narcoticis sumptis & admotis demulceatur. Verùm subesse hic difficultas videtur. Cum enim flatus naturâ sit aëreâ, genereturque incalescentibus humoribus, (quî enim exhalent nisi incalescant ?) caliditatis maximè particeps videtur, & à causâ calidâ pendere, attenuante & resoluente materiam humoralem, quemadmodum in magno mundo quotidie fieri videmus. Ac proinde ex contrariorum regulâ, & aduersus communem Medicorum sententiam,refrigerantibus erit aduersus eum vtendum, non calfacientibus:quæ tum eorum generationem prohibeant,tum genitos repellant.Huic ergo nos obiectioni breuiter satisfaciamus,dicentes duplicẽ esse naturam eorum quæ euaporant in nobis,tam ex parte efficiẽtis, nempe caloris; quam materiæ : fumus enim, vapor, aura seu exhalatio tenuis, quæ summa corporis petere solet, sequitur vim caloris potenter resoluentis & eleuantis materiam tenuem aut quamcunque ex humoribus ad patiendum idoneis : flatum verò crassiorem esse veluti nebulam & halitum, qui exurgit in nobis ex humoribus crudis & lentè incalescentibus. Siue igitur calor sit imbecillior, siue validus, educuntur inde halitus crassi, qui in particulis densioribus contenti, neque resoluti, tum

ob

ob propriam naturam mobilem, tum ob calorem perpetuò agitantem & attenuantem, sed impotenter, diuturnos cruciatus excitant. Ex qua distinctione patet, vaporum quidem illorum tenuiorum & exhalationum generationem impediri refrigerantibus, eorúmque in partes appulsum repellentibus cohiberi: vnde Gal. *lib.2.κατὰ τόπ. cap.1.* in doloribus capitis à fumositatibus sursum elatis, vt quando ex vini potu caput repletur, refrigerantia & repellentia adhibet. Item Priapismo 14. *meth.cap.7.& 8.* & similibus. At verò quando flatus illi seu halitus crassi partem aliquam in quâ sunt inclusi infestant; tunc calorificis, attenuantibus, & resoluentibus agendum, non solum vt dissipentur, sed etiam ne gignantur. Nam cum diminutus calor eos genuerit: aut saltem ob materiæ frigiditatem & crassitiem, quamuis vegetus, non potuerit in transpirationem insensilem digerere, sed tantum liquare, & in halitus crassos conuertere: opus est medicamentis calorificis & discutientibus, quæ veluti subsidio sint ad attenuandum & rarefaciendam partem in quâ continentur. Eâ tamen cautione, vt in principio, si quidem multa materiæ humoralis copia ex qua suscitantur, subesse videatur, parcius eis vtamur, ne scilicet plures excitentur flatus, quam dissipari possint; sed potius expurgationi ipsius humoris flatulenti incumbamus.

His igitur ita positis, ad vitæ rationem instituendam accedamus, calfacientem, attenuantem, & siccantem, hoc est affectui ipsi & causis oppositam. Aëris itaque talis constitutio eligenda, aut arte paranda, cauendúmque imprimis, ne capite aut pedibus colicæ obnoxij frigeant, cum ex his solis affectus ille oriri & ingrauescere sæpius soleat. Labori potius quam otio sese committant in ipso doloris interuallo. Vigilia & somnus sint moderata. Animi etiam passiones, vt iracundia, in hoc affectu à quibusdam laudantur, certe lætitia plurimũ prodesse potest, & omnis animi voluptas. Debent tamen imprimis curare colicæ obnoxij, vt solitæ excretiones, alui potissimum & vesicæ, ritè procedant: vtpote quibus naturaliter vel arte procedentibus vix vnquam affectu isto corripi solent. Denique alimentorum ratio, tam in præseruatione quam curatione, plurimum proderit: si vescantur cibis euchymis & eupeptis, caliditate præditis, conuenientique quantitate, tempore & ordine sumptis. Panis itaque biscoctus & anisatus, modico sale conditus, frustula panis assa, vino generoso intincta, & puluere ducis dicto inspersa: carnes assæ perdicum, gallinarum, turdorum, turturum, merularum, alaudarum, columbarum, & similium, inter quas galeritam ex proprietate commendant: vel elixæ cum hyssopo, petroselino, apio, fœniculo, saluia, mentha, maior. satureia, serpillo & similibus conuenient. Vitentur reliqua olera, tam cruda quam cocta, pisces, carnes excrementitiæ & praui succi, legumina, fructus præcoces, & acida omnia, nec non adstringentia & flatuosa, vt castaneæ, mespila, cydonia, & reliqua, nisi aromatibus præclare condita. Item bulbi omnes, inter quos excipit Galenus cepas coctas, & allia, quæ assuetis prodesse poterunt. In perpetuo etiam vsu condimentorum habeant aromatica, piper, nucem moschatam, crocum, zinziber, garyophyllos, cinamomum, & similia, quibus etiam vitiosa alimenta, si aliquando valde expetita, assumuntur, corrigi debent. Potus sit parcior ex vino meraciore & generoso, aliquando hippocratico, aut decocto coriandri, anisi, vel cinamomi in eis qui vino non sunt assueti. Imo etiam secundarij guajaci decoctum saccharo dulcoratum multis sæpe fuit & iucundissimum, & vtilissimum. Vitent, veneni instar, potum frigidum, aquam niualem, vina noua & acerba, aut alio quocumque modo vitiata, ex quibus solis sæpe exoritur colica passio. Quæ omnia præsens Medicus pro variis circumstantiis moderari debet.

Quod ad remedia verò attinet: quæ causas tollere, intemperiem corrigere, & dolorem mitigare possint, eligenda sunt: ea etiam rectâ methodo instituenda, habitáque vrgentioris, vt iam diximus, ratione. Proinde cum aluus hîc plurimùm suppressa esse soleat, vel à fæcibus induratis, aut muci copiâ obturantis & opplentis: ideo incipiendum à communi & emolliente clystere, quo illæ educantur: fiatque reliquis iniectionibus paratior via. Sit ergo talis formula.

℞ Decocti communis clysteris leniter mollientis & tergentis ℔ j. In quo dissolue cassiæ recenter extractæ, aut cathol. ℥ j. olei lilior. vel butyri ℥ iij. mell. mercur. ℥ j. ß salis gemmei ad irritandam expultricem ʒ j. Fiat clyster, qui iniiciatur illico. Hoc reiecto, si quidem maior pituitæ copia subesse videatur quam flatuum; tunc paretur alius attenuans, detergens, & satis valide purgans lentam illam materiam intestinorum parietibus adhærescentem. Vt

℞ Folior. puleg. origan. calament. hyssop. ana M. j. semin. anisi, fænugræc. & apij, ana ʒ iij. florum stœchados, anthos, chamæmel. & melilot. ana P. j. hordei integr. & furfur. macri, ana P. ß. Fiat decoctio: in cuius ℔ j. ß. dissolue diaphœnic. aut bened. laxat. ℥ j. ß. mellis anthos. & olei rutacei, ana ℥ ij. Fiat clyster, qui iniiciatur post prædictum, & reiteretur quoties opus esse videbitur. Quod si illis non satis fæliciter educi videatur materia pituitosa, exhibeantur per os cathartica quædam non violenta, ne magis attrahant in partem affectam, & dolorem augeant; sed mediocria, vt diaphœnici ʒ vj. cum decocto absint. & folior. sennæ: vel paretur apozema purgans in quatuor aut quinque doses. Sunt qui laudant in principio Colicæ terebint. lotam cum aquâ menthæ ad ʒ v. mane sumptam. His ergo aut similibus semel aut sæpius repetitis subducatur humor ille, qui fermentum præstat huic affectui, & flatibus generandis.

Interea illi dissipentur, attenuentur, & particulæ pori aperiantur robúrque omni industriâ inducatur, sumptis per os, iniectis per anum, & admotis. Vnicè igitur hic proderunt olea ex seminibus & aliis flatum discutere potentibus per distillationem extracta, vt guttæ aliquot essentiæ anisi, aut garyophyllorum, in vino aut jusculo dissolutæ: aqua imperialis, cinamomi & theriacalis ex cochleari. Ipsa theriaca, mithridatium, aurea Alexandrina, opiata Salomonis, confectio anacardina, pulueres diamoschi aut diambræ: ex quibus omnibus, si vis, comparetur opiata cum conseruis anthos, betonicæ, maioranæ, aut stœchados, & syrupo conseruationis corticis citri conditi. Sunt qui nihil præstantius existiment per os sumptum, quam syrupum de absint. ad ℥ j. singulis diebus haustum ante pastus. Vulgus aquam vitæ, vinum aut jusculum propinant, in quo dissoluunt puluerem garyophyllorum, croci, nucis moschatæ, cubebarum, cinamomi, zinziberis, & similium. Aëtius castorei parum dissoluit in melicrato aut decocto menthæ, & ægro medicamentum, quamuis ingratissimum, offert. Ego mallem in formam pilularum concinnare, ne tam ingratus sapor & odor ægrum terreant. Vt

℞ Castorei optimi ℈ j. myrrhæ & croci, ana grana v. garyophyll. & cinamomi, ana grana iij. Incorporentur cum syrupo de absint. Fiant pilulæ vj. deauratæ. Capiat duas longè ante pastum, quibus certum est non parum commodi percepturum ægrum. Eadem ratione exhibeatur decoctum guaiaci cum foliis menthæ & chamæpit. mane. Ac si corpus totum serosis humoribus scatere videatur, excitetur leuiusculus sudor, qui tamen vires minime prosternat. Aquarum autem thermalium sulphure constantium potus ad præcautionem potius, quam præsentem curationem, confert. Interea fiant etiam clysteres ex decocto pulegij, origani, calament. chamæpit. saluiæ, hyssop. seminum rutæ, anethi; florum stœchados, anthos & similium. In cuius ℔ j. dissolue olei laurini ℥ vj. Vel in ℔ j. vini rubri generosi bulliat anisi ℥ j. Coletur, addendo olei laurini ℥ ij. de terebint. (quod hic maximè prodesse experientiâ compertum est) ℥ ß. Fiat clyster, qui diu retineatur. In eisdem dissolue parum castorei, assæ fœtidæ, necnon, in peruicacissimo affectu, euphorbij ℈ ß. Sunt qui decoquunt allia & per sedem infundunt. Alij ex solo nucum oleo parant enemata vtilissima. Denique plures clysterum formulæ circumferuntur, quibus colicæ istæ affectiones sedantur. Ego certè in violento affectu malim dissoluere narcotica in eiusmodi clysteribus, quam per os exhibere: potissimum vero opij ℈ j. cum ℈ ß. castorei, & aliquot granis croci: vbi non parum commodi & citæ epicraseos iuuamentum sæpius expertus sum. Alij Philonium aut theriacam recentem ad ʒ iij. adhibent, quod non improbo.

Exterius vero ea omnia applicentur, quæ discutere, attenuare & partium poros aperire possunt. Cucurbitulæ maiores cum multâ flammâ ventri admotæ post purgationem incantamenti instar flatus absorbere creduntur, & dolorem sedare. Si robur constet, balneum aut semicupium, ex vino & decocto herbarum prædictarum paratum, valde proderit, si parum in eo morentur, & absque vllâ virium noxâ. Aliàs vero fiat fotus cum philtris aut spongia ex eodem decocto, aut fomentum siccum ex semin. lauri, anisi, fænicul. & similibus torrefactis leuiter in sartagine, & vino rubro conspersis. Sunt qui parietariam frigunt cum oleo rutaceo, & instar placentularum admouent vmbilico aut regioni magis dolenti, vel vasculum calentibus cineribus & vino aspersis plenum. Quidam omentum bouis aut veruecis recenter extractum admouent ventri, vel calfaciunt cum oleo anethino. Eadem ratione illinantur olea, vnguenta, & emplastra applicentur, vt de

baccis

baccis lauri, de meliloto, & ſimilia, quæ vulgo ſatis nota exiſtunt. Sunt qui in diuturnioribus coli doloribus phœnigmos & veſicatoria non infelici ſucceſſu, medio ventri adhibent. Neque etiam negligenda ſunt ea, quæ tum antiqui, tum recentiores ſcripſerunt ad colicos affectus ex proprietate valere: inter quæ ſtercus lupinum principatum obtinere videtur apud Gal. *lib. de ſimpl. facult.* potum cum pauco vino albo, tam interualli quam doloris tempore, & geſtatum amuleti inſtar, appenſum abdomini ex pelle ceruinâ, aut filo ex ouis cuiuſdam à lupo laniatæ lanâ confecto: eodem modo dicitur conferre lupi inteſtinum ſiccatum: necnon cingulum ex lupi pelle. Laudant quoque mentham viridem in juſculis decoctam & appenſam. Apud Plinium Secundum *lib.2. cap.* 30. puluis cochlearum combuſtarum cum vino potus: Apud Trallianum ſtercus caprillum eodem modo ſumptum commendatur. Quidam vaſa vmbilicalia infantis recenter nati auro vel argento includunt, paulo prius ſale condita, & geſtant alligata circa locum doloris. Sunt qui commendant anguillæ ſanguinem, corallum, cornu ceruinum, erinacei pellem, interiorem nucis corticem qui nucleis interponitur, nucleos perſicorum, ſtercus gallinarum, columbarum, coagulum leporis, oſſa meſpilorum, lumbricos terreſtres & iecur caprillum. Ego certè Villanouani ſecretum expertus ſum non infelici ſucceſſu, puluerem nempe cicadarum combuſtarum in ollâ nouâ ad ℈ ß. cum aquâ menthæ exhibitum. Hodie circumferri ſolet lapis colicus, qui educitur ex capite piſcis illius quem Sciænam aut Vmbram vocant, vulgò *Daing* ou *la maigre*: húncque exiſtimat vulgus magis prodeſſe, ſi dono accipiatur, quam ſi emptione aut alio modo comparetur. Reliqua propemodum infinita, & nobis inexperta relinquimus, vt huic tandem capiti finem imponamus.

CAPVT II.

De lumbricis.

NATVRA omnium rerum conditrix, vt hominem totius orbis compendium & verè μικροκόσμον redderet; præter communem corporis animique compagem, varias omnigenarum quaſi rerum imagines in ſteatomatis, & atheromatis ac ſimilibus præter naturam tumoribus, velut fodinis quibuſdam, repoſuit: in renibus & pleriſque aliis partibus lapides: in articulis tophos: & quod magis eſt admirabile, animantia quædam in corpore noſtro, deque ipſius ſubſtantiâ ſuſcitauit, vt pediculorum multiplex genus, lumbricorumque varias ſpecies, quorum tractatio eſt nobis impræſentiarum propoſita.

Vermes igitur ſeu lumbrici ita dicti ſunt à ſimilitudine quam cum externis illis habent, qui in terræ potiſſimum viſceribus naſcuntur, agente vniuerſali causâ, & ſpiritum illum viuificum in diſpoſitam materiam diuerſiſque modis conformatam infundente, vnde varia illa animantium genera, quæ ex putredine per æquiuocam generationem fieri ſolent, excitantur. Græci ἕλμινθας, ἕλμιγγας καὶ ἑλμίνθια vocarunt. Item θηρία & theridia, quaſi dicas feras & nocentes beſtiolas cum Aureliano: aut tineas cum Sereno: apud Plinium interaneorum animalia. Quamuis autem eiuſmodi animalcula non ſolum in hominum corporibus, ſed & aliorum animantium generentur, nobis tamen de eis quæ in hominibus reperiuntur, quatenus potiſſimum variorum ſunt ſymptomatum & morborum cauſæ, propoſitum eſt agere, & eorum curationem ſiue ſublationem artificioſam tradere, ſumpto ab ipsâ definitione exordio.

Sunt igitur lumbrici variæ animalculorum ſpecies, in noſtris potiſſimum inteſtinis, ex pituitoſi & excrementitij ſucci putredine geniti, qui varias actiones lædere ſolent. Ex qua definitione cognoſcitur proprium genus, eſſentia, differentiæ, locus & omnes lumbricorum cauſæ effectúſque: vnde ſigna tam diagnoſtica, quam prognoſtica exurgunt. Quod nobis paulo fuſius eſt declarandum.

Primum itaque quod ad eſſentiam ſpectat, certum eſt lumbricos inter ſenſitiua animantia reponi debere, cum & ſenſu tactus, guſtúſque, necnon progreſſione donati

donati sint : nam & res sibi gratas suscipiunt, ingratas refugiunt, superiores inferioresque corporis nostri partes perreptant, lancinant, & pungunt, non quidem morsu aut dentibus, vt vulgus existimat, quibus carere certissimum est; sed vel acutiore illo rostro, vel aculeo partes internas valde sensibiles impetendo, quas etiam nonnunquam perforasse, experientiâ est compertum; vel humores excrementitios, quibus commixti sunt, agitando. Dicuntur autem lumbrici variæ animalculorum species, vt præcipuæ eorum differentiæ significentur. Nam apud Hippocratem frequens fit mentio ἑλμίνθων στρογγύλων, πλατέων & ἀσκαρίδων, quasi diuersarum specierum, rotundorum scilicet, latorum, & ascaridum siue minutorum, quem deinceps fere omnes Medici sunt sequuti : Rotundos enim siue teretes à figurâ vocant eos, qui omnium notissimi & frequentissimi sunt, & in superioribus potissimum intestinorum partibus generantur, vomituque ac deiectione sæpius reiiciuntur. Ascaridas vero seu minutulos vocant (tipulas vertit Hermolaus) ἀπὸ τοῦ ἀσκαρίζειν, vermiculos illos in extremitate ani & crassioris intestini gigni solitos, eis qui in putri caseo, & iumentis frequentissimè exoriri solent, simillimos, quod perpetuò moueantur, & partem illam vellicent. Denique latos, fascias, institas, potamias, πλατέας καὶ ταινίας appellant, rarum magis lumbricorum genus, quod longitudine & crassitie valde alios superat, vtpote quod totam aliquando intestinorum superficiem occupans ad tricenos vsque pedes extendi visum est. Ita vt Paulus & Aëtius ex eo putarint hunc vermem fieri ex totâ interiore tunicâ intestinorum putrefactâ, & in animalis illius formam conuersâ : cum tamen credibilius sit, fieri ex muco illo qui toti intestinorum superficiei oblinitur: quandoquidem illa tunica sicci admodum & frigidi temperamenti non satis idonea videtur ad putrefactionem & materiam futuri animantis : adde quod illâ putrefactâ & abrasâ necesse esset hominem immensos cruciatus, atque etiam mortem incurrere, cum tamen vermis ille latus sæpè conglobatus absque vllo ægri incommodo, fuerit excretus. Vnde Hippocrates 4. *de morbis* ὁκοῖον περὶ ἐντέρου ξύσμα λευκὸν, veluti albam intestinorum abrasionem appellat, indicans mucum esse illum, non intestinorum tunicam. Sunt qui his tribus addant quartum genus, cucurbitinorum scilicet, quos ex superioribus crassis potissimum intestinis deturbari existimant, seminibus cucurbitæ persimiles. Verum hi lumbrici non tam quartum genus diuersum constituunt ab aliis, quam latorum vermium sunt notæ, vt refert Aristoteles *libro 5. de hist. animal. cap.* 19. ex Hippocrate 4. *de morbis*, qui eiusmodi cucurbitinos vermes esse veluti fœtus & abrasiones ipsius lumbrici latioris scripsit, sæpiusque auulsos excerni vitâ præditos, vt solet in eiusmodi insectorum partibus. Idem tradidit Paulus & Aëtius. Verum alij malunt totum illum latum vermem nihil aliud esse, quam affixas intestinis viscositates, vt loquitur Auicennas; in quarum spatiis cucurbitini generantur : ita vt latus ille vermis nihil aliud sit reuera, quam eiusmodi animalculorum series sese consequentium, & pituitâ illâ seu muco conuolutorum. Atque hæ sunt quoad speciem vsitatiores in intestinis genitorum vermium differentiæ : cum aliæ multæ accidentales exoriri possint, vt à coloribus quidam albi magis, alij cineritij, flaui, aut rubri. A quantitate alij magni aut parui in sua specie dicuntur : vnde apud Hippocr. referente Galenô *lib.* περὶ γλωσσῶν, quidam ascarides dicuntur μακροὶ, quasi dicas longos aut magnos, factâ scilicet cum eiusdem speciei, non alterius lumbricis comparatione. A loco denique sumuntur istorum vermium differentiæ iam à nobis commemoratæ, dum rotundos in superioribus magis intestinis generari diximus, latos in inferioribus & crassis; ascaridas autem in extremitate potissimum ani seu recti intestini.

Addidimus ergo non frustra, *in intestinis geniti*; quoniam vermes non solùm in hoc loco, sed plerisque aliis hominum partibus exoriri possunt, vtpote aliquando in auribus, dentibus, cerebro, naribus, pulmonibus, vtero, vesica, renibus, necnon quibusuis sordidis vlceribus & fistulis neglectis, quos σκώληκας potius quam ἕλμινθας Græci vocant, Dioscor. *lib.* 3. *cap. de calam.* Plinius *lib.* 11. *cap.* 37. (capræ ex muco narium frequenter vermes patiūtur in osse ethmoide, oues etiam & cerui, vt est apud Aristotelem 2. *de hist. cap.* 15.) Est etiam notabilis dracunculorum illorum historia, à Paulo *lib.* 4. *cap.* 59. descripta, qui in musculosis partibus Indorum, vt brachiis, lateribus, cruribus & suris subsistunt. Quia verò reliquorum curationem ex professo non habemus hic propositam, ideo intestinorum lumbricos potissimum expressimus. Superest tamen, ad particulæ istius declarationem, adhuc videndum, an qui in ventre inferiore continentur lumbrici, in intestinis tantum gignantur, an etiam in ventriculo.

culo. Ridiculum enim eſt, quod Sauanarola & alij quidam cucurbitinos exiſtimant in ventriculo gigni, quia ventriculus cucurbitæ figuram repræſentat: non enim illi vermes toti cucurbitæ ſunt ſimiles, ſed ſeminibus tantum. Petrus Aponenſis Conciliator dictus, necnon Theodor. Priſcian. antiquus Medicus, videntur exiſtimaſſe non ſolum in inteſtinis, ſed etiã in ventriculo generari, propterea quod in hoc, non minus quam illis continetur materialis cauſa, nempe mucus lentáq; pituita, adeſt calor ad coquendam & diſponendam illam materiam, idémq; finis: quare & effectus aderit, vt ſæpe videre eſt vermes in ventriculo contentos magna ibi ſymptomata inuehere, indeq; ſurſum per os aut nares erumpere. Adde quod deteriora multo gignantur in ventriculo, vt bilis porracea, teſte Galeno, abſceſſus, phlegmones & ſimilia. Verum ipſe Ariſt. 4. *meteor. c.* 3. expreſſis verbis huic repugnat ſententiæ, dicens. Animal illud non fit in ipsâ coctione, veluti quidam aiunt: ſed in ſecretione putrefactâ in ventre inferiori, quamuis deinde ſurſum aſcendat. Ariſtot. ſequutus eſt Gal. *comm. in Aphor.* 26. *ſect.* 3. *& lib.* 1. *de loc. aff. c.* 5. & pleriq; Medicorum: propterea quod, vt aiunt, in ventriculo hominis, adhuc ſanitate fruentis, tali materiæ deeſt mora, nec videtur tanta ibi contingere poſſe, & tam diuturna putredo, vt inde lũbrici generentur: cum enim ventriculus exquiſitiſſimi ſit ſenſus, & ſurſum deorſúmq; facilè ſeſe exoneret; non eſt credibile, quin nãtura per aliquem ductum infeſtã hanc materiam prius excludat, quam eiuſmodi animalcula excitari poſſint. Dicamus igitur, lumbricorũ materiam quidem in ventriculo aliquando produci, ſed ibi non perfici illorum generationem exiſtimamus, niſi admodum raro: cum ventriculus coctioni, ipſa inteſtina retinendis excrementis pituitoſis vnde ſuſcitantur lumbrici, propriè dicata ſint.

Iam igitur ad eorum cauſas accedamus, tam propinquas quam remotas. Quod ad formalem attinet, ea iam à nobis eſt expreſſa, dum diximus lumbricos eſſe animãtia ſenſu guſtus tactúſque, necnon motu prædita, ad inſectorum genus referenda, quæ illis ſunt cum lumbricorum generibus communia, qui in reliquorũ animantium corporibus aut terræ viſceribus producuntur, ſub inſectorũ naturâ poſiti. Propter quid in hominũ corporibus gignantur, non eſt facile aſſerere. Sunt qui exiſtimẽt ad vniuerſi cõplementum ſeu ornamentũ produci: alij ad abſumenda ea excrementa quæ in corporibus noſtris ſuccreſcũt. Quæ etſi fortaſſis reſpectu vniuerſi admitti poſſint, cum lumbrici omnino præter naturã & indiuidui conſeruationẽ ſint in corporibus noſtris; credibilius eſt nõ propter certum finẽ, aut animantis vtilitatẽ, ſed ex neceſſitate materiæ, vt & reliquas morborũ cauſas, præter naturæ particularis inſtitutum ſuſcitari, vtpote ex pituitâ illâ craſsâ & lentâ, quæ affixa inteſtinis, & ibi collecta, ex vitio alimentorũ vel debilitate coctricis facultatis aut expultricis, quæ materiã eiuſmodi expellere per vias conuenientes & apertas non potuit, inductâ in eam putredine, dat principium eiuſmodi animalibus corpori noſtro infeſtiſſimis, & vtilem ſæpius quam inutilem materiam abſumentibus, cæteraq; ſymptomata inuehẽtibus, de quibus poſtea agemus, vbi eorum cauſam materialem ex quâ, & efficientem inquiſiuerimus: quia iam de causâ materiali in quâ, nempe loco generationis, egimus.

Quod ad materialẽ ergo causã ſpectat, ſupra oſtenſũ eſt non fieri ex ſolidâ ſubſtãtiâ inteſtinorũ. At Ariſt. *loc. cit. & lib.* 5. *de gen. anim.* lũbricos ab excremẽtis in corpore noſtro fieri generaliter pronunciauit: Hipp. ſeu author libri 4. de morbis, ex ſtercore velut materia generari ſcripſit: Gal. 3. *Aphor.* 26. ex humoribus crudis: Paulus autẽ & Alexand. ex corruptis cibis. Oribaſius vero *comm. in Aphor.* 30. *ſect.* 3. voluit ex omnib. naſci humoribus excremẽtitiis: Aſcarides enim ex nigro ſeu melãcholico; ex bilioſo teretes; latos ex pituitoſo fieri oſtẽdit. Propterea quod aſcarides in recto inteſtino oriũtur, vbi venæ hęmorrhoidales terminãtur, ac proinde ſuccus ibi redũdat melancholicus, qui propter ſiccitatẽ in longũ protendi non poteſt, ſed minutulis eiuſmodi vermibus producẽdis ſufficit: Teretes verò, qui fiunt in inteſtinis ſuperioribus, in quę per meatũ cholidochũ affluens bilis, ibíq; putreſcens eiuſmodi lũbricos ſuſcitat: Lati denique in craſſis exoriũtur, vbi magna pituitę & muci copia ſtabulatur. Alij autem exiſtimãt, lũbricos omnes ex quouis humore corrupto, tã alimẽtario, quã excrementitio produci, sãguine, pituitâ, bile & melãcholiâ, ex coloris varietate quæ in illis apparet, ducti, cũ alij ad rubedinẽ, alij ad flauitiẽ vergãt magis, alij liueſcãt, aut omnino albeſcãt. Verũ ſi quis rem iſtã accuratius ſpectet, videbit neq; à quibuſlibet excremẽtis, neq; ex ſtercore ſimpliciter lũbricos excitari poſſe. Cum enim horũ animantium generatio non quãuis corruptelã ſubſequatur, ſed certã & determinatã: ideo neq; ex ſtercore ipſo fient, cum ex partibus ſiccioribus & omni vitali humiditate exhauſtis cõſtet. Niſi fortaſſe velis ſententiam Hippocr. explicare de ſtercore pituitę permixto, quod nos nõ negabimus. Neq; ex ſanguinis putrefactione, quoniã ſanguis putrefactus, ſi concoquatur, in pus, materiam ſcilicet mediam, abire ſolet: ſin vero omnino

corrumpatur, in biliosum succum tenuiore parte, in melancholicum crassiore sui portione facessit. Non igitur in propriis sanguinis conceptaculis eo putrente fiunt eiusmodi animalcula:quis enim vnquam in venis lumbricos reperit?non extra vasa effuso; quia tunc inflammationem parit, aut in grumos conuertitur, qui malignam putredinem & ab animalis cuiusuis generatione alienam concipiunt. Non fieri etiam ex melancholico aut bilioso succo solis & sinceris id demonstrat: quod ille frigidus & siccus contrarius est principiis vitæ omnium animantium, quæ in calore & humiditate posita sunt:sic autem exustus & amarus nimium, eiusmodi animalcula interficiet potius quam generabit.Superest igitur,vt ex muco fiant vel pituitâ, quam intellexisse videtur Galenus per humores crudos: Paulúsque & Alexander per corruptos cibos velut remotam materiam. Cum enim pituita duplex sit, perfecta scilicet & alibilis, quæ in iecore cum aliis humoribus confecta massæ sanguinariæ permiscetur:alia vero imperfecta & excrementitia,quæ vulgo humor crudus vocatur,fitque in quacumque coctione, potissimum verò primâ, ob vitium alimentorum,vel defectum caloris natiui. Prima illa pituita non est vera materia horum animantium,quæ nunquam in venis reperta sunt; sed secunda potius quæ in intestinis magnâ copiâ contineri solet. Rursus quamuis hæc pituita sit communis lumbricorum materia, quidam tamen putant teretes nasci ex pituita minus calidâ, satisque humidâ:latos & cucurbitinos ex mucilaginosâ & lentâ admodum:ascarides verò ex eadem, sed acetosâ,vel,vt alij volunt,acriori & siccâ,quæ minus extendatur in longum.Nos tamen non negamus huic excremẽtitiæ pituitæ aliquando immixtã esse portiunculam quandam reliquorum humorum,vnde varietas coloris procedere potest:aut certè illa contingit ex diuersitate chyli, ex quo deinceps aluntur lũbrici.

Quid verò sit quod materiam hanc versat & agitat, vt ex eâ eiusmodi animantia procreentur,non paruis caret dubitationibus. Quidã existimant efficientẽ causam esse vniuersalẽ illum totius mundi calorẽ, qui putredinis omnis & æquiuocæ generationis est author:quandoquidẽ verisimile est lumbricos eadem proportione rationéq; gigni cum aliis animãtibus,quæ non ex semine,sed ex putrescente materiâ ortum habent extra animantium corpora.Alij verò putant à calore nostro natiuo, qui numquã deses & otiosus in nobis existit,materiã hanc agitari,disponíq; vt animantis formã adipiscatur, postquam eam omnino vincere aut expellere non potuit; innituntúrq; authoritate Aristotelis,qui 3.*de hist.anim. cap.*11. ait,*nihil putrescens,sed concoctum gignitur.* Sed magis verisimile videtur vtramq; hic causam concurrere. Cum enim diximus animantia hæc ex putrente materia suscitari:in putredine autẽ hac modicâ sit alteratio seu imminutio caloris natiui ab alieno,qualis est ambiennis,cõtingit vt inductâ leuiore in crudũ hunc succum putredine vi extranei caloris,internus ille calor partium,non humoris ipsius putrentis(idem enim in seipsum quomodo ageret?)verset, coquat,separet partes vtiles ab inutilibus,& sic præparet ad suscipiendã vitam ab vniuersali illâ & omniũ formarũ procreatrice causâ. Diximus autẽ leuẽ seu modicã putredinem,quoniam in putredine illâ perfectâ quæ est corruptio, φθορὰ totius mixti,impossibile est animantia produci,vt patet in gangrænâ affectis & aliis grauiter putrentibus partibus.Adde quod leuiorem oporteat esse hanc putredinem,tum quod nulla vt plurimũ febris eam in corporibus nostris subsequatur, tum quia oportet segregationẽ fieri partium vtiliũ ab inutilibus, vt ex vtilibus illis fiat tãdem illud quod vitã præditum est.Perfecta vero putredo ad perpetuã mixti dissolutionẽ & quasi incinerationem tendit:ita vt lumbrici non tam ex ipsis putrẽtibus humoris partibus suscitentur,quã ex illis vtilioribus & superstitibus,quæ per accidẽs vi putredinis separãtur & quasi animã spiritúsq; suscipiunt. Vnde magis probatur mihi Aristotelis sententia,quã eius qui librum 4.de morbis conscripsit, *lib.*3.*&* 5.*de hist. anim.scilicet vermes nusquam parere, sed perpetuò ab æquiuocâ generatione pendere.* Nunquã enim in dissectorũ vermium ventre inuenti sunt alij, aut sexus distinctio apparuit, sed ex illis abruptis potissimum lato exoriuntur portiunculæ, non fœtus,seminibus cucurbitæ similes, vt suprà fuit annotatum. Atque hæc de proximis lumbricorum causis;nunc remotas,antecedentes scilicet & externas perquiramus.

Quæcunque igitur externa vel interna materiam illam crudam & lentam multiplicare,fouere,& ad putredinẽ disponere parata erunt;eadem inter causas lumbricorum remotas siue concausas erunt referenda,tam ex parte rerũ naturalium, non naturalium,quam præter naturam. Hinc temperamenta humida, pituitosa aut quomodocunque putredini aut cruditatibus obnoxia. Item muliebris sexus,ob copiosam humiditatem, quâ scatere solent mulieres,& propter otiosam vitam. Ætas puerilis à dentitionis tempore vsque ad pubertatem, ob humoris copiam, voracioremque naturam, & caloris in humido vim, qui in infantibus recens ab vtero

ro ortis adhuc nondum elucescit. Senilis etiam ætas ob vitiatas coctiones sæpius lumbricos incurrere solet. At verò potentissima causa ad materiam lumbricorum suscitandam repetenda ex alimentorum seu victus ratione deprauatâ; in quocunque temperamento vel ætate: quicunque enim gulæ obnoxij plurimis sese cibis ingurgitant, mixtionibúsque varij generis ciborum palatum irritant, illi magnam lumbricorum copiam colligere solent. Vnde pulmentorum, lactis frequentior vsus cum aliis cibis permixti, carnium in puerulis qui eas adhuc conficere non possunt, casei, leguminum, castanearum, piscium, fructuum horæorum, olerúmque huic rei valde est idoneus. Accedente potissimum desidiâ, longiore somno, animi torpore, balneorum aut veneris intempestiuo vsu, alui suppressione, vt dicebamus, vel nimio fluxu. Inter alimenta igitur constat, humidiora, insipida, dyspepta, viscida, putredini obnoxia, crudáque, maximè huius affectus causam multiplicare. An verò etiam dulcia sub hunc numerum sint recensenda, dubitatur. Cum enim dulcia temperata sint, naturæque nostræ valde amica, atque generando sanguini laudatísque humoribus aut saltem biliosо amaróque per vlteriorem coctionem aptissima, potius quam pituitæ aut crudiori succo: non videntur conducere generationi lumbricorum; quamuis eos iam genitos commouere suauitate sua & ad ventriculum allicere soleant. Fit tamen sæpius, vt ex dulcibus, tum quæ sua sponte & naturâ, tum coquorum artificio talia sunt, crudus succus & materia lumbricorum excitetur: Primò, quoniam nimiâ copiâ propter gratum illum saporem ingeruntur: Secundò, quia ob eandem causam attrahuntur à partibus citius quam par sit, hincque dicuntur hepar obstruere, pulmones verò infarctu liberare: quoniam hepar minutioribus venis à portâ præditum, dum rapaciter hæc dulcia attrahit, illas opplent: pulmones vero latioribus donati & sensim illa suscipientes, adhærentem hoc modo illis succum extergunt. Præter alimenta aëris etiam vis non parua ad lumbricos excitandos, vtpote per quem causæ illius vniuersalis ἐνέργεια communicatur. Tempestas enim austrina, humidiórque, imbrium copia, anni occasus, vt loquitur Hippoc. 6. *epid. & 2. sect. 1. initio*; siue autumnus, tum ob fructuum copiam, tum ob inæqualitatem illam quâ variis modis calorem nostrum natiuum infringit, vnde illud, τὸ θηριῶδες φθινόπωρον. Secundo verna constitutio, ob humores præcedenti tempore collectos, fusósque adueniente calore, ac putredinem concipientes. Eadem ratione regio seu mundi plaga his respondens, de quarum diuersitate mira narrant Theophrastus *lib. 9. de histor. plantar. cap.* 22. Plinius *lib.* 27. *cap.* 13. Aristoteles *lib. de histor. animal.* 8. *cap.* 28. Constitutio etiam pestilens non parum ad productionem lumbricorum potest, excitatâ nimirum in nobis humorum corruptelâ & eneruato calore natiuo. Sunt etiam qui velint lunâ deficiente magis generari exasperaríque lumbricos, & circa vesperam seu solis occasum: quando scilicet calor noster est infirmior, & pituitæ motus exuperat.

Adde his omnibus res præter naturam seu morbosos affectus, qui humorem illum augere possunt, aut efficientem causam suscitare: vt ventriculi δυσπεψίας & ἀπεψίας, βουλιμίας, leienterias, diarrhœas, obstructiones, febres quotidianas, & alias quæ ideo verminosæ dicuntur, quod non tam ad eos sequantur, quam illis generationis principia & fomites præstent, quibus ita constitutis: iam ad signa tum diagnostica, tum prognostica veniamus.

Lumbricos itaque rem esse præter naturam in nobis, cum à causis male constitutis progignantur, noxámque corporibus nostris multiplicem inferant, superius fuit à nobis demõstratum. An verò inter causas morbificas, morbos ipsos, aut symptomata referendi sint, dubium fortassis alicui esse poterit, cum horum omnium naturam participare videãtur. Quatenus enim substantiæ quædam sunt animatæ, non autem veris partibus affixæ, ad causas morbificas pertinere videbuntur: quatenus autem partium corporis nostri numerum præter naturam augent, ad morbos: denique ad symptomata, excreta potissimum, quoniam sæpe exclusi soli, aut cum fæcibus permixti, indicia sunt eorum quæ intus latent. Verum ego existimo lumbricos potissimum inter causas morbificas recensendos, hoc præsertim nomine, quod non semper, nec immediatè actiones lædunt, sed tunc solum quando aliam excitarunt constitutionem. Quandiu enim, verbi gratia, in coli aut aliorum intestinorum capacitatibus quieti continentur, nullam sensibiliter operationem impediunt, quod tamen illis accideret, si verè morbi essent; sed quando vel obstructionem, morsum, tensionem aut similia inferunt. Morbi tamen in numero, ex doctrinâ

Galeni, dici poſſunt, qui cauſas morbificas continentes morborum nominibus expreſſit. Symptoma autem tunc erunt, non quando morbum proximè parient, ſed quando ſubſequentur, aut vi naturæ vel artis compulſi extrudentur. Quidquid ſit, agnoſcendi vermes intus latitantes & abigendi. Signa itaque illorum proponenda ante curationem.

Signorum verò fontes, cum repetantur ex eis, quæ connexionem habere poſſunt cum re ſignificatâ, vt cauſis, effectibus propriis & eis quæ ab eadem causâ fiunt. Ideò lumbricorum multiplicia erunt ſigna, tam communia quam particularia. Quæcumque igitur à nobis dicta ſunt de cauſis, tam propinquis quam remotis, naturalibus, non naturalibus, & præter naturam lumbricos generantibus, fouentibus, conſeruantibus, ea omnia ſi præceſſerint aut præſentia ſint, vt ex illarum ſtatu & ægri aut adſtantium confeſſione cognoſcere erit facile, adeſſe in corpore lumbricos, non infirmis ſuadebunt indiciis. Ab effectibus autem propriis ſeu ſymptomatis maior erit adhuc & certior coniectura: ſicut actionibus læſis, qualitatibus mutatis, & excretis. Nam cum eiuſmodi animalcula, non vni ſemper parti affixa, ſed vario motu prædita, nunc illam partem impetant, humoréſque excrementitios exagitent: fit vt varias actiones lædant, tum primariò, tum ſecundariò: vnde ſigna tam vniuoca quam æquiuoca exurgunt, ex quorum tamen ſyndrome licebit latitantes intus lumbricos deprehendere. Sic quod ad actiones vitales ſpectat, ob tetros vapores, quos emittere ſolent lumbrici, vel corrupti, vel ob fœtidorum excrementorum agitationem, cor violenter feriunt: ita vt ſyncopes, lipothymias, palpitationes, & pulſuum vagam & mutabilem inæqualitatem ſæpius inferant, reſpirationémque nonnunquam ita lædant, vt pleuritidos ideam repræſentent, ac peritis quibuſdam Medicis imponant. Adde febrem vulgo verminoſam dictam; quam non raro excitant commotâ putredine, & incenſo calore. Quod ad animales vero actiones ſpectat, eiuſmodi animalcula eas omnes fere peruertere ſolent: ob iam commemoratos enim vapores, morſúſque & lancinationes fiunt in pleriſque deliria, epilepſiæ, lethargi, conuulſorij motus, frequentiſſimè verò oculorum obtenebrationes & rubores, ſtridores dentium, maſticationes inter dormiendum & quaſi deglutitiones, ita vt pueruli papillam ſugere videantur; clamores repentini, narium pruritus & perfricationes, δυσφορίαι & ῥιπτασμοὶ inordinati. Porro quod ad naturales actiones ſpectat: in iis certè eluceſcit imprimis lumbricorum iſtorum pernicies, nam omnigenos hîc affectus producere ſolent, cardialgias, anorexias, & tanta cibi faſtidia, vt ſæpe cogantur matres vi alimenta puerulis ingerere; βουλιμίας aliquando & inexhauſtam famem ſitimque, quæ potiſſimum contingit à lato illo lumbrico, vt docet Hippocrates: vnde macies & totius corporis ἀτροφία, dum eiuſmodi animantia confectum chylum abſumunt vel corrumpunt; apepſias, ſingultus, vomitus, colicum & iliacum dolorem, diarrhœas, tineſmos & ſimilia. Quod ſi ab excretis mutatis velis lumbricorum ſigna perſcrutari, adeſt vt plurimùm alui fluxus, humoris crudi albidioris aut cineritij. (Vulgus vbi videt hunc fluxum, putat vermes colliquatos exire:) vrinas reddunt albas, ſpumoſas & perturbatas: ſudores patiuntur fœtidos, frigidóſque; ſaliuam ex ore fundunt: maléque olentem ſpiritum exhalant, potiſſimum vero (vt vulgus vocat) acidum. Sæpius etiam foras prorumpentes vermes per os, nares, aut anum, nunc conglobati, aliàs connexi, aut ſingulares: cum fæcibus aut pituitâ permixti vel ſinceri variiſque coloribus prædíti: modò integri, aliàs rupti per partes, viui aut mortui, pleni aut inanes, reliquorum qui intus latitant ſunt notæ. Quas adhuc confirmabunt qualitates illæ mutatæ, quæ verminoſos ſequi ſolent, vt color pallidus, & quaſi tumens faciei, oculorum rubor, labiorum humiditas, extremorum frigus, non tamen permanens, ſed mutabile, ventris tumor, & quaſi palpitatio cum στροφοῖς ſiue punctionibus.

Vt hæc omnia ſigna omnes lumbricorum ſpecies aliquando denotare ſolent: ita etiam ex quibuſdam illæ inter ſe diſtinguuntur: vtpote faciei rubor pallorque ſibi ſuccedentes, tuſſicula inanis, & inappetentia, teretes magis ſequi ſolet quam alios: βουλιμία autem & macies latos, quia valde abſumunt chyloſam materiam. Aſcarides vero peculiariter ingentem podicis morſum ac ſæpe tineſmum concitant: vnde etiam maximus fœtor ab eorum egeſtione ſemper percipitur. Certiſſimè autem diſtinguuntur, quando inter excreta apparent; Lati enim lumbrici certum indicium ſtatuerunt Hippocrat. 4. *de morb.* Ariſtot. 5. *de hiſt. animal. cap.* 19. Galen. 1. *de loc. aff.* quando ſegmenta illa ſeminibus cucurbitæ ſimilia egeruntur: Rotundi

ſæpius

ſæpius ſponte exeunt,vt & aſcarides, qui per femora, & nares aliquando deerrare ſolent. Ex his igitur omnibus facile erit tum lumbricorum ſpecies inter ſe, tum ab aliis morbis diſcernere.Nunc ad prognoſim veniamus.

Duplex eſt autem lumbricorum prognoſis: vna quidem quatenus illi in morbis tam longis quam acutis portendere aliquid poſſunt: alia verò quæ ipſos lumbricos ſpectat, prout morbum per ſe conſtituunt. Ad illam itaque pertinet Aphor.apud Hippocratem *in Coacis, & lib.2.prognoſt.* ἐπιτήδιον, inquit, καὶ ἕλμινθας στρογγύλας ἐξιέναι μετὰ τοῦ διαχωρήματος πρὸς τὴν κρίσιν ἰούσης τῆς νόσου, quem interpretati ſunt tam veteres quam neoterici. Apud Aurelianum variæ referuntur ſententiæ antiquorum circa excretionem lumbricorum in morborum principio,augmento, ſtatu, aut declinatione, viuorum aut mortuorum. Item Paulus & Aëtius hac de re varia ſenſerunt. Nos autem, vt rem illam breuiter tranſigamus, dicimus peſſimum eſſe in morborum principiis & augmento, ſiue viuos, ſiue mortuos excludi lumbricos: illud enim ſummam cruditatis vim deſignat, quæ multis vermibus procreandis & alendis ſuffecit: hoc autem putredinem ſiue malignitatem materiæ quæ illos interfecit: Morbo autem ad criſim properante,vel in declinatione poſito,nihil obeſt,imò potius confert exire cum reliquis excrementitiis humoribus lumbricos,tum viuos, tum mortuos,ex defectu materię crudæ quâ alebantur,& quia ſignificatur naturam res ſibi noxias ſalubriter expellere, illiſque dominari. Quod ad propriam autem lumbricorum prognoſim pertinet, repetenda erit ex eorum ſpecie, more, motu, & magnitudine,vt in aliis morbis ſolet.

Etenim vt ab eorum ſpecie ſeu differentiis incipiamus, quamuis omnes corpori noſtro infeſtiſſimi eſſe ſoleant:inter eos tamen teretes periculoſiſſimi ſunt & moleſtiſſimi, ob locum quem occupant, & motum quo cientur vario. Lati autem,diuturni & difficillimi curatu: ita vt ſæpè homini conſeneſcant, vt vult Hippocrates 4. *de morbis*, & inducta macie ſenſim interimant. Aſcarides minus periculoſi, & curatu faciliores, pruritu tantum & fœtore moleſti; ob quem Arabs Alzarauius iudicauit eos qui aſcaridibus ſunt obnoxij,microbios & breuioris eſſe vitæ.Quod ſi mali moris,& motus violenti ſint lumbrici, vtpote cum ſæuâ putredine & peſtiferâ, maligniſque vaporibus: ſi per os, nares, vmbilicum, inguina, & ſimiles partes, potius quam per anum, ſcilicet perforatis inteſtinis exeant, vt aliquando viſum fuit; certè lethaliſſimos eſſe oportet. Ex magnitudine etiam propriâ, cauſarum, ſymptomatum; & nobilitate partis quam occupant, intenditur aut remittitur periculum quod inferre poſſunt: Sic magni beneque ſaginati peiores paruis & macilentis: multi cohærentes aut conglobati, paucis: flaui, liuidi aut ſanguinei,pilis horridi, criſtati, & variis figuris præditi, deteriores albis & læuibus: quia magis à naturali conſtitutione recedunt, & ferocioris humoris naturam participant. Quod ſi tunc temporis magna cruditatum, putredinis, aut caloris extranei copia in corpore percipiatur: quam præceſſerint aut ſequantur febris continua, veternoſa,conuulſorij motus, alui fluxus male olens,& grauiora ſymptomata iam à nobis commemorata,occupentque ventriculi orificiũ aut œſophagum potius quam inferiorem aluum; omnia periculo eſſe pleniſſima certum eſt (Gabucinus vult, quod ſi aqua frigida mane ſupra ventriculum proiiciatur, ibi ſtatim agitari vermes contentos,& ſic cognoſci.) Vt contrà, febris cæterorumque ſymptomatum abſentia ſecuritatem ſignificabit frequentiſſimam in hoc affectu, niſi per conſtitutiones peſtilentes, quas lumbricorum magna copia præſagire & ſubſequi frequenter conſueuit.Nunc igitur ad therapeiam tam vulgaris affectus accedamus.

Indicationes igitur therapeuticæ, vt in reliquis affectibus, exurgent ex naturâ ipſius morbi,cauſarum & ſymptomatum, quæ curationem, præſeruationem & mitigationem ſuadebunt. Etenim lumbrici, cum toto ſint genere præter naturam in nobis, non coctionem, alterationem aut ſimilia ex parte ſui indicabunt,ſed ſimplicem vacuationem, vt ſcilicet citò & tutò expellantur. Quoniam verò hoc ſæpè fieri non poteſt in viuis hiſce animantibus, neque vi naturæ, neque purgantium beneficio, quia tunc exaſperantur magis, pungunt & adhærent inteſtinis: ideo prius interficiendi, ſtupefaciendi aut fugandi verſus inferiorem aluum, vt ſic poſtea ſolius excretricis vel aſſumptorum catharticorum vi expellantur foras. Ad quæ præſtanda, quædam habentur remedia ad omnes lumbricorum ſpecies idonea: quædam huic vel illi magis accommodata, vt nos annotabimus. Ex parte verò cauſarum ſimplex præſeruatio proponitur, ſi lumbricorum tantum generationem prohibere conſilium ſit: ſin verò iam genitos eſſe pleroſque agnouerimus,

 præſerua-

præseruatio curationi iuncta. Cum verò duplicem eorum proximam causam dixerimus esse, genitalem scilicet calorem, & materiam crudam siue pituitosam, prophylaxis in temperatione eiusmodi caloris, si extraneus valde existat, & potissimum materiæ illius sublatione, erit constituta, omnibusque aliis affectibus, quos huic originem dedisse suspicio erit, vt obstructionibus, imbecillitati ventriculi, sicciori aluo, & similibus diligenter prospiciendum.

Denique ex parte symptomatum, siue mera sint symptomata, seu symptomatici morbi, mitigatio aliquando indicatur; quando vehementiam & rationem causæ obtinuerint, vt dolor acerbus, delirium, conuulsiui motus, & similes: sed præcipuè duo hic sunt quæ curationem immutare possunt, & Medici animum ad se reuocare, nimirum febris aut alui fluxus lumbricis iunctus, quorum nos etiam medendi rationem non negligemus. Hæc autem omnia cum vulgatis illis tribus instrumentis perficiantur, diætâ nimirum, pharmaciâ, & chirurgiâ: ideo à victus ratione incipiendum, quæ potissimam præseruationis istius partem perficere solet: pòst, reliqua suo ordine proponemus.

Inter externas ergo causas alimenta potissimum vim obtinere solent ad cruditates istas & corruptelas suscitandas, quia non solum qualitatiuè, vt loquuntur, sed etiam materialiter ad humorum corporis nostri generationem concurrunt. Imprimis itaque omnia prohibenda, quæ dyspepta, & putredini obnoxia esse solent, iam inter causas à nobis commemorata, vt panis azymus, & malè fermentatus, caseus, legumina, pisces, bulbi, castaneæ, olera, lac aliis cibis permixtum, carnes in tenellis, dulciaria omnia, pinguia, insipida, viscosa, humida, & putredinosa, fructus fugaces, & similia, quorum vsus multiplicandæ eiusmodi materiæ, & putredini est valde idoneus, potissimum si copiosè, & voraciter, omni horâ & nullo ordine ingerantur. Instituatur autem diæta ex cibis boni succi, & facilis coctionis, vergens ad siccum & quodammodo calidum, si febris absit. Aurelianus recensens regiones & populos, qui huic morbo magis aut minus sunt obnoxij; vult eos lumbricis carere qui δριμυφαγίᾳ vtuntur; quasi dicat non tam ad aëris constitutionem referendum esse hunc morbum, quam ad alimentorum rationem. Vnde qui cibis acribus, salsis & similibus excellenti qualitate præditis vescuntur, (quos ille per δριμυφαγίαν intellexit) vix hoc affectu tentari scripsit. Acetosis itaque frequenter vtendum, necnon salsis, aliquando acribus aut amaris, si non sinceris, saltem permixtis, ad aliorum ciborum condituram, vt aceto, omphacio, succo oxalidis, malorum granatorum, arantiorum, limonum & similium. Sunt qui sal conficiunt in prouectioribus verminosis, quo omnes cibos condiunt, ex tribus vel quatuor vnciis salis communis, cui permiscent seminis contra, corallinæ & rasuræ cornu cerui aliquot drachmas. Cappares, fœniculum marinum, oliuæ aceto aut muriâ conditæ vtiles erunt ad detergendum, incidendumque crudiorem illam ventriculi materiam. Item sinapi, piper, zinziber, mentha, apium, raphanus. Quod si dulcia aliquando concedantur, id tantum fiat ad placandos sæuientium lumbricorum morsus, vel sub illis dulcibus (in tenerioribus potissimum pueris, qui reliquos omnes fere sapores intensiores refugiunt) abscondantur ea quæ allectos vermes interficere possunt: hinc mulierculæ nostræ mel exhibent cum prædicto semine, caricas, pruna cocta, pomorum pulpam illo infarciunt; suisque infantibus vacuo ventriculo non sine fructu exhibent. Mirum autem de oleo & vino; & nullâ adhuc certâ ratione satis compertum, quomodo lumbricis adeo sint infesta, vt ex his tantum duobus, aut cum succo limonum, vel alio mixtis, & assumptis facillimè interficiantur: quod in externis etiam insectis omnibus & lumbricis experiri licet, quibus si vinum aut oleum affundatur, breui moriuntur. His igitur vti licebit in victus ratione. Obseruatum est etiam hydropotas magis obnoxios esse lumbricis quam vinipotores: fortassis quia vinum, dummodo non sit nouum, aut dulce, cruditates corrigit, & qui eo vtuntur minus sunt hydropotis voraces. Si vinum omnino refugiant, detur aqua, in quâ graminis radix bullierit, aut fragmenta cornu ceruini. Quando alui fluxus lumbricis fuerit coniunctus, acerbi & adstringentes, vt pyra & cotonea cocta, ex Paulo, cibi ad eam sistendam & robora ndam concedi poterunt, primâ potissimum mensâ. Denique omnia ritè secundum iustam quantitatem, tempus & ordinem instituenda, vt nihil in hac parte erroris committatur: ne scilicet dum nimium nutrimus, augeatur materia lumbricorum: aut quãdo minus quam par est, sæuiant illi nimium, & interiores cruciatus inferant. Quod ad res alias non naturales spectat, non etiam

sunt

ſunt negligendæ: nam experientiâ compertum eſt balneum, venerem, motum violentũ & ſimilia ſtatim à cibo lumbricos maximè generare. Deſidia etiam corporis aut animi nimia, à quâ cruditates multiplicantur, pathemata animi violenta dum coctiones peruertunt, illorum generationem iuuare poſſunt: vt etiam aluus nimium adſtricta, dum cohibet crudam intus materiam: aut valdè fluens, quia pepſim deprauat. Quinetiam aëris conſtitutio calidior aut humidior ad hoc confert, calorem putredinoſum intendendo, aut humorum qualitatem augendo. Ad hæc itaque omnia reſpiciet Medicus ſecundum cauſarum iſtarum & ægri conditionem. Nunc ad reliqua remedia accedamus.

Certum eſt autem in lumbricorum curâ: modo ipſos lumbricos magis vrgere, vt quando magnâ iam copiâ geniti infeſta illa ſymptomata generant: modo ipſam cauſam ſiue crudam materiam, quæ ad illos gignendos diſpoſita eſt. Quidquid ſit, hac communiter methodo procedere ſolemus. Vocati quacunque horâ ad eos qui vermibus tenentur: ſtatim vt vermes deturbentur à ſuperiore aluo quaſi ſtupefacti, aliquid per os exhibere ſolemus ad hoc idoneum, & regioni ventriculi aut vmbilici, prout ſitus ipſorum lumbricorum id ſuadebit, admouere ea quæ illos terrere & fugare poſſunt. Denique interpoſitâ horâ vnâ aut duabus per aluum infundere clyſterem, qui illos ſuâ dulcedine ineſcare, & ad inferiora allicere queat. Hoc aliquando ita ſuccedit, vt eadem die magnus lumbricorum numerus excernatur ſaluis ægri rebus: aliàs ſi intus ſtupefacti morentur aut ſæuiant magis, denuò per os ἑλμινθοφυγα exhibemus, aut cathartico conuenienti expellimus, quo ſimul & cauſa, nempe crudus ille ſuccus vermeſque expurgantur. Communes formulæ tales ſunt.

℞ Syrup. de limon. & de abſint. ana ℥ ß. raſuræ cornu cerui & corallinæ, ſeminis contra, ana ℈ ß. aquæ portulacæ, graminis aut cardui benedicti ℥ ij. ß. Fiat potiuncula; ſi ſit natu minor, capiat ex cochleari: quod ſi ſponte nolit, cogendus immiſſo in os ligno, compreſſis naribus, vel inſtrumento illo quod Paulus ζωμήρυσιν appellat, aut cornu decenter concinnato, quo frequenter noſtri vtuntur. Si febris adſit, remoueantur ea quæ calidiora videbuntur: cum enim omnia acria, ſalſa, amara, acida, oleoſa, lumbricos fugare & interficere poſſint, præſente calore illo præter naturam, eligenda quæ minus eum augere poſſint, & tamen vermibus infeſta ſint. Adde quod violenta nimis & aſpera non tam ſunt idonea quam reliqua: propterea quod ventriculo ſunt valde infeſta, & vermes nimis irritare ſolent. Idcirco vt fallantur, & ſub ſpecie grati venenum ſumant, ſolemus illos ineſcare dulcibus, inſipidis, & ſimilibus permixtis. Mulieres noſtrates oleum pari portione miſcent cum ſucco limonum, & exhibent ad cochlearia duo vel tria: aliæ acetum, oxymel ſimplex aut ſcilliticum: quædam vinum optimum aut abſinthites propinant. Communis eſt vſus ſeminis illius ſantonici ſeu contra dicti, quod variè paratum, vt ſaccharo inſtar tragematis incruſtatum, melle, prunis, paſſulis, ficubus, aut ſimilibus coopertum exhibetur. Alij puluerem ſcordij & ſeminis vrticæ, ac braſſicæ mirè laudant: alij aloëm aut puluerem hieræ, ſyrupum de floribus perſici: Chymici ſuum oleum vitrioli ſumptum & admotum: Rhaſes arenulam quandam rubram *Rennabel* dictam, quæ ex Mechâ adfertur, ſolam aut aliis mixtam. Denique, licet ex Dioſcoride, Celſo, Plinio, Oribaſio, Paulo, Aëtio, & Neotericis infinita colligere, quæ hoc præſtare poſſunt. Nos verò vſitatioribus quibuſdam remediis & formulis erimus contenti. Si velis igitur, paretur ſequens puluis, tam ad præcautionem, quam curationem.

℞ Raſuræ cornu cerui & ſeminis contra, ana ʒ iij. corallinæ ʒ j. ſcordij ſeminis citri & portulacæ (potiſſimum ſi alui fluxus ſit iunctus) ana ℈ j. Fiat puluis, capiat ad ʒ ß. cum iuſculo, melle aut ſimilibus. Quod ſi ſimul reddere velis purgatorium, adde pulueris hieræ ʒ j. vel rhabarb. pulueriſati ʒ ij. Capiat in plures dies continuos vel interiectos, vt ex re videbitur. Quando adeſt febris vehementior, melius eſt decoctum aliquod exhibere per aliquot dies: deinde conuenienti cathartico vti. Imprimis autem ſequens laudatur.

℞ Rad. graminis & acetoſ. ana ℥ j. fol. endiuiæ, cichor. portul. (addunt etiam craſſulam, & vermicularem Arabes, tanquam ex proprietate vermibus infeſtas) ana M. ß. ſeminis coriandri & acetoſæ, ana ʒ j. ß. ſebeſten ſeu myxariorum optimorum ℥ ß. Fiat omnium decoctio ad ℔ j. in quâ diſſolue ſucci limonum aut arantiorum vel granatorum q. ſ. aut ſyruporum ex eis confectorum, vt de acetoſitate citri. Fiat julepus pro quatuor aut quinque doſibus, manè & ſero ſumendis: quibus

quibus tum febris, tum lumbrici ipsi compescentur; & materia expurgationi idonea reddetur.

Vtque his per os sumptis erunt expugnandi: interim etiam foris admouenda quæ eos stupefacere, enecare, aut versus inferiorem aluum fugare queant. Habetur ad id emplastrum in officinis paratum, quod vocant *contra vermes*. Vulgo aloëm aceto acerrimo dissoluunt, & ventriculo, atque vmbilico admouent. Mulierculæ petroleo, oleo iuniperi (vulgo *oly de cade*) aut gagates prædictam regionem & nares, necnon iugulum, tempora & carpos infantium inungunt, ne sursum conscendant lumbrici. Item panem torrefactum & aceto acerrimo maceratum vmbilico admouent.

Confectio hieræ, aut pilulæ de hierâ succo limonum dissolutæ, efficacissimè id præstant. Ego admotam theriacam cum oleo de scorpionibus non parum profuisse obseruaui. Si adsit febris, prædicta temperentur, vt decet. Verbi gratia, fiat cataplasma sequens.

℞ Succi portul. aut aizoi vel crassulæ aceto extracti ℥ iij. farinæ lupinorum ℥ j. pulu. scordij, & semin. contra, ana ʒ j. agarici ʒ ß. Misceantur instar cataplasmatis, addendo parum terebinth. vt melius hæreat. Applicetur. Aut

℞ Prædictos succos. Decoquantur ad consumptionem in ℥ vj. olei de absint. vel de scorpion. Post adde seminis acetosæ & contra, ana ʒ j. coralli rubri, rasuræ cornu cerui & corallinæ (potissimum si alui fluxus iunctus sit) ana ʒ ß. ceræ parum. Fiat vnguentum, quo illinantur prædictæ partes, addendo aceti parum vnctionis tempore.

Rustici fellibus tauri aut porci inungunt abdomen, quibus addunt parum aceti aut succi aizoi, quando calor præter naturam adest. Vtuntur etiam foliis persici contritis, abrotani, tanaceti, rutæ, aut absint. cum pauco aceto admotis.

Quidam inungunt oleo amygdalar. amararum, aut melle, postea aspergunt puluere aloës vel seminis contra. Vidi quemdam, qui aquam vitæ propinare & exterius admouere cum fructu solebat. Quinimo ipse Fallopius vmbilici cauum mercurio implet, & aliquot grana per os exhibet in deplorato hoc affectu, quod in Italiâ vsitatum esse scribit. Verum hæc omnia summo erunt Medici præsentis iudicio temperanda, ne ægri, teneri scilicet, vt plurimum, infantes in grauius aliquod malum præcipitentur.

Fugatis itaque sic aut stupefactis lumbricis per assumpta & admota, post horam vnam aut alteram, conuenit vt ad inferiorem aluum alliciantur, & clystere aliquo educantur. Eiusmodi igitur clysteres omnibus oleosis, amaris, salsis, aut acribus, nec non vino carere debent, quoniam illa omnia sunt ἑλμινθόφυγα, vt diximus: fiant vero ex iusculo optimo, lacte, sapâ, melle dissoluto in aqua hordei & similibus, in quibus licet saccharum, vitellos ouorum, & similia dissoluere. Communiter igitur parantur ex lacte (quod chalybeatum infunditur, si iunctus sit ingens alui fluxus) in quo dissoluunt mel & vitellos ouorum: aut si desit lac, fiat sequens.

℞ Hordei integri, liquir. rasæ, & passul. purgat. ana P. j. prunorum dulcium, & caricarum pinguium, ana par. iiij. flor. viol & borrag. ana P. ß. semin. melon. & anisi, ana ʒ ij. Fiat decoctio, in cuius ℥ vj. viij. vel ℔ j. pro conditione ægrotantis, dissoluantur mell. rosat. colat. & sacch. rubr. ana ℥ ß. vitelli ouorum ij. fiat clyster. Iniiciatur horâ vnâ post assumpta, & admota remedia prædicta. Teneat diu vt alliciantur vermes, & foras magnâ copia extrudantur. Quod si ob sopitam excretricem, vel enectos vermes, suóque iam proprio motu destitutos non erumpant, ne scilicet intus morantes computrescant, licebit prædictæ decoctioni aut simili cassiæ fistul. cathol. aut etiam diaphœnic. s. q. diluere, vel salis gemmei ℈ j. vt perficiatur illa indicatio.

Attamen fit sæpè, vt vel reluctantibus lumbricis, vel ob quantitatem materiæ illius pituitosæ ex qua generantur, quam excludere simul cum illis cupimus, vt necessum sit ad cathartica ipsa per os assumpta venire: ad quam maximè facit ex Rondeletij sententia, electuarium diacarthami dictum; infusum agarici in oxymelite; rhabarbari substantia seu puluis; & infusio in aquâ graminis aut portulacæ, si sit alui fluxus; hiera picra; syrup. de cichoreo cum rhabarb. in robustioribus mel illud catharticum, quod ex mixtione succi cucumeris agrestis confici solet. Antiqui puluerem etiam colocynthidos cum sapa, melle aut iusculo exhibebant. Ego mallem in rebelli materiâ trochiscorum alhandal grana aliquot pulpâ passularum, prunorum, pomorum coctorum, aut melle inuoluere, &

purgationi

coctorum, aut melle inuoluere, & purgationi huic humoris pituitosi accommodare. Frequentissimè in pueris sic præscribimus.

℞ Elect. diacartham. ℥ iij. rhabarb. elect. pulu. ℈ j. rasuræ cornu cerui ℈ ß. syrup. de cichor. cum rhabarb. ℥ ß. aquæ graminis q. s. ad dissoluendum. Fiat potio, quam capiat mane. Sunt qui infundunt optimo successu pro puerulis agarici trochiscat. ʒ j. in melle rosato colato aut oxymelite: deinde dissoluunt rhabarb. puluer. & corallinæ, ana ʒ ß. in aquâ cardui benedicti. Fiat potio. Vel si adsit ingens alui fluxus, prædicta diluunt decocto myrobalanorum citrinorum in aquâ portulacæ facto. Obseruaui ego etiam decoctum sennæ cum semine anisi illis non parum esse accommodatum. Hæc autem sæpius repetantur pro conditione materiæ, & lumbricorum, semel aut bis in mense, interpositis semper iis quæ lumbricos fugare aut materiam præparare, & concoquere possunt, vt prophylaxis hic admodum necessaria perficiatur.

Quin etiam ad eandem præcautionem ratione genitalis illius caloris, potissimum in adultis, sanguineis & plethoricis corporibus, necnon in aliis quando iuncta est febris, probat Aurelianus phlebotomiam, vt scilicet imminuto calore illo extraneo ac putredinoso per sanguinis missionem, minor fiat istorum animantium in corpore generatio. Laudant etiam aliqui ad præcautionem lumbricorum, decoctum guaiacinum in plures doses sumptum; sed nolim ego infantium corpuscula, & animos impatientissimos, tam molesto & diuturno remedio frangere, cum liceat fæliciter prædictis iam remediis illud præstare. Rasuram tamen ligni sancti ad ℈ j. sumptam cum iusculo, aut aquâ graminis non improbarem, quia insigni amarore est prædita, & viscera roborat. Atque hæc est communis, & vniuersalis medendi ratio in omnibus lumbricorum speciebus, potissimum verò rotundis seu teretibus, qui frequentissimi & molestissimi esse solent.

Quod ad latos verò seu cucurbitinos spectat, vult Galenus *lib. decimo quarto method. sub finem*; Paulus & Aëtius, vehementiora esse debere remedia quæ illis exhibentur, quam in teretibus: propter magnitudinem eiusmodi lumbrici, quantitatem, qualitatemque materiæ ex quâ suscitatur. Ad hoc laudat Trallianus Costum & Cardamomum: Celsus corticem mori, radicem filicis, centaurij folia in decocto & puluere: Item alliorum esitationem, muriæ potionem, vermium terrenorum puluerem, succum aizoi illius quæ auricula muris appellatur: theriacam antiquam & similia. Galenus 8. *de simpl. med. facult.* laudat salicem.

Ad purgandum exhibent colocynthida, scammonium, coccum cnidium, helleborum, hieram Logadij & diacolocynthidos, antimonij puluerem præcipitatum, cæteraque valentissima, in quibus exhibendis prudentissimum oportet esse Medicum, & omnium circumstantiarum diligentem habere rationem. Ego malim in hoc casu pilularum illarum cocciarum minorum dictarum ℈ j. aut ʒ ß. cum aquâ graminis aut absint. malaxatarum propinare: vel iam dicto electuario diacarthami frequenter repetito vti: non neglectis externis remediis iam propositis.

Galenus etiam *loco iam citato*, ad ascaridas valentiora adhuc præsidia vsurpanda censet, quod confirmauit Auicennas pluribus rationibus. Ego tamen, pace tantorum authorum, existimo minora hæc animantia & in extremo ano posita facilè interfici educique posse iam propositis remediis: necnon accommodatis infusionibus, fotibus, glandibus, & linimentis. Ac propterea minime conturbandum esse totum corpus valentioribus illis catharticis aut ἑλμινθοφύγοις: quæ grauiora sæpè ipsismet lumbricis mala inuehere solent. Ideo fiat decoctio ex detergentibus, acribus, aut amaris, quæ frequenter per clysterem infusa illos enecabit & educet. Clysteris autem caput seu fistula sit vndique multis foraminibus in extremitate peruia, vnde illa decoctio hinc inde effusa adhærentes ano ascarides attingere possit. Fiat igitur decoctum absint. centaurij, tanaceti, abrotani & similium. Lupinorum infusum laudat Aëtius: muria ac cedria etiam commendatur: his adde, si velis, aliquid mellis rosacei aut mercurialis, quo medicamenti asperitas parum deliniatur. Ex eodem fiat fotus in perinæo cum magnâ spongiâ.

Aliquando immittatur glans ex melle & puluere hieræ diacolocynthidos cōfecta, vel frustulum radicis betæ aut cucumeris agrestis melle illitum, vel caro suilla salitâ in longum secta, teneatur diu compressis natibus. Illinatur etiam podex felle

taurino, melle cui ſal gemmæ, & hieræ puluis ſit permixtus, oleo amygdalarum amararum & ſimilibus. Quidam faciunt ſuppoſitoria ex pice & viſco, vt educantur aſcarides agglutinati. Item poterimus vti ſuffumigio ex aceto, in quo melanthij ſemen bullierit. Quorum vi enecatis eductiſque aſcaridibus, vt etiam catharticis per os aſſumptis iam à nobis commemoratis, repetitis quantum & quando fuerit opus, vel ſucco iridis noſtratis ab Auicenna in hoc affectu commendato, & conuenienti ſaccharo dulcorato, roboranda erit pars & diſponenda, ne deinceps eiuſmodi vermiculos generet: id autem præſtari poteſt, ex Aëtio, per infuſa & admota adſtringentia: qui clyſteres & fotus parat ex decocto polygoni, plantaginis, corticis granatorum, hypociſt. baccar. myrti & ſimilium, addendo parum olei roſati omphacini. Verum in iſtorum vſu cauendum erit, ne nimium ſuppreſſa aluus nouam denuò coaceruet materiam, ex quâ huiuſmodi lumbrici copioſius ſuſcitentur, & idcirco per vices adhibenda ea quæ expurgare & detergere illam colluuiem poſſint. Atque hæc de vſitatioribus & vtilioribus ad omnes lumbricorum ſpecies remediorum formulis ſufficiant: ſelectis enim medicamentis, potius quam longâ eorum farragine, ſanandi ſunt morbi. Non eſt tamen prætereundum, quoſdam aſſerere micam ſalis in ore detentam, & liquefactam morſus & vellicationes lumbricorum ſtatim compeſcere. Denique myxaria ſeu ſebeſten dicta lumbricis affectos maximè iuuant: vel, vt inquit Serapio, quod lumbrici hærent dulcedini, & eam dum fit purgatio, perſequuntur foras: vel præ lentore ab eis auelli cum non poſſint, coguntur exire; viſcoſa enim vſque adeo ſunt myxa, vt ex ipſis in Syriâ probatiſſimum illud viſcum paretur, quod Damaſcenum vocant.

CAPVT III.

De ſuppreſſâ aluo.

ABSOLVIMVS communiſſimos duos affectus inteſtinorum, nempe dolorem qui illis accidere ſolet, & lumbricos: nunc res ipſa poſtulat, vt læſionem actionum officialium, quæ ab inteſtinis gratiâ totius corporis exercentur, ex propoſitâ methodo perſequamur. Illæ autem cum poſitæ ſint in debitâ excrementorum retentione, atque excretione, fit ſæpè, vt propter earum in hoc genere functionum affectus is exoriatur, quem Græci διαχώρησιν βραδυνοῦσαν. Hippocrates *κοιλίης ἐπίστασιν in prorrheticis*: *κοιλίης ἀπόληψιν in Coacis* & *στάσιν*: *γαστέρα σκληρήν 5. epidem.* *κοιλίην ξηρὴν* appellat. Nos aluum ſiccam, duram, adſtrictam, ſuppreſſam, tardam, pigram, fæces morantes, & pluribus aliis nominibus deſignamus. Quidquid ſit, hic affectus eſt ſymptoma excrementorum alui diutius præter naturam retentorum, ob errorem externum, vel aliquod corporis vitium.

Retulimus autem hunc affectum ad ſecundum genus ſymptomatis, nempe excretorum mutatorum, quia magis eſt ſenſibile, & cuiuis obuium, quam ipſius facultatis excretricis læſio, quæ aut non laceſſita, aut non ſentiens, aut alio quocunque modo impedita hoc ſymptoma parit, dum fæces inteſtinorum non eo quo deberet modo, nec debito tempore aut menſurâ propulſat, ſed vel tardius quam par ſit; vel non debitâ quantitate ſecundum aſſumptorum proportionem: ſanus enim homo & bene ſe habens bis aut ſemel in die quod minus eſt, ex ſententiâ Hippocratis, aluum exonerare debet, potiſſimum mane, perfectâ ſcilicet omni alimentorum heſternorum coctione, vt ſic vacuatis commodè inteſtinis leuius reddatur totum corpus, & reliquis alimentis quæ ingeruntur quotidie, locus & via illa aſſueta pateat. Ad hoc perficiendum natura prudens & ſagax varia adminicula illi ſubminiſtrauit, vtpote ſenſum illum tactus per neruos ſextæ coniugationis, quo prædita inteſtina res ſibi moleſtas vel quantitate, vel qualitate perſentiendo extrudere nituntur motu illo orbicularium fibrarum, quem periſtalticum vocant, ad ſphincterem vſque, qui eodem modo vellicatus aperitur ad fæcum aut cuiuſuis humoris excluſionem. Inter cuius vellicationis cauſas potiſſimùm recenſetur telioſus ille ſuccus in cyſtide felleâ contentus, qui enematis inſtar ad deponendas fæces facultatem expultricem ibidem irritat. Fit igitur, vt hac œconomiâ præter naturæ inſtitutum labefactatâ; intus

intus ſubſiſtant primæ illius coctionis perittomata ſeu excrementa, quæ deinceps variorum morborum atque ſymptomatum occaſiones manifeſtæ exiſtant.

Nos itaque huius functionis expultricis inteſtinorum læſæ, abolitæ ſcilicet aut imminutæ, cauſas reduximus ad duo potiſſimum capita, nempe errorem externum, & corporis vitium aliquod: quorum rurſus multæ ſunt differentiæ. Nam per errorem externum omnes illas procatarcticas cauſas, προφάσεις, & manifeſtos rerum non naturalium lapſus intelligimus, qui huic rei occaſionem frequentiſſimam præbere poſſunt: potiſſimum alimenta: à quibus vt exordiamur, certum eſt eorum ſubſtantiam, qualitatem, quantitatem, tempus & ordinem multis modis aluum ſiſtere ac cohibere poſſe. Subſtantia enim euchyma & eupepta, cum tota fere in alibilem ſuccum conuertatur, fit ſæpè vt pauciſſimæ partes excrementitiæ ſuperſint ad egerendum, & proinde pauca excrementa ac longo admodum interuallo deiiciantur. Eorum vero qualitas, vt & medicamentorum tam aſſumptorum quam admotorum, ſicca, auſtera, adſtringens, craſſa aut lenta, ſola vel cum aliis mixta, aut ante alios cibos, præpoſtero ordine aſſumpta potentiſſimè aluum adſtringere valet. Quin etiam quantitas immoderata ciborum, quam pauco tempore natura neque vincere, neque diſtribuere poteſt: vel deficiens & minor quam par ſit ad alendum corpus, vt per fames & ieiunia; reddit aluum morantem, propterea quod chylus ille paucus, quamuis excrementitius, fere totus exhauritur ab hepate & meſaraicis exinanitis. Adde defectum potus & liquorum ob penuriam, aut in illis qui naturâ ſuâ ſunt βραχυπόται, propter quem chylus ſpiſſior, & craſſior redditus difficulter fluit. Quod ſi hora aut tempus cibandi mutetur, frequentiſſime aluum interuertere ſolet: vt etiam ſi quis bis aut ter in die cibum aſſumere aſſuetus, deinde cœnâ aut prandio careat, quamuis copioſius multo alimenta in illo paſtu ingerat, tamen ventrem habebit pigriorem, ex ſententiâ ipſius Hippocratis *lib. de diætâ*: quoniam coctionis & excretionis tempora plurimum ſibi reſpondere ſolent. Neque ſolum ex parte alimentorum hoc contingere poteſt, ſed etiam ex aliarum rerum non naturalium vſu: nam regiones & quæcunque aëris conſtitutiones feruentiores, ſicciorеſque, dum inſenſibiliter aut per ſudores exhauriunt liquidiorem excrementorum partem, reliquam reddunt ſiccam, & retorridam. Hinc Hiſpani & Itali vix duodecimo quoque die cacant: ſic etiam apud Hippocratem *Aphor.* 17 *ſect.* 3. Aquilonia tempeſtas frigida & ſicca τὰς κοιλίας ξηραίνει, propterea quod omnia cogit, & verſus interiora repellit. Quod eadem ratione intelligendum de externo frigore *in epidem.* dum ait, refrigerationem excrementa indurare, & adſtringere ea quæ circa ventrem ſunt. Hinc illud vulgo, *ſuper lapidem non eſſe ſedendum.* Eodem modo exercitationes violentæ, vigiliæ immoderatæ, venus immodica, ſomnus longior in ſtrato calidiore, & facto in lumbos decubitu ſiſtunt aluum ob exſiccationem quam inducunt. Ipſaque animi pathemata, vt curæ, meditationes profundæ, ira vehemens, auerſis aliò ſpiritibus, illud præſtare poſſunt. Timor vero in iis aluum laxat, qui conſtitutione humidiore præditi, præ impotentiâ ſphincterem contrahere nequeunt: in aliis ſiſtit, quibus propter ſiccitatem retentrix robuſtior omnia intus cohibet. Adde his excretiones immodicas, quæ per alios ductus fieri ſolent, per vomitum, vrinas, vt eſt *Aph.* 83 *ſect.* 4. & ſudores potiſſimùm: quibus immoderatè fluentibus impoſſibile eſt aluum non exſiccari & tardiorem parcioremque reddi. Atque hæc ex parte rerum non naturalium, quod nos errorem externum appellauimus, quamuis etiam hæ ſæpius interiores cauſas excitare ſoleant.

Corporis autem vitium propter quod aluus cohibetur, vel eſt naturale, vel aduentitium. Naturale illud intelligo, quod fuit ab ortu contractum, ſequiturque primam noſtri compoſitionem: verbi gratia puerulis multis contingit vt laborent φιμώσει, occluſione ſcilicet podicis, propter quam egerere nequeunt, niſi prius perforatâ membranâ quæ obtendebatur. Alij naturaliter habent implantatum meatum illum cholidochum in fundum ventriculi, non in ipſum duodenum, vnde potius ad vomēdum quam deiiciendum redduntur parati. Ex parte vero conſtitutionis ſimilarium partium, quicunque ſicciore aut calidiore temperamento naſcuntur, vt bilioſi & melancholici, quibus hepar eſt iuſto feruidius aut ſiccius, vel alia quæcũque epigaſtrio contēta pars, iis omnibus naturaliter aluus ægrè & tardè fluit. His adde conſuetudinem in iis qui propter negotia & ſimilia diu aluũ cohibere ſueuerũt: item ætates, quas naturaliter decurrere ſolemus, illarum enim mutationes huic etiã rei, nullâ diætæ ratione immutatâ, mutationem afferunt, *ex Aph.* 20. *ſect.* 2. ὁκόσοισι νέοισιν ἐοῦσιν αἱ κοιλίαι ὑγραὶ εἰσὶν, τουτέοισιν ἀπογηράσκουσιν ξηραίνονται, & contrà. Cuius euentus

 rationem

rationem reddit Galenus *in commentario*. Ex his igitur secundum primam nostri corporis constitutionem aluus adstrictior redditur.

At verò vitium corporis aduentitium, propter quod aluus supprimitur, aut omnino sistitur, multiplex etiam statuitur, vt est apud Galenum 1. *de tuend. sanit. cap.* 13. vbi de causis suppressæ alui fusè disserit. Vel enim tarda hæc deiectio sequitur morbos sympathicos intestinorum, vel idiopathicos. Sympathicos quidem ex negatâ facultate, vt quando illorum sensus destruitur ad interceptionem facultatis animalis, per apoplexias, conuulsiones, paralyses, comata & similes cerebri affectus; vel ex negatâ materiâ, quando ob defectum humoris biliosi, qui in intestina per meatum cholidochum affluere solebat, intercepti propter obstructiones, vt in ictero, iecoris scirrho, vesiculæ infarctu & aliis morbis: vel aliò transmissi, languet vis expultrix intestinorum, suo familiari stimulo destituta. Per idiopathicos autem morbos laborat hæc facultas, propter affectus communes, similares & organicos: communes quidem, vt solutiones continui; nam factâ ingenti intestinorum sectione, aut concitato insigni ob vulnus eorũ aut distentionem dolore, impossibile est functiones has naturaliter procedere: siquidem aliquando vel fæces foras per vulnus exeunt, sic Dominus Philippus *de Montagnac* excernebat per duodecim annos fæces & flatus per vulnus quod acceperat in dextrâ vmbilici parte. Mortuus est anno 1595. in balneis Bellilucanis: aut in cauum abdominis effunduntur, aut certè propter vim doloris violenter supprimuntur. Similares autem affectus qui hoc præstare possunt, sunt ipsæ intemperies, vel in solis intestinis existentes, vel in toto corpore, aut aliquâ parte quæ epigastrio continetur. Sic febrilis & exurens corporis totius constitutio, hepatis inflammatio, renum ingens feruor intestinis communicatus, aut etiam primariò inhærens, exugendo humidiorem deiectionum partem, reliquam reddit exustam & fæcibus caprarum simillimam: Hinc σκύβαλα illa & σπυραθώδεα διαχωρήματα apud Hippocratem, quæ difficulter exire solent. Siccitas etiam totius corporis, vt in hecticâ, marasmo, diuturnâ fame, aut morbo confectis, qui iam conualescunt, aluum cohibere solet, dum exuguntur assumpta, & violenter ad restaurandas vires attrahuntur: siccitasque propria aut aduentitia intestinorum id præstabit, sola aut caliditati iuncta adhuc efficacius. Quod ad frigidam intemperiem internam attinet, videtur quidem illa, potissimum siccitati iuncta, per se, etsi non sit immodica, aluum cohibere, quoniam stupefacit, & hebetat partis sensum, cogitque & retentricem roborat; sed per accidens, vt docet Galenus 6. *epid. textu* 27. quoniam frigiditas hæc interna ventriculi aut intestinorum cruditates multiplicat, sæpius aluum reddit solutam quam tardam. Demum affectus organici, qui prædictæ functioni noxam inferunt, ad obstructionem referri solent, quæ vel est obstructio, ἔμφραξις propriè sumpta, quando videlicet interior via, seu meatus intestinorum oppletur à quacunque re, vt tuberculo, duris stercoribus, pituitâ crassâ & lentâ, calculis, vermibus conuolutis & similibus: vel illa obstructio etiam στέγνωσιν. i. adstrictionem complectitur, quando nulla materia in canalibus intestinorum posita præter naturam, coarctantur tamen, vt à compressione potissimum vteri in grauidis, tuberculo vesicæ, & aliarum partium vicinarum, propriâ ipsorum intestinorum circumuolutione & implicatione, quam in ileo explicabimus, aut in scrotum prolapsu: ibi enim coarctata præ loci angustiâ aluus diu lenta manet, aut etiam omnino supprimitur. Harum rursus omnium dispositionum & causarum, quæ deiectionem tardam aut nullam efficiunt, suæ sunt causæ multiplices, ex rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam serie repetendæ, vt sæpius fuit annotatum.

Signa etiam partis affectæ, affectus & causarum, ex solitis fontibus depromenda. Nam ipsum symptoma seu actio læsa satis indicat ex intestinorum proprio munere violato, aliquid esse præter naturam in illis quod vel primariò, vel secundariò causa est functionis istius imminutæ, aut abolitæ. Quod si nulla præcessit, vel adhuc sequuta est admodum sensibilis noxa, aut partis alicuius querela: maxima erit coniectura, hanc læsionem seu functionis interceptionem ab errore quodam externo prouenire: quem reperire licebit, factâ sigillatim rerum non naturalium enumeratione, vt iam à nobis proposita fuit: certiusque id adhuc multò constabit, si immutata illa causa restituatur functio pristinæ suæ constitutioni. Φίμωσις & implantatio canalis illius cholidochi in ventriculum satis per se dignoscetur. At verò si assueta sit hæc alui suppressio etiam in latitudine sanitatis, aut contingat absque vllâ diætæ mutatione, vel errore: tunc referendum erit

erit ad ipſius natiui temperamenti conſtitutionẽ in toto aut aliquâ parte, conſuetudinem, ætatis mutationẽ, & ſimilia. Quæ multo accuratius diſtinguentur ex conſuetis ſignis, quibus temperamenta naturalia totius & partium apud Galenum & alios aſſignantur. Maior autem erit labor & opera ponenda in illis affectibus & cauſis deprehendendis, quæ toto genere ſunt præter naturam. Quod ad ſympathiam tamen attinet negatæ facultatis animalis, certæ erunt notæ ex affectibus illis cerebri & neruorum prægreſſis aut præſentibus, quos ſubitò ſequuta eſt hæc noxa; & cum illis augetur ſimul ac minuitur. Eadem ratione ſympathia negatæ materiæ biliosæ ob interceptionem meatus cholidochi ad inteſtina pertingentis, vel ſcirrhoſæ hepatis conſtitutionis, patet tum ex duritie, pondere, & dolore obtuſo dextri hypochondrij, tum ex flauo viridíque colore, quo ſolet bilis ſanguini permixta, & ad partes delata exteriorem corporis ſuperficiem, præcipuè oculos, & faciem inficere. His adde quod excrementa iſtorum hominum, tincturæ illius naturalis expertia, apparent alba vel cineritia: vrinæ autem admodum rufæ & bilioſo excremento ſaturatæ. Idiopathici autem inteſtinorum affectus communes, ſiue ſolutiones continui, manifeſtæ ſunt oculis, ſi ob inflicta vulnera contingant: ſin vero à diuellentibus, contundentibus aut erodentibus internis fiant, earum cauſæ erunt ſigna iſtius affectus. Quod attinet ad diſpoſitiones ſimilares totius vel partium, hoc eſt intemperies, calidam, ſiccam, aut frigidam, ſimplices vel coniugatas, non erit difficile illas agnoſcere ex ſenſu eiuſmodi qualitatum, quem æger percipit, vel etiam Medicus tactu deprehendit ſenſibiliter, ex gracilitate totius corporis, excretorum immutatione, pulſu & ſimilibus, vt peculiariter ſuis locis traditur. Denique morbi organici, obſtructio ſcilicet aut adſtrictio inteſtinorum dignoſcenda ex effectibus & cauſis illarum, vtpote generantibus phlegmonem, calculos, vermes, pituitam, & ſimilia, indurantibus fæces, & reliquis, quorum cognitio certior exurget ab excretorum contemplatione, in quibus dilucida harum diſpoſitionum ſigna apparebunt. Adſtrictio autem inteſtinorum ex prolapſu in ſcrotum, nota eſt ad ſenſum: ex eorum verò ſolâ conuolutione, abſque loci mutatione, in ileo explicabitur proxime cum ſuis ſignis; compreſſio verò à vicinis partibus, vt vtero pleno, inflammatis aut alio modo induratis vel grauioribus factis vicinis partibus, ex vniuſcuiuſque ſitu, connexione, actionum læſione, excrementis ac propriis omnibus accidentibus inquirenda, priuſquam conueniens therapeia ſtabiliri poſſit.

Præſagire autem in hoc affectu licebit ex affectus cauſarúmque magnitudine. Nam alui ſuppreſſio ex diætæ errore, aut rerum naturalium conſtitutione, plus moleſtiæ, quam periculi adferre ſolet. Implet enim caput vaporibus & fumis, σπλάγχνα ſeu viſcera reddit minus bene ſpirantia, compreſſis inteſtinis & diaphragmate: ſenſim tamen collectis excrementis multorum morborum cauſas excitare ſolet. Hipp. *Aphor.* 53. *ſect.* 2. *quibus*, inquit, *aluus eſt humida, iuuentam agunt facilius, quam quibus eſt ſicca: ſed ſenectutem difficilius, quia tunc illis fere exſiccatur.* Celſus tamen & Oribaſius meliorem eſſe volunt fuſam aluum in iuuene, vt bilioſa & acria excrementa iugiter expurgentur: ſiccam verò in ſene, vt ſcilicet alimentorum attractio & concoctio melius tunc perficiatur: quod eadem ratione dici poteſt de conualeſcentibus, in quibus tarda excretio bonam refectionem ſignificat. In hecticis etiam tarda aluus laudatur, quòd tunc minor fiat ſubſtantiæ triplicis diſſipatio. At vero in affectibus aliis tam ſimilaribus, organicis, quam communibus, nihil boni præſagire poteſt, oſtendit enim magnam naturæ noxam aut impedimentum, quæ muneris illius tantopere ad vitã conſeruandam & ad humores noxios vacuandos neceſſarij obliuiſcitur, vel eo perfungi non poteſt. Τ'ὰ σκύβαλα, & pilulis ſimillimæ fæces 2. *prorrhet.* ſequuntur magnam interni incendij vim, potiſſimum hepatis inflammationes. Reliqua in ileo proponentur: nunc ad curationem veniamus.

Commune eſt in omnibus hiſce affectibus (inquit Aëtius *tetrab.* 3. *ſect.* 1. *cap.* 26.) qui aluum tardiorem efficiunt, aut omnino ſupprimunt, vt cauſæ noxam inferenti contrariam curationem opponamus: proprium vero, vt ſecundum ſingulas cauſas, vnicuique contraria remedia exhibeamus. Ac proinde cum dixerimus vitium hoc ſequi vel errorem externum, cauſarum ſcilicet illarum euidentium, vel ipſius corporis conſtitutionem natiuam aut aduentitiam: ideo ſciendum quibus nunc cauſis opponenda ſit noſtra therapeia. Quod ad cauſas igitur externas & euidentes attinet, quarum peruerſus vſus aluum cohibere poteſt, earum-

dem recto vsu intellecto ex descriptione diætæ quam mox subiungemus, facile erit per solam illarum immutationem huic symptomati, quando ab eis simpliciter pendebit, prouidere. Corporis vero vitia quæ hoc præstare possunt difficilius est corrigere. Quod ad φίμωσιν ergo seu natiuam podicis occlusionem attinet, quæ puerulis aliquando contingit, sola perforatio, quam docet Ægineta *lib. 6.* illis medetur. Implantationem autem natiuam meatus cholidochi in fundum ventriculi, immedicabilem esse, vt & alias organorum dispositiones internas, satis docuit Galenus *in arte parua*, ideóque hos homines σχετλίους miseros appellauit. Temperamentum vero natiuum totius aut partium, consuetudinem confirmatam longiore vsu, ætatum seriem immutare, aut in totum impedire non potest Medicus: potest tamen defectus illos intra sanitatis latitudinem positos familiaribus remediis, ex diætâ aut benigniore pharmaciâ repetitis, emendare, quam nos postea subiungemus. Denique affectibus præter naturam mederi conueniet pro variâ illorum naturâ: nam alui suppressio, quæ per sympatheiam negatæ facultatis animalis contingit per apoplexias, lethargos, paralyses, & similes cerebri dispositiones: aut per sympatheiam negatæ materiæ biliosæ, ob obstructas venas, aut induratum hepar: non alio modo curatur, quam istorum affectuum & causarum sublatione, ex suis locis repetenda. Cum tamen in duplici hoc affectu sympatheiæ sopitam esse excretricem intestinorum manifestum sit, ad mitigationem symptomatis, acriora esse iniicienda enemata, glandes & similia quibus illa irritari queat, satis est perspicuum. In affectibus autem intestinorum idiopathicis, similaribus, organicis, & communibus, quidam sunt, vt solutiones continui, vulnera, vlcera, tumores præter naturam, calculi, vermes, conuolutiones intestinorum aut prolapsus, compressiones & similes, quorum curationem hic proponere esset præter institutum,& conuenientem methodum, quâ docemur singula esse propriis suis locis tradenda; ex quibus ea repetere oportet. Superest igitur, vt, cum hæc alui execretio partim sit naturalis, partim voluntaria seu animalis, vt docuimus ex Galeni sententiâ *lib. 3. de facult. natural.* consideremus illos affectus, qui peculiariter in intestinis has impedire possunt, nec facile ad alios morbos reducuntur. Voluntaria autem, animalis seu sensifica impeditur ab eis omnibus, quæ obstupefacere, & sensum tactus in intestinis, vel extremâ ani parte, vbi positi sunt musculi, languidiorem reddere possunt. Naturalis autem functio impeditur vel à siccitate nimiâ, caliditatéque indurantibus fæces: vel à mucosâ viscidâque pituitâ fæcibus & intestinis adhærente, solitúmque excrementorum secessum remorante. Vnde exurgunt indicationes therapeuticæ, tres potissimum, à nobis hoc capite persequendæ: nimirum sopitæ excretricis excitandæ per ea quæ acrimoniâ vellicare & pungere possunt sumpta vel admota: Secundò quæ caliditatem, aut siccitatem partium atque excrementorum refrigerando, humectando, molliendóque corrigant: Tertiò denique crassos, lentos, & viscidos humores detergentia, incidentia ac expurgantia proponemus, quibus prædicti scopi perficientur, vel separatis si simplices sint affectus; vel coniunctis & mixtis, prout illi complicati aut connexi fuerint, quod præsentis Medici iudicio semper est relinquendum. Ducamus igitur à victus ratione exordium.

Consideranda imprimis ea omnia, quæ à nobis dicta fuerunt: Alimentorum scilicet substantia, quantitas, qualitas, tempus & ordo, vt recta lege pro variis dispositionibus instituantur; vtpote in eis quibus vsus ciborum substantiæ nimium alibilis, & euchymæ aluum sistere solet, propter defectum crassiorum fæcum, concedantur quædam terrestrium magis partium & excrementosarum. Si ab excessu aut defectu quantitatis ciborum id fiat, tam continuæ quàm discretæ, vel ex soliti tēporis, aut debiti ordinis immutatione: Si ex βραχυποσίᾳ, aut ὀλιγοποσίᾳ, vt in eis qui parum aut ex longo temporis interuallo bibunt: restituantur omnia in conuenientem statum ex præscripto Medici: consulatur iusta alimentorum quantitas, tam in vno quam pluribus pastibus, idque horis consuetis, & eo ordine, vt liquida solidis, concoctu facilia difficilibus præmittantur: necnon æquabilis potatio solidorum ingestionem, quasi alternantibus poculis, excipiat, diluátque. Quod ad qualitatem alimentorum attinet, vitentur nimium sicca actu & potestate talia, nisi accuratè temperata, aliísque permixta: item viscida & lenta, ne chylus ex eis genitus nimium intestinis adhærescat. In eligendo autem genere alimentorum, siquidem ob sopitam potissimum excretricem contingere videatur alui suppressio, præscribantur acria, pungentia, & vellicantia ad eam excitandam: vnde Galenus, *comment.*

comment. in Aphoriſm. 20. *ſect.* 2. ſcribit victum Alexandrinorum aptiſſimum eſſe ad aluum ſoluendam: qui conſtabat ſalitis multis, cepis, porris, alliis, rebus frixis, piperatis, & zytho: ſub quem reponi poterunt ea omnia quæ ſimili qualitate ſunt prædita, vt panis bene fermentatus, & ſalitus, acetum, oliuæ muriâ conditæ, cappares, fœniculum marinum, aſparagorum lupulorúmque ſurculi, folia vrticæ, & ſambuci teneriora oleo & ſale parata, caſeus vetus: conchæ, Gallicè *huitres*, etiam marinæ, mœnæ, mytuli, oſtrea, tenillæ, & ſimilia ferculis primis aſſumpta, non paruam vim habebunt ad pungendam vellicandámque torpentem inteſtinorum excretricem facultatem. Quod ſi hic affectus pendeat ex caliditate nimiâ, aut ſiccitate fæces indurante: tunc ea eligenda alimenta, quæ refrigerare, mollire, largáque humiditate inteſtinorum ſpatia implere poſſunt: ſub quo cenſu reponuntur fructus omnes horæi primâ menſâ ſumpti, ceraſa, pruna, vuæ, cucumeres, pepones, melones, poma, mora, potiſſimum ante ſolis ortum lecta, quando rore adhuc copioſo ſunt aſperſa. Item iuſcula omnia pinguia, ſola, vel multâ borragine, cichorio, endiuiâ, atriplice, beta, ſpinachia, tenerioribus maluæ foliis & mercurialis alterata: cremor hordei: oleum recens, butyrum per ſe aut iuſculo aliquo diſſolutum: pruna damaſcena ſicca, vuæ paſſæ vulgares, & corinthiacæ, in aquâ communi, vel hordei cum multo ſaccharo cocta, & paruo ante prandium interuallo ſumpta, ſerum lactis caprini, in quo per totam noctem folia borraginis maduerint, mane ſumptum valet ad temperandum feruorem partium, humectandum ac leuiter detergendum. Vbi vero ex adhærente inteſtinis muco aluus redditur pigrior, tunc alimenta vi detergente prædita magis erunt imperanda: ideo multi ex ſolo panis ſecundarij & ſyncomiſti eſu, quando libuerit, feliciter aluum commouent ad excernendum: Alij vtuntur primo iure cicerum, braſſicæ, bliti, aut lentium, ſimiliúmque rerum nitroſis partibus in ſuperficie donatarum, cum oleo & ſale. Alij amara quædam & ſalſa permiſcent iam dicta, quæ non ſolum vi pungendi, ſed etiam detergendi prædita eſſe certum eſt. Multi laudant eſum caricarum & ficuum recentium ad leuiter detergendum: & reliqua ex vſu quotidiano repetenda. Denique alimenta adſtringendi vi prædita creduntur in quouis adſtrictæ alui caſu auxilium ferre, ſi poſtremâ menſâ aſſumantur, quoniam roboratis, & quaſi contractis ſuperioribus partibus inferiores dehiſcere coguntur. Claudant itaque eiuſmodi ægri ſuos paſtus fruſtulo cydonij mali, pyri acerbioris, meſpili, vuæ acerbæ conditæ, aut miuarum ſiue rob ex eiuſmodi auſteris, vel acerbis fructibus cum ſaccharo paratarum. Hæc enim ſæpe ſola ſufficient ad affectum hunc corrigendum. Quod ſi aëris feruor aut frigus nimium, exercitationes, vigiliæ, ſomnus, excretionéſve quædam immoderatæ, vel animi perturbationes aluum cohibere videantur: omnia erunt pro conditione rerum illarum, ipſiúſque ægri temperanda, ex ſolertis Medici iudicio atque induſtriâ.

Eodem modo de reliquis maioribus remediis ſtatuendum, quæ ſingulis cauſis ritè & artificioſè erunt opponenda. Quod ad chirurgiam quidem attinet, nullus illi videtur in hoc affectu locus, niſi fortaſſe venæ ſectioni in magno feruore totius aut partium, hepatis potiſſimum, ſiue ex natiuo, ſeu aduentitio temperamento ortus ſit, quam licebit verno potiſſimum tempore vſurpare, quando ſanguinis copia turget, ex venâ cubiti, narium aut hæmorrhoidibus, prout maior naturæ inclinatio videbitur, conſentiéntque aliæ circumſtantiæ in hoc affectu obſeruandæ. Tota autem pharmaceuticorum remediorum ſeries eadem ratione qua & alimenta diuidi poteſt: in ea ſcilicet quæ ſopitam excretricem facultatem irritare, ſicciorem aluum mollire, adhærentes inteſtinis humores detergere poſſunt. Ad primam claſſem pertinebunt, quæcumque acri, ſalſâ, aut amarâ qualitate prædita ſunt, & quæ cathartica ſeu purgantia propriè ſumpta Practicis dicuntur: hæc omnia præter peculiarem illam vim qua exuberantes ſuccos attrahunt, ſuo etiam ſapore, odore, acrimoniâ & calore apta ſunt ſtimulandæ excretrici facultati tam inteſtinorum, quam aliarum partium: ideóque ſumpta & admota hic vſurpari poſſunt benigna, mediocria, ac violenta, pro diuerſâ affectus & ægri conſtitutione: aſſumpta ſub variis formis exhiberi poſſunt: ſolida nimirum, vt pulueris, tabellarum, pilularum: liquida, vt aquarum, ſuccorum, ſyruporum, decoctorum: media, vt ea quam vulgò opiatam mollem appellant. Sub admotis complectimur ea omnia, quæ vel in ipſam aluum immittuntur, vt clyſteres, glandes, ac ſuppoſitoria; vel exterius applicantur, vt illitiones ac ſuffumigia ſedis, vnguenta,

guenta, emplastra, aut cataplasmata purgantia, vmbilico & reliquo ventri imposita, vt etiam ea quæ manibus contrectantur, & naribus admouentur, quales sunt globuli purgatorij. Idem dicas de emollientibus ac detergentibus, quorum omnium paradeigmata tam accuratè fuerunt à nobis tradita in tractatu de internis & externis remediorum formulis, vt superuacaneum esset ea nunc omnia recensere. Adferemus tamen ea bruiter, quæ veluti numeratò debet habere Medicus, quibúsque morantem aluum communiter sollicitare poterit. Ad hoc igitur facit molliendo, & leniter tergendo manna electa, & bene granata, cuius ʒ vj. vsque ad decem exhibentur dissolutæ cum pauco iusculo, horâ vnâ ante prandium: quod in similibus benignioribus pharmacis obseruamus, ne videlicet superentur à calore nostro natiuo, & in alimoniam facessant. Oleum amygdalarum dulcium recens & sine igne extractum ad ℥ ij. totam aluum molliendo citare potest. Medulla etiam cassiæ illius Ægyptiacæ seu fistularis recenter è cannâ extrahitur, & pari quantitate assumitur, cui addi potest parum sacchari, vt in bolos plures formetur. Apud Ægyptios eiusmodi cannæ minores & teneriores integræ saccharo condiuntur: deinde vna aut duæ eodem modo ante pastus deuorantur, ad molliendas Italorum Principum & Cardinalium aluos maximè expetitæ, vt refert Fallopius: Ex eodem Fallopio mel rosatum solutiuum apud Italos paratur, quod huic rei etiam potest esse accommodatissimum, si eius cochlearia duo vel tria similiter assumantur. Apud Venetos tartari puluis est vsitatissimus, cuius purioris & sincerioris ℥ ß. plus minus cum passulis corinthiacis aquâ communi & saccharo coquitur, sumitúrque inter prima fercula, vellicat enim & ad secessum incitat. Ad detersionem pituitosi & viscidi humoris intestinorum tunicas opplentis & fæces remorantis, nihil aptius est terebinthinâ, cuius ʒ iij. aqua endiuiæ diligenter lotæ in bolos formantur, nebulis inuoluuntur, & cum syrupo capilli veneris deuorantur. Apud Hippocrat. *lib. de diætâ*, seminis carthami medulla cum caricis pinguibus comesta seniorum ventres commodè prouocare solet. Vulgus verno tempore quo vigent rosæ, earum manipulum summo mane legunt, in aqua communi decoquunt, addendo momentum sacchari, illud decoctum hauriunt, tantâ aliquando alui perturbatione, & torminum cruciatu, vt scammonium eos sumpsisse diceres, annotante Fernelio: quod ad roris naturam qui cum rosis colligitur, est referendum. Alij earum succum exprimunt, & eius ℥ ij. cum iusculo aut decocto cichorij dissolutas sumunt: sed melius est vti syrupo rosato solutiuo, vtpote melius parato & cocto. Sennam hodie ita familiariter omnes vsurpant, vt nemo fere eius parandi modum ignoret: nos sæpius ita coquendam delicatioribus ægris imperamus.

℞ Folior. sennæ mundat. ℥ ß. polyp. quer. ʒ iij. semin. carthami contusi ʒ ij. semin. anisi ʒ j. Decoquantur summo mane. In hoc iure decocto incoquantur pruna damascena numero viij. quæ deuoret & ius ipsum cum saccharo. Vel prædictis addendo aliquot pruna aut passulas, oppleatur venter pulli gallinacei aut columbini, decoquatur ad putrilaginem, addendo modicum salis: sumat ius colatum mane. Puluis etiam sennæ ad ʒ ij. vel ʒ iij. assumitur à quibusdam, cum pauco vino albo, vel eodem puluere impleantur pruna aliquot damascena cocta, & sumatur. Quod ad rhabarbarum attinet, nollem ego illo, quamuis benignissimo medicamento, vti in tardiore aluo propter iunctam vim adstrictionis: in eis tamen quibus iecur feruidum fæces exurit, aptissimus erit syrupus de cichorio compositus cum rhabarbaro, ad ℥ ij. vel iij. sumptus mane per se vel dissolutus cum sero lactis caprini aut aquâ endiuiæ. Mechoacan vicem rhababari explet. Aloë etiam & agaricus, qui medicamentum familiæ apud Dioscoridem dicitur, eis conueniunt quibus est languidior facultas excretrix, & mucosi humoris copia in intestinis: quæ in pilulas aptissimè sic concinnantur.

℞ Aloës optimæ ℥ ß agarici trochiscat. & elect. ʒ iij. myrrhæ, spicæ nardi & cinamom. ana ℈ ß. croci grana iv. Excipiantur syrupo rosato solut. Fiat massa pilular. E cuius ʒ j. fiant pilulæ sex deauratæ. Capiat ij. vel iij. horâ vnâ ante cœnam, quoties libuerit aluum prouocare. Villanouanus aloëm electam pari pondere terit cum foliis rosarum rubrarum recentium, ex eis componit massam, & pilulas fingit ad hoc vtilissimas. Agarici etiam ʒ ij. in melle rosaceo infusæ, & expressæ valde pituitosis erunt accommodatæ. Denique ex prædictis omnibus laxantibus, addendo peculiariter ea quæ vnicuique ægro & affectui sunt magis peculiaria, conficere solent Medici syrupos magistrales veris aut autumni tempore, quorum

quorum vſus eſt per reliquas anni partes ad commouendam aluum & ex hauriendа quæuis excrementorum genera: ſemel aut bis in menſe ad ℥ ij. vel iij. per ſe, aut diſſoluti cum iuſculo pulli, decocto cicerum rubeorum, ſero lactis, aut conuenienti aliquo liquore, ſumantur pro rei ipſius varietate.

Chymici tam in latitudine ſanitatis, quam in morbis ad cælum vſque extollunt ſua extracta, vtpote nullo malo odore aut ſapore prædita, ſatis tamen efficacia, ad humoris cuiuſuis excluſionem, quæ ſic præſcribunt primò ad humoris bilioſi euacuationem.

℞ Tincturæ, eſſentiæ vel extracti (hæc enim apud Spagyricos ſynonyma ſunt) rhabarbari ℈ j. & grana xij. olei de ſpicâ aut xyloaloë per Chymiam extracti, ana guttas iij. Ad pituitam vero ſequens prædicant.

℞ Tincturæ turpethi ʒ ß. olei aniſi guttas vj. olei garyophyll. guttas ij. Miſce, capiat ieiuno ſtomacho. Vel

℞ Tincturæ eſulæ vulgaris grana xvj. olei aniſi & cinamomi. ana guttas ij. Ad humorem vero melancholicum expurgandum, atque ideo ad mouendam aluum ita præſcribunt.

℞ Tincturæ ſennæ orientalis ʒ ß. tincturæ hellebori nigri grana v. olei aniſi & fœniculi, ana guttas ij. olei petroſelini & cinamomi, ana guttam j. Miſce.

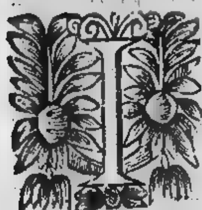
Quidam miris laudibus efferunt tabellam antimoniatam in magno infarctu humorum, quam ſic deſcribunt.

℞ Antimonij pellucidi & hyacinthini ʒ ij. gummi tragacanthi ʒ j. ſacchari albi aquâ roſarum diſſoluti ℥ iij. olei aniſi chymicè extracti ſuper tabellas calentes aſperſi guttas xv. Fiant tabellæ ponderis ʒ ß. vel ʒ j. pro robuſtioribus.

Quemadmodum igitur in eis qui bene ſe habent ad ea quæ offeruntur per os aſſumenda medicamenta, Medici & Chymici talia præſcribunt: ſic in puerulis, moroſioribus & ſimilibus qui ea facile non admittunt; aliis modis & artificiis ventrem commouere ſolent. Eſt clyſter apud Aulicos vſitatiſſimus ad ciendam aluum: Fermenti communis fruſtulum in aquâ tepente diſſoluunt, addendo olei violacei aut communis ℥ iij. plus minus; paratur clyſter ſatis potens ad primas fæces deturbandas; educendámque inteſtinorum pituitam. Aëtius alumen commune terit, & cum melle miſcet, quo podicem puerulorum inungit, & ad excernendum ſtimulat; aliquando addit ſuccum cyclaminis; ex hac mixturâ tum ſedem, tum vmbilicum irrigat. Fernelius epomphalion emplaſtrum purgans eleganter in ſuâ pharmacopœa deſcripſit, quo vti poteris. Fel bubulum aut ſuillum vmbilico illitum idem præſtat, necnon puluis colocynthidos adipe gallinaceo, & pauco oleo amygdalarum dulcium exceptus. Suffumigiis etiam vt adſtringi, ſic etiam laxari poteſt aluus, ideóque ſolutiua dicta ſi decoquantur in aquâ communi & matulæ imponantur cum aliquot ſilicibus candentibus, fumus ille ano exceptus prouocare eam poterit ad excernendum. Mulierculæ fœliciter vtuntur ad hoc præſtandum ſolo decocto foliorum maluæ & fœniculi, cui inſidere faciunt diutius ægrum. Omitto ea quæ ex variis hinc inde repeti poſſunt, vt huic capiti finem imponam, ileíque hiſtoriam aggrediar.

CAPVT IV.

De ileo ſeu voluulo.

NTER ſuppreſſæ alui genera nullum eſt magis famoſum & horrendum, quam iliacus ſeu voluuloſus affectus, cuius nunc hiſtoriam & curationem meditamur. Varia autem illius nomina, tam apud veteres quam recentiores, reperiuntur. Hippocrates nomine εἰλεοῦ ſæpe vtitur; ſed non ſemper affectum hunc præcipitem & periculoſum ſignificaſſe videtur; vt εἰλεοὶ τὰ χρόνια πάθη *lib. de gland.* deſignant omnes inteſtinorum conſtitutiones laborioſas, quæ potiſſimum diu perſeuerant. *In Coacis* tamen & *Aphoriſm. 44. ſect. 6. necnon 10. ſect. 7.* propriè admodum ſumpſit, vt etiam. *libro de morbis & libr. de affectionibus*, vbi νόσημα ὀξὺ καὶ ἐπικίνδυνον vocat: *lib. de flatibus* εἰλήματα: χόρδαψον verò *in Coacis* appellauit aliquoties, & Galenus frequenter nominis iſtius meminit. Aurelianus à Siculis Medicis Φραγμὸν vocari ſcripſit, quaſi ſepimentum dicas: ſiquidem, vt ait ille, obſtruſis naturalibus ventris officiis fieri videtur. Plerique volunt εἰλεὸν à parte affectâ, nempe ileo ſeu tenui inteſtino appellationem ſumpſiſſe, propterea quod frequenter in illo contingere ſolet: vnde Celſus tenuioris inteſtini morbum vocat. Aretæus tamen aliam etymologiam inquirit, *quando enim* (ait ille) *flatus quidam frigidus & lentus gignitur, qui nec infra facile peruadit, neque per ſuperiora recurrit, diu autem manet* ἑλισσόμενος. i. *conuolutus in ſuperioribus inteſtinorum anfractibus, exoritur ileos affectus, qui inde* ἐπίκλησιν *ſuam deſumpſit.* Sed dupliciter erraſſe videtur hic Aretæus, tum quod flatum potiſſimam facit ilei cauſam, quæ ad colicum affectum potius eſt referenda: tum quod ſuperioribus inteſtinis anfractus & gyros tribuat: cum tamen notum ſit illos tantum in craſſioribus reperiri. Recipienda itaque potius ſententia Galeni *initio libri 2. method.* & Actuarij *libro 1. περὶ διαγν. παθ. cap.* 45. qui voluerunt ileon à ſymptomate vocari, διὰ τὸ τὰς ἐντέρων ἑλίκας εἰλεῖσθαι, quia in hoc affectu inteſtinorum inuolucra conuoluuntur, & conſtringuntur: quâ notione etiam Latinis voluulus, & conuoluulus dicitur. Inualuit tamen apud vulgus alia huius nominis ratio, vt exiſtiment εἰλεὸν quaſi ἐλεὸν miſerabilem dictum, ἀπὸ τοῦ ἐλεέω, quod eſt miſereor, & paſſim *miſerere mei* à Barbaris vocatur, vt à vulgaribus Græcis hodie ἐλέησον, quoniam nullus eſt alius affectus qui maiorem miſerationis occaſionem afferat: aut in quo ægri magis ad implorandam diuini numinis miſericordiam conuerti debeant: Acutum enim tormentum per antonomaſiam ab Aureliano vocatur, in quo ægrotantes exiſtimant conuolui atque torqueri ſuorum inteſtinorum verticula, & vehementia doloris preſſi ſupra eas partes quæ patiuntur arcuati conuolutíque plicantur. Quod ad χορδαψὸν attinet; quidam volunt ἀπὸ τοῦ χορδίνειν, quod eſt implico & inuoluo, dictum: alij vero aptius ἀπὸ τῆς χορδῆς ἅπτεσθαι, ducta ſcilicet ratione tum ab ipsâ parte affectâ, inteſtinis ſcilicet quæ χορδαὶ & χορδέματα antiquis dicebantur; & ſymptomate qualitatis tactilis mutatæ, duritiei & renitentiæ præter naturam, quæ ſolet ſentiri in parte inteſtini affectâ, velut extenſi alicuius & valide circumplicati funis. Quid vero ſentiat Aretæus *capite ſexto libri ſecundi*, & Archigenes apud Aëtium *capite 27. libri primi*, dum volunt χόρδαψον tanquam χορδῆς ἕψησιν. i. inteſtinorum emollitionem dictum, dúmque in inteſtinis ſimul πίεσιν καὶ μάλθαξιν compreſſionem & mollitiem iungunt, non eſt facile diuinare, ſed potius manifeſtæ abſurditatis definitionem, ſecundum communem Medicorum acceptionem, notionéſque vſitatas proponamus.

Ileos igitur ſeu voluulus eſt dolorifica ac peracuta inteſtinorum, potiſſimum ilei, paſſio, ad quam ſuppreſsâ omnimodè aluo propter factam in illis magnam obſtructionem aut adſtrictionem, conuolutiones, tenſiones, & horrendi variorum humorum ac tandem fæcum vomitus ſuccedunt. Hac definitione expreſſimus ea omnia quæ ad eſſentiam, cauſas, differentias, & ſigna huius morbi cognoſcenda pertinent:

pertinent: cum enim dixerimus paſſionem eſſe peracutam & dolorificam; hinc colligere licet affectus ſpeciem, quæ ad acutos morbos primi aut ſecundi generis eſt referenda, quoniam ob doloris atrocitatem, functioniſque ad vitam neceſſariæ priuationem fieri non poteſt, quin conflictus hic cito peragatur; ſuccedátque mors intra primum quaternarium, vel ſeptenarium, niſi interea quædam affectus ſolutio mitigatione contigerit: cuius etiam actionis in hoc affectu ſit læſio ſignificatur doloris nomine, vt iam à nobis in colicâ paſſione fuit explicatum, cui veluti parentes & authores adiunguntur abolitio excretionis naturalis inteſtinorum, quâ ſolent deorſum facto ſcilicet inferiora verſus motu periſtaltico contentas in ipſis fæces humoréſque deponere: ad cuius interceptionem reuolutis quaſi & immutatis curſibus excretio illa violenta & deprauata apparet per ſuperiores ductus. Quod ad partem autem affectam attinet, diximus eſſe inteſtina, potiſſimum verò tenue illud quod ileon vocant: vtpotè magis patens inflammationi ob vaſorum copiam, & indurationi fæcum ac collectioni humorum, quia eſt vicinum craſſis. Videtur quidem aliquando Galenus ſolis tenuibus hanc paſſionem adſcribere. Alias tamen, vt *comment. in 3. Epid. & 6. de locis affect.* in quibuſuis fieri ſcribit veriſimili admodum ratione: nam cum excrementa illa fœtida & fæculenta, quæ ſæpius in hoc affectu excluduntur, non ſolum in tenuibus, ſed potius craſſis contineantur: fieríque poſſit non ſolum in illis, ſed etiam in his ea diſpoſitio, quæ humorum iſtorum per inferiora excretionem omnino impediat: hinc ſequitur vtriſque paſsionem adſcribendam. Adde quod, vt in cauſis poſtea dicemus, cum hæc affectio non rarò ſuccedat prolabentibus in ſcrotum inteſtinis, certiſſimum eſt, quidquid neget Laurentius, craſſiora potius eò deuolui quam tenuia. Hinc Arabes Colicam & Iliacam quaſi ſorores, & iliacam quaſi ilei colicam vocarunt propter affinitatem tam affectus quam affectarum partium. Quærunt multi, an hic affectus contingere poſsit inflammato aut alio quouis modo obſtructo pyloro, ſeu inferiore ventriculi orificio, quandoquidem per eiuſmodi conſtitutionem omnis ad inferiora commeatus intercipitur. Quod tamen non videtur veriſimile. Primò, quia tanta excrementorum vomitioniſque copia ex ſolo ventriculo promanare non poſſet, cum vna aut altera excretione totus facillime vacuetur, quando nihil aliud ex inferioribus partibus affluit. Secundò, in pylori inflammatione, magnæ illæ inteſtinorum conuolutiones, tenſionéſque non ſentirentur, neque tanta ſequeretur alui ſuppreſsio, quantam hic contingere omnes ſciunt, immutato motu illo periſtaltico inteſtinorum. Denique cum inferius illud ventriculi orificium ſit velut origo inteſtinorum, primíque illius quod δωδεκαδάκτυλον appellant, credibile eſt factam in eo inflammationem citò ad hoc inteſtinum propagari, ac proinde hunc affectum perpetuò inteſtinis, potiſsimum ileo & colo, tribuendum, vtpotè quibus natura excrementorum ſeu reliquiarum primæ ſecundæque coctionis continendarum præcipuum munus demandauit.

Quæ vero cauſæ ſint proximæ & immediatæ ſeu diſpoſitiones morbificæ, ex quibus crudele hoc ſymptoma proficiſcitur, expreſsimus in propoſitâ definitione, dum diximus magnam obſtructionem aut adſtrictionem inteſtinorum id efficere. Per obſtructionem enim ſeu ἔμφραξιν intelligimus omnem materiam ſeu corpus, quod in cauitatibus illorum poſitum, viam omnino, & meatum intercludere poteſt: corpus illud rurſum vel adhæret inteſtinis, vt tumores omnes præter naturam calidi frigidive, qui ex fluxione in eorum ſubſtantiam factâ aut congeſtione geniti, media ſpatia occupant: aut non adhæret, vt omnis materia, quæ in interiore eorum parte collecta firmiter occludit viam & commeatum illum communem. Hæc autem multiplex eſſe poteſt, prout multa in inteſtinis contineri ſolent: nam & fæces ipſæ lapidis inſtar induratæ, calculus aliquando in illis genitus, vt narrat Hollerius, vermes conglobati, ſanguis copioſè in inteſtina effuſus & in grumos coactus, melancholicus ſuccus, mucus ſeu pituita craſſa & viſcida anguſtans aut potius opplens omnino internam alicuius inteſtini cauitatem. Non eſt tamen veriſimile fieri etiam hanc obſtructionem à bile multâ in inteſtinis gracilibus aceruatâ, vt voluit Rondeletius, cum ſatis notum ſit bilem tenuitate & vellicatione quâ prædita eſt, necnon detergendi vi obſtructiones potius ſoluere quam parere, ideóque in inteſtina effuſam clyſteris naturalis vicem obtinere. Tot igitur rebus obſtructio iſta contingere poteſt. Per adſtrictionem verò ſeu στέγνωσιν inteſtinorum intelligimus

mus omnem angustiam, quæ in illis accidit absque vllâ materiâ seu alieno corpore in earum cauitatibus contento, quámque aliquando coalitus efficit, vt in φιμώσει, post vulnus aut vlcus, quando intestini parietes coalescunt; sed hæc rarò contingunt; sæpius vero eandem angustiam parit compressio in illis facta, vel in sua sede permanentibus, vel prolapsis & à situ suo naturali recedentibus. Primæ illius compressionis species à quouis incumbente corpore, & grauiter obturante contingere potest, vt inflammatione vel alio tumore ingenti epiploi, musculorum abdominis, vteri, item vesicæ, in qua etiam calculus aut magna collecti muci copia tantùm comprimere ac coarctare intestina potest, vt ileon generet, ex sententia Hippocrat. *Aphorism.*44.*sect.*6. quamuis Galenus *in commento* illud pene impossibile existimet. Secunda autem compressio seu coarctatio intestinorum quæ hunc affectum creat, fit, vt diximus, illis à suo naturali situ recedentibus: nam siue proprio pondere, aut contentorum vi, vel continentis, nempe peritonæi imbecillitate, rupturâ, aut relaxatione contingat intestina prouolui in scrotum cum fæcibus, vel circa vmbilicum contorqueri, quod vel in vnico intestino accidere potest, quando reuoluitur, aut concidit in sese; vel in pluribus, quando complicantur simul: certe tunc periculosissima contingit & frequentissima ilei species; quamuis ab antiquioribus fere omissa videatur. Sunt qui existiment adstrictionem istam seu στέγνωσιν in intestinis fieri posse non solum à corporibus vel obstruentibus vel coarctantibus illorum cauitates, sed etiam à sola irritatione, quando videlicet assumpto veneno putrente aut maligno cibo, vt de fungi cuiusdam specie narrant; aut deleteriâ quauis qualitate, ita feriuntur ac percelluntur intestina, vt coactis suis fibris infernè contrahantur, nihílque deorsum ferri permittant: ad superiora verò reuoluuntur: quod etsi rarissimè contingat, non tamen omnino absurdum esse videtur; atque huius meminit Galen. *lib.* 3. περὶ ὀξέων. Posuimus igitur ileon aut propter obstructionem, aut adstrictionem cauitatis intestinorum euenire: rursum diximus obstructionem illam fieri vel à tumoribus propriis intestinorum, vel à materiâ multiplici in eorum meatibus contentâ: adstrictionem autem fieri aut à vicinis corporibus quocumque modo, & valide comprimentibus intestina in suo situ: vel quando decidunt à suâ sede, reuoluuntur & complicantur: aut denique aliquando per solam irritationem: quarum rursus omnium specierum varias & multiplices causas inquirere debet præsens Medicus ex rebus naturalibus, non naturalibus & præter naturam quadam serie repetitas, quas nos vel in præcedentibus fere tractatibus expressimus, vel facile est vnicuique inuenire pro variâ præsentium rerum constitutione, quæ ortum vel incrementum illis præstiterunt. Nos itaque ad signa diagnostica affectæ partis, causarum, & ipsius affectus progrediamur.

Cum itaque prius affecta esse hic intestina constitutum sit, vel per ἰδιοπάθειαν, quando causa ipsa morbifica materialis in proprio eorum corpore posita est: vel per συμπάθειαν, quando videlicet à vicinarum partium pondere comprimuntur & angustantur: ideo imprimis ista distinguere oportet notis morborum qui vicinis partibus contingunt: nam si ileos illis successerit, cum eis simul ingrauescat & mitescat, magna erit suspicio sympatheiæ. Vbi vero nulla eiusmodi signa sese obtulerint, conuertendus animus ad dignotionem prædicti affectus, & causarum seu differentiarum illius. In quocumque autem ileo ratum certúmque est alui omnimodam suppressionem (Hippocrat. περὶ παθῶν, διαχωρέει οὐδέν) esse veluti primarium & παθογνωμονικὸν signum: quamuis enim in colicâ passione, & tardiore aluo, remorentur sæpiùs fæces, nusquam tamen, vt docet Galenus 6. *de locis affect. & comment. in Aphorism.* 10. *sect.*7. tanta alui adstrictio, támque obstinata perseuerat, vt in ileo: ad quam velut consectarius est vomitus ille implacabilis & molestus, primò variorum humorum & eorum quæ assumuntur: postmodum, vbi ad extrema & miserias ventum est, adestque Hippocratis εἰλεὸς δυσώδης, exitialium fæcum. Non quod veræ fæces & figuratæ, quales in recto intestino potissimum continentur, in hoc affectu excludantur: sed humores corrupti vitiatíque longâ cruditate & agitatione, qui odore, saporéque ægris & adstantibus molestissimo, fæcum ipsarum prauas qualitates superant. Habet etiam vomitus ileosus hoc peculiare, quod conuolutionibus & tensionibus intestinorum est comitatus, quas Hippocrat. στρόφους lethales & dolorificas appellauit. His cito anne ctuntur horrenda signa partium omnium corporis præsentem ruinam præsentientium, vt facies illa cadauerosa, totius corporis fœtor; quem Galenus obseruauit in quodam ileoso

lib.6. prorrhet. ſect.3. extremorum frigus & mador, ſingultus vehemens ab exhauſto ventriculo, aut teterrimis illis vaporibus perculſo, ructus inanes & olidi, cardialgiæ, anhelitus difficultas ob diaphragmatis diſtractionem violentam, cordis tremor & ſyncope, conuulſio & deſipientia, raptis iam ſurſum humoribus, & cerebro communicatis, vrinæ ſuppreſſio ceſſantibus abdominis muſculis, qui ad excretionem multum conferunt, & condolente veſicâ. Signa vero cauſarum ſeu differentiarum ilei diligenter attendenda, vtpote ex quarum varietate tota curatio eſt repetenda. Si enim à tumore phlegmonoſo fiat, quod frequentiſſimum voluit Galenus, ſentiuntur illa quæ eiuſmodi tumores conſequuntur, ſcilicet calor ingens partis, ad quem febris aſſidua exoritur, rubor oculorum & faciei, necnon aliquando ſuperiorum abdominis partium dolor violentus & fixus, quem inflammatorium appellauit; pulſatio interna, renixus ſeu durities magna velut extentæ chordæ: citò ſupprimitur vrina, reliquaque ſigna lethalia apparent. Quod ſi à tumore (quod tamen nunquam vel rariſſimè fit) frigido fiat, ſentitur quidem durities quædam & renitentia pro tumoris naturâ, ſed abeſt febris, ſaltem in principio; dolor eſt grauis vel obtuſus, ſenſim augetur affectus, omniaque ſymptomata ſunt remiſſiora. Quod eodem modo dicas de pituitâ craſsâ & lentâ, grumis ſanguinis, ſucco melancholico, aut fæcibus induratis obſtruentibus inteſtina: Præterea in his præceſſerunt cauſæ internæ externæque generantes, aut deducentes eiuſmodi ſuccos ad inteſtina: quod ex rerum præſentium ac præcedentium conſtitutione erit repetendum. Facillimè autem iſta contingunt illis, qui vel ob conſuetudinem vel negotia diutius aluum cohibere ſolent: muneris enim ſui facilè obliuiſcitur; & ſenſim prauis illis humoribus oppletur cum magnâ τῶν σκυβάλων, induratarum ſcilicet fæcum copia, quæ ſæpius inuicem complicantur. Quando vero inteſtina prouoluuntur in ſcrotum cum indurata fæce, facile eſt herniosum iſtum ileum deprehendere; ex tumore & duritie quæ ibi reperitur, vt etiam ſi laxitas aut crepatura in vmbilico aut quauis aliâ peritonæi parte dederit viam inteſtinis ad recedendum è propriâ ſuâ ſede. Quod ad coalitum inteſtinorum attinet, neceſſe eſt præceſſiſſe vulnus aut vlcus, quæ ſuis ſignis ſatis ſe produnt. Si vero inteſtina male colligata in ſeſe concidant aut complicentur, id abſentiâ prædictorum ſignorum erit deprehendendum, nec non torſione ac veluti inuolutione chordæ reduplicatæ, quam æger & Medicus facile tactu percipiunt: præterea ad eiuſmodi diſpoſitionem inducendam ſæpius rerum violentarum impetus, vt caſus, ictus, ſaltus, ſuccuſſationes, & ſimilia præceſſerunt. Denique ſi à ſolâ irritatione pendeat ileos, aſſumpto ſcilicet veneno, aut quauis aliâ re deleteriâ, incipit à cardialgiâ, tremore cordis, ſyncope, & vomitu, vtpote corde aut ventriculo prius affectis quàm ipſa inteſtina ſint læſa. Neque ſentitur illa tenſio cum tumore. Notandum etiam in quauis voluuli ſpecie vrinam admodum eſſe tinctam & rubro colore ſaturatam, tum propter vigilias, dolores, ſitim & abſtinentiam: tum quod bilis quæ in inteſtina deriuari ſolebat, per eiuſmodi motus refluit, & amandatur ad vaſa vrinaria: vnde Auicennas monet eleganter, in hoc affectu non eſſe leuiter pronuntiandum de naturâ cauſæ frigidæ aut calidæ ex vrinarum aſpectu. Præterea quid velit Hippocrates *lib. de internis affectibus* per voluulum ῥιγώδη, ἰκτερώδη, αἱματίτη, non eſt facile intelligere, niſi fortaſſis ſymptomata quædam audiat quæ huic vel illi ſpeciei magis contingere ſolent, vt rigorem quando humor eſt frigidior, icterum quando pendet ab inflammatione, fluxum ſanguinis quando ex violento vomitu hæmorrhagia è naribus, aut ore ſubſequitur, quod ſatis eſt frequens & ab illo annotatum.

Ex his igitur prognoſim in hoc affectu ſtabiliamus, quam Hippocrates *lib. περὶ παθῶν* abſolutè & ex totâ ſpecie ὀξὺ καὶ ἐπικίνδυνον vocauit, cui Galen. aſſentiens *lib.6. de locis affect.* vix vnquam aliquem euadere ſcripſit. Inter ilei autem differentias magis periculoſa ea quæ complicatas habet cauſas, vt inflammationem cum craſſis humoribus vel fæcibus induratis, vix enim ſperabilis eſt tanti mali ſolutio, quando duæ cauſæ ſeſe impediunt & remediis aduerſantur. Tres ſunt apud Hippocratem Aphoriſmi, ileoſi affectus prognoſim ſpectantes: nempe 10. *ſect.7. Ab ileo vomitus, ſingultus, conuulſio, aut deſipientia, malum*: quoniam hæc monſtrant ſynteimoriam partium ſuperiorum, cerebri potiſſimum & ventriculi vehementer affectorum & compatientium. Alius eſt 44. *ſect.6. Quibus ad ſtranguriam ileos ſuccedit*, non propter compreſſionem, ſed fluente in vtrumque alueum pituitâ, *intra ſeptem dies pereunt, niſi febre ſuperueniente copioſa vrina fluxerit*: quem Aphoriſmum quamuis Galenus ſu-

ſpectum habeat, repetit Hippocrates *in Coacis*: melius tamen adhuc dixiſſe videtur ſub finem Coaci tractatus: *quando ileoſis vrinæ interceptio ſuperuenit, citò moriuntur*, quia duplicis meatus anguſtia vrget. Tertius denique habetur *ſect.3. Aph.22.* vbi vult ileon autumno potiſſimum contingere, propterea quod humores, qui per æſtus in exterioribus partibus deerrabant, ſuccedente autumni frigore, & inæqualitate ad interiora compelluntur. Præterea *in Coacis*: *ſi hypochondrij meteoriſmo & aluo graueolenti, abſceſſus ad aurem aſſurgat, mortem infert*: Et rurſum, *ileoſis vomere & obſurdeſcere malum eſt*: ſiue enim illa ſurditas fiat ab exolutione cerebri, ſiue obſtructione meatus auditorij ob inſtantes aut præſentes parotidas, ægri tunc ἔχουσι ὀλεθρίως, mortifere ſe habent, extinctâ iam animali facultate, aut oppreſsâ ab affluente materiâ, cuius pepaſmus in tam celeri morbo, aut vacuatio non eſt ſperabilis, ſuppreſsâ omnimodè aluo. Inter ætates, vt vult Aëtius, pueri magis incurrunt voluulos propter ingluuiem; quàm ſenes: facilius autem liberantur, quia partes humidiores, & minus tenſas naturaliter obtinent. In ileo tunc ſalutis quædam ſpes affulget, quando aluus vel ſponte, vel artis beneficio aliquid excludit, potiſſimum vbi quædam induratæ ſtercoris partes excernuntur, & vomendi impetus minuitur.

Non eſt etiam omittenda controuerſia, quæ videtur eſſe inter Aurelianum & Auicennam. Aurelianus enim *lib.3. acutor.* agens de ileo, *memorant*, inquit, *ventum per podicem redditum ſine odore tetro pernicioſum eſſe: at ſi fuerit odoris tetri, ſalutem promittere. In illis enim ob nimiam ſtricturam tanquam liquatus ſpiritus purior excluditur: in his autem ob quamdam laxamenti facultatem infectus exhalationibus ſtercorum excluditur.* Auicennas contra proprio capite valde fœtentem crepitum damnat. Quæ ita conciliari poſſunt, ſi dicamus, verum eſſe quod dicit Aurelianus de crepitu. Si enim nullo odore ſit præditus, maiorem obſtructionem ſignificat, ac proinde melius eſſe vt modicè fœteat: Sin verò valde putrilaginoſum præ ſe ferat odorem, periculoſum eſſe cum Auicenna, quia corruptelam ingentem ſubeſſe ſignificat, quæ emendari non poteſt. Vel dicendum, mali odoris crepitum minorem quidem obſtructionem ſignificare, ſed deteriorem eſſe cauſam quæ illam parit. Atque hæc de prognoſi, nunc ad curationem veniamus.

In cuius explicatione non eſt quod peculiariter ea omnia recenſeamus, quæ vel in præcedentibus affectibus huic affinibus potiſſimum colico, propoſita fuerunt: vel ex communibus præceptis colligi poſſunt: ſed ea ſolum quæ ad tanti morbi expugnationem præcipuam vim habere in veterum monumentis tradita, vel à poſteris fæliciter inuenta, & quotidiano vſu à nobis ipſis comperta fuerunt. Cum igitur tam præcipitis & periculoſi affectus eſſentiam poſuerimus ἐν τῇ ἄνω εἰλήσει, in illâ inteſtinorum reuolutione, & omnimodâ alui ſuppreſſione: ſequitur veram illius ſublationem poſitam eſſe in eis quæ aluum ſoluere & interceptionem meatus illius expedire queunt. Verum quoniam illa interceptio fit à variis cauſis obſtruentibus aut adſtringentibus, ideo habenda ratio varietatis cauſarum, non ſolum coniunctarum & proximarum, ſed etiam antecedentium, ſi morbus aliquas dederit inducias: ſecus enim tota erit conuertenda cura ad propinquæ cauſæ, ex qua tam ſæuum ſymptoma ſuſcitatur, ablationem. Quod ad victus ergo rationem attinet: cum parum in illo virium poſitum ſit ad iſtius affectus expugnationem, ideo breuiter de eo tranſigamus, dicentes alimentorum ſubſtantiam debere eſſe hic euchymam, formam ſorbilem, quantitatem modicam, quæ non magis impellat naturam ad vomendum, qualitatem oppoſitam qualitatibus cauſæ, vt etiam hac ex parte iuuetur æger, quantum fieri poterit. Reliquæ etiam res non naturales ritè diſpoſitæ ſint ad expugnandum cauſas morbificas, quod ſæpius à nobis fuit propoſitum, & facile eſt vnicuique ex contrariorum regulâ inuenire. Nunc itaque ad ipſa remedia aggrediamur.

Vbi igitur à tumore phlegmonoſo exoritur ileos, quod frequentiſſimum eſſe voluit Galenus, ea erit inſtituenda curatio quam nos fusè ſumus perſecuti in tractatione colici affectus ab inflammatione: Cui hoc tantum addemus, quod in omni inflammatione partium internarum à recentioribus obſeruatum eſt, aquam florum papaueris rubri ad ℥ iij. vel iiij. ſumptam bis in die ſub morbi principium, magnum adferre commodum, tam ad ſedandam phlogoſim & intemperiem partis, quam fluxionis impetum compeſcendum, & excitandi ſudoris cauſâ, quo ſæpè miteſcere ſolet morbus. Quod ſi à tumore frigido fiat ileos, ſcirrhoſo ſcilicet aut œdematoſo, qui omnino internum oppleat inteſtini meatum, magna

magna erit curandi difficultas : quoniam iſtæ frigidorum ſuccorum collectiones non niſi diuturnitate temporis attenuari, reſolui aut molleſcere poſſunt, prius verò mors obrepit priuatione actionis illius ad vitam neceſſariæ, vt vehementi naturæ perturbatione, quàm hæc perfici poſſint : tentanda tamen therapeia vehementer purgantibus, tam per os ſumptis, quam per anum infuſis, vt oberrantes ſaltem circa tumoris molem humores cito vacuentur, & maior obſtructio impediatur. Admoueantur confeſtim parti dolenti, quæ materiam educant foras & reſoluant per inſenſilem tranſpirationem, vt omnia diaphoretica, & epiſpaſtica, fotus, vnguenta, emplaſtra, & ſimilia : necnon ſenſibiliter vacuantia, vt cucurbitulæ cum ſcarificatu, aut veſicatoria, quibus ſi imminuatur affectus, & fæces per inferiora elabantur, poſtea ad methodum ordinariam eorumdem tumorum, omnibus ſatis notam, erit accedendum.

Quod ſpectat verò ad reliqua obſtruentia, vt lumbricos, fæces induratas, pituitam craſſam & viſcidam, ſuccum melancholicum & ſimiles, non erit diſpar curandi ratio illi quæ iam propoſita fuit capite de lumbricis & de aluo ſuppreſsâ: hoc tantum notato, quod in extremis morbis extrema remedia exquiſitè adhibita vſurpari debent : ideóque non eſſe hic cunctandum, ſed validis quam primùm mollientibus, detergentibus, incidentibus, vacuantibus, prò variâ cauſæ naturâ eſſe agendum, vt confeſtim, ſi fieri poſſit, imminuatur illa obſtructio, & aditus quidam humoribus concedatur. Balneum relaxans & emolliens in his caſibus commendatur, atque vt ægro tunc acriores in anum glandes aut ſuppoſitoria indantur: per os verò exhibeantur iuſcula pinguia, olei amygdalarum dulcium ℥ iij. quando ſtercorum durities id præſtat, vel oxymel compoſitum : decoctum radicum aperitiuarum & raphani, ſi à craſſis humoribus pendeat : eadem per clyſteres affundantur, in quibus non erit inutile vnguenti dialthææ aut reſumptiui ℥. j diſſoluere. Poſt exitum balnei exhibeantur cathartica conuenientia ſub formâ pilularum, aut boli, vel pulueris, ne tam facile reiiciantur : ad quod accommodatiſſimæ videntur mihi pilulæ cocciæ minores dictæ, quæ pondere ʒ ß. egregie aluum concitare poſſunt : horâ vnâ poſt ſumptas pilulas exhibeatur clyſter catharticus, qui paratam materiam ad inferiora citò deducat. Si nolit pilulas, capiat turbith pulueriſ. ʒ j. ß. cum ℈ j. diagridij, in vino albo diſſolutorum; aut prædicti pulueres excipiantur pauco melle roſaceo, & fiat bolus, quem capiat omni hora. Iniecto deinde clyſtere aut acriori glande ſiue ſuppoſitorio, quod filo appendere & coxæ alligare conueniet, ne intrò rapiatur, vt ſolet in hoc affectu, ſi quid hac ratione proceſſerit, tunc experienda recentiorum cura, qui iubent globulum plumbeum vel aureum eſſe deuorandum, vt ſuo pondere reliquias obſtructionis protrudat. Velim ego, ſi vires ferunt, tunc ægrum in balneo ex decocto althææ parato collocari, vt maior partibus laxitas comparetur. Narcoticorum vſus ſummopere in hoc affectu conducit, vt quædam induciæ parentur naturæ : necnon ſæpe prodeſt illa purgantibus miſcere. Sunt qui nihil præſtantius eſſe exiſtiment, quam ſi argentum viuum à ℈ j. ad ʒ j. vſque deuoretur pro conditione ægri : nihil enim validius aſſerunt ad agitandam & quaſi perforandam materiam illam obſtruentem. Impunè autem deuorari hydrargyrum, nec inter venena eſſe reponendum, niſi quantitate nimiâ aſſumatur, docuit Fallopius *proprio capite*. Apud Aurelianum legitur Catapotium plumbi, à Serapione deſcriptum, cuius vis non parua eſſe videtur in hoc affectu : ramentum enim plumbi cum elaterio, diagridio & ſale, excipitur terebinthinâ, & in pilulas concinnatur : *Vt enim plumbum* (inquit ille) *impellit pondere, & excludit obtrudentia, ſic reliqua aperiendo, trahendóque non parum valent.* Plinius autem Secundus *lib.* 2. *cap.* 33. ſcribit ſanguinem diſcerpti veſpertilionis calentem ventri illitum ileoſis plurimùm conferre : item ſpolium ſerpentis decoctum in vaſe ſtanneo cum oleo roſaceo, & ventri admotum. Sed hæc ad empiriam propius accedunt, quæ tamen experiri licebit.

Supereſt adſtrictio ſeu anguſtia inteſtini, quæ ileon parit abſque interuentu materiæ. Ad cuius curationem ſtrenuum etiam oportet eſſe & diligentem Medicum, atque principiis obſtare, ne ingraueſcente morbo prǽterlabatur occaſio adhibendorum remediorum. Quare ſi ex adhæſu fiat vlceratorum inteſtini parietum inuicem coaleſcentium, diſrumpenda imprimis illa connexio eis quæ pondere ſuo diuellere poſſunt adhærentes partes, vt deuorato aureo vel plumbeo globulo : deinde ſumptis & admotis deterſio & exſiccatio vlceris, promouenda, quemadmodum dicetur capite de dyſenteriâ, donec cicatrix inducta fuerit : totieſque

que iteranda disruptio eiusmodi coalitus, quoties renouari videbitur. Sed hæc raro admodum contingunt. In prolapsu autem intestini ad scrotum aut vmbilicum, tentanda est subita illius repositio, antequam inflammatio oboriatur, aut intestinum diutius pressum infletur: vbi hoc enim semel acciderit, deplorata est salus ægri. Si enim in scroto maneat, perseuerante ileo moriuntur: sin vero reponatur, intra sex aut septem horas pereunt, succedente partis sphacelo & putrilagine. Quomodo autem reponendum intestinum, molliendo, laxando, fotibus, oleis, balneis, blandâ Chirurgi contrectatione, & vario corporis situ, satis est notum, & dicetur in tractatu de herniis. Eodem modo conuoluta aut complicata intestina restituantur, variâ contrectatione, & motu corporis, nec non suspensione per pedes, vt diuersis his commotionibus malus ille situs, aut connexus intestinorum expediatur. Interdum quoque balneo, aut fotu molliente & relaxante restituuntur, sumptoque globulo illo plumbeo vel aureo.

Quibus frustra tentatis audent aliqui (quod de Praxagora Medico refert Aurelianus) ventrem aperire, & per medium vulnus plicaturam intestini, aut aliam quamque dispositionem tollere: neque magis periculi in hoc autumant, quam in partu cæsareo celebrando, cuius nunc vulgata & probata est omnibus operatio: quæ tamen non erunt tentanda, nisi expetente ægro aut parentibus, & dubij euentus certè præmonitis. Hippocrates *lib. περὶ πάθων, & de internis affectionibus*, conuolutiones istas expugnat mirâ quadam ratione: appositis enim podici follibus tantum flatus immitti vult, donec vi sua intestina attollant, & distendant; sperat enim sic dilatatis intestinis minorem fore obstructionem, ac clysteribus accommodatis viam parari, quâ educere materiam intus latitantem valeant. Atque hæc erant quæ de tanti affectus curatione habebamus proponenda. Quod ad ileon enim attinet, qui ab irritatione fit assumpti veneni, putrentis cibi, aut alterius malignæ qualitatis; illius sublatio cardiacis potissimum, quæ peculiariter theriaca seu antidota appellantur, erit perficienda: nec non vomitus, qui in hoc solo casu competit, statim iuuandus est, vt noxij illi humores, succi aut quæcunque assumpta confestim excludantur, nec diuturniorem intus moram faciant. Absolutis ergo suppressæ alui symptomatis: iam ad immodicos illius fluxus accedamus, ducto à diarrhœâ exordio.

CAPVT V.

De diarrhœâ.

INTESTINORVM, vt & reliquarum corporis nostri partium quasdam esse actiones vsusque nemo dubitat, præcipuè naturales & insitas, attrahendi scilicet, retinendi, concoquendique proprium alimentum, atque illius superflua expellendi. An vero totidem illorum facultates communibus corporis officiis inseruiant, multi non immeritò ambigunt, authoritatibus quibusdam Galeni & rationibus adducti, quas nostrum non est hic recensere. Existimamus enim quatuor illas facultates attrahendi, retinendi, concoquendi, & expellendi non minus intestinis quam ventriculo esse concessas ad priuatos & publicos vsus. Cum enim eadem sit intestinorum & ventriculi substantia & compositio, in eis triplex villorum genus reperiatur, denique idem sit finis, nempe ad totius corporis primam alimoniam concoquendam, deportandamque & reliquias expellendas: certe cogimur fateri, totidem esse in intestinis functiones officiales seu publicas; nusquam enim ritè ne dicam violenter, procederet chylosa materia à ventriculo, quamuis expulsa, nisi ab intestinis attraheretur: quomodo etiam succederet diuulsio illa quæ est necessaria ad famem excitandam, nisi attractio intestinis concedatur? Eademque citius dicto effluerent, nisi ab eisdem retineretur: quemadmodum patet in leienteriis, quæ dysentericæ affectioni & cicatricibus obductis succedunt, in quibus chylus sine vllâ ventriculi labe aut expultricis irritatione effluere solet. Est tamen ea differentia inter hasce istarum partium communes functiones, vt splendidior sit in ventriculo attrahendi retinendique vis: in intestinis verò expellendi: concoquendi autem seu chylificandi

candi facultas, ſi prima rudimenta ſpectes, in ventriculo maior: ſin verò perficiendi & abſoluendi ac ſecernendi munera conſideres, in inteſtinis præſtantiora eſſe reperies. Quæ omnia ritè pro naturæ inſtituto diſpoſita fuere, vt cuilibet partium iſtarum vſus contemplanti diligenter, notum eſſe poteſt. Nos ergo his poſitis ad conſtitutum penſum accedamus, immodicè ſcilicet fluentis alui affectus, qui tres illius facultates reſpicere videntur, concoctricem ſcilicet, retentricem, & expultricem non tam priuatas quam publicas. Vulgo autem quinque recenſentur ſymptomata, nempe diarrhœa, lienteria, ſub quâ Cœliacam complectemur, dyſenteria, & teneſmos, certis notis inter ſe diſtincta; vt in ſequentibus patebit.

Diarrhœa itaque Hippocrati & Galeno eſt alui profluuium ingens, ſeu iugis & copioſa excretio per anum liquidorum variorumque humorum, abſque inſigni dolore, cruditate, phlegmone, exulceratione, aut ſanguinis permixtione. Dicitur enim diarrhœa propriè ῥοώδης καὶ ἄμετρος à diuturnâ & copioſâ fluxione alui; quam Hippocrates *in Coacis* ſæpius per τὰς ὑγρὰς κοιλίας, κοιλίης ῥύσιες *Aph.* 16. *ſect.* 3. aut τὰ ὑγρὰ καὶ πολλὰ διαχωρήματα exprimit. Ridiculè quidam diarriam, quaſi diariam volunt eſſe dictam, quia ſæpius in die venit. Latini ventris fluxum, vt Celſus, vel defluxionem, vt Aurelianus, citam deiectionem & foria vocant, Galli *la foire*, ductâ à ſymptomate, nempe excreto nimio, appellatione. Hoc autem ſymptoma quod in genere excretorum immodico poſitum eſt, conſequitur neceſſariò aliquam functionis inteſtinorum noxam, expultricis potiſſimùm, quæ in hoc affectu præcipuè oblædi ſolet; quemadmodum concoctrix aut retentrix in lienteriâ aut cœliaca. Siue enim tempeſtiuè & ad animalis commodum hic alui fluxus excitetur, vt in criticâ aut periodicâ diarrhœâ; ſiue intempeſtiuè, & magno naturæ detrimento, vt in ſymptomatico & laborioſo alui fluxu, ſemper τὰ περιττώματα ea quæ excernuntur ſubſtantiâ, qualitate, quantitate, aut vtriſque moleſta, naturam ad expellendum præter conſuetudinem irritant, & excretrici facultati negotium faceſſunt. Hoc tamen diſcriminis eſt inter laudabiles illas ventris perturbationes & morboſas, quod in illis minor moleſtia ſentitur, vires excluſione iſtorum humorum recreantur potius quam deiiciuntur, *Confert* (inquit Hippocrates) *Aph.* 2. *ſect.* 1. *& leuiter ferunt*: concoctionis notæ apparuerunt, & ea quæ exeunt quantitate potius excedentia, quam ſubſtantiæ aut qualitatis malignæ vitio moleſta ſunt. Adde quod vel ſubito & confertim erumpunt, vt in critico conatu; vel ſtatis temporibus & circuitu periodico erumpunt ac commodè ceſſant. In his verò δυσφορία & anxietas cum ἀτονία & virium deiectione ſuccedit: multa cum ſtridore aut flatu exeunt ἄπεπτα, aquoſa, graueolentia, aliquando ποίκιλα & variegata, aliquando impermixta & ſincera pro varietate humorum peccantium, & partium à quibus illi deriuantur.

Diximus enim in diarrhœa liquidos varioſque humores profundi: quoniam hic alui fluxus non tam eſt ſtercorum craſſarumque fæcum, (quarum non eſt tanta in inteſtinis copia, vt hunc affectum producere poſſint) quam tenuiorum, diffluentiumque ſuccorum, qui vel à toto corpore, vel à parte aliquâ, vt cerebro, hepate, liene, ventriculo, meſenterio, vnâ vel pluribus in ventris ſentinam amandantur. Vnde etiã exurgunt diarrhœas differentiæ, vt ratione partium mittentium habitudinalis, cerebralis, hepaticæ & ſimilium. Ratione autem profluentis humoris appellatur ſyntectica, colliquatiua, ſeu adipoſa, purulenta, ichoroſa, pituitoſa, birioſa aut melancholica: ſic ſi ſolus fuerit, impermixtam illam & ſinceram: ſi multiplex, & permixtus, mixtam & variegatam diarrhœam ab Hippocrate annotatam excitabit.

Addidimus, hunc alui fluxum contingere abſque inſigni dolore, cruditate, phlegmone, exulceratione, aut ſanguinis permixtione, vt ab aliis alui profluuiis accuratiùs diſtingueremus. Neque enim dolor hic ingens ægros excruciat, vt in teneſmo aut dyſenteriâ: neque alimentariæ materiæ crudioris prolapſus apparet, vt in lienteriâ & cœliacâ: neque tentantur inteſtina phlegmone, abraſione, aut vlcere, vt in verâ dyſenteriâ: neque ſanguis purus aut commixtus in diarrhœâ excernitur, quemadmodum in dyſenteriâ hepaticâ vel hæmorrhoidali fluxu: vnde hic verſus apud antiquos iactabatur, *cruda lien. ſimplexque diar. cum ſanguine dyſent.* Verum quidem eſt in diarrhœâ tractu temporis & vitio exeuntis materiæ, ſæpius inflammationem cum exulceratione ac ſanguinis profuſione ſubſequi, vt eſt apud Hippocratem *Aphor.* 23. *ſect.* 7. ſed illud in principio non aduenit.

Quæ verò ſint cauſæ iſtius affectus & differentiarũ, externæ internæque, nunc eſt inquirendum: vt ex his poſtea ſignorum tam diagnoſticorum quam prognoſticorum rectam rationem ineamus, conuenientemque therapeiam inſtituamus.

Quæcunque igitur προφάσεις seu procatarcticæ causæ humorum multitudinem quantitate solâ, vel substantiâ aut qualitate peccantium producere possunt in toto vel parte aliquâ corporis: quæcunque hosce humores à reliquis partibus in ventris capacitatem protrudunt: coctionem partium, nutritioni potissimum dicatarum, violant: retentricem debilitant, aut expultricem ipsam infestant, & ad excernendum violenter sollicitant: illæ omnes diarrhœas parere possunt. Sic aëris intemperies seu constitutio pluuiosa ingentes alui fluxus excitare solet, vt est in *Aphorismo decimo sexto sectionis tertiæ*, auctis nimirum humiditatibus & dissoluto retentricis robore: eiusdem frigidior tempestas & aquilonia, dum resolutionem occlusis externi habitus poris impedit, exprimitque pituitam in cerebro contentam, per accidens diarrhœas illas, præcipuè cerebrales dictas, concitat, quibus adde aëris corruptelam & pestilentem statum, per quem lethalissima alui profluuia commouentur. Alimenta verò, tum ratione suæ substantiæ quando est δύσπεπτα aut κακόχυμα, concoctricis vim superando, & prauos succos multiplicando: vel quando nimis velociter nutriunt & distribuuntur, vt habetur *Aphorismo decimo septimo sectionis secundæ*, ventris profluuia pariunt: tum ratione qualitatis frigidioris, humidiorisque cruditates pariendo & laxando: vel acrioris putredinosæ & deleteriæ, pungendo nimium, vellicando, & tergendo: sub quorum censu referenda potissimum venena caliditate & erodendi vi prædita, necnon medicamenta omnia maligna, seu non ritè præparata, quæ horrendas illas hypercatharses commouere possunt. Item quantitas ciborum potusque nimia, necnon peruersus eorum ordo ac tempus, dum nimiam faciunt in corpore saburram: vel causæ sunt corruptionis eorumdem malæque distributionis, hunc affectum facile producunt & augent. His adde otium & corporis torporem diuturnum, quo humiditates accumulantur: exercitationes violentas, quæ statim à pastu celebrantur, vt choreas, duras equitationes, cursus & similes, quæ coctionem ventriculi interturbant, alimenta inconfecta inde præcipitant, & obstructiones mesenterij concitant. Excretiones etiam solitæ per sudores, vesicam, vomitum, aut alias vias, si supprimantur, diarrhœæ authores esse poterunt. Venus verò immoderata, vt & sanguinis largæ profusiones aluos humectant, vt est *Aphorismo vigesimo septimo, sectionis quartæ*, quoniam vim concoctricis facultatis admodum deiiciunt, corpusque cruditatibus implent. Sic etiam somnus, quamuis per se humorum motus & effluuia sistat, si diuturnior tamen fuerit & intempestiuus, collectâ intus magnâ humoris copiâ, ansam huic affectui præbebit. Denique omnia animi pathemata, quæ vel coctiones labefactabunt, vt timor, curæ, & meditationes nimiæ; vel humorum acrimoniam augebunt, vt ira & amor, sæpè non leuem occasionem etiam suppeditabunt.

Quod ad internas vero causas attinet, illæ vel sunt naturales & ex primordiis nostris petitæ: vel contra naturam. Naturales sunt, vt temperamentum totius frigidius humidiusque; vel partis, vt cerebri pituitosioris aut ventriculi imbecillioris, quâ de causâ balbos diuturnis alui profluuiis corripi scripsit Hippocrates *Aphor. 32. sect. 6.* quo modo etiam ætates immutare possunt variè alui constitutionem, vt iam superiori capite docuimus: ipsæque mulieres viris vt plurimùm liquidiorem habent aluum. Res verò contra naturam in hoc affectu producendo potissimum valere nemini est dubium: nam & intemperies totius corporis hoc præstare possunt. V.g. frigidior inductis cruditatibus: humidior relaxando, multiplicandoque materias istas morbificas: calidior etiam per febres hecticas, & colliquatiuas, quæ totam corporis pinguedinem fundentes, adiposas illas fæces & vrinam proliciunt: per febres putredinosas, & humorales, ex magnæ cacochymiæ vitio intus genito: aut certè per coctiones materiæ morbificæ factas, quas diarrhœa critica consequitur. Intemperies etiam variæ partium idem præstare possunt. Nam cerebrum catarrhis oppressum, quando pituitam insipidam aut acidiorem ad inferiora demittit magnâ copiâ; aut salsam exustamve & ichorosam, diarrhœas illas pituitosas, ichorosas, spumantes, & salsuginosas (Hippocrati διάῤῥοιαν ἁλμυρώδη) excitat. Item hepar feruidum ex magno biliosi humoris acriorisque seri prouentu: lien obstructus aut inflammatus; mesaraicæ venæ oppletæ alui fluxus biliosos, atrabilarios, ichorosos & variegatos concitare solent. Quibus adde vomicas & collectiones puris in thorace aut alibi factas, quæ sæpè per hunc ductum expurgantur, & purulentam diarrhœam faciunt. Necnon ventriculi & intestinorum intemperies, quibus si maiores fiant humorum συναθροισμοὶ, concitatur expultrix facultas ad excernendum,

laboriosa

modò bonis ægri rebus, ſi talis alui fluxus commodè ſiſtatur; aliàs infauſtè, quando laborioſa eſt & ſymptomatica eiuſmodi vacuatio. Atque hæc de cauſis.

Signorum verò ratio, quibus pars affecta, affectus ſpecies & cauſæ deprehenduntur, ex ſolitis fontibus repetenda. Etenim vbi inteſtina, præcipua ſcilicet huius morbi ſedes, ex ſympatheiâ receptæ ab aliis partibus materiæ laborant, augetur hic affectus & generatur cum illarum partium affectibus; illiſque miteſcentibus ſedatur. Totius itaque corporis habitum, ſub quo etiam venas complectimur, ſuam illuuiem in inteſtina deponere declarant, illius repletio præcedens cum pondere, laſſitudine tenſiua, deiectiones variæ, & pro naturâ humoris in toto dominantis, otium multum, largior victus, & aliquando excretionum conſuetarum retentio vel imminutio, quam nullius partis male affectæ querela comitatur. Si verò ex toto fiat colliquatio pinguioris & adipoſæ materiæ: tunc febris hectica, aut ardens præceſſit vel adeſt, cum extenuatione vniuerſi corporis, vel ſaltem marcor & ſumma imbecillitas in partibus externis & muſculoſo genere. Quando autem inteſtina partis alicuius excrementa ſuſcipiunt, pariter eius notæ erunt manifeſtæ ex earumdem partium male affectarum internotione: cerebri enim catarrhos, qui in partes inferioris ventris irrumpunt, facile eſt deprehendere ex eis accidentibus quæ circa caput apparent, vt grauitate, ſomnolentiâ, ſputi multitudine aut ſenſibili deſtillatione, quæ fauces & gulam irrigat, aliquando dulci aut inſipidâ, aliquando ſalſuginoſâ, prout cerebrum fuerit affectum, aut humorum permixtio contigerit. Addunt Practici, in diarrhœâ cerebrali aluum magis noctu & circa horas peruigilij fluere, quàm interdiu, quia tunc pituita dominatur & motum ſuum habere ſolet. Hippocrates autem *Aphor.* 30. *ſect.* 7. *Quibus*, inquit, *in alui profluuiis excrementa ſpumantia funduntur, iis ex capite profluit pituita*; ſpumam enim eiuſmodi ex motu & longiori defluxu generari credibile eſt, ob permixtionem largioris flatus. In puerulis dentientibus plurimum diarrhœa cerebralis exoritur, attracto ſcilicet ob dolorem excremento, & acriori reddito.

Quod ſi iecur vel cyſtis fellea coaceruatam diutius bilem; vt fit per obſtructiones diuturnas; vel copioſius genitam, vt fit per illius inflammationes, profundat: facile erit obſtructiones illas agnoſcere ex dolore, pondere, & renitentiâ circa dextrum hypochondrium ſenſibili: tuncque bilis diutius retenta notas exuſtionis profert, virore aut atriori colore prædita: quemadmodum per inflammationes citrina magis & quaſi ignea apparebit, cum ſiti, febre aſſiduâ, aut ſaltem ingenti feruore, qui in plantis pedum manuumque volis præcipuè eluceſcit. Quod ad fluxum autem illum attinet chyloſum, qui fit obſtructo aut ſcirrhis obſeſſo iecinore, nec primam illam alimoniam diſtribuente, melius erit ad leienteriam poſtea referre. Sic lien & meſenterium obſtructum, ſcirrhis affectum, aut inflammationibus tentatum: vel quia non trahit ſuccum melancholicum, vel quia eumdem exurit, melancholicos & atrabilarios fluxus concitat, quos eadem ratione dolor, calor, pondus, aut renitentia in ſiniſtro hypochondrio declarant, & reliqua quæ in propriis tractatibus fuſius explicantur. Quemadmodum puris perfuſio ex aliis partibus in ventrem ex præcedentibus illarum inflammationibus & ſuppurationibus cognoſcetur. Sin verò nec habitus corporis plethoricus, nec totius colliquatio, neque cerebri deſtillationes, aut hepatis, lienis, vel aliarum partium malè affectarum notæ appareant: tunc non erit accuſanda ſympatheia, ſed potius idiopatheia ventriculi ac inteſtinorum, quæ vel ob fruſtratam coctionem ab intemperie frigidiori, vel debilitatam retentricem ab humidiori, aut irritatam nimium expultricem ab acrimoniâ humorum ibi genitorum ob multiplices cauſas, largam & aliis fluxibus longè diuturniorem diarrhœam, mucoſis, ichoroſis, corruptis, & male olentibus ſuccis ſcatentem, producunt.

Ex quibus etiam tum cauſarum natura, tum affectus ſpecies innoteſcunt: cauſarum enim externarum & accidentium cognitio facilè habebitur, tam ex relatione ægri & adſtantium, quam cauſarum præſenti aut prægreſſo ſtatu. Internarum verò tam antecedentium quam coniunctarum, ex humoris ſiue excreti variâ ſubſtantiâ, quantitate & qualitate, plus minus à naturali recedente, & propriis conſtitutionibus à quibus profluit ille humor: & quæ comitari ſolent illas conſtitutiones, ſiue ſint morbi, ſiue ſymptomata. Verbi gratia biliosi ſucci perfuſio, ſi non fluat ex toto, magnam iecoris

affecti coniecturam adfert; quod si illius dolor, tensio aut inflammatio adsint, maior adhuc erit certitudo. Ita dicas de pituitoso, mucoso, ichoroso, aut purulento fluxu. De nigro autem distinguendum, an sit melancholicus, atrabilarius, aut sanguis concretus, quæ omnia Hippocrates sæpè per τὰ μελανὰ complectitur. Atrabilarius quidem pici liquatæ simillimus, satis suâ se prodit acrimoniâ & feritate, & quia citò exulcerat, abraditque intestina, terram fermentat, & ebullitionem facit. Melancholicus verò & sanguineus eo distinguentur, quod sanguineum sæpè vomitio cruenta aut hæmorrhagia præcesserunt, & iniecta in deiectiones linteola rubro colore inficiuntur, quæ omnia desunt succo melancholico naturali, magisque in hoc affecti lienis notæ apparent. Ex his affectus etiam species declaratur, quia talis esse solet, qualis est causarum illum efficientium aut fouentium conditio, partisque afflictæ natura. Nunc itaque breuiter prognosim nostram stabiliamus.

Distinguendum imprimis, an διάῤῥοια symptomatica sit, vel critica, sub qua etiam illa reponitur, quæ longis morbis accidit, vt leucophlegmatiæ, &c. Vel periodica: sine febre aut cum febre: & vtrum febris initio, vel in progressu apparuerit: hinc enim varia prædicendi ratio desumitur. Quodcunque enim alui profluuium periodicum solet certis dimensisque spatiis humorum sarcinam deplere; in bonis est habendum: talia enim excernuntur, qualia excerni debent. Sic criticum, quod sequitur materiæ morbificæ concoctionem, salutariter admodum, tam morbos acutos, quam chronicos soluere solet: vnde illud Hippocratis *Aphor. 29. sect. 7. Leucophlegmatiâ detento, fortis diarrhœa superueniens, soluit morbum: Lib. 1. de morbis*, lienosos etiam liberat. *In Coacis* incipientem hydropem exoluit, si cruditatis sit expers. Et *Aphor. 17. sect. 6.* ophthalmicis diu vexatis solatium adfert, vacuatâ scilicet materiâ quæ in oculos irrumpebat; vnde etiam surditatem in febribus curare solet, *Aphor. 28. & 60. sect. 4.* Quid plura? Certior & magis fida morborum iudicatio fit per alui fluxum, si quidem ad humoris morbifici μετάςασιν & exclusionem fiat. Quod si per ἐπιγένεσιν accidat, multiplicationem scilicet humoris morbifici aut intemperiei: & in eis morbis qui causas suas nō possunt commodè in aluum deponere, magnam naturæ infirmitatem, & exolutum robur partium nutritioni dicatarum indicat: vnde phthisicis *Aphor. 12. sect. 6. & 14. sect. 5. tum quoque 16. sect. 6.* pleuriticis, peripneumonicis, hydropicis confirmatis, aut scirrho aliquo interno laborantibus, vt vult Galenus *cap. 5. lib. 2. de Glaucon.* mortem portendit. Sic cum febre ardente aluus profusa perseuerans, mortiferum *in Coacis*; quia ostendit partium cacopragiam, & magnum cacochymiæ vitium, quod corrigi tam commodâ vacuatione nequit: Hinc Auicenna omnem morbum habet suspectum, qui ab aluo fusâ incipit, nec mitescit. Distinguendum autem, an febris præcesserit alui fluxum: quia tunc materiæ malignitas indicatur: sin vero subsequuta sit, fit aliquando, vt ex solo desidendi labore exoriatur ephemera, & facile soluatur. Eadem ratione reformidat Hippocrates omnem deiectionem sinceram & humoris suo sero destituti, *Aphor. 23. sect. 7.* quia magnum incendium significat & instantem dysenteriam. Formidolosæ etiam omnes deiectiones adiposæ, oleosæ, aut glutinosæ, quia corporis σύντηξιν fieri ostendunt: item atrabilariæ, *Aphor. 21. sect. 4.* variegatæ & quæ in peiora commutātur, *Aph. 14. sect. 2.* quia magnam humoris labem designant. Purulentæ aliquando fuerunt salutares, si ritè expurgetur materia in superioribus partibus collecta, vt annotat Galenus de empyicis *lib. de locis affectis.* Mucosæ, serosæ, pituitosæ, biliosæ, vt plurimùm commodè terminantur, si conueniens therapeia adhibita fuerit. Aliàs in inflationem pedum, hydropa, cachexiam & similes affectus desinunt, vt est 2. *prorrhet.* vbi Hippocrates certum salutis indicium esse vult, quando manu ventri admotâ, nullus in eo motus, vel palpitatio percipitur, flatusque deiectionem subsequitur: quia inde naturæ quies & coctionis cuiusdam rudimenta significantur. Præterea *Aphor. 15. sect. 6.* vomitus spontaneus diarrhœæ longæ superueniens, signum est salutiferum, quia indicat naturam ἀντίσπασιν, contrariam scilicet viam, affectare, necnon reliquias quæ superesse possunt, sursum excludere. Mala admodum ciborum inappetentia diu perseuerans cum diarrhœâ: malum etiam est *in Coacis* & pene mortiferum, quando perfrigeratio diarrhœæ cum sudore, aut animi deliquio accidit. Atque hæc de prognosi, nunc ad curationem aggrediamur.

Θεραπεία ergo conueniens ex ritè institutâ διαγνώσει partis affectæ, affectus, causarũque, erit instituenda, prout methodus indicationum curatiuarum docet. Quod ad criticam ergo & periodicam diarrhœam spectat, nullo artis medicæ auxilio indigere

digere videntur: *quæ enim iudicantur aut iudicata ſunt, non oportet mouere, ſed ſinere naturæ diſpenſantis arbitrio*: ſi verò reliquiæ quædam ſubeſſe videantur, tunc illæ erunt leuiter excindendæ metu recidiuæ: inde vulgus hoc habet protritum, *nihil in diarrhœâ ante triduum eſſe tentandum.* Celſus, *vno*, inquit, *die fluere aluum ſæpe pro valetudine eſt: atque etiam pluribus diebus, modo intra ſeptimum conquieſcat*, neque denuò turbetur, ac neque febri, neque vehementer ſiti affligat: ex ſuppreſſis enim citius diarrhœis magna pericula imminent, inflammationes viſcerum ac peſſimarum febrium fomites. Indicationes itaque therapeuticæ tales ſint. Cum diarrhœa morboſa ſeu ſymptomatica ſit humorum fluxus immoderatus, ratione ſymptomatis, nempe excreti, videtur ſuadere ea quæ conſtringunt, & impediunt tale effluuium: quia tamen humor ille in partibus internis latitans magnas corpori noxas inferret; ideo permittenda eiuſmodi fluxio per aliquot dies, recto tantum inſtituto victus genere, & cauſis morbificis oppoſito: Ac ſi non ſatis commodè expurgari videatur, tunc remediis catharticis materiam illam confertim vacuantibus adiuuandus naturæ motus: Eleganter enim Hippocrates *Aphoriſm.69. ſect.7.* docet in eiuſmodi affectu ξυμφέρειν ὑποκαθῆραι τὴν κοιλίην, & tenuiter nutrire. Si obſtructiones ſubſint, conuenienter ſoluendæ: materiæ etiam fluxus reuellendus, tam eis quæ manifeſtè id præſtant, ſudoribus, vomitibus, vrinarum prouocatione; quàm inſenſibiliter, vt balneis, ligaturis, frictionibus, cucurbitulis circa extrema corporis adhibitis: item ipſa materiæ tenuitas & acrimonia incraſſanda, & obtundenda alterantibus, tam alimentis quam medicamentis ſumptis & admotis: atque partes ipſæ roborandæ. Quod vt illuſtrius euadat, appoſitione ſingulorum exemplorum, pro ratione variâ partis affectæ, & humoris profluentis eſt declarandum.

Diarrhoeæ ex toto corpore cvratio. Initium itaque ducamus à fluxu, qui fit à toto ſeu habitu corporis, venoſóque genere ſuam cacochymiam in ventris inferioris ſentinam amandante. Hic ſi cum febre iunctus ſit, & plethora appareat: imprimis victum requirit tenuem, refrigerantem, & modicè exſiccantem, cum leui adſtrictione, ne omnino diſſoluatur robur calidi natiui per immodicam vacuationem. Vitetur itaque omnis ſatietas & repletio. Imperentur panatellæ, oryza, lac cum paucâ aquâ decoctum, iuſculum gallinæ antiquæ, vt eſt apud Galen. *lib. 6. de ſimpl. medicam.* in quo folia verbaſci vel plantaginis aut portulacæ incoquantur: carnes aſſæ auium montanarum, ſucco granatorum aut omphacio cum paucâ roſaceâ aſperſæ: fructus adſtringentes, vt ſorba, meſpila, pyra & cydonia mala, necnon eorum condita ante paſtum ſumpta. Aqua leuiter decoquatur, aut in maiore fluxu chalybe ignito attingatur. In virium deiectione aut febricula tantillum vini rubri auſteri concedatur. Vitent aëris intemperies: præcipuè motus intempeſtiuos, vigilias immodicas & animi perturbationes ac curas. Laudat Hippocrates *2. epidem.* inter cibos adſtringentes & aluum cohibentes milium in oleo coctum, necnon lentes, abiecta priori aquâ: ſed hæc ruſticis tantum aut durioris naturæ hominibus conueniunt. Poſtea ſi venæ appareant diſtentæ, corpúſque ἔνσαρκον, ac bonis viribus præditum, non inutile erit, phlebotomiam ſtatim in principio adhibere, vt portio illius materiæ vacuetur, fluxionis impetus quodammodo refrænetur, & caloris febrilis acrimonia obtundatur. Quamuis enim Galenus 4. *de morbis acut.* venæ ſectionem aluo fluente inhibere videatur: & 1. *ad Glaucon.* idem confirmarit: tamen id eſt intelligendum de diarrhœâ quæ iam diutius fluxerit, & vires proſtrauerit: aut in quâ febris aut plethorici habitus notæ non apparent. Vbi verò vires præſentes & futuræ conſenſerint, ætas permiſerit, & reliquæ circumſtantiæ non repugnarint, vrgente plethorâ totius corporis audacter venam ſecabis, & portionem vitiatæ illius materiæ, quam natura nititur expellere, aut recte continere non poteſt, commodiſſimè vacuabis, febrem temperabis, & dyſenteriæ metum auferes. Quod ſi febris abſit, exigua ſit repletio, quam natura ſufficienter excludere videatur, aut virium iactura appareat, ſuperſedendum à venæ ſectione, reliquiſque remediis incumbendum. Vbi ergo natura lente mouetur, periculúmque eſt ne diutino nimis fluxu frangatur, aut non poſſit inceptum negotium ſine variis accidentibus perficere: tunc eam excitare par eſt conuenienti medicamento, pro variâ humoris ideâ, vt antequam frequenti deiectione fatiſcat, materiam confertim euacuare valeat, & præſentia vel imminentia ſymptomata arcere. Meritò tamen dubitatur, vtrum vomitoria, vel deiectoria magis hic ſint ex vſu. Cum enim vomitoria fluxum materiæ reuellant, & aliò transferant, videntur potius conferre, quam ea quæ deorſum purgant, &

humorem per loca iam afflicta & debilitata transuehunt: id innuere videtur Galenus *comment. in Aphorism.* 15. *sect.* 6. quæ enim, inquit ille, recte fiunt à natura, ea Medicum imitari oportet: At diuturnæ diarrhœæ spontaneus vomitus superueniens, affectum curat, ergo & ab arte, Medicique præscripto inductus. Quod Hippocrates confirmauit *lib. de affectionibus*, & veratri potionem in hoc affectu laudauit. Nos itaque accuratâ distinctione hanc difficultatem indigere arbitramur. Si enim naturæ magnus sit impetus ad intestina, & nullæ oppressi ventriculi notæ appareant: non esse frustra vim naturæ inferendam censemus, nec illius motum interturbandum, sed per conferentia loca naturæ affectata humorem expurgari sinere. Adde quod non vacat periculo tam malignos succos, à quibus sæpe diarrhœa concitatur, sursum allicere & in ventriculum euocare. Quando vero iam maior humoris portio vacuata fuerit, & fluxionis violentia quodammodo refrænata, tunc non erit inutile vomitiones concitare in assuetis, & antè paratis ad vomendum humorum noxiorum reliquiis. Cathartica autem hic eligantur mitiora & aliquantulum adstringentia, vitatis humectantibus & emollientibus, si nimius humoris impetus timeatur: quæ varietatem cacochymiæ respiciant, permixtósque humores, quales fluere verisimile est toto corpore suam saburram exonerante. Vt

♃ Rhabarb. electi ʒ j. agar. trochiscat. ℈ j. cinamom. elect. gran. v. Infundantur in aqua endiuiæ (si febrilis ardor adfuerit aut timeatur.) Expressione forti factâ dissolue syrup. rosat. solut. recentis ℥ j. ß. tripheræ persicæ (quæ in hoc valde commendatur) ℥ j. aut illius loco, si desit, catholici tantumdem. Fiat potio, quam capiat mane, & reiteretur sæpius, prout opus esse videbitur: vel quando nulla est suspicio febris.

♃ Diaphœnici ℥ ß. rharbarb. puluer. ʒ ß. semin. anisi puluer. ℈ ß. Cum saccharo fiat bolus, quem deuoret mane. Vel si mauis, in delicatioribus præscribe ʒ j. pulueris rad. mechoacan, aut rhabarb. cum pauco iusculo sumendi, reiteretur frequenter: hoc enim solo remedio sæpe repetito frequenter diarrhœæ tolluntur. Chymici essentiam rhabarb. hic vsurpant. Arabes in hoc affectu myrobalanos summopere laudant, quos & pulueratos & infusos ægris exhibent. Non inutilis videtur illa formula, quando ℥ j. myrobalan. citrinor. puluer. infunditur in ℥ vj. seri caprilli tepentis per totam noctem: deinde fricantur, & colatura mane exhibetur.

Clysteres interea non omittantur leniter detergentes & roborantes, circa initia, etiam adstringentes & incrassantes, vbi satis copiose humores vacuati videbuntur, & intestina confirmanda erunt. Fiat itaque talis initio.

♃ Hordei integri & furfur. bene macri, ana P. j. rosarum rubrar. siccar. P. ß. semin. milij & anisi, ana ʒ ij. Fiat decoctio ad ℔ j. in qua dissolue mellis rosati colati ℥ ij. vitellos ouorum numer. ij. Fiat clyster, qui reiteretur semel singulis diebus. Alij accipiunt caput veruecis recens mactati integrum, cum prædictis ingredientibus decoquunt, addunt saccharum & vitellos ouorum, & plures ex hoc decocto clysteres accommodatissimos conficiunt: quando autem consilium erit magis adstringere, & cohibere fluxionem; sic parato.

♃ Folior. plantag. equiseti, bursæ pastor. tapsi barbat. consolidæ maior. centinodiæ, sumach, ana M. j. summitatum rubi M. ß. corticis granator. semin. myrti & nucum cupressi, ana ℥ j. rosar. rubrar. siccar. balaustior. & summitatum menthæ, ana P. j. Fiat omnium decoctio in aquâ ferratâ ad ℔ j. in qua dissolue succi plantag. ℥ iij. sacchari albi ℥ j. vitellos ouorum numer. ij. Fiat clyster, quem retineant diu. Illius loco lac chalybeatum iniiciatur.

Interea, vbi scilicet adstrictioni omnino incumbendum videbitur, sumant syrupos, iulepos, tabellas, trochiscos, condita, aut pulueres, quibus idem præstari possit: necnon admoueantur fotus, linimenta, & emplastra huic rei accommodata. Inter syrupos myrtinum, cydoniorum, granatorum, de ribes, de agresta, & de absint. pontico commendantur: quibus non immeritò adscribere liceat syrupum de papauere, qui incrassando humores, acrimoniam obtundendo, & sensum ac vellicationem partium minuendo magnam in hoc negotio operam præstare solet: vnde Hippocrati *lib. 2. de diatâ*, papauer vtrumque sistit aluum. Ex his cum aquis aut decocto conuenienti parentur iulepi, bis aut ter in die sumendi: Vt

♃ Syrup. myrtini, cydon. & de granatis acidis, ana ℥ j. aquæ plantag. & rosaceæ, ana ℥ v. vel decocti verbasci & plantag. ℔ j. terræ sigillat. puluer. ʒ j. Fiat iulep.

iulep. pro tribus aut quatuor dosibus sæpe renouandus. Aut aqua plantag. & rosar. cum succo granator. acidor. & cydonior. depur. coquatur cum sacchāro albissimo in formam iulepi Alexandrini: capiat frequenter. Trochisci de carabe, de spodio, de corallis in officinis parantur ad adstringendum: sed gratior erit puluis sequens.

℞ Terræ sigillatæ, boli armeni, coralli rubri, rasuræ eboris, & cornu cerui, ana ʒ j. margarit. præparat. ℈ j. granor. kermes, & semin. plantag. ana ʒ ß. rosarum rubrarum siccarum ℈ ij. Fiat omnium puluis, cui adde, si vis esse iucundiorem, sacchar. rosat. tabulat. ʒ ß. Vtatur vt dictum est: aut

℞ Conser. rosar. antiq. & rad symphyti, ana ℥ j. ß. miuæ cydonior. ʒ iij. confection. alkermes & de hyacint. ana ʒ j. myrobalan. sacchar. condit. numer. j. puluer. prædicti ʒ ij. Cum saccharo rosat. tabulat. fiat conditum, auro duplici coopertum: vel cum syrupo myrtino reducatur in formam opiatæ, de quâ capiant frequenter, vt dictum est: vel si delicatiores sint ægri, sumant bis in die quartam partem myrobalani conditi: aut confect. alkermes ℈ j. cum pauco terræ sigillatæ puluere. Nec est quod in diarrhœâ illius vsum vereamur, quemadmodum veteres fecerunt, propter lapidem lazuli illi admixtum: nam diligenti illa præparatione tota vis purgatoria eluitur, sola relinquitur adstrictoria & roborans. Adde quod ex recentiorum præscripto exiguâ mole ingreditur hanc compositionem, vbi succus pomorum & granorum kermes cum margaritis non paruam in alui fluxibus opem pollicentur. Atque hoc obiter, vt receptum errorem confutaremus.

Quod si fluxus hic pestilentiæ aut malignæ qualitatis videtur particeps, conferet præterea theriacam recentem ad ʒ j. per se sumere, vel cum aquâ rosarum, aut plantag. dissolutam. Vehementem etiam fluxum sistere solet coagulum hœdi aut leporis ad ℈ ß. exhibitum cum vino aut aquâ adstringente. Quidam laudant ex proprietate sanguinem suillum exsiccatum, si ad ʒ j. cum iusculo aliquoties assumatur. Alij iecur bouis vel arietis assatum celebrant. Prudens Medicus ea eliget quæ magis ex vsu videbuntur.

Exterius adhibeantur fotus ex decocto iam præscripto pro clystere: vel panis rosaceus vino rubro austero, & tepido intinctus: necnon puluere granorum kermes, semin. myrti, mastic. & garyophyll. sinapisatus toti ventri admoueatur. Postea illinatur oleis lentiscin. cydon. myrtin. aut muscatellino: vnguento comitissæ dicto, vel diaphœnicone, quod valentissimum Practici nostri esse attestantur.

Emplastrum de mastiche, & de crustâ panis ad id sunt vsitatissima: Alij carnem aut miuam cydoniorum fortiter in mortario contundunt: deinde admixtis pulueribus dictis, & pauco oleo myrtino, super alutam extendunt & admouent. Fient, si velis, cataplasmata ex magmate præcedentis decocti contuso & cribrato, addendo pulueres prædictos, & farinam milij aut oryzæ cum pauco oleo cydoniorum. Non est etiam omittendum, cucurbitulas cum multâ flammâ ventri frequenter admotas, maximum ægris diarrhœâ laborantibus commodum adferre.

Quod si fluxus iste tam pertinax sit & diuturnus, vt istis parum cedat, vel perpetuò recurrat: tunc toti corpori exsiccando, reuellendæque materiæ per alias vias erit incumbendum. Id autem præstabunt diuretica aut hidrotica, potissimum si absit febris: vnde balneis, laconicis, decocto chynæ, aut salsæ parillæ per aliquot dies vti conueniet. Diuretica vero commodissimè parabuntur ex apozemate radicum aperitiuarum, cum seminibus asparagi, fœniculi, & melonum, vel aquis thermalibus, vt Bellilucanis, atque aliis, quæ suis locis, potissimum tractatu de obstructione hepatis, proponentur.

Vbi verò hic alui fluxus ex toto corpore promanans colliquatiuus est & syntecticus, sequitúrque vel ingentem ardorem partium, vel siccitatem marasmodem: tunc indicationes præcipuæ exoriuntur extinguendi caloris præter naturam, temperandæ siccitatis, ac reficiendæ deperditæ substantiæ. Vnde multi adhuc satis vegeti ex his fluxibus conualuerunt frigidæ potione, aqua hordei chalybeatâ, aut stillatitiis liquoribus actu frigidis, cum syrupo acetosæ, agrestæ, cydoniorum & similium. Necnon iusculis pullorum, in quibus lactucæ, oxalidis, portulacæ, & endiuiæ folia incoxerint: hordeatis, amygdalatis & similibus lenientibus ac analepticis quibus hectici reficiuntur. Non omittenda hic erunt balnea aquæ dulcis, necnon epithemata & inunctiones dorsi, refrigerandi ac humectandi facultate præditæ, regionis lumborum, & similium partium. Quibus refracta ardoris violentiâ licebit tunc adstringentibus audacius agere, necnon lactis chalybeati vsum suadere.

ſuadere. Atque hoc ſit primum paradeigma curationis diarrhœæ ex toto corpore promanantis: nunc reliqua breuius perſequamur.

Cvratio diarrhoeas ex capite. In curatione autem cerebralis ſeu catarrhoſæ diarrhœæ, reuocandum eſt in memoriam illud quod de fluxionibus in genere dicitur: nimirum partis mittentis, ſuſcipientis & viarum per quas fluit materia, habendam rationem. Itaque cum pars mittens cerebrum ſit intemperie humida affectum, exſiccationem indicabit, tam per ea quæ materiam in eo contentam vacuabunt, vt catapotia, tabellas, pulueres, & ſimilia cathartica: quam eis quæ diſcutere inſenſibiliter, exſiccare, & roborare poſſunt cerebrum qualitatibus ſuis. In vſu purgantium attendenda erit natura & quantitas materiæ: nam ſi copioſiſſima ſit, inſipida & craſſa pituita, indicabit vim purgantis pharmaci validam, quæ potenter humorem illum hærentem cerebro & inferiora irrigantem deturbet: Tales ſunt pilulæ cocciæ maiores & minores, de agarico, aggregatiuæ, & ſimiles iuſtâ doſi ſumptæ. Sin verò pituita hæc ſit ſalſa, acris & quodammodo putrida, qualitate magis quam quantitate noxia: tunc mitioribus erit agendum, ne exaſperentur partes, & nimius fiat illius materiæ in ventrem decubitus. Ac proinde pilulæ purgantes ſimul & roborantes frequenter iterentur, quales eſſe poterunt ex agarici ʒ iij. rhabarb. ʒ. j. maſtic. ℈ j. ſpicæ ℈ ß. cum ſyrupo de ſtœchade vel de menthâ confectæ, bis aut ter in ſeptimanâ exhibendæ, donec ſufficiens expurgatio facta fuerit ſuperioris inferioriſque cacochymiæ: vel vſurpetur infuſum agarici, cuius non eſſe metuendum vſum in diarrhœâ probat Altomarus; & turpethi, cum pauco ſyrupo roſat. ſolut. aliquando diaphœniconis ʒ iij. in formam boli conformentur: aut in eis qui propenſiores ſunt ad tabem, exhibeatur ʒ j. puluer. rad. mechoacan, vel bolus ex caſſiæ fiſtular. ℥ ß. cum ʒ ß. agarici trochiſcati & ſaccharo.

Vtque purgantibus iſtis exhaurietur paulatim communis illa ſentina: ſic particularibus remediis deplenda reuellendáque cerebri redundantia, maſticatoriis, errhinis, veſicatoriis, fontanellis in occipitio aut brachiis & aliis quæ capite de catarrho fuſius docentur. Poſtmodum pulueribus capitalibus, emplaſtris ſupra ſuturas, lotionibus capitis tam artificialibus, vt quæ ex calefacientibus, & exſiccantibus componuntur; quam naturalibus, vt aquâ thermarum ſulphurearum exſiccatio & corroboratio cerebri perficietur.

Ratione verò viarum quæ deducunt humorem hunc à cerebro in ventriculum & inteſtina: poſſunt ea vſurpari quæ eas roborant & minus patentes reddunt, vt adſtringentia gargariſmata, tabellæ, & ſimilia in ore contenta. Quemadmodum etiam ea quæ reuellant, & fluentem materiam in alias vias deducant, vtpote diuretica & ſudorifica: quibus commodiſſime hic affectus curatur. Denique partium ſuſcipientium, nempe ventriculi & inteſtinorum causâ inſtituemus ea, quæ ſordes illas eluere per purgationem, enematis & aſſumptis perficiendam, poſſint, robur concilient, & impetum eiuſmodi fluxus ſiſtant: qualia iam à nobis ſunt commemorata externa & interna. Imprimis ventriculi calor iuuandus, ne tantâ humorum mole, aut intemperie frigidiore obruatur, vt poſtea peculiariùs dicetur.

Cvratio diarrhoeas ex iecore, splene, et mesaraicis. Diximus iecore, ſplene, meſaraicis, reliquiſque ventris inferni partibus obſtructis aut intemperie affectis exoriri poſſe diarrhœas, quæ aliquando omnigenos humores, aliàs bilioſos, ichoroſos, melancholicos, & atrabilarios, profundant. Eadem ergo habenda erit ratio partium primariò affectarum, vt humor, ſi nimium cunctetur, accommodatis purgantibus, rhabarbaro videlicet, myrobalanis, ſennâ, epithymo, ſero lactis caprilli, ſyrup. de cichor. roſar. pallidar. catholicone, diaſennâ & aliis conuenienter eliciatur. Intemperies, quæcumque fuerit, corrigatur ſumptis & admotis: obſtructiones ſoluantur aperientibus, incidentibus, & attenuantibus, proprio capite proponendis. In fluxu hepatico, ſi magnus feruor ſubſit, & dyſenteriæ metus, audacter tundatur vena iecoraria brachij dextri in principio, & ad maiorem ἀντίσπασιν effundantur primâ vice tres vel quatuor vnciæ: & ſecundâ poſt quatuor vel quinque horas, totidem. Magna habeatur ratio materiæ furentis, vt refrigerantibus & incraſſantibus ſæpius ſumptis obtundatur, alimentis ſcilicet & medicamentis: necnon clyſteribus anodynis & lenientibus iam dictis temperetur. In admouendis hoc obſeruandum, quod ſi obſtructiones hepar aut ſplenem obſideant, illis minimè adſtringentia vnguenta vel ſimilia admoueantur, ſed inferiori tantum ventri ſub vmbilico ad roboranda inteſtina.

Cito

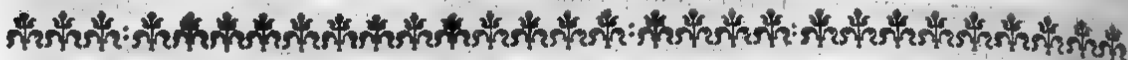
Cito solent eiusmodi diarrhœæ diutius perseuerantes in dysenteriam degenerare, ac proinde ad illius therapeiam postmodum explicandam, erit recurrendum. Necnon fluxus ille purulentus qui consequitur disruptas vomicas viscerum interiorum, pulmonum, pleuræ, hepatis, splenis, pancreatis, mesenterij, & similium, non aliam sui exigit curationem, quam vt naturæ conuenienter agenti totum regimen committatur; aut si minus commodè id præstet, ac parcius expurget, assumpto hydromelite dilutissimo, sero caprillo, decocto hordei, vel catapultarum vulgò dicto adiuuetur, & intestina frequenter clysteribus ex sero caprillo, decocto hordei integri & furfuris macri cum melle rosaceo paratis abluantur: vitatis omnino catharticis aut adstringentibus sumptis vel admotis.

Cvratio diarrhoeas ex ventricvlo, et intestinis. Recensitæ à nobis hactenus diarrhœæ curationes, sympatheias rationem habuerunt, tam ob communicatam materiam ab aliis partibus, quam proprios earum affectus sanandos. Nunc superest illa diarrhœa, quæ peculiariter ventriculi intestinorúmque malas διαθέσεις subsequitur. In cuius therapeia aduertendum imprimis, quod aliquando ex solo assumptorum vitio, quantitate scilicet nimiâ aut noxiâ qualitate excitantur corruptiones ciborum, ad quas sequitur diarrhœa. Ideóque in hac specie sæpe conuenit sola victus ratio conueniens & laudabilis. Proinde vitentur omnia δύσπεπτα & κακόχυμα, aut putredinosa, necnon quæ humiditate nimiâ sunt perfusa, vt liquidiora iuscula, fructus horæi, olera, butyrum, oleum & omnia pinguia, dulciáque, quia valde dissoluunt robur ventriculi & facilè corrumpuntur. Adstringentia cibis & modicè calefacientia admisceantur, vt fructus austeri, nux moschata & similia pro variâ humoris conditione. Ingluuies omnis & crapula fugiatur: reliquæque res non naturales ita disponantur, vt omnis fouens aut generans causa arceatur. Quod si præter externum errorem quædam intemperies sola aut cum materiæ infarctu videatur iuncta, tunc accommodata purgatione confertim excludantur vitiati humores, ne diuturniore morâ corrumpant magis ac magis statum natiui temperamenti. Deinde sumptis & admotis intẽperies corrigatur. V. g. si putrentes & vitiosi succi ex malâ ventriculi & intestinorum constitutione diarrhœam excitent, vt fit per illius ardores, & feruidam intemperiem: tunc cathartica præscribantur, qualia iam diximus in confluxu à toto corpore, præcipuè infusum rhabarbari, decoctum myrobalanorum citrinor. in aquâ endiuiæ cum syrup. rosat. laxat. de cichor. composito, catholicone, triphera, & similibus aliquâ adstrictione donatis. Præscribantur iulepi vel apozemata ex refrigerantibus & stypticis: Vt

℞ Rad. acetosæ ℥ ij. folior. plantag. portul. & acetos. ana M. j. semin. sumach & granor. kermes, ana ʒ ij. coriandri præparat. ʒ j. rosar. rubrar. siccar. P. j. Fiat decoctio in aquâ chalybeatâ ad ℔ j. ß. In quâ dissolue succi granator. acidor. & cydonior. vel plantag. depurat. ana ℥ ij. sacchari albi q. s. Fiat apozema clarificat. & aromatis. ʒ j. ß. puluer. electuar. diamarg. frigid. pro quatuor aut quinque dosibus matutinis. Vel decocti loco dissoluantur prædicti syrupi cum aquâ plantaginis & rosarum. Aliis horis capiant puluerem ex terrâ sigillatâ, corallis, santalo rubro, & margaritis confectum, qui in tabellas reduci poterit, si magis fuerint gratæ, cum saccharo aquâ plantaginis dissoluto. Exterius admoueantur olea, vnguenta, vel emplastra eadem facultate prædita: inter quæ cataplasma ex carne cydoniorum cum dictis pulueribus, & oleo myrtino confectum maximè conueniet. Clysteres eodem modo primum detergentes, mox adstringentes, & refrigerantes præscribantur; repetitâ sæpius, si affectus perseueret, purgatione, quam solemus in diuturnis morbis syrupo quodam magistrali, aut opiata laxante perficere.

Quod si ob frigiditatem & ἀπεψίαν partium primæ coctioni dicatarum diarrhœa hæc, pituitosa scilicet & mucis multis ac serositatibus referta, primariò contingat: tunc recurrendum ad caput proprium, vbi ventriculi imminutas concoctiones curare docuimus, per vacuantia, alterantia, & roborantia. Cúmque hæc diarrhœa non nisi secundum minorem cruditatis gradum à lienteriâ differat: ideo illic reliqua fusius proponemus. Illud tamen in hac specie annotabimus, quod Auicennas peculiariter scripsit 16. 3. ebrietatem aliquando huic diarrhœæ maxime conferre, ex vini rubri & generosi multâ frequentique potatione contractam. Primò, quia confertim calfacit ventriculum & intestina refrigerata. Secundò, quoniam si quæ sint obstructiones, soluit, cibúmque penetrare facit ac vrinam prouocat. Tertiò, quod sæpius somnum profundum ac

ſudores concitat : vnde ſuppreſſio alui, materiæ fluentis reuulſio. Tutius tamen eſt moderatè vino generoſo meraciore atque etiam aliquando aromatico vti, vt concoctrix facultas vires colligat, & cruditates arceantur. Nunc ad lienteriæ hiſtoriam aggrediamur.

CAPVT VI.

De leienteria.

AFFECTVS quem leienteriam vocant, quamuis ex nominis ipſius notione læuorem ſeu læuitatem inteſtinorum in æquabili ac plane vnitâ eorum ſuperficie poſitam deſignare videatur: habet tamen alias cauſas à nobis poſtea recenſendas. Vnde putandum eſt nomen hoc inditum eſſe huic affectui à veteribus ex potiſſimâ causâ ad quam ſubſequitur, vel potius leienteriam eos ſignificaſſe quæ diſſolutionem & quaſi exolutionem interaneorum comitatur, vt ſic à Galeni accuſatione *comment. in Aphoriſm.* 1. *ſect.* 6. propoſitâ vindicentur. Hippocrates ſæpius appellat κοιλίας λειεντεριώδεας. Vnde ſub lienteriâ ipſam κοιλιακὴν paſſionem complecti licet, quæ ſi dicta fuit ab affecta parte, nimirum ventre fracto debilitatóque : ita vt nec recte coquere, nec retinere queat. Plinius aluinam; Aurelianus ventriculoſam paſſionem appellauit.

Itaque vt ad rei ipſius eſſentiam accedamus : Galenus *comment. in Aphoriſm. citatum* vult lienteriam eſſe ςέρησιν τῆς πρώτης πέψεως, priuationem concoctionis primæ : quemadmodum hydrops ἀποτυχίαν τοῦ τῆς αἱματώσεως ἔργου, fruſtrationem ſanguificationis : ita vt illa ſit primæ coctionis deperditæ : hic vero ſecundæ ſymptoma. Vt enim in hydrope pro vero ſanguine hepar ſerum & ichores producit : ſic in lienteria iugis adeſt & præpropera egeſtio τῶν σιτίων, ciborum mutationis pene omnis expertium : pro cuius varietate ſecundum magis & minus differt cœliacâ à lienteria : quoniam in hac talia redduntur alimenta, qualia aſſumpta fuere, abſque vllo coctionis rudimento, ita vt facilè agnoſcantur: in illa ſuſcipiunt quidem coctionem, ſed rudem & imperfectam, quæ chyli quodammodo naturam repræſentat. In lienteria itaque non coquuntur cibi, quia non retinentur : in cœliacâ retinentur quidem diutius, ſed tamen non concoquuntur perfectè, neque diſtribuuntur. Ita vt in his duabus affectionibus quas deinceps confundemus, ob rei maximam affinitatem; duæ potiſſimum functiones ventriculi & inteſtinorum oblædantur, concoctrix ſcilicet, aliquando per ſe, aliquando ex euentu; & retentrix perpetuò ob contractam ἀτονίαν ex variis cauſis. Sic igitur hunc affectum definiamus. Lienteria eſt affectus præter naturam ventriculi & inteſtinorum, per quem retentrice potiſſimum debilitatâ, alimenta inconfecta citò excluduntur. Dicimus enim eſſe affectum toto genere præter naturam, vt indicemus omnem lienteriam eſſe morboſam, & perpetuo ſymptomaticam : nullâ autem ratione criticam aut periodicam, vt contingit ſæpe in diarrhœâ, & aliquando in dyſenteriâ, quando natura motu proprio, & fauſtis rebus excludit latitantem & moleſtam cacochymiam : Hîc autem ſemper vi morbi fatigatur & opprimitur. Eſt autem hic affectus ſub genere ſymptomatum excretorum immodicè, vt eſt 3. *de cauſis ſymptomatum*, tum multitudine, tum qualitate peccantium, quoniam frequens eſt & copioſa deiectio, necnon cruda & male alterata. Pertinétque iſta diſpoſitio, tum ad ventriculum, tum ad inteſtina, vt eſt 6. *de loc. affect.* quia vtriuſque partis eſt tum concoquere, tum debito tempore retinere primæ concoctionis alimoniam. Addidimus, ob debilitatam potiſſimum retentricem, quia, vt dicebamus, alimenta non ideo reiiciuntur, quia non concoquuntur, ſed potius cruda & inconfecta redduntur, quia non retinentur: quamquam in principio, dum magis eſt cœliaca quam lienteria, fit quidem aliqua retentio, ſed non ſufficiens ad concoquendum. Imo id lienteriæ inter alui fluxus proprium eſt, vt alimentorum ſubſtantia & qualitas in excretis appareat, vel ſaltem rudis & indigeſta chyli ſpecies.

Quæ vero ſint proximæ cauſæ ſiue diſpoſitiones morbificæ, ex quibus miſerum hoc ſymptoma proficiſcitur, nunc oportet inquirere, vt ex eis etiam affectus iſtius differentiæ innoteſcant. Patet itaque ventriculũ cum inteſtinis rite diſpoſitum cibos

assumptos amplecti & continere, tum proprio suo temperamento & caloris natiui influxu, tum contractione suorum villorum obliquè positorum; & certâ quadam asperitate seu inæqualitate superficiei interioris. Totidem igitur erunt dispositiones præter naturam, quæ functionem istam infringere, & abolere possunt. Nimirum refrigeratio maxima, propriíque temperamenti influentis corruptio, per quam functiones naturales labefactantur: siue sit immaterialis, vt per νέκρωσιν & mortificationem partium; siue materialis, quando ingens copia frigidi humoris in illis continetur. Secunda dispositio præter naturam erit humiditas nimia impressa partibus istis, propter quam contractio villorum, quæ in modicâ & conuenienti siccitate posita est, exerceri nequit, sed laxitas & dissolutio subsequitur, vt in coriis, cithararum fidibus, & aliis externis quotidie experiri licet: quæ tonum & firmitatem suam naturalem amittunt, quoties nimio humore fuerint imbuta. Tertia dispositio præter naturam quæ lienteriam parit, respectum habet ad superficiem ventriculi & intestinorum: quando enim illa ita oblinitur & adæquatur, ob pituitam & mucum interstitia & rugas illorum implentem: vel per cicatrices ingentes rugæ illæ obliterantur. Istæ autem cicatrices possunt tribus modis lienteriam efficere: primò, propter consumptos villos, quibus intestina sese contrahunt & retinent: secundò, quia suâ crassitie impediunt ne chylus ad hepar penetrare possit: tertiò ob læuitatem & planitiem. Quarta denique causa lienteriæ sunt vlcera, quæ ἀφθὰς vocare solent, totum illum tractum occupantia, quibus interior superficies abraditur: atque tunc partes istæ amittunt eam dispositionem organicam, quæ maximè ad retentionem alimentorum faciebat: vel potius ab istis vlceribus excretrix ita sollicitatur, vt per accidens siue secundariò lædatur retentrix, quoniam præ dolore continere fluxum non potest. Quod si causæ istæ & dispositiones complicentur simul & coniungantur, vt frigiditas cum humore: mortificatio caloris natiui cum vlceribus, aut cicatricum copia: tunc pessimæ & pene deploratæ lienteriæ exurgunt.

Rursus harum causarum plurimæ sunt internæ externæque, quas diligenter annotare oportet. Etenim refrigeratio illa immodica seu νέκρωσις absque materiâ non solum frigidas constitutiones, sed etiam calidissimas subsequi solet: vnde Aëtius vult cœliacos & lientericos modò ingentem æstum percipere in ventre, modò velut crystallum & glaciem. Quæcunque igitur ἀθρόως & confertim refrigerare possunt, vt aëris frigidissimi inspiratio, niuis, glaciei, vel gelidæ aquæ potatio, alimenta valde refrigerantia, sed potissimum medicamenta narcotica copiosius, & sine suo correctorio sumpta: excretiones immodicæ, potissimum seminis & sanguinis, vacuato caloris natiui fonte: ingentes curæ, & violenti labores dissipando: natatio diuturnior in frigidiori aquâ, diuturnior contrectatio hydrargyri, vt recentiores annotarunt; vel piscis illius quem Torpedinem vocant; hæ omnes causæ procatarcticæ refrigerando nimium ventriculum & intestina, affectum hunc producere solent. Sic etiam internæ: nam vt lienteria perseuerans hydropem parit: ita hydrops seu aquosus in abdomine tumor per ἐπιγένεσιν qualitatis illius eneruat robur partium circumpositarum. Idem præstat abscissum epiploon aut eius maior pars: lien scirrhosus, abscessus frigidus in abdomine contentus, quia hæc omnia infringunt & labefactant vim caloris natiui. Atque vt ista refrigerando illud præstant, sic alia calfaciendo nimium & absorbendo humidum primigenium, quemadmodum febres ardentes & colliquatiuæ, pestilentes aut maligna qualitate donatæ: item hecticæ omnes & quæ phthisim seu vlcus pulmonis subsequuntur: vnde tantum periculi constituit Hippoc. *Aphor.* 12. *sect.* 5. in his affectibus quando alui fluxus superuenerit.

Vt igitur frigiditas sine materia inducitur ab his causis; sic etiam materialis, vbi vel istæ partes humorem talem generant, vel aliunde suscipiunt, qualis est acida pituita ex cerebro decumbens, aut melancholicus succus, maiore quam par sit copiâ, eò amandatus ex liene per vas μελανοδόχον: vel etiam aqua ex abdominis cauitate per hydropas in intestina & ventriculum permeans. Istæ autem partes vel vitio assumptorum, vt dicebamus, δυσπέπτων & nimis frigidorum quæ in eiusmodi materiam facessunt, vel proprio vitio & intemperie, aut vtrisque concurrentibus. Et quemadmodum frigiditas excellens humiditati iuncta illud parit: sic etiam humiditas sola, quam eædem causæ producere possunt, atque etiam illæ quæ sine frigore admodum humectant, qualis est vsus copiosior, & diuturnior olei, butyri, piscium, & pinguedinis cuiusuis. Quin etiam lactis vsus in

quibusdam fluxus lientericos concitare sueuit, quia laxat, & dissoluit nimium ventriculi substantiam, multisque & nimiis humiditatibus implet. In aliis vero ob corruptelam qua exurit & vlcuscula interius excitat.

Denique aphtharum generatio, quæ lienteriam producere solent, fit sæpius ex procumbente catarrho salso vel putrilaginoso in istas partes, qualem frequenter incurrere solent pueri, dum dentes emittunt: ob dolorem & vigilias deductis è cerebro humoribus in ventrem, corruptis & feruefactis. Idem præstat humorum ibi stabulantium corruptela: aut assumptorum acrimonia, vel deleteria qualitas superficiem linguæ, œsophagi, ac ventriculi exurens & vlcerans. Cicatrices verò ad vlcera subsequuntur: quando enim post dysenterias grauiores, aut ventriculi exulcerationes, factâ detersione conuenienti, & exsiccatione, clauditur omnino vlcus, & solidatur, pars illa concrescit in superficiem planam, & læuigatam, necnon aliquando cauam, si fuerit maior substantiæ deperditio: vnde subsequitur facilis ille materiæ alibilis effluxus. Quod eodem modo præstat mucosæ pituitæ copia superficiem intestinorum oblinentis, quam potissimum longæ crapulæ, & ciborum glutinosorum diuturnior vsus producere possunt. Atque hæc de præcipuis lienterias causis, tam proximis quam remotis: nunc ad signa diagnostica accedamus.

Quæ sit itaque pars in hoc affectu laborans, ex dictis sat patet: nam cum vitiata sit actio primæ concoctioni dicata, sequitur partes illi dicatas vel primariò, vel secundariò esse affectas: & semper impressam esse eam labem quæ est proxima vitiatæ functionis causa. Quod si non sit perpetua, si ad alium affectum subsequatur, cum eo augeatur & minuatur, vt ad lienis scirrhum, hydropem, epiploi abscissionem & similia, maximum erit sympatheias signum: sin vero hæc absint, ἰδιοπάθειας. Vtrum vero ventriculus magis vel intestina afficiantur, ex situ partis, & propriis accidentibus agnoscemus; nam ventriculus superiorem locum sub cartilagine xiphoide occupans, distinguetur facile ab intestinis reliquum abdominis spatium implentibus: si dolor quidam aut pondus illum infestent. Vomitus etiam & ructus frequentiores demonstrabunt ventriculi noxam: vt rugitus, borborygmi & flatus inferiores intestinorum. Præterea si ea magis sint affecta quàm ventriculus, deiectio erit chylosa, quoniam concoctionem in ventriculo suscipiet, nec erit tam subita post sumptum cibum, sed aliquanto post. Verum præcipuè conuertenda est cura ad dignotionem causarum seu differentiarum lienteriæ, quoniam ex eis tota dependet curationis ratio.

Frigida ergo intemperies sine materia satis deprehenditur ex ipso ægri sensu, & ex rerum prægressarum notitiâ: nam vsus refrigerantium causarum exteriorum, congenerem affectum inductum esse significant, quem ἀπεψία, ructus acidi, appetitus deiectio, pallor aut liuor totius corporis, cachexia, macies, & virium prostratio plurimum comitantur. Vtque frigiditas diu sine humore subsistere nequit, quia est cruditatum mater; sic præsente materiâ sentitur pondus in ventriculo: aliquando vomendi conatus, aut nausea: & cum alimentis crudis & inconfectis excernitur etiam humor ille, qui in ventriculo aut intestinis stabulatur. Quod si deleteria quædam qualitas aëris aut ciborum epidemicas lienterias produxerit; vulgaris illa grassatio ostendit causam communem eas produxisse. In νεκρώσει autem & mortificatione caloris natiui ob illius & humidi primigenij dissipationem, vacuationes quædam insignes præcesserunt, labores aut vigiliæ immoderatæ: vel febris ardens & colliquatiua: phthisis aut vomica quædam interior, cuius putrilagine tam insitum quam influens temperamentum corrumpitur. Cicatrices vero ventriculi & intestinorum agnoscuntur ex signis vlcerum & dysenteriæ quæ præcesserunt, & ex deiectione quodammodo concoctâ, propterea quod temperamentum integrum permaneat. Adde quod absunt signa prædictarum affectionum, saltem in principio: nam succedente tempore eadem refrigeratio & cruditatum congeries fieri solet, ob priuationem debitæ alimoniæ. Quod ad aphthosas autem constitutiones attinet, ex ipso intuitu patent, quoniam lingua eisdem occupatur. Item prolapsu acrioris catarrhi, quo fauces irrigantur, & sputatio inducitur: & quia in secessu quædam molestia seu leuiusculus dolor sentitur, quo reliquæ species carere solent.

In leienteriâ autem si iam sit habitualis, & confirmata, nihil boni præsagire possumus, quoniam necessum est hominem interire, vel ex defectu alimoniæ, vel interuenientibus aliis morbis, vt hydrope, cachexiâ, marcore, & similibus.

Melius

Melius est tamen excerni chylosam materiam, quam alimenta inconfecta, quia significatur concoctrix facultas adhuc vigere, cuius beneficio facilius sustineri poterit morbi impetus. Omnium leuissima leienteria est ea quæ aphthosas dispositiones consequitur, quia nec concoctrix, nec retentrix per se sunt in eâ vitiatæ; sed tantùm ab irritatione humoris præpeditæ à suis muneribus. Si diutius tamen perseueret, in dysenteriam degenerat, ex superficiariâ scilicet exulceratione, in verum vlcus. Periculosissima lienteria, quæ mortificationem partium ab exhausto & resolutione consequitur, & quæ cicatrices & dysenteriam subsequitur, quia ob prægressum affectum vires prostratas fuisse certum est, quæ diu subsistere non poterunt fraudatæ suo genito & ἀναλήψει per affectionem lientericam. Præterea quid spei sit in refricandis & exasperandis istis cicatricibus facile est cuiuis coniicere. Epidemicæ etiam lienteriæ, vt plurimum mortales, quia pendent à causâ communi, cuius imperium omnem remediorum vim superare solet. Magna appetitus prostratio in quauis lienteria ostendit extinctionem facultatum naturalium, vt in phthisicis, hecticis, hydropicis, & similibus, atque mortem pro foribus esse. Vult Hippocrates 2. *prorrhet.* hunc affectum senioribus magis esse periculosum quam aliis ætatibus, ob paucitatem, credo, caloris insiti, & concoctricis infirmitatem. Vult *ibidem* tum esse salutis spem in hoc affectu, quando ægri colorem recuperant, & vrinam incipiunt profundere pro ratione potus assumpti, quia ex eo significatur, iam aliquid alimenti ad membra permeare. *In Coacis* lienterias cum spirandi difficultate, & lateris puncturâ in tabem degenerare scripsit, quando scilicet ex prolapsu ferini catarrhi non solum ventriculum, sed etiam thoracem irrigantis inceperit. Autumno autem hoc potissimum contingere scripsit *Aphor.* 22. *sect.* 3. ob eneruatas à prægresso æstu vires succedente iam frigore. Item *Aphor.* 43. *sect.* 6. lienosis vult esse mortales lienterias, quoniam ex refrigeratione insigni fiunt, quam melancholicus succus peperit. Notatu autem dignus est *Aphorismus* 1. *sect.* 6. *In diuturnis*, inquit, *lienteriis ructus acidus superueniens, qui prius non erat, bonum est signum*, nam vt in principio lienteriæ ructus acidi cruditatis, refrigerationis, aut humoris contenti sunt indices: sic in successu illius ostendunt naturam aliquantulum refici, & melius retinere ac concoquere alimoniam, quam dum multi ructus fiebant: vt docet eleganter Galenus *in commentario*. Atque hæc de prognosi, nunc ad θεραπείαν nostro more accedamus.

Curatio itaque istius affectus ex conuenienti indicationum lege instituenda, quæ causarum varietatem, & naturam respiciat, illisque propria & accommodata remedia opponat. Ex parte igitur fluxus lienterici, cum sit omnino symptomaticus, vt dicebamus, nec quicquam excernat, quod naturæ infestum sit, sed conuenientem corporis alimoniam, ideo semper sui suppressionem indicat. Id autem cum fieri nequeat, nisi affectus ille tollatur, qui proxime concoctricem aut retentricem labefactat, ideo illius habenda imprimis ratio. Quamuis autem ex capite de ἀπεψίᾳ, & superiore, vbi agebamus de diarrhœâ ex proprio ventriculi & intestinorum affectu, multa repeti possint ad hunc facientia: melius est tamen ea nunc proponere breuiter, quæ ad rem pertinere videntur, ducto à victus ratione exordio.

In cuius regimine præscribendo, respiciendum præcipuè ad causas omnes externas, quascunque huic nostro affectui ortum dedisse, vel incrementum ac fomitem præstare coniectura erit. Ac proinde qualitates aëris considerandæ, vt si quidem maligna eius dispositio epidemicas lienterias producat, corrigatur odoratis fumigiis in ægri cubiculo excitatis, ventorum salubrium receptione, nec non loci mutatione, vt in peste fusius docetur. Sin vero aëris manifesta qualitas id efficiat, vt calidior resoluendo nimium, frigidior aut humidior: illæ reducantur ad mediocritatem, Medici artificio satis cognito. Idem dicas de aliis procatarcticis, vt exercitationibus, excretis & retentis, somno ac vigilia, & animi pathematis. Hic enim summa quies, & rerum omnium tranquillitas requiritur: nullus corporis motus, aut saltem exiguus ante sumptum cibum, si vires ferant. Conueniunt tamen frictiones extremitatum & dorsi mane in lecto, tum ad excitandum calorem natiuum, tum attrahendam alimoniam ad partes. Quæcunque excretiones seminis aut sanguinis cito sistantur, ne oblanguescat omnino natura, suo nectare viuifico destituta. Somnus etiam in omni fluxu alui conducit, quia humores temperat, & calorem viscerum reficit: vigiliæ autem immodicæ exoluunt: animus eodem modo sit bene compositus, nullo iræ æstu percitus,

aut mœrore & metu languidus, sed iucundâ adstantium familiaritate refocillatus. Denique alimentorum substantia, qualitas, & quantitas ad rectam conformentur regulam, quam æger ne latum quidem vnguem excedat: quoniam in his non potest impunè peccare. Vitentur itaque omnia difficilis concoctionis & mali succi, sæpius à nobis recensita: item pinguia omnia & oleosa, frigidaque & humida, nisi decenter castigata, aut aliis permixta: victus enim ad calidum & siccum vergere debet, sub eâ formâ quam vocant mediam, vt neque liquidus sit propter celerem effluxum: nec solidus omnino propter difficiliorem concoctionem. Hic itaque accommodatissimæ erunt panatellæ ex pane torrefacto, vel biscocto & anisato paratæ, cum saccharo & vitellis ouorum: colatitia iura, contusa, & gelatinæ, quæ omnia sub paucâ mole plurimum nutrire possunt: aliquando succus carnium expressus, addendo succum granatorum, & arantiorum, si quæ sit suspicio caloris & putrilaginis, in quem mica panis leuiter tosti iniici poterit. Gelatina cydoniorum, myrobalani, aut nuces saccharo conditæ atque contusæ, si magna sit imbecillitas ventriculi, horâ vnâ ante pastum assumi poterunt. Pyra sub prunis cocta, vel saccharo immersa, semina anisi, fœniculi, & coriandri instar tragematis parata, extremæ mensæ fercula claudant. Vbi iam vires resumere videntur, vti possunt carnibus assatis, præcipuè auicularum montanarum, iuniorum columbarum & turturum, quæ ad ventriculi robur facere dicuntur. Vinum sit rubrum & generosum pro potu, modicâ aquâ fontanâ leuiter coctâ, aut frustulis alabastri ignitis paratâ lymphatum; necnon aliquando Hippocraticum in magna refrigeratione: quamquam in hoc affectu parum bibere conuenit, ne diluantur magis humores. Eadem ratione pauci cibi assumendi: venter enim patiens, vt loquitur Aurelianus, pluribus cibis indignatur, tanquam oculi patientes visus officio. Partitis itaque vicibus & mediocri alimento reficiantur.

Quod ad remedia lienteriæ attinet, illa in genere sunt purgantia, alterantia, & roborantia. Venæ enim sectio in hoc affectu nullo modo est ex vsu, ne natura imbecillior duplici genio defraudata statim collabatur. Quamuis enim lienteria, vt diximus, aliquando intemperies calidas sequatur, certum est tamen istum affectum, vt & hydropem, consequi μάρανσιν, & resolutionem calidi innati ab extraneo, iam factam, & vlterius progressam, quam possit sanguinis vacuationes perferre. Ab eâ itaque supersedendum in omni fluxu lienterico. Quin etiam purgantia leuiora esse debent, & quæ vacuando etiam corroborent, vt rhabarbarum in substantiâ, radix mechoacan, cortices myrobalanorum, syrupus rosatus solutiuus, triphera persica, catholicon, pilulæ de hierâ & similia cathartica benigniora, pro vario humoris dominatu præscribenda: vt etiam clysteres accommodati ad roborandum & leuiter detergendum: postea validius adstringendum. Quod si pituita copiosior in ventriculo redundans fluctuet, laudant Practici nostri vomitum ex decocto raphani in oxymelite infusi, quod tamen hyeme non esse præstandum docuit Hippocrates *Aphor.* 12. *sect.* 4. aut infusum agarici cum pauco rhabarbari puluere propinant in eis qui non sunt ad vomendum comparati: totiesque reiterant blandum medicamentum, donec cacochymia sufficienter vacuata videatur.

Interea non omittantur ea quæ alterare possunt, & impressam intemperiem corrigere, calidam frigidámve: julepi, syrupi, opiatæ, pulueres & similia. In calidâ vsurpantur ea quæ calorem quidem extraneum reprimere possunt, familiarem & innatum roborando, quæ sunt refrigerantia adstrictione prædita. Hinc syrupi myrtinus, de granatis acidis, de ribes, de agresta: aquæ, rosacea, acetosæ, portulacæ, plantaginis, hic summopere conuenient, vt etiam in constitutione aphthosâ ad julepos concinnandos: addendo parum confectionis alkermes singulis dosibus, in quâ ego plurimùm corroborationis, & modicum refrigerationis positum esse existimo, quando sine moscho & ambrâ paratur: vel pulueris rosatæ nouellæ aut diamargariti frigidi q. s. Conseruæ ex eisdem cum pulueribus in diarrhœâ dictis suppeditabunt materiam ad opiatas & tabellas concinnandas, si solida consistentia magis arrideat. In hoc casu valde commendant Practici lac vaccinum, vtpote minus serosum, aut ouillum cum quartâ aquæ parte decoctum, & sæpius chalybeatum, cui addunt puluerem electuarij diamargariti frigidi aut corallorum, terram sigillatam, rasuram eboris, & puluerem ex interiore pelliculâ ventriculi & intestinorum galliuæ confectum. Bibatur per aliquot dies

dies mane ad ℥ iiij. vel vj. pro naturâ & conſuetudine ægri. Alij ſcriptis tradiderunt fruſta alabaſtri maximè hunc affectum ſanare, ſi candentia extinguantur in lacte, iuſculis, aquâ potabili: necnon oleis aut vnguentis quibus vtetur æger. Commendant etiam raſuram priapi cerui aut tauri cum aquâ roſaceâ & pauco vino & ſucco granatorum ad ʒ ß. ſæpius ſumptam. Chymici verò ad iſtos fluxus imprimis laudant extractum ſiue eſſentiam corallorum & margaritarum, cuius guttas aliquot pariter in ſimilem liquorem aut iuſculum infundunt. Externis quoque adſtringentia, modicè refrigerantia & roborantia adhibeantur, vt ſuperiore capite dictum fuit.

In frigidâ autem & humidâ intemperie eodem modo contrariis progrediendum, quæ calfacere, & abſorbere poſſint humores ſuperfluos. Ideoque præter purgantia dicta, hîc etiam diureticâ, & ſudorifica non paruam præſtabunt opem, ita tamen vt vires non deiiciant. Ad vrinam itaque prouocandam capiant laſerpitij aut benzoini quantitatem quæ piperis granum æquet: vel puluerem ex ſeminibus apij & fœniculi cum pauco cinamomo confectum. Ad ſudores ligno guaiacino, aut ſaſſafras, cuius decoctum valde roborat ventriculum & aluum ſiſtit. Necnon ſi humor ille ſit rebellior, aut perennem habeat generationem, præter dropaces & ſinapiſmos, quibus euocare ſolemus eiuſmodi ſuccos intus ſtabulantes ad exteriora: audent multi, ex conſilio Aëtij, veſicatoria aut cauteria ventri inurere, vel ſetonibus pellem abdominis transfigere, vt his velut ſtillicidiis tandem exhauriatur copia illa humorum. Quæ ſi exhorreſcat æger, adhiberi poterit fricatio illa ex Aureliano, quæ non ſolum ſupra totum abdomen fit, ſed etiam poſterioribus vertebris ex arenâ ſole vel prunis ignitâ, donec ingens rubor in partibus illis contrahatur. Quidam nitro aut aſsâ pulueriſ. fricant. Cucurbitulæ cum multâ flammâ eiſdem regionibus admotæ non parum commodi adferre poſſunt. Alterantia verò, & roborantia, tam externa quam interna, ex ſuperiori capite, vbi de diarrhœâ egimus, ex proprio vitio ventriculi ac inteſtinorum contracta, repetantur: quibus addere licet aquam cœleſtem & imperialem, ex cochleari frequenter ſumptam, ambram griſeam & moſchum ipſis alimentis permixtum, vel in ſequentes muſcardinos ita redactum.

♃ Pulueris corallorum, terræ ſigillat. optimæ & pulueriſ. roſar. purpur. ana ʒ j. ß. corticis citri & raſuræ priapi tauri, ana ℈ j. ambræ griſeæ & moſchi, ana g̃. v. ſacchari albiſſimi ℥ ij. Excipiantur gummi tragacant. vel arabico aquâ naphâ aut roſaceâ liquato. Fiant trochiſci lupinares, vel rhomboides: capiat ſæpius. In defectu etiam prædictarum aquarum talis parari poteſt.

♃ Aquæ vitæ optimæ ℔ ß. cortic. arant. exſiccator ʒ ij. flor. roriſmar. P. j. cinamom. electi ℥ ß. croci ℈ ß. benjoini opt. ʒ ß. moſchi grana iiij. Miſceantur ſimul & frequenter agitentur. Vtatur in ſuperiorem modum. Auicennas coriandri ſemen ſumptum & admotum valde commendat ad lientericos. Sunt qui vnguento ſequenti plurimum tribuant: capiunt fruſtula aliquot alabaſtri, quæ ter aut quater ignita coniiciunt in oleum maſtichinum aut lentiſcinum, donec plurimum combiberint: poſtea eadem terunt, & in puluerem redigunt, miſcentque cum puluere nucis moſchat. garyophyll. & coralli rubri. Addunt ceræ rubræ q. ſ. ad vnguentum conficiendum. Fiunt etiam fomenta, cataplaſmata, & ſimilia, vt iam dictum eſt.

Quod ad lienteriam verò ſpectat, quæ aphthoſam conſtitutionem ſequitur, illius curatio ex proprio capite aphtharum repetenda. Illa autem ex interceptione & vacuatione catarrhoſi humoris, ſi adhuc perſeueret, conuenienti adſtringentium & refrigerantium vſu, præmiſſis aliquando leuiter detergentibus, ſi huiuſmodi vlcuſcula ſuperficiaria ſcateant ſordibus, perficitur, nec non dyſenteria præcauetur, quæ illis male tractatis aliquando ſuccedere ſolet.

Factarum vero in ventriculo ac inteſtinis cicatricum, ſiue planæ ſint, ſiue, quod multo peius eſt, cauæ, difficilis omnino therapeia: tota enim ſpes tollendi affectus cum poſita ſit in refricatione & exaſperatione eiuſmodi cicatricum, vix hoc præſtari poteſt ſine renouatione doloris & inflammationis, per ea quæ acri, detergente & rodenti facultate ſunt prædita, tam per os aſſumpta, ſi cicatrix ſit in ventriculo; quam per anum iniecta, ſi inteſtinis inhæreat. Quidam putant ex ſinapi, alliis aut cepis deuoratis illud præſtari poſſe. Sed nemo neſcit, iſta ſub alimenti formam ſumpta, mitificari ab humiditatibus interius contentis, & acrimoniam ſuam amittere. Si quid igitur aggrediendum ſit, ego malim eſſe

mitigatorium

mitigatorium symptomatis, quam curatorium, quia aut non datur tale in hac constitutione præsidium, aut tutum non est. Ideóque consulerem vt parum & sæpe alimentis coctilibus vterentur, necnon gratissimis & probè conditis, vt auidius ea complecteretur natura: quibus sumptis laborans duas, aut tres horas quiescat etiam in lecto, ne eiusmodi assumpta elabi possint promptè ad intestina. Quinimo affigantur cucurbitulæ, quæ suspendant istam alimoniam aliquandiu, & ea omnia exterius admoueantur, quæ celerem possunt coctionem efficere, vnguenta & emplastra: sic enim fiet vt coquant quodammodo assumpta alimenta, & partem aliquam saltem retineant vitámque diutius prorogent. Nunc ad dysenteriam accedamus.

CAPVT VII.

De dysenteria.

NOBIS grauissimi & vsitatissimi affectus tractationem aggressuris, quem dysenteriam vocant, imprimis accurata distinctio præmittenda est earum omnium dispositionum, quæ generali illius significato continentur, ab ea quæ propriè & κυρίως ita vocatur. Eleganter enim Galenus κοινὸν ἐςὶ σύμπτωμα ἡ διὰ τῆς ἕδρας ἔκκρισις αἱματώδης, *commune est*, inquit, *symptoma excretio per sedem cruenta pluribus morbis*, qui vel hepatis affectus, vel totius corporis repletionem, vel particularem intestinorum noxam consequuntur. Illos indolentia, hanc vero summus dolor & cruciatus comitantur. Vnde etiam idem Galenus 3. *de sympt. causis*, quatuor dysenterias generaliter sumptæ differentias statuit. Primam quidem in qua sanguis copiosior, & laudabilis collectus, vt in mutilis aut in eis qui exercitationem dimiserunt, aut aliqua vacuatio solita per nares, hæmorrhoidas, aut vterum est suppressa, per circuitus copiosè effunditur, & commodis ægri rebus conquiescit, & hanc ἐξερυθρὴν *in prorrhet.* vocat Hippocrat. Galenus αἱματηρὰν: Secundam quando ex iecore imbecilliore sanguis quidam dilutus, & loturæ carnium simillimus deiicitur, absque vllo naturæ commodo: & hæc dysenteria propriè hepatis vocitatur, quod peculiariter iecinoris male affecti vitia comitetur: Tertiam vbi sanguis atrior, limosus & pisci liquatæ simillimus excernitur, quem vel non satis commode attrahit lien, aut conficit, vel præ copiâ illius, aut malâ quadam qualitate irritatus foras in intestinorum vacuitates propellit, quo potest, vel quando per vias solitas non potest: bono aliquoties successu, alias non paruâ naturæ fatigatione. Quartam denique & propriè dictam dysenteriam, vt ipsemet asserit Galen. 2. *de loc. affect. cap.* 5. quæ consequitur exulcerationem intestinorum, cum profusione non solum sanguinis sinceri vel concreti, aut stercoribus mucoréve permixti, sed etiam puris, ramentorum & crustularum quas Græci ἐφελκίδας vocant.

Nos itaque, vt rem paucis complectamur, dicimus symptoma illud quod est in genere excreti immodicè sanguinis per intestina, (nullâ existente fluxus hæmorrhoidalium venarum suspicione, de quo postea accuratè sumus tractaturi) consequi duarum præcipuè partium affectiones, nimirum hepatis & intestinorum. Hepatis quidem, quando illud, vt dicebamus, quantitate sanguinis quantumuis laudabilis copiosiore pressum, illius portionem λάυρως καὶ ἰσχυρῶς liberaliter & fortiter, vt ait Hippocrat. profundit, factâ ἀνασομώσει & reclusione illarum venarum quæ proxime ad intestina pertingunt: quæ non tam morbi, quam naturæ ipsius robore & hepatis εὐτονίᾳ fieri videtur. Idem dicas de excretione illâ limosi & fæculenti sanguinis, quem viscera nutritioni dicata expellunt, ad sui & naturæ commodum: quamuis enim illa in vitio esse possint, quatenus spectat ad materiæ istius generationem, quoad tamen expulsionem rectum naturæ institutum imitantur: & proinde salutariter vt plurimum contingunt. Vbi vero hepar morbis oppressum αἱμάτωσιν male procurat, ac præcipuè in defectu concoctricis facultatis peccat, pro vero sanguine aquosam quandam materiam exiguo rubore perfusam producens, fit vt præ tenuitate illius humoris venæ eum continere

non poſſint; ſed per diapædeſim & tranſcolationem erumpat. In quo affectu perpetuò ἀτονία iecinoris ſignificatur cum magnâ totius corporis clade. Quamuis enim egerendi ratio facilis ſit, ſine morſu ac tormine, magnam & citam virium proſtrationem inducit, hydropiſque metum, in veteri potiſſimum hepatitide, quam roborantia pharmaca tam intra, quam extrinſecus adhibita ſedare non potuerunt. Sed de his peculiari agemus capite, quando iecoris affectus perſequemur. Supereſt inteſtinalis dyſenteria, quæ proprium eſt πάθος inteſtinorum male affectorum, in quâ non per ἀναςόμωσιν aut διαπήδησιν excernitur ſanguis, ſed per διαίρεσιν aut διάβρωσιν potiùs erosâ illorum ſubſtantiâ à tetris & malignis ſuccis, cum magno dolore ob intemperiem & ſolutionem continui, & perpetuam mordicationem quam illi pariunt. Quod nominis ipſius ratio deſignare videtur, propter particulam illam δυς, quæ in compoſitione moleſtiam & dolorem importat: ideoque Cornelius Celſus ventris tormina appellauit, & Aurelianus à difficultate officij paſſionem hanc nomen accepiſſe exiſtimat.

Dicamus itaque, dyſenteriam eſſe dolorificam alui deiectionem ob exulcerata inteſtina, cruore & ramentis variis comitatam. Qua definitione complexi ſumus genus & differentias, quibus hic affectus ab aliis diſtingui poteſt. Etenim per deiectionem annotauimus ea ſymptomata tertij generis excretorum immodicè præter naturam, quod conſequitur errorem expultricis facultatis deprauatæ, nimiumque irritatæ ad propellendam rem ſibi noxiam & ſenſum dolorificum inferentem inteſtinis. Quo nomine à colicâ paſſione diſtinguitur, in qua ſæpius ſuppreſſa eſt aluus; aut ſi ſoluatur, magno fit ægri commodo, cum in dyſenteriâ, eò ingraueſcat magis, quo maior eſt deſiderandi cupiditas. A cholerâ morbo, quod ſolam deiectionem, non vomitum habeat. A diarrhœâ, quod non ita confertim & copioſè fluat, ſed paulatim, cum mordicatione inſigni, ſanguine & ramentis. Ab hæmorrhoidibus & hepaticâ dyſenteriâ, doloris ratione, vt dicebamus. Quamuis enim dolor hæmorrhoidas aliquando comitetur, non tamen pungens, & mordicans vt in dyſenteria; ſed profundus, & grauans verſus inferiorem ani partem. Quo etiam modo teneſmus ab eâ diſcernendus, quod vltimam tantum ſphincteris vel recti inteſtini ſedem occupet cum irritâ deiiciendi cupiditate: dyſenteria vero modò tenuia inteſtina, aliàs craſſiora inuadat, prout rheumatiſmus vel influxio malignæ cacochymiæ in hunc vel illum locum incidit, eumque paratiorem ad ſuſcipiendam illam διαίρεσιν ſeu potius διάβρωσιν repetit. Non eſt enim credibile ſimul omnia inteſtina hoc affectu occupari, tum quod natura repente, & magno ſtudio non ſine iacturâ virium inſurgit ad excluſionem maligni illius humoris erodentis & exulcerantis: tum etiam quiá hic affectus non poſſet per plures dies perſeuerare, ſi tanta lues, tamque efferus dolor totam illam inteſtinorum ſubſtantiam occuparet. Non eſt tamen negandum, quod Practici multi obſeruarunt, leues exulcerationes aliquando ſimul in craſſis & tenuibus inteſtinis ſubſiſtere poſſe, & in malignis dyſenteriis, quæ in internecionem deſinunt, aliquando vlcus phagedænicũ reddi, & tantum ſerpendo progredi, vt non ſolum omnia inteſtina, ſed etiam ventriculum & œſophagum ad os vſque peruadat.

Ex eis etiam genus morbi, à quo proxime iſtud ſymptoma in inteſtinis exoritur, ſatis patet, nempe ſolutio cõtinui ab eroſione pendens, quam ἕλκωσιν appellamus, ſub quâ non ſolum verum vlcus, ſed etiam leuiorem exulcerationem complectimur in inteſtinis factam vel fientem, quæ ſufficiens ſit ad dolorem inferendum, & profundendam illuuiem illam ſanioſam cum ſtercore, muco & ramentis. Pro quorum varietate varij etiam dyſenterias gradus aſſignantur: nam ex Galeni ſententiâ, cum ea quæ egeruntur, vel ſint partis alicuius ſubſtantia, vel aliquid parti adhæreſcens, vel res contenta in illius ſpatio naturaliter aut præter naturam, in hoc affectu omnia iſta reperiuntur. Siquidem in principio dum parua adhuc & quaſi ſuperficiaria excoriatio exiſtit, elicitur ſtercus, cum muco aut alio humore (quæ ſunt contenta naturaliter in ſpatio inteſtinorum) ſanguineis perfuſum guttis, aut dilutum ſanie cruentâ (quæ præter naturam in inteſtinorum cauo continetur) necnon pinguia quædam corpora, & veluti ſepoſa excernuntur ob abraſam ſuperficiem inteſtinorũ, cui talis pinguedo adhæreſcere ſolet. Vbi iam ingraueſcere cœpit affectus, & ad ſecundũ ſuæ intenſionis gradum peruenire, deteritur propria illa membrana interior inteſtinorum, ſquamas & veluti cortices cum ſanguine profundens, non abſimiles illis, quas ex vlceribus bronchiorum & aſperæ arteriæ excludi annotauit Galenus

lib.de loc.affect. Tandem perfecta fit, & vltimi gradus dysenteria, quando vlcus profundum ad ipsam vsque substantiam intestini peruenit, & carnes seu caruncula quasdam ab Hippocrate commemoratas profundit. Hoc vlcus sæpè in νομὴν seu φαγεδαινικὸν degenerat, vt dicebamus: sæpè in gangrænam, & sphacelon, potissimùm si magna ab initio phlegmone illi complicata fuerit, quæ vlcus reddat insanabile: vel copia humoris atrabilarij, quæ cancrosum illud & virulentum efficit. Quod enim phlegmone non semper iuncta sit cum vlcere intestinorum, quamuis illud voluisse videatur author definitionum medicarum, constat ex ipso Hippocrate *Aphorismo tertio sectionis sextæ*, qui dysenterias sine febre aliquando subsistere scripsit, ex putredine scilicet humorum, vel inflammatione partium genitâ: nam diarias ex solo desidendi labore sæpius occurrere in eiusmodi affectu, credibile est admodum. Sunt & dysenterias differentiæ, ab humoris diuersitate, ab euentu, & grassandi modo petitæ, quas inter recensendum tanti mali causas annotabimus.

Causarum ergo seriem, quæ vlcus hoc intestinorum, proximum scilicet dysenterias parentem, suscitant, enumerare eâ methodo conuenit, quâ & reliquarum exulcerationum causæ indagantur. Cum enim vlceris natura in erosione sit posita, quam διάβρωσιν aut ἀνάβρωσιν vocant; illa autem erosio fit partis cuiusuis diuisio cum deperditione substantiæ: hinc fit vt quæcunque suâ acrimoniâ, putredine, aut aliâ malignâ qualitate partium nostri corporis substantiam absumere possunt, vel materiam huic affectui accommodatam producere, fouere aut augere, ea inter causas vlcerum recenseri debeant, siue externæ sint, siue internæ, primariæ, antecedentes aut coniunctæ. Dicamus igitur res naturales, non naturales, & præter naturam huic nostro affectui πρόφασιν & occasionem suppeditare manifestissimam. Cum enim vlcus hoc dysentericum non tam sit succedaneum vulneri, contusioni, aut abscessui, quam primarium ex affluxu, vel congestione humoris alicuius in intestinis, qui illorum substantiam abradere, & erodere valeat: patet quod eiusmodi humor, vel acer, vel adurens, vel putridus, vel amarus, vel salsus, vel denique malignus, aut venenatâ qualitate præditus esse debeat. Non primò sanguis sub suâ natura subsistens, non pituita dulcis, insipida, vel acida, non humor melancholicus naturalis id efficient, nisi permixtione, putredine, aut adustione feritatem conquirant. Vnde Galenus triplicem potissimum agnoscit causam exulcerationis istius dysentericæ, nempe bilem flauam, bilem atram, ac pituitam salsam siue putrem, ad quas reliquæ omnes referuntur, nisi quod aliquando pus quod ex empyemate aut aliunde expurgatur, vel ichores id præstant, sed rarò. Idemque Galenus statuit, ea omnia quæ vel materiam sufficiunt generandis hisce succis idoneam, vel qualitate suâ immutant, vel rheuma ipsum concitant in inferiorem aluum, vel humores putrefaciunt, aut intestina debilitant: affectui isti producendo operam suam conferre. Vtpote quicunque temperamentum habent præcalidum generandæ bili idoneum, aut adurendis humoribus, illi dysenteriæ sunt obnoxij, quales sunt rufi & lentiginosi, quia corpus minus habent perspirabile cum multa bilis copiâ. Quemadmodum senes ob ætatis symbolum dysenterias ab atrâ bile vel salsâ pituitâ facilius incurrunt, iuuenes vero biliosas.

Quod vero ad res non naturales spectat, certissimum est in hoc affectu dictum illud Hippocratis *lib.3. de diætâ*, maximam obtinere veritatem, nempe morbos omnes partim à spiritu quem ducendo viuimus: Aër enim, siue primarias eius qualitates spectes, siue secundarias, fœcundissimus est dysenteriarum author. Hinc eas autumno potissimum grassari videmus ob caloris frigorisque inæqualem constitutionem, quæ totum corpus debilitat, & fluxionibus obnoxium reddit. Hinc æstas feruidior aut hyems humidior, cui siccum & aquilonium ver successerit, ad exprimendam materiam, feraces sunt dysenteriis producendis *Aphor.11. sect.3.* & in quibuscunque regionibus humidior temperies viget, cum caloris & frigoris inæquali & quasi repentinâ mutatione, qualis est Tholosana, illis endemiæ esse solent familiaresque dysenteriæ. Quod si certa quædam putredo & substantiæ corruptio in aërem incidat, vel ex astrorum maligno aspectu, vel praua inferiorum constitutione, tunc pestilentes, epidemiæ, & populares dysenteriæ cooriuntur, cum multâ strage, & hominum internecione, quales Athenis in pestiferâ illa tempestate à Thucydide descripta, & apud nos sæpius obseruantur. His si mala

victus

victus ratio accedat ob annonam cariorem, corruptionem frugum, vel malam viuendi consuetudinem, tunc non solum ad sporadicas dysenterias, sed etiam epidemicas, & endemias excitandas magnum momentum adfertur. Quæcunque enim alimenta calidiora, acriora, amara, salsuginosa, vel putredini obnoxia liberalius sumuntur, ea maxime valent ad producendas istas materias erodentes, & proritandam vim excretricis facultatis. Narrat Galenus de seipso, vbicunque sumpsisset piperis plusquam par esset, vel certè statim post sumptum piper bibisset, se singultu corripi solitum: At noui ego duos, qui ob esitatum copiosius piper in crudelissimam dysenteriam inciderunt cum magno morsu & tormine, donec lacte hausto, & accommodatis clysteribus illius vis obtusa fuit. Taceo hic arsenici, sublimati, euphorbij, cantharidum, & similium venenorum aut medicamentorum malignorum, vel male præparatorum vires, quibus multos in lethales dysenterias præcipitatos esse omnibus est compertum Medicis, qui in artis operibus versantur. Memorat Aëtius ex Antillo, quosdam qui per iocum aut alio modo, æs, aurum, ferrum, aut quid aliud durum aut asperum deuorarint, sæpè exulcerationes istas cum cruenta deiectione incurrere. Narrant etiam nautas, qui aquæ dulcioris potu priuati, marinam aut putridam bibere coguntur, fere omnes dysenteriâ corripi. Quibus adde cruditates, vinolentiam, importunas exercitationes à pastu, diuturniores vigilias, iracundiam vehementiorem, vnde plerosque exercitus dysenteriâ perire certum est, & similes causarum externarum excessus, quibus idem præstari potest: potissimum dum internas illas causas, & dispositiones præter naturam suscitant, quibus succedaneæ esse solent dysenteriæ: siue id criticè aliquando fiat, vt videtur voluisse Hippocrates 1. *epidem. sect.* 3. in Bione illo sene, & in lienosis, *Aphor.* 48. *sect.* 6. siue symptomaticè, quod est frequentius, vt in constitutione illa Thasiorum per febres tritæophyas & tabificas 1. *epid. sect.* 2. vt in lienosis diu perdurans *Aphor.* 43. *sect.* 3. vt diarrhœæ aut deiectioni sinceræ succedanea, *Aphor.* 23. *sect.* 7. vel quæ sequitur inflammationes hepatis aut aliarum partium ex largo biliosæ materiæ putridæ aut purulentæ prouentu in intestina prolabente, eaque exulcerante, sine vlla prioris morbi mitificatione. Eodem modo caput pituitâ putri & salsâ refertum, qualis in vertiginosis, lippientibus, & aliis colligitur, dum suam deponit cacochymiam in partes subiectas, non solum occasionem præbet generandæ phthiseos, vlcerato pulmone; sed etiam dysenteriam parit difficillimam & curatu contumacissimam, vt vult Galenus *comment. in Aphor.* 11. *sect.* 3. quia pituita hæc præter morsum & irritationem habet etiam lentorem & crassitiem, propter quæ diutius hærendo inuolucris intestinorum, molestiorem multo dysenteriam efficit quam flaua bilis. Sed inter vehementissimas dysenteriæ causas principem locum obtinet atra bilis, eaque potissimum quam genuit perusta bilis flaua, quia multò maiore feritate donata est, quam quæ ex aliis suscitatur succis. Huius prouentum efficiunt maximum calores & putredines ingentes, necnon obstructiones quæ alienos succos congerunt, & corporis εὔροιαν impediunt: vnde lienosis diuturna dysenteria superueniens, difficilis ob contractum iam in humore vitium, quod naturæ negotium facessit. Atque hic est præcipuus causarum dysenteriæ catalogus, quarum rursus varia est series & propagatio ex naturæ fontibus repetenda. Nos vero ad diagnosim ipsam progrediamur.

Signa itaque istius affectus demonstratiua, partem affectam, affectus naturam & magnitudinem, causasque indicare debent accuratissimè, ne deinceps in prognosi aut therapeiâ stabiliendâ erret Medicus. Quod ad partem affectam attinet, certissimum est intestina hic laborare, siue primariò materiam illam erodentem in se contineant, siue aliunde excipiant, vt iecore, liene, cerebro, vel aliis partibus sese exonerantibus in inferiorem aluum. Quod & ipsa actio læsa, nempe deprauata excretio, & indesinens cupiditas desidendi, declarat, & doloris situs ac proprietas, qui modò partes vmbilico superiores, modò inferiores occupat: aliàs circa ipsum versatur vmbilicum, non quidem sublimis & externus, sed interior, & in concaua abdominis parte sensibilis cum rugitu, & morsu, punctioneque partibus membranosis, quales sunt intestina, peculiaris. Adde excrementa ipsa, quæ non solum earum sunt rerum quæ in intestinis continētur, vt stercora, mucus, cruor, aliique humores permixti; sed etiam ipsis adhærescunt, vel eorum sunt partes, vt pinguia illa ramenta, cortices, & caruculæ, ex quibus indubitatum exurgit affecti alicuius intestini testimonium. Vtrum verò tenue, vel

crassum,& quod ex eis sit vlcere affectum, non parum interest scire, tam ad prædictionem, quam curandi rationem. Id autem ex doloris situ & modo, necnon ab excretis, & excernendi varietate coniicere oportet. Vulgaris est omnium fere Medicorum opinio, dolores qui supra vmbilicum affligunt, ad tenuia intestina pertinere, quæ superiora vocabant veteres: qui infra vmbilicum, ad crassa, quæ etiam inferiora appellabant. Sed ipsa αὐτοψία & anatomes peritia id manifestæ falsitatis conuincit: etenim intestina illa tria, quæ λεπτὰ seu tenuiora, siue prima dicimus, quia statim ipsum ventriculum sequuntur, non tam in superna abdominis vel ἐπιγαστρίῳ parte posita sunt, quam circa vmbilicum, velut in eius ambitu: quæ verò crassa & inferiora vocamus, quia prædicta subsequuntur: non quòd inferiori abdominis parti addicta sint, nam colon ipsum inter crassa præcipuum, reuolutionibus suis vtrumque hypochondrium, ventriculi latera & fundum occupat. Itaque superior potest esse dolor, atque inferior vmbilico, qui crassa intestina occupat, si situm partium spectemus: sin verò per superiorem intelligamus priorem & quasi diuturniorem ante secessum molestiam, illa propriè pertinet ad tenuia intestina, quia in exulceratione dum fit transitus materiæ alicuius super eam, longè antè sentitur quam exeat, propter maiorem distantiam ab ano: contrà verò contingit in crassis, potissimum si extremitatem coli vel recti initia exulceratio occupet: quia tam citò fere excernunt, quam dolorem eum persentiscunt. Adde quod in tenuium exulceratione sanguis qui profunditur cum stercore, valde est illi commixtus, propter longiorem tractum & agitationem, necnon aliquando niger, & semiputridus, quia intus grumescit aut σηπεδόνα seu putrefactionem concipit ob moram: ex crassis verò aliquando sincerus excernitur, vel saltem minimum mixtus, viuidus, & florido colore donatus. Idem dicas de commixtione puris quod in eiusmodi vlceribus gignitur: necnon vbi ad ramenta illa, & carunculas ventum est, quæ ab intestinis decidunt, tunc ex illarum crassitie vel tenuitate facile datur cognoscere, quæ intestina sint exulcerata, crassa nimirum si ἐφελκίδες illæ sint spissiores & carnosiores: tenuia vero, si minutiores & magis membranosæ.

Ex his etiam affectus natura & magnitudo innotescit, vt dictum est; nam si leuior sit tantum exulceratio, mitis etiam erit dolor, ex interuallis repetens: sanguinis guttulæ aliquot apparebunt cum stercore, aut humoribus: nullum puris vestigium, aut saltem exiguum. Denique prima tantum adipis intestinorum, vel pellicularum quarumdam, quæ ad eorum epidermidem referuntur, ramenta excrementis innatantia apparebunt. Quod si augeatur morbus, & penitiorem substantiam inuadat vlcus, maior copia sanguinis mixto copiosiori pure emittitur, membranosa corpora apparent, ex ipsis tunicis intestinorum abrasa cum acerbo dolore & cruciatu. Demùm vbi vlcus firmatum, formatumque fuerit, apparere solent grandiora illa frusta, quæ carnes Hippocrati dicuntur, quoniam ex interiore partium istarum substantiâ decidunt, cum magnâ omnium symptomatum exacerbatione: vnde etiam vlcus ferinum, φαγεδαινῶδες, virulentum, atque etiam cancrosum, aut gangrænosum aliquando euadit: quod ex intensiore putredine, tetris sordibus, necnon etiam amisso aliquoties doloris sensu ob νέκρωσιν caloris natiui intelligitur. Vt vero distinguere quis possit facilius inter excreta ista dysenterica, notandum quod pinguedinis frustula igni admota, statim liquantur, & nidorem adipis repræsentant: carnes verò seu portiunculæ interioris substantiæ nigrescunt & siccantur: membranæ & cortices corrugantur, & tenuitatem habent propriam, quâ adeps & carnes destituuntur.

Quod autem ad causarum efficientium notitiam spectat, à quibus dysenteriæ exoriuntur: si quidem illæ sint externæ & procatarcticæ, vt aëris intemperati vel corrupti, assumptorum, importunæ exercitationis, vigiliarum, aut aliarum rerum non naturalium vitia: facile erit illas deprehendere, tum ex præsenti causarum statu, tum grassandi modo. Aër siquidem malâ qualitate præditus, aut substantiæ corruptelâ infectus, non vnam tantum aut alteram dysenteriam (si ita contigerit) excitare solet, sed epidemicam, popularem, & publicam, si magna sit, & per aliquam orbis plagam diffusa labes: vel saltem endemiam certæ cuidam regioni, vrbi aut pago familiarem, propter assuetam illam, & sæpius recurrentem aëris φθορὰν aut intemperiem, quæ proprium talem morbum reddit, & frequentius grassantem in illo loco. Atque hæ dysenteriæ peculiarem

culiarem habent notam, quod valde sint contagiosæ & plurimùm mortiferæ. Idem dicas de frugum, ciborum, aut aquarum vitiis, quæ si vulgares sint & communes toti alicui terrarum tractui, vel certæ regioni aut vrbi, sufficere possunt ad epidemiam aut endemiam dysenteriam producendam: quemadmodum ex Hippocratis libris epidemiων, & vltimo de naturâ humanâ facile est intelligere: duæ enim sunt causæ epidemiorum & endemiorum morborum, aër nempe & assumpta. Sporadicæ verò dysenteriæ, quæ modò hunc, modò illum occupant, hoc vel illo tempore dispersim, & nullâ serie, causas habent suas peculiares, singulisque ægris proprias, vtpote in hoc crapulam, in alio cruditatem, importunam exercitationem, iracundiam & similes, quas ex ægri aut adstantium relatu diligenter inquiret Medicus, vt facilius penetrare possit ad interioris causæ naturam indagandam. Siue enim dysenteria alteri successerit morbo criticè aliquando, vt vult Hippocrates; sæpius symptomaticè, vt diarrhœæ, inflammationi hepatis aut aliarum partium, catarrho ferino, & similibus; siue primario contingat causa ipsa in intestinis genita vel collecta, siue alterius morbi interuentu: maximè facit tam ad prognosim quam ad therapeiam, vt peculiariter vniuscuiusque natura cognoscatur. Agnoscitur autem illa, tum ab excretorum ipsorum substantiâ & qualitatibus, tum causis illis prægressis aut præsentibus, quæ eiusmodi humores generare solent. Etenim si tenuis flauúsque succus, multis ichoribus dilutus, excernatur, præcesseritque aut præsens sit aëris tempestas feruidior, ciborum acrium aut potus calidioris vsus: exercitatio immodica, aut irarum causæ plurimæ in homine picrocholo, vel cui hepar est feruidius ex naturâ, vel ob prægressam febrem, partis alicuius inflammationem, & similia: certum est eiusmodi dysenteriam à bile flauâ ortum suum & originem traxisse. Idem dicas de pituitâ salsâ, si humor crassus & lentus albo colore præditus, post capitis dolorem, vertiginem aut catarrhum, in tempestate austrinâ vel aquiloniâ, prægressis multis crapulis aut cruditatibus in homine pingui & crasso, somnolento aut otioso copiosius & diuturniori tempore excernatur. Atra vero bilis, cuius particulares notas in diarrhœâ tradebamus, tantæ est feritatis & malitiæ, vt non solum suo se colore exusto, & splendente detegat, sed etiam causis prægressis, vt obstructionibus lienis, quæ diu perseuerarint, & putredinem conceperint, magna bilis æruginosæ copia, aut alterius succi, qui in quacumque corporis parte in teterrimam hanc materiam per exustiones aut putrilaginem degenerant: necnon virulento, & maligno vlceris statu, quod ad carcinomatis naturam citò accedit. Quod si sanguis putridus, materia purulenta ex aliquo abscessu disrupto effluens, tetri ichores soli, vel plures istarum causarum commixtæ dysenteriam pepererint, ex comparatione commixtionéque signorum, habenda erit illarum certior notitia, vt omnia ritè in tam difficili & laborioso affectu instituantur. Cuius nunc prognosim eadem methodo instituere propositum est.

De salute ergo aut periculo, eiusque diuturnitate ac breuitate præsagire in dysenteriâ conuenit ex comparatione, magnitudine affectus, & virium ipsius ægri: magnitudo autem affectus κακοήθεια & impetus, ex naturâ partis affectæ, causarum efficientium potentiâ, ipsius morbosæ διαθέσεως intensione, & symptomatum feritate erit æstimanda. Vt contrà illius paruitas ex istorum omnium remissione, & contraria constitutione. Proinde dysenteria illa, quæ præstantiorem intestinorum partem occupat, vtpote gracilia: multo lethalior, & periculosior est censenda: tum quod illa magis ad vitam necessaria suam noxam citius toti corpori communicant: tum propter difficultatem curandi, admouendíque remedia: neque enim clysteribus infusionibúsque iuuari potest in tam distanti parte, nec etiam multum assumptis per os: quoniam in isto viæ tractu illorum facultas valde infringitur, & hebetatur. Crudelior adhuc illa, quæ non solum gracilibus inhæret, sed etiam ad crassa vsque, vel ventriculum propagatur. Quo enim plures intestini partes erunt afflictæ, maior ad vitæ functiones exercendas vrget incommoditas: vnde illud Hippocratis *lib. de humoribus. Cum infra vmbilicum*, inquit, *fuerit id quod torquet, tardum & molle est tormen*; *& vice versa*: *Et 2. epid. magis ex dysenteria laborat, quisquis etiam sanè à tenesmo vexatur.* Sic dysenteriæ crudeliores & periculosiores quæcumque epidemicæ sunt vel endemiæ, quasque tetra aëris lues, vel summa intemperies peperit, aut frugum aquarúmve corruptela: item quas partis alicuius, vt cerebri, hepatis, lienis, &c. in corpore δυσκρασία generat & fouet: vel summa cacochymiæ vis & quantitas in corpore produxit.

Sincera enim deiectio humoris efferati & suo sero destituti per diarrhœas, accersit dysenteriam difficillimam & valde excruciantem, ob materiæ acrimoniam & exulcerationis magnitudinem. Nihil tamen crudelius est ipsâ bile atrâ, cuius exitum tantopere exhorruit Hippocrates, in morbis potissimum incipientibus, vt omnes eiusmodi citò mortales pronunciarit *Aphor.* 22. *sect.* 4. fit enim carcinoma internum, idque non occultum; sed exulceratum in parte admodum sensibili, cuius non potest esse nisi funestus exitus & mortifera calamitas: vnde *Aphor.* 24. *sect.* 4. δυσεντερίη ἢν ἀπὸ χολῆς μελαίνης ἄρξηται, θανάσιμον. Si incipit, ait, quoniam, vt interpretatur Aëtius, aliquando, & sub morborum finem profundi potest niger humor bonis ægri rebus, naturâ res sibi noxias foras expellente per crisim: vt confirmari potest ex historia Craton. & Myti 1. *Epid. Aphorism.* 5. *sect.* 7. Maniæ dysenteria superueniens, bonum: & 48. *sect.* 6. Spleniticis si difficultas intestinorum acciderit, laudabile: dummodo, vt ipsemet Hippocrat. docet *Aphorism.* 43. *eiusdem sectionis*, non sit μακρὴ, diuturna & perseuerans, quæ rebellem materiæ conditionem sequatur, & naturæ impotentiam ostendat, vnde lienteriæ & hydropes suboriri solent. Post sinceras deiectiones & atram bilem, infestissima est ea dysenteria, quam pituita salsa aut putrida suscitauit, quoniam, vt docet Galenus *comment. in Aphorism.* 11. *sect.* 3. præter acrimoniam & morsum, habet etiam crassitiem ac lentorem, per quem pertinacius intestinis adhærescendo, illa torquet & exulcerat; quùm bilis flaua præ tenuitate, & impetu magis diffluat, faciliúsque excernatur: itaque quamdiu eiusmodi humores per intestina effusi ea leuiusculè exulcerant, detritâ tantum pinguedine aut superiore cuticulâ intestinorum, cum paucâ sanguinis quantitate, quæ ex solis venulis capillaribus profundatur, tandiu malum admodum sanabile existit, præcipuè si nulla aut exigua sit febris, si nulla φλόγωσις aut saltem φλεγμονὴ vlceri iuncta fuerit. Contra vero desperata est salus, quando vlcus illud adauctum ipsam intestinorum substantiam inuadit & depopulatur, eáque ramenta profundit, quæ Hippocrates *Aphorism.* 26. *sect.* 4. carnes vocauit: nulla enim tunc vel σαρκώσεως vel ἐπουλώσεως. vt docet Galenus, regenerandæ scilicet intestinorum substantiæ, vel obducendæ cicatricis spes apparet in tam sordido, & profundo vlcere. Huic adiunguntur grauissima symptomata, dolor immensus, febris intensa cum partis exulceratæ inflammatione, iugis & copiosa sanguinis profusio, erosis iam & penetratis maioribus venis, ad hæc syncope, sudor diaphoreticus, extremorum frigus, delirium, quibus vicina mors hominem excipit; vel si malum inueterauerit, exoriuntur lienteriæ, colliquationes totius, hydropes & cibi fastidia, quæ Hippocrates 6. *epid.* & *Aphorism.* 3. *sect.* 6. funestissima esse iudicauit. Docet Galenus intempestiuè sedatam dysenteriam facessere in hepatis inflammationem, apoplexiam, & conuulsionem. Hippocrates *lib. de victus ratione in acutis*, scripsit abscessum aliquem aut tumorem facere, nisi ad febres, aut sudores, aut vrinas crassas, aut ad varicem, crura vel coxam dolor decubuerit. Vult idem Hippocrates *in Coacis*, vomitiones biliosas quæ dysenteriam non desinentem comitantur, pessimas esse, quia magnitudinem siue multitudinem causæ significant sine vllo naturæ adiumento. Cum igitur hic morbus ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ laboriosus sit & lethalis, vt pronunciauit Hippocrates *lib. de affectionibus*: si quidem robusto adhuc corpore curetur, spes aliqua est fugæ: sin vero colliquato iam & ventre omnino exulcerato, nulla vitæ spes superest. Moriuntur autem ex eo potius mulieres, pueruli, & senes, quam reliqui, cæteris paribus, ob virium imbecillitatem. Quæ verò dysenteriæ in salutem desinunt, illæ, inquit, Hippocrat. 2. *prorrhet.* finiuntur septima die aut decimâ quartâ, aut vigesimâ, aut saltem quadragesimâ, vel intra hoc tempus: vltra enim vix euadunt dysenterici, sed in morbos illos iam commemoratos ab exolutione caloris natiui incidunt & moriuntur. Annotat Soranus, quod in fluxu dysenterico, si quidem post aurem sinistram papula in modum orobi vel lenticulæ appareat, cum siti validâ, vigesimo die aut citius mortem pronunciari. Atque hæc de prognosi sufficienter, nunc ad therapeiam veniamus.

Dicamus igitur, cum dysenteria vlcus sit intestinorum, aut saltem exulceratio sordida à vario humorum acrium & erodentium affluxu pendens, quem sæpius febris, dolor ingens, & sanguinis non parua excretio comitatur: exhibet nobis indicationes therapeuticas multiplices: vtpote ratione humorum affluentium siue cacochymiæ tollendas esse omnes causas, quæ eos producunt, fouent aut fluere faciunt, tam internas quam externas. Ac proinde imprimis optimam esse instituendam

tuendam victus rationem, vt omnis error externus tollatur, necnon res illæ non naturales ad temperandum affectum & vires ægri sustentandas ritè instituantur. Quod si humorum istorum fluxus ab hepate, liene, cerebro, vel aliis partibus præter naturam constitutis pendere videatur, diligenter prospiciendum erit cuiuis cacochymiæ fontive exhauriatur commodè, & in meliorem statum, quoad fieri poterit, transferatur. Humor autem fluens & aluum concitans, siue pituitosus, siue biliosus, seu melancholicus fuerit, vacuandus iterum atque iterum medicamentis purgantibus, adstrictoria tamen facultate præditis, ne diutius intus morando & segnius fluendo, naturam magis ac magis irritet, atque vlcus exasperet. Mitificandus item ille humor alterantibus, concoquentibus, & contrariam qualitatem emendantibus sumptis & admotis, necnon dolor, qui hîc assiduus comes esse solet, omni arte demulcendus: vt etiam alui fluxus diuturnior & concitatior adstringentibus tandem compescendus. Quoniam vero in hoc intestinorum vlcere, vt dicebamus, sæpius ingens sanguinis copia profunditur, quæ φλόγωσιν, necnon φλεγμονὴν in eis aliquando parit cum febre non contemnenda: patet venæ sectionem hic esse vsurpandam, in corporibus potissimum sanguineis, & aliis ætate florentibus, vt fiat reuulsio fluentis sanguinis ad intestina, & euentilatio illius qui in venis maioribus putrescit vel incenditur. Denique quod ad ipsum vlcus seu exulcerationem spectat, certum est detergentibus leniter propter doloris præsentiam in principio esse agendum: postea exsiccantibus & consolidantibus vt occludatur: affectis quidem superioribus intestinorum partibus, per assumpta: inferioribus vero, per iniectos clysteres magis illud esse procurandum. Vbi vero vlcus putrilaginosum, sordidum, & inueteratum extiterit, non solum leniter detergentibus & exsiccantibus erit pugnandum, sed etiam ῥυπτικοῖς, abstersoriis, & aliquando cathæreticis vel causticis, vt nos postea dicemus. Atque hæ sunt dysenterias indicationes.

Verùm obiiciet fortasse aliquis aduersus indicationes hasce à nobis propositas de purgatione & phlebotomiâ, non esse admittendas ob varia pericula quæ inde exoriri possunt. Etenim quod ad purgationem spectat: cum aluus in hoc affectu immodicè feratur, excretrix ipsa nimis quam par sit, sollicitetur, humores adsint putrilaginosi, acres, salsi, vel nitrosi: non videtur conueniens naturam de nouo sumptis catharticis fatigare, quæ ventrem adhuc ad excernendum sollicitent, adducant materiam in locum dolentem & exulceratum, necnon per exagitationem illius febrem cum dolore intendant. Idem dicas de phlebotomiâ: non conuenire in dysenteriâ, ob vires tam præsentes quam futuras: certum enim est crebrâ deiectione, & pene inextinguibili desidendi cupiditate, citò frangi debilitaríque robur ægrotantis, ideóque studiosè conseruandum esse, vt possit sufficere non solum ad sustinendam præsentem molestiam, sed etiam in successu ad superandum tantum morbum. Adde quod dysenteria, vt iam fuit declaratum, est soboles pessimæ cacochymiæ humorum qualitate peccantium, non sanguinis: vnde non videtur conueniens per venæ apertionem allicere ad superiora pessimos illos succos in ventre inferiore contentos, vel profundere eum humorem qui minimè est in vitio, reliquisque temperandis maximè conuenit. Nec etiam valet hic reuulsio ad coercendum impetum sanguinis qui per dysenterias effunditur, quandoquidem in omni prosperâ & felici reuulsione, vt fiat humorum παλινδρομὴ & refluxus, necesse est adesse vasorum communionem siue connexionem. At nemo nescit ex anatome & αὐτοψίᾳ distributionis venarum, intestina suscipere suas venas ex solo portæ ramo mesenterico, cui nulla est συνάφεια cum venâ cauâ ascendente, ex quâ cubiti venæ deriuantur. His obiectionibus non contemnendis sic erit satisfaciendum: dicendo quod ad purgationem spectat, eam nos in hoc affectu præscribere, quæ sufficiens sit ad expurgandam conuenienter cacochymiam quæ intus latet, nec satis commodè à naturâ excluditur. Cum enim triplex commodum afferre soleat ars nostra naturæ ad morborum curationem: nimirum iuuando eam ad celerius faciendum illud quod non poterat nisi longo tempore præstare: stando ex partibus illius quando æquali decertat robore cum causa morbifica: & perficiendo illud, quod nec inchoare nec explere poterat: hîc certè ex purgatione talia elucent commoda: dum scilicet quod natura non poterat nisi ægrè & diuturno tempore perficere, illud assumpto cathartico breui aliquot horarum spatio peragimus: motúmque illius inceptum tutò, per adstringentia scilicet & benigna purgantia, quibus etiam virtus roboratur, absoluimus. Non igitur

alui

alui fluxum purgatione augemus, ſed compeſcimus: non fatigamus naturam, ſed iuuamus, dum concurrimus velut auxiliarij ad id præſtandum quod illa intendit: neque hoc genere catharticorum materiam exagitamus, ſed potius adſtringendo cohibemus; dolorem autem, febrem, & exulcerationem minuimus, dum cauſas illas tollimus, quarum præſentia excitabantur. Quod ad phlebotomiam attinet, ſciendum eſt illam in hoc affectu proponi, reuulſionis potiſſimum causâ & febris aut putredinis, ſi adfuerit. Quâ de causâ non ſunt timendæ vires aut præſentes aut futuræ, ſi illa exerceatur parcâ manu, ſenſim & partitis vicibus, in principio morbi, aut firmis adhuc viribus, phlethorâ exiſtente, ætate florentibus, & reliquis circumſtantiis, quibus conſentientibus non veretur Trallianus iuſtam phlebotomiam & veteribus vſitatam ad libras vſque duas ſanguinis hic vſurpare, ex quâ maximum ſeſe ægris auxilium attuliſſe gloriatur ſedatâ febre & inflammatione. Hoc tamen animaduertendum eſt, phlebotomiam non eſſe vſurpandam, quando dyſenteria eſt epidemia, vel endemia, quia in hoc caſu nulla eius indicatio ſeſe offert; ſed tantum cum ab aliis cauſis dependet. Quamuis igitur dyſenteria præcipuè pendeat à vitio cacochymiæ in inteſtinis contentæ: quia tamen ob febrem, dolorem, & exulcerationem coniungitur etiam plurimùm vlceri inflammatio, & febris putrida: ideo non omnino extra culpam videtur eſſe ſanguis, ſed ad cauſas morbificas, ſi non principales, ſaltem ſecundarias concurrere. Ideóque tam præcautionis, quam reuulſionis cauſa optimum eſſe, reliquis à nobis allatis conſentientibus, venam cubiti dextri, vel ſiniſtri baſilicam ſecare, prout fluxus origo varia eſſe videbitur: quandoquidem illa connexio, quæ eſt in hepate inter venam cauam & portam ſufficiens eſt ad transferendos hinc inde humores, vt patet quotidie de chylo qui à venis meſaraicis in cauitatem hepatis translatus, deinde ſanguinis formam nactus venam cauam, & iecoris conuexa ſubit, vt per totum corpus tranſmittatur. Quod ſi venæ ſectio ob ætatem, vires aut ſimilia non vſurpetur, ſaltem hirudinibus admotis aut cucurbitulis cum ſcarificatu conuenientem aliquam reuulſionem procurare oportet. His ergo ſic conſtitutis ad diætam dyſentericorum conſtituendam accedamus.

In eâ itaque ſtabiliendâ omnium rerum non naturalium & externarum diligens ratio eſt habenda, vt ſcilicet quæcumque affectui huic quamlibet anſam præbere poſſunt, in melius transferantur, & ea vſurpentur quæ oppugnandis cauſis morbificis ſunt idonea. Ideo aëris ſtatus is eſt procurandus, qui maximè ad temperiem vergat, vel paulo ſit frigidior, ſine humiditate ſuperfluâ, ad moderationem acrimoniæ humorum & caloris febrilis, domus, ſtratum, & linteola valde munda ac copioſa eſſe debent, ne crebris illis deiectionibus fœtore, ac ſordibus obruantur dyſentericis: & cum vlceris cuiuſuis curatio à quiete velut principio ducatur, ad vitandam ſcilicet fluxionem, & reficiendam ſubſtantiæ deperditionem, ideo omnis vitanda exercitatio, & motus, ſiue corporis ſiue animi: ita vt progrediente morbo, ne quidem ſurgere permittatur ad deſidendum, ſed in ipſo lecto, ſuppoſitis linteolis, aut pelui humiliore ad id rectè comparatâ, alui excrementa deponat. Vitetur ira, mœror, & omnis cura, ac ſollicitudo, quæ ſæpiſſimè dyſentericos in recidiuam præcipitant. Eodem modo excretiones quæcunque corporis aſſuetæ ritè procurentur, ne ſcilicet illis ſuppreſſis maior affluat humorum copia in ventrem, & ibi vlcus exaſperet, quod nos poſtea præſtare docebimus: fugiant tamen omnem ſanguinis & ſeminis vacuationem, metu agitationis & deperditionis virium. Porro dyſenteriæ, vt & omni fluxioni compeſcendæ, ſomnus conducit: vigiliæ autem valde obſunt: iſque ideo omni arte, & induſtriâ procurandus; quia tamdiu à labore, & fatigatione conquieſcunt dyſenterici, quamdiu dormiunt, & dulci ſopore detinentur.

Quod ad alimenta ſpectat, quæ dyſentericis conueniunt, patet illa, quod ad ſubſtantiam ſuam attinet, contraria eſſe debere ſubſtantiæ humoris peccantis, vt ſi pituitoſus, melancholicus, vel bilioſus ſuccus redundans cauſa ſit propoſiti affectus, cibi aſſumantur, qui nullum habeant cum illo ſymbolum, ſed potius cum contrario humore: vel ſaltem euchyma ſint & eupepta, vt ſuccos ad mediocritatem reducant, neque negotium faceſſant naturæ in concoquendo, quæ ſatis deiecta eſt continuis excretionibus & doloribus. In qualitatibus actiuis temperata ſint aut potius refrigerantia, præſente febre & inflammatione. In paſſiuis ſiccantia modicè: in ſecundis adſtringentia, incraſſantia, glutinantia, lenientia, ratione

tum

tum vlceris, tum doloris. Quoad quantitatem in principio morbi abſtinentiam valde laudat Trallianus: poſtea verò partitis potius & repetitis vicibus parum, quam vnâ multum erit exhibendum: eâ tamen menſurâ, quæ non ſolum ſuſtentandis, ſed etiam recreandis viribus ſit idonea: potiſſimum ſub morbi declinationem quando corpus quodammodo refici incipit. Is etiam ordo obſeruandus, vt ſemper cibus potum præcedat, & ſi quæ adſtringentia, ſolidantia, aut roborantia offerantur, primo ſtatim ferculo aſſumantur. Pro variâ igitur cacochymiæ ſpecie vitentur hi vel illi cibi pituitæ, atræ bili, & flauæ generandæ idonei: vtantur conſummatis, contuſis, gelatinis, ſimilagine, panatellis ex pane biſcocto, oryzâ, hordeo leuiter torrefacto, necnon milij aut panici farinâ pro ruſticis & aſſuetis; quæ omnia decoquantur cum iuſculo veruecis, & gallinæ maioris ſimplici, vel etiam in quo folia plantaginis, portulacæ, acetoſæ, & endiuiæ incoxerint. Quidam addunt fruſta malorum, cydoniorum, ſorba, meſpila, pyra agreſtia & ſimiles fructus iuſculis dictis. Sed ego talia frequenter ingratiſſima eſſe expertus ſum, & magnum ventriculo negotium faceſſere: atque ideo malim fieri in aquâ pluuiali ſimplici aut ferrata: & antequam exhibeantur, ægrum præaſſumere fruſtulum cydoniati veteris, vel myrobalani conditi, aquâ roſaceâ prius loti: aut pyrum vel cydonium malum ſub prunis coctum, & ſaccharo roſaceo aſperſum. Piſce, legumina, & olera, quod ad ſubſtantiam ſuam ſpectat, hic omnino fugienda eſſe cenſeo: quamuis enim Aëtius præter dicta braſſicam bis coctam dyſentericis concedat, Auicennas autem lentium, abiecto cremore, reſidentiam: nemo tamen non videt, hæc omnia, vel quod facile corrumpantur, vel quia in prauos ſuccos degenerant, eſſe fugienda. Ouorum induratorum lutea exhiberi poſſunt, dummodo aceto roſaceo intingantur: quia aluum ſupprimunt & commodè nutriunt. Iuſculum ex pinguedine veruecis & cepe albo confectum valde vſurpant Ruſtici, quo & dolores dyſentericorum placant, & vlcus leniunt ac conglutinant. Carnes verò non prius concedantur, donec videatur maior cacochymiæ pars vacuata, delicatæ ſcilicet & minime excrementitiæ: vt veruecis, turdorum, perdicum, columbarum, phaſianorum, turturum, merularum, caponum, gallinarum, & ſimilium: quas penetrare licebit fruſtulis myrti, aut lentiſci, vel farcire ſemin. plantag. ſorbis ſiccis, cornis, pyris adſtringentibus, & ſimilibus, ſiue aſſentur, ſiue elixentur. Aut ſi hæc ſuauitati illarum obeſſe agnoſcamus, paretur ſalſamentum ex omphacio, roſaceâ, ſucco oxalidis, arantiorum, granatorum acidorum, vel aceto paululum cocto, aut ſaccharo addito, ne ſuâ acrimoniâ vellicet partes exulceratas. Fructus adſtringentes coctos, aut ſaccharo conditos guſtare poterunt, vt iam de pyris & cydoniis dictum eſt. Item ceraſa acidula, vuas acerbas conditas: conſeruam ribes, berberis, & ſimilia. Sunt qui poma etiam concedunt ita præparata, extractis granulis & corde, eam cauitatem implent cerâ optimâ & recenti. Deinde chartulâ inuoluunt, ſub cineribus calidis decoquunt, & ægro comedenda exhibent felici ſucceſſu: quia pomi ſubſtantia ad leniendum & refrigerandum, cerâ verò facultate emplaſticâ, ad cohibendam fluxionem valdè eſt accommodata, vt ex ipſo Dioſcoride conſtat. Pro potu quandiu febris & inflammatio adfuerint, contenti ſint aquâ pluuiali, vel fontanâ, in quâ chalybs ignitus fuerit extinctus, quoties opus eſſe videbitur: cui, ſi lubet, admiſceant iulepum Alexandrinum, ſiue roſaceum, ſyrupum de granatis, cydoniorum & ſimiles: mitigatâ febre quodammodo, ad reparandas vires offeratur vinum auſterum & oligophoron, eadem aquâ commode dilutum. Sunt qui priſanam parant ex radice oxalidis, & polygonati in eiuſmodi aquis decocta, quæ colore vinum æmulatur, nec ægris eſt iniucunda. Quidam in dyſentericis valde ſiticuloſis laudant ψυχροποσίαν: quoniam frigidæ potio vlcera adſtringit, humores cohibet, & febrem temperat: non eſt tamen in eis diu perſeuerandum, ne calor natiuus nimium frangatur. Atque hæc de diætâ.

Supereſt tamen quod ad victus rationem ſpectat in dyſentericis, non parua aut inutilis quæſtio de lactis vſu: cuius variæ ſunt apud Authores noſtros, & diſcrepantes ſententiæ. Videtur enim Hippocrates *Aphoriſmo illo 64. ſect. 5.* prohibere lac dyſentericis, dum eis interdicit, qui valde febricitant, qui ſunt ſiticuloſi, quibus bilioſæ adſunt deiectiones, vel multam ſanguinis excretionem per aluum patiuntur. Cum enim lac alimentum ſit temperatum, tenuis admodum & liquidæ ſubſtantiæ, facilè alterationes, immutationéſque ſuſcipiet pro naturâ

corporis aut ventriculi cui occurrerit : vnde in frigidioribus acescit, in calidioribus nidorem concipit, & in quibuscumque intemperatis, ac cacochymis facillimè putrescit, aut in prauum humorem degenerat. Non videtur dysentericis lac ob dictas causas concedendum. His tamen aduersantur pleráque eiusdem Hippocratis loca *lib.* 7. *epid.* vbi variorum dysentericorum historias proponens, potissimam eorum curationem in lactis vsu positam fuisse asserit: sic enim Eratolai filius, Ctesicrates, & Adrianus dysenteriâ affecti, cum serum & lac bibissent, silice candefacto immisso, dolores & subcruentæ egestiones moderatiores fiebant. Galenus etiam 10. *de simpl. med. facult. cap. de lacte* : *ac* 3. *de aliment. facult. cap.* 15. vult optimum esse remedium dysenteriæ & omnium acrium alui fluxionum : quoniam sero suo depurgat, butyro & totâ substantiâ dolores mulcet, caseo verò exsiccat & vlcera conglutinat, præsertim, vt ille addit, vbi aliam quampiam desiccantem facultatem habuerit adiunctam, quam à lapidibus ignitis, vel cylindris ferreis candentibus in eius decoctum iniectis recipit. Imo Galenus existimat *eodem in loco* præstantissimum esse dysenteriæ remedium, lac ita præparatum, cui ℥ j. pulueris stercoris canis sola ossa comedentis adiecta fuerit, per aliquot dies mane, & iustâ mensurâ pro vario ægrorum modulo propinatum.

Dicamus igitur lactis vsum dysentericis valde esse accommodum, sub certis cautionibus. Primò, vbi febris paululum remiserit, & siticulosa affectio ventriculi. Secundò, vacuatâ sufficienter cacochymiâ tam sponte naturæ, quam artis beneficio. Tertiò, antequam tanta fuerit caloris natiui depauperatio ob largam sanguinis profusionem, vt lac concoquere non possint. Quartò, habitâ ratione ætatis, consuetudinis, regionis, status, aëris & similium, quibus consentientibus, vel discrepantibus, licet plus vel minus hoc alimenti medicamentosi genus vsurpare. Inter varias autem lactis differentias, caprinum hîc præstare videtur, quoniam magis ad substantiæ mediocritatem accedit, quam asininum, cui ob magnam seri copiam valida est detergendi vis; vel vaccinum aut ouillum, in quibus ob casei & butyri copiam facultas emplastica & conglutinatoria præpollet. Licet tamen ab istis sua commoda & dotes aliquando reportare, pro variis circumstantiis quas solers Medicus annotabit: eásque præparationes adhibebit, quæ magis huic vel illi conuenient. Sic vbi maiore detersione opus fuerit, lac tepidum recenter mulsum, addendo modicum mellis, aut sacchari rosacei puluerem, exhibebit : vbi magis sistenda aluus, iniiciet in lac silices aut orbiculos chalybis ignitos, quibus maior serosæ materiæ portio consumatur : addet tamen aliquid mellis vel sacchari, ne in caseum concrescat : aut si calor febrilis adhuc exuperet, lacti decoquendo adiiciet quartam aquæ fluuiatilis vel fontanæ partem, vt minus putredini vel inflammationi sit obnoxium. Denique in non assuetis parabit pultes ex farinâ hordei in furno leuiter tostâ, amylo, oryzâ & similagine cum lacte decocta : quibus addet saccharum & vitellos ouorum : sicque anodynum valde, & analepticum alimentum efficiet, minúsque ægris à lactis potatione abhorrentibus, quales sunt huiusce regionis homines, ingratum. Atque hæc de lactis vsu. Nunc medicamentorum dysenteriam expugnantium rationem ineamus : quæ nos facilioris doctrinæ gratiâ diuidemus in assumpta, quæ per os scilicet exhibentur : iniecta, nempe clysteres : & admota, quæ externis applicantur : quibus omnes indicationes therapeuticas explere conabimur.

Assvmpta. Ea quæ per os assumuntur, vel erunt purgantia, alterantia, vel roborantia in varias classes dirigenda. Quod ad purgantia attinet, quæ benigniora & adstringendi quadam vi prædita esse debere diximus: respiciant variam cacochymiam & humoris speciem necesse est : sic redundante bili flauâ, cholagoga præscribenda : inter quæ rhabarbarum puluerisatum, infusum & expressum primas obtinet. Habet enim omnes hîc expetitas facultates expurgandi benignè bilem flauam ; roborandi hepar & intestina, necnon cohibendi fluxum alui. Sunt qui magna contentione decertant, vtrum puluis illius, seu tota substantia exhibita validius purget infuso : Item vtrum vstulandum sit rhabarbarum quod dysentericis exhibetur. Nos verò breuiter de hac re ita statuimus, puluerem rhabarbari validius paulo purgare infuso, quia iuuatur à qualitate manifestâ adstrictionis seu compressionis, quæ terrenæ substantiæ inhæret : & propterea valde vtilem esse in hoc affectu, non tamen ideo

semper

ſemper præferendum infuſo, quando ſcilicet adſunt obſtructiones primarum viarum, quæ expediri debent imprimis amouerique, priuſquam de ſiſtenda aluo cogitemus: tunc enim infuſum rhabarbari in aquâ conuenienti, vt endiuiæ, fœniculi, graminis & ſimilium commodè admodum exhiberi poteſt, leuiter aut fortiter expreſſum, prout magis vel minus ventrem cohibere erit in animo. Quod ad vſtulationem verò rharbarbari attinet, credunt multi è neotericis, rhabarbarum vſtione fieri acrius propter conceptum ἐμπύρευμα, & adſtrictionem perdere: ac proinde incommodum eſſe omnino dyſentericis, ſi vſtuletur. Nos verò exiſtimamus puluerem rhabarbari vſtulari poſſe in dyſenteriâ, modo id leuiter fiat, quando ſolam adſtrictionem quærimus: certum enim eſt vim illam purgatoriam exteriori potius ſuperficiei inhærere, quam materiæ craſſæ ac terreſtri, cui facultas adſtringendi annexa eſt: ac proinde leui vſtulatione imminui facultatem catharticam, nec ex eâ vllam rhabarb. acrimoniam inuri, niſi leuiſſimam & nullo modo noxiam dyſenterico, vt patet. Præſcribitur itaque ſic per initia, iniecto prius detergente clyſtere, ſi opus fuerit, vt poſtea dicemus.

℞ Rhabarb. elect. ʒ j. ſpicæ nard. & ſantal. rub. ana ℈ ß. Infunde in aquæ endiuiæ vel plantag. ℥ iij. Expreſſione mediocri factâ diſſolue ſyrup. de roſis ſiccis, vel de cichor. ſimpl. ſi hepatis adſit feruor, ℥ j. rhabarb. pulueriſ. ʒ ß. Fiat potio, ſæpius iteranda, vt ſenſim & per ἐπίκρασιν humor exuperans euacuetur. Vel

℞ Cortic. myrobal. citrinor. ℥ ß cinam. elect. ad roborandum, & ſantali citrini, ana ʒ ß. Infundantur in ſero lactis caprilli tepidè diu, & fortiter confricando, vel in aquâ ſtillatitiâ roſarum per totam noctem. In colaturæ ℥ iiij. diſſolue mannæ granatæ (quia lenit & deterget leuiter in principio) ʒ iij. rhabarb. pulueг. ℈ ij. Fiat potio. Vtatur vt ſupra. Iam procedente morbo, vbi magis erit adſtringendum cum purgatione;

℞ Rharbar. electi puluer. ʒ j. ß. raſur. cornu cerui ℈ j. Capiat cum iuſculo, aut aquâ ferratâ, vel decocto polygoni aut thapſi barbati. Vel

℞ Conſer. roſarum antiquæ ʒ iij. rhabarb. puluer. ʒ j. puluer. myrobal. citrin. leuiter vſtulat. ℈ j. Concinnentur in formam boli, addendo ſi volueris ſacchari roſati tabulati q. ſ. Capiat in pluribus morſellis. Poteſt etiam conformari in formam pilularum, ſi videtur gratior.

℞ Rhabarb. puluer. irrorat. pauco vino rubro ʒ ij. agarici optimi (qui dyſentericis prodeſt ex Dioſcoride, tum ob leuiuſculam adſtringendi vim, quâ præditus eſt: tum ad depurgandam pituitam quæ inteſtinis communiter hæret) ℈ iv. maſtiches & gummi arabici, ana ℈ j. raſur. cornu cerui & ſemin. plantag. ana ℈ ß. Excipiantur ſyrupo roſato ſolut. Fiat maſſa pilularum, è cuius ʒ j. fiant pilulæ v. Capiat horis duabus vel tribus ante prandium. Reiterentur tertio quoque die.

Quod ſi humor melancholicus vel atrabilarius huius morbi præcipua cauſa cenſeatur, præter dicta purgantia etiam decoctum ſennæ, epithymi, myrobalanorum indorum & ſimilium præſcribatur cum ſyrupo roſato ſolut. catholicone, diaſenna & reliquis, vel conformetur ſequens bolus.

℞ Cathol. ℥ ß. rhabarb. pulueriſ. ʒ ß. folior. ſennæ puluer. & ſemin. aniſi, ana ℈ j. Cum ſaccharo roſat. perlato fiat bolus, quem capiat mane: vel decoquantur pruna damaſcena viij. in aquâ fabrorum ſummo mane, deinde adde folior. ſennæ mundat. ʒ iij. ſemin. aniſi ℈ j. ſemin. carthami contuſi ʒ ij. epithymi P. j. Colentur & exprimantur, adiuncto ſaccharo rurſus parum coquantur. Capiat eodem modo, & repetat vſum huius purgationis frequenter, cui etiam rhabarb. puluis commodè admiſceri poterit.

In materiæ verò pituitoſæ redundatiâ, ſiue illa ex cerebro deriuetur, ſeu in primis viis congeſta fuerit: propter illius contumaciam & lentorem non ſolum leuiora purgantia ex agarico, myrobalan. kebulorum decocto, ſeminis ebuli, aut rad. mechoacan puluere, & ſimilibus conuenire certum eſt; ſed etiam valentiora, vt bolis ex diaphœnicone, & hierâ confectis, admiſcendo paululum rhabarb. pulueriſati, quibus multos, aliis fruſtra tentatis, conualuiſſe vidimus. Poſtea pilulæ iam præſcriptæ ex æquis partibus rhabarbari & agarici erunt ex vſu: necnon vbi pituitæ iſtius copia in ventriculo redundare videbitur cum nauſeâ & ſubuerſione, mirum quanto fructu vomitus ex decocto ſeminis &

radicis raphani cum pauco oxymelite conferat, quoniam euacuat confertim humorem, & à parte affecta reuellit.

Purgantibus istis intermiscenda semper alterantia, quæ respectum habeant ad omnes materiæ, & partium qualitates morbificas: vnde in materiâ tenui & furiosâ cum febre & inflammatione, præscribatur talis iulepus.

♃ Syrup. cydon. myrtini & de granatis acidis, ana ℥ ij. aquar. plantag. rosar. & acetos. ana ℥ vj. puluer. electuar. diamarg. frigid. & rasuræ cornu cerui, ana ʒ ß. Fiat iulep. pro sex dosibus. Capiat mane & horâ tertiâ pomeridiana. Vel si obstructionis suspicio adsit, quæ leuiter sit aperienda, instituatur sequens apozema.

♃ Rad. graminis, lapathi acuti, & acetos. ana ℥ j. folior. endiuiæ, centinodiæ, capill. veneris, acetos. & agrimon. ana M. j. folior. verbasci M. ß. semin. frigidor. maior. semin. lactucæ, & plantag. ana ʒ ij. florum nymphææ & rosarum sicc. ana P. j. Fiat decoctio in aquâ ferratâ vel sero caprino vstulato ad ℔ j. ß. In quibus dissolue sacchari rosat. tabulat. q. s. Fiat apozema clarificat. & aromatisat. ʒ j. ß. santali rubri & ℈ j. cinam. pro iv. aut v. dosibus.

Si malignæ cuiusdam & epidemicæ aut venenatæ qualitatis labes adiuncta sit: vtantur dysenterici theriacâ recenti, quæ ex propriis suis viribus vt veneno resistit, sic aluum cohibet, & dolores, ob vigentem adhuc narcotici vim, compescit. In aliis philonium romanum, requies Nicolai cum conseruâ rosarum aut admixtâ paucâ confectione alkermes, consulitur ad sedandos dolores, & somnum conciliandum. Vel vtantur syrupo de papauere ad ℥ j. ex cochleari circa horam somni, aut aquâ papaueris rhœas, quæ mirabilem habere effectum creditur ad omnes inflammationes & vlcerationes internas. Postridie tamen, ne horum incrassantium & refrigerantium vi pus vel materia maligna in intestinis cohibeatur, iniicienda detergentia, & expurgantia enemata, aut etiam decoctum hordei aut serum caprillum per os sumendum.

In perseuerante adhuc dysenteriâ post aliquam febris & doloris remissionem, non erit inutile vrinas promouere ex decocto aperientium, vel sudores prouocare, vt in diarrhœâ dictum fuit, quo materia absumatur, aliò deriuetur, & vlcus occludatur. Solent etiam Itali in dysenteriâ inueteratâ consulere vsum aquarum thermalium, *Tettucij* dictarum, abstergentium & leuiter adstringentium. Harum loco non improbarem decoctum illud, siue aquam catapultarum vulgo dictam, additis adstringentibus, per aliquot dies potum & iniectum, vtpote cui magna sit vis abstergendi, & solidandi partes vlceratas, tam externas quam internas.

Interea nusquam omittantur adstringentia & roborantia, siue manifestis qualitibus, seu occultis prædita, ad dysenteriæ curationem sub formâ opiatæ, instaurantis, pulueris, pilularum, aut tabellarum præscripta, prout acceptior erit ægro. Vt

♃ Conser. rad. symphyt. & rosarum antiquæ, ana ℥ ij. corticis citri saccharo condit. ʒ iij. myrobal. per frustula incisam numer. j. confect. alkermes, & de hyacinth. ana ʒ. ß. terræ sigillat. boli armeni, coralli rubri, margar. præparat. ana ℈ j. rasuræ cornu cerui, spodij & trochiscor. de carabe, ana ℈ ß. Cum syrup. cydon. vel myrt. fiat opiata, de qua capiat ad quantitatem castaneæ bis aut ter in die: superbibat parum aquæ ferratæ aut iulepi Alexandrini diluti. Si nolit formam opiatæ, loco syrupi cum saccharo rosaceo fiat instaurans auro coopertum, quo vtatur cum iusculis aut vino austero valde diluto. Sunt qui præbent aliquot grana puriora mastiches aut gummi arabici deuoranda, vel eadem in aquâ potabili decoquunt.

♃ Boli armeni, terræ sigillat. coralli rubri, acaciæ, hypocistid. rosarum rubrarum, granorum kermes, ana ʒ j. margarit. præparat. rasuræ cornu cerui vsti & aquâ rosarum loti, pulueris cancrorum fluuiatilium, ana ʒ ß. stercoris canis ossa comedentis & semin. plantag. ana ℈ j. Fiat omnium puluis, addendo duplum sacchari rosat. tabul. quo vtetur cum iusculis & aquâ potabili. Aspergitur item panatellis ac gelatinis. Idem puluis reduci poterit in pilulas, si excipiatur syrupo myrtino vel cydonior. aut in tabellas si illius ʒ ij. excipiantur ℥ j. sacchari aquâ peculi rosarum dissoluti.

Rhasius valde commendat puluerem seminis psyllij torrefacti & gummi arabici, quem exhibet mane & sero, cum miua aut succo cydoniorum. Validissima est facultas sistendi aluum coagulo leporis vel hinnuli, ad ʒ ß. sumpti cum sapâ aut aquâ

aquâ plantaginis. Ex proprietate ad dyſenteriam valere dicitur puluis è turture, ex oſſibus femoris bubuli, aut ex pedibus perdicum combuſtis, cum vino adſtringente potus. Creditur etiam herba, quam vulgò œnanthem ſeu philipendulam vocant, magnam habere vim ad dyſenteriæ curationem, ſi eius radix, aut folia pulueriſ. ad ʒ j. ſumantur cum vino, aut excipiantur vitello oui, qui poſtea deuoretur per duos aut tres dies. Atque hæc de aſſumptis ſufficiant.

Iniecta seu clysteres. Non minorem fortaſſis laudem merentur clyſteres in curatione dyſenteriæ, quam ipſa aſſumpta, potiſſimum ſi inferiores inteſtinorum partes afficiantur, vt annotauit Galenus. Ac proinde non minori ſolertia præſcribendi, vt propoſitæ indicationes expleantur, abſtergendi, leniendi, cohibendi aluum & cicatrice occludendi vlcus. Ideo ad detergendum leuiter in principio dyſenteriæ, retinenda eſt communis illa formula iam ſæpius propoſita.

♃ Hordei integri, furfur. macri & roſar. rub. ana P. j. ſemin. aniſi & melonum, ana ʒ ij. Fiat decoctio ad ℔ j. In quâ diſſolue mellis roſat. colat. & ſacchar. rubri, ana ʒ vj. vitellos ouorum numer. ij. Fiat clyſter, qui iniiciatur frequenter. Vel ſi mauis, hæc omnia decoquantur cum capite veruecis, & ex iure conficiantur plures clyſteres cum ſaccharo, & vitellis ouorum. Huius vicem ſupplebit hydromel dilutum aut ſerum lactis caprilli, in quo diſſolutum ſit parum mellis roſacei per clyſteres immiſſum. Si potentius ſit abſtergendum, adde folia betæ, agrimon. & mercurial. Quinimo in pituitâ mucoſa, & ſordidiore vlcere vtebantur veteres aquâ ſalsâ ſeu muriâ dilutiore ad abſtergendam potentius illam illuuiem: ego ſæpe expertus ſum aquam noſtram ſeu decoctum catapultarum dictum, cum pari ſero dilutum valde potens eſſe ad curanda hæc vlcera, quæ inferioribus inteſtinis impreſſa ſunt. Imo non ſolis abſtergentibus contenti erant veteres, ſed etiam clyſteribus cauſtica addebant, vt paſtillos Muſæ & Andronis ad cofrigenda vlcera maligna & rebellia, quæ iam in gangrænam & mortificationem vergere videbantur: quod tamen magna cautione præſtandum eſſe exiſtimo, ne inflammentur partes illæ & vlcus exacerbetur: nos tutius illud efficiemus, diſſoluentes in præſcripto clyſtere aliquot drachmas vnguenti Ægyptiaci dicti, vel pulueris mercurij rectè præparati: addentes tunc ſucci plantaginis aut aquæ roſarum parum, ad vitanda prædicta incommoda in rebelli & putrilaginoſo vlcere.

Vbi dolor acerbius ægrum exagitabit, tunc lenire & mitigare conueniet accommodatis clyſteribus, qui vel cauſam reſpiciant, vt inflammationem & humorum acrimoniam: vel analoga ſint calori noſtro natiuo: vel denique ſenſum partis dolentis obtundant. Ratione inflammationis præſcribantur enemata refrigerantia ex decocto plantaginis, portul. & earumdem herbarum ſuccis vel oleo roſaceo, omphacino, aut cydoniorum. Ratione acrimoniæ humorum, & impediendæ exulcerationis, proderunt tum inſpiſſantia, vt amylum, oryza, hordeatum, ſimilago in iuſculo decocta, mucilagines ſeminis pſyllij, cydoniorum aut maluæ: tum pinguia & adipoſa, vt ſeuum hircinum, quod adhærendo partibus vlceratis impedit, ne humor fluens ibi ſubſiſtere poſſit deinceps, & ne fluendo magis ac magis exaſperet partem. Clyſteris ad hæc comparati talis ſit formula.

♃ Folior. plantag. verbaſc. & acetoſ. ana M. j. ſemin. papauer. albi & melon. ana ʒ ij. florum nymphææ & roſarum, ana P. j. Fiat decoctio ad ℔ j. in quâ diſſolue amyli & mucilag. ſemin. pſyllij, ana ℥ ß. ſeui hircini ʒ vj. ſucci plantag. recens extracti, potiſſimum in magno fluxu ſanguinis, ℥ j. Fiat clyſter: retineatur diu. Huius loco iniiciantur ea quæ ob familiaritatem temperiei calorem natiuum recreare poſſint, nec tamen reliquis intentionibus ſint inutilia: vt iuſculum conſummatum, ptiſana ſeu cremor hordei, lac amylo inſpiſſatum & coctum, vel vſtulatum, addendo ſaccharum & vitellos ouorum. Quibus ſi nihil proficitur, in ſummâ doloris atrocitate adiungantur narcotica parcè & cum cautelâ, vt opij ℈ j. diacodij vel requiei Nicolai ʒ ij. ſyrup. de papauer. ℥ j. & ſimilia, vt æger factis quaſi induciis paulùlum reſpirare poſſit & ſomno indulgere.

His omnibus peractis, vt & decenti purgatione, tunc de cohibenda aluo, & fluxu ſanguinis erit cogitandum per adſtringentia & roborantia enemata. Vt

♃ Rad. biſtort. ſymphyti, & acaciæ, ana ℥ j. foliorum thapſi barbati, polygoni, equiſeti, ſummitatum rubi & plantag. ana M. j. nucum cupreſſi, ſeminis ſumach & balauſt. ana ʒ iij. ſemin. aniſi (propter flatus) ʒ j. roſar. rubrar. & flor. mali punici, ana P. j. Fiat omnium decoctio in aqua ferratâ, in cuius ℔ j. diſſolue

amyli, boli armen. mastich. & sarcocol. ana ℥ iij. Iniiciatur vt dixi: quibus si aluus supprimatur, febris autem & dolor intendantur, vt aliquando contingit, redeundum denuò ad detergentia, & hac vicissitudine curatio perficienda, donec videlicet natura abstergentibus adiuta, in vlceribus istis deperditam substantiam regenerarit, & adstringentibus cicatricem induxerit. Atque hæc de clysteribus.

Admota. Quæ verò exterius admouentur, vel sunt formâ solidiore, vel tenuiore, vt vaporis seu fumigationis. Solidior forma complectitur fotus varios ex decoctis adstringentibus propositis: olea mastic. myrtinum, lentiscinum, cydoniorum & similia: vnguenta comitissæ maius & minus: emplastra de mastiche, de crustâ panis, contra rupturam & similia: cataplasmata ex cydoniato, & residentiâ dictarum decoctionum: quæ omnia à nobis accuratè fuerunt proposita cap. de diarrhœâ, & postea in tenesmo dicentur adhuc. Fumigationes autem fiunt ex fumo sarcocollæ, nucibus pineis, mastiches & similibus stipticis supra prunas iniectis, quorum fumum ano excipere debet æger dum aluum in matulâ exonerat. Cauendum tamen ab his adstringentibus admotis, donec materia sufficienter euacuata fuerit: duplex enim inde impendet periculum, ne videlicet ista forinsecus comprimentia, humorem magis ac magis versus intestina impingant, & vlcus ac dolorem augeant: vel ne materiam ad partes nobiles reiiciant, vt hepar, pulmones, cerebrum, neruos & similes, vnde peiores dysenteriâ morbi exoriri possunt. Sunt qui existimant erucam syluestrem contusam, vmbilico admotam, tum manu detentam mirabili modo fluxus dysentericos sistere. Alij in magno fluxu sanguinis appendunt ventri crystallum, coralli ramos & iaspidis, quæ non sunt omnino contemnenda. Inter admota etiam reponi debent ea quæ applicantur cordi, hepati, cerebro, & aliis partibus per consensum laborantibus roborandis, vt vnguenta, epithemata, & similia: quæ pro vario illorum statu sunt præscribenda. Nos verò huic tractatui tandem debitum finem imponamus, & ad tenesmi historiam aggrediamur.

CAPVT VIII.

De Tenesmo.

ABSOLVTA dysenteriæ historiâ & curatione, facillimum erit Tenesmi, congeneris valde & consimilis affectus, tractationem breuiter percurrere. Dicitur itaque τεινεσμὸς Græcis, seu τεινασμὸς, Latinis seruato nomine Tenesmus seu tenasmus, & tenesmon Barbaris: à tensione seu distractione quæ sentitur in hoc affectu circa extremitatem ani, vt docet Galenus *initio lib.6. de locis affect. & Aphor. 27. sect. 7.* ὠνομάσθαι δὲ, inquit, τὸ πάθος ἀπὸ τῆς τάσεως τῆς γινομένης καθ' ἕδραν, δι' ἣν καὶ προθυμούμενοι σφοδρῶς ἀποπατεῖν, ἐξανίστανται συνεχῶς. Et post illum Actuarius: Τεινεσμὸς τὸ πάθος λέγεται τῷ τὸ μόριον ὅ πέπονθεν ἐκτείνεσθαι τε καὶ πρὸς ἔκκρισιν βιάζεσθαι. Vnde aliqui τεινεσμὸν τὴν διάτασιν interpretãtur: fit enim, vt dum excretrix magno nixu ad excernendum fertur, pars ipsa cum suis fibris veluti diuellatur & distendatur. Aretæo *lib.2.cap.5.* dicuntur τεινεσμώδεες προθυμίαι, promptæ istæ & molestæ egerendi voluntates, quas Scribonius nimias desurgendi libidines appellat.

Est igitur Tenesmus crebra & fere inanis egerendi cupiditas ob excretricem inferioris ani nimium irritatam ab obiecto dolorifico, intemperiem vel continui solutionem inferente. Dicitur ergo crebra egerendi cupiditas, quia ægri hac passione detenti assidua & nulla quasi intermissione torquentur: fere tamen est inanis, quia non copiam humoris, vt in diarrhœâ, dysenteriâ, aut lienteriâ excernunt; sed pauca quædam mucosa, acria, pinguia, ramentosa, & guttulas sanguinis, aliquando cum scybalis & induratis in modum lapidis fæcibus, quas Hippocrates ideo *lib. 1. epidem.* vocat τεινεσμώδεα διαχωρήματα. Et Galenus id tenesmo proprium esse vult, vt paucissima egerantur. Pendet autem hæc actio læsa ab excretrice deprauatâ seu nimium irritatâ: quoniam fæcum egestio cùm sit mixta, hoc est partim naturalis, partim animalis functio, ob iunctum illi sensum tactus & motum illum voluntarium

rium muſculi ſphincteris ,qui extremitatem recti inteſtini & podicis circulum occupat:fit vt perculſo ſenſu tactus à cauſa dolorificâ exurgat facultas expultrix ad ſecernendum id quod moleſtum eſt : quod cum præſtare nequeat,perſeuerante eodem obiecto, perſeuerat etiam perpetua illa cupiditas : ita vt in hoc affectu non ſolum recti inteſtini ſubſtantia præter naturam ſe habeat, ſed etiam ipſe muſculus extremum podicem claudens & nerui ad illum pertingentes. Quemadmodum enim in dyſuriâ ſeu ſtranguriâ laborat veſicæ ſphincter præter illius collum, ſic in Teneſmo ani ſphincter, cum longanone. Inducitur autem illa diſpoſitio præter naturam ab obiecto dolorifico ſenſum tactus afficiente, quando ſcilicet vel intemperies confertim & ἀθρόως, vel ſolutio vnitatis inducitur, à variis ſcilicet cauſis proximis & immediatis, quarum accurata enumeratio conſtituet præcipuas Tenaſmi differentias.

Notandum autem imprimis Tenaſmum ab Auicenna duplicem ſtatui, vnum quidem nothum ſeu ſpurium : alium verum ſeu legitimum : nos ſympathicum & idiopathicum dicere poſſumus. Spurium quidem ſiue ſympathicum, qui ex ſolâ fit condolentiâ partium vicinarum afflictarum, vt contingit in maiore, & aſperiore veſicæ calculo, propter quem vt meiendi, ſic etiam deſidendi perpetua vrget cupiditas. Accidit etiam grauidis pleriſque ob magnum vteri pondus, quo circumſtantes etiam partes premuntur & excutere nituntur. Quemadmodum alius Teneſmus ſympathicus annotatus eſt à recentioribus ex inflammatione ſeu maiore phlegmone aut indurato tumore glandularum quas paraſtatas & proſtatas vocant, poſt gonorrhœas illas fœtidas & virulentas luis venereæ. Atqui hi Teneſmi ſpurij ſeu ſympathici ſimpliciter dicuntur, quia nullam ſui curationem indicant, ſed ſolum primarij illius affectus à quo pendent immediatè. Legitimus verò ſeu idiopathicus ſuam habet in parte diſpoſitionem præter naturam, quæ cauſa eſt continens ac proxima iſtius affectus. Cauſa autem illa pendet ab obiecto dolorifico, vt dicebamus, intemperiem aut ſolutionem continui inferente. Intemperiem quidem ſine materiâ calidam vel frigidam, vel cum materiâ & humoris varij potiſſimum biliofi aut pituitoſi affluxu. Solutionem verò continui occultam vel manifeſtam : occultam quidem,nempe compreſſionem, diſtentionem, diuulſionem, vt à ſtercore valde indurato, hæmorrhoidum inflatione, tumore præter naturam, pituitâ concretâ, aut calculis, quos multi, vt ſcribit Galenus *6. de locis affectis*, poſt longam Teneſmi vexationem excreuiſſe viſi ſunt : vermibus etiam & tenuioribus illis lumbricis quos Aſcarides vocant, puncturam & vellicationem extremo ano inferentibus : quod ego in duobus puerulis experientiâ comperi, qui ſingulis menſibus verſus plenilunium magna deſidendi cupiditate, & ani puncturâ preſſi per aliquot dies, tandem liberabantur lumbricorum iſtorum excretione,donec circa eandem periodum reuiuiſceret affectus. Manifeſtam vero ſolutionem vnitatis,vt per vlcera & vulnera huic parti impreſſa.

Rurſus iſtarum cauſarum ſuæ ſunt cauſæ externæ & internæ, tam antecedentes,quam propinquæ:vtpote intemperiei calidæ ſine materiâ aër externus æſtuans, immiſſio clyſteris feruentioris, ex quo vidi fere combuſtum podicem ab imperito Pharmacopœo, aut glandis acerrimæ, ex quorum vſu ſæpè ſphincterem non ſolum calor immodicus, ſed etiam excoriatio & rubor occupat. Frigidæ verò ſine materiâ contactus rei frigidioris & algidæ, vt ſi quis diutius ſupra ſilices, aut marmor ſederit : vnde natum Prouerbium *ſuper lapidem non ſedebis* : ſi nix, gelu aut aqua frigidior diutius partes illas contigerit, & ſimilia quæ confertim & potenter qualitatem iſtam partibus omnibus internis,præcipuè neruoſis,valde inimicam imprimere poſſunt.Biliofum verò ſuccum aut pituitã ſalſam, quorum acrimoniâ ſæpiſſimè affectus hic excitatur, ea omnia generant, & in partem iſtam adducunt, quæcunque à nobis fusè in diarrhœas & dyſenterias curatione recenſita fuere: vnde etiam frequenter Teneſmus dyſenteriam præcedit, vel ſubſequitur, dum ſcilicet in principio commotâ materiâ primum extremam hanc partem vellicat : vel in fine illius reliquiæ eidem aliquantiſper adhærent. Huic Teneſmo ex materiæ acrioris copiâ valde obnoxij ſunt (quod in me ipſo ſum expertus) qui ob negotia & occupationes varias aluum etiam irritantem cohibent. Ex diuturnâ humorum iſtorum vellicatione & adhæſu, vt etiam alimentorum, inter quæ fungi, acriorum medicamentorum,vt colocynthis, aut venenorum ex quibus dorichnium à Nicandro *in alexipharmacis* recenſetur, fit excoriatio recti inteſtini, cui vlcus ſuccedit, tam rebelle & contumax aliquando, vt in fiſtulam degeneret. Vulneri etiam

etiam succedere poteſt, quod res externæ contundentes, ſecantes, vel pungentes intulerunt. Stercoris autem indurati ex tractatu de ſuppreſsâ aluo, hæmorrhoidum inflatarum, tumorum præter naturam,ſiue phlegmones, ſiue ſcirrhi naturam ſapiant, pituitæ concretæ, calculorum & vermium cauſæ generatrices, ex propriis ſuis tractatibus repetendæ, in quibus illæ conuenienter explicantur.

Diagnoſis etiam partis affectæ,affectus & cauſarum ex ſolitis fontibus inſtituenda. Nã actio læſa,tactus ſcilicet immutati & exeretricis in imâ ſede podicis irritatæ, ad quam ſequitur inuerſio ipſius recti inteſtini cum magno dolore & illius aliquando procidentiâ, necnon ſphincteris relaxatione ob diuturniorem conatum & laborem: item paucitas illa excrementorum quæ egeruntur,ſatis oſtendunt quænam pars corporis laboret. Quod ſi ex ſolâ ſympathiâ veſicæ, vteri aut paraſtatarum afficiatur, conſtabit ex præſentiâ illarum conſtitutionum, & quod ſimul cum illis augeatur, minuaturque: ſin vero pendeat ex communicatione humoris ab aliquâ parte deriuati, vt cerebro catarrhis affecto, iecore obſtructo, & ſimilibus: notæ aderunt etiam partium illarum patientium. Affectus autem proprij natura innoteſcet ex cauſarum contemplatione, & effectuum: nam vſus externarum rerum refrigerantium aut calfacientium, qualitates aſſumptorum vel iniectorum: ſuppreſſæ aliquæ vacuationes ordinariæ ſignificant naturam diſpoſitionis quam excitarunt. Quæ excernuntur, etiam pro varietate ſubſtantiæ & qualitatum oſtendunt quis humor ſit in vitio, vtpote feruens & flaueſcens excretum, bilem: album verò, mucoſum & tenax, pituitam: puris & ſanguinis guttæ, factum eſſe vlcus, quas ramenta quædam partis, ſordida excrementa, imo etiam carunculæ ſubſequi & præcedere ſolent, ſi augeatur & in fiſtulam degeneret. Tumores præter naturam ibi genitos denotant caloris ſenſus cum pulſu & renixu, ſi ſit phlegmonoſus: durities vero ſola & diſtentio, ſi ſcirrhoſus. Eodem modo hæmorrhoidum internarum inflationes deprehenduntur, quando illæ fluere ſolitæ diutius ſupprimuntur, & in tumorem eleuantur, quem æger ſenſu ſatis percipit circa initium oſſis ſacri, inſtar noduli pendentis. Stercus induratum, & aſcarides agnoſcuntur ab excretis, quoniam ſolent exire vermiculi iſti, & ſtercus etiam inſtar caprarum figuratum aliquo muco inuolutum. Adde quod diuturna alui ſuppreſſio iſtos affectus præcedere ſolet. Notandum autem in diagnoſi iſtorum ani affectuum, nihil eſſe præſtantius, ſi dolor permittat, quam immiſſo ani ſpeculo ipſam cauſam dolorificam oculis ſpectare.

De prognoſi ſic ſtatuit Hippocrates *lib. de affect.* Fit Teneſmus,inquit, ex eiſdem à quibus & dyſenteria, verum debilior, & breuis, & minime lethalis. Hoc tamen intelligere oportet, ſi recte & in principio curetur: neglectus enim, vt dicebamus, ſæpè ſolet dyſenteriam accerſere, aut etiam in fiſtulam inſanabilem degenerare: imo etiam ob dolores continuos, vigilias, & ploratus in pueris potiſſimùm, lethales febres & corporis conſumptionem inducere. Annotant recentiores affectum iſtum aliquando contagioſum eſſe, præcipuè, ſi autumno contingat, nec omnino labis malignæ aut periculi expertem. Hippocrates etiam *in Coacis* ſcripſit dolores ſedis diuturnis morbis periculoſis, vt hydropi, aſthmati, & ſimilibus ſuperuenientes, mortem accelerare, quia ægri eiuſmodi à prægreſſo morbo fatigati non ſunt pares ferendæ diutius huic nouæ moleſtiæ & labori. Præcipuè autem in grauidis periculoſus eſt Teneſmus, quia vt eſt apud Hippocr. *Aphor.* 27. *ſectionis* 7. abortum concitat,irritato ad excretionem vtero per condolentiam, vnde mortis periculum imminere poteſt. Sunt quibus propter vehementiorem Teneſmum, ileoſa paſſio & cholerica, reuolutis ſurſum inteſtinis, & humoribus nimium exagitatis, contingit. Ac proinde illius curatio non eſt negligenda,ad quam nunc accedamus.

In Teneſmo itaque curando,conſtitutâ victus ratione commodâ,quæ interdicat ab omnibus acribus, ſalſis, acetoſis, amaris aut putredini obnoxiis: præſcribat autem Medicus cibos ſubſtantiâ euchymos, & eupeptos: leuiter adſtringentes: qualitate etiam præditos, quæ opponatur qualitatibus variis cauſæ morbificæ, & ſatis magnâ copiâ ſumptos: nam vt dicit Hippocrates *citato loco*, ſolet hic morbus plures cibos expetere, quoniam ab illorum benignitate cum inſunt, minuitur humorum mordacitas, & obſtantia protruduntur. Deinceps pro diuerſâ conſtitutionum præter naturam eſſentiâ, ex quibus proficiſcitur, inſtituenda therapeia.

CVRATIO TENESMI A FRIGORE. Sic quando à solâ frigoris impressi vehementiâ suscitatur; admotis & iniectis calfacientibus, ac flatus qui hic facile exoriuntur, discutientibus remediis curabitur: Primùm ergo poteris lateres calefactos & vino rubro generoso aspersos ac linteolis coopertos admouere huic parti: vel tres sacculi furfure macro impleantur, bulliant in vino, postea expressi, vnus regioni pubis: alter circa os sacrum: tertius ano & perinæo admoueatur, quàm poterit fieri calidissimè. Deinde renouentur quoties opus esse videbitur: aut si magna flatuum copia subesse videatur, fiat ξυροπυρία, vt loquitur Hippocrates, siue fotus siccus in sequentem modum.

♃ Milij, salis, & auenæ, ana M. j. semin. anisi, fœnugr. & baccarum lauri, ana ℥ j. florum chamæmel. melilot. stœchados, & anthos, ana M. ß. Torrefiant omnia leuiter in sartagine, affundendo guttas aliquot vini: deinde includantur sacculis, qui admoueantur, vt superiores. Illis remotis inungantur prædictæ regiones vnguentis arragonio, martiato, resumptiuo, & similibus. Vel paretur sequens.

♃ Axungiæ anatis & gallinæ non salsæ, ana ℥ j. axung. vrsi, si reperiatur ℥ ß. pulueris ireos Floret. ʒ iij. semin. anisi & fœnugræc. pulu. ana ʒ j. olei laurini ℥ ij. Misce, fiat linimentum, quo inungantur prædictæ partes: deinde supertegantur lanâ succidâ aut cotone persumigato cum thure, styrace, aut benjoino: quorum vaporem etiam ano, quantum fieri poterit, excipiat.

Quod si malum ad interiora iam penetrasse videatur, optimum erit tam sumptâ vetere theriacâ per os, aureâ alexandrinâ, aut zinzibere condito, tum iniecto clystere internum illud frigus compescere: qui sic fiat

♃ Fol. calamenti, puleg. origan. saluiæ, hyssopi, & lauri, ana M. j. semin. lini, fœnugræci, & fœnicul. ana ʒ iij. florum chamæmel. meliloti & furfuris, ana P. j. Fiat decoctio ad ℔ j. ß. in quâ dissolue olei rutacei & liliorum, vel amygdal. dulcium ad mitigationem doloris, ana ℥ ij. Fiat clyster: teneat diu. Vel si vis, paretur ex æquis partibus vini rubri generosi, & olei rutacei, aut ex solo vino Hippocratico. Poteris etiam in magnâ refrigeratione parare semicupium eiusdem decoctionis: & ex residentiâ illorum pistatâ, & cribratâ conficere cataplasmata cum farinâ fœnugræci & oleo rutaceo, dictis partibus admouenda vt hæc intemperies corrigatur.

CVRATIO TENESMI A PITVITA SALSA. Quod si pituitæ illius putris aut salsæ adhæsu propositum symptoma contingat: & corpus eiusmodi humore refertum videatur: non erit omittenda illius purgatio per accommodata remedia: quamuis enim in principio magis irritare videantur, affectum & molestiam adferre parti: quia tamen vacuatâ causâ mitescere solet affectus, ideo maius postea commodum subsequitur. Ad id accommodatus erit bolus ex diaphœnici ℥ ß. & ℈ j. rhabarb. puluerif. paratus: vel ʒ j. pilular. fœtidar. aut de agarico. Auicennas commendat hic purgationem ex pilulis de bdellio, aut ex terebinth. ʒ iij. cum aquâ plantag. lotæ, quæ suâ viscriditate & lentore aptissima est educendis eiusmodi mucosis succis. Clysteres quoque detergendi facultate præditos esse conuenit, ad eluendas istas sordes intestino adhærescentes, vt ex hydromelite confectos: ex aquâ oliuarum, seu dulci muriâ: vel decocto betæ rubræ, caulium, agrimoniæ, & furfuris macri: in quo dissoluatur mel rosaceum, & pauca hiera picra si valentius sit agendum. Postmodum addantur dicto clysteri adstringentia & flatus discutientia, vt semen cumini, fœnugræci, nuces cupressi, aut pini contusæ, verbascum, & equisetum: cum oleo anethino, chamæmel. & pauco melle anthosato. Vbi sufficienter detersa videbitur materia, omnino adstrictioni incumbendum per eosdem clysteres, fomenta, balnea, & suffumigationes: ex pice, ex resinâ terebintina, sarcocolla, thure, mastiche supra carbones ardentes, aut craticulam ignitam coniectis: vel cortices illi, in quibus continentur nuclei pini, igniantur & reponantur in matulâ quando æger deiicere voluerit. Quod si summus dolor, & irritatio vrgeant, non erit extra institutum suppositorio aliquo, aut glande eum mitigare. Vt

♃ Thuris masc. puluerif. & mastich. ana ʒ ß. opij grana iiij. croci ℈ ß. Excipiantur oui cocti luteo, inuoluantur linteolo rariore. Fiat nodulus oleo rosaceo imbutus, in anum immittendus: vel cum melle formetur suppositorium ex eis-

dem quæ potuerunt roborare anum, humiditatem exsiccare & dolorem minuere.

Cvratio Tenesmi ab inflammatione et tvmore. Quando vero φλόγωσις simplex aut vera phlegmone hanc partem occupant, tunc omnino abstinendum à purgatione, vt recte docet Galenus 3. *method.* augeretur enim sic intemperies, & nihil ex humore parti infixo detraheretur. Venæ autem sectio celebranda statim in principio ex venâ cubiti dextri ad maiorem reuulsionem, postmodum perseuerante malo etiam ex venâ poplitis vel tali ad vacuationem & deriuationem. Iniicienda etiam & admouenda refrigerantia & leuiter repellentia initio, vt clysteres paucâ quantitate ex decocto plantaginis, acetosæ, solani, & semin. frigidorum: vel ex lacte caprillo, addendo parum olei rosacei & succi plantaginis. Inungatur sedes, perinæum, & ossis sacri regio oleo myrtino, lentiscino, rosaceo omphacino, & similibus. Sedatâ vi fluxionis & inflammationis, studendum resolutioni ex decocto maluarum, althææ, pariet. semin. lini, fœnugr. flor. chamæmel. meliloti, & similium. Cataplasma etiam ex meliloto, caulibus, & fœnugræco aptissimum est ad διαφόρησιν. Quod si tumor resolui nequeat, sed ad suppurationem vergat, acceleranda puris concoctio, & anodynis incumbendum maxime: quia, vt docet Hippocrates, dum pus fit, dolores & febres intenduntur: facto pure ruptaque vomicâ curetur vlcus, vt postea dicetur. Si in gangrænam degeneret, actum est de ægri rebus. Possunt tamen ea præscribi, quæ in hoc casu à Practicis præcipiuntur, vt scarificationes profundiores, lotio ex aquâ salsâ, aceto scillitico, in quo dissolutum sit paucum ægyptiacum & similia. Sin vero tumor ille aut male tractatus, aut certe ob naturam humoris crassioris induretur, & in scirrhosam naturam degeneret, omni viâ & studio tentandum erit, vt tumor ille molliatur fotibus, & clysteribus ex decocto maluæ & althææ, inunctionibus ex pinguedine gallinæ, anatis, porci, oleo amygdalarum dulcium, liliorum, & similibus: necnon vnguentis de althæa, resumptiuo, per turundam in locum vsque affectum demissis. Ac tandem si tumor ille sit nimium ægro molestus & periculosus, cautâ Chirurgi manu rescindatur, & instar vulneris deinceps curetur.

Cvratio Tenesmi a bilioso hvmore. Contingit sæpè, vt diximus, biliosum humorem profluentem per intestina, extremitatem ani vellicare & Tenesmum eum excitare, qui plerumque imminentis dysenteriæ præcursor existit. Proinde non negligendus, sed celeri & commodâ therapeiâ sedandus, vtpote præmissâ purgatione ex catholicone, aut cassia, ex quibus bolum conficies, addendo pulueris rhabarb. ℈ j. vel ʒ ß. prout ex vsu esse videbitur. Aut parabis infusum myrobalanorũ citrinorum in sero lactis caprilli, in quo dissolues rhabarb. puluer. vel tripheræ persicæ, catholicon. aut syrup. rosat. solut. q. s. non omissis clysteribus leuiter detergentibus & refrigerantibus. Item confugies cito ad anodyna, quæ temperent dolorem & feruorem partis, vtpote sacculos foliis althææ, maluar. & solani refertos, & lacte tepente imbutos, qui ano, pubi, & lumbis admoueri poterunt & frequenter renouari. Vel paretur fotus ex decocto folior. verbasci, calend. & capitibus papaueris albi, vel eiusdem seminibus. Residentia tusa & cribrata misceatur cum farinâ hordei, pauco oleo rosaceo & butyro. Fiat cataplasma eisdem locis admouendum. Suppositorium ex seuo hircino, aut ex cerâ nouâ dicitur impedire exulcerationem partis. Fumigationes tandem adhibeantur ex sarcocollâ & mastiche: vel fiat fumigium ex scoriâ ferri ignitâ & aceto aspersâ, quæ hic valde competit: necnon suppositoria cum opio, aut nodulus plenus confection. philon. romani, athanasiæ, aut requiei Nicolai: Sunt qui dissoluant pilularum de cynoglosso ℈ j. in ℥ iiij. hydromelitis, & per exiguam fistulam in sedem infundunt. Post vsum istorum narcoticorum, restituenda parti temperies, & robur ex fotu aut suffitu quodam iam dicto, quod eleganter monet Galen. in curatione ophthalmiæ, ne videlicet pars sensu orbata proprij deinceps muneris obliuiscatur, sicque vitium fiat peius priore.

Cvratio Tenesmi ab vlcere, vermibvs, hæmorrhoidibvs, et fæcibvs indvratis. Quæ supersunt Tenesmi causæ particularem habent tractationem suis quæque capitibus, vt à vermibus, ac hæmorrhoidibus, vnde sunt repetendæ: à fæcibus induratis capite de suppressâ aluo: & ab vlcere, prægresso de dysenteriâ tractatu. Cui tamen addere hoc licet, vlcus recti intestini, si videri & quasi manu contingi possit, facilius esse curatu, quia iniectionibus ex hordei decocto cum melle rosaceo detersum, exsiccari poteri-

rit aquâ catapultarum dictâ, aut simili liquore infuso, vel etiam admotis vnguentis de tutiâ, de plumbo, diapompholygos & aliis: necnon ἐμμότοις, vt loquitur Hippocrates, linteolorum frustulis aut cotone ad exsiccandum. Auicenna sequens vnguentum valde laudat, tam in profundiore, quam propinquiore vlcere; in quo vult esse doloris mitigationem, & vlcerum incarnationem.

℞ Thuris, & corticis eius, myrrhæ & mastich. ana ʒ ij. cerussæ lotæ ʒ iij. plumbi vsti & tutiæ, ana ʒ j. ß. opij & croci, ana ℈ j. mucilag. gummi tragacant. aquâ plantag. extractæ ℥ ß. olei rosacei & ceræ nouæ q. s. Fiat vnguentum, quo inungantur prædictæ partes, & intromittatur aliqua portio dissoluta cum hydromelite per syringam frequenter; & in paruâ quantitate, vt melius retineatur. Si prædictum vlcus callosum fiat & sinuosum, metus erit fistulæ, cuius curatio admodum difficilis, accuratè tamen tractata à Guidone Cauliaco *tractatu 4. capite 7.* Superest molestissimum symptoma, quod frequentissimè Tenesmo succedere solet, potissimum in puerulis ob copiosam humiditatem, nempe ani procidentia. In cuius curatione satis difficili & laboriosâ quando malum est inueteratum, procuranda est exsiccatio, & adstrictio illius partis per fomenta, emplastra, vnguenta, suffumigationes, & similia dicta. Intestinum extra positum lauetur vino rubro adstringente, aut decocto simili: deinde inunctum oleo rosaceo, & sinapisatum conuenienti puluere acaciæ, hypocist. rosarum & similium reponatur in suam sedem. Laudat Galenus puluerem ex veteribus coriis combustis paratum. Procuretur deinde vt in suâ sede maneat, adhibitâ fasciâ & puluisculis, quæ si volueris, perforetur in medio, vt possit per foramen deiicere manente fasciâ, aut dum cupiet deiicere, sedeat super craticulam cancelli instar confectam, per quam excludet quidem fæces, sed intestinum in propriâ sede continebitur. Frequenter expertus sum in puerulis hoc morbo affectis, quod si stantes & erecti deiiciant, non exit anus: quia minor fit compressio, & circumstantes partes retinent. Iubent aliqui in affectu diuturniore duo cauteria inurere extremitati spinæ, vt exhauriant humiditates illas internas & partem roborent: alij prominentem ani portionem exscindere ausi sunt. Sed hoc non nisi summâ cautione tentandum, & frustra vsurpatis aliis remediis. Nos vero ad vltimum tractationis istius caput de hæmorrhoidibus aggrediamur.

CAPVT IX.

De Hæmorrhoidibus.

SAGAX & prouida natura hominis conseruationi ita consuluit, vt quatenus fieri posset pro materiæ conditione, & quam diutissimè in hac vitâ permaneret. Cum enim ex humorũ iusta συμμετρίᾳ, bonus habitus, & valetudo in nobis exoriatur: ideo singulis sua emissaria constituit, per quæ vel quantitate redundantes, vel qualitate infesti conuenienter excludi possent. Nec solùm ad excrementitios corporis nostri succos secernendos excernendosque id præstitit: sed etiam ad sanguinem, si quandoque multitudine sua grauaret, vel alieno vitio maculatus illi molestiam inferret. Hinc nomen Hæmorrhoidum exoriri patet, locorum scilicet illorum seu venarum ex quibus sanguis effluere solet, siue illud naturaliter fiat certis statisque temporibus, siue præter naturam, & vi morbi: Aristot. *1. de generat. animal. cap. 19.* quascunque venas sanguifluas ita vocat. In mulieribus venæ vteri floridum fundentes sanguinem menstruo quoque decursu, ostẽdunt naturale solum restibili fertilitate preditum, virilis tantum seminis & aratri indigere, vt sibi similem fructum ac sobolem pariat. Hinc hæmorrhoides vteri apud Hippocr. *lib. de morb. mulier.* dicuntur, & ipsa mulier menstruata hoc nomine donatur. Apud eũdem *in Coacis* vena pulmonis sanguinem insigniter profundens, ita vocatur. Apud alios, vt Philonem, *in tractatu de affect. narium*, hæmorrhoides etiam narium appellantur venæ intra nasum positæ, quæ huic sanguinis fluxui sunt assuetæ. Vnde etiam ab effectu, serpentis quoddam genus hæmorrhois appellatur; quoniam cuiuis corporis nostri parti admotum suo morsu profusam sanguinis copiã

elicere solet. Sed κυρίως & maximè propriè dicuntur nunc hæmorrhoides, venæ illæ in ano positæ, tam internæ quam externæ, huic muneri potissimum à naturâ dicatæ. Cum enim sanguinis officina in iecore posita, duplici excrementorum genere, tenuiorum scilicet & biliosorum; crassiorumque, vt melancholicorum abundet: tenuia autem illa per κύστιν felleam in vrinas & intestina deponantur; oportuit crassa & melancholica, si aliquando ita superfluerent, vt à liene nec sufficienter attrahi, nec confici possent, necnon crudioris & primarij sanguinis copiam, qui in venâ portâ continetur, si quandoque redundaret, habere aliquam viam, per quam excluderetur, in quâ esset manifesta vasorum communitas: & hæc est vena illa hæmorrhoidalis interna, à ramo splenico venæ portæ deriuata in recti intestini partem occultam, cacochymiæ & fæculenti sanguinis, vel dilutioris expurgatrix. Quoniam verò non solum necesse est crudum vel fæculentum sanguinem vacuari ex primâ illâ corporis regione: sed etiam ex secundâ nimis copiosum, vel etiam vitiatum in suâ masſâ profundi: ideo oportuit venam aliquam ex cauâ ad extremum anum pertingere, per quam idem præstari posset: & hæc est hæmorrhoidalis externa, à ramo cauæ descendentis iliaco orta, in ani partem manifestam seu extimam desinens, per quam sanguis sæpè purus & laudabilis, si talis in masſâ sanguinariâ contineatur: alias etiam corruptus, si in eâ vitium contraxerit, profunditur.

At quamuis hæc omnia ritè à naturâ instituta videantur ad animantis commodum, non carent tamen sua culpa & næuo, vt cætera omnia, vbi in alterutrum extremitatis latus, vt loquitur Galenus *comment. in Aphor.* 25. *sect.* 4. delapsa fuerint. Cum enim periculosam habeant vtramque immoderantiam: siue supra modum ex eis sanguis excernatur, vel ex toto in assuetis supprimatur: exoritur affectus præter naturam molestissimus. Atque inde nascitur hæc nostra tractatio therapeutica, quæ scilicet doceat vtrumque excessum conuenienter curare: præmissa prius, vt Dogmaticos decet, accuratâ rei cognitione & causarum perquisitione. Illud autem fiet, si affectus istius definitionem imprimis attulerimus.

Dicamus igitur hæmorrhoidas designare Medicis affectum præter naturam venarum in ano positarum, quando multa sanguinis copiâ inflatæ occluduntur non sine dolore: vel apertæ nimiam sanguinis copiam profundunt. Est enim hic affectus sub tertio genere symptomatum, excreti videlicet & retenti præter naturam, quod consequitur dispositiones morbificas venarum sedis: vtpote inflationem & distensionem nimiam cum intemperie & dolore: fit enim, vt ex affluxu nimio sanguinis crassioris & melancholici, in extimas has venarum partes confluentis, inflentur & extendantur instar varicum illarum, quas in cruribus ob eiusdem humoris appulsum fieri quotidie videmus. Hic sanguis, si propter nimiam crassitiem, vel venarum ipsarum duritiem non effluat, cœcas constituit hæmorrhoidas tam internas quam externas, quæ pro variâ figurâ quam constituit in capite venæ, & basi earum angustâ vel latâ à recentioribus Practicis vocatæ sunt verrucales, morales, quarum meminit Hippocrates *libro de hæmorrhoidibus*; vesicales, & vuales, existimantibus illas etiam differre humoris affluxu: verrucales videlicet à melancholico succo, aut atrabilario: morales à sanguine, vesicales à flatu pituitæ mixto: vuales verò ex mixtis seu mediocribus humoribus fieri. Ac proinde mites esse cum minori inflammatione & dolore eas quas benigni humores suscitant: alias verò malignas, inflammationi maximè obnoxias, virulentas, & cancrosas aliquando: ad quas pessima vlcera, fistulæ, & condylomata subsequuntur.

Vbi verò sanguis impetu, & quasi agmine facto disrumpit claustra venarum sedis per diæresim aut anastomosin: vel certe propter acrimoniam suam & mordacitatem erodit extrema earumdem venarum, excitatâ διαβρώσει seu vlcere in illis: contrarium prædicto symptoma exoritur nimiæ profusionis sanguinis, siue fuerit illa prius solita ægro, & periodica: siue insolita & sine periodo. Ex quibus patet, quæ sit pars propriè affecta, nempe venæ ani per idiopatheiam, rectum vero intestinum, illius sphincter, vesica, coxæ & similes partes circumiacentes per sympatheiam: imo iecur ipsum & totum corpus illis perseuerantibus ob dolorem, intemperiem, & nimiam sanguinis profusionem, vt postea dicemus. Quæ sit etiam natura affectus seu dispositionis morbificæ, ad quam prædictum symptoma proximè subsequitur, patet, nempe aucta magnitudo cum distensione & intemperie, quando fluxus cohibetur: aliàs soluta vnitas

propter

propter ruptionem, apertionem orificiorum, aut erosionem, quando fit immoderatus. Superest vt causas istorum etiam affectuum inquiramus.

Posuimus imprimis humores, ex primâ, per venas portæ, & secundâ regione, per venas cauæ in hæc loca confluere: siue sanguis sit purus & merus, vt in verâ plethorâ: siue corruptus & excrementitius, vt in cacochymiâ plethoricâ. Quæcumque igitur eiusmodi sanguinem & humores vitiatos generare possunt, vel fouere: quæcumque in partes illas inferiores deducere, ibique distensionem variam, vel earum apertionem efficere, ea omnia inter causas hæmorrhoidum sunt recensenda. Ac proinde temperamentorum diuersitas hîc plurimùm potest. Sanguinei enim ac melancholici commodissimè ac frequentissimè eas patiuntur: pituitosi & biliosi rarius, nisi fortè magna sit humorum redundantia, inter quos bilis non inepta est ad vellicandam excretricem, & reseranda aut vlceranda oscula venarum præ tenuitate & acrimoniâ suâ. Mulieres viris rariùs illis detinentur, quia alium habent canalem, per quem natura solet onus suum menstruâ periodo deponere: fit tamen aliquando, vt illo præpedito propter obstructiones, aut propter grauiditatem, refluat sanguis in venas ani propinquissimas, & ibi hæmorrhoides excitet: imo in mulieribus valde sanguineis non raro vidimus vtramque expurgationem copiosissimam. Viri à trigesimo quinto ætatis anno vsque ad sexagesimum magis sunt obnoxij illis, quia tunc melancholicus sanguis & fæculentus dominatur: pueri vero nunquam patiuntur, tum quia benigno admodum sanguine abundant: tum quia natura augendo corpori magnam illius copiam insumit. Adolescentes & iuuenes rarissime propter eandem causam, & quia eorum sanguis propter biliosum succum, quo abundat, tenuis est, ac proinde ἀνάῤῥοπος potius quam καταῤῥοπος superiora petit, vt nares & pulmonem: vnde frequentissimæ in illis hæmorrhagiæ è naribus, & sanguinis sputationes; Decrepiti verò, si prius non fuerint passi, vix in illas incidunt ob sanguinis paucitatem, & pituitæ insipidioris copiam. Ad hunc affectum concurrit etiam ius hæreditarium, quod facillimè posteris communicatur, si parentes hoc affectu laborarint: hinc certis familiis domesticus existit; certis nationibus, vt Iudæis, gentilitius: quod aliqui referunt ad diuinam vltionem (*sanguis eius sit super nos & super filios nostros:*) alij ad prauum eorum victum, iram mœstitiæ iunctam, qua torquentur ob tributa & seruitutem illis impositam, & otium in quo versantur: nullo enim modo corpora exercent, sed vsuris suis & interpolandis mercibus intenti perpetuò delitescunt. Certum enim est causas externas & internas quæ sanguinem multiplicare aut inficere ob deprauatam triplicem concoctionem, illúmve adurere, & ad inferiora compellere possunt, ea manifestam πρόφασιν dare concitandis hæmorrhoidibus. Sic aër torridus humores exurendo, gelidus comprimendo ad interiores & inferiores partes: alimenta omnia δύσπεπτα & κακόχυμα, aut calidiora, quæ nos postea recensebimus in diætâ præscribenda: medicamenta acriora & pungentia, præcipuè verò aloë: torpor & corporis segnities excrementa congerendo: equitatio dura & violenta, propter attritum istarum partium: suppressæ aliæ vacuationes solitæ aut necessariæ, vt in mutilis quibus insigne aliquod corporis membrum fuerit decisum, & aliis qui largas prius hæmorrhagias per nares patiebantur: necnon durior & molesta deiectio irritando & distendendo illa loca, vt in eis contingit, qui scybala quædam, & lapidum instar recrementa excernunt, aut quibus calculus grandior vesicæ impedit liberum per intestina exitum: vigiliæ immensæ, studia, curæ, mœrores, necnon iracundia, concoctiones turbando, sanguinem exurendo, & agitando possunt in consuetis potissimum hæmorrhoidas incitare. His si accesserint intemperies totius & partium, vt quartanæ atrabilariæ, vel aliæ febres circa Autumnum, propter quam causam egomet hæmorrhoidas sum expertus: iecoris feruor cum ventriculi frigiditate: intestinorum repletio, & similes affectus præter naturam, facile hoc vitium exoritur, suppeditatis causis, quæ id excitant aut iuuant. Nunc itaque ad illius διάγνωσιν accedamus.

Signorum itaque partis affectæ, & causarum, eò facilior hic erit ratio, quo magis partes istæ ad externa corporis tendunt: visu enim & tactu, fidissimis animæ nostræ nuntiis, exteriores illas hæmorrhoidas, quæ sphincteris circulum cingunt, statim deprehendimus. Imo etiam interiores, quæ versus finem recti intestini desinunt, eodem modo percipiuntur, si æger paulo violentius anum comprimat, aut si admotâ cucurbitulâ podici post balneum vel fotum, anus inuertatur: vel denique instrumento illo aperiatur, & dilatetur, quod speculum vocant. Præterea senti-

tur dolor profundus & grauans in inferiore illâ podicis parte circa dorsum & coxas, potissimum quando aluum exonerant, & excrementa duriora pertranseunt. Vix admittunt fistulam clysteris aut suppositoria ob angustiam loci & cruciatum. Erumpit autem sanguis modo sincerus, modo stercori permixtus, sed leuiter, imo in apertione & erosione earum effluit sæpe velut ex sectâ cubiti venâ confertim & magnâ copiâ: Et quod proprium est hæmorrhoidibus, hæc materia sine vllâ peristole aut contractione intestinorum, quæ in deiectione omni percipitur, exire solet. Excreti verò sanguinis qualitas, dilutioris, vel crassioris, rubicundioris, flauescentis, aut nigricantis, aut albescentis magis ostendet quis humor potissimùm peccet, vtrum mera sit plethora, vel cacochymiæ iuncta. Quod etiam causæ naturales, non naturales, & præter naturam à nobis recensitæ firmius indicabunt, si ad hunc vel illum humorem generandum magis concurrant. A cacochymiâ autem & acri humore erosio in illis contingit: à plethorâ ruptio aut anastomosis, quæ aliquando est periodica, vt in assuetis; vel critica, vt per morbos atrabilarios, & in quibus magna ebullientis sanguinis copia adest, inferiora petens: aliquando symptomatica, quando vi morbi & naturæ infirmitate potius quam illius robore contingit. Qui diuturnas istas & malignas patiuntur hæmorrhoides, cachexiâ plurimùm laborant, & calorem faciei fœdatum repræsentant, quem χλῶρον Hippocrates vocauit:) nos citrinum ad viride, vel nigrum declinantem dicere solemus (Gallicè *tané*.) Et si quidem præter solitum & diuturniore tempore illis supprimantur, totius corporis pondus, & molestiam sentiunt, somnia terrifica, necnon deliria, & quasi furores mentis perpetiuntur. Atque hæc de diagnosi huius affectus.

Cuius etiam prognosim paucis stabilire conuenit ex Hippocratis sententiâ: qui illius commoda & incommoda sufficienter est persecutus *in Aphorismis & aliis plerisque locis: vt lib. de humorib. & 6. epid. Quicumque*, inquit, *hæmorrhoides habent neque pleuritide, neque perineumoniâ, neque phagedæna*, id est cancro, *neque furunculis, neque tuberculis terebinthi figuram habentibus corripiuntur:* fortassis autem neque lepris, neque vitiliginibus. Certum enim est materiam illam fæculentam & melancholicam, necnon sanguineam, plethoram conuenienter & periodicè per hunc ductum exclusam, auferre occasionem generandorum istorum morborum. Neque solum præcautionis, sed etiam curationis naturam sæpe explere fluxum istum, vt *lib. de iudicationibus*: Atrabilariis, vt *Aphorism.* 21. *sect.* 6. phrenitide occupatis, si hæmorrhoides oboriantur, solutio fit: & *Aphorism.* 11. *sect. 6. melancholicis & nephriticis hæmorrhoides superuenientes, bonum*: scitum est enim quanta sit vasorum istorum communicatio cum totâ venâ cauâ, & venis emulgentibus quæ in renes implantantur. Imo ipsis apoplecticis indicauit esse salutares idem Hippocrates *in Coacis*, quando ingens illa sanguinis & humorum repletio quæ angustabat cerebri ventriculos, quasi postliminio ad inferiores partes refluit, & per illas erumpit. Fluxuras autem hæmorrhoidas nunc primùm, aut solitâ periodo detegit dolor & pondus circa lumbos, vt est *in Coacis*, *dolorifica in lumbis mala, sanguiflua:* necnon illarum inflatio, & veluti titillatio perdurans. Quod si illæ vel inconsideratè sistantur, vel parcius fluant, vel in totum supprimantur: eadem prorsus aduocare solent, & inferre symptomata, quæ ab iis arcentur, dum conuenienter fluunt. Vt est *eodem lib.6. epid.* necnon *Aphor.*12. *sect.* 6. monet in curatione diuturniorum hæmorrhoidum, ne omnes occludantur, metu hydropis aut tabis ex recursu materiæ illius ad superiora. Idem *in Coacis*, ex hæmorrhoide parum apertâ. i. parcius fluente, obortæ vertigines, paraplecticum quiddam ominantur. Atque in eiusmodi venis distentis & dolentibus cito exoritur inflammatio, ad quam suppurationes, vlcera, & fistulæ frequenter subsequuntur. Vt igitur excessus ille, & suppressio periculosa, sic etiam nimius fluxus suâ noxâ non vacat, quæ alias hæmorrhagias largiores & frequentiores comitari sueuit ex depopulatione caloris insiti & influentis: vnde totius corporis infirmitas, tremores, deformitas faciei, inflationes cutis, & hydrops exoriuntur. Certum est illos, quibus hæmorrhoides intempestiuè & immoderatius fluunt, numquam ad iustum senectutis limen peruenire, vitámque multis miseriis obnoxiam transigere. Nos itaque illarum therapeiæ sedulò nunc incumbamus.

Eam autem hac methodo persequemur: vt primò agamus de earum præseruatione siue regimine. Secundò de illis aperiendis & prouocandis, quando præter naturam suppressæ sunt. Tertiò de cohibendo nimio illarum fluxu. Quartò de perfectâ

perfectâ earum curatione ſeu exciſione. Quinto & vltimò de mitigando dolore, & reliquis ſymptomatis, quæ illis ſuperuenire conſueuerunt. Quod ad primum itaque ſpectat, prophylaxis ſeu præſeruatio hæmorrhoidum in eo poſita eſt, vt qui illis ſunt obnoxij ex iure hæreditario, vel naturali, aut aduentitiâ temperie: caueant imprimis omnes cauſas quæ primam ſecundámque coctionem vitiare poſſunt, & craſſos fæculentóſque humores generare, vnde partes obſtruntur, potiſſimùm verò lien; nec trahunt eiuſmodi ad ſe materiam, ſed potius repellunt, & ad inferiora relegant. Caueant itaque ab omnibus alimentis cacochymis & dyſpeptis: à viſcidis quidem, craſſis & acetoſis, ob analogiam quam habent cum humore melancholico: ab amaris verò, ſalſis, piperatis, ſinapiſatis, frixis & ſimilibus calidioribus, ne exurantur reliqui humores ab iſtis, & veluti incinerentur. Arnoldus & Rabi Moyſes, qui accuratè de hoc morbo ſcripſerunt, ſuadent illis, qui ab hæmorrhoidum moleſtiâ liberari cupiunt, vt fugiant vſum panis atrioris, furfuracei & azymi: vinum craſſum & fumoſum, muſtum, cereuiſiam, zythum, acetum & ſimiles potus. Item legumina omnia (niſi fortaſſis iuſculum cicerum cum pauco petroſelino paratum) triticum coctum, oryzam, dactylos, caſtaneas, tubera, carnes bubulas, ceruinas, leporinas, caprinas potiſſimùm, ſale aut fumo induratas, farcimina omnia: capita, inteſtina, extremitates animalium ob earum lentorem & viſciditatem: piſces grandiores, aut ſquamis carentes, vt anguillas, murænas, & omnes ſale conditos: aues paluſtres: caſeum antiquum: cepas, allia, caules, rapos, naſturtium, erucam, & ſimilia olera acriora, præter porrum, quod ex familiaritate quadam ſubſtantiæ hæmorrhoidas iuuare compertum eſt. Ac præter iſta, quæ ſymbola ſunt humori melancholico & fæculento, abſtinere debent ab eis quæ admodum refrigerant & coctionem impediunt, melonibus, cucurbitis, cucumere, & aliis, nimiâ potiſſimùm copiâ ſumptis, ne videlicet ex ſeroſi humoris redundantia, quam gignere ſolent prædicti cibi, venæ illæ nimium impleantur & diſtendantur. Vitent igitur prædicta, necnon crapulam omnem: vtantur autem cibis euchymis, & temperatis moderatè ſumptis, quos natura facilè concoquere, & diſtribuere poſſit: pane videlicet albo & recenti: vino oligophoro aut bene lymphato: carnibus delicatis & recentibus, iuſculis earumdem, panatellis, hordeatis, amygdalatis, & ſimilibus: piſcibus etiam ſaxatilibus aut fluuiatilibus præſtantioribus, ouis ſorbilibus & tremulis: fructibus boni ſucci, vt etiam borragine, endiuiâ, lactucâ, plantagine & ſimilibus. Fugiant intemperies aëris immodicas: exercitationes nimias, potiſſimum duriorem equitationem: vigilias diuturniores: iracundiam, metum & mœrorem omnéſque curas grauiores, quibus ſolis eiuſmodi humor coaceruari ſolet. Imprimis verò ſtudeant, ne aluus ſit diutius ſuppreſſa, aut durioribus excrementis referta, ex quorum aſperiore confricatione facillimè malum hoc renouatur. Ideóque debent habere aliquid in vſu, quod blande & molliter deiectiones quotidianas procuret, vt pruna, vel poma cocta initio prandij ſumpta, iuſculum ex borragine, atriplice, aut tenerioribus maluæ cauliculis, cum butyro vel oleo dulci, aut carne pingui paratum. Si hæc non ſufficiant, manna granata, pulpa caſſiæ fiſtularis, medulla ſeminis carthami cum paſſulis, ſennæ folia vel folliculi cum iure pingui aut prunis cocti, necnon rhabarbarum ipſum pulueriſatum, vel radix mechoacan ad ℈ ij. cum iuſculo ſumpta illud præſtare poterunt, vitando ſemper aloem & ſimilia, quæ acumine quodam & mordacitate ſunt prædita: ex quibus tanta fit aliquando hæmorrhoidum exaſperatio, vt præ dolore in animi deliquia, & furorem incidant. Quicunque etiam hæmorrhoidibus valde ſunt obnoxij, coitum fugere debent, aut moderatè eum exercere, quia exagitat humores, & ad inferiora illa loca deducit: in mulieribus verò facit etiam attritum in parte dolente ob viciniam colli vteri cum recto inteſtino.

Quod ſupereſt de præſeruatione, ſi quidem ob nimiam ſanguinis copiam hæmorrhoides contingant, non inutile erit bis aut ter in anno aperire venam baſilicam cubiti dextri, reuulſionis vacuationíſque cauſa, ad ℥ vj. vel ℥ viij. minutus enim hac ratione ſanguis & ad contraria reuocatus fluxum hæmorrhoidalem parcius ſaltem concitabit. Imo aliqui ad maiorem reuulſionem volunt venas iugulares illius lateris aperiri, ex quo magis fluere videntur hæmorrhoides: hoc enim ſe habere pro certo experimento profitentur ad præcautionem hæmorrhoidum.

Præter venæ ſectionem, quam aliqui refugiunt, & nos etiam omittendam cenſemus, quandò maior eſt cacochymiæ quam plethoræ exceſſus, aut virium firmitas

non,

non adest, laudatur valde à veteribus & neotericis Practicis vsus pilularum de bdellio ad ʒ j. vel ʒ ij. sumptarum semel in septimanâ: quia leuiter aluum mouent, ad vesicam humores deriuant & partem afflictam roborant. His adde electarium aliquod exsiccans & absumens ichores istos & superfluas ventris inferioris humiditates, quale describitur ab Auienna.

℞ Myrobalan. indor. belliricor. & emblic. lotorum cum aquâ buglossi, donec amaritudinem dimiserint ʒ v. rad. thapsi barbati ʒ ij. zinzib. cinamom. nucis mosc. galang. olib. ana ʒ j. semin. ameos, spicæ, & schœnanthos, ana ʒ ß. scoriæ ferri præparatæ & coctæ cum aceto ℥ j. penidiar. ℥ iij. sacchari albi aqua linguæ canis dissol. q. s. Fiant tabellæ, vel syrup. de pomis redolent. q. s. Fiat opiata, de quâ capiat ad quantitatem castaneæ semel aut bis in septimanâ mane. Docet etiam citatus Rabi Moyses, quod clyster ex succi porri ℥ vj. succi apij ℥ j. addendo parum butyri & guttas aliquot lactis cataputiæ; confectus & frequenter per integrum mensem vsurpatus, præseruat omnino, necnon aliquando curat fluxum hæmorrhoidalem. Atque hæc de prophylaxi sufficiant.

Cvratio svppressarvm hæmorrhoidvm. Quoties verò hæmorrhoidalium venarum suppressio negotium ægro facessit: videndum est an sit assueta illa excretio, & periodica ægro, an nunc de nouo natura viam illam affectet: an illius retentio inferat quædam ex symptomatis à nobis recensitis, & vtrum illarum sit ingens inflatio, tumórque conspicuus, & quo anni tempore affligat. Certum enim est in assuetis eiusmodi excretioni, vbi vrgent quædam grauiora symptomata, venæ illæ tumidiores apparent, circa ver aut autumnum confidentius aperiendas esse hæmorrhoidas, internas quidem si melancholiæ redundantis signa adsint, maniæ, hypochondriaci affectus, tumorum splenis aut mesenterij: externas vero potius, in plethorâ totius, affectibus renum, vteri, dorsi, coxendicum, capitis, denique in omnibus qui ex venâ cauâ principium suum & originem ducunt. Quod si venæ illæ hæmorrhoidales minimè appareant, animus tamen sit Medico ob dominatum melancholici succi, vel prædicta symptomata eas excitare, poterit circa veris aut autumni tempus præscribere vsum pilularum Rufi per aliquot dies ad ℈ j. sumptarum horâ vnâ ante cœnam, quibus mirum in modum irritantur venæ illæ sedis, & intumescunt: Deinde balneum aut semicupium præscribere ex emollientibus & modicè calfacientibus, in quo desidens æger supponet sibi glandes, vel acriora suppositoria ad vellicandas partes illas. Post exitum balnei, si quidem venæ inflatæ fuerint exteriores, facile erit illas aperire, vt postea dicemus: vel si sint internæ, appositâ podici cucurbitulâ, inuertatur anus, ita vt interior illa regio appareat, & locus aperiendæ hæmorrhoidi accommodatior innotescat. Sunt etiam qui ad deducendum sanguinem versus hæmorrhoidas, & intestini sedem, incidunt venam in pede aut malleolo, eámque proliciunt sanguinis copiam, quæ sufficiat ad id præstandum. Atque hæc institui poterunt in illis, in quibus lubet excitare fluxum hæmorrhoidum delitescentium. In quibus verò conspicuæ sunt & tumentes, videndum an prædictæ circumstantiæ adsint, & si quidem minus commodi videatur exurgere ex illarum prouocatione in non assuetis potissimum: paretur imprimis fotus, insessus, vel euaporatio ex decocto cynoglossi, maluarum, althææ, violarum, meliloti, parietariæ, porri communis, & fœnugræci: quo suauiter & insensibiliter detumescent eiusmodi hæmorrhoides per διαφόρησιν & resolutionem materiæ in illis contentæ: Postea fiat cataplasma à Rhasi commendatum ex cepe albo cocto sub cineribus, & cum lacte contrito: vel ex prædicto decocto trito & colato, addendo farinæ seminis lini & hordei aliquot vncias, vitellos ouorum & olei rosacei q. s. Applicetur & renouetur sæpius. His enim si euanescant prædictæ hæmorrhoides & dolor sedetur, bene est. Sin verò magis ac magis intumescant, & dolor intendatur, vel certè ex earum fluore maius commodum exoriri posse videatur: Tunc illarum apertioni erit incumbendum, sedato paulisper dolore prædictis remediis laxantibus & lenientibus: quam tribus potissimùm instrumentis perficiemus, admotis scilicet medicamentis, scalpello, & hirudinibus. Confricatis itaque illis ex panno quodam, aut linteolo asperiore, vel borraginis grandioris aut ficus folio, inter manus contrito, donec lactea illa substantia erumpat; si quidem sanguis non fluat, admoueatur succus cyclaminis, aut cepæ rubræ, folia perdicij aut mercurialis trita cum pauco felle bubulo commixta: vel succus centaurij minoris, brassicæ marinæ, chamælææ, thymelææ, cum aloë, modico aceto, & prædicto felle, adhibitis etiam ante & post,

poſt prædictis fomentis ad leniendam iſtorum acrimoniam,& malaxandum pulue-rem. Sunt qui ſolo puluere hellebori nigri, vel ſtaphidis agriæ, vel colocynthidis ex-cepto,cum oleo amygdalarum amararum, vel ſucco cepæ illas aperiunt. Sed vt ve-rum fateamur, maior eſt moleſtia & difficultas ex iſtis acribus & erodentibus ad aperiendas hæmorrhoides, quam ex ſcalpello, vel admotis ſanguiſugis, quia illorum vis non tam facile dirigitur ad locum propoſitum, quam iſtorum; & cru-ciatum infert diuturniorem, necnon vlceris maligni periculum. Hirudines igitur electæ & bene mundæ decentérque ieiunio in aquâ puriſſimâ præparatæ, vna vel plures, prout ex vſu eſſe videbitur, applicentur tumentibus venis, nec prius amoueantur, quin bene ſaturatæ per ſeipſas decidant, vel certè illarum caudis exciſis ſinatur ea ſanguinis quantitas effluere, quæ ægro competere videbitur. Vbi cœperint eſſe moleſtæ, aſperſo cinere, aut ſale facillimè decident, & illis abla-tis, ſi quidem ſanguinem adhuc fluere cupias, foueatur locus linteolis calidis aut aquâ tepidâ, quamdiu volueris. Quod ſi hirudinum copia non adſit, vel illæ minus aptæ ſint ad affigendum, licebit phlebotomo eaſdem aperire, vt cubiti vel alterius partis venas, & eductâ ſanguinis quantitate ſufficienti vulnus op-plere emplaſtro ex puluere rubro adſtringente; cum mollioribus leporis pilis, & oui albumine confecto. Si vero ſanguis non ſatis copioſè fluat, foueatur eodem modo, quo de hirudinibus dictum eſt, vt conuenienter elici poſſit.

Cvratio hæmorrhoidvm nimivm flventivm. Vt igitur ſæpe negotium Medico incumbit de prouocandis hæmorrhoidibus, quando ſup-preſſæ ſunt: Sic etiam immoderatè fluentes & corpori noxam inferentes non rarò cohibere oportet: vtpote cum nec qualem, nec quantum, nec quando conuenit ſanguinem profundunt; in hoc itaque caſu prudenter ſeſe debet ge-rere Medicus, vt neque ſtatim, neque ſubito, neque ex toto illum compeſcat, ſed moderatè potius & ex interuallis, ne aut natura ſuccumbat, aut fluxui aſ-ſueſcat nimium: aut ea ſymptomata accidant, quæ à nobis fuere ſuperius com-memorata. Quapropter ad ſiſtendam hanc hæmorrhagiam, imperentur cibi incraſſantes, & adſtringentes, nullâ acrimoniâ aut mordacitate præditi, potiſſi-mùm, ſi mala quædam ſanguini qualitas ineſſe videatur. Itaque ex vſu erunt vi-num rubrum, & auſterum aquâ ferratâ dilutum, panatellæ, hordeata, amygda-lata, gelatinæ, capita & extremitates animalium, plantago, portulaca, & ſimil-lia iam à nobis ſæpius propoſita. Sumat etiam per os ſyrupos adſtringentes, & incraſſantes, tabellas, opiatas, trochiſcos de carabe, de terrâ ſigillatâ, & ſimiles, quibus ineſt proprietas ſiſtendi ſanguinem: inter quæ commendant Pra-ctici puluerem Galbani bene exſiccatum ad ℈ j. cum aquâ vel ſucco plantagi-nis, bis aut ter ſumptum, vel tantumdem coaguli leporis aut hœdi, in aquâ ferratâ aut vino adſtringente diſſoluti. Roborentur partes ex quibus fluxio origi-nem habere videbitur, vt hepar aut lien, admotis cerato ſantalino, vnguento roſaceo, bolo armenâ cum aceto diſſoluta & ſimilibus. Vbi tamen prius con-ueniens reuulſio inſtituta fuerit, aut per venæ ſectionem ex venâ cubiti, ſi ad-huc vires conſtant, quæ citò & tutò illud præſtare ſolet; aut admotis cucurbi-tulis vtrique hypochondrio inter ſcapulas, ſub mammis vel dorſo, factis fri-ctionibus durioribus aut ligaturis dolorificis ſuperiorum partium, & brachio-rum. Quod ſi cacochymia quædam, tenuis potiſſimùm & biliosa, ſanguinem co-mitari videatur, nihil erit illis ſalubrius, quam rhabarb. puluerem ad ʒ j. bis aut ter in ſeptimanâ ſumere, donec illa ſufficienter emendata fuerit; quod iuua-bunt etiam iuſcula pulli conuenientibus herbis alterata, vel iulepi ad idem præ-parati. His peractis, ſi quidem fluxus adhuc perſeueret, topica admoueantur ἴσχαιμα & venarum apertiones occludentia ſub variis formis, vtpote frigida fo-menta æſtate, tepida autem hyeme, ex ſacculis refertis roſarum, plantaginis, rubi, betonicæ, & ſimilium foliis ſeminibúſque & pauco alumine, aquâ roſaceâ, aut vi-no auſtero immerſis: euaporationes etiam fieri poterunt ex puluere quodam ad-ſtringente; vel ſequentibus trochiſcis.

℞ Ladani electi ʒ iij. thuris optimi ʒ ij. vernicis & puluer. hæmatit. ana ʒ j. bdellij ʒ j. ß. Excipiantur mucilagine tragac. aquâ plantag. extractâ. Fiant tro-chiſci ad vſum.

Applicentur deinde ſuper orificia venarum patentia litus, pulueres, vel emplaſtra conuenientia, vel, ſi venæ ſint interiores, fiant inſtar turundarũ aut ſuppoſitoriorum, quæ locum affectum contingere poſſunt. Inter quæ maximè valent puluis gallarum,

PP balau

balaustiorum, sanguinis dracon. cum pauco vitriolo albo, succo plantaginis, vel oleo rosaceo exceptus & parti admotus ex puluillo conueniente. Item pili leporini combusti aut minutim incisi cum telis aranearum, & albumine oui incorporentur, partîque admoueantur. Auicennas in rebelli fluxu contingit hæmorrhoidas ex oleo cydoniorum aut mastichino feruente cum pauco cotone. Alij alumen puluerisatum admouent cum icthyocollâ aquâ adstringente dissolutâ; similiáque multa excogitare licebit, quæ ad sistendam hanc hæmorrhagiam facient, vbi ex eâ periculum impendere videbitur.

HÆMORRHOIDVM PERFECTA CVRATIO SEV EXCISIO. Quod si æger non solum à symptomate illo siue fluxu immoderato in præsens liberari cupiat; sed in totum hæmorrhoidibus mederi per earum excisionem & omnimodam curationem: videndum an id præstari debeat, & quomodo perfici valeat. Quatenus enim ad primum spectat, videtur Hippocrates prohibuisse *Aphorismo* 12. *sect.* 6. *Diuturnas*, inquit, *hæmorrhoidas sananti, nisi vna fuerit seruata, periculum est aquam intercutem vel tabem aduenire*, & *lib.* 4. *acut.* expressius, *Compressione factâ medicamento erodente vtere, & ne prolue donec deciderint, & semper vnam relinque: cum hoc tamen conuenit corpus à prauorum succorum generatione præseruare, boni succi alimentis exhibitis, & moderato exercitio, ac omnibus aliis debitè administratis, ne quid mali humoris generetur, aut supersit: namque occlusis omnino hæmorrhoidibus, facilè ea quæ diximus concitantur mala.* Hæc Hippocrates, quibus omnino prohibere videtur, ne quis perfectam hæmorrhoidum curationem aggrediatur, per earum excisionem, aut integram occlusionem. Imo vt vlterius progrediatur oratio nostra, nullo modo videtur hæc curatio tentanda, ob pericula præsentissima, quæ inde emergere solent. Cum enim hæmorrhoides illæ inueteratæ citò ad maligni vlceris naturam, propter conditionem partis & humoris decurrentis prauitatem, vel fistularum constitutionem accedant, nihil boni aut salutaris emergere poterit ex illa operatione in membro tamdiu fracto & debilitato, támque malignis fluxionibus obnoxio: vnde miser ille Eudemus 5. *epid.* exanguis & male habitus ob fortes & diuturnas hæmorrhoides periit, cum manus illis essent admotæ: Cancer enim successit, febris corripuit, & non dimisit antequam occiderit.

His tamen contradicit Aëtius, & non solùm tentandam hic esse curationem ex parte contendit, vnâ aut alterâ hæmorrhoidum relicta, sed ex toto, quandoquidem, inquit ille, licet conuenienti victu, inediâ, purgatione, & repetitis phlebotomiis quidquid mali succi subest, illud vacuare, & corrigere sufficienter, nullo metu symptomatum ab Hippocrate propositorum, quæ tantum tunc contingent, quando prædicta negligentur. Quod ipsemet innuisse videtur *lib. de hæmorrhoidibus*, vbi perfectam earum vstionem concedit, cum adductis conditionibus, neque tantopere metuit istam operationem, cum eodem libro addat: *Rectum intestinum & secans, & resecans, & consuens, & vrens, & putrefaciens, etiamsi grauissima hæc esse videantur, nihil læserit.* Nos itaque controuersiam hanc componemus, factâ distinctione ægrorum & affectuum: In ægris enim satis bene habitis, & obtemperantibus consilio Medici, existimamus posse omnes hæmorrhoidas occludi: quamuis enim natura huic fluxui assueta grauiter in principio hoc ferat, paulatim tamen hac molestiâ liberata, vires recolliget, & materiam per alia loca artis beneficio adiuta vacuabit, potissimùm verò, si excitentur duo cauteria in cruribus, per quæ facillimum erit naturæ serosos illos humores & acres succos eliminare. Vel si mauis, seruetur vna aperta per aliquod tempus, vt sensim assuescat natura illius omnimodæ occlusioni, quam postea perficies, si nihil obstare videatur. In aliis verò, intemperatis videlicet, minúsque obtemperantibus ægris, melius erit aliquam sinere apertam, quæ sufficiat excludendæ cacochymiæ. Eadem ratione si affectus iam rebellis & contumax existat, corpus admodum imbelle, anus inflammationi & putredini valde obnoxius, caue ab eiusmodi operatione metu cancri, gangrænæ aut alterius symptomatis grauioris. Quod si contraria sit constitutio, & æger manus operam efflagitet, non videtur illi deneganda.

Illa autem perficitur, ex sententiâ Hippocratis *lib. de hæmorrhoidibus citato*, multis modis, qui omnes in eo conueniunt, vt capita istarum venarum veluti fistulosa & hiantia exscindantur, illísque excisis super excitatum vulnus inducatur cicatrix, quæ occludat illorum orificia. Ablatio verò ista fit ligaturâ, ferro secante, vel vrente, & admotis medicamentis. Purgato itaque prius conuenienter corpore, necnon sectâ venâ, si opus fuerit, ligentur capita venarum cum filo sericeo mediocriter & sine vehementi dolore, sensim tamen constringantur, donec per se cadant. Quod

si

ſi ligatura minus commoda videatur, exſcindantur acutiſſimo ſcalpello, aut vrantur ferro per cannulam intromiſſo, vt docet Hippocrates, vel ignitis forcipibus auferantur: Deinde applicentur ea quæ inflammationem & dolorem ſedare ſolent. Idem dicas de admotis cauſticis potentialibus, inter quæ magis probantur ea quæ adſtringendi vi ſunt prædita, vt puluis vitrioli, ſalis gemmæ, & ſimilia incorporata cum melle & axungiâ porci: quibus addere potes parum viridis æris. His peractis & delapsâ eſcharâ procuretur cicatrix, & admoueatur emplaſtrum adſtringens, & agglutinans, ſi vulnus ſit externum, vel inſtar ſuppoſitorij, ſi interius ſit poſitum. Quidam dum hæc peraguntur, ſolent exhibere puluerem tormentillæ, rad. cappar. pineæ combuſtæ, aut raſuram cornu cerui ad exſiccandum & curandum omnino hæmorrhoidas. Dicitur etiam annulus ex oſſibus Hippopotami confectus, & in digito geſtatus conferre non ſolùm ad doloris ab eis concitati ſedationem, ſed etiam ad curationem perficiendam. Quæ omnia experiri licebit.

Symptomatum, quæ hæmorrhoidibus superveniunt, mitigatio. Supereſt vt ſymptomatis quæ hæmorrhoidas comitari ſolent, prouideamus, præcipuè verò dolori. Is autem cum ſoboles ſit intemperiei aut ſolutæ vnitatis, tolletur per ea, quæ cauſas eius oppugnant, vel anodyna ſunt propriè & calori noſtro analoga: vel narcotica & ſenſum partis minuentia ſumpta vel admota, quæ cum ſæpius à nobis ſint propoſita, paucis præſtantioribus hic erimus contenti. In magnâ ergo inflammatione & mordacitate nihil vtilius eſſe exiſtimo, quam illud medicamentum, quod Rabi Moyſes ſuccum plumbi vocat: Fit autem ex butyro recenti & bene loto, cum aquâ ſolani agitato ad ſolem in mortario plumbeo cum piſtillo plumbeo, donec nigreſcat. Hoc illinatur pars, vel contegatur cum linteolo. Alij faciunt linimentum ex thure, myrrhâ & croco cum vitellis ouorum, mucilagine ſeminis pſyllij, & oleo roſaceo, addendo opij q. ſ. tenuiter puluerati. Mulierculæ noſtræ parant vnguentum ex pyro vel pomo bene cocto, cui addunt olei roſacei, & ceræ nouæ parum. Ego efficacius reddidi, adiungendo vnguenti populeonis tertiam partem. Item folia ſolani aut hyoſcyami calefacta parti impoſita non parum valent ad dolorem compeſcendum. Maximum etiam ſolatium illis adferre ſolet decoctum maluæ & althææ, ſi in eo inſideant, dum aluum exonerant, & poſtea podex foueatur oleo roſaceo tepente, cui bombax fuerit intinctus, vel lana ſuccida. Multi laudant oleum nucis indicæ cum ſeuo caprillo aut adipe anatis diſſolutum, potiſſimum vbi ſiccitas fæcum coniuncta eſt. Alij cataplaſma de bdellio cæteris præferunt: quod paratur ex capitibus porri ſub cineribus coctis cum ℥ j. bdellij in vino diſſoluti, farina ſeminis lini, butyro & oleo amygdalarum dulcium. Prout igitur hæmorrhoidum dolor à ſiccitate magis pendebit, vt in verrucalibus, emollientia & laxantia: à calore refrigerantia: ab humorum copiâ exſiccantia ſine mordacitate adhibeantur; qualia à Practicis vulgò traduntur.

Eadem prodeſſe poterunt rhagadibus, ſeu fiſſuris, & condylomatis ani, quæ aliàs ficus ſiue mariſcas appellant, tum ad dolorem compeſcendum, ſi vrgeat, tum ad illa curanda, ſi res ita expoſtulet. Atteruntur enim admotis corrodentibus iam à nobis dictis, & cicatrice obducuntur eis quæ exſiccare, & adſtringere valent ſine acrimonia. Si deterſio requiratur, lauentur ſero lactis vel hydromelite frequenter: Deinde adſtringantur decocto foliorum oliuæ, polypodij, & aluminis, in aqua fabrorum facto: poſtmodum applicetur vnguentum de ceruſsâ, de plumbo, de tutiâ, & emplaſtrum diapompholygos, malaxatum cum oleo myrtino. Imo etiam lamina plumbi tenuior aquâ aluminoſâ intincta ſupra locum illum geſtata de nocte potiſſimum, mirum eſt, quantum ſanandis rebellioribus cutis intrituris proſit. Vbi autem fiſtulæ in hæmorrhoidibus aut ano genitæ iam ſunt calloſiores, vel profundius ad inteſtinum ipſum penetrant, melius eſt eas non attingere, quod ad curationem perfectam ſpectat, ſed paregoricis tantum remediis & pallìantibus pugnare, ne inualeſcant magis & augeantur: reliquæ verò exſcinduntur, atteruntur, & carne implentur, quemadmodum fuſius in opere Chirurgico explicatur, qua de re conſule Guidon. tractatus quarti caput ſeptimum. Atque hæc de hæmorrhoidibus ſufficiant, reliquiſque affectibus ventriculi & inteſtinorum, quorum hiſtoriam & curationem proponendam habuimus. Vos verò (A. O.) hæc qualiacumque ſint ſummo labore noſtro concinnata æqui bonique conſulite.

IOANNIS VARANDÆI, TRACTATVS THERAPEVTICVS, DE MORBIS HEPATIS ET LIENIS.

PRÆFATIO.

Quâ Operis institutum declaratur.

PERACTA eorum affectuum tractatione, qui partibus primæ concoctioni dicatis accidere solent: iam ex propositâ methodo ad secundæ coctionis vitia, quam αἱματοποιητικὴν vocant, aggredimur. Cùm autem sanguificationi peragendæ constitutum sit hepar, velut Princeps quidam regio perfungens munere, cui circumpositæ ventris inferioris partes, & tanquam succenturiatæ, Lien, Mesaraïcæ venæ, Cystis fellea, meatus cholidochi & melanadochi, Renes, Vreteres, ac Vesica ad deportandam materiam, eiúsque illuuiem depurandam expurgandámque subseruiunt. Ideò nos Opus hoc in duas partes præcipuas secabimus, quarum primâ affectus iecoris, & lienis velut primarum ac nobiliorum partium, huic functioni dicatarum proponemus; sub quibus venarum portæ, cystidos felleæ, & meatuum dictorum malas dispositiones complectemur, quoniam istarum affectus vix peculiarem sui significationem præbent Medico, & quod ad therapeiam spectat, nihil etiam aut parum ab aliis discrepans suadere siue indicare solent: In secundâ verò parte persequemur errores viarum vreticarum, Renum scil. Vreterum, & Vesicæ, quibus serosiora & dilutissima huiusce coctionis excrementa continentur, & expurgantur: Quod in sequentis magni Ordinarij pensum, cum bonâ Dei omnipotentis veniâ, remittimus. Iam igitur quod instat agamus, & analysin prioris huiusce tractatus persequamur.

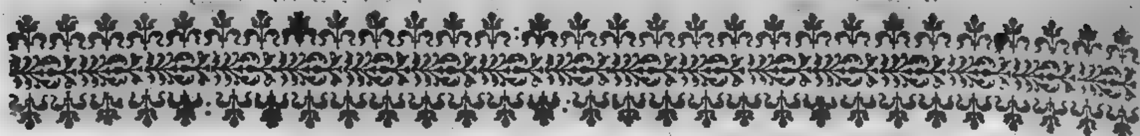
Duplex autem existit ratio, vt alias docuimus, inueniendorum particularium istorum affectuum: Vna quidem, quàm à priori vocare possis, ex distributione morbi in sua genera, & horum ad infimas vsque species, quæ singulis partibus huic vel illi, pro variâ earum conditione & naturâ magis accidere possunt: Alia verò à posteriori, ex eis quæ sensui obijciuntur, & effectus sunt causarum interiorum & magis occultarum, originem ducens: quando scilicet ex symptomatum morbos subsequentium accuratâ distinctione & annotatione in singulis partibus, ad eorum causas peruestigandas curandásque progredimur.

Placet vtrumque in propositâ nobis affectuum iecoris & lienis historiâ vsurpare. Cùm igitur duo hæc viscera in vtroque hypochondrio velut è regione posita, propriam habeant suam ex variis particulis compositionem, & cum aliis connexum ac consensum: necnon peculiarem substantiam, temperiem, figuram, magnitudinem ac continuitatem, ex Anatomicâ descriptione notissimas, quorum concursu & naturali constitutione, sua munera & functiones ritè ac salubriter obeunt. Patet etiam vbi hæc violata fuerint, & à naturali statu in morbosum translata, funestissima symptomata actionis læsæ, qualitatum mutatarum, & excretorum consequi, ob morbos similares, organicos,

organicos, & communes, qui in illis exoriuntur. Sic in hepate vitio temperamenti proprij, seu totius substantiæ, vt loquitur Galenus, emergunt duo sæuissimi, & variâ multorum aliorum syndrome comitati affectus, nempe Elephantiasis & Lues Venerea, cui etiam Hepatitidem, meo quidem iudicio, accensere possis: Vitio temperamenti communis in iecore & liene, fiunt intemperies calida, frigida, humida, sicca, simplices aut combinatæ; humorales aut sine materiâ. Conformationis autem seu organi ratione in vtroque etiam frequentissimæ obstructiones ac tumores præter naturam, qui sæpè in abscessum degenerant. Quemadmodum ab vlceribus & vulneribus, extrinsecâ vi vel intrinsecâ genitis, continuitas eorum soluitur, & morbi communes dicti exoriuntur. Ab his omnibus actiones duarum istarum partium variè & multifariam læduntur: quæ cùm intus conditæ sint & lateant, duobus tamen se alijs symptomatis manifestissimè produnt, nempe qualitatibus mutatis, vt totius corporis cachexiâ, ac colore fœdo, quem Icterum flauum & nigrum vocant: item excretis seu materiâ excernendâ, quæ si extra corpus profluat, dysenterias illas hepaticas cruentas, saniosas, & putridas profert: sin intus maneat, hydropas accersere solet, leucophlegmatiam, ascitem, & tympanitem.

Hæc est igitur enumeratio & census morborum ac symptomatum, quæ iecori & lieni frequentissimè accidunt, consentientibus aliquando, vt dicebamus, propinquissimis & famulantibus membris: ex quorum perlustratione, licet nunc vtiliter tractatum hunc nostrum in decem capita siue tractatus distinguere; In quorum primo agemus de Elephantiasi, secundo de lue Venereâ, tertio de Hepatitide seu iecoris ἀτονίᾳ & imbecillitate, quam fluxus illi commemorati consequuntur; quarto de illius inflammatione, abscessu, & vlcere, quinto de eiusdem obstructione ac scirrho, sexto de cachexiâ, atrophiâ, & fœdis virginum coloribus, septimo de Ictero flauo & nigro, octauo de Hydrope & eius speciebus, nono de lienis inflammatione & abscessu, decimo de eiusdem obstructione ac scirrho. His enim pertractatis, nihil deesse poterit, quod ad perfectam harum partium & illis accidentium affectuum therapeiam attinet; vt in ipso operis progressu omnibus notissimum euadet.

Quanta verò ex his affectibus conuenienti methodo ac nobis iam consuetâ pertractatis vtilitas emergere possit, satis ostendit diuinus ille Senex, qui vbique Medicum de contrectandis hypochondriis in quocunque morbo tam diligenter admonet. Hic enim est focus & veluti minera omnium ferè morborum tam acutorum quàm diuturnorum: Vnde apud Hippocr. hypochondria μετέωρα, ἐπηρμένα, σκολιὰ, σκληρὰ, ἐπώδυνα, χρονιώτερα, καὶ ξηρασμένα, αὐχμώδεα, διαβορβορίζοντα, ἀνεσπασμένα, elata, inflata cum dolore, obliqua seu inæqualia, dura, diu affecta, & ex longis interuallis intumescentia, valde resiccata & squallida, æstuantia, obmurmurantia, intrò reuulsa & contracta, mali semper sunt ominis, & non nisi calamitosa ægris esse possunt. Vide prognost. & Coac. *Contrà verò ὁμαλὰ, æqualia, μαλθακὰ, λαπαρὰ & ὑπολαπαρὰ, mollia & bene tractabilia, ἀνώδυνα, indolentia, & bene constituta, securitatem maximam in quibusuis morbis pollicentur. Nos verò ad primum tractationis nostræ caput accedamus.*

DE MORBIS HEPATIS ET LIENIS.

CAPVT PRIMVM.

De Elephantiasi.

PRIVSQVAM aggrediamur ad tractationem grauissimorum duorum, & hac nostrâ ætate ac regione vsitatissimorum affectuum, Elephantiaseos videlicet, & luis Venereæ: operæpretium esse videtur aliquot morborum prædicationes siue appellationes explicare, quæ frequenter nobis inter disputandum occurrent, ne in eis declarandis aut intelligendis deinceps laboremus.

Sciendum itaque morbos, præter specificas illas differentias, quibus genera sua in subiectas & infimas vsque species diuiduntur, habere etiam alias ex variis rebus petitas, quarum cognitio tum ad morborum naturam percipiendam, tum ad prognosim & curationem faciunt: Hæ verò differentiæ seu denominationes referri possunt ad certa quædam capita, vtpote essentiam ipsam morborum, causas, effectus, tempus, & locum generationis, durationis, & terminationis illorum: pro vario respectu quem habent ad vnum vel plura istorum.

Itaque ab essentiâ ipsâ, seu eis quæ propriè illi accidunt, cùm ea sit vnica vel plures, mixta vel sincera, intensa vel remissa, dicitur morbus simplex & compositus, legitimus & nothus, magnus & paruus. Quod ad simplicem ergo spectat, is est propriè, in quo simplex & vnica est dispositio, ex simplici causâ & vnicam vim habente excitata: qualis est intemperies excessu vnius qualitatis facta, vel morbus numeri, & similes, quando solitarij existunt: Compositus ergo erit, qui cum vno vel pluribus morbis coniungitur, siue sint eiusdem generis seu diuersi, siue sint confusi, impliciti, aut connexi, vt fusiùs in Pathologia declaratur. Legitimus autem, sincerus & ἀκριβὴς is appellatur, qui in suo genere vel specie naturam suam maximè retinet, causamque habet, à quâ talis producitur, ingenuam maximè & puram, vtpote quando tertiana fit à purâ bile flauâ; quartana à melancholico succo, & sic de reliquis. Cui opponitur nothus seu spurius, quasi dicas impuram habens originem, & à variâ causarum permixtione productum, vt quando tertiana, cuius vera natura est vt ab humore bilioso fiat, exoritur quidem ab humore illo, sed pituitæ vel alteri commixto: vnde ipsius indoles deprauatur, & alienos veluti typos acquirit. Denique quod ad magnum & paruum attinet, quamuis eum Galenus triplici modo consideret, respectu scilicet partis affectæ, essentiæ propriæ seu causarum, & symptomatum concomitantium, pro quorum præstantiâ aut vilitate, intensione aut remissione, morbos magnos paruosque appellat. Nos tamen hîc morbum magnum dicimus, non tantùm, qui supra vires nostras longè fuerit, sed potiùs propriâ essentiâ magnum. Vt enim hominem vel equum magnum in genere suo dicimus; sic morbum, quicunque plurimùm à mediocritate naturali recedit: paruum contrà, qui parum admodum ab eâ distat, & essentiæ suæ exiguum suscepit incrementum.

A causis verò efficientibus morbos, quoniam illæ vel nudæ sunt & simplices qualitates absque vllo humore, vel humori coniunctæ, duæ potissimùm exurgunt appellationes, quando eos dicimus esse materiales, vel immateriales: Materiales quidem ab humore vario, bilioso videlicet, pituitoso, sanguineo, melancholico, simplici vel mixto, sincero vel ichoribus suis diluto, putrido vel sine putredine: Aut etiam à vapore, qui ex certâ quadam istorum humorum minerâ excitatur, vel ex totâ massâ sanguinariâ, & in vnam vel plures partes defertur, habetque vel simplicem & manifestam qualitatem iunctam, vt calidam, frigidam, & similes; aut occultam magis & deleteriam, vt in epilepsiâ, suffocatione vterinâ, & similibus, quæ constituit morbos illos malignos & κακοήθεις, de quibus particularius agemus infrà. Immateriales verò dicuntur morbi, qui neque humorem, neque vaporem agnoscunt

agnoscant pro causâ efficiente; sed solam qualitatem, quæ actiones labefactare possit, siue sit inter primas, vel secundas, & alias.

A causâ autem materiali, siue subiecto in quo morbus residet, plures ducuntur illius denominationes: ratione enim ipsius corporis & indiuiduorum dicitur, proportionalis & improportionalis: proportionalis quidem respicit naturam ipsius corporis, aut partis cui inhæret. Si enim cum illâ consentiat, proportionalis dicitur, vt cùm biliosus tertianâ febre, cerebrum intemperie frigidâ laborat: contrà improportionalis si discrepet, vt quando biliosus quotidianâ febre, cerebrum calidâ intemperie tenetur: Vniuersalis & particularis: Externus & internus: Senilis, puerilis, muliebris, Telephius, Chironius, à præstantioribus quibusdam vel notioribus viris, qui illis laborarunt: Vniuersalis autem & particularis præcipua significatio est, (*aliquando enim vniuersalis denotat epidemios & endemios particularis sporadicos seu vni contingentes*,) vt ille totius sit corporis affectus, vel quia qualitas toti communicatur, vt in febre vel symptomata; vt in apoplexiâ, ob læsos interiores corporis fontes, à quibus aliqua facultas & materia in totum corpus deriuatur: Hic verò vnam tantùm partem vel duas occupat, vt phlegmone digiti, & calculus renum, & similes, absque diffusione seu expansione qualitatis suæ in reliquum corpus. Quòd si corporis extimas & visui nostro obuias partes occupet, externus dicitur morbus, de quo visus cum aliis sensibus simul locum & affectus speciem agnoscit: Si autem conditus in interioribus lateat, ita vt discursu potiùs quàm sensu illius sedes & natura deprehendatur, internus vocatur. Prout verò huic vel illi ætati, sexui, & similibus magis accidit, reliquas sortitur appellationes, ab Hippocr. 3. *Aphor. & lib. de aëre, aquis, &c.* diligenter annotatas.

A vario autem grassandi modo in subiecta, dicitur morbus epidemius, πάγκοινος & popularis; endemius, seu vernaculus & gentilitius; & sporadicus seu dispersus. Quando enim morbi alicuius species à causâ quadam communi & valde generali genita, videlicet aëre aut diætâ vniformiter in omnes omnium hominum, & quaslibet ætates, sexus, & conditiones grassatur, & magnam ægrorum multitudinem concitat, per insignem aliquam orbis plagam, velut sagitta, percurrens: tunc epidemij morbi exoriuntur, quorum qui perniciosissimi sunt, multosque occidunt, pestilentes vocantur, de quibus adhuc infrà agemus. Endemij verò quamuis sint communes & eiusdem speciei, non tamen ita vniuersales ac epidemij, sed potiùs eandem regionem vel locum perpetuò obsident (*notu illud* perpetuò, *quia epidemij sunt transeuntes, & per aliquod tantùm tempus sæuientes*,) ob aërem ἐπιχώριον, patrium, aquas, fruges, mores; & similia illi vernacula & assueta, aut etiam prauum quendam aspectum superiorum constellationum, quibus locus ille ad eum morbum idoneus efficitur. Sporadici contrà seu dispersi hoc habent proprium, vt neque eandem habeant speciem, neque communem causam: Vnde fit vt hic pleuritide sanguineâ, ille hæmorrhoidibus atrabilariis, hic vomitu bilioso, ille infarctu pituitæ laboret simul & eodem tempore pro varietate causarum particularium, quæ in indiuiduis diuersimodè excitantur.

A varietate inhærendi subiecto, petuntur etiam differentiæ. Cùm enim morbus per mutationem natiuæ constitutionis acquiratur, fit vt aliquando sit in ipso mutari tantùm, vt loquuntur Philosophi, vnde fiens dicitur χεῖλος, seu in dispositione positus, qui leuissima etiam quæque pathemata & præuias alterationes amplectitur: Vbi verò est in mutato esse, factus, habitualis siue hecticus appellatur: Alij verò partim fientes, partim facti dicuntur, quicunque cùm habeant suam διαμονὴν & essentiam, augentur tamen adhuc fouenturque à causâ suâ præsente, vt omnes febres. Quod si illa dispositio, neque æqualiter omnibus corporis partibus est insita, sed huic magis (*vt in putridâ, in quâ humores magis sunt incensi, quàm partes solidæ.*) illi minùs, neque parti alicui in eodem gradu; vel quando à contrariis dispositionibus exercetur corpus simul, vt in lipyriâ; aut successiuè, vt in paroxysmis tertianæ; vel partes variæ aduersis occupantur qualitatibus, vtpote hepar calidâ, ventriculus frigidâ; aut idem affectus modò minuitur, modò augetur: hæ omnes differentiæ faciunt appellationem inæqualis morbi apud Galenum, cui opponitur æqualis. Atque hæ referri etiam possunt ad motum morbi, de quo posteà agemus.

A fine verò seu exitu morborum, qui etiam ad effectum reduci poterat, dicitur morbus salutaris, dubius seu periculosus, & lethalis seu perniciosus, cui incurabilis ἀνίατος coniungitur. Cùm enim victoria morbi aut naturæ, ex variis

riis illorum viribus & contentione pendeat, concurrente Medici auxilio: contingit morbos aliquos ita faciles esse ex suâ naturâ, vt vel sponte, vel leuissimo auxilio, bonis ægri & faustis rebus soluantur, nunquam saltem ad internecionem desinant, nisi aliquid aliud acciderit, vt ephemera, tertiana, phlegmone externarum partium, & similes. Alij contrà tantâ atrocitate vim corporis nostri moderatricem aggrediuntur, vt planè de eâ triumphent, & mortem plurimùm ægris inferant; quales sunt apoplexia, ileos, cholera morbus, & similes: Aut si lethum non inducant, ita tamen sunt pertinaces & obstinati, vt nunquam aut naturæ aut Medico opem ferenti cedant, sed incurabiles existant, vt raucedines in senibus, calculosa dispositio renum, podagra, elephantiasis, & similes. Inter hos medij sunt dubij seu periculosi, qui neque spem salutis omnino auferunt, neque adferunt, sed ancipitem exitum præstare solent, vt sunt omnes febres continuæ & acuti morbi, de quibus verè dixit Hippocrates *Aphor.* 19. *sect.* 2. non omnino certas esse illorum prædictiones, neque salutis, neque mortis.

Vt autem ab essentiâ & causis morborum variæ ducuntur appellationes; sic etiam ab effectis; quæ nos ad duo potissimùm reducemus, morem scilicet morbi, & motum. Quod ad morem spectat, duæ præcipuæ differentiæ ab eo exoriuntur, quo scilicet morbus dicitur εὐήθης seu benignus & mitis; vel κακοήθης, malignus & ferus. Quemadmodum ergo benignus is appellatur, qui minùs quàm pro naturâ suâ & specie sæuit, vt quando febris continua, vel pleuritis, vel angina, & similes, minimis comitatæ sunt symptomatis: sic malignus is erit existimandus, qui vel præter naturam suam & speciem sæuit, vt quando febris tertiana lethalis euadit, vlcus fit δυσεπούλωτον, & similes; vel ex propriâ essentia ac causarum suarum conditione ferus & immanis existit: cui subiiciuntur tres vulgatissimæ morborum differentiæ, pestilens scilicet, contagiosus, & venenatus, propter malitiam & prauitatem quam solent habere coniunctam. Venenatus quidem is est, qui ob sumpti, admoti, aut intus geniti veneni ex teterrimis humoribus aduersam habet omnino vitæ qualitatem & deleteriam, quam sequitur plurimùm perditio & interitus. Pestilens autem præter deleteriam illam qualitatem & internecinam, habet etiam proprium illud quod communiter vagatur, vt suprà dicebamus, & vicinos per contagium inficit. Ideoque contagiosi morbi sub quo plures continentur, natura breuiter explicanda, tum quòd difficilis & ambigua, tum quòd huic nostræ tractationi peculiarius competit.

Morbos itaque esse, qui non solùm indiuidua affligunt, quibus inhærent, sed etiam qui alios inficiant, certo certius est, & experientiâ eorum compertum, quicunque non solùm pestilentes status, elephantiasin, luem veneream, & similes, contemplati sunt; sed etiam scabiem, ophthalmiam, catarrhos, phthisin, asthmata, strumas, & similes morbos; quorum alij contagium suum communicant contactu solo, vt rabies canina; alij præter contactum etiam fomite, quem in vestibus, linteolis, & similibus rebus foraminulentis & raris relinquunt; alij præter contactum & fomitem, etiam ad distans eiaculantur illam labem, quæ in aliis corporibus simile vitium producit, vt pestilentes febres. Quomodo verò hoc contingat, vt morborum alij vicinos inficiant, alij verò non, difficile est statuere. Si enim contagio, vt multi arbitrantur, sequatur vim & violentiam morbi, sequeretur morbos, qui sunt vehementiores, eò magis esse debere contagiosos, cùm tamen contrarium appareat in apoplexiâ, tetano, anginâ, & reliquis; contrà placidos mitioresque morbos esse contagiosos, vt scabiem, lichenas, & similes; sæpè in ipsâ peste remissa est febris, pulsus constans, vrina bona, vt scribit Auicennas. Sin verò, quod alij putant, contagio esset effectus magnæ inflammationis, sequeretur ardentiores morbos magis esse contagiosos, cùm tamen sæpè ardentes febres, causus simplex, & synochus, nullum habeant contagij periculum. Dicamus itaque, quatuor potissimùm conditiones requiri, vt morbus aliquis contagiosus existat. Primò, putredinem. Secundò, lentorem humoris. Tertiò, vt illa putredo sit in totâ mixtione seu substantiâ, quam vocamus qualitatem malignam. Quartò, vt locus in quo resident seminaria, sit exhalationi accommodus. Requiri autem ad contagium putredinem, ita confirmatur: (*Quemadmodum videmus ex putredine in terra scarabaeos, serpentes, &c. in hominibus vermes & pediculos generari: sic ex vulgari istâ putredine in aëre, vel corporibus morbosis generatur in succis istis aut substantiâ partium, mixtum illud quod μίασμα seu inquinamẽtum dicitur, qualitate venenatâ præditum, & habens αὐλιτάθειαν ad certam partem, vt in phthisi ad pulmones, in ophthalmiâ ad oculos, &c.*) fomes ille seu corpusculum

corpusculum & μίασμα per quod infectio defertur, non exurgit ab humore quieto, sed agitato, quemadmodum patet in rebus externis, quò enim magis mouentur sordes, eò magis exhalant & fœtent. Agitatur ergo vel à calore innato, vel extraneo: Ab innato reduceretur potiùs ad temperiem aut concoctionem, quàm ad malignam illam qualitatem: ab extraneo verò, cùm is sit duplex, comburens & putrefaciens; comburens dissipat & consumit fomitem magis quàm eleuat aut transmittit: fiet ergo potiùs à putrido, qui magis dissoluit quàm consumit, facitque expirationem maximã. Verùm dicet aliquis, contagium sæpè citra febrem apparet, ac proinde citra putredinẽ, cùm putredo eam incendat, vt videre est in catarrho, asthmate, ophthalmiâ, scabie, & similibus contagiosis sine febre: Respondemus, non esse necessariũ, vt omnis putredo febrẽ accendat, nisi sit valida, & quæ recta per vaporem cor possit impetere: in iis ergo cùm putredo vel sit adhuc in parte tantùm humoris, vel exhalet ad exteriora (*Vnde pustulæ, sanies, virulenta vlcera, & similia erumpunt*) non ad ipsum cor, fit vt febris nulla, aut leuior saltẽ subsequatur. Ita contingit in rabie caninâ aliquãdo seminariũ morbi per mensem, imò quod Gal. scripsit, per annum latitare, donec putredinis initia conceperit. Est itaque omnis contagio cum putredine: & quemadmodũ omni contagio iungitur aliqua putredo, ita omni putredini aliqua contagio: hinc putridæ febres vbi vnum aut alterũ in domo aliquâ inuaserint, reliquis ferè communicantur, nec tutum est cum eis versari: potissimùm si huic putredini secunda cõditio accesserit, lẽtor videlicet humoris putrefacti, qui reniti possit calori dissipanti, & aëris qualitatibus, necnon exquisitè misceri, ac adhærescere corpori vel parti inficiendæ: defectu enim huius conditionis plerumque febres ardentissimæ non sunt contagiosæ, quia humorem habent acrem & minimè lentum, facilè dissipabilem vel combustibilem. Putredo autem ista seu corruptio ad contagium necessaria, non tam posita est in manifestâ quadam temperamẽti immutatione, quàm totius mixtionis & propriæ substantiæ corruptela, ad quam sequitur infectio illa, quæ habet analogiam cum his vel illis partibus potiùs quàm aliis: Vnde scabiosi contagio non oculos, sed cutem; ophthalmici non cutem, sed oculos inficit. Denique non solùm prædicta ad contagium sunt necessaria, sed etiam locus siue pars, in quâ corruptio contagiosa existit, debet esse exhalationi ad exteriora accommodata: Quomodo enim in vicina corpora transferetur, nisi illa corpuscula quæ debent in fomitẽ transmitti, vel ad distans concitari, habeant exitum per externos canales, vt per sordes illas cutaneas, exhalationem totius corporis, aut expirationem oris, narium, pulmonis, & similium partium? Atque hæc de contagiosi morbi naturâ & causis sufficiant.

Dicebamus ab effectis morborũ, duo præcipuè pendere, morẽ scilicet, de quo iam egimus; & motum. Quod ad motũ itaque attinet morbo proprium, multæ ex eo appellationes deriuãtur, & Medicis vsitatissimæ. Dicitur enim hac de causâ morbus aliquando vehemens, velox, acutus, grauis: aliàs languidus, tardus, obtusus, leuis. Dicitur etiã continuus & intermittẽs, ordinatus & inordinatus, improportionalis, inæqualis, & similia à motus varietate petita. Acutus itaque, qui vehementiã simul cũ velocitate & grauitate seu periculo cõtinet, differt à magno, quia nõ omnes magni morbi breues sunt, aut sua celeriter percurrunt tẽpora; sed plerique tardi & longi, quorũ scilicet γένεσις ex paulatinâ & diuturnâ pendet temperamenti innati & partium principum immutatione, vt epilepsia, arthritis, lues venerea, elephantiasis, & similes, quos fouet perennis & pertinax causarum efficientium constantia: vnde non nisi annorum numero, & ipsius aliquando vitæ priuatione ac subiecti interitu delentur. Differt etiam à breui, quia non omnes breues celeritatem habent aut vehementiam coniunctam, sed plerique eorum & citò terminantur, & citra periculum, vt ephemera febris, cephalalgia, & similes. Acutus ergo morbus est, siquis coniungat naturam magni & breuis cum velocitate, ob quam motus celeritatem, cui continuitas. *Vide Argent.* 42.

Diximus, omni morbo acuto & semper proprium esse, vt sit continuus in suo motu & oppugnatione naturæ: non tamen soli, quia possunt morbi tum longi, tum mites, habere continuitatem & similem affligendi modum, donec desinant; vt patet de ephemerâ simplici & extensâ, necnon aliis multis. Hæc autem continuitas siue perpetuitas agendi, vel semper sibi similis est & æqualis, donec desinat; vel accrescit in dies, vel decrescit: Vnde continui in homotonos, acmasticos, & paracmasticos diuiduntur. Quibus opponũtur intermittentes & remittentes: illi dilucida habent interualla inter suos paroxysmos, vt nullum appareat ferè morbi vestigium, quemadmodũ in arthritide, febribus multis in ἀπυρεξίαν desinentibus, colico affectu, & aliis: hi habent solam imminutionem dispositionis suæ, quæ deinde ingrauescit: idque vt

intermittentibus certâ & ordinatâ periodo, vel incertâ & inordinatâ: vnde morbi constantes & inconstantes; stabiles vel erratici appellantur. Quibus annectendi sunt morbi redeuntes seu recidiuam facientes, siue sint similes cum superiore radice, siue dissimiles: ita enim ὑποστρέφοντα καὶ ἐπανερχόμενα νοσήματα dicuntur Galeno, quæ dum penitus extincta putabantur, aut saltem minima eorum symptomata apparebant, ad declinationem perfectam desinentia, quasi postliminiò reuertuntur, & ægrum inuadunt, propter relictam in visceribus materiam aut intemperiem, vel prauum illius victum. Atque hæc de effectis.

Cùm verò causæ non producant suos effectus, nisi sub quadam ratione temporis & loci in quo fiunt: ideò multæ etiam ducuntur hinc morborum differentiæ seu appellationes. Dicitur enim morbus ratione temporis seu ordinis generationis, durationis, & solutionis, primarius & secundarius, ad quos referuntur idiopathicus, protopathicus, sympathicus, & δευτεροpathicus. Dicitur hæreditarius, congenitus, innatus, & connutritus, vel aduentitius; recens vel inueteratus; sensim factus vel confertim; sensim desinens vel confertim; breuis vel longus; æstiuus, hyemalis, &c.

Quod ad primarium enim & secundarium spectat, illi sic dicuntur ratione causarum & morborum, qui huic vel illi parti priùs vel posteriùs insident: cruditas enim ventriculi, vapores excitat, qui dolorem in cerebro per συμπάθειαν mouent, cùm illa propriè & ἰδιοπαθικῶς ventriculo inhæreat: tamdiuque verè sympathicus dicetur morbus, quamdiu à primario ita foueatur, vt illo sublato, alter etiam statim cesset. Vbi verò ex diuturnitate actionis per μετάστασιν materiæ, vel qualitatis ἐπιγένεσιν morbus sympathicus ita partem occupauit, vt iam per se subsistere possit, primario etiamnum remoto, tunc δευτεροπαθικὸς siue secundarius propriè appellatur, cui πρωτοπαθικὸς opponitur. Atque hæc morborum sympathia, ob maximum totius corporis consensum & confluxum, præcipuè verò inter partes vicinas, aut generis vel operis societate iunctas, per materiæ alicuius aut qualitatis communicationem, vel materiæ aut facultatis priuationem, quod exemplorum appositione multò euadit illustrius in Pathologiâ. Sed hæc in præsentiâ nobis sufficiant, vt ad morbos hæreditarios, congenitos, innatos, connutritos, & aduentitios veniamus: Quæ omnes differentiæ respectu nostri ortus & principiorum generationis ductæ fuerunt. Quicunque enim morbi sequuntur labem à semine parentum, qui eodem vel non longè absimili affectu laborarunt, profectam, propriè hæreditarij dicuntur, quia per successionem quandam & ius hæreditarium cum bonis prædecessorum in progeniem deriuantur. Hoc latiùs patent congenitus seu innatus, συγγενὴς, & connutritus, σύντροφος. Quæcunque enim dispositiones præter naturam vel in ipso vtero, ob varias causas, vel statim dum exoritur ab vtero infans, eum occupant, illæ innatæ seu congenitæ censentur. Quæ verò non quidem statim ab vtero, sed intra pueritiam emergunt, hominemque per alias ætates comitantur, connutritæ dici debent, ex sententiâ Hippocratis. (*Vide Duret. in Coac.* 434.) His opponitur aduentitius, qui quomodocunque per alias ætates & varias causas accedit receditque, extra omnem suspicionem vitij seminalis aut generationis.

Vt autem paulò latiùs de naturâ & causis hæreditarij morbi disseramus: sciendum est, triplicem esse parentum ad liberos similitudinem, ex Galeno *libro de semine*. Prima, quæ est speciei, quando videlicet homo hominem, equus equum generat, quæ pendet ex specificâ facultatis formatricis & semini inditâ varietate. Secunda similitudo posita est in sexu, cuius diuersitas pendere potest ex vtriusque seminis, menstrui, & vteri calidioris, aut frigidioris, humidioris aut siccioris temperamento: vnde Hippocrates ab vtroque parente modò masculum, modò fœmineum semen profundi existimauit: & Galenus post menstruas purgationes, mares, ante illas, id est, circa earum periodon & reditum, fœminas. Tertia similitudo est in accidentibus variis, siue mores animi spectes, siue corporis constitutiones, in figurâ, compositione, temperamento, & similibus, siue bonis siue malis. Cùm enim semen, iuxta probatissimam Medicorum sententiam, ex præcipuis & quasi singulis animantis partibus profluat, è sanis quidem sanum, è morbidis morbidum, vt loquitur Hippocrates *libro de geniturâ*, si non materialiter, saltem virtualiter, vt loquuntur, & cum spiritu deferente secum ideam & exemplar illarum partium, fit

vt

vt illa vis πλαστικὴ, hoc spiritu tanquam præcipuo artifice vtens, archetypi speciem subiecto suo imprimat, & pro materiæ ipsius conditione partes ipsius embryonis conformet. Duo itaque requiruntur in hac accidentali similitudine, vt transferri possit in prolem, nempe vt vel corpori ipsi inhæreat, vel facultati ipsius animæ, quæ generatrici sit proxima: Præterea vt accidentia illa imprimenda futuræ proli, sint facta & quasi in habitu in ipsis parentibus, nec pugnent adhuc cum natiuo membrorum temperamento. Hinc fit vt affectus superioris animæ & principis, nimirum scientiæ, artes, & similia, non transeant in liberos per traducem, quia nihil habent commune cum generante facultate, sed ab eâ plurimùm absunt: mores tamen, virtutes & vitia, quando potiùs sequuntur ipsam organi dispositionem, quàm acquisitionem & disciplinam, transeunt in liberos: iracundi enim vel iracundæ, proles iracunda, timidi timida vt plurimùm euadit. Hinc etiam fit vt affectus illi, dispositiones seu accidentia, quæ nondum in habitum transiuerunt, sed habent repugnantiam in membris, vt febres putridæ, dolores, inflammationes partium, & similes, vix transeant in liberos, quod ad actum ipsum spectat, quamuis dispositionem quandam possint habere ad illos faciliùs recipiendos. Facta verò & in habitum conuersa plurimùm transferuntur in liberos, quoniam illa, vt diximus, immutant conditionem seminalis materiæ, nisi permistione alterius genituræ aut menstrui temperentur. Elephanticus itaque confirmatus, nephriticus, podagricus, & similes, prolem elephanticam, nephriticam, podagricam producunt in ipso actu, vel certè aptitudine ad hunc morbum, quæ tunc exorietur, quando minimarum causarum concursus aderit ad illum suscitandum, vel ætatis exortus in quo faciliùs producitur, aut in quâ parentes laborare cœperunt. Eadem de causâ conformatio seu figura corporis, illius pulchritudo vel deformitas in prolem transfertur, quoniam sunt qualitates fixæ & stabiles, ex quarum veluti ideâ & congenitâ specie vis conformatrix liberorum speciem concinnat, nisi ab imaginationis perturbationibus, alterius seminis resistentiâ, aut materiæ ineptitudine impediatur. (Ob quarum varietatem minor est in humanâ specie ad parentes similitudo, quàm in brutis aut plantis.) Atque hæc pauca de morbo hæreditario, reliqua nunc percurramus.

Morbus ergo recens is dicitur, qui de nouo factus, & paruam in corpore aliquo temporis moram traxit: cui opponitur inueteratus, paulo minùs patens quàm connutritus, qui ætates debet percurrere, vt talem appellationem mereatur. Breuis autem is dicetur, qui vel ex suâ naturâ, vel artis beneficio expugnatus parum durat, siue habeat iunctam vehementiam, siue illâ careat. Cui opponitur longus & chronicus, ex cuius constitutione propriâ, durationis termini productiores & diuturni esse solent. Et quidem Hippocrati eiusmodi morbi chronici, non tam dierum quàm mensium aut annorum numero computantur & soluuntur. Sic epilepsia puerilis per calidioris ætatis ἔκλαμψιν, circa vigesimum quintum annum euanescere debet: sic morbi qui hyeme fiunt, in contrariâ constitutione, nempe æstate soluuntur plerumque, vel proximâ, vel quæ respondeat computationi mensium per quaternarios aut septenarios, (vt dierum & septimanarum solet in breuibus.) Longi itaque morbi, cùm causam suam habeant pertinacem magis & crassam, naturam autem parum insurgentem aduersus eam, plerumque sensim fiunt, & sensim soluuntur per λύσιν, id est, paulatinam solutionem, aut decubitum humoris in extimas partes, aut illius resolutionem per particulas factam: contrà breues, quia causam suam habent facilè solubilem in spiritu, aut vapore quodam tenui positam, citò fiunt & terminantur, vel suâ sponte resolutâ causâ, vel impetu naturæ concoquentis primùm, deinde magno conatu & confertim expellentis per crisim, quæ est subita & perfecta mutatio ad salutem. Hæc autem omnia cùm per certas anni tempestates fiant, inde morbi æstiui, hyemales, &c. dicuntur; vel qui eo tempore gignuntur, vel qui temperiem & naturam habent illis respondentem: Hinc Hippocrati quartanæ æstiuæ dicuntur, quæ eo tempore gignuntur: & autumnales morbi, quicunque suâ inconstantiâ & inæqualitate autumni statum imitantur.

Elephantiasis appellationes. Elephantiasis ex eorum est

genere morborum, quos Galenus 2. *method.* docuit à rerum externarum similitudine nomen suum & appellationem desumere: quemadmodum enim cancer, polypus, staphyloma, & alij dicti fuerunt ob figuram & accidentia pleraque, quibus eiusmodi res primo intuitu repræsentant: Sic elephantiasis, ait Aretæus author antiquissimus, animalis eius quem elephantem vocant, colorem tenebricosum, rugarum asperitatem, fœdam lanuginem, horribilem aspectum & crassitiem quodammodo æmulatur. Eodem modo leontiasis appellata fuit, ob quandam & similem frontis rugarum, episcynij, & superciliorum constitutionem cum leonibus. Vt & satyriasis, propter faciei deprauationem, depictis satyris respondentem, necnon promptam ac inexplebilem coëundi libidinem quâ elephantici tenentur, priusquam extremè laborent, ob flatuum acriorisque seri copiam quæ in eis redundare solet, & perpetuam ferè tentiginem inducere. Alij malunt hæc vocabula imposita fuisse, non quidem à similitudine cum illis rebus externis, sed à magnitudine & vehementiâ affectus, quam veteres grandiorum ferarum nominibus exprimere voluerunt, quod Græcis vsitatissimum esse constat, qui dictionis alicuius significatum augere solebant addito βȣ, vt βȣ́παις, βȣλιμία, aut ἵππο, vt ἱππο-σέλινον, bouis videlicet & equi additione: Sic Herculeus aliquando dictus est hic morbus, quia ἀθανατὸν κακὸν ἐςὶ, ȣ̓δὲ μαχητὸν, insuperabilis est grandioris monstri instar, quod non nisi à summo quodam Hercule perdomari potest.

Quicquid sit, parum de causâ impositi nominis est laborandum, dummodò constet quæ res eo significetur. (*Vulgus enim nomina: potentes iura: sapientes disciplinas constituunt.*) Significat autem elephantiasis morbum eum quem Arabes, Latini, & vulgus ferè omnium gentium, lepram & leprosam constitutionem dixerunt; à leprâ Græcorum valde diuersam, quæ cutis tantùm est infectio sordida, parum à psorâ discrepans, quæ tum præcedere, tum subsequi potest elephantiasin, ex sententiâ Galeni. Notandum etiam propositum nobis affectum differre ab eo qui elephantia, seu elephas crurum vocatur, in quo pedes tantùm & tibiæ, ob varicum vel carnis rudioris copiam in deformem magnitudinem ingrossantur. Denique proposita elephantiasis est morbus Sancti Lazari vocatus, sub cuius tutelâ ægri illi positi putantur, quos in xenodochiis longè ab vrbium ambitu remotis degere, & ligneis crepitaculis stipem mendicare videmus. Nunc igitur ad rem cognoscendam accedamus.

QVID SIT ELEPHANTIASIS. Plerique Medicinæ scriptores dum essentiam elephantiaseos perquirunt, definitiones varias proposuerunt, quibus illius naturam, proprium scilicet affectum, affectus speciem & causas non satis expressisse videntur. Alij enim definiunt per symptoma remotissimum, dum dicunt esse, errorem maximum virtutis assimilatiuæ, ob quem forma corrumpitur in toto. Alij per similitudinem cum alio morbo, dum appellant cancrum totius corporis. Quidam exteriora potiùs & morborum consequentium syndromen spectantes, descripserunt per faciem horrendam, cutis tuberositatem, extremorum insensibilitatem, & similes affectus concomitantes siue succedaneos. Peritiores verò dixerunt esse morbum similarem, corrumpentem figuram, formam, & compositionem membrorum, ac finaliter continui solutiones excitantem, ob materiam melancholicam sparsam ad totum corpus. Nondum tamen attigerunt veram rei essentiam, quia remotum genus assignarunt, nec quæ esset intemperies dixerunt, nec cui parti potissimùm insideat; & vnde tanta humoris melancholici copia in totum corpus redundet. Imò non esse necessarium figuram, compositionem, & vnitatem externarum partium corrumpi ad omnem elephantiasin constituendam, nisi confirmatã tantùm & omnino deploratam. Nos itaque videamus, vtrum meliorem stabilire possimus, hoc in primis posito tanquam fundamento: videlicet fieri non posse, vt functio aliqua partis principis per totum corpus lædatur, quin pars illa siue principium non sit affectum. Non potest, verbi gratia, pulsus omnino tolli, quin cor ipsum vitalis facultatis sedes patiatur: neque totius corporis partes sensu ac motu priuari, cerebro manente illæso; quemadmodum non potest Solis lumen omnibus mundi regionibus eripi, Sole nihil perpesso: quoniam partes quæ erunt supra vel extra nebulam, aut Lunæ interpositionem, ab eo illustrabuntur. Eodem modo quod ad functiones naturales spectat, quarum sedes & primaria officina in hepate residet, non poterunt illæ generatim & per vniuersas corporis partes labefactari, nisi eo

malè

malè affecto & sanguificationem perperam celebrante. Vt igitur ob frigidam eius intemperiem, serum vel pituitam generantem, hydropes exoriuntur: sic vbi succus melancholicus & exustus omnes corporis regiones occupat, & vbique nutritionem labefactat, necessariò oportet iecur malè affectum esse, vt in propositâ Elephantiasi. Secundum sit nostræ definitionis fundamentum, præter vulgares qualitates & intemperies partium, concedendas etiam occultiores quasdam labes & substantiæ corruptelas, contagij & malignitatis participes, in quibus sympathiæ (*Fracastorius hoc fundamentum fusè probauit.*) & antipathiæ partium & humorum spectantur, à certo quodam & minùs manifesto putredinis vel mixtionis gradu profectæ: Vnde Galenus venenatos aliquando in nobis humores, & omnem contagionis rationem ex occultiore hac corruptelâ, quæ in multis morbis visitur, pendere existimauit. His igitur ita positis prædictam definitionem constituamus.

Elephantiasis est intemperies iecoris sicca calidáque, cum certo putredinis ac venenositatis gradu iuncta, per quam humor atrabilarius hac labe infectus copiosior gignitur, paulatímque omnes corporis partes ocupans, earum nutritionem, figuram, ac vnitatem corrumpit.

Dicimus Elephantiasin esse intemperiem, quoniam primarius affectus, ex quo reliqui comitantes vel superuenientes proficiscuntur, est illa δυσκρασία & vitium temperamenti, per quod succrescit humoris teterrimi soboles, harum omnium dispositionum proxima & continens causa. Quamuis igitur in Elephantiasi solutiones continui, conformationis vitia, & tumorum præter naturam varia genera spectentur: illa tamen non sunt propriè Elephantiasis, quia sine illis subsistere aliquantisper potest, sed ipsa intemperies & labes mixtionis, per quam secundæ concoctionis opus, nempe hæmatosis corrumpitur. Vnde patet quàm imminuti sunt illi, qui Elephantiasin per eiusmodi succedaneos affectus definierunt, vtpote qui non nisi lapsu temporis, & iam defixis altiùs in primario viscere radicibus exoriuntur. Habet enim teterrima hæc lues hoc peculiare, vt primùm partem hanc nobilem, veluti nutritionis arcem occupet, deinde externas adoriatur, propellente scilicet naturâ vitiosam materiam quantum & quò potest: eáque iam demum fatiscente regurgitans humor ad interiora, extremam tandem ægris manum cum internecione præsentissimâ infert. Non igitur simpliciter vniuersi corporis cancer dici potest hic morbus: quandoquidem, vt dicebamus, vera Elephantiasis essentia, quæ fundata est in visceris intemperie, subsistere potest absque eiusmodi tumoribus & exulcerationibus externi habitus corporis, cuius respectu Auicennas confirmatam Elephantiasin, cancrum totius vocauit. Adde quòd si Elephantiasis verè cancer esset totius, oporteret eam esse æqualem intemperiem, quod superstite vitâ, vt in corde, cerebro, &c. nullo modo contingere potest. Prætereà fientem esse ac inæqualem intemperiem id demonstrat, quòd paulatim & quasi gradibus factis augetur, modóque has partes magis, modò alias occupat: Vnde à Practicis nostris in actum & dispositionem distingui solet, actus rursum in incipientem & perfectum. Potest tamen dici quodammodo vniuersalis cancer, quia ex eâdem materiâ cancer particularis constituitur, & non solum internas, sed etiam externas partes, potissimùm verò carnem & musculos, quamuis inæqualiter inuadit.

Pertinere autem hanc intemperiem primariò ad ipsum iecur & venas, id suadet, quod iam à nobis pro fundamento fuit allatum, nimirum nutritionem vitiari non posse in toto, nisi illius principium sit affectum: Illo enim illæso permanente bonus & laudatus sanguis generaretur, ex quo partium substantiâ refocillatâ, succi illius malignitas tandem obtunderetur: aut certè non omnes, sed certæ tantùm partes ab eo occuparentur. Verùm dicet aliquis, non est necessarium, vt totum corpus humore hoc atrabilario abundet, iecur aliquo affectu teneri: Nam quemadmodum cessante actione cystidos felleæ, ita repletur totum corpus & sanguis bile flauâ, vt inde icterus exoriatur: quid etiam impediet sublatâ lienis actione per obstructiones illius aut intemperies, totum habitum melancholico succo scatere, absque vllâ hepatis labe? Prætereà cùm certum sit elephanticam dispositionem non solùm hæreditario iure, sed etiam per contagionem siue contactum acquiri: quî fieri potest, vt corpuscula illa ex infectis corporibus defluentia potiùs hepar in profundo corporis latens contingant, quàm cutem, & cæteras partes? Denique Galenus ipse plerisque locis (*Vide lib. 2. ad Glauc. cap. 10.*) non tam ponere videtur huius affectus sedem in iecore, quàm in partibus externis & ipsâ cute.

Is enim *lib. de ſubfigur. Empir. & 11. de ſimpl. medicam. facult.* recenſet hiſtorias aliquot Elephanticorum, qui ab epoto vino, in quo viperæ ſuffocatæ fuerant, vel ab eſitatis viperis, aut denique vſu theriacæ perſanati fuerunt, aut ſaltem leproſi ex elephanticis facti; decidente ab eorum corporibus cute, inſtar exuuiarum quas ſerpentes quotannis deponere conſueuerunt. His ergo obiectionibus ita videtur ſatisfaciendum. Ad primam quidem, concedentes poſſe augeri propoſitum ſuccum in toto corpore, quoties à liene non attrahitur aut ſecernitur, ac proinde multis morbis melancholicis illius obſtructiones aut intemperies occaſionem ſuppeditare, vt nigro ictero, febri quartanæ, melancholicæ paſſioni, carcinomati, maniæ, & ſimilibus, imò etiam initium dare Elephantiaſi, quotieſcumque humor iſte coaceruatus in primâ corporis regione, & ad hepar refluens illius temperiem peruertit & immutat, ſed tamen non poteſt ſine concurſu huius intemperiei iecoris, Elephantiaſin producere, quoniam partes conſtante hepatis temperamento ſemper fruerentur laudato ſanguine, quo nutritio conſtaret, & ſubſtantia membrorum conſeruaretur. Quemadmodum igitur in hydrope iecur neceſſariò affectum dicimus, tametſi principium mali non ſemper in ſeipſo habeat, ſed ex aliarum partium morbis vitium contraxerit: ſic in Elephantiaſi, modò primarias patitur temperamenti corruptiones, modò ad lienis aut aliarum partium vitioſas conſtitutiones ſubſequitur. Non valet ergo exemplum de ictero & Elephantiaſi. Poteſt enim fieri icterus flauus ab obſtructione cyſtidos felleæ, quemadmodum & niger ab infarctu lienis, ſine vitio hepatis aliquando. Non poteſt tamen vnquam ita vitiari nutritio partium in toto, ob redundantiam maligni ſucci, quin fons ipſe hæmateſeos ſit corruptus, vel πρωτοπαθικῶς, vel ſaltem δευτεροπαθικῶς. Ad ſecundam verò obiectionem dicimus, corpuſcula quidem illa & contagionis ſeminaria cuicunque parti obuiæ affigi poſſe, ſed non quamcumque ita immutare, vt ſimilem affectum generent, niſi habeat analogiam cum ipſo affectu: hinc aſſumptæ cantharides vel admotæ, quamuis primo contactu veſicam non feriant, per antipathiam tamen peculiarem præcipua illarum vis ad eam defertur. Ophthalmicorum oculi per contagioſum effluuium, non quamlibet faciei partem inflammant, ſed oculis tantùm lippitudinem inferunt. Vt quælibet venena quamuis omnibus corporis partibus primârias ſuas qualitates imprimere ſoleant, vi tamen particulari & antipathiâ cor ipſum præcipuè impetunt. Quid igitur obſtat per contactum elephanticorum fomitum infici ſanguinis particulam & naturales ſpiritus in ipſâ cute, aut aliis partibus externis, qui deinde ad hepar contagionis labem deferant, & affectus primordia illi inurant? Non enim ad contagionem ſemper contactus immediatus requiritur, ſed ſufficit eſſe aliquod medium per quod in certam partem deferri poſſit, quemadmodum torpedinis virus per cannam in piſcatoris manum deriuatur. Quod ſpectat autem ad tertiam obiectionem ex Galeni authoritatibus deſumptam, reſpondemus illas nihil aduersùs nos pugnare. Etenim quicumque non habent adhuc confirmatum Elephantem, illi ſerpentum ac viperarum vſu conuenienter adhibito perſanari poſſunt, ita vt intemperię hepatis ſanatâ, & quaſi ſuccisis morbi radicibus deinceps frutices, qui exteriùs apparent, etiam exareſcant. Non igitur concludunt prædictæ authoritates affectum hunc tantùm eſſe in cute, ſed defluuium illud epidermidos indicauit interiorem ſanationem, quæ vſu remedij contigerat; nam veram cutem decidiſſe nemo rei Anatomicæ peritus vnquam dixerit, vt neque etiam in ſolâ epidermide vllus vnquam Elephantiaſin collocabit. Quidam reſpondent, commemoratos à Galeno ægros, leproſos fuiſſe potiùs quàm verè elephanticos. Sed nihil obſtat tales fuiſſe, dummodò interior illa hepatis intemperies leuior adhuc fuerit & minùs confirmata, vt quæ opportuno alexipharmaco tolli, aut ſaltem ita imminui ad ſenſum potuit, vt eiuſmodi homines tunc curati viderentur.

Sit itaque certum ratúmque, intemperiem aliquam iecori impreſſam eſſe, per quam elephantica conſtitutio exoritur. Quænam verò ſit illa, non pauci ambigunt. Nos ſiccam calidámque poſuimus, ſiccitatem caliditati præponentes, proptereà quod illam hîc præpollere exiſtimamus, remiſſiorem autem eſſe caliditatem. Quod ad ſiccitatem enim attinet, omnes eam hîc facilè admittunt, proptereà quod ſiccus & terreſtris humor in Elephanticis redundans, non poteſt, niſi à tali causâ promanare. De actiuâ verò qualitate vtrùm ſit frigida vel calida, non eſt ita apertum; frigidam enim eſſe ſtatuit Aretæus cum pleriſque aliis, quandoquidem, inquit ille, à mortis causâ ducit originem, quæ eſt ingeniti caloris frigiditas

ditas non exigua vel potiùs congelatio. Præterea frigidam esse constitutionem, id confirmare videtur, quod vbique à Galeno Elephantiasis inter melancholicas passiones recensetur, & omnes humorem melancholicum, frigidum videlicet & siccum in eâ abundare concedunt. Adde quòd paruitas pulsus, vt docet Auicennas, & stupiditas sensuum, ac veluti νάρκωσις, qua afficiuntur Elephantici, videtur frigiditatis soboles esse potiùs quàm caloris. Nos tamen calidam potiùs intemperiem in hoc affectu adesse censemus, quamuis non valde intensam, sed putredinis cuiusdam & malignæ labis participem, (quod recentiores, *Fernel. Fallopius*, *Argentarius*, affectum totius substantiæ nouiter dixerunt) propterea quod caussæ generantes & fouentes Elephantiasin, necnon effectus qui subsequuntur, calori potiùs quàm frigiditati attestantur, vt posteà videbimus, necnon ipsa curandi ratio, quæ humectantibus & refrigerantibus procedit potiùs quàm calfacientibus, ostendit talem hîc intemperiem dominari. Imò etiam Elephantiasin sine calore hepatis non generari, illud indicio nobis est, quod in senectute diminuto eius calore & pituitâ auctâ, vix vnquam contingit, nisi antè radices defigere cœperit. Ad Aretæi itaque & aliorum auctoritatem dicimus, in Elephantiasi caloris natiui extinctionem contingere à malignitate & venenositate humoris potiùs quàm frigore. Et eodem modo per Elephantas cõtingere νέκρωσιν caloris insiti, quemadmodũ in ardentissimis febribus hydropes exoriuntur ex depopulatione humidi primigenij, ad quam sequitur illius extinctio vel saltem imminutio, quod Paracelsus vocat corruptionem balsami naturalis; vnde pulsus imminuitur debilitatâ facultate vitali potiùs quàm refrigerato corde. Galenus etiam rectè inter melancholicas passiones statuit Elephantem, & omnes hîc adesse succi melancholici copiam fatentur, latè sumpto melancholiæ nomine, quo omnium affectionum, quæ à nigris humoribus fiunt, siue illi sint naturales, siue atrabilarij. Non enim in Elephante melancholia naturalis, frigida scilicet & sicca simpliciter, dominatur, sed potiùs exusta, ad atræ bilis naturam accedens, & ex quocunque humore per malignam illam & deprauatam hepatis constitutionem genita. Crassitiem tamen partium retinens, ob quam & vitiatam in partibus extremis nutritionem, exoritur ἀναισθησία illa & stupor in Elephanticis potiùs quàm ab humoris frigiditate.

Hoc idem confirmat non insulsa Arabum opinio, quatuor huius morbi species ponentium, ex varietate humorum, qui illum efficere possunt, quatenus comburuntur & in atrabilarij humoris naturam conuerti possunt. Volunt enim Elephanticam à melancholiâ, leoninam à bile flauâ, Tyriam à phlegmate, Alopecialem à sanguine exusto potissimùm fieri. Et Galenus rubros elephantes eos esse censuit, in quibus copiosior sanguis & exustus hunc affectum generat. Nos autem albos Elephantas sæpius conspeximus, in quibus phlegma salsum & exustum redundabat. De bile autem flauâ nemo dubitat, quin illa vel putredine vel exustione illius naturam & similitudinem induere possit. Vnde Matthæus de Gradi censuit contra Haliabbatem, Elephantiasin ex flauâ bile exustâ faciliùs curari, quàm ex melancholiâ torrefactâ & quasi incineratâ. Alij malunt perpetuò ab atrâ bile fieri, quam hepar pro bono & laudabili sanguine deinceps in Elephantico generat, sed nunc biliosiore, aliàs pituitosiore, nunquam sanguini aut melancholico succo magis admista quàm dictis humoribus. Quæ omnia eodem recidunt. Quotiescunque igitur humor eiusmodi fuerit aceruatus ob varias causas natiuas vel aduentitias, de quibus posteà agemus; nec à liene attractus aut foràs vacuatus, sed sanguini permixtus longiore tempore in vasis ac hepate hæserit, sensim aduritur, crassior & siccior redditur, & pro qualitate ac naturâ suâ iecur & venas alterat ac mutat. Quod dum fit, generari seu fieri, siue in dispositione adhuc esse dicitur. Vbi verò hepatis temperamentum fixum & mutatum est, necessariò deinde talis sanguis generatur, qualem iecur malè temperatum generare aptum est; túncque morbus primum habitum seu actum sibi comparauit, donec succus ille qui in profundis visceribus (velut in domo Plutonis, inquit Aretæus) delitescebat, iam internorum victor superficiem corporis inuadat, & ibi actus sui perfectionem adipiscatur, variis ac crudelissimis symptomatis & morbis quos illic suscitare solet.

Vt enim deprauata hepatis coctio, primarium est symptoma ex illâ intemperie profectum, sic aliorum multorum per totum corpus est causa: præcipuè verò nutritionis labefactatæ, quam nostri Practici errorem assimilatricis in toto vocant. (*In hydropisi vrienũ; in hecticâ disseminationis: in Elephantiasi assimilationis vitium esse dicunt.*)

dicant.) Hic autem non tam ex vitio temperamenti ipsarum partium exoritur, quàm ipsius obiecti siue alimenti ficcioris, crassioris, & malignâ labe infecti, quod cum neque in substantiam membrorum instar probi sanguinis conuerti; neque per insensilem transpirationem vacuari possit, sub cute retentus paulatim exsiccatur ampliùs; eam exasperans & veluti nodos ac tubera granulosa producens, vnde figuræ deprauatio subsequitur. Quod si tandem incalescat, exulcerationes fœtidissimas; necnon partium integras corruptiones inducit, per quas in vltimum Elephantici morbi statum decidere solent. Nocet autem præcipuè faciei & extremitatibus membrorum, quoniam natura à partibus internis & nobilibus ad externas & minùs nobiles ac remotissimas, semper deponere conatur infestam materiam. Ac proinde manus & pedes præcipuè his affectibus torquentur, quia non habent quò reiiciant aliò eiusmodi humorem, valdéque sunt remota à fonte caloris, vnde stupiditas in illis contingit. Facies autem citiùs & euidentiùs patitur membris aliis, tum quod succus in hepate genitus, magis in illâ efflorescit, tum etiam quod cutis meatus angustiores habeat, ob aëris cui exposita est circumstantis & repellentis vim. Quo fit vt crassi isti humores per eam minùs facilè dissipari aut expurgari possint. His ergo sic explicatis de præcipuâ morbi essentiâ, parte tam primariò quàm secundariò affectâ, & symptomatum concursu, nunc ad causarum enarrationem accedamus.

Cavsæ Elephantiaseωs. Quæcunque igitur causæ effectrices esse possunt huius affectus, tam externæ quàm internæ, illæ vel ad ipsius hominis ortum & primordia concurrunt; vel eo iam genito, & extra vterum constituto operantur. Quæ illius generationem respiciunt, illa pendent ex vtriusque parentis seminio hac labe infecto, vel propter ipsorum talem dispositionem actu existentem, vel altiùs delitescentem, & ab auis vel atauis leprosis contractam. Mirum enim dictu, sed verum experientiâ comperitur, infectionem hanc in intermediis aliquando ob benignitatem alterutrius seminis, vel aliarum causarum resistentiam latere, & in progeniem ipsam deriuari, reuiuiscente mali causâ, vel aliunde excitatâ. Præter ipsius seminis malam constitutionem, existimant Arabes eos vt plurimùm ab ortu Elephanticos euadere, qui fluentibus adhuc mensibus vel fluere paratis concepti fuerint, propterea quod ingens malignorum humorum copia in vtero tunc continetur, quæ in materiam & augmentum fœtus facessit. Quæ res fortasse Mosem impulit, vt Iudæis contactum vxorum interdiceret, priusquàm à mensibus absolutæ ac repurgatæ fuissent. Post ortum autem generatur Elephantiasis, vel ex contagione, aut sine illâ: Contagionem inferunt contactus & conuictus leprosorum frequens, communicatis per halitum aut compotationem in eodem scypho mali seminariis, vel per coitum (*Vide historiam Gordonij* 48.) cum Elephantico aut Elephanticâ, aut muliere, cum quâ nouissimè infectus coiuerit, semine adhuc in vtero existente, quia tunc reseratis admodum spermaticis vasis, facile est labem istam ad iecur cum spiritu deferri. Vestes item & lintea Elephanticorum diu gestata, in paratis præcipuè ad hunc morbum, illius generationem induxerunt, sed potentissimè contagium hoc deferre potest lactis vsus hac malignâ labe infecti, si quidem nutrix Elephantica puero quamuis bene sano mammam præbuerit: Vnde cautissimi esse debent parentes in eligendis puerulorum alumnis, ne videlicet molliora hæc corpora ab impuris nutricibus contaminentur. Sic igitur generatur Elephantiasis per traducem seminalis materiæ, vel fomitis contagiosi. Sine contagione autem exoritur aliquando ex causâ superiore, & metaphysicâ, quando videlicet iustâ Dei vindictâ fœdissimus hic morbus certis quibusdam hominibus immittitur, absque vllo inferioris causæ saltem apparente concursu: Qualem fuisse lepram putandum est, quæ Iudæos torquebat, *Leuitici* 13. *& Num.* 5. vtpote cuius sanatio ad Sacerdotes potiùs & sacrificulos, quàm ad aliam opem referebatur. Vel fit à causa inferiore & manifestâ, cuius potestas excitat vel gignit continentes huius morbi causas, nempe intemperiem visceris & humoris atrabilarij malignâ qualitate infecti copiam. Illa autem ad tria capita, more nostro referri possunt, rerum nimirum naturalium, non naturalium, & præter naturam.

Quicumque igitur temperamento sunt putredinoso, valde sanguineo aut atrabilario, quibus hepar siccius cum calore & ventriculi cruditate, aut lien infirmior, minùs aptus defæcando sanguini: qui tetrum ex ore, naribus, & axillis halitum effundunt, illi certè valdè sunt parati ad Elephantiasin, ac proinde sibi diligenter cauere

cauere debent, exacta victus & medicamentorum ratione; potissimùm vbi vigesimum ætatis annum attigerint, vsque ad sexagesimum, quia tunc sanguinis corruptela, ebullitiones, & impuritates atrabilariæ contingunt ob iecur intemperatius, quod in pueris adhuc benigno humorum nectare diluitur, in senibus verò & inclinantibus iam deferbuit. Hoc etiam morbo nisi ex semine pendeat, minùs tentantur mulieres quàm viri, tum propter earum humiditatem propriam, tum ob purgationem illam menstruam, quâ sanguinis massa defæcatur commodissimè. Verùm concursus causarum illarum externarum & rerum non naturalium, hîc plurimùm potest, tum ad suscitandam Elephantis dispositionem, tum perfectionem illius accelerandam: sic aër putrilaginosus & inquinatus, vt stagnis & paludibus vicinior, vel siccus nimium & feruens maximè valet ad viscerum temperiem corrumpendam, & exurendos humores. Vult Aëtius extremè calidas regiones & frigidas plures Elephanticos habere: illas quidem sanguinem deassando, has autem cogendo ad interiora, & perspirationem impediendo. Cui tamen contrarius esse videtur Galenus, dum ait, Elephanticos nullos apud Scythas, Germanos, Mysios, & similes nationes versus polum habitantes reperiri. Quod ita conciliari potest, si dicamus per se quidem frigidam aëris constitutionem Elephanticos minimè gignere, posse tamen ex accidenti, tum ob rationem ab Aëtio prolatam, tum ob ingluuiem & generosorum vinorum ingurgitationem, quâ tenentur illi qui gelidas mundi partes habitant: vnde frequentes in Belgio & Germaniâ Elephantici hodie videntur: & ipsemet Galenus *lib.* 11. *de simpl. med. facult.* Mysij cuiusdam Elephantici historiam in medium adfert. Vt aër igitur, sic importunæ vigiliæ, & exercitationes, somnus immoderatior, & otium humores exsiccando aut congerendo, animi pathemata vehementiora conturbando sanguinis massam, magnum huic morbo momentum adferre possunt. Vacuationes autem solitæ per vterum, per hæmorrhoidas, aut diarrhœas periodicas, si supprimantur, confertim in corporibus impuris materiam sæpe & integram generandi illius occasionem suppeditarunt. Sola seminis vacuatio ad Elephantiam paratis videtur noxia, quia benigna hæc substantia intus retenta coërcere potest siccitatem & acrimoniam partium & humorum, ac humidi primigenij quantitatem augere, vnde eunuchos nullos elephanticos esse factos, & in quibus elephantiaseωs quædam notæ apparent, si castrati fuerint, non vltrà procedere asserunt. Denique assumpta, cibi, potus, medicamenta, & venena, tam propriis suis sustantiis, dum cacochymiæ illius sunt participia, quàm qualitatibus manifestis & deleteriis, immutando statum temperamenti partium, & nutritionem corrumpendo, hunc affectum induxerunt. Narrat Galenus de Alexandrinis, eos valdè fuisse obnoxios Elephantiæ, tum ob aëris feruorem & impuritatem, tum ob malam viuendi rationem quâ vtebantur, vinis scilicet generosis & crassioribus, piscibus, lacte, caseo, carnibus asininis, & similibus, multo sale aut pipere conditis, in vnâ eadémque mensâ sumptis, quæ nos posteà accuratiùs recensebimus, dum Elephant. diætam præscribemus. Virulenta etiam dicuntur esse multa, quæ cibo aut potui permixta lepram hanc accersere existimantur. Quibus relictis, concludamus non solùm res naturales & non naturales à nobis recensitas hoc præstare posse, sed etiam constitutiones præter naturam, vt sunt intemperies totius & partium malè curatæ, & per quas magnus fit vitiosorum humorum συναθροισμὸς, obstructiones viscerum, potissimùm lienis & vteri, putrilagines, & similia. Sic febres quartanæ, diuturniores, lues Venerea malè tractata & rebellis, pulmonis corruptela, catarrhus putridus, suppurationes internæ, originem huic morbo sæpe dederunt, concurrentibus potissimùm causis externis, & malâ victus ratione iam dictâ, vel saltem natiuâ hepatis caliditate, aut ad elephantiasin inclinatione. De cuius causis hæc sufficiant, nunc ad διάγνωσιν & πρόγνωσιν progrediamur.

Signa Elephanticorvm, ac eorvm Ivdicia. Coniungemus Elephantiaseωs diagnosin & prognosin, quia ex cognito affectu incipiente vel confirmato, intelligitur etiam quid sperandum sit de curatione aut salute huius morbi: ac proinde sequetur Elephanticorum iudicium, quia in deplorato & contagioso hoc affectu, solet exposci suprema Medici sententia quasi decretum, vt eiusmodi ægri sanorum consortio arceantur.

Quod ad diagnosin itaque spectat, inquirenda hîc, vt solet, pars primariò & secundariò laborans, causæ affectus humorales, & natura affectus, siue illius magnitudo aut paruitas, σχέσις vel ἕξις, quam Practici nostri dispositionem &

actum incipientem aut perfectum appellant. Quamuis igitur hepar in elephantiasi perpetuò laborare dictum sit, quia tamen noxa ab aliâ quadam parte exoriri potuit, ideò videndum diligenter quæ sit illa, quoniam hoc ad therapeiam multum confert: Nusquam enim curabitur secundarius affectus, nisi is à quo pendet in primis fuerit sublatus. Lienis itaque, vteri, & similium partium vitia quæcunque huic morbo primam originem dederunt, ex propriis suis signis sunt agnoscenda, quæ si Elephantiasin præcesserint, aut simul cum eâ aucta fuerint, denotant primariam labem ex hac veluti regione in hepar & reliquum corpus profectam deriuatámque fuisse: sin minùs hepar primario teneri vitio erit censendum, omnísque in illud cura ac consideratio Medici conuertenda erit. Quæ verò causæ siue in ortu, siue post ortum, huic affectui fomitem & ansam præstiterint, recensendum ex accuratâ rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam iam à nobis propositarum enumeratione: ex quarum naturâ & effectis colligere etiam erit, quis potissimùm humor in elephantico dominetur, siue ex cuius succi permixtione atrabilarius diluatur, qui proxima est Elephantiaseos causa. Vt igitur ex temperamento natiuo totius & partium, præcipuè verò ventriculi, iecoris, cordis, ætate, sexu, consuetudine, vitæ genere agnoscitur humoris proprij dominatus: sic ex actionibus variis, excretorum varietate, qualitatibus mutatis, prægressis morbis & symptomatis, illud idem datur intelligere: potissimùm verò ab efflorescente foris colore, qui conditorum intus humorum naturam referre solet. Prætereà à motu siue feritate ipsius morbi. Qui enim ex multo sanguine aut pituitâ Elephas constat, ille tardiora habet sua incrementa, mitiora symptomata, magísque therapeiæ & conuenientibus remediis cedit: Qui verò ab atra bile proficiscitur, quam exusta melancholia naturalis vel flaua peperit, omnia habet atrociora, vehementiora, & minùs curationi idonea. Inter hos autem duos humores, vt exusta melancholia ob crassitiem suam & tenacitatem: sic torrida bilis ob penetrationem & orgasmum magis pertimescenda.

Quicquid sit, cùm affectus iste à Practicis in dispositionem & actum diuidatur, quæ rursus partes habent suas ac tempora, pro magnitudine vel paruitate illius: Ideò vnicuique suæ sunt assignandæ notæ, ex quibus futurum iudicium & prognosis stabiliatur. Deplorati enim habentur, quicunque morbo hoc iam perfectionem adepto detinentur: tum propter vitium & corruptelam partis nobilis, ex cuius errore tota inficitur humorum massa, & nutricatio peruertitur; tum quòd morbus iste sui tunc solùm significationem in externis præbet, quando in visceribus (velut domo Plutonis, inquit Aretæus) firmissimas radices egerit: ac proinde à Magistratu post latam Medicorum sententiam, in loca remota, illísque dicata ablegantur, quia incurabiles habentur ope humana,& contagiosi reliquis existunt, quos suo commercio contaminare possent. Quâ in re, magnâ sanè prudentiâ, consilio, attentione vtendum est Medico rerum harum exploratori, ne imprudentiâ & incautâ iudicandi ratione,aut eos exilio tradamus, qui intacti hac pestiferâ lue sunt: aut eos qui infelici euentu in hanc inciderunt, liberos agere & cum populo versari sinamus. Alterum enim inhumanitatis, aliud impietatis est.

Dispositionem itaque siue propensionem ad Elephantiasin ostendent rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam constitutio siue concursus ad generandam atram bilem venenatâ hac labe contaminatam, in eis potissimùm, quorum familiæ tale quid olim, vel in præsentiâ contigisse constabit, & qui sui negligentes incauto victus genere vtuntur. Quòd si iam emergant symptomata quædam ex synathrismo praui illius humoris in corpore geniti, malus videlicet color in facie seu gutta rosacea, scabies immunda & rebellis, cum impetiginibus, odor grauis & hircinus, tibiarum inflationes carnosæ vel varicosæ, totius corporis pondus cum lassitudine spontaneâ, & vlcerosâ, vehementior ad coitum impetus, sitis molestior, & aluus admodum resiccata: tunc dispositionem actui propinquissimam genitam esse certum est, vel actum incipientem, vt vocant.

Vbi vero teterrima hæc lues per totum corpus effusa fuerit, & externum habitum inuaserit, præcipuè verò in facie signa illa popularia, velut partæ iam victoriæ vexillum fixerit: dicitur actus lepræ siue elephantiaseos completus, qui non prius miseros hosce homines deserit, quàm crudelissimæ internecioni, per spirituum & temperamenti nobilioris integram euersionem, fœdissima vlcera, ac extremitatum casus, vel aliquando subitam suffocationem tradiderit. Vt igitur istorum omnium certior ratio constet, trademus specimen iudicij illius & indagationis

gationis quam solent celebriores Medici in bene institutis Rebuspublicis habere, dum Elephantici publicè examinantur, vel etiam priuatim, quando cupiunt ab eisdem certiores fieri de præsenti corporis constitutione.

Cùm itaque omnia signa, vel ad causas referantur, vel ad effectus rei significandæ, ex quorum præsentiâ adesse; aut eorumdem priuatione abesse intelligitur: Ideò hoc ordine procedere debemus, vt primùm causas omnes quæ Elephantiasin parere possunt; diligenter expendamus & sciscitemur: posteà effecta, hoc est, ea omnia quæ eiusmodi affectum comitari aut subsequi consueuerunt, attentâ animi consideratione contemplemur, vt ex his tandem iustam sententiam & minimè fallax iudicium ferre possimus.

Imprimis igitur Medicus, habitâ secum temperamenti totius & partium in proposito ægro ratione, inquirat diligenter ab adstantibus & notis, si qui adsint, vel etiam ab ipso fidem postulet, vt de parentum incolumitate aut inquinatâ naturâ verum fateatur: Nihil enim quicquam ad mali huius inferendam noxam tantum valet, nihil æquè hominem ad eam excipiendam præparat, quàm seminis vel menstrui sanguinis corruptela: sunt enim illa primordia generationis nostræ, quibus & temperiem & partium conformationem acceptam referre debemus. Postmodum de eis inquirendum erit, quæ contagium inferre posse diximus: Num videlicet lacte impuro & inquinato nutricis elephanticæ, vestibus leprosorum aut eorum conuictu & longâ consuetudine vsi sint, vel immundo se concubitu cum illis miscuerint. Ex his enim facile est labi in Elephanticam διάθεσιν. His propositis, regionem quam habitarunt, aut ex quâ sunt oriundi, considerare oportet, & vtrùm ibi familiaris ac vulgatus sit hic morbus, resciendum. Necnon quibus alimentis vsi fuerint, percunctandum: quibus artibus & exercitationibus corporis incubuerint, vtrùm vitam ærumnosam vigiliis, curis, & angoribus obnoxiam duxerint, habuerintque solennem aliquam & assuetam excretionem, potissimùm verò menstrui sanguinis aut hæmorrhoidum, quæ posteà subitò & insolenter suppressa fuerit. Denique an morbis quibusdam priùs laborarint, lue venereâ, ictero, obstructionibus viscerum, febribus diuturnis, potissimùm quartanis, & similibus, quibus humorum temperies & natura corrumpi solet. Ex his enim concessis vel abnegatis euadet certior ratio stabiliendi futuri iudicij: quod tamen ex ipsâ effectuum siue signorum apparentium constitutione potissimùm repeti debet, quæ quod quid est, siue morbi naturam, velut proles parentem, certiùs detegunt.

Huius autem morbi, vt & aliorum sua sunt signa παθογνωμονικὰ & συνεδρεύοντα seu ἐπιγινόμενα, propria scilicet, & communia: Practici vocant vniuoca & æquiuoca, peculiariter in hoc affectu: Vniuoca autem quæ omni Elephantiasi, perfectæ scilicet, soli & semper sunt propria, in facie constituunt, siue hoc contingat ex occultâ quadam ἀντιπαθείᾳ, seu potiùs quòd partes faciei, vt dicebamus, faciliùs excipiant motum cuiusuis humoris, vt patet per animi pathemata, & externæ aëri expositæ densiores euadunt, ac proinde minùs exhalationi idoneæ, citiùs aliis & certiùs hanc noxam persentiscunt, & notam omnibus faciunt. Quod singulari etiam naturæ prouidentiâ factum esse putandum est, quæ inquinatos eiusmodi ac contagiosos affectus voluit esse ex vultu notiores, quò erant reliquis hominibus & societati perniciosiores. Attamen si quod sentimus, liberè sit pronuntiandum, censeo ego signa illa quæ ex qualitate sanguinis, granulis sub linguâ (*Qui porcorum salubritatem exploraturi sunt, ex solis sub linguâ granulis illud denuntiant.*) & toto corpore scatentibus, insensibilitate extremorum aut interscapulij, inuiolato cerebro & motu, non minùs esse propria & pathognomonica huius affectus, quàm quæ in vultu visuntur, quandoquidem illius essentiam proximè consequuntur, aut in nullis aliis morbis, nisi fortasse admodum raró reperiuntur. Ne quid tamen innouare videamur, ea solito ordine proponemus.

Exploraturus ergo Elephanticum Medicus, primùm coniiciat oculos in propositi hominis faciem & totum caput, vbi sex vulgata signa perlustrabit, vtrùm videlicet adsit Oculorum (*Aretæus, Oculi, inquit, sunt caliginosi & ænei coloris.*) & aurium rotunditas, vel aurium potiùs oblongatio, vt grandiores solito existant. Secundò profluuium pilorum ex superciliis, cum eorumdem tuberositate. Tertiò, expansio narium externa, strictio verò interna, & cartilaginis mediæ consumptio.

Quartò labiorum crassities, cum fœtore & graueolentiâ oris. Quintò vox rauca & quasi catulina perdurans cum oppressione & spirandi difficultate, sine vllâ tamen catarrhi suspicione. Sextò aspectus ille fixus, toruus & horribilis, quo maximè populo metum incutere solent. Hæc enim fiunt à vitiatâ nutritione ob humorem crassum & retorridum, qui assimilari aut discuti nequit; Et sine his aut quibusdam illorum apparentibus, nullus perfectè leprosus, aut sequestrandus iudicari debet, quoniam quotquot sunt qui de hac re scripserunt autores, illi omnes in eo consentiunt, certissima Elephantiaseos signa ex vultu esse repetenda.

His ita perlustratis, conuertenda oculorum acies ad totum corporis habitum, quem nudato corpore reus hic noster exhibebit: ibíque seriatim æquiuocà signa perquirenda; color primùm cutis, & eius superficies spectanda: Etenim in Elephanticis color tenebricosus & nocti similis, quem morpheatum vocat Guido, apparere consueuit; qualis in vitiligine, quam ἀλφὸν μέλανα appellant Græci, ob prauum & nigricantem succum quo cutis aspersa est. In superficie verò illius crispitudo quædam & inæqualitas implumi anseri non absimilis, vel etiam desquamatio quædam, & veluti furfuracea ramenta, quæ ex eâ decidunt, ob siccitatem & acrimoniam humoris. Quòd si præter ista in summo corpore appareant fœdæ scabies, & exulcerationes, vel pruriginosi herpetes, magnam profectò aut impendentis mali, aut iam instantis coniecturam præbent, quoniam vitiatos succos redundare, & altricem facultatem à suo scopo aberrare demonstrant. Sub cute verò paulò altiùs latitare solent tubera, & veluti verrucosi tumores, qui etiam sub lingua, palpebris & auribus reperiuntur, ex malè assimilato alimento, quod in grandulosas istas renitentias facessit, nec per membri poros & substantiam extendi potest. Volunt etiam super Elephanticorum cutem aquam respergi, quoniam ob crassiorem cutem, & excrementorum acrium fuligine obductam, velut vnctuosi apparent, & pinguedine quadam delibuti. In eadem cute, potissimùm verò capitis, considerandi capilli, vtrùm deciderint, & in eorum locum tenuiores quidam, velut lanugo renascantur: Nam per eiusmodi affectum corrumpitur pilorum materia, vnde ob alimenti commodi penuriam decidere eos omnino necesse est, & ob partis imbecillitatem, ac pororum attenuationem flaccidiores renasci. Verùm hîc etiam extremitates non negligendæ, artus scilicet; nam plurimùm in Elephanticis fiunt contractiones digitorum in pedibus manibúsque. Item consumptio ingens & stupenda musculorum pollicis, quos thenar & hypothenar vocant, quoniam atrophia in eis maximè partibus apparet, quæ quotidiano labori & officiis subministrant. In eisdem partibus, vt etiam circa dorsum, contingit tantus stupor & abolitio sensus tactus, vt si acu aut stylo partes illæ compungantur, nullo modo persentiant. Cui ego signo magnam esse adhibendam fidem puto, quia denotat ita immutatam esse temperiem partium externarum, ob malignitatem alimenti, vt ampliùs non possit esse aptum medium ad percipiendam vel deferendam dolorificam speciem sensui communi. Cúmque cerebrum parum hîc patiatur, & motus sit integer per totum corpus, vt iam diximus, videtur mihi hæc nota inter præcipuas, vel etiam proprias referenda. Reliqua verò signa parui sunt momenti, vtpote quæ vel per se non pateant, sed ex relatione ægri sunt intelligenda, vel certè aliis morbis valde sunt communia: vno tamen excepto, quod ex sanguine eorum per venæ sectionem misso petitur: Nam sanguis thrombosus, niger, aut liuens, in cuius fundo velut cineres aut arenulæ persentiuntur, admodum manifestè ostendit naturam succi illius atrabilarij & venenati redundantis. Vrina verò tenuis, alba, & cineritia, fallax omninò & incertum censeri debet signum: talis enim plerumque in lienosis, quartanariis, viscerúmque obstructionibus apparet; nec semper talis in Elephanticis reperitur, nisi eis in quibus morbus à scirrho vel obstructione inceperit. Minùs adhuc fidendum ardoribus, & sensui puncturæ acuum simili, quem persentire dicuntur, quoniam biliosis hominibus & quibuscunque vlcerosâ lassitudine tentatis obrepere potest. Sic quòd insomniis grauibus & formidolosis terreantur, quòd moribus sint callidis & dolosis, id quidem succi melancholici redundantiam, sed non Elephantem designat. Sicuti pulsuum debilitas, caloris natiui extinctionem aut suffocationem ostendit, quæ eodem modo in omnibus infirmis reperitur: nec eam in Elephanticis adesse puto, nisi iam consumptis & morti propinquis. Quòd etiam dicuntur rarò febricitare aut leuiter ob incinerationem humorum, parum etiam habet momenti ad propositum affectum significandum. Sed tota vis posita est in primariis illis signis à nobis recensitis, ex quorum comparatione,

paratione, multitudine aut paucitate, intensione aut remissione iudicium est stabiliendum: Vt si quidem vnum aut duo signa vniuoca eaque intensa cum pluribus æquiuocis concurrant. vel vnum aut alterum æquiuocum cum pluribus vniuocis, magnam faciant fidem ad pronuntiandum de Elephantiasi. Quâ in re neque festinanter nec inconsideratè progrediendum, sed maturè & cum iustâ deliberatione propter pericula & calumnias, quæ inde exurgere solent. Vel etiam si adhuc dubitas de vero propositi affectus statu, differatur sententia in proximum ver aut autumnum, vt nouo deinceps examini commissa res certiùs explorari valeat.

Tria autem iudiciorum genera solent ferre Medici in hoc casu. Primum vocant absolutionis, quando ob stultam & ineptam suspicionem, aut malitiosam inuidiam, quidam pro elephanticis accusantur, qui nulla eiusmodi labe affecti sunt, talesque literis testimonialibus declarantur. Secundum, suspensionis siue comminationis, quando videlicet plurima signa elephanticæ dispositionis, aut certè incipientis actus sese offerunt, propter quæ grauiter monemus eos, vt prophylaxi vtantur diligentissimâ, sibique quodammodo temperent à vulgari & publicâ hominum frequentiâ, donec accuratiùs fuerint examinati. Tertium dicitur sequestrationis siue separationis, vbi elephantici confirmati blandis priùs verbis consolati, iubentur omnino secedere ab hominum commercio, & in publicis nosocomiis sese continere, tum ne alios inficiant, tum etiam vt sibi per loci illius solitudinem & aëris salubritatem consulant, vt postea dicemus. Nunc igitur ad therapeiam accedamus.

Præservatio Elephanticorvm. Magna est inter Dogmaticos & Paracelsistas Medicos controuersia de curatione elephantiaseos: his quidem perfectam istius affectus sublationem & therapeiam audacter pollicentibus, magistri exemplo & authoritate, qui se duodecim elephanticos sanitati restituisse gloriatur: & asserit aurum potabile esse certam antidoton elephantiaseos, quâ reparatur balsamum naturale per illam destructum; Addit & liquores margaritarum, oleum seu extractum antimonij, ad perfectam curationem facientia. Eodem modo videtur Galenus istis assentiri, dum historias illas proponit elephanticorum, qui vini viperini vsu perfectè liberati sunt, exutâ cute velut spolio quodam serpentis: necnon Fernelius magnæ vir authoritatis, *lib. 2. de abditis rerum causis*, scripsit non deesse elephantiasi suum & proprium alexipharmacum, quamuis nondum repertum. Quòd si hoc sit, sequitur eiusmodi alexipharmaco ex proprietate & vi occultâ agente, teterrimum hunc morbum propulsari posse. Dogmatici verò rationibus & certâ demonstratione ducti contendunt perfectam elephantiasin, & quæ ἕξιν adepta fuerit, nullo modo ad integram curationem perduci posse: etenim principum partium, potissimùm nutritioni dicatarum intemperies altiùs impressas, immedicabiles esse, ob eam potissimùm causam existimant, quòd cùm perpetua sit in corpore nostro alimoniæ necessitas, quæ nonnisi illarum subsidio perfici potest, fit vt talis necessariò exurgat materia alibilis, qualis est contracta in parte nobili labes: ac proinde ex perpetuâ hac & perenni causæ morbificæ generatione, non solùm illa pars primariò laborans, sed & reliquæ ferè omnes contaminantur. Imò medicamenta tam alterantia quàm purgantia, priusquam viribus suis integris in morbum agere possint, maximè inficiuntur: Sic hydropem confirmatum, epilepsiam inueteratam, hecticas cordis intemperies, veterem arthritida, &c. quotidie immedicabiles esse experimur. Quid igitur sperandum de elephantiasi, in quâ præter vulgatam qualitatem, venenata labes coniuncta est, quâ totius corporis œconomia miserrimè euertitur & indies collabascit, priusquam æger de morbo ferè conqueratur? Adde quòd materia illa quæ gignitur, & per omnes partes expanditur, per se insuperabilis curatu existit, vt patet in scirrho, in cancro, & similibus tumoribus, vnius vel alterius partis. Quantò ergo magis, vbi semel in totum diffusa fuerit, & facultatum naturalium κρᾶσιν & robur in singulis membris immutauerit?

Rectè Aretæus, morbis, inquit, quo dissoluantur, æqualia vel maiora esse remedia opus est. Sed quænam excogitari medela poterit, quæ perfectum elephantem & tam ingens malum expugnet, cuius effera lues non solùm in penetralibus totum hominem occupat, sed & exterius totum amplectitur: (Ἀθάνατον τοῦτο δή κακὸν, ἄγριον, οὐδὲ μαχητὸν, δυσίατον, ἀνίατον?) Nullus certè, nisi fortasse quis magnificus chymista possit, vel hepar hominis elephantici tollere, & melius aliquod in

 illius

illius locum restituere : vel ablatum omnem sanguinem cum iecore in alembico quodam purificare, dum alius interea instillabitur, quo vita conseruetur. Nusquam enim balsamum illud aureum, poterit in deperditi naturalis locum succedere, & illius iacturam resarcire; donec impuritas tota quæ vndiquaque scatet, sublata fuerit. Neque dubitamus aliquos Elephanticos aliquando viperarum vsu, aut alterius remedij sanatos fuisse, sed qui nondum confirmati essent, aut certè quorum exteriora magis erant in vitio, ob robur facultatis expultricis foras materiam illam propellentis, quàm interiora, & sic Paracelsum imposuisse, dum homines simplici leprâ, vel psorâ, aut certè leuiori elephante correptos, pro confirmatis elephanticis habuit, & de eorum curatione velut perfectæ elephantiaseos, gloriatus est. Nec etiam negamus, elephantiasin omnino suis alexipharmacis destitutam, sed quibus non semper restituitur salus, quemadmodum nec sumpta bezoardica semper à veneno liberant, si quidem vel tardiùs fuerint sumpta, vel quando vis deleteria potentius cordi impressa est.

Dicamus itaque inclinationem siue propensionem ad morbum hunc euitandam esse, adhibitâ præcautione diligenti, causarumque omnium remotione, aut melius permutatione quæcunque illius generationi operam præstare possunt: & hæc est vera prophylaxis. Incipientem verò morbum seu fientem & ad incrementum properantem, compescendum, tum causarum suarum, & geniti humoris maligni sublatione, tum intemperiei ipsius & venenatæ qualitatis correctione. Et hæc est prophylaxis curatoria, quæ fientibus morbis debetur, huic proposito morbo etiam consentanea. Confirmatum verò elephanticum velut deploratum à Medico non esse attingendum, sed potiùs in solitudines & loca auia relegandum: Vel certè, si manus auxiliares efflagitet, quemadmodum in magnatibus & aliis præstantioribus viris solet, vitandæ ignominiæ & separationis causâ; intendatur correctioni symptomatum, & mitificationi affectus, quam nos ἐπικεραστικὴν, Barbari palliationem appellant. Erunt igitur duæ istius nostræ medicationis partes: Prima elephantis duplicem præseruationem persequetur: Altera autem mitigationem seu correctionem accidentium, quibus frequentiùs torqueri solent.

Cùm itaque morbus hic essentiam suam habeat positam in sicciore calidioreque hepatis intemperie, cum venenati & melancholici humoris per totum corpus redundantis procreatione; vnde tot symptomata & cutis fœditates proficiscuntur: Sequitur succum hunc velut primariam causam, iecoris intemperiem augentem vel fouentem, & cæteras affectiones producentem, tollendum esse, illiusque generationem impediendam. Hoc autem fiet, si quidem in primis omnes causæ, quæ ex victus ratione seu rebus non naturalibus dictis pendet, in contrarium illi statum dispositæ fuerint: Antecedentes verò quæcunque in corpore fuerint, vt lienis obstructio, putredines partium nutritioni dicatarum, & similes emendatæ: necnon iecoris ἀμετρία conuenienter temperata, & ad mediocritatem deducta fuerit, vt talis ampliùs humor non producatur: genitus autem altere tur conuenienter, & vacuetur tam ex primâ & secundâ corporis regione, vbi potissimùm stabulatur, quàm ex tertiâ & habitu corporis, vbi vitia illa externa committit; per accommodatas κενώσεις & ἀποκενώσεις, vt purgationes, phlebotomias, scarificatus, balnea, vnguenta, & similia à nobis deinceps secundùm hasce indicationes proponenda, ducto à victus ratione exordio.

Diæta Elephanticorvm. Victus ergo Elephanticorum, eorumque qui ad hunc morbum propensi sunt: quod ad substantiam suam attinet, facilis sit coctionis & boni succi, nullo modo generationi humoris atrabilarij accommodatus, nullâ putrilagine aut sorditie infectus: Rectè enim Aretæus, escam eorum vult esse mundam & simplicem, vt boni humoris esse possit procreatrix. Quoad qualitates, humectet in primis, vt sanguinem dilutiorem & temperatiorem reddat; refrigeret autem plus vel minùs, prout iam maior caliditatis gradus inductus fuerit, & natura humoris magis ad hunc aut illum accedet. Si sint obstructiones & primarum viarum infarctus, attenuet modicè & aperiat sine insigni calore. Quoad quantitatem, mediocris sit, certâ lege, tempore & ordine sumptus, vt neque propter defectum exurantur humores, nec propter redundantiam corrumpantur. Vtantur itaque pane puro & similagineo recenti, cui tertia pars hordei vel secalis ad humectationem maiorem addita sit. Carnibus recentibus veruecinis, vitulinis, hœdinis, pullorum iuniorum, columbarum & gallinaceorum. piscibus

etiam laudatissimis fluuiorum, fontium, & pelagi, quos saxatiles vocant, supra craticulam coctis, deinde omphacio, aquâ rosaceâ, pauco aceto, & butyro præparatis: ouis recentibus & sorbilibus; oleribus refrigerantibus & humectantibus in iusculo coctis, vt cichorio, borragine, acetosâ, endiuiâ, lupulis, asparagis, lactucâ, maluâ, spinachiis, addendo parum petroselini, si obstructiones adsint. Iuscula ex illis humectantia, hordeata, amygdalata, auenata & similia. Conferunt etiam fructus humectantes & aluum soluentes primâ mensâ sumpti, vt melones, pepones, cucurbitæ, cerasa acidula, vuæ maturæ, pruna Damascena, & alia ὡραῖα dicta, potissimùm verò poma tam cruda quàm cocta, odorifera, & bene matura. Quamuis enim multi eiusmodi oporinos fructus reiiciant in Elephanticis ob facilem putredinem, magis tamen probo sententiam Aretæi, illos concedentis ad diluendum sanguinem & excrementa alui deturbanda, quæ frequenter in illis retineri solent. Idem dicas de lacte & reliquis lacticiniis, quorum vsus maximè vtilis esse hîc potest ad humectandum, dummodò in ventriculo non corrumpantur. Ac proinde sola assumi debent, ne permixtione aliorum ciborum diutiùs retenta putredinem concipiant. Oleo, butyro, & aceto mediocriter vtantur: illa enim ob inflammationem facilem quam concipiunt, hoc propter exsiccationem vitandum.

Vitent etiam omnia piperata, artocreata, salsa, frixa, aut furno indurata, quia analogiam habent cum humore atrabilario, vt legumina omnia præter ius cicerum; allia, cepe, porrum, nasturtium, & reliqua olera acriora. Item panem atrum, azymum, & malè coctum, caseum antiquum & acriorem; carnes grandiorum animalium, suillas potissimùm, quoniam sues hoc morbo frequentissimè tentantur; bouinas, leporinas, ceruinas, aprinas, caprinas, & veterum veruecum, vt auium omnium palustrium: Pisces cetaceos & glutinosæ substantiæ, potissimùm sale aut furno induratos, moluccam videlicet, mœnas, sardinas, thunnum, & similes vulgatos in alimoniam miseræ plebis. Vtantur potu eisdem qualitatibus prædito, aquâ videlicet fontanâ si fieri possit, aut saltem purissimâ, in quâ infundere potes borraginem, lupulos, capillum Veneris, radicem acetosæ, & similia, quibus magis apta ad expugnationem huius affectus reddatur. Vel si magna seri caprilli quantitas haberi possit, ex eo sitim largiter restinguant. Aut in assuetis concedatur parum vini oligophori, albi, aut tenuioris, vitando dulcia vina, crassa & austera, ceruisiam, & similes potus impuros. In valde consumptis elephanticis laudant Practici esum ranarum & testudinum nemoralium, aliudque omne regimen, quod in hecticis obseruare consueuimus.

Quod ad aërem & loci κατάστασιν spectat, in hoc, quemadmodum & in aliis morbis longis, soli mutatio commendatur, quia ex contrariâ aëris, aquarum, reliquorumque alimentorum constitutione, infringetur faciliùs ferocitas illius. Imò etiam Aretæus consulit illis mare & nauigationem, tum vt maxima excrementorum copia per vomitum qui nauigantibus est familiaris, excludatur: tum vt cœlum ipsum & contrarius aëris status eos afficiat. Saltem eligant loca habitationis amœna & perspirabilia, procul ab omni illuuie & sordibus: quas diligenter vitabunt, mutatis sæpè vestibus & reliquo amictu, ne virulentas illas cutis expirationes colligant. Imò vtile erit, si riuuli cuiusdam præterfluentis sint accolæ, tam ad supellectilem omnem diligenter mundandam, quàm corpus ipsum frequenter proluendum: ibi igitur cum omni iucunditate, procul à curis & mœroribus, omnique irâ ac perturbatione animi habitent. Dulcissimo potiantur per noctem somno: leuiterque se exerceant de mane expergefacti, per deambulacra virentissima, absque vllâ fatigatione: vbi priùs & sollicitè omnia corporis περιττώματα per aluum, vesicam, nares, & alia emissaria, vel naturalia, vel artis beneficio comparata, excreuerint. Procul sint ab omni mulierum quas vehementer appetere solent, congressu, reique venereæ omnino valedicant, ne exhauriatur benignior illa humiditas, quâ reliquum corpus temperatur, & ne humores exagitati, foras prorumpant & extuberent. Tantum enim in hoc præsidij esse positum vulgò censetur, quemadmodum iam dictum fuit, vt quicunque elephantici patiuntur castrationem, in illis non vltra progredi affectum dicant, & eunuchos nusquam elephanticos euadere, si priùs non essent labe illâ infecti. His ita ritè constitutis, quod ad diætam spectat, deinceps de reliquis indicationibus & potentioribus remediis cogitandum.

Remedia Chirvrgica Elephanticorvm. Ingens hoc & crudele monstrum omni auxiliorum genere velut machinis diligenter expugnandum: Ac proinde videndum quibus remediis Chirurgicis indigeat ad vacuandum humorem noxium, & corrigendam intemperiem: Inter quæ in primis recensita fuit à nobis castratio, ad eneruandam scilicet coitus appetentiam & corpus humectandum, retentâ intus seminali materiâ. Quoniam verò ægrè eiusmodi operatio ab istis ægris admittitur, nec paruum imminet ex eâ vitæ periculum, potissimùm iam ætate prouectis: idcirco de phlebotomiâ, vtpote magno remedio, grauioribusque morbis apposito, & de aliis, nunc est consequenter agendum. Nulli itaque dubium puto, venæ sectionem ad vacuandam maligni illius & corrupti sanguinis, in venis & secundâ corporis regione stabulantis copiam, conuenientissimam esse. Ac proinde gloriatur Galenus *Aphor.*47.*sect.*6. se incipientem elephantem retardasse ac intercepisse, iteratâ purgatione & phlebotomiâ, singulis annis circa veris & autumni tempus, quia sic tollebatur maior humoris vitiosi portio, quę tepidiori aëris statu, in faciem & externum corporis habitum fuisset translata. Vtrùm tamen semper conueniat, & ex quibus locis, non ita est apertum. Quidam enim putant in confirmato elephante, aut iam ingrauescente, nullo modo tentandam esse venæ sectionem, tum ob defectum virium præsentium vel futurarum, tum quia maior humoris maligni copia in cutem & exteriorem habitum iam est transmissa: vnde reuocari nequit ad interiora, aut non debet, ne subitam cordi & aliis nobilioribus partibus noxam inferat. Alij verò contendunt, nullum esse præsentius remedium ad intercipiendam morbi istius feritatem, quia misso sanguine minuitur causa morbifica, putredinis vis infringitur, & reuulsâ materiâ arcetur illa cutis fœditas, quam ægri tantopere exhorrescunt. Adde quod suffocationis metus tollitur, quo etiam valde torquentur. Nos itaque istud ita distinguamus, dicentes, venæ sectionem elephanticis conuenire plus minùs: in rubro quidem & incipiente elephante magna sanguinis plethora, constantibus viribus, iuuenili ætate, nihil esse præsentius, quàm multum sanguinem mittere, sub veris præcipuè tempus, ex vtriusque cubiti venâ, necnon malleoli, si res ita ferat: est enim sanguis, vt loquitur Aretæus, ab intemperato hepate confectus, vitij huius alimentum: quo copiosè detracto, intereà, inquit, procurandum, vt conuenienti alimoniâ & cibis, melior & dilutior generetur de nouo. Vbi verò istæ indicationes non adsunt, sed morbus hic ad retorridam bilem, vel aliam cacochymiam magis accedit, venas habet minùs extensas, vires infirmiores, progresso iam vlteriùs morbo, & faciem deturpante, parciùs certè agendum, & à venis cubiti vel omnino abstinendum, vel vnica tantùm aperienda, ad explorandum sanguinis vitium potiùs quàm integrè vacuandum. Ac proinde laudant meritò in fœdatis iam elephanticis, Practici, apertionem venarum extremarum, vt vtriusque saluatellæ, quæ inter annularem & minimum digitum excurrit, frontis, nasi, iugularium, in metu potissimùm suffocationis; hæmorrhoidalium, vteri, malleoli, & similium; quibus vires minùs læduntur, & vitiosior sanguis extrahitur: natura enim impuriorem illius partem semper, modò id facere possit, ad extremos artus & cutem, tanquam ignobiles partes deponit.

Venæ sectioni succedanea esse possunt, hirudines pluribus corporis partibus admotæ, cucurbitulæ plures, scarificatus profundiores cutis inter scapulas, in cruribus aut natibus, necnon supra partes ipsas fœdatas, vt exhauriatur materia illa ab ipso corporis ambitu & circumferentiâ.

Præter hæc omnia, est etiam aliud remedium Chirurgicum valde in Elephanticis commendatum, quod setones vocant & cauteria; quibus velut emissariis & fonticulis perenniter expurgari solent tetri ichores, & virulentia quæ in illis continetur. Albucasis itaque enumerat LXX. locos, in quibus ea vult affigi, quoniam, inquit, quò plura adhibentur, eò maius inde commodum persentiunt: Alij viij. vel x. enumerant, videlicet in vtroque brachio, vtroque crure, circa inguina, sub axillis, in summitate capitis, & in collo, inter primam & secundam vertebram, vel paulò inferiùs setonem transfigunt. Ego tamen delectum hîc etiam habendum esse censeo. Et si quidem intentio præcipua sit reuocandi materiam à superioribus partibus ad inferiores, temperandi hepar, & prouocandi menstrua vel hæmorrhoidas; contenti erimus cauteriis duobus, vtrique cruri inustis, quatuor digitis sub genu; ex illis enim fluentibus proposita exurgent commoda. Quod si malum iam grauius existat, & faciei turpitudo appareat aut timeatur, commodum erit admouere

vtrique brachio & posteriori parti ceruicis, quò materia ad proximas partes deriuetur, vel ab ipso cerebro exhauriatur. Quod propter vim assimilatricem in eo labefactatam, valde excrementis, eisque putridis & malignis scatere solet. Demum in superiori etiam parte capitis admoueri poterit; in concursu suturæ coronalis & sagittalis, quò rheumatum impetus sistatur, & à facie auertatur. Atque his contenti simus, quoniam non satis tuta esse videntur sub axillis & inguinibus, ob ingentia vasa, quæ per illa loca excurrunt. Quòd si etiam ex aliis locis ichores eiusmodi exhaurire sit animus, præstabit hoc facilè Medicus admotis vesicatoriis & sæpiùs iteratis, quæ illud tutò præstabunt, quia non inuadunt penitiores musculorum partes, vbi vasa implantantur, sed solùm cutem exulcerant. Atque hæc de Chirurgicis remediis.

Remedia Pharmacevtica interna Elephanticorvm. Præcipua vis morbi istius posita est in congerie maligni humoris, & cacochymiæ atrabilariæ per totum corpus exundantis, ex quâ intemperies hepatis fouetur & reliquæ partes vitiantur: adsunt & aliquando obstructiones lienis & viscerum. Ergo purgatio hîc maximè ex vsu frequens & iterata. Alteratio per contrarias qualitates; apertio & reseratio meatuum tam cutis quàm vrinarum, reliquorumque corporis ductuum; corroboratio denique tam per medicamenta qualitatibus manifestis agentia, quàm alexipharmaca & ea quæ proprietate quadam occultâ huic morbo competere experientia comperit.

Quod ad purgationem itaque attinet; vtrùm valida vel benignior exhibenda sit, inter Medicos controuertitur. Quidam enim dicunt tam contumacem & penitiùs infixum humorem, non posse nisi mochlico quodam remedio & valentissimo deturbari, præcipuè cùm magnis morbis magna debeantur remedia: vnde Aretæus helleborum in primis laudat, velut vnicum remedium vetustorum omnium morborum & firmis radicibus hærentium. Siquidem, inquit ille, igni facultate persimile est, & quod ignis exurens facit, eo plus veratrum interius discurrens operatur: videlicet facilem spirationem ex difficili, ex pallido colore floridum & ex macie corpulentiam: Sic Paracelsistæ antimonij varias præparationes, velut præcipuas ad expurgandos elephanticos, extollunt. Alij contra timent in morbo contumaci, & materia malignâ tantam agitationem, quæ totum corpus calfaciet & conturbabit, parum autem de humore illo partibus iam infixo auellet. Ac proinde benignioribus quibusdam catharticis suadent sensim & minutatim esse attrahendum expurgandumque ne vires frangantur. Nos verò existimamus mediam viam hîc esse sequendam, nimirum tum robustioribus pharmacis interdum esse agendum, sub veris potissimùm & autumni tempus, præparato priùs corpore & humore, ex summi Hippocratis consilio, *Aphorismi decimo tertio*, *sectionis quarto*, qui præhumectanda corpora vberiore cibo & quiete docuit, antequam helleborus exhibeatur. Sic enim fiet, vt nec nocere possit, & magnam morbificæ causæ partem excludat ἀθρόως: vnde sperabilis est naturæ restauratio, quam rem benigniora & infirma cathartica præstare non possunt: Tum blandis etiam & benignioribus insistendum, quotidie ferè sumptis, vt loquitur Mesues, ad excrementa illa quæ indies succrescere solent, quasi postliminiò expurganda. His enim duobus sic institutis, impossibile est in corpore magnos humorum synathrismos fieri, quod hîc in primis est exoptandum.

Post iniectum itaque conuenientem clysterem sub veris initium, antequam succedente maiore calore humores ad superficiem corporis rapiantur, sectâque venâ ex præceptis iam à nobis traditis, instituatur conueniens catharsis, humectato priùs & renutrito bonis cibis corpore, qui respectum habeant ad atrabilarios succos. Fiat itaque, si volueris, in hunc modum, potissimùm in infirmis, qui validiores, & vnâ vice factas purgationes exhorrescunt.

℞ Rad. enulæ campanæ, acetos. liquir. rasæ, & polypod. querc. ana ℥ j. corticis rad. cappar. & tamarisc. radicum graminis (potissimùm si adsint obstructiones) an. ʒ vj. cichor. borrag. cum toto, fumar. maluar. mercur. lupulor. hepaticæ, capilli vener. an. M. j. melissæ & cardui bened. an. M. ß. folior. senæ mund. ℥ iv. myrobal. citrinor. & indor. succo fumariæ confricat. an. ℥ ß. corticis hellebori nigri, (si reperiatur, vel illius loco esulæ præparatæ) ℥ j. agarici & hermodactyl. (vbi dominatus pituitæ contumacioris adest,) ana ℥ ß. santali rubr. & cinamom. electi, ana ʒ ij. spicæ nardi ʒ j. Fiat decoctio ad ℔ ij. in aquâ hordei, vel sero lactis caprilli.

In colaturâ dissolue syrupi de fumar. compos. & de cichoro cum rhabarb. ana ℥ iij. Fiat apozema non clarificatum pro robustioribus, quod capiat in vj. dosibus matutinis. Quarum vltimæ addi poterit confect. Hamech vel elect. Indi maioris dimidia vncia, vel diasenæ solut. ʒ vj. vel post absolutum prædictum apozema, capiat, vno die quietis interiecto, pilulas sequentes.

℞ Pilul. de lapide lazuli vt decet præparat. & sine quibus, ana ʒ ß. pulueris hellebori nigri, & diambræ, an. ℈. v. Cum aquâ cardui bened. fiant pilulæ vij. quas capiat summo mane, sumendo duabus horis post, ℥ vj. seri caprilli, vel iusculum pulli, cum herbis refrigerantibus. Alij configunt pomum vel raphanum frustulis hellebori aut esulæ, deinde decoquunt sub cineribus, post in aquâ cordiali infundunt, addendo parum syrupi capilli vener. aut de cichor. simpl. & sic propinant. Vel oxymelitis ℥ ij. exhibent, in quibus per noctem ʒ j. hellebori infusa fuerit, cum pauco puluere diambræ vel diamoschi.

Chymici verò vtuntur extractis suis hellebori, antimonij, esulæ, & similibus. Quæ omnia variare licebit pro diuersis constitutionibus hominum & locorum.

Sed quoniam diximus elephanticos, non vnicâ tantùm aut violentâ purgatione indigere, sed quotidianâ ferè & familiari; quâ perennis malignorum illorum excrementorum prouentus expurgari possit: ideò paretur syrupus magistralis ex prædicto apozemate, quo purgentur singulis septimanis; vel opiata ex diasenâ; catholicone, & diaprunis solut. cum syrup. de cichoreo aut de fumariâ, paretur in eosdem vsus. Mesues valde laudat puluerem epithymi ad ʒ ij. cum sero caprillo, singulis diebus in aurorâ sumptum: Alij imperant seri vsum per totum ver & autumnum, in quo dissoluunt succum fumariæ & borraginis: vel præscribunt eodem tempore decoctum pulæ vel hœdinæ carnis cum herbis dictis, radice graminis & lapathi acuti, cui incoquunt singulis ferè diebus senæ mundatæ ℥ ß. epithymi P. j. seminum anisi & melonum, an. ʒ ij. Si velis parare valde familiare catharticum ad illos purgandos, para vinum purgatorium in sequentem modum. Quamuis enim vinum quodammodo illis aduersari videatur, quia tamen permixtione aliorum corrigitur, & cognatione suæ substantiæ meliùs insinuatur in partes corporis nostri: ideò potest concedi in illos vsus, vt vinum viperinum.

℞ Folior. & follicul. senæ, an. ℔ ij. polypod. querc. ℥ vj. myrobal. omnium, an. ℥ j. agarici & rhabarbari, an. ʒ vj. macis & mastich. an. ℥ ß gummi arabici, & santali citrini, an. ʒ ij. summit. fumariæ & epithymi, an. ℥ ij. corticis hellebori nigri, vel esulæ ℥ j. zinziber. ʒ ß. Hæc omnia simul tere & misce. Infundantur in s. q. vini albi tenuioris & oligophori per viginti quatuor horas: Post adde foliorum borraginis, buglos. capilli vener. florum violarum, & mali arantij, si reperiantur, an. M. ß. passul. purgat. ℔ j. coriandri præparat. ℥ ß. Bulliant parum. Postea colentur & seruentur in vase vitreo benè obturato. Aut si sit tempus vindemiarum, bulliant in musto calente, donec deferbuerit. Et sic colatum recondatur. Quotidie assumatur plenus cyathus, horis iv. ante prandium. Exeat domo si voluerit. Quòd si vini vsum pertimescas in constitutione calidiore;

℞ Succi fumariæ, borraginis & pomorum redolent. depur. ana ℔ j. In his infunde folior. senæ ℔ ß. epithymi ℥ j. tartari albi ℥ ß. cinamom. ʒ j. Coquantur, vt artis est, addendo sacchari q. s. Fiat syrupus, de quo singulis diebus vel alternis, capiat cochlearia duo vel tria, duabus horis ante prandium.

Quoties verò non incumbent purgationi, diebus interualli sumant digerentia, alterantia, corroborantia, & similia, quibus prædictæ intentiones perficiantur. Syrupus de fumariâ, vel de hepaticâ conuenienter paratus, & cum decocto lupulorum vel asparagi dissolutus mirè prodesse potest. Opiata etiam sequens, vel tabellæ diarrhod. abb. triasantali, & similes valde erunt salutares.

℞ Conseru. radic. buglosf. florum cichor. & nymph. an. ℥ iij. corticis citri sacch. conditi, & cauliũ lactuc. pariter condit. an. ℥ j. confect. alker. ʒ ij. theriac. electæ & mithrid. an. ʒ j. pulu. elect. diarrhod. abb. & lætitiæ Gal. an. ʒ ß. salis theriacalis, vel pulu. serpentis cõbusti in ollâ nouâ ʒ j. ß. Cum syr. de pomis redolẽt. fiat opiata, quâ vtatur vt dictum est. Multi enim faciunt verum elephantiaseos alexipharmacum, salem theriacalem, vel vinum viperinum intùs, & extrà oleum viperarum. Ac vt tãdem aliquid dicamus de vsu viperarum vel serpentiũ, in quibus ferè omnes Practici reponũt potissimã vim expugnandi istius affectus, quãuis Aretæus aliquando fabulam vocet: sciendum

sciendum est hoc remedium casu, vt docet Galenus in illis historiis, seu experientiâ repertum, deinceps à Medicis rationalibus in meliorem formam restitutum, ac ne tantam corpori noxam inferre posset, diligenti præparatione excultum.

Eligantur itaque viperæ vel serpentes eo tempore, quo illis vti visum fuerit; potissimùm verò circa veris finem, (*videlicet quando sua exuunt spolia.*) in suo genere præstantissimæ: captis ligentur caput & cauda, & flagellentur aliquantisper, (vt virus suum hoc modo eiaculari valeant,) abscindantur extremitates dictæ, relicto tantùm trunco, qui diu sinatur volutari, vt sanguis totus exeat, deinde excorietur & abluatur in principio aquâ salsâ tepente, & postea cum vino odorifero & aquâ rosaceâ. Postea coquatur in ollâ nouâ in s. q. aquæ, cum fœniculo, anetho, & croco, vt solent anguillæ, ad exossationem vsque. Hauriat patiens hoc iusculum, vescaturque istis carnibus per aliquod tempus, nihil aliud comedendo, saltem in prandio. Si sit delicatior, prædicta caro serpentis vel viperæ cocta, contundatur in mortario cum pulpâ etiam gallinæ coctâ, addendo sacchari albi & prædicti iuris q. s. cinamomi puluerisati parum. Fiat comestio illa alba, quam vulgò nostri *coulis* appellant: Vel prædictæ carnes simul contusæ cum saccharo reducantur in formam marcipanis aut tabellarum, vel pastillorum. Vel etiam prædictis carnibus coctis nutriantur gallinæ aliquot, donec ex earum vsu plumæ illis iam decidant: tunc gallinæ comedantur loco viperarum. Sed in robustioribus, maiori successu vel prædicta caro, vel vinum viperinum, in quo scilicet suffocata fuerit vipera, tempore potissimùm vindemiarum, vel puluis serpentis combusti ad ℥ ß. pro vnaquaque dosi cum melle optimo exhibentur, donec corpus primùm inflari incipiat, & squamis scatere, cum mentis perturbatione & somnolentia: tunc enim supersedendum ab illorum vsu. Et si quidem rectè curatio successerit, subsidit postea corpus, & tota cutis velut serpentis spolium deponitur. Interea non negligenda corporis & partium principum corroboratio sumptis & admotis, vt sunt cerebella gallinarum, semen brassicæ vulgaris cum vino potum, & similia quæ à Dioscoride recensentur. Hæc igitur est ratio exhibendi viperas ac serpentes per os: postea enim dicemus quomodo exterius admoueantur.

Non omittendum etiam particulares vacuationes, aut quæ fiunt per alias corporis vias præter aluum, sæpè elephanticis esse ex vsu, vt per vrinas sumptis aperientibus & diureticis sine insigni calore, vt iam à nobis proditum fuit, potissimùm vbi obstructiones morbo originem dederunt. Sudorifica etiam essent hîc ex vsu, ad expurgandam illam illuuiem, quæ sub cute continetur, nisi calore suo nimis corpus incenderent, & parum in digerendo contumaci hoc humore possent, qui faciliùs externis balneis relaxantibus & humectantibus cedet: ac proinde à sudorificis supersedendum iudico. Caputpurgia verò peculiariter inter eas vacuationes quibus elephantici iuuantur, à veteribus recensentur, ne videlicet cerebrum excremenrorum mole obruatur, vel illam in proximas faciei partes deponat. Sunt autem ea vel ex communibus, vt succo betæ, maioranæ, mercurialis, & similium cum pauco vino albo vel melle rosaceo comparata: aut valentioribus, vt decocto chelidoniæ, nasturtij, staphidis agriæ, pyrethri, nucis moschatæ, piperis longi, & aliorum: cui addunt etiam parum succi cucumeris agrestis. Idem dicas de masticatoriis, nisi os sit exulceratum. Hæc igitur sapiens Medicus pro variâ circumstantiarum ratione moderabitur.

REMEDIA PHARMACEVTICA EXTERNA EORVM. Nunc ad externa siue admouenda accedamus, quibus partium robur & temperies in elephanticis restituitur, vel cutis sordes & maculæ delentur. Quod ad primum genus spectat, certissimum est, epithemata tam solida quàm liquida, sacculos, vnguenta, linimenta, emplastra, cordi, hepati, & similibus partibus imposita magnum commodum adferre: vnde quidam solent in elephanticis inungere iecoris & renum regionem singulis diebus vnguento rosaceo & santalino simul mixtis, addendo aceti rosacei parum ad penetrationem, vel ex succis endiuiæ & cichorij faciunt epithemata, cum pauco puluere diamargariti frigidi, quo demulcent æstum cordis & hepatis, potissimùm sub canicularibus diebus. Verùm maior vis est in balneo aquæ dulcis tepentis, in quo si ita videatur, herbæ & radices refrigerantes incoxerint, vt eo vtatur semel aut bis singulis mensibus per totam æstatem. Vel natet in flumine pacato & aquæ purioris frequenter, quemadmodum suprà diximus: Vbi si hirudi-

nes reperiantur,non malè sibi consulet si in eadem aquâ illas admoueat variis partibus, & sufficientem sanguinis quantitatem per eas extrahat. Hæc igitur ad temperandum & roborandum vsui esse poterunt,exteriùs admota: Vt verò habitus corporis & tota cutis sordibus liberetur ac fœdâ scabie,quidam suadent, vt sudores prouocentur in laconico seu stuphâ humidâ,ex conuenienti decocto confectâ,deinde ibidem inungantur sequentibus linimentis. Verùm in hoc affectu perpetuò suspecta esse debet nimia calfactio, ac proinde nusquam suaserim ego Elephanticos stuphis committi, vt ibi vi caloris eliciantur sudores. Sed mallem variis vti balneis, in quibus etiam si sponte sudent, benè erit: sin minùs,laxatio cutis & totius habitus,detersio & exsiccatio externarum partium procurabitur.

In primis igitur parato balneo per duos dies ex decocto lapathi acuti,maluarum, scabiosæ, violarum, & brancæ vrsinæ; in cuius exitu inungentur butyro solo, vel oleo amydalarum dulcium,aut pomatâ, addendo si voles, modicum sulphuris, vel confricando totum corpus cum sacculis plenis farinâ fabarum & hordei, aut amygdalis amaris & dulcibus leuiter contusis. Posteà fiat sequens.

♃ Rad. enulæ campan. bryoniæ, & cucumer. agrestis, ana ℔ ij. rad. serpentariæ, hastulæ regiæ,ana ℔ ß. fumar.cum toto,scabios. saponar. chelidon. maluar. calam.& hederæ,ana M iv. lupinor.fabar. lentium, hordei integ. & furfur. macri, ana M.ß.florum chamæm.melil.rosar.& violar. ana P.ij. Fiat omnium decoctio, cui adde si vis parum salis & vitrioli albi. Alij addunt aquam seu ius serpentum coctorum, vel eo confricant corpus Elephantici, antequàm balneum ingrediatur. In exitu reponatur in lecto, & ibi leuiter sudet. Deterso sudore inungatur vnguento enulato duplicato Mercurio, & dissoluto cum pauco limonum succo: Vel paretur sequens.

Succi fumar.lapath. acuti & chelidon. maioris, ana ℥ ß. olei ros. ℔ j. Bulliant ad succorum consumptionem. Post adde lithargyri & cerusæ lotæ, ana ʒ j. tuthiæ ℥ ß. salis comm. & sulphur. viui, ana ʒ iij. helleb. puluer. & sublimati, ana ʒ ß. hydrarg. succo limonum extincti ℥ j. ß. olei de tartaro, & de vitellis ouorum, ana ℥ ij. terebinth. ℥ iv. Misceantur in mortario simul, & diu agitentur. Fiat instar nutriti, quo inungantur partes fœdatæ, diu fricando in exitu dicti balnei, aut post detersum sudorem. Intereà dum his balneis & linimentis vtitur, ne facies humores exagitatos & calfactos suscipiat, aspergatur sæpiùs & irroretur aquâ rosaceâ, plantaginis, vel eâ quam vulgo Aluminosam vocant; aut sanguine leporis calente, vel etiam liquore sequenti, aptissimo ad repellendos vapores & dealbandam cutem.

♃ Litharg. argenti ℥ j. cerusæ candidiss. ℥ ß. caphur. ʒ j. salis ℈ ß. aquarum solan. lactuc. nenuph.& rosar. ana ℥ iij. aceti albi ℥ j. Agitentur simul,deinde resideant per aliquot horas, & transmittantur per filtrum. Aqua seruetur in vase vitreo in propositos vsus. Atque hæc de externis. Reliqua enim clariùs sequenti capite proponentur. An balnea naturalia conferant, vide Pisonem.

PALLIATIO SEV CORRECTIO ACCIDENTIVM IN ELEPHANTICIS.
Tantam esse affectus istius vim & feritatem supra dicebamus, vt quoties altius radices & iam confirmatam intemperiem contraxerit, nulla tunc sit veræ curationis spes; sed tantùm mitigationis (ne videlicet hominem breui temporis spatio tollat è medio) ac correctionis accidentium, quibus magis infestus esse solet. Nos itaque propositâ superius prophylaxi & causarum sublatione, quæ omnibus communes esse possunt, nunc peculiarius de mitigatione,quam vulgò palliationem vocant, agamus.

Imprimis itaque videamus, quomodo impedire possimus, ne Elephantici confirmati tam citò ad interitum ruant: quod contingere potissimùm solet, vel ob siccitatem & combustionem nimiam viscerum, vel ob putrilaginem & exulcerationem partium externarum, quâ erosæ & quasi auulsæ decidere consueuerunt,atque hoc modo mortem inferre.

Propterea siccitatis progressus est impediendus, & artus à malignâ putredine, quatenus fieri poterit, conseruandi. Quod ad primum spectat, non aliâ videntur ratione Elephantici tractandi, quàm hectici confirmati, additis tantùm eis quæ ex proprietate aduersus hunc morbum valere creduntur.

Lactis itaque potio vere & autumno in eiusmodi hominibus commendatur ad renutriendum corpus, & reficiendas partes. Sed quia eiusmodi substantia facilè corrumpitur in eis, ob æstum ventriculi & aliarum partium; Ideò duas cautiones

faciunt

faciunt in eius vsu Practici: nempe vt Elephantici isti, dum lacte vtuntur, eo solo contenti sint, saltem in prandio vsque ad cœnam, ne permixtione aliorum ciborum facilè labem contrahat: tum vt quarta aquæ pars illi addatur, vel solo, ex vberibus videlicet recenter mulcto, vel decocto cum farinâ hordei & modico sacchàro: sic enim minùs inflammari poterit. Deinceps reliquus victus hecticis simillimus instituatur, balnea refrigerantia & humectantia, in quibus dissolui poterit quarta lactis pars vel totum ex lacte comparari. Alij narrant, non solùm Ægyptiorum Reges, sed & alios eâ lue captos, in balnearum soliis fuso sanguine humano mergi solitos, vt benigni sanguinis tepore arcerent siccitatem corporis, & veluti renutrirent partes; quod vt non multùm vero simile, sic ferini remedij speciem repræsentauit. In exitu balnei nihil præstantius ad hoc putant, quàm totum corpus inungere oleo viperino ex oleo amygdal. dulc. confecto. Item frequenter exhibere rasuram eboris ad ʒ j. cum iusculo vel liquore conuenienti, smaragdum contritam, & similia ex proprietate valentia.

Quod verò ad partium extremarum, vt pedum manuúmque putrilaginem spectat, & exulcerationem ob quam decidere frequenter solent, impedietur frequenti lotione rerum detergentium & adstringentium, aquæ aluminosæ iteratâ irrigatione: Petum etiam seu Nicotianam ad idem laudant, si partes illæ succo eius vel decocto abluantur: Item si lamina plumbea tenuissima saltem de noctu super eas gestetur, aut conueniens aliquod spanadrapum paretur, quo illæ contegantur: Vt

℞ Seui arietis & ceræ nouæ, ana ℔ ß. Liquefiant simul, deinde adde thuris, masti ches, picis, farinæ volatilis, boli Armen. & rosf. rub. puluerat. ana ʒ ij. Misce, & infunde linteolum magnitudinis sufficientis, læuigetur vt decet, & fiant frusta dictis partibus admouenda.

Reliqua autem accidentia, vt casus capillorum capitis & superciliorum, rubor, pustulæ & tuberositates faciei, caro in oculis excrescens, strictura narium, difficultas spirandi, fœditas cutis, & similia, corriguntur pro diuersâ eorum naturâ & constitutione. Sic defluuium capillorum, ablatâ priùs aut mitigatâ diligenter causâ quæ illud excitauit; (quatenus fieri poterit) arceatur frequenti eorumdem rasurâ, deinde lotione ex decocto abrotani, capilli Vener. rorismarini, nigellæ, absinthij, marrubij, verbenæ, parietariæ, corticis raphani, & baecarum iuniperi. Posteà illinantur dictæ partes melle, in quo puluis vesparum combustarum, stercoris muris vel lacertæ commixtus fuerit: deinde ne geniti pili denuò labantur, eædem partes ladano dissoluto cum pauco oleo myrtino vel lentiscino roborentur.

Ad ruborem verò & deformitatem faciei, quam vulgo guttam rosaceam vocant, in primis repellantur humores lacte virginali iam scripto, vel aquâ aluminosa: deinde modicè resoluentibus infixi dissipentur, vt sanguine leporino, columbino calente frequenter admoto, aut aquâ sequenti.

℞ Rad. lilij, jarri, serpentariæ & sigilli Salomonis, ana ℔ ß. Contundantur & reponantur in alembicum vitreum, ibidémque macerentur aliquandiu in aquâ è floribus fabarum & rosarum, quas vltramarinas vocant, extracta, ana ℔ j. garyophyl. nucis mosch. & caphur. puluerat. ana ʒ j. ß. Distillentur vt artis est, & hac aquâ lauetur sæpiùs facies & caput. Quòd si tuberositates iam sint eminentiores in vultu & reliquis partibus, frustrà laborabis in repellendâ & resoluendâ tam contumaci materiâ: ideò si duriores fuerint eiusmodi excrescentiæ, foueantur priùs decocto maluar. althææ, lapathi acut. & fumar. Deinde inungantur axungiâ humanâ, suillâ, vel gallinæ. Vbi sic molliores euaserint, attollantur vncino, singulatim, & abscindantur scalpello radicitus: Sanguis satis copiosè sinatur fluere, deinde comprimatur, & cicatrix excitetur lithargyro bene puluerisato, & cum sanguine leporis commixto, qui sinatur ibi per triduum, deinde abluatur aquâ furfuris vel hordei. Eodem modo adhibeatur posteà vnguentum citrinum, donec res peracta fuerit.

Ad dealbandas verò cicatrices inductas quidam eas abluunt liquore, qui ex ouo cineribus imposito resudat, vel ex farinâ cicerum, fabarum, & hordei, cum lacte commixtâ, addendo amygdalas aliquot mundatas & contusas, seminis raphani & gummi tragacant. puluer. ana ʒ iij. conficiunt pastam, & eâ faciem instar cataplasmatis operiunt de nocte, interdiu lauant aquâ furfuris, vel de floribus fabarum. Si qui sint ita timidi vt ferrum scindens exhorreant, poterit aquâ forti, vel

ex cantharidibus distillatis paratâ, vel etiam cauterio, aut vesicatorio communi illud præstari. Sunt qui oleum vitrioli, & sulphuris ad idem commendant. Sed nihil est præstantius ipsâ sectione, quia & citò fit, & sine metu exulcerationis, & in partibus quas manu attingere licet.

Carnem autem in oculis superfluam absument pulueres, ex osse sepiæ, cornu cerui combusto, & saccharo cando parati, & frequenter aspersi vel insufflati. Quidam solo butyro illinunt aut melle rosaceo; sed quando est siccior vel paulò latior eiusmodi excrescentia, bonum erit illam fouere decocto maluar. & fœnicul. deinde eam absorbere collyrio aliquo detergente & exiccante, vt est sequens.

℞ Aquarum eufrag. chelidon. maior. & fœnicul. ana ℥ iv. vini albi ℥ j. antimon. myrrh. & tuthiæ, ana ʒ j. ß. croci & viridis æris, ana ℈. j. vitrioli albi ℈ ß. Bulliant simul, deinde colentur. Colatura seruetur in vase cupreo ad vsum.

Narium autem strictura seu oppilatio corrigetur quodammodo expurgando easdem frequenter vino albo tepido per eas attracto, vel etiam oxymelite scillitico, deinde immissâ grandiori turundâ ex bombace vel sericeo panno confectâ, & vnguento citrino illitâ, aut puluere lithargyri & aristolochiæ rotundæ aspersa, fiat cannula seu turunda plumbea foraminata, quæ in nares oleo amygdal. dulc. vel vnguent. citrino illita immittatur. Vbi hæc non prosunt, fiant scarificationes internæ, vel sanguis eliciatur herbâ quam millefolium vocant, vel setis porcinis intromissis.

Eodem modo iuuanda respiratio & raucitas vocis in Elephanticis decocto pectorali frequenter sumpto: item lacte tepente & recens mulcto, quo partes istæ commodè dilatantur, syrupo de liquiritiâ & capilli Veneris. Confert etiam aqua hordei, in quâ dissolutum sit saccharum candum, & aliquot croci grana. In magno metu suffocationis, tundunt Practici venas iugulares in collo, vt materia minuatur, & fiat expiratio fuliginum illarum commodior.

Quod ad fœditatem verò cutis, & scabiem ac pruriginem spectat, vel iam dicta à nobis sufficient, vel etiam remedia omnia, quæ ad lepram simplicem, morpheas, & impetiginem institui solent, huc reuocanda. Inter quæ inunctiones illæ ex hydrargyro, quas nunc ad luis Venereæ expugnationem vsurpare solemus, primùm inuentæ fuerunt. Reliqua ex suis locis repetantur. Nos verò huic Capiti finem imponamus.

CAPVT II.

De Lue Venerea.

VENEREÆ LVIS ORTVS ET APPELLATIONES VARIÆ. Nouas atque inauditas morborum species velut monstra in dies exoriri posse, siue ex vario superiorum corporum aspectu, seu diuersâ inferiorum causarum constitutione, notum faciunt *Exanthemata* illa puerorum, ante Arabum tempus incognita: *Impetigo seu mentagra* Plinij sæculo exorta: *Elephantiasis*, post deuictam à Romanis Ægyptum, in Europam primùm translata: *Sudor ille pestilens*, quem vulgo Britannicum dicimus: *Coqueluche* seu καρηβαρία contagiosa, quam nostro hoc æuo bis sæuissimè grassatam vidimus, & similes alij, siue ex alienis regionibus vbi vigebant importati, seu ibidem geniti.

Inter hos autem Lues Venerea, de quâ nunc acturi sumus, miserabile scortatorum flagellum, sub Caroli VIII. Francorum Regis imperio Neapolin obsidentis, anno 1494. exorta, primatum obtinere videtur: tum fœdo grassandi modo, qui ferè per coitum contingit; tum sæuitate symptomatum, quibus stipata incedit. Esse autem affectum hunc nouum & antiquis incognitum, ex eo patet quod ex nouo illo orbe & Indiis Occidentalibus nuper repertis, in quibus est endemius & scabiei nostræ vulgari, vel puerulorum variolis simillimus, fuerit in Europam ab Hispanis cum reliquis mercibus adductus, & Gallis in illâ obsidione Neapolitanâ primùm communicatus: tum etiam quòd ad nullum ex morbis à veteribus commemoratis

memoratis commodè referri valeat: non ad Elephantiasin (cui tamen maximè affinis videtur) propterea quod symptomata habet tum præcedentia, tum comitantia, quæ nusquam in Elephantiasi apparent, vt gonorrhœam illam virulentam, bubones, pudendi cariem, dolores nocturnos, & similia: Præterea ex inuadendi & curandi ratione maximè distinguuntur: nam lues hæc citò & per coitum frequentissimè propagatur, Elephantiasis verò tardè concipitur, & multæ sunt mulieres, quæ cum maritis Elephanticis diu habitarunt, illo morbo immunes: (*Hoc refert Fallop.* 773.) Imò hecticâ lue Venereâ infectus rarò similem prolem generat; Elephanticus verò semper vel vt plurimùm. Et cùm Elephantiasis nonnisi ægrè curetur, imò nusquam vbi confirmata fuerit, lues hæc nostris potissimùm temporibus facillimè expugnatur adhibitis remediis: Quæ cùm omnino sint diuersa in vtriusque curatione (nemo enim guajaco, ligno sassafras, & similibus sudorificis ritè aduersus Elephantiasin vtetur) sequitur etiam diuersas esse causas & affectus omnino discrepantes: Adde quod sæpiùs vidimus, Elephanticos etiam deploratos, & in publicis illis nosocomiis degentes, lue Venereâ corripi ex concubitu cum scortis infectis, quod non fieret, si quidem vnus & idem esset morbus, vt satis patet.

Ridicula est etiam opinio eorum, qui putant luem hanc Veneream reduci posse ad *Sahafatum* illud Auicennæ, quod nihil est aliud quàm Tinea capitis: Vel *Albotim*, quod inter fœdas scabies & impetigines refertur: Vel ad variolas, mentagram, aut dolores arthriticos, cùm sit manifestissimum alia esse symptomata in lue Venereâ, quæ in his nusquam apparent, & aliquam esse causam propriam, quæ quamuis affectus aliis morbis communes producat, habet tamen suam peculiarem naturam quam illis imprimit, nec alio remedio quàm suo & determinato tollitur, vbi semel pedem fixerit.

Cùm igitur nouus hic morbus vel causa morbifica, passim per omnes mundi partes hodie vagetur, quæri solet, vnde ortum suum habuerit: vtrùm scilicet ex aliquâ certâ regione, vt iam nos asseruimus, fuerit in alias translatus, vel à concursu quarumdam causarum externarum vel internarum profectus: Externarum, vt cœlestium constellationum, aëris, aquarum, & similium: Internarum, vt putredinis aut venenatæ qualitatis in corporibus quibusdam impuris genitæ, quæ posteà aliis per concubitum fuerit communicata. Astrologi gloriantur se huius morbi aduentum ex malignis syderum aspectibus, qui vndecim annis ante illius aduentum apparuerunt, prædixisse. Alij malunt luem hanc ex corruptelâ summâ aëris, quæ tunc contigit post insignia diluuia, vel aquarum infectarum vitia, aut corporum insepultorum fœtidis exhalationibus contigisse. Quidam denique putant ex prauo victu aut aëris mutatione, quâ Galli vsi sunt in illo exercitu, humores ita fuisse corruptos, vt luis istius deleteriam qualitatem per mutuum congressum & concubitum suscitarint. Sed ego istas omnes causas non tam vt præcipuas & veras efficientes agnosco, quàm comitantes & concausas. Etenim cùm priùs tales multæ fuerint constellationes, talia diluuia, aëris corruptelæ, aquarum inquinamenta, & humorum putredines per numerosas militum cateruas, nec subsequutus sit hic affectus: credibile est magis ista omnia concurrisse ad disponenda corpora huic lui suscipiendæ, quàm illam generasse: verùm translatam esse, vt diximus, ex Indiâ ab Hispanis in illum Gallorum exercitum, siue dolo, seu casu id factum fuerit.

Apud Indos autem communem esse & perpetuum hunc affectum, ex perpetuâ causæ præsentiâ & communi illius vsu, aëre videlicet aut victus genere, quo promiscuè vtuntur, vnde endemius illis seu indigena dici potest: nobis aduena & popularis, quia miserè per plebem grassatur ob actionem illam communem concumbendi, cuius vi contagij fomes disseminatur affatim. Exolescit verò nunc & quasi minuitur illius ferocitas, quia longiùs distat à primo illo seminario, seu infectionis principio: & quia causæ disponentes vel concurrentes minùs sunt idoneæ ad illum fouendum; mox tamen rediturus, si quidem illæ inualuerint denuò, aut seminarij vis renouata fuerit.

Ex vario autem hoc progrediendi modo, variæ huic morbo appellationes sunt attributæ. Nam ex varietate gentium, quæ illo primùm laborasse existimantur, aut loci vbi contractus est, dicitur Indicus, Hispanicus, Neapolitanus, & Gallicus. Ratione verò partis quæ plurimùm inficitur, Pudendagra. Ratione turpis & fœdi congressus, Syphilis, Meuius, & Lues Venerea dictus est. Ob similitudinem

litudinem autem, à Gallis vulgò magna seu crassa *Vairola* appellatur, quam Hispani *Patursam* etiam dicunt. Atque hæc de nominibus quibus ad placitum res nouæ & admirabiles insigniri solent.

Lvis Venereæ definitio. Luis Venereæ definitionem exquisitam, quæ scilicet illius essentiam, causas, & effectus complectatur, non est facile assignare, per medias Autorum de hac re decertantium controuersias. Est tamen in tam arduo opere aliquid audendum, & futuræ tractationis fundamentum hoc præcipuum stabilire. Sit igitur nobis Lues Venerea intemperies occulta, & contagio tantùm contracta, hepati potissimùm inhærens, illiúsque sanguinem ac spiritus natiuos ἀντιπαθείᾳ quadam inficiens, vnde tubercula, solutiones continui, propriæ corruptelæ, & certa symptomata per totum corpus exoriuntur. Hæc definitio nobis arridet, quia propriam huius morbi naturam detegit, partem primariò laborantem denotat, & causam ac symptomata peculiaria exprimit, ita vt conuerti possit cum suo definito, nec alteri morbo competat. Maluimus autem Luem Veneream tanquam morbum definire, quàm vt causam vel symptoma, quia Medicus debet potissimùm eas constitutiones contemplari, quæ in partibus corporis nostri genitæ à variis causis, ibi suam διάθεσιν posuerunt, & ea symptomata velut effectus proferunt, quibus maximè innotescunt. Adde quòd causæ illæ, vt vitiatum seminarium, cùm sæpe in corporibus contineantur absque vllâ qualitatis suæ impressione, non tam videntur complere affectus alicuius naturam, quàm ipsa dispositio præter naturam contracta, siue à causâ continente foueatur, seu iàm causa desierit ista permanente. Symptomata autem mera, vel morbi symptomatici, quamuis nos ducant ad primarij affectus cognititionem, non debent tamen illius vicem tenere, sed ad genitricem causam seu dispositionem perpetuò referri.

Diximus itaque Luem Veneream esse intemperiem, proptereà quòd cùm morbus iste potissimùm actiones similares labefactet, & hepatis sanguificationem vitiet, quæ in ipsius temperamenti seu caloris natiui εὐκρασίᾳ posita est, non tam ad morbos organicos, aut solutionem continui referri debet, quæ functiones istas naturales non lædunt per se vel primariò, sed ex accidenti tantùm. Prætereà cùm morbus iste sit contagiosus, & nunquam nisi per contagium communicetur: contagij autem ratio sit posita in quadam putredine seu corruptelâ humorum vel partium, ex quibus virulenta illa seminaria velut μιάσματα effluunt: sequitur etiam temperamenti rationem in morbis hisce potiùs violari, quàm aut ipsam vnitatem vel dispositionem instrumentariam. Adde quòd soluta vnitas aut instrumentarij morbi, cùm pertineant ad quantitatem vel figuram, non habent principium agendi, ideoque non possunt seipsas multiplicare, aut similes affectus per contagium gignere. Quæ igitur apparent in Lue Venereâ exulcerationes, teredones, tubercula, & similes affectus, non tam sunt de essentiâ morbi primarij, quàm ad illius esse consequuntur: quemadmodum vulgata vlcera & tumores fieri solent ex vitiis plethoræ & cacochymiæ humoralis, quas intemperies partium nutritioni dicatarum pepererunt, vt eleganter docet Galenus *libr. de facult. natur.* Vnde etiam conficimus, non esse aggregatum multorum morborum & affectuum, vt quidam voluerunt; si quidem ista lues aliquàndo per se & sine illis subsistere potest, necnon simplicissimis expugnatur remediis, quæ morbum simplicem esse & vnum demonstrant.

Verùm hæc intemperies quæ luis essentiam constituit, non tam est vulgaris, & ex primarum qualitatum ἀμετρίᾳ simplici vel coniugatâ pendens (quamuis etiam illa coniungi frequenter possit pro vario temperamentorum & habituum modo, in quos lues hæc incidit) quàm occulta & ex certâ mixtionis labe suscitata, quam peculiaris istius seminarij, & inexplicabilis prauitas induxit, quod Galenus ad totam substantiam partium similarium Medico more refert. Quasi dicat, corruptionem quâ totius temperamenti (quod est forma & veluti præcipua substantia horum membrorum) harmonia violatur. Vt enim voluit ille, alimenta non tam quòd calida aut frigida, alere: medicamenta cathartica & partes similares familiaritate totius substantiæ, hoc est, certo quodam temperamento cum determinatâ hac materiâ, proprium sibi humorem allicere: Sic etiam esse venena & causas morbificas, morbósque, qui totâ substantiâ & dissidio occulto oppugnent naturam nostram, aut certas corporis nostri partes. Inter quos reponendam esse luem Veneream, ex eo conficimus.

Primò,

Primò, quod morbus iste cum sit perpetuò contagiosus & contagium habeat aliquid supra vulgatas qualitates (aliàs enim omnes intemperies essent contagiosæ) sequitur etiam luem Veneream ex eodem censu & numero esse habendam. Secundò, quòd in lue Venereâ, modò intemperies calida & sicca, modò frigida humida, modò alia dominari videatur, quod non fieret, si esset vulgaris & manifesta quædam intemperies, perpetuò enim talis adesset, & non alia. Tertiò, quòd morbus iste læsionem infert parti nobili & determinatæ, nempe hepati, per antipathiam quam habet cum spiritibus naturalibus, vt posteà probabimus. Quartò, quòd non tam remediis qualitate manifestâ agentibus, vel methodicâ ratione inuentis expugnatur, quàm antidotis quibusdam & certis alexipharmacis per experientiam compertis, vt posteà videbimus.

Porrò hæc intemperies occulta perpetuò per contagium contrahitur, nusquam autem vel à solis causis externis, vel internis. Nunquam enim visus est aliquis, ex quo lues Venerea huic orbis parti innotuit, illâ corripi per aduersam aëris aut alimentorum constitutionem, vel per cacochymiæ aut plethoræ vitia, nisi contactus ille impurus accesserit. Scabies, ophthalmia, elephantiasis, & similes alij morbi contagiosi, aliquando ex fomite communicato pendent, vt quando phthisicus vel elephanticus alium inficit; aliàs tamen & phthisici & elephantici euadunt, absque vlla contagionis suspicione, vt quotidianâ experientiâ confirmatur: At lues hæc Venerea nusquam nisi ex simili contage proficiscitur. Cúmque morbi isti contagiosi multiplicentur per communicatam aliis corporibus substantiam aliquam humoralem vel vaporosam, quæ est aut in ipso corpore infecto, aut in aliquo fomite, vel in aëre ambiente: hic morbus communicatur potissimùm ex contactu corporum infectorum, rarò ex fomite, vt linteolis, vestibus, & similibus, nunquam per aëris inspirationem. Vnde conficitur, crassam magis & lentam esse materiam cui inhæret, & quæ veluti calore & suscitatione egeat ad inferendam istam labem, vt in coitu, osculo, & simili contactu amatorio: & sic pro ratione contactus illius: si quidem per coitum fiat, primùm pudenda inficiuntur; per osculum, labia & os; per oblactationem, vbera; per accubitum solum, cutis partes externæ quæ primùm continguntur, vt etiam accidit in compotatione in eodem poculo, gestatione vestium, vel aliarum rerum hac lue infectarum. Nusquam autem ad distans, per medium scilicet aërem transmittitur, quoniam illa luis inquinamenta crassiora & lentiora, non possunt peruadere aërem ambientem, & illi permisceri: aliàs enim in modum pestis & similium morborum verè epidemicorum propagaretur.

Quamuis autem dixerimus pudenda, os, vbera, cutem, anum in præposterâ Venere, primùm contactu isto impuro per communicatam materiam infici, non tamen inde putamus partes hasce verum esse subiectum luis Venereæ, sed ipsum hepar actionum naturalium sedem. Cùm enim certum sit per istum morbum naturales functiones, quæ positæ sunt in nutritione membrorum, potissimùm labefactari, & non solùm in aliquâ corporis parte, sed in vniuersum; vbi semel radices suas egerit, imò quasi momento temporis totum sanguinem aliquando vitiari, fœdum colorem induci, & similia; quis non fateatur fontem sanguinis & spirituum naturalium hac labe esse correptum potiùs quàm vnam vel duas ex partibus hisce externis, quæ primò affectæ apparent? Fatemur quidem statim in principio, vbi partium istarum externarum aliqua fuerit carie vel vlcere tentata, ibidem latere primum mali seminarium, quod per venas ipsas serpens, rectâ ad hepar per ἀντιπάθειαν delatum veram tandem morbi sedem occupat citiùs vel tardiùs pro majori eius vel minori resistentiâ. Quod bubones illi venerei, & gonorrhœa virulenta satis ostendunt, aliquando in principio morbi, aliàs in progressu apparentes. Cùm igitur aliæ partes, tam externæ quàm internæ, per hunc affectum modò lædantur, modò immunes sint hoc malo, & illarum dispositionibus persanatis, vt carie pudendi, bubone, defluuio pilorum, & similibus, adhuc perseueret morbus: sequitur aliquam esse partem, quæ sit perpetuum subiectum ac præcipuum huius morbi. Illa verò erit, cuius functiones aut ab eâ dependentes perpetuò violantur, nempe naturales, quarum origo est hepar, saltem respectu materiæ seu obiecti, nempe sanguinis, circa quem partes omnes spermaticæ suas operationes exercent, & pro cuius variâ constitutione, nutritio etiam immutatur, & certa excrementa in partibus colliguntur.

Adde quod in lue hac non solùm massa sanguinaria inficitur, sed etiam spiritus

illi naturales infestâ quadam proprietate ita dissipantur, vt illâ correpti subitò in torporem vniuersi corporis, coloris defœdationem, & mentulæ seu appetitus coeundi eneruationem incidant. Quod non fieret, nisi ipsa origo spirituum influentium esset labefactata, quibus insiti recreantur, & ad sua quasi munia suscitantur. Verùm dicet aliquis, cùm luis istius seminaria ita sint virulenta & impura, vt partes externas quas contingunt, exulcerare soleant, quî fit quod in hepate lue vereneâ affectorum, nunquam vlcus aut saltem ἕλκωσις sit reperta? Præterea cùm tot eruditi viri de istius affectus θεραπεία scripserint, eúmque feliciter profligarint, cur nusquam de appropriatis & quæ peculiarem respectum habeant cum hepate, vel de topicis hepati admouendis mememinerunt? Quod tamen faciendum videbatur, si quidem ibi posita sit præcipua morbi istius essentia. Cur etiam nulla illius signa ex vrinis repetuntur, quæ certissimè partium istarum nutricationi dicatarum constitutiones designare solent? Non carent certè obiectiones istæ difficultate, quam nos ita dissoluere conabimur. Primò, quod attinet ad exulcerationem, dicimus eam neque esse de essentiâ istius affectus, neque necessariò illum consequi, sed ex accidenti tantùm, quando videlicet ex confricatione & attritu partium, virulenta illa cacochymia erodit partes sibi in primo occursu obuias, reliquas verò non item, quibus tantùm suæ venenositatis labem imprimit. Ac proinde cùm hepar longè sit dissitum ab immediato illo contactu, non esse mirum si quandoque nullo vlcere afficiatur, sed tantùm intemperie propriâ, quâ actionum iam dictarum læsiones emergunt: necnon cùm hepar sit benignioris succi fons & scaturigo, quo plurimùm semper abundare solet, fit vt seminaria illa contagiosa per venas delata, & quasi sanguine diluta minorem habeant vim ad exulcerandum hepar, quàm externæ partes, in quibus sincera & impermixta continentur. Ioubertus tamen asserit, visa in apertis cadaueribus fœda vlcera & pustulas in visceribus. Quod ad secundum attinet, cùm morbus hic in occultâ quadam labe & certis seminariis consistat, quibus totum corpus inficitur, & in quorum exclusione tota curationis vis posita est: parum solliciti fuerunt Practici de præscribendis appropriatis vel topicis quæ hepati admouerentur, & quibus parum proficias, nisi antidota vsurpentur. Hæc autem, vt decoctum ligni guajaci, & similia, cùm integris ferè viribus ad hepar deferantur, parum solliciti fuerunt de admouendis extrinsecus remediis: quæ tamen non sunt omnino aspernanda, vbi potissimùm illius vires iam labascere & imminui videntur. Vrinas verò hîc non spectamus, nec ex eis luis istius signa repetimus, quoniam occultæ istæ corruptelæ & totius substantiæ morbi non faciunt manifestas sui significationes in vrinis, vt patet de peste & venenis. Quamuis etiam non dubitemus in lue Venereâ correptis, potissimùm si intemperies quædam manifesta coniuncta fuerit, vt sæpe contingit, quin vrinæ varias mutationes suscipiant, quas etiam Medicus contemplari potest. Et sic nihil vrgent argumenta aduersus sententiam nostram adducta.

Vltimum ergo definitionis nostræ membrum continebat effectus siue symptomata, quæ luem istam consequuntur, & ex quibus innotescere solet, putà tubercula siue tumores præter naturam, solutiones continui siue vlcera, proprias corruptelas, & actionum læsarum syndromen, quæ peculiariter in hoc morbo apparent. Ex quorum omnium diuersitate, tam diuersa etiam huius affectus natura efficitur, & differentiæ seu gradus constituuntur. Quorum omnium, vt consequentium morborum ac syptomatum, rationes assignabimus capite de signis, vbi priùs de causis ipsis actum fuerit.

Cavsæ Lvis Venereæ. Quamuis videamur sufficienter in præcedentibus, ortum luis Venereæ, & generationis modum ac causas expressisse: non erit tamen inutile, si de eis adhuc secundùm solitam Medicorum viam, quæ certo ordini inhæreat, breuiter agamus. Cùm igitur dixerimus præcipuam potissimámque causam, per quam lues ista contrahitur, esse externam, nempe contagium seu propagationem similis per communicatam quandam substantiam, in quâ vis seminarij lateat, siue hoc sit in ipso ortu à seminibus parentum infectis, vel post ortum ex contactu contagij mediato vel immediato; Mediato, vt quando fit per fomitem, vestimenta scilicet, pocula, & similia, in quibus mali istius seminaria delitescunt: Immediato autem, vt per oblactationem, quando pueruli nutricum impurarum mammas sugunt, vel contrà quando nutrices puerulis impuris vbera sua sugenda præbent; per oscula frequentiora, per accubitum in

in eodem lectulo, aut denique per coitum, qui modus est magis vsitatus & vulgaris. Causa ista externa siue luis seminarium, redditur interna & antecedens, vbi primùm partes illas in superficie corporis positas, os, mammas, cutem vel pudenda contigerit, eáque parata ad suscipiendam hanc labem repererit; inde per venas velut tubulos delata aut secundùm materiam, aut per multiplicationem deleteriæ qualitatis (quod facillimè fit in eiusmodi affectionibus propter summam actiuitatem, vt docet eleganter Galenus de scorpionis ictu *libr. de loc. affect.*) naturales primùm spiritus impetit, & certâ ἀντιπαθείᾳ labefactat, túncque adhuc fiens dici potest; donec ipsam hepatis substantiam inuaserit; ibíque suæ essentiæ characterem impresserit; & tunc coniuncta seu continens causa euadit, per quam, intercessu scilicet ipsius morbi iam facti & διαμονὴν habentis, deprauantur functiones naturales; tam in ipsâ origine, quàm per reliquum corpus, in hac videlicet, vel illâ parte, prout magis vel minùs parata fuerit ad patiendum; vnde tam variæ apparent huius morbi facies & veluti ideæ pro varietate partium, temperamentorum, & humorum dominantium. Hinc massæ sanguinariæ putredines seu corruptelæ, intemperies calida humida, sæpe calida sicca, in progressu verò frigida humida, quando iam attrito & fracto caloris natiui robore, excrementa pituitosa, salsa & acria, vtpote virulentiæ illius participia colliguntur. Nec tamen ideò putandum, vt quidam voluerunt, huius morbi causam continentem in illâ intemperie esse positam, aut luis seminaria & causam continentem analogiam habere cum phlegmate crasso magis quàm cum aliis humoribus: Etenim cùm intemperies illa non sit perpetua, sed modò ad hanc, modò ad illam magis vergat pro diuersitate temperamentorum, hinc propria illa & peculiaris labes agnoscenda, quam *Vairolicam* appellamus, ex quâ prædicta suscitatur. Phlegma autem illud crassum & acrimoniâ præditum non apparet in principio morbi; sed in diuturno progressu, quando iam partium concoctiones vitiantur, & diuturnam labem contraxerunt. Quod tamen fieret, si quidem illa analogia esset vera, & pituitosos homines magis quàm alios inuaderet, senes potiùs quàm iuuenes, mulieres quàm viros: quod tamen falsum esse experientiâ certissimâ comprobatur, [ac proinde antecedens, seu quod illi inferre volebant.] Verùm obiiciunt huius sententiæ assertores, vnde igitur dolores illi nocturni in lue Venereâ? vnde tumores frigidi & gummatosi, nisi pituita dominetur in illis? Adde quòd ipsa curatio per calfacientia, attenuantia, incidentia & sudorifica, non potest alium humorem quàm pituitosum respicere: Et si quidem in progressu temporis tantùm hoc fiat, vt nos dicimus, ob eneruatum calorem insitum, cur idem non apparet in hecticis aut Elephanticis, quibus similis aut maior dissipatio contingit?

His ergo obiectionibus ita satisfaciemus, dicentes nocturnos illos dolores non sequi simplicem pituitæ dominatum, sed alias causas, vt nos posteà dicemus in signorum explicatione: Et illos tumores subsequi potiùs luem iamdiu progressam, quàm comitari, vt quotidie videmus, quando scilicet sensim & paulatim intemperies frigida & humida in partibus est introducta: Remedia autem illa adducta non tam propter qualitates manifestas expetuntur, quàm occultas & alexipharmacas, quamuis illæ non parum iuuent, ad propellenda luis seminaria in partibus delitescentia, attenuantibus illis & sudorificis facultatibus. In Elephantiaseos autem & hecticæ progressu idem non apparere, propterea quod Elephantiasis procedit semper incinerando ac comburendo humores, quia illius essentia posita est in siccâ calidáque constitutione hepatis: hectica verò non tam agit circa humores, quàm circa solidam & radicalem partium substantiam, illam absorbendo & exhauriendo, vnde non fit similis humorum prouentus, quemadmodum in lue Venereâ. Atque vt ostendamus certiùs pituitæ istius collectionem contingere ex accidenti, & in progressu luis, non autem ex naturâ morbi: contemplemur illius ortum ex calidissimâ & æstuosissimâ regione, nempe Indicâ; illiúsque effectus, nempe symptomata statim apparentia, vt bubonas, gonorrhœam, exulcerationes, depilationes, & similia, quæ nemo ad pituitam ipsam, vel humores frigidos referre potest: Ac proinde concludimus, Luis istius continentem causam seu seminarium & vaporem ἀντιπαθείᾳ suâ spiritus natiuos propriè oppugnare, analogiam verò habere cum hepatis corpore, quod peculiariter & determinatè inuadit, variéque humores afficit, donec ex vitiatâ certo modo concoctione humores

mores crassi & quodammodo pituitosi suscitantur, summâ tamen virulentiâ & malignitate præditi.

Itaque cùm in omni actione peragendâ, non solùm efficientis potentia requiratur, sed etiam patientis dispositio ad alterationem seu mutationem suscipiendam: Ideò videndum etiam nobis, quid causæ naturales, non naturales, & præter naturam valeant, ad augendam contagij istius vim, & subiectum seu corpora huic labi suscipiendæ disponenda. Quod ad res ergo non naturales spectat, à quibus quia externæ sunt & procatarcticæ, videtur incipiendum: Aëris constitutiones non parum valent ad vtrumque præstandum, siue ille à causis superioribus seu inferioribus immutetur. Vt enim pestilentia & reliqui morbi Epidemiales ex aëris corruptelâ originem suam ducunt, quam tamen posteà fomes siue contagium diu conseruat absque illius vitio: sic noster hic affectus cùm pendeat primùm à constitutione illâ aëris Indici, hîc verò à solo contagio: quoties tamen contigerit, vt aëris nostri constitutio proximè ad Indicam accedat, toties magis sæuire & corporibus hominum contagionis suæ vim imprimere poterit: qualis fuit illa quæ sub Carolo VIII. contigit. Quod ad manifestas verò aëris qualitates, vt calida & tenuis plurimùm potest ad suscitanda luis istius seminaria: sic frigida & crassa magis valet ad retinenda seu imprimenda: Vnde videmus apud Lutetiam Parisiorum, Rothomagum, & similes vrbes ferociorem esse hunc affectum, quàm in his regionibus, vel in Hispaniâ. Adde viuendi rationem magis opiparam & ingluuiei addictam, etiam sordidam ex alimentis viscidis, aut putredini obnoxiis, quæ materiam progenerent huic lui suscipiendæ valde idoneam. Sic excrementorum suppressiones indebitæ, motus intempestiui, aut paulò ante coitum facti, quia rarefaciunt totum corpus, & vasa dilatant, (*Qui postquàm pilâ diu luserunt, vel alio se modo exercuerunt, statim commiscentur scortis, faciliùs contrahunt luem Veneream.*) amplexus diuturniores, & somnus longior, cum eiusmodi scortis, necnon ingens voluptas & animi ardor inter coëundum, faciunt vt corporibus faciliùs imprimantur eiusmodi defluuia virulentæ luis: sic temperamentorum diuersitas magis apta ad illam recipiendam & inferendam. Pituitosi enim & melancholici, non tam facilè quidem corripiuntur, propterea quòd non sunt tam prompti ad coëundum, quàm sanguinei vel biliosi, habéntque corpus magis densum, & humores crassos, ac spiritus, quos non est tam facile penetrare: vbi tamen semel correpti fuerint, pertinaciùs illis inhæret, & pessima seminaria excutiunt. Mulieres etiam non tam facilè quàm viri inficiuntur ob eandem causam; nec senes aut constantis ætatis homines, quàm ephebi & adolescentes nuper sub Veneris vexillo militantes, quia incauti alacriùs pugnant, & maiori voluptate mulierculas perfundunt ac perfunduntur. Idem dicas de hepatis, ac naturalium spirituum constitutione, vasorum & pudendorum, quæ prout robustiora vel infirmiora, strictiora vel patentiora fuerint, sic etiam faciliùs vel difficiliùs recipiunt luis istius impressionem. Annotarunt Practici, eos qui tardiùs semen emittunt, quíque membrum virile habent oblongius, aut qui glandem præputio habent valde obtectam, faciliùs contrahere hoc vitium, quia magis morantur in contactu, profundiùs penetrant ad interiores illas vteri sordes, & eas sub cute longiùs retinent, aut interiùs ob balani mollitiem admittunt. Ad id etiam faciunt res contra naturam, vt plethora vel cacochymia ingens, infirmitas virium ex præcedente morbo, lues Venerea nouissimè curata, elephantica dispositio, & similes; quæ omnia disponunt corpora, & veluti præparant ad istam virulentiam, & teterrima seminaria facillimè suscipienda: necnon ad generandam pessimam contagionem, quæ alios deinceps inficiat. Atque hæc de causis, tam principalibus, quàm concurrentibus & disponentibus ad luem Veneream sufficiant, quarum cognitio maximè ad προφύλαξιν & illius præcautionem facit, vt nos posteà videbimus. Nunc instat vt de signis agamus.

DIAGNOSIS LVIS VENEREÆ, EIVSQVE GRADVVM ET DIFFERENTIARVM. In quocunque affectu priusquam de curatione cogitemus, agnoscendam esse partem affectam, causas affectus, & illius naturam siue essentiam, eleganter docet Galenus. Quod in vulgaribus morbis, & à manifestâ qualitate pendentibus multò est facilius, quàm in eis qui occulto quodam dissidio & proprietate inexplicabili corporis nostri constitutionem immutant, qualis est lues hæc Venerea. Videndum tamen, vt ex solitâ methodo, signorum fontes repetamus, & diagnosin nostram stabiliamus.

Quod

Quod ad partem itaque affectam spectat : siquidem respicias eam quæ primò læditur, vt plurimùm externa est & oculis obuia, quam exulceratio leuis aut pustula in ipso statim fœdo contactu occupat, vel paulò pòst; sicque agnoscimus quâ primùm parte peccatum fuerit, & per quam insinuatus fuerit hic affectus, verbi gratia per vbera, oblactando; per os sugendo; per cutem accumbendo; per pudenda coëundo, & sic de reliquis. At verò pars primariò laborans, seu ἴδιον ὑποκείμενον, proprium subiectum, cùm sit in profundo corporis latens, ab actione læsâ, & reliquis indiciis internoscenda. Itaque cùm naturales functiones perpetuò hîc lædantur, massa sanguinaria & spiritus natiui inficiantur, color cutis defœdetur, nutritio per vniuersum corpus vitietur, teterrima excrementa profluant sæpissimè per vasa seminalia, aut in inguina deponantur: hæc certè omnia satis ostendunt, iecur primarium alitionis nostræ instrumentum præcipuam esse partem quæ in hoc morbo afficitur. Per consensum autem & virulentæ materiæ communicationem reliquas partes, prout robustiores vel infirmiores fuerint: vnde quibusdam cor, aliis pulmones, ventriculus, frequentissimè verò caput, ob copiosam excrementorum illuuiem, quibus scatere solet, magis vel minùs inficiuntur: quibusdam tota mali vis in ossa ipsa & partes spermaticas conuertitur, quemadmodum febres multæ, prætermissis spiritibus & humoribus, solidas corporis particulas inuadunt.

Causæ verò istius affectus repetendæ ex censu rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam, siue sint disponentes, siue augentes affectum: Temperamentum enim, vt diximus, sanguineum aut biliosum, vel putredini obnoxium, habitus raritas, ætas florens & incauta, genitalium conformatio, aëris & alimentorum corruptelæ, concumbenbi ardor & lasciuia, ostendunt maximam dispositionem & aptitudinem: quæ si inciderit in scortum impurissimum, facillimè omnium suscipiet labem virulentiæ illius, quamquam in aliis naturis & constitutionibus etiam contingere pòssit, ex vehementiâ aut diuturnitate causæ efficientis præcipuæ, nempe contagij ex virulentis illis seminariis contracti, siue sit in ipso vtero ex semine aut sanguine menstruo hac labe infectis, quod vtriusque vel alterutrius parentis dispositiones vairolicæ & grauiores, (aliæ enim vix sobolem inficiunt) notum facient, siue extra vterum ex fœdis contactibus iam à nobis commemoratis, qui prout varios humores aut plethoram in corpore hoc vel illo nanciscuntur, variarumque ægritudinum ideas; sic etiam has vel illas intemperies, solutiones continui, tumores, & diuersa symptomata producere consueuerunt: perpetuò verò imprimunt διάθεσιν illam propriam & virulentam, quæ est vera huius morbi essentia, & quæ prout maior vel minor est, vehementior aut tardior, noua vel inueterata, suis etiam se prodit signis ac effectibus, quorum beneficio in plures quasi gradus vel etiam differentias distinguitur. Quamuis autem hæc signa siue consequentia luem Veneream, non semper similem typum, aut certum ordinem obseruent: quia tamen plurimùm ita se insequuntur, vt quædam exorientem luem & in fieri positam, alia confirmatam & factam, alia denique inueteratam & hecticam comitentur: ideò in notis illius recensendis, hunc sequemur progressus ordinem, quo morbi istius gradus & veluti incrementa quædam faciliùs distinguantur.

Nouum itaque & exorientem affectum venereum velut asseclæ, satellites aut anteambulones quidam, comitantur in primis leuia vlcuscula seu pustulæ partis illius quæ primum contactum passa est, ob acrimoniam scilicet virulentæ illius materiæ, quæ à corpore contagioso communicata exteriori illi particulæ adhæsit. Quòd si per coitum contractus sit hic affectus; præter illam cariem pudendi, quæ excitari solet, fit bubo in inguine dextro, vel etiam in vtroque, quia irritatum hepar à virulentis illis seminariis, excutit in proximam partem & consuetum emunctorium materiam illam cum sanguine: vnde aliquando eiusmodi tumores suppurantur. Aliàs symptomaticus est tantùm hic bubo, & oppressionem viscerum aut dolores partium subsequens, & in progressu potiùs morbi quàm initio apparet. Quemadmodum & gonorrhœa illa virulenta, quæ accidit ob eneruatas vires partium spermaticarum à teterrimo illo vapore, vnde semen fœtidum & ichorosum sine vllâ voluptate emittunt: aliàs sequitur inflammationem vel exulcerationem glandularum illarum, quas parastatas vocant, propter quam irritatâ excretrice fit perpetuus materiæ virulentæ fluxus, cuius hepar magnam suggerit portionem. His statim coniungitur aut præcedit lassi-

tudo quædam spontanea, etiam post somnum, quam infecti sentiunt præter solitum, cum segnitie totius corporis, & animi mœrore insueto, ob labefactatos scilicet spiritus naturales, & communicatos iam eiusmodi vapores cordi, cerebro, & toti corpori. Vnde etiam dolor quidam vagus & paruus infestat, propter expirationes istas, modò caput, aliàs humeros, aliquando suras vel plantas pedum impetentes & citò dissipatas. Iamque auctis malignis hisce vaporibus, & infecto paululum sanguine, fœdus color in facie apparet, tristitia vultus, languor oculi, cuius palpebræ & concaua velut circulo quodam liuent. Quibus accedunt febricula quædam, calor insolitus circa volas & pedum plantas, ob calefactum iam & agitatum à prauis illis seminariis sanguinem: vnde etiam quibusdam exoriuntur velut exanthemata quædam morsibus pulicum simillima per totum corpus, & aliquando leue pilorum defluuium, corruptis illorum radicibus à vaporum acrimoniâ, sed qui facilè renascuntur. Atque hæc sunt istius affectus præcipua indicia, quæ quamuis non sint ἀχώριστα & inseparabilia, sed in aliis etiam morbis reperiantur, possunt tamen ex cognitâ huius contagij causâ, illius in corpore iam exorientem labem designare.

Vbi verò iam altiùs malum insederit, & imperij sui limites latiùs & firmiùs propagarit, grauiora etiam exurgunt symptomata & morbosi affectus. Etenim grauiùs affecto hepate & reliquis partibus coctioni per totum corpus dicatis, ob sanguinis corruptelam, & labefactatam alteratricem facultatem, post spatium scilicet trium vel quatuor mensium, emergunt pustulæ crassæ & duræ, præcipuè circa caput, frontem, barbam, & ponè aures; aliquando varis vulgò dictis (vnde nomen Vairolæ) aliàs puerulorum ecthymatis simillimæ, aliquando verrucis propinquiores, variisque coloribus donatæ, qui ex vario humorum dominatu proficiscuntur, vnde aliquando suppurantur, sed sæpiùs malignum, sordidum, & crustulosum vlcus excitantes; aliàs omnino indurantur & scirrhescunt. Inde in pene aut balano tumores duri, aut crustulæ callis simillimæ, post sanatam illam cariem, aut sine eâ exortæ, quæ aliquando degenerant in gangrænam aut sphacelismum, & propriè designant rebellem huius affectus naturam. Iam itaque inualescente morbo, cerebrum summa excrementorum corporis nostri officina vitium contrahit, & subiectis partibus fluxionum pessimarum multitudinem concitat: Hinc vuulæ primùm relaxatio, inflammationes faucium, raucedines, tumores in paristhmiis, absque vllâ aut paruâ aliarum causarum suspicione, quæ catarrhos excitare solent: Quibus coniungitur pessima alopecia & casus capillorum, vulgò Pelada dictus, qui nec per se curatur, vt iam dictus; nec aliis remediis quàm veris alexipharmacis cedit. His adde dolores illos clamosos artuum sæuissimos, qui media musculorum spatia occupant, & noctu summopere exacerbantur, quia pendent à vaporibus ex tertiâ alimenti coctione excitatis, qui non solùm pungunt & vellicant partes, sed etiam distendunt ac quasi dilacerant membranosam earum substantiam; potiùs noctu quàm interdiu, quia noctis frigore magis ad interiora coguntur, & quia tunc calor natiuus coctioni intentus humores magis exagitat. Occupant autem media artuum spatia, quia ibi maior carnis & cæterarum partium moles, ex quibus illi suscitantur vapores.

Demum inueterato affectu & hectico seu habituali reddito, partes solidæ & vera corporis substantia occupatur: Vnde palati & dentium corruptiones, aliquando tantæ vt totum os basilare decidat, & per nasi foramina velut antrum in fauces vsque appareat, voce omnino amissâ vel corruptâ. Reliqua etiam ossa labefactantur, & cariem perpetiuntur, nullo vlcere existente in partibus carnosis, præcipuè verò os narium, frontis, & bregmatis. Vnde quibusdam apertâ cute inuenta est in illis caries, quæ capituli magnitudinem adæquaret; tales etiam in ossibus brachij & metacarpio apparuerunt, ex vitiato scilicet alimento, & infixâ penitiùs eiusmodi virulentiâ, propter quam aliquando distortiones, & figuræ in membris deprauationes subsequuntur. Vtque in ossibus, sic in cute apparent pessimæ istæ constitutiones, calli nimirum & ῥάγαδες seu fissuræ cum fœdis impetiginibus, præcipuè in volis manuum & plantis pedum, ipsique vngues squamatim decidunt. Sub cute verò & circa periostion, nascuntur tumores duri & gummatosi ad atheromatum naturam accedentes, aliquando ossi ipsi adnascuntur, vnde ἐξοστώσεις vocantur, in capite autem talpariam dictam excitant, & fiunt ex congestione pessimorum ac mucosorum humorum, ex deprauatione

natione seu reliquiis alimenti in singulis partibus genitorum, qui acrimoniæ & virulentiæ illius participes, non solùm distendunt & cruciant partes, sed etiam corrumpunt & erodunt. Pessimum est in inueteratâ lue, quando iam pulmones occupantur, & asthma ex illorum maligno affectu excitatur: paulatim enim communicato cordi affectu, contabescit totum corpus, & hecticam vairolæ incurrunt, quæ est omnino deplorata. His omnibus addunt quidam tinnitum aurium pertinacem & diuturnum, & vrinam crudam, subalbidam vel subuiridem cum paucâ aut nullâ hypostasi. Sed ego istis duobus paruam fidem adhibendam existimo. Quod ad tinnitum enim spectat, cùm multis morbis capitis sit communis, & sequatur inclusos in auribus flatus, videtur tam principia luis, quàm illius incrementa & perfectionem sequi posse. Vrinam autem parum posse ad deleterias istas & occultas morborum dispositiones, nemo est Medicorum, qui non fateatur facilè: & si quidem tales in progressu luis Venereæ appareant, hoc non est perpetuum, nec propriè pendet à luis essentiâ, sed coniunctâ illi manifestâ intemperie viscerum. Atque hæc de diagnosi huius affectus, & ratione præcipuorum signorum, quæ in illo apparere solent: nunc ad prognosin accedamus.

Prognosis luis Venereæ. Signa quæ ad prognosin spectant, alia esse decretoria, quædam coctionis & cruditatis, alia salutis & mortis eleganter docuit Galenus, *comment. in Aphor.* 12. *sect. prima.* Quomodo verò ad propositum affectum referri possint, oportet vt videamus. Cùm enim hic morbus positus sit in deleteriâ quadam qualitate, quæ hepar, natiuos spiritus & sanguinem inficit, illisque pertinaciter adhæret: cumque vt plurimum suâ sponte & naturæ beneficio non curetur, sed vsu alexipharmacorum, remediorumque illi peculiarium: hinc sequitur nec coctiones aut cruditates spectandas, nec vacuationes criticas, quæ certis diebus post pepasmum contingunt, esse expectandas, quia teterrima ista seminaria eludunt omnem caloris natiui actionem, nisi certis, vt dicebamus, antidotis & sudorificis adiuti. Itaque tota prognosis posita hîc videtur, vt salutem aut mortem, longitudinem aut breuitatem, seu curandi difficultatem vel facilitatem præuideamus & prædicamus. Quod ad salutem & mortem spectat, rarò lues Venerea hominem tradit internecioni, sed in longiores pœnas ac cruciatus seruat: quoniam sensim & multo otio occupat partes, datque ægro ac Medico spatium, quo possit illi mederi per sua appropriata remedia, quæ natura sagax in tanti mali subsidium largâ manu produxit: nisi fortè in valde senibus contingat, qui propter innati calidi infirmitatem & excrementorum copiam facilè succumbunt malignis hisce affectionibus; Vel in eis qui hydropi, atrophiæ, cachexiæ, asthmati, paralysi, elephantiasi, & similibus, sunt obnoxij aut propinquissimi; Quia tales facillimè luis aduentu in eiusmodi affectus præcipitantur; vel certè non possunt ferre conuenientem medicationem. Quoties etiam pessima hæc constitutio primùm impetit palatum & fauces, vt vel columella absumatur, vel dentes mobiles ac tremuli reddantur, aut os basilare decidat: tunc etiam lethum inferre solet, tam propter comedendi bibendique impedimentum maximum quod infert, quàm aëris externi ad interiora penetrantis sine vllâ refractione copiam, quâ facillimè cordis spiritus & calor dissipantur. De longitudine autem vel breuitate, seu curandi difficultate vel facilitate pronuntiabimus in hoc affectu ex causæ efficientis seu contagij naturâ, ex affectus specie seu differentiâ, loco seu subiecto quod occupat, effectis seu symptomatis consequentibus, & iuuantibus. Respectu enim contagij seu generantis & transmittentis causæ, quò magis infectum & contaminatum fuit corpus viri vel mulieris, ex quo eiusmodi seminaria contracta sunt, eò validiorem esse impressionem, contumaciorem, & curatu difficiliorem existimandum est, potissimùm si diu simul versati fuerint, si sordidè vixerint & accubuerint, si aëris mala constitutio, vt calidior vel putredinosa concurrerit, si excrementorum copia, & cæteræ corporis aut partium constitutiones à nobis commemoratæ adfuerint. Horum enim maior vel minor concursus auget vel minuit contagij vim, & corporis ad patiendum dispositionem.

Affectus ergo istius species, quamuis vna sit ratione suæ essentiæ, minoris tamen ac maioris ratione distincta in suos gradus, vt dicebamus, ostendit eius potentiam aut infirmitatem. Quæ enim lues hectica veluti euasit, & primo ferè occursu, neglectis quasi spiritibus & humoribus, partes solidas impetiit, illa maximè

est

est reformidanda & vix curationi cedit,aut saltem frequentes recidiuas committit, quia relinquit in eiusmodi membris malam qualitatem, quæ facili negotio rediuiuum facit affectum.

Idem dicas de locis particularibus seu subiectis quæ occupat. Nam illa lues quæ nullâ sui ferè significatione exteriùs factâ, velut furens rectà hepar impetit, & inde dilatatis sui imperij limitibus cor, cerebrum, & similes partes adoritur, ostendit quantæ sit actiuitatis,& quàm difficilè cessura sit conuenientibus remediis. Contra vbi inguina tantùm vel parastatas occupat, aut certè leuissimam hepati noxam infert, tunc vel per seipsam soluitur, vel leuissimâ saltem medicatione.

Quod adhuc certiùs innotescit ex effectis ac consequentibus morbis vel symptomatis. Nam siue exulcerationes spectes, siue tubercula,aut corruptelas partium, quò maiores,profundiores,callosiores,aut iunctâ tandem putredine acriores fuerint, eò maiorem contumaciam & morbi pertinaciam indicant: Quam si non vicerint conuenientissima remedia & exquisitè adhibita, aut difficulter, ita vt ad ignem vel ferrum accedendum sit,ostendunt pessimam esse constitutionem,& quæ magna potest inducere pericula, potissimùm si natura fuerit infirmior, vt iam dicebamus, per se,vt per ætatem; vel ex accidenti, vt propter morbos prægressos, cachexiam, & similes, à quibus vires effœtæ redduntur. In genere possumus pronunciare luem Veneream in pituitosis & melancholicis naturis contumaciorem esse & diuturniorem: vt in sanguineis ac biliosis,in quibus facilè concipitur, vehementiorem,sed solutu faciliorem,propter humorum tenuitatem,& totius corporis εὔροιαν ac raritatem maximam. Atque hæc de prognosi.

Præservatio a lve Venerea. Cùm multò sit præstantius, ex Galeni sententiâ, morbos ne fiant impedire, quàm iam genitos curare, mirum est eos qui de lue Venereâ hactenus scripserunt, nihil de prophylaxi seu præcautione illius tetigisse, sed omnes soli therapeiæ incumbere. Quamuis enim tota morbi istius generatio ex contagionis vi pendeat, ac proinde illius præseruatio posita in eo videatur, vt diligenter impurus rerum infectarum contactus vitetur: quia tamen hoc semper fieri non potest, etiam à modestissimis & prudentissimis hominibus, præcipuè regiones illas, vbi morbus hic valde grassatur, incolentibus: & quia contagij ipsius vis ab aliis causis augetur vel minuitur, ipsaque corpora magis vel minùs parata redduntur ad luem istam suscipiendam: ideò omnium illarum diligens ratio habenda, vt conueniens ac methodica luis Venereæ præcautio instituatur,quam nos hîc meditamur.

Imprimis itaque causæ omnes disponentes subiectum ad recipiendam hanc luem, vel augentes contagij vim, ita constituantur, quatenus fieri poterit, vt & minorem agendi vim illa seminaria obtineant, & corpus ipsum δυσπαθὲς, hoc est, minùs ad patiendum idoneum reperiant. Aëris igitur ea habeatur ratio, vt sub malignâ illius constitutione nullus aut rarus admodum sit coitus. Item sub ardente cœlo aut inæqualissimâ Autumni tempestate paucissimus & ex interuallis potiùs, quàm continuatis pluribusque vicibus vnâ nocte celebratus: sic enim vires corporis minùs deiiciuntur, & ex breuiore morâ minùs potest serpere illud contagium. Quòd si quis ad corrigendam malignam aëris qualitatem, vbi contigerit, vel fugandos tetros vapores quos eiusmodi scorta expirant, velit sibi parari pomum aliquod odoriferum, quod perpetuò gerat, vel etiam trochiscos quibus vtatur pro suffitu indusiorum, & ipsius cubiculi in quo Veneris sacra peraguntur, non erit omnino extra rem, talem vel similem mixturam parare.

℞ Rasuræ ligni sancti optimi ʒ iij. caryophyl. nucis mosch. santali citrini, an. ʒ j. benjoini, & trochisc. galliæ moschatæ, an. ʒ j. moschi optimi, & ambræ griseæ, an. ℈ ß. ladani & storacis calam. an. ℥. ß. gummi arabici aquâ citrangulorum vel rosac. dissoluti q. s. Fiat pomum vel trochisci in vsum dictum. Aut

℞ Puluer. violacei Monspel. & pulueris Cyprij, an. ℥ ß. rasuræ ligni sancti ʒ ij. santali citrini, corticis citri sic. & rosar. rubr. an. ʒ j. ß. Trita reponantur in sacculo quodam sericeo, qui gestari poterit continuò, vel cum vestimentis ipsis seruari.

Eodem modo recta alimentorum ratio seruetur, quæ non sit ex cacochymis aut putredini obnoxiis alimentis, vel ingluuiei addicta, sed parca potiùs & sobria. Cardanus *lib. de sanit. tu. 224.* existimat carnem perdicum tantâ vi ad hunc morbum esse præditam, vt qui eâ frequenter vtuntur, vix illo corripi possint. Multi vt

effugiant periculum istius luis, per medios scortationis & lasciuiæ quotidianæ scopulos, bibunt secundarium illud guaiaci vel sarsæ parillæ decoctum, loco aquæ communis: Vel ante singulos pastus sumunt parum vini guaiacini, quod scil. paratur ex ramentis istius ligni, in vino albo bulliente vindemiarum tempore maceratis; Vel sunt contenti poculo quodam aut doliolo seu lagena ex præstantiori huius ligni parte confecto, ex quo hauriant quotidianum suum potum. Quòd si adhuc tutiùs velint se ab hac infectione præseruare, vtantur manè & serò, potissimùm vbi fuerit congrediendum, sequenti opiata.

℞ Corticis citri saccharo conditi ℥. ij. conseru. florum cichor. & caulium lactucæ, an. ʒ. iij. theriacæ, confect. alkermes, & elect. triasant. an. ʒ. ß. rasuræ ligni sancti, & sarsæ parillæ puluer. an. ʒ. j. ß. Cum syr. de pomis redolent. vel conser. corticis citri, fiat opiata, de quâ capiat ad quantitatem castaneæ, superbibendo parum secundarij decocti, vel aquæ cardui benedicti.

In reliquis autem motus intempestiuos fugere, & exercitationes violentas, eo scil. tempore quo ineunda est pugna: Non accubare cum scortis in lectulo, nec indulgere longioribus amplexibus vel basiis, sed festinanter, & quasi canis aquam rapit ex Nilo, opus peragere: corpus excrementis vacuum seruare, & excretiones omnes solitas corporis diligenter procurare: nec denuò aut certè serò vadum illud tentare, ex quo semel emerseris, & nuper ab inquinamentis illis liberatus fueris.

Atque vt deinceps ipsius causæ efficientis præcipuæ seu contagij diligens habeatur ratio, obseruanda imprimis istiusmodi scorta quæ promiscua vtuntur Venere in populosissimis vrbibus: rarò enim fieri potest, quin teterrimis hisce seminariis scateant; aliæ verò mulierculæ magis cultæ etiam explorandæ & inspiciendæ, ne scil. venenum sub pulchris illis vestibus & forma venustiore lateat. Quod si propter pudorem, aut paucam experientiam eiusmodi cautela adhiberi non possit, aut certè non lubeat, propter animi impotentiam & summum congrediendi ardorem; tunc etiam licet præcauere, aut certè infringere potentiam eiusmodi inquinamenti. Cùm enim insinuari plurimùm soleat per ipsum pudendum, & præcipuè glandem ac canalem illius: ideò possumus parare quædam hisce partibus admouenda, ad dictos vsus conuenientissima: fiat itaque sequens decoctio.

℞ Folior. scordij, sonchi, betonicæ, scabios. hypericonis, tormentil. rutæ & dictamni, an. P. ij. rad. gentianæ, aristolochiæ vtriusque, santalorum omnium, ligni aloës, & rhabarb. an. ʒ. j. ß. rosar. rubr. P. j. rasuræ ligni sancti ℥. iij. Infundantur omnia in s. q. aquæ sonchi, scabiosæ, & vini albi optimi vel muscatellini per spatium XXIV. horarum: deinde decoquantur in vase bene obturato ad mediæ partis consumptionem. Colentur & exprimantur omnia; & in eo maceretur per totam noctem linteolum purissimum, frequenter agitando, deinde siccetur in vmbra: & hoc fiat tribus vicibus macerando & exsiccando. Hoc linteolum scindatur in frustula, quæ sint eius magnitudinis, quæ conueniat inuoluendæ glandi sub præputio, ferantur continuò in eodem loco: est enim alexipharmacum tutissimum ad propulsanda luis Venereæ inquinamenta. Vbi celebrandus erit Hymenæus, auferri poterit, & eo peracto, debet vterque procurare vt vrinam excernat, eáque vel vino albo diluto diligenter perluat partes istas generationi dicatas, & sub præputio positas, deinde nouum linteoli frustulum eis admoueat, & in pudendi canaliculum turundæ instar immittat cotonem eadem decoctione præparatum. Etenim si sordidus fuerit ille coitus, apparebit eiusmodi bombax & linteolum saniosum, vel prauo colore infectum, attractis nimirum sordibus & inquinamentis, quæ adhuc in primis illis viis continebantur.

Quòd si adhuc maior metus sit susceptæ infectionis, ob valde corruptam mulierem vel virum, possunt robusti homines dissipare eiusmodi inquinamenta validis exercitationibus, quibus sudor copiosus eliciatur. Quemadmodum enim febris ephemera & putrida per sudores sæpe terminantur, absque vllo remediorum auxilio: sic lues ista in principio suæ generationis, dum adhuc circa sanguinem & spiritus natiuos occupatur, nulla in particulas ipsas facta impressione. In quibus verò non licet aut non lubet violentos istos motus exercere, aut qui jam sentiunt vehementiorem pruritum in pudendo, lauetur & foueatur decocto aluminis & viridis æris in aqua endiuiæ vel scabiosæ facto: Empirici autem habent pro certissimo experimento vsum fumigij sequentis.

℞. Rosar. rubr. folior. absinth. scordij, dictamni, & santali rubri, an. ʒ. j benjoini, caphuræ, thuris, aloës, & myrrhæ, an. ʒ. ß. cinnabaris, & præcipitati bene

præparati, ana ℈j. Fiat omnium puluis, de quo iniiciatur parum supra carbones ardentes, quibus impositum sit infundibulum. Capiant fumum toto pudendo linteolis bene contecto, per duos aut tres dies continuos. Sic enim auertetur omnis lues, & seminaria intus latitantia absumentur. Atque hæc de præseruatione.

Cvratio lvis Venereæ. Prima, atque vt ita loquar, vnica indicatio est in lue Venereâ profligandâ, quæ respicit ipsam causam seu seminaria illa contagiosa, quibus totum corpus inficitur: ea enim excludi, frangi aut dissipari debent, vt affectus iste tollatur. Sed quoniam eiusmodi defluuia virulentiæ pro vario morbi progressu & subiecti naturâ, modò spiritibus, aut humoribus diuersis, modò solidis partibus inhærent: ideò pro varietate illorum, exurgunt aliæ indicationes, vacuantium, præparantium & corroborantium, quæ peritus Medicus debet præcipuis remediis & antidotis velut subsidiaria annectere. Suppositâ imprimis rectâ victus ratione, quæ contraria sit humori peccanti, & quæ vim aliquam alexipharmacam ad præcipuum affectum adiunctam habeat, quæque partes affectas commodè nutrire & roborare valeat. Præter ea igitur quæ præcedenti capite fuerunt à nobis annotata, dicimus, lue Venereâ correptos debere vti aëre temperato, aut etiam calidiore, potissimùm in cubiculo, quamdiu medicationi incumbunt & sudoribus exercentur, ad rarefaciendum habitum corporis, & perspirationem iuuandam. Victu mediocri in principio, deinde magis attenuante, vt absumantur excrementa, postmodum renutritorio, vt affectu curato reficiatur corpus; habitâ semper ratione ætatis, consuetudinis, & similium circumstantiarum. Substantiâ sint euchymi cibi, & minimè putredini obnoxij, ac proinde fugiant vsum fructuum humidorum, olerum crudorum, lacticiniorum, & aliorum quæ facilè putrescunt: fugiant etiam dyspepta, vt legumina, carnes bouinas, aprinas, leporinas, suillas, auium palustrium, & similes, potissimùm sale aut fumo induratas. Vtantur verò delicatis & leuioribus, inter quas carnem perdicum tantopere laudat Cardanus, vt existimet hac sola per integrum annum vsurpata, curari posse hunc affectum. Sint autem assæ potiùs quàm elixæ, vbi exsiccationi per sudorifica studemus: tuncque etiam vtantur amygdalis tostis, auellanis, nucleis pini, passulis, cortice citri saccharo condito, & aliis tragematis roborantibus calorem natiuum, & absorbentibus humores excrementitios. Extra illud tempus, præcipuè si feruor hepatis & febricula adsint, concedi possunt olera cocta, vt borrago, cichorium, spinachia, asparagi, radix fœniculi & petroselini, poma, pyra, pruna cocta, & multo saccharo aspersa. Necnon pisces saxatiles conuenienter præparati, & oua tremula, vt etiam hordeatum, amygdalatum, auenatum, & similia liquida & boni succi alimenta. Fugiant autem velut pestem omnes hac lue infecti cepas, allia, & radices raphani, cum omnibus in sartagine frixis, quia valde exagitant & augent istius luis seminaria. Dubitant aliqui de aromatis, vtrùm sint illis concedenda. Sed ego censeo garyophyllos, nucem moschatam, & cinamomum, concedi posse ad roboranda viscera, dummodò nulla sit in ore, vesicâ, aut ano exulceratio, quam eiusmodi calfacientia & attenuantia augere solent. Item sunt multi qui existimant panem biscoctum perpetuò istis ægris esse exhibendum, quia absumit & exsiccat crudiores corporis succos. Sed natura panis illius, qui, vt docet Galenus, difficilis est coctionis & parum nutrit, ostendit non esse semper in vsu, vtpote ventriculis infirmioribus, vel consumptis, qui copiosiore indigent nutritione; sed illis tantùm quibus exsiccatio sola & veluti consumptio conuenit, dummodò nullis obstructionibus teneantur. Idem dicas de vino, quod illis oligophorum & tenue conceditur, nisi vbi subest inflammatio, vel vlcera interiora, aut magna catarrhi molestia, aut quando decocto sudorifico guaiaci vtuntur: quibus in casibus melius est omnino abstinere.

Quoad exercitationem corporis spectat, impigri esse debent eiusmodi ægri ad labores, nisi doloribus artuum fatigentur, quia motu dissipant aliquam contagij partem, & faciunt corpus magis perspirabile: imprimis verò frictiones totius corporis valdè sunt illis vtiles ad resoluendum habitum, & trahendam hanc labem versùs corporis superficiem. Ac proinde somnus longior non est illis tam commodus quàm vigilia, quia impingit humores ad interiora viscera: Nec coitus illis confert, nisi moderatus in robustis & iuuenibus, qui per seminis emissionem, vt

vt per solitas alias excretiones, quæ diligenter sunt promouendæ; solent quasdam reliquias mali istius propellere, & vehementer illo exhilarantur. Si quid enim sit quod morbi huius curationem promoueat; est animi constantia & alacritas summo perfusa gaudio: tum quia signum est viuidi caloris natiui: tum quia natura non perterrita, meliùs suo fungitur munere ad expellendas causas morbificas. Atque hæc de regimine.

Cætera verò remedia cùm sint vacuantia, alterantia, & roborantia: videndum quibus, qualibus, quantis, & quando seu quomodo illis vti debeant hoc morbo affecti. Quod ad vacuationem itaque attinet, cùm illa sit vniuersalis vel particularis, & vtraque multiplex: Quæritur primùm, vtrùm duo illa magna remedia plethoræ & cacochymiæ, nempe venæ sectio & purgatio, huic affectui conueniant. De phlebotomiâ itaque non est dubium, quin illa sæpius competat; cùm suprà positum sit à nobis, virulentiam hanc per venas in hepar inuadere, massam sanguinis exagitare, & frequenter plethoricis ac sanguineis hominibus contingere, ita vt reuulsionis ab hepate, & vacuationis causâ ex toto, quando adest plenitudo corporis, quâ vacuatâ etiam pars huius contagij extrahitur, vsurpari debeat. Attamen non est ita facile iudicare, ex quâ venâ, & quando mitti debeat sanguis. Cùm enim frequentissimè natura in hoc morbo deponat maximam huius virulentiæ partem in inguina & partes spermatis generationi dicatas, vt patet per bubonas & gonorrhœam illam virulentam: non videtur interturbandus naturæ motus, aut reuocanda mali seminaria per venæ sectionem à partibus illis ignobilibus ad nobiles. Quoties ergo apparent in principio luis fientis, eiusmodi tumores vel effluuium per pudenda, cessandum est parcendumque à sectione venæ quæ in cubito fit, quia ex fiente seu exoriente redderetur facta per illam retractionem seminariorum ad interiora: & ab omni aliâ, si quidem existimet Medicus naturam sufficienter expellere aut expulisse hanc labem. Aliàs verò, vt in corporibus plethoricis, sanguineis, inflammationi & vlcerationi obnoxiis, ne grauiores exoriantur dolores in partibus illis recipientibus, poterit tundere venam malleoli, aut poplitis, è directo lateris, in quo tumor apparuerit: Sic enim portionem materiæ auferet; seminaria ad infimas partes deducet, & suppurationem promouebit, quam natura multitudine humoris oppressa peragere non poterat. Imò etiam fluxione iam cessante & bubone facto, ita vt deinceps intrò recurrere non possit, multi suadent venam brachij aperiri ad tollendam plenitudinem si adsit, quod tamen non est adeò tutum. Quoties verò nulla est significatio in principio luis, naturæ ad exteriora & solita emissaria propellentis, sed omnia intus latent, aut certè modicam faciunt ad externa eruptionem: tunc poterit confidenter Medicus, consentientibus ætate, temperamento, viribus, aëris constitutione, & similibus circumstantiis, venam alterutrius cubiti, cephalicam, basilicam, aut medianam tundere, prout mali fomes in his vel illis partibus magis hærere videbitur. In progressu verò luis, quando affixa iam sunt solidioribus partibus hæc seminaria & totum corpus occupatum, melius est abstinere; metu deiectionis virium & refrigerationis nimiæ, quam satis per se solet hic morbus inducere, vbi semel radices suas fixerit.

Quod ad cucurbitulas, hæmorrhoidum prouocationem, & cauteria seu fonticulos spectat, quæ remedia etiam sunt Chirurgica reuellentia & vacuantia: vsurpari poterunt pro variâ ægri constitutione, quamuis cucurbitulæ parum valere videantur in generali huius affectus curatione, quia mali fomes altiùs in massâ sanguinariâ insedit, quàm vt per superficiem corporis extrahi possit. Valent tamen in progressu ad subleuandos affectus multos symptomaticos, qui deinceps apparere consueuerunt. Hæmorrhoides etiam in assuetis, tam internæ quàm externæ, si concitentur, non parum proderunt ad reuellendam à præcipuis visceribus; & expurgandam portionem illius humoris qui iam infectus est. Sed considerandus imprimis naturæ motus quò repit, ne ægros inutiliter fatigemus. Idem ego existimo de cauteriis & fonticulis in cruribus aut brachiis excitandis: Cùm enim ichores tantùm & serosa quædam substantia per illos vacuetur, nunquam educent aut auertent mali causam, quæ in iecore aut massâ sanguinariâ latet; nec crassos humores, qui tandem in

progressu huius affectus generantur: Adde quod non est ita tutum vlcera in corporibus cacochymis excitare, ne fiant δυσεπούλωτα vel etiam κακοήθεα: poterunt tamen fieri, vt & setones vel vesicatoria ad intercipiendam fluxionem cerebri, quæ grauiùs in subiectas partes decumbere consueuit, vel ad exhauriendam materiam, quæ in certâ aliquâ parte continetur, si ita res efflagitet.

Verùm antequam venæ sectio, vel prædicta vacuantia celebrentur, ne impuritas viscerum quæ hîc citò & certò adesse solet, in venas maiores rapiatur, certum est expurgandas esse primas vias, tum communibus excrementis, quæ in intestinis ipsis latent, tum eâ illuuie quæ circa ipsum hepar & lienem subsistit. Ac proinde clysteres mollientes, tergentes, & attrahentes, hîc esse ex vsu, pro variâ ægri naturâ & humorum. Vt etiam minorantia medicamenta in formam boli, syrupi, pilularum, tabellarum, apozematis, vel medicinæ vulgò dictæ, præmittenda esse, & frequenter repetenda cum suis præparantibus & alterantibus, quæ genus humoris dominantis respiciant & intemperiem calidiorem, frigidiorem, humidiorem, vel sicciorem, prout coniuncta fuerit, corrigant, viasque lubricas & patentes faciant. Quæ omnia hîc nunc describere, non est nobis propositum, cùm facile sit formulas purgantium, præparantium & alterantium quosuis humores, ex toto & singulis partibus hinc inde repetere, nosque eas satis accuratè persequuti simus peculiari tractatu ante aliquot annos publicè proposito.

Vtrùm verò peculiaria sint cathartica, quæ luem istam respiciant, illique approprientur, difficilius est statuere. Quod ad luis enim seminaria spectat, certum est nulla esse purgantia quæ illis educendis sint idonea, nisi per accidens, vacuato scilicet humore, cui illa inhærent: reliquum enim per alexipharmaca, potissimùm verò sudorifica, perficitur. Respectu ergo humoris, cui illa inhærent, multi varia statuunt cathartica quæ huic affectui conueniant. Rondeletius enim noster, qui phlegmatis crassi & salsi, crudarumque humiditatum hîc habendam esse rationem præcipuam voluit, ea etiam censet vsurpanda purgantia, quæ phlegmagoga sint & exsiccandi vim obtineant; pilulas enim ex agarico & aloë confectas & frequenter repetitas, sufficientes esse putat ad expugnandum aliquando hunc affectum. Alij laudant puluerem hermodactylorum, puluerem radicis mechoacan, vel puluerem Gordonij dictum, qui ex turpetho, cinamomo, & saccharo ad scrophulas comparatur. Alij, quia vident contumaciorem esse affectum & penitioribus corporis partibus infixum, extollunt vsum hellebori, vel pilularum illarum, quas nunc coccias minores vocamus, quæ ex æquis partibus aloës, diagredij, & colocynthidos conficiuntur cum syrupo de stœchade, easque per interualla exhibent ad pondus dimidiæ drachmæ, vel ℈ ij. Empirici audaciores, antimonij vitrum infusum & in substantiâ propinant, magnâ corporis perturbatione, & violentâ quorumuis humorum sursum deorsumque factâ expurgatione, quâ sperant se totam contagij vim eradicaturos: Sed quàm infelici euentu, illi norunt, qui in artis operibus sunt exercitati, quique multos hoc genere remedij occubuisse obseruarunt. Est etiam alia ratio expurgandi in hoc affectu empirica & audax, quæ per analogismum ab externis remediis ad internorum vsum translata est: fit autem vi ipsius hydrargyri, quo de plura inferiùs dicturi sumus, per os exhibiti, & in celebratissimas illas Barberossæ pilulas concinnati, quæ variis modis parantur. Vt

℞ Agarici trochisc. ʒ ij. rhabarb. electi pulueris. ʒ j. aloës optimæ ʒ vj. hydrargyri succo rosarum extincti ʒ iij. cinamom. myrrhæ & mastich. an. ʒ ß. pulueris diamosc. & diamb. ana ℈ ß. Cum terebint. fiat massa pilularum, de cuius drachmâ fiant pilulæ nouem deauratæ. Capiat in primâ dosi ℈ j. deinde vsque ad ℈ ij. purgato priùs corpore per minoratiuum aliquod conueniens, & continuando donec aluus sufficienter per illas fluat, vel fœtor & saliuatio in ore appareat. Quidam his pilulis addunt limaturæ vel foliorum auri ℈ iiij. ad correctionem hydrargyri. Alij diagredium aut trochiscos alhandal, ne tamdiu morentur in corpore. Alij verò sic parant.

℞ Ladani puri & hypocist. ana ʒ ij. aloës ℥ ß. moschi gr. v. argenti viui extincti vt suprà ʒ j. ß. Incorporentur cum syrupo de absint. fiant pilulæ tres ex ℈ j. qui exhibeatur, vt dictum est; capiendo circa vesperam confect. alkermes, vel theriacæ ʒ ß. aut parum electarij corroborantis infrà describendi.

Quidam

Quidam loco hydrargyri, ponunt puluerem præcipitatum. Vt

℞ Præcipitati bene præparati, à gr. v. ad vij. myrrhæ, mastich. & thuris, an. ℈. ß. Conficiantur cum syrupo conseruat. cort. citri. Fiant pilulæ tres. Capiat summo mane. Sed quantum hæc caustica sint periculosa, nemo est qui facilè non videat: Imò ex vsu harum pilularum, certum est grauiores aliquando morbos excitari, & corporis œconomiam omnino perturbari: ac proinde si qui sint qui impatientes sint moræ, aut propter vrgentiora negotia nequeant domi se continere ad vsurpanda consueta remedia, melius erit sequentem purgationem instituere, quam feliciter hos morbos aliquando profligasse obseruauimus.

℞ Myrobal. omnium puluerif. ℥. j. Infundantur tepidè, sæpe confricando, in ℔ iiij. aquæ fumariæ vel seri caprilli. Posteà adde epithymi, polypod. quercini, folior. senæ, an. ʒ vj. corticis helleb. nigri, si haberi possit, & corpus sit validum ℥ ß. endiuiæ M. j. limaturæ ligni sancti ℥ iij. Bulliant ad mediæ partis consumptionem, addendo sub finem ebullitionis, garyophyl. cinam. & seminis citri, an. ℈ j. florum cordialium P. j. vini albi ℔ ß. Colentur & seruentur in vase vitreato. Capiat ℥ iv. vel vj. mane alternis diebus, & si quidem sudor erumpat in lecto, bene erit, (neque timendum est ex leuiori quodam sudore & alui deiectione naturam turbari vel corpus debilitari, quandoquidem in crisibus morborum idem sæpe felici successu contingere animaduertimus, crassáque per secessum, tenuia per sudores simul expurgari.) Aliàs surgat, & consueta negotia exerceat, spatio trium septimanarum. Diebus verò interiectis, vtatur electuario corroborante iam notato.

℞ Conseru. florum fumar. cichor. & borrag. an. ʒ j. ß. corticis citri saccharo conditi ℥. ß. confect. alker. & de hyacint. an. ʒ j. theriacæ electæ ʒ. ij. semin. citri puluerif. & folior. auri, an. ʒ. ß. puluer. sarsæ parillæ ℈ iv. Cum syr. de limonib. fiat opiata, de quâ capiat ad quantitatem castaneæ, suprabibendo parum decocti guaiacini secundarij, quod Bochetum vocant; vel aquæ scabiosæ, in quâ aurum ignitum aliquoties extinctum fuerit. Multi adiungunt huic decocto purganti, vsum aquæ theriacalis circa vesperam sumendæ ad ℥ ij. vel iij. quâ perfectè sanatos fuisse multos, etiam doloribus vexatos, asserunt. Cuius talis est descriptio.

℞ Theriacæ veteris & fideliter dispensatæ ℔ j. puluer. elect. diamosc. & diamb. an. ʒ. ij. acetosæ folior. contusf. M. iij. florum cichor. borrag. & folior. cardui bened. an. M. j. Temperentur omnia in vino albo, & decocto guaiaci primario per xij. horas. Distillentur in alembico vitreo, vt artis est. Aqua rectificetur ad solem, & seruetur in vase bene obturato. De quâ capiat dosim dictam per se, vel si vehementior videatur, temperatam cum aquâ cardui benedicti, aut secundario guajaci decocto. Hac enim aquâ, si diligentiùs contegatur corpus, solet etiam sudor aliquando excitari.

Instat igitur, vt de reliquis vacuantibus & alterantibus dicamus, necnon de præcipuis Venerei morbi alexipharmacis, quoniam ferè sub hidroticis siue sudorificis continentur. Quod ad diuretica enim spectat, parum momenti habere in hoc affectu existimo, nisi quatenus ad præparandos humores vel vias corporis patefaciendas faciunt: aliàs contumax hoc malum vix per vrinas expurgatur, quia totius vis morbi foràs prorumpere solet, siue ex constitutione propriâ, seu impetu naturæ, quam Medicus imitari & adiuuare debet.

Sudorem itaque excitant, quæcumque humores corporis attenuando & calfaciendo, eos in halitum seu vaporem conuertunt, & per poros cutis apertos profundunt. Quæ vel simpliciter talia sunt, vel adiunctam habent qualitatem alexiteriam & occultam, quâ morbi istius seminaria profligant, siue exteriùs, siue interiùs exhibeantur. Exteriùs admota, vt frictiones, exercitationes, fomenta, inunctiones, emplastra, balneum artificiale siue domesticum, stuphæ seu laconicum, thermæ seu balnea naturalia, & certi suffitus. Interiùs assumpta, vt sunt decocta multa ex radice angelicæ, pentaphylli, bardanæ, foliis berulæ, chamædryos, smilace asperâ, ligno iuniperi, milio solis, & similibus quibus sudores excitari solent. Quod ad balneum itaque artificiale attinet, & naturale, quamuis sudores excitent, quia tamen humida sunt actu, non possunt dissoluere pertinacissima istius luis seminaria, sed fundunt & exagitant tantùm, nisi fortasse comparata sint ex decocto guajacino, vt annotat Fernelius: vnde magis illi nocere quàm prodesse posse, compertum habemus ex balneis nostris Belilucanis quamuis generosissimis, ex quorum vsu lue Venereâ affecti grauiùs sese habere consueuerunt.

Stuphæ verò siue laconica magis valent in hoc affectu, quia exsiccant & absumunt potentiùs istam materiam: Vnde priores illi qui huic affectui medebantur, solebant post aliquot purgationes in furnum, hypocausta, vel papiliones coniicere miseros ægros, & ibi extorrere, facto suffitu ex thure, myrrhâ, aloë, dictamno, scordio, rasurâ guajaci, nuce moschatâ, carabe, & similibus super carbones ardentes coniectis. (si quidem paulò ditiores essent.) Alij faciebant suffitus ex cinnabrio, auripigmento, & aliis; Vt

℞ Cinnabaris artificialis, qui ex hydrargyro & sulphure conficitur ℥ ij. myrrhæ, thuris & masticheſ, an. ℥ j. aloës, vernicis, & benjoini, an. ℥ ß. Fiat omnium pulùis crassior: cuius modicum supra carbones ignitos coniiciatur, ægro sub tentorio stante & fumum excipiente. Vel

℞ Cinnabar. ℥ j. auripigmenti & sandarac. an. ℥. ß. præcipitati ʒ ij. thuris, mastich. myrrhæ, benjoini, storacis, & ladani, an. ℥ ß. Misce. Vtatur vt suprà, manè post sumptum leuiorem cibum, per viij. aut ix. dies, donec vlceratio palati, & oris fluxus vel alui appareat. Post sudationem reponatur in lecto, & deterso madore cibis euchymis reficiatur: sic enim casus capillorum maximè impediri creditur, quia ista caustica absumunt præcipua luis seminaria in superficie cutis hærentia. Sed asperior hæc therapeia multos in grauissima pericula coniecit; ac proinde illam reddiderunt vulgo odiosam & terribilem, totáque vis curationis conuersa est ad decocta sudorifica & inunctiones, de quibus operæpretium est vt agamus.

Multi itaque existimarunt, quocumque decocto sudores promouente in plures dies vsurpato, luem Veneream expugnari posse. Sed experientia ostendit infidam esse eiusmodi curationem, atque opus esse, præter manifestam illam qualitatem, aliquâ peculiari & occultâ quæ per ἀντιπάθειαν oppugnat istum affectum. Ac proinde coëgit necessitas, vt ad illa recurreremus loca, ex quibus mali huius fomes & prima causa profecta erat. Solet enim natura sagax & benigna, vt plurimum venenis & morbis, alicui regioni familiaribus proprias antidotos & alexipharmaca adiungere. Allata igitur sunt ad nos duo ligna & totidem radices ex Indiis, quæ ad hoc peculiarem habent energiam, lignum scilicet guajacinum & lignum sassafras, radix sarsæparillæ, & radix chinæ: singula suis dotibus insignita, & huic magis quàm illi accommodata, vt scilicet haberemus remedia in promptu, quibus sine vllâ noxâ teterrimus hic affectus in quouis homine & morbi varietate propulsaretur. Est autem princeps & veluti regium medicamentum in hoc affectu guajacum seu lignum sanctum, ita vt meritò verum istius luis alexipharmacum seu bezoarticum appellari debeat, quia ad certam, citam, & tutam luis Venereæ curationem omnibus aliis præpollet, non solùm quoad manifestas illas qualitates spectat, incidendi, attenuandi, dissoluendi, & sudores prouocandi; est enim calidum & siccum circa initium tertij gradus; sed etiam occultam & peculiarem vim profligandi pessima ista seminaria & contagij fomitem, quæ in illo eminenter præ aliis omnibus reperitur. Huius itaque descriptionem & notas sufficienter ab aliis traditas omittemus, vt ad ipsius vsum & comparandi decocti rationem veniamus.

℞ Rasuræ ligni sancti nigrioris & resinosi, (tale enim calidius, amarius, & pinguius, magis facit ad incidendum, abstergendum, & emolliendum seu dissoluendum humorem, cui ista seminaria inhærent) ℥ iij. corticis eiusdem (qui paulò plus quàm lignum exsiccat) ℥ j. Infund. in ℔ iv. aquæ fontis tepidè per xxiv. horas: Deinde decoquatur ad mediæ partis consumptionem. Colatura seruetur in vase vitreato bene mundato: de quâ capiat ℥ vj. vel viij. calidè manè: Deinde bene coopertus vestibus sudet copiosè in lecto, admotis etiam si opus fuerit, plantis pedum & dorso tegulis vel silicibus calefactis & eodem decocto irroratis, vt sudor faciliùs eliciatur. Deterso sudore, & interiectis duabus horis prandium sumat, & si quidem circa pomeridianum tempus sumpturus sit idem decoctum (sed paulò minoris quantitatis) parciùs se impleat cibo, cœna verò sit liberalior: ex eis tamen alimentis constans, quæ exsiccandi & absumendi vim habent, vt tota illa materia peccans promptiùs & faciliùs digeratur, vsu videlicet panis biscocti & anisati, carnium assarum, fructuum siccorum, tragematum, & similium, concedendo tamen pruna Damascena cocta cum saccharo, in primum prandij ferculum, vt aluus liberior reddatur, quæ hîc plurimùm adstricta esse solet, ob euacuationem serosæ & liquidæ substantiæ per cutem, & parciorem victum, quem

hîc

hîc instituere solemus magis quàm in aliis decoctis, propter quandam nutriendi vim ipsi guajaco adiunctam. Quod ad potum attinet, abstineant omnino à vino velut veneno. Vtantur autem decocto secundario, quod vulgò Bochetum vocant, & sic parari solet.

℞ Residentiam prædicti decocti, quæ infundatur in ℔. xij. aquæ fontis; deinde decoquatur ad ℔ iij. consumptionem. Colatura mittatur per manicam Hippocratis cum saccharo & cinnam. Et sic parabitur potus gratissimus & vtilissimus ægris his nostris, quamdiu sudoribus se exercebunt: idque per spatium ad minus xx. aut xxx. ad summum Lx. dierum. Nam quò diutiùs hoc decoctum prorogabunt, continuis diebus vel per interualla, eò certiores erunt de luis Venereæ curatione, quam symptomatum etiam ipsorum sedatio, vt gonorrhœæ, vlcerum, & similium indicabit.

Eligatur autem, si fieri possit, tempus vernum vel autumni; aut in aliis tempestatibus, si necessitas vtendi hoc decocto vrgeat, temperetur aër, vt neque caloris, nec frigoris nimia sit intensio. (*Quamuis æstate faciliùs sudemus, quàm aliis anni temporibus: tamen eo tempore non est exhibendum decoctum, quia facilè inflammaretur totum corpus; & calor natiuus qui tunc infirmissimus est, omnino resolueretur.*) Contineant se in cubiculo, ne corpus peruium externis impressionibus afficiatur. Poterunt tamen aliquando reserari fores, vt expirationi & expurgationi aëris sit locus. Item vt crassiora excrementa, quæ hærere solent in communibus viis commodiùs expurgentur, debet præter solitos clysteres, in medio saltem & fine diætæ exhiberi purgans medicamentum, vt pilulæ cocciæ, vel tabella aliqua, aut electarium purgans cum decocto guajacino. Nec terreantur ægri, si quidem circa diætæ initia dolores exacerbentur, & peius se habere videantur, quia hoc decoctum, dum in principio attenuat, incidit & resoluit hanc materiam, suscitat etiam vaporum copiam, quibus partes vellicantur & distenduntur, donec progressu temporis omnino dissipati fuerint, & mali causa profligata.

Atque hæc est simplex exhibendi & præparandi huius decocti ratio in hominibus mediæ & vigentis ætatis, quam augere vel minuere poterimus pro modo circumstantiarum. In puerulis, qui vel infecti nascuntur, vel statim post ortum ab immundis nutricibus inficiuntur, præter quàm quòd nutrici decoctum dictum exhiberi debet; pro pueris etiam ipsis, vbi annum vnum vel alterum attigerint, parari potest iulep, ex aliquot vnciis ramentorum guajaci, in totidem ℔. aquæ graminis aut endiuiæ infusorum: quæ expressa fortiter & colata, deinde cum saccharo coquitur in iulepi consistentiam; & pueris illis ad ℥ ij. vel iij. manè propinatur in lecto, vt sudores sponte, si fieri possit, cieantur, vel saltem mador quidam, qui in tenerioribus hisce corporibus sufficiet. Vel decoctum guaiacinum dictum distillatur in balneo Mariæ, & aqua illa dulcorata saccharo in eundem vsum comparatur. Vbi verò feruor totius aut hepatis, vel alterius partis infestior est, solent multi addere sub finem prædicti decocti, folia aliquot endiuiæ, borrag. cichorij, sonchi, seminis melonum & similium. Sed ista quoniàm facilè putrescunt, vel impediunt quodammodo sudores, non ita mihi probantur. Mallem itaque eiusmodi ægris separatim exhibere iulep aliquod refrigerans circa vesperam, vel inungere hepar aut renes cerato santalino vel rosaceo, quibus prædicta incommoda vitarentur. In consumptione autem corporis quidam volunt decoqui ℥ ß. ramentorum istius ligni, cum pullo aut carne hœdinâ, addendo passulas, foliáque herbarum dicta; & hoc iusculum vice prædicti decocti vsurpari. Sed ego malim in eiusmodi marcore omnino abstinere à ligno guajacino, cuius vis parum feliciter huic iusculo propter leuiorem præparationem communicari potest; præscribi verò alia ex radice chynæ aut sarsæparillæ, quæ non ita calfaciunt & extenuant, vt guajacum.

Quod ad reliquas decocti istius formulas spectat, quibus multa solent à variis addi, vt vel iuuetur vis ipsius guaiaci, vel approprietur huic vel illi parti, aut dulcius & iucundius reddatur, non valde mihi probantur; quia in vsu alexipharmacorum, nihil est præstantius, quàm illis puris & impermixtis vti, quò certiùs & citiùs agant in deleteriam illam qualitatem vel causam, quæ expugnanda est. Idem dicas de vino, quod multi solent circa finem ebullitionis huic decocto ad tertias vel quartas infundere, quo liquor ventriculo magis gratus euadat. Sed nemo nescit vinum facillimè acescere quacumque ebullitione, & omnem vim amittere, aliis liquoribus diutiùs permixtum. Adde quod, vt suprà annotauimus, obseruatum est vinum ἀντιπαθείᾳ quadam nocere eis qui decocto isto sudorifico vtuntur: ac proinde

non

non est illi immiscendum ad curationem: quamuis ad præcautionem vini guaiacini vsum probauerimus.

Præter guaiacum diximus aliud lignum ex Indiis aduehi, quod sassafras vocatur, minùs calidum & siccum guajaco, sed circa initium tantùm secundi gradus, vt leuior eius amaritudo, & odor suauis anisum aut cinnamomi corticem sapiens ostendit. Estque medicamentum ventriculo valde gratum, illius temperiem natiuam iuuans, & cruditates corrigens: Vnde obseruatum habemus, huius ligni vsum valde esse commodum omnibus iis qui ex lue Venereâ diutiùs sæuiente, in ἀπεψίαν, καχεξίαν, aquam intercutem, & alias passiones hydropicas inciderunt: necnon eos tumores frigidiores patiuntur, qui in diuturno morbi progressu exoriri solent. Adde quod pleniùs licet viuere, & vino vti mediocriter, dum decoctum istud exhibetur, quia non est pingue vt guajacinum, sed tenuium partium & minimè nutriens, nec eam habet cum vino ἀντιπάθειαν. Potest tamen in eis qui vinum non valde appetunt, secundarium etiam decoctum pro potu ordinario parari. Sit ergo hæc formula.

℞ Ligni sassafras, vel radicis eiusdem (quæ præstantior habetur) cum cortice ipso ℥ iij. iv. vel v. Incidantur simul minutissimè, & infundantur in ℔ iv. aquæ fontis aut cisternæ tepidè per xij. horas: deinde decoquantur ad medietatem, vel duarum partium consumptionem, præcipuè si æger pituitosi sit habitus. Posteà coletur. Capiat huius colaturæ calidæ ℥ iv. in principio circa auroram: deinde augeatur dosis vsque ad ℥ viij. continuando per xx. dies continuos, & sudando ad placitum. Pessimum enim est signum, & iecoris iam tabescentis, quando sudores ab hoc decocto non suscitantur liberaliter.

℞ Residentiam prædicti decocti, quæ siccetur parum in vmbrâ si volueris, & maceretur per aliquot horas in ℔. x. aquæ fontanæ. Bulliat ad ℔ ij. consumptionem, sub cuius finem adde si velis, seminis coriand. præpar. ʒ. iij. cinnam. electi ʒ j. Colentur per manicam Hippocratis. Vtatur pro potu simplici, vel etiam temperetur cum vino, si adsit virium & præcipuè ventriculi infirmitas. [Quidam imperiti homines hoc lignum velut calidissimum detestantur; sed eius odor ac sapor, necnon vsus quotidianus contrarium ostendunt. Est tamen cauendum, ne carie sit tentatum, quam facilè contrahere potest, tunc enim non paruam corpori noxam inferret, & ventriculum perturbaret.]

Sarsa etiam parilla (quam multi smilacem asperam esse existimarunt) peculiares habet suas dotes, præter vim sudores prouocandi, illi cum superioribus communem. Quamuis enim non sit tantæ efficaciæ ad eradicanda mali istius fomenta, vt guajacum; habet tamen proprietatem quandam ad dolores artuum sedandos, & citò peruadendum totum corpus absque vllâ insigni calfactione: vt meritò à quibusdam, guajaci vehiculum, ob tenuitatem partium, quâ prædita est sine vllâ adstrictione, vel correctorium dicta sit, ob temperiem quâ insignis est. Vt si quid iure merito permiscendum sit decocto guajaci, quoties exterior habitus est malignâ hac labe potissimùm occupatus, vel hepatis feruidior constitutio adest; hoc certè mereatur sarsa parilla, secundùm eam proportionem quæ Medico conuenientior videtur.

Existimatur tamen hæc radix, quia omni sapore, odore, & adstringendi vi destituta est, ventriculo noxia, ac proinde in illius imbecillitate non esse præscribendam, nisi aliis permisceatur. Est autem huius decocti, vt & aliorum talis formula.

℞ Radicis sarsæ parillæ conuenienter exsiccatæ, (quoniam in viridi & nimiùm recenti, adest humiditas superflua, quæ dissoluit ventriculi robur) & per taleolas incisæ ℥ iij. iv. vel v. prout maior vis decocto erit concilianda: rasuræ ligni sancti vel sassafras ad corroborationem ventriculi, ℥ ß. Infundantur & macerentur per integram noctem, in ℔ vj. aquæ fontis tepidæ: deinde coquantur ad mediæ partis consumptionem. Capiat ad ℥ vj. calidè manè, & ad ℥ iv. horâ tertiâ pomeridianâ, si opus fuerit: tunc enim minor quantitas esse debet, quia minus est interuallum prandij ad cœnam, quàm cœnæ ad prandium. Paretur etiam secundum decoctum, vt in superioribus diximus. Imò leuius hoc decoctum ex sarsâ cum saccharo ac cinnamomo paratum, si per 6. aut 7. menses continuos vsurpetur, tantum valere ad symptomata luis Venereæ creditur, vt illa omnino expugnet. Hoc autem commodi habet sarsa, vt & vino & liberaliore victu vti liceat, nec aluum adstringat, sed liberaliter etiam aliquando soluat: ideóque omnibus

ferè

ferè anni tempestatibus illâ vti licet impunè, propter eam quâ prædita est, têperiem.

Hac verò nobilior adhuc & præstantior habetur radix Chynæ seu Apios vulgò dicta, non quidem si vires expugnandi istius affectus vel præcipuorum symptomatum spectes, sed quoniam creditur atrophiæ ex morbo isto comparatæ, fluxionibus acribus & asthmati conuenire: Est enim expers odoris & saporis, vnde apios dicta, tenuium partium, sed minùs quàm sarsa, & æquali quadam temperie donata: Cui magnum nomen & autoritatem dedit commendatio doctissimi Vesalij, post curatum Imperatorem Carolum V. qui diuturniore affectu in marcorê ferè fuerat redactus. Est tamen certum eam non habere parem vim alexipharmacam ad morbum Venereum, vt sarsam, vel guajacum. Potest tamen vsurpari in delicatis, consumptis, & qui aliorum vsu iam fuerunt fatigati: quia enim impinguat & reficit corpus, possunt illius decoctum toties repetere absque vllâ noxâ, quoties ista symptomata recurrent. Sit autem hæc formula.

℞ Radicis chynæ rufæ & ponderosæ, nullam cariem expertæ (hæ enim sunt illius laudes) ℥ iij. Incidantur per taleolas tenuiores, & infundantur in ℔ v. aquæ fontis per xij. horas tepidè: deinde coquantur in vase stricti oris & obturati, lento igne & sine fumo, ad mediæ partis consumptionem. Colatura seruetur in loco tepido, aut supra cineres, vel furfures calidos, quia facillimè acescit si frigore tentetur. Capiat ℥ viij. vel x. calidè, quas ventriculus iucundissimè amplexatur ob saporis iucunditatem. Sudet ad placitum per xv. aut xx. dies. Deinde facto interuallo repetat, si opus fuerit: Et ex residentiâ vel nouâ radice paretur secundarium decoctum, cui addi potest vinum, si ita videatur. Multi capiunt huius radicis ℥ ß. (vbi est impinguandum & reficiendum magis) quam infundunt in ℔ ij. vel iij. aquæ fontis per 6. horas. Deinde in hac aquâ decoquunt eandem materiam cum pullo columbino vel gallinaceo summo mane, addunt passulas Corinthiacas & parum coriandri. Iusculum colatum & expressum propinant eiusmodi ægris per mensem vnum aut alterum non infelici successu ad absumendos quosuis humores excrementitios. Quæ omnia prudens Medicus pro vario circumstantiarum omnium respectu moderabitur, vt etiam miscellam horum medicamentorum, quando ex decocto quodam composito, modò correctionem illorum, modò concursum variarum ex eis facultatum expetit: quod non tam præceptis quàm vsu definiri potest. Nos itaque propositis decoctis, quorum vi hic affectus tum per sudores, tum vi quadam bezoarticâ expugnari solet: nunc ad hydrargyri vsum [quem multi vt veram illius antidotum celebrarunt] accedamus.

De Hydrargyri vsv. Tanta fuit olim huius morbi ferocitas & inclementia, vt superiores illi Medici ac Chirurgi coacti sint generosissima quæque medicamenta experiri ad illius vim retundendam: nec solùm ea vsurpare, quæ tutò & iucundè eum profligare possent, qualia iam à nobis fuêre commemorata, sed etiam quæ citò illius impetum reprimerent, & symptomata siue affectus symptomaticos ipso morbo molestiores compescerent. Ad quod præstandum Empirici, vtpote audaciores & sagacissimi remediorum exploratores, ex quibus summa lucri commoditas exurgere potest: inuenerunt ad hoc efficiendum remedij genus celebratissimum ex hydrargyro, per analogiam quandam & rerum similitudinem translato à curatione fœdæ scabiei & elephanticorum vlcerum, ad quam commendatus fuerat, & iamdiu apud Arabum familiam vsurpatus, in luis Venereæ expugnationem, tam felici successu & lucri copiâ, vt deinceps à multis hydrargyrus pro alexiterio & verâ illius antidoto sit habitus; reclamante tamen eruditissimo Fernelio, & huius medicamenti venenatam qualitatem, & funestum in complurimis vsum accusante. Nos igitur, vt breuiter de hac re statuamus, dicimus reuera hoc medicamentum malignum esse & deleterium, si per se spectetur, quemadmodum & alia plurima, quæ quotidie in vsum Medicum veniunt, proindéq; non esse reiiciendum in hoc affectu, cùm & in scabie & leprâ iam olim feliciter fuerit vsurpatum. Sed eo vtendum in rebelli constitutione, aut malignorum vlcerum & dolorum feritate, quæ aliis remediis priùs à nobis commemoratis cedere non potuit; summa tamen cautione, vt neque puerulis, neque senioribus, nec grauidis mulieribus, aut paralysi, neruorum imbecillitati vel anginæ obnoxiis exhibeatur, neque febricitantibus, aut valde macilentis. In aliis verò vsurpari potest, conuenienter expurgato priùs corpore, necnon decocto guajaci per aliquot dies præparato, vt sic faciliùs penetret, nec tantam corpori noxam inferre possit: idque exteriùs per inunctiones aut emplastra, nusquam autem per suffumigia superiùs descripta, aut per os, quia hoc modo maiora infert incommoda quàm vtilitatem, imò sæpiùs ægris exitium, quàm morbi exitum. Neque

enim censemus hydrargyron esse veram luis Venereæ antidoton, quam superius guajacum statuebamus: sed propter mobilitatem & partium vaporosarum copiam quibus abundat, in corpus insinuatum & calore nostro actuatum fugare & quasi persequi luis istius seminaria, donec ea vel per os ingenti sputatione concitatâ, vel per alui fluxum, aliquando per sudores foras amandarit. Et quamuis venenum sit malignâ qualitate præditum, non tamen idcircò reprobandum omnino censemus, quia sæpe venenum alterius veneni est alexipharmacum, quemadmodum docuit Dioscorides multis exemplis, & in pestilenti statu solemus ex nocentissimis venenis repletos sacculos supra cordis regionem appendere, vt extrahantur ipsius pestilentiæ seminaria. Neque credendum est eiusmodi deleteria medicamenta tam esse corporibus ægris noxia quàm sanis, in quibus nihil reperiunt aduersùs quod agant, & vim potentiæ suæ exerceant, quemadmodum apud Hippocr. helleborum dare sanas carnes habentibus, perniciosum est, quem tamen vbique commendat ad grauissimos affectus percurandos. Adde quod corpus ita præparatum vt diximus, & ipse hydrargyrus alexipharmacis permixtus & repressus amittit maximam malignitatis suæ vim. Non est igitur quòd Fernelius tantopere in recensendis historiis & calamitatibus ab hydrargyro profectis occupetur, cùm sciamus omnium rerum etiam vtilissimarum abusus perniciosissimos & frequentissimos esse, quorum causâ nunquam verum vsum & rectam rationem sapiens repudiabit.

Vbi igitur occasio sese offeret vtendi hoc medicamento in lue Venereâ, & habitâ ratione circumstantiarum iam dictarum, postquàm corpus conuenienter fuerit expurgatũ catharticis aut venæ sectione, si res ita postulet; necnon guajacino decocto per aliquot dies munitum, etiam concitatis sudoribus, ad istas inunctiones Mercuriatas accedemus, quæ ex chalasticis, aræoticis, & epispasticis componemus, adiunctis etiam, si ita videatur, alexipharmacis, vt scilicet hydrargyri frigiditas temperetur, genus neruosum roboretur, materia dissoluatur, & seminaria expugnentur. Illarum autem cùm variæ sint descriptiones, nos vnam aut alteram proponemus.

℞ Argenti viui saliuâ hominis ieiuni diligenter extincti ℥ iv. axungiæ suillæ (quæ facit ad consistentiam & penetrationem) ℔ ß. Misceantur diligenter, deinde adde olei laurini, de castoreo, & de scorpionibus, an. ℥ ij. styracis calamitæ, castorei, (ad robur neruis conciliandum) baccarum iuniperi & lauri puluerís. an. ʒ iij. croci ℈ j. Misceantur fortiter in mortario: deinde adde ceræ nouæ q. s. ad consistentiam, ne hydrargyros tam facilè elabatur. Fiat vnguentum. Vel

℞ Axungiæ gallinæ, suillæ, & vrsinæ, si haberi possit, an. ℥ iv. olei laurini & lilior. an. ℥ ij. argenti viui extincti ℥ v. plus minùs pro ægri naturâ & morbi conditione, de quo vide Fracastor. 541. Pinguedines istæ non liquefiant ad ignem, sed mundatæ à pellibus, diligenter terantur in mortario, sensim addendo hydrargyron extinctum, quod per horarum duarum spatium continuò debet misceri, posteà instillari olea, & puluis iste inspergi, thuris, mastic. myrrh. nucis mosc. garyoph. ammon. styrac. pulu. saluiæ, & stœchad. an. ʒ iij. cerussæ & litharg. ad consistentiam, & impediendam corrosionem, quam in membra infert, an. ʒ ij. theriacæ & mithrid. electi, an. ℥ ß. terebinth. aquâ vitæ bis aut ter lotæ, ℥ j. ß. fiat linimentum: quo calefacto & ægro nudato ad luculentũ ignem, circa horam 6. matutinam, diligenter confricetur per sesquihoram, incipiendo à plantis pedum, deinde circa medios artus & emunctoria, necnon totam spinalem medullam, ab inferis ad superiora manum ducendo, vt pori cutis meliùs reserentur. Posteà contegantur dictæ partes stupis cannabinis calentibus, aut linteolis, & æger in lectum reponatur, vt per aliquot horas dormiat, si fieri possit, aut sudet contectus compluribus vestibus, sine vllâ tamen molestiâ. Deterso madore sumat prandium parcius ex alimentis euchymis; cœna verò sit liberalior, quia longiùs abest à frictionis molestiâ. Quod enim priores solebant post prandium & cœnam inungere, licet corpus esset validius, non probatur, quia iterata bis vno die frictio nimiùm frãgit corporis vires, & cibus in ventriculo nuper iniectus nauseam facit & non coquitur. Possunt tamen qui sunt infirmiores, ouum sorbile vel panem vino lymphato intinctum, aut iusculum assumere, priusquàm inungantur. Debet autem eiusmodi inunctio per tres dies continuos fieri, & duobus interiectis denuò per triduum repeti. Et sic ad ix. vsque vices, quibus vt plurimum apparere solent symptomata, dentium scilicet & palati exulceratio, linguæ tumor, ingens sputatio aut alui fluxus, febris, lipothymia: Quibus superuenientibus cessandum erit ab inunctione, & eis scitè occurrendum, ne grauior noxa corpus occupet.

Circa vesperam igitur sumant quotidie parum Opiatæ iam commemoratæ, vel

aquæ

aquæ theriacalis, vel ʒ j. ß. mithridatij cum tribus auri foliis comminutis. Odor etiam quidam gratus in cubiculo excitetur ad reficiendos spiritus. Gestent inunctionis tempore annulum vel numum aureum in ore, cui vis est & proprietas attrahendi hydrargyron. Inungantur circa horam somni tota spina & artus oleo balsami, quod capite de Paralysi à Guidone describitur: Vel oleo lumbricorum .de cerâ, aut alio quouis neruos roborante. Si quæ sit pars dolens, foueatur vino optimo, & decocto guajacino simul mixtis. Vbi palati inflammatio apparuerit, interdicantur vino & cibis solidis, colluant os frequenter aquâ plantag. & melle rosaceo, vel sero caprillo, & aquâ hordei, cum pauco diamoro. Si dolor vrgeat, lacte vtantur, vel aquâ solani, aut decocto capitum papaueris albi. Si nimia sit fluxio, vnde metus suffocationis, audent aliqui venam cephalicam aperire, & aliquot sanguinis vncias extrahere. Sed ego malim esse contentus cucurbitulis cum scarificatu. Si dentes ita vacillent vt confirmandi videantur, primùm gingiuarum sordes absumantur olei de sulphure guttis aliquot in aquâ plantaginis dissolutis, vel prædictis detergentibus, deinde confirmentur decocto foliorum oliuæ, salicis, saluiæ, & similibus in aquâ fabrorum facto. Quod ad fluxum alui spectat, præcipuè si dysentericus videatur, iniiciantur clysteres ex decocto hordei integri & rosarum cum melle rosaceo & vitellis ouorum, ex lacte chalybeato, vel iure capitis veruecis, cum sacharo. Demum rhabarb. puluis exhibeatur, & oleis vel vnguentis adstringentibus venter & lumbi illinantur.

Verùm peractâ eiusmodi inunctione, si quidem non videatur omnino expugnata luis ferocitas, malim ego reliquias morbi profligandas relinquere decocto guajaci, quàm sæpiùs illam repetere, vt imperiti multi faciunt, ne corpus cōtabescat, & genus neruosum nimiùm afficiatur. Possunt tamen emplastra siue cerata parari, quæ omoplatis & dorso, necnon aliis partibus, quas dolor vel tumor quidam infestarit, admoueantur post detersum sudorem, ex eodem decocto, vel stuphâ siccâ concitatum: vt emplastrum de Vigo duplicato Mercurio, quod ad resoluendum & attenuandum maximam vim sortitum est. Vel fiat sequens.

℞ Hydrargyri præparati, vt dictum est, ℥ iv. pingued. gallinæ, anseris & porci, an. ℥ iij. Misce diligenter: Quibus adde gummi arabici, mastich. colophon. an. ʒ ij. caphuræ ʒ j. mucilag. seminis psyllij decocto guajacino extractæ, vel aquâ scabiosæ, ℥ ij. olei omphacini, (ad retundendam aliorum acrimoniam) ceræ & resinæ q. s. ad ceratum conficiendum. Atque hæc de vsu hydrargyri in luis Venereæ curatione. Nunc ad vltimum caput huius tractationis accedamus.

CORRECTIO AFFECTVVM VENEREAM LVEM COMITANTIVM. Multi affectus luem Veneream præcedunt aut comitantur, qui non sunt illius effectus, de quibus non est propositum nobis hoc capite agere, sed de eis tantùm qui sunt illius veluti annexa & propagines, ex teterrimis contagij istius seminariis pendentes. Quod ad priores enim spectat, illi vel sunt contrarij & dissidentes à luis curatione, vt febris omnis, intemperies calidior viscerum, psora, lepra, vitiligo, sanguinis ex pulmonibus aut aliis partibus effusio, acutus quiuis morbus, vt pleuritis, angina, & similes. Vel consentanei & consimiles, vt arthritis, paralysis, tumores frigidi, hydrops, & alij, qui quandam habere videntur analogiam cum humore in lue Venereâ redundante. In his nulla penè est difficultas, quia vnâ ferè, eademq; operâ similibúsque remediis expugnantur: In illis verò habenda semper ratio vrgentioris, vt si quidem morbus sit acutus vel periculosior lue Venereâ, huius omittatur ad tempus curatio, donec alteri sit prouisum, & res in tuto posita: Sin verò æquis ferè passibus incedant, æqualiter etiam eodem tempore vel diuersis corrigantur, vt ex methodicâ indicationum lege cuilibet innotescit.

At verò illi affectus qui ex ipsâ lue velut effectrice causâ pendent, hi peculiariter à nobis sunt pertractandi hoc capite, quoniam sine illorum sedatione, vix credibile est luis ferociam desiisse, & ægri perpetuam Medici operam atque auxilium efflagitant. Eo autem ordine illorum therapeiam proponemus, quo signorum numerum in diagnostice recensuimus, nisi fortasse affines sint valde, aut ad alterius generationem subsequentes.

Exordiamur ergo ab eis, qui luem Veneream velut asseclæ quidam præcedunt vel comitantur; quamuis etiam in progressu illius superuenire possint, nimirum carie pudendi, bubonibus, & gonorrhœa.

Caries igitur ita dicta à similitudine, cùm nihil sit aliud quàm vlcuscula in viri pudendo, præcipuè supra glandem, vel muliebri sinu progenita ex virulentis

huiusce luis seminariis & attritione, maiorísque ac minoris ratione distet: Ad minora quidem & incipientia vlcuscula seu pustulas sufficiunt sæpe refrigerantia, contemperantia, & leuiter exsiccantia, vt fotus ex aquâ rosaceâ & nymphææ, vel pauco vino albo, & sero caprillo: posteà asperso puluere rosarum & myrtillorum; vel admoto vnguento de tuthiâ, de pompholyge, aut de cerussa. Sin verò profundius iam euaserit vlcus callosum, orbiculare, & mali coloris, tum non solùm leuiter detergentibus & exsiccantibus, sed etiam validioribus erit vtendum, suppositâ imprimis vniuersali curatione per ea quæ à nobis dicta fuere, ne rebelle hoc malum radices agat altiùs. Proinde spumâ guajaci fouendum lauandúmque, posteà paucissimus puluis Mercurij præcipitati inspergatur, supraposito linteolo aquâ rosaceâ intincto: Vel vnguent. Ægyptiacum aquâ plantag. dissolutum apponatur, aut aqua illa Ferneliana, vel superiùs commemorata ex viridi æris & pauco alumine in aquâ endiuiæ incoctis. Et si quidem istis suppuratio promoueatur, conuenienter detergentibus expurgentur, vt decocto lupinorum & hordei, succo apij, & similibus: Posteà cicatrice claudantur cum emplastris aut pulueribus dictis, inter quos squamam æris præferre solent Practici. Quod si istorum omnium medicamentorum vim eludat, fiat fumigium suprà dictum, aut inunctio per hydrargyrum. Quibus etiam frustrà tentatis, nulla erit deinceps spes, præterquàm in diuturniore decocti sudorifici & alexipharmacorum vsu, vel abscissione ipsius partis pudendi, quæ maligno illo & gangrænoso vlcere tenetur. *(Cautio; in sectione pudendi neruo cauernoso, qui cùm naturaliter atro colore sit præditus, videtur gangræna affectus imperitis Chirurgis.)* Idem dicas de aliis vlceribus, quæ diuersas corporis partes lue istâ affectorum occupare solent. His si inflationes quædam coniungantur, priùs resoluendæ fotu ex decocto guajacino, foliorum scabiosæ & florum chamæm. Si verò post curationem durities & callositas valde molesta relinquatur, quâ veluti neruo totum pudendum prætendi videtur, emolliatur fotu ex decocto guajacino, in quo rad. lilij albi, folia maluæ & althææ cum semine lini bullierint; necnon apposito posteà emplastro de mucilag. vel Zachariæ dicto: Tandem si inuicta sit & insuperabilis, abradatur aut excindatur scalpello, dummodò partis situs illud ferat: in pudendo quidem per longum, nunquam per transuersum, vt labra deinceps agglutinentur.

Verùm molestissimus affectus, his pudendi vlceribus curatis aliquando superuenit; nempe verrucæ seu porri, quibus & dolor excitatur, & coitus multùm impeditur. Esse autem excresentias & veluti ὑπερσαρκώσεις ex vitiati alimenti superfluo suprà vlceris cicatricem, in formam thymi vel verrucarum earum quæ in manibus visuntur, cuiuis est notissimum, súntque pensiles vel non pensiles. Quod ad pensiles spectat, quia strictam habent basim & parum adhærentem, facillimè forcipibus excinduntur, vel ligaturâ strictiore ex filo sericeo sensim extirpantur: Deinde radix fouetur decocto guajaci, in quo parum aluminis fuerit dissolutum, vel etiam puluis aspergitur, ex æris squamâ præparatâ. Reliquæ verò non pensiles, ob latiorem basim & adhærentiam cum parte, absumendæ erunt cathæreticis quibusdam, ita præparatis vt minimam inflammationem inferant. Quidam igitur duriores emolliunt priùs ammoniaco aut bdellio, cum pauco aceto dissolutis, vel aquâ vitæ in quâ radix althææ fuerit macerata, aut spumâ guajaci. Deinde admouent pulueris præcipitati parum, suprà tegendo partem emplastro de cerussâ. Alij verò frequenter intingunt oleo vitrioli vel de sulphure, quibus sæpissimè concidunt. Quòd si ita fuerint rebelles, vt illis nullo modo cedant, licebit factâ priùs diligenti corporis præparatione, granum caustici communis & indolentis admouere, & post 6. vel 8. horas videre quid profecerit; deinde aliud adhuc granum addere, donec omnino extinctæ videantur, & sic per escharam decidant. Muniantur intereà loca vicina refrigerantibus quibusdam & repellentibus, vt albumine oui cum bolo armenâ & pauco aceto, ne fluxio irruat. Atque ipse æger à confricatione temperet ob pruritum qui exoritur.

Vt igitur materia subtilis & tenuior ad exteriora prorumpens, dicta vlcuscula, cariem & pustulas excitat in pudendo; sic crassior circà morbi initia, vel eius progressum in emunctoria inguinum, ab hepate cum seminariis virulentiæ amandata, tumores ibi excitat, quos nunc vulgò bubonas, vocant à similitudine cum iis, quos labor, dolor, vel maligna febris excitare solet. Sunt autem eiusmodi tumores difficilis maturationis & resolutionis, tum propter naturam partis illius glandulosæ & membranosæ: tum ipsius materiæ quæ est contumax & rebellis,

rebellis, ob crassitiem & deleteriam illam qualitatem adiunctam, quæ parum cedit calori nostro natiuo. Curandum itaque in primis, exorto eiusmodi tumore, vt natura in expulsione iuuetur, si minùs strenuè agat, ac proinde frictionibus asperioribus supra locum factis, admotis cucurbitulis cum multa flammâ, exercitationibus, equitatione dura, & similibus, trahatur foràs materia, quantum fieri poterit: vel etiam venæ sectione ex vena malleoli aut poplitis, quando corpus est plethoricum, [nec basilicam secare est tutum.] Si dolor vrgeat, vtamur chalasticis & rarefacientibus cutem, quò laxior fiat, & faciliùs materiam suscipiat: Ad quod faciunt fotus ex rad. lilij, folior. maluæ & althææ, oleum amygdal. dulcium, & butyrum, vnguentum resumptiuum, & dialthæas, suprà ponendo lanam succidam, vel cataplasma ex mica panis cum lacte cocta, croco, & vitellis ouorum. Vbi maturandum magis, quia materia cruda crassaque est, vt diximus, quæ resolutioni parum idonea existit, valde commendatur sequens cataplasma: Cepe nimirum & radix lilij albi sub cineribus coquitur & pistatur cum VI. aut VII. caricis etiam coctis; deinde additur fermenti acrioris ℥.j. pingued. gallinæ & porci ℥. ij. olei liliorum q. s. fiat cataplasma in vsum dictum. Alij contenti sunt empl. diachylone, cui dissoluto addunt pingued. gallinæ vetustioris tertiam partem, cum pauco sinapi puluere. Verùm non est hìc expectanda perfecta suppuratio; tum ob materiæ contumaciam, tum etiam ne seminaria retrò ad hepar commeent, ac proinde aperiendus erit tumor scalpello, (non expectandum vt per se aperiatur) facta per longum sectione, vt vulnus magis hiet, nec tam citò agglutinetur: Vel apponatur causticum, quod ad interiora penetrans & cutis portionem absumens, reddet aditum patentiorem ad expurgandam materiam. Immittatur ergo turunda decocto guaiacino imbuta, & melle rosaceo, aut pauco basilicone: Vel si humor viscidus facilè non effluat, immittatur globulus cereus, cui parum viridis æris fuerit permixtum, & supra cataplasma vel emplastrum dictum admoueatur: & sic fluat ad minus per 40. dierum spatium: Quibus transactis & tumore absumpto cicatrix obducatur emplastro diapompholygos. Sin verò vel mala caro supercrescat, absumatur puluere aluminis aut præcipitati; vel callositas infestet, vel fistulæ periculum, fiant iniectiones accommodatæ & cætera remedia, quæ suis locis traduntur.

Quoties autem nec caries in pudendo, nec bubo in inguinibus apparet; sæpissimè exoritur gonorrhœa virulenta, quamuis etiam istis aliquando complicari possit: Quæ accidit ob virulentiæ istius malignitatem, hepar ipsum & partes spermatis generationi dicatas vellicantem aut certè resoluentem, vnde fit perpetuus effluxus substantiæ cuiusdam serosæ & albicantis vel flauescentis tetro quodam odore prædite, ita vt per multos non solùm menses, sed etiam annos, summa fœditate prolabatur. (*In hoc affectu distingue diligenter, an sit semen, an pus, vel ichor ex vlcere iam contracto procedens. Qui ipsam seminalem materiam excernunt, vix possunt mentulam erigere, & cum mulierculis congredi, aut semen cum voluptate excernere, sed nullum patiuntur dolorem. Qui verò vlcus patiuntur, hæc omnia liberè possunt præstare, sed dolorem quasi perpetuum sentiunt, potissimum in ipsa mictione.*) Hæc itaque si ob inexhaustam libidinem, accessúmque ad putida scorta contigerit (potest enim & à simplici, id est, non infecto coitu, & exercitatione violenta, vt dura equitatione, & sanguinis vel seminis nimia quantitate fieri:) illud habet peculiare, vt vulgatis remediis non cedat, putà vacuantibus, lenientibus, refrigerantibus & adstringentibus, quæ in aliis speciebus vtilissimè vsurpantur: sed inualescit magis, donec ipsa seminaria conuenienter sudorificis & alexipharmacis exhausta expugnatáque fuerint. Ad quod inter alia decoctum sarsæ parillæ per XV. aut XX. dies vsurpatum, corpore leniter & frequenter priùs repurgato, ex bolo cassiæ, rhabarbari puluere, catholicone, aut terebinthina lota: quæ plurimùm commendatur ob validam exsiccandi vim, qua prædita est sine calfactione. Potest etiam parum ligni guajacini addi, si quidem ipsa lues iam altiùs impressa videatur, ita vt propria egeat antidoto. Intereà licebit idem decoctum cum sero caprillo, aut pauco melle rosaceo dilutum, frequenter in canalem vrinarium iniicere: & opiatam superiùs descriptam, addendo conseruam florum maluæ & nymphææ, cum pauco semine lactucæ & plantaginis quotidie circa vesperám exhibere, facta etiam exteriùs inunctione ex oleo myrtino & similibus, quando iam fluxus erit immoderatus, sic vicissim ad purgationes & decoctum redire per longiora interualla, donec & causa primaria omnino sit sublata, & robur partibus hisce suscipientibus restitutum: quod aliquando citiùs, aliàs tardiùs perficitur: fiúntque frequentes recidiuæ, in eis potissimùm qui libidini

indulgent, aut intemperantes sunt in victu, valdè periculosæ,ob decantatas illas carnositates seu caruncula quæ in canali virgæ exulcerato supercrescere solent.

Virosus enim ille humor & acer, tamdiu per meatum illum transfluens, primò quidem excalfacit, posteà verò erodit, & vlcus excitat in vesicæ collo, aut penis cauitate, quod nisi cito aut scitè curetur, in caruncula attollitur, à quibus ductus ille seminis & vrinæ præter naturam obstruitur: Nam quemadmodum ex purissimo sanguine caro inculpata gignitur: sic ex succis vitiosis alluentibus, & irrigantibus vlcera, solet spongiosa quædam caro succrescere, quæ in externis quidem corporis partibus, facilè; in abditis autem atque intùs delitescentibus ægerrimè absumitur. Ac proinde vbi primùm exulceratio in istis ductibus genita est, priusquam vlcus ingrauescat, videndum vt debitè tractetur & cicatrice obducatur, præmissis primùm euacuantibus totum & reuellentibus à parte, deinde leniter detergentibus jam commemoratis, pòst exsiccantibus & adstringentibus, vt decocto rosarum, balaustiorum cum pauco alumine: vel aqua plantaginis, in qua parum cerussæ & lithargyri sit dissolutum. Quibus si curatio in totum absoluatur, cessabit morsus omnis & punctura partis, facilisque erit excretio tum seminis, tum vrinæ: sin verò in medio cursu subsistant, aut ægrè ac stillatim vel bifurcatim emittantur: necnon immissus catheter aut cerea candela penetrare non possit, sed in ipso ductu impingat, vt sic à lapide distinguatur, quocunque modo situato ægro, certè iam genitas carunculas agnosces, & priusquàm omnino occallescant, curabis.

Modus autem erit, vt primùm cathetere ipso, vel tenero maluæ cauliculo, vel cerea candela ad id comparata atteratur: cauentes interim, ne partibus hisce exquisitissimo sensu præditis magnam vim inferamus: attrita detergeatur dictis iniectionibus, & immisso specillo plumbeo vel cereo, quod ibi continebitur, quàm citissimè occludatur, & superfluæ carnis regeneratio impediatur. Sin verò durior sit,quàm sic atteri & citò cõfringi possit, tunc emollienda priùs fotu supra regionem illam facto, vel etiam iniectione, ex decocto althææ, maluarum, seminis lini, & caricarum pinguium, necnon cataplasmatis, vnguentis, & emplastris conuenientibus: deinde illius attritio per cauliculos, cereum stylum, virgulam plumbeam, catheterem, & similes molliter attentanda: Vnde si sanguinis fluxus excitetur, cohiberi poterit albumine oui cum aquâ rosaceâ diu agitato intra canalem iniecto, illitâ bolo Armenâ cum succo plantaginis. Ibidem deinceps continenda cerea illa candela, quæ præferet vlceris vestigium, & quâ in parte lateat, indicabit. Eadem excauanda deradendáque modicè circa istum locum, quem emplastro cathæretico & carnes istas absumente implebimus, vel etiam candelæ mucro ita præparandus, vt longiùs dissitæ carunculæ attingantur: sic namque fiet, vt quinis vel senis diebus paulatim absumantur, atque in humorem quendam purulentum conuertantur. Siquis intereà dolor nimium acerbus fiat, extrahatur paululum candela, & colluatur meatus ille lacte caprillo aut aquâ rosaceâ cum modico caphuræ, deinde abstergeatur & occludatur, prout iam de vlcere fuit dictum: & per aliquod tempus turunda illa plumbea, vel cerea candela in canali contineatur, donec libera sit & indolens vrinæ ac seminis excretio. Quod ad emplastrum autem illud absumens spectat, multi multas comminiscuntur formulas, nobis tamen sequens poterit sufficere.

℞. Auripigmenti, vitrioli, viridis æris, & aluminis rochæ an. ℥ j. Perfundantur aceto acerrimo, & terantur tenuissimè inter duos lapides porphyrites vel marmoreos, exposita soli ardentissimo, exsiccentur, rursus perfundantur aceto, & læuigentur per 6. aut 7. vices, donec omnem prorsus acrimoniam amiserint. Huius pulueris ita præparati ℥ ij. plus vel minus pro corporis conditione excipiantur lithargyri ℥ iij liquati in ℥ vj. olei rosacei, & addendo ceræ parum, fiat emplastrum, quod dictæ candelæ adhærere possit, neque inde diffluat. Atque hæc de difficillimo & molestissimo affectu, qui gonorrhœas & vlcera penis subsequi consueuit.

Nunc persequamur ad pilorum defluuium, quod fœditatem ægris molestissimam & ridiculam inferre solet. Cadunt autem in hoc affectu pili, non ob densitatem aut ariditatem cutis, non ob eius laxitatem, vel alimenti penuriam, sed ob deprauationem & corruptelam humorum radices eorum erodentem, vt patet ex tumore & liuiditate quadam seu quasi albedine, quæ in his partibus tunc apparet. In hoc itaque casu præcipua erit indicatio, vt teterrima hæc lues à loco ipso cui inhæret, educatur: deinde pili defluentes confirmentur, donec laudabilis materia

regenita

regenita eorum radices reficiat: vel certè si ceciderint, de nouo succrescere possit. Vacuato igitur priùs toto corpore à redundante cacochymia, & instituto decocto guajacino vel sarsæ per 12. aut 15. dies; necnon vsurpatis masticatoriis & errhinis ad particularem vacuationem & deriuationem; radantur interea pili curiosissimè, & sudor quàm poterit copiosus ex capite eliciatur. Vel si hoc non liceat circa pomeridianas horas, lauetur decocto sarmentorum vitis, abrotani, calamenti, scabiosæ, fumariæ, capilli Veneris, addendo radicis cannarum ℥. ij. necnon foliorum senæ aut agarici parum, ad majorem expurgationem ipsius partis: Quæ vbi sufficienter mundificata videbitur, inungatur quibusdam, quæ alliciant materiam pilorum, & leuiter adstringant & confirment cutis poros. Vt

℞. Olei de abrotano ℥. vij. radicis thapsiæ & agarici, an. ℥. ß. Bulliant ad succi consumptionem, & colentur: deinde adde cineris vesparum, cineris pellis talpæ, & capitis murium, an. ʒ. iij. ladani ℥. ß. Fiat linimentum pro partibus glabritie affectis. Multi aqua sola mellis cum ladano idem consequuntur: Alij epispasticis vehementioribus vtuntur. Quæ tamen ego reformidanda existimo in hoc casu, ne comburantur radices pilorum, aut cutis nimiùm exsiccetur: vel etiam ne herpetes aut inflammatio generentur. Empirici satis feliciter aliquando hoc symptoma corrigunt per suffitus à nobis commemoratos.

Vt igitur pilorum defluuium propter humorum acrimoniam contingere solet in capite & reliquis partibus lue Venerea affectorum: sic dolores vndiquaque exurgunt ex vaporum malignitate præditorum copia in capite, auribus; vnde tinnitus grauis & molestus; in mediis artubus circa periostion, & similes partes. Ratione igitur causæ eradenda primùm mali ipsius fomenta per conuenientem purgationem & venæ sectionem, quando affectus est in ipso ortu; vbi verò iam inueterauit, abstinendum à phlebotomia, & omnino incumbendum decoctis sudorificis, ex sarsa-parilla potissimum, quæ maximam habet vim penetrandi & attenuandi. Et qua parte erit dolor, inde etiam sudores copiosius eliciendi, vt adhibitis sacculis calentibus capiti, aliis verò partibus fomentis siccis vel humidis ex decocto guajacino & vino albo, in quibus folia calamenti, pulegij, maluarum, althææ, & similia bullierint. Pro capitis dolore intenso & contumaci, tandem sequens emplastrum toti capiti admouent, abrasis priùs capillis.

℞. Massæ empl. de Vigo, diuini, & de betonica, an. ℥. ij. euphorbij ʒ. iij. hydrarg. ℥. j. ß. Malaxentur cum oleo irino vel rutaceo: & applicetur.

In aures verò coniiciantur sæpiùs guttæ aliquot olei guajacini vel amygdalarum amararum, cum pauco castoreo & opio, vbi dolor & tinnitus magis vrgebit: vel etiam aquæ imperialis aut cælestis dictæ ad discutiendum & roborandum; quas deinde obturabis cotone moschato, vel linteolis iam ad præcautionem à nobis præparatis. Interea reiteretur purgatio cum pilulis cocciis vel arthriticis, cum puluere ex turbith dicto, vel radicis mechoacan in delicatis. Inungantur verò partes dolentes oleis mollientibus & discutientibus, vt oleo liliorum, de cera, de scorpionibus, rutaceo, laurino, & viperino, si paratum habeatur. Per os vrgente nimium dolore, theriaca recens, philonium Romanum & similia certis interuallis exhibeantur circa horam somni, vt miserrimi isti ægri aliquantispet quiescere possint. Extrà verò nullis narcoticis vtendum, ne impingatur magis materia, & calor natiuus debilitetur; sed chalasticis tantùm, vt cataplasmate ex micâ panis cum lacte, croco, & vitellis ouorum, vnguentis dialthæâ, resumptiuo, & similibus, quibus multi theriacam vel mithridatium miscendum suadent. Tandem ad inunctiones ex hydrargyro veniendum.

Quòd si dolores isti non tam à vaporibus & materiâ per partes diffusâ pendeant, quàm collectâ, & in tumores coaceruatâ circa articulos, internodia, in medio cubito vel fibulâ, circa os capitis, & similes: tunc maius multò negotium exoritur. Nam eiusmodi tumores vel sunt tophacei & lapidosi, quasi callo quodam supra os genito, vnde exostoses dicuntur: vel molles & gummatosi, ex pituitosorum genere, nempe atheromatum, steatomatum, vel meliceridum pro varietate materiæ. Qui sunt atheromatici & meliceridosi, hoc est, molles vt polenta vel mel, illi citò substratum os corrumpunt propter permixtam malignam qualitatem & putredinem, ac proinde citò aperiendi: Qui verò steatomatosi, duriores ac tophacei, minùs alterant ossa, quia sunt veluti gypseâ quadam & concretâ pituitâ referti. Hi autem tumores fiunt vel à malâ congestione, partium, & aduentantis alimenti vitio, vel etiam à præposteris hydrargyri inunctionibus, quando videl. minus

præparato

præparato corpore admouentur: vel post earum vsum minùs cautè se gerunt ægri; & citiùs quàm par esset, aëri sese frigidiori exponunt: vnde in eiusmodi tumoribus apertis inuentas fuisse aliquando Mercurij portiones ferunt.

Ad horum itaque curationem, principem locum obtinet sarsa parilla, (post hanc lignum sassafras in valde refrigeratis.) Cuius decocto sæpe eiusmodi tumores si non fuerint nimiùm confirmati, per spatium 20. dierum euanuerunt: non neglectis interea topicis, vt in durioribus, ammoniaco, bdellio, opopanace, & similibus aqua vitæ dissolutis, & priùs fomento ex eiusdem sarsæ decocto præparatis. Quidam admouent cotonem aqua vitæ perfusum, in qua radix althææ macerata fuerit. Multi verò laudant Galeni cataplasma ex caseo antiquissimo, in iure pernæ suillæ rancidæ dissoluto: quæ omnia tentare licebit. In eis verò tumoribus qui molliores erunt, mellei videl. vel atheromatici, vt capitis talparia dicta, & aliis, non est diutiùs resolutioni insistendum, si quidem decocto sudorifico nihil profectum fuerit, ne vt dicebamus, corrumpantur ossa materiæ istius virulentia & malignitate; sed aperiendum caustico vel ferro, ac deinceps consumenda illa materia præcipitati puluere & similibus, præcipuè si folliculo contineatur. Post mundificationem σάρκωσις & ἐπούλωσις, carnis generatio & cicatrix consuetis remediis procuranda, quas multum promouere solet idem decoctum sarsæ vel sassafras sæpiùs repetitum. Nec omittendum etiam emplastrum de ranis seu de Vigo dictum, cui Mercurij sufficiens portio admixta sit, potentissimum esse ad attenuandos, resoluendos, & consumendos istos tumores.

Verùm hisce tumoribus Venereis, vt dicebamus, atque etiam sine illis accidere sæpiùs solet molestissimus & curatu difficillimus affectus, lue jam vehementius in partes solidas grassante, nimirum ossium corruptio, ob teredinem & cariem summam in illis introductam à teterrimis huius contagij seminariis, vel etiam intempestiuis & parùm cautis inunctionibus. Cùm igitur nulla sit sperabilis vlceris, tumoris, vel carnis superpositæ sanatio, quamdiu vitium ossi est impressum, docente summo Hippocrate: Ideò vbi primùm ex malo colore circumiectarum partium, vlceris recurrentis cacoëthia, asperitate seu inæqualitate ossis sensibili, cum dolore in parte perpetuo, de ossis corruptela certiores erimus; incipiendum ab illius curatione, vt scilicet id quod carie est tentatum, auferatur, si sit in parte commoda, idque medicamentis exsiccantibus & attenuantibus, quæ vulgò nostri *Exfoliatiua* vocant, vt puluere aristolochiæ rotundæ, peucedani, panacis, iridis, myrrhæ, (euphorbij, sed cautè) & similium: vel oleis causticis, vt de sulphure, vitrioli, aqua aluminosa magistrali, & aliis; vel candente ferro ita exsiccetur pars ossis cariosa, vt deinceps alimento priuata contabescat, & à natura separetur. Quod si fieri commodè non possit propter magnitudinem partis corruptæ, vel certè citiùs fieri possit opera artificis quàm naturæ (quæ id tantùm præstat 30. 40. vel 60. dierum spatio,) vt in partibus manui expositis, videl. tibia, brachiis, & similibus; tunc scalpris, terebris, & similibus instrumentis, quàm fieri poterit indolenter auferatur, & deinceps supergenito callo & carne ad cicatricem vlcus perducatur. Ad quod vnguentum de plumbo maximè à Practicis commendatur. Si corruptela ista fit in ossibus capitis, auferatur pro modo illius medicamentis vel ferro secante, non autem vrente, metu inflammationis membranarum & cerebri subiecti. Si in palato, vtendum aquis aluminosis, oleo vitrioli, & de sulphure, commodè per gossipium adhibitis: Multi aquam fortem laudant, sed valde timendum, ne aliquid illius delabatur in ventriculum, vnde metus vlcerum pessimorum & mortis aliquando. Procedente carie sæpe fit vt totum os basilare decidat cum narium interstitio, vnde non solùm maxima fœditas, sed ingens vitæ periculum, ob aëris ingressum & penetrationem ad interiora; tunc gossipio, cera, subere, argento, vel alia materia opplendum eiusmodi foramen, vt & sorbere & loqui possint commodiùs: Intereà colluant frequenter os decocto guajacino, in quo detergentia & adstringentia incocta fuerint, vt miserrimas vitæ reliquias faciliùs transigant.

Rerum affinitate ducti, omisimus adhuc pustulas, & herpetes seu impetiginem, quæ secundum luis istius gradum plerumque comitari solent. Quod ad pustulas ergo attinet, illæ vt plurimum caput & frontem, aliquando ipsam oris interiorem partem, & sedem seu perinæum occupant, varorum instar quos Græci ἴονθους appellant; sed diuersorum admodum colorum, pro vario humorum dominatu, rarò tamen cum sanie, sed cum crustis & materia quadam concreta & mucosa, quæ abrasa dolorem excitat aliquando & contumacissimè renascitur. Harum

igitur

igitur curatio sæpè decocto sudorifico, aut saltem inunctionibus mercuriatis perficitur, quibus mali origine succisâ illæ suâ sponte contabescunt. Quia tamen in ore multam molestiam inferunt, bonum erit colluere frequenter aquâ plantaginis, rosarum, & caprifolij, in quâ parum guaiaci bullierit. Item illas contingere pauco oleo de sulphure & vitrioli, vel aquâ aluminosâ magistrali. Si dolor sit molestus, colluatur sero caprillo chalybeato, vel decocto hordei, in quo aurum ignitum frequenter fuerit extinctum; deinde prædictis absumantur. In aliis partibus abluantur & foueantur spumâ decocti guaiacini, sicque molliores factæ abradantur scalpello, & cicatrix inducatur vnguento rubro vel de plumbo, emplastro de cerussâ, diapompholygos, & similibus. Quidam valde commendant ad illas exsiccandas oleum viperinum; alij verò eas contingunt singulatim aquâ forti; (*Faciunt etiam aquam ad id stillatitiam ex cantharidibus*,) vbi locum aliquem magis detectum occuparint, cuius turpitudinem æger reformidet: deinde occludunt, vt superius. Videndum tamen in corrodentium istorum vsu, ne illorum vis ad interiorem vsque cutem penetret, & ibi vestigia non sine magnâ fœditate relinquat: ad quæ delenda inungitur cerussa & lithargyro, aquâ lapathi acuti vel succo limonum dissoluta: Alij cortices ouorum bene siccatos & in tenuissimum pollinem redactos cum pauco omphacio miscent, & horâ somni illinunt, manè verò aquâ furfuris vel sero caprillo abluunt. Herpetes autem seu impetigines, quando decocto sarsæ parillæ bis intra spatium duorum aut trium mensium vsurpato non cesserint, inungemus frequenter vnguento illo, quod *enulatum* vocant, & mercurij quantitatem sufficientem recipit, vel vnguento citrino, cui momentum sulphuris & succum limonum addere oportet. Alij madefaciunt decocto guaiacino, & sulphure puluerisato aspergunt. Quidam existimant solo Nicotianæ recentis succo, vel oleo è chartâ combustâ & linteolo feliciter deleri.

Supersunt itaque Rhagades seu fissuræ, quæ plerisque partibus iam confirmato hoc morbo exurgere solent: præcipuè verò pedum plantis, volis manuum, & ano, ex materiæ phlegmaticæ & melancholicæ copiâ, quæ partes istas distendens, & nitrositate suâ atque acrimoniâ arrodens, continuum soluit, & magnam molestiam infert. Ad harum sublationem nihil tantùm conducit, quàm sarsæ parillæ decoctum frequenter repetitum, & totius corporis iterata purgatio. Quod ad topica spectat, cùm durities solutioni continui hîc complicata sit, quæ illius vnionem impedit: patet ei prospiciendum esse in primis per emollientia & humectantia, fomenta videlicet, vnguenta & emplastra sæpius à nobis commemorata: quorum vsus tunc præcipuè vsurpari debet, quando decoctum sarsæ exhibetur. Deinde, si ita videatur, ob contumaciam istius affectus, fiat fumigium ex rebus iam descriptis, quod recipiant per embotum rectà in istas partes bis aut ter: Vel confricentur vnguento mercuriato: his enim plerumque solent eiusmodi rhagades expugnari.

Sin verò tanta sit durities & malignitas, vt etiam illis resistat, tunc scalpello, vel ferro candente, aut causticis admotis corrigenda, vt deinceps vlcus rectificatum (sic loquuntur Practici nostri) ad mundificationem & cicatricem perducatur.

Atque hæc de correctione accidentium præcipuorum, quæ luem Veneream comitari solent: reliqua enim ex istis bene intellectis, aut communi therapeiâ (apud authores traditâ) facile erit curare.

CAPVT III.

De Hepatitide seu iecoris ἀτονία, quam alui fluxus chylosus, cruentus, saniosus, & similes consequuntur.

SCITE admodum docet Galenus λογομαχίας Medico in primis fugiendas esse, & citò de nominum appellationibus conueniendum esse, ne quod illis tempus & opera insumitur, rerum cognitioni depereat. Quod in proposito nobis affectu vsurpandum videtur, distincto priùs æquiuoco. Nam ἡπατῖτις apud Hippocr. *lib. 1. de morb. & alibi* sæpius, apud Aristot. 3. *de histor. animal.* sumitur pro trunco illo insigni seu venâ cauâ, quæ ideò illis iecoraria dicitur, quòd ex gibbis hepatis exorta, & in plures diuisa ramos, omnes corporis nostri partes alibili illo succo iugiter & copiosè irrigat. Alibi verò, idque frequentiùs, apud ipsummet Hippocratem, Galenum, Aretæum, & alios Medicinæ proceres designat affectûs ipsius iecoris, quorum insignior est noxa in deprauandis corrumpendísque illius functionibus: vnde aliqui (inter quos doctissimus Fernelius) ex ratione seu analogiâ deriuationis nominum, voluerunt hepatitidem ipsius iecoris, non minùs quàm pleuritidem lateris, aut phrenitidem diaphragmatis vel cerebri, esse inflammationem systrophicam, quâ sanguis eius aliquâ parte præter naturam collectus, incenditur.

Sed quoniam significationes nominum in Medicinâ vsitatorum, ex Galeni doctrinâ frequentissimè repetuntur, lubet hîc cum celeberrimis viris (Hollerio, Dureto, & aliis) Hepatitidem pro iecoris ἀτονία seu imbecillitate vsurpare, à quâ hepatici seu iecorosi denominantur, quos ipse Galenus *lib. 5. de loc. affect. & 8. de compos. medic. sec. loc.* vult laborare ab hepatis exolutione sine phlegmone illius, scirrho, abscessu, vlcere, aut similibus morbis; sed ob simplicem & propriam corruptelam natiui illius temperamenti & peculiaris, quo, αἱματοποιητικὴ facultas munus suum exercet.

Quod vt meliùs intelligatur, sciendum est sanguificationis perfectionem in tribus potissimùm esse positam velut præsidiis, nempe εὐχυλία, bonâ chylificatione, & primæ coctionis integritate, quæ conuenientem materiam hepati præparet atque obiiciat: εὐροίᾳ, id est vasorum, quæ ab intestinis & ventriculo ipso ad iecur pertingunt libertate, vt materia illa chylosa commodè per illos meatûs ad internam hepatis officinam transferri possit: εὐτονίᾳ, id est, firmitate ac robore hepatis ad suum munus exercendum, quod spectatur in quatuor illis communibus functionibus attrahendi, retinendi, concoquendi, & expellendi. Vbi igitur prima concoctio ita in vitio est, vt illud secunda emendare non possit, quantumuis eius instrumenta bene valeant: vel meatûs illi obstructi vel infirmiores non deferunt conuenienter cremorem istum, vt in hepate suam metamorphosim & perfectionem adipiscatur: certum est tunc impeditam esse sanguificationem & malè exerceri, nihil dum adhuc perpesso iecore in suâ substantiâ, sed eorum tantùm quæ præcedere debent, vitio. At verò vbi propria illa temperies, quâ suas exercet functiones, collabitur, vel nato priùs in eius substantiâ vitio, vel aliunde, à vicinis scilicet partibus irruente, aut ab externis causis aduentante; variis modis oblęduntur illius functiones, vt attractrix modò magis, aliàs retentrix, expultrix, aut alteratrix illi maximè propria & familiaris collabatur; aliàs omnes fermè corruant, & æquali labe teneantur; vt in eis potissimùm qui ab ortu hepatici existunt, si quidem incauto regimine contractum illud vitium & perniciem augeant.

Vt autem à præstantiori plurimum fieri solet denominatio, sic in proposito hoc affectu concoctricem hepatis facultatem, velut eius ἐντελέχειαν & peculiarem vim consideramus, quâ deficiente ob varias causas à nobis posteà recensendas, exoritur hæc nostra Hepatitis, in frustratâ scilicet sanguificatione, & crudioris ac dilutioris sanguinis procreatione, velut proprio charactere elucens: quo annotato

tato Galenus *lib. 5. de loc. affect.* tantam sibi gloriam Romæ apud Glauconem Philosophum, & Siculum Medicum decumbentem comparauit. Sic igitur illam definire lubet.

Hepatitis est exolutio seu infirmitas facultatis sanguificæ in iecore ob vitiatam naturalem & propriam temperamenti sui harmoniam, cuius comes est alui fluxus liquidus & loturæ carnium simillimus. Huius definitionis explicatio partem affectam, affectûs naturam, causas, & signa complectetur. Quod ad partem enim affectam spectat, cùm hepar organica sit pars, & ex variis conflatum compositúmque particulis, quarum præcipuæ sunt venæ per totum eius corpus multipliciter sparsæ, meatûs item illi cholidochi variè in venas implantati, denique parenchyma ipsum, quod complet & veluti fulcit totam illam structuram: Certum est ipsum parenchyma esse propriam & peculiarem hepatis substantiam, vtpote quæ in nullo alio viscere reperiatur, & qualitatibus suis omnibus proximè ad sanguinis, qui opus est illi propositum, qualitates accedat: ac proinde vbi primaria est huius facultatis noxa, in primis etiam substantiæ istius κρᾶσιν & constitutionem violari; cui non solùm adhærentes partes, nimirum venæ ob societatem operis, cui illæ velut radiis illustratæ subseruiunt; sed etiam vicinæ & circumstantes partes maximè condolescunt & sympathicos affectûs perpeti solent.

Natura verò huiusce affectûs potissimùm est posita in diminutâ seu exolutâ virtute sanguificâ, actionis scilicet læsæ specie, cui reliquæ tres famulantur. Nam attractrice iecoris aut venarum infirmatâ, ita vt succum illum alibilem à ventriculo præparatum non appetant, aut prolectare non possint. Item retentrice eneruatâ, ita vt per conuenientem moram illum in debito spatio ac loco coërcere non valeat. Vel denique expultrice irritatâ à re quapiam molestâ & naturæ aduersâ, quâ impellitur ad intempestiuè excernendum, priusquàm recta concoctio peracta fuerit: certum est sanguificationem in iecoris officinâ ritè celebrari non posse. At his omnibus quamuis bene constitutis potest aliquando contingere, vt & attractio, & retentio, atque expulsio satis conuenienter fiant: ita tamen euersâ hepatis coctione, vt pro bono ac laudabili sanguine, nihil nisi saniem aut cruentum & dilutissimum humorem reponat, qui minùs partibus alendis idoneus ab inualidâ naturâ parum prolicitur, & suâ tenuitate effluens in alui sentinam, eius profluuium concitat. Quamuis, vt verum fateamur, in hoc nostro affectu adest vt plurimùm omnium illarum facultatum labes, tum ob præcipuæ noxam, quâ reliquarum integritas constituitur; tum ob magnam temperamenti proprij ruinam, in quo omnes fundamentum virtutis suæ collocatum habent. Vt igitur hepatis facultates omnes in hoc nostro affectu imminuuntur ac penè abolentur, quæ intùs latent, sensuíque parum innotescunt: sic de se promunt alios affectûs conspicuos ac manifestos in aliorum symptomatum generibus repositos, qui signorum vicem hîc obtinent, vt nos posteà dicemus, posteaquàm causas proposuerimus.

Quæ verò sint causæ tanti affectûs, tam externæ quàm internæ, coniunctæ quàm antecedentes, nunc est videndum. Quod ad causam internam, eamque proximam attinet, non potest esse alia quàm morbus vnus vel plures, qui immediatè has actiones violent. Dispositionem porrò organicam non posse primario id efficere certum est, nisi quatenus impedit εὔροιαν illam seu commeatum materiæ chylosæ ad hepar, vt per obstructiones. Solutionem autem continui occultam aut manifestam, hîc non adesse iam posuimus ex Galeno, qui vult hunc affectum absque inflammatione, scirrho, abscessu, vel vlcere fieri. Sequitur igitur intemperiem aliquam id præstare. Quæ verò illa sit, non ita est compertum. Quidam putant esse perpetuò intemperiem frigidam, eo argumento ducti quod frequenter ab ipso Galeno adducitur, nempe à frigiditate actiones corporis nostri imminui, à calore deprauari: & quia huic affectui alij penè omnes succedanei, vt cachexia, hydrops, & similes, frigidissimi sunt. Alij verò cùm videant & per febres ardentissimas hunc affectũ contingere, & in corporibus humidissimis sine magno frigiditatis sensu: atque etiam exsiccatâ nimiùm hepatis substantiâ, vt per scirrhos, qui hydropem tandẽ accersunt, existimant à quâuis δυσκρασίᾳ siue excessu primarũ qualitatũ fieri posse, si eò vsq; processerit, vt robur ipsius hepatis & potissimùm αἱματοποιητικῆς facultatis deiiciat. Nos autem superius quid & maius in hoc affectu esse putamus. Cùm enim per omnes illas commemoratas intemperies apparere soleat, & sæpe illis

quamuis valde excedentibus non appareat: dicendum non tam ab illis proximè hunc nostrum affectum produci, quàm interuentu alterius alicuius dispositionis quam istæ suscitare possint. Est igitur exolutio siue consumptio caloris illius natiui in hepate, qui oleosæ tenuíque substantiæ inhærens, seu mauis humido primigenio per totum corpus diffuso, potiùs quàm crassæ & terrenæ partium substantiæ: Aliquando ab intenso frigore interno vel externo extinguitur: aliàs à vehementiori calore absumitur: nimiâ & importunâ humorum copiâ obruitur; aut etiam ingenti siccitate destruitur, frustratâ scilicet nutritione & conuenienti alimoniâ, per quam foueri & reparari debet. Quòd si quis hoc modo velit perpetuò refrigerationem hepatis esse audiendam, non repugnamus; dummodò concedat etiam minimè vulgarem esse illam, sed quæ præcipuum hoc animæ nostræ instrumentum respiciat, quo facultatum robur & temperamenti cuiusque proprij vera harmonia continetur.

His ita positis patet, quamuis intemperiem, eo quo diximus modo, hunc nostrum affectum parere posse, siue absit humor, siue cum humore subsistat in ipsâ parte affectâ, quæ est omnium ferè humorum officina; ἰδιοπαθικῶς, siue per communicationem & sympathiam ab aliis deriuatur, vt cerebro, ventriculo, liene, mesenterio, vesicâ, vtero, & similibus. Si congener sit hic affectus, & velut ab ortu contractus, fit ob imbecillitatem natiuam, aut ex semine delibatam, quæ est posita in paupertate caloris illius insiti & humidi primigenij: vel coniunctionem aliarum rerum, quæ illi vim & noxam inferre aptæ natæque sunt: Et hi propriè Hepatici dicuntur, etiam sub latitudine sanitatis illius indiuidualis contenti, in quibus facilis est lapsus ad hepatitidem hanc nostram; in aliis difficilior, & ex malo vsu causarum illarum externarum quæ procatarcticæ dicuntur, vel internarum validè sæuientium. Sic febres colliquantes & ζωῆηκτικῇ, occulta putredo, humorum corruptela aut refrigeratio summa, qualis in vitreâ illâ pituitâ annotatur; vel multiplicatione nimiâ succi melancholici naturalis, quando expurgationes debitæ absunt, quia vel absumunt humidum illud oleosum, vel opprimunt aut deiiciunt gradum & ἔκλαμψιν qualitatis illius penè diuinæ, hunc affectum producere possunt: Sic etiam sumpta vel admota eisdem viribus prædita, vt larga frigidæ aquæ, aut niuis & glaciei fusæ potatio: olerum frigidiorum crudorúmque importunus esus, venena potissimùm refrigerantia assumpta vel iniecta, vt opij, alterci, mandragoræ, & similium nimia quantitas, vel in corpore infirmiore, vel dolo vel consilio, vt fit dum dolorum sæuitiam sedare propositum est. Hippocrates 3. *Epid. & de intern. affect.* in μεγαλοσπλάγχνοις, carnium bubularum esum, & vini generosioris, quemadmodum & lactis ingurgitationem reformidat: quia illæ, vt & omnia δυσπεπτα & cacochyma vim infringunt caloris natiui; humorúmque corruptelam ingenerant, quia virtus in illis est dissipata, vt in maiore corde. Illud nimiâ quantitate assumptum, vt & piperata, & salsa, acria, & similia exhauriunt & veluti extorrent iecoris substantiam: lac verò facilè in corporibus malè temperatis corrumpitur. His adde exercitationes violentas & assiduas colliquando, Veneris vsum inexplebilem, exhauriendo, similésque vtilium humorum vacuationes, vt hæmorrhagias frequentiores & copiosas, potissimùm feruentiori aëris constitutione vel boreali factas, siue vi naturæ, per nares, vterum, hæmorrhoides, seu artificis imperiti ope, vt per phlebotomias. Admota verò, vt balneum, fotus, emplastra, litus, vel similia valde refrigerantia, aut calefacientia nimiùm & resoluentia sine vllâ adstringendi facultate. Vt enim impensè frigida hepati σφακελισμὸν & tandem νέκρωσιν inferunt: sic calida ἀκράτειαν & effœminationem inducunt: quod Hippocrates duobus sectionis quintæ Aphorismis insignioribus annotauit. Nunc ad signa veniamus.

Signorum etiam ratio in hoc affectu ex iam dictis repetenda. Nam vt ex causarum censu & enumeratione ad effectus istius seu imbecillitatis in hepate generationem progredimur: sic multò certiùs ex effectibus & eis quæ consequuntur, de illarum affectione coniecturam sumimus. Non enim semper causæ etiam præsentes agunt, nisi dispositum sit patiens, & reliqua. Ac proinde concursus causarum priùs dictarum, tam ex parte rerum naturalium, non naturalium, quàm præter naturam, sufficientem aliquando facient coniecturam noxæ hepati illatæ. Multò verò illustriùs, si effecta appareant, nempe ea excreta, quæ necessariò consequuntur ad iecoris actiones læsas, potissimùm verò deiectio ea quam dicebamus loturæ carnium recèns mactatarum simillimam.

Vt

Vt enim hepar quando laudabiliter concoquit, sanguinísque copiam corpori conuenientem congerit, illa suis excrementis ritè expurgata facessit in vtilem corporis alimoniam: sic vbi exundantem illius facit multitudinem, vel certè magis impuram, exoriuntur variæ excretiones per nares, vterum, hæmorrhoides, & vesicam aliquando: sic in mulieribus quas natura ad procreationem maiori sanguinis copiâ donauit, menstruâ periodo effluit: in plerisque hominibus per nares & hæmorrhoides: in mutilis verò quibus insigne aliquod corporis membrum fuit abscissum, frequenter contingit, vt bis aut ter in anno patiantur magnam floridi & rutilantis sanguinis effusionem per aluum, qui ad membri illius deficientis nutritionem accessurus erat, sed hoc commodo potiùs suo quàm incommodo. Aliquando etiam per vrinas hic sanguis prorumpit magno adstantium terrore, sed nullo periculo, quia depletâ quæ redundabat copiâ, statim sistitur. At in hoc nostro affectu, vt iam dictum fuit, quia hepatis robur & temperies læsa est, ideò pro varietate læsarum eius actionum plus minùs, apparent etiam variæ deiectiones: vt attractrice exolutâ, quia non transfert materiam illam chylosam ad hepar, vt ibi conficiatur, elabitur humor ille incoctus & albescens, ptisanæ recèns colatæ simillimus: nisi fortè hoc vitium contingat propter obstructiones venarum mesaraicarum. Quod agnosces ex distentione ipsius mesenterij, ob infarctum: & quia tunc deiectio illa chylosa minoris est quantitatis & crassior, tenuiore parte eius per medias obstructiones peruadente ad ipsum hepar: vnde reliqua portio imminuitur & crassescit. Adde quod in obstructionibus mesenterij, vt etiam læuitate intestinorum citiùs effluit ista materia per patentes illos ductus, quam si partes illas superiores quodammodo penetret. Concoctrice verò eneruatâ pro bono & laudabili sanguine, fit sanies quædam, aut dilutissimum serum pauco rubore suffusum, quod præ tenuitate suâ effluit, nec à partibus ipsis iam effœtis & quasi illud respuentibus attrahitur. Quòd si huic functioni læsæ etiam retentrix consentiat, non solùm talis humor vacuatur, sed etiam citò & frequenter, sine dolore tamen aut leuissimo, quo dysenteria ista hepatica ab aliis potissimùm secernitur. Vel etiam expultrice irritatâ à tetro aliquo succo, per putredinem videlicet inductam suscitato, cum sanioso illo sanguine sæpe virulenta materia, bilis porracea aut æruginosa, succus ater & splendens, in principio vel successu tandem temporis excernuntur. Certissima est nota aliarum facultatum læsarum, adhuc subsistente concoctrice, quando vrina bene colorata & mediocris substantiæ apparet. Ad hæc consequuntur tandem debilitas totius corporis, nutricatus defectu, color luridus vel ex albo virescens cum inflatione palpebrarum, & tandem cachexia perfecta, necnon hydrops, sese illi comites adiungunt.

Signa verò causarum internarum hunc affectum producentium, si quidem occulta sit magis & venenatæ labis particeps, innotescit ex vsu causarum externarum, vt aëris corrupti, & multos similes morbos epidemios ac pestilentes inferentis, qui tunc grassantur: vel veneni oblati suspicione, aut alimentorum vitiosorum esu: vnde pernicies illa multò maior, & minùs vulgatis remediis cedens, cum graueolenti & valde fœtidâ deiectione exoritur. Vulgares autem intemperies peculiarem hanc hepati ἀτονίαν inferentes, suis causis etiam & effectibus deprehenduntur. Vnde febres synectticæ & exurentes calore ingenti circa dextrum hoc hypochondrium, faciunt primùm æruginosas vomitiones aut deiectiones, demum cruentas & saniosas consumpto caloris natiui pabulo, ídque cum siti, squalore corporis, ἀποσιτίᾳ, & tandem hydrope, nisi mors priùs ægrum è medio tollat, vt docuit Hippocrates in Prognosticis. Vide etiam Galen. *lib. 8. de comp. med. κατ. τόπ. cap. 8.* Frigiditas verò summa ex causis commemoratis inducta minùs olentem fluidámque facit aluum, sed tamen maiori copiâ per interiectos dies excernentem sine siti, sine colliquatione; sed sensibili totius corporis perfrigeratione, nisi tandem ob excrementorum συναθροισμὸν leui inductâ putredine, lenta exoriatur febris; cum pulsu tamen tardo & quodammodo molli. Hique plurimùm summo vini generosi & meracioris desiderio tenentur. Humidior verò & siccior intemperies hìc prædominantes ex contrariis deprehenduntur signis; nam vt humidior plurimam facit deiectionem, tenuem & valde dilutam: ita siccior pauciorem crassioremque, quam tamen ingens potus cupiditas comitatur.

Itaque si hepar primario hoc affectu tenetur, perpetua erit & nunquam remittens affectio cum rubrâ illâ alui proluuie: sin verò per sympathiam laboret ex malè affectis vicinis partibus, vel aliunde irruentibus humoribus; hæc omnia ex

ſignis illarum partium patientium erunt Medico inueſtiganda, vt primam morbi originem excindere poſſit. Sæpiùs tamen reliquæ partes ita conſentiunt affecto primùm hepati, vt & ſtomachus & lien parum ſuo fungantur officio, hoc laborante, & cerebrum ac pulmones ex κακοπραγίᾳ iſtius coctionis ita afficiuntur, vt & phthiſis ob fluxionem ex capite debilitato in pectus decumbentem aliquando hunc affectum conſequatur, vt eſt apud Hippocratem *in Coacis*. Sputum etiam cruentum aliquando exoritur, ob ſanguinis tenuitatem è venis prorumpentis. Sed potiſſimùm venæ huic parti velut principi ſuo afflicto ita condoleſcunt, vt neque ſanguinem in corporis diſſitas regiones transuehere, nec continere valeant, vnde frequentes hæmorrhagiæ aquoſi ſanguinis, vrinæ ſubrubræ, inordinatum & ſanioſum ex vtero in mulieribus profluuium apparere ſolent. Imò tanta eſt hîc venarum aliquando condolentia, vt grauiſſimus Fernelius animaduerterit, interdum ſanguinem ab extremis venis quæ in cutem deſinunt, multis è locis effundi, qui nullo ardore liueſcebant. Alij ſudorem cruentum obſeruarunt. Atque hæc de diagnoſi.

Quid igitur præſagiendum in hepatico hoc & penè dyſenterico affectu? Certè ex cauſâ materiali ſeu loco affecto, qui pars eſt non ſolùm ad vitam neceſſaria, ſed princeps & alibilis facultatis fundamentum, nihil niſi calamitoſum prædicere poteſt Medicus, potiſſimùm ſi magna ſit functionum illarum naturalium ruina, ſine quibus nec vitales, nec animales diu ſubſiſtere poſſunt. Vbi verò affectus ſenſim agit, & diuturnâ morâ, vt in refrigeratione vel humectatione nimiâ, quid expectare poteſt quàm hydropa contumaciſſimum, minimè curationi obſequentem, ſed rediuiuum aut citò mortalem propter eneruati caloris natiui ἀκράλειαν? In febribus quando illa deiectio loturæ carnium ſimilis apparet, quam ſubſequuntur colliquatio totius corporis, tuſſis, & tandem putridorum aut malignorum humorum excretio, periculum vitæ tantum inſtare certum eſt, vt paucos aut potiùs nullos ex eiuſmodi febribus euadere obſeruatum ſit: Extra febrem multi, dummodò felicem fuerint nacti medicationem, exurgunt ab hoc periculo, præcipuè quibus nulla eſt ab ortu contracta labes in hoc viſcere. At pernicioſiſſima illa ſpecies, quæ contagioſos morbos, peſtilentes, & epidemios conſequitur, ob præſentem aëris corruptelam, alimentorum malignitatem, & venenatæ materiæ impreſſionem, quia difficillimum eſt communem cauſam mutare, vel ἀντιπάθειας illas deletoriorum, quibus oppugnant calorem noſtrum natiuum, reprimere, niſi conuenienti alexipharmaco quod plerumque ignoramus. Denique cùm natura ipſa morborum, præcipuè humoralium, per concoctionem & expurgationem, vera medicatrix dicatur Hippocrati: quid (quæſo) hîc ſperare poſſimus, exhauſtâ facultate naturali, cuius præſidio & influentiâ coctiones omnes, non ſolùm πέψεις, ſed etiam πεπασμοὶ, necnon κενώσεις & ἀποκενώσεις celebrantur? Habent hoc pro certo Arabes noſtri, in quocunque homine vel ægro & decumbente, vel etiam adhuc ſanitatis cuiuſdam beneficio fruente, eiuſmodi lotiuus ſeu lauatiuus fluxus ſemel apparuerit, diuturnam vitam contingere non poſſe, ob mala nutritiuæ facultatis fundamenta, cui illa potiſſimùm inhæret. Atque hæc de prognoſi.

Curationis ergo per indicationes artificioſas hæc ſumma eſto. Primò ratione cauſarum; ſi quidem ab humoribus tetris, acribus, & malignis eiuſmodi labes viſceri ſit illata, vel etiam pituitoſis & viſcidis illius ſubſtantiæ aut primis venis obhæreſcentibus; certum eſt eorum vacuationem eſſe moliendam catharticis quibuſdam aliquoties repetitis, cum debitâ præparatione eorumdem humorum, ſed benignioribus & quadam adſtringendi vi præditis, ne videlicet imbecillitas cum alui fluxu augeatur. Quinimò ſi ex retentione vacuationis conſuetæ per vterum, hæmorrhoidas, aut nares, hic affectus primam ſuam originem traxiſſe videatur: non inconſultum erit illas ſollicitare denuò, vel certè ſanguinem parciùs ex venâ axillari educere, aut ex malleolis, quando virium iactura timetur: Quam etſi omiſerit Galenus *lib. 8. de comp. med. κατ. τόπ.* in curatione huius affectus, tamen eam annotauit Auicenna ſub dictâ circumſtantiâ: & ipſemet Galenus non videtur repugnare, cùm eam in hydrope aut paralyſi ab eadem cauſâ ortis conceſſerit. Ratione verò malignæ illius qualitatis, peſtilentis aut deleteriæ, à quâ hunc affectum contrahi aliquando dicebamus, ſuadentur etiam quædam illi obſiſtentia alexipharmaca vel antidoti in hos caſus parari ſolitæ: vt ratione dominantis intemperiei vulgaris, calidæ videlicet, frigidæ aut ſiccæ, contrariæ perpetuò medicamentorum facultates indicantur, ſub eâ tamen cautione, ne in viſcere hoc nobili & ad

vitam

vitam tantopere necessario quicquam nimium præstemus, sed intra mediocritatis terminos, quàm maximè fieri poterit, subsistamus. Respectu verò ipsius partis & inductæ in ea dyscrasiæ seu dissolutionis, ad quam dicebamus proximè consequi illam imbecillitatem & ἀτονίαν, perpetuò corroborantia & vim hepatis reficientia, tam ex victu conuenienti, quàm medicamentis repetita, vsurpanda erunt. Vt denique ob fluxum illum & excretionem hepaticam, si nimiùm vrgeat, adstringentia & comprimentia illius impetum, non erunt omittenda. Præscribamus itaque in primis rectam in illis victus rationem.

Summa autem habenda hîc aëris & alimentorum cura, vtpote quorum vitio plerumque hic affectus exoriri solet. Quicunque igitur hepatici sunt suâ naturâ, vel ad eam valde propensi, aut etiam dum illâ tenentur, vitare debent magnas aëris inclementias, eásque vel loci mutatione, vel etiam artificio corrigere, potissimùm si maligna quædam labes sit illi impressa. Perspiratio igitur aëri, refrigeratio, calfactio, humectatio, puritásque concilietur, prout ex re esse videbitur, & plerumque à nobis inculcatum fuit: Bene olentes suffitus & accommodati nunquam non laudandi in hac hepatis atoniâ ad spiritus recreandos, potissimùm si putidis & frequentibus exerementis feratur aluus. Alimenta quæque cacochyma & dyspepta fugiantur: laborantibus enim ventriculo & hepate, facilitanda omnino concoctio ex parte obiecti, vt scilicet facilè alteretur, distribuatúrque, necnon gignendis bonis humoribus, & restaurando hinc humido primigenio, ex suâ naturâ aptum natum sit. Nutriantur ergo consummatis iusculis, gelatinis, panatellis, hordeato, carnibus delicatis per se, vel contusis & similibus, ouis recentibus & tremulis, piscibus etiam saxatilibus, sed benè conditis, pane albissimo & recenti, pyris cydoniisque coctis & saccharo aspersis. Item passulis, dummodò sint acidulæ, quibus tantum tribuit Galenus, *lib.* 8. *κα*). *τόπ. cap.* 7. vt eas vim maximam in roborando hepate habere existimet: nam, inquit ille, in tantum habent adstrictionis, quantum opus habet viscus hoc affectum: habent etiam vim concoctoriam crudorum humorum ac coërcendi quamcumque malignitatem aut putredinem, cùm ipsæ putredini minimè sint obnoxiæ: & vltra hoc secundùm totam substantiam visceri huic sint familiares & propriæ. Quocircà hepaticis omnibus consulit, vt eas fermè in vsu quotidiano habeant: Castaneas etiam generosiores conuenienter tostas non improbat, quia & boni succi sunt, & non citò à calidioribus intemperiebus corrumpuntur. Vitent autem omnia salsa, piperata, frixa, acrioríque sapore prædita: Item pinguia omnia ac oleosa, vt amygdalas, iuglandes, fisticos, nucleos pini, & similes, quia inflammationi valde sunt obnoxia, potissimùm in calido affectu: in quo alimenta omnia ad commodam refrigerationem roborantibus semper mixtam tendere debent: vt & in frigidâ, humidâ, vel siccâ constitutione, contrariis alimentorum facultatibus, sed moderatis pugnandum erit. Cinnamomum & nux myristica in quacumque intemperie plus minùs vsurpari possunt, quia peculiarem habent vim ad coctiones istas promouendum: vt & vinum generosum mediocris substantiæ, quod misceri conuenienti ptisanæ poterit, vtpote in qua radix graminis aut folia agrimonij; vel si algeat, cum decocto cinnamomi, vel paretur vinum Hippocraticum, & Claretum dictum. Multi consulunt ægris hisce, vt sæpiùs hepata gallinarum aut pullorum assumant, quia præter alimoniam facilem & copiosam quam præstant, sunt etiam familiaria hepati ex totâ substantiâ, quemadmodum posteà dicemus de lupino iecore. Verùm in putridâ vel feruidiori constitutione aspergenda perpetuò succis mali granati acidioris, agrestæ, vel arantij, aut etiam omphacio, vel aceto rosaceo. De cochlearum etiam carne & limacum idem Galenus asserit, ex sententiâ Asclepiadis, quod experiri licebit, cauendo ne visciditas illis propria, hepatis venas obstruat.

Præter aëris & alimentorum conuenientem regulam, cætera etiam non naturalia ritè institui debent: Nam omnino vitatâ exercitatione laboriosâ, debent quiescere eiusmodi ægrotantes, aut leniter tantùm deambulare, quando febris sunt expertes: nec solum corpus, sed etiam animum tranquillitati tradere, vitatis illis, quantum fieri poterit, pathematis quæ humores commouent & vires resoluunt, vt irâ, curis, mœstitiâ, & similibus. Somno & vigiliâ vtantur mediocriter, præferendus tamen somnus, quia coctiones internas iuuat & vacuationes sistit: Non tamen eæ expurgationes, quibus natura assueuit, negligendæ, sed mediocriter promouendæ: excepto vsu Veneris, quo eiusmodi hepatici omnino sunt interdicendi, ne magis ac magis exoluantur.

Ab his ad medicamentorum rationem transeundum, quæ vacuantia, alterantia, & roborantia sumpta atque admota, hic accuratè institui debent. Cathartica ergo benignissima eligantur, vt rhabarbari puluis & infusum, myrobalani decoctum in sero caprillo vel aquâ borraginis aut plantaginis, si magis vrgeat alui fluxus: syrupus rosatus solutiuus, de cichorio compos. cum rhab. potissimùm si adsit obstructio. Vbi infarctus pituitæ subesse putabitur, præscribatur agaricus in melle rosaceo infusus, radix mechoacan, dummodò non sit adulterata: Quibus omnibus adde semper ad robur partis confirmandum, cinnamomi, spicæ nardi, aut santali rubri parum. Ad idem facient catholiconis, trypheræ Persicæ, diasenæ simpl. & similium compositionum, nullo diagredio aut aloë constantium, dimidia vncia plus minùs pro ægri viribus & conditione. Denique ea ferè omnia purgantia conueniunt, quæ fusè admodum *cap. de Dysenteriâ* descripsimus. Quinimò in siccitate nimiâ hepatis & feruore non dubitarem, cassiæ fistularis aliquot drachmas in formam boli exhibere, cui ʒ j. rhabarb. esset permixta, dummodò non valde flueret aluus, sed tantùm ex interuallis. Iterentur igitur hæc medicamenta toties quoties Medico præsenti visum fuerit; non omissis etiam clysteribus leuiter tergentibus & roborantibus in principio, demum adstringentibus validiùs & nutritoriâ vi præditis, ex iusculo consummato, amygdalato, lacte priùs silicibus candentibus aut chalybe ignito coniectis præparato, cum saccharo rosaceo & vitellis ouorum. Est etiam quando clyster ex vino rubro generoso, aut etiam Hippocratico iniectus, multum profuit, potissimùm si perfrigeratio adsit: quemadmodum ex succo plantag. aut acetosæ, quando vrget feruor. Commendant etiam ex proprietate Practici nostri clysteres ex decocto cochlearum & limacum simul cum carne contritarum. Ego in consumptis & hepaticam istam dysenteriam patientibus, non parum profuisse expertus sum, decoctum ius testudinis nemoralis per os & anum iniectus cum sacchato.

Quod ad alterationem verò spectat, si quidem intemperies vulgares excedant, nullus est qui nesciat, quibus sit refrigerandum, calfaciendum, humectandum, exsiccandum, iulepis, apozematis, opiatis, tabellis & similibus: potissimùm tamen ea eligantur semper, quæ adstringendi quadam vi prædita sunt, vt in calidâ syrupi de granatis acidis, de agrestâ, cydoniorum, de ribes: aquæ plantag. acetosæ, portulacæ, & earum decocta. In frigidâ syrupi de absinthio potissimùm Pontico cum aquâ agrimonij, aut eius decocto. Quòd si obstructiones subsint, leuiter detergentia & aperientia præscribantur, vt syrupi byzantinus, de duabus radicibus, de cichorio simpl. de succo endiuiæ, & similes, cum decocto cinnam. & santali rubri. Quidam valde laudant in sistendâ hac dysenteriâ hepaticâ, Philonij Romani, aut confect. Requiei dictæ drachmam vnam cum duabus drachmis conseruæ rosarum, absinthij, vel cichorij exhibitam. Sed ego non ausim eiusmodi narcoticis in hoc affectu, cum tantâ scil. caloris natiui paupertate, vti frequentiùs, nisi fortasse summus adsit calor febrilis, aut alui fluxus, qui tempera: i omnibus aliis omissis requirat. Cautè igitur istis vtamur.

Ad roborandum autem hepatis temperamentum, & quando coniuncta est potissimùm deleteria quædam qualitas, nihil præstãtius esse puto terrâ sigillatâ, id est, Lemniâ, vel bolo Armenâ, dummodò veræ & non adulteratæ haberi possint. Cuius laudes satis celebrauit Galenus, in descriptione pestilentis illius constitutionis Romanæ; Cui adiunge margaritarum, coralli vtriusque, rasuræ eboris, cornu cerui, & vnicornis, fragmentorum pretiosorum, & lapidis bezoar veri puluerem: Ex quibus omnibus vel pluribus eorum confice tabellas deauratas cum saccharo aquâ agrimoniæ dissoluto: Vel opiatam cum conseruâ absinthij & cichorij, & syrupo de granatis acidis, frequenter exhibendam. In Officinis prostant electaria illa diamargaritonis ad roborandum, triasantali duplicato rhabarbaro & seminibus; ad roborandum etiam & temperandum: diarrhod. abbatis seu hepatis potiùs, ad obstructiones hepatis leuiter soluendas; quæ omnia in conuenientem vsum aptare poterit Medicus. Galenus *lib. 8. κατ. τόπ.* iecur lupinum valde commendauit in hoc affectu, velut ex proprietate laboranti humano hepati quacumque de causâ succurrat: Quod approbarunt Aëtius & Paulus, si quidem illius torrefacti & puluerati ʒ. j. sæpiùs cum vino exhibeatur: vel cum ℥ iij. succi seridis aut cichorij, quando febris adest. Quod ideò solum exhibendum præscribimus, quia eiusmodi medicamenta ex totius substantiæ vi agentia, oderunt consortium & mixtionem aliorum manifestâ qualitate agentium. Vnde idem Galenus, 11. *de simpl. med. fac. cap. de iecore*; eiusmodi hepar lupinum addens hepatico medicamento, quod vocant de Eupatorio, nullam tamen in eo maiorem ad roborandum hepar vim reperit, quàm eo quod sine illo erat confectum.

Quod

Quod ad composita verò Electuaria spectat, roborando hepati dicata, plura reperies hinc inde apud authores: Inter quos Galenus Electuarium illud Cyphoeides seu de vino descripsit, sed valde ingratum, vt vix hominibus nostris exhiberi possit; atque ideò in hodiernos vsus sic reformandum puto. Passularum purgat. & mundat. ℔ ß. decoquatur in vino tenui & odorifero, addendo sub finem decoctionis, schœnanthi, Croci, Spicæ, Cinnamom. an. ℨ ß. ad penetrandum leuiter & roborandum: Rosarum rubr. & Comarum absinth. Pontici ad adstringendum cum leui detersione. Decoquantur ferè ad mellis crassitiem & colentur. Capiat illius ℥ ß. bis aut ter in die. Cui addere possis in magno alui fluxu, terræ sigillatæ, aut rasuræ eboris ℨ j. Detur eodem modo: Vel vtere elect. diacydonite cum vel sine speciebus.

Inueterato iam malo & diutiùs perseuerante affectu, nostri Arabes solent sequentes præscribere formulas.

℞ Asari, Aristol. rot. Seminis agni casti, laccæ, & spodij, an. ℨ iij. Rhabarb. Radicis acori, & seminis ammeos, an. ℨ ij. Aloës optimæ succo cichorij & rosarum lotæ ℨ j. Seminum endiuiæ, lactucæ, melonum, acetosæ & marathri, an. ℨ j. ß. folior. siccorum absinth. ℥ ß. Spicæ, croci, & nucis moschatæ, an. ℨ ß. Fiat omnium puluis, qui exceptus succo endiuiæ & agrimoniæ, priùs cum saccharo in formam syrupi decocto, fiat Opiata mollis, de quâ capiat ℨ ij. Vel ex puluere cum saccharo in aquâ endiuiæ dissoluto, fiant tabellæ seu trochisci, ponderis ℨ j. Capiat vnum singulis diebus manè, dissolutum pauco vino, in quo folia agrimonij & saluiæ macerata fuerint. Huius Confectionis talem reddunt rationem, nimirum asarum, aristol. rotunda, agnus castus, acorus, semen ammeos & marathri, cùm calida sint omnia & tenuium partium, valent admodum ad calefaciendum hepar, & humores superfluos, qui in illius substantiâ vel tenuioribus venis, tractu temporis colliguntur, absumendos: lacca verò ad aperiendum: aloë lota ad roborandum, vt etiam rhabar. absinthij folia, spica, crocus, & nux moschata: quæ prætereà valde putredini ac humorum malignitati resistunt: Denique ad correctionem calidorum istorum, ne hepar illis nimium incalescat aut exsiccetur, addita fuerunt semina endiuiæ, lactucæ, melonum, & acetosæ. Ad simplicem autem corroborationem spodium: Vt est enim in illo Barbarorum disticho:

Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum quoque musco:
Pulmo liquiritiâ, splen cappare, stomachúsque galangâ.

Quidam verò putant in progressu istius affectus, non inutile esse sudores decocto quodam, vt seminis milij, radicis chynæ vel sarsæ parillæ prouocare, quia sudores alui fluxum minuere solent, raptâ aliò serosâ materiâ, & hepar calfaciunt. Quod experiri non erit inutile; si quidem æger hic sudet & leuiter id ferat, magna erit salutis spes, & minoris noxæ hepatis: Nam vt scimus, quicumque summâ eius imbecillitate, scirrho aut obstructione tenentur, vix vnam sudoris guttulam emittere solent. Alij volunt cauteria cruribus admoueri, & fontanellas excitari, quibus superfluum illud serum sensim & stillatim quasi exhauriatur. Sed vide, ne ægro iam infirmiori id præscribas, quia lethum illi fortasse iam propinquum, valde accelerabis.

Quod ad externa verò seu admota attinet: patet etiam illa propositas intemperies corrigere debere, sed mediocriter, ne fiat vitium vitij fuga, additis semper quibusdam, quæ adstrictione suâ virtutem hepatis colligant. Oleum igitur rosaceum, myrtinum, cydoniorum, cum pauco oleo nardino, spicato, aut absinthino mixtum: Ceratum santalinum, & vnguentum rosaceum, addendo parum spicæ: Fotus ex decocto vel succis endiuiæ, agrimonij, & fœniculi, si obstructiones adsint, in quibus parum pulueris triasant. diamarg. frig. aut granorum kermes dissoluatur, valde conuenient. Vel si vis, linimentum sequens paretur, bis aut ter in die admouendum, addito vini rubri generosioris momento.

℞ Succi agrimon. vel eupatorij Mesuei ℥ iij. succi endiuiæ & fœniculi, an. ℥ j. vini rubri ℥ ß. olei rosacei ℔ j. Decoquantur omnia ad succi consumptionem. Pòst adde pulueris asari, spicæ nardi & Celticæ, an. ℨ j. cinnam. schœnant. granorum kermes, & spodij, an. ℈ ij. croci ℈ j. ceræ rubræ q. s. Fiat vnguentum in vsus dictos.

Vbi maior erit habenda ratio fluxus ventris, ob imminentem ex eo ruinam nisi comprimatur: repetenda erunt ea quæ iam à nobis fusè in tractatu de dysenteriâ fuêre proposita. Atque hæc de Hepatitide sufficiant.

CAPVT IV.

De inflammatione hepatis, abſceſſu, & vlcere illius.

INTEMPERIES hepatis minùs vulgares & occultæ malignitatis participes, vel ἀλογίαν eius peculiariter inducentes adhuc perſecuti ſumus in Elephantiaſews, Luis Venereæ, & Hepatitidis tractatu. Iam igitur inſtat, vt ad affectus eos accedamus, qui manifeſtis magis qualitatibus & cauſis illud infeſtant. Exceſſus itaque caliditatis, humiditatis, frigiditatis & ſiccitatis, ſimplices vel ſine materiâ, cùm non aliâ ratione curentur, quàm coniugati vel humoribus iuncti, à nobis prætermittendi ſunt, vt ad inflammationem iecoris veniamus, quam abſceſſus atque vlcus ſæpenumerò conſequuntur.

Eſt igitur inflammatio hepatis, tumor præter naturam in eo genitus ex fluxione ſanguineâ, eius ſubſtantiam internóſque poros occupante, ad quam conſequitur putredo, febris aſſidua, diſtentio, pulſatio, & ſimilia phlegmonarum accidentia. Dicimus enim tumorem eſſe præter naturam, quem Hippocrates frequentiſſimè φῦμα & οἴδημα, latè vocabulo ſumpto, Barbari noſtri apoſtema & exituram ſeu eminentiam, Galenus ὄγκον appellat, quia præter intemperiem quâ pars obſidetur, diſtractionem ſiue diuulſionem, quam ſolutionem continui occultam Practici noſtri dicunt, exoritur etiam vitium in auctâ magnitudine ſeu dimenſione aliquâ præter modum, ab humore in partem influxo. Dicitur ergo iure merito, præter naturam genitus, cùm ex triplici morborum genere ſimul aggregatorum, & à cauſæ morbificæ vi proximè inductorum oriatur, lædátque actiones partis nobiliſſimæ & principis, ad cuius noxam infinita per totum corpus vitia ſuſcitantur, vt poſteà videbimus. Eſt autem vna diſpoſitio, non plures, duplici ratione, tum partis ipſius, vnius ſcilicet eiuſdémque, quam ſimul & adæquatè occupat; tum cauſæ, quæ vna eadémque intemperiem iecori, ſeu morbum ſimilarem, malam conformationem, nempe morbum organicum, & communem per continui ſiue contigui diuortium facit.

Dicitur autem à fluxione genitus, vt diſtinguatur ab aliis intemperiebus calidioribus, tum congenitis & naturalibus, ſub latitudine ſanitatis adhuc manentibus, tum morboſis & ſimplicibus ſine humoris interuentu obortis, vt quando iecur per febres excandeſcit, aut per aliarum partium vicinarum ſyntimoriam æſtum concipit & ſimplicem φλόγωσιν patitur, factâ qualitatis illius ἐπιγενέσει ſeu extenſione ad alias: tum etiam vt diſtinguatur ab intemperiebus aliis materialibus, hepar quidem calefacientibus ex humoris vitio circa propinquas illi venas, aut interiores etiam contenti, ſed non in eius ſubſtantiam proprióſque poros effuſi, quod requiritur ad tumoris naturam conſtituendam. Humor enim iſtos affectus compoſitos gignens, à venis primùm maioribus allapſus, (ſi quidem per viam fluxionis fiant) in minores irrumpit, eáſque violentiâ ſuâ & impetu dilatans, quantitatéque nimiâ diſrumpens, exilit in ſubſtantiam ſeu tenues meatus partis, relictis communibus conceptaculis, hoc eſt, vt loquuntur Practici noſtri, extrauaſatur & ratione mutati ſitus ſeu loci potiſſimùm eiuſmodi tumores committit.

Subſtantiam igitur iecoris, eiuſmodi affectus pati poſſe, à cauſis violenter & præter naturam agentibus, facile eſt docere ex luculento Hippocratis contextu, *lib. de veteri Med. Circa hepar*, inquit, *dolores acutiſſimi ac frequentiſſimi contingunt, ſuppurationéſque ac tubercula plurima* διὰ τὴν ἁπαλότητα καὶ ἐναιμότητα, *teneritudinem ac ſanguinineitatem*, quorum primo diſpoſitionem patientis, alio cauſæ præſentiam, & facilem ad agendum promptitudinem notauit. Teneritas enim ſiue mollities hepatis facilè admittit influentem humorem, quod à naturâ velut affuſio quædam & παρέγχυμα genitum eſt, vt faciliùs ἀναδόσει & tranſlationi humorum cederet: Sanguineitas autem ſiue copia humorum qui in illius officinâ gignuntur, oſtendit perpetuò adeſſe cauſam illam materialem, quæ facili impulſu & agitatione rerum violentarum, tam internarum quàm externarum, fluere ac refluere poteſt, modò in gibbas & ſuperiores illius partes, modò in ſimas ſiue concauas & decliuiores, aut etiam vtraſque occupare pro variâ partis mittentis & ſuſcipientis, viarum, ac materiæ conſtitutione. Vt igitur venæ ipſæ hepati adiacentes, inflammationes pati poſſunt, quas κέδματα vocauit Aretæus, ipſáque velamina, & circumiectæ partes, vt propria tunica, ipſúmque peritonæum,

tonæum, omentum, musculi abdominis, diaphragmatis, pleuræ & costarum propinqua latera, quæ hunc affectum ementiri aliquando, & falsò repræsentare solent: Sic propriam aliquando eius substantiam occupari, extra dubium apud Medicos existit, qui artis vsu frequentissimos istos esse affectus compererunt.

Tumorem autem istum à fluxione sanguineâ excitari addidimus; quoniam calidorum affectuum naturam eiusmodi esse scimus, vt subitò & confertim irruant pro conditione humoris, à quo producuntur, tenuitate & mobilitate prædití. Ergo à fluxione potiùs quàm à congestione fiunt, quæ sensim & multâ morâ perficitur, dum alteratrix obiectum alimentum assimilare, vel expultrix reliquias tertiæ coctionis extrudere nequit. Vt igitur terminus in quem fit fluxio, sunt variæ hepatis partes: sic terminus à quo, potest esse quæcumque pars venarum propaginibus prædita, dum id quod sibi molestum est, summo robore propellit, vel nimiâ quantitate oppressa retinere non valens, in subiectas aut subnexas sibi partes dimittit. Imò ipsum hepar, variâ partium suarum ratione, potest esse tum mittens, tum excipiens, dum scilicet exonerat primæ regionis sarcinam in secundam, vel contrà dum humores per palindromen à secundâ ad primam violenter refluunt.

Verùm dicet aliquis, cùm fluxiones fieri soleant à robustioribus partibus in debiles, à nobilibus & internis ad ignobiles & externas, quî fieri poterit vt aliæ partes in hepar corporis nostri partem robustissimam, nobilissimam, interiùs positam, & omnis humoris in alia corporis membra veluti fontem, materiam morbificam tumoris præter naturam authorem dimittere possint? Respondemus ordinarium quidem esse, vt fluxiones & humorum decursus eo quo propositum est modo contingant: attamen sæpenumerò euenire posse, vt partes etiam nobiles & internæ, systrophas ex influxu patiantur: tum propter varias humorũ orgasmo præditorum seu furentium ephodos & quasi refluxus eleganter ab Hippocrate annotatos: tum etiam propter copiam materiæ peccantis, quæ cùm in externis ampliùs regionibus contineri non possit, cogitur in penitioribus delitescere & internarum partium substantiam inuadere: aut etiam dum partes istæ nobiles & internæ vt hepar, à causis quibusdam imbecilliores solito redditæ, ruentem sponte materiam suscipiunt facilè, aut etiam dolore vel calore obsessæ eam ad se trahunt.

Hæc autem fluens in hepar materia, sanguinea quidem vt plurimùm est, veram & sinceram phlegmonen suscitans propter consimilem naturam partis & superantis succi, vnde calor ingens, dolor, rubor, pulsus, & renixus in eo suscitantur: attamen nihil vetat ab impuris & compositis fluxionibus hos tumores produci, qui modò ad erysipelatis, aliàs ad scirrhi, vel œdematis aquosi, aut etiam flatuosi naturam accedant magis, prout humor biliosus, melancholicus aut pituitosus, necnon flatus aliquando sanguini variè permixti fuerint: Quod maximè facit ad differentias istius affectus constituendas: quarum aliæ à variis iecoris partibus, simâ potissimùm & gibbâ, principio vel extremitate lobi alicuius petuntur: Aliæ autem à diuersitate materiæ; vnde phlegmone pura, erysipelatodes, scirrhodes, vel œdematodes constituuntur. Atque hæc de definitione propositi affectus satis. Reliqua enim in causarum & signorum enumeratione iam sunt accuratiùs explicanda.

Causarum itaque internarum externarúmque hanc dispositionem præter naturam excitantium seriem tradituri, repetere in primis oportet, illud quod à nobis superiùs positum probatúmque fuit, istam scilicet hepatis phlegmonen, à fluxione potiùs quàm congestione (duabus tumorum præter naturam generalibus causis) exoriri: fluxionis autem internas causas à quatuor præcipuè rebus pendere: nempe dispositione mandantis siue mittentis partis; secundò suscipientis; tertiò humoris ipsius; quartò viarum seu ductuum, per quos eiusmodi fluxio fieri debet: has rursus ab aliis multis excitari & adiuuari, quas in proposito affectu ita recensere lubet. Primùm ex parte rerum naturalium, certissimum est quoscumque homines temperaturæ calidioris, potissimùm quibus interna viscera exæstuant naturaliter: qui hepar habent feruidius, grandius, & substantiæ laxioris ab ortu, maximè patere eiusmodi periculis, potissimùm circa florentis ætatis vigorem, dum sanguis adhuc efferuescit: vnde Hippoc. *Aphor. 29. sect. 3.* phthoas & sputa cruenta in illis potissimùm fieri scripsit: Item mulieribus non rarò contingere posse censemus, quæcumque non parturientes magnâ abundant sanguinis copiâ, vel quibus ob retenta immodicè menstrua acuti morbi exoriuntur, aut humores fiunt palindromi, recurrentes scilicet ad eum locum, ex quo deriuati priùs fuerunt. Id autem facilè contingit in quibuscumque, quoties causarum externarum violentia

accesserit, quæ eiusmodi causas disponentes & immediatas exsuscitet: Quales sunt aëris magnæ intemperies calidiores, totum sanguinem & viscera inflammantes; vel iusto frigidiores, comprimentes materiam humoralem ad interiora violenter; vel admodum inæquales, vt autumni tempore. Ciborum acrium, salsorum, piperatorum, & similium liberalior vsus, vt & vini generosioris, vel calce, sulphure, vt in Germaniâ, cinnamomo, & aliis aromaticis conditi intemperantior haustus. Imò etiam vult Galenus 13. *method.* ortum huic affectui suppeditari ex vsu crassorum viscidorumque alimentorum, quia obstruendo minores hepatis venas, efficiunt ne sanguis liberè per eas transcolari possit: ac proinde nimiâ in illis copiâ contentus, tandem effractis arctioribus repagulis, in ipsam membri substantiam defluat. Necnon dulcia ipsa intemperantius sumpta, vt mel, saccharum, caricæ, & similia idem præstare possunt, tum quòd larga humorum alibilium copia ex illis procreari solet, tum etiam quia hepar benignitate eorum allectum, rapit ea ad se auidissimè, etiam inconfecta, ac proinde ab illis grandescit, & sæpè obstruitur. His adde catharticorum calidiorum & violenter agentium, ac venenorum sumptorum vel morsu communicatorum, vt capite de Ictero clariùs dicemus, vehementiam: item intempestiuos motus, præcipuè à pastu, nostris hominibus consuetos, vt choreas, saltationes, equitationes lusorias, & similia, ex quibus non pauci hæc pericula incurrunt. Vt ex vigiliis immodicis, timore ingenti, de quo vide Hippocratem 599. 6. irâ, & aliis animi pathematis, humorum perturbationem & quasi fluctuationem inducentibus. Siquid verò ad inferendum hunc morbum valeat, potissimum est vacuationis solitæ suppressio subita, vt iam de mulieribus dicebamus. Et Galenus idem eleganter annotauit *Aphor.* 12. *sect.* 6. quo Hippocrates omnimodam hæmorrhoidum diuturnarum curationem prohibet. Imò non solùm ex vacuationibus istis sanguinis naturalibus & solitis per nares, vterum aut hæmorrhoidas hoc potest contingere: sed etiam ex occluso derepente fonticulo, aut omisſâ purgatione aut venæ sectione iam diu & statis temporibus consuetis, multi in eiusmodi hepatis aut aliarum partium internarum inflammationes inciderunt, quod allatis multorum ægrorum historiis & assistentium testimoniis confirmare possemus. Sunt & alia quædam externa, vt casus, percussio, obuiatio super hanc partem, strictio nimia vinculorum, aut etiam vestium arctiorum, quas mulierculæ nostræ ad venustatem conciliandam vsurpare solent, valde possunt ad debilitandum hepar, dolorem inferendum, & humores ad illud compellendos, qui causæ sunt coniunctæ & continentes istius affectus, vt dicebamus, quando extra vasa effusi & conculcati distensionem faciunt, & prohibitâ transpiratione computrescunt. Antecedentes verò esse possunt tam plethora quàm cacochymia totius corporis, visceris etiam alicuius publico fungentis officio, vt ventriculi, lienis, cordis, & similium κακοπεψίᾳ humores vitiosos generantis, vel non secernentis conuenienter. Sic Galenus docuit ventriculum calidiorem exurendo chylum suppeditare huic rei ansam; quemadmodum & cystidem felleam obstructam; dum humor ille biliosus in hepatis corpore diutiùs moratur, vel ad illud influit continuò non expurgatus per intestina: quod de aliarum partium obstructionibus magnis eodē modo asserere possis. At verò febres tam cōtinuæ quàm intermittentes, frequentissimæ esse solent causæ harum inflammationum internarum. Quemadmodum enim ex eiusmodi tumoribus primariis internorum viscerum, exoriuntur febres symptomaticæ: sic per febres primarias, quarum materia hac illac fluitat in venis, potest sæpissimè fieri μετάστασις illius seu translatio in substantiam partium internarum: vnde abscessus & φύματα suppurabilia in illis exoriuntur: Quod tam accuratè ab Hippocrate est obseruatum in opere prognostico, vt exactiùs tradi non possit. Nos ergo ad signa diagnostica huius affectus, causarum, & partis affectæ conuertamur.

Τέκμαρσις igitur nostra seu signorum in hoc affectu ratio, diligens & accurata esse debet, vtpote quæ negligentius tractata sæpissimè Medicis, vt fusè docuit Galenus *libro quinto de locis affectis*, imponere solet. Sciendum itaque vtrum hepar per ἰδιοπάθειαν laboret, inflammationemque istam in propriâ substantiâ patiatur, & in quâ substantiæ suæ parte, gibbâ scilicet vel simâ, medio corpore, vel lobi cuiusdam extremitate, vt sæpè contingit: An per sympathiam tantùm vicinarum partium phlegmone correptarum, (vt succingentis membranæ, aut notharum costarum dextri lateris, musculorum abdominis illi superpositorum, vel etiam ipsius mesenterij.) Deinde videndum quibus signis affectus

affectus speciem siue differentias colligere possimus, illiusque mutationes agnoscere.

Quod ad primum itaque spectat, inflammationem esse in hepate siue tumorem phlegmonosum, indicant tum consequentia partis actiones, tum propria phlegmonarum accidentia: nam sensus doloris grauantis, siue grauitatis in dextro hypochondrio, & sub nothis costis, statim ex specie & situ ostendunt partem ibi contentam, nempe iecur, affici præter naturam: potissimùm si distentio & renixus eo in loco percipiatur, qui diaphragma comprimens tussiculam quandam, sed siccam & sine sputo, grauemque & laboriosam facit respirationem, ita vt neque in dextrum, neque in sinistrum latus liberè possint decumbere, sed cogantur quasi perpetuò supini aut erecti in lecto sese continere: Ac nihilominùs quædam quasi distractio iuguli dextri seu claiculæ sentiatur, ob ligamentorum continuitatem, quibus hepar lateri annectitur, insoliti ponderis grauitate diuulsorum. Præterea vrget æstus in profundo hypochondrij, cum δυσφορίᾳ quadam; vnde consequitur febris assidua vel comitatur, eaque ingens cum siti, ἀνορεξίᾳ, cibi fastidio, rubore linguæ primùm, postea nigredine ob caloris ἐπιγένεσιν, continuasque & copiosas effumationes cordi, ventriculo, & aliis partibus communicatas: Quæ omnia in obstructione aut scirrhoso hepatis tumore non adsunt; aut certè si febris quædam ea comitetur, est lenta & exigua, paulatim accensa & cum paruâ pulsus mutatione, qui in hoc nostro affectu insigniter frequens, inæqualis, & durus euadit. Admota igitur hypochondrio dextro manus, ex caloris ipsius vario gradu, & doloris, (contrectatione excitati) acerbitate, necnon aliorum symptomatum vehementiâ & concursu facilè distinguet istos tumores phlegmonosos ab obstructione aut induratione hepatis. Adde quod excreta ipsa fidem etiam huic rei maiorem facient: nam per eiusmodi inflammationes, aluus adstringitur, & excrementa σκύβαλα, caprarum stercori simillima deiiciuntur, nisi tandem per inductam atoniam excitetur fluxus ille hepaticus à nobis commemoratus: fiunt etiam nauseæ & vomitus frequentes teterrimæ bilis, vitellinæ nimirum aut etiam æruginosæ, per eiusmodi incendium in hepate collectæ & exustæ. Vrina minuitur ob eandem causam, absumptâ humidi magnâ portione, atque etiam saturato colore, ex commixtionis bilis aut sanguinis torrefacti, prædita, non sine caloris & acrimoniæ sensu meiitur. Fit etiam sæpiùs vt vitiato sanguine, & in biliosi succi naturam degenerante, auriginosus aut subuiridis humor totum corporis habitum inficiat, & icterus ille apud Hippocratem decantatus appareat, modò ante septimum diem, modò post illum, prout maior vel minor est febrilis caloris & humoris phlegmonen committentis sæuitia.

Quibus omnibus quamuis ipsius hepatis proprius affectus & ἰδιοπάθεια agnoscatur, præcipuè si continuus sit & indesinens in prædicto hypochondrio calor, dolor, & distentio, qui neque intermittat, nec ad alterius partis notabiliter affectæ morbosam constitutionem intendatur vel remittatur: Est tamen adhuc accuratiùs in eo laborandum, ne videlicet inflammatio pleuræ dextri lateris, musculorum abdominis, aut mesenterij nobis imponat.

Quod ad pleuritidem ergo dextri lateris spectat, doloris varietas distinguit hos duos affectus, quoniã dolor in pleuritide pungens & acutus, in hoc grauans & pulsatorius procedente morbo: quique contrectatione exacerbatur circa dextri hypochondrij regionem manu admotâ; cùm in verâ pleuritide, nullus ex contrectatione dolor sentiatur. Adde quod tussis quæ in affectu hepatico viget, sicca est & arida perpetuò, quia fit vel propter compressionem diaphragmatis ex distento iecore, aut simplicem qualitatis communicationem: In pleuritide verò sputo variegato aut purulento, eoque sanguinolento vtplurimùm comitata, ob materiam in thorace collectam. Item in pleuritide propter partis duræ & membranosæ naturam, pulsus multò est durior & vibratior velut chordæ extensæ (qui propriè serratus vocatur) quàm in hepatis inflammatione, partis scilicet mollioris & laxioris. Denique dolor ille qui in vtroque affectu ad clauiculam vsque aliquando extenditur, si quidem percipiatur cum sensu ponderis distrahentis ad hypochondrium vsque, certissima erit nota iecoris affecti, cùm in pleuræ inflammatione non sit tanta materiæ quantitas, quæ idem efficere possit.

Verùm inflammatio musculorum abdominis, vtpote iecori superpositorum & eandem ventris regionem occupantium, magnum sæpè Medico negotium facessere solet, vt eam à iecoris tumore phlegmonoso accuratè distinguat. Cùm igitur

quatuor in vnoquoque abdominis latere sint musculi, quorum duo magis externi, obliqui vocantur; tertius rectus, quartus verò peritonæo propinquus, qui transuersus dicitur: certum est in obliquorum & recti musculi inflammationibus, quia cuti ferè sunt annexi, facillimum esse eas deprehendere; tum propter cutis ipsius ruborem & φλόγωσιν, quam facilè istis inflammatis percipit: tum etiam situm & figuram ipsius tumoris, quæ sequitur naturam partis quam obsidet: itaque in obliquis tumor erit vergens à nothis verbi gratia costis, versus pubis & ilium ossa quasi decussatim: in recto autem tumor quasi mediam ventris regionem versus vmbilicum occupabit, habebitque extensionem suam rectam, & à cartilagine illâ xiphoide versus vmbilicum extensam, aut contrà: Et si quidem magna sit, intersectam propter aponeuroses illas quibus musculus iste velut nodis quibusdam est colligatus, vt ex anatome scitur. Hæc igitur est figura & situs tumorum obliquos & rectos abdominis musculos occupantium: cùm is qui hepar obsidet, in cauitate hypochondrij, multò profundiùs sentiatur, & si quidem in eam distentionem eleuetur, quæ visui ac tactui sit perceptibilis, effigiem seu figuram orbicularem & in cornua quasi lunæ falcatæ seu crescentis desinentem, in exteriori cute repræsentat, vt doctè annotauit Galenus: cùm tumores musculorum sensim & quasi in acutum desinant. Maior tamen est difficultas in transuersi musculi inflammatione dignoscendâ, quia situm obtinet profundiorem & hepati propinquissimum; tum etiam quia totum hypochondrium ferè occupans, quemcumque partis contentæ positum facilè repræsentat. Oportet igitur hoc in casu accuratè proposita hepatis signa euoluere: nam si musculus iste sit inflammatus, neque febris adeò acuta, neque iuguli tensio, nec excrementorum aut vrinæ mutationes tantæ: imò ne color quidem faciei mutatus, cui signo plurimùm tribuit Galenus in agnoscendis propriis iecoris affectibus, quoniam illo per eiusmodi phlegmonarum collectiones laborante, impossibile est quin vitiato sanguine succedat coloris per totum corpus deprauatio, vt eleganter meminit in illâ Stefani historiâ *libro iam citato*. Addunt in hac διαγνώσει ex Aëtio recentiores Practici, vt iubeamus verti ægrum in latus sinistrum: Nam si tumor tunc minuatur, signum est esse in hepate, quod in sinistras ventris partes inclinatur: Sin verò idem semper maneat, signum est esse in musculo illo transuerso, quia non mutat situm. Item cuticula exterior apprehensa & eleuata, minùs cedit in inflammatione musculi quàm hepatis, quia huic est coniunctior.

De mesenterio autem, pancreate, omento, & similibus partibus in ventre inferiore contentis phlegmonen patientibus, eodem modo iudicandum, cùm ipse situs, qui non tam hypochondrium quàm mediam, superiorem, aut inferiorem abdominis regionem occupat, idem ostendat: & plurimùm eiusmodi tumores sunt mobiles, nec tam pertinaciter vni loco affixi, vt qui hepati inhærent. Adde quòd symptomata omnia erunt remissa habito hepatis respectu: & vt rectè annotauit Galenus, *cap. 7. lib. 5. loc. aff.* in eiusmodi partium mollium, laxarum, & tenui tunicâ obductarum inflammationibus, resudat perpetuò ichor, & quasi sanies diluta in principio, quemadmodum videmus in ophthalmiâ contingere, quæ deinde paulatim concoquitur & puri assimilatur. Accidit etiam in mesenterio inflammato fluxus aliquando chylosus, propter compressionem & stricturam venarum mesaraicarum. Itaque si situs non satis hepati conueniens per eiusmodi tumores obiiciatur, & excrementa statim eiusmodi resudante materiâ sint perfusa, cum perseuerante laudabili vultus colore, tunc de affectis eiusmodi partibus potiùs quàm de hepate pronuntiandum: quamuis non sit negandum in rei istius iudicio etiam solertissimos & expertissimos Medicos sæpenumero falli, potissimùm quando phlegmone vel sima hepatis, vel lobi alterius extremitatem tantùm occupat.

Quâ ratione verò in horum dignotione sit progrediendum, ex ipsius etiam Galeni doctrinâ repetere conuenit: Nam si quidem gracilis sit laborans, & ventre attenuato, facillimum erit inflammationes gibbæ hepatis partis à cauâ distinguere, & eas quæ in extremitate lobi ventriculo incumbentis, aut ad hypogastrium protensi agnoscere ex situ, figurâ, & contrectatione. Sed vbi pinguis erit aqualiculus & prominens, tunc refugiendum ad symptomata seu effecta quæ consequuntur phlegmonas variarum hepatis partium. Nam gibba pars in tumorem eleuata, omnia ea quæ ad respirationem spectant, valde intendit, propterea quod incumbit diaphragmati & pulmonibus, eos mole suâ comprimens, vel etiam qualitate afficiens, per communicatam materiæ aliquam portionem vaporosæ vel humoralis:

Item

Item vrinæ retinentur, vel magis immutantur. Contrà vero dum caua pars afficitur, minora sunt hæc accidentia, augentur autem ea quæ ad ventriculum & intestina pertinent, vt sitis, ἀνορεξία, nauseæ, vomitus, alui excrementa, & similia. Ac si quidem extremitas illa lobi, quæ ventriculum amplectitur, sit inflammata, pondus, dolor, & tensio sub regione cartilagini xiphoidi exposita sentitur, vix quicquam deglutire possunt ægrotantes, & post sumptum alimentum, grauiùs multò se habent, ac frequenter singultiunt. Quòd si velis scire, vtrùm ventriculus, vel illa hepatis pars primariò laboret, iube ægrotantem pronum in ventrem conuerti: Nam si quidem subleuari ab eiusmodi pondere & oppressione videatur, signum erit tumorem esse in illo hepatis lobo, qui iam in musculos abdominis conuersus, minùs ventriculum comprimit: sin verò similiter & pronus & supinus se habeat, non parua erit coniectura ventriculi in propriâ suâ substantiâ potiùs quàm hepatis affecti. Adde quod in inflammatione ventriculi, perpetuò puris aut saniei quædam portio exudat, quæ vomitionibus conspicitur. Vbi autem lobus ille qui ad ὑπογάστριον tendit, phlegmonen patitur, tunc situs illius ad inferiora vergit, & minora accidentia quàm in superioribus apparent. Sed caue ne renis dextri affectus imponat, qui tamen magis ad spinæ regionem & dorsum protenditur: necnon maiores in vrinâ notas, quàm partis istius inflammatio repræsentat. Denique si tunica tantùm hepar obuelans, sit inflammata, quamuis calor, dolor, & febris subsequantur, & eundem situm occupent, non tamen pondus sentitur tantum aut compressio, quia pauca esse solet illa materia quæ in membranis continetur respectu substantiæ parenchymatis, & plurimùm tenuior ac magis biliosa: vnde dolor magis acutus & pungens propter partis & humoris naturam. Atque ex his partium hepati vicinarum inflammationes, necnon propriarum ipsius partium, quantum fieri poterit, accuratissimè erunt deprehendendæ.

Quod verò ad naturam seu differentias affectus, quæ ex materiæ varietate petuntur, & illarum mutationes agnoscendas spectat, non parum etiam solertiæ & perspicacitatis adhibendum. Vt igitur phlegmone pura ex causis & signis eam subsequentibus deprehenditur: sic ex istorum consideratione & comparatione, si quidem erysipelatodes, œdematodes, vel scirrhodes fuerit, intelligendum. Prout igitur natura corporis propositi, victus ratio, & humorum dominatus suaserit, ita etiam iudicabimus de istius tumoris materiâ: quod adhuc certiùs ex propriis accidentibus eorundem humorum datur agnoscere: Nam phlegmonen veram & erysipelatodem magnus sequitur calor, dolor, febris intensa, linguæ & vrinarum colores valde mutati; cùm in scirrhode & œdematode hæc non appareant, aut multò sint minora: At in verâ phlegmone maior tensio & pondus quàm in erysipelate, sed dolor minùs pungens & acutus: adest etiam pulsatio & renixus in phlegmone sensibilis, qui in illo vix deprehenditur. In melancholico etiam tumore pondus quidem, sed indolentia cum duritie magis manifestâ, & vehementi pondere, si grandior sit scirrhus; cùm in œdematode, pituitosa siue flatuosa mollities adsit, & quidam quasi borborygmos in hypochondrio sentiatur, breuique tibiarum inflationes & aliarum partium anasarca apparere soleat. Adde quod in phlegmone verâ seu erysipelatode, color flauus, citrinus & auriginosus valde saturatus apparere consueuit: in œdematosâ autem vel scirrhosâ pallidus magis, χλωρὸς, & quasi ex albo virescens. Quæ omnia adhuc capite de scirrho & obstructione hepatis, necnon de ictero examinabimus.

Quæcunque igitur hepatis phlegmone tam sincera quàm alteri humori permixta, cùm semel cœperit, desinere etiam debet: quod quatuor modis cõtingit. Vel enim materia illa tenuis & inflammata, per διαφόρησιν & euaporationem insensibilem resoluitur. Vel in abscessum & vomicam degenerat, factâ nimirum suppuratione, & humoris illius qui dissipari non potuit, concoctione. Quòd si ob quantitatem nimiã, vel malignam qualitatẽ humor ille à calore natiuo regi & superari nequeat, augetur putredinosus & extraneus, ex cuius victoriâ inducitur gangræna, sphacelismus, & interitus proprij temperamenti, si quidem vita tamdiu superstes esse possit. At verò quando materia huius phlegmones, vel propter mixtionem aut malam curantis rationem, quoad tenuiores sui partes resoluitur, manentibus crassis & terrenis, fit σκλήρωσις & induratio, quæ ad scirrhi naturam accedit. Quotiescunque igitur recta illa & maximè laudabilis terminatio per resolutionem accesserit, præcesserũt vt plurimùm vtiles sanguinis & aliorum humorum vacuationes naturæ vi, vel etiam artis operâ factæ, quæ bonam materiæ illius partem exhauserunt; cognoscitur imminutione ipsius tumoris,

tumoris,caloris,doloris,& reliquorum omnium symptomatum, quæ sensim ac paulatim euanescunt per integram & faustam sanitatis restitutionem:nullo ampliùs pôderis sensu in hypochondrio remanente. Quod si ad suppuratum tendat, augentur omnia symptomata, vt eleganter annotauit Hippocrates, *Aphor.47. sect.2. Dum fit pus,dolores & febres augentur:facto verò pure conquiescunt*:Itaque si indies febris & dolor intendantur;si ex grauante distendens & pulsatorius fiat,ita vt illa pulsatio admotâ etiam hypochondrio manu sentiatur, certè tunc in vomicam degenerare credibile est,potissimùm si post eiusmodi conflictum, subitò omnis dolor & calor euanescat, remanente tamen qui priùs fuerat tumore & pondere, vel parum imminuto. Facta vomica, si quidem duriore tunicâ aut profundioribus iecoris partibus coërceatur, ibi retentum diutiùs pus facessit in malignam materiam & vt plurimùm mortẽ aut hydropem inferre solet.Sin verò disrumpatur & effluat,notæ certissimæ apparebunt in vrinis aut alui excrementis, pure multo aut sanie refertis, cum sensu doloris & quasi apertionis circa dextrum hypochondrium, ad quam vlcus subsequitur,quemadmodum & ex acribus succis erodentibus sine tumòre aliquando contingere potest. Sin verò natura eneruata illum humorem concoquere non possit,progreditur putredinosus calor omnia intẽdens symptomata,donec νέκρωσιν parti & toti interitũ intulerit:præcedunt enim lipothymiæ frequentes, syncope,sudor diaphoreticus,ingens fœtor,& similia imminentis gangrænæ in aliis partibus accidẽtia.σκλήρωσιν autem seu indurationem præcesserunt longa & importuna diaphoreticorum medicamentorum aut nimis refrigerantium applicatio, absque vllâ fortassis reuulsione vel conuenienti vacuatione: Vnde impacti humores refrigerantur quidem, & à putredine vindicantur cessante febre,sed non multò salubriorem affectum producunt,qui scirrhus dicitur,remanente scilicet insigni circa hepar pondere & duritie, vt posteà proprio dicemus capite. Atque hæc de diagnosi huius affectûs admodum intricatâ & difficili,ad artis tamen vsum valde necessariâ sufficiant.

Πρόγνωσις ergo facilè stabilietur ex cognitâ morbi specie,loco affecto seu subiecti parte, causarum naturâ,& concomitantibus symptomatis. Etenim siqui sint morbi funesti,calamitosi,& citò interimentes, illi sequuntur plurimùm putredines istas,inflammationes,& tumores dolorificos partium internarum & nobilium, præcipuè in ventris inferioris cauitate positarum : Vnde Hippocrates in Prognosticis & vbique tantopere ὑποχόνδρια μετέωρα,ἐπώδυνα, ἀνώμαλα καὶ ἐπηρμένα in morbis acutis reformidat:Quotiescunque enim focus & minera eiusmodi morborum in visceris alicuius interni substantiâ latitat,non potest non imminere grauissima pernicies,tum ob febris vehementiam & internam illam putredinem, quæ intra quartum,septimum, vel quod longissimum est, decimum quartum diem, è medio tollit hominem,suffocato vel extincto cordis natiuo calore per sphacelismum illum commemoratum, præcipuè si vera fuerit phlegmone vel erysipelatosa:tum ob partium illarum dignitatem, quarum integritas vix vnquam restitui potest, sed permanente labe aliquâ, vt scirrho,obstructione,intemperie, & similibus, quamuis priore morbo defungantur,tamen in lethalissimos affectus,vt hepatitidem, cachexiam, hydropem, aut marasmum plerumque incidere solent. Imò intempestiuus hydrops per medios æstus & febriles illas flammas irrumpit aliquando, vt est apud Hippocratem 2.*Prognost.* ἐπώδυνος κάρτα καὶ θανατώδης., vt qui neque febrem soluit, nec aliud solatium affert, sed dolores & periculum auctâ inæquali & quasi immedicabili intemperie intendit. Vel igitur,addit 1.*Prognost.* diuinus senex,eiusmodi tumores dolorifici,duri,renitentes,& inflammatorij, in principio proximam mortem denuntiant, quando non resoluitur materia, aut sensibiliter vacuatur: Vel vbi viginti dies excesserint,perseuerante febre, neque detumescente parte ad suppuratum tendunt : molliores verò & minùs dolentes quasi œdematosi & frigidæ materiæ participes, diuturniores quidem faciunt suas crises & minus habent periculi : Sin tamen neque febris quamuis lenta, neque partis eleuatio cesset intra sexagesimum diem, futurum empyema & suppurationem, quemadmodum in aliis portendit: Quod etiam vlteriùs protendi posse pro variâ partis & humoris naturâ, in declinante aut senili potissimùm ætate non dubitamus. Quid autem sperandum sit ex eiusmodi suppurationibus internis, nemo non videt: pus enim illud, vel in suâ vomicâ continetur diutiùs, & ibi denuò computrescens, partis corruptionem infert, vel effluit confertim, & sic periculum est, ne irrumpat in partem aliquam nobilem, vnde cita mors plerumque consequitur : aut sensim & quasi per interualla : Vnde etiam hydrops vel vlcus immedicabile & sinuosum excitantur. Quid verò ex profluente pure sperandum sit & iudicandum,

candum, docuit ipſemet Hippocrates dum dicit, pus album, læue, æquale, & parum fœtens, optimum eſſe, τὸ δ' ἐναντίον τούτου κάκιστον: vnde *in Aphoriſmo* 44. *ſect.* 7. *Quicunque ſuppurati vruntur vel ſecantur, ſi pus purum fluxerit & album, euadunt: ſin verò ſubcruentum,* βορβορώδεες καὶ δυσώδεες, *pereunt*: Quod peculiariùs poſteà de vomicâ hepatis pronuntiat *Aphoriſmo ſequenti. Quorum hepar,* inquit, *ſuppuratum aduritur, ſi pus in tunicâ continetur,* inuiolatâ quaſi hepatis ſubſtantiâ: *Sin verò velut amurca aut olei fæx effundatur, moriuntur*: quoniam ſubſtantia hepatis, ab incoctâ putredine liquatur & tabeſcit. Quod etiam *in Prognoſt. libro* 2. *de morbis, & in Coacis prænotionibus* repetitur. Itaque ex puris ipſius, ſponte vel artificis operâ effluentis naturâ; de futuro exitu pronuntiare licebit. Eſt etiam alia elegans prognoſis, circa finẽ libri primi, quæ apertè admodum docet, quomodo ex tumoris ipſius quantitate & proruptione de illius euentu iudicare poſſimus: *Suppurationum,* inquit, *iſtarum interiorum obſeruatio ſic eſt facienda: Quæcunque enim in exteriorem corporis partem vergunt; paruæ, admodum eminentes & quaſi faſtigiatæ, optimæ ſunt & ſecuriſſimæ,* quia materia, inquit Galenus, pauca & boni moris, facilè ſuppurationem admittit; *peſſimæ verò illæ, quæ latiſſimæ & veluti planæ ſentiuntur,* quoniam totam viſceris ſubſtantiam occupant, neque concoctionem aut ægrè ſuſcipiunt. *Bonum eſt etiam in eiuſmodi tumoribus,* addit, *ſi nihil exteriori cuti communicetur, eaque indolens & concolor permaneat;* oſtendit enim minorem eſſe inflammationem, & cuius materia facilè à naturâ regitur, vt πεπασμὸν ſuſcipiat. Hæc eſt Hippocratica & aureis litteris notanda prognoſis tumorum iſtorum hepatis & aliarum partium internarum. Fruſtrà igitur laborabimus ſcire, vtrùm ea quæ gibbam partem vel cauam occupat, ſit periculoſior, aut quæ lobi alicuius extremitatem obſidet: nam cùm vix fieri poſſit propter ſubſtantiæ hepatis continuitatem, quin vnâ illius parte inflãmatâ, reliquæ ſint ab eâ immunes: & cùm gibbæ partis tumores ſua habeât crudeliſſima ſymptomata, reſpirationem potiſſimùm & ſuperiora corporis membra ſpectantia: ſimæ autem ventriculum & alia ventris inferioris loca: certè vtriuſque par eſſe periculum cenſemus, ſi par ſit magnitudo inflammationis & ſubſequentiũ ſymptomatum vehementia. Tumores tamen qui in loborum extremitatibus ſunt, minùs periculoſi, quàm qui medium eius ſpatium occupant, & illius lobi qui ventriculũ amplectitur, deterior inflammatio, ſcirrhus, abſceſſus, vlcus & ſimilia, quàm qui ad hypogaſtrium deſcendit, propter ventriculi viciniam, qui facilè illo affecto conſentit, & ruinam propriæ actionis patitur.

Spectandæ ergo cauſæ tam internæ quàm externæ, quæ hunc affectum pepererunt: nam grauitas earum & vehementia, periculi grauitatem intendet aut minuet, prout erunt conſtitutæ. Vt igitur bilioſus humor reformidandus, propter violentiam febris & inflammationis; ſic ſanguineus, quia magnos facit abſceſſus & vomicas: melancholicus etiam & pituitoſus, quia ſenſim in ſcirrhos degenerant, vel certè cõceptâ tandem graui putredine membri ſubſtantiam corrumpunt. Quoties igitur vehemens cauſa externa vel interna, vt febres, obſtructiones, & ſimilia hos tumores excitarint, luctus vbique, pauor & plurima mortis imago, potiſſimùm in naturis infirmioribus, & quæ non ſunt ferendo huic morbo tam acuto, vel certè ex decidentiâ valde diuturno, & in alios deteriores tranſeunte: nam eleganter annotatũ eſt à Gal. 10. *meth. cap.* 5. vnicam eſſe ſpem ſalutis in partium iſtarum inflammationibus, virium robur & firmitatem: Quemadmodum in calidis ſicciſque naturis eas præcipuè reformidat, quia ex ſitis vehementiâ & anxietudine, citò in marcorem & tabes perfectas incidunt. Spes tamen ſalutis tunc affulget, quando natura ſuas criſes & motus ſtatis temporibus & concoctionum ſignis præmonſtratis molitur; vt hæmorrhagias primâ morbi periodo, antequam ſcilicet copioſior materia hepati ipſi adhæreat, liberales & κατ' ἴξιν ex nare dextrâ factas, poſt prægreſſam leuem ἀμβλυωπίαν aut cephalalgiam, quæ humoris μετάστασιν denotarũt, & quas plurimùm iuuenibus accidere circa quintũ & trigeſimum annum ſcripſit 1. *Prognoſt.* Hippocrates: Item ſudores copioſi, vomitus, alui fluxus bilioſi & ceſſantes finita vel minutâ febre, vrinarum, menſtruorum, hæmorrhoidum larga profuſio: Hæc enim omnia ſi conuenienter fiant, ægri iuuantur & leuiter ferunt, vacuatâ causâ morbificâ in totum, vel certè maiori ex parte. Contrà quando irriti ſunt naturæ conatus, mouentis quidem ſed nihil promouentis, aut malè agitantis, quò non oportet, omnia infauſta ſperanda ſunt: vt quando ſtillæ quædam tantùm ſanguinis ex naribus, vtero, aut aliis partibus erumpunt: alui fluxus paucus, laborioſus, aut aliis partibus erumpunt: alui fluxus paucus, laborioſus, aut hepaticus: rigores frequentiſſimi cum pauco ſudore aut diaphoretico: nauſeæ multæ ſed irritæ, & quas ſingultus ille lethalis ab Hippocr. dictus *Aph.* 17. *ſect.* 7. vel καρδιωγμὸς inſignis,

*Aphor.65.sect.4.*comitatur. Denique febris & dolor in dies intensior; spiritus seu respiratio offendens, *68.sect.4.* cum vultu illo horrendo & Hippocratico, frequenti syncope vel lipothymiâ, atque ἐφιδρώσει ferè continuâ partium infirmitatem consequẽte, vitæ extrema imminere denuntiant. In hoc etiam affectu delirium diuturnum valde reformidandum, quia significat materiam, vel saltem qualitatem, cerebro aut diaphragmati communicari, & sic morbum in aliis partibus non leuato hepate multiplicari. Vnde Hippocr. in hoc affectu tantopere suspectas habet parotidas *in Coacis*, quia ostendunt naturam non fuisse satis potentem, vt humorem vitiosum extruderet, sed eò tantùm transtulisse, quò humoris feritas eum impulit, succedẽte deinceps grauiori dolore & calamitosâ suppuratione in partibus istis, ex quâ pauci defunguntur. Tolerabilius paulò si materiam istã ab hepate in lienem transtulerit, quãuis non omnino tutum, quoniam noua adhuc ineunda est pugna. Atque hæc de prognosi.

Curationem autem aggressuri tam periculosi & difficilis affectus, primò iustas ac methodicas indicationes constituere oportet, ex quibus velut regulis omnia remediorum genera, eorundem iusta quantitas, & adhibendorum occasio seu modus repetantur. Cùm autem primariæ indicationes ducendæ sint à causâ morbificâ, parte affectâ, & affectus specie, variisque illius mutationibus: certum est primam & præcipuam rationem habendam esse non solùm in morbi istius principio, fluxionis quæ illum peperit, sed & quamdiu perseuerat. Illam autem fluxionem diximus esse sanguineam, quamuis aliquando bili, melãcholico, aut pituitoso humori permixtam. Ac proinde omnium causarum tam procatarcticarum quàm internarum illam concitãtium, augentium, vel fouentium vis & constitutio, sigillatim eo quo propositæ sunt ordine, obseruanda, vt vel tollantur, vel in melius transferantur, quantum fieri potest. Deinde conuertẽdus animus ad materiam tam fluentem quàm fluxam, vt si quidem quantitate exundet, & plethoram corporis vniuersalem, vel cacochymiam sequatur, vacuantibus decẽter vsurpatis minuatur, & ad æquabilitatem reducatur. Nec solùm vacuantia, sed etiam reuellentia & deriuantia, ob motum materiæ maximè hîc erunt ex vsu, tam quæ sensibiliter id faciunt per humoris alicuius eductionem extra corpus, quàm insensibiliter (vt frictiones, ligaturæ, fotus extremarum partium, cucurbitulæ siccæ, & similia) retrahunt & quasi suspendunt ruentis materiæ impetum. Quæ verò iam fluxit materia, coniuncta scilicet huius morbi causa, vel est omnino extrauasata, & in poros ac substantiam partis effusa: vel adhuc circa minimas & propinquiores venas hæret. Hæc igitur repellentibus & adstringentibus in principio videtur refrænanda & comprimẽda, ne elabatur omnino: illa autem resoluenda & digerenda circa morbi progressum, si fieri possit, cauendo semper ne ex istorũ nimio vsu scirrhescat, inflammetur, aut nimis refrigeretur hepar. Quod si ad suppuratum tendat tumor, & pepasmo indigeat, iuuandus naturæ conatus, & concoctio acceleranda conuenientibus pepticis: vt deinceps facto pure quàm commodissimè euacuetur & abstergeatur: ac relictum vlcus exsiccetur & occallescat. Intereà dum hæc præstantur, febris habenda ratio sæuientis, & multa symptomata molestissima excitantis, dolores, vigilias, sitim immodicam, & similia, quorum temperatio & mitigatio artificiosa erit procuranda, nunquam neglecto partis istius principis & totius corporis robore, quod est præcipuè conseruandum & retinendum, tanquam firmissimum totius curationis nostræ fundamẽtum. Istas autem intentiones medicas quomodo assequi possimus accommodatis remediis, iam est docẽdum, ducto à victus ratione exordio.

In hoc igitur affectu diligenter repetenda Hippocratis de victu ægrorum præcepta ac theoremata, variis locis ab eo proposita: Nam si in quo alio morbo verum sit illud *Aphor.67.sect.7. Cibus febricitanti labor*, in hoc certè potissimùm, vbi non solùm febris acuta vigere solet, sed etiam summa circum viscera nutritioni dicata, impuritas & putredo cum inflammatione, quâ correptum hepar primariò, ventriculus autem & circumpositæ partes per sympathiam maximam, vix munere suo perfungi possũt, sed ad exclusionem causæ morbificæ, aut illius pepasmum intenduntur. Non igitur multitudine alimentorum obruenda vis concoctrix, sed forma eorum, substantia ac quantitas eligenda, quæ maximè acuto & periculoso morbo conueniat. Tenuis enim victus seu tenuissimus, ab Hippocrate tantopere celebratus, complectitur non solùm paucam illius quantitatem, & ita definitam, vt sufficiat tantùm sustentandis viribus, donec ad statum morbi peruentum sit; sed etiam substantiam euchymam & eupeptam, vt nullum naturæ negotium in coquendo vel expurgando facessat, necnon formam seu consistentiam, quæ liquida sit, sorbilis aut potabilis: Vnde in eiusmodi morbis summus Hippocrates *lib. de vict.*

vict. in acut. tantopere commendat ptisanæ cremorẽ, qui ex hordeo cocto & colato confici solet, vtpote facilis coctionis & distributionis, atque lentoris cuiusdam, & gratæ humiditatis participem, quâ humorum acrimonia & ferocitas obtunditur: In cibo enim medicinam esse oportet, ac proinde alimentorum qualitates hîc spectandæ, vt scilicet expugnando tam atroci morbo sint accommodatæ: vnde refrigerantia cum leui humectatione, vt aqua simplex vel parum saccharata, vel cum radice cichorij, acetosæ, aut graminis cocta, syrupus acetosus aquâ endiuiæ dilutus, ptisanæ cremor, lac amygdalarum dulcium, & seminum frigidorum conuenienter paratum, iuscula pullorum aut hœdorum, cum lactucâ, endiuiâ, & similibus, pruna acidula cocta, aut poma etiam concedi poterunt. Et in eis tamdiu persistendum, quamdiu vires vegetæ & constantes apparebunt, magnusque morbi impetus circa statum sedatus videbitur: tunc enim vel factâ crisi & insigni quadam vacuatione refocillandum erit corpus, & cibis analepticis restaurandum, vt iusculis consummatis, panatellis, gelatinis, colatitiis, contusis, & expressis succis ex delicatioribus carnibus, addendo parum omphacij, aceti, succi arantij vel limonum ad refrænandam eorum caliditatem. Galenus piscium etiam salubriorum & friabili carne præditorum vsum iure albo coctorum in eiusmodi morbis concedit. Vel genito pure sustentanda natura, vt illius excretioni & iustæ expurgationi sufficiat: Aut certè si nulla sit suppuratio, sed magna adhuc humoris in substantiam hepatis diffusi portio, vt eam conuenienter digerere, & per vias vrinæ excludere possit: Quo casu & tempore valde laudant Practici nostri tenuantia, detergentia leuiter, & aperientia, vt decoctum cicerum rubeorum cum pauco petroselino, iuscula radicibus graminis, fœniculi, apij & liquiritiæ, foliis cichorij, endiuiæ, hepaticæ, capilli Veneris, berulæ, seminibus diureticis, & similibus alterata. Tuncque vinum etiam tenue, album, & oligophorum concedunt, tum ad recreandam vim naturæ in diuturno iam morbo & ancipiti; tum etiam ad propellendas commodiùs materiæ adhuc delitescentis reliquias. Quæ omnia summo cum iudicio præsentis Medici erunt moderanda: vt & prohibenda illa, quæ superiùs in rerum non naturalium enumeratione huic affectui generando occasionem adferre diximus: Mellita potissimùm, saccharata, & reliqua dulcia, viscida, crassa, acria, salsa, & similia; necnon adstringentia, vnde plantaginem, acetosam, portulacam, succum malorum granatorum, cydoniorum & similium, hîc euitandum annotant omnes: Quod tamen mihi non satis probatur; nam in principio morbi ad sedandum fluxionis impetum, temperandam humorũ caliditatem, & roborandam partis substantiam, non videntur ista omnino reiicienda, sed mediocriter aliis permixta exhiberi possunt, prout res postulare videbitur. Quibus pro variâ affectus istius constitutione & mutationibus, ita dispositis, de maioribus remediis cogitandum, quæ causas illius respiciant & valentiùs oppugnent.

Itaque cùm tumores isti à fluxione sanguineâ in hepatis substantiam irrumpente proficiscantur, nulli dubium esse potest, quin statim & largâ manu sanguis sit vacuandus, reuellendus, & deriuandus, non solùm vnicâ vice, sed pluribus repetitis, quantum pro virium naturâ & dispositione fieri poterit. Imò si ex retentis hæmorrhoidibus, mensibus, hæmorrhagiâ narium, aut aliâ quauis solitâ vacuatione, originem traxisse videatur, istæ omnes, si fieri possit, in primis reuocandæ, vt effluxus omni operâ & artificio huic materiæ citò comparetur, antequam penitus parti sit infixa.

Iniecto igitur priùs clystere, si aluus sit adstricta, vt in tali re sæpiùs contingit, emolliente ac leuiter purgante sine vllâ acrimoniâ, qualis erit ex decocto communi paratus cum oleo violaceo, medullâ cassiæ, catholicone, aut diapruno simplici: aperiatur vena iecoraria seu basilica cubiti dextri, satis amplo foramine, vt subitò & καὶ ἴξιν materia ista fluens & quasi exundans minuatur, & à suo cursu reuocetur. Effuso ergo sanguine ad ℥ viij. vel plures, primâ visitatione, si quidem febris, dolor & renixus adhuc in hypochondrio perseueret, recludatur sequenti die, vel aliis quibuscunque vulnius, & eliciatur rursum sufficiens sanguinis quantitas: Vel si mauis, aperiatur poplitis aut malleoli dextri vena, ex quâ maiorem fructum sperarem quàm ex venis extremæ manus, vt vndiquaque materia hæc exhauriatur & deriuetur: tum vt menses suppressi, vel hæmorrhoides in assuetis, hac vacuatione, vt solet, prouocentur. Non omissis intereà ligaturis dolorificis extremarum partium, frictionibus asperioribus, & cucurbitulis supra scapulas, dorsi vertebras, qua incumbit vena illa caua ascendens, natibus, coxis, & cruribus, quorum

ſcarificationem veteres etiam multùm laudabant ad reuocationem humorum ad interiora magno impetu fluentium. Nolim tamen cucurbitulas hypochondrio ipſi admouere, ſaltem per initia, quoniam timendum eſt ne magis attrahant in partem affectam quàm reſoluere poſſint, vel educere verſus ipſam cutem : circa declinationem cautè etiam illis vtendum, ne nouam fluxionem accerſant.

Intereà dum iſtis reuellimus, vacuamus & ſiſtimus humoris motum, non ſunt negligenda ea quæ per os aut anum ſumpta temperare quodammodo & reſtinguere humoris acrimoniam, caliditatem & ferociam poſſint : nec etiam topica leuiter refrigerantia, relaxantia, & emollientia, non omiſſis aromaticis, & quæ ex proprietate partis iſtius nobilis robur conſeruare poſſunt. Quamdiu igitur fluxionis impetus perdurat, præſcribantur & iniiciantur frequenter clyſteres ex decocto refrigerante cum oleo cydoniorum, violaceo, aut etiam roſaceo omphacino. Fiant decocta ſequentia, quæ bis in die ſumere poterit.

♃ Rad. acetoſæ & cichor. an. ℥ j. ß. foliorum borrag. agrim. endiu. capilli-Vener. acetoſæ & cichor. an. M.j. ſeminis lactucæ & granorum kermes, an. ʒ ij. florum nymphææ, roſar. violar. & cichor. an. P. j. Fiat omnium decoctio in aquâ hordei ad ℔ ij. Adde ſub finem decoctionis, ſantali rubri ℥ ß. cinnam. ʒ j. ad deferendum vim aliorum medicamentorum, & hepar recreandum. Colentur, & addendo parum ſacchari, (nam dulcia hîc copioſiùs ſumpta, valde nocere poſſunt) fiat iulepus longus, de quo capiat ℥ iv. manè, & totidem horâ tertiâ pomeridianâ. Quòd ſi velis præſcribere ſyrupos cum aquis ſtillatitiis, caue nimiùm dulces & viſcidos, quia obſtruent magis hepar & inflammabunt : ſed eorum loco tenues & acetoſos vſurpa. Vt

♃ Syr. acetoſi ſimpl. & de granatis acidis, an. ℥ j. ß. aquarum cichor. & endiu. an. ℥ v. pulueris elect. triaſant. ʒ j. Fiat iulep pro tribus doſibus, quæ reiterentur quoties opus fuerit. In eiuſmodi tamen inflammationibus internarum partium, obſeruarunt recentiores ſyrupum de papauere, quod rhœas ſeu rubrum dicitur, magnam opem adferre, tum quòd potenter febrim extinguit, fluxionem ſiſtit, & ex proprietate quadam humores in habitum digerit & per ſudores euocat. Hic igitur potiſſimùm, ſi vera ſit phlegmone aut eryſipelatoſa, vſurpari conuenienter poterit, diſſolutus aquâ nymphææ, endiuiæ, aut cichorij. Alij valde laudant vſum ſequentium emulſionum.

♃ Amygdal. dulcium & recentium mundat. ℥ j. ß. ſeminum lactucæ, melon. & papauer. albi, an. ʒ. ij. ſeminis coriandri ʒ j. Contundantur omnia in mortario marmoreo piſtillo ligneo, affundendo decocti hordei aut aquæ endiuiæ ℔ j. ß. ſacchari parum. Fiat emulſio, quâ vtatur frequenter. Exteriùs verò admoueantur in principio epithemata & vnguenta ſequentia.

♃ Succi endiuiæ & cichor. vel aquarum, an. ℥. iij. aquæ roſaceæ & aceti albi, an. ℥ ß. pulueris ſantalorum ʒ j. caphuræ ℈ j. Miſce. Applicetur tepidè regioni hepatis cum linteolis tenuioribus, vel ſericeis rubris per quartam horæ partem, frequenter renouando, bis aut ter in die. Deinde inungatur cerato ſantalino vel vnguento roſaceo, addendo parum ſpicæ vel cinnamomi ad robur partis ſeruandum, & faciliorem penetrationem.

Vbi verò calor & fluxio iam quodammodo miteſcere videbuntur, addenda erunt clyſteribus, decoctis, & topicis reſoluentia & emollientia, nuſquam omiſſis tonicis, vt materia parti infixa digeratur, & ſcirrhi generatio impediatur. Itaque decoctum hepaticæ, agrim. abſinth. Pontici, betonicæ, ſcabioſæ, tunc inſtituendum; vel iulepi ex eiſdem parandi, prout res poſtulare videbitur. Sic etiam exteriùs fiat fotus talis.

♃ Summitatum abſinth. vtriuſque, & agrimon. an. M. j. ſeminum fœnic. aniſi, & coriand. an. ʒ j. florum cichorij, violar. borr. & roſar. an. P. j. ſantali rubri & citrini, anthos, & ſpicæ nardi, an. ʒ ß. Decoquantur omnia, addendo ſi vis ſub finem decoctionis, vini albi tertiam partem : Vtatur pro fotu, vt ſuprà. Deinde ex iſtis piſtatis & cribratis, addendo parum farinæ hordei & olei roſacei, fiat cataplaſma, quod ſupra linteolum rariſſimum hepati applicetur. Vel fiat inunctio ſequens.

♃ Vnguent. roſacei & reſumptiui recenter diſpenſati, an. ℥ ij. puluer. ireos Florent. ʒ j. ß. ſantali citrini, & ſpicæ, an. ʒ. ß. vnguent. de althæâ ℥ ß. olei de abſinth. parum. Fiat linimentum, quo vtatur vt dictum eſt. Quòd ſi ſcirrheſcere & indurari videatur pars, ceſſante febre & dolore, tunc augeatur vis purè emollientium

tium & attenuantium, vt proximo dicemus capite accuratiùs, quando de hepatis ſcirrho agemus.

Contrà verò vbi ſuperioribus omnibus remediis rectè vſurpatis, aut certè omiſſis, nihil profectum eſt, ſed aucto dolore, qui ex graui iam pulſatorius euaſit, renitentiâ, dolore & febre, reliquíſque circa ſtatum ſymptomatis, ita vt tumor ipſe quodammodo faſtigiari & increſcere videatur: tunc ſuppurationem fieri veriſimile eſt, & naturam pepaſmo materiæ iſtius addictam grauiter laborare. Quapropter iuuanda omnibus modis, & robur illius ſuſtinendum tam ſumptis quàm admotis; quæque apparent tunc validiſſima ſymptomata mitiganda, potiſſimùm verò dolor, ἀγρυπνία, inſomnietas, ſitis, delirium, & ſimilia; quorum particularis epiceraſtice ſuis locis magis accuratè traditur. Hîc tamen notabimus ex ſententiâ Hippocratis *lib. de intern. affect.* dum fit ſuppuratio, narcoticorum vſum eſſe valde neceſſarium, vt ſyrupi de papauere vulgari, Philonij Romani, confectionis Requiei, & ſimilium, vt ſcilicet natura quaſi factis induciis, à tanto labore & dolore pauliſper reſpirare poſſit. Poteris itaque talem compoſitionem, quam vulgò *Reſtaurantem* vocant, imperare, quæ erit huic rei valde accommodata.

℞ Conſeru. florum cichor. & borrag. an. ℥ j. confect. alkerm. & requiei Nicol. an. ʒ j. pulu. elect. diambræ, triaſant. & diarrhod. abbat. an. ʒ ß. opij in vino rubro & aquâ roſaceâ leuiter cocti ℈ j. ſacchari parum. Miſce diligenter. Fiat conditum auro duplici coopertum: De quo capiat cochlear paruum ſemel aut bis in die, potiſſimùm inclinante nocte, circa horam ſomni.

Suppuratio intereà iuuetur cataplaſmate aliquo, vt ex decocto althææ, maluarum, ficuum pinguium, dactylorum, ſeminis lini, & ſimilium; vel illo quod ex micâ panis albiſſimi in lacte decoctâ & vitellis ouorum permixtâ cum pauco croco, necnon opio ſi dolor valde ſit acerbus, conficitur. Cui adde ad robur partis, ſpicæ & ſantali rubri aliquot drachmas, eſt enim concoctorium & doloris valde mitigatorium. Suppuratione ergo factâ, ſi quidem ſuperſtes ſit æger, tunc de vacuatione puris cogitandum, quæ cùm multis modis fiat, ſpectandus erit naturæ motus. Nam ſi quidem pus in vomicâ ſuâ contentum non erumpat extra hepatis corpus, vel erit in profundis eius partibus; vel eis quæ exteriùs prominent. Si exteriùs & verſus cutem faſtigium abſceſſus iſtius vergat, certè non dubitandum, quin ex Hippocratis ſententiâ, tam in Aphoriſmis iam adductis, quàm alibi ſæpe, eiuſmodi ſint vrendi vel ſecandi, hoc eſt aperiendam eſſe iſtam vomicam admoto partibus externis cauterio, donec ad interiora peruentum ſit: Ex eiuſmodi enim operatione multos euadere ſuperſtites contingit, quoties pus laudabile & bene confectum per eiuſmodi viam commodè expurgatur. Sin verò abſceſſus in profundis hepatis partibus poſitum Chirurgicæ huic operationi non ſit accommodatum, tunc diureticis quibuſdam & leuiter aperientibus tentanda eius diſruptio (per vrinas aut aluum.) Nam paulatim & diuturnâ morâ poterit expurgari purulenta hæc materia per conuenientes vias, ſumptis etiam detergentibus quibuſdam, vt melicrato, ad naturæ motum iuuandum. Fit tamen aliquando, vt vomica iſta diſrumpatur ſponte, quod ingens rigor vel tremor præcedens oſtendunt, cum nauſeâ & magno ſaniei exitu per aluum aut veſicam, aut etiam vomitu: aliàs effluit in interiorem abdominis cauitatem, & ibi colligitur magna puris copia abſque exitu, quem illi comparabit peritus artifex per apertionem in imâ ventris parte factam potentiali cauterio, quo ſæpe vacuari vidimus longo tempore materias iſtas ſuppuratas, quæ ex ſuperioribus partibus eò deuoluebantur.

His peractis remanet vlcus in parte ſordidum plerumque, atque etiam ſinuoſum, quo totum corpus liquatur & marceſcit, aut tandem in hydropa labitur, tum ob defectum principis coctionis, tum ob magnam humidæ illius & radicalis ſubſtantiæ depauperationem, quæ per eiuſmodi affectum contingit. Non eſt tamen omnino deſpondendum animo, potiſſimùm in iunioribus & bene habitis corporibus, in quibus ſola natura aliquando miras curationes perficit, quantò magis conuenientibus auxiliis adiuta. Cùm igitur in eiuſmodi vlceribus internis magna ſordium & ſaniei copia colligatur, non eſt ceſſandum à mundificantibus & tergentibus per os ſumptis, donec tota illa illuuies expurgata conuenienter fuerit: quo perfecto exſiccantia & epulotica vſurpanda, vt vlcus cicatrice occludatur. Quemadmodum ratione conſumptionis alimenta analeptica & refectoria vſurpanda. Ad detergendum igitur decoctum hordei integri cum melle aut ſaccharo roſaceo, vel ſerum lactis caprilli vulgò à Practicis vſurpari ſolet. Ego tamen, ſi febris pauca

adsit potentiùs illud præstandum censeo decocto illo seu aquâ, quam vulgò catapultarum vocant, in quâ omnes indicationes curandi sordidi vlceris commodissimè perficiuntur, vt ex descriptione eius cuiuis notum esse potest. Sed potissimum in vlceribus istis internis auxilium esse putamus, lac asininum diuturno tempore sumptum cum saccharo rosaceo, terget enim leuiter ob copiam seri, refrigerat, & nutrit commodè partes, quod sub finem vstulari chalybe ardenti, vel silicibus poterit ad maiorem adstrictionem: vel illius loco ouillum præscribi, quod ad sigillandum & occludendum multò potentius est, cui adiunge, si volueris, tabellam aliquam ex corallis, terrâ sigillatâ, bolo Armenâ, gummi Arabico, & similibus confectam ad iuuandam consolidationem vlceris.

Verùm tractationis serie ducti, persecuti sumus iam curationem tumoris illius, qui vel resolutione & perfectâ διαφορήσει terminatur, vel in abscessum & suppurationem desinit. Itaque reuocato quasi gradu redeundum ad illos, in quibus materia magis crassa aut impacta dissolui nequit ex toto, sed maiori ex parte remanet cum obstructionis aut scirrhi periculo. Videndum etiam, quod à nobis omissum fuit, quomodo purgatione, quæ medicamentorum catharticorum operâ fit, & diureticis in hoc affectu vtendum sit.

Quod ad primum spectat si quidem tumoris istius materia frigidior crassiórque fuerit, aut certè ex importuno refrigerantium vsu aut resoluentium quasi indurata, ita vt febris quidem sit imminuta, sed supersit in hypochondrio distentio cum oppressione: tunc manifestum est excludendas esse morbi reliquias, quæ parti impactæ sunt, & scirrhi periculum auertendum, aut certè diuturnæ cuiusdam in membro obstructionis aut corruptelæ. Ad hoc igitur assequendum, si quidem in cauâ hepatis parte collectio illa posita sit potissimùm, & infarctus in primis venis subesse censeatur, aut certè spes aliqua sit portionem humoris illius visceri impacti, posse vacuantibus expelli, vt ex aquositatibus & exundante per aluum sanie coniicimus: Tunc ex consilio Galeni 2. *ad Glauc.* catharticis benignioribus excludenda erit maior materiæ portio, vt reliqua deinceps faciliùs vi caloris natiui digeratur & dissipetur. A cauis enim hepatis ad intestina expeditissimus est & facilis aditus, ac proinde vellem ego nostro more Apozema aliquod instituere attenuans leuiter, detergens, & expurgans, vt sensim & quasi per ἐπίκρασιν istud perficiatur: nam violentioribus remediis non videtur conturbandum corpus metu nouæ fluxionis aut inflammationis, quæ facillimè istis excitari posset. Fiat igitur sic.

℞ Rad. lapathi acuti, cichor. graminis, & asparagi, an. ℥ j. herbarum scabiosæ, agrimon. borrag. fumar. scolopend. capilli-Veneris, absinth. & lupulor. an. M. j. seminis anisi & melonum, an. ʒ ij. seminis carthami contusi ℥ j. foliorum senæ mundat. ℥ iij. prunorum acidorum, & passul. purgat. an. P. iv. agarici trochiscati in ligaturâ positi ℥ ß. epithymi, florum cordial. cichor. & genistæ, an. P. j. Fiat omnium decoctio in sero lactis caprilli, vel aquâ hordei ad ℔ j. ß. In quibus dissolue syr. rosati solut. & de cichor. comp. cum rhab. an. ℥ ij. Fiat apozema clarificatum & aromatiz. ʒ j. ß. elect. diarrhod. abb. pro 4. vel 5. dosibus matutinis, quas capiet continuis diebus, si vires sint vegetæ, & leuiter ferat æger, meliúsque videatur se habere: sin minùs, interiectis diebus, vt recreari paulisper possint. Quòd si purgatio sit paulum laboriosa, vel non succedat conuenienter, iniiciatur clyster sequens die interualli, quo illa valde iuuabitur, & subhærentes humoris reliquiæ conuenienter educentur.

℞ Althææ, maluarum, lapathi acuti, & violar. cum toto, an. M. j. foliorum betæ, mercurial. & agrimon. an. M. ß. seminis anisi ʒ iij. furfur. macri, hordei integri, & florum cichor. an. P. ij. Fiat omnium decoctio ad ℔ j. In quâ dissolue mellis rosati colati, & facchar. rub. an. ℥ ij. olei de absinth. ℥ iij. confect. hieræ ʒ vj. Fiat clyster: Vel ex sero caprillo paretur cum melle rosaceo & pauco fermento, quem nos experti sumus sæpiùs, vtilissimum ad eiusmodi sordes eluendas.

Quamuis igitur hæc purgantia leniter & detergentia potissimùm conueniant in affectu cauæ hepatis: attamen non vererer etiam in collectionibus gibbæ partis, iam subsistente quodammodo febre & dolore, illa præscribere: Nam quod Galenus *citato loco*, gibba per vrinas, caua per aluum præcipuè expurgari scripsit, non excludit omnino vsum purgantium in affectibus superioris partis, sed docet tantùm illam commodiùs impedimenta sua & περιττώματα excludere per mediam siue secundam corporis regionem, quæ ad vias vrinæ protenditur. Itaque post ac-

commoda

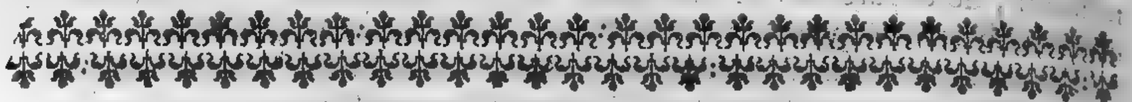
commodatam vnius vel plurium dierum purgationem, prout ex vsu videbitur, diureticis temperatis vteremur, quorum vsus ante eam esset periculosus, quia saburram quæ in primis viis subsistit, commouerent, & ad partem affectam deducerent. Horum diureticorum variæ præscribi possunt formulæ, apozematum, syruporum, trochiscorum, & similium: In Officinis habentur, syrupi de duabus & quinque radicibus, de eupatorio, de artemisiâ, oxymel diureticum, trochisci dialacca, diarrhod. abbat. de capparibus, & similibus. Si volueris, ita præscribito.

℞ Rad. aperitiuarum in aceto conuenienter macerat. rad. graminis & liquiritiæ rasæ, an. ℥ j. foliorum cressonis, capilli Vener. agrimon. rostri porcini, endiuiæ, summitatum fœnic. an. M. ß. seminis milij Solis, melonum & cucurbitæ, an. ʒ ij. capparum sine sale & aceto, cicerum rubr. an. P. j. cinnam. electi, & schœnant. an. ʒ j. Bulliant omnia cum pullo gallinaceo, aut paucâ carne hœdinâ, vel per se. Decoctum sumatur bis in die: Vel ex succis fœnic. apij, & endiuiæ, addendo parum aceti albi, concinnetur syrupus, qui aquâ graminis dissolutus, frequenter sumi poterit. Pulueres etiam aut trochisci concinnari possunt ad eundem vsum, vt si pulueri diarrhod. abbat. parum seminis apij, fœnic. & milij Solis addas, cum cinnam. asari, & schœnanthi exiguâ quantitate: ex quo parabuntur etiam tabellæ cum succo agrimon. vel fœniculi.

Quibus ita constitutis, intereà fotus & linimenta aut emplastra exterius admouebuntur, quæ emolliendi & attenuandi (mixtis perpetuò roborantibus) facultate prædita, totam deinceps materiam subigant, quæ nos sequenti mox capite sumus propositur.

Verùm mirabitur fortè aliquis, cur in curationis istius principio, dum de vacuantibus & reuellentibus agebamus, nullam purgationis quæ per medicamenta cathartica fit, mentionem fecerimus: quasi nullo modo in hoc affectu sit vsurpanda. Cui ita satisfaciendum videtur, purgationem quæ medicamentorum operâ fit, nullo modo conuenire in principio istius inflammationis, si quidem phlegmonosa vel erysipelatosa fuerit, vt docet conceptis verbis Galenus 13. *meth.* quia neque ratione vacuationis materiæ peccantis conferre potest, quæ à tenuiore sanguine proficiscitur; neque fluxionis auertendæ, quia materiam adducit versus partem affectam; nec temperationis, quandoquidem omnia cathartica vel per se calida sunt & æstuantia; vel per accidens, quia humores exagitant & commouent versus hepatis regionem. Itaque si quæ sit in intestinis & primis viis impuritas circa initia istius morbi, illa satis commodè clysteribus elui poterit, donec melior occasio purgandi se offerat, vtpote circa illius declinationem. Quamuis non negauerim pertinaciter, exhiberi posse rhabarb. infusum in aquâ endiuiæ, syr. rosatum solut. cassiam, tamarindos, diaprunis simplicem, trypheram Persicam, mannam, & similia purgantia, quæ vulgò benedicta dicuntur: Imò si ad scirrhosam vel œdematosam naturam accedat, etiam senam, agaricum, turpethum, catholicum, diaphœnicon, & similia, quæ peritus artifex variè moderari poterit præsente magnâ cacochymiâ & impuritate totius corporis. Attamen conturbantia seu eradicantia dicta omnino vitanda sunt, tam in principio, quàm in declinatione istorum tumorum, quia materia quæ eiusmodi partibus est impacta, non potest violenter & confertim retrocedere, & periculum est ne per eiusmodi medicamenta in obstructum hepar varij ex toto corpore humores proliciantur, qui deinde non expurgati, illius augeant infarctum & obstructionem. Quamuis enim Hippocrates in pleuritide, quæ ad hypochondria vergit, videatur catharsin ex helleboro concedere; tamen Galenus id non probat; vel de pleuritide nothâ, pituitosâ vel flatuosâ interpretatur, quam nulla vel exigua febris comitatur, magisque laudat contextum illum, qui eodem libro *de victu acutor. comment. quarto,* sic habetur; *Inflammata*, inquit, *hypochondria, cum iecoris systrophe phlegmonosâ ac dolore, vel lienis tumore, aut aliis collectionibus quæ non fiunt à flatu, quin & superiores septo dolores cum eâdem* συστροφῇ, *solui non possunt, si quis primùm pharmacis vsus fuerit: Nam phlebotomia in istis remedium est* ἡγεμονικόν, *deinde clysmis agere conuenit, si morbus sit magnus & vehemens: Si verò purgatione non indigere videatur, postmodùm illud praestabis* μετ' ἀσφαλείης καὶ μετριότητος, *cum diligenti animaduersione & mediocritate. Quicumque enim*, addit, *statim in principio morborum istorum, inflammationes medicamento soluere conantur: illi non solùm ab distentâ inflammatáque parte nihil detrahunt, cùm non cedat obsequatúrque cruda & recens affectio; sed etiam quæ sana adhuc & morbo repugnantia sunt, absumunt & contabefaciunt, & inde ægrum in perniciem*

perniciem coniiciunt. Hæc est igitur elegans & valde notatu digna Hippocratis sententia, de purgantium vsu per eiusmodi affectus inflammatorios, quam propter rei vtilitatem & tractationis nostræ velut colophonem in medium afferre libuit. Iam verò ad alios hepatis affectus ex proposito suprà ordine accedamus.

CAPVT V.

De obstructione & scirrho hepatis.

DVos istos affectus ideò coniunximus, quia in eo tantùm differunt, quòd obstructio iecoris, venas & meatus illius occupet intacto parenchymate: scirrhus verò vbique sedem suam habeat positam, potissimùm verò in ipsâ hepatis substantiâ: Ita vt scirrhus dicatur tumor præter naturam, durus, & indolens ex materiâ frigidâ crassâ, aut viscidâ, iecoris substantiam occupans: obstructio verò morbus sit organicus, distributionem humorum præcipuè impediens, ex materiâ meatus illius replente ac distendente obortus. Diximus scirrhum esse tumorem præter naturam, quia non minùs quàm phlegmone partis magnitudinem augens, contiguitatem illius dissoluens, & intemperiem adferens, triplex illud morbi genus complectitur insigniter, quod in tumoribus præter naturam constituendis concurrere dicebamus priùs. Estque præter naturam functiones hepatis tantopere lædens, vt præsente scirrho omnes fermè corruant & labefactentur: vnde ad eius aduentum, si quidem non ritè curatus initio fuerit, necessariò lethalis hydrops, teste Galeno, exoritur: præcedunt verò καχεξία totius corporis, deprauatus faciei color, & similia læsæ coctionis vitia in hepate, tam per se, ob refrigerationem videlicet inductam; quàm per accidens, ob impeditum humorum commeatum & quasi abolitam retentricem. Durum verò esse scirrhum supra alios omnes tumores præter naturam par est, siue sit primarius ex humorum crassorum viscidorúmque affluxu, vel congestione genitus; siue secundarius, aliis tumoribus malè curatis superueniens, ob importunum scilicet ac diuturniorem resoluentium vel refrigerantium vsum induratis. Vnde Aurelianus hunc affectum vocat duritiam & saxitatem hepatis, quia instar lapidis tangenti renititur manui, nec vllo modo cedit, ob repletionem scilicet maximam materiæ siccioris & quasi congelatæ, quæ tres sunt omnis duritiei causæ hîc simul concurrentes: vnde etiam indolentia exoritur perfecta, quando omnino periit sensus tactus in parte, vel imperfecta, quando aliquis, sed exiguus tamen, est adhuc superstes: Nam ex tantâ humoris frigidi collectione eum destrui necesse est, & ob intemperiem ferè æqualem in parte contractam, nullum adesse dolorem aut exiguum, quîque non tam ratione loci affecti, quàm circumstantium partium pondere vel distentione illius afflictarum exoritur. Hæc igitur materia sensim illabens, vel collecta in parte, aut certè post alios tumores malè curatos relicta, visceris substantiam siue parenchyma occupat, vt diximus; quo nomine potissimùm à simplici obstructione distinguitur, quæ morbus est cauitatis siue meatuum.

Obstructionem enim iure diximus organicum morbum, quoniam partis compositionem respiciens, quatenus meatibus seu cauitate quadam prædita est, non solùm angustiores facit eos, vt in simplici contingit adstrictione; sed opplet, & à causâ materiali seu corpulentâ intra ipsum meatum, cauitatem, aut orificium contentâ exoritur. Cùm igitur res istæ obstruentes, vel firmiter adhæreant eorum parietibus, vt polypus naso, caruncula vrethræ, calculus reni ac vesicæ sæpiùs, & similia; vel tantùm positæ sint interiùs absque eiusmodi connexu: In hoc affectu quæ hepar obstruunt, sunt humores in eius ductibus positi, non adhærentes, sed multitudine suâ, crassitie aut lentore præpedientes cursum siue distributionem materiæ illius alibilis, quæ in hepate confecta debet per totum corpus transferri, vt nutritioni partium inseruiat; quam plus vel minùs impediunt, prout plures vel pauciores meatus occupati fuerint, à copiosâ vel paucâ materiâ, eáque magis vel minùs crassâ & lentâ. Vt enim omnes humores multiudine suâ ἐμφράξεις istas ex repletione

repletione nimiâ inducere possunt, sic humor melancholicus crassitie, pituitosus lentore ac viscidítate quâ præditus est, frequentissimæ sunt illarum causæ. Ab his verò præcipuè impeditur distributio siue commeatus humorum, qui beneficio canaliculorum istorum fieri solet: attamen coctiones etiam partium lædere possunt, tum quia humorum multitudine suffocatur quasi & obruitur calor natiuus, tum quia etiam eorũ frigiditate & crassitie imminuitur, & alia deinceps symptomata exoriuntur, à nobis post causarum morbos istos excitantium enumerationem recensenda.

Quod ad causas itaque horum affectuum spectat, illæ solitâ nobis methodo ex rebus naturalibus, quæ disponentes seu præparantes dici possunt; non naturalibus, & præter naturam, quæ verè efficientes sunt, repeti debent. Ex parte itaque rerum naturalium, cùm vterque affectus positus sit in repletione tum substantiæ ipsius hepatis, tum meatuum ab humoribus multis, crassis aut lentis: certum est eos qui naturâ sunt plethorici, aut congerendis humoribus mucosis, viscidis & crassis idonei, quales sunt pituitosi aut melancholici, vel per se vel per accidens, facillimè incurrere in eiusmodi morbos, potissimùm si ex naturâ suâ hepatici sint, iecore scilicet imbecilliore aut grandiore præditi, vel certè vasis angustioribus & admodum strictis donati: fieri enim vix potest, quin eiusmodi homines ex leuissimâ & quacunque de causâ in hasce obstructiones & duros tumores incurrant, quia humores isti cùm non possint liberè hac illac transfluere, vel subsistunt in ipsis meatibus, vel in viscerum substantiam effunduntur: vnde pueros non solùm ob vorocitatem, sed etiam ob vasorum adhuc minutulorum angustiam frequentissimè illis corripi videmus, quemadmodum & mulierculas obesiores. Cùm igitur hepar inter omnes corporis partes aptissimum sit, docente Galeno *lib. 5. de loc. affect.* ad scirrhum & obstructiones suscipiendas, ob multitudinem vasorum, eorumdem tenuitatem, symphysin, & complexum cauæ & portæ, ac meatuum cholidochorum, tum quia lutulentum quid naturâ suâ continet. Controuertitur tamen inter Practicos, vtrùm hepar calidum vel frigidum magis sit opportunum suscipiendis obstructionibus. Concludunt ferè omnes, frigidum ex se, tum ob venarum exilitatem maiorem quâ præditum est, tum crudorum humorum generationem & perennem prouentum, quem facultas expultrix imbecillior superare & excludere nequit; Calidum verò ex accidenti, quia propter attractricem vim validiorem, solet alimenta quasi inconfecta rapere, eáque inæqualiter coquere, partibus crudis incrassatis, subtilioribus verò exassatis. Adde quòd propter raritatem pororum, facilè admittit influentes humores. Atque hæc de naturalibus.

Res verò externæ siue non naturales, tam materialiter quàm effectiuè, concurrere possunt ad istos affectus producendos, videlicet intemperies aëris calidiores frigidioresve: illæ exurendo & concitando humores in penetralia partium, hæ incrassando & affigendo. Autumnus certè ferax est admodum istis obstructionibus producendis & scirrhosis tumoribus, tum ob humoris melancholici & crassi dominatum, tum etiam inæqualitatem caloris & frigoris, quo varij humorum motus concitantur. Verùm alimenta potissimam hîc vim obtinent. Nam siue intemperanter & voraciter sumpta, vt in pueris; siue qualitatibus & substantiâ noxia, seu præpostero ordine iniecta, frequentissimè originem & materiam huic rei idoneam suppeditant: Dulcia enim iecur obstruere, prius docuimus, item viscida & crassa, qualia sunt aqua palustris & lutulenta, vina nigra & crassa, zythum, panis azymus, oryza, semola, & omne leguminum genus, si substantiam eorum spectes; olera cruda, fructus acerbi & austeri, vt pyra, cydonia mala, potissimum primâ mensâ sumpti, succedentibus aliis caliditate & tenuitate partium præditis; castaneæ, tubera, & bulbosæ radices: Pisces cetacei & glutinosâ carne præditi, carnes bubulæ, porcinæ, caprinæ, & similes: Caseus valde pinguis & butyrosus, aut diuturniore situ marcescens. His si calfacientia valde & attenuantia accesserint, vt vini generosioris haustus immodici & frequentes, rerum frixarum, salsarum aut acetosarum, vel fortiorum aromatum diuturnior vsus, non solùm obstructio, sed etiam scirrhus, exsiccatâ eiusmodi materiâ & valde induratâ exoritur, quemadmodum à medicamentis tam internis quàm externis valde resoluentibus vel refrigerantibus fieri dicebamus. Ad hoc etiam faciendum conspirant labores & exercitationes vehementiores statim à pastu factæ, quia præcipitant inconfectum alimentum in venas & exsiccant; quemadmodum & superfluum otium congerendo multa excrementa: Vigiliæ immoderatæ: Animi pathemata vehementiora, potissimùm verò metus & mœstitia, quia impingunt humores versus interiora

 viscera.

viſcera. Sed potiſſima & frequentiſſima iſtorum affectuum cauſa pendet à ſuppreſſis vacuationibus ordinariis : Nam ſiue in mulieribus ob intercepta menſtrua, ſiue fluxum hæmorrhoidalem in aſſuetis, vel etiam factâ aluo præter ſolitum pigriore, aut ſuppreſſo ſolenni vomitu ſæpiùs ſolet humor ille in primam regionem & ipſum hepar regurgitare, ibíque ſubſiſtens, obſtructiones iſtas vel ſcirrhos ſtatim, ſiquidem materia fuerit diſpoſita; vel diuturniore morâ, vbi illa fuerit exſiccata & in poros partis tranſlata, parere. Sic decumbens ex cerebro humor pituitoſus, craſſus & lentus, vt iam ad internas & antecedentes cauſas veniamus, plerumque maximum infarctum iſtis partibus infert: Item ventriculus craſſiorem chylum generans, vel ex ſe ob caliditatem nimiam, aut refrigerationem, vel per accidens, dum citiùs quàm par ſit præcipitatur aut attrahitur à iecore æſtuoſo, vel etiam ob vitium alimentorum. Quemadmodum ipſe lien dum vel obſtructus non trahit ſanguinis fæcem quæ in ſecundâ coctione generatur, vel intemperatus & imbecillior factus non poteſt eam expurgare: quod in febribus quartanis aliiſque ſæpiùs viſitur, in quibus vel naturæ vel artis defectu non fuit inſtituta conueniens excrementorum illorum vacuatio. Illæ enim magnas obſtructiones ſæpe, aliquando etiam ſcirrhos in his viſceribus relinquere ſolent: Et quotieſcumque eſt ingens in toto corpore plethora vel cacochymia, maximè timendum eſt ab iſtis, niſi iuſta & methodica prophylaxis adhibeatur. Cauſa enim continens harum obſtructionum eſt humor vel multus, vt ſanguis, & bilis craſſior reddita admixtione pituitæ; vel craſſus tantùm, vt humor melancholicus; aut craſſus & lentus, vt pituita, quæ plurimùm aliis humoribus ad iſtas obſtructiones faciendas permiſceri ſolet, tum quòd in primis iſtis viis plurimùm abundat, tum etiam quòd facilè eneruato calore natiuo progigni ſolet. Quidam putant bilem nullo modo obſtructiones parere poſſe, ſed potiùs ſoluere velut omnia amara: Sed reſponde bilem paucam & ſinceram id non poſſe, ſed multam aut pituitæ permixtam & concretam, qualis eſt vitellina, poſſe; ex quâ etiam vidit generatos in cyſtide fellis calculos Fernelius. Scirrhus ſimili modo cauſam habet proximam, humorem ſiccum & terreſtrem, qualis eſt ſanguinis limus; vel craſſum & viſcidum, vt pituitam, quæ in tophos coctione induratur; aut certè quemcumque humorem, qui per tumores illos à nobis commemoratos concreſcit & valde refrigeratur. Atque hæc de cauſis.

Differentiæ autem iſtorum affectuum, tum à cauſis eos generantibus repetendæ, tum à locis quibus inſident, vt ſupremâ vel imâ hepatis parte, primis & capillaribus venis, vel maioribus, & earum exortu aut inſertione. Nunc ad ſigna veniamus.

Διάγνωσις ergo iſtorum affectuum ex cauſarum illos producentium præſentiâ, & effectuum conſequentium tam συμπαθικῶς, quàm ἰδιοπαθικῶς ſerie repetenda: Quæcumque enim cauſæ diuturniùs aut validiùs egerint in diſpoſita corpora, maximam faciunt coniecturam affectus ipſius qui ab illis pendet. Ideò ad τεκμήρια ſeu characterem morbificæ diſpoſitionis, ſigna vocant pathognomonica, conuertendus animus, tum etiam ἐπιγενόμενα, & συνεδρεύοντα conſideranda, vt certior de ipſo rei euentu & veritate fias. Vterque igitur affectus cùm ex immodicâ repletione ac infarctu materiæ humoralis in hepate aut eius meatibus contentæ pendeat, diſtentionemque ac eleuationem neceſſariò hypochondrij dextri ſuſcitet, non poteſt latere prudentem Medicum, vbi ſolerter locum illum attigerit, ſiue æger ſupinus decumbat, ſiue ſtet: Nam perpetuò ingens ſeſe partis moles offeret, quæ non ſolùm tactui, ſed etiam viſui valde erit conſpicua, potiſſimùm ſi æger ſit gracilis, aut iam longitudine morbi extenuatus, dummodò aquarum nulla adhuc collectio facta ſit in abdomine, quam ſonitu & fluctuatione dum voluitur in alterutrum latus, agnoſcet. Vterque etiam affectus parum doloris ſuſcitat contactu aut ſine illo, vt diximus, niſi flatus adiunctus fuerit, quod ſæpe in obſtructione contingit, per quam aliquando excruciari & quaſi ſuffocari vidimus ægrotantes, dum ſcilicet flatus iſti craſſiores intra vaſa aliqua & duas obſtructiones interiectas poſiti, erumpere non poſſunt ſubitò foras, ſed ibi continentur, donec attenuati ſenſim reſoluantur. In ſcirrho certè maior eſt indolentia, quia maior infarctus partis, & quaſi ſuffocatio caloris natiui ac ſpirituum interceptio, potiſſimùm ſi verus ſit & exquiſitus, maiórque durities ſiue renitentia ob dictas cauſas. Adde quòd ſcirrhus, quemadmodum & phlegmone lunarem figuram quaſi ſchemate rotundo ſub coſtis deciſam repræſentat, cùm obſtructio inæqualiter magis ipſum

ipsum hepar distendat: In vtroque tamen sentitur oppressio post sumptum cibum (potissimùm si acria, salsa aut flatuosa sumantur, quia pungunt, vellicant, aut distendunt magis partem) & quamdiu concoquitur, propter inductam à comprimente iecore angustiam, & quia chylus penetrare non potest: respiratio difficilis & laboriosa, præcipuè post exercitationem etiam leuissimam, ad quam sunt inualidi, quia diaphragma vicinum premitur, nec liberè dilatatur: In vtroque etiam color faciei luridus & quasi ex albo virescens, ob corruptam coctionem, & impeditam humoris alibilis distributionem, ad quam καχεξίαι, faciei totius aut palpebrarum, præcipuè post somnum, inflationes, crurum & manuum œdematosi tumores, summa inappetentia, cum sitis molestiâ, necnon tandem hydrops iam à nobis commemoratus consequitur; quando concidit omnino facultas illa αἱματοποιητική, aut ruinæ suæ est proxima: Quod ad obstructionem etiam spectat, quoniam humores illi in meatibus contenti, plurimùm putredine aliquâ tentantur, fit vt inde corde lacessito, totóque corpore concalefacto, febris lenta exoriatur, quæ noctu ferè exacerbatur, tam ob materiæ pituitosæ naturam, quàm impeditam à noctis frigore perspirationem vaporum illorum crassiorum: vnde pulsus inæqualis & frequens, qui valde circa furculam & collum etiam visu deprehenditur, cum squallore cutis & partium extenuatione. Idem accidit in scirrho, potissimùm si icteri sit comes, aut tumoribus phlegmonosis successerit; quia relictum est in parte empyreuma, vel iam collectas habeat intus & putrentes aquas: Est tamen in eo minutulus ferè pulsus cum quadam duritie, ob suffocationem caloris natiui & vasorum angustiam. Vterque affectus decubitum habet difficilem. Siue enim in latera conuertantur, siue supini iaceant, moles quædam molesta veluti suffocans in ventriculum & præcordia incumbit, ita vt erecti spirare sæpius cogantur; & tunc etiam claiuculæ aut costarum diuulsionem persentiunt, ex distenti iecoris pondere: facilius decumbunt dextrâ parte, quia tunc viscus in musculos reclinatum, minus reliquis partibus est infestum. Vrina in vtroque modò tenuis & aquosa propter refrigerationem & quasi transcolationem serosæ materiæ: aliàs rufa vel citrina, ob refluxum materiæ biliosæ ad superiores partes, dum per aluum nequit expurgari, aut febris iam inductæ vehementiam: aliquando subrubra apparet ex permixtione sanguinis aquosi, qui propter retentricis imbecillitatem per vias illas effluit: fit aliquando vt vrina pauca emittatur, quòd maior seri portio intercipiatur, iamque in vacua abdominis spatia effundi incipiat. Quemadmodum & aluus aliquando profusa in vtroque affectu, quando coarctata sunt valde ora vasorum, per quæ ex simis hepatis partibus ad gibbas fit alimenti transsumtio: Aliàs verò sicca, si adsit calor putredinosus fæces exurens, vel iste infarctus in gibbâ hepatis parte magis subsistat.

A quibus verò causis vterque affectus producatur, earum differentias deprehendes ex recollectione rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam: tum affectus ipsius & subsequentium symptomatum comparatione. Nam si temperamentum totius vel iecoris, ætas, victus ratio, aëris conditio, suppressæ vacuationes, morbi aliqui præcedentes, & similia, ad huius vel illius humoris generationem magis consentiant, verisimile erit talem esse coniunctam istorum affectuum causam, quæ suo se charactere, coloribus, & aliis accidentibus prodit. Certè scirrhus primarius & legitimus, ex melancholici succi ζυναθροισμῷ fit plurimùm in consimili temperamento, victu cacochymo, hæmorrhoidibus retentis, post quartanas febres, longas obstuctiones, & similia: colorem inducit nigricantem, refrigerationem totius corporis, & similia. Quæ valde immutantur, dum pendet ex resiccatâ pituitâ, aut tumoribus phlegmonosis refrigeratis & induratis, vt iam diximus. Vtrùm verò pars hepatis superior aut inferior potissimùm sit obsessa, vel alia sit abdominis pars laborans, ex superiore tractatu repetendum, vbi ista fusè sumus persecuti. Iam itaque prognosin paucis expediamus.

Rectè Auicennas, obstructionem omnium ægritudinum matrem appellauit. Etenim cùm laudabilis & recta corporis nostri œconomia sit posita in bona humorum coctione, & eorumdem distributione facili, per eiusmodi obstructiones diutiùs persistentes, corruat necesse est, ex vtriusque vitio: & nisi decenter in principio curentur, lethales admodũ affectus inducunt, putredines, diuturnas febres, atrophiã, viscerum omnium impuritates, & similia: (vnde malorum myriades, velut ex lernæâ quadam palude exoriuntur.) Intenduntur autem omnia, prout materia copiosior, qualitatibus infestior, contumacior & diuturnior fuerit. Fit enim sæpe transitus in scirrhum, tum ob materiæ quantitatem effusæ extra vasa, tum illius exsiccationem

& indurationem. Scirrhus autem in parte nobili & principe, ferè incurabilis censetur, potissimùm si exquisitus & confirmatus cum nullo doloris sensu fuerit: tum quòd pars illa non potest sine magnâ temperamenti sui & totius ruinâ tantam intemperiem perferre, quæ cùm iam æqualis facta sit, si quidem totum hepar tumor occupet, deploratus est æger, & necessariò mortalem incurrit hydropem, tum quòd attenuantium, resoluentium & emollientium vsus, qui hîc requiritur, dissoluit omnino robur & κρᾶσιν hepatis, cum vitæ periculo; & superuenientes aquæ etiam topicorum vim hebetant & obtundunt. Multos tamen vidimus, qui diu vitam egerunt incolumem cum scirrho extremitatum lobi alicuius, vel alterutram hepatis superficiem occupante, quia neque coctio, neque distributio humorum valde impediebatur. Suspecta tamen ista semper sunt habenda, quoniam hepar naturâ suâ, cum fæces istas & recrementa melancholiæ obtineat, facilè contingit vt augeantur eiusmodi tumores ex quocunque errore tam interno quàm externo, quasi per additamenta, & tandem totam hepatis substantiam occupent. Certè alui fluxus perseuerans cum eiusmodi scirrho pessimi est ominis, quia iam facultates omnes hepatis corruere significat, ἀνάδοσιν esse interceptam, potissimùm si sit chylosus vel cruentus, vt in hepatitide dicebamus. Pessimus etiam scirrhus, qui ad alios tumores malè curatos subsequitur: quia iam fractæ eneruatæque naturæ maximum adhuc incumbit negotium. Nos ergo therapeiæ rationem aggrediamur.

Indicantia in his affectibus, vt in aliis, desumentur à parte affectâ, affectus naturâ, & causis. Vtpote pars nobilis & princeps, tantúmque ad vitam necessaria, sui conseruationem exposcit & roborantia suadet, non solùm ex alimentorum genere, sed etiam remediorum, quæ respectum habeant peculiarem ad continendum partis istius robur, qualia sunt adstringentia modicè & aromatica dicta, de quibus tam sæpe ex Galeno monuimus, perpetuò permiscenda esse aliis, quæ causas & affectus istos præter naturam expugnare valent. Vbi etiam notandum ex eodem Galeno *lib. 1. ad Glauc. cap. 12.* partis istius mollitiem & substantiæ teneritudinem (est enim velut coagulatus sanguis) non posse ferre tam valida medicamenta, ac lien aut aliæ partes, quæ compactiori materiâ constant, ideóque esse temperandum à vehementioribus, aut certè permiscenda alia, quæ eorum vim quodammodo refringant, & debitam iecori proportionem conseruent. Ex parte causarum primò externarum, illæ omnes, si quidem generandis hisce affectibus fuerint consentientes, euitandæ, immutandæ & in eum statum transferendæ, quem recta victus ratio posteà complectetur. Internæ autem antecedentes omnes diligenter remouendæ aut auertendæ, si quidem adhuc perseuerent, ac proinde omnis cacochymia vel plethora minuenda & ad æquabilitatem educenda. Si ex capite, thorace, liene, ventriculo, aut similibus intemperatis vel obstructis, eiusmodi materia defluat: corrigenda vitia illarum partium, humor euacuandus, reuellendus, deriuandus, ne hepar ampliùs impetat. Omnes denique antecedentes causæ eo ferè ordine expugnandæ per sua contraria, quo suam habuere γένεσιν & incrementum. Coniuncta verò obstruens meatus, aut substantiam ipsius partis, quæ affectus speciem etiam complectitur, quatenus distendit, & repletione nimiâ seu quantitate exuperat, inanitione seu vacuatione, aut saltem transpositione indiget, per ea quæ aluum commodè & leniter ciere aut vrinas concitare possunt: vtraque enim via expedita est ad expurgandos iecoris infarctus. Quòd si sensibiliter per cutem etiam eius portio admotis vesicatoriis aut vstionibus variis, vt solebant antiqui, euacuari possit, non erit inutile in rebelli & contumaci affectu illa vsurpare, insensibiliter etiam per resoluentia ritè vsurpata, idem præstare. Qualitates verò istius materiæ, cùm tripliciter potissimùm peccare soleant, crassitie videlicet, duritie & visciditate, indicant etiam attenuantia, mollientia & detergentia, conuenienter & pro ratione partis istius sumpta & admota, quæ calfaciendo, & incidendo, frigidiorem intemperiem si quæ sit, corrigent, aut si ex putredinis vi calor iam sit excitatus, illi temperando, quantum res postulabit, & fieri poterit, prospicient: non neglectis aliis symptomatis, quæcunque vrgere & peculiarem mitigationem exposcere videntur. Nos itaque quomodo prædictæ intentiones vulgatis illis Medicinæ instrumentis perfici possint, iam videamus.

Diæta in primis, vt dictum est, earum omnium causarum, quæ exteriùs ingruunt ad affectus istos generandos, augendos, vel conseruandos, diligentem rationem habeat. Ac proinde aëris constitutio procuretur conueniens, temperata scilicet, pura & illustris, quæ calidi illius natiui vim commodissimè foueat, nec

repentinis

repentinis mutationibus infirmiores ægri vires afficiat: Quod si omnino comparare non possis arte in loco vbi iam degit, magni erit momenti mutatio soli in aërem salubriorem, quam Hippocrates tantopere ad morborum diuturnorum curationem commendauit. Somno item vtatur moderato, & nocturnis potissimùm horis vsurpato, quamuis aliquando ob ventriculi infirmioris & cruda eructantis corroborationem, in raris potissimùm & diaphoreticis corporibus, atque sub magnis cœli ardoribus meridianus concedi possit. Labor corporis, animique curæ placidæ sint, ad voluptatem potiùs & subleuationem vtriusque vsurpatæ, quàm ad defatigationem. Tranquillitas enim & gaudium infirmis hominibus, quales sunt isti, valde conueniunt: quamuis non negauerim in soluendis obstructionibus & absumendâ pituitâ, iam prægressis quibusdam purgationibus, exercitationem satis laboriosam & vehementem, longè à pastu vel ante eum factam conuenire, potissimùm si ex nimio otio & desidiâ fuerit collecta. Omnes solitæ & vtiles vacuationes diligenter procurentur, quatenus virium ratio patietur: Attamen si alui fluxus sit immoderatus, per roborantia mediocriter compescendus.

Alimentorum verò præcipua haberi debet cura, vtpote in quorum vsu leuissimum erratum maximi & grauissimi erroris ac noxæ est causa in affectibus eiusmodi ab impuritate viscerum pendentibus. Substantia itaque eorum euchyma & eupepta eligatur, quantum fieri poterit, ne scilicet cacochymiam illam pituitosam aut melancholicam foueant, sed ei aduersentur, & parum negotij facessant calori concoquenti: Vnde etiam tenuem victum laudant in hoc casu authores nostri, tam quantitatis quàm consistentiæ ratione, ne vel nimiâ assumptus copiâ obruat vim partium istarum afflictarum, vel soliditate suâ nimiùm resistat, quamuis plenus esse debeat, hoc est, bene & sufficienter nutriens, ratione virium, quas in tam diuturno affectu conseruare oportet, quod pluribus potiùs & quasi partitis pastibus assequendum est, quàm vnico vel duobus copiosè alendo. Certè attenuatorius esse debet victus, ad caliditatem & siccitatem vergens, cum detersione quadam, si pituitosus succus abundet; in melancholico verò temperatus, aut humectans mediocriter. Vitent igitur dulcia omnia, crassa, viscida, dura, acerba, austera, oleosa & pinguia nimiùm, frixa, piperata, salsa, omnem leguminum substantiam, olera, carnes difficilis coctionis, pisces glutinosos & similia à nobis priùs commemorata in causarum censu. Quorum loco delicatis & tenerioribus vescantur carnibus assis & elixis, quarum iusculis aperientia, vt fœniculum, petroselinum, apium, cichorium, intybus, asparagus, folia raphani & berulæ decoquantur. Per se etiam iusculum ex ciceribus nigris, asparagis & lupulis commendatur. Pisces omnino vitentur, aut si aliquando teneriores & carnis friabilis, vt saxatiles concedantur, bene præparentur cum eiusmodi calfacientibus & aperientibus, aut in vino albo priùs decoquantur. Condimenti causâ ad appetentiam concitandam, & incitandam, & incidendum, sumant cum ferculis suis cappares, fœniculum maximum, oliuas conditas & priùs maceratas, vt salsedinem nimiam aut acetositatem deponant. Ouis etiam sorbilibus aut luteis eorum tantùm vti poterunt, quia citò nutriunt, & parum excrementosi succi generant, quibus aspergere poteris, si nulla sit febris, aut eius omnino symptomaticæ vel remissioris suspicio, puluerem ducis dictum, ex æquali portione cinnamomi & sacchari confectum: quemadmodum & reliquos cibos, pauco cinnamomo, nuce moschatâ, garyophyllis ad recreandam vim caloris natiui, condire poterunt. Necnon eandem coctionem iuuare puluere aliquo roborante & calfaciente, digestiuum vocant, post finitos singulos pastus ad cochlear vnum sumpto. Pruna & poma cocta cum multo saccharo & pauco cinnamomo etiam conferent, potissimùm si aluus sit adstrictior. Passulæ & nuclei pini, vt & pistachia, aquâ calente macerata, deinde saccharo aspersa, etiam commendantur, quia hepar ex proprietate roborant, & non incommodè nutriunt. Quòd si calidiores sint succi isti obstruentes, non est reiiciendus hordei cremor, cui Galenus porri parum ad flatus discutiendos, aut aceti, ad iuuandam attenuationem addebat. Nos anisum & fœniculum nostro more incoquere possumus, aut prisanam baculo cinnamomi, dum coquitur, agitare. Panis sit recens, albus, bene coctus & fermentatus, additis salis momento, & pauco anisi, fœniculi aut coriandri semine.

Potus eodem modo eligatur, aqua scilicet pura & nitens, quæ ex fonte aliquo limpidissimo scaturiat, aut ex cisternâ hauriatur, quę tonitruosis & pluuialibus aquis, omnium scilicet tenuissimis, sit referta. Si non detur illarum copia, sumatur ex flu-

mine rapido, aut puteo multis inde haurientibus communi, cuius lateribus herbæ illæ capillares, vt apud nos frequens est, innascantur. Aliàs consulunt vt aqua leuiter decoquatur: sic enim fæcem suam & residentiam in fundum demittit; deinde in vasculum aliquod ex ligno tamarisci vel fagi confectum recondatur. Alij chalybeatam præferunt, quoniam suscipit qualitatem quandam abstergendi ex ferro. Certè ad absumendos lienis tumores efficacissimam sæpè experimur: Quidam in illâ macerant agrimoniam, capillum Veneris, radicem fœniculi, & similia: Sed in delicatis nihil est præstantius quàm cinnamomum incoquere, quod & roborandi visceris vim habet,& attenuandi humoris,neque vllo modo ingratam efficit potionem. Qui vinum expetunt,illis concedatur iam vetus & bene defæcatum, generosum, tenuis substantiæ, album aut rubellum. Hippocraticum multi laudant; sed hoc tantùm post solutas ex parte obstructiones & sedatam febrem. Quæritur, vtrùm eiusmodi ægrotantes copiosè vel parcè debeant bibere, nam ex copioso potu & attenuante incidi & quasi dilui humorem illum obstruentem & siccum, verisimile est: Attamen in principio, dum ingens est adhuc in visceribus repletio,metus est ne præcipitetur ex abundantiore potu non solùm chylus in ventriculo fluctuans & dilutus,sed etiam impuritates illæ primarum viarum in hepatis regionem transferantur; aut saltem alui fluxus concitetur. Ideò neque illis stantibus, neque in mensæ ingressu, eiusmodi potum laudarim, sed longè ab ipso pastu, potissimùm quando iam vrinarum copia apparebit, & natura ductus illos affectare videbitur. Atque hæc de diætâ.

Θεραπεία autem cùm vacuantibus, alterantibus, & roborantibus, tam sumptis quàm admotis perficiatur, illorum particularis descriptio aggredienda. Vacuantia ergo respectum habeant ad humoris genus quod redundat, & si quidem sanguis diutiùs retentus ob suppressa menstrua, interclusas hæmorrhoidales venas, & alias hæmorrhagias, vitium hoc vel principaliter committere videatur; vel secundariò, quia calor natiuus ex humoris quamuis laudati nimiâ quantitate oppressus, cruditates multiplicat: tunc vel reuocandi isti fluxus, vel tundenda vena cubiti in magnâ plethorâ in poplite & cruribus si minor sit, & consilium totum ad concitandos dictos fluxus conuertendum videatur. In scirrho certè non auderem tam liberè venæ sectionem vsurpare, metu instantis hydropis, nisi fortasse in secundario, ob relictam febrem ex præcedenti morbo, & ἐμπύρευμα iecori impressum, quod euentilationem aliquando exposcit. Phlebotomiæ loco conducet sæpè hirudines venis ani aut cruribus admouere; vel cucurbitulis & scarificatu variarum partium vti, prout humor hinc vel illinc fluere, aut in hac magis vel illâ contineri videbitur. Fonticulos etiam probamus ad deplendam sensim & continuò cacochymiam intus latitantem, acriorisque seri vacuationem: Et si quidem superiora membra ῥευματισμὸν faciunt in locum affectum, affigantur initio spinalis medullæ, vel alterutri brachio: Sin verò in medio ventre lateat peccans humor, admoueantur cruribus, potissimùm vbi iam collectæ sunt in abdominis cauo aquæ, quas eiusmodi fonticulis commodissimè euacuabis: ne admoueas tamen iam omnino debilitatis ægris, quia lethum accelerares, factâ caloris natiui nimiâ dissipatione. Antiqui, vt iam diximus,non solùm cauteria superioribus aut inferioribus partibus admouebant ad reuulsionem aut deriuationem, sed etiam exteriori regioni partis affectæ vstiones varias imprimebant, quas diu apertas seruabant, vt causa intus latitans per illas efflueret. Nos earum loco vesicatoria vsurpare possumus,quæ minori molestiâ idem præstare poterunt:vt & phœnigmi aliquando & picationes in rebellibus obstructionibus præscribuntur,quæ materiam earum coniunctam absumant & foras euocent. Atque hæc de remediis Chirurgicis.

Purgantia verò pharmaceutica pro humoris varietate & conditionibus variis præscribantur. Multus enim, crassus, & lentus validioris cathartici operam exposcit, saltem præparatione conuenienti prægressâ, & præmissis priùs leuioribus minoratiuis. In obstructionibus itaque istis solemus nos præparantia,incidentia,attenuantia,detergentia purgantibus blandis primùm permiscere, vt sensim & nullâ vi deturbetur portio huius materiæ per apozema aliquod, deinde validiora quædam præscribere,singulis mensibus repetenda, præparantibus semper vsurpatis, vt totam illam sentinam tandem exhauriant. V.g.

℞ Diaphœn. ℥ ß. hieræ picræ ʒ ij. cinnamom. puluer. ℈ ß. Cum saccharo, fiat bolus, quem capiat ante omnia; præmisso pridie clystere aliquo detergente laxante: qui frequenter vsurpari debet,ad molliendum,fundendum & purgandum leuiter

humorem

humorem mucosum, intestinorum parietibus & primis venis adhærescentem, nisi alui fluxus ingens obsistat, aliàs cùm sit symptomaticus; non est pertimescendus, quia sublatâ morbi causâ, simul etiam curabitur. Statim post purgationem ex bolo aut pilulis de agarico factam, præscribatur tale Apozema.

♃ Rad. rubiæ maioris, acori vulgar. ireos Florent. liquirit. rasæ, apij & fœnic. an. ℥ j. corticis citri sicci, corticis mediani fraxini, rad. cappar. & tamarisc. an. ℥ ß. Temperentur per aliquot horas in aceto leuiter conquassata, deinde adde foliorum betonic. absinth. fumariæ, lupulor. betæ, mercurial. chamæpit. agrimon. fœnicul. borrag. dentis leonis, endiuiæ & cichorij, an. M. j. summitatum maluæ, capilli Vener. & prassij, an. M. ß. sabinæ P. j. seminum anisi, carui & fœniculi, an. ʒ ij. seminum apij, lithospermi & melon. an. ʒ j. ß. capparum, passular. purgat. & cuscutæ, an. ʒ iij. florum genistæ, cichor. rosar. rubearum, spicæ nardi, santali vtriusque, & cicerum rubeor. an. ʒ j. Fiat omnium decoctio ad ℔ ij. in quibus dissolue oxymel. scillit. & syrup. de cichor. simpl. an. ℥ iij. Fiat Apozema clarificatum & aromatiz. ʒ j. ß. cinnamom. electi, & ℈ ij. elect. diarrhod. abbat. pro vj. aut vij. dosibus matutinis; quoniam longiore morâ & otio, eiusmodi viscerum infarctus sunt expugnandi. His Apozematis finitis, repetat vsum boli aut pilularum præscriptarum. Vel si mauis, eidem Apozemati incoquantur senæ, agarici, hermodactylorum, turpethi, & similium sufficiens quantitas, vt sensim & quasi partitè eliciatur humor ille contumacius parti adhærescens.

Alij ad expurgandas istas obstructiones; post conuenientem præparationem laudant frequentem vsum agarici in trochiscos redacti ad ʒ ij. sumpti, cui addunt ℈ j. rhab. & cinnam. ad roborationem iecoris. Quidam rad. mechoacan præcipuum hîc commodum adferre censent, sæpiùs ex decocto aperiente exhibitam. Vel illius loco, seminis ebuli puluerem, cum pauco rheo in vino albo dissolutum. Certè tartarum siue fæcem ex doliis vinariis extractam, non inualidum esse ad detergendos & expurgandos hosce humores crassos & glutinosos experimur, cuius puluerem cum iusculo aut decocto conuenienti, vel vino albo ad ʒ vj. præscribimus. Vel si vis, fiant sequentes pilulæ.

♃ Aloës electæ succo agrimon. & cichor. nutritæ ℥ j. agarici trochisc. ℥ ß. tartari albi ʒ ij. rhabarb. puluer. & vino albo irrorati ʒ ß. trochisc. alhandal, cinnamom. electi, spicæ nardi, mastiches, macis, & santali citrini, an. ℈ j. Cum syrup. rosat. solut. vel oxymelite, fiat massa pilularum: Cuius drachmam vnam capiat bis in septimanâ circa sextam matutinam cum mediocri deambulatione. Habent enim magnam ad istas obstructiones soluendas vim, potissimùm si præparantia interponantur aliis diebus, videlicet Apozema præscriptum, aut sequens puluis.

♃ Puluer. electuar. diarrhod. abbat. cinnamom. electi, seminis apij, nasturtij, & petrosel. an. ʒ ij. hepatis lupi resiccati vel præparati vt decet, rosarum rubr. seminis endiuiæ, pulueris liquiritiæ, an. ʒ j. foliorum siccorum agrimon. sabinæ & securidacæ, an. ʒ ß. sacchari candi ad pondus omnium. Fiat omnium puluis, de quo capiat pondus aurei vnius plus minùs, pro conditione ægrotantis & humoris, manè diebus interiectis, cum pauco vino albo, decocto cinnamom. vel cicerum rubeor. Vel si mauis, ex isto puluere concinnentur cum saccharo aquâ cichorij dissoluto, tabellæ ʒ ij. pendentes: Sumat vnam, vt dictum, superbibendo vini albi, aut aquæ agrimonij, vel decocti ex cinnamomo parum. Posteà fortiter deambulet. Quidam addunt huic pulueri vel tabellis, præparati cum aceto chalybis pollinem, quia suo quasi pondere & detersione perfodere videtur & deturbare materiam istam obstruentem. Verùm in communibus venarum obstructionibus, vel lienis tumoribus absumendis magis mihi probatur, quàm hepatis affectibus, ne illius substantiam teneriorem lædat. Galenus exhibet singulis diebus manè amygdalas amaras quinque contusas & mixtas cum ʒ j. seminis apij & cumini, vt & varij trochisci in hanc rem prostant in officinis. Sunt qui decoctum halicacabi primas in hoc morbo tenere censent, post purgationem accommodatam, quia diureticum est, & iecoris robur tueri creditur. Certè si caliditas insignior his obstructionibus sit iuncta, eligenda erunt quæ mediocri sunt temperie prædita, aut non valde calfaciunt: vt sunt radices asparagi, graminis, liquiritiæ, anonidis, brusci, herbæ capillares, hepatica, taraxacon, agrimonia, cichorium, endiuia, semina frigida maiora & minora dicta, & similia, additis etiam quæ hepar roborare possunt: vnde conuenientes remediorum formulas concinnabis.

Quòd si rebellior sit & diuturna hæc obstructio, non erit incommodum ex

neotericorum inuento, decoctum guaiacinum in aliquot dies instituere, non quidem ad sudores promouendos, vix enim qui hoc morbo tenentur, sudare possunt, sed ad attenuandum, molliendum, & detergendum humorem istum; quæ omnia commodissimè hoc lignum præstat, roborando etiam, ob aromaticam qualitatem qua præditum est, viscera. In feruidiore hepatis constitutione, illius decocto incoquantur cichorium, endiuia, capillus Veneris, vel aquæ ex illis stillatitiæ permisceantur. Si lapidescat & scirrho sit proximus humor, folia maluæ aut althææ addantur. Repetantur intereà frequenter purgantium præscriptorum aliquot, & clysteres accommodati. Ad molliendam etiam & quasi liquandam hanc materiam veteres Practici exhibebant per os gummi ammoniacum aut bdellium, quod in pilularum modum concinnabant. Quæ omnia prudens & præsens Medicus moderari poterit.

Et quemadmodum internis remediis humorem istum expugnare docuimus; sic etiam externa non erunt omittenda, eiusdem facultatis participia. Ideò decoctum præscripti apozematis vtilissimum erit ad fotum hypochondrij, quod illiniri poterit deinde oleo liliorum molliente, de capparibus attenuante, & de absinthio roborante, simul mixtis, vel tale vnguentum concinnare.

♃ Succi cichor. & agrimon. an. ℥ iij. vini albi & aceti, an. ℥ ß. olei liliorum, de capparibus, & de absint. an. ℥ iv. Bulliant omnia ad liquoris consumptionem, deinde adde gummi ammoniaci & bdellij aceto scillitico dissoluti, an. ℥ ß. pulueris seminis apij, rad. capparum, rosarum rub. spicæ, & santali rubri, an. ʒ j.ß. ceræ q.s. Fiat vnguentum sæpè illinendum. Quidam solum ammoniacum aceto dissolutum admouent. Sed ego roborantia semper miscenda censeo, vt sæpè monui, ne dissoluatur nimiùm robur hepatis. In obstructione aut scirrho lienis vel alterius partis, liberiùs agi poterit: emplastrum de arthanitâ cum diachylone mixtum, & paucâ spicâ vel cinnamomo, valde hîc est accommodatum.

Ex decocto etiam apozematis seu foliis parari poterit balneum vel semicupium ad fundendos quasi & commouendos humores parti nimiùm adhærentes: Quamuis enim balneum multis in hoc casu suspectum sit, ne videlicet liquatos succos & toto corpore agitatos adducat in partem affectam; tamen hoc non erit reformidandum, bene purgato priùs & præparato toto corpore: tandemque paucâ superstite materiâ & remediis iam propositis frequenter repetitis maiori ex parte dissipatâ, deinceps phœnigmis aut vesicatoriis loco affecto admotis, licebit, vt dictum est, reliquias in totum foras euocare & absumere.

In scirrho autem si quidem dolorificus sit, & non admodum renitens aut confirmatus: therapeiam tentare poteris, oppugnando materiam antecedentem reuellentibus & vacuantibus, si quidem adhuc quantitate aut motu peccet: ideoque leuiora purgantia eligenda pro genere humoris, quia vehementioribus conturbabis nimiùm totum corpus, materiam in locum affectum velut eius tramitem adduces, & robur partis valde deiicies. Sensim igitur & partitè agendum per syrupum aliquem magistralem, aut opiatam laxantem sæpiùs à nobis descripta. Quanquam & clysteribus valentioribus extrahere poteris frequenter, ea quæ in primis viis subhærescunt. Præparentur etiam humores digerentibus, incidentibus, attenuantibus, mollientibus & similibus, quæ vsus expostulabit, julepis, apozematis, tabellis, & cæteris. Laudat Galenus oxymel diureticum cum decocto absinthij & endiuiæ; decoctum hordei cum mulsâ: Nos more iam recepto talem julepum verbi gratia præscribamus.

♃ Syrupi de pomis & violacei ad emolliendum, an. ℥ j. syrup. de absint. ad roborandum, & oxymelitis ad incidendum, an. ℥ ß. aquarum agrimonij, fœniculi & hordei, an. ℥ iv. puluer. elect. triasant. & diarrhod. abbat. an. ʒ ß. Fiat julep. pro tribus dosibus, frequenter repetendus, si æger hoc remedij genere oblectetur: Vel si vis, institue Apozema ex anagallide, quam Aëtius summè commendat in hoc affectu. Vt

♃ Anagallidis flore purpureo cum toto M. ij summitatum absint. maluæ & fœniculi, an. M ß. Bulliant in ℔ iij. aquæ hordei ad mediæ partis consumptionem. Decoctum hoc frequenter colatum aromatizetur ʒ ij. cinnamom. electi. Capiat ℥ iv. manè per x. aut xij. dies. Quidam etiam laudant huius loco decoctum sarsæ parillæ cum eisdem paratum, quia resoluit mediocriter & emollit: Alij ammoniaci ʒ j. cum pauco croco & spicâ in pilulas redactam, quæ oxymelite malaxentur, in tres dies circa vesperam exhibent non paruo fructu (vt ego quidem existimo.) Certè Galenus in hoc affectu, & ad causam potissimùm coniunctam imperat diuretica & lithontripti

lithontriptica, quæcumque scilicet lapides renibus contentos comminuere apta sunt, & vrinas mouere. Sed hoc magnâ cautione præstandum est: Nam cùm illa insigni vtplurimùm calore prædita istud efficiant: scimus quanta hîc noxa subsequi possit ex calefacientibus vehementer, dum resoluunt nimiùm & exsiccant: Præterea ex aperientibus istis adducitur plerumque materia in istas partes, non educitur; si pertinacior sit affectus. Poteris tamen si voles sequentem præscribere opiatam; quæ ad hæc omnia respectus obtinet.

℞ Conser. florum maluæ, cichor. & absint. an. ℥ j. ß. conseru. florum genistæ ℥ ß. puluer. elect. triasant. & diarrh. abbat. an. ʒ j. ß. seminis apij, lithospermi, agni casti, & citri, an. ʒ j. pulueris lithontribi dicti, sanguinis hirci præparati, & hepatis lupi puluer. an. ʒ j. puluer. liquirit. & cinnamom. interioris, an. ʒ ß. theriacæ electæ vel mithridatij in causâ frigidiore ʒ ij. Cum oxymelite vel syrupo conseruationis corticis citri, fiat opiata, de quâ capiat singulis diebus manè ad quantitatem castaneæ, suprabibendo parum vini albi aquâ cichorij diluti. Posteà diu & fortiter deambulet.

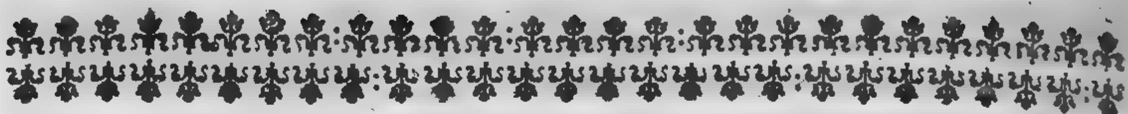
Exteriùs etiam incidendum, resoluendum, molliendum, & roborandum ratione partis. In quibus cautè quoque agendum, vt diximus; ex resoluentibus enim periculum est, ne tumor instar lapidis indurescat & confirmetur: ex emollientibus, timendum est, ne partis substantia dissoluatur, aut materia corrumpatur & in cancrosam διάθεσιν degeneret: Ideò consulit Galenus, vt alternatis vicibus ad induratos hosce tumores, modò emollientibus, modò digerentibus vicissim vtamur: vel medicamentis mixtas has facultates habentibus, quod ego potissimùm in hepatis affectu probo. Fiat igitur sic, si volueris.

℞ Althææ, maluar. liliorum & lapathi acuti, cum toto, ana M. ij. rad. ireos nostratis & bryoniæ, an. ℥ ij. corticis citri sicci, & rad. cappar. calami aromat. & costi, ana ℥ j. seminum lini, maluæ & fœnugr. ana ℥ ß. florum chamæmel. melil. stœchad. anthos, rosarum rubr. & spicæ, ana P. j. summitatum absint. P. ij. Fiat decoctio, quâ foueatur hypochondrium cum spongiis vel philtris bis aut ter in die post conuenientem purgationem, & præcedentium vsum: Imò si volueris huius medicamenti vim altiùs penetrare: coniiciatur illius portio cum pauco aceto scillitico supra lapidem pyriten vel molarem. Excipiat fumum per canaliculum in affectam regionem. Deinde contegatur pars cataplasmate sequenti.

℞ Prædicti decocti residentiam, quæ contundatur & per cribrum transmittatur. Deinde adde farinæ hordei, & seminis lini, an. ℥ ij. farinæ fœnugr. ℥ j. pulueris ireos Florent. ʒ iij. croci & cinnam. an. ʒ j. pingued. gallinæ recentis, & medullæ cruris vituli, an. ℥ j. olei lilior. & de absint. an. ℥ ij. Fiat cataplasma, quod applicetur cum tenui linteolo post fotum: Vel illius loco fiat vnguentum sequens.

℞ Mucilag. sem. althææ, lini & fœnugr. in aquâ parietar. extractæ ℥ ij. gummi ammoniaci & opopanacis aceto scillitico dissol. an. ℥ ß. medullæ ceruinæ aut vitulinæ, pingued. anatis, an. ʒ vj. spicæ nardi, cinnam. rosarum rubr. & croci, an. ʒ ß. ceræ nouæ & olei nardini (Galenus sabinum omnibus præfert) q. s. Fiat vnguentum, quo illinatur per multos dies. Post quorum vsum, gerat sequens aut simile emplastrum, quod longâ morâ & perpetuo contactu intentum nostrum fortasse explebit.

℞ Emplastri de mucilaginibus ℥ iv. gummi sagapeni, opopanacis, & galbani, ana ℥ j. styracis calam. ℥ ß. farinæ sem. lini, & puluer. ireos Florent. an. ʒ iij. croci, schœnant. cinnam. rosarum rubr. & santali, an. ʒ j. olei lilior. & terebint. q. s. Fiat massa, de quâ formentur emplastra super alutam, dictæ regioni admouenda. Sunt qui audent eiusmodi induratis viscerum tumoribus, emplastrum de Vigo cum Mercurio adhibere: Sed vide, ne ex hydrargyro noxa maior quàm commodum huic parti inferatur, quamuis in aliis magnæ sit efficaciæ. Vbi ex confirmato iam scirrho imminet suffocationis vel hydropis metus, non timerem vstulationes illas excitare circa illius regionem: vnde multus ichor exhaurietur, nullâ virium iacturâ: Vel cauterium cruris dextri internæ parti affigere, vt per inferiora deuoluantur. Atque hæc de obstructionis & scirrhi in hepate curatione.

CAPVT VI.

De καχεξία, ἀτροφία, *&* χλωρώσει, *seu fœdis virginum coloribus.*

TRIA hæc symptomata valde inter se coniuncta, cùm plurimos quarumuis partium morbos consequantur, præcipuè tamen ipsius iecoris primariò vel secundariò affecti: vix enim fieri posse videtur, vt vel totum corpus debitâ nutritione destituatur, vt per ἀτροφίαν; vel malis humoribus impleatur, vt per καχεξίαν, quæ est via ad hydropẽ; & fœdos virginum colores, qui refluxum & interceptionem menstrui & conspurcati sanguinis sæpiùs consequuntur: quin princeps naturalis œconomiæ moderator labem contrahat, aliisque per totum habitum partibus communicet. De ἀτροφία igitur seu nutritionis defectu, siue sit cum febre, siue absque illâ contingat, quia fusè agitur tractatu de tabe, marcore, hecticâ febre, vel hecticâ senectutis quam vocant; ideò illius explicationem curationemque ad illa loca remittemus, ne omnia simul & vbique docere videamur. De cachexiâ autem & fœdis virginum coloribus modò agemus coniunctim, quoniam hi duo affectus in eo tantùm discrepare videntur, quòd καχεξία generalius omnem sexum & naturam occupare possit: fœdi verò illi colores peculiariter virginibus & mulieribus virili congressu abstinentibus contingere soleant.

Cachexia itaque generaliter sumpta opponitur euexiæ, quæ est bonus & laudabilis habitus, ad omnes actiones ritè obeundas accommodatissimus. Vtque εὐεξία perfecta valde sanitas omnibus suis notis est comitata, iucundo & florenti colore, iustâ corporis totius mole & firmitate: Sic καχεξία etiam in latitudine imperfectioris sanitatis, malus est habitus, virium infirmitate, corporis inutili incremento, variâ cacochymiâ, potissimùm pituitosâ, & illaudato colore descriptus, qui præter modum auctus vel confirmatus, vbi maiorem functionibus noxam intulerit, iam morbosa est & naturæ aduersa constitutio.

Dicamus ergo καχεξίαν & fœdos seu pallescentes virginũ colores esse symptomata qualitatum tam visilium quàm tactilium in toto corpore, præcipuè verò in vultu mutatarum, cum intemperie frigidiore humidioreque habitus, eiusque laxitate & quadam mollitie, virium deiectione, respirandi difficultate, & similibus accidentibus, ob deprauatæ nutritionis vitium, ex affectu iecoris primario vel secundario profectum. Quæ definitio formalem causam seu affectus naturam & speciem, partem affectam siue subiectum, propinquas causas, & præcipua effecta ritè complectitur, vt mox in causarum & signorum enumeratione clarum euadet.

Causæ enim tam primariæ & externæ, quàm internæ, multiplices & variæ huic affectui originem præstare possunt. Externæ igitur solitariæ & sine interiorum concursu fugacẽ aliquando καχεξίαν & decoloratiõẽ pariunt, vt in eis qui ad Lunæ radios dormierunt, vel in locis palustribus, vliginosis & conclusis, vt carceribus diutiùs decubuerunt, aut in aquâ frigidiore natârunt. Sin verò internæ etiam concurrerint, stabilẽ & malignã efficiunt, quã plurimùm, teste Aretæo, Autũnus concipit, Hyems alit, Ver auget ad extremũ, nisi illi tunc cõuenienter prouisũ fuerit; potissimùm quãdo mala alimentorũ ratio his adiuncta fuerit, quæ tantarũ est in hoc affectu producẽdo viriũ, vt in annonæ penuriâ, dum plebs promiscuis quibusque cibis vesci cogitur, ferè omnes cachectici & decolorati euadant. Quod eleganter Hippocr. de diuturno leguminũ esu, in insulâ illâ Æno, 2. *&* 6. *epid.* annotauit. Et quemadmodũ publica tunc necessitas miseros vrget mortales, sic etiã deprauati quorundã appetitus, vel intẽperantia potissimùm in iuuenculis tanta est, vt absonis quibusdam rebus plerũque se ingurgitẽt, vnde morbũ istum citò suscitari vidimus. Innuptæ enim virgines coloratiores, dum albedinẽ & formæ gratiam sibi cõciliare cupiũt, largo aquæ frigidæ haustu, aceti, pomorũ & similium crudorum vsu, magnam obstructionum copiam excitant, caloremque partium natiuum deiiciunt. Aliæ terram vorant, calcem viuam, gypsum, salis magnam copiam, carbones & similia: Quod etiam apud nos in puerulis tã maribus quàm fœminis sæpè conspicitur, nutricũ quadã incuriâ, vel furente eorũ lasciuiâ contingere: Vnde iam his regionibus καχεξία & fœdus color quasi endemia

facta

facta sunt. Non ignorauit hoc summus Hippocrates, qui 2. *Prorrhet.* *Quibus*, inquit, *colores dum iuuenes sunt, praui sunt ad multum tempus & continenter, non tamen icteri modo; hi siue viri sint, siue fœminæ, dolent caput, & lapides ac terram comedunt, aut hæmorrhoidas habent.* Quibus verbis ostendit cachexian istam, non solùm ab importuno rerum absurdarum esu, sed etiam ob vacuationes vel immoderatè factas, vel omnino suppressas contingere, vt sunt menstrua, hæmorrhoides in assuetis, & similes: Ex nimio enim earum fluxu, dum elanguescit vis caloris natiui, & partes coctionibus deditæ suo genio defraudantur, non possunt laudabilem deinceps materiam conficere, quæ in corporis alimoniam facessat, sed crudum & aquosum succum. Ex retentione autem earundem, ob quantitatem humorum in prædicta viscera refluentium; suffocatur quasi eorum caliditas natiua, & impellitur hæc materia quò potest, in habitum scilicet corporis, vbi pro conditione humoris, varias excitat colorum differentias, & totum corpus quasi grandiore quadam sarcinâ grauat, potissimùm verò in eis quibus eiusmodi partes externæ molles, laxæ, & algidæ quasi existunt, vt in mulierculis aulicis vel delicatioribus, quæ otio marcescẽtes aliquando, aliàs intempestiuis choreis vtentes statim à pastu, vel puluinaribus suis suendi causâ incumbentes, aut totam noctem sæpè cum suis amatoribus peruigilantes, non sine grauibus & diuersis animi pathematis facillimè interiorem illam cacochymiam congerunt, quæ est omnis *καχεξίας* causa interior: nam eleganter dictum est illud, *συντιμωρέουσιν ἀλλήλοις εἰς τὸ κακὸν, ἡ κακοχυμία καὶ ἡ καχεξία, mutuas tradunt sibi operas in totius perniciem cacochymia & cachexia.* Vt enim cacochymia vetus *εὐεξίαν* immutat & labefactat; sic firmiter fixa in corpore cachexia *τὴν εὐχυμίαν* corrumpit, & similes sibi humores apponit: ita vt tandem vna alteram foueat & conseruet.

Quæcunque igitur cacochymia intus aceruata ob intemperiem, obstructionem, vel affectus alios interiorum viscerum tandem refluit in habitum, eiusque omnes partes occupat, proxima est & coniuncta propositorum affectuum causa. Est autem vtplurimùm pituitosa, tum ob imminutionem caloris natiui, quæ frequentissimè hîc contingit; tum etiam quòd humores nimiâ quantitate in quibusuis partibus collecti quasi recrudescunt & phlegmatis naturam induunt: Prout tamen maior vel minor fuerit alterius humoris permixtio, sic etiam ex albo virescens, flauescens, aut nigrescens apparet color, potissimùm in vultu: qui in hoc præcipuè ab ictero distinguitur, quòd icterus simplicem habet quasi coloris mutationem, ex paucitate humoris; cachexia verò præter eam, etiam inflationem, ex succorum redundantiâ, qui partibus nec assimilari, nec perfectè vniri possunt, vnde via ad leucophlegmatiam dicitur. Antecedentes autem, vt diximus, causæ pendent à *κακοπεψίᾳ* & vitiatis functionibus internarum partium, præcipuè verò nutritioni dicatarum, iecoris, lienis, ventriculi, necnon cordis, pulmonum, cerebri, & vteri, dum magnis intemperiebus, vt per febres pituitosas, diarrhœas, lienterias, & similes, tumoribus vel obstructionibus diuturnis detinentur, per quas tum *πέψις*, tum iusta humorum *ἀνάδοσις*, & solita *ἔκκρισις* impeditur: Ex eiusmodi enim affectibus non solùm communicatur toti corpori labes & multitudo illius materiæ vitiosæ, sed etiam sanguificationis fons in consensum trahitur ex eiusdem communicatione, & vasorum impuritate, sicque violatâ illius temperie, mala deinceps fit humorum generatio, quæ affectus istos auget & diuturniores efficit: Vnde Hippocrates *in Coacis*, sanguinis corruptionem & exolutionem hîc esse voluit. Atque hæc de causis.

Signa verò in hoc affectu, non tam facessunt Medico negotium, vt agnoscat illius naturam, & causæ continentis siue humoris speciem, quoniã vtrumque visui & tactui exposita statim deprehẽduntur; quàm vt interiora illa vitia, & partium primariò affectarum notas assequatur. Cachexian enim adesse testatur turgidula faciei cõstitutio, cum quadam inflatione, quæ in palpebris potissimùm de manè visitur, quia per noctem calor plures eleuauit vapores quàm dissipauit. Laxitas summa & quasi mollities externarum partium ex abundanti humorum copiâ, quæ segnitiem torporemque tam animi quàm corporis adfert, eneruato partium robore, potissimùm spermaticarum. Crurũ pedumque infirmitas cũ incipiente œdemate, quod maximè circa vesperã aut longam deambulationẽ apparet, quando humores in decliuia illa loca deuoluti fuerint. Respirandi difficultas cũ pulsu minutulo & frequenti, in iugularibus colli arteriis & temporum manifesto, quem febricula aliquando comitatur, vt diximus, & ingens capitis dolor. Deficit enim istos ægros spiritus, dum progrediuntur, etiam breui confecto spatio, præcipuè dum scandunt, non tam necessitate inspirandi

quàm expirandi, quoniam ex nimiâ vaporis fumidi abundantiâ, quæ lentam etiam illam febrem ſuſcitat & capitis dolorem fouet, plus eſt opus expiratione ad fumos illos excludendos, quàm inſpiratione ad aëris refrigerium. Idem dicas de pulſu, qui cùm à facultate infirmâ non poſſit commodè dilatari, defectum illum frequentiâ compenſare nititur. Neque ſudor, neque vrina ritè procedunt,aliique deiectiones modò paucæ, aliàs copioſæ, quando infirmitas partium inualuerit, niſi aliquando critica fuerit eiuſmodi excretio, quâ ægri iuuantur & leuiter ferunt. Procedente morbo infeſtant lipothymiæ, palpitationes cordis ex flatulento & crudo ſpiritu, ingentia rerum omnium, potiſſimùm cibi, faſtidia, ob συναθροισμὸν excrementorum in ventriculo & vicinis partibus, ſuperuenit malacia, & ſi quidem malum vires eundo acquiſiuerit, venter ſubtumidus fit, pedumque œdemata, quæ vaga erant & diſſipabilia, confirmantur.

Quis verò humor ſiue cacochymia parens ſit & author tantorum affectuum, nõ ſolùm cauſæ omnes quæ illos in nobis procreare ſolent, ſed etiam effectus qui ad illos conſequuntur,id declarant,potiſſimùm verò coloris idea quæ in vultu effloreſcit: Etenim,vt docuit eleganter Hippocr.τὸ χρῶμα ὅμοιον τῶ χυμῶν, ὅκου μὴ ἀμπωτίς ἐστι:*Color ſimilis eſt humori, niſi vbi adeſt illius refluxus.* Cùm igitur humores iſti cachexian facientes,non habeant refluxum,ſed affixi ſint iam partibus inſtar alimenti, ideò certam ſui ſignificationem dabunt Medico, ſiue pallidiorem facient defœdationem, pituitæ; ſeu vireſcentem, liueſcentem, & ſimilia, aliorum,pro variâ illius cum aliis humoribus permixtione.

Vtra verò pars huic affectui originem dederit, heparne ſcilicet ex idiopatheiâ laborans,vel ex ſympatheiâ ob alterius malè affectæ vitium,accuratè annotandum, quia hoc valde confert ad curationem. Intemperierum igitur, tumorum præter naturam,præcipuè ſcirrhoſorum,obſtructionum diuturniorũ in iecore, vẽtriculo,liene, vtero,& ſimilibus, notæ diligenter perquirendæ, ex ſignis conſuetis, quæ eleganter Galenus enumerauit:vbi enim priùs illæ apparuerint,inde etiam morbi fomitẽ proceſſiſſe credibile eſt. Quemadmodum etiam ſi cerebrum fluxionibus ſcatens, aut pulmones corrupti,tabefacti,vel malis humoribus infarcti,vitioſitatis ſuæ contagiũ, partibus nutritioni dicatis communicarint.Ex quacũque enim parte hydrops particularis ſuſcitatur, inde etiam vniuerſalis leucophlegmatia vel cachexia exoriri poſſunt Certè in virginibus iſtis crudior ventriculus ex propriâ intemperie, vel obiecti vitio,dum craſſos humores multiplicat,venas obſtruit,& vteri meatus opplet,frequẽtiſſima eſt iſtius affectus cauſa, quoniam menſtruus ille ſanguis non poteſt ampliùs commodè per dicatas à naturâ vias effluere,ſed in primis iſtis vaſis ſtabulatur & vitium facit,vel iecur impetens,illius natiuam temperiem obruit,tandemque extimas corporis regiones peruadens, ſummâ implet cacochymiâ & fœdo colore deturpat. Aliquando tamen ab ipſo vtero frigidiore, aut aliàs malè affecto propter defectum rei naturaliter appetitæ,nempe coitus,origo eſt iſtius affectus: quod in ſingularum partium morbis & ſignis accuratiùs tractatur.

Nos igitur de prognoſi illius pauca proponamus; omnem ſcilicet nutritionis deprauationem aut imminutionem,quæ potiſſimùm ex vitio partis principis per idiopatheian aut ſympatheian laborantis acceſſerit,malam eſſe & lethalem,niſi maturè ei prouiſum fuerit, ac proinde deploratum ferè hydropem accerſere Minus tamen malum eſſe,prout à parte minùs nobili & ad vitã neceſſariâ inceperit, ideoque fœdos illos colores,qui vteri vitia & obſtructiones conſequuntur,niſi inueterauerint,& in hecticam diſpoſitionem tranſiuerint,facilè curari.Aliàs verò multas in mortem & lethaliſſimos affectus præcipitare, aut ſaltem ſterilitati perpetuæ addicere: iuuenes autem faciliùs euadunt ſenioribus,ſi cauſarum adſit æqualitas,quia habent illam caloris δύναμιν, ſiue ἔκλαμψιν, vt loquitur Hippocrates, per quam euictâ præſente cacochymiâ, ſopiti ignes natiui tandem ſuſcitantur, reuiuiſcunt, atque dant clara incendia lucem. Certè mulieres,quæ diutiùs hac fœditate laborarunt, infirmam vtplurimùm prolem & parum vitalem ſuſcipiunt,potiſſimùm primis partibus, donec tota illuuies expurgata fuerit. Nec vnquam perfecta ſanatio adeſt, quamdiu in viſcere aliquo infarctus,aut vetus intemperies ſentitur.Calamitoſa eſt illa affectio, quæ cor plurimùm impetit,quoniã collabente vitali facultate, radij illi ſpirituum influentium non ampliùs affulgent,quibus circumiecta prauorum ſuccorum & vaporũ nebula diſcuti deberet.Mala etiam illa,quæ firmiter habet radices ſuas in ventriculo fixas,cum ingenti faſtidio,vel abſurdo rerum alienarũ appetitu,quia perpetuò cacochymiæ iſtius cauſam multiplicant. In mulierculis maxima ſanationis nota eſt ac

ſpes

ſpes in adultis, quando menſes denuò certas ſuas periodos obtinent, iuſtáque quantitate ac natiuis qualitatibus præditi effluunt. Iam igitur ad θεραπείαν accedo.

Summa curationis hæc eſto; Cauſas omnes externas, quæcunque huic affectui originem dederunt, remouere, vel in conuenientem ſtatum permutare: internam verò cacochymiam, vbicunque latitarit, conuenienter educere, & ſi quidem ex ſuppreſſâ vacuatione aliquâ ſolenni inceperit, eam denuò reuocare. Viſcerum internorum, potiſſimùm iecoris & ventriculi, intemperies, obſtructiones & ſimiles affectus curare, eorúmque robur tueri: aut ſi alterius primariò affectæ ſuſpicio fuerit, quæ aliis iſtam labem communicarit, eius diligentem habere rationem. Materiam denique in habitu corporis contentam digerere, & frigidiorem humidiorémque illius δυσκρασίαν corrigere, vtque ſymptomatis cuiuſdam maior erit vehementia, illius mitigationi conuenienter indulgere, non neglectis aliis. Ratio igitur cauſarum externarum prius habeatur, per exactam victus rationem, quæ ſic præſcribenda erit.

Comparentur res illæ omnes non naturales dictæ, vt ad caliditatem quandam ſiccitatémque vergant, & præſenti cacochymiæ nullo modo faueant. Ideò aëris ſtatus ad tenuitatem & puritatem vergat, ſítque ſolito calidior. Hoc enim certiſſimâ experientiâ comperimus, in eiuſmodi cachexiâ aut fœdis muliercularum coloribus curandis, plus profici æſtatis tempore per vnam aut alteram ſeptimanam, quàm aliis temporibus per plures menſes, & multas earum æſtate degere ſatis commodè, cùm deinde ſequentibus menſibus grauiter ſe habeant: Imò etiam quæ loca niuoſa, paluſtria, vliginoſa, aut alio modo frigidiora & humentia incolunt, vix perfectè curari, niſi ſe in alienum ſolum commodius transferant. Ideò etiam labor & exercitatio mediocris illis confert in principio; nam ex vehementiore incidunt in magnas reſpirandi difficultates & lipothymias; progreſſu tamen temporis, vbi iam inclinat affectus, diu & fortiter ſe agitare prodeſt, ad effundendos influentis caloris radios per totum corpus, & diſſipandas cacochymiæ reliquias. Cui etiam rei auxiliantur totius corporis frictiones aſperiores manè in lecto celebratæ deorſum verſus. Eſt etiam exercitationis iucundiſſimæ genus, quod nubilibus puellis & mulierculis valde conducit, dum iam conualeſcunt, nempe virilis congreſſus: ex eo enim commodè incaleſcunt, iucunditate perfunduntur, & ſuccedente partu ab impurioribus iſtis ſuccis per lochia expurgantur, obſtructionibúſque liberantur. Non tamen iungendæ ſunt viro, quando valde conflictantur hoc morbo: Nam multas ex importuno eiuſmodi coitu, aut certè impprægnationis moleſtiâ & inſueto labore interiiſſe certiſſimum eſt. Viris autem cachexiâ laborantibus, coitus omnino noxius ob maiorem refrigerationem quæ ſubſequitur, virium languorem, & materiæ vtilis excretionem. Sit etiam modus vigiliarum, vt & ſomni, cui valde addicti ſunt eiuſmodi ægri, ob vaporum copiam primi ſenſorij ductus occupantium. Summâ rerum tranquillitate, & animi paſſionum curarúmque vacatione, quantum fieri poterit, fruantur: quibus facilè infirma corpora debilitantur. Vacuationes ordinariæ alui, & veſicæ procurentur, tum alimentorum genere, tum remediis poſteà proponendis.

Præcipua autem cura adhibeatur in alimentis ritè præſcribendis. Vitent igitur omnia δυσπεπτα, ne maiorem operam faceſſant hepati & ventriculo debilitatis: cacochyma etiam, potiſſimùm ea quæ ſymbolum habent cum genere cacochymiæ dominantis: frigidáque & humida, ne crudorum ſuccorum copia multiplicetur. Itaque abſtineant potiſſimùm ab oleribus crudis, fructibus ὡραίοις recentibus, lacticiniis omnibus, piſcibus & ſimilibus. Aquæ puræ potum velut noxium vitent, omnémque liquidorum copiam, præcipuè quando iam in ventre fluctuatio, aut in extremitatibus magna œdemata apparent. Acetum inter alia, quod eiuſmodi virgines valde appetere ſolent, maximè illis eſt noxium, quia deiicit robur caloris natiui, & cruditates iſtas in habitum penetrare facit. Vtantur itaque pane recenti, biſcocto, aut ſaltem aniſato, vino tenui & generoſo, aut ſi ſint abſtemiæ, decocto cinnamomi, coriandri, aut bocheto ex ſarſa parillâ parato: fructibus ſiccis, carnibus delicatioribus, aſſis aut elixis, cum maioranâ, menthâ, ſaluiâ, hyſſopo, petroſelino, & ſimilibus: capparum, oliuarum, fœniculi marini conditorum frequens ſit vſus inter fercula ad aperiendum & incidendum, niſi ſumma ventriculi infirmitas obſtet. Sit etiam moderata cibi potúſque quantitas, ne multitudine ſuâ prauorum iſtorum ſuccorum copiam augeat, vel defectu vires nimiùm deiiciat. Imprimis autem fugiant abſona illa quorum deſiderio tenentur: vbi enim primùm

 appeti

appetitui huic inordinato dominari poterunt, signum est naturam victricem esse cacochymiæ, & omnis augendi istius affectus occasio præciditur: Ad maiora ergo remedia veniamus.

Quotiescunque cachexia ista recens est, pendétque à cacochymiâ quadam plethoricâ, vel vacuationibus sanguinis per nares, vterum, aut hæmorrhoidas suppressis: toties tundi poterit vena illa quæ minuendis hisce humoribus, vel renouandis illis vacuationibus erit accommodatior, habitâ ratione virium, ne scilicet per eiusmodi sanguinis missionem, nimium fiat illarum dispendium. In virginibus tamen defœdatis confidentiùs agendum, quoniam florens earum ætas, & regurgitantis sanguinis copia, qui frequentissimè hæmoptoas vomitúsque sanguinolentos parere solet, non solùm phlebotomiam semel, sed & sæpiùs repetitam tolerare potest ex vena cubiti ad tollendam plethoram, & venis vtriusque malleoli circa nouilunia, vt renouetur vel incitetur fluxus ille muliebris. Quinetiam affixis hirudinibus, cucurbitulis, scarificationibus, & similibus, variis corporis partibus licebit aliquando idem præstare. Certè in affectu inueterato & iam grandioris ætatis mulieribus, admota cruribus cauteria non leue auxilium sæpiùs attulerunt, ad vacuandam sensim & deriuandam mali istius causam. Si verò capitis, pulmonum, vel aliarum partium vitia primaria huic ortum dedisse videantur, licebit eodem modo opem istam Chirurgicam locis accommodatis reuellendi causâ adhibere.

Quod ad pharmaceutica verò spectat, quæcunque cachexia cùm soboles sit cacochymiæ, vt iam diximus, simplicis vel mixtæ, adhibenda erunt in primis purgantia, eáque valentiora aut benigniora frequenter repetita, cum debitis præparantibus, pro modo & naturâ redundantis succi. Cachexia igitur simpliciter pituitosa, cùm via sit ad hydropem anarsarcam, eâdem ratione quâ & ille curabitur, adhibitâ diligenti consideratione, cuius partis adsint obstructiones, vel intemperies insigniores, vt illæ conuenienter tollantur, quemadmodum iam superiùs accuratè diximus: præcipuè autem in quauis cachexiâ electarium illud de passulis à nobis descriptum vsurpari debet. Subiiciamus ergo exempli causâ curationem integram cachexiæ istius & fœditatis muliebris, quia & frequenter apud nos occurrit, & non paruam adfert Medico bene curanti laudem & emolumentum.

Cùm igitur supponantur hîc obstructiones viarum, potissimùm ad vterum pertinentium, suppressio vacuationis hystericæ, & redundantia crudorum succorum bilioso varij generis permixtorum, vnde diuersitas coloris: ideò quacunque anni tempestate in istas ægras incideris, cogitandum de solutione tanti affectus, & symptomatum consequentium mitigatione: Commodiùs tamen perficietur, si verno tempore aut æstate illam aggrediaris, hoc modo nobis vsitatissimo.

℞ Foliorum betæ, mercurialis, agrimonij, matricar. absinth. & maluar. an. M. ij. seminis anisi & fœnugr. an. ʒ iij. furfuris bene macri, florum chamæm. stœchad. & anthos, an. P. j. Fiat omnium decoctio ad ℔ j. ß. In quâ dissolue hieræ picræ & bened. laxat. an. ʒ vj. olei liliorum & mellis mercur. an. ℥ ij. Fiat clyster, qui iniiciatur ante omnia, & frequenter repetatur. Emollit enim, deterget, aperit & laxat ductus illos intestinis proximos, vnde magnum emergit ægrotanti commodum: Deinde sequenti die capiat bolum sequentem.

℞ Benedict. laxat. & diaphœn. an. ʒ ij. ß. puluer. hieræ ʒ ß. syr. de artemisiâ parum, cum saccharo fiat bolus. Capiat manè. Vel illius loco, si quidem forma solida displiceat, paretur potio.

℞ Elect. diacarth. ʒ vj. syr. de artemisiâ ℥ j. decocti absinth. mercur. & foliorum senæ ℥ iv. Detur vt dictum est. Hac enim minorante purgatione, sublatâ ventriculi & aliorum abdomine contentorum viscerum impuritate, licebit tutiùs venam cubiti secare, si quidem id ex vsu videatur; variáque sanguinis quantitas elici, pro ægrotantis naturâ & humoris dominio. Deinde paretur sequens Apozema, quod aperiendi, detergendi, molliendi, & purgandi facultate præditum, omnes ferè propositas intentiones assequetur.

℞ Quinque rad. aperitiuar. in vino albo per noctem infus. an. ℥ j. rad. rubiæ majoris, ireos nostrat. corticis citri sicci, rad. cappar. & tamarisc. an. ʒ vj. foliorum beton. melissæ, artemis. matricar. nepetæ, valerianæ, ceterach, agrimon. chamædr. chamæpit. an. M. j. summitatum absinth. Pont. foliorum dictamni, & sabinæ, an. P. j. polypod. quer. & medullæ sem. cartham. an. ℥ j. ß. foliorum senæ ℥ ij. hermodactyl. ʒ vj. semin. carui, dauci, & apij, an. ʒ iij. spicæ nardi ʒ ij. florum sambuci,

sambuci, stœchad. anthos, tamarisc. & genistæ, cicerum rubr. an. P. j. Decoquantur in hydromelite, & in colaturæ ℔ j. ß. dissolue sacchari albi q. s. cinnam. tenuiter puluer. ʒ ij. Fiat Apozema clarum pro 5. dosibus matutinis.

In quarum vltima dissolue elect. diacarth. ʒ vj. syr. cap. Vener. ℥ j. Fiat potio. Detur manè cum custodiâ. Deinde per aliquot dies ad recreandum ventriculi robur, capiant manè duo cochlearia vini aut syr. de absinth. vel ʒ iij. tabellarum elect. aromat. ros. suprabibendo parum vini albi, aut aquæ melissæ ℥ ij.

Ex descriptione istius Apozematis, auctâ dosi purgantium, fiat syrupus magistralis, de quo capiat ℥ iij. cum decocto cicerum rub. foliorum petrosel. croci & cinnam. semel aut bis in mense: Vel illius loco paretur opiata sequens.

♃ Elect. de citro solut. & diacarth. confect. hieræ, (quæ in hoc casu valdè commendatur,) an. ℥ j. ß. cathol. & diaprun. solut. an. ℥. j. folior. senæ mundat. & hermodact. an. ℥ ß. agarici recenter trochiscati ʒ vj. rhabarb. puluer. & tartari albi, an. ʒ ij. spicæ nardi & sem. apij, an. ʒ j. Cum syr. de artemis. fiat opiata, de quâ capiat ℥ ß. cum saccharo vel puluere ducis in formam boli concinnatam, bis in mense, aut dissolutam prædicto decocto.

Quidam vomitus ante cibum consulunt, ex infuso rad. raphani in oxymelite, quod non est reiiciendum in assuetis potissimùm & eis quæ circa ventriculum magnas hasce impuritates colligunt: In aliis pilulæ vsuales præscribi possunt, quas ante cibum vocamus.

Peractâ solenni illâ vel iteratâ purgatione, solemus nos ad laxandas omnino vias, molliendam fundendámque materiam obstructionis, & digerendos humores in habitu contentos, præscribere balneum sequens circa Majum aut Iunium mensem.

♃ Rad. bryoniæ, iridis hortensis, cucumer. agrestis, an. ℔ ij. rad. enulæ camp. althææ & lilior. an. ℔ j. folior. melissæ, prassij, absint. tanaceti, matricar. artemis. parietar. mercurial. cum toto, summitatum lauri & hederæ, an. M. iij. seminis fœnugræci leuiter contusi & melonum, an. ℥ iij. Decoquantur pro balneo, quod ingrediatur tepidè, & sine sudore aut certè leuiusculo, manè & vesperi per biduum.

Sequenti die post multam deambulationem, aperiatur vena malleoli vtriusque circa meridiem, & mittantur sanguinis ℥ iij. vel iv. tantùm, quia hoc frequentiùs repetendum.

Intereà si rebellior sit obstructio, & cachexia ex illâ genita, repetantur purgantia ex syrupo magistrali, vel opiatâ: præparantia, roborantia, tam interna quàm externa.

Ad dissoluendas itaque pertinaciores hasce obstructiones, solent nostri electarium illud aut tabellas de chalybe frequenter vsurpare: sed ego malim in formam pulueris præscribere, vt meliùs penetret, nec tantum ventriculo negotium facessat.

♃ Cortic. med. rad. cappar. ℥ j. seminis dauci, acetosæ & apij, an. ʒ iij. pulueris elect. diarrhod. ab. & cinnam. electi, an. ʒ j. ß. spicæ nardi ʒ ß. limaturæ chalybis cum aceto præpar. ʒ ij. sacchari duplum pondus. Fiat omnium puluis, de quo capiat manè cochlear vnum, suprabibendo parum vini albi, vel aquâ melissæ diluti, continuando per 8. aut 9. dies, & fortiter deambulando. Mulierculæ nostrates ʒ j. limaturæ diuidunt in septem partes, & cum pauco melle mixtam, totidem diebus manè exhibent. Empirici verò crocum Martis, quasi ferri puluerem dicas, ad hoc valde commendant: Alij verò sic præscribunt.

♃ Boracis naturalis ʒ j. ß. cinnam. ʒ ß. croci gr. v. sacchari ʒ ij. Fiat puluis, qui sumatur cum vino albo aquâ matricariæ diluto: continuetur per tres aut quatuor dies. Alij verò sic.

♃ Succi mercur. & mellis despum. an. ℥ j. seminis nigellæ puluer. ʒ ij. Decoquantur ad sufficientem crassitiem vt fiat massa: De cuius ʒ j. fiant pilulæ v. Capiat duas in ingressu lecti per aliquot dies.

Alij parant conseruam ex floribus calendulæ, cuius ʒ j. ß. exhibent manè cum decocto vel aquâ aliquâ aperiente.

Alij verò exhibent panis torrefacti frustulum, cum ℥ ij. veteris omphacij, quod mihi non probatur, metu refrigerationis nimiæ ventriculi.

Sin hæ remediorum formulæ non satis arrideant, paretur decoctum tale in plures dies vsurpandum: Eligantur teneriores radices apij, fœniculi & petroselini, suo

cortice

cortice & neruo liberatæ: folia agrimon. pimpinel. fœnic. maluar. capilli Vener. puleg. & hyssop. semina melonum & apij, cum pugillo aliquo cicerum rub. capparum recentium, & pauco croco ac cinnam. Decoquantur ista per se, vel pro delicatioribus cum pullo gallinaceo aut columbino, addendo modicum salis. Capiat manè, & horâ tertiâ vel quartâ pomeridinâ in plures dies.

Ex eodem decocto vel descriptione apozematis aut balnei, fiat fotus supra totum ventrem inferiorem ad molliendam incidendámque materiam istam obstruentem, ductúsque laxandos & aperiendos, deinde inungatur oleo de capparibus, liliorum, & de absint. simul mixtis: Vel etiam magis appropriatæ inunctiones parentur, prout pars hæc vel illa præcipuè affecta apparebit.

Quoties verò diuturnior cachexia redundantes excitauerit in corpore succos, qui purgantibus hisce, alterantibus & roborantibus non facilè cedunt, sed firmiter in habitum corporis fixi sunt, toties licebit, rectè priùs præparato corpore, istam cacochymiam per sudorifica euocare. Quamuis enim aliqui existiment in affectu isto virginum seu mulierculaurum non esse prouocandos sudores, quia eripiunt materiam serosam quæ debet esse vehiculum fluxuri singulis mensibus sanguinis: Non est tamen existimandum, quin eductis humoribus istis, quibus velut immenso quodam pondere natura grauabatur, liberior sit deinceps futura ad vacuationes solitas promouendas, quibus etiam conueniens suppetet materia, ex rectâ & laudabili coctione restitutâ.

Nos itaque consulere solemus hisce mulieribus, vsum balneorum nostrorum Belilucanorum, tam potu quàm lotione. Potu enim aquæ istius copiosiore, iam quodammodo expeditis & liberatis viis per dicta remedia, detergitur excluditúrque materia in primâ & secundâ corporis regione contenra per alui fluxum, & vrinæ maximum fluorem. Tertia verò regio copiosis sudoribus excitatis etiam depletur.

Horum defectu possunt stuphæ siccæ siue laconica; aut humidæ ex decocto herbarum neruaļium & hystericarum, vt artemis. nepetæ, tanaceti, ebuli, saluiæ, hyssopi, lauri, lauendulæ, rorismarini, & similium, quibus sudores commoueantur benigniùs & absque magnâ virium dissipatione.

Vel si mauis, instituatur decoctum sudorificum in plures dies ex rad. chynæ, aut sarsâ parillâ, in siccioris calidiorísque temperamenti ægris. In aliis verò ex ligno guajacino, quod potenter calfacit, exsiccat, mollit, & attenuat. Redeundum deinde ad ea quæ peculiariter ductus vteri aperire possunt & viscerum temperiem restituere. Vnde multi theriacam veterem, mithridatium, & auream Alexandrinam hîc plurimùm commendant, quibus ego hyemis tempore potissimùm existimo esse vtendum solis, vel ita permixtis.

℞ Theriacæ veteris & electæ ℥ iij. aureæ Alexandr. ℥ ij. confect. alkerm. & de hyacint. an. ℥ j. cinnam. electi, pulueris elect. aromat. ros. & seminis apij, an. ℨ. ß. Cum syrupo conseruat. cortic. citri, fiat opiata, de quâ capiat ad quantitatem castaneæ singulis diebus manè, suprabibendo parum aquæ absint. vel melissæ; quando scilicet non vtetur opiatâ laxante, vel alio purgantis medicamenti genere. Prostant etiam in quibusdam Officinis confectiones dialacca, diacucurma, pliris archonticωn, & similes, ad obstructiones istas vterinas καχεξίας parentes dissoluendas institutæ. Quæ omnia contrario modo erunt præscribenda, quoties mulierculæ istæ ex nimio mensium profluuio in tales cachexias inciderunt, aut profluentibus nimiùm hæmorrhoidibus, quorum suppressioni artificiosæ erit studendum, vt suis locis traditur. Idem dicas de febre vehementiori, quoties illi coniuncta fuerit, quæ maximè inuertit legitimam curationem.

Quod ad reliqua symptomata spectat, quibus eiusmodi ægræ solent torqueri, vt sunt cordis palpitatio, lipothymia, respiratio difficilis, dolor capitis, appetitus deprauatus, crurum inflatio, infirmitas, & similia, illis ritè prospiciendum, prout singulis & appropriatis capitibus docetur.

Vbi valde vrget lipothymia, melancholia, & cordis tremor, vtantur confectione alkermes cum vino, tabellis diamargaritonis, aquâ cœlesti vel imperiali, ad dissoluendos flatus illos crassiores, vel puluis garyophyllorum & macis dissolutus cum aquâ melissæ frequenter exhibeatur. Suspendatur supra regionem cordis ex collo nodulus camphorâ plenus, quæ ad hoc plurimùm valere creditur. Applicetur cordi sacculus puluere diamoschi, santalorum, granorum kermes, corticis citri, garyophyllorum, & similium plenus, vino aut aquâ buglossi irroratus; Vel inungatur

dicta

dicta regio confect. alkermes, & theriacâ aquâ imperiali dissolutâ, & quoties magis infestabit hoc symptoma, soluatur venter clystere vel suppositorio acri, fricentur crura & coxæ duriter, ipsísque hypochondriis cucurbitulæ aliquot affigantur.

Ad deprauatum vel imminutum appetitum, nihil est præstantius, quàm si vtantur frequenter horâ vnâ ante cœnam pilulis ex aloë, agarico, nuce moschatâ & mastiche cum aquâ menthæ confectis: manè verò syrupo vel vino de absint. Extrà autem inungatur ventriculus cerato stomachico dicto, vel oleo nucis moschatæ.

Hæc igitur de curatione καχεξίας istius muliebris, siue χλωρόσεως sufficiant.

CAPVT VII.

De Ictero flauo & nigro.

VM talis in cute, potissimùm verò in vultu color soleat efflorescere, qualis est humor in corpore redundans; hinc faciei colores varij in diuersi temperamenti hominibus annotantur, non solùm naturales, sed etiam extranei ac præter naturam. Ex sanguine enim multo, eóque feruidiori & iam externis partibus affixo, exultat color ille ruber intensus cum quodam liuore & faciei pustulis, quem Practici nostri *Guttam rosaceam* vocant: ex pituitâ verò pallescens aut plumbeus, vnde cachexia simplex vel composita: ex biliosi verò vel melancholici effusione in habitum corporis, exoritur flauescens & nigrescens icterus, de quo iam est nobis propositum agere.

Icteri itaque nomen, quod vsitatum est magis hunc affectum significare, & icteritia barbaris dicitur, varia & discrepans est Autorum sententia, vnde potissimùm sit deriuatum: Alij enim ad auem quandam, vulgò galbulam dictam, & rufo colore præditam referunt. Alij ad miluum, qui ἴκτινος Græcis appellatur; quidam ad viuerram seu mustelam agrestem, quam ἰκτίδα dicunt, quòd vtrumque animal oculos felleo colore & auriginoso tinctos habeat: vnde etiam hic affectus aurigo dicta ab auri colore, qui in metallo, quamuis sit laudatissimus, in homine tamen fœdissimus habetur. Vnde etiam patet, icterum simpliciter dictum, de flauo seu citrino esse audiendum, cum niger non nisi per adiectionem & quandam similitudinem intelligatur. Arquarus verò seu arcuatus, non tam simplicem icterum flauum aut nigrum denotat, quàm mixtum ex multis coloribus, quem vulgò virescentem appellant, & quia instar Iridis seu arcus illius cœlestis, mille trahit varios aduerso Sole colores. Quod verò Regium hunc etiam morbum dicunt, non tam referendum esse puto, ad id quod plerique censent, nempe quia delicatè & regio more sit tractandus, &, vt ait Serenus, *Molliter hic quoniam celsâ curandus in aulâ*; aut quòd mulsâ iuuetur, quæ magnatum Regúmque fuit olim potus, vt scripsit Varro, quàm quòd Principibus & magnatibus viris plerumque contingere solet, vtpote cholericis & bilioso succo plurimùm abundantibus: Vel etiam quod hoc morbo detenti, instar Regum aut Principum valde iracundi & morosi esse soleant. Atque hæc de affectus istius appellatione.

Quod ad rei autem naturam spectat, cùm vtriusque icteri ratio potissimùm consistat in coloris sensibili mutatione, quæ sequitur diffusionem præter naturam succi biliosi aut melancholici versus cutem: Ideò hunc affectum sub symptomatis tertij generis collocabimus, qualitatis scilicet visilis, quam eiusmodi excreta, actionum læsiones, & varij morbi producunt, vt posteà dicemus. Sit igitur icterus qualitas visilis seu color præter naturam mutatus ab expansione biliosi vel melancholici succi in habitum corporis, ex quo flauescens, liuidus, aut virore præditus euadit. Dicimus enim icterum esse qualitatem visilem siue colorem præter naturam mutatum, quoniam eiusmodi affectus debet perpetuò naturalem constitutionem coloris immutare: Sequitur enim inordinatam humorum vitiosorum non alimentariorum generationem vel expurgationem, quæ cùm de-

beat per loca conferentia & naturæ assueta fieri, in externas corporis partes, alicuius morbi aut naturæ coactæ impetu transmittitur: In eis autem qui naturaliter colorem habent faciei nigricantem, vel ad citrinum vergentem, non dicemus adesse icterum, quia eiusmodi constitutio ab humoribus ingenitis & alimentariis pendet, ex quibus natiui isti colores oriuntur. Dicitur autem qualitas mutata seu affectus corporis simplex, nempe symptoma tertij generis, quia fit à morbis quidem præcedentibus & subsequentibus, sed intermediis perpetuò aliis symptomatis, nempe actionum læsione & vitio excretorum, quæ secundarium hoc symptoma producunt. Est enim color duplici ratione symptoma, & quia non habet διαμονὴν seu dispositionem quæ permanere possit, remoto humore illo à quo proximè fit, sed ab eo totus dependet, & quia per se nullam lædit corporis operationem vel similarem vel organicam. Similares enim à temperamento & primarum qualitatum ἐνεργείᾳ proficiscuntur. Organicæ verò ex debitâ compositione & structurâ dissimilarium partium, non autem à coloribus. Quamuis enim color hic ictericus videatur visionem deprauare aliquando, dum obiecta visilia inficit, & talia apparere facit, qualis est tunicæ corneæ supra pupillam positæ color: quia tamen hæc læsio accidit in oculo peculiariter, non in aliis partibus simili colore imbutis; vel quia hoc non fit principaliter à colore, sed dependenter, ob humorem scilicet & intemperiem impressam, quæ eiusmodi colorem fouet; ideò illum perpetuò inter symptomata referemus, quandoquidem symptoma alterius symptomatis causam esse nihil impedit, dummodò id non sit primò & principaliter vel initiatiuè, vt loquuntur nostri Barbari. Videamus igitur, quis sit modus generationis icteri, vt inde meliùs omnium causarum illum producentium series elucescat. Diximus itaque icterum fieri per expansionem vitiosi succi in habitum, hoc est, per viam fluxionis, non congestionis. Quamuis enim aliqui existiment, partes externas aliquando ita esse intemperatas, vt propter intensum calorem exurant materiam alibilem, quæ ad illas accedit, ibíque succum atrabilarium vel biliosum congerant; tamen vix videtur possibile, aut certè valdè rarum, totum corporis habitum ita inflammari, vt inde fiat biliosi succi vel atrabilarij prouentus sine vitio partium internarum, quæ propriè à naturâ coquendis gignendísque humoribus dicatæ sunt. Ideóque calor ille qui in externo habitu aliquando reperitur, potiùs confert ad attractionem materiæ istius biliosæ, fluxionémque augendam vel excitandam, quàm ad eius congestionem.

Verùm dicet aliquis, cùm biliosus & melancholicus succus per icteros transferatur à vasis maioribus, vel ipsis visceribus in habitum corporis siue cutem, cur dum transit ac mouetur, non excitat rigorem, perculsis partibus illis & inæqualiter affectis, quemadmodum fit in intermittentibus febribus. Vel etiam conuulsionem non parit, pungendo tendinosas neruosásque partes musculorum, per quas etiam diffunditur? Prætereà cùm est in ipso habitu vel cute, cur non profert ibi erysipelata & inflammationes, vel etiam herpetes? Aut certè cùm non sit expers aliquando putredinis, potissimùm si succedat febribus continuis, cur non excitat intermittentes tertianas, vel quartanas, quarum sedem ipse Galenus in externo corporis habitu, venísque minoribus esse voluit? Denique, cùm icterici multi, tales per multos annos esse perseuerent, quorum tota cutis & subiecta caro imbuta est bilioso hoc humore, quî fit quòd pili eiusmodi ægrorum non saturantur rufo vel nigro colore, quemadmodum in vitiliginis speciebus contingit pilorum naturam immutari? Hæc igitur videntur paucis dissoluenda priusquàm vlteriùs progrediamur, tum quia non paruam possunt tractationi nostræ obscuritatem, & Medici animo ambiguitatem adferre; tum quod ad naturam icteri, eiúsque generationem clariùs intelligendam non parum conferunt.

Ad primam itaque difficultatem enodandam, sciendum est, rigorem non solùm in intermittentibus, sed etiam continuis contingere, quando pungens & mordax succus confertim & inæqualiter per partes sensiles delatus, calorem natiuum ita afficit, paroxysmi horâ aut instante crisi, vt veluti coactus & ad interiora repulsus, magno conatu istius materiæ expulsioni incumbat. Cùm igitur icterus aliquando per febres continuas symptomaticè, aliàs criticè contingat, dum materia propellitur in habitum, si quidem confertim illud fiat & magno impetu, tunc rigorem icteros istos præcedere nihil vetat, quemadmodum sudorem & alias vacuationes criticas, quarum πρόδρομος esse solet plerumque vt patet ex Aphorismis quàm plurimis. Sin verò sensim & paulatim fiat, quia materia illa transfertur per partes insensiles,

nempe

nempe venulas, quæ cacochymiam istam eructant extremis suis orificiis in partes sibi vicinas, ideò non fit tanta illarum alteratio, vt rigorem producere possit; sed tantùm veluti puncturæ & morsus pulicum ab ictericis persentiuntur. Ideóque etiam conuulsiones non patiuntur, quòd materia ista non tam neruosam tendinosámve substantiam interiùs inuadat, quàm extimas corporis partes suâ leuitate & tenuitate, naturæque foràs propellentis impetu assequatur. Imò etiam in ipsâ cute & subiectis partibus ita dispergitur, vt erysipelata, inflammationes, aut herpetes parere non possit; multo prætereà sero diluta quodammodò refrigeratur & pituitescit, vt sit omnis ferè φλογώσεως expers. Aut certè quia non est coadunata vis istius succi, sed diffusa & veluti separata per totum corporis habitum, ibi facillimè difflatur, magísque refrigescit, ideóque non est tanta, quæ propositos affectus efficiat. Quemadmodum neque tertianam, aut alias intermittentes febres, quarum putredo insignis esse debet, vt vapore suo cor ipsum impetat & inflammet: Non enim voluit Galenus, materiam intermittentium febrium totam in habitu esse & ibi putrescere, sed coniunctam paroxysmi causam tunc temporis eò transferri ex minerâ putredinis suæ, quæ in interioribus posita est, & eò delata excluditur, vt periodon suam perficiat: hîc autem vapor aut nullus est, aut extrorsum effertur.

Cur autem icterici diu perseuerantes non mutent pilorum colorem, quemadmodum contingit in vitiligine & diuturnis aliis affectibus cutaneis, hæc esse potest ratio, quia fuliginosus ille vapor, ex quo pili suscitantur, procedit non ab excrementitio & aliunde prolapso humore, sed potiùs alibili & partibus apposito, in cuius reliquias natura digerendo concoquendóque procedens, exsuscitat eiusmodi materiam, illorúmque radicibus apponit: modò cùm humor iste ictericorum, neque sit alibilis, neque in eum natura concoquendo procedat; sed veluti derelictus sit ab illius regimine, ideò non potest pilorum materiam subire, aut illorum radicibus apponi, aut colorem mutare. Dispar autem est ratio in morpheâ & vitiligine, quæ fiunt ex vitio cutis proprio, & malâ assimilatione partium: Nam cùm humores illi subeant naturam alimentariorum, & ex eis partes istæ affectæ nutriantur, non est mirum etiam, si pili eius naturam & colores sortiantur, quod in ictericis contingere nequit. Et sic patet solutio ad obiectiones propositas. Iam ad icteri causas accedamus, quas hac methodo perquiremus.

Cùm igitur icterus sequatur biliosi vel melancholici succi effusionem per totum corpus, illa autem fiat ob copiam & multitudinem istorum succorum in nobis præter naturam genitorum, vel impeditam ἀνάδοσιν & distributionem ordinariam istius excrementi, aut denique eius expulsionem & attractionem violentam, quibus fluxio perficitur: ideò res omnes tam internæ quàm externæ, quæ generandis his humoribus copiosiùs quàm par sit, operam suam conferunt, vel faciunt ne deferri possit per ductus assuetos & loca conferentia, aluum scilicet quò naturaliter dimittitur ad eluendas intestinorum sordes, aut vrinæ vias, cui etiam permisceri solet: vel denique ad concitandam fluxionem istam, versus exteriora concurrunt: habenda sunt pro causis istius affectus efficientibus, augentibus vel fouentibus, vt patet: Sic aër iusto feruentior, quia totum corpus inflammat, & humores à centro ad superficiem elicit. Immodicæ & anxiosæ vigiliæ. Corporis labor immensus ab arduísque negotiis excitatus cum iracundiâ, timore, & similibus animi pathematis, quæ varios humorum motus præstare solent. Vacuationes ordinariæ parciùs solito fluentes. Vsus ciborum potúsque calidiorum vel crassiorum & obstruentium meatus cholidochos. Ista omnia facilè icteros procreabunt, potissimùm si accidant corporibus biliosis & atrabilariis, aut obstructioni obnoxiis, iecore præditis feruidiore, infirmo liene, ventriculo intemperatiore, & similibus circa iuuentutem potissimùm aut declinantem ætatem, quando humores exuri incipiunt, aut iam exusti refluunt in omnes corporis partes. Est etiam inter externas causas fortuitas & maximè potentes recensendus ictus seu morsus venenatorum animalium, vt viperæ, scorpionis, aut araneæ maioris, ex quorum virulentiâ sanguini communicatâ, ita inficitur tota illa massa humoralis, vt in æruginosi succi naturam degeneret. Quod etiam contingit ex epoto veneno aut medicamento calidiore, vt arsenico, sublimato, cantharidibus, lepore marino, elaterio, scammonio, & similibus, si quidem vita per aliquod tempus sit superstes.

Quæ foris itaque posita sunt, si alterationes suas interioribus rebus communicarint, tunc exurgunt affectus seu dispositiones morbificæ icterum generantes: Quæ vulgò tres recenseri solent, inflammatio, scirrhus, & obstructio. Inflammatio enim siue sit totius corporis, vt per febres continuas primarias ex putredine & excandescentiâ humorum obortas; siue alicuius partis, vt ventriculi, lienis, venarum maiorum, sed potissimùm hepatis, quando phlogosi solâ vel etiam phlegmone tenetur, & symptomaticam febrem excitat, ob magnam materiæ biliosæ aut atrabilariæ copiam quæ tunc gignitur, expultrice irritatâ & quasi coactâ fit expansio illius symptomatica quò potest & quò citiùs potest in externas corporis partes: Nisi fortassis aliquando in febre continuâ primariâ, non affecto secundùm suam essentiam hepate, & post debitam coctionem circa dies faustos & laudabiles, critica fiat illius excretio, quæ in ἀπυρεξίαν, & sanitatis restitutionem desinit, vt habetur in Aphorismis posteà explicandis. Ad inflammationem etiam referendæ dispositiones illæ, quæ veneni exteriùs vel interiùs admoti, viscera inflammantis humoré sque exagitantis & corrumpentis vim consequuntur, quamuis præter vulgarem constitutionem habeant aliquid maligni, quódque ordinariis remediis non cedit, sed proprias exposcit antidotos.

Scirrhus verò seu induratio hepatis ad flauum, lienis ad nigrum icterum producendum, maximas obtinet vires, vel quia tunc partes imbecilliores redditæ non possunt conuenienter munere suo perfungi, (quamuis etiam imbecillitas aliquando ex sola intemperie, eáque potissimùm frigidiore exoriri possit) aut quoniam per eiusmodi affectum præpeditis & occlusis poris ac substantiâ viscerum istorum, non possunt ampliùs excrementa attrahi vel expurgari commodè (quemadmodum ferrum, lapides, & cætera corpora solida nullos liquores admittunt:) vnde fit eorum refluxus in totum corpus, colorísque mutatio, donec malignus ille hydrops & incurabilis, sæpe à nobis commemoratus consequatur. Minor autem labes est magisque vulgata ad vtrumque icterum producendum, ipsa obstructio, quæ ad meatus seu canaliculos χοληδόχους & μελαναδόχους refertur, vel ad ipsam cystidos felleæ nimiam repletionem ab humore, grumo, calculis & similibus. Etenim oppletis ductibus illis, per quos solet lien fæcem sanguinis in iecore genitam allicere & secernere, vel etiam expellere in ventriculum & intestina: Aut quando meatus illi quibus vesicula attrahit bilem sanguini mixtam, vel deponit in duodenum: Vel certè quando ipsa vesicula præ nimiâ distentione non ampliùs admittit humorem solitum, vel quia contrahi non potest ad eundem expellendum, sequitur necessariò vitiosi huius succi, cum toto sanguine permixto & impuritas maxima, quæ colores etiam pro vario humorum dominatu immutat, atque externum corporis habitum, vbi iam visilis est, similiter inficit. Quò maiores verò fuerint obstructiones, pluré sque meatus occuparint & pertinaciùs, eò icterus magis vel minùs saturatus, diúque perseuerans, & remediis obsistens succedit. Quæ verò causæ sint inflammationum illarum, febrium, phlegmonarum, scirrhi & obstructionum, iam satis dictum est superioribus capitibus, dum de eorum curatione agebamus. Ad signa igitur affectus istius, partis affectæ, & causarum morbificarum accedamus, si priùs illius differentias magis vulgatas, & ad prædictionem curationémque necessarias proposuerimus.

Dicitur itaque icterus alius esse sine veneno & qualitate deleteriâ, qualis est qui à propositis iam causis exoritur: Alius verò ex veneno externo vel interno, quando scilicet grauiora vrgent & maligniora symptomata, quàm in vulgari, & notæ inflicti morsus vel ictus malefici, aut per os assumpti veneni apparent. Præterea alius icterus dicitur esse sine febre, vel prægressâ, vel quæ adhuc subsistat: Alius cum febre, eâque vel primariâ vel secundariâ, quæ sequitur visceris alicuius inflammationem: Et rursus in febre apparens, dicitur symptomaticus, si solam morbi aut causæ morbificæ magnitudinem & vehementiam consequatur. Criticus autem, si post debitam materiæ coctionem, naturæ robore & intra iustam periodon diei laudabilis bonis ægri rebus concitetur: quod Hippocrates ante septimum fieri non posse existimauit. Aliàs etiam icterus dicitur principalis, quando manifesto hepatis vitio contingit: non principalis verò quando aliarum partium affectarum ἰδιοπάθειαν comitatur. Et pro ratione colorum, vt iam diximus, modò flauus, ídque propriè; aliàs niger, virescens, & similiter appellatur.

Signa

Signa autem ictericorum diagnostica repetuntur ex solitis fontibus: Nam cum icterus ipse, quoad suam essentiam spectat, affectus sit externarum partium, visuique & cæteris sensibus expositus, notas etiam habet valde sensiles & perspicuas. Nam color ille mutatus nullum quantumuis imperitum latere potest, potissimùm in vultu & oculorum tunicis, quæ velut gemmæ quædam splendidiores ab alieno colore faciliùs deturpantur, quàm reliquæ corporis partes, vnde etiam visus deprauatio, si quidem pars illa corneæ tunicæ, quæ pupillæ superposita est, inficiatur: quia obiectorum species eodem modo repræsentantur. Et quemadmodum qualitas illa visilis mutatur, sic etiam lingua hoc humore imbuta alienis saporibus gaudet, amarisque, acribus, & acidis magis delectatur, quàm dulcibus, temperatis & suauissimis, quoniam ab istis, vtpote humori dominanti contrariis & alienis magis alteratur & afficitur, quàm à similibus. Vrget ictericos pruritus & veluti punctura culicum aut muscarum per totum corpus, à mordaci isto & pungente succo, qui externam illam membranam omnes musculos obuelantem lancinat. Torpor & pigrities ad motum illos infestat, potissimùm affectu iam diutiùs perseuerante, quia deprauatâ naturali œconomiâ sensim etiam facultates reliquæ consentiunt & debilitantur. Quibusdam auditus etiam & olfactus ob easdem causas obtorpescunt, vel certè dolor capitis, & variarum imaginum, velut in phreniticis, spectra obuersantur, quia humor hic facilè cerebrum inuadit, quoties paulò copiosior fuerit, vel ὀργασμὸν acquisierit. In ictero nigro & virescente adest sæpiùs mœror & ingens tristitia, ob humoris istius atri permixtionem cum spiritibus vitalibus, & eorum obnubilationem, quæ in melancholicis visitur. Sed quænam sint causæ affectuum istorum proximæ, & pars propriè affecta, maximè est inquirendum. Quicunque igitur icterus causas sequitur procatarcticas & manifestas, vt aëris vim aut veneni, ille se prodit per indicia illarum iam præsentium, aut quæ modò insigniter præcesserunt, & derepentè naturalem statum mutarunt, cum magnis & propriis symptomatis, lipothymiâ, palpitatione cordis, cardialgiâ, & similibus. Icterus verò qui febres continuas aut intermittentes, primarias vel symptomaticas, inflammationesque partium internarum excipit, siue simplices, seu tumori præter naturam iunctas, satis dignoscitur ex signis eiusmodi affectionum, calore scilicet æstuoso, siti, appetitus deprauatione, oris amaritudine insigni, & linguæ siccitate, necnon aliquando vomitu humoris istius regurgitantis in ventriculum: vrinis & deiectionibus croceis aut rufis, ob magnam materiæ istiusmodi copiam, quæ sufficit ad tincturam corporis & excrementorum omnium. Sentitur etiam dolor sub dextro hypochondrio, si hepar sit phlegmonosum, durum, & renitens; in sinistro, si lien, & sic de reliquis partibus inflammatis, quæ propria sua habent accidentia: Et si quidem criticè fiat, vt docet Hippocrates, die contingit laudabili ac præsignificato per notas coctionis, subita sanitatis restitutio affulget, & nullum in hypochondriis malæ dispositionis vestigium superest: Quæ omnia in symptomatico sunt contraria, neque vnquam bonis ægri rebus apparet, sed inualescente morbo, ac viribus debilitatis. Vnde etiam Hippocrates *in Prognosticis*, annotauit, denigrationes & liuores aliquando contingere in extremitatibus per febres continuas criticè & laudabili naturæ conatu, facientis materiæ istius μεταστασιν quò potest. Et Galenus non dubitauit, quartanam aliquando per eiusmodi icteros nigros terminari, si lienis tumor prægressus omnino euanuerit.

Quicunque ergo icterus scirrhos etiam subsequitur primarios vel secundarios, illius etiam signa facilè innotescunt ex sensibili tensione & renixu partium, in quibus positi sunt, reliquisque symptomatis eos comitantibus, vt dictum est. Sin verò sequatur obstructionem ex repletione nimiâ cystidos felleæ, vel meatuum eius, tunc sensim ac multâ morâ gignitur icterus, prout obstructiones multiplicantur, sentitur dolor, sed leuis, in hypochondrij dextri medio, vbi sita est hæc vesicula. Et si quidem vtrique pori obstructi sunt, tam quibus allicit bilem ab hepate, quàm quibus expellit ad intestina, vrina valde rufa & citrina, imò etiam crassa & nigrescens euadit, quia magna bilis copia sero sanguinis permiscetur: Sin verò illi non sint obstructi, multò minùs est colorata vrina & totum corpus, sed cystis fellea immodicè repletur, & in eam excrescit molem à nobis bis aut ter in dissectionibus corporum ictericorum visam, vt vesicæ vrinariæ magnitudinem multò superet. Obstructis ergo meatibus illis qui ad intestina pertingunt, & bilis portionem ad irritandam eorum expultricem, detergendamque pituitam deferre solebant, summa sequitur alui pigrities suo stimulo destitutæ: excrementa albicantia & valde resic-

cata egeruntur. Quod eodem modo dixeris de summâ cystidos & meatuum eius imbecillitate, quando sine obstructionis suspicione, suo non perfunguntur munere, sed elanguescunt: minùs tamen vrget affectus, quàm si ab obstructione fiat, nec tanta sentitur tensio, donec paulatim ex synathrismo humoris ibi collecti etiam ingrauescat.

Quod ad nigrum verò icterum spectat, si quidem fiat ob febres vel inflammationes iecoris exurentis sanguinem, notæ omnes absunt, quæ lienis obstructiones vel imbecillitates arguunt; sed tota signorum ratio ad istos affectus refertur: Sin verò hoc lienis scirrhus aut ingens obstructio præstet, facile est illud etiam ex contactu partis illius deprehendere; item fæces colore nigro sunt valde saturatæ, nisi materia hæc ad vias vrinæ multùm conuertatur, eas nigrescentes efficiat,& in fundo velut vini nigri fæcem habentes, quæ est propria affecti lienis nota, non expurgantis illam propter obstructionem vel imbecillitatem, quæ expers est tensionis & reliquorum symptomatum in obstructione dictorum. Atque hæc de *διαγνώσει*.

Πρόγνωσις verò ex magnitudine essentiæ affectus, causarum, & symptomatum comitantium statuenda est, necnon partis affectæ præstantiâ. Hinc propter magnitudinem essentiæ ictericos valde coloratos *in Coacis* voluit Hippocrates, esse mortales, & vidimus nos ita bile saturatos, vt non solùm excrementa alui, vesicæ, & sudores admodum tingerent, sed etiam linteola, vestes circumiectas, & contrectantium manus croci instar inficerent, in quibus perpetuò mortem, ex diuini senis sententiâ, prædiximus, quæ adhibitis exquisitissimè omnibus remediis tandem successit. Quoties enim massa sanguinaria cum visceribus à recto naturæ statu ita decesserit, vt omnino biliosi succi naturam imitetur, impossibile est tantam in corpore nostro labem restitui. Sic ratione causarum quicunque ab assumpto vel inflicto veneno excitatur icterus, nisi citò antidotis & cardiacis occurratur, lethum inferre solet ob cordis affectus grauissimos, qui subsequuntur: Sic etiam si inflammatio ingens phlegmonosa aut scirrhus, potissimùm hepatis illum pepererit, perpetuò formidolosus: vnde Hippocrates *in Aphorismis* 42. *sect*.6. & 64.*sect*.4. tantoperè exhorrescit in ictero dextri hypochondrij tumorem & renitentiam. Faciliùs igitur cedit quicunque icterus sine febre, aut eâ lentâ, sequitur intemperies partium simplices, aut obstructiones cystidos vel lienis, quamquam etiam non negligendus, quoniam longâ morâ magnos vitiosorum humorum synathrismos & hydropem accersere potest, potissimùm ætate declinante exortus, & in pinguioribus vel crassis hominibus. In febre autem quicumque post diem septimum aut septimo, inquit Hippocrates, prægressis signis coctionis & cum ægri solatio accesserit, is solet esse salutaris & criticus; Contrà verò symptomaticus, vtpote qui naturæ oppressæ, & ab humoris malignitate vel copiâ irritatæ conatum sequitur, non *πεπασμὸν* illius, quem ante dictum tempus fieri non posse censuit, quoniam icterus à crassiore & multo permixtâ sero bile exoritur: aliàs enim per insensilem transpirationem aut sudores resoluta fuisset. Imò etiam si liceat cum Aretæo liberè loqui, infida perpetuò & vix vnquam perfectè critica, excretio ista, nisi alui fluxu, vrinarum copiâ,aut aliis vacuationibus criticis comitata, quæ portionem materiæ morbificæ maiorem extra corpus eliminent & sensibiliter extrudant. Ita vt frustrà voluerit Auerrhoës contra Hippocratem, in Persiâ, Indiis, Ægypto, & similibus locis calidioribus icteros posse esse laudabiles ante septimum diem in febribus, cùm ne post septimum quidem, vt diximus, valde sit critica hæc humoris *μετάστασις* in solam cutem, in quâ obstruit poros transpirationi idoneos, vnde facilè potest recurrere ad interiora. Dixit etiam ictericos Hippocrates *Aphorismo* 72. *sectionis quintæ*, non esse admodum ventosos vel flatuosos, quamuis tamen alibi hydropas aliquando ictericis superuenire dixerit, quod nos ita interpretamur, ictericos per se, & ex naturâ humoris, paucos flatus vel aquas colligere; ex accidenti tamen,debilitatis tandem valde partibus, vel propter iunctas obstructiones incidere posse in istos affectus, dum sensim cruditates in inferiore ventre multiplicantur. Icterus niger, quoad symptomatis sublationem spectat, contumacior & difficilior esse solet flauo, quia materia crassior & magis affixa partibus: Si fuerit ab atrâ bile in hepate genitâ, tantò omnia adhuc habet atrociora, quantò hoc genus humoris reliquos omnes feritate superat. Atque hæc de prognosi.

Θεραπείαν in hoc affectu symptomatico, vt in aliis instituere, est causarum morbificarum

morbificarum & dispositionum, secundùm ordinem generationis suæ, expugnationem perficere, tandémque ad præcipui symptomatis reliquorúmque concomitantium mitigationem accedere. Tollendæ igitur vel corrigendæ in melius causæ omnes procatarcticæ, quæ huic affectui præcipuam originem vel consensum aliquem dederunt. Deinde ad dispositiones internas veniendum; siue sint febres, inflammationes partium simplices, scirrhi, phlegmonæ, vel obstructiones; quæ pro varietate locorum, in quibus positæ sunt, conuenienter, & vt suis iam capitibus dictum fuit, corrigendæ. Totius etiam corporis vires potissimùm naturales in hoc affectu valde labefactatæ, quantum fieri poterit, instaurandæ: tandémque materia illa biliosa, quæ in habitu posita est, extrahenda variis catharticis, & diaphoreticis conuenientibus resoluenda, priusquàm ibi pertinaciùs affigatur & quasi induretur: Potissimùm autem horribilis ille color, qui in vultu & oculis apparet, emendetur, quod ad κοσμητικὴν seu exornatoriam artis partem attinet. Incipiamus ergo à diætâ.

Cùm morbus hic Regio sit nomine donatus ex Q. Sereni sententiâ, *Molliter est quoniam celsâ tractandus in aulâ*: Ideò victus ratio talis instituenda (pro varietate tamen causarum icteri varia) vt perpetuò ad alimẽtorum εὐχυμίαν & εὐπεψίαν tendat, adiunctis eis qualitatibus primis vel secundis, quæ necessariæ videbuntur pro varietate causarum, vt in febribus vel inflammatione partium, refrigerantia plus minus exhibeantur & leuiter aperientia; in scirrho vel obstructionibus temperata potiùs, mixtis incidentibus, attenuantibus, & mollientibus appropriatis. Carnes itaque delicatæ & teneriores conueniunt, tam elixæ cum herbis conuenientibus, cichorio, endiuiâ, lactucâ, asparagis, fœniculo, petroselino, & similibus; quàm assæ & condimento succi mali arantij, limonis, omphacij, granatorum acidorum, & aliorum temperatæ, si magnus adsit feruor; vel aceto, pauco cinnamomo & saccharo mixtis, si obstructiones vigeant. Oua recentia & tremula concedi possunt, quia multum & facilè nutriunt, addito tamen aliquo ex dictis succis, si febris sit iuncta. Abstineant omnes icterici à crassis, viscidis, & dyspeptis, quoniam statim multiplicant cacochymiam istam & viscerum meatus implent cruditatibus. Itaque nullum erratum ne minimum quidem in victu committendum. Interdicantur piscibus, nisi aliquando saporis causâ salubriores concedantur conuenienter præparati, oleribus crudis, lacticiniis omnibus, quia facilè in biliosum succum conuertuntur: fructibus ὡραίοις, nisi etiam aliquando concedantur primis ferculis ad molliendam aluum, quæ in illis pigra esse consueuit: Pane vtantur recenti, albissimo & anisato, vel fœniculato: Vino albo vel saltem tenui & oligophoro, cui permiscenda adhuc aqua copiosa & purissima ex saluberrimo quodam fonte hausta, quæ citò peruadat hypochondria, neque vllum pondus aut rugitum illis inferat. Capparum, oliuarum, fœniculi marini, passularum acidularum, imò etiam amygdalarum vsus illis concedatur, quando dissoluendæ oppilationes, dummodò non multum febriant. Certè amygdalatum dictum, vt prisana ex hordeo conuenienter parata, addito pauco aniso vel fœniculo ad corrigendos flatus, valde est illis accommodata, quia lenit, deterget modicè & mollit ventrem inferiorem; quemadmodum pruna initio pastus, poma & pyra bene cocta & saccharo aspersa sub finem, ad idem commendari hisce ægris possunt. Vbi ad ἀτροφίαν vel summam imbecillitatem peruenerunt, tunc consummata, stillatitia iura, restaurantia, succus carnium, & similia analeptica erunt præscribenda, potissimùm in febribus continuis. Et vt summa cura circa alimentorum rationem adhibebitur, sic etiam animi corporísque non solùm tranquillitas, sed etiam iucunditas imperetur. Homines enim isti ex morbo picrocholi vel atrabilarij, facilè iracundiâ, curis, metu vel mœrore conficiuntur: aut certè laboribus & exercitationibus durioribus facilè excruciantur: Possunt tamen lusus, cantus, choreæ leuiores, & similia ludicra & ad iucunditatem comparata concedi saltem spectanda: Item si paulò sint robustiores, vt in ictero ab obstructione, deambulatio, equitatio mediocris, imò etiam nauigatio longa, tum ad aëris mutationem in rebelli affectu, tum etiam ad commouendos humores & deturbandam ac fortasse vomitu excludendam materiam obstruentem. Fugiant omnem vigiliarum excessum, vt valde inflammantium & resoluentium corpus. Somnus sit placidus & minimè interruptus in mollissimo strato. Matutinis horis fricentur mediocriter, pectantur, excretis priùs si fieri possit, vrinâ & alui fæcibus, quod hîc valdè est spectandum. Vt enim illud Hippocraticum est verissimum, alui segnities vasorum est impuritas summa, & totius corporis perturbatio; sic maximè

maximè sperabilis est salus in hoc morbo, quando excrementorum recta fit & solita euacuatio, præterquàm seminis, quia, vt eleganter annotat Aurelianus, fortitudinem corporis tollit, quæ magis est hisce ægrotantibus acquirenda. Non postremum etiam diætæ caput obtinet bona aëris constitutio, summa scilicet eius puritas & temperatio in domo luculenter exornatâ & illustri, fontibus & virescentibus campis si fieri possit, proximâ, vt omnibus rebus externis ita bene conspirantibus ad sanitatem felicior sit sequentium remediorum vsus.

Quod ad remedia ergo spectat, cùm eo modo sint instituenda, vt pro varietate causarum & dispositionum morbificarum, quæ icteros proferunt, varia adhibeantur, ideò hæc omnia ad capita imbecillitatis hepatis, inflammationis, febrium, scirrhi, obstructionum remitti poterunt, vbi accuratè tractantur: ne quid tamen hîc deesse videatur, ea annotabimus breuiter, quæ magis ad rem faciunt, & præcipua sunt curationis fundamenta.

Criticus itaque icterus, si aliquando talis & perfectus contingat, qui febrem omnino & reliqua symptomata tollat, sinendus est, nec vllis medicamentis sollicitandus, ex sententiâ enim Hippocratis, *Quæ iudicantur & iudicata sunt, non oportet mouere*: Quia tamen hoc dictum præcipuè intelligendum est de vacuationibus criticis, quæ sensibiliter materiam morbificam extra corpus educunt: ideò eiusmodi ictero, nisi aliqua illarum vacuationum iuncta sit, parũ est fidendum, vt dicebamus, ac proinde non est dubitandum reliquias morbi esse deturbandas conuenientibus catharticis, eisque benignioribus, tollendamque partibus impressam intemperiem per alterantia sumpta & admota, præcipuè balneum leuiter detergens, discutiens & molliens, quale posteà trademus.

Siquis autem in icterum ex venenato ictu vel morsu excitatum incidat, Galenus docet ibidem theriacam & cætera bezoardica appropriata, statim esse exhibenda: loco verò ipsi attrahentia, cucurbitulas, scarificatûs, gallinæ podicem, pullum columbinum aut catellum per medium sectum, theriacam etiam adhibendam, vt virus foràs attrahatur, quod cor impetere solet: Supra locum intercipientia, vt vincula strictiora, fotûs ex adstringentibus, emplastra ex bolo, & alia defensiua: Imò si pars vulnerata minoris sit momenti, vt digitus vel summa cutis, tota abscindenda in principio, vt effusa veneni vis simul cum eâ tollatur & eradicetur. Ab epoto verò veneno aut maligno medicamento conciliandus quàm primùm vomitus, vel acriore clystere incitanda aluus, vel adhibitis multis, aut durioribus frictionibus venenum eliciendum foràs pro vario eius motu. Exhibenda per os theriaca, mithridatium, confectio alkermes, vel appropriata antidotus: Vel etiam magna olei, potissimùm amygdalarum dulcium, butyri vel lactis copia propinanda, vt benignitate suâ diluant ferociam deleteriarum istarum rerum. Alij succis acidis mali granati, arantiorum, citri, limonum, omphacio cum aquâ vel decocto conuenienti mixtis, conantur infringere malitiam illius: Quæ omnia experiri licebit, & ad proprios venenorum tractatûs recurrere.

Icterus verò ex scirrho vel phlegmone hepatis aliorúmque viscerum, vel est vtplurimùm lethalis & grauissimi morbi indicium, vel certè non profligatur, nisi remediis omnibus à nobis iam propositis accuratissimè vsurpatis. Sin autẽ sit à simplici intemperie, siue calore nimio partium, quod sæpe per æstiuos ardores contingit, cum sanguinis tamen multitudine, qui sensim exuritur, & in biliosam materiam conuertitur: tunc vacuantia, & alterantia conuenienter vsurpanda. Vacuantia erunt clysteres emollientes & refrigerantes sæpiùs repetiti. Item venæ sectio ex axillari venâ ad ℥. vj. vel vij. pro conditione virium, & fluentis sanguinis qualitate: Cathartica benigniora aluum subducentia leniter & bilem temperantia, qualia sunt syrupus rosatus solutiuus, de cichor. cum rhabarb. catholiconis, diapruni simpl. aut trypheræ persicæ ℥. j. decoctum thamarindorum, rhabarbari infusum in aquâ endiuiæ, & similia. Alterantia duplicia erunt, alimentosa, & medicamentosa, interna externáque. Sub alimenti specie exhibentur fructûs aciduli, iuscula pullorum, lactucæ, cichorij, endiuiæ, acetosæ & portulacæ foliis alterata, cum aliquot vuarum acerbarum acinis: hordeatum & amygdalatum cum pauco saccharo & aquâ paratum: vt emulsiones sequentes, quæ magnam vim obtinent ad viscerum ardorem compescendum: item serum lactis, cui ℥. ij. succi endiuiæ mixtæ sint, sub eodem censu reponi potest.

♃ Amygdal. dulc. & recentium mundat. ℥. j. ß. seminum lactucæ, papaueris albi, & melonum, pariter recentium & mundat. an. ʒ. iij. Contundantur in mortario

mortario marmoreo, pistillo ligneo, addendo decocti hordei ℔ j. aquæ rosarum ℥ iij. sacchari albi parum: Fiat emulsio pro iiij. dosibus. Capiat manè & serò. Remedij autem interni formam obtinent julepi ex commemoratis succis, aquis & syrupis confecti, & frigidè propinati. Rhasis valde hîc commendat trochiscos suos è camphorâ, quorum ʒ j. exhibet cum ℥ ij. succi mali granati recenter extracti, vel aquâ endiuiæ. Vtroque enim vult bilis ferociam domari, & modica adstrictione viscera roborari. Quidam hîc laudant ψυχροποσίαν, vel aquæ niualis aut ex glacie fusæ potionem. Sed caue ne extinguas calorem natiuum partium, aut obstructiones inducas, vel multiplices si adsint.

Externa remedia erunt epithemata ex eisdem succis, olea, linimenta, emplastra, vt ceratum santalinum, & refrigerans Galeni, seu de cerussâ, quæ hîc multum prosunt, si quidem sæpè renouentur, neque sinantur supra partem incalescere. Balneum etiam aquæ dulcis valde proficiet, si non adsit febris, vel putredo, frequenter repetitum. Hæc itaque prudenter in hac specie icteri vsurpentur.

Vbi autem obstructiones illum pepererunt sine febre, aut eâ mediocri & lentâ: tunc dissoluendæ eiusmodi obstructiones præparantibus materiam illarum, incidentibus nimirum, mollientibus, & detergentibus: item vacuantibus illam materiam iam suprà accuratè descriptis. Peculiariter tamen hîc Practici suadent vomitum ex decocto raphani cum pauco oxymelite, vel ex ʒ ij. radicis cyclam. contritæ, & cum ℥ iij. hydromel. sumptæ, purgationem ex hieris, benedictâ, & pilulis aggregatiuis: Ego tamen à leuioribus incipiendum esse censeo, donec præparata ritè materia eradicari validioribus possit. Si adsit cacochymia iuncta plethoræ, ne detur occasio putredini ac febri, florente potissimùm ætate, non est negligenda venæ sectio, tam ex brachio, quàm ex inferioribus partibus, vbi reuocanda est aliqua vacuatio solita, vt hæmorrhoidum vel menstruorum.

Ad præparandum verò interius laudant multi syrupum ex caprifolio, ex aquâ eius vel decocto, & alium qui *Diachylon* dicitur, quoniam ex succis eupatorij, fœniculi, apij, & endiuiæ paratur. Hippocrates in pertinaci obstructione vtitur decocto rad. asphodeli & foliorum apij cum vino albo. Sed magis mihi probaretur aliud, quod habetur *libro tertio de morbis*, nempe vuarum passarum albarum purgatarum, cicerum alborum, & hordei integri, ana M. j. seminis carthami ℥ j. summitatum apij, menthæ, & coriandri, ana P. j. capilli Veneris P. ij. Macerat in ℔ vj. aquæ fontis, deinde coquit leniter, exponitque sub dio per totam noctem, exhibet manè ℔ ß. ægrotanti. Hæc igitur & similia à nobis capite de obstructione proposita, ex quibus commodiora seligere potes, præparantia sunt, necnon vrinam promouentia, & aluum leniter soluentia, ac proinde eiusmodi ægrotantibus vtilissima, non neglectis externis etiam fotibus & linimentis ibidem descriptis, quibus interiecta sæpiùs purgantia exhaurient sensim materiam illam biliosam & succum meatibus obhærescentem: Quæ omnia commodè & potenter etiam præstat circa morbi declinationem, lactis serum per xx. dies exhibitum manè ad ℥ vj. in quo per totam noctem folia capilli Veneris, cichorij & fumariæ infusa fuerint. Confert hoc mirum in modum etiam splenicis & ex ictero nigro laborantibus; præcipuè si chalybs ignitus in eo extinctus fuerit.

Præter ista proferunt Empirici sua secreta. Arnaldus Villanouanus stercoris asini puluerem exhibet ad ʒ j. manè cum vino albo per vj. aut vij. dies. Alij puluerem stercoris canis ossa comedentis, vel lumbricorum eodem pondere. Vel hi pulueres cum succo mercurialis aut agrimonij, formentur in catapotia, quæ auro diligenter contecta deuorentur. Quidam addunt puluerem radicis rubiæ maioris, rasuram eboris & cornu cerui.

Intereà non negligantur roborantia & recreantia vim caloris natiui in hisce partibus, qualia esse possunt opiata aliqua, vel tabellæ sequentes.

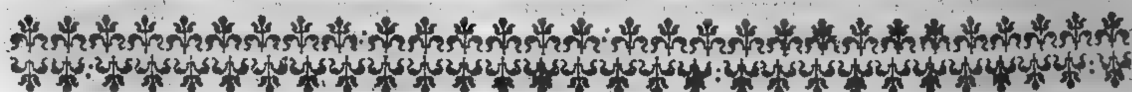
℞ Conseru. cichor. & absinth. Pont. ana ʒ j. confect. alkermes, puluer. elect. triasant. & diarrh. ab. ana ʒ ß. sacchari aquâ agrimon. dissolut. q. s. rasuræ eboris ℈ ß. Fiant tabellæ deauratæ, ponderis ʒ ij. Capiat vnam manè cum pauco vino diluto.

Quibus præstitis, si quidem color adhuc fœdus in vultu & externo habitu sit superstes, resoluatur materia illa sensibiliter, vel per διαφόρησιν. Sensibiliter, vnde Hippocrates *lib. 2. de morbis*, & Galenus *lib. 9. cap. 1. κατὰ τόπ.* instituit phlebotomiam venarum sub linguâ, si quidem tumentes appareant. Item sudorifica, vt stuphas & laconica aut balnea tepentia ex decocto conuenienti detergente, molliente & aperiente parata. Vbi radix cucumeris agrestis & liliorum, foliaque capilli Veneris

incoqui possunt, & similia. Errhinis etiam & sternutatoriis accommodatis eliciatur materia quæ in oculis continetur. Ego inter alia sudorifica, decoctum rad. chynæ & capillorum Veneris cum pullo factum, & per plures dies exhibitum, admodum conuenire censeo, vel syrupum illum Ambrosij dictum, qui paratur ex decocto milij excorticati ad crepaturam vsque elixi, cuius ℥ iiij. miscentur ℥ ij. vini albi. Et sumitur manè per tres dies continuos, sine saccharo aut melle.

Insensibiliter verò digeritur ille humor frictionibus, sacculis detergentibus, inunctionibus ex oleis chalasticis; vt chamæmelino, anethino, liliorum, & similibus. Aurelianus & Auicennas putant ex aspectu rerum aurearum, vel vestium flauo colore imbutarum quadam similitudine extrahi materiam istam per poros cutis: Plinius etiam idem de galbulâ aue commemorat, cuius inspectu sanari ictericos, auem autem mori censuit. Mulierculæ nostrates fœdis hisce coloribus imbutæ, solent fuco rubro alboque vitium hoc artificiosè tegere, quod hominibus non licet, nisi omnino luxu perditis. Ideò melius est in eis qui ægrè admodum ferunt istum faciei colorem, exhibere acetum acerrimum frequenter olfaciendum, deinde naribus hauriendum, ibique constricto ductu aliquantisper continendum, præcipuè dum resident in balneo aquæ dulcis, hoc enim mirificè attrahit & dissipat humores oculis & faciei affixos: Quemadmodum & lotio faciei ex decocto maluarum, hordei, semin. anethi, & florum chamæmel. cum pauco vino albo aut vrinâ pueri impubis. Alij faciunt fumigium ex decocto piscium fluuiatilium in aceti & aquæ æquis partibus: quidam ex decocto cuscutæ & foliorum caprifolij: Quæ omnia prudenter experiri licebit.

Superest igitur icteritia nigra, quæ si sequatur inflammationem hepatis & exustionem humorum, non alio modo curabitur, quàm iam proposito, vt etiam si ex scirrho lienis proficiscatur. Vbi verò fit ex solâ imbecillitate, quod rarissimum est, vel intemperie frigidiore, fotibus quibusdam & irrigationibus ex oleis nardino, anethino, & mastichino facilè corrigetur. Si verò ex obstructione & humoris redundantis infarctu fiat, quod est frequentissimum, si quidem vniuersalis sit repletio etiam in venis, phlebotomia & purgatio melanagogis catharticis instituenda, præparato etiam conuenienter humore, ex decocto scolopendrij, tamarisci, & rad. capparis cum ciceribus nigris: Deinde interiùs & exteriùs sumptis dissipandæ illius reliquiæ, vt electuario de chalybe, & aliis iam dictis, idque paulò validioribus quàm in flauo, quia materia crassior & frigidior. Balneum confert molliens & laxans ad aperiendos cutis poros, dissoluendumque humorem contumacissimum, qui stuphis & aliis sudorificis nimiùm exsiccaretur. Atque hæc de ictero sufficiant, cùm præcipua illius curatio ad capita causarum seu dispositionũ morbificarum, ex quibus suscitari solet, iam à nobis explicata reuocari debeat. Nunc igitur ad hydropem veniamus.

CAPVT VIII.

De Hydrope & eius speciebus.

AEGROTABAT Heraclitus insignis notusque Philosophus, post acutam febrem hydrope correptus, ad quem curandum concurrunt Medici vt tunc temporis Empirici, quibus inter se contendentibus ac discrepantibus, vt eorum petulantiam atque inscitiam retunderet, obscurè pro more sibi solito quæsiuit, ὅπως ἐκ τῆς ἐπομβρίας ποιήσειεν αὐχμόν; *Quomodo ex tempore pluuio ac nubiloso sudum, serenumque fieri posset?* Ex quibus verbis tam morbi naturam quo premebatur, quàm curandi rationẽ facile erat colligere. Ὕδρωψ enim seu ὑδρώπισις & ὕδερος omnibus significat aqueæ seu pluuiosæ naturæ in nobis dominium ac collectionem: quam Latini aquam intercutẽ appellarunt. Aurelianus παρέγχυσιν, ab effusione istius materiæ, quæ vel in totum corpus dispergitur, vel in certâ illius parte aceruatur, Hydropesque modò vniuersales constituit, vt leucophegmatiam, asciten & tympaniten, ita dictos, vel quia integrum corporis spatium occupant, vel quia ex partis principis vitio, nempe hepatis profecti, quamuis soli ventri principaliter inhæreant, trahunt tamen totum corpus in consensum & ruinam defectu nutritionis. Aliàs particulares, qui certis tantùm insident membris,

membris,ex eorumque propriâ labe ibidem colliguntur, quales apud Hippocratem recensentur, in capite hydrocephalos, *libro secundo de morbis*;pulmonis, pericardij, vteri, & similium,*libro 1.acut.2.de morbis mulierum*. Impropriissima est appellatio hydropis illius, qui εἰς ἀμίδα seu ad matulam dicitur; est enim diabetica passio, per quam nulla fit aquosi humoris retentio in corpore, sed vt loquitur Aurelianus,cum maximo fluore, vt siquid ægrotus biberit, sine dilatione tanquam per fistulam transiens egeratur.

Hydropis ergo nomen propriè de tribus aliis affectibus subiectis auditur: quando enim distentum serosâ materiâ pauco flatui iunctâ abdomen, vtris aquâ pleni speciem repræsentat, ascites vocatur ἀπὸ τοῦ ἀσκοῦ: à flatu pauciori aquæ permixto, tympanites, ob similitudinem militaris illius tympani,& aliquando Hippocrati hydrops siccus appellatur. Sin verò totius corporis moles spongiæ instar intumescat & suffundatur albicante illo succo & pituitoso, leucophlegmatia ob materiam appellatur, quæ carnosarum partium substantiam cùm præcipuè occupet, ἀνασάρκα etiam à subiecto dicitur: non autem, vt voluit Aretæus, quòd quartam hydropis speciem ex carnium colliquatione ortam constituat. Hippocrates quidem aliquando λευκοφλεγματίαν seu φλέγμα λευκὸν distinguit ab hydrope propriè dicto. Sed cùm horum nominum ratio in hanc significationem hodie ab omnibus recepta sit, par est vt illis relictis iam ad rei ipsius naturam indagandam accedamus, quod pro more nostro ex propositâ priùs hydropis definitione fiet.

Est igitur hydrops, totius habitus corporis, vel abdominis tantùm tumor præter naturam,ingens & perseuerans, à pituitæ, flatus vel seri collectione ortus,qui læsam αἱμάτωσιν ex primariâ vel secundariâ iecoris refrigeratione subsequitur. Hoc enim diorismo huiusce affectus formam seu speciem,partem affectam,seu affectus sedem, proximamque efficientem & materialem causam annotauimus:ex quorum accuratiori explicatione omnia ad tanti affectus cognitionem necessaria innotescant.Reposuimus itaque hydropem sub genere tumoris præter naturam, quoniam hydropis appellatio,vt iam dictum est,pertinet ad secundarium illum affectum maximè sensibilem & manifestum, qui coaceruationes humoris flatúsve in toto habitu vel abdomine factas consequitur,partiumque quantitatẽ augens, contiguitatem etiam & temperiem earum vitiat. Sit enim quantumlibet refrigeratum hepar,scirrho vel obstructionibus obsessum: Sit induratus lien,debilitatus ventriculus aut mesaraicæ,nũquam tamen dicitur homo hydropicus, priusquam aqualiculus fuerit distentus,vel totum corpus suffuso humore in œdematosam molem accreuerit.Est enim œdema species huiusce tumoris proxima,quo pituitosi, serosi, flatuosi ac crudioris cuiusuis humidiorisque succi synathrismos in partibus factus continetur. Cuius causæ cùm magnæ sint,iam confirmatæ & permanentes,tumorem etiam ingentem efficiunt & perseuerantem,non autem vt in cachexiâ leuiorem & fugacem,qui circa vesperam tantùm & deambulationes diurnas appareat,quiete autem & nocturno strati tepore euanescat.Neque vt in puerulis,quibus sæpè abdomẽ ex ingluuie intumescẽs,flatibusque & cruditatibus plenum, mox illis vacuatis subductisque facilè detumescit.

Etenim cùm perennis sit ista & altiùs infixa in partem principem dispositio,quæ nostri corporis naturalem œconomiam regit & moderatur, vnde summum frustratæ coctionis secundæ vitium exoritur: fieri non potest quin effectus ipse in toto elucescat,dum sanguinis vice,albo illo phlegmate intumescit,vel in abdominis cauo serum flatui mixtum,reliquis partibus tabescentibus colligitur. Non audiendi sunt igitur illi,qui vniuersalem hunc hydropem putant sine hepatis noxâ sæpiùs contingere posse,debilitatis videlicet renibus aut obstructis serosam sanguinis partem non attrahentibus aut expurgantibus, vnde lotij paucitas in hydropico ascite detento, vel etiam aliis quibusuis partibus abdomine contentis scirrho vel obstructione laborantibus,quæ serum paulatim colligant & effundant per resudationem in ventris cauitatem,aut certè dum alimoniam sibi assuetam non recipiunt, cogant in venas refluere mesaraicas,ex quibus facilis est elapsus in istam partem.Adde quòd ventriculus infirmior per se magnam potest crudorum humorum copiam suppeditare:itẽ ex magnâ & subitâ aquæ potione aliquem euadere posse hydropicum repentè,censuit Hippocr.cohibito scilicet illo humore in cauo abdominis:Etenim si in particulari hydrope, potest serum in membrorum spatiis colligi sine hepatis vitio, quidni etiam in abdomine, in quo tot partes coctioni, distributioni & expurgationi dicatæ continentur? Quòd si serum colligi possit, multò magis flatus, & tympanites hydrops, quem putat Hippocrates ex dolore vmbilici exoriri posse, *Aphor.11 sect.4.*

& flatus suscitantur ex variâ materiæ constitutione, siue sit calor robustus, siue infirmus, nam ex crassâ materiâ, non possunt nisi à valido calore eleuari. Certè in anasarcâ sufficiet totius habitus magna refrigeratio, quæ alimentum etiam in hepate laudabiliter confectum pituitescere & in phlegmatis naturam degenerare faciat. Verùm hæc non sunt tanti momenti, vt nos à recepta Medicorum sententiâ discedere cogant. Illud enim est axioma pathologicum & constantissimæ veritatis, non posse lædi actionem aliquam vniuersalem per totum corpus, quin eius principium seu pars princeps illius functionis author lædatur. Non potest virtus animalis motrix vel sensifica aboleri per totum, quin cerebrum patiatur: nec vitalis pulsifica, nisi corde ipso affecto, vt patet in syncope; semper enim partes illæ principio propinquiores, retinerent illam vim & facultatem influentem, quamdiu principium bene se haberet.

Sic etiam nutritio, quæ vna est trium illarum functionum, quibus corporis nostri politia perficitur, & quæ non solùm eminenter in hepate residet, sed etiam ab eo cum sanguine & naturali spiritu in omnes partes necessariò demandatur, (est enim hepar αἱμαλέον Dureto, ἰκμαλέον ex Hippocr. fons & officina gratiosi humoris, omnium aliarum functionum basis & fundamentum) non potest vitiari aut aboleri per totum corpus, vt in hydrope, quin hepar illius sedes & origo siue primariò, siue secundariò, vt posteà clarius dicemus, afficiatur. Quandoquidem si sufficeret ad hydropici affectus constitutionem, partis alicuius in abdomine positæ vitium, vel renum obstructio aut imbecillitas, reperirentur multi ascite laborantes bene habiti, & reliquo corpore valentes, quia reliquæ omnes partes præter istam, & abdominis cauum bono & laudabili sanguine fruerentur: cùm tamen omnes hydropicos videamus macie squalentes & deformatos, summaque virium deiectione confectos, *Quoniam*, vt ait Hippocrates, *ex quibus venter florescit & augetur, ex eisdem corpus deflorescit & minuitur*; quasi dicat vitiatâ coctione sanguinis primariâ & generali, immodicum & crudum succum in ventre colligi, alias verò partes suo genio & propriâ alimoniâ destitui. Quod quæso discrimen esset inter hydropa vniuersalem & particularem, si quidem à partis alicuius vitio sine hepatis consensu vniuersalis ille fieri posset? Oporteret enim de leucophlegmatiâ, tympaniâ & ascite priuatim efferre, esse abdominis solius, vel musculorum externi habitus aquosas collectiones, quemadmodum dicimus vteri, pulmonum, scroti, aut ventris hydropem. Quæ omnia sunt absurda. Fatemur igitur ex aliis quidem partibus, vt renibus, liene, intestinis, vmbilico, aut mesenterio, principiũ & originẽ istius affectus aliquãdo proficisci, sed non posse perfici, nisi hepar in consensum rapiatur, & tandem ex idiopathiâ laboret. In anasarcâ enim illâ refrigeratio externi habitus, vel penderet à cau â externâ vel interna communi. Quod ad externam attinet, nisi omnino νέκρωσι & mortificationem intulerit, facilè corrigitur tolliturque calfacientibus sumptis & admotis; vel si perseueret, in gangrænam & sphacelum, non leucophlegmatiam abire solet: Interna autem communis non alia esse potest quàm subiectum illud nutritionis, quod alimentum vocamus, quodque ab hepate proficiscitur. Idem dicas de ventriculo quod de istis partibus. Nam quamuis ille valde refrigeratus crudiorem succum generet, is tamen ab hepate, quamdiu suam retinet temperiem ita emendatur, vt saltem affectus istos inducere nequeat. Quòd si longâ ventriculi κακοπεψία debilitetur, & in consimilem tandem διάθεσιν præcipitetur, tunc hydrops consentiente hepate inducitur. Atque hæc de parte affectâ: nunc proprium illius affectum hydropi generando idoneum inquiramus, vbi etiam fortasse non minor erit difficultas stabiliendæ veritatis.

Iecur omne genus morbi obsidere potest, similare, organicum, & commune, pro diuersis dispositionibus quibus præditum est, à quibus actiones eius variè immutantur. Coctio igitur illa αἱματοποιητική cum sit species alterationis, vt ope qualitatum primarum, caloris scilicet bene temperati & εὐκρασίας perficitur: sic etiam illo immutato & præter naturam constituto, velut propriâ & principali causâ immutatâ, deprauatur, imminuitur, & aboletur: fitque ἀπολυχία τοῦ τῆς αἱματώσεως ἔργου, nimirum sanguinis, qui in alienam naturam, corporique alendo minùs idoneam per intemperies istas facessit, siue sint primariæ, vt iam dicebamus; siue ab aliarum partium affectibus exortæ. Solutio enim continui per se aut organi deprauatio non faciunt ad læsam sanguificationem, nisi quatenus ad eas consequitur temperamenti vitium, vel humorum impedita distributio. Intemperies itaque iecoris & venarum, coctioni & præparationi humorum dicatarum, accusanda

da in hydrope, velut immediata dispositio & affectus species, à quâ proficiscitur. Actionis autem læsæ modus ostendere debet, quæ sit illa intemperies hepati impressa per διαθέσεις istas ὑδρωποιητικάς. Cùm enim dictæ coctionis, vt aliarum principes causa sit calor vnicuique partium substantiæ ingenitus, ille vel augeri præter naturam potest, vel imminui. Auctus autem præter naturam, actionem istam deprauat, sanguinem assando, bilémque copiosam producendo: Contrà imminutus, causa est frustratæ huius functionis, vel saltem imminutæ, dum pro vero sanguine flatus, serum, pituita copiosior quàm par sit, generantur. Caloris enim imminutio in viuentibus, frigiditas Medicis dicitur, quæ est omnis ἀπεψίας & cruditatis mater. Hanc autem in hydrope abundare, nemo inficiabitur, nisi communi sensui & rerum euidentiæ impudenter repugnare velit. Ergo intemperies frigida, erit ea dispositio proxima & immediata, quæ hydropem parit: Vt enim calor in febre siccitatem, sic in hydrope frigiditas humiditatem sibi comitem accersit. Quod etiam causæ omnes illum generantes confirmant: Omnia enim refrigerandi vi prædita, siue actu siue potentiâ talia, suffocantia calorem natiuum, vel eius pabulum subtrahentia & dissipantia, hydropisin inuehere solent, potissimùm si confertim vel diuturniore contactu hepar ipsum affecerint, vt posteà in causarum explicatione pleniùs adhuc ostendemus. Sed videndum priùs, quid ad hoc noui Galenicæ doctrinæ aduersarij obiiciant; relictâ antiquiore Erasistrati sententiâ, qui omnem hydropem ab hepatis scirrho fieri existimauit, vtpote satis ab eodem Galeno refutatâ, *lib. 2. de natur. facult. & alibi.*

A causis igitur tam calfacientibus quàm refrigerantibus exoritur hydrops, inquiunt illi, ac sæpe sine vllâ calfactionis aut refrigerationis suspicione. Vt enim immodicas vacuationes sequitur hydrops, sic etiam retentiones menstruorum, hæmorrhoidum & similium, per quas suppresso sanguine & intus coaceruato incalescit potiùs hepar quàm refrigeratur. Imò Hippocrati *in Prognost.* hydropes ascitici in acutis morbis, febribus nimirum ardentibus oboriuntur, qui neque febre liberant, nec æstus aut dolores ex eâ contractos mitigant. An non in hydrope saltem tympanite aderit calor potiùs quàm frigus, vt placuit Auerrhoi, cùm flatus non nisi à calore attenuante & eleuante excitari possint? Et quæ est illa tantæ refrigerationis suspicio in exsiccato hepate, quod variis rimis dehiscens, velut olla fissa extillat serum in vacuum abdominis spatium? aut certè vlcerat vel superficiario vulnere affecto, per quæ ichores eiusmodi etiam effundi possunt? Calori potiùs quàm frigori, addit cauillator Argenterius, attestantur febris complicata, sitis immensa, faucium ariditas, totiúsque corporis præterquàm ventris extenuatio, cum vrinarum colore intenso & rufescente.

Hæc itaque quo proposita sunt ordine diluemus, dicentes refrigerationem, calorísque natiui imminutionem, variis modis, quemadmodum & externi ignis contingere posse, tam per σβέσιν quàm per μάρανσιν, ac proinde tam à refrigerantibus siue actu, siue potentiâ, quàm suffocantibus & opprimentibus vim illius, quæ posita est in iustâ humorum quantitate, vt eos regere ac moderari possit: Necnon vehementer calfacientibus, quia pabulum eius proprium, subiectam scilicet oleosam materiam resoluunt & depopulantur, vnde illius exolutio & quasi marcor subsequitur. Quemadmodum igitur si ardenti lampadi aqua affundatur, propter refrigerationem nimiam extinguitur: si terra, cinis, arena, imò etiam oleum copiosius iniiciatur, impeditâ perspiratione & quasi oppresso igne ac suffocato idem contingit; necnon absumpto confertim liquore quo ellychnium fouebatur, illius flamma marcescit aut aboletur: Idem accidit viuentium calori. Immodicæ ergo suppressiones hæmorrhoidum & menstruorum, quamuis sanguinem bonum & naturæ gratum humorem intus coërceant, fit tamen vt præ multitudine ac copiâ illius ad hepar recurrentis, calor opprimatur & quasi suffocetur. Quod multò faciliùs & promptiùs fit, si immodicæ huic humoris quantitati mala etiam qualitas adiuncta sit, quod est frequentissimum. Febres autem ardentes hydropem ideò accersunt aliquando, quoniam pestiferæ eiusmodi & lethales febres, tantam faciunt benignæ illius & primigeniæ humiditatis, cui calor inhæret, dissipationem, vt μαρασμὸν illum ϖεριφρυγῆ, retorridi scilicet & exsuccati hepatis constitutionem subitò elanguescat, nec munere suo perfungi possit. Antecedens itaque causa calida esse potest, sed quæ refrigerationem ex accidenti inducat, quod aptissimo exemplo confirmat Galenus 4. *de simplic.* Aciditas, inquit, perpetuò à frigore oritur, & frigiditatis est index, attamen æstate res omnes, vt vinum, lac, & similia faciliùs

promptiúsque acescunt, quia scilicet tunc natiuus calor cum tenuioribus calidioribúsque liquorum istorum partibus vanescit & dissipatur. Febrem autem post aduentum hydropis permanere nihil vetat, quoniam intemperies calidior cordis, cum hepatis frigiditate aliquantisper perdurare potest, donec æger ob maximam duarum partium principum & inæqualem δυσκρασίαν intereat. Vel dicemus etiam intemperiem hepatis tunc esse frigidam ex defectu natiui caloris & humidi primigenij; quamuis extraneus abundet, qui à corde communicatur, vnde summa curandi difficultas.

Quod ad Auerrhois sententiam spectat: si quidem verum sit quod Philosophi omnes pariter ac Medici docēt, flatus à calore vehementi per se discuti potiùs quàm generari, non est credibile intemperiem hepatis feruidam per se hydropis sicci seu flatuosi causam esse posse. Videmus quotidie in omnibus calidis intemperiebus morbosis, flatus aut nullos aut paucos admodum gigni, priusquàm calor labascere incipiat congenitus: vnde illud Hippocraticum, *Aphor.* 72. *sect.* 5. Οἱ ἰκτερώδεες οὐ πάνυ πνευματώδεες εἰσίν. Ambigi ergo nō potest, quin generatio flatus loco sanguinis sit species seu modus coctionis imminutæ ac debilitatæ potiùs quàm deprauatæ: Nam in deprauatâ sanguis generatur biliosus, acris, feruens, venenatus, putridus, & supra naturalem vt vocant, gradum positus. At hîc non sanguis vel bilis, sed flatus cum sero ex maiore chyli parte suscitatur. Adde quod flatus in tympanite in aquam facilè concrescit, imò cum spiritu aqua semper multa reperitur: Quod non fieret, nisi ex consimili materiâ & efficiente suscitatus esset.

Illorum autem commentum qui fissuras & rimulas quasdam velut in ollâ fractâ fieri in hepate & aliis partibus somniarunt, posteà excutiemus. Hoc tantùm in præsentiâ retorquentes, si per eiusmodi rimulas, vlcera, vel vulnera superficiaria, absque hepatis refrigeratione, efflueret aqua vel serum in abdominis cauitatem, cur non etiam sanguis ipse aut pus effunderetur, quemadmodum ex pulmonum & aliarum partium vlceribus, quod tamen in hydropicis nunquam est visum? Argenterio denique illud vulgatum satisfaciat, febrem illam symptomaticam, sitim, faucium squalorem, non pendere ab hepatis refrigerio propriè, sed sequi putredines & corruptelas serosæ materiæ in abdomine stagnantis & conclusæ, quæ salsedinem tandem atque acrimoniam acquirit: Aut si hæc omnia adsint in principio, dic ista pendere non ab hydrope, sed à febre acutâ quæ illum produxit, & adhuc præsens est: Contabescere autem totum corpus, non ex intemperie partium calidiore, sed alimenti defectu ob hepatis ἀτονίαν. Vrinas autem esse coloratas in hydropicis, aut propter istum calorem extraneum serosæ materiæ, impedita eius difflatione, impressum, qui renibus communicatur: Aut propter mixtionem biliosi succi, qui totus tunc confluit in vrinas obstructis meatibus χοληδόχοις. Ideóque vrinas non in omnibus hydropicis aut semper colorari, sed eis in quibus causa antecedens calida fuerit, aut sub morbi progressum contractâ in sero putredine, vel auctis obstructionibus. Concludamus itaque efficientem hydropis causam esse intemperiem hepatis frigidam, eámque vel propriâ denominatione talem vel effectu, quando contingit ab exhausto & dissipatione subiecti illius, cui viuentium calor inhæret; ad quem sequitur insignis error functionis illius αἱματοποιητικῆς. Nunc reliquarum causarum hanc producentium seriem peruestigemus.

Ex parte igitur rerum naturalium, quæ corpus ad hydropis generationem disponere possunt, certum est summam illis esse ad hunc affectum propensionem, quicumque alterutro parente hydropico nati fuerint, potissimùm si ante ortum iam erant contracta quædam illius rudimenta in progenitoribus: Seminalis enim materia quæ plurimùm ab hepate deriuatur, hac labe infecta, similem proli διάθεσιν imprimit, quæ stato tempore claros producet ἐνεργείας suæ effectus, nisi maturo Medici consilio & attentâ ægri curâ illi prospiciatur. Sic temperamenta frigidiora & humidiora, siue ex dominatu naturalis pituitæ, seu excrementitiæ, & vitio regiminis diuturni contractæ, facilè incurrere possunt hunc affectum. Item quicunque insignes habent internarum partium δυσκρασίας siue inæquales, potissimùm iecoris & ventriculi: ex his enim summa coctionum perturbatio & sanguinis impuritas. Mulieres etiam & eunuchi, vt annotauit Hippocrates *circa finem 7. epidem.* vt & pueri ac senes faciliùs in hydropem incidunt, quàm florentis ætatis viri cæteris paribus, qui vt humidiora habent corpora, sic etiam minorem caloris natiui ἔκλαμψιν, quo externis causis iam à nobis recensendis obsistere possint.

Illarum enim vehementes incursus sæpe sufficiunt ad affectum istum subitò & potenter

potenter inducendum. Aëris enim magnæ intemperies in dispositis facilè id præstant, frigidæ quidem humidæque calorem totius corporis & hepatis extinguendo ac superfluas humiditates multiplicando, vt per austrinas constitutiones: calidæ siccæ resoluendo & dissipando radicalem illam substantiam, cui innata caliditas inhæret. Vnde regiones paludosæ & humentes, loca vallibus conclusa, vel situ, vt carceres, squalentia, domus fluminibus superstructæ, vel illis proximæ multos in hydropem præcipitarunt. Cibus verò & potus non solùm qualitatibus suis, sed etiam substantiâ seu materiâ, quam nutriendo corpori nostro suppeditant, multum possunt in promouendo hoc affectu, vtpote alimenta quæcunque frigidiora liquidioráque existunt, cucurbitæ, melones, horæi omnes fructus, lacticinia recentia, pisces, & similia, quia facilè in aquosam flatuosámque naturam conuertuntur: quæcumque sunt dyspepta & cacochyma, quia dum magnum calori concoquenti negotium facessunt, illum atterunt, & debilitant, malignósque succos ac flatus multiplicant, vt carnes bubulæ, suillæ, & similes potissimùm salitæ, legumina, brassica, cum bulbosis omnibus, & similia: Item valde calida, vt piperata, vinum merum & copiosum, quia extorrent & quasi frigunt substantiam hepatis. Quæcunque voraciter, nullo ordine, aut stato tempore sumpta, possunt idem efficere, quia obruunt vim partium coctioni dicatarum. Sed potissimùm illud præstat potus immoderatus in eis qui viscera habent infirmiora, si quidem aut per longas & æstuantes febres, aut laboriosa itinera, & vehementes exercitationes, vt iam de Eunucho illo dicebamus, cogantur copiosiùs, frequentiùs, & quauis horâ, vtpote de nocte & circa somni tempus bibere. Etenim si aquâ niuali, aut aliàs frigidiore vel turbidiore & impuriore subitò se impleant, vix affectum istum effugere poterunt, vt est apud Hippocrat. *libr. de intern. affect.* Idem dicas de somno immoderato, quia nimis humectat; de vigiliis intempestiuis, quia valde exhauriunt humiditatem natiuam: de vehementioribus exercitationibus propter eandem causam, & quia valdè siticulosos faciunt homines: de curis, mœroribus, & cæteris animi pathematis grauioribus, quia omnes coctiones perturbant & humores variè permiscent. At verò excretiones immodicæ, siue laudabilis materiæ, vt seminis vel sanguinis per quamcunque viam factæ; vel illaudabilis & excrementitiæ, vt per diarrhœas diutiùs profluentes, lienterias, vel dysenterias, vt est *Aphorism.* 43. *&* 48. *sect.* 6. Quia citò depopulantur spiritus & caloris nostri subiectum, non est mirum si αἱμάτωσιν labefactent, & cruditatibus hydropíque generando occasionem præstent. Suppressæ verò vacuationes naturales, aut artis operâ comparatæ etiam induunt naturam causarum interiorum & antecedentium hydropis, quia plethoram & cacochymiam faciunt & multiplicant.

Nam plethora quæuis siue cacochymia vniuersalis, potissimùm pituitosa, vt iam dicebamus, interna est hydropis causa ac potentissima, quia citò potest obruere vim caloris natiui, & qualitatibus suis temperamentum partium istarum immutare. Febris autem omnis ardentior aut diuturnior, quia conficit subitò & quasi tabefacit illud ἔμφυτον, toti corpori & partibus necessarium ad sua munia obeunda, vnde hecticos sæpe hydropem incurrere videmus. Et quemadmodum vniuersales istæ totius corporis dispositiones id præstant: Sic etiam particulares singulorum membrorum, quæ cum hepate syntimorian ex viciniâ, operísque aut generis societate habent, dum qualitates suas & dispositiones multiplicant, vel materiæ faciunt communicationem. Sic à cerebro dum decumbit pituita copiosior in hepar, à pulmonibus & diaphragmate refrigeratis aut putrilagine affectis, quia propinquas partes inficiunt. A ventriculo refrigerato nimiùm & debilitato, quia chylum crudiorem & aquosiorem suppeditat. A liene scirrhoso aut infirmiore, quia non expurgat fæcem melancholicam obstructionum pertinacissimarum authorem, & suo velut torpedinis contactu, ventriculi proximiores parietes & ipsum hepar mortificat. A renibus, vesicâ, emulgentibus & mesaraïcis, quando non deducunt serositates sanguinis per conuenientes vias, sed cogunt refluere ad suum fontem. Ab vtero, & venis lumbaribus seu hæmorrhoidibus, quando solitam sanguinis quantitatem & assuetis periodis non euacuant, vel nimiâ copiâ profundunt. A doloribus diuturnioribus & vehementioribus intestinorum, & aliarum partium, quando illis condolescit hepar, & magna fit triplicis substantiæ dissipatio. Sic vlcera interna, vulneráque & obstructiones tam hepatis quàm cystidos felleæ & reliquarum partium, quia temperiem eius per accidens mutant, & sanguificationis opus impediunt, ideò hæc omnia faciunt triplicis illius materiæ, flatuosæ scilicet, serosæ, & pituitosæ

synathris

ſynathriſmon, ex quâ proximè hydropici tumores excitantur. Quâ verò ratione, per quas vias, & quo impetu iſti humores & flatus in abdominis cauum exiliant, vel in totum corporis habitum effundantur, iam eſt particularius inquirendum.

Hic ergo eſt generationis modus, vtpote in λευκοφλεγματίᾳ. Refrigeratum hepar crudiorem ſuccum pituitoſiorémque generans, ſed adhuc alibilem, eum diſtribuit per venas in totum corpus, vnde vniuerſalis καχεξία repente exoritur ex cacochymiâ iſtâ pituitoſâ, quæ primum in pedibus, vtpote à caloris fonte longiùs remotis & in facie eluceſcit, mox per totam cõpaginem diffunditur, & quaſi perpetuum œdema conſtituit, quod digito preſſum ſubſidit, deinde paulatim attollitur. Iſte enim ſuccus affuſus in partes, neque aſſimilatur, ob partium debilitatem; neque apponitur ſeu vnitur, ob ſubſtantiæ ineptitudinem; nec reſoluitur, ob inopiam caloris & materiæ craſſitiem, & ob hanc cauſam ſerum vel flatus non poſſunt conſtituere anaſarcam, quia eiuſmodi materiæ facilè reſoluerentur: ſed partium interualla & poros naturales replens, totam reddit cutim turgidam & præter naturæ modum intentam, túncque perfecta eſt leucophlegmatia ſeu anarſaca.

Tympaniticus autem affectus, qui à flatulento fit humore, vel flatu humorali, (nũquam enim ſincerus & ſolitarius reperitur) quotieſcunque incipit ab vmbilico & inteſtinis gracilioribus, ſequitur magnas eorum cruditates & imbecillitatem quaſi hecticam, quæ hepati ſenſim communicata, dum maior chyli portio in eiuſmodi flatuoſam materiam degenerat, nec motu illo periſtaltico inteſtinorum ſurſum vel deorſum expellitur, neque etiam contineri poteſt in cauitate aut interſtitiis tunicarum, diu exagitata & veluti attenuata, erumpit ſummo dolore in patentiorem abdominis cauernam, ibíque ſtabulatur, magnâ diſtentione ægros fatigans. Sin verò mali initium ab ipſo hepate vel aliis partibus ſit exortum, non eſt quidem tantus cruciatus ex diuulſione dum fit, ſed tamen non minor nebuloſi illius ſpiritus cum aquoſâ ſubſtantiâ in ventrem eruptio per illarum poros & naturales meatus, vbi ſimiliter coaceruatur, & tantam in molem accreſcit, vt pellis ſæpe extima diſrumpi videatur.

At verò aſcites, qui concluſarum in ventre aquarum ſoboles eſt, ita progreditur. Cùm intemperatiſſimum hepar nihil deinceps aut certè parum generet, quod alendo corpori ſit idoneum; ſed ſeroſam tantùm materiam pauco flatui mixtam, fit vt neque partes reliquæ trahant ſibi inutilem ſuccum, nec ille præ tenuitate ſuâ à iecore debilitato vlteriùs propelli poſſit, ſed elabatur in ipſum hepatis, lienis, aut alterius viſceris corpus, indéque per contiguas venas, vaſa vmbilicalia, & conſuetos meatus tranſcolatum per διαπήδησιν, vtpote tenuiſſimum aliquando ipſum omentum implet, aliàs deuoluitur in vacua illa ventris inferioris ſpatia; aliquando ſi natura ſit validior, in imos pedes, aut ſcroti cauitatem decumbit. Quod ſi materia illa paulò craſſior, aut præ multitudine, vt plerumque contingit, non poſſit per aſſuetas illas vias profundi, ſed diutiùs in partium ſubſtantiâ coërceatur, excitatâ quaſi putrilagine in extimâ eorum ſuperficie ὑδατίδες, inquit Galenus, ſeu bullæ producuntur, quales in admoto cuti veſicatorio cernere licet, quibus diſruptis extillat copioſum illud ſerum quod circa omentum, inteſtina & peritonæum tunicam coërcetur. Hæc itaque omnia colliges ex doctiſſimis Galeni commentariis *in Aphoriſm.* 55. *ſect.* 7. Sed inſtat Fernelius, ridétque illos qui putant per anguſtos cæcóſque poros ſeroſum humorem transferri in abdominis cauitatem. *Nam hac*, inquit, *ratione Aſcites peræque omnes inuaderet, & diſtribuendis humoribus videretur natura inutiliter vias ductúſque tam multos deſtinaſſe.* Verùm, vt Fernelio reſpondeamus, quis mediocriter in Medicinæ operibus verſatus neſcit, pus ipſum per anguſtos cæcóſque poros tranſire, per media oſſium & membranarum ſpatia penetrare, pleuritidis materiam peruadere pulmonum ſubſtantiam & bronchias, vt per ἀνακάθαρσιν copioſiſſimam excludatur? Quantò magis ſeroſa illa & tenuis materia, quæ διαπηδῆσαι eſt aptiſſima, & quam per cæcos meatus ferri illud manifeſtiſſimè oſtendit, quòd ab inani ventris ſpatio catharticis attracta, inteſtinorum tunicas penetrat, & per aluum profunditur? Nec idcircò omnes peræque aſcitici euadent, niſi qui magnam feroſi humoris copiam ex hepatis refrigeratione colligent, quæ non poſſit propter obſtructiones, ἀτονίαν partium, aut alia impedimenta per vias ductúſque à naturâ dicatos transferri. Sed addit Fernelius, *Multos ex vrinâ dies viginti ſuppreſſâ extinctos nouimus, quibus aqua nihil quicquam deprehenſum eſt per cæcos illos ductus in abdominis ſpatium refluxiſſe.* Quaſi verò nos dicamus ſemper materiam illam per cæcos iſtos poros affluere, cùm ὑδατίδας illas ex Galeno conſtituendas eſſe dixerimus, ſed aliquando tamen id fieri poſſe nihil vetat, quando videlicet tenuior

tenuior materia, aut pororum cœcorúmque illorum ductuum laxitas, vt per summas istas partium infirmitates & humectationes accidit, permiserit: quæ ægris à Fernelio visis & dissectis non contigerant fortasse: nobis tamen ascitici plerique visi sunt, in quibus venter aquâ erat refertissimus, nullis apparentibus in hepate aut alibi hydatidibus, multò minùs fissuris illis seu rimis à Fernelio commemoratis: illam igitur per transcolationem erupisse oportuit, cùm nullus alius pateat exeundi modus. Quòd si libeat Fernelij sententiam exagitare, quis non dicat turpiter eos hallucinari, qui putant in viuentibus iecoris & aliorum viscerum substantiam exarefactam; perinde atque terram siccitate quadam puluerulentâ findi atque dehiscere? Potéstne vita nostra cùm tanto temperamenti excessu subsistere, in viscere potissimùm humorum authore? cùm tanto spirituum effluuio, quod per istas fissuras aut venarum disruptiones contingeret? An non simul sanguis cum sero in abdomen ipsum, imò ipsa anima profunderetur? An non conuulsionibus & membrorum contractionibus miris cùm tantâ siccitate torquerentur? Certè hectici omnes, qui ad summum, sub quo vita nostra subsistere potest, siccitatis gradum peruenere, omnes ascitici euaderent, in eísque hepar & reliqua viscera rimis scatentia reperirentur. Quod tamen nemo sanæ mentis & in Medicinâ exercitatus asserere audeat.

Concludamus ergo, materiam istam asciticam, sæpiùs per poros insensiles transfluere in caua abdominis per diapedesin, aliquando per vesiculas illas disruptas à Galeno commemoratas, quæ & in hepate, & in aliarum partium superficie exoriri possunt. Item intemperiem istam, quæ hydropas parit, maiorem esse vel minorem; κατὰ σχέσιν, vel καθ' ἕξιν. Si minor est, pituitam generare, & ad corporis nutritionem adhuc transmittere, cùm pituita illa sit sanguis frigidior crudiórque; aliàs pro pituitâ flatum spiritúmque nebulosum producere: Si verò maior & grauiùs infixa, meram aquam serúmve efficere: non tamen idcircò debere necessariò & semper leucophlegmatiam aut tympanitem, asciticum hydropa præcedere, velut remissiores δυσκρασίας, quoniam causarum impressio vehementior sæpe, aut corporis partiúmque certa constitutio, non permittit illum progressum & ordinem in producendis sensim istis affectibus, sed subitò ad vltima peruadit. Nunc itaque ad diagnosin accedamus.

Diagnosis tanti affectus spectat signa tam communia omni hydropi, quàm particularia vnicuique speciei, causarúmque & partis primariò affectæ notitiam. Omnis itaque hydrops cùm pendeat ex collectione materiæ humoralis vel flatuosæ, necessariò facit tumores siue eleuationes, modò incipientes, vt in pedibus, cruribus, scroto, manibus, facie, palpebris, & similibus, ob καχεξίαν malúmque habitum, qui primò in his partibus à caloris fonte remotioribus contrahitur; posteà confirmatos in toto corpore, vel in ipso abdomine. Et quemadmodum fœdus humor affluit in omnes corporis partes, vitiatâ humorali massâ, sic etiam color immutatur variis modis, prout diuersa fuerit cacochymia, ex quâ hic affectus suam duxit originem. Adest maximus virium languor, quoniam laborante iecinore, vitiosúmque sanguinem procreante, trahitur cor cerebrúmque in consensum, & tota naturalis œconomia labefactatur. Inde febricula inuadit, cum pulsu paruo sed veloci, frequentes aliquando lipothymiæ, cordis palpitationes, tusses, spirandi difficultates, sensuum infirmitas, lassitudo spontanea, & similia. Ventriculi appetentia ad cibos deiicitur, ingrauescente tamen siti, quâ plurimùm distorquentur: nauseæ & vomitus aliquando vrgent; excrementa alui aliàs ægrè emittunt, quoties antecedens causa calidior fuerit, vel ab obstructionibus contracta: aliàs quantitate profluunt nimiâ, sanguinolenta, loturæ carnium simillima, vel chylosa, prout ventriculi, intestinorum, mesaraicarum aut hepatis maior est infirmitas, túncque totum corpus valde contabescit & exsiccatur. Pauca adest vt plurimum mictio, vrinæque albæ & pallescentis, nisi obstructis meatibus cystidos, aut iam inductâ putredine tingantur. Hyposarcam autem distinguere à tympanite & ascite est facillimum, quoniam hic affectus totum corpus, vel saltem partes externas æquali quodam tumore & valde pallescente, quasi demortui hominis occupat, cui impressum digiti vestigium diu superstes manet, & quædam quasi mollis crassities ad contactum in singulis partibus sentitur, velut in pastâ, propter pituitam illam in poros effusam, vnde accrescit quidem ventris moles, sed in exteriore tantùm superficie, musculis videlicet ac cute: quod in aliis hydropis speciebus, contrario fit modo, extenuatis videlicet illis præ nutritionis defectu, atque elongatis, ob distentionem materiæ in cauo abdominis contentæ, quæ prominere

facit vmbilicum, cùm in anasarcâ & ventris pinguedine multum occultetur. Vt igitur in hoc hydrope partes omnes intumescunt, & totum corpus grandiori quadam mole accrescit, sic in aliis gracilescit, & præter ventris sarcinam in marasmum deformem præcipitatur. Ac si quidem materia distendens flatuosa sit, minori quidem pondere fatigat, sed cruciatus acerbos infert, pulsatúsque vêter vngue aut baculo, durior sentitur instar tympani resonans, grandioréſque borborygmi & rugitus circa intestinorum claustra sæpius audiuntur: Cùm in ascite minor sit tensio, sed grauior & maioris ponderis, sensu fluctuationis & quasi inundationis comitata, dum æger ad latera conuertitur, & pro decubitu tumor in hanc vel illam partem magis inclinat, quà scilicet inclusum serum deuoluitur. Cuius etiam portio per musculorum interstitia in pedes, femora & crura labitur, aliàs per productiones peritonæi & vasa seminaria in scrotum, vbi insignes tumores excitantur, sæpe etiam diaphragma inuadit, & thoracem penetrat calamitoso ægri sidere. In hoc hydrope ob contractam in sero putrilaginem febris cum siti valde fatigat, quæ potu non leuatur, sed augetur indies ob æstum partium illarum internarum: vrináque ob eandem causam, aut iunctas obstructiones, saturata rufo colore profunditur. Eadem ratione iudicandum in permixtione horum affectuum, vt quando anasarca asciti, vel tympaniti ascites iungitur, tunc enim mixta & complicata signa esse oportet. A quibus verò causis & affectibus primariis hydropes isti exoriatur, tam ea quæ præcesserunt, & actione suâ corpori nostro vim intulerint, quàm quæ comitantur symptomata, ostendunt. Externarum enim causarum præsentium adhuc vel prægressarum potentia ostendit naturam affectus qui subsecutus est. Vtrùm autem per se vel per accidens & intermediis aliis dispositionibus illud factum sit, ratio indicare debet. Internæ verò causæ, vt plethora, cacochymia, febriles constitutiones, ex propriis signis dignoscuntur: quemadmodum & affectus cerebri, pulmonis, ventriculi, lienis, articulorum, renum, vteri, cystidos, venarum & similium. Nam si quidem isti generationem hydropis præcesserint, & diu hominem fatigarint, priusquàm aliqua hepatis querela appareret, illísque auctis & ingrauescentibus collecta fuerit materia illa, tumoris hydropici procreatrix, suppressâ interim ordinariâ vacuatione quæ per illas fiebat, vel inordinatè factâ: certè hinc colligere possumus secundarium esse hepatis affectum, & à sympathiâ pendere illorum membrorum πρωτοπαθούντων: Vt contrà si nullæ eiusmodi notæ adfuerint, sed in ipsâ hepatis regione dolor aut tumor potissimùm durus, diu perceptus fuerit, vel magnum pondus & obstructionum copia, aut contracti vlceris vel intemperiei simplicis suspicio fuerit, & sufficiens coniectura: tunc iecori accepta ferenda est huius mali origo, nec alteri parti adscribenda, nisi fortè cõplicatio sit aut connexio plurium affectuũ in variis corporis partibus, vt sæpe contingit. Atque hæc de diagnosi sufficiant.

Προγνωστικὰ autem signa huius affectus, vel sunt præsentis iam contracti, aut venturi siue imminentis, cui maturè occurrendum est. Venturum itaque significat hydropem eorum præsentia quæ illum generare posse diximus ex parte rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam; fieri enim non potest, quin si illa omnia, vel quædam ex iis vehementiora, simul consenserint, diúque operas suas efficiendo contulerint, tandem is affectus producatur, qui cum illis analogiam habet & manifestum consensum. Imminentem autem, quando iam leuiusculi tumores & inflationes partium cum cachexiâ vel decoloratione externi habitus apparere incipiunt, & in ventre circa vmbilicum dolores pertinacissimi sentiuntur, aut saltem distentiones, & insolita in visceribus abdominis pondera, (contractis tumoribus scirrhosis, vel rebelli obstructione.) Certè inflatio ventriculi diuturna cum ἀνορεξίᾳ & fastidio ciborum, frequentiùs ascitem præcedit & quasi accersit: aliàs stillæ sanguinis tenuioris & pallidioris ex naribus frequenter prorumpentes, & absque vllâ causâ manifestâ, hydropem instare portendunt. In facto autem siue præsenti hydrope, præsagire solemus de mortis periculo & curandi difficultate, aliquando comparatiuè & per relationem factam inter varias hydropis species; aliàs absolutè, simpliciter, & prout talis est affectus. Habito ergo respectu diuersarum specierum, quamuis hydrops ex suâ naturâ & constitutione propriâ θανάσιμος sit & δυσίατος, paucíque ex eo confirmato euadant, dubitatur tamen quis inter illos censeri debeat periculosior. Omnes ferè in eo consentiunt, anasarcam reliquis curatu faciliorem esse, quoniam in illo robur adhuc quoddam hepatis elucescit, materiam non omnino à sanguinis naturâ degenerantem producentis, & per extimas partes distribuentis, quódque faciliùs sit talem humorem per externa membra & quasi portiunculis dispersum

resoluere

resoluere ac dissipare, quàm vnitum & in cauitate abdominis conclusum. Tympanitem etiam non tantùm periculi inferre quam ascitem, cùm minor sit δυσκρασία hepatis, quæ illum producit, nec tantus sit putrilaginis viscerum metus à flatu in ventre concluso, quàm à sero ibidem stagnante; vnde grauissima emergunt symptomata. Attamen aliqui contrarium sentiunt. Nam morbus vniuersalis, inquiunt illi, & totum corpus occupans, deterior est particulari & vni tantùm parti affixo. Anasarca ergo hac ratione reliquis hydropis speciebus infestior censendus est, (vnde Hippocrates *libro de victus ratione in morbis acutis*, Hydropem hyposarcidion vocat ἄφυκτον ineuitabilem, alios verò multâ bonâ fortunâ egere, vt curentur.) Tympanitem etiam ascite periculosiorem sic probant.

Siccitas iuncta frigiditati seu minori calori, quæ istum efficit, tanto difficilior curatu periculosiórque humiditate, quæ ascitis est causa, quantò difficilius est replere & resarcire, quam vacuare. Et tumor tympaniticus ægriùs tollitur quàm asciticus, cuius aquâ purgantibus, aperientibus, roborantibus, παρακεντήσει denique & similibus facilè vacuatur, quæ flatuoso tumori adhibere non possis, sed diaphoretica tantùm seu resoluentia, à quibus etiam magis augetur siccitas contracta, & proinde flatuum istorum copia. Verùm his rationibus non debemus dimoueri à priore sententiâ. Nam quamuis vniuersalis morbus & totum corpus occupans, deterior particulari dicatur, hoc tamen intelligendum est, si cætera sint paria, eadémque sit intentio & grauitas. Aliàs multò melius est similem materiam & eiusdem quantitatis per varias partes potissimùm externas disseminari, quàm in viscere aliquo interno, aut iuxta illud contineri, vt in ventrali hydrope contingit.

Quod ad tympanitem verò attinet, scitum est ex iam dictis, siccitatem, quæ in illo esse dicitur, non constituere morbi essentiam, sed cùm vocamus eum siccum, intelligimus hepar nondum ita recessisse à temperie suâ naturali secundùm qualitates passiuas ac in ascite. Vt sic siccitas illa seu priuatio humiditatis excrementitiæ, salubris sit potiùs quàm morbosa, nec proinde curationem, sed potiùs conseruationem expostulet, vnde vana est prior argumentatio. Quod etiam ad tumoris hydropici sublationem spectat, dicimus faciliùs tolli flatuosum quàm aquosum discutientibus & dissipantibus, quæ solent aquam priùs in flatum resoluere & attenuare quàm illa dissipetur. Paracentesi quidem commodius educitur aqua quàm flatus, vt in catarractâ humor ille qui suffusionem parit, faciliùs acu deprimitur, si crassus sit & compactus, quàm si dissipatus & tenuis. Verùm hoc ostendit grauitatem morbi ascitici, in quo curando, cogimur anceps hoc remedium experiri, cùm tympaniticus insensili resolutione, vt iam diximus, ac hepatis roboratione sæpe discuti valeat, nisi iam firmiores egerit radices, & quasi in ascitis naturam collectâ sensim aquâ degeneret. Ita vt ego probarem lubenter Mesuei sententiam; qui tympanitem etiam anasarcâ curatu faciliorem esse putat. Transeamus ergo ad aliam huiusce prognosis partem.

Omnis hydrops morbus est periculosissimus & δυσκαταμάχητος, ob partis principis affectæ nobilitatem, essentiæ propriæ magnitudinem, (non enim priùs apparet hydrops, quin iam labefactatum sit grauiter visceris alicuius temperamentum, & materiæ magna portio collecta:) grauissimáque symptomata quæ illum comitari & subsequi solent. Quamuis enim videatur Hippocrates *Aphorism. 5. sect. 7.* facere hydropem aliquando criticum, hoc tamen est valde suspectum Galeno, & repugnans ipsi Hippocrati in Aphorism. nisi illud criticum sumatur latiùs pro quauis solutione alterius morbi, siue sit in bonum, siue in malum. Grauior autem multò & periculosior quicunque hydrops sequitur dispositiones hæreditarias, aut inæquales partium δυσκρασίας. Ac si quidem in temperamenta pituitosa vel senile corpus inciderit, citò accrescit, parum obsistente naturali dispositione. Si in biliosa calidioráue, vt signum est magnitudinis causæ, quæ potuit naturale temperamentum immutare, sic magnam habet curandi difficultatem ob contrarias indicationes. Idem dicas de variâ cacochymiâ aut plethorâ hydropis parente. Quòd si febri acutæ, phthisi, aut alteri morbo successerit, impossibile est ægrum euadere priori iam pugnâ fatigatum, vt est 2. *Prognostic. libro quarto de morbis, & libro de affectionibus.* Dirus est etiam ille hydrops, qui sequitur partium putrilagines & corruptelas, vlcera, aut tumores confirmatos, præcipuè verò hepatis ipsius, à cuius robore, si quæ sit, tota affulgere debet in hoc affectu, curandi

ſpes, vel ſaltem prorogandæ vitæ. Melius eſt etiam hydropem ſequi ſuppreſſiones materiæ vacuari ſolitæ, quàm magnas inanitiones; facilius eſt enim deplere, quàm implere & reſarcire iacturam humidi primigenij. Tutiſſimus inter alios eſt hydrops, qui totus pendere videtur à cauſis externis, vt aquæ potu nimio, & ſimilibus: Nam illis mutatis aut eductis, aliquando contingit ſalus. De eo enim præcipuè locutum eſſe Hippocratem cenſeo *lib. 2. Prorrhet.* quando ſalutarem hydropa deſcribit, quem locum conſulant ſtudioſi. Pro ratione igitur vigentium ſymptomatum facile erit de ſucceſſu præſagire: Quotieſcunque enim functionum vitalium & animalium maxima eſt ruina ob collabentes naturales, mors eſt in propinquo: Syncope enim, λειποψυχία, difficultas ſpirandi, palpitatio vrgens mortem pro foribus eſſe denuntiant: Inſignis laſſitudo, imminutio memoriæ aut rationis, epilepſiæ inſultus qui olim non adfuerant, vt eſt *in Coacis*, idem ſuadent. Tuſſim etiam quæ priùs non fuit, aut non fit à defluente catarrho, valde hîc reformidat Hippocrates *Aphor.* 35. *sect.* 6. *&* 48. *sect.* 7. quia peruadente aquâ ipſum thoracem, citò æger ſuffocatur. Deiecta valde appetentia cum alui fluxu immodico, torminibus vel teneſmo iuncto, vel fœtente admodum, chyloſo aut ſanguinolento, citò hominem rapit, quia non poteſt natura laborem iſtum & vacuationem ſymptomaticam iam deiectis viribus perferre. In robuſtis tamen & appetentibus, aliquando alui fluxus ſub morbi principium, *in Coacis*, ſalutem attulit, eductâ quæ tumorem faciebat materiâ, vt eſt *in Aphoriſmis* 29. *sect.* 7. *&* 14. *sect.* 6. niſi denuò renaſcatur, ὕδρωψ γὰρ πρὸς θεραπείαν παλινδρομῶν, ἀνέλπιστος, vt loquitur Hippocrates *in Coacis*, quia oſtendit confirmatam viſcerum intemperiem, quæ tantum poteſt regenerando humori morbifico, quantum artificioſa aut ſpontanea vacuatio educendo. Lotium etiam paucum & valde coloratum, peſſimum eſt, quia omnia intus cohiberi propter obſtructiones aut ſecretricem imbecillam, & magnam contractæ putredinis vim oſtendit: Hinc Hippocrates στραγγουρίαν in hydrope calamitoſam pronuntiauit *in Coacis*, (quemadmodum Arabes vrinam diuerſi coloris funeſtam eſſe dixerunt, & Gordonius biſcolorem vrinam, quia oſtendit contrarietatem materiæ & efficientis) vlcera item exorientia in hydropicis, iam eneruatam caloris natiui potentiam oſtendunt, inualeſcente putredinoſo qui interitum molitur: vt etiam ſuperueniens carbunculus, aut quæuis maligna puſtula. Maximè facit ad tanti affectus expugnationem temperantia ægri & obſequium: Nam impoſſibile eſt intemperantem ægrum aut moroſum ab hydrope quantumuis leui euadere: Vnde nobilis illa apud Celſum hiſtoria, de prædictione duorum Medicorum ſuper hydropico contrariâ, quorum vnus ad morbi naturam, alter ad ægri animum reſpiciebat. Iam ergo curationi illius incumbamus.

Θεραπεία huiuſce affectus, vt aliorum omnium, ex conuenienti indicationum lege in primis ſtabilienda eſt, quæ quid agendum ſit in omni hydrope, & ſingulis eius ſpeciebus, qualibus, quantis, & quomodo, ſufficienter oſtendant. Tria igitur potiſſimùm conſideranda veniunt, pars affecta, affectus natura cum eius magnitudine, & cauſæ omnes eum efficientes, augentes, vel conſeruantes. Ex parte igitur membrorum patientium tam hepatis quàm aliorum indicantur roborantia calorem natiuum & reficientia humidi primigenij iacturam, quod victus ratione potiſſimùm perficitur, & tonicis remediis à Galeno vocatis. Ratione naturæ & magnitudinis affectus, indicantur qualia & quanta ſint illi opponenda. Cùm enim illius eſſentiam collocauerimus in collectione materiæ humoralis vel flatuoſæ, tumorem abdominis vel totius externi habitus concitantis: inde ex contrariorum lege indicantur vacuantia eiuſmodi pituitam, aquas ſiue flatus ſero permixtos, cum correctione intemperiei illius, à quâ proximè ſuſcitantur. Item præparantia vias ſiue meatus, per quos materia illa erit excludenda: Nam quod ad eam ſpectat, cùm extra naturæ regimen & omnem pepaſmi conditionem poſita ſit, ſatiſque ſequax & fluxilis ſuâ naturâ, nullam coctionis aut alterius præparationis indicationem vtilem præbet, vt eſt apud Galenum; adde quod cauſæ ſine quâ non rationem obtinens, vt in vlcere excrementa, quamuis ſit effectus alterius morbi, tamen primò auferenda eſſe ſuadetur, tum vt alij affectus deinde commodiùs corrigantur, tum etiam ne magis ac magis intemperiem hepatis intendat, vel putrilaginem concipiens, vitium & corruptelam omnibus partibus abdomine contentis inferat. Ex parte autem cauſarum primò externarum oſtenditur ea omnia eſſe vitanda, aut in meliorem ſtatum commutanda,

mutanda, quæcunque occasionem huic affectui generando contulerunt. Internarum verò antecedentium, siue sit plethora seu cacochymia; siue æstuosa febris, obstructionum multitudo, vlcus, imbecillitas renum, vteri mala constitutio, & similia, ea omnia erunt expugnanda corrigendaque quantum fieri poterit, diligenter, tali ordine, si fieri possit, quo cœperunt, ne subsequentem sibi effectum foueant & multiplicent. Ratione verò propinquarum affectui causarum & quasi coniunctarum, vt materiæ fluentis vel fluxuræ in abdomen aut corporis habitum, reuellentia, deriuantia, & vacuantia per omnes corporis ductus conuenientes & naturæ consuetos indicantur, venæ sectione in certis casibus, vt posteà dicemus, catharticis tam vomitoriis, quàm deiectoriis, vt clysteribus, sudorificis, diureticis, & similibus, sumptis & admotis. In deplorato denique hydrope dum integra curatio non speratur, proponitur mitigatio seu lenitio grauiorum symptomatum, vt vita diutiùs prorogetur. Nos itaque victus primò rationem omnibus hydropicis accommodatam describamus, posteà peculiarem vniuscuiusque speciei therapeiam propositi.

Regimen igitur vitæ ea omnia spectabit, quæ priùs à nobis inter externas huiusce affectus causas reposita fuerunt. Et quemadmodum illa per ἀμετρίας suas, aut materiæ vitium, corpori offensam & calamitatem istam intulerunt, sic contrario modo sunt disponendæ, vt iam afflicto opem & suauem medelam adferant. Vergant itaque alimenta ad caliditatem siccitatemque maiorem vel minorem, prout intemperies frigidior humidiórve vigebit, nec erit complicatio febrilis æstus primarij vel symptomatici, inæqualis intemperiei, cacochymiæ, aut similium contraindicantium: tunc enim moderanda erunt pro vario illorum excessu. Qualitatibus etiam non sint destituta attenuantibus, incidentibus, resoluentibus, si quidem obstructionum aut flatus copia coniuncta sit. Substantia verò perpetuò sit euchyma & eupepta, boni succi scilicet & nunquam ex suâ naturâ pituitosum succum vel serosum generantis, facilisque coctionis ad recreandum calorem natiuum in tantâ virium naturalium infirmitate. Quemadmodum quantitate mediocria, ne obruat vim illius, & in plures potiùs vices, quàm vno pastu voraciter sumpta: impedit enim metus suffocationis ob compressionem ventriculi: potissimùm verò potus, cuius parsimoniam in hoc affectu tanti faciunt Practici nostri, vt referant se multos vidisse, qui ab eo liberati sint solâ bibendi abstinentiâ per integrum annum. Quod tamen ego nollem vsurpare in eis, quibus retorridum & exsiccatum hepar, per absumptionem humidi primigenij, causa fuit huius synathrismi, hoc enim modo incineratis quasi partibus citiùs in mortem præcipitarentur: Sed tamen debet semper potus summa mediocritas institui, & in omnibus aliis temperantia, rectus ordo, tempus & forma obseruari. Eligatur itaque panis albissimus, recens, bene coctus, imò aliquando biscoctus vel tostus, anisatus, & bene fermentatus, ne obstruat vel adstringat, sed exsiccet. Carnes boni succi, perdicum, caponum, gallinarum, auium montanarum, veruecis, & similium, assæ potiùs quàm elixæ. Quòd si aliquando elixis vti placeat, temperentur radicibus fœniculi, petroselini, foliis saluiæ, hyssopi, menthæ aut maioranæ. Abstineant verò ab earum iusculis, quantum fieri poterit, vt à piscibus in totum, fructibus horæis & fugacibus, lacticiniis, & reliquis dulcibus, leguminibus, oleribus coctis crudisque, & similibus. Oua integra non sunt illis concedenda, sed vitelli tantùm indurati, aliàs tremuli cum saccharo & pauco cinnamomi puluere ad recreandas vires & resarciendos subitò spiritus, quâ intentione dum iam imbecilliores euadunt, consummata, stillatitia, expressa, & similia instaurantia illis imperamus. Aromatum vsus accommodatissimus, præcipuè nucis moschatæ, cinnamomi, & garyophyllorum; à pipere verò & piperatis, zinzibere, cardamomo, & similibus abstineant, ne sitis intendatur. Quemadmodum & ab omnibus salsis & acrioribus, nisi aliquando & in paucâ quantitate, excitandi appetitus causâ: Quamuis enim Hippocrates *libro de intern. affect.* salsa omnia & acria hydropicis permittat, vt saperdam ac salsamentum Gaditanum; hoc tamen eâ lege permittit, vt tamen ægri non inde bibant copiosiùs, sed voluntate sitim superent, quod de Iulio viatore narrat Plinius. Secundâ mensâ sumant vuas passas, caricas, nucleos pineos torrefactos, amygdalas tostas, corticem citri, arantij mali aut limonis saccharo vel melle conditum, anisum, fœniculum, coriandri semina saccharo incrustata. Quæ eodem modo horis matutinis assumpta iuuabunt, eosque valde recreatos sæpiùs vidimus frustulo myrobalani conditi, vel

 nucis

nucis illius myristicæ siue moschatæ, quæ hodie ex Indiâ cum extimâ suâ carne conditæ deportantur. Vinum bibant purum & tenue, sed generosum, aquæ permixtum conuenienter, cui cinnamomi cortex, vel fœniculi semen, aut frustula tamarisci propter obstructiones, infusa fuerint, vel leuiter decocta, tantumque bibant, quantum sustentandæ vitæ sufficiat, & siticulosæ passioni leniendæ, ad cuius etiam sedationem aceti vsum concedere eis solemus, ciborum condiendorum, & oris aliquando colluendi causâ.

Et quemadmodum alimentorum rectus debet institui vsus, sic etiam reliquæ res externæ non negligendæ. Aëris videlicet tam vniuersalis quàm particularis status talis sit, vt omnis fœtoris, madoris, ac rigoris, quantum fieri poterit, expers sit. Quòd si loca incolant humentiora, vt paludosa (maritima) fluminibus proxima, aut vallibus subiecta, mutent solum, eligantque regionem pro statu & conditione ægrorum conuenientem: aut saltem domi procurent eam temperiem, luculentis ignibus, laconicis, & similibus, quæ illis sit accommodata: neque se exponant aëri pluuio, nebuloso, serotino, aut ventis nimiùm agitato. Plus vigilent quàm dormiant, & strato vtantur duriore ac resiccante, cui tantum tribuunt Authores nostri, vt multos dicant decumbentes in arenâ vel aceruo frumenti, aut foliis siccis pulegij, origani, calamenti, viticis, & similium fuisse percuratos. Sit etiam summa exercitationis cura, nisi respirandi difficultas vrgeat; non quæ resoluat, sed quæ excitet calorem natiuum, & coctiones ante pastus confirmet. Robustiores ludant pilâ, vel diutiùs deambulent; infirmiores equo vehantur, lecticâ, aut naui, potissimùm per mare, si regionis constitutio hoc permiserit, quia exsiccat & vomitum non inutilem hisce ægris excitat: fricentur manè in lecto linteolis asperioribus, vel solâ manu pauco sale & oleo irino delibutâ, aut arenæ tenuioris sacculis leuiter calefactis potissimùm anasarcâ detenti, reliquis enim blanda contrectatio extremitatum sufficiet. Alui, vesicæ, cæterarumque vacuationum solitarum ea est moderatio instituenda, vt si subsistant omnino, conuenienter prouocentur: sin verò immoderatiores sint, artificiosè cohibeantur. Quemadmodum & animi affectus vehementiores prohibeantur, potissimùm mœror & cura seu sollicitudo circa assueta negotia, à quibus omnino vacare debent, vt sanitati recuperandæ indulgeant: Quidam tamen in hoc affectu iracundiam sed leuem consulunt, vt facultas illa vitalis & θυμικὴ elucescat, naturalemque iam obtorpescentem exsuscitet. Nunc ad remedia vnicuique hydropis speciei accommodata accedamus, ducto ab ascite exordio, vtpote difficilioris curæ & vsitatioris.

Ascitis cvratio. Hæc itaque curatio cùm perficiatur sublatione tumoris illius aquosi abdomen præter naturam distendentis, causarum internarum correctione, & viscerum corroboratione, idque remediis Chirurgicis vel Pharmaceuticis per os sumptis, in anum infusis, aut admotis quæ topica dicuntur: Videamus primùm quid commodi iste affectus ex merâ Chirurgiâ reportare possit. Quod ad phlebotomiam itaque spectat, nullus hîc illius vsus salutaris existit. Nam cùm summa adsit laudabilis & sanguinei humoris paupertas, cuius causâ marcescit totum corpus, nec aquosa illa materia in abdomine contenta, per illam vacuari aut reuelli queat, frustrà vsurparetur; Quamuis aliqui in suppressione mensium aut hæmorrhoidum, vel eorum immodico fluxu, aut febre intensâ, parcam venæ sectionem ex cubito vel cruralibus venis laudent: Sed ego illud intelligendum esse puto de anasarcâ, quæ habet partem humoris illius excrementitij in venis adhuc stabulantis. Melius est igitur, meo quidem consilio, abstinere à phlebotomiâ in ascitico hydrope. Quòd si aliqua subesse videatur plethora sanguinea circa vterum vel lumbares venas, poterimus scarificatu vti circa crura & talos, vt docet Galenus, ad illam eliciendam; præstat enim paulatim & tutò vacuare, quàm festinanter vnà cum morbo ægrum tollere.

Et quemadmodum illi scarificatus valde prosunt ad eliciendos humores in propaginibus venarum descendentium inclusos, sic etiam scarificare, & leuioribus vulnusculis aperire solemus cutem eiusmodi hydropicorum in pedibus, vt ibi contenta aqua effluat, & per consecutionem quandam illa quæ in abdomine latitat, vel etiam ventris infernam partem circa musculorum aponeuroses, quæ in talibus valde sunt conspicuæ ob distensionem, eadem ratione incidimus. Atque eiusmodi scarificatus aquâ salsâ refricantes, aut hederæ, betæ, & caulium foliis obtegentes, magnam seri copiam aliquando elicimus. Si scrotum, vt solet, valde intumescat, non est timenda illius perforatio in parte demissiore, vitatis testibus, acu

oblongâ,

oblongâ; eaque frigidâ vel ignitâ si velis, ad maiorem partis exsiccationem; relicto intus filo laneo vel serico crassiore, (setonem vocant Practici,) vt aqua per illud transcoletur. Quidam malunt hæc omnia, admotis ventri, coxis, vel cruribus vesicatoriis præstare, vt profundiora vitent vulnera; attamen non tam felici successu, quia maiorem excitant cruciatum, & paucam educunt hoc modo materiam. Certè potentiùs id præstant cauteria actualia circa vmbilicum admota, vt solebant veteres; vel more nostro potentialia, vtrique tibiæ circa partem internam adhibita, per quæ nascentem & perpetuò fluentem quasi ex fonticulis aquam conspicies. Sed caue eos, quibus tibiæ iam valde intumuerunt, aut cachecticæ sunt multum, ne pessima vlcera exoriantur, vel certè infirmioribus iam & oblanguescentibus adhibeantur; quia illos citò in mortem præcipitabunt. In robustis tamen non sine magno fructu affigenda ea sæpiùs curauimus.

Inter Chirurgica autem remedia, valde est celebris illa abdominis perforatio, vulgò παρακέντησις dicta, quam veteres accuratè descripserunt, sed difficilem & ægris molestam: recentiores facilem & sine vllo dolore reserato vmbilico inter vasa illa quibus annectitur. Non est igitur dubium, quin facto eiusmodi foramine aqua abdominis commodè educatur, eâque quantitate ac temperatione, quæ magis idonea Medico videbuntur, vt nullum sit magis expeditum remedium ad vacuationem istam citò & iucundè moliendam, tollendámque suffocationem, quâ hydropici torquentur. Attamen non est leue dubium, vtrùm tutò vsurpari possit. Qui non probant eiusmodi paracentesin: primò dicunt, periculum esse summum in euacuatione humoris cuiusuis per eiusmodi patentes & externas vias, iuxta partem nobilem & coctioni dicatam, propter effluxum spirituum & exhalationem caloris natiui, qui iam imbecillior est factus: vnde experientiâ patet, plurimos hydropicorum sectos intra biduum aut triduum obiisse, qui adhuc per plures menses, superstites esse poterant. Deinde addunt; vel aqua illa paulatim & exiguâ quantitate extrahetur, aut copiosiùs & confertim: Si illud, parum profeceris, quia tantundem regenerabitur humoris, quantum vacuabitur, & idem per medicamenta ὑδραγωγὰ præstari poterat, sine tanto ægri & adstantium terrore, necnon periculo vulnerandi peritonæi & intestinorum. Sin verò multa & confertim educatur, quod inuito etiam Medico sæpiùs per somnum, aut dum æger voluitur, contingere solet, scitum est illud Hippocratis, *Aphor. 27. sect. 6.* Et viscera ista ventris inferioris quæ aquæ innatantia subleuabantur, subitò concident deorsum, opprimétque aut diuellent ipsum diaphragma cum suffocatione præsenti & ineuitabili. Multi etiam sunt visi hydropici, quibus post vacuatam eiusmodi materiam, disrupta sunt hepatis ligamenta iam semiputrida, potissimùm illud quo alligatur vmbilico, & sic violenter occubuerunt. An non certę morti iam est destinatus æger, quando eiusmodi paracentesis exercetur, confirmato scilicet visceris scirrho, aut intemperie immedicabili laborans, quæ nullum aliud ex hoc opere auxilium recipiet, quàm vt citiùs intereat æger, summâ cum medentis infamiâ. Melius est igitur in totum ab istâ paracentesi abstinere, quam non audes vsurpare in morbi principio, quando omnia sunt leuiora, & salus aliunde speratur; nec debes ingrauescente morbo, & iam instante fatali interitu. Nos vt istis rationibus satisfaciamus, fatemur quidem anceps esse & valde suspectum hoc remedium, & nonnisi conditionibus certis ac circumstantiis adhibitis vsurpandum, non tamen omnino repudiandum. Nam & Hippocrati arrisit, vt videre est *in Aphorismis, lib. de intern. affect. & 6. epidem.* Galeno & Auicennæ non displicuit, veræque rationi, ac medendi legibus iam adductis consonat: quæ illud citò, tutò, & iucundè præcipiunt. Citò enim eiusmodi operationem exerceri certissimum est, potissimùm quæ compunctione vmbilici hodie fit, citùmque ægro auxilium vacuatâ materiâ adferre. Iucundè etiam, quia sine vllo dolore, sine peritonæi aut intestinorum vulnere perficitur: & facit iucundiorem vacuationem; quàm quæ medicamentis catharticis, vesicatoriis, & similibus promouetur: quotquot enim hydropicos hoc modo secuimus, illi facillimè & quodam quasi gaudio istam sectionem tulerunt. Tutò autem fieri posse, quod ad vulnus ipsum spectat, nemo artis nostræ peritus inficiabitur; non enim peritonæi aut intestinorum hîc vulnera pertimescenda; cum leuissimâ styli puncturâ, quâ cutis tantùm aperitur inter vasa illa vmbilicalia, perficiatur. Tutò etiam ratione vacuandæ materiæ, si iustâ quantitate extrahatur, non quidem tam exiguâ, vt nullum inde solatium sentiat æger; nec tam copiosâ, vt inde exhauriantur subitò spiritus, aut

concidant, vel conuellantur partes ; sed mediocri & pro ratione plenitudinis ac virium. Nec etiam in totum suadeo vacuandum eiusmodi humorem, sed sublatâ eâ portione quæ ægrum suffocare parata erat, aut certè nimium naturæ negotium inferebat : reliquiæ deinceps obturato & fasciato vulnere purgantibus, aperientibus, topicis absumendæ: vel etiam admotis vtrique tibiæ cauteriis tam curationis causâ, vt superstes aqua vacuetur; quàm præcautionis, ne alia deinceps ibi colligatur. Neque velim etiam statim in principio morbi, hoc remedij genus vsurpare, nisi fortè in eis quibus subitò in tumorem immensum eleuatur venter, de quibus Hippocrates 6. *epidem. hydropicos citiùs secare*, & qui nullum ab aliis remediis auxilium perceperunt, torquenturque suffocationis metu. Nec etiam deploratos iam & quasi putrefactos attingere, quibus non dicam paracentesis, sed nullum aliud remedij genus conuenit; sed constantibus adhuc viribus, iuuenili ætate, mediocri corporis statu, boni regiminis, ac obsequentibus ægris, illud exposcentibus nolim denegare. Si enim moriantur, nulla inde accidet medenti calumnia, cùm & periculum prædixerit, & æger adstantesque illud præuiderint : Sin autem euadat, magna arti & medenti gloria comparabitur. Atque hæc de remediis Chirurgicis, inter quæ etiam censeri solet, thorax ille Rondeletij vulgò dictus, seu fascia quâ solemus ascititicorum ventrem coarctare & quasi cohibere, ne ampliùs in consuetam molem accrescat vel distendatur: prout enim aquæ portio vacuata fuerit, ita etiam sensim constringenda illa fascia siue thorax, donec omnino venter detumescat, & in naturali statu contineatur. Nunc alia persequamur.

Pharmaceutica ergo erunt ex propositis indicationibus, cathartica siue purgantia tam deiectoria per os assumpta, aut per clysteres infusa, quàm vomitoria: Item diuretica quæ obstructiones tollant, materiam præparent, ac per vrinæ vias deducant. Sudorifica, roborantia, & topica, quæ rursum vel confirmandis partium viribus & temperamento, aut dissipandæ exhauriendæque materiæ dicantur.

Clysteres itaque alij erunt vulgares & consueti, quoties aluus erit pigrior, ad eluendas illas sordes & detergendam pituitam, quales parantur ex decocto carminante vel detergente, cum diaphœnic. benedictâ laxat. hierâ picrâ, melle mercuriali, & similibus; quorum vicem aliquando explere poterunt suppositoria aut glandes. Alij sunt clysteres cathartici appropriati, quibus vtimur ad attrahendas potenter eiusmodi aquas, quales erunt superiores, si eis incoquantur, agaricus, semen ebuli, pulpa colocynthidos, & similia; vel dissoluatur mel mercuriale paratum cum succo cucumeris agrestis: Aut si vis, describatur sic.

℞ Rad. ireos nostratis contus. corticis med. rad. lauri & cucum. agrestis, an. ℥ ij. foliorum pulegij, origani, calament. gratiolæ & soldanellæ, an. M. j. seminis anisi, fœnugr. & ebuli, an. ʒ ij. agarici vilioris ʒ iij. florum ireos purpureæ, centaurij minoris, & anthos, an. P. j. Decoquantur in vrinâ pueri, vel hydromelite. In colaturæ ℔ j. dissolue fermenti acrioris ℥ ß. mellis mercurialis ℥ iij. olei anethini ℥ ij. Fiat clyster, quoties opus fuerit validiore expurgatione per anum, & æger ea quæ ore assumuntur recusauerit, vel ventriculo fuerit infirmiore.

Quòd si materia sursum vergere magis videatur ex frequenti nauseâ, inani vomitu, & inflatione ventriculi : tunc non erit inutile vomitum conciliare, modò vehementioribus, aliàs mitioribus pro naturâ ægri. Mitiora erunt ex decocto raphani, seminis atriplicis in aquâ hordei, cui infundes ʒ j. ß. agarici, cum pauco zinzibere, deinde dissolues si volueris, oxymelitis scillit. ℥ j. quoties incisione & attenuatione opus fuerit; vel mellis rosacei, quando detersio erit procuranda; vel olei anethini parum ad discutiendos flatus. Vehementiora verò vomitoria parari possunt in robustis & rusticis hominibus, ex granis iv. vel v. antimonij infusi in vino albo, cum ℈ j. pulueris diamoschi, aut aromatici rosati : (alij dissoluunt elaterij seu succi concreti cucumeris agrestis ℈ j. vel ℈ ß. cum ℥ iij. hydromelitis aut aquæ hordei.) Quidam propinant aquam stillatitiam ex foliis nicotianæ, & floribus ireos purpureæ : Alij verò succum ireos nostratis ad ℥ ij. cum vitello oui, aut sacchara, aut folia teneriora ebuli permiscent cum aliquot foliis menthæ, hyssopi, chærefolij, & similibus, aceto & oleo irrigant, leuiterque instar acetariorum decoquunt, & comedenda proferunt. Verùm in his validioribus purgantibus, tam sursum quàm deorsum, magna est adhibenda cautio, potissimùm in infirmioribus, & quibus adest calor febrilis, aut obstructionum copia; frangunt enim valde vires, inflammant, & parum humoris summo cum cruciatu educunt. Itaque priùs præparatum accuratè oportet esse corpus, & mitioribus expurgatum, quibus ingens illa saburra

commodè

commodè depleatur. Nostro videlicet more paretur Apozema aliquod præparans & purgans in plures dies, cuius vsus si salubris videatur, reiteretur frequenter, aut syrupus magistralis ex eo confectus. Vt

℞ Rad. aperit. in vino albo infus. rad. ireos nostratis & Florentiæ, an. ℥ j. corticis citri sicci, & cinnamom. crassioris, an. ℥ ß. foliorum soldanellæ seu brassicæ marinæ, & gratiolæ, an. M. ß. summit. absinthij vtriusque, ana M. j. seminum apij & fœnicul. an. ʒ ij. seminis ebuli ʒ j. fol. senæ mundat. ℥ ij. agarici trochisc. in ligaturâ positi, & turpethi, an. ʒ vj. florum cichor. rosarum, (ad hepatis robur seruandum) anthos & tamarisci, an. P. j. spicæ nardi ʒ ij. Fiat omnium decoctio ad ℔ j. ß. In quâ dissolue syrupi de absint. oxymel. & mellis rosacei, an. ℥ ij. Fiat apozema non clarificatum, sed sæpius colatum & aromat. ʒ ij. puluer. electuar. diarrhod. ab. pro sex dosibus matutinis. Detur intereà circa horam tertiam pomeridianam tabella vna triasant. vel aromat. rosati, ponderis ʒ ij. ad viscera roboranda. Capiat ante apozema & finito apozemate si velis, pilularum de agarico & de rhabarbaro, an. ʒ ß. cum granis aliquot diagredij. Parantur nunc pilulæ cocciæ minores dictæ, ex æquis partibus aloës, colocynt. & diagredij, quæ illis ʒ ß. pondere conuenire etiam poterunt. Quamuis enim Practici à cholagogis vnicè cauendum esse in hoc affectu moneant, ne frigiditas maior inducatur, attamen stimuli vice & ad acuenda purgantia, nihil oberit vti illis modicè.

Quidam præparant syrupos purgantes ex succo rad. ireos nostratis, corticis mediani sambuci, soldanellæ, corticis rad. lauri, & similium cum saccharo coctorum. Sed ego sæpe expertus sum istos succos coctione multum eneruari, & inde confectos syrupos tormina sine fructu adferre. Ac proinde melius erit istis succis recenter extractis vti, quando opus fuerit, vt iam dictum est. Alij conficiunt pulueres catharticos, hoc modo.

℞ Foliorum siccorum soldanellæ ʒ ij. foliorum senæ ʒ iij. turbith gummosi & zinziberis, an. ʒ j. trochisc. alandal ℈ ß. sacchari ℥ ß. Fiat puluis, de quo capiat ʒ ij. ß. bis aut ter in mense, cum pauco vino chalybeato, cuius magna etiam est vis ad consumendas istas obstructiones, potissimùm si lien in vitio fuerit: Possunt enim hisce remediis varia addi, prout hæc vel illa pars magis affecta esse videbitur. Ego hydropicis frequenter exhibere soleo seminis ebuli puluer. ʒ ij. rhabarbari ℈ j. cum pauco vino albo, aut decocto cinnamomi, aut puluerem rad. mechoacan ad ʒ j.

Rustici flores cerasorum, vel prunorum tam syluestrium quàm domesticorum cum aceto, oleo, & sale instar acetarij comedunt, non sine magnâ aquarum istarum eductione. Verùm insignis est admodum virtus elaterij, cuius grana vj. vel vij. exhiberi possunt, cum ʒ iij. cathol. vel diaphœn. in formam boli cum saccharo. Audendum enim est in contumaciori morbo, & per interualla roboratis priùs visceribus, vt humor ille educatur. Vnde Hippocrates *libro de intern. affect.* in hoc affectu, cneoron, hippophais succum, granum cnidium, silphij succum, squamam æris, tithymali succum: Recentiores thymeleam, grana cataputiæ, chamæleam seu laureolam, ex quarum summitatibus cum comis absint. contusis & saccharo mixtis concinnatur conserua ad ʒ j. robustioribus propinanda, cum ℈ j. pulueris hieræ picræ. Fiunt etiam pilulæ illæ de mezereo dictæ, aut de sagapeno: Exhibetur euphorbium ad grana ij. vel iij. cum conseruâ rosarum vel absint. Sed cautè admodum venenatis istis & malignis purgantibus vtendum; ideò Hippocrates post illorum exhibitionem suadet bibendas aliquot heminas lactis asinini cum pauco melle, ad demulcendam illorum acrimoniam, & vias reserandas humectandasque: Vel si mauis, potes quædam istorum infundere in vino rubro subdulci, aut hydromelite, & percolata exhibere, idque longioribus interuallis, roborantibus, vt syrupo de absint. pontico, aut tabellis iam dictis frequenter exhibitis.

Quemadmodum igitur ista cathartica per os aut anum excernent partem huius materiæ in ventre stagnantis; sic etiam diureticis & sudorificis auertenda illa quæ quotidie gignitur & in ventrem confluit per vias vrinæ & habitum corporis, vt tandem integra sanitas contingat. Diuretica igitur hîc omnia esse poterunt, quæcunque ἐκφρακτικὰ, detergentia, incidentia & attenuantia dicuntur, ac in obstructionum copiâ, & renum affectibus vsurpantur, sub formam pulueris, decocti, aquæ stillatitiæ, & similium, quorum exempla vbique habentur. V. g.

℞ Rad. aperitiuar. corticis rad. cappar. & med. fraxini, an. ℥ ij. rad. graminis,

liquirit. ononidis & osmundæ, an. ℥ j. folior. capillarium omnium, nicotianæ, cressonis, saxifragiæ & petroselini, an. M. j. summit. maluæ & parietar. an. M. ß. semin. lithospermi & alkekengi, an. ʒ iij. florum ireos purpureæ, cichorij, cicerum rubr. spicæ nardi, & cinnamom. an. P. j. Contusa omnia conuenienter, macerentur in vino albo tenui & leuiter feruefacto per diem integrum: Cui adde postea aquæ stillatitiæ graminis, fœnic. & parietar. an. ℥ iij. Colentur & seruentur in vase bene obturato. Capiat ℥ v. vel ℥ vj. manè per aliquot dies. Vel omnia reposita in alembicum, distillentur conuenienter: aquæ illius rectificatæ, & si velis per manicam Hippocratis cum sacchαro & cinnamom. transmissæ, capiat ℥ iij. similiter. Confectiones dialaccæ, diacucurmæ, pulueres lithontribi, syrupi nephrocathartici & diuretici, ad idem habentur in officinis. Si velis, fiat talis puluis.

♃ Cinnamom. electi & interioris, spicæ nardi, sem. apij, fœniculi & milij solis, an. ʒ ij. rad. liquirit. ononidis, & ligni sassafras dicti, an. ʒ j. lapidis Iudaici & croci, an. ℈ j. specierum dialaccæ, & pulueris lithontribi, an. ʒ ß. Fiat omnium puluis, cui addere potes par pondus sacchari candi pro delicatioribus. De quo capiat ʒ j. ß. vel ʒ ij. cum vino albo manè, vel aquâ parietariæ, in quâ cinnamomum maceratum fuerit. Quidam addunt non inutiliter huic pulueri, ʒ j. limaturæ chalybis ad obstructiones tollendas potentiùs, præcipiuntque vt per octo aut nouem dies continuos, manè illis vtentes, diu & fortiter deambulent. Alij ad augendam vim huius remedij, miscent puluerem cicadarum vel cantharidarum ad ʒ ß. vel ℈ ij. ex consilio Hippocratis, *libro de diætâ acutorum*, & Galeni *libro 3. de temperam.* Sed hoc summâ cautione præstandum, ne interiora exulcerentur, ideò exiguâ quantitate permiscendas suadeo, & integras, quoniam in alis & pedibus quædam vis alexiteria esse dicitur, aut certè bene tusas & irroratas aceto rosaceo, ac deinde exsiccatas, vel admixto gummi cerasorum, quod earum vim valde obtundit. Nec quibusuis ægris eos exhibendas puto, sed valdè robustis & quibus natura viam istam appetere videtur, nec tamen per se satis commodè potest, aut quando suppressione vrinæ tenentur, ex quâ vitæ periculum imminere potest.

Vt igitur diuretica asciticis hoc modo prodesse poterunt: sic etiam sudorifica tentanda, quoties id fieri poterit, nec febris impedierit, aut summus corporis marcor: magna enim adest salutis spes, quoties vel sponte vel artis beneficio sudorem profundunt copiosum. Ostendit enim robur adhuc hepatis esse integrum, naturamque satis potentem ad euocandam aliò materiam quæ abdominis cauum petebat. Rarò tamen hoc succedit in ascitico tumore, sed frequenter in anasarcâ, vbi etiam sudorificorum materiam & exempla proponemus, quibus in hac specie aliquando Medicus vti poterit, si ita videatur.

Roborantia item per os sumenda sæpiùs à nobis commemorata fuerunt, myrobalani conditi, nuces myristicæ & vulgares conditæ, radix eryngij condita, theriaca antiqua, mithridatium, aurea Alexandrina, syrupus de absinthio, conseruationis corticis citri, de menthâ, tabellæ triasantali, diarrhod. abbat. & aromatici rosati, confectio alkermes, & de hyacinth. quæ frequenter & omni die exhibeantur hisce ægrotantibus, ad recreandum ventriculi, hepatis, & aliorum viscerum calidum natiuum & suscitandos spiritus: Inter quæ recensere potes pilulas illas ex aloë, rhabarbaro & aromat. confectas, singulis vel alternis diebus ante cœnam deglutiendas: In quibus non solùm præsente hydrope, sed etiam illo fugato diutiùs perseuerandum, ne recurrat ampliùs. Si velis, concinnetur opiata quædam vsualis, aut puluis digestiuus ex commemoratis, quæ cùm omnibus sint familiaria, ideò ad vltimum propositorum remediorum genus transeamus, nempe ad topica, quæ scilicet foris admouentur.

Eorum autem duplex est differentia; Prima quidem illorum quæ humorem abdomine contentum absorbere, discutere per diaphoresin, vel per aluum præcipitare valent. Altera illorum quæ roborandis visceribus, præcipuè verò hepati adhibentur. Fiant itaque fotus, cataplasmata, vnguenta, & emplastra summæ efficaciæ ad prædictos effectus. Vt

♃ Rad. ireos nostratis & Florentiæ, cucumeris agrestis, bryoniæ, & corticis citri sicci, an. ℔ j. ß. rad. fœnic. brusci, & asparagi, (præcipuè si adsint obstructiones) cinnamom. vilioris, an. ℥ ij. folior. pulegij, lauri, rutæ, origani, calament. hyssopi, saluiæ & menthæ siccæ, an. M. j. folior. soldanellæ, ebuli, & senæ, an. P. j.

seminum

seminum anisi, fœnic. apij, & dauci, an. ℥ ß. florum stœchados, anthos, spicæ nardi, & rosarum rubr. an. M. ß. Fiat omnium decoctio in æquis partibus vini albi, & aquæ ferratæ, vel lixiuij cineris fabarum, &c. quâ vtatur pro fotu bis in die, & post accuratam purgationem, aliàs magis inflaretur venter, euocatis eò humoribus per calfactionem istam, & pororum dilatationem. Ex residentiâ istius fotus imperari poterit sequens cataplasma.

℞ Residentiam prædicti decocti bene contusam & cribratam, cui adde farinæ fabarum & fœnugræci, an. ℥ ij. pulueris ireos Florentiæ ℥ j. stercoris caprilli & columbini, rad. pyrethri, an. ℥ ß. sulphuris viui, & nitri, an. ℥ iij. olei rutacei, vel succi ebuli parum. Fiat cataplasma, non solùm ventri admouendum, sed etiam cruribus, scroto, & aliis partibus inflatis, quemadmodum & sequentia. Quidam huic cataplasmati, euphorbij ʒ j. vel plures addunt ad augendam illius vim: quidam verò elaterij tantumdem, si consilium sit mouere aluum hisce topicis. Cataplasma etiam ex cochleis cōtusis valde commendant Practici: Emplastrum de sulphure, de baccis lauri, vnguētum de arthanitâ, martiatum, & similia, quæ variis modis concinnari possunt: Phœnigmos ex caricis contusis, & semine sinapi. Ego sequenti vnguento tumores asciticos tam in ventre, quàm in tibiis & scroto discutere soleo.

℞ Succi rad. ireos nostratis ℥ iij. succi cucumer. agrestis ℥ j. olei laurini & rutacei, an. ℔ ß. Bulliant omnia ad succi consumptionem, deinde adde pulueris ireos Florent. seminis anisi, fœnugræci, & baccarum lauri puluer. an. ℥ ß. stercoris caprilli & columbini, an. ʒ ij. sulphuris viui & pulpæ colocynth. an. ʒ j. garyophyl. cinnam. piperis longi, myrrhæ, aloës, & thuris, an. ℈ iiij. styracis liquidæ ʒ iij. ceræ q. s. Fiat linimentum, quo inungantur prædictæ partes ad ignem sarmentorum, dum ibit cubitum, vel manè, dummodò posteà in lectum reponatur, sæpè enim istis sudor excitari solet.

Cauendum autem, ne prædicta regioni hepatis aut alterius partis inflammatæ aut scirrho affectæ admoueantur, quia affectus illos valde augerent, & robur partis omnino dissoluerent: ideò iecur contegendum cerato santalino, vel inungendum vnguento rosaceo, quamdiu feruere videbitur; aliàs verò oleo de absint. & nardino, addito puluere santalorum & spicæ: istisque roborantibus diu vtendum etiam post expugnatum hydropem, vt defatigatum tanto conflictu hepar recreetur, & meliorem deinceps frugem proferat. Iam ergo ad tympanitis curationem progrediamur.

Tympanitis cvratio. Tympanites itaque cùm fiat à materiâ flatulentâ serositatibus permixtâ, eodem modo vacuantia suadet, sed mitiora, tum quia pauci redundant humores, tum ob marcorem, febrem, iunctosque illi vtplurimùm cruciatus. Agaricus itaque, sena, semen ebuli, syrupus rosatus solutiuus, catholici, diacarthami, aut diaphœnici aliquot drachmæ frequenter repetitæ, vel pilulæ ritè concinnatæ, & puluis rad. turpethi cum cinnamomo, hîc sufficient, mixtis quibusdam discutientibus. In primis autem conferet clysterum vsus carminantium ex decocto cumini, anisi, rutæ cum oleo anethino, rutaceo, hierâ picrâ, benedictâ laxat. antidoto de baccis lauri, & similibus. Quemadmodum & glandes ex melle tosto cum puluere hieræ, & pauco succo ireos vel mercurialis confectæ frequenter immittantur, quoniam aluum habent vtplurimùm pigriorem. Sudorifica & diuretica parum hîc sunt in vsu, nisi videatur iam copiosius serum generari, & quodammodo ad ascitis naturam vergere. Roborantia verò per os sumpta plurimùm proderunt, vt hepar & reliquæ partes recreentur, viresque paulatim acquirant: Ideò paretur si velis tale conditum.

℞ Conseruæ florum rorismarini & cichor. an. ℥ ß. corticis citri sacchāro conditi, folior. absint. & agrimon. pariter conditor. an. ʒ vj. puluer. elect. triasant. & diarrhod. abbat. an. ʒ j. coralli rubri, margarit. præparat. & seminis acetosæ, an. ℈ j. sacchari candi puluerif. q. s. Fiat conditum duplici auro coopertum, quo vtantur frequenter, & quauis horâ. Possunt etiam sumere sæpiùs cum iusculis puluerem diambræ, diamargaritonis, aut confectionis alkermes ℈ j. vel aquæ imperialis cum vino aut iusculo mixtæ cochlear vnum. Sed potissima vis curandi istius affectus in topicorum debitâ vsurpatione. Roborantium quidem supra regionem hepatis, vt iam dictum est; discutientium autem & resoluentium supra reliquum abdomen. Fiant ergo sacellationes & fotus sicci ex milio, sale, auenâ, floribus anthos, stœchados, chamæmel. & meliloti, seminibus rutæ, agni

casti, cumini, fœnugræci, & baccarum lauri, in sartagine frixorum, & pauco vino generoso aspersorũ, & sacculis duobus rarioribus inclusorum, quibus calentibus vicissim foueatur dictum abdomen, vel etiam leuiter confricetur, ad quod multi laudant arenæ calentis fotum vel frumenti bene calefacti. Admoueatur posteà vnguentum Agrippæ, Arragonium, vel simile, in quo parum castorei, & seminis cumini dissolutum sit. Cucurbitulæ quoque toti ventri cum multâ flammâ affigantur, quia euocant potenter flatus ad exteriora, & quasi incantamenti vice, vt loquitur Galenus, eos discutiunt. Sunt qui putant fistulâ clysteris in podicem immissâ, fine vllo liquore, & frequenter agitato instrumento illo impulsore dicto, magnam flatuum copiam educi, quasi ad vacui fugam. Quæ omnia experiri licebit. Sed in hoc affectu cordi potissimùm intendendum est, quia pererrantibus eiusmodi flatibus & penetrantibus partium substantiam, ita corrumpitur vbique coctio, spirituúmque vitalium generatio, vt frequenter in marasmum incidant. Non omittenda igitur hîc erunt epithemata cordis tam solida quàm liquida: Et vbi intestina cruciatibus torquebuntur, blandis clysteribus ex lacte, cremore hordei, hydromelite, cum saccharo, melle rosacco, & vitellis ouorum demulceantur. Nunc ad leucophlegmatiæ curationem transeamus.

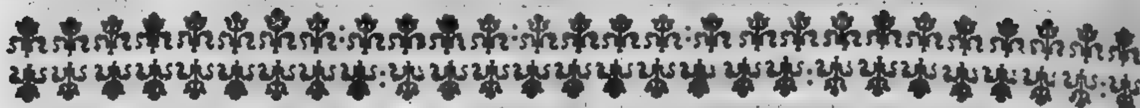
Levcophlegmatiæ cvratio. Huius ergo generationem, cùm sæpiùs à retentione menstruorum, vel hæmorrhoidum consuetarum proficisci dixerimus, regurgitante sanguine crudiore & cacochymo in ipsum hepar ac reliquum corpus: Ideò quoties illud contigerit, non abstinendum est à venæ sectione, tum vacuandi totius causâ, quæ fit in basilicâ brachij dextri; tum etiam deriuandi ad inferiora, quæ in saphænâ aut ischiadicâ venâ crurali exercetur. Si non sit ingens plethora, contenti erimus prouocatione particulari hæmorrhoidum aut menstruorum remediis consuetis, vel admotione cucurbitularum in coxis & cruribus, earúmque scarificatu, si ita ex vsu videatur. Quidam in hoc affectu laudant hæmorrhagiam è naribus, quam etiam arte excitant, quia deplet materiam cerebro infensam: Sed ego potiùs vacuationes istas per inferiora probauerim, quia sunt assuetæ, nec tantam inferunt corpori iam eneruato refrigerationem. Cauteriis etiam & vesicatoriis, necnon scarificatibus per totum corpus, suus hîc esse locus poterit cõuenienter, quoties materia illa habitum distendens per externa vacuari posse videbitur. Sed potissima curationis spes in purgatione ritè institutâ, vt docet Hippocr. *lib. 2. de morbis*, & *in Aphor.* ventris fluxum in leucophlegmatiâ potissimùm commendat. Ideò vsurpentur clysteres & vomitoria superiùs scripta in eis qui ad vomendum sunt comparati: Aliàs instituatur purgatio solennis ex apozemate aperiente, detergente, & vacuante pituitosum succum: Vel sumant ℥ j. diacarthami, singulis septimanis dissolutam cum vino albo, aut aquâ fœniculi & agrimoniæ: Vel parentur recenter, Pilulæ cocciæ illæ minores, quarum ℈ ij. vel ʒ j. ad summum commodam faciet catharsin, bis aut ter in mense repetitam: dummodò interiectis diebus & repetitis vicibus præparetur humor & corpus iulapiis ex syr. de absint. Pontico, de hyssopo, de byzantiis, de duab. radic. oxymelite scillitico, & similibus cum aquâ agrimon. fœnicul. artemisiæ, vel decocto rad. aperitiuarum & cicerum rub. cum pauco cinnamomo. Si displiceat vsus pilularum, paretur opiata sequens.

℞ Confect. hieræ, & catholici, an. ℥ ij. agarici recenter trochisc. ʒ iij. medullæ seminis carthami ℥ ß. seminis ebuli, & foliorum soldanellæ, an. ʒ ij. electuar. diacarthami ʒ x. spicæ nardi, santali rubri, cinnam. & trochisc. alhandal, an. ℈ ij. Cum syrupo de cichor. cum rhabarb. fiat Opiata, de quâ capiat ʒ vj. cum saccharo in formam boli concinnatas, vel dissolutas cum decocto coriandri & cinnamomi semel in hebdomade. Post purgationem tribus diebus consequentibus dentur seri caprini ℥ vj. in quibus infusa fuerint per totam noctem folia absint. & fumar. deinde dissol. parum mellis rosacei vel anthosati. Aliàs capiat theriacæ electæ, vel mithridatij ʒ j. ß. cum paucâ conseruâ anthos vel absint. Si malit, vtatur roborantibus suprà scriptis, tam per os sumptis, quàm hepati admotis. Et vbi iam venæ totáque interior regio commodè depleta fuerit, tunc de diureticis iam commemoratis erit etiam cogitandum. Vel si malis, de sudorificis, quorum summa est in hoc affectu potentia. Meminit itaque Galenus dolij cuiusdam vaporarij ad sudores hydropicis conciliandos, à Chrysippo Cnidio inuenti, quia exerto capite poterãt commodè respirare, reliquo interim corpore sudoribus diffluente: Nos idem præstamus sub tentorio, papilione, conopœis, in stuphis, laconicis, furno, & similibus, excitato vapore sicco ardentium silicum, vel irroratorum decocto foliorum ebuli, pulegij, origani,

saluiæ, & similium. Deterso sudore & ægro in lectum reposito theriacâ vel mithridatio aquâ saluiæ dissoluto confricamus, & denuò sudare cogimus. Alij adeunt balnea naturalia sulphure vel bitumine feruentia, vel artificiosa domi componunt. Sed nusquam tantum emolumenti ex balneis istis actu humidis reportare possunt, quamuis potentiâ exsiccantibus, quàm ex siccis illis, vt stuphis vel hypocaustis.

Placet etiam admodum in isto affectu sudandi ratio, quæ epoto guajacino decocto instituitur, quoniam præter sudoris prouocationem, summè etiam aperit, digerit, & interiora viscera roborat: Est etiam lignum sassafras, cui magna est vis ad ventriculum confirmandum. Instituatur ergo eiusmodi decoctum per xv. aut xx. dierum spatium cum diætâ exsiccante & attenuante, cui interponantur purgantia singulis sex diebus. Et finitâ hac diætâ ingrediantur stupham, vel tentorium sudatorium domi paratum per duos aut tres dies consequentes si vires ferant, vel alternis diebus: Sic enim fieri non poterit, quin immensa ista pituitæ & aquarum sarcina absumatur, nisi omnino hepar sit intemperatum. Quidam parant puluerem ex hepate lupino & carne erinacei confectum & cum saccharo mixtum, multúmque hîc conferre putant ad exsiccandum, si per xx. dies continuos sumatur cum pauco vino, vel decocto cinnamomi, aut guajacino, ʒ ij. pondere. Hæc itaque esto præcipua singularum hydropis specierum cura.

Quod ad symptomatum autem mitigationem spectat, quam in hisce lethalibus aliquando morbis necessariam esse diximus, leniendi doloris aut δυσφορίας, vel prorogandæ vitæ causâ: Certè omnia hîc erunt attentè consideranda, quæ maiorem vel citiorem saluti ruinam minantur, vt illis conuenienter prospiciatur. Ideò ex parte facultatum naturalium, si quidem appetentiæ languor plurimùm ægros fatiget & vires deiiciat, excitanda erit sumpto vino absinthino, tabellis aromat. rosf. vel puluere digestiuo dicto: aut etiam concessis quibusdam alimentis ægro expetitis, quæ morbo non conueniunt. Vsus capparum, oliuarum, fœniculi marini, & salsamentorum ad id plurimùm valet. Si alui fluxus sit immoderatior, ita vt ægro lethum accelerare timeatur, cohibeatur iniectis clysteribus roborantibus & nutrientibus, quales ex iusculo aut lacte chalybeato cum bolo Armenâ, aut terræ sigillatæ ac granorum kermes puluere dissoluto parantur: sumptis miuâ cydoniorum, myrobalanis, aquâ ferratâ, vino rubro austero, syrupo myrtino, & similibus: necnon admoto vnguento Comitissæ, vel simili alio. Si tussis vrgeat, & ex catarrho à capite pendere videatur, demulcenda adhibitis occipitio & dorso cucurbitulis, emplastro vesicante, & tabellis lenientibus & adstringentibus: sin ab ipsis pulmonibus, sumptis bechicis, quæ blandè educant materiam ibidem contentam. Quæ autem fit resudante sero ex abdomine in thoracis capacitatem, mortis est prænuncia, vt diximus; attamen syrupo violaceo, de iujubis, looch sano, & reliquis, quantum fieri poterit, lenienda. Palpitatio verò, syncope, & lipothymia ex parte vitalium requirunt magnam roborantium alimentorum & medicamentorum vim, quia mortem esse in propinquo denunciant. Admoueantur itaque cordi frequenter pulli columbini per medium secti, & puluere granorum kermes & garyophyl. sinapisati; sacculi cordiales, confectio alkermes, & theriaca pauco vino dissoluta: Sumant omni horâ parum aquæ imperialis, pulueres diamoschi & diambræ fideliter paratos. Quoties etiam ex parte animalium motus aut sensus deprauatio aut imminutio apparebit, roborandum erit cerebrum & spinalis medulla sumptis & admotis, educendúsque humor in eis contentus, ne periculum mortis accelerent. Quòd si dolor aliquam corporis partem infestarit, vt intestina vel hypochondria, quod sæpe contingit, mitigetur anodynis, quæ calorem natiuum recreant; vel certè si sit acerbior, narcoticis etiam modicâ quantitate & bene correctis, quale est philonium Romanum, aut confectio requies, vel puluis asyncriton dictus; ladanum Paracelsicum, quia non tantum periculi ab istis impendet, quàm à doloris cruciantis vehementiâ. Denique si molesta sit scroti inflatio aut tibiarum, ita vt disruptio timeatur, setone, vulnusculis, scarificatu, vesicatoriis aperiri possunt, aut certè commemoratis ad ventris tumorem lotionibus & cataplasmatis exsiccari. Nos itaque huic tractationi finem imponentes, ad Lienis affectus breuiter explicandos progrediamur.

AFFECTVS LIENIS.

CAPVT IX.

De phlegmone Lienis.

BREVISSIMA erit hæc nostra de affectibus Lienis tractatio. Cùm enim Lien alterum hypochondrium occupet, pars sit constans molli & laxo parenchymate, multísque venarum ac arteriarum insertionibus prædita, humoris melancholici elaborationi & secretioni dicata, vt meritò alterum iecur à multis vocetur, & ab aliis præparationi vitalium spirituum inseruire credatur: Ideò facile est, lienis affectus hepatis affectibus simillimos, aut parum admodum discrepantes, siue διάγνωσιν seu πρόγνωσιν spectes, eadem methodo therapeuticâ expugnare. Ne tamen quicquam intactum reliquisse videamur, paucis res ista nobis erit conficienda.

Lien igitur cùm propriâ suâ temperie præditus sit certâ conformatione atque vnitate, quam συμφυίαν & ζυνέχειαν vocant: Ideò patet omne genus morbi, eum suscipere posse, similaris, organici, & communis. Ex quibus varia exoriantur symptomata, actionum læsarum, qualitatis mutatæ, & excrementorum vitiatorum.

Similares morbos, vt intemperies simplices & compositas, humorales, aut sine humore; organicos, vt obstructiones; communes, vt vulnera, vlcera, tumores præter naturam, præcipuè phlegmonosos aut scirrhosos, & abscessus seu vomicas ex suppurato tuberculo vel propriâ substantiâ putrefactâ. Quòd ad intemperies illas spectat, frigidas, calidas, humidas vel siccas, solitarias vel coniugatas, sine humoris vitio aut cum materiâ, certum est illarum curationem facilè referri posse ad therapeian phlegmonosi & scirrhosi tumoris, calidi scilicet & frigidi; vel etiam obstructionum, quæ à materiæ copiâ contingunt: Vulnera verò, vtpote ab extrinsecis causis contingentia, hîc non attingemus, vtpote Chirurgiæ propria: Vlcera autem seu abscessus, quæ ad illa & suppurationes præuias contingunt, leuiter annotabimus, & quatenus ea quæ superiùs de affectibus hepatis dicta sunt, non satis propositum istud explicarunt (vel aliquid habent ab eo discrepans.)

Lienem ergo tumoribus phlegmonosis rariùs quàm hepar tentari, certissimum est, propterea quòd frigidior est pars, & melancholico succo acidiore redundans, quo validiùs putredinis inflammationísque causæ reprimuntur. Obstructionibus verò & scirrhosis tuberculis magis est obnoxius quàm hepar, propter crassitiem fæcis illius melancholicæ quam naturaliter exugit, & quia in illum velut minùs nobilem partem, cætera quæuis excrementa faciliùs amandantur. Vnde Hippocrates *lib. 4. de morbis*, existimat splenem & caput, inter omnes alias partes maximè morbis obnoxias esse, aliísque morborum causas suppeditare. Quoties igitur magna sanguinis copia, huic vel illi humori mixta, potissimùm pituitoso aut melancholico, in lienem calidiorem, dolore affectum, aut alio modo imbecilliorem factum irruperit, & in illius substantiam effusa fuerit: toties exoriuntur in illo phlegmonæ, rarò sinceræ, sæpius œdematosæ vel scirrhosæ, cum dolore acuto sinistri hypochondrij, qui ad mammam vsque eiusdem lateris, clauiculam, humerum, & scapulam aliquando protenditur, vt vult Hippocrat. *lib. de intern. affectib.* & pleuritidem sinistram mentitur, quam tamen facilè ex screatu & eleuatione huius hypochondrij distingues: cum calore etiam siue æstu febrili, ob suscitatam putredinem & cordi communicatam: tensione seu renixu, & summâ aliquando pulsatione ob copiam arteriarum, quibus præditus est compressarum & inflammatarum: Vnde molestus dexter decubitus propter opprimentem reliqua viscera suo pondere lienem; interdum etiam sinister, ob contactum phlegmones, præcipuè si fuerit in externâ lienis parte, vel iam musculis communicata, ita vt in spinam decumbere cogantur. Et respiratione vtuntur difficili atque suspiriosâ, ob compressum aut diuulsum diaphragma. Quæ omnia magis augentur & increscunt indies, si quidem tumor hic in suppuratum tendat, cum magno vitæ periculo, aut tetri vlceris generatione ex quo sensim contabescunt. Sin verò induretur magis, ac scirrhi naturam induat, tunc macrescit & deflorescit totum corpus,

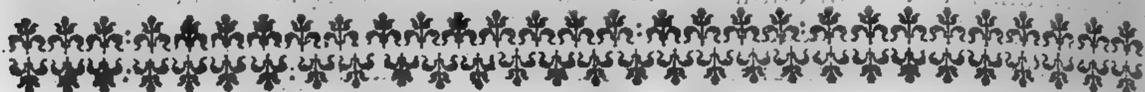
corpus,malicorij speciem referens,vt loquitur Hippocrates,& graueolentiæ, gingiuarum putrilagines, ac in toto habitu pustulæ exoriri solent, corrupto per contagionem huiusce visceris toto sanguine.

Rara est διαφόρησις & perfecta huius affectus curatio,ob naturam partis,& humoris illum committentis: præcipuè si non sit primarius, sed successerit præcedenti alicui febri continuæ, vel intermittenti, quæ per noxiam μετάστασιν deposuerit cineres vitiosi humoris,à quo fouebatur,in focum huiusce visceris. Malum est etiam, quoties successerit tumori alicui externo, vt de Anaxenore narrat Hippocrates 7. *Epidem.* Huiusmodi phlegmonosos lienis tumores opportunè curat larga sanguinis profusio ex nare sinistrâ,præcedentibus coctionis signis καθ' ἴξιν, & naturæ præpotentis auxilio facta: aliàs enim stillæ sanguinis pallidioris & serosioris imminere hydropem portendunt. Iuuat etiam coctâ iam materiâ fluxus ventris, sed qui non diutiùs perseueret,quoniam in malignam dysenteriam degenerat, vt est *Aphor.*43.*sect.*6.*&* 48. potissimùm quando purulenta,sanguinolenta,atra vel æruginosa deiiciunt.

Tanti igitur affectus curatio,ex propositis in iecoris phlegmone indicationibus diligenter instituenda. Victus ratio tenuis, & leuiter incidens atque attenuans, ob humoris crassi permixtionem imperetur,cum debitâ refrigeratione,quæ tamen non induret valde contentam materiam. Caueant à nimio potu, quoniam lien potissimùm inflammatus liquidis istis velut spongia impletur, & malas deinceps corpori dispositiones infert. Dulcia etiam valde lienem opplent & inflammant, nisi aliquid acidi misceatur: vnde oxymelitis vsum hîc commendat Hippocrates: Nos autem more nostro syrupos acetosos cum hordei & graminis decocto præscribere possumus, vel iam inclinante affectu vinum album tenue & oligophorum eâdem aquâ temperatum.

Quod ad maiora remedia spectat, statim in principio venam tundendam esse patet,vt reuellatur materia fluxionis, & aliquid etiam ex parte detrahatur. Parcior tamen sanguinis copia quàm in hepatis inflammatione educenda, propter iunctam huic affectui cacochymiam,idque seruatâ rectitudine ex eiusdem lateris venâ,scilicet basilicâ,quam Hippocrates *lib. de affect.* vocat splenitidem, vt brachij dextri hepatitidem. Quòd si diutiùs affectus hic perseueret, laudant nostri Practici iteratam sectionem eiusdem venæ, vel eius quæ inter annularem & minimum aut medium digitum excurrit: est enim propago basilicæ; vel inter pollicem & indicem, quæ deriuatur à cephalicâ,quia minùs vires frangit, & satis commodè vacuat, febrilémque æstum temperat. Potentius tamen erit auxilium hæmorrhoidum aut menstruorum prouocatio,potissimùm si ab illis hoc malum incepisse videatur. Cúmque in hoc affectu cacochymiam plurimùm pituitosam aut melancholicam iunctam esse diximus, & pigriorem esse aluum ob viscerum calfactionem, ideò frequenter diluenda clysteribus mollibus,refrigerantibus ac leuiter detergentibus. Eáque purgatio instituenda, quæ non multum exagitet humores aut inflammet; sed blandè & sensim materiam circa intestina latitantem educat,vt quæ fit ex senâ,agarico, myrobalanis, epithymo, cum diasenâ solut. catholicone, syrupo rosato solut. & similibus: quibus præparantia humorem istum, alterantia & roborantia intermiscenda erunt: Syrupi de buglos. violatus, capilli-Veneris, de granatis acidis, acetosus simplex & compositus,cum aquis endiuiæ,graminis,fœniculi,melissæ,cardui benedicti, & similium conuenient: Tabellæ diarrhod. abbat. triasant. confect. alkerm. ad instaurandas vires. Diuretica parum sunt hîc ex vsu,quia parua est communicatio lienis cum renibus, nisi per arterias, quæ tamen declinante iam morbo præscribantur. Topicis etiam commodè vteris in principio modicè refrigerantibus, vt oleo rosaceo, violaceo, de absint. mastichino,cum aliquot aceti guttis, vel cerato santalino & vnguento rosf. dissolutis cum oleo de capparibus. Deinde resoluentibus & mollientibus mixtis,ne scirrhescat nimium tumor, vt anethino, chamæmelino, liliorum, & amygdalarum dulcium,quibus vnguentum resumptiuum aut martiatum misceantur cum paucâ spicâ. Eodem modo & intentione varij fotus, cataplasmata, & emplastra præscribentur,quemadmodum in inflammatione iecoris dictum est. Quòd si ex doloris,caloris,& pulsationis valido sensu phlegmone ista ad suppurationem vergere videatur,tunc maximè sedando dolori & febri, sumptis narcoticis intendendum, foris verò ἐκπυητικὰ & concoquentia adhibenda, vt pultes ex farinâ hordei & frumenti, cum aquâ & oleo absint. & amygdal. dulc. paratæ; Vel cataplasma ex caricis contusis & adipibus, cui parum fermenti adiungatur ad disruptionem abscessus iam facti. Tunc enim apertâ vomicâ, debet pus copiosum profluere; Quòd si nigricans, fœtidum,

dum, aut alio modo prauum exeat, actum est de ægro: Si verò album & coctum, aliquando euadunt: sed vlcere tentantur, quo tandem contabescunt, nisi detergentibus conuenienter adhibitis, & lactis asinini vsu releuentur, quorum descriptionem ex superioribus repetere oportet. Nunc igitur de obstructione & scirrho lienis, breuiter etiam agamus.

CAPVT X.

De Obstructione & Scirrho Lienis.

ISTI affectus, vt iam dictum est, frequenter lienem exercent, ob proprij temperamenti constitutionem frigidiorem; quam natura multis additis arteriis quantum potuit, adiuuit substantiæ laxitatem, ob quam facilè suscipit materias istas: & proprij muneris seu functionis rationem, quia dicatus est lien expurgandæ fæci melancholicæ & amandandæ in ventriculum ac intestina. Quoties igitur causis præter naturam inualescentibus & multiplicatis; cacochymia ista materiæ crassæ aut viscidæ subitò per fluxionem aliunde, capite, hepate, hæmorrhoidibus suppressis, &c. irruens, vel ibi per ϲυναθροισμὸν ex partis imbecillitate, aut obiecti vitio collecta, aut certè malè curatis inflammationibus succedens, oppleuerit meatus illius à venâ portâ oriundos, vel in dicta membra desinentes, fiunt obstructiones pertinacissimæ, & quæ si diutiùs perseuerauerint, effusâ materiâ in proprium lienis corpus, & ibi induratâ, non solùm scirrhosum tumorem producunt, sed totam functionum œconomiam peruertunt, communicato affectu præcipuis corporis nostri partibus, ac potissimùm vicino iecori. *Ex quibus enim*, inquit Hippocrates, *lib. de locis in homine, lien florescit & augetur, ex eisdem totum corpus deflorescit ac minuitur.* Hinc icteri nigri & arquati, dysenteriæ lethales, vel lienteriæ diuturnæ, deiectæ appetentiæ cum multâ spuitione, palpitationes cordis ob flatus eleuatos, arterias & cor implentes, mentis perturbatio cum metu & mœstitiâ, ex vaporibus cerebrum infestantibus; epilepsiæ aliquando, si malignior sit illa aura, & similes affectus symptomatici.

Facilis est ergo cognitu hic affectus suis pathognomonicis & concurrentibus signis, tensione sinistri hypochondrij durâ & oblongâ, sine dolore vel saltem exiguo, sine febre, nisi aliquando lentâ & miti, grauitatis sensu, difficultate spirandi ob compressum diaphragma aut diuulsum; & difficili in dextrum latus decubitu ob incumbentis grandioris visceris pondus. Talibus affectos ægros diuturniori tempore, Splenicos vocat Hippocrat. eorúmque χαλάσαιον ita describit, *lib. de intern. affect. Color*, inquit, *illis mutatur & conspicitur niger, pallidus, vel malicorij speciem referens, aures & os malè olent, gingiuæ putrescunt & à dentibus secedunt, facilè sanguinem effundentes: Venæ circa lienem nigricant & intumescunt, cutis squallescit, pudenda flaccescunt, vlceráque in tibiis oboriuntur maligna & dysepulota, vel etiam toto corpore fœdissima scabies. Quibus*, addit 2. *Prorrheticon, succedunt inflationes pedum, & earum partium quæ oculis subiacent.*

Quanti igitur sint momenti isti affectus, ad quos tot alij consequuntur, & tandem dirus ille hydrops à nobis suprà descriptus, satis est manifestum. Obstructio quidem incipiens medicabilis est, si ritè curetur, vt & scirrhus tractabilis & sensu aliquo comitatus: Confirmata autem obstructio, vel exquisitus & indolens scirrhus sunt incurabiles, præcipuè si in senibus aut imbecillioribus naturis oboriantur: fœminis quibus iam cessarunt menstrua, omnino sunt lethales; in aliis diu prorogatur vita, si prophylaxi diligenter incumbant.

Instituatur igitur & obseruetur diligens atque accurata victus ratio, quæ res omnes non naturales dictas, ad debitum sanitatis regimen reuocet, cuius malo vsu magnum hisce ægris periculum impendere docet Eudemi historia apud Hippocratem 7. *Epidem.* Vitent itaque malas aëris constitutiones, regiones paludosas, & malis ventis perflatas, potissimùm autumno cautè viuant, ne ob symbolam anni tempestatem ingrauescat affectus. Labori & exercitationibus dediti sint, quantum poterunt; vigiliarúmque quàm somni sint amantiores, dummodò vires id permittant: nec vllis se excrucient curis, mœroribus, aut grauioribus negotiis. Verùm excretionum omnium naturalium & solitarum valde sint solliciti, potissimùm alui, quæ in illis pigra

admodum esse solet, nisi iam fatiscente naturâ. Cibos eligant euchymos & eupeptos, attenuantes, ac leuiter detergentes & mollientes: Denique ea omnia, quæ melancholicis conueniunt: Fugiant verò ea omnia à quibus interdicuntur, vt carnes duriores & crassi succi, suillam, aprugnam, leporinam, auium palustrium, & inter alia animantium lienes ac nigriores succos; pisces cetaceos, olera cruda, legumina, veterem caseum, dulcia omnia, vina austera & crassa, panem azymum, malè coctum & subactum. Delicatè igitur viuant, vt iam ictericis præscriptum fuit, & pauca potiùs alimenta assumant, quàm copiosiora, vt meliùs à debilitato ventriculo propter viciniam conficiantur. Ad incidendum & attenuandum concedit illis Hippocrates *lib. de intern. affect.* inter troxima omnia, scilicet quæ cruda eduntur, raphanum & apium aceto intincta; quamuis enim acetum primis qualitatibus cum melancholico succo consentire videatur, quia tamen attenuat & incidit; plurimùm conducit ad præparationem & concoctionem istius humoris. Nos igitur addere poterimus cappares, fœniculum marinum, & oliuas aceto conditas, cinnamomi vsum tam in cibis quàm potu, cicerum rubeorum & hordei cremorem, permixto croci aut fœniculi momento, ne flatus suscitentur.

Remedia verò, vt dictum est, in scirrho & obstructione hepatis, hîc similiter instituenda, validiora tamen præscribi possunt, quia si per os sumantur, lien est iecore remotior à purgationis viâ, pars est minùs nobilis, impurioris substantiæ; tum crassa, viscida, valdéque rebellia vt plurimùm continet excrementa. Quod ad phlebotomian spectat, illa non videtur in hoc affectu vsurpanda, cùm neque reuellere, nec vacuare possit materiam morbificam, & plurimùm isti ægri toto corpore refrigerati & exangues existant. Attamen si plethora cacochymiæ iuncta aliquando videatur augere propositum affectum, vel suppressa menstrua aut hæmorrhoides, non omnino prohibemus phlebotomiam in morbi principio, sed parcâ manu & summâ cautione; ne ægrum in maiorem refrigerationem vel hydropa pæcipitemus: Magis laudanda est vacuatio per vterum aut hæmorrhoides in assuetis. Quidam Practici aperiunt venas illas in manu sinistra excurrentes, sinúntque sanguinem tamdiù fluere in aquâ tepente, donec sponte suâ sistatur, vel eodem sanguine confricant lienis regionem: Putant enim naturali quadam ratione & beneficio superfusum istum sanguinem languenti membro ferre medicinam. Alij dicunt experimento constare certissimo, venas quæ supra lienis regionem nigricant, apertas, vehementer eis profuisse.

Equidem si materia quædam videtur adhuc in partem istam fluere, aut iam ex deprauatâ coctione serosi & acrioris succi copia generetur, vtilissimum erit venas crurales sæpiùs aperire, aut cruribus affigere cauteria, vt inde sensim & quasi stillatim effluat. Quòd si ex parte ipsâ sit exhauriendus, & æger constanti sit animo ac corpore, non est dubium quin ipsi lieni, hoc est, musculosæ regioni lienem complectenti adhibita, multum frugis ad curationem adferant: illísque magis quàm vesicatoriis fidendum, quæ summam tantùm cuticulam exulcerant, & serositates quasi per resudationem eliciunt. Hippocrates ergo *lib. de intern. affect.* vbi opus est, & æger ferre potest, ignitis fungis vrit, & decem magnas crustas inducit, quasi in ambitu lienis. Albucasis eleuatâ cute quæ supra lienem est, cauterium ignitum adigit, quod duabus vel tribus cuspidibus præditum, quatuor vel sex foramina excitat, deinde anodyna adhibet, vt decisâ escharâ multus inde liquor & diu profundatur. Cauterium verò potentiale iam nostris assuetum, quia indolens est & minimè terrificum, duobus vel tribus locis adhibitum sufficiet.

Purgantia autem & præparantia remedia in obstructione valida esse debent, facto initio à mitioribus, vt apozemate aliquo, vel syrupo magistrali frequenter repetito, admixtis aperientibus, diureticis, necnon lithontribis, vt docet Galenus; & menses mouentibus medicamentis, quæ capite de καχεξία sufficienter descripsimus: Pilulæ parantur ad obstructiones istas ex ammoniaci, hieræ picræ, agarici, & cinnamomi æquis partibus, cum succo fœniculi confectæ, additâ diagredij aut trochiscorum ex colocynthide ʒ j. vel pluribus: quæ frequenter exhibitæ, miram præstant illis vtilitatem. Vinum album chalybeatum, aut limatura chalybis cum aceto scillitico præparata, & pauco cinnam. boraci, & seminibus aperientibus mixta per septem aut nouē dies sumpta, sæpe curationē istam perfecit, non omissis topicis incidētibus & emollientibus, vt inunctione ex oleo de capparibus & liliorum simul mixtis, vnguento

de arthanitâ, quod hîc potentissimum censetur, vel resumptiuo cum dialthæâ, aut emplastro de mucilaginibus, de meliloto, & aliis iam sæpe traditis. Inter externa etiam non omittendi fotus, vel balnea eâdem facultate prædita, quia multum possunt ad fundendas dissipandásque eiusmodi obstructiones.

Quòd si scirrhosa sint omnino, vel certè lienis substantia induruerit, agendum cautè hisce remediis, ne scilicet incidentibus nimiùm & resoluentibus, magis ac magis scirrhescat & quasi lapidescat: vel mollientibus & fundentibus in cancrosum tumorem degeneret. Ac proinde vicissim illis vtendum, aut certè medicamentis mixtas hasce facultates habentibus. Galenus commendat fumigium ex lapide molari vel pyrite candente, qui irrigatur molliente aliquo decocto, cum aceti tertiâ parte, deinde imponit emplastrum ex caseo veteri vel pernâ in aceto scillitico decoctâ. Arabes inungunt hoc vnguento per xv. aut xx. dies manè & serò.

℞ Corticis rad. cappar. & tamarisci, rad. aristol. rotund. acori & gentianæ, an. ℥ j. radic. dracontij & & lilij albi, an. ℥ ß. foliorum rutæ virentium & maluæ, an. ʒ. iij. seminum apij, fœniculi, & agni casti, an. ʒ j. Incidantur & macerentur in aceto fortissimo per totam noctem, deinde contusa cribrentur; quibus adde axungiæ anatis & gallinæ, an. ℥ j. bdellij & ammoniaci dissolut. cum aceto, an. ʒ iij. ceræ parum. Fiat vnguentum, vt artis est. Vel admoueatur sequens emplastrum, donec per se decidat. Aut quando remouere volueris, foueatur locus decocto caulium rubrorum & florum chamæmeli, in aceti & aquæ ferratæ æquis partibus.

℞ Caricarum nigrarum ℥ ij. gummi ammoniaci, opopanacis, & bdellij, an. ℥ j. Temperentur in aceto fortissimo, donec dissoluantur. Deinde adde stercoris capræ, & seminis fœnugræci puluer. an. ℥ ß. rad. cappar. puluer. ʒ ij. ceræ q. s. Fiat emplastrum, admouendum vt dixi.

Per os exhibeantur frequenter purgantia, molliendi etiam & attenuandi facultate prædita. vt opiata ex cassiæ, catholiconis, diaprunis solut. & diasenæ æquis partibus, cum syrupo violaceo confecta, ad ʒ vj. singulis hebdomadis repetatur. Vel si valentiùs aliquando sit agendum, confectionis Hamech tantundem capiant cum custodiâ: & post horas tres hauriant seri caprilli vel asinini ℥ vj. ad detergendam & lubricandam aluum. Decoctum scolopendrij, quod nunc asplenum vel ceterach appellamus, lienes magnos absumere creditur. Hippocrates commemorat asphodeli semen, visci folia, fœnumgræcum, viticis & rutæ semen, radicem menthæ, manè exhibita cum vino. Nostri suos trochiscos de capparibus, & dialacca, vel etiam de myrrhâ, quia incidunt & emolliunt. Quidam commendant puluerem vespertilionum combustorum, splenis porci vel asini ad ʒ ij. cum vino albo sumptum. Allium etiam syluestre laudatur in fotu & potu, si non adsit febricula. Multi putant omnem lienis duritiem, intra anni vnius spatium dissolui, si quidem æger aquâ chalybeatâ perpetuò vtatur, potétque vinum in doliolo tamarisci positum, iuscula & reliqua omnia sumat & sorbeat ex vasculis & cyathis ex tamarisci ligno confectis, quia pecudes, quæ loca hoc frutice scatentia depascuntur, lienes aut nullos aut tenuissimos habent. Alij putant fraxino eandem esse vim quæ tamarisco. Reliqua ex præcedentibus repetantur. Quod enim spectat ad flatuosos Lienis tumores, quibus aliquando discruciari solet, eorum curatio ex colici affectus tractatu facilè institui potest. Nos verò ad affectus renum & vesicæ transeamus.

IOANNIS VARANDÆI TRACTATVS THERAPEVTICVS

De affectibus Renum & Vesicæ.

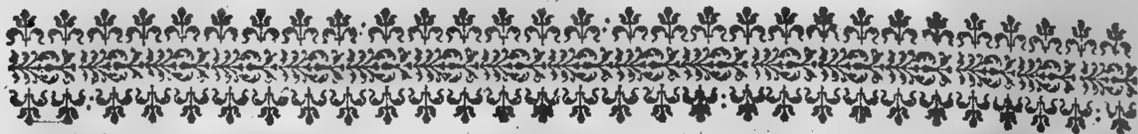
PRÆFATIO.

Quâ Operis institutum declaratur.

VIVSVIS concoctionis sua esse excrementa certissimum est. Cùm enim illa ad ὁμοίωσιν tendat, id est, assimilationem nutrientis cum nutrito, oportet purum ab impuro, vtile ab inutili secerni, vt illud remaneat quod magis nutritioni est idoneum. Præterea excrementorum istorum naturalium sua sunt munera & vsus proprij, quibus perfuncta amandantur per conuenientes vias in certa quædam loca, vnde pro naturæ arbitrio & commodis excerni valeant moderatè. Quod ex propositâ nobis nunc tractatione maximè elucescet. Cùm enim serum seu aquositas humorum in nobis contentorum ad distributionem materiæ alibilis maximè sit instituta, vt loquitur Hippocrates, ὑγρασία τῆς τροφῆς ὄχημα, serositas est alimenti vehiculum. *Neque enim chylus per intestina & venas mesaraicas in hepar, vel sanguis & reliqui humores per omnes partes deferri possent, nisi conuenienter diluti, & aquoso isto ichore fluxiliores redditi. Attamen quia sæpiùs illa redundare solet, vel certè post peractam ἀνάδοσιν inutilis & partibus molesta esse poterat: ideò natura diligenter prouidit, vt conuenienter & suo tempore excluderetur, aliquando per habitum corporis & poros cutis externos concitatis sudoribus vel insensili transpiratione, vt in auibus aut aliis quæ non mingunt: ordinatè verò per vias vrinæ dicatas, quas summo studio & solertiâ ad hoc munus ritè obeundum comparauit. Venis enim illis & arteriis emulgentibus dictis exugit continuò quicquid aquosioris succi in maioribus vasis continetur cum certâ sanguinis portione ad renum nutritionem necessariâ: In renibus velut filtro quodam secernitur ille humor, & transcolatur in subiectam peluim: à quâ per vreteras in vesicæ cauitatem præcipitatur: ibique vrina primùm nomine donatus tamdiu continetur, donec quantitate vel qualitate molestus, excretricem irritet, & laxato sphinctere ceruici illius proprio, per vrethram, id est, canaliculum ad extremitatem vsque pudendi porrectum, foràs expellatur. Hæc igitur est naturalis & recta partium istarum œconomia, quæ bonis illarum dispositionibus & secundùm naturam constitutis administratur. Vbi verò illæ immutantur præter naturam in suâ essentiâ & propriâ constitutione, vel per συμπάθειαν aliarum partium malè affectarum: tunc actio ista variis etiam modis peruertitur. Vel enim non fit & omninò supprimitur, vt in ἰσχουρίᾳ; Vel malè fit, si sit imminuta, laboriosa & molesta, vt in στραγγουρίᾳ & δυσουρίᾳ: Aut si præter naturæ modum copiosiùs fluat, vt in diabete; Vel nullo ordine & periodo, idque inuoluntariè profundatur, vt in vrinæ incontinentiâ, illisque qui seipsos ac stragulas permingunt. Denique non tantùm excretio ipsa præter naturam esse potest, sed etiam excretum ipsum, nempe vrina ipsa alienis qualitatibus & con-*

tentis prædita: vt quando est arenosa, sanguinolenta, purulenta, & sic de reliquis. Quæ omnes functionum læsiones, cùm à varijs causis & morbis, intemperie videlicet, tumoribus præter naturam, obstructionibus, vlceribus, & aliis proficisci possint: Ideò tractatum hunc nostrum in septem præcipua capita diuidemus: quorum primo agemus de Calculo Renum & Vesicæ, vtpote præcipuo affectu, & à quo plurimùm functiones istæ labefactantur. Secundo de inflammatione & tumoribus phlegmonosis istarum partium. Tertio de vrinâ sanguinolentâ seu mictu sanguinis. Quarto de vrinâ purulentâ seu vlceribus renum & vesicæ. Quinto de diabete. Sexto de vrina incontinentiâ seu inuoluntariâ mictione. Septimo de ἰσχουρίᾳ, ϛραγγουρίᾳ & δυσουρίᾳ. Quibus omnia ad rem istam pertinentia complectemur & dilucidè explicabimus, vt in Operis progressu apparebit.

CAPVT PRIMVM.

De Calculo Renum & Vesicæ.

NATVRA animantium conseruationi, non minùs quàm generationi studens, quamuis conuenientem instrumentorum fabricam & caloris insiti potentiam illis tribuerit ad functiones suas exercendas: Attamen fieri non potuit, quin vel causarum externarum violentiâ, vel ex necessitate materiæ huius elementaris & mutationi obnoxiæ varia exorirentur veluti morborum monstra, quibus à sanitatis statu deturbata, & diuersis cruciatibus exagitata tandem vltimam vitæ periodon clauderent. Inter illos autem affectus (quibus diuturna corporis veluti carnificina exercetur) non postremum obtinet locum Calculus siue lapidis generatio in variis corporis nostri partibus: vt non maiore gloriâ, quàm suo incommodo microcosmi nomen reportarit homo, genitis intra seipsum animalibus putredinosis, teterrimis humoribus variorum succorum & aliorum fossilium naturâ repræsentantibus, necnon terrarum & lapidum diuersicolorum πολυχρόων καὶ πολυμόρφων variis speciebus. Quæ omnia in paruo hoc mundo cùm sui generationem, quemadmodum in magno ex certâ causarum constitutione adipiscantur: Ideò ex solitâ nobis methodo, Calculi definitione in primis propositâ, ea diligenter sunt explicanda, quæ ad illius naturam, causas & effectus in nobis accuratè cognoscenda faciunt.

Calculus igitur siue lapis, quæ duo nomina maioris minorísque ratione differre dicuntur, morbosam διάθεσιν in nobis infert, quæ Hippocrati λιθίασις, Latinis *Calculatio* dicitur, & eâ laborantes λιθιῶντες vocantur. Definitúrque à nobis, Substantia dura & in lapidis formam confecta, varias corporis nostri partes occupans, potissimùm verò renes & vesicam, à causis præter naturam genita, obstructionésque sæpiùs excitans, à quibus rursum diuersa oriuntur symptomata.

Diximus itaque esse substantiam, quemadmodum & Galenus partem, quia numerum partium auget, siue diuersam in nobis substantiam præstat, quæ quamuis sit toto genere præter naturam, neque viuentis membri conditiones repræsentet; attamen corporis nostri prout quanti constitutionem ingredi videtur, non minùs quàm verrucæ, tophi, vermes, & alia adnata, quæ Barbari non inepte partes imaginarias seu similitudinarias appellant. Non tamen inde sequitur, substantiam, partem siue calculum ipsum esse morbum, vt quidam voluerunt, cùm non sit qualitas siue dispositio, sed causa huius dispositionis morbosæ & præter naturam, quoties contigerit illum vel obstruere, vel distendere partes corporis proprias, vnde exoriuntur varia symptomata in διαγνώσει explicanda: Quia verò tanta est affinitas huius causæ cōtinentis cum affectu qui illam proximè subsequitur: ideò multi cum Galeno causali quodam significato, quod Græci notionem αἰτιώδη vocant, calculum, vermes, sextum digitum, & similia, morbos appellarũt, quia

quia tota curatio, quam potissimùm spectat Medicus, ita posita est in illorum sublatione, vt eis remotis nihil ampliùs supersit, quod functiones lædere possit. Diximus etiam substantiam istam esse duram & in lapidis formam confectam ad distinctionem aliarum rerum præter naturam, quæ in corpore nostro generantur; quæ quamuis duritie aliquando præditæ sint, vt tophi, exostoses, calli, verrucæ, pituita gypsea, & similes; non tamen repræsentant illam exteriorem formam quæ in lapidibus potissimùm silicibus conspicitur, vt in proposito calculo (modò aspero secundùm externam superficiem, modò læui & plano, aliàs continuo & ouali figurâ, aliàs diuulso, perforato, trisulco, corticatim & quasi per laminas compacto) tantâ duritie prædito, vbi perfectam suam coctionem adeptus est; (recens enim & adhuc tenellus paruo attritu in arenam & quasi pulterem dissoluitur) vt nonnisi malleorum vi, aut valido rei alicuius impetu disrumpi possit. Quæ summa durities non repletioni potest adscribi, nulla enim intra calculum cauitas quæ impleri possit; non congelationi, quia non est tantum frigus in viuente; sed summæ exsiccationi tribuenda, vt posteà clariùs dicemus.

Reliqua igitur in definitione posita continent causas generationis calculi & effectus illius, nempe dispositiones & symptomata quæ in nobis producere solet. Cùm ergo calculus in quadam corporis nostri parte concrescat, ab aliquâ materiâ conuenienti fiat, quoties efficiens valida vel diuturnior formam & qualitates ad illius essentiam necessarias induxerit, quæ etiam finis esse solet rei cuiusque naturali tantùm instinctu agentis: Ideò videndum nobis, quis sit locus generationis calculi in nobis, quæ sit causa eius materialis, & efficiens, non tantùm continens & proxima, sed etiam antecedentes omnes & externæ, quæcunque ad illius productionem concurrere possunt; Ex istorum enim sedulâ explicatione omnia ad hanc rem pertinentia erunt satis manifesta. Quod ad locum igitur spectat, siue partem corporis nostri, in quâ solet calculus concrescere; videtur Galenus *cap.4.lib.6.de locis affect.* tantùm renes, vesicam, & colum agnoscere: Attamen Paulus *lib.3.cap.31.* sicuti etiam Trallianus lapides auellanæ magnitudine, è pectore vidit prodiisse casu in terram sonoro & resiliente. Zoar *lib.2. tract.22.* lapidem innatum linguæ conspexit, indeque hominem mutum. Beniuenius *cap.23.* curauit lapides in colo genitos: Franciscus Pedemontanus fluxum ventris lapideum per mensem integrum, incredibili lapidum numero & magnitudine, vt quorundam etiam oui esset crassities. Hugo *comment. in Aphor.29.sect.4.* refert cuidam plures calculos è ventriculo per vomitum reiectos. Vesalius *lib. de rad. Chynæ*, multos magnosque vidit in cystide felleâ hominis icterici post mortem dissecti, quod nobis etiam bis aut ter contigit. Lacuna & Beniuenius *cap.19.* conspexerunt multos lapides natos intra caluariam, mesenterium & vterum, quemadmodum & Mesuës *in Aphor.29. lib.4.* Certè Hippocrates *5.Epid.* insignem narrat historiam mulieris Larissææ, (famula erat Dyseridis) quæ ingentem lapidem in vtero à pueritiâ ad sexagesimum vsque annum gestans, eum tandem summo excreuit cruciatu tanquam parturitura: Et vulgata est hodie illa historia Senonensis λιθοπαιδίυ, nempe pueri in vtero matris petrificati. Vnde intelligitur quamlibet corporis cauitatem paulò maiorem, concipiendo gignendoque lapidi aptam esse. Quamquam, vt quod sentio liberè proferam, existimo alia loca continere potiùs aut gignere gypseam quandam pituitam vel humorem concretum in suis sinibus, quemadmodum in extremitatibus palpebrarum aliquando conspicitur, per earum affectum qui etiam λιθίασις dicitur, & in externâ ossium superficie, dum suboriuntur exostoses, quàm veros calculos, quia deest vtplurimùm terrenum illud siue sabulosum, quod humido glutinoso coniungi debet, vt lapis generetur.

Renes autem & vesica, quia sunt veluti canales & tubuli, per quos natura humorum serositates transcolat, ideò siquid terrenum magis & arenosum, siquid glutinosum & viscidum in illis fuerit, facilè concrescit in parietibus istorum, quemadmodum in matulis, & in calculi formam coagmentatur. Quâ in re consideranda venit causa illa concurrens & instrumentalis ad generationem calculi, quam nostri sine quâ non appellant; nempe dispositio organica istorum membrorum, vtpote exilitas propriorum meatuum, aut substantiæ densitas, & alia quæuis mala conformatio, ob quam non expurgato commodè eiusmodi crassamento, aut diutiùs retento, facillimè excoquitur & conformatur in lapidem. Vt siqua sit διάθεσις in vesicâ & renibus accusanda ad generandos calculos, quam Fernelius aliis omnibus causis hac in parte præferendam putat: certè ego nihil aliud esse censeo,

quàm prauam istarum partium conformationem, quæ transcolationi vrinariæ materiæ non satis est accommodata, & nimiam facit illius moram in meatibus. Huc etiam pertinere videtur duorum problematum solutio, cur scilicet senes in renibus, pueri in vesicâ frequentius calculos generent? Et vtrùm omne calculi rudimentum perpetuò fiat in renibus, an vesica suos etiam inchoare possit?

Ad primum itaque respondet Galenus 6. *epidem.* id fieri quoniam crassities illa vrinarum in pueris calore fusa blando, & ab expultrice validiore excreta, non facit moram in renibus, sed allapsa in vesicam, ibíque residens, faciliùs concrescit in lapidem. Adde quod pueri nugis intenti, vel dum somno incumbunt, longiora faciunt meiendi interualla, vnde fæx illa per exiguum adhuc vrinæ canalem non expurgatur conuenienter, sed in cauo vesicæ subsistit & coalescit. In senibus autem facilis est & crebra mictio illius materiæ quæ in vesicâ continetur, ampliorque ductus patet ad eius excretionem; sed in renibus fæx illa moratur frequentiùs, quia viscidior, & quia non potest dissolui aut transcolari ob siccitatem & quasi ariditatem iam in renibus contractam. Ideò Hippocrates *in Coacis* vult lapidem in vesicâ non generari à decimo quarto ætatis anno vsque ad sexagesimum tertium, nisi priùs extiterit: quasi velit extremum senium eum colligere posse, quia iam immemores sui & quasi repuerascentes non bene incumbunt mictioni, aut propter infirmitatem non possunt bene mingere.

Ad secundum problema respondet Fernelius, omnem calculum in vesicâ conclusum, rudimentum è renibus traxisse, è quibus per nephriticum dolorem excidens, si grandiusculus est, in vesicâ hæret ac subsistit, illicque allatarum sordium adhæsu coagmentatur. Vnde in contritis eiusmodi vesicæ calculis, ait se in eorum medio quasi nucleum reperisse è renibus exturbatum, diuersi quàm reliquum integumentum coloris & substantiæ. Neque vnquam se aliquem offendisse asserit, calculum in vesicâ habere, qui nephriticis doloribus antè diuexatus non fuisset. *Quid enim limum istum*, addit, *tamdiu posset in vesicâ remorari, vt exarefactus sensim lapidescat, cùm & sanguinis grumus, & pus, & mucosa lentaque pituita, aliaque multò crassiora facilè illinc profluant cum vrinâ?* Hæc Fernelius, quibus tamen non possum assentiri. Nam falsum est vtrumque quod asserit, neminem scilicet in vesicâ calculum habere, qui nephriticis doloribus non fuerit diuexatus: Et in omni vesicæ calculo contrito reperiri nucleum coloris rubri, & diuersæ ab integumento substantiæ. Nullus est enim mediocriter in artis operibus versatus, qui non viderit pueros sex aut septem annorum, imò etiam bimulos, quibus concretus erat in vesicâ lapis, sine vllo renum prægresso dolore, aut alterius partis querelâ: Et quotquot eiusmodi puerulorum calculos contriuimus, illos sine eiusmodi nucleo rubro & alterius substantiæ reperimus, quod in eis tantùm qui sunt prouectioris ætatis verum est, & in quibus calor iam incipit fieri acrior. Quid ergo impediet, lapidem aliquando in vesicâ primariò coalescere, siue granatim seu corticatim, quotiescunque causæ præter naturam constitutæ fuerint? Anne maioris est momenti inchoare nucleolum illum, quàm perficere, & in prægrandem lapidem efformare, cùm vesica ex suâ substantiâ durâ, neruosâ, & exangui, tota sit comparata ad eiusmodi generationem, vt docet Galenus? Excernit quidem vesica aliquando pus, grumos sanguinis, & similia crassiora, si non sit obstructa, aut alio modo impedita. Idem faciunt renes. Attamen vbi malis dispositionibus afficiuntur, non solùm pus & grumos; crassamque pituitam retinent, à quibus multos mortis periculum subire quotidie videmus, sed etiam fæcem illam terrenam, quæ excocta & coagmentata tam in rene quàm vesicâ in calculum degenerat. Nunc igitur, quæ sit illius propria materia, & à quâ potissimùm causâ efficiente concrescat, videamus.

Hippocratis varia esse videtur de calculorum causâ materiali sententia: *Libro* enim *de aëre, aquis, &c.* scripsit aquas palustres, turbidas & fæculentas, calculos generare, quia sordem relinquunt, quæ transcolari nequit. *Libro secundo de nat. hum.* calculum fieri ex suppurato in renibus tumore, nec vacuato, sed crassescente intra eorum cauum pure. *Libro* autem *de morbis quarto*, vult in puerulo fieri ex lacte crudo, bilioso, aut alio modo intemperato, in vesicâ exsiccato, & pituitâ velut glutino concrescente; in adultioribus verò sæpè fieri ex terræ esu, quando malaciâ tentantur. *Libro de internis affection.* vult fieri ex pituitâ in tophum concrescente. Ex cuius verbis colligere est, materiam calculi esse quicquid in nobis exsiccari seu terrestrem & quasi sabulosam naturam imitari potest, siue sit

bilis,

bilis, siue sanguis, seu melancholicus succus, vel purulenta materia; aut limus ab externis rebus contractus, quæ in renibus aut vesicâ arefacta, & pro conditione obiecti ac partis excoquentis, rufo aliquando, aliàs albo, cineritio, rubro, aut nigrescente colore donata, vt patet in profusione arenularum diuersorum hominum, faciunt ζώαγμα, vt loquitur Hippocrates, ex glutinoso illo & viscido humore qui phlegma vocatur. Quemadmodum in fodinis gignuntur lapides ab exhalatione siccâ & fuliginosâ cum humido glutinante. Non igitur semper causa materialis calculorum, vt quidam voluerunt, est ipsa pituita seu cruditates primæ & secundæ coctionis: Nam colores iam dicti tam calculorum quàm arenularum attestantur sæpe bili, sanguini, & aliis rebus potiùs quàm meræ pituitæ, quæ quò magis coquitur & exsiccatur, eò albidior euadit, vt patet de mucosâ, gypseâ, grandinosâ, & similibus. Deinde in vesiculâ felleâ lapides valde rufos aut nigrescentes præ adustione sæpè reperiri certissimum est, in quâ tamen non est ea pituitæ copia, quæ illis generandis sufficiat. Et cùm sæpe calculi isti potissimùm nephritici in hominibus biliosis & ætate florentibus, aut saltem consistentibus, quibus viscera exæstuant, reperiantur, non est credibile pituitam suppeditare illis præcipuam basim siue materiam generationis suæ, sed tantùm agglutinationem & quasi ferruminationem, vt vniantur partes illæ aridiores & exsiccatæ, cui rei paucissima pituita sæpe sufficit.

Quid verò sit illud quod conficit, coagmentat, & veluti formam inducit in propositam materiam, etiam controuertitur. Cùm enim omnis concretio fiat vel à calore per resolutionem, vel à frigore per congelationem: & lapidum in fodinis generatio sequatur aliquando calorem intensum, aliàs remissum: sæpe etiam frigoris vim, vt docent rei metallicæ scriptores: Hinc etiam multi opinati sunt, calculos renum & vesicæ fieri aliquando à calore vehementi & exurente: aliàs à frigore intenso & congelante viscidum illud & terrenum, vt in senibus, quibus, inquit Aretæus, totum corpus, præcipuè verò partes istæ refrixerunt. Sed cùm tale frigus actuale & congelans in viuentis corpore quantumuis exhausto & senili non detur, ideò non videtur admittenda illa Aretæi sententia. Adde quòd inter senes illi maximè calculos in renibus colligunt, qui eos habent reliquis calidiores, nisi fortasse per illud frigus seu frigidam intemperiem, intellexerit, Medico more, calorem scilicet imminutum, & qui infra moderationis gradum subsistat, factâ comparatione cum aliis partibus, vel cum eadem sanâ & temperatâ. Sic enim frigidas intemperies lædere dicimus functiones in nobis; sic adipem frigore circa membranas concrescere voluit Galenus: ita vt calor ille imminutus in senibus, cùm crassos & viscidos humores multiplicet, nec possit eosdem fundere & transcolare per cauitates renum; causa sit concretionis primaria huius materiæ, quam deinde insitus ille calor quamuis infirmus diuturnâ morâ recoquat, & dissipatis partibus humidioribus in lapidem conuertat. Nam quod dicunt aliqui, si à frigore concresceret lapis iste, dissolueretur à calore, quemadmodum adeps & cætera eiusmodi: nihil facit aduersùs istam sententiam: Nam eadem ratio aduersùs illos retorqueri potest, si concresceret à calore, dissolueretur à frigido, quod tamen non contingit: Et omnia ferè lithontriba, dissoluentia, aut comminuentia calculos, caliditate prædita sunt insigni, ita vt hoc modo calculi frigiditatem expugnare viderentur. Sed illa propositio est intelligenda de eis quæ in concretione suâ seruant partes humidas mixtas cum siccis, non quæ resolutionem earum perfectam patiuntur, siue sit à frigore, vt in crystallo, adamante, & pluribus metallicis; siue à calore, vt in calce, lateribus, & propositis calculis. Ponimus itaque illorum causam efficientem primariam & perficientem, ipsum calorem, qui adhuc sub eo sit gradu, vt per diuturnam actionem & moram materiæ in istis ductibus, quam retinet causa illa sine quâ non à nobis dicta, resoluere possit partes humidiores, & siccas condensare: Non tamen negamus frigidam partium intemperiem aliquando concurrere velut concausam ad primam humorum istorum concretionem. Calorem verò intensum & vehementem semper id præstare constanter negamus, quamuis Galenus in illâ fuisse sententiâ videatur, præcipuè *lib. 3. de aliment. fac. cap 17.* vbi agens de caseo, vult calorem istum calculi authorem esse acrem & veluti ignem. Fatemur quidem ad generandos citò & copiosè calculos eiusmodi caliditatem requiri, sed non ad generandos eos simpliciter; cùm videamus ætates calculis maximè obnoxias, senilem videlicet & puerilem, minus habere caloris secundùm gradum quàm reliquas, & frequentissimè pituitosos & languidos

languidos homines illis laborare, præcipuè in vesicâ. Sufficit ergo quicunque calor ad lapidem conficiendum, dummodò sit angustia & retentio materiæ diuturna ad illius generationem idoneæ.

Ex his ita constitutis facile est colligere, quæ sint causæ tam internæ quàm externæ hunc affectum fouentes, augentes, & generantes. Nam quod ad res naturales dictas spectat, certum est ex parte varij temperamenti biliosos & sanguineos ratione causæ efficientis, pituitosos ob causam materialem, potissimùm si angustia aut mala quædam conformatio istarum partium natiua vel hæreditaria coniuncta fuerit, quemadmodum Galenus macros valde & pingues, *lib. de san. tuend.* obnoxios esse generandis calculis voluit, illos ob acrimoniam caloris & partium siccitatem, hos ob factam στέγνωσιν in meatibus ex adipis copiâ: Item ratione partium, ventriculi frigiditas, quæ multis cruditatibus producendis apta est, si fuerit coniuncta hepati naturaliter feruidiori, aut æstuantibus renibus vel vesicæ, impossibile est quin calculos procreent. Inter ætates autem puerilis & senilis maximè in hunc affectum incurrunt ob causas dictas. Rariùs tamen mulieres illo affliguntur quàm viri, quia meatus istos habent multò patentiores, & vesicæ collum quàm breuissimum, vt docet Hippocrates *lib. de aëre, aquis, &c.*

Res verò externæ & non naturales dictæ, tantam habent hac in re potentiam, vt sæpe ab illis vehementer aut diuturniori tempore agentibus contrahatur iste affectus, etiam in bene dispositis hominibus & nullo modo ad illum propensis. Vtpote vsu aquarum stagnantium, limosarum, aut alio modo impurarum, vini nigri, crassioris, aut alio modo fæculenti, musti, ceruisiæ in non assuetis, quia multis terrenis partibus constant, quæ ad vias vrinæ deferuntur. Panis azymi, malè cocti, aut nimiùm assati, vel etiam ex puluerulento, arenoso, & malè repurgato frumento confecti. Carnium durarum & terrestrium vel viscidarum, quales sunt veterum animantium, porci, leporis, apri, cerui, capræ, potissimùm eorum extremitates & intestina; auium palustrium, vt & piscium limo viuentium, glutinosorum & cetaceâ naturâ præditorum, (vt sunt muræna, tincha, raja, *la mouliie*) potissimùm salsorum, quia non solùm materiam crassam & viscidam suppeditant, sed etiam acuunt caliditatem & acrimoniam humorum. Legumina item omnia quoad eorum substantiam spectat, olera cruda, triticum coctum & oryza, nisi misceantur incidentia & detergentia; caseus recens & glutinosus ob materialem causam, vetus & mordax ratione efficientis, lac & omnia lacticinia, potissimùm ventriculo frigidiori vel calidiori exhibita, quia in illo acescunt & crudum succum generant, in hoc exuruntur & inflammata in siccam & terrenam degenerant substantiam. Oua præsertim indurata vel frixa, pyra lapidosa, tubera, corna, mespila, & similes fructus crassi & austeri: Aromata acriora, vt piper, zinziber, cubebæ, sinapi etiam, quia nimiùm calefaciunt & præcipitant materiam crudam versùs renes, accelerant calculorum generationem in præparatis. Nec solùm substantia & qualitas alimentorum ad id confert, sed etiam quantitas indebita; nam sola ingluuies, vt in pueris, sæpe sufficit ad calculi materiam procreandam, & illi qui indulgent compotationibus frequentioribus, aut in quibus diu est immorandum, vt apud Germanos, rarò effugiunt istud incommodum. Siticulosi etiam homines & popinones, qui statim primâ mensâ ante solidorum ciborum ingestionem meracum bibunt copiosius, arthritici aut calculosi fiunt, quia præcipitant materiam crudam in ventriculo latitantem, versùs hepar & vrinæ ductus.

Quemadmodum intempestiui motus, choreæ, saltationes, pugilatus, equitatio statim à pastu, idem præstant reuocato calore ad exteriora, & deducto crudiore chylo ad intestina & hepar. Nec minùs otium & magna segnities nocent, suffocatis quasi corporis viribus, & retentâ intus materiâ: vnde videmus ignauos istos homines & pinguescentes plurimùm calculos colligere. Vt ex immoderatis vigiliis ob exsiccationem, & somno diuturniore ob humorum copiam, præcipuè si fiat molli & plumeo lecto, in dorsum & lumbos recumbentibus.

Quæ omnia celeriùs multò operantur, si quidem vacuationes solitæ suppressæ sint, vel imminutæ; alui & vesicæ potissimùm, quia retinent saburram materiæ illius excrementitiæ, quæ ibi excoquitur. Ideoque Hippocrates *Aphor. 11. sect. 6.* in nephriticis seu calculosis hæmorrhoidum fluorem probat, quia tum materiam subtrahunt, tum etiam renum feruorem effuso sanguine temperant, quod de menstruis eodem modo asseri potest. Quod ad animi pathemata attinet, non est

etiam

etiam dubitandum, quin mœror & tristitia diuturna, dum humores intus cohibent & recoquunt, ad hunc affectum producendum conferant. Certè veneris vsus immoderatus calculosos facere potest, tum quia agitatione nimiâ & calfactione istarum partium, adducit humores in illas partes: tum etiam quia ob voluptatis vim, & excreti seminis copiam elanguescit calor natiuus & coctiones minuuntur. Aëris porrò intemperies calidiores, dum faciunt æstuare istas partes, recoquunt & quasi incinerant materiam istam in corporibus nostris; vt frigidiores, quia coarctant illius meatus, & vacuationes impediunt, non est dubium quin plurimum momenti ad calculi generationem vel incrementum conferant: Vnde contingit per varias anni tempestates, aut certis annorum constitutionibus calculosam διάθεσιν magis vigere, vel etiam calculosos magis vexari.

Et quemadmodum res istæ tantam id istius effectus productionem vim obtinuerunt; sic etiam quoties affectus magni & præter naturam corporibus hisce superueniunt, vt ingens plethora vel cacochymia, febres æstuosæ & internorum viscerum inflammationes, præcipuè istarum partium, vnde Hippocrati *libro citato*, vesica inflammata citò calculum producit, earundem suppurationes intus cohibito pure & recocto, magna obstructionum vis, ex crudi humoris collectione vel defluxu à cerebro, ventriculo, venis vteri, aut hæmorrhoïdalibus, suppressiones vrinæ ex vlcere, carunculâ aut phymate in vesicæ collo, aut penis ductu oborto; & similia: fieri non potest quin multiplicentur calculi, & eorum productio adiuuetur, potissimùm si naturalis quædam ad hunc affectum (vt iam diximus) vel hæreditaria propensio adfuerit.

Quis autem sit generationis modus calculi, paucis complectamur. Quoties materia quædam limosa & terrestris, aut certè crassior & viscidior, vel vstioni apta ad renes angustos potissimùm, aut aliàs malè conformatos accesserit, ita vt commodè transcolari non possit, vel ob eorum ardorem ibi retenta excoquitur & incineratur, tunc arenularum exurgit copia, quæ si destituantur suo humido glutinoso, excernuntur certis interuallis per vrinas, & matulæ fundum implent, quod sæpe per diuturnas aut ardentiores febres conspicitur, vel etiam in biliosis, quibus viscera naturaliter æstuant. Quod si arenulis istis & siccioribus corpusculis suum non desit gluten in renibus, quo vniantur simul, emergit primùm mollis & quasi lutosa compages istorum corporum aggregatorum, quæ deinceps concocta, per absumptionem humidi illius superflui, induratur & adhæsu superuenientium arenularum accrescit, donec naturæ irritatæ impetu deturbetur in caput vreteris, & ab hoc in vesicam transferatur. Vbi vel moratur & suppeditat rudimentum calculi grandioris, aut excluditur cum vrinâ per canalem huic rei dicatum. Est autem duplex locus in quo eiusmodi arenulæ coagmentari possunt, nimirum ipsum parenchyma siue substantia renis carnosa, & cauitas seu sinus illius, in quem serum transcolatur. Quamuis enim parenchyma illud valde sit densum & spissum, non est tamen destitutum suis naturalibus poris & meatibus, potissimùm circa illas papillas, quæ transcolando huic humori sunt dicatæ, qui coarctantur & cedunt non sine molestiâ comprimenti calculo, vel certè ob prægressum vlcus aut abscessum in substantiâ renis obtinet cauitatem istam & spatium præter naturam generando calculo idoneum. Hic autem recens adhuc & mollis, vel in isto loco subsistit & augmentum suscipit, substantiam renis absumens & occupans: vel exilit in cauum, vbi si grandior sit quàm vt per vreteras excernatur, vel certè glutinoso quodam humore ibi retineatur & quasi suspendatur, accrescit quotidie in maiorem molem, & totum illum ductum implet. Quamuis enim natura cauum illud superficie æquali & læui admodum donauerit, feceritque sublime in ductum vreteris, & perpetuo sero colluat, ne quid sordium possit adhærescere: attamen aliquando hoc incommodum euitare non potest ob materiæ vel organorum malam constitutionem.

Sic vesica dum effusas à renibus arenulas aut calculos excipit, & non excernit, vel certè ipsamet ad sua munera ignauior, aut ex malâ materiæ conditione recoquit eam & assat, facitque cohærentem ex permixtione viscidi humoris, exoritur vesicæ calculus corticatim & quasi per laminas accrescens, dum per internam illam cauitatem sordibus scatentem circumuoluitur.

Ex his ergo facile est differentias calculorum assignare. Nam ratione locorum

in quibus gignuntur, quidam renalis, alius vesicæ; isque primarius vel secundarius dicitur. Renalis vtrumque renem vel alterutrum occupat: estque ipsi parenchymati affixus, vel in cauo coërcitus. Vesicæ calculus item vel adhæret & quasi suspenditur illius tunicis agglutinatus, vnde nullus molestiæ sensus donec excidat; vel per eiusdem cauitatem oberrat. Isque vnicus vel plures ex diuisione materiæ, vt docet Hippocrates *libro quarto de morbis*. Respectu calculi dicitur magnus vel paruus, ruber, flauus vel cineritius, rotundus, oualis, triangularis, aliquando in medio perforatus, asper, læuis, vel alio modo figuratus. Fit magnus vel paruus ex multitudine vel paucitate materiæ: coloratus etiam, prout ex hac vel illâ materiâ simplici vel permixtâ constat. Figuras verò nanciscitur pro quantitate materiæ, eius agitatione, & vario situ. Asper quidem dum granatim accrescit, & per inæqualem partium appositionem; læuis autem quando superficies æqualiter augetur per superadditas laminas. Et sic de reliquis. Nos igitur ad διάγνωσιν accedamus.

Cùm per calculosam διάθεσιν, duarum præcipuè partium affectum præter naturam audiamus, nempe renum & vesicæ: & ipse calculus non semper in dictis renibus & vesicâ subsistat, sed frequenter vi naturæ excussus à renibus per vreteras in vesicam deturbetur: ab hac foràs per vrethram aliquando expellatur: Ideò nobis istorum omnium signa diagnostica tradenda sunt, quia sub variis istis considerationibus plurimùm immutatur medendi ratio. Calculi itaque in renum parenchymate & cauo residentes obscuriùs multo dignoscuntur, quàm dum agitari & commoueri ad excretionem incipiunt: quia sæpe ibi latitant absque sensibili functionum noxâ aut excretorum mutatione, donec grandiores facti premant ipsam partem, vel agitentur ad excretionem. Tunc enim apparent signa illa ab Hippocrate commemorata *libro sexto epidem.* quorum alia per sympathiam fiunt partium vicinarum condolentium; alia verò ex idiopathiâ viarum expurgandæ vrinæ dicatarum. *In renem*, inquit Hippocrates, *dolor grauis, & cùm implentur cibo, vomunt pituitam: quando verò increuerint dolores, æruginosa reiiciunt, & posteà meliùs habent, liberantur autem maximè quando cibis vacui fuerint: In vrinis arenulæ fuluæ subsident, & cruentum aliquando mingunt: torpor autem femoris è directo.* Ecce quàm eleganter νόσημα istam paucissimis verbis est complexus. Ex doloris enim situ & illius proprietate primùm partem affectam, nempe renem ipsum designauit, nam dolor ille fixus & immobilis circa lumborum regionem denotat sedem ipsius affectus omnino à colico diuersam, qui vagus est & mutabilis per totam ventris circumferentiam: Grauis autem dolor non acutus, pungens vel diuellens, sequitur naturam partis obtusioris sensus & parenchymate constantis; qui sæpe mutatur in acutum & punctorium, quoties calculus à renis corpore in vreteris caput, membranosæ scilicet partis & exquisiti sensus sese insinuarit; & rursus si in cauum remearit, cessante diuulsione subsistit etiam doloris acuti acerbitas. Ab excretione autem & excreti modo inuestigat speciem affectus & ipsius causam: *In vrinis*, inquit, *arenulæ fuluæ subsident, & cruentum aliquando mingunt.* Cùm enim vtplurimùm calculi isti renales excernantur antequam valde indurùerint, fit vt illis agitatis deteratur etiam portio arenularum adhærentium, quæ simul cum vrinâ excretæ denotant intus latitantem calculum, si reliqua signa concurrant, & quia per eiusmodi corporis durîusculi attritum substantia renis abraditur, aut venulæ aliquæ capillares discerpuntur, hinc vrina ex permixtione sanguinis cruenta apparet, vel certè si paucissimus sit ille sanguis, lixiuio simillima per aliquot dies profunditur. Verùm dicet aliquis, tantùm abest vt arenulæ cum vrinâ per nephriticos dolores profundantur, quin potiùs vrina omnino supprimitur, vel certè pauca, tenuis & pellucida, qualis per obstructiones solet, excernitur. Respondemus, hoc quidem aliquando contingere, quando scilicet calculus vtrumque renem occupat; vel certè grandior factus, aut mucositatibus iunctus, obstruit omnino vnum, & ex vehementiâ doloris officium alterius velut socij interturbat: vnde *in Coacis*, Hippocrati repentinus dolor renum cum vrinâ interceptâ, significat lapillorum aut crassarum vrinarum mictionem: Sed hoc rarius est, quàm id quod hoc loco ab Hippocrate annotatum fuit ad διάγνωσιν renalis calculi. Cui adiungit duplicem sympathiam, primò ipsius ventriculi valde compatientis ob viciniam & connexionem membranæ illius

quâ

quâ viscera ventris inferioris inuoluuntur : quâ affectâ consurgit ventriculus ad iuuandam excretionem rei noxiæ, quantis potest viribus, vnde agitatione illâ & compressione vomuntur primùm pituita & assumpti cibi vel potus, deinde increbrescente dolore, inediâ, vigiliis, & anxietate etiam æruginosa & πολύχλοα in ventriculo ipso recocta, vel ab affecto etiam hepate & folliculo eius deriuata, ex quo meliùs se habent; quia natura duplici onere fatigata, iam altero subleuata est, nimirum prauorum humorum sarcinâ, à quibus ren etiam premebatur. Secunda sympathia est cum femore κατ' ἴξιν posito. Nam calculus grandior scilicet, aut dum agitatur, non solùm diuellit renem, aut vreteris caput, sed etiam subiectas partes premit, videlicet venam cauam & arteriam descendentem, necnon præcipuè musculos illos lumbares & renibus substratos, qui in coxam inferuntur: Græci ἀλώπεκας & ψόας vocant, vt refert Rufus ex libro Cnidiarum sententiarum: Fit autem torpor iste ex compressione neruuli in musculos istos distributi, non dissimilis ei quem sæpe sentimus ex sessione super femur, vel dum innitimur diutiùs alterutri cubito, & intercipiens affluxum spiritus animalis in extremitatem manus, qui fit per eiusmodi neruulos. Neque solùm femur, sed etiam testis è directo quasi conuellitur ob consensum partium istarum generationi dicatarum, vt est apud Hippocratem *lib. de intern. affect.* potissimùm quando calculus iam in vreterem sese insinuat, & per continuitatem istorum vasorum à rene in scrotum vsque percurrentium, doloris sensum omnibus hisce partibus impertit.

Quòd si subsistat intùs calculus immotus intra cauum renis vel ipsius parenchyma, vt diximus, possunt abesse prædicta omnia signa, excepto graui illo dolore & quasi obtuso in renes, cum summa spinam inflectendi difficultate, ita vt vix possint in terram inclinari, vel in dorsum conuerti; potissimùm eâ parte quâ hæret calculus: Imò si diutiùs aut violentiùs exerceant lumbos & spinam duriter equitando aut saltando, profunditur vrina illa cruenta, vel saltem lixiuio simillima.

At verò deturbatus in vreterem calculus, quamdiu est in illo ductu, dolores atrociores & clamosos excitat, quia non sunt in ventre erronei, vt colici, neque alui excretione omnino leuantur, sed perreptant rectà versùs directum testem, nec desistunt priusquam ab vretere in vesicæ cauitatem perductus fuerit. Sola enim transpositio calculi ab angusto loco in ampliorem, facit omnino cessare tristitiam illam & anxietudinem, quia cessat diuulsio & quasi distractio membranosi & angustioris illius corporis.

Talis igitur calculus renalis, vel arenularum & muci copia ab vretere in vesicæ cauum præcipitatus, aliquando ibi subsistit cum cessatione doloris, & functionum integritate, vt videtur: Sin verò naturæ impellentis robore subeat ipsam vrethram, intercipit sæpiùs aut supprimit vrinæ fluxum, si sit grandiusculus, donec multis tandem conatibus egeratur: aliàs minutuli calculi decem vel plures aliquando meiuntur, absque difficultate in assuetis & grandioribus, quibus iam ob præteritos tales partus latiores redditæ sunt viæ, potissimùm in fœminis quibus breuior est vesicæ in vrinæ ductum meatus: quod bonis & faustis ægri rebus contingit. Nam si intus retineantur, vel primaria sit calculi in vesicâ generatio, vt fieri posse probauimus; tunc vnus vel plures ibi coagmentantur, qui certo tempore clara suæ generationis & accretionis dabunt indicia. Certè in illis qui copiosè & diutiùs profundunt vrinas illas albas, crassas, & turbidas, vel hypostasin mucosam & matulæ fundo adhærentem quasi glutinum quoddam, dici certò potest quod de alio affectu pronuntiauit Hippocrates, vesicæ calculum adesse, vel citò adfuturum, quia impossibile est illas diutiùs perseuerare, quin portio istius materiæ concrescat & recoquatur in lapidem. Quinetiam arenarum albicantium copia cum vrinis diu profusa calculum vesicæ significat Hippocrati *Aphorismo 79. sectionis quartæ*, quia deteritur illius portio, & amandatur meiendo: quamuis enim Auicennas huic Aphorismo repugnare videatur, est tamen intelligendus, quoties nulla alia signa lapidis apparent cum isto sedimento, quia tunc impedit potiùs generationem illius, quàm iuuat.

Hic ergo genitus, eiusmodi aliquando muco ita inuoluitur, aut vesicæ fundo agglutinatur, vt nullam aut non sensibilem saltem molestiam ægro adferat, donec agitatione violentâ, aut pondere proprio disruptis iam vinculis vagus per vesicam feratur. Tunc enim querelæ & variarum functionum læsiones exoriuntur. Intercipitur enim sæpe in medio cursu vrina, cum vehementi dolore,

qui ad colem vſque & glandis extremum violenter extenditur, ſub mictionis præcipuè finem, quia tunc lapis alliditur ceruici veſicæ; quem ideò ſolent eiuſmodi ægri potiſſimùm pueruli erectum habere, vel contrectare & quaſi diſcerpere, exiſtimantes ibi eſſe præcipuam ægritudinis ſuæ ſedem, cùm tamen ſit tantùm ſympathia ob collum veſicæ ad iſtos vſque fines protenſum. Muliercula autem ora pudendorum ſuorum frequenter ſcalpunt & contrectant, tantum cruciatum conantes hoc modo demulcere. Intereà ſentitur pondus cum dolore grauante in totâ pectinis regione, præcipuè imâ perinæi parte, quam grandior iam lapis premit cum ipſo inteſtino recto & eius ſphinctere, quæ idcircò ad excernendum ſæpiùs ſollicitantur, & meientibus ægris non rarò relaxantur: Vix poſſunt ſtare recti, equitare vel ambulare per ſalebroſa loca, quia tunc contunditur magis veſicæ ceruix commoto lapide: & aliquando dum meiere volunt, coguntur ſupini recumbere, vt calculus ſuâ grauitate in fundum veſicæ reclinatus, ſinat liberum vrinæ profluenti exitum, quod eodem modo cathetere præſtatur, immiſſo in canalem vrinæ, quia calculum propellit ad interiora cauitatis veſicæ. Vt certior fias iſtorum omnium, explorandus eſt eiuſmodi calculus, non ſolùm per catheterem, vt dixi, ſed etiam immiſſo in anum digito: ſic enim manifeſtè patebit, non ſolùm vtrùm calculus latitet intus, ſed etiam omnes eius differentiæ ſtatim innoteſcent, vtrùm vnus vel plures, magnus vel paruus, aſper vel læuis, rotundus vel angularis, & ſimilia, quorum tactus certior eſſe poteſt iudex. Hæc igitur ſunt præcipua ſigna tam ipſius affectus, quàm partis affectæ diagnoſtica. Notæ verò cauſarum, num ſcilicet eiuſmodi calculus pendeat ab immenſo calore renum, veſicæ, aut alterius partis: materiâ pituitoſâ, limo ſiue fæculentiâ terreſtri, exaſſatis humoribus aut aliis: ex cenſu & ſedulâ quaſi enumeratione ac conſideratione rerum naturalium, non naturalium, aut præter naturam patebit. Certè ſi nulla ſint talium cauſarum manifeſta indicia, ſed in obſcuro lateat τὸ τῆς διαθέσεως αἴτιον, vt loquitur Galenus, non erit extra rem accuſare malam partium iſtarum conformationem, ductuum anguſtiam aut compreſſionem, quæ magnam, imò potiſſimam hac in re vim obtinere ſupra probauimus. Nunc ergo Prognoſin paucis perſtringamus.

Inter diuturnos ſeu chronicos affectus, cùm λιθίασις referatur, non infert quidem præſentaneum mortis periculum per ſe: attamen ratione cruciatus vehementioris, vigiliarum, interceptionis vrinæ, & aliorum ſymptomatum concurrentiũ, tam ex ἰδιοπαθείᾳ partium iſtarum, quàm ex ſympathiâ condolentium, multos neci derepentè tradidit, etiam non aduertentibus Medicis aut ægris, quia vires ſubitam fecerunt ruinam. Certè δυσίατος perpetuò & malæ curationis exiſtit hic affectus, quia ſequitur κακοπραγίαν & vitium multarum partium coctionibus & expurgationibus τῶν περιττωμάτων corporis noſtri dicatarum. Sic enim difficultatem curandi in his partibus, potiſſimùm veſicâ, annotauit Aurelianus, quòd neruoſa ſit & imbecillis caloris, quòd altioribus corporis locis inſita, ad quæ medicamina non facilè penetrant, vel certè iam multum alterata, & quòd excrementis perpetuò alluitur. Hippocrates *Aphor. 6. ſect. 6.* in ſenibus renum & veſicæ vitia difficulter ſanari tradidit, ob eaſdem cauſas quibus aſſerit *6. Epidem.* ſe non vidiſſe ſanatas renum affectiones poſt quinquageſimum ætatis annum. Hoc habet peſſimum iſte affectus, quod frequentem & quaſi ſucceſſiuam facit recidiuam, vnde Aretæus, multò difficilius eſſe putauit renes aut veſicam calculoſis diſpoſitionibus potiſſimùm hæreditariis obnoxios, arte ab illis generandis impedire, quàm vterum à pariendo fœcunditate luxuriantem. Magnitudo autem periculi, & curandi difficultas variatur pro conſtitutione cauſarum, affectus ipſius, & partis affectæ. Etenim quicunque ægri, mali ſunt regiminis, & intemperantes, aut certè propter regionis aut vitæ conditionem eo coguntur vti, nuſquam liberantur ab hoc morbo. Quòd ſi alterius affectus complicatio cum iſto coniungatur, vt vlceris, αἱμοῤῥαγίας, & ſimilium, quod eſt valde frequens, trepidabit vndique curatio, nec vllo curationis certo fundamento conſtabit, pugnantibus inter ſe indicationibus. Multitudo etiam aut mala qualitas materialis & efficientis cauſæ ad idem conſpirantes valde omnia intendunt, potiſſimùm ſi partes iſtæ affectæ iam malum habitum contraxerint, vtpote maraſmo vel ſcirrhoſâ diatheſi detineantur. Renes tamen inaſſueti excludendis calculis vel arenulis, ideò magis torquentur quàm aſſueti, quia anguſtiores habent meatus, qui deinceps crebris iſtis parturitionibus, vt ſolet in vtero, dilatantur.

Vesica verò contrà magis vexatur nouis calculis superuenientibus, quia non potest tam frequentem lithotomi operam sustinere, sine magnâ caloris & propriæ substantiæ iacturâ. Figura etiam, vt asperitas, leuitas, rotunditas & similia: Item magnitudo & numerus calculorum auctior faciunt ad faciliorem vel difficiliorem excretionem, atque symptomatum exasperationem, vt cuiuis rem ipsam consideranti patet. Quamuis aliquando in vesicâ minor calculus maiorem aliquando molestiam facessat quàm grandior, quia faciliùs sese insinuat in ductum vrinarium, vbi subsistens sæpe visus est neque excerni omnino posse, nec in vesicæ cauitatem retrocedere & ἰσχουρίαν pertinacissimam, interdum etiam mortalem suscitare. Nos ergo ad therapeiam accedamus.

Tota hæc nostra curandi methodus, in duas partes erit diuisa, quarum prima prophylaxin spectabit, siue causarum à quibus suscitatur calculus, remotionem & expugnationem. Altera verò veram therapeiam seu sublationem ipsius affectus, nempe calculi & arenularum ac muci in renibus, vesicâ, vreteribus, aut meatu vrinario residentis, ibíque varia symptomata excitantis: quorum mitigatio etiam non est negligenda, quod Practici nostri vocant paroxysmo prospicere. Indicatio à parte quæ debet roborari, non est omittenda.

Prophylaxis ergo cùm spectet causas omnes generantes, augentes vel conseruantes ipsum calculum, tam externas quàm internas: ab externis est auspicandum, quæ accuratâ victus ratione ita dirigi debent, vt nullus deinceps hac in parte error contingat. Vitent itaque diligenter ægri isti ea omnia quæ à nobis inter causas huius affectus morbificas sunt recensita in censu rerum non naturalium, potissimùm quod ad alimenta attinet, ex quorum vitio tam materialis calculi causa, quàm efficiens facillimè, vt diximus, suscitatur. Obseruent ergo victus rationem quoad qualitates primas temperatam & æquabilem, nisi appareat excessus alicuius partis intemperatæ aut totius corporis, qui correctione indigeat: Vnde Galenus *lib. 6. de sanit. tuend.* in pinguibus & crassis hominibus calculo obnoxiis, non solùm tenuem diætam quoad quantitatem spectat, sed etiam ratione qualitatis calfacientem, incidentem, attenuantem, & detergentem instituit, vt humores istos viscidos & pituitosos expugnet, ac corpus ipsum ad mediocritatem reducat. Contrà in gracilibus, extenuatis & biliosis, qui eiusmodi arenulas aut lapillos colligunt, bonum conatur habitum restituere alimentis euchymis, & viscerum calorem ac siccitatem refrigerantibus & mollientibus seu humectantibus temperare: Quâ in re magna esse debet Medici prudentia, ne omnes istos ægros, vno quod ait Galenus *Meth. med. lib. 9.* calopodio calceet, sed pro varietate illorum, diuersum etiam regimen & causis morbificis oppositum præscribat. In summâ tamen, & quod ad generale huius affectus præcauendi theorema attinet, certum est alimentorum substantiam puram, euchymam & eupeptam, quantum fieri poterit, esse eligendam: quantitatem verò paucam aut saltem mediocrem, ne excrementa multiplicentur: qualitatibus autem eis præditam, quæ modò materialem causam, modò efficientem proximam, aliàs obstructiones, si adsint, & similia, prout magis vel minùs præualuerint, respiciat. Potus in primis sit valde limpidus, & ex purissimis liquoribus, qui nullam faciunt residentiam, ex aquâ scilicet fontanâ vel cisternæ, si eius sit copia; sin minùs, percolatâ per mortaria lapidea aut mundissima linteola, vt limum deponat, vel etiam leuiter decocta, vt secernantur partes heterogeneæ: Idem dicas de vino, quod tenue, album aut saltem flauum, oligophorum, & bene maturum esse debet, ídque temperatum conuenienter pro ratione dispositionis partium nutritioni dicatarum: Vnde multi laudant aquæ, dummodò non sit gelida aut niualis, potum in hoc affectu; Alij parum vini addunt, & miscent duabus horis ante pastus, vt omnem amittat feruorem; Vocant Galli *du vin lavé.* Sed hoc intelligendum est in iuuenibus adhuc biliosis & similibus, quibus viscera ista exæstuant: In aliis enim pro ratione & diuersitate vini ac regionis alio modo competere potest, vt iam diximus. Vitent ergo mustum omne, vinum coctum & dulce, crassum etiam, nigrum & austerum, vina aromatibus condita, vt Hippocraticum & Pimentum vulgò dictum: Item potus illos Septemtrionalis plagæ, pyracium, pomacium, ceruisiam & similia; Quamuis enim videantur temperare caloris vehementiam, attamen quia crassarum partium, maius inferunt periculum ex parte materialis causæ, & quia vias obstruunt. Panis eodem modo eligatur ex puro frumento, non putrido aut arenoso confectus, bene fermentatus, subactus & coctus, cui si parum anisi vel coriandri addatur, dissipabit meliùs materias istas crassas & viscidas. Nolim tamen biscoctum,

vt quidam faciunt, dare, quia nimiùm est exustus, & ad terrestrem naturam accedit. Vitent etiam salsa omnia, piperata, frixa, oua indurata: Carnes crassioris substantiæ, animalium extremitates & intestina superiùs commemorata: Pisces cetaceos, palustres, squamis carentes, & viscosâ substantiâ præditos, potissimùm salsos. Aliis enim, vt saxatilibus & friabilis substantiæ, poterunt vti mediocriter bene præparatis, vt supra craticulam assatis, vel cum vino albo coctis, pauco aceto & aromatis, vt solent Germani. Legumina etiam omnia nocent, quoad substantiam spectat; Nam quoad liquorem eorum, proderit sæpe iusculum cicerum vel lentium sumere, foliis petroselini vel apij, & pauco croco conditum, quia valde reserat vias vrinarias. Fugiant autem oryzam, milium, triticum coctum, amylum, & similia, quia sunt crassæ & quasi emplasticæ substantiæ; Item rapas, napos, castaneas, caulium substantiam, tubera, pyra, corna, mespila, sorba, cydonia, ob eandem causam. Vtantur autem carnibus recentibus & delicatis, tam assis quàm elixis, prunis, capparibus, passulis, pineis nucleis, amygdalis mundatis, pistaciis, pomis coctis cum saccharo, & similibus: Necnon æstiuo tempore, si quidem constanti sint adhuc ætate, non oberit cerasa tam dulcia quàm acidula, pruna generosa, raphanos, pastinacas, asparagos, lupulos, cucumeres, pepones, melones, cucurbitas satis copiosè deuorare, vt istis soluatur aluus, temperetur calor, & viæ vrinis dicatæ plurimo sero quod generare solent quasi abluantur: Quemadmodum etiam ouis tremulis & recentibus, potissimùm vitellis, non esse illis interdicendum existimo, quia bonam & parum excrementitiam alimoniam præbent, quod hîc valde est optandum. Caseo autem diligenter interdicendi, & omnibus lacticiniis propter rationes adductas: Quamuis enim recens caseus vel lac coagulatum videantur facere ad sedandum partium feruorem, tamen quia facilè à vehementi calore exuritur, & in nidorosas cruditates abire solet, ideò melius est ab eis in totum abstinere. Neque obest quod afferunt Hippocratem 7. *Epidem.* Clonigo calculorum doloribus diuexato lac recenter mulctum exhibuisse per multos dies: hoc enim Hippocratem non prophylaxeως causâ, aut auertendi mali ergò fecisse patet, sed tantùm ratione symptomatis, nempe cruciatus illius immensi per anodyna demulcendi: non tamen negamus quin pro ratione regionum & in assuetis, multa hîc latitudo retinenda sit.

His circa alimenta constitutis, habeant etiam eiusmodi ægri curam exercitationis mediocris, non laboriosæ aut diuturnioris, potissimùm quæ renes exagitat violenter, qualis est dura equitatio, & coitus immoderatus. Agant in omnibus quantum fieri poterit, placidè, nullis conturbati molestiis aut iracundiâ; somnóque mediocriter indulgentes in grabatulo duriore, si forti sint & alacri corpore, nunquam in lumbos reclinati, multò minùs culcitris illis plumeis & stragulis mollioribus innixi, quia illis valde incalescit tota lumborum regio.

Procurent vacuationes alui & vesicæ, tum alimentis, tum medicamentis, vt posteà dicemus: Hæc enim est potissima pars prophylaxeως, vt si genita sint excrementa, continuò propellantur, nec diutiùs stabulentur in partibus istis. Et si quidem aliæ sint vacuationes, quæ huic affectui primordium aliquod suppeditasse videantur, diligenter etiam erunt procurandæ, vt capitis per os & nares, vteri, hæmorrhoidum, & ventriculi ipsius per vomitum frequentiorem in illis qui assueti & bene comparati sunt ad vomendum, quíque magnas primæ coctionis cruditates persentiunt. Non sunt etiam negligendæ aëris intemperies, sed diligenter vitandæ aut corrigendæ pro conditionibus ægrorum & regionis quam incolunt: Cuius status si deterior sit & propensior ad dictum affectum producendum, non erit absonum, vt in aliis diuturnis morbis, solum mutare, & salubriorem plagam habitare. Hæc igitur prima est pars prophylaxeos quam diæteticam vocant.

Altera prophylaxeos pars quam therapeuticam vocant, tota occupatur circa causas internas remouendas, tam Chirurgicis quàm Pharmaceuticis remediis, prout illæ concurrunt ad affectus istius generationem. Ac proinde si plethora sit totius corporis, vel hepatis, renum & similium partium caliditas nimia, consulit venæ sectiones iteratas veris aut autumni tempore, ex cubiti venis, cruralibus, aut ipsis hæmorrhoidibus, (*Vnde in Aphorism. hæmorrhoides non solùm melancholicis, sed etiam nephriticis prosunt.*) prout ipsius ægri status suadebit. Quemadmodum in mulierculis si menstruorum suppressiones patiantur, dabit operam vt in conuenientes periodos reuocentur. Item exhibito sero lactis per xx. aut xv. dies, æstatis tempore, vel decocto, iulepis, conseruis, opiatis conuenientibus, conabitur temperare viscerum calorem, quemadmodum externis topicísque remediis, balneo dulci & tepido,

tepido, natatione æstiuâ in flumine placido, linimentis ex vnguent. albo, rosaceo, santalino, & similibus, vel etiam gestatione laminæ plumbeæ perforatæ supra dictos renes, vt sequenti capite accuratiùs dicemus. Si cacochymia magis vrgeat, expurganda etiam erit diligenter: vnde Practici nostri in calculo obnoxiis tantopere laudant clysterum singulis diebus vsum, si aluus sit pigrior, aut pilularum ex aloë & agarico confectarum, quarum duæ vel tres assumantur alternis diebus ante cœnam. In assuetis ad vomitum, eundem conciliant bis in mense, quia euacuat potenter cruditates primæ regionis, & à renibus reuellit.

Solemus etiam purgationes quæ apozemate aliquo laxante bis in anno circa autumni & veris tempus præscribi solent, maximè hîc laudantur, quia non tantùm antecedentes remotásque causas subtrahunt, sed etiam aliquid illius materiæ quæ iam in renibus aut vesicâ continebatur, impediúntque illius coagmentationem. Adde quòd obstructiones viscerum quæ hunc affectum frequenter comitari solent, admixtis incidentibus & detergentibus conuenienter dissoluunt. Intereà roborandus ventriculus, & reliquæ partes coctionibus dicatæ sumptis & admotis, vt suo loco dictum fuit. Quòd si caput magnam mali partem conferre videatur, transmisso ad inferiora humore pituitoso per catarrhos & fluxiones, exhaurienda ista sentina pilulis validiùs purgantibus, reuellenda & deriuanda per cucurbitulas, vesicatoria, aut caustica collo admota, vel etiam errhinis & apophlegmatismis, prout commodius esse videbitur. Hîc tamen dubitari solet, vtrùm existente totius corporis aut partis alicuius pituitosâ vel serosâ repletione, quæ foueat istum affectum, liceat vti hidroticis seu sudorificis ad vacuandos eiusmodi ichores, & exsiccanda viscera humiditatibus scatentia. Quoniam sudorificis, inquiunt, valde inflammantur hepar ac renes, & humores exsiccantur, quod est hîc valde pertimescendum. Nos tamen censemus in pituitosis hominibus per se vel ex accidenti, non esse inutilem istorum remediorum vsum, si quidem ex temperatis, videlicet rad. chynæ aut sarsæ parillæ instituantur. Quoniam in illis non est tantum periculi ex parte caloris (quem etiam licet moderari externo quodam linimento singulis diebus supra illas partes admoto, iulepo aut conseruâ violæ, & similibus frequenter admotis) quàm ex parte materialis causæ, nempe humoris redundantis: cuius exsiccatio etiam seu induratio non est valde pertimescenda, quia eiusmodi remedia fundunt & liquant istam materiam quæ in renibus continetur, vnde faciliùs effluit; antecedentem verò resoluunt & in sudores conuertunt. Vt igitur in certis casibus & bene præparato corpore, non deneganda sunt sudorifica; sic etiam diuretica post solennes purgationes valde prosunt, tam præcautionis causâ, vt mucosa substantia, limus, arenulæ, & similes sordes iam oberrantes circa vias vrinarias excludantur, quàm vt calculi & crassior mucus iam adhærescentes commoueantur, & ad excretionem inducantur: Vnde post solennem illam κάθαρσιν, quatuor aut quinque dierum; vel si æger non sit ita cacochymus, aut diuturniores istas purgationes reformidet, exhibitâ primùm cassiæ ℥ ß. cum ʒ ß. rhabarb. puluerisati in formam boli: & sequenti die terebinth. Venetæ diligenter aquâ endiuiæ & graminis lotæ ʒ vj. cum ℈ j. pulueris liquirit. in plures morsellos nebulis obuolutos, assumptis cum pauco vino albo, vel syrupo capilli Veneris. Solemus tale decoctum diureticum & nephrocatharticum præscribere.

℞ Rad. eryngij, ononidis, apij, & liquirit. rasæ, an. ℥ j. foliorum berulæ, parietar. pimpinel. agrimon. herniariæ, petrosel. vulgaris & Macedon. an. M. j. summitatum maluæ & raphani tenerioris, an. M. ß. seminum lithospermi, alkekengi, & maluæ, an. ʒ ij. florum cichorij, borrag. genistæ, cicerum alborum & nigrorum, an. P. j. Decoquantur omnia in aquâ hordei lento igne & sine fumo ad mediæ partis consumptionem. Cui adde sub finem, vini albi tenuissimi, vel in eis qui viscera habent calidiora, succi limonum ℥ iij. Colentur. Bibat huius decocti ℥ v. vel vj. manè per plures dies. Reiterentur bis aut ter singulis annis. Eadem aut quædam ex eis gratiora, addendo mali citrij taleolas aliquot, decoqui possunt singulis diebus, cum pullo columbino vel gallinaceo, aut frustulo carnis hœdinæ, vel galli iam decrepiti, instar iusculi ante prandium sumendi, vt ægris nostris delicatioribus minùs sint ingrata. Vulgò autem iactatur hic puluis, quia compluribus magnatibus est in vsu, ad expurgandos calculosos renes, de quo capiunt cochlear vnum manè singulis mensibus, ter circa nouilunium, plenâ lunâ & mediâ, suprabibendo parum vini albi, aut decocti cicerum rubrorum, rad. liquiritiæ & eryngij, posteà diu & fortiter equitando vel deambulando.

℞ Nucleorum mespilorum, & puluer. electuar. diatragac. frig. an. ℥ j. glycyrrh. rasæ, sem. melonum & milij Solis, an. ʒ ij. sem. saxifrag. genistæ, brusci, raphani, & cardui calcitrapa dicti, an. ʒ j. sem. althææ & asparagi, an. ℈. j. sacchari candi ℥ ij. Fiat omnium puluis, vtatur vt dixi.

Sed nullum est, me quidem iudice, potentius præstantiúsve remedium, post accuratam corporis purgationem, ad vias istas excrementis liberandas & mundificandas, quàm potus aquarum nostrarum thermalium Balerucanarum: suo enim calore ex venâ bituminali profecto, fundunt liquántque quoscunque crassiores mucos, nitrosâ autem substantiâ detergent & abradunt, & quantitate mirabili quâ assumuntur, solent impuritates intestinorum & viarum istarum vrinalium quasi torrente quodam abripere: vnde incredibile est dictu, quantam viderimus ex calculolosis hominibus saburram, istarum potu benè instituto cum vrinis deturbatam. In quibus enim timuimus calefactionem viscerum ex illarum vsu, præscripsimus tunc temporis vini abstinentiam, iuscula pullorum herbis refrigerantibus temperata, iulepos temperantes, & similia. Quibus ita consideratis non verebimur etiam pituitosos & pinguiori corporis mole præditos homines, dummodò firmis sint viribus, in balneum dictarum thermarum, semel in die circa auroram, ídque per triduum præcipitare, munitis priùs renibus & hepate appropriatis quibusdam inunctionibus, atque etiam duplici linteolo inuolutis, vt deinceps sudoribus concitatis, viísque relaxatis excrementa eiusmodi copiosè vacuentur. Licebit enim posteà dum erunt domi, si ita videatur, & pro variâ corporum constitutione emendare quicquid empyreumatis contraxerint vsu balinei domestici, ex aquâ dulci & refrigerantibus ac humectantibus parati. Nunc igitur à prophylaxi therapeuticâ ad meram calculi therapeian, tam renum quàm vesicæ progrediamur.

Vera tam renalis quàm vesicæ calculi curatio est eius sublatio, citò, tutò & quantum fieri poterit iucundè procurata. Antequàm igitur grandior aut durior fiat renis calculus, vel eius substantiæ nimiùm affigatur, si nihil impediat, vtpote vlceris complicatio, vel magna sanguinis per vrinas profusio, & similia; tentandum omni industriâ & studio, vt comminutus & quasi attritus inde excludatur, quò enim minor erit, etiam distentio partium ac doloris sensus leuior; quod fieri non potest, nisi priùs eductis illis excrementis quæ in primâ regione stabulantur, ne per ista lithontriba & nephrocathartica in renes præcipitentur. Hoc autem fit commodissimè per cibi temperantiam & frugaliorem victum: Vnde Hippocrates *6. Epid.* *μὴ ἐμπίπλασθαι*, *non impleri cibo*, ait; tum præcipuè per medicamenta mollientia & quasi anodyna, quæ nullâ exagitatione corporis id præstant. Vnde solemus communiter præscribere in primis bolum ex cassiâ, leniente & humectante eccoprotico, cum ʒ j. rhabarb. cui vis est aliqua diuretica cum corroboratione partium: Deinde altero die (immissis intereà clysteribus lenientibus, tergentibus & leuiter purgantibus) terebinthinam ad ℥ ß. vel ʒ vj. lotam aquâ endiuiæ & graminis, cum pauco puluere liquiritiæ exhibere: quæ præter laxandi quandam vim & detergendi, habet etiam facultatem expurgandi vias istas renales, & commouendi vrinas, vt patet ex odore illo quasi violaceo, quo solet eas perfundere. Quamuis enim Hippocrates *loco citato 6. Epid.* audet in hoc affectu iuuenes veratro purgare, quasi mochlico quodam medicamento ad expurgandam cacochymiam quæ huic affectui frequenter est comes, & diuellendos calculos renibus nimiùm adhærentes: Hoc tamen tempore vix tam generoso cathartico tutum est vti, propter ægrorum nostrorum mollitiem, & quia per magnas istas perturbationes metus est, ne violenter nimiùm exagitati humores præcipitentur in partem ipsam affectam. Non tamen negauerim, & hoc etiam in vsu habemus, homines calculosos pituitâ ac similibus humoribus redundantes, nisi vomitu spontaneo & copioso sufficienter vacuentur, paulò validiore cathartico quàm sit cassia, esse expurgandos, vt diacarthami vel diaphœn. ʒ vj. cum iusculo aut decocto laxante dissolutis: sic enim vacuatis copiosè excrementis communibus, præcipuè pituitosis, minùs prementur renes, & licebit deinceps tutiùs vti sequentibus remediis.

Communibus ergo viis & excrementis ita repurgatis, accedendum erit ad secundum scopum ab eodem Hippocrate *loco citato* propositum, *οὐρητικοῖσι καθαίρειν*, *Vrinam cientibus* (quibus complectitur omnia lithontriba & nephrocathartica) *agendum*, vt agitentur, conterantur, & quasi compellantur calculi isti ad exeundum de suâ sede. Sed quia hoc commodè præstari nequit, & sine insigni dolore, nisi ductibus illis per quos solet ista materia transferri, laxatis, mollitis & quasi patefactis; ideò

ideò addit ipse Hippocrates λεπτῦναι καὶ ἀπαλῦναι, *attenuandum ac molliendum.* Sic enim speranda est facilis huius materiæ excretio aut saltem transpositio: Quòd si adhuc subsistat & moretur in viis, compellenda quasi attrahentibus & deducentibus deorsum. Vnde *ibidem* Hippocrates, *Quiescere non conducit, sed exerceri*, hoc est, agitare & concutere satis vehementer corpus, *& poplitis venam secare.* Malim enim ego illam venæ sectionem ex popliteâ aut crurali ab Hippocrate institutam esse ad exagitationem & quâsi attractionem calculosæ materiæ, vt solet in mensibus aut hæmorrhoidibus suppressis, quàm ad vacuationem totius corporis, vel reuulsionem à parte affectâ, ne videlicet sanguis præ doloris vehementiâ eò translatus illam inflammet. Etenim in tali casu melius esset, ipsam cubiti venam, quæ sit ex directo renis affecti tundere, quia commodiùs illa omnia præstabit, si ætas & reliqua consentiant. Nos ergo communem Practicantium vsum in excludendis calculis & leniendis eis quæ comitari solent symptomatis, proponamus.

Vbi primùm excrementa conuenienti pharmaco, vt dictum est, vomitu aut clysteribus lenientibus & temperantibus frequenter repetitis, prout occasio melior videbitur, vacuata fuerint: quia iam dolor punctorius ex calculi agitatione & diuulsione partis membranosæ angustioris vrget, solemus de relaxandis viis istis comminuendo propellendóque calculo, & cruciatu, si sit immoderatus, placando statim cogitare. Relaxantur itaque molliuntúrque viæ istæ tam sumptis quàm admotis: sumptis, vt butyro recenti, iure pingui, cremore hordei, decocto liquiritiæ, mucilagine seminis maluæ aut althææ, cum aquâ parietariæ extractâ, oleo amygdal. dulc. recenti & per solam expressionem sine igni educto: cuius cochlearia aliquot haurienda frequenter exhibentur. Intereà paretur balneum, vel si nimiam resolutionem virium pertimescas, semicupium sequens.

℞ Rad. liliorum, raphani, peucedani, apij, fœniculi, graminis & eryngij, an. ℔ j. maluar. althææ, & violar. cum toto, an. M. iv. foliorum brassicæ, saxifragiæ, cressonis, parietariæ & brancæ vrsinæ, an. M. ij. seminis melonum, carthami, milij Solis, lini & fœnugr. an. ℥ j. ß. florum genistæ, chamæm. & meliloti, an. M. j. Fiat omnium decoctio in aquâ dulci pro balneo, aut semicupio, quod ingrediatur frequenter, potissimùm vrgente dolore. Exeat autem post vnam aut alteram horam, ne corporis robur quod hîc valde est conseruandum, resoluatur. Aut etiam potes vti fotu ex simili decocto cum filtris, aut vesicis suillis, & internè quia intestinum reni imcumbit, clysteres iniicere, eodem decocto & oleo liliorum, paucóque rutaceo, propter iunctos frequenter flatus, confectos. Si non suppetant ista omnia, aut certè propter affectus vehementiam non liceat tamdiu morari, paretur balneum, semicupium, vel fotus ex solâ aquâ tepidâ, cui addes olei liliorum sufficientem quantitatem: imò si ægri aut regionis conditio illud permittat, vtilissimum erit conficere solium integrum ex oleo communi vel lacte, quia valde emolliunt & sunt anodyna præsentissima: Quod ego magis laudo, quàm balnea illa calidiora à Rhase nostro proposita, ex decocto abrotani, menthastri, stercoris columbini & similium, quoniam istis valdè resoluitur totum corpus, & quasi inflammatur, nec viarum laxitas commodè comparatur. In exitu semicupij aut balnei applicentur regioni renum & vreterum medicamenta facultatibus eisdem prædita, folia maluæ & parietariæ frigantur in sartagine cum adipe cuniculi, vel oleo de scorpionibus, & instar placentularum admoueantur: vel idem adeps dissolutus cum dicto oleo aut liliorum, vel vnguenta laxantia, vt resumptiuum, de althæâ, Agrippæ, &c. inungantur diu leuiter fricando versus regionem pubis, vt sic attrahatur in vesicæ cauitatem calculus: Vel etiam si pertinaciùs in vreteribus moretur, cucurbitulæ admoueantur cum multâ flammâ eidem regioni supra ventrem & dorsi latera, quasi gradatim ad inferiora vergendo. Æger etiam saltu aliquando & corporis commotione violentâ sæpe excutit eiusmodi materiam diutiùs ibi subsistentem, quod tamen mediocriter est tentandum, ne vis inferatur istis partibus, & corpus nimiùm debilitetur.

Intereà lithontribis & nephrocatharticis suus etiam hic erit vsus, tam extra balneum, quàm ibidem degente ægro, vt comminuatur & validè propellatur calculus, siue in renum cauo, siue vreteribus subsistat. Ad id infinita haben-

tur apud Practicos remedia, quæ frustrà esset hîc omnia recensere; quorum alia dicuntur ex proprietate id præstare, vt lapis Iudaicus, lapis spongiæ, auis Troglodytica seu cauda tremula dicta: Alia quia deterunt & quasi confricant calculi superficiem, vt sunt terrena omnia & aspera, cineres testarum ouorum, vitrum vstum, & similia. Alia manifestis qualitatibus, vacuando scilicet, molliendo, incidendo, attenuando, & detergendo, vt sunt diuretica omnia, radix raphani, peucedani, ononidis, herniariæ, aquæ thermales salsæ, bituminosæ & similes: Quibus lithontribis & nephrocatharticis adduntur ea quæ vehunt & quasi propellunt hæc medicamenta versus partem, vt sunt liquida maiori quantitate mixta, vt eò vsque permeare possint, & ea quæ sunt tenuium partium. Item alia quæ retineant & faciant quasi moram in istis partibus, vt sunt adstringentia quædam, semen myrti, lentisci, rubi, balaustia, &c. ac si quidem asperitas viarum vel calculi adsint, flatúsque coniungantur, pro varietate istarum constitutionum, oblinentia & flatus dissipantia addi possunt. In Officinis vulgò habetur puluis ille λιθοντριβῶν dictus, cuius drachma vna vel dimidia exhiberi potest cum pauco vino albo aut aquâ parietariæ. Monspeliensibus hodie familiaris est Syrupus de raphano seu nephrocatharticus dictus, cuius ℥ j. dissoluta decocto recenti graminis, liquiritiæ, & rad. ononidis, vel foliorum herniariæ propinari solet. Aquæ stillatitiæ parantur ex istis omnibus diureticis & lithontribis accommodatissimæ. Sanguis autem hircinus eo quo tradunt authores nostri modo præparatus, præcipuam laudem in hoc affectu persanando adeptus est, cuius ʒ j. tam prophylaxeως, quàm therapeias causâ frequenter exhibent, suprabibendo ius cicerum rubrorum & foliorum petroselini. Imò etiam commendatur idem sanguis ex recenter mactato hirco supra regionem renum, vreterum, pubis & perinæi illitus, quia creditur dissoluere istos lapides & conglobatas arenulas. Noli tamen in illius vsu imitari malos quosdam Medicos, qui farcimina ex isto sanguine confecta & cocta, calculo diuexatis comedenda obiiciunt. Nemo enim nescit, quantum illis noxæ ex δυσπέπτοις istis & cacochymis cibis inferatur: Adde quòd eiusmodi medicamenta non debent in ventriculo morari & ibi concoqui: sed citò & quantum fieri potest inalterata in regiones istas renales transferri.

Præter ista Practici magnam vim comminuendorum calculorum tribuunt cineri scorpionum, cuius ℈ j. cum vino albo, aquâ parietariæ, aut decocto cicerum exhiberi solet in paroxysmo aut extra illum, quoties scopus confringendi calculi propositus est. Chymici autem non immeritò ad id celebrant extractum suum Terebinthinæ, cuius guttas aliquot dissolutas conueniente aquâ aut iusculo frequenter propinant. Idem tribuunt essentiæ crystalli. Hodie ex nouo Orbe deferuntur Lapis quidam renalis, & Lignum etiam renale similiter dictum: Quorum vires eximias & penè incredibiles ex scriptoribus istarum rerum accipies. Nos enim prædicta sufficere existimamus ad iuuandam calculi exclusionem. Lithontriba cùm calculos comminuere dicuntur, cur non etiam partes ipsas, vt renes vel vesicam afficiunt? Responde primò, ista ferè omnia ex proprietate agere aduersus lapidem: deinde non ingredi substantiam partium vt illam comminuant, sed in viis communibus siue meatibus contineri, quos obstructione tentatos dum pertransire conantur, in ea suam vim exerunt, quæ impedimento illis sunt ne præterlabantur.

Sed quoniam vigiliæ, inquietudo, dolor, sæpe acerbiores sunt, quàm vt ab ægro per plures dies si diutiùs protrahatur affectus, tolerari sine vitæ periculo possint, vel prædictis tantùm remediis sedari; ideò cogimur aliquando præter simplicia anodyna, vt lac, cremorem ptisanæ, amygdalatum, & similia, narcoticis eximium partium istarum sensum obscurare, quò natura datis quasi induciis recreari, & ad morbum superandum alacrior redire possit: Sic theriacæ recentis, Philonij Romani, aut confectionis Requiei dictæ dimidiam aut integram drachmam, cum pari quantitate conseruæ maluarum aut violarum mixtam instar boli, somni tempore sumendam præscribimus: Vel ℈ j. pilularum de cynoglossâ: diacodij ℥ ß. syrupi de papauere ℥ j. & similia. Si recuset ea quæ deuorantur, poteris confingere clysteres ad hanc rem accommodatos, vt ex lacte caprillo, cui permiscebis vitellos ouorum duos cum pauco croco & opij ℈ j. Si materia flatibus iuncta videatur, vt sæpe fit, fiat clyster ex vino generoso, cui capita papaueris incoxerint, cum ℥ ij. olei terebinthinæ & de iunipero, cui est

est etiam facultas ad conterendum calculum & flatus discutiendos. Alij communiter decoquunt maluas cum aliquot foliis papaueris & hyoscyami, & semine rutæ aut aniso additis, quæ omnia solers Medicus pro variis circumstantiis moderabitur. Non sunt tamen narcotica exteriùs inungenda, vt quidam volunt, ne partes istæ obtorpescant & constringantur nimium, vnde posteà cruciatus vehementior excitaretur.

His itaque transpositus ab vreterum meatu in vesicæ cauum calculus, siue vnicus sit, siue plures, muco aut arenulis iunctus, cessat quidem dolor, sed non est perfecta curatio, nisi foràs cum vrinâ propellatur. Ideò nisi sponte suâ & naturæ impetu excludatur; suadendum est ægro, vt post epotum liberaliter vinum album aut aquam parietariæ saccharo dulcoratam, vel decoctum liquiritiæ, contineat diutiùs vrinam, vt eâ copiosiùs retentâ quasi torrente aliquo, secum eiusmodi calculos vesicæ minutiores abripiat. Imò si hæc non satis succedant, iterentur lithontriba superiùs præscripta & inunctiones pubis & perinæi ex oleo de scorpionibus, cuius etiam parua quantitas in vesicam syringâ aut cathetere immitti potest. Item suctione virgæ putat Rhases multum iuuari eductionem calculi in vesicâ positi. Aliquando autem contingit eiusmodi calculum, penis meatum subintrare, qui tamen excludi omnino non potest: sed ibi subsistens, ἰσχουρίαν molestissimam inducit: tunc repellendus est intrò cathetere, candelâ cereâ, aut maluæ cauliculo, vel potiùs ibi retinendus ligaturâ & molli manuum contrectatione, fricatione & compressione, non omissis emollientibus fotibus & oleis, versus balani foramen deducendus, vt inde forcipibus & hamulis, vel terebellis comminutus extrahatur. Accidit etiam aliquando, vt his frustrà tentatis coacti fuerint Medici ad incisionem venire, quæ fit supra locum lapidis lateraliter, quia penis eâ parte magis est carnosus, & vasa minùs per illam excurrunt, nec vrinæ fluxus tam facilè per vulnus istud continget. Aperto pene educendus calculus, & quod reliquum est, vulneri, vt in aliis casibus fit, medeatur Chirurgus.

Superest igitur curatio illius calculi, qui vesicæ cauitatem occupat, siue vesicæ adhæreat, seu vagus per illam feratur, neque propter magnitudinem suam per meatum vrinæ excludi potest: In cuius sublatione duo tantùm scopi proponuntur, vel vt eiusmodi calculus comminutus & quasi in arenulas redactus, deinceps mictione, vt de superiori scripsimus, excludatur: vel vt inciso vesicæ collo conuenienter periti artificis manu extrahatur: & in posterum tale obseruetur regimen, quod omnem generandi calculi occasionem subtrahat. Quod ad primum scopum attinet, quidam existimant, vt noster Rhases, diuturno propositorum λιθοντριβῶν vsu compleri posse, in quam rem describit trochiscos quadraginta dierum spatio confringentes etiam vetustum lapidem in vesicâ, si eorum drachma singulis diebus sumatur cum decocto seminum diureticorum. Trochisci illi siue globuli constânt ex tergentibus, incidentibus, mollientibus & diureticis, vt vnicuique patet. Alij vtuntur prædictis lithontribis tam decocto quàm puluere, sed maiori quantitate quàm in calculo renum sumptis, vt possint peruadere viribus integris ad vesicam vsque: iniiciúntque frequenter in illam, olei de scorpionibus compositi guttas aliquot, eodémque inungunt externas pubis & perinæi partes, vel decocto aliquo incidente, tergente & molliente, fouent easdem partes bis in die; deinde immittunt per syringam puluerem sanguinis hircini dissolutum cum aquâ vitæ, & similia. Quidam verò ita fuerunt temerarij, vt auderent iniicere aquam fortem siue separationis dictam, non sine magno periculo ægrotantis, & artis infamiâ. Ac proinde vt liberè quod sentio profitear, parum ego commodi positum esse puto in istis lithontribis ad comminuendum vesicæ calculum grandiorem. Nam hoc posito, quod tamen vel impossibile est, vel rarò admodum accidit: confringi posse eiusmodi lapidem istorum remediorum vsu, nisi ita comminuatur, vt ferè in puluerem abeat, aut certè in ea frustula quæ facilè meiendo excludi possint, nihil aliud præstiteris, nisi quod ex vno lapide multos confeceris asperos, angulares, meatum vrinarium subintrantes, & frequentissimam ἰσχουρίαν inducentes; qui nisi tandem educantur, accrescunt paulatim per additionem mucosæ materiæ, quæ in vesicâ continetur, & miserrimam internecionem ægro adferunt. Multò ergo satius esse existimo in eis qui per ætatis & virium conditionem illud ferre possunt, ad secundum scopum accedere, qui incisione illâ celebri perficitur, quam λιθοτομίαν vocant:

 simul

ſimul enim & ſemel educitur à perito artifice, cui hac in re fidendum eſſe voluit Hippocrates *in ſuo Iureiurando*, calculus & omnis illa ſaburra, quæ internam veſicæ ſuperficiem occupat: licet enim per eiuſmodi vulnus, Chirurgicis inſtrumentis idoneis, hydromelite, decocto detergente, & ſimilibus, abluere ſordes ibi contentas.

Quibus verò modis & inſtrumentis eiuſmodi operatio exerceatur, licet ex Chirurgorum tam recentiorum quàm antiquorum libris repetere, vel potiùs ab ipsâ αὐτοψίᾳ & rerum magiſtrâ experientiâ ediſcere. Quod ad Medicum enim ſpectat, ſufficit illi eorum corpora, quæ eiuſmodi operationem exigunt, conuenienter præparare per venæ ſectiones, purgationes, victum idoneum, & ſimilia, quæ rei ſtatus indicabit: Monere de periculo affines & ægros, potiſſimùm ſi iam ſint prouectæ ætatis, ne deinceps mortis reus habeatur, quæ hîc frequenter contingere ſolet: Commodiorem anni & menſis tempeſtatem ad eiuſmodi opus exercendum eligere. Non enim bene ſuccedit frigidiore vel calidiore cœlo, vel ſub æquinoctiis, quando magnæ aëris mutationes contingunt, neque plenilunio quando humores commouentur, aut ſilente Lunâ, ſed inter iſta tempora, die ſereno & ventis vacuo. Reliqua enim ex peritiâ ipſius lithotomi pendere debent. Quòd ſi æger aut propter grandiorem ætatem, vel animi aut corporis mollitiem, non audeat ſe eiuſmodi lithotomis committere: obſeruet accuratam viuendi rationem iam præſcriptam, & totam prophylaxeως therapeuticæ partem, frequenter iteratis purgationibus & remediis expurgantibus ductus iſtos vrinarios. Vitámque in hac miſeriâ quantum poterit, producat, cui opitulabitur potiſſimùm Medicus duorum ſymptomatum correctione, doloris nimirum quo ferè perpetuò torquentur ſedatione, & ἰσχουρίας quæ illos frequenter inuadit. Dolorem ſedabit tam anodynis propriè dictis, vt lactis fotu, ſemicupiis mollientibus, fotibus ex ſemine lini & maluæ in aquâ parietariæ cocto, vnguentis Agrippæ & populeo ſimul mixtis, tum narcoticis iam deſcriptis & emulſionibus, quæ horâ potiſſimùm ſomni exhibentur, vt poſſint ſaltem de nocte, quieti indulgere. Ἰσχουρίαν verò ſedare proprio capite docebimus. Hîc tamen præcipua ſpes in cathetere, vel candelâ cereâ oleo amygdalarum dulcium illitâ, quæ in canalem virgæ frequenter immittitur, vt vel calculus, vel ſordes ibi collectæ deturbentur, & via vrinæ liberior reddatur.

Quoties verò adſunt aliorum affectuum complicationes cum calculo renum vel veſicæ, vt inflammationis, vlceris, hæmorrhagiæ, & ſimilium: tunc maius adhuc opus incumbit Medico, & therapeiæ ratio valde eſt perturbata ob repugnantiam variarum indicationum. Eſt tamen vrgentiori ſemper occurrendum, non neglecto omninò alio, vbi tota poſita eſt Medici praxim exercentis ſolertia. Nos ergo ſequentibus capitibus, reliquorum affectuum qui renibus & veſicæ ſuperuenire poſſunt, tractationem ſuſcepturi, huic finem imponamus.

CAPVT II.

De Renum & Veſicæ inflammatione, id eſt, tumore phlegmonoſo vel eryſipelatoſo.

REQVENTISSIMAM ac moleſtiſſimam eorum ſymptomatum cauſam, quæ renes & veſicam exercere ſolent, ſuperiore capite explicuimus: Nunc minùs quidem vſitatam, ſed grauiorem ac funeſtiſſimam proponemus, nempe eorumdem inflammationem ſiue tumorem præter naturam phlegmonoſum aut eryſipelatoſum. Quamuis enim inflammationis nomen non ſolùm diſpoſitiones illas complectatur, quæ ſequuntur ad ſyſtrophicas collectiones ſiue tumores materiæ ſanguineæ vel bilioſæ in partibus, ſed etiam omnem Φλόγωσιν, intemperiem ſcilicet calidam ſine materiâ, aut cum humore, ſed non affixo parti: attamen hoc capite

principaliter agemus de tumore renum & vesicæ calido: quoniam ex illius tractatione, natura & curatio φλογώσεως simplicis facilè innotescet.

Est itaque propositus affectus, dispositio præter naturam in renibus aut vesicâ, illorum naturalem magnitudinem augens, temperiem vitians, & diuortium vnitatis faciens, ex affluxu humoris sanguinei vel biliosi, in propriam istarum partium substantiam effusi, ad quem ingens in parte dolor, vrinæ ardor, febris acuta, & aliquando suppuratum, vlceraque subsequuntur. Hac enim definitione complexi sumus ea omnia quæ ad tumorum istorum naturam exprimendam faciunt: Quamuis enim propria illorum essentia posita sit in ὄγκῳ, vt loquitur Galenus, seu dimensione, latitudinis potissimùm, auctâ. Quia tamen hæc partis eleuatio fit ab humore implente proprios poros & spatia partis, qui cùm qualitatibus suis tam primis quàm secundis præditus sit: præter illam mutationem, quæ in quantitate spectatur, oportet etiam necessariò ἀλλοίωσιν, alterationem seu qualitatis communicationem subsequi, ex quâ maximè afficitur pars, & distentionem in propriâ substantiâ, repletis præter modum illis poris & quasi diuulsis, quibus singulæ partes donatæ sunt: vnde diuortium τῆς συνεχείας, quod Practici nostri solutionem continui occultam seu elongationem vocant. Ex aggregato enim trium istorum morborum fit morbus compositus, qui dicitur tumor præter naturam, & vnus tantùm censetur, quoniam in vnâ eademque parte adæquatâ fit, ab vnicâ efficiente atque materiali causâ, vt vnicuique satis patet.

Huius autem differentiæ hîc proponuntur, vt solet, ex subiecto seu parte affectâ, humoris diuersitate, & symptomatis quibusdam comitantibus. Subiectum ergo est pars corporis nostri interna vrinæ expurgationi dicata, eaque duplex, renes scilicet & vesica, dissimilis prorsus naturæ & compositionis, etsi ad eundem vsum comparata. Renes enim parenchymate prædití, quamuis firmo & denso, tamen sanguine, multisque venis ad interiora vsque asperso, per quæ attractum ab emulgente sanguinem à sero separant, sibique velut proprium & familiarem retinent atque assimilant, illiusque etiam portionem effundunt frequentissimè in exteriorem illam tunicam, quam multo adipe renibus firmiter adhærescente delibutam perfusamque conspicimus: Vnde patet renum substantiam suscipiendæ inflammationi, tumoribusque tam phlegmonosis quàm erysipelatosis esse accommodatam. Vesica verò ἄναιμος καὶ ἄσαρκος, exanguis tota & spermatica, venulis tantùm ex hypogastrico ramo tenuioribus in extimâ superficie prædita, perpetuo sero & aquoso liquore perfusa: non videtur apta nata ad eiusmodi affectus inflammatorios perpetiendos. Verumtamen cùm omnes corporis nostri partes ad sui nutritionem sanguineo humore per venarum propagines fruantur: non est dubium, quin illo exundante siue puro seu impuro, & aliis succis permixto, fieri possit illius decubitus & affluxio in quamcumque partem debiliorem factam, vel caloris aut doloris vi pressam, quæ attractionis duæ sunt potissimùm causæ. Vt igitur meninges cerebri, ipsiusque propria substantia, pleura, mediastinum, & similes partes, inflammationes perpetiuntur frequentissimas; sic etiam vesicam tumoribus hisce aliquando tentari, adducta deinceps Hippocratis & Galeni testimonia, & quotidiana docet experientia.

Addidimus ad differentiam istarum inflammationum in definitione, illas fieri ex affluxu humoris sanguinei vel biliosi. Quamuis enim sanguis pituitoso aut melancholico succo perfusus, possit aliquando istas φλογώσεις parere; attamen rariùs, quoniam crassitie ob illorum permixtionem donatus, vix impetu fluere potest, aut ita facilè in partium istarum solidarum tenuia spatia effundi. Calidarum enim istarum affectionum fluxio potiùs quàm congestio, mater censenda est, quæ paulatim ex coctricis vitio, aut expultricis impotentiâ, materias crudas & crassas in partibus accumulat; cùm istæ ἀθρόως & quasi derepentè membra inuadant. Non tamen omnino est negandum, quin aliquando portio pituitosi aut melancholici succi his fluxionibus permixti, possit facere differentias istorum tumorum, sed potissimas frequentissimásque ex sanguinis aut biliosi humoris dominatu esse repetendas.

Postrema definitionis nostræ pars complectitur ea quæ sunt συνεδρεύοντα καὶ ἐπιγενόμενα, istos affectus comitari vel consequi solent. Comitantia sunt febris ardens, dolor circa illas partes, & vrinæ ardor cum mingendi difficultate: quæ peculiariter in signorum enumeratione explicabimus. Επιγενόμενα verò siue superuenientia multa esse possunt. Attamen quia istarum collectionum quatuor sunt viæ, vt loquuntur Practici, terminationis, per διαφόρησιν, ἐκπύησιν, σκλήρωσιν, & σφακελισμόν:

Quæ per διαφόρησιν, insensibiliter resoluuntur, illæ felicibus auspiciis, & paucâ symptomatum syndrome terminantur: Quæ verò per indurationem ex naturâ humoris, vel intempestiuo refrigerantium vsu, vt posteà dicemus, illæ in naturam deinceps diuturnorum affectuum transeunt: Quæ per corruptionem seu putrilaginem, illæ necessariò mortiferæ existunt. At valde sunt conspicuæ illæ & Medico considerandæ, quæ in suppurationem vergunt, quoniam ingentia inuehunt symptomata, à quibus si superstes maneat æger, puris copia per disruptam vomicam effunditur, & vlcus inductum nouam ægrotanti ac Medico pugnam indicit; vt nos sequenti capite videbimus. Iam ergo ad causas istorum affectuum transeamus.

Quæcunque igitur disponunt istas partes ad patiendum facilè, vel attrahendum humores istos calidiores: quæcunque generant & multiplicant materias istas in corporibus nostris: aut easdem deducunt in loca vrinæ secernendæ, continendæ expurgandæque dicata, aut certè suismet qualitatibus inflammationes efficere possunt; ea omnia erunt causæ vel concausæ istorum affectuum augentes vel conseruantes. Vtpote ex parte rerum naturalium, infirmitas congenita & à parentibus contracta, vel magna substantiæ istorum membrorum laxitas, & pororum raritas, sæpe homines ex patiendi facilitate in istos affectus præcipitarunt, ex causâ etiam leuiore ad efficiendum comparatâ. Item feruor & caliditas naturalis illarum partium, quia multas materias trahere solent versùs istos ductus: Ætas item calidior & iuuenilis plurimùm incurrit istos affectus, si incautè viuat, & rerum non naturalium siue externarum insultus excipiat imprudenter. Veneris certè abusus, & conatus illi immodici aut frequentiores, satiandis impudicissimis mulierculis dicati, plurimos iuuenes eneruare solent, aut certè si biliosiore vel sanguineo sint temperamento præditi, partium istarum inflammationes & exulcerationes accersere: Item si crapulæ addicti sint, vinisque generosioribus, salsis, piperatis, frixis, & similibus sese ingurgitent: aut quod multò deterius est, si quidem à suis illis scortis, philtra & amatoria venena inscientes hauriant; vel ipsimet scientes lubentesque assumant stimulos ad Venerem potentiùs exercendam, vt cantharidum puluerem, formicarum oua, renes scincorum, & similia inflammantia & irritantia medicamenta vel venena. Potissimùm æstiuo tempore dum ardet Canicula, vel inæqualis viget autumni intemperies. Dumque furore illo erotico perciti, totas peruigilant noctes, vt amasiis suis fruantur, quasi in excubiis militaribus positi, aut si ab illis repulsam passi, maximo mœrore aut irâ torqueantur. Et quemadmodum in castris Venereis hæc contingere possunt: sic etiam sub Martis vexillo eadem aut multò grauiora: Nam labores illi continui equitandi diutiùs & violenter, gestandi grauiora arma, vt in cataphractis nostris militibus, duriter cubandi. Casus, ictus, & similia vulnera aut contusiones lumbis vel hypogastrio inflictæ, quibus singulis pænè horarum momentis obiiciuntur, multos in istas affectiones deducere solent. Quemadmodum in aliis grauiores exercitationes aut labores insueti, vt gestandi onera, agitandi triremes, fodiendi tellurem, & similia, quæ magnam toti corpori vim, potissimùm verò partibus istis dorsi & lumborum violentam agitationem inferunt. Item magnam his affectionibus ansam suppeditarunt sæpiùs insignium & consuetarum vacuationum suppressiones, vt menstruorum in mulierculis, hæmorrhoidum, hæmorrhagiæ è naribus, & similia, quia causas illas interiores, plethoram scilicet vel cacochymiam multiplicant, & humores istos ad interiora illa viscera quasi refluxu quodam compellunt. Quibus si accesserint affectus totius, vt plethora aut vasorum cacochymia, febres continuæ, vel aliquarum partium expurgantium suam illuuiem per istos ductus, vt sæpe fit, aut certè in illis iam sint prægressi vel permanentes adhuc, vt intemperies morbosa, exulceratio contracta, calculus premens aut diuellens, dolor vehemens & frequentiùs recurrens, vrinæ ardor aut suppressio, non est dubium quin facillimum sit in propositos affectus incidere, qui iam signis suis & τεκμηρίοις sunt dignoscendi.

Ex solitis itaque fontibus signa partium istarum affectarum, affectuum, & causarum, erunt repetenda. Ab actionibus enim læsis propriis certissimum est in vtroque affectu tam renis quàm vesicæ, mictionem vitiari: In renum inflammatione δυσουρίας potissimùm contingere ob ardorem vrinario liquori communicatum, qui pungit & vellicat ipsam vesicam. In illius autem φλεγμονῇ strangurias & ischurias frequentiùs accidere, ob contractum scilicet eius corpus, vel obturatum illius canalem præ magnitudine tumoris, potissimùm si interior superficies patiatur. Et quemadmodum

admodum propria istarum partium actio vitiatur, sic etiam per consensum aliarum functiones perturbantur. Inde enim auctâ φλογώσει, vel certè per vaporis illius putredinosi halitum incenso corde, animi sæpe deliquia, febrísque assidua molestissima & horrifera excitatur, cuius incrementa & mores sequuntur conditionem istius materiæ, quæ in spatiis istarum partium effusa fuit. Atque inde velut propagato mali fomite, ipsum etiam cerebrum cum neruoso genere afficitur, & παραφροσύνας, dolores acutos conuulsionésque sæpiùs patiuntur. Verùm partibus vicinis multò crudelius bellum infertur. Nam per inflammationem renum ventriculus perpetuò grauitor se habet, nauseísque & vomitionibus biliosis, æruginosis, & similibus, aut certè ἀποσιτίᾳ perseuerante, siti inexhaustâ, graui καρδιωγμῷ, anxioso, æstuoso, & sudatiunculis comitato, ostendit quantum mali sibi ex sympathiâ istâ impendeat. Neque omnino à consensu isto dolorifico libera sunt iecur, si quidem ren dexter inflammetur, aut lien si sinister; imò etiam ipsum malum per vreteras in testem & musculos illos lumbares, ψόας dictos, κατ' ἴξιν posito femori & lumbis communicatur: Necnon toti dorso ac spinali medullæ, quam flectere, aut alio modo agitare vix possunt. Per inflammationem verò vesicæ, rectum intestinum vehementer affligitur, (ipséque vterus in mulierculis,) atque tota hypogastrij, pectinis, perinæíque regio: vnde illæ desidendi simul & mingendi cupiditates, cum sensu ardoris, tensionis, aut oppressionis, ad sedis vsque extremum protenso. Ex situ etiam dupliciter innotescit, partes istas esse inflammatione affectas, ægri scilicet ipsius querelâ, indicantis locum doloris & oppressionis suæ, supra quem vix ac ne vix quidem audet decumbere, vel etiam ad latus sese conuertere, quia tunc magis suspenditur pars illa grauior & sensibilior facta: sed supinus in dorsum quasi perpetuò reclinare cogitur; ac Medici sedulitate contingentis contrectantísque ista loca dolentia, renitentia & quasi æstuantia. Ductâ enim ab vmbilico versus dorsi vertebras rectâ vtrinque lineâ, facilè inuenies renis vtriusque tumorem dolorémque ex pressu statim excitabis, atque si ingens sit phlegmone, aut iam ad suppuratum vergat, pulsationem, παλμὸν, ibi persenties. Quemadmodum vesicæ in aqualiculo positæ, tumores & quæcumque repletiones tactui & quasi visui sunt obuiæ. Excretorum etiam ratio potissimùm vrinæ, ostendent partem ipsam affectam & affectus naturam: Vrina enim in principio phlegmones renum, quamuis aliquando alba & tenuis, quasi transcolato sero profundatur, semper tamen acris & mordax existit, multúmque ardoris sensum inferre solet, aliàs multâ bile aut tenuiore sanguine perfusa ob compressionem ductuum meiitur: progressu temporis etiam saniosa, virulenta, graueolens & purulenta, vt in sequenti tractatu dicemus. Per vomitum verò & per aluum biliosa, acria, sincera, & nigricantia sæpe profunduntur, tanti scilicet mali funestissima indicia. Doloris etiam proprietas in renibus grauis & pulsans, (*nisi tunicæ inuoluenti renes inflammatio hæreat, quæ dolorem etiam acutum & pungentem inferet.*) in vesicâ acutus & inflammans, cum propriis accidentibus, partis scilicet renixu, febre assiduâ & horrificâ, rigoris vario insultu, extremitatum frigore & liuiditate quadam, vt solet in febribus lipyriis; ostendunt in istis partibus phlegmonem aut erysipelas adesse.

Quæ verò sint causæ & differentiæ istorum affectuum, perquirendum ex diligenti animaduersione rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam, tam earum quæ præcesserunt, quàm quæ adhuc præsentes sunt. Phlegmonosa constitutio, vt maiorem tensionem, grauitatem & pulsationem infert; sic erysipelatosa vehementiorem ardorem & punctionis sensum. Ac prout sanguis ille aut biliosus succus, sincerus vel permixtus fuerit inter se, vel cum portione melancholici aut pituitosi humoris; sic etiam variantur ista omnia iam à nobis adducta, vt satis vnicuique est notum. Ergo ad prognosin transeamus.

Prædictio itaque in hisce affectibus, non nisi mala & infelix esse potest, aut certè valdè anceps & dubia, siue speciem affectus respicias, nempe inflammationem systrophicam, quæ in internis partibus & ad necessarios vitæ vsus comparatis, quales sunt renes & vesica, perpetuò mortis periculum impendere significat, vt est apud Hippocratem *lib. de victus rat. in acut.* ob insignem illam & æstuosam febrem coniunctam, dolores & similia accidentia, quæ Hippocrates vocauit 7. *Aphorism. sect.* 1 τὺς ἐσχάτυς πόνυς, extremos labores & naturæ fatigationes ex morbo. Siue etiam respicias μετάπτωσιν, transmutationem horum affectuum in alios, quoties vita diutiùs prorogatur: Sæpiùs enim ex διαφορήσει, resolutione tenuiorum partium materiæ tumorem committentis, aut longo refrigerantium vsu, vt solet, ad temperandos

perandos eiuſmodi ardores, exoritur σκλήρωσις durities, ad quam contractis vel obſtructis hiſce partibus, nec munere deinceps ſuo conuenienter fungentibus tabes aut hydrops conſequuntur, multò magis ſi ex ſuppurato. *Vide Aphor. 36. ſect. 7.* putrilaginoſa vlcera & corruptelæ exoriantur, quæ hominem diu fatigatum in ἀτροφίαν tandem & totius corporis σύντηξιν, mortiferam conſumptionem præcipitant. Minuitur tamen periculum in hiſce affectibus, quoties tumores minoris ſunt quantitatis, & paruum in iſtis partibus ſpatium occupant: quoties omnia ſymptomata pro iſtius morbi more ſunt mitiora, faciléque reſoluuntur, aut pus album, læue, æquale & minimè fœtidum profundunt per vrinas, ruptâ ſcil. interiùs vomicâ. Nam ſi in parte externâ quà patet exitus in cauitatem abdominis effundatur, malum eſt, quia non poteſt tunc excerni materia illa purulenta, & ex illius retentione inteſtina & reliquæ partes ibi contentæ vitium concipiunt. Audiamus igitur Hippocratem *in Coacis prænotionibus & prognoſticis*, ita de veſicæ inflammationibus prædicentem, quæ etiam multò grauiores ſunt renum tumoribus phlegmonoſis vel eryſipelatoſis, ob partis ſubſtantiam neruoſam & magis exquiſitum ſenſum. *Veſicæ*, inquit, *duræ & dolentes, penitus ſunt horrendæ atque lethiferæ, multóque pernicioſiores cum febre aſſiduâ coniunctæ: Etenim labores ac dolores qui ex ipsâ veſicâ oriuntur, ſufficiunt ad hominem enecandum. Ac tunc aluus ipſa nihil excernit, niſi dura admodum & neceſſitate compulſa. Iſtos aliquando ſanare poteſt*, addit Hippocrates, *vrina* πυώδης, *quæ albam & læuem habet hypoſtaſin: Sin autem nec vlla remiſſio eſt ex parte vrinæ, nequa veſica emolleſcit, ſed febris illa aſſidua perſeuerat, credibile eſt ægrum primis morbi periodis periturum: Inuadit autem pueros potiſſimùm hæc morbi ſpecies vſque ad 15. annum, quemadmodum & calculi generatio.* Ecce igitur quàm ſuſpecta ſit hæc diſpoſitio Hippocrati, cuius totam ſalutis ſpem reponit in emollitione quadam veſicæ, quæ contingit ex diaphoreſi materiæ diſtendentis, vel ſuppuratione illius, ad quam ſequitur profuſio vrinæ illius purulentæ & copioſæ. Alias enim ſuccedit mors primis diebus decretoriis, vt quinto, aut quod longiſſimum eſt, ſeptimo. Quia fieri non poteſt in tantâ ſymptomatum violentiâ, alui & vrinæ ſuppreſſione, febre καυσώδει, & omnium quaſi partium συνδιμωρίᾳ ægrum diutiùs perdurare poſſe, niſi robuſtis ſit admodum viribus, quæ tantam ægritudinis huius tempeſtatem diutiùs ſuſtinere poſſit, aut accurata remediorum vſurpatio, quæ illam primis ſtatim morbi diebus infringat. Siquid autem ſalutare adhuc exiſtit in hiſce renum & veſicæ inflammationibus, eſt hæmorrhagia illa, quæ ex venis ani, hæmorrhoidalibus ſcil. contingere ſolet, vt de nephriticis pronuntiauit Hippocrates *Aphor. 11. ſect. 6.* quia per eiuſmodi fluxum auertitur curſus materiæ in iſtas partes fiens, atque etiam bona illius quæ influxit portio vacuatur. In tam periculoſis itaque & dubiis affectibus, cùm Medici ars & ſolertia plurimùm eluceſcant, videamus iam quomodo illis ritè ſit proſpiciendum ex conſuetâ nobis methodo.

Ergo tumores iſti præter naturam phlegmonoſi aut eryſipelatoſi in renibus & veſicâ, cùm pendeant ex influxu ſanguinei aut bilioſi humoris aliunde per venas profecti, & in illarum ſpatia effuſi ac ibi putreſcentis, magnoſque non ſolùm in parte affectâ ardores, ſed etiam in toto continuas & æſtuoſiſſimas febres concitent, grauiſſimis ſtipatas ſymptomatis ex variâ partium noſtri corporis ſympathiâ: Ideò ſui ſublationem ſuadent per conuenientia remedia diætetica, Chirurgica, & Pharmaceutica, pro variis illorum temporibus & conſtitutionibus. Cùm enim ab humore pendeant influente & replente, ſtatim indicant vacuantia, reuellentia, deriuantia, ratione cauſæ antecedentis, & quomodocunque eandem imminuentia, vt per tenuem diætam, purgationem, ſi excrementorum adſit concurſus, & ſimilia Ratione cauſæ coniunctæ, eiuſdem ἀποκένωσιν, non quidem repellendo aut intercipiendo fluxionis vias, quoniam in tumoribus iſtis internis vera ἀποκρουστικὰ & defenſiua vulgò dicta, compingerent potius materiam verſùs partem quàm repellerent; Sed refrigerantibus ſimpliciter, quæ immenſum partis & humoris calorem, potentiſſimam attractionis cauſam temperent: Quibus ſtatim διαφορητικὰ permiſcenda, vt reſolutio etiam procuretur, quæ hîc maximè eſt exoptanda, necnon ſi ingens ſit doloris & tenſionis, vt ſolet, ſenſus, χαλαστικὰ & μαλακτικὰ admoueantur, quæ illum mulceant, & nimiam ex repletione duritiem emolliant. Quòd ſi fruſtrà reſolutione procuratâ, natura ad ſuppurationem conuertatur, tunc ἐκπυητικοῖς iuuanda, vomicæ ruptio tentanda, & purulenta materia conuenienter detergenda. Quemadmodum in illius induratione ſcirrhoſâ, quæ phlegmonis ſæpe ſuccedit, attenuantium & mollientium vſus proponitur. Intereà morbis

&

& symptomatis grauioribus, vt febri, dolori, vigiliis, suppressæ vrinæ & aluo, ventriculo, & aliis partibus compatientibus, erit accuratè prospiciendum, prout res ipsa suadebit, quæ vrgentioris causâ legitimam aliquando medendi methodum inuertit. His ita positis, diætam istorum ægrorum primò constituamus.

Pro victus ergo ratione in hisce morbis esto illud fundamentum Hippoc. *Aphor. 7: sect. 1. Vbi morbus peracutus est, statim extremos habet labores, & statim tenuissimo victu vtendum est. Vbi verò non, tunc paulò pleniorem oportet indulgere, tantúmque cibi exhibere, quantum morbus ipse recedit à vehementiâ acutissimorum* Vnde constat in propositis tumoribus, quantò illi magis accedunt ad veram phlegmones aut erysipelatis nauram cum ardentissimâ febre, eò etiam magis subtiliandam esse diætam, ratione substantiæ, quantitatis, & formæ quâ exhiberi solet, non tamen omnimodā inediam præscribendam, vt eleganter annotauit Aëtius, ne vrinæ acriores reddantur (quamuis ad consumendā fluxionis materiam esset aptissima per aliquot dies.) Vbi verò accedunt quodāmodo ad impuras illas phlegmones pituitæ aut melancholico humori coniunctas, cum lentâ aut mediocri febre, eò nutriendos esse istos ægros liberaliori manu, vt subsistere valeāt in diuturniore morbo: Nō tamen augeatur causa morbifica & συναθροισμὸς excrementorū. Sint itaq; omnia euchyma & εὔπεπτα, quæ hisce ægris exhibebuntur, quantitate pauca, & in plures potiùs vices dispertita, quàm vnicâ copiosiùs ingesta, ne ventriculus & intestina, illísq; vicinæ istæ partes grauentur: formâ suâ liquida & sorbilia potiùs quàm solida, donec morbus ad declinationē vergat. Et quemadmodum quantitas ita regulanda; sic etiam alimentorum qualitas respectu humoris qui redundabit, & comitantis febris, erit eligenda, refrigerans, humectans, incrassans, molliens, incidens, aut attenuans, pro variis eorū dispositionibus. Nostros itaq; ægros huiusmodi inflāmationibus detentos, alere solemus in principio potissimùm iusculis teneriorū pullorum, quæ alterantur herbis conuenientibus, maluâ, endiuiâ, cichorio, acetosâ, portulacâ, vuis acerbis, & similibus refrigerātibus & mollietibus, aut leuiter incrassantibus humores fluētes; lenientibus etiā, vt cremore hordei, amygdalato, panatellis ex prædicto iure cōfectis, ouis sorbilibus cōuenienti aliquo succo, vt agrestæ, omphacij, aut granatorū imbutis, prunis acidioribus & pomis cū saccharo coctis. Interdicimus ab omnibus solidioris & crassioris succi alimētis, salsis, piperatis, frixis, & similibus: vt etiā vino, in cuius locū aquam seu decoct. rad. acetosæ & hordei, cū paucâ liquiritiâ exhibemus, vel ex syrupo aliquo acetoso cū aquâ endiuiæ sitim eorū extinguimus: Circa declinationem, & iam cessante febre vinum album, ὀλιγοφόρον & tenuium partium concedimus, vt materiæ reliquias propellat: Et tunc ad ægrorum istorum refectionem etiam carnes pullorum, hœdorum, & similium cum pane albissimo concedimus, imò etiam pisces saxatiles & bene præparatos, ranarum coxas, cancros fluuiatiles, &c. prout ad hunc vel illum cibum magis feruntur.

Et quemadmodum ex parte alimentorum nihil erroris est cōmittendum; sic etiam reliqua omnia bene instituta esse debent. Aër scil. ad eam tēperiem reducendus, quæ febrili æstui temperando sit accommodatissima: omnia sint munda, atque etiam gratis odoribus perfusa, ob putrilaginem & fœtorem quæ eiusmodi inflammationes internas subsequi solent. Stratum esto mollissimū, ne lædat partes istas dolore affectas; summū imperetur vndiq; silentium, corporísq; & animi quantū fieri poterit tranquillitas, ne deinceps humores exagitētur: Somni & vigiliæ sit vicissitudo, vt neq; somni diuturnioris propensio concedatur, quæ solet motū ad interiora facere, & viscera calore nimio afficere: neq; vigiliæ immoderatæ ægrotantiū istorū vires frangāt, & acrimoniā humorū intendant. Vacuationū solitarū effluxus quotidiani aut frequētiores, si opus fuerit, procurentur: Maxima enim est in hisce affectibus spes salutis, quoties aluus ritè suo officio fūgitur, vrina more solito & indolenter profūditur, mēstrua aut hæmorrhoides in assuetis suas seruant periodos: Quæ si extra naturæ lineas subsistāt, omni arte & industriâ ad sua munera reuocētur, vt deinceps particulariùs dicemus.

His ergo ita institutis, ad maiora remedia veniendū ex propositis indicationibus, vt scil. causæ illæ humorales in affectā partem quasi agmine quodā facto irruentes, minuantur per sufficientē euacuationē, auertantur & deriuentur. Cùm autē eiusmodi materia fluens in venarū conceptaculis stabuletur, nō possumus prędictos scopos accōmodatiùs assequi, quàm phlebotomiâ eaq; pluribus diebus iteratâ, ad eam sanguinis quantitatē, quam viriū status, & præsentis plethoræ conditio suadebunt: ídq; ex venis primùm cubiti dextri vel sinistri, prout renū alteruter erit affectus. Nam quoad vesicā inflammatā, eligenda pars dextra propter hepar, ex quo velut sanguinis fonte, præsumitur eiusmodi materia profluere: Deinde venæ poplitis καὶ ἶξιν, aut malleoli non sine fructu aperientur, quia partes istæ, ren & vesica, quasi corporis nostri

mediæ, vtrinque commodè depleri possunt. Si hæmorrhoidalium venarum adsit tumor & inflatio euidens, poterit per illas reseratas, velut propinquiora vasa, fieri aptissima deriuatio materiæ, quæ partibus istis nondum affixa erit, quemadmodum in mulierculis per vterum, si res ita ferat. His etiam auxiliabuntur cucurbitulæ inferioribus & superioribus partibus admotæ cum scarificatu, frictiones & ligaturæ dolorificæ extremitatum ad reuocandos versus exteriora humores.

Quòd si cacochymia aliqua huic affectui iuncta sit, vel certè in primâ corporis regione stabulari videatur, poterunt præscribi mollientes & leniter vacuantes clysteres; potiones ex laxantibus benignioribus nihil conturbantibus aut calfacientibus, Aliàs enim periculum esset, ne calefacto corpore exagitati humores magis præcipitarentur versus istas partes, & inflammationem augerent: Vnde annotant Practici nostri in eiusmodi affectibus, si adsit ingens alui fluxus, etiam esse sistendum propter istas causas. Ergo ex decocto maluæ, violariæ, althææ, cum pauco hordeo, seminibus frigidis, lini & fœnigræci, paretur clyster cum ℥ j. cassiæ, catholic. aut diaprun. simpl. addendo olei liliacei, violacei, aut rosacei in principio ad roborandos renes & vesicam, aliquot vncias. Medicamentum paretur ex ʒ vj. medullæ cassiæ fistularis, vel catholici cum dimidiâ drachmâ rhabarb. electi, & pauco santalo rubro: aut ex ℥ ij. syrupi rosati solutiui, cum infusione ʒ j. rhabar. in aquæ endiuiæ ℥ iv. Vel etiam si maior sit inflammatio, omittantur purgantia ista, donec materia conuenienter præparata fuerit. Ad quod facient iulepi, emulsiones, apozemata, & similia æstum febrilem, & humoris acrimoniam mitigantia, liquida enim esse debent, & sufficientis quantitatis, vt penetrare possint ad partes vsque istas remotiores. Vt

℞ Aquæ endiuiæ & solani, vel portulacæ, an. ℥ v. syrupi granat. acid. & de papauere, an. ℥ ij. Misce. Aromatizetur puluere santali rubri, vel diatragac. frigidi, quod valde lenit & temperat. Fiat iulep, pro tribus dosibus matutinis. Circa vesperam verò sumat emulsionis sequentis ℥ vi. vel iv. per se, vel cum iusculi mediâ parte mixtas.

℞ Amygdal. dulc. excorticat. ℥ j. seminum lactucæ, acetosæ, & portulac. mundat. an. ʒ iij. seminis papaueris albi recentis ʒ ij. Contundantur vt artis est, & affundendo aquæ hordei ℔ j. ß. sacchari albi parum. Fiat emulsio, in quâ omisimus semina frig. maiora, & omnia diuretica, quamuis temperata & refrigerantia, ne quicquā de nouo cōmoueant, aut versus istas partes deducant; Quæ tamen in declinatione ex vsu esse poterunt. Si mauis, fiat decoctū sequens, quo vtetur manè & serò vice præcedentiū.

℞ Rad. acetosæ ℥ ij. foliorum maluæ, plantag. portulacæ, endiuiæ, an. M. ij. summitatum papaueris albi M. j. seminum anisi & lactucæ, an. ʒ ij. florum violæ, borrag & papauer. rubr. an. P. j. Fiat decoctio, vt artis est, ad ℔ j. ß. Cui adde succi gran. ℥ iij Vtatur vt dictum est. Auicennas celebrat in eiusmodi inflammationibus internis, succum cucurbitæ in furno leuiter coctæ: Alij aquam endiuiæ cum sero caprillo, quæ mutare licebit pro loci, temporis, & ægri conditione.

Et quemadmodum istis circa causæ antecedentis expugnationem laborabimus; sic etiam circa coniunctam agendū erit topicis in principio refrigerantibus & tēperantibus summū illum ardorē, & partium robur tuentibus. Topica autem illa, vel admouebūtur externæ regioni, quæ renibus aut vesicæ affectis superiaceat; vel per clysteres, in intestinum iniicientur, quod illis est propinquissimum. Ex oleo itaque rosaceo, violaceo, cerato santalino, vnguento rosaceo, vel alb. vng. populeone, solis aut mixtis cum pauco aceto, fiāt litus istarum partium frequentes: Vel si mauis, totum ouū, hoc est, albumen cum vitello fortiter agitetur, deinde affundatur parum olei & aceti rosacei, vel aquæ solani & portulacæ: inungantur singulis horis subfrigidè. Aut fiāt epithemata liquida ex aquis endiuiæ, solani, & rosarum, cum pauco santalo rubro & caphurâ, quo foueantur bis aut ter in die subtepidè. Imò si inflammatio & dolor acerbus magis vrgeant, non erit alienum in eiusmodi linimentis, vnguentis, aut epithematis, parum opij cum croco dissoluere. Clysteres etiam eodem modo iniicientur ex decocto refrigerante, vel emulsione prædictâ, cum ℥ ij olei rosacei aut violacei.

Verùm non est insistendum diutiùs in hisce, vt dicebamus, refrigerantibus, ne impediatur materiæ impactæ διαφόρησις, vel ne partium istarū tumores scirrhescāt: Ideò statim ad mollientia, leuiter resoluentia, & chalastica dicta veniendū. Talia erunt ex decoct. rad. althææ, lilior. folior. maluæ, parietar. violariæ, seminum lini, maluæ, althææ, bombacis, fœnugr. & papauer. albi, cum floribus meliloti, chamæmeli, violarum, anthos & rosarum ad robur partis seruandū: Quibus fouebuntur partes istæ cum filtris, vel suillis vesicis semiplenis: Deinde inungentur oleo lilior. viol. nenupharino & ros. simul mixtis. Parū enim probo balnei vel semicupij à Practicis nostris cōmemorati vsum in hoc casu, metu fluxionis nouæ & agitationis totius corporis. Inter chalastica

&

& anodyna simul, non est præstantius aliud eo cataplasmate, quod fit ex micâ panis albissimi in lacte decoctâ cum vitellis ouorum, cui addere potes parum olei rosacei, caphuræ, opij, & similia, pro vario morbi statu. Vel si mauis, in prædicti decocti magmate contuso & cribrato, dissoluantur farinæ hordei & seminis lini, cum oleis prædictis, & pauco croco. Fiat cataplasma leuissimum & frequenter mutandum. Eiusmodi enim solida medicamenta citò calorem concipiunt, & grauant partes istas dolentes: ac proinde ceratis aut emplastris abstinendum hîc esse arbitror.

Vbi iam inflammationis maxima pars sedata videbitur, tunc purè resoluentibus decoctis & linimentis vtendum, vt reliquiæ omnino absumantur, quod est maximè optandum.

Quòd si præter institutum Medici, natura putrefactum humorem concoquere incipiat, quia per resolutionem fortasse non potuit superari: tunc dolores & febres omniáque symptomata exacerbantur: vitæque ægrotantis maximum imminet periculum, quamdiu fit suppuratio. Vnde Medicus erecto tunc debet animo tantam symptomatum tempestatem, quantum fieri poterit, sedare, & naturæ motum iuuare, admotis suppurantibus & lenientibus vnguentis, de althæâ, basilicone, cum vitellis ouorum, & oleo rosaceo: Cataplasmatis ex farinâ lini & triticeâ, cum oleo & aquâ coctis, addendo caricarum paria aliquot, axungias gallinæ aut anseris cum croco, & similia, vt pure citiùs procurato omnia conquiescant accidentia: & pus ipsum per disruptam sponte vomicam, aut hydromelitis cum decocto rad. aperitiuarum, oxymelitis diuretici, & aliorum assumptorum diureticorum operâ effundatur. Quamuis enim magnum deinceps expugnandi vlceris certamen instet, vt aliis dicemus capitibus; melius est tamen illud experiri, quàm ægrum certæ quasi internecioni addictum deserere. Fit etiam sæpè, vt propter certam materiæ aut partium istarum constitutionem, vel etiam diuturniorem, vt diximus, refrigerantium vsum, tumores isti indurentur, cessante quidem febre & dolore, sed perseuerante ponderis sensu maiore, & circumiectarum partium stupore: vnde ineunda est aduersus istam scirrhosin grauissima pugna ex mollientibus & leuiter incidentibus, vt capite de scirrho hepatis dicebamus.

Superest igitur, vt Medicus præter legitimam illam expugnandi huius morbi & causarum à quibus proficiscitur, curandi methodum, etiam ad quæcunque concomitantia symptomata animum conuertat: qualia sunt præcipuè febris illa ardens, dolor immensus, vigiliæ perseuerantes, ischuriæ vel dysuriæ coniunctæ, ex quibus magnum in hoc affectu sæpe periculum accersitur. Quod ad febrem itaque, dolorem ex inflammatione & distentione ortum, & vigilias illas attinet, certum est iam adducta à nobis vacuantia & alterantia plurimùm posse ad eorum mitigationem. Quibus addes admota illa omnia hepati, cordi, & cerebro, quæ æstum illorum compescere possunt, epithemata solida liquidáque, inunctiones, & similia: necnon narcoticorum assumptorum, vel per clysteres iniectorum, vt philonij, confect. requiei dictæ, syrupi ex vtroque papauere, communis scilicet & rubri vsum, qui hîc frequenter repetendus, propter summam morbi violentiam. Glandes anodynæ dictæ, vel noduli ex vitello oui cum pauco opio, & succo hyoscyami, vel similibus confecti, & in anum immissi, plurimùm valent ad leniendos vesicæ dolores immoderatos.

Quòd si ἰσχουρίαι vel δυσουρίαι vrgeant, ad propria istorum affectuum capita erit recurrendum. Attamen hoc annotare possumus, δυσουρίαν cùm ex ardore vrinæ, vel permixtione puris hîc oriatur, sedari refrigerantibus, lenientibus, & modicè detergentibus sumptis per os, & in vesicam infusis per syringam. In ἰσχουρίᾳ verò minor est spes salutis. Nam si illa ob summam inflammationem & obstructionem renum oriatur, vix vllam illi opem adferre poterit Medicus, cum serum illud refluat in superiores venas: Sin verò ob insignem vesicæ tumorem, certè magna est etiam difficultas, potissimùm in viris, immittendi in illam inflammatam & distentam catheteris: quo solo tamen videtur vrina intùs contenta effundi posse. Est tamen in tam imminenti periculo aliquid audendum, & tentanda ex arte remedia attenuantia, detergentia & aperientia, quæ huic symptomati succurrere possunt, vt posteà dicemus. Iam enim ad tertium tractationis nostræ caput aggredimur.

CAPVT III.

De Vrinâ ſanguinolentâ, ſiue Mictu ſanguinis.

VRINÆ liquor, & eius contenta aliquando homogenea ſunt, id eſt, eiuſdem quaſi ſubſtantiæ; quoniam cùm illa ortum ſuum perfectionémque nanciſcuntur, & ſimul naturaliter profunduntur, vt ſunt hypoſtaſes illæ, enæoremata, & nubeculæ toties ab Hippoc. recenſitæ; aliàs heterogenea, alienigenæ & diſcrepantis naturæ; qualia ſunt ea omnia, quæ præter naturam illi permiſceri ſolent, ſiue ab vniuerſo corpore, ſiue ab aliquâ tantùm parte, nimirum hepate, renibus, veſicâ & reliquis illi aduenіant, vt ſunt pinguedo, oleoſa materia, varia ramenta furfuracea, laminoſa, piloſa, carunculæ, pituita, arenulæ, pus, ſanguis, & ſimilia: Quorum excretio ægris ac Medico horrenda, ſummas interni habitus calamitates portendunt, ad quarum perquiſitionem toto ſtatim animi conatu conuerti debet: vt ingruentes illas ruinas arte Medicâ præuertere conetur: Vel certè futurum ægri euentum accuratè ex præceptis Hippocratis præſagire poſſit.

Quoniam igitur excreta iſta præter naturam magis manifeſta ſunt vnicuique, quàm interiores illæ actiones vitiatæ, vel partium diſpoſitiones, à quibus illæ proficiſcuntur: ideò nunc generationem ac cauſas ſanguinolentæ vrinæ, ſequenti verò capite purulentæ, eáque omnia quæ ad διάγνωσιν, πρόγνωσιν & θεραπείαν illius faciunt, indagaturi: definitionem aſſignabimus, quæ futuræ tractationi conueniat.

Eſt itaque Sanguinolenta vrina, excretum præter naturam, ſeu illius liquor ſanguine infectus ſolo vel permixto, diutiùs aut per interualla profuſus, ab internâ ſolutione continui, aut aliâ diſpoſitione morbificâ profectus.

Diximus eſſe excretum præter naturam, quoniam illius eſſentialis ratio non tam denotat mictionem deprauatam aut alio modo læſam, quàm vitium rei illius quæ meiendo excernitur. Non enim eſt neceſſarium, dum ſanguis per vrinas profunditur, actionem illam ſemper eſſe vitiatam manifeſtè & ſenſibiliter, vt loquuntur, quandoquidem multos videmus eiuſmodi vrinas diutiùs excernere indolenter, ac ſine vllo impedimento. Eſt autem excrementum iſtud præter naturam, ratione potiſſimùm contenti, nempe ſanguinis & aliarum rerum quæ vrinario liquori permiſcentur: Quamuis enim hic affectus dicatur aliquando mictus ſanguinis, non tamen exiſtimandum eſt, purum & putum ſanguinem effundi, ſed permixtum ſeroſitatibus illis, quæ in veſicâ quotidie colligu ntur, & diluunt eiuſmodi materiam ſanguinolentam, vt facilè excerni poſſit: cuius exigua portio magnam ſeri iſtius copiam ſuo colore inficere poteſt. Quotieſcunque enim contingit, tantam eſſe ſanguinis in veſicam effuſi quantitatem, vt longè ſerum illud vrinarium ſuperet, toties etiam ſubeſt periculum non excretionis immodicæ aut deprauatæ, ſed ſuppreſſionis potiùs & retentionis iſtius materiæ ſanguineæ, quæ in ampliores corporis ſinus effuſa facilè grumeſcit, & in craſſiores thrombos conuertitur: vnde grauiſſimi affectus, & in veſicâ ἰχωρίαι lethales, & malignis comitatæ ſymptomatis inducuntur, vt nos ſuo loco dicemus. Neque etiam intelligendum hîc de eâ puri ſanguinis excretione, quæ contingit ex interiori penis meatu aut vaſis ſeminariis, quia fit ſine vrinæ permixtione, aut vllo voluntatis imperio; quamuis eandem cum iſtâ curationem ſuſcipere poſſit.

Hic igitur liquor ſanguine infectus eſt ſolo vel cum aliis permixto, vt pure, ramentis variis, ſabulo, & ſimilibus: prout à variis cauſis proficiſcitur: Tunc enim maximè eſt ſincerus, quoties à ruptis aut apertis venulis, vel partium imbecillitate emanat, quoniam nihil adhuc de illarum ſubſtantiâ, aut aliorum in corpore contentorum deteritur: Vbi autem à confricante calculo vel craſſioribus ſabulis illud contingit, aut ab eroſione, tumore præter naturam ſuppurato, & ſimilibus, toties etiam vel arenulæ ab ipſo calculo deraſæ, vel ramenta varia σαρκίδες, ἐφελκίδες, pelliculæ, furfuraceæ laminæ, carnea corpuſcula, aut etiam pus permiſceri & complicari poteſt, ita tamen vt maior ſit ſanguinis portio, & longè alia ſuperans. Quemadmodum enim vrina purulenta dicitur, quotieſcunque illius liquor,

puris

puris magnâ copiâ est infectus, quamuis guttæ aliquot sanguinis aut filamenta in illo appareant; sic à maiori sanguinis portione, quamuis aliis rebus permixti, fit vrinæ sanguinolentæ denominatio.

Debet etiam hic sanguis diutiùs, aut per interualla & quasi recurrentes periodos excerni, vt vrinæ istam tribuat appellationem. Si enim semel tantùm, aut per exiguum valde temporis spatium vrinæ rubro colore perfundantur, credibilius est ab intemperie partium calidâ, aut permixtione biliosi illius & rufescentis succi tinctas fuisse, quàm gratissimi istius humoris, quem non solet natura, nisi coactâ ab exuperante eius quantitate, vel inducta qualitate quadam noxiâ, aut certè vi morbificæ alicuius dispositionis, per has potissimùm vias profundere, (quæ non sunt loca conferentia, aut huic rei dicata, vt posteà meliùs patebit.)

Superest igitur vt videamus, à quibus causis, & ex quibus potissimùm partibus sanguis iste cum vrinâ profundatur, vt hinc totam rei istius cognitionem, & solidiora curationis fundamenta faciliùs deducere possimus.

Cùm igitur sanguis naturaliter, vel in cauitatibus cordis & hepatis, vbi concoquitur & elaboratur, vel in conceptaculis venarum & arteriarum contineatur: oportet aliquid præter naturam ipsis aut contento sanguini contigisse, vt inde effluat genialis iste humor totius corporis nutritioni dicatus. Ex cauitatibus quidem cordis, aut hepatis substantiâ profundi non potest, nisi cum præcipiti vitæ periculo, suffocatione scilicet aut exolutione caloris natiui, vt patet, ac proinde parum illa affectio sub Medici cognitionem venit. Ex venis autem aut arteriis effluit, quia naturalem illam substantiæ suæ continuitatem amiserunt, cujus operâ liquidiorem istam materiam, vasis instar, suo coërcebant termino. Oportet itaque istam continentium partium, aut rei contentæ dispositionem esse immutatam, quoties sanguinis liquor ab illis effunditur. Id autem dupliciter fieri potest in vasis, vel ratione contiguitatis pororum suorum, quibus naturaliter prædita sunt, dilatatorum scil. nimis, aut diuulsorum; vel ratione continuitatis illius, quæ mathematica siue contactûs propriè dicitur, amissæ per vulnera, disruptiones, & vlcera in extremitatibus vel medio earum tractu contingentia. Vnde Galenus eleganter quatuor constituit causas proximas & immediatas omnis hæmorrhagiæ, tam periodicæ, criticæ, quàm symptomaticæ, διαπήδησιν, ἀναςόμωσιν, ῥῆξιν & διάβρωσιν. Quarum duæ vltimæ veræ sunt & manifestæ solutiones continui; aliæ solutiones potiùs contigui, quas Practici nostri vocant *occultas*. Istarum itaque omnium exempla & causas in proposito hoc affectu inquiramus.

Διαπήδησις ergo, quæ nihil aliud est, quàm transcolatio sanguinis serosioris, contingere potest in renibus aut partibus illi superioribus, vt hepate & similibus, (nam vesica ob substantiæ suæ firmitatem, & venarum occultationem, parum huic affectui exposita est) quotiescunque imbecilliores factæ sanguinem continere non possunt, aut certè propter illius tenuitatem, vasorumque raritatem & laxitatem præterfluit aquosus, ichorosus, & sudoris instar transcolatus. Quemadmodum enim naturaliter, ad singularum partium nutritionem roris instar è venulis ipsis in spatia partium nutriendarum deriuatur: sic præter naturam mutatâ sanguinis ipsius διαθέσει, aut partium dispositione effluere potest; vt in hydropicis videre est, & quacunque iecoris ἀτονίᾳ, per quam non solùm fæces aquosæ & loturæ carnium simillimæ profunduntur, sed & vrinæ rubricantes sero sanguineo permixtæ. In summâ etiam renum infirmitate, quoties non secernunt accuratè materiam serosam à sanguine laudabili, vel secretum retinere & sibi apponere nequeunt, aut certè propter summam istius partis aut aliarum inflammationem & compressionem, effluit illud ἰχωρῶδες, quasi expressum, vt dicebamus ex Hippocrate, eíque simile quod è carnibus assis vel contusis effluere videmus: Ac proinde illa διαπήδησις ad partium imbecillitatem, vasorum dilatationem, expressionem, aut summam sanguinis tenuitatem, solas vel complicatas referenda est: Quæ rursum à multis aliis causis suam originem repetere possunt, vt satis patet.

Ἀναςόμωσις verò, quæ est osculorum in extremis venarum aut arteriarum finibus positorum apertio; à ῥήξει eo differt, quòd ruptiones istæ in ortu, seu intermedio vasorum tractu contingunt, & quòd eiusdem ῥῆξις præter naturam semper contingat, cùm ἀναςόμωσις sæpissimè à naturâ etiam commodis suis addictâ instituatur: quotiescunque periodicas illas & criticas hæmorrhagias ad deplendam humorum copiam instituit. Habet tamen causas ferè easdem, vt docet Galenus 5.

Meth. Quoties enim sanguis multitudine suâ valde exuperat, aut propter ebullitionem & agitationem nimiam vasa admodum distendit, eáque teneriora adhuc & patentibus orificiis prædita, vel certè ab externis causis vulnerantibus, contundentibus, diuellentibus, violenter affecta; toties periculum est ne ῥῆξις vel ἀναστόμωσις venarum contingat, non solùm in naribus, vtero, hæmorrhoidibus, quæ sunt viæ naturales & consuetæ, sed etiam in variis corporis partibus, vt pulmonibus, ventriculo, renibus, & similibus internis, per quas deinde sanguinis purpurei & rutilantis magna copia, eáque confertim effunditur: vel etiam per interualla & certas periodos, si naturâ duce illa vacuatio instituatur. Vnde videmus mulierculas quæ non purgantur per vterum, athletas, reliquosque homines plethoricos, vt eos quibus insigne aliquod corporis membrum fuit detruncatum, vel consuetæ è naribus aut hæmorrhoidibus hæmorrhagiæ suppressæ diutiùs, ruptionibus & apertionibus venarum valde esse obnoxios; quoties potissimùm commouentur labore forti, vt est apud Hippocr. *lib. de intern. aff.* irâ, crapulâ, vomitu violento, ingenti vociferatione; aut certè grauiori casu, ictu, saltu, oneris gestatione, & similibus afficiuntur. Idem aliquando præstat frigus vehemens violenter constringendo, quod ideò ab Hippocrate *Aphor. 24. sect. 5.* φλεβῶν ῥηκτικὸν & αἱμοῤῥαγικὸν dicitur: necnon intensior æstus sanguinis ebullitionem faciendo; vnde etiam *Aphor. 29. sect. 3.* iuuenes ad vigesimum quintum vsque annum, non solùm sanguinis sputationi, sed etiam cuiuis hæmorrhagiæ valde habentur opportuni, quia tunc sanguis maximè efferuescit. Ergo cùm his omnibus causis expositi sint tum renes, tum vesica, aut certè excipiant aliquando materiam ab aliis partibus, propter istas dispositiones effusam, patet etiam quòd eiusmodi excretiones & affectûs in istas partes incidere possunt.

Eodem modo διάβρωσις seu ἀνάβρωσις in renes & vesicam continget, quotiescunque causæ erodentes, vlcerantes, putrefacientes, aut quocunque modo substantiam vasorum aut proprij parenchymatis absumentes, illos afficient tam externæ quàm internæ. Externæ ab assumptis potissimùm alimentis, medicamentis aut venenis, acribus, mordacibus, salsis, & deleteriis, vt arsenico, cantharidibus, lepore marino, & aliis quæ potenter illud præstant. Interea, vt calculus, vel crassiores arenulæ confricando, & atterendo; tumores phlegmonosi, præcipuè quando suppurantur, vulnera post ruptionem, incisionem vel anastomosin putrescentia, vt sæpe contingit ob sordes ibi collectas; vel humores quicunque putridi, ferini & salsi, qui in has partes deriuantur ex toto, vt per febres; vel ex aliquâ parte malè affectâ, vt cerebro stillationibus obnoxio, thorace suppurato, iecore feruidiore, & similibus: Quorum omnium cognitio ex suis signis est repetenda. Iam ergo ad διάγνωσιν accedamus.

In proposito itaque affectu diligenter exploranda & dignoscenda pars affecta, affectûs causa, & illius species, vt inde therapeiam conuenienter statuere possimus. Etenim pro variâ istorum omnium ratione, diuersa admodum & discrepans existit, vt posteà videbimus.

Vtrùm igitur ista sanguinis excretio ex renibus aut vesica per idiopathiam affectis, vel tantùm materiam istam aliunde excipientibus contingat, agnoscemus ex proprio ægri sermone conquerentis de loco doloris sui, aut fluxionis variæ, proüt hîc vel illic sentitur. Item ex causarum omnium tam prægressarum quàm præsentium statu. Ac proinde si tristis quædam sensatio afficiat iecoris vel lienis regionem: si inflictum fuerit priùs in thoracem, aut aliam quamuis partem vulnus, cui statim successerit cruenta illa mictio: si hæmorrhoidum aut menstruorum consuetorum adsit diuturna suppressio: & simul cum istarum partium querimoniâ augeatur dictus affectus, atque illâ cessante conquiescat: certè magnam habebimus coniecturam, sanguinem istum qui vrinario liquori solus vel aliis comitatus permiscetur, ex istis partibus in ductûs vrinarios transferri, ac meram esse sympathiam materiæ, vt loquuntur, communicatæ. Vbi verò hæc omnia absunt, conuertendus statim animus ad partes istas secernendæ, continendæ, & expurgandæ vrinæ dicatas, vt propriam affectûs sedem inueniamus, vtrùm scil. in renibus, vesicâ, vreteribus, meatu vrinario, aut vasis spernaticis subsistat, quod excreti quantitas, qualitas, & excernendi modus valde faciunt manifestum, cum doloris situ ac proprietate. Quod ad vrethram ergo siue meatum vrinarium, vasáque spermatica spectat, quamuis ex eorum malis constitutionibus, vt conatibus Venereis, apertione, ruptione, aut erosione sanguis effundi possit, illud tamen fit sine

mictione

mictione vllâ, vt diximus, & sanguis vel pus ibi collectum sincera excernuntur cum doloris sensu, aut saltem titillationis cuiusdam circa loca illa radici virgæ & perinæo proxima. Et sic facile est de istis iudicare: ideò immissus catheter, candela cerea, aut quid simile quasi digito monstrabit proprium affectionis situm.

Vtrùm verò ex renibus, vesicâ, vel vreteribus emittatur, ita conijciemus. Primùm impossibile est sanguinem exire ab hisce partibus ruptis, apertis vel exesis, quin aliquis subsit dolor, vel saltem quasi diuulsæ partis sensus. Ac proinde si sensus ille sit versùs lumborum regionem, renes; si in hypograstrio, vesicam. Si in illo tractu qui à dorso versus scrotum protenditur, vreteres affectos esse dicemus: & si dolor ille sit grauis tantùm, credibile est parenchyma carnosum, quale est in renibus; si pungens, membranosam substantiam, qualis est in vesicâ, pati. Atque impossibile est magnam sanguinis quantitatem ex parte exangui ac spermaticâ, qualis est vesica & vreteres, profundi: Neque sanguinem ita exquisitè vrinario liquori esse confusum, quoties ex vesicâ effunditur, vt ex renibus, quia in longo illo viæ tractu accuratius permiscetur. Item vix fieri posse videtur, vt si externo vulnere id fiat, quod vnicuique notissimum est, vt ex venis vreterum aut vesicæ exilibus & accuratè contectis, per transcolationem, ruptionem vel anostomosin sanguis effundatur, sed per solam erosionem, ab assumptis venenis, & humoribus malâ qualitate, vt salsâ, acri, putredinosâ, vel deleteriâ præditis factam, aut à calculo contundentè & deradente eorum substantiam. Ac proinde quoties sanguinem paucum, tenuem & serosum, sed exquisitè permixtum, præ imbecillitate partium effundi contingit: Quoties repentè copiosus sanguis post laborem, vociferationem, iram, & similes causas meiitur: vel criticâ quadam expurgatione aut periodicâ per vrinas effunditur: Credibile est affectum, qui proxima est huius mictionis cruentæ causa, potiùs in renibus præditis multo sanguine, & vasis in sinum interiorem conniuentibus esse positum, quàm in vreteribus aut vesicâ.

Vt autem ista meliùs stabiliantur, summi Hippocr. authoritas ex aphoristicis oraculis adducenda 78. *sect.* 4. *Quicunque*, inquit, *sanguinem ἀπὸ ταυτομάτυ, sponte & repentè mingunt, ijs à renum venâ disruptâ fluere significatur*: Vt enim ibi interpretatur Galenus, impossibile est in vesicâ venam ex influentis sanguinis abundantiâ rumpi, quoniam in illâ sanguis paucus, & venæ admodum contectæ existunt. Ac proinde nonnisi ab exesione sanguis à vesicâ profunditur, quam vlceris signa, dolor nempe, saniosæ materiæ ac ramentorum excretio antecedunt, vt est *Aphor.* 80. *sect. eiusd. Si sanguinem mingant*, inquit, *& thrombos, ac stranguriam patiantur, cum hypogastrij & perinæi, dolore, vesica partes laborant*: Et multò clariùs. 81. *sect. eiusdem*, *Si sanguinem & pus minxerint, cum squamulis & graui odore, vesica, tunc exulceratio significatur*. Ergo exulceratio & substantiæ attritio, à calculo tam renibus quàm vesicæ contingere potest, quam pus, saniosa materia, ramenta varia, & carunculæ aliquando præcedunt vel comitantur. Doloris autem sensus & situs, in quam istarum partium contigerit, distinguunt. Transcolatio autem, vasorum apertio, & ruptio solis renibus propter dictas causas accidere possunt.

Transcolationem agnoscemus tenuitate ac paucitate sanguinis vrinæ permixti, propter imbecillitatem aut laxitatem istarum partium, quam variæ dispositiones morbificæ induxerunt, vel sanguinis ipsius crudioris & serosioris tenuitatem, vt dicebamus. Anastomosin verò, quia aperta venarum oscula profundunt rubrum & laudabilem sanguinem, sed id periodicè plurimum vel criticè, dum natura portionem humoris distendentis vasa, suo commodo & leuatione per has vias profundit, eâque depletâ statim subsistit. Ruptionem verò eorundem vasorum, quia derepentè & magnâ copiâ sanguis profunditur laudatissimus, cum magno vitæ periculo, nisi artis beneficio cohibeatur: prætereà vel summa præcessit plethora, vel ingens agitatio & diuulsio corporis à saltu, casu, ictu, & similibus violenter agentibus. Exulceratio autem quamuis magnam sanguinis quantitatem aliquando effundere possit, non tamen subitò, sed progressu temporis, vbi pessima illa materia profundiùs in vasorum tunicas aut partis substantiam inuaserit: ac proinde facilè à ruptione distinguetur. Adde quòd causæ illæ ruptionis violentæ, tam internæ quàm externæ, satis ostendunt naturam affectus quem pepererunt. Vbi tamen ruptioni velut simplici vulneri sordes tandem additæ fuerint, vt sæpe fit, complicatus erit affectus, cuius etiam signa ex causarum illarum & excretorum coniunctione erunt manifesta.

Quæ

Quæ rursum sint causæ istæ διαπήδησιν, ἀναστόμωσιν, ruptionem aut erosionem in renibus vel vesicâ efficientes, augentes vel conseruantes; vtrùm sanguinis qualitas vel quantitas, succorum aliorum permixtio, saniosi, acrioris, virulenti & sinceri humoris effusio in has partes, calculus, &c. vtrùm extrinsecus aduenientia, assumpta, admota, vel violenter agentia, cum manifestâ continui solutione, erit inquirendum accuratè ex particulari, tam natiuâ quàm aduentitiâ ægri constitutione: ex causarum internarum & externarum statu: ab effectis aliisque omnibus rebus, quæ simul ab hisce causis produci possunt: Necnon signâ præsentis calculi, aliorúmque morborum, qui occasionem huic præbere quoquomodo possunt, erunt diligenter animo reuoluenda: vt perfectam istius rei διάγνωσιν stabiliamus, quoties in consultationem venerit.

In ipso autem Prognoseως limine, adducamus primùm, Hippocratis, *ex secundo Prorrhetico* contextum huic rei dicatum: *Sanguinem*, inquit, *mingere, rarò quidem & sine febre ac dolore, nihil mali significat, sed laßitudinum solutio existit. Si verò sæpius mingat, & aliquid ex his accesserit, malum est. Verùm prædicere oportet, siue cum dolore mingatur, siue cum febre, fore vt insuper pus mingat, ac tunc dolor sedetur.* Ex hisce Hippocratis verbis colligere est, periodicas esse aliquando hæmorrhagias per ductûs istos vrinarios, quibus natura ad tollendas repletiones vtitur, ac proinde multis hominibus absque periculo contingere posse: Quod Aretæus *cap. 3. lib. 2.* ipse confirmat, & Paulus *lib. 3. cap. 15.* ab Archigene scriptum refert, quibusdam per circuitûs sanguinis profluuium ex renibus fieri, quemadmodum per ora venarum in ano quas hæmorrhoidas dicunt: *Si enim*, addit Aretæus, *istis hominibus nihil suâ periodo effluxerit, capite dolent, caligine oculorum tentantur, intumescunt, & melancholicis vexantur symptomatis.* Ita vt non sit omnino tantis viris deneganda fides, vacuationes istas sanguinis per vrinas aliquando esse posse periodicas at criticas, naturæ laudabili conatu factas, per apertionem osculorum illorum quæ in extremitatibus venarum renis posita sunt. Attamen verius est vt plurimùm istas hæmorrhagias vrinæ periculosas esse, quia summam corpori imbecillitatem ac maciem breui inferunt, vel eandem præsentem indicant, quoties per διαπήδησιν fiunt, vnde hydrops, si non adsit, citò accersitur: Et cùm loca ista non sint conferentia, nec à primâ conformatione ad sanguinis plethoram vacuandam instituta, certè timendum est, ne hic naturæ motus damnum inferat, vel exolutiones, quoties copiosior est vacuatio; vel suffocationes, quoties, sanguis iste extrauasatus subsistit in cauitatibus istarum partium, & ibi putrescens aut grumos contrahens, pessima inducit accidentia, vt patet.

Vt ergo anastomosis quodammodo est ferenda in plethoricis aut consuetis hominibus; sic ruptio & erosio semper funesta: quia istæ solutiones continui, internæ potissimùm, neque ad manum positæ, difficilè tractantur, sanguis profluens ab illis nonnisi ægrè sistitur, & sordes ibi citò colliguntur, vnde putrilaginis & malignorum vlcerum metus impendet, ad quæ febris colliquans & marasmodes subsequitur.

Vidimus sæpiùs ex ruptâ subitò in renibus venâ, tantam profluxisse sinceri sanguinis copiam, vt vesica eo in thrombos concrescente distenta ἰσχουρίαν pateretur, à quâ mors breui subsecuta est. Et quemadmodum in pulmonibus ob perpetuum motum, vasorum ruptiones aut erosiones vix curationem recipiunt: Sic in istis partibus propter publicum illud munus expurgandi seri quo perfunguntur, difficilè admodum: Cùm etiam ipsa medicamenta in tantâ viæ longitudine nonnisi refracta & penè viribus destituta eò vsque deferantur.

Verùm dicet aliquis, ex Hippocratis sententiâ in superiore contextu adductâ, vbi ex sanguinis mictione, puris consequitur mictio, dolores sedantur, ac proinde affectus soluitur, aut saltem mitescit, neque tantum adest periculum. Ad id respondemus, Hippocratem in hoc contextu non tam respexisse ad eos morbos & incommoda, quæ consequuntur puris generationem & secretionem in his partibus, quàm simplicem doloris ex causâ istâ, quæ sanguinis fluxum concitauerat, inducti sedationem: Nam certum est siue sanguis ob distentionem, contusionem, aut incisionem vasorum istorum profluxerit, siue contractam in illis phlegmonen, doloris non esse sedationem, donec materia illa quæ effusa erat, concoquatur & excernatur per vrinas; facto enim pure febres & labores conquiescunt. At nouus ille morbus qui exoritur, nempe vlcus, summam deinceps infert molestiam, cuius tamen ibi rationem non habuit Hippocrates, cui de sanguinis tantùm mictu disserere erat propositum. Atque hæc de Prognosi.

Indicationes

Indicationes autem therapeuticæ in sanguinolentâ hac mictione respicere debent speciem affectûs, à quo proximè excitatur, illius omnes causas; & partis tam primariò quàm secundario affectæ naturam. Ratione itaque affectûs, quoties sanguis per διαπήδησιν effluit ἀλονίᾳ ipsius hepatis & renum, seu propter eius tenuitatem & vasorum laxitatem, roborantia, incrassantia & adstringentia tam sumpta quàm admota conueniunt: Et quia in eiusmodi sanguineâ mictione, maius impendet periculum ex parte natiui caloris debilitati, vel ob lapsum facultatis illius nutritioni dicatæ, ad quem hydrops, tabes, & similes affectûs consequuntur; quàm ex parte ipsius sanguinis qui excernitur: ideò illorum tunc præcipua erit habenda ratio, quemadmodum capite de iecoris imbecillitate seu hepatitide docuimus. Sin verò sanguis per ἀναστόμωσιν, reserationem scilicet osculorum in renibus criticam effundatur, suus naturæ motus per aliquod tempus erit permittendus, ne materia ista concitata, in aliquam partem nobilem refluat, & ibi peiorem multò priori affectionem inuehat: mox sedandus, si superfluat per ea quæ deinceps de aliis dicentur. Sin periodicè & certis quibusdam interuallis illud contingat, auertenda erit eiusmodi periodus, & quasi anticipanda per diætæ parcioris vsum ac venæ sectionem aliquot antè diebus adhibitam, per ἐπίκρασιν & quasi partitis vicibus, vt plethora illa minuatur, & in alia loca si fieri possit, sensim iste fluxus transferendus, vt in hæmorrhoidas in viris, vel in vterum in mulieribus, quoniam istæ viæ magis sunt accommodatæ, & sanguis per illas effluens, faciliùs quando opus est sistitur, nec adfert illa pericula ἰσχυρίας, grumorum, exulcerationis, putredinis, & similium quæ in isto contingere possunt.

Sin verò per exulcerationem seu erosionem sanguis meïatur, vtpote ab inducto vlcere, vel atterente calculo: ad ea recurrendum quæ sequenti capite à nobis dicentur, & in tractatu de calculo diximus. Si enim sanguini pus iam permixtum sit, vt leuioribus primò tergentibus illa illuuies erit auferenda: sic glutinantibus & adstringentibus mixtis, aut posteà adhibitis sanguinis fluxus nimius erit cohibendus. Si cum calculo sanguinis fluxus sit complicatus, ita vt calculus illius causa deturbandus videatur, illud erit præstandum diureticis quibusdam & lithontribis leuioribus, adhibitâ priùs reuulsione per phlebotomiam, cucurbitulas, & similia auxilia: neque illud erit præstandum iam debilitatis viribus immodicè, quia penitus conciderent, sed in principio, dum illa excretio sanguinis nondum est valdè pertimescenda: Vrgentioris itaque ratio ex præceptis Galeni perpetuò habeatur. Quòd si illa erosio à venenatis rebus, vt cantharidibus (non solùm assumptis, sed etiam admotis, vt sæpe obseruauimus) aut similibus accideret, tunc illa acrimonia in primis reprimenda assumpto copiosiùs lacte tepido, hordeatis, amygdalatis, emulsionibus seminum frigidorum, clysteribus refrigerantibus & mollientibus: iniectionibus per syringam in vesicæ sinum, ex hordei decocto, succo bursæ pastoris, & similibus: Mox adstringentibus vtendum, quæ simul deleteriæ qualitati resistunt, vt bolo Armenâ, terrâ sigillatâ, carabe, & similibus.

Quoties verò sanguis ex ruptione venarum, siue in renibus factâ, seu in aliquâ superiore corporis parte, excernitur; toties ratio ipsius symptomatis diligenter habenda, quia magno impetu & copiâ solet effluere sanguis per ruptam venam aut arteriam. *Quod tamen valdè est rarum, ob illius crassitiem & firmitatem.* Sistendus erit non tàm per refrigerantia aut adstringentia assumpta vel admota circa morbi principium, quia metus esset ne sanguis iste subitò cohibitus in cauitatibus corporis nostri subsisteret, & ibi in thrombos coalescens, magna inferret incommoda, vt iam diximus: quàm per vacuantia internas causas, reuellentia, & deriuantia, vt deinceps agglutinantibus & stypticis conuenienter vsurpatis soluta ista vnitas coalescat. Sed quoniam ista perfici nequeunt, nisi causis omnibus externis in conuenientem statum adductis, ne aliquod in posterum curanti Medico impedimentum adferant; Ideò constituenda erit in primis accurata victûs ratio, quæ omnem hac in parte errorem tollat, & tam prophylaxi futuri vel imminentis affectûs, quàm therapeiæ, præsentis scilicet curationi inseruiat.

Ergo rerum omnium non-naturalium diligens habeatur ratio, nequa illarum vel sanguinis impetum augere possit, vel vulneris ora dilatare. Aëris omnes intemperies corrigantur. Vt enim calidior ebullitionem sanguinis inducit; sic frigidior violenter compingit humores versùs internas hasce partes solutione continui laborantes. Debet tamen aër ad frigidiusculam quodammodo constitutionem vergere: quia, vt est apud Hippocratem, *Aphor.* 37. *sect.* 7. refrigerantibus

tibus & adstringentibus curatio perficitur. Ventorum impetûs, Lunæ & Solis radios effugere etiam debent, ne aliqua fluxio ab hisce commoueatur. Domus etiam ne sit clara admodum & illustris, quia lux nimia humores concitat, nec coloribus potissimùm rubris exornata, quia per quandam cognationem sanguinem commouere creduntur. Balnei vsus cuiusuis sit omnino interdictus, quia liquando & humectando facit fluere humores, eósque in partes affectas deducit. Vigiliarum & somni adsit mediocritas; illæ enim exagitant nimiùm; huius verò diuturnitas nimis trahit & remoratur sanguinem circa interna hæc viscera, præcipuè in lecto molliori & culcitris calidioribus strato, quæ eandem & renes nimis calfaciunt. Lenibus sæpe clysteribus ac mollissimis sollicitetur aluus, si non sponte fluxerit, quoniam ex induratis fæcibus maior diuulsio, & in illo egerendi conatu metus ne ruptio ista venarum aut apertio augeatur. Consuetæ aliæ vacuationes etiam non negligendæ, vt portionem materiæ istius fluentis auferant. Eodem modo vitandus omnis corporis motus, labor & exercitatio, potissimùm coitus. Vociferatio etiam & nimia locutio, quia per consecutionem quandam etiam partes istas exagitant. Animi affectus, vt ira, gaudium immoderatum, & similes temperandi ob easdem causas.

Quod ad alimenta attinet, si robusti adhuc sint, inedia adhibeatur, aut saltem parcus admodum victus, vt parum sanguinis generetur, & reliquæ partes minùs ad affectam mittant. Aliter offerantur refrigerantia actu & potestate talia, adstringentia & glutinantia; vt cremor ptisanæ, amylum cum lacte coctum, amygdalatum ex decocto seminum portulacæ & plantaginis paratum cum saccharo rosaceo, addendo semper grana vel succum mali punici: item mala cydonia, pyra, poma austera cocta sub cineribus & refrigerata. Mica panis leuiter tosta, & aquæ rosaceæ guttis aliquot aspersa. Panatellæ, gelatinæ, oryza, semola, iuscula pullorum alterata foliis oxalidis, portulacæ, plantaginis, & granis mali punici. Oua indurata & aceto imbuta. Pisces glutinosi cum omphacio & pauco butyro, sine oleo aut aromatibus parati. Pedes, capita ac intestina veruecum, hœdorum aut vitulorum ad putrilaginem coctorum, aceto aut omphacio intinctorum. Principio mensæ assumant perpetuò aliquid adstringens, vt miuam cydoniorum, gelatinam ex cerasis acidioribus, sorbis, corneolis aut mespilis confectam. Vitent omnia salsa, piperata, acria, frixa, pinguia, aperientia aut tergentia alimenta. Item πολύαιμα, quæ alibilis sunt admodum succi, vt oua sorbilia, carnes delicatas, & ex iis iuscula, consummata vel expressa: nisi quando prostratis iam sunt viribus, quæ refectione indigent. Parum bibant, & pro potu vtantur lorâ, vino tortitio, rubro & austero, cum aquâ pluuiâ aut ferratâ diluto: vel si adsit febris, interdicatur illis in totum vino, & prædictam aquam cum succo granatorum acidorum, vel syrupo myrtino potent.

His ita constitutis, ad maiora veniendum remedia, pro ratione causarum. Quoties igitur sanguis in toto corpore exundat, aut propter summam ebullitionem efferuescit, ita vt venarum ora disrumpat, non est dubium quin statim soluenda sit plethora & eiusmodi æstus compescendus per phlebotomiam ex iecorariâ brachij dextri, non solùm reuellentem, sed etiam vacuantem id quod naturæ negotium facessit. Quòd si non tam sanguinis quantitas aut efferuenscentia peccet, quàm præposterus quidam motus in hasce partes, aliquo dolore aut solutione continui iam affectas, phlebotomia quidem conueniet non vacuatiua, vt loquuntur, sed potiùs euentatiua & reuulsiua, quæ in oppositum humores deducat, seruatâ rectitudine & vasorum quadam communitate ac propinquitate. Ac proinde si affectio incidat in renem dextrum, vena cubiti dextri; si in sinistrum, sinistri aperienda erit exiguo foramine, & per interualla quædam, vt si hodie manè tres sanguinis vnciæ eductæ fuerint, totidem vel duæ tantùm circa vesperam eliciantur, ac sequentibus diebus repetantur, prout ex vsu esse videbitur; sic enim vires maximè recreabuntur, & naturæ inclinatio sensim mutabitur.

Intereà non omittentur ea quæ reuellunt & reuocant humores insensibiliter ad alias partes, ab internis ad externas, ab inferioribus ad superas. Vt ligaturæ brachiorum dolorificæ, frictiones eorundem & scapularum, cucurbitulæ cum multâ flammâ dorso & aliquando hypochondriis admotæ, si suspicio sit sanguinem ex his partibus præcipuè transferri; quemadmodum natibus & ossi sacro, si vesica laborare videatur. Vtque ista reuellunt fluentem materiam; sic menstruorum prouocatio in mulierculis, hæmorrhoidum in viris ita commodè deriuant ali-

quando, vt deinceps vrinis suus color restituatur, præcipuè si ab horum suppressione sanguinolenta ista excretio originem suam ducebat.

Quoniam verò sæpissimè iuncta cacochymia potissimùm biliosa aut serosa iuuat admodum istam sanguinis excretionem, dum stimuli instar naturam proritat: Ideò huic etiam rei diligenter prospiciendum, & prout res ipsa suadebit, cathartica quædam adstringentia & roborantia interuallis quibusdam præscribantur, quæ sine vllâ agitatione vitiosos humores expurgent, & istam partium dissolutionem corrigant. Ad id accommodatus erit rhabarbari puluis ad ʒ j. cum aqua plantaginis sumptus, infusum myrobalanorum citrinarum in decocto centinodiæ, cum ℥ ij. syrupi rosat. solut. trypheræ Persicæ, vel catholici optimè dispensati dimidiâ vnciâ, in formam boli cum sacchato rosaceo confecta: & similia, quæ prudens Medicus pro re natâ excogitabit.

Deinde ad cohibendum sanguinem, adstringenda venarum orificia, aut conglutinanda vulneris labra veniendum: quod refrigerantibus, incrassantibus, glutinantibus tam sumptis quam admotis perficietur. Non sunt tamen ista subitò, apparente sanguinis fluxu, molienda, ne citiùs quàm par sit cohibitus & incrassatus, is qui extra vasa est effusus alicubi grumescat, & ea symptomata inferat, quæ ex sanguineis thrombis exoriri consueuerunt.

Nihil autem habet præstantius Galenus ad quemcunque sanguinis fluxum compescendum, quàm plantaginis succum recenter extractum, & actu frigidum ad ℥ v. vel ℥ vj. manè & serò sumptum. Quòd si nimiam ventriculi refrigerationem timeas, decoquatur parum cum saccharo. Decoctiones etiam ex centinodia, equiseto, portulacâ & summitatibus rubi, cum tertiâ parte succi granatorum acidorum vel cydoniorum non parum ad hoc sunt efficaces. Si mauis, pulueres coralli rubri, terræ sigillatæ, boli Armeni (quæ ἴσχαιμα vocantur, quia sunt glutinantia) lapidis hæmat. benè præparati, dissoluantur in aquâ rosaceâ, cuius liquoris cochlearia aliquot assumat frequenter. Aut gummi Arabicum & tragacanthum cum pauco vino austero bulliant, quo vtatur vt superiore. Quidam diuretica, vt spicam & cinnamomum minimâ portione adstringentibus miscent, non vt vrinas moueant, sed vt reliquorum vim ad ductûs istos penetrare faciant. Aut paretur sequens opiata, cuius capiat quantitatem castaneæ vel iuglandis manè & serò, & superbibat parum aquæ ferratæ, vel plantaginis.

℞ Rad. symphyti saccharo cond. & conser. rosf. antiq. an. ℥ j. ß sanguinis draconis veri, terræ sigill. boli Armenæ, coralli rub. pulueris lapidis hæmat. & trochisc. de karabe, an. ʒ j. hypocrist. granorum kermes, & plantag. an. ℈ j. confect. requiei dictæ, quæ valdè incrassat, ʒ j. ß Cum syrupo myrtino fiat opiata.

Vbi immoderatus est sanguinis fluxus, aut diutiùs perseuerans dissoluitur ℈ j. coaguli hœdi aut leporis in ℥ iij. aquæ rosaceæ. Coagulum enim dissoluta cogere, & coacta dissoluere creditur, vnde etiam in grumis sanguinis cum oxyerato, oxymelite, aut aquâ fœniculi exhibetur Ingrauescente malo & iam concidentibus ægri viribus nihil præstantius habetur roborandis renibus conglutinandóque vulneri, quàm lac ouillum tepidum & recenter mulctum ad ℥ iiij. vel ℥ vi. cum ʒ ij. boli Armenæ manè per 15. aut 20. dies sumptum. Nam inter omnia lactis genera, istud magis crassarum est partium, & sero destitutum. Si deficiat eiusmodi lac, exhibeatur caprillum eâdem quantitate, vstulatum cum silicibus ardentibus, vel chalybe ignito. Crocus Martis ab Empiricis commendatur. Ex pistaciis etiam ac pineolis mundatis, & cum semin. lactucæ ac portulacæ recentibus & mundatis, in mortario marmoreo contusis, conficitur cremor cum aquâ rosaceâ & saccharo rosato, qui ad hanc rem valde habetur idoneus, coctus ad consistentiam lactis amygdalini, & diu manè atque serò sumptus, cuius maiorem efficaciam experieris, si parum amyli adiunxeris. Albumina oui tria aut quatuor fortiter agitata, cum guttis aliquot aceti rosacei, & ℥ iij aquæ plantag. sanguinem citò compescunt: quibus addere potes prædictos pulueres boli armeni & terræ sigillatæ.

Vt igitur variis hisce remediorum formulis, & aliis quàm pluribus assumptis malum hoc oppugnatur: sic etiam externa non sunt omittenda, quæ huic rei opitulentur. Refrigerantia igitur & modicè repellentia in principio adhibenda, deinde adstringentibus validioribus ac glutinantibus pugnandum. Spongiæ vel linteola tepente oxycrato aut etiam frigido madentia regioni renum aut earum partium à quibus fluere creditur sanguis, admoneantur: deinde vng. rosaceo cum pauco aceto, aut albumine oui cum oleo rosato inungantur subfrigidè & fre-

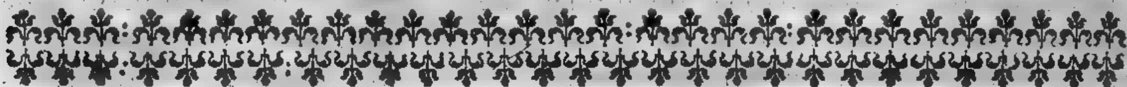
 quenter.

quenter. Bolus armena aceto rosaceo dissoluta partibus sanguinem fundentibus, atque etiam hepati commodissimè adhibetur. Si vis, paretur sequens fotus & cataplasma.

℞ Balaustiorum, hypocistidos, rad. bistort. & symphyt. an. ℥ j. foliorum plantag. centinod. bursæ pastoris, & millefolij, an. M j. granorum myrti, sumach, & cupularum glandium, an. ʒ iij. rosarum rub. sic. spicæ nardi ad penetrationem, & florum papaueris rub. ad incrassandum, an. M.ß. Decoquantur in aquâ ferratâ & pauco aceto. Fiat fotus subfrigidus.

℞ Residentiam prædicti decocti, quæ pistetur & coletur: deinde adde boli armenæ communis, & puluer. granorum kermes, an. ℥ j. olei myrtini parum. Fiat cataplasma tenue super linteolum ratum, & frequenter mutandum, ne suâ crassitie incalescat nimium, aut partes istas grauet. Quâ de causâ rarò emplastris pro matrice, contra rupturam & similibus adstringentibus in hoc affectu vtimur, nisi in declinatione integrâ, vel præcautionis causâ ad roborandas & constringendas istas partes. Vnguentum tale parabitur, quoties superiora non arridebunt.

℞ Succi plantag. vel sanguinariæ ℥ ij. aceti ℥ ß olei omphac. ℥ vj. Bulliant ad liquoris consumptionem: deinde adde sang. drac. mastich. corticis granat. an. ʒ. ij. caphuræ ʒ ß vng. Comitissæ ℥ j. ceræ rub. parum. Fiat linimentum, quo inungantur dictæ partes subfrigidè, addendo etiam aceti parum vnctionis tempore ad faciliorem penetrationem. Huic affectui porrò amuleta etiam quædam aptantur ex iaspide, corallo, crystallo, lapide hæmatite, mentha & similibus circa regionem lumborum appensis. Quæ omnia experiri licebit ad sanitatem ægrotantibus istis conciliandam. Quòd si iam putrilago & exulceratio introducta sit, vt sæpe fit, in vulneribus istis internis, & effusione materiæ sanguinolentæ, recurrendum erit ad sequentem tractationem.

CAPVT IV.

De Vrinâ Purulentâ seu Vlceribus Renum & Vesicæ.

CONGENERES duo sunt isti affectûs & sibi succedanei, Vrina videlicet sanguinolenta & purulenta à vulnere atque vlcere profecta. Vt enim vulneri interno vlcus citò coniungitur; sic à profundiore vlcere, siue partis substantiam seu vasa tantùm occupet, multus sanguis profundi potest, vt iam dictum est: ratione tamen dominantis sanguinis vel puris, vrina denominationem suam ab hoc vel illo sortitur.

Est ergo vrina purulenta, excretum præter naturam ex parte contenti, seu vrinæ liquor pure infectus solo vel permixto, & ab internâ exulceratione profecto. Dicimus esse excretum præter naturam ratione contenti, quia in vrinis neque pus, neque sanguis, neque carunculæ, aut ramenta alia naturaliter apparent, sed tantùm quoties affectus aliquis præter naturam in corpus nostrum inciderit, à quo functiones istæ lædantur, quæ proxima sunt causa excreti istius viciati. Est autem materia ista purulenta verè excretum præter naturam, quoniam illius generatio per modum putredinis fit, quæ inducta in sanguinis extrauasati, aut parenchymatis alicuius substantiam, quamuis concoctione deinceps mitescat, nunquam tamen ad eum deduci potest gradum, qui naturæ nostræ sit omnino familiaris. Ac proinde nisi tempestiuè extra corpus, vbi facta est, excludatur, recrudescit denuò & pessimas acquirit qualitates, quibus ægrotanti periculum minitatur.

Hæc autem materia purulenta, quia non solùm ex sanguine, vt dictum est, sed etiam ex partium substantiâ contusâ, inflammatâ, corrosâ aut alio modo affecta proficiscitur; ideò non sola, sed permixta excernitur sanguini, pelliculis, & similibus ramentis partium affectarum, vt docet Galenus, pro earundem varietate. Etenim ἕλκωσις illa interna, quæ est parens & author huius excretionis purulentæ, supponit deperditionem quandam substantiæ in illis ex putri & malâ qualitate inducta.

Vbicumque

Vbicumque igitur exulceratio illa, & materiæ purulentæ collectio in corpore nostro contigerit, si quidem à naturâ in vias hasce vrinarias protrudatur, vt ab empyemate thoracis, hepatis abscessu, mesenterij vomicâ & similibus partibus, apparebit vrina illa purulenta, & saniosis istis excrementis imbuta, sine vllo renum aut vesicæ affectu, nisi diutiùs illa excretio perseueret, quia potest tandem ductus istos suâ primùm acrimonia pungere & inflammare, deinde corrodere & exulcerare, vt reliqui succi mordaciores in eis collecti, aut aliunde profecti. Quòd si nulla adsit partis alicuius inflammatæ priùs, suppuratæ, aut exulceratæ suspicio & querela, ad quam velut primariò affectam referre possimus excretum istud præter naturam diu perseuerans, & ea pathemata inferens, quæ deinceps à nobis describentur: tunc ex Hippocratis sententiâ *Aphorismo 75. sectionis quartæ*, renum aut vesicæ exulcerationem accusabimus: cuius iam causæ & differentiæ sunt inquirendæ.

Causarum ergo exulcerationis renum ac vesicæ seriem ad procatarcticas, antecedentes & coniunctas referemus. Procatarcticæ seu euidentes, erunt illæ omnes quæ de foris venientes, interiores causas mouent vel generant. Vt ergo vlcera possunt esse primaria vel secundaria, & aliis morbis, vt vulneribus, contusionibus, tumoribus suppuratis, phlyctænis, sanguini extra vasa effuso, & reliquis succedentia: Sic etiam agnoscunt illa omnia quæ vulnerant, diuellunt, aut comprimunt violenter partes nostri corporis, ad quorum affectus istæ dispositiones consequuntur, velut primarias suæ generationis causas. Item ea quæ assumuntur vel admouentur, inflammandi, pungendi, atque erodendi vi prædita: Vt deleteria omnia & venenata, quæ ad calidiorem præcipuè intemperiem vergunt, vel ἀντιπαθείᾳ quadam hisce partibus sunt infesta: Medicamenta maligna aut malè præparata. Alimenta calidiora diutiùs vsurpata, vt salsa omnia, acria, amara, piperata, frixa; vini generosioris, aut calce, sulphure, & similibus infecti copiosiores haustus, reliquaque omnia feruidioris & tenuioris succi. Vidimus etiam quibus admoto vnguento coli, perinæo, & regioni pubis, ad excitandos Veneris stimulos torpescentes, excitatum est graue & diuturnum vlcus in collo vesicæ. Quod frequentiùs multò contingere solet ex impuro illo concubitu cum scortis lue Venereâ correptis, non solùm meatus penis, & vasorum spermaticorum loca, teterrimâ illâ virulentiâ inficiuntur, sed etiam aliquando ipsa vesica & ductus isti ad renem vsque pertingentes, per consecutionem quandam & ἐπιγένεσιν; quam iecori ipsi fuisse communicatam non semel obseruauimus. Ad idem etiam multum iuuant suppressiones vel intermissiones illarum vacuationum, tam naturalium, vt menstruorum, hæmorrhoidum; quàm artificialium, vt purgationis consuetæ per medicamenta, fonticulos, &c. quæ excrementa & cacochymiam totius corporis aut partium expurgare solebant: fit enim illis retentis materia ista deterior & prauis affecta qualitatibus, quibus deinceps partium internam substantiam non solùm alterat, sed etiam erodit, quoties illarum spatia subintrat, aut in cauitatibus diutiùs moratur. Exercitationes verò violentæ ac laboriosæ, vigiliarum immoderantia, animi pathemata grauiora, ad istorum affectuum generationem concurrunt, eo potissimùm nomine, quòd interiores illas & antecedentes causas mouent ac præcipitant in has vel illas partes debiliores factas, vel caliditate aut dolore aliquo præter consuetudinem affectas, ob quas facilè patiuntur ab irruentibus humoribus, vel illos etiam ex propriæ suæ coctionis errore colligunt. Fluxiones autem illæ excrementorum acriorum, salsorum, aut putrefactorum, quæ sunt præcipuæ antecedentes causæ erosionis istius, deriuantur in renes & vesicam, modò ex capite catarrhoso, hepate calidiore, mesenterio obstructo, & similibus; modò ex collectionibus saniei, puris, aut ichorum factis in thorace, pulmonibus, pleurâ, & similibus, quæ impetu naturæ, in ista loca compulsa euadunt continentes & coniunctæ vlcerationis renum ac vesicæ causæ. Pituita certè viscida & salsa, quotiescunque per hosce ductus transfertur, magnam habet vim illos abradendi & excoriandi, tum propter longiorem moram & adhærentiam, vt loquuntur, tum etiam acuitatem & mordacitatem suam. Aliquando calculus firmiter reni infixus, dum commouetur & deturbatur; vel asperior & angulosus in transitu vreteras, vesicam & eius collum vulnerans & excorians, causa est eiusmodi exulcerationis, quæ deinceps subsequitur; quemadmodum omnia vulnera & tumores in his partibus malè curata, quæ collectis sordibus in vlcus degenerant.

Ac proinde vlcera ista renes ac vesicam occupantia, non solùm à partibus siue

ſubiecto cui inhærent, differentias ſortiuntur: ſed etiam ab omnibus cauſis, propriâ eſſentiâ, & ſymptomatis quæ illis coniunguntur. Dicuntur enim primaria, vt dicebamus, quoties ab humoribus, vel aliis quibuſcunque rebus, acribus, ſalſis & erodentibus excitantur: ſecundaria verò, quoties vulneri, ruptioni, aut apertioni vaſorum, puſtulæ vel tumori ſuppurato, calculo atterenti vel contundenti ſuccedunt. Item dicuntur phlegmonoſa, cancroſa, aut calloſa, quoties cum iſtis morbis complicantur.

Sanioſa autem, virulenta, putrida, & fœtentia, quoties cum magnâ excrementorum iſtorum colluuie coniunguntur: vel dolorifica & pruriginoſa, ſi eiuſmodi accidentibus vexentur ægri ſimul cum vlcere. Ratione verò eſſentiæ dicuntur magna vel parua, profunda vel ſuperficiaria, qualia ſunt illa quæ veſicam ipſam fatigare ſolent, vt eſt *Aphoriſm. 77. ſect. 4. & lib. de nat. hominis.* Nunc igitur ad ſigna accedamus.

Præcipua hîc cura eſſe debet circa cognitionem partis affectæ, & cauſarum morbificarum, quia vlceris natura & differentiæ illarum rationem proximè conſequuntur & imitantur. Ac proinde quod ad partem affectam ſpectat, doloris ſitus & proprietas primò oſtendent, cui iſtorum membrorum ἰδιοπαθικῶς laborantium hæreat affectus; pro variâ enim poſitione renum, vreterum, veſicæ, & colli ſeu meatus vrinarij diſtinguet Medicus & æger, quis locus ſit affectus: dolórque profundus & obtuſus, renum parenchyma; lancinans autem & acutus, membranoſam quandam ſubſtantiam. Excretorum verò præcipua eſt vis ad detegendam affectus ſedem & naturam, vt dicebamus: ſiue excreta illa ſint partis ipſius portiunculæ, ſeu aliquid adhærens parti, ſiue naturaliter aut præter naturam ibi contentum, ſecundùm ſubſtantiam, quantitatem, qualitatem variam, & excernendi modum. Ac proinde vrina puri permixta, & longiori tempore profuſa, vt eſt in Aphoriſmis, iſtarum partium exulcerationem demonſtrat, potiſſimùm ſi ſucceſſerit cruentæ mictioni. Vt enim à ſanguinis ſputo puris ſputum, ſic vrinam ſanguinolentam à ſimplici vulnere, contuſione, attritione, aut aliis cauſis, vt plurimùm ſequi ſolet puris per vrinam excretio. Cúmque pus illud pro varietate partium, varium etiam ſit & diuerſimodè conſtitutum, hinc etiam indicatur pars affecta & affectus differentiæ. Quoties enim notas illas habet ab Hippocrate recenſitas, vt ſit album, læue, æquale, & minimè fœtidum: toties indicatur coctionem eiuſmodi materiæ, factam eſſe à partibus calidioribus, carnoſis ſcilicet, aut parenchymate præditis, quæ illam ad conuenientem iſtum naturæ gradum reducere potuerunt. Ac ſi illud pus ſit copioſum & accuratè permixtum, ita vt lacti perſimilis vrina profundatur, quæque non faciat reſidentiam illam albam, niſi diu poſtquàm micta fuit: Hæc adhuc magis renes vel partem aliquam ſuperiorem, ſuppuratam eſſe conuincunt, quæ ſanguinis multitudine & copioſo calore abũdet, ex quâ deuolutum pus accuratè in illo viæ ductu ſeroſitatibus confunditur. Contrà verò pus paucũ, neque ſatis permixtum, colore variegatum, crudum, & malè olens, oſtendunt vreteres aut veſicæ corpus laborare, quæ cùm ſint partes ſpermaticę & exangues, parum elaborandæ concoquendæque huic materiæ ſufficiunt. Ex collo autem veſicæ & canali vrinario, ſincerum ſæpiùs & ſine vrinæ mictione aliquando profunditur. Adde quod vbi eiuſmodi pus intra ipſam veſicam, aut eius collum exulceratum gignitur, perpetua adeſt dyſuria & doloris ſenſus, qui nullo modo poſt excretionem vrinæ ſedatur, ſed continuò hanc partem infeſtat. Perſeuerante eiuſmodi exulceratione, non ſolùm pus profunditur, ſed etiam ſi vlcus interiorem vaſorum aut partium ſubſtantiam penetret, ſanguis copioſus & qui difficilè ſiſti poteſt, ſæpiúſque ramenta ex partibus puri vel ſanguini permixta: Ex renibus quidem carunculæ aliquando craſſiores, & quas in tranſitu vreterum ſimilem calculo moleſtiam attuliſſe aliquoties vidimus, tantáque copiâ bis aut ter excretas fuiſſe, vt totus ren dexter abſumeretur: Ex vreteribus verò pelliculæ membranoſæ deraduntur: Ex veſicâ furfuraceæ cruſtulæ, vt eſt in Aphoriſmo illo iam citato.

Si vlcus iam cauum ac ſordidum magis euadat, tandem fit calloſum & quaſi fiſtuloſum, vnde etiam exoritur illa ſedimenti ſpecies in vrinâ viſcidi & cohærentis, quod narium muco aut oui candido perſimile exiſtit, naturâ non ampliùs concoquente materiam alibilem quæ ad partes iſtas demandatur. Vnde colliquationes tunc totius corporis, marcores, & aliquando hectica febris, ſi quidem putredo iſta ad partes vſque nobiles transferatur: vnde ſyncopes & præceps mortis periculum frequenter exurgit. Notandum tamen, quòd in vrinis ſenum aut imbecilliorum

hominum

hominum sæpe crudus iste succus & pituita apparent sine præcedente exulceratione, aut aliis grauioribus causis, quem ideò à pure ita distingues, primò quòd nulla sanguinis præcesserit excretio: deinde quòd pus vrinæ semper permisceatur; neque habeat illam muci cohærentiam, sed per partes facilè dissoluatur: & super carbones ignitos coniectum, peius olet quàm eiusmodi pituita.

A quibus verò causis externis & internis, eiusmodi vlcera partes istas occuparint, vtrùm vulneribus, contusionibus, assumptis erodentibus, & similibus: vtrùm à calculo, phlegmone suppuratâ, aut expurgatione puris in aliis partibus collecti cœperint: vel pendeant à propriâ cacochymiâ humorum acrium, salsorum, aut putrium hisce partibus adhærentium; perquirendum erit ex relatu ægri & adstantium, atque rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam diligenti animaduersione, quæ docebunt quicquid ad huius morbi generationem aut incrementum contulerit: vt ex his tandem affectus naturam & differentias coniectare possit Medicus. Imprimis tamen omnia calculi & arenularum crassiorum signa animo diligenter reuoluenda, quoniam frequentes sunt vlcerationis in istis partibus causæ, nisi ab externis violentis cœperint. Atque hæc de Diagnosi.

Ex quâ Prognosin facilè eliciemus. Etenim omnes internæ exulcerationes pessimæ & δυσίατοι, potissimùm in partibus illis quæ publico munere expurgandi corporis excrementa perfunguntur, quia perpetuo motu illo excrementorum diuelluntur, atque sordibus scatent. Quamuis enim serum illud quod per renes excolatur, videatur detersione præditum vlceribus curandis accommodatâ: quia tamen illud serum malè affecto iam corpore non est sincerum, sed pessimis ichoribus, acribus & mordacibus permixtum, vel certè humoribus vitiosis, qui per hos ductus expurgantur, ideò fit vt causam potiùs morbi, & ipsum morbum, nempe erosionem augeat quàm tollat. Adde quòd curatio vlceris non potest perfici nisi exsiccatione & induratione materiæ illius quæ in locum deperditæ reponitur: At hîc perpetuò diluitur & madescit aquositatibus istis. Vnde in senibus qui iam sexagesimum ætatis annum attigerunt, deploratos esse omnino istos affectus renum & vesicæ, potissimùm exulcerationes asseruit ex Hippocrate *Aphorism. 6. sect. 6.* Galenus, quia calor infirmus non sufficit expurgationi virulentiæ quæ hîc colligitur, multò minùs refectioni & consolidationi istarum partium. Hinc igitur tabes illæ renales ab Hippocrate descriptæ, quia per solutas eiusmodi vnitates fit magnus effluxus substantiæ alibilis, & caloris natiui depauperatio. Vbi primùm inflammatio complicata est huic exulcerationi, vt ex febre colligitur, vel callosa redditur, impossibile est curari perfectè, quia remedia per os assumpta aut exteriùs admota non possunt superare istas dispositiones, sine quibus vlcus nunquam coalescet. Ac proinde nisi primis duobus vel tribus mensibus curentur, aut saltem mitescant conuenientibus remediis, prædicere potes euentum calamitosum. Vesicæ collum quia carnosum faciliùs sanescit, quàm renes & interior eius substantia. Nunc ergo therapeiæ incumbamus.

Exulcerationes ergo istæ curari debent, remotis priùs causis à quibus gignuntur, fouentur aut augentur. Deinde si qua sit cum illis complicatio, vt febris, phlogoseos in parte, doloris, callosæ substantiæ, & similium, quæ remorari possunt præcipuam eius curationem, tollenda, aut quantum fieri poterit mitiganda. Postmodum quia vlcerum agglutinatio fieri non potest, nisi reparatâ eâ substantiâ quæ per erosionem iam est deperdita: illa autem reparari nequit, nisi ablatis excrementis quæ ex infirmitate laborantis partis in vlceribus scatere solent, quæque rationem causæ sine quâ non obtinent: ideò detergenda excrementa illa crassiora viscidaque in primis, & exsiccanda tenuiora, saniosa & virulenta, vt tandem occlusio siue sigillatio per adstringentia & epulotica succedat. Quæ omnia in vlceribus istis internis & à primis ductibus valde remotis, multò difficiliùs perficiuntur, quàm in externis, quorum sordes solis aliquando linteolis, spongiis aut stupis facillimè absorbentur: vel si profundiora sint, pyulcis instrumentis aut iniectionibus commodis. Nos tamen hîc quæ partium conformatio, & affectus natura permittent, ducto à diætâ initio, proponamus.

Externorum hîc omnium maxima debet esse conspiratio ad tantos támque difficiles affectus curandos, vt scilicet omnia nocitiua remoueantur, iuuatiua autem, vt loquuntur Practici nostri, commodè instituantur. Aëris ergo omnes intemperies valde erunt vitandæ. Vt enim frigus vlceribus mordax, sic calor ambientis inflammat valde partes istas excrementis redundantes. In autumnali potissimùm

consti

constitutione cautè viuendum, quæ solet esse pestifera omnibus tabidis, & aliis morborum diuturnitate eneruatis. Vigiliarum & somni mediocritas si non adsit, concilianda: labórque omnis tam animi quàm corporis vitandus: coitus in primis & equitatio. Leuibus autem deambulationibus & frictionibus in lecto molliter factis, licebit euocare materias ad exteriora, & calorem natiuum suscitare. Aluus sit libera spontè vel artis beneficio, quia bonum est humores in intestina diuertere, & ab vrinarum viis euocare. Reliquæ etiam vacuationes solitæ procurentur, nequid in partem affectam refluat. Quod ad alimenta attinet, quemadmodum omnes cruditates, repletiones nimiæ, & inflationes noxiæ, quia corpus replent excrementis: sic alimenta omnia acidiora, acria, salsa & mordacia, quia dolorem inferunt vlceribus, & cacochymiam multiplicant: sub quorum censu repone omnia frixa, piperata, & quæcunque diureticam habent vim, vt cepæ, allia, sinapi, ciceres, fœniculum, petroselinum, cappares, & similia, quia deuehunt perittomata in locos istos affectos: quo nomine etiam Rufus caricis interdicit, quia habent vim aperiendi validam. Pinguium etiam & dulcium nimius vsus nocet, quia facilè in biliosum succum conuertuntur in præparatis potissimùm. Ergo victus sit ex alimentis euchymis & eupeptis, vt pane albo molli & recenti, aliàs biscocto, si magna sit excrementorum copia. Ex carnibus delicatis, tam assis quàm elixis, cum plantagine, portulacâ, oxalide, symphyto & similibus. Cremor hordei eo nomine commendatur, quòd leuiter deterget & lenit dolores. Eadem ratione amygdalatum, auenatum, semola, panatellæ, gelatinæ ex cruribus & pedibus vitulorum, quando erit studendum refectioni, & agglutinandum vlcus. Amylum coctum cum lacte caprillo & vitellis ouorum: Oua recentia & sorbilia potenter mulcent rosiones istas ac dolores vesicæ. Pisces autem saxatiles, vt auratæ, aselli, (*merluë*) cuculi (*rougetes*) coliæ (*maquereaux*,) testudinum caro, cancri fluuiatiles, & ranarum coxæ conceduntur, quia temperant ardorem his vlceribus sæpissimè iunctum, & commodè resarciunt consumptionem corporis, quæ illis accidere solet. Inter bellaria vuis passis commodè vtentur, quia leniunt & tergent leuiter, nucleis pineis recentibus aquâ rosaceâ maceratis, pistaciis, amygdalis etiam recentibus & mundatis, pyris sub cineribus coctis, & saccharo rosaceo aspersis: cuius tanta est vis, vt illius vsu diuturno & copiosiore omnes vlcerationes internas curari posse crediderit Auicennas. Conditura etiam radicis symphyti valde illis accommodata censetur. Fugiant tamen varietatem ferculorum in vno pastu. Quod ad potum attinet, qui parcus esse debet, ne quantitate suâ vrinas augeat & mictionem frequentiorem irritet; bonum esset in totum vino abstinere, quia vellicat istas partes, & vehiculi instar transfert succos excrementitios subitò in vesicam, & eius loco decoctum liquiritiæ, aut ex hordeo & passulis ptisanam assumere: Attamen in assuetis, decrepitis, & infirmioribus concedi poterit rubellum & oligophorum conuenienter lymphatum. Alij vinum album exhibent, quia minùs validum, sed aquâ ferratâ aut coctâ temperatum. Nunquam autem bibant ieiuni, aut in principio mensæ, quia tunc deuehitur statim in istas regiones, & secum rapit excrementa primarum viarum.

Inter alimenta autem lac etiam recenseri potest, cuius vario vsu in totum curationem istam perfici posse, multi scripserunt: non enim tantùm ad refectionem corporis facit in consumptis, sed etiam ad detersionem & consolidationem vlcerum. Cùm enim tria sint lactis genera plurimùm vsitata, asininum scilicet tenue & serosum; ouillum crassiorum partium, & caseosum; atque inter ista duo medium caprillum: imprimis vbi detersio est procuranda imperant per viginti dies asininum, quod manè cum pauco melle aut saccharo rosaceo sumitur. Si illud abhorreant, vt nostrâtes solent, caprinum illius loco exhibetur. Deinde per totidem dies ouillum solum, vel cum pauco saccharo rosaceo, aut etiam si omnino sigillandum sit vlcus, vt loquuntur, vstulatum, vel cum ʒ j. ß. terræ sigillatæ aut boli armenæ singulis vicibus. Placet etiam illud Amati Lusitani in principio ad detersionem fœtidioris & impurioris vlceris, vt serum caprillum insigni copiâ & penè singulis horis hauriatur, ex eo enim mirabiles aliquando effectus vidimus. Quemadmodum & hydromelitis dilutioris, cuius potus ordinarius in mensâ, & manè ad ℥ vj. vel plures, pro naturâ corporum institutus, mirè facit ad repurgandas sordes istorum vlcerum in renibus aut vesicâ positorum.

Quoniam verò ista supponere debent causarum antecedentium remotionem, vt commodè operentur, per venæ sectionem si adsit plethora vel inflammatio sanguinis; aut partium per purgationem iteratam frequentiùs, quæ auferat & deriuet

portionem

portionem vitiosorum succorum. Ideò ista in primis conuenienter instituenda. Cathartica tamen omnia sint benigna & lenientia vel roborantia, vt medulla cassiæ, syrupus rosatus solut. rhabarbari puluis, agarici infusum, & similia, ne conturbetur corpus, aut humores nimis exagitentur. Si volueris, componatur syrupus magistralis purgans, qui respiciat istas partes, & vlceribus sit accommodatus: Talis esse potest formula.

℞ Liquirit. rasæ, rad. symphyti & althææ, an. ℥ j. ß. foliorum plantag. vincæ peruincæ, prunellæ, & maluarum, an. M. j. capilli Veneris M. ß. folior. senæ mundat. ℥. iij. seminis carthami ℥ j. seminis portulacæ ʒ ij. anisi & coriandri, an. ʒ j. agarici trochiscati in ligaturâ positi ʒ iij. florum violæ, rosarum, & anthos, hordei integ. an. P. j. Fiat omnium decoctio, in cuius portione infunde rhabarb. electi ʒ. iij. ß. cinnam. & santali rubri, an. ʒ ß. Decoquatur cum saccharo in conuenientem consistentiam: Dentur ℥ ij. semel aut bis in mense cum sero lactis, vel decocto liquiritiæ.

Et quoniam totius corporis exsiccatio maximè facit ad eiusmodi ichoras absumendos, & interna vlcera expurganda consolidandáque, ideò in eiusmodi ægris, potissimùm si plethorici sint, vel ex maligna illâ lue Venereâ aliquando laborarint, nihil est consultius, dummodò non sit iunctus sanguinis fluxus, quàm decoctum sudorificum ex chynâ, sarsa parilla aut ligno sassafras, vel etiam guaiacino per xxx. dies, aut plures præscribere, cum decocto etiam secundario ad potum ordinarium, victúque tenui & exsiccante. Sic enim plurimos curari certissimum est. Ac si quidem ægri sint temperamento calidiore, aut inflammationem sentiant ex eiusmodi decocto, retundatur assumptis circa vesperam iulepis, & inunctionibus cordis atque hepatis ex cerato santalino, aut vng. rosaceo.

Vbi toti corpori & humorum adæquationi, vt loquuntur, prospectum fuerit, iam ad vlceris curationem animus omnino erit conuertendus. Ac proinde vel vsu hydromelitis dilutioris, vel seri caprilli, vel decocti hordei & liquiritiæ cum saccharo rosaceo, detersionem illius & mundificationem instituemus, donec vrinæ puriores reddantur: Deinde agglutinationem & consolidationem ex trochiscis terræ sigillatæ, boli armenæ, tragacant. & gummi Arabici cum aquâ prunellæ vel agrimoniæ confectis ad ʒ j. ß. Quorum vnus manè & serò exhibebitur, suprabibendo lac ouillum vstulatum, vel decoctum symphyti maioris & prunellæ. Si malignum sit vlcus & fœtens, adde hisce trochiscis vel pulueri cinerem ferularum combustarum, aut cancrorum fluuiatilium, quæ potenter exsiccant & absorbent humiditates istas excrementitias.

Auicennas summis effert inter alia laudibus, gummi illud quod Lacca vocatur, quia, inquit ille, habet virtutem conglutinatiuam, & facit crescere carnem in renibus, redditque nutrimentum quo reficiuntur renes spissum & aptum, vt citò sigilletur. Quidam Experimentatores aloën herbam tusam cum pauco lacte miscent, & per xv. dies continuos manè propinant, quibus curationem istam perfici asserunt.

Vulgus tamen Medicorum in vlceribus renum & vesicæ purificandis glutinandísque instar omnium habent trochiscos Gordonij dictos, quorum ʒ ij. exhibent singulis diebus manè, modò cum hordei decocto, vbi est detergendum & lauandum: modò cum lacte caprino, vbi est consolidandum. Illorum descriptiones variæ apud multos Medicinæ authores habentur, inter quas ista potissimùm nobis arridet.

℞ Seminum iv. frig. maior. mundat. & recentium, seminum maluæ, bombacis, portulacæ, cydoniorum & myrti, seminis papaueris albi, gummi tragacanthi & arabici, gummi laccæ, pistaciorum, nucleorum pini mundat. amygdal. dulcium, liquirit. rasæ, hordei mund. sacchari candi, & penidiorum, an. ʒ ij. mucilag. seminis psyllij, terræ sigillatæ, boli armeni, sanguinis draconis veri, spodij, rosarum rub. & myrrhæ, an. ʒ ß. Conficiantur cum hydromelite trochisci pendentes ʒ ij. Constant ex aperientibus & detergentibus modicè, vt seminibus frigidis maioribus, maluæ & bombacis, liquiritiâ, hordeo, hydromelite, saccharo candido, & similibus. Ex incrassantibus & anodynis, vt semine papaueris albi, cydoniorum, portulacæ, mucilagine psyllij, &c. Ex agglutinantibus, vt gummi laccâ, arabico, tragacanthâ, &c. Exsiccantibus & incarnantibus, vt myrrhâ, bolo armeno, sanguine draconis, & similibus: Vnde exurgit facultas ad ista vlcera persananda efficax; quicquid multi obstrepant, facultates istas non posse simul subsistere, quia in composito medicamento sese inuicem retundant. Si enim in simplicibus ipsis contrariæ omnino vires reperiantur, vt docet Galenus

exemplo lactis, rosarum, & aceti, multò magis in composito medicamento, cuius mixtio artificialis nunquam ad exquisitam illam naturæ aliquid generantis vnionem & alterationem accedere potest. Et retusæ illæ vires satis commodè operantur, si ad eum gradum sint redactæ, qui naturæ magis est conueniens ad operandum secundùm varias Medici intentiones. Atque hæc παρεργῶς.

Loco istorum omnium multi vsurpant aquas thermales, tantopere in hoc affectu à Cælio Aureliano commendatas, actu frigidas, aluminosas & ferratas, quales sunt in hac Prouinciâ Occitanicâ, Mainenses dictæ: Quibus ego fidem non abrogo, dummodò reliquæ præparationes iam dictæ non omittantur. Diuturno enim & continuo illarum vsu per duos aut tres menses corrigitur intemperies calidior, quæ hisce vlceribus plurimùm iungitur, abluuntur sordes, & adstringitur exsiccatúrque illorum superficies. Sícque multi incipiente affectu, nedum confirmato conualuerunt.

Quemadmodum igitur internis remediis assumptis vndique morbum istum oppugnabimus; sic etiam externa non sunt negligenda, quæ admouentur regioni renum & vesicæ, vel quæ iniiciuntur in interiorem illius sinum & canalem. Iniectiones ergo anodynæ, quando vrgebit dolor, ex lacte tepido muliebri vel caprillo, ex aquâ fontis in qua papaueris semina incoxerint, ex cremore amygdalarũ, & similibus erunt imperãdæ: Ad detergendũ verò ex hydromelite, ex sero lactis, aut decocto hordei, cum pauco melle rosaceo. Vbi adstringendũ & glutinandum, ex aquâ ferratâ aut thermali, vel rad. symphyti, in quâ myrrhæ, aluminis, sarcocollæ, & tragacanthi parum bullierit. Si velis autem eiusmodi iniectiones ad interiora vsque vesicæ penetrare, non sunt tantùm infundendæ per syringam, cuius canalis vix attingit virgæ extremum, sed syringa catheteri immisso aptanda, qui ad intimam vsque cauitatem peruadat: aliàs musculus ille sphincter collum vesicæ claudens, impedit ne eiusmodi infusa ad interiora ferantur.

Exteriùs autem admoueri possunt fotus, insessus, cataplasmata, vnguenta, & similia ad varios scopos. Vlceribus enim istis ob iunctam inflammationem & dolorem cogimur aliquando admouere leuiter resoluentia & chalastica, vt cataplasma illud de micâ panis dictum, de furfuribus & semine lini in vino & aquâ coctis. Paratur fotus vel insessus ad pubem vsque aut regionem renum ex decocto rad. althææ, liliorum, folior. maluæ, violar. parietar. cum seminibus frigidis maioribus, lini & fœnugræci. Laudo tamen magis fotum, quàm insessum vel balneum, quia metus est ne balneo fusi humores in partem affectam deducantur.

Aliquando vbi relaxandum magis, ob inflationem & duritiem, inungantur dictæ partes butyro recenti, oleo amygdalarum dulcium & violaceo, vel axungiâ gallinæ, & similibus, deinde supertegentur lanâ succidâ aut bombace.

Atque his ita sedatis, ne partes istæ relaxatæ deinceps admittant faciliùs excrementa corporis, roborentur alio cataplasmate vel vnguento adstringente & exsiccante; vt ex puluere myrtino, rosarum, thuris, mastiches, & farinâ hordei in vino rubro coctis, addendo mellis & olei rosacei parum. Fiat cataplasma. Vnguentum Comitissæ oleo myrtino dilutum huic etiam rei erit accommodatum, vel si adsit inflammatio, ceratum santalinum cum puluere prædicto.

Vbi pertinacissima essent hæc vlcera, potissimùm in corporibus plethoricis & pituitosis, solebant veteres candente ferro, vel caustico potentiali crustas circa istas regiones exteriùs inurere, quarum effluxu continuo tandem interna illa vlcera exsiccabantur. Nostris hominibus sufficere possunt sinapismi, vel duo aut tria vesicatoria commodè adhibita: pauci tamen sunt in hoc affectu, qui nouum velint cruciatum subire. Imò propter ægrorum nostrorum mollitiem solemus vt plurimùm relictâ verâ curatione, palliationi tantùm & sedationi symptomatum studere. Inter quæ cùm dolor immensus plurimùm illos fatiget, præcipuè vbi vesica est alterata, ideò debemus habere quædam anodyna potentiora seu narcotica in promptu, quibus illius acerbitatem temperemus; Practici nostri ad id trochiscos illos alkekengi cum opio pararunt: Alij vtuntur puluere asynerito, diacodione, syrupo papauerino, & similibus. Sed inter ista plurimùm excellit Laudanum illud Paracelsi dictum, quod exiguâ quantitate, vt 4. vel 5. granorum, & nullâ noxâ, plurimam hisce exulcerationibus consolationem adfert. Atque hæc de vrinâ purulentâ. Nunc ad reliqua transeamus.

CAPVT

CAPVT V.

De Diabete, seu Immoderato Vrinæ Profluuio.

RARISSIMVS est iste affectus, quem Galenus Diabeten appellauit, ac proinde paucis illius curationem & historiam perstringemus. Dicitur autem Diabetes ἀπὸ τοῦ διαβαίνειν, teste Aretæo, quòd transferatur citò materia vrinæ, & veluti per siphonem extra corpus emittatur. Dicitur etiam hydrops ad matellam, quod perpetuâ mictione matulas impleant; & διψακὸς, propter sitim huic affectui iunctam.

Est autem Diabetes, immensa vrinæ crudioris profusio, propter deprauatam renum attractricem, ab intemperie eorum calidâ, cum siti & totius corporis subitâ colliquatione. Diximus esse immensam vrinæ profusionem, quia est symptoma secundi generis, nempe excreti præter naturam ratione quantitatis multùm excedentis naturalem, aut consuetum morem: Quo nomine etiam distinguitur ab ἐκρήσει ἀπροαιρέτῳ siue vrinæ incontinentiâ, de quâ sequenti capite agemus. In quâ licèt vrina profundatur sæpiùs & præter voluntatem; attamen non maiori copiâ, neque tanto impetu, vt in Diabete. Adde quòd in hoc affectu vrina exit cruda, aquosa, & potui nuper assumpto simillima, quia impossibile est tantam materiæ quantitatem in renibus aut vesicâ retineri, aut in tam paruâ morâ coqui & alterari. Hæc autem vrinæ mictio præter naturam, pendet ab interioribus illis functionibus læsis & deprauatis, quâ solent renes naturaliter serum illud sanguinis attrahere, secernere, & in vesicæ cauitatem profundere. Quoties ergo à causis externis vel internis affecti attrahunt nimiùm quàm par sit, & attractam materiam retinere nequeunt, multò minùs alterare vel concoquere, toties contingit Diabeticus affectus verus & legitimus: in quo attractrix præcipuè & principaliter, retentrix & alteratrix secundariò & concurrenter tantùm, vt loquuntur nostri, labefactantur. Vnde si immensa hæc vrinæ profusio ratione transmissionis fiat, vt per viam crisis, quando in morbo acuto vel chronico natura totum corpus per vrinas expurgat: vel per viam colliquationis totius aut partis, vt videmus in plerisque marasmo affectis crebras istas & copiosas mictiones: & vt ait Hippocrates *libro secundo de morbis*: *Vbi caput nimiùm incaluerit, multum vrinæ emittitur*: liquescit enim in ipso pituita, & transfertur partim in nares, partim in os; aliquando in venas, quæ ducunt ad pudendum vsque, vel etiam propter nimium potum, vt in hominibus crapulæ & longis illis compotationibus addictis; aut quia diureticis & aperientibus, vt vino albo tenui, aquis thermalibus, & similibus vrinas mouentibus vtuntur: tunc mictio illa quamuis frequens & copiosa, non erit Diabetes verus, sed falsus & spurius, quia renales illæ partes, nihil tunc per se & ἰδιοπαθικῶς patiuntur, sed tantùm συμπαθικῶς, ob transmissam illam materiam, quæ per istos ductus necessariò expurgatur.

Est igitur attractrix illa renum læsa siue deprauata, quia nimis quàm par est, ex aliis corporis partibus, potissimùm verò ventriculo, hepate, venis maioribus elicit materiam illam serosam, quæ debet esse vehiculum alimenti, nempe sanguinis per totum corpus, antequàm in renes ipsos defluat. Non enim vesica, vt docet Galenus, attrahit serum illud, sed excipit tantùm per vreteras velut canales, vbi in renibus secretum fuerit: ac proinde non potest esse verum huius morbi subiectum. Quamuis enim omnes corporis nostri partes quatuor illis facultatibus naturalibus præditæ sint, attrahendi, retinendi, alterandi, & expurgandi: Attamen in quibusdam illæ publico etiam muneri inseruiunt, vt in ventriculo, hepate, renibus, & aliis: in reliquis autem priuatis tantùm officiis, nempe propriæ alimenti attractioni, vt in vesicâ, quamuis ratione expulsionis & retentionis, non sibi tantùm, sed etiam toti inseruiat. Etsi non negauerim vesi-

cam intemperatam aliquando renes ipsos velut principes istius functionis partes excitare posse per sympathiam, atque etiam præcipitare in hunc & alios plures affectus. Multò minùs accusandus hic erit ventriculus tanquam pars primariò laborans. Quamuis enim siti torquetur immensâ, quæ ab attractione illâ indesinenti per modum exsiccationis oritur: attamen ibi non esse veram morbi sedem, inde patet quod cessante fluxu illo vrinarum, omnia ventriculi symptomata sedantur: & quoniam ventriculus vel intestina malè affecta non per vias vrinæ, sed per ipsam aluum deponerent ista excrementa, vt videmus in diarrhœâ, lienteriâ, & similibus; Et sic idem Galenus *libr. 6. de locis affectis*, comparat istum affectum caninæ appetentiæ, ratione immensi illius appetitus, quo renes serosam materiam sibi familiarem alliciunt; & lienteriæ, ratione imbecillitatis illius, eneruatâ scilicet retentrice, ad quam celer illa profusio vrinæ subsequitur.

Verùm quæ sit tanti mali causa proxima & immediata, seu dispositio, à quâ functiones istæ læduntur, maximè controuertitur. Nos diximus fieri ab intemperie renum calidâ. Cùm enim attractio ista sit deprauata, oportet etiam à causis præter naturam fieri: non ergo à similitudine substantiæ, quæ est causa naturalis, sed vel à dolore insigni, vel calore immodico. Istas enim esse duas causas fluxionum, quando fiunt per viam attractionis, omnibus est notum. Cùm igitur dolor non sit in hoc affectu tantus, vt fluxionis istius præcipua causa illi tribui possit; sequitur intemperiem calidam illud præstare, tum quia absorbet humiditates partium quas occupauit, & inde attrahendi appetitum auget, tum quia fundit & dilatat poros earum. Quis enim dixerit frigiditatem tantam in renibus viuentium adesse posse, vt per compressionem violentam humores istos ex renibus exprimat? Deinde oporteret totam illam materiam in renibus esse contentam, quæ per diabeten excernitur, quod est absurdum: quia deinceps coarctatis poris à frigore, non exciperent facilè fluentem aliunde materiam. Ac proinde caliditati potiùs erit tribuendus affectus seu læsio functionis istius, quæ tametsi publico inseruiat muneri, vt diximus, læditur tamen à morbo similari, quia à temperie potissimùm exercetur: nequis nobis fortè obiiciat organicam actionem non nisi ab organico morbo lædi, quod verum est de purè organicis, non autem de mixtis, qualis est ista, quæ tam à temperie, quàm partium compositione pendent.

Dicet aliquis, Si verum esset (id quod vos asseritis) affectus istius causam immediatam & præcipuam esse calorem renum immensum, non esset tam rarus & extraordinarius, cùm nihil sit frequentius in Medicinâ, quàm ægros de hac renum intemperie conquerentes audire. Et nemo est qui in phlegmone aut simplici inflammatione renum vel vesicæ, istas vrinæ profusiones immodicas annotarit, sed potiùs ἰσχυρίας & stillicidia. Adde quòd vrina alba, aquosa, & cruda emittitur, quæ tamen per renum caliditatem tingi & flauescere solet. Huic igitur grauissimæ obiectioni vt satisfaciamus: Dicimus primò varios esse gradus cuiusuis intemperiei & qualitatis excedentis, pro quorum varietate, varia etiam exoriuntur symptomata, & hæ potiùs quàm illæ functiones læduntur. Secundò concurrere posse cum istis qualitatibus, modò has, modò illas dispositiones, quæ impediunt vel iuuant has potiùs quàm illas actiones. Vnde contingit intemperies istas renum calidiores, modò maiores esse, modò minores: Minores non efficiunt δίψακον istum, & immensam serosæ materiæ attractionem, quia parum extra naturæ modum excedunt: Maiores verò quia vt plurimum accersunt copiam sanguinis, ex quâ phlegmonosi illi aut erysipelatosi tumores, cum oppilatione & viarum coarctatione oriuntur; hinc fit vt raro aptæ sint ad Diabetas istos producendos: ad cuius generationem requiritur, vt viæ sint laxæ & patentes, per quas hic humor transcolatur, & caloris natiui summa imbecillitas ab exhausto, propter quam omnium functionum naturalium ingens perturbatio consequitur, vt in ἀλονίᾳ illa iecoris contingit, quæ est parens δυσεντερίας hepaticæ, per quam magna sanguinis aquosi proluuies per aluum effunditur. Vnde non est mirum si hæc raro concurrant simul ad affectus istius generationem. Vrinam autem albam esse & crudam, contingit propter copiam humoris illius serosi & impermixti, qui attrahitur, neque in renibus aut vesicâ moratur, vt ibi colorem vel consistentiam adipiscatur.

Est ergo hæc intemperies calida & sicca ab exhausto, sine humoris affluxu, aut

aut humore non implente vel obstruente, sed tantùm alterante à variis causis producta. Nam & externæ & internæ faciunt ad illum generandum, fouendum, atque augendum: vt calor aëris immensus, assumptorum alimentorum, medicamentorum, aut venenorum caliditas, putrida constitutio, aut deleteria, vel summa aperiendi vis & detergendi. Vina aromatibus medicata: vigiliæ immoderatæ: somnus in strato molliore & calidiore diuturnior: vehemens exercitatio lumbarium præcipuè partium: iracundia, & coitus superfluus: vacuationum solitarum suppressio, quia pariunt vel augent causas illas internas, vt cacochymiam & plethoram, à quibus iste affectus producitur. Annotârunt Veteres serpentis illius morsum quem διψάδα appellant, non solùm sitim implacabilem, sed etiam magnum hoc vrinæ profluuium excitare posse. Nolim tamen Auicennæ assentiri; qui existimauit insigne frigus externum, aut aquæ potum frigidioris, huic malo originem aliquando dedisse, quia hæc omnia adstringunt potiùs & impediunt humorum effluxûs quàm proritent: nisi fortè per accidens, dum cogunt vehementiùs humores versùs aliquam partem, & eam inflammant: Qui humores acres, salsi, pungentes, deleterij, ipsi renum substantiæ affixi, & aliunde deriuati, & ibidem collecti, aut certè caliditas cum siccitate immaterialis, quam vacuantia, resoluentia aut colliquantia pepererunt, erunt immediatæ illius causæ. Qui modò subsistit sine febre, quando vitium est particulare & sine putredine; aut cum febre, quoties impuritas corporis iuncta fuerit, aut materiæ corruptelam concipientis synathrismus, vt patet.

Facile ergo erit affectum hunc præsentem agnoscere, ex immodico illo & ferè continuo vrinæ profluuio, ex siti immensâ, & quæ assumpto potu nihil sedatur, quia eum talem subitò reijciunt, qualem assumpserunt. Vtrùm verò sit verus Diabetes & primarius ratione attractionis renum immoderatæ; an verò falsus & secundarius ratione transmissionis, dum suscipiunt tantùm & transcolant materiam à toto corpore, vel aliquâ parte deriuatam, cognoscemus; siquidem in vero & primario, renes calorem illum immoderatum patiuntur, lumbares partes incenduntur & macrescunt magis, & sitis quæ istum comitatur, est intensior, neque à causis incepit procatarcticis: neque præcessit febris aliqua, cuius iudicatio per vrinas perficiatur, aut cuius vi humores corporis sint colliquati. Nulla etiam adest alicuius partis superioris, vt capitis pituitâ redundantis, ventriculi humidioris, & similium querela, propter quas secundarius ille Diabetes sit exortus. A quibus verò causis tam falsus quàm verus fuerint suscitati, reperies ab enumeratione rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam, quorum varia constitutio prægressa vel adhuc perseuerans, ostendit qualis effectus in corpore nostro fuerit productus.

Atque etiam pro naturâ & specie affectûs, partis primariò aut secundariò laborantis, pro varietate causarum & effectuum siue symptomatum prædicemus de euentu in hisce ægrotantibus. Incipientem enim & sine febre, aut leuiori curari posse existimo; confirmatum verò & ab attractione illâ immodicâ pendentem cum febre ardente vel hecticâ, incurabilem. Quid enim sperare potes in intemperie partium confirmatâ, subitâ & summâ totius corporis colliquatione & marcore? In hoc enim affectu dupliciter consumptio contingit, tum quia vacuatur materia copiosiùs & confertim, cum quâ semper aliqui spiritûs & humoris substantifici portio decedit: tum etiam quòd sanguis suo sero velut vehiculo destitutus, non potest deinceps transferri ad remotas corporis partes, & aluus immodicè resiccatur. Adde quòd sitis illa immensa & implacabilis apositiæ iuncta ob summam ventriculi siccitatem caliditati aliquando iunctam, nullas vnquam dat ægro inducias, sed dies noctésque crudeliter fatigat, & auget causam ipsam morbi, quia perpetuò affluit humor nouus in locum affectum. Prætereà vbi iam malum inualuit, si quidem subito ille vrinæ effluxus artis beneficio cohibeatur, periculum est promptæ suffocationis ex παλινδρομῇ illius id partes nobiles, vel certè hydropis ex collectione seri in cauo abdominis. Miraculi igitur instar est hic affectus, inquit Aretæus, siue eius generationem, siue curationem spectes: Quod de vero intelligendum, cùm alter faciliùs multò sedari possit, transmissâ aliò vel deriuatâ materiâ quæ in renes effundebatur: Vel certè ex seipso subsistit, quoties à causâ procatarcticâ pendet, si illa in meliorem statum reducatur, dummodò ætatis aut virium adsit vigor.

Omni igitur ingenio & industriâ solerti, debet hic affectus oppugnari. Vnde

cùm renes intemperie laborent calidâ siccâque, modo immateriali, aliàs cum affluxu materiæ: Si adsit humor, indicatur vacuatio, quæ reuellat à viis renum in cauitates intestinorum, per clysteres mollientes, & leniter purgantes; per cathartica benigna & adstringendi vi prædita, deinde alterantibus ardor ille immoderatus erit compescendus, renum infirmitas & laxitas adstringentibus & reficientibus roboranda: fluxúsque tenuïoris seri per reuulsionem & incrassationem corrigendus: omnibus denique symptomatis prospiciendum erit, quæ hîc maximam molestiam pariunt.

Ac proinde victûs ratio, ex alimentis quidem boni succi & facilis digestionis erit instituenda, propter corporis consumptionem, & virium collapsum. Attamen incrassantibus & refrigerantibus pro varietate causæ morbificæ, & fluxûs vehementiâ. Vnde conuenient cremor hordei torrefacti, lac amygdalarum dulcium cum aquâ rosaceâ extractum, oryza, semola in iure capi aut gallinæ iunioris cocta, panatellæ, gelatinæ, lac caprinum cum paucâ farinâ tritici torrefactâ, & vitellis ouorum coctum: Caseus recens, mollis, & sine sale paratus: Carnes perdicum, iuniorum columbarum, pedes & capita veruecum, hœdorum, vitulorum ad putrilaginem cocta, aceto, omphacio, aut succo mali arantij & punici aspersa. Si iusculis gaudeant, alterentur plantagine, portulacâ, oxalide, symphyto, & similibus. Pyris, pomis austeris, malis cydoniis sub cineribus coctis, & pauco saccharo aspersis; item mespilis, corneolis, sorbis, vel eorum miuâ: aut cucurbitæ cortice, lactucarum caulibus, & similibus conditis frequenter vtantur: Myrobalanorum etiam saccharo conditorum frustula delicatioribus aut iam eneruatis dari poterunt, bene contusa in mortario, & paucâ aquâ rosarum aspersa. Piscium saxatilium aut friabili carne præditorum vsus, in assuetis potissimùm, eósque appetentibus concedatur, quia bene nutriunt, & siccitatem illam ventriculi temperant; imò anguillarum, murænarum, ranarum, testudinum caro bene cocta & præparata illis conueniet ad refrigerandum & incrassandum serum. Parùm verò potent, ne multiplicetur illa aquositas, ídque ex decocto rad. acetosæ, vel aquâ ferratâ cum syrupis vel succis acidis & adstringentibus, aut vino rubro & austero. Fugiant autem omnia salsa, acria, piperata, frixa, & aperientia, vt diuretica. Quies imperetur corporis & animi: Aluus quæ hîc sicca esse solet, excitetur conuenienter. Somno indulgeant, quia omnes vacuationes, præterquàm sudorem hîc vtilissimum sistit. Et aëris quæcunque vitetur aut corrigatur inclementia, eíque temperies concilietur.

Quibus ita constitutis, si quidem corpus sit plethoricum, malum incipiat tantùm, & vires adhuc sint vegetæ, tam reuulsionis causâ, quàm vt temperetur æstus ille renum, & totius corporis, quando febris illi coniuncta est, fiat phlebotomia ex basilicâ brachij dextri exiguo foramine, ita vt per ἐπίκρασιν pauca sanguinis quantitas extrahatur hodie, & sequenti die iteretur. Hîc enim non solùm præsentes, sed etiam futuræ vires considerandæ, citáque corporis consumptio, quæ vbi iam præsens est aut imminet, abstinendum erit omninò à venæ sectione.

Purgatio etiam & deriuatio fiat lenientibus, & molliter vacuantibus clysteribus, necnon alterantibus, quibus sequenti die catharticum quoddam simile adiungetur. Vt

℞ Rad. acetosæ ℥ iiij. folior. plantag. maluar. & borrag. an. M. j. portul. M. ß. hordei integ. & rosarum sic. an. P. j. Fiat decoctio ad ℔ j. ß. In quâ dissolue mellis rosacei, & olei omphacini, an. ℥ iij. Fiat clyster, qui injiciatur frequenter, & quando vacuandum erit potentiùs, adde hieræ picræ, cathol. aut diaprunis solut. ℥ j.

Sequenti die exhibeantur ℥ iij syrupi rosati laxat. cum decocto acetosæ & endiuiæ, vel myrobal. citrinarum. Vbi habitus est pituitosus, laudantur leuiora illa medicamenta, quæ ad hydropis materiam educendam præscribi solent, vt radix mechoacan ad ʒ j. puluer. & cum simili decocto exhibita, addendo si vis parum rhabarb. ad adstringendum & roborandum. Agaricus etiam, soldanella, semen ebuli. Componatur ex illis omnibus si volueris, Syr. magistralis, qui reiteretur singulis quindecim diebus, quando affectus est diuturnior. Alij valde laudant vomitum ex decocto sem. raphani & ebuli, cum pauco oxymelite, quia vacuat & reuellit simul à ductibus vrinariis: Inter ista præscribantur iulepi refrigerantes, incrassantes & roborantes sæpiùs dicti, ex aquis endiuiæ, lactucæ, plantag. portul. syr. myrtino, violaceo, de pomis redolentibus, atque etiam de papauere: addendo puluer. tragacant. diamargar. frig. granorum kermes, terræ sigillatæ, trochisc. de spodio, & similium.

Non

Non ausim autem diureticis post purgationem in hoc affectu vti, quamuis illa à Practicis quibusdam probentur ad depellendos humores renibus adhærentes; quia in tanto humorum impetu versùs istas partes, maius sequeretur incommodum. Siquis ea tentare velit, sint ex aperientibus sine vllo calore, vt vino albo tenui & oligophoro aquâ graminis diluto, vel seminibus frigidis maioribus & minoribus in decocto liquirit. quibus etiam quædam adstringentia adiuncta sint.

Maius tamen commodum ex sudorificis percipient, quia euacuant simul & reuellunt, ita tamen instituantur, vt neque calefaciant nimiùm renes, neque corpus ipsum colliquent. Vnde decoctum nostro more ex radice Chynæ paratum, & per multos dies vsurpatum hîc valde laudârim; quod etiam in consumptis fieri potest ex iusculo pulli aut gallinæ conuenienter alterato. Antiqui in dolio silicibus candentibus, aut arenæ insolatu sudores excitabant: Alij in balneo ex aquis thermalibus, aut decocto conuenienter parato. Sed hoc minori calfactione & resolutione præstari potest per decoctum radicis Chynæ, vel etiam sarsæ parillæ aut smilacis asperæ: Quare ab illis abstinendum esse censeo.

Renum interim regio temperanda, roboranda, fotibus ex decocto rad. acetosæ, folior. plantag. rosarum, malicorij, seminis sumach, & similibus, quibus aceti parùm additur: Deinde inungatur cerato santalino, vng. rosaceo & Comitissæ simul mixtis. Emplastrum de cerusâ, vel ex cerâ in oleo rosaceo liquefactâ, & sæpiùs aquâ frigidâ aut rosarum ablutâ idem præstabunt. Si malum ingrauescat, aut diutiùs perseueret, non oberit, parum theriacæ recentis, confectionis requiei dictæ, diacodium, & similia stupefacientia, cum conseruis violarum, maluarum, aut rosarum simul mixtis exhibere, vt immoderatus ille fluxus cohibeatur.

Symptomatum denique, vt consumptionis, vigiliarum, & similium mitigatio ex propriis capitibus repetatur. Et quia sitis hîc plurimum adfert molestiæ: teneant perpetuò in ore sequentem mixturam ἄδιψον à Veteribus vocatam: ℞. Aceti optimi quantum volueris, & in eo leuiter supra cineres tepidos calfacto, dissolue succi granat. aquæ rof. & vini albi parum, sacchari albissimi puluer. q. s. ad incorporandum & ebibendum totum liquorem. Mixtura reponatur in pyxide argenteâ vel vitreatâ. Teneat in ore frustula illius, vel etiam dissoluta cum paucâ aquâ potabili. Nos ergo huic capiti finem imponamus.

CAPVT VI.

De Vrina Incontinentiâ.

 ΥΡΗΤΙΚΟΙ dicebantur apud Veteres, quicunque non solùm frequenter mingunt, sed etiam vrinam continere nequeunt & inuoluntariè profundunt, seipsos aut stragulas permingentes. Et illa affectio Medicis οὔρησις ἀπροαίρετος vocatur, Barbaris *diamne*, Aretæo ἀκούσιος ἔκκρισις τῶν οὔρων.

Est autem functio retentrix vesicæ læsa, ob musculi eam claudentis infirmitatem à variis dispositionibus præter naturam. Dicimus esse functionem vesicæ læsam, quia hoc pathos proprium est & peculiare illi, quemadmodum Diabetes renibus: Id enim ex varietate instrumentorum huic rei dicatorum innotescit; nam renum propria est attractio serositatis illius sanguini permixtæ per emulgentes venas, & secretio seu transcolatio per illa fistulosa corpora & papillas, velut fonticulos in sinum interiorem extuberantes, qui vreteribus iunctus deuehit continuò materiam istam in vesicæ cauitatem. Ibi autem collecta vrina tamdiu retinetur, donec copiâ suâ vel qualitate molesta expultricem irritet, ope transuersorum villorum adiutam, vt foràs profundatur, aperto musculo illo sphinctere, qui collo vesicæ, ideò prudenter à naturâ ianitoris instar constitutus fuit, ne perpetuò mingere cogeretur animal. Ita vt ista retentio omnino propria sit vesicæ, non tantùm opera fibrarum obliquarum, sed etiam musculi illius neruos à spinalis medullæ vertebris inferioribus recipientis, qui ad voluntatis imperium claudi & recludi debet. Quoties igitur causæ morbificæ & præter naturam in vesicæ collum & musculi istius corpus, aut neruorum propagines, quibus irrigatur, inciderint: toties vrina intempestiuè & sine vllo voluntatis concursu profundetur,

non quidem expultricis nimiùm stimulatæ, vt in dysuriâ; vel attractricis vi, vt in diabete; sed quadam ἀτονίᾳ illius functionis, quæ continendæ vrinæ præsidet, siue illud inter vigilandum contingat, siue in somno, dum facultates animales minùs liberè muneribus suis funguntur: Ita tamen vt de nocte dupliciter illa mictio in stragulis contingere possit, vel debilitate propriâ istius functionis, & musculi mollificatione, vt loquuntur, quod pueris ferè omnibus lactentibus, decrepitis, & quibusdam adultis accidit: aut errore imaginationis. Multi enim vbi copiosiùs potârint, vel exquisitiori prædıti sunt vesicæ sensu, lectulos suos permingunt quodam obscuro voluntatis concursu, dum putant se in parietem vel alium quendam locum vrinam effundere. Et ita sunt huic rei assueti, vt sæpiùs illud agentes videantur debilitate istius musculi id præstare; cùm tamen ab hoc vitio non tam medicamentis corrigantur, quàm si illa imaginatio mutetur, vt in pueris & adultis, flagro; vel in ætate grandioribus, si locus ille quem sibi permingere in somnis videntur, de die rebus quibusdam honestis & venerandis, vt cruce, tapetibus, libris, &c. exornetur, & illis ita spectandus proponatur.

Causas autem & dispositiones istum affectum producentes, varias esse posse diximus. Cùm enim hic musculus sit pars organica ad motum comparata, qui tum à propriâ illius constitutione pendet, tum neruorum à quibus influxum animalis illius facultatis excipit: ideò non solùm ἰδιοπαθικῶς, sed etiam συμπαθικῶς laborare potest, quoties accidit summa infirmitas & caloris natiui depauperatio, vt per febres acutas in morituris, aut alio modo consumptis, aut quando totum corpus paralysi tentatur, vel dimidia eius pars hemiplegiâ laborat, aut etiam illæ neruorum propagines, quæ ab osse sacro exortæ, ramulum vesicæ communicant: Illis enim obstructis, collisis, compressis, aut ab alio quocunque affectu præter naturam læsis, non est mirum actionem etiam istam, quæ est dependens, labefactari per consensum & priuationem spiritûs illius & caloris, cuius beneficio exercetur. Aliàs ob simplicem condolentiam & vicinitatem, vt in grauidis ob vteri nimium tumorem vel dolorem: in maioribus intestini potissimùm recti affectibus: Vnde apud Galenum historiæ illæ *lib. 6. de loc. aff. cap. 3.* Et quemadmodum ista per sympathiam accidunt, sic etiam per ἰδιοπάθειαν musculus iste variis modis labefactari potest: Nam solutiones continui, vt vulnera huic parti inflicta, & incisiones maiores quàm par sit à lithotomis celebratæ, dum calculum extrahere conantur, fistulæ ibidem contractæ, & vlcera profundiora, efficiunt ne musculus iste seipsum contrahere possit ad vesicam occludendam. At potissima & frequentissima causa imbecillitatis in isto musculo, referenda ad intemperiem non calidam & siccam, quia illæ faciunt ad retentionem potiùs, nisi fortè per accidens, vbi post magnam resolutionem caloris insiti & spirituum, subsequitur eneruatio potentiæ istius motricis; sed frigidam vel humidam, simplicem aut compositam simul, vt sæpiùs accidit. Vt enim frigidum ossibus, neruis, & cæteris partibus spermaticis & exanguibus inimicum; sic humiditas superflua quæ mollities vocatur, à redundantiâ succorum pituitosorum, serosorum, & similium contracta, ipsísque neruis, tendinibus, & musculis communicata, illorum substantiam relaxans, & propriæ temperiei gradum retundens, facit vt minùs perfungi possint suo munere. Ac proinde vt in aliis musculis impedimentum adfert mouendi, attollendi, & quocunque modo agitandi alias corporis nostri partes; sic in isto & aliis qui sphincteres ab officio vocantur, impotentiam parit seipsos contrahendi, & retinendi materias in cauitatibus contentas.

Ergo cùm frigiditas & humiditas efficiant frequentiùs dispositionem istam, quæ est causa proxima incontinentiæ vrinæ: hinc patet ea omnia quæ efficiunt istas qualitates in hac parte, vel eam disponunt ad faciliùs illas recipiendas, esse causas internas vel externas istius affectûs; Quales sunt ex parte rerum naturalium, temperamenta pituitosiora & veterno dedita, ætas puerilis aut senilis, sexus muliebris, ventriculi & cæterarum coctioni dicatarum partium naturalis infirmitas, ex quâ fit succorum multorum & cruditatum prouentus. Quibus si accesserint morbi totius vel partium præcipuè neruosarum, magna fiet accessio ad intemperiem istam producendam: Vidimus enim quibus à leuiori apoplexiâ aut hemiplegiâ percuratis, remansit tamen ista vrinæ continendæ impotentia per multos annos, quia scilicet suberant in hac parte remotiori reliquiæ præcedentis morbi. Ad hoc promouendum maximam etiam habent vim externæ causæ, vt aëris intemperies aquiloniæ & austrinæ, sessiones supra res frigidiores, marmor, lapides, &c. minimè tectis natibus, vt solent pueri: natationes in aquâ gelidâ, aut in balneo molliendi

molliendi facultate prædito: fotus ex refrigerantibus & relaxantibus diutiùs vsurpati ad leniendos partium istarum dolores, vel inflammationes, & similia. Item somni profundiores, quia accumulant multam vrinæ copiam, & corporis interiora humectant. Aliæ corporis vacuationes suppressæ, quia multiplicant vitiosos in nobis succos, vtplurimùm pituitosos. Otium etiam, torpor, & desidies valde eneruant vim istarum partium sopito calore natiuo. Quemadmodum alimẽta cruda, ἀδύνατα, nimiùm refrigerantia aut humectantia, vt olei, butyri, medullarum, & omnium pinguedinum diuturnior vsus, potus intempestiuus & immodicus aquæ frigidioris potissimùm, idem præstant efficacissimè, cùm materiâ, quam generationi humorum suppeditant; tum qualitatibus suis, quibus interna viscera afficiunt.

Ex solitis itaque signorum fontibus, pars primariò vel secundariò laborans, natura seu species affectus, & illius causæ sunt agnoscendæ & perlustrandæ. Etenim vbi illa à nobis iam commemorata apparent, priusquàm ista vrinæ incontinentia adesset, vt totius corporis infirmitas, apoplexiæ, paralyses, luxationes vertebrarum in lumbis positarum, vulnera earundem partium, vel obstructiones ex decubitu humoris in istas neruorum propagines: summa vteri, intestinorum, aut circumstantium partium compressio vel dolor: Tunc credibile est eiusmodi affectum esse sympathicum, ex partium istarum primario affectu deriuatum, quibus ideò curam adhibendam esse potissimùm docuit Galenus, non autem ipsi vesicæ, aut eam claudenti musculo. Sin verò ista omnia absint, nec vlla sit alterius partis grauiùs affectæ suspicio: tunc conuertendus animus ad particulare istud organum vrinæ continendæ dicatum, velut primariò affectum.

Quòd si in illo fuerint solutiones continui, vlcera, vulnera, & similia, satis ex consuetis & propriis sibi signis innotescent. Intemperies verò frigida vel humida, simplex aut composita hunc affectum producens, deprehendetur ex causarum tam internarum quàm externarum constitutione, eisque symptomatis seu effectis à quibus comitantur, vt totius corporis mollitie, colore albicante, neruosi generis & partium genitalium laxitate: Si adsit ætas puerilis aut senilis, quæ humiditatibus superfluis plurimùm abundant, aut in aliis ætatibus cacochymia pituitosa exuperet, quæ per istos ductus expurgetur: Quibusdam etiam hæreditarium hunc esse morbum, & qui nonnisi certo annorum spatio terminetur, sæpiùs obseruauimus.

Quod ad prognosin ergo spectat: In decrepitis hunc affectum esse immedicabilem constat, ob exuperantem humiditatem, & caloris natiui infirmitatem, ob quam omnes functiones collabuntur: In pueris etiam quamdiu lacte nutriuntur, patet non esse tentandam illius curam, quoniam ætas illa mollior, & alimentum humidissimum quo vtuntur, non facilè suscipiunt exsiccationem. In febre verò continuâ & acutâ, vrinæ excretio inuita aut insciente ægro facta, mortalis: quia ostendit delirium adesse ingens, vel summam extinctionem & impotentiam facultatis animalis. Idem dicas de illâ quæ sequitur apoplexias, epilepsias, paralyses vniuersales, vel hemiplegias, vertebrarum luxationes, & similes affectus, quorum sublatio operosa est & valde difficilis. In ætatibus verò mediis propria musculi istius intemperies aliquando curatur, per solam caloris natiui ἔκλαμψιν seu accrescentiam circa decimum octauum annum, aut saltem vigesimum quintum. Aliàs manet immedicabilis & confirmata, quando terminum istum excesserit, & remedia omnia conuenienter adhibita fuerint.

Instituenda igitur diligens therapeia ad curandam istam turpitudinem, quæ si pẽdeat, vt dictum est, ab aliis affectibus primariis, illorum sublatio pro varietate & naturâ dispositionum & causarum morbificarum tentanda. Frustrà enim circa istius medelam, si secundarius sit, laboraremus. In solutionibus autem continui, vt vulneribus, vlceribus, fistulis, contusionibus, & similibus huic musculo aut vesicæ inflictis, adhibenda methodus curatiua, quæ suis locis traditur. At in intemperie frigidâ & humidâ, simplici vel compositâ, quæ est communior huius incontinentiæ causa, petendæ indicationes à causis tam externis quàm internis antecedentibus & coniunctis: à propriâ dispositionis specie, & partis affectæ naturâ, quæ roborantia potissimùm exposcit. Imprimis autem recta viuendi ratio decernenda erit.

Ac proinde cùm frigiditas humiditati iuncta hîc sæpiùs dominetur: vitentur ea omnia, quæ istas intemperies generare vel augere possunt, vt ciborũ & potuum nimiam copiam, potissimùm in cœnâ, si noctu incontinentiâ istâ laborent. Omnia aquosa & vrinæ materiã multiplicantia, vel ad excernendam eam irritantia: vt sunt vinum album & tenue, olera cruda, fructus ὡραῖοι & recentes, melones, pepones,

cucumeres,cucurbitæ,raphanus,apium,petroselinum,&c. Omnia pinguia,oleosa & butyrosa,quantum fieri poterit,quia valde internas partes emolliunt. Lactis etiam vsum & lacticiniorum recentium,quia valde humectant:Iusculis etiam,ouis tremulis,piscibus,(vel si non possint,condiantur aromatibus,vt nuce moschatâ, pipere & garyophillis:aut saluiâ,hyssopo,menthâ,& similibus :) & omnibus liquidioribus abstineant. Eligantque victum calefacientem & exsiccantem ex pane biscocto & semine anisi vel coriandri condito,carnibus assis potiùs quàm elixis:passulis,amygdalis , & auellanis tostis , pyris & castaneis sub cineribus coctis , quas hîc peculiariter commendant Practici. Vino rubro,generoso & meraciore,aliquando etiam austero & adstringente, si nimia appareat mollificatio. Si sint hydropotæ , ex aquâ ferratâ, aut in quâ coriandri semen leuiter fuerit decoctum. Intereà vitent etiam aëris intemperies pluuiosas & aquilonias , omnisque rei frigidæ & humidioris contactum, vt sessionem supra lapides,natati onem,&c.Plus vigilent quàm dormiant,si per ætatis conditionem liceat. Exerceantur diligenter : Imò etiam irâ concitari, aut verecundiâ torqueri, illis plurimùm prodest,quia illa calefacit corpus, hæc verò reuocat naturam ad suum officium peragendum : Veneris vsus noxius, quia debilitat magis istas partes, & trahit humores versùs ista loca:Aluum esse lubricam conuenit , quia per istum ductum excernitur materia quæ ad vrinas transfertur. Idem dicas de sudoribus;siue sponte,seu artis beneficio concitentur, quia vacuant & reuell unt serositates istas,ex quibus vrina conficitur,& totum corpus exsiccatur.

Quod ad remedia itaque maiora spectat : respectu causarum antecedentium; cùm dictum fuerit à nobis , cacochymiam vtplurimum serosam aut pituitosam hîc redundare,rarò phlebotomia competere poterit,tum quòd vitium hoc sæpiùs accidit ante decimum quartum annum,tum quòd ex eâ corpus magis refrigeratur. Aliquando tamen in corpore iuuenili & plethorico exerceri poterit, reuulsionis causâ, & vt totiùs corporis atque humorum adæquatio concilietur.

Purgatio autem semper conueniet,(nisi affectus iste ex simplici intemperie pendeat,quam externæ causæ excitarint , vt sessio supra marmor, natatio in aquâ frigidâ,&c.) ex catharticis phlegmagogis & hydragogis sæpiùs iterata, vt pilulis de agarico,cocciis maioribus,& minoribus,diacarthamo,diaphœnicone, semine ebuli, radice mechoacan , & similibus ; quibus adstringentia & roborantia addi possunt ratione partis affectæ,vt rhabarb. puluis,myrobalanorum decoctum,syrup. rosatus solutiuus, vel de floribus persici. Illis etiam purgantibus, præparantia si opus sit, præmittantur & intermisceantur,vt syrup. de absint.mel anthosatum,sola vel mixta cum aquis aut decocto primulæ veris,prunellæ,saluiæ,menthæ,iuæ arthriticæ,herniariæ, & similibus , quibus roborandi etiam genus neruosum facultas subest.

Ratione etiam causarum antecedentium , & ad exsiccandum totum corpus sudorifica vsurpentur,vt stuphæ, laconica, thermæ sulphureæ & bituminosæ, vt apud nos Bellilucanæ,decoctum ligni guaiacini vel sassafras dicti,per viginti dies aut plures vsurpatum. Si fluxio ex capite in partes inferiores delabi videatur, quæ illis infirmitatem istam conciliet,deriuetur errhinis,masticatoriis,caustico occipiti admoto,vel alterutri brachio.

Quibus diligenter peractis , superest remotio causæ coniunctæ & ipsius affectus, partisque roboratio procuranda tam internis quàm externis remediis. Interna quæ ad hunc affectum assumuntur , vel manifestis agunt qualitatibus , vel occultâ proprietate. Castoreum in hac re valde commendatur , sumptum ad ℈ j. cum granis aliquot myrrhæ,& aquâ calaminthæ dissolutum,vel in pilularum formam concinnatum, quia horrendo est valde sapore. Aquæ cælestis & imperialis cochlear vnum manè & serò sumptum:confectio anacardina,theriaca vetus & mithridatium,pro ratione ætatis & temporis exhibita. Apud Auicennam & Serapionem habentur compositiones huic rei dicatæ. Vt

℞ Nucum cupressi,& corticis eiusdem, thuris, castorei, myrtillorum, cumini torrefacti , puluer. è gutture veteris galli torrefacto, an. ʒ iij. fimi columbini, carabes, coralli rubr. rosarum sic. an. ʒ ij. seminis rutæ & anethi, an. ℈ j. Conficiantur cum melle rosaceo,vel conseruâ cydoniorum instar opiatæ. De quâ detur ad quantitatē fabæ maioris manè & serò,suprabibendo parum vini rubri austeri,vel aquæ primulæ veris.

Inter ea autem quæ occultis agunt viribus, maximè probantur pulueres renū leporis , aut vesicæ suis vel capri , qui dantur etiam ex vino dormituris. Item leporis cerebrum tostum vt solet, & vino irroratum : caro hericij salsa, vulgò mures assi vel elixi comedendi exhibentur laborantibus incontinentiâ vrinæ, quia calidissimi esse

dicuntur,

dicuntur, quo nomine passerculorum vel pullorum hirundinum caro mihi magis probaretur.

Externa eodem modo calefaciant,exsiccent, roborent,semicupia,fotus,olea,vnguenta, emplastra inferiori spinæ parti, perinæo & pubi admouenda.

Decocta igitur ad fotus & semicupia, necnon clysteres, quorum magna hîc est agendi vis,quia proximè attingunt partem affectam, parentur ex nerualibus,vt cypero,calamo aromatico, iride Florentinâ, saluiâ,maioranâ, hypericone, calamento, origano, primulâ veris, lauro, lauendulâ,iuâ arthriticâ,floribus rosarum,anthos,malorum granatorum, nucibus cupressi, cupulis glandium, &c.

Oleum vulpinum,irinum,laurinum,mastichinum,de castoreo.Vnguentum martiatum, Arragonium. Emplastra adstringentia & roborantia, de mastiche, de meliloto, & similia conferunt.

Quidam styracem liquidam pauco vino dissolutam dictis partibus admouent magno successu, vel etiam moschi aut ciuetæ granis aliquot in oleo conuenienti dissolutis inungunt.

Vbi inueteratus est & rebellis affectus, veniendum ad sinapismos, dropaces, & cauteria circa istas partes admota, vt euocentur foras materiæ parti adhærentes, & intemperies illa hectica, vel altiùs impressa corrigatur. Cucurbitulæ pubi sæpiùs affixæ ad illud pariter prodesse possunt. Atque hæc de proposito affectu sufficiant.

CAPVT VII. & vlt. huius tractationis.

De laboriosâ mictione, nempe ἰσχουρίᾳ, στραγγουρίᾳ *&* δυσουρίᾳ.

LABORIOSA omnis mictio tribus potissimùm nominibus expressa fuit à veteribus, ischurias nempe, strangurias, & dysurias, quæ ita interpretatur Aurelianus *capite proprio* : Stranguria, inquit,est impedimentum seu mictus officium retardatum : Difficultas autem quam δυσουρίαν vocant, quæ id adiuncto dolore præstat:Impossibilitas autem quam ἰσχουρίαν vocant,perfecta est eius officij negatio.Nos itaque istarum vocum significata,quamuis apud Galenum *lib.de cauſ.ſympt.de loc.affect.&c.* ambigua aliquando videantur,ita clarioris doctrinæ causâ vsurpabimus,vt ἰσχουρία perpetuò vrinæ suppressionem denotet,dysuria verò dolorificam mictionem; stranguria autem sit medium quid inter hæc duo symptomata,vt si absque dolore sit,accedat magis ad ἰσχουρίαν, & sit veluti imminuta ἰσχουρία:Si doloris sit particeps, etiam ad δυσουρίαν vergat. Quibus ita positis descriptionem illarum eliciemus, sequenti tractationi accommodatam.

Ἰσχουρία est mictio ablata; Stranguria,mictio stillatim facta, imminuta,& aliquando dolori iuncta. Δυσουρία, deprauata mictio & dolorifica, ob affectus similares, organicos,& communes, quos variæ causæ morbificæ pepererunt. Ista igitur diligenti perquisitione indigent, vt ex causarum notitiâ, istorum etiam affectuum natura & generatio innotescat.Cùm ergo mictio,vt & reliquæ functiones,ritè peragatur,quoties instrumenta illi dicata secundùm naturam se habuerint, & ipsum obiectum, nempe vrina, secundùm naturam & mediocriter se habuerit : Inde etiam ex contrariorum lege sequitur,dispositiones præter naturam istarum partium,& ipsius vrinæ vitia labefactare posse hanc actionem,abolere videlicet,imminuere & deprauare.Porrò cùm ad mictionem celebrandam,vtpote mixtam actionem,non solùm dispositiones organicæ, sed etiam similares & ipsa partium vnitas, necessariò concurrere debeant:atque vrina secundum qualitatem,quantitatem,& consistentiam peccare possit:ideò ab omnibus istis mictioni incommodum inferri,notissimum est.

Ac proinde vt ab ἰσχουρίᾳ incipiamus, sciendum imprimis illam esse duplicem, veram scilicet & falsam : Vera enim ea dicitur,quoties vrinâ existente in vesicæ cauitate sensibiliter, vt ex pondere & tumore continentium partium apparet, non possumus mingere,sed illa in totũ supprimitur.Falsa verò quando vrina non gignitur, sed illius materia absumitur,vt per febres ardẽtissimas,absũpto humorũ sero & eis torrefactis:vel aliò amãdatur,vt per insignes diarrhœas, & sudores:aut nõ delabitur in

vesicam, vt per obstructiones, calculos, inflammationes, & similes affectûs vtriusque renis, laborantis idiopathicè vel sympathicè, per condolentiam scilicet vnius inflammati aut grauiter obstructi. Vel effunditur in abdominis cauitates vulneratis aut quomodocunque apertis vreteribus, & similibus partibus. Tunc enim propriè mictio non aboletur, quia non adest obiectum siue materia illa quæ per vesicam effundi debet.

Vera ergo ἰσχουρία fit ex retentione vrinæ quæ est in cauo vesicæ. Retinetur autem ibi, vel ratione affectuum ipsius vesicæ, vt posteà dicemus; vel ipsius vrinæ copiosioris, quæ nimiâ suâ quantitate ita replet vesicam, vt non possit seipsam deinceps cogere, & quasi lateraliter coarctare ad eius expulsionem, quæ fit operâ fibrarum transuersarum; nec vrinæ liquor suâ sponte exire, quia sibi ipsi viam præpedit, vt videmus in vasis orificij angustioris, si humore aliquo perfectè oppleta sint. Copiosiùs autem colligitur vrina, aliquādo sine morbo, vt in iis qui propter negotiorum multitudinem, diuturnam equitationem, magnatum aut aliorum quorumuis hominum præsentiam non possunt aut audent mingere. Aliàs autem cum morbo, vt quando mens ægrotat in delirantibus, phreniticis, lethargicis, & similibus; Vel certè quando vesicæ ipsius sensus ita est obtusus ob intemperiem frigidam humidámve, vel paralysin vniuersalem aut particularem, vt nullo modo percipiat vrinam intus latitantem, nec ad eam excernendam commoueatur.

Affectûs autem vesicæ qui ἰσχουρίαν pariunt, præter immodicam illam vrinæ collectionem, siue sympathici sint, siue idiopathici, referuntur ad adstrictionem vel obstructionem. Adstrictio enim fit ab omnibus comprimentibus externis, vt inflammato vel oppleto vtero, recto intestino, vel colo flatibus distento & cruciatibus maximis correpto, fæcibus induratis, & similibus. Aliquando etiam à conuulsione vniuersali vel particulari, ob dolorem ex vlcere, inflammatione, & similibus inductum, retrahente & adstringente totam vesicam, vel certè musculum illum sphincterem, qui ad excernendam vrinam aperiri debet. Obstructio verò fit ab eis quæ adhærent parti, vt tumoribus omnibus præter naturam, tuberculo in collo vesicæ aut penis canali post vlcerationes, fœdas gonorrhœas, & similes affectûs oborto: Vel quæ continentur tantùm in parte, vt pure, pituitâ, calculo, arenulis, grumis sanguinis, caruncul is, & similibus ductûs istos occupantibus & perfectè opplentibus.

Quo nomine differunt istæ causæ ab iis quæ stranguriam & stillicidium vrinæ producunt sine dolore, quia maiores sunt & potentiores: Sin verò iunctus sit dolor stranguriæ, mixtas habet causas tum ἰσχουρίας, tum δυσουρίας: Vnde Hippocrates *Aphor.* 58. *sect.* 5. Recto intestino atque vtero inflammationem phlegmonosam patiente, vel etiam renibus suppuratis, fit strangur ia; quia, vt docet Galenus *in commentario*, imminuta illa mictio, quando parum & frequenter cum expressione & conatu mingunt, aliquando fit ex imbecillitate facultatis retentricis vesicæ, ob aliquam intemperiem, aliàs ex vrinæ acrimoniâ, vel ex vtrisque coniunctis. Sic in vteri vel recti intestini inflammatione, vesica vicinitatis ratione patitur, vtpote quæ intemperiei illius ab inflammatione sit particeps, & prætereà prematur à tumoribus præter naturam, qui in illis existunt: In suppuratis autem renibus vel aliis partim à materiâ illâ in vesicam effusâ pungatur & vellicetur, partim obstruatur; *In Epid.* 3. vocat ἀπόστασιν στραγγουριώδη: Ac proinde cùm stranguriæ modi sint multi & omnigeni, vt dicit Hippocrates *lib. de affectionibus*, quatenus est affectus ex ἰσχουρίᾳ & δυσουρίᾳ mixtus: sic etiam causæ illius ad istorum affectuum causas sunt referendæ.

Ac proinde δυσουρία, quæ perpetuò dolorem in ipso mictionis actu, quemadmodum dysenteria in deiectione præsupponit; generatur ab affectibus vesicæ tam sympathicis quàm idiopathicis, quicunque dolorem inferre possunt inflammando, comprimendo, diuellendo, erodendo, vt tumoribus phlegmonosis aut erysipelatosis, calculo grandiore vel asperiore, vulnere, contusione, vlceribus, & similibus, qui insignem intemperiem, vel solutionem continui habent coniunctam: Quod enim dixit Hippocrates *in Coacis*, δυσουρίαν à phymate seu tuberculo vesicæ fieri, magis spectat ipsam stranguriam propriè sumptam, quæ lato dysurias nomine continetur. Vel dic illud tuberculum inflammationi esse iunctum, vnde complicatio δυσουρίας cum στραγγουρίᾳ. Vel fit ab vrinæ ipsius ardore & acrimoniâ aliquando simplici & sine humorum permixtione, quam viscerum vel totius intemperies calidior, diætæ malus vsus, & similia induxerunt: Aliquando verò ex permixtione humorum, vt biliosi vel atrabilarij succi, pituitæ salsæ & mordacis, arenularum crassiorum & confricantium istos ductûs. Ista enim omnia efficiunt, vt expultrix facultas vehementer

irritetur, & pars ipsa sensu tactûs exquisitissimo prædita, cruciatu insigni inter meiendum præcipuè afficiatur. Vnde constat ἰσχουρίας, strangurias & dysurias à variis morbis, tam idiopathicis quàm sympathicis, similaribus, organicis, & solutionibus continui pendere. Quæ verò rursus sint causæ istos affectûs & dispositiones morbificas producentes, facile erit ex enumeratione rerum illarum naturalium, non naturalium, & præter naturam inuenire, tum etiam vniuscuiusque affectûs particulari tractatione.

Nos igitur breuiter dicamus, ex parte rerum naturalium suppressiones vrinæ, eiusdem imminutiones & ardores frequentiùs contingere in pueris, ob ingluuiem illis assuetam, & inaduertentiam mentis, vt loquuntur, quia parum sunt solliciti de excernendâ aluo, vel vrinâ stato & conuenienti tempore: Item senibus strangurias & dysurias sæpe accidere, vt est *Aphor.* 31. *sect.* 3. ob imbecilliorem vim expultricem, & collectionem pituitæ illius viscidæ, quæ diuturniore morâ in partibus quasi recocta, magnam acquirit acrimoniam. In genere illos maximè his affectibus esse obnoxios, qui vel toto corpore intemperati naturaliter, vel in partibus istis connatam quandam imbecillitatem & viarum stricturam obtinent. Res verò illæ externæ, tam violentæ & non necessariæ, vt ictus, casus, medicamentorum aut venenorum assumptio, rerum exteriùs admotarum, vt aquæ frigidioris, & similium vis; quàm necessariæ & in vsum quotidianum venientes, multum possunt ad affectûs istos generandos; vt ciborum & potuum malæ qualitates, substantia coctioni inepta, aut quantitas nimia: Somni & vigiliarum immoderantia: Aliarum vacuationum suppressio, vel fluxus immodicus: Violentæ animi passiones: Venus intempestiua: Otij aut laboris superfluitas: Aërisque vehementes intemperies, aut malignæ constitutiones. Inde Hippocrates *Aphor.* 5. *sect.* 3. flante boreâ contingere δυσουρίας φρικώδεας scripsit: Et *Aphor.* 16. vult strangurias in siccitatibus temporum fieri, ob generationem biliosi succi, qui tunc vrinæ liquori copiosiùs permiscetur. Et *Aphor.* 22. *eiusdem sect.* fieri autumno voluit, quoniam acres & maligni humores, qui anteà dum vigeret verna tempestas aut æstiua, per sudorem aut insensilem transpirationem vacuabantur laxatis poris & externâ cute, tunc quasi interceptis viis inæquali illo frigore, ad vesicam recurrunt: adde quòd vesica membranosa & neruea, imbecillis frigore nouo & intemperie eiusmodi variâ redditur.

Vt igitur externæ causæ conferunt multum ad affectuum istorum generationem; sic internæ omnes dispositiones prçter naturam, tam vniuersales quàm particulares, quæcunque cumulandæ plethoræ vel cacochymiæ multiplici aliquid conferunt, eámque versùs vias istas præcipitant: aut certè immediatos illos affectûs à nobis recensitos, tumores præter naturam, vlcera, calculos, arenulas, purulentam materiam, & similia producunt. Iam igitur ad eorum διάγνωσιν veniamus.

Cognitio affectuum istorum, quod spectat ad symptomatum ipsorum essentiam, facilis est & imperitissimo cuique notissima. Abolitiones enim, imminutiones, & deprauationes istius actionis per seipsas statim deprehenduntur. Tota igitur difficultas hîc versatur in cognitione partis affectæ primariò vel secundariò, dispositionis morbificæ, à quâ immediatè actio illa læditur: & causarum quæ istam dispositionem pepererunt, vel iam fouent & augent. Ischuriam itaque falsam, quæ non fit ex suppressione liquoris vrinarij in vesicâ contenti, sed potiùs ex obstructione renum, solutione vreterum, consumptione serositatum, vel transmissione in alios corporis ductûs cognoscemus, eo quòd nulla existit circa regionem pubis tensio vel pondus, sed potiùs inanitas quædam sentitur, & immisso liberè in vesicam cathetere, nihil vrinæ emittitur: Præcesserunt signa calculi in renibus aut vreteribus, inflammationes, disruptionis aut alterius cuiusuis obstructionis. Prægressa est febris ardens, quæ serum illud & humiditates ex quibus conficitur vrina, insensibiliter absumpsit; vel sudores, diarrhœæ, & similes vacuationes, quæ sensibiliter eiusmodi materiam extra corpus eduxerunt.

Quòd si ἰσχουρία vera contingat ex retentione vrinæ, quæ in vesicæ cauo delitescit: Agnoscemus vtrùm pendeat ex vrinâ tantùm copiosiore ibi collectâ, quæ impedit contractionem vesicæ, si quidem negotiis deditus homo, aut incautus iuuenis ob diuturniorem equitationem, loci aut personarum prçsentiam, omiserit longiori spatio mictionem celebrare: ita vt deinceps quando voluerit, vrinam excernere non potuerit, quamuis de nullo partis alicuius morbo conquereretur: Sin verò delirio laborârit, lethargo, paralysi, aut torpidiore sensu vesicæ, ob frigiditatem illius, vel neruorum obstructiones, collisiones & similes affectus, propter quos non

excreuerit iamdiu vrinam, indicia etiam istarum passionum & causarum quæ illas induxerunt, erunt manifesta, & affectus naturam demonstrabunt.

Idem dicas de vesicę & totius canalis vrinarij obstructionibus vel adstrictionibus: Nam adstrictiones quæ accidunt à conuulsionibus retrahentibus vesicæ corpus aut peculiarem musculum, si quidem sint vniuersales, aut pendeant ex malis dispositionibus eorum neruorum, qui ex vertebris lumborum deriuantur in vesicam, facile erit ex istorum læsione affectum istum deprehendere. Quemadmodum adstrictiones & compressiones quæ fiunt à vicinis partibus inflammatis, aut alio tumore præter naturam obsessis, notæ sunt ex signis partium istarum affectarum. Obstructiones verò propriæ istius canalis à rebus illi adhærentibus, vt phlegmone, tuberculo, carunculâ seu verrucâ intus genita post illius exulcerationes, facilè ex præuiis illis morbis dignoscentur: Et quòd immissâ in virgæ canalem candelâ, cathetere, vel quouis cauliculo, non potest penetrare, sed ibi subsistit, vbi adest corpus illud obstruens. Idem dicas de pure, sanguinis grumis, pituita, calculo, arenulis, & similibus. Vt enim portiunculæ istorum exeūtes, vel immisso catheteri sæpiùs adhærentes, ostendunt reliquias morbi intus latitare; sic præuij dolores in calculo, si sit deciduus à renibus, vel si sit genitus in vesicâ, eorum accidentium concursus, quibus solet comitari, facient fidem istorum omnium, & ostendent causam, quæ ischuriæ ortum dederit; quemadmodum & stranguriæ, quoties illa pendebit ex eisdem causis, sed tantùm imminutis, vt sæpe contingit.

Δυζουρίαν item agnoscere quæ fit à dispositionibus morbosis & dolorificis ipsius vesicæ, eâdem conuenit methodo, quæ in particularibus illarum enarrationibus fuit proposita, siue sint idiopathicæ siue sympathicæ. Vlcerationes enim, tumores phlegmonosi, calculi asperiores, & similia, suas habent notas manifestissimas, suis etiam locis traditas. Quæ verò fit ab vrinæ ardore simplici, quam intemperies viscerum vel totius, malum vitæ regimen, durior equitatio, assumptorum acrimonia, & similes causæ pepererunt, tam ex istis quàm colore ipsius vrinæ intenso, & mordicatione illâ quam infert, dignoscitur. Sin verò humorum biliosorum, puris, pituitæ salsæ, aut arenularum effusio in vesicam id efficiat, facile erit istos succos vrinario liquori permixtos deprehendere, ex totius corporis constitutione, & vrinæ coloribus, consistentiâ ac contentis, & à quibus deriuentur partibus indagare: ac proinde affectuum istorum Τέκμαρον solerti animo stabilire.

De Prognosi ergo dicamus: operationem istam ad vitæ munera necessariam, non posse impediri aut deprauari, quin graue aliquod malum toti impendeat corpori. Vt enim suppressio vltra quintum diem perseuerans, certam adfert mortem ex suffocatione; sic stranguria & dysuria, quia dolori & assiduæ quasi molestiæ coniunctæ sunt, vigilias, vomitus, & ciborum ingentia accersunt fastidia, aliquando cum febre, periculum est tabis & consumptionis totius corporis ab exhausto tam spirituum quàm humorum. ἰσχουρία quæ fit ab obstructionibus, disruptionibus, & similibus affectibus renum & vreterum, omnino est incurabilis & desperata, quia vix locus est medicationi: ægri enim priùs intereunt, quàm illæ dispositiones curari possint. Idem dicas de illâ, quæ à grumescente in vesicâ sanguine inducitur. Nisi enim admotis medicamentis citò dissoluantur, pallor, cardialgia, & tandem syncope hominem corripiunt & è medio tollunt. Quod elegāter expressit Hippocr. *in Coacis* αἱμαλώδης οὔρησις ἐπισχεθεῖσα, ὀλέθριος ἐπιπόνως, *cruenta mictio suppressa, lethifera cum dolore vel labore*. Instante autem per ἰσχουρίας morte, singultus à repletione inducitur, ob refluxum materiæ ad superiora, & teter halitus vrinæ odorem referens per os & nares eructatur: aliàs veternosâ seu cataphoricâ affectione correpti intereunt. Est tamen aliquando apud Hippocratem *6. Epid. part.* 1. ἰσχουρία quædam critica, quam vocat τὴν τοῦ οὔρου ἐπίσχεσιν πρὸ ῥίγεος; *vrinæ suppreßionem quæ rigori præmittitur*, dum scilicet natura sudoribus intenta materiam istam communem, ab vrinæ viis ad externum corporis habitum transmittit. *In Coacis etiam prænotionibus*; Vrinæ ἀπόληψις & grauitas in imo ventre sæpiùs stranguriam futuram denunciat, vel alium quemuis morbum, ex quo ægrotare consueuerunt, ex naturæ scilicet perturbatione & impotentiâ, morbi alterius vel causarummorbificarū in aduentum præsentientis, quæ munere hoc ad vitam necessario non potest commodè perfungi. *Ibidem* etiam annotauit ileo ischuriam, & ischuriæ ileum sæpe cum graui & certo ægrotantium periculo coniungi. Quod eodem modo de stranguriâ pronuntiauit, *Aphor.* 44. *sect.* 6. vbi vterque affectus à pituitâ putri & crassâ pendet, inductus istos copiosiùs & confertim illabente.

Dysenteria etiam, quamuis leuior superioribus affectus, attamen diutiùs perseuerans,

rans, ita hominem affligit, vt sensim consumat & in marasmum præcipitet; potissimùm quando ab vlcere proprio vesicæ vel renum, tuberculo inflammato, aut calculi præsentiâ proficiscitur, quia difficile est admodum illis mederi. Aliæ verò dysuriæ faciliùs curantur, dummodò non inueterauerint, quia contracto iam malo habitu, vix immutari possunt, & vesicæ substantia diuturno acriorum succorum contactu, non solùm incalescit, sed etiam exulceratur. Pessima est dysuria febri iuncta continuæ, quia auget intemperiem febrilem dolor ille assiduus in meiendo, & ægros crebriùs cogit exsurgere: febris autem materiam acrem & biliosam suppeditat huius mali fomitem. In senibus certè, omnibus scilicet iis qui sexagesimum ætatis annum excesserunt, suspecti valde isti omnes affectus, quia languidulus illorum calor vix potest vitia partium istarum exanguium & remotarum emendare: quemadmodum si ex hæreditario quodam iure profecti sint. Et hoc nostro sæculo dysuriæ ex impuro concubitu contractæ non curantur vulgaribus remediis, si iam altiùs radices egerint, sed indigent propriis illis antidotis, quibus lues Venerea expugnatur. Nunc paucis therapeiæ istorum affectuum studeamus.

Cùm igitur dicti omnes affectus sint præter naturam, & à variis causis atque dispositionibus morbificis producantur, sui sublationem suadent, idque institutis remediis pro varietate dispositionum à quibus fiunt. Ac proinde non solùm externarum causarum, à quibus aliquando principium huius calamitatis, aut certè augmentum contigit, si adhuc perseuerent, habenda ratio: sed etiam omnium antecedentium, quæcunque interiùs positæ aliquid ad illius generationem vel durationem conferunt. Illis enim perseuerantibus, frustrà proximarum seu coniunctarum correctioni studeremus, quæ sunt illarum veluti soboles & propago. Imprimis itaque instituatur victus ratio, quæ vnicuique sit accommodata, neque vllum præcipuæ curationi impedimentum afferat.

Ac proinde vt ab ἰσχουρία secundùm ordinem iam propositum incipiamus, cùm illa sit vera aut falsa; hæc autem fiat ob causas extra vesicam ipsam positas, vt dicebamus; earum sublatio ex propriis repetenda capitibus. Vera autem cùm pendeat aliquando ab immodicâ vrinæ quantitate in vesicæ cauo collectæ; si quidem illud contigerit sine morbo, ob negotiorum tantùm importunitatem, facilè curatur compressione similiter factâ ipsius hypogastrij versus inferiora admotis ambabus manibus, situ ægrotantis conuenienti, vt vesica sit decliuior; aut tandem catheteris immissione, per quem eductâ portione serosi illius humoris, natura deinceps reliquum facillimè expellet.

Sin verò ob morbi vim, vt præsentis delirij, paralyseωs, & quomodocunque obtusioris vesicæ sensus ob frigidiorem intemperiem, ea vsurpanda, quæ iam capite de incontinentiâ vrinæ dicta fuerunt: peculiariter autem oportet vesicæ sensum & actionem excitare vellicantibus & titillationem inferentibus, vt pilis minutim concisis, grumo salis, aut nitri in meatum vrinarium immissis, vel factâ iniectione per syringam ex melle rosaceo & pauco hieræ picræ puluere, aut oleo de scorpionibus; Quidam pediculum aut viuum cimicem apponunt canali virgæ, vt perreptatione illâ suscitet vim excretricem sopitam. Deinde fotus aut semicupia instituunt ex calfacientibus, vt decocto seminis lini, napi, & fœnugræci, foliorum rutæ, sampsuchi, artemisiæ, senecionis, dauci, parietariæ, sisymbrij, calamenti, apij, fœniculi, chamæmeli, pulegij, origani, thymi, centaurij vtriusque, & similium; quibus addunt inunctiones oleorum nardini, de castoreo, de scorpionibus, cum pinguedine cuniculi, & gallinæ axungiâ, paucóque puluere irino, vermium terrestrium, aut etiam cicadarum dissolutorum. Eadem per sedem iniici possunt paucâ quantitate, quia proximè contingunt vesicam: Vidimus enim multos deploratâ ἰσχουρία detentos, quibus vrina iniecto clystere ex aperientibus istis & emollientibus singulariter comparato, statim prodiit.

Per os autem exhibere aperientia ad corrigendum istum affectum præsentem, non videtur esse ex vsu, quia magis adducent materiam versùs ipsam partem, & distentionem augebunt: sed tantùm præcautionis causâ, vt scilicet præmissis purgantibus & præparantibus necessariis deinceps diuretica ista humores frigidiores crassioresque vesicæ parietibus adhærentes fundat & attenuent, vel certè proprietate quadam, vesicæ torpidiorem sensum ab intemperie inductum corrigant. Ad id laudatur puluis cicadarum, vermium terrestrium, aut ex vesicâ mustelæ, cum hydromelite, aut aquâ parietariæ sumptus: Multi pro secreto habent Chrysocollam ad ℈ j. in formam pilularum, aut cum decocto cicerum rubeorum, & cinnamomi exhibitam.

Ἰσχουρία autem quæ fit ab adstrictione ipsius vesicæ ob circumiecta corpora, vterum, rectum

rectum intestinum,tumores præter naturam totius ventris inferioris,flatus, fæces induratas,& similia,non recipit particularem curationem,sed vt tota pendet à sympathiâ istarum partium; sic etiam primariis illis affectibus sublatis tollitur,aut certè illis perseuerantibus,ægrotantes è medio tollit, quod eadem ratione asseri potest de conuulsione vesicam aut eius musculum contrahente, siue à siccitate & inanitione, seu repletione, vel doloris acerbitate contingat.

At verò illa ἰσχουρία, quæ sequitur proprias vesicæ aut canalis vrinarij obstructiones,sedulâ indiget animaduersione, vt pro diuersâ causarum istarum obstruentium constitutione, illi etiam opem adferre valeamus. Ac proinde si obstructiones istæ pendeant à rebus ipsi parti adhærentibus, vt tumoribus præter naturam frigidis vel calidis, earum methodus therapeutica peculiariter instituenda, vt ex superioribus colligi potest: Si à tuberculo vel carunculâ in vesicæ collo aut virgæ canali obortâ post exulcerationes virulentas,vt sæpe fit in diuturniore gonorrhœâ: vbi eiusmodi tuberculum callosum & duriusculum fuerit, primò emollientibus & relaxantibus præparetur,deinde immisso cathetere,scirpo terete,aut candelâ cereâ rumpantur & atterantur. Vel si res ipsa maiores dederit inducias,puluere quodam erodente & catheretico absumatur caro illa supercrescens, & deinceps detersum vlcus æquali cicatrice obducatur, admotis exsiccantibus & adstringentibus. Quæ omnia peculiariùs in tractatu nostro de Lue Venereâ docuimus.

Sin verò illæ obstructiones ἰσχουρίαν producentes, sint à rebus in vesicâ aut prædicto meatu contentis tantùm,non adherentibus,vt calculo,grumis sanguinis,pure,pituitâ,& similibus, ita erit progrediendum. Si quidem calculus ille grandior, vesicæ collum occupet,conandum omni arte,vt ab ipso meatu recedat,ita figurato ægro vt eleuatis sursum cruribus, plurimùm & diu concutiatur, deinde immisso cathetere protrudatur versus fundum ipsius vesicæ. Ac deinceps æger lithotomo committatur, qui extractione lapidis impediet,ne rursum in istos cruciatus incidat. Sin verò exiguus fuerit ille calculus,qui iam intra virgæ canalem penetrarit,relaxãdus meatus ille mollientibus & humectantibus oleis,linimentis ac fotibus, vt deinceps leui compressione penis,sensim deducatur ad extremum vsque pudendi,& ibi si sponte non exeat,forcipibus attritus, educatur foràs. Vbi profundior est,quàm attingi possit instrumentis Chirurgicis, quidam existimant confringi iniectione factâ per syringam ex succo raphani,& pauco aceto,vel limonum succo & hypericonis. Si hæc non proficiant,ligato pene in superiore atque inferiore loco, lateraliter aperienda erit pars, & inde educendus calculus,vt suo loco diximus.

Vbi verò grumi sanguinei hanc vesicæ obturationem efficiunt, citò prospiciendum, quia non solùm ratione ἰσχουρίας necem inferunt,sed etiam putrilagine suâ & tetro vapore in præcipuas partes delato. Ad eiusmodi itaque grumos dissoluendos sumptis & admotis propugnandum. In assumendis videndum primùm,vt priùs vena illa sanguinem fundens occludatur, si fieri possit, ne ab eiusmodi medicamentis hæmorrhagia ista augeatur. Inter assumpta recensentur syrupus acetosus, oxymel vtrumque,mumia, leporis aut hœdi coagulum, decoctum sarmentorum vitis, aqua nucum,carpobalsamum,carabe puluerisata ad ℨ j. cum vino albo exhibita. Eadem oxymelite diluta iniiciantur,deinde admoto cathetere, si nihil exeat, & iam pallor ora ægri occupet,sudor frigidus cum lipothymiâ oriatur, non est alia eripiendi hominem ex Orci faucibus ratio, quàm si Aretæi atque Aëtij consensu perinęum incidatur,vt solet in calculo,& per eiusmodi vulnus materia ista educatur.

Quod si à puris copiâ crassioris,vel viscidâ pituitâ,suppressio ista vrinæ contingat, antequàm illorum eductioni per vrinas incumbamus, præparandum corpus & conuenienter expurgandum, ne incidentibus & attenuantibus vsurpatis magis impingantur humores versus istam partem. Ad id valet plurimùm terebinthina cum puluere liquiritiæ sæpiùs exhibita,aut etiam bolus ex dimidiâ diaphœniconis vnciâ, & rhabarb. puluerisati ʒ ß. paratus,si quidem maior appareat cacochymia. Deinde rad. aperitiuarum decoctum cum oxymelite aut syrupo byzantino propinari poterit, eáque omnia quæ ad arenulas confringendas expurgandásque suo loco fuerunt tradita. Quibus adiunges topica incidentia & emollientia cum iniectionibus commemoratis. Atque hæc de variâ ἰσχουρίας curatione sufficiant, si quidem annotaueris in omni ἰσχουρία parcè bibendum nutriendúmque, ne multiplicetur materia illa serosa, quæ vrinam multiplicat.

Stranguria verò, quæ aliquando imminuta est tantùm ἰσχουρία, vt diximus, aliàs compositus ex dysuriâ & ἰσχουρία affectus, quoties dolorem habet comitem, particeps

etiam

etiam erit vtriusque curationis. Quod eleganter indicauit Hippocrates *Aphor. illo 48. sect. 7. Stranguriam, inquit, & dysuriam vini meracioris potio, & phlebotomia venarum interiorum soluit.* Vbi enim stranguria à crassiorum humorum collectione, aut torpidiore ipsius vesicæ sensu, ob frigidiorem intemperaturam contigerit, non est mirum si vini potio meracior & copiosior illam discutiat: Quemadmodum vbi dysuriæ est particeps, ob inflammationem, vlcerationem, & acriores succos, si iuuetur venæ sectione poplitis aut malleoli interni, quæ portionem causæ ipsius, non solùm antecedentis, sed etiam coniunctæ καθ' ἕξιν euacuat. Quod adhuc confirmat *lib. 2. Epidem.* Dicamus igitur, Stranguriam, quæ fit magno quidem conatu & stillatione, sed dolore nullo, pro varietate causarum suarum, quę in ἰσχουρίᾳ propositæ sunt, esse curandam: & si quidem συμπαθικῶς tantùm fiat, maiorem esse habendam primarij affectus, quàm ipsius stranguriæ rationem. Sin verò dolori sit iuncta, ita vt stillicidium illud magnam dysurias speciem referat, tunc eâdem methodo erit progrediendum, quæ iam à nobis proponetur.

Dysuria ergo quæ omnem dolorificam mictionem complectitur, cùm fieri possit, vt diximus, ab omni affectu tam sympathico quàm idiopathico, cui insignis intemperies potissimùm calida, solutio continui, distensio, aut tumor præter naturam iuncta fuerint, vel etiam à solo vrinæ ardore simplici & absque materiâ, sæpiùs tamen humoribus salsis, mordacibus, putridis, purulentis, biliosis, pituitosis, &c. coniuncto. Idcircò ista omnia diligenter agnoscenda & perpendenda, vt deinceps ad ordinariam causarum sublationem accedere possimus.

Ac proinde quæcunque dysuria proficiscitur ab inflammationibus vesicæ aut vicinarum partium tumoribus phlegmonosis aut erysipelatosis, calculo, arenulis, vlceribus, purulentâ materiâ, carunculis virulentis, & similibus; illius curatio pendet omnino ab affectuum istorum sublatione, à nobis superioribus capitibus traditâ.

Illa verò quam excitat simplex vrinæ ardor sine humoris copiâ, indicat sui correctionem, temperatis visceribus, totóque sanguinis sero ad symmetriam reuocato. Quod fiet imprimis institutâ victus ratione conuenienti; vnde cibi & potus instituentur ex mediocri substantiâ & coctili, refrigerantes, modicè incrassantes aut lenientes, eáque quantitate quæ calori partium concoquentium respondeat: Vt enim ieiunium illis nocere potest inflammando & exurendo humores; sic nimia repletio suggerendo materiam huic affectui aduersam, & ex simplici intemperie compositam siue humoralem faciendo: potissimùm si vino vtantur meraco & generoso, salsis, frixis, piperatis, aliísque acribus & acerbis, vt sinapi, cepis, alliis, porris, nasturtio, erucâ, & similibus, necnon incidentibus aut detergentibus, vt caricis, passulis, asparagis, fœniculo marino, oliuis, capparibus, ciceribus, cum apio, petroselino & similibus. A quibus omnibus diligenter sibi temperare debent, eorúmque loco vesci pane molli & recenti, sine sale parato, hordeatis, amygdalatis, panatellis, iusculis cum maluâ, atriplice, portulacâ, acetosâ, endiuiâ, & lactucâ alteratis. Cucurbitis etiam, melonibus, peponibus, & cucumeribus, necnon ὡραίοις fructibus, cerasis, prunis, pomis, persicis, & similibus vti licebit mediocriter: quamuis enim seri materiam multiplicare videantur, quia tamen eam frigidiorem reddunt, & viscera temperant, ideò maius adferent hac ex parte commodum: Carnes etiam iuniorum animalium, vt hœdorum, vitulorum, castratorum, pullorúmque conuenient, & pisces omnes squamosi fluminum aut maris accolæ, longè à paludibus aut littore, iíque conuenienter cocti & præparati, sine aromatibus, vino, oleo, & similibus, quæ facilè inflammantur: Casei etiam molles, recocta, lactis serositas, oua recentia & tremula conuenient: cum potu aquæ fontanæ, quo solo multi in sanitatem sunt restituti, vel certè additâ tantùm tertiâ vel quartâ parte vini rubri ὀλιγοφόρου, aut albi austeri & infirmioris.

Vtque alimentorum ratio habebitur; sic etiam rerum omnium aliarum non naturalium: Coitum enim omnem, nimiam exercitationem, vigilias immoderatas, iram, & cætera animi pathemata diligenter euitare debent, ne istis magis incalescant viscera, & humorum serosæ partes præcipitentur in vesicam, debitámque alui excretionem procurare, vt per istum ductum eliciantur excrementa communia, quæ facilè versus vrinas refluere possunt.

Quemadmodum igitur istud πάθος quibusdam hominibus ex natiuâ partium intemperie proficiscitur, aut certè latitudinem sanitatis sæpe non excedit: sic etiam solâ diætâ iam à nobis præscriptâ correctionem aliquando suscipit. Quod si iam altiùs radices egerit, potissimùm verò permixtis humoribus alienis ipsi

vrinæ, tunc maiora etiam remedia admouenda, purgatio videlicet, & venæ sectio, non neglectis alterantibus & præparantibus, tam internis quàm externis.

Quod ad purgationem ergo spectat, multi existimant illam nullo modo ex vsu esse in dysuriâ, propterea quòd catharticorum vi exasperatur magis, caliditate scilicet vt plurimùm præditorum, & humores ex toto corpore in ductus istos attrahentium, vnde dolor & inflammatio vesicæ maior, aut saltē intestini illius recti, cum quo magna illi societas & condolentia. Attamen non existimamus in cacochymiâ humorum putridorum, salsorum & acrium per vrinæ meatus confluentium priuandos esse ægros istos purgationis mediocris commodo, quæ neque inflammet, neque conturbet nimiùm totum corpus, vnde omnibus diagrediatis, colocynthiatis, & similibus acrioribus, aut potentioribus omnino abstinendum esse censemus in hoc affectu. Lenientibus autem vel modicè adstringentibus vacuationem istorum succorum per ἐπίκρασιν, & repetitis vicibus esse moliendam, vtpote in biliosorum succorum redundantiâ, cassiâ, tamarindis, syr. rosato solut. mannâ, rhabarbari infuso & puluere, myrobalanis citrinis, catholicone, trypherâ Persicâ, & similibus: vel syrupo aliquo aut opiatâ magistrali ad id conuenienter præscriptâ. In pituitosis tumoribus terebinthinâ diligenter lotâ, radice mechoacan, agarici pulpâ cum pauco rhabarb. in pilularum formam confecto, & similibus: Sic enim fiet commoda illorum expulsio & deriuatio in ductus intestinorum, loca scilicet conferentia & naturæ consueta, vt per clysteres mollientes & leuiter purgantes. Quòd si qui sint ad vomendum bene comparati, non oberit in magnâ succorum quantitate circa primam corporis regionem præcipuè stabulantium, vomitum concitare ex mitioribus medicamentis, aut immisso post cœnam paulò vberiorem in fauces digito, vel pennâ oleo imbutâ.

De venæ autem sectione non est dubium, quin præsente insigni plethorâ, aut ardore hepatis, reliquorúmque viscerum, vel metu inflammationis in istis partibus, quin, inquam, illa celebranda sit, non solùm semel, sed etiam pluribus vicibus, vt res ipsa suadebit, ex venâ cubiti potissimùm dextri, propter hepatis situm, ex quo fluxionis istius calidioris origo proficiscitur. Quamuis enim Hippoc. *Aphor. 36. sect. 6.* videatur interiores malleoli venas eligere in curandâ dysuriâ: illud tamen fit potiùs vacuationis particularis causâ, ex parte iam inflammatâ, quàm refrigerationis totius corporis & reuulsionis, quæ hîc valde est necessaria.

His ita institutis ad vacuationem humorum peccantium & reuulsionem, tunc alterantibus expugnanda erit illa acrimonia, & caliditas sumptis & admotis. Præscribantur itaque iuscula pullorum in plures dies cum herbis dictis, emulsiones seminum frigidorum, & papaueris albi, iulep Alexandrinum, syrupus violaceus, nenupharinus, & papauerinus, cum aquâ fontanâ dissoluti; succus pomorum redolentium & borraginis; apozemata ex decocto maluarum, solani hortensis, & acetosæ, mucilagines seminis psyllij; serum lactis caprilli, vel totum etiam lac asinæ, quod lenit & mulcet dolores internos, acrimoniámque humorum temperat. Quibus non erit extra rem, interiorem vesicæ cauitatem per syringam proluere. Similibus etiam opiatis, trochiscis, aut tabellis vti, non erit incommodum. Diureticis autem verè dictis, nisi refrigerent, & vrinam meatúsque istos excalfactos temperent, ídque post purgationem, nullo modo vtendum.

Exteriùs vsurpentur balnea refrigerantia & humectantia sæpiùs dicta, fotus & semicupia, inunctiones ex vnguento rosaceo, santalino, & similibus, cum oleo violaceo & pauco aceto. Quòd si renes feruidiori temperamento sint præditi, epithematib. conuenientibus refrigerentur, vel etiam laminâ plumbeâ supra lumbos gestatâ, pluribus foraminibus peruiâ, & aquis endiuiæ vel lactucæ sæpe irrorata. Denique omni ingenio procuretur, ne ardor iste vrinæ in veram inflammationem aut vlcerationem degeneret, aut ex recoctis in vesicâ eiusmodi succis calculus suscitetur. Caphuræ vsum tam externis quàm internis remediis multi commendant ad istos vrinæ ardores, quod de verâ & genuinâ intelligendum, non vt vulgò habetur factitiâ & adulteratâ. Atque hæc de ἰσχουρίᾳ, στραγγουρίᾳ & δυσουρίᾳ, cæterísque Renum & Vesicæ affectibus sufficiant.

IOANNIS VARANDÆI TRACTATVS THERAPEVTICVS, DE MORBIS MVLIERVM; TRIBVS LIBRIS COMPREHENSVS.

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO;

In quâ Operis diuisio, & examinata quæstio, An Fœmina sit imperfectior Mare?

NTEQVAM ad institutam de propriis affectibus mulierum tractationem denuò aggrediamur (A.O.) quoniam subiecti istius dignitas, nempe muliebris corporis præstantia, dulcedo, & elegantia, vt vtilitatem & necessitatem omittam, tam ad vitæ communionem feliciorem, quam speciei propagationem, nos impulit, vt animum cogitationémque nostram huic operi iamdiu admoueremus: Ideò non omnino extra rem esse videbitur fortasse, si in hoc prælectionum nostrarum limine & quasi ortu positi, ad quem Ianus noster Iatricus feliciter hoc Ordinarium renouaturus accessit, de fœminarum præstantiâ & dignitate paucis disseramus, aduersus eos qui μυσογυναικείᾳ quadam ducti, illarum naturæ & sexui insultare atque etiam iniuriam facere ausi sunt.

Inter quos primus & quasi Antesignanus Aristoteles lib. 4. de generat. animal. cap. 3. & 6. *miris modis muliebrem naturam insectari videtur: dum vult* τὴν θηλύτητα εἶναι ὥσπερ ἀναπηρίαν φυσικὴν: *fœminam esse veluti* παρέκβασιν καὶ παρεργὸν, *excursum & præuaricationem naturæ: non intendi primariò in ipsâ generatione, sed esse animal occasionatum, quasi dicas mutilum & imperfectum:* οἷον τέρας, *quasi monstrum.*

Illius etiam sententiæ quodammodo fauere videtur Galenus 14. de vsu partium cap. 6. & 7. *vbi ait vim in humano semine formatricem, cum vna sit, vnum tantùm intendere, nempe marem: quod si ab instituto aberret, neque marem generare possit, fœminam creare, quasi marem imperfectum & deficientem, cuius genitalia intus recondita lateant defectu caloris, qui non potuit foràs ea trudere, quemadmodum in masculis: cùm tamen sibi inuicem respondeant ista membra in vtrisque, testes testibus, vasa spermatica eisdem vasis in maribus, ceruix autem vteri inuersa, virili pudendo seu mentulæ: vteri autem corpus siue fundum scroto. Ac proinde fœminam esse quasi inuersum aut peruersum marem, cuius procreatio sit quasi per accidens, defectu perfectioris, vt dicebamus.*

Verùm ista non arrident nobis, neque veritati consentanea videntur, qui fœminarum patrocinium hodie aduersus tantorum virorum placita suscepimus. Vt igitur causam hanc nostram tueamur, dicimus naturam dum animantium propagationi, &

ſpecierum conſeruationi ſtuderet, non potuiſſe in perfectis potiſſimum ſpeciebus indiuidua ex vnico principio producere: ſed neceſſarium fuiſſe ad commodam generationem, vt eſſet aliquid, quod principium formale ſiue ſeminalem vim continens illam communicaret extra ſe alteri, quod locum habens idoneum, & materiam accretioni & nutritioni accommodatam, fœtum ſpecie ſimilem intra ſe concipere & ad terminos vſque incrementi idoneos conſeruare poſſet, antequam vitali aurâ frueretur. Vnde contigit illa diſtinctio in perfectioribus ſpeciebus maris & fœminæ, per quædam accidentia ad generationis vſum facientia: putà temperiem & variam conformationem partium genitalium.

Modò cum tale ſit inſtitutum & finis naturæ propoſitus in animalium generatione, quod nemo ſapiens & vſu rerum confirmatus inficiari audeat: quis etiam non videt fœminam in productione fœtus non minus intendi quàm marem, cuius vſus multo maior quam marium ad ſpeciei propagationem, quoniam intra ſe, dum ſcilicet in vtero continetur fœtus, debet illa omnia conferre quæ perficiendo fœtui neceſſaria ſunt: & extra ſe, dum lacte nutritur, illa quæ ad ſuſtentandam & educandam ſobolem, tenellam adhuc & iniuriis obnoxiam, requiruntur. Non eſt igitur error naturæ, non excurſus, aut præuaricatio, non fit per accidens, ſi ab eâ primariò ad finem illum præſtantiſſimum generationis intendatur: neque monſtrum aut ἀναπηρία *ſeu mutilatio, quia eiuſmodi errores in paucis tantum contingunt, neque defectus diuidunt ſpeciem. Imò videtur natura, ſi hoc nobis proferre liceat, magis intendere fœminæ quàm maris generationem, quoniam in perfectioribus tantum ſpeciebus animantium illa ſexuum diſtinctio apparet, & quia plures producuntur fœminæ in humanâ ſpecie quam mares, vt facilior ſit illius reparatio, vt patet apud illas gentes quibus* πολυγαμία *vel promiſcuus cum fœminis congreſſus fuit conceſſus: ex vno enim aut altero mare facile eſt infinitam quaſi ſobolem, ſi plures adſunt fœminæ, ſuſcipere, & defectum pereuntium in dies virorum reparare. Hoc in luporum ſpecie valde eſt manifeſtum: lupi enim ideo non poſſunt multum ſeſe propagare, quoniam etſi ſit animal* πολυγονὸν *multiparum, tamen inter fœtus quos edit, plerique mares, raræ exiſtunt fœmellæ.*

Vnde legibus & conſuetudine longâ receptum videtur, vt fœminæ domi ſeſe magis continerent, quàm mares, raro ſeſe nauigationibus aut aliis periculis exponerent, & à bellorum inſultibus tutæ manerent: non quòd imbellis ſit & impotens fœminarum natura, vt quidam exiſtimant; quinimo contrarium ſatis oſtendit Amazonum, Thracum, & aliarum mulierum fortitudo, quoties neceſſitas coëgit illas rebus incumbere bellicis, & ſui hac in parte ſpecimen præbere: Sed quia multo magis ad generis humani conſeruationem neceſſariæ, quàm mares debent ab omni iniuriâ, & cæde, etiam ſæuiente Martis tumultu, immunes manere, vt ſcilicet pereuntibus in pugnâ viris, ex paucis tamen eorum ſuperſtitibus poſſit humana ſpecies plurium fœminarum beneficio citò reparari. Ergo cum fœmina ἀναγκαιοτέρα τῇ φύσει, *vt ipſemet fatetur Philoſophus; non erit error naturæ generantis, non erit animal occaſionatum, ſed primariò & ad ſummam perfectionem illius genitum.*

Atque vt res iſta clarior multò euadat, videamus etiam, vtrum poſſimus adhuc oſtendere aduerſus iſtos μισογυναίκας *fœminarum oſores aut potius vitiligatores, fœminam non ſolùm eſſe perfectum quid ratione finis generationis, ſed etiam comparatione factâ ad marem, ſecundum qualitates vnicuique inhærentes, ſuam habere perfectionem, quæ illi parum aut nihil cedit. Diximus enim prius ſexum accidentibus quibuſdam diſtingui, præcipuè autem temperie, & conſtitutione diuersâ partium genitalium: nunc excutiendum, vtrum etiam hac in parte fœminæ maribus habendæ ſint inferiores vel ſuperiores.*

Primò quod ad temperiem obiiciunt aduerſarij, fœmina frigidior exiſtit, languidi corporis

corporis & minoris, virium quasi effœtarum, si ad marem comparetur, qui ista omnia habet in excelso quodam gradu: vnde dominatio & imperium in subiectas illi fœminas. Virorum ergo authoritas, potentia, & maiestas, fœminarum obsequium, impotentia, & pudor satis declarant mulierum imperfectionem, si cum maribus comparentur. Quod etiam in animi operationibus apparet, quæ multò sunt illustriores in viris, quam in mulieribus: Rara enim, vt aiunt, in fœminis sapientia & prudentia. Quod ad constitutionem verò spectat genitalium partium, obiiciunt Peripatetici exerta & prominentia membra in maribus signum esse redundantis caloris, qui foras extrudere potuit ea quæ in fœminarum cauo abdomine recondita latent. Ita vt multas viragines & mulieres alacriores inuersione illarum partium, & emissione, in viros, quasi in perfectiorem statum & naturam, commutatas scribant.

Verùm ista non sunt tanti momenti, vt nos à susceptâ sententiâ discedere faciant. Nam calor ille intensior qui maribus adscribitur, quamuis illud satis sit controuersum & problematicum, non est tam ratione quantitatis siue substantiæ, quam ratione qualitatis siue gradus propter iunctam siccitatem, quæ est lima caloris. Atqui temperies illa non est laudabilior, quæ magnos facit excessus in gradu alicuius qualitatis, sed quæ ex conuenienti συμμετρίᾳ *& proportione calidi cum humido primigenio apta est ad omnes functiones potissimum naturales exercendas. Sic pueri quo magis ad ortum accedunt eo temperatiores, &* τῷ ἐμφυτῷ θερμῷ *abundantiores censentur, quam iuuenes quibus iam calor ille exasperari incipit & quasi inflammari, depopulatâ parte gratiosi illius humoris, quo exquisita illa crasis maximè constituitur. Sic nemo dixerit capram perpetuò & quasi naturaliter febrientem, vel leonem exæstuanti calore præditum, viro minus calido perfectiorem aut præstantiorem: cum certum sit optimam temperiem, non in vnâ qualitatum vincente, sed in omnium bene consentientium harmoniâ repositam esse: non ex vnâ actione valentiori æstimandam, sed ex pluribus, vel omnibus simul perfectioribus, vt fusè docuit Galenus* lib.de εὐεξίᾳ. *Itaque concedamus, si placet, maribus, vt belluis maiorem quamdam corporis vim & proceritatem, quamquam illud etiam sæpè fallit, vt de bellicosissimis quibusdam fœminis suprà notauimus, & in ferocissimarum quadrupedum aut auium rapacium variis speciebus contrarium vniuersaliter apparet. Sed illa ad robur tantum musculorum & motricis functionis potentiam spectant: Ideo si reliquas simul actiones contemplemur, illæ fere omnes attestabuntur perfectiorem in fœminis quam maribus temperiem adesse: nam & accretio, & pubertas celerior, nutritio felicior: vnde maior sanguinis copia, quàm in viro, quæ singulis mensibus profunditur, non excrementitij illius & crudi, vt quidam voluerunt; sed oleosi & alimentarij: vnde pinguiores existunt mulieres viris, vt plurimùm: vel certè in fœtus alimoniam, aut lactis materiam facessentis, quæ sunt optimi humoris certissima indicia, & optimæ nutritionis* τεκμήρια.

Nec est quod viri tãtopere suum illud imperium in fœminas extollant, aut corporis robur, vel ingenij vires celebrent. Nam illa authoritas & imperium virorum in mulieres constat potius lege & consuetudine, quam ratione & naturâ: in aliis enim animantium speciebus idem esset imperium & potentia in fœminas, quod est falsum: cum videamus solam formæ elegantiam, pulchritudinem, & corporis venustatem fœminarum, tantarum esse virium, vt nemo sit virorum quantumuis fortium & bellicosorum, qui non statim se formosioris mulierculæ seruulum & quasi mancipium iactitet. Nota est enim Veneris & Martis historia: Herculis & Omphales: Helenæ & Menelai: Achillis & Briseidos, cæterorumque heroum, qui lubentes colla sua præstantissimis eiusmodi Heroinis submiserunt. Vt omittam populos illos Scythiæ γυναικοκρατουμένους, *& bella plurima mulierum causa & iussu suscepta, quæ longum esset hîc recensere.*

Verùm vt bellicam fortitudinem fœminæ viris concedant,non inde tamen sequetur illos robustiores, aut ferendis laboribus aptiores esse quam fœminas: duplex enim fortitudo, vna quidem quæ in agendo: altera quæ in patiendo seu resistendo elucescit. Mallem, dicebat Euripides, decies in acie pugnaturus stare, quam semel parturire. Ex pugnâ enim licet fugere, aut pacem deprecari, aut pugnantem fortiter occumbere semel, aut vincere: In partu verò decet fœminam animo & corpore valere, vt tanto periculo defungi possit. Qui semel expertus est belli incommoda & casus, qui naufragij calamitates euasit, is deinceps bello & mari abstinet: At fœminæ sæpius & multæ quotannis istam pariendi aleam interritæ subeunt, vt taceam ipsius grauiditatis molestiam, & nutricandi ex vbere fœtus labores immensos die noctuque suscipiendos. Quibus omnibus satis ostendunt, quam longè viribus & animi constantiâ viros superent. Adde quòd tantis attritæ ærumnis viuaciores adhuc, & animosiores plerumque quam viri euadunt. Certè mira est quarumdam longæuitas, quæ in cœlibatu aut cœnobiis precibus & ieiunio addictæ diutissimè transegerunt, vt cuiuis notissimum existit.

Sed dicunt illi, animi dotes & actiones in viris quam in fœminis illustriores. Quòd nos falsum omnino esse statuimus. Primò Galeni authoritate ducti, qui lib. 2. artis paruæ, *ad ingenij vim & solertiam requirit cerebri tenuitatem: Philosophus substantiæ mollitiem. At illam in fœminis potius adesse quàm in viris ob iunctam siccitatem, nemo est qui non videat: Ergo ad* ἀγχινόιαν *paratiores, cum reliqua cerebri organa, & conformatio eadem sint in fœminis & maribus. Secundò ipsâ rei euidentiâ & obseruatione ducti, quandoquidem fœminæ domi degentes, colo & acui intentæ aut œconomicis negotiis tantum incumbentes, eâ sunt solertiâ & consilio præditæ, vt viris aut superiores, aut certè non inferiores appareant: Cum tamen masculi ab ineunte ætate in scholâ, in foro, theatris, in republicâ, longissimis etiam peregrinationibus plerumque erudiantur sedulo & quotidiano vsu instituantur. Ita vt illæ* ἄπαιδες *&* αὐτοδίδακται *superent illos* πεπαιδευμένες, *& aliorum operâ excultos. Id autem clarissimè apparuit, quoties naturali huic muliercularum solertiæ cultus & institutio adhibita fuerunt. Tunc enim tam rara & excellens fœminarum eruditio in omni literaturæ genere, tam præclara industria in administrandâ republicâ apparuit, vt viri illis lubentes palmam hac in parte concesserint. Quod tam veterum quam neotericorum plurimis traditum est historiis.*

Iam igitur superest, vt vltimam obiectionis partem diluamus, quâ dicebant illi ex parte genitalium membrorum quæ natura in viris exprompsit, in mulieribus condidit, magnam indicare virorum perfectionem, quandoquidem fœminas multas in mares tanquam perfectiores sæpius mutatas constat: non autem contra. Tamen Hippocrates narrat apud Scythas sæpe accidere, vt viri euadant ἄπεανδτοι, *& imbelles, tuncque exercere opera muliebria,* lib. de aëre, locis & aquis. *At hîc quis non rideat vanitatem istiusmodi fabellarum ex Poëtis, Amato Lusitano, Plinio, & similis farinæ authoribus petitarum, qui istas metamorphoses ludibundi potius quam serio commemorarunt? Tam enim illud est possibile, quam ex pelle arietinâ fieri hastam, aut ex lanâ calamum. Quid enim commune ceruici matricis cum virili pudendo siue mentulâ, quæ suis constat musculis, neruo cauernoso, glande, & præputio? quæ omnia oportet miraculo quodam aut creatione de nouo fieri in ista mutatione sexus. Quomodo testes illi muliebres & vasa spermatica firmissimis nexibus alligata disrumperentur sine vitæ periculo, vt foras prominerent? Maximam certe hæmorrhagiam & dolorem debere sequi quis inficiabitur? Deinde quid conuenit vuluæ cum misero illo & pendulo virorum scroto, cui nulla actio particularis dicata fuit, quam continendi testes, cum vterus nobilissima habeat munera effundendi sanguinem menstruum, recipiendi seminis vtriusque, mi-*

scendi

ſcendi & alendi, imò conformandi per ἰδιοσυγκρασίαν mirabilem, & geſtandi fœtum donec maturitatem certam adeptus ſit? Certè multis accidit mulierculis infeliciter vteros prolabi & inuerti: at quis vnquam vidit in eiuſmodi procidentiâ iſtam metamorphoſin? quin potius morboſam & fœdam diſpoſitionem quæ curatione indiget ſedulâ? Fabulæ itaque ſunt iſtæ mutationes fœminarum in mares, vel certè illud contigit in Hermaphroditis, in quibus circa florem ætatis ſexus maſculini notæ euidentiores apparuerunt, quæ antea ambigebant inter vtramque naturam. Vt taceam clitoridos hiſtoriam, & Tribadum quarumdam fraudes, quæ nihil ad noſtrum inſtitutum ſpectant.

Non eſt igitur maior perfectio in maſculis ex parte genitalium membrorum, quam in fœminis, quoniam ſola vteri præſtantia, qui eſt veluti diuina quædam fauiſſa, & naturæ theſaurus locupletiſſimus, longè omnem genitalium virorum ſtructuram præcellit. Ideóque intus cum reliquis partibus generationi dicatis in fœmina conditus fuit, vt melius ſeruari & ab omni externâ iniuriâ cuſtodiri poſſet, cum virorum genitalia velut ignobiliora, & minùs neceſſaria foras propendeant omni iniuriæ obnoxia. Vel certè, vt Medico more loquamur, foras prominent marium genitalia ratione finis, & inſtituti naturæ, vt poſſent deferre materiam ſpermaticam viri, & quaſi inſerere in agrum illum naturæ ſiue penu muliebre intus reconditum ad ſua munera conuenientius præſtanda. Ex his igitur omnibus ſatis confeciſſe videmur, mares fœminis non eſſe præſtantiores, neque ſi generationis finem ſpectes, cum illa ſit ad propagationem ſpeciei magis neceſſaria: neque ſi temperiem contempleris, quæ magis ad εὐκρασίαν accedere videtur in mulieribus quam in viris, quia habent calidum natiuum humido melius proportionatum: Nec denique ſi partium genitalium naturam, conformationem & ſitum conſideres, quoniam & efficiendi principium, & materiam in ſe continent, & ratione neceſſitatis ac præſtantiæ potius quam defectu caloris intus poſitæ in fœminis latent.

Habemus etiam ex his (A. O.) ſubiecti huius noſtri, cuius explicationem veſtris ſuaſionibus & votis ſuſcepimus, dignitatem & neceſſitatem, vt qui in curandis mulierum morbis Medicus exercitatus fuerit, is potiſſimam & omnium optatiſſimam θεραπευτικῆς partem obtinere videatur: Vix enim videas ad γυναικεῖα iſta admitti niſi præſtantes eruditione, & iam longo vſu confirmatos, vt qui ſemel muliebri ſexui medendo placuerit, is certè nulli deinceps diſplicere poſſit. Incumbamus itaque denuò gnauiter huic noſtræ tractationi, & omni operâ contendamus, vt fœminarum affectus conuenienti methodo explicare valeamus, & ad vmbilicum, diuino adiuti auxilio, perducere.

ΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΪΑ ΠΑΘΗ. *Morbi muliebres, ſeu affectus mulierum dupliciter apud Hippocratem accipiuntur: Primò quidem lata quadam ſignificatione, pro omnibus illis affectibus, qui fœminis humanæ ſpeciei quocunque modo contingere poſſunt: qui tamen ratione ſexus, peculiarem quandam conſiderationem & curandi modum obtinent: ſic Epilepſia, Apoplexia, Syncope, Καρηβάρεια & ſimiles, quamuis vtrique ſexui ſint communes, quia tamen in mulierculis coniunctam frequenter habent cum vtero ſympathiam, vel occultam accipiunt ab excrementis illis muliebribus labem, ideo ab Hippocrate de illis generaliter fuit pronuntiatum libro primo γυναικείων:* Multum, *inquit,* differt muliebrium morborum ac virilium curatio, *quod & tacitè innuit* Aphor. 57. ſect. 5. *Propriè autem ſumpti muliebres morbi, illos affectus deſignant, qui ſolis fœminis ſunt peculiares, ratione proprij temperamenti, aut certarum partium, quarum deſcriptionem ex Anatomicis inſtitutionibus repetere oportet. Cùm enim perfectiorum animantium propagatio, non vnius tantùm indiuidui opera, quod Plato in ſua Androgyne ſomniauerat: ſed duorum inter ſe temperamento, & certis partibus diſcrepantium*

crepantium ac simul coëuntium opera præstari possit : ideo Medicus cui cura humanæ speciei incumbit, non tantùm hominem in genere à morbis vindicandum suscipit : sed etiam speciem diuidens in marem & fœminam, prout multum inter se discrepant; eos affectus considerat, qui peculiariter vtrique contingere possunt, & vtriusque naturam indiuiduam corrumpere, vel speciei productionem impedire. Nos igitur maiorum nostrorum, potissimum verò Hippocratis, quo cum frequenter & familiariter versamur, morem & institutum sequentes (qui cum in aliis morborum generibus tractandis, breuis & perfunctorius fuerit, in istis tamen accuratus & ex professo agit, vnde vtilitas apparet) *iam prouinciam illam vtilissimam, quamuis grauissimam & laboriosam, vestris suasionibus tractandæ historiæ muliebrium morborum & therapeian eorumdem suscepimus, hac methodo & ordine; vt scilicet mulierum naturam primùm consideremus simpliciter, quatenus scilicet sunt indiuidua humanam speciem constituentia, à maribus distincta, & suis morbis peculiaribus obnoxia. Secundò quatenus ad speciei propagationem sunt necessariæ, & huic actioni incumbentes varia subeunt symptomata & morbos, qui tum illis, tum proli quæ suscipitur molestiam inferre solent. Totum igitur opus in tres partes siue libros diuidemus, quorum primo persequemur affectus mulierum, qui illis contingunt ratione proprij temperamenti & excrementorum illorum, quæ in corporibus fœminarum peculiariter generantur. Respectu enim temperamenti proprij, quod debilius frigidiúsque censetur, contingunt cachexiæ, pallidi illi seu fœdi colores, quibus plerasque virginum nostrarum hodie deturpari conspicimus. Ratione excrementorum propriorum, vt seminis, sanguinis menstrui, contingit eorum suppressio vel excretio immodica aut deprauata, ex quibus deinde pendent ferè omnes mulierum affectus tam proprij quàm communes, teste Hippocrate Aphorismo iam citato : vnde retentio sanguinis menstrui præter naturam erit explicanda, eiusdemque vacuatio immoderata & stillicidium, fluxus item muliebres varij generis, & gonorrhœa. Ratione verò retenti seminis & inflammati, contingit præcipuè furor ille qui vterinus nuncupatur, quemadmodum ab vtroque vel alterutro suppresso & corrupto suffocationes & strangulatus matricis, itẽ hydropes, cancri & varij tumores præter naturam, vlcera & similia erunt explicanda, quæ particularem vteri constitutionem respiciunt. Quibus peractis ad secundam tractationem, seu librum veniemus, in quo iam contemplabimur mulierum naturam, respectu habito ad opus generationis, cui vel ineptæ sunt, vnde sterilitatis querelæ exoriuntur; vel idoneæ quidem, sed tamen in ipso conceptu, gestatione & partu multa subeuntes incommoda, quæ arte nostra & methodo tollere vel mitigare docebimus, vt totus deinde liber tertius respiciat ipsius prolis seu fœtus iam editi educationem; proposito conuenienti nutricum & infantis regimine, necnon ea omnia persequendo, quæ ad lactis & mammarum huic rei dicatarum constitutionem faciunt. Hæc igitur summa est dicendorum à nobis in hac muliebrium affectuum tractatione, quæ multo clariùs in operis progressu patebit.*

CAPVT PRIMVM.

De χλωρώσει, *seu fœdis Virginum Coloribus eorúmque annexis.*

DIXIMVS temperamentum quoddam esse peculiare fœminis, quo à maribus, quemadmodum partibus generationi dicatis distinguuntur. Cum enim fœmina homo materiam potissimum & locum procreationi fœtus idoneum præstet : mas autem effectiuum principium ; ideo oportuit fœminam, quatenus à viro distinguitur, accepisse à primordiis generationis ipsius dispositionem & κρᾶσιν peculiarem, quæ huic rei sit idonea ; propter quam etiam sit paratior ad hunc vel illum affectum præter naturam suscipiendum, concurrentibus causis quæ natiuam istam διάθεσιν præcipitent in lapsum naturali temperiei consentaneum, vt loquitur Hippocrates *Aphorism.* 34. *sect.* 2. Si quis autem sit affectus temperamento fœminarum proprio, humidiori scilicet frigidiorique, vt in Physiologia fuit probatum, familiaris & congener, is est habendus, quem hodie grassari in his prouinciis conspicimus, præcipuè inter nobiliores formosiorésque puellas, viduas & alias à virili congressu abstinentes : vt penè endemius & familiaris videatur esse factus, quem vulgus pallidos colores siue fœdos, icterum album, febrem amatoriam, morbum virgineum appellant, nos ex Hippocrat. χλώρωσιν, quia est species cachexiæ, comitata prauo quodam colore ex albo plus minus virescente, prout pessimi quidam humores variè commisti, externam illam cutis, præcipuè in vultu, superficiem inficiunt. Quamuis autem morbus iste censeatur vt plurimum ex malâ quadam doctrinâ seu opinione proficisci, quâ imbutæ virgines, & mulierculæ istæ innuptæ, (iuxta illud ; *Palleat omnis amans, color hic est aptus amori*,) vt sibi maiorem formæ gratiam acquirant, hunc sibi pallorem omni arte, & industriâ conciliant: attamen credibile est quendam etiam esse ipsius aëris, alimentorum & fortassis syderum, aliarúmque causarum concursum ; propter quem hic affectus nostro tempore, potius quam superioribus sæculis inualuit : quemadmodum de strumis obseruare licet, quæ ante aliquot annos in Galliâ rarissimæ aut penitus ignotæ, iam vbique & maximâ κακοηθείᾳ plurimas inuaserunt familias. Si quis igitur quærat cur, cum hic affectus sequatur temperamentum muliercularum proprium : hoc nostro sæculo potius quam superioribus inualuit : Respondemus, peculiare temperamentum facere tantum sporadicos affectus. Vt autem epidemici & endemij euadant, oportere aëris vel alimentorum constitutionem immutatam esse, vt hic agnoscimus.

Dicamus itaque χλώρωσιν istam esse καχεξίας speciem, nempe symptoma qualitatum tam visilium quam tactilium in toto corpore præcipuè vultu præter naturam mutatarum, ob deprauatæ nutritionis vitium, ex affectu vario iecoris, ventriculi, lienis, & similium primariò vel secundariò profectum, quam virium languor, cibi fastidium, capitis dolor, respirandi difficultas, cordis & arteriarum palpitatio comitantur. Hæc definitio siue descriptio formalem causam, affectus scilicet naturam & speciem, partem affectam siue subiectum, propinquas causas, & συνεδρεύοντα. i. præcipua effecta complectitur, vt mox in causarum & signorum peculiari enumeratione clarum euadet.

Causæ enim tam primariæ & externæ quam internæ multiplices & variæ huic affectui originem præstare possunt. Externæ quidem solitariæ & sine interiorum concursu fugacem aliquam καχεξίαν & decolorationem pariunt : vt in eis qui ad Lunæ radios dormierunt, vel in locis palustribus, vliginosis, & conclusis, vt carceribus decubuerunt, aut etiam in aquâ frigidiore natauerunt : quibus si internæ ex partium coctionibus dicatarum vitio concurrerint, stabilem & contumacem efficiunt. Quam vt plurimum, inquit Aretæus ; Autumnus concipit, hyems alit, ver autem auget, nisi illi tunc conuenienter prouisum fuerit. Potissimum vero mala alimentorum ratio tantarum est in hoc affectu producendo virium, vt in annonæ penuriâ, dum plebs promiscuis quibusque cibis vesci cogitur, ferè omnes cachectici & decolorati euadant. Quod eleganter Hippocrates de diuturno leguminum vsu in insulâ illa Æno 2. *& 6. epid.* annotauit. Et quemadmodum tunc necessitas miseros

vrget mortales: hic etiam deprauati quorumdam appetitus, vel intemperantia in iuuenculis istis, tanta est vt absurdis quibusdam rebus sese ingurgitare malint, quam conuenienti & consuetâ alimentorum materiâ reficere: vnde morbus iste cito & vehementer suscitatur. Quædam enim rubicundiores, vt viuidum faciei colorem infringant, largo aquæ frigidæ haustu circa horam somni vel summo mane vtuntur: acetum, olera, poma, & similia cruda, imo niuem & glaciem auidissimè continuò deuorant: vnde calor partium natiuus obruitur, & magna obstructionum copia suscitatur. Aliæ verò iam malaciâ obsessæ & intemperātiores terram vorant, calcem, gypsum, aromata, salis magnam copiam, carbones, festucas, & similia: quod non solùm in adultis virginibus, sed etiam in multis lactentibus puellis apud nos sæpe conspicitur, illis potissimùm quæ ex parentibus eodem morbo laborantibus vel olim affectis progenitæ fuerunt. Non ignorauit hoc summus Hippocrates, qui 2. *Prorrhet. Quibus*, inquit, *colores dum iuuenes sunt, praui sunt ad multum tempus, non tamen icteri modo, siue mares sint, siue fæminæ, dolent caput, lapides ac terram comedunt, aut hæmorrhoidas habent.* Quibus verbis ostendit diuinus senex καχεξίαν istam non solùm ab importuno rerum absurdarum vsu, sed etiam ob vacuationes immoderatè factas, vel omninò suppressas contingere, vt sunt menstrua & hæmorrhoides in assuetis. Quod verissimum in hisce nostris mulierculis experimur, quotiescunque enim immodico mensium profluuio torquentur, elanguescit vis caloris natiui in partibus coctioni dicatis, & reliquæ suo genio seu proprio alimento defraudatæ, non possunt deinceps succo crudo & aquoso conuenienter refici. Ex retentione verò earumdem ob nimiam quantitatem humorum in prædicta viscera refluentium, suffocatur quasi innata temperies, & materia ista recrudescens impellitur à robustioribus partibus in cutem: vbi pro conditione humoris varias excitat colorum differentias, ad albedinem tamen vergentes, & habitus ipse intumescit, & laxior redditur. Potissimum in illis quibus partes externæ molliores & frigidiores existunt, vt in mulierculis aulicis, & delicatioribus, quæ longiori somno indulgent, & sæpius diuturno otio marcescunt, suisque puluinaribus affixæ suendi causâ maximo torquentur frigore: aliquando intempestiuis vigiliis & exercitationibus vtuntur, vt choreæ statim à pastu, quas in longam noctem cum suis amatoribus producunt, non sine grauissimis curis & variis animi pathematis, ex quibus facillimè euertuntur coctiones illæ interiores, cruditates multiplicantur, & augetur cacochymia, quæ omnis καχεξίας causa est interior. Eleganter enim dictum est illud à Galeno συντιμωρέουσιν ἀλλήλοις εἰς τὸ κακὸν ἡ κακοχυμία καὶ ἡ καχεξία: *mutuo sibi tradunt operas in totius perniciem cacochymia & cachexia:* Vt enim cacochymia vetus εὐεξίαν immutat & euertit, sic firmiter fixa in corpore cachexia τὴν εὐχυμίαν corrumpit & similes sibi humores apponit, vnaque tandem alteram fouet & conseruat.

Quæcunque igitur cacochymia intus aceruato ob intemperiem, tumores, vel obstructiones interiorum viscerum tandem refluit in habitum aut præcipuas eius partes, coniuncta est & proxima propositi affectus causa. Est autem vt plurimùm pituitosa, tum ob imminutionem caloris natiui, quæ frequentissimè hic contingit, tum etiam quod humores sæpius nimiâ mole collecti quasi recrudescunt destituti regimine caloris innati, & phlegmatis naturam inducunt. Prout tamen maior vel minor fuerit alterius humoris permixtio, sic etiam ex albo virescens, flauescens aut tenuiter nigrescens color apparet in vultu: qui in hoc præcipuè ab ictero distinguitur, quod icterus vterque simplicem habet quasi coloris mutationem ex paucitate humoris per cutem expansi: cachexia vero & χλώρωσις præter decolorationem coniunctam, inflationem (*bouffisseure*) ex succorum redundantiâ, qui partibus istis neque assimilari, neque perfectè vniri possunt: vnde via ad leucophlegmatiam dicitur.

Antecedentes autem causæ, vt diximus, pendent à κακοπραγίᾳ, & vitiatis functionibus internarum partium, præcipuè verò nutritioni dicatarum, vt iecoris, lienis, ventriculi, & totius mesenterij: quibus in maioribus natu potissimùm vterus sæpe occasionem suppeditat morbificæ dispositionis: magnæ enim intemperies potissimùm frigidæ per se: calidæ vero ex accidenti, tumores præter naturam: obstructionum diuturniorum copia non solum πέψιν naturalem euertunt, sed etiam iustam humorum ἀνάδοσιν & solitam ἔκκρισιν impediunt: quibus sæpe coniunguntur febres lentæ, pituitosæ, & nocturnæ, quando humor iam putrescere ex prohibitâ transpiratione incipit, diarrhœæ profusæ. Item & lienteriæ naturalibus

facultatibus

facultatibus iam collabentibus succedunt. Hippocrates *in Coacis* sanguinis corruptionem & exolutionem hic contingere scripsit, quando scilicet fons sanguificationis, nempe iecur, per idiopatheiam aut sympatheiam affectum excrementis eiusmodi massam ita sanguinariam inficit, vt deinceps in alienam materiam degeneret. Atque hæc de causis.

Signa verò in hoc affectu non tam Medico negotium facessunt, vt agnoscat illius naturam & causæ continentis siue humoris speciem: quoniam vtraque visui & tactui exposita statim deprehenduntur: quàm vt interiora illa vitia, & partium primariò vel secundariò affectarum notas assequatur. Cachexiam enim adesse testatur turgidula faciei constitutio cum quadam inflatione, quæ in palpebris potissimùm mane & statim post somnum conspicitur: quia per noctem calor conclusus plures eleuauit vapores quam dissipare potuit.

Laxitas summa, & quasi mollities externarum partium apparet, ex abundanti humorum copiâ, quæ segnitiem torporémque tam animi quam corporis infert, eneruato calore natiuo, & partium præcipuè solidarum robore. Crurum pedúmque tensiua lassitudo, & pondus cum incipiente œdemate; quod maximè circa vesperam, & deambulationem contingit, deuolutis sua grauitate humoribus in loca illa decliuia. Respirandi difficultas vrget cum pulsu minutulo & frequenti, in iugularibus colli arteriis & temporum conspicuo, quem febricula aliquando comitatur, vt dicebamus, & ingens καρηβάρεια. Deficit enim istas ægras spiritus dum progrediuntur breui etiam spatio confecto, præcipuè si scandendum sit, non tam necessitate inspirandi quam expirandi, quoniam ex nimiâ fumidi & crassi vaporis abundantiâ, quæ lentam etiam illam febrem & capitis dolorem accersit & fouet, plus est opus expiratione ad fumos illos excludendos, quam inspiratione ad aëris refrigerium. Idem dicas de pulsu, qui præterea cum à facultate infirma non possit commodè dilatari, defectum illum frequentiâ compensare nititur. Procedente morbo infestant lipothymiæ, palpitationes cordis ex crudo & flatulento spiritu (*Serum copiosum aliquando colligi in pericardio obseruauimus*:) Ingentia rerum omnium, potissimum cibi euchymi, fastidia, ob συναθροισμὸν excrementitiorum succorum in ventriculo & vicinis partibus, cui superuenit tandem malacia. Et si quidem malum vires acquisiuerit, venter subtumidus fit, inchoato hydrope, pedúmque œdemata, quæ prius vaga erant & dissipabilia, confirmantur. Neque sudor, neque vrina tunc rite procedunt auctis obstructionibus, quæ omnem ἔκκρισιν siue vacuationem impediunt.

Quis vero humor siue cacochymia parens sit & author tot tantorum affectuum, non solum causæ omnes, quæ illos in nobis procreare solent, sed etiam effectus qui ad illos consequuntur id declarant, potissimum vero coloris idea quæ in vultu efflorescit: Etenim, vt eleganter docuit Hippocrates, τὸ χρῶμα ὅμοιον τῶν χυμῶν, ὅκȣ μὴ ἀμπωτίς ἐςι, *color similis est humori, nisi vbi adest illius refluxus*. Cum igitur humores χλώρωσιν istam cachecticam efficientes non habeant refluxum, sed iam affixi sint partibus instar alimenti, ideo certam sui significationem dabunt Medico, & illius intemperiei ex qua suscitantur: quæ plerumque, vt dixi, frigidior humidiórque existit, præcipuè quando affectus iam diuturnior factus fuerit.

Vtra vero pars huic affectui originem dederit, hepárne scilicet ex idiopatheia laborans, vel ex sympatheia ob alterius male affectæ vitium, accuratè distinguendum, quia inde potissima curandi ratio proficiscitur. Intemperierum igitur, tumorum præter naturam, præcipuè scirrhosorum, obstructionum diuturniorum in iecore, ventriculo, liene, vtero & similibus notæ diligenter perquirendæ ex signis consuetis & propositis in diagnostice vniuersali: quæ quidem petuntur ab actione partium affectarum læsâ: à partis situ: ab excretis & retentis: à doloris proprietate: & ab accidentibus seu concurrentibus simul: Vbi enim apparuerint tales notæ, inde etiam morbi fomitem præcessisse credibile est. Quemadmodum etiam si cerebrum fluxionibus scatens, aut pulmones corrupti, tabefacti, vel prauis humoribus infarcti, vitiositatis suæ contagium partibus nutritioni dicatis communicauerint. Ex quacunque enim parte hydrops particularis suscitatur: inde etiam vniuersalis leucophlegmatia vel cachexia tandem exoriri possunt. Certe in iuuenculis istis malè affectus crudiórque ventriculus

ex propria intemperie, vel obiecti vitio, dum crassos humores multiplicat, venas obstruit, & vteri meatus opplet, frequentissima est istius affectus causa, vt patet ex vomitu frequenti, diarrhœâ, dolore sub cartilagine xiphoide, deprauato appetitu, rugitu & borborygmis, qui in istis ægrotantibus frequenter obseruantur. Quemadmodum in virginibus iam nubilibus aut viduis quæ castitatem seruant, vterus propter defectum rei naturaliter appetitæ, nempe coitus, variè torquetur, & contractâ tandem intemperie frigidiore vel vasorum infarctu contumaci, cuius signum est, quod nullo apparente alterius partis affectæ signo, fœdo colore corripiuntur, & purgatione menstruâ priuantur, sæpius huic affectui originem præbet, & alias partes in consensum trahit: vt postea docebimus, dum de illius morbosis dispositionibus ex professo agendum erit.

Nos igitur de prognosi pauca quædam proponamus, quia hic affectus ex chronicorum genere diutius vexat miseras istas ægrotantes, sine vitæ tamen vt plurimùm discrimine, si maturè illi prospectum fuerit. Quod si negligatur, ita vt summa nutritionis immutatio aut deprauatio contingat, iam vitiatis partibus istis ventris inferioris, potissimum iecore, ex illius ἀτονίᾳ, & imbecillitate tandem producitur hydrops incurabilis, vt in pluribus conspeximus, in quarum cadaueribus dissectis plane scirrhosum aut putrefactum apparuit. Minus malum est quando à parte minus nobili incipit, ideóque fœdi isti colores, quando vteri simplices obstructiones consequuntur, facilè curantur. Quod si inueterauerint, alios etiam affectus per sympathiam accersunt grauissimos, vt dictum est. Iuuenes itaque puellæ, & virgines facilius curantur quam grandiores natu, aut viduæ, si causarum adsit æqualitas, quia habent illam caloris δύναμιν siue ἔκλαμψιν, vt loquitur Hippocrates, per quem euictâ præsente cacochymia sopiti ignes natiui tandem suscitantur & reuiuiscunt. Certè mulieres, quæ diutius hac fœditate laborarunt, vel sterilescunt omnino, vel infirmam prolem & parum vitalem suscipiunt, potissimum primis partibus, donec tota illa illuuies expurgata fuerit, nec vnquam perfecta sanatio adest, quamdiu in viscere aliquo infarctus aut insignis intemperies sentitur. Calamitosa est ista affectio, quando cor frequenter impetit, quoniam collabente vitali facultate radij spirituum influentium non amplius affulgent, quibus circumiecta prauorum succorum & vaporum nebula discuti debeat. Mala etiam illa, quæ firmiter radices in ventriculo fixit cum ingenti fastidio, vel absurdo rerum alienarum appetitu: nam perpetua fit cacochymiæ istius generatio, vel ex vitio assumptorum, vel confirmatâ illius intemperie. In virginibus iam adultis & mulieribus maxima sanationis nota ac spes victoriæ existit, quando menses certas suas periodos repetunt, iustáque quantitate, & natiuis qualitatibus præditi effluunt. Iam igitur ad θεραπείαν accedamus.

Summa curationis hæc esto: causas omnes externas quæcunque huic affectui originem dederunt, remouere, vel in conuenientem statum permutare: internam verò cacochymiam vbicunque latitarit conuenienter educere, & si quidem ex suppressâ aliquâ vacuatione solenni inceperit, eam denuò reuocare: sin ex eadem immoderata proficiscatur, eam ad idoneum naturæ scopum deducere. Viscerum interiorum, potissimùm iecoris & ventriculi, intemperies, obstructiones & similes affectus curare, eorumdem robur tueri, aut si alterius partis primariò affectæ suspicio fuerit, quæ aliis istam labem communicet, eius diligentem habere rationem. Materiam denique in corporis habitu contentam digerere, & frigidiorem humidiorémque illius δυσκρασίαν corrigere. Vtque symptomatis alicuius maior erit vehementia, illius mitigationi diligenter studere, non neglectis aliis. Ratio igitur causarum externarum prius habeatur per accuratam viuendi rationem, quæ hic præscribenda erit.

Posito itaque quod hic affectus à collectione crudioris & pituitosi succi potissimum pendeat & ab obstructionibus diuturnis: comparentur res illæ non naturales dictæ quibus diæta medica perficitur, vt ad caliditatem quandam siccitatémque inclinent, & præsenti cacochymiæ aduersentur. Ideo aëris status ad tenuitatem quandam cum puritate vergat, sitque solito calidior, si fieri possit. Hoc enim certissimâ experientia habemus in istiusmodi cachexiâ & fœdis muliercularum coloribus curandis, plus perfici æstatis tempore per vnam aut alteram septimanam, quam aliis temporibus per plures menses: multásque earum aduentante æstate satis commodè degere, quæ aliis tempestatibus grauiter conflictabantur. Imò etiam fœminas, quæ loca niuosa, palustria, vliginosa, aut alio modo

frigidiora, & humentia incolunt, vix persanari posse, nisi prius in alienum solum commodius sese transferant. Ideo etiam labor & exercitatio mediocris illis confert in principio: nam ex vehementiore incidunt in magnas cordis palpitationes & respirandi difficultates; Progressu tamen temporis vbi iam inclinat affectus, diu & fortiter se agitare prodest ad effundendos influentis caloris radios per totum corpus, quibus humorum reliquiæ omnino dissipantur. Huic rei auxiliantur totius corporis frictiones asperiores mane in lecto celebratæ deorsum versus. Est etiam exercitationis genus, quod nubilibus puellis & viduis hac fœditate detentis valde conducit, dum iam conualescunt, nempe virilis congressus: ex eo enim commodè incalescunt, iucunditate perfunduntur, & succedente partu ab impurioribus istis succis per lochia expurgantur, obstructionibusque liberantur. Non tamen iungendæ sunt viro quando valde conflictantur hoc morbo: nam multas, (vt sororem Maurelli Licentiati,) ex importuno eiusmodi coitu, aut certe impraegnationis molestiâ, & insueto labore vitam cum morte commutasse vidimus. Præscribatur etiam modus vigiliis & somno, cui valde addictæ sunt istæ ægrotantes, ob vaporum copiam primi sensorij ductus occupantium: neque permittantur matutinis horis diutius dormire, nisi insomnem fortè noctem duxerint. Summâ rerum omnium tranquillitate, & animi pathematum curarúmque vacatione, quantum fieri poterit, fruantur, quia illis infirma corpora facile debilitantur. Vacuationes ordinariæ alui & vesicæ commodè procurentur, tum alimentorum genere, tum remediis postea proponendis.

Præcipua verò cura ponatur in alimentis ritè præscribendis, vt scilicet omnia vitent dyspepta, ne maiorem operam facessant hepati & ventriculo iam debilitatis: quemadmodum cacochyma, potissimùm ea quæ symbolum habent cum genere dominantis cacochymiæ: frigida item & humida, ne pituitosorum succorum copia multiplicetur. Abstineant itaque ab oleribus crudis, fructibus horæis & recentibus, lacticiniis omnibus, piscibus & carnibus crassioris succi. Caueant ab aquæ potu omniúmque liquidorum copiâ, aceti præcipuè, quod eiusmodi ægræ summopere appetunt, quamquam illis valde noxium, tam quod infirmiori nocet calori viscerum præcipuè vteri, vnde ὑςεραλγὲς dicitur Hippocrati: tum etiam quia cruditates istas, & prauos humores in habitum penetrare facit. Vtantur itaque pane recenti, biscocto aut saltem anisato, vino tenui & generoso: aut si sint abstemiæ, decocto cinamomi, coriandri, aut bocheto ex sarsa parilla comparato: fructibus siccis: carnibus delicatioribus assis potissimùm, aliquando elixis cum mentha, hyssopo, saluia, petroselino: fœniculi & apij radicibus, vel summitatibus capparum, oliuarum fœniculi marini conditorum frequens sit vsus inter fercula, ad aperiendum & incidendum, nisi summa ventriculi obstet infirmitas. Sit autem moderata cibi potusque quantitas suo tempore & ordine conuenienti, ne multitudine prauorum eiusmodi succorum copiam augeat, vel defectu vires nimis deiiciat. Imprimis autem fugiant absona illa, quorum desiderio tantopere tenentur: vbi enim primum huic inordinato appetitui dominari poterunt, signum est naturam victricem esse cacochymiæ, & omnis augendi istius affectus occasio præciditur. Ad maiora ergo remedia veniamus: quoniam sola diæta sæpe non sufficit ad malum istud oppugnandum.

Quotiescunque cachexia ista recens est, pendetque à cacochymiâ quadam plethoricâ vel vacuationibus sanguinis per nares, vterum, aut hæmorrhoidas suppressis: toties tundi poterit in principio vena illa, quæ minuendis hisce humoribus, vel renouandis istis vacuationibus erit accommodatior, habitâ imprimis ratione virium, ne scilicet per eiusmodi missionem, nimium fiat illarum dispendium. In virginibus tamen quæ decimum quartum annum excesserint confidentius agendum, quoniam florens earum ætas & regurgitantis sanguinis copia, qui frequentissime hæmoptoas & vomitus sanguinolentos parere solet, non tantum phlebotomiam semel, sed sæpius repetitam tolerare potest ex venâ cubiti ad tollendam plethoram, & venis malleoli circa nouilunia, vt renouetur vel incitetur fluxus ille muliebris. Quin etiam affixis hirudinibus, cucurbitulis, scarificationibus, & similibus, variis corporis partibus licebit idem aliquando, secundum varias ægrarum constitutiones præstare. Certè in affectu inueterato, & iam grandioris ætatis mulieribus admota cruribus cauteria non leue auxilium sæpius tulerunt ad vacuandam sensim, & deriuandam mali istius causam. Sin vero capitis, pulmonum, vel aliarum partium vitia primaria huic ortum dedisse videantur, licebit eodem

modo opem iſtam Chirurgicam locis accommodatis adhibere.

Quod ad pharmaceutica verò ſpectat, quoniam omnis cachexia, vt ſæpe diximus, ſoboles eſt cacochymiæ ſimplicis vel mixtæ, adhibenda erunt imprimis purgantia valentiora aut benigniora frequenter repetita, cum debitis præparantibus, pro modo & naturâ redundantis humoris. Cachexia igitur ſimpliciter pituitoſa, cum via ſit ad hydropem anaſarcan, eadem ratione qua & ille curabitur, adhibita diligenti animaduerſione cuius partis adſunt obſtructiones, vel intemperies inſigniores, vt eis potiſſimum proſpiciatur. Sed quoniam iſta χλώρωσις virginum & viduarum plurimum pendet ab obſtructionibus viarum, ad vterum pertinentium, ſuppreſſione vacuationis hyſtericæ, & redundantiâ crudorum ſuccorum & craſſorum, pauco bilioſo varij generis permixtorum, vnde illa coloris diuerſitas; Ideo ſubiiciemus typum curationis integræ, quam in eiuſmodi fœminis moliri ſolemus, vigente potiſſimùm vere aut circa æſtatis initium, aliquando autumno, ſi ita res ferat, quando ſolennes purgationes etiam in aliis inſtitui ſolent, ducto exordio à ſequenti enemate, quia frequenter adſtrictam ſolent habere aluum.

℞ Fol. betæ, mercur. maluar. agrimon. abſint. & matricar. ana M. j. ſeminis aniſi & fœnugr. ana ʒ iij. furfur. macri, flor. chamæmel. ſtœchad. & anthos, ana P. j. Fiat omnium decoctio ad ℔ j. ß. in qua diſſolue hieræ picræ & benedictæ laxat. ana ʒ vj. olei lilior. & mellis mercurial. ana ℥ ij. Fiat clyſter, qui iniiciatur ante omnia, & frequenter repetatur: emollit enim, deterget, aperit, & laxat ductus illos inteſtinis proximos, vnde magnum emergit ægrotantibus iſtis commodum. Sequenti die capiat talem bolum.

℞ Benedict. laxat. & hieræ picræ, an. ʒ iij. pulu. hieræ picræ ℈ j. Cum ſaccharo fiat bolus, capiat mane, vel ſi forma ſolida diſpliceat, paretur potio.

℞ Electuar. diacarthami ʒ vj. ſyrup. de artemiſiâ ℥ j. decocti abſint. mercurialis & agrimon. cum foliis ſenæ q. ſ. Detur in aurora. Hac enim minorante purgatione ſublatâ ventriculi & aliorum abdomine contentorum viſcerum impuritate licebit tutius venam cubiti ſecare, ſi quidem id ex vſu videatur, vt iam dictum eſt. Deinde paretur ſequens apozema, quod aperiendi, detergendi, molliendi & purgandi facultate præditum, omnes fere propoſitas intentiones complectitur.

℞ Quinque radic. aperitiuar. in vino albo per noctem infuſ. ana ℥ j. rad. eryngij, rubiæ maioris, ireos noſtratis, corticis citri ſicci, & rad. cappar. ana ʒ vj. fol. beton. meliſſæ, artemiſiæ, matricar. nepet. valerianæ, ceterach, agrimon. chamædr. & chamæpiteos, ana M. j. ſummitatum abſint. pontici, folior. dictamni Cretenſis & ſabinæ, ana P. j. polyp. querni & medullæ ſeminis carthami, ana ℥ j. ß. folior. ſenæ mundat. vino albo irroratorum ℥ ij. hermodact. ʒ vj. ſemin. dauci & apij, ana ʒ iij. ſpicæ nardi ʒ ij. flor. ſtœchados, anthos, ſambuci, geniſtæ, tamariſci & cicerum rubrorum, ana P. j. Fiat omnium decoctio in hydromelite. In colaturæ ℔ j. ß. diſſolue ſyrup. de artemiſia ℥ iij. Fiat apozema clarificatum & aromatizatum ʒ iij. cinamomi electi pro quinque doſibus matutinis. In quarum vltimâ diſſolue diacarth. ʒ vj. rhabarbari pulueriſ. ℈ j. Capiat cum cuſtodiâ. Deinde per aliquot dies ad recreandum ventriculi robur, capiat mane cochlearia duo vini aut ſyrup. de abſint. vel electuar. aromatic. roſati ℥ iij. ſuperbibendo parum vini albi aut aquæ meliſſæ ℥ ij.

Ex deſcriptione iſtius apozematis, auctâ doſi purgantium, fiat ſyrupus magiſtralis, de quo capiat ℥ ij. vel iij. cum decocto cicerum rubeorum, fol. petroſel. croci & cinnamomi ſemel aut bis in menſe: vel illius loco paretur opiata ſequens.

℞ Electuar. de citro ſolut. & diacarthami, ana ℥ j. ß. confect. hieræ picræ, quæ in hoc caſu valde commendatur; & diapruni ſolut. ana ℥ j. fol. ſenæ mundat. & hermodact. ana ℥ ß. agarici recenter trochiſcati ʒ vj. rhabarb. & tartari albi puluer. ana ʒ ij. ſpicæ nardi & ſeminis apij, ana ʒ ß. Cum ſyrupo de artemiſia fiat opiata, de qua capiat ℥ ß. cum ſaccharo vel puluere ducis, in formam boli concinnatam aut prædicto decocto diſſolutam bis in menſe.

Quidam vomitus ante cibum conciliant ex infuſo ſeminis vel radicum raphani in oxymelite: quod non eſt improbandum in aſſuetis potiſſimum & eis qui nauſeas ex impuritate ventriculi frequentes patiuntur: in aliis verò, pilulæ vſuales, quas ante cibum vocant, præſcribi poterunt, vt ſenſim illa illuuies educatur, & viæ aperiantur in hunc modum.

℞ Pulueris hieræ picræ ʒ vj. agarici recenter trochiſcati ʒ ij. tartari vini albi & rhabarb.

puluerat. pauco vino irrorati, ana ʒ j. gummi ammoniaci aceto scillitico dissoluti ʒ j. ß. cinamomi electi, salis gemmæ, mastic. & spicæ nardi, ana ℈ j. croci g̃. v. Conficiantur cum syrupo de absint. fiat massa, de cuius ʒ j. fiant pilulæ sex deauratæ. Capiat tres horâ vnâ ante cœnam alternis diebus. His pilulis diutius vsurpatis, plerasque istarum ægrarum conualuisse obseruauimus: non enim audiendi sunt illi, qui in hisce fœdis coloribus exhibendas censent tabellas antimoniatas ex descriptione Vvecker̃i, aut quatuor vel quinque grana stibij per se aut in vino infusi: quoniam infirmior istarum calor, & pertinaces obstructiones nullo modo perferre possunt κάθαρσιν ex malignis istis & vehementioribus purgantibus, à quibus vt plurimùm in syncopem & grauissima ventris tormina coniiciuntur.

Peractâ solenni illâ vel sæpius iteratâ purgatione solemus nos ad laxandas omnino vias, molliendam, fundendamque materiam obstructionum, & digerendos humores in habitu contentos præscribere balneum sequens, aut simile circa Maium aut Iunium mensem.

℞ Rad. bryon. irid. hortensis, cucumer. agrestis, & enulæ campanæ, ana ℔ ij. rad. althææ, lilior. & fœnicul. ana ℔ j. fol. meliss. prassij, absint. tanaceti, matricar. artemisiæ, parietar. mercurial. cum toto, summitatum lauri & hederæ, ana M. iij. semin. lini & fœnugr. leuiter contusorum, ana ℥ ij. Decoquantur in aqua fontis vel fluminis pro balneo, quod ingrediatur tepidè per biduum sine sudore aut saltem modico, ne vires nimium deiiciantur.

Sequenti die si virgo sit, aut vidua menstruis purgationibus assueta, quæ suppressæ fuerint; post multam deambulationem aperiatur vena vtriusque malleoli circa meridiem: quod poterit bis aut ter repeti, eadem scilicet periodo, quâ dicti menses fluere solebant, quemadmodum purgantia, præparantia, & roborantia, tam interna quam externa, tamdiu vsurpanda certis interuallis, quamdiu pertinacissima ista cachexia perseuerabit.

Inter alia autem quæ valde commendantur post purgationem conuenientem, est chalybis limatura, quæ variè præparata, aut cum aliis mixta, iam habetur præcipua antidotus in hoc affectu debellando. Chalybs igitur nihil est aliud, quam ferrum frequenter ignitum, in aquâ extinctum & expurgatum, idem quod stomoma apud Aristotelem *cap. 6. lib. 4. meteor.* Ex illo dum ita paratur, & malleis percutitur, decidit squama, quemadmodum ex ære & ferro, cuius vsum voluit esse Dioscorides, vt tergeat & aluum soluat. Galenus autem *9. de simpl. medic. facul.* scribit omnes istas squamas esse acres, & liquare carnem, ita tamen vt æris squama illud præstet siccando magis; ferri autem adstringendo, sed præter ista proprietatem quamdam purgandi in chalybe, quemadmodum in rhabarbaro aut rosis, quæ manifestè adstringunt, agnoscere cum Fallopio non est rationi aduersum, & experientiâ quotidianâ confirmatum. Hinc Aëtius *lib.* 10. *cap.* 11. squamam ferri vel chalybis exhibet per os rusticis & durioribus corporibus ad scirrhos lienis comminuendos, quia pondere suo obuios humores crassos & viscidos deturbat, acrimoniâ autem illâ incidit & deterget, adstrictione verò lienem condensat & roborat. Mollioribus verò & delicatis exhibebat vinum vel mulsam, in quo chalybs ipse fuerit sæpe extinctus, ex quo etiam aluus subducebatur, & tumor lienis subsidebat. Illud confirmat Paulus, Auicennas & cæteri authores nostri, qui non solum ad hoc vtuntur squamâ chalybis vel ferri, sed etiam ipsâ scoriâ ferri, & aquâ illâ quæ excurrit per lapides molares, dum enses acuuntur. Vnde iam apud nos inualuit vsus istius medicamenti ad rebelles istas obstructiones & tumores, partim ventris inferioris expurgandos in quartanariis & hisce mulieribus defœdatis, non infelici successu. Quia autem squamæ illæ veteribus vsitatæ, non sunt nobis ita familiares, apud quos metallorum fodinæ, vbi illæ parari solent, minimè habentur, & quia sunt acriores respectu istarum muliercularum: Ideo solemus ex limaturâ chalybis idem præstare, quam variis modis hodie parant, infundunt in variis liquoribus, aut cum aliis medicamentis tenuantibus, detergentibus, roborantibus, nec non aliquando purgantibus miscent. Mulierculæ nostrates recentis limaturæ (aliàs enim rubiginem quamdam noxiam contrahit) ʒ j. diuidunt in septem partes, & post purgationem aliquam totidem diebus mane cum pauco melle mixtam exhibent istis puellis, diùque ambulare iubent. Medici verò, vt melius penetret, nec tantum ventriculo negotium facessat, præscribunt in hunc modum, vel huic consimilem.

℞ Cort. median. rad. cappar. ℥ ß. semin. dauci, acetosæ, & apij, ana ʒ ij. puluer. electuar. diarrhod. abbat. & cinamom. electi, ana ʒ j. spicæ nardi & croci, ana ℈ ß.

limaturæ

limaturæ chalybis cum aceto præparatæ (ex descriptione Fallopij) ʒ ij. sacchari ad pondus omnium. Fiat puluis, de quo capiat mane cochlear vnum vel duo pro corporis & morbi constitutione, superbibendo parum vini albi vel aquæ melissæ, continuando per septem aut nouem dies, & fortiter postea deambulando. Vinum autem chalybeatum, cuius elegantem descriptionem habet Fallopius, continuandum censent per totos quadraginta dies, vt obstructiones istæ absumantur. Possunt ex prædicti pulueris portione, si magis gratum sit, concinnari tabellæ ponderis ʒ ij. cum saccharo aquâ fœniculi vel agrimoniæ dissolut. Sumat vnam singulis diebus, superbibendo parum decocti cinamomi & cicerum rubrorum, vel aquæ fœniculi aut vini tenuis, quod per aliquot dies in doliolis ex tamariscino ligno confectis, manserit. Variæ sunt præparationes & aliæ mixtiones huius limaturæ, prout lien, hepar, ventriculus, vel aliæ partes magis affectæ apparuerint. Empirici suum crocum Martis hîc celebrant. Alij verò in pertinacissimis obstructionibus boracis naturalis ʒ j. miscent cum ʒ ß. cinamomi, & aliquot granis croci, & pauco saccharo. Diuidunt in quatuor partes & per quatriduum exhibent mane cum paucâ aquâ matricariæ. Sequentes vero pilulæ pro secreto à multis habentur.

♃ Succi mercur. & mellis despumati, ana ℥ j. Decoquantur ad sufficientem crassitiem, addendo seminis nigellæ Romanæ puluer. ʒ ij. Fiat massâ, de cuius ʒ j. fiant pilulæ sex deauratæ. Capiat duas in ingressu lecti per tres dies continuos, quando instabit menstruorum periodus: nihil enim præstantius dicunt in prouocando fluxu illo suppresso. Quidam etiam pro certo remedio propinant puluerem pseudorhabarbari seu monachorum ad ʒ j. cum decocto rubiæ maioris: vel ipsius radices decoquunt in aquâ agrimoniæ, & exhibent ad ℥ ij. mane per quinque aut sex dies.

Immutandæ enim in diuturniore affectu istæ remediorum formulæ, si non satis arrideant: ac proinde parari potest ad hanc rem decoctum vel iusculum simile, in plures dies vsurpandum. Verbi gratia eligantur teneriores radices apij, fœnicul. & petrosel. suo cortice & neruo liberatæ: folia agrimoniæ, pimpinellæ, fœniculi, maluarum, capilli Veneris, pulegij, & hyssopi: seminis melon. & apij, cum pugillo aliquo cicerum rubrorum, capparum recentium, & cinamomi & croci aliquot frustulis. Decoquantur per se in aquâ fontis, vel pro delicatioribus cum pullo gallinaceo, vel columbino, addendo modicum salis. Capiat mane & horâ tertiâ, vel quartâ pomeridianâ in plures dies. Sunt qui valde laudant conseruam ex floribus calendulæ, cuius ʒ j. ß. exhibēt mane cum pauco vino generoso. Mulierculæ etiam exhibent mane frustulum vnum panis torrefacti & macerati in ℥ ij. veteris omphacij, sed non satis prudenter, in illis potissimum, quæ iam valde refrigeratum habent ventriculum.

Ex eodem decocto vel descriptione apozematis aut balnei fiat fotus supra totum ventrem inferiorem, ad molliendam incidendámque materiam istam obstruentem, ductúsque laxandos & aperiendos: deinde inungatur oleo de capparibus, liliorum & nardino simul mixtis: vel etiam fiant inunctiones magis appropriatæ singulis partibus affectis. Quoties verò diuturnior καχεξία redundantes excitauerit in corpore succos, qui purgantibus hisce, alterantibus, & roborantibus non facilè cedunt, sed firmiter in habitu corporis permanent: toties licebit rectè præparato corpore, istam cacochymiam per sudorifica euocare. Quamuis enim aliqui existiment in affectu isto virginum seu muliercularum non esse prouocandos sudores, quia eripiunt materiam serosam, quæ debet esse vehiculum fluxuri singulis mensibus sanguinis: non est tamen existimandum, quin eductis humoribus istis, quibus velut immenso quodam pondere natura grauabatur, liberior sit deinceps futura ad vacuationes solitas promouendas & generandam materiam huic rei idoneam ex rectâ & laudabili coctione: Adde quod humor iste in superficie corporis hærens non potest commodius quam per hidrotica vacuari.

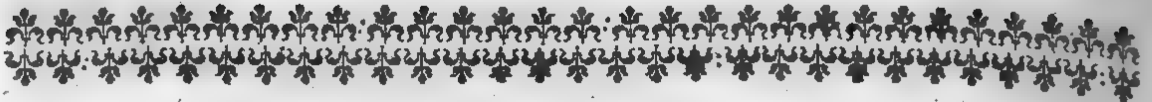
Nos itaque consulere solemus hisce mulieribus vsum balneorum nostrorum Bellilucanorum, tam potu quam lotione. Potu enim aquæ istius copiosiore, prius expeditis & liberatis viis per dicta remedia, detergetur, excluditúrque humor in primâ & secundâ corporis regione contentus per alui fluxum & vrinæ maximum fluorem: tertiâ vero regio excitatis copiosè sudoribus depletur. Horum defectu poterunt stuphæ siccæ seu laconica præscribi, aut humidæ ex decocto herbarum nerualium & hystericarum, vt artemisiæ, nepetæ, tanaceti, ebuli, saluiæ, hyssopi, lauri, lauendulæ, rorismarini & similium, quibus sudores commoueantur benignè, &

& absque magnâ virium dissipatione. Vel si mauis, instituatur decoctum sudorificum in plures dies ex radicibus chynæ, quam apion vocant (*non est apios Dioscoridis, sed talis dicitur, quia omni sapore alieno caret*) aut sarsæ parillæ in sicci oris calidiorisque temperamenti ægris: in aliis verò ex ligno guaiacino, quod potenter calfacit, exsiccat, mollit, & attenuat. Redeundum deinde ad ea quæ peculiariter ductus vteri aperire possunt, & viscerum temperiem restituere. Vnde multi theriacam veterem, mithridatium, & auream Alexandrinam hîc plurimùm commendant, quibus hyemis tempore potissimum erit vtendum solis, vel ita permixtis.

♃ Theriacæ veteris & electæ ʒ iij. aureæ Alexandrinæ ritè dispensatæ ʒ ij. cinnamomi electi pulu. elect. diambræ, diarrhodon. abbatis & trochiscor. de myrrhâ, ana ℈ j. seminis apij & citri, ana ʒ ß. conseruæ radicum eryngij & florum calendulæ, si habeatur, ana ℥ j. Cum syrupo de artemisiâ vel byzantino fiat opiata, de quâ capiat ad quantitatem castaneæ singulis diebus manè, superbibendo parum aquæ absinthij vel melissæ, quando non vtentur alio remedio. Prostant in multis officinis confectiones dialacca, diacurcuma, plirisarcoticon, & similes, ad rebelles istas obstructiones, potissimum vterinas, institutæ, & menstrui fluxus prouocationem. Quæ omnia contrario modo erunt vsurpanda, quoties mulierculæ istæ ex nimio mensium aut hæmorrhoidum profluuio in tales καχεξίας inciderint: cuius suppressioni artificiosè studendum erit, vt suis locis tradetur. Idem dicas de febre vehementi, quoties illi superuenerit: tunc enim temperanda remediorum istorum qualitas, & febrilis ardor in primis compescendus.

Quod ad reliqua verò symptomata spectat, quibus ægræ solent torqueri, vt sunt lipothymiæ, cordis palpitatio, respiratio difficilis, dolor capitis, appetitus deprauatus, crurum inflatio, infirmitas & similia, illis rectè prospiciendum, prout singulis & appropriatis capitibus docetur. Exempli causâ, vbi valde vrget lipothymia, & melancholicus vapor cum cordis palpitatione, vtatur frequenter confectione alkermes cum vino, tabellis diamargaritonis, aquâ cœlesti dictâ, vel imperiali, quæ potentissimæ sunt ad flatus dissipandos, & reparandam substantiam spirituosam. Dissoluatur item puluis garyophyllorum & macis cum granis aliquot moschi in pauco vino albo odorifero, & aquâ melissæ: capiat cochlear vnum instante paroxysmo. Suspendatur ex collo, ita vt regionem cordis attingat, nodulus caphurâ refertus, quæ ad hoc plurimùm valere creditur. Gestent supra regionem cordis continuò sacculum interbastatum inter duas sindones sericeas rubras cum cotone moschato, plenum puluere santalorum, granorum kermes, corticis citri sicci, garyophyllorum, vel cyprio Monspeliensibus dicto, qui frequenter aquis dictis vel buglossi aut vino generoso irrorari poterit. Quoties magis infestabit hoc symptoma ex copiâ fumorum ad superiora delatorum, soluatur statim venter clystere vel suppositorio quodam acri, confricentur duriter, & ligentur crura & coxæ: ipsisque hypochondriis aut sub illis affigantur cucurbitulæ aliquot cum multâ flammâ. Generosissimum remedium ad hoc malum propulsandum habetur hodie apud Medicos lapis ille ex Indiâ delatus qui bezoar vocatur: cuius ǥ. iij. vel iv. dissoluunt cum aquâ quadam cordiali, vel vino illo chalybeato, & tempore afflictionis, vel etiam extra, si ægræ sumptum illum tolerare possint, frequenter exhibent. Hispani verò laudant in hoc casu radicem scorcioneræ; Germani angelicæ, quam in vino per totam noctem macerant, & summo mane colaturam exhibent: vel faciunt illius conseruam cum saccharo, aut incoquunt iusculis, & sic exhibent istis mulierculis variâ formulâ & frequenter.

Ad deprauatum verò vel imminutum appetitum nihil est præstantius, quam si sæpe vtantur horâ vnâ ante pastum pilulis ex aloë, agarico, nuce moschatâ, & mastiche, cum aqua menthæ confectis: mane verò syrupo vel vino de absinthio: extrà autem inungatur ventriculus oleo nucis moschatæ aut cerato stomachico dicto. Dolorem autem capitis hic valde importunum mitigabis præter purgationem ex pilulis, & clysteribus dictis, lotionibus pedum, ex vino & herbis nerualibus, embrochâ capitis super suturas ex aquâ theriacali sulphureâ, vel oleo balsamino aut sambucino, admotione emplastri supra particulam dolentem, ex gummi illo quod hodie tacamaacha vocant: necnon additis quibusdam narcoticis, si doloris atrocitas id expostulet, & tandem ad cauteria siue apertiones cutis deueniendum, vbi iam materia fixa est in parte. Atque hæc de χλωρώσεως & καχεξίας muliebris curatione sufficiant.

CAPVT II.

De ſuppreßione fluxus menſtrui.

MVLIERES peculiaria quædam excrementa gignere, quæ natiuam earum temperiem æmulentur, in Phyſiologiâ docuimus, inter quæ principatum obtinent ſemen muliebre, & ſanguis ille menſtruus, quia non tam ſunt verè excrementa qualitate peccantia, quam vtiles & benignæ ſuperfluitates concoctionum, ad generationis opus neceſſariæ: vnde fluxus iſte muliebris, purgationes κατ' ἐξοχὴν à vulgo dicuntur, & flores, quia vt arborum alacritas & vigor ex florum ſuo tempore erumpentium vbertate cognoſcitur: ſic etiam muliercularum fœcunditas ex ſanguinis iſtius legitimâ effuſione. Qui nihil aliud eſt, quam excrementum benignum ſecundæ concoctionis, & menſtruâ periodo in fœminis ætate vigentibus, neque grauidis, neque lactantibus per vteri venas vtiliter fluens. Diximus eſſe excrementum benignum, ſcilicet quantitate tantùm exuperans. Cum enim ex eo fœtus partes in vtero nutriri, augeri, & perfici debeant, cum ex eo mammæ turgentes lac conficiant ad educationem illius extra vterum, vt ſuis locis probabimus: cum ab eodem calore natiuo generetur, eadem partium præcipuè iecoris ἰδιοσυγκρασίᾳ, ab eadem materiâ alimentali: eaſdem habeat qualitates, quæ in ſanguine ab aliis venis effuſo conſpicitur, quis dixerit alterius eſſe naturæ, malignæ nimirum & infeſtæ, præterquam quantitate in muliebri naturâ? Quod eodem modo contingit ephebis & iuuenibus, ſanguineis potiſſimum & æſtatis tempore, qui largam per nares florentis ſanguinis copiam ſolent effundere frequenter. Ita vt maleficia illa Plinij, Fernelij & aliorum huic ſanguini adſcripta, vel ſint commentitia, vel audienda ſint de fœminis cacochymis & male habitis, in quibus coërcitus iſte ſanguis corrumpitur, vel alienis excrementis permixtus vitioſas contrahit qualitates. Diximus eſſe excrementum ſecundæ coctionis, nempe ſanguificationis quæ in iecore perficitur, quia & colore & totâ ſubſtantiâ repræſentat naturam maſſæ ſanguinariæ: quamuis enim aliqui exiſtiment, inter quos eſt Ariſtoteles *libro tertio de generation. animal.* iſtum ſanguinem proficiſci ex partibus tertiæ concoctioni dicatis, illud tamen non videtur credibile, tum quia magis eſſet alteratus & illarum partium qualitatibus donatus: tum quod maiorem reſolutionem & infirmitatem corporibus muliercularum inferret, dum vacuatur, iam quodammodo ſeminalis materiæ naturam redolens, & ſpiritibus permixtus. Diximus fluere in fœminis ætate florentibus, neque grauidis, neque lactantibus, quia hic ſanguis generationi prolis præcipuè dicatus, non debuit erumpere, niſi eo tempore quo mulierculæ iſtæ ad opus illud ſunt idoneæ. At dum ſunt iuuenculæ, verbi gratia vſque ad duodecimum aut decimum quartum annum, venas habent anguſtiores: & natura de corporis incremento & firmitate ſollicita totum illud alimentum abſumit facile ad partium iuſtam accretionem: ita vt ſi quæ ante illud tempus flores iſtos patiantur, vulgo præcoces & breuioris vitæ habeantur. Vbi vero vigor ætatis præteriit, circa quinquageſimum aut quinquageſimum quintum circiter vitæ annum deſinit iſte fluxus muliebris, quia tunc calor infirmior ſatis eſt occupatus circa corporis nutritionem, & indiuidui conſeruationem, neglectâ prolis educatione. Totos igitur quadraginta annos aut circiter fœmina homo debet hunc fluxum pati, ſi proli generandæ ſit idonea, quod in alterius ſpeciei fœminis non contingit, quia vehementi nimirum exercitatione, pauco & minus laudabili victu, prolis multitudine, partium aliarum generatione, vt cornuum, pilorum, ſquamarum, pennarum, & ſimilium omne illud ſuperfluum abſumunt; quod idem narrant de Indicis fœminis, de ſaltatricibus, & Amazonibus, quæ parum aut nihil defluxum iſtum experiuntur ob vehementes corporis animique motus. Sic etiam dum grauidæ ſunt aut lactantes non debent illum pati, quamuis aliquando ſecus contingat, præcipuè in luxurioſis fœminis, quia debet tunc transferri ad nutritionem embryonis aut lactis generationem. Diximus præterea hunc ſanguinem

guinem effluere naturaliter singulis mensibus, non autem sæpius vel rarius circa varias septimanas: vnde illud. *Luna vetus veteres, iuuenes noua luna repurgat*, cuius rei multiplex ratio redditur. Quod enim menstruatim effluat, non autem singulis diebus, (intercedit enim vt plurimũ interuallum viginti duorum dierum,) id tum ratione decori, cuius admodum sollicita est natura, factum esse videtur, quia valde fuisset turpe fœminam cum mare coituram perpetuò hac illuuie scatere: tum etiam quod cum sanguis iste non qualitate sit infestus, sed tantùm quantitate: ideo oportuit illius certam copiam colligi, quæ suâ mole vel pondere grauans tunc sollicitaret naturam ad expellendum, certâ scilicet periodo, quam natura bene regulata in suis omnibus motibus obseruare solet, vt patet in crisibus: imò alui ipsius & vrinæ profusione in quamplurimis hominibus. Adde quod cum luna mensium, vt sol annorũ gubernatrix, humoribus præesse credatur, fit vt peracto illius cursu natura etiã commoueatur ad humoris istius expulsionem. Cur autem lunâ crescente aut plenâ quædam: aliæ verò decrescente vel omnino deficiẽte purgentur, hanc statuunt esse causam: quia iuuenes quibus multus sanguis est fluidior, corpusque patentius, facilè ad fluxum commouentur, vel primâ orientis & crescentis lunæ quadrâ: vetularum autẽ humores frigidiores & pauciores, vasisque densioribus & siccioribus contenti non tam facilè fluunt, nisi adiuti lunaribus pleno orbe effusis radiis, aut certè lunâ iam decrescente, quia collectus & turgens plenilunio humor irrumpit deinde in vasa vteri, & sibi viam facit, sub isto sydere declinante circa finem mensis, quando ob frigiditatem grauior & copiosior factus est.

Diximus etiam per vteri venas, vt distingueremus ab omni alio fluxu sanguineo, vt narium, oris, vesicæ, hæmorrhoidum & similium, qui quamuis aliquando vtilis esse possit ratione indiuidui, impedit tamen aut imminuit cursum istarum purgationum & prolis generationem. Debet igitur sanguis iste copiâ turgens in hepate & venâ cauâ, deriuari per ramum iliacum in hypogastricas illas duas, quæ per corpus & collum vteri dispersæ, circa hanc periodum, apertis osculis, istum excludunt in vteri cauitatem: aut aliquando in meatum ceruicis, vt in quibusdam virginibus, & prægnantibus. In lactantibus verò non tam per venas illas & mammariam, quam per ipsam venam axillarem recurrit in mammas, vt lacti materiam suppeditet.

Diximus denique, sanguinem hunc vtiliter fluere, tum ratione indiuidui, quia mulier scatet humore isto superfluo: tum prolis suscipiendæ causâ, si debitis qualitatibus præditus iustâ mensurâ & certo spatio temporis conuenienti vacuetur, sine dolore aut aliis accidentibus. Conditiones istas complexus est Hippocrates 2. *prorrhet.* *& lib.* 1. *γυναικείων*, dum vult sanguinem istum per trium dierum aut ad summum quatuor spatium ferri debere florentem, & qualis è recenti victimâ mactatâ conspicitur, duarum cotylarum seu heminarum atticarum mensurâ, quæ libram vnam cum dimidia efficiunt, plus minus tamen, pro variâ corporis constitutione, & viuendi ratione. Hæc est naturalis œconomia huius menstruæ purgationis in mulieribus, quæ sanæ existunt & ad prolem suscipiendam idoneæ. Ex cuius cognitione facilius erit nunc ea quæ præter naturam illi accidunt, perscrutari.

Imprimis autem agendum de suppressione vel imminutione illius, tum quia frequentior est inter alia mulierum symptomata: tum etiam quod affinitate quadam coniuncta est cum superiori affectu, quem dicebamus sæpius ex suppressis mensibus pendere. Vt igitur rem ipsam definitione complectamur, dicimus, suppressionem istam esse symptoma retenti præter naturam sanguinis menstrui, propter ipsius materiæ vitium, viarum vel vteri impedimenta, ex quo varij oriuntur affectus morbosi. Hac definitione complectimur naturam ipsius affectus, quæ est posita in secundo symptomatum genere, dum aliquid quod excerni debet naturaliter à corpore, cohibetur intus à causâ morbificâ ex toto vel ex parte, vnde abolitæ vel imminutæ functionis effectus dicitur: ita vt aliquando retentrix, aliàs expultrix laboret aut otietur, per sympatheiam aut idiopatheiam læsa, vt deinde clariùs apparebit. Complectimur subiectum & partes affectas, quæ materialem causam repræsentant, dum dicimus esse symptoma sanguinis menstrui seu purgationis muliebris, quæ peculiariter per vteri ductus vacuari solet, vt distinguatur ab omni aliâ vacuatione sanguinis quæ fit per alias partes, vt nares, mariscas, vesicam, &c. quæ non sunt dicatæ generationi prolis, vt ista purgatio vterina. Complectimur efficientes propinquas seu coniunctas causas, easque sub tria potissimùm capita reuocamus, materiæ scilicet ipsius, nempe sanguinis fluxuri, venarum & vteri vitia. Sanguis porro vel quantitate exupe-

rat, vt quando nimius est, & copiâ suâ ita opplet venas, vt sibi ipsi aditum & exitum præpediat, quemadmodum videre est ex Galeno *libro sexto de locis affect. cap. 4.* in vesicâ nimio humore plenâ, qui ob distentionem illius excerni nequit: in multitudine hominum, qui dum per ianuam aliquam simul exire contendunt, ipsimet sibi viam occludunt, & similibus. Vel quantitate deficit, paucus enim & diminutus valde sanguis non potest naturam sollicitare ad excretionem, quæ prius de indiuidui conseruatione sollicita, quam speciei propagatione, exiguum istum sanguinem ad partium alimoniam seruat, neglectâ vterinâ istâ purgatione. Vel peccat proprio motu ista materia, quæ debet esse καταῤῥοπὴς versus vteri vias, deflectit aliquando cursum suum ad superiora, vt in hæmorrhagiâ narium, vomitu vel sputo sanguinolento: aut deriuatur in vesicam, mariscas & similes ductus, per quos copiosiùs vacuata, non fertur deinceps commodè ad vterum, vt ibi menstruâ purgatione pro more solito excludatur. Vel denique sanguis iste peccat qualitate, crassitie nimirum vel lentore, ex proprio suo vitio, vt quando tota massa sanguinaria nimium refrigeratur aut exsiccatur: Vel permixtione alterius humoris excrementitij, pituitosi potissimùm & melancholici, qui simul cum illo amandatur in istos ductus vterinos, vnde vasorum etiam obstructiones exurgunt. Secundum enim caput causarum efficientium proximarum suppressionis & imminutionis menstruorum refertur ad ipsas venas & arterias, siue sint ipsi vtero propriæ, siue propagines hepatis, lienis, mesenterij & aliarum partium, ex quibus materia ista in ductus istos proficiscitur. Hisce vasis στέγνωσις vel ἔμφραξις contingens intercipit fluxum menstruæ purgationis: à στεγνώσει factæ angustiores vel naturâ ipsa, vel frigiditate nimia, siccitate, aut compressione vicinorum corporum, non præbent iustum canalem humori fluxuro: per ἔμφραξιν verò oppletæ succo aliquo crasso & lento, qui interioribus earum parietibus adhæret, fieri non potest vt sanguis ille menstruatim effluens penetrare possit ad vteri vsque cauitatem. Et hæc est frequentissima suppressæ vel imminutæ istius vacuationis causa in corpore muliercularum frigidiore & cacochymo. Tertium denique caput causarum istarum propinquarum efficientium refertur ad ipsas vteri dispositiones morbificas: nam & intemperies illius insigniores id præstare possunt cum materiâ & sine materiâ: insignis vero frigiditas & siccitas constringendo & densando corpus vteri: caliditas vehementior, quia siccat & resoluit potenter: potissimum quando materia aliqua siue humor penetrauit in substantiam istius partis, & tumores præter naturam committit: tunc enim vix datur ingressus huic humori periodicè fluenti, tum quia pori ipsius vteri sunt oppleti, tum etiam vasa in illius cauitatem desinentia, & cotyledonas constituentia comprimuntur. Idem dicas de nimiâ mole, & pinguedine, vel stricturâ naturali vteri, illius malo situ, procidentia, euersione, seu distorsione osculi interioris: cicatricibus grandioribus post aborsum, partum laboriosum, & quæcumque vlcera relictis, pelliculâ ductum obturante, vt in eis quas *imperforatas* vocant, coalitu ceruicis parietum, & sic de reliquis propriè matrici vel eius collo inhærentibus, necnon sympathicis affectibus qui idem præstare possunt, vt intestini recti vel vesicæ tumoribus & calculo grandiori, omento pinguiori, musculorum abdominis præcipuè rectorum inflammationibus, & aliis tumoribus, quæ omnia aliquando originem, aut saltem ansam huic affectui præstare possunt. Iam igitur videamus quomodo externæ illæ causæ seu res non naturales dictæ istas interiores, tam antecedentes, quam coniunctas promouere valeant.

Primùm igitur aër frigidior sicciórque, vt aquilonia tempestas, constringendo vehementer poros, ductúsque corporis, & humores condensando potest aliquando cohibere vel retardare istam purgationem, præcipuè in eis quæ non sunt assuetæ illi tempestati. Ingressus præceps in aquam frigidam aut nimia mora in flumine, vt balneatricibus aut pauperculis contingit quæ lixiuia lauant, idem præstare potest, potissimum si tunc fluxerint menstruæ purgationes: quia eas intrò repellit & sanguinem congelat. Aliquando, sed rarius, aër feruidus, qualis sub Caniculâ, multum dissipando & resoluendo, materiæ istius sanguineæ facit tardiorem vel parciorem κάθαρσιν. Quod eodem modo dici potest de æstuario & balneo calidiore, cui se imprudenter immerserint: quia euocant motum humorum ad exteriora: sudorésque copiosos prouocando rapiunt & absumunt serosam partem sanguinis, propter quam maximè fluxilis existit. Alimenta etiam in hoc affectu producendo maximam vim obtinent, tum materiâ suâ, tum qualitatibus variis, necnon quantitate: nam pauciora alimenta quam par sit, non reficiunt conuenienter corpus, nec istam

sanguinis

ſanguinis redundantiam efficere poſſunt, quæ menſtruatim expurgatur: vnde videmus illas quæ præter naturam, id eſt accidenti aliquo valde gracileſcunt, deſtitui hac purgatione per longum tempus: nimia autem & intempeſtiuè ſumpta, potiſſimùm dulcia, copioſiorem efficiunt ſanguinem, vt dicebamus, ex cuius multitudine diſtenta vaſa non permittunt illi exitum conuenientem: vel certè effuſus circa ſpatia & membranas partium concreſcit in adipem, & præ mole ſuâ ductus corporis reddit anguſtiores: vnde præpingues iſtas mulierculas, quales ſolent eſſe quæ hoſpitium faciunt, laborare στενοχωρίᾳ & parum purgari certiſſimum eſt. Quod ſi alimentis craſſis & viſcidis, potu frigidiore, crudioribus cibis frequenter veſcantur, non eſt dubium, quin ſanguinem reddant pituitoſiorem, ductus & orificia venarum humore lento oppleant, propter cuius infarctum obortis obſtructionibus vix deinceps conuenienter purgari poſſunt, niſi mutatâ victus ratione. Poteſt etiam aliquando ex alimentis calidioribus ſiccioribúſque magnâ copiâ ſumptis, vt ſale, aromatibus, & reliquis hæc purgatio ſiſti, tum quia exſiccant valde partium ſubſtantiam, potiſſimum hepatis, tum etiam ſanguinis ipſius liquorem abſumunt & exhauriunt. Adſtringentia denique alimenta, acida nimirum, acerba, auſtera, & ſimilia manifeſtiſſimis illud qualitatibus præſtare ſolent, dum ductus coarctant & humores condenſant. His adde exercitationes violentas, & immoderatas vigilias, quibus exhauritur valde corpus, propter quas dicebamus ſaltatrices fœminas, Amazonas, Indicas & ruſticanas parum aut nihil purgari. Quemadmodum ſomnus diuturnior & otium nimium multiplicatis cruditatibus, & eneruato calore natiuo idem aliquando efficiunt. Excreta verò & retenta præter naturam, ſiue ſint ſanguineæ materiæ, vt dicebamus de hæmorrhagiâ narium, oris & hæmorrhoidum; ſiue alterius cuiuſuis, vt per diarrhœas immenſas, vomitus continuos, ſudores & vrinæ profluuia: ſiue etiam inſenſibiliter facta per διαφόρησιν, vt videmus in maraſmo, febribus diuturnis, ſcirrho internarum partium & vlceribus, potenter ſiſtunt iſtam purgationem, quæ non prius reſtituitur, quam eiuſmodi vacuationes ſedatæ fuerint. Denique animi pathemata, quibus miſerè fluctuat ſexus hic muliebris, iracundia vehemens, timor ſubitus, mœror perſeuerans, zelotypia grauis & ſimilia, tantam illis perturbationem inferre ſolent, vt plerumque poſt calidos iſtarum paſſionum inſultus deſtituantur hac purgatione in totum, vel ſaltem per plures menſes, potiſſimùm ſi illis fluentibus iſta pathemata ſuperuenerint. Nunc igitur ad ſigna veniamus.

Diagnoſis autem ſpeciem ſiue naturam affectus, partem primariò vel ſecundariò laborantem, & cauſas ipſius affectus varias hîc deſignare debet. Quod ad ſpeciem igitur affectus ſpectat, duo ſunt Aphoriſmi apud Hippocratem, qui ad hanc rem pertinere videntur. Primus *ſect.* 5. *Aphoriſm.* 39. ita ſe habet. *Si mulier quæ neque prægnans eſt, neque puerpera, lac habet, ei menſtrua defecerunt.* Quaſi velit Hippocrates hoc Aphoriſmo lac in mulieribus iuſtæ & vigentis ætatis apparere poſſe, quotieſcunque menſtrua defecerint, quamuis neque ſint grauidæ, neque pepererint: quod tamen rarum eſt apud nos, & potius propter authoritatem Hippocratis creditum, quam vllâ ratione confirmatum. Cum enim lac in muliere potius ſanâ generetur, quam morbis obſeſſâ, & fiat fœtus nutriendi cauſâ: non videtur credibile retentis menſtruis propter cauſas morbificas, & nullâ prole ſuſceptâ lac generari poſſe, etiam ſine virili concubitu, vtpote in virginibus & caſtitatem ſeruantibus; quemadmodum ibi videtur ſentire Hippocrates. Quid dicemus igitur de hoc Aphoriſmo? an omnino reiiciendus vt ſpurius & à veritate alienus? an potius dicemus Hippocratem per lac non veram illam lactis ſubſtantiam quæ proli nutriendæ idonea ſit, intellexiſſe: ſed ichorem ſubalbidum & ſanioſum, quo ſæpe virginum mammas etiam morboſarum quando menſtrua diutius defecerunt, imò etiam quorumdam virorum, abundare conſpeximus, magnóque prurítu & moleſtiâ exire. Alter Aphoriſmus eſt 61. eiuſdem ſectionis. *Si mulieri purgationes non prodeant, quæ prius eas recto naturæ modo habere ſolebat, nullo tamen horrore aut febre ſuperueniente, coniectura eſt eam in vtero gerere*: ita vt his verbis innuere videatur Hippocrates, ſuppreſſionem iſtam menſtruorum morboſam inferre mulierculis horrores ob refluxum materiæ iam vitiatæ aut frigidioris in ſenſiles partes & habitum corporis. Febres autem, ob conceptam putredinem, quæ humoribus præter naturam concluſis accidere ſolet: quamquam enim hoc non ſit perpetuæ veritatis, multis enim menſes ſine iſto horrore & febre ſupprimi præter naturam & per plures menſes conſpicimus. Attamen in cacochymis illud contingere frequenter, veriſſimum eſt. Vnde

istud clarius explicans 1. γυναικείων. *Tertio*, inquit, *mense post suppressa menstrua incipiunt sentire suffocationes & horrores, lumborum grauitatem & quandoque febrem. Quod si suppressio diutius perseueret*, addit, *iam incipit obdurescere venter, spinalis regio dolere, cibi fastidio & vigiliis vrgeri, ita vt dentibus dormientes strideant. Tandem anxiæ fiunt, animo linquuntur, frequenter vomunt, pecten intumescit, & vrina aliquando supprimitur, vel rubra, nigricans, aut saniosa excluditur*: quod Galenus fere expressit *cap. 5. lib. 6. de locis affectis*. Qua in re solertem & accuratum valde oportet esse Medicum, ne decipiatur à mulierculis grauiditatem dissimulantibus & accusantibus causas morbificas istiusmodi suppressionis, vt remedia accipiant à Medicis, quibus abortum sibi conciliare valeant. Quamuis enim multa sint accidentia communia grauidis, & iis quæ præter naturam suppressos habent menses, attamen illa sic distinguere oportet: quia grauidæ, vt plurimùm viuido & florenti colore præditæ sunt, qui in istis defœdatur: quia grauidarum symptomata iam aucto fœtu mitescunt, contra in aliis magis ac magis perseuerante affectu sæuiunt: quod denique motus & situs infantis sensibiliter percipitur admotâ ventri manu post octauum mensem in grauidis, in istis vero minimè, sed tumor quidam œdematosus, vel durities insignis, quæ non habet circumscriptionem suam cum vtero limitatam. Adde quod si os vteri à peritâ obstetrice tangatur, non ita clausum vt in grauidis reperietur, sed durum potius & quasi contractum cum quodam dolore.

Cognito igitur affectu deprehendenda diligenter pars affecta & causa affectus proxima. Ac proinde si totum corpus sit hic in vitio, aut pars aliqua princeps, vel alia ad vitæ vsum necessaria, quæ sanguinis quantitatem, qualitates, aut motum immutet, vel vasis & vtero noxam inferat ex sympatheiâ: illud agnoscendum perlustratis omnibus signis earum dispositionum, quæ præcedere potuerunt hanc menstruorum suppressionem. Exempli causâ vniuersum corpus huic affectioni ortum dedisse propter plethoram redundantem, apparebit, si venæ valde fuerint in cruribus & brachiis distentæ ac nigricantes: si fœmina corpulentior aut rubicundior appareat: aut propter defectum sanguinis, si obesior solito facta fuerit, si diuturnam febrem, & quartanam perpessa, si inediâ coacta, vel fastidio cibi vexata fuerit: aut etiam immutato motu, quando per hæmorrhagias illas commemoratas excluditur sub propriâ formâ: vel rapitur serosa materia per alias quascunque, vt diarrhœas, vomitus, sudores, aut vrinæ profluuia: idque factis obstructionibus in vasis maioribus aut iecore, liene, mesenterio, & reliquis, vel intemperie aliarum quæ attrahunt aut repellunt eiusmodi humorem. Sanguinis denique refrigerationem, crassitiem & lentorem proprium, vel ex permixtione cum pituitoso aut melancholico excremento dignosces: quia totum corpus, hepar, lien, aut ventriculus intemperiem contraxerunt aliquam, vel obstructionem: quia color iam est defœdatus in cute: pulsus infirmior: vrina alba aut tenuis. Quod si angustia aut obstructio vasorum illi adiungatur, labores & dolores in lumbis & partibus prope vterum sitis, instante purgationis tempore persentiuntur: & si quid tum effluat, & quasi percoletur, mucosum, subalbidum, aut nigricans apparet, vnde dicuntur ab Hippocrat. menses decolores: quod linteolis aut arenâ exceptum, vt idem docet Hippocrates *libro cit.* tale sese ostendit. Præterea venas aut vterum comprimi vel coarctari ex incumbente tumore, calculo, vel aliâ plenitudine vicinæ partis, earumdem ostendent prægressi affectus. Quod si illa obstructio sit intra vasa aut vteri poros, quæ est frequentissima huius affectus causa, ingrauescunt dolores circa periodum istam, lassitudines & grauitates sentiuntur: aliquando stillæ sanguinis velut transcolati aut expressi apparent, periodos illa retardatur aut anteuertit magno naturæ cruciatu, quæ expellere quidem, sed frustra ob viarum impedimenta nititur. Vbi verò ipse vterus intemperie insigni, tumoribus præter naturam, malo situ, procidentiâ, euersione, distorsione osculi, cicatricibus, pelliculâ vel coalitu laborat: propria signa ex sequentibus capitibus, vbi ista explicabuntur, repetenda erunt: quorum pleraque ex relatu ipsius ægrotantis, vel contactu & inspectione harum partium habebuntur.

Quapropter in hoc affectu præsagire non erit difficile. Nam si ista retentio menstruorum sit præter naturam, neque ex ætatis defectu, grauiditate, puerperio, aut lactatione dependens, sed à puris causis morbificis à nobis enumeratis, innumera consequuntur mala in corpore muliebri, vt iam fuit annotatum ex Hippocrate *Aphorism. 57. sect. 5.* quorum alia in toto corpore fiunt, vt quando febres oboriuntur, lepræ, leucophlegmatiæ: aliæ partem aliquam peculiariter impetunt, vt maniæ, melan

melancholiæ, lipothymiæ, καρηβαρίαι, ophthalmiæ, ciborum fastidia, anhelationes, tusses, sanguinis vomitus, arthritides *6. epid.* podagra *Aphorism. 29. sect. 6.* cruris claudicatio *lib. 6. epid.* & similia. Alia in ipso vtero contingunt, vnde variæ in illo intemperies, & tumores præter naturam pro varietate humoris retenti, abscessus & vlcerationes. Ex quibus si diutius conflictentur mulierculæ, vel moriuntur, vel proli suscipiendæ omnino redduntur ineptæ. Quod fusius apud Hippocratem *libro sæpe citato* 1. γυναικείων, tractatur. Est etiam memorabile quod refertu rab eodem, quibusdam mulieribus robustioribus ob retenta diutius menstrua barbam emersisse, & viris similes quoad incessum & alias actiones, redditas fuisse: quod verisimilius est, quam quod narrant, quibusdam etiam membra generationis foras erupisse, & verè masculos euasisse; nisi forte prius hermaphroditi existerent. Scripsit idem Hippocrates, suppressionem quæ vltra sex menses durat, esse immedicabilem, quod intelligendum est de retentis in ipso vteri corpore aut cauitate menstruis, quæ ibi putrescunt & suppurantur, vt in retentis lochiis videmus; non autem de quacumque suppressione, cum à nobis contrarium perpetuò obseruetur, & ipse *lib. 4. epid.* tradiderit ancillam quandam (*&* 5. *epid.* 4. Gorgiæ vxorem) cui per septennium suppressa fuerunt menstrua, illis tandem redeuntibus sanitati restitutam fuisse. Minùs periculosa vero est ista suppressio, quæ â multitudine sanguinis optimi exoritur, à pinguedinis copiâ, gracilitate, vel hæmorrhagiâ, & vacuationibus aliis, quia causæ illæ si non multum inualuerint, facilè tolli possunt. Ægrius curantur, quæ ob succorum prauitatem, vasorum obstructiones aut angustiam torquentur, quia rebellis ille humor, & in penitiores meatuum partes insinuatus, non nisi rectis remediis, & diuturnâ operâ, cuius mulierculæ istæ sunt valde impatientes, educitur. Sed omnium pessima, quæ ex proprio vteri affectu proficiscitur, quia parte illâ per ἰδιοπάθειαν læsa, quæ est veluti sentina muliebris corporis, difficulter curari potest ob perpetuum excrementorum affluxum: quemadmodum si sequatur illius cicatrices altiores, malos situs aut conformationes. Atque hæc de prognosi.

Ad θεραπείαν igitur accedentes, meminisse semper oportet, rationalem & methodicam curandi legem id semper habere propositum, vt non promiscuè & sine delectu remedia affectibus præter naturam adhibeat, sed habitâ varietatis causarum ratione, à quibus illi exoriuntur. Ac proinde cum affectus iste tot patiatur causarum differentias, ideo solers Medicus illis cognitis, ad medelam cuiusque particularem accedere debet, quæ triplici instrumentorum genere perficitur, vt sæpe fuit annotatum.

Imprimis itaque causæ omnes externæ ita componantur, vt oppositæ sint generi causarum internarum, à quibus suppressionem istam oboriri posse scripsimus: Vtpote si à repletione insigni sanguinis & pinguedinis copia, oboriatur ista suppressio, imminuenda erit tam victus ratione, quam venæ sectione illa plethora: venáque secanda imprimis cubiti, quocunque tempore videbitur, & largâ manu. Cum enim dixerimus sanguinem tunc suâ copiâ nimium implere venas & sibi ipsi aditum ad minutula vteri vasa præpedire: si quidem venæ illæ inferiores prius aperirentur, traheretur adhuc magis ad vterum: si exitum non inueniret conuenientem per orificia illorum, metus esset ne disrumperet venam aliquam interiorem, aut effunderetur in ipsum vteri corpus, ibíque inflammationes, suppurationes, aut aliud genus tumoris præter naturam induceret. Ac proinde in hoc casu non est audienda illorum, vt Mercurialis, sententiâ, qui ex Galeno *cap.* 11. *&* 18. *lib. de curandi ratione per venæ sectionem*, putant in suppressione mensium nunquam tundendam esse venam in cubito: non enim ratione suppressionis simpliciter illam tundimus, sed ratione plethoræ, quæ causa est, cur sanguis non ita commodè per vasa feratur: quâ sublatâ licebit postea, vt docet Aëtius *libro* 16. *cap.* 51. circa solitam mensium periodum venas crurum aperire, vt alliciatur sanguis versus inferiora. Quod eodem modo frictionibus, ligaturis, scarificatu, cucurbitulis, circa coxas, hirudinibus, lotionibus crurum in aquâ tepente, semicupio ex rerum aperientiúm & mollientium decocto præstari poterit.

Vbi verò ab insigni defectu sanguinis contingit ista suppressio, propter inedias, gracilitatem ex marasmo, febre diuturnâ, vacuationibus magnis sanguinis aut alterius materiæ: Tunc non prius sollicitandi menses, quam conuenienter alimentis refectum fuerit corpus, vires instauratæ, omnísque morbus, qui illius inanitionis causa existit princeps, ritè expugnatus fuerit. Tum demum si natura muneris sui oblita non reuertatur ad pristinum officium, vel præposterè moueat in alias partes, vt

per

per hæmorrhagias patet; reuocanda erit fluxio sanguinis in vterum, tum phlebotomiâ ex venis cruralibus, tum aliis remediis iam dictis; ita tamen vt sanguinis quæ educetur quantitas valde sit moderata, partitisque vicibus celebretur ratione virium, potissimum circa ordinariam periodum, vt diximus, in illis quæ iam purgari solitæ erant: quo sanguis tunc temporis magis fluxilis reddatur, & impetus naturæ renouetur. Idem dicas de motu præpostero naturæ, qui compescendus est repellentibus, & intercipientibus circa partem & vias quæ suscipiunt; attrahentibus verò sanguis compellendus in vteri vasa, quæ ideo laxari debent emollientibus & aperientibus sumptis & admotis, quorum exempla deinceps patebunt.

Sed quoniam frequentissimam istius affectus causam collocauimus in sanguinis ipsius fluxuri malis qualitatibus, crassitie scilicet & lentore ob proprium vitium in ipsâ massâ sanguinariâ: vel excrementorum quæ in vteri ductus deriuantur, pituitosi potissimum & melancholici permixtionem, cum vasorum angustiâ vel obstructione: Ideò prolixiores erimus in eiusmodi causa profliganda, cui opponenda sunt de more tria illa Medicinæ instrumenta tantopere celebrata. Quamuis autem in superiore capite iam ista videantur maiori ex parte explicata, attamen quædam à nobis adhuc non negligenda proponentur. Galenus igitur *comment. in Aphorism. 36. sect. 5.* vult istiusmodi suppressionem curari victu attenuante, purgatione excrementi dominantis, remediis incidentibus & detergentibus, inter quæ diacalaminthen celebrat; tum balneis, fotibus, suffitibus aromatum, & pessis accommodatis. Victum autem attenuantem laudat, quia crassities & lentor sanguini proprius, vel ob excrementorum miscellam aduentitius, non potest commodius corrigi, quam euitatis eis quæ talem humorem producere apta esse diximus, eísque exhibitis alimentis, quæ incidendi & detergendi potestate pollent, qualia à nobis superius recensita fuerunt: necnon rectâ aliarum rerum non naturalium constitutione, quæ ad idem conspiret. Multas enim nouimus, quæ aquâ frigidâ sese ingurgitantes, fructibus immaturis, oleribus crudis & similibus, solo victus genere mutato percuratæ fuerunt. De hoc igitur diligenter erunt monendæ. Deinde si videatur pertinacior affectus, quàm vt solâ diætâ sanari possit, ad reliqua veniendum. Cúmque in repletione quadam positus sit ob vacuationem istam retentam, dubitari potest, vtrùm in hoc etiam casu vena tundenda sit, cuius partis & quomodo. Nam Galenus *libro citato* non meminit phlebotomiæ, tum quòd per sanguinis missionem ex venâ cubiti magis refrigeraretur totum corpus & inspissaretur materia fluxioni dicata: tum etiam reuelleretur à loco per quem euacuanda videtur. Nos itaque in propositâ causâ non censemus ex vsu esse phlebotomiam in cubito celebratam, quæ plethoræ vacuatiua propriè existit; neque etiam ex cruribus, nisi prius expurgato conuenienter corpore ab istis excrementis, attenuatâ materiâ, & vasis apertis ac dilatatis, per quæ sanguis tunc commotus istis venæ sectionibus inferiorum partium commodè possit circa consuetam periodum effluere: Vnde etiam Galenus *libro de curandi ratione per phlebotom.* venam tali secat in nigricantibus & gracilibus fœminis: in albicantibus verò & carnosis abstinet, tum quod pauco sanguine præditæ sint: tum etiam ob exiles venas quæ vix in illis reperiri possunt: Ideóque contentus est cucurbitulis pectini & coxis admotis, crurum scarificatu, frictionibus, & vinculis dolorificis, quæ sufficient ad attrahendum sanguinem in vteri vias, quando iam sufficienter præparatus fuerit. Nos certè in istis mulierculis, quibus vix licet sanguinem mittere, nihil præstantius ad cacochymiam exhauriendam, & sollicitandos menses obseruauimus, quam cauterij in vtroque crure admotionem, vt per vlcuscula ista continuo effluant ichores superflui, & humorum cursus versus inferiora dirigatur. In illis etiam quæ varicosas venas in coxis & tibiis patiuntur ob retenta menstrua, vidimus quandoque circa purgationis istius tempus illarum vnam aperiri, quæ magnam excerneret sanguinis copiam, purgationi menstruæ respondentem. Sed hoc non est sine periculo, quia aperturæ istarum venarum non fiunt conuenienti orificio, sed per ῥῆξιν aut διάβρωσιν: vnde imminet metus largioris hæmorrhagiæ & aliorum grauissimorum symptomatum. Adde quod quamuis ex istis sanguinis excretionibus, & per nares, mariscas, aut vomitus videatur subleuari fœmina, vt est *Aphorism. 33. sect. 5.* vbi Hippocrates hæmorrhagiam narium in retentione mensium bonam esse voluit: attamen non est permittendus ille naturæ motus, quia si perseueret, intercipitur omnino spes suscipiendæ prolis.

Videndum ergo deinde, quod genus excrementi in sanguine dominetur, pituitosi

scilicet,

ſcilicet, aut melancholici, propter cuius permixtionem inſpiſſatur; & vaſorum ductus obſtruuntur: vt conueniens illi expurgatio & præparatio inſtituatur, ex *Aphor.* 36. *ſect.* 5. Inter alia autem catharticorum genera laudat valde Galenus *lib.* 3. *cap.* 8. *κατὰ τόπους* in hoc affectu confectionem de hierâ ſimplicem & compoſitam, pilulas de hierâ cum colocynthide: quia præterquam quod educunt conuenienter humores iſtos, habent etiam facultatem expurgandi vterum propter aromata, & vias aperiendi. Præmiſſo itaque clyſtere conuenienti, cuius hic magnus vſus eſſe ſolet, ob incumbentem inteſtino vterum; præſcribatur hiera iſta cum pauco diaphœnicone in pituitoſis; vel cum confectione Hamec in melancholicis, in formam boli; ſingulis menſibus repetendi, antequam præparantia, incidentia ſcilicet, detergentia & menſes prouocantia exhibeantur, tam intus quam foris, quod per ſex aut ſeptem dies præcedentes ſolitam periodum frequenter erit repetendum, ſi rebellis ſit & contumax affectus, vt ſolet plerumque. Nos apozematis noſtris, iulepis, ſyrupis magiſtralibus, pilulis & opiatis aperientibus, detergentibus, expurgantibus & roborantibus, quorum exempla habetis ſuperiori capite deſcripta, illud præſtare ſolemus. Inter ſimplicia autem cathartica commendatur hodie puluis radicis mechoacan veri, qui ad ʒ j. ß. ſumptus, cum pari pondere pulueris ducis dicti, ex iuſculo cicerum rubrorum valde creditur expurgare illuuiem iſtam vterinam; ſemel aut bis in menſe ſumptus, quod idem dicunt de puluere tartari albi. Aliquando potentiori *καθαρτικῷ* & quaſi *μοχλικῷ* vtendum erit, vt loquitur Galenus *comment. in ſect.* 1 *part.* 6. *lib.* 6. *epidem.* poſt humectatum conuenienter & præparatum corpus, tam victu quam fotibus & balneis. Imo non reiicit vomitoria in hoc affectu validiora, ſi quidem ſoboles excrementi pituitoſi, quod in vteri venas deuoluatur ex cerebri catarrhosâ diſpoſitione vel infarctu ventriculi pendeat. Nos more noſtro infundere poſſumus agarici recens trochiſcati ʒ ij. in ℥ iij. oxymelitis, vel in decocto radicum rubiæ, deinde diſſoluere benedict. laxat. ℥ ß. erit quippe accõmodatiſſimum purgans in hoc caſu, quod non ſolùm inferiorum, ſed etiam ſuperiorum partium ſaburram commouebit. Pariter infuſum agarici in ſucco mercurialis, cum pauco croco, valde commendatur in hoc affectu. Si magis arrideat forma pilularum, præſto ſunt, de agarico, cocciæ maiores, & minores, arthriticæ, & ſimiles, quibus aliquid diagredij vel trochiſcorum alhandal addi poteſt, vt vis earum acuatur.

Poſt purgationem iſtam præparetur humor peccans, & viæ diſponantur, vt moris eſt, conuenientibus quibuſdam iulepis, vel decoctis, ducto initio à leuioribus, vt aquâ graminis, meliſſæ, & fœniculi, in quibus diſſoluti fuerint ſyrupi de byzantiis & de duabus radicibus cum puluere diaireos: deinde decocto radicum rubiæ maioris, ruſci, cicerum rubrorum cum pauco croco & cinamomo. In pituitoſis nihil præſtantius reperies ad eiuſmodi *παρασκευὴν*, quam ſi totos duodecim dies mane bibant decoctum ligni guaiacini, cui additum fuerit parum dictamni Cretici: ſine ſudoris prouocatione. Interea pro anni tempeſtate parentur balnea, quæ ſecundum Philon. prouocant menſes, quia calfaciunt corpus, ſubtiliant humores & vias laxant. Eorum vicem obtinent ſemicupia, pedum lotiones, vel fotus ex mollientibus, incidentibus, & attenuantibus, prout magis ex vſu eſſe videbitur, vt deinceps iteratâ purgatione & præparatione circa periodum conſuetam menſium alliciatur ſanguis ad vterum venæ ſectione in cruribus, frictionibus, ligaturis, cucurbitulis, & ſimilibus auxiliis ſæpe commemoratis.

Quod ſi rebellior iſte affectus non pareat communibus hiſce remediis, tunc ad valentiora progrediendum erit, tam ſumpta quam admota: Vnde Galen. 5. *de ſimpl. fac.* c. 21. dum agit de diureticis, *γαλακτοποιητικοῖς*, & menſtrua prouocantibus, eorum varia conſtituit genera, prout magis vel minus eſſentiæ ſuæ tenuitate & calore ſanguinem fluxilem reddere, venarum oſcula in vteri & eius ceruicem deſinentia reſerare, atque expultricem vim ad conſuetum munus laceſſere valent, præter quam quod ſubſtantiæ quadam proprietate vtero amica & familiaria exiſtunt. Vbi igitur mitiora expertus eris, tunc exhibere poteris fortiora, v.g. trochiſc. de myrrhâ ʒ j. cum pauco hydromelite per tres dies continuos mane, periodo menſium inſtante. Vel decoctum ſabinæ & ſummitatum lauri cum pauco cinamomo. Habentur ex Montagnana etiam pilulæ ad hoc efficaciſſimæ.

℞ Trochiſc. de myrrha ʒ j. ß. ſemin. petroſel. caſtorei, & corticis caſſiæ, an. ℈ j. moſchi gr. x. Cum ſucco apij formentur pilulæ duodecim. Capiat duas mane, vel in ingreſſu lecti per aliquot dies, quibus ſi incaleſcere nimium videatur corpus, ſumat aquæ graminis vel decocti liquiritiæ ℥ iij. cum radicibus diureticis.

Alij ex puluere radicum rubiæ & aristolochiæ cum pauco agarico & cinamomo conficiunt pilulas cum syrupo de artemisiâ, & pariter exhibent; magis enim conuenit pulueris cum liquore aliquo sumpti vel decocti ipsius vsus, vt facilius in vias illas remotissimas vires remedij deferri possint: nisi id ingratum esset istis ægrotantibus. Quidam vero fermentum vetus ad quantitatem auellanæ, cum pari quantitate sacchari in formam boli per tres dies mane: vel aquam dissolutionis eiusdem fermenti exhibent. Sic Galenus *lib. 1. de sang. missione cap.* 17. nepetam & pulegium in tenuissimum puluerem redacta propinat cum aquâ coctâ in exitu balnei, quod medicamentum melius esse ait: valentius autem quod ex sabinæ & dictamni puluere paratur cum aquâ mulsâ. Hippocrates *lib. de superfœtatione* exhibet porri succum cum vino dulci, vt auidius trahatur à partibus: Item decoctum seminis apij, cumini, & asparagi in hydromelite. Imo idem Hippocrates *lib. de naturâ muliebri* cantharidas quinque, auulsis alis, capite & pedibus, puluerisatas exhibet cum mulsâ. Quod hoc tempore valde periculosum esse quidam hydropici & quibus vrina suppressa erat, nuper experti sunt. Metus enim est, non solum inflammationis, sed exulcerationis partium. Ideo tutior erit vsus pulueris à nobis superiori capite ex chalybe præparato descripti, cui multi addunt pollinem vermium terrestrium præparatorum ad ʒ j. & aliquando ℈ j. noctilucarum cum gummi cerasorum.

Præter assumenda ad menses ciendos idonea, sunt etiam admouenda ad illud accommodatissima, nempe suffitus, pessi, & iniectiones seu metrenchytæ. Vnde *Aphorismo* 28. *sect.* 5. fumigium ex aromatibus vocat γυναικείων ἀγωγόν. Suffitus ergo, vt & fotus ξυροπυρίη & ὑγροπυρίη, duplices sunt, humidi & sicci. Humidi dicuntur illi, qui fiunt ex decocto calente sub formâ vaporis in vteri cauitatem eleuato: sicci verò, qui ex puluere, vel trochiscis supra prunas coniectis exhalant. Exemplum suffitus humidi ad menses ciendos tale esse potest.

℞ Rad. cyperi, corticis citri sicci & fœnicul. ana ℥ j. rad. valerianæ, cucumeris agrestis & ireos nostratis, an. ℥ j. folior. nepetæ, calamint. origani, matricar. & tanacet. an. M. j. seminis apij & dauci, spicæ nardi, an. ʒ ij. flor. genist. calend. & centaurij minoris, an P. j. Bulliant in aquâ & vino albo, quod decoctum modicè calens operiatur patellâ perforatâ, cui annecti debet fistula oblonga, quæ sinum pudoris attingat. Excipiat eiusmodi fumum mane & sero in ingressu lecti, bene vestibus contecta.

℞ Puluer. rad. aristoloch. rotund. & peucedani, an. ʒ ij. puluer. ireos Flor. ʒ j. semin. nigellæ romanæ & apij, castorei, myrrhæ, an. ʒ ß. folior. sabinæ, cinamomi & trochiscor. galliæ moschatæ, an. ℈ j. Excipiantur succo fœniculi, vel melle mercuriali. Fiant trochisci lupinares, quorum duo vel tres iniiciantur supra carbones vel lapides ignitos, sub sellâ perforatâ positos. Excipiat fumum vt suprà. Attenuat & incidit materiam obstruentem, aperit orificia vasorum, & sanguinem ibi contentum elicit: postea inunctio aliqua conueniens, vt ex theriacâ veteri succo mercurialis dissolutâ, vel oleo liliorum & de capparibus, cum croco & castoreo, administrari potest.

Quod si non arriserit hæc remedij formula, ad pessos seu pessaria erit transeundum: quorum etiam duplex est forma: quædam enim instar glandis breuioris, vel potius noduli confecta, *Nascalia* Practicis dicuntur, pro virginibus instituta: alia oblongioris sunt figuræ & crassiora, vt possint penetrare ad interius vsque matricis orificium. Fiunt autem multis modis. Sunt verbi gratia, qui radicem maluæ aut fœniculi purgatam inungunt melle, deinde aspergunt puluere seminis nigellæ romanæ, & aristolochiæ rotundæ. Alij decoquunt succum mercurialis, sabinæ, aut chelidoniæ cum melle aut cerâ ad consistentiam emplastri: Inde formant pessarium. Alij cum bombace, hierâ picrâ, puluere colocynthidos, trochiscis de myrrhâ, cinamom. agarico, & pauco castoreo, vel etiam moscho pro ditioribus, qui ex Scaligero, *exerc.* 21. & 22. miram habet eliciendi sanguinis facultatem; conficiunt pessum, & supertegunt panno serico tenui, qui inunctus oleo liliorum vel amygdalarum dulcium supponitur filo alligatus, vt commodè extrahi possit, dum eunt cubitum, & per horam vnam aut alteram tantum relinquitur, ne inflammationem aut exulcerationem inferre possit. Imo remoto pessario si quis ibi ardor persentietur, abluatur locus lacte, vel eius sero, aut decocto hordei & passularum. Vulgares mulierculæ solent etiam sibi subdere in hos vsus allium leuiter tritum & oleo spicæ inunctum, vel solam mercurialem contritam, linteolo obuolutam.

Quod si perueniendum sit ad interiorem matricis cauitatem, non id commodius præstare possis, quam metrenchytâ seu clystere vterino, per idoneum siphonem

nem immisso: nam abluit sordes partibus adhærentes, & quæ in antro illo delitescunt, necnon orificia vasorum interna reserat. Paratur autem ex decocto iam ad suffumigium instituto, vel consimili: Item ex solo succo mercurialis depurato, in quo parum benedictæ laxatiuæ sit dissolutum: Nolim enim ad acriora ascendere: imo post vsum istorum, quæ intus tantum per horam vnam morari debent, vtile erit loca illa abluere decocto maluarum, hordei & violarum, vel hydromelite, sero lactis & similibus. Atque hæc sunt præcipua remedia aduersus mensium suppressionem ex dictâ causâ.

Quod si retineatur sanguis hic menstruus ob proprios vteri affectus insignes, videlicet intemperies, densitatem, vel tumores præter naturam, malas conformationes, exulcerationes, cicatrices, condylomata, ὑπερσαρκώσεις, membranas obturantes, coalitus & similia: tunc recurrendum erit ad propria capita, in quibus sigillatim de istis morbis curandis agemus, vel ad caput de sterilitate, quia vt plurimum eam inducere solent. Vnde desperato eiusmodi fluxu, per prædictos morbos, solemus in plethoricis fœminis venam frequenter aperire, aut sanguinem è naribus elicere, vel saltem ex hæmorrhoidibus, si apparuerint, deriuare, vitandi scilicet maioris mali causa, nempe ruptionis vasorum, cui, vt de athleticis corporibus annotauit Hippocrates *Aphorism.* 2. *sect.* 1. valde sunt obnoxiæ.

Sed quoniam sæpe contingit mensibus parcè aut difficulter fluentibus, dolores & tormina grauissima exoriri, quibus miseræ istæ valde cruciantur; id si fiat à materiâ acri & erodente permixta sanguini, temperanda erit fotu aut semicupio ex decocto violarum, maluarum, althææ & liliorum: iniectionibus ex lacte, emulsionibus seminum frigidorum, decocto liquiritiæ, & similibus frequenter repetitis: inter quæ olei de nuce indica iniectionem prodesse sæpius experti sumus: quemadmodum emulsiones ex seminibus frigidis per os sumptas. Si à flatu exoriantur, quod frequentissimum est, propter materias istas crudas & crassas sanguini permixtas, fiant fotus sicci & humidi ex carminantibus, attenuantibus scilicet & resoluentibus. Inunctiones ex oleis sambucino, rutaceo, chamæmel. & lumbricorum. Item puluis cumini, aut coriandri per os sumptus cum pauco vino tenui, & generoso valde conducit. Idem dicas de emplastris & cataplasmatis. Si tanta sit doloris vehementia, vt vulgaribus istis remediis non cedat, cogimur aliquando ad narcotica accedere: Vnde theriacam recentem, confectionem quæ requies vocatur, philonium romanum cum paucâ conseruâ capilli veneris, illis exhibemus, aut etiam cataplasmatis instar admouemus supra regionem pectinis, cum pauco oleo chamæmelino, aut aquâ vitæ dissolutam; sed hoc cum summâ cautione: ita vt his remotis, deinde aliquo linimento calfaciente & roborante vtamur. Iam igitur ad alia transeamus.

CAPVT III.

De immodico mensium fluxu & eorum stillicidio.

SYMPTOMATA & affectus præter naturam vt vitia, in excessu & defectu posita sunt: Ac proinde cum superiori capite tractatum fuerit de mensium suppressione morbosâ; iam instat vt de eorum profusione immodicâ, inordinatâ, & præter naturæ debitum factâ agamus. Cum autem rectum index sit sui & obliqui, repetendum ex superioribus illud Hippocratis, 1. γυναικείων: *Moderati*, inquit, *sunt menses prodeuntes in omni muliere, si sana sit & iustæ ætatis, neque grauida, neque ablactans, quando duarum heminarum atticarum mensurâ secedunt, aut paulo plures vel pauciores: atque hoc ad duos vel tres dies; multo enim longius vel breuius tempus, morbosum & sterile est. Procedit autem sanguis velut victimæ recens mactatæ, & cito congelatur, si bene valeat mulier.* Hæc est regula Hippocratica rationi & experientiæ consentanea, qua velut fundamento posita, sic definiamus propositum affectum.

Excretum scilicet sanguinolentum ab vtero, copiâ vel tempore excedens, propter vasorum illius nimiam apertionē, ruptionem, vel vlcerationem factum. Dicimus esse

excretum ſanguinolentum, ad differentiam alterius cuiuſuis materiæ profluentis, vt poſtea patebit in capite de fluore muliebri : ita vt illud excretum non ſit toto genere præter naturam, neque ratione materiæ quæ benigna eſt, neque ratione excretionis, quia natura inſtituit iſtam viam, per quam expurgaret redundantem ſanguinem in corpore muliebri : vnde aliquando etiam immodica ſalutaris eſſe ſolet Galeno *cap. 5. lib. 6. de locis affectis*, vt in eis quibus per aliquod tempus ſuppreſſa fuerat, aut alio modo plethoricæ admodum euaſerant. Sed ratione quantitatis illius & diuturnioris temporis, quæ non eſt proportionata cum hoc vel illo indiuiduo. Dicimus ab vtero; quamuis enim Galenus *comment. in Aphor. 57. sect. 5.* referat eiuſmodi ſymptomata ad vitium vteri, vel totius, aut ſanguinis : ibi tamen non reſpexit immediatas cauſas, ſed remotas, quæ à variis partibus pendere poſſunt, cum ſemper oporteat in eiuſmodi profuſione immoderatâ, ipſa vteri vaſa quæ ſanguinem iſtum ſuſcipiunt, aliquo affectu præter naturam teneri, vt is copioſius effundatur quam par ſit. Cum autem duæ ſint vteri partes præcipuæ, ſcilicet fundum & ceruix; intelligimus hanc fluxionem potiſſimum fieri ex venis fundi ſeu cauitatis, per quas naturaliter etiam expurgantur, cum illæ quæ in collo poſitæ ſunt, non ordinariè aperiantur, ſed cogente neceſſitate, vt aliquando in grauidis plethorâ affectis, vel dum nimis dilatantur præter naturam, quod Practici noſtri hæmorrhoidas vteri vocant.

Diximus, copiâ vel tempore excedens, quia hæc ſuperflua vacuatio poteſt fieri confertim & vnico impetu, quod Hippocrates λαβρῶς καὶ δαψιλῶς appellat, quando ſcilicet ſpatio duorum vel trium dierum tanta contingit per iſtas vteri venas hæmorrhagia circa ſolitam periodum, vt vitæ vel alicuius maximi morbi impendeat periculum; vel poteſt fieri alieno tempore & non conſueto diuturniore, aut certè bis vel ter in menſe repetito : aut denique perpetuò & guttatim effluere, quod ſtillicidium menſium σταλαγμὸν appellant : tunc enim ad immodicam eorum vacuationem refertur. Quod ſi ſtillatim (στάξιν καὶ ἀποστάξιν vocat Hippocrates *in prorrhet. ſtillationes, ſubſtilla*) paucum & paucis diebus effluat, ad ſuppreſſionem potius pertinere videtur. Diximus denique hoc profluuium fieri apertis, ruptis, vel eroſis vteri vaſis, quibus verbis cauſas omnes immediatas iſtius affectus complexi ſumus. Nam cum ſanguis iſte ab hepatis cauâ in venas vteri deriuatus, ibidem contineri debeat, donec ſolitâ periodo excludatur, recluſis earum orificiis conuenienter, vt ſolet in aliis partibus, quando natura plethoram ſuam criticè vel periodicè cum ægrotantis ſolatio exonerat. Contra ſi contingat φυλακὴν iſtam ſiue receptaculum male affici, tunc ſanguis inuitâ naturâ aut ſaltem malis ægri rebus ſymptomaticè effunditur. Arteriæ autem & venæ tunc male afficiuntur, quando amittunt naturales ſuas diſpoſitiones, propter quas aptæ ſunt continendo ſanguini : Sunt autem illæ vel in meatu ſeu orificio proprio, quod occluſum eſſe debet naturaliter; vel in contiguitate quæ proprios ſpectat poros, vel in continuitate partium poſitæ : vnde quando orificia ſeu oſcula reſerantur nimium aut dilatantur præter naturam, vocatur ἀναστόμωσις. i. apertio morbifica : quando proprij pori diſſoluuntur nimium aut rarefiunt tunicæ, dicitur διαπήδησις, quaſi tranſcolatio : quando continuitas earum fit per vulnera, vnde ῥῆξις ruptio, & διαίρεσις diuiſio vocatur : aut per vlcera, vnde διάβρωσις ſeu ἀνάβρωσις eroſio nuncupatur. Harum diſpoſitionum præter naturam rurſus cauſæ ſunt variæ, vt docet Galenus *lib. 5. method.* verbi gratia ῥήξεως & ἀναστομώσεως : vaſorum imbecillitas, propter quam facilè perpetiuntur à cauſis externis interniſque : ſanguinis multitudo aut eius mala qualitas. Ob ſanguinis enim multitudinem reſerari aut diſrumpi vaſa quotidie videmus in athleticis corporibus, *Aphor. 2. sect. 1.* & in eis qui vacuationi illius aſſueti per vterum aut hæmorrhoidas non amplius purgantur, *Aphor. 32. & 33. sect. 5.* quando potiſſimum commouentur irâ, validè vociferantur, ſaltant, cadunt, crapulantur, onera grauiora tollere vel ferre nituntur. Quibus adde externa omnia vulnerantia, & vnitatem partium confertim ſoluentia, vt ictus, morſus, & ſimilia. Vnde etiam Hippocrati, *Aphor. 24. sect. 5.* frigus vehemens dicitur φλεβῶν ῥηκτικὸν & αἱμοῤῥαγικὸν, quando conſtringendo violenter adducit nimiam ſanguinis copiam in externas vaſorum partes, quæ ſic debilitatæ præter modum diſrumpuntur. Ob malam vero ſanguinis qualitatem, calidiorem ſcilicet, iuuenes ad trigeſimum quintum vſque annum ſputationi ſanguinis habentur obnoxij apud Hippocratem, *Aphor. 29. sect. 3.* quia ea ætate maximè feruet ſanguis : & ſub vehementi æſtu, dum ſanguinis ebullitio excitatur, largas hæmorrhagias contingere notiſſimum eſt.

Διαπήδησις verò agnoscit causas, ipsam vasorum secundum suas tunicas raritatem laxitatemque, vt dicebamus; quæ aliquando naturalis est, aliquando accidentaria, vt videre est in contusionibus; & sanguinis tenuitatem: vnde in hoc affectu sanguis effluit pallidus, ichorosus, & sudoris instar transcolatus. Διαβρώσεως autem seu erosionis causæ sunt potissimum internæ, vt humor acris, salsus, æruginosus, putrefactus, & mordax, & tunicas vasorum ad internum vsque spatium absumens. Aliquando externæ, vt medicamenta, vel venena caustica, septica, rodentia, & exulcerantia sumpta vel admota.

In proposito itaque casu certum est causas, tam externas quam internas, multiplices concurrere. Nam & aër feruidior & frigidior dum sanguinem variè exagitat, huic malo sæpe originem præstare solet; sub quo referri debent balneum calidius quam par sit, ignis luculentior, & mutatio regionis in quâ repentinæ fiunt qualitatum istarum vicissitudines. Alimenta euchyma & πολύαιμα copiosius præter morem sumpta, dum sanguinis multitudinem augent, abundantior liquidorum & potulentorum vsus, quia serum massæ sanguinariæ multiplicant supra modum. Vacuationes solitæ tam sanguinis quam excrementi cuiusuis potissimum serosi, diutius suppressæ. Exercitationes validiores, vt saltationes, choreæ, coitus diuturnior cum viro valde mentulato, &c. nec non otium immodicum, quia colligit magnam excrementorum vim, quam natura per hos ductus excludere nititur: vnde dicebamus, rusticas, saltatrices, & similes fœminas nulla vel pauca pati menstrua. Idem dicas de somno & vigilia: immoderatus enim somnus colligit cruditates multas: peruigilium autem immensum acuit sanguinem & validè commoueti quemadmodum animi pathemata vehementiora & diutius perseuerantia. His adde fortuita: vt vulnerantia, contundentia, diuellentia, erodentia: sic partus laboriosi, aut ab imperitâ obstetrice celebrati: aborsus frequentes: casus ex equo, vel violenta rhedæ agitatio multas in istam calamitatem præcipitarunt. Vt etiam remedia illa iam commemorata ad menses prouocandos intempestiuè aut diutius vsurpata: *Fit enim*, vt ille ait, *vitium, vitij fuga, si caret arte*: ex solo enim pessario acriori per aliquot horas immisso profusam ὑστέρας αἱμοῤῥαγίαν καὶ ὑπερκάθαρσιν exitialem conspeximus in nobili quadam viduâ. Cum istis omnibus concurrere possunt morbificæ dispositiones aliarum partium, quibus per sympatheian vterus in istum affectum deducitur: iecoris verbi gratia ἀτονία & imbecillitas, quæ sanguinem crudum & aquosum generans, non solum dysenterias illas αἱματηρὰς, sed etiam fluxum diluti sanguinis ex naribus, vesica, vtero, & reliquis producere potest. Catarrhus ex capite salsus & acris in partes ventris inferioris prolabens, si ad vterum vsque perueniat, in eo erosionem & tandem vlcus excitare valet, à quo sequitur ista hæmorrhagia vterina. Bene igitur & diligenter perlustrandæ sunt istæ omnes causæ, ex censu rerum naturalium, non naturalium & præter naturam, vt totius morbi series accuratè innotescat in singulis ægrotantibus. Quod ex conuenientibus signis erit repetendum.

Signa igitur quæ affectus istius naturam, partem affectam & affectus causas detegant, sunt deinceps perlustranda. Vtrùm igitur hæc profusio sanguinis ex vtero sit præter naturæ modum & institutum, ostendent difficilis ægræ tolerantia, virium prolapsus naturalium, vitalium & animalium: nam vt docet Galenus 5. *de locis affectis*, imminuitur appetentia & concoctiones, καχεξίαι exoriuntur & alui fluxus lienterici cum flatu & borborygmo, color fit cadauerosus in vultu, pedes tument, pulsus deficit, cor miserè languet, stillant è cerebro catarrhi, aut conuulsiones, & stupores superueniunt. Vtrum vero collum, vel cauitas ipsa vteri affecta sint, facile est distinguere, tum sensu, tum ratione. Quia si ex colli venis effluat, sanguine tumentes ibi venæ, hiantes, aut erosæ apparent, & ab ægrotante aut obstetrice facilè tanguntur: Si ab vteri cauo, pondus aut dolor circa regionem pubis percipiuntur & qui paulatim collectus erat intus sanguis, subitò magna copia erumpit, aliquando in grumos iam conglobatus. Vtrùm verò ex arteriâ, vel venâ paruâ vel maiore erumpat, distingues, quoniam ex arteriâ floridus magis & flauescens cum impetu quodam: ex venâ rubicundus aut ater sine vllo motu, quæ si grandior fuerit, copiosam & subitam facit hæmorrhagiam: si minutior, paucam & quasi stillatim fluentem. Vtrùm autem hoc ex ἰδιοπαθείᾳ solius vteri aut συμπαθείᾳ aliarum partium malè affectarum, disces ex causis & effectibus omnibus, quæ eiusmodi membrorum passiones præcedere aut subsequi solent, vt in peculiari earum tractatione habetur.

Iam igitur potissimus labor positus est in eo, vt causæ proximæ naturam detegamus, vt inde præcipua curandi ratio repetatur. Διαπήδησιν itaque seu transcolationem sanguinis esse causam istius affectus, cognosces ex eo quod mulier rari est habitus & mollissimarum carnium, quæ multis rebus seri copiam multiplicantibus vsa sit: quod aliquando similes stillas diluti & aquosi sanguinis ex naribus, aut dysenterias illas hepaticas patitur: quod imbecillitate hepatis diuturnâ laborat, denique quod ipse sanguis, qui excernitur tali est qualitate præditus: & absunt alia signa, quæ ruptiones vel erosiones denotare solent. Anastomosin autem vel ῥῆξιν concitasse hunc menstrui sanguinis immoderatum fluxum, colliges ex præsentiâ causarum illas efficientium, & effectuum qui consequi solent. Vbi enim vulnerantia, contundentia, disrumpentia, saltus, ictus, casus, gestatio ponderis insoliti, clamores & similia præcesserunt in corporibus plethoricis potissimum, rubentibus & validis: vel ingens æstus, frigus vehemens, coitus immoderatus, conuiuia & choreæ intempestiuæ, iracundia insignis & similia quæ calfaciunt valde aut exagitant sanguinem: ex quibus subitò erupit ingens illius viuidi & quasi sinceri copia sine magnâ virium iacturâ in principio: ista ostendunt disruptum esse vas aliquod, vel insigniter apertum illius orificium, per quod talis facta est hæmorrhagia. Idem contingit post partus laboriosos, vel ab imperitâ obstetrice male tractatos, post aborsus, post diuturnam mensium suppressionem, vbi primùm causa aliqua interna vel externa adiuuans præcipitarit redundantem istum humorem versus vteri vasa. Vbi aliquando in thrombos conuertitur, qui si ibidem diutius retineantur aut computrescant, intensum faciei pallorem, febriculam, παραφροσύνην, & cardialgias inducunt, demum insigne pondus & inflationem in vteri regione, cum suffocationibus matricis, & aliquando syncope, & repentinâ morte. Διάβρωσιν vero seu vlcerationem in vtero profundere istos menses dignoscimus, quia non confertim & subitò accidunt, sed paulatim cum sensu doloris & acrimoniæ in corporibus potissimùm cacochymis, in quibus acrior vel salsus humor erodens vasorum substantiam primò stillas quasdam profundit saniosi, ichorosi, nigricantis vel flaui sanguinis, postmodum si affectus perseueret, etiam frustula partis (ἐφελκίδας vocat Galen.) deradit, à quibus deinde magna sequitur effusio humoris, quam vix sistere licet, quibusuis remediis admotis. Præcesserunt causæ cacochymiam istam generantes, vt vsus eduliorum acrium, salsorum, piperatorum, putridorum: vel deriuantes & attrahentes in vterum, vt diuretica & aperientia nimium repetita, tam sumpta quam admota, quod de pessariis supra annotauimus. Præterea in eiusmodi διαβρώσει, vbi semel perfecta est, vix vnquam cessat fluxus istius stillicidium, cum in aliis speciebus depletâ sanguinis multitudine, vt plurimum sistatur, neque recurrat, nisi per interualla, aut dum mulier corpore vel animo imprudenter agitatur. Hæc igitur præcipua sunt signa ad διάγνωσιν pertinentia.

Quod ad πρόγνωσιν verò spectat: Ratione speciei affectus, certum est omnem hæmorrhagiam diuturniorem, vel profusiorem periculosam esse, quia disperdit thesaurum naturæ, & nectar illud viuificum, quo animantium viuacitas sustentatur. Item hæmorrhagiam istam ex vtero noxiam esse tum speciei, tum indiuiduo: speciei quidem, quia turbat opus generationis vel humectando nimium vterum, vel refrigerando totum corpus, vnde necessariò exoritur sterilitas: indiuiduo etiam, quia perseuerans non solum, vt docet Galenus *lib. 4. de præsag. ex pulsibus*, virium imbecillitatem, lipothymiam, syncopem, sudores frigidos, & diaphoreticos, conuulsionem, ex *Aphor. 56. sect. 5.* paralysin, hydropem & similia accersit, sed mortem aliquando subitam, vt in multis quotidie videmus. Ac proinde nullo modo in principio negligenda, ne essentia morbi intendatur, & causarum: inter quas certum est διαπήδησιν minus periculi minari per se, quia minorem facit depauperationem caloris natiui & spirituum, minari tamen crudioris & serosi humoris prouentum, ex quo καχεξίαι & hydropes frequenter exoriuntur: ῥῆξις autem & ἀναστόμωσις vehementem inducere possunt & subitam refrigerationem, à quâ obitus repentini contingunt, nisi quis diligens sit & industrius in illis reprimendis. Attamen facilius admittunt curationem quam διάβρωσις, tum quod in corporibus vt plurimum bene sanis & plethoricis contingant: διάβρωσις verò in cacochymis, tum etiam quod nulla adest substantiæ deperditio, vt in vlcere, quæ impediat nouum istarum partium coalitum. Denique ætas, vires, & proprium cuiusque temperamentum valde mutant in hoc affectu, non solum curandi, sed etiam prædicendi leges. Item res non naturales, & præter naturam his connexæ. Æstatis enim

feruen

feruentioris tempore, aut sub magnis frigoribus difficilius curatur, ac proinde periculosior existit: quamdiu adsunt grauiora animi pathemata vix sisti potest ista hæmorrhagia, vt in aliis vulneratis patet. Si producta sit ab assumptis, vel admotis erodentibus, aut aperientibus nimium, minus est malum, quam si ab internâ dispositione, quam foueat iecoris, lienis, aut alterius visceris languor. A partu & aborsu rarò interimit, nisi citò illis prospiciatur. Si adsint grumi sanguinis frequentes, valde impediunt curationem, quia illi dissoluendi aperientibus, quæ hæmorrhagiam augere possunt. Denique symptomatum vehementia, quæ nullo modo remittit, sed in dies intenditur, ostendit perniciem certissimam istius affectus, ad cuius θεραπείαν accingamur.

Indicationes ergo curatiuæ, quæ præseruatorias & conseruatorias seu vitales etiam in morbis complectuntur, repetendæ sunt ex naturâ affectus, partibus primariò vel secundariò affectis, & causis, tam immediatis quam antecedentibus & externis, à quibus ille pendet, vel adhuc fouetur. Quod ad naturam itaque affectus, cùm sit vacuatio immodica, & præter naturam, tam ratione quantitatis quam temporis, vt dictum est; ideo propositum esse debet Medico, vt illam ad debitos mediocritatis terminos reducat: neque enim subito reprimenda in corporibus potissimum plethoricis, metu grauioris mali, vt refluxus in partem aliquam nobilem, aut congelationis sanguinis, & grumorum in vtero, ex quibus multas periisse certissimum est: neque etiam permittendum vt nimium luxuriet, quia pro foribus stare solent, vt diximus, infinita symptomata; imò & mors, quæ istas vehementes hæmorrhagias consequitur. Post partum certè & aborsum, vt suis locis dicemus, sinere oportet, quemadmodum in vulneratis, motum naturæ liberum, donec exagitati sanguinis aut corrupti sufficientem copiam exegerit foras; in aliis citius huic hæmorrhagiæ sistendæ erit studendum: & si quidem vires iam nimium collabi aut collapsæ videantur, illis instaurandis per roborantia erit incumbendum. Ratione autem partium affectarum, si quidem vteri tantùm vasa in vitio hic esse appareat, nullâ alterius partis prægressâ, vel præsente querelâ, tunc illorum tantùm cura habenda: sin verò sympatheia totius corporis, verbi gratia plethorici aut febrientis, hepatis ἀτονίᾳ laborantis, lienis obstructi & similium, contigisse videatur: tunc ad istas partes primariò affectas, & suam labem vtero communicantes percurandas animus primò conuertendus. Denique respectu causarum procatarcticarum, quæ fouent vel generant hunc affectum, omnia externa ita disponenda, vt nullum huic fluxioni adiumentum deinceps præbeant, sed potius ad illam compescendam conspirent. Respectu antecedentium, vt humorum quantitate, qualitate, vel motu peccantium; vacuantibus, reuellentibus, deriuantibus, & alterantibus variis ita agendum, vt omnia ad æqualitatem quamdam naturæ amicam reducantur. Sed quoniam curandi ratio maximè differt respectu causarum coniunctarum, à quibus iste affectus pendet immediatè: ideo quod ad διαπήδησιν seu transcolationem spectat, indicationes therapeuticæ respectu sanguinis tenuioris & serosioris exoriuntur, vacuandi eiusmodi ichores & incrassandi: respectu vasorum seu tunicarum rariorum quibus continetur, condensandi & roborandi. Quod ad ἀναστόμωσιν vero & ῥῆξιν attinet, quæ vulneris naturam sapiunt, vniendi & conglutinandi seu constringendi, tam extrema orificia nimium hiantia, quam parietes disrupti vasis aut dissecti. Διάβρωσις autem, quæ est species vlceris, vt perfecte curetur, indiget tergentibus, abluentibus, & mundantibus istas sordes quæ partibus vlceratis superueniunt, necnon sarcoticis regenerantibus partis substantiam, si valde sit absumpta; vel exsiccantibus, adstringentibus, & epuloticis, quibus tandem cicatrix parti obducatur. Atque hæ sunt artificiosæ indicationes in hoc affectu. Nunc videamus quibus mediis, seu instrumentis diæteticis, chirurgicis, & pharmaceuticis illas consequi valeamus.

Imprimis igitur res illas sex non naturales ita instituamus, vt ad curationem istius affectus cum reliquis artis nostræ auxiliis concurrant. Quod fiet, si aër ita sit temperatus, vt neque immodico frigore vasa disrumpat, neque vehementi calore nimium aperiat, & humores fluxioni paratiores efficiat. Debet ergo potius ad frigiditatem quamdam vergere moderatam cum siccitate. Lux etiam ita dispensanda, vt neque fulgore nimio debilitet ægrotantis aciem, & alliciat sanguinem ac spiritus sibi consociales foras: neque densioribus tenebris compellantur validè versus interiora, ex quibus fluxio concitatur. Non debent mutare subuculas, quia mundæ & recentes magis attrahunt hunc fluxum. Decumbant in lecto

molliori quidem, si iam vires sint debiliores, & corpus macilentum, sed non calidiori, ne efferuescat sanguis, vt dictum est, vnde vsus culcitrarum plumearum illis noxius est, nisi supertegantur coriis, linteis crudioribus, panno qui vulgo *cambelot* dicitur, sacculis rosarum vel nymphææ floribus plenis, & similibus, quæ impedire possint caliditatem earum: sed multo melius est substernere illa fulcimenta, quæ ex lanâ hodie conficiuntur, & vulgo *matelas* appellantur. Sit etiam mediocritas somni, & vigiliæ, quia vt somnus diuturnior nimium calefacit interiora, & in centrum humores allicit, sic vigilia immoderata exagitat & commouet. Resideant perpetuò in lecto, si ingens sit hæmorrhagia, capite & thorace depresso, arrectis verò cruribus, & in dorsum inclinatis, sint scilicet supinæ, vt materiæ motus sistatur: nisi forte suspicio sit congelati & grumescentis sanguinis, vt sæpe fit. In quo casu non solum moueri & assurgere debent, sed etiam multas iussimus deambulare, vt grandiores istos thrombos iam in matrice putrescentes excuterent. Extra hanc occasionem, abstineant ab omni motu corporis, animique, quantum fieri poterit, congressu potissimum venereo, ex quo frequenter recidiuas incurrunt. Quidam existimant timorem vehementem & subitò incussum his mulierculis, esse aptum ad sistendam istam hæmorrhagiam, quia compellit vehementer humores ad interiora: tamen non videtur satis tutum in corpore iam debilitato, aut prauis humoribus scatente validam hanc & improuisam humorum agitationem concitare, ex quâ magnos etiam affectus in bene sanis contingere certissimum est. Eadem ratione quamdiu effrænis est ista vacuatio, neque sollicitanda aluus, quamuis pigrior; neque vesicæ excrementa prouocanda: sed expectandum interuallum, in quo possint alui fæces humectari clystere aliquo molliente, aut suppositorio leuiori, ne induratæ nimium laboriosam deinceps reddant deiectionem, à quâ fluxio ista augeri posset. His ita constitutis, alimentorum etiam habenda ratio: ita vt ratione quantitatis & substantiæ eorum, quamdiu perseuerat plethora, aut virium adest constantia, parcè exhibeantur, & ex illorum genere, quæ minus multiplicando sanguini apta sunt; vnde carnibus, iusculis, vino, & aliis interdicere illas solemus; easque nutrimus panatellis ex aquâ & pauco saccharo, butyro vel oleo paratis, amylo, amygdalatis, lactuca, endiuia, & portulaca elixis & cum aceto paratis; vitellis ouorum induratis, pomis, pyris, & cydoniis sub cineribus coctis, aquâ fontis vel hordei chalybeata, vel in qua parum mastiches bullierit, irroratis. Contra verò vbi manifestus virium defectus apparet, indulgemus victui analeptico ad reparandam substantiæ istius humoralis, & spirituosæ deperditionem: vnde frequenter potius quam magna quantitate oblatis iusculis, consummatis, colatitiis, succo carnium expresso, ouis sorbilibus cum saccharo, gelatinis, carnibus delicatioribus, condituris roborantibus & vino generoso eas reficere solemus, vt ex præsenti periculo liberentur. Ratione vero qualitatis, perpetuo id obseruamus, vt alimenta refrigerandi, siccandi & adstringendi facultate prædita sint, tam actu quam potestate: vnde iam dictis panatellis, hordeatis, oryzâ coctâ, & similibus affundere solemus succum granatorum, vel vuarum acerbarum: pedes & crura veruecum, vitulorum, hœdorum elixos, quin etiam pisces glutinosâ substantiâ præditos, vt anguillas, murænas, &c. aceto multo condire, gelatinas ex eisdem parare sine saccharo: iusculis incoquere folia polygoni, plantaginis, acetosæ, & symphyti: vino interdicere in totum, eisque vel loram exhibere, aut secundum ex torculari expressum: aut certè aquam cisternæ, quæ maiore adstrictione prædita esse creditur. Licet enim ex pluuiâ colligatur, & ad decoquenda legumina aptior habeatur, sua partium tenuitate citò penetrat in secundam & tertiam corporis regionem, sicque minus aluum humectat: julepus Alexandrinus illis accommodatus esse potest, si aquæ solius vsum exhorrescant: item cydoniatum, condituras myrobalanorum, radicum symphyti, caulium lactucæ, & similium, fructus acerbos, vt sorba, mespila, corneola, acidiores passulas. Quibus per diætam tentatis, si quidem affectus vehementia illis superari non possit, de maioribus tunc remediis cogitandum.

Ac proinde vt res ista accuratius & certâ methodo explicetur, primum ea proponemus, quæ generaliter ad istiusmodi fluxum institui solent, potissimum ex anastomosi & ῥήξει concitatum; quæ sunt frequentiores causæ: deinde pauca de diapedesi & diabrosi subnectemus. Contemplanda itaque primum, vt dicebamus, huius morbi causa præcipua, quæ si posita sit in sanguinis multitudine, qui impetu quam par sit maiore, versus vteri vasa irrumpat, cogitandum statim de eius vacuatione & reuulsione per superiores partes, quod non potest commodiùs fieri, quam celebratâ phlebotomiâ ex cubito dextro, vel sinistro, prout ex vsu esse videbitur.

Estque

commodius fieri, quam celebratâ phlebotomiâ ex cubito dextro, vel sinistro, prout ex vsu esse videbitur. Estque haurienda ea sanguinis quantitas, quæ naturæ molestiam parit: ita tamen vt non vnâ vice, & confertim educatur, sed per interualla & partitè, tum vt vires recreentur, tum etiam vt maior fiat retractio, & diuturnior versus superiora: vnde quidam saluatellam vtriusque manus aperiendam censent. Cui auxiliarem opem conferent ligaturæ dolorificæ, & frictiones brachiorum sæpius sursum versus celebratæ. Cucurbitularum appositio cum multâ flammâ mammarum regioni, vel sub illis aut hypochondriis, aliquando cum scarificatu, si ægra tolerare possit, quæ repetendæ erunt frequenter ad suspendendum sanguinis cursum qui fertur ad vteri vasa: Auicennas eas etiam applicat loco qui est inter vtrasque anchas: vnde aliqui quoque affigendas putant regioni pubis & ossi sacro.

Quod si sanguis non tantum quantitate & motu peccare videatur, sed etiam qualitate, vt quando permixtus est bilioso humori, vel alias feruidior & acrior existit: non tantùm vacuatio & reuulsio per phlebotomiam conueniet, sed etiam per cathartica benigniora, adstringendi & temperandi vi prædita: vnde solemus in hoc casu post venæ sectionem imperare leuem quamdam purgationem infuso myrobalanorum citrinorum in sero lactis, vel aquâ plantaginis, rhabarbari puluere, vel infusione, syrupo rosato solutiuo, agarico, foliis senæ, & tamarindis, si humorum sit varietas, & synatrismus cum sanguine isto permixtus. Quibus semel aut sæpius celebratis pro rei exigentiâ, temperantibus, incrassantibus, & sistentibus motum sanguinis tam foris quam intus vtendum erit: ita tamen vt non illico cohibeamus fluentem sanguinem, ne alicubi grumescat, sed sensim & quasi gradatim, nisi quando magnum imminet vitæ periculum. Quidam vtuntur poscâ seu oxycrato dilutiore tam sumpto quam admoto, sed non satis commode, vt mihi quidem videtur, ob naturam partis affectæ neruosæ & membranosæ: quæ aceto valde irritatur, vt experientiâ compertum est, nisi forte in rusticis & durioribus corporibus. In aliis ego mallem julepos comparare ex decocto millefolij, centinodiæ, equiseti, bursæ pastoris, summitatum rubi, oxalidis & portulacæ: vel ex earum aquis stillatitiis, in quibus dissolue succi vel syrupi de granatis acidis, myrtini, cydoniorum atque etiam papauerini, si maius sit sanguinis incendium, vt æstiuo tempore aliquot vncias: cum pauco puluere terræ sigillatæ, boli armeni, carabes, coralli rubri, lapidis hæmatitis præparati, & similium. Si magis arridet forma pulueris, comparetur ex eisdem addendo sacchari rosati tabulati veteris duplum, capiat sæpe cum pauco vino rubro adstringente, aquâ portulacæ vel fontis, in qua plumbum ardens extinctum fuerit. Pilulæ de bdellio frequenter sumptæ, dummodo ex vero non adulterino comparentur, in omni hæmorrhagiâ partium inferiorum valde à Practicis commendantur. Et inter alia puluis corticis mori nigri ad ʒ j. sæpe cum vino adstringente sumptus: item ʒ j. pulueris radicum filipendulæ per quinque dies mane cum ouo sorbili. Nostrates mulieres vulgare habent remedium ex floribus chamæleontis albi (vocant *lou presou*) quibus lac condensatur in caseum cum iusculo aut quouis alio liquore. Aliæ vtuntur ipso coagulo hœdi vel leporis ad ℈ ß. cuius magnum est in hoc affectu commodum, quia vt sistit fluentem sanguinem, sic etiam eiusdem grumos iam factos dissoluit. Sed inter omnia alia remedia nullum habemus præstantius ex Galeno in omni hæmorrhagiâ, quam succum plantaginis ex virentibus foliis recenter extractum, cuius ℥ iij. vel iiij. per os sumptæ compescunt statim furorem istius fluxionis. Atque eodem modo iniicitur in vterum per metrenchyten, si opus fuerit: eodem dissoluitur bolus armena vel communis in formam cataplasmatis, quod admouetur post reuulsiones conuenienter celebratas regioni hepatis, lumborum, & ossis sacri. Idem encomium tribuitur succo millefolij. Vbi impetus sanguinis maior est, vt istis non possit cohiberi, albumina ouorum fortiter agitata, & cum prædicto puluere, & pauco amylo commixta iniiciuntur in vteri cauitatem ad obstruendos, & conglutinandos illos ductus per quos effunditur. Non omittunt etiam Practici lotionem tibiarum in aquâ frigidâ aut decocto adstringente cum pauco aceto: suffitum ex vngulâ mulæ, vel asinæ, cuius portionem permiscere possis cum acaciâ, hypocistide, corticibus granatorum, gallarum, & granorum myrti. Denique ex collo suspendunt coralli rubri fragmenta, iaspidem, crystallum, puluerem ranæ maioris combustæ, sacculo sericeo rubro inclusum inter duas mammas: gemmam quæ corneola dicitur, digito gestare iubent:

illinunt etiam eisdem mammis succum chelidonij: vmbilico autem succum vrticæ græcæ, cum pauco bombace, quod habetur pro secreto. Tandem si omnia ista non sufficiant, deueniunt ad narcotica, vt confectionem requiei, puluerem asyncriton, pilulas de cynoglosso, vnde Promothus laudat, vt in hoc genere capiantur singulis diebus mane tria grana seminis hyoscyami. Alij conficiunt tales pilulas.

℞ Chalcant. opij, thuris, mastich. coriand. tosti, ana ℈. ij. Conficiantur cum syrup. de ribes. Fiant pilulæ, quas capiat duabus aut tribus horis post cœnam. Quæ tamen sunt vsurpanda, priusquam vires omnino sint collapsæ. Quibus omnibus aut aliquibus ita constitutis, sedataque hæmorrhagia, tunc cogitandum de peculiari dispositione, quæ illam excitauerat, quod ad ἀναστόμωσιν & ῥῆξιν spectat, obturantia ratione orificij hiantis; seu adstringentia, conglutinantia ratione ruptionis, seu diuisionis magis conueniunt. Adstringentia sunt fere omnia supradicta: glutinantia verò ea quæ præterea viscididate quadam & lentore prædita sunt, vt sanguis draconis, gummi arabicum, cuius ʒ j. liquata in succo vel aquâ plantaginis cum pauco vino rubro adstringente exhiberi potest: vel etiam iniici in vterum, mucilagines gummi tragacanthi, seminis psyllij & cydoniorum, cum pauco saccharo rosato veteri: exterius admoueri potest taurocolla, vel icthyocolla dissoluta cum pauco aceto, aut vino rubro adstringente. Iniectio etiam ex albumine oui conquassato superius commemorata, cum puluere amyli & boli armenæ hic peculiariter locum habet: quod in formam pessi concinnari etiam debet, si vulnus sit in ipsâ vteri ceruice.

Quod ad diapedesin verò attinet, si tenuitas sola sanguinis cum multâ seri copiâ huius transcolationis præcipua causa sit, non tam per incrassantia & adstringentia agendum esse censeo, quam purgantia istos ichores, & absorbentia humiditates superfluas. Vnde debent istæ ægrotantes frequenter vacuari per syrupum magistralem, aut opiatam laxantem, in quæ ingrediantur folia brassicæ marinæ, senæ orientalis, fumariæ, succus rosarum pallidarum, agaricus trochiscatus, semen ebuli, puluis mechoacan veri, & similia cum roborantibus. Imo in hoc casu vtilissimum est sudores promouere blandis ἱδρωτικοῖς, qualia sunt radix sarsæ parillæ & chynæ, vt materia reuocetur ad externas corporis partes, & serum istud sensibiliter absumatur. Quod si raritas seu laxitas vasorum huic coniuncta sint, non erunt etiam omittẽda adstringentia & roborantia, tam sumpta quam admota, quæ prudens Medicus pro rei præsentis & corporis variâ constitutione repetere poterit ex superioribus vel similibus.

Superest igitur διάβρωσις seu erosio vteri vel vasorum, quæ maximum Medico negotium facessere solet, quoties illi complicata est ista hæmorrhagia vehemens. Cum enim pendere soleat ab acrioribus aut salsis humoribus, qui penetrare solent in partium istarum substantiam & eam exulcerare: ideo redundantes isti succi tum præparatione, tum purgatione indigent conuenienti: si biliosus fuerit, rhabarbaro, myrobalanis citrinis, sero lactis, syrupo rosaceo, aut de cichoreo cum rheo expurgandus: sin pituita salsa, melle rosaceo, agarico trochiscato, semine carthami & similibus. Quibus frequenter repetitis ad cacochymiam corrigendam; deinde videndum an sordes scateant in istâ erosione vterinâ, quæ erunt diligenter detergẽdæ per iniecta, cuiusmodi est aqua hordei cum melle, sero lactis, vel toto lacte, si dolor sit coniunctus: mox partis substantia sarcoticis reficienda, vt aloë, mannâ thuris, cortice pini, terrâ lemniâ, succo plantaginis vel albumine oui excepta, vt iniiciantur per syringam, vel supponantur in formam pessi. Quidam etiam comparant cataplasmata ex farinâ fabarum cum puluere stercoris porci, rosarum, testæ ouorum combustæ, & pauco oleo rosaceo, quod anteriori & posteriori pubis regioni vtiliter admouent. Succus senecionis valde in hoc affectu commendatur sumptus & admotus. Sed ad reficiendam substantiam, constringendas partes diuisas, & sigillandum vlcus, nihil est efficacius, quam lactis chalybeati vsus, per viginti aut triginta dies vsurpatus, cum saccharo rosato mane sumptus ad ℥ iiij. vel vj. & in vteri cauitatem frequenter immissus. Verum de hoc affectu rursum, quando de vteri vlceribus peculiariter agemus.

CAPVT

CAPVT IV.

De muliebri fluore & gonorrhœa.

X vtero velut sentinâ quadam, non solum sanguis menstruus periodo, vel inordinatè profunditur: sed etiam varia excrementa quibus corpus muliebre scatere solet: quæ veteres sub nomine ῥῦς γυναικεῖ & τῆς γονοῤῥοίας complexi sunt. Vnde apud vulgus flores albi, purgamenta vteri, & falsa menstrua appellantur. Nos ita definimus: Excretũ immodicum & præter naturam ab vtero variæ materiæ excrementitiæ aut seminalis: quæ propter impuritatem totius corporis vel alicuius partis insignioris, aut ipsius vteri & vasorum imbecillitatem profunditur. Dicimus esse excretum immodicum & præter naturam ab vtero, quia fluxus iste non solum quantitate, sed etiam qualitate insigniter peccat, & quia abuti videtur natura hoc matricis ductu seu ergastulo ad vacuationem impuritatum quæ in corpore muliebri colliguntur: vnde varia exoriuntur incommoda, tam ratione indiuidui, quam procreationis speciei. Mulieres enim quæ istos fluores patiuntur, non solum male se habent & variis symptomatis exercentur, sed etiam earum vterus eiusmodi illuuie scatens, ineptus redditur suscipiendo, retinendoque semini, & aliquando vlcerationes aut tumores malignos & similia ex istius materiæ vitio incurrit. Est autem immodicus hic fluxus, vel quia continuò & indesinenter fluit in quibusdam mulierculis, vt vult Aretæus; aut quamuis intermittat, reuertitur tamen bis terve in mense, vel si periodum certam seruet, antecedens vel subsequens veram sanguinis menstrui purgationem, vt sæpe solet; magnam tamen affert viribus debilitatem & mulieri insignem molestiam.

Diximus *variæ materiæ excrementitiæ aut seminalis*: vt ostenderemus non vniusmodi esse materiam quæ in hoc affectu profunditur, sed multiplicem & diuersam pro varietate cacochymiæ, quæ in corporibus istis dominatur: vnde aliquando simplex serum, alias humori iunctum, in quo varius apparet color; albus, flauescens, viridis, cruentus, saniosus, & nigricans: alias mixtus pro combinatione peccantis humoris, ex albo virescens, ex nigro flauescens, & sic de reliquis. Quibus omnibus accidere potest, vt aliquando putrescentes sint isti succi, & cum fœtore virulento: alias imputres & sub naturâ suâ subsistẽtes, qui vel mordacitatis & acrimoniæ sunt expertes, vel eâ admodum molesti sunt. Idem dicas de seminali materiâ, quæ per istas vias aliquando effluere solet in mulieribus, quando quantitate vel qualitate peccat, manifestâ, vt quando serosior vel acrior: occultâ, vt quando malignâ quadam labe inficitur, quemadmodum contingit in lue Venereâ, elephantico concubitu, & sic de reliquis, vnde differentiæ istius affectus potissimum exoriuntur. Quamuis enim generali vocabulo fluoris albi contineantur, quia tamen illa materia, vt diximus, variorum colorum est particeps, ideo etiam pro diuersitate humorum dominantium distinguenda tum inter se, tum etiam à verâ purgatione menstruâ seu mensibus, quos Hippocrates decolores appellat. Primo ratione materiæ, quia vt in mensibus quamuis infectis perpetuò ruber humor dominatur, sic in isto fluore albus, citrinus, & sic de reliquis. Secundò exeundi tempore & modo. Nam vt menses statim suam seruant sæpius periodum, sic ista inquinamenta separatim ab illis, & inordinatim effunduntur. Nec solum eas exercent quæ menstruatim purgantur, sed etiam alias quascunque, vt prægnantes, anus, & puellas, in quibus corporis incrementum impedire scripsit Aristoteles *septimo de histor. animal. capite primo.* Quæ etiam distingui debent à purulentâ materiâ, quam vlcus matricis procreat & effundit: quia præcesserunt causæ exulcerantes, & pus multò est crassius & albicans, quam materia ista fluoris muliebris. Præterea minoris est quantitatis, & quasi continuò effluit cum maiori sensu doloris & acrimoniæ, quam in isto fluore: quâ de causâ fit vt quæ vlcera matricis, & colli eius patiũtur, non admittãt coitũ, nisi cum molestiâ, quia affectum exasperat, cũ eiusmodi fluores muliebres liberè & εὐφόρως viriles amplexus experiantur. Idem dicas de effluxu isto seminalis materiæ inuoluntario, qui à fluore albo simplici secernendus, eo quod minoris est

multo quantitatis quam fluor, craſſior exiſtit, & longioribus interuallis emanare ſolet: albeſcit multo magis, & ſemper ſine fœtore eſt, potiſſimum in principio, quando aliena illi materia non admiſcetur. Adde quod citius ex iſtâ ſeminis profuſione corpus contabeſcit: atque vt plurimum regio renum & lumborum qua perreptant vaſa illa ſpermatica, dolitare ſolet: diſtingues etiam gonorrhœam à pollutione nocturnâ ſeu ὀνειρωγμῷ, quod pollutio illa eſt ſemper cum aliquâ imaginatione & cupiditate: gonorrhœa verò eſt purè inuoluntaria, & ſine vllo veneris appetitu. Item qualibet horâ infeſtare ſolet ægrotantes, non autem pollutio, quæ per ſomnum tantum exercetur cum magnâ perturbatione.

Diximus denique hunc fluorem tam humoris quam ſeminalis materiæ contingere propter impuritatem totius corporis, vel partis alicuius inſignioris, aut vteri ipſius, vel vaſorum imbecillitatem. Quibus verbis omnes complectimur cauſas propinquiores iſtius affectus: quamuis enim Galenus 3. *de ſympt.cauſis,cap.*4.*& lib.*6. *de locis affectis*, *cap.* 5. exiſtimaſſe videatur in hoc fluore nullum eſſe certum locum affectum, propterea quod promiſcuè ex variis corporis partibus, habitu ſcilicet, cerebro, iecore, ventriculo, liene, & ſimilibus transferri poteſt vitium humorum & deponi in vterum, vt excernantur. Attamen certiſſimum eſt originem illius aliquando toti corpori, vt in valde cacochymis, referendam eſſe: aliàs parti cuidam inſigniori, quæ ſe in iſtas vias exonerat, vt videmus in mulierculis catarrhoſis, lienoſis aut quibus ventriculus cruditatibus ſcatet: aliàs reſpicere ipſum vterum imbecilliorem, vel quia non poteſt repellere vel concoquere materiam nutritioni dicatam: vnde ſuccedit συναθροισμὸς eiuſmodi humiditatum quæ per illius ceruicem effluunt, quemadmodum aliis corporis noſtri partibus contingit. Eodem modo ſpermatica illa vaſa præter vitia ſeminis à nobis iam commemorata, quoties intemperie aliquâ propriâ vel per conſenſum veſicæ, renum, muſculorum, & ſimilium infeſtantur, aut quia nimis alliciunt eiuſmodi materiam vt in eorum φλογώσει: vel eam conuenienter retinere non poſſunt, vt quando humidiora laxioraque exiſtunt, efficiunt iſtos effluxus, & gonorrhœas in mulieribus, quemadmodum in viris. Rurſum iſtæ cauſæ promoueri poſſunt, & quaſi excitari à variis cauſis, ex cenſu rerum naturalium, non naturalium & præter naturam repetitis. Nam quod ad res naturales ſpectat, pro ratione temperamentorum, pituitoſæ vel biliosæ quibus admodum tenuis eſt & ichoroſa ſanguinaria maſſa, ſuppeditant facile humiditates, quæ per iſtam partem expurgantur: Ratione ætatum ſenes, vt eſt 2. γυναικείων ſæpius fluxum album: iuuenes flauum aut vireſcentem incurrunt, atque etiam gonorrhœam. Ratione verò rerum non naturalium, non eſt dubium quin aëris variæ conſtitutiones multum poſſint ad fluorem iſtum concitandum vel ſaltem iuuandum: aquilonia videlicet, nimium refrigerando pituitoſa corpora: auſtrina, nimium laxando: feruidior, tenuando humores, & ſic de reliquis. Narrant eas mulieres quæ circa Mæotidem paludem & Phaſim fluuium degunt, regionem ſcilicet perpetuo humore ſtagnantem, valde hoc affectu infeſtari. Quod eodem modo dici poteſt de aliis quæ circa paludes & ſtagna habitant. Quibus ſi acceſſerit crapula inſignis & ingurgitatio quorumcunque ciborum cacochymων & dyſpeptων, potus copioſior, otium & ignauia ingens, mœror timorque diuturnus, nec non ira vehementior, alui durities, vrinæ parcitas, ſomni & vigiliarum immoderatio, non eſt dubium quin valde conferant ad iſta excrementa congerenda, commouendaque verſus vteri vias vt expurgentur. Ad ſeminalem verò materiam effundendam faciunt ingens æſtus, veſtium compreſſio circa lumbos & renes, torus ex anatum plumis confectus, cibi potuſque ſemen multiplicantes, & irritantes facultatis expultricis vim, vt cochleæ, bulbi, cerebra & medullæ animantium, nuclei pinei, vitelli ouorum, tubera, cardui, vinum meracius, ſalſa, piperata, frixa, & ſimilia: ſomnus ſuper dorſum factus, longa abſtinentia à coitu cum cogitatione intenſâ amati aut lectione rerum venerearum, concubitus etiam vehementior aut impurus, equitatio durior, & ſimiles motus, quibus renes & lumbi agitantur vehementius & incaleſcunt. Denique res præter naturam concurrere poſſunt ad affectum iſtum producendum; febres verbi gratia diuturniores, leucophlegmatiæ & χλώρωσις, intemperies inſignes, vel obſtructiones partium nutritioni dicatarum, dum αἱμάτωσιν violant & ſanguini vitium inferunt notabile, certum eſt quod materiam huic rei idoneam ſuppeditant, præcipuè quoties vterus, vel illius vaſa infirmiora redduntur

ex

ex accidente ob morbum qui illis superuenerit, vt aborsum, partum laboriosum, tumores vel intemperies præter naturam: quarum enumerationem facere cuiuis erit facile. Nos igitur ad διάγνωσιν veniamus.

Signa quædam distinctiua iam superius proposuimus, quibus hic affectus ab aliis sibi affinibus secerni potest: nunc igitur propria prosequamur. Quotiescunque ægra ipsa aut ipsius ministræ referunt vuluam irrigari inquinamentis quibusdam albis aut alterius coloris supradicti, quo etiam circumiecti panni & subuculæ inficiuntur, idque continuò, ante aut post fluxum rubrum menstruorum: Tunc debet solers Medicus reliqua percunctari, quæ faciunt ad eius cognitionem peculiarem: verbi gratia, vtrum pituitosus sit iste fluor, biliosus aut melancholicus: serosus vel humoralis. Quæ omnia cognoscuntur ex habitu & temperamento ægrotantis, tum inspectione linteolorum hoc humore infectorum, & in vmbra siccatorum, aut arenæ in quam eiusmodi materia effusa fuerit, docente Hippocrate, *lib. 2. περὶ γυναικείων*. Perseuerante autem fluore corpus intumescit, color defœdatur, oculi liuescunt, respiratio difficilis redditur, pulsus minutulus & vrinæ turbatæ meiuntur, ingens molestia mentem occupat, καρδιωγμὸς & nausea ieiunas potissimum infestat: denique tota naturalis œconomia, & vires debilitantur. Quod si acrior sit aut putris materia, sæpe accersit febrem lentam, vel partes istas mordet, & tandem erodit: sin vero humidior, ita relaxat, vt fere videantur procidere & inuerti. Ex quibus verò potissimum locis proficiscatur, ita erit perlustrandum; si quidem totum corpus tumidum & molle existat cum venarum tensione & plenitudine, quæ inferat lassitudines illas spontaneas ab Hippocrate decantatas, tunc maxima erit coniectura illam ex toto corpore promanare, vt obseruauit Galenus in vxore illa Boëthi Consulis Romani, potissimum si lassitudines augeantur vel minuantur, prout fluor iste magis vel minus intenditur. Quod si ex iecore, ventriculo aut alio viscere suboriatur: id etiam demonstrabunt peculiaria vnicuique parti symptomata, verbi gratia dolor circa dextrum hypochondrium, calor aut tumor cum excrementis quibusdam biliosis, quæ maximè visuntur in istâ excretione, facile iecoris sympatheiam indicabunt: vt lienis, si in sinistro sint aspectabilia cum fæculenti & atrioris succi miscellâ. Quod si inappetentia, ructus acidi, frequens nausea, & ventriculi oppressio adsit, cum pituitosi recrementi copiâ, quâ vacuatâ istæ molestiæ tolluntur, aut saltem minuuntur: nemo dubitare potest, quin ex ventriculo istæ cruditates ferantur: vel ex cerebro, quando circa caput grauedines, lumborum & dorsi dolores quasi perreptantes apparent, cum suppressione insuetâ eorum quæ per os & nares excernuntur. Et sic de reliquis partibus, quarum particulares querelæ erunt inquirendæ. Illis autem omnibus cessantibus, aut saltem non præeuntibus, sed subsequentibus eiusmodi fluorem: tunc animus ad vterum velut ἰδιοπαθεία affectum erit conuertendus, in quo grauiora etiam tunc apparent omnia, putâ intemperies, vel obstructiones manifestæ, debilitates ex aborsu, laborioso partu, ictu, casu, & sic de reliquis.

Idem dicas de gonorrhϾâ, in cuius dignotione, vt dicebamus, percunctari etiam oportet de naturâ & conditionibus excreti: quod si sit album, paucum & crassiusculum, sine voluptate aut animi vllâ agitatione profluens, iudicabimus esse speciem gonorrhϾ vulgaris, quæ propter causas manifestas iam à nobis commemoratas acciderit; sin verò secuta sit impurum quendam concubitum, erit virulenta & luis Venereæ soboles, quæ per contagium communicatur: in quarum vtraque inualescente scilicet, aut neglecta potest tandem magna materiæ copia excerni, tum quia alieni succi permiscentur, tum quod vasa spermatica, vbi fuerint intemperata, vehementer trahunt à toto: ita vt quod deberet nutrire membra, ad se rapiant, & sic totum corpus colliquant: vnde marcor & consumptio cito consequuntur istum affectum. Qui si fiat à multitudine seminis tantum, cognoscitur ex habitu carnoso calido & humido, qui augendo semini valde est idoneus, præcipuè si fruatur otio, ciborum copiam ad illud aptissimorum assumpserit, diutius à coitu abstinuerit, &c. & ex istâ profusione leuamen potius quam debilitatem in principio saltem persentiat. Si à tenuitate vel acrimoniâ seminis fiat, causæ etiam prægressæ, aut adhuc præsentes talem qualitatem producentes id ostendent, quemadmodum effectus, nempe sensus punctionis & vellicationis in locis per quæ excluditur. Denique istis omnibus deficientibus recurrendum erit ad ipsorum vasorum intemperiem & debilitatem, quæ in dorso ac lumbis etiam sentitur: sæpe fit vt renes huic consentiant: vnde in vrinâ istarum solet supernatare quædam

pinguedo, ob σύντηξιν materiæ illius adiposæ quæ ibi continetur. Atque hæc de διαγνώσει.

Πρόγνωσιν autem in hoc affectu eliciemus ex eis quæ iam fusè dicta fuerunt de specie & magnitudine illius. Quamuis igitur hic morbus à totâ specie non sit lethalis: attamen difficilis admodum est curatu, vbi inueterauit, quia totum corpus iam assueuit suam impuritatem per vterum debilitatum velut per cloacam effundere, & sterilitatem vt plurimum inducit: non tamen semper, vt est apud Hippocratem 4. *epidemiων textu* 51. *part.* 12. Quod si vehementiam habeat summam, tum ratione quantitatis materiæ quæ effunditur, tum qualitatis: non solum καρδιωγμὸς, καχεξίας, hydropes, marcorem & similes affectus inducere solet: sed etiam conuulsiones lethales, vt est *Aphorism.* 56. *sect.* 5. tam ab inanitione & punctione virulentæ materiæ, vt quidam putant; quam à repletione: quando ista materia subitò recurrit in cerebrum & neruosum genus: vt ipse Hippocrates innuere videtur 2. γυναικείων. Quod eodem modo de seminis effusione immodicâ asserendum, imo frequenter ex istâ gonorrhœâ, si sit rebellior, intereunt mulierculæ, quia præ pudore vix audent conqueri apud Medicos & legitima remedia vsurpare. Auget periculum in vtroque affectu pars princeps aut coctionibus dicata, quæ fouet pereniter & suppeditat huic malo causam, tam per μετάστασιν, quam per ἐπιγένεσιν. Quis verò istorum fluxuum sit deterior, ita puto iudicandum: album quidem esse contumaciorem & diuturniorem, potissimùm iam prouectis ætate, quibus est valde familiaris, quia pendet à pituitâ & defectu concoctricis facultatis: alios autem, vt citrinos, virescentes, atros, & similes, facilius quidem curari ob humoris tenuitatem: attamen maius periculum inducere, nisi eis maturè prospiciatur, siue ferantur per vterum erodendo, inflammando: seu cohibeantur intus subito: vnde infinita propemodum mala suboriri possunt. Iam igitur de illius θεραπείᾳ cogitemus.

Quod ad curandi ergo methodum spectat, in hoc affectu, quemadum in aliis, habenda ratio imprimis causarum internarum & externarum: ipsius naturæ seu speciei affectus: à quo præcipuè seu immediatè pendet: & partium affectarum, tam mittentium, quam suscipientium. Ratione causarum igitur externarum, instituenda conueniens victus ratio, quæ omnes illas ita disponat, vt non amplius ad causarum internarum generationem & ipsius morbi incrementum conspirent, sed contrà aduersentur, & naturæ suppetias ferant. Ratione causarum internarum humoralium, tam antecedentis, quam coniunctæ, quæ peccant motu, quantitate & variis qualitatibus, indicantur reuellentia, deriuantia, vacuantia, & alterantia pro conditione humoris varia. Ratione affectus seu dispositionis morbificæ, à quâ præcipuè suscitantur, indicantur etiam contraria, quæ eam expugnent, siue sit intemperies multiplex, siue tumor præter naturam, obstructio, & sic de de reliquis. Denique ratione partium mittentium, vt cerebri, ventriculi & reliquorum, si quidem iste fluxus concitetur non vi expultricis facultatis, vt sæpe contingit; sed potius ob constitutiones morbosas & debilitatem illarum, proponitur etiam earum omnium correctio, & materiæ quæ ab illis fluit interceptio aut deriuatio in alium locum minus naturæ molestum. Ratione denique partium suscipientium, nempe vteri & vasorum, exoriuntur indicationes exsiccandi eiusmodi superfluam humiditatem, adstringendi ductus, & partem roborandi, ne amplius tam facilè suscipiat & pristinam temperiem recuperare possit. Quibus ita positis, primum diæta erit ritè constituenda.

Aër itaque eligatur aut arte paretur purus & minime inquinatus vaporibus stagnorum, paludum, conuallium, & similium locorum, qui etiam mutandi erunt hisce ægrotantibus, si quidem incolæ sint insalubrium istarum regionum, vt possint perfrui in alieno solo commodiore aëre, sicciore scilicet, & limpidiore. Aut certè domi corrigant vitium ambientis, quantum fieri poterit, vbi se continebunt, excitato igne, tempore potissimum pluuioso aut nebuloso, dum spirat auster, vel frigoris nimia inclementia viget. Promoueantur conuenienter omnes aliæ vacuationes solitæ alui, vesicæ, & similium; quantum enim istis decedit de naturali & stata ἐκκρίσει, tantum huic fluori accedere solet. Vigiliarum & somni adsit moderatio in cubili minus calente, remotis culcitris plumeis & similibus, & raro in dorsum conuersæ dormiant, quia calfactis renibus, & lumborum regione materiæ fluxus magis versus inferiora concitatur. Exercitatione vtantur paucâ vel mediocri, potissimùm inferiorum partium: quia hoc etiam facit ad alliciendum humorem versus vterina loca:

sed

ſed frequenti vtantur frictione ſuperiorum partium cum linteolis crudis & aſperioribus mane antequam ſurgant: quibus ſe vxorem illam Boëthi Conſulis Romani potiſſimum curaſſe gloriatur Galenus *libro de prænotione*, cui addebat mel crudum, vel etiam coctum ad maiorem reſolutionem humorum pituitoſorum, quibus totum illius corpus ſcatebat. Sunt qui ſacculis arenâ tenui & modicè calente, alij farinâ fabarum & hordei plenis, vtantur non ſine fructu. Abſtineant à coitu quantum fieri poterit, ne ex eo magis conturbentur humores & attrahantur in vterum calfactum & dilatatum ex eiuſmodi congreſſu. Denique animi pathemata vitentur, quæ idem præſtare poſſunt, vt ira, mœror, zelotypia, quibus valde exerceri ſolent per eiuſmodi affectum, quia norunt ſe maritis ſuis ob illum eſſe valde ingratas. Vnde conſolandæ ſunt ſpe citæ curationis, & auertendæ ab iſtis cogitationibus, vt gaudio indulgentes & caloris natiui beneficio conualeſcant.

Quod ad alimenta ſpectat, in illis magna etiam cura & ſedulitas adhibenda: quia in hoc affectu non ſolum qualitatibus ſuis afficiunt, ſed etiam totâ ſubſtantia faceſſunt in materiam humoralem quæ illorum naturam redolet. Ideo eligantur ſecundum ſubſtantiam euchyma, quia hic perpetuò excedit quædam cacochymia: ſecundum materiam εὐπεπτα, quia calor natiuus ſæpe hic eneruatus & debilis euadit: ſecundum quantitatem mediocria, vt neque extenuetur nimium totum corpus defectu, vel nimis impleatur eorum ſuperabundante copiâ. Qualitatibus autem ſint varia; nam prout materia fluoris ad pituitoſum, linioſum aut melancholicum humorem magis verget: ita etiam in caliditate & frigiditate temperata & lenientia eſſe debent. Perpetuò tamen ſiccantia & abſorbentia iſtas humiditates ſuperfluas: vnde Galenus in iſtis laudat victum attenuantem & exſiccantem, quo ſolo pituitoſos illos fluxus maximè vulgares curari aſſerit. Fugiant igitur omnia cruda, & valde humida, vt olera, fructus horæos aut immaturos, acetaria, legumina, lacticinia omnis generis, piſces, niſi ſaxatiles & friabilis ſubſtantiæ; iuſcula, niſi fuerint inſpiſſata amylo, oryzâ, ſemolâ & ſimilibus, aut certè alterata cõuenientibus herbis, mentha, hyſſopo, maioranâ, ſaluiâ & ſimilibus, ſed paucâ quantitate. Veſcantur carnibus aſſis potius quas elixis, quas inſpergere poterunt puluere nucleorum granatorum acidorum. Vtantur etiam pane biſcocto, aniſato & probè fermentato. Inter bellaria, paſſulis, pineis, dactylis: amygdalis toſtis, pyris & cydoniis malis ſaccharo aſperſis vtantur. Potus ſit parcus ex aquâ coriandrorum, vel chalybeatâ, aut mixtâ cum pauco vino rubro adſtringente. Laudat Hippocrates *lib.* 2. *γυναικείων*, vt iſtæ mulierculæ ſæpius incœnatæ dormitum eant, quod ego valde probo in pituitoſis & mollibus corporibus, ex *Aphoriſmo* 57. *ſect.* 7. *Corporibus humidas carnes habentibus famem imperare oportet.* Idem *eodem loco* vult eas abſtinere à pinguibus & dulcibus, quia facile corrumpuntur, & in pituitoſum ſuccum degenerant in cacochymis. Item ab acribus & ſalſis, vt frixis & piperatis, quia fluxiones ſuâ acrimoniâ augent. Quæ omnia iuxta propoſitæ ægrotantis naturam ſolerter varianda erunt

In gonorrhœâ autem vitandi ſunt etiam corporis motus, præcipuè equitationis, renes & lumbi ſint diſcincti & minimè coarctati. Vitent cogitationes rerum venerearum. Abſtineant vino, vel ſaltem vtantur oligophoro & adſtringente. Sunt qui ſolâ aquâ potabili, in qua bullierit ſemen nymphææ, putent iſtum affectum extingui poſſe. Vitent cibos multi nutrimenti, & qui ſemen multiplicant iam commemoratos, niſi tabes imminere videatur. Denique adſtringentibus vtantur, vbi iam erit conſilium ſupprimere ex toto iſtum fluxum. Atque hæc de diæta.

Quod ad remedia ſpectat, cum poſitum ſit in fluore muliebri regnare cacochymiam pituitoſam, bilioſam & melancholicam, non eſt dubium quin purgatio per accommoda cathartica conueniat, ex *Aphor.* 36. *ſect.* 5. mixtis ſemper quæ reſtringendi & roborandi facultate prædita ſunt, ne materia nimis violenter verſus vterum præcipitetur, & ipſa pars debilitetur. Vtrum verò venæ ſectio etiam ſit ex vſu, dubitari poteſt. Si enim ſit mera cacochymia, certum eſt illam non educi ex venis, neque debilitandum eſſe robur naturæ per ſanguinis miſſionem in tam chronico affectu. Ac proinde adhibitâ diſtinctione conciliari poteſt. Nam ſi iſte fluor non ſit ſolitarius, ſed ſubrubro humore, nempe ſanguineo permixtus, tunc celebrari poteſt venæ ſectio, tam reuulſionis, quam modicæ vacuationis causâ. Tum ſi inſignior iecoris caliditas aut bilioſi ſucci acrimonia humores inflammantis vigeat, tunc etiam non erit inutile ventilationis causâ ſanguinem modicum elicere. In aliis autem caſibus melius erit ab eâ abſtinere, & illius loco ligaturas in ſuperioribus

ribus partibus & frictiones exercere, cucurbitulas scapulis & dorso admouere frequenter, potissimùm si ex cerebro rheumatismus iste pendere videatur. Quo etiam in casu conueniunt vesicatoria, phœnigmi, masticatoria, errhina, necnon cauteria occipiti vel brachiis inusta, vt mali istius fomes aboleatur. Vtrum vero etiam cruribus admoueri debeant aliquando, non satis est compertum. Nam cum eiusmodi cauteria in tibiis, magis ac magis allicere soleant humorem versus inferiora; inde etiam sequi videtur, quod augebunt etiam fluorem istum vterinum. Attamen illis quæ magnâ serosæ materiæ copiâ abundant, vt eius portio per eiusmodi emissaria vacuetur, non esse inutiles istas tibiarum fontanellas, aliquando experti sumus, si reliqua non profecerint remedia.

Repetenda igitur frequenter & quasi statis temporibus purgantia in hoc affectu, vt seges illa cacochymiæ, quæ continuò generatur & succrescit, per ἐπίκρασιν etiam vacuetur, non solum concitatâ deiectione, sed etiam procurato sæpius vomitu, potissimum in illis quæ ad vomendum sunt comparatæ, & quibus ventriculus infarctu humoris crudi laborat. Materia purgantium ex solitis fontibus repetatur. In seroso & pituitoso dominatu semen carthami, & ebuli, folia soldanellæ, & agaricus, radix mechoacan & turpethum maximè conueniunt. In bilioso myrobalani citrini, rhabarbarum, syrupus rosatus, serum lactis, aliquando etiam scammoniata, si liberalius sit agendum, permixtis roborantibus. In melancholico folia senæ, polypodium, myrobalani indi, syrupus fumariæ, lapis lazuli, confectio Hamec & catholicon. Denique syrupi magistrales, opiatæ laxantes, pilulæ, electuaria solida & illud quod de citro dicitur, & similes formulæ præscribentur, quas non est hic propositum fusius delineare, cum ex præcedentibus facilè repeti possint.

Præter purgantia igitur, quæ hîc vacuandi deriuandique causâ vsurpantur: quæri potest, vtrum etiam in hoc affectu sudorifica & diuretica præscribi debeant. Ipse Hippocrates in hac sententiâ esse videtur *lib.* 2. *γυναικείων*, vbi narrat multas istarum ægrarum naturæ operâ sanatas, quibus diarrhœæ spontaneæ, aut sudorum & vrinæ profluuia superuenerant: quare idem potest imitari Medicus in curatione istarum mulierũ, vt ipsemet Galenus fecisse gloriatur in curatione vxoris illius Boëthi Consulis Romani. Quod ad sudorifica quidem, non est dubium quin vacuatâ seri maiore portione per poros cutis & habitũ corporis, magna fiat reuulsio & vacuatio materiæ istius fluentis: vnde generosum in illis auxilium experimur, potissimùm in pituitosis, quæ decocto ligni guaiacini aut sassafras, vsu stupharum, & thermarum naturalium diutius vtuntur ad tollendam halitu vel sudore maiorem portionem istius humoris excedentis. At in biliosis & melancholicis cautius agendum, ne exasperentur magis isti succi & acriores euadant: vnde si in illis sudores sint promouendi, velim ego vti decocto radicis sarsæ parillæ vel chynæ cum temperantibus & demulcentibus æstum furentis materiæ: aut certè præscribere balneum aquæ dulcis & tepidæ, in quo modici tantum sudores & blandè prouocentur: sic enim iuuari nullo nocumento poterunt.

De diureticis tamen maior est dubitatio: nam quæcunque prouocant vrinam, cum caliditate vt plurimum & tenuitate partium prædita sint, non solum illud præstare solent, sed etiam menses concitare, vt est 8. *de simplic. medicam. facult.* vbi asarum, petroselinum, apium, & similia commemorat Galenus, quæ præscripsit in illâ vxore Boëthi. Quare non videtur tutum in hoc fluore muliebri medicamentis vrinas concitare, quia eodem modo etiam fluorem istum augere possent: non enim par est ratio motus naturæ, quando in hoc affectu concitat vrinas; & artis: quia motus ille spontaneus fit operâ caloris natiui & facultatis expultricis, serosam materiam in vias renum propellentis: Medicamenta autem illud præstant, vt diximus, calfaciendo, & attenuando: Vnde non magis sequetur fluxus humoris versus renes, quam versus vterum. Quid igitur hac de re stabiliendum? Dicimus, medicamenta ista vrinas primariò prouocare, menses verò secundariò. Ac proinde maiorem fructum sperari posse ex illorum vsu in hoc affectu, prius bene repurgato corpore, quam incommodum, quia commota materia attrahitur à renibus potenter, & per vesicam excluditur: sicque minor remanet illa quæ in vterum prorumpere potest, qui dummodo non sit nimium debilitatus, vel vlceribus affectus, vt annotauit Auicennas, poterit facillimè repellere per se aut medicamentis adiutus, vel dissipare reliquias istius fluxus diminuti per vrinæ profluuium. Cautè igitur agendum in diureticis præscribendis, quasi explorando eorum affectum in istis ægrotantibus.

Corpore

Corpore ita præparato, materiâ ex parte vacuatâ & deriuatâ, tunc roborantia & adstringentia non erunt omittenda, tam interna quam externa: quorum satis magnam copiam superiori capite proposuimus. Theriaca antiqua igitur in corpore & affectu pituitoso hic maximè vsurpari potest, potissimum vigente hyeme sola vel cum conseruâ absint. & rosarum mixta, addendo si volueris, seminis cynaræ, coaguli hœdi & terræ lemniæ parum. Syrupus de rosis transmarinis mane & sero ad ℥ ij. sumptus hodie valde laudatur. Alij dissoluunt coaguli hœdi vel leporis ʒ j. in ℥ iv. decocti foliorum quercus, & per septem aut octo dies exhibent mane extra tempus fluxuri aut fluentis menstrui, quod in omnibus adstringentibus est obseruandum. Commendatur etiam conserua berberis vel rosarum cum ℈ ß. aut gr. vj. masticbes. Inter alia autem, vbi fluxus inueterauit, & iam corpus emaciari incipit, celebrant Practici nostri lactis vstulati seu chalybeati vsum per quadraginta dies mane sumptum, cui circa extremum tempus addere possis puluerem terræ lemniæ, boli armenæ, vel sacchari rosati antiqui. Interea fiant eodem modo fotus, fumigia, litus, emplastra, & pessaria adstringentia & roborantia: quorum formulæ ex superioribus patent. Ad roborandum vterum non inutile erit fouere totam illam regionem & perinæi decocto ex vinaceis parato: Item decoctum milij aut farris in vterum iniicere: cui addere potes parum succi granatorum, si vterus aut fluxio calidior videatur. Oxalidis folia vtero apposita commendat Mercatus. Iuuat etiam subdere in formam nascalis, theriacam cum pauco coagulo, vel myrobalanum saccharo conditam, aut etiam pessarium illud ex lanâ vel cotone ab Aëtio commemoratum, qui in succo adstringente maceratur & exsiccatur: deinde in vuluam immittitur & frequenter mutatur. Atque hæc de fluore muliebri.

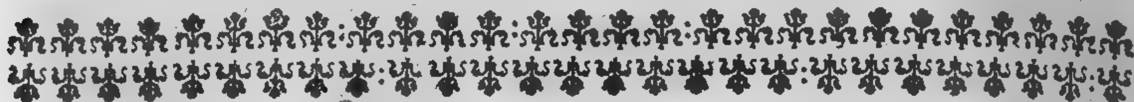
Quod ad gonorrhœam verò spectat, pauca de illius curatione subnectemus, tum quia consimilis est cum eâ quæ viris contingit: tum etiam quod de virulentâ satis copiosè à nobis disputatum fuit in tractatu luis venereæ.

Iam igitur dicamus in gonorrhœæ istius muliebris curatione, præter victum superius propositum: si quidem pendeat ex multitudine seminis, vel sit complicata cum insigni plethora totius & venarum tensione aut alicuius partis inflammatione, necessariò secandam esse venam in brachio, vt minuatur quantitas humoris, & impediatur, quo minus ferri possit versus vteri vasa: aliquando etiam tundi saphæna seu vena poplitis debet in hoc affectu, potissimum si sit coniuncta virulentiæ venereæ, quam timemus reuocare in medias corporis vias, superiorum venarum sectione: vel certe si illa fluente, menstruorum suppressio accedat, quod aliquando contingit. Vacuanda etiam cacochymia, & temperanda humoris acuitas, quæcunque illi fuerit coniuncta; vnde purgationem præscribere solemus ex cassiâ solutiuâ, myrobalanis citrinis in sero lactis infusis, syrupo rosarum pallidarum: deinde ex terebinthinâ cum aquâ graminis, & rosarum diligenter lotâ: cui adiungere solemus modicum puluerem rhei electi aut liquiritiæ, quod repetimus pluribus vicibus, prout vsus expostulare videtur. Mox iulepis refrigerantibus, incrassantibus, & lenientibus, materiæ istius acrimoniam & tenuitatem temperare solemus: vt syrupo de pomis, violaceo & de nymphæâ, in aquis lactucæ, portulacæ, vel acetosæ dissolutis cum puluere diatragacanthi frigidi. Aut si mauis, paretur emulsio, mane & sero sumenda, ex amygdalis dulcibus, nucleis pini, cum seminibus frigidis maioribus, & de papauere conuenienter contusis & irrigatis s. q. aquæ hordei aut liquiritiæ, cum pauco saccharo. Si maior sit sanies & virulentia quæ detersione indigere videatur, proderit decoctum fabarum nigrarum cum pauco syrupo capilli veneris per aliquot dies, potissimùm horâ somni exhibere. Postea ad exsiccantia & adstringentia venire, inter quæ potus secundarius radicis sarsæ parillæ maximè commendatur, eiusdémque puluis ad ʒ j. mane & sero sumptus cum pauco syrupo de limonibus vel conseruâ rosarum. Alij parant electuaria, pulueres, syrupos, & alia multa pro ægri & temporis constitutione in vsum consimilem. Vt

℞ Conseruæ acetositatis citri, & conseruæ rosarum antiq. an. ℥ j. ß. seminis nymphææ, papaueris albi, terræ sigillatæ, granor. kermes, an. ʒ j. semin. agni casti & caphur. an. ℈ ß. Cum syrupo myrtino fiat opiata, de quâ capiat ad quãtitatem castaneæ maioris mane & sero. Cui addere potes, si suspicio sit impuri concubitus, rasuræ ligni sancti tenuissimę ʒ ij. Non erunt etiã omittẽda externa, vt iniectiones ex lacte aut emulsione prædictâ, quãdo acrimonia & calor infesta sunt: ex detergẽtibus, vt decoct. hord. & mell. ros. si sordes multæ dominentur: ex adstringentibus & roborantibus, vbi

VVv iam

iam sistere consilium erit, vt ex decocto vulnerario seu catapultarum dicto, cui incoxerint folia plantaginis & rosæ siccæ, cum radice symphyti maioris. Exterius inungantur renes & lumbi vnguento albo Galeni refrigerante, cerato santalino, & rosaceo, cum pauco aceto; gestent laminas plumbeas bene perforatas, & caphurâ, cum pauco oleo seminis hyoscyami illitas supra dictam regionem. Fiant etiam insessus seu fotus varij, prout temperandi vel roborandi & exsiccandi indicationes aderunt. Quibus si non tollatur affectus, tandem vtantur decocto sudorifico ex radice sarsæ parillæ, vel chynæ per viginti aut plures dies: & tunc temporis commodè nutriantur ex alimentis euchymis, ne corpus nimium contabescat. Atque hæc de fluore muliebri & gonorrhœâ sufficiant.

CAPVT V.

De melancholia, & furore Vterino.

CVM varij sint morbi & symptomata, quæ exoriri possunt à retentione seminis aut sanguinis menstrui: tamen præcipuè inter illa elucescunt duo mulieribus peculiaria, nempe furor vterinus, & suffocatio matricis, de quibus iam acturi sumus. Quod ad furorem itaque vterinum spectat, nihil aliud est quam error imaginatricis circa intensum coëundi appetitum, ob malam seminis in vtero retenti & illum inflammantis corruptelam.

Diximus esse errorem imaginatricis; quia in hoc affectu perpetuò aut saltem per interualla adest delirium, quod cum sæpius sine febre accidat, ad maniam aut melancholiam potius, quam ad phrenitidem refertur. Itaque si cum metu & tristitiâ, taciturnitate, ac quodam pudore illud fiat, ad melancholicum affectum: sin verò cum furore & impudicâ loquacitate, ad maniam accedit, quæ satyriasim antiquorum quodammodo repræsentat: nam priapismus in mulierculis fieri nequit; siquidem hoc delirium est aliàs mitius & tolerandum, aliàs ferinum & quasi tragicum: Vnde Plutarchus narrat quondam Milesias virgines hac rabie correptas, quam fortassis prodere non audebant, sese suspendisse. Perhibent quoque Lugdunenses sese in flumen cateruatim præcipitasse. Quod ipsemet Hippocrates innuit *libr. de morbis Virginum. Muliebris, ait, natura magis est abiecti & infirmi animi quam virilis, ac proinde virgines vbi iam maturæ sunt viro, nisi habeant effluxus conuenientes, materia illa præ multitudine resilit ad cor & diaphragma, vbi primum cor infatuatur, deinde delirium succedit, & præ compreßione istâ strangulationes sibi parant, & mortem velut quoddam bonum exoptant.* Ex quibus verbis elicimus, quæ mulieres sint huic malo obnoxiæ potissimùm, nempe virgines alacriores, dum flos ætatis vigere incipit & menstrua fluere parata sunt, quæ aliquâ de causâ cohibentur: quibus addere possumus viduas iuniores castitatem seruantes, aut etiam nuptas (hinc cantilenæ illæ: (*pauro pichote voudrie esse morte*) steriles quibus propter impotentiam ignauioris aut ingrati coniugis non licet conuenienter vasa illa vterina deplere, & appetitum rei venereæ satiare. Quamuis autem Hippocrates significare videatur retentum sanguinem menstruum esse causam istius affectus, attamen non est cēsendum solam sanguinis istius suppressionem istud efficere posse, sed concurrere tantum cum seminali materia retenta, cuius igniculi in vehementi illo coëundi appetitu elucescunt: cum illæ, quibus tantum menstrua retinentur, frigidiores & ad coitum potius torpidæ & ignauæ euadant: Imo istum furorem multis accidere, quæ ritè menstrua patiuntur, & ipsis fluentibus experientiâ compertum habemus. Istis tamen duobus coëuntibus simul, non est dubium quin vehementior euadat iste affectus, qualis erat is quem superius describebat Hippocrates.

Diximus itaque errorem contingere circa intensum coëundi appetitum, vt illum distingueremus ab omni aliâ dementiâ, quæ ipsis mulieribus contingere potest, videlicet quacunque maniâ, aut melancholia, quæ non habet fomitem suum, & originem ab vtero, & materiâ istâ retentâ: ob cuius corruptelam & effumationem non solum contingit vterum male affici, sed communicatis, vt in hypochondriacâ solet,

ſolet, vaporibus tum cordi, tum cerebro, fit vt deliria exoriantur non circa quæcunque obiecta, ſed ipſius rei venereæ vſum, quod riſu immodico aliquando atteſtantur, aliàs pudore quodam ruſtico, & mœſtâ taciturnitate, aliquando impudenti & laſciuo ſermone, aut geſticulatione, vt dicebamus; prout earum natura & temperamentum magis ad hunc vel illum humorem inclinarit. Ita tamen vt in pleriſque acceſſiones habeat manifeſtas, dum ſcil. materia illa turget & exhalat ad partes nobiles, quibus ceſſantibus redeunt ad priſtinam mentem quaſi miraculo: In aliis fixo iam altius malo, & violatâ cerebri temperie perpetuum adſit delirium, vel ſaltem per integram anni tempeſtatem, vt ver vel autumnũ, quibus maximè ſolent iſti furores cõmoueri.

Diximus denique iſta contingere ob malam ſeminis retenti & vterum inflammãtis corruptelam. Quibus verbis tum partem affectam, tum cauſam affectus proximam & ipſius affectus naturam annotauimus. Pars quidem affecta primariò eſt ipſe vterus cum teſtibus & vaſis ſpermaticis illi annexis, in quibus ob copiam retenti ſeminis turgentis & inflammati, ac occultâ quadam qualitates præditi, excitatur φλόγωσις in illis partibus, & quædam putredo, per quam expirantes maligni quidam fumi cordis & cerebri arcem conſcendunt, eámque trahunt in ſympatheiam, tum contaminatis & conturbatis ſpiritibus vitalibus & animalibus, tum etiam eorum temperie mutatâ, fugaci quidem alteratione, ſi paroxyſmis tantum exacerbetur iſte affectus: firmiori autem & conſtante, vbi iam ex ſympathico idiopathicus redditur, mutatâ ſcilicet ipſius cerebri temperie. Obiiciet aliquis, fortaſſe multoties accidere inflammationes in vtero, tumores præter naturam, vlcera & putrilagines fœtidiſſimas, in quibus tamen non contingit iſte furor vterinus ob coitus deſiderium: Imò in ipsâ ſuffocatione vteri aliquando retentum menſtruum & ſemen, vt ſuo loco videbimus, corrumpi, quæ tamen non inferunt iſtum pruritum, & tentiginem cum delirio: imo potius inſignem ſtupiditatem & torporem cum ſenſuum omnium priuatione. Ad hoc reſpondemus, ſimplices inflammationes vteri aut tumores præter naturam, à ſanguine ſolo, vel cum aliis humoribus permixto, non ſufficere ad inducendum eiuſmodi delirium circa res venereas, quia deeſt proprius ille libidinis ſtimulus à quo iſta obiecta in imaginatione ſuſcitantur, vt videmus in ipſis viris ac mulieribus bene ſanis, in quibus dum magna copia turget ſeminalis materia, eiuſmodi phantaſiæ etiam per ſomnum obuerſantur. Illæ itaque ſanguinis putrefactiones & phlegmonæ poſſunt quidem febres inſignes ſymptomaticas parere, quæ in propoſito affectu perpetuò abſunt, poſſunt & intenſam phrenitidem inducere, quæ non habeat proprium circa iſtam rem veneream errorem, ſed circa quamcunque, vt in aliis febribus. Vlcera vero & reliquæ putrilagines, ſi eructent foras ſuam illam virulentiam, non mittunt iſtam effumationem ad ſuperiora quæ deliria inducat: ſin verò retineatur, poſſunt quidem pruritus & moleſtias inſignes parere, ſed quæ ſint abſque coitus deſiderio. In vteri verò præfocatione, ſemen quidem & menſtruum aliquando corrumpuntur, ſed non incaleſcunt & feruent, imo potius refrigerantur: vnde quamuis ad cor & cerebrum vapores dimittant, contraria tamen omnino huic noſtro affectui ſymptomata inducunt, tum propter manifeſtam illam qualitatem, nempe frigiditatem; tum certum putredinis gradum & inexplicabilem proprietatem, quam agnoſcere cogimur, quidquid dicant noſtri Cenſores; ac proinde diſcrepantes ſunt omnino iſti affectus.

Ex ſupradictis facile eſt colligere, cauſas furoris iſtius & melancholiæ vterinæ ex parte rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam: etenim temperamentum εὔσαρκον, ſanguineum & bene temperatum: vel exuſtum, vt in nigricantibus (*moriſques, brunes, &c.*) ætas florẽs & vegeta, qualis eſt præcipuè Virginum dum menſtrua habere incipiunt, quas ideo Ariſtot. 7. *de gener. anim.* tunc valde cuſtodiendas præcipit: libidinoſa natura viduarum & mulierum ſterilium quamuis coitu vtantur, eſt valde diſpoſita, vt in hunc affectum incurrat. Ex parte verò rerum externarum, quæcunque ſemen multiplicare, feruefacere, corrumpere, aut retinere in vaſis ſpermaticis poſſunt, illæ huic furori generando auxiliarem operam conferunt. Vnde aër temperatus vel feruentior illi valde idoneus eſſe creditur: quod de Ægypto aſſerunt Strabo & Herodotus, à quibus monſtroſæ libidines illius regionis recenſentur: aliquando valde frigidus in eis quæ non ſunt illi aſſuetæ, quia retinet materiam & vaſa nimium coarctat: quemadmodum in rabie caninâ, quæ non ſolum ſub Syrio ardente, ſed etiam in ipsâ brumâ exaſperatur. Idem dicas de igne luculento, veſtibus ſericeis aut pelliceis, ſuffitu ambari, ciuetæ, moſchi, & ſimilibus,

cubili plumeo, & molliori, voluptatum omnium affluxu, choreis, blanditiis amasiorum, lectione scriptorum impudicorum, otio & somno longiore, animi quiete superfluâ, denique opiparâ mensâ ex cibo & potu delicatiore, necnon calidiore, vt variis condimentis, aromatis, vino generoso & Hippocratico instructa: hic enim illud poëticum vere dici potest, *sine Cerere & Baccho friget Venus*: quibus si accedat solitarum vacuationum imminutio aut imminentium retentio, coitus valde expetiti per longum tempus frustratio, cum mœrore aut zelotypia: fieri vix potest, quin in istum affectum incidant: primò quidem melancholicum, vbi maior est adhuc humorum temperies: deinde illis incensis & efferatis ob diuturniorem moram, in maniacum & furibundum. Quod multò facilius fiet, si causæ præter naturam & insolitæ accesserint, vt febres, inflammationes partium & obstructiones, potissimum vteri ac vasorum spermaticorum. Imò etiam assumpta quædam dicuntur istum affectum subitò excitare posse, vt vidimus in quibusdam, quæ vsæ fuerant vino Hippocratico, in quo bauracis naturalis parum dissolutum fuerat: aut tabellis illis rubris cum puluere cantharidum, ad ignauiam virorum corrigendam celebratis. Sunt etiam quæ dicuntur in eum incidisse post congressum cum viris, qui ad maiorem illis voluptatem conciliandam, oleis illis calidioribus cum moscho aut pyrethro mixtis virgam inunxerant. Atque hæc de causis.

Διάγνωσις autem istius affectus propter vehementiam symptomatis est manifestissima. In principio enim illius taciturniores quidem euadunt & mœstiores, sed cum oculorum iactatione & lasciuiâ, faciei rubore saturato, qui intenditur per interualla, potissimum verò factâ commemoratione rei ludicræ vel venereæ, ad quam respiratio & pulsus immutantur per sympatheiam cordis, ex quo Galenus gloriatur se cognouisse sæpius muliercularum istarum ἐρῶσεις, furibundos amores: quando scilicet in proprium quoddam obiectum feruntur, vt illa Iusti in Pyladem, Oenones in Paridem: Non quod sit aliquis pulsus amatorius propriè dictus, sed quod eiusmodi amantes, seu potius ex libidine amentes, facilè & quasi subitò varias mutationes suscipiunt in pulsu, & motu cordis, quando obiecta illa expetita illis offeruntur, vel etiam in memoriam reuocantur: modò enim irâ, gaudio, mœrore, & aliis animi pathematis corripiuntur, prout variè illa concipiunt: cutis etiam paulatim fit squallida, & aspera, habitus gracilior, lotium acre, vel adiposum, quando incipit σύντηξις partium vicinarum, deiectiones paucæ & aridæ. Quibus diutius perseuerantibus exacerbatur malum, rixantur præposterè, lachrymantur, & statim in risum effunduntur, obloquuntur multa confusè, & impudenter, ex quibus nihil certi colligas. Mox subitò resipiscunt, donec alter paroxysmus, inordinatè tamen & sine certa periodo redierit. Hoc furore percitæ mulieres non solum viros appetere, sed etiam publicè sectari audent: imo relictis affinibus, liberis & coniuge, in quæcunque loca comitari, vt de Medeâ, Ariadne, & similibus authores referunt, siue hoc animi, siue corporis morbo aut vtroque contigerit. Aliæ omnino dementatæ & furentes (*mascle*) quibuscunque obuiis sese prostituunt, & rerum omnium aliarum obliuiscuntur, in hac solum titillatione occupatæ, nec vnquam resipiscentes, potissimùm vernâ aut autumnali tempestate, quibus tunc genitalia admodum tument, & pruriunt, vt continuo quasi scalptu & frictione istas partes exerceant. Quæ verò pars in illis primariò vel secundariò sit affecta: quis affectus vt intemperies vel obstructio illi originem dederit, ex ægrotantibus istis vix expiscari possis, vel amentibus aut dum sunt in ipso interuallo præ pudore reticentibus. Attamen illa poterit solers Medicus ex solitis signorum fontibus repetere: si enim simul retenta sint menstrua, aut conuenientes periodos non seruent, vel malâ qualitate sint prædita, maxima erit obstructionum suspicio in vasis matricis. Quod si ista ritè peragantur cum furore hoc vterino perseuerante, verisimile erit ex summâ acrimoniâ & feruore seminis in illo loco turgentis sibique ipsi viam præpedientis potius pendere.

Non ergo negligendus hic affectus, vtpote fœdissimus, & familiis notam ignominiæ vel dedecoris inurens, cui si non maturè prospiciatur, vel ferina illa amentia succedit, vel etiam mors; aliquando ex causis internis, vt compressione nimiâ cordis & diaphragmatis: vel etiam violentis, vt quando se in puteos coniiciunt, vel suspendio afficiunt. Magna est tunc spes salutis, quando dilucida adsunt interualla, & rari vel breues paroxysmi: Aut certè quando corpus tabefactum instaurari incipit, & commemoratio rei venereæ aut coniugij coram illis facta non amplius

amplius eas stimulat, aut sensibiliter perturbat. Iam igitur de therapeiâ cogitemus.

Ad θεραπείαν primò causæ omnes externæ per rectam victus rationem conuenienter instituendæ. Aër frigidiusculus comparetur arte, aut mutatione soli, lotiones in aquâ frigidâ sæpe repetantur: moris enim est apud plerosque eiusmodi libidinosas & impudicas mulieres ferreis inclusas caueis frequenter in fluuios immergere: vnde aliquando sanantur & resipiscunt. Auertantur ab omni sermone, lectione, & inspectione rerum lasciuarum, ieiunio & orationi addictæ, eisque potibus & cibis vtantur, qui maximè ardorem istum refrænare possunt, & lactucis crudis, portulacâ, melonibus, cucurbitis, pomis acidulis, aquâ gelidâ, pane furfuraceo, aut syncomisto: qui etiam aptissimus est ad aluum commouendam. Imperetur illis vsus aceti, omphacij, limonum, arantiorum, granatorum, capparum, oliuarum & similium exigui nutrimenti alimentorum, quæcunque refrigerare, leuiter incidere, & corruptelæ humorum resistere possunt. Occupentur rebus domesticis & laboriosis, si fieri possit, à quibus vix animum auertere possint: (*otia si tollas, periere Cupidinis arcus.*) Imo etiam aliquando ab amicis & parentibus, si nimium desipiant, non solum grauioribus increpationibus & verbis, sed etiam verberibus excipiantur, ac ignominiâ aliquâ afficiantur, propter quam resipuisse Milesias illas virgines scribit Plutarchus. Procurentur omnes vacuationes solitæ & artificiosæ, de quibus postea agemus. Quod ad somni vsum spectat, dum adhuc sanæ mentis sunt, & tantum per interualla corripiuntur, indulgeant illi modicè, sed magis vigilent ad dissipationem vaporum illorum, qui intus per somnum concluduntur: Vbi verò amentes factæ sunt, nihil est melius quam illis omni operâ diuturnum conciliare somnum, ex quo mens quietior redditur, & præposteri illi humorum motus temperantur. Quibus omnibus si non possis carnem illarum macerare, vel certè in principio metus sit ne in peiorem aliquam infamiam labantur, maturè prospiciendum & antequam affectus ingrauescat, vt viro, eique valido iungantur, quia satiato sic vtero, & effusâ materiâ, quæ in vasis continebatur, sæpe eas sanari contingit. Si hoc etiam non prosit, ad sequentia remedia confugiendum.

Indicationes itaque erunt primùm à causis antecedentibus humoralibus, vtpote si adsit plethora ob temperamentum sanguineum, vacuetur insigniter per phlebotomiam, ex cubito aliquoties repetitam, si quidem necessarium videatur: quæ etiam reuellet ab inferioribus partibus. Sin vero ob mensium suppressionem redundet sanguis, tundantur etiam venæ malleoli, vt cursus ille naturalis humorum concitetur: vel etiam hæmorrhoides aperiantur admotis sanguisugis, si quidem fæculenti sanguinis motus eò vergere videatur, ex tumore & rubore illarum venarum sedis. Ratione cacochymiæ verò seu impuritatis, quæ hîc vt plurimùm melancholica & atrabilaria esse solet, præscribantur vacuantia, præparantia, & alterantia totum corpus & humores. Purgentur igitur in principio benignioribus, vt syrupo de fumariâ cum decocto foliorum senæ & polypodij querni frequenter repetito: bolo ex catholicone & diasenâ, vel paucâ confectione Hamec. In progressu autem iam præparato humore & corpore, laxatisque viis victu & balneo tepente, audacius erit agendum, vt contumax ille humor potenter deturbetur, ad quod præstandum nihil est præstantius helleborismo: nempe potione ex helleboro nigro paratâ, cuius conficiendi ratio, & dosis varia esse debet pro naturâ ægrotantis & ægritudinis. Item puluis lapidis lazuli ad ℈. x. vel xij. cum pauca conseruâ violarum hîc magnum sæpe auxilium attulit: necnon antimonij præparati ℈. v. vel vj. in aquâ cordiali infusa cum pulueribus diambræ & diamargariti frigidi. Interea præparari & alterari debent non solum balneo tepente & domestico, vel in flumine si æstas viguerit; sed etiam decoctis vel julepis refrigerantibus & modicè aperientibus, inter quæ syrupus ex succo pomorum & borraginis, cum paucâ aquâ graminis confectus maximè commendatur, aquâ fontanâ vel nymphææ dissolutus, cuius ℥ viij. capiat mane & sero. Serum lactis caprini bene depuratum & refrigeratum sub dio, in quo maduerint folia cichorei & fumariæ, vel succi dissoluti fuerint, per viginti dies mane & horâ secundâ pomeridianâ ad ℔ j. vsurpatum maximè conducit. Denique ea omnia, quæ ad melancholicos & maniacos præscribi solent, illis conueniunt, quibus si parum caphuræ addideris, habetur præstantissima antidotus ad istum morbum debellandum; gestata etiam manibus, aut lumbis admota per se, vel facto ex eâ litu

laminæ plumbeæ cum aquâ nenupharis. Quando autem vires diuturnitate morbi erunt deiectæ, tunc parum confectionis alkermes cum conseruâ borraginis, aut julepo Alexandrino concedere poteris, ad roborandum. Vbi igitur causarum antecedentium humoralium & totius corporis rationem habueris, non erunt etiam negligenda cerebrum & cor, per sympatheiam grauiter affecta, ob fumos & vapores sursum elatos, qui idcirco frictionibus asperis, & ligaturis erunt reuellendi ad inferiora, cucurbitulis supra coxas & inguina, necnon clysteribus & suppositoriis, si ea velint admittere, nullo tamen modo calfacientibus, ne exasperent magis & commoueant istam materiam. De inde erunt roboranda & temperanda cor epithematis, cerebrum lotionibus, & embrochis conuenientibus, semper addendo modicum caphuræ. Quibus ita celebratis conuertendus erit animus ad ipsam causam coniunctam, nempe conclusum, & putrefactum semen, ipsumque vterum & vasa spermatica nimio calore affecta. Ad eiusmodi semen educendum, nisi vti possint propter vitæ conditionem virili congressu, fiant à peritâ obstetrice frictiones & contrectationes partium illarum genitalium, à quibus sæpe excernere consueuerunt magnam seminis istius putrefacti copiam. Pessaria ad eumdem vsum erunt accommoda ex mercuriali contusâ cum paucâ myrrhâ, aut puluere aristolochiæ: alij conficiunt ex fermento cum pauco puluere colocynthidos & oleo sambucino; vel agnus castus apponatur: rutæ folia quoque & allium tritum cum oleo de spicâ immissum laudantur: quibus vtantur dum sunt in balneo tepente filo alligata, vt retrahi possint. Postquam ibi manserint per spatium horæ vnius vel dimidiæ, fiat iniectio in ipsum vterum calfactum ex sero lactis, decocto hordei cum pauco succo semperuiui vel cicutæ quam commendant: vel si nolint istas iniectiones admittere, inungantur sedulò renes, lumbi & perinæum vnguento rosaceo, vel albo refrigerante, succo solani, hyoscyami vel aqua nymphææ dissoluto, cum modico caphuræ. Tandem si perseueret affectus, applicentur fontanellæ cruribus, quibus nihil est præstantius in eiusmodi melancholicis affectibus; & si insignes lienis obstructiones vel tumor superuenerit, illi diligenter erit medendum, tanquam fautori istius affectus. Aliquando enim illius regioni setonem admouisse non inutiliter, fuit obseruatum. Atque hæc de vterino furore sufficiant; nunc de illius suffocatione agamus.

CAPVT VI.

De suffocatione Matricis.

GRAVISSIMVM & valde frequens symptoma explicandum aggredimur, quod vulgo suffocationem matricis appellant; Græci ὑστερικὴν πνῖγα, vuluæ, seu mulierum ab vtero, vt loquitur Plinius, strangulatum: vnde etiam mulieres illi obnoxiæ simpliciter ὑστερικαὶ vocantur. Est autem hic affectus, læsa respiratio ob perfrigerationem totius corporis & vteri à materiâ quadam seu vapore maligno in illius sinu aut vasis contento: deinde ad cor atque cerebrum per interualla delato. Definimus per respirationem læsam, nempe ablatam vel imminutam, tanquam per præcipuum & magis insigne symptoma, quod in isto affectu apparet. Quemadmodum Galenus *comment. in Aphorism. 42. sectionis secundæ*, apoplexiæ differentias, quamuis sit affectus cerebri, rimatur à varietate respirationis quæ in illâ conspicitur. In hoc enim strangulatu vteri tanta aliquando adest huius functionis ad vitam necessariæ priuatio, vt multæ (inquit Galenus *lib. 6. de locis affect. cap. 5.*) pro mortuis elatæ sint; quod etiam confirmatur ex variis authorum historiis: & Heraclides Ponticus libellũ scripsit περὶ ἄπνυς. Cum enim tres sint respirationis, vt & pulsus, causæ continẽtes siue proximæ, scilicet instrumentorũ propriorum dispositio, facultatis robur, & vsus: hic non solum causarũ vna, sed fere omnes lædi videntur, propter quod tanta in illis accidit mutatio: nam cum totũ corpus & vterus insigniter refrigerentur, cũ vapore illo tetro & algido afficiantur cordis spiritus, certè finalis causa seu vsus perire videtur, propter quẽ respiratio exercetur, quia vehementer refrigerato corde, non videtur amplius necessaria aëris attractio, quæ fit ad caloris contemperationem; neque expiratio fuliginosarum exhalationum, quæ vi caloris eleuantur.

Infringitur

Infringitur etiam facultatis robur; quod positum omnino est in gradu naturali siue propria temperie calidi illius innati, à quo omnes functiones exercentur. Instrumentorum etiam propriorum dispositio immutatur, quia male affecto cerebro non influit amplius commodè spiritus animalis in neruos & musculos, quibus thorax comprimi & dilatari solet. Frustra igitur quærunt, vtrum vita sine cordis motu & respiratione subsistere possit, per solam transpirationem conseruato calore natiuo qui in partibus superest, cum illud quotidianâ experientiâ constet; non solum istarum muliercularum, sed etiam animantium aliorum, vt serpentum, vrsorum & similium, quæ per duos aut tres menses integros velut demortua, & semisopita delitescunt in antris quibusdam subterraneis, plantarum vitam tunc tantum agentia. Vnde etiam tres differentias seu gradus istius hystericæ suffocationis statuunt: Primum quidem, quando sine sensu & motu iacent; cum obscuro aut paruo pulsu, sed cum nullâ sensibili respiratione: Secundum, quando sentiunt quidem, & integrâ sunt ratione; sed ægrè mouentur; & difficile spirant: Tertium, in quo præter difficilem spirationem & strangulatum illum in faucibus, quo valde anguntur, etiam conuulsionibus, & membrorum contractionibus vexantur. Prima differentia accedit magis ad syncopem vel apoplexiam, à quibus non facile discernitur. Secunda ad catochen vel paralysin. Tertia ad epilepsiam & conuulsiuos motus, in quâ maiorem noxam cerebro inferri credibile est.

Bene igitur diximus, istud symptoma accidere ob perfrigerationem totius corporis & vteri, quia illa refrigeratio tollit vsum inspirandi & facultatem debilitat. Est autem illa perfrigeratio qualitas mutata, fugax scilicet & mobilis intemperies, quæ dissipatâ suâ causâ tollitur statim, quia pendet à vapore delato in præcipua illa membra, & fontes caloris influentis: quemadmodum videmus fieri in principio accessionum febrilium, aut instante crisi per sudores. Et hæc rursum patibilis qualitas pendet ab alio symptomate, nempe exeunte mutato, seu retentione alicuius materiæ conclusæ in vasis vteri, aut illius cauo, vbi propter multitudinem aut obstructionem computrescens, & corrupta degenerat in frigidiorem quamdam constitutionem: quemadmodum videmus lac & vinum, imo & grumos sanguinis putrescentis acescere & refrigerari, nec non deleteriam quamdam qualitatem acquirere, propter quam ita infesta euadit cordi & præcipuis partibus, quando agitatur & euaporat ad superiora. Dicet aliquis, si frigidior euadit ista materia, quomodo exhalat & in vapores conuertitur? Respondeo, semper remanere aliquas partes tenuiores, quæ facile vel à calore putredinoso, aut certè à natiuo versante & agitante humores corporis, exaltantur. Quemadmodum videmus hydrargyrum calore externo attenuatum copiosam suppeditare exhalationem.

Porro istius vaporis minera continetur in vasis vteri, quæ multiplicia sunt, vt venæ, arteriæ, & spermatis conceptacula; aut in eius cauo. Vnde apparet non vnicam esse, sed multiplicem, nempe sanguinem illum menstruum, qui dum supprimitur ex toto vel ex parte, ibique diutius retinetur præter naturam, malas illas qualitates acquirit: Item semen illud muliebre, quod cum sit naturæ frigidioris humidiorisque quam virorum, ibidem coaceruatum & conclusum, si à naturæ suæ integritate decesserit, pessimam induit corruptionem, ex quâ deinceps istud symptoma exurgit. A menstruo enim & semine retento illud contingere frequenter, inde apparet, quod fœminæ illæ, quibus ista non rite fluunt, vt plurimum incidunt in istos affectus vterinos: deinde quod illis vacuatis & exclusis, ita sanitati restituuntur, vt nulla deinceps morbi vestigia supersint. Attamen non fieri tantum à semine & sanguine corrupto, sed etiam à quacunque aliâ materiâ in vteri cauitate retenta & corrupta, illud ostendit, quod hic affectus multas vetulas exerceat, quibus neque sanguis, nec seminis vlla adest superfluitas, quæ possit istas obstructiones vasorum parere: tum etiam quod multæ coitu vtentes sufficienter, & menstrua singulis periodis patientes, tamen ob illuuiem vlceris aut materiæ cuiusuis fœtentis in vtero contentæ incurrant hanc strangulationem: quamuis non tam grauem, quam eam quæ fit à semine & menstruo, tum quia non faciunt illam obstructionem & distentionem in vasis, tum etiam, quia facilius elabuntur & profluunt ex vteri cauitate, quam ab illis. Obiiciet aliquis, si deleterius sit ille vapor, & venenatus, non tantum frigidus qui ab istâ materiâ eleuatur, oportet in nobis venena generari à calore nostro natiuo, ex materiâ alimentariâ, verbi gratia sanguine, in partibus siue locis physicis conseruationi, non corruptioni dicatis. Ad illud respon

respondemus primò, non sufficere vaporem istum esse tantum frigidum, quia à solo frigido non tam cito, neque tam grauis, neque tam determinatè in partes nobiles noxa inferretur, potissimùm cum exiguæ sit quantitatis illud quod ex istis locis exhalare potest: Ac proinde debere esse venenatæ qualitatis participem, vt istos effectus producat, quod Galenus admittit *libro tertio de locis affectis, capite decimo octauo*, agens de epilepsiâ, & *6. de locis affectis, cap.5.* dum agit de hystericâ hac passione, comparans istam causam torpedinis contactui, morsui phalangij, vel ictui scorpionis, qui cum exiguum quid expirent per illa vulnera in nostrum corpus, pauco tamen tempore, illud ita afficiunt, vt non solum gelu & quasi grandine perfusum videatur, sed etiam in syncopes & alia grauissima symptomata incidat. Illud autem venenum interius fieri non tam ratione caloris natiui, quam putredinosi & alieni inducti in istam materiam ab externis causis, vel vaporibus alienis conclusis, illique permixtis, propter malam dispositionem, tum locorum obstructione laborantium, tum etiam materiæ, quæ ob vitium alimentorum, aut etiam intemperies partium coctioni dicatarum valde cacochyma & aliena euasit à naturali temperie: Quod exemplo atræ bilis illustrare licet, quæ ad tantum venenositatis gradum accedit, vt toto genere nobis infensa existat.

Rursum dici potest, si per vaporem hic affectus excitetur ab vtero eleuatum, augeretur potius quam minueretur pulsus & respiratio: item cor ipsum palpitaret, quia ad exclusionem illorum, vt patet in aliis morbis, oporteret magis agitari istas partes. Respondemus primo, vaporem istum esse paucum, ac proinde non esse opus grandiori expiratione vel systole, vt excludatur: deinde refrigerare ac intercipere commeatum spiritus animalis in neruos, propter quem cessat motus ille thoracis. Ac proinde quamuis in principio celer & frequens esse possit aliquando pulsus & concitata respiratio cum cordis tremore, attamen dum vapor iste iam partes istas vehementius occupauit, cessare ista omnia quasi congelatis spiritibus, & succedere mirabilem illam ἄπνοιαν.

Redeamus iam ad nostram definitionem, in qua dicebamus, vaporem istum venenatum vteri vasa, deinde totum corpus male & præter naturam afficere: vbi posita est celebris valde & magna quæstio, de naturâ seu propriâ specie istius affectus, à quâ nimirum pendeant prædicta omnia symptomata. Quidam enim existimant esse distentionem vasorum & quasi conuulsionem à repletione in vteri vasis: alij cum Hippocrate etiam inanitionem accusant. Quidam existimant à solo motu & situ præpostero, ascensu scilicet vteri pendere: Alij denique solum vaporem eleuatum ex malâ istâ intemperie vteri sufficere ad illa omnia producenda: vt fere nihil certi de naturâ istius affectus reperiamus apud authores nostros. Nos igitur rem ipsam accuratius contemplantes, dicimus primò, istum affectum fugacem, & qui per paroxysmos obrepit, non posse pendere à conuulsione factâ ipsius vteri aut vasorum, quæ repletionem aut inanitionem veram sequitur. Cum enim eiusmodi distentiones aut exsiccationes partibus accidunt, continuo affligunt, & non nisi longo temporis tractu, summoque cum periculo tolluntur: at noster hic affectus, vt diximus, desinit & recurrit frequenter, ac rarò enecat istas ægras, sed aliquando vsque ad vitæ diuturnioris exitum concitatur. Neque etiam existimamus, hunc affectum pendere à solo motu aut malo vteri situ: neque enim animal esse particulare putamus in mulierculis vterum, cum Platone & Aretæo, qui lumbrici instar hinc inde versus hepar, diaphragma, aut cor deerrare possit, alimentum sibi familiare quærens, & ista membra coarctans, & quasi suffocans: ipsa enim Anatome satis docet, vterum propriâ membranâ obuoluente à peritonæo & ligamentis fortiter contineri in sua sede, de quâ non potest excedere, nisi illis solutis aut disruptis: ac proinde non possit ita discurrere per ventrem inferiorem, vt illi voluerunt: quia tunc præcipitaretur etiam ad inferiora, vt fit in illius procidentiâ. Quamuis enim recurrere aliquando versus pudenda suscipiendi seminis virilis causâ, quamuis malis odoribus affici, iucundis delectari: quamuis alimentum conueniens appetere videatur: non tamen inde sequitur esse animal in animali, non magis quam cerebrum, cor, aut ventriculum, quæ manifestè moueri & concuti apparet suis fibris naturalibus, & ratione sensus illius naturalis omnibus partibus insiti sibi conueniens prolectare, à contrariis verò affici & agitari. Denique non existimamus etiam solam intemperiem semper sufficere ad hunc affectum producendum. Quamuis enim præcipua sit causa efficiens malum illum humorem & vaporem, à quo per corpus eleuato, talia subsequuntur symptomata: attamen certum est in

plerisque

plerisque istis fœminis hystericâ passione detentis, manifestum vteri motum & agitationem sentiri circa principium paroxysmi, à quo maxime torquentur, & cui compescendo multæ solent implorare adstantium manus ad illum comprimendum, vel etiam latissima quadam fasciâ sibi constringere hypochondria, vt vterus in suâ sede contineatur firmiter. Ac proinde existimamus in hystericâ passione idem fere quod in epilepsiâ contingere, nempe conuulsiuum motum ex causâ non proportionatâ; & agitationem insignem vteri propter eiusmodi materiam lacessentem & irritantē vim expultricis facultatis, quæ contractis violenter, & dilatatis omnibus fibris concutitur summo labore; vt excutiat infensum istum humorem, qui motu illo eleuatus, & quasi depulsus versus alias partes horrenda symptomata infert, donec discussus & resolutus fuerit, quemadmodum contingit in epilepsia. Quod si tanta sit illius aliquando ferocitas, vt natura eum quasi exhorrescens, non audeat assurgere cum isto motu ad illum excludendum; tunc exoriuntur pessimæ strangulationes sine vllo sensibili motu ipsius, aut alterius partis. Ad hunc autem conuulsiuum motum sequitur frequenter agitatio etiam ipsius ventriculi cum vomitu aut nauseâ, diaphragmatis concussio ad quam respiratio læditur, cerebri compassio: vnde in illis frequentes distortiones membrorum obseruantur. Atque ideo concludimus in hoc affectu adesse intemperiem vt plurimùm malignam cum frigiditate (quo nomine distinguitur ab vterino furore) quæ magnæ humoris quantitati aliquando coniungitur, vt in retentis menstruis aut semine: aliàs paucæ admodum, quæ etiam per inanitiones & exsiccationes illius, vt post puerperia, & magnam sanguinis profusionem irritatur & ferocior redditur: vnde irritatio & vellicatio quasi per paroxysmos in vtero recurrit, ad quam commotus & quasi conuulsus reliquas partes, præcipuè cor & cerebrum, trahit in sympathiam, tum etiam communicatione materiæ illius seu vaporis, qui ab illo excluditur & sursum amandatur.

Verum subest hic scrupulus. Si enim à retento semine & menstruo ista exoriuntur præcipuè symptomata, vt dictum fuit; quî fit quod in viris sanguineis, v.g. quibus hæmorrhoides non fluunt, aut qui nullâ vtuntur Venere, non eadem obseruentur? Respondemus, in viris non omnino similia apparere posse symptomata, tum quod discrepat qualitas seminis virilis & sanguinis à muliebri, frigidiore scilicet & humidiore: tum etiam quod vteri & vasorum illorum alia est proprietas ad corrumpendam eiusmodi materiam, quam in membris virorum generationi dicatorum: Adde quod mares animi & corporis robore præditi, studiis, exercitationibus & labore maiorem istorum vaporum partem discutere possunt: aut certè vbi superabundat semen, confricatione leui facilius excutere, quam mulieres, vt de Diogene Cynico narrat Galenus. Attamen non omnino dissimilia aliquando in viris obseruari accidentia, quibus hæmorrhoidum fluxui assuetis aut prolificæ Veneri, ista supprimantur, quod Galenus historiis quibusdam confirmauit *lib. 6. de locis affectis, capite* 5. & nos multos nouimus, qui præter morem intermisso coitu, in melancholiam aut grauissima cibi fastidiá, nauseas ac lipothymias inciderant: sed hoc rarius quam in mulierculis propter dictas rationes.

Cum igitur immediatæ huius affectus causæ humorales positæ sint semen, sanguis menstruus, & virulenta quæcunque materia in vtero aut vasis contenta, ex quibus oritur intemperies illa maligna cum frigiditate, & vapor deleterius tum vteri vim expultricem per paroxysmos irritans, tum reliqua corporis membra impetens, præcipuè cor & cerebrum, cum quibus magnam vterus habet κοινωνίαν. Iam videamus, quæ aliæ causæ, tam internæ quam externæ, concurrere possint ad istas propinquas & immediatas generandas vel concitandas, ad affectum istum producendum, ex numero rerum naturalium, non naturalium & præter naturam. Quod ad res ergo naturales spectat, certum est temperamenta illa sanguinea & bene habita, quibus Veneris vsus interdicitur, vel mēstruæ purgationes quacumque occasione retinentur: Item valde cacochyma, quando non habent suas solitas ἀποκενώσεις, valde disposita esse ad morbum istum. Item ratione ætatis virgines viro iam maturas, si igniculos amoris semel concipiant, & diutius illis torqueantur, ita vt pallescant & καχεξία illâ commemoratâ tandem corripiantur, facilè in illum incidere, quod de viduis etiam castitatem seruantibus, & adhuc florentibus ætate, atque de sterilibus aut imbelli viro coniunctis, intelligendū est. Vetulæ verò multæ ob cacochymiā insignem sæpe illo corripiūtur, potissimū quæ fluore muliebri diu detentæ, nō amplius purgantur vitiosis istis humoribus, sed intus cōcluduntur. Existimauit etiam Hippocr. *lib. citato*, prægnantibus aliquando istum strangulatum accidere,

quod de valde cacochymis etiam audiendum, quibus pessimi isti succi impraegnationis tempore retinentur: Puerperis autem sæpe contingit, vel quando lochia non rite expurgantur, quod sæpe fit; vel aliquando ob immodicam sanguinis vacuationem ex laborioso partu vel aborsu: quando scilicet praui humores post optimi vacuationem, dominantur & insolescunt.

Quod spectat autem ad causas externas & procatarcticas, quomodo concurrant ad istius affectus productionem, scribunt Paulus & Auicenna, istas suffocationes hystericas fieri potissimum autumno & hyeme: Autumno quidem, propter summam inæqualitatem frigoris & caloris, quâ perculsæ mulieres istæ infirmiores, & variè agitata interiore illâ cacochymiâ, incurrunt hoc symptoma: Hyeme autem, propter frigoris vim impedientis, ne vapores isti ad exteriora exhalent, & vteri temperiem oppugnantis; vt reliquarum partium neruosarum, quibus inimicum frigus dixit Hippocrates. Regiones etiam illæ dicuntur hoc affectu feracissimæ, quæcunque repentinas illas aëris mutationes patiuntur, vt hæc nostra Occitanica. Sub aëris etiam censum reuocare possumus odores, qui instar aërei corporis communicantur, & à quibus mirificè vterus afficitur. Quæcunque hystericæ passioni valde sunt obnoxiæ ita exhorrescunt odorum illorum suauissimorum, potissimum moschi, zibeti, benzoini, styracis & ambari appulsum, vt quam primum illos naribus perceperint, in affectum prolabantur: cum tamen ista εὐώδεα supposita aut in vuluam indita, sint vera istius strangulatus παρηγορικὰ, quæ contrario modo epilepticis contingunt. Contra verò ab olfactis, & assumptis ingratissimis odoribus, vt assæ fœtidæ, bituminis, gagatis, sulphuris, castorei, galbani, & similium mirificè recreentur, imo à paroxysmo suscitentur: quæ contrario modo accidunt, si vuluæ admoueantur ista δυσώδεα: quod multos induxit, vt crederent vterum olfactus sensu verè esse præditum, cum odoribus ita distinctè commoueatur: aut à dæmone obsideri; cum illi spiritus dæmoniaci grauiter etiam ferre dicantur tetros odores. Quid hac de re statuendum sit, non sine difficultate inueniri potest. Attamen, vt quæ probabiliora sunt consectemur, dicimus admittendas esse in rerum naturâ antipathias & sympathias mirabiles, propter quas naturali quodam instinctu ista gaudent quibusdam, alia autem auersantur quædam peculiariter. Ac proinde existimamus vapores istos à rebus suauiter olentibus eleuatos, præcipuè zibeto, ambaro & moscho solis vel permixtis (non enim ita afficitur ab odore rosarum, cinnamomi, garyophyll. & similium aromatum) percipi ab vtero non sub specie odoris, qui est proprium olfactus obiectum; sed grati & benigni vaporis, quo maximè recreatur & reficitur, quemadmodum spiritus corporis nostri, & reliquæ partes neruosæ, quamuis non ita insigniter. Vbi igitur ista bene olentia pudendis admouentur, tunc quasi satiatus & recreatus conquiescit vterus: sin verò naribus & cerebro prius offerantur, desiderio eorum naturali primùm commouetur, deinde si æger sit, vt in istis hystericis, commoto maligno humore conuellitur, & excutitur pessima illa aura suffocationis hystericæ parens. Contra verò à male olentibus infra admotis, cum quibus illi est dissidium, irritatur, vt aliquando ventriculus ad vomendum: sin vero per os assumantur, naribus vel vmbilico applicentur, conquiescit & quasi refugit naturali antipatheiâ in propriam sedem. Adde quod ista fœdè spirantia non simpliciter male olentia sunt, sed caliditate & siccitate insigni prædita, qua facilè discutiunt vapores illos qui ex vtero effumant, & hystericum strangulatum inferunt. Alia enim male olentia, quæ caliditatem humiditati excedenti & putredinosæ iunctam habent, vt stercora humana, carnes putridæ, & cadauera, illud non præstant, sed potius affectum istum augent. Vnde possumus concludere, ista bene olentia, tum occulta quadam sympathiâ vtero amica esse, tum manifestâ qualitate, quâ reliquas partes neruosas, & spiritus omnes recreant: graueolentia item naturali ἀντιπαθείᾳ, vt & spiritibus aduersari, qualitatibus vero suis discutere & dissipare materiam illam & fumos qui inde eleuantur, vnde accessionis irritatio, & cessatio contingit. Iam alias causas percurramus.

Quicunque cibi & potus dicti sunt à nobis supprimendis mensibus esse idonei, obstructionibus & cruditatibus multiplicandis, aut semini augendo: illi etiam concurrere possunt ad istius affectus hysterici generationem: inter quæ dulcia potentissimè illud efficere solent, quasi eorum suauitate statim commoto vtero, quemadmodum dicebamus de odoribus. Eodem modo quæ agitare possunt, aut corrumpere istam materiam, illique incrementũ præstare, somnus immodicus & otium, vigiliæ & exercitatio

exercitationes immoderatæ: excreta omnia & retenta præter naturã: animi pathemata vehementiora, vel congerere malignum in vtero humorem, vel eumdem concitare solent ad paroxysmum. Audito enim vel accepto malo aliquo nuntio multas statim in strangulatum istum incidere notum est: & quasdam nouimus, quibus si per integram septimanam cessaret consuetus vomitus, vel non purgarentur per alui fluxum, grauissimè conflictabantur. His adde obstructiones quasdam vel intemperies partium relictas post alios morbos, vt febres quartanas & diuturnas, insignes cerebri catarrhos, epilepticam dispositionem, melancholiæ hypochondriacæ dominatum & similia, à quibus vel producitur iste affectus, vel eis complicatus maximè efferatur. Atque hæc de causis.

Signa autem istius affectus, causarum & partis affectæ ita sunt perlustranda, vt primò per certa τεκμήρια illum distinguere possimus ab aliis cum quibus magnam habet similitudinem, putâ syncope, apoplexia & comitiali morbo. Quod ad syncopen ergo spectat, in ea non solum respiratio, sed etiam pulsus omnino amittitur, qui in istâ suffocatione remanet, quamuis paruus, donec iam ad extremum periculum deuenerint: deinde syncope præceps est magis lapsus omniũ virium, hîc verò maior datur significatio futuræ accessionis: & in ipsâ accessione non est tantus pallor, quantus in syncope apparet, neque apparet sudor ille diaphoreticus, qui syncope affectas occupare solet. Quamuis non sit negãdum, quin interdum ista suffocatio complicetur cũ syncope vel lipothymiâ, quando potissimùm corde sunt & animo languidiore, aut certè iam valde debilitatis viribus ob diuturnitatem affectus. Differt autem ab apoplexiâ, quod partes non ita resolutas habeant, neque sensum omnino amiserunt vt apoplectici: sed cum pili extrahuntur, vel punguntur, indicant manu sibi fauces præcludi: deinde non habent illum stertorẽ, & respirandi reciprocationem, quæ in apoplecticis semper visitur plus minus, & sæpius post accessionem meminerunt eorum quæ dicta & facta fuerunt, quamuis ipsæ loqui non possent; quod non fit in apoplexiâ, vel epilepsiâ: à quâ etiam in hoc distinguitur, quod conuulsiui motus, qui aliquãdo coniunguntur vterinæ passioni, non sunt ita vniuersales vt epileptici, sed hoc vel illud membrum seorsim tantũ distorquent & sine vehementi agitatione. Adde quod dum soluitur hysterica passio, nulla apparet spuma circa os, vt in epilepsiâ; sed velut dormientes excitantur, cum murmure inferioris ventris, quasi vtero quiescente, & in suam sedem restituto, & aliquando effluente magna humiditatis copiâ per vuluam, potissimum si diutius contrectentur partes genitales. Iam igitur superest, vt propria signa enarremus, quibus affectus, & sedes affecta, ac illius causa peculiaris innotescat.

Imminentis itaque istius affectus seu paroxysmi, cui maturè occurrẽdum est, quasi πρόδρομοι præcursores sunt: murmur abdominis cum ructu frequenti, lassitudines vel confractiones membrorum, oscitationes, pandiculationes ex flatu illo & vapore qui iam eleuatur, nausea quædam, tristis aspectus & quasi horror quo afficiuntur ob consentientes iam alias partes, & sensus quidam strangulationis, quasi à grandiori bolo deuorato, quem percipere in faucibus incipiunt. Vbi ingrauescit, tunc distorqueri incipiunt aliquot membra, vel subitò ἀφωνίᾳ correptæ deinceps nihil sensibiliter respirant, & pulsus admodum languidus existit, clausisque aliquando permanent oculis donec restituantur: In aliis vterus sensibiliter agitatur, & quasi conglobatur, vel ceruix eius ab obstetrice tangente quasi retracta sentitur. Quæ verò pars huic affectui præcipuam originem dederit, per singulas discurrendo inueniendum erit. Nam si præter vteri querelas quæ hic frequentissimæ esse solent, adsint notæ iecoris, ventriculi, lienis, cerebri aut similium male affectatum, quæ præcesserint generationem istius hystericæ passionis, ac deinceps cum illis sæuientibus ingrauescat, aut desinentibus mitescat, magna erit tunc coniectura primariam ab illis istius affectus causam repetendam esse. Certè per hystericas istas passiones valde notum fit; quæ partes in corpore ægrotantis sint imbecilliores. Nam si ventriculus v.g. infirmitate laboret, perpetuis ructibus, aut circa vmbilicum rugitibus, frequenti nauseâ, perpetuo ciborum fastidio, aut deprauatâ appetentiâ torquentur. Si cor sit imbecillum, illas exercet palpitatio, & tremor illius cum mœrore & metu frequenti. Denique cerebrum debile, catarrhis & fluxionibus molestissimis illas infestat, madescunt lachrymis oculi, imaginationibus variis agitantur, & sæpe distortiones illas membrorum iam dictas perpetiuntur. Vtrum verò à semine retento, suppressione sanguinis menstrui, vel alterius materiæ excrementitiæ in vtero corruptæ, tanquam à peculiari causâ intemperiem ibi producente, pendeat: ita distinguendum erit. Etenim si à

semine retento & putrefacto contingat, aderunt vel præcesserunt omnes causæ, quæ illud augere, coaceruare in vasis, aut corrumpere potuerunt, vt florens ætas Veneri iam matura, vel assueta, quæ illius vsum diutius intermiserit, temperamentum εὐκρατὸν aut sanguineum, vita otio & voluptatibus dedita, victus opiparus ex cibis aliquando corruptioni obnoxiis: ita vt bene habitæ & fluentibus commodè mensibus hoc affectu grauissimè corripiantur, quem vt plurimum præcedere solet vterinus ille furor à nobis commemoratus, cum risu intempestiuo, aut importunis lachrymis, quamdiu adest materiæ feruor, quo sedato desinit in passionem istam hystericam. Omnia sunt vehementiora quam ab aliis causis, & valde iuuantur, quando contrectatione molli & blanda genitalium partiũ humor quidam albus & crassus nõ sine voluptate effluit. Quod si in mulieribus coitu vtentibus menses supprimantur, aut non satis commodè purgentur, tunc ex sanguine isto retento pendebit, pro cuius varietate & cacochymiâ melancholicæ, iracundæ aut torpidæ & somnolentæ euadunt: mammæ aliquando turgent & partes iuxta renes & femora dolent: nec non caput frequenter in posteriori parte, propter copiosos fumos qui ex hac materiâ eleuantur, & per spinalem medullam illi communicantur. Quod si commodè menstrua fluant, sit etiam Veneris vsus conueniens, quo semen ritè è suis vasis eliciatur: mulier iam senio sit vicina aut valde cacochyma, vel vterinâ quadam fœditate laborans: tunc coniectura erit causam huius affectus esse corruptum quemuis alium humorem in vteri fundo, qui non tam vehementes paroxysmos inferet, quam semen & sanguis: Quò enim aliquid perfectius & salubrius extiterit, quando semel à naturæ suæ integritate decedit, eo deteriorem acquirit aliis suâ naturâ infestis conditionem. Denique si vterus in hoc affectu commoueatur aut conuellatur, infestabunt valde ructus, rugitus abdominis, & conglobatio illa facilè sentietur à tangentibus circa vmbilicum, dumque restituitur cum quodam murmure, in imum ventrem deuoluitur. Atque hæc de diagnosi.

Quod ad prognosin, ratione speciei huius affectus rarò interficit ægrotantes, sed chronicus est & valde molestus: nisi syncope illi coniungatur, aut ingens conuulsio, quibus citò tolluntur è medio. Si sæpius repetat & difficile soluatur, periculum est, ne respiratione toties læsâ calor natiuus suffocetur & intereant. Vbi tamen illud accidit, non sunt statim sepeliendæ, quia multas in ipso tumulo exsuscitatas constat. Practici vt experiantur vtrum sint mortuæ, apponunt lanæ floccum naribus, vas aquâ plenum supra orificium ventriculi & diaphragmatis regionem, aut speculum ori, vt videant an ab earum halitu inficiatur. Sed quia ista possunt tantum significare respirationem esse sublatam, non transpirationem, per quam sustineri potest vita per aliquod tempus, vt supra docebamus; ideo melius est seruare eas inhumatas per triduum siue spatium septuaginta duarum horarum, vt loquitur Auicenna; quia illo tempore fit motus omnium humorum, & si quidem calor natiuus euanuerit omnino cum vitâ, tunc fœtere incipiunt, aliàs manent incorruptæ per aliquod tempus, vt experientiâ sæpius fuit compertum. Ratione verò essentiæ morbi, causarum & symptomatum, illa passio hysterica est deterior, quæ plures partes rapuit in consensum, quæ à seminali materiâ pendet corrupta propter rationes dictas, & quæ grauem respirationi noxam infert. In senioribus vix curatur, vbi diutius perseuerauit, ob insignem cacochymiam quæ in illis redundat: In iuuenibus plerumque cessat, quando parturire incipiunt: At in prægnantibus & puerperis valde molesta & aliquando mortifera: in his quidem, propter summam virium infirmitatem: in illis, quia fœtus simul cum matre vehementer laborat, & quasi suffocatur, vnde periculum aborsus. Iam igitur ad θεραπείαν accedamus.

Curationis autem duæ erunt partes, quemadmodum duo sunt tempora istius affectus, nempe paroxysmus & interuallum. Prius igitur à paroxysmo liberandæ sunt: deinde interualli tempore danda opera per remotionem causarum, vt prophylaxis illius instituatur, ne amplius, aut certè ne tam vehemens reuertatur. In ipso igitur paroxysmo, cum positum sit illum excitari à vapore eleuato ob commotam materiam malignam & vteri agitationem, propter quam totũ corpus valde refrigeratur, & partes nobiles, præcipuè cor & cerebrum, in consensum rapiuntur: Patet tunc incumbẽdum esse dissipationi illius vaporis, & reuulsioni, excretioni teterrimæ materiæ, & corroborationi seu consolationi, tam ipsius vteri, quam cordis & cerebri. Illud autem præstabunt primum frictiones asperiores, & ligaturæ dolorificæ inferiorum partium: vellantur pili pudendorũ & capitis: vocentur altâ voce & increpentur: cucurbitulæ

cum multâ flammâ coxis & regioni pubis, aut sub vmbilico appositę: vulgares mulierculæ admouent ollas vel scutellas allio confricatas non sine fructu. Quin etiam si detur commoditas iniiciendi clysteris carminantis & purgantis cum hierâ, aut suppositorium aliquod acre, nihil erit præstantius ad vacuandos reuellendósque istos vapores. Qui deinde sumptis & admotis erunt dissipandi: vnde Auicennas exhibet aliquot grana piperis contusa cum pauco vino generoso: Nos aliquot guttas olei anisi vel gagatini cum vino aut iusculo: aliquando parum theriacæ vel mithridatij: Vel conficimus tales pilulas ad sedationem paroxysmi & præcautionem vtilissimas.

℞ Castorei, myrrhæ, & assæ fœtidæ, an. ℈ j. seminis rutæ & croci, ana gr. iij. Conficiantur cum paucâ aqua matricariæ vel syrupo de artemisiâ duodecim pilulæ deauratæ. Capiat vnam vel duas instante paroxysmo, & tempore interualli dum ibit cubitum; superbibat, si voluerit, parum aquæ imperialis. Conficientur interea nares eodem oleo gagatino, vel de junipero, vel assa fœtida dissoluta cum pauco vino aut aceto acerrimo. Fiat suffitus ex plumis perdicis, capillis propriis, cornu quolibet accenso, puluere verrucarum quæ adhærent tibiis equorum, sulphure viuo, pannis detritis, soleis & ipso gagate combusto, allia confricata naribus offerantur, & similia. Sub vmbilico applicetur emplastrum ceroneum, vel ex galbano & assâ fœtidâ confectum, quod etiam ordinariè ferre poterunt, aut certè quando venturam esse accessionem suspicantur. Deinde vt irritetur ipsa facultas ad expellendum, si valde sepulta videatur, sternutamentum, ex *Aphorismo* 35. *sect.* 5. procurari debet ex puluere piperis longi, pyrethri, aliquando ellebori aut euphorbij, si malum ingrauescat. Alij instillant etiam in aures aliquot guttas olei de spicâ vel saluiæ.

Interea si à retento semine ista suffocatio pendeat, nisi virili concubitu vti possint, volunt eas ita collocari, vt ceruice ac scapulis sint accliuibus, coxis autem & inguinibus decliuibus: deinde attrectari partes genitales, & blande fricari à peritâ quadam muliere, quæ manum oleo moscatellino, vel amygdalarum dulcium inunxerit, aut etiam immitti pessarium ex mercuriali contritâ cum paucâ hierâ & cinamomo ad eliciendum istum humorem spermaticum ferocientem. Aut supponantur in aliis casibus aliquot grana moschi aut ciuetæ cum pauco cotone ligati. In pauperioribus puluis garyophyllorum, nucis moschatæ & cinamomi sufficiet ad vteri recreationem. Suffiatur etiam styrace, benzoino. Si cordis vires ex pulsu deficiente nimium collabi videantur, ita vt sit metus complicatæ syncopes, optimum erit illud irrorare aut fouere vino generoso cum paucâ aquâ naphæ, vel imperiali diluto: admouere pullos columbinos vel gallinas per medium sectas, & puluere granorum kermes aspersas. Sin vero cerebrum magis patiatur, & apoplexiâ detineri videatur, non erit extra rem, extimam cutem oleo feruente, vel ferro ignito adurere leuiter.

Mira est Hippocratis 5. *epid. part.* 18. historia de muliere quadam, quæ cum nullis remediis à paroxysmo liberari posset, tandem coniectis super illam triginta aquæ frigidæ amphoris resurrexerit. Quæ curatio similis est illi quam proponit de tetano affectis *Aphorism.* 21. *sect.* 5. non nisi summâ cautione adhibenda. Quemadmodum si prægnans hysterico strangulatu occupetur: prudenter ista remedia vsurpanda, ne aborsus illis concilietur. Est etiam controuersia inter authores nostros, vtrum horâ paroxysmi vinum hystericis sit exhibendum. Auicennas prohibet. Hippocrates concedere videtur. Etenim summa refrigeratio totius corporis, virium insignis imbecillitas, & spirituum retractio, non videtur melius subleuari posse quam vsu vini generosi modicè sumpti. Attamen quia hic affectus vt plurimum pendet à retento semine, putrefacto sanguine & vaporibus tetris, qui ab vtero eleuantur, ratione causarum non videtur exhibendum, quia magis ac magis irritare potest materiam illam intus delitescentem. Itaque ista discrepantia hoc modo componi potest, vt vinum ordinariè non sit exhibendum tempore paroxysmi, sed tantùm extraordinariè, quando scilicet ratione virium summè collapsarum, complicatæ syncopes vel instantis lethi cogimur ad præsentaneum illud auxilium recurrere, iam aliis omnibus frustra tentatis. Atque hæc de paroxysmi subleuatione sufficiant.

Quod ad prophylaxim vero spectat, quæ interualli tempore exerceri debet, vt accessionis reditus impediatur, aut saltem retardetur: tota posita est in causarum sublatione, atque vteri corroboratione. Explorandæ igitur omnes causę tam externæ,

quam internæ, quæ huic affectui originem, vel incrementum præstare potuerunt, vt illis sublatis, vel saltem immutatis, melior concilietur mulieri hystericæ dispositio. Diæta itaque imprimis rite instituenda pro vario corporis & affectus statu: quod ex superioribus facile potest repeti. In genere tamen aër illis purus & lucidus conuenit, in mediocritate qualitatum positus: exercitatio & vigilia moderatæ: animi tranquillitas & auersio ab omni cogitatione vel inspectione rei libidinosæ, præcipuè in illis quæ ex seminis multitudine laborant: alui & vesicæ libertas, vt rite communia excrementa repurgentur. Inter alimenta vt plurimum dulcia illis sunt ita inimica, vt quam primum illis assumptis torqueantur: ita vt vterus non solum odoribus, sed etiam saporibus commoueri videatur, quod suprà annotauimus. Vtantur itaque exsiccantibus, modicè attenuantibus, & calfacientibus, vt carnibus assis, pane bene cocto, & fermentato: & aliis quæ paucum nutrimentum præstant, & incidunt, vt mentha cum iusculo cocta, capparibus conditis, oliuis & fœniculo marino. In eis quæ valde lasciuiunt, consulatur vsus Veneris, si eo non fruantur; aut si non liceat vti, ieiunium & oratio imperetur: vnde multas solo pane, aquâ & oleribus, aut prunis, pomis, & similibus vtentes conualuisse vidimus. In aliis concedatur vinum tenue, oligophorum, aut bene lymphatum, nisi sint valde senes, & cacochymiâ pituitosâ obsessæ. Denique reliqua stabiliantur ex iudicio prudentis Medici.

Deinde de maioribus remediis cogitandum. Cum enim à semine retento, sanguine menstruo corrupto, & quauis insigni cacochymiâ vteri hunc affectum exoriri posse dixerimus: non est dubium, quin etiam vacuatio hic competat, tam per phlebotomiam, quam purgationem, si vires & ætas consentiant. Venæ sectio igitur vsurpanda in istis mulierculis, non tantum inferiorum partium ad eliciendos menses, sed etiam ex cubito, vbi plethora sanguinea apparebit, tam ad vires quam ad vasa, vt natura parte istius humoris redundantis leuatâ, reliquum deinceps melius superare possit: & vt fluens ad vterum aut vasa spermatica quodammodo reuellatur, fumíque illi & vapores euentilentur. Ea tamen cautione, vt si ingens sit cacochymia & vitium in humoribus aut semine, cautius agamus, præmissa conuenienti purgatione & præparatione: quia scimus affectum istum exasperari valde per venæ sectionem, commotâ scilicet camarinâ, & educto puriore sanguine, qui vitiosorum humorum frænum esse solet. Vnde mirari subit eorum audaciam, qui scripserunt etiam ipso sæuiente paroxysmo tentandam esse phlebotomiam. Cum enim tunc ingens sit virium prostratio, & quasi vitæ desperatio, cum insigni refrigeratione totius corporis à malignis vaporibus cor & cerebrum infestantibus, non est dubium, quin magnum periculum ex vsu phlebotomiæ accessionis tempore immineat, magnámque is iure merito incurrat reprehensionem, qui illam tunc exercuerit, si res male succedat, cum adsit tempus interualli, in quo illa tutius celebrari potest. Venæ sectionis succedaneæ aliquando erunt scarificationes, hirudines, cucurbitulæ & similia sæpius commemorata.

Purgatio autem cum præparatione instituetur pro varietate cacochymiæ dominantis: vnde autumno & vere apozematis nostris laxantibus & aperientibus solemus istas impuritates eliminare, quod valde vtile est in hisce hystericis. Aliis verò temporibus pilulas vel infusa præscribere, quæ menstruatim vacuent istos humores vitiosos. Galenus frequenter exhibet *lib.9. κατὰ τόπους*, agarici ʒ j. cum vino albo, quod valde laudo, si non sint vomitui obnoxiæ, à quo maximè læduntur propter nimiam inferiorum partium & vteri agitationem. Ad præparationem & detersionem istorum humorum valde commendatur vsus thermarum sulphurearum, potissimum in pituitosis, tam potu quàm insessu. Item decoctum ligni sassafras aut guaiacini, cum semine fœniculi, rutæ, aut viticis per plures dies sumptum sine sudore, aut cum eo, in quibus infarctus adest crudiorum succorum. Deinde purgentur diaphœnicone aut pilulis aggregatiuis. Ad roborandum vsurpetur theriaca vetus cum conseruis capilli veneris & nymphææ, si intemperies calidior subesse videatur. Venter fasciâ latâ sub vmbilico firmiter vinciatur, vt vterus minus liberè concuti possit, & vapores isti non possint ascendere ad superiora: Denique dropacibus & sinapismis antiquior vteri intemperies corrigatur, & humores extrorsum attrahantur: fonticuli cruribus admoueantur, quibus eliciatur teter ille humor & contumax quasi stillatim, & vapores retrahantur. Solent etiam nostrates mulieres ad præcauendum hunc affectum non infœliciter gestare perpetuò frustum assæ fœtidæ linteolo raro inuolutum supra regionem vmbilici. Alij laudant radicem

radicem peucedani, quam vim amuleti in hoc morbo habere scribunt: Matthiolus verò radicem bryoniæ eiúsque puluerem diu exhibitum mirè extollit. Atque hæc de vteri præfocatione sufficiant. Nunc ad particulares vteri morbos accedamus ex propositâ methodo.

CAPVT VII.

De inflammatione Vteri.

EXPLICVIMVS superiori sermone ea symptomata, quæ peculiariter mulieres exercere solent, vel ratione temperamenti proprij, vel excrementorum, vt sanguinis menstrui & seminis præter naturam retentorum aut excretorum. Iam superest, vt eos affectus perlustremus, qui vtero accidere possunt, quatenus est pars constitutiua corporis muliebris, suámque habet temperiem, conformationem & vnitatem propriam. Videndum igitur, qui sint affectus similares, vt intemperies & tumores præter naturam: qui organici aut communes, quorum ratione vterus frequenter affligitur, & peculiarem ab eis qui iam superius tractati sunt, curationem exposcunt. Quod ad intemperies itaque spectat, cum immateriales & simplices facile intelligantur ex tractatione compositarum & earum quæ cum affluxu humoris contingunt: ideo agemus primò de inflammatione illius, tam phlegmonosâ, quam erysipelatosâ, sub quam calida humida, calida & sicca intemperies commodè reducentur: Pòst de hydrope, tam aquoso, quam flatuoso vteri, de scirrho & cancro eiusdem, sub quibus intemperies frigidæ humidæque, frigidæ ac siccæ commodè explicabuntur. Deinde veniemus ad morbos organicos & communes, qui vtero frequentius accidunt, vtpote procidentiam, subuersionem & omnem illius situm præter naturam: ad clausuram seu distorsionem: ad condylomata, colli verrucas, rhagadas, & fissuras. Demum illius vlcera & abscessus proponemus, quibus existimamus nos sufficienter vteri morbos, qui in vsum praxeos veniunt explicaturos. Si quid autem istis deesse videatur, illud supplere conabimur secundo libro, vbi de mulierum sterilitate, & eius causis fusè acturi sumus. Ac proinde iam ad rem ipsam aggrediamur.

Φλόγωσις & φλεγμονὴ ea ratione apud authores nostros distinguuntur, vt illa quascunque inflammationes simplices etiam & immateriales partium complectatur: hæc verò coniunctas cum humore, eóque per systrophen vt plurimum collecto in spatiis & substantiâ illarum: vnde exurgunt tumores cum caliditate insigni & præter naturam, siue humor ille sit sanguis, vt in phlegmonosâ: siue biliosus, vt in erysipelatosâ, seu alicui alteri permixtus, vnde œdematosa & scirrhosa phlegmone appellatur. Cum igitur superius capite de furore vterino satis actum sit de caliditate & siccitate seu φλογώσει matricis: iam propositum est sermonem hunc de verâ illius phlegmone instituere, quæ nihil aliud est quam tumor præter naturam totius vteri vel partis illius cúm insigni caliditate & feruore ob sanguinem in illius substantiam effusum ibíque putrescentem. Diximus esse tumorem præter naturam, vt distingueremus tum à simplici φλογώσει, tum ab aliis inflammationibus, quæ contingere possunt ex retento sanguine in illius cauitate, aut vaporibus aliunde irrumpentibus & illum calfacientibus. Iste enim tumor præter naturam distinguitur ab aliis, eleuatione partis, circumscriptione quadam, quæ respondet figuræ & magnitudini illius, rubore qui sæpe in illius ceruice atque etiam in externâ cute, & musculis conspicitur, dolore fixo & aliquando pulsatili, potissimum quando tendit ad suppuratum, quæ omnia in aliis inflammationibus absunt.

Notandum tamen, hæc omnia illustriora multo & manifestiora esse in illa phlegmone, quæ totum vteri corpus occupat, quam in aliis quæ multò sunt frequentiores, illiúsque collum vel partes laterales, anticam etiam & posticam solum occupant, in quibus tantum imminuitur vis istius morbi, quantum minus extensionis habet in parte. Est tamen semper insignis feruor ad eiusmodi phlegmonas vteri consectarius, si veræ sint & exquisitæ, vt sanguineæ vel erysipelatosæ: aliàs vt in œdematosis

matosis & scirrhi naturam redolentibus parua est febris ac subobscura, quæ fere Medici ac ægrotantis sensum latet, potissimum in principio, quod annotauit Galenus *comment. in part. 2. sect. 1. lib. 6. epidem.* Putrescens igitur sanguis in verâ phlegmone vteri & in illius substantiam seu poros effusus, eundem solet habere exitum, qui in aliis tumoribus sanguineis obseruatur, vt scilicet, resolutione, suppurato, putrilagine, aut induratione terminetur: quod deinde in curâ peculiariter explicabimus.

Quod ad causas istius affectus attinet efficientes & materiales seu humorales, nam formalis iam à nobis per tumorem præter naturam expressa fuit, & vera materialis seu subiectiua per vteri corpus aut varias illius partes, quæ hac phlegmone tentari solent. Reducendæ sunt igitur illæ ad res naturales, non naturales & præter naturam, quæcunque vel vterum debilitare, & disponere ad eiusmodi fluxiones suscipiendas, vel materiam in mulieribus generare & augere, quæ apta sit ad effectum istum committendum, aut certè vias aperire, humorem concitare, & ad fluendum impellere possunt. Temperamentum itaque mulieris plethoricum, sanguineum, aut biliosum, viarum latitudo & vteri laxitas naturalis maximè disponit causas illas interiores ad affectum istum producendum. Præcipuè quando externa valentiora accedunt, quæ internam plethoram aut cacochymiam commouent: vt aër feruidior & tenuior, frigiditas vehemens repellens ad interiora, potissimùm si occurrat fluentibus, aut iam fluere paratis mensibus. Violenta exercitatio, ictus, casus, multitudo coitus intempestiui, compressio vt ab onere, insessu duriore, & similibus, aut agitatio insueta & succussatio, qualis ab equo rudiore aut rhedâ fieri solet. Ista omnia præcipitare solent humores in vterum, potissimum si calore iam aliquo aut dolore infestetur. Quemadmodum & animi mœrores, iracundia & similes affectus vehementiores, quibus adde omnia assumpta, vt venena aut venenatâ, summâ caliditate & tenuitate partium prædita, quod de cantharidibus potissimùm non solum vesicæ, sed etiam vtero infestis ab authoribus nostris annotatur: pessaria acriora & potentiora ad concitandos menses, vel expurgandas matricis sordes diutius aut intempestiuè vsurpata; medicamenta cathartica aut alterantia valentiora, qualia vt plurimum solent miseræ illæ mulierculæ vsurpare, quæ ob sterilitatem varia conquirunt vndique & à quibusuis remedia: vnde ob illorum acrimoniam facile in istam inflammationem vteri præcipitantur. Alimenta etiam illud præstare possunt, quæ vehementiorem habent vim calfaciendi, pungendi & irritandi humores ad fluxionem, vt sunt potus insuetus vini generosioris, vsus aromatum, frixorum, acriorum, & similium, quæ vnusquisque recensere facile poterit. Id autem frequentius fit in illis quibus excreta & retenta non bene procedunt secundum naturam, siue plethoram & cacochymiam augeant in corpore ob multitudinem humorum dum cohibentur: seu vias & spatia partium nimium laxent, humorésque adducant in vterum, vt quando vehementer, aut diuturniore quam par est spatio effunduntur. Cucurbitularum frequens admotio circa pubem aut hypogastrion, non est etiam satis tuta in mulieribus sanguineis aut biliosis, quia attrahunt aut etiam sistunt humores circa regionem vteri, & huic mobo occasionem præbent. Sic partus laboriosus, aborsus, mala contrectatio istarum partium ab obstetrice imperitâ: imo etiam gestatio fœtus molesta, potentissimæ sunt causæ ad istum affectum producendum: vnde grauidas illo sæpe infestari constat, ex *Aphorismo* 43. *sect.* 5. Quando scilicet sanguis feruidior aut tenuior, ob pondus vel compressionem ex grandiore aut male collocato fœtu attrahitur è venâ cauâ proximiore in hypogastricas quæ vterum irrigant, & in illius substantiam seu spatia effunditur. Atque hæc de causis, nunc ad signa diagnostica istius affectus veniamus.

Pars igitur affecta, affectus species, & causæ illius interiores sunt dignoscendæ. Quod ad partem affectam attinet, vterum affici & morbo detineri ἰδιοπαθικῶς demonstrat, quod perpetua est afflictio & doloris pulsatilis ac caloris sensus in illa parte hypogastrij continuus, cum insigni eleuatione, tensione, atque etiam rubore aliquando, circumpositarum partium. Actionésque illius mirè deprauantur, vtpote excretio consueta menstrui sanguinis, quæ vel omnino supprimitur, vel certè si fiat, imminuta est, decolor & anxiosa, vt loquitur Hippocrates; nempe dolori & torminibus coniuncta. Soléntque aliquando ichores, iíque putrentes & fœtidi per resudationem inde profluere. Ac si quis interiora vuluæ spatia contrectet, inueniet remotius illud osculum occlusum, non vt in prægnantibus, sed cum duritie

ac doloris sensu: si introspiciat, rubicundam & inflammatam vteri ceruicem reperiet, cum venulis instar telæ aranearum, inquit Hippocrates, tumentibus. Quod si totus vterus & fundum eius laboret, hæc omnia erunt vehementiora, quam si vel sola ceruix, vel eius partes laterales sint inflammatæ, quarum ex vario situ distinguenda etiam erit, quæ potissimum afficiatur: collo enim tantum inflammato calor & dolor ad inguina & pudendum maximè extenduntur. Si antica eius pars sit affecta, vesicæ noxa magis communicatur ob viciniam: si postica, recto intestino: vnde illorum functiones, nempe vrinæ, & fæcum excretio magis violantur, & dolor versus pubem, aut versus lumbos magis contingit: si ea quæ in latere dextro aut sinistro posita est, pondus & feruor ibi sentientur circa inguen alterutrum, & femur καθ' ἴξιν positum grauitate quadam insolita premitur, atque ipse vterus vt plurimum versus eam partem retrahitur, & quasi conuellitur, quæ magis est inflammata: quia quantum vni accedit dimensioni, tantum alteri decedat est necesse.

Speciem verò affectus seu phlegmones istius naturam ostendent ea quæ istas inflammationes internas consequi aut subsequi solent: calor enim, dolor, rubor, cum pulsu & renixu signa sunt pathognomonica omnium phlegmonarum tam internarum quam externarum. At internæ si veræ sint aut erysipelatosæ, comitem habent statim febrem assiduam, eámque ex genere synocharum, vt existimat Galenus, ob magna vasa quæ ad vterum pertingunt, & cum venâ cauâ communicant; vel certè sæpius sympathicam & lipyriam, in qua algentibus externis partibus vruntur & exæstuant interiora: horror infestat perpetuus, vt loquitur Hippocrates, ob retractionem caloris natiui ad interiora, & perpetuam humorum commotionem. Lingua nigricat & arescit, vrget sitis, vigilia, ῥιπτασμὸς & δυσφορία: quæ in hoc nostro affectu valde sunt conspicua, tum ob exquisitum partis sensum & substantiam membranosam: tum propter colligantiam & maximum quem habet cum omnibus corporis partibus consensum. Hinc exoriuntur in hoc affectu καρδιαλγίαι, phrenitides, conuulsiones, caphalalgiæ anterioris capitis partis, & circa radices oculorum: difficilis motus & decubitus in quamcumque partem, vrinæ & fæcum suppressio, cordis tremor, ac tandem, si malum ingrauescat, diaphoreticus sudor. Aliquando etiam iungitur ingens δύσπνοια, quando ille feruor magis diaphragmati communicatur per tunicam peritonæon, quæ pleuræ circa septum coniungitur: vnde multi pleuritidem esse suspicantur. Dolent etiam aliquando vehementer renes, vt nephritidis suspicionem afferant: sæpe quoque extolluntur mammæ propter συνάφειαν in tumorem, & dolitant: erumpunt pustulæ rubentes per totum corpus per ἐπιγένεσιν, vt existimat Hippocrates: iam corruptis humoribus per vniuersum habitum. Si eiusmodi phlegmone augmentum transeat, vitatâ putrilagine aut gangrænâ quæ sæpius illam occupare solet, quando non dissipatur eo tempore per διαφόρησιν, tunc peruenit ad statum, in quo omnia vehementiora existunt, per suppurationem aut σκλήρωσιν. Ad vtramque genitam remittitur quidem febris & dolor, sed puris generationem sequitur illius effluxus cum vlcere interno, aut certe vomicâ quæ disrumpenda proponitur. Post σκλήρωσιν verò tumor & renitentia supersunt cum pondere & grauitate, non solum ipsius vteri, sed etiam omnium circumiacentium partium, vt vix ægra commoueri possit.

Quæ verò sint causæ interiores harum dispositionum, inuestigandum erit, tum ex statu rerum externarum, quibus vsa est ægra, tum præsenti corporis & humorum constitutione, quæ omnia ostendent, vtrum eiusmodi inflammatio pendeat à vero sanguine, bilioso, pituitoso, vel melancholico. Ipsi etiam affectus iam à nobis propositi detegent quis humor potissimum in hoc morbo dominetur: quia, vt dicebamus, superante sanguine & bile, omnia erunt vehementiora, quam vbi reliqui humores exuperant, solétque cutis color, & oculorum candidum rubore aut flauitie infectum ostendere quis horum humorum magis dominetur. Vt autem erysipelatosa constitutio maximè horrenda ob feruorem (dicitur enim *τὸ πῦρ apud Hippocratem*) intensum: sic phlegmonosa ob distentionem maiorem, & suppurationis metum, magnam ægræ molestiam infert.

Quapropter asserere possumus, affectum hunc ex totâ suâ specie & naturâ valde periculosum: præcipuè quando totum vteri corpus occupat: Ex Hippo-

crate enim *libro de morbis mulierum*, istum morbum paucæ effugiunt. Et *Aphorismo* 30. *sectionis* 5. & 43. *si erysipelas pragnanti acciderit, lethale*, quia vel suffocari oportet fœtum in vtero ob incendium illud vehementissimum, vnde abortus subsequitur: vel matrem ipsam præ magnitudine febris & cruciatus interire. Est enim mos huius morbi malignus, ob putrilaginem interiorem, & partem excrementis naturaliter scatentem, & motus vehemens ex inflammationis natura, quem illæ vix sustinere possunt. Est igitur hic opus insigni robore & constantiâ, remediorúmque accuratâ vsurpatione, vt fretum istud euadere possint, antequam grauissima illa symptomata iam à nobis commemorata vrgeant. Vbi enim semel καρδιαλγίαι, singultus, tremores, conuulsiones, phrenitides, sudores diaphoretici & similes accidentium tempestates apparuerint, conclamatum est & salus earum desperata: vt plurimum enim pereunt in augmento, vi doloris, dum materia tendit ad putrilaginem vel suppuratum. Si suppurentur, etiam incidunt in vlcus internum ac sordidum, à quo diutius conflictatæ tandem pereunt, vel hecticæ, vel hydropicæ euadentes. Pus enim ob naturam partis istius vix habere potest illas conditiones ab Hippocrate requisitas, vt sit album, læue, æquale, & quam minimè fœtidum. Facillimè etiam scirrhescit hæc phlegmone, si imperitè tractetur, propter duritiem natiuam partis membraneæ, & humoris crassioris ac melancholici, qui per eam frequenter expurgari solet. Iam igitur de illius θεραπεία cogitemus.

Cum itaque hic affectus sit inflammatio ex materiæ sanguineæ potissimùm affluxu in vterum: habenda ratio causarum, tam internarum, quam externarum, quæ hanc fluxionem humoris sanguinei, biliosi, aut alterius cum sanguine permixti, concitarunt: tum etiam affectus ipsius, nempe inflammationis iam contractæ vel fientis in parte; & symptomatum, vt doloris, febris, & aliorum velut vrgentiorum, quæ aliquando curam ordinariam inuertere solent. Imprimis itaque ratione causarum externarum instituenda recta victus ratio, quæ illas omnes ita componat & dirigat, vt non solum amplius illi nocere non possint, sed etiam oppositæ sint causis omnibus quæ morbum istum fouere vel augere possunt. Ideo aër hic eligendus, aut ita in domo ægrotantis temperandus, vt nullo neque frigoris, neque caloris excessu illam afficiat; ex frigido enim impeditur διαφόρησις hic maximè expetenda: ex nimium calido inflammantur magis partes, & humores ad fluxionem concitantur. Sic etiam lux moderata in conclaui esse debet, quia ex nimio fulgore resoluuntur vires hic valde necessariæ: ex nimiâ caligine reuocantur humores ad interiora, & inducitur somnus profundior, qui hic potissimum, circa principium morbi est arcendus, ne scilicet nimium & diutius retineatur calor cum spiritibus circum interiora viscera. Atque ita paretur cubile ex culcitris non plumeis, ne calfaciant nimium partem istam; sed potius ex lanâ confectis, quæ satis erunt molles & teneræ, ne dolentem hanc partem magis affligant: Imo si ardor insignis sentiatur, supponantur quædam quæ illum temperare possint, vt coria quæ vulgo *marroquin* vocantur, folia vitis, cucurbitæ & similium, prout anni tempestas feret. Omnis motus & exercitatio diligenter vitetur, potissimum inferiorum partium, vt crurum, nisi fortasse aliquando frictiones, & ligaturas in superioribus partibus & brachiis retractionis causâ exercere, quod adhuc debet fieri cum cautelâ post conuenientes vacuationes, ne magis humores commoueantur. Idem dicas de animi pathematis, quæ omnia sunt hîc curiosè arcenda, & summa rerum omnium tranquillitas concilianda. Quod si fæces non satis commodè vacuentur, sollicitanda erit aluus mollissimis clysteribus, aut alimentis ad illud accommodatis, & ægræ istæ sæpius ad meiendum sollicitandæ, quia facilè vrina in illis supprimitur per vesicæ sympathiam. Cæterum victus incipiente atque vrgente inflammatione pertenuis esse debet, ita vt quidam per triduum illud integrum, quod principium morbi cum latitudine vocant, omnimodam inediam illis præscribendam censeant, vt scilicet natura suo genio & quotidiano quasi alimento defraudata, minus sanguinis suppeditare possit ad phlegmonem istam generandam. In hoc autem, vt in aliis omnibus quæ in arte nostrâ exercentur, habenda

habenda ratio virium, ætatis, consuetudinis, temporis & similium, ne vis aliqua naturæ inferatur: Vix enim corpora nostra, prægnantium præcipuè mulierum, insignes illas antiquorum abstinentias perferre possunt. Nutriantur itaque tenuiter, & leuiori cibo ac potu quandiu fluxio & inflammatio vrgent: potus sit aqua fontis, vel decocta cum hordeo, eáque non actu frigida, sed tepidiuscula, ne impingat magis humores in istam partem, & resolutionem impediat, quâ de causâ ψυχροποσίαν formidamus in plerisque inflammationibus internis, vt pleuritide, peripneumoniâ, & similibus, quamuis ratione febris & ardoris videretur expetenda: Vino arceantur omnino, nisi fortassis sub morbi declinationem tenue & ὀλιγόφορον concedatur, ad reliquias humorum per vrinam propellendas & vires recreandas: Iuscula pullorum conuenientibus herbis, vt acetosâ, endiuiâ, lactucâ, & borragine alterata concedantur, panatellæ etiam ex illis confectæ, hordeata, amygdalata cum succo granatorum, pruna, poma, & pyra cocta. Vbi iam desinit aut mitescit inflammatio, largiore manu & cibis refectoriis nutriantur ad restaurationem virium. Atque hæc de diætâ.

Quod ad reliquam curationem spectat, persequendæ sunt indicationes iam propositæ. Cum enim fluxio sit sanguinea, humoribus aliquando alienis coniuncta, proponitur vacuatio, reuulsio & deriuatio illius: quæ potissimum venæ sectione perficitur, nisi mulier sit grauida, cum quâ cautius erit agendum, quoad phlebotomiam & purgationem, potissimum primis & vltimis mensibus, vt est *Aphorism.* 1. *sect.* 4. Nolim tamen illas omnino hoc generoso priuare auxilio, si affectus vrgeat: maius enim imminet periculum ex magnitudine inflammationis, quàm ex educto sanguine, qui causam morbificam imminuit. In aliis autem corpore & animo valentibus inchoetur curatio post iniectum molliorem & refrigerantem clysterem, missione sanguinis ex venâ basilicâ cubiti dextri, quia coniectura est in hoc affectu maiorem humoris fluentis partem ex hepate deriuari. Quæ phlebotomia pro temperamento ægrotantis bis aut ter celebrari poterit ad suspendendum quasi & paulatim reuocandum humoris impetum. Post istam venæ sectionem reuulsoriam laudat Galenus *lib. de sang. miss. cap.* 18. deriuatoriam, quæ fit secta poplitis venâ aut malleoli. Sed quia per eiusmodi phlebotomias inferiorum partium allicitur magis materia versus vterum, vt experimur in prouocandis menstruis, & vix celebrari possunt, quin mulier commoueatur, & erecta aliquandiu maneat: Ideo expectandum erit donec impetus fluxionis sit paulisper sedatus, venæ sectione iam commemoratâ, frictionibus, ligaturis superiorum partium dolorificis, cucurbitulis cum scarificatu supra scapulas, lumbos, & dorsum admotis: Tunc enim si phlegmone facta videatur, & ardor ingens in istis locis cum oppressione sentiatur, tempestiuum erit istas sanguinis missiones deriuatorias experiri, quæ quasi luxuriantem circa propinqua vasa humorem imminuunt.

Quibus ita præmissis si cacochymia dominari videatur, aut cum sanguinis affluxu coniungi, non erit inutile leuiorem quamdam purgationem instituere, quæ impuritatem istam corrigat, vt ex bolo cassiæ cum pauco rhabarbaro, tamarindis, catholicone, syrupo rosarum pallidarum cum infuso rhei aut agarici, decocto senæ & similibus pro variâ cacochymiæ specie. Vomitoriis autem agere in hoc casu, quidquid dicat Auicenna, numquam mihi satis tutum videtur; nam si blanda sint illa vomitoria, nihil aut parum de causâ mali istius detrahere poterunt: sin vehementiora, ex maximâ conturbatione corporis & humorum grauiorem noxam quam emolumentum adferent. Purgationi propter insignem febrem subnectenda erunt medicamenta præparantia & alterantia, iulepi refrigerantes, apozemata, emulsiones, & similia quæ sæpius à nobis descripta fuerunt. Imo si vigiliæ immensæ, dolor & inquietudo vehemens, vt solet, ægrotantem afficiant, optimum erit & consultissimum illis prospicere. Quia sapienter à Practicis nostris est obseruatum, has mulierculas vt plurimum perire circa augmentum morbi vi istorum symptomatum, quibus mitigandis diligenter studendum erit, frontalibus scilicet, epithematis refrigerantibus, inunctionibus ex opio conuenienter dissoluto, iulepis somniferis, confectione requies dicta, & similibus sumptis & admotis variis corporis partibus, vt possint hanc symptomatum tempestatem facilius transigere. Quâ sedatâ commodius deinde recta morbi istius & causarum curatio suscipitur. Vbi enim iam inclinare cœpit affectus, iterãda purgatio & præparatio humorũ. Rarò tamen in hoc affectu diureticis & aperientibus vtendum metu nouæ fluxionis & prouocationis menstruorum, quæ renouare possint istam inflammationem. Quamuis enim laudent authores nostri in hoc

affectu alui fluxum & vrinæ, quoties sponte naturæ contingit, præcipuè post concoctiones: attamen quia natura illud præstat propriis instrumentis, nempe spirituum & caloris natiui beneficio, ideo nihil mali conciliare potest istis ægrotantibus, quod ex vsu calfacientium & attenuantium medicamentorum pertimescimus. Illis igitur melius est supersedere, donec phlegmone omnino dissipata fuerit.

Atque vt per dicta remedia toti corpori, fluxioni, febrili ardori & symptomatis prospiciemus, sic etiam iam factæ dispositioni & parti affectæ per topica conuenienter succurrendum. Annotant item hic Practici nostri, maximos errores in principio huius affectus committi, dum mulierculæ ipsæ ægrotantes & illi adstantes existimãt dolores istos à flatu contingere, adhibéntque & assumunt remedia multa calfacientia & digerentia ad illos discutiendos: vnde maximè ingrauescit atque augetur ista phlegmone. Ac proinde oportet solertem Medicum cognitâ primùm naturâ affectus, illa omnia reiicere, & aliam instituere medendi methodum, quæ in generatione & curatione phlegmonarum istarum à Galeno præscribitur, vt scilicet modicè repellentibus in principio & anodynis vtamur: deinde resoluentibus mixtis aut solis, prout spes est maior διαφορήσεος, vtemur. Tandem suppurantibus, si materia putrefacta concoquatur, & ad puris generationem tendat. Ad quæ præstanda selectis potius remediis, quam immensâ eorum multitudine erit agendum.

Ad repellendum igitur in principio, & ferinum illum ardorem temperandum, inungatur regio pectinis, lumborum & laterum, prout inflammatio in hanc vel illam partem magis vergere videbitur, ex oleo aut vnguento rosaceo, cerato santalino, aut albo caphurato, cui parum aceti immixtum fuerit. Foueantur ex decocto vel aquâ summitatum papaueris albi, rosarum, solani, acetosæ, plantaginis, & semperuiui. Ex eisdem fiant iniectiones in vterum per metrenchyten. Comparentur pessaria ex illorum foliis contusis, quibus aliquando ob doloris vehementiam opij modicum cum vitellis ouorum, pauco croco & oleo rosaceo immisceatur: vel etiam fiant pessi ex Philonio romano cum cotone. Cataplasma etiam paretur ex micâ panis albissimi cum lacte coctâ, cui parum olei rosacei, succi hyoscyami aut solanis, cum vitellis ouorum addatur. Iniectio ex lacte caprino recenter mulcto, cui aquæ rosaceæ modicum adiunctum fuerit, valde etiam prodest ad refrænandum istum dolorem & humoris feruorem.

Vbi iam ista mitescere incipient; transeundum erit ad resoluentia modicè & digerentia. Vnde vnguentum resumptiuum cum oleo chamæmelino & liliorum dissolutum, decoctum seminis lini, fœnugræci, florum meliloti, & rosarum ad fotus vel insessus & semicupia, si iam sint alacriores, erit accommodatum. Quibus ne scirrhescat ista materia, quædam emollientia, vt radices althææ, folia maluæ, parietariæ, & brancæ vrsinæ adiungere poteris, donec perfecta resolutio subsecuta fuerit. Quod si natura contrario instituto ad suppurandum vergere videatur, iuuanda erit in hoc motu, quamuis non satis laudabili. Ideo cataplasma ex decocto ficuum cum farinâ tritici, & pauco oxymelite erit maximè accommodatum: vel ex vnguento dialthæas cum butyro, axungiâ gallinæ, & pauco oleo liliorum. Post suppurationem factam, quæ omnia symptomata reddit mitiora, si natura suo iure non vtatur in disruptione abscessus & puris vacuatione: iuuanda erit motu & concussione corporis ægrotantis, admotis cucurbitulis & frictionibus in inferiore parte, iniectionibus detergentibus & aperientibus, imo etiam cataplasmate suprascripto, cui addatur parum stercoris columbini. Iam erumpente purulentâ materiâ & facto vlcere recurrendum erit ad propriam illius curationem, quam in sequentibus proponemus. Idem dicas quando phlegmone ista in scirrhosam dispositionem degenerat. Si mulier fuerit grauida, aut abortum nuper passa, aut insignem per vterum hæmorrhagiam, parcius ista omnia erunt vsurpanda, & cum maiori cautione. Erit tamen aliquid audendum, ne videamur illarum salutem omnino neglexisse: sæpe enim natura adiuta illud præstat, quod vix fuissemus ausi sperare.

CAPVT

CAPVT VIII.

De hydrope & flatu Vteri.

Vperiore capite tumores vteri præter naturam calidos explicuimus, iam de frigidis agendum, tam pituitosis quam melancholicis. Quoniam verò hydrops & inflatio vteri inter illos valde sunt conspicui & memorabiles, ideo sub eorum tractatione omnes alios qui à pituitâ pendent, complectemur, quia eorum curatio facile ad hanc reuocari potest. Hydrops igitur alius dicitur vniuersalis, alius particularis. Vniuersalis rursum, vel talis dicitur ratione subiecti, quando scilicet totum corpus, & præcipuè exteriorem habitum occupat; vel ratione principij siue fontis illius, in quo posita est facultas αἱματοποιητική, nempe hepatis, à quo nihil aut parùm deinceps laudabilis sanguinis producitur, quo nutriri possint partes, eisque tabescentibus augetur in immensum abdominis moles, flatu, aquâ, aut vtroque distenti, ob iecoris κακοπραγίαν. Similiter particularis hydrops, vel solitarius est aliquando & per se subsistens, vt quando ex malâ concoctione membri alicuius pendet, quod per congestionem colligit serum, pituitam, aut flatum ex vitiato proprio alimento, quod illi ab hepate inculpatum suppeditatur. Vnde hydropes pulmonum, capitis, vteri & similium plerumque visuntur sine vniuersali noxa aliarum partium. Aliàs eiusmodi particularis hydrops coniunctus est cum vniuersali, & ab eo fomitem suum repetit, vt quando sensim violatur hepatis ipsius temperies, aut per sympathiam paulatim afficitur. Vnde iam inclinante calore natiuo incipiunt apparere in externis partibus, vt in cruribus & manibus œdematosæ eleuationes: aut etiam internis, vt in vtero rudimenta istius pessimæ sanguificationis.

Est igitur hydrops vteri tumor præter naturam ex collectione pituitæ, seri aut flatus intra illius cauitatem, aut propriam substantiam & membranas, propter debilitatum calorem natiuum & malam proprij alimenti coctionem. Dicitur tumor præter naturam hic affectus, quia est magnitudo sensibiliter aucta, actiones lædens istius partis, quo respectu distinguitur ab impraegnatione, & quia illi complicata est insignis intemperies cum solutione continui, ob distensionem & compressionem quæ sequitur ad illam repletionem. Fit autem ista intemperies seu collectio ex triplici materia, simplici vel compositâ, id est solâ vel inuicem complicatâ, nimirum pituitæ frigidæ quidem & lentæ, quæ propriè hydropem anasarcam dictum repræsentat, quando illa pituita œdematis instar imbuit propriam vteri substantiam & membranas. Seri, id est ichorum, siue aquosi humoris implentis cauitatem vteri instar vtris, & sic hydropem ascitem repræsentat. Denique flatus, qui in vtero collectus, illum tympani instar distendit, & hydropis tympanitis dicti speciem refert, qui etiam aliquando, vt accidit intestinis in dolore colico, inter spatia propria & tunicas matricis continetur, easque diuellendo insignem cruciatum excitat. Hîc oritur dubitatio non contemnenda. Cum enim dixerimus istos flatus aut serum contineri in substantia, id est inter membranas ipsius vteri, vel in ipsius cauitate, dubitari potest, quomodo ista materia ibi coërceri possit, cum illi pateat continuus effluxus per vteri osculum & ceruicem ad exteriora: ita vt non videatur verisimile serum aut flatus, qui perpetuò mouentur & fluunt, nisi alieno termino contineantur, intra matricis claustra ita apertæ, vt neque in vtre aut dolio perforato contineri posse. Hanc difficultatem agnouit Aëtius, & vt illam effugeret, voluit serum illud, quod attollit vterum in hydropem asciti similem, non contineri in ipso cauo vteri diffluens, sed intra vesiculas quasdam quasi folliculos coërcitum, qui excitati fuerint ex irrumpente eiusmodi materiâ in vteri substantiam, eamque distendente & leuiter corrumpente, quemadmodum Hippocrates etiam voluit, aliquando ad hydropem abdominis ὑδατίδας quasdam hepatis concurrere. Mercatus verò, non, vt Aëtius, existimat illas vesiculas fieri ex propriâ substantiâ vteri membranosâ distentâ, quia sic iam putrefactus & quasi corruptus esset vterus, & semper vlceratus, sed potius ex

humore isto pituitoso influente primum circa oscula siue extremitates vasorum, per quæ menstrua purgantur, excitari quasi pelliculam quamdam, quæ oblinens interiorem vteri superficiem, vt contingit in fœtus generatione, deinceps mucore isto & ichoribus quasi suspensis impleatur. Verùm non videtur tantopere laborandum in inuestigando modo, per quem retinetur istud serum aut flatus in vteri cauitate, quibus hydrops ille excitatur: cum enim rarissimus sit hic affectus, non dubito quin aliquando ita constringi & coarctari possit præter naturam interius illud osculum vteri, vt isti materiæ non pateat exitus. Quemadmodum enim secundum naturam exacte clauditur in prægnantibus, vt ne specillo quidem, inquit Hippocrates, pateat ingressus in interiorem cauitatem: sic etiam per tumores scirrhosos circa inferiorem potissimum illius partem, post phlegmonosos per resolutionem induratos, per illius contorsiones siue peruersiones, certum est ita constringi illud osculum, vt nihil facile ex cauo foras effluere possit. Quod si contrectatum eiusmodi orificium patens & liberum appareat, signum erit aquam istam & serum non in cauitate, sed potius in substantia, & inter ipsas tunicas positum esse. Nam quod aliqui dicunt, à grumis sanguinis obstrui post aborsum aut laboriosum partum ibi concretis, non placet etiam: quia eiusmodi sanguis grumescens in aliqua parte contentus, vel putrescit breui tempore & inflammatur, vel congelatur quasi amisso calore natiuo. Ex vtroque accidente grauissima oriuntur symptomata, quæ non permittunt tam diuturnam moram ægrotanti, vt in generatione & duratione istius hydropis siue flatuosi, siue aquosi requiritur.

Vltimò in definitione nostrâ dicebamus hydropem istum vteri fieri propter debilitatum calorem natiuum, siue sit hoc in toto, siue in fonte humoris gratiosi & nectarei, nempe hepate: siue tantum in ipso vtero ob malam illius coctionem, quando intemperie, vlcere, aut similibus præter naturam affectibus proprium nutrimentum alterat, corrumpit, & loco veræ alimoniæ in flatum, pituitam aut serositates conuertit, quod authores nostri per synathrismum & congestionem significarunt. Causæ igitur istius affectus, tam externæ, quam internæ sunt ea omnia quæ calorem natiuum ita debilitare & infringere possunt, siue in toto, seu in hepate, aut in vtero tantum, vt deinceps bonæ concoctioni studere nequeat. In calore autem natiuo siue primigenio non solum qualitatem spectamus, sed etiam illi coniunctam substantiam cui innititur, nempe humidum illud oleosum & pingue quod radicale vocant, & spiritum insitum, à quo functiones omnes corporis nostri contingunt. Quæcunque igitur ista oppugnare valent, siue per se, siue per accidens, illa omnia hydropem etiamsi inualuerint, accersere possunt. In censu itaque rerum naturalium valde erunt dispositæ mulieres ad hunc morbum contrahendum pituitosæ & melancholicæ, quæcunque temperamento humidiore frigidioreque præditæ sunt & vterum habent largis & fere continuis humiditatibus scatentem: biliosæ verò dum ex caloris vehementioris potentiâ exhauriunt spiritum & humidi primigenij substantiam ante debitum ætatis decursum: potissimùm si vtero sint debiliori & frequentioribus partibus defatigato. Ex parte verò rerum non naturalium concurrit aër frigidior, aut humidior per se, feruentior verò per accidens, dum absorbet spiritus ac benigniores succos in illis contentos: natatio aut mansio diuturnior in aquâ frigidiore vel balneo humectante & relaxante. Immensus aquæ, aceti, succi limonum, granatorum, & similium alimentorum etiam crudiorum, vt olerum, fructuum horæorum, piscium, & iusculorum diuturnior ac largior vsus. Somnus profundior post longas vigilias, quæ corpus valde exagitarunt, vt contingit chorearum tempore, quo & violenter exercentur, ingurgitant se potu frigido, & intempestiuè coguntur vigilare ac dormire cum variis animi pathematis. Sed inter alias causas procatarcticas generandi huius hydropis, præcipua existit vehemens & diuturna menstruorum fluxio, per quam omnino exhauritur pabulum caloris natiui; vel eiusdem nimia suppressio, quâ suffocatur idem calor, & humores incrudantur. Idem dicas de quauis aliâ ex quacunque parte liberaliore hæmorrhagiâ, quæ si non tam subitò, attamen idem præstare potest; atque etiam de vrinæ indebitâ retentione, aut alui, quæ olim fluida esse solebat, insuetâ duritie: propter quam refluunt eiusmodi materiæ in vterum & vicinas partes. Quibus adiunge externa seu fortuita, & res contra naturam, vt casus, vulnera, partus laboriosos, aborsus frequentes, intemperies grauiores, aliquando totius, vt per febres acutas; aliquando variarum partium, vt iecoris, lienis,

ventriculi, & similium: aliàs ipsius vteri, præcipue verò vlcera & quoscunque tumores præter naturam: nam vt scirrhosus & œdematosus refrigerando & obstruendo id præstant: sic etiam erysipelatosus, & phlegmonosus absorbendo humidi primigenij & spirituum substantiam, tum etiam si indurentur obstruendo & constipando ductus & poros vteri. Atque hæc de causis, nunc ad signa veniamus.

Partem affectam in hoc morbo nullus dubitat esse vterum in tumorem & distensionem præter naturam à materiâ ibi collectâ eleuatum. Sed distinguendum est imprimis, vtrum primariò vel secundariò ibidem genita sit hæc materia, quæ est continens illius causa: & vtrum illa contineatur in cauitate vel membranarum spatiis quæ vterum constituunt. Quod ad primum igitur attinet, si quidem apparentes sint notæ totius corporis male affecti, vt per febres acutas vel diuturnas, per hæmorrhagias immoderatas, si sint insignes querelæ ipsius capitis fluxionibus laborantis, ventriculi imbecillioris, lienis grandioris, & potissimum hepatis male affecti & valde debilitati, cum quibus inceperit hic noster affectus, cum illis augeatur & mitescat: tunc maxima erit coniectura sympatheias per communicationem materiæ, vterum scilicet non tam vitio suo, quam illarum partium ῥευματιζομένων suscepisse causas istas præter naturam. Contra verò si ista omnia absint, & rectè aut saltem mediocriter valente reliquo corpore, iste tumor acciderit post particulares affectus ipsius vteri, vt laboriosos partus, vel aborsus, suppressiones mensium, vel eorumdem nimias profusiones, vlcera, tumores phlegmonosos vel scirrhosos: tunc non erit dubium, quin particularis ista dispositio prima rudimenta iecerit istius hydropis in vtero per congestionem, ex deprauatâ scilicet illius coctione, aut impeditâ excretione superfluæ humiditatis, aut flatuosæ substantiæ illic genitæ. Quod ad secundum spectat, vtrum scilicet illa materia pituitosa, serosa, aut flatuosa posita sit intra vteri cauitatem, vel ipsius substantiam & membranas, ita distingui posse existimo. Quod scilicet dum est in cauo, multò maiorem eleuationem ac tumorem facit in illa regione hypogastrij, quam dum est inter membranas vteri, quia multò maius est spatium vbi contineatur: deinde quod aliquam fluctuationem repræsentat dum est in cauitate, quando non est exactè distenta sero: & minores infert cruciatus in illa cauitate, quam dum est inter tunicas, vbi diuulsiones sunt maiores, & in parte magis sensibili, vt patet de dolore colico. Deinde, quia, vt dicebamus, quando eiusmodi flatus & serum continentur in cauo vteri, oportet adesse aliquas obstructiones, aut constrictiones orificij illius interioris, vt retineatur interius: quæ si omnino absint, vt contrectanti obstetrici vel chirurgo patebit, credibile erit materiam illam non in cauitate, sed in spatiis tunicarum esse positam.

Vbiuis igitur illa materia contineatur, dignoscendum rursus, vtrum sit pituitosa, serosa, vel flatuosa, quamquam numquam ita sint solitariæ, quin inuicem permisceantur, vt in hydrope vniuersali dictum est. Quod ad pituitosam spectat, quæ ad anasarcæ naturam magis accedit, mollem reddit, & contactui digitorum cedentem, non solum vterum, sed etiam vicinas omnes partes hypogastrij, pubis, perinæi, & lumborum, sine vllo dolore aut distentione partis istius, quæ in dies magis ac magis flaccescit, nisi conuenienti remediorum vsu emendetur. Serosa autem & flatuosa insignem faciunt eleuationem partis ac renitentiam, potissimum si in cauo contineantur, cum dolore aliquo: flatuosa quidem, quam ideo Græci ἐμπνευμάτωσιν vocant, cum minore pondere & fluctuatione: serosa cum illis sæpe ascitem vniuersalem repræsentat: percussa tamen ista pars si flatu sit distenta, instar tympani resonat; si sero, instar vtris aquâ aut alio liquore referti. Denique respiciendæ erunt causæ, quæ ad istas materias producendas aptæ sunt. Etenim si vera sunt quæ ab authoribus nostris traduntur, certum est flatum à minori multo frigiditate excitari, quam pituitam, & serum: certum est etiam causas externas & internas, vt alimentorum varia genera, & similia quibus vsæ sunt, ostendere cui materiæ producendæ magis dispositæ fuerint.

Verum superest adhuc vt sciamus, quomodo particularis iste hydrops distingui possit à verâ imprægnatione quam sæpe mentitur, ab hydrope abdominis, qui ascites & tympanites vocatur: atque ab aliis tumoribus, qui in vtero fieri possunt. Quod ad imprægnationem spectat, si quidem sanæ & vegetæ fuerint mulieres fœcundo concubitu vtentes, quibus vterus sensim in molem attollitur cum motu proprio & sensibili embryonis, nulla est dubitatio, quin eiusmodi affectus sit secundum naturam & vera grauiditas. Sed quoniam contingit mulieres male

sanas

sanas & coloratas, infinitisque symptomatis vexatas aliquando etiam impraegnari: fit sæpe vt non solum mulierculæ, & obstetrices, sed etiam Medici fallantur in distinguendâ verâ imprægnatione ab istis affectibus præter naturam: quando in vtrisque menstrua per aliquod tempus supprimuntur. Imo ipse Aëtius putauit cum ipso hydrope vteri conceptum accidere posse: quod tamen ego non existimo esse admittendum de vero conceptu, qui ad perfectionem fœtus peruenire possit, sed tantum seminis virilis quadam retentione per aliquod tempus, quia embryonem nouem integros menses posse nutriri commodè, & retineri in vtero cum tantâ aquarum illuuie, aut flatuum copiâ omnino est impossibile. Grauiditatem itaque veram ab hydrope vteri in muliere aduersa valetudine vexatâ ita distinguemus. Primum quod vera grauiditas non facit tumorem præter naturã ita æqualem vt iste hydrops, sed acuminatum & quasi fastigiatum, cum hydrops sit extensus vniformiter per vteri corpus. Secundò quod in grauiditate post aliquot menses meliùs se habere solent mulieres vt plurimum, quia grandior fœtus iam absumit maiorem partem humorum qui illi negotium facessunt: cum per istos tumores præter naturam quo diuturnior est progressus, eo magis symptomata intendantur, & vires imminuantur. Deinde quod in imprægnatione motus infantis sensibiliter post tertium aut quartum mensem percipitur, non solùm à grauidâ muliere, sed etiam ab obstetrice vel Medico, qui ventri manum diutius admouerit: isque non vt in solâ palpitatione, quam flatus etiam excitare potest; sed oblongior & vniformis, sub quo sentitur maior renitentia, quam dum subest tantum flatus vel aqua. Tertio denique, quod constitutio mammarum omnino alia est in grauidâ muliere, quam in ea quæ istos vteri tumores patitur: etenim in grauidâ mammæ tumidiores, rotundiores, ac lacte prægnantes redduntur, quæ in istis affectibus flauescunt omnino, decolorantur, & omni succo saltem alibili destitutæ apparent.

Hydrops verò vniuersalis ipsius abdominis, siue sit ascites, siue tympanites, dignoscetur ab isto hydrope particulari matricis, tam flatuoso quam seroso, si sit solitarius: alias enim pereunt omnia signa distinctiua vtriusque: quia tumor iste magis est positus in aqualiculo & fundo ventris siue hypogastrio, vbi est situs vterus; quam in superiore abdominis parte, à qua potius incipit vniuersalis hydrops. Actiones totius sanguificationis, & nutricationis in corpore non apparent hîc ita læsæ, vt in vniuersali, neque tantopere, aut tam subitò decolorantur istæ mulierculæ, aut extenuantur partibus superioribus: sitis illa & ariditas linguæ quæ sequitur hydropem abdominis, non ita vrget, & alia omnia symptomata valde sunt mitiora. Quod si hydrops iste vteri ab aquoso humore pendeat, fere effluit huius aquæ quædam portio per vuluam, qua irrigantur perpetuo genitalia: si à flatuoso, exeunt etiam per interualla quidam flatus quasi strependo per vteri orificium. Denique non est tanta vel fluctuatio in aquoso dum conuertuntur ad latera, neque renitentia in flatuoso per totum ventrem, vt in vniuersali hydrope, quibus notis satis secernentur ab inuicem.

Denique ab aliis tumoribus vteri distinguitur hydrops, tum phlegmonoso & erysipelatoso, quod febris, dolor intensus, & inflammatio partium genitalium abest: tum scirrhoso, cancroso & similibus, quod non sit ea durities quæ tangentis digito resistat, sed cedat potius, & quasi in foueam deprimatur: habet enim suam propriam ideam, quam solers Medicus animo concipiens non falletur circa particularem istam διάγνωσιν, de qua satis superque dictum est.

Quod ad πρόγνωσιν verò, non est dubium quin iste affectus ex totâ suâ specie sit valde pertimescendus: quia isti peculiares hydropes vel denotant ruinam integram functionum naturalium in membris istis, quorum vsu vita diu carere nequit: vnde accersunt tandem vniuersalem καχεξίαν & hydropem: vel certè ostendunt iam consensum quemdam partium principum, vt iecoris, lienis, ventriculi, propter quorum prauas concoctiones incipit grauiter labefactari œconomia naturalis. Qualis enim est vterus in muliere, inquit Aëtius, tale est vt plurimum reliquum corpus. Prout igitur inflatio hæc vteri hydropiformis velociora habet & vehementiora sua incrementa, cum symptomatum magna syndrome, præcipuè si iuncta sit pertinax mensium suppressio aut hæmorrhagia insignis, eo maiorem portendit noxam & periculum: quia virium robur illas deficit, quod in hoc morbo chronico & pertinaci maximè requiritur. Iam igitur de illius curatione agamus.

In qua eò breuiores erimus, quod istius affectus θεραπεία fere similis est illi quæ fusè proponitur in curâ hydropis vniuersalis. Si quid igitur magis est hic peculiare, præcipuè

præcipuè à nobis erit annotandum. Quod ad victus ergo rationem spectat, cum positum sit hunc affectum pendere ab intemperie frigidiore, obstructionibus, & collectione materiæ pituitosæ, serosæ, vel flatuosæ: omnia calfacientia & exsiccantia plus minus pro conditione humoris dominantis, tenuantia, aperientia, detergentia, & resoluentia erunt ex vsu istis ægrotantibus. Interdicenda igitur omnia alimenta aquosa & frigidiora, & quæ concoquendo negotium facessunt calori natiuo. Somnus diuturnior arcendus. Exercitandæ aut fricandæ conuenienter. Omnes aliæ vacuationes naturales ad cursum ordinarium reuocandæ, & ab iniuriâ cæli frigidioris, pluuiosi, & austrini, quantum fieri poterit, prohibendæ: deinde de maioribus remediis cogitandum, inter quæ cum phlebotomia & purgatio principatum, obtineant, quæritur primùm, vtrum venæ sectio istis mulierculis hydrope vterino laborantibus conueniat? Partem affirmantem tenent Paulus, Aëtius, & Auicenna, quia existimant præcipuam huius affectus causam & magis ordinariam cœpisse à menstruorum suppressione: Quod quamuis illis concedamus, non est tamen ita generaliter pronuntiandum de vsu istius remedij in hoc affectu, in quo calor valdè est imminutus, obstructiones pertinaces ab humore frigido, virium deiectio, & metus hydropis vniuersalis. Ac proinde si incipiente morbo, constantibus viribus, & suppressis menstruis appareat insignis plenitudo in venoso genere, non denegabimus hoc auxilium istis ægrotantibus, modò ex venâ cubiti, si humorum quantitas illud manifestè exposcat; modò ex venis crurum, si ex vtero tantum sit deriuandum. In aliis casibus melius est à phlebotomiâ omnino abstinere, & vacuationi huius cacochymiæ incumbere potissimùm.

Hoc autem fiet catharticis φλεμαγωγοῖς & ὑδραγωγοῖς frequenter repetitis, & à nobis sæpius commemoratis, inter quæ semen ebuli, soldanella, mechoacan, puluis radicis bryoniæ, succus ireos nostratis, elaterium, agaricus, hiera Galeni, & turbith principatum obtinent: ex quibus iunctis cum alterantibus & præparantibus, attenuantibus scilicet, aperientibus, detergentibus, & resoluentibus, parari poterunt syrupi magistrales, apozemata, opiatæ laxantes, potiones catharticæ, & similia ex aliis locis repetenda. Quibus adiungenda erunt roborantia, tabellæ scilicet, aut pulueres cardiaci & hepatici ad colligendas vires, quæ hic facilè dilabuntur. Et quemadmodum veris catharticis illa illuuies causæ antecedentis diligenter erit expurganda; sic etiam illis adiungenda erunt diuretica & menses prouocantia, quæ conuenienter istas vias reserare, & materiam in vtero contentam propellere aut deriuare possunt. Necnon sudorifica erunt vsurpanda, quorum caliditate & tenuitate resoluetur maior pars huius humoris in vtero contenti, & per sudores sensibiliter vacuabitur. Quorum omnium exempla copiosè repeti possunt ex capite de fœdis mulierum coloribus. Neque solum internis, sed etiam externis remediis eadem attenuandi & resoluendi facultate præditis erit oppugnandus hic affectus. Cucurbitulas laudant Practici circum & supra locum frequenter admotas cum multâ flammâ. Item fotus ex filtris, quæ bullierint in cineribus sarmentorum & lixiuio cum pulegio, origano, foliis ebuli, & semine fœnugræci, quæ bene expressa & calentia applicentur ante & retro, vt sudet si possit in lecto vel in stuphâ commodè paratâ. In hydrope flatuoso fiant potius isti fotus sicci ex sacculis calenti arenâ, aut cineribus referti, vel aliis rebus tenuantibus, & resoluentibus in sartagine frixis & similiter admotis. Tegatur deinde locus emplastro de baccis lauri, vel de stercore caprino aut bouino cum semine cumini, dropace vel sinapismo aut vesicatorio, vbi rebellior est affectus. Recentiores laudant aquam stillatitiam nicotianæ per octo aut decem dies ad ℥ iij cum pauco saccharo sumptam: Alij vinum album cum infusione cinamomi & limatura chalybis. Quæ omnia tam purgantia quam tenuantia & incidentia, in vterum etiam, si fieri possit, per metrenchyten infundenda, aut in formam pessarij adhibenda post vniuersales purgationes & præparationes. Si coniunctus sit insignis dolor huic morbo, commendat imprimis Amatus aquam vel decoctum florum chamæmeli, pari quantitate sumptum. Aquæ item sulphureæ, & nitrosæ à plerisque in hoc affectu laudantur, tam potu quam balneo, dummodo insignis feruor jecoris aut totius corporis non sit illi coniunctus. Tutissimum est etiam auxilium in hoc affectu potissimum humorali, fontanellas cruribus admouere, vt exhauriatur illa vteri sentina paulatim. Hippocrates verò *lib. de naturâ muliebri*, commendat

mendat medicamentum quod ex cantharide & felle paratur, & peplij succum, quod hoc tempore non est vsitatum. Reliqua facile repeti poterunt ex tractatu vniuersalis hydropis, vt diximus.

CAPVT IX.

De Scirrho & Cancro Vteri.

A TVMORIBVS pituitosis & mollibus ad melancholicos & duros transeundum est, quos breuitatis causa vnico hoc capite complectemur. Est igitur propositus affectus tumor vteri durus ab exsiccatione nimia aut melancholici vel atrabilarij humoris synathrismo pendens, quem grauitatis sensus & contractio insignis comitantur. Dicimus esse tumorem vteri durum, quoniam in omnibus istis eleuationibus sentitur manifesta renitentia & durities, quæ cum à triplici causa fieri dicatur à Galeno, nimirum siccitate insigni, repletione magna, & congelatione, hîc omnes istæ causæ concurrunt, aliquando solæ & simplices, aliquando coniunctæ. Vtpote in scirrho vero ex humoris melancholici congestione, adest propria & quasi natiua humoris siccitas, quâ pars naturâ suâ exanguis magis ac magis exsiccatur: adest insignis repletio, vnde tumor ille cum grauitatis sensu & pondere: & quia tum pars affecta, tum ipse humor ad frigidam vergunt intemperiem, ideo materia illa concrescit in illo loco & quasi congelatur. In simplici vero sclerosi, quæ est quæcunque durities & scleroma, vt loquitur Aëtius, adest aliquando siccitas per resolutionem tenuiorum partium factam in aliis tumoribus præter naturam, quæ degenerare possunt in scirrhum, vt phlegmonoso & œdematoso cum repletione. Quod si ipsius partis substantia sit suo proprio humido defraudata, tunc durities illa à simplici pendet siccitate. In cancro autem repletio & tumefactio ingens illud præstat: vnde posita est à nobis in nostrâ definitione illa distinctio causæ efficientis, nempe exsiccatio simplex & congestio humoris melancholici vel atrabilarij: vt omnes tumorum istorum differentias complecteremur. Diximus etiam esse vteri tumorem, non quod totum vteri corpus, nisi raro admodum, occupet, quia humor iste crassus vix potest dispergi per substantiam istam vteri solidam & densam: sed quia affectus iste insidet aliquando eius fundo, vt dicebamus de phlegmone, aliquando lateribus, aliquando ceruici, ita tamen vt perpetuò totius partis operationes sensibiliter lædat. Addidimus etiam in nostrâ definitione, cum grauitatis seu ponderis sensu, & insigni illius contractione; quia ista duo accidentia perpetuò solent duros istos tumores in vtero comitari. Grauitas quidem, quia materia hæc crassa & terrestris multum addit ponderis huic parti & circumiacentibus, quæ quasi onere isto oppressæ vix moueri possunt. Contractio verò, quia vbi pars ista vel tota, vel secundum aliquam eius portionem exsiccata est, vel referta humore distendente, tantumdem oportet vni decedere dimensioni, longitudinis scilicet vel profunditatis, quæ cauitas est in vtero; quantum accedit latitudini eleuatæ & distentæ. Ita vt in eiusmodi tumoribus sit obseruatum, perpetuò vterum retrahi & quasi conuelli versus illam partem, quæ est tumore affecta.

Omisimus verò dolorem in hac nostra definitione: quia hoc symptoma tristis sensationis in sensu tactus non conueniebat simpliciter omnibus hisce tumoribus sub nostrâ definitione comprehensis. Nam in simplici exsiccatione per resolutionem, in phlegmonoso vel œdematoso indurato, in scirrho exquisito, dolor nullus aut valde exiguus, qui ad grauitatis sensum referri commodè potest, percipitur. In scirrho verò non exquisito, qui fit à permixtione quadam humoris melancholici cum sanguineo, bilioso, aut atrabilario, est quidem dolor, sed non atrox & molestus, qui ægro aut Medico negotium facessere debeat, aut illum à verâ & methodicâ curatione distrahere. Contrà in carcinomate & tumore quouis cancroso, potissimum vbi sæuire & exasperari incipit per se, vt aucto incendio illius, aut ab externis medicamentis, tanta est doloris aliquando sæuitia & horrendus cruciatus, vt illi tanquam vrgentiori, omnibus indicationibus relictis, continuò sit prospiciendum. Ita vt hoc capite habeamus tria potissimùm tractanda, scirrhosim scilicet,

quæ

quæ est simplex induratio, & vniuersalis cuiuscunque partis aut humoris: scirrhum, qui verus est tumor à melancholico succo naturali: & cancrum vteri, qui est ab humore maligno & atrabilario ibidem congesto.

Quæ sint igitur causæ istorum affectuum imprimis est inquirendum solitâ methodo. Quod ad sclerosim spectat, indurationem scilicet ipsius partis vel alterius tumoris phlegmonosi aut œdematosi: certum est illud contingere vt plurimum duplici errore, præter vitium partis & materiæ, quæ aliquando crassior & contumacior existit: nempe in principio inflammationis vteri vel phlegmonosi tumoris propter vsum immodicum repellentium, adstringentium aut refrigerantium: ex his enim conculcatus humor, qui regredi amplius non potest, atque substantia partis condensata, fit vt adhæreat magis & induretur in naturam scirrhosam. Alius error propter quem fit eiusmodi sclerosis, contingit in progressu atque declinatione istorum tumorum, quando vehementi aut diuturniore discutientium ac resoluentium medicamentorum vsu partes tenuiores ita subitò & violenter dissipantur, vt quasi fæx & crassamentum quoddam remaneat, cuius dissolutio deinceps fieri nequit, sed in callosam & quasi lapideam naturam degenerat. Et sic fit scirrhus ille secundarius ex permutatione aliorum tumorum male curatorum, vnde phlegmone indurata; scleroma, œdema induratum, scirrhus albus vocatur apud authores nostros.

Scirrhus autem propriè sumptus, siue exquisitus & indolens, cùm sit soboles humoris melancholici puri & naturalis, in alicuius partis, vt vteri, substantiam effusi, ea omnia agnoscit ad sui generationem idonea, quæcunque materiam huic humori producendo aptam suppeditant, quæ illius expurgationem conuenientem impediunt & partem ac vias fluxioni huic suscipiendæ disponunt. Spurius autem scirrhus & cuidam dolori coniunctus, permixtas habet causas, id est, quæ possunt huic materiæ melancholicæ portionem aliquam alterius humoris permiscere, præcipuè sanguinei, biliosi aut atrabilarij. Nam quando pituita melancholiæ coniungitur, non facit differentiam, saltem secundum doloris sensum, sed colorem & partis consistentiam euariat. Ex parte igitur rerum naturalium, temperamentum melancholicum aut sanguineum humores iam adurens, quale est fuscarum & nigricantium, vel rubore saturato perfusarum: ætas inclinans circa quadragesimum quintum annum: victus ratio laboriosa: vsus alimentorum crassorum & δυζωπτῶν, incontinentia vt in malaciâ, & voracitas vt in βυλίμῳ, quibus sunt valde obnoxiæ, aëris inclementiæ vehementiores & diuturnæ, vt siccitas æstate præteritâ: mœrores aut metus diuturni, quales fuerunt his nostris bellis ciuilibus; quibus vidimus etiam infinita, vt scrophulas olim inauditas, morborum genera in Galliam irrepsisse. Sed præcipuè retentio vacuationum solitarum, per quam recoctis quasi humoribus & incrassatis facilis existit generatio istorum tumorum scirrhosorum, tam simplicium quam compositorum in vtero, potissimùm si ab aliquâ causâ externâ, vt percussione, casu, ictu fuerit debilitatus: vel internâ, vt intemperie insigni, obstructionibus, vlceribus, aborsu, partu laborioso, post quem non satis commode expurgata fuerint lochia illa, siue superfluitates à fœtu collectæ: denique hepar aut lien malè affecta, quæ vt plurimum omnibus istis morbis humoralibus primam originem suppeditare solent. Hæc omnia aut pleraque si concurrant apta ad melancholici humoris simplicis vel mixti generationem, scirrhos producent in vtero, & aliis partibus calore, dolore, vel summâ debilitate affectis, prout variè contingit. Sin vero magis tendant ad productionem humoris atrabilarij, ob intensiorem calorem & quasi aliorum humorum adustionem & incinerationem, fient carcinomata siue cancri in partibus, non solum externis, vt plerumque solet; sed etiam internis, vt vtero; qui occulti ab Hippocrate vocantur, præcipuè quando non sunt vlcerati. Item ista carcinomata & cancrosa vlcera facile exoriuntur ex aliis tumoribus, vt phlegmonosis, scrophulosis, sed potissimum scirrhosis, vel ob permixtionem alicuius succi acrioris, vel certe quando imperitâ medicatione exasperantur, vt ipsemet docuit Hippocrates. Videamus igitur quibus signis deprehendere possimus istiusmodi affectus in vtero.

Factam itaque sclerosim in vtero ex præcedente inflammatione simplici, aut tumore phlegmonoso, ostendent ea quæ prædictos primum affectus præcessisse significant, vt supra disputauimus: & quod cessantibus eiusmodi inflammationibus, pars tamen neque leuior, neque liberior reddita sit, sed grauior cum insigni ponderis aut duritiei sensu: necnon contractior & quasi angustior versus illam partem, vbi ista exsiccatio & induratio potissimum facta est.

Quod si sit scirrhus à verâ melancholiâ, per fluxionem aut congestionem genitus, præcesserunt vel adhuc adsunt ea omnia quæ iam à nobis fuerunt commemorata ad eius generationem necessaria: in principio incrementi illius fluere possunt immoderatè menstrua, sed aquosa, tenuia, & quasi transcolata, relicto intus crassamento, & veluti fæce sanguinis: in progressu supprimuntur omnino, grauatur vterus cum circumiacentibus partibus, coarctatur plus minus pro ratione partis in qua situs est. Nam si in fundo hæreat, repræsentat quasi molam carnosam, quæ in eo gigni solet, sæpeque Medicis atque ægrotantibus imponit, nisi diligenter alia considerentur: nam per scirrhum vteri mulier attenuatur, mammæ gracilescunt & lacte omnino destituuntur, neque dum stat, prouoluitur ita tumor versus os pubis, quemadmodum in molâ. Si in lateribus hæreat scirrhus, intumescit magis ea pars, & ad eam reliquæ quasi contrahuntur. Si in ceruice, obstruit & tactu atque etiam oculis deprehendi potest. Vbi neque dolorem insignem aut saltem effatu dignum, neque aliam molestiam, nisi forte grauitatis, vt diximus, inferre solet, vt narrat Hippocrates *libro quinto epid.* de illa Gorgiæ vxore, in qua videtur mola fuisse coniuncta cum fœtu.

Carcinoma autem in vtero radices posuisse, quod ad tumorem simpliciter & grauitatem spectat, eadem ostendent (& in quâ vteri parte) quæ de phlegmonosis tumoribus, & scirrho dicta fuerunt. At verò si visum aut tactum consulas, multum discrepantia: nam dum oculis cerni potest, apparet tumor inæqualis & tuberosus, ex liuido vt plurimum nigricans, & venarum propaginibus quasi radicibus infestissimis adhærens parti affectæ. Si verò sensum tactus adhibeas, hic adest insignis dolor quasi acuum per interualla pungentium, insignis etiam grauitas, & partis contractio molestior: quæ omnia exacerbantur, si vlcerari incipiat, feruente scilicet & dilatato humore isto, qui erodens tandem substantiam partis eructat saniem quamdam tenuem, nigram, vel fuluam & grauiter olentem: imo etiam aliquando sanguinem, quando contingit vas aliquod grandius abradi, cui comes est febricula, inquietudo, nausea, pudendorum ardor & similia, quibus malignitas pessimi huius affectus deprehenditur.

Nam vt ad PROGNOSIM veniamus, nullus est morbus, qui maiorem adferat naturæ & Medico curanti difficultatem, quam illi qui pendent à summâ exsiccatione humoris melancholici & atrabilarij: quæ enim summè exsiccata sunt vt in sclerosi, vel propter ignauiorem humectantium vim, vel quia calor natiuus in illis partibus est pænè exhaustus, vix vmquam restitui possunt. Quæ valde sunt dura, vt scirrhi ob humoris frigidi & sicci dominium, non potes nisi emollientium & resoluentium viribus oppugnare: ab emollientibus impendet metus putrilaginis malignæ, à calfacientibus & resoluentibus periculum est ne ferueant & in atrabilarium succum permutentur, vnde carcinomata: vel nimium exsiccata magis ac magis indurentur. Adde quod propter menstruorum in hoc affectu suppressionem, vel imminutionem, multa in corpore mala exoriuntur, à quibus tandem consequitur hydrops vteri, vel abdominis, quando lien & hepar consentiunt. Quod ad cancros vero, ex Hippocr. *Aphor.* 38. *sect.* 6. potissimum occultos, propter summam feritatem illius humoris, melius est non curare: quia curati, id est tentatâ eorum curatione, exasperantur vt plurimum, & citius pereunt ægrotantes, quam non tractati ope medicâ: nisi in illis partibus ex quibus radicitus extirpari possunt. Quæ omnia facient nobis viam ad sequentem θεραπείαν.

Quod ad CVRATIONEM attinet, supposito imprimis debito regimine, vt scilicet sub dominio humoris melancholici vel atrabilarij abstineant ab eis omnibus, quæ generationi illorum materiam, vel aliquod aliud adiumentum adferre possunt: qualia sunt alimenta omnia crassi succi & viscidi, omnia nimium frigida vel etiam torrida & æstuantia, ob exsiccationem quam inducunt, vt panis ater, durus & furfuraceus, carnes suillæ, bouinæ, aprinæ, lepotinæ, anatum, & reliquarum auium palustriũ, pisces grandiores & cetacei, legumina, tubera, caseus acris, & inueteratus, omnia salsa, piperata, frixa, & inter olera, cepe, & brassica: vinum merum, crassum, nigrum, vetus, aut fumosum, mustum, sinapi, & similia, quæ accuratius capite de melancholiâ tractantur. Hoc inquam supposito, vt propositos affectus oppugnemus, hos habere scopos debemus. Quod si quæ sit adhuc materia antecedens, quæ affectum augeat vel foueat, eam diligenter expurgemus, & reuellamus: deinde caussam coniunctam cum ipso morbo peculiari vacuatione educamus. Quod ad primum scopum attinet, vacuationes humoris melancholici & atrabilarij, si quidem

cum

cum massâ sanguinariâ permixtus sit, vt ex tumentibus nigricantibúsque venis & totius corporis colore iudicamus, non solum purgantibus medicamentis, sed etiam phlebotomiâ perficietur, tam ex venâ vtriusque cubiti mediana, quæ vtramque plethoram exhauriat, quam ex venis popliteis,& cruralibus,præcipue quando suppressa sunt mẽstrua vel hæmorrhoides,& eò vergere videtur illud excrementũ: aliquando etiam saluatella, quæ inter minimum & annularem digitum excurrit,quando longius reuellendum erit à parte affectâ: eóque in educendo sanguine audaciores & liberaliores erimus, quo ille nigricantior & fæculentior apparebit; quia talia tunc educuntur, qualia oportet. Venæ sectioni succedaneam præstabunt operam cucurbitulæ cum scarificatu in variis partibus, hirudines, cauteria cruribus imposita, vt fiant emissaria siue fonticuli superuacaneorum humorum & similia auxilia Chirurgica: Pharmaceutica verò erunt purgantia, alterantia, externa & interna, tam manifestis quam occultis qualitatibus, & aperientia istas obstructiones. Purgantium igitur melanagogωn classes ita hic sunt percurrendæ, tam simplicium quam compositorum, vt in principio & ante præparationem benignioribus: postmodum vehementioribus agamus, vt lapidis lazuli puluere, & pilulis, Antimonio infuso, radice esulæ, elleborismo, & similibus, dummodo vires & reliqua corporis constitutio id permittant. Aliàs melius est & tutius mediocribus frequenter repetitis illud per ἐπίκρασιν præstare, potissimum in cancroso tumore. Alterantia verò in scirrho sincero erunt humectantia & modicè calfacientia, vel temperantia potius, vt humor ille austerus & rebellis istorum benignitate paulatim superetur. Si ad atram bilem vergat, vt in scirrho impuro vel carcinomate, etiam refrigerantia & refrænantia erunt ex vsu. Vnde syrupos illos ex succo borraginis & pomorum redolentium, decoctum lupulorum, cichorei, & epithymi, serum lactis, balnea humectantia, insessus & linimenta refrigerantia præscribere illis solemus. Ex proprietate puluis veri sapphiri & smaragdi, præcipuè ad cancrum, frequenter ad gr. iij. cum aquâ scabiosæ sumptus prodesse putatur, quod eodem modo dicas de lapide nostro bezoardico. Aperientia vero & dissoluentia humores istos in viis vteri & vasis contentos duo potissimùm traduntur à Practicis: nempe trochisci ex viperinâ carne confecti ad ʒ j. mane per quatuor dies sumantur cum iusculo pulli conuenientibus herbis alterato, vel cum decocto cancrorum fluuiatilium aut gammarorum in aqua borraginis facto. Aliud est chalybs sæpe extinctus in aquâ aut vino albo oligophoro, aut eiusdem limatura sola vel permixta cum aliis, superiori tractatione de fœdis mulierum coloribus à nobis sufficienter traditis, quâ existimant validissimè istos infarctus crassorum & rebellium humorum in vtero & aliis partibus dissolui posse. Atque hæc de primo scopo.

Quod ad secundum, qui causam coniunctam & ipsum morbum considerat: ad remollitionem & humectationem scleroseos in vteri propriâ substantiâ, vel ab induratis tumoribus phlegmonosis & œdematosis contractæ, non opus est aliis remediis aut methodo, quàm in vero scirrho, cuius materia vacuanda est & alteranda. Ideo sufficiet de illo agere. Durus igitur hic tumor emollientia cum tenuitate partium, humoris qualitas & quantitas calfacientia modicè & digerentia exposcit. Neque enim simpliciter emollientibus, & humectantibus vtendum, ne maligna putredo, vt dicebamus, introducatur: neque simpliciter calfacientibus, attenuantibus & resoluentibus, ne contracto incendio degeneret in atram bilem: aut per nimiam resolutionem reliquæ partes magis ac magis exsiccentur & indurescant. Ideóque consulunt authores nostri, vel illis inuicem permixtis, vel vicissim vsurpatis agendum. In hoc igitur vteri scirrho formulæ remediorum topicorum esse poterunt per fotus, insessus, iniectiones, linimenta, emplastra, suffumigia, & pessaria, prædictis viribus prædita, prout magis commodum videbitur. Inter quæ sequens decoctum pro balneo, semicupio, fotu, enematis, aut iniectione prodesse poterit.

℞ Rad. althææ, liliorum, & fœniculi, ana ℔ iv. maluarum cum toto, violar. & brancæ vrsinæ, ana M. iij. nepetæ & artemisiæ, ana M. j. seminis lini & fœnugræci leuiter contusor. an. ℥ ij. flor. chamæmel. meliloti & stœchados, ana M. ß. Fiat omnium decoctio in aquâ dulci, vel iure capitis, pedum aut intestinorum veruecis. Aut in eodem decocto dissolue olei liliorum alborum, iasmini, hypericon. an. ℥ iv. Vtatur vt dixi. Ex cuius residentiâ contusâ & cribratâ, addendo farinæ seminis lini ℥ iij. puluer. ireos Florent. ʒ ij. croci ℈ j. butyri recentis & pinguedinis gallinæ, an. ℥ j. olei amygdalarum dulcium q. s. Fiat cataplasma: admoueatur supra

& post regionem pubis. Quo remoto post aliquot horas, ne diuturniore morâ exsiccetur, apponi poterit emplastrum de mucilaginibus aut diachylonis ireati oleo lumbricorum dissolutum : vel fiat ex gummi bdellio & ammoniaco liquatis cum pauco aceto aut vino albo.

Existimant folia & radices capparis in hydromelite ad putrilaginem decocta, tam fotu quam cataplasmate, maximam obtinere vim ad scirrhos istos perdomandos. Galenus in rebelli materiâ vtitur fumigio lapidis pyritis igniti & aceto acerrimo irrorati, vino albo aut decocto maluarum & parietariæ. Recentiores lutum bituminosum balneorum naturalium, qualia sunt nostra Balerucana, valde commendant ad molliendum & digerendum. Ista autem omnia summo iudicio & prudentiâ erunt moderanda, ne, vt iam dictum est, aut magis induretur scirrhus, aut quod multò peius, in cancrum degeneret, quod omnes Practici verentur ex inconsideratâ aut diuturniore auxiliorum administratione. A qua melius est per interualla desistere, vt eorum successus appareat: frustra enim pugnatur, quando scirrhus omnino indolens in lapideam naturam degenerauit.

Ad cancri verò particularem curationem nihil habent authores nostri præcipuum, quam, si secari aut aduri cum suis radicibus non possit penitus, illius incrementum impedire ac ferocitatem compescere. Ac proinde in cancro non vlcerato omnia moliuntur, ne exulceretur: in vlceratione ferociat & augeatur : ac in vtróque doloris atrocitas temperetur. Impediunt igitur illius vlcerationem, quæ moderatè refrigerant & adstringunt sine vllâ mordacitate : inter quæ metallica bene præparata principatum obtinent. Vt

℞ Olei myrtini & rosacei, an. ℥ ij. succi solani aut semperuiui ℥ j. Agitentur omnia in mortario marmoreo ad solem cum pistillo plumbeo, donec nigrescant : deinde adde lithargyri & cerusæ aquâ scabiosæ lotorum, an. ʒ iij. tuthiæ præparat. ʒ j. caphur. ℈ j. Fiat linimentum, quo inungatur ter aut quater in die : deinde lauetur leuiter aceto rosaceo, sero lactis aut hydromelite. Vel si dolor vrgeat, decocto maluarum & papaueris albi, lacte muliebri tepente & similibus. Eadem iniici in vterum poterunt, aut etiam aqua solani & nymphææ diutius in mortario plumbeo agitata, aut decoctum cancrorum fluuiatilium, quorum puluis prædicto vnguento addi poterit. Quidam pro secreto habent ad eiusmodi cancros herbæ Roberti vsum intus & extra : alij ranas lotas decoctas & contusas in formam cataplasmatis, aut etiam fotu & iniectione adhibere. Vbi iam vlcerari incipit cancer, melius est Medico honestam fugam capessere, quam in morbo deplorato oleum & operam perdere, nisi fortè symptomatum sedandorum causâ. Atque hæc de propositis affectibus.

CAPVT X.

De procidentia, subuersione, & omni malo situ Vteri.

AB intemperie & tumoribus vteri præter naturam, ad morbos eiusdem organicos seu conformationis vitia progredimur: quæ quidem in vsum venire solent. Qualia sunt imprimis procidentia, subuersio, & omnis malus situs hoc capite explicanda : diximus enim de ascensu vteri versus superiora, vt hepar & diaphragma, quod nobis verisimilius videbatur capite de suffocatione hystericâ : de reclinatione autem illius ad latera, tractatu de tumoribus præter naturam, quibus aliquando afficitur : & ex præsenti capite facile cognitio illius & curatio haberi poterit. Est igitur propositus affectus, dispositio præter naturam vteri organica, quando secundum suum situm & connexum vitiatus, descendit plus minus ad inferiora, propter ligamentorum relaxationem aut eorumdem disruptionem. Dicimus esse dispositionem præter naturam organicam in situ & connexu, vt distinguamus ab eo motu naturali, quo refert Aristoteles *lib. 7. de histor. animal.* deferri vterum versus osculum pudendi appetitu coeundi, vel prolectandi seminis virilis. Quia ille descensus vel concesso coitu, aut peracto post eiaculationem seminis sponte sua sedatur. Est autem morbus organicus in situ & connexu : non dissimilis herniæ intestinali, vel ani procidentiæ : quia sedes naturalis vteri est intra abdominis inferiorem partem

partem sub osse pubis inter intestinum rectum & vesicam, ibique manere debet vt functiones suas rite obire possit, puta menstruorum expurgationem, seminis eiaculationem, conceptum & pueri ad debitum vsque tempus gestationem. Ideóque à naturâ in illo loco validissimis ligamentis, præter vasa illa, neruos scilicet, venas & arterias, quibus principibus partibus connectitur, fuit firmatus & annexus, quo opus suum speciei propagationi necessarium commode posset peragere. Vbi igitur iste connexus violatur, quia grauitate sua naturaliter ad inferiora deuoluitur, vt reliquæ omnes corporis nostri partes, ibidem varias parit procidentiæ differentias, quod in nostrâ definitione intelleximus, per illud *plus minus*: aliquando enim sola ceruix interior prouoluitur in vuluam: aliàs totum quidem corpus & fundum illius procidit, sed non prominet extra concauum vuluæ, sed in eâ apparet velut glans virilis rubens cum suo foramine, aut anseris ouum perforatum, quod est interius matricis orificium. Alias denique tanta est illius præcipitatio, vt fundo etiam inuerso deuoluatur ad femora vsque & propendeat instar virilis scroti rugosa matrix, aut oui struthiocameli similis cum asperitate.

Diximus itaque in definitione nostrâ, hunc situm & connexum vitiari, quoties ligamenta quibus vterus firmatur, præter naturam afficiuntur. Vincula ista sunt primò membrana omnibus ventris inferioris partibus communis à peritonæo orta, omnium crassissima & robustissima: deinde tendines seu ligamenta duo, admodum laxa, quæ à lateribus apophyseon orta, & ossi pubis annexa, deinde ad inguina vsque excurrunt. Vbi igitur istorum vinculorum constitutio naturalis vitiata fuerit, ita vt vterum in proprio suo loco continere nequeant, tunc affectus iste maximè molestus & turpis contingit. Oportet autem ista ligamenta idem pati quod videmus in rebus externis contingere: tunc enim res inter se colligatæ dissoluuntur, quando eiusmodi vincula vel sunt disrupta, vel dissoluta & elongata, propter summam mollitiem & humectationem. Ergo duæ erunt causæ immediatæ huius affectus, quarum vna disruptio seu solutio continui manifesta dicetur: altera relaxatio seu remollitio ligamentorum vteri. Oportet autem illam ruptionem & relaxationem contingere vtrique ligamento antagonistæ, & ipsi peritonæo tunicæ, scilicet vt prolapsus iste vteri fiat ad inferiora, quia vno saluo & incolumi vterus adhuc ab eo retentus non posset præcipitari deorsum, sed tantum ad latus alterutrum reclinari, vt consideranti patet.

Quæ igitur rursum sint causæ istarum duarum dispositionum præter naturam in vtero & ligamentis propriis, est inueniendum, vt conuenientior deinde θεραπεία instituatur. Quod ad ruptionem spectat, quæ est species solutæ vnitatis quasi ἀπόσπασμα quoddam, omnia vehementer commouentia, & concutientia vel dissecantia id præstare possunt: Vnde ictus, casus ex alto, saltus, oneris gestatio vel subleuatio, cursus in decliui loco, compressio abdominis violenta, tussis vehemens & diuturnior, sternutatio violenta in puerperio aut post, respirationis & spiritus diuturna cohibitio, vt aliquid per inferiora expellatur, compulso diaphragmate & musculis abdominis vehementer, vt fit in deiectione laboriosâ, aluo durâ, tenesmo, gestatione molestâ multorum fœtuum, & difficili partu: auulsio violenta fœtus aut secundinæ ab obstetrice imperitâ vel audaciori: vehemens conatus vteri ad expellendum aliquid sibi molestum, vt demortuum fœtum, molam aut materiam aliquam præter naturam: tunc enim idem contingit vtero, ex Galeni sententiâ *lib.3. de facult. natural. cap.3.* quod duobus athletis, qui cum sese mutuò deiicere conantur, vterque in terram prolabitur: frequens cucurbitularum admotio femoribus, maiorum scilicet & cum multâ flammâ, potest violenter attrahere vterum ad inferiora, in debilioribus potissimùm mulierculis, & in quibus ob frequentes partus vel aborsus membra ista iampridem infirmiora fuerunt reddita: nauigatio periculosa agitando: imo animi pathemata aliquando istud præstitisse animaduersum est, vt vehemens ira, & terror: multæ enim ex repentino & malo nuntio ita conturbatæ fuerunt, vt compulsis violenter ad inferiora, spiritibus ipsum etiam vterum diuulsis ligamentis excusserint.

Relaxatio vero seu elongatio prædictorum ligamentorum, quæ est altera descensus vteri causa: à multis etiam produci & augeri potest, tam externis quam internis causis. Temperamentum enim pituitosum valde & cruditatibus obnoxium, cuius impuritates per vteri vasa tanquam sentinam ordinarie vacuantur, vt in fluore albo, vix euitare potest hoc periculum. Vt etiam quæ magnis obnoxiæ sunt catarrhis, quorum portio defertur ad hypogastrion, & partes illas copiose irrigat, quod in vetulis

plerumque

plerumque contingit, aut illis quæ ob vitæ rationem perpetuò in balneis, vt balneatrices illæ Balerucanæ mulieres, item lotrices linteorum, quæ in flumine aut aquâ frigidiore quoquo modo diutius degunt. Sæpissime post partum, nisi sedulo protegatur vterus ab ingressu externi aëris humidioris & austrini, aut si regionem palustrem accolant, contingere solet hic affectus. Quemadmodum ex humidioribus alimentis, largiore potu, medicamentis emollientibus, tam sumptis quam admotis diuturniore tempore, suppressione mensium longa aut alterius vacuationis consuetæ, vt sæpe obseruauimus in fontanellis siue cauteriis subito occlusis: otio, gaudio & somno prolixiore : ab istis enim omnibus commouentur, vel generantur causæ illæ interiores, tam antecedentes quam coniunctæ, nempe humores serosi, aut pituitosi, quibus istæ partes copiosius irrigantur, vt quasi particularis in vtero paralysis & effœminatio contingat. Est etiam aliquando hæc elongatio seu mollities vteri & ligamentorum dependens à putredinosâ illius constitutione, quam prægressæ dispositiones, vt inflammationis, tumores præter naturam, vlcera & similes produxerunt, sed rarius, & cuius curatio pene est deplorata : vnde non immorabimur diutius in describenda illius essentia & causis iam satis ex superioribus notis. Quare ad διάγνωσιν accedamus.

SIGNA in hoc affectu, tam partis affectæ quam causarum, ex solitâ methodo innotescent. Nam ipse affectus, nempe malus vteri situs, cognoscitur ex sensibili mutatione, quæ contingit extra illius locum naturalem, vt dicebamus. Si ceruix sola procidat, apparebit extra vuluam, vel etiam exiguus tumor quasi extensæ pellis & conuolutæ sine magnâ molestiâ. Quod si ipsum corpus decidat, apparet velut ouum anseris aut struthiocameli, vt dicebamus, in cuius imâ parte apparet foramen, quod est interius vteri orificium, ita depressum versus ipsam ceruicem, per quod etiam effunduntur menstruæ purgationes in istis mulierculis suo tempore. Hoc autem foramen perit, quando tota matrix inuersa ab ipso fundo velut scrotum pendet extra vuluam : sed ipsa ceruix tunc superior supremam partem quodammodo coarctat instar cucurbitularum illarum quibus viatores potum circumgestare solent. In principio affectus insignis est dolor circa pubem, inguina & lumbos, ob auulsa eiusmodi ligamenta & peritonæum, aliquando etiam conuulsio, febris & hæmorrhagia propter disrupta vasa aliquot, puta neruos, venas, & arterias, quibus adhæret vterus : vbi autem iam est assuetus, mitescunt ista omnia, & solâ ponderis vel obstructionis molestiâ torquentur : ita vt difficulter ambulent, & aliquando ob compressionem fæces & vrina supprimantur.

Vtrum verò à relaxatione ligamentorum & peritonæi vel eorumdem ruptione illud contingat, ita erit distinguendum. Primò ex generationis modo, quoniam in relaxatione paulatim & longo tempore contingit ista procidentia, sensimque augetur, nisi illi commodè prospectum fuerit, donec totus simul vterus foras exiliat. In ruptione verò subito & confertim contingere solet, magno cum dolore, & vehementioribus symptomatis iam commemoratis. Secundo quod causæ violentæ, disrumpentes, & diuellentes in corpore bene habito, & sine vllâ huius morbi suspicione producunt istam procidentiam vteri per ruptionem, vt contingit in hernia intestinorum. Eam verò quæ fit à relaxatione præcedunt corporis totius vel ipsius vteri constitutio humidior & mollior, laxitas in prædictis partibus summa apparet, tandémque resolutis aut elongatis eiusmodi partibus voluitur vterus ad exteriora : perpetuóque quasi humore & ichoribus madet, si fiat à simplici humore : sin verò ob putredinem, & corruptelam, effluit quædam virulentia aut sanies cum fœtore. Atque sæpius febricula quædam & omnium rerum fastidio detinentur.

Quod ad πρόγνωσιν verò, hic affectus ex suâ specie non est lethalis, acutus vel periculosus, sed chronicus & valde molestus : quia & deambulationem, & venereum opus & conceptionem, commodámque menstruorum expurgationem impedit. Aliquando tamen, vt de principio dicebamus, ob concomitantia symptomata, dolorem, febrem, conuulsionem, & subito necem inferre potest, præcipue in puerperis. Periculosior & curatu difficilior qui fit à ruptione quam ab elongatione, nisi adsit putredo : Item molestior in quo inuertitur fundum ob summam vteri interioris refrigerationem, quam dum manet conglobatus. In senibus & vbi inueterauit, quemadmodum intestinalis hernia, nunquam curatur : In iuuenibus autem non sine difficultate : aliquando ex imperitâ contre-

ſtatione, violentâ repulſione ad interiora, aut ambientis frigiditate, fit vt gangræna procidentem vterum occupet, quæ metu maioris periculi exciſionem expoſcit. Atque hæc de ſignis.

Iam igitur curationem iſtius affectus fœdiſſimi & mulierculis moleſtiſſimi, quantum erit poſſibile, moliamur. Prima igitur & principalis indicatio petatur à cauſâ affectus, quæ ſi ſit relaxatio ex humiditate, exſiccantia, adſtringentia, & roborantia vſurpanda eſſe ſuadebit, tam ex victus ratione, quam medicamentorum internorum & externorum claſſibus repetenda. Si ex ruptione, agglutinantia, ſarcotica, & epulotica, vt in ramice inteſtinorum. Secunda petetur à ſpecie ſeu naturâ ipſius affectus, quæ cum poſitâ ſit in malo ſitu & connexu partium, imprimis reponendum eſſe ſuadet vterum in ſuum locum naturalem & vicinis partibus quaſi reſtituendum: mox ibidem retinendum & coercendum ne rurſum prolabatur. Tertia denique indicatio petetur à ſymptomatis & morbis concomitantibus hunc affectum, dolore videlicet, febre, conuulſione, hæmorrhagiâ, vlceribus, gangræna & ſimilibus, quæ mitiganda, & remouenda erunt, quantum fieri poterit, relictâ aliquando cura principali, vt loquuntur, cuius cùm ſæpe ſublata ſit ſpes, proponitur conſeruatio vteri prolapſi, ne vitium contrahat, aut tandem ſphaceliſmum. Quo graſſante in hanc partem, vſurpanda Poëtę ſententia, ſcilicet aut igne abſumendum, aut enſe reſecandum illud quod putrefactum eſt, & aliquando totus vterus exſcindendus, ne pars ſincera trahatur. Quod Caſtratores iſti vulgares in canibus, porcis, & aliis animantibus ſine vllo eorum periculo quotidie exercent, & in mulieribus ſimiliter tutò fieri poſſe, vbi prociderit omnino & putruerit vterus, veriſimile exiſtit.

Incipiamus itaque à primâ indicatione, quæ diætam in hoc morbo conuenientem præſcribi ſuadet, potiſſimum quando ab humiditate & relaxatione proficiſcitur. Sit aër ſponte aut arte comparatus calidior, ſiccior. Vitent balnea, & omnem pedum aliarúmque partium lotionem: neque degant in regione aut domo vliginoſa paludibus aut flumini vicina. Corpore & animo ſint quieto, vitando omnem mœſtitiam, terrorem, iram, vociferationem, tuſſim & maxime ſternutationem, quantum fieri poterit, ſupinæque in lecto eleuatis cruribus iaceant. Ventre ſint molli, ne ex ſiccioribus excrementis comprimatur vterus, & dum laborant in deiectione, foris denuò protrudatur: non tamen laxo & nimium profluente, quia ſic irrigarentur magis iſta ligamenta & humectarentur. Cibo vtantur potúque calfaciente, exſiccante, & modicè adſtringente. Parce igitur bibant ex vino rubro & generoſo, aquâ fontis, vel in quâ ſemen coriandri bullierit, lymphato: abſtineant à iuſculis, oleribus, fructibus horæis, leguminibus, piſcibus, lacticiniis & ſimilibus humidis & flatum generantibus. Carnes ſint aſſæ potius quam elixæ, panis biſcoctus, & aniſatus, & ſimilia, niſi quid obſtiterit, vt infirmitas virium, vel alterius morbi vrgentioris complicatio.

His ita conſtitutis cogitandum erit de repoſitione vteri, quam primum fieri poterit, ne ab aëris externi contactu alteretur, vel ex compreſſione inflammetur & intumeſcat. Ac proinde immiſſo prius leni clyſtere aut carminante, ſi flatuum copia adfuerit cum aluo adſtricta, atque vrinâ excretâ, ſi quidem lotium in veſicâ diutius moratum fuerit: collocanda ita erit ægra, vt in lecto (*Hippocrates lib. 2. de morb. mulier. vult pedes ad ſcalam alligari, vt caput deorſum vergat*) ſupina iacens, capite ſubmiſſo, coxis altioribus & reflexis, poplitibus ac cruribus disiunctis, facilius recipiat in ſuum locum prolabentem vterum, Chirurgi aut obſtetricis manu blandè tractatum & repulſum. Qui ſi iam intumuerit aut induruerit ex refrigeratione, oleo liliorum tepente, butyro recenti, vel axungiâ gallinæ erit inungendus, vel leui decocto foliorum betæ, maluarum, ſeminis lini, fœnugræci & ſimilium fouendus erit. Si inflammatus fuerit, expectandum erit donec inflammatio illa fuerit repreſſa: quæ dolorem in repoſitione maximum excitaret. Vbi verò reponenti reſiſtit nimium, & in ſinu pudoris diutius hæret, docuit Hippocrates lanam conuolutam tenui linteolo circumdatam, aut bombacem circumponere baculo (*σκυτάλην vocant cum ſuo ſyſtemate ſeu globo*) cuius extremitas craſſior & plana reſpondet fere vuluæ magnitudini: deinde in locum illum intromittere ſucco aliquo adſtringente perfuſam, vt blandè & citra violentiam, hoc inſtrumentum adigendo, reprimi poſſit tota vteri moles intra ſuam ſedem propriam.

Repoſito ſic vtero omni poſtmodum arte continendus erit & retinendus in ſuo loco, tum rectè figuratâ muliere, vt ſcilicet in lecto reclinata, cruribus extenſis molliter, & ita coaptatis, vt vnum alteri incumbat, & per nouem dies

ex Hippocrate in hoc situ moretur : immisso etiam lanæ aut bombacis, vel etiam spongiæ frustulo in sinum vuluæ, qui irrigatus fuerit vino austero aut succo acaciæ, vel hypocistidos aquâ rosaceâ dissoluto. Interea admoueantur frequenter cucurbitulæ cum multâ flammâ sub regione mammarum, vmbilico, & vtrisque ilibus, naribus beneolentia offerantur, genitalibus verò fœtida, nisi sit obnoxia hystericæ passioni, & aliqua adstringentia & roborantia per os exhibeantur. Continuando similes fotus ex filtris aut spongiis nouis per aliquot dies, admouendo cataplasmata aut emplastra contra rupturam eisdem viribus prædita supra regionem pubis & lumborum. Nam quod ad balnea & semicupia spectat, quæ à Practicis quibusdam in hoc casu vsurpantur, non videntur admittenda : quia ex illo situ & mora in balneo necessaria periculum esset, ne denuò prouolueretur vterus extra suam sedem, potissimum in principio, dum adhuc recens est affectus. Vbi autem diutius ægrotantem detinuerit, & conueniente subligaculo præmunita fuerit, non omnino interdicimus.

Quod ad subligaculum autem istud spectat, siue zonam Hippocratis dictam, certum est in præcipitatione vteri, præcipuè ob rupturam, nihil esse præstantius ad continendum vterum in suo loco, imo plerasque nisi cingulo isto muniantur, nunquam esse securas ab ista procidentia. Qua in re sedulò Chirurgi industria erit imploranda, vt artificioso isto subligaculo compensent ligamentorum ruptorum vel extensorum defectum. Et in illis etiam quibus vterus procidens nullo modo restitui potuit, certum est nihil esse salubrius isto cingulo, cui annexa sit conueniens pera ad illum sustinendum, & inuoluendum: sic enim commodius ambulant & reliquas suas actiones exercent, vterus ab ambientis frigore defenditur, & pondus illud grauitatis, quo aliàs vicinæ partes torquerentur, summopere leuatur. Alij, vt Paræus, in deploratis istis procidentiis parant quædam pessaria ex subere satis oblonga & oualia, quæ cerâ superlinunt & funiculo alligata in profundissimam vuluæ partem immittunt; cum enim non possint facilè retrocedere eiusmodi pessaria, vterum coercent & in sua sede subsistere cogunt, vt ibi tantum reliquorum remediorum operâ agglutinetur & stabiliatur. Quod Hippocrates *libro secundo de morbis mulierum*, expressisse videtur per malum punicum perforatum quod indendum suadet. Sed magis mirabile est Rosseti nostri artificium, qui ad eiusmodi deploratas procidentias, inuerso penitus vtero, & frequentius decidente : compingit rotulas quasdam ex subere, satis amplas & latas, cerâ incrassatas, quas in penitissimum vteri fundum intromittit, & sic illius prolapsum obstante eiusmodi corpore impedit.

Hæc igitur omnia ipsum affectum & causam eius proximam spectare videntur. Quod ad antecedentem spectat, quando ex rheumatismo cerebri, aut alterius partis, totius corporis plethorâ, vel insigni humiditate pendet ista ligamentorum & vteri relaxatio : quando etiam alij morbi aut symptomata huic complicantur, vt febris, conuulsio, dolor, hæmorrhagia : apparet non negligenda etiam remedia quæ istis omnibus rite medeantur: vnde per insignes plethoras, aut mensium suppressiones, vel etiam hæmorrhagias, potissimum præsente febre, solemus phlebotomiam hic vsurpare. In dominatu verò excrementorum pituitosorum & aquosorum purgationes conuenientes instituere, quæ tamen non sint conturbantes, & violenter operantes, quia metus esset ne de nouo vterum per eiusmodi agitationes foras præcipitarent, & nimiis in illam partem deductis humiditatibus, irrigarent: vnde multi vomitum in hoc affectu præstabiliorem esse existimant, vt fiat reuulsio ad superiora, quod nos in assuetis, & ad vomendum comparatis non denegamus: aliæ tamen non sunt isto auxilio purgationis omnino destituendæ; dummodo fiat cum decenti cautione. Præter purgantia possunt in ista procidentiâ ab insigni totius vel vteri humiditate vsurpari ea quæ calfaciendo, attenuando, & resoluendo insensibiliter per halitum : aut sensibiliter per sudores totum corpus exsiccare : qualia sunt laconica seu stuphæ, thermæ sulphureæ, vt nostræ Balerucanæ: decoctum sudorificum ex ligno guaiacino aut sassafras per viginti aut plures dies institutum : ex cuius vsu multas conualuisse compertum habemus : si interea conuenientibus topicis relaxatus vterus confirmetur.

Non sunt etiam omittenda ea quæ ex proprietate ad hunc affectum curandum vtilia esse creduntur : vt musci quercini decoctum cum pauco vino albo sumptum & admotum : vel decoctum cornu ceruini, foliorum lauri & myrti siccor. cum vino

vino austero : allium tritum genitalibus impositum : vrtica recens contusa & vmbilico adhibita : althæa cum oleo & adipe coturnicis cocta : adeps coturnicis illitus : lana arietis nigri fumigata : ouum antiquum ex nido gallinæ raptum, conquassatum & impositum : aculeus pastinacæ marinæ vtero admotus, apud Aëtium. Mercatus valde laudat, vt istæ mulierculæ procidentiâ laborantes perpetuò gestent pessaria ex assæ fœtidæ, myrrhæ, thuris, mastiches q. s. quæ misceantur cum oleo laurino, addendo pulueris lauendulæ ʒ ij. & incorporentur cum bombace & supertegantur linteolo, vel panno sericeo, vt solet. Sunt etiam alia similia, quæ vnusquisque in praxi ordinariâ obseruare potest. Nos verò ad alios affectus vterinos transeamus.

CAPVT XI.

De Vteri clausura, coalitu, & distorsione.

PERSEQVAMVR igitur vteri morbos organicos, qui in vsu practico Medicis occurrere solent. Cum enim superius de malo illius situ & connexu egerimus, iam illius meatus vitiatos & male figuratos contemplemur, qui maxime faciunt ad vteri actiones vitiandas. Sciendum igitur à pudendo muliebri (quod propriè Cunnum vel vuluam vocant) extendi productionem quandam membranosam vsque ad proprium matricis osculum (collum siue ceruicem illius appellant) in quam membrum virile coitus tempore intromittitur, & per cuius cauitatem menstrua illa purgatio effluere solet, atque ipse fœtus parturitionis tempore erumpere. Oportet igitur, vt ista munia rite exerceantur, partem hanc secundum naturam suum habere meatum & orificium, ita vt sit conuenienter apertum, & ita secundum rectitudinem positum, vt possit tum mentulam commodè recipere, eiaculationémque seminis virilis directè ad internum vsque osculum suscipere : tum etiam menstruo fluori atque fœtui conuenientem exitum præbere. Vnde patet, quoties isti meatus & orificia peruertuntur & complicantur, dum obturantur, implentur aut coalescunt, non solum prædicta munera impediri, sed etiam maximum periculum & grauissimos morbos ac dolores in muliebri corpore excitari : Ac proinde non sine causâ à nobis susceptam esse istorum affectuum qui ad meatus istos vteri pertinent, tractationem.

Quos facilioris doctrinæ gratia ita definiemus, vt sint vitia seu affectus meatus & orificij vteri ac ceruicis illius propter obstructionem aut adstrictionem illorum ex variis causis profectam. Diximus esse vitia seu affectus prædictarum partium. Quamuis enim aliquando ab ortu & naturaliter contingant eiusmodi clausuræ & obturationes, quemadmodum in illis quas Græci ἀτρήτους, nos imperforatas vocamus : attamen certum est illas dispositiones esse vitiosas, & præter intentum generantis naturæ, veluti sunt monstra : neque minus incommodi adferre prædictis actionibus, quam illas quæ ex accidenti, & post ortum contingere solent : quod eodem modo in podice puerulorum clauso, in virgæ meatu obstructo, & similibus videre est per eos affectus quos Græci φίμους & φιμώσεις appellant : quasi dicas capistrationes & obturamenta. Addidimus in definitione ista vitia contingere meatui & orificio vteri ac ceruicis illius, vt designaremus varia esse loca in quibus eiusmodi obturationes, & impedimenta fieri possunt. Nam cum vterus ipse habeat suum proprium orificium, quod in grauidis tam exactè claudi voluit Hippocrates, vt vix specilli acumen admittat : habeat etiam post istud orificium quemdam meatum exiguum, qui veluti rostri porcini effigiem in suâ extremitate refert : adsit deinde ceruix siue collum, quod ad finem vsque pudendi muliebris extenditur, vbi etiam in superiori parte meatus vrinarius conspicitur : potest hæc clausura seu obturatio contingere in tribus potissimum locis, nempe in proprio seu interno vteri orificio, & meatu remotiore : in ductu siue spatio ceruicis illius in quam membrum virile inseritur : & in prima muliebris pudendi parte seu labiis : Estque eiusmodi clausura, vt loquuntur nostri Practici, completa, quando perfectè to-

tum obstruat meatum vel orificium: Incompleta, quando adhuc superest aliqua via aperta & libera ab eiusmodi impedimento, vt asserunt de tunicâ (seu potius vasorum & membranæ corrugatione) illâ pudicitiæ seu virginali, quæ in primo hymenæo seu congressu virili disrumpitur cum quadam sanguinis effusione.

Diximus deinde ista vitia fieri propter adstrictionem vel obstructionem istarum partium, vt designaremus naturam siue speciem propriam variorum affectuum, qui hæc incommoda parere possunt: Alij enim id præstant, quia reddunt partem angustiorem sine vllo corpore interposito, quod Græci propriè στέγνωσιν vocant, vt fit in distorsione, complicatione, simplici coalitu parietum, induratione & siccitate istius loci, vt habet Hippocrates *Aphorism.* 54. *sect.* 5. & stricturâ συμπαθικῶς factâ, vt quando grandius & pinguius omentum, ex *Aphorismo* 46. *sectionis* 5. comprimit & coarctat osculum illud vteri interius & conceptionem impedit: crura etiam aut femora contorta & diuaricata idem aliquando efficiunt, dum distorquent istam pudendi ceruicem, vel nimis ad interiora comprimunt: osse etiam sacro aut coccyge luxato, vel male conformato: ex calculósâ vesicâ, & intestino recto tumente, istæ compressiones & stricturæ in vteri orificio & meatu contingere possunt. Alij verò affectus id præstant ἰδιοπαθικῶς, intermedio seu interiecto quodam corpore istis ductibus adhærescente, veluti membranâ, carnosa quadam substantiâ, phymate seu quouis tumore præter naturam ibi progenito, vlcere etiam in quo excrescentia carnis fiat superflua, qui affectus canali virgæ hoc nostro sæculo valde est infestus. In hisce autem partibus, ex vlcere duplex potest fieri modus stricturæ: Vnus quidem iam commemoratus ex supercrescente inutili & fungosa carne: alius verò quando propter exulcerationem vtriusque lateris pudendi muliebris sese contingentis mutuò coalescunt & vniuntur parietes isti siue ductus vterini. Atque hæ sunt proximæ causæ à nobis etiam in nostrâ definitione denotatæ.

Quorum rursus aliæ & propemodum innumeræ assignari possunt, tum ipso generationis primordio concurrentes: tum post ortum istos affectus producentes, tam sympathicωs quam ἰδιοπαθικῶς: suæ enim sunt causæ propriæ crassioris omenti, contortorum femorum, diuulsi vteri, aut ligamentorum, productæ membranæ, vel substantiæ carnosæ, geniti in hac parte vlceris, vel tumoris alicuius præter naturam: quæ ex aliis capitibus repetendæ erunt. Sufficiet hic differentias istius affectus, quæ ex eiusmodi omnibus exoriuntur, annotasse. Ex tempore enim generationis, eiusmodi vteri strictura dicitur ab ortu, siue naturalis: & post ortum contracta siue accidentaria, & præter naturam. A loco seu positu vario per istum ductum seu orificium triplex est distinctio, vt supra diximus. A formâ seu specie affectus quædam est simplex strictura, coalitus, & distorsio: alia est clausura cum materiâ seu corpore obturante: quod rursum multiplex esse potest, vt docuimus. Denique eiusmodi clausura completa est, vel incompleta: sympathica vel idiopathica. Quod ad curandi rationem animaduertisse, plurimum confert. Iam igitur signa paucis proponamus.

Diagnosis in hoc affectu erit facilior, quia participat quodammodo naturam affectus externi, qui visu & tactu percipitur simpliciter, vel adhibito instrumento illo quod dioptram & speculum matricis vocant. Sunt tamen alia quædam signa, quæ & partem affectam & affectus speciem eiusque causas demonstrant. Etenim cum istud membrum in mulieribus vsum præstet ad menstrui sanguinis expurgationem, ad coitum & conceptum, quando iam ætate sunt maturâ & nubili, si quidem menstruæ purgationes retineantur, ita vt certis periodis ingrauescat dolor circa illas partes cum pondere sensibili & tumore, tunc credibile est, si alias bene habita sit fœmina, impedimentum illud non à cachexia aut obstructionibus pendere, vt in fœdis earum coloribus, & mensium suppressione dicebamus: sed ab obstructione vel adstrictione istius meatus, per quem foras effluere debent: Ita vt perseuerante hoc affectu diutius, inquit Hippocrates, intumescat vterus, grauetur totum corpus, & quasi liuore afficiatur: aut etiam in suppuratum hæc materia aliquando abeat, vnde infinita mala deinde exoriuntur. Quod si præter dictam menstruorum retentionem, non possit etiam eiusmodi fœmina coitu vti, sed impediatur in ipso limine ingressus membri virilis, vel certe detur quidem aliquis ingressus, sed breuis & non respondens virgæ longitudini, ex

eo coniiciemus quo in loco pudendi muliebris positum sit eiusmodi impedimentum. In eis verò quæ admittunt quidem congressum virilem, & penis introitum, attamen nullo modo semen retinent masculum, sed statim emittunt, neque proprij seminis effusionem percipiunt: credibile erit stricturam vel distorsionem esse in supremo illo orificio & vteri meatu, qui prolectando virili spermati & permiscendo cum muliebri dicatus est: vnde numquam tales concipere contingit. Quod ad affectus verò speciem, causas & differentias attinet, si quidem sit sympathicus tantum affectus, ex vicinarum partium incommodis contractus, facile erit illud coniicere ex omento verbi gratia & aqualiculo grandiori, coxis distortis naturaliter, aut per luxationes accidentarias, & sic de reliquis, cum quibus hic affectus ortum suum & incrementum habuerit. Vtrum verò sit ab ortu, aut post ortum, ob membranosam vel carnosam substantiam obstruentem, vel ab vlcere aut tumore præter naturam: ea omnia quæ prægressa fuerunt diligenter recensita, docere poterunt: quando enim nullo perceptibili morbo aut affectu præter naturam prægresso in hisce partibus tale sequitur incommodum, verisimile est illud originem à primâ generatione habuisse, vt patet in aliis partibus. Vbi verò diuexatæ fuerint iis morbis, qui natiuam constitutionem istius partis euertere possunt, si sint immateriales, & sine sensibili humorum affluxu, tunc simplex durities, strictura aut distorsio, quæ angustiam solum pariunt, erunt accusandæ: quod si materia quæuis aut humor in eas diutius profluxerit, vel erit cum sensibili solutione continui, & tunc vlcus genitum fuisse par est: vt etiam si vulnus aliquod præcesserit, quod ipsa etiam excrementa profluentia indicant: sin verò ista omnia absint, & interna eleuatio ac distentio sentiatur, siue cum calore, siue absque illo, tunc à tumoribus quibusdam & phymatis illud accidisse coniiciemus. Quæ omnia adhuc certiora, & magis explorata reddent visus & tactus eiusmodi partium, qui etiam ad opus curatorium, vt postea dicemus, omnino erunt & necessario adhibendi. Ex his etiam patet solutio dubitationum illarum quæ hic fieri solent, vtrum scilicet per eiusmodi affectus pudendi muliebris possint aliquando concipere? Et vtrum menstrua etiam possint fluere? Ex eo enim, quod diximus istas obstructiones & adstrictiones aliquando esse completas, aliquando incompletas: & esse in variis pudendi partibus: Respondemus per incompletos affectus dari quemdam exitum menstruo sanguini, vt & prægnantibus per venas ceruicis vteri; sed diuturnum & molestum: dari etiam quendam ingressum semini virili, præcipuè si impedimentum illud sit in superiore parte, ita vt aliquando concipere possint, sed summo cum periculo vitæ, quia si tales permaneant, non poterunt conceptos fœtus, neque per aborsum, neque per verum partum excludere. Ac proinde diligenter percurandæ & antequam matrimonio iungantur, aut incumbant operi generationis.

Est igitur hic affectus ex suâ naturâ molestus & curatu difficilis, potissimùm ab ortu contractus, nisi in puellulis aut saltem iuuenculis maturè agnoscatur, antequam grandiores factæ præ pudore non audeant vitium istud confiteri, donec magnis tandem incommodis ac vitæ periculo perculsæ cogantur, vt in retentione diuturna menstrui sanguinis in vteri cauitate extrauasati & putrescentis. In sympathicâ autem strictura vel distorsione pudendi muliebris, si natiua sit ex malâ conformatione vicinarum partium, vt in diuaricatione crurum, coccygis depressione & similibus, non est speranda curatio. Et eiusmodi mulierculæ cœnobio potius quam matrimonio dicandæ. In aliis accidentariis casibus, vtpote vlceribus, carne superfluâ, membranâ extensâ, cartilaginosâ, aut carnosâ substantiâ, tumoribus præter naturam, tanto erit facilior sublatio, quantò istæ causæ morbificæ minus erunt confirmatæ, & ex suâ propriâ specie tractabiles. Ac proinde cito & quam primum ad conuenientem therapeiam disponendæ, ne inueteratæ deploratum inferant affectum. Iam igitur de curatione agamus.

In quâ erimus breuiores, quod omnis affectus istius curandi ratio fere ad superiores, & iam explicatos affectus, vel postea tractandos sit referenda: quemadmodum si sit sympathica, ad sublationem primariarum dispositionum in aliis partibus positarum. Vel certe quia tota vis istius curationis pendet potissimum à debita ἐγχειρήσει siue Chirurgica operatione. Dicamus igitur breuiter, Medicum ad hasce mulierculas sanandas vocatum, imprimis contemplari debere, ex quâ causâ affectus iste originem duxerit. Si sit sympathicus tantum, videat quomodo, & quatenus mederi possit aliarum partium circumiectarum dispositionibus per con-

uenientem methodum,vt huic naturalis sua conformatio restituatur: si sit idiopathicus, ob simplicem stricturam, coalitum, aut distorsionem: in stricturâ, quia fit vt plurimum à duritie & siccitate, agat humectantibus, mollientibus & laxantibus fotibus, semicupiis, linimentis, pessariis, & similibus, sicque relaxata parte, vt melius apertum teneatur orificium istud & meatus, immittatur cannula ex argento, auro, plumbo, cerâ albâ vel ligno solidiore, commode concinnata & irrigata conuenienti oleo aut butyro, quod gestet potissimum de nocte. Interdiu immittatur emmotum, spongia, aut pessus ex cotone, cum rebus conuenientibus constructus, donec parti sua conformatio sit bene restituta. Idem agendum in distorsione, eâ tamen lege, vt quæ immittetur cannula ita sit concinnata, vt in contrariam distorsionis partem deflectat molliter, sicque ad debitum suum locum vteri ceruicem paulatim reuocet. Quando verò ob exulcerationem præcedentes vteri parietes vtriusque lateris coaluerunt, antequam callum ibi obducant, reserandi eodem modo immisso specillo aut spatulâ Chirurgica, quæ dilatet istum ductum, ibique per cannulam plumbeam contineat: vel etiam pessis quibusdam exsiccantibus & epuloticis idem erit præstandum, tamdiuque in eis persistendum, donec firma & solida cicatrix inducta esse videatur.

In tumoribus autem præter naturam curandis, qui aliquando hunc locum obturant, eadem erit methodus obseruanda, quæ in superioribus capitibus fuit à nobis tradita, nisi ex eorum sint genere qui scalpello aut cauterio auferri in totum & aboleri possunt, quod non semel fieri iussimus in quibusdam tumoribus istius pudendi muliebris, qui ad naturam atheromatis, steatomatis, aut meliceridis accedebant. Eodē modo in carne fungosâ & flaccidâ, quæ diuturnis & sordidis vlceribus supercrescere solet, agendum erit excisione aut vstione, si locus ad manum sit positus: deinde reliqua cura ex sequenti capite persequenda. Superest igitur illius obturationis curatio, quæ fit à membranosâ vel carnosâ substantiâ meatum istum obturante & implente, siue sit ab ortu, siue post ortum ex variis causis contractâ, vt supra docebamus.

Ad hanc itaque velut præcipuam affectus istius speciem curandam animum aduertentes, si quidem cacochymica aut plethorica sit fœmina: si vires & ætas conueniens permittat, venæ sectione & purgatione conuenienti, erit præparanda: necnon si res ita exposcere videatur, conuenientibus balneis ac fotibus mollienda, laxanda, atque attenuanda erit, antequam ad operationem propriam deueniamus: quæ nihil est aliud quam sectio eiusdem & quasi noua perforatio, cuius rationem eleganter docent Albucasis, Aëtius *lib.4.serm.4. cap.69.* Paulus, & inter recentiores Paræus. In hac operatione opus est periti & solertis Chirurgi industriâ. Quia si incîdat quidem eiusmodi substantiam obstruentem, sed non perfectè, maximum creabit ægrotanti periculum quia deinceps vtetur quidem coitu, & concipiet, si sit fœcunda, sed in partu summa erit difficultas, quia ex eiusmodi superstite quasi vinculo, non satis commode aperiri & dilatari poterit vteri ceruix ad excipiendum & excludendum fœtum: sin verò nimium & imprudenter incidat, ita vt ad partes sensiles vsque & substantiam ipsius ceruicis vteri perueniat, inducet maximos dolores, hæmorrhagias, vulnera curatu difficilia, & aliquando conuulsiones. Perfectâ operatione euacuandæ diligenter omnes sordes & excrementa, atque ipse sanguis menstruus, si intus fuerint coërcita: denique vulnus ita tractandum, vt sedatâ hæmorrhagiâ vtrinque parietes cicatrice obducantur, diuque prædictis topicis, præcipuè plumbeâ fistulâ diducti teneantur. Quod si post sectionem substantiæ potissimum carnosæ, frusta quædam supersint grandiora, quæ non potuerint primâ vice auferri, ex quibus metus sit noui coalitus & obturationis, cathæreticis, vel causticis, aut potius ignito ferro absumenda erunt, vt integra & perfecta curatio subsequatur, quæ est maximè hic exoptanda ob causas iam à nobis adductas. Ac proinde huic capiti finem iam imponamus, vt ad abscessus & vlcera vteri veniamus.

CAPVT XII.

De abscessu & vlcere Vteri.

ABSOLVIMVS superioribus capitibus tractationem particularium vteri affectuum, qui ad morbos similares & organicos praecipuè pertinent: Iam superest vt morbos communes, siue continui solutiones, quae illi contingunt, persequamur, quatenus ad praesentem nostram ἐξήγησιν faciunt. Cum igitur quatuor sint praecipuae solutae vnitatis species ex causarum varietate petitae, sectio, contusio, auulsio, & erosio; relictis tribus primis differentiis, vtpote vulneribus & aliis quae à causarum externarum violentiâ simpliciter pendent, & ad Chirurgicam operationem peculiariter referuntur, de vltimâ, nempe erosione iam propositum est nobis agere: sub quâ abscessus & vlcera vteri complectemur.

Est igitur propositus affectus, suppuratio materiae in vteri substantiam effusae, & eiusdem erosio à variis causis, cum saniei ac sordium effusione. Quibus verbis naturam istius affectus, eiusdem causas & quae sequuntur propria symptomata expressisse videmur. Etenim cum omne vlcus vel primarium sit, vt loquuntur Practici, vel secundarium: vtrumque nostrâ definitione complecti voluimus. Primarium enim designauimus per erosionem factam à variis causis, quando scilicet nullo alio praegresso in hac parte morbo exoritur paulatim solutio ista continui, ob acrioris materiae, vt biliosae, salsuginosae, atrabilariae, putrentis, exustae, & variorum excrementorum, vt saniei, puris & similium ex aliis partibus deriuatorum affluxum: vel etiam à rebus externis sumptis vel admotis illud idem efficere valentibus, vt causticis, cathaereticis, septicis, spermate corrupto & venenato: haec enim omnia primarium constituere possunt in hac parte vlcus. Quoties verò ex vulnere, casu, contusione, aut tumore multiplici praeter naturam praegresso, contingit colligi in vtero materiam purulentam aut saniosam in vomicâ contentam: ex cuius apertione datur sensibilis & manifesta solutio continui cum effluxu istorum excrementorum, tunc etiam vlcus genitum esse in illo apparet, sed secundarium: quod nomine abscessus seu suppurationis denotare voluimus.

Ex his itaque facilè patebit, quae sint istorum vteri vlcerum causae, à rebus tam externis quam internis repetitae. Omnia enim contundentia, diuellentia, vt sunt partus & aborsus laboriosi; extractio secundinae aut foetus demortui, inordinatus & effraenis concubitus, casus ex alto, & similia violenta, dum propriam substantiam vteri dissoluunt, vel alienam materiam in illum adducunt; causae sunt putrefactionis, inflammationis, & generationis materiae istius purulentae ac saniosae, quae erodendo proprium & genuinum tandem constituit vlcus. Sic etiam assumptae cantharides, sublimatum & similia venenata & cathaeretica, imò etiam diuretica aut menses mouentia valentiora, immissa pessaria acriora, aut iniectiones valde detergentes, & ibi diutius retentae, abradere possunt & exulcerare ista loca: quod miro modo praestat concubitus ille impurus & luis Venereae contagio infectus: dum enim cum seminis virilis effluuio maligna illa labes mulierculis istis communicatur, corrumpit primum spiritus & humores sibi obuios, à quibus concepta scilicet virulentia in vasis spermaticis excitatur teterrima & diuturna gonorrhoea, ob excretricem irritatam primò, deinde retentricem debilitatam, ex cuius proluuie, nisi sedulò illi prospiciatur, inflammantur istae partes, deteruntur, & tandem exulcerantur. Quod multò facilius contingit, quoties externae istae causae incidunt in corpora huic rei disposita, cacochyma scilicet ex proprio temperamento, vel ex malo vitae regimine, vt alimentorum & similium vsu deprauato, quibus causae antecedentes istius affectus multiplicantur, excrementa scilicet, biliosa, salsa, acriora, ex quibus confluentibus in communem hanc corporis muliebris sentinam excitantur fluores illi albi diuturni ac male olentes, & quaeuis alia purgamenta per vterum, quae naturae modum excedunt: ex illis enim facile alteratur illius substantia, & si magis perseuerent aut negligantur, exulceratur, & eroditur. Eodem modo voluit Hippocrates *libro 2. γυναικείων*, ex lochiis diu post puerperium retentis;

ex

ex menstruis in vteri fundum emissis, & ibi subsistentibus pessimas aliquando contingere suppurationes, quæ putrilagine suâ insigni ita vterum afficiant, vt tandem vlcera incurrat. Denique ad generationem eiusmodi vlceris vterini præcipuè secundarij, ea omnia concurrere possunt, quæ ad tumores præter naturam producendos in illo apta esse à nobis supra fuit annotatum.

Præcipuæ igitur istarum vteri exulcerationum differentiæ oriuntur, nempe ratione loci affecti, propriæ essentiæ, & complicationis cum aliis affectibus. Ratione quidem loci, nempe variarum partium vteri, modò eiusmodi vlcus est in illius ceruice aut orificio, quod potissimum in partu laborioso contingit; modò in ipsius corpore aut cauo: modò in exteriori illius superficie, modò in interiore, aliquando vtramque penetrat. Vnde apud Hippocratem, quando eiusmodi abscessus vteri in suppurationem versi sunt, & disrumpuntur, effluit illa materia & irrumpit in varias partes, aut per resudationem & poros insensiles, qui in viuentibus valde sunt aperti: vel certe per ἐπιγένεσιν, quando scilicet eiusmodi exulceratio vicinis partibus communicatur per externam illius superficiem: vnde aliquando per intestina, aliàs per vesicam ista sanies vacuatur. Quod si laterales partes afficiantur quâ vterus ischio siue coxæ incumbit, ita vt abscessus iste versus inguina disrumpatur: tunc vt est *Aphor.*47.*sect.*5. sequitur vlcus ἔμμοτον, profundum scilicet & sinuosum, quod in inguine apertum indiget turundis seu penicillis oblongioribus ex linamento confectis, & sæpe in fistulam degenerat.

Quod ad essentiam verò vlceris vterini spectat (vt quantitatis) aliquando dicuntur magna & extensa: alias parua & contracta, quando multum vel parum spatij in vtero occupant: dicuntur etiam leuia & superficiaria, vt in simplici scabie vel pruritu: alias grauia & profunda seu penetrantia: Ex quorum consideratione Hippocrates ista vlcera vterina, modò ad aphthas, si sint leuia & feruida, & cum pruritu; modo ad nomas, si sint grandiora & depascentia refert. Eodem modo respectu figuræ aliquando sunt rotunda, oblonga, sinuosa, aut in fistulæ morem confecta. Ratione verò complicationis ista vlcera si sint coniuncta cum suis caussis, varias sortiuntur differentias: vnde dicuntur cacochyma, venenata, contagiosa, quod præcipuè ex lue Venereâ contractis competit: si cum morbis, intemperata, feruida, sicca, phlegmonosa, cancrosa, & sic de reliquis; vt cum symptomatis variis dolorifica, saniosa, virulenta, pallida, nigricantia, & sic de reliquis. Quæ omnia cùm ad diuersam medendi methodum spectent, quæ illis conuenire solet, ideo accuratè per sua signa erunt dignoscenda.

Vlceris itaque in vtero geniti siue primarij, siue secundarij certæ erunt notæ ex sensu doloris, & quasi perpetuæ mordicationis in illo loco, quæ sensim augetur, & maiorem eundo molestiam ægrotantibus parit: aliquando cum totius corporis horrore frequenter repetente: & capitis oculorumque grauitate & sympathiâ: potissimum vbi est in parte internâ vteri vel ceruicis, quæ exquisitiore sensu est prædita. Si sit primarium vlcus illud, vt dicebamus, exortum est absque vllo alio morbo particulari ipsius vteri prægresso, perseuerante tantum aliquâ fluxione acrioris succi ex aliis partibus, vt in fluore albo ac fœtido, in retentis lochiis aut menstruis: vel vsu rerum acriorum & erodentium sumptarum aut admotarum, concubitu suspecto, ad quem sequuta sit gonorrhœa, & sic de reliquis. Si sit secundarium, adfuerunt aut adhuc præsentia sunt ea omnia signa, quæ ad vulnera, contusiones, aut tumores suppuratos subsequi & antecedere solent, quorum doctrinam abunde superius tradidimus. Atque particularis loci indicia erunt ex variis vteri partibus, & earum situ repetenda. Nam in ceruice visu & tactu deprehenduntur, in fundo dolet inferior abdominis pars cum sensu acrimoniæ & mordicationis. Profluunt excrementa copiosa per pudendum saltem initio, atque per interualla, prout collecta fuerint. Quod si in externâ superficie positum sit, & effluat ad exteriora loca, vt in abdominis cauitatem, ibi sentitur fluctuatio, quæ tandem versus inguina subsidere solet cum manifestâ eleuatione & mollitie, si in vesicam per vrinas, si in aluum per deiectiones sanies ista expurgatur. Cuius diuersitas in quantitate, colore, odore, & consistentia varietatem etiam affectus & caussarum manifestabit; pus enim multum & album ex rupto vt plurimum abscessu phlegmonoso: saniosum, virulentum, fœtidum ex aliis tumoribus male concoctis, aut pessimo quouis humore proficiscitur: vnde fluidum nimis & citrinum bilioso humori ac seroso: nigricans & crassum atrabilario, quemadmodum albicans cum tenuitate, pituitoso adscribitur. Vlcus ex lue Venereâ contractum designat præcipuè gonorrhœa illa virulenta,

quæ præcessit aut adhuc perseuerat, totius corporis pallor & defœdatio, cum rebelli vlcerum istorum constitutione, quæ dysepulotica existunt, & non possunt ad curationem vulgatis remediis deduci, priusquam ipsa luis istius alexipharmaca, vt guaiacum aut hydrargyrus vsurpata fuerint ad profligandam malignam illam qualitatem quæ illis est complicata. Reliquæ causæ ex censu rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam, ipsiusque ægrotantis vel ministrantium relatu erunt perdiscendæ.

In hoc autem affectu præsagium Hippocratis *lib.* 1. γυναικείων tale est, vt velit nullum vlcus vteri contemnendum esse, quia fit in parte exquisiti sensus præditâ, quæ sympathiam habet cum præcipuis corporis partibus maximam: vnde varij morbi & symptomata exoriri possunt, febres tabidæ, hydropes, dolores acerbi & similia: item quia pars ista est neruosæ seu spermaticæ substantiæ, cuius deperditionem & coalitum valde esse difficilem aut omnino impossibilem ex intentione prima, vt loquuntur Practici, notissimum est: eapropter vel non coalescunt eiusmodi vteri vlcera, aut, si claudantur cicatrice, potissimùm quando sunt grandiora, fit vt læuigata interiori superficie vteri, vt contingit in ea lienteriæ specie quæ dysenteriæ succedit, istæ mulierculæ non amplius retinere possint semen virile ad conceptum, aut etiam non possint rite purgationes suas menstruas subire, occlusis maiori ex parte per istas cicatrices meatibus, quorum beneficio sanguis iste in vterum periodicè effundebatur. Denique quia fit hoc vlcus in parte quæ nata est suscipiendis influxibus humorum & excrementorum totius corporis, qui vlceris detersionem atque exsiccationem conuenientem impediunt & remorantur. Adde quod in loco concluso facilè putredo, inflammatio, & feruor contrahantur, cum quibus impossibile est vlcerationes curare. Vbi semel sunt fistulosa, sinuosa, cancrosa, phagedænica, aut etiam phlegmonosa, rarò ad perfectam sanitatem perducuntur, sed per totum vitæ spatium miseram ægrotantem variis ærumnis exercent. Quæ in ceruice posita sunt, quia tangi possunt & remedia localia commodius excipere, facilius etiam curantur: quæ vero in inguinibus posita, quamuis sint externa, difficilius: quia vt plurimùm penetrant totum vteri corpus, & cito in fistulosam & callosam naturam degenerant. Signum est perfectæ valetudinis in hisce ægrotantibus, quando concipere inceperint, quia ostendit vlcus esse omnino exsiccatum, non profluente amplius sanie, quæ seminis vim obrueret: & cicatricem non esse grandiorem, neque profundam qua impediretur vteri retentio & occlusio. Est igitur opus commodâ & maturâ curatione, vt tantus affectus expugnari possit.

Vt igitur therapeiæ illius incumbamus, videndum erit imprimis, quænam causæ externæ vel internæ, tam antecedentes quam coniunctæ, hunc affectum fouere, aut conseruare adhuc valeant, vt illis prius secundum ordinariam methodum remotis, ad ipsius peculiarem curationem accedere valeamus, & symptomata si quæ fuerint vrgentiora, quantum fieri poterit, mitigemus. Ad causas igitur omnes externas respicientes, primò conuenientem diætam instituemus, quæ illas in meliorem statum reducat, ne antecedentibus materiam vel occasionem ad istum affectum augendum aut propagandum suppeditent.

Ac proinde quod ad regimen vitæ spectat, quæcunque mulierculæ istis vlceribus vterinis vexantur, munditiei valde studere debent, vt & domus & vestes, & linteola omnia sordibus bene sint repurgata: atque ipse aër limpidus & tenuis ad siccitatem vergens, sine vllâ caliditatis aut frigiditatis exuperantiâ: vt enim frigidum vlceribus mordax, ex *Aphor.* 20. *sect.* 5. sic etiam caliditas nimia inflammationi & putrefactioni suscipiendæ vlcera valde disponit. Balneorum etiam humidiorum & mollientium vsum vitent, ne magis partem relaxent, ac fluxioni idoneam reddant: nisi fortassis instante tabe vel febre pertinaci & hectica: aut ad diluendos acriores succos & contemperandos, vt docet Hippocrates *lib.* 1. γυναικείων: quamquam laconicorum, & stupharum ad concitandos sudores, vsum illis aliquando consulere soleamus: vbi iam mundato corpore & sordibus vlceris conuenienter detersis, opus est exsiccatione & sigillatione illius. Alimenta omnia dyspepta & cacochyma, pro vario superantis excrementi genere, summopere erunt vitanda, omnia acria, salsa, piperata, frixa, aromata, cepæ, allia, brassica, cum reliquis oleribus calidioribus, caseus acrior & inueteratus, acetum & omnia aceto condita, quia pungunt partes vlceratas, & vtero sunt inimica. Imo, ex Hippocratis sententiâ, vino etiam abstinere debent propter flu-

xionis metum, si stomacho sint validiore & temperamento calido, in cuius locum bibant aquam fontis aut decoctam cum radice acetosæ, vel in infirmioribus dilutam pauco vino oligo phoro & adstringente. Pro bellariis poma, pyra, cydonia, mespila, rite parata conuenient ad roborandum vterum & sistendam fluxionem. Piscibus, vtpote nimium humectantibus, melius erit abstinere: carnibus verò assis potius quam elixis, paneque biscocto & anisato vesci. Denique parcâ manu & sobrie alantur, ne multitudine alimentorum augeatur etiam copia excrementorum, quæ in locum debiliorem præcipitari solent. Sit mediocritas somni & vigiliæ. Dormiant in lecto molli quidem ad indolentiam, sed non valde calfaciente vt plumeo, metu inflammationis: animi passiones eliminentur: minime moueatur aut exerceatur corpus, quiete enim curantur vlcera: nisi forte frictiones superiorum partium vsurpentur ad reuellendum & vacuandum insensibiliter. Aluus sit modicè fluida sponte vel artis beneficio, omnesque reliquæ vacuationes naturales & solitæ conuenienter procurentur, exceptâ purgatione menstrua: quam ego potius in hoc affectu minuendam & supprimendam esse, aut certe reuellendam & auertendam puto per venæ sectiones in cubito; quam promouendam in vlcere hoc vterino, ne ab eiusmodi materiâ sanguineâ variis excrementis, vt solet, permixta, proluatur de nouo vterus, & sanies ac sordes vlceris multiplicentur: quod est hic valde dignum consideratione, & solertiâ Medici prudentioris indiget. Nos ad reliqua pergamus.

In eiusmodi affectu igitur rebelli & diuturno, cum non sufficiat plerumque recta victus ratio, nisi maioribus remediis adiuta, quæ plethoram aut cacochymiam frequenter illi coniunctam vacuent, fluxionem humorum reuellant, & inflammationem, si fuerit illi comes, temperent: Ideo in corporibus plethoricis, inflammationi ac putredini obnoxiis, in illis vlceribus quæ coniunctam habent φλόγωσιν, non est dubium, quin curatio ab ipsa sanguinis missione ex cubito ad reuulsionem, sit inchoanda, & à venis cruralibus ad deriuationem & particularem vacuationem materiæ in vtero contentæ. Quæ etiam toties erit repetenda, quoties istæ causæ præsentes erunt, vel nouæ fluxionis, potissimum sanguineæ, metus aderit, vt iam de menstruâ purgatione annotauimus. Quod etiam quodam modo ligaturis dolorificis, cucurbitulis siccis & cum scarificatu sub mammis in vtroque hypochondrio, scapulis vel dorso admotis expleri poterit in corporibus valde redundantibus & sanguineis.

De purgatione autem & præparatione humorum non est hic exigua dubitatio. Quamuis enim cacochymia siue excrementorum redundantia illam sæpius exposcere in hoc affectu videatur, attamen situs partis quodammodo repugnat: quia per deiectionem commotis excrementis ad inferiora videntur vlcera ista exasperari & sordescere magis ac magis: ita vt purgatio quæ per vomitionem exercetur, hic magis competere videatur, si ægrotantes ad vomitum sint comparatæ. Attamen non vererer in aliis per cathartica quædam benigniora illud præstare, quæ etiam roborandi facultate sint prædita, frequenter, videlicet bis aut ter in mense, repetita, vt sunt rhabarbari puluis & infusum, decoctum foliorum senæ, cum aniso: syrupus rosatus solutiuus: electuaria diaprunum & diasena simplex, catholicon, & vtraque tryphera: si velis, comparetur syrupus magistralis hoc aut simplici modo.

℞ Rad. consolidæ maioris, polypodij querni recentis & contusi, passular. cum arillis & liquir. rasæ, ana ℥ j. ß. corticis citri sicci ℥ ß. folior. vincæ-peruincæ, plantaginis, saniculæ, acetosæ & capilli Veneris, an. M. j. folior. senæ mundat. ℥ vj. semin. melon. & anisi, an. ʒ ij. seminis carthami contusi ℥ ij. agarici recenter trochiscati in ligatura positi ʒ x. epithymi, flor. cordialium, anthos & chamæleontis albi, an. P. j. Fiat omnium decoctio in hydromelite ad ℔ j. ß. In cuius portione infunde rhabarbari electi ℥ ß spicæ nardi ʒ j. deinde adde succi rosarum optimi ℥ iij. sacchari q. s. Fiat syrupus perfectè coctus, de quo capiat ℥ ij. vel iij. vt dictum est, dissolutas cum decocto centinodiæ & plantaginis, vel infuso recenti rhabarbari in aquâ endiuiæ.

Ad præparationem verò humorum nihil erit accommodatius per interualla, quam decoctum illud vulnerarium vulgo dictum, in formam apozematis cum saccharo concinnatum, cuius descriptionem in collectione formularum nostrarum habetis. Vel fiant julepi pro variis indicationibus, ex affectu, & variâ complicatione causarum aut morborum repetitis. Vbi vrget febris & adest

magna saniei copia, nihil erit vtilius, quam magnam dosim seri caprilli bene depurati mane ad ℥ viij. cum ℥ ß sacchari rosati sumere. Vel si iam quædam corporis consumptio appareat cum febre habituali, quæ post singulos pastus exasperetur, licebit eas ad vsum lactis asinini cum eodem saccharo transferre, per spatium integri mensis, aut diutius, si melius se habeant, neque earum ventriculus assumptione istius lactis perturbetur. Alias in eis quæ lactis vsum refugiunt;

℞ Rad. chynæ recentis, & ponderosæ per taleolas dissectæ ʒ ij. folior. agrim. pimpinel. borrag. acetos. & plantag. an. P. j. vuarum corinthiacarum, & seminis coriandri mundat. an. ʒ ij. santali rubri ℈ j. Decoquantur, addendo salis parum sub finem, cum pullo columbino aut gallinaceo sensim, donec contabescant omnia. Capiat juris istius colati mediam partem horâ sextâ matutinâ, & aliam horâ tertiâ pomeridianâ, continuando per viginti aut plures dies. In robustioribus decoctum sarsæ parillæ, ligni sassafras, atque etiam ligni guaiacini, vbi est suspicio luis venereæ, quod in hoc morbo frequentissimum est, præscribi poterit ad sudores etiam promouendos, qui in hoc casu sunt vtilissimi ad exsiccandum non solum vterum, sed etiam vniuersum corpus, & reuellendos humores serosos versus habitum corporis.

Vtrum verò diuretica in hoc affectu eadem commoditate præscribi possint, quemadmodum & sudorifica, valde est controuersum. Quamuis enim videantur deriuare materiam serosam versus vrinæ vias, vnde minui posset fluxio vterina, & vlcus illud exsiccari: attamen quia eiusmodi diuretica non solum vrinas, sed etiam menses eodem impetu concitare solent, periculum erit perpetuo, ne magis adducant in vterum excrementa, quam per vesicam vacuare possint. Ac proinde melius erit omnino illis abstinere, nisi motus naturæ inclinare videatur versus istas vias, vt suprà dicebamus de abscessu disrupto, qui in vesicam transfluit, & per vrinas purulentas expurgatur. Tunc enim, vt recte monuit Aëtius, vtendum diureticis leuioribus, & refrigerantibus, quæ vacuent has sordes in vesicam transmissas, & illius exulcerationem impediant, quale est decoctum seminum frigidorum maiorum, vel emulsio in eiusmodi formam comparata: quæ etiam in hoc casu inijci in vuluam & vesicam poterit, vt eadem commoda præstet.

℞ Amygdalarum dulcium recentium mundat. ℥ j. ß, semin. lactucæ & papaueris albi pariter mundat. an. ʒ ij. semin. melon. cucumer. & cucurbitæ non rancid. & mundat. an. ℥ ß. Contundantur omnia in mortario marmoreo cum pistillo ligneo, affundendo decocti hordei vel liquir. ℔ j. ß. sacchari parum. Fiat emulsio pro quatuor dosibus. Vtatur vt dictum est.

Quibus interponi poterit aliquando bolus ex dimidiâ vnciâ terebinthinæ aquâ graminis & rosarum lotæ, ad valentius expurgandas istas vesicæ sordes.

Et quemadmodum diureticis suus erit locus in hoc casu: sic etiam clysteribus detergentibus, lenientibus, exsiccantibus, & roborantibus, quando materia illa purulenta ex rupto vteri abscessu in rectum intestinum delabitur, & per illud expurgatur. Quorum clysterum formulas ex tractatu dysenteriæ vnusquisque habere potest.

Pergamus igitur ad vlceris, quod in sinu aut ceruice vteri existit particularem curationem. Vbi totius corporis ratio ex præmissis & aliis quæ ingeniosus Medicus excogitare poterit, habita fuerit: videndum vt ipsi vlceri, qua vlcus est, his vel illis affectibus comitatum, medeamur. Imprimis igitur certum est interiora ista vlcera in principio, vt plurimum cuidam inflammationi esse coniuncta cum sordibus & sanie, quæ antequam vnio, & substantiæ deperditæ instauratio in illis procurari possit, diligenter sunt corrigenda. Quinimo dolorem sæpius adesse comitem, qui non solum ob molestiæ sensum est demulcendus, sed etiam ne humores in partem magis ac magis ferantur: ideo detergentia & abluentia, quæ tunc ratione sordium vsurpantur; ita debent esse temperata, vt & inflammationem leniant, si qua est, & dolori solatium quoddam præstent. Vnde Practici existimant jure merito tunc temporis aquæ tepentis diuturnam quasi continuam affusionem vel iniectionem plurimum prodesse, tum abluendo excrementa illa vlceri adhærentia, tum laxando & molliendo, vnde doloris mitigatio, & temperando contractum feruorem, cuius ratione etiam refrigerantibus iniectionibus aliquando cogimur vti, vt emulsionis prædictæ, seri caprini, lactis ipsius, aquarum solani aut nymphææ, decocti capitum papaueris & sum-

mitatum maluæ, si res ita expostulet & similium. Idem dicas quando ista vlcera nimiæ siccitati coniuncta sunt.

Mitigato dolore & temperato ardore, si quis fuerit, postea detergentibus validioribus erit opus, vt hydromelite, decocto hordei cum melle rosaceo: aquâ vulneraria seu catapultarum vulgo dicta, quæ hîc primarium locum obtinet: aut colluantur frequenter vrinâ pueri impubis, lixiuio dulci ex cineribus sarmentorum confecto: vel aqua Balerucanâ thermali. Apud neotericos vsitata est sequens iniectio.

℞ Hordei integri & furfuris bene macri, rosarum rubrarum, an. P. j. foliorum agrimon. absinth. & apij, vincæ-peruincæ, & caprifolij, an. M. j. fabarum nigrar. cum cortice & lentium, an. ʒ iij. liquir. rasæ, aristol. rotundæ, zedoariæ, rhapont. & rad. ireos Florent. ana ʒ ij. Fiat omnium decoctio, addendo parum vini albi & sacchari sub finem, quâ vtantur pro iniectione. Quod si vlcera admodum sordida & fœtentia appareant, dissolue in portione huius decocti parum vnguenti ægyptiaci; aut aquæ marinæ, vel aluminosæ cum pauco sublimato, vel etiam pulueris mercurij dulcorati vel aluminis q. s. Vtantur per interualla. Aut vsurpetur in hoc casu collyrium Lanfranci dictum (*vide descriptionem apud Guidonem*) quod plurimum valet ad vlcera ista maligna & fœtida. Deinde si vlcus sit in collo matricis, potest inungi detergente & exsiccante linimento, cui adde argenti viui modicum, præcipuè quando est suspicio luis Venereæ. Oleum calcis, siue illa pinguedo iniectâ in calcem aquâ quæ facile ab eâ separari potest, est mirabile ad hæc vlcera exsiccanda: quando tangi possunt, superponantur perpetuo emplastra vel cataplasmata aut linimenta eisdem facultatibus prædita circa pubem vel perinæum, quorum vires ad interiora vsque per insensiles meatus deferuntur. Pars autem ista propter naturam suam membranosam & temperamentum proprium facile fert exsiccantia etiam validiora; vt annotauit Galenus: tum etiam propter copiam excrementorum quibus scatere solet. Eodem igitur modo pessaria conformari possunt ex emplastro de Vigo aut diapompholygos, cui modo thus, mastichen ad exsiccandum: aliquando etiam myrrham aut aloën ad detergendum addere licebit. In profundo autem vlcere, quod versus fundum vteri positum est, post iniectiones, agendum erit fumigiis, quæ in hoc casu, & pro diuersis intentionibus variè comparari possunt: sequens habetur potentissimum ad absorbenda inquinamenta, & corrigendam malignam qualitatem, vtero impressam.

℞ Gummi hederæ & iuniperi, ladani puri, ana ℥ j. corticis thuris, mastiches & cinamomi, ana ʒ ij. auripigmenti rubri vel citrini ʒ j. Formentur trochisci cum terebinthinâ ponderis ʒ ß. Iniiciatur vnus super prunas, cuius fumum excipiat mane post purgatum conuenienter corpus; continuando per triduum singulis septimanis. Hisce trochiscis audent quidam cinabrij puluerem cum benjoino adiicere in deplorato vlcere, & cum lue Venereâ complicato. Sed omnia pro variis circumstantiis erunt moderanda in corporibus hisce mollioribus & delicatis: in quibus erit consultius, vt iam dictum est, luem prædictam expugnare decocto guaiacino, per aliquod tempus vsurpato, & inunctionibus ex hydrargyro solitis, quam quidquam temerè istis vehementioribus remediis moliri. Prudenter hic igitur se gerat Medicus, ne dum nimis citò & importunè cupit hunc affectum tollere, miseram ægrotantem in maius periculum præcipitet.

Hæc igitur omnia aut similia erunt conuenienter vsurpanda in vlcerum matricis curatione: quæ vbi propter malignitatem aut incuriam ægrotantium, quia propter pudorem vix se audent Medico vel Chirurgo committere, dura, callosa, & sinuosa euaserint; tunc imitantur naturam fistularum, & ad illarum curationem sunt reuocanda. Quod potissimum contingit in illo vlcere vteri, quod exterius versus coxam aperitur, & ibi abscessum generat, vt ex Aphorismo illo Hippocratico suprà annotauimus. Confluente enim versus inguina pure, fieri non potest quin plures partes vicinæ inficiantur, & vitium concipiant, ex quo sinuositates, & quasi tubulosa vlcera exoriuntur, tam in matrice quam in membris circumiectis. In quibus curandis eadem methodus obseruanda ex detergentibus, abluentibus, & tandem exsiccantibus iam commemoratis. Verum quando in hac parte inguinis, vel etiam intra vteri corpus & fundum genita est fistula, vlcus scilicet cauum, oblongum, callosum, & perpetuo effluxu excrementorum scatens, quæ ex variis locis deriuantur in istam cauitatem: Tunc considerandum erit, vtrum magis conducat

conducat ægrotanti talem meatum iam aſſuetum relinquere intactum; per quem natura vacuationem excrementorum multiplicium molitur: vel eiuſdem curationem ſuſcipere. In priore caſu contenti erimus frequenti purgatione, ſudorificis ſemel aut bis in anno repetitis, iniectionibus detergentibus & roborantibus, ſuperimpoſito emplaſtro diuino, diapalma, & ſimilibus; quæ curam vulgo palliatiuam dictam complere poterunt. In alio verò caſu. vbi ſcilicet integra iſtius fiſtulæ curatio eſt ſperabilis, potiſſimum quando eius extremitas vergit ad exteriora, vt coxam vel perinæum: tunc prima erit cogitatio circa duritiem iſtam ſiue callum auferendum, vt diſſitæ partes coaleſcere poſſint: deinde ad reparandam partis ſubſtantiam deperditam, ſiue implendam iſtam cauitatem per laudatæ carnis regenerationem; demum illius exſiccationem & ſigillationem inductâ cicatrice, quæ denuo recludi non poſſit. Quæ priuſquam moliamur, omnis cacochymia & fluxionis impetus diligenter erit auertendus, vt ſupra dictum eſt.

Callum igitur auferre ex eiuſmodi fiſtulis, quæ ad manum poſitæ ſunt, licet, ampliando prius externum foramen, ſi nimis ſit anguſtum, immiſsâ ſpongiâ, linteolis bene conuolutis, aut radice gentianæ, ariſtolochiæ, bryoniæ, aut etiam hellebori albi ſi habeatur, quæ relinquentur ibidem per trium aut quatuor horarum ſpatium: deinde iniiciendo in ſinum interiorem medicamenta quædam acriora, vel aſpergendo quoſdam pulueres, ſi ſolum orificium illius deterendum proponatur: hic æruginem æris cum ſale ammoniaco mixtam & pauco vino dilutam turundæ aut penicillo oblongiori illitam immittere poſſumus, & ibi ſinere donec morſus ab ægrotante ſentiatur. Alij quando callus eſt durior, audent eiuſmodi turundas aquâ roſaceâ intinctas pauco arſenici puluere conſpergere. Quod ſi profunda & ſinuoſa ſit fiſtula, oportet per metrenchyten infundere in formam liquoris, qui obturato foramine, ne refluat, ibi contineatur per aliquot horas. Vt

℞ Sublimati ʒ j. arſenici, viridis æris, ana ℈ j. aquæ plantag. & roſarum, ana ℥ iv. Bulliant parum ſupra cineres calidos, deinde colentur: colaturæ, ſi volueris adde vnguenti ægyptiaci ʒ iij. plus minus. Iniiciatur parum in fiſtulam, & ibi contineatur per aliquod tempus: tamdiúque per interualla continuetur, donec tabefacta & exſiccata videatur fiſtula, quæ deinde butyro recenti inſtillato, oleo amygdalarum dulcium aut vnguento reſumptiuo emollita per ſe decidat. Tunc deterſis ſordibus, & omnibus extraneis conuenienti iniectione, qualis erit ex decocto catapultarum dicto. vel hydromelite ſupra dicto, vlcere recenti & ita renouato procuranda erit carnis deperditæ reſtauratio, immiſſo puluere radicis ireos, ariſtol. myrrhæ, thuris, ſarcocollæ, ſanguinis draconis, & ſimilium, qui etiam diſſolui quodam liquore poterunt, vt vino albo vel auſtero, ſucco plantaginis & ſimilibus, ſi in profundiores partes vim medicamenti penetrare opus fuerit. Tandem oppletis ſinibus, & cauitate interiori, aſpergantur frequenter orificia alumine pulueriſato, bolo armenâ & ſimilibus: ſupertegantur emplaſtro diapalma, de lapide calaminari, lamina plumbi, argento viuo vel aquæ aluminoſæ liquore confricata, & aliis quæ cicatricem firmam inducere valeant.

Sunt etiam alij modi abſumendæ fiſtulæ à Chirurgis noſtris commemorati, qui per vſtionem aut ſectionem perficiuntur, vt ex eorum libris licet addiſcere. Verùm quia locus iſte profundior, membranoſus & exquiſiti ſenſus, non videtur poſſe pati eiuſmodi operationes, niſi rarò admodum, & in robuſtioribus: Ideo melius eſt illas omittere, & curationem iſtarum vteri fiſtularum ſupradictâ viâ moliri, ſi quidem ex eius vſu ſperamus aliquem fructum emergere poſſe. Alias enim melius erit eas omnino intactas relinquere, vt iam monuimus, & curâ tantum ἐπικρατικῇ ſeu palliatiua ſolatium aliquod miſeris iſtis ægrotantibus adferre. Iam ad alia accedamus.

CAPVT XIII.

De condylomatis, verrucis, rhagadibus, seu scissuris Vteri & similibus.

PRÆTER vlcera & fistulas vteri, sunt etiam quædam solutiones continui cum tumore, propriis nominibus donatæ, quas hoc capite persequi & breuiter explicare propositum est: ne huic nostræ tractationi quicquam deesse videatur. Inter quas præcipuè commemorant authores nostri condylomata, condylas, siue condylous, verrucas tam formicarias, pensiles, callosas, quam in summitatum thymi speciem effigiatas, quæ sæpe in ficos degenerant: & rhagadas siue scissuras orificiorum vteri, quas eodem modo in ore, in ano, in digitis manuum ac pedum post ingentia frigora aut diuturna vlcera contingere obseruamus. Quæ omnia, vt facilius intelligantur, dicimus condylomata ista nihil aliud esse, quam tubercula siue tumores duriores & eminentes in rugis orificiorum pudendi aut vteri instar internodiorum, quæ in complicatis digitis apparent, vnde etiam nominis ratio deducta videtur, à congestione humoris frigidioris & crassi, vt melancholici aut pituitosi inuicem permixti, à quo gignuntur eiusmodi tumores, qui neque omnino ad scirrhi aut œdematis naturam accedunt, neque ita per partis substantiam & poros habent materiam dispersam, vt illi, sed magis collectam sub cute & quasi separatam. Ex quibus verbis, quidquid alij sentiant, satis datur intelligere naturam & rationem istorum tumorum, quos peculiari nomine authores nostri donarunt: & quomodo ab aliis distinguantur.

Vt autem ista condylomata magis habent collectam materiam illam à qua pendent: sic verrucæ, thymi, & fici, habent magis illam extra cutem: sunt enim tumores instar monticulorum eminentium extra superficiem partis cui adhærent, vnde quidam vocantur acrochordones, quasi pensiles: alij, vt formicariæ & callosæ, maiorem habent basim. Quibus si contingat vt crassescant valde, scindantur in morem flosculi illius aut summitatis thymi, vel instar ficus & mariscæ extuberent, tunc etiam illas appellationes sortiuntur particulares: & à communibus verrucis in eo differunt, quod malignitatis cuiusdam & feritatis sunt participes, quæ ad cancri naturam quodammodo accedit, fundúntque de se vt plurimum sanguinem, vel saniosam quamdam materiam, & virulentam.

Rhagades autem sunt oblongæ quædam rimæ, & veluti fissuræ inter rugas istorum orificiorum positæ, quæ vlcerationes illarum sequuntur, cum paucâ aut nullâ sanie, aliquando si confricentur aut atterantur, sanguinem fundentes, & sæpe tumori cuidam & eleuationi coniunctæ: aut insigni siccitati & duritiei, quod in aliis partibus videre est, vt iam fuit annotatum.

Causæ igitur istorum affectuum variæ esse possunt, prout variæ sunt eorum differentiæ. Cum autem pendeant potissimum ex congestione humoris melancholici & crassæ pituitæ circa istas partes vterinas & eorum extrema siue orificia collectæ: Patet etiam ea omnia quæcunque generando illi humori vel deducendo versus istam partem idonea sunt, aut immutandæ propriæ vteri temperiei, propter quam debilitatur admodum & mala fit alimenti in illo concoctio: posse istos affectus producere. Hoc certè nostro sæculo vt plurimum isti affectus sunt soboles pessimi illius contagij venerei, propter quod communicatâ labe hepati & principibus partibus inficiuntur omnia membra prauis excrementis, vlcera cacoëthea, dolores nocturni, exostoses, carunculæ seu hypersarcoses & similia: & in vtero qui est pars obuia, & primum suscipiens in hoc morbo conflictum, exoriuntur varij isti affectus, tam ex sympathiâ partium aliarum mittentium suam cacochymiam in locum istum expurgationi naturaliter dicatum, quam ἰδιοπαθείᾳ, per vitium illud occultæ & malignæ intemperiei altius

huic

huic membro infixum. Non est tamen negandum, ab aliis causis illos pendere posse, vt partu, vel aborsu violento, longis & fœdis fluoribus vterinis, coitu immoderato, aut improportionato, & iuuenculæ & pumilæ mulieris cum vasto viro, potissimùm in illis quæ cachexia diutius laborarunt, aut certè habent temperamentum inclinans ad elephantiasin, vel post febres quartanas aut diuturnas cum magnis obstructionibus passæ sunt tandem humorum decubitus & μεταςάσεις in partes inferiores. Quæ sunt diligenter à Medico animaduertenda, vt ex illis differentias etiam istorum affectuum ad curandam necessarias constituere possit.

Quod ad diagnosim spectat, quia isti affectus vt plurimum visui & tactui sunt expositi, aut saltem immissâ dioptra facile conspiciuntur: Ideo etiam eorum natura, siue species, cum parte affectâ siue loco vteri proprio cui adhærent, statim prudenti Medico, aut Chirurgo tractanti innotescunt. Causæ verò internæ & externæ antecedentes seu coniunctæ, tam ex relatu ægrotantis, quam ratiocinio eorum omnium quæ præcesserunt vel adsunt, erunt inuestigandæ. Etenim si ex lue Venereâ aut elephanticâ dispositione pendeant, rarò solitarij sunt isti affectus, sed in variis aliis partibus malignitatis suæ vestigia ostendunt. Si ex simplici cacochymiâ totius corporis, hepatis & similium: si ex κακοπραγίᾳ ipsius vteri, ista erunt ex solitis signis repetenda, quæ fusè in superioribus affectibus proposita fuerunt. Hinc etiam pendebunt prædictionis leges; nam ex variâ earum specie, & causis licebit coniicere de exitu siue successu in istis affectibus: quoties enim admodum sunt inueterati, vel ex malignâ lue aut elephanticâ dispositione pendent, vix eradicari possunt, quin altior illa mali labes auulsa fuerit. Si exasperati fuerint ob ineptam aut importunam remediorum adhibitionem, ita vt in cancrosum vlcus degenerent, melius est sinere, quam eorum θεραπείαν aggredi, nisi forte mitigatoriam symptomatum, quam vulgo palliatiuam vocant. Rhagades aliquando sunt ita pertinaces ob κακοήθειαν, aut malum habitum in parte contractum, vt quamuis sæpius curatæ, denuò reuiuiscant. Quod in multorum pedibus aut manibus obseruare licet per hyemem, dum præ frigoris vi χείμεθλα illa seu perniones & fissuræ quotannis renouantur. Sunt autem isti omnes affectus valde molesti, tum propter dolorem quem sæpius ægrotantibus istis inferunt, tum etiam quod libertatem coeundi & pariendi maiori ex parte auferunt. Quare illorum curationem, quæ ad superiora capita, vbi de tumoribus & vlceribus vteri egimus, facile referri potest, breuiter perstringamus.

Imprimis habeatur omnium causarum externarum ratio, si sit lues Venerea aut elephantica dispositio illorum præcipua causa, corrigantur omni artificio & curâ; frustra enim laborabimus circa particulares istos affectus, nisi primarij sublati fuerint. Si pendeant ab vniuersali plethorâ vel cacochymiâ, tollantur purgatione præparationéque totius corporis & humorum conuenienti: necnon venæ sectione, si opus esse videatur. Eáque vitæ ratio instituatur, quæ omnino aduersetur generationi istorum excrementorum, à quibus peculiariter producti fuerunt, quam hic repetere foret inutile, cum satis ex superioribus constet. Ideò particularem tantum istorum curam proponemus. Quod ad condylomata igitur, verrucas & thymos spectat, si illius sunt naturæ, quæ ad cancrosum tumorem vel vlcus accedant, melius erit intacta relinquere, quam eorum curationem suscipere, vt iam sæpe fuit annotatum: vel certè palliatiuam illam tractationem instituere, quæ eorum efferuescentiam compescat & symptomata, vt dolorem, mitiget, de quâ superiori capite actum fuit: per vnguenta illa, fotus & pessaria, quæ reprimentibus, refrigerantibus & anodynis constent. Vbi verò isti affectus communem tantum sequuntur humorum constitutionem in corpore bene habito, tum integra illorum sublatio tentanda erit per sectionem filo aut ferro factam, vel vstionem per actuale vel potentiale cauterium: quibus ita sublatis, tota deinde cura erit in repurgandis sordibus, si quæ supersint, mollienda eschara vt decidat, & inducenda cicatrice, ne malum denuò exoriatur. In condylomatis tamen, quando adhuc sunt recentia, nollem statim sectionem vel vstionem instituere: quia sæpe visa sunt decoctis ad fotum vel insessum adstringentibus & roborantibus disparuisse: vel certè relaxantibus & mollientibus, si iam duriora euaserint: vnde Celsus laudat in principio insessiones ex decocto verbenæ, sertulæ campanæ, lentium, summitatum rubi contritarum in vino adstringente. Deinde vult lixiuio perfundendam esse partem, cui thymum & chamæmel. incoxerint, si discussoriis reliqua humoris portio dissolui posse videatur: quibus succedent pessaria, aut linimenta eisdem facultatibus prædita:

dita: additis etiam mollientibus, si opus sit, vbi hæc remedia per aliquod tempus frustra fuerint tentata, tunc ad Chirurgicam operationem veniendum erit, si affectus fuerit molestior: cuius formulam tradit Aëtius *lib.4.serm.1. cap.4.*

In verrucis autem & thymis extirpandis, præter sectionem & vstionem, si sint asque vllâ malignâ labe, vsurpari poterunt ea quæ vulgò traduntur ad verrucas aliarum partium tollendas & exterendas, vt lac seu succus fici arboris illitus, succus cucumeris agrestis cum sale, thuris cortex contritus cum aceto, portulacæ folia virentia contusa: cantharidum puluis cum vnguento apostolorum permixtus, stercus bubulum cum aceto, liquor qui ex vitibus amputatis vel combusto sarmento stillat. Quæ cùm habeant vim adurendi, & erodendi, ita sunt admouenda, ne partes sanas & circumiacentes contingant, aut certe illas præmunire oportet litu vnguenti de bolo, laminâ plumbeâ perforatâ & similibus, ac frequenter abluere aquâ hordei aut rosaceâ ne male afficiantur. Hodie audent nostri Practici illas contingere aquâ forti seu chrysulca argentariorum dicta, quam secundariam vocant: Alij verò oleo sulphuris aut vitrioli, quibus etiam cauterisandæ erunt istæ partes post abscissionem volsellis factam, ne hæmorrhagia concitetur, aut illarum radix repullulet. Quod eodem modo vsurpari potest in verrucis illis callosis quas vulgo cornua (*des cors*) appellant.

In rhagadibus autem siue, vlcusculis illis oblongis & rimosis curandis, quæ orificio interiori matricis, vel pudendo muliebri innascuntur: videndum vtrum iam sint profunda & callosa, vel superficiaria tantum, & sine duritie. Recentia enim & sanguinolenta, vt quæ post laboriosum partum, vel coitum violentum contigerunt, indigent tantum adstringentibus & glutinantibus, vt iniectionibus ex decocto plantaginis & rosarum cum paucâ bolo armenâ & cortice thuris, aut ex prædictis linimenti instar, cum albumine oui conquassato; & lanâ vel bombyce parentur pessaria, præcipuè quando est metus largioris hæmorrhagiæ. Vbi iam sicciores euaserunt & quodammodo duriores, molliantur decocto humectante vt maluarum, iusculo capitis veruecis, & illinantur mucilaginibus seminis psyllij & cydoniorum, vel butyro recenti: si virulentæ sunt, vnguento de plumbo aut de cerusâ reprimendæ: aut oleo ex semine lini in mortario plumbeo diu agitato. Vtilissimum experieris ad istos affectus vnguentum illud, quod hodie parare solemus ex melle, vino rubro austero coctis, & vitellis ouorum, donec inspissentur, admixtis in pulticulæ formam; lenit enim dolorem, deterget modicè, adstringit dissitas partes, & roborat. Tandem si callus grandior aut firmior impediat istarum rhagadum agglutinationem, & post emollientia per aliquod tempus adhibita, opus erit eiusmodi callos vel ignito ferro tollere, vel causticis medicamentis, qualia à nobis superius fuerunt commemorata: deinde renouato, & repurgato vlcere eius consolidatio procuranda. Quod non nisi magnâ difficultate, & labore fit, ob rationem partis istius neruosæ & excrementorum, quibus perpetuò alluitur. Hoc vnum diligenter videre hic debet Medicus, ne dum istis affectibus mederi cupit, maius aliquod periculum inferat, vt carcinomatis vel insignis fluxionis, & doloris in hac parte, propter quæ multas miserè periisse certissimum est.

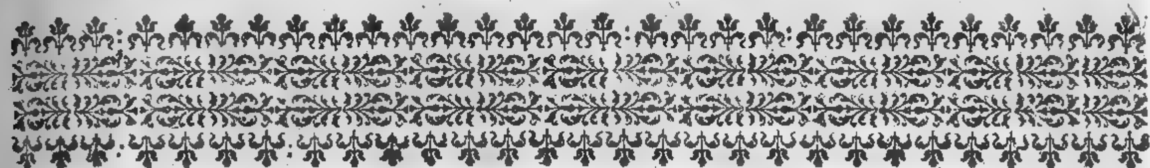
Præter dictos affectus recensentur etiam ab authoribus nostris, præsertim antiquioribus, alij, vt hæmorrhoides vteri, venæ scilicet hiantes & apertæ in collo illius, ascarides, & calculi vterini, quorum omnium tractationem omittimus, quia nihil aut parum discrepant, quod ad cognitionem & curationem eorum spectat, ab hæmorrhoidibus ani, lumbricis intestinorum, & calculo vesicæ, aut quia admodum rari & infrequentes existunt.

Alius tamen est animaduersione quadam dignus, quia & fœdus est, & coitum quodammodo impediens, quem Caudam, Tentiginem, Clitorida, seu Nympham muliebrem extuberantem vocant. Cuius beneficio olim Tribades quædam fœminæ alias subigere dicebantur, & in Ægypto omnibus puellulis locus iste, dum recens essent natæ, inurebatur ne istam turpitudinem incurrerent. Quidam ita distinguunt Caudam à Nymphâ excrescente: quod Cauda sit proprie excrescentia illa, quæ instar membri virilis contingit in mulieribus, dum processus ille paruus secundum naturam & leuiter tantum prominens in mediâ & pinguiore pubis parte superpositus, & è directo respondens meatui vrinæ, qui in pudendum muliebre inseritur, ita augetur, vt erigi instar penis & insigniter prominere valeat. Nympha verò extuberans sint carunculæ illæ cuticulares seu fungosæ vtrinque in lateribus pudendi muliebris positæ, statim post rimam, vt labiorum instar illam

melius

melius occludant, & vrinæ exitum quodammodo dirigant: vbi enim vehementer excreuerint, & quodammodo induruerint, ex earum indecorâ magnitudine exoritur illa muliebris turpitudo, propter quam viris valde redduntur ingratæ.

Quidquid sit, vterque affectus vbi proponitur, vnicam exposcit curationem, quæ peritâ artificis manu perficitur, post conuenientem sanguinis missionem & purgationem, si opus fuerit. Apprehensâ enim hac tentigine volsellis, rescindatur nouaculâ, aut forficibus, quidquid præter naturam excreuit: deinde vbi aliquid sanguinis fluxerit, aduri debet ferro ignito, vel aquâ secundariâ attingi, oleo vitrioli aut sulphuris; vt sic vulnus hoc constringatur, & altiori cicatrice claudatur, ne amplius repullulare valeat. Atque hæc sunt præcipua, quæ ad particulares vteri affectus cognoscendos & curandos pertinent: quibus intellectis facilius transire poterimus ad sequentem tractationem libri secundi, in quâ propositum est agere de mulierum dispositionibus, quatenus illæ ad generationis opus propriè destinantur.

IOANNIS VARANDÆI TRACTATVS THERAPEVTICVS, DE MORBIS MVLIERVM. LIBER SECVNDVS.

PRÆFATIO, Et Operis diuisio.

VANTVM æterna temporalibus, vniuersalia particularibus, meliora & præstantiora habentur: tantum etiam liber hic secundus dignitate & vtilitate primum præcellit, in quo agebamus de affectibus mulierum, quatenus indiuidui muliebris, & vteri tanquam partis illius constitutiuæ curatio Medico consideranda proponitur: In hoc autem secundo toti occupati erimus circa dispositiones fœminarum, quatenus propagandæ speciei, conceptui, & fœtus productioni à naturâ destinatæ fuerunt: ita vt totam præcedentem doctrinam ad hunc secundum scopum velut finem præcipuum referre oporteat.

Cum igitur perfectior quæque animantium species ad commodiorem propagationem in marem & fœminam distincta sit, oportet etiam in vtroque certas esse dispositiones, quarum beneficio aptiores sint ad illum finem consequendum. Id nos in specie humanâ contemplaturi, relictâ in aliud tempus marium tractatione, quam persequemur, modo Deus nobis vitam dederit: Dicimus fœminas ita comparatas esse debere, vt in sese, quemadmodum mares extra se, concipere, fœtum alere, gestare, & commodo tempore extra vterum edere, editum & adhuc tenellum educare possint conuenienter. Ad hæc omnia præstanda opus esse apparatu, & idoneâ dispositione multarum partium, quæ & viam susceptioni seminis virilis commodam & locum proprium vbi contineatur: & materiam idoneam ex quâ primum foueatur, inchoetur, & augeatur: deinde alatur fœtus tam intra quam

extra vterum præstet. Consideranda igitur imprimis & ex historicâ anatomes cognitione repetenda naturalis constitutio partium genitalium muliebrium, vt exteriorum, ceruicis & ipsius matricis, vasorum spermaticorum & sanguinem in illam deferentium, consensus vteri cum mammis & earum omnium dispositionum, quæ naturaliter in eis ad lactis generationem reperiri solent: vt ex illorum comparatione facilius ea omnia quæ præter naturam illis contingunt deinceps intelligere valeamus: quæ tamen breuitatis causâ nunc omittimus, cum sit facile illa ex Anatomicorum libris repetere: & à nobis etiam in sequentibus tractatibus, quantum opus fuerit, explicabuntur.

Hunc igitur secundum librum ita partiemur in varia capita, vt primo agamus de fœminarum infœcunditate, quæ est vel omnimoda priuatio illius finis à naturâ intenti ad propagandam speciem: vel imminutio, & difficultas conceptionis atque imprægnationis. Quoniam verò vbi mulieres conceperunt, toto illo grauiditatis tempore oportet eas certis vti cautionibus, & victu, quo salubriter, & fœtus & fœta se habere possint, ideo secundo capite dicemus de cognitione prægnantium, & earum debito regimine. Sed quia sæpe contingit fœminas quidem concipere, sed vel non concipere id quod oportet, vel nimis quam oportet, vel excludere illud quod conceperunt ante debitum tempus, ideo agemus tertio capite de molâ, quæ est conceptus irritus & vanus: quarto de superfœtatione & gemellis, quod est nimius conceptus, propter quem vix seruari possunt vitales fœtus: quinto de aborsu, qui respicit tempus indebitum gestationis: sexto denique, quia in partu debiti temporis multa incommoda superueniunt, propter quæ vel non possunt parere, vel laboriosè admodum pariunt, & post partum in varios affectus & incommoda incidunt; ideo vltimo capite agemus de partu iuuando, & de eis quæ ad partum consequuntur. Vnde sex erunt præcipua libri istius capita siue sectiones, quibus integra istorum affectuum sobolem impedientium tractatio perficietur. Oportet autem ista mysteria muliebria & arcana quæ vobis nunc pandimus, non risu aut ioco excipere, sed potius reuerenter & serio, quia non potest Medicus alia ratione aut verbis propositos istos affectus explicare, nisi multa sæpe interponat, quæ ad res venereas faciant. Procul ergo este profani.

CAPVT PRIMVM.

De sterilitate muliebri.

COITVS comes est voluptas, finis verò generatio siue proles: vnde legibus cautum est, ne homines promiscuè concumberent more ferarum, sed certis conditionibus & legitimo matrimonio coniuncti, ex quo oriuntur familiæ velut præcipua Reipublicæ seminaria. Hinc fit vt vir mulierem ambiat, non solum formæ gratiâ, aut dotis cupiditate, & affinium comparandorum causa: sed etiam vt mutuis officiis, ac vitæ societate fruens paterfamilias euadere possit, & domum commodius cum vxore, & liberis administrare. Est igitur mulier fœcunda & viro, & familiæ atque ipsi Reipublicæ vtilissima & iucundissima: vnde apud Platonem *lib. de Republ.* olim præcipuum erat obstetricum & paranymphωn munus, vt coniuges fœcundos explorarent, & inuicem coniungerent. Medici igitur operæpretium hac in parte maximum Reipublicæ faciunt, quando non solum in explorandâ & dignoscenda marium & fœminarum sterilitate, sed etiam curandâ & in gratissimam fœcunditatem permutanda incumbunt. Cum ergo ex parte mulierum, de quarum tantum affectibus iam est nobis

propositum agere, sterilitas ista possit contingere, modo simpliciter & ex ipsâ indiuidui naturâ: modo ex parte tantum, vt quando difficilè concipiunt, & raro impraegnantur: modo ex superueniente aliquo affectu praeter naturam: vel secundum quid, vt quando propter viri defectum aut illius certam dispositionem non possunt ex illo prolem suscipere, quam ex aliis facillimè adipiscerentur: Ideò nos propositum affectum ita definiemus. Sterilitas muliebris est priuatio vel difficultas impraegnationis in foeminâ iustae aetatis & congressu virili debite vtente, ob vitium totius corporis, membri alicuius principalis, aut partium genitalium, siue sit ab ortu, & natiuâ constitutione, seu ex morbo, vel aliâ de causâ deinceps contractum. Qua definitione seu descriptione omnia videmur complecti, quae ad naturam istius affectus intelligendam faciunt. Dicimus enim esse priuationem vel difficultatem impraegnationis, quia agnoscimus in sterilitate ista actionem vteri praecipuam, quae est conceptio; vel abolitam omnino, vt in illis quae nusquam pepererunt, quomodocunque vtentes virili congressu vnius vel plurium, & quibuscunque adiutae remediis: vel imminutam, vt in illis quidem quae concipiunt, sed raro & difficulter, cum hoc potius quam illo homine coeuntes, vt in primo matrimonio steriles sint, in secundo aut aliis foecundae, vel contra, vt saepe contingit. Istae enim omnes latè sumpto sterilitatis nomine infoecundae appellantur. Addidimus in foeminâ iustae aetatis: quia in mulieribus, vt in reliquis omnibus rebus, sua est maturitas & certum tempus ad sobolem & fructum producendum. Vt enim puellae ob incrementum corporis & angustiam vasorum neque pariunt, neque viro tradi debent ante decimum quartum aut potius decimum octauum annum, postquam menstruae purgationes apparuerunt, quae ostendant iam superesse materiam vtilem & ad foetus generationem idoneam: sic grandiores natu circa quinquagesimum vel quinquagesimum quintum annum cessantibus etiam menstruis purgationibus legitimis parere desinunt & effoetae euadunt, nullo alio vitio quam aetatis, quae omnibus rebus genitis non solum interitum, sed etiam omnium actionum, praecipuè generationis, cessationem inducit. Posuimus etiam in definitione *congressu virili vtente*. Quamuis enim foemina apud Medicos duplex habeat principium, semen scilicet proprium & sanguinem menstruum, quorum illud efficientis quodammodo principij: hoc verò materialis rationem obtinet: attamen quia illud semen muliebre crudum est & imperfectum, nihil potest per se ad conceptum vel generationem, nisi roboratum & permixtum virili, foecundo & spirituoso, cuius vi efficitur praecipuè, vt animal secundum speciem propriam generetur. Atque ridiculum est quod putat Auerroes, sine congressu virili foeminam fuisse factam grauidam ex semine, in balneum effuso. Item quod Amatus Lusitanus narrat de duabus foeminis: quia semen virile vbi primum ab aëre ambiente contactum fuerit, contabescit & in aqueum liquorem conuertitur, dissipatis spiritibus quibus turget & foecundum existit: Imo qui longiorem habent mentulam, ideo habentur infoecundi, quia in illo tractu semen nimis refrigescit. Itaque effaeta virorum corpora, languidioréque calore natiuo, aut cuiusuis praecipuae & notabilis partis vitio affecta, ob seminis istius prolifici defectum, quod foeminae communicari debet: imo sola proportio seminalis huius materiae quam conuenit adesse inter maritum & vxorem, vt postea dicemus; si desit, irritos, ἀποφωλίας reddit coitus, & totum generationis opus destruit, quantumcunque integrâ & bene se habente foeminâ.

Diximus igitur in muliere hunc impraegnationis defectum contingere ob vitium totius corporis, vel alicuius membri principis & ad vitam necessarij, aut denique partium ipsarum genitalium, siue sit illud vitium natiuum, id est ex primo ortu & constitutione contractum: siue aduentitium & succedaneum, propter varios morbos & accidentia, quae mulierum corporibus superuenire deinceps possunt, ac seminis & menstrui sanguinis naturalem & bonam constitutionem hic maximè expetitam corrumpere. Quibus verbis causas infoecundi huius affectus subnotare voluimus, in quarum enumeratione haec methodus siue ordo omnium facillimus & expeditissimus mihi videtur, vt cum ad prolem suscipiendam mulieri quatuor sint necessaria, nempe vt primò recipiat commodè viri genituram in congressu venereo emissam: secundò receptam contineat in vtero per debitum tempus: tertiò vt eam sinu suo foueat & conseruet amicabiliter: quartò vt illam affusâ conuenienti materiâ quasi nutriat,

& incrementum ad embryj formationem ac nutritionem præstet. Hinc fit, vt quatuor etiam modis præcipuè generatio in muliere impediatur, non recipiendo, non retinendo, non conseruando, & non nutriendo, seu non suppeditando conuenientem materiam: ad quos deinceps causæ omnes tam ex parte rerum naturalium, non naturalium, quam præter naturam, sunt reuocandæ, vt sequenti explicatione fiet manifestum.

Primum igitur vitium muliebre generationem impediens, diximus esse quando non recipit conuenienter fœcundi maris genituram, turgentem spiritibus & bene eiaculatam. Illud autem contingit primò ex parte rerum naturalium, quando ætas iuuencula ob paruitatem partium vix admittere potest ingressum pudendi virilis, aut certè magno cum dolore, propter quem auersari solent concubitum. Quod eodem modo accidit illis mulierculis quæ pumilâ donatæ staturâ cum hominibus gigantæis, aut certè crassioris mentulæ coniunguntur: aut quæ iam prouectiorem ætatem adeptæ & castitati indulgentes, callosas habent istas partes & coarctatas, vt vix intromitti possit veretrum in profundiorem sinus muliebris partem, neque commode semen ad interiora eiaculari. Quæcunque etiam naturâ claudæ distortis cruribus, depresso coccyge, aut diuaricatis nimium cruribus existunt, vix possunt commodam in concubitu figuram præstare ad susceptionem genitalis illius humoris. His addit Hippocrates *in Aphorismo 46. sect. 5.* pinguedinis molem insuetam & præter naturam, omentum crassius cum aqualiculo prominentiore; ista enim omnia non solum coangustant vteri orificium & comprimunt, sed etiam impediunt iustum viri cum fœminâ congressum, & amplexus accommodatos, vt semen virile intra vterum recipiatur. His adde quarumdam mulierculárum natiuam intemperiem vteri frigidam & quasi torpidam: propter quam neque appetunt, neque delectantur concubitu: sed velut demortuæ aut non sentientes illo vtuntur, ac proinde non recipiunt semen ad interiora. Ex parte vero rerum non naturalium: certissimum est animi pathemata præcipuam vim obtinere. Vbi enim adest odium inter coniuges, vel vnus alterum auersatur; vbi inuitè aut sine vllâ voluptate mulier potissimum viri amplexus patitur, vix fieri potest vt genitura commodè effundatur in muliebre penu: quia oportet matricem in congressu quasi gestientem occurrere, genituram illam suscipere, & ad se euocare cum effusione proprij seminis, quod ei commisceri debet. Quæ præstari non possunt, vbi mens est auersa ab eiusmodi voluptate, & refugit cum spiritibus & humore benigno ad interiora, siue per odium, timorem, tristitiam, & similes animi affectus. Immodica etiam voluptas & libido idem præstare videntur, dum nimium commotus vterus excutit potius quam suscipit virilem genituram. Omitto infandos meretricum & similium fœminarum congressus, quæ vel clunes nimium agitando, vel præposteram figuram exhibendo, aut retrectando impetum seminis virilis dum fit eiaculatio, illius ingressum impediunt, ne imprægnationis molestiam subire cogantur. Sunt etiam quædam ita perdito animo fœminæ, vt norint artificiosè interius vuluæ orificium in concubitu ita obturare, ne semen viri cogantur in vterum admittere, & inde concipere. Quibus relictis dicamus etiam esse quædam medicamenta, quorum longo vsu istæ partes ita adstringi aut exsiccari possunt, vt vix deinceps aptæ sint ad sese dilatandum commodè & aperiendum, vt recipiant genituram maris. Quod de scoriâ ferri & limaturâ chalybis authores nostri annotarunt: propter cuius diuturniorem vsum in obstructionibus puellarum nostrarum, quæ pallido colore detinentur, existimo earum plurimas deinceps, vbi matrimonio iunguntur, steriles in totum euadere, aut certè non prius concipere, quin omnis illa intemperies paulatim iucunditate coitus, & perfusione gratiosi seminis emendata fuerit. Idem contingere potest ex adstringentibus nimium fotibus, pessis & similibus admotis, sed non ita vehementer vt ex assumptis, quia eorum vis non tamdiu permanet, neque interioribus visceribus suam labem communicat. Demum istud impedimentum non recipiendi seminis virilis pendebit etiam à rebus præter naturam, morbosis scilicet omnibus dispositionibus, quæ huic parti obstructiones vel adstrictiones ἰδιοπαθικὰς vel συμπαθικὰς inferre possunt, vt tumoribus præter naturam in illâ genitis, aut vicinis partibus, vt calculo vesicæ, vlceribus dolorificis in collo potissimum, flatuum distendentium multitudine, distorsione, diuulsione orificij, præcipuè interioris, clausurâ ceruicis vteri, propter membranam aut aliam, substantiam ibi exortam, de quibus omnibus

nibus primo libro & peculiari capite sufficienter egimus, vt non sit opus hic illa repetere.

Secundum verò vitium muliebre generationem impediens, diximus esse; quando vterus non retinet genituram masculi in sinum interiorem effusam; quæ ibi coïre debet cum muliebri semine,& conseruari vt conceptio perficiatur. Quædam enim statim post concubitum illud emittunt; aliæ post aliquot horas, vbi primum surrexerint: aliæ post vnum aut alterum diem, prout vitium hoc maius fuerit vel minus. Atque hæc est frequentissima causa, propter quam mulieres fiunt infœcundæ. Cum enim vterus pars sit recipiendæ totius corporis, & singularum partium, vt cerebri, hepatis, mesenterij & aliarum cacochymiæ idonea, contingit, vt plurimum istam partem madescere multis excrementis,quæ ita eneruant vim illius retentricem, vt non possit sese colligere post concubitum ad susceptam genituram continendam: neque semen ob istos mucores illi adhærescere potest, sed quasi fluitans oberrat, donec vel sua sponte, vel etiam excussum, vt quid inutile, prolabatur. In istis fœminis humidâ vteri intemperie naturaliter, siue ab ortu affectis, aliud etiam vitium contingit, vt scilicet os illud vteri interius habeant hians, & patulum, quod post coïtum coarctari non potest, vt genitura ibidem retineatur. Apud Hippocratem enim *Aphor.* 51. *sect.* 5. grauidarum & quæ conceperunt, vteri oscula ita conniuere debent, vt ne specilli quidem mucronem admittant. Hoc malum intenditur etiam in illis, quæ sub cœlo humidiore habitantes, vt de Scytharum fœminis narrat Hippocrates, otio abundantes maximo,alimentis præterea, & balneis vtuntur humidioribus ad corporis mollitiem conciliandam. Imo figura erecta in coïtu ipso, vel statim post illum, saltatio & similia excutere possunt receptum in vtero semen: quemadmodum de meretricibus, & vulgaribus scortis creditur, non concipere, quod frequentiori concubitu quorumcumque aduenarum vtentes excutiant susceptam genituram, & vterum ita debilitent, vt deinceps retinendo semini idoneus non sit. Inter causas autem morbificas, quæ maximè illud efficere possunt, recensentur gonorrhœa virulenta, & fluor ille albus, quo laborantes mulierculæ omnino generationi redduntur ineptæ: quia semen fœdâ illâ proluuie inquinatum prolabitur, vterusque valde debilitatus non potest illud retinere. Idem præstant vterinæ exulcerationes, aut inductæ cicatrices grandiores post curata vlcera, quia illius etiam contractionem impediunt, & vires omnes labefactant.

Sequitur ergo tertium vitium muliebre, propter quod conceptio fieri nequit. Quamuis enim eiaculatum semen virile prolificum in sinum vteri receptum fuerit, & retentum per aliquod tempus sufficiens ad primam conformationem delineandam, seu tres illas ampullas ab Hippocrate commemoratas, excitandas, quod septem dierum spatio fieri existimant: Attamen certum est, præter receptionem & retentionem debere etiam conseruari semen & foueri in vtero tanquam familiari, physico & accommodato loco, propter illius peculiarem ἰδιοσυγκρασίαν, à naturâ ad id muneris fabricatam: tum etiam alias conditiones necessarias, quæ temperiem debitam consequuntur. Vnde ex illis immutatis contingit semen in vtero potius corrumpi, quam perfici, & omnem illius vim πλαστικὴν aboleri, aut certe admodum deprauari. Id in multis obseruare licet, quæ ex occultâ quadam constitutione aut disproportione, quam ab ortu, vel cum viri alicuius semine ἀντιπαθείᾳ numquam prolem suscipere potuerunt, quamuis causæ nullæ ordinariæ apparerent. Hinc apud nostros vulgatum est, aliquem esse perpetuò marem vel fœminam in qualibet familia, qui ineptus sit ad generationem. Hippocrates hoc innuit apertis verbis *insigni illo Aphoris.* 62. *sect.* 5. *Mulieres quæ frigidos & densos habent vteros, non concipiunt: quæ etiam prahumidæ sunt, non concipiunt, extinguitur enim in illis semen. Nec quæ siccos admodum & calidos habent, inopia enim alimenti corrumpitur semen. Quæ vero vtrinque mediocrem habent temperaturam, hæ sunt fœcundæ.* Vbi ostendit per varias intemperies tam natiuas quam aduentitias generationem impediri, quatenus per illas prohibetur receptio virilis seminis, retentio illius in vtero, conseruatio & debita nutritio siue incrementum. Idem præstare possunt omnia sumpta & admota quæcunque, ἀτοκία & φθόρια dicuntur ab authoribus nostris, quia qualitatibus quibusdam occultis vel manifestis apta sunt extinguendo semini & abolendæ generationi, vt narrant de lapide gagate, osse cordis

ceruini, vuluâ capræ aut mulæ, sapphiro, smaragdo, & caphura, de vermibus noctu lucentibus, & aliis venenatis, quæ infames meretriculæ consulere aut exhibere solent ad impediendum conceptum. Imò quædam alimenta (*Plinius lib. 14. cap. 18. meminit cuiusdam vini Træzenij*) creduntur δυσπάθειαν seu dissidium habere peculiare cum genitali semine, & illius vim dissipare in vtero, vt acetum, mentham, sisymbrium aquaticum, fabas, & similia. Neque omittenda maleficia, & incantationes, quibus compertum est scelerata dæmonum mancipia abuti ad generis humani perniciem. Vt enim nodo venereo & similibus sortilegiis congressus coniugum impeditur, sic etiam prolifica seminis vis, & vteri ἐνέργεια corrumpitur. Quibus omissis dicamus istam seminis masculini conseruationem maximè labefactari ab illis omnibus affectibus, qui venenatæ cuiusdam & malignæ labis aut etiam contagionis sunt participes: quales sunt ex vlceribus fœtidis & cancrosis vterum infestantibus, ex elephanticâ dispositione & phthisicâ: aut etiam venereâ lue, quando habitum & iam confirmatam intemperiem adepta est: impossibile enim est semen viri, quantumuis sani & fœcundi, saluum & incolume permanere permixtum eiusmodi inquinamentis, quæ calori nostro natiuo, & spiritibus ex diametro aduersantur. Imo si quæ proles aliquando suscitetur ex eiusmodi fœminis, illa aut non debitâ periodo excluditur, aut morbosa, inualida, & breuis vitæ generatur, vt sæpe obseruauimus.

Superest igitur quartum & vltimum vitium muliebre generationem impediens, quod maximi est inter alia momenti: etenim semen fœcundum in vtero receptum & retentum, illiusque bonâ temperie suscitatum ad informandum fœtum, debet habere conuenientem materiam, nempe primò semen muliebre, cui coniungatur ad partes spermaticas delineandas: deinde menstruum sanguinem, cuius benignâ substantiâ irroretur, quantitate mediocri & conuenienti qualitate nutriatur, vt incrementum capessere possit. Horum alterutro, vel vtroque deficiente, irritum omnino & vanum subsequi conceptum necesse est: aut saltem minime vitalem produci. Vnde nimis iuuenculæ & vetulæ defectu vtriusque, seminis scilicet & menstrui, steriles esse solent, quamuis concubitu fruantur: vt plurimum enim ante decimum quartum annum, & post quinquagesimum quintum fœminæ non suscipiunt liberos, tam ob prædicta iam à nobis incommoda, quam ob defectum materiæ quam mulier ad fœtus productionem suppeditare solet. Vtrum verò sit semper necessarium menstrua apparere & fluere in mulierculis vt generationi sint idoneæ, ita vt non possint illis nondum fluentibus aut cessantibus concipere, satis est controuersum apud authores. Nos verò dicimus breuiter, menstrua omnino deficientia ob ætatem, vt in iuuenculis, quandiu corporis incrementum durat; vel in vetulis, ob defectum caloris natiui & αἱματώσεως, impedire conceptionem, quia omnino subtrahitur materia augendo & alendo fœtui necessaria. Item menstrua ob morbum deficientia, vt obstructiones varias & intemperies, suum afferre incommodum generationi, donec illæ percuratæ fuerint, quia impediunt bonam sanguinis generationem, vel illius commeatum ad vteri vasa intercipiunt. At verò si menstrua non appareant ob labores & exercitationes nimias, vel certè pauca, vt in rusticis quamplurimis; vel ob aëris caliditatem, vt de Americanis narrant: tunc necessariò non impeditur generatio in fœminis iustæ ætatis, dummodo tantum supersit interius sanguinis, quantum necesse est ad prædictam materiam suppeditandam: quæ etiam post purgationem menstruam in nostratibus mulierculis superesse debet. Non enim est necessarium, vt quantitas illa materni sanguinis sit immensa, sed mediocris, quò eâ commodè possit ali fœtus. quandoquidem contingit multas puerperas imprægnari antequam denuò illarum purgationes menstruæ post partum apparuerint. Quemadmodum graciles fœminæ, aut quæ paucum habent sanguinem facilius concipiunt instantibus menstruis, quoniam tunc suppetit maior illius copia: contrà bene habitæ, & sanguineæ desinentibus menstruis, postquam scilicet ablata est illa portio sanguinis superflua, qua semen, in principio potissimum conceptionis, obrueretur. Et videmus plerumque istas mulieres πολυαίμας, vt concipiant, & fœtum commodiùs seruent, indigere sanguinis missione ex venis brachij ad reuellendam materiam

quæ copiosior in vterum primis mensibus prolabitur. Atque hæc de propositâ difficultate.

Apud Hippocratem *6. epid. 8.* mulier virago non concipit, neque etiam Hermaphrodita, quia in illis est quasi corruptio & mixtio sexus, propter quam verisimile est seminalem & sanguineam materiam absumi in alios vsus, aut certè illas non habere vteros ritè dispositos & conformatos ad suscipiendum & fouendum virile semen. Sic ebriæ & gulosæ admodum raro aut difficulter concipiunt: quia crapulæ copia suffocat calorem natiuum, & omnes coctiones peruertit, quæ sunt necessariæ ad materias illas producendas. Idem dicunt de hydropotis, quæ sese magnâ aquæ copiâ & intempestiuè ingurgitant: quia serum potius quam sanguinem laudabilem producunt. Nutrices contrà & quibus lac copiosum ex mammis profluit, non impraegnantur aut raro, quia auertitur aliò ista materia, quæ in vterum debet ad generationem transferri. Eodem modo affectus omnes qui maciem summam corpori inferre solent, febres acutæ, & hecticæ; & qui obstructiones maximas viscerum & vasorum vteri sequuntur, generationem remorantur, vt iam diximus; quia eadem materia intercipitur aut absumitur. Atque hæc de præcipuis causis, quibus quatuor illa vitia inducuntur generationem impedientia. Nunc quibus signis internosci possint videamus.

Antequam vero ad diagnosim istius affectus progrediamur, ponamus hoc pro certo fundamento inter virum & vxorem legitimo matrimonio coniunctos, certam quamdam proportionem esse debere, tum seminis, tum ipsius temperamenti, & morum, vt possint ex mutuo congressu prolem excitare. Nam temperati mares ex temperatis fœminis & bene habitis, si mutua præcipuè animorum & officiorum conspiratio fuerit, facilè liberos suscipient: & intemperati etiam ex bene temperatis. At verò intemperati valde in latitudine sanitatis positi, si fœminis iungantur intemperatis in eodem qualitatis excessu, vt calidiores viri cum fœminis æstuantibus, frigidiores cum fœminis algido temperamento præditis, & sic de aliis; vix aut numquam fœcundos euadere, quia ista temperamenta non sese mutuò corrigunt, & ad quamdam mediocritatem deducunt. Vnde contingit istas mulieres steriles euadere, non simpliciter, sed tantum respectu coniugis, quia ex permutatione solâ alterutrius, vt sæpe videmus in secundis nuptiis, vterque fertilis & fœcundus euadit. In his itaque non est frustra laborandum, præcipuè si defectus generationis ex parte viri pendeat. Secundò notandum est, sterilitatem frequentius ex parte fœminarum quam marium contingere, quoniam istæ multo plures causas adferunt ad generationem quam illi, qui tantum semen genitale extra se & in sinum muliebrem effundere debent, vt principium motus generationi præbeant. Illæ verò præter semen, quod debent etiam conuenienter & quasi concurrenter cum virili profundere, vt simul misceantur ad opus generationis inchoandum: debent præterea suppeditare locum idoneum, nempe vterum bene præparatum tanquam agrum semini & soboli conserendæ accommodatum: & materiam ad illius alimoniam & incrementum. At vbi sunt plures causæ simul necessariæ, ibi etiam plura vitia & errores contingere possunt, ita vt fœminis sterilitas, cæteris paribus, vt plurimum sit adscribenda. Hinc illa paræmia: *per pau que valgues lou bocillon, mas que la cabre sio de seson.* Tertio denique notandum est in multis coniugio ligatis, nullas manifestas sterilitatis causas aliquando apparere, quantumuis omnia diligenter peruestiganti: sed cum tam externa quam interna rite se habere videantur, fit tamen vt infœcundi & liberis orbati per multos annos permaneant. In hisce vt possit detegi latens illa occasio infœcunditatis, Hippocrates & reliqui authores nostri multa scripserunt experimenta. Sic *Aphor. 59. sect. 5. Si mulier non concipiat, & scire velis, an sit conceptioni apta, inuolue illam vestibus optimè, & suffito per inferiores partes: nam si odor videatur tibi penetrare corpus, & ad nares & os vsque peruadere, scito istam non esse suâ culpâ sterilem.* Quia communicatio eiusmodi odoris fieri non posset, si insignis intemperies aut occultæ obstructiones præpedirent propagationem istius qualitatis ad superiora vsque. Alia multa proponit idem Hippocrates *lib. de sterilibus*, quæ videntur potius niti solâ experientiâ quam certâ ratione: quemadmodum & illa, quæ Rhasis & alij adducunt de proijciendo viri semine in aquam, de granis hordei vrinâ vtriusque coniugis seorsim aspersis: ita vt quæ germinarint, ostendant fœcunditatem, & contrà. Quibus etsi non magnam fidem adhibeamus, attamen aliquando secundum propositos casus vti licebit, videlicet in gratiam Regum,

Principum & illustrium familiarum, quorum & Reipublicæ maxime interest, vt liberos in successionem bonorum progenerent. Christianissimi Reges nostri possunt diuortium facere & repudiare vxores suas, si steriles sint. His ita suppositis ad methodicam diagnosim accedamus.

Quotiescumque igitur mulier aliqua Medicum accedit cõsilium petitura de causis & remediis sterilitatis: debet ille imprimis totius corporis habitum, & conformationem contemplari, quod Hippocrates naturam appellauit, dum agit de eis qui sunt propensi ad tabem: quemadmodum enim illi ex collo oblongo, scapulis eleuatis, pectore tabulato, & cruribus gracilioribus dignoscuntur primo intuitu: sic mulieres naturâ steriles, vt plurimum sunt procerâ nimium, vel pusilla statura, pectore amplo cum paruis & exilibus mammis, lumbis angustioribus, clunibus depressis, & male conformatis. Ex quibus orietur prima suspicio infœcunditatis. Secundò debet etiam considerare corporis statum ratione coloris & pinguedinis copiosioris aut maciei: quia hæc pessimam illius constitutionem indicabunt ad fœcunditatem, ratione seminis & aliarum causarum ad generationem concurrentium. Tertio quærat vtrum aliquâ parte corporis insigni doleat: an cerebrum catarrhis habeat obnoxium? cordis palpitationes vel asthmata patiatur? ventriculo sit imbecilliore & crudiore? vomitibus aut alui fluxibus obnoxia? an bene appetat? an hepatis vel lienis tumoribus aut obstructionibus vrgeatur? quoniam ista omnia eodem modo seminis muliebris, & sanguinis rectam constitutionem peruertunt: & vix sperabile est, vt cum illis fœcundæ euadant ex sterilibus. Itaque quartò interrogabit de menstruæ purgationis constitutione, secundum substantiam, quantitatem, qualitatem, exeundi modum & periodum. Vtrum fluores albos cum illa aut etiam ante vel post patiatur. Quinto percunctabitur de omnibus causis euidentibus, quæ aliquid ad hoc conferre possunt, vt de natalibus & familiæ vitiis hæreditariis, de regione vbi degit, viuendi modo, consuetudine & similibus externis. Quibus exploratis accedet tandem ad ipsum coitus modum, vtrum illo commodè vtatur, eóque delectetur vel non: vt possit demum percurrere peculiariter illa quatuor vitia à nobis recensita secundum eorumdem causas. Etenim si non recipiat semen, quia non potest admittere liberum pudendi virilis ingressum, vel quia in ipso orificio exteriore aut collo matricis vitium adest quod impedit ratione doloris, vt fit in vlcere, vel obstructionibus, vt in phymate vel membrana, aut aliâ substantiâ obturante prædictum meatum, illud visu & tactu, aut etiam ægrotantis relatu facile erit dignoscere. Adde quod in istis & vrina & menstrua purgatio non commodè effluit. Verùm si admittat quidem congressum virilem commodè & indolenter, sed emissum semen statim à concubitu effundat, aut post aliquot horas, vbi surrexit; tunc oportet vitium in ipso matricis orificio interno adesse, quod vel durum, vel obturatum, vel distortum, vel compressum à vicinis partibus, vt dicebamus de omento crassiore, calculo vesicæ & similibus, non sinit genituram insinuari in penitiorem vteri sinum, sed ex ipso vestibulo reijcit. Illa igitur dignoscere etiam licebit, tum ex constitutione rerum omnium naturalium, non naturalium & præter naturam, quæ ibi aut in vicinis membris apparebunt; atque etiam manu peritæ obstetricis, vel Chirurgi contrectantis membra ista genitalia mulierum, vt solemus sæpe in explorandâ earum pudicitiâ, quando videlicet accusantur apud Iudices de grauiditate. Sin verò admittat semen in vteri sinum, & retineat per aliquot dies, sed deinde excutiat subitò, & fere immutatum, oportet intemperiem aliquam insignem adesse, aut frigidam, quæ omnes illius functiones reddit hebetiores; aut humidam, quæ illius villos & osculum relaxat, aut cicatrices quasdam grandiores post curata vlcera, & sic de reliquis: Frigidam intemperiem natiuam vteri agnoscere, tum ex corporis totius habitu, pilorum in pube defectu, & menstruorum paucitate: tum etiam paruâ aut nullâ delectatione quam in concubitu recipiunt. Aduentitiam verò ex eis omnibus causis externis vel internis prægressis vel præsentibus adhuc, quæ illum refrigerare & debiliorem reddere valent. Humidiorem verò, ex profluuio excrementorum pituitosiore, menstruis aquosis, vel albicantibus, fluore albo cum illis aut semper infestante ob ῥευματισμὸν totius corporis, aut alicuius partis interioris malè affectæ, & deponentis sua excrementa in vterum. Si fiat ob gonorrhœam aut saniem ex vlceribus profluentem, eadem signis suis iam propositis internoscentur. Quoties verò fœmina infœcunda genituram virilem admittit, illamque in vtero conuenienter retinet sine illius effluxu sensibili: tunc

oportet

oportet semen ibi corrumpi, aut non nutriri commodè vt impediatur conceptus. Signa quod corrumpatur, erunt quia sine vllâ imprægnationis notâ, aut menstruorum retentione per vnam aut alteram periodum, semen quasi in flatus aut tenues auras irritum euanescit, aut suffocatur: Id si fiat ex immensâ vteri intemperie quæ ἰδιοσυγκρασίαν illam ad seminis conseruationem necessariam, violet, notæ illarum ex prædictis erunt repetendæ. Sin verò illa ἰδιοσυγκρασία & caloris natiui benignitas corrumpatur à malignis quibusdam medicamentis assumptis, vel alimentis absurdis, vt contingit in picâ & aliis affectibus ventriculi; illud mulieris ipsius interrogatione, & relatu erit perdiscendum: Quorum suspicionem facient fœdus faciei color, menstruorum virulentia, & quidam dolor qui in vtero sentitur, quamdiu ibi integrum manet semen, ex pugnâ & dissidio illius cum deprauatis humoribus in vtero stabulantibus. Sin verò propter maleficia & incantationes ista seminis corruptela contingat, aberunt omnia alia signa, quæ causas externas & internas vulgares demonstrare possunt, & erit aliquod diuortium inter coniuges, cuius neuter rationem satis appositè poterit reddere. Qui etiam de hac re accuratius scripserunt, per eiusmodi maleficia dicunt, eiaculationem seminis vtriusque rarò & cum labore quodã & anxietate fieri. Quoties verò hæc seminis corruptela in vtero contingit ob morbos, malignos, venenatos, aut contagiosos, vt cancrosa vlcera, luem veneream confirmatam, elephanticam, strumosam, aut phthisicam dispositionem: tunc istorum affectuum manifestissima apparent signa, quæ satis ostendunt, vnde vitium istud proficiscatur.

Istis verò omnibus absentibus signis, quæ vitia receptionis, retentionis, & conseruationis genituræ virilis in vtero spectant: demum ipsa nutritionis incommoda per defectum aut excessum conuenientis materiæ seminalis vel sanguineæ quam muliér suppeditare debet, perlustranda erunt. Primò igitur insignis totius corporis pinguedo, tam natiua quam aduentitia, ostendit sanguinem in saginam partium potius conuerti, quam amandari in vterum ad nutricationem fœtus: Exilitas verò & deformis macies, vt est *Aphoris. quadragesimo quarta sect. quinta*, significabit deesse materiam conuenientem quæ suppeditetur generationi, cum ipsis partibus fœminæ alendis non suppetat. Omnia etiam interna & externa, quæ absumunt, & præripiunt istam alimoniam, idem ostendent, vt labores immensi, vigiliæ immoderatæ, ieiunia coacta vel sponte facta, vacuatio sanguinis immodica per superiores potissimum partes, vomitus aut alui fluxus diuturni, animi mœror & similia pathemata, morbi omnes depascentes humidi alibilis copiam, vt febres acutæ vel hecticæ: vlcera fistulosa, aut cauteria multum profluentia, dolores acerbi & repetentes, denotabunt manifestè generationem impediri ob defectum materiæ vtriusque ad illam necessariæ: quemadmodum affectus illarum partium, quæ peculiariter aliquid conferre possunt ad illius productionem, vt cerebri, cordis, hepatis, & ventriculi, ex quarum κακοπραγία vel imbecillitate deprauari aut imminui possunt humores benigni & spirituum procreatio. Ex mammis certè lac copiosius profluens, impedit nutrices ablactantes non solum ne concipiant, sed ne menstruam purgationem patiantur, vt quotidiana docet experientia. Maximum ergo infœcunditatis hac in parte signum erit paucitas, & raritas menstruæ purgationis, in fœminâ alias sat bene constituta, vt in viraginibus, hermaphroditis, & similibus contingit. Quod si omnia defectus signa absint, plethora vero potius simplex, vt in πολυαίμοις, rubicundis & bene habitis naturâ fœminis, aut genio & crapulæ indulgentibus, appareat, cum perfusione & quasi madore vteri perpetuo: tunc signum erit, non tam adesse defectum nutricationis, quam excessum materiæ alibilis secundum quantitatem, & aliquando qualitatem alienam, propter quam semen in vtero quasi obrutum, vt est Aphorismo nuper citato, non potest vim illam suam πλαστικὴν exercere. Istæ enim mulierculæ, vbi primum imprægnantur, coloratiores, & venis tumidioribus apparent ob regurgitantem ad superiora sanguinem, qui non potest sufficienter absumi in fœtus incrementum, neque per vterum conclusum expurgari, vnde aborsus sæpissime subsequuntur, nisi illa plethora minuatur per phlebotomiam aut purgationem menstruam, quæ in multis grauidis fieri solet vtiliter, præcipuè primis mensibus, per orificia venarum in vteri ceruicem desinentium. Atque hæc de diagnosi.

Quod ad PROGNOSIM spectat. Cum sterilitas non solum remouenda sit propter prolem, sed etiam propter sanitatem mulieris peculiarem: quia, vt docet

Hippocrates, steriles fœminæ robustiores quidem ad tempus existunt quàm fœcundæ, sed morbis valde obnoxiæ & libidinosiores, quia numquam ritè expurgantur semine & sanguine superfluo. Ideo in prædictione omnia diligenter perlustrare debet Medicus, ne illam miserè remediis diuexet, quæ vel naturaliter, vel ex insito principio sterilis existit, vel non suâ culpâ & vitio; sed solius coniugis defectu, aut disproportione temperamenti, vt dicebamus. Item considerare debet, vtrum istud contingat peculiari inter illos odio, vt quando inuiti coniunguntur, maleficio, incantatione & similibus tentantur, quia illa non tam ad Medicum quam ad alios spectare videntur, qui istis prospicere solent, priusquam eiusmodi mulieres arti nostræ subijciantur. Deinceps igitur prænotionem instituet Medicus in isto affectu, sterilitatem scilicet in fœminis illis esse deploratam, quæ sequitur aliquam affectus speciem immedicabilem & δυσίατον, aut vitium insigne ab ortu contractum. Imo fœcunditatem numquam restitui posse, priusquam omnes causæ, tam internæ quam externæ, illam impedientes, rite fuerint sublatæ, aut saltem in meliorem statum deductæ. Vnde illud *in Aphor. 46. sect. 5. Quæ præter naturam crassæ sunt, non concipiunt, priusquam extenuentur.* Cum vlceribus tamen, aut post vlcera, si sint grandiora, in vtero vix restituitur fœcunditas, propter inductas cicatrices, quæ seminis retentionem impediunt ob læuitatem, & nutritionem propter cotyledonas obliteratos, per quos coniungi debet fœtus cum vasis vteri. Idem dicas de dispositione hæreditariâ, venenatâ, contagiosâ, vt elephanticâ, phthisicâ, strumosâ, & venereâ, quando iam sunt confirmatæ, quia sequuntur partium principum corruptelas, cum quibus caloris natiui ruina, & omnium functionum deprauatio consequitur. In quibus etiam ob vitium conformationis, vt distortionem ceruicis vteri, orificij interioris stricturam, crurum aut coxarum vel ossis sacri peruersionem contingit infœcunditas: melius est non concipere quandiu illi affectus perseuerant: quia in partu periclitantur, & exitus infanti præpeditur. Vnde melius esset istas mulierculas male conformatas cœnobio quam matrimonio tradere. Quæcunque etiam præter ætatis rationem fœcundæ artis beneficio euadunt, vt nimium iuuenculæ aut vetulæ, multa incurrunt damna, quia totum corpus earum contabescit, & vix sufficiunt ad ferendas gestationis & partus molestias: neque vt plurimum prolem vitalem aut generosam producunt. Sunt etiam mulieres, quæ ad tempus tantum steriles existunt, vt in primâ adolescentiâ & iuuentute, propter intemperiem quandam insigniorem, quæ deinde circa constantem ætatem fœcundæ euadunt, represso eiusmodi qualitatis excessu, vt hepatis & vteri feruore ac similibus, per solam ætatis mutationem. In quibus omnibus prouidendis prudenter se gerere debet Medicus, antequam eiusmodi fœminas remediis maioribus inutiliter subijciat.

Vt igitur ista curatio rectâ methodo instituatur, reuoluenda erunt animo & quasi in numerum recensenda ea omnia quæ iam à nobis dicta fuere de causis istius affectus, tam externis quam internis, & vitiis quæ ad illa consequuntur, vt per earum remotionem, vel in meliorem statum reductionem, possimus propositum nobis scopum, quantum artis nostræ beneficio sperari potest, consequi. Incipiamus igitur à rebus naturalibus, vt temperamento innato totius & partium, ætate & consuetudine. Deinde accedemus ad res non naturales seu externas, & ad vitam necessarias cum annexis, quas ad certam regulam deducere conabimur, vt omnes huic nostræ intentioni faueant & auxilientur. Postmodum ad res præter naturam veniemus, seu affectus morbosos, qui præcipuè generationi obstare videntur, vt ex eorum sublatione quantum fieri poterit fœminæ in integrum tum salubritatis, tum fœcunditatis restituantur. Ac proinde quod ad res naturales spectat, si quidem fœmina, cuius sterilitas remouenda proponitur, temperamento quodam longè à mediocritate lapso prædita videatur, vt fit in πικροχόλοις, φλεγματικοῖς, & melancholicis, atque etiam in valde obesis & sanguineis aut naturaliter macilentis & valde extenuatis: illud imprimis erit curandum, vt prædicta temperamenta, quamuis in latitudine propriæ sanitatis posita, contrariorum vsu mediocri & paulatino corrigantur: præcipue si respectu habito ad virum, vt dicebamus, videantur impedire generationem, vt quando vterque eorum excessu est intemperatus, vel magis recedit à mediocritate quam par sit; ambo in meliorem statum deducendi. Idem dicas de intemperamento naturali partium principum aut ad vitam necessariarum, vt cerebri, cordis, ventriculi, hepatis & similium, earumque debilitate, quæ maxima indigent

indigent Medici curantis solertiâ, vt ista omnia corrigantur, priusquam de suscipiendâ sobole cogitemus, vt in libris sanit. tuendæ, de attenuant. diætâ & aliis à Galeno eleganter traditum est. Hic tamen subest dubitatio de valde pinguibus & macilentis naturâ. Cum enim dixerimus vtrasque permutandas esse, vt aptæ reddantur generationi: primò quæritur, quæ sint aptiores istarum ad sobolem producendam: deinde quomodo, & quantum permutandæ, quoniam vitium fiet vitij fuga, si illud simpliciter præstiterimus. Ad primum itaque respondemus, macilentas naturâ nimium pinguibus, & obesis esse aptiores ad prolem suscipiendam; quia facile est in gracilibus per conuenientem alimoniam eam suscitare benigni humoris copiam, quæ sufficiat ad seminis & sanguinis materni generationem, ex quo fœtus nutriri & augeri possit: cum in pinguioribus difficile sit inediam aut victum attenuantem instituere ob voracitatem earum, & quia iam consueuit alimentaris materia facessere in adipem & partium saginam, viæque ita sint coarctatæ, vt vix deriuari possit ad vteri vasa. Adde quod congressus cum obesioribus mulierculis valde impeditur ob molem pinguedinis occultantis fere genitalia, & angustantis tam orificium illud internum vteri, quam proprium corpus & cauitatem illius. Omitto difficultates & labores, quos incurrunt tam in gestatione quam in partu: ita vt macilentæ pinguibus hac in parte videantur præferendæ. Ita tamen vt transferendæ sint vtræque in meliorem statum, quantum fieri poterit, non quidem vt macilentæ valde pingues euadant, sic enim fieret error nouissimus peior priore; sed vt bonum habitum respectu proprij temperamenti adipiscantur. Quemadmodum obesæ extenuandæ, non vt omnino graciles & macilentæ euadant; periculum enim esset marcoris & consumptionis integræ; sed vt sarcina excedentis pinguedinis liberatæ, vegetiores, & alacriores ad omnia munera exercenda reddantur. Ad nostram itaque redeamus orationem. Si quidem ætatis adhuc immaturæ ratione fœcunditas impediatur, vt contingit in virginibus, quæ ante pubertatem matrimonio traduntur, nihil est salubrius, quam vtrique consulere coïtus abstinentiam, donec illucescente viuidioris ætatis robore menstrua apparere incipiant, & corpus redditum sit alacrius ad molestias gestationis & partus sustinendas. Si aliqua noxa sit illata hisce virginibus tenerioribus in primo congressu, vt excoriationis, dilatationis nimiæ, distortionis pudendi, conuenientibus remediis curentur, & in integrum restituantur. At verò aniculæ, quibus iam menstrua defecerunt, non sunt amplius torquendæ remediis vt prolem suscipiant, sed potius monendæ, vt precibus deinceps & rei domesticæ administrandæ incumbant, relictâ iunioribus operâ producendi liberos: quia multæ cupidiores prolis hoc modo in grauissima pericula coniectæ fuerunt. Sic viragines ἀνδρόγυναι, hermaphroditæ, & quæcunque mulieres robustiores & ad virorum naturam quodammodo accedentes, effœminandæ sunt omni artificio, & ad mores sexui congruos efformandæ: interdictis omnibus eduliis crassioris succi, laboribus & exercitationibus asperioribus quibus fortiores redduntur, semotâ omni negotiorum, præcipue politicorum & bellicorum cura, quibus animi robur intenditur, & procurato conuenienti menstruorum fluxu, vt illius quasi copiâ eneruentur & mollescant: Imo etiam adhibitâ frequenri purgatione, & venæ sectione, balneis & similibus, quæ habitum humidiorem & frigidiorem reddere possunt. Denique in hisce omnibus iam à nobis commemoratis illud erit obseruandum, vt si quidem assueuerint iamdiu rei alicui, quæ officere videatur generationi & temperamenti excessum fouere, illam paulatim omittant, & contrariis vtantur. Atque hæc de rebus naturalibus.

Rerum autem non naturalium regimen & regula, quam hic in gratiam fœcunditatis mulierum instituimus, complectetur diætam & ordinem causarum omnium externarum, sine quarum debito concursu vix est possibile illas conuenienter huic operi incumbere. Lubet autem imprimis huc referre Hippocratis elegantem obseruationem *lib. de aëre, locis & aquis*; vbi agens de Scytharum moribus & vitâ, qui ἁμαξόβοιόται dicũtur, & circa Mœotidem paludem habitant: existimat illos multis de causis steriles & infœcundos euadere; Primo ob aëris illius in quo degunt insignem frigiditatem cum humiditate & caligine perpetuâ: Secundò, ob alimentorum rationem, quoniam lactis equini potatione sese ingurgitantes valde molli erant & fluxâ corporis dispositione: Tertio, quod equitatione continuâ vtentes viri nullo corporis motu aut exercitatione, genitalia reddebant ἄπρακτα & inualida,

 fluxionibus

fluxionibus maximis tentati in podagricos, & sciaticos dolores incidebant, propter quos variis erat vstionibus & sectionibus opus, potissimum arteriarum quæ sunt pone aures: vnde fiebat interceptio seminalis materiæ, quæ à cerebro plurimum defertur, atque eneruati & steriles omnino euadebant: quod illi tamen deorum vindictæ & indignationi tribuebant. Mulieres autem eorum in plaustris perpetuò vitam degentes ob cœli & soli inclementiam, tanto torpescebant otio & mollitie tenebantur, vt conceptui ineptæ redderentur, propter exuperantiam illam humiditatis & excrementorum, cum earum ancillæ ob labores & exercitationem, cui erant ex famulitij iure addictæ, fœcundiores essent. Ecce quam accuratus fuit summus ille senex in describendâ καταςάσει rerum externarum, quæ huic generationis negotio impedimentum adferre solent. Quod vt ille peculiariter de ritu gentis illius animaduertit: sic nobis vniuersaliter de omnibus est annotandum, quæ proli officere possunt.

Aër igitur quem communissimam & potentissimam causam vocauit idem Hippocrates, maximum ad generationẽ iuuandam vel impediendam obtinet momentum. Nam Ægyptius maximè fœcundus & genialis habetur, quoniam temperie ex calido humidoque gratissimâ præditus corpora fouet & materiâ seminali perfundit: vnde apud Ægyptios animalia multa sponte generantur: imo hominem ibi ex limo productum fuisse existimant: illic partus frequentissimi non solum gemellorum, sed quatuor & quinque fœtuum, vt scribit Herodotus: atque etiam octimestres partus, qui alibi omnes infausti habentur; in Ægypto vitales sunt & prosperi, vt est apud Aristotelem. Cui rei etiam auxiliantur alimenta regionis illius & aqua ex flumine Nilo summâ bonitate & dulcedine prædita. Vbi verò feruens & æstuosus, vt in Æthiopiâ, vel gelidus & rigens, vt in Scythiâ; sicut supra diximus, maxima viget infœcunditas, tam ex parte virorum, qui parum apti sunt ad venereos amplexus, quàm mulierum, quia corpora & vteros habent valde intemperatos, & soboli producendæ ineptos. Certissimum est enim ex solâ mutatione loci in aërem contrarium multas mulieres euasisse fœcundas, in quibus nihil proficere potuerant alia remedia conuenienter exhibita. Et quemadmodum ratione totius aëris ambientis commoda ista fœminæ, vel incommoda patiuntur: sic ratione tempestatum anni, solet facilius generatio procedere: vnde Hippocrates *lib. de superfœtatione*, ad id laudauit vernam tempestatem, velut temperatissimam, & in quâ reliqua animantium genera videntur in venerem alacrius ruere, renouatis scilicet humoribus & turgente seminis œstro, quo in furias istas amoris concitantur. (*Cur igitur mense Maio non consuluntur nuptiæ: imò tunc vulgo fugiuntur? Dicunt nostrates esse mensem asinorum. Alij putant ne noui nupti nimiâ luxuriâ in ægritudinem incidant. Quidam verò ne mulieres primis istis congressibus lasciuiores reddantur.*) Sunt tamen qui autumnum eligunt & veri præferunt, quia tunc terræ semina commodius mandantur: & quia succedente postea hyemis frigore fœtus in vtero melius nutritur, & fouetur quam æstate: atque gestatio minus molesta, parturitioque facilior, quæ circa æquinoctium vernum contingit. Est igitur recta aëris constitutio imprimis procuranda hisce mulierculis, quæ sterilitatis noxam & dedecus fugere cupiunt.

Alimentorum non minor habenda est cura: tum quia faciunt ad totius & partium intemperies corrigendas, quæ in vtroque officere videbuntur generationi, vt supra dicebamus de impinguandis gracilibus, & pinguibus emaciandis ex Galeno: tum etiam quod multa sunt alimenta, quæ vel excedentibus suis qualitatibus, vel substantiæ proprietate nocent sterilibus hisce fœminis. Sic mentha, quam aiunt belli tempore non esse serendam, apium, vitex & similia ob siccitatis excessum creduntur seminalem materiam absumere. Poma autem, legumina recentia, inter quæ fabas præcipuè recensent, olera cruda, lacticinia, & acetaria omnia; quemadmodum aquæ niualis aut glaciei permixtæ potum (quo nomine multas esse in Hispaniâ steriles scribit Mercatus) suo frigore extinguunt quasi vim illam caloris natiui, quæ maximè debet in seminis prolifici productione elucescere. Sola crapula seu nimia potus & cibi quantitas, vt supra de gulosis & ebriosis notabamus, potest idem præstare: quemadmodum inedia & tenuior victus, in illis præcipuè quibus iam corpus est macilentum & debilitatum. Oportet igitur istorum omnium conuenientes leges statuere: ita vt habito respectu ad vniuscuiusque peculiarem naturam & temperamentum,

ea

ea præscribamus alimenta secundum substantiam, quantitatem, qualitatem, & ordinem, quæ aptiora illis conseruandis vel reducendis in meliorem statum videbuntur: quod facile est vnicuique ex aliis tractationibus repetere, vbi diætæ ratio & modus præscribuntur, ne in immensum excrescat hoc nostrum opus.

Eodem modo somnus & vigilia, excreta & retenta, exercitationes & animi pathemata disponenda secundum varietatem temperamentorum. Vt enim pinguioribus curæ, verbi gratia, labores, & vigiliæ vtiliores, sic extenuatis, somnus & quies, summáque animi tranquillitas, & iucunditas. Vtrisque tamen menstrua excretio conuenit solitis periodis & iustâ quantitate, si generationi idoneæ esse velint; quâ in re debet Medicus potissimum incumbere, illámque, si superfluat, moderari; si deficiat, prouocare conuenienter victu & remediis fusè à nobis propositis. Necnon ipsius coitus rationem habere, vt scilicet legitimè obeatur, animis consentientibus, & pacificis; corpore integro, neque nimium pleno, aut vacuo, calfacto, vel refrigerato, nec violenter nimium & superfluè, neque indebitâ figurâ & situ. Qui enim generationis, non voluptatis causâ coeunt, ista diligenter circumspicere debent, vt vtriusque semen bene sit elaboratum, quando congrediuntur, quod potius fiet horis matutinis iam peractâ coctione, quam vespertinis statim à pastu: & si per longiora interualla exerceatur, quam si crebro & tumultuariè: *Qui tard y va, souuent baptize.* Debet etiam electio esse coitus ratione menstruorum: nam illis fluentibus turpe est & noxium viro, ob communicationem illius virulentiæ: & inutile, quia nulla conceptio fieri potest vtero tantâ humiditate referto: aut si fiat, exoritur proles morbosa, & elephantiasi obnoxia: vnde id in lege Dei prohibitum. Illis verò desinentibus conuenit coitus iam præpurgato vtero, in fœminis quæ multâ humorum copiâ scatent: imminentibus verò in illis quæ pauco sanguine sunt præditæ; Aliis verò temporibus interualli moderati, & pro ratione ætatis, ac conditionis: ita vt adsit potius coeundi appetentia, quam fastidium in vtroque. Respiciendum etiam diligenter vtrum fluxione illâ albâ, & virulentâ teneatur mulier, & quo tempore, ne tunc misceantur inuicem: quod si sit continua & indesinens, persananda prius, quàm amplexui venereo indulgeat. Quod si liceat etiam quædam in generationis vtilitatem de figurâ coitus pudicè proferre, sit illa naturalis & solita, sine vllo voluptatis incendio, vario situ, aut agitatione femorum, quæ impediunt rectam seminis in vterum eiaculationem, quam meretrices impudicis illis motibus effugere conantur ne concipiant. In illis tamen quæ non possunt satis commodè excipere semen in sinum matricis, laudant authores coitum, qui fit à tergo, ferarum more, quia videtur magis recta in orificium vteri deferri semen. Post coitum debet mulier, summisso capite, elatis cruribus, & eodem situ per aliquod tempus manere, vt intus quiescat genitura: imò paululum obdormiscere, si possit, vt melius retineatur: respirationem ad se trahere sursum, tussim, risum, loquelam, & omnia vitare tunc temporis, quæ semen excutere possunt foras. Surgat etiam sensim & molliter ex lecto, vitando omnem saltationem, compressionem, contentionem, & similia, quæ huic rei nocumento esse possunt. Atque hæc de rebus non naturalibus.

Quibus omnibus ita rectè dispositis deinceps ad θεραπείαν omnium illorum affectuum tam ἰδιοπαθικῶν, quam συμπαθικῶν vteri accedendum erit, quibus dicebamus quatuor illa vitia excitari distincta vel coniuncta, non recipiendi, non retinendi, non conseruandi, & non nutriendi seminis virilis, ex quibus conceptio in muliere impeditur. Cum autem intemperies, vt constat ex *Aphorismo illo 62. sect. 5.* inter istos affectus præcipuè elucescat ad munera ista euertenda maximè familiaris, & tam ex parte viri quam mulieris, quorum vterque ad mediocritatem est reducendus, si velimus ex eorum congressu prolem suscitari. Ideo θεραπείαι intentus Medicus, debet primum ad omnem affectum similarem totius corporis, ex cuius errore, geniture deprauatio contingit, vel saltem improportio inter maritum & vxorem: atque etiam ipsius vteri velut telluris, quæ semina ista inuicem concurrentia, bene præparata suscipere debet, animum conuertere, vt quantum fieri poterit, corrigantur & temperentur.

Quamuis igitur ex superiore libro, vbi de fluore muliebri, vlceribus, & tumoribus præter naturam vteri agebamus, multa ad hanc rem facientia repeti possint: Attamen vt ista tractatio perfectior euadat, nos paucis intemperies vteri sine collectione aut extrauasatione humoris in propriam illius substantiam & poros hic curare docebimus, ex quibus facile erit colligere correctionem illarum quæ in toto

 corpore,

corpore,& alibi subsistunt. Quotiescunque igitur vterus intemperie calidiore tentatur cum effluxu humoris vel sine eo (quæ dignoscetur, vt hoc etiam addamus, pruritu & sensu acrimoniæ in hisce partibus, velut exulcerationis aliquando, pilorum in pube copiâ, insigni salacitate, menstruorum paucitate, vel alieno colore, vt flauescente vel nigrescente, totius corporis, aut saltem iecoris feruore, siticulosâ dispositione & similibus) percuranda erit primùm victu accommodato, vitando frixa omnia, piperata, salsa, acria, & dulcia, vini generosi aut meracioris potum & similia: ita vt res illæ externæ, & non naturales dictæ, præcipuè alimenta, conspirent ad refrigerandum modicè vterum & contemperandum, donec ad gradum natiui caloris deducatur, vbi subsistendum statim, ne vlteriori refrigeratione ineptior reddatur generationi. Quod si ista intemperies iuncta sit cum plethora humoris sanguinei vel biliosi, non est dubium, quin vtraque etiam vacuantibus conuenienter sit imminuenda, vtpote venæ sectione ex brachio sæpius repetita, quando sanguis sua multitudine non solum molestus est, sed etiam sibi ipsi præpedit viam ad exitum per menstruas periodos, ad quam respexisse videtur Hippocrates *libro de superfœt.* dum ait; *Mulier quæ facilè concipiebat, si prægnans fieri desiit, bis per annum à manibus & cruribus venam secari sinat.* In bilioso excessu parcius erit agendum, aut omnino abstinendum à phlebotomiâ superiorum partium, sed potius purgationi ex cholagogis sæpius iteratis, vt ex syrupo magistrali, vel opiatâ laxante indulgendum: simúlque alterantibus internis & externis pugnandum, vt feruor iste insignior remittatur. Inter interna accommodatissima erunt iuscula pullorum conuenientibus herbis parata, serum lactis, in quo borraginis folia sint per noctem infusa, emulsiones, julepi, decocta, conseruæ florum violæ, nenupharis, & rosarum; atque ex his comparatæ confectiones vel opiatæ cum pulueribus triasantali & diarrhodonis abbatis. Externa, vt balnea, fotus, cataplasmata & litus ex vnguento rosaceo & santalino, sed remouenda caphura ex istis refrigerantibus. Quin imo iniectiones ex aquâ rosaceâ & endiuiæ, emulsione prædictâ, decocto conuenienti; & pessaria ex rosis & floribus violæ contusis cum farinâ hordeaceâ & oleo rosato, quæ excipientur lanâ vel stupis cannabinis vt ritè formentur. Vix enim in hoc affectu probare possum suffumigia sicca seu θυμιάματα, quantumuis ex rebus refrigerantibus parata, quia perpetuò redolent naturam ἐμπυρεύματος, quod hic valde fugiendum. Si vero insignis fuerit in hisce mulierculis coeundi libido, quæ effrænis sit quasi & importuna prolis suscipiendæ: recurrendum erit ad caput illud, quo egimus accuratè de vterino furore. Vbi verò sedata fuerit eiusmodi intemperies, tunc commemoratis opiatis aliqua addenda erunt, quæ ex proprietate generationi conferre postea dicemus.

Quoniam vero insignem caliditatem aliquandiu perseuerantem sequitur siccitas (quamuis etiamsine illâ subsistere possit;) ideo siccitatem vteri naturæ limites superantem & generationi incommodam, (quæ dignoscetur, vt hoc etiam addamus, quadam duritie, & asperitate cutis atque genitalium, gracilitate vt plurimùm reliqui corporis, parcis mensibus & crassis, ceruicis stricturâ & callositate, interioris orificij coarctatione nimiâ, & quasi rugis densioribus; ad quod explorandum opus est obstetrice peritâ, quæ tangat istas partes: atque etiam quando in coitu nulla humiditatis stilla sentitur) siccitatem inquam istam curabimus victu omni analeptico & refectorio, præcipuè si reliquum corpus sit exsuccum & macilentum: imo etiam alimentis non solum reparantibus aëream illam & oleosam humidi primigenij substantiam, sed etiam aqueam, vt molliatur & humectetur totus habitus, seminique & menstruo liquidior materia suppeditetur: vnde carnibus boni succi, piscibus recentibus, iusculis consummatis, vino diluto & mediocri, ouis tremulis, hordeatis, amygdalatis, fructibus horæis, delicatioribus peponibus, & oleribus accommodatis illas reficere tentabimus. Quod si maior sit consumptio, ex cura hecticorum lactis vsu & balneo totam corporis molem irrigare, & si fieri possit, impinguare conabimur, otio & quiete, somno, leuioribus frictionibus, molli partium contrectatione, & picationibus, vt docet Galenus: vteri etiam regionem intus & extra eisdem decoctis aut fumigiis humectantibus perfundemus, pinguioribus iusculis, lacte recenter mulcto, oleo amygdalarum dulcium recenti & sine igne extracto, vel nucis indicæ, liliorum, iasmino, & similibus, ipsúmque os interius molliusculum efficere enitemur inunctione ex recenti medullâ cruris vituli, butyro, vel vnguentó dialthæâ & resumptiuo, cui parum croci vel etiam moschi additum sit ad

ad vteri recreationem: ex ſucco porri decocto cum adipe gallinaceo poteſt inungi collum illius poſt tranſacta menſtrua, aut ex illis confingi peſſarium cum radice maluarum & althææ, quæ iſtam aſperitatem, duritiem, & ſtricturam valde emendabunt. Quod ſi alicuius humoris, vt melancholici, aut pituitæ ſalſæ & viſcidæ affluxus hunc affectum fouere videatur, non erit omittenda purgatio lenior ex ſenâ & agarico, additis iis quæ emollire & temperare poſſunt iſtas partes.

Sed quoniam inter iſtas intemperies totius corporis & vteri frigidam & humidam ſolas vel coniunctas cenſemus eſſe maxime vulgares, & conſuetas ſterilitatis cauſas, de quibus conſulitur Medicus: ideo de illis ſeorſim etiam agendum, vt inde complicatarum etiam curatio intelligatur. Frigiditatem itaque iſtam naturæ & ſanitatis modum excedentem, quæ ſpiſſos, denſos & occluſos reddere poſſit vteros, vt eſt apud Hippocratem *Aphoriſmo illo 62. ſect. 5.* dignoſcat primum (vt hoc etiam addamus) ex ſtupido quodam ſenſu & quaſi torpore circa iſtas partes, flatuum aliquando copia diſtendentium, aut borborygmos interiores excitantium, nullo aut paruo Veneris appetitu, ita vt congreſſum ſine vllâ voluptate & ſtimulis exerceant, pilorum circa pubem raritate, ſi ſit natiua; menſium paucitate, & diuturnitate cum quodam alieno colore palleſcente, aut liueſcente, omniúmque aliarum actionum quaſi languore & ignauiâ. Ad curationem ergo iſtius affectus primo vitæ regimen idoneum præſcribendum: ita vt vitentur omnia cruda, acetoſa, & flatus generantia, qualia ſunt legumina, rapæ, napi, tubera, poma, fructus horæi, & ſimilia: addendo omnibus eduliis ea quæ menſes ciere, coitum irritare, obſtructiones aperire, & flatus diſcutere valent, vt olera illa odorata & acria, naſturtium, erucam, fœniculum, hyſſopum, apij & petroſelini radices, ſemen coriandri & ſimilia. Potus ſit ex vino generoſo & tenui, vel aquâ decoctionis cinamomi: aut ipſius chynæ bocheto. Omnia aſſa aut aromatibus, vt cinamomo, garyophyllis, nuce moſchatâ & zinzibere condita exhibeantur. Inter quæ nuces cinamomo & garyophyllis transfixæ ac ſaccharo conditæ valde commendantur, ſi mane cum pauco vino generoſo ſumantur, aut radix zinziberis ſimiliter condita. Quæ Medicus variè poterit eligere pro affectus & ægrotantis conditione. Vbi impensè refrigeratus eſt vterus præter reliquum corpus, debet accuratè defendi ab omni iniuriâ externi aëris, vſu caligarum & inuolucrorum, quæ impediunt illius ingreſſum ad interiora: quibus multas ex iſto affectu conualuiſſe certum eſt, vt crebris frictionibus, & exercitatione validiore. Quibus ita comparatis cogitandum erit de maioribus remediis, ſi adſit copia humoris in ventriculo, hepate, vel cerebro geniti, affectum iſtum augentis vel conſeruantis, abſumẽdus erit purgatione conuenienti, diureticis, ſudorificis, & artificioſâ diaphoreſi per laconica, ſtuphas, balnea naturalia & ſimilia, quæ etiam calfactioni iſtarum omnium partium & vteri conducent. Si flatuum adſit copia cum dolore & diſtenſione, diſſoluentur eodem modo carminantibus & diſcutientibus, tam ſumptis quam admotis, quæ omnibus eſt facile repetere ex materiâ medicâ & aliis tractatibus huic rei dicatis. Iam quia in hiſce mulieribus toto corpore vel vtero frigidiore ſemen paucum, aut aquoſum gignitur, ſanguis menſtruus ſiſtitur & languet Venus: Ideo huic rei maximè proſpicere debet Medicus, non ſolum victu analeptico & calfaciente, ſed etiam remediis ad id accommodatis. Itaque conſeruæ omnes, pulueres cardiaci, electuaria, ſyrupi, opiatæ, & ſimilia ex aromaticis, & roborantibus confecta, hic prodeſſe poterunt. Vt

℞ Rad. eryngij & ſatyrionis, ana ℥ j. ß. nucem myriſticam ſaccharo conditam & fortiter contuſam numer. j. pineorum recent. mundat. & piſtatorum ʒ ij. ſemin. erucæ, piperis longi, & cinam. an. ʒ j. cineris priapi tauri & raſuræ eboris, an. ʒ ß. Cum ſyrupo conſeruat. calami aromat. fiat opiata, de quâ capiat ʒ ij. mane & ſero, ſuprabibendo parum vini maluatici vel hippocratici. Si non ſit obnoxia ſtrangulatui vterino, adde puluer. diaſmochi & diambræ, an. ʒ j. Si volueris, fiat ſequens puluis in eundem vſum.

℞ Piperis vtriuſque, cardamomi & ſeminis erucæ, ana ʒ ij. ſeminis vrticæ, macis & garyophyll. an. ʒ j. puluer. diambræ ℈ ij. ſacchari ℥ j. Fiat omnium puluis, de quo capiat cochlear vnum mane & ſero cum vino muſcatellino aut aquâ cinamomi. In illis autem, & in viris quibus valde eſt ſopita libido, vt quaſi ſtipites potius quam homines videantur, audent Practici noſtri electuarium ſequens præſcribere.

℞ Raſuræ priapi tauri aut cerui, piperis longi, zinziberis & cardamomi, ana ʒ ß. renum ſtincorum ʒ j. bauracis & cantharidum capite & alis abſciſſis, an. ℈ ß. pul-

ueris diamosc. ℈ ij. Excipiantur gummi tragacant. liquato cum aquâ borraginis. Fiat instar muscardinorum, vel tabellarum ponderis ʒ j. Capiat vnam in ingressu lecti. Vel si reformides vsum istorum, misceantur renes stincorum recentes cum ʒ ij. semin. erucæ & melle despumato. Capiat ad quantitatem fabæ maioris in ingressu lecti, cum pauco vino vel decocto cinamomi.

Exterius foueantur partes oleo de nuce indica, sambucino, vel in quo pyrethrum bullierit: inungantur interius zibeto, oleo muscatellino, aut balsamo indico naturali, cuius nunc magna copia habetur: fiant pessaria ex theriacâ veteri, cui addentur pulueris diambræ, diamoschi, aut aliquot illius grana cum pauco succo menthæ. Pessarium ex allio hortensi contrito cum oleo de spicâ hic mirabilem possidere vim creditur. Sed inter alia suffitus odorati & calfacientes proderunt, sæpius repetiti dum ibit cubitum. Vt

℞ Trochisc. aliptæ & galliæ moschatæ, ana ʒ iij. garyophyllorum, nucis moschatæ & ligni aloes, si haberi possit, vel santali citrini, ana ʒ j. benjoini ʒ ij. Fiat puluis crassior, quo vtatur, vt dictum est. Licet igitur talia & illis similia comminisci ad frigidam istam vteri intemperiem expugnandam, flatus discutiendos, menses concitandos,& Veneris stimulos in torpidioribus hisce mulierculis excitandos.

Nunc ad humidam illius intemperiem accedamus, quæ omnium maximè est vulgaris & infesta ad generationem impediendam, vt supra dicebamus. Ideóque illius cognitioni & curationi maximè est incumbendum. Ac proinde istiusmodi affectum vteri dignosces primùm, vt hoc paucis perstringamus, ex totius corporis molli & laxo habitu, vel certè excrementitio, vt solet in plerisque macilentis & senioribus, quibus interiora viscera perpetuis fluxionibus scaturiunt: menses adsunt aut saltem ichores decidunt copiosi ex vtero, quibus ferè continuo madescit pudendum; ceruix autem flaccida sentitur, os interius hians & apertum cum paucâ Veneris voluptate: ita vt virile semen vel non attrahant, vel attractum non retineant, aut certè per aliquod tempus retentum suffocent & quasi obruant humoris superflui copiâ: cuius natura seu species etiam dignoscetur ex materiæ profluentis conditione, vt dicebamus in menstruorum tractatione, quæ in isto affectu albicans, mucosa, aut serosa apparere solet.

Est igitur huic affectui prospiciendum, cui maximè sunt obnoxiæ mulieres, exsiccando & absumendo istas humiditates vterinas & totius corporis, vterum repurgando ab istis sordibus: deinde constringendo & roborando, vt munere suo perfungi possit. Ad id primùm conueniens diæta instituenda erit, quæ arceat eiusmodi fœminas ab omni cruditate & humidiorum alimentorum vsu, vt olerum, fructuum horariorum, pomorum, prunorum, piscium, lacticiniorum, iusculorum, aquæ nimio potu, aceti, & similium. Præscribátque exsiccantia, & modicè calfacientia, si quidem iam frigiditas coniungi videatur, vt sæpe solet: nempe panem biscoctum & anisatum, modico sale aspersum: carnes assas potius quam elixas, aromata omnia, dragemata, fructus exsiccantes, & roborantes; vt sunt pyra, cydonia, pineæ, auellanæ, dactyli, passulæ & similia: vinum rubrum & generosum decocto cinamomi aut seminis coriandri lymphatum pro potu: vel secundarium ex sarsa parillâ conuenienter præparatum. Præterea imperet exercitationes frequentes ante pastum, frictiones, vigilias moderatas, vacuationes excrementorum consuetas, aëris constitutionem conuenientem, etiam mutatione soli per aliquod tempus, si opus videatur.

Deinde maioribus incumbendum remediis, ratione totius quidem corporis, si huic affectui consentire videatur ex plethoricâ, aut cacochymicâ constitutione, vel alicuius partis principis, cerebri, ventriculi, hepatis & similium, vacuantia & reuellentia erunt vsurpanda. Quando venosum genus turget nimiâ humiditate, non erit absurdum venas cubiti aperire, dummodo frigiditatis nulla sit complicatio: vel purgationes solennes instituere autumno & vere, aut singulis mensibus, ex opiatâ laxante, syrupo magistrali, vel pilulis secundum rem præsentem præscribendis; quibus subnectantur præparantia, roborantia, exsiccantia, & resoluentia: inter quæ plurimum potest diæta sudorifica ex ligno guaiacino, sassafras, aut radice sarsæ parillæ, per viginti aut triginta dies instituta cum debito regimine: item stuphæ, laconica, aut balnea naturalia; qualia sunt nostra Balerucana, ex quorum vsu multas mulieres fœcunditatem recuperasse compertum habemus. Eodem modo cauteriis, brachio, ceruici, aut cruribus adhibitis multas fuisse persanatas scimus, quibus fluxiones copiosiores in vterum irruebant ex

variis

variis partibus: non omissâ exhibitione frequenti theriacæ, mithridatij, tabellarum, aut alicuius conseruæ ad similes vsus comparatæ. Hippocrates *libro primo γυναικ.* laudat hederæ grana septem, singulis mensibus cum vino veteri sumpta cessantibus menstruis: accipitris stercus ex vino dulci epotum. Consulit quoque Amatus Lusitanus ad hanc sterilitatis speciem, vt aloë mane & sero sumatur ad ℈ j. nebulis inuoluta, vel carne prunorum, aut aliquo simili, vt amaritudo illius abscondatur, idque per decem aut duodecim dies post fluxum menstruorum, túncque abstineat à congressu virili. Quæ omnia debet accuratè perpendere Medicus, priusquam de topicis remediis cogitet.

In quorum vsu illud erit obseruandum, vt priusquam de exsiccatione, adstrictione, & roboratione vteri cogitemus, attrahantur & expurgentur sordes illæ in cauitate illius stabulantes, ne in partes principes refluant, vel illius substantiæ affigantur: vnde pessariis purgantibus & attrahentibus præmissis deinceps reliqua subsequi debent in sequentem modum.

♃ Conseruæ hieræ picræ ℥ ß. agarici trochiscati & pulueris ireos florentinæ, an. ʒ j. mithridatij veteris & diaphœnici, an. ʒ ij. Cum succo mercurialis fiat pessarium linteolo inuolutum, quod immittatur in sinum pudoris, dum ibit cubitum, & ibi sinatur per duas aut tres horas: quo remoto abluatur pars decocto rosarum, hordei, foliorum melissæ, & absint. quæ hic proprietate valere dicuntur. Postea sequens pessarium immittatur.

♃ Conseruæ rosarum & anthos, an. ʒ iij. pulueris aromatici rosati & galangæ, an. ʒ j. thuris & mastic. an. ʒ ß. coaguli leporis & rasuræ eboris, an. ℈ ß. Misce, formetur vt artis est, & sinatur per totam noctem, continuando per sex aut septem dies. Quibus finitis fiant fotus, semicupia, vel iniectiones ad eundem finem, aut etiam suffumigia ex aromaticis, quæ hic plurimum vtilitatis adferent, addendo etiam adstringentia, vt vteri osculum hians coarctetur. Dum hisce remediis indulgebit, abstineat à virili congressu, & habeat semper aliquid in vsu, quod ad generationem iuuandam peculiariter faciat. Vt erit sequens opiata.

♃ Conseruæ rad. symphyti & satyrionis, an. ℥ j. ß. corticis citri sacccharo conditi ℥ ß. myrobal. sacchar. conditam fortiter contusam numer. j. rasuræ eboris, seminis cynaræ, & seseleos, an. ʒ j. coaguli leporis vel matricis eiusdem puluer. an. ℈ ij. Cum saccharo, fiat instar conditi, vel cum syrupo de absint. instar opiatæ, quâ vtatur mane & sero cum vino generoso aut decocto sarsæ parillæ. His ita præparata, vbi in complexus viriles veniet, vtatur omni industriâ & artificio iam superius commemorato ad excipiendam, retinendam, & conseruandam conuenienter maris geniturам. Ad quod maxime conferet, si ante lecti egressum sumat rasuræ eboris vel coaguli leporini ℈ ß. cum pauco vino rubro aut iusculo: si regioni hypogastrij versus pubem & lumbos duo admoueantur emplastra adstringentia, vt sunt de mastiche, contra rupturam, pro matrice & similia conuenienter emollita cum oleo myrtino, rosaceo aut simili, & sinapisata puluere granorum kermes & boli armenæ. Mira sunt & propemodum infinita, quæ à Practicis nostris ad promouendam fœcunditatem laudari & præscribi solent. Licet paucis istis & selectis affectus istius curatio, si sit sanabilis, conuenienter perfici possit: nos tamen adhuc quædam addamus in gratiam tam optabilis rei. Commendant igitur multi istud specificum in omni sterilitate.

♃ Conseruæ florum citri & arantiorum, an. ℥ ij. olei nucis moschatæ per expressionem extracti ʒ ij. baccar. iuniperi, rad. cyperi, & caryophyll. an. ʒ ß. seminis seseleos, ormini, erysimi, erucæ, saluiæ, & pastinacæ syluestris, an. ʒ j. rasuræ dentis apri & eboris, testiculorum vulpis & verris, matricis suillæ & leporis puluerisl. an. ʒ ß. Cum syrupo ex succo melissæ vel maioranæ fiat electuarium molle, de quo capiat frequenter post præparationem prædictam mane & sero donec imprægnetur. Alij in hoc casu, frigidioris scilicet & humidioris vteri ita progrediuntur. Primò præparant totum corpus & humores iulepis, syrupis aut apozematis calfacientibus & incidentibus seu attenuantibus per aliquot dies. Deinde purgant per interualla pilulis aut potione conuenienti. Interea inunctiones iam præscriptas & similes ad matrici robur comparandum non omittunt. Postmodum stuphis, balneis naturalibus, aut diætâ sudorificâ conantur corpus in meliorem statum deducere: vt deinde particularem vteri purgationem moliantur, in hunc modum.

℞ Foliot. absint. artemis. sauinæ & rutæ, an. M. ß. myrrhæ ʒ j. ß. pulpæ colocynt. ℈ j. agarici trochiscati ʒ ß. zinziberis ℈ ß. Fiat decoctio in vino albo ad ℔ j. in quâ dissolue syrup. rosacei & mellis, an. ℥ j. ß. Iniiciantur ℥ ij. vel iij. tepidè in matricem, continuando per triduum mane & sero, vbi fluxerint menstrua. Quod si nolit istas infusiones admittere, paretur sequens pessarium.

℞ Hieræ picræ & bened. laxat. an. ℥ j. pulpæ colocynt. & agarici trochiscati, an. ʒ j. spicæ nardi & foliorum sauinæ pulueris. semin. nigellæ, an. ʒ j. ß. Incorporentur cum succo mercurialis & melle anthosato, & inuoluantur panno sericeo. Fiant pessaria, quorum vnum per aliquot horas de nocte teneat in vuluâ. Mane abluatur cum vino albo & hordei decocto. Deinde per triduum vtatur aliis pessariis roborantibus & adstringentibus. Vt

℞ Thuris & mastic. an. ʒ ij. nucum cupressi, rad. bistort. rasuræ eboris, rosarum rubrarum & aluminis, an. ʒ j. cinamomi crassioris ʒ ß. galliæ moschatæ ℈ j. Incorporentur cum succo vel syrupo myrtino, formentur pariter pessaria, quibus vtatur per aliquod tempus. Quidam ex Hippocrate commendant pessarium ex puluere magnetis cum lacte mulieris subacto. Quibus peractis habeat rem cum viro, seruet regimen debitum, & apponantur emplastra adstringentia pubi & lumbis. Quod si primâ vice non conceperit, redeat ad eundem vsum per tres aut quatuor menses continuos, præcipuè autumno & vere, per aliquot annos, quoniam eiusmodi impotentia seu infœcunditas est de genere chronicorum affectuum, qui non nisi longâ temporis morâ & remediorum repetitione, animíque constantiâ expugnari possunt. Istis omnibus frustra & diu tentatis expectet mutationem ætatis & similia superius à nobis commemorata. Debet etiam idem regimen calfaciens & exsiccans seruari ex parte mulieris, quando cupimus illam potius mares quam fœmellas concipere.

Est tamen illud imprimis ante prædictam curationem animaduertendum, vt omne vitium malæ conformationis, luxationis, obstructionis, distorsionis colli aut osculi interioris, solutæ vnitatis, vlceris, cicatricum, malignæ constitutionis venereæ, elephanticæ, aut ex veneno sumpto vel admoto contractæ, & omnium impedimentorum, quæ dicta fuerunt à nobis ad recipiendum, retinendum, conseruandum viri genituram concurrere possunt, diligenter, si fieri possit, tollantur, priusquam aliquid de restituendâ fœcunditate per eiusmodi remedia, polliceamur; quia omnis vana & inutilis futura est medicatio, quæ non arte & rectâ methodo progreditur, sed empiricorum more arcanis quibusdam & futilibus nititur præsidiis, sine causarum aut affectuum notitiâ: quorum etiam omnium curationem ex superiore libro, vbi de illis peculiariter egimus, repetere licebit.

Superest igitur, vt pauca quædam, appendicis vice, de maleficio subnectamus. Ex priuatione enim omnium aliarum rerum iam ante commemoratarum, quæ sterilitatem inducere valent, cogimur admittere aliquando vim superioris cuiusdam & occultæ causæ, propter quam vxorati aut mutuo dissidio, aut impotentia coeundi, aut defectu seminis prolifici in ætate & temperamento laudabili laborant, vnde sterilitas subsequitur. Quo casu fascinationem omnes accusant, siue illa pendeat à sceleratis quibusdam hominibus, qui ope dæmonis cum quo fœdus ex pacto contraxerant, ista exercent maleficia; seu à simplici incantatione, characterum, imaginum, & verborum ἐνεργείᾳ, vt patet ex carmine Virgiliano,

Necte tribus nodis ternos Amarilli colores,
Necte Amarilli modò, & Veneris dic vincula necto.

Et in illis qui hodie dum sacra illa verba pronunciantur: *Quod Deus coniunxit, homo ne separet*, contraria & infausta submurmurant non sine effectu & ligatura, & frequenti rerum euentu compertum fuit & apud Iudices litigatum, cuius rei metu multi nunc non audent publicè nuptias celebrare: seu denique illud maleficium pendeat à viribus aduersæ constellationis, vel malignæ cuiusdam exhalationis ab aspectu viri infamis vel mulierculæ: aut denique pharmacorum quorumdam, quæ occulta ἀντιπαθείᾳ coitui & generationi obsistere possunt, quorum & apud Cardanum, & alios magiæ speculatores sat frequens mentio habetur.

In hoc casu vocatus aut interrogatus Medicus, vt debet admittere superiores illas & occultas causas, tum ex illo Hippocratis dicto in prognosticis, vbi θεῖόν τι in morbis agnoscit, tum proprio vsu & experimento confirmatus: hic etiam

cautè

cautè & solerter explorare, vtrum aliqua fraus lateat, quam multi sæpe coniugati præstant, vt mutuo dissoluantur connubio & alienis indulgeant deliciis. Vbi res comperta est, neque dissimulari potest ex defectu omnium aliarum causarum: non est dubium quin ad fugandam dæmonis vim, diuini numinis auxilium sit implorandum ab vtroque coniuge & à viris pietate præstantibus. Quin etiam omni modo conquirendus sit author nodi illius, seu ligaturæ venereæ, verborum, imaginis, vel characterum magicorum: nam compertum experientiâ est, illis remotis, corruptis, aut in contrarium sensum & modum prolatis vel perductis, cessare eiusmodi incantamentum. Si pendeat ab aduersâ quadam constellatione, vt docent Astrologi, circa horam primi concubitus, contraria eligenda est, vt dissoluatur prioris effectus. Si à malignâ exhalatione fascinatoris, aut impuri cuiusuis corporis vel horrendi conspectu, omnia cardiaca & roborantia erunt vtilissima, & iucundarum rerum ac pulchrarum obiecta, donec vis illa primæ impressionis fuerit dissipata. Si ab occultâ pharmacorum proprietate pendeat, illa erit oppugnanda amuletis & aliis quæ aduersantur huic qualitati. Vult Cardanus lupi priapum gestatum omnes istas fascinationes dissoluere: Item adamantem, hyacinthum & similes gemmas. Antiqui experimentatores hypericon vocabant fugam dæmonum & omnis incantationis, quod ideo in cameris suspendebant: quemadmodum Dioscorides scillam integram in limine ostij, radices pœoniæ, artemisiam, rutam circumligatam, betonicam, centaurium, vel eryngium. Item sagapenum ab vtroque gestatum commendant: magnetem, corallum & similia, quibus ego nolim omnino refragari, cum habeant suas obseruationes ad illud probandum: vel ex vi imaginationis suum consequantur effectum. Aliquando enim ludens, & experiendi gratiâ ex vetustissimis istis scriptis consului vxoratis quibusdam dissidentibus sine manifestâ causâ, vt auem picam dictam simul comederent, & cor turturis maris, & fœminæ vterque gestaret, sericeo panno inuolutum & pauco sale aspersum, vir quidem fœminæ, mulier maris, donec contabesceret: Euentus probauit non inutile fuisse consilium, vnitis illorum animis, & mutuò deinceps ad delibanda Veneris munera conspirantibus. Duo autem sunt præcipuè, quæ fascinatos eiusmodi iuuare solent, vt scilicet confidenti animo conentur ista omnia maleficia & incantationes aspernari. Deinde vt locorum mutatione, domos, cubicula, lectos, vestes, & reliquam supellectilem relinquant, in quibus vis illa venefica & fascinatoria sæpe absconditur. Verum in re tanti momenti, tam occulta & extra causarum physicarum seriem saltem ordinariam posita, nihil audemus asseuerare: hoc tantum in gratiam recentiorum Philiatrωn proponere libuit, vt si quando incidant in eiusmodi difficultates, non omnino sint destituti consilio & auxilio. Nos igitur ad alia pergamus.

CAPVT II.

De cognitione prægnantium & earum regimine.

ON solum iuuanda fœcunditas in mulieribus, vt facilius concipiant; sed etiam dignoscendus est conceptus, vt tunc prægnantium cura conueniens habeatur. Non enim minor est Medici virtus in retinendo & tuendo ad finem vsque debitum fœtu, quam eodem procurando & producendo. Adde quod fœmina prægnans in statu neutro, & multis calamitatibus exposito, constituta, non minus iuuanda est tunc temporis, quam ipse fœtus: custodia enim, inquit Hippocrat. 1. γυναικείων, & scientia multa opus est, vt in vtero gestet puerum, enutriat, & vt euadat ab ipso partu.

Præmittamus igitur grauiditatis διάγνωσιν & πρόγνωσιν: postmodum regimen grauidæ & curam eorum quæ sæpius ei superuenire solent affectuum, subnectamus. Idque ex Hippocratis præcipuè doctrinâ, qui hac in parte posteris admodum clarè præluxisse videtur. Cum igitur grauiditas nihil aliud sit quam fœtus in vtero productio ex seminis virilis & fœminei mutuo concursu, in eo debitè retenti & amicâ illius proprietate adiuti, sanguinisque materni benigno affluxu nutriti: Ideo

vt cognoscamus eiusmodi affectum contigisse, oportet omnes causas diligenter perlustrare, quæ ad illum producendum concurrere solent, & ea omnia quæ ad illum consequuntur. Vnde apud Hippocratem, si genitura maris per septem dies in vtero retineatur, signum est conceptus: quia intra illud temporis spatium solent omnia delineari, veluti stamina & rudimenta quæ ad hominem effingendum sunt necessaria, quæque deinceps ad quadragesimum circiter diem perficiuntur, vbi omnibus numeris completus habetur: sic enim Theologi & Iurisconsulti ante illum terminum non putant committi homicidium, si fœmina ex ictu abortiat; quia tunc credunt partes omnes perfectas informari animâ illâ humanâ cœlitus delibatâ: cum antea sint potius ἐκχύσιες seu genituræ effluxus. Semen autem esse attractum & retentum mas ipse agnoscit aliquando, si virgam in illo coitu perceperit fuisse quasi emulsam vehementius & retractam, sine humectatione locorum muliebrium. Fœmina autem si tota concussa fuerit ex voluptatis maioris sensu & contractione vteri sese colligentis circa fundum, vt amplexetur semen prolificum, & generationi deinceps incumbat. Vbi autem illud contingit, oportet etiam os illud interius accuratè claudi, ne quicquam elabatur, quod tum mulier ipsa percipit, tum ipsa obstetrix perita immisso digito; ita enim ex sententia Hippocratis conniuet illud orificium, vt ne specilli quidem mucronem admittat. Sentitur autem illa clausura sine duritie, renitentiâ, aut dolore, vt in affectibus morbosis; sed cum mollitie tractabili ex simplici corrugatione partis illius, vt patet in sphinctere ani. Ad istiusmodi etiam clausuram sequitur retentio menstruorum, quia sanguis tunc per interiora matricis effundi nec potest, nec debet: Vnde ex Hippocrate *Aphorism. 61. sect. 5. Mulieri si purgationes cessauerint, neque febre, neque rigore superueniente, cibi autem fastidia superueniant, iudica illam in vtero habere.* Non potest igitur hic sanguis effundi, cùm cotyledones seu oscula venarum sint coniuncta cum fœtu: nec debet etiam, quia effusus corrumperetur ibi, vel erumpens fœtum & fœtam debilitaret cum periculo aborsus. Quapropter vbi menses in grauidis fluunt, vt aliquando contingit, vel purgamenta quædam albicantia & alieno colore prædita in plethoricis aut cacochymicis fœminis, tunc natura molitur alias vias, per illa scilicet vasa quæ in vteri ceruice posita sunt, hos humores excludit. Retentis itaque menstruis per aliquod tempus, quia ex eorum inquinamento quodam & superfluitatibus inficiuntur partes, exoritur per interualla horror, fastidium, pica, & nausea, atque etiam vomitus frequens in multis, donec grandior fœtus circa tertium vel quartum mensem absumpserit maiorem partem istorum superfluorum excrementorum: vel hæc seposita fuerint versus venas illas hypogastricas & venam cauam descendentem, in quibus lochia asseruari solent ad diem vsque partus. Quod tamen vsquequaque verum non est, cum aliquando accidat, vt mulieres quædam grauiditatis tempore melius se habeant, quam extra illam. Iam grandiore igitur fœtu accrescit ventris ipsius moles, non vt in hydrope diffusa, sed collecta & quasi acuminata versus ventriculum, ipse fœtus agitari incipit leuiter, non motu palpitante, vt aliquando contingit in molâ, quæ ponderosior existit; sed conuersiuo in omnem positum, præcipuè vbi maiores vires sibi compararit: mammæ augentur, papillarum color immutatur in rubedinem aut nigredinem quandam ob affluxum humorum, tandémque lac aduentante copiâ menstrui sanguinis versus superiora, colligitur in illis.

Præter ista signa quæ videntur pathognomonica grauiditatis, solent etiam authores nostri, alia ex Hippocratis sententiâ addere, quæ sunt minus firma, & ab extrinsecis adiunctísque rebus petita: vtpote voluptatis venereæ minor appetentia ob satiatum vterum, quando oculi repente distracti, profundi, & cauiores existunt, eorúmque candidum liuidius; maculæ in vultu apparent veluti solares, seu radianti nigredine conspurcatæ, totúsque color hebescit primis quadraginta diebus, dum fœtus perficitur, donec recurrat sanguis versus superiora, & faciem denuò perfundat. Pulsus in principio grauiditatis profundior & minutulus, qui succedente tempore ob eandem causam attollitur & augetur, valdéque conspicuus existit in arteriis circa ceruicem positis. Vrina, ex Auicennæ placito, primis quatuor mensibus cruda, aquosa vel decolorata profunditur: sequentibus verò spissa, colorata & quasi ignita. Practici superioris æui, quibus cura fuit ex vrinarum contemplatione omnia augurari, imprægnationem statim deprehendunt ex vrinâ albicante, in cuius medio apparet nubecula subalbida,

vel ei inspersa sunt velut fragmenta & flosculi bombacis, vel lanæ recens carptæ. Alij dicunt in summo vrinæ apparere circulum versicolorem instar iridis. Et nostri rustici adhuc ista οὐρομαντεῖα valde delectari solent. Qua autem ratione fulciatur istud signum, difficile est assignare. Si tamen aliquid in re incertâ sit statuendum, ex diuersa corporis & humorum œconomiâ, quæ grauiditatis tempore potest contingere: existimamus crudam & albicantem in principio grauiditatis vrinam profundi: quoniam tunc redundat & quasi refluit multa excrementorum copia ex vtero, à quibus calor natiuus debilitatur, & vrinæ color remittitur: postea verò rufescit & inflammatur, quia ista excrementa paulatim putredinem quamdam concipiunt, & sanguinis serum illis commiscetur: vnde circulus ille versicolor in superficie potest apparere. Cur autem eiusmodi contenta bombacina in vrinæ medio apparere soleant, fit fortasse quod calor in eiusmodi excrementa agens ea attenuat quantum potest & digerit: sed non perfectè: vnde contingit, vt non crassa & puri similia sedimenta cernantur, quemadmodum in febricitantibus, dum hypostasis coctionem perfectam adepta est. Sed hæc cum multis affectibus possunt esse communia: atque ideo non est quod illis diutius immoremur.

Vbi signa ista sunt valde dubia ad asserendam grauiditatem, confugit aliquando Hippocrates ad quædam experimenta, quæ non possunt etiam esse omnino certa, nisi multis adhibitis cautionibus: vt *Aphorism. quadragesimo primo sectionis quintæ*, exhibet mulieri dormituræ hydromelitis aliquam quantitatem, vt ℥ iv. vel vj. nam si post potum sentiat tormina & dolores circa vmbilicum, illam existimat esse grauidam; sin minus, non esse. Multa alia habentur *libro de sterilibus*, sed quæ difficultates maximas patiuntur, vt consideranti patet. Mira etiam est Fernelij hac in re experientia, qui vult æqualem vini albi partem cum vrinâ mulieris misceri; etenim si hæc mixtura similis sit iusculo fabarum, tunc censet illam esse grauidam, aliàs non. Vel vrinam mulieris asseruari per triduum in vasculo bene obturato extra solis radios, deinde percolari per linteolum rarum: in quo si animalcula instar pediculorum appareant, signum esse vult grauiditatis.

Idem dicas de signis illis, quibus ipsemet Hippocrates censet marem à fœminâ in vtero distingui. Etenim si marem gerat, inquit *Aphor.* 42. *sect.* 5. mulier coloratior est, si fœminam decolor: & *Aphoris.*48. *sectionis* 5. mares dextrâ vteri parte, sinistrâ fœminæ magis gestantur. Vnde exurgens dextræ manui potius incumbit, pedem dextrum deambulatura primum promouet, oculum habet dextrum limpidiorem & vegetiorem, si marem gerat: lac crassius & magis compactum ex dextro vbere præcipuè effluens, & similia. Alacrior est, citius motum embryonis in vtero sentiscit, nec tot fatigatur symptomatis ac si fœminam gestet, quæ omnia vt plurimum vera, si non semper, reperiuntur. Mulierculæ nostræ pro certo habent marem esse quando stillæ sanguinis viuidi & bene rubentis frequenter ex nare potissimum dextrâ effluunt. Verum de hisce prudenter respondere debemus, omnibus rite pensitatis, & ex collatione cum aliis, proprioque grauidæ temperamento, quia facile est in hisce decipi propter varias causas à quibus istiusmodi effectus pendere possunt.

Sed multo maior sollicitudo esse debet Medico, qui magnatum & principum fœminarum regimini incumbit, vt possit præsagire de euentu prospero aut infausto grauiditatis: & occurrere maturè omnibus causis & dispositionibus, quæ prægnantibus aliquod incommodum aut periculum minitantur. Ad prognosim itaque facit *Aphor. ille* 52. *sect.*5. *Mulieri vtero gerenti*, inquit, *si lac multum è mammis effluat, fœtum imbecillem significat. Si vero mammæ solidæ fuerint, fœtum significant saniorem*, quem confirmauit 2. *epid.* item *Aphoris.* 34. *&* 37. *eiusdem sectionis*, vbi alui profluuium & mammarum gracilitatem grauidis periculosa esse censet, & 60. *eius quoque sectionis*, quæ ita se habet. *Si prægnanti menstrua purgationes solito more profluant, impossibile est fœtum bene valere*, & similia, quæ nos capite de aborsu rursum plenius persequemur, ibique ostendemus, quomodo demortuam in vtero sobolem agnoscere possimus. Hoc autem certissimum est quibusdam fœminis grauiditatem esse salutiferam, easque à magnis morbis liberare: siue quod satiatus vterus nullos amplius suscitat in corpore tumultus, seu quia per vomitus excluduntur, aut in fœtus alimoniam absumuntur, & à partibus affectis reuelluntur pleraque excrementa & superfluitates corporis. In aliis vero esse infaustam & morbidam, vt quæ in maniam, epilepsiam & similes morbos solo imprægnationis

tempore incidant: vel eò quòd recrudeſcant alij morbi, quibus aliquando obnoxiæ fuerant. Multas vidimus tunc arthriticas, nephriticas, &c. idque propter retentam menſtruam purgationem, neque aliunde vacuatam, ſed in partes iſtas debiliores irrumpentem. Pertinet etiam ad prognoſim iſtam, vt poſſimus ſcire futuras grauiditates in ea quæ peperit. Inſpicienda autem iubent vaſa vmbilicalia nuper nati infantis, ex Auicenna: quot enim rugæ ſeu nodi in ea fuerint, tot iterum fœtus mulier concipiet: & ſi nulla, nullum. Quod ſi rugarum vna ab aliâ multum fuerit diſtans, inter illos fœtus naſcituros, longa erit temporis intercapedo: ſi vicinæ ſint, cito vtero geret. Rugæ item nigræ aut rubræ maſculos, albæ fœminas arguunt. Noſtrates fœminæ lunæ diem conſiderant ex illo diſticho:

Si lunâ creſcente parit, partus maris alter,
Eius decurſu virginis ortus erit.

Atque hæc ſunt, quæ de prognoſi circa mulieres grauidas inſtituendâ, dicenda habebamus: nunc ſermonem noſtrum ad alia non minoris momenti transferamus.

Ad mulierum igitur grauidarum regimen accedimus: cuius tres erunt partes. Prima quidem verſabitur circa ſtatum grauidarum naturalem & conſuetum, vt ſcilicet rectâ victus ratione præſeruentur ab omni incommodo. Secunda docebit quomodo euitare poſſint, aut certe lenire accidentia illa vulgaria quæ ratione grauiditatis accidere ſolent. Tertia verò pars ſpectabit ſtatum earum generaliter morbo aliquo graui ſiue acuto ſeu chronico affectarum, vt ſciamus quâ methodo in eiuſmodi affectibus præter naturam, quando ſuperuenerint, ſint tractandæ.

Quod ad primam itaque partem; Cum conſtet fœtum in vtero contentum eadem materiâ alibili nutriri per vaſa vmbilicalia, quâ & matrem; ideo in victu illis præſcribendo magna eſt adhibenda cautio, quia vno eodemque tempore duobus eſt proſpiciendum, & vnicus error duplicem noxam ſtatim inferre poteſt. Alimenta igitur, quæ in diætâ iſtâ principatum obtinere videntur ratione ſubſtantiæ, qualitatis, quantitatis, & ordinis, optime ſunt diſponenda: vtpote ratione ſubſtantiæ euchyma ſint & eupepta, bonum & laudabilem ſuccum vtrique præſtent, facileque in ventriculo faſtidioſæ ob grauiditatem multis & neauſeabundæ conficiantur. Ratione qualitatis ea omnia eligantur, quæ temperatiore ſunt ſucco prædita, aut ſaltem ea quæ obſiſtere poſſint dominanti in grauidâ intemperiei: vnde in calidiore fœminâ modice refrigerantia, in humidiore exſiccantia præſcribantur, & ſic de reliquis. Generaliter tamen vitare debent grauidæ omnia aromatica & aperientia calidiora, acria, piperata, amara, vt allia, cepas, oliuas, cappares, fœniculum marinum, crocum, cinamomum, vinum album & ſimilia, ne ex eis aperiantur oſcula venarum & menſes concitentur, vel vrinæ promoueantur, aut diarrhœa, quæ omnia ſunt in prægnante periculoſa. Quamuis enim libera debeat eſſe in illis aluus ſponte aut vſu alimentorum emollientium, vt prunorum in principio prandij ſumptorum, iuſculorum cum maluâ & borragine paratorum, & ſimilium: non tamen profuſa, ne exhauriantur vires & fœtui alimentum præripiatur. Flatuoſa etiam omnia vitare debent, vt poma, olera cruda, legumina, tubera, caſtaneas, napos, rapas, fructus horæos, & huiuſmodi copioſius ſumpta: ne ex illis aut tormina, quando colico affectui ſunt obnoxiæ, aut ſaltem inflatio, & diſtenſio ſuſcitentur. Inter alia quoque à ſalſis abſtinere debent: quæ enim illis copioſe veſcuntur, vt annotauit Ariſtoteles 7. *de hiſtoria animal. capite quarto*, fœtus imbecilles & ſine vnguibus producunt, quia ſalis vi attenuante diſſoluitur quidquid ſolidum & viſcidum eſt in corpore eiuſmodi infantis tenello. Idem dicas de quadrageſimali victu, grauidis admodum noxio. In fine paſtus conducent roborantia, & adſtringentia dragemata, aut conditura, vel pyra & cydonia mala. Noſtrates mulierculæ circa nonum menſem ſolent ſolidiore cibo nutrire prægnantes, pane ſyncomiſto, vel furfuraceo, carnibus quibuſque & piſcibus promiſcuè, vt robuſtior fiat infans, & viæ incipiant aperiri, quod in alacrioribus fœminis & quæ exercentur non eſt repudiandum. Quemadmodum quantitas alimentorum in primis menſibus minor eſſe debet: in vltimis copioſior, vt inſtante partu & iam grandiore fœtu, vires vndique reparentur: ita tamen vt melius ſit perpetuò grauidas in copioſiore quam parciore victu errare, ob alimoniam fœtus & vtriuſque robur. In alimentorum verò ordine, præmittenda ſemper

quæ

quæ facilioris sunt concoctionis, aut citius secedunt; vt postmodum roborantia orificium ventriculi & adstringentia assumantur. Potus tamen sit exiguus & ex minoribus poculis, accuratè cum cibo permixtus, ne fluctuationes & borborygmos in ventre pariat, vel diarrhœas concitet, vel multam aquæ copiam generet. Vinum rubrum & generosum conueniet modicè temperatum. Hydropotæ verò, & imprimis quæ ventriculum habent imbecilliorem, bibant aquam ex decocto coriandri. In delicatulis tamen primiparis & morosis multa concedi possunt ad sustentandum earum corpus, & ne macilentæ admodum euadant. Quod in illis reformidat Hippocrates *Aphorismo* 44. *sectionis quintæ*, vt in affectu picaceo rursum dicemus.

Quod ad reliqua, habenda etiam est ratio aëris quo vtitur prægnans, vt quantum fieri poterit ab omni excessu recedat; vt neque se frigori committat vehementiori; nec caloribus exæstuet: nam vtrumque valde periculosum; illud violenter constringendo, hoc vero inflammando sanguinem & putrefaciendo. Quæcunque causariæ sunt mulieres, & alicui morbo obnoxiæ, varias aëris inclementias cauere, & peculiariter Autumni tempore curare debent diligenter, valetudinem dum sunt prægnantes, ne ob aëris inæqualitatem, pessimè afficiantur. Sub aëris censum referri etiam possunt colores seu picturæ, odores, soni, & strepitus. Nam omnia horrenda & extranea sunt diligenter à conspectu grauidarum remouenda, tum quod subitum terrorem incutere possunt: tum etiam quod species illæ vehementer imaginationi impressæ maximam fœtui noxam inferre solent: sic fœdi halitus, vt cloacarum recenter apertarum, rerum venenatarum aut virulentiam redolentium, extinctæ lucernæ, & similium sæpe illis magnum periculum crearunt. Imo in quibusdam suaueolentia sunt vitanda, propter motum matricis & eius suffocationem, quando illi sunt obnoxiæ: strepitus tympanorum, bombardarum, tonitruum & tubarum subiti clangores, propter animi consternationem quam inducere valent, & vehementem aëris motum quem inferunt, idem præstare possunt: quare ab illis omnibus præseruentur, quantum fieri poterit. Caueant etiam ab omni lotione & balneo, nisi forte circa vltimum gestationis mensem, quando iam dilatandæ videntur partes, & vincula paulatim relaxanda in siccioribus & durioribus mulierculis. Circa exercitationem corporis ea lex obseruetur, vt nihil violentum, nihil laboriosum aggrediantur: Saltationes illas & choreas diligenter vitent, nec quicquam grauius attollere vel agitare conentur: neque rhedâ aut equo vehantur rudiore, vel aliquid tale præstent, quod concutere possit vehementer corpus aut comprimere: vnde etiam in vestitu ea ratio tenenda, vt nihil gerant à quo coarctari, vel molestiam suscipere possint, sed dissolutis & laxis vtantur indumentis, quæ etiam fœtui liberum incrementum, & domicilium permittant: multas enim nouimus elegantiori corporis cultui studentes, quæ noxam & mutilationes fœtibus suis ex nimiâ vestium compressione attulerunt. Possunt tamen lentis & iucundis deambulationibus oblectari, potissimum à secundo mense, vsque ad finem sexti: deinde aduentante septimo, & octauo magis quiescere, quia in illis solet natura sæpe parturitiones infaustas moliri, si quid extrinsecus accidat. Circa finem & medium noni iuuat exerceri alacrius, vt calor natiuus suscitetur, fœtus pondere suo agitatus ad inferiora deuoluatur, & partes quodammodo relaxentur. Idem dicas de coitu in grauidis, quæ primis mensibus ab illo debent abstinere, non tantum metu superfœtationis, vt suo loco dicemus; sed etiam ne tenellus ille fructus excutiatur, & nouâ eiusmodi agitatione aut matricis nimiâ oblectatione, & apertione: circa medios menses moderatè exerceatur: sub vltimum verò potest esse vtilis ad irrigandas, & dilatandas partes istas vterinas, dummodo nulla fiat ventris muliebris compressio, aut nimia concussio.

Indulgeant magis somno quam vigiliis: quia facit ad concoctiones & retentiones iuuandas. Sit summa animi tranquillitas, & temperantia; nullum enim animi pathema in illis innoxium: nam & à vehementi repentinoque gaudio, immoderato risu, oblectatione & amore multas male affectas fuisse certum est: multo magis ab iracundiâ grauiori, terrore subito, mœstitiâ diuturniore, zelotypia, & similibus. Inter alia mirè torquentur istæ prægnantes immoderatâ concupiscentiâ rerum conspectarum vel auditarum, quibus si potiri non possint, sæpe aborsus incurrunt, vel turpissimas fœtibus suis notas inurunt, vt quotidiana docet experientia. Imo tantam esse huius appetentiæ vim censent hodie multi, vt si

quid

quid expetitum illis denegetur, in illius corpus, qui recusarit agere possit, in faciem potissimum, vel palpebras oculorum maculam instar hordeoli excitare. Solent peritiores mulierculæ, vbi ex improuiso tali torquentur appetitu, statim natibus vel tibiis manum admouere: quia putant eidem parti fœtus, quam primum in se contigerit grauida, illam notam imprimi. Quamuis enim tanta imaginationi vis non sit tribuenda, vt in quæcunque corpora distantia agere valeat, aut in omnem materiam suum exercere imperium, vt putauit Auicennas; attamen nemo rerum naturalium diligens speculator, aut peritus Medicus inficiari illius potentiam audeat in proprium & continuatum corpus ad curandos morbos, agitandos humores, & conturbandos spiritus. Ac proinde cum fœtus sit velut quid continuum cum parentis corpore, illius spiritus & sanguinem continuò recipiens; quidni similiter istas impressiones suscipiet, & conceptas species, potissimum primis mensibus, quando adhuc mollior, & veluti cereus in quamcumque effigiem facile transformari potest? quæ apparebit deinceps edito fœtu, si contigerit eiusmodi characterem spiritui & sanguini impressum ad exteriores corporis partes, & superficiem deferri: hoc autem fit vi expultricis facultatis quando robusta est, vt expellat ad superficiem humores hanc notam inferentes. Debet igitur sedula circa prægnantes istas fœminas cura adhiberi, ne circum loca illa ducantur, vbi praua eiusmodi edulia habentur, vt hortos & pomaria, in quibus virentes adhuc & immaturi fructus existunt: aut etiam ne quid obiiciatur aut commemoretur coram illis, cuius vsu lædi possint, aut quo non liceat potiri, si libuerit, propter dicta pericula. Atque hæc de diætâ.

His ita constitutis veniamus nunc ad illa accidentia, quæ grauidis secundum naturalem cursum, vt vocant, superuenire solent, habitâ ratione ordinis mensium grauiditatis, quo illa frequentius apparent: vtpote primis mensibus ventriculi imbecillitates, ructus, singultus, nauseæ, vomitus, cibi fastidia, deprauati & picacei appetitus, ventris tormina & fluxus, capitis grauitates & vertigines. In mediis palpitationes cordis, dolores lumborum, tussis, sanguinis profusio, mammarum inflationes, & gracilitates. In vltimis fissuræ cutis in ventre, tumores pedum œdematosi, vrinæ & alui suppressio. De quibus pauca tantum & ad vsum practicum magis facientia respectu prægnantium dicturi sumus.

Quod igitur spectat ad istos ventriculi affectus, imbecillitates, ructus, singultus, nauseas, vomitus, cibi fastidia, deprauatos & picaceos appetitus, quibus grauidæ primis præsertim mensibus torquentur: certum est illos exoriri in cacochymis potissimum mulierculis ob retenta menstrua, cum quibus eiusmodi impuritates & fœdi humores repurgabantur. Illi enim deinceps coërciti, & quasi restagnantes in abdomine, vel in ipsum ventriculum influentes, modò orificio & parietibus illius infixi adhærent, modò in cauitate fluctuant, & varia ista symptomata inducunt. Ac proinde si vomitus sit facilis & accommodatus, melius se habere solent, & breui post vnum aut alterum mensem ab hisce incommodis liberantur. Si verò sit laboriosus & superfluus, vt quando cibos assumptos statim eiiciunt, non parum periculi minatur, reliquaque omnia ingrauescunt. Ideo in cacostomachis istis grauidis debet Medicus eo artificio regere istos vomitus, vt aliquando totum negotium naturæ committat, si illa commodè agere videatur: sin minus, laboriosum & exiguum vomitum iuuare assumpto decocto hordei & seminis raphani cum pauco syrupo granatorum, vel oxymelite, vt proritetur commodius: vel si vomitio sit suspecta, instituatur deiectio ex syrupo rosato solut. infuso aut substantiâ rhabarbari, decocto myrobal. & senæ orient. pro naturâ & specie dominantis cacochymiæ: ista enim non solum prægnanti, vt ab hisce molestiis liberetur, sed etiam fœtui proficua existunt, ne primis mensibus inficiatur malignitate istorum excrementorum: vnde non oportet ita meticulosos esse Medicos in repurgandis hisce prægnantibus hoc catharticorum roborantium, exsiccantium, & adstringentium genere, cum multo plus mali impendeat ex continuis illis vomitionibus, singultibus, nauseis, & ructibus, vt facile est vnicuique intelligere. Quæcunque enim continuâ hac affectuum ventriculi syndrome affliguntur, omne remediorum genus respuentes, vix salutiferi partus attingunt portum, aut fœtus edunt macilentos, morbidos, & parum vitales. Ideo purgandæ per ἐπίκρασιν frequenter: deinde roborandus ventriculus tam sumptis quam admotis: quorum classes ex propriis tractatibus repetendæ. Vbi superfluit vomitus & alimentum eiicitur, cohibendus adstringentibus externis & internis: imo etiam frequenter admouenda vmbilico

bilico cucurbitula post pastum, ibique relinquenda, donec concoctionis rudimentum factum fuerit: quod etiam valde iuuat singultum & ructum à flatu excitatum. In eiusmodi imbecillitatibus omnibus mirè prodest frequens vsus pulueris digestiui à pastu, anisi & coriandri saccharo conditi, tabellarum aromatici rosati, corticis citri saccharo conditi & similium. Exterius verò emplastrum de crustâ panis cum aromatibus, vel pellis vulturina supra ventriculi regionem gestata.

Quod si propter ἀποσιτίαν prægnans macie contabescat, irritandus erit appetitus ferculorum varietate & munditie, sumptis etiam frequenter ante cœnam pilulis duabus vel tribus elephanginis aut stomachicis, quibus rhabarbarum sit additum, præcipuè si ob pituitæ copiam oriatur istud fastidium; syrupo de absinthio pontico circa horas matutinas. Si iuncta sit sitis, vtantur acetosis, vt succo arantiorum, granatorum, & similium, quibus æstuans ventriculus recreatur. Caueant tamen ab immensò aquæ frigidæ potu, quia obruit calorem natiuum in illis & seri copiam auget: vnde venter intumescit & grauatur, alui fluxus perniciosus aliquando excitatur. At in illis quæ appetunt quidem, sed non id quod oportet, & naturæ congruum existit, verùm absurda, aliena, & nocua, vt in picaceo affectu, prospicere debet Medicus, vt in meliorem mentem reducantur blandis sermonibus & monitis, vt norint quæ mala ex vsu istarum rerum tam illis quam fœtui impendeant. Quod si verbis ab intentâ cupiditate auocari nequeant, quæritur vtrum eiusmodi expetita illis sint concedenda, vel deneganda prorsus? Diximus enim superius, eiusmodi rerum vehementer expetitarum vestigia & notas fœtibus sæpe imprimi, imo etiam ex humorum ac spirituum vehementi motu ob fortem istam imaginationem, aborsum sæpe concitari. Vndique igitur periculum. Vel si pessima illa concedantur, carbones verbi gratia, gypsum, fructus immaturi & similia, non est dubium quin pessima, & quasi venenata cacochymia in illis procreetur, ex quâ infinitorum morborum soboles deinceps exoriri potest, fœtæ & fœtui perniciosa. In tam ancipiti ergo statu, rem ita temperare debemus, vt si omnino videatur propter animi impotentiam & cupiditatem aborsum passura certissimum, aliquid istorum concedatur cum præfatione periculi, vt possit paulatim resipiscere, & ab illorum vsu abstinere. Sin vero non sit ita vehemens cupiditas, sed cui imperare possit, reuocetur omnino, & suâ sponte ab illis absurdis, vel etiam arte quadam iuuetur, vt si pro terrâ expetitâ parum amyli deuoret, pro carbone puluerem cicerum rubeorum aut fabarum tostarum leuiter cum pauco saccharo, si oliuas muriâ conditas frequenter assumat inter comedendum, vuas passas, & mali punici acidodulcis grana post pastum. Quidam existimant polypodium exsiccatum & puluerisatum ad ʒ j. mane cum vino rubro lymphato sumptum plurimum hic prodesse: atque etiam emplastris aut cataplasmatis roborantibus admixtum. Vbi res magis vrget, deueniendum ad purgationes leuiores, sed frequentius repetitas, tam eis quæ deiectione, quam quæ vomitione id præstant: quia impossibile est tantum affectum solis alterantibus expugnare. Imo vbi inueterauit, vix ab eo liberantur, sed recidiuas frequentissimas patiuntur.

Sequuntur ventris tormina, & alui fluxus, quibus non rarò prægnantes primis potissimum mensibus corripiuntur. Fiunt autem quando supradicti humores & flatus quasi per παλινδρομήν ex ventriculo in intestina & aluum inferiorem deferuntur. Cum itaque vterque affectus in prægnante valde sit periculosus, primum diæta erit instituenda conuenienter pro modo humoris peccantis, atque etiam roborans & adstringens. Deinde ad discutiendos eiusmodi flatus, quibus dilaniantur intestinorum tunicæ, veniendum erit, antequam sanguis ex disruptis vteri vasis propter doloris acerbitatem, erumpat: tunc enim vix impediri potest aborsus. Si quis enim tunc dissipandis flatibus incumbat, magis ac magis augebitur hæmorrhagia. Si verò adstringentibus eam compescere voluerit, accrescent tormina & cruciatus ventris. Admoueantur igitur loco dolenti sacculi ex carminantibus in sartagine frixis, vel cum vino rubro vetere decoctis, dummodo vitentur aperientia nimium, & mollientia: deinde inungantur oleo laurino, & rutaceo cum vnguento resumptiuo simul mixtis, quibus puluis cumini, ireos Florent. & croci com-

FFFf modè

modè addetur. Emplastra & cataplasmata non sunt illis tam accommodata, quia pondere suo grauare possunt fœtum in vtero contentum. Ego sæpe fœlici successu illis admoui frustum carnis (*carbonade*) carbonibus calfactæ & puluere cumini sinapisatæ: vel omentum arietis recenter mactati & adhuc calens, vel vino calente inspersum. Sumant per os parum pulueris ex cortice citri, vel piperis crassiusculè contusi, cum vino generoso, vel paucâ aquâ imperiali. In contumacissimis istis doloribus non est etiam illis denegandus vsus narcoticorum cum debitâ correctione per os & anum assumptorum, quibus comparatur naturæ iam prostratæ nouum robur per istas inducias. Vbi acrioris materiæ fluxus istos cruciatus parit, post leuem purgationem, profuit sæpe prægnantibus γαλακτοποσία: quæ omnia sapienter sunt moderanda. Quod si alui fluxus illis coniunctus, vt dysentericus; vel solus, vt lientericus aut simplex diarrhœa prægnantem exerceat, maturè etiam cohibendus, antequam vires matris & fœtus præreptâ alimoniâ collabantur, aut vincula vteri relaxentur. Non sunt tamen includendi praui humores subitò, priusquam leui & roborante purgatione fuerint moderatè exclusi. Rhabarbarum itaque tam pulueratum quam infusum hic præcipuè vsurpandum, myrobalanorum decoctum, & syrupus rosatus solutiuus. Post catharsin sumant puluerem corallorum, margaritarum, rasuræ eboris, & terræ sigillatæ cum aquâ plantaginis. Fiant fotus & linimenta consueta, quæ ad praxim ordinariam sunt releganda.

Sæuientibus hisce affectibus, vel sine illis, grauitates capitis, vertigo & cephalalgia sæpe grauidas hisce mensibus exercere solent, ob fumos & vapores ex inferiori istâ sentinâ ad cerebrum eleuatos, in quibus nihil aliud habemus annotandum, nisi quod ista pathemata sunt lenienda paregoricis tantum quibusdam & repellentibus capiti & fronti admotis, si admodum sint molesta, quia vt plurimum sua sponte post aliquot menses, iam grandescente fœtu desinunt: quemadmodum dolores dentium, vel aurium, qui multis hoc tempore exoriri solent.

Circa medios verò menses dicebamus, vt plurimum apparere in grauidis infirmioribus palpitationes cordis, lumborum dolores, tusses, sanguinis profusiones ex vtero vel aliis partibus, mammarum inflationes vel extenuationes nimias. Quod igitur spectat ad cordis palpitationem & saltum, qui contingit in illis aliquando ob nimiam sanguinis copiam refluentis ad superiores partes & facultatem vitalem opprimentis: aliàs ob flatus & vapores eleuatos, & conclusos in istis sinubus cordis: non est dubium quin in priore casu, si insignis sit plethora sanguinea, exercenda sit venæ sectio ex superioribus partibus moderata & partita, vt multitudo depleatur, & tota humorum massa conuenienter euentiletur: multas enim nouimus, quæ perpetuo grauiditatis tempore, istis palpitationibus, lipothymiis & asphyxiâ diuexantur, cum summo abortiendi discrimine, donec sanguinis copia per venæ sectionem ex brachio fuerit imminuta, & ex vteri vasis, vbi distentionem pariebat, repulsa. In secundo autem casu, quando palpitatio ista ex flatu & vapore exoritur, epithemata tam liquida quam solida roborantia & leuiter discutientia imperanda, cum cardiacis frequenter per os assumptis, inter quæ confectio alkermes principatum obtinet: quamuis illius vsum quidam imperitè in grauidis reformident, tanquam partum accelerantis: etenim si confectio ista partum instantem iuuet, vires refocillando, aut propter exiguam licet moschi quantitatem, quæ illius compositionem ingreditur, spiritus exilarando: multò magis potest in mediis mensibus, dum nulla est suspicio pariendi, calorem natiuum fouendo, & viscera nobiliora recreando, hisce symptomatis mederi.

Lumborum autem & coxendicum dolores, quibus sæpe affliguntur prægnantes ob grandescentem iam fœtum, vt fere sciaticum dolorem repræsentent, sedabuntur quiete potissimum & somno, aut inunctione prædictarum partium ex oleo lumbricorum & myrtino. Si onus ventris videatur grandius, quàm vt commode sustineri possit ab vtero & ligamentis, comparanda sunt subligacula & pelles cum vinculis, quibus collo appensis abdomen fulciatur, & iuuetur in gestandâ hac sarcinâ.

Tussis verò in grauidis catarrhosis & capite aut pulmonibus imbecillioribus, valde reformidanda: tũ etiam quia cõcutit vehementer musculos epigastrij, vnde periculũ excutiendi

excutiendi immaturè fœtus: omni operâ & sedulitate cohibenda, iuxta solitam in aliis methodum, præcipuè si à salsis & acribus humoribus pendeat: in quorum temperatione victus ratio ex lenientibus & incrassantibus multum proderit, hordeatis, amygdalatis, panatellis, & similibus. Imo si vigiliæ ob prædictam tussim infestent diutius, poterit Medicus horâ somni pilulas de cynoglosâ, diacodion, vel cochlearia duo syrupi de papauere & de rosis siccis exhibere. Demum reuellentia, cucurbitulas, frictiones, & epispastica adhibere, quæ impetum fluxionis in contrariam partem deducant, si affectus magnitudo id postulare videatur.

Est aliud symptoma in prægnantibus infestissimum & valde formidandum, ex Hippocr. *Aphor.* 60. *sect.* 5. nempe sanguinis profusio ex vtero, naribus, hæmorrhoidibus, & aliis partibus. Quod aliquando sequitur humoris sanguinei multitudinem, alias prauitatem & mixtionem acriorum succorum, vnde varij colores in excretâ materiâ apparent. In primo casu si sanguis fluat moderatè per venas colli matricis, non est valde metuendum in plethoricis fœminis, in quibus imminuitur copia redundantis humoris per hæmorrhagiam. Sin verò fluat per interiores venas matricis, siue per ruptionem earum quæ adhærent embryoni, siue per anastomosin earum quæ illi non adhærent, perpetuò periculum est aborsus, seu propter nimiam hæmorrhagiam & vteri hiatum: seu propter sanguinis retentionem in cauitate vteri, vbi grumescens vel putrescens infinita mala inferre solet. In secundo casu, si profluat ex vtero sanguis vel ichor virulentus, saniosus, nigricans, aut pallido colore suffusus, & tetro odore præditus, vt signum & vt causa pessimis grauidæ rebus profluere solet, quia designat dominatum malignæ cacochymiæ, & quia pessimis suis qualitatibus potest vterum & fœtum in varios affectus præcipitare. Minus malum est, si sanguis per nares, aut hæmorrhoidas feratur, illique multò facilius est mederi. Illud autem præstandum ex communi methodo, ita tamen vt omnia prudenter administrentur, purgantia, adstringentia, vel repellentia, venæ sectio non nisi coactè adhibeatur: vbi alia nihil profuerint, vt ligaturæ, frictiones, & cucurbitulæ variis corporis partibus admotæ. In hæmorrhoidum fluxu temperandus imprimis dolor, ne maiorem materiæ copiam accersat versus vteri vasa proximiora, aut inflammationem inducat.

Superest mammarum inflatio vel extenuatio nimia in grauidis, quæ peculiarem aliquando curam exigunt, vt est *Aphor.* 37. *sect.* 5. *&* 33. *sect. eiusdem.* Quæcunque enim mulieres delicatiores aut morbosiores non possunt dare operam alendis suis fœtibus, sed eos nutricibus committunt, sæpissime istas noxas incurrunt, ex importuno vsu remediorum repellentium & adstringentium mammis adhibitorum imprægnationis tempore, ne lac circa quartum aut quintum mensem in illas influat. Solent enim laminas chalybis inter mammas gestare, frustula suberis vtrique axillæ imponere, vel vnguento rosaceo frequenter inungere, fomenta ex aquis vel decocto, aut succis myrti, rosarum, balaustiorum, hederæ terrestris, cupularum glandium, ipsius cicutæ, foliorum menthæ siccorum cum pauco aceto adhibere: vel cataplasma ex farinâ fabarum in aceto coctarũ & similia. Ex quibus contingit aliquando, vt earum mammæ in deformem gracilitatem & asperitatem extenuentur: alias vt in polyhaimis & succi plenis fœminis materia lactis, facto impetu & contra nitens aduersus ista remedia, copiosius influit, & vbera ita resiccata & quasi constipata istorum ἀποκρουστικῶν vsu, non sine dolore distendit. Vnde coguntur lenientibus, relaxantibus, & emollientibus fotibus, & cataplasmatis deinceps mammas ita affectas recreare, emunctoriis cucurbitulas admouere, vt reuellant fluxum humoris, vel tandem ex ipsis vberibus lac, antequam grumescat vel putrescat, exugere: ne in saniosam materiam degeneret. Sed de his fusè tertio libro acturi sumus Deo volente.

Nunc accedamus ad reliqua symptomata, quæ vltimis grauiditatis mensibus potissimum apparere dicebamus: inter quæ primò occurrunt fissuræ & rugæ, quibus venter illarum iam grandescente fœtu solet exerceri, in primiparis præcipuè, quæ nondum istis distentionibus sunt assuetæ. Quibus est occurrendum antequam fiant, & factis medendum: ne dolorem & deformitatem etiam post partum relinquant. Impediemus ne fiant, si ventris cutem circa quartum mensem laxantibus quibusdam, vt axungiis, pomatis, vel oleis molliorem reddiderimus, inter quæ commendant pinguedinem & medullam ex pedibus arietinis ad putrilaginem decoctis extractam, sæpiusque aquâ rosaceâ

ablutam; vel pellem canis præparatam & oleo amygdalarum dulcium imbutam, quam toti abdomini imponunt, vbi opus fuerit: remouet enim omnem duritiem & cutis asperitatem. Quod si iam factæ sint eiusmodi fissuræ & exulcerationes, leuiter detergentibus & exsiccantibus percurandæ, vt vnguento citrino & rosaceo simul mixtis, vnguento de cerusâ vel santalino: vbi verò rugæ & asperitates post illarum curationem infestarint, redeundum ad emollientia iam dicta, vel etiam fotus eadem vi præditos.

Succedunt tumores pedum œdematosi: aliquando varicosi, quibus valde conflictantur prægnantes, delabentibus humoribus superfluis in partes illas decliues, & longius à caloris fonte remotas. Quod ad varicosas igitur illas venarum distentiones in abdomine, coxis, & cruribus grauidarum frequentissimas, quia post editũ partum disparere solent sua sponte, solemus eiusmodi mulierculis quietem tantum consulere & eleuationẽ crurum in sedili aut in lecto, ne humor tam facile possit ad inferiora deuolui: vel in eis quæ coguntur operibus ordinariis incumbere, fasciationes crurũ leues, quæ ab imâ parte pedum incipiendæ ad supremam versus genu desinant: sic enim facilius ferent illam molestiam. In tumoribus verò œdematosis, si ingens sit moles serosi humoris vel flatus, quæ impediat progressum, necnon dolorem quemdam ex distentione pariat, vt sæpe contingit, resoluenda erit ista materia discutientibus quibusdam & roborantibus partem: quale est sequens lixiuium & cataplasma.

♃ Lixiuij sarmentorum & vini albi, ana ℔.iij. In quibus bulliant cortices citri sicci, limatura cornu cerui, folia pulegij, origani, & calament. cum pauco sale & sulphure. Lauentur & foueantur crura in ingressu lecti per dimidiæ horæ spatium, deinde exsiccentur diligenter, vel fasciis hoc liquore imbutis vinciantur prædicta crura, & sinantur donec refrixerint: deinde illis ablatis illinantur sequenti vnguento.

♃ Vnguenti de artanita ℥ iv. sulphuris viui ʒ iij. baccar. lauri pulu. & aluminis, ana ʒ j. aceti parum. Vel fiat sequens cataplasma.

♃ Farinæ fabarum & orobi, ana q.s. Coquantur cum succo caulium rubeorum & pauco aceto, fiat instar cataplasmatis, quod admoueatur calidè prædictis partibus, addendo etiam parum sulphuris, si res illud exposcere videatur. Cauendum enim à repellentibus vehementioribus metu recursus materiæ ad superiora, ex quo infiniti affectus exoriri solent, vt annotauit Hippocrates 7. *epid. text. 7. in historiâ sororis Harpalidæ.*

Denique solent vexari prægnantes circa vltimos hosce menses frequenter alui suppressione & vrinæ, ob compressionem recti intestini & vesicæ à grandiore fœtu. In suppressâ vrinâ, quia pondus deuoluitur circa collum vesicæ, dum stat erecta, debet mictura iacere, & perinæum fouere sacculo quodam, radice apij & petroselini referto, vel semine lini, quod in lacte vel vino albo leuiter incoxerit. At si molestior sit illa retentio, quæ periculum minetur, debet catheterem admittere operâ experti Chirurgi, vt detumescat nimium distenta vesicâ. In duritie autem alui prospiciendum, ne propter egerendi conatum aliquid mali inferatur matri vel fœtui, ideoque mollienda eiusmodi excrementa scybala alimentis liquidis, vt dicebamus, nempe iusculis cum butyro, maluâ & borragine paratis, prunis dulcibus & saccharatis primâ mensâ sumptis; aliquando leuiter detergentibus, vt pane furfuraceo, initio prandij cum iusculo sumpto, aut decocto hordei cum pauco melle rosaceo ad tria vel quatuor cochlearia. Imo si respuat ista per os assumpta, non est tantopere reformidandus, vt solent aliqui, glandium vsus ex vitello oui cum pauco sale, aut clysterum mollientium & leuiter detergentium paucâ quantitate iniectorum, ex iusculis capitis veruecis, vel alio communi, aut maluæ & seminis lini decocto, cum pauco melle rosaceo, & oleo liliorum: nam maius est multò periculum ex compressione illa alui ab excrementis induratis, quàm ab emollitione, quam eiusmodi iniectiones adferre possunt. Atque hæc sunt præcipua, quibus Medicus iuuare potest prudenter prægnantes variis accidentibus affectas, ex communi & ordinariâ grauiditatis constitutione, vt supra dicebamus. Nunc videamus, quomodo sese gerere debeat, quoties grauidæ extra naturalem cursum, vt vocant, incidunt in morbos grauiores, tam chronicos, vt hydropem, maniam, paralysim, luem veneream & similes; quam acutos, vt febrem continuam, pleuritidem, anginam & similes.

Sed antequam rem aggrediamur, scire oportet nos hic de morborum acutorum

rum & chronicorum qui prægnantibus accidere possunt, integrâ & peculiari curâ non agere: quoniam in immensum excresceret ista tractatio,& frustra hic illa essent repetenda, quæ suis locis explicantur: sed tantum inuestigare, quomodo differat vsus magnorum remediorum diæteticorum, chirurgicorum, & pharmaceuticorum, præcipuè purgationis & venæ sectionis in prægnantibus, quando proponuntur nobis morbis illis detentæ, qui ista auxilia exposcere suo iure & naturâ videntur.

Primò quod ad Hippocratem & Galenum spectat, quorum loca hac in parte diligenter expendenda, quoniam si quid in hisce curationibus grauidarum actum fuerit, quod eorum sententiæ repugnet, statim & quasi meritò Medicis exprobrari solet, quia in re ancipiti & periculi plenissimâ nihil videntur debere moliri, quod non sit à tantis viris probatum & longo sæculorum vsu confirmatum. Galenus igitur *comment. 3. in lib. 1. epid.* penultimâ historiâ vbi agitur de quadam muliere prægnante quæ acutâ febre laborabat, hæc habet. *Exemplum est rarum, prægnantem præter abortionem acutis morbis defungi. Iam illud quoque meminisse par est, fœtum trimestrem & quadrimestrem præter cæteros iniuriis resistere. Qui enim minores sunt, vincula quibus adhærent vtero, imbecilla habent, & vniuersum corpus tenerum: qui vero prope partum, vt post sextum aut septimum mensem, quia iam sunt magni, multo indigent alimento, quo si destituantur crebro in morbis acutis pereunt. Quo fit vt bonam victus rationem his præscribere non parui sit negotij, quando morbo acuto detinentur. Nam si vt non prægnantes partè nutrias, proditur fœtus cum periculo matris: sin fœtus habitâ ratione liberalius illas cibes, ipsa prægnans adducitur in discrimen ob multitudinem excrementorum & naturæ oppressionem.* Quibus verbis apertè sententiam suam declarat, quomodo & quam cautè nos debeamus gerere in præscribendâ grauidis diætâ, quando morbo acuto detinentur. Vt enim primis mensibus quodammodo ferre possunt quandam inediam & victum tenuiorem: sic in mediis minus, in vltimis minime, propter causas ab eo ibi adductas: ita tamen, vt si in diætâ grauidarum ægrotantium aliquid peccandum vel concedendum sit, videatur melius esse ad paulo pleniorem diætam, quam tenuiorem vel exquisitam vergere: ex viribus enim vtriusque speranda salus, tam in præsenti morbo, quam in eâ quæ superest gestatione & futuro partu. Atque hæc paucis de diætâ.

Quod ad venæ sectionem spectat, Hippocrates eam omnino prohibere videtur in grauidis *Aphorism. 30. sect. 5. Mulier*, inquit, *vtero gerens, sanguine ex venâ misso abortit, præcipuè si fœtus iam sit grandior.* Quod aliqui interpretantur vt plurimum, & in imbecillioribus, non autem in omnibus: quemadmodum enim 31. *eiusdem sectionis* dixit: *mulierem grauidam ab aliquo morbo acuto corripi, lethale*: quamuis certum sit, non omnes, sed plerasque in istis affectibus interire: sic de phlebotomiâ intelligendum volunt. Alij audiendum malunt de largâ illâ & profusiore sanguinis missione, quam tantum putant veteribus vsitatam fuisse, ac proinde ratione quantitatis inferre grauidis ægrotantibus periculum, non autem ex se & si artificiose regatur: Celsus *libro 2. cap. 10. Siquidem antiqui*, ait, *primam vltimámque ætatem sustinere non posse hoc auxilij genus indicabant, persuaserántque sibi mulierem grauidam, quæ ita curata esset, aborsum esse facturam. Postea verò vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum, aliasque potius obseruationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat: interest enim non quæ ætas sit, neque quid intus in corpore geratur, sed quæ vires sint considerare.* Nos itaque dicamus phlebotomiam prægnantibus quocunque mense, potissimum verò primis, non esse denegandam, si causa morbi, illius species & magnitudo illam exposcere videantur, vt in febre putridâ potissimum sanguineâ, in fluxionibus phlegmonosis, vt pleuritide, peripneumonia, & anginâ: dummodo vires sint integræ, aut saltem mediocres, quarum firmitas à præsenti Medico ex pulsus constantiâ & reliquis explorabitur, vt pro earum modulo ea sanguinis quantitas extrahatur, quæ exhauriendæ plethoræ, reuellendæ fluxioni, & debellando morbo salutis vtriusque rebus sufficere possit. Quamuis enim ex phlebotomia aliquod aborsus periculum immineat, non tamen minor sequetur noxa, & incommodum, si redundante sanguine, putrescente in vasis maioribus, aut in aliquam partem phlegmone tentatam fluente, cum dolore & febre vehementi, nulla adhibeatur illius vacuatio aut reuulsio, sed totum naturæ oppressæ negotium committatur. Itaque in re ancipiti, qualis est acutus morbus in prægnante, melius est illud præstare remedium quod est accommodatissimum ad eius oppugnationem, quam miseram velut deploratam, metu virium aut aborsus sine illo relinquere. Aphorismus

autem citatus, siue Hippocratis sententia facit magis ad prædictionem quam prohibitionem, vt videlicet ante vsum tanti auxilij, & tam necessarij præmoneantur à Medico affines ægrotantis, & adstantes de periculo aborsus, vt si post phlebotomiam contingat, quod sæpe fit, non reiiciatur culpa in eum, sed in morbum ipsum, cuius magnitudine coactus tale remedium vsurpauit. Imo si liberè quod sentimus, dicendum sit, melius est grauidas periclitari de aborsu in morbo acuto ob vsum phlebotomiæ, quàm illâ omnino priuari, quia facilius est & frequentius eas hoc modo euadere, quam si oppressæ causis morbificis tandem abortiant. Cum ergo redundet sæpe sanguis in prægnantibus, ita vt ad aborsus præcautionem primis mensibus sæpe sit extra alium morbum educendus & minuendus: suppetátque ad lactis copiam etiam vltimis mensibus suscitandam, non est dubium quin in prædictis casibus phlebotomiam commodè ferre possint, si non confertim, saltem per ἐπίκρασιν & partitè, vt ipse vsus & quotidiana experientia confirmauit. Quod si purgationem in grauidis concessit Hippocrates, vt postea videbimus, quando materia turget, cuius vis non est amplius in manu nostrâ posita, vbi semel assumpta fuerit, & maiorem multo excitat perturbationem in corpore quam phlebotomia; non est credibile illum eo Aphorismo voluisse sanguinis missionem in grauidis simpliciter prohibere, sed tantum admonere de periculo, cuius gratiâ conueniens prædictio est facienda, vt iam sumus interpretati. Atque hæc de venæ sectione vsurpanda in grauidis correptis acuto morbo, vel etiam longo, si rei natura id suadere videatur.

Iam de purgatione illarum agamus, de cuius vsu ita Hippocrates *Aphorism.* 1. *sect.*4. *&* 29. *sect.*5. *Grauidas purgare, si materia turgeat, conuenit quadrimestres, & ad septimum vsque mensem: grandiores verò & iuniores cauere.* Vnde misera illa periit 5.*epid.* cui catapotium ex elaterio deorsum purgans secundo mense exhibitum fuerat. Et *Aphorism.* 34. *sect.* 5. *Grauidæ si aluus nimium profluat, periculum est ne abortiat:* & *Aphorism.* 27. *sect.* 7. *Tenesmus in grauidâ excitat aborsum.* In quibus apparet, Hippocratem fuisse dubium & quasi anxium in præscribendâ grauidis purgatione: vbi tamen eâ opus est, vtpote in redundante cacochymiâ, per morbos humorales tam diuturnos quam acutos in quibus materia turget, concedere tribus mediis grauiditatis mensibus, quando iam robustior est fœtus, primis autem & vltimis non nisi cum cautione & metu præscribere: quia primis propter teneriora vincula facile excutitur conturbante medicamento: vltimis vero ob maturitatem & partus propinquitatem, periculum est ne acceleretur illius exitus cum vtriusque calamitate.

Verùm si in hac re sententiam nostram aperire liceat, certum est mulieribus grauidis morbo acuto vel longo detentis ex humorum excrementitiorum dominatu, purgationem præscribi posse, tam in principio morbi, quam statu & declinatione; turgente vel iam concoctâ materiâ: quotiescunque maius impendet periculum ex parte istius cacochymiæ in grauidarum corpore stabulantis, quam ex commotione aut insuauitate purgantium. Imo nullus est eorum qui hodie feliciter medicam praxim exercent, qui non illas præcautionis causâ, vt auertantur causæ morbificæ, & effectus varij quibus obnoxiæ esse solent, medicamento cathartico vacuet, non tantum benigniori, vt est rhabarbarum, myrobalani, mãna, syrupus rosatus solutiuus, catholicon, & similia; sed etiam valentiori, dummodo malignitatis sit expers; qualia sunt hodie electuaria nostra laxatiua summo iudicio composita ex eis quæ catharticorum acrimoniam & agitationem nimiam reprimunt. Potest itaque Medicus vtiliter & conuenienter illa vsurpare in grauidis purgationi potissimùm assuetis quocunque grauiditatis mense, securius tamen mediis, vt doctè annotauit Hippocrates. Idque per ἐπίκρασιν potius & repetitis vicibus, vt ex opiatâ laxante aut syrupo magistrali, quam subito & vehementer.

Vsus tamen pilularum in grauidis est suspectior, quam aliorum catharticorum, tum propter validam conturbationem quam inferunt, tum ratione aloës, cuius amarore ingratissimo male affici potest fœtus, & quia solet aperire orificia venarum & hæmorrhagiam excitare. Quod si eâ opus esse videatur aliquando, vt in affectibus propriis ventriculi, lauetur diligenter aquâ rosarum & similibus, vt tollatur eius acrimonia, vel permisceatur adstringentibus & roborantibus.

Idem dicas de clysteribus, quorum vsum summopere reformidant mulierculæ in prægnantibus, ob compressionem & morsum quem excitare possunt in abdomine: attamen in assuetis & quando opus fuerit, non est ita periculosus, dummodo mi-

nori

nori quantitate iniiciantur, & ex eis comparentur, quæ molliendi aut leniendi potius quam pungendi aut validè detergendi facultate prædita sunt.

Quemadmodum igitur purgatio artificiosè præscripta competere potest prægnantibus, quando res illud exposcit in morbis longis & acutis; sic etiam præparantia & concoquentia accommodata, dummodo non præripiant conuenientem cibandi occasionem, quæ vires vtriusque conseruet: quorum ideo formulæ sub alimenti specie, quantum fieri poterit, erunt præscribendæ. Reliqua autem vacuantia per secundam & tertiam corporis regionem, qualia sunt diuretica & sudorifica, cautè erunt adhibenda: diuretica enim vera attenuandi aut detergendi facultate insigni prædita, non sunt in eis satis tuta, quia menses eodem modo quo vrinas promouere possunt, ac proinde satis erit leuiora & minus aperientia in eis vsurpare. Sudorifica tamen possunt vsurpari tutius, quia exhauriunt serosos humores & ad circumferentiam corporis propulsant cum biliosis aliquando excrementis, sed quæ sunt moderata, & sine vllo conatu nimio & deiectione virium. Sic enim multas grauidas, in quibus erat luis venereæ suspicio, aut quarum fœtus ex patre inquinato susceptus fuerat, decocto ligni sancti, radicum chynæ, ligni sassafras aut rad. sarsæ parillæ per quadraginta dies assumpto cum diætâ conuenienti fœliciter percurauimus. Imo plurimas in quibus maior erat istius mali labes, vidimus inunctiones ex hydrargyro, aut emplastra mercuriata cum sputationibus constanter & impune sustinuisse ab Empiricis instituta. Vbi enim adsunt causæ morbificæ, aduersus quas valentioribus remediis est pugnandum, non est dubium quin natura mediocriter robustâ magis leuetur ex eorum vsu, quam opprimatur: quia concurrit simul cum illis ad conflictum istum perficiendum, & post partam victoriam felicius conquiescit, quam si pessimarum illarum dispositionum insultibus ad finem vsque imprægnationis confligetur. Quæ dicuntur à nobis, non vt semper ista imitetur Medicus, sed vt quorumdam pusillanimitatem incusemus, qui malunt miseras prægnantes & morbo afflictas omnino derelinquere, quam conuenientibus auxiliis iuuare. Iam igitur ad alia transeamus.

CAPVT III.

De mola & monstris.

NATVRAM αὐτοδίδακτον per se doctam propter finem certum agere docuit Philosophus, quoniam generationes rerum non fiunt casu aut fortuitò, neque ex quolibet quidlibet exoriri potest, sed ex certo & determinato principio. Quod si aliquando à proposito sibi fine aberret, id fit propter causarum concurrentium impedimenta, quibus à priore suo scopo auertitur: Vnde exurgunt errores & monstra, nempe effectus quidam illius à rectâ & solitâ secundum speciem dispositione degenerantes. Vt enim fiat monstrum, oportet similitudinem specificam non seruari cum suâ proximâ causâ principali, verbi gratia, si ex semine humano serpens, piscis, aut canis generetur, vel certè puer aliquas habens partes istorum animantium. Ista enim vera monstra existunt, quia degenerant secundum similitudinem specificam: quamuis multa alia latiore significatione monstra dicantur, vt quæ respectu materiæ deficientis vel exuperantis nascuntur sine brachiis, aut duplici capite: quæ ratione qualitatis, situs & ordinis habent aliquas partes malè collocatas vel conformatas. Quotiescunque igitur causæ ad generationem putà hominis, de qua nobis est hîc propositum agere, necessariæ, vt semen vtriusque parentis, materia ipsa ex quâ debet fieri fœtus, nempe sanguis menstruus, locus in quo generatur, nempe vterus, & omnia externa ad illam conferentia, vt cœlorum aspectus, aëris ambientis qualitates, materna imaginatio, & similia non fuerint ritè disposita, aut non seruarint conuenientem proportionem inter se, tunc sequitur defectus siue error in generatione, qui pro varietate multiplici varias etiam monstrorum differentias constituit.

In specie igitur humanâ ea omnia vocamus monstra, quæ in vtero muliebri genita ad animantis alterius speciem & naturam accedenti, aut partibus quibusdam excedentia

excedentia vel deficientia, sensum & motum voluntarium habent, aut habere poterunt. Quæ verò rudia sunt & informia, nullis distincta membris, sed instar globi alicuius & molis carnosæ effícta, molas appellarunt. Quamuis enim multi illud molæ nomen extendant ad quascunque eleuationes vteri muliebris, siue sint à flatu & aquis in eius cauitate contentis, seu à tumore quocumque scirrhoso, vel carnoso illius substantiam occupante: attamen certum est illos affectus aliam longè habere naturam & dispositionem ab eo qui verè & propriè mola & μυλὴ appellatur, per quamdam similitudinem cum molis illis versatilibus pistrinorum, quibus frumenta & alia conteruntur. Vnde Hesychius μυλόσαρκα vocat, veteres molucrum.

Relictâ igitur monstrorum longiore tractatione, vt quæ parum ad institutum nostrum faciant, & quia eorum curatio, si quæ contigerit, ad molæ sublationem facile referri possit: ideo molæ explicationem à definitione exordiamur, dicentes, molam esse dispositionem præter naturam in vtero muliebri, ob genitam in eius cauitate substantiam carnosam, rudem & informem, ex imbecilliore semine virili & nimia sanguinis quantitate, quæ ramificationibus quibusdam prædita, & membranis inuoluta, incrementum suscipit, palpitat & grauiditatem veram in principio æmulatur: tandem verò grauissima & molestissima infert symptomata.

Hac descriptione ea omnia videmur complecti, quæcumque ad naturam & causas istius affectus intelligendas requiruntur. Nam dum dicimus esse dispositionem præter naturam, denotamus molæ generationem esse præter intentum naturæ, quæ ex vitio seu necessitate materiæ illud generat quod potest, ac proinde cum deficiat à suo naturali opere, autor est ex accidenti morbosæ illius & periculosæ constitutionis, quam molam appellamus: quæ reuera nihil aliud est, quam numerus partis auctus præter naturam cum obstructione, propter insignem illam carnis quantitatem in vteri muliebris cauo progenitam, non autem in illius substantiâ, & poris propriis, vt distinguatur ab omni tumore præter naturam qui vterum obsidere potest, & omni aliâ ingrauidatione falsâ seu molâ impropriè dictâ, quæ à flatu, aquositatibus, vel collectionibus purulentis suscitari potest: quod imprimis accuratè est annotandum. Quæque dicitur in vtero mulieris genita, quoniam rarò aut nusquam in vtero aliarum animantium produci solet, quia carent menstruis purgationibus, neque tantam habent superflui sanguinis copiam, vt ex eâ fieri possit mola, nec tam frequenti coitu vtuntur, ex quo maxima semini imbecillitas conciliatur. Quod enim de vrsâ narrant, aut est fabulosum, aut quia pituita quædam mucosa fœtui adhærescit, quam lambendo aufert, & sic effingi à multis existimatur illius fœtus.

Potissima igitur molæ generatio pendet ex imbecillitate seminis vtriusque, præcipuè virilis, quod non potest dominari & regere nimiam sanguinis quantitatem in vterum effusam, sed post inchoata generationis rudimenta, nempe vasorum quasdam ramificationes ad nutritionem, tunicas & inuolucra veluti obrutum concidit, & superatur à multitudine materiæ, quæ deinceps in rudem illam & indigestam carnis molem facessit, aliquando vnicam, alias plures, prout diuisa est in varias vteri partes, illi firmiter adhærentes instar piscis illius quem polypum vocant, aut certe simillimas illi, quem raiam asteriam & clauatam dicunt.

Est igitur insignis hic illa controuersia paucis agitanda, qua quæritur vtrum mola sine virili semine & congressu in mulieribus generari possit. Nulla enim est ferè maioris momēti ad pudicitiam vel impudicitiam fœminarum accusandam vel propugnandam, nec de quâ maior sit inter authores nostros discrepantia. Plinius enim *lib.* 10. *cap.* 64. imo ipse Auicennas, Paulus & Aëtius existimant molam, id est, carneam quandam & rudem substantiam ex affusione sanguinis in vtero generari posse, vel à solo vteri calore assante & coagulante istum sanguinem; vt contingit in multis aliis corporis nostri partibus, quæ ὑπερσαρκώσεις frequenter patiuntur: vel concurrente muliebri semine, cui velut coagulo huiusce humoris imperfectam istam actionem tribui posse asseuerant. Galenus etenim *lib.* 14. *de vsu partium*, vbi agit ferè ex professo de molæ istius generatione, dicit eam respondere ouis gallinarum subuentaneis, quæ nullam habent generandi vim, & sine galli congressu producuntur. Verum ista sententia nobis placere non potest; primò quia repugnat authoritati Hippocratis *lib.* 2. γυναικείων: secundò quia aduersatur experientiæ; quotidianus enim rerum euentus ostendit istas molas non in virginibus & castitatem seruantibus fœminis contingere, sed in illis quæ viro coniunctæ sunt, aut quocunque modo virili fruuntur concubitu, imo plerunque istas molas esse coniunctas cum

vero

vero fœtu, ita vt falsam imprægnationem repræsentent, errorem in computando tempore partus producant, & magnum fœtæ & fœtui periculum difficultatémque in pariendo inferant. Vnde fit etiam vt apud Gordonium mola dicatur *frater Lombardorum*, quia mulieres Lombardicæ valde erant obnoxiæ generationi molæ aut monstri cum fœtu. Quod si solus sanguis vteri calore condensatus, vel saltem muliebri semini coniunctus sufficeret ad molam producendam, certè frequens esset & pene ordinaria illius generatio in illis, quibus menses supprimuntur, in puellis nubilibus aut viduis alacrioribus, quibus vtriusque copia suppetit: quod tamen non contingit, nisi in illis, quæ suspectæ sunt pudicitiæ.

Repugnat etiam rationi ista sententia: quoniam sanguis effusus in vterum, cum sit extrauasatus, nisi regatur ab aliquo efficiente & dirigente, est omnino extra naturæ regimen, vnde grumescere, vel putrescere & inflammari solet, non autem formari & effingi in certam molem, quæ deinceps nutriatur & paulatim accrescat. Quod enim de ὑπερσαρκώσει aliarum partium, excrescentiis carnosis & fungosis aut tumoribus præter naturam dicitur, non est par ratio: quia materia istarum ὑπερσαρκώσεων, & tumorum non extrauasatur aut emittitur omnino in cauitatem partis, sed ex poris ipsis erumpens per modum nutritionis, quamuis vitiosæ, facessit in eiusmodi superfluas eleuationes: quod etiam in vtero contingere posse fatemur, sed non ideo veram istam molam constituere, de quâ nunc est quæstio, verum tumores præter naturam carnosos aut fungosos, atheromata, steatomata, & similia, quorum dispar est omnino natura & species. Quod si dicas, istum sanguinem in vteri cauitatem effusum regi & effingi in molam seu corpus ἡμίζωον, vitâ tantum plantæ præditum, à semine muliebri, cui ista imperfecta actio tribui potest, quandoquidem illud ad perfectam generationem efficienter concurrere concedunt Medici. Respondemus, semen quidem muliebre quamdam efficiendi vim habere virili coniunctum ad fœtum producendum: solum autem nihil posse, ne ad imperfectam quidem generationem, quandoquidem effusum extra vasa fœminarum spermatica, vt contingit aliquando per nocturnas illas pollutiones, aut titillationes partium genitalium, non retinetur in cauitate vteri, sed effluit & eiicitur foras, quia tunc nulla fit vteri contractio vt in susceptione virilis seminis, ad cuius velut gratissimi hospitis aduentum matrix sese colligit, & vtrumque gestiens in interiori sinu suo recondit, vt postea fiat conceptus. Adde quod finalis causa deficit, propter quam natura operari solet, quia à solo semine muliebri non potest consequi perfectam generationem, ideo negligit eiusmodi effusiones seminis muliebris, & ex eo ne inchoat quidem. Sed nonne etiam in omni actione debet esse quædam dissimilitudo vel contrarietas? Itaque à solo muliebri semine velut omnino simili, non potest inchoari aut perfici illa actio. Non valet igitur illa similitudo ouorum, quæ à gallinis sine galli congressu producuntur: quoniam gallinæ à gallis non materiam quamdam spermaticam recipiunt vt oua generent, sed vim tantum seu spiritum genitalem, quo perfusæ ouis eamdem communicant vt fœcunda esse possint: mulieres verò contra, & omnia animantia viuipara ex permistione seminum solent conceptus suos efformare. Galenus itaque illâ comparatione vsus est ad rem potius illustrandam, quam vt contrarium huic doctrinæ quicquam suaderet. Iam ad alia transeamus.

Diximus itaque in nostrâ definitione, substantiam istam carnosam rudem esse & informem, si comparetur cum vero fœtu; attamen partium quarumdam habere delineationes, vt tunicas, ligamenta, & ramificationes vasorum, quibus adhærens vtero trahit alimentum, & accrescit aliquando in immensam molem, instar ζωοφύτου seu plantanimalis dictæ, quæ præter vegetantem illam animæ vim, motu etiam quodam palpitante seu dilatationis & contractionis prædita est, quo nomine maximè mentitur veram imprægnationem, & ancipites ac dubios reddit diu contemplantium animos, donec ingrauescant grauiora illa symptomata, quibus manifestè distinguitur à vero & germano fœtu, vt postea dicemus.

Causæ igitur quibus eiusmodi irrita & inutilis in vtero substantia gignitur, possunt considerari ex parte rerum naturalium, non naturalium & præter naturam, vt in reliquis affectibus morbosis. Idque primum ratione viri ipsius, quatenus semen morbosum aut saltem imbecillius generationi præstat, vt quoties est iam effœtus & senescens, vel etiam tenerior adhuc & iuuenculus, aut naturæ deli-

catioris, & infirmioris valetudinis quam par sit ad rem veneream gnauiter exercendam : quoties etiam ob errores externos corrumpitur vis genitalis seminis, vt in illis qui crapulæ addicti sunt : qui nimio & intempestiuo concubitu euertunt caloris natiui robur, nec sinunt materiam seminalem debitè in testibus confici: qui ob immoderatos labores aut morbos acutos vel diuturnos, præcipuè vero gonorrhœas inueteratas, totum habent corpus languidum, & quasi effœminatum. Quod eodem modo in fœminis contingere potest ratione proprij seminis, quod in generatione præstare debent. At verò præcipuè respectu ipsius sanguinis menstrui, qui si substantiâ, quantitate, motu nimio & subitaneo post concubitum vel quantitate peccet, maximam & potissimam præstat occasionem molæ in vtero producendæ, vt supra dicebamus. Nam substantia menstrui corrupta, vel maligna, ichorosa, saniosa, aut putris obtundit aut saltem reprimit ἐνέργειαν spiritus illius, qui artifex est primarius generationis nostræ : vnde contingit imperfectum illud & quasi portentosum opus ex materiæ ipsius vitio. Nimia quantitas menstruorum, ex Aristotele 4. *de generat. animal.* idem præstat : quo fit vt videamus plerumque mulieres πολυαίμας & πολυσάρκας obnoxias esse generationi molæ, & eas quæ imminentibus aut fluentibus mensibus auidius concumbunt, quando scilicet vterus humore illo superfluo redundat, aut citius quam par est confluit ad seminis nutritionem post concubitum. Est apud Hippocratem 5. *epidem.* insignis historia vxoris cuiusdam Gorgiæ, cui cum per aliquot annos suppressa fuisset menstrua purgatio, tandem cum multo & copioso sanguine proiecit molam & sanata est, quam ibi genitam fuisse ob copiam materiæ retentæ & semini imbecilliori coniunctæ credibile est. Ratione item qualitatis menstrui, crediderim ego facilè calidiorem iusto & quasi feruidum sanguinem, aut crassiorem & viscidiorem, quamuis non multum quantitate luxuriet, aptissimum esse ad efformandas istas molas, quia calidior absumit benignum humorem seminis, & spiritus dissipat : crassior aut viscidior suffocat illius vim, nec potest ita facilè regi, vt in varias partes & figuras efformetur, quæ ad perfecti fœtus generationem requiruntur. Quæ sint autem causæ istarum omnium rerum, propter quas sanguis ille maternus corrumpitur in suâ origine, quæ αἱμάτωσιν respicit, vel permixtione alienâ, aut in ipso vtero ob peculiares δυσκρασίας, malas conformationes, aut obstructiones ibi genitas labefactetur, facile erit vnicuique ex censu illo & enumeratione ordinariâ, vel præcedentibus nostris tractationibus repetere. Nunc ergo ad affectus istius διάγνωσιν veniamus.

Nullus est affectus, qui maiorem Medico difficultatem in διαγνώσει, necnon aliquando dedecus aut gloriam afferat, quam propositus molæ affectus : quia potest æmulari veros partus, hydropes vteri, tumores, aut obstructiones illius insignes cum suppressâ muliebri purgatione. Ideo cautè admodum & solerter hic progrediendum, non solum ob consimiles istos affectus, à quibus est distinguenda mola ; sed etiam quia cum illis sæpe complicari solet, & simul cum partu, hydrope vteri, tumoribus, & obstructionibus illius mulierculas infestare. In principio igitur generationis molæ, vix est possibile illam secernere à vero partu propter affinitatem symptomatum, vt docet Hippocrates 1. γυναικείων. Nam & decolor fit mulier, & horrores infestant, & menses retinentur ob clausum vteri orificium, cæteraque eiusmodi apparent initio, quæ veram mentiuntur grauiditatem. Progressu autem temporis, vt circa tertium mensem, tria habet potissima & quasi χαρακτηριστικὰ Hippocrates, quibus molam esse in vtero deprehendit. Primum est ab ipso motu, nam mola vel non mouetur omnino circa tertium vel quartum mensem, vt verus fœtus, sed instar lapidis aut rei inanimatæ conuertitur simul cum corpore muliebri in hoc vel illud latus cum insigni pondere & grauitatis sensu, aliquando etiam pungenti dolore, quo nomine distinguitur ab vteri hydrope & aliis tumoribus præter naturam, qui huic vel illi parti magis adhærent : aut si moueatur, mouetur tremulo quodam & palpitante motu, ratione constrictionis & dilatationis, vt contingit in ζωοφύτοις multis, non autem in omnem situm, & partium differentiam, vt solet fœtus, cuius agitatio velut circularis ab imo ad summum percipitur. Secundum signum repetit Hippoc. ex ipsâ plenitudinis vteri mole & figurâ; nam vbi iam intumescere incipit venter, ex molæ incremento dilatatur in omnem dimensionem, fere æqualiter, cum ex fœtu acuminetur potius versus vmbilicum, coarctatis molliter lateribus, & si quis contrectet hypogastrij regionem diligenter, animaduertet in molâ nullam esse

partium

partium distinctionem, sed velut globum quemdam, versus vteri & lumborum inferiorem partem positum. Tertium denique signum principale petitur ex ipso lacte; nam in grauidis ex vero fœtu, solet natura de illius nutritione sollicita transmittere circa quartum mensem sanguinis optimi copiam in mammas, vt ibi concoquatur, & in lactis naturam facessat, ac tanquam in penu asseruetur donec infans ex vtero prodierit. At in molæ generatione quamuis intumescant mammæ, non gignitur tamen lac, saltem verum & legitimum; sed cruda manet illa materia, & tandem euanescit: quia scilicet calor natiuus debilis factus in mammis per sympathiam vteri, & quasi reuocatus negligit concoctionem humoris illius, cuius nulla deinceps futura est vtilitas. Progrediente magis tempore tanta mulierem molâ laborantem infestant symptomata, si quidem infirmior fuerit, vt vix ab eis respirare possit, languescentibus omnibus functionibus naturalibus, vitalibus, & animalibus; sin verò robustior, exurgit natura summo impetu ad excludendam istam molestiam cum perpetuo expellendi desiderio, & doloribus dorsi atque inguinum: Vnde eruptiones apparere solent frequentes sanguinis atri & impuri, aliquando frustulorum carnis, si incipiat dissolui mola cum febre, dolore, & similibus, ad quæ tandem sequitur exclusio informis illius, & inutilis substantiæ, si quidem in plures partes diuisa fuerit, minúsque vtero adhærescat. Vbi verò irritus est iste naturæ conatus, moláque grandior & globosa siue vnita firmiter cum suis ligamentis in cauitate matricis stabulatur tunc elapso, partus legitimi tempore, durat ad duodecim vel tredecim vsque menses, aliquando ad tres vel plures annos, ac sæpe fœminam variè cruciatam è medio tollit. Maior est difficultas dignoscendi molam quando complicatur cum fœtu, cum hydrope, tumoribus, & similibus: quoniam ex permixtione signorum valde anceps cognitio illius exurgit. Est tamen ex solerti eorum omnium consideratione, expiscanda διάγνωσις, & quantum fieri poterit, ad vsum artis reuocanda.

Quod ad PROGNOSIN; pauca ex Hippocrate ipso *in libro nuper citato*, *& lib. de sterilibus*, proponemus: molam scilicet perpetuò affectum esse periculosum, quia insignem affert vtero obstructionem, totique corpori noxam, ob refluxum excrementorum ad partes nutritioni dicatas, quibus naturalis œconomia peruertitur. Periculosior verò multo, si vnica sit caro, quia, vt dicebamus, ex eâ frequentissimè mulieres pereunt, tum quia non possunt eam excludere, sicque infinitis exercentur malis donec moriantur: tum quia in illius exclusione periculum est ne intereant ob insignem diuulsionem, dolorémque istarum partium, atque hæmorrhagiam superuenientem. Vbi in plures diuisa est particulas, sæpius tertio vel quarto mense eiici solet, dum scilicet est mollis, cum noxâ tamen & insigni labore, quia maximum naturæ conatum ad illius exclusionem, præcipuè vero tunicarum & ligamentorum quibus annectitur, intercedere oportet. Si fœtui coniungatur, vt plurimùm ab illâ interimitur: si ei complicetur hydrops vel subsequatur, vix euadere potest mulier, duobus hisce crudelissimis affectibus occupata. Iam igitur videamus, quibus morbum istum auxiliis expugnare possimus.

Vbi primùm molam in vtero genitam esse cognouerimus, non est cunctandum in curatione, priusquam augeatur magis, vel radices in vtero firmiores agat. Ideo suppositâ victus ratione conuenienti, quæ fœminæ vires sustentet, si imbecillior sit; aut quæ excrementa, & ipsam sanguinis multitudinem minuat, si sit cacochyma vel plethorica, omni arte ad istius ponderis & rei inutilis sublationem erit incumbendum remediis tam chirurgicis quam pharmaceuticis, quorum rationem repetere licet ex capite de suppressis mensibus prouocandis, & capite de iuuando partu, seu propellendo fœtu mortuo extra vterum, de quo deinde acturi sumus.

Clarioris tamen doctrinæ gratiâ pauca subnectamus, quibus præcipuè huius affectus θεραπείαν instituere licebit. Cum igitur Medicus naturæ sit minister, & imitator in illis motibus quos salubriter instituit, ideo quoniam experientiâ constat, multas mulieres hisce affectibus liberatas fuisse insigni diarrhœâ, dysenteriâ, & hæmorrhagiâ vterinâ sponte superueniente, oportet etiam eadem methodo progredi in illis quæ destituuntur isto auxilio naturali. Ac proinde purgantia accommodata satisque valida, aperientia, detergentia, & emollientia erunt vsurpanda, tam sumpta quam admota, variis formis, vt totum corpus exinaniatur, viæ reserentur, & excrementa attenuentur atque agitentur sufficienter, sicque per consequutionem quamdam natura impellatur ad depulsionem oneris istius.

Præscribantur igitur potiones purgantes; balnea naturalia seu thermæ potu & balneo valde prosunt detergendo, molliendo, & aperiendo: apozemata incidentia, pulueres diuretici & mensium prouocatiui, clysteres acriores, pessaria irritantia, fotus, balnea, & linimenta mollientia & aluum subducentia, quorum longiorem catalogum hîc denuò recensere superfluum esset: Inter alia autem commendat Hippocrates *lib.* 1. γυναικείων, fotum & clysterem ex radicibus aristolochiæ, mercuriali, cum aliis emollientibus & detergentibus: pessarium ex elaterio, decoctum dictamni cretici frequenter exhibitum, castorei puluerem, & cucurbitulas circa lumbos & latera ventris, aliásque vicinas partes adhibitas, quibus scilicet deturbetur & quasi auellatur mola ista interius delitescens. Laudat etiam sanguinis missionem copiosiorem, si quidem vires constent. Vt enim mulier vero fœtu grauida sanguine emisso abortire solet, sic etiam verisimile est in isto conceptu naturam defraudatam humoris copiâ quâ alitur mola, sollicitari ad eius expulsionem.

Attamen si diuturniorem illius in vtero moram reformidemus, in muliere potissimum exangui aut minus sanguineâ, multò erit consultius venas inferiores, vt poplitis aut tali, secare, quibus attrahitur materia versus inferiora, sicut menses euocari solent; quam venas cubiti, quibus sola plethora tollitur, virésque exhauriuntur. Adde, quod sæpe accidat, vt post excretionem molæ disruptis violenter vteri vasis, sanguis immoderatè profluat, ita vt non solum cucurbitulis, frictionibus, & vinculis superiorum partium dolorificis opus sit ad hæmorrhagiam sistendam, sed etiam phlebotomiâ istâ brachij ad reuulsionem.

His ita per aliquod tempus tentatis, vt commoueatur & quasi concutiatur mola in vtero latitans, si quidem nulla sit spes exitus illius, aut frustula quædam excreta fuerint, reliquis intus morantibus cum magno naturæ incommodo: volunt authores nostri, vt veniamus ad chirurgiam illam, quam veteres μοχλείαν appellabant, quæ instrumentis & maiore artificio perficitur, antequam vires magis debilitentur. Collocatâ conuenienter fœminâ, vteróque per διοπτρὰν dilatato, vel solâ manu Chirurgi peritioris, vel adhibitis laqueis, & vinculis, aut etiam organis illis extractoriis quæ in fœtu demortuo auellendo vsurpantur, & à gryphij pedis similitudine nomen traxerunt, comprehendi debet artificiosè & extrahi, quam minimâ fieri poterit mulieris & vteri noxâ: sæpius enim succedunt ingentes hæmorrhagiæ, dilacerationes partium, vlcera & putrilagines, quibus omnibus mederi conueniet pro singulorum differentiâ & causis, vt rursum in puerperio dicemus.

Sunt qui post excretum vnum aut alterum molæ frustulum, aperto scilicet vtero existiment putrefacientibus & suppurantibus reliquias esse molliendas, & in saniem conuertendas, vt sponte sua deinceps effluere valeant. Verum res est periculi plenissima, ex tantâ corruptelâ in vtero suscitatâ, & in materiâ rebelli, vix fieri potest, quin fœmina febre, lipothymiâ, doloribus aut conuulsione tandem correpta intereat. Aut si tantam malorum tempestatem euadat, quin incidat in carcinoma aut sæuissimum aliquod vlcus vterinum, ex quo deinceps necessariò multis cruciata affectibus contabescat. Melius est itaque vel totum naturæ negotium committere, quæ expellat reliquias istius molæ paulatim, aut exsiccet intus & induret: vel certè vti exsiccantibus & detergentibus, quæ illud tandem absumere valeant. Ac proinde opus est magnâ Medici, cui talis casus proponitur, sedulitate & prudentiâ, ne quicquam in ægrotantis incommodum aut artis opprobrium committatur.

Vbi igitur contigerit mulierem bono aliquo fato, propriæ scilicet naturæ aut artis operâ pessimum hunc morbum euasisse, deinceps curandum est sedulò, ne incurrat istos inutiles & damnosos conceptus. Quod fiet si omnium illarum causarum diligenter euitandarum rationem habuerit, quas nos supra proponebamus. Inter quas præcipuum est ne concubat instantibus aut fluentibus adhuc menstruis, sed bene repurgato vtero ab omni sorditie excrementorum, quorum copiâ obruitur seminis ἐνέργεια. Debet etiam rarus esse vtriusque concubitus, vt redintegratis viribus, & bene elaboratâ geniturâ opus illud aggrediatur commodè. Denique si vterus intemperatior aut obstructionibus obnoxius huic rei aliquam occasionem præbere videatur, cessent per aliquod tempus, omniáque in meliorem omnino statum reducantur, priusquam ad nouam generationem accedant. Idem dicas de monstris, in quibus etiam auertendis maximè cauendum ab imaginatione alienâ & præposterâ, quæ præcipuum hac in parte effectum habere creditur. Nos verò ad alia transeamus.

CAPVT IV.

De superfœtatione & gemellis.

VNo eodemque capite dicturi sumus de gemellis & superfœtatione, quoniam in eo tantum differunt, quod per gemellos audimus conceptionem duorum vel plurium fœtuum vnico coitu, & ex vnico semine procreatorum: per superfœtationem verò seu ἐπικύησιν conceptum variorum fœtuum simul quidem in vtero contentorum, sed variis & diuersis congressibus genitorum, ac proinde neque eisdem inuolucris comprehensorum, nec eodem tempore, vt vitales esse possint, perfectorum. Ad clariorem huius rei intelligentiam, sciendum est vterum in mulieribus ita fuisse à naturâ comparatum, vt cauitatem habeat mediâ quadam lineâ distinctam, suturæ quæ in scroto apparet persimilem, cuius beneficio vterus in duas quasi partes diuiditur; dextram & sinistram vocat Hippocrates, dum vult *Aphorismo quadragesimo octauo sectionis quintæ*, in dextro mares, fœminas in sinistro vteri latere magis contineri: & ex *Aphor.* 38. *sect.* 5. vtrique lateri vtramque mammam è directo positam respondere.

Hinc fit, vt quoties muliebre semen cum virili coniunctum semel aut pluribus vicibus in eodem congressu eiaculatum ita in partes diuiditur, vt illæ sufficiant ad perfectam generationem variorum fœtuum, delineationem scilicet partium principum & spermaticarum, tunicarum quibus inuoluuntur, constitutionem, alimenti materni attractionem & assimilationem: tunc oriantur gemelli duo vel plures eiusdem vel diuersi sexus pro variâ seminis illius dispositione, & prout plus minus coniuncti sunt & propinqui, eisdem inuolucris vel diuersis contenti, suis tamen & propriis singuli vasis vmbilicalibus donati, per quæ conuenientem sibi vnusquisque alimoniam ad incrementum & perfectionem necessariam attrahunt: atque si vterus sit capax & validus, ligamenta quibus annectantur robusta, nutritio omnium sufficiens, vt ad naturalem vsque & consuetum partus terminum in illo manere possint, fit sæpe de duobus, aliquando de pluribus (si historiæ fides sit adhibenda) ad prodigium vsque auctis, vt omnes vitales aliquando diu, aliàs ad certum saltem tempus euadant. Sæpe tamen abortus eorum contingunt quando sunt numerosiores, quia nimis distendunt matricem & iustum nutrimentum obtinere nequeunt: vel quando ex inæquali seminis materiâ geniti, alij aliis infirmiores existunt, aut etiam cum informi molâ, vel absurdis conceptibus coniuncti, quod sæpe contingit. Imo obseruatum est, geminos diuersi sexus raro esse vitales propter inæqualitatem seminis, ex quo producti sunt, varietatem incrementi, motus & perfectionis, quæ impedit ne simul commodè in vtero gestari, aut ex eo fœliciter erumpere possint. Atque hæc est ratio generationis gemellorum.

Superfœtationis autem modus paulò obscurior videtur, quam ideo multi inficiari ausi sunt multis rationibus. Primò authoritate Hippocratis moti *Aphorismo quinquagesimo primo sectionis quintæ*, quo vult in grauidis os vteri ita clausum esse, vt nihil deinceps admittere possit, cui adstipulatur experientia: nullum enim est validius imprægnationis signum, quam si tangente obstetrice illud orificium indolenter coarctatum sentiatur & conniueat: tunc enim illas in vtero habere certissimum est. Ratio etiam id persuadet, quia retentricis facultatis munus tunc maximè exercetur, quando aliquid adest in aliquâ parte officiali, quod vel coquendum, vel perficiendum proponitur. Ac proinde cum allecto semine virili, permixtoque cum muliebri vterus maximè delectetur, tum ratione sympathiæ, tum etiam finis, nempe conceptus perficiendi causa: hinc etiam sequitur illum quantum fieri maxime potest, retentioni seminalis materiæ incumbere contractis fibris, & osculo clauso, per quod communes illius vacuationes perficiuntur. Vnde videmus naturam de conseruatione speciei sollicitam, vt conceptus in vtero commodius exerceretur, neque irruente materiæ copiâ in venas illas interiores impediretur, quod in plethoricis & cacochymis mulierculis sæpius contingere po-

terat, aliam viam instituisse, nempe venas in collum matricis desinentes, quibus prægnantes expurgare possint redundantes humores, si opus sit, sine vllo fœtus detrimento aut apertione orificij istius matricis.

Quibus positis videtur non posse dari superfœtatio, quia oporteret post primum conceptum de nouo orificium illud aperiri ad nouum semen recipiendum, quod non fieret sine aborsus periculo, relaxatis vteri lateribus, & aperto eiusmodi meatu. Adde quod cum vterus muliebris non septem aut pluribus cellulis, vt quidam Iureconsulti & imperiti Anatomici existimarunt; sed vnicâ cauitate per mediam tantum lineam diuisa, donatus sit, vbi semel prior fœtus in vtero vasis suis vmbilicalibus susceperit orificia venarum & arteriarum quibus cotyledones constituuntur, non videtur deinceps superesse aliquid nouo semini, quo alimentum ad sui nutritionem & incrementum recipere possit. Præterea prior fœtus iam grandior vteri spatia occupans, impediet ne alter ibi accrescere possit: aut si incrementum suscipiat, ob compressionem & distentionem nimiam inferioris vteri partis; vterque foras ante iustum partus terminum excutietur, isque semper prior excludetur, qui posterior ingressus fuerit, vt limini propinquior. Et sic nullus per superfœtationem fœtus integer & numeris suis absolutus edi poterit.

His & similibus rationibus superfœtationem in humanâ specie impossibilem esse probari potest, quam vt nos raram certè ac perdifficilem esse concedimus, non tamen omnino abnegandam censemus, ipsius etiam Hippocratis authoritate moti, qui libello huic rei dicato superfœtationem aliquando fieri existimat, idque confirmat, *lib.5.epidem.* historia cuiusdam mulieris Larissææ, vt omittam celebrem Alcmenæ partum, quæ, vt ait Plautus, *Hodie illa pariet filios geminos*, nempe Herculem & Iphiclum, *eorum Amphitryonis alter est, alter Iouis. Alter decimo post mense nascitur puer, quàm seminatus est, alter mense septimo*: & alia multa exempla quæ recenset Plinius *libro* 10.*capite* 63. vt manifestum sit eiusmodi conceptus qui superfœtationem sequuntur, plerumque à veteribus fuisse obseruatos, vt etiam ab Aristotele 7. *de histor. animal. capite quarto*, vbi narrat de quadam ancillâ Proconnesiâ, quæ eiusdem diei coitu duplici, alterum fœtum domino similem, alterum procuratori eius edidit.

Clauditur quidem orificium vteri in mulieribus, vbi primum conceperunt. Attamen non est credibile, quin in maiori voluptatis sensu, quando fœmina prægnans marem admittit vel gratiorem vel libidinosiorem, quemadmodum ventriculus quamuis plenus ad sapidiorem cibum vel potum, sic vterus lasciuiâ istâ excitatus aperiri possit ad nouam huius seminis susceptionem, & sic aliquando alium conceptum perficere, quem superfœtationem vocant. Neque enim ad quamcunque vteri apertionem consequitur statim aborsus, siue expulsio concepti fœtus, vt patet sæpissimè in geminis, quorum alter aborsu excutietur, altero interius ad maturitatem vsque & consuetum terminum remanente, quod agnouit Hippocrates *Aphorismo* 38.*sectionis* 5. Si tamen salutaris debeat esse ista superfœtatio seu vitalis fœtus qui per illam concipitur, oportet eam contingere à primo primi conceptus die ad quadragesimum aut circiter, antequam prior fœtus magnum in vtero spatium obtineat, vel omnes venarum & arteriarum vteri propagines occuparit ad suscipiendum alimentum necessarias. Tunc enim cum prior fœtus exiguæ sit admodum molis, & motus expers, facile erit superuenienti semini spatium reperire idoneum, quemadmodum in gemellis contingit, & sua ibi vasa adipisci, quibus similiter nutriatur. Aliàs si post tertium vel quartum mensem contingat, excitabitur aborsus, vel vtriusque, vel certè illius qui nouissimè vterum ingressus fuerit, ac proinde sine vllâ cellularum in vtero multitudine, non est omnino absurdum aliquando & geminos, pluresue fœtus, aut etiam superfœtationes, primo potissimum post primam imprægnationem mense, contingere, quod in Ægypto frequentissimum esse testantur Herodotus & Diodorus.

Iam igitur videamus quid ad vsum medicum ex istâ gemellorum & superfœtationis contemplatione exoriri possit. Cum enim causæ istorum affectuum ex dictis abunde pateant, non est dubium quin sæpe Medicus consuli possit de diagnosi & prognosi vtriusque. Interest enim multum scire, vtrum fœmina vnicum vel plures fœtus in vtero habeat: vtrum euasura sit ex eiusmodi partu, vel ex eo periclitetur, tam ad regimen illius statuendum, quam præcauenda infinita pericula, aut saltem lenienda grauissima symptomata, quibus per istos conceptus

alacriter

infestatur. Ad erigendum etiam matris animum in partu, vt post vnius enixum, alacriter alterius etiam vel aliorum exitum sustineat, sine vllo tumultu, aut adstantium iam præmonitorum trepidatione.

Qvod ad διάγνωσιν itaqve spectat. Non est dubium quin duo vel plures in vtero fœtus, siue sint in vno eodemque latere, seu in vtroque collocati, maiorem multo molem, quando iam incrementum susceperunt, exhibeant, quam si vnicus ibi habeatur, quæ moles siue magnitudo non erit omnino æquabilis & continua, vt in vnico fœtu, sed quasi seiuncta in plures globos, seu eminentias, potissimum si variis membranis includantur, quæ rugis quibusdam quasi sulcis diuisæ apparebunt, aut saltem contrectanti sentientur. Vnde subsequitur non solum maius pondus, quam in simplici fœtu, sed etiam inæquale pro maiore vel minore huius vel illius magnitudine: raro enim gemini vel plures fœtus vnius eiusdemque virtutis & magnitudinis existunt. Eodem modo motus in vtero non vniformis & continuus, sed diuisus aut diuersus percipietur: quia vnusquisque vbi ad terminum illum peruenerit, peculiari concitatur facultate. Ex mole igitur, pondere, motu, & sulcis, seu interlinearibus rugis velut præcipuis signis cognoscemus, quando plures erunt in vtero fœtus.

Πρόγνωσιν verò stabiliemus salutarem, vel periculosam & ancipitem, ratione tum matris, tum fœtus. Nam quæcunque mulier geminos aut plures fœtus gerit, vt illos nutrire conuenienter in vtero, & continere ad debitum vsque terminum & salubriter parere possit, debet alacri esse animo & corpore, neque nimiâ pinguedine oppressa, quæ vias angustat, & debitam præripit fœtui alimoniam; nec nimiâ macie deformis, vt habetur *Aphor.* 44. & 55. *sect.* 5. vterum etiam bene constitutum ac omni illuuie & mucore repurgatum habeat, quia in sordidioribus vteris, ex *Aphorism.* 45. *sect.* 5. acetabula præ mollitie facillimè disrumpuntur, & fœtus intempestiuè excluduntur. Quæcunque igitur deiectis iam viribus, aut malè constituto corpore & vtero, animíque imbecillitate laborantes, in istas incidunt angustias cum summâ imprægnationis molestiâ, inquietudine & δυσφορίᾳ non est dubium quin magnum incurrant vitæ periculum; aut abortientes, aut etiam in iusto partu ob nimios dolores, hæmorrhagiam, & diuturnitatem temporis, quod aliquando interiectum est inter varias exclusiones istorum fœtuum. Aphorismus est insignis 38. *sect.* 5. iam citatus. *Mulieri*, inquit, *grauidæ geminos ferenti, si altera mamma extenuetur, alterum abortit. Et si quidem dextra, marem; si sinistra, fœminam excludit:* quibus verbis summus iste præceptor ostendit vnius fœtus aborsum contingere posse altero saluo & incolumi, quod apud nos rarissimum existit.

Quid igitur operis & auxilij medici hisce mulierculis adferre possumus? Primò quod ad προφύλαξιν spectat, consulimus illis, ne incidant in periculum istud imprægnationis geminorum aut plurium fœtuum, vel superfœtationis, vt fugiant quantum fieri poterit omnes causas, quæ copiosos istos conceptus efficere solent, inter quas præcipua est multitudo seminis vtriusque, dum per longiora tantum interualla coëuntes, nimiam illius copiam colligunt. Ad vitandam autem superfœtationem debent quæ illi sunt obnoxiæ, vbi primum conceperunt, per totos illos primos menses, sed potissimùm ad quadragesimum vsque diem à primo conceptu auersari nouos amplexus, saltem lasciuiores, ne ex illorum dulcedine vteri osculum denuò aperiatur, & secundum efficiat conceptum.

Quod ad θεραπείαν attinet, vbi in istas grauiditates inciderunt, accuratè obseruanda ea omnia, quæ à nobis prius dicta fuerunt de regimine prægnantium, earumque leuandis symptomatis, tam quæ secundum naturalem cursum contingere solent, quam quæ extraordinariè accidunt, quibusque istæ magis obnoxiæ esse solent: sæpius enim ex nimiâ ventris distensione & pondere ita grauantur, vt cogantur Medici laxantibus fomentis & vnguentis χαλαστικοῖς emollire abdominis partes externas, ne disrumpantur, aut compressione nimiâ fœtus & matrem lædant. Item aliquando visæ sunt eiusmodi prægnantes, quibus oportuit ventris onus sustentare fasciis & subligaculis adhibitis, ne disrumperetur peritonæi tunica, & herniosæ euaderent. Sed de his, quia sub Medici cognitionem raro venire solent, plus satis: iam ad aborsum transeamus.

CAPVT

CAPVT V.

De aborſu.

NTER omnia ſymptomata quibus prægnantes infeſtari ſolent, nullum eſt frequentius & periculoſius quam aborſus ſeu abortus, Hippocrati variis nominibus inſignitus. Διαφθορὰ enim, ἀποφθορὰ καὶ ἀπόφθαρμα dicitur, *in Coacis*, τρωσμὸς, ἐκτρωσμὸς, ἔκτρωσις alibi paſſim, ἄμβλυσις, ἀμβλυωσμὸς, ἐκβολὴ γυναικὸς, *6. epidem.* quibus omnibus nihil aliud ſignificare voluit, quam excluſionem fœtus immaturi & minime vitalis, cum matris inſigni noxâ & periculo. Dicitur *excluſio*, quia ad aborſum perficiendum quamuis retentrix facultas debilitata concurrere poſſit, tamen præcipua iſtius affectus natura poſita eſt in excretione embryonis extra vterum: nam etſi mortuus, putrefactus, aut induratus ibi aliquando deliteſcat: non tamen prius dicetur prægnans aborſum paſſa, quin eiecerit eiuſmodi rem naturæ tum alienam & moleſtam. Dicitur quoque *fœtus*, vt diſtinguatur ab illis, quæ molas informes, grumos ſanguinis grandiores, flatuum vel aquarum copiam, ex vtero confertim excreuerunt, à quibus eiectis cauitas illius & moles diſtenta, detumuit. Dicitur *immaturi & minimè vitalis*, vt diſtinguatur à partu legitimo & naturali, qui certis & dimenſis ſpatiis contingens, perfectum vndiquaque, maturum, & vitæ extra vterum diu producendæ aptum edere ſolet: cum ſemper aborſus ad illius internecionem tendat: tum etiam vt diſtinguatur ab illâ effuſione ſeminis, quæ primis diebus contingit, & Hippocrati *lib. de ſeptimeſtri partu*, non τρωσμὸς, ſed ἔκρυσις vocatur. Vnde apud Iureconſultos is non habetur mortis reus, qui prægnanti mulieri vim intulerit, & ex vtero contentum fœtum deturbarit ante quadrageſimum diem, quia nondum homo perfectus cenſetur, neque rationali aut potius nullâ præter eam quæ in ſemine exiſtit, animâ donatus.

Dicitur etiam *cum inſigni matris noxâ & periculo*: quamuis enim partus etiam legitimus ſit dolori & labori coniunctus dum fit, attamen iam factus fauſtis deſinit plerumque parentis rebus, ſummamque illi poſt iſtas moleſtias lætitiam conciliat: cum aborſus ob diuulſionem & ſecretionem illam præcocis fructus, non ſine vitæ periculo aut ſaltem inſigni noxâ matris vel vteri contingere poſſit.

Videamus igitur, quæ ſint cauſæ efficientes & promouentes eiuſmodi affectum, ex quibus etiam illius differentiæ exorientur. Serapio eruditè de cauſis aborſus ita pronuntiauit. *Si primis*, inquit, *menſibus fiat aborſus, vt ſecundo & tertio, cauſam eſſe flatum quemdam vteri diuellentem, aut quamdam agitationem vehementem, tenuiſſimas adhuc vaſorum fibras diſrumpentem Si mediis, vt quarto, quinto, & ſexto ſine manifeſtâ cauſâ, accuſandos eſſe potiſſimum mucores illos & nimias humiditates, quæ acetabula vteri relaxare ſolent. In poſtremis verò menſibus cauſam eſſe vt plurimum inopiam alimenti, vel vteri anguſtiam.* Galenus verò 3. *de facult. natural. cap.* 12. triplicem conſtituit cauſam omnis aborſus, nempe molem nimiam, pondus & morſum. Sed vt melius & facilius iſta intelligantur, lubet cauſarum iſtarum ſeriem ex conſuetâ methodo recenſere.

Ergo illud imprimis in memoriam reuocemus, partum naturalem feliciter ſuccedere, quoties matris, vteri & fœtus bona eſt conſtitutio. Ac proinde ratione contrariorum, quoties iſta præter naturam, vel aliquod eorum immutata fuerint, toties etiam aborſus, aut ſaltem difficilis & laborioſos partus, de quibus poſtea agemus, contingere. Immutantur autem iſta à cauſis internis & externis. Τὰ ἔξωθεν contingentia extrinſecus, vel ſunt neceſſaria & fortuita: vel ex rebus neceſſariis & non naturalibus dictis petita.

Caſus igitur, ictus, occurſus, morſus, vulnera, preſſus & coarctationes veſtium aut aliarum rerum, geſtationes aut eleuationes grauioris ſarcinæ, ſuccuſſationes & ſimiles tam atrociter aliquando maternum corpus commouent cum vtero, vt ex illâ agitatione diſruptis fœtus vinculis præmaturè excutiatur. Ad quæ etiam referri poſſunt tetri omnes odores & halitus, vt extinctæ lucernæ & ſimilium:

similium: omnia aſſumpta vel admota venenatæ & malignæ qualitatis participia, aſſumpta cathartica vehementiora aut copioſiora, necnon cætera aperientia & detergentia potenter aut occultis proprietatibus agentia, abortiua ideo dicta, quibus peſſimæ quædam mulieres aliquando ad corrumpendos ſuos fœtus vel aliarum abutuntur. Eodem modo vſurpata poſtremis potiſſimum menſibus largior phlebotomia idem præſtat, ſiue ex cubito, quia alimoniam fœtui eripit; ſiue ex malleolis, quia menſes proritare ſolet. Item balneum molliens, & laxans, quia deducendo humores & quaſi colliquando verſus vterinam regionem vincula quibus annectitur vtero fœtus, eneruat & aliquando diſrumpit. Hæc igitur ſunt contingentia fortuita.

Cauſæ verò ex rebus neceſſariis petitæ,& quæ in quotidianum vitæ vſum venire ſolent,malè vſurpatæ ratione indiuidui,vt loquuntur,plurimæ exiſtunt:vtpote aëris conſtitutiones omnes inclementiores ſibi inuicem ſuccedentes,aut inæqualiter corpora noſtra infeſtantes,vt annotauit Hippocr. *Aphor.*13. *ſect.*3. vehemens æſtus,non ſolum abſorbendo,ſed etiam ſuffocando propter auctum reſpirandi vſum,magnam grauidis moleſtiam infert:quibus addunt Aſtrologi malignas quaſdam conſtellationes,propter quas nullâ exiſtente aliâ causâ manifeſtâ, exiſtimant certis temporibus tot aborſus promiſcuè in quibuſcunque fœminis contingere.

Eodem modo cibus & potus nimiâ copiâ ſumptus nocere fœtui poteſt, tum grauando & ſuffocando calorem natiuum,tum irritando vomitiones violentas,aut diarrhœas diuturniores & teneſmum,vt videre eſt ex *Aphor.*34. *ſect.*7. & 17. *ſect.*7. Parcius verò ſumptum alimentum magis adhuc promouet aborſus, vt per ἀνορεξίας illas, & inedias integras: quia embryoni detrahitur alimentum conueniens. Quod ſi vtantur cibis malignâ qualitate, & ſubſtantiâ præditis, vt quando detinentur picâ & malaciâ,fit vt & alimentum conueniens deficiat,& peſſima excrementa congerantur,à quibus vterus cum fœtu inquinatur. Adde vigilias immenſas, animi pathemata vehementiora, terrorem ſubitum, iracundiam, effrænem appetitum, amorem furibundum,& coitum intempeſtiuum,vt ſupra dicebamus. Inter cauſas procatarcticas frequentiſſimæ ſunt & efficaciſſimæ exercitationes violentæ, vociferationes,& vacuationes immodicæ, ſiue excrementorum, per vomitum, alui fluxum, ſudores, vrinæ profuſionem: ſeu ſanguinis per nares, hæmorrhoidas, ſed potiſſimum per venas vteri interiores, quibus apertis vix fieri poteſt, vt fœtus ibi integer maneat: quia ſi cohibeatur eiuſmodi ſanguis extrauaſatus, coaleſcit & putredinem noxiam concipit: vnde vterus cogitur ad illum expellendum inſurgere, ſimulque fœtum deturbare: ſin effluat diutius debilitato fœtu, etiam contingit aborſus: vnde apparentibus menſtruis in grauidâ pertinacius impoſſibile voluit Hippocrates *Aphor.*60. *ſect.*5. fœtum bene ſe habere. Eodem modo effluxum lactis copioſum è mammis grauidarum,infauſtum eſſe pronunciauit, *Aphor.*52. *ſect.*5. non ſolum vt ſignum ſummæ imbecillitatis, ſed etiam vt cauſam, quia euacuat illud quod in nutritionem fœtus faceſſere debebat.

Omnes autem iſtæ externæ cauſæ non ſemper ſubitò & immediatè aborſus concitant, ſed vel interuenientibus diſpoſitionibus internis, vel ſenſim & earum operâ genitis. Iſtæ autem diſpoſitiones internæ reſpiciunt vel matris corpus, vel vterum, vel ipſum fœtum,aut duo vel omnia ſimul.Hinc diſpoſitiones omnes maternæ inſigniores,vt gracilitas ſeu macilentia deformis, craſſities immenſa, catarrhoſa conſtitutio,& ſimiles,ſed præcipuè morbi acuti,febres continuæ,pleuritides,& reliqui,ſiue ex plethorâ,ſiue ex cacochymiâ,& variis fluxionibus pendentes, grande periculum aborſus inuehunt ob triplicem cauſam: Primò,quia vehementer totum matris corpus, ac proinde vterum cum fœtu affligunt & commouent:Secundò,quia ingens faſtidium ciborum inducunt,& vehementer reſoluunt,propter quod alimonia vtrique eripitur. Tertiò, quia ſoluuntur inſignibus euacuationibus artificialibus vel ſpontaneis,& criticis,quas omnes fœtui periculoſas eſſe dicebamus. Neque vacant ſuo periculo morbi chroniei per paroxyſmos reuertentes, aut inſignibus doloribus, & agitationibus obnoxij illud præſtare poſſunt,febres quotidianę & quartanæ,arthritides, dyſenteriæ, teneſmi, tuſſes catarrhoſæ & rebelles cum frequenti ſternutatione:quia fieri non poteſt,vt fœtus integer & validus permaneat, dum mater,tot exercita cruciatibus, & imbecillitatibus diutius conflictatur.

Ex parte verò ipſius vteri non eſt dubium, quin morbi omnes ſimilares, organici & communes, ſi grauiores ſint, abortiendi anſam ſuppeditent: vnde eryſipelata & tumores omnes præter naturam tunc maximè pertimeſcendi, vlcera,

vulnera, præcipitationes, distortiones vel relaxationes nimiæ ab humiditatibus illis pituitosis siue mucoribus, quibus acetabula dissoluuntur. Læuitatem etiam vteri, aut naturâ, aut vlceribus in ipso innatis contractam accusat Hippocrates *libro* 1. *γυναικείων*.

Ex parte verò fœtus contingit sæpe abortus, quando vel quantitate, vel qualitate peccat: quantitate quidem, vt numero, magnitudine, & pondere: numero, nam si duo, tres vel plures in vtero fœtus stabulentur, periculum est ne excutiantur, vt dicebamus superiori capite, suomet pressu & quasi collisione: vnde gemellorum frequens abortus: magnitudine, vt quando moles maior est & amplior quam par sit ratione continentis vteri: hinc videmus mulieres pusillas frequenter abortire, potissimũ si viris iunctæ sint procerioribus, quorum soboles magnum & citum in vtero incrementum suscipit: vnde etiam Hippocrat. *lib. de superfœtat.* Si quæ mulier concipit quidem, sed fœtus bimestres, trimestres, quadrimestres, aut vetustiores stato tempore excutit, id est referendum ad vteri angustiam, quæ augescentem fœtum amplius continere non potest: Pondere autem dupliciter, ratione virtutis ipsius vteri & ligamentorum, quæ infirmior ob varias causas reddita, ne leuiorem quidem sarcinam sustinere valet: vel respectu ipsius fœtus crassioris, membranarum & serosi excrementi ibidem collecti, quæ grauitatem aliquando immoderatam adipiscuntur. Qualitate verò fœtus potest peccare multiplici, vt quando exsiccatus & veluti arescens fructus sponte decidit, vel demortuus amittit continuitatem illam physicam quam habere debet cum vtero: vel putredine quadam est affectus, aut mordacibus, acribus, vel venenatis succis imbutus, quemadmodum contingit in illis qui lue Venereâ, elephantiasi, aut aliis vlceribus laborantes coitum exercent: omnes enim istæ qualitates vtero infestæ illius vim expultricem citò irritant ad eiusmodi noxia propellenda. Atque hæc de causis abortus.

Qvod ad diagnosin illivs spectat. Certum est abortum, vel esse iam factum, vel futurum, vel imminentem. Abortus iam facti signa non prosunt Medico, nisi quatenus aliquando consulitur à Magistratu vel aliis de pudicitiâ mulierculārum, quæ fœtus suos clam corrupisse accusantur. In hoc igitur casu, exploratis diligenter locis istis muliebribus per obstetricem, aut peritum Chirurgum, facile est pronunciare de facto abortu recenti: quia adhuc ita sunt madentia & aperta loca illa, vt facile sit conijcere aliquid abruptum violenter, & ex vtero depulsum fuisse: In abortu autem inueterato non est ita facile, quia intra aliquot dies coëunt rursum istæ partes & redintegrantur. Futuri verò abortus cognitio posita est in sedulâ animaduersione omnium illarum causarum externarum & internarum, quæ dictæ sunt à nobis illum promouere posse: ex vario enim earum concursu, aut incauto prægnantis regimine, vel dispositionibus illis superuenientibus possumus quasi futuram eiusmodi tempestatem præuidere. Superest igitur, vt imminentis abortus signa curiosius perlustremus, quia maximè faciunt ad medicam *θεραπείαν*.

Illa igitur repetenda sunt ex solitis fontibus. Cum enim fœtus naturaliter constitutus debeat esse in vtero indolenter, aut saltem sine molestiâ insigni, quæ morbosam *διάθεσιν* consequitur, debeat etiam esse in proprio situ & conuenienti, frui alimento sibi debito, & expectare periodum siue tempus illud pariendi à naturâ constitutum sine vllâ afflictione aut præpostero motu: quotiescunque ista præuertuntur & præter naturam se habent, siue à causis externis, siue ab internis: periculum est ne immaturè & violenter, id est per abortum excludatur. Vnde quoties dolores, eique crebri & vehementes matrem exercent circa ventrem & lumbos, vt docet Hippocrates 1. *γυναικείων*, quique proprietate huiusce doloris versus pubem & os sacrum terminantur, cum quadam expressione & egerendi conatu: toties signum est aliquid noxium latere, & diuelli membranas & vincula quibus embryo matrici connectitur. Quod si post istos conatus & tormina, vel aqua, vel cruor saniosus, vel sanguis aut grumi illius exeant magnâ copiâ, iam instare abortum apparet: quia non solum disrupta esse illa vasa, sed etiam vteri osculum apertum esse significatur. Tuncque infantis situs non sublimis & fastigiatus in ventre sentitur, sed quasi conglobatus & decliuis in hypogastrium: plurimaque tunc symptomata prægressa sunt & comitantur miseram prægnantem, siue cum febre, vt sæpe solet: siue ab illâ immunis affligatur, nam & capitis grauitates, oculorum turbationes, tremores, cordis saltus, vomitiones, & cardialgiæ sæpe negotium illi facessunt, & imminentis abortus prænuntij existunt. Apud Hippocratem etiam

Aphor. 37.

Aphor. 37. *sect.* 5. si mammillæ prægnanti subito & quasi sine manifestâ causâ gracilescant, aborsus est signum, quia denotant per condolentiam, & summam quam habent simul cum vtero syntimoriam, eum aut fœtum pessimè se habere: vel etiam deficere communem illam materiam quâ fruebantur ad lactis generationem, dum vterque bene se habebat. Vnde etiam *Aphor.* 52. *sect.* 5. fluxus lactis ex vberibus grauidarum copiosior & perseuerans idem significat: quia inualidam retentricem denotat, quæ non potest quantumuis προσφυτον & conuenientem succum suo sinu coërcere. Quæ omnia sunt grauiora, prout primis vel mediis mensibus contingunt.

Quod ad causarũ aborsum committentium διάγνωσιν, ex illarum diligenti perquisitione, ægrotantis, & adstantium relatu facile innotescent. Illud valde notandum est, quod Hippocrates docuit 2. *epid. text.* 71. quod si ob casum, ictum aut similes externas & violentas causas vehemens dolor, & perturbatio in grauidâ excitetur, statim aut saltem eadem die fieri aborsum: sin verò minor vis fuerit illius causæ, intra spatium trium dierum constare, vtrum fœtus corrupturæ sint aut non: quia vulnera eiusmodi tertio aut quarto die vt plurimùm recrudescunt: vnde aborsus illo tempore contingit, vel mitigantur, ac infans denuò confirmatur & in vtero retinetur.

Ex his etiam πρόγνωσιν stabilire licebit. Aliquando enim mulieres, vt dicebamus, ex aborsu de vitâ periclitantur, quia violentior est quam naturalis partus, vt docet Hippocrates *lib. de naturâ pueri*: aliquando euadunt, sed multis excruciatæ symptomatis: & inter illas multæ ob aborsum steriles deinceps per totam vitam manserunt. Quæ omnia sunt præuidenda Medico. Quoties igitur violenter & subitò ex causarum externarum aut internarum vehementiâ accidit aborsus in muliere alioquin sanâ, adest insigne periculum, siue in illo conatu emittendi valde laboret, siue post factam fœtus expulsionem, quando insignes hæmorrhagiæ ob diuulsionem aut disruptionem partium vterinarum contingunt, ad quas syncopæ, conuulsiones & deliria consequuntur, tandemque mors: siue suppressis lochiis, illis purgamentis propter inflammationem & obstructionem vasorum sanguis putrescens & ad superiora recurrens pariat febres æstuosas, cardialgias, palpitationes cordis & similia symptomata. Aborsus in primiparâ periculosior: quia inassueta hisce doloribus, & nimis dilatatis meatibus diutius & vehementius torquetur. Adde quod vt plurimum ex istâ diuulsione intempestiuâ ita dilaniatur, dissoluitur, exulceratur, aut præcipitatur vterus, vt deinceps conceptui ineptæ reddantur. Item graciles admodum & crassæ mulieres valde ex aborsu periclitantur: illæ propter infirmitatem, hæ verò propter angustiam locorum per quæ excludi solet fœtus. Nullas vidit seruatas Aretæus, quibus in aborsu aut post aborsum conuulsiones superuenerunt, siue fiant ab inanitione ob immodicam sanguinis effusionem: siue à repletione propter refluxum humoris ad cerebrum. Est etiam aborsus periculi plenus sexto, septimo, aut octauo mense, quia tunc grandior infans maiorem in exitu molestiam excitare solet quam primis mensibus. Quæ verò humidiore sunt & laxiore vtero, fere sine noxâ abortiunt primis quatuor mensibus: imo existimantur à nostratibus fœminis aborsus in istis conferre ad felicitandam conceptionem sequentem: quia expurgant & exsiccant locos istos muliebres iusto molliores. Est etiam insignis contextus apud Hippocratem 2. *epidem.* vbi vult aborsum sexaginta dierum masculinum conferre in partium suppressionibus: quod ego interpretor de illis, quæ non commodè expurgantur menstruis periodis, & ideo valetudinariæ existunt, quia per eiusmodi aborsum aperiuntur viæ obstructæ, & allicitur sanguis versus vterum, qui parcius eò fluebat. Atque hæc de προγνώσει.

Curatio autem aborsus tota posita est in præseruatione futuri vel imminentis; nam iam factus restitui non potest, & ea quæ inducit accidentia, siue affectus, ad enixarum regimen & curam reduci possunt. Præseruatio autem futuri aborsus tota posita est in sublatione, seu artificiosâ declinatione causarum illarum à quibus produci solet, tam externarum quàm internarum: de quibus cum iam abunde actum sit in regimine prægnantium, pauca hic tantum erunt adnectenda. Primò futurum aborsum præcaueri, vel dum iam est grauida mulier, vel extra grauiditatem. Extra grauiditatem perlustrandæ erunt imprimis constitutiones totius corporis, quæ aborsui ansam suppeditare solent, vtpote plethora, cacochymia, gracilitas, vel crassities nimia. Plethoræ enim venæ sectio, cacochymiæ iterata purgatio debebitur: gracilitatem instaurare accommodato victu & balneis

accommodatis : crassitiem imminuere laboribus, frictionibus, victu attenuante, thermis sulphureis & similibus conueniet : deinde ipsius vteri constitutio contemplanda, in quo intemperies erunt omnes, quæ sese offerent, corrigendæ, vt primo libro docuimus, potissimum humida illa & mucosa, propter quam laxantur vteri acetabula : necnon flatuosa, propter quam sæpe disrumpuntur: eodem modo angustia locorum, præcipitationes, vlcera & læuitates matricis erunt diligenter percurandæ, si fieri possit, antequam mulier aborsui obnoxia conceptioni det operam post remedia à nobis suo loco proposita.

Vbi enim semel conceperit cum hisce dispositionibus, maior erit præcauendi aborsus futuri difficultas : quia non licet tam liberè hisce remediis in prægnante, quam non prægnante vti. Est tamen audendum aliquid, & vbi frequens aborsus periculum præcessit, non est desistendum ab vsu eorum quæ illum impedire possunt, per causarum sublationem : vnde multas quæ ob nimiam sanguinis copiam abortiebant, sæpe liberauimus iteratâ primis mensibus, bis aut ter venæ sectione ex venis cubiti : in quibus vero insignis cacochymia redundabat, frequenti purgatione, circa medios potissimum menses, ex syrupo magistrali vel opiatâ laxante, quæ corroborantibus etiam constaret: in quibus intemperies illa humida, catarrhosa, mucosa, & flatuosa totius corporis & vteri infestabat, diætâ leuiter exsiccante ex decocto guaiacino & sarsæ parillæ in crassioribus & robustioribus: vel radicum chynæ in gracilioribus effecimus, vt abortui minus essent obnoxiæ.

His & similibus pro varietate dispositionum totius aut vteri, ita præstitis in grauidâ ad futurum aborsum artificiosè præcauendum, si nihilominus propter imbecillitatem totius corporis vel vteri, propter morbos acutos aut chronicos superuenientes, aut causarum externarum & de improuiso agentium impetum, iam immineat aborsus, vt ex supra adductis signis innotescet : tunc antequam fiat, omni operâ & sedulitate impediendus. Ad illud autem hoc modo progrediendum. Vbi primum dolores & tormina in ventris fundo & lumbis apparuerint, versus pubem & os sacrum extensa, non erit cunctandum, sed fœminâ in lecto recte collocatâ, omnique motu corporis & animi prohibito sedandi erunt isti dolores pro varietate suarum causarum, tam sumptis quam admotis. Etenim si ob assumpta venenata aut maligna medicamenta oriri contingat, vt fit aliquando in illis quæ sibi aborsum sponte conciliare voluerunt, alexipharmacis propriis agendum, & iis quæ manifestâ etiam qualitate illorum deleteriorum qualitates oppugnant. Si ob cruditates & flatus excitentur, quod est frequentissimum, quando aborsus incipit à causâ internâ, dissipentur & corrigantur eis quæ simul roborandi vi sunt prædita, ad quod guttæ aliquot olei anisi cum vino aut iusculo sumptæ sunt valde vtiles : puluis ex coriandro & aromatico rosato concinnatus : imo ipsa theriaca, aut aqua imperialis exhibita, si maior sit phlegmatis collecti aut flatuum soboles. Interea ventri admoueantur sacculi carminantes dicti, aut panis rosarum vino rubro calente immersus & puluere nucis moschatæ aspersus : omentum recens mactati veruecis, pulmones calentes, & similia summum adferre solent illis solatium. Quinimo clysteres ex vino, oleo & pauco philonio romano confecti in deploratis istis & vehementioribus torminibus sæpius fuerunt adhibendi ; aut ipsa requies Nicolai dicta per os exhibenda, vt naturæ quædam induciæ narcoticis istis leuioribus præstarentur : quorum etiam magna erit commoditas, quando isti dolores ab acrioribus, virulentis, & malignis humoribus pendebunt.

Tandem vbi dolores isti diutius grauidam exercuerint, siue ab internâ, seu ab externâ causâ profecti, solet erumpere sanguis ab vtero, disruptis quibusdam acetabulis, aut ab externis illis colli matricis venulis, quod est minus periculosum. Ille autem non statim sistendus, ne ad interiora subito reuocatus concrescat & fœtum suffocet ; sed reuellendus frictionibus superiorum partium & ligaturis dolorificis, admotis etiam cucurbitulis thoraci, & scapularum regioni, sub mammis & vtrique hypochondrio. Quin imo si valentes sint fœminæ & plethoricæ, non fuerit tunc absurdum, antequam magna effluxerit sanguinis copia, venam cubiti secare, & per διὰλειμμα partitisque vicibus sanguinem educere.

Quod si iam largiori copiâ effluere incipiat sanguis per inferiora, cohibendus omni arte, quamdiu aliqua adhuc spes affulget salutis & continendi fœtus in vtero A proindec

proinde exhibeantur frequenter per os ea quæ illum sistere valeant, vt alimenta incrassantia & adstringentia, succus plantaginis recenter extractus, puluis granorum kermes, coralli vtriusque, terræ sigillatæ, & lapidis hæmatitis cum pauco vino rubro adstringente aut aquâ rosaceâ: masticlies etiam aliquot grana non inutiliter deuorantur: item syrupus de papauere ad ℥ j. sumptus cum pauco puluere boli armenæ multum profuisse aliquando compertum est. Interea fiant fotus etiam adstringentes & roborantes ex vinaceis vuarum, balaustiis, cupulis glandium, & similibus in aquâ fabrorum & vino adstringente decoctis: inungantur totus venter, & renes oleo myrtino, vnguento comitissæ maiori & similibus. Admoueantur emplastra pro matrice, mastichinum aut contra rupturam pubi & lumbis. Item bolus armena aut vulgaris albuminibus ouorum & aceto dissoluta in modum cataplasmatis applicatur hepati, hypogastrio, & lumborum regioni. In cuius locum rustici valde laudant stercus suillum recens aceto dissolutum, eisdem partibus admotum.

Non sunt etiam negligenda ea quæ ex proprietate fœtum in vtero continere dicuntur, vt lapis ille Aëtites seu aquilæ dictus, ex collo suspensus, magnes vmbilico admotus, jaspides, smaragdi, adamantes, lapides sardonij vel topazij, ossa de corde cerui legitima sub axillis gestata; quibus omnibus si nihil proficitur, sed perpetui adsunt naturæ conatus ad expellendum, cum sanguinis copiâ & grumis prodeuntibus, tandem erit quiescendum ab vsu istorum remediorum adstringentium, iuuandáque tunc roborantibus tam sumptis quam admotis, & permittenda fœtus iam abrupti aut diuulsi exclusio, ne cunctatione suâ maiorem adferat noxam matri & vtero. Et sic post peractum opus calamitosum, curanda erit deinceps misera mulier, & tractanda, prout dicemus sequenti capite in regimine enixarum, à quo non differunt istæ quæ aborsus passæ sunt.

CAPVT VI.

De partu iuuando & eis quæ ad partum consequuntur.

PARTVS naturalis & legitimus, qui Græcis εὐτοκία dicitur, nihil est aliud quam infantis perfecti ab vtero exitus debito tempore, & cum leui matris tolerantia. Vbi enim fœtus septem illas quadragenarias tantopere apud Hippocratem celebratas, quæ nonum & decimum mensem complectuntur attigerit, iam numeris suis omnibus absolutus, nouæque vitæ cupidus, imo fortasse quia iam calidior factus indiget aëris respiratione quâ in vtero destituitur, sicut & transpiratione commodâ, disrumpit, vt volunt, calcitrando inuolucra sua; vel, vt credibilius est, præ maturitate suâ, & pondere, vt contingit in fructibus, decidit cum suis secundinis iam ob illius magnitudinem diuulsis in partem abdominis inferiorem: atque in caput conuersus mirâ naturæ prouidentiâ, vel ob pondus superiorum partium, post effusas interiores illas aquas sanguinisque quantitatem mediocrem, vuluæ ostium petit, quo aperto, & extremo coccygis osse retruso, concurrente etiam vteri & musculorum abdominis expultrice foras cum suis membranis prodit, quasi miraculo quodam naturali, inter hasce ossium pubis, ilium & sacri angustias, in quibus nullam disparationem contingere certissimum est, quidquid dicat Auicennas; vt fiat nouus huius mundi incola. In hoc conatu & diuulsionibus fieri non potest, quin puerpera doloribus torqueatur variis, sed qui cito finiuntur, quãdo celer est & fœlix partus: vel certè in maximum degenerant gaudium, vbi & sibi & proli incolumẽ adesse salutem cognoscit. Vt igitur in aliis omnibus naturæ operibus plurimi possunt contingere errores ac difficultates, sic in isto præcipuè, quod inter alia maximi est momenti: vnde δυστοκία, difficilis scilicet & laboriosus partus exoritur, qui non solum periculum & molestiam infanti vel matri, aut vtrique aliquando, sed etiam mortem adferre solet frequenter.

Ista enim δυστοκία consideratur vel ratione temporis in excludendo fœtu, quod vt plurimum non debet excedere spatium viginti quatuor horarum à primo insultu; nam si ad quartum vsque diem moretur eiusmodi parturitio, habetur omnino infausta & difficilis, potissimum quando aquositates illæ in membranis contentæ

iamdiu effusæ fuerunt. Vel ista δυστοκία dicitur ratione doloris vehementioris, & grauiorum symptomatum, quibus præter modum puerpera torquetur in ipso partu aut post partum, propter quæ sanitatis latitudinem egreditur, & medicis auxiliis deinceps est iuuanda, vt videbimus postea.

Causas autem istius δυστοκίας tam externas quam internas repetere oportet ex contrariis, vel oppositis constitutionibus earum quæ εὐτοκίαν facilem & naturalem partum efficiunt. Ad quem debent concurrere primò omnia externa bene disposita, non solum tempore partus, sed etiam ante illum, vt in regimine prægnantium proposuimus, quæ exitum istum tempestiuè possint adiuuare: deinde matris ipsius robur, & valetudo commoda cum vteri ipsius rectâ dispositione, quibus vt præcipuis agentibus maxime perficitur iste motus: demum fœtus ipsius alacritas, & bona constitutio, vtpote quo adiuuante & promouente istud opus, feliciter omnia succedere solent. Ergo causæ δυστοκίας erunt externæ vel internæ: Illæ respicient res omnes tam necessarias, vt vocant, quam contingentes: Istæ verò matris, vteri & fœtus cum suis secundinis malas constitutiones, quæ huic rei impedimentum adferre possunt. Quarum enumeratio sigillatim percensenda, vt ex earum peculiari cognitione possimus etiam ea inuenire auxilia, quæ istas difficultates partus tollere valeant.

Ab externis igitur necessariis, siue sex rebus non naturalibus dictis incipientes, dicimus certissimum esse aërem inclementiorem, præcipuè verò frigidum & siccum, qualis est flante aquilone, valde infestum esse parturientibus, quia cogit poros, humorésque versus interiora repellit, & puello exeunti à tepentibus illis locis valde est infensus. Sic etiam torridus & præter consuetudinem exæstuans, in regionibus alioquin temperatis, plurimum obest parturitioni, quia vires vtriusque exhaurit, respirationem efficit laboriosam, & inflammationem febrilem inducit. Idem dicas de vsu intempestiuorum balneorum, lotionum, domus, & loci peculiaris in quo habitant, quorum incommoda hisce mulieribus facilè communicantur. Eodem modo alimenta cruda, δυσπεπτὰ & adstringentia, vel nimiâ quantitate circa horam partus assumpta, vt in voracioribus aut morosis sæpe contingit, plurimum nocere possunt: quemadmodum prægressa ieiunia, necnon odores fœtidi aut suauiores: illi quidem quia conturbant spiritus, & suffocationis periculum infanti aliquando adferunt: hi verò quia alliciunt vterum ad superiora, illiúsque dilatationem impediunt, præcipuè in illis quæ hystericis passionibus sunt obnoxiæ. Somnolentia etiam & stupor in parturiente non sunt bona, tum quia ostendunt inualidam naturæ vim, & parum proposito operi intentam, tum etiam quia retardant & quasi cohibent vtriusque impetum ad efficiendam istam exclusionem. Maior etiam noxa ex parte exercitationis & motus intempestiui, siue nolint stare, ambulare, decumbere, sedere in sellâ obstetriciâ quando opus est: siue importune agitentur præ doloris vehementiâ aut animi imbecillitate: vnde contingit fœtum vel non posse exire secundum debitam figuram, vel amittere illam ob istas circumuolutiones. Imo annotarunt authores nostri, quoscunque motus qui videntur ferri ad exteriora corporis, vt oscitationes, pandiculationes, tremores, rigores, suspiria, clamores, risus, & similes noxios esse parturienti: sternutationem autem & compressionem anhelitus ad inferiora illis prodesse admodum. Excretiones pariter ordinariæ præter modum suppressæ circa istud tempus, magnam molestiam inferunt, vt vrinæ vesicam distendentis, fæcum in recto intestino induratarum, hæmorrhoidum insigniter tumentium, aut dolentium: tum quia comprimunt vteri ipsius ceruicem, tum quod naturam auertunt à parturitionis conatu. His adde animi pathemata vehementiora, timorem, vt in infirmioribus & primiparis, quæ nondum expertæ sunt istas afflictiones, & præ metu illarum, animo sunt consternatæ: mœstitiam insignem ob prægressa, aut præsentia incommoda, iracundiam præcipitem, necnon ex his tribus compositum pathema molestissimum, quod zelotypiam appellant: his enim agitatæ furiis, velut tempestate quadam à bono & salutari parturiendi portu vt plurimum auertuntur.

His necessariis & consuetis causis difficultatem partus inducentibus, si non necessariæ seu contingentes sese adiunxerint, tunc maius multo negotium parturienti facessent. Inter ista autem præcipuè recensemus adstantes & alia, quæ huic rei opitulari debent: nam & viri debent adesse validi, aut saltem famulæ, quæ illam fulciant & subleuent, dum est in ipso enixu & validioribus illis conatibus, & obstetrix (*μαῖαν καὶ μαιεύτριαν veteres vocabant*) imprimis

prouida,

prouida, ſapiens, & perita, cuius præſentiâ confirmetur, & bene ſperet de ſua ſalute: Illius enim eſt munus parturientis animum erigere, debitum corporis motum & ſitum docere, in ſellâ aut lecto conuenienter locare, inſtantem partum agnoſcere, vteri oſculum leuiter aperire, puellulum conuenienter exeuntem blandè excipere, morantem promouere, indebitâ figurâ ſeſe offerentem corrigere, & immutare, vmbilicum illius (*vnde ὀμφαλοτόμος ϗ ἐμβρυοτόμος dicebatur*) ſapienter & tempeſtiue reſecare, ſecundinam eodem impetu, ſi fieri poſſit, educere, & productum infantem comiter ac peritè tractare, vt poſtea etiam dicemus. Inter externa etiam fortuita recenſeri poſſunt quæcunque ex improuiſo occurrere parturientibus poſſunt, vt ictus, caſus, & ſimilia, quæ extra Medici notitiam & poteſtatem poſita ſunt.

Interiores cauſas δυςοκίας peculiariter iam conſideremus: primò ex parte matris: ſecundò vteri: tertiò ipſius fœtus. Quod ad matrem ſpectat, quæ integris viribus & bene diſpoſito corpore debet ad hoc opus concurrere, vt ritè perficiatur: certùm eſt illius debilitatem, ſiue ſit ex naturæ primordiis, ſiue ob ætatem, vt in valde iuuenculis & ſenioribus; ſeu ob morbos acutos, aut diuturnos quibus in grauiditate ipsâ diuexatæ fuerunt, aut adhuc detinentur, vt ſæpe contingit, maximum hic impedimentum inferre: Imo vbi diutius moratur exitus infantis poſt tormina, ſanguinis effuſiones, vigilias & ſimilia, non eſt dubium quin difficilior multò ſit parturitio, quam ſi primo vel ſecundo die peragatur: ſic etiam quæ valde macilento & conſumpto ſunt corpore, ob ſiccitatem & anguſtiam viarum atque etiam infirmitatem: aut valde pingues & craſſæ, ob compreſſionem vteri, multum laborant in partu. Neque ſolum ratione totius corporis materni, ſed etiam partium vtero circumiectarum iſta difficultas contingere poteſt: ſic enim abdomen ſeſquipedale, & omentum craſſius non ſolum ſterilitatem, ſed etiam δυςοκίαν infert, comprimendo vterum & vicinas partes: ſic oſſa ilium, pubis, ſacrum, & coccygis, vt in claudicantibus & diſtortis, malè conformata: inteſtina flatibus diſtenta, veſica calculo, inflammatione, aut aliis affectibus detenta: pulmones male affecti & reliquæ partes reſpirationi dicatæ, quarum auxilio multum iuuatur exitus infantis, cohibendo anhelitum & ſpiritum ad inferiora propellendo, maximam ſæpe parturientibus difficultatem attulerunt. Nouimus etiam quaſdam infirmiore ventriculo aut cerebro, quibus inſtante partu contigerunt vomitus vehementiores, aut epileptici inſultus cum magno fœtus detrimento & matris periculo. Quod de aliis partibus eodem modo dici poteſt. Sed præcipue de vtero, qui ſecundas tenet poſt matrem ad excludendum infantem in ſuo ſinu deliteſcentem. Quotieſcunque enim vel ante partum, aut in illo grauioribus occupatur affectibus, ſimilaribus, organicis, vel communibus, impoſſibile eſt felicem eſſe parturitionem: ſola enim obſtructio, vel adſtrictio illius, ſiue fundum, ſeu orificia, aut m atricis collum reſpicias, tantum negotium hic faceſſit, vt ſæpe ob illas diſpoſitiones ad chirurgicam operationem ſit deueniendum, vt poſtea videbimus. Intemperies itaque omnes vteri inſigniores, tumores præter naturam & φιμώσεις, diſtorſiones, relaxationes, vlcera & cicatrices, aut calloſitates grandiores, ſunt grauiſſimæ δυςοκίας cauſæ, & maximè curatu difficiles in tam ſubitaneo & præcipiti affectu.

Quemadmodum autem mater & vterus præter naturam ſe habentes hic negotium faceſſunt, ſic etiam fœtus; nam & ratione ſubſtantiæ, & quantitatis, & figuræ, & illi adiunctorum impedimenta partui frequentiſſimè inferre ſolet. Vitium enim ſubſtantiæ in fœtu adeſt, quoties vel mortuus, vel putrefactus, malignâ quadam labe infectus, aut alio quocunque modo morboſus & debilis in vtero latitat, nec concurrit in iſta actione, aut quicquam virium præſtat ex parte ſui ad promouendum partum. Ratione autem quantitatis tam continuæ quam diſcretæ peccat fœtus in vtero, & impedimentum adfert partui, quando maioris eſt molis, quam par ſit, vel ſecundum totum corpus, vel ipſum caput, vt apparet in pueris illis qui μεγαλοκέφαλοι naſcuntur: quando etiam plures ſunt in vtero vel gemelli & diſcreti, vel cohærentes ſimul: aut certe vnicus, ſed pluribus membris, quam ſpeciei ratio ferat, præditus, vt duplici capite, tribus brachiis, aut manibus deformis. Ratione etiam ſitus & figuræ ſeu compoſitionis membrorum pueri ad exeundum ab vtero idoneæ, plurimi & moleſtiſſimi errores contingere poſſunt in partu. Etenim quamdiu latet in vtero infans ſuis inuolutus tunicis, ibi quaſi conglobatus manet, manibus ad genua admotis, capitéque inclinato ſupra manus, & cruribus molliter reflexis, donec adueniente exitus tempore, diſruptis ob maturitatem membranis, ſuo quaſi pondere, &

ſupernarum

ſupernarum partium grauitate in caput reuoluitur, & oſtium matricis adit quaſi exploraturus, vt foras citò erumpere poſſit. Hæc figura infantis ad exeundum comparata, ἐπικέφαλη dicitur, omnium naturaliſſima, & vtiliſſima exiſtit, tum quia capite proprio ſuóque pondere, vt diximus, facit ſibi viam ad exeundum: tum quia ſub hoc ſchemate nullum aliud membrum diſtorqueri aut reflecti poteſt, ex quo ſequatur impedimentum in partu. Alia igitur omnia ſchemata vitioſa & partum remorantia plus minus, vt quando in pedes aut manibus præuiis exire conatur, quando vnum tantum pedem vel manum exerit, aut ſeſe offert duplicatus in nates, in ventrem, & ſimiles corporis partes: ſub quo ſitu impoſſibile eſt, aut certè admodum difficile partum innoxiè ſuccedere, tum propter ſummam matris moleſtiam, tum infantis labores, cuius membra diuelluntur, & contorquentur aliquando, ſi ſub hac figurâ exeat, vel ita comprimuntur vt frequenter in hoc ſtatu intereat & ſuffocetur. Ratione denique adiunctorum fœtus contingit difficultas partus, vtpote membranarum, quas nomine ſecundinarum audiunt authores noſtri; quia ſecundæ & ſtatim poſt fœtum, ſi fieri poſſit, exire debent: quamquam etiam aliquando in feliciori partu capiti infantis inuolutæ inſtar galeæ exoriri ſoleant. Quotiès autem nimium ſunt tenues & infirmæ, vt eludant vim excretricis facultatis, vel citius quam par eſt diſrumpantur, vnde contingit præcox & nimium feſtina aquarum, quæ in illis continentur effuſio, & à quibus lubrica & mollis debuit reddi via fœtui, dum paratus eſſet ad exeundum, quam deinde reſiccatam reperit. Vel quando nimis ſunt craſſæ, & duræ, vt facilè à fœtu diſrumpi non poſſint, vel poſt eum cito exire nequeuntes, quia vteri acetabulis firmius adhærent: iſta omnia δυστοκίαν inferre ſolent. Quibus adde omnes tumores præter naturam, in vtero aut fœtu geniti: Item molæ coniunctionem, quæ dum fœtui firmiter adhæret, debet ſimul exire, & propter ſuam molem aditum vtrique diutius præpedit, aut aliquando fœtum ipſum interimit. Vnde à quibuſdam Practicis iſta mola fœtui iuncta *frater Longobardorum* appellatur, quia frequens eſt eiuſmodi partus in agro Mediolanenſi ſeu Inſubriâ, ex quo multum mulieres illæ affliguntur. Atque hæc de præcipuis δυστοκίας cauſis.

Præcognitis itaque cauſis, quæ facilem vel difficilem partum excitare poſſunt, iam eſt ad diagnoſim veniẽdum. Oportet enim inſtantem partum agnoſcere, priuſquam de illius euentu pronunciemus, aut quædam auxilia ad eum iuuandum adhibeamus: deinde cauſas à quibus illi difficultas adferri poteſt, diſtinguere, vt pro earum varietate, methodicam noſtram θεραπείαν, quando opus fuerit, inſtituere valeamus.

Vbi igitur ex ſupputatione prægnantis ſeptimus, octauus, nonus, aut decimus menſis grauiditatis ſuperuenerint, & in illis contigerint dolores & tormina frequenter & valide ſeſe conſequentia verſus pubem, lumbos & inguina, non eſt dubium quin natura excretionem infantis moliatur, quæ tunc in procinctu maximè credenda eſt, quando venter in ſuperiori parte ſubito detumeſcens, ad inferiora quaſi deuoluitur, genitalia intumeſcunt, vulua humectatur, vrinæ incontinentia vrget, & oſculum matricis à peritâ obſtetrice contrectatum primò oui inſtar inflatum, deinde hians deprehenditur, mox aquarum ſanguiniſque effuſione madidum. Quæ ſi ritè ſuccedant, ſolius naturæ impetu puer pronus in caput manibus ad genua conuerſis ſeſe obſtetrici offert, & mediocri parientis conatu per vteri ceruicem ſaluus erumpit, cuius vmbilicalia vaſa adhuc vtero adhærentia conuenienter primò ligantur, ne ſanguis per ea effuſus internecionem aut ſummam debilitatem puello inferat, vt ſæpe viſum eſt: deinde ſecantur, manu obſtetricis firmiter apprehenſa, quæ non debet prius dimittere, quam monitâ muliere & erecta, vt vno aut altero impetu cum ſanguine profluente inuolucra etiam illa quæ ſecundinas appellamus, poſtmodum excludat. His enim peractis feliciter, nihil amplius ſupererit, quam vt enixæ & infantis nuper nati conueniens cura habeatur.

At verò in difficili & laborioſo partu omnia iſta peruerſo ordine ſuccedunt: nam ſiue externa impediant à nobis commemorata, ſeu mater ex parte ſui deficiat, ſiue vterus male ſit diſpoſitus, aut infans non ſequatur naturæ leges, magna contingit perturbatio in opere iſto perficiendo. Malam autem externarum cauſarum conſtitutionem, ſiue neceſſariarum ſeu contingentium, facile erit ex præſenti aut prægreſſo rerum illarum ſtatu cognoſcere. Matris verò defectus in toto aut partibus, vterique affectus ex conuenientibus etiam ſignis oportet deprehendere, quæ ſuis peculiaribus tractationibus fuere propoſita. Infantis autem errores, & illi

adiunctorum innotescent, si sit debilis, malignâ aliquâ labe infectus, aut alio modo morbosus ex prægressis affectibus tam acutis quam chronicis, quibus diuexata mater secundum totum corpus, vel ipsum vterum vitiosam aut deficientem alimoniam fœtui in vtero præbuit, eiúsque vires propter summam fœtæ & fœtus κοινωνίαν grauiter afflixit. Vnde Hippocrates *in Aphorismis*, fluentibus menstruis in grauidâ eodem modo quo ante conceptum, impossibile esse putat fœtum bene se habere; & dum mammæ subito in prægnante gracilescunt, significatur maxima fœtus & vteri debilitas, propter eum qui est illorum cum mammis consensum. In eiusmodi etiam fœtus debilioris aut morbosi gestatione multum laborarunt prægnantes, exiguos ac raros illius motus in matrice perceperunt, & instante partu nullos aut certe languidos impetus: ex iis verò si diutius morentur, contingit mori infantem in vtero, vel suffocatum, vel præ languore & virium deiectione: tuncque error contingit deterior priore, quia demortuus infans non solum impedit parturitionem, quia eam non iuuat; sed instar lapidis aut rei cuiusuis inanimatæ hinc inde in vtero voluitur, sed etiam noxius est suo fœtore & putrilagine, quam ibidem concipit diutius retentus. Ideo dignoscendus quamprimum infantis in vtero interitus, vt ante excludatur, si fieri possit, quam corruptelam suam matri communicarit.

Vbi igitur illud contigerit, primò cessat motus ille, quem prius in vtero mater aut obstetrix percipiebant, admotâ manu aut aliis rebus tepentibus, quibus exsuscitari solet, dolórque grauis & cum maiore ponderis sensu hypogastrion infestat: ventris inferioris frigiditas tactu deprehenditur, extincto calore natiuo & dissipatis spiritibus qui ibi continebantur: prouoluitur moles illa in vtrumque latus conuersâ matre. Tandem putrescente fœtu, ichores fœtidi & saniosi ab vtero emanant: abdomen ob vapores eleuatos inflatur, teter odor & graueolens spiritus non solum ex ore matris per anhelitum, sed etiam toto corpore exhalat, vnde aliquando febres oriuntur, & vbi iam magis sæuire incipit illa labes, lipothymiæ superueniunt, oculi redduntur concaui & turbati, pallor horrendus faciem occupat, frigus liuórque in extremis apparent, donec fœmina tandem è medio tollatur. Hæc enim est demortui in vtero fœtus & miserrima catastrophe.

At vbi error contingit in partu ex parte quantitatis fœtus: si sit nimia magnitudo in toto corpore, vel capite simpliciter, aut ratione vteri angustioris, id à peritâ obstetrice facile percipitur, quia quantumcunque rectè procedente puero & impetũ faciente, non potest tamen per illas angustias euadere, sed in ipso orificio subsistit: ingens distentio & moles sentitur: omnésque causæ præcesserunt, quæ illius quantitatẽ augere possunt. Idem dicas de geminis aut pluribus fœtibus sese inuicẽ præpedientibus, de monstrosis conceptibus, quibus partes abundant aut male sunt cõformatæ, quæ omnia tactu ferè dignoscuntur, & vario motu sitúq; qui in vtero percipitur. Figura etiam deprauata animaduertitur facile, quia offert partem aliquam, quæ primò exire nequit sine periculo, vt pedem, manum & similia à nobis dicta. Deniq; cognoscemus adiuncta fœtus impedimentum in pariendo adferre, si omnibus aliis bene se habentibus, aliquid tamen lateat, quod exclusionem istam retardet: secundæ quidem tenuiores & molliores quam par sit, innotescũt, quando in primo impetu disrũpuntur & emittunt illas serositates, quæ humectare debent & lubricam reddere istam viam: duriores verò quando non possunt post multa tormina effringi, continéntque fœtũ, & aquas illas firmiter sine vlla effusione. Quod si aliqua mola, aut tumor præter naturam iunctus est cum fœtu, sentitur etiã aliquid firmius adhærens vtero, præpediénsque infantis exitum: tempora computationis incerta & confusa propter istam complicationem præcesserunt, & in tumoribus præter naturam, aut molâ impossibile est grauidam commode habuisse in ipsâ gestatione, sed grauioribus symptomatis infestatam ad istam partus horam peruenisse. Ex his igitur & similibus διάγνωσιν causarum difficilis partus stabiliemus.

QVOD AD πρόγνωσιν SPECTAT. Partum difficilem & laboriosum fore præsagiet Medicus, si possit antè cognoscere statum causarũ à nobis enumeratarũ, potissimùm si prægnans sit primipara, tenuiori corpore & sicciori, angustioribus lũbis, & clunibus, distortis coxis, aut alio modo circa istas partes male conformata. Si sit annosa nimiũ, aut iuuencula, animi & corporis infirmioris, propter natiuam constitutionẽ, aut prægressos morbos. Si aquarum aut sanguinis effusiones frequenter in illâ apparuerint, priusquã partus instaret cum abortus periculo: Si lac copiosum & crudũ ex mammis effluxerit, aut illarum extenuatio insueta, & pallor diutius perseuerarint, potissimùm circa vltimos grauiditatis mẽses. Deniq; si languoribus & horroribus frequentioribus

per interualla corripiatur. Imo si nullos, aut non sufficientes dolores in ipso partus conatu persentiat, suspectum est illud Hippocratis *in Coacis*, quia summam vtriusque imbecillitatem significat, aut partium istarum ἀναισθησίαν & quasi νάρκωσιν ab eneruato calore natiuo. Bonum est autem sternutationem partui superuenire apud Hippocratem, cum vehementiori concussu naturæ vim sopitam excitet, & illud quod firmius corpori adhæret, isto spirituum ad inferiora impulsu excutiat. Vbi partus diutius moratur, vt ad quartum vsque diem, vix fieri potest sine vtriusque magno discrimine, vt dicebamus: infans enim vt plurimum in vtero moritur, diuulsis iam acetabulis, quibus maternum sanguinem & spiritum vitalem alliciebat: continuis quoque iactatus doloribus interit. Mater etiam valde debilitata vix sufficere potest deinceps ad nouos conatus perferendos, qui ad istam exclusionem sunt necessarij. Veniamus igitur ad auxilia, quibus puerperæ in eiusmodi periculo constitutæ iuuari possunt.

Θεραπεία huius affectus partim communia quædam habet, quibus vti potest Medicus in quouis difficili partu iuuando: partim quædam peculiaria & appropriata differentiis causarum, à quibus δυστοκίαν excitari diximus. Quod ad communia spectat, primo oportet in quocunque partu rationem habere virium puerperæ, videlicet ne collabantur nimiū; & caloris natiui, qui occupatus maximè & intentus huic operi non est reuocandus multitudine eduliorum ad concoctionem ventriculi. Ideo alendæ sunt εὐπέπτοις & εὐχύμοις, paucâ quantitate, sed frequenter exhibitis ad reparandos spiritus, vtpote iusculis, consummatis, panatellis, gelatinis, aqua vel stillatitio iure carnium, expresso aut contuso caponis, cruris veruecis & perdicis, ouis tremulis, pauco puluere ducis, qui ex sacchraro & cinamomo conficitur, aspersis, frustulo panis in vino generoso, vt maluatico, cretensi dicto, intincti: vel etiam vino Hippocratico propter cinamomum, dummodo nulla adsit febris, vel inflammationis vterinæ suspicio. Odorentur etiam frequenter vinum aut acetum calfactum cum paucâ nuce moschatâ & garyophyllis. Quod si diutius protrahatur parturitionis tempus, exhibeantur quædam solidiora, vt nuces saccharo conditæ, cortex citri & similia, quibus ventriculi robur instauratur. Aër etiam in cubiculo parturientis ita temperetur, vt nullum qualitatis excessum repræsentet, omnisque fœtor & immundities tollatur, idque omne quod terrorem incutere possit, vt sanguis ex vtero in terram effusus & similia. Indulgeant leuiori somno quando conquiescunt tormina, & nulla se produnt exituri infantis propemodum signa; plus tamen vigilandum, vt acrior sit naturæ pugna, & celerior, si fieri possit, expulsio illius iam ad exitum properantis. Si vrina aut fæces sint diutius retentæ, educantur commodè suppositoriis aut clysteribus, quia hoc multum impedire solet parturitionem ob viciniam partium quæ ista excrementa continent, cum vtero, à quibus comprimi posset. Omnium adstantium sit alacritas, & iucunda cum parturiente locutio, vt erigatur illius animus, neque permittatur cuiquam iuuenculæ, virgini, nuper nuptæ aut inexpertæ labores istos in cubiculo illius morari: quia clamoribus & eiulatu parturientis perterrefactæ summam etiam perturbationem reliquis inferre solent. Imprimis autem obstetricis hic solertia elucescere debet, quæ puerperam iubeat decumbere, ambulare, stare, aut sedere in sellâ conuenienti, quando opus fuerit: neque enim citius quam par est aut alieno tempore oportet ista præstare: neque etiam vteri os diuellere, priusquam sponte sua dehiscat, quod tunc leuiter & placidè contrectare debet, intinctis oleo liliorum vel amygdalarum dulcium digitis, accuratéque vnguibus resectis, ne quid interius violet. Vbi iam caput infantis ad vteri orificium apparet, illam in sellâ collocare, quæ nullo modo comprimat clunes, & postremum coccygis os: vel eam duabus fœminis robustioribus aut viris, si eorum sit copia, fulcire, & ad exercendas gnauiter vires hortari, compresso anhelitu & ad inferiora vehementer compulso. Quod si sternutatio superueniat, aut arte excitetur, vt solent, paratam esse ad festinè excipiendum, educendumque molliter infantem ab vtero exeuntem.

Eodem tempore vbi partus magis moratur, possunt admouere coxis ea quæ ex proprietate creduntur iuuare partum, vt lapidem Aëtitem, styracem calamitam, coriandrum viride, aristolochiæ, polygoni vel dictamni cretici radicem & similia. Imo in illis quæ solent diutius torqueri in eiusmodi partubus, non erit inutile post aliquot horas, vt dimidij diei spatium, aliquid per os propinare, quod excitare possit naturam torpentem, aut nimium in isto opere morantem. Quæ omnia quamdiu fœtus viuit, & in vtero adhuc manifestè mouetur, debent esse mitiora

ac

ac naturæ familiaria, velut diætetica tantum, ne ab acrioribus aut vehementioribus interimatur; idque imprimis notandum in vsu istorum remediorum vteri, expulsionem prouocantium. Itaque in principio solemus exhibere cochlear vnum aut alterum aquæ cinamomi, vel puluerem cinamomi & croci cum iusculo vel vino albo tenui, aut decocto cicerum rubeorum & petroselini. Nostrates mulierculæ, vt plurimum vtuntur axungiâ serpentis cum iusculo dissoluta: quia tenuandi molliendíque maximam vim habet. Vbi paulo validioribus est agendum, propinant stercoris falconis seu accipitris, aut trochisc. de myrrhâ ʒ j. cum aquâ artemisiæ aut vino albo, vel præscribitur sequens iulepus.

℞ Trochiscor. de myrrhâ ʒ j. cinamomi tenerioris & electi, corticis cassiæ fistularis, quæ hîc peculiari quadam dote creditur agere, ana ℈ j. croci gran. ij. syrupi byzantini ℥ j. Cum aquâ fœniculi fiat potio, quæ detur calidè, vt citius in actum reducatur. Interea dum procrastinat exitus infantis, solet apud nos frequens esse vsus confectionis alkermes: cuius descriptio ante aliquot annos ita fuit instituta à professoribus nostris, addendo succum ipsum fructus kermes, minuendo dosim lapidis lazuli & ambari, vt mediocri pretio à tenuioris fortunæ hominibus nunc comparari possit, & tutò quibusuis exhiberi, tam viris quam fœminis, debilitate virium tentatis, etiam alui fluxu detentis; atque in ipso puerperio vtilissimè vsurpari ad ʒ ß. per se vel cum vino aut iusculo dissoluta, tum quia roborat admodum cor, ventriculum, & reliqua viscera, tum quia ratione cinamomi & moschi plurimum prodest ad recreandum vterum, illiusque vias reserandas. Quod obiter dictum sit aduersus quorumdam sententiam, qui illius vsum in partu & aliis casibus improbant.

Vt autem ad propositum nostrum redeamus, mirum est quot generibus remediorum mulierculæ vires tunc roborare & morantem partum accelerare conentur. Cor è viuenti & subitò dissectâ columbâ auellunt, & ita spiritibus turgidum, calens adhuc, tremensque deuorandum puerperæ exhibent, magno, vt illæ aiunt, successu. His tamen & aliis non est omnino obtemperandum, sed selectis præcipuè insistendum, ne scilicet vsu frequentiori & importuno aliorum febris excitetur, aut vterina loca incendantur, vel tandem copiosior hæmorrhagia excitetur.

His omnibus frustra tentatis, iam veniendum ad peculiarem causarum considerationem, quæ fœtum tamdiu in vtero remorari possunt, vt illis conuenienter & maturè prospiciamus. Quod ad exteras spectat, illarũ rationem habere superius docuimus ex regimine sex rerum non naturalium & annexarum. Internæ igitur in hoc casu perlustrandæ, vtpote si ex parte matris pendeant, in tantum corrigantur aut in melius reducantur, in quantum rei huiusce status & præceps occasio permittet. Vtpote si debilior, si morbosa aut aliis incommodis oppressa, subleuetur iis omnibus, quæ dicta fuere à nobis vires recreare & augere ad ferendos istos labores partus. Si valde tenuis & macilenta consumptóque & resiccato corpore, humectanda & mollienda non solum conuenienti victu, sed etiam balneo vel semicupio accommodato, si vires ferant, aut saltem fotibus & linimentis omnium partium vtero circumiectarum, quorum formulæ sæpius fuerunt propositæ. Si pinguior aut crassior toto corpore, omento, abdomine, aut similibus partibus vtero vicinis, à quibus premantur vteri viæ, consulit Ægineta & reliqui Practici, vt pariat quadrupedum more prona & genibus subnixa: quia tunc omentum & venter pinguior propendens ad inferiora relinquunt liberam osculi vterini viam, ipséque vterus deuolutus in hypogastrium, non præpedit exitum ipsius infantis per canalem ceruicis. Eodem modo, si coxæ diuaricatæ, si pulmonum infarctus, vesicæ aut intestinorum obstructiones, vomitus & similia impedimentum hic adferre videantur, erunt similiter curanda, quantum fieri poterit, vt acceleretur partus. Vteri verò dispositiones insigniores & præter naturam, quando concurrunt cum parturitione, tantam sæpius inferunt difficultatem, vt tunc fere oporteat recurrere ad Chirurgicam operationem siue sectionem, quemadmodum supra annotauimus, & postea dicemus: quia impossibile est fœtum alio modo exire, quando adest illius φίμωσις, obstructio ab aliquo tumore, distortio, vel obliquitas nimia colli, & sic de reliquis.

Ex parte verò fœtus exoriuntur impedimenta magni momenti, quæ auxilio medico indigent: quando debilior est v. g. fœtus, recreandus fotu vini generosi calentis, admoto panis frustulo leuiter torrefacto & irrigato aquâ imperiali, seu magmate, pane similiter rosaceo sinapisato, puluere granorum kermes & nucis moschatæ cum pauco vino. Aliquando applicare solemus frustum carnis

veruecinæ calentis irroratum aquâ rosaceâ, aut omentum ex recenter mactatâ oue, & similia, quibus calor natiuus infantis suscitetur, quamdiu in viuis fuerit. Vbi autem primò demortuum esse in vtero apparuerit, ob alimenti defectum, plethoram insignem quâ suffocatur, cacochymiam humorum, affectus morbosos matris, vel certè ob sumpta medicamenta vehementiora, aut alimenta insigniter acria, amara, & sic de reliquis: vel, quod hic est frequentius, quoniam disruptis citius quam par est acetabulis quibus connectebatur vtero, & maternis vasis non amplius vitalem illum calorem per arterias recipere potest, & sic in loco illo concluso, & imperspirabili suffocatur. Quacumque igitur de causâ extinctus fuerit, conandum est quamprimum, vt foras propellatur, antequam putrilaginem conceperit, maiorémque noxam matri vteróque attulerit.

Ad id præstandum vehementiora, quam dum viuus esset, vsurpari possunt, tum quia nullum ei deinceps periculum inferre queunt, tum quod multò potentius concitanda est facultas excretrix cessante omnino infantis motu. Exhibentur itaque per os decoctum sabinæ, foliorum dictamni & baccarum lauri: puluis bauracis ad ℈ j. cum vino albo aut aquâ artemisiæ: myrrhæ & castorei puluis ad ℈ ij. incorporatus cum succo fœniculi instar pilularum mollium, post quas assumatur decoctum cicerum rubeorum, cinamomi & foliorum petroselini. Idem dicas de succo mercurialis aut decocto aristolochiæ, radicum ireos, verbenæ, gentianæ, foliorum thymi & similium, quibus magna vis inest attenuandi & aperiendi. Imo si res cunctetur diutius, non est inutile aliquando constantibus viribus medicamentum catharticum exhibere, quia simul eliciuntur vitiosi humores, qui cito & facile colliguntur in isto statu, & consecutione quadam propellitur fœtus. Non omittendi etiam fotus ex emollientibus & digerentibus, aperientibus & irritantibus, vtpote addendo supradictis radic. ireos florentinæ, cucumeris agrestis & aristolochiæ: flores genistæ & stœchados in vino albo decocta: post quorum vsum non erit inutile inungere hypogastrium, pubem, & lumbos vnguento de artanita vel felle taurino cum pauco puluere colocynthidos & agarici. Item fumigia ex eisdem suscitare, quæ per embotum suscipiet, aut ex vngulâ mulæ, piscibus salitis, castoreo, galbano, & similibus: quibus adiungere possumus pessaria composita ex benedictâ laxatiuâ cum puluere colocynthidos & succo mercurialis, aut oleo rutaceo. Sunt qui indunt solam radicem ireos nostratis vel cucumeris agrestis, oleo amygdalarum dulcium vel butyro delibutam, ne acrimoniâ suâ partes istas exulceret.

Demum si non succedat expulsio infantis demortui in vtero post vsum istorum remediorum, vel quia fractæ sunt matris vires, vel quia infans putrefactus intumuit ibidem: antequam malum istud augeatur, non est dubium quin accedendum sit ad Chirurgicam operationem, quam veteres ἐμβρυουλκίαν appellabant, cuiusque descriptionem proponit Ægineta *libro sexto*, & Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 23. Hac nostra ætate multi sunt, qui artificiosè admodum, sine tanto instrumentorum apparatu & terrore, solâ immissâ manu in vterum aut vinculis comitata fœtus demortuos apprehendere & extrahere norunt; vel integros vel per frusta dissectos, quando aliter fieri nequit. Post extractionem curiosè tractandæ sunt miseræ istæ puerperæ alimentis & medicamentis roborantibus, ne omnino collabantur vires & moriantur, quod sæpe contingit, si tardius facta fuerit ista operatio: à quâ valde est diuersa illa, quam sub cæsareo partu intelligunt authores nostri, & de quâ disputant recentiores.

Est enim cæsareus partus, vt de eo obiter etiam aliquid dicamus, infantis in vtero existentis extractio per cæsum seu sectum abdomen & ipsum vterum, superiori eius parte quâ respicit musculos epigastrij, quando nulla spes est fœtum exire aut extrahi posse per viam consuetam, id est per collum matricis, ob tumorem præter naturam, distortionem, diuaricationem aut similes affectus in eo genitos: vel enormem fœtus magnitudinem vnius aut plurium, quæ nos cogit ad opus istud accedere, siue sit viuus adhuc, siue demortuus. Hic autem quæri solet, vtrum desperato naturali partu, cæsareus tentandus sit, nempe quando fieri nequit, vt per vias consuetas educatur, debeat Medicus consulere istam sectionem vteri, vel possit exerceri sine opprobrio & Artis infamiâ. Multi enim existimant saluâ & matre & fœtu hanc operationem fieri posse, inter quos Franciscus Rossetus huius Academiæ Doctor libellum ex professo edidit, vbi hanc sententiam pluribus confirmare nititur rationibus, experientiis, & authoritatibus. D. Laurent. etiam in anatomicis quæstionibus ad illius opinionem

opinionem accedere videtur. Sed vt liberè dicam quod censeo, supponunt illi extinctá matre aliquando superstitem esse posse adhuc in vtero puerum, cuius seruandi causâ hæc sectio institui debeat: quod omnino est impossibile: quandoquidem fœtus in vtero existens, non aliâ vitâ quam maternâ subsistit, vnde eâ extinctâ illum etiam statim mori necesse est. Ac proinde in hoc casu inutilis ista sectio. Quando verò fœtui mortuo superstes adhuc est mater, non videtur illa via capessenda, quæ interitum matri certum inferre videtur. Vbi autem vterque adhuc est superstes, existimo ego quidem tentari posse ad seruandum puellum, si alio modo exire nequeat, quamuis matris interitus subsequatur, quia melius est seruari vnum, quam vtrosque simul perire: vel quia aliquando magis interest reipublicæ ad illustrioris familiæ conseruationem, vt puer saluus sit quam mater: vnde apud Romanos multi fuerunt Cæsares & Cæsones, qui ex vtero materno hoc modo salui & incolumes educti fuerunt per istam sectionem, matribus pereuntibus. Quis enim Hippocraticæ *Aphor.* 18. *sect.* 6. doctrinæ peritus crediderit vterum tantam solutionem in suo fundo pati posse saluis parturientis rebus, quantam oportet fieri per medios epigastrij musculos & peritonæum, cum hæmorrhagiâ insigni, ad educendum inde puerum? Nam quod dicunt ex Ægineta, aliquando totam matricem delapsam & præcipitem fuisse recisam & sublatam sine interitu mulieris, multò credibilius est, quia tunc sana esse potest & robusta mulier ad id perferendum, neque infertur tanta vis toti corpori, aut reliquis abdominis partibus, quanta fit in eiusmodi sectione cæsareâ. Deinde facilius est hæmorrhagias sistere ligatis vasis aut alio modo obturatis, caloremque natiuum fouere, & cætera remedia admouere, quæ sunt ad curandum necessaria. Imo multò securius esse totam rescindere, quam dissecare illius partem, apparet exemplo puncti aut cæsi parum tendinis, in quo vrgentibus conuulsionibus & dolore cogimur ad illorum sedationem totum dissecare, etiamsi postea pereat membri illius motus. Dicimus insuper ea omnia esse de rarò contingentibus, & Æginetam ex aliorum potius relatu aut historiâ, quam proprio experimento illud in medium adduxisse. Nos igitur ad alia partus impedimenta transeamus.

Ratione itaque fœtus, dicebamus difficultatem in partu contingere etiam aliquando propter magnitudinem illius nimiam, vel multitudinem. In quo casu laxandæ sunt & amplificandæ viæ, per quas exire debet, quantum fieri poterit: sin minus ad operationem illam Chirurgicam erit veniendum, quæ manu educat eiusmodi grandiorem aut numerosiorem fœtum mortuum, integrum, vel si impossibile sit, membratim dissectum, antequam vires matris nimium concidant. Præcipua difficultas posita est in educendo capite grandiore, propter figuram illius sphæricam, quæ facile comprehendi non potest, vbi à corpore est separatum: tunc igitur comminuendum erit in partes: vel ita comprimendum & elongandum, vt deinceps facilius exire possit.

Situs autem & figuræ vitia, propter quæ impeditur partus, ita sunt à peritâ obstetrice, vel Chirurgo emendanda, vt leuiter retrusâ eâ parte, vt brachio, pede, vel similibus, quæ erroris istius causa existit, conuertatur infans in decentem figuram, nempe caput, & sic blandè educatur. Vel si hoc fieri nequit, quando pedes primi sese offerunt, ita componantur ad latera manus, vt exitum minus impedire possint: melius enim est infantem periclitari de fracturâ vel luxatione alicuius membri, quam in vtero diutius morari cum summo vtriusque periculo: propter quod cogimur etiam sæpe in hoc casu ad manualem operationem confugere. Idem dicas de coniuncto fœtui tumore aliquo præter naturam, aut molâ, vt supra proprio capite dicebamus. Superest igitur, vt de secundâ post partum relictâ paucis agamus.

De secvndina retenta. Per secundam autem siue secundinam dicebamus Medicos nihil aliud audire, quam inuolucra & membranas quibus fœtus in vtero alligabatur, & aquositates illæ continebantur, ex quarum præcoci aut præposterâ effusione, difficultas etiam in partu contingit propter siccitatem viarum, quæ ab eis humectari & liquescere debent ad faciliorem infantis exitum. Secundinæ autem istæ, membranæ, seu inuolucra fœtus statim cum ipso, vel paulo post, & minimo conatu exire debent, si omnia fæliciter in partu & prospere se habeant. Vbi verò diutius post illum intus detinentur, exoritur affectus in genere retentorum præter naturam: quia istæ membranæ excluso fœtu non solum inutiles sunt, sed etiam noxiæ, multisque stipatæ symptomatis.

Retinentur verò diutius in vtero post partum ob varias causas tam externas quam internas ; externas quidem , vtpote à subito aëris frigidioris appulsu, à quo repellitur secundina , & orificium vteri coarctatur : ob aquæ frigidioris potum : odoramenta etiam quæ sursum alliciunt vterum & exagitant : ob subitum timorem , vel terrorem : ob parturientis morositatem , quæ nequit aut non vult eo in situ manere, vel eos conatus præstare , qui requiruntur ad opus istud perficiendum : Item ob infantis pondus, quo disrumpitur aliquando vmbilicus ex improuiso. Sed præcipuè propter imperitæ obstetricis temeritatem , quæ citius resecuit vasa vmbilicalia quam par esset, aut non retinuit sinistrâ manu vt debebat ad extractionem istarum tunicarum, quæ illis adhærent : fit enim tunc vt sursum reuulsus & quasi retractus in vterum vmbilicus, non possit deinde educi tam facile foras. Internæ autem causæ cur retineantur, esse possunt præcipuæ istarum tunicarum nimia crassities , aut quando nimium vteri parietibus adhærent : vel etiam earum exilitas, quæ eludit vim excretricem partium istarum : aut quando propter diuturniores partus labores vterus & secundinæ intumescunt & inflammantur cum affluxu humorum : vnde aliquando succedit putredo hisce membranis: corrumpuntur enim tum quia amplius non aluntur occlusis cotyledonibus, per quos trahebant sibi & fœtui nutrimentum: tum quia in calido humidoque loco conclusæ non euentilantur.

Facilis est igitur retentæ in vtero secundinæ cognitio , quia debet cum partu paulo post partum excerni. Causarum etiam tam internarum quam externarum notitia habebitur ex constitutione earum rerum quæ dictæ sunt à nobis illam extra vel intus detinere posse. Sic etiam vbi putrescere & inflammari incipit , agnoscetur ex vteri tumore , dolore , continuâ febre , pulsu immutato , & fœtore insigni : imo ingrauescente affectu incipit teter vapor ventriculum , cor, hepar, diaphragma & aliquando cerebrum impetere: vnde nauseæ, lipothymiæ, dyspnœa, linguæ scabrities , sudores diaphoretici , extremorum frigus, suffocationes hystericæ, epileptici insultus , & tandem mors ipsa subsequitur. Hinc igitur apparet, quod ad prognosim spectat , quantum periculum immineat hisce mulierculis ex retentis diutius istis secundinis : Optimum esse vult Hippocrates , quando apparet citò sanies copiosa, & per pudendum effluit, idque confirmat *sect. 2. lib. 2. epidem.* historiâ vxoris cuiusdam Coriarij: quia tunc spes est illas sexto vel septimo die computrefactas sponte sua decidere posse.

Non est igitur negligenda ista curatio : sed eiusmodi mulier conuenientibus alimentis , cardiacisque medicamentis tam sumptis quam admotis diligenter roboranda , ne concidant vires, aut teter fumus partes nobiles inficiat. Perficietur autem per sublationem integram rei noxiæ siue substantiæ præter naturam retentæ. Illud autem præstandum in principio , si fieri possit , dum adhuc vmbilicus extra vterum prominet cum fœtu , vel resectus manibus obstetricis tenetur , vel coxæ mulieris est alligatus , vt solent peritiores facere , leuiter trahendo hinc inde , non rectâ , ne simul vteri fundum euertatur , & matrix præcipitetur ; sed in obliquum & quasi in orbem : excitando etiam sternutamenta , ex *Aphor. 35. sect. 5.* naribus occlusis , & concitando fortiter spiritum versus inferiora ; quemadmodum & commodè tussim , dummodo illius impetus feratur deorsum : aut suffiendo vterum ex vngulæ asininæ ramentis combustis , quam ad hoc peculiarem quamdam proprietatem obtinere scribunt Practici : aut cornuum capræ apud Hippocratem: vel potius ex odoratis , vt cassiæ cortice , nardo , thure , & styrace : ita tamen vt nares non feriant , quia ista dilatabunt , & aperient vterum , eumque quasi commonefacient de excutiendis hisce secundinis. Possunt etiam exhiberi potiones aperientes , & irritantes vim expultricem superius propositæ in partu accelerando. Hippocrates commendat spolium serpentis ad tres obolos sumptum cum decocto radicum fœniculi. Item decoctum foliorum anchusæ & mercurialis sumptum: ita vt mulier postea deambulet , vel saltet , & sese concutiat , si fieri possit. Quidam scribunt opobalsamum indicum ad ℥ ß. cum pauco vino tepido exhibitum , magnam vim hic obtinere ; sed postea volunt bibi lactis muliebris vel alterius calentis cyathum vnum , vt acrimonia illius obtundatur , aut etiam infundi in vterum lac & emulsiones ex semine lini ad leniendum. Nec etiam omittenda erunt pessaria illa educentia & irritantia superius commemorata.

Verum inter alia multum in hoc casu potest manus peritæ obstetricis aut Chirurgi in vterum immissa , antequam inflammatio vel inflatio exoriatur : sic enim apprehensis

apprehensis secundinis & molliter circumductis poterunt tutò, citò, & iucundè extrahi, mulieremque à tot symptomatis, & remediorum molestiis liberare. Sin verò nihil hisce proficiatur, aut eorum vsus impediatur, vel respuatur, expectanda secundinæ putrefactio, vt docuit Hippocrates, tuncque roborandæ partes principes vt resistant pessimæ huic exhalationi: iuuanda etiam maturatio, si ita videatur, iniecto sæpius in vterum oleo jasmino vel amygdalarum dulcium; aut tetrapharmaco dissoluto cum aquâ hordei & pauco melle ad leuiter detergendum. Non inutilis etiam erit vsus frequens clysterum, quia educunt morantia in aluo tunc excrementa putidiora, & simul excitant ipsam facultatem ad munus suum exercendum. Atque hæc de secundinâ sufficiant: nunc ad regimen enixarum, & earum morbosos affectus curandos accedamus.

CAPVT VII.

De regimine Enixarum.

POST partum tam naturalem & consuetum, quam difficilem & laboriosum, non est dubium, quin puerperæ summo indigeant regimine vt conseruentur ab omni noxâ impendentium symptomatum, & ad integram valetudinem restituantur. A quocunque enim partu adest veluti contusio partium vtero vicinarum, confractio totius corporis ob prægressos labores & virium deiectio, præcipuè dum diuturnior mora in excludendo fœtu intercessit. Oportet etiam necessariò expurgari à partu reliquias menstrui illius sanguinis, quæ in vasis vtero circumiectis toto gestationis tempore collectæ fuerant: λοχίων κάθαρσιν vocat Hippocrates μετὰ τὸν τόκον γινομένην: quæ purgatio in puerperis toros aliquando quadraginta dies perdurat, vt est apud Hippocratem *libro* I. γυναικείων: aliquando tamen minus pro variâ puerperarum constitutione. Reddit autem rationem *lib. de naturâ pueri*, cur per quadraginta dies fiat lochiorum purgatio: quia, inquit, primis quadraginta diebus dum fit conformatio pueri in vtero, magis allabitur sanguis, quam absumi possit. Ideo oportet illius redundantiam circa vteri vasa collectam totidem diebus post puerperium effundi, vt collectioni quadam proportione respondeat. Aliàs itaque contingit eiusmodi lochia supprimi: alias nimium excedere: vnde varij affectus grauissimi exoriuntur: sæpe etiam dum expurgantur propter flatus aut crudos succos illis permixtos, inducunt tormina, *tranchees*, & ventris dolores. Ex puerperio etiam sequitur lactis in mammas copiosioris irruptio, *bontade*, nondum satis bene excocti, πρωτόγαλα vocant authores nostri, cuius ratione multa etiam accidentia apparere solent in puerperis, plethoricis potissimum, vel cacochymis. Denique ex partu venter, vterus, & viæ illæ genitales multa patiuntur, quæ aliquando medicâ ope ad restitutionem indigent. Iamque præterlapsis aliquot decubitus ex partu diebus, antequam mulier sese consuetis accingat muneribus, debet confirmari totum corpus illius, & à sordibus & omnibus inquinamentis per istas euacuationes & moram in lecto contractis diligenter emendari.

Est igitur ex his manifestum, duplicem proponi curam in istis puerperis: vnam quidem ratione ipsius partus tantum & eorum quæ ad illum necessariò consequuntur: aliam verò ratione affectuum præter naturam, qui illis à puerperio frequenter accidere solent: quod nos etiam duobus capitibus complectemur: primo enim agemus de regimine enixarum, quatenus eo indigent secundum cursum naturalem partus, vt loquuntur Practici: sequenti verò dicemus de affectibus morbosis puerperarum.

QVOD AD REGIMEN ITAQVE ILLARVM ORDINARIVM SPECTAT. Vbi primum ex labore partus emerserunt, excluso scilicet fœtu & secundinis, in lecto molliter collocandæ sunt, post repurgatas genitalium sordes, & appositis fasciis aut linteolis, quæ excipere possint profluentia excrementa: nostrates mulierculæ ad id natibus puluinar furfure repletum, constituuntque modicè diuaricatis cruribus, ne exitus prædictis excrementis præpediatur. Sunt qui statim post partum inuoluunt illas pelle arietinâ recenter detractâ & adhuc calente ad lassi-

tudines ex compressione prædictâ & contusiones leuandas : alij autem contenti sunt ad idem ventrem, lumbos, & inguina inungere statim oleo myrtino & amygdalarum dulcium, vel liliorum simul mixtis cum pauco vino calente. Interea arceatur omnis strepitus, & imperetur quies ac silentium eiusmodi puerperis decumbentibus, ne agitatione partium commoueantur humores versus superiora. Obserentur primis saltem diebus fenestræ cubiculi vbi degit, ne luce nimiâ dissipentur spiritus, & vires debilitentur : frigiditas aëris & aura omnis diligenter impediatur, ne illarum corpora rarefacta & aperta subintrare valeat : quemadmodum omnia odorata remoueantur metu suffocationis matricis, quæ tunc debilior facta, & exagitata præcedenti motu facile irritari solet, magnamque illis molestiam facessere. Eodem modo mœror omnis, iracundia, & similia animi pathemata eliminanda, quorum tumultu posset tunc coniici in grauissimos affectus.

Victus in principio, contra vulgi sententiam, sit tenuis & parcus, quemadmodum in illis qui passi sunt magna vulnera : natura enim deiecta non potest magnam ciborum quantitatem conficere, & metus esset ex pleniori victu, ne magis in illis excrementitij humores multiplicentur. Adde quod vitandus est lactis nimius impetus, ex quo frequenter & pessimè afficiuntur. Sensim ergo augenda erunt alimenta, prout melius se habere videbuntur, vbi iam peracta conuenienter purgatio lochiorum, atque lactis constitutio laudabilis apparebit. Nostrates itaque illas in principio puerperij nutriunt iusculis tantum & panatellis, accuratè cauent, ne primis nouem diebus bibant, vel parcè admodum & tepidè metu dolorum, quos ventrem & vterum exercere tunc dicebamus. Si aliqua sit inflammatio, aut suspicio febris, abstinere vino iubent, & in illius locum exhibent aquam, in quâ cinamomum, & parum seminis coriandri bullierint, ne ex aquâ simplici flatus & tormina excitentur. Non permittunt etiam temerè mutare vestes aut indusia, donec septimus vel nonus dies præterierit : circa vigesimum diem vt plurimum eas sui iuris faciunt, & surgere sinunt : quia, vt docet Hippocrates, intra illud tempus, purgationes puerperij vt plurimum & sufficienter perficiuntur *lib. 1. γυναικείων, & lib. de naturâ pueri.* Aliæ vero mensem integrum aut totos quadraginta dies in lecto contineri volunt, donec vterus rectè fuerit expurgatus, & viæ illæ omnes vterinæ sufficienter sint confirmatæ ; alias flatibus impleri aut distorqueri asserunt. Paucæ tamen tam diuturnam in lecto moram pati possunt, sed plerumque post decimum quartum diem incipiunt progredi, saltem per aliquot horas interdiu, ad suscitandum calorem natiuum, & excutiendum commodius quidquid adhuc in vtero excrementorum delitescit. Non est omittendum, quod in illis quæ ablactare puerulos suos nolunt (quod frequens apud nos existit) prospiciendum erit in principio, vt purgationes vterinæ ritè procedant, & sanguinis impetus à mammis reprimatur, admotis regioni axillarum vnguento rosaceo & santalino cum pauco aceto, ipsis autem mammis cataplasmate ex farinâ fabarum & orobi cum aquâ ferratâ, vel pauco oxymelite mixta, aut decocto foliorum menthæ, cressonis, apij & seminis myrti, ex quorum etiam residentiâ contusâ comparari potest cataplasma.

Sunt quæ frequenter eiusmodi fœminis ad dissipandam lactis materiam exhibent hydromelitis dilutioris ℥ ij. vel iij. dummodo non sint obnoxiæ suffocationi vteri, ex quo vidimus aliquando satis bonam lactis quantitatem cum vrinis excretam. Sed quidquid sit, tutius est multò imprimis educere eam quæ redundat lactis copiam sugendo, quod fit à pauperculis quibusdam mulierculis, quæ deinde ex ore illud reiiciunt ; vel à catellis edentulis, aut cum vitreâ illâ ampullâ, quam describit Paræus, aquâ tepente irroratâ : aut mulgendo : deinde lac paulatim repellere, & mammas adstringere. Non est autem permittendum, vt vbera sua tunc puerulo nuper nato exhibeant, quia illud lac adhuc feruidius & crassius facilè coagulatur in ventriculo illius, & varia infert symptomata : post septem aut octo dies habetur iam purum & innoxium, vt infanti exhibeatur, sicut postea sequenti libro dicemus in regimine nutricis.

Interea in illis quæ ventris torminibus sunt obnoxiæ, dum purgationes istæ lochiorum perficiuntur, præcauenda erunt illa, & lenienda eis quæ sanguinem istum crassum attenuant & flatus discutiunt: vnde solet concinnari puluis ex æquis partibus diacumini, seminis dauci & cinamomi, cuius ʒ j. exhibetur mane & sero cum pauco vino albo tenui & aquâ fœniculi, vel borraginis, si fœmina biliosior videatur, diluto. Mulierculæ non solum porri capita decocta, vel summas radices sub

ſub cineribus coctas puerperarum vmbilico adhibent, ſed etiam illis iuſcula cum pauco croco, & vitellis ouorum exhibent, ſi nulla febris adfuerit; ſæpe etiam theriacæ optimæ ʒ ß. cum ʒ j. conſeruæ capill. Veneris non infœlici ſucceſſu. Interea inungitur venter oleo ex ſemine lini vel ſambucino, addendo parum croci; aut rutaceo, ſi flatus magis vrgere videantur. Ad quos diſcutiendos alij parant ſacculos ex milio, auenâ, ſemine fœnugræci & lini, herbis artemiſiæ, ſaluiæ & ſabinæ cum pauco ſale, omnia frigunt in ſartagine, irrigantes pauco vino rubro aut aquâ vitæ: his fouent enixarum ventrem: deinde illinunt vnguento ſequenti.

℞ Olei amygdalarum dulcium & hyperic. ana ℥ j. ß. myrtini ℥ ij. ſeui hircini & ſpermatis ceti, (*eſt adeps vuluæ balænæ*) ana ℥ j. ceræ nouæ q. ſ. Applicetur. Si dolores & tormina adhuc magis vrgeant, admoueri poteſt omentum veruecis recenter extractum & adhuc calens, aut vino irroratum, vel fruſtum pellis nigri veruecis recens mactati: deinde parari ſpanadrapum barbaris dictum, ſeu tela Gualteri: hoc modo

℞ Ceræ nouæ ℥ iv. ſpermatis ceti ℥ j. ß. terebinth. Venetæ in aquâ roſarum & artemiſiæ lotæ ℥ ij. olei amygdalar. dulcium & hyperic. ana ℥ j olei myrtini & de maſtich. ana ℥ ß. axungiæ cerui vel medullæ cruris vituli ℥ j. ß. Liquefiant omnia ſimul: deinde auferendo ab igne, iniice telam vnam aut duas cannabinas ad magnitudinem ventris: hæ leuiter calfactæ admoueantur toti abdomini viciſſim: vel ſinantur per diem integrum.

℞ Aniſi ʒ j. nucis moſchatæ, cornu cerui vſti, ana ʒ j. nucleor. dactylor. ʒ iij. cinamomi ʒ ij. ſacchari parum. Fiat puluis. Vel

℞ Radicum conſolidæ maioris ʒ j. ß. nucleorum perſicorum & nucis moſchatæ, ana ℈ ij. ambræ griſeæ g̃. iij. Fiat puluis. Capiat ʒ j. cum vino aut iuſculo, vbi caliditatis eſt ſuſpicio. Quidam valde laudant aquam ex floribus chamæmel. ſtillatitiam ad ℥ ij. ſumptam in hoc caſu, & parietariæ folia cum oleo rutaceo frixa ventri admota.

Præter iſta ventris tormina, quæ enixas frequenter exercere ſolent, videndum erit vtrum poſt partum leues aliquæ exulcerationes, aut diſtortiones vteri & partium genitalium ſubſint, quarum reſtitutio erit procuranda poſt fluxum lochiorum, vt propriis capitibus docebamus. Quemadmodum ſulci & rugæ ventris, quæ illis accidere ſolent ob diſtentam abdominis cutem geſtationis tempore, deinde poſt partum contractam, non ſolum præcauendæ, vt ſuo loco diximus, ſed etiam nunc corrigendæ inunctione olei de nuce indicâ, quod hic plurimum valere certum eſt; vel adipe illo ex vuluâ balænæ extracto, quem vulgò *ſperma ceti* appellant: addendo modicum ceræ nouæ. Item laudatur cinis teſtudinis nemoralis oui albumine exceptus, aut aquâ ex illo ſtillatitiâ. Sed imprimis etiam proderit tela illa à nobis propoſita, quam ſpanadrapum vocant: illa enim æqualitatem ſummam & ventri mollitiem comparabit.

Vt autem viæ illæ genitales poſt partum relaxatæ, & quaſi diuulſæ reſtituantur, non erit extra rem, ſi abſoluto prius puerperij purgamento, foueantur loca iſta pudendorum decocto malicorij, roſarum rubrarum & ſeminis myrti in vino rubro adſtringente, aut aquâ aluminoſâ: vel etiam immittantur peſſaria ex puluere gallarum cum prædictâ aquâ, & goſſipio concinnata. Quibus omnibus peractis, antequam puerpera cogitet de congreſſu & ſolitis negotiis repetendis, videndum erit, vtrum propter ſordes illas ex partu & morâ diuturniore in lecto contractas, balneo indigeat, aut propter humores excrementitios & pituitoſos, qui ob deſidiam illam & otium facilè contrahuntur, ſtuphâ ſiue laconico, quod valde noſtratibus fœminis eſt vſitatum. Quædam balneum humidum cum ſicco coniungunt: ita vt poſt labri vel ſemicupij vſum, iubeant illas in ſtuphâ mediocriter ſudare.

Sed vt hac de re ſententiam noſtram aperiamus: certum eſt balneum humidum à partu valde conferre poſt peractam lochiorum purgationem & egregiè reſtitutas vires: quia ſic commodiſſimè abluuntur ſordes ex illis contractæ, roborantur partes, & ad meliorem deinceps habitum contrahendum diſponunt. Sed hoc in fœminis potiſſimum biliofis aut ſanguineis, macie quodammodo ob labores & vacuationes prægreſſas affectis, & quæ aſſuetæ ſunt eiuſmodi balneis. In aliis vero, vt phlegmaticis & pinguioribus, quibus venter aut pedes facile intumeſcunt, melius eſt abſtinere, & ad ſtuphas relegare, ſi res expoſcere videatur, aut contentas eſſe ſolâ lotione pudendorum, vel fumigio accommodato, vt poſtea dicemus. In eis itaque quibus competet balneum, prægreſsâ leui purgatione aut clyſmate, ſi excrementorum adſit prouentus, ita præſcribi poterit poſt vigeſimum vel potius trigeſimum

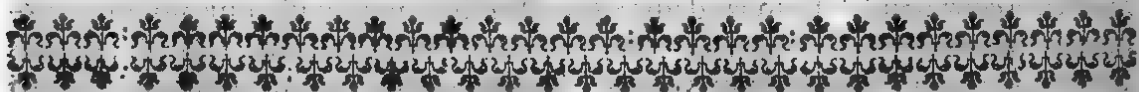
 partus

partus diem, vigente aëris clementiâ, aut saltem artificio comparatâ in earum cubili.

℞ Rad. acori, enulæ campanæ, & lilior. albor. ana ℔ ij. corticis citri sicc. ℔ j. folior. artemis. pulegij, agrimon. maioranæ & borrag. ana M. iv. semin. lini & fœnugr. leuiter contusi, granorum myrti, ana ℥ ij. flor. chamæmel. melilot. stœchados, anthos, rosar. rubr. ana M. j. Fiat omnium decoctio in aquâ fontis vel fluminis pro balneo, quod ingrediatur tepidè, & ibi maneat per duas horas mane, & per vnam tantum à meridie. Antequam exeat, sumantur tres aut quatuor silices igniti, qui in sartagine positi irrorentur vino albo, in quo parum aluminis dissolutum fuerit, vel sine eo, iniiciantur in balneum, & excipiat eiusmodi fumum circa regionem renum, & lumborum, ad eos confirmandos. Dum erit in balneo, neque potu, neque cibo vtatur, sed antequam ingrediatur per semihoram sumat iusculum, aut vitellos aliquot ouorum cum vini momento, tacita etiam & ab omni strepitu libera maneat, tam in dicto balneo, quam vbi in lecto erit reposita: contra morem vulgi, quod bacchanalia in eiusmodi balneis celebrare solet: continuet per biduum aut triduum, prout moris est, si bene ex eo se habeat, neque lassitudinem sentiat. Finito balneo per aliud biduum vtatur sequenti fumigio, quod maximè conueniet ad facilitandam futuram conceptionem.

℞ Santali citrini, corticis citri sicci & nucis moschatæ, ana ʒ ij. granorum kermes, & nucum cupressi, ana ʒ j. garyophyllor. & carabes, ana ℈ j. Fiat puluis crassior, de quo parum coniiciatur super prunas in sellâ perforatâ positas, vel in ollâ quæ canalem seu tubulum habeat ad interiorem vsque pudoris sinum. Si timeas siccum, propter vapores acriores, fiat ex decocto schœnanthi & aluminis, cum aliquot garyophyllis in vino albo calente feruefactis.

Vbi verò venter aut pedes in puerperâ apparent tumidi post dies decubitus peractos, instituenda erit purgatio solennis & integra, si autumnus aut ver tunc vigeant, vel saltem per ἐπίκρασιν pro naturâ laborantis: deinde committenda stuphæ seu laconico per duos aut tres dies, horis tantum matutinis ad absumendos humores illos superfluos. Quod si abhorreat vsum stupharum, vt multæ solent, non erit extra rem, illi præscribere diætam sudorificam per duodecim aut quindecim dies ex decocto sarsæ parillæ, vel radicis chynæ: & interea eis vti remediis, vt fotibus, lixiuiis, vel linimentis, quæ ad discutiendos istos flatus, & humores serosos conuenient. Multas etiam eiusmodi cachexiâ ex puerperio contractâ vsu thermarum nostrarum Balerucanarum artificiosè præscriptarum conualuisse certissimum est, atque luto illo calente ventri & pedibus admoto omnem tumorem euanuisse. Nos igitur ad affectus puerperarum morbosos transeamus.

CAPVT VIII.

De affectibus morbosis puerperarum.

OSTENDIMVS superiori capite partum quemdam esse naturalem & consuetum: alium verò difficilem, laboriosum, præter naturam, & extraordinarium, qui non solum dolores atrocissimos, & pericula inferre solet in ipso parturiendi conatu, sed etiam post illum grauissimos affectus morbosos, qui curatione medicâ indigent. Quemadmodum enim in grauidis acuto morbo, vel chronico detentis, exoritur peculiaris quædam ratio illas tractandi propter fœtum in vtero contentum: sic etiam in puerperis non est dubium, quin considerationes multæ exurgere possint, propter quas tam in præsagiendo, quam curando diuersitas maxima exoritur.

Cum igitur dixerimus suprà præcipuum in puerperâ bonæ valetudinis fundamentum positum esse in eo, vt purgatio illa lochiorum seu sanguinis in vteri vasis vel circumiacentibus contenti ritè procedat: hinc etiam sequitur prima incommoda aduersæ valetudinis exoriri, quando vel deprauatè & immodicè fit, vel imminutè illa vacuatio: eo enim tantum modo enixæ à vulneratis discrepant, quod in puerperio largius, & diutius quam in vulnere fluere debeat iste sanguis, propter contractum in eo vitium, & naturam partis affectæ, quæ huic vacuationi est assueta. Quotiescunque igitur post primos impetus & labores partus, exclusumque fœtum & secundinam, sanguis iste ob rupta vasa, vel nimium aperta tantâ fluit quantitate, vt puerperis

ris citò ruinam minetur, quod ex viribus potius decumbentis & pulsu; quàm certâ mensurâ est coniectandum: vnde Aphorismus ille 54. *sectionis quintæ; in fluxu muliebri si conuulsio, & lipothymia accidant, malum*: toties incumbit negotium Medico, vt illi suppetias maturè & prudenter afferat. Primo enim ea instituenda erit victus ratio, quæ incrassandis humoribus & compescendo fluxui est accommodata, vtpote pro potu vtatur aquâ ferratâ: vel in qua parum mastiches bullierit, addendo modicum vini rubri austeri, si nimia sit virium deiectio; panatellis, gelatinis, amylo aut oryzâ coctis cum iusculo capi & pedum aut cruris vituli: pyris, cydoniis malis, carnibus assis, & succo granatorum aspersis, aliisque ad hanc rem comparatis, frequenter potius quam magnâ quantitate & confertim exhibitis. Non omittendæ etiam erunt frictiones, & ligaturæ dolorificæ superiorum partium, cucurbitulæ vtrique hypochondrio admotæ, inunctiones hepatis ex vnguento rosaceo, & cataplasmata; *estoupades*, ex bolo armenâ cum albumine oui & pauco aceto comparata, quæ lumborum regioni & pubis admouentur. Valde commendant authores nostri stercus suillum adhuc calens aceto dissolutum & ventri admotum. Poterunt etiam per os exhiberi quædam potiones adstringentes ex terrâ sigillatâ cum syrupo myrtino & aqua plantaginis; vel ipse succus recens extractus: atque etiam ipsum rhabarbarum puluerisatum cum pauco semine plantaginis ex iusculo aut pauco vino adstringente. Imo vbi immodicè fertur iste sanguis, ita vt nullâ arte reuocari possit, non est præsentius auxilium, quàm venam cubiti aperire, & sanguinem inde paulatim, & per vices educere: sic enim multas velut deploratas & ab omnibus derelictas conualuisse obseruauimus.

Quod si propter ista adstringentia, & refrænantia sumpta & admota sanguis crassior redditus concrescat in grumos, & in vtero subsistens dolorem, tensionem, & fumos cordi ac cerebro malignos communicet, videndum erit vt illi blandè excutiantur, antequam maiorem conceperint putredinem, & febrem induxerint: ideo iubendum est vt erectæ, si fieri possit, aut saltem genibus innixæ maneant: sic enim suomet pondere aliquando decidunt: aut si hoc fieri nequeat, educantur manu peritæ obstetricis, vel etiam dissoluantur factâ iniectione tepidâ in vterum ex decocto hordei & pauco oxymelite: aut aquâ nucum & rubiæ: cautè tamen agendum, nam sic vndique imminet periculum, ne scilicet post eductos eiusmodi grumos, aut dissolutos, renouetur sanguinis fluxus immodicus cũ vitæ discrimine: aut si eiusmodi sanguis coagulatus in vtero maneat, ne calorem natiuum suffocet, respirationem intercipiat, aut ob insignem putrilaginem febres, lipothymias, sudores diaphoreticos, & similia accidentia accersat. Videat itaque Medicus, ne quid detrimenti ex alterutro excessu ægrota accipiat, sed vtrumque, quantum fieri poterit, sapienter moderetur.

Sequitur itaque aliud vitium huic contrarium, nec minus perniciosum, nempe lochiorum istorum, seu menstrui post puerperium suppressio, aut imminuta vacuatio: ex cuius refluxu aut corruptelâ, infiniti propemodum affectus generari possunt: & est præcipua causa accidentium præter naturam, quæ in puerperis apparere solent: quoniam non solum quantitate, sed etiam qualitate hic sanguis peccat, tum ob diuturnam moram circum vteri acetabula, tum quia tracto puriore alimento à fœtu, quidquid fæculentum & impurum in illo fuit, ibidem relinquitur vsque ad tempus parturitionis. Hinc igitur Hippocr. 1. *γυναικέων* oriuntur febres acutæ, maniæ, melancholiæ, phrenitides, anginæ, pleuritides, peripneumoniæ, & cætera eiusmodi: vt taceam vteri inflammationes, & tumores malignos: nisi aliunde exoriatur aliqua vacuatio, quæ vitium istud emendet, vt per alui fluxum, per hæmorrhagias narium & hæmorrhoidum, vrinarum cum fuliginoso sedimento, vt est 3. *epid. sect.* 5. profusiones, aut sudoris copiosi, cuius summam hîc vtilitatem doctè animaduertit Auicennas.

Eiusmodi itaque purgatio post partum à variis causis imminui vel supprimi potest tam exterius quam interius, quas non opus est hic accuratius recensere, cum à nobis fuerint propositæ capite de suppressis menstruis. Vbi igitur primùm ista puerperij purgamenta suppressa fuerint, ita vt dolor in vtero & calor sentiatur, ventris aut lienis tumor cum tensione lumborum ac difficultate spirandi, faciei rubore intenso, aut liuore, oculorum perturbatione & similibus: statim ad ea veniendum, quæ istum sanguinem ad inferiora reuocent & foras eliciant: vtpote clysteribus laxantibus, & mollientibus: & si iam aliquot dies, vt septem vel nouem à partu intercesserint, purgatione leui ex infuso rhabarbari, agarici, aut senæ decocto: imo etiam valentioribus, si opus esse videatur. Fiant frictiones frequentes femorum & crurum asperiores deorsum versus, ligaturæ dolorificæ articulorum pedis: admoueantur

cucurbitulæ inguinibus & coxis cum multâ flammâ, atque etiam carnosiori parti tibiarum cum leui scarificatu, si rubor in illis appareat. Quod si illis nihil proficiatur, & malum ingrauescat,non est cunctandum in apertione venarum poplitis aut vtriusque cruris semel,bis atque iterum, si opus sit; vel etiam hæmorrhoidum, si natura eò videatur vergere, distentis aut dolentibus venis illis exterioribus ani.

Aliquando fit vt ne sanguis quidem commodè fluere possit per istas venas ob tenacitatem & crassitiem, quod Hippocrates innuit *lib. de naturâ muliebri*, ideoque adhibet fotus attenuantes & mollientes toti ventri, pessaria prouocantia menses, potissimum ex farinâ nigellæ romanæ, succo mercurialis excepta: fumigium ex bdellio,sinapi & myrrha: aut ex vngulâ asini & capræ: exhibendo etiam per os ea quæ menses prouocare possunt, vt decoctum radicum aperitiuarum, graminis, cinamomi, & cicerum rubeorum cum pauco croco: imo etiam ʒ j. trochiscorum de myrrhâ cum pauco vino albo, aut aquâ fœniculi, antequam febris inualuerit. His enim & similibus irritanda erit denuò ista purgatio lochiorum, tanquam causa morborum, qui ad eam consequi solent: deinde peculiariter partibus ipsis male affectis erit prospiciendum, vt cordi, ventriculo, lieni, cerebro & similibus, quæ ob communicationem istius maligni humoris maiorem noxam contraxisse videbuntur.

Accidunt igitur puerperis morbi primò & principaliter ob istam purgationem malè constitutam: secundò ob intensos labores & dolores quos in partu passæ sunt; tertiò ob lactis redundantiam & refluxum per totum corpus: quartò ob malum corporis habitum innatum vel aduentitium ex causarum externarum internarumque aduersâ constitutione. Quomodocunque igitur illud fiat, videndum quæ ratio illarum sit habenda in therapeiâ instituendâ, exemplo aliquo affectuum qui illis frequentius accidere solent: ducto initio à febre continuâ primariâ, cui valde sunt obnoxiæ: deinde febre secundariâ seu symptomaticâ, quam sub nomine pleuritidis explicabimus.

Febris igitur primaria à putredine humorum in maioribus vasis orta, magnum inferre solet puerperis periculum, vt patet ex 3. *epidem. histor.* 12. tum ob propriam speciem, tum etiam propter excrementorum in illis agitationem & prauitatem, corporisque ob prægressos labores infirmitatem. Habet quoque prædicendi difficultatem, vt etiam obiter attingamus, propter computationem variam dierum criticorum, quibusdam existimantibus numerum illorum inchoandum à die partus: aliis vero ab initio ipsius febris, propter varios & pugnantes Hippocratis locos: nam *in prognosticis* apertè dixit: mulieribus iudicationes contingere à partu: & Galenus *in commentario. Principium*, inquit, *numerationis tibi fiat, non quo die cœperint febricitare, sed quo pepererint*: quod etiam confirmatur 3. *epid.* variis historiis à decimâ ad duodecimam. Attamen *sect.* 3. *lib.* 1. *epidem.* in descriptione ægritudinis vxoris Philini, Epicratis, & Dromeadis facit initium à die febris, non à die partus. Vt igitur sententias istas conciliemus, & veram Hippocratis mentem breuiter aperiamus, scitum est ex superioribus, partum alium esse naturalem, ordinarium & facilem, quatenus natura ipsius rei ferre potest: alium verò difficilem, laboriosum, magnis doloribus & symptomatis comitatum. Modò partus ille naturalis ordinarius & facilis tendit vt plurimum ad integram matris & fœtus valetudinem, neque facit maiorem motum humorum quam par sit, sed omnia intra mediocritatis limites remanent: ita vt nisi error aliquis externus de nouo contigerit, vel præcesserit mala quædam dispositio in prægnante, certum sit puerperam ratione ipsius partus; neque febre, neque alio affectu morboso corripi debere. In hoc itaque partu, si post aliquot dies, propter impetum causarum externarum vel internarum exoriatur causos, pleuritis aut similes affectus, certè computatio criticorum dierum non debet fieri à die partus, sed à die morbi, quando inceperunt exagitari humores præter naturam & putrescere. Contrà verò in partu difficili & laborioso, per quem totum corpus valde fuit commotum, & humores exagitati, si febris post tertium vel quartum diem corripuerit puerperam,oportebit initium computationis facere ab ipso die partus: quia tunc incepit totius corporis œconomia peruerti, humorumque perturbatio fieri, à qua proficiscitur deinceps iste affectus: quemadmodùm obseruare solemus in vulneribus capitis, & inflammationibus partium internarum. Vnde patet conciliatio locorum Hippocratis,& vera ratio numerandi dies criticos in istis affectibus complicatis. Nunc videamus,

mus, quid de θεραπείᾳ febris iſtius primariæ & continuæ in puerperis ſit ſtatuendum.

Conſiderandum itaque primò, vtrum exorta ſit ex abundantia & refluxu lactis in venas: talis enim vt plurimum intra ſpatium duorum aut trium dierum, inſtar ephemeræ extenſæ, ſolet ceſſare, niſi lac in mammis coaguletur, & putreſcat: vnde inflammatio & febris ſymptomatica ſequitur, de quâ non eſt hic propoſitus ſermo. Deinde videndum vtrum iſta febris contigerit cum ſuppreſſione lochiorum, vel nimio illorum fluxu, aut eis moderatè fluentibus, & rite ſe habentibus. Quoties enim contingit cum eorum ſuppreſſione aut imminutione, tota fere curatio pendet ex prouocatione illorum, quemadmodum à nobis ſuprà fuit traditum. Sin vero fiat cum immoderato lochiorum fluxu: oportet eam tunc pendere à nimiâ exagitatione corporis & humorum ob partum difficilem & laborioſum: vnde compeſcendus eſt moderatè eiuſmodi fluxus & illa perturbatio ſedanda per remedia ſuperius præſcripta, non neglecto febrili ardore, qui alterantibus indiget: vel certè pendet ab inſigni cacochymiâ in venis maioribus latitante, quæ non potuit per eiuſmodi lochiorum vacuationem expurgari: ideóque ſi vires ferant, phlebotomiam ex venis brachij expoſcit, & purgationem ex benignioribus & roborantibus: vt eſt rhabarbari infuſum, & puluis myrobalanorum, polypodij & ſenæ decoctum, catholicon, ſyrupus roſatus ſolutiuus & ſimilia. Quod ſi illa febris exorta ſit lochiis rite ſe habentibus ſecundum quantitatem & qualitatem, vt apparet ex hiſtoriâ vxoris Philini 1. *epidem.* tunc exiſtimandum eſt, illam ob errorem victus, vel aliam cauſam externam contigiſſe, quæ interiorem cacochymiam genuit, auxit, vel commouit, & ad putredinem diſpoſuit. Ac proinde agendum erit ex ſolitâ methodo per vacuantia, alterantia, concoquentia, & roborantia: hoc tamen excepto, quod ſi ſufficiens ſit ille lochiorum fluxus, ne temere & ſubitò ſecemus venas cubiti ſuperiores, quia metus eſſet recurſus iſtius materiæ ad interiora corporis, vnde fortaſſe maius ſequeretur incommodum, quàm vtilitas ex miſſione illâ ſanguinis: ſed purgantibus & alterantibus primum inſiſtemus ad illam cacochymiam compeſcendam: quia diutius perſeuerante febre, vix fieri poteſt, quin iſta lochia ſiſtantur: & tunc habitâ ratione magnitudinis febris, aliarúmque circumſtantiarum prudenter erit decernendum de vſu phlebotomiæ. Atque hæc de febre primariâ in puerperis.

Secundariæ autem ſiue ſymptomaticæ exemplum ſumemus in pleuritide, tum quia frequens eſſe ſolet in illis, propter labores immenſos, madores ex ſordibus contractos, perfrigerationes, & reſpirandi ſeu cohibendi ſpiritum, comprimendíque verſus inferiora neceſſitatem: tum quia ex eius paradigmate facile erit ſtatuere de aliis febribus conſequentibus peripneumoniam, hepatitidem, vteri inflammationem, & ſimiles. Pleuritis itaque in puerperâ curanda magnam adfert difficultatem propter vſum phlebotomiæ, quæ videtur ſingulare & præcipuum illius præſidium. Nam ſi lochia præſente pleuritide, fluant immodicè, non eſt dubium, quin tunc & quam primum veniendum ſit ad venæ ſectionem ex brachio lateris dolentis, ſanguíſque ſit mittendus per ἐπίκρασιν & iteratis vicibus, vt vires conſeruentur, & ſimul ſiſtatur vacuatio illa immoderata. Vbi vero ſuppreſſa eſt illa lochiorum purgatio, & regurgitare videtur ad ſuperiora, quæritur vtrum vena illa brachij ſtatim in principio ſit aperienda ad ſedationem fluxionis & inflammationis? Ego non exiſtimo: quia in eiuſmodi lochiorum ſuppreſſione & refluxu magis ac magis acceſſetur materia iſta verſus interiora & partem affectam, ſi vena illa cubiti ſecetur: Ideóque per initia melius videtur, venam poplitis aut tali κατ' ἴξιν poſiti aperire, cucurbitulas & frictiones inferioribus partibus admouere, reliquáque præſtare, quæ ſunt neceſſaria ad deducendam iſtam materiam verſus vterum, vt inde renouetur lochiorum fluxus, quæ apparente ſæpius etiam ceſſare ſolet, aut ſaltem mitigari iſta pleuritis. Quod ſi iſtis vſurpatis perſeueret tamen affectus aut augeatur, tunc non erit procraſtinandum in vſu phlebotomiæ brachij eiuſdem lateris affecti: quia ſignificatur aut fluxionem aliunde pendere, aut ita concluſam eſſe illam materiam, vt deinceps reuelli aut reuocari non poſſit verſus vias matricis.

Supereſt igitur, vt videamus, quid ſtatuendum ſit, quando lochiis moderatè & naturaliter fluentibus exoritur pleuritis in puerperâ: quæ difficultas eadem eſt cum illâ, quâ quæri ſolet, vtrum mulieri extra grauiditatem aut puerperium, ſecanda ſit vena brachij, quando pleuritis aut alius morbus id expoſcit, ſi præſens

ſit purgatio menſtruorum. Multi enim exiſtimant, non eſſe tundendam, quia ſperant ex iſtis ſanguinis vacuationibus ſatis commode reuelli & vacuari poſſe materiam quæ in latus defertur. Verum ego hac diſtinctione opus eſſe cenſeo, vt ſi pleuritis apparuerit iam præſentibus & fluentibus lochiis aut menſtruis, non ſit cunctandum in venâ illâ brachij eiuſdem lateris tanquam proximiori tundenda, vt occurramus ſæuiſſimo morbo, (ex ſententiâ Hippocratis, *in doloribus proximum ventrem ſecare*) cuius cauſa non potuit impediri ab illa vacuatione præſenti, ſed ſuperauit omnem naturæ excernentis vim: Ideo petendum eſſe præſentaneum illud præſidium ab arte. Quod ſi pleuritis aut alia inflammatio interna præceſſerit, aut ſimul cœperit cum iſto fluxu, tunc expectandum aliquantiſper, donec aliqua ſufficiens quantitas lochiorum vel ſanguinis menſtrui fuerit effuſa, ex quâ ſi imminutus fuerit affectus, cum aliis auxiliis vulgaribus, & conſuetis, non erit deueniendum ad phlebotomiam. At verò ſi intendatur dolor & difficultas ſpirandi, quantumcunque fluat illa materia, tunc erit vſurpanda venæ ſectio brachij, ratione habitâ vrgentioris, fluxionis ſcilicet, & morbi cum ſæuiſſimo ſymptomate iuncti, qui alia ſcilicet ratione curari nequit: deinde procurandus erit rurſum ille fluxus, ſi omnino ſubſtiterit, aut eo opus eſſe videatur. Quæ omnia ſunt valde animaduertenda Medico in praxi. Ad curationem verò reliquam inſiſtendum erit eiſdem remediis, quæ in aliis hoc morbo detentis vſurpari ſolent. Hoc tamen notandum de purgatione, quod ſi ea expeti videatur, vt in pleuritide nothâ, & ad hypochondria vergente, eam tunc potiſſimum celebremus, quando inſtare videtur finis vacuationis illius lochiorum, vel menſtrui ſanguinis: ne per iſtam κάθαρσιν ſiſtatur aut auertatur violenter, dummodo morbus non admodum ſæuiat & inducias quaſdam naturæ præbere videatur: aliàs enim non eſt cunctandum. Atque hæc de pleuritide in puerperis.

Eſt etiam alius affectus, qui illis familiaris & valde moleſtus eſſe ſolet, nempe alui fluxus: iunctus enim alteri vacuationi, nempe lochiorum & in corpore iam fracto ob præcedentes labores, citam deiectionem virium & ruinam minatur: cui etiam non eſt facile mederi, quia quæ aluum ſiſtunt, eodem modo videntur purgamenta illa poſt partum neceſſaria ſupprimere. Primo igitur ſuſtentandæ ſunt in hoc caſu vires optimis alimentis, vt ferre poſſint per aliquod tempus vtramque purgationem: vbi autem diarrhœa nimium perſeuerabit, aut in dyſenteriam aut teneſmum degenerare videbitur, agendum primò aliquot clyſteribus detergentibus leuiter & obtundentibus humorum acrimoniam: deinde audendum erit magis, & præſcribenda purgatio accommodata ex ſupradictis, quæ eliminet citò prauos illos humores, à quibus excretrix facultas irritatur, atque etiam aliquot roborantibus tam internis, vt ſyrupo de abſint. & cydoniorum, tabellis diamargariti aut diarrhodon. Abbatis: quam externis, vt inunctione ventriculi ex oleo maſtichino, & ſimilibus tentanda erit reſtitutio iſtarum partium. Quibus præſtitis ſi purgatio illa lochiorum videatur intermiſiſſe, aut non ſufficienter fluxiſſe, redeundum erit ad ea quæ illam reuocare poſſunt. Idem dicas de vomitu. Siue enim praui humores excernantur per illum, ſeu cruda & inconfecta alimenta, ſeu aliquando ſanguis, vt voluit Hippocrates *libro primo* γυναικείων, perpetuò ſumma in iſtis mulierculis moleſtia ab iſto ſymptomate prouenit: quoniam valde deiicit vires, & illa via eſt tunc extra propoſitum naturæ, quæ debuit per inferiorem & vterinam vacuationem humores expurgare. Siſtendus itaque quam primum poterit, conſuetis remediis: ac ſi ſanguis nimio impetu ad ſuperiora ferri videatur, vnde aliquando præter vomitum, hæmoptoë etiam exoritur; reuellendus per ſectionem venarum illarum quæ verſus poplitem & talum excurrunt.

Præter dictos affectus non raro ſolent infeſtari puerperæ, potiſſimum primiparæ & ſanguineæ, ob vehementem compreſſionem & nixum in partu, inflatione, & doloribus atrociſſimis hæmorrhoidum, nempe venarum illarum quæ in ano conſpiciuntur. Ad quorum medelam omnia genera anodynorum ſunt vſurpanda, vt proprio tractatu docetur. Quin imo ſi cruciatus non poſſit illis ſedari etiam præſente lochiorum vacuatione, non eſt dubium quin illarum apertionem admotis ſanguiſugis tentare debeamus, vt exhauriatur peſſimus ille humor, qui venarum iſtarum extremitatibus impactus non poteſt deinceps retrocedere aut mitigari. Sed quia iſta effuſio ſanguinis per anum videtur quodammodo reuocare & intercipere

intercipere lochiorum vacuationem, ideo iuuanda erit postea cucurbitulis & frictionibus partium inferiorum: tum pessario illo ex succo mercurialis, & farinâ seminis nigellæ comparato, quod alliciet denuò materiamistam versus vterum.

Solet etiam multas puerperas frequenter exercere vterina suffocatio, cuius sedationi oportet opitulari sedulò, ob conturbationem quam toti corpori infirmiori adferre solet. In eiusmodi igitur fœminis solemus nos statim à puerperio admouere regioni pubis aut ad extremum hypogastrij emplastrum ex galbano confectum, cuius medio vel potius extremo ciuetæ aut moschi aliquot grana addi possunt ad recreandam matricem. Item frequenter illis olfaciendum offerimus oleum de gagate, atque etiamin crudeliori affectu deuorandum ad tres vel quatuor guttas cum pauco vino vel iusculo.

Superest igitur vt adhuc annotemus affectum quemdam, qui frequenter in puerperio apparere solet, postquam surgere & deambulare incipiunt, nempe coxendicum dolorem, ob quem aliquando claudicare coguntur. Putat Rondeletius hunc affectum non propriè esse coxarium, sed referendum esse ad vteri ligamenta, quæ ad interiorem illam ischij partem vergunt. Quod etsi verissimum sit: non est tamen inficiandum, quin mulieres ægrè parientes sæpe possint, ob compressionem & quasi contusionem istarum partium, longámque decubitus moram, insignem accersere humorum copiam, quæ ipsum ischij articulum & ligamenta impetat, vt quotidiano vsu didicimus: Ideóque in istis mulierculis solemus post cathartica accommodata, si eis opus fuerit, præscribere laconica superius à nobis commemorata, cum inunctionibus ex theriacâ vetere, & oleo lumbricorum; vel balsamo illo Guidonis tantopere celebrato. Multis etiam profuit vsus musti aut vini calentis cum herbis nerualibus in formam semicupij aut fotus à quo tegitur. Deinde pars emplastro aliquo discutiente & roborante, vt de sulphure & de meliloto simul mixtis cum oleo vulpino, aut catellorum. Si diuturnior & pertinacior sit affectus, solemus eas ad thermas nostras Balerucanas relegare, vbi balnei & luti vsu dissipatur tandem, & pars integræ sanitati restituitur. Atque hæc de affectibus præcipuis, quibus puerperæ torqueri solent. Quoniam alij quibus etiam sunt obnoxiæ, vt ani prolapsus, & intestini recti propter violentas compressiones, distortio osculi vel colli matricis, præcipitatio aut exulceratio vteri, scissura vuluæ ad anum vsque ob nimiam fœtus magnitudinem, in cuius exitu disrumpitur vel aliquando scinditur à Chirurgo istud interstitium propter eumdem finem, & similes, facile reduci possunt ad peculiarem therapeiam suis locis propositam. Hoc tamen notabis, in istâ vuluæ scissurâ, quod si tanta fuerit, vt deinde suturâ & simili operâ restitui debeat, quoties de nouo parere debent, vix exire posse infantem quin denuò rescindatur, propter callum & firmiorem cicatricem vulneri obductam, quæ non potest satis commodè vt prius dilatari. Qua in re melius est vti manu artificis, quam expectare vt sponte disrumpatur, propter nimium matris & pueri laborem ex diuturniore morâ. Sed hæc rarò contingunt. Quare huic tandem libro secundo de affectibus mulierum finem imponamus.

IOANNIS

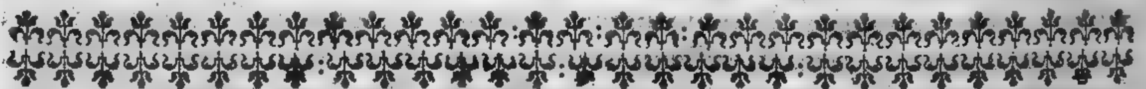
IOANNIS VARANDÆI TRACTATVS THERAPEVTICVS, DE MORBIS MVLIERVM.

LIBER TERTIVS.

PRÆFATIO, Et Operis diuisio.

ENERATIONIS impedimenta tollere & curare superioribus libris docuimus: nunc superest, vt tertio isto libro generationis opus, nempe editum iam fœtum consideremus. Cum igitur ille tenellus existat, facilèque à causis externis & internis lædatur, cúmque nutrici sine infantis damno in viuendi ratione peccare non liceat, ideo primo capite de regimine infantis nuper nati & nutricis dicemus. Et quia non amplius, sicut solebat in vtero, sanguine per vasa vmbilicalia allecto, alitur, sed nutricis lacte quod in eius mammis perficitur, secundo loco agemus de bona lactis & mammarum constitutione, cuius enarrationem sequetur tertium caput de harum affectibus morbosis, eorúmque curatione, vt tandem huic operi finem imponamus, explicando vitia quæ lacti contingunt, eorúmque correctionem.

CAPVT PRIMVM.

De regimine infantis nuper nati & nutricis.

BI primum euasit infans angustias materni vteri, & nouus mundi incola factus est: exposcere videtur alienam opem vagitu insigni, quo inchoare solet, & quasi præsagire futuræ vitæ miserias. Ideo sedulâ curâ indiget, vt educari, augeri, & ad perfectionem speciei humanæ propriam peruenire possit. Est autem duplex ista cura; vna quæ respicit tenellum pueruli corpus, quomodo sit peculiariter tractandum: altera verò nutricem seu fœminam illam, cuius lacte frui debet per aliquod tempus, donec solidioribus alimentis vesci possit.

QVOD AD PRIOREM ITAQVE PARTEM SPECTAT. Non est dubium, quin pueruli isti in ipso exortu variè sint constituti: alij siquidem infirmiores naturâ & origine: alij robustiores: quidam male se habentes ex accidenti & ob partus difficultatem & moram. Robustiores itaque censentur illi, qui statim post exitum magno ploratu aut clamore omnia implent, aluum & vesicæ excrementa validè exonerant, mammam oblatam libere admittunt & sugunt, oculos intrepidè ad lucem aperiunt, manum vtramque iactant, & similia alacritatis signa exhibent. Quæ si desint omnia vel plura, imbellem & minus validum ostendunt esse fœtum. Vtrum verò illud habeat ab origine,& principiis generationis ab vtero, significabunt

vtriusque parentis constitutio: à sanis enim & robustis, soboles plerumque sana & robusta oriri solet, & contra: Item grauiditatis, & gestationis modus. Quæ enim mulieres multa symptomata patiuntur, & incommoda dum vtero gestant, potissimum morbos chronicos aut acutos, vix bene valentes fœtus producere possunt. Præterea si mense incõmodo, seu termino minus consueto pepererit; qui maxime ostendit naturæ perturbationem: sin verò eiusmodi infirmitas fœtui contingat ex accidenti, nempe propter labores quos passus est in ipso partu ex multitudine causarum à nobis supra commemoratarum: tunc reliqua quidem aberunt, sed ipsa difficultas pariendi quæ præcessit & diuturna mora, patefacient vnde illa proficiscatur: imo ipsum aliquando infantis corpus quasi contusum & liuidum ob istos labores apparet: & post aliquot horas vbi in lucem fuerit editum, extinguitur.

In istiusmodi itaq; fœtibus imbecillioribus mulierculæ solent plurima moliri, quæ plerumq; sunt irrita: blande in os illius inspirare faciũt delicatulã quamdam virginẽ, si mas fuerit; puellulã, si fœmina: exhibent modicũ theriacæ vel confectionis alkerm. cum lacte, rostrũ gallinæ viuentis in eius podicem inserunt, eámq; ibi extingui sinũt, quia putant hoc modo exhalãtes spiritus, & calorẽ morientis gallinæ refocillare infantis vires. Post detersas oris sordes, si non possit præ infirmitate lac ex vberibus sugere, mulsũ immittũt in fauces cum canaliculis quibusdã argenteis, vel ex membranâ chartaceâ cõcinnatis: quod in plures dies præstare solent, donec paulatim vires ad sugendũ collegerit. Præterea si neque alui, nec vesicæ sordes emittat, solent ad ignẽ blandè & diu partes illas cõtrectare: vt excitetur facultas excretrix, immittere in podicẽ cauliculum maluæ, vel betæ oleo illitũ, aut mellis rosacei calentis cochlear per os exhibere, ad eliciendũ illud excrementũ, quod in intestinis nuper natorũ delitescit, ab authoribus nostris papauerculũ dictum, ob nigredinẽ quamdam & similitudinem quam habere videtur cum opio ipso, vel meconio: vnde credibilius est esse portionẽ fæculentiorẽ sanguinis illius materni, cuius in embryonis hepate elaborati reliquiæ per venas mesaraicas in intestina relabuntur, & ibi diutius morantes resiccantur, quã excrementũ primæ concoctionis ventriculi, vt quidã voluerunt, quæ nullo modo in fœtu quamdiu est in vtero, exercetur, quia nullũ per os alimentũ attrahit. Si contusiones aut liuores in prædicti infantis corpusculo apparent, post detersa cutis inquinamenta cum vino tepente, inungitur oleo myrtin. & amygdal. dulcium simul mixtis: vel partes affectæ ex decoct. flor. chamæm. semin. coriandri & myrti in aquâ & vino albo fouẽtur molliter. Si excoriationes adsint, puluer. rosar. asperguntur, aut vnguen. rosaceo feliciter illinuntur: denique omnia præstantur, quæ ad præsentia ista, vel alia symptomata lenienda, fecerint, vt miser infans, & malè natus à præsenti mortis periculo & ærumnis, quas statim in ortu perferre solet, liberetur.

Sed nos ad naturalem partum & alacriores fœtus tractandos redeamus, quorum regimen valde etiam accuratum esse debet, vt ex generosis istis, & felicibus plantis genus humanum augeatur, & familiarum series continuetur. Post sectum itaque & nexũ conuenienter pueruli vmbilicum, vt supra dicebamus, inunctúmq; pauco oleo rosac. vel amygdal. dulcium & inuolutum bombyce, aut panno lineo delicatiori, ne partes ventris immediatè contingat: vnde dolores & tormina exoriuntur, quia sensim putrescere & quasi sphacelo correptũ sponte sua decidere consueuit: debet perita obstetrix & sapiens puerulum ita egressum blandè contrectare, si quid sit male conformatum in vultu aut aliis partibus, dum adhuc quasi cerea sunt ossa, effingere, artus omnes explicare, crura & brachia sæpius contrahere, & extendere, vt si quid in articulis muci vel lentoris residet, dissipetur, palpebrarum, narium, aurium, vuluæ, podicis, mentulæ ductus & orificia, vtrum bene pateant, explorare: digitorũ in pedibus, manibúsq; interstitia animaduertere, ne quid sit cohærens aut distortum: deinde immissis in os digitis fauces sordibus liberare, linguæ radicem & ligamenta contrectare, & conuenienter abscindere, si nimium sint adstricta: inde enim maximum in loquendo impedimentum, atque etiam in sugendo lacte, exoritur. Tandem illi parum mellis rosacei, vel olei amygdalarum dulcium recenter & sine igne extracti per os exhibere, vt abluantur fauces, & aluus ad prima illa excrementa eiicienda molliatur.

His præstitis abluat totum infantuli corpus. Nostræ mulierculæ, pauco vino tepente diluto: vel siquid crassioris inquinamenti pertinacius adhæreat, oleo communi aut myrtino, vel vrinâ, aquâ salsâ, & similibus detergent: deinde fasciis & linteolis commodè inuoluunt & in cunas reponunt. Galen. *lib. 1. de sanit. tuend.* sale aspergebat recens natorum corpora, vt exsiccaretur cutis, & membra robur cõtraherent. Sed propter mordacitatem & acrimoniam eiusmodi medicamenti, nescio an impune istud ferre possent puerulorum corpuscula, quæ frequenter inflammationibus, vlcusculis, &

pruritu tentantur. Antiqui statim natos in aquam frigidam, quemadmodum ferrum candens in officinis fabrorum, immergebant, vt validiores & quasi solidiores redderentur: Vnde illud apud Virgilium 9. *Æneid.*

Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, sæuóque gelu duramus & vndis.

Sed illam consuetudinem hoc tempore non possumus probare, tum quia plerique puerulorum ex tam subitâ mutatione caloris in frigus perirent: tum quod nimium constipata cutis & habitus corporis densatus, quamuis eos redderet externarum rerum iniuriis minus obnoxios, attamen putredinosis affectibus & causarum internarum molestiis comparatos ob impeditam trânspirationem maxime efficeret. Adde quod cùm debeant exanthemata & ecthymata in illis tandem erumpere, id ab istâ constipatione meatuum impediretur. Quemadmodum igitur Aquila pullos recenter exclusos ad solis orbitam constituit, vt qui defixis oculis, radios illius intueri valeant, pro genuinis alantur: reliqui perituri abiiciantur tanquam degeneres: sic credibile est immanes illos populos, & gentes bellicis artibus tantum addictas, tentandi potius causâ in puerulis suis id præstitisse, vt qui subitum hoc frigidæ aquæ lauacrum ferre possent, tanquam digni parentum virtute educarentur: reliqui autem delicatiores & quasi imbelles statim extinguerentur, quod nobis lege prohibitum est. Nunc reliquum pueruli regimen persequamur.

Repositus itaque in cunis ab omni aëris nimiâ inclementiâ pro varietate anni temporum, regionum & locorum, custodiatur: vestibus, linteolis, & tegumentis eodem modo commode muniatur, in quibus mundities potius, & mollities, quā splendor aut elegātia quæratur. Excipiat directè lumen siue solis, siue aliorū corporum lucidorū, vt nunquam cogatur distortis oculis spectare: inde enim strabi & lusci diuulsis oculorū musculis euadunt: quod si aliquid vitij hac in parte cōtigisse appareat, res illis aliquæ illustriores, vt specula ex aduerso obiiciātur, vel pannus sericeus, colore aliquo splendidiore prædítus, in oppositâ parte affigatur, vt intentâ in contrarium acie corrigatur ille strabismus. Non est etiam omittendū, quod puerulis, quando intuitu frui incipiunt libero, numquam obiici debent res turpes aut horrendæ, quantum fieri potest, quia ex illarum aspectu in terrores & animi cōsternationes maximas aliquando incidunt. Neque etiam contrectandi à vetulis, aut sordidioribus mulierculis, vel aliis hominibus, qui grauiorē & molestū exhalant vaporē, quia facilè hauriunt mollissima & spongiosa ista corpuscula expirationes omnes circumiectarū sibi rerū: vnde ilud:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Recentes etiam puerùli ex consuetudine in vtero contractâ plus somno indulgere debent quam vigiliis, quia sic cōcoctiones naturales melius perficiuntur, & minor fit spirituum dissipatio: vnde cantibus, blandâ agitatione cunarū, frequenti vberis exhibitione ad id excitādi sunt. Vbi primū expergiscuntur, à sordibus suis diligenter mundandi, & toties in die mutādi, quoties illis inquinati videbuntur, contra vulgi sententiam; ne dolore aliquo, pruritu, excoriatione, aut fœtore afficiantur ex earū diuturno contactu. Et ita fasciandi de nouo, vt ne propter nimiam laxitatē distorqueri aut relaxari possit aliquod membrū, neque propter nimiam adstrictionē comprimi aut doloribus tentari: male enim quibusdā in locis corpora puellarū arctius ligant circa thoracē, vt graciliores corpore, natibus crassiores euadant. Prospiciendū perpetuò in hisce infantulis, vt aluus libere fluat, & vrinæ copiosæ profundātur: est enim signū optimæ nutritionis: quia ex lacte liberalius sumpto, liquidiore scil. alimento necesse est mul a excremēta suscitari, & qui adstrictiore sunt aluo pueruli vt plurimū varias incurrūt ægritudines, multúmq; laboris & periculi subeunt in ipsâ dentitione ob nimiā cerebri & totius corporis repletionem, quæ ad gingiuas copiosius defluit. Quod ad exercitationes eorū spectat, certū est, quando fasciis continentur, illos propter ossium molliciem nullū obire posse corporis motū, donec confirmatis mēbris paulatim ambulare incipiant: túncq; diligenti indigent custodiâ, ne casu, ictu, aut vehementiori agitatione sibi ipsis vim inferant. Vagitus etiā, ploratus, & clamores in eis debent esse mediocres, quia hoc facit ad vacuandā cerebri & pulmonis pituitam, dilatandum thoracem, & excitandū calorem natiuū, quamdiu in cunis degunt immoti, dūmodo illud non cōtingat ex vi doloris alicuius vehemētioris, vt quando linteolo premūtur, aciculâ pungūtur, aut ægritudines patiūtur, vt ventris tormina, quibus valde sunt obnoxij: hisce enim & omnibus statim & prudenter prospiciendū, ne in animi deliquiū aut marcorē incidant. Vbi verò grādiores iam sunt facti & ambulare incipiunt, cohibendi omnes illi impetus, quantū fieri potest, potissimū si ex animi pathematis pendeant, ne assuescant illis indulgere & malos mores contrahant. Adde quod ex nimiis illis

illis clamoribus, & ploratu facile incidunt in hernias intestinales, ob laxiorem peritonæi & musculorum constitutionem: quæ omnia sunt valde animaduertenda.

DENIQVE QVOD SPECTAT AD ILLORVM ALIMENTVM. Quandoquidem ex solo lacte debet constare, aut leui pulticulâ, donec dentire incipiant, & solidiores cibos conficere valeant: Ideo maximâ sollicitudine tale erit eis comparandum lac, quod & secundum substantiam & qualitates omnes sit laudatissimum, vt sequenti capite dicemus. Quod ad quantitatem enim, tempus & ordinem spectat lactis exhibendi, certè quandiu illo solo fruuntur, debent quacunque horâ illud sugere, dummodo vomitu aut alui fluxu immoderato non tententur. Vt enim in vtero perpetua erat sanguinis illius materni attractio ad fœtus nutritionem: sic esse debet frequens lactis sumptio ad corporis incrementum. Vbi verò iam incipiunt pulticulam sorbere, iuscula aut alios etiam cibos sumere, optimum erit vt per horam saltem vnam à lactis suctione abstineant, ne diutius in ventriculo aliis permixtum & retentum corrumpatur. Notissimum est enim puerulos lumbricis non tentari, quandiu solo lacte, tanquam æquabili & proportionato illis alimento, vtuntur, quod deinde aliorum consortio facile alteratur. Cogimur tamen illis iam grandioribus alios cibos exhibere, tum vt illis assuescant paulatim & firmiores euadant: tum etiam ne nimis exhauriant suas nutrices: vel in lactis penuriâ quæ nutricibus frequenter contingit, fame quam difficillime ferre solent, aliquando torqueantur.

Ratione itaque gratiosi istius & laudatissimi alimenti, quo debet frui infans per duos aut tres annos integros, donec ablactetur, summa est etiam habenda ratio illius fœminæ quæ talem illi alimoniam suppeditare debet: siue sit mater quæ illum peperit, siue nutrix quæ ad id muneris fuerit electa. Primò igitur quæritur, vtrum sit melius infantem materno lacte, vel nutricis educari: & vtrinque satis validæ rationes adducuntur. Plutarchus, A. Gellius, & reliqui Politici validè exagitant matres velut ἀστόργους, quæ infantulis suis nuper natis illud denegant, quod coactè tantum prius in vtero exhibebant, eásque dimidias tantum matres appellant in perniciem quasi familiarum natas, quæ fœtus suos alienis humoribus & moribus pessimarum aliquando muliercularum imbuendos committant. Addunt Physici. Alimentum eo melius quo similius, & magis naturæ consuetum, ideo maternum lac, quod fit ex eodem sanguine quo alebatur fœtus in vtero, illi magis simile esse, & consuetum, ac proinde commodius ad eius nutritionem & accretionem, quam nutricis, quæ aliquando longe dissidet ab vtriusque temperamento. Item amorem & beneuolentiam matrum longè maiorem esse erga suos alumnos, quam nutricum, quæ mercedis tantum causâ id præstant: ac proinde maiori sollicitudine illorum tunc curam habituras, ne quicquam detrimenti in tam tenellâ ætate accipiant.

Verum quia contingit vt plurimum in familiis, potissimum magnatum, matres esse delicatiores, quam vt ferre possint tantam & tam longam educandi fœtus molestiam post gestationem; non abs re esse videtur, si ob eiusmodi matris mollitiem, vel quãdo non est ritè comparata ad lactis generationem, deses, fastidiosa, querula, & frequenter ἀνορεξίᾳ laborans, vt solent fœminæ aulicæ & splẽdidiores: pueri eiusmodi tradantur alendi egregiæ cuidam, & robustæ nutrici, quam facile inter rusticas aut vrbanas illis eligere licet ex consilio Medici, optimo temperamento præditam, vel parum dissimili, si corrigenda sit aliqua intemperies in puerulo, bene moratam, sollicitam & expertam in tractandis huiusmodi puerulis, quos & summo amore prosequuntur, vt vnicuique notum est, & generosiores validioresque viros, reipubl. administrandæ & bellis exercendis idoneos educare solent. Cum igitur nutrix eligi possit, non mater vt plurimum intemperata ad commodè educandum puerulum, cui facilius imperari potest debitum regimen, quàm matri morosæ & deliciis addictæ: ideo in tali casu non est improbanda illa educatio quæ à nutricibus obitur. Adde quod duo mihi videntur maximè nutricum educationem commendare: Primum quod minus sint animi pathematibus obnoxiæ quam matres: quando enim morbis aliquibus afficiuntur infantes, impossibile est matres quæ illos nutriunt, non valde commoueri: vnde perturbatio humorum & lactis maxima; ex quâ vidimus multos periclitari puerulos, & tandem nutricibus fuisse tradendos. Alterum quod matres istæ perpetuo coitu vtentes, aut impraegnantur freqũẽter, & sic duobus fraudem faciunt, cum non possit sufficere natura ad vtriusque commodam nutritionem; aut certè lac feruidius illis exhibent & magis intemperatum, quam nutrices ab eo abstinentes.

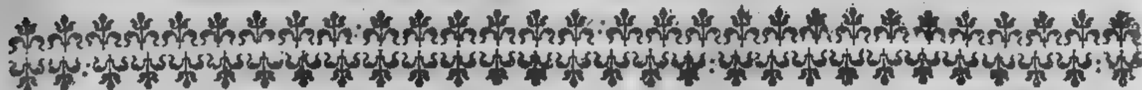
Vbi igitur contigerit puerulum nutrici propter dictas causas esse tradendum, eligatur mulier boni habitus & temperamenti (nisi fortè corrigenda sit intemperies

aliqua in puerulo) nigricantis coloris potius quam albi, lati pectoris, & scapuliorum, mammarum mediocrium, & bene conformatis papillis, ætatis vegetæ à vigesimo scilicet anno ad trigesimum quintum vsque, non primipara nec abortiens, sed quæ iam assueta sit hisce laboribus ferendis, & tractandis infantulis, cuius lac neque nimis recens, nec valde sit inueteratum : à tribus enim mensibus à partu vsque ad tertium annum laudatissimum existit. Volunt quidam nutricem quæ fœminam peperit, marem nutrire, & contra ; sed hoc non est perpetuæ veritatis, nisi sit corrigendus aliquis in proposito infante excessus, vt iam diximus. Sit etiam bene morata & quantum fieri poterit, tranquillo corpore & animo : quæ enim iracundæ, ebriosæ, melancholicæ, aut salaces existunt, eiusmodi vitia suis alumnis imprimunt, & lac facile corrumpunt. Attendenda est etiam accuratè familia seu parentum natura à quibus orta est, ne quam sanguinis maculam habeant hæreditariam, potissimum elephantiaseos, luis venereæ, strumarum, phthiseos, & similium morborum contagiosorum, quorum propagatio esse potest, præter quam omni etiam affectu morboso aut quomodocunque vitioso careat, vtpote balbutie, strabositate, achoribus, pediculis, scabie, & similibus, ac si aliquando in ægritudinem, vt catarrhum, febrem & alios affectus incidat, tunc temporis abstineat ab exhibendo infanti lacte : quæ etiam menstrua patiuntur, dum lacte puerulos nutriunt, vix illud sanum & integrum habere possunt, aut tunc prægnantes euadunt. Tandem lac illius ex vberibus extractum erit diligenter examinandum secundum notas sequenti capite à nobis dicendas.

Et si quidem talis iudicata fuerit, cui puellus tradatur educandus, illi conueniens regimen præscribendum, quo obseruato pro variis rerum circumstantiis, poterit tutius multo & salubrius propositum negotium obire. Aëris itaque nimias vitare debet inclementias, etiam mutatione loci intemperatioris, si ita videatur. Neque nimium vigilet, nec valde somno sit addicta. Quæ enim profundo admodum sopore tenentur, negligunt puerulorum suorum curam totâ nocte, & illos vociferantes, aut lacte indigentes non exaudiunt. In talibus etiam valde cauendum, ne infantulos simul & iuxta se positos in lecto habeant, quoniam plurimi hoc modo ab illis fuerunt suffocati. Ne sit etiam deses & otiosa, sed alacris & ad suscipiendos mediocres labores comparata, potissimum in quibus brachiorum motus requiritur, vt sanguis ad mammas copiosior attrahatur, & lac melius concoquatur. Aluum neque fluxilem, nec nimis adstrictam habere debet, quia vtrumque lactis materiæ nocet, eam minuendo vel corrumpendo : sed si cacochyma videatur, aut propter victum liberaliorem & insuetum excrementis redundans, poterit purgari per interualla leui quodam cathartico, dummodo per illum diem puerulo mammam non porrigat, nisi eadem operâ infans videatur etiam purgandus : vt est enim apud Hippocrat. *Mulier & capra tithymalum comedens, lac habent purgatorium.* Vitent omnia animi pathemata, quantum fieri poterit, neque illis occasio mœrendi vel irascendi à quouis domesticorum præbeatur : quia pœna statim cadit istius animi motus in miserum infantem, vt docet experientia. Quod ad alimenta, debet vti omnibus euchymis, & eupeptis si lactis sola habeatur ratio, ita tamen vt non fiat subita mutatio à victu consueto, verbi gratia, si rustica sit in domum magnatis alicuius vocata, debet illi aliquando concedi, vt consuetis cibis vescatur, donec paulatim lautioribus assuescat: alias ita fastidiosæ euadunt, vt vix proposita alimenta delicatiora assumere valeant. Si sit etiam robur & alacritas comparanda puerulo, vt cupiunt nostri nobiles in maribus suis, debet in agro potius quam in vrbe aut aulâ morari, & ibi ordinariam viuendi rationem seruare. Expetendum tamen est, vt à valde intemperatis cibis abstineat, vt frixis, piperatis, salsis, & similibus. Quæritur etiam vtrum nutrix vinum vel aquam bibere debeat ? Diximus enim supra, non debere esse ebriosam seu vino addictam : inde enim infinita sequuntur incommoda, tum quia vinum immodicè sumptum lac reddit feruidum & intemperatum, tum etiam quod eiusmodi temulentæ nutrices salaciores redduntur, & somno indulgere nimium coguntur, aut perturbatâ mente puerulos istos in mille pericula præcipitant. Attamen in illis quæ assuetæ sunt vino, nisi temperamentum aut ægritudo pueruli non repugnet, potest illius vsus moderatus concedi, ad vitandas cruditates, & ventriculi imbecillitatem, in quam incidunt ex priuatione illius, quo deinde, vbi datur occasio, sese ingurgitare solent. Idem dicas de vsu coitus, à quo nutrices melius est quidem toto ablactationis tempore abstinere, si fieri possit ; attamen in illis quæ coniugem habent, & cum eo degunt, permittendus potius, quam si immenso eiusdem desiderio, in furias

deinde,

deinde, ac maiorem animi ac corporis perturbationem incidant. Sic igitur regenda nutrix, quod ad communes viuendi regulas: postea peculiaris habenda lactis & mammarum ratio, vt omnia ritè in propositâ infantuli educatione se habeant, quod iam est nobis persequendum.

CAPVT II.

De bona lactis & mammarum constitutione.

MAMMÆ siue vbera, Græcis μαζοὶ, μαστοὶ, καὶ τιτθοὶ, sunt corporis nostri partes glandulosæ, copioso adipe, & venarum multiplicibus ramis præditæ, in anteriori & mediâ pectoris regione sitæ, rotundâ figurâ donatæ, quæ in papillam fungosam velut apicem aut canaliculum desinit: ad thoracis ornatum & cordis tutelam in vtroque sexu dicatæ: In mulieribus autem peculiariter ad alimoniam fœtus recentis parandam, & γαλακτοποιητικὴν facultatem, quâ peculiariter donatæ sunt, post partum exercendam.

Illarum itaque effectus peculiaris siue opus præcipuum est ipsum lac, quod nihil aliud est, quam humor benignus, dulcis & albicans in mammis fœminæ concoctus ex puriore sanguinis menstrui portione, & propriâ redundantis alimenti mammarum parte confectus ad nutritionem editi fœtus. Dicimus esse *humorem*, quia instar aliorum liquidorum corporum in nobis contentorum, sanguinis, seri, seminis, & similium diffluit, nec facilè proprio termino continetur. Est autem benigna admodum & laudabilis substantia, quam natura comparauit ad tenelli fœtus nutritionem, cuius natura in calido humidoque, vitæ scilicet animantium principiis fundata, indiget consimili & temperato alimento, vt refici commodè & incrementum capessere possit. Est enim tanta humoris istius benignitas & suauitas, vt non solum illius vsu tenella puerorum corpuscula sustententur, sed etiam grandiorum, qui macie aut febre hecticâ tentantur. In quibusdam etiam regionibus, vt de Scythis narrat Hippocrates, præcipuum ex eo suppetit omnibus alimentum. Adde quod ex lacte tres educuntur substantiæ; serum, caseus, & butyrum, quorum in diætâ communi hominum tanta est vtilitas, vt nulla alia sit res, quæ huic eâ in parte comparari valeat. Diximus præterea *in mammis fœminæ concoctum*: quia verum lac fit tantum in fœminis, & eo tempore quo fœtus in vtero perfectus moueri incipit, ratione scilicet finis propositi vtilis & necessarij, nempe nutritionis illius extra vterum, quo cessante videmus etiam in nutricibus post aliquot annos desinere istam lactis generationem, donec congressu fœcundo vtentes, de nouo conceperint: non enim quicunque congressus virilis sufficit ad lactis generationem: neque enim steriles ex quacunque causâ, neque meretrices, quantumuis libidini indulgentes, lac in mammis proferre solent; nisi ex eiusmodi concubitu sequatur masculi seminis fœcundi & validi in vtero retentio, & verus conceptus: vnde falsæ illæ imprægnationes à nobis recensitæ menstruorum, molæ & similium, priuantur iucundissimi istius succi generatione, vt ipsemet annotauit Hippocrates.

Quamuis igitur mares aliquando, vt de Syro quodam narrat Aristoteles; vel virgines, aut mulieres quædam quibus menstrua defecerunt, absque imprægnatione aut partu, vt est in Aphorismis, quamdam profudisse ex vberibus substantiam albicantem & lacti persimilem: non est tamen putandum esse verum lac, sed portionem proprij alimenti mammarum redundantem, quæ per istos canaliculos effluens, lactis quamdam ideam repræsentat, cum tamen nec idonea sit ad perfectam puelli alicuius nutritionem, nec ex eâ tres illæ partes à nobis commemoratæ secerni possint, scilicet serum, caseus & butyrum, cum tota sit potius serosa, & veluti albicans & tenuis pituita. Quod si obiiciat aliquis, istud lac in muliere cui menstrua defecerunt, non esse portionem proprij alimenti mammarum, sed esse ex concoctione sanguinis illius menstrui retenti & refluentis ad mammas. Respondemus, sanguinem illum menstruum, qui in fœminis iustæ ætatis retinetur præter naturam, quando scilicet neque prægnantes sunt, neque la-

ctantes, vitium concipere, & infinitos morbos inferre, vt docet quotidiana experientia: ac proinde non esse aptam materiam vt ex eo lac producatur.

Verum obiiciet adhuc aliquis, si lac in mammis fiat per concoctionem & viam nutritionis, vt vocant, pendebit ista vis γαλακτοποιητικὴ à facultatibus naturalibus & insitis, quæ perpetuò præsentes sunt, & proposito obiecto continuò agere solent. Atqui ista vis lactis generandi videtur influere, vel à viro, cuius congressu non solùm fœmina fœcundatur, sed etiam lacti generando redditur idonea: vel certè à semine virili fœcundo in vteri cauitate ad conceptum retento, cuius ἐνέργεια intra quatuor aut quinque menses grandescente fœtu incipiunt mammæ lac generare. Ad id respondemus, vim istam γαλακτοποιητικὴν esse quidem inter naturales, cum fiat per viam concoctionis & assimilationis, ipsisque mammis insitam, quæ tamen non exerat suos effectus insignes & manifestos, nisi præsente obiecto conuenienti & fine proposito vtili. Quamdiu enim fœmina extra fœtus generationem constituta est, quia inutilis esset ista lactis generatio, ideo propriis tantum mammarum commodis & nutritioni incumbit illa facultas concoctrix: neque habet tantam sanguinis copiam refluentis & elaborati, vel attracti in suas cauitates, vt ex eo lac proferri possit; ideo tunc cessare videtur, quemadmodum σπερματοποιητικὴ in pueris aut senibus: auctrix post vigesimum quintum annum, & sic de reliquis. Quæ sint autem potissimæ causæ, cur præsente fœtu in vtero incipiat lac generari, existimat Hippocrates id fieri, quia vasa illa vterina occlusa & multo sanguine referta comprimuntur, vnde sanguis repulsus in mammas influere primum solet. Deinde quia tunc propter concubitum & conceptum dilatata sunt vasa, quæ prius angustiora esse solebant, daturque facilior transitus per communes illas vias, & eximium consensum qui est inter mammas & vterum. Sed illud videtur mihi magis præcipuum, quod ex præsentiâ seminis masculi & fœcundi in vtero, propter summam correspondentiam quæ est inter istas duas facultates σπερματοποιητικὴν & γαλακτοποιητικὴν, hæc veluti sopita excitatur & ex potentia in actum deducitur, vt possit conuenientem & sufficientem futuræ proli alimoniam olim suppeditare. Vel etiam dicamus, istam materiam, quæ ab vtero & reliquis venis in mammas ad generationem lactis tempore conceptus & post partum influit, non esse simpliciter sanguinem, sed iam ita præparatum & elaboratum, vi vteri & vasorum ex peculiari illâ seminis virilis & fœcundi ἐνεργείᾳ corroboratum, vt ex eo commodè in mammis lac generari queat: quemadmodum materia seminalis non solum ex reliquis corporis partibus ad testes generandi veri seminis causâ defertur, sed etiam in vasis illis præparantibus elaboratur.

Diximus itaque ad lactis generationem concurrere duplicem materiam: vnam quidem ex vtero & reliquo corpore per venas communes & proprias, quæ in epigastrio κοινωνίαν vteri & mammarum præcipuè efficiunt, nempe sanguinem illum menstruum præparatum & elaboratum: & proprij alimenti mammarum superfluam portionem, ex quibus ista substantia lactea conflatur. Etenim si sanguis solus, purus & probus lactis materiam constitueret, ipsum lac aut eo gradu ac sanguis calidum esset, aut certè calidius per vlteriorem coctionem & diuturniorem caloris in eandem materiam applicationem: attamen ex ipso Galeno 2. *de natur. facult.* certum est lac frigidius esse sanguine, & ex lacte chylum primò, deinde sanguinem de nouo generari in pueris lactentibus: vnde oportet illud habere caliditatem remissiorem in gradu, vt ex eo deinceps commode & æquabiliter quatuor illi humores suscitentur. Adde quod ipsa docet experientia, lactis vsu hecticâ detentos temperari, & æstus præcordiorum sedari, quod nemo sanguini tribuere potest, cum ex ipso assumpto incalescat corpus & pessimè nutriatur: imo etiam sanguis quorumdam animantium, tauri videlicet, ob crassitiem fibrarum quæ in ventriculo concrescunt, haustus pro præsentissimo veneno habeatur. Quando igitur lac dicitur sanguis dealbatus & leuiter immutatus, non est existimandum illud ideo dici, quod non sit diuersâ ab eo substantiâ, (*sanguinis quatuor sunt partes siue substantiæ, lactis verò tres tantum*:) vel quod non sit aliis dotibus præditum ad alimoniam corpori præbendam, sed quia inter coctiones sanguinis, quæ fiunt in corpore nostro, illa sit inter omnes leuior: non enim affigitur vel apponitur parti in quâ assimilatur. Ac proinde non est recipienda illorum sententia, qui existimant naturam ideo tantum istum sanguinem in lac dealbasse ad alendum fœtum, ne cruor ex mammis effusus matri & alumno horrorem

rorem incuteret, quandoquidem, vt iam diximus, ipse sanguis non est idoneum alimentum quo nutriatur fœtus extra vterum, quando iam ventriculus & hepar suo munere fungi incipiunt, quo erant priuata dum esset in vtero, & per vasa vmbilicalia sanguis ille maternus hauriebatur, & in partibus singulis solam ὁμοίωσιν seu tertiam coctionem patiebatur, vel leuem tantum in hepate depurationem, vt de meconio dicebamus.

Nec est quod obiiciat aliquis, lac necessariò esse sanguine calidius, quia fit per vlteriorem concoctionem & elaborationem: illud enim Philosophi, *omnia quæ concoquuntur euadere calidiora & crassiora*, est intelligendum de eo quod vnam & eandem coctionem patitur, non autem diuersas: quia dum varias coctiones subit, fit vt propter partis velut vasis mutationem, quæ diuerso temperamento prædita esse potest, vel alicuius rei secretionem aut admixtionem refrigeratio potius quam calfactio in re coctâ aliquando contingat. Id enim sanguini manifestè accidit, dum in mammas glandulosæ & exanguis naturæ decidit, ibique permiscetur proprio alimento istarum glandularum, valde seroso & pituitoso, quo diluitur & temperatur: ideo dicitur Galeno lac substantia quædam veluti media inter pituitam & verum sanguinem *eodem loco citato*: quem vult à loci proprietate in quo facessit & degenerat in lactis naturam, sufficienter refrigerari. Contra istud tamen adferri potest, quod si sanguis in mammis refrigeretur, dum lac fit, idem contingere semini, dum coquitur in testibus: cum tamen certum sit semen longè ipso sanguine esse calidius. Verùm dispar est admodum ratio lactis & seminis: quia seminis materia nusquam ingreditur testium glandes, sed perpetuò in ipsis parastatis retinetur impermixta. Imo si quid serosi & nimium redundantis excrementitij succi est, illud exugitur ab ipsis testibus in sui alimoniam, vt eo semen depuretur. Adde quod copia spirituum per arterias & neruos ex omnibus corporis partibus eò delatorum, maximè facit ad seminis caliditatem augendam: quibus euanescentibus in semine, videmus crassamentum illius satis aquosum & frigidum, ex quo potissimùm coagmentantur partes spermaticæ, & frigidæ à Medicis appellatæ.

Superest adhuc alia difficultas aduersus istam lactis materiam & naturam. Etenim si lac ex sanguine fiat concocto & elaborato, idem contingeret lacti ac semini: quod scilicet natura non posset ferre magnas illius vacuationes, quod tamen est falsum, cum videamus nutrices tantam illius copiam singulis diebus & sine noxâ profundere, quæ duobus aliquando alendis pueris sufficiat. Quod si respondeas, disparem esse rationem seminis ac lactis, quia semen in parte exiguâ conficitur, quæ non potest tantam copiam humoris continere, vt mammæ: deinde semen esse donatum insigni spirituum quantitate, ex quorum profusione valde debilitatur totum corpus per immoderatam Venerem: aut si semen sit destitutum suis spiritibus, quamuis copiosè effluat, non tamen tantum inferre corpori detrimentum, vt patet in vetere gonorrhœâ. Vrgent illi denuò, saltem eadem esset resolutio virium aut maior in lactis ac sanguinis ex venis profusione, quia lac est magis concoctum & elaboratum quam sanguis. Attamen si quis venam tundat mulieri ad ℔. j. facilè præcipitabit illam in syncopem, aut etiam si menstrua vel hæmorrhoidalis purgatio sit præter modum liberalis, statim deficiunt vires, & totum corpus vehementer languet: cum tamen nutrices vegetæ, imo alacriores videantur ex copiosissimâ illâ lactis effusione, quam infans singulis pene momentis noctes atque dies ex illarum sugit vberibus. Ad id respondemus, magnam esse vim & prudentiam naturæ dispensantis actiones corporis nostri: quæ enim fiunt propter certum finem, & ex primario illius instituto, illa iucundissimè feruntur, & obeuntur à singulis partibus, quamuis satis molesta, & difficilia videantur. Ideo cum natura partes istas dicauerit huic lactis concoctioni ad fœtus editi nutritionem, illis summam tribuit concoquendi huius alimenti potentiam, eiusque excernendi copiosè sine vllo corporis detrimento. Ad id autem maxime confert spongiosa istius partis substantia, quæ sensim alimentum illud recipiens, & imbibens, nullam vim reliquis infert partibus sponte & naturæ iussu illuc sanguinem mittentibus: deinde illud excernens etiam per διαπήδησιν, & quasi transcolationem ex fungosis papillæ canaliculis sine vllâ aut paucâ caloris natiui dissipatione, quæ in sanguinis nimiâ profusione per venas apertas contingit. Adde quod dum sanguis impetu ex aliquo loco excernitur, non solùm superfluus & redundans, sed etiam naturæ amicus, & necessarius vacuari potest ad vltimam vsque guttulam, vt patet in vulneratis:

vulneratis : cum lac illud tantum emitti ex mammâ possit vna vice, quod iam concoctum & secretum, naturæ totius, & partis, quasi inutile existit.

Diximus denique in nostrâ lactis definitione, hunc succum produci à naturâ ad iam editi & extra vterum existentis fœtus alimoniam. Quod tamen non videtur vsquequaque verum, quoniam lac non solum post partum gignitur, sed etiam in prægnantibus post quartum circiter vel quintum mensem, si fœtus bene se habeat. Illud itaque est ita intelligendum, lacteam substantiam fieri ad nutritionem editi fœtus ex primario naturæ instituto, quæ omnia propter finem & bonum operatur : apparere tamen in prægnantibus lactis quamdam generationem, tum vt assuescant iam mammæ, & maturè huic muneri incumbant : tum etiam vt hac lactis productione in mammas auertatur quodammodo alimentum ab vtero, sicque illius indigentiâ, & post maturitatem perfectam moueatur iam infans & quasi incitetur ad discessum. Hinc fit, vt quibus prægnantibus mammæ subitò gracilescunt, vel lac copiosum ex mammis effluit, illis immineat aborsus, quia deficit, vel auertitur subitò materia ad alendum in vtero fœtum idonea. Atque hæc de lactis naturâ & generatione sufficiant : nunc ad illius electionem veniamus.

Superiori igitur capite, dum de regimine nutricis, eiusque bonâ constitutione ageremus, satis copiosè proposuimus causas optimi lactis generandi, tam internas ex parte nutricis, quam externas, quæ concurrere possunt ad istud opus iuuandum vel perficiendum. Superest vt paucis tradamus notas siue conditiones quæ in lacte ipso requiruntur, vt conueniens sit & idoneum pueri alimentum. In lacte ergo ab vberibus nutricis recenter extracto, consideranda erit primum substantia ipsa siue substantiæ modus, qui positus est in iustâ quadam consistentiâ, quæ media sit inter nimiam crassitiem & tenuitatem. Vt enim nimia crassities impedit eius coctionem & facilem distributionem, vnde grumi sæpius in ventriculo concrescunt : sic nimia tenuitas, cum ex cruditate pendeat, vel nimiâ serosæ materiæ admixtione, eiusdem prauam ad alendum dispositionem : vndè alui fluxus, vomitus, & totius corporis macies in puerulis sæpe exoriuntur. Aëtius itaque immergit pilum in lac : quod si bonum sit, æqualiter illi hærere debet : vel si vitiosum, nihil aut nimis. Nos verò coniicere solemus supra speculum, lancem, patinam aut vnguem lactis portiunculam, quæ si ibi subsistat immota, optimæ consistentiæ & laudatæ coctionis erit indicium : sin statim diffluat, tenuis & serosæ nimium : si commoto aut etiam inuerso vngue vel speculo hæreat, nimium crassæ & viscidæ : quod eodem modo explorare possumus digitis illud contrectantes, vtrum lentore, vel tenuitate nimiâ sit præditum.

Secundò oportet quantitatem lactis, quæ in vberibus nutricis continetur explorare. Nam si exigua sit valde, aut sæpe & per interualla deficiat, vix sperari potest commoda ex eo infantis nutritio : sin verò admodum redundet, nocere etiam solet : quia puellus nimiâ illâ copiâ confertim irruente fere suffocatur : vel dum non satis abundè extrahitur, facile inflammationem aut grumos concipit : imo eiusmodi vbera lacte turgidiora facile offenduntur à quacunque re comprimente : vnde infinita in illis mala exoriri solent. Atque vt plurimum illa nimia lactis redundantia ad tempus, in penuriam & defectum maximum exinanito confertim nutricis corpore terminatur.

Tertio in lacte considerandus erit color. Vt enim sanguis ruber & floridus laudatur ob exquisitam temperiem & coctionem in hepate : sic etiam lac album & splendidum, nempe proprio suo colore donatum, qui non est simpliciter albus, sed ea albedinis species, quæ lactea peculiariter dicitur, nec in sero, semine, pituita, muco, aut aliis corporis nostri humoribus, quamuis albicantibus reperitur. Ab hoc colore quantum recedit lac, eo deterius, quia vel cruditatem arguit, vel exustionem, aut certè alicuius humoris dominatum, vt biliosi si flauescat, melancholici si liuescat, pituitosi aut serosi, si alienâ albedine inficiatur, quo eius temperies labefactatur. Quamuis enim colores vniuersaliter considerati non sint certa temperamentorum indicia : attamen in vnaquaque specie aut indiuiduo, quia certus adest color, rei illius bonam vel malam dispositionem demonstrare possunt, quæ pendet ex proportione humorum, & singularum coctionum integritate vel vitio.

Quartò in lacte considerandus est odor, qui in succo isto temperato & æqualiter concocto debet esse suauis & blandus, nullo virore aut acrimoniâ infectus, qualis

qualis ex corporibus feruidioribus, rufis & lentiginosis expirare solet; nec etiam aciditate quæ testetur illius refrigerationem maximam. Lac enim, vt est in medio fere omnium qualitatum, & quasi in æquilibrio positum, sic etiam facile vitium contrahit, non solum in ipsis vberibus, sed etiam in ventriculo intemperato, cuius notas statim repræsentat ructibus acidis, si frigidior; nidorulentis verò, si calidior existit. Quod etiam ipsæ alumnæ solent in suis puerulis præsentire ex solo halitu, qui per os emittitur: vbi enim lac crudum & inconfectum in ventriculo remanet, talis vapor acidus; sin exuratur nimium, torridus & acer eleuatur.

Verum ista omnia adhuc certius ex quinto signo, nempe sapore cognoscemus; nam si quis degustet eiusmodi lac statim mulctum, deprehendet non solum actualem illius caliditatem maiorem aut minorem, sed etiam potentialem, vt loquuntur. Vt enim dulcedo gratissima, & quasi saccharata illi propria, signum erit præstantissimi lactis: sic etiam salsedo, acrimonia, amaror, illius excessum versus intemperiem calidiorem: acerbitas vero, aciditas aut insipiditas insignis, cruditatem & excessum versus intemperiem frigidiorem, indicant. Imo tanta est vis istius signi, vt possint quidam ex degustato lacte nutricis alicuius detegere, vtrum illa quodam alimento vitioso aut insigni qualitate prædito in damnum infantuli vsa fuerit, vt cepis, alliis, salsis, piperatis, frixis, & similibus, quorum excessus huic liquidæ substantiæ facilè communicatur. Patet hoc exemplo butyri, quod alieno sapore inficitur, dum vaccæ alliariam, &c. comedunt. Illud nos aliquando vidimus iucundissimè vsurpatum in gynæceis magnatum, & illustrium fœminarum.

Præter istas notas, & signa lactis realia, vt loquuntur, non inutile etiam erit habere rationem loci & temporis: loci, nempe regionis vel pagi ex quo oriunda nutrix: quia multum differt lac earum fœminarum quæ mõtes & temperata aut frigida loca inhabitant ab aliis, vt apud nos Cebenicæ nutrices magis probantur: temporis autem, videlicet intra grauiditatem vel extra: quoniam durante gestatione vix potest lactis bonitas adesse, cum oporteat fœtum in vtero suis commodis inseruire, & meliorem succi materni portionem ad se allicere. Ac proinde vbi nutrices Venere vtentes, in vtero habere deprehenduntur, statim debent abstinere à nutritione infantis, ne prauum illis lac & fæculentum exhibeant. Extra grauiditatem verò considerandum etiam vtrum longè sint à partu, vel statim post partum: num vetustiores, vtpote quæ tres à partu annos excesserunt, lac crassum, paucum, & turbidum suppeditare solent: quæ verò proximæ sunt partui vsque ad tertium mensem, valde crudum & aquosum, quod eodem modo est quibusdam puerulis noxium, vt suprà annotauimus: nisi sit intentio soluendi & expurgandi aluum, vel refrigerandi corporis calidioris & siccioris: quâ in re prudenter est agendum, ne videlicet tenelli illi infantes in grauiora mala ex intempestiui istius lactis vsu præcipitentur, vt sæpe obseruauimus.

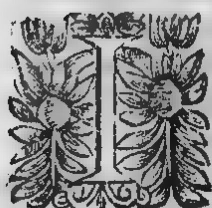
Vt igitur omnes lactis conditiones sunt considerandæ ad bonam illius constitutionem deprehendẽdam, sic etiam mammarum, velut efficiẽtium causarum dispositio erit contemplanda, vt sit optimè, & secundũ rectas naturæ leges instituta, ad proprium munus exercendum. Siue igitur fœmina sit virgo, siue mulier venereo vtens congressu, siue prægnans aut puerpera & nutrix, debet perpetuò mammas ita habere temperatas, vt nullus in illis excessus primarum qualitatum morbosus sẽtiatur: debet etiam habere ritè conformatas, figurâ decenti, rotundatâ, & fastigiatâ, quæ in papillã modicè extuberantẽ & crassum velut apicem desinat, læuitate elegãti politas, firmitateque quadã mediocri donatas, quæ sit inter mollitiem & duritiẽ quasi media. Sint etiam ea magnitudine, non solũ virginibus aut fœminis elegantiæ studiosis, sed etiam in nutricibus quæ iustæ corporis moli respondeat. Debet etiam ipse situs in mammis esse elegans, & decorus, vt scilicet non connexæ & quasi confusæ in mediâ pectoris regione existant, sed ita distinctæ, vt vnaquæque suum locum ad latera thoracis ex diametro posita obseruet. Nulla etiam adsit macula, lentigo, vlcus, aut cicatrix, quæ membrum istud visui & tactui expositum dehonestet. Ex eiusmodi mammis Venerem quasi & delicias spirantibus, non solum summa iucunditas exoritur, sed etiam quando ad præcipuam suam operationem, nempe γαλακτοποίαν exercendam reuocantur, summa vtilitas ad sobolis educationem. Hanc igitur exquisitam & laudabilem mammarum constitutionem debet Medicus gynæci præfectus omni industriâ sartam tectam seruare, vel saltem intra sanitatis latitudinem, quantum fieri poterit, retinere. Quod si contingat aliquando propter vio-

lentiam causarum internarum vel externarum eam immutari & longè deprauari ob exorientes affectus morbosos, tunc etiam rectâ methodo & remediis artificiosè adhibitis, illos oppugnare conueniet.

CAPVT III.

De affectibus mammarum præcipuis & eorum curatione.

IN pertractandis mammarum affectibus præter naturam, illos tantum explicandos suscipiemus, qui præcipuè in vsum & praxim medicam venire solent, & ex quorum cognitione, aliorum facile notitia, & curandi ratio haberi potest. Hunc igitur tractatum perficiemus quinque sectionibus, in quarum primâ agemus de immodicâ mammarum magnitudine, & gracilitate: in secũda de earumdem tumore œdematoso siue phlegmatico: in tertiâ de earum tumore scirrhoso & cancroso: in quartâ de mammarum inflammatione phlegmonosâ, erysipelatosâ, & quæ à lacte corrupto contingit: quintâ denique de earumdem vlceribus tam simplicibus, quam cancrosis tractabimus. Ad istorum accuratam explicationem reuocari poterunt commodè reliquæ dispositiones mammarũ similares, tam simplices intẽperies, quam compositæ, cũ affluxu variæ materiæ, & sine eo: Item dispositiones aliæ organicæ & solutiones continui, asperitates, vesiculæ, scabies, fistulæ, nomæ, & similia, vt vnicuique rem istam diligenter consideranti satis patebit.

Ad primam itaque partem huius tractatus aggrediamur: vbi illud primum monuerimus, prædictos affectus nobis nunc explicandos in quocunque statu fœminarum, virginitatis scilicet, grauiditatis, puerperij, & extra illos contingere posse: ideo istam tractationem non tantum respicere nutritionem editi fœtus, sed etiam commoda indiuidui muliebris: atque idcirco postea peculiari capite agemus de vitiis quæ contingunt ipsis mammis ratione lactis præter naturam constituti in nutricibus.

IMMODICA MAMMARVM MAGNITVDO ET NIMIA GRACILITAS. Corporis nostri partes intra vterũ ita conformari & augeri debent, vt iusta omniũ quantitas, & inter ipsas debita proportio seruetur: quod si aliter contigerit, tunc vitia contingũt magnitudinis auctæ vel imminutæ præter naturæ institutum & speciei conditionem: vnde longimani, crassipedes, macrocephali, platones, & similes appellati fuerunt: Extra vterum dum fit incrementũ totius corporis, & partium, nisi iusta seruetur proportio, eadem vitia contingere possunt: sic videmus multis collum oblongum fieri & gracilescere circa pubertatem, aliis scapulas alarum instar eleuari & similia. At verò vitia auctæ vel imminutæ magnitudinis maximè elucescũt, cessante vi illâ auctrice post 25. aut circiter ætatis annum: (*ratione scilicet incrementi totius corporis, non autem partium, vt patet exemplis:*) tunc enim obseruare licet multos præ adipis & carnium multitudine ita intumescere, vt vix se loco mouere possint: alios circa declinãtem ætatem ita extenuari toto corpore, vt sceleti vel laruæ arte progredientis speciẽ repræsentent: sic etiam peculiaris quædam crassities aliquibus partibus, aut gracilitas contingere potest, quæ summum actionibus incommodũ adferre solet: vidimus multos præpingui & crasso corpore, quibus tamen pedes & crura ita erant exilia, vt vix incedere possent: contra in aliis tibias ex multitudine carnis ita intumuisse, vt vix illas attollere possent. In quibusdam fœminis omentum ita impinguatur, & venter crassescit, vt sterilitatẽ inducat, sicut est in Aph. Eodem modo & frequentius mãmis contingere solet, vt propter spongiosam illã, adiposam & glandulosam substantiã quâ præditæ sunt, incidant in istos affectus auctæ vel imminutæ magnitudinis: ex quibus non solum propria, sed etiam partium vicinarum, vt brachiorum & thoracis actio læditur: vnde patet propter turpitudinem & indecoram dispositionem mammosas illas mulieres frequenter difficultate spirandi & ambulandi laborare: narrantque authores de bellicosis illis mulieribus *Amazones* dictis, quod sibi mammas dextras adurebant, vt essent alacriores ad motus exercendos, & arma gestanda. Quæri tamen potest, vtrum magnitudo ista immodica mammarum eodem modo sit inepta ad lactis generationem, quemadmodum reliquis actionibus impedimentum infert? Nam gracilitatem eximiam eidem plurimum obesse certissimum est, cum neque sufficiens lactis quantitas in illis contineri, nec etiam commode concoqui possit ob duritiem & siccitatem nimiam gracilitatis

plerumque

plerumque comitem, quâ omnes naturales functiones facillimè læduntur. Magnitudo autem mammarum cùm & excipiendæ materiæ lacteæ, ob vasorum amplitudinem; & continendæ, ob substantiæ laxitatem; & conseruandæ, ob humiditatem quâ præditæ sunt, idonea videatur: iuuare potius videbitur lactis generationem quam impedire. Attamen si rei veritatem accuratius expendamus, magnitudinem mammarum, quæ non est proportionata thoraci, & reliquo corpori, dicemus incommodam esse ad lac optimum generandum: quia cum sint valde laxæ & humidæ, non possunt habere eum gradum caloris proprium, nec à subiecto corde & pulmonibus ita calefieri, quin dissipetur & exhalet melior illius pars: vnde inualidiores remanent ad lactis generationem exercendam. Adde quod in profundioribus illis pendularum mammarum cauernis, vt plurimùm subsistit succi crudioris aut iam mucidi copia, quo reliquum lac inficitur quodam acore, & serosius quam par sit redditur, vt ipsa docet experientia.

Sunt igitur propositi affectus, dispositiones præter naturam organicę mammarum, ex defectu vel redundantiâ proprij alimenti, sine vllo tumore præter naturam, aut humore in cauitate ibidem contento vel deficiente. Sic enim distinguuntur ab eleuationibus phlegmonosis, scirrhosis & similibus, in quibus adsunt alia morborum genera præter commemorata. Distinguitur etiam ab illâ magnitudine & gracilitate, quæ fit ex lacte copiosiore, vel parciore in eis dum prægnantes sunt, vt est *Aph.* 37. *&* 53. *sect.* 5. vel nutricis munere funguntur: quia hæ non sunt propriæ, sed aduentitiæ dispositiones, vt suis capitibus ostendemus. Diximus itaque istam magnitudinem & gracilitatem propriè sumptam pendere ex proprij mammarum alimenti excessu aut defectu, id est ex multitudine vel inopiâ nutritionis. Quotiescunque enim adest sanguinis laudabilis copia, caloris attrahentis ad partem & concoquentis vbertas, & viarum commoditas seu amplitudo; toties necessario debent partes, potissimum mammæ laxæ & fungosæ ex naturali constitutione recipere magnam proprij alimenti copiam, quod concoctum & assimilatum in maiorem quam par est molem accrescit: & sic mammæ in plerisque fœminis etiam virginibus, sororiantes, vt loquitur Plautus, id est valde tumentes apparent, præcipuè si lato sint pectore, & scapulis, laxioreque corporis habitu. Sunt & quædam regiones, vt circa Alpes, in quibus vel hæreditario iure, aut peculiari aëris & diætæ ratione, non solum hernia illa gutturis, bronchocele dicta, sed etiam mammæ quasi prodigiosæ & instar saccorum visuntur: vnde illud Martialis.

Mammas atque tatas habet Afra, sed illa tatarum
Dici & mammarum maxima mamma potest.

Quod etiam iuuat victus liberalis & euchymus in corporibus sanguineis & temperatis, aut quibus hepar πολύαιμον & μεγαλόσπλαγχνον existit. Si multum somno & otio indulgeant aut balneis humectantibus & laxantibus vtantur: Idem præstant alimenta succi solidioris & copiosioris, putà ex caseo multo, intestinis & pinguedine animalium, butyro, mellitis, & saccharatis, leguminibus recentibus, castaneis, pastinacis, tuberibus, rapis, & similibus ad impinguandum aptissimis, desumpta. Imprimis autem ad id confert parcitas menstruæ purgationis in virginibus iam nubilibus, aut fœminis Venere abstinentibus, si consortio iuuenum, blandisque contrectationibus vtantur, quibus vterus & mammæ propter mutuum consensum facile dilatari & incalescere solent, sanguinemque ad se copiosiorem attrahere, & in adipem ex propriâ loci constitutione conuertere.

Contra verò gracilitas mammarum insignis omnes agnoscit causas, quæ prædictum alimentum imminuere in toto, vel intercipere & à mammis repellere, aut aliò deriuare possunt. Sic temperamentum totius corporis vel hepatis siccius, inedia, labor immodicus, vigiliæ immensæ, ambientis feruor, febres absumentes, vacuationes omnes superfluæ & diaphoreticæ, vlcera interna, præcipuè pulmonum, illud violenter præstare possunt. Mammarum autem alimentum intercipiunt angustia naturalis aut obstructiones venarum, potissimum axillaris, ex cuius ramo irrigantur: repellunt omnia adstringentia admota, vel comprimentia, vt arctiores vestes, fasciæ & similia, quibus mulierculæ sæpius ad ornatum & elegantiam sibi comparandam abutuntur. Reuellunt frictiones & cucurbitulæ inferioribus partibus sæpius admotæ: potissimùm si ab illis immodica sequatur sanguinis per vterum excretio. Sunt quibus ex diuturniore & copiosiore lactatione seu puerulorum nutricatu mammæ omnino contabuerunt, consumpto quasi proprio & radicali istius partis humido: quod tabem membri authores nostri vocare consueuerunt. Ex his itaque & simili-

bus causis pendet mammarum magnitudo & gracilitas nimia.

Signa autem illarum ex iam dictis visui & tactui patent, differentiarum etiam, quia debent iam dictæ dispositiones esse sine vllo tumore præter naturam, dolore, tensione, aut duritie insigniori: debent etiam sine vllâ lactis generatione, vt supra annotauimus, quia tunc esset alius affectus suo loco explicandus. Signa etiam causarum haberi poterunt ex sedulâ animaduersione & enumeratione rerum naturalium, non naturalium & præter naturam.

Qvod ad πρόγνωσιν spectat. Vt magnitudo mammarum turpitudinem maiorem & impedimentum adfert in muliere: sic gracilitas earum deterior, tùm quod sequitur vt plurimum affectus grauiores, & quia minus est apta ad munus illud exercendum cui mammæ dicatæ sunt, nempe lactis generationem. Quando vtraque confirmata est, vix curationem recipere potest, ac proinde illis maturè prospiciendum erit.

Vt autem illud præstare possimus, imprimis diæta vtrique affectui præscribenda, quæ causas illas generantibus & iuuantibus opponatur, quam vnusquisque ex prædictis facile stabilire poterit. Ratione etiam totius corporis, nempe vacuationis aut reuulsionis, si phlebotomia ex venis superioribus aut inferioribus, cucurbitulæ, frictiones, cauteria seu fontanellæ videantur ex vsu: item purgantia, alterantia, diuretica, menses aut sudores prouocantia: illud periti Medici arbitrio relinquemus, cuius etiam erit omnes alios affectus istis complicatos, & qui originem aut ansam aliquam ei præbuerunt, prudenter oppugnare: deinde ad peculiaria seu appropriata remedia accedere. Ad magnitudinem itaque mammarum coërcendam dum adest, vel prohibendam ne augeatur: fasciæ molliter illas comprimentes proderunt, vt minus idoneæ sint ad recipiendum alimentum, & ligaturæ quibus impediatur prolapsus eiusmodi mammarum ad inferiora, quo magis ac magis distenduntur ac dilatantur. Si iuuencula sit, poterunt fieri fotus adstringentes ac modicè refrigerantes, atque etiam admoueri emplastra aut cataplasmata eiusdem facultatis, non solum mammis, sed etiam axillis, ad coarctandam substantiam partis istius molliorem, constringenda vasa, & reprimendum impetum materiæ, quæ ad illas defertur. Non est satis tutum vti narcoticis, qualia à multis in hoc casu laudantur, vt oleo hyoscyami, semine aut succo cicutæ, & similibus, potissimùm in illis quæ aliquando nutritioni fœtus daturæ sunt operam, quoniam eiusmodi remedia eneruant penitus vim caloris natiui in parte potissimum exangui & frigidâ. Laudarem potius remedium Aëtij ex terrâ Cimoliâ cum oleo omphacino, aut luto quod in molaribus reperitur, cum succo plantaginis, vel etiam ex ferri ærugine, aut croco Martis, dissolutis oleo myrtino.

Commendant nonnulli, ex proprietate, ouum perdicis conquassatum & mixtum cum pauco aceto & oleo rosaceo ad illinendas mammas nimium crescentes. Mulierculæ nostrates folia hederæ, oliuarum, & lentisci contundunt, irrigando paucâ aquâ aluminosâ, & eiusmodi mammis, quarum magnitudinem imminuere cupiunt, in ingressu lecti adhibent: mane aquâ aluminosâ & vrinâ pueri lauant, vel aquâ stillatitiâ peculi rosarum. Et quemadmodum ista adstringentia prodesse possunt in iuuenculis & virginibus: sic in eis quibus propter ablactationem diuturniorem mammæ nimis increuerunt, probarem maximè siccantia & resoluentia, quibus exhauriatur humiditas illa superflua parti adhærens, & pori constringantur & corroborentur. Horum paradigmata facilè haberi poterunt ex communibus formulis, & quando de lactis redundantiâ agemus. Lubet tamen sequens cataplasma quod satis commendatur, describere.

℞ Farinæ fabarum, orobi, & lupinorum, ana ℥ j. ß. Decoquantur in oxymelite: addendo sub finem florum chamæmel. melilot. & rosarum: fol. siccorum menthæ, absint. & anethi, ana ʒ j. ß. olei irini q. s. Vtatur vt dictum est.

Qvod ad gracilitatem vero Mammarvm nimiam spectat. Si illa sit coniuncta depauperationi humidi primigenij, & totius corporis consumptioni, eodem modo erit curanda, quo hectica febris aut marasmus ad quem consequitur. Imo in quacunque gracilitate mammarum insigni, siue solâ, siue complicatâ optimum erit victum præscribere analepticum, balnea humectantia, γαλακτοποσίαν, si fœmina non offendatur illius vsu, aut saltem mammarum fotum ex lacte tepente, aut decocto capitis & intestinorum veruecis, cum herbis & radicibus emollientibus atque humectantibus. Quod si quædam sanguinis

crassities

crassities appareat, aut venarum angustia, propter quam sanguis non possit commodè transferri ad mammas, non erit inutilis vini generosi & tenuis vsus, reliquorúmque aperientium ad illud corrigendum. Vbi verò facultas mammarum non videtur satis valida ad attrahendam conuenientem alimoniam, excitanda erit fotu vini albi & aquæ tepentis, aut adhibito leui quodam dropace, vel sinapismo; post leues frictiones, aut etiam admotiones cucurbitularum. Sed quoniam hac de re acturi sumus capite de lactis defectu, ideo hisce erimus contenti, vt ad tumores mammarum morbosos accedamus.

TVMOR MAMMARVM OEDEMATOSVS. Quemadmodum dicebamus, mammas aliquando corripi intemperie frigidâ humidáque: sic etiam tumoribus œdematosis infestari possunt, quoties materia aquosa, flatuosa, aut phlegmatica solæ vel inuicem mixtæ in illarum substantiam & proprios poros effunduntur. Quod sæpe videre est in nostris fœminis, quæ cachexiâ & pallidis coloribus detinentur: deficiente enim calore natiuo intumescunt paulatim partes & œdematosæ euadunt, ita vt albicent præter modum, & impressum digiti vestigium sine dolore, diutius seruent: quamquam raro in mammis & pectore isti tumores phlegmatici appareant propter subiecti cordis caliditatem, dissipantis istos humores, quamdiu aliquid superest virtutis. Attamen non est dubium, quin aliquando contingere possint, vt Auicenna proprio capite annotauit, & nos in aliquot mulierculis obseruauimus.

Cum igitur œdema istud mammarum fieri possit tum à fluxione, tum à congestione, duabus nimirum causis tumorum præter naturam vniuersalibus: ideo in illius curatione post habitam rationem diætæ exsiccantis & calfacientis quæ hic maximam vim obtinere solet; videndum erit vtrum iste humor ex capite in mammas, quod frequentissimum est, prolabatur, vel ex totius corporis & caloris natiui ruinâ pendeat, vt in anasarcâ seu leucophlegmatiâ. Etenim si hydropi vniuersali coniunctus sit, recurrendum erit ad curam illius ordinariam vel cachexiæ, quæ à nobis fusè tractata fuit capite de χλωρώσει. Sin vero pendeat à cerebri catarrho, reuellendus erit omni arte ac deriuandus, ipsúmque caput exsiccandum & roborandum, ne amplius talem huic parti labem communicet.

Quod si per congestionem iste tumor aquosus, flatuosus vel phlegmaticus in mammis colligatur ex violatâ in membro concoctrice: tunc confirmanda erit omni arte, humórque collectus dissipandus & resoluendus. Id fiet post præmissa vniuersalia purgantia, sudorifica & similia, fotibus ex lixiuio sarmentorum, fici & brassicæ cum pauco sale, rosis, & alumine, ad robur parti addendum: cataplasmate ex farina fabarum & orobi cum floribus chamæmel. & seminis cumini puluere in vino rubro aut albo coctorum: emplastro de sulphure & de baccis lauri: eâ tamen cautione, ne nimis violenter resoluamus, quia facile degenerat in scirrhosam dispositionem: nec nimium calfaciamus aut diutius, quia sanguis in partem attractus, & huic materiæ admixtus solet putrescere, & abscessum satis malignum producere, vt in scrophulis quotidie obseruamus. De quibus omnibus postea agemus.

TVMOR MAMMARVM SCIRRHOSVS ET CANCROSVS. Duo isti affectus valde sunt ordinarij & familiares mammis, ob substantiæ laxitatem, multitudinémque vasorum quibus excipiunt facilè quamcunque materiam in corpore redundantem, potissimum obstructo vel aliter impedito vtero ad purgationes illas menstruas obeundas. Dicamus itaque scirrhum mammarum esse tumorem præter naturam durum & indolentem, ab humoris melancholici naturalis solius vel permixti collectione, aut alio quocunque tumore propter nimiam resolutionem ibidem exsiccato. Sic igitur distinguimus scirrhum à cancro, dum dicimus esse indolentem, aut saltem minimi doloris participem, & à naturali melancholiâ frigidâ siccáque fieri: cum cancer à fæce illa humorum putrefactorum, aut incensorum, contingat, ad quam sequitur sensus acrimoniæ, punctionis, & tandem exulcerationis. Distinguimus etiam vltimâ particulâ definitionis scirrhum exquisitum à non exquisito, & primarium à secundario, dum dicimus illum fieri non solum ab isto humoris melancholici συναθροισμῷ, sed etiam alterius, qui varie permisceri potest cum illo, & diuersas scirrhi species constituere. Distinguimus etiam primarium à secundario, quia primarius eo quo iam diximus modo, contingit: secundarius verò fit ab omnibus aliis tumoribus præter naturam induratis, siue per se ob vehementem caloris actionem & tenuiorum partium resolutionem, siue vsu remediorum intempestiuè adhibitorum: hinc dicitur scirrhus albus, ille qui exsicca-

tam & gypſeam pituitam conſequitur, quo nomine etiam omnes glandulæ, nodi & ſtrumæ mammarum continentur.

Cancer autem mammarum eſt tumor præter naturam durus, fixus & inæqualis, cum circumiectis venis nigricantibus, & turgidis, caloréque partis liueſcente, ex atræ bilis collectione, ad quam ſequitur dolor pungens, tenſio, & internus feruor. Talis enim eſt idea ferini iſtius & horrendi affectus, quando iam perfectionem ſuam attigit; nam incipiens valde obſcurus exiſtit, ciceris aut fabæ magnitudinem vix exæquans, quo tamen paulatim augeſcente, miſerè diuexari ſolent ægrotantes, & tandem occumbere, niſi illi maturè proſpiciatur. Vt autem diximus de ſcirrho, ſic etiam cancer alius eſt legitimus, & exquiſitus, iam à nobis deſcriptus; alius ſpurius & minime exquiſitus, quando ſcilicet alij humores permiſcentur ſucco illi atrabilario, ex quorum miſcellâ miteſcit quodammodo, & medius quidam affectus inter cancrum & ſcirrhum exoritur: cuius minor quidem eſt ferocitas, quam in exquiſito, ſed tamen ex diuturnitate, aut remediorum importuno vſu aculeos illos & punctiones acquirit, ſicque in verum carcinoma, & vlceroſum degenerat, quod ſecundarium appellatur.

Cauſæ igitur vtriuſque tumoris, ſcirrhoſi ſcilicet & cancroſi, in mammis eædem ſunt, quæ & aliorum tumorum præter naturam, ſcilicet fluxio & congeſtio; quarum illa pendet ex totius corporis, vel partis alicuius vitio, amandantis in mammas ſuperfluos, aut ſibi noxios humores: hæc verò ex proprij alimenti reliquiis exuperantibus & caloris inſiti κακοπραγία. Quod nos accuratius hic non perſequemur, cum ex generali tumorum tractatu repeti debeat.

Signa etiam diagnoſtica & prognoſtica fere omnia periculum, aut certè difficultatem ſummam curandi oſtendunt, ſiue ſpeciem morbi ſpectes, ſiue cauſarum & ſymptomatum magnitudinem, cum partis iſtius naturali quadam infirmitate, & ad ſuſcipiendum aliunde affluentes humores, patiendúmque aptitudine. Ad curationem itaque veniamus. In vtroque itaque tumore ſumma imprimis habenda ratio cauſarum externarum efficientium vel iuuantium iſtos affectus: item antecedentium, quæ illis continuam ſuppeditare poſſunt materiam & incrementum. Ideo accurata victus ratio habebitur ſecundum ſex res non naturales dictas, quæ auertat iſtius humoris exuperantis generationem & ad partem affectam confluxum. Deinde phlebotomia, ſi ſanguis & cacochymia in maioribus venis latitare videbuntur, ex venis maioribus celebrabitur: aut ſi menſes vel hæmorrhoides ſuppreſſæ illis originem dediſſe videbuntur, ex venis inferioribus & ani, ad reuulſionem deriuationémque præſtandam. Reliquum purgatione ſæpius iteratâ educendum, alias blandiore, ſi adhuc humor ſit crudus & rebellis: aliàs vehementiore, ſi ſpes ſit poſſe deturbari hoc pacto ſaluis viribus ægrotantis. Idem dicas de vſu alterantium internorum & externorum, vt theriacæ, ſeri lactis, limaturæ chalybis, balnei & ſimilium, quæ capite de melancholiâ, & obſtructionibus ſufficienter explicantur.

Quod ad localia igitur ſpectat ratione ſcirrhi mammarum; patet opus hic eſſe emollitione, cum cauſa ipſa coniuncta ſit dura & craſſa. Attamen in vſu iſtorum cautè agendum: ex attenuantibus enim & calfacientibus periculum eſt ne tenuior humoris pars exhalet, & reſoluatur; reliquum autem lapidis inſtar indureſcat & ita confirmetur, vt deinceps nullam curationem admittere poſſit: ex emollientibus verò & humectantibus nimium, timendum ne materia putrilaginem concipiat, & in tumorem cancroſum degeneret, præcipuè quando ſubſunt quædam notæ mixti humoris, & inflammationem per interualla concipientis. Itaque vel alternis vicibus, vt docet Galenus, modò emollientibus, modò attenuantibus erit vtendum: vel medicamentis mixtis, & vtramque facultatem obtinentibus. Ad id verò à Practicis noſtris in ſcirrho mammarum commendantur primum inunctio ex oleo liliorum & amygdalarum dulcium cum pauco roſaceo ad roborandum, & chamæmelino ad reſoluendum: ita vt poſt inunctionem tegatur locus prædictus lanâ ſuccidâ, vel ſtupis cannabinis mollioribus & bene pexis. Roborari poteſt iſta inunctio, ſi addas vnguentum reſumptiuum & dialthæas, pinguedinem gallinæ, medullam cruris vituli cum pauco croco, & ſimilia. Idem præſtabit pulticula ex farinis conuenientibus in hydromelite decoctis: vel cataplaſma ex radicibus althææ, liliorum, & enulæ campanæ, cum foliis maluæ, parietariæ, & ſummitat. fœniculi decoctis in aquâ & vino albo: deinde contuſis, addendo farinæ hordei, & ſeminis lini, ana ℥ ij. olei roſacei parum. Aliquando emplaſtra iſtas duritiës mammarum fœliciter diſſiparunt.

dissiparunt, quia continuò agunt & sine molestiâ, vt emplastrum diachylon magnum, de mucilaginibus, filij Zachariæ, & similia fideliter dispensata, & oleo hypericonis instar cerati emollita, ne partem ipsam duritie premant, vel pondere suo grauent. In confirmatis & rebellibus scirrhis laudat Galenus fumigia ex aceto super lapidem pyritem, vel molarem candentem affuso, ad incidendum & penetrandum. Sed in mammis non conducit aceti vsus, vt nec ipsi vtero, propter summam partis laxitatem & acriorem sensum: Ideo loco aceti velim affundere decoctum iam superius commemoratum ad cataplasma: quo vteretur bis in die: deinde ipse locus affectus tegeretur gummi ammoniaco & bdellio, dissolutis in vino albo instar emplastri. Ista autem remedia in morbo tam longo & pertinaci non sunt perpetuò vsurpanda, sed potius per interualla, vt dentur quædam naturæ induciæ, & pars ipsa recreetur. Quod si post annum integrum, adhibitis tam vniuersalibus quam particularibus accuratè remediis, nihil profecisse videamur, nec scirrhus in aliam tumoris speciem vertatur, vt phlegmonem, abscessum, aut cancrum, tunc est confirmatus, & velut immedicabilis relinquendus.

Iam igitur ad cancrosum tumorem mammarum curandum transeamus: vbi primum Hippocrati satisfecerimus, qui *Aphor. 38. sect. 6.* conceptis verbis cancros occultos curare prohibet: quia curati citius pereunt: non curati longius durant. Per occultos autem intellexit, interpretante Galeno, vel eos qui nondum sunt vlcerati, sub specie scilicet tumoris: vel qui sunt in interioribus corporis sedibus, vt ano, vuluâ, palato & similibus partibus, in quibus non admittunt liberam manuum tractationem, neque radices suas & venas illas à quibus augentur, ostendunt oculis. Itaque cum per illud *curare*, vera & perfecta curatio sit audienda, quæ fit vrendo & resecando; vel etiam intelligatur therapeia quæ fit per indicationes vulgares, vtpote cum in isto tumore, quemadmodum in scirrhoso materia seu causa coniuncta videatur primo intuitu crassa & dura, si quis ad illam oppugnandam, siue ad curandam vtatur incidentibus & mollientibus, exasperabit procul dubio affectum: certissimum est cancros occultos in vtraque significatione non esse attingendos, quando non est spes illos omnino cum suis venis nigricantibus extirpari posse, & deinde ad cicatricem veram perduci: quod in paucis admodum contingit: meliúsque esse tunc vel non attingere omnino, vel curâ tantum prophylactica illorum incrementum & exacerbationem impedire: quemadmodum gloriatur Galenus *lib. quos, quibus & quando*, se in multis præstitisse fœminis, in quarum mammis aderat iam aut imminebat cancrosus tumor, repetitâ frequenter purgatione, & phlebotomiâ circa vernum & autumnale tempus, prouocatione menstruorum & hæmorrhoidum in viris: aut curam tantum παρηγορικὴν siue palliatiuam moliri, quâ solemus symptomata illius mitigare, vt dolorem & inflammationem atque exulcerationem in cancroso tumore retardare, & simul istorum ægrotantium vitam prorogare.

Prophylacticen igitur, cum respiciat causas antecedentes, sufficiat annotasse ex supra dictis: quod ad curatiuam verò, quæ amputatione integra aut vstione fit: raro admitti solet ab eiusmodi fœminis cancro mammarum laborantibus, quandiu est simplex tumor, nec adhuc in vlcus degenerauit: quia semper dubitant de illius essentia, & malunt alia experiri remedia, antequam ferro aut igni sese committant. Neque etiam videtur vsurpanda ista operatio, nisi admodum superficialis sit cancrosus iste tumor, & venas habeat exteriores, quæ simul amputari possint cum illo, & sanguis ille atrabilarius diligenter exprimi: alias recrudescere solet vehementius, vel vlcus teterrimum excitari, à quo tandem mors, non sine Medici infamiâ oboritur. Melius est itaque, ex consilio Hippocratis, illud relinquere & remedia refrænantia, & symptomatum vim lenientia vsurpare. Inter quæ plumbum & succus solani principatum obtinent: versatur autem iste succus ad solis radios cum pistillo plumbeo in mortario etiam plumbeo, donec linimenti consistentiam acquirat, eóque inungitur pars affecta sæpius in die, & aliquando lauatur decocto vel aquâ portulacæ & pimpinellæ, quæ peculiarem ad cancrosos tumores vim obtinere creditur. Ad idem concinnatur vna aut altera lamina plumbea instar papyri tenuis, & variis foraminulis peruia, quæ inuncta eodem linimento, vel aqua supra partem vicissim gestatur. Sunt qui audent istam laminam interius confricare argento viuo, non sine successu, vt asserunt; quia & refrigerat, & resoluit insensibiliter. Mira sunt quæ vndique circumferuntur & iactantur à Practicis ad istos cancrosos tumores, oleum ex viperis, vnguentum ex bufone, pinguedo ranarum, puluis

puluis cancrorum fluuiatilium, cum ouo integro conquassato commixtus, & frequenter illitus. Ego frequenter in eiusmodi tumoribus efferuescentibus ardorem & dolorem sedaui ex cataplasmate pomorum in aquâ rosaceâ decoctorum: vel oleo rosaceo loto, & oleo ex vitellis ouorum simul mixtis, cum albumine oui conquassato. Sed quia iste tumor dum minor est, negligitur, dum autem maior & vehementior, citò historiam suam peragit, & in vlcus malignum degenerat, quo fluente aliquando vita per aliquot annos durare potest: Ideo reliquam curationem ad proprium vlceris caput remittemus.

INFLAMMATIO MAMMARVM. Duplex est ista mammarum inflammatio, de quâ nunc agere instituimus. Vna quidem quæ sequitur tumores præter naturam phlegmonosos aut erysipelatosos in mammis genitos, sub quibus etiam φλέγωσις simplex contineri potest: alia vero, quæ contingit à lacte in eisdem corrupto vel putrefacto, vt solet frequenter in prægnantibus, aut citò post partum.

Primæ quidem natura, generatio, progressus, & curatio parum differt ab eiusmodi tumoribus, qui in aliis partibus ex affluxu humoris sanguinei aut biliosi exoriuntur. Alia verò est peculiaris huic parti, magísque frequens, vt docet experientia Phlegmonosus itaque tumor (erysipelatosus à nobis omittitur, vt & simplex φλόγωσις, quia rarior est in mammis, & facilè ex phlegmonosi descriptione cognosci ac curari poterit) dignoscitur inquam in mammis ex calore, dolore, rubore, pulsu, & renixu, qui sequitur eleuationem partis non diffusam & ita extensam, vt ea quæ proficiscitur ex lacte corrupto; sed contractam & fastigiatam ad alterum latus mammillæ, vnde fit vt in illâ parte pulsatio ex contractis arteriis sentiatur, quod non contingit in ea quæ fit à lacte contento in latioribus mammarum spatiis. Dolor quidem & calor in vtroque insignis, vt qui febrem sæpius accersant sibi comitem cum aliis symptomatis vulgaribus, siti, delirio, vigiliis, & similibus: sed in phlegmonoso tumore, non ita diffusus calor & dolor per totam mammam, sed intensior in aliquâ eius parte, atque ad exteriora potius vergens: cum in lacte corrupto magis figatur versus anteriora, & quasi mammillæ centro adhæreat, aut in variis eius partibus sentiatur quasi dispersus. Vnde etiam rubor multo intensior in phlegmone, quia sequitur sanguinis collectionem: in lacte autem corrupto vapores tantum, aut tenuiorum partium lactis eleuationem ad superficiem mammæ, eámque inflammantium.

Causæ phlegmonosi tumoris, tam externæ quam internæ, sunt quæcunque sanguinem copiosiorem in mammam attrahere, vel mittere possunt, vt plethora vniuersalis, calor partis nimius, dolor ex compressione, contusione, & similibus, suppressæ vacuationes, potissimum vterinæ, vehementior exercitatio superiorum partium & similia. Lac autem corrumpitur in mammis aliquando à causâ externâ, quæcunque vim illi infert, contundendo vel comprimendo; aut ob nimiam eius copiam, vnde obstructio & putrefactio; vel ob qualitatem alienam, propter quam in grumos & coágulum conuertitur, vt suo loco dicemus, ibique diutius retentum incalescit, ac tandem pessimam & profundam putredinem concipit: vnde periculum imminet mulieri in vtroque affectu, abscessus, vlceris diuturnioris, & fistulæ, aliquando indurationis scirrhosæ, vel gangrænæ & mortis; propter communicationem teterrimorum vaporum & qualitatis deleteriæ vicino cordi aut cerebro, vt habetur *Aphorism. 40. sect. 5.* de sanguine in mammis collecto, à quo maniam inferri scripsit Hippocrates.

Incumbendum itaque istorum affectuum curationi diligenter, præcipue in puerperis & lactantibus, quæ mammas habent tunc laxiores & humoribus abundantiores: vnde maius quam in aliis malum exoriri solet. Constitutâ igitur imprimis rectâ victus ratione, tenui & exquisitâ, vt solet in morbis acutis febri coniunctis, videndum erit verum sit opus phlebotomia ex brachij venis, poplitis, aut malleoli, & purgatione, ad totius plethoram & cacochymiam corrigendam, reuulsionésque conuenienter perficiendas, potissimum si vacuationes vteri aut hæmorrhoidum sint suppressæ: quod eodem modo statuendum de vsu cucurbitularum, frictionum, ligaturarum, clysterum, lotionum, & similium, quæ auertere possunt confluxum humorum ad partem affectam. Præcipua est etiam habenda cura in lacte corrupto, ne deinceps aliud, si fieri possit, in mammâ generetur, vel illud quod ibi genitum est, per alia loca vacuetur, antequam vitium contrahat.

His ita constitutis, supererit ipse affectus seu causa coniuncta expugnanda. Principio igitur phlegmones repellentibus domesticis & leuioribus vtemur metu ipsius

cordis subiecti & thoracis, vbi pleuritis & peripneumonia generari possunt, & ne materia nimium congeletur in mammis: impetus tamen sanguinis refrænetur quodammodo. Exempli gratiâ imperabimus fotum ex oxycrato dilutiore, aut aquâ plantaginis & rosarum cum foliis solani, oleo rosaceo omphacino, prius loto cum aquâ portulacæ, & similibus, quibus etiam leniter resoluentia admisceri poterunt, quale est chamæmelum & melilotus, vt tota ista materia per διαφόρησιν exhauriatur, si sit possibile. Ad id valde confert sequens cataplasma.

℞ Foliorum solatri & plantag. ana P. j. Decoquantur in succo caulium: deinde adde farinæ fabarum & hordei, ana ℥ j. mellis communis ℥ j. ß. olei rosacei q. s. Fiat vt dictum est, & applicetur tepidum, sæpiúsque renouetur. Cauendo tamen ne ab istis digerentibus, vt sæpe fuit annotatum, partes tenuiores dissipentur, reliquis crassioribus exsiccatis, & σκίῤῥωσιν committentibus. Ideóque si non sit spes perfectæ resolutionis, melius erit suppurationi incumbere, vt materia concocta & segregata sensibiliter per apertam vomicam educatur. Ad maturandum itaque farina tritici cum hydrelæo instar pultis decocta imponitur: vel si materia sit crassior, parum fermenti dissoluitur, aut sequens cataplama imperatur.

℞ Rad. althææ & lilior. ana ℥ ij. rad. bryoniæ & cucumeris agrest. ana ℥ ß. summitatum maluæ M. j. semin. lini & fœnugræc. ana ʒ iij. Fiat decoctio ad putrilaginem. Contusis omnibus & colatis adde farinæ hordei & medullæ panis albissimi, ana ℥ iij. myrrhæ ʒ j. croci ℈ j. vitellos ouorum numer. vj. olei amygdalarum dulcium ℥ j. ß. Fiat cataplasma, quod applicetur ter aut quater in die. Apud Auicennam in istis affectibus valde commendatur farina oryzæ cum melicrato decocta, vel mica panis cum lacte caprillo dissoluta, & leuiter bullita, mixtis croco & vitellis ouorum. Si materia sit crassior & rebellior, sequens præscribitur.

℞ Ceparum albarum, radicum althææ & liliorum, ana ℥ ij. folior. apij, fœniculi, senecionis & lapathi acuti, ana M. j. seminis lini & fœnugræc. ana ʒ iij. caricar. pinguium paria vj. Fiat decoctio in aquâ & vino albo: deinde contusis & cribratis adde farinæ tritici & fabarum, ana ℥ iij. axungiæ porci ℥ iv. Fiat vt supra. Quamdiu fiet suppuratio, dolor, & calor augebuntur, parsque in fastigium & veluti mucronem eleuabitur cum pulsatione insigni: facto pure omnia ista mitescent, ideóque cogitandum erit de educendâ materiâ per apertam cutem: Quod si natura non præstet sponte, iuuanda erit, vel apposito pauco fermento cum sale & vitello oui vnius supra locum molliorem & decliuiorem, expurgationíque aptiorem: vel caustico potentiali, vt solent nostri Chirurgi; aut si materia sit in superficie, scalpelli mucrone; vel si profundius lateat, ferro candenti, quod in his affectibus mammarum, quamuis mulierculis terrorem inferat, principatum tamen obtinet, quia minorem dolorem infert, exugit humiditates superfluas, roborat & corrigit laxitatem partis. Aperta vomica fit vlcus, deinceps extergendum, siccandum, & sigillandum, vt sequenti capite dicemus. Hoc prius annotato, quod vbi ista inflammatio mammarum fit à lacte coagulato, & iam putrescente, omnino prius arte incumbendum est illius dissolutioni & correctioni, si fieri possit; addendo supradictis folia menthæ recentia, apij, aut fœniculi: quia sic dissolutum lac sæpius per ipsam papillam exugitur & euacuatur, cessátque commodissimè affectus. Sin verò iam concepto maiore incendio & corruptelâ parti sit affixum & conglobatum, vt neque euacuari per loca consueta, neque retrocedere valeat: tunc paucis refrigerantibus adhibitis ad sedationem ardoris nimij, de maturatione citò erit cogitandum, & eius eductione sensibili per apertam cutem, ne diutius morando in parte molli & fungosâ illam corrumpat, & vitium aliquod atque detrimentum cordi subiectísquè partibus inferat. Nunc igitur ad vlcera mammarum veniamus.

VLCERA MAMMARVM. Vlcus in mammis, vt in reliquis corporis partibus primarium esse potest, vel secundarium. Primarium vocant, quod ab erosione acrium succorum in corpore contentorum, sine alio affectu præuio contingit. Secundarium verò, quod vulneri, contusioni, vel externorum septicorum, cathæreticorum & causticorum admotorum διαβρώσει, aut cuiuis tumori in abscessum degeneranti succedit. Rursum simplex est eiusmodi vlcus & boni moris, vel complicatum cum suâ causâ antecedente, aut aliquo alio morbo persistente simul, vel symptomatis malignis & ferocioribus. Vnde phlegmonosum, cancrosum,

ſum, cauernoſum, fiſtuloſum, nomodes, ferinum, dolorificum, virulentum & cacoëthes appellatur.

Videamus igitur, quomodo iſta ſolutio continui, cum ſanie & pure coniuncta, curari debeat in mammis, quoniam de eius naturâ, cauſis, & ſignis in doctrina vniuerſali & libro noſtro de indicationibus, ſatis abundè tractatum eſt. Cum ergò tota curandi ratio poſita ſit in cauſarum externarum internarúmque remotione, morborum coniunctorum, & ſymptomatum ſublatione, vlceríſque peculiari deterſione, & exſiccatione: Ideo poſt conſtitutam conuenientem diætam, quæ omnem cacochymiam aut plethoram præſentem emendet, poſt vacuationes, & reuulſiones artificioſas cauſarum antecedentium & fouentium iſtum affectum, inter quas, ſi vlcus ſit rebelle & iam inueteraum, illa quæ ſudoribus per viginti aut plures dies ex decocto guaiacino, aut ſarſæ parillæ excitatur, principatum obtinet, quia validè exſiccat: veniendum erit ad vlceris ipſius conſiderationem, quod ſi ſit ſimplex & ordinarium, ordinariâ etiam curandi lege ſanabitur. Hoc prius obſeruato, vt etiam ſupra annotabamus, quod ſi fœmina ſit puerpera aut lactans, vix ac ne vix quidem exſiccari poterit, niſi prius lac exhauriatur, & ita auertatur à mammis, vt eo amplius non confluat: aliàs perpetuo ſordibus, & inquinamentis ſcatens, incurabile permanet; etiamſi vnica tantum mamma vlcere detineatur. Paulatim igitur & accurate illud erit procurandum, ne aliquid deterius accidat.

Poſtea quoniam iſtis vlceribus coniunctus eſt vt plurimum dolor, præcipuè quæ ſuccedunt tumoribus ſuppuratis, & cauſtico vel ferro candente apertis: Ideo remediis procuranda erit illorum deterſio, quæ etiam vi quadam ἀνώδυνα ſint prædita. Ad id vſitatum eſt valde noſtratibus Chirurgis, vt componant pultem ex melle ad detergendum, vino rubro & auſtero ad roborandum, & vitellis ouorum ad dolorem leniendum, ſimul mixtis & leuiter coctis. Idque obſeruant vt tunc nullam aut valde exiguam immittant in vlcus turundam, ne quicquam exaſperet, vel cauernoſum aut fiſtuloſum illud reddat. Vbi verò dolor eſt ſedatus, ad exhauriendas commodius iſtas ſordes, vtuntur cannulâ plumbeâ, aut argenteâ breuiore, per quam continuò effluant nec etiam eſt parui momenti mammas ita affectas, quia non patiuntur aliud genus ligaturæ, faſciâ aptè compoſitâ & ad oppoſitum ceruicis latus ſuſpenſa, ſuſtinere, ne ſuo pondere & dolore fluxionem accerſant. Idem dicas de brachio eiuſdem lateris, quod immotum & fultum eodem modo geſtare conuenit. In progreſſu iſtius vlceris nihil eſt magis accommodatum, quam aqua ſiue decoctum illud cancrorum ſiue catapultarum vulgo dictum, quo prædicta pars fouetur bis aut ter in die, iniectiones in ſinum vlceris inſtituuntur, ſi opus ſit: deinde pars folio caulium aut betæ ſupertegitur, quandiu opus eſt deterſione: deinde emplaſtro diapalma, aut de minio cum oleis hypericonis aut lentiſci diſſoluto, inſtar cerati mollioris, vbi exſiccandum & roborandum. Quidam feliciſſimo ſucceſſu loco prædicti decocti parant aliud ex zedoariâ & rhapontico in vino albo decoctis, cui addunt ſacchari tertiam partem, quibus vlcus mundatum ſufficienter, deinde adſtringentibus, quale eſt vinum illud nigrum & ſtypticum ab Auicenna commemoratum, in quo gallæ, nuces cupreſſi, folia rhois coriariorum, agrimoniæ & lentiſci infuſa & decocta fuerint cum pauco alumine.

Quod ſi propter diuturnitatem eiuſmodi vlceris, callus quidam & durities contracta fuerit, ita vt fiſtulam minetur, dilatandum erit illud orificium & abſumendus callus quamprimum, vt ſic renouato vlcere ad curam ordinariam reuocetur, quæ ex doctrinâ vniuerſali fiſtularum erit repetenda.

Verum ſupereſt adhuc illud mammarum vlcus ferinum, nomodes, & cancroſum, quod ſuccedit vel aliis vlceribus male curatis, vel tumoribus ex atrâ bile genitis, vt dicebamus, quando in abſceſſum conueruntur: ſeſéque ſtatim intuenti prodit, ſanie quadam horrendâ & fœtidâ, labiis inuerſis, colore liuido, venis tumidioribus & nigricãtibus vndequaq; ſparſis. In cuius curatione patet ex naturâ deleterij & ferociſſimi iſtius affectus, nihil eſſe certius, quã ſi illius ablatio integra inſtituatur ferro vel medicamẽtis, ne partes vicinæ, potiſſimũ cor, hoc tabo inficiantur & cum totius animãtis pernicie cõtabeſcant. Chirurgi igitur operâ ſolertiſſimi opus eſt, qui præparato prius corpore & humoribus vt decet, munitiſq; & roboratis vicinis mẽbris, auferat partem vlceratã cum circũiectis radicibus, ne amplius repullulare poſſit, ſiue hoc præſtet incidendo, ſiue vrendo, aut remediis cauſticis vtendo, inter quæ arſenicũ ſublimatũ hic

præcipuè

præcipuè commendatur, vt in absumendis scrophulis. Post ablationem signum est sanationis futuræ, quando caro florens & viuida apparet, cum pure albo & æquali, ad cuius detersionem sequitur exsiccatio, & sigillatio perfecta. Quo peracto, ne possit hic affectus in eadem mammâ aut alibi recidiuam committere, impedienda erit generatio istius humoris atrabilarij exquisito victu, phlebotomia ex locis conuenientibus sæpius repetita. Si menstrua periodus deficiat, eius prouocatione aut hæmorrhoidum fluxu, si natura eo vergat; & solenni purgatione bis in anno repetita ad principium veris & autumni finem, vt docet Galenus *lib. quos, quando, quibus, &c.*

Quod si propter naturam istius affectus, aut partis affectæ, aut vires ægrotantis languidæ, & timidioris, non detur locus huic operationi, tunc incumbendum erit remediis illis, quæ refrænare humoris ferocitatem & doloris acerbitatem demulcere valent, quod Practici nostri per curam palliatiuam intelligunt; cuius operâ aliquando mors per aliquot annos retardari potest. Ad id igitur præstandum præter vniuersalia iam dicta, accommodatissimum est linimentum illud, quod sine oleis, adipe, aut vllis aliis pinguibus, & inflammationi obnoxiis, paratur ex metallicis cum succo aliquo conuenienti. Vt

℞ Cerusæ & lithargyri, ana ℥ ij. plumbi vsti & loti, tutiæ præpar. ana ℥ j. cineris cancrorum fluuiatilium ℈ j. caphuræ ℈ ß. succi solani & plantag. ana ℥ ij. Ducantur, & agitentur diu in mortario plumbeo cum pistillo ligneo vel plumbeo ad solis radios, donec crassitiem conuenientem adepta fuerint. Illinatur frequenter in die cum pennâ aut baculo tenerioris lentisci. Si possit deinde ferre laminam plumbeam tenuissimam & multis foraminibus peruiam, argento viuo, aut aquâ aluminosâ illitam, miræ erit ad refrænandum vtilitatis. Oleum etiam eius à Chymicis valde laudatur: sed videndum vt sit valde dulce, & bene præparatum: aliàs propter empyreuma irritare posset materiam istam ferocem & venenatam. Sunt qui admouent ad leniendum dolorem & eliciendas sordes: quantum enim adsit periculum, quando in eiusmodi vlcere retinentur subito excrementa illa graueolentia, testatur historia mulieris illius Abderitanæ 5. *epidem.* Admouent, inquam, in ferociori vlcere carnem recentem & teneriorem veruecis, gallinarum & similium: vnde vulgus vocat istam constitutionem, *lupum*, quasi vlcus istud phagedænicon velut animal quoddam vorax istis vescatur cibis. Sed mihi non omnino probantur ista remedia, quamuis ἀνώδυνα, quia corruptioni sunt obnoxia, & sordes vlceris augere solent. Melius est itaque lacte tepenti frequenter partem istam fouere, vel admouere cataplasma illud celebratum ex micâ panis albissimi cum lacte infusa & decocta. Ad idem proderunt emulsiones ex seminibus frigidis & papaueris albi, cum aquâ solani vel rosarum paratæ, quibus pars vlcerata aspergitur & abluitur singulis horis. Imò aliquando coacti fuimus ob immensum dolorem, & inflammationem superiori linimento parum opij addere, vel supertegere partem foliis hyoscyami aut mandragoræ, quæ prudens Medicus pro variis morbi & ægrotantis circumstantiis moderabitur. Quod enim spectat ad amuleta, vt smaragdum, sapphirum & similia, quæ ex proprietate occultâ feruntur huic affectui prodesse, parui esse momenti iudico. Non tamen negligendum est in diuturniore affectu illud quod à Practicis commendatur, ad oppugnandam istius humoris venenositatem, & foras propulsandam, nempe si ægrotans sumat per viginti aut plures dies mane trochisc. de viperâ & puluer. cancror. fluuiat. ana ℈ j. cum conseruâ nymphææ, superbibendo parum aquæ scrophulariæ dictæ vel scorzoneræ.

Denique pro huius capitis complemento illud adhuc adiiciemus, frequentissimum esse summâ cum fœminarum istarum molestiâ, vt papillæ mammarum findantur & exulcerentur, dum lactationi incumbunt, vel quando in vtero gestant: quod fit propter serositates acriores, quæ ex mammis exudant tunc temporis, & ibi retinentur. Ad id ergo valet admodum vnguentum de plumbo iam propositum & recens, vel de tutiâ frequenter illitum, quod antequam mamma puero exhibeatur, pauco vino albo, vel vrina eiusdem infantis, abluatur, aut etiam aquâ rosaceâ. Sunt qui componant laminam plumbi instar papillæ, quæ aquâ aluminosâ irrorari potest interius, aut aliis remediis: atque sic munita, exhiberi puerulo, quando dentibus iam præditus est, aut certè dentitionis molestia detinetur, ne tunc vulnerare possit, & exasperare istas rhagadas, fissuras, siue vlcuscula papillarum. Quæ si sint grauiora, ita vt prædictis remediis curari nequeant, cogetur tunc nutrix omnino ablactationem relinquere, & illorum curationi incumbere:

ad quam commendatur oleum ceræ, vel lamina ceræ nouæ oleo myrtino concinnata: aut paretur ſequens linimentum.

℞ Aluminis ʒ j. caphuræ ℈ j. tutiæ præpar. ℈ ß. Incorporentur cum pinguedine capi aut vnguento roſaceo: Vel

℞ Pomatæ communis ℥ iij. In quâ diſſolue maſtich. gallarum virid. gummi tragac. puluer. ana ʒ j. ß. ſemin. hyoſcyami ℈ j. ſalis communis grana iv. Vtatur vt dictum eſt: vel fiat ſequens linimentum.

℞ Mucilag. ſeminis cydonior. & pſyllij cum aquâ ſolani extractæ ℥ ij. tutiæ præpar. ceruſæ & litharg. ana ʒ ß. vitrioli romani gran. iij. Agitentur diu in mortario plumbeo ad linimenti formam: quod applicetur vt ſupra. Atque hæc de præcipuis mammarum affectibus ſufficiant: nunc ad ipſius lactis vitia tranſeamus.

CAPVT IV. & vltimum.

De vitiis quæ lacti contingunt & eorum correctione.

Lactis optimi & ad fœtus editi nutritionem accommodatiſſimi, conditiones ſupra propoſuimus, ſecundum ſubſtantiam illius, quantitatem, & qualitatem. Quibus ex aduerſo poſitæ totidem morboſæ erunt & incommodæ ad finem propoſitum aſſequendum. Ac proinde operâ medicâ corrigendæ, & in meliorem ſtatum reducendæ: quod nos tribus ſectionibus præſtare conabimur: quarum primâ, ratione quantitatis deficientis agemus de reparando lactis defectu in nutrice, cui non conuenienter ſuppetit lac ad pueri alimoniam: Secundâ, ratione quantitatis excedentis, docebimus quomodo lactis redundantia, quæ tum ipſi nutrici, tum puello educando incommoda eſſe poteſt, ad mediocritatem reduci debeat: Tertiâ denique agemus de lacte deprauato ſeu vitiis, quæ contingere poſſunt ſecundum eius ſubſtantiam & qualitatem, quibus complectemur craſſitiem & tenuitatem nimiam, vtpote quando grumoſum aut caſeoſum euadit: Item quando contrahit colores, odores, & ſapores alienos, vt melius in ipſo progreſſu patebit. Incipiamus igitur à lacte imminuto ſiue deficiente.

Lactis defectus. Non ſolum debet nutrix alumno ſuo mammam porrigere ad lac ſugendum, ſed etiam iuſtam eius quantitatem exhibere, quâ non ſolum nutriri, verum etiam augeri poſſit conuenienter, & vires eundo ſibi comparare. Ac proinde quoties iuſta illius quantitas deeſt lactanti extra impprægnationem, & toto illo tempore quo adeſſe debet ex naturæ inſtituto, quod triennio aut ſaltem biennio poſt partum deſcribebamus: tunc exoritur affectus, quem reducere poſſumus ad ſymptoma excreti vtilis imminuti præter naturam in muliere educando fœtui dicatâ. Quamuis enim quædam ſint mulieres puerperæ, vt annotauit Hippocrates, quæ naturaliter carent lacte ob varias cauſas earum quæ poſtea à nobis proponentur: illud tamen præter naturæ inſtitutum eſt exiſtimandum, quæ ſobolis non ſolum procreationi, ſed etiam educationi fœminas deſtinauit.

Iſte igiter affectus, ſiue ſymptoma exoritur à variis diſpoſitionibus, quarum præcipuæ reſpiciunt cauſam lactis materialem, nempe ipſum ſanguinem ſecundum illius ſubſtantiam, quantitatem, aut qualitatem vitiatam, propter quam non poteſt commodè & ſatis abundè lac ex eo generari. Etenim ſubſtantia ſanguinis craſſior & viſcidior, multo humore pituitoſo aut melancholico perfuſa, vix poteſt in mammas penetrare ſufficienter, neque ibi in lac conuerti, quod ſatis ſit fœtui educando. Idem dicas de illius quantitate admodum imminutâ, propter ieiunia, libidinem nimiam, curas, mœrores, vigilias, nimios labores, & ſimilia externa, aut ob vitia totius, vt febres continuas, & ſynthecticas; vel partis alicuius principis, aut concoctioni dicatæ δυσκρασίαν, vacuationéſque immodicas, tum ipſius ſanguinis, potiſſimum per venas vteri, (quæcunque enim mulieres menſtrua copioſiora eo tempore patiuntur, vix ſufficientem lactis copiam ad infantis nutritionem ſuppeditare poſſunt) tum aliorum excrementorum immoderatiores: quia omnis vacuatio reſoluit admodum totum corpus, & reuellit humores in aliena loca: vnde multas vidimus ſatis ſucculentas nutrices, quibus ob alui fluxum diuturniorem, aut ſudores ſuperuenientes,

ita fuit lac imminutum, vt cogerentur nutritionem suscepti infantis relinquere. Eodem modo secundum qualitatem sanguinis, si quidem intemperatior fuerit secundum caliditatem, frigiditatem, siccitatem, aut humiditatem nimiam, non solum lac deprauatum redditur, vt suo capite dicemus; sed etiam minus quam par sit, producitur, vel quia non tam auidè & suauiter à mammis attrahitur iste sanguis intemperatus: vel quia difficilè concoquitur & in nectaream istam lactis substantiam conuertitur.

His adde vitia quæ respicere possunt causam lactis efficientem, vtpote facultatem istam γαλακτοποιητικὴν mammis peculiariter insitam, & caloris natiui à corde potissimum influxum, quorum defectu ab ipsis incunabulis vult Hippocrates quasdam mulieres, quamuis sæpe parientes, omninò lacte destitui naturaliter; in aliis verò accidentaliter, ob imbecillitatem mammarum & obstructiones vasorum ad eas pertingentium, ex variis morbis contractas: vel etiam causis externis & malo regimine, vt in eis quæ elegantiæ & venustatis causâ, vel dum lactationis molestias fugiunt, varia admouent mammis remedia refrigerantia admodum & adstringentia circa quintum impprægnationis mensem, quo solet lac in grauidis apparere, vel etiam post puerperium. Sic etiam eneruant omnino & extinguunt vim illam attractricem & concoctricem mammarum, aut etiam vasa deferentia ita constringunt, vt nihil aut parum succi istius vtilis possit deinceps in illas irrumpere. Est etiam animaduertendum puerulos imbecilliores, & minus validos ad lac sugendum, sæpe per accidens causam esse vt lac in mammis nutricum imminuatur: vt etiam vlcuscula in papillis oborta, propter quæ nutrices non audent sua vbera liberè sugenda infantibus committere, ne diuellantur & dolorem persentiant. Atque hæc de causis.

Qvod ad diagnosim istivs affectvs. Quatenus est symptoma deficientis materiæ vtilis, facile innotescit, tam ex parte nutricis, cui mammæ non turgent amplius, sed solito flaccidiores apparent, neque sugendo aut mulgendo aliquid effatu dignum emittere possunt: quàm ipsius infantis, qui in dies macilentior, & morosior euadit, vagiendo frequentius, potissimum de nocte: ita vt exhibito vbere non magis quiescat à suo ploratu, neque deiiciat copiosè, aut stragulas, vt solebat, permingat: dummodo ista præter morem contingentia non possint adscribi illius infirmitati aliunde contractæ. Respicienda igitur nutrix, & omnium causarum tam naturalium, quam non naturalium & præter naturam series perlustranda: vt ex earum animaduersione agnoscamus cui potissimùm iste affectus sit adscribendus, siue sequatur dispositiones malas causæ materialis, nempe sanguinis secundum eius substantiam, quantitatem & qualitatem, vt diximus: siue efficientis duplicis, & causæ sine quâ non, nempe viarum & vasorum, per quæ materia ista ad mammas defertur. Causæ quidem externæ aut per se, aut ex relatu ipsius nutricis vel adstantium innotescent. Internæ prægressæ eodem modo deprehendendæ, vt febres, fluxus sanguinis ab vtero aut aliis partibus: viscerum obstructiones & similes, vt suis capitibus peculiariter docetur. Si reliqua omnia deficiant, accusanda erit præcipuè natiua mammarum imbecillitas, quæ non est apta generationi lactis, quantumuis reliqua omnia consentiant. Vnde vulgus non sine causâ existimat, nimis exiguas mammas inutiles esse ad lac conficiendum, quia neque vasa habent conuenienter patentia, per quæ attrahant materiam illius, neque locum vbi sufficienter concoquant: nimium quoque flaccidas, quia diffusam habent illam vim insitam & imbecillam, nec possunt influxum illum caloris natiui à corde & vicinis partibus conuenienter retinere.

Qvod ad prognosim. Symptoma ipsum valde incommodum est infanti, potissimum ad sextum aut septimum mensem, quamdiu scilicet solo lacte nutritur. Causæ verò & dispositiones nutricis, potissimum si pendeant ab inanitione morbosâ & exolutione caloris natiui: quo in casu debet statim à lactatione desistere, ne grauius aliquod periculum incurrat. Aliàs verò si spes sit reuocari posse & augeri lac, vt in bene habitis & succulentis mulieribus, quibus subitò ob causarum externarum impetum contigit iste affectus: vel in quibus inanitio est leuis & accidentaria, tentari debet illius restitutio per sequentem therapeiam.

Prius tamen dicendum paucis, ex Galeni sententiâ 5. *de simpl. medicament. facult. capite* 20. quid sint γαλακτοποιητικὰ, & quot modis lac ipsum producere vel etiam augere valeant. Lac igitur generantia, vel ipsius materiam respiciunt, vt scilicet optimus sanguis & copiosus producatur, ex quo lac deinde generetur: & hæc sunt

propriè alimenta euchyma, & eupepta, quæ faciunt ad laudabilem nutricis alimoniam. Alia verò respiciunt sanguinem iam genitum, & ipsa vasa per quæ ad mammas defertur, vt scilicet hæc aperiantur commodè, & obstructionibus, si quæ sint, liberentur: sanguis autem modicè attenuetur, & versus mammas propellatur. Et ista sunt sub genere medicamentorum calfacientium modicè & attenuantium, non autem exsiccantium; quo nomine differunt ab eis, quæ vrinas & menses mouent, quæ maioribus viribus prædita esse debent, vt suum munus præstare valeant, quoniam neque vterus, neque renes tam potentem habent vim attrahendi sanguinem ad menstruas purgationes, aut serum ad vrinam constituendam, quantam mammæ ad sugendam materiam illam lacti generando idoneam. Hinc Galenus eadem aliquando esse vult diuretica, menses mouentia, & lac prouocantia, si genus medicamentorum spectes; non tamen, si varias eorum qualitates; nam fœniculum, apium & similia ad lac generandum vult virentia vsurpari, ne tantam adhuc siccitatem adepta sint, quæ huic rei impedimentum adferre posset, cum in vrinæ aut menstruorum prouocatione potius sicca vsurpentur, vt maiore vi attenuandi polleant.

Rursum notandum est, vtraque ista γαλακτοποιητικὰ, tam sub alimenti, quàm medicamenti specie exhibita, præter qualitates istas vulgares & notas, posse habere aliquam proprietatem & vires magis occultas ad lac producendum, vt in sequentibus dicemus: quemadmodum quæ menses mouent multa vterum peculiariter respiciunt. Quamuis enim, inquit Galenus, omnia aperientia menses quodammodo excitare valeant, id tamen commodius artemisia vel matricaria faciunt propter respectum peculiarem & familiaritatem quam habent cum vtero. Hic etiam rursus animaduertendum, quod ad alimenta γαλακτοποιητικὰ, ea quidem quæ sunt optimi & laudabilis succi principatum ad lac generandum obtinere, quia totâ suâ substantiâ, optimo sanguini generando sunt idonea: secundariò tamen esse quædam alimenta, quæ temperando & reducendo ad mediocritatem totius corporis nimias intemperies illud efficiunt: vnde lactuca inter omnia olera censetur maxime idonea ad sanguinem optimum & lac generandum apud Dioscoridem, quia feruorem hepatis in sanguineis & biliosis corporibus refrænat, nimiamque exustionem humorum impedit. Quod eodem modo dici potest de semine papaueris albi, ab Auicenna commendato. Itaque illud quod apud eumdem Galenum habetur *libro citato*, valde calfacientia aut refrigerantia alimenta non esse apta ad lactis generationem promouendam, per se & principaliter, vel secundum primarias qualitates in corporibus temperatis, in aliis verò aliquando posse, vt ex propositis exemplis notum fecimus: explicandum est.

Hisce omnibus lactis generationem promouentibus addi possunt alia, quæ si non propriè, saltem generaliter γαλακτοποιητικὰ appellari poterunt: vtpote quæ calfaciendo, & aperiendo exterius ipsam mammarum substantiam, vel partes vicinas sanguinem ad illas attrahunt, vt sunt frictiones scapularum ex sinapi contrito, mulierculis nostris valde vsitatæ, cucurbitulæ sub mammis positæ, fomenta ex spongiis, aut cataplasmata illis admota, ex fermento, farinâ orobi & similibus, quæ postea à nobis adhuc commemorabuntur.

Quibus ita præmissis, videndum nunc in propositâ nutrice, cui lac deficit omnino vel valde est imminutum, quæ curandi illiusque reuocandi ratio sit instituenda. Primum igitur perlustratis omnibus causis tam externis quam internis, quæ lactis generationem impedire possunt, illæ remouendæ, vel saltem in meliorem statum deducendæ. Sic aëris quo fruitur omnis inclementia, quantum fieri poterit vitanda, si sit tenello & delicatiore corpore: robustiores enim gaudent aëre frigidiore, qualis esse solet hyemis tempore; vel in montibus, vbi pascua omnia lætiora & maiorem lactis copiam in pecoribus obseruamus. Vitet omnes animi curas, mœrores, iram, & amoris igniculos, quibus incensæ sæpius lac corrumpunt, aut omnino amittunt: vnde in vxoratis, vt superius annotauimus, & libidinosis, melius est illas frui ordinario concubitu, quam furiis istis venereis agitari: ita tamen vt si grauidæ fiant post vnum aut alterum imprægnationis mensem à lactando abdicentur, ne vtrique infanti noceant. Vacuationes omnes & vigiliæ sint moderatæ: exercitationes extra omnem defatigationem & nimium laborem, supernarum tamen corporis partium, præcipuè brachiorum, illis aliquando prosunt ad attrahendum sanguinem versus mammas. Vnde solemus nutricibus robustioribus & assuetis consulere, vt molam aliquam leuiorem versent, pinsant, tundant,

panem

panem conficiant & similia præstent, quæ partes mammis vicinas calfaciunt & dilatant. Numquam adhibeantur nutricibus frictiones totius corporis, vel inferiorum partium, quia resoluunt & materiam ad inferiora deriuant, mensiumque fluxum excitare solent. Neque etiam cucurbitulæ propter eamdem rationem inferioribus membris, præcipuè cum scarificatu. Vidimus enim multas matricis suffocationi obnoxias, quibus ob frequentius admotas pubi aut coxis cucurbitulas, lac valde fuit imminutum.

Alimentorum deinde substantia, quantitas, & qualitas conueniens præscribenda, quam videmur superius, ex Galeni sententiâ, resumptiuam siue analepticam in nutricibus istis approbasse. Attamen huic sententiæ repugnare videtur aliquando experientia: nam vaccæ & reliqua pecora macilenta plurimum lactis profundere solent.

Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus.

Et nutrices quæ ex montibus Cebenarum vicinis in hanc vrbem confluunt, vbi primum lautiore victu vti incipiunt, solent quidem pinguescere, sed tunc lac amittunt, vel paucissimum producunt: ita vt cogamur eas sæpius solito victui, parciori scilicet & vilioribus cibis constanti tradere, maioribusque exercitationibus denuò committere, vt emacientur, ac saginam illam contractam amittant. Ad id respondemus, certissimum esse ad lactis generationem non requiri totius corporis aut humorum insignem plethoram, vel pinguedinis molem, quia copia sanguinis crassioris potest sibi ipsi aditum ad mammas præpedire, & obstructiones parere: quemadmodum adeps nimius, constringit vasa, & quasi impedit radios caloris natiui, qui totum corpus illustrare debent. Est igitur hac in parte ea seruanda regula, vt nutrices quamuis macilentæ, si sufficientem lactis quantitatem producant, in eo statu contineantur, neque temere delicatioribus cibis impleantur, nisi aliqua intemperies sit corrigenda: quia signum est naturam sanguinis idoneam quantitatem producere, quam lacti generando non impinguando illarum corpori dicauit, vt vaccarum exemplo probatum fuit: In aliis verò in quibus lac non fit propter defectum sanguinis, & corporis emaciationem, non est dubium quin illa restituenda sit optimis, & conuenientibus alimentis, conuenienti quantitate, tempore & ordine sumptis, quæ materiam illi generando suppeditare valeant.

Sit etiam potus nutricis cui lac imminutum est, vinum tenue, album vel flauum, quod ad concoctionem alimenti & eiusdem distributionem faciat, modicè lymphatum, ne humores reddat feruidiores: crassa enim, dulcia, fumosa, turbida & nimium recentia vina fugere debet, ne obstructiones & flatus ex eis generentur. Sunt tamen qui aquæ potum in nutricibus magis probent: quia experientia docuit hydropotas mulieres, & eas quæ in regionibus degunt, vbi nullus est vini prouentus, lacte magis abundare. Quod verum esse potest in eiusmodi fœminis aquæ potioni assuetis, aut quibus hepatis vel totius corporis feruor est contemperandus, vt iam supra de refrigerantibus annotabamus; in aliis autem secus se habet: quia aqua non tantum habet symbolum ad sanguinis productionem, quam vinum, & potest illi maiorem crassitiem inducere aut obstructiones parere. Sit igitur vini vsus qualis dictus est. Quidam laudant in istis nutricibus potum ex ptisanâ seu decocto hordei, liquiritiæ, passul. & seminis coriandri, aut ex cereuisiâ vel hydromelite paratum. Sed metus est, ne ex insolito eiusmodi potu illarum corpora turbentur, flatus concitentur, aut etiam vterus agitetur & illis noxam maiorem quam commodum inferat. Quæ ratio est etiam cur caricis, passulis, saccharo, melle, sapâ, & similibus dulcibus & conditis non audeamus liberè illas reficere, quamuis accommodatissimis ad corpora instauranda, metu vterinæ illius dispositionis, quam suffocationem vocant, cui sæpius sunt obnoxiæ. In valde emaciatis solemus etiam præscribere balneum tepidum; γαλακτοποσίαν in plures dies, addendo, si non obstent prædicta, parum mellis vel sacchari: aut ex lacte recenti cum farinâ tritici aut hordei paramus pulticulas, quibus adduntur vitelli ouorum & saccharum. Idem dicas de amygdalatis, hordeatis, semolâ, panatellis, gelatinis, oryzâ & similibus impinguantibus & mediocris consistentiæ alimentis, quæ pro vario nutricum istarum temperamento & consuetudine præscribi poterunt. Butyrum etiam in eis quæ illi assuetæ sunt, erit aptissimum ad istas nutrices reficiendas: vt & caseus recens ac pinguis. Inter rusticos maximè ad id commendãt

brassicam

brassicam coctam & betam, cepas albas, porrum, pultem ex farinâ fabarum cum butyro vel caseo confectam, castaneas molles, vel cum pauco fœniculo & sale decoctas: vbera vaccina pinguiora, valde cocta & parata cum condito dulci & pauco cinamomo vel zinzibere. Sunt etiam qui panes vel placentulas ex milij farinâ confectas commendent. Pro delicatioribus vsurpantur iuscula, consummata, & colatitia, succus carnis vitelli ouorum recentium, placentæ ex contuso carnis perdicum vel capi, cum amygdalis & saccharo paratæ: aut condimentum illud quod vulgo album appellant, supra gallinæ elixæ carnes aspersum: laudantur & pistacia, nuclei pinei, eruca cocta in iusculis, vel in formam acetarij, pastinaca assa sub cineribus & similia. Imprimis autem pane vtantur syncomisto recenti, vel si sint delicatiores, albissimo, quem nunc etiam cum lacte aliqui parare dicuntur. Cibique omnes ita conuenienter sale condiantur, vt ad appetitum excitandum sint aptissimi, non autem ad exurendum vel exsiccandum: quo nomine quidam authores salsa & piperata macilentis prohibent, quos impinguandos susceperunt.

Illud etiam non est omittendum in nutricibus, quod si optimo appetitu vigeant, & bene concoquant, non illis certa quantitas aut hora ad cibos sumendos imperetur, sed sinantur genio suo indulgere. Quemadmodum enim singulis momentis coguntur substantiam illam lacteam effundere in alimoniam infantis: sic etiam crebro illam instaurare debent. In aliis verò quæ ventriculo imbecilliore sunt præditæ, iusta seruetur proportio, quæ vi concoquentis caloris respondeat. Atque hæc de victu.

Quod ad remedia verò spectat. Cum dixerimus non solum inanitionem & defectum laudabilis succi, sed etiam aliquando nimiam plethoram aut cacochymiam huic vitio originem suppeditare posse: quæritur primum, vtrum venæ sectio & purgatio in hoc casu sint vsurpandæ? Ista quidem remedia omnes fere respuunt in eiusmodi nutricibus lactis penuriâ laborantibus: quia timent ne ex eorum vsu omnino lac euanescat. Verumtamen nos sæpius obseruauimus per morbos acutos istarum fœminarum lactantium, vsurpatâ sæpius purgatione & venæ sectione vt moris est: lac tamen finito morbo copiosum rediisse. Itaque prudens Medicus, ex omnium causarum & circumstantiarum diligenti animaduersione, ista remedia, aliquando etiam extra febrem vsurpare poterit: sed parciore manu, vt nos rursum dicemus capite de lacte deprauato, quod secundum varia vitia à suis excrementis expurgari debet, siue exuperet, siue deficiat: ita tamen vt in lactis defectu ea semper regula à nobis ex Galeno proposita obseruetur, vt medicamenta siue alterantia, siue purgantia eligantur, quæ nulla aut exigua vi desiccandi sint prædita.

Fiant igitur decocta ex foliis virentibus aut radicibus recentibus fœniculi, nasturtij, smyrnij, apij, sij, cytisi aut polij in iure perfectè cocto cicerum rubeorum cum pauco sale, cuius ℥ iiij. tepidè exhibentur mane & sero: vel cum saccharo & cinamomo mittuntur per manicam Hippocratis, vt pro potu ordinario vtatur: vel capiat mane & sero ℥ iiij. Si puluis magis arrideat, paretur ex semine lini & nasturtij, addendo æquas partes lumbricorum, quos terræ intestina vocant, vino albo & succo fœniculi prius lotorum; deinde in ollâ combustorum, qui ad lac producendum proprietate mirabili valere dicuntur. Detur huius pulueris ʒ j. vel ij. cum pauco vino albo, mane per sex aut septem dies. Est quidam lapis qui vulgo Galactites appellatur, de quo Galenus 9. *simplic. medicament.* & Dioscorides *libro* 5. qui gestatus instar amuleti, aut potatus cum pauco iusculo drachmæ vnius pondere, ad hanc rem plurimum valere creditur. Plinius laudat etiam melititem lapidem, qui Galactiti valde est affinis. Vterque in Hetruriâ reperitur, à pictoribus valde vsitatus. Eodem modo Amatus *centur.*4. miris laudibus extollit puluerem pisciculi illius, quem Hippocampum vocant, ad ʒ ß. cum vino albo matutinis horis sumptum.

Interea fricentur leuiter corporis partes superiores: applicentur cucurbitulæ circa venas axillares: foueantur sæpius mammæ aquâ tepidâ, vel in quâ chamæmeli flores & summitates fœniculi incoxerint; Imo etiam leuis sinapismus, dropax, aut cataplasma calfaciens ex fermento, aut ex farinâ orobi cum hydromelite confectum, mammis ipsis per horæ quadrantem adhibeatur, ad vasa earum aperienda, & sanguinem alliciendum. Quæ omnia erunt parcè & quasi per interualla vsurpanda, vt videamus quid illis profectum fuerit: nam posteaquam victu

conuenienter

conuenienter instituto, & hisce remediis frequenter sine fructu vsæ fuerint; desistendum omnino, illisque consulendum, vt à lactatione abstineant; neque frustra corpus suum & infantuli miserè excrucient. Quemadmodum in deploratis nihil tentandum, vt si ille affectus pendeat ex natiuâ constitutione. Iam igitur ad lactis redundantiam transeamus.

LACTIS REDVNDANTIA. Facilis erit huiusce affectus explicatio, ex præcedentis velut omnino oppositi notitiâ: ac proinde illius tractationem paucis absoluere propositum est. Lactis enim redundantia σπαργάνωσις nihil aliud est, quam nimia mammarum repletio ab exuperante lactis copiâ, ad quam sequitur tensio, & tumor ingens illarum cum dolore & metu aliquando compressionis, vel corruptionis ipsius lactis: vnde patet istam lactis redundantiam non solum matri ob dolorem, tensionem, & varios alios casus qui superuenire possunt, vt in omni plethorâ tam vniuersali quam particulari; sed etiam infanti esse noxiam: quia non potest tam commodè mammam sugere, aut lactis impetum ex eâ profluentis sustinere, nec non propter lactis corruptionem, quæ sæpius tantâ multitudine contingit, ob difflationem impeditam & obstructiones ipsius partis; aut aliquando contusiones, & compressiones, quam ipsemet puer sugendo inferre potest.

Iste igitur affectus oritur vel statim à puerperio, vt supra annotabamus, ob impetum sanguinis tunc refluentis ab vtero ad mammas, cuius incommoda arcere ibi etiam docuimus: vel post aliquot menses, quando sanguis quantitate exuperans ob copiam laudabilis alimenti, & caloris natiui bonitatem in partibus coctioni dicatis, mittitur ad mammas, vel attrahitur potenter, per vasa ampla & bene expedita: deficientibus tunc omnino menstruis, aut aliis vacuationibus, quæ sanguinem & humores exhaurire, aut aliò reuocare solent, ita vt ista lactis redundantia fiat ab omnino contrariis causis, ex rerum naturalium, non naturalium, aut præter naturam, censu repetendis, quas dicebamus concurrere ad lactis penuriam efficiendam: ita vt non sit opus illis nunc recensendis diutius immorari.

Affectus etiam ipse visui & tactui expositus, satis per se est notus, causarum deinde series internarum & externarum erit ex superiorum enumeratione perlustranda, vt illi deinceps medeamur: quia metus est, si ista lactis copia confertim in mammis retineatur, ne inflammationem & corruptelam concipiat, magnamque non solum mammis, sed etiam toti corpori noxam inferat. Vbi enim per se effluit, aut mulgetur, aut ab infante sugi potest; minus tunc adest periculi, nisi compressione aut contusione à vestibus, puero, vel aliis externis causis afficiantur turgentes mammæ, quod sæpe contingit.

Vbi igitur propositum est lactis exuperantiam imminuere, quæ naturæ limites excessit: sciendum est, ex Galeno *locis suprà citatis*, ea quæ lac imminuunt, vel eius substantiam destruere, vel materiam illius à mammis repellere, vel aliò reuocare. Quæ eius substantiam destruunt, id rursum dupliciter præstant, vel quia sanguinis generationem impediunt; vel quia occultâ quadam qualitate lac corrumpunt; vt semen rutæ, cumini, & viticis sumptum & admotum. Quæ sanguinis generationem impediunt, illa potissimum in victus ratione posita sunt: vt videlicet omnia alimenta sint paucæ nutritionis, & exiguæ quantitatis, quantum ferre poterunt eiusmodi mulierculæ. Panis ergo crassior & furfuraceus, olera & fructus horæi, aquæ potio, & similia præscribi poterunt, quæ sunt ὀλιγότροφα, & solent conferre ad pingues emaciandas: vigiliæ plus solito maiores, animique pathemata, vt curæ, & sollicitudines intentiores circa domestica, vacuationes omnes solitæ liberaliores: frictiones duriores, & exercitationes inferiorum partium, vt & vincula arctiora, & cucurbitulæ cum multâ flammâ femoribus admotæ valde proderunt. Si sit ingens plethora totius corporis, neque fluant menses soliti, secetur primum vena mediana vtriusque brachij, vel illius quod erit è regione mammæ magis affectæ: deinde aperiantur post aliquot dies venæ malleoli aut poplitis. Interea si mammæ valde intumescant, neque quicquam ab eis effluat: ita vt sit metus magnæ inflammationis & corruptionis in lacte, sugantur à peritâ quadam mulierculâ, vel instrumento illo Paræi, superius à nobis commemorato, vt quædam eius portio educatur: non autem à puerulo, ne imperitè comprimendo, aut auidius sugendo aliquid illis mali inferat. Alias si

non sit ingens pondus aut molestia lactis distendentis, nihil erit melius quam omnino sugere, ne natura attractioni nouæ denuò incumbat.

Si sit etiam aliqua cacochymiæ suspicio, aut metus excrementi irrumpentis in mammas, non erit etiam negligenda purgatio ex catharticis accommodatis, pro variâ peccantis humoris naturâ. Quibus præstitis repellentia mammis & axillis, vbi sunt vasa illa lactis materiam deferentia, admoueri poterunt, vt vnguentum rosaceum oleo myrtino dissolutum, bolus armena cum aceto, vel succo plantaginis in formam linimenti redacta. Sunt qui spongias oxycrato madefactas imponunt, & fasciis ligatas ibi diutius continent. Nostrates fœminæ vtuntur frequenter cataplasmate ex farinâ lentium & seminis cumini cum oleo rosaceo, partim ad repellendum, partim ad digerendum. Aliæ mucilaginem seminis psyllij extrahunt cum aceto rosaceo, & puluere granorum myrti ac pauco alumine perfundunt: deinde mammis admouent, quemadmodum terram illam Cimoliam oleo myrtino dissolutam.

Sed ego nollem diutius in vsu istorum adstringentium, & refrigerantium perseuerare, quia metus est ne tam repellant lac è mammis, quam in eis coagulent, aut vasa & poros valde obstruendo putredinem tandem inducant: ideo tutius est venire ad exsiccantia & digerentia, quibus reliquiæ redundantis lactis post vniuersales vacuationes & reuulsiones sæpe repetitas dissipentur. Quidam igitur non infelici successu ad nimium hunc lactis prouentum dissipandum, præcipuè in pituitosis, vsurpatunt decoctum guaiaci, vel sarsæ parillæ sudorificum in plures dies. Alij diureticis valentioribus eiusmodi materiam putant se in vias vrinæ reuocare posse. Topicis autem ita vtantur.

℞ Fœniculi, apij, petroselini & maluarum cum toto, ana M. j. seminis cumini & fœnugræci, ana ʒ iij. florum chamæmeli, folior. menthæ & summitatum lauri, ana P. j. Decoquantur omnia in aquâ fabrorum, addendo sub finem parum vini albi. Foueantur mammæ cum filtris bene expressis bis aut ter in die. Ex residentiâ huius decocti, addendo parum farinæ fabarum & oxymelite, fiat cataplasma vtilissimum. Quo etiam tempore, si opus esse videatur, mammæ leuiter exugi poterunt. Si velis, circa declinationem morbi paretur tale emplastrum, vel ceratum.

℞ Terebinthinæ optimæ frequenter aquâ rosarum lotæ ℥ iiij. seminis lini & cumini puluerif. ana ʒ ij puluer. ireos Florentiæ ʒ j. croci ℈ j. aluminis ℈ ß. ceræ nouæ q. s. Fiat ceratum super linteolum crassius, quod aptetur in formam mammæ affectæ. Quidam succo menthæ bis aut ter in die optimo successu pertingunt. Crocus & cuminum non solum admota, sed etiam instar amuleti collo appensa, ita vt inter duas mammas iaceant, lac imminuere creduntur. Auicennas existimat cancros fluuiatiles coctos cum aceto, vel eorum puluerem cum succo menthæ impositum, ex proprietate ad lac imminuendum conferre. Alij laudant folia ricini trita & mammis imposita. Atque hæc de proposito affectu sufficiant.

Lac depravatvm. Superest igitur vt de lacte deprauato agamus, nempe de vitiis, quæ lacti secundum substantiam, vt loquuntur Medici, & qualitates contingere possunt. Secundum substantiam autem vel potius consistentiam, quæ in lacte mediocris esse debet, oritur duplex vitium, quando scilicet tenuius euadit quam par sit, & nimis fluidum ad conuenientem fœtus alimoniam: vel nimis crassum, ita vt in casei formam aut grumos in mammis conuertatur. Secundum verò qualitates primas, potissimùm caliditatem aut frigiditatem insignem, simplices & sine materiâ: aut cum materiâ & permixtione humoris biliosi, pituitosi aut melancholici: vnde exoriuntur qualitates secundæ præter naturam, nempe odor, color, aut sapor extraneus in lacte, propter quas non solum minus alendo fœtui idoneum euadit, sed etiam aliquando valde noxium.

Incipiamus igitur à vitiis secundum consistentiam. Quotiescunque lac fit tenuius & nimis fluidum propter exuperantem seri copiam & humiditatis alienæ: toties certum est vel sanguinem nimis esse dilutum & crudum ob vitia assumptorum, vel imminutas corporis coctiones: aut certè quia mammæ minus feliciter illud conficiunt & assimilant, ob varias intemperies in eis contractas, potissimùm verò frigidam humidamque solas, vel combinatas. Quæ omnia

omnia ex signis à nobis supra propositis; *capite de lacte optimo dignoscendo*, satis manifesta fient. Neque alia est prognosis, quam quod ex illius vsu infantes in insignes diarrhœas, totiusque corporis emaciationem incurrunt, nisi illis citò prospiciatur.

Itaque victus instituendus, qui luxuriantem istam humiditatem, atque etiam frigiditatem, si ita contigerit, corrigere valeat. Vtantur ergo cibis omnibus exsiccantibus & calfacientibus modicè, pane biscocto & anisato; carnibus assis; passulis, amygdalis tostis, condituris aromaticis & similibus, idque parcâ manu. Vitent olera, pisces, legumina, fructus horæos, caseum & omnia lacticinia; à iusculis & offis abstineant, nisi forte oryzâ; quia exsiccat, cum iure carnium paratâ. Parum bibant, vinoque generoso; & odorifero vtantur modicè lymphato; vel si vini vsus timeatur, aqua in quâ cinamomum aut coriandri semen incoxerint; vel etiam secundario ligni guaiacini decocto vtantur pro potu ordinario. Quod si hisce non satis commodè corrigatur istud vitium; excitentur sudores post conuenientem purgationem, in stuphâ siccâ seu laconico per aliquot dies: vel in thermis sulphureis, vt Balerucanis: aut ex decocto sudorifico, si opus esse videatur: vt ista temperies rebellior corrigatur, quando soli victus regimini non cedit.

Lactis crassities. Huic contraria est, vt diximus, crassities lactis nimia: quæ si sanitatis latitudinem excedat & morbosa euadat: solet magna adferre pericula doloris, tensionis, inflammationis, & putredinis, quando scilicet in θρόμβωσιν & στραγγαλίδας Græcis dictas, quasi dicas grumos & globulos; siue in τύρωσιν, id est caseationem, degenerat; qui affectus in qualitate excretorum ea tantum ratione differunt quòd in θρομβώσει minores partes lactis sentiantur coagulatæ seu condensatæ: in τυρώσει autem totum fere lac in mammis contentum sit instar casei concretum: Dioscorides *libro* 2. vocat μαστοὺς χονδρώντας καὶ σπαργανώσας, quasi dixeris cartilaginosas & renitentes.

Primo igitur hic dubitari potest, quomodo lac in proprio suo loco conseruationis & generationis, vt vocant, ita affici possit, vt alienam omnino & aliquando deleteriam naturam adipiscatur? Deinde quomodo fieri potest, vt lac in mammis viuentium, quæ perpetuo calore, aut saltem tepore sentiuntur perfusæ ob proprium temperamentum, & cordis viciniam, casei speciem induere possit, quem scimus à frigore externo concrescere? Ad primum igitur respondemus, mammas quidem proprium esse lactis locum, vbi generari & conseruari debet, quemadmodum sanguis in venis, quamdiu omnia sunt bene & naturaliter disposita: vbi verò causæ præter naturam accesserint ex parte contenti vel continentis, quæ statum illum labefactent, tunc vitia & corruptelas in illis contingere. Ex parte enim contenti, nempe lactis, illius nimia redundantia vel crassities, quia impediunt commodum eius affluxum & calorem natiuum suffocant: Ex parte verò continentis, nempe mammarum, quando calidiores aut frigidiores iusto euadunt, non est mirum si mollis ista, & facile alterabilis substantia male afficiatur, & præter naturam concrescat: à calore quidem, dum eius partes tenuiores humidioresque exhauriuntur & dissipantur: à frigore autem, quando vniuersa eius substantia condensatur & induratur; frigoris enim est heterogenea cogere. Frigiditas autem ista mammarum non est actualis, id est quæ sensu talis percipiatur tangendo; sed ita remissus calor, (frigidam intemperiem vocant Medici) qui non amplius obeundis functionibus naturalibus sufficiat, aut humoribus in iustâ suâ consistentia seruandis, vt patet ex pinguedinis naturâ & generatione apud Galenum: & de sanguine extrauasato, qui ob caloris natiui priuationem grumescit in cauitatibus membrorum. Eodem modo coagulum fit ex refrigeratione in ventriculis animantium iuniorum, vt hœdorum, lepusculorum & similium, quando solo lacte nutriuntur: quamuis deinde acrem & quasi vrentem naturam acquirat ex quadam putredine introductâ ab extraneo calore. Et sæpe pueri vbi ventriculum habuerint frigidiorem vel calidiorem, solent per vomitum emittere lac caseatum & grumosum (vulgus *broussat*, quasi coctum, Latini colostratum.) Sic Galenus 3. *de aliment. facultat. capite de oxygalacte*: scribit lac spissari vsu vasis aquâ frigidâ pleni.

Signa istorum affectuum, vt supra diximus, per se sunt nota. Vtrum vero sequantur

redundantiam lactis vel eius crassitiem : item vim caloris aut frigoris , dignoscemus ab ipso excreto , nempe lacte & affectibus qui in mammis apparent : nam inflammatio & febris maior aut minor , vel ipsius carentia , ostendunt conditionem humoris in vberibus stabulantis , causarumque naturam quæ illum pepererunt.

Vnde etiam prognostica exoriuntur ; nam prout putredines & febres huic affectui coniunguntur , hinc etiam maiora pericula exoriuntur, quia facile ista materia, aut vapores maligni cordi & cerebro, aut pulmonibus communicantur. Quæ si excedant, pars tandem grauiter exulceratur, & nisi maturè prospectum fuerit, corpus in marcorem & tabem præcipitant.

Curandi itaque ratio citò & accuratè instituenda. Nam si lactis redundantia hunc affectum efficiat, vsurpanda erit tam victus ratio , quam remedia superiori capite à nobis proposita. Si crassities cum caliditate dominetur, victus attenuans & temperatus : calfaciens verò , si frigiditas illi annexa sit : ita tamen vt modicus sit,parum nutriens,& generando sanguini minime idoneus.

Quod ad remedia vero : imprimis videndum est , ne humores in mammas deinceps confluant ; ideoque frictiones asperæ , & vincula dolorifica inferiorum partium , cucurbitulæ coxis admotæ cum multâ flammâ erunt ex vsu : & venæ sectio , si casus grauior , aut cum febre coniunctus : aperiaturque mediana cubiti vel tibiarum. Ipsa etiam intemperies totius corporis vel mammarum , si sit insignior, erit corrigenda consuetis remediis alterantibus & purgantibus , vt res ipsa postulabit.

Deinde ipsi affectui prospiciendum , seu causæ coniunctæ : quæ si concreuisse videatur à frigore , propinanda erunt & admouenda quæ calfacere & attenuare valeant : si à calore , vtendum quidem erit attenuantibus & incidentibus,sed quæ minus calida sint.Exempli causâ, si videatur affectus frigidior.

℞ Rad. fœnicul. & summit. eiusdem , ana M.ß. folior. menthæ P. j. cicerum rubeor. P. ß. semin. apij ʒ j. Fiat omnium decoctio in aquâ hordei ad ℥ vj. Clarificetur,& aromatisetur pauco cinamomo pro duabus dosibus, mane & sero exhibendis : quæ sæpius iterari poterunt.

℞ Rad. rubiæ maior. & fœniculi, ana ℥ j. semin. apij & rutæ , ana ʒ ij. florum meliloti & stœchados , summitatum menthæ , ana P. j. Contundantur omnia & decoquantur in aquâ cisternæ vel fontis , addendo sub finem parum aceti , vel vini albi. Hoc decocto foueantur mammæ frequenter. Deinde illinantur sequenti vnguento : nam emplastra vel cataplasmata dolentes mammas nimis grauant.

℞ Vnguenti resumptiui ℥ iij. cinamomi , seminis cumini , & fœnugr. ana ʒ j. ß. croci & puluer. ireos Florent. ana ℈ j. Misce,fiat linimentum , quo vtatur,vt dictum est,addendo parum aquæ vitæ, ad penetrationem maiorem vnctionis tempore Paulus & Aëtius vtuntur muriâ pro fotu,aut aceto, in quo folia menthæ bullierint cum spongiis superligatis. Illinunt etiam crocum & cuminum cum melle : vel iuglandes contritas cum foliis rutæ & melle. Alij valde commendant folia apij virentia leuiter contusa , aut succum eius cum oxymelite mixtum, quem mammis apponunt: vel coagulum leporinum aceto dissolutum cum pauco butyro , instar linimenti. Quod si affectus calidior videatur , minus calfacientibus vtendum erit , & actu tepidis tantum : quia frigida possent condensare , & impingere magis materiam. Vt.

℞ Folior. lactucæ & summitatum fœniculi,ana M.j. semin. melon. & petroselini, ana ʒ ij.florum cichor.borraginis & summit.menthæ,ana P. j. Fiat omnium decoctio ad ℥ vj. vt suprà : quibus clarificatis adde syrup. acetosi simpl. vel de limonibus ℥ ij. Fiat julepus pro duabus dosibus : vel bulliant cum iusculo pulli. Exterius verò admoueatur oxycratum tepidum cum linteolis , cui parum succi apij sit additum: vel furfures in aceto decoquantur , cum pauco semine rutæ , & sacculo lineo iniecti, mammis tepidè admoueantur. Quidam sumunt folia solani , halicacabi , brassicæ, quæ decoquunt & contundunt , addendo parum myrrhæ & croci cum aceto in eumdem vsum : vt etiam capita papaueris albi cum melle cocta. Alij fouent oleo tepente , cui parum succi apij , vel herbæ illius quam anagallidem flore purpureo vocant , additum fuerit. Tandem si istis diu vsurpatis nihil proficiatur , tam in affectu frigido quam calido , neque lac fusum retrocedere , aut per papillas mammarum effluere

effluere valeat, iamque dolores & febres intendantur: veniendum erit tandem ad suppurantia eadem ratione, quæ proposita fuit à nobis, capite de inflammatione mammarum.

ALIENÆ LACTIS QVALITATES COLOR, ODOR, ET SAPOR. Iam igitur pauca addamus de alienis qualitatibus lactis, quoties secundum colorem, odorem, aut saporem valde immutatur: quod frequentissimum est vbi nutrices vel malo regimine vtuntur, vel sunt intemperatæ admodum: nulla enim est in nobis substantia quæ facilius alterari possit quam lac, vt annotauit Galenus, *tertio de aliment. facultat. capite decimoquinto.* Vnde ex Hippocrate, *capra & mulier elaterium aut tithymalum comedens, lac habet purgatorium.* Et quotidiana experientia docet, in ipso butyro, quod odorem & saporem insignem, multisque molestum acquirit; dum pecudes circa ver alliariâ herbâ vescuntur. Sic nutrices, si aliquo animi pathemate torqueantur, si libidine agitentur, nimium se exercuerint aut vigilarint, si porrum, cepas, brassicam, frixa, salsa, aut piperata comederint, vel vinum merum copiosum potarint, statim istas notas lacti imprimunt, & infanti communicant; vnde tot vlcera, excoriationes aut inflammationes in puerulis istis lactentibus quotidie obseruamus.

In quibus igitur propter solum regimen malum, lac præter naturam redditur, secundum qualitates primas vel secundas: in illis etiam sola diætæ ratio à nobis fusè superiùs tradita, sufficiet ad lactis integritatem restituendam. Quod si illa mutatio pendeat ab intemperie natiuâ & propriâ nutricis, vt solet in rufis & biliosis, aut pallidis admodum & pituitosis vel melancholicis: tunc melius est nutricem mutare, & infantulum alteri salubriori lactandum committere, quam frustra in corrigendo isto vitio naturali laborare. Sin verò pendeat ab intemperie accidentariâ, vtpote humorum excrementitiorum collectione, propter varias causas internas, vt morbos; vel externas iam à nobis annotatas, quæ altius pedem fixerint & impressionem in corpore illarum fecerint: tunc si non sufficiat regimen bene institutum ad istas intemperies delendas, cogitandum erit incommoda ista tam nutricis quam alumni purgatione conuenienti tollere, eáque mediocri, quia infirmior nihil proficit, & turbat tantum earum corpora: validior autem exagitat nimium, & sæpe lactis defectum inducit. Notandum etiam, quod eo die quo purgantur nutrices, non debent vbera sua infanti exhibere: tum quia metus est ne valde debilitentur eâ purgatione simul & lactatione: tum etiam quod lac suscipit facilè vim cathartici & puerulo communicat, nisi fortasse eodem modo ipse puer indigere videatur purgatione.

Parentur igitur opiatæ laxantes, pilulæ vsuales, aut syrupi magistrales dicti, prout magis ex vsu esse videbitur, & pro vario cacochymiæ dominatu, quibus semel aut bis in mense vtantur, donec ista colluuies excrementorum penitus exhausta videatur istis per epicrasim repetitis purgationibus ac bono regimine. Quod si vitium non sit ita graue, biliosæ aliquoties sumant infusum rhabarbari cum syrupo rosato solutiuo: pituitosæ agaricum trochiscatum cum electuario lenitiuo in formam boli: melancholicæ, decoctum senæ & similia, quæ non sunt hic fusiùs persequenda: cum sit facile ex communibus remediorum formulis illa repetere. Iam igitur prolixæ huic tractationi de affectibus mulierum & vtilissimæ, finem optatissimum imponamus.

IOANNIS VARANDÆI TRACTATVS THERAPEVTICVS,

DE MORBIS GENITALIVM IN VIRIS.

PRÆFATIO.

OST affectus fœminarum à nobis accuratè explicatos, in quibus non solùm indiuidui muliebris conseruandi ratio proposita fuit, sed etiam speciei propagandæ, sobolis videlicet producendæ, & alendæ modus, remotis scilicet dispositionibus præter naturam, quibus tantopere expetitum à naturâ opus similis sibi generandi, impediri poterat: Iam serie quadam doctrinæ accedimus ad affectus partium genitalium in viris tractandos, quibus eodem modo & noxa indiuiduis marium & generationi impedimentum inferri solet.

Quamuis enim quidam veterum existimarint virorum & fœminarum genitalia solo situ differre: ita vt harum partes genitales ob frigiditatem tantum, & naturæ defectum intus lateant: virorum autem caliditate quadam & maiori robore extra promineant; vnde mulieres quasdam in viros circa pubertatem mutatas multi scripserint, aucto calore natiuo & prorumpentibus quæ intus latebant partibus. Attamen illud nullo modo fieri posse existimamus: quoniam neque fundum vteri scroto, nec illius ceruix membro virili respondet, vt ex anatomicis demonstrationibus satis patet: Scrotum enim cutis est tantum rugosa, illiúsque portio, quâ totum corpus integitur: vteri autem fundum constat membranâ densissimâ & carnosâ, multiplici fibrarum genere intertextâ, venarúmque propaginibus innumeris præditâ, ad expurgandam sanguinis menstrui redundantiam, fœtúmque per acetabula alendum. Ceruix autem vteri, quæ est tantum canalis oblongus, & vaginæ mollioris instar, quomodo poterit respondere aut conuerti in membrum virile, quod duobus neruis seu ligamentis cauis & arteriosis constat, qui coitus tempore inflantur & distenduntur, quod musculis quatuor ad erectionem stabilitur, in osse pubis collocatum est, & balanum habet in postremâ sui parte, velut totius membri complementum? Hæc igitur omnia de nouo generari oporteret, vasáque spermatica mulierum intus latitantia, & ligamenta vteri cum magno dolore, & sanguinis effusione disrumpi, vt foras erumperent, & metamorphosin istam perficerent. An non multas quotidie fœminas videmus, quibus vterus extra loca sua procidit, & maximis illas incommodis afficit, absque istâ imaginariâ mutatione? Quod si quædam circa pubertatem viragines masculam quandam naturam adeptæ sint, illud intelligendum est, vel propter grandiorem clitorida, quâ abutebantur olim mulierculæ quædam, Tribades dictæ, ad alias subigendas: vel certè de Hermaphroditis, & Androgynis, in quibus dum lateret quodammodo sexus masculinus in pueritiâ, circa virilem ætatem incrementum sumens, reddebat illas vtriusque actionis potentes. Quod Iurisconsulti etiam annotarunt, talibúsque Hermaphroditis electionem alterutrius concesserunt, prohibuerúntque ne deinceps alio abuterentur. Itaque cum

pateat genitalia virorum & fœminarum non solum positione, sed etiam numero, & conformatione differre: ideo peculiares debent esse tractationes quæ affectus in fœminis & viris partium istarum genitalium explicent.

Cur autem partes istæ propagandæ speciei dicatæ, turpes, obscœnæ & quasi pudendæ habeantur, αἰσχρὰ μόρια, αἰδοῖα à Græcis dicantur; cum tantopere sint necessariæ, & vnicuique cum summâ voluptate penitissimè insitus sit appetitus ille coeundi, sibique simile producendi: posset aliquis iure merito mirari. In plantis quidem nihil pulchrius spectari potest, quam apparatus ad seminis productionem, venustate florum fructus præmonstrantium, in quibus semina, tanquam generationis thesauri reconduntur. In brutis etiam reliquisque animantibus nullus istarum partium pudor, aut in illarum operationibus exercendis. In specie autem humanâ, non solùm occultantur, sed ne rectis quidem & propriis nominibus eas, aut earum actiones proferre audemus. Imo quod peius est, si aliquando morbi istis sedibus contingunt, vix volunt ægri ob verecundiam illos Medicis patefacere, sicque remediis destituti in grauissimam sæpe valetudinem incurrant.

Theologi existimant id propter primi parentis peccatum accidisse, quem deinceps paradiso pulsum, prolem Deo quasi exosam, producere puduerit, partésque generationi dicatas occuluerit. Philosophi autem censent illud in specie humanâ contigisse, quia vita hominis præstantissima posita est in intellectu & ratione: ac proinde turpe esse animalium brutorum ritu duci à sensu, & venereis illecebris detineri: quæ maximè reuocant mentem à Superioribus illis & homini propriis cogitationibus: Ideóque partes illas occultandas, earúmque actiones, non nisi secreto, & extra aliorum conspectum exercendas. Medici verò nihil in naturâ turpe, nihil obscœnum esse putant, sed omnes corporis nostri partes maximum creatoris sui artificium repræsentare, & aliquid diuini continere: cum ex istarum ablatione vel deprauatione totus corporis status pessimè immutetur, & quasi euiretur, vt patet in eunuchis & effœminatis. Ac proinde non minus in genitalibus hisce membris conseruandis curandísque, quam aliis, sed etiam fortè accuratius versantur, quia magis faciunt ad subiecti sui propagationem.

Dicamus igitur, genitalia membra in viris, quoad vsum therapeuticum attinet, quatuor à nobis potissimum spectari, nempe vasa spermatica, testes, mentulam, & scrotum, quorum ratione veluti suscipientium morbi & symptomata exoriuntur. Nam vitio seminis quod debet deferri ex præcipuis corporis nostri partibus per vasa illa in testes, ibique præparari & concoqui, vt suo tempore emittatur in locum à naturâ dicatum: exoritur vt plurimùm sterilitas virilis. Ratione verò debilitatis eorumdem testium, & penis fit defectus ille coëundi, qui si grauior sit, ad impotentiam vsque integram venereorum accedit, vt in frigidis & maleficiatis. Contra si ob calidiorem constitutionem, aut flatuosam materiam copiosius distendentem has partes, sit perpetuus coëundi appetitus, tentigo, aut virgæ erectio & dilatatio, contingunt illi affectus, quos veteres satyriasim & priapismum dixerunt. Sæpe etiam fit, vt ex ἀτονίᾳ, infirmitate, ac malâ constitutione spermaticorum vasorum, aut ipsius seminis vitio, fluat inuoluntariè & assiduò sine voluptate, vel per interualla dum somno detinentur, cum eneruatione totius corporis & molestia: Sicque oriuntur gonorrhœa tam simplex quam virulenta seu venerea, & pollutiones nocturnæ. Ratione autem testium ipsorum & scroti, quando materias aliquas siue substantias alienas continent, illis adhærentes vel aliunde prolapsas, fiunt multæ herniarum species, varicosæ, carnosæ, humorales, flatuosæ, intestinales & ipsius omenti, quibus non solum graues dolores & pericula exercent ægrotantes, sed etiam impedimentum coitui & generationi infertur. Denique

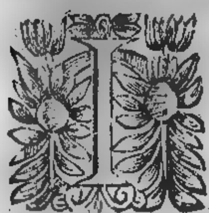
ratione

ratione ipsius scroti & cutis externæ pudendorum, fiunt plerumque fœdæ scabies, & impetigines illarum partium, vt ipsemet annotauit Hippocrates Aphorism. 21. *sect.* 3. *in quibus sanandis non exigua Medici operâ opus est, ob naturam istarum partium putredini & fluxioni obnoxiam. Itaque sex præcipuis capitibus totam hanc tractationem, Deo fauente, absoluemus: quorum primo agemus de sterilitate virili: secundo de venereorum impotentiâ: tertio de priapismo & satyriasi: quarto de gonorrhœâ & pollutione nocturnâ: quinto de variis herniarum speciebus: sexto & vltimo, de scabie & impetigine pudendorum. Reliqua enim vel ad generales tractationes affectuum præter naturam, vt de tumoribus præter naturam, vlceribus, intemperie & similibus: vel ad ista facilè referri poterunt.*

CAPVT PRIMVM.

De sterilitate Virili.

IN specie perfectissimâ, qualis est humana, productio non poterat fieri indiuiduorum, ab vno eodémque, qui simul generaret, & fœtum contineret, eumque ad debita incrementa perduceret: quod Plato in suâ Androgyne somniarat. Sed opus fuit mare & fœminâ: illo, qui vim prolificam efficientem & quasi formalem immitteret: hac vero, quæ locum & materiam præstaret, vbi conuenienti alimento reficeretur, formaretur, & ad iustam vsque perfectionem contineretur. Hinc fit vt ex vtriusque parte vitia & defectus contingere possint, quibus generatio impeditur. Quæ pendent ex parte mulierum, iam à nobis antea sufficienter explicata fuerunt.

Quod viros itaque spectat. Nullus ferè sterilis dici potest simpliciter, nisi cui resectæ sunt partes genitales, vt testiculi, aut Venere vti non potest propter defectum erectionis virgæ, & penis resolutionem: alij enim qui steriles habebantur vxoribus tantum suis congredientes, cum aliis coniuncti feliciter prolem susceperunt. Imo videmus vulgò defectum generationis magis adscribi fœminis quam maribus, quia mares & satis inualidi & variis morbis detenti, vt leprâ, phthisi, lue venereâ, & similibus; dummodo fœminâ bene dispositâ vtantur, procreare liberos solent, nullis aut paucis remediis adiuti.

Dicamus itaque sterilitatem istam virilem, quæ est symptoma abolitæ functionis generatricis in maribus debitæ ætatis, potissimum respicere ipsum semen, quod est agens in hoc opere præcipuum, quando substantiâ, qualitate, quantitate aut excretionis modo peccat. Ista autem contingunt vel vitio totius corporis, vel partis alicuius principalis malè affectæ, vel proprio affectu membrorum genitalium. Substantiâ enim peccat in elephanticis confirmatis, in lue venereâ affectis, aut phthoë, aut aliis vlceribus internarum partium, quæ materiam semini dicatam corrumpunt: qualitate verò si nimis liquidum & aquosum, aut nimis crassum & quasi concretum existat: sic enim aut non potest hærere parietibus vteri, sed statim diffluit; vel non potest permisceri, & quasi vniri cum semine muliebri, sed præ pondere citò ex vuluâ decidit. Istud autem fit vitio totius corporis intemperati, aut cerebri, ventriculi, & similium magnas cruditates generantium, vel humores secundarios exurentium, vt in valde biliosis & atrabilariis, quod Hippocrates *Aphorism.* 63. *sect.* 5. expressisse videtur. Pueri etiam & senes ratione ætatis sunt infœcundi, quia nullum semen gignunt, aut hoc modo vitiatum. Sed potissima vis posita est in testibus, qui pro variâ intemperie quâ donati sunt aliquando, non benè exercent vltimam illam elaborationem σπερματοποιητικὴν, quæ semini debetur, vt Galenus eleganter prosequitur *lib. artis paruæ.* Qui vino etiam aut crapulæ multum indulgent, hoc modo steriles fiunt, quia suffocando vim caloris natiui frigidius semen emittunt: vt etiam illi qui coitu immodico vtuntur: resolutis enim spiritibus, fit vt serosa tantum & liquida quædam materia effundatur, nullâ generandi vi prædita. Cur autem illi euadant steriles, vt multi Practici scripserunt, qui cum nimium

nimium paruis aut iuuenculis puellis coëunt, non tam facile est respondere, nisi dicatur, illud contingere propter nimiam voluptatem, aut conatum vehementiorem in illis stuprandis, quo dissoluuntur & quasi eneruantur. Vulgus etiam existimat in vnaquaque familià, vbi sit liberorum multitudo, vnum perpetuò esse infœcundum, quod sæpe experientia confirmat. Sed istud ad occultam potius causam referendum, vt & maleficia, & alimentorum quorumdam extinguendo semini & deprauando proprietates.

Quod ad quantitatem verò seminis spectat, certum est illius paucitatem & defectum sterilitatem parere, quia in minore quam par est quanto non potest esse ea vis quæ requiritur ad producendum effectum. Sic pueri non generant semen, aut paucum, quia tota alimentalis materia facessit in corporis incrementum: senes iam decrepiti non generant etiam, quia deficit vis concoctrix, & in toto & in partibus generationi dicatis. Eodem modo qui admodum pinguescunt & obesi euadunt, vt etiam qui nimiâ gracilitate laborant: qui longis & acutis morbis detinentur, qui largas patiuntur vacuationes, aut ieiunio addicti sunt, absumptâ humorali substantiâ, vel aliò reuocatâ, non possunt semini producendo sufficere. Sunt etiam qui ita minutulos habent testes, vt non possint coquere vel continere sufficientem seminis copiam. Hippocrates *lib. de genitura*, *Quibus*, inquit, *iuxta aures venæ sectæ sunt, si coëunt quidem & genituram emittunt, verum modicam, debilem & infœcundam: quia plurima geniture pars à capite iuxta aures in spinalem medullam procedit: ipse autem transitus inducta sectioni cicatrice interceptus est*: Vel dic illud fieri propter effusionem sanguinis & spirituum, qua refrigeratur cerebrum. Aristoteles 4. *probl.* 21. scribit quibus varices adsunt esse infœcundos, quia spiritus ad varices deflectitur. Sed hoc potius de aneurismatis esset intelligendum: vel quia in varicosis natura obruitur multitudine sanguinis melancholici. Quantitas etiam nimia sanguinis aliquando per accidens fœcunditati est noxia, quia retentum diutius, & præter morem in vasis spermaticis semen corrumpitur & variis symptomatis viros exercet, vt videmus sæpe in illis, qui propter legem continentes esse coguntur: Vnde Diogenes apud Galenum *libr. 6. de locis affect.* exercerbat coitum, non voluptatis causâ, quam ille vt Philosophus maximè aspernabatur, sed vt vitaret noxas retenti diutius seminis.

Denique sterilitas in viris maxime contingit ob excretionis modum vitiatum; quando semen non emittitur commodè in sinum matricis interiorem. Hoc sæpe contingit ex defectu spirituum, qui velut ὁρμῶντες debent illi permisceri & foras cum impetu erumpere, vnde qui longis torquentur morbis, qui paulatim tabescunt, aut debiliori sunt natura, vel cor habent infirmum & palpitans, sæpe hoc detinentur vitio. Frequentius fit ob malas penis conformationes; nam qui mentulam iusto habent breuiorem, vt quæ non accedit ad sex digitorum latitudinem, non possunt eiaculari commodè semen ad interiorem vsque sinum matricis. Qui vero iusto habent longiorem, sæpe steriles existunt: non quod semen in illo tractu refrigeretur, vt quidam scripserunt; sed quia perit in illâ distantiâ impetus & orgasmus spirituum, qui debent semen eiicere in vuluam. Eodem modo mentula curua, vt per vulnera quandoque accidit, aut contracta, vt in illis qui habent vinculum illud sub balano arctius, quod canem appellant: aut male perforata, vt in eis qui foramen balani non in apice illius habēt, sed in decliuiori parte versus præputium, quod in duobus aut tribus à nobis non diu fuit visum: aut obstructa, vt quando canalis seu meatus communis vrinæ & semini refertus est alieno quodam corpore, potissimùm carunculâ illâ hodie multum vulgari, quæ succedere solet gonorrhœæ virulentæ exulceranti prædictum canalem, in quo ob neglectum vlcus solet nasci ὑπερσάρκωσις, siue caro fungosa & superflua. Isti omnes non possunt bene eiaculari semen in vterum, ac proinde steriles ex accidenti euadunt.

Istæ igitur sunt omnes causæ, quæ sterilitatem excitare possunt in viris, qui possunt arrigere, & satis commodè venereo vti congressu (qui enim illius sunt impotentes, ad sequens caput sunt remittendi:) quarum rursus aliæ causæ sunt, ex censu rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam repetendæ, vt vnicuique patet.

Diagnosis deinde illarum habenda pro variâ vniuscuiusque specie, siue pendeat ex totius corporis vitio, aut principalis alicuius partis affectu, seu testium & aliarum partium genitalium prauis dispositionibus, quas Medicum diligenter contemplari oportet, quando hac de re consulitur. Fallax esse puto illud quod dicunt de vrinâ maris, in quâ si grana hordei macerentur diu, nec germinent, sed marcescant, sterilem illum esse pronunciant: quoniam vrina pendet

ab aliis causis quam semen. Sunt etiam alij qui semen effundunt in vasculum aquâ plenum, in aquâ si supernatet, infœcundum pronunciant: si fundum aquæ petat, fœcundum: quod parum etiam certitudinis habet, quia semen cum debeat esse aëreum, potius quam terreum aut aqueum, non est magis graue quam aqua: nec eadem est ratio ac puris, quod destitutum est spiritibus, & partes habet magis crassas & vnitas quam aqua. Malim ego contemplari semen dum emittitur ex pene, an impetu exeat, colore sit albo, splendente & quasi spumante substantiâ: tale enim est laudatissimum & fœcundum: vt contra si stillatim fluat paucâ titillatione, liquidum & serosum. Quod fœcundum est semen, super linteolum aut chartam proiectum, diu turgens & quasi granosum permanet: aliud statim subsidet & instar aquæ diffluit. Maximum est sterilitatis signum in viris, quando cum variis fœminis bene dispositis congredientes, nihil vnquam frugis producunt. Reliqui affectus ex solâ genitalium inspectione dignoscuntur.

Ex his etiam προγνωσιν stabilire licet: nam omnis sterilitas, cuius causæ pendent ex malo victus regimine, vt in crapulosis; aut ætatis increscentis defectu, potest curari illo mutato, vbi ad pubertatem aut vigesimum quintum ætatis annum peruenerunt. Quæ etiam pendet ex morbis, in quibus certa salutis est spes, credibile est etiam illam tolli posse, vbi corpus pristinam sanitatem fuerit adeptum. Maior est difficultas in illis, qui laborant intemperie totius corporis, vel partis alicuius ab ortu contractâ: quia natiua constitutio difficilè expugnatur. Denique malæ conformationes & solutiones continui, quæ impediunt fœcunditatem, aliquando difficile, alias nullo modo corriguntur: & plerumque ægri nolunt se submittere curationibus necessariis. V. gr. qui vinculum habet strictum, quo balanus peni alligatur, facile illius sectionem permittet: at qui adhærens habet totum præputium, vel malè perforatam glandem, vix audebit illorum curationem sustinere, quæ non sine dolore, & aliquo periculo exerceri potest. Atque hæc exempli causâ dicta sint.

Qvod ad cvrationem vero spectat. Quoniam illa respicit varios totius corporis vel diuersarum partium affectus, qui propriis suis locis tractantur: vel fere refertur ad sequens caput, vbi de impotentiâ venereorum acturi sumus: vel ipsa sterilitas virilis est quidem sine vllo morbo, ita vt intra sanitatis latitudinem subsistere videatur: & tunc eius cura est rectificatio seminis secundum eius substantiam, quantitatem & qualitates, quod ex diætâ & roborantibus medicamentis est repetendum, vt sequenti capite de impotentiâ venereorum dicemus, ideo illi non immorabimur: singula enim suis locis docenda ex Philosopho, non autem inutiliter vbique repetenda: illud tantum annotantes, præcipuam sterilitatis curam, quando non pendet ab insigni aliquo morbo, positam esse in semine rectificando, vt loquuntur; siue illius substantia, siue qualitas, seu quantitas sit corrigenda, alimentorum & medicamentorum operâ; Quod ex optimâ diætâ & roborantium classe erit rerepetendum. Tunc verò credendum est aliquid emolumenti in curâ contigisse, quando mulier bene disposita, quæ cum viro eiusmodi congredi solita est, maiorem in coitu delectationem percipit, & semen in vteri cauitate diutius quam solitum erat, moratur. Sin autem defectus iste pendeat ex testiculorum paruitate, ex breuitate aut longitudine nimiâ penis, vel curuitate naturali, non est medicabilis: si ex curuitate ob vulnus malè curatum, vt aliquando vidimus, renouanda erit cicatrix callosa aut durior, & cutis dilatanda conuenienter. Si ex contractione ob vinculum balani vel præputium arctius, rescindenda vtraque pars, & hæmorrhagia vitanda, quæ hic facilè contingit, & impediendum ne denuò vulneris labra coalescant. Si ex malâ perforatione balani, explorandum specillo per aliud foramen, vtrum extremitas illius sit crassa & solida: tunc enim non est attingenda cura metu grauioris mali: si sit tenuis & quasi membranosa, illud audacter aggrediendum, incidendo extremam illius partem, donec ad canalem peruentum sit: deinde vulnus dilatandum cannula plumbeâ vel argenteâ, quæ ibi contineatur, donec parietes vtrinque cutem contraxerint, & æger per illud foramen mingere incipiat: tunc enim aliud occludi poterit Chirurgi operâ per leuem scarificationem & ligaturam conuenientem. In obstructione autem, quæ contingit ex carunculâ obortâ in canali virgæ, tollenda est scalpello, vel medicamentis cathæreticis, vt in tractatu nostro luis venereæ dictum fuit. Iam igitur ad alia progrediamur.

CAPVT II.

De impotentia Venereorum.

PERFECTVS igitur coitus constat erectione membri virilis, eiusdem intromissione in sinum muliebrem, & debitâ seminis eiaculatione. Propriè igitur impotentes venereorum, ἀπεψυκτοι, ignaui & inertes vocantur, qui non possunt virgam erigere, aut ita debiliter erigunt, vt non possint intromittere, sæpiúsque semen ante congressum (in ostio se exonerant, non in atrio Veneris) inutiliter effundunt. Ista autem penis erectio est actio partim naturalis, partim animalis: naturalis quidem, quia illa distentio & accretio penis in maiorem molem, pendet præcipuè ab influxu caloris natiui, & spirituum crassiorum, per irradiationem seminis prolifici in testibus contenti suscitatorum: vnde corpus illud neruosum, cauernosum, fistulosum, & ligamentosum infinitis venularum & arteriarum ramulis perfusum intumescit: animalis autem, quia fit præcedente imaginatione & appetitu, ad quem consurgit confluxus spirituum animalium cum eximio voluptatis sensu, quæ est obiectum tactus, & motricis concursu, quæ quatuor illos penis musculos ad erectionem istam firmandam necessarios regit. Ergo totidem causæ solæ, vel plures præter naturam constitutæ poterunt euertere istam actionem. Vtpote paupertas caloris natiui influentis, & defectus materiæ spermaticæ in testibus, imaginationis perturbationes & spirituum animalium reuocatio vel interceptio, à quibus motrix vel sensifica vis aut vtraque simul peruertuntur. Ista autem rursum suas habent causas ex rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam censu repetendas.

Etenim quædam sunt temperamenta etiam naturalia, & ab ortu contracta, exanguia, strigosa, & macilenta, vt vix apta sint ad Venerem exercendam: aut etiam aliquando ita constituta, vt quamuis aliis partibus satis valere videantur: in genitalibus tamen ita deficiunt, vt nullam aut certe exiguam illarum operationem edere valeant. Athletæ olim hoc affectu valde tenebantur, qui erant ἄνεκτοι καὶ ἀπεψυκτοι: quos omnes Iureconsulti frigidos & maleficiatos appellarunt. Sunt etiam multi, qui cum præmaturè nimium Venerem exercuerint, videlicet ante pubertatis annos, omninò eneruentur, & deinde inutiles ad illam reddantur: pueritiæ enim, & donec iusta accretio corpori accesserit, nihil magis nociuum quam coitus. Vbi verò barba canescere incipit, & senium ingruere, non est mirum, si refrigeratis superioribus interioribúsque partibus, inferiores etiam & Veneri dicatæ algeant. Qui valde pingues sunt, & obesi præter morem, parum etiam sunt idonei ad coitum alacriter exercendum (*jamais bon coq ne fut gras.*)

Res verò externæ hic etiam multum possunt: nam aër frigidior, vt in illis, qui per Alpinas niues iter faciunt, aut hyeme regiones septemtrionales adeunt, sub dio pernoctant, ventis borealibus se exponunt, in aquis diutius degunt, pedibus nudis incedunt, ex Auicennâ, & malè vestiuntur; potest extinguere omnem libidinis vim, vt in aliis partibus νάρκωσιν inducit. Mirum est quod referunt viatores, non prius interire aut deficere homines frigore affectos, quam illius vis ad genitalia peruenerit, ideóque diligenter tunc calfacienda, & tegenda præscribunt. Calidior eodem modo & æstuans aër, resoluendo & dissipando triplicem corporis nostri substantiam valde deiicit vim erigendæ mentulæ: vnde æstatis tempore, nempe Iulio & Augusto mensibus, aut sub diebus canicularibus vix appetunt viri coitum, & in illo exercendo admodum languent. Balnea etiam frequentiora aquæ tepentis aut calidæ possunt multum infringere vim coëundi, molliendo istas partes, potissimum in delicatis & humidioribus naturis. Potentissima etiam est hac in parte alimentorum, & medicamentorum ratio, siue ex proprietate, & occultâ substantiæ vi semen prolificum extinguant, & virilitatem tollant, siue qualitatibus manifestis: in quorum numero habentur lentes, forte ob siccitatem, & aqua ipsarum, & præcipuè coctarum cum semine canabis, vt inquit Auicen. glandium farina, semen agni casti, nigellæ, rutæ, hyoscyami, lactucæ, portulacæ, flores nenupharis & mandragoræ, coriandrum viride, succus cannæ recentis, muscus arborum, præcipuè quercus, oxygala, acetum, serum lactis acescens & similia, cum omnibus narcoticis, tam sumptis quam admotis, vt aiunt de

Chirurgo, qui emplastrum ex meconio tradidit cuidam vxorem suam subigenti.

Mirum est quod narrant de mentha Aristoteles & Plinius, cum ita sit odorifera & ventriculo grata, illam tamen semen humanum deprauare, atque generationi corpus imbecillum reddere: quod sicuti illa lacti immissa prohibet, quo minus coaguletur & coëat: ita non sinit in cibo sumpta semen in homine condensari, sed illud colliquat & absorbet. Quibus assentitur Hippocrates siue author libri secundi de diætâ. Auicenna autem repugnat proprio tractatu, & aptissimam censet ad coitum iuuandum. An hoc intelligendum de immodico illius vsu, vt & reliquorum calfacientium, à quibus exsiccari potest, aut colliquari seminalis iste humor, in naturis potissimum feruentioribus: cum tamen mediocriter sumpta & in temperamentis frigidioribus coitum iuuare possit? De pomis eadem est controuersia: cum enim sint flatuosa, videntur conferre ad Venerem exercendam; quia verò frigida & dyspepta, nocere: Vnde apud Gallos prouerbium. *Si femme sçauoit que vaut pomme, jamais n'en donroit à son homme: si femme sçauoit que pomme vaut, tousiours en donroit à son Ribaud*: scilicet non esse exhibenda poma vxoratis maritis, & iam debilitatis hominibus, quia ab illis valde refrigerantur: mœchis autem, amasiis & alacrioribus viris exhibenda, qui illa optimè conficere possunt, & in flatum erigendæ mentulæ vtilem conuertere. Quo sensu Galenus etiam voluit lactucam in biliosis naturis plurimum sanguinis generare. Et Turcæ dicuntur amphion seu opium in quotidiano vsu habere ad æstum viscerum suorum temperandum, Veneremque alacrius exercendam: quod nobis tantopore est infestum & venenatum; caphura sumpta & admota coitui etiam obstare creditur. De stellione etiam & salamandra si sit in rerum naturâ, multi mira narrant ad impediendam Venerem.

Eodem modo alimentorum nimia quantitas, vt in ebriosis & crapulosis hominibus obruendo calorem natiuum, multum officit huic operi: ieiunium autem & fames diuturna omnem vim & materiam illi idoneam surripiunt: vnde Hippocrates generaliter pronunciauit *Aphor. 16. sect. 2. vbi fames, ibi non est laborandum.* Et credibile est, tot ieiunia & preces indicta esse viris religioni dicatis, vt facilius castitatem seruare possint.

Somnus etiam & vigilia hic non paruam noxam inferunt, si modum excesserint, vt est *Aphor. 3. sect. 2.* ille conculcando humores, & nimis ad interiora reuocando: hæc verò dissipando & exagitando. Vnde sunt multi, qui non nisi post somnum expergefacti attollunt mentulam, vbi supini, calfactis scilicet renibus & lumbis dormierint in strato molli & bene operto, vt diuitibus moris est. Alij in strato duriore melius arrigunt, propter molestiam quâ irritantur partes istæ, & flatibus excitatis intumescunt: sed hoc in corporibus vegetioribus, non eneruatis contingit.

Motus etiam & quies multum possunt in iuuandâ & debilitandâ Venere, variis modiis: vnde inquit Poëta,

Otia si tollas, periere Cupinis arcus:

Id est homo negotiis valde addictus, continuò se exercens, pietati aut litterarum studiis immersus, vix excitatur ad istas Veneris delicias. Otia etiam nimia si ponas, ita vt homo deses & quasi feriatus absque vllo labore vel exercitatione maneat, certè reddetur etiam hac in parte ignauus & imbellis, quia calor natiuus torpescit, & spiritus non excitantur. Sic apud Auicennam, coitus coitum destruit; coitus scilicet nimius & vehemens, eneruando & dissipando: coitus nimis rarus & extra voluptatem, quia reddit partes genitales, quasi torpidas & appetitum imminuit. Equitatio, quia exagitat partes istas generationi dicatas, & humores versus lumbos attrahit, valde commendatur à quibusdam ad Veneris munera alacrius obeunda. Attamen Hippocrates *lib. de aëre, locu, &c.* agens de Scytharum impotentiâ, & effœminatione, maxime adscribit illam equitationi assiduæ, quâ hinc inde continuò vagabantur. Sed si quis Hippocratis contextum attentius perlegat, animaduertet illum non simpliciter equitationem accusare, sed & duram & laboriosam sine ephippiis, & stapedibus, per media frigora, & paludes glacie concretas: vnde isti Scythæ incidebant in dolores articulorum grauissimos, potissimùm ischij: sicque ad morbi istius solatium curabant sibi secanda aut vrenda vasa pone aures, ex quibus maxima pars seminis deriuatur, ex Hippocratis sententiâ. Adde victum ordinarium ex caseo quodam acido, quem Hippacen appellabant, & lacte equino: vnde non mirum est, si ita refrigerati, in istam impotentiam incidebant. Herodotus *libro primo*, refert ad causam metaphysicam, nempe scelus & impietatem

impietatem Scytharum, qui dum Asiam exercitu inuasissent, antiquissimum Veneris in Ascalone fanum diripuerunt: *Morbum autem istum*, inquit, *theliam vocant*, *&* *qui illum curant*, *Enarcas*.

Vacuationes igitur ingentes, potissimum sanguinis arteriosi & spirituosi, hunc affectum inducere valent: item seminis per gonorrhœas diuturnas: colliquatio pinguedinis in vrinâ aut fæcibus, quæ frequenter nouis nuptis contingit, dum nimium incumbunt ludo venereo. Imo annotatum est à recentioribus fistulas penetrantes, & cauteria diutius fluentia variis corporis partibus affixa non parum debilitare vires Veneri exercendæ necessarias. Qui sudoribus maximis diffluunt, non parum etiam eneruantur hac in parte.

Sed nihil est quod citius & validius immutet & quasi aboleat istam operationem, quam imaginationis motus & perturbationes: Ira enim, gaudium ingens ex repentinâ & insperatâ fruitione, & amor nimius subito eripiunt vim istam arrigendi, vt experientia patet: verecundia etiam & horror seu abominatio alicuius rei fœdæ improuiso repertæ horâ concubitus, ita quidam reperiens cauterium in tibiâ vxoris primâ nocte, opus iam inceptum perficere non potuit: sic enim concidit omnis appetitus, & reuocantur spiritus ad interiora, destitutis hisce partibus. Ad hanc imaginationis deprauationem & animi perturbationes referri fortasse possit fascinatio, incantamentum, sortilegium, ligatura & simile maleficium, non tantum nunc, sed etiam olim vsurpatum, nisi quòd hoc naturæ leges longè prætergrediatur, tum quod subito & quasi in instanti inducitur, non generaliter omnes fœminas spectat, sed vnam tantum, verbi gratia vxorem aut amasiam cum quâ ligatus fuerit, tum etiam quod solis verbis, characteribus, imaginibus, aut vinculis perficitur, quacumque etiam distantiâ loci. Denique nullis vmquam remediis ordinariis & physicis dissoluitur, sed recurrendum est ad sagas, magos, & similes, qui tale impedimentum induxerunt. Idem Herodotus *libro* 2. narrat Regem Ægypti Amasim, cum vxorem duxisset Cyrenaicam, & eâ vt reliquis mulieribus vti non posset, eam veneficij accusauit. Mulier votum fecit Veneri, & sic liberatus est Amasis. Nota est etiam historia Tobiæ ex libris sacris, vt alias omittam.

Quemadmodum autem ista naturalia, & non naturalia à nobis recensita possunt esse causæ imbecillitatis istius & impotentiæ: sic etam ea quæ præter naturam in nobis contingunt. Nam, vt dicebamus superiore capite, omnes fere morbi grauiores & diuturniores totius corporis vel alicuius partis præcipuæ id præstare possunt. Sed peculiariter ventriculi imbecillitas & δυσπεψία, viscerum obstructiones, quia obruunt vim caloris natiui, impediuntque influxum materiæ tam spirituosæ quam humoralis versus hæc membra: item renum & vesicæ affectus insigniores, quia ob viciniam & operis quamdam societatem valde communicantur hisce partibus. Si nephritici diuturnis doloribus vexati, aut quibus calculus grandior hæret in vesicâ, vel fuit extractus secto sphinctere, herniosi, varicum multitudine in femoribus detenti, hæmorrhoidum cruciatibus diu affecti, aut quibus sectæ fuerunt hæmorrhoides antiquæ, sæpe incidunt in istam impotentiam ex viciniæ sympathiâ. Vulnera item maiora, præcipue capitis, & quibus fuit admotum trepanum, lumborum & ossis sacri, quamuis persanata, possunt reddere membra ista infirmiora, propter neruos male affectos, qui sensum & motum ad illa deferre debent. In ipsis autem partibus genitalibus affectus qui istam debilitatem inferunt, vt plurimum sunt magnæ intemperies simplices vel cum materia, potissimum frigidæ aut humidæ corrumpentes vim illam σπερματοποιητικὴν testium, & resoluentes ligamenta ac musculos penis. Reliquæ enim dispositiones magis respiciunt sterilitatem virilem, quam istam impotentiam, vt diximus.

Vt igitur ad signa veniamus, iste affectus quatenus est symptoma abolitæ vel imminutæ virilitatis, innotescit statim, vel ex ægri ipsius relatu, & querimoniâ, vel ex inspectu partium genitalium, earumque contrectatione ac experimento, quod sæpe cogimur exercere in istis euiratis, quando lis hac de re apud Iudices orta est, vxoribus eos accusantibus, & repudium ob impotentiam istam petentibus. Causæ autem & dispositiones à quibus pendere potest, sunt sigillatim percurrendæ, si non arrigant, aut intromittere non possint: ex defectu caloris influentis, aut materiæ spermaticæ: considerandum est hominis totius temperamentum, ætas & conditio, singularumque partium saltem præcipuarum, vt cordis, ventriculi, & hepatis dispositiones natiuæ: deinde partium genitalium,

 præcipuè

præcipuè testium natura & signis à Galeno in arte paruâ propositis. Contemplanda vrina, vt quæ sit vis concoctricis facultatis deprehendatur : ipsumque semen excretum, si opus sit, vt ex illius substantia, quantitate & qualitatibus possimus coniicere, vnde hic defectus pendeat. Quod si partes genitales manifestè in vitio sint, scilicet secundum intemperiem, malam conformationem aut solutiones continui, non est quod aliò recurramus. Interea perlustrandæ etiam sunt res externæ, in quo aëre sit versatus, quibus alimentis, & quomodo sit vsus, & reliqua à nobis superius commemorata : sæpe enim fit, vt ex malo tantum regimine hæc dispositio pendeat, vel ex maleficio : quibus mutatis, restituitur etiam citò ista vis coëundi. Quod si imaginationis motus præcesserint, animique perturbationes ingentes, illis cessantibus aliquando etiam desinit vis istius morbi, vt sæpe obseruauimus. Alias oportet malum altius esse impressum, & iam in aliquâ corporis parte radices egisse, quod peculiaribus signis erit detegendum. Certè si nullus sit coëundi appetitus, si nulla in congressu voluptas, credibile est cerebrum laborare, & facultates illius ac spiritus non influere ad iuuandam istam actionem: quod manifestum erit in illis qui magna illa vulnera cranij, lumborum, aut ossis sacri passi sunt. Qui ex maleficio afficiuntur, illi ad alienas mulieres arrigunt, non ad suas vxores vel amasias, quas absentes valde expetunt, præsentes verò auersantur. His ita ad diagnosim constitutis.

Certum est hunc affectum, ex suâ naturâ, nullum vitæ periculum indiuiduo adferre, nisi hoc fiat vi alterius morbi à quo dependet : Imo aliquando causam esse diuturnioris vitæ, vt patet in eunuchis & monachis, qui coitu abstinent, sed miseri, sibique & fœminis inuisi. Omnis ergo impotentia seu ignauia ad Venerem videtur curabilis, si non pendeat ab excisione testium, vel malâ penis conformatione. Attamen scribit Auicenna, quòd si virga diutius à mulierculis pulchrioribus fricata ad ignem luculentum, post verba lasciua, iocos & oscula, aut in lecto post peractum somnum, admotis etiam linteolis calentibus, nullo modo intumescat & eleuetur, sed in eodem statu permaneat ; nulli aut pauci adsint pili in scroto & pube : & actualis quasi frigiditas sentiatur in contrectatione istarum partium, deploratam esse hanc impotentiam, nec curationem illius vllo modo suscipiendam. Alij ponunt virgam in aquâ tepente, vt videant vtrum ibi intumescat : alij in aquâ frigidâ, vt obseruent an ibi contrahatur & corrugetur. Si vtrumque deficiat, hominem ad frigidos & maleficiatos relegant sine vllâ spe sanationis. Pessimum est etiam, quando semen effluit sæpius sine vllâ erectione aut coëundi appetitu. In maleficio dicunt incurabilem esse affectum, si annum transierit, si is qui intulit, morte præuentus sit, aut fugâ supplicium effugerit, quia debet ab eodem tolli quo illatum fuit, per eosdem characteres, imagunculas, verba, nodos, & similia. Alij dicunt recurrendum esse ad superiorem quemdam magum. Sed ego puto ista esse ludibria dæmonum : ac proinde ad Deum potius esse recurrendum, quam ad illos. Nisi hoc forte fingatur ad ægri imaginationem denuò confirmandam, qui putat hoc modo mali causam tolli posse. Alij mutant sedem, lectum, vestes, & reliquam supellectilem, quibus putant impressam esse vim fascini. Reliqui igitur, in quibus vis adhuc quædam natiui roboris elucescit, sunt cohortandi ne animo despondeant, & remediis conuenientibus curandi.

Vt igitur ad θεραπείαν tanti affectus accedamus, qui bellum peculiariter indixit speciei propagationi. Primò dicamus non esse nobis hic propositum omnium morborum curationes persequi, à quibus pendere potest : quandoquidem immensum esset opus, & illud ex singulari vniuscuiusque tractatu repetendum : vt si cerebrum, ventriculus, hepar, renes, aut totum corpus laborent idiopathicὼs, suamque hisce partibus sympathiam communicent : illi enim affectus primarij sunt primum curandi, antequam cogitemus de sublatione istius impotentiæ. Sufficiat igitur hîc nobis respicere defectum caloris natiui in hisce partibus, materiæ spermaticæ indigentiam, & flatuosi spiritus ad penem erigendum necessarij, cum eis quæ naturam torpentem ad excernendum irritant. His enim indicationibus complebitur proposita tractatio.

Disponendæ itaque primum causæ omnes externæ, & res non naturales dictæ, vt ad scopos istos assequendos consentiant, vel iuuent. Aëris igitur temperies concilianda, vt si nimium refrigerati vel calfacti fuerint, denuò reducantur ad conuenientem mediocritatem : eligendo regionem, domum, cubile, vestes, ignem, balneum & similia ad illud assequendum necessaria. Sunt enim quibus multum

mustum ad hoc profuit sola peregrinatio iucunda, & in loca contrariæ temperaturæ: Sed potissima hîc alimentorum ratio habenda: quoniam non solum qualitatibus suis præsentem dispositionem corrigere possunt: verum etiam sua substantiâ & quantitate caloris natiui incrementum præstare, materiam spermaticam & flatuosam excitare. Ideo vitatis diligenter illis omnibus, quæ dicta sunt à nobis proprietate aut qualitatibus manifestis seminis generationi nocere: eligenda sunt alimenta primum boni succi, quæ materiam huic rei idoneam præstent. Sub hoc censu habentur vina omnia rubra & generosa, aliquando etiam maluaticum, muscatellinum, vel Hippocraticum, si frigidius temperamentum sit corrigendum. Si sint abstemij, vt aliquando contingit, neque vti velint vino; decoquatur cinamomum in aquâ fontis vel coriandrum, aut paretur bochetum ex decocto radicum sassafras cum pauco saccharo & cinamomo. Sunt qui bibunt hydromel vinosum, non sine fructu, quia flatus excitat & sufficienter calfacit. Panis albus & recens, artocreata cum carne veruecis & aromatibus parata, placentæ saccharatæ, & mellitæ, iuscula cum cepis dulcibus, porris & fructibus cynaræ, *artichocos* vocant, parata, vel herbis odoriferis, vt satureiâ, cerefolio, mentha, eruca, quam Poëta ideo commendat, croco & petroselino condita: carnes omnes delicatiores perdicum, caponum, phasianorum, turdorum, coturnicum, columbarum iuniorum, & similium cum suis condimentis & aromatibus, vitando omnia acida & acerba, vt & diuretica, quæ hic peculiariter nocent, testiculi gallorum iuniorum, cerebella passerum & reliquarum auium minutiorum bene parata valde commendantur: succus carnium & expressa iura in valde consumptis etiam vsurpari possunt. Pisces minutuli aut saxatiles cum butyro frixi & pipere aspersi, anguillæ fontium & murænæ tostæ cum suo condimento dulci: conchylia, ostreæ, gammari, mituli & similes bene præparati & conditi. Inter bulbos tubera maximè laudantur pipere aspersa: pastinacæ frixæ: castaneæ etiam molles non sunt hic spernendæ, pistacia, nuclei pini, auellanæ, dactyli, vuæ passæ dulces, quæ variis modis parantur: pyra etiam & cydonia mala sub cineribus cocta & multo saccharo aspersa poterunt conferre vltimâ mensâ, quia valde roborant ventriculum. Oua recentia & tremula gallinarum & perdicum, vel in butyro aut lacte cocta, & puluere ducis dicto aspersa valde hic proderunt: quia multum sanguinis & citò generant: confert etiam caseus mediæ ætatis ex ouium aut caprarum lacte confectus. Inter legumina phaseoli, fabæ, pisa, & ciceres probantur, in eis potissimum, qui robustiore ventriculo sunt præditi; quia solidum alimentum præstant & quodammodo flatuosum: lupinis etiam cum lacte, vel iure dulci coctis vtuntur in Lusitaniâ passim ad irritandam Venerem. Neque etiam omittendæ conditurae, & tragemata huic rei propria, myrobalanorum, nucum myristicarum & iuglandium, corticis citri, & radicum eryngij, zinziberis viridis & satyrionis maris, quæ hic ex proprietate valere dicuntur. Semen anisi, coriandri & carui saccharo incrustatum cum paucâ ambrâ aut moscho, non parum etiam hic conferre possunt. Quæ omnia moderatè & sobriè vsurpanda sunt: & quâ die Venus exercenda, debent parcè alimenta sumere, ne natura coctioni intenta reuocetur ab isto munere: vnde noui vxorati apud nos non solent sedere in conuiuio nuptiarum, sed aliis ministrare, ne nimis impleantur.

Quod ad reliqua spectat. Somno mediocriter indulgeat in molli strato & plumeis stragulis eleganter structo, neque statim post cœnam incumbat Veneri, sed post aliquod tempus: si valde sit infirmus, expectet horas matutinas, nec prius sollicitetur ad concubitum, quam concoctio peracta sit. Nullam etiam exercitationem & laborem corporis & animi violentum suscipiat. Occupetur festiuioribus quibusdam iocis, lectione iucundâ, colloquiis amatoriis & præsertim cum elegantioribus fœminis: imo ad appetitum venereum irritandum sunt qui illis consulunt, vt respiciant frequenter congressum aliorum animantium. Sunt qui virgis percussi super nates aut alios percutientes facilius arrigunt. Quod si imaginatio sit perturbata, expectandum donec illud pathema quieuerit. Qui nimis amant aut verecundiâ tenentur, paulatim assuescant cum suis amasiis, vt illâ familiaritate dissoluantur isti animi affectus: sibique alias repræsentent, cum quibus facilè concubuerunt. Omnes immodicæ vacuationes sistantur, tam sanguinis quam seminis, imò si quæ alia impedimentum adferre videatur, erit artificiosè compescenda. Vrina aliquando retenta irritat Venerem, & iuuat priapi tensionem: ac proinde istis euiratis consulunt, ne frequenter meiant, sed plenâ vesicâ concumbere

concumbere nitantur. Si quid sit maleficij aut incantamenti, vitetur, vt iam diximus, mutatione loci, cubilis, vestium & similium, & vota ad Deum ardentissima pro liberatione fundantur. His ita constitutis ad remedia maiora accedendum.

Nullus tamen hic purgationi aut venæ sectioni locus, ratione proprij affectus, & causarum continentium, vt satis patet: hic enim augendus calor natiuus, roborandæ partes, multiplicandi spiritus & flatus, seminis copia procuranda, & naturæ torpenti stimulus addendus. Ad hos omnes scopos infinita propemodum remedia solent proponere authores nostri, nos selectis quibusdam & gratioribus erimus contenti.

Inter antidotos igitur quæ hic locum habere possunt, laudat Auicenna mithridatium, cuius ʒ j. singulis diebus mane sumant isti refrigerati & impotentes per se vel cum duabus drachmis conseruæ zinziberis aut satyrionis masculi. Nos confectionem alkermes decenter præparatam vtiliter vsurpamus. Eodem pondere exhibent puluerem assæ fœtidæ, pyrethri, galangæ, seminis nasturtij, erucæ: puluerem testiculorum vulpis, rasuræ priapi tauri vel cerui & similium, prout commodius haberi possunt. Scincus species est lacertæ Ægyptiacæ, qui exenteratus, & salitus ad nos defertur; illius animantis salacissimi renes & cauda per se ad pondus ʒ j. vel cum aliis mixta maximam habent vim ad Venerem accendendam; dummodo sit recens & bene conditus. Cantharides verò omnibus notissimæ ad vesicatoria conficienda, & vesicæ non parum nocuæ, præcipuam habent facultatem ad Veneris munera excitanda; sed numquam solæ vsurpandæ, propter vim quam habent exulcerandi & inflammandi. Corrigendæ itaque diligenter, si quis eis interius velit vti, præparandæ, miscendæ & non sine magnâ cautione exhibendæ. Vidimus enim quosdam ex eorum vsu in satyriasin, hæmorrhagiam ex pene, & vitæ periculum coniectos.

Eorum loco vtuntur nunc quidam borace seu chrysocolla factitiâ, non solum ad partus promouendos, sed etiam ad Venerem irritandam: illius enim ℈ j. exhibent cum ℥ j. syrup. capillor. Veneris; vel in vino Hippocratico infundunt & colant. Caue tamen ne decipiaris vt Medicus quidam Auenionensis, propter magnam quam habet cum sublimato similitudinem. Hodie etiam multum inualuit vsus ambari grisei in iuuando opere venereo, potissimum apud magnates, in quorum ferculis & condimentis additur. Lusitani aspergunt oua frixa ambari puluere (*omelette de Portugal*) & pauco pipere, eaque sumunt aliquot horis ante congressum: alij cum luteo oui deuorant cum pari quantitate sacchari.

His igitur & similibus vti conueniet ad propositum perficiendum. Quod si compositis sit vtendum, sequentia vsu confirmata præscribantur.

℞ Nucis moschatæ conditæ, myrobalanorum conditorum, corticis citri conditi, conseruæ zinziberis & radicum eryngij vel satyrionis maris, ana ℥ ß. pistaciorum, pineorum recentium mundat. ana ʒ vj. renum scincorum ʒ iij. essentiæ perlarum & ambræ griseæ, ana ʒ j. ß. Cum syrupo conseruat. zinziber. fiat opiata, de qua capiat ad quantitatem castaneę mane & sero, suprabibendo parum vini rubri generosi aut maluatici per quatuor aut quinque dies, antequam sit congrediendum.

℞ Zinziberis optimi, seminis sinapi & erucæ, santali rubri & citrini, garyophyllorum, piperis longi, radicum satyrionis maris siccar. ana ℈ j. cinamomi & spicæ nardi, ana g̃. vj. calami aromatici, gummi cerasorum & noctilucarum (*mousches d'Espagne*) integrarum in lacte muliebri infusarum & deinde puluer. ana ℈ ß. medullæ nucis indicæ ℈ ij. moschi g̃. v. sacchari aquâ rosarum dissoluti q. s. Fiant tabellæ deauratæ ponderis ʒ j. sumat vnam paulò ante congressum.

℞ Rad. satyr. maris siccæ ʒ iij semin. erucæ & sinapi, ana ʒ j. semin. carui & pyrethri, ana ℈ j. puluer. electuar. diambræ & diamoschi, cinamomi electi & galangæ, ana ℈ ß. sacchari albi ℥ ij. Fiat omnium puluis, de quo capiat cochlear paruum mane cum vino Hippocratico, vel misceatur cum melle Narbonensi instar boli: detur etiam horâ somni.

℞ Rad. eryngij recent. ℥ ij. rad. fœniculi & calami aromatici, ana ℥ ß. seminis anisi & erucæ, ana ʒ j. ß. Fiat decoctio in ℔ j. aquæ fontis ad mediæ partis consumptionem. Colaturæ adde cinamomi & sacchari q. s. Fiat instar syrupi, cui adde ℈ j. puluer. diambræ pro ℥ j. Capiat eodem modo ex cochleari, vel dissolue cum paucâ aquâ cinamomi.

Non sunt etiam negligenda externa ad calfaciendas partes istas genitales, & stimulos

ſtimulos Veneris excitandos. Fiant fotus ergo illarum ex decocto radicum eryngij, ſatyrionis maris, ireos Florentiæ, foliorum menthæ, maioranæ, ſatureiæ, ſeminis erucæ, naſturtij & granorum kermes cum P.j. roſarum rubrarum ſiccarum, in vino albo generoſo coctarum, cum filtris bene expreſſis aut ſpongiis nouis, dum ibit cubitum. Alij fouent vino Hippocratico calente, aut communi, in quo ſemen erucæ & paſtinacæ infuſum fuerit. Inungatur deinde ſolo zibeto vel benjoino, diſſoluto paucâ aquâ imperiali aut cinamomi. Alij præſcribunt ſequens vnguentum.

℞ Nucis moſchatæ, macis, folij ſpicæ nardi, coſti & maſtic. ana ʒ ß. myrrhæ, cinamom ſtyracis calam. croci, garyophyll. cubeb. & bdellij, ana ℈ j. trochiſc. aliptæ moſchat. ℈ ß. moſchi g̃. ij. olei irini & ceræ q.ſ. Bulliat oleum cum cerâ in vino rubro optimo: poſt cola: deinde pulueres addantur. Illinantur perinæum & radix virgæ per aliquot dies. Qui non excitabitur his remediis per aliquot menſes ritè vſurpatis, & habitâ cauſarum antecedentium ratione, quando illi erit copia gratioris mulierculæ, pro deplorato relinquatur, præcipuè ſi iam ætas ingraueſcat. Nos igitur ad alia progrediamur.

CAPVT III.

De Satyriaſi & Priapiſmo.

DVO iſti affectus præcedentibus contrarij, nempe impotentiæ & ignauiæ coëundi, rari ſunt admodum & infrequentes, ideo à nobis paucis abſoluendi. Vterque nomen deſumpſit à ſymptomate, nempe tenſione & erectione pudendi ad Venerem exercendam comparati, qualis eſſe fingitur in Satyris & Priapo hortorum cuſtode deo: ita tamen vt in ſatyriaſi ſit appetitus coëundi inexplebilis cum quadam inflammatione & palpitatione pudendi: in priapiſmo ſola inflatio & tenſio perpetua cum dolore, ſine vllâ libidinis cupiditate. Vnde patet quomodo inter ſe conueniant & diſſentiant. Scio Galenum & alios authores multa hinc inde & valde diſſentanea in medium adferre de iſtis duobus affectibus: nos ea tantum proferemus, quæ experientiæ conſentanea videbuntur, & ad curandi rationem magis idonea.

Vterque igitur affectus poſitus eſt in quadam tenſione & inflatione pudendi, non momentanea aut exigui temporis, qualis eſſe ſolet in illis qui naturaliter ad Venerem parati ſunt: ſed continua, cum immenſo pruritu & coëundi appetitu in illis qui ſatyriaſi detinentur: ita vt ſi illo priuentur, in rabiem quamdam incidant, & frequenter ſemen emittant, vt in duobus vidimus, qui incautè vſi fuerant cantharidum puluere. Iſti febre corripiuntur cito, phrenitici euadunt & conuulſi moriuntur, ipſo pudendo rigente etiam poſt obitum. In priapiſmo autem eſt potius languor & eneruatio totius corporis, ſolo pene in tumorem elato ob flatuum copiam, à quibus impletur & diſtenditur. In gonorrhœa quidem virulentâ aliquando valde intenditur pudendum & cum dolore, ob acrioris materiæ vellicationem, ſed ſine tumore inſigni, qualis eſſe hic ſolet. Eſt etiam affectus quidam peculiaris, qui nuper innotuit, ex luis venereæ contagio profectus, cryſtallinam vulgò vocant, per quem totus quidem penis intumeſcit multum & albicat, ſed ſine vllâ erectione. In hydropicis etiam prolabente materiâ ſeroſâ vel flatu in pudendi cutem, aliquando valde inflatur cum ipſo ſcroto. In phimoſi ſolum præputium ita includit glandem inflammatum & tumefactum, vt exire non poſſit: in paraphimoſi ita excludit & coarctat, vt retrocedere nequeat; ſed hæc non reſpiciunt totum penem, ſed eius tantum extremam partem, vt contingit in aliis orificiis & eorum extremitatibus malè affectis.

Dicamus itaque ſatyriaſim eſſe penis inflationem & tenſionem perſeuerantem ex diſpoſitione phlegmonoſâ, quam comitantur calor, rubor & laſciua quædam palpitatio. Priapiſmum autem eſſe inflationem penis perſeuerantem ex tumore flatuoſo, occupante & diſtendente illius interiora ſpatia, citra libidinis ſtimulum. Si quis contra hæc diſſerere velit, inſtituet potius diſputationem de nominibus,

quam de re ipsâ, cuius natura ita debet distingui. In vtroque igitur affectu patet pudendum virile esse partem affectam, siue primariò illud fiat & ex dispositione idiopathicâ, siue secundariò propter alterius partis consensum, quæ istum affectum produxit vel fouet. Vnde patet ridiculam esse illorum opinionem, qui putant illum mulieribus contingere posse : illarum enim tentigo dicta spectat ad matricem & illius collum, vt in furore vterino dictum fuit. Iste morbus est in magnitudine vel quantitate auctâ præter naturam, cum intemperie & solutione continui, quia ad tumores refertur, ex quo oritur actionis læsio, nempe deprauatio. Cum enim ista penis arrectio naturalis debeat fieri per interualla, & quando natura cum voluptate intendit Veneri exercendæ propter generationem : hîc est perseuerans ob causæ morbificæ præsentiam & variis symptomatibus comitata, quæ omnino sunt aliena à constitutione naturali.

Causæ autem proximæ & continentes vtriusque affectus ex dictis satis patent, nempe in satyriasi humor acer, mordax & inflãmans: in priapismo flatus distendẽs. Antecedentes verò & primariæ multiplices esse possunt: nam ad satyriasim producendam certum est multum facere temperamentum proprium, v.g. sanguineum aut biliosum, vel eorum qui ad elephantiasin sunt propensi, quique indesinenter arrigũt, & ad Venerẽ quasi æstro quodam & rabie incenduntur. Si quis diutius in coitu strictioris mulieris, vt puellæ laborauerit, ex Auicennæ sententia, facilè corripitur satyriasi ex attractione nimiâ humorum acriorum versus illam partem. Quod adhuc facilius fit, si vsus fuerit ante aliquod tempus alimentis vel medicamentis Venerẽ stimulãtibus, vt supra annotauimus. Nouimus etiam quosdam, qui post stuphas illas calidiores & inunctiones hydrargyri ad luem veneream profligandam, in eiusmodi tẽtiginem inciderunt, defluente materiâ virulentâ versus istam partem. Equitatio violenta ad id etiam multum potest, vehemensque & nimium affixa cogitatio libidinis exercendæ cum muliere expetitâ, vt amatoribus accidit. Illud etiam per morbos aliquando fieri non est omnino incredibile, vt in febribus, quando humor aliquis acrior defluit in hanc partem, in vlceribus vel renum vel ipsius pudendi, si ingens mordicatio ab illis excitetur in pene.

Quod ad priapismum verò spectat: Galenus *lib. 6 de locis affectis*, existimat istum flatum distendentem in pene colligi, vel ob materiam crassam in neruo illo fistuloso contentam, quam calor natiuus imbecillior exagitans, non potest discutere, sed in flatus copiosos conuertit. Vel ob arteriarum ora quæ in illam cauitatem desinunt immodicè patentia, & eiusmodi spiritus crassos in illius poros emittentia. Attamen hæc vltima causa non videtur admittenda, propterea quod si dehiscerent ita in hoc affectu arteriarum oscula, vix fieri posset, quin per illa non solum spiritus, sed etiam sanguis arteriosus efflueret, vnde inflammatio aut aneurismatis species subsequeretur, quod nemo tamen in priapismo animaduertit. Deinde spiritus isti arteriosi ita effusi quandam illic palpitationem inducerent, quam tamen Galenus in priapismo excludit. Neque esset qui priapismo tenetur, omnino expers libidinis & voluptatis, vt volunt omnes, si à causâ istâ contingeret : quinimo citò lipothymiæ superuenirent ab effusione materiæ istius spirituosæ. Est igitur verisimilius, meo quidem iudicio, fieri priapismum à priori tantum causâ, nempe eleuatione crassiorum spirituum siue flatuum ob materiam ita dispositam, & in pene collectam, aut aliunde deriuatam: vnde qui cibis vtuntur flatuosis, qui à Venere diutius abstinent, qui super renes cubant, aut lumbos cincturâ, vestibus aut alio onere insueto comprimunt, facilius hoc affectu corripiuntur. Atque hæc de causis.

Signa verò vtriusque affectus & partis affectæ primo quasi intuitu patent: quia tumor ille penis cum suis differentiis oculis est conspicuus, ipseque æger symptomata quibus affligitur, sponte sua profitetur. Causarum itaque cognitio perlustranda est, videndumque quid peccauerit aut adhuc sit in vitio ex parte rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam: talia enim nos deducent ad vniuscuiusque notitiam. In satyriasi enim causas ad caliditatem magis vergere certissimum est : in priapismo ad generationem flatulenti spiritus, vt supra fuit annotatum.

Nec est negligendus vterque affectus: quia magnitudinem & periculum continet, tam ratione partis affectæ, quæ est exquisitissimi sensus, habetque consensum insignẽ cum testibus, vasis spermaticis, & præcipuis corporis partibus: quã ipsius affectus, quia talis tumor in pene facile extinguit calorem natiuum partis, vnde sphacelus & gangræna sæpius exoritur : vel certè communicatâ materiâ & maligno vapore cordi vel cerebro succedit palpitatio, lipothymia, conuulsio, & similes affectus calamitosi. Qui

satyriasi

satyriasi diutius tentantur, incidunt in risum illum quem vocant sardonium, ex contractione partium faciei & oris, & cum pessimo & impudico delirio moriuntur. Respectu quorum tam satyriasis, quam priapismus inter acutos morbos recensentur à Galeno, qui suam historiam cito, id est septimo aut decimo quarto die peragunt. Priapismus tamen aliquando est paulò diuturnior.

ΘΕΡΑΠΕΙ´ΑΝ igitur illorum rite instituere oportet. Nam in satyriasi cum humorum acrimonia & inflammatio supponatur adesse: omnes causæ externæ ad temperandum eiusmodi feruorem & libidinis æstum erunt disponendæ: aër si sit calidior, refrigerandus in loco commodo, cubili etiam ad id comparato, quod foliis salicis, lactucæ, agni casti, rosarum & similium insterni potest: somnus alimentis refrigerantibus & temperantibus concilietur, quæ nihil conferunt aut parum seminis generationi: ideoque carnibus in totum earumque iusculis & vino abstinere debent. Vtantur pane aquâ fontis madefacto, iusculo prunorum, pomis acidioribus coctis, malis granatis, foliis lactucæ & portulacæ leuiter feruefactis & aceto irrigatis, sero lactis caprini refrigerato, & similibus paruâ quantitate sumptis, vt maceretur appetitus & libido extinguatur. Quod si vires omnino concidant, vt fit circa morbi vigorem, refocillentur sumpto pulli iusculo, cremore hordei, aut vino albo tenui & oligophoro bene diluto. Victus ergo sit tenuis & exquisitus, vt in acutis solet.

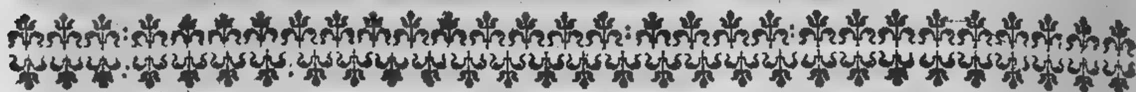
Remedia etiam maiora hic citò vsurpanda; nam & venæ sectio probatur, si adhuc constent vires, & non sit facta nimia seminis excretio: ita vt post basilicæ sectionem, etiam non inutile sit venas tali aut poplitis secare, quæ maximè reuellunt à partibus istis, vt docet Hippocrates de dysuriâ *Aphor. 36. sect. 6.* Aluus etiam mollienda clysteribus refrigerantibus & mollientibus frequenter repetitis. Bolus cassiæ aut dilutum illius instar julepi paratum, decoctum tamarindorum, aut syrupus rosatus solutiuus recens, exhiberi possunt ad leuem purgationem, quamuis alij in paratis & consuetis magis probent vomitum, vt humores sursum attrahantur. Expectanda igitur naturæ inclinatio, &, si legitima sit, iuuanda.

Interea julepis & apozematis refrigerantibus, vel emulsionibus seminum frigidorum bis aut ter in die sumptis, hic erit locus: succus cannæ virentis cum pauco sacchiaro coquitur in formam julepi & frequenter exhibitus multum prodesse solet. Neque etiam omittendæ iunctiones renum ex vnguento rosaceo, refrigerante Galeni & similibus, cum aquâ solani aut nymphææ dissoluto: imo fotus ex istis aquis cum pauco aceto instar oxycrati renibus & lumbis admotus. Lamina plumbi tenuissima & foraminibus multis peruia aceto perfunditur, vel hydrargyro fricatur, & renibus applicatur donec incalescat, tuncque remouetur, & alia vicissim imponitur. Practici in hoc affectu valde commendant caphuram, dummodo sit vera, non factitia, cuius puluerem linteolo interbastato includunt, aceto irrigant & admouent. Iubent vtraque manu illius frustulum contineri. Imo ipsi Arabes ad ℈ j. cum aquâ cucurbitulæ vel fontis exhibere audent, quod nobis non licet propter adulterationem istius medicamenti: alij contenti sunt illam inunctionibus & fotibus miscere: frusta cucurbitæ recentis maiora instar laminarum aquæ immersa admouentur alternatim lumbis, natibus & ipsi perinæo cum magno fructu.

Sunt etiam qui ægros istos satyriasi laborantes balneo aquæ tepentis aut subfrigidæ immergunt, donec calor faciei mutetur & quemdam horrorem persentiant. Verum hoc non est tentandum, nisi firmo sint admodum corpore & viribus. Melius erit epithema cordi & hepati frequenter adhibere, vt eiusmodi æstus & rabies temperetur. Quidam folia solani aut hyoscyami leuiter immersa in aquâ tepente, audent ipsi pudendo admouere, vel etiam vnguento populeone inungere, sed cauendum est ne partis calor natiuus extinguatur.

QVOD AD PRIAPISMVM VERO SPECTAT. Curatio illius magis expetit attenuantia & resoluentia, sine insigni tamen calore, vt isti flatus in pene collecti dissipari possint. Ideo præter victus rationem, quæ hic mediocris substantiæ & qualitatum esse debet: si quidem corpus videatur plethoricum & robustum, vena etiam secari poterit, parciori tamen manu, quam in satyriasi; & purgatio quædam institui per vomitum aut secessum, quæ & excrementorum naturam respiciat: adhibentur cucurbitulæ, frictiones & ligaturæ, superioribus corporis partibus potissimum. Sunt qui tabellas diagalangæ hic valde laudent, præcipue circa declinationem morbi, quarum ʒ ij. exhibent mane & serò cum paucâ aquâ fontis, in quâ semen coriandri fuerit maceratum.

Foris imponunt fotus ex decocto foliorum rutæ & viticis, cui addunt guttas aliquot aceti rosacei, totumque colem & perinæum inungunt frequenter cerato santalino, dissoluto cum oleo chamæmel. & addendo grana aliquot caphuræ. Mucilago seminis psyllij cum aquâ rutæ extracta eodem modo commendatur. Cataplasma etiam ex farinâ lentium & fabarum cum oxycrato dilutissimo paratum valde proderit. Si malum magis prorogetur, vnguenta aut cerata calidiora adhibentur ad validius discutiendum, quibus semper admiscent aliquid croci & caphuræ, imo etiam castorei, si res exposcat, post repetitam purgationem ex infuso agarici & syrupo rosato solutiuo, vel etiam senæ & anisi decocto. Atque hæc de curatione satyriaseos & priapismi, rarissimorum affectuum sufficiant.

CAPVT IV.

De gonorrhœa & pollutione nocturna.

GENITVRA siue semen virile est corpus album, spumosum & multis spiritibus turgens, cuius beneficio & interuentu dum in vtero muliebri retinetur, mas sibi similem procreat fœtum. Illius materia est quasi residuum tertiæ coctionis singularum partium, illarum ideam & speciem referens, quod ideo Auicennas quartum alimentum vocat, per vasa quatuor spermatica extra peritonæum prolabentia in epidydimida & testes defluens, vbi concoctum & certâ vi prolificâ donatum, refluit per eiaculatoria vasa in extremam vesicæ partem supra sphincterem illius, vbi adsunt corpora quædam glandosa, *prostatas* vocant recentiores anatomici, vnde coitus tempore erumpit magnâ cum voluptate & impetu in canalem virgæ, vt foras emittatur. Illius effusio tanti momenti est, vt idem Auicennas asserat, in corporibus debilitatis deteriorem esse vnam seminis guttam, quam quadraginta sanguinis amissas: ideoque circa sanitatem seruandam vel destruendam multum posse regimen quod seminis emissionem respicit.

Accidit igitur aliquando, vt constituto præter naturam semine vel partibus hisce genitalibus, materia ista effundatur sine tensione pudendi & voluptate continenter & quasi stillatim, alias inter dormiendum tantum & cum ludibriis quibusdam & insomniis venereis, sed summâ corporis debilitatione & molestiâ. Prior affectus dicitur gonorrhœa à perpetuo genituræ fluore: alter pollutio nocturna, Græcis ὀνειρωγμὸς, quod somniando contingat. Quæ fit in paroxysmo epileptico effusio seminis, contingit propter agitationem nimiam & quasi confricationem istarum partium, in principio illius. Si sub declinationem, ob earumdem resolutionem, quemadmodum stercoris & vrinæ emissio.

Vterque igitur affectus est symptoma in genere excretorum præter naturam, ob seminis vitium, aut dispositiones morbosas vasorum spermaticorum. Diximus esse *symptoma in genere excretorum præter naturam*, quia materia seminalis quæ retineri debet & concoqui, donec parata sit ad coitum exercendum, inutiliter hic effunditur, multasque noxas & incommoda non solum partibus genitalibus, sed etiam toti corpori adfert. Sequitur etiam vterque affectus duas potissimum causas, nempe seminis vitia, & dispositiones præter naturam vasorum spermaticorum. Nam quotiescunque semen nimia quantitate exuperat, vt in illis qui omnino coitu abstinent, fit vt stimulet facultatem expultricem vel inter dormiendum, vel vigilando, aliquando cum concursu imaginationis, aliquando sine illâ, vnde fit iste effluxus; cui coniungitur mala quædam qualitas, vt acrimonia, putredo, aut virus quoddam naturæ inimicum, quale videmus in illis qui lue vereâ correpti sunt, contingit naturam expellere per istos ductus, non solum materiam seminalem, sed etiam varia corporis excrementa diuersis coloribus prædita, vt quotidie licet obseruare.

Dispositiones autem seu morbi vasorum spermaticorum, ad quæ spectat iste affectus potius quam ad testes vel penem, quamuis penis ipse tandem exulceretur in lõgiori gonorrhœâ, sunt tres potissimùm, laxitas scilicet illorum nimia, inflammatio & vlcus. Sunt enim multi quibus partes istæ ita sunt relaxatæ, ob violentos scilicet concubitus

cubitus, vel alias causas, vt ex minimâ agitatione, aut ex primo contactu mulieris alicuius elegantioris, vel solo imaginationis motu statim effundant semen in vasis contentum: qui omnes valde sunt obnoxij gonorrhœæ & pollutionibus nocturnis, plurimumque ex illarum continuatione contabescunt. Alij verò, quibus scilicet vasa sunt firmiora, non incurrunt in istos affectus facilè; sed vbi grauius sese exercuerint, luctando, saltando, durius equitando, & similia præstando, quia calfaciunt valde renes & inflammant istas partes, attrahúntque violenter humores versus illas & vesicam, fit vt exorto illius ardore, meiant cum dolore, aliquid sanguinis cum vrinâ profundant, & ipsum etiam semen ex parastatis excutiant. Quod si ex fluxu putridi humoris aut seminis vitio tandem istæ partes exulcerentur, exoritur grauissima illa gonorrhœa, potissimum virulenta, & ex luis venereæ contagio profecta, quæ multos annos perseuerat, necnon nisi summâ difficultate curatur. Istas porro causas iuuant aëris intemperies, decubitus supinus, somnus longior, alimenta acriora, & similia, vel iuuando fluxum materiæ versus istas partes, vel materiam nouam generando, vt vnicuique patet.

Ista igitur omnia sunt signis diligenter distinguenda, vtrum à solo seminis vitio, vel dispositionibus morbosis vasorum spermaticorum contingant, aut vtrisque iunctis, vt fit aliquando. Quibus adest quantitas seminis exuperans, illi succulento sunt corpore & bene habito, ætate florenti, temperamento vt plurimum sanguineo; iocisque & comessationibus addicti, diuque à Venere abstinentes: Illi parum læduntur ab eiusmodi fluxu seminis, saltem in principio, illúdque cum quadam voluptate effundunt, & vrinæ ardore premuntur. Quod si semen propter acrimoniam, putrilaginem, aut malignam quandam virulentiam effundatur, præcessit victus ratio calfaciens & prauos succos suppeditans. Equitatio dura & diuturna, quæ multum renes calfacit, dilatat, & humores ad inferiora attrahit: decubitus in dorsum in plumeis culcitris præter morem, vel conuersio lumborum insueta ad ignem luculentum vel solis radios ardentiores: aut certè contagium adfuit elephanticum aut venereum, vt in illis qui coiuerunt cum impuris meretricibus: malus odor sentitur effusi seminis, colorque admodum deprauatus apparet, & vellicantur partes quas contingit, vnde pruritus, ardor, & aliquando exulceratio suscitantur. Peculiare est gonorrhœæ venereæ, vt sæpius comitata appareat bubonibus in inguine, vel pustulis malignis, quas cancrosas vocat vulgus, in balano, quia natura vndiquaque nititur virulentam illam labem excutere. Quando sola laxitas vasorum spermaticorum est causa istius effusionis, nullo dolore, vel ardoris sensu pene ad solam venereæ rei recordationem emittunt seminis liquidioris copiam, cui opem ferre volens natura, eò dimittit spiritus & humores, qui simul etiam effunduntur, & fluxum istum augent. Humidiore sunt vt plurimùm temperamento & rariore corporis habitu, vnde fit maxima resolutio & virium eneruatio. Contra verò præsente inflammatione aut vlcere in istis vasis, præcesserunt aut adhuc præsentes sunt causæ calfacientes & erodentes, ex quibus, si perseuerent, exoritur quidam tensionis sensus in his partibus & difficultas meiendi: vnde non parua aliquando suspicio calculi vesicæ oritur: facto vlcere non solum seminalis materia, sed etiam purulenta effluit, & sanies rubicunda. Ista igitur omnia accuratè perlustranda & distinguenda erunt.

Nec est contemnendus vterque affectus tam ratione speciei, cuius propagatio impeditur per istum effluxum; quam indiuidui, nempe ægrotantis, qui sensim contabescit, defraudatis scilicet partibus conuenienti alimoniâ, quæ per eiusmodi vacuationes præripitur: & propter dolorem, quando inflammatio vel vlcus adsunt. Satyrus quidam apud Hippocratem 6. *epidem.* ab anno vigesimo quinto semen in somnis effundebat, vsque ad trigesimum, quo tandem tabidus factus interiit. Laxitas enim vasorum spermaticorum, à quâ profectam fuisse illam pollutionem credibile est, quamuis non sit ita molesta ac aliæ causæ, tamen valde est periculosa propter curandi difficultatem, potissimum si sit natiua, aut ex immodico coitu, vel aliâ causâ violentâ contigerit. In lue venereâ aut elephantiasi vix curantur gonorrhœæ, nisi propriis antidotis expugnato morbo, & virulentia à qua pendet: víxque, si diutius perseuerent, euadere possunt penis exulcerationem sordidam, cui innascitur illa caruncula siue carnositas hodie multum celebrata, canalem virgæ obturans, & vrinæ ac seminis emissionem impediens. Vidimus etiam quosdam, qui ex profluuio eiusmodi putrente

& sordido inciderunt in periculum gangrænæ in hisce partibus cum denigratione penis.

Est igitur illis accuratè prospiciendum, habitâ potissimùm ratione causarum à quibus pendent. Quoniam verò vulgares nostræ gonorrhœæ in principio cum inflammatione & ardore vrinæ, vt plurimum sentiuntur, inflammatis nimirum parastatis, & renibus ac vicinis partibus: in progressu autem cessat aliquando illa acrimonia, & relaxatis tantum debilitatísque vasis spermaticis videtur effundi semen cum aliis humoribus, qui ex toto corpore delabuntur. Ideo poterimus hac methodo persequi curationem istius affectus, vt in principio illius habeamus rationem multitudinis seminis, inflammationis & exulcerationis quæ contingere potest: quibus sedatis partes roborandæ, & adstringentibus quasi consolidandæ videntur. Ad hanc enim curationem facilè reuocari poterit pollutio nocturna: siue primordium habeat à multitudine seminis, siue subsequatur laxitatem & infirmitatem vasorum.

Inchoanda igitur therapeia à regimine vitæ, quod in illis accuratum esse debet: quia à minimo etiam illius errore multum læduntur, vt sæpe obseruamus. Aëris igitur, domus, cubilis, vestium, & similium qualitates eligantur, quæ ad rem præsentem facere videbuntur pro maiore vel minore inflammationis ac doloris sensu: exercitationes quæcunque violentiores vitentur, potissimum quæ lumbos & renes calfaciunt, vt equitatio, saltatio, lucta, & similes. Coitus etiam non est hic vtilis contra vulgarem sententiam. Quamuis enim videatur exhaurire seminis aliquam quantitatem; attamen magis nocet attrahendo humores versus istas partes affectas, & vasa dilatando. Contineant igitur se in magnâ corporis & animi tranquillitate. Quod ad cibos & potum spectat, pauca sit eorum quantitas in principio & pauci nutrimenti, ne materia huic fluxui suppeditetur: qualitatibus refrigerent, & mulceant humoris acrimoniam, & partium intemperiem: si sordes multa vacuetur cum semine, leuiter detergeant; vbi iam depuratum fuerit corpus, adstringant modicè. Sit itaque pro potu aqua fontis, vel alia, quæ decoqui poterit cum paucâ liquiritiâ, hordeo & passulis integris. Si nolint vino abstinere, vtantur albo, oligophoro & bene lymphato, aut rubro adstringente. Panis sit albus, aut syncomistus pro conditione ægrotantis, non tamen valde recens, ne ita facile nutriat. Carnibus abstinere melius est, saltem in principio, aut illis parce vti, item ouis & similibus quæ sanguinis multum generant. Pisces potius concedantur; dummodo non sint frixi, piperati, aut cum vino, butyro, & aromatibus conditi: Iuscula carnium, si ab illis propter consuetudinem expetantur, alterentur foliis lactucæ, endiuiæ, portulacæ, borraginis, vuis acerbis, carne cucurbitæ & similibus. Propter delicatos conceduntur carnes pullorum & hœdorum teneriorum, potissimum declinante morbo, conditur æ caulium lactucæ, carnis cucurbitæ, prunorum & cerasorum acidorum. Poma etiam, tam cruda in robustioribus, quam cocta hic poterunt conferre ad refrigerandum: sub declinationem etiam cydonia, sorba, mespila & corneola. Quod ad lentium decoctum & substantiam spectat, parum hic mihi probantur, propter crassitiem & δυσπεψίαν. Imprimis ratio habenda ventriculi, qui multum solet debilitari in hoc morbo. Si assueti sint lactis potationi, poterunt eo aliquando vti leuiter cocto aut vstulato, vel addendo sacchari rosati parum matutinis horis. Alij tamen magis probant serum lactis, ad refrigerandum & leuiter detergendum, quæ omnia pro variis indicationibus erunt stabilienda.

Vt autem ad remedia veniamus, si magna sit inflammatio & acrimonia humoris fluentis, aut partium recipientium, potissimum in principio & præsente plethorâ sanguineâ: secanda est vena cubiti, & sanguis satis liberali manu educendus. Attamen si gonorrhœa contracta sit ex contagio elephanticæ aut lue venereâ affectæ mulieris multi reformidant hanc venæ sectionem ex superioribus partibus, ne simul cum sanguine virus illud transferatur in partes nobiles & interiora viscera: vnde mali labes multum augeretur: sicque malunt tunc confugere, si adsit dysuria, ad venas poplitis aut malleoli, ex *Aphorismo 36. sectionis sextæ, & quadragesimo-octauo, sectionis septimæ.*

Clysteres imprimis molles & blandi ex refrigerantibus & lenientibus compositi, valde erunt hic vtiles, si aluus sit adstricta, quia ex fæcum duriorum compressione multum afficiuntur vasa ista illis vicina. Purgatio etiam ex lenientibus frequenter repetita, quibus interiicientur iulepi, decocta, vel emulsiones ad temperandum & leuiter detergendum, secundum consuetas nobis formulas.

℞ Hordei

℞ Hordei integri, flor. violar. borrag. & nymphææ, ana M. j semin. melon. ʒ ij. foliorum lactucæ M. ß. seminis anisi ℈ j. Fiat decoctio ad ℔ j. in qua dissolue cassiæ recenter extractæ ex decocto maluarum ℥ j. olei violacei & amygdalarum dulcium sine igne extracti, ana ℥ j. ß. Fiat clyster, qui retineatur diu, & sæpius iteretur. Vomitorium quoque leue in assuetis, aut quibus natura videtur vergere ad superiora.

℞ Medullæ cassiæ fistularis optimæ & recentis ℥ j. Capiat in formam boli per se vel cum pauco saccharo: cui adde, si volueris leuiter adstringere & roborare, rhabarbari electi puluer. ℈ ij. Capiat bis aut ter. Aut si recuset boli formam.

℞ Hordei integri, liquir. rasæ, passular. purgat. & flor. cordial. ana P. j. seminis maluæ ʒ ß. tamarind. pinguium ℥ ß. Fiat decoctio in sero lactis caprini. Aliquando addi potest sena ad ʒ ij. vel iij. si humor sit crassior. In colaturæ ℥ iij. dissolue syrupi violacei ℥ j. cathol. ℥ ß. Fiat potio, detur mane vt moris est.

℞ Amygdalarum dulcium recentium & excorticat. ℥ j. ß. nucleorum pini recent. ℥ ß. semin. melon. & cucurbit. mundat. seminis lactucæ & papaueris albi, ana ʒ ij. Contundantur omnia in mortario marmoreo cum pistillo ligneo, affundendo decocti lactucæ & liquir. q. s. sacchari albissimi parum. Fiat emulsio pro quatuor dosibus, mane & sero sumendis. Reiterentur etiam si opus sit, aut vtatur sequenti iulepo.

℞ Syrup. violacei, de liquir. & cydonior. ana ℥ j. aquarum endiuiæ, maluarum & borraginis, ana ℥ iij. puluer. electuar. diatrag. frigidi ʒ j. Fiat iulep. pro tribus dosibus matutinis. In ingressu autem lecti sumat tunc conseruæ violar. & florum nenupharis, ana ʒ j. aut caulium lactucæ sacchar. condit. ℥ ß. Quibus ita institutis & peractis, ne materia quædam intus latitet & adhæreat partibus istis, solemus detergente cathartico celebratissimo vti, quo etiam vrinæ satis commodè expurgantur: nempe terebinthinâ Venetâ optimè lotâ, vt caliditatem amittat, in hunc modum.

℞ Terebinth. optimæ & pellucidæ ʒ vj. vel ℥ ß. Lauetur optimè cum aquâ fontis, & lactucæ donec albescat: deinde reducatur in plures bolos, addendo puluer. liquir. vel diatrag. frigid. ʒ ß. Sumat inuolutos nebulis cum pauco vino albo aut syrup. capilli Veneris. Continuet illius vsum per tres dies continuos mane, si opus esse videatur. Si non possint deuorare istos bolos, sunt qui terebinthinam includunt ouo perforato & inanito. sicque illam hauriunt, vel ex cochleari sumunt cum syrupo capilli Veneris. Aut etiam in formam pilularum reducunt. Sed prior forma vtilior est, si ægro non sit ingrata.

Post terebinthinæ vsum, si fluxus adhuc perseueret, adstringentibus & roborantibus erit compescendus. Quidam laudant succum plantaginis coctum cum saccharo in formam syrupi, cuius dant ℥ j. mane & sero: alij semen illius & granorum kermes cum vitello oui sumptum ad ʒ j. Eodem modo ex corallo vtroque, terrâ sigillatâ, & paucâ liquiritia, fiat puluis, qui exhiberi poterit frequenter.

Multi laudant corticem radicum halicacabi puluer. & frequenter exhibitum ad ʒ j. cum aquâ chalybeatâ, aut pauco vino austero. Sunt qui in peruicaci gonorrhœa mittunt istos ægrotantes ad aquas thermales frigidas, vt Meynenses; vel acidulas, vt Spadenses, Niuernenses, aut Vallenses. Alij verò sublatâ iam omni acrimoniâ, & inflammatione committunt decocto sudorifico per quindecim aut viginti dies; ex decocto radicum chynæ, vel sarsæ parillæ. Quod si suspicio adsit contractæ luis venereæ, non omittunt etiam inunctiones ex hydrargyro, & similia suis locis tradita.

Quemadmodum autem istis remediis interius oppugnandus hic affectus, sic etiam externa non omnino negligenda ad compescendum feruorem in principio, & roborandas partes circa declinationem. Fotus ergo fiunt supra renes, & perinæum ex decocto radicum acetosæ, foliorum plantaginis, lactucæ, solani & maluarum, cum pauco semine lini & myrti: vel ex aquis stillatitiis nymphææ, solani, & rosarum, addendo aliquid pulueris triasantali: deinde inungantur dictæ partes cerato santalino, vnguento rosaceo, de cerusâ, aut refrigerante Galeni, additâ caphurâ, & aceti momento ad penetrationem. Lamina etiam plumbi, aquâ solani irrigata & renibus admota, hic prodesse poterit: vel si æstas vigeat, & renibus admota hic prodesse poterit: vel si æstas vigeat, folia vitis, cucurbitæ, solani,

ſolani, plantaginis, & agni caſti ſubſterni poterunt, vt illis dormiendo incubet. In delicatioribus poſſumus parare parua puluinaria ex roſis rubris & albis recentibus, quæ regioni renum admoueantur. Perinæo aliquando adhibetur emplaſtrum diapalma, emollitum cum oleo ſeminis papaueris albi, ſi habeatur, vel myrtino, ſed hoc circa finem iſtius fluxus vt roborentur partes.

De balnei verò ſiue ſemicupij aquæ tepentis vſu in hoc affectu dubitatur, vtrum præſcribi poſſit, quemadmodum in doloribus renum & veſicæ ex calculo, in dyſuria & ſimilibus, qui multum leniuntur illius adminiſtratione. Attamen quia gonorrhœa poſita eſt in magno humoris fluxu delabentis non ſolum ex vaſis iſtis ſpermaticis, ſed etiam ex toto corpore, quod colliquatur, & valde macreſcit diuturnitate temporis: ideo non ſatis tutum videtur hic balneum tepidum, ne magis laxentur viæ, fundantur humores, & attrahantur verſus partes iſtas imbecilliores. Ideo perſeuerante gonorrhœâ melius eſt balneo abſtinere. Quod ſi illa iam ſedatâ, videatur adhuc opus refectione & temperatione, non erit inutile illud præſcribere, admotis roborantibus, vt pane roſarum, ſacculo ex foliis myrti, lentiſci & ſimilium ſupra partes iſtas debilitatas.

Notandum etiam, quod hic affectus eſt valde obnoxius recidiuæ ex minimo vitæ errore, vt quotidianâ experientiâ compertum eſt, ideoque qui volunt ab eo in totum liberari, debent diu ſe continere ab eis quæ illum excitare, & reuocare poſſunt: nec prius ſe ordinariis vitæ actionibus committere, quam incipiant ſemen in paraſtatis colligere, retinere, & cum penis ſufficienti tenſione ac voluptate per interualla emittere. Atque hæc de gonorrhœâ & pollutionibus nocturnis.

CAPVT V.

De ramicibus ſeu variis herniarum ſpeciebus.

KHAH, Ramex & Hernia apud veteres præcipue ſignificant ſcroti tumores præter naturam à quacumque causâ oriantur. Per quamdam autem analogiam & ſimilitudinem cum tumoribus iſtis ſcroti, dicitur bubonocele hernia inguinis; omphalocele, hernia vmbilici rupti & tumentis; bronchocele, hernia gutturis; quando colli pars anterior impletur humore aut carne quadam fungosâ inſtar colis, quæ familiaris & quaſi vernacula exiſtit Alpinis hominibus, & aliis qui aëre craſſiore, aquiſque vtuntur niualibus.

Nos igitur aliis relictis peculiariter habemus hic agendum de herniâ ſcroti & eius variis ſpeciebus: quoniam hic affectus plurimum officit generationi, multis doloribus exercet ægrotantem, & vitæ periculum ſæpenumero inducit: tamque vulgaris hodie eſt in hac regione, vt vix decem reperias mares, inter quos pluſquam dimidia pars non detineatur hoc incommodo, plurimumque in eo curando ab empiricis operæ, ſed parum frugis inſtituitur.

Sciendum igitur eſt ex anatome, peritonæum tunicam, quà pertingit ad pubis extremitatem, elongari & productionem illam facere, per quam emittuntur vaſa ſpermatica in teſtes, rurſumque redeunt in veſicæ ceruicem; cum muſculo illo cremaſtere dicto ſiue ſuſpenſorio, qui eſt veluti appendix muſculorum epigaſtrij obliquorum internorum. Quotieſcunque ergo illa peritonæi productio vel dilatatur nimium, vel diſrumpitur violenter, inteſtinum colon, vnde ἐντεροκήλη; vel etiam omentum quod ἐπιπλοκήλην facit, deuoluitur per illam ſolutionem continui in bubones, aut inguina, vel vtrumque ſimul, ex quo fit ἐντεροεπιπλοκήλη, ibique tumorem parit, non quidem verum & humoralem, ſed imaginarium & tranſeuntem, vt loquuntur Practici noſtri: quia vbi primum ægrotante inuerſo repoſitum fuerit in cauitatem abdominis, inteſtinum illud vel omentum, ſtatim & eodem momento ceſſat eiuſmodi tumor. Quando autem per illam productionem humores quidam ſeroſi influunt in eamdem partem cum flatibus multis, aut ſine eis, vel ibidem per congeſtionem colliguntur, oritur verus tumor aquoſus aut flatuoſus, tanquam hydrops particularis, ad œdematis naturam accedens, vnde ὑδροκήλη καὶ πνευματοκήλη oriuntur. Quod ſi caro ſuperflua colligatur & accreſcat circa teſtes, eoſque in magnitudinem eleuet, fit tumor, qui apud authores noſtros ὑπερσάρκωσις vocatur; in ſcroto autem σαρκοκήλη: quemadmodum

admodum ex inflatis aut dilatatis venis peculiaribus testium aut scroti generatur κιρσοκήλη: pars enim illa instar varicum intumescit inæqualiter secundum internam vel externam superficiem. Vnde patet omnes istas hernias scroti conuenire secundum formalem illam rationem, quatenus attollunt & eleuant istam partem in molem, & magnitudinem præter naturam: multum autem in suâ naturâ & causis propriis discrepare. Ideo liceat nobis morbum hunc ita describere: tumorem scilicet præter naturam inguinis & scroti ob prolabentem partem aliquam, aut humorem in illius cauitatem, rupto aut dilatato peritonæo, vel ibidem collectam materiam ex pro prio partis vitio. Quæ definitio ex supradictis sufficienter patet. Attamen causæ diligentius adhuc sunt perlustrandæ. Etenim certum est intestinum ileum omnium longissimum, quod subter vmbilicum ad ilia & coxas vtrinque positum est, prolabi in scrotum, potius quam colon, quod firmiter vicinis adhæret partibus; vel cœcum, quod est breuissimum; vel cætera, quæ sunt ab inguine & scroto nimis remota: prolabi inquam solum vel cum omento, aut solum omentum, quotiescunque membrum illud continens & quasi circumuoluens omnes abdominis partes interiores, patitur aliquam solutionem suæ vnitatis, vtpote rupturam siue crepaturam, aut dilatationem insignem, per quas datur via & egressus hisce partibus ob naturale pondus quo feruntur ad decliuia, & quamdam lubricitatem, propter quam facile penetrant illud spatium siue aperturam. Quæcunque igitur disrumpere, aut relaxare valent istam peritonæi productionem, illa habenda erunt pro causis remotioribus istius herniæ intestinalis vel omenti: siue sint res naturales, non naturales, aut præter naturam: nam constat certâ experientiâ vitium hoc aliquando esse hæreditarium: quia ab ortu pueros multos infestat ob laxitatem & mollitiem natiuam istius partis: aliis contingit ob temperamentum humidius, vt pituitosum, vel quibus venter inferior naturaliter multis scatet excrementis. Res vero externæ, tam necessariæ dictæ, quam fortuitæ hic multum possunt. Nam aër austrinus, pluuiosus, aut vaporibus multis refertus, vt in eis locis quæ ad flumina, lacus, aut paludes sita sunt, multum valet ad relaxandam membranæ istius firmitatem. Sic etiam alimenta multum humectantia & emollientia, vnde in hac regione propter olei vsum frequentem creduntur tot herniæ grassari. In infantibus lac nutricis liquidum & serosum nimis accusatur: In aliis piscium, fructuum horæorum, herbarum, iusculorum vsus & aquæ potio largior creduntur huic parti laxitatem inferre. Sed ad ruptionem illius, seu crepaturam excitandam nihil est potentius quam res illæ violentæ, quas non necessarias vocant, vt ictus, casus, tussis violenta, clamor ingens, & vociferatio, vt in tibicinibus & concionatoribus contingit frequenter, in pueris vagitus, in adultis subleuatio oneris nimij, equitatio durior, luctatio, saltatio laboriosa, iaculatio, & similia, quibus violenter & subitò abrumpitur ista membrana. Obseruatum est etiam in illis qui duriores habent alui fæces, dum nimio nixu illas excernere conantur, sæpe fieri vt diuellatur ista peritonæi productio: quod eodem modo contingere potest ob flatuum copiam. Quidam etiam existimant ad id præstandum coitum nimium plurimùm valere, saltem ad augendum affectum, non est dubium quin multum possit.

RELIQVA DESIDERANTVR. Author enim, dum huncce tractatum prælegeret Auditoribus, lethali morbo correptus interiit; magno sanè Reipublicæ damno, præsertim Medicæ; ac potissimum Facultatis Monspeliensis, cuius Decanus & Columen erat. In gratiam autem φιλιάτρων*, eumdem tractatum, licet imperfectum cæteris adiungere volui; necnon sequentia eiusdem Authoris fragmenta, videlicet* Exercitationem in librum Hippocratis περὶ φύσιος ἀνθρώπου*: cuius magnam partem publicè interpretatus est anno* 1586. *iuuenis & Baccalaureus, PRO CVRSIBVS, vt vocant; postea subiturus Examina quinque, vt moris est, cùm Licentiatûs gradum ambiret.* 2. Explicationem quintæ sectionis Aphorismorum Hippocratis. 3. Commentarium in tertium librum Ἐπιδημιῶν Hippocratis, nempe duodecim historiarum, & constitutionis pestilentis. 4. Principium explicationis libri Hippocratis περὶ παθῶν*, quam persequi & absoluere non potuit, interpellatus precibus plurium studiosorum, alium tractatum vt explicaret, obnixè rogantium.*

IOANNIS VARANDÆI
EXERCITATIO IN LIBRVM HIPPOCRATIS
ΠΕΡῚ ΦΎΣΙΟΣ ἈΝΘΡΏΠΟΥ: DE NATVRA HVMANA,
PRO CVRSIBVS.

PRÆFATIO.

ICTVRIS olim apud Athenienses Oratoribus, (Viri clarissimi) qui dicendi illis potestatem fecisset, præfari solitum legimus, ἄνευ προοιμίων καὶ πάθων, ut scilicet sine procemiis & affectibus causas coram Iudicibus agerent: Mihi contrà totum hoc legendo trimestre spatium decursuro, & de re Medicâ, quæ ut contenta est doceri, sic plerumque ornari respuit, apud vos Iudices conscriptos mihi acturo, nulla satis conueniens aut affectibus plena præfatio occurrit, quâ tantum hoc meum inceptum excusem, & vestram mihi conciliem beneuolentiam, quâ potissimùm fretus tantum negotium suscipere ausus sum. Colueram ego diu & certo animi proposito tutissima Harpocratis & Angeronæ, hoc est, silentij sacra, cuius ἀκινδυνότατον præmium vocat maximus Philosophorum; Cogitans nimirum apud me, nihil esse magis arduum aut difficile, quàm publicè profiteri, cùm non solùm perfectâ artis cognitione, sed etiam ingenti facundiâ & dicendi facilitate illum instructum esse conueniat, qui peritiæ suæ publicum specimen exhibere cupit; Qui enim quod sciant, id oratione perspicuâ atque disertâ explicare non possunt, idipsum quod sciunt, iuxta Periclis apud Thucydidem sententiam, nescire videntur. Adde quòd multi falsâ quadam persuasione, dum se artis cognitionem assecutos arbitrantur, vbi ad rem accesserint propius, καθάπερ χρυσὸς φαῦλος ἐν πυρὶ κρίνονται, inquit summus Hippocrates, vt aurum adulterinum igne, sic illi opere iudicantur. His ego tantis facilè territus difficultatibus, qui oraculum illud γνῶθι σεαυτὸν, quasi mihimet responsum semper obseruaui, decreueram perpetuò tacere, & mea exilia mihi tenuissimo solùm habere, hósque versiculos ad instituti obseruationem crebriùs repetebam:

Stulte caue pedibus montem perrepere nudis,
Quippe rubis tribulísque viret mons vndique densis;

Cùm tamen derepente sententiam mutaui, & me ad aliquid audendum excitaui. Tu mihi huius audaciæ & honesti conatus author & dux extitisti, diuine Stagyrita, qui in Ethico opere non minùs bona nostra quàm defectus cognoscenda esse arbitraris, vbi etiam pusilli animi homines τὶ κακὸν ἔχειν, ἐκ τοῦ μὴ ἀξιοῦν ἑαυτοὺς τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀγνοεῖν ἑαυτοὺς, verissimè pronunciasti. Non parum adiecit animi, quod proditum est à summo Hippocrate, Tempus ac studium artem peruiam & processus manifestos facere. Ego itaque cùm tempus & studium omne in perdiscendis Medicinæ præceptis collocarim, omnem industriam, non repugnante fortassis naturâ, adhibuerim, φιλόπονος & παιδομαθὴς existam. Quis me malus genius prohibessit, ne præmia illa consequar, quæ vnicuique optare licet honestè? Hæc de me dicta, ab omnibus eo animo

excipi cupio (doctissimi Commilitones) quo prolata sunt. Cùm notissimum sit, finem vltimum & principalem, qui eius cuius finis est, perfectio, & causa prima intentionalis dicitur, multos intermedios & subordinatos habere, quibus ad illum proportionatis & adeptis, nondum tamen acquiescit efficiens, donec ad finem illum, propter quem peruenerit. Denique cùm sciatis, finem omnium artium & disciplinarum inuentores ad eas inueniendas tripliciter mouisse, vel tanquam necessarium, vel tanquam vtilem, vel tanquam delectabilem, Medicinam quidem necessariam omnes fatentur, propter ingenitam nobis contrariarum qualitatum discordiam, quæ à quolibet excessu proportionata, in gradum conuenientem per contrarium reduci exigit, nisi omnimodam dissolutionem subsequi velimus; vtilem etiam dupliciter, habitâ nimirum ratione ægri ac Medici. Delectabilem denique illam redditam tum demum puto, cùm primarij artis nostræ Architectones, Scholas in quibus à Philosophis philosophicâ methodo & disceretur & doceretur, legibus eximiis institutas, & præmiis honestis decoratas reliquerunt; tanta fuit maiorum nostrorum in hac nobilissimâ arte ornandâ cura & sedulitas! Hoc fuit studium summorum virorum, in hac instituendâ Academiâ Monspeliensi, illa cautio vt nulli nisi bene merito in illam irrepere liceret. Hinc tot examina & probatoriæ censuræ, quibus veluti gradibus ad summum artis nostræ fastigium ascenditur. Hinc legendi illa munera Baccalaureis ad maiora spirantibus imposita, quæ vulgò Cursus *dicuntur, quasi nullus Medici nomine sit donandus, nisi qui totam artem à carceribus ad metam vsque decurrerit. Viam hanc olim à magnis & præstantissimis viris tritam, ego vestigia illorum colligens, hodie ingredior, à cuius tramite si aliquando propter imperitiam aberraro, aut propter difficultates & obices plurimos sæpius offendero, pænámne ideò an veniam potiùs merebor? cùm in rebus magnis etiam voluisse sat sit, atque difficile sit ea ἄπρακλον præstare, quæ vix periti practici perficere possunt, Philosophiæ nimirum catholica præcepta & generales notiones particularibus & angustis Medicinæ theorematis appositè coniungere. Quicquid sit, mihi Nulla laborum, O socij, noua nunc facies, inopináve surgit, Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi. Vos itaque (Commilitones & Iudices æquissimi) mihi iam initiaturo linguis animísque fauete, rudiores nostras explicationes & sensus ἀναισθητοτάτως benignè excipite, vt si quando vobis idem erit propositum pensum, talem consequi possitis beneuolentiam, qualem mihi exhibueritis. Atque hæc præfationis gratiâ dixisse sufficiat, nunc ad rem propiùs accedo. Propositus mihi Hippocratis de naturâ humanâ libellus, cùm in confinio naturalis scientiæ positus sit, illi ac Medicinæ conterminus, operæ pretium esse videtur, vt priusquàm ad eius interpretationem aggrediamur, τῶν λεγομένων causâ, vulgaris illius & celebrati axiomatis veritatem inquiramus, quò asserunt, Physicum ibi desinere, vbi incipit Medicus, vicissimque Medicum incipere, vbi definit Physicus. Quæ sententia eo modo accipienda esse videtur, quod scilicet Medicina subalternata sit scientiæ naturali, tanquam superiori. Dedit nobis huius disputationis ansam Hippocrates statim initio huius libri, vbi ait,* Qui de naturâ humanâ vlterius quàm ad Medicinam pertinet, disputantes audire consueuit, *quasi limites quidam & fines Medicinæ à summo Hippocrate circumscripti sint, quos Medico, quatenus Medicus est, transilire non liceat, sed quando superiores scientiâ suâ quæstiones aggreditur, tum eas vel quasi suppositas recipere debere, vel de eis non iam prout Medicum, sed vt Physicus est, disputare. Non pauci primæque notæ viri huic opinioni refragantur, & contrà argumentis satis verisimilibus contendunt. Medicina, inquiunt illi, non minùs ipsâ Philosophiâ naturali est scientia, cùm in eâ & demonstrationes & conclusiones fiant, tracténtque & Medici & Philosophi pariter de rebus naturalibus, elementis, temperamentis, mistionibus elementorum, nullo respectu habito ad superiorem scien-*

 tiam,

tiam, sed ex communibus omnium disciplinarum principiis suas inferunt conclusiones. Præterea quemadmodum potentiæ ab obiectis diuersitatem & vnitatem sortiuntur, sic scientiæ à diuersitate subiecti, vtque sensus, sic illæ & res de quibus extant, variè secantur. Cùm igitur res, de quâ Medicinâ existit, sit ab aliis rebus alia, de quibus scientiæ sunt aliæ, Medicina erit ab omnibus aliis distincta & independens. Vrgent aliâ ratione Aristotelicâ, qui in proœmio operis Metaphysici; eas scientias prius inuentas esse asserit, quæ generi humano magis sunt necessariæ; At Medicinam simpliciter & magis necessariam naturali, quis inficiabitur? Sequitur ergo illam prius inuentam naturali scientiâ, & per consequens nullo modo ab eâ dependere. Addunt authoritatem Galeni, 9. de placitis Hippocrat. dicentis, Medicinam meliùs probare posse quæ sunt suæ facultatis, quàm Philosophiam, nimirum quòd à sensibus & ratione argumenta ducere possit, Philosophus verò de illis agat sæpe, quæ à sensibus sunt remota, adeò vt ex illis nulla probatio sumi valeat. Sunt qui rem istam vlteriùs peruideant, & cum notissimum sit eam Medicinæ partem quæ Physiologica tractat, petitis manifestè à naturali scientiâ principiis, de rebus naturalibus ad hominem relatis disputare, negant illi Physiologiam Medicinæ esse partem, ac miseram è Medicinæ censu extrudunt. His ego hominibus Æsculapium cum Musis magis propitium exopto, qui Medicinam à matris Philosophiæ, & totius humanitatis gremio excludere conantur, vt eos qui Medicinam profitentur, vilissimos artifices, χειρώνακτας, βαναύσους, & ἀποχειροβιότους efficiant; Qui cùm Medici sint, ad illorum accessisse insaniam mihi videntur, quos Galenus tam insulsos fuisse ait, vt non minùs absurdum esse putarent, Medicum Philosophiæ operam dare, quàm si quis granum milij perforare vellet. An nesciunt, notitias illas partes esse artis, sine quibus ars ipsa cognosci vel finis artis attingi non potest, vt est apud Galenum lib. de partibus artis Med. At sine notitiâ humorum, temperamentorum, partium, facultatum, de quibus in Physiologiâ agitur, neque Medicinæ cognitio haberi, neque finis illius attingi potest. Ergo pars erit Medicinæ Physiologia, quæ cum sua petat à Philosophiâ naturali principia, sequitur totam Medicinam, quatenus theorica, hoc est, quatenus in præcepta redacta est, naturali scientiæ subiacere. Quæ enim ratio est, cur Medicina nequit ex frequenti tantùm operatione comparari, vt aliæ artes? Nonne quia ex naturâ suâ sumit principia, & maximam sui partem, ad cuius cognitionem doctrina & naturæ explicatio, non operatio confert? Quodcunque autem accipitur in aliâ probatum scientiâ, id declarat & demonstrat illam scientiam, in quâ illud probatum est, superiorem; illam verò quæ accipit, inferiorem.

Videamus igitur quomodo sententiam nostram stabilire, & aduersantium obiectionibus respondere possimus. Si quidem authoritatibus Philosophorum & Medicorum velut certis probationibus vti necesse sit, iam causa peracta est, vicimus. Omnium enim communis consensus, & Medicum ibi incipere, vbi desinit Physicus, & Medicinam naturali scientiæ subalternatam esse confirmat. Aristoteles hæc conceptis expressit verbis, lib. de longit. & breuit. vitæ, de sensu & sensili, lib. de sanit. & ægrit. Physici esse dixit, sanitatis & morbi inuenire principia. Idem probare videtur 12 Metaph. Vniuersalia, inquit ille, & mediata principia sunt omnium eadem, quæ autem sic sunt, vnum ab alio necessitate quadam dependent. Galenus libro qui introductio inscribitur; Rerum naturæ cognitionem necessariam esse Medico, hoc potissimùm nomine ait, quod nisi naturalibus anteà cognitis, ea quæ à naturali habitu recedunt, cognoscere nequeat. Tertio autem de crisib. eum qui Medicinæ principia indicare cognatur, id non solùm vt Medicum agere, sed vt Physicum asserit. Eadem confirmant Auicennas, Haly, & Auerrhoës, in proœmio Collectaneorum. Sed quid hac de re sentiat summus Hippocrates, in primis considerandum,

randum, cui Cornelius Celſus falsò imponere voluit, cum Medicinam à ſtudio Philoſophiæ ſeparaſſe, huiuſque rei nos ſatis ſuperque certos efficiet, huius libri, quem interpretandum ſuſcepimus, explicatio, in quo argumentis partim ex Phyſicâ petitis & creditis, partim Medicis, hoc eſt, poſterioriſticis, rerum omnium prima elementa adſtruit. Sed præterea audiamus verba illius libro de veteri Medicina. Qui de Medicinâ ſcribere aggreſſi ſunt, illi ſibi pro hypotheſi & fundamento à Philoſophiâ accepto poſuerunt, θερμὸν, ἢ ψυχρὸν, ἢ ὑγρὸν, ἢ ξηρὸν, calidum, frigidum, humidum, ſiccum: *Deinde,* Neceſſarium mihi videtur, *ait ille,* omni Medico περὶ φύσιος εἰδέναι, καὶ πάνυ σπουδάσαι ὡς εἴσεται, vt de naturâ ſciat, & illam cognoſcat, *non quidem* ἁπλῶς, *id eſt, ſimpliciter, quod eſt Phyſici; ſed vt ille adiungit,* ὡς ἕκαστα ἔχει πρὸς τὸν ἄνθρωπον, quemadmodum omnia ſe habent ad hominem. *Ergo iuxta ſummi Hippocratis ſententiam Medicina particularis eſt ſcientia, quæ vniuerſalia naturalis ſcientiæ dogmata magis ſtrictè ad hominis, proprij quippe ſubiecti, contemplationem refert. Sed apertiſſimis his authoritatum momentis, rationum pondera adiungamus, quæ commodè huius ſyllogiſmi ambitu continebuntur. Subalternatæ vocantur illæ ſcientiæ, quæ cum partes alterius non ſint, ab eâ tamen ſuas probationes & principia ſumunt. Medicina probationes ſuas & principia à naturali ſcientia ſumit, cùm tamen pars eius non ſit. Ergo Medicina ſcientiæ naturali eſt ſubalternata. Maioris propoſitionis veritas hinc eluceſcit, quod cùm res ſint eſſentialiter ordinatæ, vt à Metaphyſico probatur, neceſſe eſt pariter ſcientias quæ de rebus extant, ordinatas eſſe. In his autem ſic ordinatis, poſterioris cognitio perfecta, pendet à prioris cognitione, quoniam ſcire eſt per cauſæ adeptionem, vt habetur primo poſteriorum. Præterea; nulla ſcientia proprium poteſt ſtabilire aut probare ſubiectum. Si enim probaretur, hoc eſſet ex prioribus ipsâ, quid verò prius aut notius ſubiecto? Alioquin ſcientiarum fieret confuſio, vnaque in aliam coincideret, & demonſtratio de genere in genus deſcenderet per circulum, quem meritò damnauit ſummus veritatis æſymneta Ariſtoteles. Neceſſe itaque eſt ſubiectum tanquam creditum & probatum à ſuperiore ſcientiâ, in ſubordinatâ ac inferiore recipi: niſi fortaſſis dixeris etiam in eadem ſcientiâ ſubiectum probari demonſtratione quia ſeu poſterioriſtica, vt factum eſt à Galeno* 3. de arte, *quod nos tanquam nobis non repugnans concedimus, dummodò conſtet veram & prioriſticam demonſtrationem ſubiecti à ſuperiore ſcientia pendere. Hac itaque ſubalternatione probatâ, cui ſuperiori ſcientiæ ſubalternata & ſubiecta erit Medicina, quæ eſt omnium ſcientiarum particulariſſima, niſi ſcientiæ naturali? cuius non eſt pars, quia diuerſum à Phyſica, & proprium finem obtinet, & à qua principia ſua & notiones omnes repetit. Sit ſaltem hoc nomine illi valde addicta, quod in Philoſophia naturali de motu & mutatione tractatur, quæ ſunt veluti fomenta & origines omnium noſtrarum cognitionum, adeò vt Auerrhoi hac de cauſa videatur primus Philoſophus multa à naturali accipere. Denique cùm duplex ſit ſubalternationis modus, vnus quidem ratione ſubiecti, eò quòd ſubiectum ſit ſub ſubiecto, iuxta quem dicimus, Aſtronomiam ſubiici ſcientiæ naturali: Alter ratione principiorum, quæ ſcientia inferior ab alia accipit, vnde ponitur Aſtronomia ſubalternari Geometriæ & Arithmeticæ, ex quarum principiis & hypotheſibus omnia demonſtrat. Duplici hac ratione Medicina ſcientiæ naturali ſupponitur, ratione quidem principiorum, quoniam vltimæ concluſiones ſcientiæ naturalis, (vt ſatis patet) ſunt principia poſita & credita, non ratiocinatione comperta à Medico: Vnde Auerrhoës* 1. Collect. Medicina, *inquit,* eſt ars operatrix exiens ex principiis veris & naturalibus. *Ratione etiam ſubiecti. Corpus enim humanum ſanabile, quod Medicina conſiderat, ſub*

ambitu continetur scientiæ naturalis, quæ ens mobile, quatenus mobile, vel corpus mobile contemplatur. Neque hinc sequitur, naturalem scientiam & Medicinam vnicam esse, quia idem subiectum materialiter sumptum, non formaliter, potest à diuersis scientiis considerari. Quamuis enim Physicus & Medicus corpus humanum considerent, Physicus tamen vt est corpus naturale, Medicus vt est corpus sanabile. Et sic differunt formali obiecto. Dicet aliquis, esto Medicinam Philosophiæ naturali subalternatam esse: At Physiologiam Medicinæ partem esse non sequitur, cùm in illa ea tractentur, quæ Aristoteles tractauit libris, &c. *Respondemus nos Physiologiam Medicam Medicinæ esse partem, & à Philosophia naturali distinctam, &c. Dicet aliquis, quomodo asseris, ibi Medicam incipere, vbi desinit Physicus, certosque esse positos fines, qui vnum ab alio seiungant, cùm communis sit illis rerum multarum tractatio, quippe Medici ab elementis, mistionibus elementorum, temperamentis, initium sumunt, quæ docentur ab Aristotele* libris de cœlo, generat. & historiâ animalium: *Huic sic respondemus, Medicinam à Philosophia differre fine, materia quæ tractatur, tractationis modo. Fine quidem, qui vt est in Philosophia ad veritatem, sic in Medicina ad sanitatem consequendam: materiâ quæ tractatur; Nam etsi multâ habeat Medicus cum Philosopho communia, tamen partem illam, in qua tractat de sanitate tuenda, morbis curandis & præcauendis, conualescentium restauratione, quæ Analeptice dicitur, sibi propriam habet. Tractationis denique modo, quia dum volunt Medici probare, quæ sunt suæ tractationis, non minùs quàm Philosophi sua petunt ex Philosophia principia, sed illa contrahunt ad propriam tractationem. Probat Philosophus omnia animalia constare ex quatuor elementis, sed argumenta habet mutationem, alterationem, quæ omnibus animalibus contingunt: Hippocrates verò noster, vbi tantùm officio Medici fungitur, hominem probat ex eisdem elementis compositum, ex dolore, excretionibus humorum, diuersis morbis, & aliis rebus, quæ propriè ad Medicinam pertinent. Neque obstat quod obiiciebant alij, Medicinam tanquam magis humano generi necessariam, priùs ipsâ scientiâ naturali inuentam, ideoque ab illa non pendere. Concedimus quidem primò ex pluribus experientiis remedia fuisse comperta, quæ hominibus primariis non secùs quàm animalium generi, naturâ duce vel casu cognita fuere. At præcepta Medica & vniuersalia theoremata, quæ artem constituunt, nusquam nisi à Philosophis, & post inuentam naturalem Philosophiam fuisse reperta. Neque vrget authoritas Galeni, quia ibi Platonem tantùm reprehendit, omnia potiùs ratione quàm sensibus explorantem, cùm tamen illa de quibus erat quæstio, valde sensibus subiecta essent. Hisce omnibus & authoritatibus & rationibus abundè confecisse videmur, Medicum ibi incipere, vbi desinit Physicus, & Medicinam scientiæ naturali subalternatam esse. Quod vt maximè huic nostro instituto faciens, demonstrandum fuit.*

Vos interim (charissimi Commilitones & Iudices conscripti) quæcunque dicta sunt hactenus, & à me in posterum dicentur, beneuolo excipite animo, & siquando vobis à grauioribus vestris studiis, aliquid otij ad cursus meos honestandos supersit, eos vestrâ præsentiâ ornate; vt & me meorum errorum admoneatis, & diligentiæ meæ, siquæ fuerit, testimonium apud Ornatissimos Doctores feratis. Scio quidem viros ingenij acerrimi, atque iudicij candidissimi, si grauiora vestra respiciatis, hasce meas nugas facilè & meritò contempturos. Veniat tamen vobis in mentem, interponenda aliquando seriis & curis ludicra. Præterea hæc mihi, qui eisdem castris vobiscum milito, amicitiæ & societatis gratiâ deberi. Quod ad me; vtinam tantum possim, quantum cupio. Siquid de Hippocrate nostro scire cupietis, id ego vobiscum scire conabor.

LECTIO

LECTIO PRIMA.

Περὶ φύσιος ἀνθρώπου, *De Naturâ Humanâ.*

N primo huius libri limine, declaranda hæc quatuor veniunt, quis author, inscriptionis ratio, ordo doctrinæ cum breui huius libri summâ, & eiusdem vtilitas.

Legitimum esse hunc Hippocratis librum, tum ex ipsâ elocutione & Ionismo, tum quia sæpissimè de his quæ hîc præcepta tradidit, alibi mentionem faciat, clarum est atque manifestum. Hoc tamen de illâ tantùm parte dictum velimus, quæ prior est, & à nobis ζωῇ θεῷ explicabitur, omissis illis omnibus, quæ à variis authoribus huic libro annexa & interposita sunt. Ipso enim teste Galeno totus hic libellus ex multis conflatus, instructusque esse videtur. Quæ enim prima disputatio de elementis & humoribus agit, ea vt Hippocratis arti omnino consentanea recipitur, quemadmodum & secunda & breuior, quæ de morbis temporaneis tractat. Reliqua omnia dissona atque ab Hippocraticis dogmatis deuia sunt, quæ nos vt suppositiția relinquemus. Constat igitur primam huius libri partem totius Hippocraticæ artis veluti fundamentum continere, eamque nobis ab Hippocrate viro vt verè summo, sic omnium nobis bonorum authore traditam; Hippocrate, inquam illo, quem nos tanquam numen colimus, & cuius sententias oraculis Pythicis semper anteposuit Galenus; quem denique summus Aristoteles *in problem.* generi humano traditum diuinâ prouidentiâ dixit, vt nunquam peccantem & ἀμύμονα, atque ad absolutam artis medicæ perfectionem. De Coryphæi nostri laudibus agere superuacuum multis videbitur, cùm à nemine, excepto vno Thessalo imperitissimo, post hominum memoriam sit vituperatus, hæc tamen pauca quasi placandis eius manibus referam. Hippocrates Coüs ab Asclepiadarum familiâ, vir extra omnem iudicij humani aleam positus, diuinâ præditus naturâ, ex pa ruis atque ἰδιωτικοῖς ad magna & τεχνικὰ Medicinam euexit, votumque quod sibi proposuerat, *lib de arte.*, assecutus est, τὰ μὴ εὑρημένα ἐξευρίσκειν, καὶ τὸ τὰ ἡμίεργα ἐς τέλος ἐξεργάζεσθαι, *inuenit quæ nondum erant inuenta, & semiperfecta ad optatissimum finem perduxit*: nonnulla quidem obscurè, nihil tamen perperam scripsit Hippocratis μεγαλοψυχία: cuius postea interpretes fuere Plato. Aristoteles, Galenus. Quæ ille contractius dixerat, isti latiùs & fusiùs sunt persecuti, explicantes scrinia Hippocratica, quæ ille imperitis abstrusa, doctis commissa reliquerat. Denique quam inuenerat, sic tam feliciter exercuit Medicinam, vt per eum vaticinari videretur Apollo, & quibus remediis ad sanitatem ægri reuocarentur, & quâ die perfectè morbo liberarentur, non minus suis quàm posteris consulens, quos tantis affectos beneficiis, illum & coronâ aureâ donasse, & diuinis honoribus ornasse legimus. Salue senex venerande, Medicinæ parens, Philosophiæ instaurator clarissime, vtinam mihi tantum vitæ supersit, quæ ad tua fideliter ediscenda præcepta sufficiat! Tu mihi semper clarissimum eris sidus, ad cuius lucem vastissimâ artis nostræ maria sum peragraturus; Tu firmissima anchora, ad quam incertis opinionum fluctibus agitatus, confugere decreui. Sed hæc satis. Ad libri inscriptionem venio.

Inscribitur hic libellus περὶ φύσιος ἀνθρώπου, seu de naturâ humanâ: Ad cuius tituli dilucidam explicationem, nomen naturæ, eiusque varia significata clarius explananda.

Natura quidem vnica est, sed varia hominum ingenia, qui illam duplicem faciunt, pro diuerso eorum considerandi modo; Hinc Natura naturans, & Natura naturata; Natura Philosophica & Natura Medica; Natura indiuiduans, & Natura indiuiduata; Natura vniuersalis, & Natura particularis. Naturam illam naturantem qui dicit, quid aliud quàm Deum dicit? Qui prima est & infinita natura, prima causa omnium, naturæ particularis fatique creator & dominus, omnia per sese, & per causas secundas faciens. De quo sic Galenus 9. *de placitis*; *Quæ substantia sit naturæ, quæ nos & finxit & gubernat, non audeo pronuntiare; sed nostræ creationis authorem,*

thorem, vt omnibus hominibus mos est, Deum appello. Malunt alij hanc Naturam naturantem esse, non Deum ipsum optimum maximum, sed ordinariam Dei potestatem, vt fortunam eius voluntatem, vnde Hippocrates *de ratione victus*, φύσιν πάντες θεοὶ διεκόσμησαν, inquit, *Deus naturam ordinauit*: Alij ordinem connexionemque causarum cum effectibus, vt Stoici. Alij vim formarum omnium inferiorum à superioribus pendentium in effectione atque conseruatione, vt Astrologi: Alij animam mundi, πανσπερμίαν, vt Plato, quam ideò *in Timæo* φύσιν διαιωνίαν, id est, *æternam naturam* seu *æternitatem* vocat, & *in Philebo*, diuinis verbis & verè Theologicis expressit, μετὰ λόγου καὶ ζωῆς λόγῳ καὶ νῷ τὰ πάντα διακοσμοῦσα. Sit ergo hæc Natura Deus, aut Dei potestas, in hisce omnibus mundanis. Quid verò existat natura illa quam naturatam vocant, videamus. Natura φύσις παρὰ τὸ φύειν, hoc est, producere, parere, dicitur communiter, potentia rei innata, ingenium, indoles, virtus, natiuitas, natales, habitus, propositum: Quæ Philosophis, Boëtio potissimùm, in quatuor significata diuiditur.

Primò Natura generalissimè sumpta significat essentiam cuiuslibet substantiæ corporeæ & incorporeæ, essentiam quoque cuiuslibet accidentis sensibilis & insensibilis: tuncque planè est synonymum cum vocabulo essentiæ, rei, & entis; & sic definitur, natura est earum rerum quæ cùm sint, quoquo modo intellectu capi possunt.

Secundò generaliter Natura vocatur substantia tantùm incorporea vel corporea, sicque synonymum est prædicamento substantiæ.

Tertiò sumitur pro substantiâ tantùm corporeâ, quæ principium est motus & quietis per se & non per accidens, vt definita est ab Aristotele.

Quartò communiter & impropriè Natura Philosophis significat differentiam specificam, vt cùm dicimus aliam esse auri & argenti naturam; proprium aut accidens inseparabile, vt cùm dicimus, naturâ ignem calefacere, hominem naturâ ridere. Denique energiam & facultatem, vt cùm naturas herbarum, gemmarum, aut cuiuslibet rei vocamus.

Sit ergo Philosophis natura, vis quædam perpetua & certa rebus naturalibus insita necessariò, & sic instituta à Deo, vt eis certo cursu, virtute & exemplo suam materiam formamque suppeditet, atque accidentia superaddat, & cuiusque essentiæ regulam in corporibus conseruet. Atque cùm vim hanc, principium, & causam significabit, in prædicamento *ad aliquid* refertur: vbi verò denotabit corporis partem aut eius substantiam, quæ ex materiæ & formæ vnione consistit, tum in prædicamento substantiæ collocanda.

Habent Medici naturæ significata, arti suæ magis accommodata & proxima, naturamque tantùm particularem respiciunt, quæ est in rebus singularibus & indiuiduis substantiæ corporeæ, secundùm quam nomen causæ vel effectus tribuitur indiuiduo, vt cùm dico, ex Socrate isto nasci illum Calliam aut Platonem. Ideò Auerrhoës, *De tribus*, inquit, *rebus Natura dicitur, quarum vna est complexio, secunda virtus rectrix, tertia compositio.* Alij quatuor modis sumunt. Primò pro complexione seu temperamento, verbi gratia hoc est naturæ calidæ. Secundò pro compositione & virtute quam vocant regitiuam, quæ est omnium facultatum congeries. Tertiò pro consuetudine, vnde consuetudo altera dicitur natura. Quartò impropriè admodum, pro partibus generationi dicatis, quas Plinius naturalia appellat.

Natura significat Galeno facultatem, vt *lib. 3. de simpl. med. fac. cap. 13.* vbi medicamenta sensu simplicia, naturâ, hoc est, facultate composita esse scribit.

Natura aliquando Hippocrati denotat ingenium & indolem, vt *libro de decenti ornatu*, cùm asserit naturam, id est, ingenium ad artes ediscendas ἡγεμονικώτατον & principalissimum esse instrumentum.

Natura sumitur pro figurâ corporis, vt 1. *epid. Maximè moriebantur*, inquit Hippocrates, *quibus natura vergebat ad phthisin*, id est, corporis figura, pectus scilicet angustum, collum longius, scapulæ πτερυγώδεες, tibiæ incuruæ, &c.

Natura accipitur pro consuetudine, Hippocrati *lib. de alimento*, & Galeno 2. *ad Glauc. Communis & propria hominum natura, id est, consuetudo Medico est cognoscenda.*

Natura significat calidum innatum, vt *Aphorismo 15. libri primi.* Αἱ κοιλίαι χειμῶνος καὶ ἦρος θερμόταται φύσει, *Ventres hyeme calidissimi naturâ*, hoc est, calido innato, iuxta ipsius Galeni interpretationem, qui 2. *ad Glauc.* ait calorem natiuum esse vel virtutum substantiam, vel primarium ipsarum instrumentum. Calor

autem iste natiuus ideò natura vocatur, quod in mixtione omnibus præpolleat, atque cæteris collatus se habet vt agens & forma, cætera vt patiens & materia, propriũ quippe eius est homogenea componere, disgregare heterogenea. Quo pacto mixtorum corporum fieri generationem est necesse, vt scilicet vi agentis ea in vnum componantur, quæ naturæ mixti conueniunt, aliena separentur & secludantur. Itaque cùm generatio mixtorum omnium calori per se primò tribuatur, non immeritò calidum innatum dicitur, & à Stoicis definiebatur natura, *ignis arte progrediens ad generationem*, indicantibus rem illam quæ natura dicitur, esse in corporibus calorem certo quasi modo ab æternâ mente ordinatum, qui modus est quasi ars cuiuslibet speciei.

Natura denique magis propriè & accommodatè Medicis significat temperiem seu substantiam ex primis elementis conflatam, vt apparet ex *textu & comm. Aph. 2. lib. 3. & 51. lib. 2.* Quod conceptis verbis expressit Galen. *3. lib. temperam.* Cuius verba propter duplex & eloquentiæ & doctrinæ nectar, referre lubet; φύσιν, inquit ille, ὅταν εἴπω, τὴν ὅλην οὐσίαν τε καὶ κρᾶσιν λέγω, τὴν ἐκ τῶν πρώτων στοιχείων, θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ καὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ, id est, *Naturam cùm dico, substantiam totam & temperamentum significo ex primis elementis, calido, frigido, sicco & humido conflatum.* Hoc significato vtitur Hippocrates toto libro nobis proposito, vt cùm librum *de naturâ humanâ* inscripserit, idem sit ac si titulum illi fecisset, *De elementis ad hominis temperiem & compositionem concurrentibus*; vnde Galenus fidelissimus eius interpres, libro quem de eodem subiecto edidit, inscriptionem, vt omnes scitis, apposuit, *De elementis secundùm Hippocratis sententiam.* Omnes veterum libri, vt idem refert Galenus, *De naturâ* inscripti sunt, non de elementis, vt Melissi, Parmenidis, Empedoclis, Alcmœonis, Gorgiæ, Prodici, Aristotelis, Chrysippi, quamuis in illis tractationem elementorum absolutam tradiderint. Adde quòd hoc in libro, de multis agit Hippocrates, quæ ad elementorum tractationem non satis pertinere viderentur, vt humoribus, partibus, atque etiam morbis, & aliis ad Medicum maximè spectantibus, quæ meliùs sub naturæ nomine continentur. Quare optimè inscriptus est hic libellus, περὶ φύσιος ἀνθρώπου, seu *de naturâ humanâ.*

Ordinem docendi, quem Hippocrates hoc in libello obseruat, accuratiùs tenebimus, vbi aliquatenus explicando progressum fecerimus. Videtur nobis methodo cõpositiuâ hîc procedere, quòd à minimis ratione partibus incipiens, totã humani corporis compagem instruat, quamuis alij aliter sentiant. Hoc interim certum sit, omnia hoc in libello, tam eleganti, támque methodicâ tractatione doceri, vt nullus sit liber, quem huic conferre possimus, si methodum & docendorum consequentiam spectemus, atque ideò archetypus & exemplar aliorum dici potest. Totus hic liber in tres partes diuidi debet, facilioris doctrinæ gratiâ; in quarũ primâ post refutatas antiquorum de numero elementorum ineptas opiniones, docet Hippocrates, plura esse elementa quæ corpus humanum seu naturam humanam constituunt, idque sex præcipuis argumentis, quæ hîc breuiter non immutato ordine, vt quidam fecerunt, recensebimus. Primum est à dolore, quia vnum cùm contrario careat, dolore affici non possit, quia propter alterationem aut continui solutionem dolor contingit. Secundum à morborum & affectuum corpori nostro contingentium varietate: ægrorum enim quidam propter frigidam, alij propter siccam, atque humidam intemperiem improportionatam malè habent. Tertium à remediorum diuersitate. Ad quid enim, si vnũ sit, hoc est, ex vno constet corpus humanum, vnóque corripiatur affectu, diuersa illa & propemodum infinita remedia, quæ non solùm contrarietate speciei, sed etiam gradus diuisione, morbis opponuntur? Quartum petitum est à verisimili, si enim ipsa quæ vocantur elementa, non simplicia sint, sed quasi ex heterogeneis composita, vt potiùs elementata, quàm elementa dici mereantur, quomodo corpus humanum ex vno constabit, cùm etiam ipsa terra, quæ elementum dicitur, diuersis constet substantiis, acidâ, amarâ, dulci, & salsâ; ex quibus vnaquæque plantarum sibi magis familiarem & amicum ad nutritionem succum allectat? Quintum argumentum & maximè validum, ducitur à diuersâ rerum generatione. Quamuis enim mundus hic vnus sit, propter ordinem & continuationem partium inter se, atque vnione principij efficiẽtis & finis, non tamen vnione formæ informantis, aut vnione materiæ, quoniam ex contrariis, ac mutuâ corruptione inter se grassantibus partibus constitutus est, ac infinitas rerum species continet, quæ vno existente elemento, eóque immutabili, extare non possent. Sextum & vltimum, à resolutione manifesta mixtorum, quæ fit in diuersa elementa; vnde elegantissimus cecinit Poëta Lucretius:

Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, & ad sua secla recedunt.
Humor ad humorem, terreno corpore terra
Crescit, & ignem ignes repetunt, atque æthera æther.

Vnde quod terrenum fuit, terram; quod aëreum aërem; quod aqueum aquam fieri; quod igneum, supremam ignis regionem repetere in dissolutione vltimâ elementorum videmus. Atque hæc prima est libri pars, in quâ de elementis agitur.

Secunda pars disputationem continet de humoribus, quos plures, refutatis aliorum opinionibus, & reipsâ distinctos ac differentes esse demonstrat, idque his probationibus. Prima ab analogiâ, quia cùm priùs probatum sit, quatuor esse elementa, non vnum, quæ corpus nostrum constituunt, necesse sit etiam humores, quæ sensibilia sunt corporis nostri elementa, plures vno esse, atque distinctos, qui diuersas elementorum naturas referant. Secunda à temperie ducitur & intemperie, quia si vnicus esset humor, vnica tantùm esset temperies vel intemperies, quia morbus cùm ab aliquâ fiat causâ, & vna causa vnicum producat effectum, si vnicus esset humor, vnica esset intemperies, quod est falsum. Tertia probatio petita est à dissimilitudine substantiæ, quoniam alia est bilis, alia pituitæ, alia sanguinis, alia melancholiæ natura: differunt enim nomine, colore, formatione, caliditate, frigiditate, & humiditate. Quarta à causarum conseruantium & efficientium numero. Quinta demum probatio sumitur à catharticorum, id est, medicamentorum purgantium differentiâ, quorum alia χολαγωγὰ, alia φλεγμαγωγὰ, alia μελαναγωγὰ, alia ὑδραγωγὰ existunt, sempérque humorem sibi familiarem trahunt, quod non fieret, si non essent diuersi humores. Sex igitur argumenta præcipua sunt, quibus elementa quæ ratione percipiuntur, ad corporis nostri compositionem concurrere probat. Quinque autem, quibus sensibilia corporis elementa, humores nimirum quatuor esse demonstrat.

Superest tertia libri pars, in quâ probato elementorum & humorum numero, docet totum hoc vniuersum, veluti testari de hac diuersitate humorum, & elementorum differentia; cùm & ipsæ anni partes in excessu qualitatum, elementis & humoribus respondeant, vt æstas igni & bilioso humori; autumnus terræ & melancholico succo; hyems aquæ & pituitæ; ver aëri & sanguini purissimo: atque etiam ipsæ dierum horarúmque quadræ. Obiter etiam morborum secundùm anni tempestates vigentium, mentionem facit. Atque hæc est succincta huius libri summa, partis nimirum quam mihi interpretandam commisit Sapientissimus Cancellarius.

Ex his satis patere potest, quæ sit huius tractationis vtilitas, in quâ totius Philosophiæ & Medicinæ principia conclusa sunt, ex quâ Plato & Aristoteles suæ Philosophiæ exordia sumpserunt. Hic est fons limpidissimus, ex quo omnes riuuli illi orti sunt, qui amœnissimos Philosophorum Medicorúmque hortos irrigarunt. Hoc clarissimo latice si labra proluere, & diuturnam sitim explere poterimus, nequis nobis iactitet, aut Parnassi fontē caballinum, aut alia musarum pocula, tot Poëtis ac μυθολόγοις decantata, quæ nobis hîc pleno ebibenda haustu, summus præbuit Hippocrates.

LECTIO II.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Ὅστις μὲν εἴωθεν ἀκούειν λεγόντων ἀμφὶ τῆς φύσιος τῆς ἀνθρωπίνης, προσωτέρω ἢ ὁκόσον αὐτῆς ἐς ἰητρικὴν ἀφίκει, τούτῳ μὲν οὐκ ἐπιτήδειος ὅδε ὁ λόγος ἀκούειν· οὔτε γὰρ τὸ πάμπαν ἠέρα τὸν ἄνθρωπον εἶναι, οὔτε πῦρ, οὔτε ὕδωρ, οὔτε γῆν, οὔτ' ἄλλο οὐδὲν ὅτι μὴ φανερόν ἐστιν ἐν ἐὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἀλλὰ τοῖσι βουλομένοισι ταῦτα λέγειν, παρίημι.

QVI de naturâ humanâ vlteriùs quàm ad Medicinam pertinet, disputantes audire consueuit, ille non est aptus ad audiendum hunc sermonem. Neque enim ex toto hominem esse aërem dixero, neque ignem, neque aquam, neque terram, nec aliud quidpiam; quia non est manifestum vnum in homine esse. Sed talia dicere volentibus permitto.

Procœmium

PRoœmium hoc eſt totius libri breuiſſimum, in quo Philoſophorum more & finem propter quem hæc oratio ſit inſtituta, complectitur, & auditorem Medicum à prauis antiquorum opinionibus abducit Hippocratis. Cùm enim illi ſit propoſitum de primis elementis agere, quæ ad corporis humani conſtitutionem concurrunt, atque adeò aliorum malè ſentientium ſententias euellere, eos ſibi tantùm in diſciplinam committendos aſſerit, qui & liberam mentem, nulliſque erroribus præocupatam habeant, & qui certiſſimis demonſtrationibus, potiùs quàm vanis aſſertionibus fidem adhibeant. Neque enim voluit Hippocrates, eorum impugnare dementiam, qui vni tanquam ſcopulo opinioni adhærentes, nullâ ratione ſe ab eius complexu, etiam validiſſimâ, auelli aut abſtrahi patiebantur. Tam pertinaces enim & obſtinati fuerunt olim ſectarum cultores, vt qui ſe in familiam aliquam Philoſophorum dediſſet, ille (vt refert Galenus 3. *de locis affectis*) patriæ ſuæ miſeram vaſtationem, quàm ſectæ cui ſe addixerat, proditionem æquiori ferret animo. Proditionem autem putabant, ſi vera dicendo ab his eſſet diſſentiendum, quæ ſecta illa & hæreſis profitebatur. Horum imperitiæ & contentioni, quoniam ne ipſe quidem Æſculapius cum Muſis mederi poſſit, tanquam inſanabili correptos morbo cum prognoſtico relinquit Hippocrates, inquiens: *Non ſunt apti ad audiendum hunc ſermonem: permitto illis quæ volunt dicere.* Non tamen idcirco eorum omittit refutationem, qui philoſophiæ naturalis & Medicinæ fundamenta conuellere videbantur, candidis & φιλαρέτοις auditoribus maximè profuturam, iuxta illud, quod ſibi *lib. de arte* propoſuerat, ἐν τῇ τῆς τέχνης ἀποδέιξει, (ait ille) ἅμα καὶ τοὺς λόγους τῶν αἰσχύνειν αὐτὴν οἰομένων ἀναιρήσω id eſt, *in progreſſu artis, ſermones eorum qui illam impugnare, contendunt euellam*; iuxta agricolarum morem, qui noxiis & infelicibus herbis priùs agrum expurgant & euerrunt, quàm illi bonam ſementem committant. Sed quomodo hoc præſtet, videamus.

[*Neque enim in totum*, τὸ πάμπαν, *hominem aërem eſſe dixero*, *&c.*] Priſci Philoſohi, quicquid primum principium & elementum dixerunt, vt eſt 2. *Phyſic.* Id quoque communem eſſe ſingulorum ſenſibilium entium naturam ſtatuerunt, ſubſtantiamque eam dixerunt ſtabilem immobilémque permanere, formis omnibus per ſe priuatam, ſed ab eis quaſi ingredientibus & exeuntibus agitatam. Hanc itaque informem ſubſtantiam, & hominis & naturalium entium omnium, veram ac totam eſſe naturam aſſerebant; alia autem omnia iſtius ſubſtantiæ paſſiones, habitus, & diſpoſitiones eſſe. Quarum eas quæ facilè adimi auferríque poſſent, diſpoſitiones vocarunt, eas verò quæ ſtabiliores erant, habitus nominabant; rejectâ omni formâ ſubſtantiali, quam neque eſſe, neque naturam exiſtere contendebant, omnéſque formas ſub accidentibus reponebant. Primò, quòd omnis forma ſit in ſubiecto nimirum materiâ, quod proprium eſt accidentis. Secundò, quòd omnis forma adſit & abſit à materia ſine materiæ corruptione, pereuntibus omnibus formis incorrupta manet materia. Tertiò, quòd omnis forma ſit in materiâ, neque ſit pars eius, cùm materia ſimplex ſit, nec poſſit eſſe ſine materiâ, quæ ſunt omnes accidens conditiones. Itaque vnam tantùm naturam, vnum principium & elementum eſſe concludebant, nempe materiam; Quamuis enim ex Philoſophis antiquis, quidam plura aſſeruerunt principia, alij finita, alij verò infinita: nihilominus omnes hi qui plurima ſiue finita ſiue infinita poſuerunt principia; huiuſmodi omnia vnum ſecundùm genus & poteſtatem aſſeruere, vt videbitur. In eo igitur omnes conſentiunt: vnam eſſe naturam conſtituendam: ad illam verò aſſignandam & nominandam varij ſunt & multiplices. Alij ponebant vnum è quatuor elementis, alij duo, alij medium quid, alij atomos, alij partes ſimilares, alij quid infinitum.

Anaximander & Meliſſus vnum mobile & infinitum principium ponebant, quod neque aqua ſit, neque aër, neque aliquid eorum quæ elementa appellamus; ſed infinita quædam natura, ex quâ omnes cœli & mundi infiniti emanarint.

Diogenes Apolloniata, medium quid inter aërem & ignem.

Thales Mileſius, qui primus de naturâ ſcripſiſſe dicitur; aquam omnium principium eſſe ſtatuit, quoniam ad nutritionem educationemque aptiſſima eſſe videtur, cùm calor ipſe humido veluti vehiculo & pabulo viuat, & quæ interitura ſunt, priùs arida & ſicca euadant humidi priuatione. Præterea omnium animantium ſemen humidum maximè apparet, omniſque cibus & alimentum eſt ſucci & humidi plenum. Quare cùm aqua ſit maximè humida & ad cunctarũ rerum formationem educationemque conferat, ideò ipſam omnium rerum principium eſſe arbitratus eſt. Atque iuxta quoſdam ὕλη, quod materiam Græcis ſignificat, apud Syros aquam deſignat, hinc vligo apud Latinos; vnde nihil mirum ſi Græcorum ſapientes aquæ naturam

cùm materiæ naturâ vnam existimarint, qui linguam & literas à Camo Phœnice acceperant.

Terram, eò quòd ad motum valde est inepta, & ad mutationem segnissima, principium pauci statuerunt, vt Pherecides Syrus antiquissimus Philosophus, & Hesiodus Poëta, qui illam matrem ἀνδρῶν τε θεῶν τε, hominum & deorum vocat, vnde etiam antiquitus mater deorum Cybele pingi solebat, coronam turritam gerens.

Anaximenes vniuersi naturam, aërem esse infinitum & sempiternum docuit, ex cuius raritate densitateque, ac suarum affectionum mutatione, aliorum formas gigni putauit.

Heraclitus & Hippias Metapontinus, ignem principium mobile & finitum posuerunt. Cuncta enim volebant ex ignis raritate ac densitate fieri, omniaque in eum resolui: in ipsum atque ex ipso rerum omnium mutationem fieri. Præterea dicebant illi, elementum ex quo alia oriuntur, & in quod resoluuntur, minimum esse debere. At nihil igne aut tenuius aut subtilius, qui per cuncta recipitur, omnia alterans, digerens, efficiens.

Reliqui Philosophi, qui plura quidem vno elementa & principia agnoscebant, illa tamen omnia eadem secundùm genus & potestatem asserebant; vnde nihil aut parum ab eis differunt, qui vnum tantùm elementum ponebant, v.g. Xenophanes Colophonius aquam & terram, Hippo Rheginus ignem & aquam, Cenopides Chius ignem & aërem, Empedocles solus quatuor posuit elementa notissima, tanquam materiales causas, quas primas omnium radices appellauit: In eo autem à verâ & Hippocraticâ doctrinâ discessit, quòd hæc elementa immutabilia esse, & mixta non alteratione, sed solâ horum elementorum congregatione per amicitiam fieri, dissolui verò per litem asserebat. Neque volebat elementa hæc transmutari, sed quando ex aquâ verbi gratia fit aër, tunc aërem qui in aquâ continebatur, non gigni, sed latentem extrudi.

Rursus Philosophi illi, qui relictis elementis, alia sunt principia perscrutati, ab Hippocrate significati sunt, cum dicit, *Neque enim in totum hominem esse aërem dico, neque ignem, neque aquam, neque terram,* οὔτ' ἄλλο οὐδὲν, *neque aliud quippiam.* Hi verò Philosophi, modò opposito superioribus Philosophis, vnum statuerunt principium; illi namque ex vno multa, isti verò ex multis & infinitis vnum secundùm formam & potestatem faciunt, quales sunt, Asclepiades Bithynus, qui moles quasdam omni actione carentes; Pythagoras, qui numeros; Mathematici, qui superficies; Anaxagoras, qui infinitas particulas homæomeras & similares, vnde quidlibet ex quolibet fiat & insit.

Denique Democritus, Leucippus, & Epicurus, qui vacuum & atomos instituerunt, vocabantque atomos pusilla admodum corpuscula ἀκαρῆ indiuisibilia, qualia diceres ramenta illa quæ per rimas angustas, in radiis solaribus videntur.

Hoc intra immensum spatium volitare minuta
Corpora, quæ quoniam nequeant in frusta, minores
Nec findi in partes, quàm sint ea, nomine Graij
Dixerunt atomos, atque hinc elementa parentem
Naturam, & cunctis formare exordia rebus.

Dant igitur exordia rebus, iuxta eorum sententiam, atomi, ita vt per illarum congregationem & conglutinationem fiat generatio; quando autem diuiduntur & separantur, corruptio; quando vndique se contingunt, faciant actionem & passionem, idque in vacuo; cùm penetrant se, & vna subintrat in alteram, fiat augmentatio; vbi autem ordinem & situm permutârint, tunc fiat alteratio. Atque hæc de antiquorum Philosophorum opinionibus, quas omnes reijcit Hippocrates, cùm dicit, *Neque enim in totum hominem esse aërem dico, neque ignem, neque terram, neque aquam, neque aliud quippiam*: hoc potissimùm nomine quòd scientiæ naturalis & Medicinæ principia, omnino inuertant. Physicæ quidem, quoniam illa supponit motum & μεταβολὴν, id est, transmutationem, plura esse naturalia corpora, eáque motus & quietis principia habere, duplicem esse naturam, materiam scilicet & formam. Quod si vnicum sit ens (vt priores asserebant) & vniuocè de omnibus prædicetur, ista omnia fundamenta naturalis Philosophiæ corruunt. Medicinæ verò, quia illa pro hypothesibus habet alterationem, corporum transmutationem, eorumque affectus sanitatem & ægritudinem. Quæ contingere non possunt, vno existente principio, nihil patientur corpora nostra; aut si patiantur, vnum solummodò patientur; Quare & vnum erit medicamentum, vna ægritudo, vnus medendi modus. Si hoc sit, perit

perit tota facultas Medica, in quâ hoc maximè habetur artificiosum, propriis morbis propria & opportuna adhibere remedia, aliàs vnicuique peruia erit ars nostra; & minimè periculosa. De his quidem disputare ad Medicum non pertinet, quæ pro confesso in Medicinâ habentur, vt neque Geometris de Geometriæ principiis, aut aliis ad Geometriam non pertinentibus; Maximè tamen conueniebat summum Hippocratem tanquam Herculi proximum, ista opinionum monstra debellare, qui Artem Medicam erat conditurus. Ideóque quamuis dicat se illis, ea quæ dicere volebant, permittere, aggreditur tamen statim ad illorum refutationem, & adiungit: ὅτι μὴ φανερὸν ἐστὶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, *Non vnum in homine esse apparet.* Non est manifestum, hominem vnico constare elemento. Dicet aliquis; Quomodo asserit Hippocrates, non esse manifestum hominem vnico constare elemento, cùm neque etiam manifestum sit eum quatuor elementis constare? Neque enim quis in homine aut terram, aut ignem, aut aquam, aut aërem purum putum ostendere possit, non magis quàm in tetrapharmaco picem, resinam, ceram aut adipem. Respondemus, manifestum aliquid tripliciter dici, aut quod manifestum sit sensui, vt visui, auditui, &c. aut quod manifestum rationi, quandoquidem vt inquit alibi, *libro de arte*, Hippocrates, ὅσα τὴν τῶν ὀμμάτων ὄψιν ἐκφεύγει, ταῦτα τῇ τῆς γνώμης ὄψει κεκράτηται, id est, *Quæ oculorum intuitum effugiunt, illa oculo mentis consequenda*; Tertio dicitur manifestum vtrique, sensui quippe & rationi. Hominem vnico constare elemento, neque ratione conuincitur: pluribus verò constare, ipsi quidem sensui manifestum, propter partes similares, quæ sensibilia elementa vocantur, & humores qui primas elementorum naturas apertè repræsentant; Rationi etiam, propter rationes quas deinceps adiungit Hippocrates.

Sed quoniam hoc nomen *elementum*, quod sæpius inter loquendum vsurpamus, nobis aliquando propter homonymiam imponere posset, non temerè facere videbimur, si pro huius lectionis conclusione, varia illius significata distinguamus.

Elementum quasi alimentum dictum volunt Latini, eo quòd illis velut alimentis foueantur conseruentúrque corpora mista. Græci στοιχεῖον dicunt ab ordine, quòd illa quodam quasi inter se ordine constent. Elementum nomen est relationis, & in prædicamento ad aliquid. Non enim dicitur elementum, nisi relatione factâ ad compositum. Dicitur itaque primò & maximè communiter elementum, pro eo quod cuiusuis artis aut alterius rei compositionem ingreditur, vnde lateres, ligna, lapides, domus elementa; litteræ elementa syllabarum; Geometriæ elementa seu στοιχεῖα dicuntur γραμμαὶ, σημεῖα, ἐπίπεδα, γωνίαι, κύκλοι; lineæ, puncta, superficies, anguli, circuli, &c. eiusmodi.

Secundò elementum Metaphysicis, pro principio sumitur, ita vt prima & maximè vniuersalia tam simplicium quàm compositorum corporum principia, materia, & forma dicantur elementa. Quæ significatio maximè facit ad conciliandas Veterum controuersias, quorum alij de elementis illis vniuersalibus, alij de elementis propriè dictis intelligebant.

Tertiò, elementa Physicis maximè propriè significant, communia omnium compositorum corporum fundamenta, ignem, aërem, terram, & aquam, quæ prima corpora ex materiâ & formâ constituta sunt.

Quartò, elementa significant magis propria & propinqua, vt similares partes, quæ sensibilia elementa vocantur.

Quintò, horum media, animalibus omnibus sanguineis appropriata, sicut sunt quatuor humores, sanguis, pituita, bilis, & melancholia.

Ex his significatis tertium nobis tantùm hîc ex vsu est, quando nimirum elementum Physicâ vsurpatione significat vnum ex primis corporibus, quæ omnibus sunt compositis communia; cuius exactam definitionem tradidit Aristoteles 5. *Metaphys. cap.* 3. Elementum est principium corporeum simplex, ex quo fit aliquid cùm insit, & est indiuisibile secundùm speciem. Dicitur primò, corpus simplex, & principium corporeum, ad distinctionem aliorum principiorum, materiæ scilicet, formæ, & priuationis, quæ nec sunt corpus, res nec corporea, & ad differentiã corporis misti, quod minimè est simplex. Dicitur secundò, ex quo fit aliquid, quoniam elementa materiæ vicem obtinent. Dicitur tertiò, indiuisibile specie, ad differentiam materiæ, quæ cùm specie careat; secundùm illam diuidi non potest, & ad differentiam corporum mistorum, quæ partes habent diuersas, & specie differentes.

Et sic patet, quæ sint antiquorum de elementis opiniones, quare illas reiecerit Hippocrates, & quod sit proprium elementi significatum, eiúsque definitio.

LECTIO III.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Δοκέουσι δέ μοι οὐκ ὀρθῶς γινώσκειν οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες· γνώμῃ μὲν γὰρ τῇ αὐτέῃ πάντες χρέονται· λέγουσι δὲ οὐ ταυτά· ἀλλὰ τῆς μὲν γνώμης τὸν ἐπίλογον, τὸν αὐτὸν ποιέονται· φασὶ γὰρ ἕν τι εἶναι, ὅ, τί ἐστι· καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ ἕν τε καὶ τὸ πᾶν. κατὰ δὲ τὰ ὀνόματα οὐχ ὁμολογέουσι. λέγει δ' αὐτέων ὁ μέν τις φάσκων, ἠέρα τοῦτο εἶναι, τὸ ἕν τε καὶ τὸ πᾶν· ὁ δὲ πῦρ· ὁ δὲ ὕδωρ· ὁ δὲ γῆν· καὶ ἐπιλέγει ἕκαστος τῷ ἑωυτοῦ λόγῳ μαρτύριά τε καὶ τεκμήρια ἅ γε ἐστιν οὐδέν· ὅτι μὲν γὰρ τῇ αὐτέῃ γνώμῃ πάντες προσχρέονται, λέγουσι δ' οὐ τὰ αὐτὰ, δῆλον ὅτι οὐδὲ γινώσκουσιν αὐτά. γνοίη δ' ἂν τῷδέ τις μάλιστα παραγενόμενος αὐτέοισιν ἀντιλέγουσι· πρὸς γὰρ ἀλλήλους ἀντιλέγοντες οἱ αὐτοὶ ἄνδρες, τῶν αὐτέων ἐναντίον ἀκροατέων, οὐδέποτε τρεῖς ἐφεξῆς ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος περιγίνεται ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ· ἀλλὰ ποτὲ μὲν οὗτος ἐπικρατέει, ποτὲ δὲ οὗτος, ποτὲ δὲ ᾧ ἂν τύχῃ μάλιστα ἡ γλῶσσα ῥυεῖσα πρὸς τὸν ὄχλον· καίτοι δίκαιόν ἐστι τὸν φάντα ὀρθῶς γινώσκειν ἀμφὶ τῶν πραγμάτων, παρέχειν αἰεὶ ἐπικρατέοντα τὸν λόγον τὸν ἑωυτοῦ, εἴπερ ἐόντα γινώσκει, καὶ ὀρθῶς ἀποφαίνεται· ἀλλ' ἐμοί γε δοκέουσιν οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι σφᾶς αὐτοὺς καταβάλλειν ἐν τοῖσιν ὀνόμασι τῶν λόγων αὐτέων, ὑπὸ ἀσυνεσίης· τὸν δὲ Μελίσσου λόγον ὀρθοῦν·

TALIA autem dicentes, non bene ſentire mihi videntur. Vnicâ quidem vtuntur ſententiâ, non tamen eadem dicunt, ſed eundem inferunt epilogum (ſeu concluſionem.) *Dicunt enim vnum eſſe quod eſt, & idem eſſe vnum ac totum, circa autem nomina non conſentiunt. Alius enim ait, aërem hoc vnum eſſe & totum, alius ignem, alius aquam, alius terram. Addit etiam vnuſquiſque ad opinionem ſuam teſtimonia & ſigna, quæ nullius ſunt pretij. Quòd enim omnes vnâ ratiocinatione vtuntur, non autem eadem dicunt, oſtendit illos ignorare, quæ profitentur. Hoc quis maximè cognouerit, ſi illorum diſceptationibus interfuerit: Cùm enim inter ſe diſputant, iiſdem authoribus præſentibus, nunquam ter idem homo vincit in eodem ſermone, ſed modò hic, modò alter ſuperat, cui maximè fuerit lingua fluida ad populum. At æquum erat illum qui de rebus ſe rectè ſentire pronuntiaret, ſemper ſermonem ſuum victorem præbere, ſi vera cognoſceret, & rectè demonſtraret. Sed mihi videntur hi homines ſeipſos deſtruere in verbis ſuorum ſermonum propter imperitiam: Meliſſi verò opinionem ſtabilire.*

VEritas eſt adæquatio notionum quæ ſunt in intellectu, cum ipſis rebus, quam deinde oratione exprimimus, ita vt veritas primò ſit in ſpeciebus iunctis in intellectu, ſecundo loco in oratione res intellectione rectâ intelliguntur, veritas verò reflexâ, nec ſemper qui vera dicit, ſcit ſe vera dicere, niſi cum re comparet orationem. Idcirco non ignauis & otioſis, ſed diligentibus ac ſtrenuis ſeſe offert ac patefacit veritas, quæ vnica & ſimplex eſt. In eis enim quæ conſiſtunt in habitudine vnius ad alterum, duplex impedimentum ex vno vel alio contingere poteſt; oculus enim impeditur à viſione alicuius viſibilis, aut quia eſt debilis, aut quia viſibile eſt tenebricoſum: Sic veritas ſæpius difficilis eſt cognitu dupliciter, vel propter defectum qui eſt in ipſis rebus, vel eum qui eſt in noſtro intellectu. Cùm enim vnumquodque ſit cognoſcibile, in quantum eſt ens in actu, illa quæ habent eſſe deficiens, (vt aptiſſimè dicunt Philoſophi) parum ſunt cognoſcibilia, vt motus, tempus, materia prima; maior tamen defectus ſemper ex parte noſtri intellectus accidit. Ideò Veterum quamplurimi, cùm neque orationem cum ſpeciebus iunctis in intellectu, neque notiones intellectas cum rebus ipſis propter imperitiam & ἀσυνεσίην conferre & comparare poſſent, in abſurdiſſimas lapſi ſunt de primis rerum elementis opiniones. Primò tamen illorum inſufficientiam apertè oſtendit Hippocrates, cùm dicit *Vnicam habent ſententiam, non tamen*

tamen vnum dicunt, sed eandem inferunt conclusionem. Veteres hi Philosophi mutuam elementorum inter se transmutationem conspicati, dum circulum illum generationis perpetuum & infinitum viderent in elementis, qui se à primo ad vltimum, & ab vltimo ad primum conuertit, prout quisque affectus erat magis ad hoc aut illud contemplandum, ita alius ignem, alius aërem, alius aquam, alius terram, primum elementum & rerum omnium naturam appellauit. In vno elementorum totam esse materiam ad alia putarunt, quoniam vterque terminorum tota est materia ad alterum. Habebant illi medium vnum commune, nimirum transmutationem, ex quo quatuor oppositas conclusiones inferebant. Vnde qui aërem primum dicebant elementum, sic argumentando procedebant. Aër rarefactus ignis fit, densatus aqua, adhuc magis condensatus ad decuplam proportionem fit terra. Qui ignem primam materiam asserebant, sic. Ignis in vnum coactus ac densatus, fit aër: quod si adhuc magis comprimatur, aqua; maximè densatus, terra. Qui aquam, sic. Aqua densata ac veluti compressa, terra fit; laxata & veluti fusa, aër. Quod si magis laxetur fundatúrque, ignis. Denique qui terram elementum omnium affirmabant, eâdem ratione vtebantur. Terra si mediocriter fundatur, fit aqua: si magis rarescat, aër: demum vbi ad vltimum raritatis & leuitatis gradum peruenerit, ignis euadit. Ergo primum est omnium elementum, ex quo reliqua fiunt, concludebant omnes.

Quis rationes istas vanas & falsas esse non videat, quæ ex eisdem mediis & principiis, diuersa & opposita inferunt & concludunt? Ipse quidem Plato absurdas iudicauit *in Timæo*, his verbis; *Videmus*, inquit, *hæc omnia quæ elementa dicuntur, circuitu quodam, sibi inuicem vires fomentáque generationis præbere: quæ cùm nunquam eadem appareant permanere, quisnam sine rubore, reprehensionísque suspicione poterit aliquid istorum vnum potiùs quàm aliud certò ac firmiter appellare principium? nemo certè.* Galenus eas absurditatis pluribus in locis damnauit, & potissimùm *lib. 1. de elementis* secundùm Hippocratis sententiam, dum ait: *At rationum istarum absurditas est manifesta: Nam cùm omnes de naturali elementorum transmutatione primum & informe subiectum ostendente loquantur, non animaduertunt se hoc demonstrare, sed singuli quodcunque nominant elementum, aut ignem, aut aërem, aut aquam, aut terram, id primum subiectum esse arbitrantur. Verum enimverò materiam illi primam ignorarunt, & ex quatuor vnum, quodcunque id esset, elementum primum statuerunt; Ij igitur omnes easdem præmissas faciunt ex eisdem mediis & principiis, sed non conuenientem inferunt conclusionem.* Hæc Galenus, ex cuius verbis elicitur, quæ debuit esse argumentationis veterum Philosophorum, & ex præmissis ducta conclusio. Cùm mutua sit elementorum transmutatio, terminíque generationis quæ motus est, sint contrarij, necesse est vnum commune omnibus esse subiectum, & vnam substantiam, quæ omnibus primis corporibus æquè subiiciatur. Hanc bene conclusionem intellexit Plato, inquiens: *Vniuersi quod genitum est & sensibus omnibus manifestum, matrem ipsam receptaculúmque, neque terram, neque aquam, neque aërem, neque ignem dicamus, neque aliquid ex his constitutum, aut aliqua, ex quibus propriè hæc ipsa subsistant; sed inuisibilem potiùs speciem quandam & informem sinum omnium capacem.*

Scipio Cap. *Materies apta in quamuis se vertere formam, &*
Corpore ab informi naturæ semina oriri.

Aristoteles has omnes antiquorum opiniones, eo potissimùm nomine impugnat, quòd primum omnium subiectum, quod omnes omnium formas recepturum est, omnibus illis formis nudum & priuatum esse conueniat. Nam si formis quibusdam sit præditum, & alicui simile, non poterit aliud fieri, nempe contrarium, quia vltimum est subiectum, quod iam in alia resolui non potest, vt formam propriam deponat & aliam recipiat. Antiqui verò cùm vnum & omne esse quodcunque tandem est, asserunt, idipsum vnum & totum ex quatuor elementis vnum forma præditum: & sic quod informe est, formatum illi imprudenter pronuntiant. Neque intelligunt elementis vocatis secundariò, & per alterum, scilicet per informe illud subiectum, non primò transmutationem competere. Neque vnum plus quàm alterum ad permutationes illas esse in potentia, sed omnia æqualiter, quoniam omnia pari ratione materiam ipsam, vt adæquatum & immediatum subiectum possident. Elementa enim proprias formas obtinent, quas non nisi vi deponunt & mutuâ actione & passione, dum mixtum componitur: aliàs forma ipsa ad proprium interitum rueret. Quod est absurdum. Ideò bene adiungit Hippocrates: *Hi homines seipsos in*

verbis

verbis suarum rationum destruunt propter imperitiam. Et Melissi opinionem stabiliant.

Parmenides vnum voluit esse principium finitum, Melissus verò vnum infinitum & immobile, vt est *Phys.* 2. Multi ita illius sententiam interpretantur, vt intellexerit vnum principium efficiens infinitum & immobile, quod est Deus, ita vt immeritò eum ab Aristotele & aliis reprehensum existiment, qui idem probauit 12. *Metaph.* Aliquam nimirum esse substantiam separatam, principium vniuersale, omnium rerum causam immobilem, indiuisibilem & infinitam & immaterialem; Immobilem quidem, quia cùm in ordine mobilium & mouentium inueniantur tria, quorum vltimum est quod mouetur tantùm, supremum mouens quod non mouetur; medium quod mouetur & mouet, necesse est vt aliquod ponatur sempiternum mouens quod non mouetur, ne fiat processus in infinitum, & reliqua quæ ibidem habentur. Nos vulgata opinione contenti dicimus, Melissum existimasse substantiam quandam informem, & infinitam, & impermutabilem, vniuersum rerum omnium esse principium, quod quàm absurdum sit, satis demonstrauit in audientia naturali summus Aristoteles. Cùm enim dicebat vnum infinitum, substantiam dicebat & quantitatem, quæ idem non sunt. Argumenta omnia Aristotelica nos huc non adferemus, quoniam in omnium sunt manu: Neque etiam quomodo forma & priuatio, non sola materia sint principia rerum omnium, vt docet ibidem Aristoteles. Sufficiat nobis hoc loco ostendere iuxta Hippocratis verba, eos qui vnum ex quatuor elementis principium faciunt, Melissi opinionem fulcire. Quemadmodum enim ille vnam communem informem substantiam statuebat, omnium adæquatum subiectum & principium; sic & isti vnam ponunt essentiam, vnum scilicet ex quatuor primis corporibus adæquatum omnium elementum esse. In hoc tamen differentes, quòd hi transmutabilem, & particulariter hoc vel illud elementum dixerunt, quam Melissus ens vnum immobile & infinitum appellauit. Et sic apertissimè Melissi sententiam confirmant, à quâ fortassis se quàm longissimè abesse arbitrabantur.

Sed quoniam satis fusè ad institutum nostrum diximus de illis qui malè sentiebant de elementis & elementorum numero, quíque principij & elementi nomen confundebant, necesse est, vt hîc breuiter de numero elementorum aliquid certi statuamus, vt deinde meliùs contextum Hippocratis insequamur, qui quatuor in homine elementa esse ostendit. Diximus ad finem hesternæ lectionis, elementum nomen esse relationis; nam si ex eo aliquid non fiat, nullius rei elementum esse poterit; homonymum esse quinque potissimùm significatis. Diximus quomodo differret elementum à principio, à proprietatibus principij, quæ sunt non fieri ex aliis; at elementum fit ex aliis, materiâ & formâ; non fieri ipsa ex se inuicem, neque altero alterum prius esse; At elementa fiunt ex se inuicem, aër ex aquâ, aqua ex aëre, & sic deinceps. Diximus denique quid esset elementum, corporeum nimirum & simplex principium, ex quo componitur res naturalis cui inest, nec diuiditur secundùm speciem. His omnibus explicatis, iam elementorum, quæ mixtorum compositionem constituunt, numerum inquiramus breuiter.

Elementum alij vnum, vt veteres Physici; alij plura faciunt: Plura finita vel infinita: Infinita faciebant, Anaxagoras, Democritus, Epicurus, quoniam, dicebant illi, generatio cùm sit infinita, ab elementis finitis perpetuari non posset. Qui plura finita elementa faciunt, alij duo, vt OEnopides Chius ignem & aërem, & author qui scripsit 1. libr. de diætâ, ignem & aquam, quia in illis elementis 4. esse qualitates videbant; Alij tria excluso igne ab elementorum numero, quod fecit nostro tempore doctissimus Cardanus. Alij quatuor vt Hippocrates, Aristoteles, Galenus, ignem, aërem, aquam, terram. Alij quinque, vt qui calorem cælestem ab elementari distinguunt. Alij sex, vt Empedocles, qui ad quatuor elementa addidit litem & amicitiam. Alij decem, vt Pythagorici, qui omnia sub denario contineri arbitrantur. Nulla nobis harum opinionum arridet, exceptâ Hippocratis & Aristotelis, qui quatuor elementa constituunt, & suam sententiam validissimis confirmant rationibus, quarum aliæ ductæ sunt à compositione vniuersi, ad quam elementa concurrunt, vt primæ partes; aliæ ab ipsa mixtione, quatenùs scilicet elementa concurrunt ad mixtorum compositionem.

Prima est Platonis *in Timæo*; *Mundus*, inquit ille, *debuit fieri aspectabilis & tractabilis.* At sine igne nihil videtur, sine solido nihil tangitur. At sine terrâ nihil est solidum. Ergo ignem & terram esse oportuit. Hæc cùm sint extrema, absque medio cohærere nequeunt. Debuit ergo aliquod esse medium, non quidem vnum, sed

ſed duplex, quia corpus vniuerſi debuit eſſe æquè latum ac longum, quod non accideret, ſi vnum ſolum eſſet medium elementum, ideò inter ignem & terram collocauit Deus aërem & aquam.

Secunda ratio, Cælum cùm ſit corpus circulare, & circulariter moueatur, neceſſariò habet centrum & circumferentiam; Itaque vnum erit elementum, quod naturaliter ad centrum mouebitur, aliud quod ad circumferentiam; vnicus enim & ſimplex eſt corporis ſimplicis motus. Ignis itaque & terra neceſſaria fuerunt, quæ cùm vniri & colligari deberent (mundus enim totus continuus) vt vnum mundum efficiant, duo poſtulabant vincula, vnicum enim non potuit ſufficere; nam illud & tenderet ad medium, & ſimul recederet à medio, Ideò neceſſaria fuerunt aër & aqua, quorum vtrumque & leue & graue ſecundùm quid eſt, & à medio & ad medium mouetur. Ergo quatuor ſunt elementa, quatuor motus rectos habentia.

Tertia ratio eſt, Inter contraria ſeruari debet proportio, aliàs hæc mundi compages ſtatim diſſolueretur. Quia maius contrarium non ſeruatâ proportione ad alia, illa abſumeret. Itaque præter aquam & terrã, non oportet vnicum ponere elementũ, nimirũ aërem, quod vaſtiſſimam illam regionem, quæ eſt ab aquâ ad cælum, occupet.

Quarta ratio eſt. Quatuor ſunt primæ qualitates, actiuæ & paſſiuæ, ex quarum quatuor terminis incomplexis ſex exurgunt coniugationes, quatuor poſſibiles, duæ impoſſibiles, calida ſicca ignis; calida humida, aëris; frigida humida, aquæ frigida ſicca terræ, ſymboliſmi enim illi calida frigida; humida & ſicca; quia omnino ſunt contrarij, & in vno ſubiecto conſiſtere nequeunt, impoſſibiles ſunt.

Quinta ratio, Qualitates ſummæ & primæ, ex quibus aliæ fiunt, cùm ſint ſub genere accidentis, non poſſunt eſſe niſi in ſubiecto, eóque ſimplici. At quatuor qualitates refractæ manifeſtè videntur in mixtis. Ergo quatuor elementa ad illorum compoſitionem concurriſſe neceſſarium eſt.

Sexta ratio, Quòd terra ſit in mixtis apparet, ex eo quòd omnia mixta naturaliter quieſcunt in terra, ſicut in loco proprio. Locus autem & Locatum ſunt eiuſdem naturæ (loquor hîc de loco Phyſico, non Mathematico) & prædominatur natura loci in locato. Ergo oportet terram eſſe in quolibet mixto. Quòd verò aqua ſit in mixtis, ſic demonſtratur. Terra pura & ſimplex non habet continuitatem, nec in figurâ aliquâ poteſt conſiſtere. At partes cuiuſlibet mixti, oportet eſſe terminatas, id ergo fit per aquæ humiditatem. Quod aër etiam & ignis ſint in mixto, ſic probatur. Vnumquodque miſcibilium alteratur à ſuo contrario. At aquæ & terræ contraria ſunt ignis & aër. Ergo ad mixti compoſitionem conueniunt, vt fiat alteratio miſcibilium, & per contraria generatio.

Septima ratio petitur à diſſolutione compoſitorum, quæ manifeſtè in quatuor elementa reſolui videntur.

Octaua ratio eſt Medica & à ſenſu petita; Cùm in animantibus diuerſæ ſint partes, illæ ad ſingulorum elementorum naturas congruunt; in homine v. g. ſunt oſſa & caro, quæ terram, humores qui aquam, ſpiritus qui aërem, calidum quod ignem maximè repræſentat. Concludimus igitur quatuor eſſe elementa, quæ & vniuerſi ſunt partes, & ad mixtorum compoſitionem concurrunt, iuxta Hippocr. & Ariſtot. ſententiam.

Malè igitur illi, qui vnum tantùm eſſe elementum dicebant. Quia non poſſet corpus ei contrarium inueniri: & ſic neque alterari, neque aliqua ex parte immutari, omnia eſſent vnum, & nullum mixtum corpus effici poſſet.

Malè, qui infinita elementa ſtatuebant; Non enim requiritur, vt illi obiiciebant, Elementa eſſe infinita, quia generatio infinita. Sufficit enim Elementa actu eſſe finita, potentiâ verò, hoc eſt, per generationes ſucceſſiuas, infinita.

Malè, qui duo tantùm elementa ſtatuebant, quia qualitates primæ quatuor etiam prima ſubiecta requirunt.

Malè etiam, qui tria tantùm elementa ſtatuebant, aquam, terram, & aërem, vt Valla *in 1. ſuæ Dialect. cap. 2.* & Cardanus, qui ignem elementum eſſe negabant. Illius argumenta doctiſſimè ſunt refutata à clariſſimo huius ætatis viro Iul. Cæſ. Scaligero, *Exercit. 9. & 61.*

Malè denique Pythagoræi, qui numerum denarium, omnium rerum elementum ſtatuunt, non aduertentes numerum affectionem eſſe ſubſtantiæ, & ſubſtantiam conſequi, quæ ſubſtantia numeris prior eſt. Ergo quatuor ſunt tantùm elementa, iuxta Hippocratis ſententiam. Quod fuit demonſtrandum.

Si velitis, ego hîc ſummatim referam argumenta Cardani, quibus conatur ignem è numero elementorum expungere, & illorum refutationem breuiſſimam.

Sciendum primò, Ignem esse elementum leuissimum, rarissimum, calidum, & siccum, cuius quælibet pars est corpus simplex. Sic differt ab igne nostro, qui neque purus neque simplex est, sed commixtus viscositati & pinguedini terrestri, quâ alitur, retinetur & fouetur. Itaque elementum non est, sed quid elementatum, habens viscosum terrestre, aëreum fumosum, aquæ minimum; vnde si materiæ ignis occurrat terrestri, fit carbo; si aqueæ flamma, si aëreæ lux: Carbo, lux, flamma. Hoc posito sic argumentantur illi contra elementum ignis.

Primum, Natura semper coniungit extrema per media: igitur cùm cælum res sit purissima, non decuit sub omnis qualitatis experte corpore ardentissimum atque æstuosissimum collocare. Nos respondemus tribus modis, negantes primò, naturam semper coniungere media per extrema, præcipuè in rebus quæ tantùm vnum sunt contactu. Nam terra vbicunque est extra aquas, contrario suo est contigua, nimirum aëri: & in corpore nostro, quod vnum est coniunctione continuâ, sanguis liquidissimus continetur intra venæ parietes rigidos. Deinde dicimus, ignem à cæli natura non valde videri alienum; nam & lucis in se principia continet, & admodum mobilis est, & corporum corruptibilium purissimus, vt parum absit ab essentia formæ cuiuspiam, ita vt videatur Deus naturæ, inter purissimum simpliciter, quod est cælum; & inter hæc nostratia non pura, ignem tanquam medium corpus interposuisse. Postremò dicimus, absurdum esse existimare, cælum ab igne subiecto corrumpi posse, cùm diuersa sit materia cæli & elementorum, diuersa forma, qualitates & affectiones genere diuersæ, ita vt nulla transmutatio inter illa fieri possit.

Secundum argumentum tale est. Cometæ & faces in supremâ aëris regione apparentes, illam aëris partem calefaciunt. Quòd si totus aër, & sic reliqua elementa igneo orbe ambiantur, tam cælum quàm reliqua statim consumet. Respondemus, ignis elementum rarissimum, parum admodum habere materiæ, ideò si in propriâ consistat raritate, non comburere: Comburit enim ignis duplici de causa, idque per accidens non per se; propter alicuius solidi corporis admistionem, & propter condensationem, quâ coactus ignis in minore spatio maiorem substantiam habet, & ideò maiorem vim. Cuius indicium est ignis nostrâs, vbi in materiâ rarâ fuerit, lanâ scilicet aut aquâ ardente, tunc vix comburit: in ferro validissimus est. Ergo non timendum est aliis elementis, ne ab igne supremo absumantur.

Tertium argumentum. Elementum non eget pabulo. At ignis eget perpetuò pabulo, vt subsistat. Ergo non erit elementum. Nos negamus ignem, elementum scilicet illud supremum pabulo egere, quoniam in loco proprio & naturali, non minùs quàm reliqua elementa subsistit: In aliena quidem materia non posse subsistere, neque teneri, nisi continuò nutriatur adiecto combustibili: in suâ autem sphæra, in materiâ quippe propriâ, nullo eget pabulo, vt in proprio suo loco seruetur, nihilo magis quàm aër, aqua, vel terra.

Quartum, Ignis per noctem saltem videretur, & quò plus ascenderemus, eò plus aër, vt igni vicinior, calidus esset. At contrarium apparet, quia media regio aëris est frigidior, vbi grando, pluuia, & reliqua generantur. Respondemus, ignem non videri, quia visus non potest consistere in re rarissimâ & diaphanâ, sed corpore solido. Mediam autem regionem aëris esse frigidam concedimus propter antiperistasin, non quòd frigido approximetur; suprema enim regio est calida, vbi cometæ, faces, & ignita meteora generantur.

Quintum, Si vester hic ignis, vt vos dicitis, leuissimum esset, nusquam descenderet ad mixtorum compositionem. Respondemus, ignem vi superiorum mouentium, non naturaliter, ad rerum compositionem descendere, fortassis cum quadam aëris particula, quâ redditur grauior.

Sextum, Ars Chymica manifestè ostendit, tria tantùm esse elementa: illa enim per sublimationem ex compositis elicit aquam pro aquâ, oleum pro aëre, salem pro terrâ, nihil prætereà. Respondemus, per illam sublimationem Chymicam, igneam quoque substantiam elici, sed illam ob tenuitatem expirare & euanescere.

Et sic satisfactum sit argumentis Physicis illorum, qui Ignem ex elementorum numero remouere conantur. Nos iam ad Hippocratis contextum veniamus.

LECTIO IV.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Τῶν δὲ ἰητρῶν οἱ μὲν τινες λέγουσιν, ὡς ὁ ἄνθρωπος, αἷμα μοῦνον ἐστίν· οἱ δ' αὐτέων χολὴν φασιν εἶναι τὸν ἄνθρωπον· ἔνιοι δέ τινες, φλέγμα· ἐπίλογεν δὲ ποιεῦνται καὶ αὐτοὶ πάντες τὸν αὐτόν· ἓν γάρ τι εἶναι φασὶν, ὅ, τι ἕκαστος ἠθέλησεν ὀνομάσαι αὐτέων· καὶ τοῦτο ἓν ἐὸν, μεταλλάσσειν τὴν ἰδέην καὶ τὴν δύναμιν, ἀναγκαζόμενον ὑπό τε τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ, καὶ γίνεσθαι καὶ γλυκὺ, καὶ πικρὸν, καὶ λευκὸν, καὶ μελαν, καὶ παντοῖον τι ἄλλο· ἐμοὶ δὲ οὐδὲ ταῦτα δοκέει ὧδε ἔχειν.

EDICORVM verò nonnulli dicunt hominem esse sanguinem solum, alij bilem esse affirmant, alij pituitam; & iidem omnes eandem faciunt conclusionem. Vnum enim esse dicunt; quodcunque aliquis ipsorum nominare valet. Et hoc vnum existens speciem & facultatem mutare, coactum à calore & frigore, fierique & dulce, & amarum, & album, & nigrum, atque omnimodum. Mihi verò hæc non sic se habere videntur.

COniungit Hippocrates opiniones falsas Medicorum, de humoribus, qui sensibilia sunt corporis nostri elementa, cum erroneis Philosophorum dogmatis, de numero primorum elementorum; illáque simul & passim hoc in libello impugnat, quia eisdem ferè videntur fulciri argumentis. Vt enim Philosophi transmutationem elementorum ad probandam vnitatem assumebant: sic & Medici, qui vnicum humorem astruunt. Atque ex eodem medio, vt & Philosophi, diuersas faciunt conclusiones: Ex sanguine fit melancholia, bilis, & pituita. Ergo solus sanguis est humor. Alij, ex pituitâ fit sanguis, bilis, & melancholia, & sic de reliquis. Non negabant illi reliquos humores esse in nostro corpore, sed volebant ex vno illorũ tanquam elementari reliquos exsurgere, frigore quidem si calidum, calore verò agente si frigidum humorem elementarem constituissent. Ex vno mutante sæpius ἰδέην καὶ δύναμιν, speciem & facultatem fieri, dulce, amarum, album, & nigrum, & omnimodum, id est, ichoras, vt interpretatur Galen. Sic Medici isti humorem vnum naturam & naturale solũ appellabant; & si aliquid in corpore videbitur, ab eo figurâ, sapore, colore, aut quauis aliâ qualitate diuersum, illud idem præternaturaliter affectũ esse prædicabant.

Cur autem Hippocrates duos humores à sapore, duos verò à colore vocauerit, γλυκὺ, sanguinem, πικρὸν bilem, pituitam verò & melancholiam, λευκὸν καὶ μέλαν, sic quidam explicant, his nominibus naturalium humorum qualitates meliùs nosci: bilem enim cùm modò flaua, modò pallida, modò rufa, modò porracea, modò ἰσατώδης existat, semper tamen amaram esse sub quocunque colore: Pituitam etiam semper albam, quamuis aliquando dulcis, aliquando insipida, aliquando acida, aliquando salsa sit. Sic & melancholiam semper nigram, quamuis aliquando acida, aliquando amara sit, vt quando assata fuerit. Nos iam ad clarioris veritatis ἐξήγησιν veniamus.

Humor multis modis capitur, secundùm propria & communia significata. Primò, sumitur pro omni humiditate fluxili, vnde aqua humor dicitur. Secundò, humor sumitur etiam pro massa illa chylosa, quæ à ventriculo ad venas tendit mesaraicas; vnde Galenus *comm. ad Aphor.* 17. *lib.* 2. ait, *Virtus sanguifica nonnunquam præ imbecillitate humorem ad venas distributum non alterat.* Tertiò, humor sumitur pro quouis succo laudabili vel illaudato, figurato vel non figurato, qui in corpore nostro continetur. Quartò, magis propriè Medicis humores, laudabiles illi succi dicuntur, qui ex alimento ad corporis nostri nutritionem à calore natiuo producuntur. Sic igitur humorem definire liceat, Humor est corpus humidum & fluidum, in quod primùm alimentum transmutatur, ad corporis nostri nutritionem vel alia commoda.

Humorum alij alimentarij, alij excrementitij; hique aut vtiles, aut inutiles: Hi omnes tam alimentarij quàm excrementitij, sub quatuor nominibus continentur, sanguinis nimirum, pituitæ, bilis, & melancholiæ; ita vt vndecim sint in totum humorum tam alimentariorum quàm excrementitiorum species, vt est 2. *de facult.*

 natur.

natur. Pituita quatuor facit differentias. Est enim dulcis, acida, salsa, & vitrea. Bilis quatuor. Est enim flaua, vitellina, porracea, & æruginosa; sunt qui addant glasteam & cæruleam, sed sub aliis facilè contineri possunt. Melancholia duas facit differentias, melancholicum succum, & atram bilem. Postremò sanguis purus. Siquis addere velit humores secundarios Auicennæ, qui dicuntur gluten, cambium, ros, & sanguis proximus, efficiet quindecim. Sed hi humores secundarij sunt potiùs substantiæ partium corporis, & humiditates illarum, quàm humores veri. Humores istos breuiter & singulatim percurramus, initio ducto à sanguine.

Sanguis, iuxta Hippocratem, calidus humidus est naturâ, cuius duæ sunt species, naturalis & non naturalis: Naturalis est coloris rubei, odoris boni, dulcedine præditus. Huius locus arteriæ sunt & venæ. Hic homines facit blandos, venustos, floridos, & ioniales: Sanguis non naturalis rursum duplex est: alius enim à propriâ recessit temperaturâ; non propter aliquid alienum sibi admixtum, sed propter simplicem alterationem, quæ tanta non fuit, vt illum in aliud humoris genus conuerteret: Alius ideò temperiem suam amisit, quòd sit à vitioso quodam succo inquinatus, idque vel per putredinem, vel per commixtionem, vnde salsus, acidus, amarus euadit. Sanguinem excrementitium non agnoscit Hippocrates, propter eius & puritatem, & exquisitam temperiem.

Pituita frigida & humida ἄποιος, omnis saporis est expers, pérque venas vnà cum aliis humoribus permeat, vt simul cum illis corpus nutriat: Hæc segnes efficit, somnolentos, πολυσάρκους, & citò albescentes. Naturalis est & non naturalis. Naturalis, quam iam diximus; Non naturalis duæ præcipuè species recensentur, acida & salsa: Acida valde cruda est, & minimam in iecore coctionem accepit, vnde aciditas: quando enim calor concoquere incipit, sed perfectam alterationem non inducit, tunc acidus gignitur sapor, vt in fructibus patet. Salsa pituita ortum habet à naturali, quæ insipida est, putrescente; partes enim assæ vi putredinis, reliquis aquosioribus permiscentur, vnde sapor ille salsus: Fit etiam dulcis & acida, propter acidi aut dulcis humoris admixtionem. Pituita excrementitia, vtilis est, & inutilis: Vtilis, quæ à venis excernitur, & ad artus & iuncturas illabitur, vt partes mobiles madefaciat, exsiccationémque prohibeat. Inutilis, quæ extra vasa reperitur, cuius species sunt; vna tenuis & aquosa, quæ aquæ modo è naribus stillat, & è cerebro in plurimas partes effusa, catarrhos gignit: Altera muco similis, quæ à calore nostro ex tenui facta est crassior ob lentorem quo est prædita. Quòd si magis crassa frigidáque reddatur, vitro fuso colore & substantiâ fit similis, vnde vitrea dicta fuit à Praxagorâ, vt est 2. *de elementis*. Quando verò eius tenuis pars omnino per caloris excessum dissoluta & absorta fuerit, tum demum fit pituita illa gypsea, quæ tandem extremam tophi & calculi duritiem assequitur. Atque hæc satis de pituita, pro instituto nostro.

Bilis naturalis calida & sicca est, flaui & splendentis coloris, leuis, tenuis, & mordax, quæ cum sanguine fertur per venas, vt eas nutriat particulas, quarum temperies ad choleram magis est propinqua. Homines efficit iracundos, ingenij celeris, agiles, macilentos, & cibum confestim concoquentes. Alia quæ ad cystim fellis amandatur, excrementitia est, sed vtilis, quia per meatum cholidochum in intestina illabens, illa ad excrementorum deiectionem stimulat, atque lentam pituitam illis adhærescentem deterget. Huic si aliquid serosi humoris fuerit permixtum, statim & colore remissior & consistentia humidior redditur, vnde bilis pallida, iuxta Galenum *lib.* 10. *de simpl. med. facult.* Flaua bilis & pallida in vitellinam degenerant, dum caloris extranei acrimonia summè coquuntur & quasi torrentur, vt ex flauo aut pallido colore igneum colorem, & ex tenui substantiâ crassiorem consequatur, quâ vitellorum, vnde nomen habet, speciem repræsentat. Atque hæ tres bilis species, flaua scilicet, pallida, & vitellina generationem omnes in iecore & venis consequuntur: Supersunt tres aliæ, quæ à Galeno *lib. de atrâ bile*, non solùm inutiles, sed præternaturales ex totâ substantiâ nominantur, Porracea, æruginosa, & cærulea, quæ nunc in iecore & venis, nunc in ventriculo, aut aliis partibus generationem habent ob esculentorum quorumdam, vt olerum, betæ, brassicæ, alliorum cruditatem, quæ cùm non possint à ventriculo deuinci, ac in chyli naturam conuerti, calorem suum magnâ ex parte retinent, primúmque fit porracea seu viridis. Hæc si infixa diutiùs hæreat, ventriculi persistente incendio, fiet æruginosa, tandem vbi magis ad nigrum colorem verget, euadit cærulea illis deterior. Hactenus de bile, superest melancholia.

Melancholia

Melancholia naturalis est succus crassus, frigidus, siccus, austero sapore; & colore nigro præditus: homines efficit tardos, tristes, plumbei coloris, & verè μισανθρώπους: Per venas vnà cum sanguine meat, necessitatis & vsûs gratiâ: Necessitatis quidem, vt tantum de eâ cum sanguine misceatur, quantum sufficit nutritioni partium, quæ cum hoc humore habent symbolum: vsûs verò, vt sanguini vim & consistentiam tribuat. Melancholia excrementitia naturalis melancholiæ est excrementum, non vt volunt Peripatetici, sanguinis ipsius: Hanc lien è iecore trahit, & in se continet, portionem quandam ad ventriculum amandans, vt ibi secundùm Auicennæ sententiam, appetentiam excitet, & suâ aciditate ventriculum quasi contrahat & coarctet ad ciborum retentionem. Humor iste melancholicus tam naturalis quàm excrementitius, non naturalis fit per adustionem & putredinem; vnde atra bilis dicitur, cuius quatuor species enumerat Galenus 2. *de natur. facult.* Prima est, quando vi putredinis & caloris, naturalis melancholia ad vltimum siccitatis peruenerit, differtque à naturali, vt fæx vstâ à non vstâ. Secunda species producitur ex vitellinâ bile, quæ exustione, primò in æruginosam, pòst in cæruleam, tandem in atram bilem omnium perniciosissimam commigrat: Hæc est quæ in terram effusa, fermenti more & quodam æstu illam excutit, quæ partes arrodit & exulcerat. Tertia species oritur ex sanguinis combustione; sanguis enim supra modum assatus, (vt est apud Galenum 3. *de diff. febr.*) parte subtiliori in flauam, crassiori in atram bilem degenerat. Quarta & vltima, fit ex pituitâ salsâ adustâ, quæ cùm exactàm bilis atræ naturam non consequatur, in eius tamen confinio ponitur.

Atque hi sunt humores naturales & non naturales, quibus alij quintum addunt, serum nempe, quo tanquam vehiculo sanguis facilè & expeditè in venas exiles & minimas influit: hoc perfunctum munere ad reliqua inutile, refluit in venam cauam, à quâ trahitur per renes, & in vesicam effunditur, tandémque mejendo expellitur.

Obiiciet aliquis, quomodo humores illi, quos naturales vocas specie differentes, ab vno eodémque calore hepatis generari possunt? Respondeo, innatum hepatis & venarum calorem, vnum quidem esse vnitate temperiei & formæ: at viribus & facultatibus, quibus est præditus, reuerà varium & multiplicem esse; quare ex variâ materiæ applicatione diuersos producit effectus: Alimenta enim, sicut & alia mixta ex quatuor simplicium corporum moderatione consistunt, chylus etiam ex his productus, quatuor diuersarum partium temperie constituitur, vnde ex diuersis illius partibus, diuersos ab eodem calore innato humores produci, non est inconueniens, à calidioribus quidem & siccioribus partibus, bilem, &c.

Demum dicet aliquis Peripateticus, quomodo asserere audes, humores omnes alere, cùm omnes dulci sapore non sint præditi? Respondeo sententiam Aristotelis, dulcia sola nutrire, hac in parte Medicis non arridere, absurdum enim illi putant, mixtum quidem quatuor constare elementis, vnico autem humore nutriri. Et existimant pituitam, bilem, & melancholiam naturalem ad nutritionem corporis facere, mixtum enim omne ex mixto vbique nutriri, non à simplici tantùm. Mixtum ergo quatuor nutrietur humoribus, non vnico sanguine.

Spinosa hæc & valde difficilis est quæstio, ipso teste Galeno, *comment. in hunc lib. & libro secundo de element. Non possumus*, (inquit ille) *tam bene in his ostendere veritatem, sicut in primis elementis; nam sermo vterque habet probabilitatem. Illorum enim placita, qui humorem vnum secundùm naturam in corpore esse contendunt, conuelli facilè possunt: at eorum sententia, qui sanguinem esse volunt, vix conuinci potest, & magnæ est contentionis.* Hæc Galenus. Mihi autem tam graue est, à summi Aristotelis sententia, & Auerrois discedere, quos maximè veneror & colo, vt bis aut ter hanc inceptam disputationem deleuerim & reliquerim: Tandem vbi cognoui me iam in Hippocratis verba iurasse, qui ait, ἐμοὶ ταῦτα δοκέει οὐκ ὧδε ἔχειν, id est, *hæc mihi videntur non sic se habere*; conatus sum summi Aristotelis rationibus satisfacere.

Auerroës 2. *collig.* negat bilem, pituitam, aut melancholiam esse elementa nostra sensibilia, & actu esse, sed solum sanguinem, reliquos autem tres humores, potentiâ in sanguine contineri; atque idem confirmat summus Aristoteles 2. *de partibus animal. cap.* 3. *& lib. de somno & vigil. cap.* 3. Quorum rationes tales sunt. Prima est. Fœtus nutritur in vtero solo sanguine materno. Ergo & extra vterum. Negamus nos maternum illum sanguinem esse purum aut simplicem, sed aliis commixtum humoribus fœtum alere, vt & extra vterum; sanguinem autem dici, quia in eo

plus eſt ſanguinis. Secunda nititur exemplo. Spuma & fæx non ſunt elementa vini, ſed eius excrementa, quæ ab eo dum coquitur, ſeparantur : ita vtraque bilis excrementum eſt ſanguinis. Reſpondemus, mancam eſſe hanc comparationem ; fæx enim & flos vini ab eo omnino ſecernuntur, vt id quod verè vinum eſt, poſt illorum ſeparationem, vnum & ſimilare ſit : In ſanguine autem, id eſt, in maſsâ illâ quæ in venis reperitur etiam depuratiſſima, ſemper alios humores remanere.

Tertia. Venæ ſunt vltimi alimenti conceptacula. At venæ ſanguinem continent. Ergo ſanguis ſolus vltimum eſt nutrimentum. Dicimus nos, venas non eſſe conceptaculum ſanguinis ſolius, ſed quatuor humorum ; quin potiùs, vt dicit Galenus, nunquam ſanguis eſt exquiſitè vnum.

Quarta validiſſima. Reliqui humores, bilis ſcilicet vtraque fit per corruptionem ſanguinis. Ergo non ſunt alimentarij, quia ſanguis corruptus non nutrit. Reſpondemus, bilem quidem vtramque, non naturalem fieri à corrupto ſanguine ; at naturalem vnà cum ſanguine à iecoris & venarum calore produci ; flauam quidem à portione chyli calidâ magis ſiccáque ; atram, à ſiccâ & frigidâ portione.

Quinta. Quando cibus non ingeritur, corpus ſanguine vacuatur : cùm verò multus aſſumitur, repletur corpus ſanguine. Ergo ſanguis eſt vltimum nutrimentum : Oportet enim ſuccum illum qui eſt proprium corporis alimentum, augeri multo cibo. Reſpondemus, bonos cibos non ſolùm ſanguinis copiam facere, ſed & aliorum humorum ſecundùm proportionem, multum ſanguinis, minus pituitæ, parum melancholiæ, minimum bilis.

Sexta. In ſuperpurgationibus ſolus ſanguis maximè retinetur, nec ab vllo pharmaco trahitur. Ergo ſanguis ſolus corpus nutrire habet, ſi enim illi hoc cum aliis humoribus eſſet commune, cur potiùs quàm alij retineretur ? Reſpondemus, ſanguinem etiam ipſum in ὑπερκαθάρσει tandem purgari, ideò autem magis retineri, quòd vtplurimum minùs peccat, & minùs naturæ contrarius exiſtit ; quando enim abundat, videmus illum etiam naturaliter excludi.

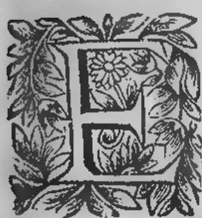
Septima atque vltima ratio eſt Ariſtotelis, *libro de ſenſu & ſenſibili*, quam confirmare videtur Galenus, *primo de aliment. facultat.* Omne nutriens eſt dulce. At inter humores ſolus ſanguis eſt dulcis, pituita enim inſipida, bilis amara, melancholia acida eſt, ſolus ergo ſanguis corpori nutrimentum præſtat. Reſpondemus, illud axioma, omne nutriens eſt dulce, ſic intelligi, illud quod nullatenus dulcedinis eſt particeps nutrire non poſſe, ſed quod non longiſſimè abeſt, nutrire poſſe. Itaque argumentum quidem concludit, ſanguinem plus & commodiùs cæteris nutrire ; at non conuincit, pituitam aut bilem ſanguini permixtam nutrire non poſſe. Et ſic reſpondent Medici ad Ariſtotelis opinionem, quam nos valde probabilem exiſtimamus, inſupérque ſuam fulcire argumentis conantur. Membrorum temperamenta, inquiunt illi, ſatis oſtendunt varios eſſe humores, quibus nutriuntur, quia ex modo alimenti, modum ſibi comparant ſubſtantiæ. Si itaque vnus eſſet ſanguis nutriens, vnde illa partium diuerſitas ? quarum aliæ ſanguineæ, aliæ exangues, aliæ calidæ, aliæ frigidiores, &c. Præterea ſi humores alij omnes, vno excepto ſanguine, præternaturales eſſent, quomodo in omnibus hominibus bene habitis, cuiuſuis temperamenti, ætatis, ſexûs, quouis tempore & quauis regione reperirentur ? Certum ſit ergo inter nos, qui Hippocraticam profitemur doctrinam, quatuor eſſe humores alimentarios, ſanguinem, pituitam, bilem & melancholiam. Quod fuit demonſtrandum.

LECTIO

LECTIO V.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Ἐγὼ δὲ φημὶ, εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐδέποτ' ἂν ἤλγεεν. οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν ὑπὸ τοῦ ἀλγήσειεν ἓν ἐόν, εἰ οὖν καὶ ἀλγήσει, ἀνάγκη καὶ τὸ ἰώμενον, ἓν εἶναι. νῦν δὲ, πολλά. πολλὰ γάρ εἰσιν ἐν τῷ σώματι ἐόντα. ἃ ὁκόταν ὑπ' ἀλλήλων παρὰ φύσιν θερμαίνηταί τε, καὶ ψύχηται, καὶ ξηραίνηταί τε καὶ ὑγραίνηται, νούσους τίκτει. ὥστε πολλαὶ μὲν ἰδέαι τῶν νοσημάτων, πολλὴ δὲ καὶ ἡ ἴησις αὐτέων ἐστίν.

GO autem dico, si vnum esset homo, nunquam doleret: neque esset vnde doleret, si vnum tantùm foret: si verò doleret, necessariò vnum tantùm esset remedium. At verò multa habentur, quia multa in corpore insunt, quæ cùm præter naturam à se mutuò, aut calefiunt, aut refrigerantur, aut siccantur, aut humectantur, morbos pariunt. Vnde multæ morborum species, & diuersa illorum curatio.

PLato, qui Philosophiam mysticis & quasi Ægyptiacis verbis tractauit, in eleganti illo dialogo, qui Timæus inscribitur, asserit, mundum ideò esse senij morbique expertem, quòd vnus sit & omnia; vnus ratione formæ, omnia verò ratione partium: nihil enim pati aut alterari posse, nisi quod contrarium habeat: At mundus vnus est & omnia, à quo igitur patietur? Hæc Platonica argumentatio conuersa contra eos facit, qui hominem, vnum esse asserunt. Vt enim mundus propter vnitatem non patitur, sic homo quia patitur, multiplex esse videtur; Contra quos nunc agit Hippocrates, qui & vnum compositionis corporis nostri elementum dicebant, & eos qui infinita quidem ponebant, sed specie eadem, vt Democritus, Leucippus, quia omnes in idem labuntur, vt bene docet Galenus 1. *de element.* vbi hanc contextus partem maximâ ex parte examinat. Argumentatur Hippocrates in hypotheticis. Primò, si homo esset vnum, nunquam doleret. At reuerà homo dolet. Ergo non est vnum. Secundò argumentatur, si homo vnum existens, doleret, vnico morbo afficeretur, & per consequens vnico remedio curaretur. At homo pluribus afficitur morbis, & remediis variis sanatur. Ergo homo non est vnum. Aristoteles 3. *de histor. animal.* eodem ferè modo procedere videtur à sensu tactûs, dicens: *Animal sensum habere necesse est, si nihil frustra facere videtur natura*: At si quidem sensum habeat, necesse est corpus esse simplex, aut multum; simplex autem non potest esse, tactum enim non haberet. Hoc sic reducimus. Si homo esset vnum, tactu non esset præditus, neque dolorem perciperet. At homo tactu est præditus, & dolore afficitur. Ergo homo non est vnum. Antequam istorum probationem addamus, paucis de dolore nobis est agendum, in quo totius argumentationis istius vis sita est.

Dolor à Latinis, qui in simplicitate, tanquam in nutrice virtutum viam ad felicitatem statuebant, à dolo, quem omnium rerum maximè detestabantur, dictus est; vt voluptas huius contrarium à voluntate appellata fuit. Dolor alius ad animum refertur, vt quando mœrore afficimur, nos dolere dicimur, & tunc λύπη, Græcis dicitur: Alius ad ipsum corpus, qui ὀδύνη Græcè nuncupatur, definitúrque à Stoicis, λύπη ἐπίπονος, ægritudo laboriosa. De hoc postremo nobis institutus est sermo.

Dolor bifariam apud Hippocratem accipitur. Primò, pro ipso affectu, qui efficit dolorem, vt videre est *lib.6. epid. part.* 1. *aphor.*7. cùm dicit, ἐν Κρανῶνι αἱ παλαιαὶ ὀδύναι ψυχραί, αἱ δὲ νεαραὶ, θερμαί. *In Cranone antiqui dolores frigidi, recentes verò calidi*: Vbi videmus illum manifestè per dolorem morbum significare, & affectum contra naturam, vt ipse interpretatur Galenus. Secundò accipitur pro molesto, tristi, & laborioso sensu, qui in separatione vniti, & alteratione similaris consistit, estque sub symptomatum primo genere, actionis quippe læsæ, hæcque actio est sensio deprauata. Cùm enim nihil aliud sit sensio, quàm delatæ speciei in sensum impressio, species

illa

illa si sit naturæ conueniens, eius perceptio, voluptas erit; si sit aduersaria, eius actio erit dolor. Sic itaque definiatur dolor propriè sumptus; Dolor est sensatio tristis sensûs tactûs, ab obiecto alterante & continuum soluente, confertim & violenter facta. Non pauci sunt qui hanc impugnant definitionem.

Obiiciunt primò, dolorem non esse actionem læsam; non enim, inquiunt illi, dolor est tristis sensus, sed tristitia quæ sensum comitatur; voluptati enim molestia est contraria, quæ sensui aduenit, non ipse sensus. Illis nos primùm contrariam Galeni authoritatem afferimus, 2. *de locis affectis, cap.* 2. Vt dolor, sensus tristis est, sic voluptas blandus. Deinde respondemus, dolorem passionem quidem esse partis, actionem verò facultatis; Prætereà tristem sensum, & sensûs tristitiam, non differre reipsà, sed pro diuerso respectu sensûs, prout nunc actio, nunc passio dicitur; passio quidem dum ab obiecto afficitur, actio verò dum affectionem illam percipit: Scimus enim sensum partim esse potentiam actiuam, quia cum suo obiecto sensionem facit; partim potentiam passiuam, eò quòd à suo obiecto mouetur & feritur; vnde excellens sensile sensum corrumpit.

Obiiciunt secundò, dolorem non esse actionem læsam, neque abolitam, neque imminutam, neque deprauatam. Non abolitam, quia sensus percipit dolorem; non imminutam, quia dolor à sensu percipitur intensè; non deprauatam, quia sensus in dolore sentit id quod est, nempe obiectum dolorificum. Respondemus, dolorem esse actionem læsam, eámque deprauatam. Deprauatum enim dupliciter dicitur, ratione partis & ratione obiecti, (ratione quidem obiecti, dolorem non esse actionem deprauatam, quia tale percipitur quale est; sed quia partis temperies corrumpitur, actionem esse læsam adeóque deprauatam.) Adiecimus sensationem (tristem,) quia vt naturales similarium partium affectiones duæ, bona temperies, & vnitas, bonam semper & naturalem sensationem producunt; ita duæ innaturales earundem partium dispositiones, malam & tristem sensationem efficiunt; vt enim affirmationis affirmatio, sic negationis negatio causa dicitur.

Obiiciunt tertiò, dolorem non esse symptoma solius tactûs, sed & reliquorum sensuum, auditûs, gustûs, tactûs, & olfactûs, Omnes enim ab excellentibus qualitatibus corrumpi, visum à splendido colore, auditum à grauiore sono. Adferúntque Galeni verba, *libro primo de symptomat. Delectatio*, inquit ille, *& dolor omnibus sensibus contingunt, non tamen pari euidentiâ. Sed in oculis minùs quàm in cæteris euidenter; in tactu & gustu maximè luculenter, ab his deinceps in odoratu, & post hunc in auditu.* Dicunt igitur illi, in organis quatuor sensuum, visûs, odoratûs, auditûs, & gustûs posse fieri duplices dolores, quosdam affecto in illis proprio sensu, quosdam affecto tactu, quia tactus per omnes alios dispersus est. Vt si quis ex grauissimo sono, qualis est bombardarum, contristatur, auditu dolet vt auditus est: Si verò auris ex ictu aut vulnere molestetur, dolor quidem fit in organo auditûs, affecto tamen in illo tactu. Respondemus, dolores illos in reliquis organis impropriè dici, factâ comparatione ad illum qui tactui contingit: ipsum enim Galenum *ibidem* dicere, *Dolor est insigne symptoma tactûs.* Prætereà quæ aliis sensibus obiecta sunt, non aliter inferunt dolorem, quàm inferendo passiones quæ tactûs sunt propriæ, putà diuisiones aut condensationes. Igitur dolores illi sunt tactûs proprij. Album enim & splendidum non aliter quàm dispergendo, nigrum condensando; Acutus sonus diuidendo, grauis contundendo, dolorem inferunt. Idem dicendum de saporibus & odoribus. Acida nimirum incidunt, salsa abstergunt, acerba constringunt, amara corrodunt Ita vt videatur sensus tactûs ideò aliis communicatus, vt in illis obiectorum violentiæ & excessus perciperentur, quos aliâ ratione sentire non poterant.

Obiiciunt quartò, dolorem non fieri à solutione continui, aut alteratione, sed ipsum dolorem facere solutionem continui & alterationem, verbi gratiâ, dolor capitis permanens efficit alterationem & solutionem vnitatis, alliciendo humorem & materiam ad affectam partem. Respondemus, dolorem dupliciter considerari, prout est alicuius facultatis actio praua & aliena à propria natura: tuncque alterationem & corruptionem sequitur; nam priùs opus est partem alterari, quàm eius actio corrumpatur. Secundò, prout iam est affectus quidam non naturalis in subiecto existens, & in membro quodam permanens, tuncque corruptionem præcedere potest, & eandem moliri. Sed vt hoc clarius fiat, de causis doloris agendum est.

Tripertita est authorum de causis doloris opinio. Alij asserunt solam alterationem dolorem facere: Alij solam solutionem vnitatis proximam esse causam doloris: Alij duas esse proximas, intemperiem scilicet, & solutionem continui.

Auerrhoës

Auerrhoës 3. *collig. capite* 21. vult dolorem in tactu perpetuò ex intemperie fieri, tanquam proximâ causâ; à solutione verò continui per accidens, aut mediatè. Neque enim solutionem continui, cùm non sit tactus proprium sensibile, quodque persentiri possit, tactum posse contristare, sed accedere cuique sensui dolorem ex proprij sensibilis immoderatione.

Alij verò, qui Galeni videntur niti authoritate, solutionem continui solam esse & immediatam doloris causam asserunt, constanter enim & cum demonstratione dixisse Galenus videtur, solam solutionem vnitatis dolorem facere, alterantia verò dolorem facere, quia continuum soluunt. Luculentus est Galeni textus *libello de inæquali intemperie*, vbi ait. *Neque illud dici durius ab Hippocrate videatur*, omnem morbum vlcus esse, *quippe vlcus vnitatis est diuisio. Immodicus verò calor ac frigus proximè accedunt, vt vnitatem soluant. Plurimus quidem calor dum segregat & diuidit substantiæ continuitatem, summum verò frigus tum constringendo, tum introrsus pariter trudendo quædam exprimit, quædam quassat.* Quid hoc apertius? Nonne euidenter asserit, intemperiem non priùs esse morbum, quàm continuum dissoluerit? Quod si dolorem faciat, talem facere, qui præ paruitate sub sensum & cognitionem nostram cadere non possit.

Tertia opinio, quæ statuit duas proximas doloris causas, alterationem scilicet, & solutionem continui, habet etiam sibi assentientem Galenum, vt 12. *meth. cap.* 7. *Porrò*, inquit ille, *naturalis notitia, docet nos vitium id corporis, ex quo sit doliturum, aut continuitatis solutionem oportere esse, aut alterationem aliquam.* Habet etiam fautorem principem Arabum Auicennam, qui vtramque causam censet esse proximam, & dolorem nonnunquam fieri à solutione, nonnunquam ab intemperie, quæ non minùs quàm solutio potest esse doloris proxima causa. Ista opinio magis mihi probabilis videtur, hac potissimùm ratione, quia in doloris essentiâ nihil aliud requiritur, quàm vt sit tristis sensus, isque actu non potentiâ, vt voluptas sensus iucundus. Tristem autem facit sensum, quod affatim & ἀθρόως naturam partis corrumpit; vt contrà iucundum, quod subitò & affatim restituit partem sentientem naturæ suæ, atque, vt dicit Hippocrates, dum alteratur aut corrumpitur natura, dolores fiunt. At non minùs corrumpitur natura alteratione vehementi quàm solutione, constat enim natura partium, non minùs temperamento quàm vnione. Igitur alteratio dolorem excitabit, quamuis non soluat. Quòd si etiam magnam intemperiem tandem sequatur solutio continui, non tamen idcirco solutio per se, est doloris causa efficiens, sed ad dolorem sequitur. Interest enim multum dicere, dolorem fieri semper cum solutione continui, aut ex solutione continui. Dicimus itaque, dolorem à malâ temperie immediatè fieri, à primis qualitatibus actiuis naturam & temperiem sensibiliter dirimentibus, hocque à nocuo & contrario obiecto. Effici etiam immediatè à solutione continui, vt à causa proxima dirimente ac diruente naturam, à disproportionato & incongruo obiecto, forti & excellenti. Ita vt sint primæ duæ & æquè proximæ doloris effectrices causæ, vt duæ sunt bonam & naturalem sensationem producentes.

Nec sunt audiendi, qui tertiam addunt causam, nempe distensionem quæ dolorem facit, continuum soluere, quod testatur Galenus dum dicit: *Quæ tendendo, erodendo, premendo, aut conuellendo dolorem excitant, id continuum soluendo facere.*

Superest vt argumento Auerrhoistarum satisfaciamus.

Nam quòd dicunt, continui solutionem, cùm non sit proprium tactus sensibile, à tactu percipi non posse, magnam habet dubitationem, exigeretque vt ab illis probaretur, sensibile commune per se nunquam sentiri, nisi cum proprio sensibili. Quicquid sit, si solum sentiatur per se, contristat sensum; si cum aliquo proprio, nihil obstat vtrumque sentiri, alterum verò solum quod nimirum naturam corrumpit dolorem inferre. Prætereà quod dicunt, solutionem fieri cum motu, motum autem aliquam intemperiem necessariò consequi, absurdum est. Neque enim in solutione tantus requiritur motus qui calorem efficere possit. Et sic constat, duas esse proximas & immediatas causas doloris.

Quòd siquis quærat, dolor cùm sit ab excessu rei noxiæ, quomodo fames à Philosophis dolor quidam dicitur, cùm sit defectus non excessus? Respondeo, nos per excessum intelligere, quamcumque egressionem à mediocritate ad extrema, siue ad summum, siue ad imum, vt docet Aristoteles 2. *de animâ*.

Denique, vt dolore aliquid afficiatur, necessariò debet esse alterabile, vt ait

VVVv Galenus

Galenus ; & sensitiuum : Alterabile quidem, quia si nullam admitteret alterationem, eundem quem ab initio gessit, habitum continuò seruaret. At quod dolet, neutiquam seruat, sed mutatur & alteratur. Debet etiam habere sentiendi facultatem, quia si alterabile quidem sit, sic autem transmutetur, vt ligna, lapides, ossa, quæ frigesiunt, secantur, & diuelluntur sine vllo sensu, quo prædita non sunt, non sentiet alterationem illam & mutationem, quæ dolorem inferre potest, vt nec ipsi phrenitici, qui præsente doloris causâ, nullatenus dolent : Duo enim hæc dolorem faciunt, & quia patitur quod passibile, & quia passio sentitur.

Videamus iam vim argumentationis Hippocraticæ. *Εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐδέποτ' ἂν ἤλγεεν*, *Si homo vnum esset, nunquam doleret*, quia proximè & immediatè ex impatibili & insensibili compactus constructúsque foret, ac proinde doloris expers, quia conditionibus ad dolorem requisitis careret, alteratione scilicet & sensatione. Si enim animal ex vno tantùm constaret elemento, quid illi passionem dolorémve inferre posset ? Vnumquodque enim quod patitur, ab altero patitur, atque in alterum transmutatur. Patiens quippe omne est tale in potentiâ, quale est agens actu. At si vnum ponamus elementum, nullum inuenietur contrarium quod in illud agat, ideò non alterabitur, & sic nullum dolorem sentiet ; Non enim sibi ipsi erit contrarium ; vt in seipsum agat, quoniam hoc est de essentiâ elementi, vt sit corpus simplex & vniforme, sicque erit impatibile & inalterabile, & per consequens *ἀναίσθητον*, sensus & doloris expers. Bonum enim est argumentum. Inalterabile hoc est, Ergo & sensus expers, non contrà, quia quod prius est secundum naturam, non conuertitur cum eo quod est posterius. At homo dolet, vt sensui est manifestum, ergo non est vnum.

Procedit vlteriùs Hippocrates, & concesso hoc, quod homo vnum existens dolere possit, addit, *vno tantùm remedio curaretur, quia vno tantùm afficeretur morbo.* At ex falso concesso, nil nisi falsum sequitur, ideò homo & multis afficitur morbis, & variis ac oppositis secundùm speciem & gradum remediis curatur. Quod autem vnum existens homo, vnico afficeretur morbo, patet, quia elementum vnum simplex & vniforme, si in se ageret, ageret tantùm vnico modo, & sic vnicum esset doloris genus, vnumque remedium quo illi mederemur. At dij boni ! quis hominum vastam illam & propè innumeram remediorum syluam, quam natura in subsidium generis humani produxit, enumerare aut recensere posset ? Non solùm quot res, sed rerum particulæ, tot medicamina existunt, quæ Deus illis tantùm patefaciet, vt dicebat Algasel ; quibus, quando, & quomodo voluerit, ideò bene adiungit Hippocrates. At verò multa habentur ; multa namque in corpore insunt, quæ cùm à se mutuò præter naturam calefiunt, refrigerantur, siccantur, & humectantur, morbos pariunt ; ex quo multæ morborum species, & remedia.

Calidum, frigidum, humidum, & siccum, cùm inuicem mediocriter fuerint temperata, sanum est animal : cùm autem vnum illorum exuperat, se mutuò calefaciunt, refrigerant, exiccant, & humectant ; vnde varij morbi non vno curationis modo consanescentes : Alij enim curantur, si partes quæ dolent incalescant, alij si refrigerentur, aut siccentur, aut humectentur, atque hinc prima morborum differentia consurgit, quæ intemperies dicitur simplex aut composita, cum materia & sine materia, æqualis aut inæqualis : ex quâ multiplicitate, multitudo etiam eorum quæ in corpore nostro continentur, denotatur, vt bene dicit Hippocrates.

Hic locus exposcere videbatur, vt latiùs de morbis, atque eorum differentiis ageremus ; Verumtamen cùm sperem me in sequenti cursu, de his fusè & ex professo dicturum, meliùs est vt his omissis, ad proximi contextus enarrationem accedamus.

LECTIO

LECTIO VI.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Αξιῶ δ' ἔγωγε τὸν φάσκοντα αἷμα εἶναι μοῦνον τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἄλλο μηδὲν, δεικνύναι αὐτὸν μὴ μεταλλάσσοντα τὴν ἰδέην, μὴ δὲ γίνεσθαι παντοῖον. ἀλλ' ἢ ὥρην τινὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἢ τῆς ἡλικίης τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾗ αἷμα ἐνεὸν φαίνεται μοῦνον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. εἰκὸς γὰρ εἶναι μίαν τινὰ ὥρην, ἐν ᾗ φαίνεται αὐτὸ ἐν ἑωυτῷ ἓν ἐόν. τὰ αὐτὰ δὲ λέγω καὶ περὶ τοῦ φάσκοντος φλέγμα εἶναι· καὶ περὶ τοῦ χολὴν φάσκοντος. ἐγὼ μὲν γὰρ ἀποδείξω ἃ ἂν φήσω τὸν ἄνθρωπον εἶναι, καὶ κατὰ τὸν νόμον, καὶ κατὰ τὴν φύσιν: ἀεὶ ταῦτα ἐόντα ὅμοια, καὶ νέου ἐόντος, καὶ γέροντος, καὶ τῆς ὥρης ἐούσης καὶ ψυχρῆς καὶ θερμῆς. καὶ τεκμήρια παρέξω, καὶ ἀνάγκας ἀποφανῶ δι' ἃς ἕκαστον αὔξεταί τε καὶ φθίνει ἐν τῷ σώματι.

T ego censeo eum qui asserit, hominem solum esse sanguinem, & nihil aliud, ostendere debere, eum non mutare speciem, neque varium effici: Vel tempus aliquod anni, aut hominis ætatem, in quâ sanguis solus in homine esse appareat. Conueniens enim est aliquod saltem tempus esse, in quo illud vnum existere appareat. Eadem dico contra illos qui pituitam aut bilem solam esse contendunt. Quæ enim hominem esse ego dixero, ea pro lege & naturâ, in eo esse demonstrabo, & iuuene & sene, tamque frigido quàm calido tempore. Signaque afferam & necessitates adducam, propter quas vnumquodque augetur & minuitur in corpore.

PErmixta & connexa est tota hæc disputatio, in quâ Hippocrates, nunc contra Philosophos, nunc contra Medicos malè sentientes agit, atque vna quod aiunt fideliâ duos dealbat parietes. Iam enim Medicos exagitat, vnicum humorem esse in homine affirmantes: Nos lectione quæ hesternam præcessit, diximus, quid essent humores, quot, quomodo inuicem differrent, eorumque proprietates, multásque responsiones ad eos adduximus, qui solum sanguinem alimentarium & secundum naturam humorem, suis se putabant confecisse rationibus. Nunc videndum, quomodo idem præstet magnus Hippocrates. Duplex est argumentationis genus. Vnum quidem à ratione per principia sensui & intellectui manifesta, validissimum & ἀποδεικτικὸν; Aliud ab experientia, quæ fit à memoriis per solum sensum sæpius repetitum & ingeminatum: Hoc opinionem gignit, quæ est assensus hominum multorum non necessariò necessarius. Sic distinguit Hippocrates κατὰ νόμον καὶ κατὰ φύσιν, *secundùm legem*, id est, secundùm id quod homines existimant, *& secundùm naturam*, id est, secundùm rei veritatem. Hæc duo cùm sint accommodata fidei faciendæ instrumenta, debent illi qui aliquam tuentur opinionem si primo non possint vti ratiocinandi genere propter imperitiam, saltem postremo, hoc est, verisimili fidem auditoribus facere: ideò Hippocrates, qui fortassis sciebat Medicos istos veris & κατὰ φύσιν argumentis vti non posse, vrget vt quædam etiam vulgaria & κατὰ νόμον ab opinione & experientiâ petita proferant. *Dent nobis*, inquit ille, *tempus aliquod, annum, aut ætatem, in quibus homo vno tantùm humore abundare visus sit. Si hoc non possint, saltem credant mihi, qui & rationibus & experientiis demonstro, quatuor humores in homine, quouis temperamento, quauis ætate, quauis regione, & anni parte reperiri. Veram tandem recipiant opinionem, relictâ illâ quam vt falsam tueri non possunt.*

Ab ipsâ enim rerum origine argumentatur Hippocrates, hominem non esse materialiter vnicum & solum humorem; Nam si homo vno tantùm constet humore, quæ dissimilitudo aut contrarietas in eo esse poterit? Diximus enim contrarietatem omnem esse semper secundùm diuersas formas. At in vno humore vnica tantùm forma. Quo posito, nulla in homine permutatio continget, & sic inalterabilis ac

 impermu

impermutabilis erit, & quoad ſpeciem & quoad reliquas diſpoſitiones. Quod quàm falſum ſit, quotidiana nos docet morborum & humorum variè dominantium experientia. Dicet aliquis, veteres illi Medici, qui vnicum in nobis humorem ſtatuebant naturaliter, non negabant alios ineſſe, ſed innaturaliter, atque ex naturali corrupto & immutato facultatem ac formam variam recipiente per caloris & frigoris exceſſum, alios non naturales humores produci volebant. Cur igitur Hippocrates dicit, *Cenſeo eum qui hominem ſanguinem ſolum eſſe dicit & nihil aliud, demonſtrare debere ipſum non tranſmutare formam, aut variari. Cùm illi hoc faterentur, humorem ſcilicet variari, & ſæpiùs formam permutare.* Bene & appoſitè hoc dixit Hippocrates. Si enim ex vno humore tanquam ex termino à quo fiunt reliqui humores per generationem, oportet ponere aliquod tempus, in quo ſolus ille humor dominetur mox mutandus: forma enim ſubſtantialis vel accidentaria mox amittenda, vocatur terminus à quo incipit motus; forma verò acquirenda vocatur terminus ad quem finitur motus. Motus autem cùm fiat in tempore, dandum eſt tempus illis, qui vnicum humorem eſſe aſſerunt, quo forma illius humoris, in formas aliorum humorum mutatur. Nam ex eſſe hoc ſolo in mutatione fit non eſſe hoc ſolum. Itaque bene dictum eſt, *Cedite nobis regionem, ætatem, tempus, in quo mutatio huius humoris in alios fiat.* Si enim nullam rem aliam exiſtimatis eſſe animal, quàm ſanguinem vel vnum ex aliis humoribus, is humor in animali debuit permanere ſaltem per aliquam ætatem vel anni partem quæ potiſſimùm illi humori magis eſt ſymbola. Verbi gratia ſi pituitam ſolam ſtatuitis, hæc permanebit ſaltem per hyemem in regione frigida, homine decrepito, temperamento frigidiore, vt deinde in alios humores permutetur. At hoc falſum eſt, quia in illo ſene per ipſam hyemem in regione frigidâ, quatuor ſemper humores reperiuntur, vnde veſtri dogmatis falſitas apparet: ſicque tacitæ reſpondet obiectioni; Nam potuiſſent Medici iſti argumento priùs propoſito de tranſmutatione humorum, quæ per contraria fieri debet, obiicere, humorem iſtum qui ſolus in homine dominaretur, non quidem à ſeipſo permutari, ſed à contrariis externis, ambiente ſcilicet & reliquis procatarcticis prædominantibus. Ideò vrget Hippocrates, ſi quidem velitis humorem iſtum non quidem à ſe permutari, ſed ab externis, verbi gratia ambiente; conſtituenda vobis eſt aliqua ambientis aëris conſtitutio, in quâ ſolus iſte humor & inalterabilis exiſtat, quia ab eo non permutabitur, quod ſibi ſimile eſt.

Videbatur hic locus expoſcere, vt aliquid de anno annique temporibus & mutationibus, manifeſtis quippe & externis cauſis diceremus; ſed quoniam in alio textu, vbi de his clariùs agit Hippocrates, melior ſeſe offeret occaſio, operæ pretium eſt vt illis omiſſis, de ætatibus earumque differentiis, ſecundùm Galeni doctrinam diſſeramus, exercitationis causâ; Ob id enim traditam hanc legendi prouinciam iunioribus Baccalaureis puto, vt de variis rebus diſſerendo, ſeipſos exercerent, & ad inſignia Magiſtralia conſequenda aptiores redderent. Dicamus igitur quid ſit Ætas, ætatum diſtinctiones, & τὰ κατ' αὐτὰς ὑπάρχοντα; Nec inutilis hæc eſt diſputatio Medicis, quia vt inquit Galenus, Ætatum diſtinctio confert ægritudinibus dignoſcendis, docet humorem peccantem, & quæ victus ratio ſit ægris inſtituenda.

Ætas dicta eſt quaſi æuitas ab æuo, quod propriè tempus ſeptuaginta annorum continet, τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, *vita humanæ menſura & curriculum.* Ætatem temporis ſpatium hominis vitæ præfixum, quidam definiunt, magis ad communem opinionem, κατὰ νόμον, quàm Medicè & κατὰ φύσιν; nos ſic definimus: Ætas eſt diſpoſitio quædam in animali iuxta complexionem variam ex actione calidi in humido cauſata, & temporis ſpatio menſurata, in quâ animal augetur, conſiſtit, decreſcit, & tandem interit. Perfecta eſt hæc definitio, omnia enim continet, quæ definito ſunt propria, reliquis excluſis. Aſſignamus enim illi diſpoſitionem pro genere, quia ætas eſt qualitas quædam in animantibus, quæ variam illius temperiem ab agentibus extrinſecus & intrinſecus mutatam conſequitur. Et vt illorum effugiamus errorem, qui ſub quantitate Ætatem tanquam ſub genere collocarunt, dum illam definiunt, temporis ſpatium, &c.

Ætates cùm ſint totius vitæ partes & periodi, pro diuerſitate naturarum, inæquales ſunt, neque certis annorum ſpatiis deſcribi poſſunt, quoniam alios aliis maturius conſeneſcere, iuxta variam agendi & reſiſtendi potentiam conſpicimus; Calidum

dum enim siue naturale, siue extraneo commixtum, cùm diuersimodè afficiat humidum radicale pro diuersâ corporis dispositione, quæ ætatum diuersitatem efficit, Medicis ætatum terminos non exactè aut simpliciter, sed cum magnâ latitudine definire licet. Nos tamen priùs aliorum distinctiones, mox veras & Medicas adferemus.

Iurisperiti pro variâ actionum humanarum diuersitate, quam leges Romanæ potissimùm respiciunt, hominis vitam in septem partes distribuunt. Prima est Infantia, à primo ortu ad septimum vsque annum. Secunda Pueritia, quæ à septimo ad decimum quartum masculis, fœminis ad duodecimum vsque protenditur. Tertia Adolescentia, quæ hinc ad vigesimum quintum peruenit. Quarta Iuuentus, quæ hinc à vigesimo quinto incipiens, quadragesimo terminatur. Quinta à quadragesimo ad sexagesimum, Ætas consistens appellatur. Sexta Ætas decidentiæ, à sexagesimo ad septuagesimum perueniens. Septima est reliqua vitæ pars, senium seu extrema senectus, quæ aliquando ad centesimum vsque annum producitur. Vltra enim sæculum lex neminem viuere præsumit. Sic igitur apud Romanos, infantes sedulâ matris atque mulierum operâ ad septimum vsque annum educabantur. Pòst magistris & παιδοτρίβαις ad decimum quartum vsque tradebantur, qui eos & bonis moribus & humanioribus litteris imbuebant. A 14. ad 18. vsque, iam vmbratili palæstrâ & armis leuioribus per athletas & gladiatores publicos exercebantur. A 18. anno, vsque ad 35. militiam Romanam faciebant. Posteà ancipiti bellorum periculo euitato, ad sexagesimum vsque honoribus militaribus perfungebantur, Tribuni militum, Ærarij, & Centuriones fiebant. Vbi sexagesimum attigerant, completa erat militia, liberúmque erat illis, fixis ad Herculis postem armis, vel deferri ad ærarium, ibíque stipendiis Reipubl. viuere; vel pacis munera capessere ad annum vsque septuagesimum. Ab hoc ad reliquum vsque tempus domi manebant, diis pro salute Reipublicæ vota & sacra facientes, felicésque illi habebantur, qui ad hoc vsque senium peruenerant. Atque hæc fuit ætatum diuisio apud Romanos. Quamuis Horatius quadripartitam tantùm fecerit vitam, cuius versus vt & elegantes, & graphicè mores hominum pro variis ætatibus depingentes, libet recitare.

Pueritia *Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo*
Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
Colligit ac ponit temerè, & mutatur in horas.

Iuuentus *Imberbis iuuenis tandem custode remoto*
Gaudet equis canibúsque, & aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidúsque, & amata relinquere pernix.

Virilitas *Conuersis studiis ætas, animúsque virilis*
Quærit opes & amicitias, inseruit honori,
Commisisse cauet, quod mox mutare laboret.

Senectus *Multa senem circumueniunt incommoda, vel quòd*
Quærit, & inuentis miser abstinet, ac timet vti:
Vel quòd res omnes timidè gelidéque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, auidúsque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero, censor castigatórqne minorum.

Pythagoras eâdem ratione ætates per vigenarium in quatuor distinxit, παῖδες εἴκοσι, νεάνισκοι εἴκοσι, νέοι εἴκοσι, γέροντες εἴκοσι, id est, *pueri per viginti annos sumus, iuuenes per viginti, viri per viginti, senes per viginti.*

Plato duas tantùm fecit partes, cùm ait, *Ætas adolescentum insana, senum austera.*

Aristoteles, Ægyptij quoque duas tantùm, ídque miro respectu, vt videre est apud Plinium, *lib.* 11. vbi ait, Cor augeri per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum vsque accedere; ab eo detrahi tantundem, & ideò non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis;

Ægypti j existimant, quibus mos est cadauera asseruare medicata. Putabant illi hominis vitam acmasticam esse vsque ad quinquagesimum annum, quamdiu cor augetur; paracmasticam vsque ad centesimum, dum cor omnino decreuerit.

Astrologi pro numero planetarum, septem quoque vitæ partes faciunt.

Prima subiicitur Lunæ, quæ vt infimus est planetarum, sic valde humida, puerique multo humido abundant.

Secunda Mercurio, qui planeta ἀδιάφορος habetur, neque malus neque bonus per se, nisi cum aliis coniungatur; sic nos dum teneri sumus, ad omnia parati discenda siue bona siue mala existimus, hæcque ætatis pars à sexto incipiens, decimo terminatur.

Tertia Veneri, quæ per octo annos dominatur, à decimo enim anno vsque ad decimum octauum, flos viget pulchritudinis.

Quarta Soli, quæ nouemdecim annis terminatur.

Quinta Marti, quindecim annorum, & hæc est ætas magnanimitatis, superbiæ & rixarum.

Sexta Ioui, annorum duodecim, qui vt planeta est benignus, sic homines relicto armorum studio, pacis & honesti amatores efficit.

Septima Saturno frigido sicco, tristi & melancholico planetæ, qui extremam vitæ partem, tristémque senectam regit, vt volunt positiones Astrologorum.

Licet vnicuique prout volet diuidere, dúmmodò in enarrandis temperamentis non aberret. Qui enim minores faciunt partitiones, in subdiuisionibus reliquas partes comprehendunt, ita vt nihil intersit, si quis in duas, tres, quatuor, quinque, vel alias partes diuidat, quia res ipsa non mutatur. Author definitionum Medicarum sic diuidit. Ætates quatuor sunt, prima iuuenum, secunda vigentium, tertia mediorum; quarta senum. Cui etiam Hippocrates manifestè assentitur *Aphoris.* 13. *lib.* 1. vbi recenset παιδία, μειράκια, καθεστηκότας, & γέροντας. Cælius Aurelianus ex Græcorum nominum diuersitate, 16. ætates numerat. Vide Card.

Nos ex Galeni sententiâ sex faciemus differentias, si priùs admonuero, nullum ætatis terminum exquisitè præfiniri posse, sed quando illos annis circumscribimus, hoc intelligi de iis quæ vt plurimùm fiunt, quia homines sub quadam latitudine temperamenti continentur. Itaque prima ætas, παιδία seu pueritia dicitur, quæ confestim ab eo tempore incipit, quo infans è materno vtero egreditur, & durat vsque ad annum decimumquintum, quo etiam frigido temperamento præditi incipiunt pubescere; vnde secunda ætatis differentia dicitur Pubertas, quæ Galeno teste, *libro* 3. *Aphorism. comment.* 27. & 5. *Aphorism. comment.* 7. initium capit anno decimoquinto, & ad decimumoctauum extenditur. Tertia vocatur Adolescentia, incipit anno decimooctauo, durátque ad vicesimum quintum, Galeno *comm.* 9. *in lib.* 5. *Aphorismorum.* Eam Hippocrates sub pubertate complectitur, atque etiam interdum Galenus. Quarta Iuuentus, florens ætas, orditur anno 25. & ad 35. extenditur. Quod innuit Hippocrates 3. *Prognost. Magis*, inquit ille, *expectare sanguinis eruptionem oportet in minoribus natu, quintum & trigesimum annum habentibus, in maioribus natu suppurationem.* Quinta ætas, Græcis καθεστηκυῖα, id est, constans & media scilicet inter iuuentutem & senectutem nominatur; dicitur etiam ἀνδρεία, id est, virilis, incipit anno 35. & finitur 50. Sexta demum ætatis differentia, Senectus appellatur, quæ reliqua est vitæ pars: Hanc denuò in tres partitur Galenus, *libr.* 5. *de tuen. valet.* Prima est eorum qui ὠμογέροντες, id est, viridi senectâ præditi sunt, qui adhuc ciuilia munera obire possunt. Secunda est eorum qui cani omnino sunt. Tertia, in quâ est extrema omnium functionum imbecillitas, & hi Latinis silicernia, Græcis πάπποι dicebantur, vnde fortassis Papa appellatus, quia qui Romæ fiunt Pontifices, in extremo sunt senio: Ille hoc nomine esse poterat, de quo Homerus.

Τρὶς γὰρ δή μιν φασὶν ἀνάξασθαι γένε' ἀνδρῶν.

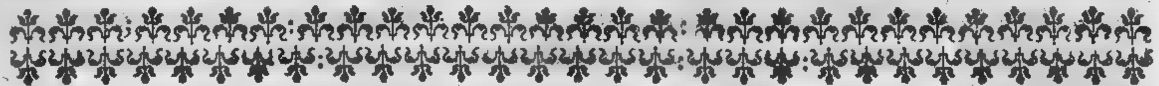
Tria hominum peregisse sæcula Nestorem dicunt.

Sed ad ætatum temperamenta veniamus, quæ maximè nobis sunt cognoscenda. Quidam sic describunt; Pueri & Adolescentes calidi humidi temperaturâ, ac similes vernæ tempestati. Florentes calidi & sicci, eandem cum æstate temperiem adepti; medij frigidi & sicci, autumno consimiles; senes frigidi & humidi, hyemis temperaturam referentes; in pueris & adolescentibus abundat sanguis; in iuuenibus bilis; in mediis melancholia; in senibus pituita; quoniam calidum innatum pueris multum, florentibus intensum, mediis medium, senibus paucissimum.

Dissentitur, sitne puer an iuuenis calidior, & an senes frigidi sicci, an frigidi humidi

midi; in hoc tamen consentiunt, Iuuentutem esse calidam & siccam, Senectutem frigidam; vnde Plato senibus tantùm vinum concedebat, quod à diis, donatum esse dicit, tanquam salutarem medicinam contra senij austeritatem; Vino enim quasi iuuenescunt senes, animíque molestias deponunt, illorúmque habitus è duro mollis factus, vt ferrum igni impositum, sic vino tractabilior redditur. Vtrum verò calor sit maior puerorum aut iuuenum, nos breuiter dicemus, vtrumque calorem & puerorum & iuuenum parem esse; puerorum quidem propter quantitatem, iuuenum propter intensiorem qualitatem, & sic caloris modo differunt. Puerilis enim mitis, suauis, & halituosus est, vt qui in humido naturali recipiatur, & calidi innati sit; iuuenilis in eodem gradu mordax, acer, ac insuauis est, quoniam pendet à calido adscititio, cuius tantum est repositum, quantum innati caloris consumptum fuerat. Itaque quantum calor iuuenis, calorem pueri vincit intensione, tantum ab eo multitudine superatur.

Ac ne longiùs procedamus, dicimus, quatuor esse vitæ præcipuas partes, quæ quatuor elementis, quatuor humoribus, ac quatuor anni partibus respondent; Pueritia & Adolescentia aëri respondet, sanguini, & verno tempori, temperata seu calida, & humida. Iuuentus respondet igni, flauæ bili, & æstati, calida, & sicca. Ætas virilis, frigida & sicca; symbolum habet cum terra, melancholico humore, & autumno: Senectus frigida & humida respondet aquæ, phlegmati, & hyemi; vt verè μικρόκοσμος dictus sit homo, & bene argumentatus sit Hippocrates contra eos qui vnicum statuebant humorem. Nobísque ista de ætatibus, pro instituto nostro dixisse sufficiat.

LECTIO VII.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Πρῶτον μὲν οὖν, ἀνάγκη τὴν γένεσιν γίνεσθαι, μὴ ἀφ' ἑνός. πῶς γὰρ ἕν γ' ἐὸν, τί γεννήσειεν, εἰ μή τινι μιχθείη; ἔπειτα οὐδὲ, ἂν μὴ ὁμόφυλα ἐόντα μίσγηται, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα δύναμιν, γεννᾷ. οὐδ' ἂν ταῦτα ἡμῖν συντελέοιτο· καὶ πάλιν, εἰ μὴ τὸ θερμὸν τῷ ψυχρῷ, καὶ τὸ ξηρὸν τῷ ὑγρῷ μετρίως πρὸς ἄλληλα ἕξει καὶ ἴσως, ἀλλὰ θάτερον θατέρου πολὺ προέξει, καὶ τὸ ἰσχυρότερον τοῦ ἀσθενεστέρου, ἡ γένεσις οὐκ ἂν γένοιτο· ὥστε πῶς εἰκὸς ἀπὸ ἑνός τι γεννηθῆναι; ὅτε γε οὐδ' ἀπὸ τῶν πλειόνων γεννᾶται, ἢν μὴ τύχῃ καλῶς ἔχοντα τῆς κρήσιος τῆς πρὸς ἄλληλα.

PRIMVM igitur necesse est generationem non fieri ab vno. Quomodo enim vnum existens, aliquid generabit, nisi alteri permisceatur? Quin etiam nec generant, nisi eiusdem fuerint generis ea quæ miscentur, eandémque facultatem habuerint, nobísque similia efficiantur. Et rursus nisi calidum cum frigido, & humidum cum sicco mediocriter se ad inuicem habuerint & æqualiter, sed si alterum alteri longè præualuerit, potentius imbecilliori, nunquam generatio fiet. Quomodo itaque ab vno aliquid generabitur, cùm ne à pluribus quidem generetur, nisi mutuo inter se temperamento conueniant?

AVreæ sunt & verè nobiles hæ sententiæ, quibus & Philosophiæ ortum dedisse, & Medicinæ fundamenta iecisse videtur summus Hippocrates, & quæ vix bene enarrari possunt nisi à Platone & Aristotele ipso, harum interprete, in libris de generatione, & passim in Physicis. Nobis ad istius contextus declarationem, primò de generatione disputandum.

Motus qui apud Physicos simpliciter progressus de vna formâ in aliam, describitur, vel vt Aristoteles ait, actus eius quod est in potentia; in genere huiusmodi, species sex numerantur. Generatio & corruptio ad prædicamentum substantiæ; Augmentatio & diminutio ad prædicamentum quantitatis; Alteratio ad prædicamentum qualitatis; Sexta est latio siue motus ad locum. Sunt qui quatuor tantùm species admittant pro quatuor summis generibus; ita vt illis augmentatio & diminutio vnam tantùm; generatio & corruptio vnicam etiam speciem constituant, & videntur

videntur fulciri authoritate Aristotelis *lib.3.Physic.cap.1.* vbi ait; *Quod mutatur, id semper vel essentiam mutat, vel magnitudinem, vel qualitatem, vel locum.* Sunt qui tres tantùm faciunt, iuxta Aristotelis textum *lib.5.de Phys.cap.1.Tria sunt motus genera, necesse ergo quantitatis, qualitatis, & loci.* Galenus duos tantùm motus agnoscit, (*2.Meth.*) φορὰν, id est, lationem, & alterationem. Nos his omnibus omissis, dicimus, Philosophos duplicem facere generationem, secundum quid, quæ est accidentis; & generationem simpliciter, quæ est substantiæ, & propriè sumpta generatio. De hac rursum dicimus, generationem motus propriè dicti non esse speciem, neque generationem fieri in tempore, quia generatio est formæ introductio, forma autem est indiuisibilis, quæ in instanti introducitur. Nam quod dicunt præcedere præparationem ac præuias formas, dicimus accidentia illa esse non formas, túncque res non generatur, sed generabitur, quoniam generatio est finis motuum aliorum, 8.*Phys.& 6.Phys.* conceptis verbis ait Philosophus, *Generatio est alia species à motu: quia finis est substantia & transmutatio.*

Generatio differt ab alteratione, quòd hæc fit secundùm qualitates tantùm; Ab augmentatione & diminutione, quia illæ fiunt secundùm quantitatem tantùm: A φορᾷ siue latione, quæ est in prædicamento quando. Generatio denique corruptioni est contraria, quia corruptio progreditur ab ente ad non ens: generatio contra procedit à non ente actu, & ab ente in potentia, ad ens actu.

Generatio definitur à Philosopho, *primo de generatione*; Transmutatio cuiuscunque transmutabilis totius in totum. Alij describunt, mutationem materiæ à forma substantiali pristina in aliam formam substantialem: Quando enim totum sensibile ita mutatur, vt materia aliam suscipiat formam, tunc est generatio; Vbi verò subiectum sensibile permanens, in aliis quibuslibet mutatur affectibus, reliquæ fiunt motus species.

Generatio alia vniuoca, alia æquiuoca: Æquiuoca est quæ causam tantùm vniuersalem & communem habet, vt quando mus ex quisquiliis, rana ex luto, à Solis calore generantur. Vniuoca verò quæ principium habet à propinquo generante, cuius vis ab extrinsecâ causâ iuuatur: Vnde Philosophus dixit, à Sole & homine, hominem generari; Pendent enim hæc nostratia è superioribus propter æquiuocam connexionem, non propter vniuocam effectionum communionem.

Generatio alia est simplicium corporum, vt elementorum, quando v. gr. ex aquâ fit aër, ex aëre ignis, &c. Alia compositorum, quæ ex quatuor fiunt elementis, eáque rursum dupliciter, vel ex ipsis primis quatuor corporibus immediatè nullo alio intermedio, vt mineralium generatio, & eorum quæ sine semine immediatè ab elementis gignuntur, vt plantæ sponte nascentes, & quæ per putrefactionem nascuntur animalia: vel mediatè, quando scilicet ex composito medio compositum aliud generatur, vt sanguinis generatio ex chylo, hominis ex semine. Hinc gradus illi generationis exurgunt in compositis animatis. Quædam enim gignuntur & gignunt, neque alia prouenire possunt ratione, vt homo qui ex patre homine genitus, filium hominem gignit. Quædam neque gignunt neque gignuntur, & sic in perpetuâ æquiuocatione permanent, vt capillus Veneris, lingua ceruina, & aliæ plantæ spontaneæ, quarum generatio est translatitia. Quædam gignuntur & non gignunt, vt mulus ab equo genitus, ipse infœcundus. Quædam gignunt & non gignuntur, vt mures nati ex putredine, alios vniuocè mures gignunt. Gignendi etiam ratio diuersa, & modi varij. Quædam enim à simili per accidentia, ab eadem per essentiam specie, sicut homo. Quædam à simili in genere, vt ex verme. Quædam à generis potestate, vt ab ouo pullus. Quædam à simili analogo, vt è purpuræ saliua gignuntur purpuræ minores. Quædam à principiis occultioribus, vt mures è fimo, apes & crabrones ex boue & equo.

Cuiuslibet generationis subiectum est materia prima; Materia enim in genito eadem est quæ prius fuerat in corrupto, formam aliam induens successiuè; quamuis enim forma non fiat ex materiâ, generatur tamen determinatiuè in materiâ; principia quidem non fiunt ex alterutris tanquam ex partibus essentialibus, fiunt tamen ex alterutris, tanquam subiectis.

Vt fiat generatio, oportet miscibilia esse ὁμόφυλα, ὁμοδυνάμεα, vt inquit Hippocr. *lib.de nat.hum.* Necesse enim est miscibilium alterationem, eorumdem mixtionem, atque vnionem præcedere, hoc est, quatuor primorum corporum debitam commoderationem. Qualiacunque enim fuerint genita composita, siue proximè & immediatè ex quatuor primis simplicibus corporibus, siue mediatè, alio scilicet composito medio

medio & intercedente, debent in generatione inuicem permisceri, ac in quodam æquilibrio actionis passionísque constitui, vt aliquid producant & generare possint.

Huius mixtionis ad generationem omnino necessariæ, efficientes causæ; tum vniuersales sunt, tum particulares. Quomodo enim vniuersalia mundi elementa penès eorumdem particulas ad sensilium mixtionem accederent, vt rerum species æternæ per propagationem conseruentur, nisi impellente & quasi adigente ad id primâ causâ? Sit itaque primi mobilis motus diurnus, huius prima causa atque suprema. Sit secunda causa Solis motus perennis in zodiaco; qui facultate suâ viuificâ terram fœcundat, quæ vt grauissima non solùm Solis, sed omnis influxus cœlestis radios excipiens, omnium in se rerum semina continet. Vniuersales hæ æternæ & constituentes causæ vniuersaliter ac determinatè ordinant & constituunt, elementáque ipsa quamuis leuia impellunt, quamuis grauia attollunt, vt deinde quasi coacta à propriis particularibus formis vicissim agentibus & patientibus ad mixtionem compositorum concurrant.

His ita præmissis, veniamus ad ipsa Hippocratis verba, *Generatio ab vno fieri nequit, quo enim pacto generare aliud posset, nisi quid aliud admisceatur?* Etenim si omne quod generatur, fit ex eo, non quatenus est actu ens, sed quatenus est potentiâ id quod fit; Itaque non quatenus vnum, sed quatenus aliud in potentiâ. Si enim generatio est transmutatio de non esse ad ens vnum simpliciter & perfectum, (posito quod vnum sit absolutè, & vnicâ ratione omnia) tunc nulla esse poterit generatio: quia quamcumque in illo vno ente mutationem constitueris, semper ad idem ens præcisè reuertetur, & nunquam noui aliquid in tali mutatione acquiret, quoniam vnum illi est omnia vnicâ ratione: non vt nos dicimus, sub nouis formis. Itaque nihil ab vno illo ente generari poterit, quia seipsum generabit: At quæ generant, specie quidem similia producunt, non numero, quia sic seipsa generarent. At modò forma generati diuersa est à generante, quia duo sunt interna & per se existentia transmutationis cuiuslibet principia, forma scilicet & materia; falsum igitur illa vnum tantùm asserere. Hoc in omni generatione verificatur, tam simplicium quàm compositorum. Videtur tamen magis hìc agere Hippocrates de mixtorum corporum generatione, ad quam etiam sensibus aperta mixtio occurrit. Quis enim in animantibus ex solo mare, aut fœmina solâ, nisi amborum semina permisceantur, aliquid vnquam generari conspexit? Quis vidit ex semine plantam oriri, nisi priùs illud in terram coniectum fuerit, ibidémque corruptum, atque aliis permixtum? Nemo certè. Quandoquidem semen ipsum nimio perfusum humore nihil producit. Ideóque subiungit Hippocrates; *Quinetiam neque ea quæ miscentur, nisi sint eiusdem generis, eandémque habeant facultatem, quicquam generant. Tantùm abest vt ab vno aliquid producatur, vt ne quidem à pluribus, nisi ὁμόφυλα & ὁμοδυνάμια fuerint, quicquam oriri possit.* Ex quolibet ligno non fit Mercurius, vt est in prouerbio, quodlibet in quodlibet non est transmutabile; Omnino enim dissimile, non patitur ab omnino dissimili, quia agens & patiens quodammodo similia & dissimilia esse debent; dissimilia quidem propter diuersas formas; similia verò, propterea quòd debet patiens esse in potentia tale, quale est agens in actu. Quamobrem nec animalia cuiusuis generis, aut secum aut cum alio genere coëuntia semper generant. Neque enim ex asino & gallinâ, fœtum vsquam suscipies. Nec ex quibuslibet plantis insitis seu inoculatis fructum capies. Verbi gratia nuci arbori insere stolonem mori, nil tibi nisi hilum producent. Conueniens à conuenienti fit, nisi enim ea quæ miscentur, sint consimilis & conuenientis substantiæ, nihil generare possunt, neque si adamas ligno, aut lignum auro admisceatur, quicquam generabitur, quia neque ὁμόφυλα, neque ὁμοδυνάμια. Fortuita essent omnia, & casui subditæ generationes, si indiscriminatim elementa ad omnium mixtionem accederent, quæ à superioribus & certis lationibus rerum omnium opificibus sub determinata quædam genera ad mundi huius perfectionem ordinata sunt. Vnius autem generis, dixit, quia cùm naturalia agentia & patientia apud Aristotelem contraria sint, & contraria sint similia in genere, & dissimilia in specie: per consequens agentia & patientia erunt similia in genere, ὁμόφυλα, & iuxta Hippocratis sententiam ad generationem apta. Dicit summus Aristoteles, quòd non omnia quæ miscentur, agunt

& patiuntur, sed tantùm ea quæ similia, & quodammodo dissimilia sunt, determinata scilicet & certa contraria, non quælibet. Sic & magnus Hippocrates asserit, omnia mixta indifferenter & indeterminatè non generare: sed ea tantùm, quæ sunt eiusdem generis physici, eandémque & consonam ad proprium subiectum facultatem obtinent: eáque temperata & in æquilibrio posita. Ideò sequitur: *Nisi calidum cum frigido, & humidum cum sicco mediocriter se habuerint & æqualiter: ac mutuâ inter se κράσει & temperamento conueniant.*

Notatu dignum est, nomen illud κράσεως, id est, temperamenti, quia vt est apud Galenum, primus eo est vsus Hippocrates, ac primus elementa κεράννυσθαι, contemperari ac alterari docuit, antequam generatio fiat, cùm priores Philosophi, qui etiam quatuor in compositis prima corpora admittebant, vt Empedocles; vellent illa inalterata & impermixta, vt tritici, hordei, farris, & auenæ in cumulo, sic elementa quatuor per exiguas partes commissa & se contingentia, corpora mixta constituere. Meliùs etiam declarat Hippocrates istam elementorum contemperationem, cùm dicit, *Calidum cum frigido, humidum cum sicco mediocriter se habuerint.* Notum est quatuor esse primas qualitates, quarum duæ, calidum scilicet & frigidum actiuæ, duæ humidum & siccum passiuæ dicuntur, ídque ex harum patet definitionibus: Calidum enim definitur, qualitas prima congregans homogenea, & disgregans heterogenea: Frigidum, qualitas prima congregans homogenea & heterogenea pariter: Humidum quod difficulter termino suo, facilè alieno continetur: Siccum quod facilè termino proprio, difficulter alieno terminatur. Istæ tamen qualitates primæ in mutuâ elementorum transmutatione æqualiter omnes actiuæ & passiuæ nominantur; In mixti autem generatione, calidum & frigidum actiuæ, humidum & siccum passiuæ dicuntur, quia in mixtione humidum & siccum propriâ naturâ componuntur & miscentur, vi autem ac potentiâ caliditatis & frigiditatis fit eorum mixtio & coniunctio. Dicamus igitur, cum calidum & frigidum agentis & formæ, humidum & siccum patientis & materiæ in compositi generatione rationem obtineant, illa debere ita temperari inter se, & ἔχειν μετρίως, vt sit quædam inter agens & patiens æquiualentia. Istæ enim qualitates sic temperatæ, mutuâ actione & passione, emergere faciunt formam è sinu materiæ, vnde generatio & mixtio: quæ fit quando potentiæ contrariorum miscibilium ita adæquantur, vt vnumquodque æqualiter dominetur, quo sic vnum ab altero in suâ naturâ secundùm aliquid transmutatum, fiat medium commune, omnium quæ miscentur virtutum particeps.

Quod adiungit Hippocrates, ἴσως, *æqualiter*, quasi omnium elementorum in mixto sit æquale pondus, fecit vt contra hoc obiicerent Algazel & Auicennas, duo incommoda. Primum si miscibilia adæquantur in mixto, mixtum esset immobile, non enim magis inclinaretur sursum quàm deorsum, vel ad aliam loci differentiam, quia nullum in illo prædominaretur elementorum. Secundum incommodum. Quia si æqualia essent, omnis mixtio esset vna & eadem, atque ex similibus quantitate & qualitate, diuersa generarentur, vt caro, ossa, lapis, &c. quod est impossibile. Ad hæc respondemus, illud *æqualiter*, non sic intelligendum. Cùm enim omnis mixtio naturalis sit propter generationem, non est existimandum qualitates, vel qualitatem miscibilium in mixto esse æqualem proportione Arithmetica seu ponderis, sed potiùs Geometricâ & proportione quæ requiritur ad formam suscipiendam, propter quam fit mixtio. Hinc nobilis illa quæstio orta est, An temperamentum ad pondus dictum dari possit. Nos de eâ breuiter transigamus.

Temperamentum si nominis ipsius etymon spectes, nihil aliud est quàm mixtio, vt apud Græcos κρᾶσις illud propriè significat. Temperamenti definitiones varias à variis traditas, non est nobis propositum recensere: nos veram definitionem ab Auicenna traditam recipimus; Temperamentum est qualitas, quæ ex mutuâ actione & passione primarum qualitatum prouenit. Quamuis (vt hoc obiter dicam) Fernelij definitio non sit reiicienda, quâ definit temperamentum, proportionem calidi, frigidi, humidi, sicci. Nec valet quod obiicit Riolanus; cùm temperamentum sit principium functionum & facultatum, nonne dari poterit aliqua corporis pars, quæ constet elementis, eâ proportione mistis, quâ ventriculus, & hepar, & tamen chylum & sanguinem non facit? Negamus enim primò talem temperiem in aliâ parte reperiri posse. Deinde si reperiretur, partem illam non minùs sanguinem aut chylum facturam, si eandem conformationem obtineat. Nec valet quod obiicit Argenterius, temperamentum dici

dici calidum frigidum,&c.proportionem verò minimè.Fatemur quidem proportionem, quatenus est ad aliquid, neque frigidam neque calidam dici,neque etiam agere; At quatenus proportio illa est qualitas, vt doctissimus dicebat Auerrhoës, & frigida & calida appellabitur, & quod magis est,agit. Sed ad alia.

Temperamentum cuiusuis corporis duplex est,aliud ad substantiam, quod habitus est naturalis ex proportione substantiarum elementorum resultans; aliud quod est tantùm leuis dispositio ex proportione qualitatum actu existentium, quæ multis modis & causis variantur. Temperamentorum inæqualium octo, quatuor simplicia, & quatuor composita recensentur. Nam aut vnica excedit qualitas, eáque est calor, frigus, humiditas, siccitas: aut duplex, vt calor cum humiditate, calor cum siccitate,frigus cum humiditate,frigus cum siccitate. Rursum quia quatuor hæ qualitates contrariæ possunt sub æquali intensione ad mediocritatem reduci, hinc resultat nonum temperamentum ex elementorum æqualibus portionibus constitutum, quod æquale & εὔκρατον appellatur. Et sic nouem temperamentorum differentiæ vulgo numerantur.

Quæritur tamen,an temperamentum hoc, quod æquale vocauimus, vel secundùm habitum, vel secundùm dispositionem, sit æquale κατὰ τὴν δικαιοσύνην, vt loquitur Galenus,secundùm speciem & iustitiam, an κατὰ σταθμὸν, ad lancem & pondus. Nos dicimus intelligi de temperamento κατὰ τὴν δικαιοσύνην, quia temperamentum ad pondus dari non potest. Vbi enim illa erit calidi & humidi æqualis proportio, quæ sensim ad frigus & siccitatem permutetur, ita vt sint æquè veloces motus ad frigus & siccitatem? Nullibi certè. Ac vt istius opinionis fautores dicunt,hæc exacta proportio ne momento quidem perdurabit. Quid igitur illi indiuisibilia scrutantur,& quæ sub Medici cognitionem cadere non possunt? Meliùs qui nullum ad pondus,temperamentum dari contendunt, habéntque sibi consentientes Aristotelem 4. *Meteor. In quocunque mixto terra aut aqua redundat*, Galenum 2. *de simpl. facult.* vbi ait; *Quin & hominem non absolutè calidum vt ignem, sed exuperantiâ calidum dicimus. Si quidem in illo maiorem calidi portionem esse quàm frigidi.* Auicennam & Auerrhoëm. Denique rationes validissimas.

Quomodo enim mixtum aliquod generabitur, nisi vnum elementorum vincat? Nullus enim ortus fieri potest, vbi non est quod vincit, & quod vincatur, quoniam debet esse aliquid quod vincat, quod moueat,misceat,& generet. Sed quodcunque illud sit,reliquis præpollet,ac æqualitatem destruit. Secundò,corpus humanum exactissimæ est temperaturæ. At quis negabit calidum & humidum in illo excellere? Tertiò, temperies prouenit ex actione & passione contrariarum qualitatum, vbicumque autem est actio & passio,necessario agens patiente est potentius. Ergo nulla æqualitas. Quartò, illa æqualitas esset constituta in puncto indiuisibili,ita vt non esset in tempore. Quare melius est illam vt omnino non existentem & fictam reiicere. Nec obstat quod aduersarij dicunt. Primò dato vno contrariorum in rerum naturâ, datur etiam & aliud. At datur complexio intemperata. Ergo & temperata. Respondemus, hoc verum esse si vtraque sint positiua; Non ens enim, enti non contrariatur nisi priuatiuè. Neque sunt sub eodem genere.

Obiiciunt secundo. Motus fit ab extremo in extremum per medium. Sic quando mutabitur aliquis, v.gr. à complexione calidâ & siccâ ad frigidam & humidam,hoc fiet per temperiem mediam,eámque æqualem. Respondemus, si fiat iste transitus, fiet per æqualem ad iustitiam. Deinde necessum non est, vt transitus iste à complexione extremâ ad extremam fiat per intermediam; sed in instanti introducitur post dispositiones debitas acquisitas.

Obiiciunt tertiò. Tactum esse proportionem quandam mediam, quâ excessum qualitatum discernit. Hoc autem fieri non posse,nisi adfuerit temperata complexio. Respondemus, temperiem ad iustitiam sufficere, vt tactibilium excellentias discernamus,& sufficienter iudicemus. Quod etiam patet in hominibus intemperatis,qui exquisito sæpiùs sensu præditi sunt, vt biliosi.

Et sic constat nouem esse temperamenta, octo intemperata, vnum temperatum seu εὔκρατον, idque temperie ad speciem conuenienti, κατὰ δικαιοσύνην, non ad pondus.

LECTIO VIII.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

ΑΝάγκη τοίνυν τῆς φύσιος τοιαύτης ὑπαρχούσης, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἓν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ξυμβαλλομένων ἐς τὴν γένεσιν, ἔχειν τινὰ δύναμιν ἐν τῷ σώματι, οἵηνπερ ξυνεβάλλετο. καὶ πάλιν γε ἀνάγκη ἀποχωρέειν εἰς τὴν ἑωυτοῦ φύσιν ἕκαστον, τελευτῶντος ἀνθρώπου, τό, τε ὑγρὸν, πρὸς τὸ ὑγρὸν, καὶ τὸ ξηρὸν, πρὸς τὸ ξηρὸν, καὶ τὸ θερμὸν, πρὸς τὸ θερμὸν, καὶ τὸ ψυχρὸν, πρὸς τὸ ψυχρόν. τοιαύτη δὲ καὶ τῶν ζώων ἐστὶν ἡ φύσις, καὶ τῶν ἄλλων πάντων. γίνεταί τε ὁμοίως πάντα, καὶ τελευτᾷ ὁμοίως πάντα. ξυνίσταται γὰρ αὐτέων ἡ φύσις ἀπὸ τούτων τῶν προειρημένων πάντων. καὶ τελευτᾷ κατὰ τὰ εἰρημένα εἰς τὸ ἑωυτὸ ὅθενπερ ξυνέστη ἕκαστον, ἐνταῦθα οὖν καὶ ἀπεχώρησε.

CVM igitur talis sit hominis natura, & aliorum omnium, necesse est hominem ex vno non constare; sed vnumquodque eorum quæ ad generationem conferunt, vim aliquam habere in corpore, qualem contulerunt. Rursus cùm hominis corpus interiit, necessariò vnumquodque ad suam naturam reuertitur, humidum ad humidum, siccum ad siccum, calidum ad calidum, frigidum ad frigidum. Talis enim est tum animantium, tum aliorum omnium natura, cunctáque simili modo nascuntur & intereunt, quia natura illorum constat ex prædictis omnibus, & desinit; vt dictum est, in idem: singula ex quo constituta sunt, in id etiam recedunt.

INfert Epilogogum ex præmissâ disputatione, & concludit hominem vnico non constare elemento; idque adiunctâ etiam nouâ ratione, quia scilicet vnumquodque eorum quæ ad generationem concurrunt, vim & δύναμιν qualem contulit, adhuc in composito retinet. Non caret difficultate hæc περιοχὴ, propter varias Philosophorum opiniones, quia includit vulgatum illud dubium quo quæritur, vtrùm formæ elementorum, cum suis integris qualitatibus maneant formaliter in mixto, vtrùm elementa sint in mixto actu aut potentiâ. Quod sic intelligi debet; An cùm ex elementis mixtione quâdam certâ fuerit corpus mixtum generatum; formæ substantiales elementorum & qualitates primæ remaneant in illo corpore mixto; an potiùs tum formis, tum qualitatibus primis eorum corruptis, nouæ generentur.

Graue est certè & ἐπίπονον de his disserere quæstionibus, mihi potissimùm, qui nouus, & vt dicitur, in primo limine sum positus: ne tamen videar mihi impositum onus detrectare, conabor de omnibus quæ dubia erunt, in contextu Hippocratis explicando, si non multa & accuratè, saltem aliquid & breuiter dicere. Hoc mihi in hac præstandum est quæstione, quam, vt difficilem, & parum Medico, vt ait ille, necessariam prætermisit Galenus, & quæ Physicos pariter & Medicos valde anxios habuit.

Stoici, qui elementa in actu completo ponebant in mixto, eáque seipsa permeare, satis eo videntur refutati, quòd penetrationem dimensionum admittebant.

Empedocles elementa in minima frustula comminuta cum propriis formis & qualitatibus misceri volebat, & partium tantùm approximatione composita constituere. Cuius opinionis absurditas satis patet. Detur enim nobis minima carnis portio, quatuor tantùm elementorum frustulis minimis conflata, in illius portiunculâ aqueâ erit caro, & sic mixtum vno constabit elemento, in eadémque materiâ recipientur duæ formæ substantiales, quod est absurdum: aut in illa portiuncula aquea non erit forma carnis, sic neque in ignea, neque in aërea, neque in terrea particula, neque vsquam. Et sic cùm hoc totum dicatur caro, partes eius non dici poterunt caro, sed aliquid aliud dissimilare.

Auicennas parum abest ab hac opinione. Putauit enim in mixto corpore elementa esse in actu completo, quantum attinet ad formas substantiales; neque in formis

formis illis fieri mixtionem, sed elementa inuicem misceri ob primas qualitates, illisque mutuâ actione reductis ad temperiem, quæ alicuius corporis mixti complexioni conueniat, generare mixtum illud corpus. Hæc sententia euidentissimâ ratione confutatur, quam Scotus & Metaphysici tuentur.

Si enim formæ substantiales elementorum remaneant in actu perfecto, non posset fieri, vt in eo mixto alia esset forma præter illas; nam ex axiomate Philosophico; *Quicquid aduenit enti & substantiæ in actu per se existenti, accidens est, non substantia:* aliàs vnum idémque corpus haberet duplex esse, & sic plures materiæ partes elementorum formis subsistentes, plurium corporum rationem susciperent. Prætereà quomodo possent & diuersæ & contrariæ istæ formæ cum vna quinta conuenire, cùm ipsæ inter se conuenire non possint? Conantur tamen isti qui formas substantiales elementorum in mixto formaliter manere asserunt, id confirmare septem potissimùm argumentis, quibus satisfaciendum est, antequam alias opiniones recenseamus.

Primum argumentum est. Aristoteles 5. *Metaphy.* definit elementum, id ex quo fit aliquid, cùm insit. Ergo elementa manent in mixto. Respondemus, elementa inesse non actu, sed potentiâ, siue vt loquuntur, in actu refracto. Prætereà definitionem illam esse elementi, quatenus principium significat materiam & formam.

Secundum argumentum. Idem Aristoteles 1. *de generation.* ait, guttam vini non misceri cum mille amphoris aquæ, quoniam forma substantialis eius corrumpitur. Ergo elementorum formæ vt misceantur, corrumpi non debent. Respondemus, elementum quod corrumpitur in mixtione, non corrumpitur in aliud elementum, sed omnia corrumpuntur in mixtum; quare inutilis illorum consequentia.

Tertium. Si elementa non manerent in mixto, sequeretur quòd mixtum esset æquè simplex substantialiter ac elementum, forma tamen substantialis mixti continet in potentiâ quatuor elementa.

Quartum. In mixto manent propriæ qualitates & naturales actiones elementorum. Ergo elementa ipsa formaliter remanent, quia propriæ qualitates non possunt seruari extra subiecta. Respondemus, qualitates quidem in mixto esse qualitatibus elementorum symbolas, non easdem, neque in summo.

Quintum. Si elementa in mixto non manerent, nullum in mixto dominaretur. At dominatur. Quare manet actu. Respondemus, elementum non dominari in mixto, ratione substantialis formæ, sed quia ex mutuâ actione elementorum, remansit virtus quædam in mixto, magis conueniens cum vno aut pluribus, quàm cum alio elemento.

Sextum. In ligni combustione experimur quatuor esse actu elementa. Ex ligno enim exit aqua, eleuatur fumus loco aëris, manet cinis loco terræ, flamma exurgit quæ ignem refert. Respondemus, hac ligni combustione formas elementorum de nouo generari, atque è potentiâ in actum reduci.

Septimum & vltimum. Si formæ elementorum non remanerent, mixtum ex vno elemento generari posset, quia omnium eadem est materia. Respondemus, concurrentiam elementorum requiri, vt fiat mutua actio & passio, alteratio & mixtio. Ideò ex vno mixtum non posse generari. Et sic illorum rationibus fit satisfactum qui existimant formas elementorum substantiales in mixto formaliter remanere. Nunc ad alias opiniones veniamus.

Auerrhois voluit formas elementorum imperfectissimas esse, inter omnes formas substantiales, ideóque plurimùm recedere à naturâ substantiæ, & accedere ad naturam accidentium, ita vt more accidentium frangi, minui atque remitti possint. Et rursus si contingat, intendi & fieri perfectiores, prout videmus calidum & frigidum intendi & remitti. Quare cùm more accidentium possint elementorum formæ frangi & minui, quamuis in mixti compositione propter certam qualitatum remissionem, à suo esse substantiali destituantur, remanere tamen illorum formas in actu refracto; quia formæ illæ potiùs vicem habent accidentium quàm substantiarum. Hæc opinio multa absurda recipit. Primo, quod dicat, rerum substantias intendi & remitti, vnde sequeretur, hunc ignem verbi gratia vt octo, magis esse ignem, quàm vt quatuor. Et sic daretur certus remissionis gradus, sub quo minimo consisterent elementa, sub minore verò constare nequirent: Ac substantiæ daretur vltimum instans, sub quo esset, quod falsum esse docuit Aristoteles 8. *Physic.* Prætereà, quòd elementorum formas tanquam imperfectas statuat medias inter formas sub-

ſtantiales & accidentia : At ridiculum eſt ponere medium inter illa quæ non ſunt eiuſdem generis. Subſtantia igitur & accidens, cùm toto differant genere, non poſſunt dici extrema quæ includant medium : nec poteſt poni medium inter ſubſtantias & accidentia.

Quarta eſt opinio iuniorum Peripateticorum, qui putant elementorum formas non manere, ſed virtutes ſolas : Et hæc mihi magis vero proxima videtur. Ariſtoteles ſic ſentire probatur, cùm ait; *Eorum quæ ſunt, alia facultate, alia actu ſunt; fit autem vt quæ in mixtionem recipiuntur, quodammodo ſint & non ſint ; Neque actu remanent vt corpus & candor, neque alterum aut vtrumque deletur, quia illorum facultas ſalua manet.* Galenus *lib.*8. *de placitis*, commendat Hippocratem, quòd elementa prima nominibus qualitatum appellauerit, & ſecunda, humores ſcilicet nominibus ſubſtantiarum, *Poteſtate ſiquidem*, (inquit ille) *illa inſunt, non actu in corporibus.* Diuus etiam Thomas putauit in vnoquoque mixto terram, aquam, ignem, & aërem eſſe, non tamen actu, quoniam in mixto nullius elementi forma & ſubſtantia eſt actu, ſed potentiâ & δυνάμει : forma enim cuiuſque mixti quamdiu permanet, vim & perfectionem omnium elementorum continet. Hancque nos tuemur, vt multa aliarum opinionum incommoda fugiamus. Primò, ne detur penetratio dimenſionum. Secundò, ne generatio mixti, ſit generatio tantùm ſecundùm quid, non ſimpliciter. Tertiò, ne plures formæ ſubſtantiales in eadem materiâ admittantur. Quartò, ne detur intenſio formarum, & gradus quidditatis. Et ſic certum habemus formas ſubſtantiales elementorum non manere actu in mixto. Nunc de qualitatibus videamus.

Corruptis ſubſtantiis qualitates integræ manere non poſſunt. Sunt enim tales in ſummo ſub formis & per formas. Quibus corruptis eſſentias qualitatum alio ſe habere modo neceſſe eſt. Sunt enim & exiſtunt ſecundùm formarum ſuarum, à quibus ſuum eſſe habent, rationem. Quare cùm iam poſitum ſit à nobis ſubſtantiales elementorum formas in mixtorum generatione corrumpi, quæ in eorundem reſolutione de nouo generantur, neceſſe eſt etiam ipſas qualitates primas interire, remanere tamen potentiâ in qualitate illâ complexionis, quam mutua primarum qualitatum actio & paſſio peperit. Ita vt compoſitum ab vnoquoque elementorum receperit qualitates & vires planè ſimiles elementaribus, ſecundùm quas operationes ſuas exercet. Non quòd proprij elementorum actus ſint in mixto, ſed quia manent virtute, quam corporibus communicant, quibus alterata planè inſunt. Igneum in homine calfacit, ſed non extremè; terreum in homine exſiccat, ſed non extremè. Quare bene dixit Hippocrates, vim aliquam elementa in corpore obtinere, denotans nimirum illa non formaliter aut actu completo, ſed potentiâ & qualitatibus in mixtis manere. Quare eædem qualitates erunt iuxta ſpeciem, non iuxta numerum. Sequitur.

Cùm hominis corpus demoritur, ſingula neceſſariò ad ſuam naturam redeunt, humidum ad humidum, ſiccum ad ſiccum, calidum ad calidum, frigidum ad frigidum. Similis huic eſt ſententia apud Hippocratem *lib.*1. *de diætâ*, *Recedentibus illis huc* (inquit ille) *his verò illuc elementis*, πάντα τὴν πεπρωμένην μοίρην ἐκπληροῖ, ἐπὶ τὸ μεῖζον καὶ τὸ μεῖον; *Vnumquodque deſtinatum fatum explet, ſecundùm maius & minus.* Hippocrates priùs argumentis à compoſitione & generatione rerum omnium petitis, probauit plura eſſe elementa, nunc per reſolutionem & corporum corruptionem idem confirmat. Confirmant id Ariſtotelis ſententiæ, 3. *Phyſic. Omne ad illud, ex quo fit, diſſoluitur*, & 3. *Metaphyſ. Omnia corrumpuntur in ea ex quibus ſunt.* Nos expendamus, an verum ſit ſingula ad ſuam naturam redire, humidum ad humidum, &c.

Rerum corruptibilium tres tantùm eſſentiæ recenſentur. Prima eſt ſimplicium corporum; ſecunda mixtorum ex his primis elementis, tertia animatorum. Simplicium corruptio eſt tranſmutatio totius in totum, nullo ſenſibili remanente ſubiecto. Animatorum corruptio Ariſtoteli, *libro de vita & morte*, eſt abſentia animæ & calidi innati. Denique mixtorum animâ carentium corruptio, eſt miſcibilium ſecretio & diſſolutio. De hac poſtremâ corruptione loquitur Hippocrates. Neque enim ſimplicia corpora in alia reſolui poſſunt; neque animata quatenus animata, ſed quatenus mixta. Mixtorum igitur propria eſt reſolutio quæ fit per corruptionem. Cui igitur tanquam efficienti & per ſe attribuenda erit mixti corporis diſſolutio & corruptio? An frigori? quia diximus generationem à calore fieri, contrariorum autem contrariæ videntur eſſe cauſæ. Minimè, niſi fortaſſis per accidens. A calore ergo mixta generantur & corrumpuntur; generantur à naturali & proprio; corrumpuntur

rumpuntur ab alieno & extraneo. Duo hi calores inter se pugnant; alterque ab altero dissoluitur; resoluto quippe, seu extra naturæ limites affecto naturali calore, qui ampliùs humidum regere non potest, mixtum ab extraneo calore corrumpitur. Forma mixti calori natiuo primò insita, per eum omnia elementa continet. Euanescente verò formâ, resolutoque calore, humidum aqueum aëreumque euaporant, terræ pars concidit, & in cineres dissoluitur.

Corruptio hæc à calore extraneo, duobus fit modis: per putrefactionem videlicet mixti, & per exustionem. Putrefactio est corruptio caloris naturalis à calore extraneo humido: ita vt necesse sit in putrefactione post immutationem caloris natiui, humidum aliquantisper remanere, nec statim resolui. Vstio verò (*vt est 4. Meteor.*) est subita & violenta segregatio sicci & humidi simul à calido vrente & vehementi. Humidum à sicco separatur tantâ vi, vt humida quasi sublimata eleuentur; terrestris verò portio descendens in cinerem conuertatur. Atque in hac exustiuâ corruptione, quatuor elementa secerni, & suæ naturæ restitui, ad sensum conspiciuntur, verbi gratia in ligni combustione. Per putrefactionem igitur & vstionem, mista dissoluuntur, & quæ in illis potentiâ continebantur elementa, denuò exsuscitata pristinam repetunt essentiam. Videamus nunc, an elementa eadem numero, vel potiùs secundùm naturam communem, indiuidualiter aut secundùm speciem ad naturam suam redeant.

Qui elementa temperata tantùm & refracta, non corrupta, in mixto faciunt, existimant in eiusdem corruptione, vnumquodque idem numero ad propriam formam reflecti, & ad suum idem esse integrum reuerti. Qui verò ponunt illa in actu completo, nullam in illis aut in generatione, aut in corruptione alterationem amittunt, sed statim ac deperdita est illa amicitiæ vis (vt isti loquuntur) quæ illa continebat, denuò libera & dissoluta manere, qualia priùs erant & numero, & indiuidualiter. Nos verò qui elementa & alterabilia omnino, & patibilia in transmutatione corrumpi asserimus, negamus illa secundùm numerum, sed iuxta speciem tantùm per nouam generationem in propriam naturam reuerti. Nostræque assumptionis veritas pendet ex probatione propositionis, nimirum elementa corrumpi in generatione, quam clarissimè iam confirmauimus, dum ex professo de illâ ageremus.

Sol & astra, cælique omnes, qui vniformiter & secundùm formam & materiam secundùm prius & posterius, semper eadem permanent, eadem numero exoriuntur, & eadem numero occidunt, secundùm variam loci positionem, non secundùm substantiam affecta. Corruptibiles verò substantiæ, vt particularia elementa, quæ indies corrumpuntur & generantur, hæc numero eadem non manent, sed speciem seruant in reuersione & reflexione, forma enim est indiuisibilis, etsi materia maneat. Hoc apertè confirmat Aristoteles, *2. de generatione*, cùm dixit; *Omnia similiter non reuertuntur, sed hæc quidem numero redeunt, illa verò specie tantùm; Ea quidem quorum substantia incorruptibilis mota est, patet quod & ipsa eadem numero erunt, motus enim ipse mobile ipsum sectatur: Ea verò quorum substantia non est incorruptibilis, sed corruptibilis, necesse est specie redire; non autem numero.* Quid verbis istis summi præceptoris clarius aut apertiùs dici potest, & quod meliùs sententiam nostram confirmet? Elementa in corruptione corrupta sunt: Impossibile ergo illa eadem numero redire; aliàs esset regressus à priuatione formæ & potentiæ ad habitum.

Nec nos moueat, quod alij obiiciunt. Si elementa in corruptione denuò generentur, nullum erit Hippocratis argumentum, quò vult probare à dissolutione mixtorum, illa quatuor elementis constare. Respondemus nos, optimam esse rationem Hippocratis, quia in mixto elementa quatuor, quamuis non actu perfecto, tamen potentiâ propinquâ continentur, ideoque in dissolutione, quæ erant tantùm in potentiâ, statim ad actum reducuntur, quod nusquam fieret, si corpora vnico constarent elemento: & sic verissimum est, calidum ad calidum, frigidum ad frigidum reuerti, non numero eadem, sed secundùm speciem & communem naturam, corpusque nostrum quatuor constare elementis. Quod fuit demonstrandum.

Superest breuissima Hippocratis conclusio: *Talis est tum animantium, tum reliquorum omnium natura.* Vt ostendat se absurda de hominis generatione non asserere, communem & generalem esse hanc omnibus tum animantibus, tum inanimatis, elementorum mixtionem asserit. Cùm enim homo sit quasi in quodam rerum omnium medio constitutus, extrema etiam medij naturam sapiunt. Hoc Galenus

populari valde & aptiſſimo exemplo demonſtrat. Ex fici ſemine, verbi gratia in terram coniecto, maxima arbor enaſcitur; Hoc incrementum à terrâ & aquâ, humore quippe in illâ contento prouenit. Atqui terra ſui ratione ſummè eſt frigida, ficus verò calorem quo viuat, plurimum obtinet, ideoque etiam ſi validiſſimâ perfrigeretur hyeme, non emoritur. Patet igitur corpus fici non ſolùm ex aquâ & terrâ conflatum eſſe, ſed etiam igneæ naturæ eſſe particeps. Porrò cùm lignum ipſius non terrâ ſolùm, ſed & aquâ leuius exiſtat, quis negabit ficum bonam aëris partem recepiſſe? Ex quatuor itaque, vt & homo, ſic & ficus, & reliquæ omnes arbores, fructus & ſemina, necnon inanimata conſtituuntur. Vocat autem hic Hippocrates naturam, temperiem, quæ temperat, format & perficit quodcunque mixtum corporeum. Quam in omnibus talem eſſe aſſerit, non quòd ex eadem, ſcilicet proportione, omnia mixta elementorum conſtituta ſint, ſed quod omnia pariter concurſum quatuor primarum qualitatum requirant, vt generari poſſint.

Diſſoluuntur etiam omnia eodem modo, & tandem intereunt, *κατὰ μεῖζον καὶ κατὰ μεῖον*, *ſecundùm maius & minus*, vt alibi dicebat Hippocrates. Nihil eſt tam durum, tam compactum, tam firmum, quod tandem non corrumpatur: Eſt quidem quorumdam duratio, quæ eſt rei exiſtentia ſub tempore, maior atque eſſendi tractus magis continuatus, ſed perpetuitas nulla. Quæcunque ſub qualitatum contrarietate poſita ſunt, intra hunc mundi ſublunaris ambitum, propter & materiæ potentiam ad omnes formas, & mouentium ἑτερότητα, vt orta ſunt, ſic tandem occumbunt. Atque vt lectionem verſiculis concludamus.

Nil eſt naturâ conſtans, miniméque caducum,
Et quod non vllo valeat mutarier æuo,
Corrumpatur enim prorſus, intereátque neceſſe eſt,
Quicquid mutatur, nec ſtatu conſtat eodem.

LECTIO IX.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Τὸ δὲ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει ἐν ἑωυτῷ αἷμα, καὶ φλέγμα, καὶ χολὴν διττὴν, ἤγουν ξανθὴν τε καὶ μέλαιναν. καὶ ταῦτ' ἐστὶν αὐτέῳ ἡ φύσις τοῦ σώματος καὶ διὰ ταῦτα ἀλγέει καὶ ὑγιαίνει. ὑγιαίνει μὲν οὖν μάλιστα, ὁκόταν μετρίως ἔχῃ ταῦτα πρὸς ἄλληλα κρήσιος, καὶ δυνάμιος, καὶ τοῦ πλήθεος, καὶ μάλιστα ἢν μεμιγμένα ᾖ. ἀλγέει δὲ, ὁκόταν τι τουτέων, ἔλασσον ἢ πλεῖον ἔῃ, ἢ χωρισθῇ ἐν τῷ σώματι, καὶ μὴ κεκρημένον ᾖ τοῖσι ξύμπασιν.

CORPVS autem hominis, continet in ſe ſanguinem, pituitam, & bilem vtramque. Atque hæc illi ſunt corporis natura: & propter iſta ægrotat, ac ſanum eſt. Sanum quidem maximè eſt, quum hæc mediocriter ſe habent, temperamento, facultate ac multitudine: Et potiſſimùm ſi bene permixta fuerint; Ægrotat autem cùm horum aliquid minus aut amplius euaſerit, aut ſeparatum in corpore fuerit, nec omnibus contemperatum.

QVæ iam probauimus, apud me deinceps pro hypotheſi habebuntur. Diximus itaque de humoribus, quantum ad inſtitutum noſtrum faciebat, ſufficienter, & quinque potiſſimùm argumentis, quatuor eſſe monſtrauimus, quod ſæpiùs inculcat Hippocrates, nobis ad noua & intacta ſemper properandum. Itaque hoc probato & poſito, quatuor eſſe humores, qui ſenſibilia ſunt corporis noſtri elementa, videamus quid deinceps dicat Hippocrates. *Propter iſta ægrotat corpus, ac ſanum eſt.* Corpus noſtrum diuiditur in continentia, contenta, & impellentia. Continentia ſunt partes viuentis ſolidæ, quæ ſolæ viuere dicuntur, & propterea dicimus,

dicimus, sanitatis & morbi, contrariarum scilicet dispositionum susceptiuas esse, quia qualitates illæ actionem iuuantes vel lædentes sunt propriè affectus partium viuentium, quæ solæ actionem edunt. Contenta sunt spiritus & humores. Morborum causæ, morbi, & symptomata, sunt in contentis, partibus solidis, & functionibus. Symptoma enim est ipsa functio læsa. Morbus lædit actionem propter affectam partem. Morborum causæ proximæ & continentes sunt ipsa contenta, humores scilicet. Idem de sanitate, contrariâ dispositione est intelligendum. Ideò Hippocrates dicit, *Propter ista ægrotat corpus, ac sanum est*; propter scilicet temperamentum, quantitatem, qualitatem humorum bonam aut malam. Nos priusquam ad contemplationem sanitatis & morbi, nobis hîc propositam veniamus, vt tota hæc meliùs procedat oratio: conabimur aliquot Hippocratis sententias huic primo intuitu contrarias conciliare, vt cùm de mente authoris constiterit, certi simus quid nobis tuendum sit.

Hippocrates *epistolâ ad Democritum*, asserit, ipsum Æsculapium Medicinæ inuentorem, à seipso in multis dissentire; licebit fortassis alicui non examinanti accuratiùs, idem in summum Hippocratem retorquere. Hic enim manifestè humores sanitatis & morbi causas esse asserit. *Libro* verò *de flatibus*, etiam demonstratione conficere nititur, flatum omnium morborum authorem esse, his verbis, φαίνονται οὖν αἱ φῦσαι διὰ πάντων τούτων πολυτροπώτεροι πάντων νούσων αἴτιαι οὖσαι: τὰ δὲ ἄλλα πάντα ξυναίτια καὶ μεταίτια, id est, *flatus ipsi omnium morborum omnimodæ existunt causæ. Cætera verò omnia quæ causæ videri possunt, vel hos adiuuant, vel consequenter post hos in corporibus morbos generant.* Et sic duas iam diuersas opiniones de morborum causis, apud Hippocratem videtis. Tertiam audite *libro de affectionibus*, Νουσήματα τοῖσιν ἀνθρώποισι γίνεται ἅπαντα, ὑπὸ χολῆς καὶ φλέγματος. ἡ δὲ χολὴ καὶ τὸ φλέγμα, τὰς νούσους παρέχει, ὅταν ἐν τῷ σώματι, ἢ ὑπερξηραίνηται, ἢ ὑπερυγραίνηται, ἢ ὑπερθερμαίνηται, ἢ ὑπερψύχηται, id est, *Morbi omnes hominibus à bile ac pituita fiunt. Bilis autem & pituita morbos exhibent, quum in corpore nimiùm aut resiccantur, aut humectantur, aut incalescunt, aut frigescunt.* Quod confirmat *libro primo de morbis*; vbi duos tantùm humores, morborum causas constituit, bilem scilicet & pituitam.

Varius igitur & multiplex est Hippocrates in assignandis morborum causis, nunc flatum, nunc duos humores, nunc quatuor, vt in hoc libro, humores, morbos efficere asserit. In conciliandis huiusmodi contradictionibus & scripturis satis est, si interpretatione aliqua laudabili, & mentem authoris obseruando, pugnantiam aliquo modo tollamus; quod in hac controuersiâ præstabimus. Ad primam igitur opinionem, quæ libro de flatibus continetur, dicimus quòd sicuti naturalis spiritus & flatus ad animantis naturam formandam, maximam ac potissimam vim obtinuit, ita è contrario præternaturaliter affectus, maximam ac potissimam vim ad illam destruendam obtinebit; non quòd spiritus solus per se morborum omnium sit efficiens, sed quia videtur prima quasi causa & motor internus aliarum rerum, vtpote humorum qui morbos efficiunt. Quod satis ipse innuit, dum *loco citato*, & ξυναιτίων & μεταιτίων, concausarum & postcausarum (vt ita loquar) meminit: quod non fecisset, si spiritum vel flatum, solam esse morborum causam putasset. Ac sic patet, Hippocratem libro illo generalem quandam causam inquirere, non causam proximam morborum, neque sibi contradicere.

Maior est difficultas in conciliando textu illo libri περὶ παθῶν, vbi duos tantùm humores, eosque nominibus designatos, causas morborum esse dicit, χολὴν καὶ φλέγμα, bilem & pituitam. Non caret tamen locus ille excusatione. Nam quòd omissis sanguine & melancholia, duas tantùm morborum intimas & constituentes causas facit, bilem scilicet & pituitam; videtur ibi præcipuos tantùm recensuisse, à quibus vt plurimum & frequentissimè morbi gignuntur & fiunt, & qui reliquos vi ac potestate quodammodo continent. Cùm enim in libro illo sit Hippocrati propositum de affectionibus agere, affectiones autem corpori nostro frequentiùs accidant à bile & pituitâ, videtur meritò neglexisse sanguinem, & succum melancholicum, tanquam rarissimas affectionum, de quibus ibi erat traditurus, causas. Possumus etiam meliùs & apertiùs locum illum conciliare. Cùm enim morbi ab humoribus præter naturam constitutis gignantur, verisimile est Hippocratem per bilem, χολὴν διττὴν, ξανθὴν, καὶ μέλαιναν, flauam & nigrã intellexisse, & sic habemus tres humores, bilem flauam, bilem nigrã, & pituitam, quæ sub se comprehendit omnes pituitæ species præternaturales. Sanguis verò aut nunquam præter naturam est; aut si est, non sub formâ sanguinis sensibiliter, sed sub aliis formis continetur; degenerat enim in bilem &

melancholiam. Atque sic per se non est causa morborum saltem sensibilium, quos maximè Medicus curat.

In hoc autem libro cùm non tam de morbis curandis tractare, quàm de humoribus, illorumque differentiis ac naturâ agere propositum sit, ideò quatuor humores κατὰ φύσιν & παρὰ φύσιν apposité recenset Hippocrates, & singulatim de his omnibus sermonem profert. Ex his patet, quomodo repugnantiæ illæ apud Hippocratem conciliari possint. Nos ad contextus explicationem reuertamur. *Sanum quidem maximè est, cùm ista mediocriter se habent, temperamento, facultate ac multitudine, & potissimùm si bene fuerint permixta.*

Sanitas morbo prior est, & dignitate & tempore, ideò de illa primò agit Hippocrates. Sed quia contraria iuxta se posita magis elucescunt, contrariorumque contraria consequentia, statim agit de morbo, dicens: *Ægrotat autem cùm horum aliquid minus aut amplius euaserit, aut separatum in corpore fuerit, nec omnibus contemperatum.*

Qui contrariorum vnum nouerit, facilè & alterum cognoscet. Sanitas ergo nobis cognoscenda, hoc potissimùm libro, in quo de rebus naturalibus agitur. Sanitas duplex est, vt docet Galenus, 1. *de sanit. tu.* vna quæ est medij temperamenti, illius scilicet quod εὔκρατον appellauimus, nulli vitio quod sensu percipiatur obnoxia, quâ præditi functiones suas omnes obeunt perfectissimè: Altera verò intemperata, ad alia quæuis temperamenta magis deflectens, non facto tamen tanto progressu vt functiones lædat. Hoc sic explicat Aëtius. Sanitas bifariam dicitur: Quædam exquisita, optima, perfecta, & summa quædam, delinquens quidem, non adeò tamen vt proptereà ægrotare dicatur. Et hæc diuersos habet gradus, maioris & minoris ratione non parum differentes. Optima & inculpata sanitas in eo corpore est, quod optimam habet structuram, quam si à rei substantiâ explorabimus, est & qualitatibus temperatissima, & partium compositione ad proprios actus exquisitissimè congrua, nec minùs numero, magnitudine, & commodo inter se earumdem partium ordine, vt singula quæque actioni aptè parata sit. Sanitas alia est καθ' ἕξιν, & est naturalis sanitas; alia κατὰ σχέσιν, quæ est tantùm bonus habitus. Galenus homines vocat sanos vt nunc, alios vt plurimùm, alios vt semper. Sunt qui tot sanitatis differentias faciant, quot sunt temperamenta, ita vt vna sit exacta, temperamento exquisitè temperato respondens, aliæ aliis temperamentis tam simplicibus quàm compositis analoga. Quicquid sit, sanitatis magna est latitudo, nec videtur Galeno sanitas à sanitate differre communi formâ, vnde sanitates dictæ sunt, sed maioris tantùm minorisque ratione. Sicuti niuis albedo ab eâ, quæ est in pariete, quatenus albedo est, non dissidet, sed tantùm quatenus magis est intensa. Sic Socratis verbi gratia sanitas, ab eâ quæ est in Platone, non differt quatenus sanitas, sed est cum illâ eadem; Dissidet autem quod fortassis melior sit in Socrate quàm in Platone: Illius autem perfectio iudicatur, actionum omnium non vnius integritate; quia intemperati vnam aliquando actionem perfectiùs edunt, quàm exquisitè sani. Atque idem contingit in sanitatis perfectione, quod in fidium aut citharæ consonantia: hæc vnica & insectilis, si summam & exactissimam intelligamus: quæ verò singulis diebus in chorearum festiuitatibus auditur, certè latitudinem maximam patitur. Nam sæpiùs vbi citharœdus percommodè citharam temperasse videbitur: alius peritior superueniens, exactiùs temperabit. Talis est ratio sanitatis, quæ quidem vnica est, si perfectam spectes: plures verò eius differentiæ in variis hominum naturis, idque cum maxima latitudine, ne introducatur ἀπάθεια, perpetua inualetudo, quam meritò Medici reiiciunt, neque enim functionis imbecillitas statim morbus est, nisi præter naturam fuerit. Quis hominum etiam sanus non imperfectè audit, si cum Melampode; quis pedibus non est infirmus, si cum Iphicle; quis non manuum robore impotens, si cum Milone comparetur? Attamen perfectâ fruitur sanitate, & functiones omnes secundùm naturam exercet.

Sanitas variè definitur. Galenus aliquando per solam temperiem, vt *comment. ad Aphor.* 39. *sect.* 4. Quacunque parte (inquit ille) corporis, insignis caliditas aut frigiditas fuerit, hîc morbum necessarium est esse, quia discessit à temperie naturali, quæ sanitas est, & 28. ὑγίεια ἐκ συμμέτρου κράσεως ἐστὶ; νόσος ἡ ἐξ ἀμέτρου δυσκρασίας. Aliquando per symmetriam ipsarum. Aliquando per vtrumque, vt *ex artis parua cap.* 4. colligere est, dum dicit: Sanum corpus est, quod bonam habet temperiem in simplicibus & primis particulis, & in organicis bonam commensurationem. Aliquando per actionem quæ secundùm naturam se habet: Aliquando per

constitutio

constitutionem se naturaliter habentem; Aliquando etiam per negationem, *vt libro primo de san. tuend. Sanitas*, inquit, *est constitutio, in quâ nec doloribus cruciamur, nec in vita actionibus impedimur.* Dicitur ab Aristotele sanitas perfectio corporis. Quidam Philosophus definit sanitatem qualitatem conflatam & constantem ex proportione qualitatum aliarum.

Nos videamus quid possimus. Cùm contraria inter se sint, sanitas & morbus, in quocunque genere eorum quæ præter naturam se habent ponetur morbus, in eodem eorum quæ naturaliter se habent, ponenda sanitas. Quare si morbus fuerit actio præter naturam, omnino sanitas erit actio secundùm naturam. Si verò morbus dicatur affectio aut constitutio præter naturam; sanitas etiam affectio aut constitutio naturaliter se habens dicetur. Sanitas autem potiùs potentia quam operatione definienda, quia non semper agimus, aut functiones obimus, satis est si obire possimus. Ideò cùm & morbi definitio duplex sit, vna à sensu, altera ab intellectu; à sensu, actionis læsio; ab intellectu, constitutio præter naturam. Sanitas etiam duplex esse poterit, melior tamen per constitutionem, quæ genericè de sanitate & morbo prædicatur. Sic igitur definitur. *Sanitas est constitutio naturalis omnium partium corporis, quæ per bonam similarium temperiem & vnionem, atque organicarum symmetriam, functionum bonarum causa existit.*

Nec obstat quod obiiciunt aliqui, sanitatem non esse ipsam constitutionem naturalem, sed perfectionem quæ est in ipsa constitutione. Neque enim tam exactè omnia expendunt Medici, & apud Physicos, definitiones vtplurimùm sunt causales; Sonus est collisio, id est, ex collisione, Epilepsia est obstructio, id est, ex obstructione. Addidimus *omnium partium*, quia ad bonam symmetriam requiritur omnium bona commoderatio. Videas multos quibus caput optimè temperatum est, thorax verò aut venter parum prosperâ temperie erunt præditi. Quorumdam artus intemperati sunt. Non desunt quorum aliquod viscus aut alia pars pluresve, parum salubri sunt temperamento, reliquis temperatis, qui sanitate frui idcirco non dicentur, quia nimirum ἀξιόλογος & insignis est aliqua partis læsio, quæ totam labefactat symmetriam. Adiunximus, *quæ existit bonarum functionum causa*, quia non omnis constitutio aut affectus secundùm naturam dicitur sanitas, v.g. Æthiopum nigritia aut Germanorum albor, affectus sunt illis secundùm naturam, tamen sanitas non dicentur, cùm in illis ea consistat, quæ causæ rationem ad aliquod opus edendum obtinent. Vt omnis affectus præter naturam non protinus est morbus, nisi actionem lædat, v.g. cutis denigratio à sole, aut candor ab vmbratili & otiosâ viuendi consuetudine contractus, quia nullam impediunt functionem.

Quomodo fiat sanitas, bene explicat Hippocrates, cum dicit; *Sanum est cum ista mediocriter se habuerint, temperamento, facultate & multitudine.* Sanitas & ægritudo cùm accidentia sint corporis nostri, non habent materialem causam ex quâ fiant, materia enim est pars facti ex materiâ, & propterea materiâ propriè dicta assignatur tantùm substantiæ compositæ. Subiectum igitur cùm sit accidentibus pro causa materiali, sanitatis & ægritudinis partes viuentes (quia vt est apud Aristotelem, *de sensu & sensili*, sanitas & morbus non fiunt in carentibus vitâ) corporis viuentis, quæ actionem edunt, subiectum erunt: Quarum formalis ratio erit, secundùm naturam & præter naturam esse, actiones obire & actiones lædere: Efficiens causa erunt humores secundùm qualitatem, quantitatem, & commoderationem, boni, mali, excedentes, mediocres, vel deficientes, moderati vel immoderati. Et sic ab humoribus propriè sanitas & morbus pendent effectiuè, vt loquuntur Philosophi, non materialiter aut subiectiuè, nisi impropriè. Efficiunt autem humores sanitatem, cùm sub certâ quantitate & qualitate bene moderati fuerint, vnde tria sunt apud Hippocratem, quæ sanitatem efficiunt, *quantitas, qualitas, & debita humorum proportio.* Quantitas quidem, quia non sub quauis copiâ & multitudine humores commixtionem & temperiem adipisci possunt: Nec multa paucis, aut magna paruis adiuncta, mixtionem efficiunt, sed sub certâ ac mensuratâ quantitate consistere, ac naturaliter agere possunt. Qualitas autem, quia vbi sensibilis fuerit qualitatis humorum à naturali statu mutatio, statim oritur intemperies, quæ morbus est. Proportio verò & bona humorum commistio, quia exacta est proportionatæ quantitatis & qualitatis humorum permistio, est sanitatis efficiens causa perfectissima, primò in similaribus partibus, mox in organicis & compositis. Neque enim sanitas aliqua aut in substantiali temperie, aut in animati solidis corporis partibus efficeretur, nec tales illæ vnquam dicerentur, nî inter se humores priùs

fuerint optimè permixti; ex quorum permixtione & æquali temperie facultas illa exurgit, quæ sanitas est, & in quantitate vnio, in qualitate temperies appellatur.

Quod si obiiciat aliquis, quantitatem humorum non efficere bonam valetudinem, propterea quod quantitas non est inter principia actiua. Respondemus, quantitatem quidem primò & per se actionem non facere, sed esse conditionem necessariam ad agendum, quia est inseparabilis à qualitate, & in maiori quanto maior existit vis agendi per qualitatem. Sicque quantitas agit non primò & per se, sed vt dicebat Auerroës, reductiuè & concomitanter.

Nos itaque vt morbi, sic & sanitatis tria facimus genera, duo in partibus similaribus, temperiem scilicet & vnionem: in organicis cõformationem. Sunt qui dubitant, vtrum sanitas possit differentias recipere; Nam si reciperet, hoc esset vel ratione maioris & minoris, vel secundùm subiecta corpora, vel secundùm proprias operationes, vel per propriam rationem & formam. Maioris quidem & minoris ratione non accipit differentias, quia magis & minus non mutant speciem. Secundùm partes subiectas etiam non potest differre sanitas, quia vt sit sanitas, necesse est partes omnes, tam simplices quàm compositas, secundùm naturam habere; Vbi enim vna illarum actionis læsionem patitur, statim labefactatur sanitas, quæ vt perfectum quid ponitur. Secundùm operationes diuidi non potest sanitas, quia nulla in bene valenti actio ad sensum læsa est insigniter: Non igitur potest diuidi per operationes, cùm vnica actio læsa, morbum adesse significet. Tantò minùs per suam rationem & formam, quia cùm sanitas perfectio & commoderatio quædam sit, quod perfectum & moderatum est vt medium, vnicum est; imperfecta & immoderata plura. Ergo, concludunt illi, sanitas nullâ ratione differentias accipere potest. Respondemus, sanitatem quidem esse medium, non quidem exquisitè, sed cum magnâ latitudine, ita vt sit vnicuique naturæ suum medium, ab alterius naturæ medio diuersum, quemadmodum virtus omnis est medium: sicque sanitatem differentias non recipere secundùm maius aut minus, secundùm subiecta, aut operationes, sed secundùm rationem propriam. Sanitatis essentia consistit in commoderatione calidi & frigidi, humidi & sicci. Constat autem non eandem omnibus hominibus esse commoderationem secundùm naturam, sed quod vni est secundùm naturam, alteri est morbus. Ita vt sanitas naturâ suâ non sit vnica, sed secundùm temperamentorum diuersas species multiplex est. Est nimirum bilioso homini sua moderatio naturalis, est pituitoso sua, atque adeò diuersa, vt si pituitosi temperies, quæ ex qualitatibus spectatur, transferretur ad biliosum, quæ in illo erat sanitas, in hoc sit futura ægritudo, illi ad operationes obeundas commoda, huic incommoda. Atque in hoc discedimus à Galeni sententiâ, qui vt anteà diximus, sanitatem volebat à sanitate differre solâ intensione, vt niuis candor differt à parietis candore, non quòd alius sit, sed quòd magis intensus.

Vt ad sanitatem constituendam tria requiruntur, moderata humorum quantitas, & qualitas, atque eorumdem exquisita mixtio: sic contrà ad ægritudinem constituendam, vnica aut qualitatis, aut quantitatis, aut mixtionis euersio sufficit. Ad destruendum quippe vnum, ad construendum plura requiruntur, vt ait Aristoteles *in topicis*. Ideò Hippocrates sanitatis causas coniunctim protulit, ægritudinis autem disiunctiuè; dicens *Ægrotat verò aut cùm horum aliquid minus aut maius euaserit: aut cùm separatum fuerit: aut non bene aliis temperatum*. Vbi breuissimè explicat trium generum morborum causas.

Si contigerit enim, qualitatem & quantitatem humorum in animante simul innaturales euadere, immoderatas scilicet & indebitæ proportionis, malè quoque inuicem permixtas & temperatas esse: tunc trium primorum generum, & intemperiei, & vnionis solutæ, & prauæ compositionis, compositum morbum constituent, veræ & exquisitæ sanitati oppositum. Si verò aut qualitas sola, aut quantitas, aut mixtio peccet, vnum tantùm constituet morbi genus, qualitas intemperiem, mixtio vnionem, quantitas compositionem, vt satis consideranti patet. Atque de his hactenus.

LECTIO

LECTIO X.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Ἀνάγκη γὰρ ὁκόταν τι τουτέων χωρισθῇ, καὶ ἐφ' ἑαυτῷ στῇ, ἔνθέν τε ἐξέστηκεν, οὐ μόνον τοῦτο τὸ χωρίον νοσερὸν γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἔνθα ἐπιχυθῇ ὑπερπιμπλάμενον, ὀδύνην τε καὶ πόνον παρέχειν. καὶ γὰρ ὅταν τι τουτέων ἔξω τοῦ σώματος ἐκρυῇ πλεῖον τοῦ ἐπιπολάζοντος, ὀδύνην παρέχει ἡ κένωσις, ἢν ταῦτα πάλιν ποιήσηται εἴσω τὴν κένωσιν, καὶ τὴν μετάστασιν, καὶ τὴν ἀπόκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων, πολλὴ αὐτέῳ ἀνάγκη διπλῆν τὴν ὀδύνην παρέχειν κατὰ τὰ εἰρημένα, ἔνθέν τε ἐξέστη, καὶ ἔνθα ὑπερέβαλεν.

ECESSE est enim, cùm aliquid istorum recesserit, & per se steterit, non solùm locum illum morbidum fieri, sed etiam eum vbi constiterunt, illo effuso repletum, dolorem ac morbum exhibere; Cùm enim aliquid horum extra corpus effluxerit magis quàm redundaret, vacuatio dolorem adfert. Quòd si illa rursus fecerint intus vacuationem & μετάστασιν, transitionem, ac ab aliis secretionem, necesse est duplicem dolorem excitare, vt diximus, & vnde secessit, & vbi exuperat.

DIxit superius Hippocrates, Sanitatem & morbum ab humoribus, tanquam ab efficientibus proximis fieri; Sanitatem quidem si debita fuerit illorum quantitas, qualitas, & bona mixtio; Morbum verò si in vno istorum defecerint, aut abundarint. Nam ipsa Medicina curatrix nihil aliud est *lib. de flatib.* quàm πρόσθεσις & ἀφαίρεσις, ἀφαίρεσις τῶν ὑπερβαλλόντων, πρόσθεσις δὲ τῶν ἐλλιπόντων, ablatio eorũ quæ exuperant, additio eorum quæ deficiunt. Humores siue vacuentur extrà, defectum inducunt, siue intùs partim defectum in parte illa, à qua vacuantur, partim redundantiam in parte in quam μετάστασιν, & transitũ fecerint. Quod clariùs hìc explicat Hippoc. cum dicit: *Necesse est cùm aliquid istorum recesserit, & per se steterit, non solùm illam partem morbidam fieri, sed etiam illam in quâ constiterit.* Huic valde similis est sententia apud Hippoc. *lib. de veteri medic. Est enim in ipso homine* (inquit ille) καὶ πικρὸν, καὶ ἁλμυρὸν, καὶ γλυκὺ, καὶ ὀξὺ, καὶ στρυφνὸν, καὶ πλαδαρὸν, καὶ ἄλλα μυρία παντοίας δυνάμιας ἔχοντα, πλῆθός τε καὶ ἰσχύν; *& amarum, & dulce, & acidum, & acerbum, & alia infinita omnigenas facultates habentia, copiámque ac vires. Quæ si bene temperata fuerint inter se, non sunt conspicua, neque hominem lædunt. Vbi verò quid illorum fuerit secretum & redundans, tunc & conspicuum est, & hominem lædit.* Hæc Hippocrates, vbi optimè declarat modos omnes quibus humores morbis originem dare possunt, per amarum, acidum, acerbum illorum præternaturales qualitates designans: per copiam & multitudinem, superuacuam quantitatem: per secretionem & incommoderationem, deniq; per fluxum. Galenus in commentario, vt iam diximus, vult omnem humorum fluxionem fieri, vel extra corpus, de quâ posteà; vel intra corpus, de quâ in primis videndum. Fluxio interna seu ῥευματισμὸς est humoris vel in vnâ parte stabulantis, vel fluitantis, in aliam partem transitus & μετάστασις. Fluxionis istius causæ multiplices sunt, quarum aliæ sunt ex parte humorum, aliæ ex parte membri mittentis, aliæ recipientis, aliæ ex parte viarum, aliæ denique sunt causæ commouentes.

Causæ commouentes sunt, *calor, frigus, & dolor.* Calor, quia in corporibus plenis, in quibus inutilis materia redundat, si caliditas adfuerit, magna humoris portio ad eas defluet partes, quæ maximè incaluerint; frigus etiam fluxionis est causa per accidens, quia vt est apud Galenum *lib. 4. de simpl. med. facult.* frigidum quæcunque contingit, eorum contrahit, condensat & constringit substantiam, omnes meatus in corporibus raris subiens, & quodammodo multis vndique ansis comprehendens, humiditates partium exprimit: vnde Aquilo catarrhos excitare, in Aphorismis legitur. Hoc diuinis verbis expressit Hippocrates *lib. de locis in homine*, quæ huc & propter illorum & Magistri dignitatem adferemus, & quia vtramque causam fluxionis motricem eleganter comprehendunt: *Fluxiones*, quas ῥόους vocat, *fiunt propter frigus*,

 (inquit

(inquit Hippocrat.) *quando caro & venæ compressæ fuerint: Illæ enim horrente carne & ad minimum contracta adstrictáque* τὴν ὑγρότητα *humores exprimunt. Quicquid igitur inde expressum fuerit, idipsum quocumque contigerit, fluit.* Hæc de frigore; paulò pòst subiungit; *Fluit etiam propter calorem, cùm carnes rarefacta* διόδους, *id est, transitus præbuerint, & ipse humor calefactus, tenuior fit, & omne lubricum fluit.* Sic igitur Calor & Frigus per se, & per accidens ῥόας, id est, fluxiones commouent. Dolor etiam fluxus humorum excitat, & vt vulgò dicitur, Dolor omnis trahit, ὁκόταν ἀλγήματα προσγένηται, ῥευμάτων ἐπιῤῥύσιες γίνονται; *Cùm dolores accesserint, fluxiones & destillationes fiunt.* Vnde dolentibus partibus inflammationes adueniunt, quia dum natura excernere atque expellere conatur dororificam causam, sanguinem, spiritus atque humores ad partem dolentem mittit, vt eam adiuuet. Verbi gratia aliquis exiguâ acu punctus in extrema digiti parte, primò dolet, paulò pòst pars inflammationem patitur, tandem in magnum tumorem partes omnes vicinæ attolluntur: Et sic tres sunt causæ fluxionem commouentes, Calor, Frigus, & Dolor.

Ex parte humoris causæ etiam sunt, vt humorum multitudo, illorum tenuitas & leuitas: multitudo maiorem, aliæ celeriorem faciunt fluxionem.

Propter partis mittentis robur; cuius facultas expultrix valida, ad expulsionem rei molestæ irritatur: & situm, quia pars superior in subiectam exoneratur.

Denique propter partis ipsius excipientis imbecillitatem, quæ exceptam fluxionem in alias rursus reiicere non valet; propter mollem illius substantiam, quæ faciliùs imbuitur; propter illius raritatem, quæ promptiùs humorem admittit; propter coniunctionem cum partibus mittentibus, quibus est exposita; propter figuram concauam, quâ continet; ac propter locum humiliorem, quia partes decliues humores infrà tendentes excipiunt; vel etiam quia ad locum illum feruntur ea quæ mouentur. Verbi gratia, caput sublime est, potiùs tamen impetitur vaporibus, qui à medio eleuantur, quam partes inferiores, in quas humorum grauiorum decubitus fit.

Hæ causæ aliquando omnes simul concurrunt, aliquando pauciores, aliquando vna aut duæ tantùm. Ex ipsius aliquando tantùm partis vitio, vt quando calidior reddita est, aut dolore vexatur; aliquando propter abundantem humorem ex totius corporis affectu, & reliqua prout corpus bene aut malè affectum est. Quicquid sit, humoris cuiusuis fluxio, vbi à toto corpore, siue ab vnâ tantùm parte, in aliam transitum & μετάστασιν fecerit, & ibi constiterit, vocatur ἀπόσκημμα seu decubitus, qui ita à Galen. describitur *lib. 2. ad Glauc.* Ἀποσκήμματα ὀνομάζουσι τὰς διαθέσεις ἐκείνας, ὅταν χυμοί τινες, ἐνοχλοῦντες πρότερον ἑτέρῳ μορίῳ, καταλιπόντες ἐκεῖνο, εἰς ἕτερον μεταστῶσι, hoc est; *Decubitus vocantur dispositiones illæ, quando humores qui priùs partem aliquam infestabant, eâ relictâ in aliam transiuerunt.* Nihílque differt decubitus à fluxione, nisi quòd fluxio est in fieri, decubitus verò in facto esse.

Hæc humorum ab vnâ parte in aliam fluxio duplicem excitat morbum, vnum in parte ad quam, & vt dicit Hippocrates. *Non solùm locus ex quo recessit, morbidus euadit, sed is etiam vbi constitit & influxit.* Pars, inquam, à quâ humor vel impetu proprio & per se, vel retentricis imbecillitate, aut robore expultricis, aut alienâ violentiâ recessit, malè afficitur in magnis potissimùm vacuationibus, quæ naturæ sunt molestæ: etiam humorum peccantium facta confertim vacuatio nocet, vt de pure empyicorum, & hydropicorum sero celebratum est. Prætereà pars mittens per accidens in his fluxionibus afficitur, quoniam dum pars humores illos vacuat confertim, multos etiam spiritus emittit ad illorum expulsionem, vnde vires eius minuuntur, & pars ipsa intemperatior redditur. Pars verò ad quam siue excipiens, dupliciter afficitur, & quantitate, & qualitate humoris, vel etiam vtrâque.

Quantitas quidem nimia humoris fluentis facit tumores præter naturam, & tensione continuum soluit: Qualitas verò, vt caliditas & frigiditas alterationem subitam efficit: Si vtraque adfuerit, morbum constituet compositum ex triplici genere, intemperiem cum solutione continui, & conformatione vitiatâ. Verbi gratiâ, fluat calidus humor, pars intemperata tantùm efficietur, & ab ægro calidior sentietur: Vbi maior affluxerit, ima eius pars grandescit, facítque morbum in compositione, & tandem vnitatis solutionem. Atque non solùm pars à quâ & in quam, sed etiam per quam fluit humor, aliquando morbo tentatur, si acris, calida aut sincera fuerit fluxio, quemadmodum catarrhus acrior è capite ad pulmones, sæpe asperam arteriam exulcerat, si diutiùs fluxerit,

Hæ autem humorum fluxiones, non solùm parti excipienti, sed etiam mittenti noxiæ, fiunt præternaturales, quia datur transitus quidam & μετάςασις humorum à parte in aliam, quæ naturalis est & nulli obest animantis functioni, vt bilis è folliculo fellis in duodenum effusio, melancholici humoris è liene per vas breue in fundum stomachi immissio, tantùm abest vt obsint, vt etiam vna ad debitam fæcum expulsionem intestina excitet, altera in stomacho appetentiam prouocet, & suâ aciditate eundem quasi manibus ad retinendos meliùs cibos comprimat. Prætereà in timore, pudore, mœrore, recursus sanguinis, & spiritus, ac aliorum humorum, è totius corporis circumferentia versus principium & centrum, nullâ tamen læsâ actione aut noxâ sensibili illatâ, rursúsque amotâ pudoris aut timoris causâ, fit noua illorum omnium ad externum habitum expansio & diffusio, ita vt constet non omnem humoris transitum, sed illum tantùm qni quantitate vel qualitate peccet, morbos inferre, eósque quàm plurimos, vt vult Hippocrates. Longum esset & fortassis vltra nostrum institutum omnes recensere morbos & symptomata, quæ ab eiusmodi humorum influxu & secretione fiunt. Quis enim non miretur, si attentiùs conspiciat & aduertat, quot morbi & symptomata oriantur ex fluxionibus capitis, tam in ipso mittente, quàm in subiectis partibus, eiusmodi ῥευματισμοῖς excipientibus? Aspice fauces, gargareonem, pulmonem, ventriculum, neruos, articulos, denique totum corpus subiectum, an non facilè Hippocrati concedes, tot morborum & noxarum genera, in hisce partibus à cerebro mittente excitari, vt necesse non sit alias curiosiùs recensere? Mihi potissimùm, cui probasse satis est, ὁκόταν τι τουτέων χωρισθῇ, καὶ ἀφ' ἑωυτῷ στῇ, οὐ μόνον τοῦτο τὸ χωρίον νοσερὸν γίνεται, ἀλλὰ καὶ ἔνθα ἐπιχυθῇ: *Quando aliquid istorum*, id est, humorum, *secesserit & per se steterit, non solum locum ex quo recesserit, morbidum fieri; sed etiam eum vbi constiterit*: affectum nimirum humoris tum quantitate, tum qualitate. Nunc videamus quid adiungat Hippocrates. *Cùm aliquid horum extra corpus effluxerit magis quàm redundaret, vacuatio dolorem adfert.*

Probauit priùs Hippocrates multa incommoda & noxas in animantibus oriri ex humoribus secretis ab vnâ parte in aliam partem, & hoc internam vacuationem appellauimus. Nunc de vacuatione illâ agit quæ fit extra corpus, eámque non minùs priori noxiam & periculosam asserit. Vacuatio enim immodica, vt inquit ille, dolorem adfert. Moderata verò & spontanea sæpissimè bona, in quâ si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert & leuiter ferunt; Sin minùs, contrà. Hîc igitur agamus de vacuatione immoderatâ, quæ nocet, siue sit humoris laudabilis, vt est *Aphorismo tertio sectionis quintæ. Vbi plurimus sanguis effluxerit, malum*: siue sit humoris peccantis & noxij, vt est *Aphorismo vigesimoseptimo sectionis sextæ. Qui suppurati, aut aquâ inter cutem correpti, vruntur aut secantur, si pus aut aqua confertim effluxerit, omnino intereunt.* Omnes enim immodicæ vacuationes præter naturam sunt, siue suo tempore, siue intempestiuè fiant.

Differt à purgatione vacuatio, quia vacuatio est omnium humorum; purgatio verò illorum tantùm qui qualitate peccant. Purgatio tamen sub generali vacuationis nomine continetur, atque ὑπερκάθαρσις nimia purgatio inter vacuationes immoderatas reponitur. Vacuatio immodica fit vel ab ipso humoris impetu, & efferuescentiâ eruptionem faciente per externos corporis meatus, vt aures, oculos, nares, os, sedem, hæmorrhoidas, vesicam, vterum, & poros ipsius cutis; Vel facta illi exeundi copia per vlcus, aut vulnus violenter inflictum: Vel etiam per venæ sectionem artificiosè adhibitam; Vel denique fit immoderata humorum vacuatio à purgante medicamento exhibito, si quis in sumendis, admouendis, educendis, faciendis, error fuerit commissus; si medicamentum habuerit qualitatem alienam & deleteriam; si largiùs sumptum fuerit; si ventriculi aut intestinorum villis adhæserit; aut si venarum oscula recludere aptum natúmque sit. Tres igitur sunt causæ vacuationis immodicæ, humor ipse peccans quantitate vel qualitate, externa violentia, & medicamentum plus æquo expurgans. A quacunque istarum contingat, magnos inducit morbos & symptomata, atque etiam dolorem, continuum quippe soluendo, & intemperiem in partes inanitas introducendo. Adde quòd, cum superuacaneis etiamnum excretis humoribus, non parum spiritus & caloris diffluit, quibus anima destituta plerumque deficit.

Mirum est tantum semper fuisse contradicendi studium, vt etiam Galeni tempore multi fuerint, qui negarent vacuationem nimiam morbum aut dolorem facere, vt ille *comment. ad Aphorism.* 22. *sect.* 2. scriptum reliquit. Vacuatio, dicebant illi,

est

est quædam humorum priuatio. Ergo vacuatio agere in corpus, aut morbum introducere non potest, cùm priuatio nullam efficiat actionem. Respondet illis Galenus eodem loco, Medicâ & apposita ratione. Existimant huiusmodi homines, inquit ille, solam febrem esse morbum; quòd si didicissent quamlibet dispositionem operationes lædentem, morbum esse, & quòd à vehementibus intemperaturis operationes lædantur, haudquaquam dubitarent, an immodicæ vacuationes morbos efficiant. Non vult igitur Galenus vacuationem ipsam, id est, quod vacuatum excretúmque fuit, morbos aut dolorem efficere, quia nullum ampliùs habet cum corpore commercium aut contactum; sed vult dispositionem relictam & excitatam in corpore, propter immoderatam cuiusuis humoris vacuationem, actiones lædere, & proinde morbos atque dolores, iuxta Hippocratis sententiam, excitare. Nobis locus iste exemplorum appositione est illustrandus, vt pateat clariùs, quomodo vacuatio morbos & dolorem faciat. Verbi gratia sanguis supra modum, id est, supra quàm abundet, fluens ab vtero, Græci αἱμοῤῥαγίαν ὑστέρας vocant, si tanto impetu feratur vt naturæ robore cohiberi nullatenus possit, quot quantáque mala miseris mulieribus aduehit? Nonne eas in cachexiam, refrigerationem atque etiam hydropem coniicit? Quid? nonne hæmorrhoidum fluxus, quando sanguis propter conceptaculorum reserationem & venarum sedis apertionem copiosior emanat, hominibus eosdem ferè affectus adfert, quos immodicum menstruorum profluuium mulieribus? Deformitatem nimirum propter vitiatum colorem, & miseram vitæ conditionem, propter totius corporis, & maximè crurum debilitatem. Denique ῥινῶν αἱμοῤῥαγία, sanguinis è naribus profluuium perseuerans, quot symptomata & noxas infert? Non pauci ab isto in animi deliquium, multi in iecinoris infrigidationem, cachexiam demum & hydropem incidunt. Dicet aliquis, terrifica est omnis sanguinis vacuatio, & periculi plenissima. At aliorum humorum excretio, nullum infert damnum, imò sine noxâ effluit quiuis alius humor. Mala obiectio & inconsiderata valde. Quis enim aut non vidit, aut non audiuit quàm periculosus sit immodicus vrinæ fluor, qui διαβήτης seu δίψακος, propter magnam vrinæ copiam, quam excernunt ægri, dicitur? Corpus enim totum breui liquefacit, & in marcorem consumit. Notum est choleram morbum sic vocatum à bile quæ per eam affectionem copiosè effunditur superno infernóque ventriculi ore, tam atrocem támque acutum esse, vt vno aut altero die hominem rapiat, vel substantiâ corporis effusâ syncopen insignem, virium immodicam resolutionem, & tabem absolutam conciliet. Denique alui fluxio copiosior & diuturna, febres concitat, virésque consumit, pedes inflat, atque etiam mortem minatur, si ad syntectica vsque excrementa peruentum fuerit. Certum est itaque non solam sanguinis immodicam vacuationem, sed cuiusuis humoris effluxum plusquam abundaret, pericula & morbos quàm maximos inferre. Atque hoc non solùm in vacuatione externâ, quando scilicet humor foràs protruditur, vt in vomitu nimio, deiectione diuturnâ. phlebotomiâ immoderatâ, sudoribus nimiis, vrinæ profluuio immoderato: sed etiam in vacuatione internâ, quando humor à parte in partem influit, in quâ & partes mittentes & recipientes, atque etiam viam præbentes, vt plurimùm afficiuntur. Quod maximè perspicuum est, vbi quidam humores abundant in corpore, & quasi ferociunt, quales sunt bilis flaua, æruginosa, vitellina, atra bilis ex aliarum adustione nata; pituita salsa, & reliqui præternaturales humores, à quorum vario decubitu & μετάστασει, vt dicit Hippocrates, & nos rationibus confirmauimus, omnium morborum genera oriuntur & pullulant.

LECTIO XI.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Φημὶ δὴ εἶναι αἷμα, καὶ φλέγμα, καὶ χολὴν, ξανθήν τε καὶ μέλαιναν. καὶ τουτέων πρῶτον μὲν κατὰ τὸν νόμον τὰ ὀνόματα διωρίσθαι φημὶ, καὶ οὐδενὶ αὐτέων τὸ αὐτὸ οὔνομα εἶναι. ἔπειτα τὰς ἰδέας κατὰ φύσιν κεχωρίσθαι, καὶ οὔτε τὸ φλέγμα οὐδὲν ἐοικέναι τῷ αἵματι, οὔτε τὸ αἷμα τῇ χολῇ, οὔτε τὴν χολὴν τῷ φλέγματι. πῶς γὰρ ἂν ἐοικότα εἴη ταῦτα ἀλλήλοισιν, ὧν οὔτε τὰ χρώματα ὅμοια φαίνεται προσορώμενα, οὔτε τῇ χειρὶ ψαύοντι ὅμοια δοκέει εἶναι. οὔτε γὰρ θερμὰ ὁμοίως ἐστὶν, οὔτε ψυχρὰ, οὔτε ξηρὰ, οὔτε ὑγρά. ἀνάγκη τοίνυν ὅτι τοσοῦτον διήλλακται ἀλλήλων τὴν ἰδέην τε καὶ τὴν δύναμιν, μὴ ἓν αὐτὰ εἶναι, εἴπερ μὴ πῦρ τε καὶ ὕδωρ ταὐτόν ἐστι. Ξυγγέγονε δὲ ταῦτα τὰ εἰρημένα· πῶς γὰρ οὐ ξυγγέγονε; πρῶτον μὲν φανερόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ἔχων ἐν ἑωυτῷ ταῦτα πάντα ἀεὶ, ἕως ἂν ζῇ. ἔπειτα γέγονεν ἐξ ἀνθρώπου, ταῦτα πάντα ἔχοντος. ἔπειτα τέθραπται ἐν ἀνθρώπῳ, ταῦτα πάντα ἔχοντι, ὁκόσα ἐγώ γε νῦν φημί τε καὶ ἀποδείκνυμι.

ICO autem esse sanguinem, pituitam, & bilem, flauam & nigram. Et istorum nomina primò secundùm legem, id est, loquendi consuetudinem, distingui dico, & nulli horum idem nomen esse. Deinde secundum naturam, id est rei veritatem, species separari, & neque pituitam vllam sanguini similem esse, neque sanguinem bili, neque bilem pituitæ. Quomodo enim hæc inter se similia sint, quorum neque colores similes ad visum, neque manui tangenti similia apparent? Neque enim calida sunt similiter, neque frigida, neque sicca, neque humida. Necesse est igitur cum tantum inter se discrepent & formâ & facultate, non vnum esse, quandoquidem neque aqua, neque ignis, idem sunt. (Transposui hunc textum, vt meliùs omnia cohærerent.) *Connata sunt autem hæc omnia prædicta. Quomodo enim connata non essent? Primò siquidem manifestum est, hominem in seipso hæc omnia semper habere donec vixerit. Deinde procreatus est ex homine hæc omnia possidente. Pòst nutritus ab homine hæc omnia habente, quæ nunc ego dico & demonstro.*

DEcies repetita placebunt, inquit Poëta, si vtilia & cognitu necessaria fuerint. Mirum est quàm sæpe Hippocrates noster hîc quatuor humorum numerum repetat; non leuem tunc temporis quæstionem fuisse arbitrandum est, & quam fortassis præclari viri tuerentur, quos Hippocrates vt malè sentientes ad meliorem sententiam reuocare frequenti & validâ argumentorum serie conatur. Galenus ipse scripsit, quendam Archigenis discipulum, virum non omnino contemnendum, constanter asseruisse pituitam esse primum & elementarem humorem, & alia multa absurda, quæ fortassis Hippocratis sæculo magis erant celebrata. Nec inutiliter contra huiuscemodi homines instituta est disputatio, cùm totius Medicinæ fundamenta euertant, quæ summus Hippocrates summo studio & labore iecit ac stabiliuit. Tale eius nunc est argumentum. Quæcunque differunt & nomine, quia scilicet diuersis nominibus donata sunt à communi bene loquentium vsu; quælibet autem diuisa & separata substantia, suo diuiso separatóque nomine nuncupatur, & formâ inter se distincta sunt, tam essentiali quàm accidentariâ, illa reuerà inter se differunt. Atqui humores & vario sunt ab hominibus nomine donati, & speciem habent diuersam, & colore, odore, primísque qualitatibus tactilibus distinguuntur. Ergo humores reuerà inter se differunt. Quòd humores nominibus inter se differant, patet. Quid enim illa significant, Bilis, Sanguis, Pituita, Melancholia, nisi quatuor in nobis humores? At quis negabit illos colore differre, si non lippis oculis sanguinem rubro colore saturatum inspexerit, bilem aureo quasi fulgore splendescentem, pituitā albescentem, & melancholiam nigro & quasi piceo colore imbutam? Quis etiam bilem calidiorem, pituitam frigidiorem, sanguinem temperatiorem esse negauerit? Omnes perlustra sensus. Visus tibi varios colores, auditus varia nomina, olfactus varios odores, gustus varios sapores, tactus varias tactiles qualitates humorum esse testabitur.

Quis igitur contra tam manifestum omnium sensuum in assignandis humorum differentiis consensum, argutari volet deinceps? Præterea cùm priùs probatum sit, quatuor prima esse elementa, ex quibus reliqua omnia componũtur, verisimillimum est quatuor etiam esse humores, qui sensibilia sunt corporis nostri elementa, specie differentes, & primorum corporum naturam referentes. Hæc omnia argumenta & fusè & satis dilucidè proposita sunt à nobis, dum de humoribus ageremus. Nunc igitur aduertendum ad difficultates quasdam, quæ in ipso contextu occurrunt. Primò ad illud quod dicit, humores siccitate & humiditate differre: Nam videtur duo contraria in eodem subiecto constituere. At nos συζυγίας illas, scilicet calidi & frigidi, humidi, & sicci, impossibiles esse diximus. Respondemus, humores alios aliis sicciores & humidiores, dici dupliciter; primò quod alius alio minùs vel magis sit humidus, vt bilis vitellina sicca dicetur, respectu bilis flauæ: pituita gypsea dicetur sicca, respectu pituitæ dulcis, quia minùs de humiditate participat. Aliâ ratione dici humores alios aliis sicciores, & siccitate differentes, nempe δυνάμει & potentiâ quâ exsiccant; Nam etsi humoribus omnibus commune sit, vt liquidi sint & fluidi, non tamen omnes humectant. Quantumuis aspectu humida sit flaua bilis, illa tamen calida & sicca est, atque potenter corpora exsiccat. Humores itaque cùm pura elementa non sint, sicut aqua, terra, aër, & ignis, quia ipsorum quilibet ex quatuor his simplicibus compositus est, vno tamen prædominante; quando humores istos calidos, frigidos, humidos, aut siccos dicimus, tales esse non nisi potestate & vi asserimus, non actu. Actu verò id esse dicimus, quod iam præsens est; potestate verò quod aptum est ad agendum; Vt bilis flaua, sicca dicitur, quòd siccare possit non minùs quàm aqua maris, quam siccam esse dicimus, propterea quòd talis potentiâ inuenitur; verbi gratia dum carnes exsiccat & seruat incorruptas. Sit etiam humor potestate siccus, vt ferrum potestate liquidum existit. Nec obest, quod humor durus non sit, cùm dura omnia non sint sicca, vt patet in glacie durâ & à frigore concretâ. Bene igitur assignata sit differentia illa humorum ab Hippocrate per siccitatem & humiditatem; vel secundùm quod magis aut minùs humiditatis sunt participes, vel secundùm quod tales potestate dicuntur. Adiungit deinde; *Neque manui tangenti similia apparent.* Tactus enim, vt scitis, qualitatum istarum iudex est, qui sensus omnibus animalibus, quamtumlibet etiam imperfectis communis est, sine quo neque animal esse potest, neque aliquid habere potest tactum, quod non sit animal. Cuius organum sunt neruuli illi multiplices & ramosi, multis surculis & quasi capillatim per totum corpus sub carne & cute expansi, tanquam rete quoddam. Caro autem neruis superposita, tactus medium est, quod tangibile contingens, per illam emittit speciem qualitatis tangibilis ad neruum, proprium tangendi instrumentum. Obiectum verò tactus sunt qualitates tactiles primæ, vt calidum, frigidum, humidum, siccum: & secundæ, vt durum, molle: quarum septem oppositas coniugationes quatuordecim donatas nominibus recenset Galenus 2. *de differ. puls* Prima oppositio est calidi & frigidi. Secunda sicci & humidi. Tertia grauis & leuis. Quarta duri & mollis. Quinta lenti & friabilis. Sexta asperi & lenis. Septima crassi & tenuis. Harum qualitatum excellentia cùm per se nata sit vitam animalis corrumpere, temperiem illius labefactando; idcircò vt temperies qualitatum primarum nulli fuit denegata membro, sic pars nulla sensu isto priuata est. In manu tamen, si quâ aliâ parte sensus tactus exquisitissimus est, præcipuè in digitorum pulpâ, & ipsâ volâ, vel quòd ibi neruorum propagines desinant, vel quòd cutis illa sit temperatissima. Vnde etiam Hippocrates qualitates hasce primas, manui tangenti potissimùm manifestas esse voluit. Hisce explicatis superest nobis vltima contextus pars explicanda. *Congenita sunt hæc omnia prædicta. Quomodo enim connata non essent? Primò si quidem manifestum est, hominem in seipso omnia hæc habere: Deinde procreatus est ex homine hæc omnia habente: Post nutritus, &c.* Idem ferè legitur apud Hippocratem, *lib. de genit.* Εἰσὶ δὲ τέσσαρες ἰδέαι τοῦ ὑγροῦ, αἷμα, χολὴ δισσὴ, καὶ φλέγμα. Τοσαύτας γὰρ ἰδέας ἔχει ξυμφυέας ὁ ἄνθρωπος ἐν ἑωυτῷ. Has species humorum habet congenitas homo in seiso, &c. Congeniti sunt humores isti hominibus, propterea quòd & aliis hæc habentibus procreantur, & nutriuntur illis, quæ istos in potentiâ continent. Cùm de hominis hîc procreatione obiter meminerit Hippocrates, vtile erit, si de generationis nostræ principiis latiùs tractemus, quia & iucundum est argumentum, & mihi exercitationis omne genus amplectendum est. Tractabimus igitur duas quæstiones, quibus dubitari solet, an vtrumque semen, muliebre scilicet & virile efficientiam, an muliebre solam materiam præstet? Altera, vtrùm semen viri fœtui materiam aliquam tribuat?

Tota Philosophorum Medicorúmque, de principiis generationis nostræ disputantium turba, in duas quasi factiones diuisa est, quarum principes duo sunt, Hippocrates & Aristoteles. Aristoteles duo agnoscit generationis nostræ principia semen & maternum sanguinem, quorum vnum efficientis & opificis, aliud materiæ tantùm rationem obtineat. Hippocrates contrà putat semen esse virile & semen muliebre, atque vtrumque tum materiam, tum vim ad efficiendum exhibere, vt videre est *lib. de genitura* *Quandoque semen à muliere emissum* (inquit ille) *fortius est, aliquando debilius: Similiter etiam quod vir emisit: Et est tum in viro fœmineum, itémque masculum semen, tum itidem in muliere.* Hæc Hippocrates. Fuit etiam tertia quædã opinio Empedoclis, existimantis diuulsa esse sobolis membra, ita vt alia in fœminæ, alia in maris semine continerentur: Atque inde oriri putabat animalibus venerei complexus appetentiam, dum partes inter se distractæ vniri atque coniungi appeterent. Sed hæc opinio vt absurda iamdudum explosa est. Reliquæ duæ magnis vtrinque fulciuntur argumentis, & ferè æquali rationũ pondere librantur, vt mox videbimus. Galenus varius est & fluctuans, modò Hippocrati, modò Aristoteli fauens. *Lib. 1. de san. tuendâ*, manifestè cum Aristot. facere videtur; *Sanguis & semen genitale* (ait ille) *duo sunt generationis nostræ primordia; ille ceu materies quædam apta concinnáque, & opifici ad quiduis sequax: hoc semen scil. opificis rationem obtinens.* Videtis quomodo hîc nullam seminis muliebris, neque *comm. ad 14. Aphor. sect. 1.* mentionem faciat. Attamen *lib. de semine*, palàm Hippocratis sententiam tuetur, dum dicit: *Neque semen facultas tantùm est, sed materia etiam quædam; Neque menstruum materia solummodò, sed etiam facultas.* Ancipiti itaque Galeni sententiâ relictâ, vtriusque opinionis argumenta & rationes adducamus, quibus & suam stabilire, & alienam conuellere nituntur. Audite inprimis Philosophorum validissimas rationes.

Peripatetici primò absurdum esse volunt, duo esse in fœminâ excrementa, cùm in homine vnicum sit. Præterea frustrà fieri per plura, quod per pauciora effici potest: At ex semine virili efficiente & menstruo materiam præbente, generari potest animal, ídque ex eo patet quod fœmina sæpiùs sine delectatione concipit. Ergo nihil semine muliebri opus erit, cuius semẽ dicitur, non vniuocè, sed ὁμωνύμως & per quandam analogiam, quia est menstrui pars magis cocta & aliquo modo dealbata. Quòd si mulier & materiam & facultatem in se haberet, vtraque scilicet principia ad fœtum procreandum, sæpiùs absque virili coitu, qui tantùm esset pro auctario quodam, conciperet. At hoc est falsum, quia fœmina absque concubitu virili, nil nisi informia quædam carnis frusta generat, quæ nos *Molas* appellamus. Deinde sicut forma non potest esse nisi vna vnius rei, ita principium continens formam non potest esse nisi vnum. Vnum igitur semen. Forma enim cum sit simplex & indiuisibilis, ex duobus componi non potest. At componeretur, si è mare prodiret ac fœmina. Ad hæc; In omni generatione fit corruptio in termino à quo. Ergo generatio, non nisi duabus aut pluribus corruptis substantiis, potest vna fieri: Neque ex duabus formis tanquam partibus, potest vna forma fieri, sed illis abolitis, vna quæ illarum formarum fuerit, potest in eam materiam introduci. Ergo vnum tantùm necesse est esse principium, formam conferens. Addunt etiam in vnico motu, vnum esse mouens proximum, motus autem ad generationem, vt est 2. *Physic.* à facultate fit quæ in semine inest. Mox validissimam adferunt rationem à plantarum similitudine. In plantarum semine vnum tantùm est principium generationis, ídque ex nullâ coitus participatione, quia terra, matrix est. Ergo & idem erit in animantium generatione, quia & rationi consonum est, & cum aliarum rerum procreatione congruit. Quòd si aliquis obiiciat eis, similitudinem matris cum fœtu, non aliunde prouenire, quàm ob effectum & abundantiam materni seminis. Respondent, multas causas conuenire, vt fiat ista similitudo, v. gr. causas vniuersales & particulares, inter quas potẽtissima est vis illa imaginatiua, quâ operante sæpissimè fœtus auis & proauis similis fit, ita vt non sit opus vi illâ seminali, quæ aut fœminã generet, aut masculum fœmineis moribus & vultu præditum. Sexus enim à sexu non fluit, sed forma eadem est in vtroque. Materia ipsa in matrice variatur. Præterea ab vnâ eâdem stirpe, semina prodeunt, quæ rursus alias stirpes partim steriles, partim sementiferas proferunt. Quòd si rursus obiiciatur. Ad quid testiculis natura mulieres & semine donauit, si neque energiam habeant, neque vtilitatem? Respondent illi, viros etiam habere mammas, non tamen ad lactis generationem. Præterea humiditatẽ illam quæ in mulierũ testibus cõtinetur, non esse omnino inutilem aut ociosam: Nihil quidem ad generationem conferre, sed quasi acetum quoddam & cõdimentum esse, quo incitantur mulieres ad semen virile appetendum, & auidiùs retinendum. Nam

dum humiditate suâ turgent testes fœminæ, grauata quodamodo est, & minùs semen viri appetit, suo verò semine excluso vasísque propriis & testibus vacuatis, iam habet ex quo meliùs virile semen expetat, & illud recipiat & admittat, contineátque auidiùs. Hisce omnibus, atque vt videtis, firmissimis rationibus suam astruunt opinionē Philosophi. Nunc videamus quomodo se tueantur Hippocratici.

Primò existimant stultos eos esse, qui semen semini misceri negant, idque ex sui numinis sententiâ, Ἥν τις ἀπιστέῃ τὴν ψυχὴν μίσγεσθαι τῇ ψυχῇ, ἄφρων ἐστί. id est, *Si quis animam animæ misceri non credat, insipiens est.* Deinde ipsum Aristotelem in suam vel inuitum sententiam trahunt, qui *in lib. de historia animal.* ait, Oportere vtrosque, marem scilicet & fœminam, semen simul emittere vt fiat conceptus. At hoc non esset necessarium, si solum semen virile conferret vim πλαστικήν. Atque etiam quotidianam adferunt experientiam mulierum, quæ asserunt se emisisse in illo coitu quo conceperunt. Prætereà testibus donatas esse mulieres dicunt, non vt viri mammis ad ornatum tantùm, sed ad semen gignendum quo sæpissimè turgent, quódque nisi vacuetur, grauissimis illas morbis & incommodis vexat. Rursus cùm virile semen, (de eo loquor, quod conceptum efficere potest) sit spissum & valdè calidum, mulieris verò subtile magis & frigidum, debent inuicem misceri, vt contemperentur & mistionem faciant laudabilem. Adde quod virile semen non esset sufficiens ad membranas omnes fœtum circumuoluentes, ad omnes partes spermaticas constituendas, ad quarum generationem semen muliebre concurrit. Atque idcircò verum esse & vniuocum semen, non saniem quandam tenuem, vt dicebant Philosophi, & infœcundam.

Denique Philosophorum obiectionibus satisfacere conantur. Nam quod dicebant illi, si fœmina vtrumque generationis principium in se contineret, sola conciperet. Respondent isti tribus modis. Primò, semen muliebre minoris esse virtutis, quàm vt solum sufficiat ad conceptum, quoniam frigidius est virili. Secundò, ambo semina, virile nimirum & maternum, coniuncta esse debere, vt maiorem ad generandum vim obtineant, ac proinde neutrum illorum separatum sufficere ad generationem. Tertiò, vel fœmina non est caloris maximi, & sic semen illius non est multæ actionis: vel calidissima est, & tunc excrementis non abundat: ac proinde nec satis multam habet materiæ copiam ad fœtus generationem. Quare in muliere, aut debilius est principium, quàm vt solum possit generationem facere: aut materia deest, quæ fœtui pabulum præstet. Ampliùs ad id quod obiiciebant Philosophi, fœminas aliquando sine delectatione concipere, & proinde sine seminis emissione. Respondent Medici; id fieri in mulieribus humidioribus, quæ nullam ferè in coitu oblectationem percipiunt, quamuis semen non minùs ac aliæ emittant. Vel semen illud ante coitum iam fuisse emissum, & in vtero contentum. Videtis quàm valida sint vtrinque argumenta, & quæ animum suspensum hâc illâc ita distrahunt, vt vnicuique liberum sit vtramuis tueri opinionem. Est tamen vnica obiectio contra Philosophos, quam ego inuentam nunquam soluere potui, quamuis diu & sæpe de illa cogitarim, quæ talis est. Si fœmina solam fœtus materiam præbeat: mas verò efficientiam, vt loquuntur, quî fit vt in coitu animalium diuersæ speciei, fœtus marem non referat? Asinus verbi gratia cum equâ coibit, mulus fiet, qui magis naturam equæ quàm asini referet. At hoc non fieret si equa materiam solam, asinus verò formam suppeditaret. Gratissimum certè esset mihi, si quis vestrum (charissimi Commilitones) hunc mihi insolubilem nodum enodare posset, & cui ego hoc nomine maximè essem addictus.

Superest vt de vltimâ quæstione agamus, non dubitanter, vt priùs, sed breuiter, ne vobis sim prolixitate nimiâ molestus. Quæritur, vtrùm virile semen aliquam materiam fœtui præbeat? Aristoteles negat, & vt menstruum & semen muliebre materiam: sic semen virile, solam efficientiam conferre vult. Nos dicimus, vtrumque semen & materiam & efficientiam conferre: Semen muliebre conferre materiam, concessum est, efficientiam conferre probauimus: Semen virile efficientiam conferre, concessum est; materiam conferre, nunc est probandum. Si semen solam efficientiam, nullam autem materiam generationis præstaret; necesse esset illud, vbi sanguini menstruo coagulationis principium dedisset, extra vterum mitti. At non potest esse diutiùs in vtero, quin corrumpatur, quia non commutatur, sed commutat. At non mittitur extra vterum semen post conceptum, quia vt est *Aphorism. 51. sect. 5. Quæcunque vtero gerunt, os habent vteri clausum.* Vidit Hippocrates semen tenui pellicula contentum sexto die post conceptum excidere, primósque illos

illos aborsus, genituræ effluxus vocat: Non igitur euanescit semen, vt volebat Aristoteles, aut in halitum in verâ generatione conuertitur: fit quidem sæpe vt in halitum flatúmve conuertatur semen, sed tunc distenditur, vt Medici obseruant. Præterea spermaticæ omnes partes, nerui, venæ, arteriæ, membranæ, ossa, nonne semini simillimam habent substantiam? Ad quid igitur natura, quæ nihil frustrà facit, semen illud expellat, quod partibus spermaticis generandis habet simillimam substantiam, vt deinde alterius, id est, menstrui sanguinis concoctionem, (nam id volunt Philosophi,) ad partes illas solidas generandas aggrediatur? vt partium illarum solidarum regeneratio difficilis satis ostendit. Nec est absurdum, vt illi putant, in eodem semine virili virtutem esse formantem & eiusdem materiam ad fœtus generationem concurrere: quoniam in semine herbæ alicuius, & est vis generans, & semen ipsúm in terræ quasi matrice conditum conficitur, in ipsamque mutatur plantam, vim scilicet & materiam simul conferens. Quod verò dicunt, in artefactis efficiens non ingredi rem factam. Respondent, eandem non esse naturæ & artis rationem, quia Artifex tantùm extrinsecum attingit: Natura verò materiam intùs, extrà, & vndique efformat. Quare bene concludemus, vtrumque semen & efficientiam & materiam ad generationem conferre. Atque ex his patet, optimè Hippocratem asserere, hominem ex quatuor elementis & humoribus conflatum esse, quia generationem habet ex duobus principiis, semine siquidem virili & menstruo sanguine. Quorum vtrumque constat ex eisdem genere elementis, calido, frigido, humido, sicco, seu igni, aquâ, terrâ, & aëre. Solaque differunt temperamenti mensurâ, quia in semine (vt est apud Galenum, 1. *de sanit. tu.*) plus est igneæ substantiæ & aquosæ: quamuis in hoc etiam calidum frigido, & humidum sicco præpolleat.

LECTIO XII.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Γνοίης δ' ἂν τοῖς δ', ὅτι οὐχ ἓν ταῦτα πάντα ἐστὶν, ἀλλ' ἕκαστον αὐτέων ἔχει δύναμίν τε καὶ φύσιν τὴν ἑωυτέου. ἢν γάρ τινι δίδως ἀνθρώπῳ φάρμακον, ὅ, τι φλέγμα ἄγει, ἐμέεταί σοι φλέγμα. καὶ ἢν δίδως φάρμακον, ὅ, τι χολὴν ἄγει, ἐμέεταί σοι χολήν. κατὰ ταυτὰ δὲ καὶ χολὴν μέλαιναν καθαίρεται, ἢν δίδως φάρμακον, ὅ, τι χολὴν μέλαιναν ἄγει. καὶ ἢν τρώσης αὐτέου τοῦ σώματος μέρος τι, ὥστε τραῦμα γενέσθαι, ῥυήσεται αὐτέῳ αἷμα. καὶ ταῦτα ποιήσει σοι πάντα πᾶσαν ἡμέρην καὶ νύκτα, καὶ χειμῶνος, καὶ θέρεος, μέχρις ἂν δυνατὸς, ἢ τὸ πνεῦμα ἕλκειν εἰς ἑωυτὸν, καὶ πάλιν μεθιέναι. δυνατὸς δὲ ἔσται, ἔστ' ἂν τινὸς τουτέων στερηθῇ τῶν ξυγγεγονότων.

OGNOSCES autem quòd hæc omnia vnum non sunt, sed vnumquodque illorum habet vim & naturam propriam: quia si alicui homini medicamentum pituitam purgans dederis, tibi pituitam vomet; si bilem ducens, vomet tibi bilem; eadem ratione & atram bilem purgabit, si dederis medicamentum, quod atram bilem ducat. Quòd si partem aliquam corporis sauciaueris, ita vt fiat vulnus, effluet inde sanguis. Atque hæc omnia faciet tibi quauis nocte vel die, & æstate & hyeme, quamdiu spirare & expirare poterit: tamdiu autem poterit, donec vno istorum congenitorum (humorum scilicet) fuerit priuatus.

EX Philosophorum senticetis ad Medicorum campos tandem descendimus. Nunc enim argumento vere Medico, atque à Medicinæ penetralibus repetito vtitur Hippocrates: Si homini, inquit ille, medicamentum exhibueris cuiusuis facultatis, quod vel bilem, vel pituitam, vel melancholiam ducat, id tibi quouis anni tempore & tempestate, talem humorem reiiciet, qualem medicamentum aptum natumque erat ad trahendum. Præterea si homini venam secueris, aut vulnus

vulnus inflixeris, eadem tibi prorsus ratione sanguinem profundet, non solam bilem, pituitam, &c. At quomodo vacuarentur humores isti per medicamenta purgantia, prout illis familiaria sunt, nisi priùs in corpore constitissent? Aut vnde differentiæ istæ, nisi ab humoribus in corpore nostro existentibus? Sequitur itaque cùm hæc quouis anni tempore, quauis regione, & quauis ætate semper contingant; hæc etiam quæ asserit Hippocrates semper & vbique vera & certissima esse.

Sed quia hæc oratio non satis nisi ex præcognitis, intelligi potest, ideò latiùs & pro nostro instituto sufficienter, de medicamentis, eorumque facultatibus dicamus.

Doleo maximè & grauiter fero, mihi nouum & insuetum adhuc tractationis genus propositum esse à summo Hippocrate: Mihi inquam iam Physiologica tractanti, statim transuolandum esse ad disputationem Practices grauissimam, de medicamentis, medicamentorum generibus, facultatibus, & aliis, quæ tantum canescentem experientissimi cuiusdam Practici barbam & animam requirunt, quantum iuniorem hanc noui Baccalaurei & faciem & mentem respuere videntur. Quid igitur agam? Anne propositum mihi pensum deseram? Nequaquam, & quæ audentes fortuna iuuat, me summo labore omnia inquirentem, summaque diligentiâ ac studio explorantem, fortassis non deseret. Non dicam me vidisse, me expertum esse, me feliciter vsurpasse, quæ ego non feci: sed argumenta adferam probabilia, rationes validissimas annectam, & nihil nisi priùs demonstratum asseram: Aut si malitis, sit tota hæc disputatio, in quâ de medicamentis ac eorum facultatibus tractabimus, prorsus ἄλυτος, dubia & Academica, non erit tamen inutilis omnino.

Inter ea omnia quæ assumuntur, quædam alimenti, quædam veneni, alia medicamenti rationem obtinent. Atque hæc nomina ad aliquid dicuntur, cùm scilicet referantur ad varium agendi modum, quem in corporibus nostris exercent. Assumpta enim illa vel augent, fouentque substantiam nostram, quæ continuò dissipatur; vel destruunt, vel insuperabilia manent à nostro calore, & quadam qualitate afficiunt, vnde alimentum dicitur, quicquid substantiam nostram auget aut fouet, idque dupliciter: Aliud enim alimenti dumtaxat rationem obtinet, quod cum medij sit temperamenti, nulláque vincenti qualitate præditum, nullam dispositionem in animantis corpore ingenerat, sed quale fuit assumentis corpus, tale illud conseruat; Aliud est alimentum, quod aliquâ ratione nos alterat & immutat, non quidem vt medicamentum, sed leuiter, vnde Hippocrates dicebat, in cibo Medicinam esse: Tale enim alimentum excedenti aliquâ qualitate pollens, vel nos calfacit, vel refrigerat, vel humectat, vel siccat: vel etiam ventrem soluit aut cohibet, stomacho robur vel imbecillitatem inducit: & reliqua quæ satis manifestè alimenta ista medicamentosa in corporibus nostris exercent. Primum alimenti genus omnino assumentis temperamento simile esse debet, ac ferè eodem gradu. Nos tamen hæc Medico more, id est sensibiliter, ad sensum dicimus, quæ si accuratâ rationis normâ metiaris, nullum tale alimentum reperietur, quod scilicet corpus nostrum nullâ ratione immutet. Secundum genus alimentorum corpori nostro dissimile aliquatenus existens, à calore nostro vincitur & domatur, & corporis substantiam alit & auget, & quamuis illam suâ qualitate manifestè afficiat, non tamen idcircò alimenti nomen effugit.

Alimentum enim qua alimentum, tale est potiùs ratione materiæ, quàm qualitatum manifestarum, caliditatis scilicet, &c. Quæ enim magis ad modum mixtionis humanæ accedunt, ea magis & meliùs nutriunt, quamuis eodem sint gradu temperata cum aliis. Verbi gratia animantia & animantium partes melius quàm vegetantia aut mineralia: Et quæ à modo illo mixtionis magis recedunt, requirunt maiorem præparationem, quò fiant apta ad nutriendum. Est enim partim simile, partim dissimile alimentum, ideoque concoctione, alteratione, & mutatione indiget, quam cùm fuerit à variis partibus consecutum, fit tandem propter analogiam quam habebat cum corpore idem cum eo cuius cibus est. Vnde illud Hippocratis *libro de alimento*, vbi vult triplex esse alimentum, τροφὴ τὸ τρέφον, καὶ τὸ οἷον τροφὴ, καὶ τὸ μέλλον τροφὴ, *actu nutriens, tanquam actu nutriens, & nutriturum.*

Alimento ex diametro & in genere totius substantiæ mixtæ, contrarium est venenum, quod substantiam nostram corrumpere & labefactare aptum natumque est: atque id manifestâ qualitate quadam, aut occultâ. Quæ manifestâ qualitate id efficiunt,

ciunt, propter caloris excessum, euphorbium, anacardus: vel frigoris, vt opium, cicuta, hyoscyamus, solanum furiosum: vel siccitatis, vt calx viua, plumbum vstum, &c. non quidem verè venena, sed potiùs deleteria & venenata medicamenta dicuntur. Quæ verò non manifestis qualitatibus, sed illo mixtionis dissidio, quod Galenus vbique totius substantiæ vocat, vitæ nostræ primordia demoliuntur, & cœcâ vi facultatum substantiam extinguunt: illa verè venena sunt & dicuntur, qualia sunt napellus, aconitum, rhododendron, dryopteris, &c.

His duabus datis naturis, veluti extremis rerum mixtarum, necessariò medium aliquod concedendũ est. Inter igitur alimẽta & deleteria medio ordine posita sunt medicamenta, quæ neque vt alimenta in nostram substantiã conuerti, neque hanc prorsus corrumpere aut absumere solent, sed insuperabilia manent, habent enim naturam extremorum participem. Dumque nec vinci omnino, neque vincere possunt, certâ tamen qualitate nos afficiunt, & statum corporis nostri immutant, vbi à calore nostro quodammodo immutata fuerint, attenuata scilicet, comminuta, & à potestate ad agendum reducta. Vnde apud Hippocratem *lib. de locis in homine*, φάρμακα ἐστὶ τὰ μετακινέοντα τὸ παρέον, id est, *medicamenta sunt omnia quæ præsentem statum transmouent.* Vbi latâ significatione medicamentum dicitur quicquid naturam nostram alterare potest, vel contrariam qualitatem imprimendo, vel vacuando. Hinc enim prima illa medicamentorum diuisio in alterantia & euacuantia. Alterantia medicamenta qualitate solâ nos immutant, neque in substantiam nostram vertuntur, sed tantùm quasi prætereuntia qualitatem nobis suam communicant, atque intemperiem, si excesserit, corrigunt. Atque hæc sunt, vel calida, vt pyrethrum, sinapi, zinziber; vel frigida, vt oxycratum, succus mali punici, &c. vel humida, vel sicca, quæ citra vllum substantiæ nostræ incrementum exuperantes obtundunt qualitates.

Euacuantia medicamenta suo ambitu continent cathartica propriè dicta, quæ peculiares succos è toto corpore vacuant, vel deiectione, vt rheum, scammonium; vel vomitu, vt asarum, helleborus. Continent etiam illa quæ ex vnâ tantùm parte trahunt, vt ex cerebro, ex vtero: Continent etiam sudorifica, diuretica, menses mouentia. Continent denique ipsa alexiteria & alexipharmaca, quæ aut venenum aut medicamentum deleterium similitudine quadam proliciunt, & à nostro corpore amoliuntur. Inter omnia ista euacuantia, illa solùm purgantia & καθαρτικὰ κατ' ἐξοχὴν appellantur, quæ vt iam diximus, succum aliquem è toto corpore trahunt deiectione vel vomitu, de quibus loquitur Hippocrates in hoc contextu, cùm dicit: *Si homini dederis medicamẽtum, quod pituitam educit, vomet tibi pituitam, &c.* Hæc omnia medicamenta propriè sumpta, siue talia sint à naturâ producta, quæ Medici simplicia vocant, quamuis in suâ mixtione diuersas aliquando facultates ex diuerso & dissimilari substantiæ modo, & penè contrarias nacta sint: siue composita & permixta sint arte, facultatem illam & vim agendi, quam in nos habent, potestate non actu continent, eoque nomine à remediis differunt illis quæ talia sunt actu, qualia dicuntur: vt sunt, ignis, ferrum candens, aqua gelida, aër frigidus, & cætera similiter agentia. At medicamenta non primo contactu agunt, sed egent caloris nostri operâ, vt consopita illorum vis ad actum perducatur. Non enim scammonium verbi gratia extra corpus iuxta positam sibi bilem aut alium humorem trahit, sed trahere potest: Quòd si actu tale esset & traheret, cur non etiam extra corpus traheret? Non castoreum aut piper calfacit, non opium refrigerat, quia habent vim illam refractam & quasi in mixtione suâ sepultam. Non quòd velimus, calorem nostrum vim aut facultatem medicamento tribuere, sed in eum agendo eius quasi temperamentum & naturam explicare, quâ deinde corpus nostrum afficit. Siue enim sit calidum, siue frigidum, siue purgans, in primis aut vltimis gradibus, hoc accipit à calore nostro, vt dissolutâ quasi eius mixtione, aut saltem calore illo benigno, qui in omnia assumpta agere solet, vim eius eliciente per comminutionem, attenuationem, dissolutionem, quas non potest concoctio & assimilatio sequi, propter earum contumaciam: deinceps vires suas in corpora exerceat nostra, illudque præstet quod præstare poterat. Hoc aptissimis verbis significat Galenus. 1. *de fac. simpl.* cùm dicit, inter remedia, alia esse actu siue energiâ, alia in futuro tempore, quemadmodum de alimentis dicebamus ex Hippocrate, alia iam nutrire, alia verò nutritura, & vt inquit *lib. de alimento* idem Hippocrates, quemadmodum alimenta, quæ homini offeruntur, corpus immutant, sic etiam oportet τὸ προσφερόμενον μετατρέπεσθαι. Præterea hæc medicamenta

camenta non talia ſunt ſimpliciter,qualia dicuntur, hoc eſt, calida, frigida, &c. ſed comparatè. Quæ enim ſimpliciter & abſolutè dicuntur,ea vim ſummam & impermiſtam obtinent, vt ignis ſimpliciter calidus, aqua abſolutè frigida eſt. Medicamenta verò comparatè calida, frigida, humida, aut ſicca dicuntur, aut ſecundùm duas qualitates, calida & humida, calida & ſicca, frigida & humida, frigida & ſicca,quia tales exercent in corporibus noſtris operationes. Hæc autem medicamenti prima qualitas ſeu facultas ſola aut duplex, ex permiſtione primarum qualitatum proficiſcitur, atque illius qualitatis vim & naturam imitatur, quæ cæteris in temperamento præpolluit. At in quo qualitates omnes ita fuerunt refractæ & temperatæ, vt nulla excellat, quod ſcilicet nec calefacit, nec refrigerat, nec humectat, nec ſiccat inſigniter, id ſymmetrum, id eſt, temperatum medicamentum appellatur, comparatè ſcilicet ad alia medicamenta, & ad ſenſum; non ſimpliciter, quia nullum tale eſſe poteſt medicamentum, cùm iam à nobis fuerit definitum,id quod immutat, vel alterando, vel purgando: Vbi verò fuerit victoria aut exceſſus cuiuſdam qualitatis, vt iam diximus, pro intenſione aut remiſſione illius, denominatur etiam medicamentum calidum, frigidum, &c. primo, ſecundo, tertio, quarto, receſſu,quorum etiam ſunt principium, finis,& medium. Verbi gratia calidum primi ordinis vocamus, quod temperatum corpus calefacit, non tamen euidenter, ita vt ad illud probandum, opus ſit aliquâ demonſtratione rationali. Idem de frigido, humido, & reliquis dicendum. Illud verò quod manifeſtò aut calfacere, aut refrigerare, aut humectare, aut deſiccare poteſt, id in ſecundo ordine reponitur. Quod iam vehementer quidem, non tamen ſummè iſta præſtare poteſt, tertij dicitur eſſe gradus.Quæ verò ſummè,id eſt, manifeſtè & ſupra alia, corporibus noſtris qualitates imprimunt, illa in quarto & vltimo medicamentorum ordine collocantur: Quæ excedunt, inter venena reponuntur.

Medicamenta iſta ſiue primi, ſiue alterius ſint ordinis, facultatem iſtam vimque agendi, poteſtate quidem, attamen per ſe, non per accidens habere dicuntur.Non enim dices rhabarbarum frigidum eſſe, quia bilem ardoris febriſque cauſam expurgando, ex accidente ægrum refrigerat; neque dices niuem calidam, quia diutiùs manibus contrectata, cutem ſcilicet illarum denſando, & calorem internum per antiperiſtaſin intendendo,manus tandem calefacit. Sed rhabarbarum calidum, quia tale guſtu,videlicet amarum,& acre deprehenditur:Niuem frigidã,quia nos refrigerat, tactuque talis deprehenditur. Ex quibus omnibus ita de naturâ medicamentorum intellectis, licet medicamentum ita definire, *eſſe corpus mixtum poteſtate vim quandam habens immutandi corpus noſtrum per ſe alterando vel vacuando.*

Hæc à Galeno totius Medicinæ alumno tradita, & à multis deinde Medicis ſuccedentibus recepta,non pauci ſunt qui euertere conantur; multiſque contrariis argumentis, hanc caloris noſtri actuationem impugnare nituntur, quibus eſt ſatisfaciendum.

Si medicamenta actum, inquiunt illi, calfaciendi v. g. à calore noſtro adipiſcuntur, omnia æquali nos gradu calfacient aut non calfacient, quia non deducentur à calore natiuo ad maiorem intenſionem caliditatis, quam ipſe habeat. Quaſi aſſeramus nos illam actionem,quam medicamenta in nobis exercent,à calore noſtro accipere. Dicimus quidem vim illam, quæ medicamentis ineſt, à calore primùm noſtro excitari,vbi verò excitata fuerit,pro vario medicamenti temperamento & qualitate in illo ſuperante,in corpora noſtra agere. V.g. aſſumitur melilotus, calefit & illius vis excitatur à calore noſtro,quia tamen valde remiſſa eſt in illo caliditas,vix ſenſibiliter calefacit nos. Aſſumatur poſteà Euphorbium, vis quidem eius eâdem ratione quâ & meliloti excitabitur,& pariter à calore noſtro caleſcet; At in reactione,quando ſcilicet Euphorbium qualitatem ſuam exercebit, væ miſero illi qui Euphorbium non magis quàm melilotum calefacere putauit, quia vtrumque à calore noſtro excitari oportet. Diuerſa ſiquidem fit ab eodem agente mutatio ex patientis naturâ,vt patet etiam in igne externo,qui dum ligna adurit promiſcuè,maiorem tamen ſentimus caliditatem ex lignorum oleoſorum, calidorum, denſiorum, ſicciorum combuſtione, quàm aliorum.Et huius rei extat apud Galenum 3.*de temperamentis luculentum exemplum.Erat* (inquit ille) *in Myſiâ domus quædam, in quâ reponebatur ſtercus columbinum ipſa reſina ſuperillita; conflagrauit domus illa radiis ſolaribus,nullo admoto igne.*Quis dicet,ſtercus iſtud, ligna, & domum totam ad maiorem non fuiſſe delapſa caliditatem illâ quam acceperant à radiis ſolaribus,ex materiæ ſcilicet diſpoſitione? *Nihil enim miri eſt,*

vt

vt adiungit ipse Galenus, *si aliqua exiguum consecuta auxilium, maximam à priori naturâ mutationem consequantur.* Sic assumptum medicamentum incalescit, à calore scilicet nostro, ad maiorem verò caliditatem peruenit ex proprio temperamento & materiæ dispositione, si calidius sit calido nostro innato; si verò sub æquali aut minori caloris gradu subsistat, calfaciet etiam additione calidi ad calidum: Sit enim v.g. in hoc cubiculo calor vt sex, qui calfacere possit totum hunc locum; apponatur deinde calor vt quatuor, nonne calidius euadet hoc cubiculum? Sic calori nostro calido vt sex, addatur medicamenti calor vt duo tantùm, nonne calor noster augebitur?

Verùm de frigidis medicamentis illi ita argumentantur. Medicamenta frigida non possunt à calore nostro actuationem illam recipere, quomodo enim calor noster refrigerabit? Respondemus, frigida medicamenta non refrigerare, quoniam à calore nostro refrigerantur priùs, sed quia insuperata ab illo manent, neque incalescunt. Hoc exprimere voluit Auerrhoës 5. *collig. Dicitur medicina,* (inquit ille) *frigida, quia conuertitur in locis digestionis ad diminutum calorem, magis quàm calor corporis sit: ita quod chylus qui ex eâ generatur, est diminutus à calore corporis.* Quibus verbis constat, frigida non refrigerare, quòd à nostro calore refrigerentur, sed quòd ab eodem mutari non possint ad calorem. Id Galenus optimè docet, *libro tertio de temperament. iam citato*, dicens: *Quæ refrigerant, vt papaueris succus & opium, hæc à nostro corpore ne vel paululum quidem mutantur, à naturali scilicet temperie; si enim vincantur, calfaciunt; si non vincantur, refrigerant.* Deducuntur itaque medicamenta illa frigida in actum à calore nostro, hoc est, attenuantur, dissoluuntur, quæ dum calfacere & immutare nititur, ab eorum vi deinceps ipsemet oppugnatur & sæpe expugnatur. V. g. cicuta vorata in ventriculo comminuitur & quasi conficitur à calore nostro, sed parum incalescit, quia à calore nostro ferè est insuperabilis: atque sic insuperata ad cor defertur, vbi eo frigoris gradu quem retinet, vitalem incipit calorem extinguere, & si magis procedat, hominem tandem interimit. Sic igitur quamuis frigida incaluerunt, refrigerant: non tamen vsque adeò incalescunt, vt propriam temperiem amittant, sed inuicta manent, & eum semper frigoris gradum retinent, quo superiora sunt calori nostro natiuo. *Sic*, vt ait Galenus *ibidem, flammam aqua calida extinguit: sic opium igni priùs valde calfactum, antequam assumatur, corpori & stuporem & νάρκωσιν inducit, propriâ suâ temperie, non acquisititiâ.*

Verùm obiiciunt adhuc illi; Medicamenta omnia primo statim contactu agere, quia sunt actu talia, sed actionem infirmiorum non statim percipi: Sic piper comminutum, & in os iniectum, statim calfacit, sic melilotus: Sed caliditas meliloti non statim percipitur, quia imbecillis; piperis illicò, quia vehementior. Item piper, euphorbium, si diu apponantur exterioribus corporis nostri partibus calfaciunt, exulcerant, corrodunt, & verè calida sentiuntur; vt & opium diu retentum refrigerat, mortificat. Quare actuatione non indigent. Verùm illi vnico à nobis allato exemplo facillimè confutabuntur. Sit enim piper vel minutissimè tritum, quod expositum sit hyemali frigori, annon frigiditas ab ambiente contracta actu in illo existens, statim sentitur? Cur igitur caliditas illius naturalis, comminuti, & manui per æstatem admoti, non statim sentitur, sed post diuturnam tantùm moram; quando scilicet calor ille noster etiam in exterioribus illum actuauerit, vt ita loquar? Annon opium igni calfactum statim calfacit atque adurit? Cur non igitur frigori expositum, suo illo natiuo frigido ad quartum vsque gradum, obstupefacit? Nihil certè aliud in causâ esse potest, quàm refractio illius qualitatis, ex contrariorum permistione, quæ explicari debet, & ex potentiâ operandi, ad operis actionem, & quasi ex feriis ad opus excitata venire.

Bene igitur à nobis fuit proposita medicamenti definitio; & conclusum, medicamenta esse talia potestate non actu; nunc de purgatione & superpurgatione agamus, quarum causâ hæc sunt à nobis dicta hactenus.

LECTIO XIII.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Τὸ γὰρ φάρμακον, ὁκόταν ἐσέλθῃ ἐς τὸ σῶμα, πρῶτον μὲν ἄγει, ὃ ἂν αὐτέῳ κατὰ φύσιν μάλιστα ᾖ, τῶν ἐν τῷ σώματι ἐνεόντων. ἔπειτα δὲ καὶ τ' ἄλλα ἕλκει τε καὶ καθαίρει. ὥσπερ τὰ φυόμενά τε καὶ σπειρόμενα, ὁκόταν εἰς τὴν γῆν ἔλθῃ, ἕλκει ἕκαστον τὸ κατὰ φύσιν ἑωυτῷ ἐνεὸν ἐν τῇ γῇ, (ἔνι δὲ καὶ ὀξὺ, καὶ πικρὸν, καὶ γλυκὺ, καὶ ἁλμυρὸν, καὶ παντοῖον) πρῶτον μὲν οὖν πλεῖστον τουτέου εἵλκυσεν εἰς ἑωυτὸ, ὅ, τι ἂν ᾖ ἑωυτέῳ κατὰ φύσιν. ἔπειτα δὲ ἕλκει καὶ τ' ἄλλα. τοιοῦτον δέ τι καὶ τὰ φάρμακα ποιέει ἐν τῷ σώματι, ὁκόσα ἂν χολὴν ἄγῃ, πρῶτον ἀκρητεστάτην ἐκάθηρε χολήν. ἔπειτα δὲ μεμιγμένην. καὶ πάλιν τὰ τοῦ φλέγματος φάρμακα, πρῶτον μὲν ἀκρητέστατον τὸ φλέγμα ἄγει. ἔπειτα δὲ μεμιγμένον. καὶ τοῖσιν ἀποσφαζομένοισιν, πρῶτον μὲν τὸ αἷμα ῥέει θερμότατόν τε καὶ ἐρυθρότατον. ἔπειτα δὲ ῥέει φλεγματωδέστερον, καὶ χολωδέστερον.

TENIM medicamentum vbi in corpus fuerit ingressum, primò quidem trahit id quod ipsi inter ea quæ corpori insunt, maximè naturâ familiare fuerit: deinde alia etiam trahit ac purgat. Quemadmodum plantæ ac semina, vbi in terrâ fuerint, vnumquodque trahit id quod suæ naturæ familiare in terrâ existit. Est autem in illa & acidum, & amarum, & dulce, & salsum, omnimodum. Primò enim quod ipsis maximè cognatum est, arripiunt; deinde alia quoque alliciunt. Huiusmodi etiam quid faciunt medicamenta in corpore: Quæcunque enim bilem ducunt, primùm bilem sincerã purgant, deinde aliis humoribus mixtã. Et rursus phlegmagoga primùm pituitam meracissimam trahunt, posteà mixtam. Illis verò quibus iugulũ præciditur, primùm quidem sanguis profluit calidissimus & ruberrimus, deinde pituitosior & biliosior. Transposui hunc textum vt omnia melius cohærerent.

Diximus heri illa medicamenta esse ex Hippocratis sententia τὰ μετακινέοντα τὸ παρεὸν, quæ corporis nostri statum immutant, idque vacuando aut alterando fieri diximus. Inter ea quæ vacuant, ea propriè & κατ' ἐξοχὴν purgantia seu καθαρτικὰ dici, quæ proprium aliquem & sibi familiarem succum è toto corpore trahunt, seu vomitu vt asarum, elleborus; seu deiectione, vt rhabarbarum, scammonium. Probauimus denique medicamentum tale esse potestate & per se, non actu, neque per accidens, quale dicitur. Instat iam, vt iuxta ipsius contextus seriem, de purgantibus medicamentis disseramus.

Pugantia medicamenta dicuntur Galeno, quæ sanguinem ab aliis humoribus purum reddunt, aliorum scilicet humorum inquinamenta quibus ille inficiebatur, expurgando & extrudendo: Hæc autem faciunt vel manifestâ qualitate, lubricando, comprimendo, abstergendo, molliendo, pungendo & mordendo, & similibus; vnde Hippocrates *lib. de loc. in homine*, vult mordacia, punctoria, calida, tenuium partium, & omnia salsa esse sine delectu ὑποχωρητικά: Vel occultâ, quæ qualitatibus scilicet manifestis ascribi non potest. Et ista κατ' ἐξοχὴν cathartica dicuntur. Diuiduntúrque ab Hippocrate, secundùm humorum differentiam, in χολαγωγὰ, φλεγμαγωγὰ, & μελαναγωγὰ, quibus etiam addere possumus ὑδραγωγὰ, quæ nimirum bilem, pituitam, melancholicum succum, & serosos humores educunt. Huius purgationis ratio varia à variis & omnino diuersa assignatur. Erasistratus atque etiam Auerroës volunt, nullam esse purgantium differentiam, sed vnumquodque medicamentum primò tenues humores, vt purgationi aptiores, deinde crassos educere, ac sic consequutione quadã portioni vacuatę aliã succedere, ne vacuum quicquã aut inane in corpore subsistat. Asclepiades verò existimabat medicamentũ omne cui purgandi vis inest, quẽcunque attigerit humorẽ, in suam naturã conuertere atque transmutare. Nolebat χολαγωγὸν bilẽ educere, sed bilẽ facere, ita vt non esset vnius alicuius humoris purgatio, sed omniũ qui venis continentur, transmutatio. Hæ duæ opiniones vbiq; à Gal. impugnantur,

pugnantur, illarúmq; assertores omnino Practices ignari & operum artis inexpertes habentur : Nam siue vacui metu, siue commutatione humores expurgentur, nullus erit medicamentorum delectus. At id falsum quotidiana conuincit experientia. Detur v. g. Medico, aliquis ictero laborans, ex obstructione hepatis sine febre, huic priùs præparatis & apertis viis, medicamentum cholagogum propinetur, nonne copiosa redundantis bilis copia vacuabitur, atque sic affectus cessabit? Eidem propinetur medicamentum phlegmagogum aut melanagogum, infelicissima erit purgatio, neque tolletur morbus. Idem continget, si laboranti ictero nigro melanagogum medicamentum exhibeas, aut leucophlegmatico pituitam purgans, purgabuntur enim feliciter; si verò dissimilis facultatis medicamenta illis præscripseris, contrarium continget, neque morbis liberabuntur. Non igitur consequutione, aut vacui metu purgatur humor, sic enim quouis medicamento, & in quouis affectu, bilis priùs, deinde alij humores, prout mobiles & fluxui paratiores essent, expurgarentur : sed oportet esse delectum quemdam, quo vnumquodque medicamentum familiarem sibi humorem trahit. Asclepiadis etiam commutatio ridicula est. Si enim medicamentum cholagogon bilem faceret, non educeret, quodcunque ab illo traheretur, bilis esset. At hoc falsum est. Præterea non cessaret affectus, quia causa morbi à medicamento non tolleretur, sed augeretur. His duabus opinionibus confutatis, veniamus iam ad eos qui admittunt, medicamenta humores purgare & cum delectu, sed varios istius electiuæ purgationis modos assignant.

Epicurus, qui similibus cum Asclepiade elementis ad Physiologiam vsus est, huius effectus causam reddere per suas atomos conatur: Idem enim in medicamentorum purgationibus, atque alimenti à corporis partibus attractione contingere ait, quod in magnete lapide ferrum, succino festucas, lynceo lapide plumas alliciente. Tractionis illi igitur talis est causa, v. g. in magnete & ferro (inquit ille) atomi siue indiuidua corpuscula, quæ à lapide & quæ à ferro defluunt, figuris inter se conueniunt, ita vt facilè sese amplectantur : Hæc igitur cùm in vtraque lapidis ferrique concreta impingunt, deinde in medium resiliunt, obiter inter se connectuntur, ac illud cuius fortiores fuerint atomi, trahit, vt magnes: aliud trahitur, vt ferrum. Sic in medicamentis purgantibus, quæ illum humorem trahunt, à quo atomi suis similes & magis symbolæ emergunt, bilis quia habet atomos figuris conuenientes cum atomis rhabarbari, trahitur à rhabarbaro, vtpote plures & fortiores atomos emittente. Hæc opinio vt iucunda potiùs quàm refutatione digna, à me adducta est, cùm falsa principia ponat, & toties impugnata.

Quatuor supersunt opiniones. Prima eorum qui medicamenta humores trahere putant manifestâ qualitate. Secunda eorum qui occultâ proprietate. Tertia qui medicamenta non trahere, sed expellere & ἀντιπαθείᾳ humorem fugare arbitrantur. Quarta Galeni & Hippocratis, qui similitudine substantiæ purgantia proprium humorem trahere existimant.

Istæ omnes maximam habent probabilitatem, atque à summis vtrinque viris receptæ & confirmatæ sunt : Nos tamen qui nunc in Hippocratis verba iurauimus, illius sententiam stabilire conabimur. Vult Hippocrates in medicamentis purgantibus trahendi facultatem quandam esse, quæ analoga sit potentiæ tractrici, quam in singulis corporis partibus simile sibi alimentum allicientibus vigere conspicimus, idque aptissimâ stirpium & satorum similitudine declarauit; quemadmodum & 4. *de morbis*, Rosa trahit talem sibi humorem, qualis ipsa est in potentiâ, & allium, &c. Galenus illius sententiam vbique sequutus est, *libro de facult. natur.* 1. vbi theorema hoc, quamque animantis particulam familiare nutrimentum attrahere, ex professo tractat, pluribusque contra Asclepiadem argumentis disputans, probat medicamentum omne humorem sibi conuenientem ac similem trahere. Idem agit *in libris de simpl. med. facult. in quorum tertio, capite vigesimo quarto* hæc habentur : *Purgantia medicamenta detrahendis humoribus sunt familiaria; verùm quæ attrahunt, quodammodo efficaciora valentioraque existunt : ac sic attractiones qualitatum quæ in substantiis sunt, proprietate, οἰκειότητι perficiuntur.* His verbis manifestè ostendit, similitudinem hanc medicamentorum non esse in primis qualitatibus, calore, frigore, humore, aut siccitate: sed in illis accidentibus quæ consequuntur ipsum substantiæ modum, qui nascitur ex modo mistionis: esse denique virtutem & proprietatem, quæ à tota temperie exurgit. Hanc similitudinem, quæ ex modo mistionis nascitur, non negamus iuuari à manifestis qualitatibus, vtpote à calore, trahit enim perpetuò calidum; vt fiat tractio, calor adesse debet; sed vt huius vel illius succi potiùs

tiùs quàm alterius, tractionem, facit similitudo substantiæ cum vehementiori calore coniuncta. Nec similitudo hîc capienda est pro sola relatione quam habet ad aliud; prout enim talis est, neque similitudo, neque proportio, vt dicebat Auerrhoës, agunt, sed quatenus qualitates sunt, & dispositiones corporum quibus insunt. Multa habet hæc opinio dubia, multisque patet obiectionibus, quibus pro Hippocratis authoritate tuendâ satisfaciamus.

Primò, si similitudo & naturæ conformitas, causa esset cur medicamentum humorem traheret: tunc perinde humor traheret medicamētum, quemadmodum medicamentum humorem. Si bilis v. g. propter similitudinem trahatur à rhabarbaro, cur bilis ipsa rhabarbarum non trahet? Cur pituita agaricum ad se non alliciet? Respondemus cum Galeno, quia medicamenta humoribus sunt efficaciora, & vt ille loquitur, δραστικώτερα, ideò trahunt, non trahuntur. Carthamus aut granum Gnidium pituitæ quidē similia sunt, vt etiam colore præ se ferunt; sed tamen calore ipso, quàm pituita valentiora sunt, ὡς ἕλκειν μᾶλλον ἢ ἕλκεσθαι; ita vt quæ cum similitudine vehementiorem habent calorem, illud quod minoris est caloris trahant.

Secundò obiiciunt. Si similitudo in his attractionem faciat, quæcunque maiore vi purgabunt, illa familiaria censebuntur. At contrarium accidit, imbecilliora enim medicamenta, si non purgent, alimenta fieri creduntur: fortiora verò in iustâ saltem quantitate, alendo corpori non cedunt. Respondemus, medicamenta fortiora, quæ scilicet validiùs purgant, non magis esse humori familiaria, quàm leuiùs purgantia: sed propter maiorem coniunctam illis caliditatem, magis violenter humorem trahere: Non trahit scammonium bilem potentiùs rhabarbaro, quod sit magis simile bili, sed quia superat valde caliditate rhabarbarum: neque in substantiam nostram conuerti potest, quia coniunctam malignam quandam & venenosam qualitatem habet, quâ redditur calori nostro omnino insuperabile. Idem dicere possumus de agarico & colocynthide, de sena & helleboro.

Tertiò, si similitudo vestra, hanc in purgantibus medicamentis tractionem faceret, ferrum, vt inquit Auicenna, ferrum traheret, & aurum itidem aurum, vbi suâ quantitate illi præualeret: Sic maior quantitas scammonij, aliam minorem traheret. Nos vt istis satisfaciamus, adducemus locum Galeni, 3. *de simpl. cap.* 24. vbi hanc difficultatem clarissimè explicat: *Posteaquam* (inquit ille) *attractiones substantiarum fieri similitudine ostendimus; necesse est similitudinem quandam inesse vtrisque substantiis, & eius videlicet quod purgat, & eius quod purgatur. Cum enim quod purgatur, pituita est; quod trahit, pituitosum sit oportet. Pituitosum autem esse oportere quod trahit, dicimus, non autem planè pituitam; etenim similitudinem inesse substantiis diximus, non identitatem: est enim valde contrarium. Nam neque ferrum attrahit ferrum, neque caro carnem, sed magnes ferrum, & caro sanguinem. Differunt enim, meâ quidem sententiâ, idem & simile. Quippe pituita pituita eadem est, & carthamus carthamo; similis autem pituitæ carthamus, non tamen idem.* Hæc Galenus. Quibus patet, quantum differat, simile esse, & idem esse. Non tamen hac solutione contenti antagonistæ denuò insurgunt: Scammonium igitur per vos (inquiunt) non trahet scammonium, neque agaricus agaricum. Sed tamen scammonium vtpote validius, rhabarbarum trahet, quæ enim vni tertio sunt similia, similia sunt inter se. Respondemus, nos vt hesternâ probauimus lectione, asserere, medicamenta esse potestate tantùm, qualia dicuntur, non actu. Itaque cùm scammonium extra corpus à nullo reducatur in actum, rhabarbarum non trahet: Quòd si hæc duo medicamenta forent interiùs liquata & redacta ad similitudinem in actu: non dubitamus, quin potentius illorum debilius traheret: Præterea non est necesse, vt quæ rei alicui tam sunt similia vt ipsam trahant, sint tam similia inuicem, vt sese trahant. Hoc non verum in qualitate, sed in quantitate, apud Mathematicos. Et sic validissimum illorum argumentum diluimus, quo illi se totam rem confecisse putabant.

Quartò, cùm sint medicamenta duos humores vacuantia, quæ erit in illis similitudo cùm humore duplici? Respondemus, in eiusmodi medicamentis, quæ duos humores vacuant, vnam esse præcipuam tractionem, alteram veluti secundariam. Verbi gratia agaricus trahit pituitam primariò, & per similitudinem, bilem verò secundariò, & quia illi post pituitam magis est similis quàm vlli alij humori: Quòd si velint, vtrumque humorem pariter vacuari; neque hoc obstat, quia vt passim inculcat Galenus, nullum medicamentum tam simplex est, quod non sit natura ex diuersis substantiis compositum, verbi gratia vinum, oleum, lac, acetum, diuersis omnino substantiis constant. Quid igitur impediet medicamenta purgantia ex diuersis conflata esse?

Quintò,

Quintò obiiciunt. Si medicamenta humores trahunt, iisdem fruantur oportet; quia nihil in rerum naturâ trahit propter ipsum trahere, διὰ αὐτὸ τὸ ἕλκειν, sed vt eo fruatur, cuius per attractionem fit compos. Itaque delectabuntur pharmaca humoribus, quemamodum ferro magnes, & festucis electrum, in quibus ista diutiùs seruantur integra: Inuoluendum igitur scammonium bile, & agaricus pituita obruẽdus vt diutiùs conseruentur. Quid mirum, si homines isti posito priùs falso, falsum etiam posteà & absurdum inferant? Ponunt illi, actu esse tale medicamentum, quale dicitur. Sed cùm nos illorum hypothesin falsam monstrauerimus, quia scilicet medicamenta debent à potestate similitudinis ad actum reduci, quod non potest nisi à calore nostro fieri: non est opus scammonium bile obrui, agaricum pituitâ immergi, aut aloën stercoribus inuolui extra corpus vt conseruentur; quia similitudinem illam tunc potestate tantùm obtinent.

Superest sextum & vltimum argumentum, quo illi tanquam acutissimo telo sese sententiam Hippocratis confodisse existimant. Medicamento, inquiunt illi, quocunque exhibito, si paulò plus quàm expedit, producatur expurgatio, euacuantur succi omnes, vel vsque ad effusionem sanguinis: quod tamen non oporteret fieri, si medicamentum familiarem humorem traheret, sed quam primùm similis ille succus extractus foret, medicamentum à tractione cessaret. Respondemus, in his superpurgationibus succos omnes non trahi vi medicamentorum extractoriâ, sed aut propter venarum apertionem, aut propter facultatis expultricis irritationem ab hærente medicamento factam: quod apertè docet ordo superpurgationis, in qua familiaris succus medicamento primùm trahitur, deinde alij, prout sunt fluxiores aut minùs fluxi, vel plus minúsve retinentur à naturâ. Verbi gratia dato medicato φλεγμαγώγῳ extrahitur primo loco pituita, quia familiaris medicamento: deinde succedit bilis, vt succus fluxui aptior: deinde melancholia, post quam sanguis tandem amicissimus nobis humor cum vitâ funditur; Et sic de aliis quibusuis medicamentis, siue χολαγώγοις siue μελαναγώγοις, in quibus semper similis medicamento succus primò expurgatur, posteà alij prout magis parati sunt ad fluendum. Quod facilè declarat & demonstrat, reliquam humorum purgationem vsque ad ipsum sanguinem in ὑπερκαθάρσει, non vi aut facultate medicamenti purgantis, sed aut ipsius humoris impetu, aut expultricis irritatione, aut venarum apertione contingere. Et sic salua manet Hippocratis & Galeni sententia, contra oppugnantium obiectiones. Nam qui ad proprietatem confugiunt, hi propriâ refutatione non indigent, quandoquidem illimet se id ignorare fatentur, de quo maximè controuertitur. Qui verò ob manifestam qualitatem medicamentum humorem trahere asserunt, verbi gratia calorem, quia nullæ aliæ qualitates tractionem efficere possunt. (*Aiunt enim calore Solis halitus ex terrâ in aërem sustolli, tum calidioribus medicamentis, qualis est thapsia, frictionibus, & igne calefactas partes ob humorum affluxum intumescere.*) Illi reddant nobis rationem, cur medicamentum æquè calidum trahet bilem, aliud verò potissimùm pituitam.

Quod si dicant propter intensas aut remissas magis medicamentorum potentias id fieri, ita vt quod trahit bilem sit imbecillimum, quod pituitam validius, quod melancholiam fortissimum: Illi perturbato rerum ordine confusionem maximam inuehunt: Constat enim medicamentorum potentias augeri additâ quantitate. Ergo illorum dogmate posito, secundum variam quantitatem idem medicamentum omnes humores traheret, verbi gratia drachma vna rhabarbari bilem purgaret, drachmæ duæ pituitam, & sic tres vel quatuor, melancholiam traherent; quod quàm falsum sit, testantur quotidie peritissimi Practici, qui diuersis morbis à vario humorum excessu prognatis, non diuersam medicamenti quantitatem, sed diuersum medicamenti genus præscribunt. Præterea non valet quod rursus isti ad suam manifestam qualitatem probandam afferunt ex Aristotele; Omnis actio (inquiunt illi) fit à contrario, *vt est primo de generatione.* Contrarietas autem propriè reperitur in qualitate, propter naturam actiui & passiui priùs in illâ repertam. Tractio igitur medicamenti cùm sit actio, fiet à contrario, nimirum qualitate, non à simili, vt nos volumus: Ibi enim 7. *cap.* Aristoteles duas veterum recenset sententias, quarum prima erat, nullum simile à simili quicquam pati: altera Democriti, contrarium planè asserentis, Agens nimirum & patiens similia esse, atque adeò vna secta actionem à contrario; altera autem à simili fieri dicebat. Vtramque improbat Aristoteles tanquam veritati non satis consonam, quia vt ipsemet Aristoteles *ibidem* demonstrat, ea quæ agunt & patiuntur,

talia existere oportet, vt quodammodo similia, & quodammodo dissimilia sint. Non igitur actio fit à contrario simpliciter, sed trahit carthamus pituitam, quòd illi partim similis, partim dissimilis existat. Similis quidem secundùm substantiam, quia pituitosus est; dissimilis autem secundùm qualitatem, eò quod pituita frigida, carthamus autem calidus sit. Vellentne illi eadem ratione dicere, nullam inter id quod nutritur, & alimentum esse similitudinem? At hoc sequeretur, quia vnaquæque pars alimentum ad se trahit. Quod cùm fieri dicant per contrarium, alimentum esset contrarium parti alendæ. Non fit igitur humoris à medicamento tractio à sola qualitate manifesta, sed à substantiæ similitudine, quæ cum excellenti calore coniuncta sit.

Non minora istis incommoda incurrunt, qui medicamenta humores non trahere, sed fugare & ἀντιπαθείᾳ quadam excludere asserunt. Quomodo enim si medicamenta fugarent humores, distantissimæ partes expurgarentur? ibi enim humor maneret ad fugam contrarij, vel vlteriùs procederet, nunquam ad vias communes perueniret, vt fieret proximior suo ἀνθιπάθει. Quod si dicant vim expultricem medicamentum excludere & abigere, quid igitur opus medicamento, quod magis excretricis opus impedire suâ ἀντιπαθείᾳ, & dum humorem refugientem incuneat, quàm iuuare videbitur? Prætereà nihil intererit, quocunque medicamenti genere vtamur; nam expulso & fugato, verbi gratia succo melancholico à medicamento μελαναγώγῳ, qui erat in primis viis, cessat per istos medicamenti actio, cæteríque humores consequutione vacuantur: perinde igitur erit si quis aliud medicamentum exhibeat: nam quouis alio humore expulso, reliqui consequutione etiam, & quasi datâ portâ vacuabuntur. Multa sunt alia, quæ adferri possent ad impugnandam istorum sententiam: sed quia hæc pro instituto nostro satis esse videntur, concludamus cum Hippocrate, *Medicamentum vbi corpus fuerit ingressum, primò trahere quacunque sibi magis sunt familiaria, deinde & alia: Quemadmodum stirpes & sata ex terra trahunt succum sibi magis conuenientem & familiarem.*

Hæc comparatio vt à summo viro prolata, sic etiam firmâ & quotidianâ experientiâ confirmatur. Id manifestè declarant herbarum atque arborum folia, flores, semina, fructus, radices, succi, liquores, gummi, cortices, ligna, quæ singula à naturâ variis & diuersis saporibus prædita sunt: quibus perpetuò aluntur, eósque à proprio solo alliciunt: Si enim in aliam regionem deferantur, vt plurimùm germano & proprio succo destituta moriuntur. Rosa, inquit Hippocrates 4. *de morb.* trahit talem humorem, qualis ipsa est in potentia; & allium de terrâ humorum eiusmodi trahit, quale ipsum in potentiâ est, hoc est qualem habet facultatem. Et alia omnia humi nascentia ex terrâ trahunt, singula iuxta seipsa. Si enim hæc res non ita se haberet, non nascerentur plantæ similes seminibus. Cui porrò plantæ vberior multò quàm conuenit humor proprius est, illa planta ægrotat: cui verò paucior, illa resiccatur. At si ab initio non insit terræ humor, quem planta iuxta cognationem trahat, ne germinare quidem poterit. Intelliges autem inde, quòd si non habeat planta humorem secundùm naturam, nec ab initio quidem germinat. Ioniæ regio & Peloponnesus secundùm anni tempora optimè calent, & à Sole illustrantur: attamen fieri non potest, multis id frustrà tentantibus, vt in Ioniâ aut Peloponneso Laserpitium seu Silphium nascatur: in Libya verò suâ sponte nascitur. Neque enim est in Ioniâ, nec in Peloponneso eiusmodi humor, qui ipsum alere possit; cùm tamen in illis multæ aliæ plantæ sponte nascantur, quas alibi non reperies. Sunt etiam non pauca in hoc loco nascentia, quæ ad spatium decem cubitorum translata minimè nascentur: tam multiplices sunt & varij in terrâ succi, ex quibus singulis singula in eâ nascentia nutriuntur & augentur! Hinc optimus Poëta dicebat.

Varium cœli prædiscere morem
Cura sit, & patrios cultus habitúsque locorum,
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.

Hæc omnia clarissimè demonstrant, stirpes & sata primò alimentum è terrâ secundùm propriam cuiusque naturam allicere, quod si defuerit, alienum succum trahere, quasi secundariò coguntur: atque idem de medicamentis statuendum, vt iam demonstrauimus.

LECTIO XIV.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Οἱ δὲ λέγοντες, ὡς ἕν ἐστιν ἄνθρωπος, δοκέουσί μοι ταύτῃ τῇ γνώμῃ κεχρῆσθαι. ὁρέοντες τοὺς πίνοντας τὰ φάρμακα, καὶ ἀπολλυμένους ἐν τῇσιν ὑπερκαθάρσεσι, τοὺς μὲν χολὴν ἐμέοντας, τοὺς δέ τινας φλέγμα, τοῦτο ἕκαστον αὐτέων ἐνόμισαν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ὅ, τι καθαιρόμενον εἶδον αὐτὸν ἀποθανόντα. καὶ οἱ τὸ αἷμα φάντες εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τῇ αὐτέῃ γνώμῃ χρέονται, ὁρέοντες ἀποσφαζομένους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὸ αἷμα ῥέον ἐκ τοῦ σώματος, τοῦτο νομίζουσιν εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. καὶ μαρτυρίοισι τοῖσιν αὐτοῖσι πάντες χρέονται ἐν τοῖσι λόγοισι. καί τοι πρῶτον μὲν ἐν τῇσιν ὑπερκαθάρσεσιν οὐδείς πω ἀπέθανε χολὴν μόνον καθαρθείς. ἀλλ' ὁκόταν τις πίῃ φάρμακον, ὅ, τι χολὴν ἄγει, πρῶτον μὲν χολὴν ἐμέει, ἔπειτα δὲ φλέγμα, ἔπειτα δὲ ἐπὶ τῇ χολῇ ἐμέουσι χολὴν μέλαιναν ἀναγκαζόμενοι. τελευτῶντες δὲ καὶ αἷμα ἐμέουσι καθαρόν. τὰ αὐτὰ δὲ πάσχουσι καὶ ὑπὸ τῶν φαρμάκων τῶν τὸ φλέγμα ἀγόντων. πρῶτον μὲν γὰρ φλέγμα ἐμέουσιν, ἔπειτα χολὴν ξανθὴν, ἔπειτα μέλαιναν, τελευτῶντες δὲ αἷμα καθαρὸν, καὶ ἐν τῷδε ἀποθνήσκουσιν.

QVI verò dicunt hominem esse vnum, hac mihi videntur vti probatione, videntes nimirum eos qui medicamenta sumpserunt, & in superpurgationibus perierunt, alios quidem bilem vomere, alios pituitam: putarunt hominem vnum illud esse, quo purgato hominem pereuntem conspexerunt. Sic qui hominem sanguinem esse dicunt, eâdem vtuntur ratione. Cùm enim viderint in hominibus iugulatis sanguinem è corpore profluentem; hunc existimant, hominis esse animam, eisdémque vtuntur testimoniis inter disputandum. At primò quidem in superpurgationibus, nemo vnquam mortuus est, solâ bile purgatus. Sed cùm quis medicamentum cholagwgon sumpserit, primùm certè bilem vomet: deinde pituitam; posteà præter bilem etiam melancholiam coacti, tandem moribundi ipsum sanguinem euoment. Eadem patiuntur medicamentis pituitam ducentibus. Primùm enim pituitam vomunt, deinde bilem flauam, posteà atram, postremò sanguinem, & in hoc, dum sanguinem vomunt, moriuntur.

SImilibus omnes qui hominem vnum esse asserunt, testimoniis & rationibus vtuntur, ἐν τοῖς λόγοις, inquit Hippocrates, siue bilem, siue pituitam, siue melancholiam, siue sanguinem esse dicunt; atque ex eisdem præmissis diuersas inferunt conclusiones; prout vnusquisque hunc vel illum succum viderit purgatum frequentius. Itaque cùm eisdem fulciantur rationibus, vnicâ tantùm & eâdem refutatione indigent. Clara quidem erat, & ex apparentibus sumpta ratio illorum, quia scilicet in nimiis purgationibus, quamplurimos alio atque alio prorsus euacuato humore, vitam profudisse inspexissent, illum vnum humorem, hominis esse naturam & animam arbitrabantur. Et tale conficiebant argumentum: Omne illud, à cuius ablatione & amotione, animal statim aufertur & amouetur, illud est esse proprium & innata natura animalis cuiusque. At ex amotione vniuscuiusque humoris (quem alij bilem, alij sanguinem, alij pituitam faciebant) statim hominis ablatio insequitur. Ergo humor ille (quemcunque illi dixissent) est animalis cuiusque propria & innata natura. Horum argumentationem falsam demonstrat Hippocrates ex eo quod in superfluis purgationibus, non vnus solus tantùm humor vacuatur, sed quatuor, omnes ordinatim semper effunduntur: Vnde & illi falsum assumebant, in superpurgationibus in quibus mori contingeret, vnum solum humorem eiici. Homo enim ex superfluâ euacuatione moritur, non propterea quod vnus tantùm humor fuerit eiectus, sed quoniam simul cum illo reliqui omnes fuerunt effusi. Quibus

omnibus

omnibus effusis illico mors superuenit. Assumebant ergo illi falsum, & proinde falsum concludebant. Dicet tamen aliquis, neque bonam illorum fuisse argumentationem, neque bonam Hippocratis refutationem. Illi enim malè concludebant; verbi gratia bile vacuatâ moritur homo. Ergo bilis est natura seu anima hominis: Sanguine vacuato moritur homo. Ergo sanguis est vita seu anima hominis. Cuius opinionis authores Critiam, Empedoclem, Diogenem, asserit Galenus *secundo de placitis Hippocratis.* Nam pariter dicere possemus, corde vulnerato seu stomacho, seu vesicâ, seu cerebro confosso moritnr homo. Ergo cor, vel stomachus, vel cerebrum est natura hominis: Vita enim non in horum alterutro consistit, sed in omnium debitâ temperie & compositione, quæ cùm violetur à minimo istorum vel excedente vel deficiente, quid mirum si homo tunc deficiat, non quòd bilis, aut pituita sola fuerit vacuata, sed quia tota temperies corrupta & labefactata est? Ab euidentibus igitur isti decipiebantur, quoniam sensui rationem non adiungebant.

Hippocrates etiam falsum videtur asserere, cùm dicit: Nullum periisse, qui solam bilem aut solam pituitam purgando vacuârit, quasi gradibus quibusdam ad sanguinem ipsum perueniatur, vitáque non priùs amittatur, quàm ad illum deuentum fuerit. Quot enim videmus quotidie, & animo linqui, & vitam morte commutare, qui in ὑπερκαθάρσει vel bilem vel pituitam solam reiecerant, neque ad sanguinem vsque peruenerant? Nonne ipsemet Hippocrates huius libri 19. docet, Omnia aboleri, & hominem viuere non posse, si vnum aliquod ex his congenitis scilicet humoribus in homine defecerit? At nunc etiam ad sanguinem vsque vitam protrahi contendit. Pro Hippocrate quidem dicimus, illum & verè & certissimè ibi pronuntiasse, Deficiente vno aliquo humore animal perire, abolitâ quippe sanguinis mistione & temperaturâ: Hîc verò potissimùm, ordinem purgationum in humoribus vacuandis docere, vt illos argueret, qui in vno humore totam hominis naturam constituebant; neque enim in purgationibus totus aliquis humor exquisitè vacuatur, sed aliqua eius portio etiam tum cum sanguine remanet, ita vt mistio & temperatura nondum labefactata aut omnino corrupta sit, donec ad sanguinem fuerit peruentum. Bilis quidem primò vacuatur in superpurgationibus à medicamento cholagogo, deinde pituita; sed neque tota bilis, neque tota pituita, ita vt si ibi sisteretur purgatio, propter portionem illam quæ adhuc in sanguine remansisset, posset temperies & mistio denuò instaurari. Bene igitur vult Hippocrates, hominem non vno, sed quatuor humoribus constare, quia in ipsis superpurgationibus vacuari quatuor humores conspicimus, & si vires validæ fuerint, non priùs deficere hominem, quàm ipsum sanguinem reiecerit. Probata Hippocratis sententiâ, videndum nunc quid sit ista ὑπερκάθαρσις, quibúsque de causis contingat, quia quotidie tales superpurgationes ab eradicatiuis potissimùm Empiricorum remediis, vt pilulis antimoniatis & hydrargyratis, quibus isti vtuntur, excitatæ occurrunt.

Purgatio cùm sit actio, quæ à naturâ, & vi medicamenti trahentis perficitur, imminui, aboleri, aut deprauari potest. Imminuitur autem & aboletur, quando suppressa est purgatio; quod fit tum medicamenti ipsius ratione imbecillioris; caloris nostri vel infirmioris, qui ad actum deducere non valet & expulsionem perficere; vel robustioris, qui medicamenti vires ita frangit vt omnino superet: Ratione denique ipsius humoris expurgandi, crassioris, crudioris, contumacioris, obstruentis & opplentis vias potissimùm, per quas perfici debet purgatio; Deprauatur autem quando fit præter modum, vt cùm dolore, lipothymia, torminibus, siti immensâ & similibus accidentibus, vel vltra modum, quando scilicet nimia & noxia purgatio consequitur, quam superpurgationem & ὑπερκάθαρσιν appellant. Languida igitur purgatio vehementiori purgationi opponitur, atque vtraque inutilis esse potest: Nam *vt est Aphorism. 23. sect. 1. Purgationes non sunt æstimandæ* τῷ πλήθει, id est, *multitudine; sed si talia purgentur, qualia conueniunt, & ægri facilè tolerent*: Sicuti enim humorem infestantem pro qualitatis ratione oportet vacuare; sic etiam quantitatem vacuationis, magnitudini morbi respondere conuenit. Est itaque ὑπερκάθαρσις effrænata & immodica à medicamento exhibito vacuatio, quâ non modò peculiaris medicamento humor, sed & reliqui omnes deinceps profluunt. Ὑπερκάθαρσις vi medicamenti & naturæ expellentis perficitur: ὑπέρκρισις verò solo naturæ impetu nimiùm & immoderatè vacuantis. Galen. *lib. de simpl. med. fac. c. 27. & 28.* vult ὑπερκάθαρσιν fieri, propter tres causas, vasorum infirmitatem, osculorum laxitatem, & purgantis pharmaci

maci malignam qualitatem, δῆξιν ἐμμονον, permanentem mordicationem, quæ concitat perpetuò ad expulsionem: Ita vt aliæ duæ ab hac potissimùm fiant, & veram hypercatharsin efficere non possint, quæ ex mordicatione assiduâ & molesta potissimùm pendet. Anastomosis quidem ob vim effrænatam pharmaci mordicantis perpetuò; imbecillitas verò propter immensum laborem, qui fit in longâ illâ mordicatione ac veluti emulsione. Nos etiam dicemus, hypercatharsin istam triplici de causâ potissimùm contingere; aut ex parte sumentis, aut ex parte medicamenti; aut etiam accidentium quæ vtrique superueniunt. Ratione quidem sumentis. Primò, si excrementis ad fluendum paratissimis redundet, à longo tempore coaceruatis, quæ veluti agmine quodam facto, statim vbi patet aditus, immoderatè profluunt. Secundò, si sumentis natura infirmior fuerit, quæ purgationem moderari, & furentem humorem compescere nequeat. Tertiò, si humor nimiùm fuerit tenuis & ad fluendum aptus, venarúmque orificia nimis reclusa, aut illarum retentrix facultas exoluta. Denique si is qui medicamentum sumpsit, ex eorum sit numero, qui nullatenus purgationibus apti sunt, neque remedia quantumuis accommodata ferre possunt. Ratione verò medicamenti, vel quòd eiusmodi medicamentum qualitate alienâ & deleteriâ sit præditum; vel intensiori tantùm calore, quo intemperatum cor afficit; vel quòd largiùs sumptum sit; vel etiam quòd portione sui, intestinorum aut ventriculi villis adhæret; vel quòd eiusmodi medicamentum, facultate quadam propriâ venarum orificia pungit, mordet, & aperit. Hæc si medicamentum habuerit, immoderatam scilicet qualitatem, aut quantitatem, aut vtramque, de facili ὑπερκάθαρσιν excitabit. Sunt & alia quæ superpurgationem concitant, eáque sub accidentibus post sumptum medicamentum superuenientibus reponuntur; qualia sunt errores quamplurimi, qui in sumendis, admouendis, educendis, & faciendis sæpiùs committuntur, v.g. potus aquæ frigidæ largior, constitutio temporis Australis, quæ, vt inquit Galenus, aperit, rarefacit, humorésque ad fluendum aptos nimiùm reddit. Aquilonia etiam, quæ maximas fluxiones comprimendo & exprimendo, excitat, & alia propè innumera errata in vsu rerum sex non naturalium, quæ propter Medici inscitiam, ægri intolerantiam, & astantium imperitiam committi solent. Vnde purgationes à Medicis Monspeliensibus conscriptæ, semper custodiam & artis debitum regimen habent annexum.

Cùm autem hæc superpurgatio sit actio, eáque deprauata, quæ non tantùm pendet ab externo, sed etiam ab interna affectione: huius sedes ponitur in venis illis mesaraicis, quæ vt vobis notum est, non solùm vehendo ad hepar chylo; sed etiam reuehendo sanguini ad nutritionem intestinorum, omnibúsque humoribus, qui à secundâ & tertiâ corporis regione vel attracti vel impulsi, in primam velut corporis sentinam refluunt. In his venis tunc idem accidit, quod in ventriculo, vbi vires eius in extremam inciderunt imbecillitatem: Nam si partes illius superiores fuerint exolutæ, vomitus & assumptorum ἀνατροπὴ sequitur; si inferiores, lienteria, cholera morbus, & pleraque alia. Sic in his venarum exolutionibus, cùm per initia modica fuerit apertio & imbecillitas, tum quod tenuissimum est & naturæ minùs familiare excernitur; vbi verò vtraque adaucta est, demum crassa etiam & naturæ familiarissima vacuantur, perseuerante ipsa medicamenti mordicatione.

Affectus ipse est tum similaris, intemperies frigida ex consumptione calidi innati; tum organicus, anastomosis scil. & apertio orificiorum nimia: ad quos sequuntur tum actio illa deprauata, tum sympomata in genere excretorum immodicè; toto genere præter naturam; In quo omnes humores, si eò vsque vita superfuerit, profunduntur; quorum sub certa quātitate, natura & crasis consistere potest. De ordine verò quo humores in superpurgationibus vacuantur, sic statuunt Hippocr. & Gal. *in lib. de medic. purg. c. 3. & lib. 3. de simpl. med. fac. c. 26. & 27.* vt primò purgentur communia illa excrementa, quæ in primis viis intestinorum restitantia, impediunt aliorum humorum expurgationem: Deinde vacuetur humor assumpto medicamento familiaris, post hunc qui tenuissimus, mox crassissimus, postremò sanguis, quem natura tanquam thesaurū, & humidi benignioris substantiam, quamdiu valet, auidiùs amplexatur & retinet. V.g. cholagogum inprimis bilem, deinde pituitam, tertio loco atram bilem, postremò sanguinem euocat. Phlegmagogum primùm pituitam, deinde flauam bilem, posteà atram, nouissimè sanguinem. Melanagogum atram bilem primò, deinde flauam, tertiò pituitam, ad postremum sanguinem naturæ familiarissimum, qui prorsus exolutis & inanitis vasculis effluit, vbi ad extremam osculorum apertionem peruentum est. Sic iuxta Hippocratis sententiam *lib. de nat. hum.* manifestum est, postremum in su-

perpurgationibus vacuari humorem naturæ familiarissimum, aliorum autem vnumquemque prout aut crassus est aut tenuis.

Hunc Hippocratis ordinem quidam Arabes improbant, quia illum quàm sæpissimè inuerti contendunt. Verbi gratia sumpto medicamento bilem atram ducente, post illam non quidem flauam bilem, sed pituitam purgari volunt, ac quibusdam argumentis fulciuntur.

Primò, dicunt illi, medicamenta sunt quædam melancholiam & pituitam similitudine purgantia, vt alia bilem & pituitam. Ergo eiusmodi medicamenta post atram bilem statim pituitam vacuabunt, non bilem, vt vult Galenus.

Secundò, illud maximè vacuari debet in superpurgationibus, quod magis abundat. Atqui vacuato melancholico succo, magis abundat pituita quàm bilis. Ergo priùs vacuabitur.

Tertiò dicitis vos, inquiunt illi, medicamenta purgantia similitudine quadam humores vacuare; Itaque siue phlegmagogum, siue melanagogum medicamentum fuerit exhibitum, post vacuatum humorem proprium, vacuabitur phlegma vel atra bilis, quia hi duo humores in qualitatibus frigiditate & grauitate conueniunt, magísque analogum erit medicamentum melancholiam purgans pituitæ, quam bili flauæ.

Non est difficile his satisfacere argumentis: Ad primum igitur dicimus: Medicamenta quidem quæ duplicem humorem purgant, illa priùs familiares succos vacuare, quibus bilis succedit. At in medicamentis simpliciter phlegmagogis, post vacuatam vel pituitam vel melancholiam, bilem vtpote magis tenuem, & sequi paratam ante alios vacuari. Ad secundum, Respondemus falsam esse propositionem. Neque enim quod magis abundat, potiùs vacuatur, quia sic sanguis maximè vacuaretur, sed quòd magis fluere paratum est, & minùs naturæ est amicum. Pituita autem apud Galenum sæpiùs in sanguinem conuertitur, vt sub eo subsistit, per magnas inedias. Bilis verò nequaquam, quæ supra sanguinem subsistens, cùm aliis omnibus succis sit calidior, etiam mobilior est & ad fluendum paratior. Ad tertium dicimus, similitudinem illam medicamentorum non spectari penès qualitatem manifestam, aliàs nullum esset catharticum, quod pituitam aut melancholiam frigidos quippe humores educeret; cùm illa omnia calida sint secundùm magis & minus; sed similitudinem substantiæ totius sic dictæ à Galeno, propter quam primò familiaris succus educitur, reliqui verò non propter illam, sed prout magis aut leues, aut tenues, aut calidi; donec ad horrendam illam & sanguinolentam hypercatharsim deueniatur, prostratis penitus & deiectis naturæ nostræ viribus, quæ funestis comitata symptomatis mortem instare denuntiat. Atque hæc erant theoricè de purgatione ac superpurgatione cognoscenda. Quod vero ad praxim attinet, vt nostri non est nunc muneris explicare, sic Galenus eleganter persecutus est *libro cui titulum fecit, quos, quibus, quantum, & quando purgare conueniat*, vt & Fernel. *in suâ methodo*, quos consulere poteritis. Nunc ad Hippocratis contextum redeamus. *Mox flauam bilem, deinde atram, postremò sanguinem, post quem moriuntur.* Morimur vbi anima nostra priuatur præcipuo suo instrumento, calore nimirum, quo tota animantis vita consistit. Viuere autem nihil aliud est in rebus animatis quàm esse: illa enim dicuntur esse & viuere, quæ animam habent, & quamdiu habent: mortua verò tunc sunt & dicuntur, quando ampliùs non sunt animata: ac tunc mori dicuntur, quando anima à corpore recedit. Quia igitur animata aliter sunt, quàm alia quæ animâ carent, ideò illorum essentia & subsistentia, peculiari vitæ nomine continetur. In illis ergo animæ præsentia vitæ causa est; illiúsque absentia, mortis. ac si dicas, animam esse causam vt res sit aut non sit, nutriri, augeri, sentire, moueri, ratiocinari, aut sunt viuere; aut ex istis plantæ, animalia, & homo viuere, id est, esse cognoscuntur. Atque vt operationes istæ fiant, requiritur non solùm anima, sed instrumenta corporis & calor natiuus, quorum vno deficiente desinunt fieri operationes, & perit totum animal, animâ scilicet recedente. Verbi gratia, cor vnam dat atque potissimam ex causis vitæ, nempe calorem. Ventriculus, intestina, hepar aliam dant, nempe materiam nutritionis, quibus ablatis nequit vita persistere.

Philosophi vitæ causas instrumentales & potissimas ponunt in calido & humido, vt mortis in frigido & sicco. In calido bifariam. Primò, si sit pingue, firmum, non rarum aut nimis tenue. Secundò, si calidum sit humori admistum proportione, non superfluum. In humido item bifariam. Primò, si corporis animati humor natiuus (quē Medici humidū radicale vocāt) sit aërius, pinguiusculus, qui nō ita facile putrescat aut desiccetur. Secūdò, si sit proportione copiosus, non immodicus, quia immodicus humor extinguit

extinguit calidum natiuum, calor nimius absumit humidum, non solùm alimentare, quod à cibo & potu suggeritur, sed etiam humorem natiuum & congenitum. Itaque volunt calidum quod est vitæ causa, neque igneum esse, neque aëreum simpliciter; sed quasdam habere aëreas conditiones, nimirum vt sit pingue, humidum non adustiuum; quasdam igneas, vt sit validum ad concoctiones, & minimè putredini obnoxium. Sic humidum neque aqueum, neque aëreum esse simpliciter, sed vtriusque proprietatis particeps, aquæ, vt continuum sit & spissum; aëris, vt sit pingue & congelari non possit. Calidum itaque & humidum causæ sunt vitæ instrumentales, quæ vitam longiorem efficiunt, si coadiuuent causæ conseruantes, vt debitâ sex rerum non naturalium administratio. Vnde Aristoteles vult eos, qui loca calida inhabitant cæteris paribus viuaciores esse reliquis, vt patet de Indis, & Æthiopibus *μακροβίοις*.

Quicquid sit, corpora hæc inferiora in perpetuo sunt motu in fieri vel corrumpi secundùm quid vel simpliciter, secundùm partes, vel secundùm se tota. Tum propter causas vniuersales, tum particulares omnibus moriendum est. Vitæ mors priuatiuè opposita est, quæ est transitus ab esse animantis ad non esse animal. Mortem duplicem faciunt, propter varium modum quo animantia interire contingit: Aliam vocant naturalem; aliam accidentariam seu violentam. Atque ideò mors dicitur aliquando esse secundùm naturam, aliquando verò præter naturam. Nam quæ à principiis intrinsecis fit, nullo extrinseco accedente, meritò naturalis & secundùm naturam existimatur: Quæ verò ex erroribus vel violentiâ aliquâ accidit, immatura, violenta, non naturalis, & præter naturam iudicatur esse: quoniam etsi illam fortè adiuuerint principia quæ in nobis sunt, vt calor & frigus; principium tamen motus non incepit à natura, sed ab alio quouis externo. Vel si mauis, mors omnis est secundùm naturam, si naturam vniuersalem spectes illorum omnium quæ ex contrariis sunt composita. Vel contra naturam, si particularem spectes, quæ naturam & essentiam huius & illius destruit & corrumpit. Mors definitur à Galeno 3. *de crisibus*, omnimoda naturæ prostratio; 2. *de temperamentis*. caloris natiui extinctio perfecta. Propriè tamen mors est animæ corruptio in animantibus; in homine verò commigratio animæ à corpore, & vitæ huius ad aliam commutatio. Quæ si naturaliter contingat, id est, nullo extrinseco violenter in nos agente, fit ex humidi non solùm alimentaris, sed etiam radicalis consumptione paulatim factâ: vel si calor nimius fuerit, vel humidum modicum, aut si frigus calorem superet, ita vt humidum faciliùs congelascat. Hæc in plantis ariditas, in animantibus extremus marcor seu mors dicitur, quæ sine vllo doloris sensu contingit, quia tunc animalia mortem obeunt sine vllo violento affectu, sed quemadmodũ ellychnij oleo deficiente flãma, sic corporis humido exhausto calor exhalat, & anima recedit. Interitus istius necessitatem infert Aristoteles ex duobus potissimùm; Quòd corpus scilicet contrariis constet, & quod perpetuò excrementa colligat; quibus alia addere licet, materiæ ad omnes formas suscipiendas necessitatem, naturalis & finiti agentis finitam potentiam & virtutem: denique tum supremas, tum medias causas; quæ vt mixtis ortum dederunt, sic eisdem interitum adferunt.

Mors verò violenta seu accidentaria contingit, propter morbi naturam & temperiem subuertentis violentiam, quibus morbis maximè obnoxij sunt calidi & humidi intemperamenti, quos Galen. 9. *meth. c.* 1. *σηπεδονώδεις*, id est, putredini obnoxios appellat, propter vacuationes immodicas, aut ingentia vulnera, quibus totum corporis humidum exhauritur. Hoc mortis genere moriuntur, qui *βιοθάνατοι* appellantur, id est, illi qui dicuntur ante diem præscriptum oppetere mortem, vt qui in præliis aut suppliciis, repentinis mortibus & casu aliquo lethali & improuisò vitam cum morte solent commutare. Qui suam solent Empiricis & Chymicis vitam exponere, à quibus miserè excarnificati in superpurgationibus tandem gementem & purpuream, vt loquitur Poëta, effundũt animam. Quicquid sit, in quouis mortis genere, siue naturali, seu violentâ & accidentariâ corpus refrigeratur caloris natiui extinctione, & desiccatur etiam, quia cùm humidum à calido non ampliùs contineatur aut regatur, exhalat. Sic quæuis mors animantium corpora ad frigidum siccumque perducit. Quippe mortui, vt est apud Galenum 1. *temperam.* *ἀλίβαντες* vocantur *παρὰ τὸ μὴ ἔχειν λίβαδα μήτε θερμότητα*, *quasi nihil in se humecti habentes*. Ea est sors & conditio nostra, vt quæ priùs, id est, dum nascimur, dominabantur qualitates, tandem vel ætatis cursu, vel morbis, vel violentis & procatarcticis causis proterantur, & à contrariis superentur. Finitæ est virtutis calor noster, qui vbi fuerit deuictus, statim cum illo deficiente deficit & anima, quæ priùs corpori coniuncta vitam animantis constituebat. Atque

mors hoc dicitur, quâ nihil sæpiùs expetit misera mortalitas, quâque nihil magis timet. Quamuis ex omnibus bonis, quæ homini natura tribuit, nullum tempestiuâ morte melius sit.

LECTIO XV.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Αὔξεται δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ μὲν φλέγμα χειμῶνος. τοῦτο γὰρ τῷ χειμῶνι κατὰ φύσιν μάλιστα τῶν ἐν τῷ σώματι ἐνεόντων, ψυχρότατον γάρ ἐστι. τεκμήρια δὲ τούτων, ὅτι τὸ μὲν φλέγμα ψυχρότατον, εὑρήσεις εἰ ἐθέλεις ψαῦσαι φλέγματος καὶ χολῆς, καὶ αἵματος, τὸ φλέγμα ψυχρότατον ἐόν· καί τοι γλισχρότατόν ἐστι, καὶ βίῃ μάλιστα ἄγεται μετὰ χολὴν μέλαιναν. ὁκόσα δὲ βίῃ ἔρχεται, θερμότερα γίνεται, ἀναγκαζόμενα ὑπὸ τῆς βίης. ἀλλ' ὅμως καὶ πρὸς πάντα ταῦτα ψυχρότατον ἐὸν τὸ φλέγμα φαίνεται ὑπὸ τῆς φύσιος τῆς ἑωυτοῦ. ὅτι δὲ ὁ χειμὼν πληροῖ τὸ σῶμα φλέγματος, γνοίης ἂν τοῖσδε. οἱ ἄνθρωποι πτύουσί τε καὶ ἀπομύσσονται φλεγματωδέστατον τοῦ χειμῶνος· καὶ τὰ οἰδήματα, λευκότατα γίνεται μάλιστα ταύτην τὴν ὥρην καὶ τ' ἄλλα νοσήματα φλεγματώδεα. τοῦ δὲ ἦρος, τὸ φλέγμα ἐστὶ μὲν ἰσχυρότερον ἐν τῷ σώματι, καὶ τὸ αἷμα αὔξεται. τά τε γὰρ ψύχεα ἐξανίει, καὶ τὰ ὕδατα ἐπιγίνεται. τὸ δὲ αἷμα κατὰ ταῦτα αὔξεται, ὑπό τε τῶν ὄμβρων, καὶ τῶν θερμημερέων. κατὰ φύσιν γὰρ αὐτέων ταῦτα ἐστὶ μάλιστα τοῦ ἐνιαυτοῦ· ὑγρόν τε γάρ ἐστι καὶ θερμόν. γνοίης δ' ἂν τοῖσδε. οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἦρος καὶ τοῦ θέρεος μάλιστα ὑπό τε τῶν δυσεντεριῶν ἁλίσκονται, καὶ ἐκ τῶν ῥινέων αἷμα ῥεῖ αὐτέοισι, καὶ θερμότατοί εἰσι καὶ ἐρυθροί. τοῦ δὲ θέρεος, τό, τε αἷμα ἰσχύει ἔτι καὶ ἡ χολὴ ἀείρεται ἐν τῷ σώματι, καὶ παρατείνει ἐς τὸ φθινόπωρον. ἐν δὲ τῷ φθινοπώρῳ, τὸ μὲν αἷμα ὀλίγον γίνεται, ἐναντίον γὰρ αὐτέου τὸ φθινόπωρον τῇ φύσει ἐστίν. ἡ δὲ χολὴ, τὴν θερίην κατέχει τὸ σῶμα, καὶ τὸ φθινόπωρον. γνοίης δ' ἂν τοῖσδε. οἱ ἄνθρωποι αὐτόματοι ταύτην τὴν ὥρην χολὴν ἐμέουσι, καὶ ἐν τῇσι φαρμακοποσίῃσι χολωδέστερα καθαίρονται. δῆλον δὲ καὶ τοῖσι πυρετοῖσι, καὶ τοῖσι χρώμασι τῶν ἀνθρώπων. τὸ δὲ φλέγμα τῆς θερίης ἀσθενέστατόν ἐστιν αὐτὸ ἑωυτοῦ. ἐναντίη γὰρ αὐτέου ἐστὶ τῇ φύσει ἡ ὥρη· ξηρή τε γάρ ἐστι καὶ θερμή. τὸ δὲ αἷμα τοῦ φθινοπώρου, ἐλάχιστον γίνεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. ξηρόν τε γάρ ἐστι τὸ φθινόπωρον, καὶ ψύχειν ἤδη ἄρχεται τὸν ἄνθρωπον. ἡ δὲ μέλαινα χολὴ, τοῦ φθινοπώρου πλείστη τε καὶ ἰσχυροτάτη ἐστίν. ὁκόταν δὲ ὁ χειμὼν καταλαμβάνῃ, ἥτε χολὴ ψυχομένη ὀλίγη γίνεται, καὶ τὸ φλέγμα αὔξεται πάλιν, ἀπό τε τῶν ὑετῶν τοῦ πλήθεος, καὶ ὑπὸ τοῦ μήκεος τῶν νυκτῶν.

VGETVR autem in homine pituita per hyemem. Hæc enim hyemi maximè secundùm naturam conuenit, frigidissima enim est. Istorum signa sunt, quia si velis tangere pituitam, bilem, & sanguinem, pituitam frigidissimam reperies, quamuis viscidissima sit, & vi potissimùm post atram bilem trahatur: quæ verò per vim trahuntur, calidiora fiunt à violentiâ coacta: Sed tamen post ista omnia frigidissima esse apparet pituita ex suâ ipsius naturâ. Quòd autem hyems corpus pituitâ repleat, hinc cognoueris. Homines spuunt, reiiciúntque per nares hyeme pituitosissima: & œdemata albissima fiunt maximè hoc tempore, & alij morbi pituitosi. Vere autem pituita quidem adhuc valida in corpore existit, sed sanguis augetur: Nam frigora remittunt, & imbres superueniunt. Sanguis verò cum his augetur & à pluuiis & à diebus calidis: Nam secundùm naturam ipsi hæc ex anni tempore præcipuè insunt, vt sit calidum & humidum; quod sic cognosces. Homines vere & æstate maximè dysenteriis corripiuntur: & sanguis è naribus ipsis profluit; & calidissimi sunt & rubicundi. Æstate vero sanguis adhuc viget; & bilis in corpore inualescit, atque in autumnum vsque porrigitur. In autumno verò sanguis modicus fit, contrarius enim illius naturæ sanguis est: Bilis autem æstate & autumno corpus occupat: quod hinc cognoscere poteris. Homines suâ sponte bilem hoc tempore vomunt, & in purgationibus à medicamento assumpto factis biliosiora excernunt. Manifestum etiam est per febres & colores hominum. Pituita autem æstate seipsâ

debilior

debilior est, quia illius naturæ contraria est tempestas, calida & sicca. Sanguis autem paucissimus autumno efficitur in homine: quoniam autumnus siccus est & hominem iam refrigerare incipit: sed atra bilis autumno plurima & valentissima est. Vbi verò hyems aduenerit, bilis refrigerata pauca fit, & pituita denuò augetur, tum à pluuiarum copiâ, tum propter noctium longitudinem.

Tertia hæc est huius libelli atque vltima pars, quam nos duabus perficiemus lectionibus: In quâ Hippocrates verè nunc Medicus à morbis & morborum temporibus, propositam quatuor humorum in homine probationem persequitur. Atque mirum quâ serie à Physiologicis ad Medica deueniens, procatarcticas & magis manifestas morborum causas attingat & explicet, vt ista videantur quasi prima lineamenta, quibus tertiam Aphorismorum sectionem graphicè descripsit. Etenim apertissimè hîc declarat vnà cum ambientis nos aëris statu & temperie, etiam animalium corpora variè affici; si sicca fuerit tempestas, siccari; si humida, humectari: & pariter si calida, incalescere, & frigida refrigerari. Atque id non propter simplicem intemperiem quâ nos afficiunt, sed quia efficientes sunt causæ humorum, id est, elementorum sensibilium, secundùm quorum excessum vel defectum, animantis temperies immutatur. Verbi gratia, cùm frigida & humida sit hyems, meritò corpora nostra refrigerat, atque pituitam frigidam & humidam in nobis gignit. Quæ ratio in omnibus aliis anni quadris verissima comperitur. Nam & æstate bilis calida & sicca, æstatis temperamento respondens dominatur: & vere sanguis calidus & humidus, cùm ipsum ver calidum sit & humidum. Et autumno melancholia pariter cum illo temperiem frigidam & siccam obtinens. Sic etiam cùm humor maximè similis in anni tempestate simili generetur, sic in dissimili valde admodum deficit, contrariorum enim contraria est ratio. Consimilis atque conueniens naturæ perficit & adauget; dissimilis igitur minuit & aufert. Autumnus sanguini propter & frigiditatem & siccitatem aduersatur omnino. Hinc siccando & refrigerando sanguinem minuit & deprimit. Æstas calida & sicca his duabus qualitatibus pituitæ prorsus est contraria: Sic pituita æstate quàm minima existit, & sic de aliis. Quæ certissimam habere veritatem asserit Hippocrates, secundùm vniuersalem entium omnium ordinem & constitutionem, cùm scilicet ordinario cursu & vniuersales & particulares istorum efficientes causæ tam intrinsecæ quàm extrinsecæ vnà simul omnes concurrunt. Quòd si aliquando, verbi gratia à mille annis semel, contrarium contingat, id rarò & per accidens fit, non per se, & vt dicebat Hippocrates κατὰ φύσιν, id est, secundùm rerum naturalium cursum & ordinem, quem summus naturæ author his omnibus imposuit.

In his omnibus probandis vtitur Hippocrates argumentis à causis efficientibus & conseruantibus, atque à signis & effectibus. Nam vt est apud Aristotelem 7. *Metaph.* conueniens fit à conuenienti; quia omne quod fit, ab effectiuâ causâ fit, actu existente eiusdem generis vel speciei cum eo quod fit; eiusdem quidem speciei, vt cùm ignis fit ab igne; eiusdem verò generis est, secundùm hoc ipsum per quod actu est simile ei quod fit: vt illud quod fit actu durum, à frigido fit, quod actu frigidum est. Quæcunque enim effectiua fuerit causa, illam actu esse oportet: fit igitur simile à simili, siue eiusdem generis, siue eiusdem speciei. À similibus autem secundùm speciem, similia maximè perficiuntur & augentur: & facillimè similia eiusdem speciei inuicem permutantur, quia facilius est vnum quàm multa permutare. In temporibus igitur illis, quæ maximam habent cognationem & symbolum cum elementis & humoribus, conueniens est etiam tunc talem humorem maximè augeri & procreari, concurrentibus etiam sæpius causis particularibus, quæ omnes coniunctæ magis præualent, idque à signis & effectibus clarissimè innotescit: quod nos secundùm Hippocratis ordinem per anni tempora prosequamur.

Humiditate, calore, frigore, & siccitate, tempora anni mutuò distant, vt inquit Galenus *comment.* 1. *in lib.* 1. *epid.* Inter illa autem hyemem humiditate & frigore aliis præstare nemo inficiatur. Quibus duabus qualitatibus, quoniam maximè conuenit cum pituitâ & elemento aquæ, & conueniens fiat à conuenienti, non à dissimili, nisi per accidens, sequitur hyemem frigidam & humidam sibi conuenientem & symbolum humorem gignere, tanquam efficientem causam, quæ materiam

aptam & paratissimam tunc in nobis habet, verbi gratia humiditates crudas, à cibo & potu nimio, vel pituitoso, & sumptis aliis refrigerantibus vel humectantibus per se vel per accidens. Adde alia omnia sumenda, admouenda, facienda, & educenda, quæ ineuitabilem hanc ambientis in nos actionem quasi datis manibus adiuuant, atque etiam conseruant: ita vt tunc omnia ad pituitæ generationem conspirare videantur. Dicet aliquis, hæc nullâ ratione posse congruere cum *Aphor.* 15. *sect.* 1. vbi conceptis verbis significat Hippocrates, tunc temporis & calorem natiuum plurimum esse, & concoctionem optimè perfici, dicens; *Ventres hyeme & vere naturâ calidissimi sunt, & somni longissimi, quare per ea tempora cibi copiosiores sunt exhibendi.* Quibus patet calorem hyeme maximè augeri, refugientem scilicet ad interiora, propter circumstantem extrinsecus frigiditatem: sicuti æstate rursus ad sibi cognatum protenditur Ita vt hyeme caloris natiui substantia minimè dissipetur, sed in profundum coacta, ibi continetur atque intenditur; vnde & coctiones, & sanguificationes, & nutritiones illo tempore meliores fiant: quod minimè contingeret, si multa pituita per hyemem generaretur. At multus calor quomodo pituitam generabit? Huic maximæ obiectioni sic satisfacit Galenus *in commentario.* Ventres quidem hyeme calidissimos esse naturali calore, id est, temperatissimos: particulas autem corporis magis per hyemem refrigerari. Itaque cùm penetret omnis ambientis aëris frigiditas in corpus quàm penitissimè, licèt in ventriculo cibi assumpti probè concocti sint, in iecinore tamen, dum mutantur, non exactam αἱμάτωσιν recipiunt, sed aliquâ ipsius parte frustrantur. Præterea tertia coctio à totius corporis particulis refrigeratis malè absoluitur. Accedit copia maxima cibi pituitosioris, quo se tunc homines opplent, verbi gratia leguminum, panis ex similagine, placentarum, liborum, olerum, raparum, carnium ouillarum, suillarum, denique bulborum, cochlearum, casei, & aliorum, quæ facilè in pituitam vertuntur. His omnibus adde pluuiarum multitudinem, & noctium frigidissimarum longitudinem. Quibus fit vt pituita per hyemem maximè abundet. Signum huius rei certissimum adfert Hippocrates, quòd tunc homines spuant & mungant maximè pituitosa, tuncque tumores albi, & morbi frigidi vigeant. Bonum enim vult esse argumentum Galenus 2. *de natur. facult.* apud Medicos; Morbus hic est calidus. Ergo à bile; ille frigidus & humidus, ergo à pituita. Nemo autem inficiabitur, hyemis tempore homines habere capita, (vt dicit Hippocrates *lib. de aëre, aquis, & locis,*) humidiora, cùm ventres illorum frequenter turbentur, pituitâ à capite defluente. Et quamuis, vt est *Aphor.* 19. *sect.* 3. morbi omnes omnibus fiant temporibus, quidam tamen magis in quibusdam ipsorum & fiunt & exacerbantur. Non enim, vt iam diximus, sola aëris temperatura, morborum est causa: quia sic quolibet tempore morbos illos pateremur, qui sunt temporum naturæ congruentes; sed cùm multa alia concurrant, omnes quidem in omnibus fiunt morbi: vtplurimùm tamen illi morbi illo tempore contingunt, cui maximè sunt consentanei. Hinc hyeme pleuritides, peripneumoniæ, lethargi, coryzæ, raucedines, tusses, dolores pectoris, laterum, lumborum, cephalalgiæ, vertigines, & apoplexiæ quàm plurimæ. Pleuritides enim & peripneumoniæ idcircò hyeme contingunt, quoniam instrumenta respirationi seruientia, frigiditate aëris læduntur: etsi enim alia corporis membra bene obtegere, & contra cœli inclementiam munire possimus, vt parum aut nihil lædantur, nullus tamen respirationem cohibere potest, neque aliunde datur respirandi facultas. Ob eamque ipsam refrigerationem & humectationem caput affectum grauedines, tusses, raucedines, catarrhos commouet.

Fiunt etiam dolores laterum, lumborum, & totius generis neruosi, quibus infensissimum est frigus. Fiunt denique capitis propriæ affectiones, cephalalgiæ pituitosæ, vertigines, & apoplexiæ: In exterioribus, œdemata & tumores albi, qui ex abundanti illâ pituitæ generatione, tanquam ex scaturigine profluunt. Nam quæ exteriùs apparent, sunt interiorum, vt inquit Hippocrates, μηνύματα & indicia. Horum omnium morborum causas & signa, curiosiùs persequi nobis non est propositum, quòd hanc Medicinæ partem, nunc currendo tantùm & quasi pede sicco transire decreuimus, rem fortassis hanc in posterum meliùs tractaturi. Sufficiat igitur hæc de hyeme breuiter dixisse, nunc etiam alia tempora percurramus ordine ab Hippocrate proposito.

Ver calidum & humidum, atque sanguini temperie respondens hîc statuit Hippocrates, quod etiam nobis maximè arridet, quamuis à Galeno 2. *de temperamentis,* ver non dicatur calidum & humidum, sed temperatum, quia, vt ille ait, si calidum & humidum

humidum esset ver, maximè putredini & morbis esset obnoxium. Nos enim respondemus, calidum & humidum si valde excesserint, putredines facere, at moderatum minimè, quale est ver. Calida & humida complexio, si fuerit accidentalis & aduentitia, mala & σηπεδονώδης; naturalis vero & ingenita, optima. Præterea cum anni tempestates secundùm elementorum qualitates, affectæ & contemperatæ sint, ver autem aëri respondeat, certè aëris temperiem calidam & humidam ver imitabitur. Neque hinc sequitur, falsum esse quod dixit Hippocrates, ver saluberrimum, ὑγιεινότατον, & minimè lethale: Calidum enim & humidum, cùm vitæ nostræ principiis respondeant, si fuerint sub mediocritate posita, corpus nostrum salubre & ὑγιεινὸν conseruant. Sit ergo veris temperies sanguini calido & humido maxime similis: atque verno tempore sanguis maximè adolescat & augeatur; cùm simile à simili foueatur & incrementum suscipiat. Tepor ille veris benignus exsuscitat in nobis humorem benignissimum, quo tota cutis veluti suffusa efflorescit, & rubore tingitur, signumque dat omnibus certissimum, vt est *comment. ad Aphor. 2. sect. 1.* talem subesse humorem, nisi intrò fortassis refluxerit, qualis in supremâ superficie color apparet. Addit effectus ad confirmationem Hippocrates, morbos scilicet quosdam hoc tempore inualescentes, non quòd ver ipsum eiusmodi effectuum causas produxerit, sed quia verno tempore humores quasi conclusi & condensati hybernâ frigiditate, tunc fundantur, & ad cutem aut alias partes educantur. Sit aliquod corpus εὔχυμον, bene contemperatum verno tempore, illud ver quale est conseruabit, nec naturam illius immutabit: æstas verò, autumnus, & hyems, non idem præstabunt: Hæc enim tempora, etsi purum corpus, & omni carens vitio excipiant: illa quidem flauam bilem vltra modum generat, iste atram, hyems verò pituitam, ver autem sanguinem generat, qui sanguis si in propriâ contineatur temperie, morbos non facit, nisi fortassis plenitudinis. Vnde ex omnibus morbis verno tempori ascriptis ab Hippocrate, *Aphor. 20. sect. 3.* nullus illi est proprius, nisi quatenus humores aliis temporibus procreatos, ac in profundo corporis delitescentes, foras suo calore euocat, exceptâ sanguinis profusione, quæ etiam corpus ab aliis morbis liberum reddit, vt quæ per nares, per hæmorrhoidas, per vterum fiunt, vt dysenteria illa cuius hîc Hippocrates meminit, non quæ ex bile intestina exulcerat, sed quæ cruenta aut hepatica dicitur, & quam sanguinis toto corpore redundantis copia excitat, atque è venarum orificiis apertis in intestina profluens, corpus multitudine grauatum liberat.

Sequitur æstas, quam Hippocrates veri connectit, propter dysenterias quæ vtroque tempore contingunt. Est autem æstas, anni pars æstuosissima, quæ animantium corpora supra modum calfacit: Idque propterea quòd sol tunc supra verticem nostrum emergit, diesque longiores efficit, atque aëris siccitatem caliditatemque intendit. Nam vt est apud Galenum *2. de crisibus*, non solæ anni temporum appellationes hunc vel illum humorem producunt, sed ipsa aëris temperies hoc vel illo modo à solis radiis immutata, hunc vel illum humorem gignit, à quibus variæ ægritudines emergunt. Hippocrates *lib. de humoribus*, ait; τὸ θέρος χολοποιὸν, ἦρ ἔναιμον, τ' ἄλλα ὡς ἕκαστα, id est, *ver sanguinem, æstas bilem parit, atque alia tempora prout affecta sunt singula*: quem enim benignus veris calor sanguinem copiosum procreauit, illum æstas quasi vstrinâ quadam extorret, & in biliosum humorem omnium humorum feruentissimum conuertit.

Signum est certissimum, color icteritius per totum sæpissimè corpus effusus, qui bilis in toto multitudinem subesse ostendit: à quâ varij etiam morbi calidi atque adeò biliosi pullulant. Audiamus *Aphor. 21. sect. 3.* Æstate fiunt febres, synochi, causi, tertianæ quamplurimæ, vomitiones, diarrhœæ, ophthalmiæ, otalgiæ, oris vlcera, putredines pudendorum, & sudores. Qui omnes sunt veluti bilis propagines & soboles amplissima. Febres continuas seu continentes nonne bilis in maioribus vasis putrescens excitat, tertianam, extra vasa: vt solo loco & humoris quantitate differant? Nonne vomitiones tunc biliosissimæ? nonne bilis ad intestina delabens tunc temporis diarrhœas & dysenterias plurimas excitat? Denique cùm bilis ad superiora rapiatur, nonne oculorum, aurium, orisque inflammationem facit? per totum verò corpus pustulas & sudores biliosos, ac mordaces? Ita vt & signa certissima & effectus quamplurimi testentur, bilem à consimili æstatis temperie copiosissimam generari.

E quatuor anni temporibus hyemem diximus pituitam, ver sanguinem, æstatem biliosum humorem procreare. Superest vt idem de autumno dicamus. Galenus 1.

temperament.

temperament. impropriè frigidum & ſiccum autumnum dici vult, ac potiùs temperatum eſſe, ſed inæqualiter: Nos quia iam ſtatuimus, ver calidum & humidum, cui opponitur autumnus, ponimus etiam autumnum, iuxta Hippocratis ſententiam frigidum & ſiccum, atque etiam iuxta Galeni, *comment. ad Aphor.* 10. *ſect.* 3. dicentis; *Patet autumnum tabidis eſſe malum, cùm ſit ſiccus ſimul ac frigidus, & inæqualis.* Autumno igitur frigido & ſicco, propter perficientes atque adaugentes cauſas, atra bilis fit plurima & ἰσχυροτάτη, quia vt pluries iam diximus, ſimilia à ſimilibus perficiuntur, atque incrementum ſuſcipiunt. Autumnus quidem frigidus eſt ob caloris abſentiam & priuationem, recedente ſcilicet ſole, & aërem obliquis magis radiis illuſtrante: ſiccus verò ex derelictâ æſtatis ariditate, & propter propriam & innatam naturam ex omnimodâ humiditatis carentiâ. Ideò tunc temporis refrigerari incipit corpus, & ob ſanguinis imminutionem, & frigidi ſucci prædominium. Qui enim per æſtatem deurebantur humores, quod ex illis aſſatis in autumnum vſque ſupereſt, extincto calore frigidum ſtatim ſiccumque redditur: frigidum ob calorem ablatum; ſiccum autem, quòd eius omnis dum torreretur, humor conſumptus ſit. Hinc *Aphor. ille* 9. *ſect.* 3. autumno morbi exitiales vtplurimum, tum propter illius in omnibus inæqualitatem, tum quòd humores qui æſtate ad cutem mouebantur & difflabantur, autumni frigiditate trudantur, & ad interiora impellantur, tum quòd ab atrâ bile fiant. Quorum numerum recenſet Hippocrates *Aphor.* 22. *ſect. eiuſdem. Autumno febres quartanæ & erraticæ, & lienes, aqua inter cutem, dyſenteriæ, morbi comitiales, furores, melancholia:* Horum omnes vt videtis, vel plurimi morbi à ſucco melancholico tunc prædominante excitantur. Ita vt cæteris omnibus paribus & concurrentibus liceat dicere: Autumnus frigidus & ſiccus melancholicos morbos parit: &, autumnalis eſt morbus. Ergo à melãcholiâ ortum habuit. Et ſic clariſſimum euaſit, vnumquodque anni tempus conuenientem & ſibi ſimilem humorem generare, quæ cùm ſint quatuor, humores etiam corporis noſtri, quatuor illis reſpondentes eſſe conuenit, quod Hippocrati demonſtrare propoſitum fuit. Sunt autem adhuc tria hîc potiſſimùm obſeruanda.

Primò quòd quemadmodum contrariorũ contraria ſunt conſequentia, ſic contraria humori tempeſtas, illum maximè imminuit, vt ſimilem maximè auget; hyems maximè pituitam auget, frigidam quippe & humidam; ſic bilem calidam & ſiccam maximè imminuit. Ver ſanguinem calidum & humidum auget, melancholiam frigidam & ſiccam quaſi tollit. Et ſic de aliis, in quibus vt maximè ſimilis humor dominatur, ſic diſſimilis admodum imminuitur, quod facilè ex Hippocratis contextu colligere poſſumus.

Secũdò notatu dignum eſt, extremas tempeſtatum partes, aliarum naturam ſapere, propter relictam quandam impreſſionem, quæ nondum deleri potuit, v.g. autumni extremum hyemis principium ſapit; & hyemis extremitas veris initium redolet; ſic alia veris extremitas, æſtatem quodammodo refert; æſtatiſque principium veris adhuc naturam retinet: ſicque humorum dominatus ſenſim tollitur, cùm contraria tempeſtas in maximo fuerit vigore conſtituta. Atque ſic temporum morbi in alia proxima tempora coincidũt, vt morbi æſtiui in autumnum, autumnales in hyemem, & ſic de reliquis. Quæ omnia accuratiſſimâ methodo tradita ſunt ab Hippocrate *ſect.* 3. *Aphoriſmorum.*

Tertiò denique obſeruandum eſt, id cuius nos potiſſimùm admonet Galen. *lib.* 8. *de placitis Hippocratis & Platonis*, quòd quamuis de temporum diuerſitate Hippocrates hîc tantùm egerit, videtur tamen ſub his comprehendere & temperamenta, & ætatem, & regionem, quæ paſſim in omnibus inſpectanda eſſe admonuit: tum ad morbos curandos & prædicendos, tum victus rationem inſtituendam. Adde quòd his adiuuantibus temporis ſtatum & temperiem, magis & facilius humor ſimilis gignatur; contranitentibus autem minus. Æſtas nonne bilem perfectiùs generabit in regione calidiſſimâ, hominibus calidioribus, & ætate iuuenili? Hyems pituitam in regione frigidâ, hominibus pituitoſis, & ſenili ætate? Hæc igitur omnia complexus eſſe videtur Hippocrates, cùm, vt inquit Galenus, eandem in ætatibus rationem puer obtineat, quam in quatuor temporibus ver. Eandem iuuenis quam æſtas: Eandem conſiſtens quam autumnus. Eandem decrepitus quam hyems. Pariter & ex regionibus, temperata veri: calida æſtati; quæ in caliditate & frigiditate tamen & ſiccitate exuperat, autumno: frigida & humida regio hyemi magis reſpondet. Atque iſta hactenus ad quatuor elementorum, & quatuor humorum probationem dicta ſufficiant.

LECTIO XVI.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

Ἔχει μὲν οὖν ταῦτα πάντα αἰεὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. ὑπὸ δὲ τῆς περιϊσταμένης ὥρης, ποτὲ μὲν πλέω γίνεται σφῶν αὐτὰ ἑωυτέων, ποτὲ δὲ ἐλάσσω ἕκαστα, κατὰ μέρος καὶ κατὰ φύσιν. ὥσπερ ὁ ἐνιαυτὸς μετέχει μὲν πᾶς πάντων, καὶ τῶν θερμῶν, καὶ τῶν ψυχρῶν, καὶ τῶν ξηρῶν, καὶ τῶν ὑγρῶν. οὐ γὰρ ἂν μείνειεν τουτέων οὐδὲν οὐδένα χρόνον, ἄνευ πάντων τῶν ἐνεόντων ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ. ἀλλ᾽ εἰ ἕν τι ἐκλίποι, πάντ᾽ ἂν ἀφανισθείη. ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης, πάντα ξυνέστηκέ τε καὶ τρέφεται ὑπ᾽ ἀλλήλων. οὕτω δὲ καὶ εἴ τι ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκλίποι τουτέων τῶν ξυγγεγονότων, οὐκ ἂν δύναιτο ζῆν ὁ ἄνθρωπος. ἰσχύει δὲ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, τοτὲ μὲν ὁ χειμὼν μάλιστα, τοτὲ δὲ τὸ ἔαρ, τοτὲ δὲ τὸ θέρος, τοτὲ δὲ τὸ φθινόπωρον. οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τοτὲ μὲν τὸ φλέγμα ἰσχύει, τοτὲ δὲ τὸ αἷμα, τοτὲ δὲ ἡ χολὴ, πρῶτον μὲν ἡ ξανθὴ, ἔπειτα δὲ ἡ μέλαινα καλεομένη. μαρτύριον δὲ σαφέστερον, εἰ ἐθέλεις τῷ αὐτέῳ ἀνθρώπῳ δοῦναι τὸ αὐτὸ φάρμακον τετράκις τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐμέεται σοι τοῦ μὲν χειμῶνος, φλεγματωδέστατα, τοῦ δὲ ἦρος ὑγρότατα, τοῦ δὲ θέρεος χολωδέστατα, τοῦ δὲ φθινοπώρου μελάντατα. ὀφείλει οὖν, τουτέων ὧδε ἐχόντων, ὁκόσα μὲν τῶν νοσημάτων τοῦ χειμῶνος αὔξεται, θέρεος λήγειν. ὁκόσα δὲ θέρεος αὔξεται, χειμῶνος λήγειν. ὁκόσα μὴ αὐτέων ἐν περιόδῳ ἡμερέων ἀπαλλάσσεται. τὴν δὲ περίοδον αὖθις φράσω, τὴν τῶν ἡμερέων. ὁκόσα δὲ ἦρος γίνεται νοσήματα, προσδέχεσθαι χρὴ φθινοπώρου τὴν ἀπαλλαγήν. ὁκόσα δὲ φθινοπωρινὰ νοσήματα, τουτέων τοῦ ἦρος ἀνάγκη τὴν ἀπάλλαξιν γενέσθαι. ὅτι δὲ ἂν τὰς ὥρας ταύτας ὑπερβάλλῃ νόσημα, εἰδέναι χρὴ ὡς ἐνιαύσιον αὐτὸ ἐσόμενον. καὶ τὸν ἰητρὸν οὕτω χρὴ ἰῆσθαι τὰ νοσήματα, ὡς ἑκάστου τουτέων ἰσχύοντος ἐν τῷ σώματι κατὰ τὴν ὥρην τὴν ἑωυτῷ κατὰ φύσιν οὖσαν μάλιστα.

ABET igitur hæc omnia perpetuò corpus humanum: pro temporis autem circumstantis ratione, aliquando plura ſeipſis fiunt, aliquando pauciora, ſecundùm partem & naturam. Quemadmodum totus annus omnium eſt particeps calidi, frigidi, humidi, & ſicci. Neque enim horum tantiſper maneret ſine omnibus quæ ſunt in hoc mundo: ſed ſi vnum quid defecerit, omnia ſtatim abolebuntur; quia omnia eadem neceſſitate conſtituta ſunt, & inuicem aluntur. Ita ſiquid ex his congenitis in homine defecerit, non poterit diutiùs viuere homo. Inualeſcit autem in anno, nunc magis hyems, nunc ver, nunc æſtas, nunc autumnus. Sic in homine modò pituita inualeſcit, modò ſanguis, modò alterutra bilis. Cuius rei certiſſimum eſt teſtimonium, quia ſi volueris eidem homini idem pharmacum quater in anno exhibere, vomet tibi hyeme maximè pituitoſa, vere liquidiſſima; æſtate bilioſiſſima; autumno nigerrima. Par eſt igitur his ſe ita habentibus, morbos qui hyeme augentur, æſtate finiri; qui verò æſtate vigent, hyeme deficere: qui inter illos dierum periodo non ſoluuntur. Dicam autem aliàs, quid dierum periodus. Qui verò vere gignuntur morbi, illorum ſolutionem expectare oportet autumno: Autumnales autem morbos vere terminari neceſſe eſt. Qui anni tempora morbus excedit, illum annuum fore ſciendum eſt. Atque ſic Medicum morbis mederi oportet, prout vnuſquiſque in corpore ſecundùm anni tempora, & eius naturam inualeſcit.

E*Xtremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.* Concede mihi extremam hanc huius libri explicationem aut aliis non inferiorem, aut potiùs ſuperiorem eſſe. Cùm enim ad operis iſtius extrema peruenerim, incumbendum maximè eſt, vt finis toti huic labori veluti coronam imponat. Corpora quidem pingere, inquit Plinius *libro trigeſimo quinto capite decimo*, & media rerum, eſt quidem magni operis, & in quo multi gloriam tulerunt; Extrema verò corporum fa-

cere,& desinentis picturæ modum includere,rarum in successu artis inuenitur.Ambire enim se debet extremitas ipsa, & sic desinere,vt promittat alia post se,ostendatque etiam quæ occultat. Pro totâ igitur libri istius catastrophe, duo præcipuè tractabimus,scilicet quid sit annus,& quæ illius partes, demum quid morborum circuitus, & quotuplex sit. Totus annus (inquit Hippocrates) particeps est omnium,calidi,frigidi,sicci, & humidi. Annorum varia fuit ratio apud varios: Plinius *lib.7.cap.48.* Annum enim alij æstate vnum determinabant, & alterum hyeme: Alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: Quidam lunæ senio, vt Ægyptij: itaque apud eos aliqui & singula millia annorum vixisse produntur. Nos hîc annum intelligimus, quem Græci ἐνιαυτὸν, quòd in seipsum redeat, appellarunt. & qui in sua se per vestigia labitur annus, Solaris dictus; & qui definitur,temporis illud spatium,quo Sol à puncto vno egressus,peragrato zodiaco,in idem punctum redit. Punctum autem illud, à quo initium anni desumitur, non idem est apud omnes:Romulus enim annum incepit à mense Martio iuxta æquinoctium vernale, quod adhuc obseruant Iudæi. Asiatici verò reliqui ab æquinoctio autumnali circa mensem Septembrem: Græci autem & Arabes ordiebantur annum à solstitio æstiuali, cùm Sol ingreditur signum Cancri. Demum Romani, & vniuersa nunc Ecclesia auspicatur anni initium à solstitio hyemali,quòd tunc Sol ad nos incipit redire, vnde Ouidius

Bruma noui prima est, veterisque nouissima Solis,
Principium capiunt Phœbus & annus idem.

Quicquid sit, vbi Sol ab vno puncto,verbi gratia primo Arietis discedens zodiaci signa omnia percurrendo, ad illud idem trecentorum sexaginta quinque dierum,& vnius ferè quartæ spatio redierit, tunc illa conuersio & reuolutio, annus appellatur. Sunt autem XII.signa zodiaci,vt his versibus patet.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.

Annum autem variè Medici atque Astronomi considerant.Astronomi varias eius partes & status faciunt,secundùm varias Solis mutationes & situs in zodiaco,v.g. in climatibus nostris citra Æquatorem versus Boream, sic anni quatuor partes describunt.Cùm Sol ad primum accedens Arietis punctum, signa Arietis,Tauri,& Geminorum peragrauerit,primum illud anni tempus constituit,quod ver appellamus.Post ingreditur, Sol primam Cancri partem, & perueniens ad finem vsque Virginis, æstatem absoluit. Sequitur autumnus, qui à Solis ingressu in Libram, vbi totum Sagittarij signum confecerit, perficitur. Demum à prima Capricorni parte ad Arietis principium, vbi denuò Sol peruenerit, hyemem constituit, & annum absoluens simul annum inchoat,perennique ac indefessa latione per hunc circulum circumuectus, æterna rerum omnium sæcula metitur. Atque hic est modus quo Astronomi diuersas anni partes distinguunt.Medici verò magis ad sensum,idque dupliciter faciunt.Primò signis ad nos & hæc inferiora relatis,vt cùm dicimus,ver illud esse tempus anni,quo & aër & omnia animantia calore modico perfusa, gratissimum anni renascentis gaudium suscipiunt, quo sata omnia veluti colorum picturis in certamen vsque luxuriant, & cœli voluptate quasi inuitata, omnigena naturæ ludentis miracula repræsentant:Eadem ratione æstas,autumnus,& hyems distinguuntur,prout tempora illa variè corpora nostra afficiunt, vel varios in hisce inferioribus effectus exercent. Secundò separant Medici hasce anni partes, secundùm ortus & occasus stellarum insignium,& vulgo magis notarum:non quòd siderum istorum ortus vel occasus sint permutationum in aëre causæ, nisi fortassis coadiuuantes, quia Sol tempestates solus efficere videtur, sunt tamen harum permutationum signa. Hanc distinctionem expressit Hippocrates *lib.3.de diætâ.* Annum (inquit ille) in quatuor partes diuidimus,quas omnes nouerunt, Hyemem, Ver, Æstatem, Autumnum. Hyemem quidem à Pleiadum occasu,vsque ad æquinoctium vernum. Ver autem ab æquinoctio, vsque ad Pleiadum exortum. Æstatem verò à Pleiadum ortu,vsque ad Arcturi exortum. Autumnum ab Arcturi ortu, vsque ad Pleiadum occasum. Atque omnia intelligit Hippocrates vera esse in Hellesponti parallelo, vt ipse interpretatur Galenus. Nos quid sit ortus cosmicus, heliacus, acronichus; vbi sitæ sint hæ stellæ notiores, & quomodo oriantur aut occidant, non dicemus pluribus, sed auditores huius rei cupidos remittimus ad ipsam sphæræ explicationem,aut Galenum

num hæc satis fusè tractantem *comment.* 1 *in libr.* 1 *epidem.* Satis est enim nobis monstrasse quatuor anni partes tribus potissimùm rationibus distingui. Hoc tamen notandum est, duas istarum anni partium apud Medicos aliquando subdiuidi: æstatem scilicet in duas partes; in tres autem hyemem. Æstatis prima differentia, est à Pleiadum ortu vsque ad caniculæ exortum: hancque priorem æstatem nuncupant: Secunda extenditur à canis exortu, ad ortum cosmicum Bootis. Hyemem autem in tres partes secant, in mediam quæ continetur solstitio hyberno; & alias duas extremas. Sic vt septem aliquando apud Medicos anni tempestates recenseantur. Ista omnia tempora siue quatuor, siue septem numerare volueris, annum perficiunt, *qui omnium est particeps* (vt inquit Hippocrates in contextu) *calidi, frigidi, humidi, & sicci.* Totus enim hic mundus inferior, vt est 1 *Meteor.* superioribus lationibus contiguus, à cœlesti virtute regitur, & motus principium sumit. Prima quatuor elementa superioribus orbium motibus contigua sunt, vt eorum formæ & facultates à superioribus gubernentur, quibus elementorum scilicet qualitatibus, sublunaria hæc inframundana omnia temperantur & constituuntur. Est igitur iuxta Auerrhoëm, *comment. ad illum locum*, motus corporum cœlestium, & præcipuè solis motus in zodiaco, quem diximus annum nostrum constituere, causa efficiens generationis & corruptionis elementorum secundùm æqualem perpetuitatem, & vt Philosophi loquuntur, circulationem. Quæ fuit hoc loco Hippocratis sententia & intentio, vt hinc & elementorum primò, & humorum seccundariò numerum colligeret. Sit igitur Solis motus & lumen, potissima causa & conseruans primarum quatuor formarum & qualitatum in informi materiâ, penes diuersos quatuor aspectus & positiones ad illa: Ita vt annum calidi, frigidi, humidi & sicci participem efficiat, subiecta scilicet primarum istarum qualitatum augendo & minuendo. Hoc verum deprehendemus, si per singula anni tempora discurramus: Quando enim Sol à primo Arietis puncto discedens, totum Tauri & Geminorum signum peragrat, tunc calorem mediocrem cum humiditate benignâ in hac sublunari materiâ gignit. Calor quidem à Sole fit, triplici de causâ, propter accessum propinquum, aspectum rectum, ac longiorem moram supra verticem nostrum. Humiditas verò, quia dum hæc inferiora calefacit, niues & hyemis frigore concretam glaciem resoluit & fundit, quibus duobus aër perficitur. Hæc tempestas ver dicitur temperatum & saluberrimum, symbolum habens cum sanguine, & temperamento ἐυκράτῳ, caloris humorisque mediocris participe: Vbi verò Sol Cancrum ingressus, tria signa illa conficit, Cancri, Leonis, & Virginis: tunc maximam siccitatem & calorem excitat: Calor quidem tunc summè intenditur à diuturnâ illâ Solis in nostro horizonte morâ, & perpendiculari aspectu, per quem radij ad angulos rectos reflectuntur: calore itaque maximo vigente, & humidum quamplurimum exhauriente, siccitas etiam summa introducitur, quibus duabus ignis elementum perfici nouimus. Et tempus hoc, æstas nuncupatur. Sol regulari illâ & continuâ latione semper vlteriùs procedens, à libræ puncto adusque sagittarij signum, siccitatem tunc & frigiditatem paulatim inducit; frigiditatem quidem, quia iam Sol breuiorem supra nos moram faciens, & debiliores obliquosque emittens radios, terræ & aquæ innata frigiditas, remotâ calefaciente causâ excellenti, augescit & perficitur. Siccitatem autem propter consumptum æstate humidum, & frigidi aduentum. Quæ duæ qualitates ad terræ constitutionem faciunt, istaque tempestas autumnus appellatur, inæqualis valde & insaluberrimus, symbolum habens cum terrâ, &c. Tribus his anni partibus peractis, Sol Capricorni caput ingreditur, ad Arietis rursus principium rediens, hyememque facit frigidam & humidam, in quâ aquæ elementum accrescit, operante frigiditate atque humiditate. Frigiditas quidem tunc ad summum crescit, ob recessum Solis, breuissimam moram, & radiorum obliquitatem: humiditas verò incrementum sumit à vaporibus plurimis autumnali tempore genitis, quos hyemis frigiditas in aquam & humorem conuertit. Vtque totus ita annus variatur, sic dies quadras habet suas, illis respondentes, matutinam veri, meridianam æstati, vespertinam autumno, conticinium seu mediam noctem hyemi; in quibus etiam congeneres humores magis moueri creduntur. Atque hæc est temporum anni ratio sub hoc nostro climate & horizonte. Quia verò respectu situs orbis hæc variare possunt, ideò ratio etiam habenda Medico regionum & locorum. Atque sic manifestè patet, annum, hoc est, quatuor anni partes, calidi, frigidi, humidi & sicci esse participes, constitutiones scilicet temporum varia facere quatuor elementorum augmenta, sine quibus mundi istius compages constare nequit. Atque vt in magno mundo, quatuor istæ elementorum proportiones

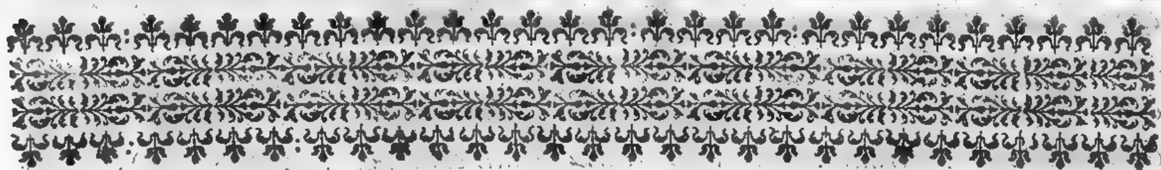
requiruntur, sic in paruo mundo, homine, μικροκόσμῳ quatuor humorum, sensibilium quippe elementorũ (vt inquit Hippocr.) numerus & proportio necessaria sunt, sine quibus viuere non potest: Et quæ pro varia anni, aliarumq; conseruantiũ causarũ constitutione variè immutantur; quamuis tamen nullum istorum vsquã deficiat. Huius rei signum à quotidianâ experientiâ petitum addit Hippocr. quia scilicet si eidẽ homini idem medicamẽtum fuerit exhibitum, hyeme pituitosissima, &c. vomet, pro scilicet prædominantis humoris excessu: quamuis enim catharticum electiuè purgãs quouis tempore proprium sibi & familiarem succum expurget: post hunc tamen, illũ maiori copiâ trahit, qui secundùm anni partem magis abundat & turget. Patet igitur quomodo annus quatuor istarum qualitatũ sit particeps, quas in elementis constituimus. His ita constitutis ad alteram lectionis nostræ partem veniamus. *Quicunque*, inquit Hippocrates, *morbi hyeme augescunt, æstate desinere solent: quicunque verò æstate augescunt, hyeme finiri consueuerunt, nisi certo dierum circuitu discedant*, &c.

Morbi alij longi, alij breues dicuntur: Breues sunt qui breuiori temporis spatio desinunt, dierumque numero definiuntur: Longi verò qui per mensium & annorum computationem excurrunt. Breues sunt multi morbi, aut quia debilem habent causam, aut quia in fluxili sunt subiecto: aut quia propter humoris cui insident, effrænatum impetum & ὁρμὴν, & propter grauissimorum, quibus copulantur symptomatum vehementiam, diutiùs in corpore subsistere nequeunt, quin naturam ipsam deuincant, aut ipsi vincantur. Hi sunt qui acuti dicuntur: quorum rursus multas faciunt differentias. Vocant enim hosce morbos, qui cum magnitudine quadam ac febre continuâ intelliguntur, pro variâ illorum durationis ratione: alios acutos, alios peracutos, alios perperacutos: Rursum alios acutos adauctos, alios acutos ex conuersione, alios denique acutos ex decidentiâ. Acuti simpliciter dicti, vt est *Aphor.* 23. *sect.* 2. *ἐν τεσσαρεσκαίδεκα ἡμέρῃσι κρίνεται, quatuordecim diebus iudicantur*, hoc est, in morbis istis magna fit mutatio ad salutem vel mortem: non quòd statim sanentur aut moriantur, quia ipsemet Hippocrates docuit 1. *epidem.* quatuor esse celeres permutationes in huiusmodi morbis, ad salutem, ad mortem, vel inclinationem ad melius, vel ad peius: Ita vt aliud sit dicere periodum morbi, aliud verò crisim, aliud terminum, aliud iudicationem. Acuti isti morbi si intra septimum diem quauis iudicatione crisim fecerint, peracuti appellantur. Quòd si tam citatus tamque festinus fuerit illorum motus, vt cum grauissimis symptomatis & continuâ febre quartum diem non excedant, isti perperacuti appositè à Latinis appellantur. Acutorum igitur decimus-quartus dies terminus existit: ita vt siquis morbus hunc excesserit absque vllâ sensibili iudicatione, ille iam ad vigesimum vsque diem, acutus adauctus dicitur. Vbi vlteriùs progreditur, acutus ex conuersione. Tandem acutus ex decidentiâ morbus appellatur, si ad quadragesimum vsque diem appulerit, quem nulli morbi acuti excedunt. Post quadragesimum etenim diem, morbi omnes chronici seu longi dicuntur; quorum periodi mensium & annorum numero describuntur. Hi morbi longi neque continentes sunt, neque continui, sed per interualla affligunt, ita vt inducias aliquas dent naturæ, quibus illa veluti decepta, minùs ad illorum expulsionem contendit: Atque morbi isti expelluntur à contrariis causis externis, à mutatione ætatis, temporum contrariâ dispositione, locorum & victuum ratione immutatâ, vt est *Aphorismo quadragesimo quinto sectionis secundæ*. In cuius commentario vult Galenus Epilepsiam puerorum, quæ vigesimo quinto anno non desinit, incurabilem esse, propterea quòd mutatio hæc ætatis ad calidum & siccum, causæ magnitudinem superare & deuincere non potuit. Audiamus Hippocratem hoc disertis, & appositis verbis enarrantem, *Aphorismo vigesimo octauo sectionis tertiæ*. Plurimi morbi, diuturni, vt adiicit Galenus in comment. puerulis iudicantur, nonnulli quidem in quadraginta diebus, nonnulli in septem mensibus, nonnulli verò in annis septem, quidam verò iam ad pubertatem accedentibus. Qui verò permanserint, neque pueris in pubertate finierint, & fœminis cùm menstrua erumpunt, consenescere consueuerunt, χρονίζειν εἰώθεν, hoc est, perpetui sunt vitæ nostræ comites, & senectutis flagella, vt loquitur Cornelius Celsus. Videmus quomodo tota hæc periodorum in quibusuis morbis ratio, posita sit in causarum tam efficientium quàm conseruantium contrarietate: Contraria enim semper contrariorum sunt remedia; morbis enim causa est salubris, non solum contraria aëris temperies superueniens; sed etiam ætatis mutatio, & victus ratio contraria. Itaque qui morbi æstate fiunt, hoc est, à constitutione calidâ & siccâ aëris, illi desinunt hyeme, contrariâ scilicet constitutione: Vt qui hyeme

incipiunt

incipiunt, æstate desinere solent. Et sic contraria semper anni tempestas, oppositæ morbos sanat. Idque septimo mense. Sit enim verbi gratia morbus aliquis hyemalis, qui primâ Decembris inceperit, ille vt plurimùm desinet mense Iunio. Et sic de reliquis, vt cuiuis computanti patet. Qui verò morbi hunc mensium numeru m euaserint, euictis nimirum & elusis omnibus contrariis causis, illi annui appellantur. Rursus morbi isti annui, propter varias ætatum mutationes, quæ septimo quoque anno vt plurimùm contingunt, septimo frequenter anno terminantur, vt clarissimé ex iam citato Aphorismo patuit. Oportet igitur Medicum omnium istarum rerum peritum ad morborum curationem accedere, vt aut morbis omnibus contraria possit adhibere remedia; vel saltem morborum communes periodos prænoscere, vbi accuratè contrarias omnes causas salubres nouerit, siue anni tempestates, siue regiones, siue ætatum mutationem, siue victus rationem, & remediorum facultatem contrariam.

Videtis igitur quomodo toto hoc libro Hippocrates, in quo propositum erat illi corporis nostri naturam inuenire, eleganti, & accuratâ methodo vsus sit. Quomodo primò primorum corporum numerum & actiones inquisierit: Quomodo his inuentis facilè ad sensibilium corporis nostri elementorum, quatuor scilicet humorum cognitionem peruenerit, quam exactissimè hìc persecutus est: Quomodo denique ex inuentâ humorum naturâ, & solutionis morborum præsagia, & curationis scopos tradiderit, in quibus tanquam fine Medicis proposito conquiescit Hippocrates. Conquiescamus igitur & nos, & tandem explicationi nostræ in hunc librum, finem optatissimum imponamus. Vtinam tam grata fuerit vobis & accepta nostra hæc excursio, quàm iucunda mihi hæc curriculi nostri prima meta hodie obtigit. Scio quidem rem esse maximam & negotij plurimi tantis viris placere posse: hoc tamen mihi magni solatij & muneris loco erit, si me vobis non omnino displicuisse cognouero.

IOANNIS VARANDÆI

EXPLICATIO SECTIONIS QVINTÆ APHORISMORVM HIPPOCRATIS.

PRÆFATIO.

AVREVM mehercle & penè diuinum opus Aphorismorum aggredimur explicandum, (Auditores ornatissimi) quod admirabunda antiquitas posterioribus sæculis cum summa veneratione tradidit, & sub sacrosancto Hippocratis nomine ad nos vsque transmisit. Hoc enim vt reliqua omnia supereminet, sic etiam liber hic Aphoristicus omnes non solùm Medicorum, sed & Philosophorum, aliorúmque labores ac scripta longè superauit. Fuêre quidam, iique malè feriati homines, Iulianus & Lycus, quos Galenus exagitauit, qui pertinaci audaciâ aliquot Hippocratis Aphorismos conuellere & reiicere conati sunt, at nullo prorsus fructu: In altissimam enim hanc rupem impegerunt & dissoluti sunt, posterique Aphorismos veluti leges & sancita quædam, extra humani iudicij aleam posita, & ab Hippocrate, viro prorsus admirando, conscripta receperunt.

Vt non hìc frustrà laborandum sit, inquirendúmve, an sit genuinus hic Hippocra-

tis fœtus Si enim Aphorismi præ omnibus excellant libris Medicis, Hippocratésque omnes antecedere Medicos credatur, credibile etiam est libros Aphorismorum ab Hippocrate conscriptos, vt & ipsa antiquitas testatur, & Galeni authoritas confirmat: vt si quis hoc negare audeat, is ad dementiam Anaxagoræ peruenisse existimandus videatur.

Non etiam hîc de ordine ac methodo, quâ vtitur Hippocrates differendum, cùm sit tantùm prioris & posterioris: sed præfationis causâ dicemus, quid sit Aphorismus; quæ sit ratio doctrinæ aphoristicæ; quid contineatur hac nostrâ sectione quinta Aphorismorum; denique aliquid de nostro instituto ac methodo in explicandis Aphorismis & elucidandis differemus. Atque hæc erit parasceue nostra antequàm ad rem ipsam aggrediamur.

Rem, inquam, in Medicinâ maximè seriam & δυσκαλέργασον: In quâ peragendâ vtinam mihi felicissimus ille Genius concedatur Viri, Viri, (Auditores) Hippocratici & verè εὐσχημονεστάτου, Andreæ Laurentij, *Professoris & Consiliarij Regij omnium dignissimi, cuius desiderio vos omnes incensos, & absentiâ propemodum enectos video. Nec certè iniuria. Vt enim in illius sinu Charites & Suadelæ ludunt, in eius labiis Venus & lepor sedem posuerunt, & ex ore illo venustissimo melle Attico dulciùs fluit oratio, quâ ille concatenatos Auditorum suorum animos circumducit, & amœnitate suæ eloquentiæ maximâ pascit: Sic Hippocratis & Galeni, omniúmque authorum elegantissimorum purissimos penè fontes exhausit, vt in illo vno homine, tanquam miraculo quodam Medico, omnia propemodum reperiantur, quæ aliis sparsim tantùm concessa sunt: eloquentiæ vis maxima, pronuntiandi ratio propemodum diuina, Hippocratis grauitas, Galeni immensa & erudita copia: Omitto Botanices & Anatomices peritiam, in quibus parem ille nullum agnoscit: Omitto, inquam, cæteras eius laudes, quæ non satis aptè, nisi ipsiusmet verbis referri possent, ne videar dolorem vestrum augere, & viri absentis commemoratione animos vestros percellere. In solatium enim & doloris huius leuamen offerimus vobis lectiones nostras Laurentianis ἀντιβαλλομένας ac succedaneas, ac si quis pro cinnamomo vero aut pipere Indico, nasturtij aut viticis grana in Pharmaciâ nostrâ substituat, si quis pro Falerno vino Clarentium propinet. Id erit tamen solatij, quòd dum illius in dies reditum speramus, habebitis à me veluti epicitharisma & præludium ante fabulam. Et animis vestris, leuioribus hisce nostris, quasi velitatione præparatis, auidiùs grauissima, & aurea Laurentij dicta quasi postliminiò ad vos præfantis excipietis, & permutationem illam, χρύσεα scilicet χαλκέων,* aurea pro æreis *recipientes, dulciorem multò ac iucundiorem sentietis. Nos igitur pensum illud Laurentianum euoluamus, & vt iam est propositum, lectionem hanc nostram antesignanam perficiamus.*

Nomen Aphorismi vix est apud alios authores Græcos reperire, quàm apud Medicos, videtúrque Hippocrates huic nomini dedisse originem, primúmque ciuitate medicâ donasse. Cùm enim vellet ille præcipua Artis Medicæ capita in breuem quandam summam reducere, & ad theoremata quædam, sententiásque reuocare compendiosas, propter vitæ breuitatem, has ille vocauit ἀφορισμὺς. Quamuis enim ἀφορίζειν apud Græcos diuidere & separare denotet, non tamen ego hinc Aphorismos diuisos, diuulsos ac separatos sermones interpretandos puto, quamuis id Arabes, eorúmque interpretes Barbari censuerint. Sed potiùs limitatos ac definitos sermones, vt illud ἀφορίζειν etiam apud Græcos sonat, quibus absque demonstratione causarúmque redditione, quæstionis alicuius Medicæ difficultas definitur, atque vnico, vt ita dicam, verbo circumscribitur. An dices Aphorismorum opus esse diuulsum ac distractum, in quo Hippocrates omnia quæ ad puram putam Medicinam faciunt, complexus est?

est? In quo si tertiam potissimùm sectionem, & hanc nostram quintam consideres, admirabilem seriem ac dicendorum dependentiam animaduertes, vt non tam Aphorismi ratio in diuisione ac separatione, quàm in definitione, ac breuissimâ rei quæsitæ circumscriptione ponenda sit. Quod elegantissimè annotauit Galenus, dum vult, Aphorismum esse sententiam, quæ omnes rei proprietates verbis breuissimis complectitur. Item Philotheo Aphorismus est sermo σύντομος concisus, per se plenam sententiam, αὐτοτελῆ διάνοιαν perficiens, κατὰ τὴν φράσιν, secundùm locutionem pauper, πλείων δὲ τοῖς ἐνθυμήμασι, diues autem sensibus. Nos dicere possumus Aphorismum esse orationem, quæ difficillimi cuiusdam quæsiti Medici solutionem quasi pronunciatum quoddam continet, absque vllâ demonstrationis vi, aut causarum appositione. Quamuis enim videatur aliquando Hippocrates in quibusdam Aphorismis rationem causásque adiungere, id tamen fit præter instituti rationem, motus aliquando rei difficultate, aliquando ne ambiguitas dicti damnum aliquod in faciendâ Medicinâ insigne adferat. Quæ est docta Galeni in hisce commentariis sententia.

Porrò cùm hæc doctrina aphoristica non solùm in his libris contineatur, sed in multis aliis Hippocraticis, multique hanc deinceps sint secuti & imitati; ideò de illa est quod dicamus adhuc fusiùs.

Apud Hippocratem triplex inuenitur docendi tradendíque Medicinam methodus, prout Hippocrates variis compendiis ad artis huius cognitionem peruenerat, nunc ex particulari obseruatione, modò ex præceptorum collectione, quæ tum ex Philosophiæ theorematis vniuersalibus, tum ex propriis illis & repetitis experientiis tanquam singularibus repetebat, modò Legislatoris vice defungens, quæ erant illi per propriam experientiam inuenta, & demonstratione Physicâ confirmata, sancitorum aut responsorum more stabiliebat. Hinc est quòd triplicem nos facimus apud Hippocratem Medicinam docendi rationem, Aphoristicam nimirum, Historicam, ac Methodicam.

Methodica seu demonstratiua Hippocratis docendi ratio, quatenùs illud propositæ rei certitudo patitur (vt eleganter docet 1. Ethic. Aristoteles) à primis verísque tam sensui quàm intellectui notis procedit, tam resoluendo quàm componendo. Illius enim resolutiua methodus constat diuisione vnius in multa, ita vt nihil deficiat, nihil excedat, omniáque ad infimas vsque differentias persequatur. Hinc frequentes Hippocrati διορισμοὶ & διαστολαὶ, vt vult Galenus, com. in lib. de victus ratione in acutis. Atque hac maximè vtebatur Hippocrates ad artem inueniendam ex proposito sibi Medicinæ fine, veluti scopo. Ad eius verò constitutionem vtitur compositiuâ methodo, vt eleganter persequitur Galenus lib. de decretis, collectione scilicet multorum in vnum, dum à simplicissimis exordiendo, ad composita magis progreditur. Quas duas methodos quamuis apud distinctos & separatos Hippocratis libros non est inuenire, tamen si totam spectes scriptorum Hippocraticorum seriem, vtramque in illis perfectissimam inuenies. Quam deinceps imitati sunt Plato, Aristoteles, Galenus, Auicennas, cæterique omnes, qui elegantiores Medici ac πεπαιδευμένοι fuerunt.

At historica docendi ratio apud Hippocratem ea est, quæ venerandi huius senis particulares obseruationes, easque historicè conscriptas proponit ex notatione loci generalis, particularis, temporis, eiúsque constitutionis, ægri designato nomine, vt etiam tunc viuentibus fidem faceret & veram se, non fictitiam historiam conscribere ostenderet. Denique ex morborum, crisium, lysiúmque variâ serie & successu ἰητρικὴν, & particularium obseruatricem Medicinam absoluit, Libris illis potissimùm Epidemicis, in quibus posita videntur fundamenta omnia doctrinæ illius certioris & Hippocraticæ: ex quo fidem semper fecit maximam tam methodicæ, quam aphoristicæ docendi rationi. Cùm etiam in Coacis Aphorismis, non grauetur sæpiùs nomen ægri addere, ex cuius historiâ præceptum illud maximè confirmari posse videbatur.

Aphoristica autem docendi ratio Hippocratica, quæ est breuium sententiarum seu decretorum vel conclusionum collectio, (hinc Erotianus vocat γνωμικὰς ἀφορισμοὺς) fidem ex superiori tam historiâ quam demonstratione desumens; videtur soli Hippocrati peculiaris, ac quasi deorum dono concessa, vt Artem Medicam venerandam & augustam magis redderet, sancitis his quasi legibus & decretis. Quæ quamuis Prætorij instar edicti, populum minimè parere aut credere cogant, habent tamen eam vim & certitudinem, vt ab omnibus artem Medicam profitentibus ex retroactis ante sæculis, nemo sit qui eam non agnouerit, admiserit, & admiratus sit. Quod paucissimis scriptis contingere solet, non etiam legibus ac decretis Imperatoriis & Regiis, quorum multa antiquata abrogatáque à posteris fuerunt. Ac si verum est quod ab Aristotele 2. Physic. *scriptum est, Res naturæ vel semper vel vt plurimùm eodem modo fieri, an non mirabimur Hippocratis hæc dicta, quæ in arte hac Medicâ φυσιολόγῳ vel sempiternam vel frequentissimam habent veritatem?*

Cùm verò multos scripserit Aphorismorum libros Hippocrates, Prorrheticorum, Prognosticorum, Coacarum prænotionum, habeátque in suis omnibus libris sparsos eiusmodi Aphorismos, vt in libro nostro de affectibus *erit videre. At certè libri Aphorismorum sic per excellentiam κατ' ἐξοχὴν dicti tanto alios supereminent, quantò Hippocrates supra omnes alios Medicinæ scriptores excellit, vt non immeritò à quodam erudito libri isti, Aquila Hippocratis vocentur, quæ & Solis orbitam defixâ intuetur acie, & sola caput inter nubila condit. Conati sunt quidam posteriorum Hippocratem imitari, & Aphorismos conscribere, vt inter alios Ioan. Mesuë, vulgò Damascenus dictus. Sed illos Damasceni Aphorismos legenti, occurret statim illud antiquum, Muscæ Elephantis nomen minimè esse tribuendum. Conatus etiam est Auicennas, summus certè in factione Mauritanâ Philosophus ac Medicus, totam Medicinam breuiter ac aphoristicè complecti, libro illo quem* Cantica *inscripsit, versibus & metro Arabico donatum: At non retinuit illam Aphoristicæ doctrinæ dignitatem & maiestatem, quæ methodum certam negligit, dictorúmque pondere ac grauitate magis quàm serie quadam aut consequutione præcedentis cum subsequente nititur. Quam solus in his Aphoristicis sententiis admirabiliter consequutus est Hippocrates.*

Vt sæpius mirari subeat Suidæ aliorúmque multorum imprudentiam, qui existimarunt scriptísque temerè tradiderunt, hos Aphorismorum seu sententiarum libros in templo Apollinis & Æsculapij inuentos ab Hippocr. ibique ex anathematis appensísque inscriptionibus desumptos. Sed quàm ridicula sit hæc sententia, facile est illi cognoscere, qui libros Hippocratis integros non leuiter legerit, sed seriò perlegerit: inueniet enim hosce Aphorismos vbique in aliis libris, quos διεξοδικὰς quasi dicas, liberiore stylo conscriptos lubet appellare, & in aliis libris aphoristicis sparsos & coniectos. Sicque videntur hi libri potiùs ab Hippocrate, aut ab alio post condita omnia eius opera, excerpti, factâ particulari obseruatione & demonstratione prægressâ, quàm ab aliis desumpti. Nisi fortassis hoc à Suidâ ita scriptum sit, quod solerent Antiqui diis opera omnia insignia tribuere: Lycurgus, Solon, Numa Pompilius leges suas à diis sese accepisse tradiderunt. Sic fortassis Hippocrates ille magnus, vt tantum Dei donum sibi concessum agnosceret, maluit Deo quàm sibi ipsi arrogare, quem sub Apollinis & Æsculapij nomine designabat.

Aphoristica igitur doctrina Hippocratis in eo posita est, vt sententias complectatur, κατὰ λέξιν elegantes & significantissimis verbis conscriptas, κατὰ λέξιν breues, & grauissimum quæsitum Medicum soluentes sine ἀποδείξει, hoc est causarum redditione, quæ ex aliis Hippocratis aliorúmque libris desumi debet. Ordinem verò & seriem dicendorum neque negligit omnino, neque ita anxiè, vt in aliis libris obseruat. Ideóque in varias sectiones distribuitur, quæ sectiones rursus in varios Aphorismos posterioris ac prioris ratione distinguuntur. Quæ omnia quàm aptè in septem his Aphorismorum libris seu sectionibus obseruentur, videamus.

Primò

Primò igitur cum ex re & locutione, vt inquit Galenus, facile sit scriptorum præstantiam rimari, ea est hîc φράσις & locutionis χαρακτὴρ Hippocraticus, ea verborum splendidorum significantissimorum, aptissimorúmque copia, vt hinc penè omnia vocabula Medica fluxisse videantur: hinc sæpe sub vnius voculæ vi latet multarum sententiarum amplitudo, hîc Ionismorum & Dorismorum frequentia peculiarem Hippocrati stylum & ἰδίωμα designat.

Quod ad rem verò attinet, quæ est posita in materia & formæ, seu dispositione dicendorum: hîc de difficillimis, grauissimis, vtilissimis Medicinæ quæstionibus non ἀμφιδόξως & in vtramque partem agitur, sed breuiter & definitorie, vt ideò verè hi libri acroamatici dici debeant. Cùm enim alij sint multi apud Hippocratem ἐξωτερικοί, qui à tyronibus & minùs peritis intelligi possunt nullo docente: At certè egent ἀκροάσει & accuratissimâ eruditi Professoris, qualis est Diuus ille Laurentius, interpretatione, propter varietatem profunditatémque sententiarum, ad quarum explicationem reuocanda sunt omnia alia Hippocratis dicta, & adhibenda ἀπόδειξις, causarum redditio, demonstratióque Medica scientifica. Scripsêre multi iique grauissimi viri in Hippocratis Aphorismos commenta antè & post Galenum. Ante illum Bacchius, Heraclides, qui in omnes scripserunt Aphorismos: Marinus, Herophilus, Pelops, Lycus, Iulianus, Quintus, Zeusis, in aliquos tantùm. Quos omnes minùs probare videtur Galenus in Commentariis suis in Aphorismos. *Post Galenum ex familia Græca Aphorismos explicarunt Oribasius, & Philotheus, quorum fragmenta tantùm quædam extant. Ex barbarâ gente Iacobus Foroliuiensis, Vgo Senensis, Sermoneta, & alij. Ex recentioribus etiam plerique laudatissimi viri operam suam ad hos libros explanandos contulerunt. Sed nunquam aberit illustrandi, interpretandi, nouáque in medium proferendi copia ad libri huius explicationem, in quo omnes Medicinæ partes veluti in penu quodam reconditæ habentur. Quemadmodum pingue solum frequenti culturâ minimè arescit, sed vberiorem fundit segetem. Vt hinc appareat libros Aphorismorum non initiantibus in arte esse legendos, (quod multi existimârunt) sed iam progressis, & non mediocrem cognitionem Medicinæ adeptis, qui ex auditis & perlectis iam aliis libris, Aphoristicarum sententiarum sensum elicere atque percipere possint. Quod idem existimandum est de Arte illa Galeni, quam vocant paruam, nisi explicatione Doctoris Hippocratici, & viuo potiùs vocis oraculo, quàm scripto illustrentur.*

Quod ad formam & dispositionem eorum quæ hîc proponuntur, diximus iam non tam hîc ordinem & dicendorum consequentiam obseruari, quàm vtilitatem & grauitatem: non tamen omnino negligi. Est enim hoc opus in septem τμήματα siue sectiones digestum, septenarij fortassis numeri, quem Hippocrates in rerum mutationibus maximè obseruat, præstantiam designans, quarum vnaquæque multos Aphorismos continet. Prima autem sectio seriatim & ordine eleganti præcepta purgationis, victúsque ægrorum continet: vt & tertia admirabili methodo tractat, quid externæ mutationes in corpora nostra possint, qui sint morbi vnicuique ætati peculiares atque domestici. Secunda verò, quarta, sexta, septima sectio, vt multa promiscua & omnifaria dogmata complectuntur, sic longè vtilissima ac præstantissima. Hac autem nostrâ quintâ sectione, quam explicandam suscepimus vestris votis, (Auditores ornatissimi) pulcerrima artis nostræ mysteria continentur, eáque satis laudabili connexione. Quamuis enim difficile sit in horum librorum initiis totius libri intentionem breuibus edocere aut referre: potest tamen per certas partes & diuersas tractationes hæc nostra sectio distribui.

Primò enim Hippocrates noster ea quæ superueniunt (Græci vocant ἐπιγενόμενα *) magnis purgationibus & vacuationibus repletionibúsque, quæ in malis sunt reputanda, recenset.*

Secundò, cùm in morborum curandorum creandorúmque successu, ἐνεργικωτάτας *& potentissimas esse sciret calidi & frigidi* δραστικωτέρων*, actiuarum nimirum qualitatum vires, eas aliquot Aphorismis est persequutus.*

Tertiò, mulierum passiones varias, earúmque signa explicat. Tandem

Quartò, redit ad ἐπιγενόμενα *varia, quæ variis affectibus & morbis superuenire solent. Vt non frustrà dictum sit à Philotheo, diagnosticos & prognosticos canonas in hac sectione ab Hippocrate traditos esse.*

Nostrum verò in illius explicatione institutum est, vt Aphorismos omnes sigillatim interpretemur. Primùm adducta ad mentem & contextum Hippocraticum versione Latinâ. Deinde dicemus ad quam Aphorismus vel Aphorismi à nobis explicandi, Medicinæ partem referri debeant. Pòst annotabimus, an alibi ab Hippocrate sint recensiti, vel in Coacis, Prognosticis, aut aliis libris; vel si sit aliquis contextus qui ad illum referri possit, aut congeneres Aphorismi. Hoc enim maximè facit ad confirmandam Hippocratis & Aphorismi authoritatem, cùm non solùm hîc, sed alibi eandem illius fuisse sententiam appareat. Item si qui sint Aphorismi aut contextus, qui illi contrarij esse videantur, vt à nobis conciliari possint. Postmodùm omnes incomplexos Aphorismi terminos & voces explicabimus, vt posteà complexionem illius consideremus, sensúmque eliciamus, ac vnúsne sit vel multiplex sensus perpendamus. Tandem veritatem Aphorismi inquiremus, adhibitâ ἀποδείξει *& demonstratione Medicâ, vbi dicetur, verúsne sit simpliciter existimandus, aut cum quadam restrictione. Atque hæc erit diexodica nostra in Aphorismos Hippocratis docendi ratio.*

Ecce igitur quod sit Hippocratis, & nostrum hoc in libro institutum, ex quo satis patere potest, quæ hinc vtilitas ad nos omnes exurgat. Ediscite mecum (Auditores ornatissimi) leges Medicas, quas summus Medicinæ Dictator & Nomotheta condidit: vt possimus olim sub certâ statutorum Hippocraticorum fide, omnes Medicas nostras actiones contemplationésque, ad Dei optimi maximi gloriam sapienter dirigere. Dixi.

TEXTVS HIPPOCRATIS.

APHORIMVS PRIMVS, SECTIONIS V.

Σπασμὸς ἐξ ἐλλεβόρου, θανάσιμον.

Conuulsio post helleborum, lethalis.

QVATVOR huius sectionis prioribus Aphorismis, Hippocrates de conuulsione, motu conuulsifico, & singultuoso agit, qui ad magnas vacuationes consequuntur, signorúmque in illis rationem habent. Cùm autem φαρμακοποσίη seu purgatio quæ fit per medicamenta generosa, quale est helleborus, maximum sit ad morborum curationem appositúmque instrumentum, ideò ab ipsa hellebori purga-

tione

tione exorditur, in quâ funestum esse vult, si ei conuulsio superuenerit. Nos in huius Aphorismi explicatione propositam methodum prosequamur.

Inprimis Aphorismus hic habetur eisdem verbis *in Epistolâ illâ* quam scripsit Hippocrates *ad Democritum* de helleborismo. Habetur quoque *in Coacis prænotionibus*, vbi pro ἐξ ἐλλεβόρυ θανάσιμον, ponitur ἐπὶ ἐλλεβόρῳ ὀλέθριον, *super helleboro mortiferum.* Vnde etiam nos multiplices sensus posteà eliciemus. At hoc sciendum priùs Aphorismum istum præcipuè referri ad eam Medicinæ partem quæ σημειωτικὴ vocatur, sub quâ posita est προγνοστικὴ, præsaga scilicet ars eorum quæ in morbis variè contingere solent. Præcipuum enim fuit institutum Hippocratis, hoc nos responso & veluti oraculo docere, quid sperare debeamus, si aliquando ab exhibito pharmaco immoderato, conuulsionem contingere videamus. Qui error non tam peritis Medicis & Hippocraticis accidere solet, quàm imperitis quibusdam circumforaneis, qui medicamentis sæpissimè ad humani generis perniciem abutuntur. Periti autem Medici & Hippocratici nouerunt, quos, quando, quomodo, & quibus purgare conueniat: & in vsu potentissimi medicamenti cathartici, qualis est helleborus, habent suas præparationes & regimina Hippocratica: *Concocta scilicet medicanda, non cruda, neque in principiis morborum, Aphorismo vigesimo-secundo sectionis primæ.* Neque *in acutis esse vtendum his vehementioribus catharticis, nisi cùm maturo & diligenti iudicio*, humoris cacochymi orgasmum & feritatem, *vigesimoquarto sectionis primæ*, & *Corpora cùm quis purgare volet, fluida esse facienda, decimo sectionis secundæ*, & *sexagesimoseptimo sectionis septimæ.* Sciunt *sanos & prauo cibo vtentes, celeriter exolui medicamento purgante, Aphorismo trigesimosexto sectionis secundæ. Periculosum esse purgare eos, qui bene habito sunt corpore, trigesimoseptimo sectionis secundæ.* Neque *plurimum aut repentè vacuandum aut explendum, quinquagesimoprimo sectionis secundæ. Æstate superiores partes magis, hyeme inferiores purgandas, quarto sectionis quartæ. Sub cane & ante canem difficiles esse pharmacias, quinto sectionis quartæ. Tabidos non esse exercendos vomitoriis catharticis, octauo sectionis quartæ.* Denique *nec senes, vt nec pueros, supra modum purgandos esse, 42. sectionis septimæ*, & eiusmodi vniuersalia purgationum præcepta Hippocratica.

Habent etiam particularia de helleboro; vt *helleborum iis qui sanas habent carnes periculosum, quia conuulsionem inducit, decimosexto sectionis quartæ; prahumectanda esse corpora vberiore cibo & quiete ante veratri sumptionem, decimotertio sectionis quartæ.* Item *si voluerint helleborum magis purgare, corpus mouent exemplo nauigationis: vbi verò sistere, somnum conciliant & non mouent, decimoquinto sectionis quartæ.* Quibus cautionibus veri instructi Medici, vt & arte eligendi, præparandi, ac comparandi ritè medicamenta, nusquam funesta illa & calamitosa inducunt symptomata: quæ carnificinam potiùs Empiricorum, quàm Dogmaticorum θεραπείαν redolent, quorum & olim & nunc numerosa cohors per mortes hominum, variáque pericula lucrum sibi & vtilitatem comparant. Vidi ego, & audiui, dum ager Nemausensis peste sæuissimâ esset correptus, plureis ab eiusmodi Empiricis, exhibito Antimonio aut præcipitato, per hypercatharsin esse sublatos, quàm vi pestilentiæ ipsius. Sed tunc neces impunè exercere licet. Illis itaque relictis cum suâ imperitiâ, videamus quomodo sit interpretandus canon hic noster Prognosticus, vt ait Philotheus, quomodo & quàm certò si aliquando huiusmodi superpurgationibus ægrorum superuenire contingat, de salute aut morte præsagire possimus. Id autem commodissimè fiet, si priùs de conuulsione & helleboro ea dixerimus, quæ sunt scitu dignissima. Vos interim, (Auditores ornatissimi) vacuo me & attento admodum animo suscipite.

Σπασμὸς nomen, Latinis conuulsio, à Cornelio Celso neruorum distentio dicitur, aliúdque est quàm σπάσμα apud Hippocratem & authores Græcos, quamuis Arabici scriptores videantur confudisse. Et multi Interpretum Hippocratis hallucinati sunt, dum nescirent differentiam σπασμῦ & σπάσματος, vt in Coacis frequentissimè, in Aphorismis etiam, vt videbimus *Aphorismo vigesimoquinto huiusce nostræ sectionis.* Σπάσμα enim seu σπάσματα nihil aliud sunt Galeno, quàm vulsa aut auulsiones, quæ scilicet in neruosis partibus, aut fibris musculorum fiunt distentiones citra vulnerationem, vbi ex irruente ma-

teriâ distenduntur ac veluti conuelluntur. Quem affectum reponit Galenus in numerum solutæ vnitatis, *libro tertio, quarto & sexto methodi*, vúltque à recentioribus Medicis modò τίλματα, modò ῥήγματα dici, *commentario tertio in libro κατ' ἰητρεῖον*. Hippocrates *libro primo de morbis*, vult hæc spasmata nasci, tum ab externis, vt laboris contentione, lapsu & casu, luctâ, cursu, leuatione oneris, tum ab eis quæ intus sunt, verbi gratia, quando ex phlegmone systrophicâ musculi, exudante humore, & fibræ ipsæ replentur, & venæ redduntur ἀναδῶνες seu varicosæ: idque per appulsum vel tractum.

At longè alia est res σπασμὸς, conuulsio, aliud σπάσμα, auulsio scilicet. Cùm enim spasma semper à repletione fiat, conuulsionem ab inanitione etiam fieri posteà videbimus, nec sede etiam aut loco affecto conueniunt. Sciendum præterea, aliud esse σπασμὸν à motu conuulsiuo, quem Hippocrates σπασμώδεα πάθη vocat frequentissimè: In hoc enim laborat maximè & concurrit facultas; in conuulsione cessat, & à morbificâ causâ opprimitur. Aliud esse conuulsionem, aliud contractionem eam musculorum, quæ fit ab euentu, quando scilicet in læsione, scissione, resolutione vnius lateris, oppositum antagonistarum musculorum latus contrahitur & conuelli videtur, vt in percussione crotaphitarum recenset Hippocrates: Cuius rationem Anatomici ad huiusmodi musculorum, χιασμὸν & Andreocruciasmum referunt, καὶ τὴν ἀδελφίαν. Denique conuulsionem propriè dictam definit Galenus, affectum musculorum, cùm præter voluntatem ad capita sua retrahuntur, secúmque trahunt partes illas quibus inseruntur, *libro de tremore, rigore & palpitatione*. vbi omnes motus præternaturales persequitur. Quorum alij à causâ morbificâ sola, alij partim à facultate, partim à causa morbifica contendentibus fiunt. In conuulsione causam tantùm morbificam agnoscit, quæ facultate omnino deuictâ & deprauatâ motum hunc contra naturam ciet. Causam verò illam duplicem cum Hippocrates facit, *Aphorismo trigesimonono sectionis sextæ*, κένωσιν videlicet, & πλήρωσιν, *inanitionem & repletionem* conuulsionis primariæ dictæ; Ad quas refert inflammationem, refrigerationem neruorum, & alias omnes causas. Illius verò quæ motus potius est conuulsiuus quàm conuulsio, concurrente scilicet facultate, & cerebrum cum subiectis partibus retrahente, ad condolentiam & syntimoriam neruosarum partium refert, quam Barbari vocant non proportionatam ad materiam.

Porrò cùm multiplex sit & numerosa musculorum soboles, fit vt aliquando omnes videantur conuelli, aliquando quidam tantùm ad motum certæ partis destinati. Vnde illa diuisio apud Galenum, conuulsionis in vniuersalem & particularem. Vniuersalem rursus triplicem facit: Vel enim corpus vnà cum ceruice & capite in priora curuatur, & tunc dicitur ἐμπροσθότονος; vel in posteriora, & ὀπισθότονος vocatur; vel æquali robore in vtramque partem distenditur, totúmque corpus rigens rectà intenditur, qui τέτανος, rigor Celso appellatur. De quibus nos differentiis dicturi sumus, dum explicabimus *Aphorismum sextum huius nostræ sectionis*.

Particularis verò conuulsio, vel nomine caret proprio, vt in multis corporis partibus quæ conuelluntur; vel nomen est sortita, in oculis στραβισμοῦ, in mandibula τρισμοῦ, in ore κυνικοῦ σπασμοῦ, in pudendo σατυριάσεως, & huiusmodi. Atque hæc est Galeni de conuulsione ex Hippocrate desumpta doctrina. Est tamen hîc quòd nos subtiliùs γένεσιν conuulsionis perquiramus.

Dicamus itaque inprimis, conuulsionem esse propriè nomen symptomatis, quod in actione læsâ, deprauatâ nimirum positum est. Hæc actio est animalis, motus scilicet voluntarius προαιρετικὸς, ab animi facultate pendens, quam motricem appellamus, & in cerebro tanquam fonte collocamus, quicquid senserit Aristoteles. Porrò in his actionibus, quæ non sunt σύμφυλοι, ingenitæ & insitæ singulis partibus, vt naturales actiones ad nutritionem facientes, sed ἐπίῤῥυτοι & influentes. multa sunt consideranda. Sæpe enim continget, vt non affecto quodam instrumento motorio vel sensorio κατὰ τὴν συμπαθικὴν οὐσίαν secundùm corporalem illam & materialem compositionem, lædatur tamen illius actio ob διοίκησιν & œconomiam animalem immutatam. Sic oculus sæpe nullo neque similari, neque communi, nec organico morbo affectus, ritéque dispositus, si naturalem illius διάθεσιν consideres non videt, impacto humore crasso ad originem nerui optici. Sic luxatâ

xatâ vertebrâ lumborum, aut compunctâ, vel refrigeratâ tantùm, extremus pedis digitus bene & naturaliter se habens, moueri tamen aut sentire non potest. In eiusmodi igitur, vt in conuulsione consideranda anima, velut omnium actionũ in nobis indeterminata causa, cerebrum velut pars primaria, quâ vtens anima ad certas actiones determinatur, non tantùm in cerebro, animales scilicet & principes peragendas, sed etiam extra cerebrum, vi & facultate ab eo per spiritus, neruos intermedios demissa. Considerandæ item partes ministrantes cerebro, facultatem scilicet cum spiritu deferentes, vt nerui. Partes denique instrumentariæ ad hanc vel illam actionem exercendam dicatæ, vt ad motum musculi, in quibus bona & laudabilis dispositio secundùm triplicem & naturalem constitutionem, bonę actionis causa est, mala verò & præternaturalis, malæ.

Hîc verò mala est actio musculorum, quia non solùm debent contrahi, sed etiam flecti ac extendi, & in media figurâ, indolente scilicet remanere; cùm hîc perpetuò contracti & reuulsi sub extremâ figurâ remaneant. Oportet igitur malam esse in eis dispositionem, vel secundùm eorum naturalem constitutionem, vel secundùm animalem διοίκησιν, quatenus scilicet recipiunt aliquid à suo fonte ad motum peragendum. Atque vt meliùs pars affecta reperiatur musculi, sciendum est motum esse in eo actionem instrumentalem, non similarem, quia non tam à temperie, quàm ab ipsâ pendet conformatione, vt proinde tota musculi ex partibus compositio perlustranda sit, anne scilicet in aliquâ parte suâ sit læsus, hoc est, dispositio præter naturam sit posita, quæ deinde per accidens totius instrumenti actionem destruat, vt fit in inflammationibus; an in toto, quatenus scilicet pars est organica & instrumentaria. Partes verò musculi sunt caro, fibræ, venæ, arteriæ, tendines, nerui, ex quibus componitur.

Videamus igitur quæ harum in affectu conuulsifico patiatur. Primò animam esse immutabilem, impassibilem credimus; vt quamuis à diuino nostro sene, *Aphor.6. sect.2.* dicatur mens ægrotare in eis, in quibus adest causa dolorifica absque doloris sensu; tamen mentis nomine respexit ille & intellexit temperiem ac dispositionem cerebri. Non igitur accusanda anima aut facultas in conuulso, quæ nusquam oblædi potest. Cerebri verò velut fontis non est etiam in conuulsione accusandus affectus saltem primarius. Non posset enim introduci vel intemperies calida, frigida, sicca, humida, ad hunc affectum generandum, quin principes animæ functiones læderentur, vt apparet in phrenitide, catoche, apoplexia. Non mala compositio, quæ eas itidem violaret; Non solutio continui, quæ in cerebrum per hos affectus minimè cadit. Atque oporteret in omni conuulsione etiam particulari cerebrum oblædi, si perpetua conuulsionis causa esset in cerebro, quod tamen falsum esse quotidiana conuincit experientia. Quare affectus minimè est in cerebro tanquam in sede. Non negamus tamen conuulsificos motus contingere affecto cerebro, vel per condolentiam, vt puncto vtero, ventriculo, & neruosis, inflammato neruo: vel communicatâ materiâ, maligno scilicet flatu, vapore acri, à ventriculo, vtero, aut extremis partibus, veluti contingit per epilepsias & per purgationes à maligno medicamento factas, ac in hystericis passionibus. Sed hæc non est conuulsio, quâ de nunc agimus, quamuis deinceps nobis futura sit in vsu ad explicationem nostri Aphorismi. Verùm de eâ disserimus, quæ non est passio, aut fiens morbus, sed factus & inhærens.

Hic cùm non consistat in cerebro, reliquum est, vt vel in neruoso tractu, qui spiritum vehit cum imperio principis facultatis, vel in ipsum musculum inserto tantùm, vel in toto musculo: partes enim alias musculi, vt sunt venæ, arteriæ, fibræ, caro, tendines, non affici primariò patet, quia iam illos affectus σπάσματα, auulsiones, ex Hippocrate & Galeno vocauimus ac distinximus. Et quamuis contractio illa sit totius instrumenti vitium, nimirum musculi; non tamen hoc quærimus nunc, sed in quâ potiùs parte hæreat huius symptomatis morbus, causa scilicet illius immediata, quæ cùm non sit in toto musculo, non in venis, arteriis, carne, fibris, tendinibus, non in ipso cerebro: superest vt sit vel in toto neruo à cerebro aut spinali medulla in musculum perreptante, vel in eâ nerui parte quæ ipsi musculo inseritur, vel in vtraque. Puto ego esse in vtraque, & in tractu, & in neruo inserto. Primò, quia nerui cùm non omnes rectà in musculos inserantur, sed aliquando obliquè, aliquando per media, semper tamen per conuulsiones retrahuntur musculi versùs suum principium ac originem, ratione tractus illius ner-

uosi, qui est ad superiores partes cerebrum versùs. Secundò, quia non est credibile per magnas repletiones solam nerui partem insertam humore fluente saturari, aut per siccitates exinaniri, sed etiam superiores. Denique quia partes sunt continuæ.

Inuentâ sic sede affectâ, sciendum pariter quis sit in eâ affectus siue morbus dolorifici huius symptomatis causa; cuius essentia non tam posita est in motu, quàm in eius priuatione, quo tunc priuata pars videtur quiescere, vt in tonico dicto motu, quamuis tunc maximè laboret. Affectus ille siue morbus Hippocrati, *Aphorismo citato*, ad intemperiem refertur duplicem, humidam scilicet & siccam, quarum illa sit materialis & replens, organi dispositionem suâ quantitate immutans: hæc verò sine materiâ, ex priuatione humidi substantifici neruosi, & eius resiccatione. Ad quam rem percipiendam adducit Galenus exemplum accommodatissimum fidium & chordarum, quæ neruosæ substantiæ maximè respondent. Hæ nimiâ humiditate imbutæ distenduntur in latum, quantumque illi dimensioni accedit, tantum longitudini decedit; arefactæ verò contrahuntur, depasto scilicet proprio humido, quo res siccæ dilatantur & extenduntur accommodatissimè.

Sic igitur per decubitus, (quos variæ causæ generant, crapula, ebrietas, suppressi menses; excitant frigus externum, calor, & huiusmodi) & rheumatismos pituitosæ, copiosæ, crassæ potissimùm & lentæ materiæ; sanguineæ, saniosæ, ab aliis partibus in neruos, factâ eiusmodi repletione conuellitur & retrahitur musculus, contracto suo neruo versùs illius originem.

Verùm dicet aliquis, hæc repletio & paralysin & spasmum crearent, qui sunt contrarij affectus, alius enim in τάσει, contentione scilicet; alius in λύσει, solutione positus est: Respondendum in paralysi non esse eam repletionem, quæ ad tensionem istam requiritur, sed potiùs madefactionem ab humore liquido, quamuis crassior aliquis in superioribus partibus esse possit, qui spiritus intercipit, sed non tantus, vt distendere valeat.

Sic exsiccatis & exhaustis, violenter & subitò, non sensim vt per febres hecticas, humoribus neruorum per ardentes febres, purgationes nimias, & cætera huiusmodi exhaurientia, fit vt venis exinanitis, & ab omnibus partibus rorem illum alimentarium depascentibus, depauperentur nerui, & ob natiuam siccitatem exsucti, distendantur citiùs, simulque secum musculos conuellant, funestis ægri rebus, vt posteà videbimus.

Atque hæc erant de sede affectâ, genere affectus, causisque conuulsionis dicenda, non ex triuio, sed mediis Medicis laribus repetita: contra quæ scio multa obiici. Sed quia vel parum sunt valida, vt ex suprà dictis facilè solui possint; vel quòd hic docendi modus aphoristicus, tantam digressionem non pateretur, relinquimus, vt de elleboro atque elleborismo dicamus.

In hac autem elleborismi explicatione, non persequemur purgationum superpurgationumque generalem tractatum, quem meditamur & remittimus ad Aphorismum huius sectionis quartum. Sed breuiter & compendiosè aliquid de elleboro, ac per illum purgandi ratione veteribus vsitatâ dicturi sumus.

Dioscorides, quem Galenus semper plurimi fecit inter eos qui de materia medicamentaria scripserunt, duplicem facit elleborum, album scilicet & nigrum, album ad vomitiones magis, nigrum ad deiectiones, & humoris melancholici expurgationes; vnde antiquo dicterio furentes sine febre, desipientes, melancholici, amentes, ac etiam amantes, si oblæso cerebro ad affectum ἔρωτιν dictum peruenissent, Anticyram remittebantur, vbi magna ellebori nigri & laudatissimi copia succrescebat. Describit autem Dioscorides vtrumque elleborum, tanquam medicamentum acre, erodens, feruidum, malignum, quod multâ & diligenti cum cautione sit exhibendum. Vnde etiam *libro* 6. in censum venenatorum reponit, quæ quamuis ferendi auxilij causâ tradantur: non minora tamen exteris venenis pericula sæpiùs adferunt: præcipuè album suffocationis seu strangulatus metu.

Sciendum porrò apud Hippocratem, ellebori simpliciter dicti nomine veratrum album significari, cum adiectione nigrum, vt metipse Galenus interpretatur *comment. in hunc Aphor. & in* 14. 15. *&* 16 *sect.* 4. *& lib. de fracturis*, vbi, & *Aphor.* 13. *lib.* 4. ellebori in numero multitudinis seu plurali, veratrum album indicat ad ciendos vomitus potentissimum. *Libro* autem *de vict. ratione in acutis*, vbi agit de medicamentis deiectoriis in pleuritide cuius dolor ad hypochondria pertingit: quæ ἐλλήλατα appellat;

pellat; *Non ego, inquit, noui meliora, quàm sit peplium & elleborus niger: hic autem facilius & felicius purgat peplio.* Itaque elleboro nigro ad deiectiones non habebat melius catharticum, vt albo ad vomitiones, quamuis permulta alia nouisset, vt ex eius scriptis est colligere. Purgat enim sesamoeide, *lib. de vict. ratione in acutis*, cocco Gnidio & tithymalide, *lib. de intern. affect.* hippophais succo, scammonio, thapsiæ radice, cneoro, lapide magnesiæ, daphnoeide, cucumere syluestri, tithymali succo. Nec ignorauit mitiora, vt agaricum, mercurialis succum, *lib. 7. epid.* carthamum, *lib. 2. de diatá.*

Verùm, vt optimè diuinus Hippocrates ait, *Quemadmodum in debilibus morbis non oportet exhibere medicamenta fortiora, sic in fortibus ac contumacibus vtendum validis ac potentissimis expurgantibus*, inter quæ elleborus primatum videtur obtinere, quoties medicamentum μοχλικὸν, quasi dicas Latinè *vectiarium*, expetitur, quod attrahendo atque ciendo, vim omnem superet symptomatici omnis motus naturam eximiè lacessentis.

Ex elleboro itaque fit elleborismus, medicata scilicet potio, cuius omnes cautiones tradidit *libello ad id dicato* Hippocrates, *& libro de vict. ratione in acutis.* Ratione morbi, contumacis scilicet & rebellis, à pituita crassa viscida, aut à melancholia geniti, cui non sit coniuncta febris, saltem magna. Ratione temporis cauet æstatem & hyemem, vere & autumno, tempestatibus scilicet ad expurgationes aptissimis, elleborismos propinat. Non pueris, mulieribus, senibus, gracilibus admodum, aut delicatis, sed robustis & carnosis. Prætereà corpus ipsum expurgandum præparat & disponit, humorem etiam seu materiam excludendam cathartico, & ipsum veratrum. Corpus quidem præparat antè & post sumptionem. Antè vult præhumectari multo cibo & quiete, *Aphor. 13. sect. 4.* vult etiam balneo relaxari, *6. epidem.* fluidum fieri, *9. sect. 2.* fomentis vti, *lib. 1. de morbis mulierum.* Post sumptionem, si velit multum purgare, mouet: si compescere, somnum conciliat & non mouet, *15. sect. 4.* vtiturque post aliquot dies balneo. Materiam verò purgandam præparat, vt crassam, viscidam, tenuantibus, incidentibus, detergentibus: hinc frequentissimæ illæ apud Hippocratem, aquæ mulsæ, oxymelitis, melicrati, ptisanæ descriptiones. Denique ipsum veratrum ante administrationem præparat, & certâ quadam quantitate propinat, vt *lib. de affect. intern.* veratri nigri obolorum v. pondus in vino dulci bibendum dat. *Libro* verò *de vict. ration. in acutis*, iubet medicamenta boni odoris peplio & elleboro permisceri, daucum, cuminum, anisum; quia, inquit Galenus, cùm purgantia omnia medicamenta, propriè scilicet dicta, ventriculum & præsertim os ipsius, quod maximè tum neruosum, tum sensile existit, affligant lædantque, ob id εὐωδῶν καὶ ἀρωματικῶν mixtio excogitata est, ne sola sinceraque illius vis orificium tangat ventriculi. Nostri & recentiores multas veratri præparationes & mixtiones deinceps excogitarunt, vt vnicuique videre licet in illorum libris; Dioscorides vult à Philonide Siculo Ennensi accuratè descriptas. Sed nobis satis sit hæc de elleboro ac elleborismo dixisse, ad Aphorismi istius intelligentiam, ad quam propiùs iam accedamus.

Vult Hippocrates ab assumpto elleboro conuulsionem aliquando contingere, & si contingat, esse signum mortale; signum scilicet ἐπιγενόμενον, superueniens, casuale, & præter eius qui propinat, aut assumit, institutum: Nequis inter ἀχώριστα, inseparabilia, aut συνεδρεύοντα, concurrentia, reponendum putet. Quæ calamitas mehercle Medico, vt inquit Hippocrates *lib. de purgantibus*, turpis est, medicamento purgante dato hominem occidere.

Conuulsio autem ista, quæ est ἐπιγενομένη elleboro, vel fit ὑπὸ ἐλλεβόρου, ab ipsius malignitate, acrimoniâ & venenositate malè correcti & præparati, quâ percellitur ventriculus, eiusque orificium in primis, quod est acerrimi sensus, vt νευρωδέστατον, proptereáque cerebro συμπαθέστατον ob generis societatem. Vel ἐπὶ ἐλλεβόρῳ, vt est *in Coacis*, super elleboro venit, quando elleborus catharticâ suâ vi proliciens efferum & infestum humorem, fit translatio ad cerebrum maligni humoris vel vaporis, vnde συνλυπορία & condolentia ex communicatâ materiâ accidit. Ad quas duas ellebori actiones, sequitur cerebri concussio & vibratio, perculsi re molestâ & graui, sicque conuulsifici motus, non vera conuulsio, contingunt. At ἐπὶ ἐλλεβόρῳ dum agit elleborismus, suaque vi potentissimâ humiditates totius corporis, vt in iis qui sanas habent carnes, cerebri potissimùm fundit, & in radices ac propagines neruorum adducit, fit repletio, quæ conuulsionis propriè dictæ est causa, tetanicæ, emprosthotonicæ, opisthotonicæ.

Sic alia est conuulsio, quæ fit ἐξ ἐλλεβόρου, cuius hîc meminit Hippocrates; post

elleborum

elleborum scilicet, hoc est, non ratione ipsius ellebori, qua est malignitatis particeps; non ratione humoris efferi in ventriculum suâ vi adducti; non in neruorum propagines fusi: sed peracto suo munere propter hypercatharsin & superpurgationem, quâ exhaustum & depopulatum suâ humiditate corpus violenter arescit, præcipuè autem nerui, vt partes inter alias sicciores arescunt & rigent morituro. Primi duo modi conuulsionis, mali quidem sunt, & præter institutum purgantis, sed faciles, vt qui causam habent fugacem & momentaneam, quemadmodum etiam 1. *prorrhet.* Quæ cadunt in hystericas (ex proritatione scilicet) conuulsiones sine febre, faciles. Tertius verò modus veræ conuulsionis à repletione neruorum, dicitur ab Hippocrate *in Coacis* ὀλέθριος perniciosus: In tanto enim humoris decubitu periculum est maximum, ne ægri occumbant, priusquam à calore natiuo absorberi & dissipari possit. Quartus autem omnium funestissimus, & proinde hîc ab Hippocrate θανάσιμος, lethalis vocatus. Quæ enim spes est vitæ, quando tanta facta est è naturali statu egressio? Quæ ratio restituendi humidi illius primarij, cùm etiam sicca intemperies sit omnium contumacissima curatu, & propter humidorum debilem actionem, & siccorum summam resistentiam? Annon difficilis planè vel potiùs impossibilis eius redintegratio & ἐπανόρθωσις, quando & firmiter in partem solidam fixa est conuulsio, & partes velut arctissimo quodam vinculo constrictas tenet, quarum officio carere vita non potis est; vt prætermittam interim doloris acerbitatem, & causæ morbificæ inexpugnabilem contumaciam.

Hi autem quatuor modi conuulsionum, qui elleborismos comitantur, aliquando & alias violentas purgationes, ita distinguentur; quia duo primi modi fiunt cum motu & conuulsoriâ passione: duo verò postremi sine motu cum rigiditate, quorum is, qui à repletione fit, suppressionem potiùs purgationis; qui ab inanitione, superpurgationem consequitur. Concludamus igitur cum Hippocrate (Auditores ornatissimi) & ex præmissis inferamus: Quæcunque talem lapsum significant à statu naturali, vt nullo modo restitui possint arte aut naturâ: & quæcunque abolitam actionem in nobis ad vitam necessariam ostendunt, ea mortem significant. At conuulsio omnis quæ ad ellebori superpurgationes consequitur, (non enim quæuis conuulsio lethalis simpliciter, imò aliquando bona, vt *in Coacis* soporosæ cephalalgiæ superueniens) talia demonstrat, vt nos probauimus. Quare mortem præsignificat, est θανάσιμος, lethalis, quod fuit demonstrandum.

APHORISMVS II.

Ἐπὶ τραύματι σπασμὸς ἐπιγενόμενος, θανάσιμον.

Super vulnere facta conuulsio, mortalis.

HIc Aphorismus bis repetitur in Coacis prænotionibus, libro primùm secundo, tractatu de tremore, palpitatione & conuulsione: Σπασμὸς ἐπὶ τρώματι, θανάσιμον. Libro verò tertio, tractatu de vulneribus capitis, ἐπὶ τρώματι σπασμὸς ἐπιγενόμενος, θανάσιμον, vbi ille semper pro τραύματος nomine τρῶμα vsurpauit. Nos secundùm propositam methodum, aggrediamur explicationem huius Aphorismi, in quo vult Hippocrates, conuulsionem factam super vulnere, malis ac funestis ægri rebus apparere. Cumque superiore Aphorismo dictum sit abundè de conuulsionis essentiâ, differentiis, causis, partibus affectis, in hac nostrâ diexodo, de vulneribus & signis ægrorum mortiferis agemus, antequam ad particularem ἀπόδειξιν & causarum redditionem huiusce propositi Medici veniamus: quod vt & superior canon prognosticus, est ad Medicinæ partem σημειωτικὴν referendus.

Siue igitur τρῶμα, siue τραῦμα, legatur, parum interesse existimo, quandoquidem vulnus etiam Latinis generaliore significato omnem ab externâ violentiâ noxiam designat, siue sit ea cum manifesta solutione continui, siue cum contusione & attritione tantùm: quod τρῶμα videtur significare Hippocrati, *lib. de vulner. capitis*, & Galeno, *comment.* 5. *in lib.* 6. *epidem.* Item *comment.* 2. *in lib. de articulis*, percussiones ingentes, ad quas sequuntur ecchymoses, luxationes, fracturæ, fissuræ, rupturæ, solutiones

nes in partibus parenchymosis & musculosis, τρώματα Ionibus appellantur. Atqui malunt τρώματα, ingentes tantùm & maiores plagas significare, cùm τρώματα omnes complectantur. Philotheus contrà reuocat ad puncturas tantùm & vulnera acuto telo inflicta, νύγματα Græcis dicta, quibus nerui potissimùm configuntur conuelluntùrque. Quicquid sit, vult Hippocr. in vulneribus superuenientem conuulsionem, funestam esse: τὸ ὅτι, quòd ita sit, certissimum est, & quotidianâ eorum qui τραυματίας seu τρωματίας morientes viderunt, experientiâ confirmatum. Τὸ διότι igitur, quare ita fiat, discursu rationis, & appositione causarum sciendum est.

Vulnus itaque cùm sit sub tertio morborum genere, communi nimirum partibus similaribus ac dissimilaribus, vt vult Galenus 3. *Method.* definitur propriè sumptum, continui solutio in mollioribus partibus, recens, cruentum, & sine pure, à causâ externa. Quo nomine distinguitur ab vlcere, quod vt & ab internâ plurimùm causâ, humore scilicet erodente pendet, sic etiam cum pure, virulentiâ, vel sanie est. Latè sumptum vulnus, vt & hìc ab Hippocrate vsurpari videtur, est genus ad omnem solutam vnitatem, cui subest τρῶμα, ἕλκος vlcus, ῥῆγμα ruptura, luxatio, σπάσμα auulsio, dilaceratio, νύγμα punctura, fissura, θλάσμα contusio, τερηδὼν seu caries ossis, cæteráque eiusmodi. Quorum differentiæ sunt variæ multiplicesque apud Hippocratem & Galenum. A tribus tamen potissimùm capitibus repetuntur. Nimirum à naturâ particularum, in quibus consistunt. Ab essentiâ ipsius vulneris, & à complexu symptomatum, quibus iunguntur vulnera.

A naturâ igitur partium, vulnera alia dicuntur esse in parte similari, alia in dissimilari. Similari molli vel durâ, aut mediocri. In mollibus, vt carne aut pinguedine; in duris, ossibus, cartilaginibus, ligamentis ossium; mediocribus, membranis, neruis, tendinibus, venis, arteriis, cute. In quibus certissimum est, vulnera ea quæ in partibus duris fiunt, periculosiora difficilioraque curatu quàm mollibus, propter maiorem in illis fabricæ suæ apparatum. In eis etiam quæ acerrimo sensu præditæ sunt, maius imminere damnum, quàm eis quæ nullo aut paruo, vt in vulnere neruosi generis, cui & propter continuitatem, & generis similitudinem maximè est συμπαθέστατον cerebrum. Quæ autem vulnera dissimilaribus aut organicis partibus contingunt, vel fiunt in parte principe, vel principi ministrante & ad vitam necessariâ, officia scilicet planè vitalia habente efficiendo vel inseruiendo, vel non ad vitam omnino necessariâ & viliori. In principe parte esse dicuntur, quæ cordi, cerebro, hepati infliguntur, de quibus dixit Hippocrates *lib. 2 prorrhet.* esse ex necessitate lethalia, si notabilem habeant magnitudinem. In partibus ad vitam quidem necessariis, sed minùs præcipuis esse intelliguntur, ea quæ in asperâ arteriâ, œsophago, pulmone, ventriculo, intestinis, liene, renibus, vesica, venis arteriisque crassioribus, vt *in Coacis*, vnde excitatur hæmorrhagia ἄπαυστος, & id genus reliquis resident. Quæ mortalia quidem sunt, at non simpliciter & necessariò, sed cum quadam restrictione, certisque conditionibus, vt eleganter docet Galenus *comment. in Aphor. decimum octauum sectionis sextæ*, vbi ait Hippocrates, lethale esse si discissa, non tenuiter aut leuiter fuerit vulnerata vesica; (hinc *in Coacis* μεγγάλας πλήγας.) cerebrum, cor, diaphragma, aliquod ex tenuibus intestinis, ventriculus vel iecur. Quæ verò vulnera, viles omnino partes occupant nullius sunt periculi, si à partibus indicationem sumas, contrariorum enim contraria sunt consequentia. Vnde istud Hippocratis proponentis damna, quæ eiusmodi partium vulnera consequuntur: *in Coacis*, illi perraro intereunt, qui sauciantur, vbi nulla est pars corporis partium prædictarum, vel absunt ab eis longissimè; habent tamen sua incommoda, vt *Aphorismo* 58. *sectionis sextæ. Si omentum procidat, necesse est putrescere*, & *in Coacis*; *Qui sauciantur neruis*, id est, ligamentis insignibus, *hinc fere claudicant, si obliquè illatum sit vulnus.* Idem accidit cæsis capitibus musculorum. Item visu hebescunt à vulnere, quibus in supercilium & paulò suprà illatum est, vel ob prolapsum palpebræ, vel quia resudat ichor in oculum: *Aphorismo decimo nono sectionis sextæ. Cùm dississum fuerit os, aut cartilago, aut neruus*, id est, *ligamentum, aut bucca, vel præputium, neque augetur, neque coalescit*, intentione scilicet primâ, vt loquuntur Chirurgi, sed secundâ, substituta substantia quadam simili, non eadem, in locum deperditæ, vt in ossium callo & ferruminatione.

A naturâ vulnerum seu essentiâ ipsâ, variæ etiam petuntur differentiæ: Et

quacunque tandem in parte fuerint, quædam magna, alia parua, quædam mediocria dicuntur: Magna quidem, quæ ingens partis ſpatium quantitatemque continent, & quæ facta magna diacope vel apocope, vnitatem illius inſigniter diſſoluunt; hæc videntur periculoſa, mortemque portendere ingenti illa diuiſione, vt docet Galenus, *comment. in Aphor.* 18. *ſect.* 6. Parua verò & mediocria per ſe non videntur tantum terrorem adferre, niſi fuerint in capite, vt eſt apud Hippocratem, in quo etiam leuiſſima vulnera mortem ſæpiſſimè intulerunt ob ſciſſuram interiorem, aut cerebri concuſſionem, quæ multos è medio etiam non cogitantes ſuſtulerunt; Aut niſi fuerint in neruo aliquo, qui punctim vulneratus, ſæpiſſimè conuulſionem, phrenitidem, febrem, mortem denique intulit; Aut in capite vel cauda muſculi alicuius tendinoſi: Nam in capitibus muſculorum, nerui muſculis adnaſcuntur, ex finibus autem chordæ oriuntur. Et in illis fiunt τρώματα illa ἰσχυρὰ καὶ πονηρὰ ab Hippocrate dicta, fortia & praua, *Aphoriſmo ſexageſimo ſexto ſectionis quintæ*, vt interpretatur Galenus, maximeque conuulſifica & κακοήθεα. Porrò ex figura teli vulnerantis & vulneris, petuntur differentiæ vulnerum, quæ ad ipſam eſſentiam referuntur, atque ex ſitu. Vnde dicuntur longa, lata, anguſta, ſuperficialia, profunda, æqualia, inæqualia, obliqua, recta, rotunda, ſerrata, adunca, & cætera huiuſmodi. Inter quæ profunda vulnera reſpiciunt potiſſimùm interiores partes, quæ ſiue cæſim, ſiue punctim ſaucientur, non niſi cum periculo ſauciantur, ex Aphoriſmis iam à nobis citatis. Confoſſum ex. gr. pectus acutiſſimo telo, è regione ſiniſtræ mammæ; ſanguine multo & feruentiſſimo erumpente cum arteriarum collapſu, pallore, ſyncope, ſudore frigido, cor vulneratum ſignificat, & proinde moriendum eſſe ægro, non tam quà magnum vulnus, ſi eius eſſentiam ſpectes; quàm quòd profundum. Idemque dicendum de vulneribus profundis alias intus poſitas partes, cerebrum, iecur, pulmonem, ventriculum, inteſtina, diaphragma, veſicam, lienem, renes penetrantibus, ſuiſque propriis ſignis internoſcendis. Item inter differentias vulnerum ab eſſentiâ petitas, vulnera, vt & vlcera rotunda aliis figuris perículoſiora habentur, & proinde permutanda, vt docet Hippocrates inſigni illo contextu, qui habetur *lib. de vulner. capit. Orbiculata*, inquit, *vulnera ac plurimùm ſubcaua, etiam ipſa reſecare oportet, circulo diuiſim inciſo ſecundùm longitudinem, pro hominis naturâ, vt vulnus fiat longius, &c.* Quod optimè apparet in vulneribus hodiernis ſclopetorum, quæ & ob rotunditatem ſphærulæ illius plumbeæ, maiorem cõtuſionem confractionemque inferunt, quàm ſi alterius eſſent figuræ; & ob ſubcauitatem illam hîc ab Hippocrate notatam, grauiſſima inuehere ſolent ſymptomata, ſinus, fiſtulas, vlcera maligna, gangrænas, ſphacelos, & ſæpe citiſſimam mortem, etiam per thoraces ferreos ſolidiſſimos, quod antiquis temporibus non contingebat. Sed hæc eſt ſæculi noſtri miſeria.

Denique differentiæ vulnerum petuntur ab ipſis ſymptomatis ſeu concomitantibus morbis: hinc vulnera cum tumore & ſine tumore dicimus. Extatque Aphoriſmus elegantiſſimus 65. *ſect. noſtra quintæ*, vbi vult Hippocrates, in vulneribus quando apparent tumores, rarò conuelli aut inſanire, & ſi euaneſcant, multa inſtare pericula. Dicuntur vulnera cum inflammatione, contuſione, eryſipelate, pruritu, dolore, cum conuulſione, inſaniâ, paralyſi, ſyncope, hæmorrhagia, malignitate & κακοήθεια. Quæ omnia augent periculum in vulnere pro magnitudine ſuâ & violentiâ; vt eruditè docet Galenus, *lib.* 3. *meth. med.* morbum magnum & periculoſum dici triplici reſpectu, partis ſcilicet affectæ, magnitudinis ipſius affectus, & ſymptomatum complexus. Atque in iudicio vulnerum diligenter ſpectandus eſt contextus ille Hippocraticus 2. *prorrhet. Qui de vulneribus*, inquit, *cognoſcere volet, quemadmodum ſingula finient primùm oportet ideas & ſpecies particulares hominum ſpectare, quæ ſe meliùs aut deteriùs habent ad vulnera. Deinde ætates in quibus faciliùs curantur; item partes corporis habere perſpectas, quomodo aliæ aliis differant, & alia omnia tam bona vel mala, quæ vulneribus ſuperuenire ſolent.* Ex quibus omnibus cognitis ſciet ille quem exitum ſint habitura, ſecùs minimè: & dies criticos obſeruare, in quibus bonæ vel malæ mutationes contingunt.

Ecce quomodo velit Hippocrates, in vulneribus naturas particulares, ætates, locos affectos ſpectari: quamuis enim ea quæ iam à nobis ſunt commemorata, veritatem in pluribus obtineant, tamen ipſo ibidem docente Hippocrate, omnibus cuiuſuis generis vulneribus etiam minimis, & in viliſſimis partibus, mori contingit, tum ob particularem conſtitutionẽ, tum ob vniuerſalem, vt ob malam fortaſſis cæli ac ſoli conditionẽ, ob venenata tela, quibus Alexandri milites ferè omnes apud Indos perierunt.

Sic

Sic Theodori filius 7. *epidem.* ex denudatione iuxta os nullius momenti, vigesima tertia die periisse affirmatur. Sic Harpali filius luxato pedis pollice atque reposito, vbi dolor remisisset, ex agro rediens in conuulsionem incidit, tertioque die mortem obiit. Thrinon autem ex vlcere in malleolo in opisthotonon vi pharmaci erodentis incidens decessit.

Contrà ingentia vulnera in aliis naturis vidit sanata Hippocrates, in historia Beli, qui in dorsum percussus, ita vt spiritus multus per vulnus cum strepitu prodiret, sanguisque copiosus funderetur, congruis tamen auxiliis sanus euasit. Galenus vidit in Smyrna Ioniæ, puerum ad alterum vsque anteriorem cerebri ventriculum vulneratum atque sanatum, 8. *de vsu part.* & *comment. in* 18. *Aphor. sect.* 6. Item 7. *administrat. anatom.* vidit Marulli puerum, cui ex ossis pectoris sideratione, nudatum cor apparuit, & ipsum cordis inuolucrum contagione putrefactum, qui præter Galeni spem breui curatus fuit. Vt verè dictum sit ab eodem Galeno 10. *meth.* robustas vires omnia ferre, imbecillas à minimis etiam offendi. Sed nos ea quæ vtplurimùm ita sunt, in asserendâ veritate ista aphoristica consectamur, ac proinde ea vulnera lethum maximè adferre existimamus, quæ & secundùm essentiam, partem affectam, ac sæuitiam symptomatum, magnitudinem repræsentant. Inter symptomata autem vult Hippocrates noster hoc Aphorismo, conuulsionem ἐπιγινομένην esse signum mortale. Nos causas explicabimus, si prius dixerimus aliquid de signis mortalibus in genere, quoniam nihil est frequentius in his Aphorismis, quàm mortale, perniciosum, malum, & similes huiusmodi notæ terrificæ; quæ non parum legentibus negotij facessere possunt. Nos rem istam quàm breuissimè expediemus.

SIGNA. Bene dictum est à Philosophis, nihil esse in intellectu, quin prius fuerit in sensu, cùm ab eo omnis cognitionis & discursus intellectualis certitudo proficiscatur. In Philosophia rerum superiorum, inferiorumque cognitio, quamuis procul à sensibus nostris sit remota, pendet tamen à certis signis & coniecturis, quæ sensuum ope & ministerio eliciuntur. In Medicinâ autem nostrâ, quæ maximè est coniecturalis scientia, dum morborum causarumque morbificarum naturam & euentus exploramus, id per signa facimus & certas notas, quæ sese sensui offerentes suppeditant intellectui fomenta, ex quibus ille eorum quæ intus latent, neque sensuum ope deprehendi possunt, cognitionem rimatur & artificiosè explorat. Quæ sæpius obseruatione ac memoriâ confirmata & rationis scrutinio explorata, vocantur signa seu indicia Medica, eamque Medicinæ partem constituunt, quæ Σημειωτικὴ dicitur, quæ primùm vniuersaliter & quasi in genere signa omnia proponens, salubria, insalubria, & neutra, quibus triplicis illius in homine constitutionis status præsens, præteritus, & futurus internosci & prædici possit. Posteà in singulorum particulari enumeratione versatur. Atque vt salubrium signorum doctrina, in tractatum de sanitate ὑγιεινὸν referenda, neutrorum verò ratio & natura duobus extremis cognitis facilè dignosci potest, & ad ipsam adhuc ὑγιεινὴν à Medicis refertur; Sic ægra seu morbosa signa potissimam Σημειωτικῆς partem explere videntur, & maximè ad Medici & Medicinæ dignitatem facere, cùm sine illis neque διάγνωσις, neque πρόγνωσις, nec θεραπεία ritè exerceri possit.

Porrò signi nomen latiùs patet apud Medicos quàm Philosophos, qui videntur tantùm ab effectis signa desumere, vt quando ex fumo flammam subesse iudicant; Medici verò non solùm ab effectis, vt ex delirio affectum cerebri; sed etiam à causis, vt ex vomitu bilioso febrem tertianam; & ab eis quæ ab eadem causa proficiscuntur cum re signata, vt ab ictero inflammationem hepatis. Denique ab ipsa rei essentia signa ducunt, magnitudine vel paruitate scilicet, specie, more, & motu morbi, causæ morbificæ & symptomatum. Item à nobilitate & ignobilitate suscipientis, partis scilicet affectæ. Ita vt signum sit Medicis, quicquid potest aliquid eorum significare, quæ fiunt in nostro corpore, vel signum Medicum est nota manifesta & sensibilis, ex quâ cognoscitur alterum quiddam latens & obscurum. Illud enim significare, vt interpretatur Galenus, nihil aliud est quàm vnum ex alio quasi admonere: Quæ tacita admonitio fit ex comparatione significantis cum significato per discursum intellectus.

Significantia verò ista vel perpetua & necessaria sunt, pendentia ex demonstratione καὶ ἀκολουθίας λογικῆς: & tunc τεκμήρια seu indicia dicuntur: Vnde illa τέκμαρσις ab Hippocrate decantata *initio libri de vict. ration. in morbis acutis*, quæ fit per signa syllogistica. Alia verò neque perpetua, neque necessaria sunt, sed ex sola τηρήσει & obseruatione orta, quæ σημεῖα tantùm seu εἰκότα appellantur Gal. *comment.* 3.

in lib. prognosticũ. Sub primo genere videntur ea reponenda, quæ à Medicis ἀχώριςα, παθογνωμονικὰ, χαρακτηριςικὰ dicuntur, quasi dicas inseparabilia, ideam, speciem, ac characterem morbi referentia, qualia sunt in pleuritide febris acuta, tussis, spirandi difficultas, punctio lateris. Sub secundo verò genere reponuntur, quæ γνωρίσματα, ἐπιφαινόμενα, συνεδρεύοντα, καὶ ἐπιγινόμενα superuenientia iam facto morbo, dicuntur Hippocrati, & quæ aliquando apparent, aliquando etiam non comitantur: talis est dolor in pleuritide ad iugulum vel hypochondria pertingens: in febre ardente conuulsio aut delirium, & similia.

Rursus hæc omnia signa morbosa, vel sunt διαγνωςικὰ, vel προγνωςικὰ: Διαγνωςικὰ, quæ, vt docet Galenus *comment. 1. in prognost.* præsentium cognitionem adferunt, morbi scilicet, morbificæ causæ agentis, symptomatum apparentium, & partis affectæ: quæ eleganter est persequutus Galenus, libro illo aureo qui primus est de locis affectis.

Προγνωςικὰ verò præsciam illam significationem continent, quâ prædicimus prænoscimusque in morboso statu. Idque, vt eleganter habetur *comment. in Aphor. 12. sect. 1.* salutem vel mortem prædicendo, cruditatem & coctionem prænoscendo, & crises, lyses ac morborum, causarumque morbificarum μεταςάσεις præsagiendo: ita vt triplicia sint signa illa prognostica, decretoria scilicet, cruditatis & coctionis, ac salutis & mortis. Signa κρίσιμα sunt, quæcunque subitam mutationem & in morbo turbationem, aut paulatinam solutionem, vel etiam transpositionem indicant. Sunt autem duplicia, quædam enim & causæ & signa sunt simul, hoc est, significant & efficiunt iudicium, vt hæmorrhagia, sudor, vomitus, alui profluuium. Alia signorum tantùm rationem obtinent, vt vigiliæ, δυσφορία, oculorum turbatio, scintillæ, lachrymæ, aurium tinnitus, labri inferioris agitatio, nausea, & similia: Decretoria hæc non initio morbi, sed posteà apparent.

Signa verò cruditatis & concoctionis materiam ipsam morbificam magis respiciunt, & vt in principio morbi omnia cruda, sic in progressu concocta esse debent: & prout cruda aut cocta fuerint magis, tum morbi tempora ostendunt, tum remediorum rationem, iudiciique spem immutant.

Restant signa salutis & mortis, quorum causâ tot à nobis dicta de signis fuerunt: quæ vt in principiis morborum vix apparent, sic procedente morbo magnam requirunt Medici curam & attentionem, vt in hac veluti specula positus, morborum euentus prænoscere possit, & ne mortis reus aut author habeatur quam non prædixerit. Signa hæc salutis & mortis οἰκεῖα domestica & propria: (Relinquo enim hîc ea quæ per accidens & secundariò duci possunt ex coctionis & cruditatis, ac decretoriorum significatione, item ea quæ minimè sunt artificialia, sed ex quodam euentu deprompta, vt pustula illa nigra Auicennæ in genu apparens, lenticula in gutture, & similia.) Hæc, inquam, signa propria petuntur à quatuor potissimùm fontibus, specie scilicet morbi, more, motu, & magnitudine.

Species morbi similaris, organici & communis, ad salutem aut mortem iudicat: nam morbi vtplurimum organici, nisi aliud illis sit adiunctum, vix necem inferunt: similares verò & solutiones continui maximè possunt ad vitam tollendam.

Mos morbi est certa quædam qualitas morbis adiuncta, quâ nunc præter suam naturam sæui, modò mites apparent: Sic sæpiùs tertianæ pestilentes malè morigeratæ apparent; sic pleuritis mali morigerata, aliquando paruam inferens noxiam corpori. Vnde ab Hippocrate tam sæpe morbi εὐήθεις, κακοήθεις appellantur, & de εὐήθει bene, de κακοήθει malè sperat.

Motus morbi est violentia vel remissio, acceleratio aut tardatio, extensio vel contractio singulorum temporum & circuituum morbi. At morbi violenti, acuti, celeres, terriculosi, naturæque nostræ magnum periculum minitantes; hinc apud Hippocratem, morbi acuti extremos statim labores habentes periculosi, & *Aphor. 19. sect. 2.* acutorum morborum ambiguæ sunt prædictiones salutis & mortis; cùm longi non ita vitæ immineant, sed pedetentim tantùm natiuam nostram constitutionem quasi datis induciis violent: in quibus Hippocrates *Aphor. 6. sect. 7.* timet cibi fastidium & alui fluxum, quæ contingunt effœtis paulatim viribus nostris. Sic morbi continui intermittentibus periculosiores, vnde illud *Aphor. 43. sect. 4. Quocunque modo febres intermiserint, periculum abesse significant.*

Magnitudo autem morbi ad salutem & mortem prænoscendam maximè faciens, complectitur sub se causæ morbificæ, partis affectæ, & symptomatum morbos concomitantium naturam, apud Galenum 4. *methodi*. Sic ob causæ morbificæ malignitatem

tatem & copiam, extat *Aphorismo illo 22. sect. 4. Quibuscumque morbis incipientibus atra bilis suprà vel infrà exierit, lethale*, & de dysenteria, *Aphor. 24. eiusdem sect. atque 69. lib. 7.* ex strigmentis in fæcibus alui exiguitatem & magnitudinem morbi coniectat. Quod ad partem affectam attinet, si ea vel princeps, vel ad vitam necessaria fuerit affecta grauiter, non leuiter & quocunque modo (sic enim cum quibusdam concedendum esset, ephemeram febrem quia est cordis intemperies, aut leuem cephalalgiam quæ est cerebri affectus, esse magnos morbos;) periculum maximum portendit, vt ex *Aphor. suprà à nobis citatis*, apparet, quando egimus de vulnerum differentiis ac periculis, secundùm partis affectæ naturam. Superest adhuc symptomatum morbos comitantium syndrome, latissimus ad morborum præsagitionem campus. Cùm enim symptomata complectantur actiones læsas, excreta & retenta, & qualitates mutatas, considerat Medicus prædicturus de morbo, tres potissimùm actiones in nobis, naturalem, sub quâ est attractio, retentio, concoctio, & expulsio, tam in partibus munere publico fungentibus, quàm in omnibus aliis; vitalem, pulsum scilicet & respirationem; animalem, principem, sensificam, & motricem. Considerat excreta, excernendi tempus & modum, vrinas, deiectiones, sputa, mucos, lachrymas, hæmorrhagias, & similia. Considerat qualitates mutatas visiles, vnde illa facies Hippocratica horrenda & terrifica, totusque habitus exterior dignoscitur; audibiles, vt sonitus & tinnitus aurium, rugitus & borborygmos intestinorum; olfactiles, vt fœtidum qui perpetuò malus est, & bonum odorem ægri ac excretorum. Gustatiles, quæ in signis linguæ ab Hippocrate eleganter descriptis continentur. Vt ex omnibus his (quæ hîc minutiùs persequi non est nobis propositum) quasi syllogisticis signis, pronuntiet de morbi euentu, & ægri salute aut morte.

Salutem igitur significantia, alia sunt bona, quæ aliquid boni præsens aut futurum portendunt, non ita tamen certò, quæ Hippocrates hac notâ exprimit οὐ θανάσιμον, *non mortale, Aphor. 1. sect. 2. In quo morbo somnus laborem adfert, mortale: in quibus verò non adfert, non mortale.* Alia valde bona, quæ rarò non indicant bonum, & Hippocrates expressit his notis, λύσις, λύειν νοῦσον, *solutio, soluit morbum*: Alia sunt optima, quæ frequentissimè bonum significant, quæ Hippocrates designat hac notâ, ἀγαθόν.

Mortem & periculum significantia, alia sunt mala quæ aliquid mali portendunt, non tamen ita certò, quæ Hippocrates exprimit his notis, πονηρόν, κακόν: κάκιον, κάκιστον, οὐκ ἀγαθόν, μᾶλλον κακόν. Alia sunt valde mala, quæ rarò non indicant malum, & ab Hippocrate sic repræsentantur, ὀλέθριον, θανατώδες, quibus addit aliquando λίαν & κάρτα, vt vim significandi augeat. Alia denique sunt pessima, frequentissimam mortem ac periculum designantia, quæ ab Hippocrate sic designantur, θανάσιμον, ἀνέλπιστον, ἀποθνήσκουσι, τάχιστον, θάνατον σημαίνει, *in Coacis, & in libro nostro de affectionibus*, ζωῆς οὐδεμία ἐλπίς. In quibus omnibus notis & signis mortiferis ad vsum reuocandis, quamuis non semper constans sit Hippocrates, & aliquando horum significata permutet, vtplurimum talia apud eum reperiuntur, & sic vsurpari debent, obseruandum est, etiamsi quid lethale est, non protinus moriendi necessitatem inferre, vt est in Prorrheticis, *lethalia quæ sine signis quiescunt, mortem significant.* Vt etiam apparuit in historia illa Nicoxeni, *7. epidem.* qui omnibus ferè mortiferis signis apparentibus, euasit; vnde illud Hippocratis *6. epidem. Nihil temerè affirmandum, nihil contemnendum.* Atque etiam in præsagitione mortis potentiùs significare vnicum signum malum, quàm decem communia bona, vt in pleuritide, sputi significationes & similia. De quibus sit satis dictum pro huius nostri Aphorismi, & reliquarum omnium intelligentiâ, in quibus signa prognostica, & eorum notæ habentur.

Iam igitur accedamus ad Aphorismi nostri veritatem ex causis eliciendam. Vult igitur Hippocrates, conuulsionem à vulnere esse lethalem, vtplurimùm scilicet. Periculum hîc non ab ipsius vulneris essentiâ aut magnitudine, non à partis præstantiâ afflictæ coniiciens, sed ex solo symptomate terrifico superueniente motricis facultatis, conuulsione nimirum, quæ non particularis est intelligenda, brachij putà, pedis, aut alterius minoris partis. Hæc enim quamuis non fiat bonis ægri rebus, non tamen adiunctam habere potest terrificam illam notam: Sed vniuersalis est intelligenda, affecto nimirum principio, vel per condolentiam tantùm & συνδιμωρίαν neruosi generis vulnerati in capite aut fine musculorũ, compuncto neruo, neruosâ aut membranosâ parte, ad cuius affectum percellitur ipsum cerebrum, totumque corpus concutit; vel etiam pure retento, sanie, virulentiâ, neruumque inficiente ac erodente, ob nimis citò clausum, aut non satis detectum vulnus, cuius vapor teterrimaque qualitas ad principium vsque delata, conuulsiuos motus, &

σπασμοτρομώδη πάθη, ob illius agitationem inducit. At hi non sunt veræ conuulsiones, & quamuis valde graues & κακοὶ mali, non tamen ὀλέθριοι aut θανάσιμοι, vt qui confecto musculo, tendine, aut neruo, qui compunctus fuerat, retecto vulnere & eductâ vel consumptâ sanie sæpissimè sedantur, dummodò iam grauior noxia non fuerit, in ipso principio contracta. Veræ autem conuulsiones, quas ad duplicem intemperiem retulimus, materialem vnam humidam, alteram sine materia siccam ab exhausto humido, & in abolitâ actione motrice animali posuimus, perniciosæ & valde lethales, & mortem vtplurimùm, si non vt semper inferentes. Si enim contigerit ex inflicto in cor, hepar, lienem vulnere, aut in venam arteriámve αἱμόῤῥουν sanguifluam, quales sunt iugulares, & sub alâ, tantam concitari hæmorrhagiam & sanguinis fluxum, qui nullis artis præsidiis contineri poterit, sed exhaustis & arefactis neruis ac partibus exanguioribus, conuulsio illa vera superuenerit, quam non dubium est præcessisse syncopes, lipothymias, singultus, vertigines, dementias, certissimum est mortem esse in propinquo, nec vllam restitutionem in tantâ humiditatis substantificæ iacturâ sperari posse, vt nos fusiùs dicemus *Aphorismo sequente*, vbi Hippocrates generaliter de hæmorrhagia loquitur. Contrà si ex puncto, contuso, colliso, vsto, contorto neruo, chordâ, tendine, in capite aut fine musculi, ex atrocitate doloris contingat sanguinis feruidioris copiam irrumpentem, tumorem phlegmonosum in partibus illis excitare, materiamque inflammantem & distendentem, primùm partes illas primariò affectas distendere, postmodum sibi propinquas afficere, ac demum cerebrum ipsum per illam continuitatem in consensum rapere: fit conuulsio ex repletione, cui parua admodum salutis spes superesse potest, in tam deplorata principij inuasione, & ortorum ab eo phlegmonosa distentione. Atque de hac egisse in hoc Aphorismo Hippocratem existimamus, quia de eâ quæ fit ab exhausto per hæmorrhagiam statim est dicturus. Atque eam lethalem, si non ex necessitate, saltem vtplurimùm existimauisse. Vnde Aphorismus ille 66. huius nostræ sectionis: *Si in vulneribus malis* (quæ Galenus interpretatur de eis quæ inferuntur circa caudas & capita musculorum) *& magnis, tumores non apparent, ingens est malum.* Quod multò expressiùs dixit *Aphor.65. eiusdem. Quibus tumores in vlceribus apparent, ij rarò conuelluntur & insaniunt; si verò subitò euanescant, iis quibus à tergo fuerint, conuulsiones & tetani accedunt; Quibus in anterioribus partibus, iis mania, dolor lateris acutus, suppuratio, aut dysenteria, si rubri fuerint tumores*, hoc est, phlegnonosi; ex remeante enim materiâ illâ sanguineâ ad interiores partes, iam corruptâ & labefactatâ, fit inflammatio per totam illam continuitatem neruosi generis, ad quam sequitur contractio & vera vniuersalis conuulsio ex repletione. Cuius species & idea apparet in fracturâ calcis seu luxatione, quam descripsit Hippocrates *libro de articulis*, chorda enim illa ingens, quæ nata è musculis suræ primùm in ortu rotunda & crassa, mox explicata & in ἀπονεύρωσιν diducta, firmiter fixa ipsi calcaneo subtenditur & adhærescit, quam Hippocrates vocauit τένοντα ὀπίσθιον. Hæc, inquam, luxatâ aut fractâ calce distenditur, contunditur, inflammatur, statimque secum habet coniunctam febrim, assiduitate, feritate, singultu, tremore, delirio, & citâ morte funestam. Concludamus igitur syllogisticè post longam nostram digressionem: Quæcunque significant magnum & valde dolorificum affectum in partibus maximè sensibilibus corporis nostri, grauemque principis partis noxam ex communicato ei affectu, ea sunt mortis & maximi periculi indicia. At conuulsiones, vniuersales scilicet, quæ comitantur vulnera partium neruosarum, indicant earundem inflammationem, distensionem & repletionem maximam iam communicatam cerebro. Quare conuulsiones illæ sunt lethales; si non vt semper, saltem vtplurimùm & frequenter. Quod fuit demonstrandum.

APHORISMVS III.

Αἵματος πολλοῦ ῥυέντος, σπασμὸς ἢ λυγμὸς ἐπιγενόμενος, κακόν.

Sanguini copioso effluenti, conuulsio aut singultus superueniens, malum.

APHORISMVS hic ad eandem Medicinæ partem pertinens, quam & superiores, vniuersalis est: vbi agit Hippocrates generatim de conuulsione vt signo, quæ omni immodicæ sanguinis vacuationi, siue illa sit violenta, ex inflicto vulnere (de quâ particulariter dictum est superiore Aphorismo) siue arte facta per phlebotomiam vel arteriotomiam, reserationémve artificialem quorumuis vasorum: siue spõte naturæ in sanis, & per morborum crises, aut alio quouis modo erumpente iugi sanguinis copia, ex naribus, ore, gingiuis, faucibus, ventriculo, pulmone, pectore, renibus, vesicâ, venis vteri, aut hæmorrhoidibus, quibus superueniens conuulsio aut singultus, malum portendere vult Hippocrates. Habeturque *in Coacis*, parum immutatis verbis, ἐπὶ αἵματος ῥύσει πολλῇ, ἢ λυγμὸς, ἢ σπασμὸς, κακόν. Vbi singultum præponit conuulsioni, vt & antiquus Aphorismorum contextus habebat. Est etiam *Aphor. 9. sect. 7.* huic valde similis, ἐπὶ αἵματος ῥύσει παραφροσύνη καὶ σπασμὸς, κακὸν, quem Cornelius Celsus, accuratissimus Hippocratis imitator & interpres, *sub finem capitis octaui lib. 2.* sic vertit: *Si sanguis profluxit, deinde secuta est dementia cum distentione neruorum, periculum mortis est.* Vbi pro singultu ponit ille dementiam, non incommodè, vt mihi videtur, fatuitatem scilicet & μώρωσιν ex impensè refrigerato cerebro, principibusque functionibus labefactatis.

Ad huius autem intelligentiam antequam veniamus, dicenda sunt quædam de sanguinis profluuio, quod hæmorrhagia dicitur, & de singultu: vt illorum naturis intellectis, faciliùs sensum Aphorismi istius elicere possimus.

Est igitur hæmorrhagia simpliciter dicta apud Hippocratem quoduis sanguinis profluuium ex quacunque parte effusum, copiosum & liberale, vt apparet *in Coacis*, & *Aphor. 27. sect. 4.* exiguum enim non dignatur hoc nomine, sed vel βραχεῖαν addit, vt *in Prorrheticis*: vel στάξιες καὶ ἀποστάξιες, stillationes, substilla appellantur. Et vt partis nomine addito, ῥινὸς scilicet, *in Coacis* sæpe, naris, oris, vteri, & cæterarum, redditur particularis hæc hæmorrhagia simpliciter dicta, intelligitur apud Hippocratem, de profluuio sanguinis copioso, quod fit per nares, vt docet Galenus *comment. primo in 1. epidem.* Quicquid sit, nos hîc agimus de hæmorrhagiâ generaliter sumptâ, pro quauis sanguinis ex quacunque parte excretione copiosa, quæ est symptoma in genere excretorum immodicè toto genere præter naturam, vitiatâ facultate retentrice potissimùm, aliquando expultrice etiam deprauatâ. In quo consideramus qualitatem, quantitatem, tempus, & excernendi modum. Substantia enim illius, quamuis sit laudabilis, vtpote pars nectarei illius & viuifici succi, quo natura animantium perfusa sustentatur & veluti thesauro charissimo perfruitur, aliquando tamen ob qualitatem vitiosam, tenuitatem scilicet & acrimoniam, ob copiam nimiam, aut per motus illos perturbatorios contingente succi illius charissimi ebullitione effunditur. Aut ab externâ & internâ causâ τὴν φυλακὴν, dulcissimum illum sanguinis carcerem, venam scilicet, arteriam, aut cordis ventriculos, in quibus vitæ nostræ focus residet, reserante, vnde erumpere etiam inuito datur.

Sunt tamen sani multi & consueti, qui sanguinem statis temporibus per varia oscula excernunt, etiam laudabili naturæ conatu, sanguinis molem grauantis eximentis: & contingit potissimùm mulieribus, quæ fœcunditatis suæ signum tunc produnt, quando purpuream luxuriantis sanguinis copiam per vterum menstruâ periodo effundunt: tunc enim ostendunt, non sibi tantùm nutriendis, sed etiam producendis animatis, vtilem superesse alimoniam, riteque dispositum naturæ agrum cultore indigentem. Quibus mutilum est insigni quadam parte corpus, illis enim hepar non minorem alibilis humoris copiam procreat, quàm dum essent integri, quæ deinde non consumpta ad detruncatæ partis alimoniam per dysenterias illas

αἱματηρὰς

αἱμαλήρας frequenter excernitur. Sic adoleſcentes,ephebi,quando hircire & Venerem experiri incipiunt, frequentes hæmorrhagias patiuntur,vt eſt *6.Epid.ſect.3.* Atque hæc in ſanis neutriſque contingunt. In ægris verò hæmorrhagiæ etiam apparent ex variis partibus,eæque vel ſymptomaticæ vel criticæ.Symptomatica autē hæmorrhagia in morbis pendet; vel à reſolutione & imbecillitate partium ſanguinem generantium vel expurgantium,vt hepatis,lienis;vel à criſi fruſtrà tentata. Illic enim principiis ſuis malè affectis condoleſcunt & conſentiunt venæ, vt & nerui cerebro. Quo fit vt ex his ſanguis ſponte profluat per multa corporis noſtri loca;vnde illud *in Coacis; Quæ in diuturnis exigua apparent ſanguinis velut quædam effluuia, mortifera,* quia ſunt ſigna fatiſcentis naturæ, & principiorum collapſorum. Hîc verò fruſtrà ſcilicet tentatâ criſi, quia natura irrito motu, excretionem exundantis humoris aggreſſa propter oppreſſionem aut imbecillitatem, proprium opus inchoatum perficere non poteſt: Vnde σάξις,*ſtillatio*, ἀποστάξις, στάλαγμος, *parua ſtilla* Hippocrati ſemper malæ, vt nihil paucum criticum:,ἐῤῥύσις *fluxio*,pauca,iterata,intercepta,non præcedentibus propriis ſignis, vel malo die facta, vnde multis Hippocratis reſcriptis fluxiones iſtæ quarto die contingentes,ſunt damnatæ: Signum autem hæmorrhagiæ ſymptomaticæ eſt commune,quòd non leuatur æger,ſed deteriùs ſe habet,vt in omni excretione ſymptomaticâ contingit. Parculare verò eſt, abſentai eorum omniumquæ in criticâ adeſſe ſolent. Symptomaticæ etiam illæ omnes cenſendæ, quæ ex r uptura, ſciſſura,eroſione venæ aut arteriæ in variis partibus contingunt, vt poſteà dicemus, quia malis ſemper naturæ noſtræ rebus contingunt,vt ſiue in ſanis,ſiue in ægris, quæ bonæ ſunt hæmorrhagiæ; eæ per ἀναστόμωσιν exerceantur, quam prudens natura ad deplendam ſanguinis copiam laudabiliter inſtituit.

Critica verò hæmorrhagia, optima eſt καλῶς καὶ δαψιλέως,bene ac largiter fluens, apertis venarum aſſuetarum oſculis,nimirum die critico,antegreſſis coctionis ſignis, & ſignificata ſuo ἐρεθισμῷ, vt hypochondriorum fugaci meteoriſmo ſeu borborygmo,rubore faciei, oculorum fulgore & marmarygis,pulſu aſpectabili temporalium arteriarum,& cephalalgia. Et fiens in morbo conuenienti, qui ex repletione ortum ducit particulari vel vniuerſali, cuius vacuatio per hæmorrhagiam & ſudores eſt accommodatiſſima, indéque maximum ægrotantis leuamen, & certa ſalutis ſpes affulget; vt in cephalalgia vehementiore, ὠταλγίᾳ prægrandi; In febribus ſymptomaticis quæ ſequuntur inflammationes ſyſtrophicas viſcerum interiorum, & primariis quæ fiunt tam à ζέσει quàm σήψει ſanguinis,qui ſic attenuatus,conceptis ex putredine aut ebullitione ſpiritibus, ſurſúmque raptus venas diſtendit, earúmque oſcula reſerat,non ſecus quàm vtres aut dolia obturata,à feruente aceruatim muſto diſrumpuntur, quamuis aliquando venas vteri aut ani ob conſuetudinem καταῤῥοπος aperiat.

Atque hi ſunt omnes excretionis illius ſanguineæ modi in ſanis, neutris, & ægris. In his cùm ſit ſymptoma,vt dictum iam eſt, neceſſariò ad morbum aliquem referenda,non vnicum,ſed multiplicem. Quatuor enim cauſæ ſunt ad morbos tum communes tum organicos pertinentes, huius ſanguinolenti profluuij: proximæ & immediatæ,quas continentes vocant, in venis ſcilicet & arteriis tanquam parte affectâ inhærentes,ruptis,exeſis, dilatatis, aut reſeratis: Vnde quatuor illa nomina, ῥῆξις, διάβρωσις, διαπήδησις, ἀναστόμωσις. ῥήξεως igitur, quam Celſus ῥηγμοχασμὸν, hiantem rupturam & ſciſſuram appellat,vt & ἀναστομώσεως, aperturæ vaſculi, cauſæ tres ſunt præcipuæ, vt docet Galenus *libro 5. meth.* vaſorum ſcilicet imbecillitas, ſanguinis multitudo & copia, eiuſdémque mala qualitas. Adde externa omnia & interna vulnerantia,ac continuum confertim ſoluentia,aut ſanguinis copiam generantia.Sic ob ſanguinis plethoram,in mulieribus quæ non purgantur, aut hæmorrhoidum expurgationi aſſuetis, contingunt ſanguinei vomitus, hæmoptoë, & ſanguinis è naribus profl uuia,ruptis aut apertis venis. Idem contingit Athletis, ruptionibus vaſorum ob humorum copiam valde obnoxiis, vt docet Galenus, *Aphoriſm.2.lib.1.*quando potiſſimùm commouentur irâ, vociferatione, ſaltu, caſu, ictu, crapulâ, oneris geſtatione grauioris vel ſublatione. Idem præſtat frigus vehemens conſtringendo violenter,quod ideò ab Hippocrate *Aphoriſ.24.lib.5.* φλεβῶν ῥηκτικὸν dictum eſt,& αἱμοῤῥαγικὸν; & vehementia æſtus,dum ebullitionem ſanguinis concitat. Vnde iuuenes ſputioni ſanguinis valde habentur opportuni à Galeno & Hippocrate *Aphoriſm. 29. lib.3.* quia eâ ætate maximè feruet ſanguis.

Διαβρώσεως autem ſeu ἀναβρώσεως, eroſionis cauſæ ſunt acria vlcerantia, erodentia, putrefacientia intus vel extrà; intus, vt humor acris, mordax, ſalſus, æruginoſus, putrefactus, vaſorum tunicas corrodens ad internum vſque ſpatium,vnde vlcus excitatur

citatur. Sic ex catarrho salso in pectus defluente, ac in pulmonibus coërcito, venarum illic positarum erosio, vlcus, hæmoptoë, puris sputum, tabes, & tandem mors consequuntur. Extrà, vt à medicamentis causticis, septicis, rodentibus, & exulcerantibus, sumptis vel admotis.

Διαπήδησις verò, id est, transcolatio agnoscit vasorum raritatem & laxitatem, sanguinísque tenuitatem: tunicis enim rarefactis, sanguis præterfluit aquosus, ichorosus, sudoris instar transcolatus, vt in contusionibus, ecchymomatis, ac sugillatis accidit. Quamuis interdum Galenus ad gracilium & ferè capillarium vasorum oscula, quæ ad extremam cutem desinunt, aperta, referre videatur; quo nomine (vt obiter satisfaciamus, Galenum hac in parte culpantibus) adhuc differet ab anastomosi, quæ est maiorum osculorum in magnis vasis apertio.

Atque hæc erant de hæmorrhagiâ dicenda, ad faciliorem Aphorismi huius intelligentiam, nunc idem de singultu præstemus.

Duos esse in nobis motus, vt etiam sensus, eleganter annotauit Galenus *lib. de vsu part.9.* Vt enim motus ille arbitrarius, qui voluntatis imperio aut appetitus subiacet, musculorum operâ omnino perficitur; sic natura in illis partibus, quæ erant eorum expertes, motum alium per suas naturales fibras fabricata est, per quas non dum volumus mouentur, sed ad rei molestantis sensum exurgunt, commouentur, & concutiuntur: Sic cerebrum naturali illo sensu præditum, vbi aliquid molestius incumbit, seipsum cogit, dilatat, & commouet per epilepsias & sternutamenta. Sic cor atris malísque melancholicis vaporibus ex liene per frequentes arterias communicatis, πάλλεται, palpitat & agitatur, non per diastolen, aut systolen, sed tremebundam concussionem, non secus quàm in illis quibus metu perculsis, ϛῆθος ἐνὶ ϛήθεσι παλάσσει. Ventriculus verò vt exquisitissimo animali non solùm naturali sensu præditus, quamuis musculus non sit.

Hic igitur singultus, cùm sit motus, id est, actio ventriculi, qui tamdiu est, quamdiu fit, non potest esse morbus, non morbi causa. Erit igitur symptoma, non sub qualitate mutatâ, non sub excretis. Ergo sub actione læsâ, non sublatâ, quia fit; non imminutâ, quia violenter fit. Erit ergo deprauatæ & contra naturam agentis, si sit in ægris; in sanis opus naturæ, id quod sibi molestum est, expellere tentantis. Sed nobis ita licet singultum definire, qui symptoma est sub actione læsa, deprauati nimirum motus ventriculi, sursum ad originem conuersi & irritati, à causa molestante, quam excutere nititur; vnde conuulsio quædam dicitur Hippocrati & Galeno, quamuis non fit in musculo, vt vera conuulsio; sed quòd & in causis & in genere deprauati motus, cum musculorum spasmo conueniat. Vnde illud Hippocratis, *Aphorismo 39. sect. 6.* Singultum fieri ab inanitione & repletione, vt conuulsionem. Quæ repletio aut inanitio non in * *Desunt aliqua.* ex repletione, ab eo qui inanitione contingit, quòd singultus hic κενὴ, à Thucydide *lib.* 2. sic vocatus, pestilentium febrium ἐπιγενόμενα enumerante; Vacuus, est sonorus magis, & ferè clangorosus, vtpote in re distenta, & nulla materia strepitum obtundente. Plenus verò magis est interceptus & ob pauciorem spiritum qui eliditur, sine magno sonitu. Repletionis deinde triplicis signa suis sunt signis internoscenda. Atque hæc de hæmorrhagia & singultu sufficiant.

Verùm addubitabit fortassis aliquis, quomodo per magnas illas hæmorrhagias non moriatur priùs æger, effuso sanguine copioso, quàm conuellatur, aut ab exhausto singultiat? Aut saltem cur non potiùs fiat syncope, & totius exolutio corporis, quàm conuulsio? Et *in Coacis prænotionibus*, profusa narium hæmorrhagia vi suppressa, sæpe adducit conuulsionem. Quare hæmorrhagia quæ non supprimitur, sed ad ὑπέρκρισιν adducit, minimè conuellet, sed exoluet. Sciendum est inprimis, conuulsionem & singultum, qui hæmorrhagiæ superuenire hîc dicuntur ab Hippocrate, ab inanitione, vtpote post magnam sanguinis vacuationem fieri. Conuulsionem autem illam, cuius meminit in Coacis, fieri à repletione, quando scilicet ad sistendum sanguinem vtuntur refrigerantibus, fronti, ceruici, capiti, naribus admotis, quorum vi fit vt repulsus intrò sanguis cerebrum ipsum & neruorum propagines impleat, conuulsionémque & alios affectus cerebri accersat: Vnde illud Hippocratis, *in prorrh. 39. sectionis tertiæ libri primi*, *Qui statis temporibus sanguinem fundunt, si non profundant, Epileptici fiunt.* At nos hîc de inanitione loquimur; quæ non solùm largiter & effusè, sed etiam violenter ac confertim contingit, vnde illud Hippocratis, *in Prorrhet. Si larga, si violenta effusio*

sanguinis est, interdum conuulsionem adducit. Quasi diceret, non omnem largam effusionem sanguinis, conuulsionem, vt nec singultum accersere, vt eam in quâ æger infirmis & prostratis est viribus, & quæ sensim fit. Sic enim potiùs syncopen aut mortem ab exhausto, vel saltem ἔκλυσιν inferet; sed eam quæ in validum adhuc ægrum confertim & violenter contingit; in quo natura adhuc sui potens noxiam illatam sentiens, sese contrahit, vt postmodùm procedente malo exoluatur, & omnino dispereat. Quod dixit *Aphorismo nono sectionis septimæ*, idem est. Addidit autem Dementiam, quia ab exhausto copioso sanguine & spiritu animalis illa & princeps functio suo instrumento priuata, deprauatur & minuitur.

Concludamus igitur, vt adhuc fecimus in aliis Aphorismis præcedentibus. Quæcumque consequuntur summam corporis nostri suo genio & laudatissimo succo priuati exsiccationem, & sunt indicia lapsus qui restitui non potest, ea mala sunt admodum signa. At conuulsiones & singultus superuenientes largæ & violentæ hæmorrhagiæ, indicant exsiccationem venarum & arteriarum, quæ suo alimento fraudatæ, ab aliis partibus, neruoso scilicet genere, & officina corporis nostri primaria repetunt & in similem affectum deducunt, qui & ob naturam suam propriam, & repentinam generationem minimè aut vix restitui potest. Quare sanguini copioso effluenti, conuulsio aut singultus superueniens, malum, graue & ferè lethiferum. Quod fuit demonstrandum.

APHORISMVS IV.

Ἐπὶ ὑπερκαθάρσει σπασμὸς ἢ λυγμὸς ἐπιγενόμενος, κακόν.

Nimiæ purgationi conuulsio aut singultus superueniens, malum.

EADEM est huius Aphorismi, quæ & præcedentium intelligentia ac demonstratio, primi potissimùm, vbi quæ particulariter de helleboro dixit, hic generatim de omni superpurgatione profert, vt ex huius propositionis vniuersalis vi, illius veritas inferatur. Vnde non erit nobis hic laborandum in assignandis causis & referendis, nec in conclusione conficienda, quæ iam à nobis proposita & illata est aliis Aphorismis, ac inde repetenda. Annotandum tamen hunc Aphorismum ad eandem Medicinæ partem referri, quam & superiores, & haberi eisdem verbis in Epistola ad Democritum: Item *Aphorismo vigesimoquinto sectionis 7.* vbi pro ὑπερκαθάρσει, φαρμακοποσίην ponit. Atque in Coacis explicatiùs, In meris, inquit, vomitibus, mortiferè habet singultus, mortiferè item conuulsio. Similiter & in purgationum excessu quem inferunt pharmaciæ. Est & alius Aphorismus in Coacis, vbi duo alia accidentia purgationis exitialia adfert, quæ lipothymias & syncopes comitari solent, ἐπὶ πάσῃ καθάρσει πλεοναζούσῃ, ψύξις μεθ' ἱδρῶτος, ὀλέθριον. Vt igitur in helleborismi vsu, vulnere, ingenti hæmorrhagia, succedens Conuulsio, signum est lethale, quia indicat lapsum à naturali constitutione, qui restitui non potest, & abolitam aut certè multùm deprauatam actionem primariam: Sic in superpurgatione, ab exhaustis spiritibus, humoribus, & humido primigenio, eadem significatio fit per singultum atque conuulsionem. Quæ idcirco mala atque etiam lethalia censenda sunt. Quod fuit demonstrandum.

Sed quia purgationum superpurgationúmque natura maximè intelligenda est ab eo qui futurus est Medicus, & catharticis generosis in posterum vsurus. Ideò nos non frustrà videbimur, de Medicamento in genere, eius definitione ac diuisione, de cathartici natura & actione, ac de purgatione superpurgationeque ea quæ ad theoriam pertinent, disserere, in illorum potissimùm gratiam, quorum animus nuper Medicinæ incensus amore, nondum Hippocratico aut Galenico fonte datum est proluisse labra iugiter, istorum causa has potissimùm digressiones conficimus. Doctiores enim non tam ego docere possum, quàm iucunda

commemora

commemoratione iam ab eis penitissimè cognita, in mentem quasi postliminiò reuocare.

Galenus *libris de sanit. tuendâ*, omnem remediorum materiam & quasi syluam, tam in sanis, neutris, quàm ægris, ad quatuor capita eleganter reuocauit, assumendorum scil. dmouendorum, educendorum, & gerendorũ: sub quibus nihil est eorum quæ in sanitatis conseruatione & restitutione, morborum præcautione & curatione vsurpantur, quòd non commodè admodum contineatur, vt ille ibidem persequitur: At inter ea illa omnia quæ assumuntur, quædam alimenti, quædam veneni, alia medicamenti rationem obtinent. Atque hæc nomina ad aliquid dicuntur, cùm scilicet referantur ad varium agendi modum, quem in corporibus nostris exercent. Vide quæ hac de re docuimus, lectionibus xij. xiij. & xiv. nostræ Exercitationis in Librum περὶ φύσιος ἀνθρώπου.

APHORISMVS V.

Ἤν μεθύων ἐξαίφνης ἄφωνός τις γένηται, σπασθεὶς ἀποθνήσκει, ἢν μὴ πυρετὸς ἐπιλάβῃ, ἢ ἐς τὴν ὥρην ἐλθὼν, καθ' ἣν αἱ κραιπάλαι λύονται, φθέγξηται.

Si quis ebrius subitò priuetur voce, morietur conuulsus, nisi eum febris corripiat, aut circa horam illam quâ soluuntur crapulæ, locutus fuerit.

ARVSPICINA hæc nostra Hippocratica, non ex auium volâtu, conspectione extorum in mactatâ pecude, aut gallorum cantu, & variâ pugnâ, sed ex imis naturæ nostræ penetralibus petita, & ex cognitione illâ causarum & effectuum in permutationibus variis humano corpori contingentibus, non paruum facessit illi negotium, qui vates in Medicinâ & augur Hippocraticus fieri cupit, vt connexionem istam & consequutionem ex verâ causarum explicatione, adipiscatur, quas Hippocrates in condendis his Medicinæ legibus, vt omisit, sic nobis cogitandas inquirendásque reliquit, hoc potissimùm Aphorismo, non parùm obscuro & implicato, quem nos explicandum nunc suscepimus.

In primis autem secundùm propositam à nobis methodum, sciendum est Aphorismum istum cum superioribus, ad eam Medicinæ partem referri, quæ Σημειωτικὴ appellatur, complectitúrque προγνωστικὴν, quâ salutis & mortis signa, in variis morborum generibus, longis scilicet & acutis, & aliis affectibus Medico scienda continentur, vt nunc in crapulæ ac temulentiæ ἀφωνίᾳ, quam ille non solùm valde periculosum existimat, sed etiam genus mortis, quâ eiusmodi homines perire solent, & tempus circumscribit: Huic respondet *Aphorismus 7. sectionis 7.* vbi Hippocrates vult, πολυποσίῃ, in multâ potatione rigorem & desipientiam ἐπιγενόμενα, mala esse admodum, quorum hæc principij, cerebri nimirum labem; ille verò caloris natiui oppressionem significat, vnde certissima noxa coniectatur. At hic noster Aphorismus non solùm relatus est ab Hippocrate *libro secundo de morbis*, sed etiam graphicè descripta temulentiæ & vinosæ crapulæ pericula, quibus auxiliari docet: *Si quis*, inquit, *ex ebrietate, voce priuetur, & statim sanè ipsum etiam febris corripiat, sanus fit; si verò non corripuerit, die tertiâ moritur.* Si itaque in ita affectum incideris, multâ calidâ lauato & cætera præsidia, quæ ibi adferuntur, pro huiusmodi veterni curatione. Ad Aphorismi igitur nostri intelligentiam faciliorem de ebrietate & eius affectibus pauca, de voce & eius priuatione, vt affectu difficillimæ notitiæ, multa sunt adferenda, vt postmodum ad peculiarem Aphorismi sensum eliciendum, & demonstrationem conficiendam veniamus.

Vulgatissimum est illud, nullum esse bonum, quod præpostero vsu, malum non fiat, & maximè compertum in nectarei cuiusdam succi ad hominum corpora refocillanda, deorum dono maximo concessi quotidianâ vsurpatione, qui ab omnibus hominum linguis, maximo omniũ consensu, parùm immutatè *Vinum* appellatur

Est autem nihil aliud vinum, quàm succus siue liquor ex maturis vuis extractus, qui mustum appellatur, antequàm fuerit concoctus & depuratus, vt qui ex acerbis exprimitur, omphacium vocatur, contrariis penitus viribus; qui ex putrefacto vino, & penitus corrupto, quasi ex eius interitu rediuiuus exurgit, acetum dicitur. Vinum verò multas & propemodum infinitas differentias à colore, odore, sapore, consistentia, regionibus; solo, & similibus nactum, quas non est hîc nobis propositum persequi, & ad sanitatis conseruationem sobriè sumptum, & ad morborum depulsionem viriúmque promptissimam reparationem artificiosè præscriptum, plurimùm conducit: at contrà immoderatè sumptum, quod facillimè contingit propter hominum intemperantiam multorum, quibus nihil aliud est viuere quàm bibere, & succi huius suauitatem maximam & propè ambrosiam, quâ deliniti non ad sitim extinguendam & corporis nutritionem, sed ad explendam voluptatem helluones abutuntur; fit vt ab illo infinitæ non solùm in corpus, sed etiam in mentem inducantur noxæ. Hinc factum est, vt Legislatores multi vites radicitus resecuerint, extirpauerintque velut tantorum malorum elementa & causas, suísque populis vino omnino interdixerint, quo Bacchus de totâ Indiâ maximísque regionibus triumphauerat; Lycurgus Lacedæmonios vino vti prohibuit; Plato senibus tantùm concedit, quorum habitus durior sicciórque, dulci hoc liquore mollescit & incalescit. Impia Mahometis factio penitus abstinet, vt mentis perturbationem, & corporis mollitiem fugeret. Certè apud Græcos tanta fuit intemperantia, vt non frustrà à viris illis, vini vsus sit eis sublatus, ne illi deinceps græcari possent, & vinorum generosissimorum ibi nascentium potatione diurnâ nocturnáque, quæ primâ aurorâ incepta, aliam scyphos exhauriendo expectabat, maximos animi corporísque morbos incurrere.

Vinum igitur naturâ suâ & viribus calidum siccúmque, calefacit, concoctionem iuuat, facillimè mutatur, substantiæ humoralis & spirituosæ damna citò reparat, & naturam sanguinis subit, vtpote similarium partium & bene concoctarum; suarum etiam tenuitate partium, ἀνάδοσιν & alimenti distributionem adiutat, si mediocritas accesserit tam in qualitate, quantitate, quàm vtendi tempore; qualitate quidem si temperatum lymphísque refractum sumatur, quod violentius & generosius est; vnde Hippocrati *Aphorismo quinquagesimosexto sectionis septimæ, & alibi*; οἶνος ἴσος ἴσῳ πινόμενος, æqualiter aquæ permixtum, & iuuat sanos, & ægros multos curat. Quantitate autem, iuxta sumentis naturam & conditionem, vnde illa binæ, ternæ, aliarúmque potationum dicteria: quæ maximè definiuntur Galeno sedatione sitis famísque. Vtendi verò tempus esse debet consuetum, quo satiari solent, bis aut ter in die; pro variâ hominum naturâ & laboribus, non continuus, & interruptis compotationibus, quæ maximè ventriculi focum & calorem frangunt; nisi aliæ causæ accesserint, quæ vini potum suadeant præsentaneum, vt ad refocillandas reuocandásque vires. Atque in assuetis prandendi cœnandíque temporibus id obseruandum, vt non statim in ipso mensæ introitu pitissemus sorbeamúsque vinum potissimùm meracum, sed alimentis solidioribus permisceamus; illud enim solum, appetitum tollit, & citissimè satietatem infert: sed etiam crudos in ventriculo stabulantes succos præcipitat, & in alias partes deducit, vnde arthritides Galeno, cruditatésque contingunt. Si itaque Vinum non repressum & suo correctiuo frænatum, copiâ immodicum, quauis horâ, & præposterè, vt solent helluones & temulenti homines assumatur, grauissimam illam noxam infert, quæ Hippocrati *de intern. affect.* μεθύσεως, ebrietas, οἰνοφλυγίη vinolentia, κραιπάλη, crapula, temulentia, helucus, veternus appellatur, multorum morborum parens & author, qui à vini assumptitam qualitate quàm quantitate excitantur. Qualitate enim suâ calidâ ad fumositates & ἀναθυμίασιν paratissimâ, cerebrum vaporibus implet, animíque sedem peruertit & veluti circumagit. Hinc imaginationis, memoriæ, rationis, illa in ebriosis deprauatio, furor, audacia, contemptus omnium, aucto & feruente circa cor sanguine. Ebrietas animi mores detegit, qui à temperie pendent, arcana elicit non aduertente ratione quæ celari debebant; vertigines inducit, vt omnia rotari videantur ob circumactionem spiritus interioris; visionem eodem modo deprauans, ac ferè omnia duplicia ostentans, sermonísque & linguæ impotentiam inducens, & fluxiones concitans. Quantitate verò suâ replet distendítque vasa, apoplexiæ, cari, suffocationis periculum ex repletione infert, & calorem natiuum oppressum tantâ vini mole extinguit, quemadmodum oleum in lucernam confertim aut nimiâ copiâ immissum, flammam quam augere solet, suffocat; temporísque

temporisque successu ac morâ totum corpus debilitat & eneruat, morbosque ex refrigeratione inducit, tam crudorum succorum generatione, fluxionumque è cerebro irritatione, quàm exsiccatione & consumptione caloris nostri natiui.

Ebrietatis autem tres gradus faciunt. Primus est quo tantùm ex spiritibus & sanguine aucto, hilaritas quædam inducitur, nullâ functionum animalium noxâ: Secundus, quo iam mens sibi non constare videtur, sed imaginationis deprauatione, multa agere & dicere præter morem, motusque animalis, & sensuum peruersio contingit: Tertius, quando abolitio potiùs quàm deprauatio functionum contingit, nausea, vomitus, dolor capitis immensus, somnolentia grauissima, & grauitas ac torpor, quo veluti sepulti iacent. Hæc vera est crapula ab eo dicta, vt inquit Galenus, quòd κάρηνον πάλλεται, caput concutit, mentisque sedem percellit: Aliquando sine periculo, vt in vaporosâ tantùm effumatione ad cerebrum, quæ certo quodam tempore discutitur; aliquando cum periculo & certissimâ morte, quando ex repletione distentis vasis, repleto cerebro, neruisque imbutis, apoplexiam repentinam, carum, aut conuulsionem inducit, quæ obmutescentiâ quadam & ἀφωνίᾳ innotescente, malæ sunt Hippocrati, vt nos posteà dicemus, si priùs de voce & eius priuatione generatim disseruerimus.

Dædaleam vocis sermonisque fabricam explicaturi, noxasque quæ illis contingunt, id in primis repetendum ex Galeno *libris de vsu partium*; naturam vniuersitatis rectricem, ita ritè omnia in nobis comparasse, vt nihil otiosum in hoc microcosmo esse voluerit, & cùm per pauciora aliquid perficere potuit, nusquam id per plura agere molita est. Nam cùm calidum illud innatum, quasi vitalis scintilla in corde residens, non nisi ventilatione quadam, refrigeratione, nouo pabulo, & fumidorum excrementorum depulsione, quæ in illa coctione generantur, foueri conseruarique posset; Totam etiam illa corporis fabricam ita instituit, vt ex continuò inspirato aëre, cordis flamma nutriretur temperareturque, non confertim appellente, sed per vias & canales ita præparato, refracto, & attenuato, vt iam commodè in cor appellere possit. Expirato autem & emisso, fuliginosis illis vaporibus qui in omni coctione generantur, liberaretur. Verùm patet hîc magna naturæ solertia, quod enim iam cordi inutile & noxium erat, dum excluditur emittiturque, in vsus præstantissimos aut potiùs diuinos conuertitur, in vocalem scilicet materiam facessit, sermoni deinde famulaturam, qui mentis nostræ & rationis character dicitur.

Vt enim omnis sonus ex aëris collisione confractioneque inter solida corpora editur; Sic vox sonus est non quiuis in animante, (sunt enim alij soni, vt in ventre ructus, crepitus, rugitus, borborygmi, & similes, tussis, stertor, gargarizatio, ploratus, sternutamenta) sed qui per vocalia & modulatoria instrumenta editur. Eum igitur habere oportet aërem pro subiecto & materiâ sine quâ edi non potest. Est enim, vt inquit Hippocrates, τὸ πνεῦμα τὸ φθεγγόμενον, aër siue spiritus vocalis, *libro de carnibus*. Quæcunque igitur materiam hanc continent, alliciunt, & eliciunt, quæcunque velut canales exitum introitumque præbent, quæcumque percutiunt & refrangunt prorumpentem illum aërem, quæ denique partes vim subministrant hisce ad motus illos edendos, eæ omnes ad vocem edendam, earumque natiua & bona constitutio requiritur. Thorax igitur, pulmones, fauces, larynx seu guttur, epiglottis, aspera arteria, erunt instrumenta propria, thorax per suos musculos dilatatus secumque pulmones adducens, aërem trahit, compressus verò pellit, & à pulmonibus excutit. Id si leuiter & moderatè fiat, expiratio & inspiratio contingit, labente sensim aëre per arteriam, quod ad vocem minimè sufficit; ad quam non solùm aëris emissio, sed ἐκφύσησις, exsufflatio requiritur, & coacta expulsio per cannam pulmonum, ideò membranosâ, cartilaginosaque substantiâ constantem, vt neque nimis duriter, neque molliter nimis & laxè aërem elideret, sed strepitum illum ederet, qui ad superiorem eius partem, quâ larynx est prorsus cartilaginosus, musculisque propriis variè contractus diductusque, varias vocis differentias ederet. Huius rimæ epiglottis, ligula dicta, superiacet, tanquam plectrum, ad modulandam, varioque impulsu permutandam vocem. Post hanc sequitur lingua, non vocis simpliciter, sed sermonis seu articulatæ vocis instrumentum, cui famulantur gurgulio, palatum, labra, nares, dentes, & cæteræ partes, quæ in hoc naturali veluti fornice, efficiunt soni illius repetitionem & echo. Caput enim, inquit Hippocrates *lib. de carnibus*, resonare facit per reflexionem illam siue refractionem; vnde lingua variâ suâ agitatione & motu, sermonis serendi & fandi occasionem nanciscitur. Aliud enim est

vox siue φωνὴ, φθεγγὸς, καὶ φθέγξις; aliud αὐδὴ & διάλεκτος, loquela siue sermo; alia que sunt vocalia, alia verò sermocinalia instrumenta, quæ se ita consequuntur, vt inspiratio primùm præcedat, deinde expiratio, non simplex, sed cum exsufflatione per contentionem & motum thoracis, suorumque musculorum, diaphragmatis, atque abdominis: Hæc ἐκφύσησις, exsufflatio strepens, in cannam illabens, varieque collisa strepit, dein per rimam illius exiens, & à laryngis musculis, superiectaque epiglottide percussa & variè agitata, vocem propriè dictam edit; Cui succedens actio linguæ, sermonem edit, loquitur, & variâ impulsione aëris, vocabula intentionaliter significantia, pro linguarum varietate & diuersitate edit. Hæc omnia cùm vario motu musculorum exerceantur, qui sunt instrumenta motus arbitrarij; sequitur cerebri vim concurrere, quæ per neruos illabens, in eiusmodi musculos influat. Nerui autem variè à cerebro oriuntur, mediatè scilicet, quando ab ipso proficiscuntur; immediatè quando à spinali medullâ; hîc verò nerui sunt tum ab ipso cerebro, tum à spinâ, à quâ oriuntur nerui omnes, qui in musculos respirationis illabuntur circa dorsi vertebras; à cerebro autem, qui in laryngis musculos & linguæ inseruntur, ex sextâ eius coniugatione, vt Anatomes perito satis patet. Ad hoc etiam concurrit cordis ipsius, vitalis scilicet caloris influxus, vt communis instrumenti, sine quo nullæ actiones in nobis exerceri possunt, quo actiones istæ roborantur: tum vsus ipsius inspirationis ad refrigerium cordis: quo nomine antiqui Philosophi existimarunt, cor esse primarium vocis instrumentum, vtpote cuius causâ aër inspiraretur, & ex quo veluti ex termino, ad guttur vocalis materia procedere videbatur: Contra quos eruditè Galenus, *lib.2. de decretis*, disputans ostendit non esse idem, inspirationem fieri propter cor, & vocem à corde fieri, quia inspiratio est materia vocis; aër enim exiliens à corde cum vaporibus illis fuliginosis, nullum deinceps alium motum à corpore recipit, sed à cerebro vim illam excipiens, per musculos thoracis expulsus, insufflatusque vocem edit. Quod satis ostendunt mactatæ pecudes, quibus exempto corde sæpe currere vociferarique contingit; compresso verò collisóve cerebro aut spinali medullâ, concidunt statim, & voce priuantur.

Ex prædictis constat, expirationem, exsufflationem, efflationem strepentem, vocem, sermonem, sese ita consequi, vt expiratio & exsufflatio per thoracis motum à musculis factum, irrumpens in cannam pulmonum, læui superficie siccaque constantem, orbiculariter cauam, ex substantiâ cartilaginosâ membranosaque confectam, viaque strictiore, strepentem exsufflationem edere: quæ in gutture seu larynge per musculos mota, & percussa ab epiglottide, sonum vocalem seu vocem edat: cui lingua per suos musculos mota succedens, variè articulat & efformat, sermonemque profert, adiuta naribus, palato, labiis, & dentibus. His peragendis assistunt duo principia, cor nimirum, commune instrumentum omnium actionum, suppeditans influxum caloris innati; cerebrum verò peculiare, nimirum vim animalem motricem, quæ in musculos illos influit, tum à sextâ cerebri coniugatione, tum à neruis ex spinâ ipsâ orientibus. Instrumenta igitur vocis talia sunt, talis materia vocalis, per quam vox articulata & inarticulata efformatur. Finis verò in homine est potissimùm sermo ipse, qui manus mentis dicitur, & sine quo vita hæc politica constare non poterat: in reliquis animantibus est, vt cantus edant, variosque animi motus & passiones prodant.

Quod ad vocis differentias attinet, variæ recensentur, magna, parua, acuta, grauis, aspera, lenis, rauca, clangosa, tremula, constans, alta, submissa, & similes; ex quibus omnibus varios tonos Musici constituerunt, & ex dissonantiis consonantias harmoniasque sunt fabricati: Harum omnium causæ tum ad aëris ipsius exsufflationem variam, tum organorum dispositionem sunt referendæ. Vt vocis magnæ causa, est aëris copia confertim efflati per latas arteriæ gutturisque vias: acutæ, aër per angustam viam delatus, & vi incitatus: asperæ, ipsius arteriæ inæqualitas ex siccitate nimiâ aut humiditate illabente, quæ raucam propriè efficit. Sed has naturales vocis differentias non est nobis propositum persequi, quæ facilè innotescent ex instrumentorum ipsorum dispositione, & variâ actione, ... quæ de vocis & loquelæ ipsius læsione, læsisque partibus dignoscendis, sunt à nobis deinceps dicenda.

Est autem id in primis sciendum, quod in Pathologiâ nostrâ docuimus, morborum alios sympathicos, alios verò idiopathicos, quorum hi propriè, essentialiter, & dispositiuè, vt ita loquar, constitutionem ipsam instrumentorum alicui actioni

edendæ

edendæ dicatorum peruertunt & occupant: illi verò actionem quidem lædunt, sed in instrumentis secundùm σωματικὴν eorum οὐσίαν non sunt; verùm ob facultatis alicuius negatæ, quæ à principio per suos canales influere solebat, priuationem, aut materiæ communis vel propriæ abnegationem, fit vt non minùs instrumentalis actio lædatur, quàm affectis primariò ipsis instrumentis. Quod nos hîc luculenter demonstrabimus. In primis autem notandum in læsionibus istis, expirationem, exsufflationem, sufflationem strepentem, vocem & loquelam, sese ita consequi, vt primâ læsâ, reliquæ simul omnes lædantur: sublatâ enim expiratione, aut ex toto, aut ex parte, tolluntur exsufflatio, strepens efflatio, vox, & loquela, ac denique vita ipsa, propter priuationem refrigerij illius ad calorem cordis conseruandum necessarij: Vltimâ verò læsâ, reliquas minimè violari; obmutescentia enim neque vocem, neque sufflationem, nec expirationem ipsam tollit aut vitiat; sic læsâ secundâ reliquæ tres; læsâ tertiâ reliquæ duæ; quartâ læsâ sola vltima læditur, illæsis eis quæ illas antecedunt, vt vnicuique facile est animaduertere.

His ita intellectis certum est, vocem & loquelam, vt actiones animales tolli, minui, aut deprauari posse, vitiatis per se aut secundariò instrumentis, non solùm voci & sermoni dicatis, sed etiam expirationi, exsufflationi, & strepenti efflationi. Vocis tantùm priuationem vocat Hippocrates ἀφωνίαν, sermonis verò ἀναυδίαν, vt videre est *lib. 3. epid.* vbi Apoplecticus iacebat non solùm ἄναυδος, sed etiam ἄφωνος, fari impotens, sed etiam voce captus, vnde φωνὴν, vocem, mutis ipsis & brutis animantibus tribuit, *lib. de carnibus*. Quod accuratè & diligenter in scriptis Hippocraticis est animaduertendum; contra communium interpretum morem, qui vulgò ἀφωνίαν, obmutescentiam vertunt, cùm vocis silentium seu priuationem significet Hippocrati, multò scilicet grauiorem affectum, & maiores ac atrociores morbos comitantem ac prænuntiantem, vt videbimus.

Vt igitur tollitur, minuitur, & deprauatur primariò per affectus in instrumentis ἀναπνευστικοῖς, & φωνητικοῖς, respiratoriis & vocalibus inhærentes: Ἀναπνευστικὰ sunt, abdominis & thoracis musculi, intercostales, diaphragma, pulmo, pleura ipsa, quibus morbo similari, organico, aut communi, vel pluribus eorum obsessis, fit ista læsio: φωνητικὰ, vocalia sunt propriè, arteria illa seu canna pulmonum, larynx tribus constans cartilaginibus, epiglottis, musculi laryngem & epiglottida mouentes, neruique recurrentes, qui in illos inseruntur. Quibus itidem affectis primariò vox ipsa vitiatur.

Sic ex maximâ musculorum abdominis, thoracis, aut intercostalium inflammatione, vel repletione contractoriâ seu conuulsoriâ ingenti, per morborum initia, eò confertim decumbente humore: aut posteà per μετάστασιν translato, vox tollitur, & ægri respiratione etiam cum dolorifico admodum affectu, sublatâ moriuntur. Quod innuit Hippocrates *in Coacis*, dum ait; *Qui ex dolore fiunt voce capti*, δυσθάνατοι, *ægrè & cum maximo cruciatu moriuntur*; & idem innuere videtur 1. *prorrhet.* vbi ait; *Quæ cum singultu sunt aphoniæ, pessimæ*, ex interpretatione ipsiusmet Galeni; ad repletionem hoc conuusificam & dolorificam referentis. Vtque ex contractione istâ inuoluntariâ in musculis, qui non solùm colligi, sed etiam laxari debent ad motus suos obeundos, sic ex exolutione & paralysi, vt docet eleganter Galenus *in prorrh.* eorundem musculorum munere suo ampliùs minimè fungentium, sed obtorpescentium, vt per refrigerationes, aut natiui caloris extinctiones maximas, fit sublatio eiusdem respirationis, ac proinde exsufflationis, & vocis, vitaque ipsa tollitur, quæ sine respiratione diu durare non potest, vnde illud Hippocratis *in Coacis*; *Quæ cum exolutione veniunt aphoniæ, pessimæ & mortales*; ἔκλυσις enim & ἀφωνία eandem habent hîc hyparxin, caloris scilicet natiui extinctionem, vnde paupertas materiæ vocalis & facultatis motricis infirmitatem, vnde instrumentorum illorum ad ἐκφύσησιν, exsufflationem, atque adeò expirationem impotentia. Quod si ista vel tensio vel exolutio non omnibus his musculis, sed vel superioribus non inferioribus, dextris non sinistris; vel non κατόχως, vt loquitur Hippocrates, continuè & firmiter, sed leuiter admodum hæreat, fiet imminutio tantùm aut deprauatio vocis.

Ex graui item inflammatione totius thoracis, diaphragmatis, pleuræ, pulmonisve in eisdem abscessu, tuberculo, vomicâ, empyemate, vulnere, certissimum est vocem vel tolli, vel minui, vel deprauari. Hinc apud Hippocratem, vox illa περιπνευμονικὴ ἢ κερχνώδης, peripneumonica stridens & clangosa, ex constrictione meatuum in pulmone, & exsiccatione; vnde peripneumonici moriuntur, *libro de victus ratione in morbis acutis*, stertore, strangulatu, & ἀφωνίᾳ malè mulctati. Hinc empyicis apud

Hippocra

Hippocratem, quibus thorax purè est oppletus, vox non est λευκὴ, clara, sed μέλαινα, fusca & valde obscura: Vt & pleuritici τὴν τῆς φωνῆς λαμπρότητα, vocis splendorem amittunt. Quibus confossus est thorax ingenti vulnere, illi amissâ exsufflatione, inspirationem quidem & expirationem habent liberam, vitaque permanet, sed tum propter malè affectos & dissectos musculos intercostales, tum propter effluxum materiæ vocalis, silentio vocis integro occupantur. Per exigua verò vulnera minuitur tantùm vox aut deprauatur.

In φωνητικοῖς item seu vocalibus instrumentis, affectiones primariæ vocem meritò tollunt & lædunt, similares, organicæ, communes; humectata nimiùm, exsiccata, refrigerata, aut calefacta (vt per nimias vociferationes & clamores, ex Galeno 4. *de locis affect.* canna pulmonum, larynx, epiglottis, musculi, aut nerui, voces sustulerunt & corruperunt: catarrhus ferinus è cerebro in guttur ad perpendiculum fluens, sæpe vocem adimit, aut intercalarem facit. Asperior reddita interior cannæ superficies, quæ læuissima esse debet, propter humorem imbibitum, vt in tussi contingit, raucas edit voces, aliquando tollit penitus; hinc poti rauciores ieiunis, senes iunioribus, vdo cœlo quàm sicco. Sic exsiccatio nimia exasperans, vt febrientibus, per æstum ambulantibus, clangorem oppositum) infert, & vt vocem emittere non possint, sæpe efficit. Vidit Galenus *lib.* 1. *de locis affectis*, vocem adeò vitiatam, vt penè perderetur, refrigeratis vehementer neruis & musculis laryngis, ex adhibitis topicis refrigerantibus parti illi, quam calorificis remediis restitutâ naturali temperie, reuocauit. Tumores omnis generis phlegmonosi potissimùm in larynge & musculis exterioribus, qualis est cynanche & paracynanche anginæ species, non solùm vocem deprauant, acutam, stridulam & trementem reddentes ex constrictione faucium, sed etiam viis impeditis, per quas fit expiratio, strangulationis metum adferunt, non minùs quàm arctiora vincula gutturis, in iis qui suspendio mulctantur, & gula frangitur. Neque solùm laryngis & cannæ inflammatio, sed etiam ipsius œsophagi phlegmone, comprimens tunicam cannæ, quâ cartilaginum ipsius partes extremæ Sigmoides vocatæ, coniunguntur. Quod etiam præstat, idque citissimè luxatio ceruicis vertebrarum in interiorem partem, potissimùm eius quæ dens appellatur Hippocrati. Solutiones item continui exsufflationem auferunt, & vocem ex vulnere in canna aut larynge impresso impediunt, tum propter partium illarum violatam συνέχειαν, tum effluxum materiæ vocalis. Quod vidit Hippocrates *lib. de carnibus*, præsecto gutture. Nerui etiam illi recurrentes, φωνητικοὶ, vocis authores, sæpe per imprudentiam à Chirurgis ipsis, exsecti aut corrosi, integram ἀφωνίαν induxerunt, si ex vtraque parte id fieret; mediam verò, si ex vno tantùm latere. Quod Galenus *lib.* 1. *de locis affectis*, vidit in extirpatione χοιράδων, id est, strumarum, quæ profundo ceruicis hærebant.

Atque hi affectus organis istis ἰδιοπαθικῶς inhærentes, voces tollunt, minuunt, & deprauant; συμπαθικῶς verò frequentissimè ex communicatâ materiâ, negatâ facultate, aut priuatione materiæ contingunt. Communicatur materia vocem impediens per fluxionem & decubitum, vt irrumpens ex capite pituita in fauces confertim, nullo ibi affectu genito adhuc vocem subripere sæpe visa est illasque deprauatæ vocis attributiones Hippocrati vsitatas plurimùm efficere, δασείης, μελαίνης, βαρύος, σκληπτέσης, κατακλωμένης, καλυπτέσης, κεκλασμένης, παραλελυμένης, densæ, fuscæ, asperæ, deficientis, perfractæ, præpeditæ, exolutæ. Translato etiam ex purulento abscessu in palato, verbi gratiâ ad guttur humore, præfocantur ferè ægri & voce capiuntur. At facultas ipsa negatur animalis, quâ motus isti perficiuntur respiratorij & vocales, vel ob mentis peruersionem, vt quando mens ipsa ægrotat, neque aduertit ad ea quæ sunt agenda; Vnde Hippocrates 1 *prorrhet.* ἀφωνίας cum mentis ecstasi coniunctas, pestiferas esse scribit: Vel ob affectum ipsius principij, nempe cerebri graui morbo obsessi. Sic ex concussione cerebri per ingentia vulnera, vox statim tollitur, *Aphor* 58. *sect.* 7. & *in Coacis*, ac vt est hoc nostro Aphorismo; vbi ἀφωνία ex pessimè affecto per ebrietates cerebro contingit, & humoris mole oppresso, qui in neruos deuolutus, conuulsionem citò mortiferam infert. Et 1. *prorrhet.* Quæ cum catocho fiunt aphoniæ, lethales, vt grauem principij noxam designantes, quâ defungi non possunt facilè ægrotantes. Tunc enim nullus fit influxus, neque in neruos, qui è spinali medullâ oriuntur ad musculos thoracis, neque in neruos è cerebro immediatè procedentes sextæ coniugationis, ad musculos laryngis: Vnde non solùm vox, sed etiam expiratio, reliquæque facultates animales tolluntur cum vitâ, si affectus perseueret: Vnde illud elegantissimè dictum apud Hippocratem,

tem *lib. de victus ratione in acutis*, venarum ἀπολήψεις, interceptiones subitam vocis defectionem faciunt, si sano hoc contingat, quando facultatis illius commeatus impeditur: Quam ἀφωνίαν etiam minuere videtur Hippocrates, quando vult eam aliquando esse τρομώδη, tremulam *in prorrhet.* ex consumptione spiritus animalis vel interruptè illabentis; vel denique facultas animalis instrumentis istis negatur, non peruersâ mente, non cerebro morbis obsesso, sed solâ spinali medullâ inflammatâ, obstructâ, luxatâ, dissectâ, contusâ. Vidit Galenus *lib. 1. de locis affectis*, cui ex ingenti in terram casu, spina contusa & inflammata fuit circa dorsi initium, is tertio die exiguam vocem emisit, iam incipiente inflammatione, quarto verò auctâ eadem omnino obmutuit, & crura simul fuere resoluta, manibus illæsis, & spiratione integrâ. Cùm enim tota sub ceruice spinalis medulla esset resoluta, accidit thoraci, vt tum per septum transuersum & musculos superiores qui neruos excipiunt à spinæ parte superiore in ceruicis vertebris existente, moueretur sufficienter ad expirationem; ad exsufflationem verò minimè, quia intercostalium musculorum nerui omnes erant præpediti ex affectu spinæ, quæ est in vertebris dorsi. Sic igitur negatur facultas his partibus.

Materiâ verò communi vel propriâ priuatæ, tollitur etiam & deprauatur vox. Materiam illam communem appellamus calorem influentem à corde, cum spiritu vitali, quo præsente partes omnes recreantur, viuificantur, & munera sua exercere possunt: absente mortificantur & collabascunt. Sic per timores, trepidationes, syncopes, lipothymias, reuocato ad cor calore, respiratio, vox & loquela intercipitur, tollitur, deprauatur. Moribūdi hectici aut phthisici, ex iam extincto calore natiuo per νέκρωσιν illam vniuersalem, vocem amittūt; Vnde apud Hippocratem, in diuturno morbo ἀφωνίαι mortem instantem denuntiant, vitalis caloris ablatione. Materia verò propria ad vocem est aër ille in pectore contentus, qui excludi debet confertim & certâ quantitate, quâ imminutâ summississimæ voces eduntur, & paulatim καταμαραινόνται contabescunt, vt loquitur Hippocrates *lib. de carnibus*, sublatâ, omnino tolluntur, vt in solutionibus continui thoracis, pulmonum, cannæ, laryngis, in quibus est affectus idiopathicus, vulnus scilicet; & sympathicus, nimirum priuatio vocalis huius materiæ, quæ in illis continebatur naturalem continuitatem seruantibus. Vidit Hippocrates *lib. de carnibus*, qui sibi guttur præsecuerant penitus, viuentes quidem & respirantes, verùm nullam vocem edentes, nisi quis gutturis vulnus constringeret, spiritumque effluentem contineret.

Ecce quomodo omnes affectus idiopathicos & sympathicos, ad vocis læsionem concurrentes & Medico diligenter animaduertendos, ad debitam diagnosin, prognosin, & therapiam, ac difficillimorum in Hippocrate cōtextuum explicationem, sumus persecuti. Qui omnes etiam loquelam, αὐδὴν καὶ διάλεκτον, sermonemque tollunt, vt qui sine vocis operâ, nullo modo edi possit. Itaque sermo læditur, & vera ἀναυδία introducitur, per affectus istos tam idiopathicos & sympathicos instrumentorum ἀναπνευστικῶν καὶ φωνητικῶν. Verùm quia ab iis distincta sunt instrumenta dialectica, fit sæpissimè vt nullo existente impedimento in respiratione, exsufflatione, aut voce, tollatur aut vitietur ipsa loquela, ex affectibus peculiaribus his organis inhærentibus. Quæ organa sunt præcipua, lingua & eius musculi nouem, neruos ex septimâ coniugatione recipientes; adiuuantia, palatum, nares, dentes, & labra; lingua enim, vt ait Hippocrates *lib. de carnibus*, occurrens voci in pharynge articulat, obstruens ac impingens ad palatum & dentes: Si enim lingua non sic impingeret, non posset homo distinctè loqui, sed esset cum aliis animantibus μονόφωνος, vt in mutis à natiuitate apparet. Hæc vel ab ortu, vel post ortum à morbis affecta per protopathiam sermonem & dialecton corrumpunt. Lingua enim cùm moueri debeat à suis nouem musculis ad percutiendam & articulandam vocem, si illi inflammatione, tumore, vulnere teneantur, aut eorum nerui ex septimâ coniugatione, impossibile est, linguam moueri & fari: Si ea verò ipsa afficiatur eisdem affectibus, non poterit moueri, aut malè. Sic batrachio detenta lingua obmutescit, nec agitari commodè potest; quæ est vera ἀναυδία, fandi impotentia integra aut imminuta. Siccitas nimia & humectatio idem sæpe præstiterunt per febres & conuulsiones, vnde non solùm ἀφωνίαι, vocis priuationes, sed etiam ἀναυδίαι, malæ sunt Hippocrati per istos affectus, quamuis minùs, vt *in Coacis*, Ἀναυδίη ἐν τοῖσι σπασμοῖσιν, ἐπὶ πολὺ κακόν. Et, Αἱ ἐν πυρετοῖσιν ἀναυδίαι κακοήθεες. At loquelæ deprauatio triplex est, τραυλότης blæsities, quando certæ quædā litteræ difficulter pronuntiantur, & in aliam commutantur, vt R. in L. ψελλότης, balbuties, quando syllabæ aut litteræ quædam omittun-

tur nec proferuntur, μογιλαλία hæsitantia, quando in medio subsistit lingua; nec syllabas connectere potest continuatò. Quæ omnia proficiscuntur à linguæ malâ conformatione naturali, & partium adiuuantium, vel morbosa; sic lingua breuior ex conformatione aut siccitate nimiâ per febres, vt primores dentes attingere non possit, vel vinculo inferiore retenta, vel ipsi dentes malè positi, aut sublati, vel palatum, ad quod fit reflexio linguæ, demissius, impediunt ne certæ litteræ proferri possint, vt T. quod pronuntiatur, dum hæret lingua primis dentibus. R. dum reflectitur ad palatum. Labra cæsa, curta, aut malè conformata, non comprimuntur ad proferenda M.B. & similia. Vnde Hebræi suas ita litteras partiuntur, vt quædam sint gutturis, quædam labiorum, quædam dentium, quædam palati, quædam linguæ potissimùm. At balbuties ex humectatione potissimùm linguæ maximâ procedunt: Vnde apud Hippocratem *Aphor. 36. sect. 6.* Balbi longo alui profluuio corripi solent; Sic pueri, ebrij, paralytici balbè loquuntur, quia lingua firma non est ad percussionem illam & articulationem: Ex quibus etiam causis hæret, sed maioribus. Palatum, nares, dentes, & labra itidem concurrunt, vt diximus. Quibus corrosum aut perforatum est palatum ex lue Venereâ, qui non habent conuexum, vt φοξοὶ, quibus nares sunt obturatæ polypo, dentes malè positi aut sublati, labra fissa aut decurtata, ij malè loquuntur & deprauatè, ex affectibus primariò locutionis organis inhærentibus. Qui etiam aliquando non quatenus loquelam lædunt, sed quatenus vias per quas aër infertur & effertur, replent, expirationem, exsufflationem, vocemque auferunt, & sæpe mortis periculum inferunt. Atque hæc de ἀφωνία & ἀναυδία, tanquam insignibus admodum symptomatis, sint à nobis paradigmatis instar, enarrata fusiùs, vt vnicuique deinceps liceat in aliis eodem modo exerceri. Nunc verò istis ita de ebrietate atque ἀφωνία à nobis explicatis, facile erit Aphorismi nostri abstrusissimum alioqui sensum elicere.

Si quandoque enim per ingluuiem & generosorum vinorum haustum immodicum contingat (vt sæpe contingit apud Græcos græcari solitos) quosdam etiam bene sanos, ad eam temulentiæ & ebrietatis speciem deuenire, quæ ἐσχάτη, vltima dicitur Hippocrati πρὸς ὑπερβολὴν, *lib. 3. de diætâ*, ita vt non solùm ex ἀναθυμιάσει & effumatione, cerebrum vaporibus repleatur, sed repentino illapsu crudioris succi, vini tenuitate tanquam vehiculo illuc delati, distendatur, venæque, arteriæ ac nerui opprimantur, fit statim interceptio commeatus animalis spiritus & facultatis ad omnes partes, quæ voluntario motu agitantur: vnde non solùm vox & loquela tolluntur, sed etiam omnis animalitas, vt ita loquar, concidit, potissimùm respiratio præpeditur, ad vitam vsque adeò necessaria, vt sine auræ illius vitalis inspiratione & expiratione liberâ diu durare non possit.

Hippocrates tamen noster non solùm in hoc Aphorismo, sed plerisque aliis locis, vnius vocis priuatione repentinâ, tanquam actionis κατ' ἐξοχὴν animalis, omnium aliarum sublationem, & principij summam læsionem designare est solitus, vt annotat eleganter Galenus. In 1. verò *prorrhet.* animaduertit potiùs ad ipsam respirationem læsam, dum ait; *Spiritus in aphoniâ, veluti his qui strangulantur, promptus & elatus, malum.*

Qui igitur ebrius ita concidit repentè voce captus, is certè non ob proprium aut primarium affectum in organis anapnisticis, vocalibus, aut dialecticis existentem, talia patitur. Non enim in illis ita repentè generantur grauissimi illi morbi vocem ἐξαίφνης tollentes. Non etiam negata est materia communis, calor scilicet influens è corde, vegetus adhuc atque etiamnum auctus vini potatione. Non propria, aër scilicet materia vocalis, qui continetur in thorace & gutture integris & benè continuis. Necesse est igitur negatam esse facultatem quæ ad motum musculorum à principio, nimirum cerebro influit, atque interceptam vel in ipso cerebro ex repletione illâ ingenti, vel in spinali medullâ, vel in ipsis neruis ab vtroque exorientibus. Sed non esse tantùm in spinali medullâ aut neruis, hinc patet, quòd actiones principes conciderunt in solo cerebro exerceri solitæ. Necesse est igitur affectionem ipsam in cerebro consistere; vt eleganter hæc nostra sententia videtur confirmari *Aphorismo 51. sectionis 6. Quicunque*, inquit, *sani dolore capitis repentè capiuntur, & statim voce priuantur, ac stertunt, in septem diebus pereunt, nisi eos febris apprehenderit.* Quod manifestè ostendit affectus istos in ipso cerebro consistere, quandoquidem Hippocrates per ὀδύνας, dolores, quoscunque morbos solitus est designare.

Quæ igitur erit hæc affectio in cerebro consistens, per quam voce priuantur ægri

ægri & conuelluntur? Quidam existimant esse apoplexiam, quidam catochen, alij verò carum, quibus nos assentimur. Non enim esse potest apoplexia, quia apoplexia illa vel esset debilis, vel fortis. Si fortis, nusquam: si debilis, ægrè liberarentur. At hi sæpè, vt innuit Hippocrates, defunguntur hac molestiâ, eâ horâ quâ crapulæ solui solent. Præterea apoplexiæ ad salutem desinenti paralysis succedere solet minimè mortifera: hîc verò Hippocrates vult, nisi exurgant, conuulsione teneri & mori. Catoche etiam esse non potest, siue congelatio, catalepsis vulgò dicta, in quâ respiratio seruatur, & immobilitas sola cum oculorum apertione ex siccitate aut frigiditate inducitur, nisi quis hoc nomine vti velit, vt sæpe Hippocrates pro omni affectu capitis graui & periculoso. Erit igitur caros, hic affectus, sub quo lethargum latè comprehendimus, primò subsistens in cerebro, animales functiones principes lædens, & deuinctas humore isto detinens, ob cuius copiam, neruorum origines opplentis, fit interceptio animalis spiritus ad inferiora, vnde ἀφωνία subita & ἀναυδία; atque etiam respirationis læsio propter principium affectum. Quod Hippocrates *lib. de victus ratione in acutis*, per interceptionem venarum designat. Si malum perseuerat, illabente deinceps & influente in omnes propagines humore, conuulsionem, tetanum dictam incurrunt, & conuulsi moriuntur. Quod eleganter confirmatur ab Hippocrate nostro, *in 1. prorrhet.* αἱ μὲν κάρῳ ἀφωνίαι σπασμώδεες, & illud *in Coacis*, ἐν τοῖσι σπασμοῖσιν, ἀναυδίη ἐπὶ πολὺ, κακὸν, &c. apud Duretum. Non igitur illi citò per carum oppressi, sed per succedentem vniuersalem conuulsionem citò è medio tolluntur, impeditâ respiratione aut sublatâ per contractiones istas tetanicas, quas vult Hippocrates sequenti Aphorismo, intra quatuor dies esse lethiferas. Nisi enim tanta humoris in cerebro per illas crapulas stabulantis saburra, quæ carum ingenerat grauissimum, vel à calore natiuo discutiatur dissipeturque, intra illud tempus quo temulentiæ solui solent pro variis hominum conditionibus, intra tertium scilicet diem, quod longissimum est, vt docet Hippocrates *lib. 2. de morbis*, vocem recuperant, τῆς γὰρ φωνῆς λυομένης, πάντα λύεται, ἡ γὰρ λύσις τῇ φθέγξει ὁμοίη, inquit Hippocrates *2. epidemiῶν.* Vel à febre (quæ sæpissimè hîc oriri solet ob oppressionem & laborem totius corporis, tantum affectum dissipare & superare omni conatu molientis) ingenti scilicet & acutâ, quæ celeriter, continenter, & vehementer moueatur, sitque par conuulsificæ causæ: aliàs enim, vt est 1. *prorrhet.* lenta febris fundit, non consumit humiditates istas morbificas, & morbum auget. Vnde non solùm melius est febrem conuulsioni, quàm febri conuulsionem: sed malum est conuulsionem febri, optimum verò & optandum, febrem talem conuulsioni ex repletione contingenti superuenire, ad citam humoris morbifici resolutionem: Certissimum est, inquam, nisi à calore blando, qualis est natiuus; aut violento, qualis est febrilis, quod magis est sperandum, vinolenta illa ἔμφραξις absorbeatur, & humores discutiantur, subsecuturam conuulsionem totius corporis, ex illapsu copiosæ materiæ in spinalem medullam & neruos; quæ citissimam & certissimam mortem inferre solet. Concludamus igitur tandem syllogisticè, vt nobis est consuetum. *Quacunque affectiones maxima ex subitâ repletione cerebri contingunt, omniumque functionum animalium statum peruertunt, ea sunt citò mortales, ob partis nobilitatem, & influxus facultatis animalis necessitatem, nisi aut à calore natiuo, aut febrili, aut arte ἔμφραξις illa tollatur promptissimè; At per ebrietates contingere aliquando solent carotica affectiones conuulsioni vniuersali inncta, ex cerebri repletione nimiâ, quæ noxam principi parti, repletioni, ac voci inferunt. Quare erunt citò mortales, conuulsionis ipsius potissimùm causâ, respirationis ac vocis libertatem tollentis: nisi aut à calore natiuo, aut à febre superueniente, aut etiam arte, ingens illa plethora cerebri promptè minuatur. Quod fuit nobis demonstrandum.*

APHORISMVS VI.

Ὁκόσοι ὑπὸ τετάνου ἁλίσκονται, ἐν τέσσαρσιν ἡμέρῃσιν ἀπόλλυνται, ἢν δὲ ταύτας διαφύγωσιν, ὑγιέες γίνονται.

Qui tetano corripiuntur, intra quatuor dies intereunt: si verò hos superauerint, incolumes euadunt.

DIVINVS Hippocrates cùm superioribus Aphorismis satis de conuulsione aliis affectionibus superueniente, vt signo, egisset, nunc de omnium grauissimâ, nimirum tetanicâ, quæ est implicatio & veluti collectio omnium aliarum conuulsionum, hoc Aphorismo agit, non quatenus significare potest tetanus in aliis morbis, sed quatenus secundùm propriam naturam consideratus ex genere acutorum, & maximè lethalium morborum existit. Ita vt hic Aphorismus, non minùs quàm superiores, ad eam Medicinæ partem sit referendus, quæ προγνωστικὴ vocatur. Et totidem verbis habetur *lib. de iudicationibus, libro item de internis affectionibus*, νοῦσος ἐστιν χαλεπὴ; morbus est grauis, citâ curatione indigens. At *lib. 3. de morbis*, est elegantissimus contextus, quem referre huc non grauabimur, quia & descriptionem & signa, & prædictionem tetani eleganter complectitur, ad Aphorismi huius illustrationem admodum necessaria: in quibus non omnino consentire cum hac nostrâ prædictione videtur. *Tetani quando corripiunt*, inquit, *maxillæ rigent vt ligna, & os aperire non possunt, & oculi illachrymantur ac distorquentur, & dorsum riget, & crura contrahere non possunt, similiter neque manus: facies rubicunda est ac valde dolet, cumque iam est moriturus, & potum & sorbitionem ac pituitam per nares reuomit. Hic tertiâ die, aut quintâ, aut septimâ, aut decima quartâ perit. Si verò has effugerit, sanus euadit.* Ecce quomodo hîc diem tetanicorum vltimum ad decimum quartum extendit, quem hîc ad quartum præfiniuit; quod nos posteà declarare tentabimus. Ad Aphorismi autem huius intelligentiam reuocanda sunt in mentem, quæ de conuulsionis finitione, partibus affectis, differentiis, causis, in primum huius sectionis Aphorismum fusè sumus commentati. Vbi probabamus, conuulsionem nihil aliud esse, quàm inuoluntariam musculi ad suam originem contractionem, in motus sublatione potiùs quàm deprauatione positam. Quæ à duobus potissimùm affectibus pendet, in neruorum propagine ac insertione, quâ oriuntur à cerebro, aut spinali medulla, & inseruntur in musculos, subsistentibus: quorum vnus est intemperies humida cum materiâ, alter sicca sine materiâ ab exhausto. Hi affectus varias multiplicesque causas internas externasque agnoscunt, & prout varias obsident musculorum regiones, ita etiam nomina atque appellationes sortiuntur varias, & differentiam illam quâ distinguuntur à Galeno, in conuulsionem vniuersalem ac particularem: Particularis est cuiusque membri, quod arbitrario motu cietur; Vniuersalis verò triplex recensetur, ἐμπροσθότονος scilicet, ὀπισθότονος, & τέτανος. Quando enim musculi omnes, qui adducere corpus caputque ad anticam corporis regionem solent, ita obsessi sunt conuulsificâ illâ causâ, vt præter voluntatem homo vergere & contrahi ad anteriora cogatur, tunc fit ἐμπροσθότονος ille ab Hippocrate eleganter expressus *lib. de victus ratione in acutis*, Ὁκόταν ἀπὸ τῶν τενόντων, σφόδρως ἔμπροσθεν ἀνέλκωνται. Quando autem musculi omnes qui ceruicem cum capite ad posteriora abducunt, ita conuelluntur vt caput inuoluntariè scapulis ferè annectant, retrorsum contrahant, ac in humeros incuruent. vt loquitur Hippocrates, 5. *epidem.* tunc fit ὀπισθότονος, conuulsionis vniuersalis secunda species, quam Cælius Aurelianus supinum raptum & postterganeum appellat vt priorem, pronum raptum: Si verò non solùm anteriores, sed etiam posteriores antagonistæ musculi, ita repleantur aut exsiccentur, vt vtrique cõuulsione verâ tendentur, tunc fit vt pari vtrinque & opposita contentione neque antrorsum, neque retrorsum inflectatur corpus, sed ex mixto affectu obrigescat, & rectà distendatur violenter; Et hinc tetanos, conuulsio horrenda & admodum dolorifica, vt docet Gal *comm. in Aph. 57. sect. 4* In quo non apparet motus, non contractio, sed distentio, qualis est in tonico motu, quando sese homo secundùm naturã habet. Celsus eleganter

eleganter triplicẽ hunc affectum sic expressit; *Non alius*, inquit, *importunior, acutiórve morbus, est, quàm is qui quodam rigore neruorum, modò caput scapulis, modo mentum pectori annectit, modò rectam & immobilem ceruicem intendit.* In quibus vniuersalis conuulsionis tribus differentiis hoc obseruandum, earum quidem distinctionem ab intentione & retractione variâ ceruicis peti, non quòd ceruix sola conuellatur, sed quia magis ad eius contractionis differentias respicit Medicus, cùm in triplici hac vniuersali conuulsione totum corpus sit conuulsum, vt ex eo videre est, quod Hippocrates *lib. 3. de morb.* de maxillæ, oris, oculorum, dorsi, crurum, ac manuum distentione, ait in tetano: Et *ibidem* de opisthotono, vbi vult vocem esse interceptam & interruptam, cubitos incuruatos, digitos in pugnum contractos, crura retracta. Quæ omnia satis ostendunt affectus istos longè latéque in totum corpus, non in solam ceruicem per istos affectus vagari: At morbi hi ingentes, qui vniuersitatem corporis obsederunt, naturámque vndiquaque opprimunt, non sine atrocitate & celeritate id faciunt, cùm vel à natura citò collectis omnibus copiis fugari debeant, vel certè naturam, quod est frequentius, suâmet mole citò opprimant, ob suam magnitudinem, partium obsessarum præstantiam, & sæuissimorum symptomatum concomitantium calamitatem, cum quibus iuncta est præcipuarum corporis actionum ruina.

Quod Hippocrates noster in peculiari hoc Aphorismo, de tetanicâ conuulsione, sub quâ alias etiam duas audit vniuersales, eleganter tradidit & expressit, dum tetanum non solùm inter acutos morbos simpliciter, qui ad decimumquartum vsque diem extenduntur, quod facere visus est *lib. 3. de morbis*; sed inter perperacutos reponit, qui quarto ad summum die finiuntur. Vt enim omnium rerum, sic etiam morborum certæ periodi, & tempora, quæ pro motu celeri, aut tardo, breui aut longo, morborum etiam differentias breuium, longorum, acutorum & tardorum constituerunt. Hæc cùm ad curationes prædictionésque morborum valde sint necessariæ, & sine his Aphorismi nostri intelligentia vix haberi possit, ideò priusquàm ad illius ἀπόδειξιν veniamus, non erit inutile per διέξοδον explicare, quid sit morbus magnus & paruus, longus & breuis, acutus, & tardus, vt congeneres valde differentias, quarum aliæ intensionem & remissionem, aliæ durationem morbi respiciunt.

Vt igitur aliud est morborum genera, aliud differentias consectari, quod in Pathologia docuimus; sic certissimum est oppositas istas differentias, ex contrariarum oppositione magis innotescere, ideò simul videntur explicandæ. Atque vt à magno morbo incipiamus, illum dupliciter explicasse videtur Galenus *libro quidem quarto methodi, cap. 6.* dum vult, morbum magnum dici, vel ratione partis, vel propriæ essentiæ, vel quia cacoëthe, symptomatum videlicet vehementiâ comitatum; quod rectè dictum videtur, tam ex parte efficientium, suscipientium, quàm effectorum: Certum enim est, vt morbus est dispositio contra naturam in partibus corporis nostri inhærens, actionémque illarum lædens, & alia inducens symptomata; sic etiam morbum illum dici debere magnum, vel potiùs intensum, (si propriè loqui velis, & qualitatis naturam respicias, sub quâ continetur morbus) qui & ratione suscipientis, partis scilicet affectæ principis, aut ad vitam necessariæ quam obsidet, cuiúsque constitutionem naturalem violat; & ratione efficientium, causarum scilicet morbificarum copiâ aut qualitate, robur naturæ expugnantium, ac contrariam dispositionem inducentium, augentium atque fouentium, ad quam sequuntur deinde varia & omnigena symptomata pro naturâ causæ, partis affectæ, & affectus; certissimum est, inquam, morbum triplici hoc respectu magnum dici debere. Quod autem Galenus *libri de totius morbi temporibus capite quinto*, vult morbum magnum esse, vel quando vires nostras superat, vel quando propria substantia magnus est, in idem penè recidit. Vires enim nostras superat morbus, quando partis publicæ œconomiam insigniter violat ac peruertit, non leuiter tantùm, (aliàs enim Ephemera febris, quæ in corde est, aut leuis hepatis intemperies, magnus morbus esset ridiculè dicendus) ac grauia inducit symptomata: propter causarum efficientium, suscipientium, suæque propriæ geneseos magnitudinem. Hinc non ineleganter à veteribus μεγάλη καὶ ἱερὸς νοῦσος dicebatur Epilepsia, quæ & partis affectæ præstantiâ, corporis nimirum arce, & copia, assiduitate, ac feritate causæ efficientis, tam horrenda veteribus excitabat symptomata, vt illorum conspectu comitia solemniter conuocata, quasi omine quodam malo perterrita soluerentur.

Vt igitur ex causis morbum efficientibus, materiali nimirum subiecto, atque formali, propriâ scilicet dispositione, effectorúmque vehementiâ, magnitudinem morbi coniiciunt Medici; sic paruitatem ex contrariis dispositionibus describere licet, quæ si simul iunctæ sint, valde paruum efficiunt; si vna aut duæ adsunt tantùm, minùs paruum: vt magni eadem sit ratio, in intensione illarum causarum, ac coniunctione, vt parui in illarum remissione ac exclusione.

Verùm siue magnus, siue paruus sit morbus, is vel parum vel diu durat, celeriter aut tardè mouetur, suáque percurrit tempora, vnde illæ differentiæ, longi & breuis, acuti & tardi. Sic epilepsia, elephantiasis, lues Venerea, arthritis, magni morbi & longi, quorum vt γένεσις ex diuturnâ pendet temperamenti innati, & partium in nobis principum labefactatione; sic eorum decursus pertinax est ex causarum efficientium, fouentium, augentium, perenni constantiâ, quæ sæpissimè non annorum numero, sed vitæ tantùm ipsius priuatione, ac subiecti sui interitu delentur. Parui verò & longi sunt quidem in causarum suarum constantiâ quadam positi, sed non indelebili, neque vitæ nostræ ob partis obsessæ præstantiam, propriam suam essentiam, aut symptomatum vehementiam imminent, sed αἴσχεα sunt potiùs, vt loquitur Hippocrates *lib. de affect.* incommoda & turpitudines, quàm vera νοσήματα: tales sunt scabies, prurigines, aut vitiligines diuturnæ, cæteráque in cute efflorescentia, naturâ iam diu assuetâ deponere ac amandare cacochymiæ suæ magnam portionem ad exteriora & supremam cutem.

At parui & breues simul, vt neque adiunctam habent magnitudinem, neque vehementiam, & celeritatem, sed tarditatem potiùs in motu; sic etiam pathemata quædam potiùs apparent, quàm veræ dispositiones factæ, in fugaci & momentaneâ quadam materiâ positi, putâ spiritu, flatu aut vapore, quæ & citissimè resoluuntur, & ob leuitatem suam, nulla relinquunt impressionis suæ vestigia, sed mox cum suæ causæ sublatione, suâ sponte mitescunt, & quem inuenerant constitutionis natiuæ statum, talem relinquentes, blandè ac repentè desinunt, atque vt vult Galenus 3 *de crisibus*, de ratione breuis est, & citò terminari, & citra periculum, tales sunt ephemera febris, cephalalgia leuior, &c.

Verùm magni simul & breues, celeres scilicet ac vehementes cum magnitudine, quos Hippocrates vocauit *Aphor. 7. & 6. sect. 1.* ἔσχατα καὶ κάλοξια extremos ac celeres morbos, summos statim labores habentes, sunt illi qui à nobis acuti appellantur, quorum natura maximè tenenda est Medico, vt in quorum curatione ac prædictione tota sit Medicinæ vis & gloria posita: Hæc autem acuties in morbis stat in velocitate motus, sicut tarditas in eiusdem lentitiâ; ita vt breuis nō differat ab acuto, duratione, sed violentiâ & impetu, quandoquidem non omnis breuis, acutus, sed omnis acutus verè dictus, breuis est, vt habetur *lib. 3. de dieb. decretoriis, cap. vlt. & 2. cap. 12.* Quemadmodum Aristoteli velox motus est, qui tempore æquali maius spatium pertransit, vel in minori æquale vel maius, ita vt primò & per se breuitas & longitudo temporis, celeritas & tarditas motum respiciant: ob quam motus velocitatem, cui continuitas statim adiuncta est, vt statuit Galenus *Aphor. 7. sect. 1. & 3. prognost.* morbi acuti periculosi habentur Archigeni, *lib. 3. de dieb. decret.* Cùm enim nihil violentum sit durabile, natura nostra nullis recreata induciis seipsam erigit, summóque conatu morbum vitæ imminentem excludere nititur, aut eo frustrata plurimùm occumbit; hinc cita mors venit aut victoria læta. Acuti igitur isti morbi, vt celeriter, continenter, & cum periculo mouentur *comment. in lib. de victus rat. in acut.* sic etiam agnoscunt causam morbificam celerem, violentam, mordacitate, tenuitate, orgasmo, ac feritate quadam præditam, quod Hippocrates vocauit turgere, ad qualitatem potiùs quàm quantitatem respiciens. Hæc materia bilis est, aut sanguis putrefactus bilescens, aut atra bilis, ex quouis humore combusto accensa, quæ seipsam propagans, totámque humorum massam inficiens, efficit vt tres causæ funestæ in acutis morbis habeantur, phlegmasiæ, scilicet maximæ inflammationes per ἐπιγένεσιν, & propagationem causæ morbificæ agentis introductæ; vnde febris continua semper acutos morbos comitatur, *Aphor. 7. sect. 1. & comm. in 3. prognost.* μετάστασις seu translatio symptomatica humoris istius furentis & multi ab vnâ parte in aliam derepentè: atque venenata cacochymia, ex quâ erumpente circa cor perpetuo vapore maligno, fit caloris natiui φθορὰ, & omnimoda suffocatio. Atque humor iste vel vagus est, hac illac per maiora vasa discurrens, vt in causo, synocho, & aliis primariis febribus continuis; vel certo loco potissimùm conclusus, inflammationes illas erysipelatosas interiorum

partium

partium pariens, pleuritidem, hepatitidem, peripneumoniam, phrenitidem, & similes à locis ipsis nuncupatas, in quibus humor iste systrophicè collectus, vrentes illas seu lipyrias febres concitat.

Non igitur humor frigidus, crassus, lentus, acutos istos morbos ingenerat, si illius naturam spectes; sed longos potiùs tardósque: fit tamen aliquando, vt non humoris ipsius ratione, sed loci ab eiusmodi humore obsessi, morbi magni simul & acuti contingant. Ob quam causam existimo ego, Galenum *commentario primo in sextum Epidem. & libro secundo methodi cap. tertio* definiisse, acutum morbum, qui propria tempora vsque ad finem velociter & cum periculo pertransit, nullâ habitâ mentione febris assiduæ. Atque *in Aphorismo vigesimonono sectionis secundæ*, ideò apoplexiam, conuulsionem tetanicam à repletione, *Aphorismo sexto sectionis quintæ*, morbos acutos vocauit ὀξέως ὀλεθρίως, acutè perniciosos. Quamuis enim morbi isti, si naturam humoris spectes, longi potiùs esse deberent, quàm acuti; ratione tamen loci affecti, & actionis ad vitam necessariæ, respirationis nimirum priuatione, citissima mors atque horrenda infertur. Plurimùm tamen acuti morbi ab humore furente & inflammante accensi, comitem habent febrem, siue ille humor sit vagus, siue certo loco conclusus.

Acuti ergo morbi, celeres, vehementes, & periculosi, breues etiam sunt, ac pro breuitatis maioris aut minoris varietate etiam diuersi; vnde varia illa nomina, acutus, peracutus, perperacutus, acutus adauctus, acutus ex conuersione, & acutus ex decidentia, à nobis inprimis explicanda. Cùm enim motus naturæ & humorum certis ephodis atque periodis contineri animaduersum sit, quaternariis scilicet & septenariis, vt *libro de diebus decretoriis* fusè admodum explicatur, in quibus morbo contra naturam violenter agente, citissimæ mutationes ad mortem vel salutem fiunt: sic etiam acuti morbi simpliciter sic dicti, duobus dierum septenariis iudicantur, vt est *Aphorismo vigesimotertio sectionis secundæ, & in Coacis* apertiùs, *Eorum qui ardenter febricitant, decessionem faciunt quatuordecim dies ad interitum aut salutem.* Vt duæ hebdomadæ completæ, aut quatuor quaternarij, per ζωάφειαν computati, sint terminus acutorum, ὀξέων, simpliciter sic dictorum. At si maior fuerit tum morbi, tum naturæ impetus, ex perpetuâ & violentâ irritatione, vt primo septenario illorum certamen sit in procinctu, atque absoluatur, nascuntur καλόξεις νῦσοι, peracuti Latinis dicti, qui primâ septimanâ decernunt, in quibus Hippocrates *Aphorismo septimo sectionis primæ* vult, extremos statim labores adesse, & longè tenuissimo victu esse vtendum. Et Galenus peracutum *in commentario illo* diuidit, in non exactè peracutum, qui septimo die à nobis dictus est terminari; & exactè peracutum, qui ad quartum vsque tantùm diem peruenit, quem Barbari nostri significantissimo vocabulo expresserunt, perperacutum appellantes: Cuius idea est in tetano illo, quo correptos in quatuor diebus perire statuit Hippocrates, *Aphorismo sexto sectionis quintæ*, aut si hos effugerint, sanari. Et meliùs adhuc in angina illa, quam describit Hippocrates *in Coacis: Ea*, inquit, *angina, quæ nec in ceruice, nec in faucibus manifestum quid exhibet, sed fortem strangulatum & dyspnœam infert, eodem ipso die, aut tertio saltem die interimit*? Vt enim apoplexia intercepto motu; syncope sublato spirandi vsu; sic angina per ἔμφραξιν musculorum laryngis, & στέγνωσιν obstructi meatus spirabilis, citissimam infert suffocationem, nisi fortè per μετάςασιν humoris à faucibus in pulmones proruentis, mutetur in peripneumoniam, quæ intra septimum diem mortifera esse solet.

Atque hi sunt perperacuti, peracuti, & acuti propriè dicti morbi, à quibus si iam celeritas & vehementia quodammodo recedant, ex minori causæ morbificæ irritatione, in quam natura non ita intenta vel coctioni studens, vel ἡμιῤῥόπως tantùm, mediatas crises intentat, longiori temporis spatio cum morbo languidiore decertans; fiunt acuti illi adaucti, ad quorum iudicationem tertius septenarius, ad vigesimum scilicet, aut vigesimum primum diem requiritur. Quòd si adhuc minor sit impetus, tunc fiunt illa νοσήματα ὀξέα κωλυόμενα τε καὶ βραδέως κινέομενα, morbi quasi fræno cohibiti, nec laxis habenis ad suum terminum properantes, qui per μετάπτωσιν, conuersionem & decidentiam acuti vocantur, & ad quadragesimum vsque diem excurrunt, de quibus Hippocrates *in Prognost.* Spirandi facilitas maximam vim ad salutem habere existimanda est in omnibus morbis acutis, quibus febris copulatur, quíque quadraginta diebus terminantur.

Quod

Quod verò *in Epidemiis*, modò quadragesimum, nunc sexagesimum, tandem etiam criticorum dierum supremum constituit centesimum vigesimum; id ideò factum est, quia ortum considerauit morbi acuti, qui ex variis conuersionibus & ὑποτροπιασμοῖς, recidiuis, modò ad quadragesimum, modò ad sexagesimum, nunc ad centesimum & vigesimum vsque peruenit; vbi iam mensium quaternarius exurgit, qui morbos longos iudicare incipit. Et vt est apud eundem; morbi alij dierum numero, alij mensium, alij annorum solui dicuntur, in triplici illâ computatione per quaternarios septenariósque dierum, mensium, annorúmque numerando. In longis enim his morbis, quasi datis induciis cùm natura parùm insurgat, oportet expulsionem morbi fieri à contrariis causis externis, mutatione ætatis, temporum contrariâ dispositione, locorum & victuum ratione immutatâ. Sic Hippocrates *in Epidem.* in longis morbis soli mutationem in contrarium suadet; Et epilepsiam, quæ puerilis morbus dicitur, si vigesimoquinto anno non desinat, per calidioris sicciorísque ætatis ἔκλαμψιν, incurabilem putat, *Aphorismo vigesimoquinto sectionis secundæ.* Ac diuinè illud dictum est, *Aphorismo vigesimooctauo sectionis tertiæ. Plurimi morbi iudicantur, nonnulli quidem in quadraginta diebus, nonnulli in septem mensibus, nonnulli verò in annis septem, quidam verò iam ad pubertatem accedentibus. Quibus verò permanserint, neque pueris in pubertate finierint, aut fœminis cùm menstrua erumpunt, consenescere consueuerunt*, perpetui fiunt vitæ comites, ac senectutis flagella. Hæc enim tota periodorum in quibusuis morbis ratio posita est in causarum tam efficientium quàm conseruantium contrarietate: in morbis enim causa est salubris, non solùm contraria aëris temperies superueniens, quæ fit septimo mense, vt si quis mense Decembri correptus sit, hic sanetur Iunio; Sic etiam ætatis, victus, locíque contraria ratio, in quibus mutationes illæ contingunt; vt morbi longi mensium, annorum, ætatum numero potissimùm computentur, vt acuti dierum ac septimanarum.

Sed de morbo magno & paruo, breui & longo, acuto & tardo, variísque illorum periodis hactenus. Nunc tempus est redire ad Aphorismi nostri ἐξήγησιν, & aphoristicæ veritatis causas. Certum enim est tetanum, vt & omnem vniuersalem conuulsionem, siue illa ab exhausto, (quod periculosiores adhuc facit) siue à repletione fiat, magnum esse morbum, non paruum, ex causæ efficientis & morbificæ magnitudine, ex suscipientis partis, neruorum scilicet præstantiâ, exquisito sensu, & longâ per totum corpus expansione, non illæso omnino cerebro, & symptomatum grauissimorum concursu, dolore potissimùm acerbissimo & atrocissimo, ex distractis violenter neruis, ac coactis partibus; Item respirationis læsione, quâ diu vita carere non potest; maxillarum luxatione, vt est in Coacis, forti scilicet contractione, quâ & spiritui, cibo ac potui via præcluditur. In tam vehementi igitur & continuâ naturæ nostræ expugnatione, & hostili irruptione, fieri non potest vt diuturnus sit conflictus, sed naturam vires suas omnes colligentem, vel citò vincere, vel citò sterni. Tantus enim cruciatus, si respiratio fuerit valde oblæsa, sæpissime 20. aut 15. horis hominem tollit. Sin minùs & vires vegetæ, ad primum vsque quaternarium perueniet, qui est terminus perperacutorum morborum; inter quos reponitur tetanus, non ratione causæ, quæ pituitosa est & lenta, aut exsiccatio; non ratione febris violentæ & continuæ, quæ sæpe superuenire solet, idque bonis ægri rebus, vt dicebamus superiore Aphorismo; sed ratione loci, vt dicebamus de Apoplexiâ & Epilepsiâ; & symptomatum concomitantium grauissimorum ac acutissimorum, vnde illud mortis ingens periculum. Atque hoc Aphorismo Hippocrates de tetano potissimùm agit, qui ex repletione & decubitu materiæ in neruos fit, in quo aliqua est adhuc sperabilis salus, arte aut naturæ robore comparata; Non de eo qui ex summâ exsiccatione contingit, in quo nulla fieri potest ἐπανόρθωσις aut redintegratio ad naturalem statum, sed certo certiùs est moriendum, vt ex prægressis tribus potissimùm Aphorismis innotuit.

Verùm adhuc hîc non parua subest difficultas in plethorico tetano, quomodo scilicet Hippocrates, quartum diem in hoc Aphorismo, vltimum faciat ad sanitatem & mortem; cùm *libro tertio de morbis*, ad decimum quartum vsque diem extendat: deinde quomodo ex tam sæuissimo morbo post quartum diem sanitas statim præsagiri possit. Certè Hippocrates in hoc Aphorismo, accuratè admodum ad perfecti tetani naturam respiciens, præfiniuit illi terminum citissimum

mum acutissimi morbi, cum quo diu vita subsistere non potest: Sed cùm alij tetani sint non ita perfecti & sæui, sed paulò mitiores, qui & primam septimanam pro virium variâ conditione, atque etiam secundam attingere possunt, si adhuc fuerit remissior tetanus: ideò *libro tertio de morbis*, eruditè terminum illis omnibus tetanis præscripsit acutorum morborum simpliciter dictorum, qui ad decimumquartum vsque diem extenditur. Vt igitur sæuissimus ille tetanus ante quartum diem interficere potest, & nusquam illum prætergreditur, quin aut interficiat aut liberet; sic remissior in valentioribus viribus, ad quintum, septimum, & decimumquartum vsque peruenit, quo verè acuti morbi terminantur; Sani autem euadunt, qui in sæuissimo tetano quartum diem prærerlabuntur, non ita vt perfectæ sanitati sint redintegrati, sed quia ex morbi solutione, quæ repentina esse debuit, natura victrix deinceps reliquias humoris quasi restitantem hostem facillimè est debellatura. Ad morbi autem huius solutionem, & naturam adiutandam, maximè faciunt Hippocrati *in Coacis*, febris intensissima superueniens, per labores illos & contentiones, calore suo non solùm fundens, sed etiam dissipans pituitæ, aut alterius humoris crassi collectionem per sudores copiosissimos toto corpore profusos, aut insensilem resolutionem, multò potentiùs agit quàm calor noster natiuus: Item *in Coacis*, *Aluus insigniter fluens, vrina multa & cumulatè prorumpentes, albuminea, conuulsiones sanant.* Est enim omnino duplex omnis ratio exoluendi conuulsionem, quæ fit distentis humore frigido neruis, consumptio scilicet illius humoris, vt à calore ipso natiuo, quem Hippocrates ideò frigidæ largâ affusione in corpore robusto intendere nititur, *Aphorismo vigesimoprimo sectionis quintæ*, & per febrem quæ priùs non fuit: Vel vacuatio materiæ conuulsificæ critica per sudores copiosissimos, per perirrhœam, vrinæ ingentem fluxum, translatâ materiâ à neruis in venas, vnde vrina illa crassa esse debet, albâque, plus mucoris quàm liquoris habens; per diarrhœam, alui scilicet fluxum pituitosum, quando naturæ robore cerebrum, totus habitus, neruíque materiam illam in intestina deponunt. Hæc si non contingant aut naturæ vi, aut arte, (non enim hîc sperandus pepasmus & concoctio ob multitudinem humoris, & naturæ oppressæ infirmitatem, quæ vacuare non potuit) moriendum est ægro, non longiore morâ, sed quæ ad primum tantùm quaternarium extenditur. Concludamus igitur, & syllogisticè tandem inferamus; Quæcunque affectiones ex copia causæ morbificæ, loci dignitate ac amplitudine, sæuissimorúmque symptomatum cruciatu, continenter naturæ nostræ statum impetunt, eæ violenter & cum celeritate id agunt: vnde aut mors cita procedit, aut naturæ strenuè conflictantis victoria læta. At tetanus, conuulsio scilicet vniuersalis ex ingenti neruorum omnium repletione natus, totum ferè corpus obsidet, & sæuissimè excruciat. Quare tetanus aut citò lethum infert, intra primum scilicet quaternarium, aut superueniente humoris illius consumptione vel vacuatione soluitur, vt natura deinceps eo superior esse possit. Quod fuit demonstrandum, & ex aphoristicâ nostrâ veritate eliciendum.

IOANNIS VARANDÆI COMMENTARIVM IN TERTIVM LIBRVM HIPPOCRATIS ἘΠΙΔΗΜΙΩΝ.

Nempe duodecim historiarum & constitutionum Pestilentium.

PRÆFATIO.

VAMVIS diuini Hippocratis encomium seu elogia hodie meditari in hac potissimum scholâ (Viri ornatissimi) quæ senem illum admirandum pro Coryphæo & vero artis nostræ parente agnoscit, absurdum cuidam videri possit, & omnino ἀπροσδιόνυσον, *vt aiunt. Quemadmodum Herculem apud Lacedæmonios olim laudaturo contigit,* Ecquis enim est qui illum vituperet? *statim audiuit. Attamen cùm vestris suasionibus & hortatu libri grauissimi & vtilissimi, ex mediâ hac Apollinari paginâ explicationem suscepimus, non defuturam nobis speramus solitam fauoris vestri & beneuolentiæ auram, in percurrendis primâ hac nostrâ exercitatione quibusdam* προλεγομένοις. *Primò de modo seu progressu summi Hippocratis in Medicinâ stabiliendâ docendâque, vbi verum esse libri huius authorem probabimus. Secundò, de titulo seu inscriptione illius. Tertiò, de subiecto & partibus seu rebus quæ hîc tractantur. Quartò, de vtilitate tractationis istius, & de instituto nostro siue methodo, quam in hisce nostris exercitationibus supra tertium Epidemiων sumus obseruaturi.*

Vt igitur à primo exordiar; certissimum est artes omnes & scientias generi humano ad solatium miseræ huius vitæ diuinitus concessas, vt cætera omnia sublunaria suas habuisse vicissitudines, incrementa scilicet & decrementa, ortus & abortus apud varias gentes & nationum imperia. Vt si illarum quasi progressum spectes, dicere possis, ab Oriente & Meridie exortas, in Septemtrionem & Occidentales plagas permeâsse, vt relicto tandem hemisphærio nostro ad Brasilianos, Perusianos, Iaponas, Americanos; & alios noui orbis incolas proficiscantur. Ecquis enim nescit Indos, Bracmanas, Chaldæos, Arabas, Iudæos, Phœnices, Ægyptios, Gymnosophistas Æthiopum, etiam testante Platone, primos fuisse & antesignanos bonarum artium & scientiarum cultores, qui nunc densissimâ ignorantiæ & erroris caligine opprimuntur?

Ab istis fœcundissima illa & florentissima Græcia, (quæ tamen suo fatali hodie interitu sub Turcarum tyrannide opprimitur) cùm præclarissima traxisset inuenta & quasi fomites omnis Philosophiæ, cognitionis, & industriæ, illa diligenter excoluit, in tantúmque auxit, vt à posteris omnium illarum perfectio in Græciam tanquam parentem optimam relata fuerit.

Atque vt cætera omittam, quæ parum ad rem istam faciunt, Medicina nostra soli certè tribuenda videtur Helladi, in quâ nata, educata, & suum adepta vigorem

rem est. Apollinis enim, Æsculapij, Chironis, Machaonis, Podalyrij, nuda sunt tantum nomina Græcorum hominum in medicando præstantium, quos posteritas ob benefacta illa ἀποθεῶσαι, deorum immortalium instar, arâ & thure donauit; quique sub illud inuentionis principium maximè floruerunt: at nihil quod constet scripto tradiderunt, sed vt verisimile est de manu in manum posteris, iísque Asclepiadeis tantùm reliquerunt.

Successores Medici Asclepiadei sibi tradita excoluerunt, sed paulatim, vt sub Homeri tempora Diæteticem, præcipuam artis nostræ partem nondum extitisse cum Platone dubitet Galenus. Isti porrò curationum Medicarum successus in Æsculapij seu Dianæ fano velut anathemata quædam appendebant: ex quibus non parùm sequentium conatus iuuerunt, qui inuentis aliquid addentes, & ex particularibus generalia elicientes theoremata, Medicinam variis quasi additamentis constituerunt, eámque Philosophiæ tanquam matri iucundissimæ coniunxerunt, sed inter priuatos & sibi familiares aut gentilitios homines.

Tandem aperta est schola Medica, & Medicina publicè doceri cœpit, primùm apud Rhodios, (vt ex Galeni eruditis digressionibus constat.) Quâ deficiente triplex orta est factio inter Medicos, qui erant in Co insula, in Cnido, & in eâ Italiæ parte, quam veteres magnam Græciam appellarunt. Italica Philistionem, Empedoclem, Pausaniam præstantissimos viros protulit. Cnidia librum illum apud veteres celebratissimum edidit, Cnidiarum sententiarum dictum, quarum aliquot fragmenta apud Rufum veterem authorem adhuc legere est. Et liber de victus ratione in morbis acutis, à quibusdam aduersùs Cnidias sententias inscribitur.

Coa autem schola omnium præstantissima, vt Asclepiadarum numerum produxit innumerum, sic vnum feliciter enixa est tanquam Phœnicem, vnum inquam Hippocratem, quadraginta annis ante Platonis tempora, Heraclidæ filium, & Gnosidici aui discipulum, qui summâ gloriâ & eruditione reliquorum omnium famam non solùm obscurauit, sed nomina penè aboleuit.

Hic ergo vir θεόδοτος, & vt inquit Aristoteles in problematis, generi humano à diuinâ quasi prouidentia concessus ad absolutam artis Medicæ constitutionem, ex paruis atque ἰδιωτικοῖς ad magna & τεχνικὰ, ἰητρικὴν, vt ille vocat, ἐπιστήμην euexit: votúmque quod sibi proposuerat, libro de arte absoluit, τὰ μὴ εὑρημένα ἐξευρίσκειν, καὶ τὸ τὰ ἡμίεργα ἐς τέλος ἐξεργάζεσθαι.

Quod vt verum esse adhuc meliùs ostendamus, nemo ignorat authores ex duobus potissimùm commendari, λέξει nimirum & τάξει. Quas si in Hippocrate spectare velimus, nihil Hippocrate maius reperiemus: λέξις enim, stylus, seu dicendi ratio, grauis est, concisa, oracularis, verbis vtens Ionicis plerumque vt elegantioribus, non rarò tamen Doricis, vt significantioribus, & ex natiuâ illi linguâ petitis, vt placet Æliano. Τάξις verò seu Medicinam docendi ratio Hippocratica, elegans prorsus & concinna, & ex illâ procedens methodo, quam proprio naturæ lumine vir ille summus, antequàm iacta essent adhuc solidiora Logicæ disciplinæ fundamenta, reperit.

Est autem illa triplex tam inueniendi, quàm stabiliendi & docendi Medicinam ratio apud Hippocratem, vt nos obseruauimus: Methodica nimirum seu demonstratiua, Historica, & Aphoristica. Demonstratiua quidem, quatenus illud rei certitudo patitur, à primis & veris tam sensui quàm intellectui notis procedit, resoluendo, componendo. Resolutiua enim sæpe vtitur per diuisionem vnius in multa, & accuratam partium distributionem, ita vt nihil deficiat, nihil redundet, omniáque ad infimas vsque species & differentias persequatur. Hinc frequentes Hippocrati διαιρέσεις & διορισμοὶ, vt docet Galenus. Atque hac vtitur

maximè Hippocrates ad artem inueniendam ex proposito sibi Medicinæ fine velut scopo ad quem cætera omnia reducantur. Ad eius verò constitutionem vtitur compositiuâ methodo, vt est apud Galenum lib. de decretis; *collectione scilicet multorum in vnum, dum à simplicissimis exordiendo ad magis composita semper progreditur, donec totius Medicinæ summam simul collegerit. Quæ duæ methodi quamuis apud distinctos vel separatos Hippocratis libros non inueniantur: attamen si totam spectes scriptorum Hippocraticorum seriem, vtramque in illis quasi perfectam reperies. Quam tamen deinceps accuratiùs imitati, Plato, Aristoteles, Erasistratus, Galenus, Auicennas, cæterique omnes* πεπαιδευμένοι, *elegantiores scilicet Philosophi ac Medici.*

Historica autem docendi ratio apud Hippocratem ea est, quæ venerandi huius senis particulares morborum, remediorum, & illis superuenientium casuum obseruationes, eásque historicè, hoc est, per simplicem enarrationem ad memoriæ subsidium conscriptas continet, ex notatione loci generalis, particularis, temporis, eiúsque propriæ constitutionis, ægrique nomine designato, vt etiam tunc viuentibus fidem faceret, veram se non fictitiam historiam conscripsisse: ex hac enim ἱηγητικῇ *seu* μνημονευτικῇ *Hippocraticâ, quæ in propositis Epidemiorum libris maximè elucescit, deducta fuerunt deinceps certiora omnis cognitionis fundamenta: ad confirmandam scilicet methodum illam demonstratiuam, & vniuersalia artis præcepta ex his particularibus. Ad sanciendam etiam & promulgandam Aphoristicam illam & legalem quasi Medicinæ authoritatem.*

Quæcunque enim illi per propriam diuturnámque apud varias gentes experientiam comperta fuêre, atque ἀποδείξει, *causarum scilicet physicarum appositione confirmata, illa Hippocrates summo ingenij acumine in* ἀφορισμὺς γνωμικοὺς, *velut responsa quædam Medica reduxit: quibus augustam omnino Medicinæ speciem reddidit: naturæque maiestatem corpora nostra moderantis, omnibus oraculis omnibúsque Regiis vel Imperatoriis decretis potentiorem firmiorémque repræsentauit.*

Ex istis itaque colligere est, quod nobis priùs fuit propositum, Epidemios hosce libros summâ cum laude, & sequentium sæculorum fruge conscriptos, ad magnum illum Hippocratem referendos: cuius viua imago hîc conspicitur, tam si loquelam ipsam, & idiomatis rationem spectes, quàm dictorum grauitatem & vtilitatem. Quamuis enim Galenus aliquando valde anxius sit in censurâ librorum istorum, eorúmque fœturam ad Polybum, Thessalum, Draconem, alióſque magni Hippocratis discipulos referat, propterea quod non videntur illi omnia satis accuratè conscripta, aut parum Hippocratis χαρακτῆρα *redolentia. Attamen semper in illâ fuit sententiâ primum Epidemiων librum, & tertium hunc nobis propositum, veros esse partus Hippocraticæ* μεγαλοψυχίας. *Et sæpiùs tanquam sui immemor, ex aliis omnibus Epidemicis integras transfert sententias in libros suos, veluti veras & genuinas Hippocratis authoritates ad dicendorum confirmationem.*

Etenim si verum fateri lubeat etiam aduersùs Galeni sententiam, fieri non potest, ὑπομνήματα *ista seu* ὀπισθογραφὰ, *vt loquebantur veteres, id est, commentariolos & aduersaria peregrinationis Hippocraticæ, quando ex patriâ in regiones Thraciæ & Hellesponti discurreret, in Scythiam vsque commigraturus; quo tempore libros istos conscripsit, tam accuratè & eleganter esse elaboratos, ac illos quos summo otio & animi longâ meditatione edidit. Adde quòd in simplici historiâ & enarratione Medicâ eorum quæ viderat & audiuerat, non erat opus maiori lucubratione vel industria, quàm vt ea fideliter & vt erant gesta, scriptis* αὐτοσχεδίως *committeret.*

His

His ita positis, videamus iam de titulo librorum istorum, de subiecto, & rebus quæ hîc tractantur, necnon de partibus seu diuisione eorum quæ in libro hoc tertio potissimùm continentur. Quod ad titulum ergo seu inscriptionem spectat, quæ esse solet breuis summa seu notatio eorum quæ author sibi præcipuè tractanda proposuit: Sunt qui illud τῶν ἐπιδημίων *dupliciter interpretentur; cùm enim sine vlla adiectione positum sit, quidam* καταστάσεων *siue constitutionum; alij verò* νόσων *siue* νοσημάτων, *id est, morborum subaudiendum esse putant. Quia Hippocrates statim in limine istorum librorum aggreditur ad descriptionem tempestatis quæ toto illo anno viguit in Thaso, ac deinceps maximam sequentium librorum partem impendit recensendis eiusmodi aëris constitutionibus, putant præcipuum illius intentum hîc fuisse, vt obseruaret, ac posteris suis scripto repræsentaret, quid variæ istæ* καταστάσεις *ac tempestatum mutationes in diuersis regionibus possent in afficiendis corporibus nostris, quod deinceps accuratiùs tertiâ Aphorismorum sectione complexus est.*

Alij verò cùm videant Hippocratem in hisce libris tam sedulò ac diligenter historias ægrorum particulares recensere, vt nihil quod ad euentus illorum, crises, λύσεις, μεταστάσεις, *aliaque omnia symptomata tam pathognomonica quàm* συνεδρεύοντα, *imò etiam remediorum aliquando præstantiorum successus, & totius morbi exitum omittat, putant præcipuum illius hîc fuisse institutum, vt ex hisce particularibus &* μνημονευτικοῖς *obseruationibus, viam sibi faceret ad generalia præcepta constituenda* προγνώσεως & *prædictionis morborum: quæ verissima esse & à se comperta in Delo, Scythiâ, & Libyâ, variis & quasi oppositis mundi plagis gloriatur, aureo illo opere* προγνωστικῶν & προῤῥητικῶν, *quibus ista complexus est: & ibi* φιλιάτρους *monet, in omni prædictione diligenter animaduertendum in morbis, an adsit* θεῖόν τι, diuinum aliquid, *ex vniuersali causâ pendens, quod omnem* προγνώσεως *certitudinem inuertit, vt illi ex pestilentiis illis quæ vulgò tunc grassabantur in Græciâ, constabat.*

Sunt verò alij, qui neque περὶ τῶν ἐπιδημίων καταστάσεων, *neque* ἐπιδημίων νοσημάτων *inscribendos libros hosce censeãt, sed potiùs* τῶν ἀποδημίων, *id est, de peregrinationibus Hippocraticis. Cùm enim certum sit Hippocratem, libros istos in illâ profectione ad Scythiam per Thraciæ & Hellesponti regiones, quasi in procinctu conscripsisse, nec maiorem illis operam aut diligentiam adhibuisse, quàm quæ à viatoribus impẽdi solet ad* ὑπομνήματα & *exarandos commentariolos præcipuarum rerum & notabilium, quæ in ipso itinere occurrunt, ideò non aliam mereri inscriptionem quàm* τῶν ἀποδημιῶν. *Adde quòd, aiunt illi, Hippocratem non semper hîc* ἐπιδημικὰς *constitutiones, vel* παγκοίνους & ὁμογενεῖς, *vulgares & eiusdem generis morbos conscribere, sed etiam quosuis tam* ἐνδημίους *quàm sporadicos dissimiles & discrepantes, prout huic vel illi acciderunt, non quatenus communiter grassati sunt: multaque alia permiscere tumultuariè, vt fit in eiusmodi profectionibus; quæ neque ad morbos, neque ad* καταστάσεις *illas tempestatum quicquam faciunt.*

Nos autem dicamus, Hippocratis institutum perpetuò in hisce libris fuisse, siue τῶν ἀποδημιῶν, *siue* ἐπιδημίων καταστάσεων, *aut* ἐπιδημίων νοσημάτων, *(à præstantiori enim hac parte denominationem factam fuisse credibile est) vt solidiora Medicinæ fundamenta ex particularibus hisce historiis ac obseruationibus eliceret, tam ad* διάγνωσιν & θεραπείαν *morborum, quàm ad* πρόγνωσιν, *velut principalem finem, cuius ille primus fuit author, & quasi* ἀρχηγός.

Subiectum verò proprium & ὑποκείμενον *esse illam Medicinæ partem, quæ experientiæ potissimùm, & rebus actioni coniunctissimis innititur, quæ Medicum à schola & otio, in ægrorum triclinia & negotium, à contemplatione Philosophica in apertum Medicinæ theatrum & arenam ipsam deducit, vnde etiam summa illius vtilitas apparet. Nam, vt docet Philosophus, si neque nauclerum, neque Medicum ex libris fieri*

ſit poſſibile, certè multò minùs ex illis qui toti ſpeculandæ naturæ, ſtabiliendiſque præceptis vniuerſalibus, longè ab actione remotis, addicti ſunt omnino: potiùs autem, & commodiùs ab illis qui iam actiones Medicas, ipſoſque ægros, & Medicum circa illos adſtantem repræſentant, quales ſunt iſti. Scitum eſt enim illud Auerrhois, Per ſcientias ſpeculatiuas, &c. Hinc Galenus φιλιάτρους hortatur, vt dupliciter ſe exerceant, generatim ſcilicet in ediſcendâ totâ ad vnguem arte, & theorematis illis, ſine quibus propoſitus finis commodè obtineri nequit: ſpeciatim etiam in obſeruandis eis quæ peculiariter in ægrorum curationibus, (ſiue per ſe hoc munus obeunt, aut dum ſe comites Medicis profeſſoribus adiungunt,) contingunt, aut perlegendis hiſtoriis illis, quæ ab Hippocrate aliiſque Medicinæ proceribus conſcriptæ fuerunt.

Accedamus itaque nunc (V. O.) alacri animo ad tertij huiuſce libri Epidemiων, omnium elegantiſſimi & perfectiſſimi explicationem, cuius duæ ſunt præcipuæ partes: in quarum primâ duodecim ægrorum hiſtoriæ proponuntur, in ſecundâ poſt deſcriptionem ſtatus cuiuſdam peſtilentis, ſexdecim aliæ delineantur. Inuiſuri cum Hippocrate præeunte, modò Pythionem, poſtridie Hermocratem, aut mulierculam aliquam grauiter decumbentes, ſub eo cœli & orbis ſitu, qui Gallico multum reſpondet, imò ferè ſub eodem climate poſitus eſt, vt Coſmographis erit notiſſimum, Helleſponti & Thraciæ parallelos, cum Galliæ parallelis comparantibus.

In hiſce autem noſtris ſupra librum hunc exercitationibus, hac progrediemur methodo, vt in ſingulis ægrorum hiſtoriis ab Hippocrate propoſitis:

Primò, ipſam διάγνωσιν, hoc eſt, affectus ipſius deſcripti per propria ſigna dignotionem inquiramus: Vtrùm ſit vnus vel plures: quæ partes potiſſimùm affectæ, per ἰδιοπάθειαν vel per συμπάθειαν, & à quibus cauſis ſuſcitatus.

Secundò, ad ipſam πρόγνωσιν accedamus, non tam ex euentu, mortis ſcilicet vel ſalutis, quem Hippocrates ſubnectit, quàm proprio morbi & ſymptomatum χαρακτηρισμῷ, reliquiſque omnibus, ex quibus ſolemus in ægris quibuſque, potiſſimùm acuto morbo laborantibus futura præſentire.

Tertiò, θεραπείαν propoſitæ ægritudinis, per conuenientia remedia & indicationes ſubnectemus, & quid præſtandum eſſet, ſi talis iam iam occurreret æger, opem à nobis efflagitans, docebimus.

Quartò & vltimò, notabilia perſequemur, quæ in vnâquaque hiſtoriâ continebuntur, vbi omnes contextus Hippocratici difficultates pro ingenij noſtri modulo enodare conabimur. Hi ſunt igitur latices, hæc fœcunda pocula, ex quibus diuturnam noſtram Medicinæ rationalis docendæ ac faciendæ ſitim ex meris Hippocraticis fontibus, & Galeni riuulis hoc ordinario expleturi ſumus, dummodò illud mihi per vos (Auditores ornatiſſimi) veſtrámque æquanimitatem liceat: Aut certè ad perficiendos renum & veſicæ morbos, quando vobis libuerit, redituri. Dixi.

HISTORIA I.

ΠΥθίωνι, ὃς ᾤκει παρὰ γῆς ἱερὸν ἤρξατο τρόμος ἀπὸ χειρῶν. τῇ πρώτῃ πυρετὸς ὀξύς. λῆρος, δευτέρῃ, πάντα παρωξύνθη. τρίτῃ τὰ αὐτά. τετάρτῃ ἀπὸ κοιλίης ὀλίγα, ἄκρητα, χολώδεα διῆλθε. πέμπτῃ πάντα παρωξύνθη. ὕπνοι λεπτοί. κοιλίη ἔστη. ἕκτῃ πτύελα ποικίλα ὑπέρυθρα. ἑβδόμῃ στόμα παρειρύσθη. ὀγδόῃ πάντα παρωξύνθη. τρόμοι παρέμενον. οὖρα δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν, καὶ μέχρι τῆς ὀγδόης, λεπτὰ, ἄχροα, ἐναιώρημα εἶχον ἐπινέφελον. δεκάτῃ ἵδρωσε. πτύελα ὑποπέπονα. ἐκρίθη. καὶ οὖρα ὑπόλευκα περὶ κρίσιν. μετὰ δὲ κρίσιν, τεσσαράκοντα ἡμέρῃσιν ὕστερον ἐμπύημα περὶ ἕδρην. καὶ στραγγουριώδης ἐγένετο ἀπόστασις. ☧. Γ. ΘΥ. Μ. Υ.

PYTHIONI qui ad Telluris ſacellum habitabat: cœpit manuum tremor primâ die, febris acuta & delirium. Secundâ, omnium exacerbatio. Tertiâ, eodem modo. Quartâ, ex aluo pauca, impermixta, & biliosa prodierunt. Quintâ, omnium exacerbatio, tremores perſeuerabant, & ſomni leues, ſed aluus ſuppreſſa eſt. Sextâ, excreuit ſputa varij coloris pauco rubore perfuſa. Septimâ, os diſtorquebatur. Octauâ, omnium exacerbatio, tremores etiam perſeuerantes. Quod ad vrinas ſpectat, à principio morbi vſque ad diem octauum tenues & decolores fuerunt, cum enæoremate nebuloſo. [9.] Decimâ ſudauit, & ſputa ſubcocta excreuit, ſicque iudicatus eſt, habens in ipsâ criſi vrinas ſubalbicantes. Poſt iſtam verò criſim, quadraginta diebus peractis, paſſus eſt circa ſedem empyema, exorto etiam abſceſſu ſtranguriosſo.

☧. Γ. ΟΥ. Μ. Υ.

Abſurdum eſt illud, neque ab Hippocrate commemoratum.

QVanti fecerint veteres hiſtoricarum ab Hippocrate his libris propoſitarum ægritudinum ἐξήγησιν, ſatis docet Galenus *in commentario*, dum tot authorum recenſet nomina, Sabinum, Lycum Macedonem, Capitonem, Zeuxem Tarentinum, Heraclidem Erythræum, Bacchium, Glauciam, Quintum, & ſimiles, non ſolùm Dogmaticæ vel Methodicæ ſectæ Profeſſores, ſed etiam Empiricæ, qui ingentem operam in illis explicandis atque illuſtrandis nauarunt. Nos itaque Spartam hanc Hippocraticam nacti, eâ methodo & ordine illam exornare incipiamus, qui heri propoſitus fuit, ex ſcientificâ ſcilicet διαγνώσει, προγνώσει, & θεραπεία, vnicuique hiſtoriæ ſigillatim adhibitâ: ducto initio à Pythione malè affecto, cuius morbificæ diſpoſitionis ſtatus ita ab Hippocrate in contextu repræſentatur: Πυθίωνι ὃς ᾤκει παρὰ, &c.

Fingamus igitur iam illum ipſum Hippocratem, ex peregrinatione ad nos diuertentem, quærere à nobis, (quod fit ſæpe ægrorum causâ in agro degentium, aut longè hinc diſtantium, vt in conſultationibus noſtris Medicis aliquando videtis.) Quis ſit affectus in Pythione propoſitus, quid de illo ſperandum, & quibus ſit iuuandus auxiliis in tanto & tam periculoſo conflictu.

Ad primum quidem reſpondemus, typum hunc ſeu ideam morbificam ab Hippocrate repræſentatam, Phrenitidis ſpeciem referre, quæ primaria dicitur, & cerebro ἰδιοπαθικῶς inhæret, non autem eam quæ ex diaphragmatis inflammatione proficiſcitur: vel ſequitur ardentium & acutarum febrium ad ſuperiora effumationem. Illa enim propriè παραφροσύνη ſiue delirium ſimplex appellatur. Cùm ergo phrenitis duo ſupponat neceſſariò, nempe partis primariæ animalibus & principibus actionibus dicatæ, id eſt, cerebri affectuum; atque eiuſdem intemperiem calidam, eamque materialem, ab inflammatione ſyſtrophicâ, quæ non ſit tantùm φλόγωσις, exortam. Probandum iam nobis vtrumque, ex adductis ab Hippocrate ſignis.

Luculen

Luculentissimum actionis læsæ τεκμήριον, in Pythione apertè testatur cerebri grauem adesse noxam. Nam delirium primâ statim die exoriens cum febre acutâ, & ζυνεχέια seu continuitate, indicat sedem facultatis animalis principis, vbi imaginatur, discurrit, & memoratur, obsessam fuisse, non tantùm sympathicῶs, vt aliquando solet in παραφροσύνη; sed ἰδιοπαθικῶς & primariò, nullâ præcedente alterius morbi aut partis affectæ querelâ, cum quâ modò intenderetur, modò remitteretur, sed eodem tenore perseuerans, vsque ad primum acuti morbi terminum. Quæ sunt veræ cerebri primariò affecti notæ. Sed alias adhuc percurramus actiones, (*tremor manuum, oris distortio, somni leues*, addit Hippocrates.) Quæ sunt actiones animales motrices & sensificæ interiores læsæ, neque possunt sine affectione ipsius cerebri contingere: Somni quidem tenues & vigiliæ ob siccitatem vel caliditatem, aut humoris acrimoniam vellicantis ipsam cerebri substantiam, neque permittentis vt genio suo ac quiete fruatur, reuocatis intrò spiritibus, & calore natiuo ad eorum reparationem.

Tremor verò quamuis sit propriè affectus neruosi generis imbecillioris, vt in summâ dissipatione spirituum, vel oppressi à multitudine humorum, quibus totum corpus etiam prægrauatur: attamen cùm illa paucitas spirituum, qui solent à cerebro profluere in neruos, vel ab eorum resolutione procedat, quando in officina illa propria deficiunt, vel interceptione propter στέγνωσιν aut ἔμφραξιν, semper vitium aliquod cerebri in tremore subnotatur, nisi omnino à causâ externâ ortum ducat. Nam ab internâ plethorâ vniuersali, certum est cerebri corpus vt molle & exangue plurimùm affici, præcipuè si portio illius superiores partes petat; quemadmodum in nostro ægro, qui non solùm manuum tremore ex quantitate humoris noxij in superiores neruorum propagines deriuati laborauit, sed etiam στόματος ῥυσμῷ, oris distractione, circa septimam diem, decumbente etiam materiâ morbificâ in tertiam neruorum coniugationem & musculos illos qui oris sphincterem conficiunt. Vnde summa cerebri repletio indicatur, quæ istas etiam faciei partes motui arbitrario dicatas inuadere potuit. Hæ igitur actiones læsæ, principes, sensificæ, & motrices cerebrum esse læsum, earumque perseuerantia primariò affectum esse concludunt.

Quod ad doloris proprietatem spectat, quæ secundum est partium malè affectarum τεκμήριον, parum habet hîc loci, tum ob ἀναισθησίαν illam & quasi stuporem cerebri, quod non nisi obtusissimo sensu tactus præditum est, tum etiam quòd phreniticis mens occupata circa suam sedem dolorificum obiectum non percipit, aut certè perceptum non tale quale est iudicat, vt docet Hippocrates in ταράξει & διανοίας siue rationis μετεωρισμῷ, quæ est species ἐκστάσεως non diuinæ, sed potiùs morbificæ.

Idem dicas de situ, tertio partis affectæ τεκμηρίῳ, qui ex querelâ aliquâ ægrotantis, aut tumore partis apparente, exoritur. Hic enim nulla decumbentis querimonia, quia, vt diximus, non est satis compos mentis & iudicij: nullus etiam tumor extuberat, quoniam cerebri interiores collectiones, quamuis ipsam partem distendant, non possunt tamen tactui sese obiicere, ob crassissima illa ossa, quibus natura partem istam nobilissimam obuallauit.

Ad excreta itaque & retenta transeundum, quartum videlicet τεκμήριον, vt cerebri affectum deprehendas: Excrementa autem cùm sint vel communia toti corpori, vel propria vnicuique parti, communia partium aliquarum affectus ostendere possunt, quatenus motu suo & impetu, certa corporis nostri membra inuadunt, & ibi effectus suos retenta ac cohibita exerunt. Vel certè exeuntia ostendunt quantitatem, qualitatem, & substantiam humorum, qui in nobis dominantur, naturæque eos concoquentis, secernentis, & expellentis vim aut impotentiam. Propria verò excreta, siue sint portio ipsius substantiæ partis, siue aliquid illi adhærescens, seu contentum in spatio illius, vel præter naturam, ostendunt certò, quænam pars sit affecta, atque etiam causæ morbificæ naturam. In hoc itaque ægro nostro summus Hippocrates meminit excrementorum communium, nempe deiectionis, vrinæ, & sudoris. Quod ad deiectionem ergo spectat, cùm illa fuerit pauca in homine plethorico & ægrotante, denotauit materiam morbificam non expurgari per conuenientes vias, & ductus corporis familiares, sed ad superiora repere; cùm fuerit syncera & impermixta, ostendit substantiâ suâ malignam quasi, vt posteà dicemus, & furibundam: cùm fuerit biliosa, ostendit qualitate suâ acrem & inflammatoriam, valdeque aptam vt ad superiores corporis sedes transferatur: Quod summo impetu contigisse credibile

credibile est, quandoquidem statim quintâ die suppressam fuisse aluum, annotet Hippocrates.

Vrinæ verò color albus & aquosus, substantia tenuis per totum morbum perseuerans, cum enæoremate tenuissimo, id magis confirmant, nempe raptum biliosæ materiæ versùs cerebrum: Cuius priuatione, non autem cruditate vel perfrigeratione in febris vehementiâ tales reddebantur, vt annotauit Hippocrates *Aphor.72. sect. 4. & in prognosticis.*

Ex sudore autem qui circa decimum diem erupit, nulla quidem affecti cerebri indicia propria suppeditat: attamen plethora totius, quæ non potuit vacuari, nisi per communia illa cutis spiracula, magno impetu & copiâ; vt credibile est, quemadmodum sputa illa variegata & subrubra ostendunt, non quidem affectos pulmones, vel vllam aliam thoracis partem, vt dicemus; sed excrementum cerebri proprium, nimirum ichores sanguineos bile & pituitâ multâ perfusos, qui in thoracem prolapsi, ibique paululum concocti, foras per sputationem sextâ die reiiciebantur.

Ex accidentibus verò propriis, quod est quintum & vltimum affectæ partis τεκμήριον, nullum hîc ab Hippocrate proponitur, vt solet alibi; quoniam neque in aspectu, neque in voce, aut aliis quicquam ita notabile apparuit, quod Medici animum moueret; attamen ex prædictis omnibus quasi syllogisticè concludi potest, cerebri adfuisse noxam, eamque ἰδιοπαθικὴν; non autem diaphragmatis. Quamuis enim phrenibus inflammatis febris acuta & delirium perpetuum subsequantur, tamen alia sunt accidentia propria, ex hypochondriorum contractione, ex voce, & respiratione, quæ omnino istas partes distinguunt. Vide Galenum 5. *de locis affectis.*

Sed cùm cerebri partis organicæ & dissimilaris variæ sint partes, meninges scilicet, mollis illa & caseosa substantia, nerui, venæ, & arteriæ: quærat fortasse aliquis, quarum hîc præcipuè subiectum fuerit morbificæ dispositionis. Dubitant enim multi, vtrùm in phrenitide, cerebri parenchyma vel meninges, &c. Tanta materia non potest in meningibus tantùm contineri. 7. *epid.* Cocus ex phrenitide gibbosus. 4. *epid. & in prorrhet.* dolor ad coxas & crura cum abscessu soluit, & in Pythione isto. Vide Theses nostras. 104.

Iam igitur ad secundam partem diagnoseωs accedamus, quæ est ipsius dispositionis morbificæ, hoc est, naturæ seu speciei affectus, qui partem obsidet. Cùm igitur dixerimus priùs, typum huius ægritudinis ad phrenitidem, hoc est, inflammationem non solùm meningum, sed & ipsius cerebri; iam ex eisdem ferè signis, illud est probandum.

Actionis enim læsæ modus, ipsam morbi speciem denotat. Nam vt intemperies frigidæ imminuere, sic calidæ deprauare solent, apud Galenũ. At mentis allucinatio est species deprauatæ actionis, quia subiectum suum non percipit tale quale est; deinde etiam falsa repræsentantur & inania, quæ in insaniis ipsis phreniticorum, aut etiam vigiliis, velut spectra apparere solent. Sed ipsarum deiectionum substantia & qualitas ostendit, non immaterialem esse hunc affectum, sed à materiâ biliosâ pituitæ & sanguini permixtâ profectum, quæ intus retenta, neque per aluum expurgata refluit ad cerebrum, & quasi furore quodam percita, vrinis ipsis, quas tenues, pellucidas & albas relinquit, per μετεωρισμὸν rapi in arcem totius corporis. Adde quòd propria accidentia, nimirum febris illa ardens & continua, quæ symptomaticus est affectus ac secundarius, non potest fieri, nisi ad phlegmonas partium internarum & nobilium, quæ communicare possunt cordi suam noxam per arterias, & inde totum corpus calfacere.

Inter propriâ etiam accidentia phrenitidis recensentur ab Hippocrate tremor & conuulsio. Vt enim est *in Coacis*, φρενιτικοὶ βραχυπότοι, τρομώδεες καὶ σπασμώδεες.

Quæ verò in Pythione species fuerit inflammationis phrenitidem committentis, potest esse controuersum, quod innotescet ex ipsarum causarum indagatione, quæ est tertia & vltima pars διαγνώσεως. Galenus 3. 4. 5. *de locis affectis*, videtur omnem inflammationem phreniticam ad bilem referre, pallidam videlicet, flauam, & exustam. Pallidamque, vtpote multæ pituitæ permixtam, mitiores; flauam, vt quæ meracior sit, vehementiores; atram verò ferinas & agrestes desipientias excitare. Attamen Hippocrates, περὶ νούσων, & ab ichoribus massæ sanguinariæ aliquando fieri, & ab ipso sanguine, *Aphor. illo quinquagesimo tertio sect. 6.* quem ipsemet explicat Galenus, agnouit: ita vt inflammatio ista siue phlegmone non tantùm pura aut erysipelatosa

IIIii esse

esse possit, sed aliquando melancholica & pituitosa, vnde exoritur affectus ille apud Hippocratem τυφομανίας nomine designatus, 4. *epidem.* qualem fuisse affectum istum, à sanguine videlicet multis ichoribus biliosis & pituitosis permixto, docet delirij mediocritas sine feritate: vocat Hippocrates φρενιτικοὺς ἀσαφεῖς, obscuros, *in prorrhet.* conuulsio pauca, à repletione potiùs quàm inanitione exorta, cum sputis illis variis & subrubris, defluentibus quasi & relabentibus ex capitis statione, in pectoris cauitatem; vnde *in Coacis*, phrenitici multi, sputatores euadunt. Quæ quidem omnia facilius esset dignoscere, si quidem omnes causas percensere possemus, videlicet res illas naturales, non naturales, & præter naturam, videlicet Pythionis temperamentum, ætatem, vitæ genus, progeniem, aëris in quo versabatur, constitutionem, dispositiones morbificas, plethoram videlicet aut cacochymiam, quæ hominem istum olim tunc afficere poterant. Sed cùm istarum causarum series sit nobis incomperta, sufficiat nobis ex posterioribus seu effectis, affectus istius naturam delineasse.

Ad cuius prognosin ex propositâ methodo accedamus. Omnis prognosis constat ex comparatione ægrotantis & partium affectarum cum morbo & eius causis. Quod ad ægrotantem ergo nostrum spectat, neque à viribus illius seu functionibus omnibus, neque ab externis illis, vt vultu, oculis, decubitu, mole totius corporis, & similibus datur hîc cognoscere, quis futurus sit euentus huius ægritudinis. Omnino igitur conuertendus animus ad illa signa, quæ petuntur ex specie morbi, eius more, motu, & magnitudine.

Species itaque istius morbi valde calamitosa, vt omnium inflammationum internarum, tum quòd febris illa assidua, quæ perpetuò comes esse solet illarum, potest totam humidi nostri substantiam citò exsorbere, vel certè quantitate putrentis succi suffocare. Adde quod eiusmodi tumores inflammatorij, cùm habeant materiam extra vasa in poris & substantiâ partium contentam, non ita facile potest per motus criticos vacuari, quemadmodum in febre primaria. Non tamen sunt deploratæ omnino phrenitides, ipso teste Galeno, *comment. in sect. 2. huius libri*, vt hîc verissimus sit ille Hippocratis Aphorismus, *Acutorum morborum non omnino certas esse prædictiones.*

Nos igitur ad alia conuertamur. Primò quod ad mores & motus istius ægritudinis spectat, neque κακοήθης videtur, neque ὀξύτατος & vehemens, sed satis boni moris, & cum motu illo, qui neque ad perperacutum, aut peracutum, sed acutum tantùm accedit. Vnde minus periculum. Nec pertimescendum ægrum istum moriturum esse, vel ex vehementiâ affectus, vel ex malignitate, vt sæpe contingit etiam in tertianis; aut vbi est θεῖόν τι; sed si vires ferant, egregiè cum morbificâ causâ decertaturum.

Videamus itaque à magnitudine propriæ essentiæ, partis affectæ præstantiâ, causarum & symptomatum constitutione, quid prædicere possimus.

Pars est nobilis, & ad vitam bene agendam, sed non simpliciter necessaria. Ergo minùs periculosus, quàm si hepar vel cor obsideret, nisi adsit consensus læsæ respirationis, vt in Apoplexiâ.

Propria essentia magna est, si quantitatem materiæ spectes, sed non ratione qualitatis, quandoquidem bilis hæc valde est permixta. Neque etiam valde est extensa in suo subiecto: Etenim Hippocrates solo nomine λῆρος, quod pertinet ad sensum communem, illam designat; cùm in aliis imaginatio, discursus, atque etiam memoria pereant vel deprauentur. Conuulsio etiam pauca, neque perseuerans, vt puta. Somni leues, sed non laboriosi, verùm peruigiles ob nimiam materiæ acrimoniam. Tremor etiam non ita pertimescendus, quandoquidem à repletione contingit.

Siquid est quod periculum hîc, aut saltem morbi longitudinem portendere possit, est ἀπεψία siue cruditas vrinarum, quæ talis ad crisin vsque, tenuis & alba perseuerauit, cum enæoremate subnebuloso & dissipato. Quæ enim crisis sperabilis est sine coctionis signis præcedentibus? Ergo in isto naturæ labore, & quasi oppressione fieri non potest, quin aut æger, si quidem vires erunt infirmæ, opprimatur, aut certè infida sequatur crisis die infausto, quæ ægrum non liberet à morbo, sed transferat in meliorem statum, à quo non liberabitur, nisi per μετάςασιν, translationem materiæ à partibus ad partes. Vt in ægro hoc nostro contigit, qui non potuit conualescere, nisi succedente abscessu in ipsam sedem, atque stranguriosâ quadam puris mictione, à quâ non parum diuexatum fuisse credibile est. Atque hic exitus est prognosticus. Pythionis ægrotantis. Iam verò ad eam partem, quæ propriè ἰατρικὴ & θεραπευτικὴ vocatur: est enim Medicina tota, vt docet Hippocrates, λογικὴ ποίησις, & μέθοδος μετ᾽ ἐφόδου, quia tota ad actionem illam curatoriam, & propter illam præcipuè expetitur. Itaque non est credibile Hippocratem, quamuis nullius remedij

meminerit,

meminerit, Pythionem absque auxilio reliquisse, sed ea quæ erant ex arte diligenter adhibuisse, illis tamen in historiâ omissis, quia erant ordinaria tantùm, & quæ nihil habuerunt, vel in suo genere aut effectu, præter id quod est consuetum. Nos itaque illius imitatione dicamus in omni morbo curando, duplicem primò indicationem sese offerre: conseruationem videlicet virium, ac eorum quæ sunt secundùm naturam, & expugnationem seu sublationem eorum quæ sunt contra naturam.

Conseruatio itaque illa in omni ægrotante, fit vsu diætæ conuenientis, quæ sustentandis viribus sufficiens sit, naturamque si fieri possit ad superandum potiùs morbum iuuet, quàm impediat vel reuocet. Vnde in morbis acutis, tantâ sedulitate præscribit Hippocrates 1. *sect. Aphorism.* secundùm substantiam, quantitatem, qualitatem, & tempus exhibendi siue occasionem, quæ sequitur morbi secundùm sua tempora constitutionem. In hoc igitur affectu cùm sit ex acutorum genere, febrem enim habet ardentem & partis internæ inflammationem comitem: tenuis diæta vel mediocris saltem instituenda, eaque ex sorbilibus potiùs quàm eduliis solidis, concoctu facilis & euchyma, qualitate refrigerans modicè, quia humor non est simpliciter biliosus. Eâ autem quantitate, quæ neque sinat vires omnino collabi, neque etiam vim naturæ aduersus morbum conflictantis impediat: & eo præcipuè tempore alimenta exhibeantur, quo morbus mitescit magis.

Itaque instituatur victus ex panatellis, hordeatis, amygdalatis, iusculis pullorum, in quibus herbæ refrigerantes, aut semina frigida incoxerint: pruna acidula, poma cocta exhibeantur. Bibat aquam ex decocto radicum acetosæ aut graminis cum succo limonum, granatorum, vel eorumdem syrupo. Vel fiat julep. Alexandrinus nostro more, aut syrupus acetosus. Si vires essent infirmæ, vt in declinatione concedatur vinum ὀλιγόφορον, album & austerum, vel aliud simile bene temperatum. Frigidæ potio non concedatur.

Aër etiam temperatus sit, neque æstate nimiùm feruidus, ne inflammet magis, neque hyeme nimiùm frigidus, ne coërceat intùs vapores. Dubitant autem vtrum illustris an obscurus esse debeat in cubiculo ægrotantis. Vide Hollerium 20. Altimarum, & Auegam. Nullæ sint certè in conclaui picturæ, aut in lecto stragulæ variegatæ, quia ista solent commouere vim imaginationis iam turbatam.

Sæpe moneatur æger hic delirans, de excernendâ aluo, vrinâ reddendâ, mungendis naribus, & similibus excretionibus, quarum solent obliuisci: Imò etiam quando ita sunt obliuiosi, offeratur sæpe poculum, vt bibant, & causam illam sitiferam extinguant, quâ non afficiuntur.

Contineatur in quiete & summo otio quantum fieri poterit: quòd si non pareat monitioni, contineatur à famulis, vel etiam vinculis coërceatur, quæ etiam possunt ad reuellendum, factis interdum frictionibus leuioribus, potissimùm circa declinationem, vt reuocetur materia ad inferiora.

Atque vt somnus excitetur, summum paretur silentium, arceantur canes, mulierculæ garrientes, & omnia alia strepentia: nisi fortasse aliquot Syluani, seu vascula quæ aquam in peluim subiectam guttatim effundant, vnde somnus concilietur.

Nullis etiam commoueatur externis obiectis, vt præsentiâ rerum tristium, vel hominum sibi infensorum: quibus ad iram vel dolorem præcipitetur. Adsint viri amici & prudentes, qui conspectu suo illi securitatem promittant & silentium imperent. Veteres etiam musicâ solebant delirantes recreare, sed hoc potiùs in maniacis & furentibus sine febre, quàm in phrenitico, ne fiat exagitatio humorum ex istâ delectatione. Institutâ igitur sic diætæ & rerum non naturalium ratione, ad alia transeundum, maiora scilicet auxilia, quæ ex Chirurgiâ & Pharmaciâ repetuntur.

Ad quorum rectam vtendi rationem, sciendum inprimis respectu causarum morbificarum, partis affectæ, affectus ipsius, & symptomatum, quatuor in proposito ægrotante præcipuas intentiones exoriri, quarum prima est.

Vacuatio scilicet materiæ seu humoris peccantis in toto, & motu præpostero superiora petentis per reuellentia, vt venæsectionem ex talo, hæmorrhoidibus, ligaturas, frictiones extremorum: Purgationem cum clysteribus frequenter repetitis, medicamentis accommodatis, diaprunis, syrupo rosato, &c. Quibus adde præparantia, deriuantia per venæsectionem ex cubiti cephalicâ vel medianâ, cucurbitulas scarificatas, prouocationem sanguinis è naribus, sanguisugas in occipitio, vacuationẽ ex

ipsâ parte per venam frontis, per cucurbitulam scarificatam sincipiti admotam.

Secunda intentio est, repulsio materiæ in caput fluentis per refrigerantia & modicè adstringentia suturæ coronali, toti bregmati, vbi locus est apertior; fronti, & vtrique tempori admoto, vt oleum omphacinum, rosaceum, acetum, aquam plantaginis, simul, sed inæqualiter mixta, pro ratione principij & incrementi.

Tertia, resolutio, διαφόρησις materiæ impactæ in ipso cerebro & meningibus per calfacientia & attenuantia modicè; oleum irinum, chamæmelinum, decoctum thymi, pulegij, &c. pullos columbinos, pulueres capitales, & similia. Et sub hac etiam continetur corroboratio ipsius partis, nempe cerebri, additis nuce moschatâ, garyophyllis, puluere ireos, ipsoque castoreo, ex sententiâ Galeni.

Quarta, correctio symptomatum, morborumque huic ægritudini primariæ succedentium, scilicet

Febris per refrigerantia & humectantia, julepos, condita, epithemata cordis.

Tremoris & conuulsionis, per inunctiones spinæ ex oleo nucis indicæ, lumbricorum, &c.

In crisi iuuandus sudor, leui quodam aperiente & attenuante.

Post crisin curandum sedis empyema, & stranguriæ labor demulcendus.

Peractis eis omnibus, quæ ad διάγνωσιν, πρόγνωσιν, & θεραπείαν propositi affectus spectabant; exurgunt ex contextu nostro, quatuor potissimùm notabilia seu difficultates, quæ diligentiori indigent explicatione & ἐξηγήσει.

Hinc Hippocrates decimum diem pro infausto & calamitoso annotauit: Meminit enæorematis nebulosi, siue tenuis & nigricantis sublimamenti, in vrinâ; Vocat abscessum quendam in ano, sedis empyema: & per ἀπόστασιν stranguriosam, non satis apertum quid significare voluerit. De characteribus etiam huic ægro adscriptis. Ergo hæc in eorum gratiam qui primùm Medicinæ sacris initiati sunt, paucis explicabimus.

Quod ad diem itaque decimum spectat, certum est naturam corporis nostri moderatricem, hoc habere à primordiis generationis suæ, vt quæcunque sibi infensa, morborumque causas expugnare omnibus nitatur viribus. Vnde si atrox sit pugna ex parte humoris morbifici, malignitate quadam aut ὀργασμῷ prædit, fit vt decertatio ista paucis diebus perficiatur, victa scilicet naturâ, aut exturbato hoste qui vitæ nostræ imminebat: vnde morbi acuti appellati, in quibus aut cita mors venit, aut victoria læta. Dum igitur hic conflictus peragitur, oportet naturam ita aggredi humores istos morbificos, vt primò ad πεπασμὸν, certam scilicet mitificationem deducat illos, quæ iam signum est victoriæ ex parte naturæ, deinde secernat ab vtilibus & alimentariis, tandem non sine insigni præcedente turbatione; vnde *Aphor. Nox quæ crisin, &c.* expellat extra corpus per vias solitas, hæmorrhagiam, vomitum, deiectiones, sudorem, vrinas, menstruorum, vel hæmorrhoidum profluuium, aut certè per μετάστασιν & transpositionem, quando non potest alio modo amandare eiusmodi materiam extra focum & mineram morbi, in corporis extrema, vt cutem, emunctoria, crura, coxas, dorsum, neruosum genus, vt quando ex apoplexiâ paralysis, & similes partes pro maiore eius aut minore robore. Vnde nomina κρίσεως, λύσεως, μεταστάσεως: Criseos quidem, quando fit repentina mutatio morbi per euacuationem copiosam, aliquando ad salutem imperfectam vel perfectam. Et hæc crisis κατ' ἐξοχὴν dicta, propria acutis morbis; aliàs ad mortem, quæ dicitur κρίσις δύσκριτος Hippocr. vel ad deterius, quæ non simpliciter, sed cum adiectione ita vocantur. Λύσεως, quando fit mutatio, sed paulatina & quasi per partes. Per ἀπόκρισιν vocant, ob paucitatem vacuationis, quæ est ferè peculiaris morbis diuturnis. Μεταστάσεως, id est, translationis, quæ si fiat operâ naturæ in externas partes, vt diximus, potest esse salutaris; aliàs verò pestifera, si vi & impetu humoris morbifici contingat, vt quando ex pleuritide fit peripneumonia vel phrenitis, ex colico affectu paralysis, & similia.

Hi omnes porrò naturæ ac humorum motus atque impetus, non fiunt indiscriminatim & promiscue, quouis morbi tempore, sed hoc potiùs quàm illo die: ita vt sedula illa & diligens antiquitas Hippocratis authoritate nixa, obseruauerit in morbis acutis potissimùm, certos esse dies faustos & felices, in quibus si reliqua consentiant, optimi sunt & laudabiles naturæ motus: alios verò calamitosos & infidos, in quibus nihil salutare potest contingere, ita vt nemo iam Medicorum, præcipuè vsu

&

& experientiâ confirmatorum nemo dubitet, τὸ ὅτι, quod ita sit, sed τὸ διότι, cur sit, valde est dubium, & in imis naturæ penetralibus reconditum.

Omnes quidem sciunt sextum diem tyrannum esse in morbis; decimum, agrestem: septimum verò Regem propitium; decimum quartum Principem salutarem: Omnes etiam assentiuntur Hippocrati dicenti *Aphorism. 36. sect. 4. Sudores die*, &c. At cur illud ita sit, multi varias adferunt causas & rationes. Vide Laurentium & nostras theses, &c.

Iam ad enæorema illud ἐπινέφελον accedamus. Vrinarum quanta sit vis, in iudicandis significandísque morborum constitutionibus, docet vbique cum Hippocrate Galenus. Cùm enim præcipua vrinæ materia, seu liquor, χῦμα, serum sit humorum in massâ sanguinariâ contentorum, quod relabitur ex maioribus illis vasis in renes & vesicam, multis comitatum heterogeneis, contentis seu παρυφισμένοις, quæ modò sunt à liquore illius aliena omnino; vt pinguedo innatans, furfuracea aut laminosa corpuscula, grumi sanguinis, caruneulæ, ab hepate, renibus, vesicâ aut aliis quibuscunque partibus vrinæ communicata: aliàs non sunt ita aliena ab illius liquore, sed cum eo quasi nata & elaborata, crassiores scilicet partes alimenti in sanis, quæ perfectam assimilationem aut coctionem adipisci non potuerunt, vel certè in ægris portio materiæ peccantis, in quam natura totis viribus incumbit concoquendam & subigendam. Eiusmodi contenta in vrinis ægrorum Hippocrates triplici nomine donauit, prout vario situ collocantur.

Quæ enim fundum illius petunt, ὑπόστασις. Quæ mediam regionem occupant, ἐναιώρημα, sublimamentum: quæ in superiore subsistunt, νεφέλη seu ἐπινέφελον nubes, nubecula dicuntur. In his porrò, vt in liquore considerat, consistentiam tenuem vel crassam, diuulsam vel contractam, æqualem vel inæqualem. Quantitatem paucam vel multam, & colorem. Vnde varia dignoscendi morbos, prædicendíque ratio exurgit, vt in perfectis illis οὐροσκοπείας tractationibus docent Medici, quæ nobis nunc non est tota repetenda. Dicamus tantùm quid Hippocrates sibi voluerit in hoc nostro contextu per ἐναιώρημα illud ἐπινέφελον, quod in Pythione apparuit. Est enim illi parùm vsitata loquendi ratio, quod ad vrinas spectat: quamuis in hoc nostro libro dum statum pestilentem describit, vocet autumnum ἐπινέφελον. Existimo illum duo designare voluisse per istud enæorema nubilosum, nempe situm sublimamenti vitiosum, & eiusdem colorem minùs laudabilem.

Vt enim bona & laudata hypostasis vrinarum alba esse debet, læuis & æqualis, in fundo vrinæ posita: Sic etiam enæorema κρίσιμον siue εὔκριτον, illius medium occupare, coloréque & consistentiâ ad hypostasin accedere. Quod si propter cruditatis & flatuum copiam, neque situm suum seruet aut consistentiam, sed versus extimam vrinæ regionem tendat diuulsum atque dispersum: imò etiam colore quodammodo nigricante aut variegato sit præditum, tunc ἐπινέφελον nubilosum iure merito ab Hippocrate dicitur, quasi imminuens naturam boni & fidi enæorematis, quod ad nubis speciem situ & colore accedens, minùs perfectam esse coctionem designat, præcipuè in vrina tenui & albicante, qualis in hoc nostro Pythione per totum morbi decursum perdurauit. Atque hæc de enæoremate nebuloso. Nunc videamus, quid per Empyema sedis intelligat Hippocrates.

Nomen enim illud Empyematis in viâ Hippocratis, aliquando significat materiam purulentam in aliquo loco collectam, aliàs quemcunque tumorem siue tuberculum quod in suppuratum desinit, vt est *comment. in Aphor. 44. sect. 7. Quicumque Empyici vruntur aut secantur, & in 1. Prorrhet.* Atque in hoc nostro libro 3. Epid. Hippocrates paulò pòst in statu pestilenti dicet; *Ægrotantium plurimis abscessus* ἀποστάσιες *in Empyemata vertebantur.* Attamen posteriores non retinuerunt hanc Hippocratici vocabuli significationem, sed Empyema audierunt non de abscessibus aut tumoribus qui suppurantur, sed de collectione puris in aliqua cauitate extra substantiam partis, potissimùm verò thoracis, vbi empyema propriè colligitur: quemadmodum sub oculi corneâ illud ὑπόπυον dictum. Cuius significationis primus videtur author Aretæus *cap. 9. lib. 3.* dum ait: *Quibus in corporis cauitate aliquâ pus colligitur, si illud per os reiiciant, Empyici vocantur: si per aluum aut vesicam, apostematosi dicendi sunt.* Itaque in hoc Hippocratis contextu, ad veterem significationem recurrendum est, nempe tumorem siue abscessum sedis ingentem, qui in Pythione fuerit suppuratus, & ex quo materiæ copia profluxerit, non sine metu fistulæ in parte istâ decliui, & multâ excrementorum proluuie scatente.

Maior est difficultas in vocabulo illo ἀποστάσεως στραγγουριώδεος. Quamuis enim

ἀπόστασις nomen Celsus vomicam vertat, & idem esse videatur cum apostemate, id est, tumore qui suppuratur, vt videre est in plerisque Hippocratis locis. Attamen non est credibile Hippocratem hîc designasse tumorem vesicæ phlegmonosum, ex quo genita fuerit materia purulenta stranguriam faciens: Nam quantum ex illius inflammatione phlegmonosâ vitæ periculum immineat, omnibus patet, & nos in tractatione morborum illorum apertè ostendemus: vnde non potuisset eiusmodi ἀπόστασις stranguriosa esse huic ægro fausta & salutaris, vt significatur ex characteribus seu notis huic historiæ appositis, ΠΙ. Π. Ο. Τ. Μ. & credibile est tandem persanatum, profluente insigni vrinæ copiâ, & puris ex sede suppuratâ, quemadmodum habetur 1. *Epid. particul.* 2. Deinde frustrà Hippocrates duplici nomine fuisset vsus, empyematis & apostaseos. Sufficiebat enim dicere empyema vel apostasin sedis & vesicæ factam fuisse. Vnde ego coniicio, alio modo interpretandam esse hanc ἀπόστασιν, idque ex variis Hippocratis locis. Nam ἀπόστασις nomen generaliter sumptum, apud Hippocratem significat quamcunque seiunctionem seu secessum rei alicuius ab aliâ. Vnde *libro de fracturis*, quando fragmentum aliquod ossis à principali osse discedit & separatur, vocat ἀπόστασιν ὀστέου. Et *lib.* 5. *Epid.* vocat ἀπόστασιν τοῦ δέρματος ἀπὸ τοῦ ὀστέου. Hinc etiam sæpe apud eundem Hippocratem nomen hoc ἀπόστασις & μετάστασις in morborum iudicationibus pro eodem sumuntur: Ita tamen vt ἀπόστασις in morbi iudicio aliquid melius sonet quàm μετάστασις. Vnde Galenus *commentario in libros istos*, coactus est duplicem facere ἀπόστασιν in morbis, vnam quam vocat καθ' ἔκρουν, id est, humorum per effluuia quædam manifesta emissiones & vacuationes: Aliam verò καθ' ἀπόθεσιν, per depositionem, quando materia morbifica in partis alicuius sinum deponitur, sed nondum vacuatur, cùm μετάστασις non tantùm in cauitates, sed etiam in substantiam partium fieri possit, vt suprà dicebamus. Hac itaque ratione intelligendum est in Pythione nostro factam esse ἀπόστασιν in vesicam, non quidem abscessum aut tumorem phlegmonosum, ex quo iam fractis diuturniore morbo viribus defunctus fuisset: sed per depositionem, primò quando materia morbifica paulatim secessit in vesicæ cauum: deinde καθ' ἔκρουν, per vacuationem illius, quando stranguria, crebra ista meiendi cupiditas ægrum occupauit. Atque hæc de primâ historiâ sufficiant.

HISTORIA II.

Ἑρμοκράτην, ὃς κατέκειτο παρὰ τὸ καινὸν τεῖχος, πῦρ ἔλαβεν. ἤρξατο δὲ ἀλγέειν κεφαλὴν, ὀσφῦν. ὑποχονδρίου ἔντασις λαπαρῶς. γλῶσσα δὲ ἀρχομένῳ ἐπεκαύθη. κωφώσις αὐτίκα. ὕπνοι οὐκ ἐνῆσαν. διψώδης οὐ λίαν. οὖρα παχέα ἐρυθρά. κείμενα οὐ καθίστατο. ἀπὸ δὲ κοιλίης οὐκ ὀλίγα ξυγκεκαυμένα διήει. πέμπτῃ οὔρησε λεπτά. εἶχεν ἐναιώρημα. οὐχ ἵδρυτο. ἐς νύκτα παρέκρουσε. ἕκτῃ ἰκτεριώδης. πάντα παρωξύνθη. οὐ κατενόει. ἑβδόμῃ δυσφόρως. οὖρα λεπτὰ, ὅμοια, ταῖς ἐπομέναις παραπλησίως. περὶ δὲ ἑνδεκάτην ἐόντι πάντα ἔδοξε κουφισθῆναι. κῶμα ἤρξατο. οὖρα παχέα, ὑπέρυθρα, κάτω λεπτὰ, οὐ καθίστατο. ἡσυχῇ κατενόει. τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἄπυρος, οὐχ ἵδρωσεν. ἐκοιμήθη. κατενόει πάντα. οὖρα παραπλήσια. περὶ ἑπτακαιδεκάτην ἐόντι, ὑπέστρεψεν. ἐθερμάνθη. τὰς ἐπομένας πυρετὸς ὀξύς. οὖρα λεπτά. πάλιν δὲ εἰκοστῇ ἐκρίθη. ἄπυρος. οὐχ ἵδρωσεν. ἀπόσιτος παρὰ πάντα τὸν χρόνον. κατενόει διαλέγεσθαι οὐκ ἠδύνατο. γλῶσσα ἐπίξηρος. οὐκ ἐδίψει. κατεκοιμᾶτο κωματώδης. περὶ δὲ εἰκοστὴν καὶ τετάρτην ἐπεθερμάνθη. κοιλίη ὑγρὴ, πολλοῖσι λεπτοῖσι ῥέουσα. καὶ τὰς ἐπομένας πυρετὸς ὀξύς. γλῶσσα ξυνεκαύθη. ἑβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ, ἀπέθανε. τούτῳ κώφωσις διὰ τέλεος παρέμεινεν. οὖρα παχέα καὶ ἐρυθρὰ, οὐ καθιστάμενα· ἢ λευκὰ καὶ ἄχροα, καὶ ἐναιώρημα ἔχοντα. γεύεσθαι δὲ ἠδύνατο. ΠΙ. Ε. Δ. Κ. Θ.

ERMOCRATEM, qui ad murum nuper constructum decumbebat, ignis (id est, ignea & ardens febris) inuasit, incepitque dolere caput & lumbos. Hyponchondrij adfuit tensio, sed mollior. Lingua autem à principio exusta fuit. Confestim surditas: Somni non aderant: Siticulosus, sed non valde: Vrinæ crassæ & rubræ, sed quæ in matellâ positæ nullam faciebant residentiam. Ex aluo etiam non pauca exierunt

runt quasi combusta. Die quintâ, minxit tenues vrinas habentes enæorema, sed non subsidebat. Sub noctem delirauit: Sextâ ictericus euasit: omnia sunt exacerbata, neque resipuit: Septimâ, molestè se habuit: Vrinæ etiam tenues & iam dictis similes. Sequentibus diebus similia fuerunt omnia. Vndecimâ verò omnia videbantur esse alleuata: Sopor inuasit: Vrinæ crassæ & subrubræ, quamuis in fundo essent tenuiores sine sedimento. Paululum resipiscebat. Decimâ quartâ febre erat vacuus, non tamen sudauerat; dormiuit, & iam omnia agnoscebat. Vrinas similes dictis reddebat. Verùm decimâ septimâ recidiuam passus est, incaluit, & reliquis diebus acutè febricitauit. Vrinásque habuit tenues. Rursum iudicatus est vigesimâ, & à febre liber euasit, quamuis nullo erumpente sudore: manebat tamen vt reliquis temporibus ἀπόσιτος. Resipiscebat quidem, loqui tamen non poterat. Linguam habebat aridam, & non sitiebat, iacebátque comatosus. Vnde vigesimâ quartâ incaluit: habens aluum lubricam, & multis tenuibus profluentem. Aliísque diebus febris fuit acuta, & linguæ exustio. Tandem vigesimâ septimâ obiit. Huic surditas ad finem vsque perdurauit; vrinásque semper habuit vel crassas & rubras sine sedimento, vel tenues & decolores cum leui enæoremate. Vix autem cibos degustare poterat.

Notæ adscriptæ falsæ, quandoquidem hoc non fuit ab Hippocrate annotatum, suppressam fuisse aluum vigesima septima die.

TYpus est hepatitidos seu inflammationis iecoris ex phlegmonosâ vel saltem erysipelatosâ eius constitutione, quam funestissimus icterus sextâ die exortus comitatur, & tandem in exitialem vitæ periodon, Hermocratem hunc nostrum præcipitauit. Cùm igitur primâ historiâ descriptam habuerimus Phrenitidem, grauissimum cerebri affectum, in quo illustrando diligenter laborauimus: par est vt similiter acutissimum & frequentissimum excutiamus, ducto ab ipsâ diagnosi exordio.

Quamuis ista dextri hypochondrij tensio dicatur ab Hippocrate λαπαρῶς fuisse, id est, mollior: tamen non est dubitandum ex signis tam comitantibus quàm subsequentibus, παθογνωμονικοῖς & ἐπιγενομένοις, quin vera fuerit hepatitis. Tensio enim illa fuit minor, vel quia illa inflammatio tendebat versus caua hepatis & ipsam mesenterij vacuitatem, vel etiam diaphragmatis externam superficiem, vt voluisse videtur Galenus, *lib.* περὶ δυσπνοίας; vel quia erat erysipelatosa ex tenui & feruido sanguine, qui paruos tumores, tensiones, & pondera excitare solet. Quod ad diagnosin autem, prognosin, & therapeiam istius affectus, necnon icteri superuenientis, vide dictata nostra peculiariter huic ægro aptanda. Iam ergo ad contextum veniamus.

Ex contextu verò tres potissimùm exurgunt difficultates. Primò quòd dixerit τὸ πῦρ, ignem inuasisse primo statim die Hermocratem. Sciendum enim quid per illud τὸ πῦρ, in natura febrili & inflammationis specie audiat Hippocrates. Secundò, cùm annotauerit ὑποχονδρίῳ adfuisse tensionem, dubitare quis posset, quid per illud ὑποχονδρίῳ nomen intelligere voluerit, ac propterea clariùs explanandum. Tertiò, mirari quis posset tam sæpe Hippocratem hîc dixisse Hermocratem iudicatum fuisse, sine vllâ tamen vacuatione: quomodo hoc fieri potuit, cùm in primâ historiâ diceremus, omnem crisin constare suâ ἐπισημασίᾳ, ἐρεθισμῷ & ἐκκρίσει? Et quia recidiuæ hîc sæpiùs meminit Hippocrates, arreptâ quasi occasione explicabimus in gratiam neotericorum, quid sit illa, & quibus de causis contingat.

A primo igitur exordiamur. Τὸ πῦρ apud Hippocratem sæpe vsurpatur, vt annotauit Galenus, quoties exprimere vult vehementissimum ardorem febrilem, qui ferè supremum intensionis gradum obtinuit: quemadmodum enim ignis elementum supremum calidorum dicitur, & simpliciter calidum: Sic etiam ea quæ ad eum gradum caloris peruenerunt, vt vltrâ superstite animali progredi nequeant, τὸ πῦρ, ignis, καῦσος dicuntur, eáque quæ sequuntur tales inflammationes, τὰ καυστικὰ vel πυρωτικὰ, quasi combusta dicas, vt deiectiones Hippocrati *in Prorrhet.* appellantur, & hisce nostris libris frequenter. Quæ phrasis etiam vsitata fuit Aretæo antiquiori Medico, & veteribus omnibus, testante Erotiano, vt febres καυσώδεις, ἀκρητοχόλους, ἀσώδεις,

καυσώδεας, καυσώδεας, περικαέας, & ὀξέας exprimerent, quæ ſine vllâ intermiſſione aut remiſſione ſenſibili fiebant: quales ſunt illæ quæ ſuam habent mineram & focum putredinis in maioribus illis vaſis, inter alas & inguina excurrentibus, ac propiùs ad cordis æſtuarium accedentibus: vnde exoritur immenſa illa flamma, quæ hominem breui temporis ſpatio depaſcitur. Vel certè quoties pendent ab inflammatione eryſipelatoſâ vel phlegmonoſâ alicuius partis internæ, cuius ὑπόκαυμα, feruor & æſtus facilè & indeſinenter toti corpori, incenſo priùs corde communicari poteſt, quemadmodum fuit illa Pythionis in primâ hiſtoriâ, & Hermocratis iſtius. Idem etiam protulit Hippocrates 2. *Epid.* de febre quæ pleuritidem ſubſequitur, aut peripneumoniam, aliiſque talibus, dummodò non degenerent in epialas, helωdes, vel lipyrias, quæ à proprio ſuo ſymptomate nomen & appellationem nactæ ſunt.

Vt igitur Hippocrates per illud τὸ πῦρ ſimpliciter appellatum, πυρετὸν ὀξὺν & καυσώδη ſignificauit: ſic etiam per adiectionem aliquando emollit iſtius nominis vim; vt *primo de morbis mulier.* πῦρ ἔχει βληχρὸν, id eſt, lenta: & *lib. de vlcer.*, πῦρ μαλθακὸν dixit: imò πυρὸς ἀγρίου σύστρεμμα, 7. *Epidem.* interpretatur Galenus *in exegeſi nominum Hippocratis*, non de febre, ſed de collectione ſiue tumore eryſipelatoſo, qui ignem ſacrum aut agreſtem repræſentat. Denique eſt locus apud Hippocratem *lib.* περὶ τέχνης, vbi illud τὸ πῦρ, quod vocat ζύντροφον, accommodauit calori noſtro innato, quod in Aphoriſmis τὸ ἔμφυτον θερμὸν, & aliàs frequenter appellauit. Atque hæc de πυρὸς ſeu ignis ſignificatione apud Hipqocratem.

Nunc ad ὑποχονδρίου nomen accedamus, quod in Hippocratis πραγματείᾳ ſeu doctrinâ multò eſt frequentius. Illius enim ſcripta perpetuò hypochondrij nomine perſonant. Cùm igitur corporis noſtri partes in continentes & contentas diuidantur, ſiue externas & internas: fit ſæpe apud Hippocratem, vt contentæ pro continentibus, vel contrà vſurpentur: Vnde illud nomen χόνδρος, id eſt, cartilago, ξιφοειδὴς propriè dicta Anatomicis, pro ſubiecto pectore vel ventriculo ſumitur apud Hippocratem 2. *Prorrhet.* Sed potiſſimùm illa ὑποχονδρίου ſignificatio extenditur tam ad internas illas partes, quàm externas, quæ à nothis coſtis ad ilia vſque protenduntur. In Coacis prænotionibus hypochondrium ἀνεσπασμένον, reuulſum & retractum dicitur, in hæmorrhagiæ prædictione, abſque vllâ viſcerum interiorum affectione, ſed tantùm externarum partium, dum contrahuntur ad ciendas hæmorrhagias illas criticas. Eſt & in Prorrhetico ὑποχονδρίου ἔντασις ὑπόμακρος, tenſio ſublonga, pro inflammatione ſcilicet duorum muſculorum, qui ex thoracis fine rectà ad os pubis inſeruntur, & ideò recti appellantur. At ſæpiùs, ὑποχόνδριον pro partibus contentis & internis ſumitur, quas Latini præcordia vocitant. Vnde Hippocrates *in Prognoſticis*, tam ſedulò & frequenter nos monet, vt in morbis omnibus tam longis quàm acutis hypochondriorum diligentem habeamus rationem, vt ea ſæpe Medicus contrectet & conſpiciat, quoniam in ventre illo inferiore, velut ſentinâ quadam corporis, præcipuæ morborum cauſæ ſtabulantur. Vnde 2. *de rat. vict. in morb. ac.* ὑποχόνδρια κατεξηρασμένα σφοδρῶς, ἢ ἰσχυρῶς αὐχμώδη, præcordia valde reſiccata & ſqualentia intellexit de conſtitutione totius inferioris ventris. Quemadmodum *in Prorrhet.* ὑποχόνδρια μετέωρα χρονιώτερα intelliguntur, de inueteratis illis & perſiſtentibus ventris inflationibus, quæ obſtructionum copiam ſequuntur. Et *Aphor.* 64. *ſect.* 5. vbi agit de cautionibus exhibendi lactis, meminit ὑποχονδρίων διαβορβοριζόντων, obmurmurantium inteſtinorum, ſcilicet ventriculi, & aliarum meſenterij partium, in quibus lac oberrare & flatus iſtos excitare ſolet. Attamen illud hypochondrij nomen ſimpliciter prolatum, vt in hoc noſtro ægro, & aliis infinitis propè locis, deſignat propriè, κυρίως, & principaliter dextrum, nempe hepar illâ in parte contentum: quemadmodum dum lienem vult ſignificare, τὸ ἀριστερὸν ſiniſtrum adiicit. Hinc tantopere *in Prognoſticis, & alibi*, exhorreſcit Hippocrates ὑποχόνδρια ἐπώδυνα dolentia, ἀνεσπασμένα, conuulſa, ξυντάσει vel ζκολιότητι affecta, intenſa & inæqualia: quoniam perturbatâ hepatis & reliquarum partium, vt lienis, nutritioni dicatarum œconomiâ, parum eſt in ægro ſperabilis ſalus, obſeſſâ quaſi functionum naturalium arce, à quibus omnis πεπασμὸς & ἔκκρισις humorum morbificorum mitificatio & excretio expectari debet. Atque hæc de hypochondrio.

Nunc accedamus ad illud quod tertiò fuit propoſitum, de criſi ſeu iudicatione Hermocratis, quam tamen nullâ ἔκκρισις ſeu vacuatio ſecuta eſt, vt ipſemet annotat Hippocrates. Videtur enim hoc ferè impoſſibile in morbis humoralibus, vt ægri ab eis liberentur ſine ſenſibili materiæ vacuatione, quæ erat illorum cauſa interior.

Ad

Ad hoc igitur paucis respondemus. Κρίσις nomen duo habet præcipua & prima significata apud Hippocratem, quorum vnum minùs vsitatum videtur exprimere illud quod Latini iudicium seu mutationem vocant: quotiescunque & quocunque modo ægri suscipiunt intermissionem vel remissionem præsentis affectus, siue illa sit infida & inconstans, seu certa & rata; siue sit cum vacuatione & causarum morbificarum expugnatione, siue absque vllâ manifestâ causâ. Aliud verò κρίσεως nomen est illud, quod à nobis in superiore historiâ fuit expressum, ipsam ἔκκρισιν, id est, vacuationem includens. Modo Hippocrates hac Hermocratis historiâ vulgare illud nomen criseωs vsurpauit pro quacunque mutatione seu sensibili intermissione, quâ Hermocrates febre vacuus apparuit: quamuis latitante intus foco & minerâ quamprimùm acerbissimè febris redierit, & hominem letho tandem tradiderit. Illis enim quæ præter rationem contingunt in morbis, non esse fidendum docuit in Aphorismis. At quærat adhuc aliquis, quomodo hoc possit contingere, vt æger quispiam, qualis hic noster, videatur à febre liber, & talis per aliquot horas persentiatur, superstite, quæ incendium interius suscitabat, causâ? Ad hoc dici potest cum Galeno, remissionem istam seu febris vacuitatem, non esse κατὰ τὴν ἀλήθειαν, id est, re ipsâ & verè, sed tantùm κατὰ φαντασίαν, apparenter & imaginariè, ob caloris natiui exiguitatem, qui cùm proximus iam sit interitui suo & extinctioni, non potest ampliùs illam σβέσιν, & contractam inflammationem ex febre externis partibus communicare; imò internæ ob incipientem illam νάρκωσιν suum illum æstum non percipiunt, & ægros quasi salutis securos faciunt. Vel etiam dici potest, naturam in summis illis conatibus aliquando materiam morbificam quamuis furentem & indomitam ita cohibere, aut in longinquiora à corde loca vacuationibus ordinariis amandare, in quibus per aliquot quasi horas delitescens præstet toti corpori inducias: mox tamen fatiscente naturâ, maiori impetu reditura, quia extra corpus exturbari omnino nō potuit, vbi de victoriâ quasi exultans extremū plerumq; naturæ exitium adferre solet. Et hoc in ægris nostris quotidie videmus contingere. Atq; hæc potest esse ratio criseωs illius falsæ & imaginariæ.

Iam ad vltimum progrediamur, quod ex contextu nostro propositum fuit, nimirum de recidiuæ naturâ & causis, quæ vtilissimam complectitur tractationem Medicam, & quasi quotidianum euentum.

Recidiua igitur, quam Hippocrates ὑποστροφὴν & ὑποστροφιασμὸν vocat *Aphor.* 36. *sect.* 4. aliquando sumitur pro omni reditu siue exacerbatione morbi, qui iam inclinare videbatur, siue hoc contingat cum iudicatione manifestâ & vacuatione sensibili, siue absque vllâ ἀποκενώσει, vt videre est in hoc nostro Hermocrate, & aliis multis ægrorum historiis ab Hippocrate descriptis. Aliàs verò recidiua sumitur magis propriè pro repetitione morbi alicuius, qui iam ex declinatione vniuersali per aliquod tempus & sensibilem moram intermittens, & quasi postliminiò rediens, conualescentem hominem inuadit, siue illud pendeat à causâ internâ, materiali vel immateriali, siue externâ: siue sit eiusdem speciei cum superiore, siue alienam habeat naturam à radice ac principali morbo. Istarum recidiuarum exempla habentur sæpiùs apud Hippocratem. At vera & propria recidiua κυρίως dicta, tres debet habere conditiones, vt annotant Practici nostri.

Prima est, vt morbus aliquis principalis (radicem vocant barbari) præcesserit & simul cessarit in declinatione vniuersali, cum sensibili materiæ vacuatione: quâ proprietate excluduntur istæ recidiuæ Hermocratis, & aliorum, qui in augmento & statu morbi, ὑποστροφὰς sine vllâ crisi dicuntur passi, quia neque fuit debitum interuallum intermissionis illius, neque causa vlla manifesta, quæ ἀπυρεξίαν induxerit: excluduntur etiam paroxysmi tertianæ, quartanæ, & aliarum intermittentium, qui non habent declinationem vniuersalem, sed tantùm periodicam, ob quam vnus morbus, non plures esse dicuntur: Idem dicas de Epilepsiæ inuasionibus.

Secunda proprietas veræ recidiuæ est, vt habeat denominationem specificam, hoc est, similem essentiam cum radicali morbo: Quâ conditione excluduntur noui illi morbi, siue consequentes, qui exoriuntur post alterius cessationem, quasi per μεταβολὴν transmutationem, aut μετάστασιν transpositionem. Vt quando ex continuâ febre exoritur intermittens, vel tertianæ febri per exustionem succedit quartana. Aut certè scirrho hepatis hydrops, vel anginæ empyema, febri diuturnæ abscessus in cruribus, & similes.

Tertia deniq; proprietas est, vt morbus ille παλιμβολος, vt loquitur Hippoc. 6. *Epid.* pendeat à reliquiis materiæ præcedentis morbi, cuius satis magna quantitas, causæ potissimùm antecedentis relicta est ad repullulandum: Vel certè talis intemperies

in foco & minerâ putredinis, vt facile sit nouam denuò cacochymiam ὁμογενῆ, consimilem colligere. Et sic excluduntur omnes illi morbi, qui conualescentibus superueniunt ob causas primitiuas tantùm, vt loquuntur, verbi gratia, malum vitæ regimen, iram, mœrorem, prauam diætæ rationem, & aliarum rerum non naturalium, ex quibus fit quidem sæpe παλινδρομὴ, sed non vera ὑποστροφὴ ex superiore morbo pendens.

Vnde Hippocrates *Aphorism.12. sect.2.* veras principalis recidiuæ causas assignans: *Quæ relinquuntur*, inquit, *in morbis, recidiuas facere solent, etiam post crisim.* Illud autem quod relinquitur, interprete Galeno, duplex est, vel materiæ antecedentis portio, quæ paucis diebus pòst putrescens & exagitata, renouat typum, & committit similem priori morbum; vel certè insignis intemperies siue impressio qualitatis ex causâ prægressâ, & in foco putredinis, ex quâ facilè suscitatur consimilis materia, adueniente alimento etiam bono & laudabili, potissimùm si æger paulo liberaliùs, vt fit, profligato priore morbo, illo vtatur. Sin verò prauis cibis sese conualescens diu ingurgitet, vt per 15. vel 20. dies, ita vt nulla Medici aut adstantium monita audiens in malâ illâ diætâ perseueret: incurrere quidem poterit recidiuam, sed non veram & ex priori radice pendentem, verùm ex errore tantùm concoctricis aut expultricis, quæ in neutro illo adhuc statu, non sufficit ad perfectè assimilandum, corrigendum, aut depurandum prauum illud alimentum, & reliquias excrementosas, & περιττώματα excernenda. Vnde hæc recidiua consimilis esse potest priori morbo, sed non dependens ratione causæ efficientis. Vbi verò pathemata animi, vigiliæ, labor, aut motus inordinati, conualescentes recidiuare faciunt, si quidem morbus consequens non sit consimilis priori, sed vel ephemera tantùm, vt sæpe solet, vel dolor colicus, aut aliarum partium; credibile est illud totum de nouo fuisse suscitatum, & causæ illius procatarcticæ vi inductum. Sin verò sit eiusdem denominationis specificæ, vt loquuntur, credibile est latitasse intùs causam, quæ quamuis non esset sufficiens per se ad recidiuam faciendam, sed esset paulatim & quasi insensibiliter cessura, tamen illis adiuta perturbationibus rerum externarum, ad nouum naturæ inferendum conflictum commota fuit, satisque potens exstitit.

Hinc recidiuarum signa prognostica ab Hippocrate frequenter inculcata, & in actu prophylactico, vt loquuntur nostri, valde annotanda exurgunt, nimirum ab eis quæ præcedunt, & quæ sequuntur. Prægressa sunt præcipuè ea quæ contigerunt in priore morbo, vtpote si cessauerit quidem, sed nullâ euacuatione factâ, aut si quidem vacuatio contigerit, sed non qualis & quanta esse debuit, aut die infelici & minimè iudicatorio, recidiuam pro foribus esse prædicendum est, nisi conuenientibus illi remediis occurratur; purgantibus, vbi superest materia vel tota, vel maior eius portio; alterantibus & præparantibus, vbi decessit quidem maior humoris morbifici quantitas, sed tamen contractum empyreuma, ita remansit, aut alia intemperies, vt neque Medicum, neque ipsum ægrotantem fugiat. Vnde Hippocrates ratione solutionis morborum quæ contingit sine crisi, aut aliâ causâ sufficiente, *Aphorism. 27. sect. 2.* monuit, his qui παρὰ λόγον, id est, præter iustam caussam, meliùs se habent, non esse fidendum, quia sunt ἀβέβαια, non consueuerunt durare vel permanere. Ratione verò qualitatis eorum quæ vacuantur, est *Aphor. 1. sect. 1.* & plures alij. In vacuationibus, inquit, spontaneis siue criticis, quando talia vacuantur, qualia oportet, quæ scilicet erant pars humoris peccantis, confert & leuiter ferunt: sin minùs, contrà: vt ratione cruditatis, habentur omnes illæ crises infidæ & ὑποστρέφοντες, quæ fiunt sine apparentibus coctionis signis, in Prognosticis. Ratione quantitatis illud est axioma Hippocraticum: Nihil paucum esse posse criticum. Ratione verò temporis siue dierum in quibus illæ fiunt, sunt insignes admodum *Aphorism. 36. sect. 4.* de sudoribus bonis ratione diei, & eis qui labores, longitudinem, aut recidiuam inferunt. Item 61. *sect. eiusdem*, *Febricitanti*, inquit, *nisi diebus imparibus febris intermiserit, solet recidiuam facere.* In Coacis & in Prognost. *Quibuscunque desinunt febres in diebus non iudicatoriis, expectanda est recidiua.*

Ex his verò quæ consequuntur signa etiam futuræ vel imminentis recidiuæ exurgunt, vt actionibus læsis, excrementorum prauitate, & affectibus seu simplici corporis qualitate. Hinc remanens post crisin oris siccitas, & insuauitas, ciborum fastidium, sitis, pondus & grauitas totius corporis, magnum imminere periculum recidiuæ suadet. Item vrinæ perturbatæ, confusæ, vel omnino tenues & albicantes; deiectiones alui variegatæ & admodum fœtentes; sudor noctu perseuerans; color & faciei

faciei habitus fœdus. Hippocrates *lib. de iudicationibus. Recidiua*, inquit, *fiunt in his quibus desinente febre vigiliæ fortes accedunt, somni turbulenti, corporis & animi languor, vel dolores in aliquâ parte.* Ad hoc etiam pertinet Aphorismus ille 17. *sect.* 4. & 20. *sect. eiusd.* quamuis ad alios etiam status pertinere videantur. *Illis*, inquit, *qui iam febre vacant, si ἀποσιτίη, καρδιωγμὸς, vertigo, & oris amaror perseueret; purgatione indigere significatur.* At *in Coacis* eleganter, *Quicunque ex morbis se refocillantes, bene cibum accipiunt, & nihil proficiunt, hi malignè recidiuam incidunt.* Cui responder Aphorismus ille 8. *sect.* 2. *Si quispiam à morbo cibum capiens, non refocilletur*, &c.

Ex his de recidiuarum naturâ, distinctione, causis, & signis ita explicatis, facile est respondere ad quæsita illa practicantium nostrorum; vtrùm scilicet recidiua sit deterior suâ radice. Vtrùm sit vnus morbus cum priore, & vtrùm eandem debeat habere computationem, vel distinctam, dierum scilicet criticorum enumerationem. Deteriorem enim esse suâ radice recidiuam sæpe contingit, ex conditione tam humoris quàm ægrotantis. Humoris quidem relicti, ob insignem quandam putredinem & malitiam inductam, quæ potens fuit etiam imminutâ quantitate, vt nouum denuò morbum excitaret. Ægrotantis, ob fractas præcedenti morbo vires, & depauperatum calorem natiuum, qui non erit ferendo aut expugnando recenti huic & recrudescenti morbo. Sæpe tamen contingit, vt ægro adhuc valido, reliquiæ illæ humoris, aut impressa intemperies, leuiorem faciant recidiuam, quæ tamen deterior non est censenda radice, quia paucis & accommodatis remediis facilè cedit. Esse etiam vnum morbum cum priore, contingit sæpiùs, si vnitatem causæ & essentiæ respicias. Vnitatem causæ, quando scilicet pendet omnino ab illâ materiâ quæ relicta fuit: Essentiæ, quando prior morbus non omnino & reuerà desiit, sed apparenter tantùm, vt in falsâ recidiuâ, quæ in augmento vel statu accidit: quemadmodum nouum facit esse morbum, quando noua fuit materiæ collectio, & recidiua post insignem aliquam temporis moram, atque vniuersalem declinationem rediit. Prior enim eandem habet dierum criticorum cum priore morbo computationem, quia vnus & idem est motus. Hæc verò distinctam & peculiarem, quia incipit sua tempora, non minùs quàm prior morbus. Alij dicunt, per se obseruare propria morbi acuti tempora ad dies decretorios computandos: cum totâ autem radice tempora morbi diuturni, donec perfecta sanitas contigerit. Atque hæc de contextu nostro sufficiant.

HISTORIA III. IV. & V.

Ὁ κατακείμενος ἐν τῷ Δεάλκους κήπῳ, κεφαλῆς βάρος καὶ κρόταφον δεξιὸν ἐπώδυνον εἶχε χρόνον πολύν. μετὰ δὲ προφάσιος, πῦρ ἔλαβε. κατεκλίθη. δευτέρη ἐξ ἀριστεροῦ ὀλίγον ἄκρητον ἐῤῥύη αἷμα. ἀπὸ δὲ κοιλίης κόπρανα καλῶς διῆλθεν. οὖρα λεπτὰ, ποικίλα, ἐναιώρημα ἔχοντα, κατὰ σμικρά, οἷον κρίμνα γονοειδέα. τρίτη πυρετὸς ὀξύς. διαχωρήματα μέλανα, λεπτὰ, ἔπαφρα. ὑπόστασις πελιδνὴ διαχωρήμασιν. ὑπεκαροῦτο. ἐδυσφόρει περὶ τὰς ἀναστάσιας. οὔροισιν ὑπόστασις πελιδνὴ, ὑπόγλισχρος. τετάρτη, ἤμεσε χολώδεα, ξανθὰ, ὀλίγα. διαλιπὼν ὀλίγον ἰώδεα. ἐξ ἀριστεροῦ ὀλίγον ἄκρητον ἐῤῥύη. διαχωρήματα ὅμοια, οὖρα ὅμοια. ἐφίδρωσε περὶ κεφαλὴν καὶ κληῖδα. σπλὴν ἐπήρθη. μηροῦ ὀδύνη κατ' ἴξιν. ὑποχονδρίου δεξιοῦ ξύντασις ὑπολάπαρος. νυκτὸς οὐκ ἐκοιμήθη. παρέκρουσε σμικρά. πέμπτη διαχωρήματα πλείω, μέλανα, ἔπαφρα. ὑπόστασις μέλαινα διαχωρήμασι. νύκτα οὐχ ὕπνωσε. παρέκρουσεν. ἕκτη διαχωρήματα μέλανα, λιπαρὰ, γλίσχρα, δυσώδεα. ὕπνωσε. κατενόει μᾶλλον. ἑβδόμη, γλῶσσα ἐπίξηρος, διψώδης. οὐκ ἐκοιμήθη. παρέκρουσεν. οὖρα λεπτὰ, οὐκ εὔχροα. ὀγδόη, διαχωρήματα μέλανα, ὀλίγα, συνεστηκότα. ὕπνωσε. κατενόει. διψώδης οὐ λίην. ἐνάτη ἐπεῤῥίγωσε, πυρετὸς ὀξύς. ἵδρωσε. ψύξις. παρέκρουσε. δεξιῷ ἴλλαινε. γλῶσσα ἐπίξηρος. διψώδης. ἄγρυπνος. δεκάτη, περὶ τὰ αὐτά. ἑνδεκάτη κατενόει διὰ ὅλου πάντα. ἄπυρος. ὕπνωσεν. οὖρα λεπτὰ περὶ κρίσιν. δύο διέλιπεν ἄπυρος. ὑπέστρεψεν τεσσαρεσκαιδεκάτη. αὐτίκα δὲ νύκτα οὐκ ἐκοιμήθη. διενόει. πάντα παρέκρουσε. πεντεκαιδεκάτη, οὖρον θολερόν. οἷον ἐκ τῶν καθεστηκότων γίνεται, ὅταν ἀνταραχθῇ. πυρετὸς ὀξύς. πάντα παρέκρουσεν. οὐκ ἐκοιμήθη. γούνατα καὶ κνήμας ἐπώδυνα εἶχεν. ἀπὸ δὲ κοιλίης βάλανον προστεθειμένῳ, μέλανα κόπρανα διῆλθεν. ἑξκαιδεκάτη οὖρα λεπτὰ, εἶχε δὲ ἐναιώρημα ἐπινέφελον. παρέκρουσεν. ἑπτακαιδεκάτη, πρωῒ ἄκρεα ψυχρὰ περιεστέλλετο. πυρετὸς ὀξύς. ἵδρωσε διὰ ὅλου. ἐκουφίσθη. κατενόει μᾶλλον. οὐκ ἄπυρος. διψώδης. ἤμεσε χολώδεα, ξανθὰ, ὀλίγα. ἀπὸ δὲ κοιλίης

κόπρανα διῆλθε. μετ' ὀλίγον δὲ μέλανα, ὀλίγα, λεπτά. οὖρα λεπτὰ, οὐκ εὔχροα. ὀκτωκαιδεκάτῃ, οὐ κατενόει. κωματώδης. ἐννεακαιδεκάτῃ, διὰ τῶν αὐτῶν. οὖρα λεπτά. εἰκοστῇ, ὕπνωσε. κατενόει πάντα. ἵδρωσεν ἄπυρος. οὐκ ἐδίψα. οὖρα δὲ λεπτά. εἰκοστῇ πρώτῃ, σμικρὰ παρέκρουσεν. ὑπεδίψα. ὑποχονδρίου πόνος. καὶ περὶ ὀμφαλὸν παλμὸς διὰ τέλεος. εἰκοστῇ τετάρτῃ, οὔροισιν ὑπόστασις. κατενόει πάντα. εἰκοστῇ ἑβδόμῃ, ἰσχίου δεξιοῦ ὀδύνη. οὖρα λεπτὰ, καὶ εἶχον ὑπόστασιν. τὰ δ' ἄλλα εἶχεν ἐπιεικέστατα. περὶ δὲ εἰκοστὴν ἐννάτην, ὀφθαλμοῦ δεξιοῦ ὀδύνη. οὖρα λεπτά. τεσσαρακοστῇ, διεχώρησε φλεγματώδεα, λευκά, ὑπόσυχνα. ἵδρωσε πολλῷ δι' ὅλου. τελέως ἐκρίθη.

EN Θάσῳ Φιλίστης κεφαλὴν ἐπόνεε χρόνον πουλύν· καί ποτε καὶ ὑποκαρωθεὶς, κατεκλίθη. ἐκ δὲ πότων πυρετῶν ξυνεχέων γινομένων, ὁ πόνος παρωξύνθη. νυκτὸς ἐπεθερμάνθη τὸ πρῶτον. τῇ πρώτῃ ἤμεσε χολώδεα, ὀλίγα, ξανθὰ τὸ πρῶτον. μετὰ δὲ ταῦτα, ἰώδεα πλέον. ἀπὸ δὲ κοιλίης κόπρανα διῆλθεν. νύκτα δυσφόρως. δευτέρῃ κώφωσις. πυρετὸς ὀξύς. ὑποχόνδριον δεξιὸν συνετάθη. ἔρρεπεν εἰς τὰ ἔσω. οὖρα λεπτὰ, διαφάνεα. εἶχεν ἐναιώρημα γονοειδὲς. σμικρὸν ἐξεμάνη, περὶ μέσον ἡμέρης. τρίτῃ δυσφόρως. τετάρτῃ σπασμοί. παρωξύνθη πάντα. πέμπτῃ πρωῒ ἀπέθανεν.

XΑιρίωνα, ὃς κατέκειτο παρὰ Δημαινέτῳ, ἐκ ποτοῦ πῦρ ἔλαβεν. αὐτίκα δὲ κεφαλῆς βάρος ἐπώδυνον. οὐκ ἐκοιμᾶτο κοιλίη ταραχώδης, λεπτοῖσιν, ὑποχολώδεσι. τρίτῃ πυρετὸς ὀξύς. κεφαλῆς τρόμος. μάλιστα δὲ χεῖλεος τοῦ κάτω. μετ' ὀλίγον δὲ, ῥίγος. σπασμοί. πάντα παρέκρουσε. νύκτα δυσφόρως. τετάρτῃ δι' ἡσυχίης. μικρὰ ἐκοιμήθη. παρέλεγε. πέμπτῃ, ἐπιπόνως πάντα παρωξύνθη. λῆρος. νύκτα δυσφόρως. οὐκ ἐκοιμήθη. ἕκτῃ, διὰ τῶν αὐτῶν. ἑβδόμῃ ἐπεῤῥίγωσε. πυρετὸς ὀξύς. ἵδρωσε. δι' ὅλου ἐκρίθη. τούτῳ διὰ τέλεος ἀπὸ κοιλίης διαχωρήματα χολώδεα, ὀλίγα, ἄκρητα. οὖρα λεπτὰ, εὔχροα, ἐναιώρημα ἐπινέφελον ἔχοντα. περὶ ὀγδόην, οὔρησεν εὐχροώτερα, ἔχοντα ὑπόστασιν λευκὴν, ὀλίγην. κατενόει. ἀπύρετος διέλιπεν. ἐννάτῃ ὑπέστρεψεν. περὶ δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτην, πυρετὸς ὀξύς. ἵδρωσεν. ἑξκαιδεκάτῃ ἤμετε χολώδεα, ξανθὰ, ὑπόσυχνα. ἑπτακαιδεκάτῃ, ἐπεῤῥίγωσε. πυρετὸς ὀξύς. ἵδρωσεν. ἄπυρος ἐκρίθη. οὖρα μετὰ ὑποστροφὴν καὶ κρίσιν, εὐχροώτερα, ὑπόστασιν ἔχοντα. οὐδὲ παρέκρουσεν ἐν τῇ ὑποστροφῇ. ιη', ἐθερμαίνετο σμικρά. ἐπεδίψα. οὖρα λεπτά. ἐναιώρημα ἐπινέφελον. σμικρὰ παρέκρουσε. περὶ ιθ', ἄπυρος. τράχηλον ἐπωδύνως εἶχεν. οὔροισιν ὑπόστασις. τελέως ἐκρίθη εἰκοστῇ. ΠΤ. Χ. Γ. Δ. ΟΥ. Χ. Υ.

VI in Dealcis horto decumbebat, capitis grauitatem, & tempus dextrum dolorosum habebat multo tempore. Cum occasione verò febris corripuit, decubuit. Secundâ die ex sinistra nare modicus merus sanguis fluxit. Ab aluo stercora probè prodierunt. Vrinæ tenues, variæ, in medio pendens quiddam habentes minutim dispersum, velut farinæ crassiores, & genituræ similes. Tertiâ, febris acuta, secessus nigri, tenues, spumosi, subsidentia secessibus liuida: somno grauiore aliquantulum premebatur, molestè surgebat: vrinis subsidentia liuida, subuiscosa. Quartâ, vomuit biliosa, flaua, pauca, paulò pòst æruginosa. De sinistra nare modicus merus sanguis fluxit. Secessus similes. Vrinæ similes. Sudauit circa caput & clauiculam. Splen eleuatus est. Femoris dolor è directo. Præcordij dextri distentio submollis: nocte non dormiuit: parum mente motus est. Quintâ, secessus plures, nigri, spumosi: subsidentia secessibus nigra: nocte non dormiuit: mente motus est. Sextâ die, secessus nigri, pingues, viscosi, graueolentes: dormiuit: intelligebat magis. Septimâ, lingua sicca, siticulosus, non dormiuit, mente motus est. Vrinæ tenues, non boni coloris. Octauâ, secessus nigri, pauci, compacti: dormiuit: intelligebat: siticulosus non valde. Nonâ, riguit: febris acuta: sudauit: frigiditas: mente motus est: dextro oculo distortus est: lingua arida, siticulosus, insomnis. Decimâ, circa eadem. Vndecimâ, intelligebat per totum omnia, à febre liber: sudauit: vrinæ tenues circa iudicationem. Duobus diebus à febre liber fuit: Decima quartâ rediit. Statim autem nocte non dormiuit: penitus mente motus est. Decima quintâ vrina turbata, qualis ex his quæ subsiderunt fit, quum fuerint agitata: febris acuta: penitus mente motus est: non dormiuit, genua & tibias dolorosa habebat: ab aluo subditâ glande, stercora nigra prodierunt. Decima sextâ vrinæ tenues, habebant quid in medio vehens nubilosum:

losum : mente motus est. Decima septimâ manè extremitates frigidæ : contegebatur : febris acuta : sudauit per totum : alleuatus est : intelligebat magis : non à febre liber : siticulosus. Vomuit biliosa, flaua, pauca. Ab aluo stercora prodierunt paulò pòst nigra, pauca, tenuia. Vrinæ tenues, non boni coloris. Decima octauâ non resipiscebat: soporosus. Decima nonâ per eadem. Vigesima dormiuit : omnia intelligebat : sudauit : à febre liber : non sitiebat. Vigesima primâ, parum mente motus est : paululum sitiebat : præcordij dolor, & circa vmbilicum palpitatio perpetuò. Vigesima quartâ, vrinis subsidentia: intelligebat omnia. Vigesima septimâ coxæ dextræ dolor. Vrinæ tenues, & subsidentiam habebant: In reliquis commodissimè habebat. Circa vigesimam nonam, oculi dextri dolor. Vrinæ tenues. Quadragesimâ egessit pituitosa, alba, aliquantò plura: multum sudauit per totum: perfectè iudicatus est.

IN Thaso Philistes caput multo tempore dolebat : & quandoque etiam aliquantò grauiore somno pressus decubuit. Quum autem ex potationibus febres continuæ obortæ essent, dolor exacerbatus est : nocte excalefactus est primùm. Prima die, vomuit biliosa, pauca, flaua primùm, postea verò plus æruginosa. Ab aluo autem stercora prodibant : noctem habuit molestam. Secunda die, surditas : febris acuta : præcordium dextrum distentum est ; declinauit ad internas partes. Vrinæ tenues, pellucidæ, habebant quiddam in medio pendens genituræ simile. Parum insaniuit circa meridiem. Tertiam diem molestam habuit. Quarta conuulsiones : exacerbata sunt omnia. Quintâ manè mortuus est.

CHærionem qui decumbebat apud Demænetum, ex potu febris corripuit. Statim autem capitis grauitas dolorosa: non dormiuit : aluus turbata ex tenuibus biliosis. Tertiâ die febris acuta : capitis tremor, maximè autem labij inferni : paulò pòst rigor, conuulsiones: penitus mente motus est. Noctem molestè tulit. Quarta, per quietem, parum dormiuit : parum delirauit. Quinta, laboriosè omnia exacerbata sunt : delirium : noctem molestè tulit : non dormiuit. Sexta, per eadem. Septima, superriguit: febris acuta: sudauit per totum : iudicatus est. Huic perpetuò ab aluo secessus biliosi, pauci, meri. Vrinæ tenues, boni coloris, in medio nubilosum quiddam pendens habentes. Circa octauam minxit vrinas melioris coloris, habentes subsidentiam albam, paucam: resipiscebat: febris intermisit. Nona, rediјt. Circa decimam quartam febris acuta : sudauit. Decima sexta vomuit biliosa, flaua, satis multa Decima septima, superriguit : febris acuta : sudauit: à febre liber : iudicatus est. Vrinæ post recidiuam & iudicationem, melioris coloris, subsidentiam habentes. Neque mente motus est in recidiua. Decima octaua parum calescebat: insuper sitiebat. Vrinæ tenues, quod in medio pendebat, nubilosum erat: parum mente motus est. Circa decimam nonam à febre liber, collum dolorosum habebat. Vrinis subsidentia: perfectè iudicatus est vigesima. P.M.P.V.V.S. hoc est, probabile multitudine biliosarum vrinarum vigesima sanatum.

HIstoriæ huius libri, tertia, quarta, & quinta non habebunt fusiorem à nobis explanationem, vel quia nihil à iam dictis nouum continent, vel quoniam in sequentibus omnia explicabuntur, quæ in his quod ad successum febrium ardentium & continuarum habentur. In tertiâ tamen historiâ Dealcis, duo notanda sunt. Primum, contenta vrinæ, siue enæorema dispersum & farinæ crassiori, aut genituræ simile, quod diuturnitatem morbi significauit, qui ante quadragesimum diem non fuit iudicatus. Est enim *Aphor. 31. sect. 7. Quibus febricitantibus vrinæ sedimina crassioris farinæ speciem referunt, diuturnum fore morbum significant*, propter materiæ istius crudioris & contumacissimæ naturam ; est enim pituitæ viscidæ & putrentis portio, vel ipsa partium spermaticarum colliquatio, quæ non potest nisi longo admodum tempore concoqui, si vires sunt robustæ, vt in proposito ægro, vel certè præsentaneum adferunt exitium, oppresso & quasi suffocato calore natiuo, vt contigit in historiâ

 Sileni,

Sileni, & quartâ Philistidis, qui talibus apparentibus vrinis, citò sublati sunt è medio. Secundum notabile huius historiæ tertiæ, est illa vmbilici, aut circa vmbilicum palpitatio, παλμὸς, quæ circa vigesimum primum diem continuò apparuit, cum hypochondrij dolore, ad quam tamen non ea subsecuta sunt, quæ habentur in Prognostico & Prorrheticis. Ibi enim Hippocrates ex pulsatione præcordiorum, perturbationem ac delirium, vel futuram hæmorrhagiam præsagit. Ideò sciendum, istum παλμὸν siue palpitationem in præcordiis, seu vmbilico dupliciter contingere posse, vel propter ingentes partium contentarum inflammationes, aut feruidiorem in eis sanguinem subsultantem & quasi exilientem. Vnde vult eorum oculos tunc & faciem considerandam. Quoties enim adest oculorum summa mobilitas, tunc metus est furoris & delirij. Sin rubicunda quædam illis obuersentur, nares pruriant intùs, & facies paulò coloratior existat, signum est sanguinis profusionem citò adfuturam. Vel potest ita palpitatio circa vmbilicum contingere, ex spiritu flatuoso,& à multâ materiâ crassâ, obstructionumque copiâ suscitato,qui iam exagitatus significat futuram materiæ excretionem per aluum aut sudores,quamuis tardiorem,vt contigit huic nostro ægro circa quadragesimum diem.

In quartâ historiâ Philistidos,nihil admodum notabile occurrit,præter citissimam illam mortem, quæ ex vehementiâ febrilis incendij circa quintam diem contigit. Vnde arreptâ quasi occasione æquum esse videtur, vt paucis de morborum acutorum naturâ, causis, & differentiis hodie disseramus.

In quintâ historiâ,Chærion mente leuiter,motus & decima nonâ dolorem habens in collo, perfectè iudicatus est vigesimâ per vrinæ profluuium:siue dolor ille colli superauerit præsens delirium, quod erat illa leuius,vt videtur velle Galenus:seu signum esset iam delabentis materiæ critico quodam motu, & deturbatæ versus inferiora: vnde subsecuta est felix illa excretio. Atque hæc de illarum historiarum notabilibus sufficiant: Nunc relictis quasi viris,ad mulierculas conuertamur.

HISTORIA II.

Τὴν Εὐρυάνακτος θυγατέρα παρθένον, πῦρ ἔλαβεν. ἦν δὲ ἄδιψος διατελέως. γεύματα οὐ προσεδέχετο. ἀπὸ δὲ κοιλίης σμικρὰ διῄει. οὖρα λεπτὰ, ὀλίγα, οὐκ εὔχροα. ἀρχομένου δὲ τοῦ πυρετοῦ, περὶ ἕδρην ἐπόνεε. ϛʹ, δὲ ἐοῦσα, ἄπυρος. οὐχ ἵδρωσεν. ἐκρίθη. τὸ δὲ περὶ τὴν ἕδρην, σμικρὰ ἐξεπύησεν. ἐρράγη ἅμα κρίσει. μετὰ δὲ κρίσιν, ζʹ ἐοῦσα, ἐρρίγωσε. σμικρὰ ἐπεθερμάνθη, ἵδρωσεν. μετὰ δὲ κρίσιν ὀγδοαίη ἐοῦσα, ἐρρίγωσεν οὐ πολλά. ὕστερον δὲ ἄκρεα ψυχρὰ αἰεί. περὶ ιʹ, μετὰ τὸν ἱδρῶτα τὸν γενόμενον, παρέκρουσε. καὶ πάλιν ταχὺ κατενόει. ἔλεγον δὲ γευσαμένην βότρυος, ταῦτα παθεῖν. διαλιποῦσα δὲ ιβʹ, πάλιν πολλὰ παρελήρει. κοιλίη ἐταράχθη χολώδεσιν, ὀλίγοισι καὶ ἀκρήτοισι, λεπτοῖσι, δακνώδεσι· πυκνὰ ἀνίστατο. ἀφ' ἧς δὲ παρέκρουσε τὸ ὕστερον ἀπέθανεν ἑβδόμη. αὕτη ἀρχομένου τοῦ νοσήματος, ἤλγεε φάρυγγα· καὶ διατέλεος ἐρύθημα εἶχε· καὶ γαργαρεὼν ἀνεσπασμένος. ῥεύματα πολλὰ, σμικρὰ, δριμέα. ἔβησσε. πέπονα οὐδὲν ἀνῆγε. ἀπόσιτος πάντων, παρὰ πάντα τὸν χρόνον. οὐδ' ἐπεθύμησεν οὐδενός. ἄδιψος, οὐδ' ἔπινεν οὐδὲν ἄξιον λόγου. σιγῶσα οὐδὲν διελέγετο. δυσθυμίη ἀνέλπιστος αὐτῆς εἶχεν. ἦν δέ τι καὶ ξυγγενικὸν, φθινῶδες.

EVRYANACTIS filiam virginem ignis seu ingens febris corripuit. Fuit perpetuò sine siti,neque cibos vllos admittebat.Ex aluo pauca profluebant. Vrinæ etiam tenues, paucæ, & non boni coloris.Incipiente autem febre, doluit circa sedem.Sextâ die visa est libera à febre,non sudauit tamen. Iudicata est, ita vt illud quod in sede erat, fuerit paululum suppuratum, & profluxerit cum crisi. Posteà verò septimâ die, rigor inuasit, & paruus calor cum sudore. Octauâ rursum riguit, sed parum. Et in posterum extremitates semper frigidæ manserunt. Ad decimam post renouatum sudorem, delirauit, & rursum quasi derepente ad se redibat. Dicebant autem hoc illi contigisse ex degustatis vuis. Post duodecimam autem rursus multùm delirauit. Aluus conturbata,& profluens biliosis, paucis, sinceris, tenuibus,& mordacibus,crebrò desurgebat. Septimâ die, à qua postremum delirauit, mortua est. Ista ægra à quo cœpit morbus,

morbus, semper doluit fauces, rubicunda fuit, vuulam habuit contractam, & rheumata multa, parua, & acria. Tussiebat, sed nihil coctum expuebat. Omnes cibos auersabatur, neque vllum appetiuit. Sine siti, vt nihil ἀξιόλογον biberet. Taciturna erat, & non loquebatur. Mœrore & quasi desperatione torquebatur. Aderat etiam illi natiua quædam ad tabem propensio.

ACerrimi & mordacis catarrhi in fauces, pectus, & totum ventrem inferiorem prolabentis, cum febre continuâ & recidiuante, quæ tandem in leipyriam degenerauit octauâ die, cum perpetuo extremitatum frigore ad vltimam vsque diem descriptio habetur in hac Euryanacteæ virginis historiâ, quam tabi propensissimam fuisse ex suâ natura eleganter etiam annotauit Hippocrates: vt non solùm agentis vim, causarumque præsentiam morbificarum, sed etiam patientis dispositionem summam adfuisse designaret.

Mutuam ergo hîc operam sibi præstant catarrhus iste ferinus, & febris æstuosa: Ille quidem inflammans & adurens partes dictas tam acrimoniâ suâ, quàm contractâ de nouo putredine, & fortasse subintrans ipsa vasa, ibique morbificam causam adaugens, vt eleganter animaduertit Fernelius: Febris verò calore suo attenuans magis, & fluere faciens materiam catarrhosam, atque per ἀναθυμίασιν illam perpetuam efficiens vt cerebrum vaporibus impleatur, eosque in serosæ substantiæ modum conuersos, denuò in subiectas partes refundat.

Notæ horum affectuum & partium affectarum, ita notæ esse possunt omnibus ex descriptione Hippocraticâ, vt non videantur prolixiori indigere oratione. Febris enim illa ardens & æstuosa, satis se suo charactere proprio manifestat: caliditas enim præter naturam in corde primùm & visceribus accensa, deinde per totum corpus expansa, ostendit interiorem subsistere putredinem, quæ teterrimis suis vaporibus contractum illud incendium toti communicat. Vtrùm verò primaria fuerit hæc febris, ex humorum scilicet in maioribus vasis putrescentium vitio: vel secundaria, ex materiæ istius catarrhosæ in fauces, vuulam, & thoracem decumbentis, ibique putrescentis coaceruatione, dubitari potest. Non enim absurdum esset credere, cacochymiam potissimùm melancholicam & pituitosam in hac virgine exundantem, vt illa δυσθυμίη ἀνέλπιστος, mœror & desperatio ostendunt, causarum internarum aut externarum concursu adiutam, concepisse ζέσιν, incendium ac putrilaginem, vnde febris hæc fuerit commota, ac deinceps catarrhus qui illi erat penè natiuus maiore vi concitatus. Attamen magis propendeo in illam sententiam, febrem istam fuisse secundariam, ex affectu scilicet illo faucium, vuulæ, pulmonum, & thoracis exortam. Etenim magnam eò confluxisse seri acrioris copiam statim à principio morbi, ostendit tussicula illa inanis, quæ perpetuò hanc virginem est comitata, ob vellicantem scilicet fauces istam materiam, quæ expui non poterat ob defectum coctionis & maturationis: coqui enim non poterat ob summam tenuitatem & acrimoniam omnis πέψεως expertem. Vuulæ & faucium summa inflammatio cum dolore & contractione, quæ quantitatem humoris distendentis & implentis has partes denotabant: faciei autem rubor, additus ab Hippocrate, est signum ferè pathognomonicum inflammationis partium thoracicarum, vt docet Galenus *lib. de locis affectis*, & Hippocrates *lib. 2. de acutis passionibus*, ἐρυθροὺς τὰ πρόσωπα ἐστὶ ἢ μᾶλλον τὰ μῆλα, vult esse eos qui patiuntur inflammationes pulmonum & thoracis. His adde rigores illos quasi ordinarios, & sæpiùs repetitos in istâ virgine, sine vllo sudoris effluxu, qui denotant serum istud acrimoniâ suâ vellicans partes thoracicas, concutere totum quasi corpus, ex sympathiâ membranosi generis & neruosi. Adde etiam illam extremitatum frigiditatem immodicam & perseuerantem, quę denotauit totum calorem iam ad interiora rapi, vt solet in leipyriis, ex partium internarum inflammatione obortis.

Quicquid sit, misera ista grauissimis illis casibus conflictata ob connatum illud tabis vitium, & prolapsum acrioris & ferini catarrhi, vt ex febre, rubore, faucium dolore, tussiculâ inani, & similibus satis innotescit: non potuit diutiùs superesse, vt mens ipsiusmet ægræ mali præsaga, mœrore ac desperatione confecta satis indicauit: Omnia enim ad illius certissimam ruinam consentiunt, affectus partium vitalium & animalium, cerebri scilicet & thoracis naturales δυσκρασίαι & infirmitates, à quibus ortum suum ducentes causæ aduentitiæ, illam in mortem præcipitarunt exitiosissimam: febris enim illa æstuans, inflammatio partium laryngis & thoracis,

acerrimus

acerrimus catarrhus inflammans & vellicans, tussis permolesta, rigores percellentes totum corpus, sufficiebant ad internecionem miseræ huius virginis: Quibus iuncta ἀποσιτία, ciborum auersatio crudelis, cum fluore alui symptomatico & vires exhauriente, accelerarunt illi lethum, raptâ scilicet in consensum naturali facultate, ob iam eneruatum calorem natiuum, aut certè humoris istius maligni copiâ oppressum. Non sitiebat quidem, sed hoc in malis etiam habendum in causâ sitiferâ, quia significat mentis alienationem, aut caloris natiui νέκρωσιν, ob quam vterque appetitus naturalis & animalis rerum liquidarum solidarumque extinguitur; Vel certè non sitiebat, quia vt est in Aphorismis, iunctus febri catarrhus fauces irrigat, & siticulosos ægros esse non sinit, non tamen periculum minuit.

Quid porrò spei esse poterat in tantâ cruditate proprij excrementi ex thorace profecti? Nihil enim coctum vnquam expuere potuit, sed crudum & serosum: communia etiam excrementa, mala, vrinæ tenues & decolores, deiectiones paucæ, tenues, sinceræ, mordaces: Illa autem extremorum frigiditas perseuerans, in acutis mortem prænuntiat, *Aphor.* 1. *sect.* 7. quemadmodum & rigor non desinente febre, aut non excitato sudore, *Aph.* 46 *sect.* 4. Omnia ergo in hac virgine lethalia: Neque in bonis habenda illa sedis suppuratio, quæ sextâ die contigit, quia nihil paucum criticum, neque quicquam eiusmodi apostema ex humoris morbifici sede vacuabat: atque hæc de prognosi & diagnosi.

Iam proponitur nobis curatio febris continuæ, ex inflammatione potissimùm partium laryngis & pectoris profectæ, cum acriore & tenui catarrho in subiecta loca prolabente. Qui casus frequens est & quasi ordinarius febribus ex magnâ insolatione, æstatis tempore obortis, ob fusum liquatumque humorem, qui in capite continebatur. Vide Practicos.

Superest vt illud iam examinemus, quod vltimæ contextus Hippocratici lineæ est additum, huic scilicet virgini adfuisse ξυγγενικὸν φθινῶδες, natiuam ad tabem contrahendam propensionem. Debet enim in eo maximè laborare Medicus, vt peculiares hominum naturas agnoscat, inquit Hippocrates *lib. de aëre, &c.* tam ad præcauendos morborum illorum, quibus magis obnoxij sunt, impetus, quàm ritè curandos eos, qui iam detinentur, ex naturalis constitutionis notitiâ.

Quid est igitur illud ξυγγενικὸν φθινῶδες, quod *lib.* 1. *epid.* exprimit aliis verbis, ἡ φύσις τετείνουσιν ἔρρεπεν ἐπὶ τὸ φθινῶδες, natura illis vergebat ad tabem. Sciendum inprimis illud nomen φθίσις, à quo istud φθινῶδες deducitur, apud Hippocratem variè sumi; quemadmodum & apud Latinos Tabes. Sæpe enim, vt docet author definitionum Medicarum, communiter sumpta vocatur πᾶσα σώματος μείωσις καὶ σύντηξις, à quocunque morbo illa consumptio proficiscatur, vt febre ardente quæ in hecticam desinit, colico aut arthritico dolore, & similibus, qui insignes macies diuturnitate temporis corporibus nostris inferre solent: Vnde in Coacis prænotionibus, φθινώδεας ἐκ τῶν μακρῶν notauit illos, qui ex longis morbis contabescunt, aut qui ex diuturnioribus interuallis quasi reditus ad tabitudinem contraxerunt, sine manifestâ causâ, quæ dicitur Hippocrati *lib. de locis in homine*, φθίσις ἄλογα, Galeno *lib. exegeseos*, τυφλὴ καὶ ἀόρατος, cœca & incomperta: Imò non tantùm per hæc vocabula exprimit Hippocrates marcores totius corporis, sed etiam partis alicuius, quæ ἀτροφίαν & consumptionem incurrit. Vnde *lib.* περὶ ἀδένων, dicitur tabes quædam ἰσχιαδική, coxaria, cùm ex abscessu, vt sæpe fit, vel fluxione crassioris pituitæ, quæ alimenti aduentum intercipit, coxa horrendam maciem & gracilitatem incurrit. Et *lib.* 2 *de morbis*, celebratur νωτιαῖος νωτὰς, tabes dorsalis, quæ fit πρὸς τὰ ὄπισθεν, in partibus illis posterioribus, potissimùm ob fluxionem in eas, aut spinæ vertebras decumbentem. Adde tabem illam νεφριτικὴν, *lib. de internis affect.* quæ sequitur renum colliquationes, vel exulcerationes, & ἀποφθορὰς, vt loquitur Galenus.

Verùm propria phthiseos & tabis significatio, denotat illos marcores & consumptiones, quæ ad pulmonum vitia consequuntur, cruda tubercula, asthmata, exsiccationes, & similia, sed potissimum illorum vlcera & putrilagines, quæ teterrimum hoc suum virus proximiori cordi per venam illam arteriosam, arteriam venosam & bronchia, vtrique parti insitas communicantes, absumunt & corrumpunt nectar illud viuificum & primigenium, quod naturas, cordis substantiæ potissimùm inseruit. Inde cæcus ille ignis dimissus per totam corporis περιφέρειαν, non solùm viscera, sed etiam extremos artus depascitur, & mortis imaginem in viuo adhuc homine repræsentat.

Quæcunque igitur efficere possunt istas pulmonum putrilagines & sordidiora

vlcera

vlcera, illa etiam ad φθόας inducendas erunt accommodata, siue ab ortu & primis generationis nostræ primordiis proficiscantur, siue aduentitia sint & aliena. Hinc Hippocrates tres annotauit constitutiones, quæ contrahendæ tabi potissimùm idoneæ existunt. Vnam quidem eorum, *lib. de locis in homine*, qui propter τὴν κεφαλῆς ἀσθένειαν, capitis imbecillitatem, multam pituitæ & serosorum humorum copiam in cerebro colligunt, quæ inde ad fauces & pulmones percipitata, διαβρώσεις illas & ἀποφθορὰς excitat, si ibi moretur diutiùs, & acrimoniam acquirat, tussim excitet implacabilem, aut frequenter & quasi ex perpendiculo stillet, velut gutta sæpe cadendo lapidem cauare solet. Isti vtplurimùm homines amplo sunt capite & malè conformato, vel certè frigidiore & pituitosiore cerebro à naturâ, vel ex accidenti, propter effumationem subiectorum viscerum calidiorum, quæ vaporum insignem copiam, versùs sublimem illam capitis arcem dimittunt: Aliquando etiam cerebrum propter calorem nimium & propriæ figuræ rationem ac situm, trahit instar cucurbitulæ, inquit Hippocrates, istos vapores, vbi condensati, denuò ad inferiora, imbrium instar, relabuntur.

Altera constitutio eorum qui propensi sunt ad tabem, respicit ipsa pulmonis vasa, quæ florentem illum sanguinem, & in cordis sinubus attenuatum, aërique attracto permixtum continent. Quotiescunque enim contingit spumosum illum liquorem & purpureo colore saturatum effundi ex istis vasis, per ῥῆξιν aut ἀναστόμωσιν in parte perpetuò mobili, fit vt ibi putrescens incendat & corrodat pulmonum substantiam, tandemque fœtore ac virulentiâ suâ cor ipsum perfundat. Vnde *Aphor. ille decimus sextus sectione sexta. A sanguinis sputo puris sputũ, & à puris sputo phthisis: & mors quando sputum retinetur.* Quicunque igitur huic sanguinis ex vasis pulmonum extrauasationi, vt loquuntur, magis sunt accommodati, illi secundam hanc constitutionem, & propensam tabi contrahendæ inclinationem habere dicuntur Hippocrati, in Aphorismis & Coacis prænotionibus. Inter ætates ἐπιτηδειωδέσταται πρὸς τὴν φθίσιν, quæ sunt ab anno decimo octauo, vsque ad trigesimum quintum, nempe pubertas & iuuentus, propter sanguinis efferuescentiam & redundantem copiam, quæ disrumpit aliquando αὐτομάτως, suâ tantùm multitudine, ista vasa adhuc rariora & teneriora: tum etiam μετὰ προφάσιος, propter occasiones illas, quas incauta & ferox iuuentus incurrere solet dilatandi nimiùm vasa, discurrendo, saltando clamando, pugnando, & similia agendo, quæ ætatis adhuc orgasmos suadet.

Atque duæ illæ constitutiones, quamuis contineant duplicem causam efficiendæ phthiseos maximè idoneam: attamen non dicuntur Hippocrati propriè φθινώδεες, seu φύσιες πρὸς φθίσιν ἐλθόντες, naturæ ad tabem propensæ: quoniam efficientium causarum vani sunt conatus, nisi adsit subiecti & patientis accommodata ad effectum illum dispositio.

Tertia itaque est constitutio, quam vbique annotat Galenus, naturam tabi idoneam vocauisse Hippocratem, quæ spectat ipsorum pulmonum & thoracis malam conformationem congenitam & natiuam, quotiescunque propter infirmitatem propriam, aut nimiam ex pessimâ constructione angustiam, non possunt collectas, vel aliunde illabentes materias per ἀνακάθαρσιν & sputationem extundere, sed intus coaceruant ac retinent. Ille status φθινώδης tabi propensus, ita delineatur à Galeno *libro de causis morbor. Collum habent, & sæpe totum corpus oblongum & gracile; exilia crura instar fistularum, nares strictas, oculos concauos, depressa tempora,* ὁ θώραξ στενὸς καὶ ἀβαθὴς ἐς τοσοῦτον, *pectus,* σανιώδει, *quasi dicas, tabulatum, depressum, strictum, comment. in Aphorism. 8. sect. 4. contortum, aut alio modo malè conformatum, scapulas* πτερυγώδεες, *alarum instar prominentes & extensas, potissimùm respirare vehementiùs coguntur.* Hæc constitutio cùm non tantùm vitium in ἀναπνευστικῶν ὀργάνων conformatione habeat, sed etiam in toto corpore naturalem quandam maciem & deformitatem: si quidem iuncta fuerit τῇ κεφαλῆς ἀσθενείᾳ, & fluxionum ex cerebro copiæ, vix ac ne vix quidem tabem effugiet, quæ διάβρωσιν, aut ἀναστόμωσιν vasorum pulmonis subsequitur. Atque hæc est illa, quam Hippocrates in proposita virgine describit, quámque *lib. 1. Epid. sect. 1.* subnotauit, dum τοὺς φθινώδεας, ægrotasse scribit, sed non κατὰ τὸν φθινώδεα τρόπον, non secundùm natiuam illam tabis propensionem, sed iuxta typum tunc vulgò grassantis morbi. Et *lib. hoc nostro 3.* post constitutionis illius pestilentis descriptionem, vult inuasisse plerósque homines, νοσερὰν illam & exitialem tabem, potissimùm verò eos qui erant oculis cæsiis & albicantibus, pectore glabro & πτερυγώδει, malè conformato, vt sup. diximus. Ex his itaq; satis patet,

quid significârit Hippocrates in nostro contextu per illud ξυγγενικὸν φθινῶδες. Iam ad septimam historiam progrediamur.

HISTORIA VII.

Κυναγχικὴ, ἡ παρὰ τὰ Ἀριστίωνος, ἣ πρῶτον ἀπὸ γλώσσης ἤρξατο. ἀσαφὴς ἡ φωνή. γλῶσσα ἐρυθρή. ἐπεξηράνθη. τῇ πρώτῃ, φρικώδης ἐπεθερμάνθη. γ', ῥῖγος. πυρετὸς ὀξύς. οἴδημα ὑπέρυθρον, σκληρόν, τραχήλου καὶ ἐπὶ στῆθος ἐξ ἀμφοτέρων. ἄκρεα ψυχρὰ, πελιδνά. πνεῦμα μετέωρον. ποτὸν διὰ ῥινῶν ἐχεῖτο. καταπίνειν οὐκ ἠδύνατο. τὰ διαχωρήματα καὶ οὖρα ἐπέστη. δ', πάντα παρωξύνθη. ε', ἀπέθανε κυναγχική. ΠΚ. Δ. Ε.

KYNAΓΧΙΚΗ illa quæ apud Aristionem habitabat, primùm ex linguâ laborare cœpit. Vox erat obscura: lingua rubens & sicca euasit. Primo die horrescens incaluit. Tertio rigor cum febre acutâ. Tumor ruber & durus colli & pectoris aderat ex vtraque parte. Extremitates frigidæ liuidæque: Spiratio eleuata. Potus per nares refundebatur: nihilque deuorare poterat. Suppressæ erant deiectiones & vrinæ. Quarto die omnia sunt exacerbata, & quinto vi anginæ perijt.

Characteres falsi. Non enim ex suppressione alui, sed mera suffocatione mortua est.

VIx posset ex viuâ picturæ alicuius imagine meliùs repræsentari mulieris anginâ pereuntis effigies cum omnibus suis symptomatis, quàm ex Hippocraticâ istâ tabellâ, cuius nunc delineationem persequemur.

Sciendum itaque inprimis anginam, quam Græci variis donarunt nominibus, hyanches, synanches, parasynanches, cynanches, paracynanches, designare perpetuò insignem quandam spirandi difficultatem subitò factam propter constrictionem in canali illo exortam, qui à pulmonibus in oris partem internam cum œsophago desinit, & pharyngis laryngisque nominibus insignitur. Vnde frequenter non solùm respirationi, sed etiam transglutitioni magnum facessere negotium solet. Atque vt ista meliùs intelligantur, sciendum est ad respirationem, quæ inspiratione & expiratione, duobus scilicet motibus contrariis constat, tria potissimùm concurrere, nempe facultatem, vsum, & instrumenta, quorum integritate bene & conuenienter fit ἀναπνοὴ: vnius autem aut plurium vitio labefactatur, & à naturali statu deiicitur. Vnde à diuersis omninoque discrepantibus sede ac causâ morbificâ affectibus, illam vitiari quotidie videmus: Apoplexiâ potissimùm, syncope, vterinâ præfocatione, asthmate, peripneumoniâ, pleuritide, & anginâ. Etenim apoplexia minuit vel tollit respirationem ratione facultatis ipsius motricis interceptæ, quæ propter summam cerebri repletionem & ventriculorum στέγνωσιν, non potest transfluere in neruos & musculosum genus. Et quamuis natura tunc magno conatu, & quantum potest, succurrat actioni huic ad vitam omninò necessariæ, vnde laboriosa illa respiratio: attamen morbo inualescente fatiscens, pereunt vtplurimùm apoplectici, vsu respirationis destituti; quod & tetanicis aliquando etiam contingit, si vehemens sit affectus. Contrà verò syncope, & vterina suffocatio, non quòd facultati ipsi motrici primariò vim inferant, vel respirationis instrumenta lædant, ideò illam tollunt vel minuunt, sed quia vsum respirandi labefactant. In syncope enim propter dissipationem spirituum summam; in vterinâ suffocatione, propter virus illud teterrimum & calori nostro natiuo infensissimum, fit vt cor summè refrigeratum, neque indigeat attractione noui aëris per inspirationem, nec vaporum expulsione fuliginosorum per expirationem. Et sic velut mortuæ eiusmodi mulierculæ per aliquot dies solâ διαπνοῇ, transpiratione sustentantur.

Asthma verò, peripneumonia, pleuritis, & nobis proposita angina respirationem lædunt,

lædunt, integrâ facultate motrice, vsu etiam illius aucto potiùs quàm imminuto, ob vitium τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων proprium & ἰδιοπαθικὸν, quia implent, obstruunt, aut coarctant pulmones, thoracis musculos, succingentem membranam, & ductum illum asperæ arteriæ, per quem vitalis aura attrahitur, & vicissim fuliginosa, quæ in cordis ac pulmonum coctione suscitantur excrementa, repelluntur. Et quemadmodum illi affectus interiorem thoracis capacitatem obsident : sic angina extremitatem illius canalis, vt diximus.

Porrò cum canalis ille, cuius caput larynx appellatur, aliquando coarctetur à causis externis, vt laqueo, manibus, fune in eis qui suspenduntur, deuorato osse, carnis frustulo subsistente in primis faucibus, &c. aliquando internis, sed quæ non sunt positæ in ipso canali, sed vicinis partibus : vel certè non faciunt in eo permanentem dispositionem, sed omnino à causâ suâ dependentem, vt quando larynx obstruitur à catarrho præfocante, id est, perpendiculariter & affatim irruente in illam : Vel constringitur à luxatione vertebrarum ceruicis, quæ rursum duplex est, perfecta vel imperfecta, illiusque tantùm vertebræ, quæ dens Hippocrati appellatur, vel aliarum quæ sunt in collo, vt videre est apud illum, 2. *epidem.* vbi narrat miras istarum vertebrarum subluxationes, præ abundanti in illas fluxione, ex quâ multi, quamuis diu anginâ conflictati euadebant. Istæ omnes anginæ quamuis ex symptomate & præfocationis periculo tales videantur : tamen ratione ipsius partis & dispositionis morbificæ, Hippocrati spuriæ siue falsæ appellantur : & illi tantùm anginæ veræ ac legitimæ nomen est relictum, quæ pendet ab inflammatione systrophicâ, id est, tumoribus sanguineis & biliosis, puris vel permixtis alteri humori, fauces ipsas & interiora illa oris loca occupantibus; ita tamen vt si magis pharyngem ipsum, id est, linguæ, œsophagi, vuulæ, & amygdalarum substantiam inuadat, synanche & parasynanche appelletur, ipsam transglutitionem primariò lædens, respirationem autem secundariò : Contrà verò si musculos laryngis proprios & internos, cynanche; si communes & externos, paracynanche dicatur, quia respirationi ex πρωτοπαθείᾳ ipsâ nocet plus minùs, deglutitioni verò propter viciniam istarum partium.

Causæ autem tam externæ quàm internæ istas anginas concitantes, siue synanches sint, siue cynanches, sunt eæ omnes, quæ fluxionem in hæc loca præcipitare possunt, aut partes istas ad facilè suscipiendam vel attrahendam istam materiam disponere, dolore aut calore ibi præter modum concitato : quorum descriptionem facile erit repetere ex censu rerum naturalium, (sub quibus etiam violentas, nullaque necessitate agentes reponere licet) & præter naturam. Quæ verò sint illius signa tam diagnostica, quàm prognostica, iam in ἐξηγήσει, & propositæ nobis historiæ explicatione videbimus.

Ægrotantem enim hanc mulierculam statim in ipsius historici discursus limine κυναγχικὴν vocauit Hippocrates, quoniam omnia signa παθογνωμονικὰ illicò adfuerunt sæuientis anginæ ex vehementi inflammatione, tam pharyngis quàm laryngis, interiorum scilicet omnium oris partium, qua omni alimento & vitali aëri patet aditus : vnde spirandi & deglutiendi ingens illa difficultas, febris continua & ὀξὺς, caloris & doloris cum distentione sensus, vocis obscuritas & interceptio. Quamuis enim à linguâ videatur cœpisse hic affectus, tam promptam tamen habuit ἐπιγένεσιν καὶ διαδοχὴν in alias partes, ex magnâ fluxionis copiâ, vt etiam externa pectoris & colli ex vtroque latere spatia impleuerit, quod est maximè notandum, vt posteà dicemus in prognosi.

Ἐπιγενόμενα etiam multa adfuerunt, rubor scilicet ille & linguæ ariditas ex præurente febre quam inflammatio inferebat: horror & rigor qui ex perculsione istarum partium, & fluxionis impetu oriebatur; extremorum frigus & liuor, iam penè suffocato calore natiuo: potus & liquidorum per nares refluxus, ob summam aliorum ductuum angustiam, quod etiam 2. *epid.* notauit Hippocrates, *& lib.* περὶ νούσων. Denique deiectionum & vrinarum suppressio, ex summâ virium omnium deiectione, quæ fuit interitui proxima.

Quæ omnia fidem mihi faciunt speciem hanc anginæ non à bilioso succo, vnde erysipelas; vel à pituitoso, ob catarrhum ex capite prolabentem; sed potiùs à redundante sanguineo humore ortam, quam febris continua, ingens rubor & tumor comitata sunt.

Atque inde prognosin stabilire licet nostram, θανάσιμον καὶ πάνυ ὀλέθριον esse hunc affectum : perituram esse certò & citò hanc mulierculam, tam propter speciem

morbi, quàm superuenientia symptomata, vt dictum est, cùm parua sit spes resolutionis in tantâ materiæ copiâ & oppressione caloris natiui; pauca etiam πεπασμοῦ coctionis & suppurationis: quæ etiam non caret suo periculo; dum enim fit suppuratio, maior calor, dolor, & tensio. Ergo summum moriendi tunc imminebit periculum. Quod si Charybdim illam euadat, incidet statim in Scyllam μεταπτώσεως conuersionis, ex quâ non est emergere, vt est *Aphor.*10.*sect.*5. *Iis*, inquit Hippocrates, *ad pulmonem transit, &c.*

Verùm dicet aliquis, Hippocrates *in Coacis prænotionibus, libro prognosticωn, & Aphoris.*37.*sect.*6. *necnon* 50.*sect.*7. dum tradit signa salutaria anginæ, ruborem tumoremque colli & pectoris ponit. Vide Resp. Laurent. *in Anat.*

Quod ad curationem itaque ordinariam spectat, quæ respicit causas antecedentes & coniunctas huius affectus, ipsamque διάθεσιν morbificam: Certissimum est omni ope & industriâ plethoram sanguineam tam vniuersalem quàm particularem in hac muliere fuisse vacuandam, reuellendam & deriuandam primis diebus, antequam tumor nimiùm augeretur, ibi enim præcipuum fuit positum salutis fundamentum. Vnde hic quatuor agitanda: De phlebotomiâ venarum sub linguâ & iugularium. De repellentium vsu. De laryngotomiâ, quæ exercetur ratione symptomatis, nempe suffocationis mitigandæ. De nido hirundinis. Vide Practicos.

Iam superest vt ea quæ in contextu notabiliora videntur, examinemus, quorum primum est illud œdematis nomen, quo vtitur Hippocrates in denotando insigni illo tumore, quamuis sanguineo, rubenti & dolorifico, quo mulierculæ istius collum & pectus affecta fuerunt: Alterum est, vt excutiamus paucis naturam frigoris, rigoris, & horroris, quorum frequentem facit mentionem Hippocrates etiam in febribus hisce continuis & ardentissimis.

Quod ad primum itaque spectat, τὸ οἴδημα ab eo dictum esse videtur, quòd sit οἶδος, tumor & eleuatio, quam alij ὄγκον appellant, ita vt veteres omnes cum Hippocrate, œdematis nomine, vt docet Galenus *comment. in Aphor.*65. *lib.*5. intelligant omnes tumores præter naturam, siue sint cum dolore & duritie, seu indolentes & molles, à quocunque tandem humore pendeant, quod infinitis penè Hippocratis locis confirmare liceret, nisi ex hac nostra historia hoc satis luculenter pateret. Cùm verò cogerentur illi veteres ad distinctionem tumorum, adiicere alia quæ illis superueniunt, videlicet οἰδήματα μαλθακὰ καὶ ἀνώδυνα καὶ τῷ δακτύλῳ ὑπείκοντα, vel ἐπώδυνα, σκληρὰ, φλεγμαίνοντα, & similia: Ideò recentiores vt rem totam clariùs distinguerent, tumoresque causâ materiali & symptomatis differentes nominibus etiam certis significarent, laudabili inuento œdema, tumorem ex pituitâ, flatu, aut sero, mollem, laxum, sine dolore & calore, albicantem vocarunt. Scirrhum verò tumorem ex succo melancholico, durum, contractum, sine dolore & calore, nigricantem. Phlegmonen autem tumorem ex sanguine, durum, renitentem, cum dolore, calore, & rubore. Erysipelas denique tumorem ex bilioso succo aut feruidiore materiâ, flauescentem, cum summo calore, sine pulsu tamen aut renixu, qui in phlegmone est insignis. Ex his quatuor speciebus componuntur multæ aliæ, per κρᾶσιν & permixtionem scilicet & combinationem duorũ vel plurium humorum: Vnde phlegmone erysipelatodes, œdematodes, scirrhodes, & sic de reliquis. Quibus subsunt aliæ tumorum species peculiaribus donatæ nominibus, vt herpes, carbunculus, cancer, δοθιὴν siue furunculus, & similia, quorum particularem explicationem non est propositum nunc persequi, qui ad secundum contextus nostri notabile properamus.

Rigoris igitur, horroris, & frigoris significationes in morbis petitæ sunt ex similitudine affectuum illorum, quibus corpus nostrum ex sensu rei alicuius externæ illi infensæ percutitur.

Vbi enim res horrenda aut formidabilis nobis obiicitur, toti horrescere, contractis scilicet spiritibus ad interiora & variè commotis, ac contremiscere solemus. Ex dolore etiam à rebus procatarcticis inducto, vt tormentis, &c. horror rigorque excitatur. Vbi frigidioris auræ, aquæ gelidæ, & similium contactu afficimur, si quidem leuior ille sit, frigere dicimur ex solo sensu & perceptione qualitatis istius: si grauior fuerit, ita vt non solùm sit illius sensus, sed etiam contingat motus partium & caloris natiui sese contrahentium naturali quodam motu, vt aduersarij sui aduentum refugiant, aut certè vt coadunata & fortificata, deinceps maiore impetu illius progressum impediant, tunc horrere dicimur, si quidem ille motus externas tantùm partes vt cutem afficiat; rigere autem si totum corpus concutiat agitetque. Eadem

ratione

ratione in morbis, potissimùm in febribus continuis & intermittentibus, hæc nomina sunt vsurpata: Frigus enim in illis contingens, est simplicis illius qualitatis sensus in extremitatibus potissimùm, vt manibus, pedibus, naso, auriculis & similibus, ab ægrotante ipso, vel etiam à Medico, & aliis contingentibus perceptus. Horror autem est inæqualis & leuior concussio totius cutis & externi habitus, ob rei molestantis sensum, cuius expulsioni natura incumbit. Rigor verò vibratio totius corporis vehemens cum doloris & frigoris sensu ad expellendum aliquid noxium, cui natura incumbit agitatione musculorum & caloris influentis vario motu.

Quæ omnia vt meliùs intelligantur, sciendum est rigorem, (ex illius enim explicatione horroris & frigoris natura satis innotescet) morbosum aut in morbis contingentem, triplicem esse pro variâ morbi & causarum morbificarum à quibus fit constitutione, nimirum periodicum, criticum, & symptomaticum. Periodicus enim ille dicitur, qui febrium intermittentium, præcipuè autem tertianæ ἐπισημασίας & nouos insultus certis interuallis repetentes comitatur. Quoties enim materia illa febrilis potissimùm biliosa ex suo foco, minoribus scilicet venis, in habitum corporis transfertur, vt voluit Galenus; vel cum Fernelio ex visceribus illis ventris inferi in membranosarum partium superficies: tunc pro ratione qualitatis suæ, copiæ, & motus maioris vel minoris, percellit membra illa, potissimùm si sint ἁπαλὰ, ἄηθεα, ἢ ἀτικ?, vt vult Hippocrates, & dolorem infligit, ad cuius sensum sanguis & calor noster cum ipsis partibus, primò versus suum fontem retrahitur, quæ exangues sunt tunc, & calore quasi destitutæ percelluntur, donec recurrat idem calor, variisque hinc inde motibus & aggressionibus, tandem quasi duplicatis viribus hostem istum excutiat, & totum corpus summo æstu perfundat, donec discussa illa causa periodi febrilis, denuò redeat ad ἀπυρεξίαν & intermissionem manifestam, quæ interiecta est singulis periodis. Secùs enim contingit in continuis. Quamuis enim in principio rigore afficiantur, dum natura conatur portionem materiæ morbificæ in habitum deponere: tamen copiâ illius & impetu victa cedit quodammodo, & relicto vacuationis impetu, conuertitur ad coctionem & separationem illius, donec illis peractis insurgat commodè & die fausto nouum aggrediatur motum expulsiuum, quem rigor etiam comitatur aut præcedit.

Atque hic est quem criticum appellauimus, anteambulonem vacuationum illarum insignium, sudoris, hæmorrhagiæ, & similium, quibus acutæ illæ & continuæ febres soluuntur. De quo Hippocrates tot verba facit in Aphorismis, Coacis prænotionibus, & opere Prognostico.

Cuique opponitur symptomaticus, quotiescunque fit quidem conatus ex parte naturæ, sed imperfectus, quia debilior existit in propriâ suâ substantiâ, vel oppressa à quantitate, vel malignâ humoris constitutione: Et tunc rigorem neque vacuatio sufficiens, neque febris solutio, nisi fortasse falsa & imaginaria, vt præcedentibus historiis docuimus, subsequitur. Vnde Aphorismus ille 46. *sect.4. Si rigor incidit febre non desinente, & ægro iam debiliori, lethale.* Et in Coacis, *Rigores omnes cum sudatiunculâ, mortiferi.*

Et quemadmodum rigor iste symptomaticus est, qui pendet ab irrito naturæ conatu, sic etiam alij multi, quicumque sequuntur vim causæ morbificæ: Vnde Hippocrates, *Rigores*, ἢ ἀπὸ τῶν ἀγγέιων, ἢ ἀπὸ τῶν ἑλκέων, *à vasis*, inquit, *aut ab vlceribus*; à vasis quidem dum defluit materia quædam insolens aut maligna quasi stillatim in partes, ibique vel inflammationes facit & tumores, vel pungit & vellicat substantiam partium: Vnde isti omnes ab Hippocrate describuntur horriduli & rigentes in febre continuâ; quemadmodum in propositâ nobis historiâ patet, & aliis infinitis: Vel horror ille & rigor symptomaticus contingit ἀπὸ τῶν ἑλκέων, ab vlceribus, idque duplici modo, vel ratione materiæ quæ ab illis profluens reliquas partes impetit: Vnde qui post anginam vel pleuritidem suppuratam, empyema incurrunt, perpetuo quasi horrore afficiuntur: quemadmodum illi, in quibus à vomicâ hepatis vel mesenterij disruptâ pus per intestina aut vias vrinæ affatim expurgatur, potissimùm in principio, dum adest adhuc viarum integritas, & exquisitus tactus: sensim enim assuescunt huic purulentæ materiæ, nec tantopere ab illâ afficiuntur. Alio etiam modo ab vlcere fit rigor & horror, quatenus est solutio continui dolorifica, & materias quasdam acres suscipiens à toto corpore vel partis vicinæ cacochymia: hinc quicunque vlcere vesicæ aut intestinorum tentantur, quasi perpetuo horrore detinentur, præcipuè dum est meiendum vel cacandum.

Atque vt ista de rigoris horrorisque naturâ & causis annotantur ab Hippocrate:

ſic etiam de frigore, quod omnibus hiſce permiſcetur perpetuò: Nullus enim rigor aut horror ſine ſenſu doloris & frigoris. Sciendum eſt ergo frigus iſtud duplex eſſe, vel certè duplici de cauſa in morbis contingere, aut ex parte caloris natiui, aut humoris naturâ ſuâ frigidi præſentiâ ſuâ talem qualitatem inferentis: Vnde barbari appoſitè vocarunt frigus aliud priuatiuum, aliud poſitiuum. Eſt enim priuatiuum duplex adhuc, vel extinctione caloris natiui, vt in morituris, qui etiam frigidum expirant: vel ſanguinis & caloris influentis retractione ad interiora: vnde partes externæ quaſi exangues & perfrigeratæ ſentiuntur initio; quod duplici modo contingere poteſt. Vel enim eiuſmodi calor influens retrahitur ad interna, vi doloris & inflammationis viſceris alicuius reconditi in penetralibus corporis noſtri, vnde recurrere deinceps non poteſt ad exteriora: quemadmodum contingit in malignis illis febribus, quas lipyrias vocant; vel poteſt denuò recurrere, imò itque reditque frequentiùs ad expugnandam cauſam morbificam, nullo alligatus impedimento, ſed tantùm concentratus ad maiorem vnionem & potentiam, vt in acceſſionibus febrium intermittentium viſitur, & ſimilibus.

Poſitiuum verò frigus ex præſentiâ humoris frigidioris factum alterantis partes, vel fit in toto, vt quando vitrea illa pituita ſparſa per totum corpus & inæqualiter putreſcens, algore ſimul & calore totum afficit, vt in epialis. Vel in extremis tantùm partibus & certis membris, in quæ ille humor pituitoſus vel melancholicus potiſſimùm influit. Atque de propoſitis contextus noſtri notabilibus hæc ſufficiant.

HISTORIA VIII.

ΤΟ μειράκιον ὃ κατέκειτο ἐπὶ ψευδέων ἀγορῇ, πῦρ ἔλαβεν ἐκ κόπων καὶ πόνων, καὶ δρόμων παρὰ τὸ ἔθος. τῇ α΄, κοιλίη ταραχώδης χολώδεσι, λεπτοῖσι, πολλοῖσιν. οὖρα λεπτὰ ὑπομέλανα. οὐχ ὕπνωσε. διψώδης. β΄, πάντα παρωξύνθη. διαχωρήματα πλείω ἀκαιρότερα. οὐχ ὕπνωσε. τὰ τῆς γνώμης ταραχώδεα. σμικρὰ ἐφίδρωσε· γ΄. δυσφόρως. διψώδης. ἀσώδης. πολὺς βληστρισμός. ἀπορίη παρέκρουσεν. ἄκρεα πελιδνά, καὶ ψυχρά. ὑποχονδρίου ἔντασις ὑπολάπαρος ἐξ ἀμφοτέρων. δ΄, οὐχ ὕπνωσεν, ἐπὶ τὸ χεῖρον. ζ΄, ἀπέθανεν. ἡλικίαν περὶ ἔτεα κ΄. ΠΑ. Ξ. Ζ. Θ.

ADOLESCENTEM qui decumbebat in Mendacium foro, febris corripuit ex laſſitudinibus & laboribus, ac curſibus inſolitis. Primâ die aluus turbata eſt bilioſis, tenuibus, multis. Vrinæ tenues, ſubnigræ: non dormiuit: ſiticuloſus. Secundâ, omnia exacerbata ſunt. Seceſſus plures, intempeſtiuiores: non dormiuit. Mens turbata: parum ſudauit. Tertiâ, moleſtè habuit: ſiticuloſus: anxius: multa iactatio: deſperatio: mente motus eſt. Extremitates liuidæ ac frigidæ: præcordij intenſio ſubmollis vtrinque. Quartâ, non dormiuit. Malum in peius procedebat. Septimâ, mortuus eſt. Ætate circa vigeſimum annum erat

HIſtoria hæc octaua complectitur deſcriptionem febris continuæ, quâ correptus eſt adoleſcens quidam viginti annos natus ex violentis laboribus, curſibus, & laſſitudinibus. Itaque cùm nihil aut parum diſcrepans à ſuperioribus contineat, non habebit à nobis fuſiorem explicationem, quod ad διάγνωσιν, πρόγνωσιν θεραπείαν ſpectat. Attamen quoniam laſſitudinum frequens eſt apud Hippocratem & Galenum mentio, & in artis noſtræ vſu quotidie de illis diſceptatio proponitur: ideò hac lectione propoſitum eſt nobis illius naturam, cauſas, & differentias accuratè perſequi.

Omnibus itaque notiſſimum eſt, animalia ſaltem perfecta, præter actiones plantis proprias, prædita eſſe motu voluntario, qui muſculorum operâ & facultatis illius à cerebro per neruos influentis vi perficitur. Vnde quæcunque grata & appetita proſequuntur, aduerſa verò & ingrata fugiunt ac euitant. Fit autem vt hunc arbitrarium motum, vt & alias actiones, aliquando liberè & conuenienter exerceant, aliàs verò imminutè aut deprauatè, quoties vi externarum aut internarum cauſarum, ſimul

simul aut separatim concurrentium impetu, deprauantur organa huic actioni dicata, per se & ἰδιοπαθικῶς, vel per accidens & συμπαθικῶς, vt in totius corporis mole immensâ, vel humorum insolitâ plethorâ.

Quæcunque igitur vitia & deprauationes in hoc motu voluntario contingunt, extra malas figuræ, numeri, solutæ vnitatis, vt vulnerum, luxationum, tumorum, & similium dispositiones contingunt, defatigationes & lassitudines nobis appellantur, Hippocrati verò & Galeno κόποι, vt est *comment. in Aphorism.* 3. *sect.* 4. Ita vt illæ quæ sequuntur πολλὴν καὶ μεγίστην κίνησιν, propriè & simpliciter κόποι dicantur: quæ verò sine motionibus aut exercitationibus violentis contingunt, μὴ προσθήκης, cum adiectione κόποι αὐτόματοι, spontaneæ lassitudines dicantur. Ita vt hæc prima sit lassitudinum differentia, quarum nunc causas & subdiuisiones indagamus.

Quamuis igitur illud vulgatum sit omnibus: non bene conuenire animæ cum corpore: eò quod anima quiescendo fit sapiens: corpus exercendo, sanum & robustum: & ipsemet Hippocrates 6. *Epidemiων*, duos sanitatis conseruandæ cardines posuerit, alimentis frugaliter vti, & ad labores esse impigrum: Attamen certum est labores & exercitationes, si modum excesserint, summam toti corpori resolutionem, spirituum & humidi primigenij dissipationem adferre, ex summâ viscerum calfactione, excitatísque sudoribus copiosissimis: vnde sequitur lassitudo illa arefactiua Arabibus nostris dicta, quæ non solùm quiete, sed etiam alimentis euchymis atque eupeptis est subleuanda.

Et hæc lassitudinis ex immoderatâ exercitatione species, potest inuadere tam assuetos quàm insuetos hisce laboribus. Quamuis enim dixerit Hippocrates, *Aphorism.* 49. *sect.* 2. assuetos laboribus quamuis senes aut imbecilles, insuetis, quamuis robustis & iuuenibus, faciliùs ferre: attamen certum est in diutuniore ac vehementiore motu quoscunque homines resolui atque fatigari: vnde idem Hippocrates generaliter pronunciauit 48. *sect.* 2. *In omni corporis motu, vbi laborare & fatigari cœperit, quies medelam adfert.* Et *lib.* 2. *de diætâ. Homines*, inquit, *inexercitati ab omni labore lassantur, quia nulla corporis pars comparata est ad illum suscipiendum.* Corpora autem exercitata ab insuetis laboribus delassantur: aliqua verò etiam à consuetis exercitiis lassantur, si modum excesserint. Ergo hæc est prima lassitudinis species à labore immodico, quæ tam assuetis quàm insuetis contingere potest.

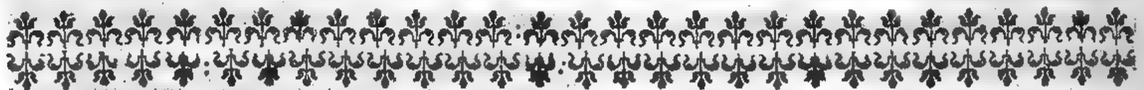
Insuetis verò etiam à mediocri labore & exercitatione moderatâ contingit alia lassitudo, quæ non fit ab exhausto, vt superior, sed à colliquatione potiùs & repletione membrorum, vt idem Hippocrates *ibidem* docet, ex quâ frequentissimè morbi oriuntur, vt in hoc nostro adolescente annotauit. Otio enim deditæ partes, & succis refertæ, vbi primùm incalescere & agitari cœperint, diffundunt materias istas in musculosum præcipuè genus, motus istius præcipuum instrumentum, ibíque fixæ faciunt tensionis sensum, vbi quis primùm quiescere cœpit. Vnde non tam quiete sedatur eiusmodi lassitudo, vt superior, quàm exercitatione nouâ, frictionibus, oleis & similibus, quæ digerunt collectos in musculis humores, & partium substantiam laxant. Quemadmodum enim vapores illi & cruditates ex immensa crapulâ aut ebrietate collecti, dissipantur meri potione moderatâ sequentibus diebus vsurpatâ: etiam docet Hippocrates istas lassitudines exercitatione moderatâ, consimili vel dissimili corrigere & subleuare. Consimili quidem, si totum corpus æqualiter sit oppletum illâ colliquatione. Dissimili autem ad reuulsionem quodammodo faciendam illius materiæ, quæ in alterutram partem influxit: Vnde Hippocrates *de vict. in acut. Qui delassatus fuit currendo, luctet; qui verò luctando, currat.* Atque hæ lassitudines ex laboribus contractæ, vt plurimùm positæ sunt sub latitudine sanitatis.

Αὐτόματοι δὲ, spontaneæ verò lassitudines, quas otium potiùs quàm labor contraxit, omnes ad statum neutrum referendæ, qui decidentiæ vocatur Galeno: Vnde *Aphor.* 5. *sect.* 2. spontaneæ lassitudines morbos prænuntiant. Et Galenus totum librum quartum sanitatis tuendæ, in tollendis hisce lassitudinibus consumpsit, ne inde morborum varia genera exorirentur. Est autem spontanea illa lassitudo, vt docet Galenus, corporis neutri affectus citra laborem ex internâ causâ originem trahens, à quo prodit ad motum impotentia: & si moueri velint, molesta in corpore sensatio. Ex hac definitione eliciuntur causæ & differentiæ lassitudinum istarum frequenter à Galeno commemoratæ. Cùm enim dictum sit internam causam, hisce lassitudinibus originem præstare, id de humorum constitutionibus intelligendum est, secundùm suam qualitatem, quantitatem, vel vtramque. Quotiescunque enim plethora

simplex

ſimplex, aut cacochymia ingens, vel plethora cacochymica dicta in nobis abundarint, & præ copiâ ſuâ non ſolùm venarum cauitates occuparint, ſed etiam in genus illud muſculoſum & neruoſum ex parte effuſa fuerint: hinc illæ laſſitudines exoriuntur, moleſtam in corpore ſenſationem facientes: quæ pro varietate huiuſce ſenſationis dolorificæ in nobis ſuas etiam differentias ſortitæ ſunt. Tres enim recenſentur, τενώδης, ἑλκώδης, & φλεγμονώδης. Tenſiua enim fit à ſimplici plethorâ, multitudine ſcilicet ſanguinis redundantis & diſtendentis, id eſt, ſuâ tantùm quantitate moleſti. Vlceroſa verò contrà non diſtendendo, ſed pungendo & vellicando moleſtiam infert, à cacochymia potiſſimùm bilioſa & ichoroſa: ex qua homines iſti velut acuum aut culicum morſus in toto corpore perſentiunt. Quòd ſi plethora cacochymiæ iuncta abundet, vtpote ſanguis bilioſus, ichoroſus, aut etiam pituitæ vel melancholiæ iunctus, facit phlegmonoſam laſſitudinem ex vtraque mixtam, ad hanc verò vel illam magis accedentem, prout illius magis vel minùs fuerit particeps: Vnde morbos eiuſmodi laſſitudines prænuntiant, quia cauſas morborum effectrices potentiſſimas intùs latitare oſtendunt: quas ideò purgatione, phlebotomiâ, diætâ conueniente, exercitationibus, & ſimilibus ſoluere docet Galenus, *lib.4. de ſanit.tuend.* vt προφύλαξιν faciat imminentium iſtorum affectuum.

Vt igitur prædictæ laſſitudines in ſano & neutro ſtatu reperiuntur, ſic etiam aliæ ſunt laſſitudines in ægrotantibus: ex quibus ſigna tam διαγνωστικὰ quàm προγνωστικὰ deſumit Hippocrates, vbique febres κοπιώδεις in malis habendas cenſet: Et vbi ſomnus in morbo laborem infert, periculoſum eſſe ſcripſit *Aphoriſ.* 1. *ſect.* 2. Item *Aphor.* 31. *ſect.* 4. *Quicunque per febres laßitudinibus tenentur, illis ad articulos & iuxta maxillas potißimùm, abſceſſus contingunt.* Omnes enim hæ laſſitudines in ægrotantibus maximam materiæ morbificæ copiam, aut eiuſdem malam qualitatem oſtendunt, quâ calor natiuus & corporis noſtri partes degrauantur. In quartanâ peculiariter eſt laſſitudo illa ὀστοκόπος, quaſi oſſa contundens, ob materiæ frigiditatem, & neruoſi generis atque oſſei præcipuam condolentiam; quia frigidum illis valde inimicum, vt patet per *Aphor.*18. *ſect.*5. Atque hæc de laſſitudinibus ſufficiant.

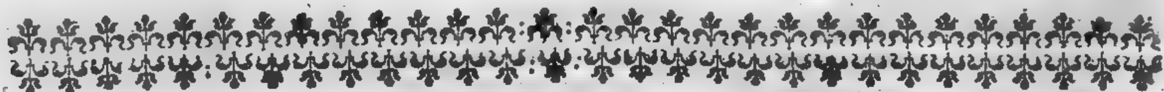
HISTORIA IX.

Ἡ παρὰ Τισαμενοῦ γυνὴ κατέκειτο, ἣν τὰ εἰλεώδεα, δυσφόρως ὥρμησεν. ἔμετοι πολλοί. τὸ ποτὸν κατέχειν οὐκ ἠδύνατο. πόνοι περὶ ὑποχόνδρια. καὶ ἐν τοῖσι κάτω κατὰ κοιλίην, πόνοι, στρόφοι ξυνεχέες. οὐ διψώδης. ἐπεθερμαίνετο. ἄκρεα ψυχρὰ διὰ τέλεος. ἀσώδης. ἄγρυπνος. οὖρα ὀλίγα, λεπτά. διαχωρήματα ὠμὰ, λεπτὰ, ὀλίγα. ὠφελέειν οὐκ ἔτι ἠδύνατο. ἀπέθανεν.

VLIER illa quæ apud Tiſamenum decumbebat, correpta fuit voluulo & grauiter affecta: Vomitiones enim multæ, & potum continere non poterat. Dolores circa hypochondria, & in inferioribus etiam ventris partibus. Continua aderant tormina. Non erat ſiticuloſa, & tamen valde æſtuabat. Extrema perpetuò frigida: Torquebatur anxietate & vigiliis. Vrinæ paucæ & tenues. Quemadmodum deiectiones crudæ, tenues, & paucæ. Nihil illam iuuare potuit. Mortua eſt (ſecundo aut tertio die, vt adiicit Galenus in commentario.)

DVo ſunt crudeliſsimi & funeſtiſsimi ob vehementiſsimum dolorem & citam internecionem inteſtinorum affectus, nempe morbus cholera dictus, & voluuloſa ſeu ileoſa conſtitutio: cuius in hac ægrotante deſcriptionem ſuſcepit Hippocrates. Nos itaque vt rem totam accuratiùs explicemus, ab ipſo primordio illius naturam & cauſas primum repetemus Vide noſtram Praxim. Iſta paſſa eſt voluulum vt coniicio ex inflammatione inteſtinorum eryſipelatoſa, quæ febrem acutam intulit, ſed non perfectam obſtructionem, vt patet ex illis excrementis, quæ per aluum effluebant, &c.

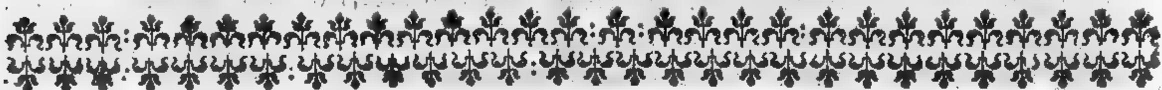

HISTORIA X.

Γυναῖκα ἐξ ἀποφθορῆς νηπίου τῶν περὶ Παντιμίδην, τῇ α΄, πῦρ ἔλαβεν. ἡ γλῶσσα ἐπίξηρος. διψώδης. ἄγρυπνος. κοιλίη ταραχώδης λεπτοῖσι, πολλοῖσιν, ὠμοῖσι. β΄, ἐπεῤῥίγωσε. πυρετὸς ὀξύς. ἀπὸ κοιλίης πολλά. οὐχ ὕπνωσε. τρίτῃ, μείζους οἱ πόνοι. τετάρτῃ, παρέκρουσεν. ἑβδόμῃ, ἀπέθανεν. ἡ κοιλία διὰ παντὸς ὑγρή. διαχωρήμασι πολλοῖσι, λεπτοῖσιν, ὠμοῖσιν. οὖρα ὀλίγα, λεπτά. πυρετὸς καῦσος.

VLIERVM vnam earum quæ apud Pantimedem degebant, ex infantuli abortu, primâ die febris corripuit. Lingua arida, siticulosa, & insomnis. Aluus conturbata ex multis tenuibus & crudis. Secundâ die exorto denuò rigore, febris fuit acuta, venter multa reddidit, & non dormiuit. Tertia dolores vehementiores. Quarta delirauit. Septima moritur. Aluus per totum morbi decursum fuit illi lubrica & profluens, multis secessibus tenuibus & crudis. Vrinæ verò pauca & tenues. Febris ista erat καῦσος.

HISTORIA XI.

Ἑτέρην ἐξ ἀποφθορῆς περὶ πεντάμηνον, πῦρ ἔλαβεν. ἀρχομένη δὲ, κωματώδης ἦν. καὶ ἄγρυπνος πάλιν. ὀσφύος ὀδύνη. κεφαλῆς βάρος. β΄, κοιλίη ἐπεταράχθη ὀλίγοισι λεπτοῖσιν, ἀκρήτοισι τὸ πρῶτον. τρίτῃ, πλείω, χείρω. νυκτὸς οὐκ ἐκοιμήθη. τετάρτῃ, παρέκρουσε. φόβοι, δυσθυμία. δεξιῷ ἴλλαινε. ἵδρωσε περὶ κεφαλὴν ὀλίγῳ ψυχρῷ. ἄκρεα ψυχρά. παρωξύνθη. πολλὰ παρέλεγε. καὶ πάλιν ταχὺ κατενόει. ἄδιψος. ἄγρυπνος. κοιλίη πολλοῖσιν ἀκαίροισι διὰ τέλεος. οὖρα ὀλίγα, λεπτὰ, ὑπομέλανα. ἄκρεα ψυχρὰ, ὑποπέλιδνα. ἕκτῃ, διὰ τῶν αὐτῶν. ἑβδόμῃ, ἀπέθανε φρενιτικὴ.

LTERAM etiam ex abortiuo fœtu circa quintum mensem, febris ignea corripuit. Primo comatosa fuit, deinde insomnis: Lumborum aderat dolor, & capitis grauitas. Secundo die aluus turbata est paucis, tenuibus, & sinceris primùm. Tertio omnia plura & peiora. Noctu non dormiuit. Quartò delirauit. Metus & tristitiæ aderant, ac dexter oculus conuulsus. Sudauit circa caput paucum & frigidum. Extremorum frigiditas. Quintò exacerbata sunt omnia. Multa extra rem loquebatur. Deinde ad se redibat. Sine siti & somno degebat. Aluus perpetuò multis & intempestiuis profluxit. Vrinæ verò pauca, tenues, & subnigra: extrema frigida & subliuida. Sexto eadem perseuerarunt. Septimo mortua est φρενιτιδία, *phrenitica.*

HAsce duas historias libuit coniungere & simul explicare, quoniam exempla duo sunt ferè similia muliercularum ex febre post abortum simili ferè modo & die pereuntium: Vnde Galenus illarum historias coniunctim citat *libro 2. de diebus decretoriis, & libr.* περὶ δυσπνοίας, vtrique ex vteri phlegmone creatum fuisse periculum existimauit.

Vt igitur rem istam meliùs intelligamus, & quomodo mulieres istæ in exitium præcipitatæ fuerint, tam abortus illius, quàm febris & phrenitidis post illum abortum: oportet primùm scire quid sit illa ἀποφθορά, id est, abortus, à quibus causis excitetur; & quas secum calamitates inuehere soleat. Certum est mulierculas,

las, quæ fœcunditatis laudes & commoda reportare debent, non solùm debere immissum semen virile intra vteri claustra retinere, & ex eo concipere, sed etiam iam efformatum fœtum ad illud vsque tempus asseruare, quo perfectionem suam, motus & exitus naturales adipiscantur, quod frequentiùs nono mense, aliis septimo, vel etiam decimo contingere solet. Quæcunque ergo ante hunc terminum conceptos embryones excutiunt, potissimùm post quadragesimum diem, quo humanus omnis fœtus creditur esse efformatus, non parientes, sed abortientes vocantur: Circa primos verò dies non tam sunt Hippocrati aborsus, *libro de septimestri partu*, quàm ἐκκυήσεις, (*faux germe* vulgò) & seminis effluxus. Itaque aborsus (Hippocrates ἀποφθορὰν, διαφθορὰν; *in Coacis*; ἀπόφθαρμα, τρωσμὸν, καὶ ἐκτιτρώσκειν, *in Aphorism.* 34. *sect.* 5. *in* 6. *Epidem.* ἄμβλωσιν vocat) nihil est aliud quàm præceps & intempestiua concepti fœtus & iam efformati exclusio ob causas totum corpus, vel vterum ipsum cum fœtu afficientes præter naturam. Diximus itaque esse exclusionem, quia hæc actio posita est potissimùm sub genere facultatis expultricis, quamuis etiam ex concursu retentricis debilitatæ, vt posteà videbimus. Atque etiam esse fœtus iam efformati, vt distingueremus ab illis effusionibus seminis nondum elaborati, quæ circa primos dies contingunt. Vnde etiam apud Iurisperitos, is non habetur mortis reus, qui prægnanti mulieri vim intulerit, & ex vtero contentum fœtum deturbarit ante quadragesimum diem, quia nondum homo perfectus censetur, neque rationali animâ donatus. Diximus deinde istos aborsus contingere ob causas totum corpus vel ipsum fœtum cum vtero præter naturam afficientes. Oportet enim semper iniuriam aliquam inferri, aut matri, id est, totius corporis materni constitutioni; aut ipsi vtero aliquid præter naturam contingere, vel fœtui ipsi ad commouendam matricem, vt blandulum illum fructum in suis finibus genitum quasi coacta excutiat.

Vnde Arabs ille Serapio doctè de causis aborsus pronuntiasse videtur: Quod si primis contingat mensibus, vt secundo & tertio, causam esse flatum quendam aut vehementem agitationem, tenuissimas adhuc vasorum fibras disrumpentem: Si mediis, vt quarto, quinto & sexto sine manifestâ causâ, esse accusandos potissimùm mucores illos, & nimias humiditates, quæ acetabula vteri relaxant, vt est *Aphorism.* 45. *sect.* 5. In postremis verò mensibus causam esse vt plurimùm inopiam alimenti, vel vteri angustiam. Sed quoniam multò plures adhuc sunt causæ, quæ in quibuscunque mensibus tales διαφθορὰς excitare possunt: & quia recensitæ causæ, si multùm excesserint, possunt tam in primis, mediis, quàm vltimis, aborsum præstare: ideò rem totam & causarum seriem accuratiùs percurramus, ex Hippocratis potissimùm sententiâ.

Ergo illud inprimis in memoriam reuocemus, partum naturalem feliciter succedere, quoties matris, vteri, & fœtus bona est constitutio. Ac proinde ratione contrariorum, ex axiomate illo Pathologico: Quoties ista præter naturam, vel aliquod eorum immutata fuerint, toties etiam aborsus aut difficiles & laboriosos partus contingere, de quibus sequenti agemus historiâ, σὺν θεῷ. Immutantur autem ista à causis internis & externis. Τὰ ἔξωθεν igitur, vel sunt contingentia & non necessaria, vt loquuntur Practici; casus, occursus, ictus, vestium pressus & coarctationes, &c. morsus, vulnera, & similia, quorum violentiâ certum est non solùm maternum corpus concuti, sed ipsum vterum, atque in eo positum fœtum tantâ perturbatione affici, vt ab illis sæpe præcociter excutiatur. Ad quæ etiam referri possunt tetri odores, vt candelæ extinctæ & similium, assumpta vel admota venena aut medicamenta malignâ qualitate prædita, cathartica vehementiora, aperientia & detergentia potenter, cæteráque Abortiua dicta, quibus pessimæ quædam mulierculæ sæpe vtuntur ad perdendos suos fœtus. Eodem modo vsurpata postremis potissimùm mensibus phlebotomia copiosior, id præstat, ex *Aphorism.* 31. *sect.* 5. tam ex brachio, quæ alimoniam eripit fœtui; quàm ex malleolis, quæ menstruas purgationes proritare solet, & ipsius fœtus exclusionem. Necnon balneum, nimium humectando & relaxando partes illas, quibus vterus corpori, ac fœtus vtero connectitur; vel deducendo humores & quasi colliquando versus vterinam regionem.

Vel sunt ex rebus necessariis petita, & quæ in quotidianum vitæ vsum venire solent, sed tamen malè vsurpata, ratione indiuidui, vt loquuntur. Talia sunt aëris constitutiones humidiores, quas excipit summa frigiditas, vt annotauit Hippocrates *tertio Aphorismorum, & in Epidemiis.* Vel etiam summa caliditas, absorbendo

alimoniam

alimoniam fœtus & fœtæ, atque etiam suffocando propter auctum respirandi vsum: quibus addunt Astrologi malignas quasdam constellationes, propter quas nullâ existente aliâ causâ manifestâ existimant illi certis temporibus tot aborsus tam in validis quàm inualidis, tam iuuenibus quàm prouectioribus indiscriminatim contingere. Idem præstare possunt cibi & potus nimiâ sumpti copia: vnde grauantur, vel ad vomitiones violentas, aut alui fluxus copiosiores, & tenesmos, proritantur, *Aphorism.* 34. *sect.* 5. *&* 27. *sect.* 7. Vel parciùs sumpti, vt contingit per illas ἀποσιτίας diuturniores, quibus inediam ferè integram celebrant, & embryoni suum eripiunt nutricatum: Vel certè deterrimis cibis substantiâ & qualitate sese ingurgitant, vt solet per illas picas & malacias grauiores, quibus grauidæ frequenter torquentur: Ex illis enim, succrescente inutili succo, non potest suppeditari conueniens fœtibus alimonia. Vigiliæ immensæ potissimùm ex violentis animi pathematis ortæ, idem præstare solent: cùm sola ira, terror subitus, ingens rei alicuius denegatæ appetitus (qui præter aborsum, fœtui quoque imprimit notas cibi illius denegati, & hîc mixtum est animi pathema) inuidia, zelotypia, amor furibundus, & similia, multas in eiusmodi periculum quotidie præcipitent. Quibus adde exercitationes intempestiuè & violenter factas, equitatioens, choreas, saltus, vt de meretrice illâ narrat Hippocrates. Imò etiam quædam sunt ita delicatulæ, vt ex leuiori quouis motu abortiant, & certis temporibus ad seruandos suos conceptus cogantur sese diutiùs in lecto continere. Excretiones etiam immodicæ id sæpiùs efficiunt, vt iam suprà de alui fluxu & vomitu annotauimus, sed potissimùm menstrui sanguinis per vterum, quo diutiùs apparente, impossibile est fœtum in vtero ad præfixum vsque terminum contineri. Coitus immoderati sub hunc numerum referendi, potissimùm vltimis mensibus celebrati.

Internæ autem dispositiones, quibus aborsus excitatur ex parte matris, sunt etiam plurimæ. Sæpe enim plethora ingens opprimendo & suffocando, & cacochymia varia illud præstare possunt, Omnes etiam morbi acuti ob triplicem causam. Primò, quia vehementer totum corpus, ac proinde vterum cum fœtu commouent & affligunt. Secundò, quia cibi ingens fastidium inferunt, propter quod alimonia vtrique eripitur. Tertiò, quod soluuntur insignibus vacuationibus artificialibus vel spontaneis, quas omnes fœtui periculosas esse dicebamus. Eodem modo morbi diuturniores, aut doloribus iuncti, aut agitationibus vt tussi & sternutationibus, istud efficiunt: febres quartanæ & quotidianæ, obstructiones inueteratæ hepatis, lienis, aut mesenterij, magni ex cerebro catarrhi, tusses inueteratæ, ventriculi ἀτονίαι, & similes, qui summas imbecillitates adferunt, arthritides, dysenteriæ, tenesmi, colici dolores, phthisis, & similes: quia impossibile est fœtum bene se habere, dum mater tot exercetur cruciatibus, vel imbecillitate totius aut partis alicuius ad vitam necessariæ tenetur.

Quemadmodum ex parte vteri, morbi similares, organici, & communes abortui causam frequentissimam suppeditare solent. Nam intemperies insignes illius, humorales potissimùm, vt erysipelata, inflammationes, & tumores omnes præter naturam, humiditates pituitosæ, quæ acetabula mucoribus irrigant, vlcera, vulnera, præcipitationes, relaxationes, distortiones, & similia. Ex parte autem fœtus, si quidem quantitate vel qualitate peccet. Quantitate quidem, vt numero, magnitudine, & pondere. Numero; nam si duo, tres, aut plures in vtero sint fœtus, periculum est ne excutiantur suomet pressu, & quasi collisione: vnde gemellorum frequens aborsus. Magnitudine, vt si moles sit maior & amplior, quàm par sit ratione continentis vteri: hinc videmus mulieres pusillas frequenter abortire, potissimùm si viris iunctæ sint procerioribus, quorum soboles magnum & citum in vtero incrementum suscipit. Pondere autem, idque dupliciter, vel ratione virtutis ipsius vteri, & ligamentorum, quæ infirmior ob varias causas, ne leuiorem etiam sarcinam sustinere potest; vel respectu ipsius fœtus, membranarum & serosi illius excrementi in eis collecti, quæ grauitatem aliquando immoderatam adipiscuntur. Qualitate verò fœtus peccare potest multiplici, vt quando exsiccatus & veluti marcidus, atque etiam mortuus, *le vif chasse le mort*, non ampliùs continuitatem physicam seruat cum vtero, tanquam fructus illi arescentes sponte decidit, vel putredine affectus, acri & mordaci humore, aut certè venenata qualitate & nobis prorsus infensa præditus, irritat vim vteri excretricem, vt foras quamprimùm expellatur.

Ad huius autem expulsionem varia sequuntur incommoda & graues noxæ, vt

eleganter annotauit Hippocrates, *libro de natura pueri*; dum vult aborsum multò esse periculosiorem & deteriorem naturali partu, vtpote à causis violentis & morbificis excitatum. Quemadmodum igitur naturalem partum etiam felicem videmus sæpissimè puerperas in varios affectus præcipitare: sic aborsus si ab externis potissimùm violenter commouentibus causis accidant, largas efficiunt hæmorrhagias, vteri præcipitationes, suffocationes, exulcerationes, & similia: Si ab interna, potissimùm plethorâ & cacochymiâ tam vniuersali quàm particulari, febres acutas, phrenitidas, vteri tumores, inflammationes, & similia, ob raptum in istas partes humorem putredinosum aut erodentem, quo vteri non solùm superficies, sed etiam tota substantia afficitur, potissimùm si post excitatum eiusmodi abortum non expellantur illa περιττώματα & illuuies materni sanguinis, quæ lochia Hippocrati dicuntur: intus enim subsistentes hos omnes morbos parere possunt, quemadmodum contigit hisce duabus mulierculis, quarum historias morbosas, & exitiales tandem, proposuit hîc Hippocrates.

Ponamus igitur, quod ipse voluit Galenus *libro citato*, istas duas mulierculas ob aborsum illum inflammationes vteri incurrisse, ad quas ingens illa & æstuosa febris, deliria, dirrhœæ, dolores sæuissimi, conuulsiones, & similia symptomata sunt subsecuta, quæ διάγνωσιν & πρόγνωσιν in illis valde periculosam statuunt. Iam quod est in vtraque grauius & magis expetitum inquiramus, vt scilicet θεραπείᾳ Medicâ si fieri possit, ex tam imminenti periculo liberentur, aut certè ea omnia fiant, quæ sunt necessaria, & ex artis præcepto ad illud consequendum. Ergo. Vide Practicos de inflammatione vteri.

HISTORIA XII.

Γυναῖκα, ἥτις κατέκειτο ἐπὶ ψευδέων ἀγορῇ, τότε τεκοῦσαν πρῶτον ἐπιπόνως ἄρσεν, πῦρ ἔλαβεν. αὐτίκα ἀρχομένη, διψώδης. ἀσώδης. καρδίην ὑπήλγει. γλῶσσα ἐπίξηρος. κοιλίη ἐπεταράχθη λεπτοῖσιν, ὀλίγοισιν. οὐχ ὕπνωσε. β', σμικρὰ ἐπεῤῥίγωσε. πυρετὸς ὀξύς. μικρὰ περὶ κεφαλὴν ἵδρωσε ψυχρῷ. γ', ἐπιπόνως ἀπὸ κοιλίας ὠμὰ, λεπτὰ, πολλὰ διῄει. δ', ἐπεῤῥίγωσε. πάντα παρωξύνθη. ἄγρυπνος. ε', ἐπιπόνως. ς', διὰ τῶν αὐτῶν. ἀπὸ κοιλίης δ' ἦλθε ὑγρὰ πολλά. ζ', ἐπεῤῥίγωσε. πυρετὸς ὀξύς. δίψα πολλή. βληστρισμός. περὶ δείλην, ἵδρωσε δι' ὅλου ψυχρῷ. ψύξις. ἄκρεα ψυχρά. οὐκ ἔτι ἀνεθερμαίνετο. καὶ πάλιν εἰς νύκτα ἐπεῤῥίγωσεν. ἄκρεα οὐκ ἀνεθερμαίνοντο. οὐχ ὕπνωσε. σμικρὰ παρέκρουσε. καὶ πάλιν ταχὺ κατενόει. η', περὶ μέσον ἡμέρης, ἀνεθερμάνθη. διψώδης. κωματώδης. ἀσώδης. ἤμεσε χολώδεα, μικρὰ, ὑπόξανθα. νύκτα δυσφόρως. οὐκ ἐκοιμήθη. οὔρησε πουλὺ ἀθρόον οὐκ εἰδυῖα. θ', ξυνέδωκε πάντα. κωματώδης. πρὸς δείλην, σμικρὰ ἐπεῤῥίγωσεν. ἤμεσε μικρὰ, χολώδεα. ι', ῥῖγος, πυρετὸς παρωξύνθη. οὐχ ὕπνωσεν οὐδέν. πρωῒ, οὔρησε πολὺ, ὑπόστασιν ἔχον. ἄκρεα ἀνεθερμάνθη. ια', ἤμεσεν ἰώδεα, χολώδεα. ἐπεῤῥίγωσεν οὐ μετὰ πολύ. καὶ πάλιν, ἄκρεα ψυχρά. ἐς δείλην, ἱδρώς. ῥῖγος. ἤμεσε πολλά. νύκτα ἐπιπόνως. ιβ', ἤμεσε πολλὰ, μέλανα, δυσώδεα. λυγμὸς πολύς. δίψος ἐπιπόνως. ιγ', μέλανα, δυσώδεα, πολλὰ ἤμεσε. ῥῖγος. περὶ δὲ μέσον ἡμέρης, ἄφωνος. ιδ', αἷμα διὰ ῥινῶν. ἀπέθανε. ταύτῃ διὰ τέλεος, κοιλίη ὑγρή. φρικώδης. ἡλικίη περὶ ἔτεα ιζ'.

VLIEREM quæ decumbebat in Mendacium foro, tunc primùm laboriosè enixam masculum, febris ignea corripuit. Statim incipiens siticulosa fuit, anxia, & cardialgiam patiebatur; Lingua erat resiccata, aluus perturbata tenuibus & paucis; neque dormiuit. Secundâ die parum riguit, febricitauit acutè, & parum circa caput sudauit, idque frigidum. Tertiâ non sine dolore ab aluo cruda, tenuia, & multa demissa sunt. Quartâ riguit denuò, omnia exacerbata sunt, & vigil permansit. Quintâ malè etiam se habuit. Sexta perseuerarunt omnia: Tum etiam ab aluo multa liquida profluxerunt. Septima rursum riguit, febris est exacerbata, sitis ingens & iactatio: Circa vesperam demum

exortus

exortus est per totum sudor frigidus cum perfrigeratione summa: Extremorúmque tanta frigiditas, vt recalescere non possent. Non dormiuit, riguit adhuc, fuítque delirans, sed breui resipuit. Octaua circa diei medium calorem recuperauit, sitiuit, comatosa, fastidiosáque fuit. Vomuit biliosa, pauca, & subflaua. Noctem habuit inquietam, sine somno, multúmque vrina confertim reddidit non sentiens. Nonâ, omnia videbantur remissa, fuit comatosa, & circa noctem parum riguit, deinde vomuit pauca biliosa. Decimâ rigor & febrilis paroxysmus: neque potuit dormire: Manè autem vrinam reddidit multam, quæ habebat hypostasin, & extrema recaluerunt. Vndecimâ vomuit virulenta & biliosa: Non diu pòst riguit, & rursum extremitates refrigeratæ sunt: Sub noctem sudor & rigor. Vomuit multa, & noctem habuit laboriosam. Duodecimâ, vomuit denuò multa nigra & fœtida, singultus multum fatigauit & sitis. Decimatertiâ rursum nigra, fœtentia, & multa vomuit, riguítque, & circa meridiem voce destituta fuit. Decimaquarta sanguis effluxit per nares, & mortua est. Huic per totum morbum horroris sensus adfuit cum aluo humida. Ætas circiter septemdecim annorum.

GRauissima laboriosè parturientis mulieris seu puerperæ symptomata, ac tandem miserandum exitium describit hac historiâ Hippocrates. Cuius ἐξήγησις & explicatio, eò facilior erit nobis, quò difficilis eiusmodi partus & laboriosus, quem δυστοκίαν vocat Hippocrates, magis ad aborsum, iam superioribus historiis à nobis sat copiosè enarratum, accedit.

Vt enim aborsus præceps est immaturi adhuc fœtus exclusio à causis præter naturam agentibus: sic illa δυστοκία nihil est aliud, quàm laboriosa & periculi plena exclusio fœtus iam maturi, ob causas præter naturam in illo partu concurrentes. Siue enim fœtus intus omnino moretur, aut diutiùs moretur, quàm par sit, ita vt ad auxilia pharmaceutica vel chirurgica ad illum iuuandum recurrere oporteat, vel certè cum maiore quàm par sit dolore, aut aliquâ vteri noxâ: vel fœtus, vt solet, excludatur: toties ex istâ actione imminutâ vel deprauatâ, oriuntur multæ morborum species, quæ ægras istas miserè diuexant, aut etiam in mortis periculum coniiciunt.

Causæ autem difficilis partus, quemadmodum dicebamus de abortu, sunt externæ, fortuitæ, ex rebus raró contingentibus petitæ; vel necessariæ & ex rebus non naturalibus dictis repetitæ. Aut sunt internæ, & respiciunt ipsius matris constitutionem secundùm totum corpus, vel aliquam partem insigniter læsam: aut respiciunt ipsum vterum & fœtum, sub quo ligamenta, membranas, & similia complectimur. Ista enim omnia debent secundùm naturalem partum concurrere, vt feliciter fiat. Ergo quoties aliqua istorum constitutio vel plures, præter naturæ limites egressæ fuerint, toties etiam labor & dolor eximius, id est, qui naturali partui coniunctum laborem & dolorem excedant, exoriuntur.

Quæ cùm satis accuratè à nobis de aborsu nuper agentibus pertractata fuerint, non lubet in illis recensendis diutiùs hac lectione immorari, neque etiam in stabiliendâ διαγνώσει affectus miseræ huius iuuenculæ, qui omnibus palam est notus, febris nimirum continua, ex summa humorum agitatione & putredine orta, vt docet luculenter Galenus *in commentar.* Neque in assignandâ προγνώσει, cùm res ipsa per se loquatur, θανάσιμον καὶ πάνυ ὀλέθριον esse hunc affectum, tot horrendis symptomatis comitatum. Vt enim docuit Hippocrates in Aphorismis, grauidam aliquo acutorum morborum affici, esse omnino lethale: sic etiam puerperas, quæ in tantâ viriū deiectione post labores illos partûs, vix possunt esse ferendo grauissimum, quo deinceps vrgentur, ex nouo morbo conflictum, potissimùm si tunc temporis graui cacochymia laborarint, vel purgationes illæ lochiorū non feliciter successerint. Quæ omnia huic misellulæ contigisse probabile est, cui in extremis & irritis naturæ conatibus, tot fœtentium & virulentorum humorum vomitus, deiectiones coactæ, sudores frigidi, sanguinísque eruptiones contigerunt, quarum impetum ad decimumquartum

vsque diem sustinere potuit, ætatis & virium beneficio, vt bene annotauit Hippocrates.

Eodem modo cùm θεραπεία, quæ huic mulierculæ admoueri potuit, non valde discrepet abeâ quam superioribus ex abôrsu laborantibus præscribendam fuisse docuimus: Ideò ad perfectionem huius nostræ lectionis, propositum est nobis breuiter differere de partu quem Cæsareum appellant, quia in suppresso omnino partu frequenter de eo dubitari solet, & à recentioribus valde agitatur hodie illa quæstio. Vide nostras theses, & Rossetum.

Et sic absoluimus σὺν θεῷ explicationem primæ partis libri tertij Epidemiων, vsque ad statum pestilentem.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΛΟΙΜΩΔΗΣ.

De Peste.

Textus Hipp. Ετος νότιον ἔπομβρον. ἄπνοια διὰ τέλεος. αὐχμῶν ἢ γινομένων, &c.

PRiusquàm pestilentis istius status descriptionem, pestísque naturam & causas perquiramus, lubet illud exagitare, quod est in procemio operis prognostici, nempe animaduertendum esse Medico diligenter, vtrùm in morbis, quorum πρόγνωσιν est facturus, sit θεῖόν τι, *diuinum quid*, quod solet omnem prædicendi rationem inuertere.

Etenim si qui sint morbi, quibus istud diuinum adscribi debeat, certum est pestilentes esse potissimùm, qui velut flamma quædam æstuans, promiscuè homines inuadunt, tam senes quàm iuuenes, vt inquit Hippocrates, *lib. de nat. hum.* tam viros quàm mulieres, tam validos quàm inualidos, tam bonâ & laudabili diætâ vtentes, quàm nullum alimentorum delectum obseruantes. Imò quod crudelius est, ingentem populi morientis stragem concitantes, & paucis relictis, maiorem eorum partem qui peste afficiuntur, è medio tollentes.

Ergo videamus quid Hippocrates, per illud diuinum in morbis intellexerit, & vtrùm θεῖόν τι in illis reperiatur. Vide nostras quæstiones.

PESTIS NAVTVRA ET CAVSÆ. Pestis seu pestilentiæ nomen, quod Græcis λοιμὸς appellatur, varia apud vulgus & authores nostros designare solet. Aliquando enim significat certum quendam aëris statum & κατάστασιν perniciosam, per quam morbi perniciosissimi vulgò grassantes multos è medio tollunt, qualis est hæc quam hîc describit Hippocrates. Sic enim pestem vigere, & per duos aut tres annos durare asserimus. Aliàs non tantùm hoc nomine significamus aëris corruptelam, aut malignam illius exhalationem, sed etiam ea omnia quæ in fonte causam istam deleteriam circumferunt & aliis communicant: vnde vulgò pestis illa translata dicitur, quæ in propinquas vel longinquas etiam regiones diuagatur, non ex aëris vitio, aut vniuersali constitutione, sed contactu mercium, hominum, & aliarum rerum, quæ eiusmodi seminaria contagiosa continent, & aliis communicant. Atque ista est frequentissima disseminandi huius morbi ratio, quâ funestissimos quosdam non homines, sed portenta hominum, vsos fuisse aliquando compertum est.

Præterea pestis sumitur pro effectu seu quouis morbo, vt febre malignâ, exanthematis, carbunculo, & similibus, quæ subsequuntur actionem illius virulentiæ in corpora nostra. Et quoniam valde est proprium his affectibus, vt naturæ impulsu materia hæc venefica, quamprimùm potest, in emunctoria demandetur: vnde bubones & φύματα exoriuntur sub alis, inguinibus, & post aures: ideò vulgus ferè nomen illud contraxit ad istos tumores, qui in peste correptis apparere solent. Ac proinde pestem exiisse, pestem suppurari, pestem fluere dum dicunt, intelligunt de hisce bubonibus prorumpentibus, suppuratis, & materiam aliquam eructantibus.

Dicamus igitur nos, pestis nomen propriè causam morbificam denotare, & esse malignam & occultam labem aëri impressam, aut fomitibus variis communicatam, quæ morbos epidemicos, contagiosos, malignos, acutos, & valde lethales inducit. Diximus itaque esse malignam labem, vt ostenderemus hanc qualitatem seu constitutionem

stitutionem aëris, non tam ad vulgares qualitatum elementarium excessus esse referendam, vt frigiditatem, caliditatem, humiditatem vel siccitatem simplices aut permixtas, quàm ad certam substantiæ & totius mixti corruptelam, quæ vi quadam occultâ perniciem infert generi humano & cordi, sicut alia venena, potiùs quàm aliis animantibus, aut partibus corporis nostri. Quamuis enim Hippocrates & Galenus, vt posteà adhuc videbimus, putrilagines summas in hoc affectu agnoscant, & quæcunque situm ac calorem humori coniunctum inducere possunt in aërem, vt austrina tempestas, æstas pluuiosa, & similia, maximè pestem conciliare possint: Attamen hæc non tam inducunt suis qualitatibus malignam illam dispositionem seu θάνατον τῦ ἀέρος, quàm præparant ad illam φθορὰν & corruptelam, quæ deinceps inducitur, vbi contracta est semel νοσερὰ illa ἀπόκρισις, venenata & totius substantiæ dissidio nobis infensa.

Esse enim tales causas nobis ex proprietate & totius mixtionis merito infensas vel amicas, docent non solùm venena aut cathartica medicamenta, sed etiam alimenta, quorum multa cùm intensiores habeant qualitates rebus minimè ad alendum comparatis, vt panis ligno comparatus, &c. nobis tamen alendis quàm illæ sunt aptiores. Nemo est etiam hodie, qui rei euidentiâ conuictus non confiteatur liberè, esse multos morbos & eorum causas, vt elephantiasin, luem Veneream, epilepsiam, & similes, inter quos pestilentia inprimis est recensenda, qui antidotis certisque alexipharmacis potiùs curantur, quàm remediis vulgari qualitatum dote pugnantibus. Constitutiones ergo aëris calidæ, frigidæ, humidæ vel siccæ morbos quidem inferre possunt, eosque validissimos, & aliquando epidemios, vt rectè docuit Hippocrates 3. *Aphorismorum*; sed non pestilentes, & ita exitiales, quique tantam sese propagandi vim obtineant. Adde quòd ordinarium illum istarum qualitatum motum sequuntur, qui contrarij sui adæquati exhibitione refringitur: & facit constitutas humorum vacuationes, coctiones, & agitationes, ordinariæ Medicorum προγνώσει consentaneas: cùm in peste omnium sit confusio, & summa tam Medici, quàm ægrotantis perturbatio.

Diximus autem hanc labem aëri esse impressam. Cùm enim aër in suâ naturâ corpus sit simplex & elementare sibique continuum, vix possum adduci, vt credam ab interioribus causis sibique propriis vitium hoc exoriri: sed ab externis & violentis, quæ aut ἐνεργητικῶς aut σωματικῶς illum afficiunt & inficiunt. Vnde Arabes nostri dicunt, aliquando pestem à radice superiori, aliàs ab inferiori pendere, id est, cœlestibus causis & impressionibus, vel elementariis inquinamentis. Quamuis enim cœlum naturâ suâ potiùs beneficum quàm veneficum existimarim: attamen certum est & à nostris authoribus obseruatum, sæpe pestilentiam accidere, nullâ noxâ aut insigni vitio apparente in hisce corporibus inferioribus, quæ possit esse causa tanti mali: sed potiùs certis constellationibus & planetarum dominiis, quibus recurrentibus obseruarunt Astrologi magnas clades bellorum, famis, pestilentiæ, & similium accidere. Siue ergo illud ἐνεργητικῶς fiat tantùm per vim delapsam ab ipso cœlo, & ipsi aëri communicatam, Deo optimo maximo ita disponente ad punienda hominum ingratissimorum scelera: vel potiùs per accidens, propter agitationem variam corporum inferiorum, quæ à superioribus pendent: aut communicationem primarum qualitatum, caloris videlicet nimij aut humoris, quam supernæ illæ causæ suis aspectibus & luminibus in materiâ hac elementari excitare possunt: Certum est frequentissimè corruptelas hasce aëris pendere à sublimi illâ mundi parte, quæ etiam mutationes facit, & corruptiones elementorum istorum vicissitudinarias, vt tota hæc moles immensa, quamuis per partes mutata, tota tamen integraque perseueret.

Ab inferiori autem radice pendet pestis, quoties teterrima illa inquinamenta quibus inficitur & corrumpitur, expirarunt primò ab aliis elementis & elementatis. Sic enim obseruatum est, aliquando istam luem ex eadem regione communicari: aliàs ex longinquis & remotissimis transferri. Ex eadem enim regione communicatur, quoties insignes terræmotus contingunt, ex quorum vi dehiscente tellure ventorum teterrimorum in terræ visceribus conclusorum halitus expirant, & per aërem disseminantur: Sic apertis barathris, lacunis, mineris, & similibus locis terræ conclusis, obseruatum est ab historicis, subsecutas esse pestilentias: ex aquis etiam stagnantibus, ibique putrescentibus piscibus, herbis virulentis, vt cannabe, brassicâ, & similibus sæpe totus aër regionis alicuius inficitur. Quemadmodum ex interfectorum hominum, reliquorumque cadauerum insepultorum multitudine, visum

est sæpiùs insignes illas corruptelas exoriri post commissa ingentia prælia, post graniores pecudum morbos,quæ hinc inde per agros demortuæ sparguntur. Hinc enim fit plurimùm vt pestilentiæ humano generi infensæ, post pestes aliorum animantium grassentur, vt in hisce regionibus nuper est visum.

Ad id plurimùm iuuat & disponit constitutio aëris, vt diximus, propria regioni calida humidaque, vt Ægypto, vbi frequentissimè pestis grassatur; vel priuatio ventorum septemtrionalium ob montes oppositos; vt in Sardiniâ: vel certè priuatio ventorum illorum æstatis tempore, qui etesiæ seu scopæ & verricula aëris dicuntur, vt hîc annotat Hippocrates; vel etiam diuturnus circa autumnum & ver, ventorum meridionalium afflatus, qui omnia putrescere & quasi colliquescere faciunt.

Quòd si illa lues non sit nata in ipsâ regione quam nunc infestat, sed aliunde originem suam repetat: quemadmodum sæpe videmus ortam à meridie pestem in septemtrionales plagas; ab occidente in orientales velut mortiferam quandam sagittam penetrare: tunc oportet vel illam labem tantæ esse actiuitatis, vt se per aëris continuitatem multiplicare possit, vel certè ventorum ex illa mundi parte spirantium afflatu, illa inquinamenta deriuari: quemadmodum ex Æthiopiâ Romam vsque translata fuisse suo tempore annotauit Galenus; Vel certè si minor sit pestilentia, neque se propagabunt suâ vi per mediam aëris continuitatem, nec ventorum impetu in remotas regiones transferentur, quia in tam longo tractu vel dispergunter, vel suas amittunt vires illa μιάσματα & inquinamenta, sed communicabuntur per fomites & corpora illa quæ inquinamentis illis imbuta in alias regiones deferuntur: vt sæpe Venetis ac Massiliensibus contigit ob merces ex Alexandriâ vectas.

Quod genus seminarij aut propagationis pestilentiæ, cùm ignotus esset antiquioribus, vel certè neglectus, tam magnis calamitatibus & pestilentiis, quæ suo tempore viguerunt, ortum dedisse credibile est: Ex quibus nostri sapientiores redditi hodie magnam istius fomitis & seminarij rationem habere solent, nequid vel mercium vel hominum ex infectâ regione in sanam transferatur. Ideoque illam particulam nostræ etiam definitioni addimus.

Verùm dicet aliquis, aëri velut rei communissimæ, & valde hominibus reliquisque animantibus necessariæ, iure meritò à nobis primariam pestilentiæ & potentissimam adscribi causam: attamen non esse solam ex ipsomet Hippocrate, qui scripsit *lib. de naturâ humanâ*, duas esse communissimas causas ad morbos epidemios inferendos, nempe aërem quem inspiramus, & diætam seu alimenta: Quæ si corrupta fuerint, vt sæpe contingit; vel pauca, vt per sterilitates illas & cariores annonas, quibus cogitur miserrima plebecula absurdissimis quibusque rebus & nocentissimis vti ad vitam sustentandam; non est dubium quin posteà communes & lethalissimi morbi exoriantur: vnde illud etiam Hippocratis, μετὰ λιμὸν ὁ λοιμός: Imò etiam ipsemet Galenus videtur ad pestilentes morbos constituendos, aliquando solam cacochymiam in corporibus hominum redundantem agnoscere; vt *3. de præsag. ex pulsibus*, vocat febres quasdam λοιμώδεις ἄνευ λοιμοῦ, quia nullum est tunc in aëre vitium, sed potiùs ingens malorum in corporibus succorum prouentus, qui ab aliis causis potest exoriri.

Ad hoc itaque respondemus, aliquando ab Hippocrate, & authoribus nostris, illud pestis nomen, seu pestilentium morborum, latiùs extendi ad quoscunque epidemicos & communes, qui magnam habent sui propagationem. Vnde Arabes nomine epidemiæ non solùm grassantia exanthemata, morbillos, & similia, sed etiam pestem ipsam propriè dictam complexi sunt: & tunc sub hac significatione non solùm malefica illa aëris labes, sed etiam praua diæta & cacochymia possunt pestilentes morbos inferre, ita dictos per similitudinem quandam, quam habent cum verâ pestilentiâ. Vel certè dicamus, malum diætæ vsum aut cacochymiam in regione aliquâ regnantem, primum dare posse ortum veræ pestilentiæ: Vbi enim plura ægrotantium ac morientium corpora tetras suas exhalationes diutiùs aëri communicarint, non est mirum illis tandem infici, ac deinceps concepto vitio veram excitare pestilentiam. Aliàs non videtur possibile ex causis illis duabus, nisi concursu tandem aëreæ corruptelæ, vitium tam latè patens inferri posse: cùm sterilitates illæ aut cacochymiæ regnantes, vix vnicam regionem transcendant. Vnde Gal. optimè vocauit pestilentes illas febres, per quandam analogiam, sed sine peste, hoc est, verâ illâ & communissimâ causâ, quæ morbos istos exitialissimos inferre solet.

Atque

Atque hæc ex parte agentium causarum seu inducentium pestilentiam. Ex parte verò suscipientium, seu corporis quod ab illis afficitur: multa etiam sunt; quæ disponunt & præparant ad pestem faciliùs suscipiendam: quemadmodum temperamenta hominum humidiora cum quadam caliditate, quæ ideò σηπεδονώδη à Galeno vocantur: & mulierculæ, pueri, aut adolescentes, hoc nomine magis dispositi esse censentur ad pestem suscipiendam. Quicunque habent rarum, tenuem, & laxum corporis habitum, præcipuè verò cordis substantiam, ob quam facillimè imprimitur ista labes: sic aëris omnes excessus calidiores humidioresque vel inæquales, debilitando corpora & relaxando: Vnde æstate humidâ aut autumno magis sæuire solet pestis, quàm hyeme aut vere: silente aut plenâ lunâ, propter humorum agitationem, vel caloris imbecillitatem: ingluuies & crapula, vacuationes ordinariæ suppressæ, dum implent corpus multorum copiâ humorum: vigiliæ immensæ, exercitationes vehementiores, quia cogunt aërem inspirare frequentiùs & copiosiùs: animi mollities, & terror, & similia quæ deinceps in prophylaxi dicentur, quibus addere potes morbos alios præcedentes vel præsentes, tam acutos quàm diuturnos, quibus afflicta corpora etiam vim impressionis istius malignæ faciliùs recipiunt. Vnde obseruatum est apud nos, omnes ferè morbos etiam mitissimos, vt tertianas intermittentes, &c. tempore pestis in malignos illos, lethiferos, & contagiosos conuerti. Atque hæc de causis, nunc ad explicationem definitionis propositæ redeamus.

Addidimus ergo hanc malignam qualitatem, inferre morbos epidemios, contagiosos, malignos, acutos, & valde lethales: νοσερὰ enim hæc ἀπόκρισις, & venenata aëris labes, vt maximè communis est & extensa, sic etiam inspirata morbos communes inducit, & in populum grassantes, qui omnes sunt illius corruptelæ participes, & vulgò πάνδημοι, παγκοινοὶ, & epidemij vocantur: Sunt etiam contagiosi; nam præter illud aëris vitium, habent hoc etiam proprium, vt seipsos propagent, ac aliis communicentur, non solùm contactu mathematico corporum, sed etiam per fomitem, necnon ad distans, quæ est pessima conditio morborum contagiosorum. Ac præter illas conditiones vulgò grassandi, & contagium inferendi, habent etiam illud proprium & quasi verum potentiæ suæ characterem, vt sint valde exitiales, & multos interficiant; Quia, vt dicebamus ex Hippocrate *lib.* περὶ κρισίμων, non potest humana natura superare τὴν τοῦ ὅλου νοσερὰν κατάστασιν, id est, resistere constitutioni illi vniuersali morbosæ, quæ nos perpetuò afficit. Atque vt hæc meliùs intelligantur, oportet de istis morborum appellationibus, epidemicorum, contagiosorum, & lethalium paulò accuratiùs disserere. Vide librum nostrum.

Differentiæ pestis, et morborvm pestilentivm. Atque hæc de propositâ definitione: ex cuius ἐξηγήσει oriuntur illæ vulgares differentiæ pestis & morborum pestilentium, quas lubet paucis recensere.

Ex vario itaque pestilentiæ ortu, prout aër ab his vel illis causis primò fuit infectus, vel certè illa seminaria & inquinamenta fuerint in locum aliquem propagata; dicitur pestis vna à radice superiori, alia à radice inferiori pendere, siue hoc sit ab elementis vel mixtis putrefactis, & vapores suos tetros aëreæ substantiæ communicantibus. Dicitur pestis primaria, quoties fit immediatè ab ipso aëris vitio, in hac regione verbi gratia corrupti: vel secundaria & translatitia, quoties aër purissimus alterius regionis inquinatur per afflatum venti alicuius, qui ex infectâ regione spirat: vel certè quando per fomitem, vestes, corpora humana, & similia defertur.

Ratione autem euentus: pestis alia multum duratura dicitur, ob dispositiones idoneas, quæ ad illam fouendam diutiùs apparent: alia parum, ex contrariâ scilicet ratione. Quædam est rediuiua, renascens, & ita contumax, vt ne ab aduersis quidem causis, frigore videlicet, vento salubri, & similibus omnino discutiatur: sed per aliquot menses delitescens denuò renouetur: alia per seipsam desinit, & quasi sponte. Quædam prætereà est quasi vniuersalis, quia extenditur & propagatur in multas mundi partes. Alia vni tantùm regioni aut oppido infesta est, & non progreditur vlteriùs.

Prætereà ratione vehementiæ & actiuitatis suæ, alia dicitur magna, vt quando summam edit hominum morientium stragem: fuerunt enim multæ à veteribus & recentioribus recensitæ tam atroces pestilentiæ, quæ vix quartam hominum partem in illis Prouinciis, quas infestarunt, superstitem reliquerunt. Aliæ dicuntur paruæ, non

tantùm

tantùm ratione durationis, vt suprà diximus; sed etiam potentiæ, vt quando pauci ægrotant ex illâ pestilentiâ, aut certè multi euadunt respectu superioris. Et hæ plurimùm pestes paruæ ortum habuerunt à causa particulari, vt fomite translato, vitiatis cibis & similibus, sine magnâ aut nullâ aëris corruptelâ, quæ posset illam subitò & multum propagare. Inde etiam dicuntur pestilentiæ mediocres, quæcunque inter has duas ambigunt, & neque omnino mites, neque etiam ita horridæ sunt vt superiores, sed quæ tamen maiorem eorum partem interficiunt, quibus acciderunt.

Quoniam verò diximus, pestilentiam proprietate quadam & occulto qualitatum dissidio, animantium generi huic modò magis, quàm illi esse infestam: hinc fit vt ratione subiectorum, quæ primò & præcipuè inuadit, quædam dicatur boüm, porcorum; alia ouium, canum, auium, & sic de reliquis, quæ si longiùs propagentur & durent, possunt tandem auctâ illâ corruptelâ aut mutata, humanum genus inficere; quicquid dicat Villanouanus, qui existimauit, hominum pestem nunquam pecudes inuadere, neque pecudum pestilentiam homines. Quamuis enim venenum illud pecori infensum primariò homines non inuadat: fit tamen vt vel propter morientium eiusmodi animalium multitudinem aër denuò inficiatur: vel certè communicetur idem contagium diuersis animantibus, atque etiam homini, si diutiùs perseueret, vt ipsa attestatur experientia. In humanâ etiam specie reperiuntur pestes magis pueris infestæ quàm viris, vt illa quæ exanthematum multitudine luxuriat; aliæ mulieribus quàm viris, &c.

At verò ratione effectuum, seu morborum & symptomatum, quæ morbificam illam & deleteriam causam consequuntur, pro vario illius agendi modo & diuersitate corporum ab eâ correptorum, multæ exoriuntur differentiæ: Quædam enim pestis ita tenuiter & rapidè defertur ad ipsam cordis substantiam, vt eam absque sensibili mutatione temperamenti, aut calfactione violet & corrumpat, quemadmodum videmus in multis venenorum speciebus: vnde pestem sine febre aliquando subsistere agnouit Galenus, *comment. 5. in 1. de victus ratione in acutis*, omnium perniciosissimam, quia homines quasi insensibiliter necat. Imò etiam, vt à nobis in Occitanicâ hac nostrâ pestilentiâ ante XII. annos est obseruatum, ex leuiore corrupti aëris vel contagiosi fomitis impressione afficiuntur aliquando multi, sed ita leuiter, vt inquinamenta illa facilè superata, sine vllo æstu cordis, aut febrili incendio, depellantur in emunctoria aut extremas partes salutariter: sic enim vidimus multos bubonibus aut carbunculis affectos, vel etiam papulis & morbillis illis cutaneis infectos, qui tamen non febricitarunt, & leuiter istos affectus tulerunt.

Aliàs verò luis istius seminaria crassiora lentioraque, non ita rapidè cordis substantiam & ventriculos inuadere possunt: Vnde cor veneno isto lacessitum, conatur illud summâ humorum spirituumque perturbatione depellere, sicque agitatum febrem atque incendium concipit; quam ego puto sine putredine vulgari aliquando posse subsistere. Si enim contigerit corpora tunc temporis pura & parum excrementis scatentia existere, aut potiùs si talis fuerit morbidorum seminariorum, & peculiaris in spiritus ἀντιπάθεια, illi succenduntur potissimùm atque exardescunt. Non est igitur putandum ideò spiritus putrescere, vt quidam voluerunt: sufficit enim illos incandescere & affici à malignâ illâ labe: vnde ephemera pestilens suscitatur, quæ die vnâ aut hominem dimittit copiosissimis sudoribus excitatis, aut frequentissimè perdit: vt in Belgio & Angliâ hoc nostro sæculo contigisse notissimum est.

Si verò malum grauius fuerit, vel certè peculiarem habeat vim, vt fulminis instar solidiores cordis partes impetat, & illis inhærescat, hecticarum pestilentium species fit, quam Galenus *lib. 1. de differ. febr. & lib. 3. de præsag. ex puls.* longo sermone agnouit.

Nec obest quod dicit Aponensis, & alij. Hæc enim febris hectica non est posita in putredine cordis substantiæ, sub quâ viuum non potest subsistere animal, sed calore ac venenatâ qualitate fixa & firma, quæ deleri non potest: Deinde quamuis aliæ hecticæ vulgares sint morbi diuturni & marcorem inducentes: attamen hæc hectica, quia in primo gradu aut initio secundi interficit, non solet eò vsque deuenire.

Contrà verò corpore cacochymo vel plethorico existente, aut aliàs putredini obnoxio: vel potiùs propter ipsam inquinamentorum ἀντιπάθειαν, tunc corruptela & putrilago humores occupat, lata, profunda & maligna, non certum aut determinatum humorem aggrediens, sed omnes summâ perturbatione, & quasi æqualiter: quamuis ille qui tunc fortè redundarit, magis peccare videatur: vnde vir experientissimus Rhasius in suo de pestilentiâ tractatu, febres istas pestilentes, ad synochos, easque acmasticas referre ausus est, quia deprehenderat communem hanc causam humores, id

est,

est, totam illam massam sanguinariam conturbare & putrefacere indiscriminatim. Rhasio maximè fauet Hippocrates noster in hisce descriptionibus febrium & morborum pestilentium, quos omnes summæ putrilagini, & quasi sphacelismo partium coniunctos fuisse annotauit.

Quamuis igitur Galenus, *lib.* 1. *de differ. febr.* videatur omnes pestilentes putridas appellasse, & vulgò illud rectè dicatur, τὸ θερμὸν σηπεδονῶδες, vel τὸ θερμὸν πολέμιον καὶ ξένον σηπεδονῶδες, esse vnicum pestilentiæ parentem: attamen hoc ita intelligendum est, vt fateamur raras esse sine febre pestilentias, raras febres spirituosas sine putredine, aut hecticas pestilentes: dari tamen posse aliquando, vt ex superioribus exemplis & rationibus conuincitur.

Vtrùm autem inter putredinosas pestilentes, quædam interpolatæ seu intermittentes aliquando contingere possint, dubitatur.

Atque hæ sunt differentiæ pestis, ratione febrium quas excitare solent: Ratione etiam symptomatum propè infinitorum, quæ illam & febres istas comitari aut consequi visuntur: innumeræ etiam differentiæ exoriuntur: Aliæ enim magis ad comatosos affectus, aliæ ad phreniticos accedunt, quemadmodum vomitus & diarrhœas, aliaque vacuationum genera. Aliæ suppressiones summas earumdem excitant pro vario motu naturæ & humorum impulsu. Vnde quibusdam vrinæ perturbatæ, & iumentorum vrinis simillimæ visuntur: in aliis coctæ, probè coloratæ, & sanis simillimæ, quãdo natura nihil audet aggredi aduersùs infensissimum & potentissimum hũc hostem, neque vllum reactionis suæ fulgorem in pulsu facit apparere. Sed præcipua ratione symptomatum in peste differentia petitur ex papulis & tuberculis exorientibus per hosce affectus. Papulæ enim illæ minimæ & vix cutem attollentes, purpura & morbilli vulgò appellantur: paulò maiores, ecthymata & rosaria vocantur, quæ pro varietate colorum, pallidæ, rubræ, virides, liuidæ aut nigræ visuntur, eæque raræ ac dispersæ, vel frequentes & collectæ, perpetuò apparentes etiam in demortuis: quibus aliquando exoriri post lethum visæ sunt; vel mox delitescentes & incentratæ.

Tubercula autem siue tumores duorum sunt generum, nempe Carbunculi & Bubones. Carbunculi seu anthraces quamcunque inuadunt corporis partem. Bubones autem, (quos pestem peculiariter vocari à populo diximus) sub axillis & inguinibus, & iuxta aures erumpunt, prout materia illa venenata magis impetit cordis, cerebri, vel hepatis substantiam. In quibus neque papulæ, neque tubercula exoriuntur, fit aliquando decubitus in extremas partes, vt annotat Hippocrates in hac καταστάσει, & Galenus *lib.* 3. *de vsu part.* quæ putrefactæ & gangrænâ affectæ decidunt. Atque hæ sunt præcipuè pestis differentiæ, & explicatio contextus Hippocratis.

RELIQVA DESIDERANTVR; *non sine culpâ Studiosorum, & magnâ rei Medicæ iacturâ. Nisi enim* Varandæus *tunc temporis interpellatus, aliam materiam quam ij poposcerant, prælegisset, vtique reliquum tractatum de Peste numeris omnibus absolutum, addidisset: vtilissimum quidem, & eò magis necessarium, quòd in eâ lue dignoscendâ, præcauendâ, & profligandâ, eiusdemque μιάσμασιν extinguendis & auerruncandis, plerique hodie grauiter hallucinentur. Ne autem reliquum huiusce paginæ vacaret, libuit hîc paucis describere feralem ac planè barbarum veterum quorumdam ritum ac modum expurgandi eas ciuitates quæ Peste infestabantur.*

Moris fuit antiquissimi, cum ciuitas aliqua fame, aut pestilentiâ, aut aliquâ enormi calamitate laboraret, disquirere hominem in eâ turpissimum, quem Catharmum, & Pharmacum appellabant; eúmque ad locum quemdam sacrificio illi constitutum deducebant, manu tenentem caseum cum placentâ, & siccas ficus; quem postmodum septies caprifico, & agresti scyllâ, aliisque virgultis syluestribus, partes pudendas verberatum, scrobe eo loci factâ, lignis syluestribus comburebant, confectumque cinerem, pro vrbis illius expurgatione, & piaculo, in mare proiiciebant. Moris huius meminit Lycophron de Locride, necnon Hipponax in Iambis suis, aliquot locis, vt author est Cecis.

IOANNIS

IOANNIS VARANDÆI
EXPLICATIO LIBRI HIPPOCRATIS ΠΕΡῚ ΠΑ΄ΘΩΝ.
DE GRAVISSIMIS MORBIS.

PRÆFATIO.

ROFVNDVM Medicinæ pelagus ingressi sumus, (Auditores ornatissimi) quum librum Hippocratis περὶ παθῶν, vestris suasionibus optationibusque explicandum suscepimus. In quo dubium est magisne nominis Hippocratici authoritate, an dictorum profunditate, difficultate, vtilitateque vrgeamur. Cùm enim certissimum sit Hippocratem Medicorum coryphæum artem nostram ex paruis & ἰδιωτικοῖς (quæ erat communis illa, & minimè ad propria peculiariaque perueniens, omnibus hominibus, aut saltem Asclepiadeis, & confusa Medicinæ cognitio) ad magna & τεχνικὰ euexisse: votumque quod sibi libro de arte proposuerat, absoluisse, τὰ μὴ εὑρημένα ἐξευρίσκειν, καὶ τὸ τὰ ἡμίεργα ἐς τέλος ἐξεργάζεσθαι, inuenire quæ non erant inuenta, & semiperfecta ad optatissimum finem perducere: Sic etiam certum est, vt ex frequentibus fidem faciemus, nullum esse ex libris Hippocratis, qui ad nos peruenerunt, libro huic περὶ παθῶν comparandum, si artis summam spectes, ex quâ frugem maximam auditori reportare liceat.

Explicuit Hippocrates, literisque felicissimè mandauit, quæ ad omnes Medicinæ partes illustrandas faciebant, Physiologiam scilicet, Pathologiam, σημειωτικὴν, ὑγιεινὴν, ac Therapeuticen: idque modò concisis admodum contractisque sententiis quasi oracularibus responsis Aphoristicῶs agens: modò historias Medicas, longamque morborum & ægrorum, in eisque mutationum, quasi periculosissimæ peregrinationis successus contexens: aliàs verò methodicè & demonstratiuè, quatenus id Medicæ rei certitudo patitur, diuinam hanc artem pertractans, & à primis verisque tam sensui quàm intellectui notis perdocens, siue resoluendo, siue componendo procedat, vt nos olim de methodo Hippocraticâ disserentes probauimus.

At nullibi est, vbi ille tam eleganter totam artis vim in vnum contulerit, vbi particularem diagnosin & prognosin, peculiari therapeiæ coniunxerit, vbi tam elegantem obseruauerit methodum in pertractandis particularibus corporis nostri affectibus, non leuissimis, sed omnium perniciosissimis ac maximè Medicam curam exposcentibus, quod nos posteà sumus ob oculos proposituri. Cumque liber hic ad varias Medicinæ partes, easque præcipuas pertinere videatur; sic nobis amplissimam patere ad Medicinam pertractandam, sub Hippocraticis vexillis, aciem, sub quibus hic tantùm militare licet: Non enim Galeni commentantis in hoc libro sententiam explorare, non aliorum interpretum opem implorare datur, sed id totum ex ipso Hippocrate repetendum, & ex secretioribus illius scriptis, genuinaque lectione depromendum.

Librum autem hunc Hippocratis illius Coi esse, quem Aurelianus miraculum Medicum

dicum appellat, quanquam Galenus ad Polybum eius discipulum referre videatur, ego tam locutione quam re motus credere cogor: λέξει quidem & dicendi charactere, quia vt Græca scientibus satis patere poterit, hîc Φράσεων Ionicarum & Doricarum frequentia, vocabulorúmque Hippocrati in aliis libris genuinis assuetarum similitudo facilè conuincit, ab ipso esse Hippocrate (eóque seniore post multos alios) conscriptum. Scimus enim eiusdem authoris non semper eundem esse stylum, vt nec etiam Hippocratis, quod eleganter annotauit Soranus: Nunc enim pleno velut alueo exundat, nunc leuiter decurrit, nunc occultos quasi sinus subit, nunc iunioris ætatis vigor, nunc consistentis splendor, & decrescentis grauitas apparet, nunc sublimior, nunc remissior: At nunquam ita demissus, vt Medici styli dignitatem amittat, quam maximè hîc retinuit, vt nos in progressu libri, omnibus planum faciemus.

Si rem verò spectes, hoc est, materiam tractandam, & τάξιν, dispositionem scilicet ac ordinem dicendorum, procul dubio Hippocratem, non ex vnguibus, quod aiunt, sed ex merâ doctrinâ, tractandíque modo agnosces, vt dum partes istius libri postea proponemus, clarum fiet: Nunc verò ea quæ Hippocrati vult maximè esse propria Galenus in hoc opere annotemus. Ex paucis, *inquit ille*, multa significare: ea quæ iam sunt nota aut alibi demonstrata omittere, ac veluti præsupponere. Denique grauissimis quibusdam sententiis dicta sua demonstratiua intermiscere. *Quæ omnia hîc elegantissimè Hippocrates est exequutus. Cùm enim illi esset hoc libro propositum de grauissimis affectibus tam internis, quàm externis, qui omnes corporis nostri partes miserrimè excruciant, disserere, eâ ratione vt eorum διάγνωσιν & θεραπείαν traderet; Diagnosin quidem exhibitâ morbi descriptione, causis peculiaribus, signísque tum diagnosticis tum prognosticis: Therapeian verò ex triplici instrumento Medico, Pharmaceutico, Chirurgico, Diætetico; ita rem istam exequitur, vt primùm ex paucissimis propositis, omnia & ferè infinita Medica præcepta complectatur, vt nihil eorum, quæ in aliis libris dicta sunt, repetat, sed ad libros illos familiariores remittat. Denique grauissimas in hoc libro sententias & aphorismos reperire est, (Auditores ornatissimi) quibus Hippocrates noster veluti micantibus quibusdam stellis huic suæ tractationi ornamentum addidit, & vt illi hæc tribuatur fœtura iure merito effecit.*

Est igitur partus hic Hippocraticus, (Auditores ornatissimi,) quem nos obstetricio quasi munere perfungentes, sumus in propatulum, & lucem edituri, quam adhuc à nullo alio, quod sciam, accepit, eámque non ex propriis nostris laribus obscurissimis medius fidius, sed ex Hippocrate ipso repetemus, vt Hippocratem illustrare possimus. Atque vt Lucretij lib. 3. *verbis vtar,*

Te sequor, ô Graiæ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis.
Tu pater es, rerum inuentor, tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuísque ex inclyte chartis,
Floriferis vt apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea perpetuâ semper dignissima vitâ.

Quod vt faciliùs præstare possimus, & προλεγόμενα in hunc librum necessaria absoluamus, dicemus hac lectione, de libri huius titulo, partibus, & de nostro in explicatione illius instituto.

ΠΕΡῚ ΠΑ'ΘΩΝ.

INSCRIPSIT *Hippocrates librum hunc περὶ παθῶν, quem nos legitimum titulum esse existimamus, non immutatum aut aliis substitutum, vt plerisque libris contigit, quod factum est à Capitone & Dioscoride. Cùm enim tituli sint veluti breues quædam summæ eorum, quæ ab authore in libris proponuntur, quibus maximè institutum suum patefaciunt: sic putamus Hippocratem hoc nomine παθῶν, aptissimè & materiam quam tractandam susceperat, & intentum suum patefecisse. Est alius liber Hippocraticus qui hunc sequitur, περὶ ἐντὸς παθῶν inscriptus, quasi dicas,* de internis affectionibus. *Est & alius qui hunc præcedit, περὶ νόσων,* de morbis *dictus, vbi Hippocrates omnigenas morborum ideas persequitur. At in hoc libro, vbi Hippocrates summâ methodo erat propositurus passiones omnes, quæ corpori nostro non tantùm in internis, sed externis partibus contingunt, cum peculiari therapeiâ, quæ magnitudini affectus respondeat, videtur optimè librum hunc περὶ παθῶν,* de morbis grauissimis *inscripsisse: illud nomen πάθος secundùm antiquam, non nouam significationem vsurpans, quæ idcirco nobis est explananda, vt res hæc fiat planior.*

Notandum autem in primis, in perscrutandis nominum significationibus, aliud esse si quis quosuis authores consulat, aut si Medicos tantùm, eósque probatissimos. Fit enim sæpissimè, vt in arte aliquâ peculiarem certa nomina sortiantur significationem, quæ apud alios minimè sit vsitata: Vnde non immeritò multi putant, eum iam profecisse in arte, qui illius vocabula & proprios terminos intelligere ac distinguere potest.

Πάθος *enim nomen apud authores Græcos dicebatur de omni motu passiuo, qui ab altero in alterum fiebat, etiam naturaliter sese habente, siue esset in loco, substantiâ, qualitate, aut quantitate, vt fusissimis & disertissimis verbis explicat Galenus* lib. 2. meth. *quando docet differentiam inter πάθος & διάθεσιν, à neoteriricis Medicis inuectam. Sic Plato ipsas sensuum alterationes, πάθη, hoc est, passiones appellat: Sic Medici pathemata animi, Euclides τὰ τῆς σελήνης πάθη, Lunæ passiones vocauit.*

Ex hoc significato apud Græcos omnes vsitato, factum est vt iuniores Medici, translato hoc nomine in ciuitatem Medicam, illius significationem ad solum eum motum qui in corporibus nostris fit passiuum, vel potius passionem quæ ad causæ morbificæ agentis ἐνέργειαν & effectionem sequitur, contraxerint. Sic Herophilus, qui primus Medicinam in certam methodum reuocasse videtur, & ex quo Galenus optima quæque ad definitiuam methodum in suam illam artem paruam transcripsit, diuino præditus ingenio, (vt ego coniicio ex variis contextibus illius à Galeno relatis) contemplatus ea quæ in corporibus nostris contingunt præter naturæ illius particularis institutum, primus quinque illa in Pathologiam Medicam inuexit vocabula, & propria fecit Medicis, αἴτιον, ἐνέργειαν, πάθος, διάθεσιν ἢ νόσον, καὶ σύμπτωμα, causam scilicet, actionem, passionem, affectionem seu morbum, & symptoma: Quæ quamuis omnes in hoc communi conueniant, vt qualitates existant, differunt tamen in dispositione & habitu, passione ac patibili qualitate.

Cùm itaque Græcis authoribus πάθος motum designet, qui ex eorum numero est quorum esse non est absolutum, sed in alteratione ac mutatione, quasi dicas ἐν τῷ γίνεσθαι, in fieri positum; aptissimè videtur Herophilus nomen hoc in Medicinam transferens, aptasse passionibus leuioribúsque affectionibus, quibus quotidie corpus nostrum externis internísque causis agentibus subiicitur: distinxítque πάθος propriè sumptum à νόσῳ, id est, morbo, vt motum à fine & termino

motus.

motus. Quamuis enim corpus nostrum perpetuis illis passionibus impetatur, non tamen perpetuò morbo laborat, sed habet præuias istas passiones, quæ si ex virtute, actione, ac ἐνεργείᾳ causæ efficientis, aut dispositione patientis, impressionem quasi vestigium faciant, & in μονικὸν affectum per se subsistentem degenerent, tunc fiunt morbi: ad quos vt proprias causas multa variáque symptomatum genera consequuntur: Reliqua 4. nomina suis locis & peculiaribus tractatibus explicabuntur.

Atque hæc fuit τοῦ πάθους significatio, vt designaret εὔλυτόν τι καὶ εὐκίνητον, quid facilè solubile & mobile morbum præcedens, post Herophili doctrinam, quam Galenus cæteríque posteriores Medici sunt amplexati. At si Hippocraticos consulas libros, diligentérque euoluas, vt nobis quondam otio Nemausensi fruentibus licuit, inuenies tria significare. Aliquando πάθη siue παθήματα apud Hippocratem esse ea quæ morbis accidunt, velut accidentia propria, attributiones, & affectiones quasdam, quas Galenus lib.12.de loc.aff. *constituit quintum signorum fontem ad dignoscendam sedem affectam & affectum, vt* lib.1.Epidem. Sunt, *inquit ille,* febribus ardentibus sua pathemata: & lib.2. Anginâ laborantibus talia accidebant pathemata. *Frequentiùs autem apud Hippocratem πάθος siue πάθημα generaliore significato quæcunque præter naturam corporibus nostris contingunt, siue passiones sint propriè sumptæ, siue actiones causæ, siue morbi, siue symptomata designat, vt annotat Galenus* comment. 1. in lib.1.Epidem.& 3.de præsag. ex pulf. *Ego etiam religiosiùs Hippocratis oracula olim reuoluens, obseruaui quandoque, eum promiscuè nominibus νοσημάτων, ἀλγημάτων, παθημάτων, συμπτωμάτων, item νόσου, λύπης, πόνου, πάθους, συμπτώσιος vti: quandoque eum rebus differentibus tribuere nomina differentia. Itaque affectio quælibet, quatenus corpori præter naturam inest, πάθος affectus illi dicitur: quatenus verò intellectu comprehenditur, & veluti abstrahitur, πάθημα, affectio appellatur: vt hæc duo sint veluti genera ad alia omnia. Si enim sit affectio illa morbus actu inhærens, νόσος dicitur: cuius abstracta consideratio, vel saltem impressio in corpus facta, νόσημα constituit. Si sit accidens morbosum, actu inhærens, σύμπτωσις, vt* comment. de humoribus, *appellatur. Si ratione abstractum & consideratum, σύμπτωμα vocatur. Hoc si sit læsio secundùm actiones, Hippocrati dicitur πόνος labor, ἀῤῥώστημα infirmitas; secundùm passiones, λύπη tristitia, & ἄλγημα dolor. Sed hoc, est subtiliùs doctrinæ Hippocraticæ vocabula consectari, quæ quamuis hominibus Hippocratis amore perculsis gratæ esse possint, aliorum tamen animis non ita fortassis arridebunt. Satis hoc sit scire, frequentissimè apud Hippocratem, τὰ πάθη significare omnes affectus præter naturam, & esse genus ad alia præternaturalia.*

At aliis locis librísque maximè genuinis, πάθος nomen, vt etiam in huiusce nostri libri titulo, designat morbos eósque grauissimos tam acutos quàm diuturnos, maximè sub Medici curam & cognitionem venientes, vt patet ex Aphor. 4. sect. 1. *vbi vult Hippocrates, victum tenuem & exquisitum periculosum esse in longis & acutis πάθεσιν, si non conueniat, quæ sunt grauissimi & exitiosissimi morbi.* Aphor.24.lib. eiusd. *vbi acutos morbos vocat ὀξέα πάθη, &* 28.sect.3. *aliísque plurimis locis, quæ non lubet nunc recensere: Vt cùm hoc libro Hippocrates de grauissimis atque exitiosissimis affectibus, eorúmque aptissimâ curatione esset acturus, aptissimè librum hunc, iuxta assuetam sibi significationem περὶ παθῶν inscripsit. Quæ etiam Galeno non est insueta, vt videre est* cap.88.artis paruæ.

Atque hæc de libri titulo sufficiant. Quod verò ad τάξιν & dispositionem illius attinet, vtitur hîc Hippocrates ratione eâ & methodo, quam omnes deinceps in morborum tractatione sequuti sunt, secundùm scilicet partium & subiecti morbifici constitutionem, vt ex partibus huius libri propositis patebit.

Hic enim liber diuiditur, vt & reliqui omnes, in πρόλογον & λόγον: προοίμιον quidem est οἰκεῖον, ab eo quod tractandum est desumptum, quasi habitâ ad omnes cohortatione, vt sanitatem rem tanti pretij diligenter conseruent, quæ facilè à tantis causis, támque grauissimis morborum generibus deinceps ab illo tractandis impetitur ac violatur. λόγος verò seu tractatio huius libri, tota à nobis in sex partes, facilioris doctrinæ causâ, distinguetur, quarum talis est œconomia.

In primâ Hippocrates exorsurus morborum grauissimorum descriptionem, & curationem, primò motus axiomate illo Philosophico, nihil sine causa fieri, proponit causarum morbos istos generantium naturam ac numerum effectúsque varios. In secundâ parte iam ad rem ipsam aggreditur, & affectus qui in toto capite consistunt grauissimos explicat, cerebri scilicet, aurium, faucium, gingiuarum, linguæ, vuluæ, dentium, narium: exceptis oculorum affectibus, quos ob multitudinem in peculiarem tractatum remittit, vbi ait, ἰδίως γεγράψεται. Atque hæc est superior corporis nostri regio, quâ perlustratâ secundam aggreditur in tertiâ operis istius parte, thoracis nimirum partiúmque contentarum affectus, pleuritidem, peripneumoniam, phrenitidem, causum siue febrem ardentem, vbi sumptâ occasione omnium febrium historiam absoluit, & dolores alios, qui eiusmodi partes occupant, præcipuè æstatis tempore. Quo peracto in quartâ parte, ventris inferioris præcipuos morbos persequitur, & artuum seu extremitatum corporis, qui potissimùm interiores sunt: leucophlegmatiam, lienis magnitudinem, ileon, hydropas, dysenteriam, lienteriam, diarrhœam, tenesmum, choleram, stranguriam, sub quâ omnes vesicæ affectus complectitur: Denique ischiada, arthritidem, podagram, icterum. Qui omnes morbi, eórumque causa in profundo corporis latent. Relinquit autem mulierum morbos, quia de eis seorsim scripsit, libris qui ad nos vsque peruenerunt. Vnde facilè conijcies, hunc librum esse genuinum. At ne quid in hoc libro intactum relinqueret Hippocrates post grauissimos illos affectus internos, subiungit in quintâ parte externos, tumores scilicet contra naturam, & tubercula, lepram, pruritum, psoram, lichenem, alphum, fauum, strumam, panos, furunculos, carbones: Mox agit de vulneratis, sub quibus vulnera, vlcera, fracturas, luxationes complectitur, de eorum regimine & propriis remediis.

Sed cùm diætæ ratio congrua, maxima sit ad tanta morborum monstra debellanda, & efficacissima therapeuticæ pars, eam explicandam suscipit, vltimâ huius libri parte, quæ omnium est longissima. Non enim solùm in genere secundùm naturam diuersorum affectuum, & alimentorum, sed etiam in specie multa alimentorum genera persequitur, quæ tunc in vsum ægrorum potissimùm veniebant. Huic tractationi interim multos Aphorismos, eósque elegantissimos permiscet, dierum criticorum meminit, & insignia proponit remedia, tam Chirurgica quàm Pharmaceutica, vulgaria & omnibus nota omittens, aut ad libros pharmaceuticos à se conscriptos auditorem remittens.

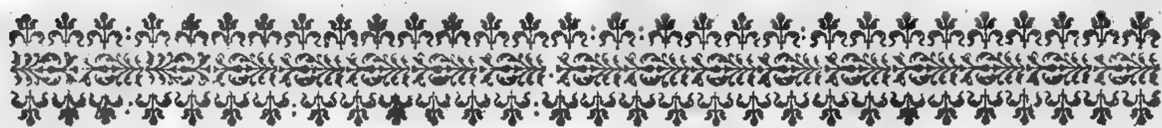
Atque hæc est huius libri œconomia, tractandique modus Hippocraticus, ex quo patet quàm ampla hîc contineatur supellex Medica, quam exornandam poliendámque suscepimus. Hîc est certissima diagnosis grauissimorum affectuum, prognosis admiranda & parum aliis vsitata, therapeia denique non vulgaris, sed exquisitissima, maximéque affectui accommodata, ex triplici instrumento Medico, chirurgico, scilicet, diætetico, & pharmaceutico. Nostrum autem propositum est præcipuum, vt Pathologiam explicemus, quæ est pars Medicinæ nostræ difficillima & vtilissima. Quæ generatim primò morbum, morbi causam, & symptomata definit, diuidit, & differentias assignat, & speciatim omnes corporis nostri morbos à capite ad calcem internos & externos explicat, adhibitâ cuiusque notatione, descriptione,

scriptione,

ſcriptione, aſſignatis cauſis, prolatiſque ſignis tam diagnoſticis quàm prognoſticis: vt hanc tractationem ſequatur ſtatim medicatio, therapeia artificiosè ex indicationibus deſumpta.

Nos itaque qui frugem hinc referre cupimus vberrimam, propoſitâ nobis Fernelianâ methodo, quia in omnium eſt nunc manibus, totam Pathologiam explicabimus, relictâ Σημειωτικῇ, *quam Fernelius permiſcuit non ſatis aptè, & nos eam in ſequentem annum meditamur. Idque præuio ſemper Hippocratis lumine, cuius contextus & authoritates frequentiſſimè adducemus, vt his quaſi fomentis generoſos veſtros animos ad multò meliora cogitanda olim excitemus. Nec negligemus quæ à Galeno, aliiſque antiquis & recentioribus Medicis in hanc rem commodè dicta, & eleganter ſcriptis tradita ſunt: vt cogitationes noſtræ poſteriores, aliquid lucis prioribus adferre poſſint.*

Atque hæc in operis iſtius introitu, quaſi ſacrarij Medici limine, præfari lubuit: cras ad rem ipſam veniemus. Dixi.

CONTEXTVS HIPPOCRATIS.

ἌΝΔΡΑ χρὴ ὅστις ἐστὶ συνετὸς λογισάμενον, ὅτι τοῖσιν ἀνθρώποισι πλείστου ἄξιόν ἐστιν ὑγιείη, ἐπίστασθαι ἀπὸ τῆς ἑωυτοῦ γνώμης ἐν τῇσι νούσῃσιν ὠφελέεσθαι. & quæ ſequuntur.

PORTET virum quicunque prudentior eſt, cogitantem quòd multi facienda eſt hominibus ſanitas, quomodo ſibi ipſi ex propriâ intelligentiâ in morbis prodeſſe poſſit. Ita vt cognoſcat & diiudicare poſſit ea quæ à Medicis proferuntur, ſuóque exhibentur corpori. Cognoſcere inquam, quatenus homini Medicinæ imperito licet. Qui verò perfectè volet cognoſcere, is ſciens ac meditans, quæ à me hîc dicentur, poterit illud aſſequi.

HOc eſt proœmium huius libri elegantiſſimum, in quo Hippocrates auditores præparat ad attentionem ex rei vtilitate & commoditate. Si enim ſanitas tanti res eſt pretij, vt reliquis tam corporis quàm fortunæ bonis meritò præferri debeat, conſentaneum videtur, vt vnuſquiſque etiam extra Medicinæ profeſſionem poſitus, huic rei plurimum curæ & ſtudij adhibeat, quo poſſit ingruentes iſtos affectus, ſanitatíque ruinam inferentes arcere, naturalíque ſolertiâ euitare. Ac etiam ſi Philoſophiæ operam dederit, poſſit de eis iudicare, quæ à Medicis ad ſanitatis conſeruationem, morborúmque curationem proferuntur. Hinc Heraclitus hydrope aſcite laborans, conuocatos ad ſe Medicos, nihílque de morbi naturâ & cauſis diſſerentes, reiecit; cùm ab eis quæſiuiſſet, *an ex vdo ſudum facere poſſent*, neque illi quidquam reſpondiſſent, aut de cauſis naturáque morbi diſſeruiſſent. Sic diuinus Ariſtoteles Medicum curaturum & ad remedia feſtinantem retinuiſſe dicitur, vulgato illo dicto, *Ne me velut ruſticum tractes.* Atque vtinam tales haberemus ægros, qui poſſent Medicos togâ tenùs perſonatos à peritis dignoſcere, nec liceret cuilibet illotis manibus ad diuinam hanc artem conuolare: cui ſanitas humani generis pro ſcopo & fine eſt propoſita: Sanitas, inquam, quæ ab antiquis in publicis conuentibus & conuiuiis proclamari erat ſolita: in quâ omnem vitæ iſtius dulcedinem poſitam eſſe arbitrabantur: Philemon ὑγιείαν πρῶτον exoptat, Pindarus ſanum ſi diuitias cum bonâ famâ, εὐλογίᾳ mediocres habeat, Deo immortali comparat. Socrates Æſculapio gallum album ante mortem ſacrificauit ob ſanitatem integram quâ erat in vitâ vſus. Pyrrhus etiam Rex Epirotarum, vir poſt Alexandrum in re caſtrenſi nulli ſecundus, qui multas fortunæ viciſſitudines

expertus est, quum diis vota faciebat, aut victimas immolabat, nunquam aut victoriam, aut regni incrementa, aut gloriam, aut opes rogauit, sed firmam tantùm ac perpetuam valetudinem. Cætera enim omnia facilia atque expedita sibi fore putabat, dum hac constanter frueretur. Hac verò depulsâ, dura ac difficilia omnia existimabat. Vnde Hippocrates *in Medico*, εὐσχημονεστάτῳ & elegantiore requirit duplicem sanitatem, vt scilicet sit ὑγιαινούσης γνώμης, μεθ' ὑγιαίνοντος σώματος, sine quâ vix munia ad communem hominum sanitatem tuendam exercere potest. Imo Hippocrati ipsi *lib. 3. de diatâ*, neque diuitiarum, neque corporeæ formæ, nec alterius vllius rei vlla est vtilitas citra sanitatem.

Verumenimverò non satis esse videtur, si sanitatem vobis tanquam πλείστου ἄξιόν τι, Hippocratis verbis commendemus, quæ ab omnibus hominibus & prece & pretio exoptatur, nisi de sanitate hîc disseramus, ex Hippocratis, Galeni, aliorúmque sententiâ, vt sanitatis naturâ cognitâ, quasi contrarij appositione, morbus reliquæque affectiones præter naturam meliùs elucescant: tum de eo quod est secundùm, præter, & contra naturam, ac de statu salubri, insalubri, & neutro, quia hæc omnia ad morbi, causarum morbificarum, & symptomatum cognitionem maximè faciunt. **. Reliqua desunt.

INDEX

INDEX
RERVM, ET VERBORVM.

A

Argumenta

F

G

H

I.

L

Μακροκεφαλοι

M

Q

R

S

FINIS.

Errata sic corrigantur.

Pag. cvij. *lin.* 15. *pro* ridiculas quasdam *lege* ridiculam quandam. *pag.* cxxviij. *lin.* 55. *pro* camento, *lege* cæmento. *pag.* clxxiij. *lin.* 55. *pro* asinionum, *lege* asininum. *pag.* clxxxij. *lin.* 20. *pro* subito, *lege* celerius. *pag.* 93. *lin.* 38. *pro* Pureur, *lege* Paræus. *pag.* 99. *lin.* 14. *pro* partas, *lege* partes. *pag.* 109. *lin.* 47. *pro* expellendis, *lege* explendis. *pag.* 113. *lin.* 16. *pro* scamm. præpar. p.iij. *lege* grana iij. *pag.* 118. *lin.* 56. *pro* vesicæ, *lege* vesica. *pag.* 133. *lin.* 17. *pro* ℈ j. *lege* ℈ ß. *pag.* 303. *lin.* 24. *pro* imminuti, *lege* hallucinati. *pag.* 371. *lin.* 21. *pro* vorocitatem, *lege* voracitatem. *pag.* 442. *lin.* 29. *pro* *συνθιμωρίᾳ*, *lege* *συσλιμωρίᾳ*. *pag.* 650. *lin.* 14. *pro* prohibent, *lege* præscribunt. *pag.* 722. *lin.* 52. *pro* seiso, *lege* seipso. *pag.* 730. *lin.* 32. *pro* pugantia, *lege* purgantia. *pag.* 771. *lin.* 34. *pro* nericulosum, *lege* periculosam. *pag.* 775. *lin.* 27. *pro* *ἀναπνευστικὰ*, *lege* *ἀναπνευστικά*. *pag.* 786. *lin.* 4. *pro* constitutionum pestilentium, *lege* constitutionis pestilentis. *pag.* 817. *lin.* 40. *pro* præcipatatæ, *lege* præcipitatæ.